هەڵەی ڕۆکەوتی بوون.. بەختیار محەمەد

هەڵەیەکی گەورە لە ڕۆکەوتی بووندا هەیە؛ بوون خۆی هەڵەیە: هەڵەی ژیان، هەڵەی خوڵقاندن. هەڵەی بوون لەو هەموو ئاژاوە و نادادپەروەری و ستەم و کوشت و بڕەی کۆمەڵگەی مرۆیی و یاسا کوڕەکانی سروشتدا بەدی دەکرێ و بەرجەستە دەبێ. ژیان خۆشە، بەڵام فانییە؛ بۆیە هیچ بەهایەکی ئەوتۆی نییە. مرۆڤی بەهۆز هەیە و مرۆڤی بێ هۆز هەیە. گیانلەبەری بەهۆز هەیە و گیانلەبەری بێ هۆز هەیە: ئەمیان ئەویان دەچەوسێنێتەوە و ڕاو دەکا و دەکوژێ و دەخوا. ئایا ئەمە گەورەترین هەڵەی پرسەی خوڵقاندنی بوونەوەرە زیندووەکانی سروشت نییە؟ (لێرەدا بەدەردەکەوێ، کە سروشت خاوەن و خوڵقێنەرێکی نییە، بەکو هەموو شتێك بەڕۆکەوت بەڕێوە دەچێ: بەڕۆکەوتی ناهاوسەنگی هێز و ناهێز)، بۆیە سروشت پڕە لە ئاژاوە و ژیان پڕە لە تراژیدیا.

مرۆڤ هەمیشە لە ڕۆگەی ئایینەوە درێ لەگەڵ بوونی خۆی دەکا: بە وەهم نەمریی بۆ خۆی دادەتاشێ و هەموو شتێك بە دەسەڵاتی خوا دەبەخشێ. لێرەشەوە پاساو بۆ تراژیدیاکان دەهێنێتەوە. ئەو پاساو دەهێنێتەوە و دەڵێ هەموو شتێك لە دەسەڵات و توانای خوادایە. واتە خوا بەم شێوەیە ژیانی دروست کردووە: گەورە و بچووك و بەهێز و بێ هێز هەیە، هەژار و دەوڵەمەند هەن؛ هەموو شتێك بەندە بە قسمەت و نسیبەوە. بەواتای مرۆڤ کەموکوڕییەکانی بوون و ژیانی خۆی بە وەهمی بوونی خوا پڕ و قەرەبوو دەکاتەوە. هەزاران ساڵە مرۆڤ خوا دەپەرستێ، بەڵام هەرگیز نەیتوانیوە تۆزقاڵێك دادی خوا بهێنێتە سەر زەوی و ژیانی خۆی پڕ خۆش و چاك بکا. تومەز ئەم عەدالەتە عەدالەتێکی وەهمییە و تەنیا لە جیهانی خەیاڵی میتافیزیکادا هەیە. کارەساتە گەورەکەش لێرەدایە، کە بەناوی عەدالەتی خواوە تاوانی گەورە گەورە ئەنجام دەدرێن. ئایا ئەمە تراژیدیای گەورەی بوون نییە؟ ئایا مرۆڤ خۆی هەمیشە جەخت لەسەر کەموکوڕیی بوون ناکاتەوە؟ ئایا لێرە هەڵەیەك (سەهوویەك) لە خوڵقاندنی ژیاندا نییە؟ ئەو هەڵەیەی، کە بەڕۆکەوت لەناو یەکێك لە هەسارەکانی ئەم گەردوونەدا ڕووی داوە (واتە هەڵەیەك کە بە ئەنقەست نەکراوە). ئایا مەرگ خۆی گەورەترین کەموکوڕیی و کۆماسی بوون (ژیان) نییە؟ ئەی ئەگەر خۆی لە خۆیدا بوون کەموکوڕیی تێدا نییە، ئەمە بۆ باسی

عەدەم دەکەین؟ واتە لە ئاست بوونداە هەزی عەدەمیش هەیە.

ەاستییەکەی ئەگەر جیهان (ژیان) خاوەنێکی (خوایەکی) هەبوایە، ئەوا بەم شێوەیە نەدەبوو. چۆن دەبێ خوا هەبێ و ناڕەکی و نادادپەروەری و نایەکسانی و ستەمێکی زۆر لەناو ژیانی مرۆڤایەتی و گیانلەبەر و لەناو سیستم و یاساکانی سروشتدا هەبن؟ ئەمە تەنانەت ئەگەر باوەڕیشمان بە تیۆری بنەچەی داروینیش هەبێ؛ واتە مانەوە بێ باشترینەکان بێ، بەڵام دیسان ئەمە نادادپەروەری و ناڕەکی نییە لە یاساکانی سروشتدا (لە یاساکانی بووندا)؟ مرۆڤ هەیە هەر لە دایك دەبێ و تا دەشمرێ هەر بە هەژاری دەژی و دەمرێ (یان هەر بە زگماکی کەمئەندامە و تا دەشمرێ هەر بە کەمئەندامی دەمێنێتەوە). ئەمە چ حیکمەتێکی سروشتی و ئیلاهی تێدایە، جگە لە هەڵەی یاساکانی بوون و ژیان و ژیار نەبێ؟ بەڵێ مرۆڤ بێ هووده خەبات دەکا، تا ئەم هەڵەیە ەاست بکاتەوە:

سەردەمێك خوایەکانی داتاشی و لەڕگەی ئەفسانەکانەوە ویستی بوونی دیاریکراوی خۆی تێپەڕێنێ و نەمری بەدەست بهێنێ (گەلگامێش)، بەڵام شکستی هێنا. ئەو لە ئاسماندا نوێنەری (خواوەندی) بێ خۆی چێ کرد، تا فڕێ لە بوونی فانی خۆی بکا و بڕێ نەمری من ئا لەوێدایە ، لای خواوەندەکان، ئەوان خوێقێنەری منن و ئەوان لەسەر بنەمای چاکە و خراپەم سزام دەدەن و پاداشتم دەکەنەن. بێ گومان پرسیارە ئەبەدییەکەی ئەو ماقووڵە: کێ ئەوی دروست کردووە و ئەو چۆن هاتووەتە سەر دنیا و ناو ئەم ژیانەوە و مەرگ چییە و مەرگ بێ هەیە و ئەی پاش مەرگ بێ کوێ دەچین و چیمان لێ بەسەر دێ و ئایا ماقووڵە ژیان هەر ئەو ماوە کورتە بێ و پاشان هەموو شتێك کۆتایی پێ بێ و ببینە عەدەم وەك بڕێی هەرگیز نەبووبین و هیچ شتێك ەووی نەدابێ؟ مرۆڤ بێ ئەوەی وەڵامی ئەم پرسیارە قورسانە بداتەوە، بەناچاری ئایینی بۆخۆی چێ کرد، واتە سیستمی باوەڕی خواناسیی و خواپەرستیی. ئەمە هەوڵێکی سەرەکی ەاستکردنەوەی هەڵەی (سەهووی = ڕکەوتی) بوونی ئەو بوو، وەك کارەکتەرێکی پێشکەوتووی پەرەستاندووی ژیر لەسەر ئەم گۆی زەوییە. هەر کاتێك ئەم ئیمانە لە مرۆڤ بستێنیەوە، ژیانی هیچ واتایەکی ئەوتۆی تێدا نامێنێ. کارل یۆنگ لەم بارەیەوە دەڵێ: ((نۆرەی هێما ئایینییەکان ئەوەیە، کە واتا بە ژیانی مرۆ دەبەخشن)).(1)

لە کۆتایی سەدەی نۆزدەشدا نیچە گوتی: ((خوا مرد))، بەڵام خوا نامرێ، مادەم مەرگ (کۆماسی = سەهوو) لە بوونی ئەودا هەیە. مەرگ خوا بەرهەم دەهێنێ، نەك ژیان. خوا هێمای خەیاڵی ژیانە (ژیانی

هەتاهەتایی) لەناو واقیعی فەبیای مەرگدا (عەدەمدا). بیرکەی خوا ((درامای گەانەوەیە بە ژیان لەپاش مەرگدا)).(2)

کەواتە خوا هەمای ئەبەدیی ژیانە. هەمای استکردنەوەی کەماسی بوونی مرۆ. خەسەتکی مرۆ ئەوەیە، کە دڵی بەو شتانە خۆشە و باوەڕ بەو شتانە دەهێنێ، کە بە چاو نایانبینێ (دیسان مرۆ لێرە جەخت لەسەر بوونی دیاریکراو و پێ لە کەماسی خۆی دەکا).
بەنموونە: ئەو کە ناتوانێ بڕوا بەوە بهێنێ گەردوون ئەزەلییە و هیچ کەسێك دروستی نەکردووە، دە هەزەك لە دەرەوەی واقیعی گەردوون، هەزەك، کە نابینرێ و هەرگیز نەیبینیوە بە خۆی دادەتاشێ و دەیکاتە خاوەنی گەردوون و بەمەش خۆی لەو گرفتە ئاازە ئەزەلییە ڕزگار دەکا، کە گەردوون چۆن دروست بووە و کێ دروستی کردووە؟ بەاستیش سەختە (بەتایبەتیش بە مرۆقی بەرایی) بڕوا بەوە بهێنین، کە گەردوون بەخۆی و لەخۆوە دروست بووە؛ بۆیە باشترین چارە بۆ ئەم پرسە بوونی هەزەکە، کە لە گەردوون بە تواناتر و بەدەرترە و کەس نایبینێ (بەتایبەتی ئەمە لە ئایینە یەکتاپەرستەکاندا بەدی دەکەین)، بۆیە دەشێ باوەڕی پێ بهێنین و دڵنیشمان خۆش بکا و وەام بە پرسیارەکانی بوونی دیاریکراو و پێ لە کەماسیمان بداتەوە. هەبەت ئەم هەزە پرسەی سەرهەدان و پەیدابوون و پەرەستاندنی شوناسی خوا و خواوەندەکانە (باوەڕ و ئیمانی ئایینەکانە). ئەمە هەر لە ژیانی ئاسایی ااژانەشماندا فێ لە حەقیقەتی بوونی خۆمان دەکەین: هەرگیز نامانەوێ استییە ناخۆش و تاەکان بە چاوی خۆمان ببینین؛ هەبەت بیستن لە بینین سەلامەتتر و ئەهوونترە.
بەنموونە: ئەمە کە بەچاوی خۆمان خواردنێکی پیس لە چێشتخانەیەکدا ببینین، کە لەو ساتەوەختەدا خۆمان دەیخۆین و خۆمان لەوین، زۆر ئەستەمتتر و کاریگەرترە، وەك لەوەی، کە پێمان بڵێن فانە چێشتخانە پیسە. بە هەمان شێوەش بینینی گەردوونێکی بێ سنووری بێ خاوەنی مەزن ناخۆش و ئەستەمە، وەك لەوەی بڵێین ئەم گەردوونە مەزنە خاوەنێکی مەزنتری هەیە و ئەو بەرپرسیارە لە هەموو شتەکانی ناوی و بە چاویش نایبینین. لەمەوە چەمکی خوا وەامێکی ناچاری فێاوییە (بەبێ ئەوەی مرۆ مەبەستی بێ) بۆ پرسیاری بوونی گەردوون و بوونی کەماسداری مرۆ خۆی. وەامکە لەژیکی تەدایە و ماقووڵە.
ئەو وەامەی، کە نەیتوانی کەتایی بە ناکۆکی ناو ویستی مرۆ بهێنێ: استە و هەڵە، چاکە و خراپە… لەمەوە مرۆ لەبەرانبەر خوادا کەسایەتی شەیتانی داهێنا، تا چارەسەرکی درزنانە بێ ئەم ویستە ناکۆك و دژکارەی خۆی دابنێ. ئەم حاەتە (دیاردەیە) زۆر بە قووڵی و زۆر بە زەقی لە ویست و ویژدان و ااحی کەسی ئیمانداردا بەدی

دەکرێ. لای کەسی ئیماندار بێوا بوون بە خودا، بەبێ بێوا بوون بە شەیتان نابێ؛ ئەمەش لووتکەی بەرجەستەکردنی ویستی ناکۆکی مرۆ بەدەردەخا. بێ گومان شەرعیەتی بوونی خوا لە شەرعیەتی بوونی شەیتاندایە. هەرگیز ناشێ خوایەك (هەر هیچ نەبێ لە ئایینە گەورە یەکتاپەرستەکاندا) بەبێ شەیتانێك (ئیبلیسێك) هەبێ. ڕاستییەکەی خوا بێ ئەوەی خۆی پێناسە بکا و خۆی بە ئێمە بناسێنێ، دەبێ باسی شەیتان بکا و ئەم بە ئێمە بناسێنێ. ئێمە خوا ناناسین، ئەگەر شەیتان نەبێ. لەمەوە چەمکی خوا و چەمکی شەیتان بەرهەمی پرسەی پەرەستاندنی ویست و عەقڵی مرۆڤن بێ ڕاستکردنەوەی هەڵەی (ڕۆکەوتی) پێ لە کەموکوڕی بوونی خۆی. واتە ئەو لەڕێی خواوە دەیەوێ کەماڵ بە بوونی فانی پێ لە ناکۆکی خۆی ببەخشێ، ئەم کەماڵەش دەبێ جەنگ بێ دژ بە لایەنە تاریکەکەی (شەیتانییەکەی) بوونی خۆی؛ ئەو لایەنەی، کە بریتییە لە نائومێدی و دڕان و شکست و تووڕەبوون و جەنگ و چی حاڵەت و دیاردە و بەهایەك هەیە، کە دەربڕین لە بوونی کەموکورتی دیاریکراوی ئەو دەکەن. لێرەشەوە بەدەردەکەوێ، کە بێ مرۆڤ (ئایینەکان) ژیانی ئەم دنیایەیان بە ویستی شەیتان بەستووەتەوە، کەچی دنیای ئەولایان (میتافیزیك) بە خوا بەستووەتەوە. واتە دنیای فانی بەشی سیفەتەکانی شەیتانە و دنیای هەتاهەتایش بەشی سیفەتەکانی خواوەندەکانە.
بەم شێوەیە مرۆڤ واتای بە بوون و بە ژیانی خۆی بەخشی. واتە وەك یەنگ دەڵێ: ((ژیانی فیعلی مرۆڤ لە تێکەڵانی لێکدژەکان پێك دێ، کە هیچ چارەسەرێکیشی نییە: شەو و ڕۆژ، لەدایك بوون و مردن، خۆشی و ناخۆشی، چاکە و خراپە؛ بەکو دڵنیاش نین، کە کامەیان بەسەر ئەوی دیکەیاندا سەردەکەوێ؛ دڵنیاش نین، کە ئاخۆ چاکە خراپە دەبەزێنێ، یانیش خۆشی ئازار دەبەزێنێ. ژیان گۆڕەپانی جەنگە. هەردەم وەها بووە و هەروەهاش دەمێنێتەوە؛ ئەگەر وەها نەبێ، ئەوا بوون دەگاتە کۆتاییەکەی)). (3)

کەواتە: ئایا مرۆڤ دەتوانێ بە بێ خوا (ئایین) بژی، تەنانەت ئەگەر ئەم خوایە خۆشی دروستکەری بێ و خۆشی دروستی کردبێ؟

پەراوێز:

1، 2، 3 – کارل غ. یونغ, الانسان و رموزه (سیکولوجیا العقل الباطن), ت: عبدالکریم ناصیف, (دار التکوین – الطبعة الاولی 2012)، ص 106، 150، 104

ئالای یان ئالای.. موحەممەد گۆرانیی*

لە ڕۆژی ١٨ی کانوونی یەکەمی ٢٠٢٠ دا، لەکۆڕی کورد و خەمخۆری ئەرشیف و بەگژنامەی کوردستان، مامۆستا نەوزاد عەلی ئەحمەد، لە هەژماری تایبەتی خۆی لە تۆڕی کۆمەڵایەتی فەیسبوک دا، پرسیارێکی گرنگی لەسەر وشەی (میر ئالای) کە لە کتابی پێشکێشکەری کتێبی(ئەنجومەنی ئەدیبانی کورد) کە لایەن(ئەمین فەیزی) یەوە نوسراوە لە ساڵی ١٩٢٠ لە ئیستانبوڵ چاپ و بڵاوکراوەتەوە وروژاندبو، پرسیارەکەی ناوبراو ئەمە بو: دەپرسم ئەڕە گەلە وشەی ئالای ئەمە لە چیەوە هاتووە..؟
بۆیە لەووی هەندی مژووییی بۆ وشەی ئالا، خوێندرانی هێژا ئەم هەوڵنکردنەوەیەی خوارەوە، وەک کەلکە خوێندەوارێکی ناو کوردان دەنوسم و سوپاسگوزارم کە لەمی قبوڵ بکەن، (میر ئالای: بەهام بەخێی میر آلای یان میر ئالای) یە، ناونیشانی پێشوی کارەکەی ئەمین فەیزی بوە: میر ئالای موتەقاعید: ئەمین فەیزی.
واتە: عەقیدی خانەنشین بو: ئەمین فەیزی.

مامۆستا نەوزاد عەلی ئەحمەد، مەغزاکانی ناو پرسیارەکەی ئەمە بەت کە ئایا وشەی ئالا لەم میر ئالایەوە(میر ئالای)یەوە هاتوە بۆ فەرهەنگی نووسینی کوردی یان نا..؟ سەرچاوەی پرسیارە وروژێندراوەکەی مامۆستای ناوبراو لە چاپی کاکە فەلاحە لە ١٩٨٢ وەک خێی نوسیویەتی، کۆی زانیاری کوردی لە ساڵی ١٩٨٣ کتێبی (ئەنجومەنی ئەدیبانی کورد) بەهۆنووسەکی نوە بە جارێکی تر چاپکردەتەوە.
شایانی باسە؛ کتێبیی ئەنجومەنی ئەدیبانی کورد، کە لە ئەرشیفی بەندە هەیە، لایەن کتێبخانەی شارەوانی مەزنی ئیستانبوڵ وەنێی دیجیتاڵی لێبەرگیراوتەوە بۆ خوێندران جارێکی تر دانراوەتەوە، ئەم کتێبە لە مانگی ربیع الاول ی ١٣٣٩ی کۆچی، کە بڕانبەر بە مانگی تەشرینی دووەم و کانوونی یەکەمی ١٩٢٠ دەکات چاپکراوە، یەکەم ڕۆژی مانگی ربیع الاول ی ١٣٣٩, ڕۆژی ١٣ی تەشرینی دووەمی ١٩٢٠بوە.

لێرەدا گرنگە هەندە زانیاری تر بخەینە ڕوو، لە کتێبیی (ئەنجومەنی

ئەدیبانی کورد) لە کۆتایی پێشکێیەکەدا لە لاپەڕە ١٠ دا, نوسراوە: میر آلای متقاعد: امین فیضی، واتە: عەقیدی خانەنشین بو: ئەمین فەیزی، وشەی (آلای) کە هەنراوەتە سەر ڕێنووسی کوردی ئێستامان لە ساڵانی هەشتاکان, ئەم دوو هەڵەی تێکەوتوە.
یەکەم: لە عوسمانی چەن گەدەکرێت وشەکە وەک خەی بە ڕێنووسی کوردی نەنوسراوەتەوە، دووەم: لەهەر ئەگەرێکی زانراو و نەزنراو دابێت وشەی (آلای بە ئاڵای) نوسراوەتەوە, کە هەر ئەم هەڵەیش تەواوکەری هەڵەی یەکەمە و پێکەوە هەڵەکە تەواو دەکەن..بەڵام من هەرگیز ڕێگە بەخۆم نادەم، کە ڕەخنە لە مامۆستایان و بیرمەندانی وەک شوکر موستەفا و مەلا جەمیل ڕۆژبەیانی بگرم، کە زمانزانی گەورەی ناو کەی زانیاری کورد بونە، چەن ئەمیان بەسەردا تێپەیوە..!؟ هەبێتە هەمومان مرۆڤین و ئاسایی هەڵە بکەین، تا مرۆش کارەک نەکات هەڵە ناکات، کەماڵی ڕۆهاش هەر بە خوای گەورەیە..

بەکورتییەکەی دەبوایە لە چاپی کتێبی(ئەنجومەنی ئەدیبانی کورد) نووسرابایەوە: عەقیدی خانەنشین بو(میری ئالای): ئەمین فەیزی.. نەک وەک ئەوەی نوسراوە(میر ئاڵای موتەقاعید: ئەمین فەیزی) کە هەڵەیەکە کراوە و تا ئەمڕۆش ڕاست نەکراوەتەوە، چونکە خوێنەران دەیانزانی مەبەستی وشەی میری ئالای عوسمانی واتەی عەقید یان کەڵەنێ دەگەیەنێت. کەواتە: وشەی میر آلای یان میر ئالای, هیچ پەیوەندییەکی بە وشەی (ئاڵا)ەوە نییە لەووی پەرسەندنی مۆژووی وشەی ئاڵاوە بە ناو فەرهەنگی کوردی، بەیە لەووی زاراوەی سەربازی مۆژوویی و زمانی عوسمانییەوە لەخوارەوە چەند ڕوونکردنەوەیەک لە بارەی وشەی (میر ئالای) یەوە دەنووسین.
سەبارەت بە وشەی میر آلای کە لە کتێبەکەی ئەمین فەیزی بەکارهەنراوە، بەپێی ئەو زانیارییە سادانەی هەمە لە مۆژووی عوسمانی و زمانەکەی، دەتوانین ئەم کورتە زانیاریانەی خوارەوە بنووسین:
وشەی میر آلای لە فەرهەنگەکانی زمانی عوسمانی دا بەم مانایانە هاتوە: میر، واتە: سەرەک، فەرماندە، بەگ، میر، فەرماندار، لە تورکی نیوە دا بەمشێوەیە دەنووسرێت وشەی میر و هاوماناکانی(Mir=Amir:Baş:Bey)
شایانی باسە وشەی میر آلای(Miralay) کە بەزمانی عوسمانی بەمشێوەیە دەنووسرێت: میر آلای، بە تورکی نوێ(Miralay) واتە: فەرماندەی چوار تابووری عەسکەری عوسمانی، لە زمانی سەربازی ئەمڕدا وشەی (میر آلای) بەرانبەر بە وشەی (عەقید) بە تورکی نوێ(Albay)دادەنرێت یان بەکاردەهێنرێت، هەروەها لە زمانی ئینگلیزی دا بەرانبەر بە

وشەی(کۆنترۆل) دادەنرێت.
ئەم وشەی (میر آلای)یە؛ لە ناو سیستەمی سەربازی عوسمانی لە سالی ١٩٠٩ تا هەوشاندنەوەی دەوڵەتکە لە ٣ی ئادارى ١٩٢٤ بەکارهێنراوە، هەروەها دواتر لەسەردەمی کەمالی نوێی تورکیا تا سالی ١٩٣٤ بەکارهێنراوە، بەڵام لە ٢٦ی ١١ی ١٩٣٤ بەپێی یاسای ژمارە ٢٥٩٠ کە لە پارلەمانی تورکیا دەرچوە، کە تایبەت بو بە (یاسای نازناو و بە ناونیشانەکان), ئەم وشەیە (میر آلای) لەناو سیستەمی سەربازی تورکیا سەدرایەوە، لە شوێنی (میر آلای=Miralay) وشەی(Albay) دانرا، کە هەر لە بەرانبەری دا مانای(عەقید) دەگەیەنێت، شایانی بیرهێنانەوەیە کە بەپێی سیستەمی سەربازی دەوڵەتان دەگەدرێت، وەک لە دەوڵەتی عوسمانی: نیشانەی دەوڵەتی عوسمانی کە وەک مارێکی بچووکی تێنراوی زێڕباو بە نوسین بوە لەگەڵ دوو ئەستێرە، لە وڵاتی خۆشماندا هەر تانجەک و دوو ئەستێرەیە..!
وشەی آلای (Alay) لە (معجم صفصافی) کە فەرهەنگێکی گەورەی زمانی عوسمانییە، بەم مانایانەیش دێت؛
یەکەم: فەوج، گردبونەوە، کۆبونەوەی بە شومار.
دووەم: چوار تابووری سوپایی-سەربازی. سێیەم: نمایشی سەربازی، مەراسیم.
هەروەها لە فەرهەنگی زمانی تورکی نوێ دا، وشەی (Alay)، بەجگە لەم مانایانەی لە سەرەوەدا ئاماژەمان پێکردن، ماناکانی: گاڵتەپێکردن و تاقم و دەستەش دەبەخشێت.

وشەی دیکەیش هەن، وەک:
میر لوا: واتە: میری لیوا یان فەرماندەی لیوا.
میر میران: واتەکەی هەر میری میران یان فەرماندەی فەرماندەکان.
بە زانیاری خوێنەران: زمانی عوسمانی زمانێکی دروستکراوی پێکهاتبوە لە زمانی تورکی کۆن و کەمێک زمانی زیندوو هەر لە خەرهەماتی ئاسیا تا خەرئاوای ئەوروپا و باکووری ئەفریقا..لەوانە زمانەکانی کوردی، عەرەبی و فارسی هەر ئەم سێ زمانەی ئاماژەمان پێکردوون بە وشەکانیان لەناو فەرهەنگی عوسمانی کۆن و تورکی نوێ دا، فەرهەنگێکی گەورە پێکدەهێنن، بەڵام هەندێ لە وشەکانی ئەم زمانەی ئاماژەمان پێکردوون لە زمانی عوسمانی و تورکییە نوێ دا مانا دەستەواژەیەکانیان دەگەڕێن یان گەڕاون..مەرج نییە وشەیەک کە لە بنەڕەتەوە عەرەبی، فارسی یان کوردی بێت، لەلای ئەوانیش(عوسمانییە کۆنەکان-تورکە نوێیەکان) بەکارهاتبێت هەمان مانای دەستەواژەی وشەکە بداتەوە، چونکە دەستووری زمانی عوسمانی و تورکی نوێ جیاوازن لە زمانەکانی تر جیاوازن کە ئاماژەمان

پێکردن..!
هەروەها زمانی تورکی عوسمانی سێ قۆناغی پەرەسەندنی مێژوویی تێپەڕاندوە، کە ئەمانەن: زمانی عوسمانی کۆن لەسەدەی سیانزەهەم بۆ سەدەی پانزەهەم، زمانی عوسمانی کلاسیک لە سەدەی شانزەهەم بۆ سەدەی نۆزدەهەم، زمانی عوسمانی نوێ لە سەدەی نۆزدەهەم بۆ سەدەی بیستەم.

-_____

سەرچاوەکان:

یەکەم: (کتێب بەزمانی):
١-اكمل الددين احسان اوغلى(اشراف و تقديم): الدولة العثمانية تاريخ و حضارة, ترجمة: صالح سعداوي، مجلد٢، مركز الأبحاث للتاريخ والفنون والثقافة الإسلامية باستانبول, ١٩٩٩، ص.٧
٢-امين فيضى: انجمن ادیبان كرد, مطبعێ ترجمان حقیقت, استانبول, ١٣٣٩ [1920]. ل.١٠.

دووەم: (فەرهەنگ):
١-أ.د. الصفصافى احمد القطورى: المعجم التركى-العربى المعاصر, ط٨, بدون مكان الطبع، القاهرة، ١٤٣٣هـ-٢٠١٣م، ص.١٨
٢-أ.د. الصفصافى احمد القطورى: القاموس عثمانى-تركى-عربى(معجم صفصافى٢)، مراجعة: عبدالله تومساك، ط٢, بدون مكان الطبع، القاهرة، ١٤٣٣هـ-٢٠١٢م. ص ص ٢٧، ٦٥٦-٦٥٧.

*مامۆستا لە بەشی مێژووی فاکەڵتیی ئاداب-زانکۆی سەران.

کاری فەرکاریی هونەری کاریکاتێر لە رۆژنامەگەریدا.. هەندرێن خۆشناو

لەم سەردەمەی ئێستاماندا کاریکاتێر لە بواری فەرکاریدا بە شێوەیەکی فراوان بەکاردێت، هەی ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی، لە کاتی بەکارهێنانی کاریکاتێردا زانیارییەکان سەرکەوتووانەتر دەچنە یادەوەری خوێنەر و تێیدا جێگیردەبن، لە بەکارهێنان و پشت بەستن

بە دەقی نووسراوەوە، تاوکو خوێنەر بتوانێت زانیارییەك لە یادەوەری خێدا بپارێزێت، پێویستە چەندین جار ئەو زانیاریە بخوێنێتەوە، واتە چوونە نێو یادەوەری و جێگیربوون تێیدا، پشت بە دووبارەکردنەوەی تەماشاکردنی دەبەستێت، بەڵام دووبارەکردنەوە پێویستە ئەگەر وەرگرتنی زانیاری لە ڕێی خوێندنەوە بێت بەتەنیا، ئەگەر وەرگرتنی زانیاری لە ڕێی خوێندنەوە و دیتن بێت، ئەوە مانای ئەوەیە کە زانیارییەکە دووجار چێتە نێو یادەوەری خوێنەرەوە، یەکێك لە ڕێی پەیوەندی بینراوی خوێندراو و ئەوەکەی دیکەیان لە ڕێی پەیوەندی بینراوی وێنەوە، واتە دووبارەبوونەوەکە لە هەمان کاتدا روودەدات، ئەگەر نیگارەکەش داشتنکی کۆمیدیانەی لەگەڵدا بێت، ئەوا ڕێیەکی دیکە دەکرێتەوە لە بەردەم زانیاری بە چوونەژووەروەی یادەوەرییەوە، لە ڕێی پەیوەندی سایکۆلۆجیەوە، بەمەش زانیاریەکە سێ بارە دەبێتەوە لە یادەوەری خوێنەردا، لە ڕێی خوێندنەوە و دیتن و حاڵەتی دەروونیەوە، بۆیە جێگیر دەبێت لە یادەوەری خوێنەردا، چونکە بە سێ دیوار دەورە دراوە، ڕێگری لە دەرچوونیەوە دەکەن، ئەوانیش وشە و وێنە و حاڵەتی کرانەوەی دەروونین، کە هاوشانی زانیاریەکە بوون، دەتوانین کردارەکە بەم شێوەیەی خوارەوە ڕوون بکەینەوە:

بەم شێوەیە، وشە ئەو کێشەکەیە کە زانیاری پشتی پێدادەدات، نیگاریش هێکاری جێگیربوونیەتی، و کۆمیدیا و ئەو حاڵەتە کرانەوە دەروونیەش کە بە هێی کۆمیدیاوە دێتەکایەوە، هێکاری بەبیرهاتنەوەی زانیاریەکەیە،

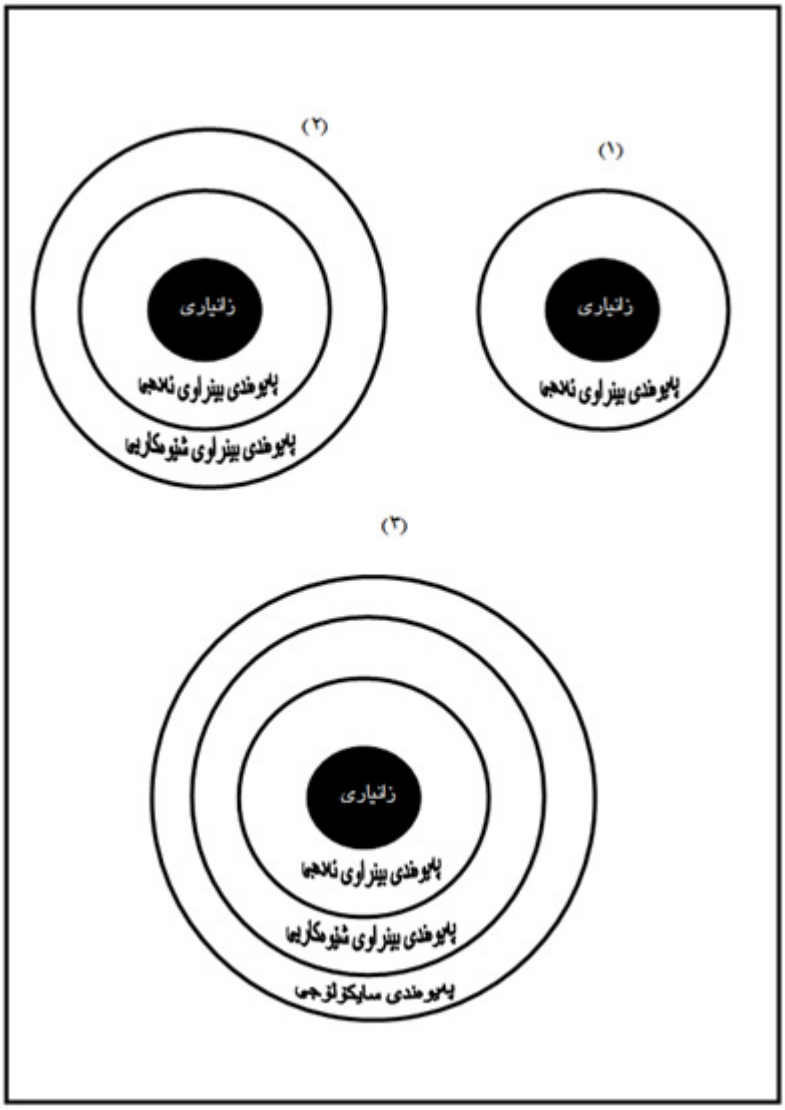
لەبەرئەوەی ئەو حاڵەتە دەروونیەی کە مرۆڤ تێیدایەتی لە کاتی زانیاری وەرگرتنەکە، ڕێکی گەورە دەبینێت لە پاراستنی ئەو زانیاریە لە یادەوەری مرۆڤدا، بۆیە بەکارهێنانی کۆمپیوتەر لە بواری فێرکاریدا دەمانگەیەنێتە ئەنجامی چاکتر، بۆجگە لەو خێشیەی کە لە بەکارهێنانی ئامێرەکە وەردەگیرێت، هەروا زەرەك لە نیگارە کاریکاتیرییەکان و فیلمە کارتۆنیەکان بەکاردێنێت. پێش پێشکەوتنی تەکنەلۆجیا، وەرگرتنی سایکۆلۆجی زانیاریەکان لە ڕێی بەکارهێنانی دار (لێدان)ەوە بوو، زانیاریەکە هاوپێچی حاڵەتی ئازاردانەکە دەبوو، کە زانیاریەکەی بەبیردێنایەوە، یان حاڵەتی ترس لە تووشبوونی سزادان، لەبەرئەوەی تەکنەلۆجیا پێشکەوت، و فێرخواز توانی زانیاری بەدەست بێنێت هاوشان بە حاڵەتی دەروونی ئەرێنیەوە، دار (لێدان) وردە وردە وەکو ئامرازێکی بەکارهاتوو لە بواری فێرکردندا بزربوو، هەتا بە تەواوەتی هەوەشایەوە.

کاریکاتێر بەتەنیا لە بواری فێرکاریی خوێندنگاکاندا بەکارنایەت، بەڵکو لە بواری فێرکاری گەورەکانیشدا بەکاردێت، کاریکاتێر لە

بواره فرکارییه ئاڵزتره‌کانیشدا به‌کاردێت، بۆ نمونه له پەتوکه‌کانی فرکردنی به‌کارهێنانی کەمپیوته‌ردا کاریکاتێر جێگایه‌کی فراوان ده‌گرێت، هەروەها له بواری ماتماتیك و فیزیا و ئەوانی تریشدا، مه‌به‌ستیش لێره‌دا پێکه‌نین نیه، به‌قەد ئەوەی به‌ستنه‌وەی زانیاریيه سەخته‌کانه که له‌بیر ده‌کرێن، به حاڵه‌تێکی کەمیدایی، که بتوانرێت له کاتی پێویست به‌بیربێته‌وه، کاریکاتێر بایه‌خێکی تایبه‌تی هەیه له بواری فێربوونی زمانه بیانیه‌کانیشدا، که زۆرجار گفتوگۆکان هاوشان له‌گەڵ کاریکاتێردا داده‌ڕێژرێن، که به‌هۆیه‌وه له‌گەڵ وەرگرتنی زانیاری چێژ و خۆشیش وەرده‌گیرێن، وەرگرتنی زانیاریه‌کانیش ئاسانتر ده‌کات.

به‌کارهێنانی کاریکاتێر له بواری فێرکاریدا، زۆرێك له کێشش و ماندووبوون که‌مده‌کاته‌وه، بۆ فێرکار و فێرخوازیش له هەمان کاتدا، فێرکار پێویستی به شیکار و راڤه‌کردنی زیاد نیه، چونکه کاریکاتێره‌که ئەوه بۆ فێرخواز دابین ده‌کات، فێرخوازیش پێویستی به پەستانی زانیاریه‌کان نیه له مەشکیدا، چونکه کاریکاتێر هێڵی زانیاریه‌کان بۆ یاده‌وەری مرۆڤ ئاسانتر ده‌کات، به‌مەش زۆرترین زانیاری به که‌مترین ماندووبوون له کاتێکی که‌متردا ده‌ستده‌که‌وێت.

ئەوەی شایانی باسه کاری فێرکاری کاریکاتێر جیاوازه له کاره‌کانی تره‌وه، چونکه کاریکاتێر له پەتوکه فێرکاریيه‌کان زیاتر به‌کاردێت له‌وەی له ڕۆژنامه‌گەریدا، که شێوه بنەڕەتیه‌کانی ڕۆژنامه‌گەریی بەبەشه له گۆشه فێرکاریيه‌کاندا، ئەگەر هەشبوو ئەوا گۆشەی لاوەکی و گرنگ نین، له‌وانه‌یه کاری فێرکاری کاریکاتێر له ڕۆژنامه‌گەریدا به شێوەیه‌کی بنەڕەتی له ڕۆژنامه‌گەری منداڵدا خێی ببینێته‌وه، هەروا له ڕۆژنامه‌گەری تایبەت به بواره‌کانی ته‌کنه‌لۆجیادا، که‌چی له ڕۆژنامه‌گەری ئەده‌بی و ئابووری و گشتگیری و گاڵته‌جاڕیدا، به‌ده‌گمەن کاریکاتێر کاری فێرکاری ده‌کات، ته‌نانەت ئەو نیگارانەی له بواری فێرکاریشدا به‌کاردێت، ناتوانین به کاریکاتێری بژمێرین به مانای وشه‌وه له‌گەڵ چەند هەڵاوێژنێك لێره و له‌وێدا، بۆیه ئێمه ناوی سیفه‌تی نیگاری کاریکاتێری لێده‌نێین، نەك سیفه‌تی کاریکاتێر.

مەنسور حیکمەت و کۆمەنیزمی سیاسی.. حەمید تەقوایی

{دەقی ئەم نوسینە لەسەر بنەمای باسی سیمینارێک نوسراوەتەوە کە لەژێر هەمان ناونیشاندا پیشکەشکراوە. هەندێکی لە کەمکراوەتەوە و چەند پۆینتگرافێکی بە زیادکراوە}.

ئەم سیمینارە بە بۆنەی هەژدەهەمین ساڵیادی مەنسور حیکمەتەوەیە.

هەژدەساڵ کە ئەومان لەدەستداوە و هەموو ساڵێک یادی لەدەستدانی دەکەینەوە و سەبارەت بەدەورو نەخشی لە بزوتنەوەی کۆمنیستی و

تیئۆریکانی و دەستکەوتانیەوە وتووژ دەکەین.لەم سیمینارەدا ئامانجم ئەوەیە کە تایبەتمەندی سیاسی کۆمۆنیزمی مانسور حیکمەت ڕونبکەمەوە.لەوانەیە لە یەکەم تێوانیندا سیاسی بونی کۆمۆنیزم ڕون بێتە بەرچاو،ئاشکرایەکە کۆمۆنیزم ڕاستەوخۆ بەسیاستەوە پێوەستەو تایبەتمەندی سیاسی هەیە بەڵام بە کۆمۆنیزمی کرێکاریش بەهەمان شێوە ڕونە وبەو پێیە پاشگری گرێکاری پیوستە بە ئەوەی کۆمۆنیزمی ڕاستقینە لە کۆمۆنیزمە هەمجۆرەکانی بەرژوازی جیابکەیتەوە،کۆمۆنیزمی سیاسیش بە خەجیاکردنەوە لەو کۆمۆنیزمانە دەخرێتە ڕوو کە ئایدەلۆژی ودەستگەرا و مەکتەبین.ئەبەت ئاگەر بیروبۆچون و هەڵە وسیاستێک کە مارکس خستوێیەتە ڕوو ودواتر لە مانیفێستی کۆمۆنیستدا ڕاگەیەنراوەو لەلایەن ئەحزابیکی وەکو بەلشەفیزم لە ڕوسیا نوێنەرایەتیان دەکرد بەردەوام بوایە نە پێوستمان بە پاشگری کرێکاری و نە بە پاشگری سیاسی دەبوو.بەڵام بەداخەوە ئەمە ڕوێنەدا.هەزناسیونالیستە سەربەخۆ خوازەکان و پیشەسازی کردنەوە خوازەکان لەوەاتانی ژێردەستە خەیان ناونابوو کۆمۆنیست و لە ڕوسیاو وەاتانی ئەوروپای ڕۆژهەڵات لە ژێرناوی کۆمۆنیزمدا شێوازێک لە ڕژێمی سەرمایەداریی دەوڵەتییان دامەزراند بوو کە شکستی خوارد وهەرەسی هێنا و ئەو هەزانەشی کە سەربەو کەمپە بون سەردەمیان کەتایی هات.لەو باردەخەدا زۆر پیویست بوو کە کەسیکی وەکو مانسور حیکمەت ئاڵای کۆمۆنیزمی کارگری بەرز کاتەوەو لە کۆمۆنیزمی ڕوسی وچینی و هیتری جیابکاتەوەو ڕاستبون و گرنگی وپێویستی کۆمۆنیزم وپێوەندیەکەی بە داوکاری وئامانجی ئینسانی و ژیان وخەباتی هەموو ڕۆژی جەماوەری کرێکارو جەماوەری خەڵک پیشان بدات.لە ماوەی ئەم بیست ساڵەی کەبەسەر مەرگی مانسور حیکمەتدا تێدەپەڕێت ڕوداویکی زۆر ڕوێنداوە کە ڕاستێتی وپێویسبون وشیاوی ئەو کۆمۆنیزمەی کە ئەو ناساندی بە ئاشکرا نیشانداوە
پێویستی وشیاوی کۆمۆنیزمی مارکسی،کۆمۆنیزمی مانیفێست،کۆمۆنیزمیک کەهەر لەسەرەتاوە بەیاربوو کرێکاری بێت وسیاسی بێت.
کاتێک باسی"کۆمۆنیزمی سیاسی" دەکەین خاڵی یەکەم ئەوەیە کە بە جیاکردنەوە لەکام جۆرە کۆمۆنیزم تایبەت مەندی سیاسی بەکار ئەهێنین؟
کۆمۆنیزمی کرێکاری بە جیاکردنەوە بوو لەو کۆمۆنیزمانەی کە پێوەندیان بەچینی کرێکارەوە نەبوو،ناکرێکاری بون،کۆمۆنیزمی جۆری چینی ،جۆری ڕوسی، کۆمۆنیزمی جۆری چریکی وهیتر.کۆمۆنیزمی سیاسی بە جیاوازیە لە کۆمۆنیزمی دەستگەراو،ئایدەلۆژیگەروەکتەبی،ئەو کۆمۆنیزمانەی کەبنیاتنراون لەسەر بنەمای باوەڕی بگەڕدەوەبۆستگیری و سنوردانان دەناسرێتەوە.ئەم جۆرە کۆمۆنیزمە

ناسیاسیانەش بەشکن لە بزوتنەوەو بانگ جیاوازەکانی کۆمۆنیزمی ناکرێکاری و کە پێشڕیان لە بزوتنەوەی چەپی ناسیۆنالیستیدایە بەڵام من لەم باسەدا ناوەرۆکی باسی ئەو لایەنەی بابەتەکە بکەم و هەوڵ ئەدەم نا سیاسی بوونی دەستە ئایدۆلۆژیەکان بنیشاندانی ناپێویستیان بە خەباتی چینایەتیەوە لە مەیدانە جیاوازەکاندا بکەمەوە وشرۆڤەی بکەم.

منسور حیکمەت یەکەم جار ساڵی دا١٩٩٩لە نوسینەکدا لەژێر ناوی"حزب و کۆمەڵگە: لە گرێپی فشارەوە تا حیزبی سیاسی"دا بانگخەنەی لەم جۆرە کۆمۆنیزمە دەستپێیە-ئایدۆلۆژیە دەخاتەروو.مەبەستی ئەو لە گروپی فشار ئەو"کۆمەڵە بیروباوەڕیانە" و"جڤاتە هزریانە"ن کە دەسەڵاتی سیاسی و"کاریگەری دانان لەسەر هاوکێشەی سیاسی"لەکۆمەڵگەدا زاڵ نیە بەسەر تەوانین وکاروکردەوەیاندا.ناکۆمەڵایەتیی وناپێویستیان بە ئاوگەڵە سیاسیە زیندووکانی کۆمەڵگەوە تایبەتمەندیکی تری ئەم جۆرە هیزانەیە.منسور حیکمەت ئەم تایبەت مەندیانەشیانی بە"قۆشە سور پێشکانی پەرستگای مژوو"ناودەبات وبانگخەنیان لەدەگرێت.

مەبەست لە کۆمۆنیزمی نا سیاسی ئەو شێوە کۆمەڵە ومەحفەلانەیە.

کۆمۆنیزمی کرێکاری،کۆمۆنیزمی منسور حیکمەت،لەبنەڕەتدا لەخۆجیاکردنەوەی لەو بانگ جەراوجۆرانەی کۆمۆنیزمی بەرژوازی ولە بانگخەنگرتنی قوتابخانەی پیناسەدەکات وە بەداخەوە کۆمۆنیزمی بەوایی(عەقیدەتی)-مەکتەبی شێوازێکی باوی کۆمۆنیزمی ناکرێکاری سەردەمی ئەمەیە.لق وپڕپ سیاسی کۆمەڵایەتیکانی کۆمۆنیزمی بەرژوازیش هەن وەکو(کۆمۆنیزمی چینی و ڤیتنامی دوو نمونەی بەرجەستەی کۆمۆنیستە ناکریکارییەکانن بەڵام سیاسی وکۆمەڵایەتن).بەواتایەکی تر بگومان هەر هێزێکی کۆمۆنیزمی بەرژوازی ناسیاسی ومەکتەبی نیە بەڵام بەدڵنیاییەوە هەر کۆمۆنیزمێکی مەکتەبی پێویستە بە بڵێکی کۆمۆنیزمی بەرژوازیەوە.

تێگەشتنی کۆمۆنیزمی مەکتەبی لە خەباتی چینایەتی

یەکەمین خاڵی جیاکردنەوەی کۆمۆنیزمی سیاسی لە کۆمۆنیزمی ناسیاسی ئاگایی و تێگەشتنیانە لە دیاردەیەک و دەستواژەیەکی بنەڕەتی واتە لە خەباتی چینایەتی. کۆمۆنیزمی سیاسی لەڕووی میتۆدۆلۆژی و لێشوازێک کە خەباتی چینایەتی دەبینن و شرۆڤەی دەکەن ولەسەر ئەو بنەمایە خەبات وچالاکی دەکەن بەتەواوەتی جیاوازە لە کۆمۆنیزمی ناسیاسی ومەکتەبی کە ئەویش لەو باوەڕدایە کەنونەرایەتی چینی کریکاردەکات.تایبەتمەندیکی کۆمۆنیستە مەکتەبیەکان ئەوەیە وەک منسور حیکمەت دەڵێت"ڕیژەیەکی بەرز" لە وشیاری و ئاگادار بون بە چینایەتی بون دەهێننە ناو خەباتی چینایەتیەوە.گوایە چینەکان و

لەپیشەوەیاندا چالاکوانەکان وەسوەاوان و جەماوەری خەڵکەک کەلەخەباتدا دەرگیربون دەزانن کە سەرقالی خەباتی چینایەتین.لەم ئەرکەدا وشیارن و ئەوە دەزانن کەلەگەڵ ئەو چینەی کە ناکەک لەگەڵیاندا شەڕ دەکەن.وەبەبەر ئەم وشیاری و ئاگاداربونەوەیەی خەباتکاران،خەباتی چینایەتی ڕونادات.بەم تێگەشتنە،مارکسیزم وەک زانستی ڕزگاری جینی کریکار و تیئۆریەک کە خەباتی چینایەتی شرۆقەکردوە و نیشانی داوە کە مەژوی کەمەڵگەی مرۆقایەتی مەژوی خەباتی چینایەتیە و هیتر دەگەڕێت بە پێش مەرجی خەباتی چینایەتی!بەشەویەک گوایە بەر لەوەی مارکس قسە لەبارەی خەباتی چینایەتیەوە بکات لە مەژودا خەباتکی لەو شەویە بونی نەبوە!
ئەمە میتافیزیکە کە پێی وایە دیاردەیەک لەگەڵ وشیاریدا دروست دەبێت.ئەگەر ئیوە تیۆڕینەوە بە هەڵوەستی کەمانیستە ناسیاسیەکان لە مامەڵەکردنیان بە ترپکی خەباتی چینایەتیەوە واتە بە شێش دەبینیت کە شێش ئەگەڵدرێت بە خەبات نیوان چەپەکان و نا چەپەکان.نیوان کەمانیستەکان ونا کەمانیستەکان،یان نێوان شوین کەتوانی مارکس و ئەوانەی بەرهەڵستکاری مارکسن. یەکەم وادیارە پێش مارکس شێش بونی نەبوە و دوهەم دوای مارکسیش تەنها ئاوگەڵەک شایستەی ناوی شێش بێت ئەویە کە مارکسیستەکان ڕابەرایەتی بکەن.وادیارە مارکس وتویەتی شێش دیاردەیەکە کە لە ژێر ڕابەرایەتی پڕۆلەتاریا !وە ئەگەر وانەبێت ئەوە ئاوگەڵەکە بەهەر ڕادەیەکیش ژێرەو ژورکەریش بێت شێش نیە.
شێش خەی لەوتکەی وێیان دەرکەوتنی زێر ئاشکرای خەباتی چینایەتیە.کەسەک کە تێگەشتنی زێنیانەو وشیاری لە خەباتی چینایەتیدا بەپێش دەکەوێ پێش مەرج،لە هەڵوەستیگیری بەرامبەر بە شێشکاندا بە پاسیفیزمەکی تەواو کەتایی پێدێت.دیاردەیەکی بابەتی نکولی لە دەکەن وپەسەندی ناکەن لەبەر ئەوەی کەلەگەڵ زێنیەتیاندا یەک ناگرێتەوەو لەگەڵ پەوانە زێندکانیانی ئەواندا نزیکایەتی نیە .لەئاکامدا ئەنجامدانی کارو ئەرکەکیش بە خەیان قایل نابن.کەمانیزمی ناسیاسی لە مامەڵەکردنیاندا لەگەڵ مەیدانەکانی تری خەباتیشدا ئەم میتافیسیزمە زاڵە.
ئاکامەکی تری ئەم جەڕە تەوانینەن،سنوردارکردنەوەی خەباتی چینایەتیە تەنها بەخەباتی کرێکارانەوە.خەباتی چینایەتی سنوردار ئەکرێتەوە بە خەباتی کرێکاران لە پێناو داخوازیە پیشەییەکانیان وێیان بەڵای زەرەوە لەدژی دەوڵەت وخاوەن کارەکان بە بەدەست هێنانی مافەکانیان.لەم دیدگایەدا بە نمونە کێشەی دژی مەزهەب و یان خەباتی ژنان دژی هەڵاواردنی ڕەگەزی ئەرکەکی چینایەتی نیە گوایە دەستاتی ئاین بەسەر دەوڵەت وکەمەڵگە ویان چەوسانەوەی ژنان

پەیوەندی بەچینەکان وباڵادەستی چینێک بەسەر چینەکی تردا نیە.شەوازی فەرمانڕەوا و تیۆریزەکراوی ئەم بیرکردنەوە بەش بەشکردنی مرۆڤەکان و مەیدانەکان وخەبات بەسەر دیموکراتی وسۆسیالیستیدایە.وە ئەو خەباتانەی کە بەدیموکراسی لەکەدرێنەوە چینایەتی نین و ئەگەر چینایەتیش بن ئەوە چاکسازی خوازی و ئیفەرمیستی و لەپراوێزدان و بڕای زۆرەوە دەکرێت بەمەرج پشتیوانی بکرێت وپێگەی کەمینەزمیان تێدا بەهێز بکرێت.

بەگشتی ئەم ماموژەی چەپی ناسیاسیە لەگەڵ خەباتی ئەستای بەشە جیاوازەکانی کەمەگەدا.لەم دیدگایەدا کریکار یەکەم تەنها بەشکی بەرهەمهێنەر.لە ئەنجامدا گوایە کرێکار وەک ژن یان وەک پەنابەر یان تاکی سەربە میللەت وئاینی جیاواز و بەگشتی وەک هاوڵاتیەک دەردو کێشەی نیە دوەەم خەبات ونافەزایەتیەکانیشی تەنها لە چوارچێوەی کارخانەدا دەمێنێتەوە.کاتێک لەم گۆشەیەوە سەیری خەبات دەکرێت خەباتی چینایەتی سنوردار دەکرێتەوە بە ژمارەیەکی لەسەدای(٪) بچووک لەو کەشمەکەشە چینایەتیە گەورەیەی کەلە کەمەگەدا لەئارادایە.وەک وەمنسور حیکمەت دەڵێت وشەی خەبات تەرجومەیەکی باشی زمانەوانی نیە بە struggle کەلە ئینگلیزیدا بە خەباتی چینایەتی بەکار دەهێنرێت.

کەشمەکەش یان دوژمنایەتی و هوبوونەوەی چینایەتی تەرجومەیەکی گونجاوترە. ئەم کەشمەکەشەش لە مەیدانی هونەری وشنەبیری وهونەری وئەدەبیات ولە فلیم وشانۆ موسیقا لە ئارادایە و لە سیاسەت و ئابووری و کەش کەمەڵایەتیەکانیشدا،ئەم کەشمەکیشە چینایەتیە پشوو هەڵنەگرەو هیچ پەیوەندیەکی بە وشیاری تاکەوە نیە.

لە هەسوکەوتی کەمینەزمی مکتەبیدا لەگەڵ ئاکتیڤیستەکان و هەسوڕاوانی بزوتنەوە ناڕەزایەتی و حەقخوازانەکانیشدا ئەم بڕیککەوتنە دڕوونیە دەبینیت.هەسوڕاوکانی دڕگیر لە جوانەوێکدا لەسەر بنەمای دەورو کاریگەری کردەیان هەناسەنگێنن بەکو بەپێی پەیوەندیە هزری وباوەڕیەکانیان بەیاریان لەسەر دەدەن وجوانەوەکەش لەسەر بنەمای بچون وهەوەستی ئاکتیڤیستەکان هەدەسەنگێنرێت.لە زینەتی سەرەوخواری کەمینەزمی مکتەبیدا ئەوەی کە بزوتنەوە و چوانەوێکی ناڕەزایەتی چ ناوەرۆکێکی هەیەو بشوێن چ داخوازی و ئامانجێکەوێیە بتەواوەتی لە ژێر تشکی ئەوەی کە هەسوڕاوکانی خاوەنی چ باوەڕو میلەکن ئەوەستێت.کەمینەزمی ناسیاسی هەر بوجۆرێکە خێی لەسەر بنەمای باوەڕ و هەوەستی ئادیکاڵ بچڕپ دەزانێت،بزوتنەوەو جوانەوە ناڕەزایەتیەکانیش لەسەر بنەمای باوەڕی ناکەمینیستی هەوسوڕاوکانی، بە ناشەشگەڵو ڕاست ڕەو کە جۆگەی پشتیوانی نین هەدەسەنگێنن.بنەمای هەردوو

هەسوکەوتکە زینی وەکتەبی و پیوەندیان بەواقیعەوە نیە. یەکێک لەو فاکتەرانەی کە ئەبەتە هەکاری ئەوەی کە کەمەنیزمی فیرقەیی بەتەواوەتی پاسیف بێت و بهنرێتە خوارەوە ئاستی تەنها بە کەمەک بچون وهەوەست هەر ئەم تێگەشتنە ئیسکەلاستیکی و میتافیزیکییەلە خەباتی چینایەتی و لە هەسوەاوانی مەیدانە جەراوجەرکانی ئەم خەباتە.

لە ەوانگەی ئەمەوە .لەەوانگەی کەمەنیزمی،خەباتی چینایەتی کەشمەکەشی بەردەوامە کەلە هەموو ەوکان و ەوندکان وئاوگەرە فکری و کەمەایەتی وسیاسیەکاندا،تەنانەت لە مشتومەکی نیوان دەسەاتدارکان وحزبە دەەتیەکان لە هەموو وەاتاندا،تەتوانیت شوەن پەی ببینیت،ئەم شرۆڤە تەکمەیە لەهەموو نوسراوەکانی مەنسور حیکمەتەدا،بەتایبەتی لە"جیوازیەکانی ئەمە"و سیمیناری یەکەم و دوهەمی کەمەنیزمی کرێکاریدا بوەتە جێگەی باس و ەونکردنەوەی لەبارەودراوە،بوەتەی مەنسور حیکمەت تەنانەت لە فرهەنگ و لە هونەرو ئەدەبیات ولە بەهاکان و ئاکارکان و هیتردا دەی بینیت کە دوو تەەوانین هەیە دوو بیرکردنەوە هەیە دوو چاوەەوانی هەیە،دوو بەش بەهاکان و ئاواتکان وئارزوکان هەن کە بەیەکیان دەەین چەپ و بەوی تریان دەەین ەاست و ئەمە دەرکەوتنی ململانیی چینایەتی نیوان دوو چینە بنەەیەکەیە لەهەموو ەویەکەوەیەو.

ئەمە مانای واقیعی وبابەتی خەباتی چینایەتیە.کاتێک مارکس دەەت خەباتی چینایەتی مەژوو دروست دەکات مەبەستی ئەوەیە وە نەک تەنها ئەوکاتانەی کرێکار مان دەگرەت وە یان کاتێک کە شەشەکان ەوئەدەن.لەکاتێکیش کە بەەواەت هەموو شتێک ئارامە،لەبارودۆخیکیشدا کە شەش یان ناەزایەتیەکی کەمەایەتی بەرچاو لەئارادانیە،دوژمنایەتی چینایەتی ەاناوەستیت.لەهەموو دۆخێکدا ئەوەی کە یەکلاکەرەوەیەو دەوەتە دیکتاتەرکان وپەلەمان و ئەرگانەکانی دەسەات لە کەمەگەدا ناچار دەکات دەت بە ئەم یان ئەو سیاسەتە بەرن و ئەم یان ئەو هەوەستە وەربگرن کەشمەکەشێک کە بەوتەی مارکس تاوێک بەنهەنی وتاوێک بەئاشکرا لەکەمەگەدا بەردەوامی هەیە.لەسەردەمانی شەشدا یان کاتێک بزوتنەوە کەمەایەتی فراوانکان پیکدەن،خەباتی چینایەتی ءاشکرا بووە.بەام لە بارودۆخی'ئارام"یشدا خەباتی چینایەتی بەردەوامی هەیە.ئەمە وێنایەکی تەواو لە خەباتی چینایەتی خاڵی دەست پێکی خستنە دەستوری پراتیکەکی فراوانە بە کەمەنیستەکان.

کەمەنیزمی پراتیک

کەمەنیزمی سیاسی کەمەنیزمی پراتیکە. بەپێچەوانەی بیرکردنەوەی چەپی مەکتەبیەوە، سیاسەت تەنها هەەویستگیری وەاگەیاندنی هەەوەست

نیە، تەنها باوەبون بوە نیە کشتیک باشو شتیکی تر خراپو دربینی باوەو تەنانەت ولیکدانەوەو هەستنگاندن بس نیە، ئگری هەیە کە ئەمە بە ئیکادیمیکان، میژوو نوسکان، بە چاودرانی مژوو و کسانیک کە دیانەوێت هەستنگاندن و لیکدانەوە لبارەی مژوەو ئنجام بدن ویان بە نەوکانی داهاتو بنوسن و وەک میرات داینن بس بت بەام بە کمنیزمی سیاسی ئەو تەنها خاڵی دستپیکردنە. باوەی ئیمە، شرقەی ئەمە، تگشتنی ئەمە و لیکدانەومان بە ئاوگەو دیاردکان هناگاوی یکمە و گرنیکی چارنوس سازیشی هەیە بەام ئگار هەر لردا بوستین ئیتر کمنیست نین. ئەتوانیت لڵایەنی شرقەو لیکدانەوەو ئندشەوە بوستیت و بیرمند و لیکەرەوە یان هونرمندیکی مارکسیستی ئاگاو ەشنبیر بیت بەام سیاسی نیت. لخەباتی چینایەتیدا لیکدانەوەی جیهان بکەکی هیچ کس نایت. وەک مارکس دەت قسلسەر گەینی دونیایە نەک شرقەکردنی.

پراتیک لە تەوری کمنیزمی سیاسیدا وستاوە. منسور حیکمەت بشوین مارکسدا کمنیزمی کرکاری" بە ماتریالیزمی پراتیک" ناو دەبات. لنوسراوەو زرک لقسوباسکاندا جخت دکاتوە لسەر تکەاوبون وکارو پراتیک وەکو گشەیکی گرنگی کمنیزمی کرکاری.

کمنیزمی ناسیاسی تەنانەت بزوتنەوەو حزبکان وباە جیاوازکانی کمنیزمیش لسەر دورو پگەی کمایەتی وبابەتی ئەوان لیکناداتەوە بەکو لسەر بنەمای باوەو بچونکانیان بە نمونە هەسوکەوتی کمنیزمی فیرقەیی لبەرامبەر باکانی تری کمنیزمی بەرژوازیدا کلە سدەی بیستەم وبەتایبەت لدوای شرشی ئکتوبەر پکهاتن لسەر بنەمای باوەو هەوەست و بچونکانکانی ئەوان بوو. ئحزاب وهزە سیاسیکان لسەر بنەمای ئەوەی کە بە نمونە لبەرامبەر شەشی وسیا وکمنیزمی وسی وترتسکیزم ویان مائویزم و یان یبازی پارتی زانی و هیترچ هەوەستکیان هبوە داوەری و پلەن دکران نەک لسەر بنەمای بزوتنەوەکان و ئەو ئاوگەی بابەتیانەی کە بەشدار بوون تیدا. ئەوەی کە هەر حزب وهزهکی سیاسی خەی چی کارە بووە، لە بزوتنەوەیکی بابەتی یا شەش وبزوتنەوەی نازایەتیدا چ جهگاو گایکی هەیە، ئەوانە ئسەن جگەی باس نین. هەر یکخراو حزبک لسەر بنەمای ئەوەی کە تاچ ادەیک بە مەوازینک کە لە دیدگای کمنیزمی مکتبیدا لگە پرنسیپکاندایە. وفادار ماوەتەوە یان نماوەتەوە داوەری دکرت. پەوەرکانیان ئەوەیە کە ئحزاب وهزکان تاچ ئەندازەیک لە بچونی مارکس دورکەوتونەتەوە یان دورنکەوتونەتەوە، لادەر بون یان نبون. یک هروکو پیەوانی ئاینکان کە یکتر بە لادەرو

کافرو هیتر تاوانبار دەکەن.
کۆمۆنیزمی کرێکاری دەستەواژەی لادەر(ڕیزیشنیزم) دەنێتە لاوە، مۆنسور حیکمەت و کۆمۆنیزمەکەی لەو باوەڕدایە ئەگەر کەسانێک بەناوی کۆمۆنیزمەوە بەشدارن ئامانج و ئاسای ناکرێکاریەوەن، لەو استیدا بۆرگی کۆمۆنیزمیان کردووەتە بەر بزوتنەوەیەکی تر.کیشەکە لەسەر بزوتنەوەکانە لەگەڵ ئاو ئامانجی جۆراوجۆردا.هەر لەڕدایە کە پرکتیک دەتەناو لەکدانەوەکانی کۆمۆنیزمی کرێکاریەوە.کاتێک دەگەینە مایلکان وکەسانیکی وەک ستالین وستالینیزم ومائو و مائویزم وهیتر کیسەکە ئەونیە کە چ کەسە باش لە مارکس تێگەشتوە یان تێنەگەشتوە، بەڵکو باسەکە لەسەر ئەویە کە شوینی بابەتی هەر هێزێک لەخەباتی چینایەتدا لەو قوناغەدا چیە؟سەربەچ بزوتنەوەیەک؟چ ئاسۆو ئامانجێکی هەیە؟ئایەوت بە کوە بەوات؟دواتر تیئۆری دەتە ناوەوە.ئەوەی کە هەر هێزێک چۆن هونکردنەوە لەبارەی خەباتەوە ئەدات و سیاستەکانی تیئۆریزە دەکات باسەکەو ئەوەی کە بەشەوەی بابەتی و واقیعی چ دۆرێک دەگێڕن باسەکی ترە.ئەگەر لە حزبەکدا.وای دانێین حزبی کۆمۆنیستی سینی و یان حزبی کۆمۆنیستی هوسی،جیاوازی بیروڕا و یان فراکسیۆن و جیابونەوەوهیتر هوئەدات لەبەر ئەویە کە پرکتیکی جیاواز دەخەنە دەستوری حزبەوە.لەبەر ئەونا کە لەبەچون یەکتر تێناگەن.کەشەکە ئەونیە بە نمونە ستالین لەبەچونەکانی لینین ومارکس باش تێنەگەشتبوو وەیان نویکردنەوەی لە بەچونەکانی ئەواندا کردبوو.
ئەم شرۆڤەو لیکدانەوەیە لە مەیل و ئەو حزبانەی کە چەپی فرقەیی لەگەڵ ڕیزیشنیزم ولادان لە بنەماکانی مارکسیزم،هون دەکەنەوە لەباسکانی مۆنسور حیکمەت لە ڕەخنە لە ئەزمونی سۆڤیەت(بەتنەکانی مارکسیزم و مەسەلەی سۆڤیەتدا ١٩٨٥-٨٦) بەوردی شرۆڤەکردوە. بەوتەی مۆنسور حکمەت خەی ئەم شێوە ڕەخنەیە لە ئەزمونی شورەوی خەی خاڵی دەست پێکردن وبنەمای خەت وجیهەتگیریو خەتی هزرێک بوو کە چەند ساڵ دواتر بە خستنە ڕوی تیئۆریکانی کۆمۆنیزمی کرێکاری کەتایی هات.
لە تەوری کۆمۆنیزمی پراکتیکی مۆنسور حکمەتدا شرۆڤەی بزوتنەوەیی لە خەباتی چینایەتیدا جێکەوتوە.مۆنسور حیکمەت پێش هەموو شتێک کۆمۆنیزمی بەبزوتنەوەیەکی کۆمەڵایەتی دەزانی ولە هەسوکەوت لەگەڵ حزب و ڕێکخراوو هێزە سیاسیەکانیشدا لە بزوتنەوەکانەوە دەست پێدەکات.ئەوەی کە هەر کەس وهەر حزب و هێزێکی سیاسی چ تایبەت مەندی وناوەرۆکێکی هەیە و بەشوین چ سیاست وئامانجێکەویە سەرچاوە لە پێگەی یەو لە بزوتنەوە چنایەتیدایە.وەکو نمونە لە

تیئۆری ئەمەدا مائو بەیوەستە بە بزوتنەوەی مەدەرن وپیشەسازیکردنی چینەوە هەیە. ئەو کەسێک بو کە ئەیویست ژەمی نیوە دەرەبەگی ونیوە داگیرکەراو تێکبشکێنێت.چین سەربەخۆ و پێشەسازی بکاتەوە بەو ئامانجەش گەشت، ئەمە ناوەرکی ماویزمە. ئەگەر بەناوی مارکسەوە قسەدەکات بەو هەیوەیە کەلەو سەردەمەدا دوای شۆشی ئۆکتۆبەر مارکسیزم وکەمۆنیزم ئیعتیبار وخۆشویستی جیهانی وجەماوەری هەبوو بەشەوەی بابەتی ئەبەت پێگەی مائوو ماویزم لەگەڵ بزوتنەوەکەیدا دیاری بکەیت و شرۆڤە بکەیتبە نمونە نەک بەکتەب سەبارەت بەناکۆکی، بەگشتی بە ڕەخنە وناسینی قوڵی بەچونەکان وتیئۆریکان وسیاستکان سەرتا دەبەت بزوتنەوەو بنەما بابەتی و کۆمەڵایەتیکانیان بناسنیتەوە.

لەباری پراکتیکیشەوە دەورو پێگەی بزوتنەوەکان چارنوسسازە. بە کەمۆنیزمی دەخالەتکەرو پراکتیک باسی ئەبەت چی بکەین دەستپێدەکات و بە وەڵامی ئەم پرسیارەش ئەبەت بزوتنەوە و ڕەوتی بابەتی کومەڵایەتیکان بناسیت وشوینی خۆتان لەوەدا بدۆزنەوە.

دەسەڵاتی سیاسی

سێهەم فاکتەر لە جیاکردنەوەی ئەمە لەکەمۆنیزمی ناسیاسی خۆی لەدوو فاکتەری گشتگیرو ئەبژیکیڤی بینینی خەباتی چینایەتی،وناوەرکی کردەیی و پراکتیکی و دەخالەتکەرانەی کەمۆنیزمی کرێکاریەوە سەرچاوە دەگرێت.گرنگی و شوێنی بەدەستەوەگرتنی دەسەڵاتی سیاسیە. ئامانج ئەمەوئیستراتیجی ئیمە لەسەندنی دەسەڵاتی سیاسیە لە بەرژوازی وبەدەستەوەگرتنی دەسەڵاتی سیاسیە. بە گەیشتن بەو ئامانجە پێوستە هەزارو یەک کار ئەنجام بدەیت و لەهەزارویەک بزوتنەوەو ناڕەزایەتی ومانگرتن و خەباتدا بەشداری بکەیت. بەڵام لەهەموو ئەم چالاکیانەدا کارو ئامانجی ئیستراتیجی حیزبێکی کەمۆنیستی ئەوەیە کە دەسەڵاتی سیاسی لە بەرژوازی بسەنێت .ئەمە جوهەری کەمۆنیزمی سیاسی وجوهەری حزبە.

مۆنسور حیکمەت ئەڵێت ئەگەر حیزبێک بەدەستەوەگرتنی دەسەڵاتی سیاسی بەسەر سیاسەت وتاکتیکەکان وچالاکیە ڕۆژانەکانی و بیرکردنەوەو ئاسۆکەیدا زاڵ نەبێت و سیاستکانی لە دەسەڵاتی سیاسیەوە نەپچرابێت حیزب نیە بەڵکو هەر زەر زەر گروپێکی فشارە.

کەمۆنیستە مەکتەبیەکان سەبارەت بە دەسەڵاتی سیاسیش وەکو هەموو دیاردەکانی تر،تەنها هەڵوەستەکی دیاریکراویان هەیە. بنەمای هەڵوەستگیریەکەشیان ئەویە کە چینی کرێکار ئەبەت خۆی دەسەڵات بەدەستەوە بگرێت. ئەوەی کە چۆن و بۆچ شێوەیەک ئەم ڕووداوە ڕوبدات و ئەوەی کە کەمۆنیستەکان دەوریان چیە دیار نیە لەم نووسەدا وهیتریش.ئاستە،چینی کرێکارئەبەت دەسەڵات بەدەستەوەبگرێت بەڵام

کۆمۆنیستێک کە خۆی بەبەشێک لە بزوتنەوەی چینی کرێکار بە بەدەستەوەگرتنی دەسەڵاتی سیاسی نازانێت ئەو تەنها چینی کرێکار لە دەسەڵات دور ئەخاتەوە!دەسەڵاتی سیاسی ئاسپێرێت بە جۆنی کرێکارو خۆی بکار دەکات.وەکو مانسور حیکمەت دەڵێتبەدەستەوەگرتنی دەسەڵاتی سیاسی ئەقڵی تێپەڕبونە لشرۆڤەی دونیاوە بە گۆڕینی دونیا.کۆمۆنیزمی غەیر سیاسی چونکە هەموو ژیانیبشرۆڤەو لیکدانەوەو سەرقاڵی ئەم ئەقڵیە بەپۆوسیت بازانێت.

گرنگی یەکلاکەرەوەی خەبات بۆ سەرنگومکردن

چۆنەوە لسەر بەدەستەوەگرتنی دەسەڵاتی سیاسی لە ستراتیجی وسیاسەت و کارکردی ئاژانەی کۆمۆنیزمی کرێکاریدا ئیمە نزیک دەکاتەوە لە گرنگی سەرکی و بنەڕەتی سەرنخونکردن وخەبات بۆ سەرنخونی.لایەنکی گرنگی تیۆریکان ونوسینکان وسیمینارکانی مانسوری حیکمەت دوبارەخوێندنەوەو ناساندنەوەی بزوتنەوەی سەرنخوونکردن وتایبەتمەندیکانیەتی.ڕەخنەو ڕوبەڕوبونەوە لگەڵ تەزی گۆڕان و هەڵە دووی خوردادیکان دا،چۆبونەوە لسەر بۆ ئاسەی وبۆ دەسەڵاتی وئەزمەو بن بەستی ئابوری وسیاسی رژێم.نوسراوکانی وەکو خۆنە ئە پێندراوکانی موجاهید،سیاناریۆی ڕەش وسیناریۆی سپی،و لەئاستکی هزری قوڵتر و تیۆڕی تر،باسکی تری یەکلاکەرەوە و بەتەواوەتی نۆی و ڕۆشکێنی مانسور حکمەت لبارەی تایبەتمەندی سەلبی شێوش،هەموو نیشاندەری خەباتی بۆ وچانی کۆمۆنیزمی مانسور حکمەتن لەپێناو سەرو ژێرکردنی حکومەتدا.کاری سەرنخون کردن و چربونەوە لسەری لەڕاستیدا تەرجومەی سیاسی-عەمەلی تیۆڕی حیزب ودەسەڵاتی سیاسی و یەکەکە لە لایەنە جیاکەرەوە گرنگکانی کۆمۆنیزمی کرێکاریە لە گروپە فشاریکان و دەستە بیروباوەڕیکان-مەکتەبیکانە.

خاڵکی گرنگی تر سەروژێر بونی بورژوازیە لە جوغرافیای سیاسی دیاری کراوی وەکو وڵات ئوئدات.وڵات تەنها دیاردەیکی بورژوازی نیە.میللەت-دەوڵەت بەدوای شێوشیکانی بورژوازی و لگەڵ دەسەڵاتی نیزامی کاپیتالیستیدا دامەزراون بەڵام وڵات لە هەماکتدا دیاردەیکی سیاسی چینایەتی و ئابوریکی سیاسی دیاریکراوو کونکرێتە.شێوی دیاریکراوی خەباتی چیناێتی وڵاتکە.ئاستی گۆشی هێز بەرهەمهێنەرکان،یاسای کار،مۆژوچۆو پێشینەی خەباتی چینی کرێکار،هاوسەنگی هێز،سیاسەت و کارکردکان و بنیاتی تایبەتی دەوڵەتکان وهیتر و هیتر هەموو وڵاتێك دیاری دەکرێت.لەم ڕوەشەوە کشمەکشە چیانیەتیکانیش تایبەت مەندی وڵاتیان هەیە.بورژوازی دونیای بە وڵاتکان دابەشکردوەو دەسەڵاتی سیاسی وەکو نوێنەری میللەت لە جوغرافیایکی سیاسی دیاریکراودا کە بە وڵات ناوی دەبەن

گرتوە بەدەستەوە. ئەمە لەگەڵ دەوڵەتانی بورژوازی لەوڵاتێکی دیاریکراودا لایەنین. ناتوانیت ڕێکخراوی نێودەوڵەتی کگرتووکان بوخەنیت، ناتوانیت ئیمپریالیزمی جیهانی بوخەنین. ناتوانین نیولیبرالیزم سڕنخون بکەین. بەڵام دەتوانیت و ئەبێت لەهەر وڵاتێکدا برژوازی بهێنینە خوارەوە لەدەسەڵات.

وڵات زۆری هێرسوانی سیاسیە و ئاگڕ نەتانویت هێرسوانی سیاسی ئەنجام بدەن ئەوە ئەبێت وەک چەپی دەستگڕا هەر هێرسەت گیری ئەنجام بدەن ئیتر وڵات وخەبات لە دژی دەوڵەت لە وڵاتێکدا بە ئەوە هیچ گرنگی وتایبەت مەندیکی نیە. دەتوانیت لە دژی هەموو دەوڵەتانی بورژوازی جیهانی و لەدژی ئیمپریالیزمی جیهانی بیت و لەدژی هەمویان هێرسەت وڕبگریت و وتار بنوسیت وزڕ هەست بەخەباتکاریش بکەیت بەبێ ئەوەی لە هیچ مەیدانی خەباتیکی دیاریکراودا ئڕکی بەدواد چونی اسڕنخون کردنی دەوڵەتێکی دیاریکراو لەئەستۆ بگریت، کاتێک وڵات وکاری ڕوخاندنی دەسەڵات لەوڵاتێکدا بخیتە لاوە ئیتر خەبات ئڕکێکی کەنکریتی نیە ئڕکێکی دڕونی و دابڕاوە. لەدژی کاپیتالیزم بگشتی ولەدژی دەوڵەتکانە بگشتی بەڵام سڕقالی دەستداماڵینی هیچ دەوڵەتێک نیە! ئیوە لە چەپی ئوروپاوو ئەژئاواشدا ئەم مەیلە دەبینن. تەنانەت هێزە "ئادیکاڵەکان" چەپی دەستگڕا لە پەیوەند بە دەوڵەتانی خەیانەوە و بەدەستەوە گرتنی دەسەڵات قسەیکی وایان نیە بە کردن. بە نموونە لە ئەڵمانیا هێزگڕلێکی چەپ هەن لە پەیوەند بە بابەتە جڕاوجڕەکانی وەک پەنابەران و ژینگەپارێزی ولەدژی ئیسیزم و شتی تر هێرسەتی پشکەوتوخوازانەیان هەیە. بەڵام دەوڵەتی ئەڵمانیا خۆی و ململانێ لەسڕبەدەستەوەگرتنی دەسەڵاتی سیاسی لە ئەڵمانیادا لە دەستوری هیچ حزب وهێزێکی کەمانیستی ئەو وڵاتەدا نیە. کەمانیستە مکتەبیەکان لە هیچ وڵاتێکدا دڕگیری خەبات نین بە بەدەستەوەگرتنی دەسەڵات. ئەویان سپاردوە بە ئەحزابی حکومەتی و بەڵای زڕاوە وەکو گروپی فشار کار لەسڕ ئەوانە دەکەن. خەیان بە گەیشتن بەدەسەڵات نە نەخشەکارێکیان هەیە ونە ستراتیجی ونە هێرسوانێکی دیاریکراویان هەیە.

ئادیکالیزمی کەمانیستی واتە بتەواوی تواناوە لەدژی دەوڵەتی خەماڵی، لەدژی دەوڵەتی کاپیتالیستی لەوڵاتێکدا. کاتێك لینین لە دژی جەنگی جیهانی یەکەمدا و لەبڕامبڕ سۆشیال شۆڤنیستەکانی ئەنتڕناسیۆناڵی دوهەمدا بانگەوازی ئەوەی کرد کە ئەبێت هەموو لولەی تفەنگەکان ەوبکەنەوە لای دەوڵەتی خەماڵی. زۆرێک لە هێزەکانی ئەنتڕناسیۆناڵی دوهەم لەناویاندا سۆشیال دیموکراسی ئەڵمانیا ئەو دروشمیان پەسەند نەکرد و بەوهەیەوە بەشۆفیەکان ناچار بون لە

ئینتەرناسیونالی دوهەم بچنە دەرەوە. بەڵام لەگەڵ تایبەتمەندی هەر ئەم خەت و هەڵوێستگیریە بوو کە بەشێکی ئەکتیڤی هاوکاتی لینین هەر خەباتێکی خاوەنی ئەو تیئۆریە بوو کە شۆڕشی جیهانی نوێ هەزار ئیمپریالیستیکانە بە دابەشکردنی جیهان بەڵام لەرەدا بوو ئاکامەکەیشت کە ئەبێت لە دژی هەموو ئیمپریالیستەکان ودژی جەنگە ئیمپریالیستی بگشتی خەبات بکەن. ئەمە تەنها دەیتوانی هەڵوێستگیریەکی بە هێزتر ئادیکاڵ بێت بەڵام لەگەڵ کردەوادا پاسیفیدزم بێت. بانگەوازی لینین ئەوە بوو کە کرێکاران و کەمینیستەکانی هەر وڵاتێک ئەبێت لەدژی دەوڵەتی خۆیان ئاپۆن و بەو شێوەیە کۆتای بەجەنگی جیهانی یەکەم بهێنن. تەنها بەم شێوەیە دەکرێت کۆنگرێک تەنها کۆتایی بە شەڕ بهێنێت بەڵکو کۆتایی بە دەسەڵاتی سەرمایەداریش لە وڵاتانی شەڕکەردا بهێنێت. بەبۆچونی من ئەم بانگەوازو دروشمی هەموو چەکەکانتان ڕوبکەنەوە دەوڵەتی خۆتان تەنها سنوردار ناکرێتەوە بە کاتی شەڕەوە بەڵکو هەمیشە بە جێیە. ئەو دەقاو دەق تایبەتە بەسەردەمی جەنگ بەڵام بەمانای خواستەنی وگشتی تر بە هەموو سەردەمکان ئاستە. کەمینیزمی سیاسی ئەگەر دەیەوێت لە خەباتی چینایەتیدا لەدژی بۆرژوازی دوور بگەوێت یەکەمین ئەرک وستراتیجی وفەلسەفەی هەبونی و حیزبایەتیکەشی ئەوەیە کە بە دەست دامەزینی بۆرژوازی لە وڵاتێکی دیاریکراودا شکەبکات. هەموو تفەنگکان بکاتەوە دەوڵەتی خۆی. ئینتەرناسیونالیزمی کەمینیستیش واتە هاوکاری وهاوئاهەنگی و پشتیوانی حیزبێکەمینیستەکان لەگەڵ یەکتر بە بەدەستەوەگرتنی دەسەڵات لەهەر وڵاتێکدا. بۆرژوازی دەوڵەتێکی جیهانی نیە. بەکورتی ئەبێت دەوڵەتێکی دیاری کراو لەوڵاتێکی دیاریکراودا بوخەنیت. ئەمە ئارایشتی سیاسیە کە بۆرژوازی داویەتی بەجیهان و پڕۆلیتاریا بە ئەوەی سەر بکەوێت ئەبێت لەهەر لەم ئارایشە سیاسیەدا شکەبکات. .

کۆبەندی

کەمینیزمی سیاسی گوزارشت لە لایەنێکی گرنگی جیاوازی ئەمە لەگەڵ کەمینیزمی ئایدیۆلۆجی ودەستگەر دەکات. هەر بەو شێوەیی کە کەمینیزمی کرێکاری نیشاندەری جیاوازی ئەمە یە لەگەڵ کەمینیزمی بۆرژوازیکاندا. کەمینیزمی ناسیاسی لقێک لە کەمینیزمی ناکرێکاریە کە تایبەت مەندیکانی مانەویە لەسنوری هەڵوێستگیری و مامەڵەی ئایدیۆلۆژی کردن و ئیسکەلاستیکی لەگەڵ بارودۆخ وەوداوکاندا.

تێگەشتنی ئەم هەزانە لەخەباتی چینایەتی بەتەواوەتی ناواقیعی و میتافیزیکیە، پراکتیک هیچ دەروجیگایەکی نیە لای ئەم هەزانە, بەپێی یەکەم دەسەڵاتی سیاسی و بەدەستەوەگرتنی دەسەڵاتیش دەورو جێگایەکی نیە. کەمینیزمێک کە کەمەڵەک تیئۆری و سنوربەندیە. بەی هەیە کە

تەنانەت شرۆڤەو لەکدانەوەیەکی ئاستیشی بەدیاردەکان و ڕووداوەکان هەبێت. بەڵام بەشداری کردەیی بە ئامانجی گەیشتنی بارودۆخی ئیستا لە فەرهەنگەکەیدا نیە.چاودێرەکە کە لەو دیو پەنجەرەکەیەوە سەیری مەیدانەکە دەکات و لە باشترین دۆخدا وەک داوەرێکی خەباتکار دەردەکەوێت.
ئەوەی کە خەباتی چینایەتی بەرەو کوێ دەڕوات وە بۆچ ئاکامێک دەگات وەڕووچ ڕەوەندێک بەکوێ دەگات و لەوەش گرنگتر ئەبێت چی بکەین بۆ ئەوەی ڕەوەندی ئاوگۆڕکان بۆقازانجی چینی کرێکارو بەڵای ئامانجی ئینسانی کۆمۆنیستەکانەوە بێت بۆ کۆمۆنیزمی مۆکتەبی لەبنەڕەتدا جێگەی باس نیە.خۆمی ئەو ئایدیالەجی وسنوربەندی وهەوەستگیریە.
بۆ پێچەوانەوە بۆ کۆمۆنیزمی کرێکاری خەباتی چینایەتی ململانێیەکی بۆ وچانی نیوان چینەکانە کە تەنها سنوردار ناکرێتەوە بۆ سیاسەت وئابوریەوەو بۆتەنهاش خەباتی کرێکار نیە لەدژی سەرمایەدار بەڵکو لەمەیدانە جیاوازەکان وبەشە جیاوازەکانی کۆمەڵگەدا لە جموجۆڵ دایە وکەشمەکەشکێکی چینایەتی هەمیشە لەئارا دایەو تەنانەت هەوبەوبۆنەوەی نیوان چینی دەسەڵاتداریش هەر کاردانەوەی ئەم ململانێیە.
مەسەلی ئەبێت چی بکەین بنەمای کاری ئەمەیە نەک تەنها ئەبێت چی بکرێت و یان ئەبێت چی نەکرێت.کاتێک لە پراکتیکەوە جوڵە دەکەیت یەکسەر وەڵات وەکو شۆڕەیکی کەنکرێتی خەباتی چینایەتی لە سیاسەتکانی ئیوەدا بەرجەستە دەبێتەوە و بەدەستەوەگرتنی دەسەڵاتی سیاسی و خەبات بۆ سەرنخونکردنی حکومەت لەهەر وەاتێکدا جێگایەکی یەکلاکەرەوە پەیدائەکات.
مانسور حکمەت تیۆریسێن وپراکتیکیستی ئەم بۆچونانە بوو و بەدوای هەرسهێنانی یەکیتی سۆڤیەتدا ئەم ئاڵایەی بەرزکردەوە لەبەر ئەوەی بەتەواوەتی سەردەمی کۆمۆنیستە ناکرێکاریەکان کۆتایی هاتبوو.من لە سیمینارەکانی ترمدا لایەنەکانی تری بۆچونەکانی مانسور حیکمەت وتایبەتمەندیەکانی کۆمۆنیزمەکەیم شرۆڤەکردوە، بەڵام لێم باسدا ویستم تەنها بایەخ بە تایبەتمەندی سیاسی کۆمۆنیزمی مانسور حیکمەت و جیاوازیەکانی لەگەڵ کۆمۆنیستە دەستگەرا و ئایدیالیکەکاندا بدەم.هیوادارم باسەکە ڕون بێت.

وەرگێڕانی: کاوە عومەر
٢٠٢٠\١٢\٢٥

چیـــرۆک/ چارۆنووســی خۆمــدایە دەستی کچۆکەوە.. ن/جەلال قادر

سێ چوار خوشک و برا بووین، لەگەل دایک و باوکم لەیەک ژوور دەنووستین. هەرجارێک دایک و باوکم لەیەکتر زویربوونایە، شەوان دوور لەیەکتر دەنووستن، ئەمەش دەبوە هەی ئەوەی جگەی خۆتنمان تەنگتر بێت و بەتەنیشت یەکترەوە بنووین. سپێدە، کاتێ باوکم دەچوو بۆ سەرکار هەریەک لە من و خوشک وبراکانم پێشبڕکەمان دەکرد لە چوونە سەر جگەکەی باوکم.
شەوان لە ژێر جگەوە خەونم بەوەوە دەبینی ەەژێک لەەەژان بەتەنیا لەسەر دەشەکێک ئاسوودە بنووم و پێم بەر پەی کەس نەکەوێت.
لە سەردەمی هەرزەکاریم بووم بە چایچی لە یەکێ لە چایخانەکانی ناو بازاڕی زەنگران. دوکان بە دوکان چاییم دەگەەا بەسەر دوکانەکان، لەگەل زەربەیان بووم بە ئاشنا، وەستاکەم خەشیدەویستم و مانگی جارێک ەەژانەکەی بە زیات دەکردم.
بینای چایخانەکە زەرکەن بوو لە قایەوگەچ دروستکراوبوو، لەجیاتی کورسی سەکەیەکی چوارگۆشەیی لەناوەەواستی دوکانەکەدابوو، فەرشەکی ئەرانی بەسەردا پێشرابوو، منیش مەەتم لە وەستاکەم وەرگرتبوو شەوان لەوە دەماوە، ئاگەرچی نەختەکەک ساردبوو، بەەام وەک پاشا لەی دەنووستم.
هەفتەی جارێک دەگەەامەوە ماەەوە، ەەژانەکەم دەدایە دەستی دایکم. دایکیشم چەشتەکەی خەشی بە ەەدەنام. خوشک و براکانم زەریان پێخەشبوو کاتێ بە هەفتە ماەم بەجێدەهێشت، چونکە جگەی نووستنیان فراوانتر دەبوو.
بەیانیان پێشئەوەی وەستاکەم بێت، سەماوەرم گەرم دەکرد و تێپە چایە کەنەکانم فەەدا و قەرییەیەک چای بەندارم ەەدەنا.
لەبەرئەوەی سەردەمی جەنگ بوو، زەربەی کات سەربازو ئەفسەرە پەەدارەکان یەکەمین موشتەریم بوون.
ەەژیکیان ئەفسەرێک هات و دووسێ چایی گەرمی نەشی و چاوەکی بەناو دوکانەکە گرداو بە تووەەییەوە وتی : ئەوە بۆچی وەنەی سەرەکتان هەەنەواسیوە؟ جارێکیتر بەمەوە ئەرە، وەنەکەیتان هەەنەواسیبێت دوکانەکەتان دادەخەم.

تا ئەوسا هەروا مەزانی تەنها منداڵان لە یەکتر تووڕە دەبن، نەمدەزانی گەورەکانیش لە تووڕەبوون تەقنەرو شارەزان.
ئەفسەرەکە چایخانەکەی بەجێهێشت بەبێئەوەی پارەی چایەکانی بدات. هەوداوەکەم بە وەستاکەم گەیاندەوە، خەرا چووە ناو بازاڕو وێنەیەکی سەرەکی هێناو بەقەد دیوارەکە هەڵیواسی.
نزیکی دووسات لەو چایخانەکە شاگردبووم، زەربەی دوکاندارەکانی ناوبازاڕ ببوونە دەستم، بەخشیش و جۆزنانە و دیاریەیان پێدەبەخشیم. منیش دیاریەکانم بە خوشک و برا بچکۆلانەکانم دەبردەوە و شادمانیانم دەکرد.
تا ڕۆژێکیان وەستاکەم، تووند دەستی گرتم و وتی وەرە کوێی خەم با چەند ئامۆژگارییەکت بکەم :
تە ئێستا گەورە بوویتە و پێویستە بەخت خەزانێکی جوان پێکبهێنیت. جا لەبەرئەوەی شاگردی و کرێکاریت لەوانەبێت زەرکەس ئامادە نەبن ژنت پێبدەن. بەڵام لەبەرئەوەی چەندین ساڵە لەڵای من کاردەکەیت، دەزانم تە کوێکی دەستپاک و بە هۆشتی، هەربۆیە دەمەوێت پێتبڵێم کچێکی عازەبم هەیە ئەگەر یەکتر ببینن و ڕازیبوون، ئامادەم بتکەم بە زاوای خەم.
پێشبینی ئەوەم نەدەکرد وەستاکەم لەپڕێکا سوپرایزم بکات، پاشان بیرمکردەوە ئەگەر ژن بهێنم لە کوێی دابنێم و لە کوێ بژێم؟
وتم : وەستا گیان…یەکەم من دەستکورتم، دووەم نە شوێنم هەیە و نە جێگەونە هێگە….جگە لە چایچێتی هیچتر نازانم.

- گوێی مەدەرێ، من هاوکاریت دەکەم…خانوویەکشت بۆ بە کرێ دەگرم.
  نەمدەزانی چی وەڵامی وەستاکەم بدەمەوە، داواکاری وەستاکەم لە کوتوپڕێکا بوو، قوڕگی گرتبووم.
- کوێی خەم… لەدوا ڕۆژ هەردەبێت ژن بهێنیت و دابمەزرێت… هەروەها منیش کچێکەم عازەب بوو و خزمان دەن بە داخوازی، دەمەوێت ئەوە بزانیت کە باوک کچی خەی زەرخشدەوێت، ئەگەر بزانم تە کوێکی خراپی هەرگیز ئەم پێشنیارەم نەدەکرد.
  بەردەوام بیرمەدەکردەوە، ئەگەر ژن بهێنم دیسان دەبێت جێگەکەم لەگەل کەسێکیتر بشبکەم. ببمە کرێچی و لەگەل منداڵەکانم لە ژوورێکی تەسکدا بخەوین. دەشترسام بڵێم نەخێر وەستا گیان من لەبەر زەر مورتاحم و بەتەنها دەنووم و نامەوێت ئەو ژیانە هەبژەرمەوە کە خوشک و براکانمی تیادا ئاسوودەنین.
- ئینجا کوێی خەم…بەئەوەی خۆکی نەڵێن زاواکەم شاگردە،

ئامادەم چایخانەکەت بۆ بجبەڕێم، دنیام تۆ کوڕێکی کاسبی لێ ئایێندە دەتوانیت خانووێکیش بکڕیت.
هەشتا خەیاڵم لای ئەوەبوو، کە ئەم سکڕێ خۆشەم لەدەسدەرێت و دەبێت ئەواران وەک کرێکارێکی ماندوو بگەڕێمەوە ماڵ، لە ئامێزی ژنێکدا بووم کە هەشتا نەمبینیوە و ببم بە باوکی دوو منداڵ ئەوانیش لە ژوورێکی ساردوسڕدا بە هەژاری بژێوکەم و بیانەمە دەست قەدەرەوە... لەهەمان کاتدا نەمدەوێرا بە وەستاکەم بڵێم نەخێر، چونکە دەترسام ئیشەکەم لەدەست بدەم. لەبیرکردنەوەیەکی قووڵدا بووم. وامدەزانی دونیا هووخاوە بەسەرمدا.
لەپڕێکا وەستاکەم وتی : وەرە کوڕی خەم.. دەستی مامت ماچ کە، ئەوندە لەماڵەوە ستایشی تەم کردوە دنیام ئەوانیش ڕازین.
وەک سەرخۆشێک هەڵسام دەستی وەستاکەم ماچکرد، چارنووسی خەم دایە دەستی کچێکەوە بڕێکو بتوانم لە ئامێزی گەرم ببمەوە!

ئەردەگـــان گێـــکە دەگـــڕێ!.. عەبدوڵا ساڵح

لەژیکێک هەیە لە دنیای سیاسەتی ووڵاتانی سەرمایەداریدا دێت : (نەدەستایەتی هەتا سەر هەیە و نە دوژمنایەتی، ئەوەی هەتاسەرهەیە بەرژەوەندیە) ، زوربەی ووڵاتانی دنیا بە گوترەی ئەم لەژیکە ڕەفتار دەکەن، ئەمەش لە زمانی کوردیدا دەکرێ بە((بادانەوە))، ناوی بڕین، نزیکترین وبڕچاوترین بادانەوەیێک کە وەبیرهێنانەوەیان بە خەڵکی کوردستان ئاسانە، ڕوداوەکانی ٣١ ی ئابە بەنسبەت پارتیەوە ، یا خود پەیوەندیەکانی یەکیەتی لەگەڵ ئێران تا ناوەڕاستی هەشتاکانی سەدەی ڕابردوو بەبڕاورد بەئێستا، ئیتر با پێی زیاتر لەو دوو نمونەیە هەڵنەدەینەوە ، بەڵام نابێ ئەوە لەبیرکەین کە ئەم جۆرە لە بادانەوە، وە بگوترەی هەمان لەژێک، لە پرسەیەکی مەژووییدا ئەنجام دراوە .
بادانەوەی کتوپڕ بپاساوی سیاسەتی(پراگماتی) کە ئەردەگانی پەدەناسرێتەوە، نمونەیەکی زەق وتائەندازەیێک دگمەنە لەنەو ئەم

هاوکێشەیدا، بە نمونە ، بەردانەوەی فشەکە جەنگیەکەی ڕوسیا لە سوریا لەلایەن تورکیاوە لە نۆڤەمبەری ساڵی 2015 و پەیوەندیەکانی ئێستای ئێم دوو وڵاتە ، نەوانی تورکیا و ووڵاتانی کەنداو (سعودیە وئیمارات) سەرەتای هەڵگیرسانی جەنگ لە سوریا ساڵی 2011 و پەیوەندی ئێستایان، جنۆفرێشتنەکەی ئەردۆگان بە حەیدەر عەبادی سەرۆک وەزیرانی ئۆوکاتی عەراق و میواندارێکەی ئێم دوایانەی مستەفا کازمی لە ئەنقەرە و تەنانەت ئێخە چاکردنەکەش کە لە عورفی دیبلۆماسی وپرۆتۆکۆلدا مانای خۆی هەیە، تازەترین بادانەوەکانی ئەردۆگان پەنا بردنەوەیەی دووبارەیە بە ئیسرائیل، کاتێک بەتوندی و بەئاشکرا ساڵی 2018 کە ئیسرائیل دژیان فەلەستینی لە سنوری کەرتی غەزە کوشت، بوە هۆی دەرکردنی سەفیری ئیسرائیل لە ئەنقەرە و ئیسرائیلیش هەمان کاری کرد دەرحەق بەسەفیری تورکیا لە تەلئەبیب، لەهەمانکاتیشدا ئیسرائیل نیگەرانی خۆی لە پەیوەندیە توندو تۆکەی نێوان ئەردوگان و بزوتنەوەی حەماس دەربڕی .
ئەمڕۆ، دوای بڕەقڕاری پەیوەندی دیپلۆماتیک لە نێوان هەندێک لە وڵاتانی عەرەبی وئیسرائیل، کە بە ئاشکرا کەوتە ژێر ئێخنەی ئەردوگانەوە، ئۆوتا لەدوا هەڵوێستی تازەیدا دەرکەوت کە دیسانەوە دووبارە ژیانبکاتەوە بەبڕ پەیوەندیە دیبلۆماسیەکانی لەگەڵ ئیسرائیل، ، ئۆوتا لە دوا لەدوانیدا ڕۆژی هەینی 25 -12- 2020 ئەردەگان دەڵێ :

((دەمانەوە پەیوەندیەکانمان لەگەڵ ئیسرائیل لە ئاستێکی باشتردابێ، ئەگەرچی سیاسەتی ئیسرائیل بەرامبەر فەلەستینیەکان جێگای قبوڵ نیە و زۆر بەئێحمانیە !!)).
ئێستا کە بارودۆخی سیاسی کەمڵایەتی ئابوری تورکیا لەوپەڕی ئاڵۆزیدایە، بەهای لیرەی تورکی تا دێت شکستی زیاتر دەنێ لە بەرامبەر دۆلاردا، لەسەر ئاستی ناوخۆش ڕۆژ نیە بەدیان و سەدان کەس بەبیانوی جەراوجۆر ئاپۆچێکی زیندانەکان نەکرێن بەتەمەتی جیاواز، لە سەر ئاستی سیاسەتی دەرەوەش تا دێت ئەردەگان دەکەوێتە لاوە وتەریک دەکرێتەوە .

ئۆوتا ترامپ بەئاشکرا جەرەک لە گەمارۆی ئابوری خستە سەر پیشەسازی تەقەمەنی تورکیا کە لە بنەڕەتدا وابەستەیە بەئەمریکا، لە تەڕەی کەینی سیستمی موشەکی دژە هەوایی S 400 ی ڕوسی لەلایەن ئەردەگانەوە، ئەو گەمارۆیەی کە وەزیری پێشینی بەرگری ئەمریکا ڕۆبیرت گەیتس 2006 – 2011 لە ووتارێکدا لەوبارەوە بە ناونیشانی – کاتی لەپێچینەوە لە ئەردەگان هاتوە – کە لە ڕۆژنامەی نیویۆرک

تایمز لە 2020-12-21 بەباوکراوتەوە ، دەڵێ : (ئەمە تەنیا سەرتایەکی باشە، مەبەست گەمارۆکەیە، بەو مانایەش دەبێتە ئاراستەیەکی گونجاو، چونکە دۆکرە لەبەرامبەر وەستانەوە بەویدا هەومان یەکبین، دوای ئۆیش، مەبەست تورکیایە ، دەڵێین بەرە و-یاخی بووەکانی – تر، سەرچاوەکە ئاژانسی نۆڤۆستی ڕوسی) ، هەروەها گرژیەکانی لەگەڵ وڵاتانی ئەورووپا بەتایبەت فەڕەنسا بەهۆی سیاسەتکانی ئەردۆگان لە خەرهەڵاتی دەریای سپی ناوەڕاست، کە بوە هۆی داسپێندنی گوژمەیەکی تری سزا بەسەر تورکیادا لەلایەن یەکێتی ئەوروپاوە، هەروەها ئاگاری ڕوبەڕووبونەوەی لەگەڵ میسر لە کێبسی لیبیا، سەرباری هەموو ئەوانەش هاتنە سەرکاری جۆبایدن وەک سەرۆک کۆماری ئەمریکا کە پەنگە لەوەردەکاریەکانی سیاسەتی ئەو وڵاتە لە خەرهەڵاتی ناوەڕاستدا جیاوازی هەبێت لەوەی ترامپ، بەتایبەت بایدن کە هەشت ساڵ کۆسایەتی دووەم بوە لە داشتنی سیاسەتی ئەمریکای سەردەمی ئۆباما و بە ئاگانیە لەدوور ونەخشی ئەردەگان، هەموو ئەمانە هەکارن بۆ ئەوەی پاڵ بە ئەردەگانەوە بنێن تا وەک هەمیشە دەست بداتە سیاسەتی گەڕگەڕین و بادانەوە .
ئاگەر سیاسەتکانی ئەردەگان لە ئاقار هەموو کێشکاندا پراگماتی بە و قابیلی بادانەوە بە، ئاخۆ لە سیاسەتی شۆفینیستانەی و ئیسلامیانەی دژ حەق بەکێشەی خەلکی کوردزمانی تورکیاش ئەم بادانەویە چاوەڕوانکراوە ؟ لەوەڕمدا دۆکرە بڵێین لە باری مەبدەئیەوە ، وەک شۆفینیستێک و بەچکە داعشێک هەرگیز، بەڵام وەک تاکتیک بۆ کاتێکی دیاریکراو وە بەمەبەستێکی دیاریکراو بەڵێ .

2020 – 12 – 26

سەد ڕەحمەت لە کفن دزی.. سامانی وەستا بەکر

هەمیشە وتراوە ئەوەی کورد لەسەر زەوی بەدەستی ئەهەنیە لەسەر مەز ئەیدەڕێنێ.
ئایا کورد شارەزان لە سیاسەت؟
کورد یاریزانێکی نەزانە لە سیاسەتا، بەڵام ئەمە کێشکە نیە،

بەکو کۆشکی ئەویە کە کورد نازانێ کێ نازانێ!
لەسەروبەندی جەنگی جیهانی یەکەما زلهێزەکانی جیهان کەوتنە دژایەتی عوسمانیەکان و پاشانیش بوون بە نەیاری ئەتاتورک کەچی گەلی کورد بوو بە هاوپەیمان و داردەستی تورک.
لە چەن مانگی ئابردووا لە کۆشکی نەوان تورکیا دوژمنی سەرسەخت و مەژووی کورد و فەرەنسا دەستی دێرینی کورد، کەچی بۆشکی زەر و بەرچاوی سیاسیەکانی کورد پشتی دوژمنی مەژوویەکیان گرت لە بەرامبەر دەستە دێرینەکەیا.
لە سەرەتای هاتنی ئاینی ئیسلام و ئاکۆشکردنی کورد تا ئەمڕۆ هەمیشە سیاسی کورد نەتەوەو نیشتمان و خاک و گەل و کلتووری کردووە بەقورنابی ئاینی ئیسلام بەهێشتەوە کورد بەژێر دەستێیی ماوەتەوە، لەکاتێکا کێی نەتەوەو وڵاتانی تری ئیسلام بەپێچەوانەوە ئیسلامیان بەکارهێناوە بۆ بەرژەوەندی نەتەوە و وڵات.

تە تەماشاکە پێش ساڵی ٢٠٠٣ و ئازادکردنی عێراق باردۆخی هەرێمی کوردستان چۆن بوو، پاشان دوای ساڵی ٢٠٠٣ تا ئێستا کۆتای ساڵی ٢٠٢٠، ئێستا بەراوردێک بکە لەنێوان ئەو سێ قۆناغەیا ئینتر وەڵامی پرسیارەکەت دەست ئەکەوێت و ئەگەیتە ئەو ئەنجامەی کە سیاسی کورد ئامیاریوانێکی نەشارەزا، هەڵخەڵەتاو، دەڵاو، گومڕا، نەزان...هتد لەوێش گرنگتر ئاستەوخۆ ئەگەیتە ئەو ئەنجامەش کە ئامیاریوانی کورد نازانێ کە نازانێ، بەتەمام بە قسات و بەینباخکەوە ئەڵێی ئامیاریوانێکی پڕ ئەزموون و شارەزا ئەگەڵێ، هەر دەمیش بکاتەوە دەخنە لە سیستمی حوکمڕانی هەرێم ئەگرێت تەنها بۆئەوەی پێی بوترێ ئەزانێ، هەرچەندە ئەمەش ڕاستە، کاکی سیاستەمەدار ئەزانێ کە هەرێمی کوردستان پێژ بەتاژن زیاتر بڕەو بچوکبوونەوەو داماوان ئەوات کەچی نازانێ جەنابی و هاوپێشکانی هەکاری بنەڕەتی و سەرەکی ئەو هەموو نەهامەتییەن، کەواتە ئەوەی ئێزانێ هەرنایزانێ.
بەرپرسیاریەتی:
ئاکردن لە بەرپرسیاریەتی خاڵکە کە خاڵکی پێژەڵاتی ناوینی پێئناسرێتەوە بە گشتی، سیاسیەکان بەتایبەتی، بە نمونە هەرکاتێ کایەک بکەیت لەلای کەسکی پێژەڵاتی ئەگەرچی گەرەنتیشی هەبێ بەتەمام ئەگەر لەبەر هەر هەکارێک بتەوێ بیگەیتەوە ئەوا گەڕانەوەو وەرگرتنەوەی ئەگەر نەشێم مەحاڵ بەتەمام زەر ئاستەمە.
کاتێک ئەتەمبەڵەکەت لای پشەوەرکی پێژەڵاتی چاک ئەکەیتەوە و دواتر بەهەی ناکارایی یان نەشارەزایی پیشەوەرکەوە هەڵە و کۆشەی زیاتر لە ئەتەمبەڵەکەیا دەرکەوە بەدەر لەوەی کە پێشتر هەیبووە ئەوا هەرگیز کاکی پیشەوەر ناچێتە ژێرباری خەی لەبەرپرسیاریەتی

ئەدزەتەوە، ئەم دوو نمونەیە بە ئامیاریوان و دەسەلاتدارەکانیش ئاستن، کە هەرگیز دنیایی و گرەنتیان بە میلەتەکەیان پێ نیە تەنانەت گرەنتی وەرگرتنی مووچە بەرامبەر کار واتە "ماف بەرامبەر ئەرک"، وە هەرگیز ناشچنە ژێرباری ئەو هەڵانەی کە ئەیکەن بە نمونە ١٦ی ئۆکتۆبەر نیوەی زیاتری خاکی هەرێمیان دەڕان بەلام تا ئێستاش بکەر و تاوانبار نادیارە بەڵکو کەی تاوانبارەکان لەکابرایەتی ئەویان کە خەیان پاکبکەنەوە و بەرامبەر تاوانبار پشان بەن.
مووچەی فەرمانبەران لەکاتی خەیا بە لەبەینیشەوە نایرە کەچی بەرپرسیاریەتەکە ئەخەنە سەرشانی حکومەتی "باغی داد" بۆغا لەکاتێکا ئەمان دەسەلاتدارن و حکومەت و داودەزگاکانی بەڕێوەبردنی وڵات لەژێر فەرمان و قەڵەمڕەوی ئەمانا ئەچێت بەڕێوە، ئەمە تا ئاستێک شونێنی پێکهێنیشە چونکوم تا ئێستا لە هیچ شونێک بە درێژای مێژووی مرۆڤایەتی و بەڕێوەبردن نەبووە وە تەمار نەکراوە کاتێک حکومەتێک توانای بەڕێوەبردن و کەمترین خزمەتگوزاری و دابینکردنی مووچەی نەبە بەت و بێ تاوانی فەان حکومەتی دراوسمانە! تەبینی/ ئەمان تەواوی داهات و دارایی هەرێمیان لەژێر دەستایە و تەنانەت یەک دیناریش نایەت بە ناوەند.
فرێشتنی نەوت، داهاتی سنورەکان، داهاتی داودەزگا جیاوازەکان، داهاتی فرۆکەخانەکان، باجی کەمپانیاکان، باجی خانوبەرەو زەی زار، باجی دوکاندارو کاسبکار و باجی سەر هاوڵاتیان....هتد دەسەلاتێک یان حکومەتێک نەتوانێ بڵێی ئەو هەموو داهاتە لایەنی کەمی خەشگوزەرانی و خزمەتگورزاری و مووچەی فەرمانبەران دابین بکات ئەبێ دنیابێت کە هیچ لە دەوڵەتداری نازانێ، کەچی هەرنازانێ!
دەسەلاتداری کورد سەر بکام خەزانن؟
١. خەزانی سیاسیی: بریتیە لەو خەزانەی کە بەشێك لە ئەندامەکانی خەریکی سیاسەت ئەبن و زەرجار پەستی بەرز لەحکومرانی ئەگرنە دەست تا دەگاتە سەرێك کەمار، خاڵێکی دیاری ئەم جەرە خەزانە ئەوەیە کە دان ئەنێن بە دەران لە هەبژاردنەکان و ئامادەن دەسەلات بەجێبهێلن , ئەم جەرە خەزانەش زیاتر لە سیستەمە دیموکراسیەکان دروست ئەبن ، باشترین نموونەش خەزانی جورج دەبلیو بوشی ئەمریکییە کە باوك و کور توانیان سەرکایەتی ئەمریکا بگرنە دەست و دواتر دەسەلاتیش بەجێبهێڵن.
٢. خەزانی پاشایەتی: بریتین لەو خەزانانەی کە بەماوە باوک دەسەلات بە نەوکانی بەجێئەهێڵت. خەزانە پاشایەتییەکان لەسەر ئاستی جیهان بەشێوەیکی گشتی دابەش ئەبن بەسەر دوو جەرا:
یەکەمیان ئەو خەزانە پاشایەتیانەن کە بەشدارو قەڵەمڕەون و خاوەن دەسەلاتێکی ڕەهان و کەی سامان داهاتی وڵات بە موڵکی خەیان ئەزانن

و لەسەرو هەموو یاسا و دەساکانەوەن. بەوەش جیاکرنەوە کە پاشا لە هەوەی دانەبەوا ئەبە تا ببەتە خاونی کۆک تا شونی بگرەتەوە ئەگەر بە ئومەدیش بن لەبوونی نەویەک ئەوا براکانیان شونیان ئەگرنەوە. ئەم جۆرە لە پاشایەتی بە دیکتاتۆری ئەناسرنەوە نمونەی وەاتانی مەغریب، ئوردن، سعودیە...هتد. ئەم خەزانانە دیکتاتۆرن و بەشکن لەچەوسانەوەو سەرکورکردنی دەنگە ئازادەکان.

دووەمیان ئەو خەزانانەن کە بە شەویەکی سیمبولیک لەسەروی هەرەمی بەڕێوەبردنی وەاتان بەدەم هیچ دەستاتەکی سیاسیان نیە و زیاتر نوێنەرایەتی وەاتەکانیان ئەکەن و بەشدارن لە پەشوازی سەرەک و پاشاکان لەگەڵ هەندە کاری خۆرخوازی، لەدوای مردنی پاشاش گەورەترینی مناڵەکانیان شونیان ئەگرنەوە بەبە دەڵچاوکردنی ڕەگەز واتە نەک تەنها کوە بەکو کچەکانیشیان ئەبن بەجێنشین، ئەم خەزانانە لە وەاتە دیموکراسیەکانا بوونیان هەیە نمونەی سوید، نەرویج، دانمارک...هتد

٣. خەزانی دیکتاتۆر: ئەم خەزانانە زیاتر لەو کەمەگایانە دروست ئەبن کە شێوەی حکومکردنی کەماریە و زۆربەی ئامرازەکانی سیستەمی دیموکراسی لە کەمەگا هەیە, بەڵام خاڵی لە ناوەرۆك. واتا هەبژاردن هەیە بەڵام بە تەزویر , پەرلەمان هەیە , بەڵام هەمیشە کارەکان زۆربەی بە چەپڵە بەڕوە ئەچن, دەزگاکانی نەزاهە و چاودێری هەیە , بەڵام ولات پرە لە گەندەڵی. سەرەک بەپێی ئارەزووەکانی خۆی جگر و جێنشین بە خۆی دیاری ئەکات کە دیسانەوە هەر کۆکانین ئەگەر نەشی بێت ئەوا برکانیان دائەنێن بەڵام جیاوازی لەگەڵ خەزانی پاشایەتیا ئەویە کە ئەمان بە ئاشکرا ناڵێن کە کوە و براکانیان ئەبن بە جگرەویان بەکو هەمیشە دوای مردنی سەرەک کۆکەی وەک زەرورەتی نیشتمانی و لەبەر هەڵەشەی دەرەکی ئەکرێ بەجێنشین کە پشتر سەرەک بیاری لەسەرداوە نمونەی خەزانی ئەسەد لە سوریا.

- دەستاتی باشوری کوردستان سەر بەهەر دوو خەزانی سیاسی ناسراوی جیهانین " خەزانی پاشایەتی ئاستوخە بەشدار لە بەڕێوەبردنی وەات و خەزانی دیکتاتۆر"، بە واتایەکی تر هەندە ناوازن کە ئەتوانی خەستاتی خەزانی سیاسی دوو جۆری جیاوازی بەڕێوەبردنی خەزانە سیاسیەکانیان تیا بدەزیتەوە بەڵام لە هەمان کاتا هیچیشیان نین لە خەزانەکی خەڵکی بەولاوە، کە ئەمیان زۆر ناوزە و دەگمەنە. ئەمان جارە دەوڵەت نین تا جۆری حکومانی لەنێوان پاشایەتی و کەماریا دیاری کرابە کەچی جێنشین دیاری ئەکەن، سوپایەک لە

مناڵەکانیان خستۆتە ناو سیاسەت و بەڕێوەبردنی وڵاتەوە تا میللەت دەست و پەنجە نەرمکات لەگەڵیانا و بزانێ ئەو پلە گەنج و هەرزەیە سەرکەکانی داهاتوون.

کورد و عێراق:

عێراق دەوڵەتێکی بە گەڵە، نیشتیمانێکی بە هاونیشتیمانیە، لەبری ئەوەی ئینتیمای خاك هەموانی بەیەکەوە بەستبێتەوە، واقیعێکی مێژوویی سەپێندراوەو بەناچاری لە ناو سنورەکیا هەموانی کەکردۆتەوە. لەدروستکردنی دەوڵەتی عێراقەوە تا ڕوخانی بەعس، بەردەوام دەزگای دەوڵەت لەکارابووە بەشێوەیەکی سیستیماتیك و بەرنامەیەکی سیاسی قەبووە، گەلی عێراق وەکو ڕاستیەکی کەمایەتی بگرێ بەراستیەکی سیاسی، لەکۆتایشدا هەمووان لەقاڵبی شوناسی عەرەبی سونیدا بتوێنێتەوە.

دوای ڕوخانی ژێمی سیاسی بەعس لە ساڵی ٢٠٠٣وە ئنجا شیعەکان لە هەوڵی بە وچاندان بە گەڕینی شوناسنامەی فرە نێتەوە و فرە ئاین و فرە مەزهەبی عێراق بە بە تاک مەزهەب، تاکو شوناسی عێراق لەسەر ئاستی ناوچەکەو جیهان وەک وڵاتێکی شیعەگەر بناسێنن.

یەکەم پاشای عێراقیش لەبیرەوەریەکانیا ئەم ڕاستیەی درکانووە، واتا لەبری ئەوەی دەوڵەت لەعیراقا فەرمەك بێت بە ڕێکخستنی جووڵەو گوزارشتی جەربەجەری هەزو پێکهاتە کەمایەتیەکانی، دەزگایەکی ستەمکارانەی سەپاندووە و چەسپاندنی ئەو جیاوازیانە بووە.

سەرەتایترین داخوازی کورد لەدەوڵەتی عێراق پێش ڕوخان و دوای ڕوخانی بەعس و حکومەتە یەك لەدوای یەکەکان، ئەوە بووە کە عێراق لەدەزگایەکی سەرکوتکەرەوە ببێتە دامەزراوەیەك کە بە کردار کورد شوناسی هاوڵاتی بوونی تیا پارێزراوبێت و ڕێگە بەتاقیکردنەوەی هەڵە نەبرێت، پێگەی سەرجەم پێکهاتە جیاوازەکانی ناو وڵات پارێزراوبێت، بەکردەوەش شوناسی فرەیی و جیاوازیەکان گیرا "قبول" بکرێت بەتایبەتی لەووی نەتەوەییەوە، ئەم داوایە لەسەرجەم ئەو گرێبەستە سیاسیانەی عیراقی تازەی لەسەر بونیادنراوە و لە دەستوریشا بەرجەستەکراوە، بەڵام لەسەر ئەرزی واقیع ئەو داوایەی کورد نەك بەو ئەندازەیە ڕەنگی نەیاوەتەوە تا متمانەی ئەوە بکورد بات بە دوو دڵی لەم قۆناغەیا بە گرفتی بونیادی لەچوارچێوەی عیراقا بمێنێتەوە، بەڵکو ئەگەر دیسانەوە چەندین کەس و گرووپ و حیزبی شۆڤێنی سەریان هەڵاوەتەوەو گەر

لەدەستیان بەت نەک فیدرالی بەکو حوکمی زاتیش بە کورد ناوا نابینن.
لەسەر ئاستی کرداری و ژیانی رۆژانەی نەوان هەرەم و باغی دادیش "باغا" رۆژ بەرۆژ کەشو قەیرانکان زیاتر کەکە دەبن، ژینگەی سیاسی هەرەمیش نەك لەبەرژوەندی پکەوە هەکردنی ناکەکی و جیاوازیکان نیە، بەکو فاکتەرکی گرنگی دابەشبوونیشە، بۆیە ئەم تەروانینە لەوی ستراتیژیەوە کورت بینانەیە، خاوەنی دنیابینیکی سیاسی ووون نیە لەسەر لەکەوتی ئەم قەیرانە بەسەر بەرژوەندیە کوردستانیکان لەسەروی هەموشیانەوە ناوچە جەناکەکان کەهەمیشە تاقیکردنەویکی سیاسی و ئەخلاقیشن بەسەر هەرەمی کورستانەوە.

- بەلام ئەوەی سەیرە ئەوەی کە لە مەژووا کورد لە عەراقی داوا کردووە بۆی دابین بکات ئەمە دەسەاتی کوردی خۆی ئەو مافانە بە تاک و هاونیشتمانی هەرەمی کوردستان نەوانابینە و کورد ووتەنی ئەبە بوترێ " سەد نەحمەت لە کفن دز".

سامانی وەستا بەکر ٢٧-١٢-٢٠٢٠ سویدـستەکهەم

کچێ لیدیا سیباستیان یەکەکە لە بلیمەتەکانی جیهان.. رۆزا شوان

کچێی روخۆش (لیدیا ئارن سیباستیان) لە شاری (لەندەن) لە بریتانیا لەدایکبوە. خەزانکیان بە رەسەن هەندین، دایک و باوکی خەکی ویلایەتی (کیرالا)ی باشوری هیندستانن. دەمکە کچیان کردوە بە بریتانیا و بونەتە هاوەاتی ئەو وەاتە. لیدیا تاقانەی دایک و باوکەتی. هەمویان لە ناوچەی (ئیسکس) لە شاری لەندەن پکەوە دەژین.
باوکی لیدیا (ئارەن سیباستیان) پزیشکی پسپۆری تیشکە، لە (نەخۆشخانەی گشتی کەلشیستەر) لە لەندەن. دایکیشی (ئەریکا

کوتیاس) جگری بووبەری (بانکی بریکلا) یە لە لەندەن.
ئارەن و ئەریکا دەربارەی لیدیای کچیان دەڵێن:"هەر بە کەرپەیی زیرەکی دەرکەوت. لە تەمەنی شەش مانگاندا دەستی بە قسەکردن کرد. لە تەمەنی دو ساڵیدا پرسیاری زۆری لەمان دەپرسی. لە تەمەنی چوار ساڵیشدا بە باشی ئامێری موزیکی کەمانجەی دەژەند.
لە منداڵیشەوە، هەگری خوێندنەوەی پەرتوک و گۆڤاری منداڵان بو. بو بە هاوڕێیەکی هەمیشەی پەرتوک، خوێندنەوە بو بە پەویستی و بە بەشێک لە ژیانی. ئەو پەرتوک و گۆڤارانەی دەخوێندەوە، کە بە منداڵانی ئاست بەرزتر لە خۆی نوسرابون. لیدیا زۆر سەرسامی خوێندنەوەی ڕەمانی (هاری پوتەر) بو، کە لە نوسینی (جوان ڕۆلینگ) ـە. تەمەنی لە دوانزە ساڵان کەمتر بو، سێ جار هەر حەوت بەرگەکەی زنجیرەی (هاری پوتەر)ی خوێندەوە. هەمیشەش خەی بە کارەکەوە سەرقاڵ دەکرد.
باوکی وتی:"کچەکەم بە ماوەی ساڵێکی تەواو بە پرسیارکردن بێزاری کردین، قسەی لەسەر تاقیکردنەوەکانی نمونەی زیرەکی دەکرد. لە ئینترنێتدا ئەو سایتانەی دەکردەوە کە پرسیاری تاقیکردنەوەی زیرەکی نمونەییان لەخۆگرتون. لە قوتابخانەشدا لە سەروی ڕێزبەندی قوتابیە زیرەکەکانی هاوپۆلەکانییەوە بو. جێی سەرنجراکێشانی مامۆستاکانی بوو. لە پشبڕکێی پرسیارەکانی بیرکاری لە قوتابخانەکەیدا، خەڵاتی یەکەمی بردەوە.
لیدیا سیباستیان، کچێکی قوتابیەکی بریتانییە، لە پۆلی هەشتەمە لە قوتابخانەی ئامادەیی (کولشیستەر) ی کچان لە ئیسکس لە لەندەن. خۆشترین بابەت بۆلایەوە فیزیا و کیمیا و بیرکارییە. لیدیا دەڵێت:" هەر کارێک بکەم، زۆر بە وردی و بە ئەوپەڕی توانامەوە ئەنجامی دەدەم. دەمەوێت بزانم بە کوێ دەگات"
لیدیا لە تەمەنی (۱۲) ساڵیدا، لە پشوی هاوینەی قوتابخانەدا، بڕیاریدا کە بەشداری لە تاقیکرنەوەکانی (مینسا) دا بکات و بە ئەم مەبەستەش خەی ئامادەکرد. شایەنی باسە، کەمێکی مینسا، تا ئێستا تەنیا کەمێک و گەورەترین و کەنترین کەمێکیە لە جیهاندا، بە پێوانەکردنی تێکڕای پلەی زیرەکی مرۆڤە زیرەکەکان.
لیدیا کارتی (کاتەل۳ ب) ی وەرگرت. بە بەشداریکردن لە تاقیکردنەوەکانی مینسادا، کە دوو تاقیکردنەوەن، تاقیکردنەوەی زاری و تاقیردنەوە بە نوسین، کە لە لایەن کەمێک پسپۆر و پزیشکی سەر بە کەمێکی مینساوە، سەرپەرشتی دەکرێت و تێکڕای پلەی زیرەکی بە تاقیکردنەوەکانی تاقیکەرەوە دادەنەن.

پرسیارەکان (١٥٠) پرسیاری جیاوازی جەراجەری زەر قورسن، لەوانەش ملکەردن لەگەڵ توانای پاراوی زمانی و زانستی گشتی و بیرکاری و بەراوردکردن و بیر قوڵی و هەستکردنی لەژیکی و...هتد. ماوەی دیاریکراوی وەڵامدانەوەش تەنیا (١٥٠) خولەکە.
دایک و باوکی لیدیا، گەرچی لە زیرەکی و متمانە بەخۆبوونی کچەکەیان دڵنیابوون. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا، لەم بیارە قورسەی لیدیا دودڵبوون.
لیدیا سیباستیان، لە کاتی بە دیاریکراویدا، لە کەلەژی (بیربیک) لە لەندەن، ئامادەی بەشداریکردنی تاقیکردنەوەکانی مینسا بو. بە دیاریکردنی تەکەای پلەی زیرەکی.
لیدیا توانی بە دو خولەک لە پێش زەنگی کاتی تەوابونیدا، بە سەرکەوتویی وەڵامی هەمو پرسیارەکان بداتەوە. توانی تەکەای زیرەکی (١٦٢) پلە بەدەستبهێنێت، کە دو پلە لە سەروی تەکەای پلەی زیرەکی، هەردو زانای فیزیکی (ئەلبەرت ئەینیشتاین) و پرۆفیسەر (ستیڤن هەکینگ) ەوێ، کە تەکەای زیرەکی هەریەکیان (١٦٠) پلەیە.
هەی بەکارهێنانی ناوی (ئەینیشتاین) بەرانبەر بە زاراوەی (بلیمەتی) چونکە ئەلبەرت ئەینیشتاین روناکبیری ئەڵمانی سەدەی بیستەم بو. بەیە کە باسی بلیمەتی کەسێکی زیرەک دەکرێت. بە ئاستی بلیمەتی ئەینیشتاین هەندەسەنگێنرێت.
لیدیا لە بارەی پرسیارەکانی تاقیکردنەوەکانی مینسا و باری دەرونی لەو ساتەدا، بە رۆژنامەی (گاردیان) ی گەیاندو و وتی:" لەراستیدا، لە سەرەتادا شپرزەبوم، بەڵام دوای چەند خولەکێک خاوبومەوە و هاتمەوە سەرخۆم. هەرکە دەستم بە وەڵامدانەوەی پرسیارەکان کرد، زەر بەلامەوە ئاسانتربون، لەوەی لەو بڕوایدا بوم. تاقیکردنەوەکان پێویستی بە شارەزایی زمان و بەراوردکردن و بە هەستی لەژیکی هەبون. لە راستیدا ئەوپەڕی توانام بەکارهێنا. پرسیارەکانم بە دروستی و زەر بە باشی وەڵام دانەوە"
لەگەڵ ئەوەی کە لیدیا، ئەو پلە بااڵ زیرەکییەی بەدەستهێنا. بەڵام ئەم سەرکەوتنە مەزنەی توشی لەخۆبایی و خۆهەڵکێشانی نەکردن. زەر بە خاکی و بە سادەییەوە دەڵێت:" لەو بڕوایدا نیم و بە راستی نازانم، کە من لەگەڵ هەردو زانا و رۆشنبیری مەزنی وەکو، ئەلبەرت ئەینیشتاین و ستیڤن هەکینگ بەراورد بکرێم، ئەمانە کار و ئەنجامی زەریان بەدەستهێناون"

باوکی دڵێت:" من و هاوسەرەکەم، کە بیستمان لیدیا بەرزترین پلەی تەکنەای زیرەکی، بەدەستهێناوە هەستمان بە سەرسوڕمان کرد. لە راستیشدا ئەم ماماڵەی تایبەتی و شتێکی جیاوازی ئەوتەمان لەگەڵیدا نەکردوە.. پشتی بە تواناکانی خۆی بەستوە"

لیدیا سیباستیان، بە بە یەکێک لە بلیمەتەکانی جیهان. بو بە یەکێک لە رێژەی لە سەدا یەکی (١%) ی بلیمەتەکانی هەمو جیهان. بو بە ئەندامێکی کۆمەڵەی (مینسا). کە ژمارەی ئەندامەکانی لە هەمو جیهاندا (٢٠٠٠٠) هەزار بلیمەت و زیرەکن لە کچان و لە کوڕان. لیدیا بو بە مایەی شانازی بە خەزانکەی بە بریتانیا و بە هیندستان.
لیدیا سیباستیان، لە ئێستادا شانازی بەوەوە دەکا، کە چوە پاڵی هەردو هاوڕێی بلیمەتی هاوقوتابخانەی، هەریەکە لە کچێکی بلیمەت (نیکۆڵ بار) ی (١٢) ساڵان و کاکڵەی بلیمەت (ئاهیل گەوهەر) ی تەمەن (١٠) ساڵان. کە تێکەڵەای زیرەکی ئەم دو منداڵە بلیمەتەش (١٦٢) پلەیە. هەرسیکیشیان دانیشتوی ناوچەی (ئیسکس) ی لەندەنن.
(سیمارتیز) لە بارەی ئەم سێ منداڵە بلیمەتەوە دەڵێت:" بە دڵنیاکی بەرز و روونەوە دەبینم، کە ئەم دو کچەڵە و ئەم کوڕە بچوکە، هەنگاوی سەرسوڕهێنەر دەنێن، بە بەکارهێنانی زیرەکییان لە داهێنان و نەخشەدانان، بە چونە ناو چالاکی قورسەوە. کە دەیانبزوێنن و پەرەش و شێدایان دەکەن. ئەمەش ئەو راستییەیە کە بە دەوری ژیانەدا دەخولێتەوە. لە هەر تەمەنکدابیت، حەزت لە هەرچییەک بێت، گەر بتەوێت خێت دەربخەیت و فەری شارەزایی بیت، دەتوانیت. گرنگتر لەمانەش چێژ لە کاتەکانت وەربگرێ. ئایا کارەکی ئەوتە کردوە، شایەنی ئەوەبێت کە شانازی پێوە بکەیت؟"
لیدیا سیباستیان کە گەورەبێت، هیواخوازە و حەزدەکات، کارەکی دەستبکەوێت، کە پەیوەندی بە بیرکاریەوە هەبێت.

(*) بە نوسینی ئەم بابەتە، سودم لە پانزە سایتی ئینگلیزیەوە وەرگرتوە.
ڕەزا شوان
٢٧/ دەسەمبەر/ ٢٠٢٠

شیعر/ گڕو .. ستار ئەحمەد

بەناوی وشەی کوردەوە
گڕوتان لەمان بردەوە
سکتان تەرو
زارتان گەو
گیرفانتان موکی قارون و
پشتتان تیاتوورەو باخانە
دەتانەوە
ئینجا لنگی ئاوەژوومان
بکەنە پاروی ەژانە
تە ماسی تورکی و
گەشتی بەرخ و
ویسکی ەووسی و
بیرەو تلیاکی ئەرانی
نەش دەکەیت و
منیش ئەسقانی لا ەان و
گەشتی ناو گەی خەم بخەم
بەناوی کوردەوە
ئەمەتان کردە تیاتوورە
سوزانی و
برسی بە نانە
ئەوە کوردستانتان فرەشت
بە دوژمن و هیچ نەزانە
کامە باوەو بیرتانە
لەخوا ترسین و دینتانە
کوا سیاسی و
خاک پەروەری
بەهاری سروشت و
جوانی خاکمان
سەرجەم سووتا
بەگەی ئەوە هەوەری
هەموو شتەک

هەر سنووری خەی هەبووە
دزی .. تاەانی ..ەاوو ەووت
هەر تەر نەبوون
کوردستانتان
کردە دەزەخی ئەم خەکە
خاکتان کردە قەبرووت
یەکەکتان نەبوو بە جارەک
بەەاستی ەوو بکاتە خوا
ئەمیان نەکەری تورکستان
ئەویان کەیلەی ئەران و
سوخرە کەشی دەریای پاشا
هەتاکوو کەی
ئەم کوردە دەمرەنن
نەمروود نیوەی ئەوەی نەکرد
برایم هاشای لەبوون و
قەومەکەی خەی زوو ەاگەیاند
ەووتان ەەش بەت
ملتان ورد بە
ئەگەر ئەوەی ئەوە دەیکەن
یەک تەزقاەەک
لەپەناوی خاک و کورد بە.

ستار ئەحمەد

ئـــامەزی ئـــاسودەیی.. عەلـــی حەمـــەشید بەرزنجی

هـەوارگەی ئاسودەیی
هـــەر ئامەزی دایەیە
پە سەزە و میهرەبـانی
بـە منداەان سایـەیـە
,,,,

کانگی خۆشویستیی
ئامێزی گەرمی دایک
مەبەندی ئارامییە
بوونێ و بەهاوتایە
...
دەنگی ناسک و خۆشی
هاندەری سەرکەوتنێ
بێ گەیشتن بێ هیوا
پاپشتێکی مەزنە
...

"چەن ناگونجایی شارستانی، ئازادی دەپارێزێت و جەنگری لێ ستێمکاری دەکات".. وەرگێرانی: سیڤەر محەمەد، کامەران ئاراز

"دەوکان بوونیان هەیە بەڵام ژمارەیان زۆر کەمە هەتا ترسناکبن ، ترسناکترین دەوکان ئەو پیاو و ژنانن کە ئامادەن باوەڕ بکەن وگونجاوبن بەبێ ئەوەی هەرگیز لە هەڵکاری باوەڕ و گونجاویان بپرسن."

_پریمۆ لێڤی، ئاگربەستکەر.

ئایا کەمگەیکی گەشاوە و پێ ئاشتی ئەو کەمگەیەیە کە لەسەر بنەمای گونجاوی تەواوەتی یاساکان و فەرمانکانی دەوڵەت دامەزراوە؟ ئایا دەنگدان تاکە جەگەیە بۆ پیشاندانی ناڕازایی بەرامبەر سیاستمەداران و فەرمانڕەوایان؟ لە کاتێکدا سیستەمی قوتابخانەکان و میدیا مەشکمان دەشنەوە تاوەکو ئەقڵیەتێکی گونجاویانمان بۆ بکەنە خەیات، ئەمش لە کاتێکدا سیاستڤانان ئارەزووی گونجاوییەکی تەواو کۆرانە دەکەن لە هاوڵاتیەکان، بەڵام مژوو چیرۆکێکی تەواو جیاوازمان پێ دەڵێت سەبارەت بە بەهای

گوڵایەبوونی هەموو ئەو شتانەی پەیمان دەگوترێت بیکەین. لەم وتارەدا ڕوونی دەکەینەوە ئەوە گووڵایەیکردنە، نەک گوڵایەینەکردن، کە دەبێتە گەورەترین هەڕەشە بە سەر مرۆڤایەتی، لە هەمان کاتیشدا تاوتوێی ئەوە دەکەین کە چۆن ناگوڵایەی شارستانیانە کەمەگا بە ئازادی دەهێنێتەوە.

هەوارد زین لە پێتووکی 'گوڵایەی شارستانی کشکەیە' دەڵێت:
"کشکە ناگوڵایەیکردن نییە بەڵکو گوڵایەکیکردنە."

ویلهەلم ڕایچیش دەڵێت:
"پرسیارێ بنچینەییەکە ئەوە نییە کە بۆچی خەڵک یاخی دەبن، بەڵکو پرسیارەکە دەبێت ئەوە بێت کە بۆ کەمەگا یاخی نابێت؟"

خوشکانی گریمک، کە ناسراون بە چالاکییەکانیان لەگەڵ بزووتنەوەکانی دژە کۆیلایەتی و دژایەتی ئازارچەشتنی ژنان لە سەدەی نۆزدەهەمدا بەم شێوەیە باسکە دەخەنە ڕوو:

"باوەگەی [دەکترین] گوڕانێ کۆمەڵایەتی و شۆنکەتنی نابەجێی هەموو جۆرە دەسەڵاتێکی مرۆڤ ، بە کەمەڵایەتی و ئایینیەوە ، ئەوە دەکترینەکی زەردارێگەریانەیە [دیسپەتیزم.]"
_سارا گریمک، ئەنجەلینا گریمک. پێتووکی: "دەربارەی کۆیلایەتی و ئەبەلەسیەنیزم: وتار و نامەکان."

سەدەی بیستەم هەڵچنرانی ملیۆنان لاشە لەسەر یەکتری بەخەوە بینی لە وڵاتێ فاشیست و سۆسیالستەکاندا، ئەمەش بەگەیە بە ئەوانەی دەیانەوێت ببینن کە گوڵایەی دەتوانێت کوشتاری بکات. لە یەکێتی سۆڤیەت، کەمبۆدیا، ئەڵمانیای نازی، کۆریای باکوور، چین، ئەوە ڕاپەڕین و بەرهەستی نەبوو کە ملیۆنان کەسی پێشکەش بە مەرگ کرد، بەڵکو گوڵایەی زیاد لە پێویستی خەڵک بوو بە دەسەڵات. گوڵایەی ئەو یاسایانەیان دەکرد کە نائاکاریانەبوون و ئەو فەرمانانەی سیاسەتمەدارانیان جێبەجێ دەکرد کە کەمەگای لێناو دەبرد. ئەم ئەزموونە تاقێنەرەی ئەو وڵاتانە وانەیەکی گرنگی فێرکردین، بەڵام سەد ئەفسووس زوو لە یادمان کرد: ئەوە گوڵایەیە نەک گوڵایەینەکردن کە تاوانە ڕاستەقینەکەیە. هەروەکو پیتەر یوستینۆف لە ڕۆژنامەی نیویۆرکەردا لە ساڵی ١٩٦٧ ئەم وتەیە بە پێنووسکەی دانەخشێنت:
"بە چەندین سەدە،مرۆڤکان سزا دەداران بە گوڵایەینەکردن. لە [دادگایکردنی نازییەکانی] نۆرمبەرگ، بە یەکەمینجار، مرۆڤکان لە

پای گواییکردن سزا دران، درێژەنجامەکانی ئەم دۆسیە کەنە ئەستا وا هەستیان پێدەکرێت."
_پیتەر یوستینۆف، ڕۆژنامەی نویەکەر.

سەرەڕای ئەوەی دەبێت ئەو یاسایانەی کە دەبنە هۆی ئیش و ئازار بە مرۆڤ بەتاوانکان وکەمەگا ڕەتبکرێنەوە و گواییان نەکرێت، بەڵام پێیوەکردنی ئەم خاڵە گرنگ ئەستەم دەبێت بەتایبەتی لە وڵاتێکدا کە تۆتالیتاریزم [دەسەاتێکی داپڵۆسێنەر] ڕەچوو بەتە ناو قوڵایی کەمەگاوە. لەگەڵ حوکمی زەرداریشدا دانیشتوانی وڵاتەکە بەکێڵە دەکرێن. سەرەتا لە ریگەی پڕوپاگەندەی بەردەوام مشکی خەڵکی بەکێڵە دەکرێت، دواتریش کێڵەکردنی فیزیکی لە ڕەی چاودێریکردنێکی بەوچان، هێزەکانی پۆلیس و سیستەمی دادوەری کاری سەرکیان دەبێتە هیشتنەوەی خەڵک لەژێر ئیفی دەسەات. لەژێر ئەم ڕەوشە سەرکوتکاریانەی حوکمەتێکی سەنتەاڵی دەسەاتی ڕەهاخوازدا، ناگواییبوون وەکو کردارێکی پاڵەوانیانە دەبێت کە دەکرێت پاڵەوانەکە ئاستەوخۆ بە ژیانی باجەکەی بدات. ئەوێ وا دەکات گواییەنەکردن سەختتر بێت لە ژیر دەسەاتێکی زەرداردا بریتیە لەو کاتەی کە هەموو بوارەکانی دارایی خستەتە ژێر کەنتڕۆڵی خۆی.، هەر بەیەشە ئابووری دەتە نزمترین ئاست. لەمەشەوە پەداویستیە گرنگەکانی بەدەستکردنی ژیان کورت دەهێنن، وە کاتێک کەسێک برسیە دەزینەوەی خواردنێک یاخیبوون لە ستەمکار کە لە پەشەوەی مشکیدا هاتوچۆ دەکات. تیەدەر داڕیمپێ ڕوونی دەکاتەوە:

"لە دەسەلاتی زەرداریدا [تۆتالیتاریانیزم] کورتهێنانی کاڵاکان، بە پەداویستیە سەرەتاییەکانیشەوە، نێک شکست بگرێ خاڵکی باش بووە بە باڵادەستەکان. ئەم کەمایەسیانە بریتی نەبوون لە ڕێکەوتێکی ئەو تۆقاندنەی ئەوان، بەڵکو یەکێکە لە کارەستە هەرە باشکانیان. نێک تەنها کەمی ئەم پەداویستیانە سنووری میشکی خەڵک لەسەر گشت و نان دەهێنەوە، بەڵکو وزە و ئاگاهیان ئاستە دەکات بەشەوەیێک کە کات نەمێنێت بە یاخیبوون و هەگەڕانەوە. هەر ئەم نەبوونیە وا دەکای کە خەڵکی زەر بە ئاسانی و هەرزانی سیخوڕی بەسەر یەکدیدا بکەن و بەرامبەر بەیەکیش سە لە ناپاکی نەکەنەوە..."
_تیەدەر داڕمپێ، کەنارە بەرینەکانی ماکس: گێشتەکانی وڵاتێک کە بزر دەبێت.

سا کەواتە گواییەنەکردن بریتی نیە لە دەرمانی پڕپەستی زەردارێکی تەواو گۆشکردوو. بەڵکو ناگواییەی بریتیە لە ڕەگری و خۆپارێزی لە بەرەو پیری ستەمکاری و دیکتاتۆری ڕەیشتن. بەڵام بە

ئەوەی بە سەرکەوتووانە ئازادی بگەیەنێت و بە کۆمەڵگایەک کە مەترسی لە دەستدانیان هەیە، ناگوتەیەی پەیوەستی بە پشتگیرییەکی تەواو بەرفراوان هەیە. بە واتایەکی تر گوتەیەینەکردن دەبێت فۆرمێکی شارستانیانە وەربگرێت. کاتێک تاکێک ناگوتەیەی بە تەنیا، ئەم وەکوو کۆتکردنەوە، سەرپێچی و ناکۆکیەکی کەسییە. هەرچی ناگوتەیەبوونی شارستانیانەیە، لە سەرەکی ترەوە، بریتییە لەوەی کاتێک خەڵکی بەشیوەیەکی ئاشکرا و گشتی گوتەیەنابن. ئەم گردبوونەوە ناگوتەیەیانە ناردنی پەیامێکە بە دەسەڵاتداران کە هیچ دەسەڵاتدارێک نییە بەوە بیبیستێت: خەڵکی چیدیتر لەیان ناترسێت، چیتر ئەزیان لێناگرێت، و چیدیکە ئامادەنین گوتەیەیان بن. پەیامێکە بەوەی چیدیکە ئەم شیوازە لە حوکمرانی مایەی پەسەندکردن نییە. گەر خۆپیشاندنا بریتی بێت لە داواکردنی ئازادی، گوتەیەنەبوون بریتییە لە بەدەستهێنانەوەی ئازادی، هەروەکو جۆن مورای ئەتبارت دەکات:

"بەرگری جەماوەری ناتوندوتیژیانە وەک ئامرازێک بە لابردنی ستەمکار، ئاستەوخۆ لەوەوە سەرچاوەی گرتووە کە ئەوایەتی هەر هەڵز و دەسەڵاتێک بەندە بە پەسەندی خەڵکەوە، هەر بۆیە ئەگەر دەسەڵاتێکی ستەمکار لەسەر پەسەندی جەماوەر بینا کرابێت، ئەوا لەسەندنەوەی ئەو متمانە و پەسەندییە دەبێتە لادانی ستەمکارییەکە. هەڵز و کۆشی دەسەڵاتی ستەمکار لە رەگەی ئەم جۆرە شۆشە ناتوندوتیژانەیەوە دادەووخێت."

_جۆن مورای ئەتبارت، سەرتایەک بە ئامیاری ناگوتەیەی.

بەڵام چۆن کەسانی پەیوەست بەخەبەر بهێنرێنەوە بە ئەوەی گرنگی گوتەیەینەکردنی ئەو یاسایانەی کۆمەڵگا تەفروتونا دەکەن ببینن؟ بە واتایەکی دیکە، چی دەبێتە هۆی ئەوەی ناگوتەیەیکردنێکی شارستانیانە دروست ببێت تاوەکو ستەمکارێک لەناو ببات؟ یەکێک لە تاکتیکەکان دەشێت بەکارهێنانی ئەقڵ، لۆژیک و ئاگیومەنتاسیۆنە تاوەکو خەڵکی گشتی هۆشیار بن دژی فریوخواردن، هەڵخەڵتاندن و درۆ کە بەکار دەبردرێن تاوەکو بیانکەنە مۆگەل بە دەسەڵاتە تۆتالیتارییەکەیان. ئەم ئۆگایە دامەزراوە لەسەر ئەو بیرکەیەی ئاگەر ئاستیەکان بخرێنە ڕوو و پەوپاگەندەکان هەبووشنرێنەوە، ئەوا خەڵکی زیاتر بەرهەستی دەکەن و زنجیرەکانیان تێکدەشکێنن.

وەڵە پشتبەستن بە ئەقڵ و بۆگە خستنەڕوو تەنها کار لە میشکە کراو و وەرگرەکان دەکات، و کاتێک ستەمکاری لە ڕگشەندنداید مۆشکانێکی لەم شێوەیە زۆر کەم دەبنەوە. لەبری ئەوە ترس، تووڕەیی، نادڵنیایی،

سەرلەشێوان وئەم سەزانە بە تۆندی پەردەستێنن و هەزی هەزر سنووردار دەکەن.

"زەرینە ئەو تێگەیشتن و هەڵگنگدانەوانەی ناخی تاک تێکدەشکێنن کە هەشتا ئێگەری بوونیان هەیە، ئاگیومەنت و بەڵگەهێنانەوەی ئەقڵی و لۆژیکی تەنها کاتێک چاوەڕێی سەرکەوتنی لیدەکرێت. گەر ئاستی هەست و سەزی کەسەکان پلەیەکی بەرزتریان تێنەپەڕاندبێت. ئێگەر پلەی گەرمی سەز و هەستی کەسەکان بەرزتر بێتەوە، ئەوا ئێگەری بیرکردنەوەی لۆژیکی ژاریگەری نامێنێت و لابری ئەو دروشم و ویستی فانتازیای ناڕاست شوێنیان دێگرێتەوە. وەکو بەیت دەسربەسەرداگرتنێکی کەمەڵ دەروونی جەماوەری دێتە کایەوە کە دەکرێت زەر بەخەرایی بگەڕێت بە پێتایەکی دەروونی جەماوەری."
_کاڵ یونگ، شارستانیەت لە گەڕاندا.

ئەم تێڕامانەی کە خێک بیان هەیە ببنە بەرهەستکاری لۆژیک و بیرکردنەوە لایەن نووسەر 'ئەلی ویزەوە' ئاماژەی پێدراوە کاتێک سەردانی سڤیتی یەکگرتوو دەکات ئەمە دەنووسێت:
"لۆژیک لەرە هیچ کەمەکێت ناکات. تە لۆژیکی خاوەنی لۆژیکی خێتیت و ئەوانیش هی خێیان، و ئەو مەودایەی لە نەوانتاندا هەیە پردی وشە نایانگەیەنێت بە یەکتری."
_ئەلی ویز

ئەوەی لە وشە و ئاگیومەنت پەویستترە بریتییە لەو تاکە جوداخوازانەی کە چالاکییەکانیان دەبێتە نموونەی پاپەوێنەر بە دامەزراندنی بزوتنەوەی گەورەتری گۆڕاینێنەکردنی شارستانیانە. هەزی هەبوونی نموونەیەک کە چاوی لێبکرێت هەمیشە باڵادەستە لەوەی لە توانایدایە کاریگەری درووست بکات. کاتێک خێکی دەبینن کەسێک ئامادەیە هووبووی مەترسی ببێتەوە لە پێناو پارێزگاریکردن لە بیروباوەڕی، و وشە و کردارەکانیان بە یەک دژوێز نین، ئەوا متمانە و هەواڵتی زیاتر دەدەن بە پێگەکەیان. هەرچەندە بەی هەیە نموونەی جوداخواز و بەرهەستکار نەبێتە بە خەبەرهێنانەوەی ئەو کەسانەی کە خراپ کۆراییان داهاتوو بەهەی ئەو کێت و بەندانەی زیندانیان کردوون، وەڵە کاریگەرییەکی بەهێز دەخاتە سەر زەرینەی ئەو کەسانەی کە لەسەر قەراغی بەرژینەکێن و بیردەکەنەوە لەوەی چی بکەن. بەڵام بە نەبوونی ژمارەیەکی کەم لەو چاونەترسانەی کە ئامادەن ببنە نموونە بە ئەوانی تر، ئەم دیلەمای زیندانییە هەر لە بوونداە دەبێت: کەس ئامادە نابێت کە ببێتە یەکەمین کەس بە ئەوەی گوێایەڵ نەبێت، هەر بەیشە هەموان بە هیچ جۆڕ و ئامانجێک دادنیشن و

هیوای ئەو دەخوازن کە ئەوانی دیکە کەمەگایان بە ڕزگار دەکات:

"زۆرێک لەوانی تر لە من باشترن، بە توانا و کاریگەرترن وەک لە من. ژمارەیەکی زۆر لە کەسانی ڕۆح-بەرز هەڵدەبژێنە سەر ئاستی ئاسۆ،. ئامادەن بە شێوش، تاوەکو بتوانم بە ئاسانی پشکشە بکەم: کەسێکی دیکە هەیە کە لە باتی من چالاکی بکات،. بگرە لە من باشتر."
_ فرەدریک گرەس. گوڕاینکردن.

بەڵام ئەو پرسیارەی کە یەکەمین بزوێنەری بوون بە نموونە بەرکەوتنی لەگەڵی دەبێت بریتیە لەمە: چ کاتێک گونجاوە بە گوڕاینکردن؟ خەی ئاسانە بە گوڕاینکرد کاتێک بزووتنەوەیەکی گوڕاینبووی شارستانی هاتۆتە کایەوە و ڕووی خەی وەرگرتووە، بەڵام ئەو بەرهەستکارانەی لە دەستپێکدا بوونیان هەبوو توشی ئاستەنگی سەخت دەبن. ئایە گوڕاینبوون شایەنی ئەوەیە لە پێناویدا ڕووبەڕووی مەترسی ببیتەوە؟ ئایە کرداری گوڕاینبوون گەیشتۆتە ئەو ئەندازە نامۆاییەی کە ڕازیبوونت پێی بریتی بێت لە تەوگلان لە کاولکردنی کەمەلگا و ئازاردانی ژیانی بێتاوانەکان؟ هەر کەسێک دەبێت بە خەی وەڵامی ئەو پرسیارانە بداتەوە، وەڵە زەرجار وەڵامی ئەم پرسیارانە لە ناخمانەوە هەڵدەقوڵێن، وەک فەرمانێک لە ویژدانەوە:
" ێیشەی وشەی "ویژدان" پەیمان دەڵێت کە وشەکە بریتیە لە فەرمەکی "زانین"… خەسڵەتی "ویژدان" بریتیە لە زانینی ئەو، یان دەنیابوون لەو، بڕەهای سڕزی ئەو ئایدیانەی هەمانن سەبارەت بە هەڵکاری ئەو کردارانەی کە دەیکەین."
_کاڵ یونگ، کەمەگا لە گەڵاندا.

ویژدان دەڕکی هەستیە، فەرمەکی زانینی غەریزیانەیە بە پێبردن بە دروستی و نادروستی کردارێک. یەکێک لە بەناوبانگترین نموونەکان کە تێیدا کەسێک پشت ببەستێت بە ویژدانی تاوەکو کرداری گوڕاینبوون بڕجێبگەهێنێت، سەکراتە. سەکرات لەلایەن ٣٠ ستەمکارەوە فەرمانی پێکرا کە پیاوەکی بێتاوان دەستگیر بکەن و پێلکەشی مەرگی بکەن. وەڵە سەکرات بە کورانە بە گوێی ئەو ستەمکارانەی نەکرد، لە کاتێکدا کە ئەوان دەسەاتی ژین و مەرگی ئەویان لە ژێر دەستدا بوو. لە باتی سەر بە ئەوان بڵێقنێت، سەکرات گوێی لە ویژدانی گرت:
"سەکرات گوتی ،ئەو سی دەسەاتدارە پێیان ڕاگەیاندم و فەرمانیان پێکردم کە لێنی سەڵمانیا دەستگیر بکەم و ڕاپێچی مەرگی بکەم …. کەچی من دووپاتمکردەوە لە ڕێگەی کردارەوە نەک تەنها وشە کە مەرگم

لەلا گرنگ نییە ... بەکو تا سەر ئەسقان ئەوەم لەلا گرنگە کە هیچ شتێکی نادادپەروەرانە و ناپیرەز بە ئەنجام نەگەیەنم... ئەو حوکمەتە بەو هەموو هەزیەوە من ناترسێنێت تا وەکو شتێکی نادادپەروەرانە بکەم... بەسادەیی ئەی ماڤەوەم گرت."
_ئەفلاتوون، پەرزش.

دەسپێکی هەر ڕۆژ-بە-ڕۆژێکی ژیانمان، ویژدانمان وا ئارەزوو دەکات کە بەهەمنی بدوێت و زەربەی جارەکانیش ئەو پەیامانەی دەنێرێت ناوونن. بەڵام ئەمە بە سوودی ئەو کەسەدا دەشکێتەوە کە دەیەوێت بەیار بدات لەوەی ئایە گوڵایەڵنەبووون بووەتە هۆبەژاردە درووستەکە. هەروەکو ئەوەی یونگ ئاماژەی پێدەدات، لە کاتێکدا زۆرێک لە دیلەما مۆراڵییەکانی ژیان تەنها چرپەیەک لە ویژدانەوە بەدەست دەهێنن، لە هەندێک کاتیش هەن کە ویژدان بەووونی و بە بێندی دەتە گۆ، تەنانەت وا دەردەکەوێت کە دەنگی خودا بێت یان هەروەکو یونگ لە 'شارستانیەت لە گۆڵاندا' نووسیویەتی:
"لە سەردەمانێکی لەمژینە خۆکی ویژدان بە پێسەیەکی دەرووونی تەنگەیشتبووون، بەکو ئەوان بە دەستەوەردانێکی خودایانە دەیانبینی؛ هەر بەڵاستی پەیڤەکانی ویژدانیان... بە دەنگی خودا دادەنا. ئەم بەچوونەش ئەوەمان پێشان دەدات کە بەها و مانا لە ابردوو و ئێستاشدا وابەستەی ویژدانن... ویژدان... فەرمان بە مرۆڤ دەکات کە گوڵایەڵی ئەو دەنگی ناخی بێت تەنانەت ئەگەر زیانیشی پێبگەیەنێت."
_کاڵ یونگ، شارستانیەت لە گۆڵاندا.

گەر ویژدان فەرمانمان پێبکات لە گوڵایەڵیکردنی یاسا نادادپەروەرەکان بوێستین و گەر هەر کاتێک گوڵایەڵبووین کەچی تووشی هەستکردن بە قەز و تاوان هاتین، ئەوا ووبووی هۆبژاردەیەکی قورس دەبینەوە: یان گوڵایەڵی ویژدانمان دەبین و یاخی دەبین، یان گوڵایەڵی ستەمکاران دەبین و ناپاکی بەرامبەر بە خەمان دەکەین. ئەو ژن و پیاوانەی کە ناخیان بێند دەتە گەدز بە پێدابووونی ستەم، ئەگەری زۆرە وەکو یاخی و بەرهەستکار هەنگاو بە پێشەوە بنێن و ئەمە ئەو کاتیە کە لەڕی هاوبەشی ویژدان پەرش و بڵاو دەبێتەوە بەناو کەمەگادا و ئەگەری هاتنە کایەی گوڵایەڵنەبووونی سڤیلانە بەرز دەبێتەوە. سەرەتا بانگی ویژدان لەلایەن ژمارەیەکی کەمەوە وەڵام دەدرێتەوە، وەلی ئەم کەمینەیە دەبنە نموونە بە ئەوانی دیکە. ئەگەری ئەوەی ژمارەیەکی پەویست لە خۆکی دوای ئەمانە بکەون و بەردی بناغەی بزووتنەوەیەکی

گوڵایەنەبوونی شارستانیانە دابنێن دەکەوێتە سەر ئەوەی تا چەند خەڵکی تامەزرۆی ئازادین بەراورد بکەی تا چەند سایکۆلۆژیانە لە ڕەگەی تەرس، ڕق و شڵۆژانەوە کە چنراوی دەستی ستەمکارانن دەستەمکراون. هەرچۆنێک بێت، ئەگەر لەو کەمەگایەی تێیدا دەژین، ستەم بێت و لە دڕگا بدات، ئینجا ویژدانمان فەرمان دەربکات لەوەی بوەستین لەوەی سەر بڵقەنین بە تاوانی گوڵایەبوون ئەوا پەویستە ئەم وتەیەی ‘هێنری دیڤد تۆرۆ’ لەبەر چاو بگرین:
”گوڵایەنەبوون بناغەی دڕووستەکەی ئازادییە. گوڵایەکان کەیلن.”
_هێنری دیڤد تۆرۆ، گوڵایەنەبوونی شارستانیانە.

وەرگێڕانی: سیڤەر محەمەد، کامەران ئاراز

https://academyofideas.com/2020/12/how-civil-disobedience-safeguards-freedom-and-prevents-tyranny

سەرچاوە:

کازمیش باجەکەی دەدات.. شوانە حەسەن ئەبوبەکر

سیاسەتی ئەمەی دراوی وڵاتان کارکردنە بە بەرزکردنەوەی نرخی دراوی نیشتمانی لەبەرامبەر نرخی دراوە بیانیەکان، ئەگەر لەحاڵەکدا سیاسەتی داشکاندنی نرخی دراوی نیشتمانیش لای هەندە لە وڵاتان پەیڕەوبکرێت ئامانجی پشتەوەی سیاسەتەکی ئابوریە، بەڵام لەعەراقی نوێ سیاسەتی دراوی تەواو پێچەوانەیە، حکومەت لەبودجەی (٢٠٢١) دا سیاسەتی بەرزکردنەوەی نرخی دۆلاری لەبەرامبەر دینار داشتوە، بەڵام ئەم سیاسەتە گرفتەکەی ئەوەیە کەهەگری ئاقارێکی دارایی هەوتە، بەجۆرێک ئامانج لەداشتنی تەنیا پێکردنەوەی کورتهێنانی دارایی و دورە لەهەموو ئاقارێکی ئابوری چونکە:

١- وڵاتان کاتێک هەوبەوی کورتهێنانی دارایی دەبنەوە لەبودجەدا هەندە جار پەنا بە بەرزکردنەوەی نرخی دراوی بیانی دەبن

بەئامانجێکی ئابووری، چونکە کاتێک نرخی دۆلار لەبەرامبەر دراوی نیشتمانی بەرزدەبێتەوە ئەوکات نرخی هاوردەکان بەرزدەبێتەوە، حکومەت بەپلانێکی عەقڵانی ئابووری کاردەکات لەسەرگەی هاندان بە بەرزکردنەوەی وەبەرهێنانی ناوخۆ بەدیل بە هاوردەکردنی کاڵای بیانی دروست بکات و وەبات لەوەاتێکی بەکاربەرەوە بکات بەوەاتێکی بەرهەمهێن، ئەم سیاستەش ئەمڕۆ لەلایەن وەاتانی تورکیا و ئێران پێیوایە دژکرێت بەئامانجی بوژانەوەی ژێرخانی ئابووری وەاتەکانیان و وەک دژچەکێش بە کەمکردنەوەی کاریگەریە نێرەکانی سیاسەتی ئابووقەدانی ئەمریکی و ئەوروپی لەسەریان.

٢- لەوانەیە هەندێ جار داشتنی ئەم سیاستە عەقڵی گەمارۆدانی کەین و حەواڵەکردنی دۆلاری لەلایەن ژمارەیەک لەوەاتانی دراوسێ و ئیقلیمی لەپشت بێت، چونکە هەمیشە ئەو وەاتانەی ووبەووی گەمارۆی ئابووری ئەمریکا دەبنەوە بە پێکردنەوەی پێداویستی ناوخۆییان و ڕاگرتن لەزیاتر بەرزبوونەوەی نرخی دۆلار لەبەرامبەر دراوی نیشتمانیان لەوەاتەکانیان پێنا بە کەینی دۆلار لەو وەاتانە دەبن کەنرخی دۆلاری تیادا هەرزانە، بەنمونە ئێران بە پێکردنەوەی بەشێک لەپێداویستیەکانی لەدۆلار ساڵانەکە پێنا بە کەین و حەواڵەکردنی دۆلار دەبات لەبازاڕەکانی عێراق بەوپێیەی نرخی دۆلار لەبازارەکانی عێراق هەرزان بووە.

مادامەکی سیاستی بەرزکردنەوەی دۆلار هیچ پلانێکی ئابووری عەقڵانی نیە و سیاستێکی دارایی ووتی ڕاژە، بەیە ئەم سیاستە جگەوتە سلبیەکانی زیاتر دەبن لە ئاقارە ئەرێکانی لەسە کەمڕاگەی عێراقی، لەجگەی ئەوەی هەکار بە بە بەرزکردنەوەی بەرهەمی ناوخۆ هەکارێک دەبە بە بەرزکردنەوەی کاڵا هاوردەکراوە بیانیەکان لەسەر هاوڵاتیان، بەڵام بیرمان نەچێت بەرزبوونەوەی نرخی دۆلارو نرخی کاڵاکان بە جگەوتەی سیاسی نیە و لەکەتایدا شقامێکی تووتری عێراقی دروست دەکات و سەرئەنجام کازمی و لیستەکەی وەک داڕژەری ئەم سیاستە لەهەڵبژاردنی داهاتوودا بەقورسی باجگەی دەدەن و لەبەرامبەریشدا سەدریەکان بەرهەمی ئەم تووێیە دەچننەوە.

(پیاوێك لێ شێختێ) ی سەران محەمەد چاپکرا

لێگەڕ سەرەتای ساڵی نوێدا پەخشووکێ شیعری (پیاوێك لێ شێختێ) ی شاعیر سەران محەمەد بەرهەمێکی ماموناوەندیی و لێ دووتوێی ٢٠٦ لاپەڕەدا کەمەڵ شیعرێکی نوێ و فرە هەمەند لێخۆدگرتێت، ئەم کەمەڵ شیعرە لێ دوو بەشی کوردی و ئینگلیزی پێکهاتووە، ڕەخنەگرو شاعیر ئەمریکی بەناوبانگ (دانیاڵ بریك) لێ پێشکی بەشێ ئینگلیزیەکەدا نووسیوێتی:
" کاریگەربووم بەم قەسیدانە، لێیانەوە فڕبووم، خوێندنەوەو دیراسەکردنیان گەشتیان پێ بەخشیم، ئەم قەسیدانە دەبێت بخوێنرێنەوە، چونکە ژیانمان بەرەو پێش دەبەن".

لە کۆم.. جەلالی میرزا کەریم

وەاتەکەم.. ئافرەتکە،
مەمکەکانی.. دوو دەریاچەی پڕ زووخاوە
((منیش هەشتا، شیرە خۆرەم))

- دایە! لە کوێیت؟
دەدارەکەم.. سنووورکە،
بست بە بستی بە تەلبەندی پەشیمانی داچنراوە
((منیش تازە هەرزەیەکی ئەو ڕۆ کوڕەم کە نامەی دەداریی تری
تیا سووتێنرا
پێغەمبەری تیا فڕێشرا))
- خوایە! لە کوێیت؟
دایە! پێیان وتم: ئەمریت!
وتم: لە کوێیت؟
کاتێ.. مردم؛ پێیان وتم:
لە نێوانی ڕۆگای دەزەخ و بەهەشتا
کامیان ئەگریت؟

وتم: هیچیان..
چونکه لەناو زامەکانی نەخشەی لەشتا
بەغدا و تاران..
ئەستەموو و شامیش گەام،
هەر نەمزانی ئاخ لە کوێیت؟

خوایە! پێیان وتم: ئەژیت!
وتم: لە کوێیت؟
کات فەرمان درا بژیم.. پێیان وتم:
لە نێوانی باخی خەم و بیابانی پێکەنینا؛
چ لایەکیان هەئەبژێریت؟
وتم: هیچیان..
چونکە لەناو تابلۆکانی خەوبینینا
بێ تۆ گەام
ێی مەرگ و ژینم لێ ون بوو،
دە پێم بێ.. ئاخ لە کوێیت؟
لە شوێنێکم..
جێی هەناسەم نابێتەوە.
لە شوێنێکم..
پەنجەرە بێ پاساری دێ ناکرێتەوە.
لە شوێنێکم.. بێ ناونیشان
نازانم ژیانە.. یاخود ێگای نەمان؟

تەنیا خەمم،
نازانم.. کام ێگا ئەمبا؟
کام ەشەبای ئاگراوی هەمئەگر؟
کام شمشێری ژەنگ هەگرتوو هەمئەدێ؟
ەاستە.. مەمم،
بەام.. کام ژیلەمێی فرمێسك هەمئەکا.

دەنگم.. لەگە شێپەی خونی
چواردە ساەی چرێی ئاواتەکانمانا..
لە کاروانی خەمی گوێی

نەورۆزا ھەنگ ئەداتەوە.
ھەنگم.. لەگەڵ ھاوخساری ھەی
دوانەھاتووی ماندووانا..
لە کەروێشکەی کەژاوەی مەرگی نیگارا،
دەرگای بەستی تەوژمی خۆر ئەکاتەوە.
ژانم.. لە توڕەی بزەی لێوا،
سوڕی داھاتووم ئەخواتەوە.

ئەمجارەش تووڵەھەی کۆی ھیوا ئەگرم،
گیانم.. لەناو گڕەی خۆیدا،
چەکی مردووم ئەشواتەوە؛
ھەوراز ئەبڕم.

1975

دۆزینەوەی پێکوتەی کۆرنا لە دیدی موسڵمانەکانەوە.. ئارام حەمسالح

ھەروەکوو پیشەی ھەمیشەییان موسلمانەکان ھەردەم عەوداڵی گەردیلەیەك لە زانست و داھێنان و پێشکەوتنن بۆ ئەوەی وەکوو لەزگە بینوسێنن بە دینی ئیسلام و قورئان و شەریعەتی ئیسلامەوە،لەم سۆنگەیەوە ئەگەر ئەو داھێنان و زانستانە لە ولاتانی ئیسلامیدا بۆت یان لەھەر گۆشەیەکی ئەم دنیایەدا بۆت لایان گرنگ نییە ، گرنگ ئەوەیە کەبەپەلە ئایەتێکی قورئانی بۆ بدۆزنەوە ووەکوو سەرچاوەی زانستەکە یان داھێنانکە لەبەرچاوی عەوام وڕنای بکەن و بیکەن بە بنەشتەخشەی سەرزمانیان لێرەوە ھەوڵو تێکۆشانی سەدان پرۆفیسۆر و زانا و پزیشك کەرەتی سفر بکەن و ھەمووچاکەو لایەنە پۆزەتیڤەکانی زانستەکە بگەڕێننەوە بۆ ئیسلام !
ھەبەتە گۆڕانەوەی زانست و تەکنەلۆژی بۆ تێکستە ئاینییەکان

کارەکی نوێ نییە و جولەکە لە مێژە دەستی داوەتە ئەم کارە قێزەونەو موسڵمانەکانیش دەقاو دەق کۆپیان لەبەر گرتۆتەوە ، واتەر ئیسحاقسۆن کە نووسەرێکی ئەمریکی جولەکەیە هەواڵی زۆریدا کە وا لە خەڵك بگەێنێ کە ئاینشتاین باوەڕی بە خوداو دینی جولەکە هەبووە ، خۆشبەختانە کاتێك کە دوا نامەی دەستخەتی ئاینشتاین دەزرایەوە تەواو پێچەوانەکەی دەرچوو لەو نامەیەدا ئاینشتاین هەموو کتێبە دینیەکان بە چیرۆکی منداڵانە دەچوێنێ !

کۆمپانای فایزەر PFizer

کۆمپانیایەکی ئەمریکیەو ٤٨ ساڵە دامەزراوەو نزیکەی ١٥٠ سەنتەری هەیەو لە شەش وڵاتدا لقیان هەیە ، تەنها لە ئەمریکادا ٣٩ سەنتەریان هەیە وسەنتەری سەرەکیان لە شاری نیۆرکە ، نزیکەی ٨٨٠٠٠ فەرمانبەریان هەیە، قازانجی ساڵانەیان دەگاتە ٥٤ بلیارد دۆلار .

کۆمپانیای بایۆنتێك BioNtech

کۆمپانیایەکی ئەڵمانیەو ١٢ ساڵ لەمەوبەر لەلایەن دوکتۆر ئۆگەر ساهێن و دوکتۆر ئوزلەم تورێجی هاوسەریەوە بەهاوبەشی لەگەڵ دوکتۆر کریستۆف هوبەرەوە دامەزاروە ، لە ئێستادا نزیکەی ١٣٠٠ کارمەندیان هەیە، دوکتۆر ساهێن بەرەگەز تورکەو لەتەمەنی ٤ ساڵیەوە لەگەڵ خێزانەکەیدا چۆتە ئەڵمانیا ، دوکتۆر تورچیش لە ئەڵمانیا لەدایك بووە .

کۆمپاناو مۆدێرنا Moderna

کۆمپانیایەکی ئەمریکیەو دەسال لەمەوبەر دامەزراوە لە ئێستادا ٨٣٠ کارمەندیان هەیە و بنکەی سەرەکیان لە هەرێمی ماساچوستە لە ئەمریکا، لەم کۆمپانیایەدا یەك کەسی بە رەگەز لوبنانی و یەك کەسیشی بەرەگەز ئەرمەنی تێدایە .

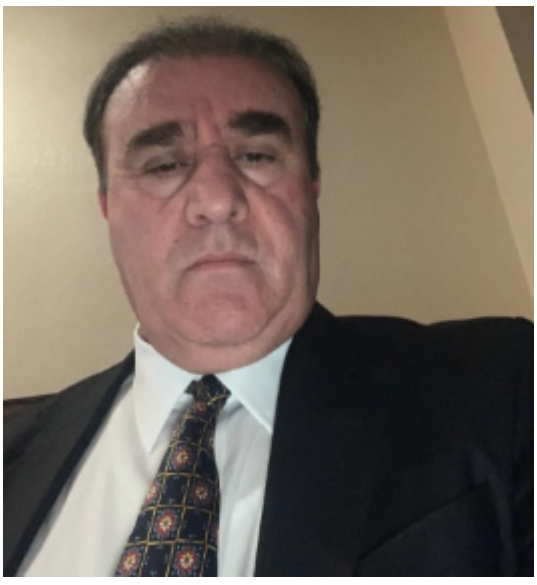
پوختەی باسەکە

هەریەکە لە کۆمپانیاکانی فایزەرو بایۆن تێك و مۆدێرنا دەیان هەزار کەس کاریان تێدا دەکەن لەناو ئەمانەدا زیاتر لەهەزار دوکتۆر لە هەموو بوارە جیاوازەکانی زانستی پزیشیکی بایۆلۆژی و مایکرۆبایۆلۆژی وکیمیای ئۆرگانی و...هتد سەرقاڵی لێکۆڵینەوەو تاقیکردنەوەن زۆربەشیان هەگری شەهادەی دوکتۆراو بەرزتریشن لەو بوارانەدا، پسپۆڕ و شارەزای ئەوتۆیان تێدایە خاوەنی نیو سەدە ئەزموونە لەو بابەتانەدا ،بە هەول و هیمەتی ئەو هەموو پرۆفیسۆرو زانستوانانە لەپاش ماندووبوونێکی زۆر کە نزیکەی ١٠ مانگی خایاند توانیان پێکوتەی کۆرۆنا بەرهەم بهێنن ، مەخابن موسڵمانەکان هەول و تەقەلای ئەو هەموو زاناو دکتۆرە بەڕێزانەیان بەهەند وەرنەگرتوو

چاویان تەنها دوکتۆر ساهۆن ودوکتۆر تورچی و بینی ، بەپەلە ماکینەی پروپاگەندەی ئیسلامیان خستە گەڕو بەهەموو دونیادا بڵاویان کردەوە کە دژە رەوەی پێکوتەی کۆرنا موسڵمانە ئەمە لەکاتێکدا کە هێشتاش نازانن ئایا ئەو دوو کەسە تەنها بەپێی ناسنامە و شوێنی جێگرافییان موسڵمانن یان نا ! نازانرێ کە ئایا ئیسلامەتی دەکەن و دیندارن یان نا ! دوکتۆر ساهۆن بە ٤ ساڵی چێتە ئەمانیاو دوکتۆر تورجیش لە ئەمانیا لەدایك بووە ، لەموسڵمانان دەپرسم ئایا دەبێ ئیسلام چ ڕێگەی لەمەدا هەبێت ؟ ئایا ئەگەر لە تورکیا ژیان و گوزەرانیان بەسەر بردبا هەر هەمان زانستوان دەبوون ، یان لەوپەڕی و هەژاری و بێدەرامەتیا ژیانیان بەسەر دەبرد هەروەکوو داك و بابیان !گریمان لەسەدا سەد موسڵمانن ، هێشتاش کارەکەیان لە دووروو نزیکەوە پەیوەندی بە دینەکەیانەوە نییە و ئیسلام نەبێتە هۆی دژینەوەی پێکوتەکە و هیچ کەسێکیان لە ئیسلام وەرنەگرتووە .
لێرەدا سوپاس و ستایش و پێزانین دەگەڕێتەوە بۆ سیستەمی سۆکولاری ئەمانی و ئەمریکی و سیستەمی خوێندنی ئاکادیمی بەرزو زانکۆکانی ئەمانی و ئەمریکی کە زانست و پەروەردەیان کردووە بە پێوەر بۆ مرۆڤ و هەڵی خوێندن و پێشکەوتنیان بۆ هەموان ڕەخساندووە بەبێ جیاوازی دین و ڕەگەزو نەتەوە و ڕەنگی پێست نەك بۆ ئیسلام !

سەرنج : زانیاریەکانم لە ماڵپەڕی فەرمی هەرسێ کۆمپانیای ناوبراوەو وەرگرتووە .

ئارام حەمەساڵح

خۆری فەلسەفەی زانست لە هەڵهاتنەوەدا (ڕەی باسکار) و قوتابخانەی ئاستەقینەیی ڕەخنەیی.. سەران ئازاد

تەوەرەکانی ئەم باسە:
یەکەم: قوتابخانە جیاوازەکانی فەلسەفەی زانست بە گشتی
دووەم: قوتابخانەی ئاستەقینەیی ڕەخنەیی (ڕەی باسکار)
سێیەم: نموونەی پرس و جیاوازیی سیاسیی کۆشەی کورد لە باشوور و پارچەکانی تری کوردستان

کۆشەی فەلسەفەی زانست جارێکی تر بەرەکی فەلسەفە دەگرێتەوە. ئەو بەرەکگرتنەوەیە ئاماژەیە بە هەڵزی فەلسەفە لە ئاستەکردنەوەی زانست کاتێک خەی لەناو قەیرانە بە چارەسەرەکانی خەی دەبینێتەوە. زانستخوازان بە دەزینەوەی هەندێک لە ڕەچکە سرووشتییەکان و بنەمای چەندبارەبوونەوەی دیاردە سرووشتییەکان گوتاری مردنی فەلسەفە بەرز دەکەنەوە بەبێ ئەوەی ئاگاداری ئەوە بن، کە نازانستبوونی فەلسەفە بنەمای لەدایکبوونی زانستە. پرسی ئەوەی زانست چۆن دەبوو ئاگەر فەلسەفە لە بنەڕەتدا نازانستی نەبوایە ووڵامدانەوە بە ڕەگ و ڕیشەی دەزینەوە زانستییەکان و ئەو بنەمایانەی بەیان گریاونەتەبەر دابین دەکەن. (مارتین هایدیگەر) لە گوتاری (نامەیەک لەسەر مرۆڤایەتی) سەرچاوەی ئەو جەرە تەماناە لە فەلسەفە دەخاتە ووڕ، کە ڕەگەکەی بۆ (ئەفلاتوون) و (ئەریستۆ) دەگەڕێتەوە بۆەی لەو کاتەوە ڕەی بیرکردنەوە لە چوارچێوەی بیرکردنەوەی ‘تەکنیکی’ سنووردار کراوە. زیاتر لەوە، وەک خەی دەنووسێت: ” لەو کاتەوە فەلسەفە بەردەوام لە پێگەیەکی سەخت بووە بۆ ڕەوایەتدان بە بوونی پێش بوونی زانست.”1 هەر لەو ڕوانگەیەوە، خودی بابەتی بیرکردنەوە وەک بنەما بۆ ‘تیەر’، بۆ دیدی (هایدیگەر)، لەسەر بنەمای بیرکردنەوەی تەکنیکیانە، وەک دەنووسێت: ”خەسڵەتی بیرکردنەوە وەکو (تیەر – theoria) و داکێکردن لە ناسینی وەکو هەسوکەوتی تیەری هەر خەی لە ڕاڤەی تەکنیکیانە بۆ بیرکردنەوە ووڕ دەدات. ئەو

خەسڵەتە کاردانەوەیە بۆ ڕزگارکردنی بیرکردنەوە و پاراستنی سەربەستییەکەی دژ بە کردار و کردن."2

بەڵام ئایا تیۆر چۆن دەتوانێت بوارێکی ناکرداری بێت، کاتێک خاوەن هەڵزی ووتکردنەوە و پێشخستنی چارەسەرە بەرانبەر بە کردار و کردن؟ ئەمە دەبینین، کە ئەوەی لە چوارچێوەی 'لۆجیک'دا دەستەڵمێنرێت، دووبارە لە بەردەم هەڕەشەی ڕەتکردنەوە دایە هەر بە خودی 'لۆجیک' خۆی. هەوڵدان بۆ بە گشتگیریکردنی دیاردە و ووداوەکان لەسەر بنەمای 'لۆجیک' وا ڕەچاوی ڕاستەقینەیان واقیع دەکات، کە خاوەن یاسای هەکردی چەسپاو بێت. بە ووتکردنەوەی زیاتر، پێویستە ئاماژە بە دوو قوتابخانەی فەلسەفەی زانست بدەین. یەکەمیان، سرووشتناسی (Naturalism)، یان پۆزەتیڤیزمە، کە (دەیڤد هیوم) بناغە بنەڕەتییەکانی جێگیر دەکات. دووەمیان، بوونیادگەری (Constructivism)، کە یەکەم لە ڕەگەی تێپەڕاندنی سرووشتناسی بە ئایدیالیزمی باڵای (ئیمانوێل کانت) دەست پێ دەکات و دووەم بە هەوڵی بوونیادگەراکان بناغە زانستییەکانی خۆی دادەمەزرێنێت. بە سرووشتناسەکان، ئامانج دۆزینەوەی یاسا هەکردەکان (casual laws)ە. ئەوەیش وا پێشنیار دەکات، کە ڕاستەقینەی دەرەکی و یاسا هەکردەکانی بەیار لەسەر ووداو و دیاردەکان دەدەن، چ سرووشتی بن، چ کەمەڵایەتی. لەو ڕوانگەیەوە، دۆزینەوەی ڕەچەکە سرووشتییەکان و هەڵە چەندبارەبووەکان ئامانجی زانستە. (کانت) ئەو نەریتەی بیرکردنەوە ڕەت دەکاتەوە و لە جێگەی بە چەقزانینی ڕاستەقینەی دەرەکی، هەش بە چەقی زانین و دۆزینەوەکان دادەنێت. ئەگەرچی ئەو جیهانی ڕاستەقینەی دەرەکی ڕەت ناکاتەوە، کە بە (نەمینە)ی دادەنێت، هەش لە تێگەیشتن لەی کەمتوانایە و سنووری تێگەیشتنەکانی هەش تەنیا دیاردەکانە. لەو ڕوانگەیەوە، هەر جۆرە بانگەشەیەک بە تێگەیشتن لەوەی لە دەرەوەی سنووری تێگەیشتنی هەش لای (کانت) بانگەشەیەکە لە دەرەوەی دروستێتی. تەنانەت (کانت) بە بەرزکردنەوەی ڕەخنە لە ئاست سرووشتناسیی (هیوم)، یاسای هەکردی بە ناپەتی دادەنێت ئەگەرچی لەپشتریش بن، وەک پێی وایە دەربڕینی (هەر گەڕانێک هەکردی خۆی هەیە) ئەو دەربڕینەیە، کە ئەگەرچی لەپشترە، بەڵام ناپەتییە بەو هەکارەی خودی چەمکی گەڕان 'چەمکەکە لە ئەزموونەوە دەرهێندراوە.'3 بەڵام ئایا خودی چەمک خۆی چۆن لە هەشی مرۆڤدا دادەهێندرێت؟ وەڵامی (کانت) بە ئەو پرسیارە ئەوەیە، کە 'بە کەرستەکانی هەستکردن، لە ئاکامدا، بابەتەکانمان دەست دەکەون و هەر ئەوە گەشە بە دەرککردنی ئەمە دەدات؛ بە تێگەیشتن دەبن بە بیر و لەوەوە چەمکەکان سەرهەڵدەدەن.'4 بەیە دەبینین بە

لەدایکبوونی چەمکەکان کەمەک پشمەرج هەن، کە دەبێت ئامادەیان هەبێت. سەرەتا دەبێت مرۆڤ خاوەن کەرەستەکانی هەستیاری یان هەستکردن بێت و ئەو هەستکردنەش خاوەن بابەت یان ئەبجەکتەک بێت بۆ هەستکردن. لە ھۆگری پەیبردن یان درککردن تێگەیشتن بۆ بابەتەکان دروست دەبێت و خودی تێگەیشتنەکە بیرۆ و لە ئاکامدا زنجیرەی بیرۆکان لە یەکێتیی چەمکدا یەک دەگرنەوە. بەڵام خودی ھەستێتیی هەستکردن، بە دیدی ئەو، لەپشتر و ھۆگاکانی لە هەش دان؛ لەو هەشەی ‘ناوەکی تەواوی فرەلایەنییەکانی جیهانی دیاردە ھەکخراون و لەژەر پەوەندیی دیاریکراو دەبینرێن.’5 خودی شوێن و کاتیش دووبارە لە هەشدا ھەکخراون لەژەر ئەو تەک ئاڵزانەی بە پەوەندییە دیاریکراوەکانی هەیە. ئەگەر هەر چەمکی ‘گیان’ جارێکی تر بە نموونە بهێنینەوە، ئەوا بە (کانت)، گیان لەناو کات دایە. بە ئەوەی گیان شتێکی ڕاستەقینە بێت، پشمەرجە سەرەتا کات شتێکی ڕاستەقینە بێت. ئەو نکۆیی لە ڕاستەقینەیی کات ناکاتەوە، بەڵام بە ئەو ‘کات هیچ نییە جگە لە فەرمێکی دەرککردنی ناوکیمان.’6 (کانت) زیاتر لەوە دەڕوات و دەنووسێت: “ئەگەر مەرجی تایبەتی هەستککردنمان لە [کات] جیا بکەینەوە، چەمکی کاتیش لەناو دەچێت؛ هەبوونی لە بابەتەکان لە-خۆیان-دا نییە، بەڵکو بە تەنیا لە سەبجەکتەکەدا (یان لە هەش)دا، کە درککیان پێ دەکات.”7

لەو ڕوانگەیەوە، مادام زەمینەی هەموو زانینەکان لەناو شوێن و کاتدان و ئەو دووانەیش وابستەن بە هەبوونی هەش، دەگەینەوە بەو ئاکامەی، کە هەموو زانینەکان سەبجەکتیف یان خۆیین. لە هەمان کاتدا، بە دیدی ئەو، دوو ھۆگە هەیە بۆ زانین، یەکەمیان لە ھۆگەی پەیپەبردنی هەستەکی و دووەمیان لە ھۆگەی تێگەیشتن بە هەی چەمکەکان، وەک خۆی دەنووسێت: “لە دەرەوەی هەستکردن، ئەمە ناتوانین درککردنمان هەبێت؛ لە ئاکامدا، تێگەیشتن فاکەتی درککردن نییە. بەڵام بەبێ درککردن هیچ ھۆگەیەکی تری زانین نییە، جگە لە ھۆگەی چەمکەکانەوە نەبێت؛ لە ئاکامدا، هەر تێگەیشتنەکی زانین، لانی کەم هیی مرۆڤ، زانینە لە ھۆگەی چەمکەکانەوە – نەک ئەوەی درککردن بێت، بەڵکو گوتاریە.”8
خودی دروستبوونی چەمک لە ئاکامی، لە ئاستە پێتیەکەیدا، پەسەسی ناھەکخراو نین، بەڵکو لە ئاکامی پەسەسکن، کە (کانت) ناوی دەنێت ‘سینتەسیس – synthesis..’ بە ئەوەی سینتەسیس پێتی بێت، بە دیدی (کانت)، فرەلایەنیی توانستی زانین (cognition) لەسەر ئەزموون دانەمەزراوە، بەڵکو لەسەر بنەمای لەپشتر، وەک خۆی دەنووسێت: “مەبەستم لە وشەی سینتەسیس لە دەربڕینە گشتیەکەیدا پەسەسی

یەکگرتنی هاوبەشی جیاوازەکان بە یەکەوە و پێبردن بە فرەلایەنییان لە یەک توانستی زانیندا. سینتەسیسەکە پێتیە ئاگەر فرەلایەنییەکە لەسەر بنەمای ئەزموون نەبێت، بەڵکو هیی لەپێشتر بێت (وەک ئاوەی لە شوێن و کات بێت).”10

سەبارەت بە پێوەندییە کۆمەڵایەتییەکان، (ماکس ڤیبەر) لەسەر هەمان هێڵباز هاڤە بە مرۆڤ وەک بوونەوەرێکی کۆمەڵایەتی دابین دەکات. بە دیدی (ڤیبەر)، بە دیاردە سرووشتییەکان مامەڵەجیای سرووشتناسی دەشێت گونجاو بێت، بەڵام چونکە مرۆڤ بریکارێکی کۆمەڵایەتییە، ئەمە ناتوانین لە ڕێگەی دیاردە سرووشتییەکان تێنانێت سرووشتی مرۆڤ خۆیشی، لە کردارە کۆمەڵایەتییەکانی تێبگەین. ئاوێش پێوەندیی بەوە هەیە، کە مرۆڤ لە پێوەندییە کۆمەڵایەتییەکاندا، بوونەوەرێکی واتا-بەخش و واتا-ئافرێنەرە. (ڤیبەر) چەمکی (Verstehen)، کە بە واتای تێگەیشتنی هاڤێیی دێت، بە ئاو لایەنە بە کار دەهێنێت. مرۆڤ وەک بریکارێکی کۆمەڵایەتی و لەناو پێوەندییە کۆمەڵایەتییەکاندا، واتە لە ناو پێوەندیی هەڵکەندا، هاڤێی سەبجەکتڤیانەی بە کرداری خۆی و ئاوانی تر هەیە. مادام تێگەیشتنەکانیشی سەبجەکتیڤانەن، هەرگیز لە بەرانبەر هاستەقینەدا تەواو نین. مرۆڤ بەو توانستەی هەیەتی هەرگیز ناتوانێت تێگەیشتنی تەواوی بە هاستەقینە هەبێت و هەمیشە تێگەیشتنەکانی بابەتن بە سنووردارێتیی هۆش لە ئاست هاستەقینەدا. نێ-کانتییەکان لە ئاست ئاو کۆشێدا هۆشمەند بوون، بەڵام چارسەریان بە ئاوە دابڕشکردنی پارچەکانی هاستەقینە بوو بە دەزینەوەی بەرانبەرەکانیان لە هۆشدا، ئاویش لە ڕێگەی پێکهێنانی چەمک (concept formation) بە هەکاری ئاوەی هەرسکردنی تەواوی هاستەقینە بە یەکجار ئەرکەکی نەکردیە بە هۆش. (ڤیبەر)، بە پێچەوانەوە، پێنا بە پێکهێنانی جۆری نموونەیی (ideal formation) دەبات وەک کەرەستەیەکی مەتەدەلۆجی لەپێناو تێگەیشتن لە هەر کەیسێک، کە تۆژەر مامەڵەی لەگەڵ دەکات. جۆری نموونەیی واتە باڵاترین ئامانج و ئاکامی کرداری کۆمەڵایەتی بە گرووپێکی دیاریکراو لە شوێن و کاتی دیاریکراودا. ئاگەرچی جۆری نموونەیی دەشێت هەرگیز لە هاستەقینەدا نەبێت، بەڵام بونیادنانی یارمەتی ئاوەمان دەدات، کە تێبگەین ئەکتەرە کۆمەڵایەتییەکان لە پێناو چیدا کردارەکانیان ئاراستە دەکەن و چ لایەنێکە وا دەکات لە هەنانە دی ئاو ئامانجیان سەرکەوتوو نەبن.

ئاگەر نموونەیێکی پێوەندیدار بهێنینەوە و وای دابنێین ئامانجی

گرووپێک ‘سەربەخۆیی’، ئەوا لەردا سەربەخۆیی ئامانج نموونەیەکەیە، واتە جۆری نموونەیی. هەر بزووتنەوەیەک بە ئەو ئامانجە تێبکۆشێت، کردارەکانی لە جۆری نموونەییدا لە چوارچێوەی ئەو ئامانجە ئایدەلۆجییە ڕاڤەیان بۆ دەکرێت. دوژمن و دۆست هەر لە چوارچێوەی ئەو ئامانجە بۆیاریان لەسەر دەدرێت، چەمکەکان بۆ ئەو ئامانجە بونیاد دەنرێن و تێگەیشتن و پاڵنەری ئەکتەرە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکانیش هەر لە چوارچێوەی ئەو جۆرە نموونەییدا ڕاڤە دەکرێن. بەڵام ئەوە جۆری نموونەییە، واتە ئەو ئاستەیە، کە ئەمەوای دادەنێین هەموو کردارە کۆمەڵایەتییەکان لەو پلەی هەشمەندیدا بۆ ئەو ئامانجە ئەنجام دەدرێن، کە لە ڕاستەقینەدا ئەوە دەخەکەنییە، بەڵکو هەلومەرج و بڕژەوەندیی تر لە کایەکەدان، کە وا دەکات گەیشتن بەو جۆرە نموونەییە لەژێر باری ئەو دەخانەدا نەکردەبێت. لەو ڕووەوە، بونیادنانی ئامانجی نموونەیی یارمەتی ئەوەمان دەدات هەم لە پاڵنەری کردارەکان تێبگەین، هەم بۆ دوای ئەو هەکار و هەلومەرجانەدا بگەڕێین، کە بەربەست بۆ بەدیهێنانی جۆرە نموونەییەکە لە گەی ڕاستەقینەدا دروست دەکەن. خودی چەمکی ‘سەربەخۆیی’ بونیادنراوەکی کۆمەڵایەتی و سیاسییە. لەردا مرۆڤی واتا-بەخش واتا بە کردار و ئامانجەکانی دەبەخشێت، کە لەو کۆنتەکستەدا لەپێناو ‘سەربەخۆیی’یە. مادام ئەمە باسی چەمکی ‘سەربەخۆیی’ دەکەین، کە چەمکێکە ئەمە لە ڕۆگەی سرووشتناسییەوە ناتوانین لێی تێبگەین بەو پێیەی لە بنەڕەتدا لە پەیوەندیی کۆمەڵایەتیدا بونیاد نراوە، بەچوونی (ڤیبەر) سەبارەت بەوەی، کە هەر دیاردەیەک لە خێیدا دەگمەنە و پەیوستە لە چوارچێوەی تایبەتی خێیدا مامەڵەی لەگەڵ بکرێت، نەک ئەوەی لە ڕۆگەی دەزیندەوەی یاسای گشتگیری گەردوونی کەم بکرێتەوە، بە تەواوەتی دروستە. هەر جۆرە ئایدەلۆجیایەکیش دووبارە جۆری نموونەییە و لە ڕۆگەی چەمکەکانەوە وێک بونیادێکی کۆمەڵایەتی نوێ بونیاد نراوە. کرداری تاکەکەس چالاکەکانیش هەر لە چوارچێوەی ئەو واتا و مەبەستەی هاوپێچی کردارەکانیان دەکەن ڕاڤەیان بۆ دەکرێت. لە دواتردا بە وردی بۆ ئەو باسە لە پەیوەندییدا بە کێشەی کورد دەگەینەوە، بەڵام ئەوەی لەردا گرنگە دابینکردنی باکگراوندێکە بۆ ئەو باسە.

تێگەیشتن لە پاڵنەر و مەبەستەکانی مرۆڤ لە پەیوەندیی کۆمەڵایەتیدا ڕوونکردنەوەی ڕێژەیی دابین دەکات. بەڵام، بە تێگەیشتن لەو ڕووداو و ئاکامانەی لە گەڕانی ڕاستەقینە ڕوو دەدەن، کەمتوانایە، چونکە لە ئاست دەستکەوت و ڕووداوەکاندا، بە ڕەهایی گرنگ نییە پاڵنەرەکان چین و چۆن تاکەکەسەکان واتا بە کردارەکانیان دەبەخشن

ئاگەر ئەو پاڵنەرانە ئامانجی خۆیان لە ڕاستەقینەدا نەپێکن. بە واتایەکی تر، نەک هەر ئەوەی لە هەمبەر ڕاستەقینەدا چ واتایەک دەئافرێنین و چۆن لە ژیانی واتا چوارچێوەی بە ڕاستەقینە دەبەخشین، وەک ئەوەی لای (قیبەر) پەداگری لەسەر دەکرێت، بەڵکو خودی ڕاستەقینە چییە و چۆن دەتوانین پێی بە میکانیزم و بونیادە شاراوەکانی ببینین دەبێت بە پرسێکی گرنگ و جێی بایەخ بە ئەوانەی نە لە چوارچێوەی سرووشتناسی و نە لە هیچ بوونیادگەرییەکی کۆمەڵایەتی تینیووەتیی دەزینەوە و دامەزراندنی زانینان ناشکێت. لە بەرانبەر ڕاستەقینەدا، کاتێک جیهانبینییەک مرۆڤ دەبێت بە پووەر، دەزینەوەکان تەنیا لە چوارچێوەی تێگەیشتن لە خودی باوەڕ و جیهانبینی مرۆڤ دەبن تا ئەوەی ڕاستەقینە خۆی چییە. ئەوەش ژیانگە بە دیاردەیەک خۆش دەکات، کە پێی دەڵێن ‘دروستێتیی یەکسان – equal validity’. مەبەست لەو چەمکە ئەوەیە، کە هەموو شتەکان بە ڕێچاوکردنی جیهانبینی و پاڵنەری تاکەکەسەکان بە ڕاستەقینە دروستە.
بە نموونە، ئاگەرچی باوەڕ و بڕوونەکانیان هەر چەند لە بنەڕەتدا جیاواز بن، بە موسڵمانێک ئیسلام، بە مەسیحییەک مەسیحی و بە-باوەڕێک بەباوەڕی بنەمای دروستێتی و ڕاستین، بەڵام بە گوێرەی پووری ‘دروستێتیی یەکسان’ هەر سێ باوەڕ بە هاوتای بنەماکانیان بە خێیان دروستن. دەبینین لە ئاست ڕاستەقینەدا، بونیادگەرییەکۆمەڵایەتی لە قەیران دایە. تەنانەت لەو بڕوونیشی، کە وا دەوانێت جیهان لە ژیانگەی ئایدیاکانمان دەگۆڕێت. نە دیدگای موسڵمان، نە مەسیحی و نە بە باوەڕی لە هەمبەر ڕاستەقینەدا یەکسان نین. نەک هەر لە بواری کۆمەڵایەتی، بەڵکوو لە هیچ سرووشتیش ئەمەووبەووی بەربەستەکانی زانست دەبینەوە. چارەسەرێکی گشتگیر بە نەخشیی شرپەنجە نییە. ئەوەی بە نەخشەک چارەسەرە، دژەت بە نەخشەکی تر کاریگەرییە خراپەکانی زیاتر بن تا باشەکانی، چونکە بونیاد و میکانیزمی نەخشیی نەخشەکان جیاوازە.

فەلسەفەی زانست پەویستی بە ژیابازی تەکەم و بەهێز هەیە لە هەڵسەنگاندن و ڕووبەڕووبوونەوەی قەیرانەکانی زانست، چ کۆمەڵایەتی بن، چ سرووشتی بە ئەوەی بتوانێت لە ئاست دیاردەکان خاوەن هێزی ڕوونکردنەوەیی زیاتر بێت.

لەردا، قوتابخانەی سێیەم، کە (ڕیالیزمی ژیرخانیی)یە، کە دەکرێت بە (ڕاستەقینەیی ژیرخانیی – Critical Realism) بە کوردی وەربگێدرێت، بە فەلسەفەی زانست لە لایەن (ژیی ڕام باسکار، 1944-2014) دامەزرێت. جگە لەو دەستەواژەیە، ڕیالیزمی باشا یان

ڕاستەقینەیی بااڵ (Transcendental Realism) یش بە هەمان فۆرگ بە کار دەبات. پۆیستە ئاماژە بووە بدەم، کە چۆن (هایدیگەر) لە پەرتووکی (بووون و کات) ئاماژە بە قەیرانی زانستەکان دەکات بەو پێیەی توژینەوەن لە هەبووەکان تا ئاڕاستەکردنی بیرکردنەوە ووەو بوونناسی و لێوەدا دەنووسێت: "ئەمڕۆ جۆرە ئاڕاستەیەک بە دانانی توژینەوە لەسەر زەمینەیەکی نوێ لە هەموو بوارەکاندا سەری هەڵداوە"11 ، بەو شێوەیە (باسکار) شوێن داوای هاوشێوە دەکەوێت بە دامەزراندنی 'زەمینەیەکی نوێ لە هەموو بوارەکاندا.' بە هەکار نییە، کە لە دامەزراندنی قوتابخانەکەیدا، پێنا بە دامەزراندنی ئەنتەلۆجیایەکی هاوشێوە دەبات، ئەویش ئەنتەلۆجیایەک، کە لەسەر بنەمای ئەنتەلۆجیای بووون دامەزراوە و پشتگیری لە بە بنەڕەت-دانانی بووون لە توژینەوە و بیرکردنەوە سەربەخۆ لە سیستەمەکانی زانین دەکات. ئەمە دەزانین لە ئایدیالیزمی باڵای (کانت)، چەقی تێگەیشتن تێگەیشتنە لە هەش، سەرتا لە ئاستە پێتییەکەی و دواتر ئەو دەرکەوتانەی لە دەکەونەوە. بە (باسکار)، ڕاستەقینەیەک لە دەرەوەی هەشدا هەیە. بەبە بوونی مرۆڤ، کە بوونەوەرێکی هەشمەندە، بەشوومار دیاردەی گەردوونی ووو دەدەن؛ شەپۆلی دەنگەکان لە گەشت بەردەوام دەبن، باران هەر دەبارێت، بوونەوەرانی تر دەشێت بژین و زەر نموونەی تر، بەڵام تاکە جیاوازی ئەوەیە، کە مرۆڤی تێبینیکار لێوەدا نابێت. خەسڵەتی تێبینیکردن، کە سەرچاوەکەی هەشە بە یار لەسەر بوونی ڕاستەقینە نادات، بەڵکو تەنیا دەتوانێت لە ئاستیدا ئاگامەند بێت. بە دیدی (ەی باسکار) ڕاستەقینە لە سێ ڕەگاوە خەی مانیفێست دەکات. سەرتا بە سادە دەردەکەوێت، بەڵام دواتر ئاڕاز و تا دەگات بە سرووشتی خەی، کە گرێیەکە و ئاگاری کردنەوەی تەواوەتی نییە. ووداوەکان ئاکامی سەرسوهێنەر نین، بەڵکو دەرئەنجامی میکانیزم، هێز و بونیادی شاراوەن. ئەوەی لە کات و شوێنکدا ووو دەدات، هیچ مەرج نییە لە کات و شوێنکی تردا ووو بداتەوە، ئاگەر هەمان میکانیزم، بونیاد و هەلومەرجەکان ئامادەییان نەبێت. لەو ڕوانگەیەوە، (باسکار) ڕاستەقینەیی ڕەخنەیی لە ڕاستەقینەیی ئەزموونی (Empirical Realism) جیا دەکاتەوە بەوەی، کە هیچ دووەمیان هەمیشە لە ڕەگەی ئەزموونەوە خوێندنەوە و ڕاڤەی خەی بە ڕاستەقینە بونیاد دەنێت، لە کاتێکدا ڕاستەقینە مەوداییەکی کراوەیە و لە ڕەگەی ئەوەی ووی داوە سنووردار ناکرێت، چونکە خەی گەڕەپان و بەرهەمهێنەری ووداو و ئەزموونەکانە. بە ئەو مەبەستە، سەرتا پۆیست دەکات خشتەی بناغەی سیستەمەکەی ئەو وەک خۆ، کە لە پەرتووکی (تیۆری ڕاستەقینەی زانست) کەشاوێتی، بخوێنێتەوە:12

	پانتایی ڕاستەقینە	پانتایی ڕاستی	پانتایی ئەزموونی
میکانیزم	✓		
ووداوەکان	✓	✓	
ئەزموونەکان	✓	✓	✓

وەک دەبینین و وەک خەیشی ئاماژەی پێ دەدات، میکانیزمەکان تەنیا لە پانتایی یان کۆکی مەودای ڕاستەقینەدا هەن و سەربەخۆن لە ئەزموون و ووداوەکان. نەک هەر ئەوە، بە تێگەیشتن لە ووداو و ئەزموونەکان ئەمە پێویستیمان بەوەیە بە خودی میکانیزمەکان بگەڕێنەوە بۆ ئەوەی سەرچاوەی ووداو و ئەزموونەکان بدەزێنەوە، کە میکانیزمەکانن، بەڵام هەرگیز بە تەنیا ناتوانین لە ڕێگەی ووداو و ئەزموونەکان لە تەواوی میکانیزمەکان تێبگەین. بە هەمان شێوە، وەک خشتەکە ووونی دەکاتەوە، ووودانی ووداوەکان سەربەخۆن و بوونیان لەسەر ئەزموونەکان نەوەستاوە، هەر وەک چۆن ئەزموونەکانیش وابەستە نین بە ووداوەکان. هەم ووداوەکان، هەم ئەزموونەکان، لەو ڕوانگەیەوە دەرکەوتۆن، وەک خەی دەنووسێت: "جیهان لە شتەکان پێکهاتووە نەک لە ووداوەکان. زۆربەی شتەکان بابەتی گرێدارن (complex objects)، کە بەهەیەوە خاوەن یەکێتییەکن لە ئاستە، ئاگەر و هەزەکان. بە گەڕانەوە بۆ پەیەوکردنی ئاستە، ئاگەر و هەزەکانیان، کە دیاردەکانی جیهان ووون دەکرێنەوە."13

پێڕەوانەی چەمکی یاسا هەکردەکانی سروشتناسەکان (naturalists)، (باسکار) چەمکی میکانیزمە بەرهەمهێنەرەکان (generative mechanisms) بە کار دەهێنێت. بە پێناسەی ئەو، میکانیزمە بەرهەمهێنەرەکان 'هیچ نین، جگە لە شێوەی کرداری شتەکان.'14 کەشی سیستەمی زانینی (هیوم)، بە دیدی (باسکار) ئەوەیە، کە (هیوم) یاسا هەکردەکان لە چوارچێوەی سیستەمێکی داخراو ڕەچاو دەکات، یان بە واتایەکی تر، بەچوونی وایە، کە ڕاستەقینە سیستەمێکی داخراوە و ڕەچکەدار یان خاوەن یاسای هەکردی بەیار لەسەر دراوە، کە تێیدا ووداوەکان بەردەوام چەندبارە دەبنەوە. بە (باسکار)، ڕاستەقینە تەنکی کراوەیە و لەو سێ ئاستەی ئاماژەمان پێی دا خەی مانیفەست دەکات. جگە لە ڕەتکردنەوەی قوتابخانە ئەزموونگرایی (هیوم)، (باسکار) قوتابخانەی ئایدیالیزمی باڵای (کانت) ڕەت دەکاتەوە لەسەر ئەو بنەمایەی، کە ئایدیالیزمی باڵا وا لە جیهانی سروشتی دەڕوانێت، کە بونیادەکی هۆشکی بێت تا بوونکی سەربەخۆ لە دەرەوەی هۆشدا.15

(باسکار) ئاماژە بە قەیرانێکی تری ئەو دوو ڕێبازە دەدات، کە ناوی دەنێت ئیپستیمیی چەوت (epistemic fallacy). مەبەست لەو چەمکە کەمکردنەوەی بوونە بە زانین، یان ئەنتۆلۆجیا بە ئیپیستیمۆلۆجی، وەک بەرانبەر ئەو دیاردەیەی ڕاستەقینەیی ئەزموونی دەنووسێت: "... کە پرسیارە ئەنتۆلۆجییەکان هەمیشە دەتوانرێت جگەکەیان لەگەڵ تەرمە ئیپیسیمۆلۆجییەکان پێ بکرێت."16

ئەو کێشەیە لەوە بەرفراوانترە بەو پەیەی، کە زانین گوتاری ڕەهای خەی، کە بە دیدی ئەو لەسەر بنەمای ئیپستیمیی چەوت دامەزراوە، بەرانبەر بە بوون بەرز دەکاتەوە و هەر چەند لە بنەڕەتیشدا لاوازبێت، لەسەر بنەمای دروستێتی لە چوارچێوەی ئەو فەرگەیەی زانین ڕەوایەت و هەزی پێ دەبەخشرێت. خودی (کانت)، بە بڕوونی ئەو، لە ڕەگەی ئەو بڕوونەی، کە پێی وایە کاتیگۆریەکان ئەگەر لەسەر بنەمای هەست یان ئەگەری بوونیان بە ئەزموون بونیاد نەنرێن، هیچ واتایەکیان نییە، تووشی دامەزراندنی ئیپستیمیی چەوت دەبێتەوە کاتێک بوون بە بابەتی زانین کەم دەکاتەوە.17

بەڵام ئەنجامدانی ئیپستیمیی چەوت لە دامەزراندنی هەر سیستەمێکی زانین تەنیا پەیوەندیی بەو دوو قوتابخانەی فەلسەفەی زانستەوە نییە، بەڵکو بە دیدی ئەو، بوارەکانی گرتووەتەوە. بەڕام بە (باسکار)، زانین دەبێت وا ڕەچاو بکرێت، کە کارستەیەکە بەرهەمهێنان و زانستیش وەک چالاکییەکی بەردەوامی کۆمەڵایەتی، کە لە پرۆسەی گواستنەوەی بەردەوام دایە.18

زانین بە ئەو دوو جۆر زانینە. یەکەمیان زانینی پراکتیکی یان زانینی چالاکییەکانی مرۆڤ، واتە زانینێک کە پەیوەندی بە وەبەرهێنان و پیشەوە هەیە، بە نموونە چێنیەتی دروستکردنی فڕۆکە. دووەمیان زانینە سەبارەت بە بوون و دیاردەکانی. مرۆڤ دەتوانێت دەستکاری و گۆڕە بە زانینی یەکەم بدات، بەڵام لە ئاست زانینی دووەمیان کەمتوانایە و توانای گۆڕینی نییە، بەڵکو تەنیا دەتوانێت بوونەوەرێکی تێبینیکار و دەزگەرەوە بێت لە ئاستیدا. ئەمە زانینمان سەبارەت بە بوون هەبێت یان نا هیچ لە باڵادەستیی بوون کەم ناکاتەوە.

ڕاستەقینە چییە و ئەمە چۆن دەتوانین هەزی تێگەیشتنمان بەسەر ڕاستەقینەدا هەبێت؟ لەو ڕاڤانەدا هیچمان بە دەرنەکەوتبێت، ئەوەمان بە دەرکەوتووە، کە چەندبارەبوونەوەی ڕووداوی هاوشێوە تەنیا ڕێکەوتن بە گۆڕەی بونیاد و میکانیزمەکان، نێک حەتمی. ئەوەی لە شوێن و کاتێکی دیاریکراو ڕوو دەدات پەیوەندیی بە کەنتەکستی ئەو شوێن و کاتەوە هەیە، نێک هیی کات و شوێنی تر بە گۆڕەی بونیاد، میکانیزم و هەلومەرجەکان. پەیستە ئاماژە بە

خاکی گرنگ بدەم، کە ئەویش ئاوی هەلومەرجەکانە، کە دواتر لە نموونەی قەوارەی هەرەمی کوردستان گۆنکردنەوەی زیاتر دابین دەکەم. میکانیزمەکان پەیوەستیمان بە هەلومەرجی خۆیان هەیە بە ئاوەی ئاکامی دیاریکراو بدەن بە دەستەوە. بەڵام ئەو هەلومەرجانە ئاکامی کراوەیی ئاستەقینەن. لەو ڕووەوە، ئاستەقینەکی تەواو خاوەن فرەچکەیە. (باسکار) چەمکی (demi-regular) بە ئەو دەخە بە کار دەهێنێت، کە چەمکێکی بیرکارییە بە ئەندازە و شێوەکان بە کار دێت؛ ئەوەی لە ئاستێکدا چوارگۆشەیە و ڕێچکەی چەندبارەبوونەوەی چوارگۆشەیی هەیە لە ئاستێکی تردا دەشێت بازنەیی و سەرگۆشەیی بێت یان ئاستی تر بن بە تەنیا لەبەر ئەوەی ئاستەقینە چوارچۆیەکی دیاریکراوی هەمیشەیی نییە و بەردەوام لە گۆڕانە پێشبینینەکراوەکانی خۆی دایە.

نموونەی کێشەی کورد و هەرەمی کوردستان

ئەگەر ئەم سەیری کێشەی سیاسی کورد بکەین و بمانەوێت تێگەیشتنێک لەسەر بنەمای فەلسەفەی زانین دابمەزرێنین، ڕووبەڕووی کێمەکێک بەربەست دەبینەوە. ئامانجی سیاسی کورد بە چەندین دەیە بریتی بووە و بریتییە لە سەربەخۆیی (کورستان)، بەڵام تەنیا لە (کوردستان)ی باشوور ئەو ئامانجە تا ئادەیەکی سنووردار بەدەست هاتووە لە کاتێکدا ژمارەی دانیشتووانی (کورستان)ی باشوور زۆر کەمترە لە هیی باکوور و ڕۆژهەڵات. ئەم چۆن دەتوانین وەها کێیسێک ڕاڤە بکەین؟ بە بۆچوونی من، ئەم دەتوانین لە ڕوانگەی دوو فۆرگەی بنەڕەتی فەلسەفەی زانست لەو کێشەیە تێبگەین، ئەوانیش بونیادگەریی کەمایەتی و ئاستەقینەیی ڕەخنەییە. بوونیادگەریی کەمایەتی بە ئەوە گرنگە، کە ئەم جۆری نموونەی بە ئەو کێشەیەی کورد بونیاد بنێین، کە پێشتر ئاماژەمان پێی داوە. جۆری نموونەیی بە کێشەی سیاسی کورد دەوترێت، واتە کورد لە بنەڕەتدا و لە ئاستە ئایدیاڵەکێیدا بە دەوترێتبوون تێدەکۆشێت. چەمکی دەوترێت لەڕەدا چەمکێکی بونیادگەریی کەمایەتییە، واتە کارەکتەرە کەمایەتییەکان ئەو چەمکیان داهێناوە و ڕەخنەکراوەکی سیاسیان لەسەر ئەو بنەمایە دامەزراندووە، کە دەوترێت. بە پێناسەکەی (ماکس ڤیبەر) بێت، 'دەوترێت ڕەخنەکراوەکی سیاسییە، کە سەرکەوتووانە گوتاری قۆغکردنی بەکارهێنانی توندوتیژیی ڕەوایەتپێدراو بەسەر ناوچەیەکی دیاریکراودا بەرز دەکاتەوە.'19
ئەو پێناسەیە فرەدیوە. بە ئاوەی دەوترێت هەبێت، دەبێت ئەو دەوترێت توانای قۆغکردنی گوتاری توندوتیژی بەسەر خاک و کەمدا هەبێت،

واتە لە ئاستە نموونەیەکییدا، دەوڵەت دەبێت سوپای هەبێت و ئەو سوپایە سەرکەوتووانە هێزی خۆی بەسەر خاکدا بسەپێنێت. لە هەمان کاتدا، سوپا خۆی دەبێت تاکە هێزاوی بەکارهێنانی تووندوتیژیی ڕەوایەتپێدراو بێت بەسەر خاک و کۆمەڵدا. ئەو پێناسەیە، کە جۆری نموونەییە، یەکێکە لە پەرەکان بە هەڵسەنگاندنی شکست و سەرکەوتووی دەوڵەت بەسەر خاکدا. ئەو دەوڵاتانەی توانای سەپاندنی هێزی سوپایان بەسەر خاکدا نییە، بە نموونە (سۆماڵیا)، (سوریا) و تەنانەت (عێراق)یش، بە دەوڵەتی شکستخواردوو هەژمار دەکرێن و هێزی دەرەکی ڕەوایەتی هەیە لە پشێلکردنی سەروەریی ئەو دەوڵەتانە.

بەڵام چەمکی دەوڵەت وابەستەیە بە چەمکی سەروەری. لە ڕاستیدا، سەروەریی واتە دەوڵەت. بە ئاوەی دەوڵەتێکیش سەروەر بێت، دەبێت سەربەخۆ بێت. سەربەخۆیی لەڕادا دواین هەنگاوە بە دروستبوونی دەوڵەت تا یەکەم هەنگاو، چونکە سەربەخۆیی لە کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی بەیاری لەسەر دەدرێت تا لە ئاستی ناوخۆ. کاتێک (داعش) سەرکەوتووانە خاکی (سوریا) و (عێراق)ی داگیر کرد، لە ئاستی ناوخۆ خاوەن هەرە زۆری خەسڵەتەکانی دەوڵەت بوو، بەڵام ددانپێدانانی نێودەوڵەتی بەس بوو بە لە ئاستی نێودەوڵەتیدا هاوپەیمانی لەناوبردنی ئەو هێزاوە پێکبهێندرێت. لە هەمان کاتدا، کاتێک (بەریتانیا) و (فەرەنسا) و دەوڵەتانی تری داگیرکار دەستیان بە داگیرکارییە خاکەکانی خۆرهەڵات کرد، ئەوان هیچ دەوڵەتێکیان داگیر نەکرد، بەڵکو خاکی بە سەروەرییان داگیر کرد، چونکە هیچ یەکێک لەو خاکانە خاوەن دەوڵەت نەبوون. واتە خاکی کراوە بوون بە داگیرکاری، بەکارهێنان و تەراتێن. لەو ڕووەوە، کاتێک دەوڵەت بوونی نییە، هیچ گرووپێک سەروەریی بەسەر خاکدا نییە، لانی کەم لە ئاستی نێودەوڵەتیدا. دیاردەی دەوڵەت لە سەدەی هەژدە لە (ئەوروپا) شێوە دەگرێت و بە پەرەسەسکی درێژخایەن بەسەر تەواوی جیهاندا بڵاو دەبێتەوە. لەو ڕوانگەیەوە، پشتگیری و ددانپێدانانی نێودەوڵەتی گرنگترین هەنگاوە بە تەواوکردنی دامەزراندنی دەوڵەت.
بەڵام لەگەڵ ئەوشدا، (هەرەمی کورستان) نموونەیەکی جیاوازمان پێ دەدات، چونکە سەرەڕای هەبوونی دەوڵەتێکی ڕەوایەتپێدراوی وەکو (عێراق)، هەشتا ئەو دەوڵەتە توانای سەپاندنی هێزی بەسەر تەواوی خاکی خۆیدا نییە. بە کورد لە (عێراق) خاوەن وەها دەستاتێک، بەڵام لە (تورکیا) بنەڕەترین مافەکانی شوناسی لە داگیر کراوە؟ بونیادگەریی کۆمەڵایەتی لەڕادا توانای ئاوەی نییە وەڵامی ئەو پرسیارەمان بداتەوە، چونکە ئەگەر باسەکە سەربەخۆیی بێت، کوردەکان

لە هەر چوار پارچە بە سەربەخۆیی تەدەکشن. لەو ڕووەوە، ئەمە پێویستە پێنا بە قوتابخانەکەی (ڕەی باسکار) ببینن لەپێناو دەزینەوەی بونیاد، میکانیزم و هێلومەرجەکان، کە وا دەکەن هەرەمەک بە نزیکەی شەش ملیۆن کورد دەستەباتی نەتەوەیی زۆر زیاتر بێت لە بەشەکی (کوردستان)، کە دانیشتووانی زیاتر لە بیست ملیۆنە. ئایا باسەکە ئەوەیە، کە کوردەکانی باشوور شەشگەڕانەترن لە کوردەکانی بەشەکانی تر؟ بە دەزینەوەی بونیاد و میکانیزمەکان، دواتر هەڵسەنگاندنی هێلومەرجەکان، دەتوانین وەڵامێکی شایستە بە ئەو پرسیارە بدەینەوە.
یەکەمیان سەبارەت بە میکانیزمەکان، کوردەکان لە هەر چوار پارچە خاوەن کەمێک میکانیزمی هاوبەشن، بە نموونە هەبوونی خوێنی سەربەخۆیی نەتەوەیی، پارتی سیاسی، هێزی بەرگریکار و شتێ، کە توانای چالاکی سەربازی هەبێت، زمان و کەلتوور. لە ڕووی ڕووداوەکانیشەوە، ڕووداوی سیاسی کورد لە هەر چوار پارچە ئامادەیی هەیە بە خوێنی سەربەخۆیی، چ بە ڕاستەوخۆی بێت، چ بە ناڕاستەوخۆیی. کەواتە لەڕدا میکانیزم و بونیادەکان هاوبەشن. ئەگەر لە باشوور هێزی سەربازیی (یەکێتی) و (پارتی) هەیە، ئەوا لە باکوور (پەکەکە) هەیە، لە خەرەمات (دیموکرات) و (کەمە) و (پژاک) هەن و لە ڕۆژئاواش (هێزەکانی سوریای دیموکرات). لەو ڕووەوە، (یەکێتی) و (پارتی) تەنیا میکانیزمی بەرهەمهێندراوی کەمپەگەی کوردین تا ئەوەی خەیان داینەمە و چەرخی خستنەگەڕی سەربەخۆیی (کوردستان) بن. بە هەمان شێوەیش، کۆشەکانی ئەو میکانیزمە بەرهەمهێندراوە، وەکو قەیرانانەی بەرهەمی ئەو حیزبەن، بەڵێناوچوونی هیچ یەکێک لەوان کۆتایی نایەن، ئەگەر هەر جارە بزوتنەوەیەک دووبارە بەرهەمی هەمان میکانیزم بێت. ئەمە بینیمان، کە بزووتنەوەیەکی وەکو (گۆران) وێنەیەکی تەقێنەرتر و فەبازانەتری ئەو میکانیزمە بەرهەمهێندراوەی پێشان داین. لەڕدا ئەمە دەبێت لە هێلومەرجەکان تێبگەین، کە وای کردووە (کوردستان)ی باشوور نیمچە-سەربەخۆ بێت، بە مافی بەشداری سیاسی بەهێزی کوردەکان لە کاروباری دەوڵەتی (عێراق)، لە کاتێکدا هەمان دەخ بە کوردەکانی باکوور جیاواز بێت. سێ هێلومەرجی سەرەکی هەن، کە وایکردووە ئەو دەخە بەو شێوەیە بێت، کە ئەوانن:

یەکەم، سیستەم و لاوازیی دەوڵەت:
بە ئەوەی کۆشەی کورد لە دەوڵەتەکی دیاریکراودا بەرەو پێشەوە بچێت، پێشمەرجە، کە ئەو دەوڵەتە لە ئاستی ناوخۆدا یان سیستەمێکی دیموکراتی بەهێزی هەبێت، یان دەوڵەتێکی لاواز بێت. لە

ساڵی 1991، کورد لە باشوور لاوازیی دەوڵەتی (عێراق)ی قۆستەوە و هێزەکانیان بە ئاپۆڕین دەرکرد. بەڵام هێزەکانی (عێراق) گەڕانەوە و کوردەکان ئاوارەی شاخ بوونەوە. نە هێزی (یەکێتی)، نە هیی (پارتی) و نە هیچ هێزێکی تر نەیانتوانی ڕووبەڕووی سوپا ببنەوە. ئەوەی وایکرد ناوچەکانی (کوردستان) حوکمی چارەی خۆنووسینان هەبێت، دەستوەردانی (نێتوە یەکگرتووەکان) بوو. لە هەمان کاتدا، لە لاوازیی دەوڵەتی (سوریا)، هێزەکانی (سوریای دیموکرات) هەڵیان قۆستەوە و هێزی خۆیان بەسەر خاکدا سەپاند. هەمان هەڵوەرج لە (تورکیا) و (ئێران) تێبینی ناکرێت، چونکە ئەو دوو دەوڵەتە هێزی بەهێزی سوپایان بەسەر خاکدا هەیە و هیچ کات بە شێوەی (عێراق) و (سوریا) لاواز نەبوون، جگە لە دوای شەشی ساڵی 1979ی (ئێران)، کە سەردەمی زێڕینی (حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران) بوو.

دووەم، پشتگیریی نێودەوڵەتی:
سەرەڕای دەستپێکردنی شەشی نوێ لە ساڵی 1976ەوە، لەگەڵ هەبوونی پارتی تری چەکدار، بە هێزەکانی (پارتی دیموکراتی کوردستان)یشەوە، (یەکێتیی نیشتیمانیی کوردستان)، هیچ دەستکەوتکی نێتوەیی گرنگی لە ئاستی دەوڵەتداری بەدەست نەهێنا. (هەڵەبجە) کیمیاباران کرا و سەدان هەزار گوندنیشین و شارنشین زیندەبەچاڵ کران، بەڵام کەمەگەی نێودەوڵەتی هیچ یەکێک لەوانەی بە شایستەی ئەوە نەزانی ئاوڕ لە کێشەی کورد بداتەوە. تەنیا ڕووداوێکی نێودەوڵەتی، کە داگیرکردنی (کوەیت) بوو، واتە تێحداکردنی سیستەمی نێو-دەوڵەتی بەس بوو بە ئەوەی زلهێزێکی وەکو (ئەمریکا) و هاوپەیمانە نێودەوڵەتییەکانی تر وا لە بکەن سیاسەت و بەرنامەژییەکانی خۆیان بەرانبەر بە (عێراق) بگۆڕن. لەو ڕووداوەوە، کێشەی کورد سەرنجی نێودەوڵەتی بەلای خۆیدا ڕادەکێشێت. ئەوە پەوەندیی بە ڕووداوێکی سادەوە نییە، بەڵکو پەوەندیی بە گۆڕانی بونیاد و میکانیزمەکانی سیاستەکانی (عێراق) و کەمەگەی نێودەوڵەتی، لە بلۆکی (ئەمریکا)دا هەیە.

کێشە و ناکۆکی (عێراق) لەگەڵ (ئەمریکا) و (خۆرئاوا) کێشەی کورد بەرەو پێشەوە دەبات تا دەگات بە ڕووخاندنی ژەمی (سەدام حسێن) لە ساڵی 2003، کە کورد هاوپەیمانێکی ستراتیژیکی بە مەرج بوو بە (ئەمریکا)، هەنگاوێک، کە ڕەوایەتی باشی بە سیاسەتی (ئەمریکا)دا. پشتگیریی نێودەوڵەتی و دیپلۆماتی، بە تایبەت هیی (ئەمریکا) بە (هەرێمی کوردستان) ئەو هێزەیە، کە وای کردووە کورد بتوانێت حوکمڕانیی ناوچەیی خۆی هەبێت، نەک هێزە کوردییەکان بە

تەنیا. ئەو پشتگیرییە تا سەر ئەسقان مەرجدارە، واتە وابەستەیە بە بەرژەوەندیی و سرووشتی پەیوەندییەکانی (ئەمریکا) لەگەڵ لایەنەکانی تر، خراپتر بە ئەوان، باشتر بە کورد و بە پێچەوانەشەوە. هەمان هەلومەرج بەسەر کەشتی کورد لە (سوریا) هاوکردنەوە دابین دەکات. کشاندنەوەی پشتگریی (ئەمریکا) بەسە بە ئەوەی خۆنی دەیان هەزار شەقانی کورد ببێت بە بیرەوەرییەکی ناخۆشگیراوی مێژوو، وەک ئەو مەترسییەی لە هەرشەکانی (تورکیا) بە سەر هێزەکانی کورد لە (سوریا) بینیمان. هەمان هەلومەرج لە (تورکیا) بە کەشتی کورد ئامادەیی نییە، چونکە کەشتی کورد لە (تورکیا) خاوەن پشتگیریی نەبوونەتی نییە وەک ئەوەی لە (عێراق) و (سوریا) هەیە، بەڵام چونکە کەشتی کورد لە باکووردا خاوەن هەمان بونیاد و میکانیزمی داواکردنی مافە نەتەوەییەکانە، ئەمە لە (تورکیا) کەشێکمان هەیە بە ناوی کەشتی کورد. بەڵام جیاوازییەکی لەگەڵ (ئێران) ئەوەیە، کە ئەگەرچی پشتگیریی (ئەمریکا) بە هێزە کوردییەکانی ناژەڵات هەیە، بەڵام چونکە هەلومەرجی یەکەم، کە لاوازیی دەوڵەتە، ئامادەیی نییە، ئەو پشتگیرییە بە تەنیا کارتکی گوشارە و بە کارهێنانی وابەستەیە بە لاوازیی دەوڵەتی (ئێران) و سیاسەتکانی لەگەڵ (ئەمریکا) ئەگەرچی بونیاد و میکانیزمە سیاسییەکان لە چالاکی بەردەوام و ناژەیی خۆیان دان.

سێیەم، سەرچاوە سرووشتییەکان:
نەوت لەو کەنتەکستەدا لە گرنگترینیانە. خاکی ناوچەکانی (هەرێمی کوردستان) لە ڕووی جیۆلۆتیک و سەرچاوە سرووشتییەکانی پگەی (حکومەتی هەرێمی کوردستان)ی بەهێز کردووە. جگە لە دەستکەات و بەرژەوەندیی زلهێزەکان، بەرژەوەندیی گرووپە دیاریکراوەکان، کە خاوەن هێزی ناژەیی خۆیانن لە دروستکردنی کارتی گوشار و کارگەرێتیان لەسەر بڕیارە سیاسییەکان، پاڵنەرێکی گرنگە لە هێزی ناوچەیی و نەبوونەتی (حکومەتی هەرێم) و کێبڕکێ لە (عێراق)دا. بە هەمان شێوە، (حکومەتی هەرێم) بە تەنیا ناتوانێت هیچ مامەڵەیەک بە سەرچاوە سرووشتییەکانیەوە بکات ئەگەر لەگەڵ هەرە دوژمنترین دەوڵەتی کورد، کە (تورکیا)یە، نەچێتە ناکۆکیوتنەوە (لەسەر خەرجی لەدەستدانی هەستیارترین بەرژەوەندییە باکاکان، کە زەر لەپشتر و گرنگترن لە دەستکەوتی کورت-مەودای هاوشێوە)، بەو پێیەی خاکی (باشووری کوردستان) داخراوە بە دەست گەیشتن بە بازاڕی نەبوونەتی. بە پێچەوانەوە، (کورستانی باکوور) ئەو سەرچاوە ستراتیجییانەی نییە، جگە لە ڕووباری (دیجلە) و (فورات). هەر سەرچاوەیەکی سرووشتیشی هەبێت، دووبارە لەبەر بەهێزیی دەوڵەتی

(تورکیا) ناتوانێت هیچ مامەڵەیەکیان پێوە بکات. تەنانەت ئەگەر بتوانێت ئەو سەرچاوانەیش کەنتەڕە بکات، پێویستی دووەتانی وەکو (عێراق)، (ئێران) و (سوریا) دەبێت بە دەست گەیشتن بە بازاڕە نەوەوتییەکان.

بە خستنەڕووی ئەو سێ هەلومەرجە بنەڕەتییە (بەرەام نەک هەها)، دەبینین، کە پشکۆتنی پرسی سیاسی و کلتووریی کورد لە باشوور ئاکامی بە تەنیا مژوو و بارهێستیی سیاسی و سەربازییەکانی کورد نییە، بەکو هەلومەرجی ناوخۆ و نەوەوەتی وەها کیانکی لەسەر قاچەکانی خۆی هەشتووەتەوە. ئەم بینیمان، کە پێژەی ڕەفراندەمی سەربەخۆیی ساڵی 2017 بە ئاسانی شکستی هێنا، چونکە هەلومەرجەکان بە ئاشکرا بە وەها بازدانێک گونجاو نەبوون. لە ڕووی بوونیادگەریی کۆمەڵایەتییەوە، هەموو لایەنەکان دەتوانن بەچوونی جیاوازی خۆیان دەربڕن و لەم و بیانوو بخەنە پاڵ یەکتر لە وەها شکستێکدا، بەڵام ڕاستەقینەیی ڕەخنەیی فەرمان دەکات، کە ئەو کێشەیە تەنیا لە چوارچێوەی هێشە سنووردار و بچووکی خەمان نەبینین، بەکو سەیری هەلومەرج، میکانزم و بونیادەکانی وەها شکستێک بخەینە بەر ڕۆشنایی باس. سەربەخۆیی لە ڕەفراندەمەکەوە دەست پێ ناکات.
لە ڕاستیدا، ڕەفراندەم یەکێکە لە دواین هەنگاوەکان. بە زانینی خواستی نەتەوەیەک، سەرکێشی سیاسی لەسەر خەرجی لەدەستدانی بەرژەوەندییە گەورەکان هەبژاردەیەکی هەژارە، چونکە بە تەنیا سەیری پاڵنەرە سیاسییەکانی ئەو نەتەوەیە بکەین بەس بە ئەوەی بزانین ئامانجی نموونەیی ئەو نەتەوەیە لە ئاستە نموونەییەکەیدا چییە. بەگومان ئەوە بە واتای ئەو نایەت، کە تەنیا هەلومەرجەکان ڕەچاو هەیە، بەکو بە ئەوەی هەلومەرجەکان بقەزرێنەوە، بونیاد و میکانیزمەکان دەبێت ئامادەیان هەبێت.
ئەگەر هەموو جیهان بیەوێت کێشەی کورد چارەسەر بکات بە دابینکردنی هەلومەرجی گونجاو، ئەگەر بونیاد و میکانیزمە ناوخۆییەکان ئامادەیان نەبێت، یان ڕووخێنەر بن، وەک میکانیزمی خۆ-خۆری لە ناو بزوتنەوە سیاسییە کوردییەکان، ئەوا ئەستەمە هەلومەرجەکان بە تەنیا هیچ ڕەچاوکیان هەبێت. بە پێچەوانەشەوە، بوونی میکانیزمەکان، بە نموونە، لە (کوردستان)ی باکوور، ژێرباری هەلومەرجی سەخت، کێشەی کوردی بە زیندووی هەشتووەتەوە. بەیە تێگەیشتنی زانستیی فەلسەفی یارمەتی ئەومان دەدات میکانیزم و بونیادەکان قووڵتر بناسین تا ئەوەی خەمان لە بازنەی دژایەتی و بارهێستکاری، لەگەڵ حوکمی هێشە کەمتواناکان، زیندان و سەرگەردان بکەین. بەیە لەو ڕوانگەیەوە، قوتابخانەی ڕاستەقینەیی ڕەخنەیی دەروازەی گەورەی

تێگەیشتمان لە کێشەکانی گەی ئاستەقینە بە دەکاتەوە و لە جیاتی حوکمی کەمتوانای هەش بەرتەسکەکان، ناچارمان دەکات ئاسۆی تێگەیشتن و بیرکردنەوەمان لە بەرانبەر ووداو و پشهاتکان بەرفراوان بکات و لە ئاست ئاستەقینەدا خاوەن گوتاری ڕەخنەیی بین تا گوتاری شڤێنی و سەرگەرمیی هەشکی، کە لە ئاستیدا لە ئاست ئاستەقینەدا هەژار و کەمتوانان.
بەڵام لە دەرەوەی ئەو جۆرە نموونە پراکتیکییانەدا، کە تەنیا بە دابینکردنی زیاتری تواناێ ووڵنکردنەوەیی ئەو قوتابخانەیە، هەزی ئاستەقینە هەمیش باڵاترە لە هەزی تێگەیشتنی مرۆڤ بەو پێیەی ئاستەقینە مانیفەستی خستنەگەڕ شاراوەکانی بوونە، کە خشکەکانە لە دەرەوەی بریکاری هەشکی لە کردار و ناکردارەکانی خێ بەردەوامە. لەگەڵ ئەوەشدا، ئەو جۆرە پێپەبردنە گوتاری ئازادبوونی مرۆڤ لە ئاست زیندانە هەشکییەکانی خێ بەرز دەکاتەوە و وا دەکات بەرەو ئاسۆیکی کراوەتر تیشکەکانی بیرکردنەوەی خێ ئاستە بکات بە دەزینەوەی ئاقاری باڵاتری بوون بە تێگەیشتن.

سەران ئازاد

---

1 (Heidegger, 1998, p.240)
2 هەمان سەرچاوەی پێشوو یان (ibid)
3 (Kant, 2010, p.28)
4 Ibid: p,43
5 Ibid
6 Ibid: p, 53
7 Ibid: p, 53-4
8 Ibid: p, 74-5
9 Ibid: p, 80
10 Ibid
11 (هایدیگەر، 2013، ل. 47)
12 (Bhaskar, 2008, p. 56)
13 (Bhaskar, 2008, p. 51)
Ibid: p, 14
15 Ibid: p, 25
16 Ibid: p, 36
17 Ibid: p, 37
18 Ibid: p, 17

19 (Weber, 1978, p. 54) & (Kaspersen & Strandsbjerg, 2017, p. 6).

سەرچاوەکان بە پەراوێز بەکارهاتووەکان:

Bhaskar, R. (2008). A realist theory of science (Radical thinkers 29). London: Verso.

Heidegger, M. (1998). Letter on Humanism (F. A. Capuzzi, Trans.). United States of America: University of Cambridge. http://timothyquigley.net/cont/heidegger-loh.pdf

هایدیگەر، م. (2013). بوون و کات (وەرگێڕانی د. محەمەد کەمال). سلێمانی: دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، چاپی یەکەم.

Kant, M. (2010). The Critique of Pure Reason (J. M. Meiklejohn, Trans.). The Electronic Classics Series. http://www.metaphysicspirit.com/books/The%20Critique%20of%20Pure%20Reason.pdf

Kaspersen, Lars Bo, & Strandsbjerg, Jeppe. (2017). Does war make states? Investigations of Charles Tilly’s historical sociology. Cambridge: Cambridge University Press.

Weber, Max. (1978[1922]). Economy and Society: An outline of interpretive sociology. Vol. 1. (Roth, Guenther, & Wittich, Claus. Trans.). Berkeley: University of California Press.

سەرچاوەکانی تر:

Archer, M., Bhaskar, R., Collier, A., Lawson, T., & Norrie, A. (Eds.). (1998). Critical realism : Essential readings. Retrieved from https://ebookcentral-proquest-com.esc-web.lib.cbs.dk:8443

Bhaskar, R. (2000). From East to West: Odyssey of a soul (Critical realism: interventions). London: Routledge.

Clark, Alex. (2015). Critical realism and realist evaluation: An overview for everyone [Video]. Retrieved April 27, 2020, from https://www.youtube.com/watch?v=8Y3oVV5KxeU

تێگەی دەستەات و "دەوزمەی دەستەات" لە تەوانینی مژووناسی ئەمان "گەرهارد ێیتەر"دا 1.. مەحمود چاوەش

کاتێک باس لە تێگەی دەستەات دەکەین، گەلێک پرسە و ووداوی مژوو لەبەر دەمماندا زیندوو دەبنەوە، ئاخر بوونی دەستەات دووجمکەییە، کە تەواو دژجەمسەر و ناکۆکی لەخۆگرن، ئەم دوو جمکە لە هەموو سەردەمکانی مژودا بەرانبەریەک وەستاونەتەوە، دووانەیەکی پێدەکرس، کە تاکو ئەم ڕۆژگارەش لە ئاستی سیاسەتی جیهاندا سەقامگیرە. لەحاەیبوونی ئەم تێگەیەش بەستراوە بەو ناکۆکیە دووفاقیلەخۆگرەوە کە لە هەناویدا جێگیرە. دەستەات تواناکانی گرووپێک، کە دەتوانن کاریگەری لەسەر هزر و ڕەفتاری تاکەکانی کۆمەڵگەیەک بنوێنن، ئەوە بە چەشنێک کە ئیدی تاکەکانی کۆمەڵگە

هەوانگە و داخوازییەکانی خەیان بە داخوازییەکانی ئەوان (دەستاتداران) بگونجێنن. کاتێک باس لە واژەی دەستات دەکرێت، هەمیشە بیرو ئەندێشەمان بۆلای پێکهاتەی دەوڵەت، مانەپەلکردنی دەستات لەلایەن گروپێک یان دەوڵەتێک، وێرانکاری، کوشتار و جەنگەکان، تێڕوانینەوە، بەکارهێنانی زەبورزەنگ، بڕاندن و گۆڵەک پێکهاتەی تردا هادەکشرێت. واژەی دەستات پێ کەشو دژجەمسەرێ، دووفاقییە و هەندجار چەندوویەکی لە خۆگرتووە. گەرهارد ڤیتەر بەشێکی ئەم دووفاقییەتیەی دەستات بە "دەوزەمی دەستات" ناوزەد دەکات. دەوزەمیەتیەکەی لەوەدا نیە، کە تەواوی لایەنە باشەکانی دەستات بە نەگەتیڤ بنرخێندرێت، بەڵکو گرفتی ئەم دووفاقتییە لەوەدایە کە فرەمانا، نادیار و تەواو ترسنۆرە. ئەم خەسڵەتانە هەمویان لە ناوەڕۆکی دەستاتدا بوونیادیان هەیە. دەستات بەواتای مافتونی و خولیای خواستەک، کە گۆڕ نەبێت، ئەوسا ناکرێت هەڕەکی گۆڕە ڕەکبخرێت یان ئەنجام بدرێت، هەمانکات ترسناکئامێز و هەزگڵەکی وێرانکار (کاولکار) لەخۆدەگرێت.2

گەرهارد ڤیتەر ئەم دووفاقتییە بەم شێوەیە باس دەکات. دەستاتداران لە پێکهاتەکانی بوونی دەوڵەتدا بەرانبەر دوو ستوون دەوەستنەوە، کە تەواو دژجەمسەرن، لەکاتێکدا جەمسەرەکیان دەخوازێت دەستاتەکەی مافلەخۆگر، دادپەروەر، دابینکەری یاسا و ئاسایش، بەردەوامی لە نیزامدا سەقامگیربکات، جەمسەرەکەی تریان پێویستی بە وزەی جەنگاوەرانە هەیە، بە تووندوتیژی، ئەوجا گەر سەرکەوتوانە دەستاتەکەی بەئەنجامبگەیەنێت، پێویستی بە پێلهاویشتن و بروزەسەندن هەیە. ئەم دووجەمسەرە بە دوو ستوونی لەکدانەبەاو دەنرخێندرێت. ڤیتەر ئەم خەسڵەتە بە دەوزەمی دەستات دادەنێت، چونکە لە مناقەدانی دەستاتدا دوو کەرپە هەن، بە دوو مەرکی لەکترجیا و بەرانبەریەک. ڤیتەر ئەم خەسڵەتە درنجئاسایی دەستات لە مەژووی مرۆڤایەتیدا بە مەرجی ئەوە دەستنیشان ناکات، کە دەستات هەر بە مانای بەدخواز/شەڕخواز بێت، یان درنجەکی ناو تاریکستان بێت و بەرانبەر ڕەشنایی وەستابێتەوە، بەڵکو دووفاقە و فرەمانالەخۆگرە، نادیار و ئۆپەڕای ترسناکە، کە مەرج نیە ڕوو لە دامەزراوەیەکی دەستاتداریتی بکات. درنج بۆ مانایە دێت، کە ئەو هزر و خولیای مرۆڤکان دەتەنێتەوە، ڕەنگە هاوکات هەڕەکی ترسناک و وێرانکەر لەخۆبگرێت.3

بەدەستهێنانی دەستاتی سیاسی هەمیشە بەندبووە بە وێرانکاری و شەواندنی مەاڵی مرۆڤایەتییەوە، ئاخر زۆر جار ئارەزوو بە دەستبەسەراگرتنی دەستاتی سیاسی هەر بە خەبەخشانە و لە پێناوی ئایدیای مرۆڤدا نەبووە، گەر دەستاتێک سەرکەوتنی بەدەستهێنابێت،

زۆرترین پەداویستی بۆ خۆیستیەوە هەبووە و پێکەوەگرێدراو بوون. لە تیۆریکی ێیتردا ئەم بۆ دۆزەمی دەسەڵات پێناسە دەکرێت. ێیتر باس لە ماکیاڤیلی4 و تیۆری ماکیاڤیلیزم دەکات و بۆ نموونەی ستوونی شەڵانخوازانی دادەنێت. هاوکات ێیتر دەڵێت ماکیاڤیلی هەر زۆر پێشوەخت دەرکی بە دۆزەمی دەسەڵات کردووە و دۆزینەوەی نوێی بۆرامبەر تیۆریکانی سەدەی ناوەڕاست دەربارەی دەسەڵات خوێقاندووە، ئاخر تاکو سەردەمی ئێنتیکەش دەرک بەو دووفاقییەی دەسەڵاتی نەکرابوو. تەنانەت یۆنانی کۆنیش دەسەڵاتیان بە شێوەیکی نێگەتیڤ نەدەنرخاند. (ەڵێنگێ تیۆریێ هومانیستەکانی "پلاتۆن" دەربارەی دەسەڵات و دۆڵەت جیاوازییەکی بنەڕەتی لێگەڵ تیۆریکانی یۆنانی کۆندا هەبێت، کە لە چوارچێوەی ئەم نووسینە دەردەچێت).

لە ڕاستیدا دووستونێتی، کە پێکهاتەی دووفاقیەتیی دەسەڵاتە، ترسناکەتی لە ناوەڕۆکی ئەم واژەیدا پێکدەهێنێت و ئەم تێگەیشە بەرەو کۆمپلێکسێکی (گرێیەکی) مۆژوویمان دەبات. دۆڵەت، کە خاوەنی دەسەڵاتە، دەبێت لە ستونەکانێ پارێزەری یاسا و مافی تاکەکانی کۆمەڵگێ دابینبکات، وەک مافی دینداری، پارێزەری سوونەتگەرایی کۆلتور، دابینکردنی ئابووری و بژێوی و هاوئاهەنگی هاووڵاتیانی بێت، بەڵام ستوونی دووەمی دەسەڵات، کە ێیتر بە دۆزەمی دەسەڵاتی ناوزەد دەکات، مەهیش ماسکی نۆچاوانی تووڕاوە و لە بری ئەقڵانیەت/ئاوەزمەندی شەڵانگیز و بزەبروزەنگ بووە و بە ئاڵاستەی شەڵخوازیدا پێلی هاویشتووە. دۆڵەت گەر لە ناوەڕۆکدا پارێزەری بەها کۆمەڵایەتی و سوونەتگەرایی و یاسا و ماف بێت، دەبێت لە پەروەردەی هاووڵاتیاندا مافکانی مرۆڤ و دادپەروەری بە تاکەکانی کۆمەڵگەکەی دابینبکات.
کاتێک ێیتر باس لە دۆزەمی دەسەڵات دەکات، بەتایبەتی ڕەخنە لە دەڤەری ئەورووپا و ئەورووپییەکان دەگرێت، بە بەرزترین ئاستی خۆپەرستی و کیشوەرپەرستی دەیانچوێنێت. "مرۆڤایەتی ئەوروپا لە هەموو سات و سەردەمکاندا خولیا و مەفتونی دەسەڵات بووە، کە ئەویش بەشێک بووە لەو هەشداریە ترسنهێنەرلەخۆگر و دووفاقئاساو چەتوونیەی دەسەڵات "5
ێیتر لەو باوەڕدایە، کە ئەوەی دۆڵەت لە بارودۆخی ئاسایيدا دەیکات، تونددوتیژی نیە، بەڵکو مرۆڤ خۆی وەک بوونەوەرێکی کۆمەڵایەتی خۆشهاوێی (ئاسانکاری) بە ئەو پەروەردەیە دەکات، بە ئەوەی مەبەستکانی بەشێوەیکی کۆلێکتیڤ بەئێنجام بگەیەنێت. ێیتر وەی چارەسەرکە بە ئەو "دۆزەمە سیاسییە" کە لە تەواوی هەشداری مرۆڤی ئەورووپیدا کۆنەی کردووە. ئەو دەڵێت: ئەمە پێویستیمان بە

تیۆریێکی دەسەڵات، کە لە بڕانبەرییەکی ناکۆکدا بە هێوی بنەڕەتە سەرکییەکانی هزری میکاڤیلیزم، ئەڤاسیزم (ئەڤاسمی نەتەردام، هومانستی سەدەکانی ناوەڕاست) و کیشوەرگیری و دوورگەگەریدا بوونەتەوە و لێیان تێپەڕیوە. بە ئەم مەبەستەش دەبێت هەردوو ستونەکەی دەسەڵات (یان دەسەڵاتی سیاسی) بشوبهێنرێت بە تەریب و هاوماف هاوسەنگ (بالانس) بدەین، واتە کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی لە درێژەپێدانی سیستەمێکی نیزاملەخۆگر و مافپارێزراو، هاوکات پێداویستەکانی دەوڵەت لە گۆشەی خۆیدا بە هێنانەدی "وزەی جەنگاوەرانەی لە دیسپلینکردنی هێزەکاندا" پەرەپێبدات و لە بەرچاوبگیرێت، ئاخر بەبێ بوونی ئەم فاکتەرانە دەوڵەت ناتوانێت خۆی لە بوارەکانی دەستێوەردانی (ئاوتەریتی) فەرمیدا بسەلمێنێت. ئیتر جەخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە، کە مرۆڤایەتی نابێت بێبار بە ستونێکی ئەم دووفاقییە وەک ئێتەرناتیڤێک بدات، بەڵکو لەو هوانگەی چاودێریی مژووییەوە تێبەوانین، کە دەسەڵات تەنیا بە هاوەڵنێی و دادپەروەرانە جڤگیر (سەقامگیر) ناکرێت، چونکە هاوتا تەنگژەی نیزامی/سیستەمی جیهانێک لەئارادایە، کە ئیدی دەوزمەی دەسەڵات پرنسیپەکانی مافەڵ و هاوکات لاوازکردنی سوونەتگرایی چاکخوازی پشکڵ دەکات و مرۆڤایەتی دەهاوێتە تەنگژەیەکی تروە. هونەری بەڕێوەبردنی دەسەڵات ئەم هاوسەنگییەیە، کە ئیتەر وەک مژووناسێکی هەشدار بە زەنگێکی بەرز ئاماژەی گەلانی ئەوروپا و جیهانی دەکات. ئەو زەر بە سەلیقەت (بەووردی) لە کاولکارییەکانی جەنگە جیهانییەکانی ڕوانیوە، ڕەخنەگر و دژبەری سەرسەختی ژەمە دیکتاتۆرییەکانی وەک ژەمی هیتلەر بووە. ئەو هەشداری دەداتە فەرمانبەرانی دەسەڵاتی جیهان لەمەر ئەم کێشەیە.

ئیتەر لە شیکاری ستوونی یەکەمدا (دادپەروەری لە دەسەڵات و سیستەمدا Ordnung) ناوی هێندێک لە هومانیستەکانی سەردەمی ڕێنیسانس لە ئەوروپادا دەهێنێت وەک (تەماس مۆرس) 6. ئایدیای مۆرس لە دوورگەیەکی بەختەوەر و پێئاشتیانەدا بە ناوی ئوتۆپیا دەنیشتەوە. لەم ستونەدا ئیتەر باس لە سەرچاوەیەکی مژووییی دی دەکات، واتا ئەڤاسمەس (ئەڤاسمەسی نەترادام)، کە یەکێکە لە هومانیستەکانی تری سەردەمی ڕێنیسانس. ئەم دوو کەسایەتیە مژووییە بە سەردەمکێیان ئارامتر، هومانتر و مرۆڤدۆستانەتر لە فاکتەرکانی دەسەڵاتیان ڕوانیوە. لە ستوونی دووەمدا تاوانبارانی جەنگکانی جیهانی وەک ژەمەکەی هیتلەر وەک دەوزمەیەکی دەسەڵات بە نموونە دەنێتەوە. ئەمش ئیتەر بەرەو بیر لە چارەسەرێک بە ئەم دووفاقییەی دەسەڵات ڕادەکێشێت، کە بە ئەرکەکی مژووییی، فەلسەفی

و هاوکات بە ئەرکی زانستی پێکهاتەی دەوڵەت/دەوڵەتناسیی (Staatswissenschaft) دەزانێت، کە هەوڵی سەقامگیرکردنی سیستەمێکی سیاسی لە ناوچەکدا بە هاوڵاتیان گونجاو، ئەخلاقمەند بسەلمێنێت. دەسەڵاتێکی دەوڵەتی ناتوانێت بروز/شکۆفە بە دەسەڵاتێکی بدات و لەسەریشی بەردەوامبێت، گەر باوەڕی مرۆڤایەتی بەلای مافی هەبوونی خۆی نەهێنێ، ئاخر دەسەڵات ناتوانێت بە شێوەیەکی هاوکێشی بەردەوام متمانەی هاوڵاتیانی بەدەستبهێنێت. ئەوەی چەند کەسانێک لە مژووناسان بە ئەرکی خۆیانی دەزانن دەتوانن کاری تێدابکەن ئەوەیە، کە هەوڵێکی سانا بدەن بە تێدا قووبوونەوە و بەردەوامیدان و بەرەو کەتاییبردنی هزرین لە تراديسیۆنی مژووییی، ئەمانەش دەبنە سەرچاوەیەک بە لێکچواندنی تیۆرییە سیاسییەکان بە ڕیالیتیی. ڕیتەر مژووناسان هەوبەووی ویژدانی خۆیان بەرانبەر مژوو دەکاتەوە. ئەو مژووی بەرانبەری و ناکۆکیەکانی بە نەخشێک دەچوێنێت، کە چارەسەرکردنی بە دیدی ئەو پەسەیەکی مژووییی و هاوکات ئەرکی مژوونووسانە. ئاخر گرفتەکانی دەسەڵات لە کەتاییدا چەواشەدارە و پشتگیری ئەو ئامانجانە ناکات 7.

ئەو پێیوایە، کە هیچ پێکهاتەیەکی سیاسی ناتوانێت بەوونی خۆی بسەلمێنێت، گەر بەها مرۆڤی و سوونەتگرایییەکان بەلاوە نانێت 8. ئەو کەسەی ئەودای ئاشتی، یاسا و داخوازی سیستەمێکی نیزامیە، گەرەکە لە پێش هەموو چشتێکدا پێکدادان و کێشەکانی ئەم سەر زەوییە بەلاوەبنێت. ئەو کەسەی بە زەبری چەک بە دەسەڵات بەرەنگار دەبێتەوە، بەباک و کاولکار و لەناوبەرە 9. هەر لەم ڕوانگەیەوە ڕیتەر پێیوایە، کە دەسەڵاتێکی نیزامی مافپەروەر ناتوانێت پێنتێکی هاوبەش (کەلێکتیف) لەنێوان مرۆڤکاندا سەقامگیر بکات، گەر شەخسوازی و هەرشکاری بەلاوە نانێت و مەاڵیەتیی هاووڵاتیبوون سەرپشک نەکات. هەر ئەمشە ئاراملەبە و هەژندەرە، هاوکات فریودەر و جەوهەری پێشەزی و نهێنیلەخۆگرەکانی سیاستمان بە ڕوونکاتەوە، لە ئەو دەسەڵاتەی لە سیاستدا جێگیرە، دوو-واتا لەخۆگر و ناڕاستەوخۆیە. لەم ڕوانگەیەوە ناکرێت مرجەکانی سەقامگیرکردنی سیاسەت بە ستوونە جەنگاوەرییەکەی دەسەڵاتەوە ببەستین، بەڵکو ئەرکی دەوڵەتە، وەک پێکهاتەیەکی دەسەڵاتدار، داخوازیی و دەربڕینە بنچینەییی و بونیەکانی هاووڵاتیانی بهێنێتەدی، زەرترین توانا و خۆئامادەبوون دەربەڕێت. بەلای ڕیتەرەوە زەر گرنگە هاوسەنگی ئەو دوو ستونە بپارێزرێت، دەسەڵات هەبوون و خواستی خۆی بەرانبەر پێکهاتە کۆمەڵایەتی و سیاسیەکانی تر دەربڕێت و بوونی خۆی بسەلمێنێت. تاکو هەردوو ستوونی دەسەڵات

هاوسەنگتر بێت، کەمتر پێویستی بە بەرەنگاربوونەوەی جەنگاوەرانە دەبێت، دەتوانرێت ئەمە بە "هاوسەنگی لەسەر دووستوونی دەسەڵات" ناوزەد بکەین. ئەرکەکانی دەوڵەت، کە لە هەشیاری خەیدا کلتورەکی مرۆڤدۆستانە دابینبکات، زۆبەر نەبێتە مێتەدەک بۆ سیستەمی-بەکارهێنان لە دەسەڵاتدا، پێچەوانەی ئەمش ێیتر ناوی دەنێت "زۆبرەک، کە دەکخراوی پێئاسایشی کۆمەڵایەتی مسۆگەربکات"10. ئەم پراکتیکە هەر لە ناوەخنی فەلسەفەی دەوڵەت لە ئەنتیکەی کەندا لەبەرچاو ناگیرێت، بەڵکو بەشکە لە دەگەما (Erbgut) هەشداریەکانی مرۆڤایەتی. تەنانەت پلاتۆنیش خوازیاری دەوڵەتکی بەرگریلەخۆگر بووە، بە مەرجی ئەوەی دەسەڵاتدارانی لە فیلەسوفەکان پێکهاتبێت.

کتێبی "دەوزەمی دەسەڵات" لە ساڵی 1940دا لایەن گەرهارد ێیتەرەوە بەناوی "دەوڵەتی دەسەڵات و ئوتۆپیا"وە (Machtstaat und Utopie) وەک پێشنووسێک و لە پاشاندا بەم ناوەی ئێستایەوە لە ساڵی 1947 دا جارێکیتر لەچاپدراوەتەوە. ئوتۆپی لەردا وەکو خواستێکی وەنەئاسا بە پاشەڕۆژێک، کە هاوکات پێفەنتازیا و فەرمێکە لە ژیانی بەختەوەری. ئەم بەرهەمە دەخنەیەکی پێشبینا و ئاماز بووە لە هزری تیەری دەوڵەتی ڕۆمی ناسیونال-سۆسیالستی هەتلەر. ێیتەر تیەری دامەزراوەی دەوڵەت لە نێوان ماکیاڤیلی و تەماس مەرسدا دەنێتە سەر هاوکێشەی مۆزوو، دوو تیەری و دوو سیستەمی بیرکردنەوە، کە وەک دوو پەدەکسی مۆزوویی بەرانبەر یەکتر وەستاونەتەوە. لەسەر ئەم بنەمایە ێیتەر تیەریەکەی خۆی دادەڕێتەوە و لە فەرمێکی زانستی مۆزوویدا پێوەندیەکانی نێوان دەسەڵات و مەڵا دەستنیشاندەکات، بە ئاماژەی ئەو ستوونە شەخوازانەی دەسەڵات، کە ئەو ناویان دەنێت ستوونەکانی ماکیاڤیلی و کیشوەری و دوورگەگرایی.

گەر بە ووردی سەرنجێکی تیەریەکانی ێیتەر دەربارەی دەسەڵات بدەین، باشتر لەوە تێدەگەین، کە دەسەڵاتە سیاسیەکانی جیهانی ئەمڕۆش پتر خولیای ستونی یەکەمی دەسەڵاتیان هەیە و بەردەوام لەچکەی تیەریەکانی ماکاڤیلیزم و بەمەرالەتی (نامەرالەتی) لە دەسەڵاتی سیاسیدا گرتەبەر. لە کوردستانی ئەمڕۆشدا شەشگەکانی دوێنێ و دەسەڵاتدارانی ئەمڕۆش بەبەر نین لەم بەمەالەتییە لە دەسەڵاتدا، واتە ستونێکی شەخواز، داووتاو لە ماف و پێ لە بەدادی کۆمەڵایەتی، داووتانی ئابووری، هەژاری و بەدرامەتی. ستونێک دەوزەمتر لە درنجکانی مۆزوو. ێیتەر گەلێک پێشتر لەو ڕاستییە گەیشتبوو، کە مەخابن ستوونی یەکەمی دەسەڵات هەمیشە

باڵادەست و خولیاکانی مرۆڤ لە هەناوی دەسەڵاتدا هەموو سنورەکانی مەڵا و مرۆڤدۆستانیان تێپەڕاندووە. دیارە جیناتی مرۆڤ هەمیشە ئەو خولیایەی لە هزرو مەمەری/یادەوەرکانی خانەی مێشکیدا پاراستووە.

مەحمود چاوش

.....

1. گەرهارد گیەرگ ێیتەر لە 06.04.1888 دا لە زادن لە ئەڵمانیا لەدایک بووە، لە 01.07.1967 دا لە فرایبەرگ کۆچیدوایی کردووە. لەکەکە لە مێژوونووس و مێژووناسە ناخنەگرەکانی ئەڵمانیا. لە ساڵی 1925 بە 1956 مامۆستای زانکۆ بووە لە زانکۆی ئەلبەرت لودڤیک لە شاری فرایبەرگ. کاریگەرێکی گەلێک زۆری هەبووە لەسەر زانستەکانی مێژووی ئەڵمانیای دوای جەنگی جیهانی (مەبەست هەردوو جەنگی جیهانیە). لە جەنگی جیهانی یەکەمدا وەک ئەفسەرێک کاری کردووە و بەختی بریندارکراوە. لەپاش بوونی بەمامۆستای زانکۆ لە 12.10.1948 دا یەکێک بووە لە دامەزرێنەرانی دامەزراوەی مێژوونووسانی ئەڵمانیا.
2. Gerhard Ritter: Die Dämonie der Macht. Beitrag über Geschichte und Wesen des Machtproblems im politischen Denken, Heinrich F.C. Hansmann Verlag Stuttgart, 1947, S.19
3. هەمان سەرچاوە لاپەڕە 20، گەرهارد ێیتەر، دەوزەی دەسەڵات: تەوانین بە مێژوو و چییەتی گرفتەکانی دەسەڵات لە هزری

سیاسی سەردەمی نوێدا.

4. نیکۆل دی بەرناردۆ دای ماکیاڤیلی لە 03.05.1469 دا لە فلۆرێنس/ئیتاڵیا لەدایکبووە و لە 21.06.1527 دا هەر لەوێ کۆچی دووایی کردووە. فەیلەسوف و سیاسی و دیپلۆمات و نووسەر و شاعیر بوو. ناوبانگی ماکیاڤیلی بە نووسینی کتێبی "میر" بووە، کە یەکێکە لە بایەخدارترین و گرنگترین کتێبی فەلسەفەی دەوڵەت لە سەردەمی نوێدا. تێگەی ماکیاڤیلیزم زۆرجار بەکاردەهێنرێت لەبری هێرشوکوتەکی ناپەسەند، ئاخر تەزکانی ئەو لەمەر دەسەڵات و دەوڵەت دابەاون لە مەڵا و سوونەتگەرایی، لە ئەو دەسەڵات و ئاسودەیی دەسەڵاتداران بە دوامبەست دەنرخێنێت. لای ماکیاڤیلی سیاسەت و مەڵا لەیەکتر جیادەبنەوە و نابە پێکیانەوە ببەستین. هەر لەبەر ئەوەشە ناوی ماکیاڤیلی گەلەجار پەیوەند کراوە بە دەسەڵاتی سیاسی بەدرەبەست، کە هەموو جۆرە مێتۆدێک/ڕێگایەک بە ڕەوتاندنەوە و چەوساندنەوە بەکاردێنێت. ئەو هەر پێشەوخت لە کرۆکی دەسەڵاتی سیاسی تێگەیشتبوو، کە ململانێیەکە لە نێوان بەرژەوەندی (ئینتریس) و چینە کۆمەڵایەتیەکاندا. بە بۆای فەکە ڕانهارد ماکیاڤیلی یەکەم کەس بووە، کە بنچینە سەرکیەکانی دەوڵەت و بەدەستهێنانی دەسەڵاتی سیاسی دەرککردووە. بە خەسڵماندن و خاوەندەسەڵاتداری، کە تێیدا بنچینە سەرکیەکانی دەوڵەت دێتە ئەنجام، دەکرێت مەڵا ڕەوتگەرییەکان پشتگوێ بخرێت، واتە دەوڵەت یان سیاسەت لە مەڵا جیابکرێتەوە، گەرنا دەوڵەت سەرونگووم دەبێت. هەمان سەرچاوە، لاپەڕە 197.

5. هەمان سەرچاوە، لاپەڕە 197.

6. تۆماس مۆرس لە 07.02.1478 دا لە شاری لەندەن لەدایکبووە و هەر لەوێ لە 06.07.1535 سزای لەسێدارەدانی دراوە، کە ئەو کاتێ تەمەنی 57 ساڵ بووە. لە سەردەمی حوکمەانی هاینریشی هەشتدا فەرمانبەری دەوڵەت بووە و نووسەری هومانیستی سەردەمی ڕێنیسانس بووە. لە کۆنیسەدا بە کەسێکی نوورانی و موقەدەس ناوزەدکراوە. سەرنج و تێبینیکانی دژی دەسەڵاتدارانی ئەو سەردەمە توشی گەلەک گیروگرفتی کردووە. لە ساڵی 1516 دا کتێبی "یۆتۆپیی" نووسیوە. بەهۆی ناکۆکیکانی لەگەڵ فەرمانڕەوایی هانریشی هەشتدا، دادگای ئەو کاتە سزای لەسێدارەدانی ئەوی داوە.

7. گەرهارد ڕیتەر، دەوزەمی دەسەڵات: تێوانینێک لەمەڕ مێژوو و چیێتیی گرفتکانی دەسەڵات لە هزری سیاسی سەردەمی نوێدا،

لاپ□□ 198.
8. هـ□مان سـ□رچاو□، لاپ□□ 19.
9. هـ□مان سـ□رچاو□، لاپ□□ 198 بـ□دووا□.
10. هـ□مان سـ□رچاو□، لاپ□□ 201.

خو□نـــدنەوەکەی (جـــومعە کـــانی لـەلـەیـــی) بـ□ زبـــای ئ□رانـــی و سـەرنجـ□کی کـورت.. سـەدیق سـەعید □واندزی

بـ□گومان نووسین ، بـە تـایبـەتیش ئـەگـەر □ەخنـە و لـ□کـ□ینـەوەی ئـەدەبی بـ□ت لـە بـارەی دەقـ□ك، پـ□ویستی بـە پـاشخانـ□کی □□شنبیری گـەورە هـەیە. چونکە ئـەرکی نووسـەر لـ□رەدا، وـ□رای ئـەوەی □ەخنـەکردن و شـ□□ڤەکردنی ناوەـ□□کی دەقـەکـەیە، هـاوکات وردبـینـیشە. بـ□ ئـەوەی خـودی نووسـەرەکە خـ□ی نـەکـەوـ□تـە هـەـ□ـەوە. بـ□یـە بـ□وام وایـە، هـیـچ ژانـرـ□ك هـ□نـدەی لـ□کـ□لـینـەوە لـە دەقی ئـەدەبی، بـەرپـرسیـاریـەتی نـییـە. چونکە بچووکترین هـەـ□ـە و کـەمترین زانیـاریی، دەبـ□تـە هـ□ی بـە هـەـ□ـە تـ□گـەیـاندنی خـو□نـەر. ئـاسـایـیـە نـووسـەرـ□ك لـە نـووسینـ□کی خـ□یدا، چـەندین هـەـ□ـەی بـابـەتی و مـ□ژوویی و زمـانـەوانی بکات، بـەـ□ـام ئـەوە ئـاسـایی نـییـە، کـە ئـەوەی ئـەو هـەـ□ـانە بـ□ نـووسـەر □ـاست دەکـاتـەوە، خـ□ی بـکـەوـ□تـە هـەـ□ـەوە. هـەموو دەقـ□کی ئـەدەبی دەشـ□ زـ□رتر لـە خـو□نـدنـەوەیـەك هـەـ□بگرـ□ت و هـەموو خـو□نـدنـەوەیـەکیش جـیـاواز دەکـەوـ□تـەوە لـە یـەکتری. بـ□یـە ئـاسـایـە دنـیـابـینی خـو□نـەرـ□ك لـە بـارەی دەقـ□کـەوە، لـە دنـیـابـینی و خـو□نـدنـەوەی خـو□نـەرـ□کی تـر نـەچـ□ـت. بـەـ□ـام ئـەوەی لـ□ـرەدا گـرنگـە، چـ□نـیـەتـی خـو□نـدنـەوەی دەقـەکـەیـە کـە پـ□ویستی بـە وردبـوونـەوە و □ـامان هـەیـە، بـ□ ئـەوەی ئـەگـەر نـووسـەر لـە شـو□نـ□ك هـەـ□ـەیـەکی کـردبـ□ـت، خـو□نـەرو □ەخنـەگر دەسـت نـیشانی بکات. زـ□ر جـار لـە پـەراوـ□زی ئـەو هـەـ□ـانـەوە، خـو□نـەر خـ□ی دەکـەوـ□تـەوە هـەـ□ـە و بـە دیـدگـایـەکی هـەـ□ـە، لـە مـانـای دەق و وشـەکـان دەگـات. واتـا لـە بـری ئـەوەی هـەـ□ـەکـانی نـووسـەر □ـاست بکـاتـەوە، بـە پـ□چـەوانـەوە ئـەوەی ئـەو دەیـنـووسـ□ـت هـەـ□ـەیـە. لـەو □وانگـەیـەوە، کـاتـ□

وتاری (خوێندنەوەیەکی کورت بێ ڕەمانی زەربای ئەرانیم)خوێندەوە کە(جومعە کانی لەلەیی) نووسیویەتی و لە والی تایبەتی برای وەرگێ(شەفیقی حاجی خدر) و هەروەها (ئەدەب و هونەری کوردستانی نوێ)ش بۆی بۆتەوە، بە پێویستم زانی وەك خوێنەرێك کە ئەو ڕەمانەم بە وردی خوێندبێتەوە، چەند سەرنجێك بنووسم و بە مەبەستی ڕوونکردنەوەی زیاترو دەرخستنی ئەو هەڵانەش کە نووسەر تێی کەوتووە. بە تایبەتیش لە بارەی وەرگێان و زمان، کە وردەکاریەکی زۆری دەوێت. ئەوانیش:_

- نووسەر نووسیویەتی:(سەگە تێیەکان وشەیەکی نوێیە و داهێنانی وەرگێی ڕەمانەکەیە). بەڵام بە پێچەوانەوە، ئەم وشەیە نە نوێیە نە داهێنان، بەکو زۆر باویشە، ئەگەر نووسەر گوێبیستی نەبووبێت ئەمە شتێکی تڕە. ئێستاش لە ڕواندزو دەروبەری و ناوچەی باڵەکایەتیش، سەگی تێی بەکار دێت بۆ سەگی بێ خاوەن. تەنانەت زۆر جار دەڵێن: (وەك سەگ تێی بووە و بە ماڵ ناکەوێتەوە).

*نووسەر نووسیویەتی:_ (دەلینگی شەواڵ لە دوو لینگ پێکهاتووە). بە پێچەوانەوە، دەلینگ بە شێکە لە شەرواڵ و شەرواڵ لە دوو لینگ پێکهاتووە، نەك ئەوەی دەلینگ لە دوو لینگ پێکهاتبێت وەك ئەوەی ئەو نووسیویەتی.

- نووسەر نووسیویەتی:_(داپیرە پیرەکە هەیە یەك پیر بەسە). مەرج نییە هەرکەسێك داپیرە بێت ئیدی زۆر پیر بێت. چونکە ئێستا بە هۆی هاوسەرگیریی لە تەمەنێکی بچووکەوە، داپیرە هەیە نەگەیشتێتە پەنجا ساڵیش، ئەمە لەلایەك، لەلایەکی ترەوە ئەوەی وەرگێ نووسیویەتی دروستە و بابەتیتیرە. چونکە جەخت کردنەوەیە لە تەمەنی داپیرە، کە کەسێکی زۆر پیربووە.
- نووسەر نووسیویەتی:_(هەنگاو هاوێشتن لە بری قەدەم لێدان بنووسێت). قەدەم لێدانیش ئاسایی و هیچ لە مانای ێستەکە ناگۆێت.
- نووسەر نووسیویەتی:(خوێنەر دەزانێت مار چییە، بەڵام نازانێت مر چییە و ئەمە لە سەر وەزنی خانوو مانووە). مارو مر، دەستەواژەیەکە لە ناوچەکانی ئێمە بەکاردێت و ئاساییە. بە تایبەتیش کە وەرگێی ڕەمانەکە، خۆی کۆی باڵەکایەتییە و زمانزان و وەرگێکی وردوو بە توانا و بە ئاگاشە. هاوکات(مر) مانای هەیە، نەك وەك ئەوەی نووسەری وتارەکە بە بۆ مانا لەو وشەیە گەیشتووە. مر بە مانای(مەل) بۆ نموونە:(مر+یشك) واتا(مەلی وشکایی).(مراوی) واتا(مەلی

ئاوی).

- نووسەر نووسیویەتی:(لە هیچ شۆەزارێکی کوردیدا، زەوەند بێ نەوە بە کار نایەت). نازانم نووسەری وتارەکە، لە بارەی شۆەزاری ێواندزییان زانیاریی هەیە یان نا؟ چونکە لە ێواندز و دەوروبەری دەگوترێت:(عە شیرەتێکی زێرو زەوەندن، بنەماڵەیەکی زێرو زەوەندن).
- نووسەر نووسیویەتی:(وشەی بردە برد هەڵەیە و دەبوو پرتە پرت بایە). بەڵام بەکار هێنانی ئەم وشەیە، هیچ هەڵە نییە و بردە بردیش هەمان مانای هەیە. پرتە پرت، لە لای ئێمە هەر تەنها بە بڕَلە بڕێ نایەت، بەڵکو بەو چرایە کزە دەگوترێت، کە هی لامپاو فانۆسە و جارجارە دەجوولێتەوە و لە سەرو بەندی کوژانەوەی دایە و دەڵێین: (پرتە پرتیەتی).
- نووسەر نووسیویەتی:(پاشگری بوونی بێ ستەی، وەك نیشانەی باشبوونی خێی سەری لە قاند پێویست نەبوو). لێرەدا، ئەو پاشگرە وەك جەختکردنەوە لە زێرباشبوون بەکار هاتووە. چونکە(باشباشتر_باشترین) هەیە و هەر یەکەشیان ئاماژەن بێ دۆخێکی دیاریکراو، بۆیە هیچ هەڵە نییە لە ستەکەدا.
- نووسەر نووسیویەتی:_(وشەی دەنازی بە بێ هێ کراوەتە دەزانی) بەڵام ئەم وشەیە دەزانییە نەك دەنازی. چونکە لە ڕمانەکەدا هاتووە (ئەو ئافرەتێك بوو بەخێی شانازبوو، بە خێیشی دەزانی کە لە بنەماڵەیەکی خانەدانە) سەرنج لە ستەکە بدەن، وشەکە لە سیاقی ستەکەدا بەکارهاتووە و ماناش دەگەیەنێت.
- نووسەر نووسیویەتی:(لە لاپەڕە 236دا وشەی مەحکەمی بەکار هێناوە، کە نەگونجاوە لەگەڵ مانای ستەکە). بەڵام وایە، نووسەری وتارەکە ورد نەبووە لە خوێندنەوەی ستەکە. چونکە ستەکە دەڵێت:(ئاخر لە نێو دیوارە مەحکەم و درێژەکانیدا هەمیشە هەستم بەوە دەکرد پارێزراوترم). مەحکەم لەم ستەیەدا زێر گونجاوە. چونکە بە مانای دیواری پتەو دێت. نووسەر واتێگەیشتووە، لە ستەکەدا بە مانای ترس دێت. لاپەڕەکەش235 نەك 236 وەك ئەوەی ئەو نووسیویەتی.
- نووسەر نووسیویەتی:_(وشەی ئەکرەم لە زمانی کوردی بێ ژن بەکار نایەت بۆیە دەبوو بیکوردێنی). کارەکتەرەکە ئەکرەمە جونە، نەك ئەکرەم بە تەنیا، ئەگەر تەنیا ئەکرەم بوایە، ێهنگە وابوایە.
- نووسەرنووسیویەتی:_(مەبادا هەڵەیە و دەبوو بنووسێت نەبادا). بەڵام زێرجاریش مەبادا بەکاردێت.

- نووسەرنووسیویەتی:(لاپەڕە 258 مەحکەمی بۆ دڵستایەتی بەکار هێناوە). ئەمەشیان هیچ هەڵەیەکی تێدانییە. چونکە لە ڕستەکەدا هاتووە:(من ڕایەڵەی دڵستایەتییەکی مەحکەمم ڕاچاندبوو) واتا نە وشەکە و نە ڕستەکەش، ناڕوونییەکییان نییە لە گەیاندنی واتادا.

دواجار دەڵێم، گرنگە نووسەران لە بەراوردکردنی دەقێکی وەرگێڕدراودا، کۆپی دەقەکەشیان لابێت ئەو کات سەرنج و تێبینی بنووسن. نووسەری وتارەکە خۆی دەڵێت دەقە ئەسڵیەکەی نەبینیوە، ئیدی نازانم چۆن لە خۆیەوە ماناو ناوەڕۆك دەداتە پاڵ وشە و واتاکان.

سەدیق سەعید ڕواندزی
ڕواندز
تشرینی دووەمی 2020

ئارسەر رامبۆی شێشگۆ.. سەران محەمەد

‘ ساتی لێناوچوونم بانگم لێ جێللادەکان کرد.. و داوام لێ بڕا کرد هەناسەکانم بۆ خۆ و خوێن داپۆشێ’
وەرزێك لێ دژێ/ ئارسەر رامبۆ

.....

- **ئارسەر رامبۆ: خاوەنی ڕووخساری جیاواز، بڕەنگاری شیکاریی دەکات:**

جگە لەوەی رامبۆ وەك شاعیرێکی پێشڕەنگ ناسراوە، بەڵام جارانێك ژیانی بە نەیزەك و جارانێك بە ئەستێرە ناوزەد دەکرێت ، چونکە ئەو هەمیشە لە گەڕانی بەردەوامدا بوو لە نێوان ڕەڕە جیاوازەکاندا، ئەو لە تەمەنی چواردە ساڵیدا فەرهەنگی زمانەکانی عەرەبی و ئینگلیزی و ڕوسی دەخوێندەوە و زۆربەی کتێبەکانی بەردەستی ئەو کاتی خوێندبوونەوە، لە لایەکەوە هەکاری بەماوەیی و لە لایەکی تریشەوە دایکێکی شێلگیرو تووڕە زیاتر ئاگری ناخی ڕامبۆیان بڕەو یاخیبوون جێش دا،

ئەو دواجار کە باوکی خەی تیا بینی تەمەنی ٦ ساڵان بوو و ئیتر نەیبینیەوە، کە باوکیشی لەدەست دایکی سەری خەی هەڵگرت و ئەستاشی لەگەڵدا بەت هیچ سەراخکی نەبووە… ئەو هەرزەکارکی خاوەن هیمەت و سەرشەت بوو، هەڵهاتوو لە ماڵکی پە ئاشوب، گەیدەیکی بە نەوا، جەنگاورکی فەلسەفی لە پەناوی ئازادیدا و جادوگەرکی مەعریفی و کەشتیوانکی ناوخوازراو، و دەزگەرەویکی حەبەشی و بەڵوبەری سەرك و پاشان زاهیدکی عاریف کە ناوی خەی نابوو (عەبد ڕەبە).. تا ئیتنەگرافکی ئەفریقی و سەرمایەدارکی موجازەفکارو پاشان بازرگانی چەك و وەنەگرکی ئارەزوومەندو دواتریش هەڵهاتوو لە پەلیس و خزمەتی سەربازیی.

لەم ساڵانەی دواییدا وەنەیکی ناوازەی رامبۆ دەزرایەوە کە وەنەگر (برونو براکیهیس)(١) چرکاندبووی، و زەرەك لە ئەمە تا ئێستا پەی ئاشنا نەبووین، لەو وەنەیەدا وەك دیارە بەڵگەیکی تەواو دەدەستەوە کە رامبۆ بە شێوەیکی کاریگەر بەشداری لە کەمپەنی پاریسی ساڵی ١٨٧١دا کردبوو، لەو وەنەیەدا رامبۆ لەسەر پانتاییکی هەستەوەر دەبینرێت و لە تەنیشتیشیەوە پەیکەری ناپلیۆنی سەهەم تەکشکێنراوە (وەکو سیمبوڵی دەسەڵات) و بە چەندان سەربازی میللی دەورە دراوە، ئاوها رامبۆ بە نیگایەکی تیژو تووڕەوە دەردەکەوێت و راستەخۆ تەماشای کامەرەکە دەکات (پاش هاتنەوەسەرخەمان لە کاریگەریی ئەو نیگایە) دەبینین هەموو ئامادەبووان لە وەنەکەدا زەردەخەنە دەکەن جگە لە رامبۆ، کە خاوەنی دوو لەوی تایبەت و کاریگەرەو دەمی بەشێوەیکی مەن و لە هەمان کاتدا داهێنەرانە داخستووە، بە راستی ئەمە یەکەم ساتە کە گرژیی ڕووی رامبۆ دەردەکەوێت و سەداکەی هەر دەزرنگێتەوە.

ئەم گەنجەی لەسەر بناغەی پەیکەری شکێنراوی ناپلیۆنی سێیەم وەستاوە تەژی لە چالاکی و کاریزمایە، بە شێوەیك لە لایەن هەموو ئامادەبووانەوە ڕێزی لێنراوەو خراوەتە ئەو جێگایە، هەرچەندە ئەوانی دی زۆر لە تەماندا لەو گەورەتریش بن، هەی ئەمەش ئەوەیە کە ئەو کەسەی ئاوها ڕاماوە کەسکی دەگمەنەو راهیبکی پیرەزە و لە واقیعدا ئارسەر رامبۆی بلیمەتە، تەکەشەر لە پەناوی سەربەستیدا، پاشتریش و پەش سەرهەڵدانی ئەم وەنەیە ئالبێرت کامۆ وەسفی کردبووە بە "شاعیری شۆشگێڕ".

- **رامبۆ کۆمۆنی پاریسی ساڵی ١٨٧١:**

لە مانگی ئایاری ساڵی ١٨٧١داو لە کاتی بڕپابوونی کۆمۆنداو رامبۆ دوو نامەی بۆناوبانگ دەنووسێت تیایاندا بڕنامەی شیعریی خۆی دەردەبڕێت و هەروەها هەوڵوستی مانۆی لە پاریسداو پشگیریکردنی و هاوسۆزی خۆی بۆ کۆمۆنە دەردەبڕێت، رامبۆ دوو بانگەوازی گرنگی پێشکەش بە ئەندێشەی شیعر کرد کاتێك گوتی "دەبێت شاعیر خۆی تەسلیمی تەشویشکی درێژو بڕنامەداڕژراو بە هەموو هەستەکانی بکات" ئەمەش کردارکە دەبێت هەی لەناوبردنی خودی بڕژواو سڕهەدانی منکی تر، یان منکی نوێ.

حوکمەتی کۆمۆنە؛ رژێمکی رادیکاڵی شۆشگێڕ بوو کە لە ١٨/٣/١٨٧١ تاکو ٢٨/٥/١٨٧١ حوکمی پاریسی کرد.

ئەوەی بووە سڕهەدانی ئەو بزووتنەوەیە ئەوەبوو کە لە ٢/١٢/١٨٧٠دا سوپای وڵاتی بۆسیا لە جەنگی (سیدان)دا شکستی بە فەرەنسا هێناو ئیمپراتۆر ناپلیۆنی سێیەم لەو جەنگەدا بە دیل گیرا، کاتێك بە رێژی دواتر ئەم هەواڵە گەیشتە پاریس خەڵکێکی زۆر رژانە سەر شەقامەکان و (ئەجینی) هاوسەری ئیمپراتۆر کە کاروباری بەڕێدەکرد لە شار هەڵهات، زۆر زوو دوای بیستنی ئەم هەواڵە شکۆی دەوڵەت و جومگەکانی بەڕێوەبردن تێکچوون و لێك هەڵوەشان، بۆتایبەتی کە پاریس ئەو کات بە ماوەی ٤ مانگ لە ژێر گەمارۆدا بوو، ئیتر پاریس بووە مەڵبەندی رادیکالیی چینی کرێکاران، پاسەوانانی نیشتیمانی لە جیاتی سوپای دەوڵەت بڕگیریان لێدەکرد، جگە لە پاریس تەواوی فەرەنسا لە ٢٨/١/١٨٧١دا کۆتە دەستی بروسیەکان و لە شوباتی ١٨٧١دا سەرکی جێبەجێکاری حوکمەتی تازەی ئەوکاتی فەرەنسا 'ئەدۆڵف تییر' رێکەوتنکی لەگەڵ بروسیا مۆرکرد بۆیاری دامەزینی چەکی سوپای فەرەنسا درا.

بەڵام دەسەڵاتی یاخی کۆمۆنە رۆفزی ئەم رێکەوتنە شرمهێنەی کرد، تا ئەو کاتەی لە ٢١/٥/١٨٧١دا سوپا بە زەبری هێز کۆتنە سڕکوتکردنی کۆمۆنەی پاریس.

دوای ئەم رووداوە رامبۆ و زەرێك لە بەشداربووان کۆتنە ژێر چاودێری پۆلیسی نهێنی، چونکە ئەندام بوون لەو جوڵانەوەیەدا بە سەرپێچی دادەنرا، ئیدی رامبۆ و زەرێك لە هاوڕێانی هەڵهاتن بۆ لەندەن، لەوێ بۆ ئەندریەو فیرمیرش و زەرێك لە چالاکوانی تر گەیشن، هەر لەوێش بوو کە رامبۆ لە سنووری

بازنە کەمەڵایەتییەکاندا چاوی بە ڤیرلینی هاوڕێی کۆتایی، لەو کارل مارکس ئامادەبوونی هەبوو لە زۆر لەو کێبووڕکێوانەی دەربارەی کەمنە دەبەستران و وتووێژو ئەنجامکانی کەمنە کاریگەرییەکی زۆری هەبوو لەسەر بیروڕاکانی کارل مارکس، کە لە دواییدا و ناوی بردبە دیکتاتۆریەتی چینی پرۆلیتاریا.
.....

پەراویز:
(١) وێنەگری فۆتۆگرافی (برونو براکیهیس) لە شاری دیپ ساڵی ١٨٢٣ هاتووەتە دنیاوە، لە منداڵییەوە (کێ- نابیست) بوو، لە ساڵانی بیستەکانی تەمەنیەوە کاری لەلای وێنەگرێکی بەناوبانگی پاریسی دەکرد، کاتێك تەمەنی گەیشتە ٤٨ ساڵ رووداوی کەمنە رووبدا، پێشتر ئەو وێنەگرێکی پیشەگەری ناو ستۆدیۆ بوو کە زۆر لە وێنەکانی لە پێمانگاو پێشانگا بەناوبانگەکانی پاریسدا هەڵدەواسران و پیشاندەران، هەر زوو لەگەڵ سەرهەڵدانی کەمنەدا شێوازی کاری خۆی گۆڕی و بووە وێنەگرێکی رۆژنامەوان، بەو واتایەی کامێرا سە کووچکەییە گۆڕەکەی بردە دەرەوەی ستۆدیۆو لەسەر شەقامەکانی پاریس وێنەکانی دەچرکاند، ئەو کامێرایەی لە سندوقێکی رەش پێکهاتبوو- بە جاجاڵکەیەکی گەورەی سکوچکەی دەکرد – و بە ماوەیەکی زۆر دەبوو بوستایەو رووی بکردایەتە ئەو ئاراستەی دەبوو وێنەی بگرێت و ئەمش ببوە هۆی ئەوەی کرێکارانی سەرشەقام و هەبوارانی سەرڕێ دووچاری دڵەڕاوکێ و ترس بکات، چونکە پێشتر رانەهاتبوون لەسەر بینینی ئەو دیمەنە ، ئەوەتا ئێستا ئەو ئامێرە سە قاچە نامۆیە شارکۆیانی داگیر کردووە (لەهەمان کاتیشدا مەترسی ئەوە هەبوو بە هۆی زۆر مانەوەی کامێراکە لە دەخێکدا ببێتە هۆی ئەوەی نیتراتەکەی ناوی بتەقێتەوەو کامێراکە بسووتێنێت).
ئەم وێنەگرە لەهاتووە لە کاتی ئەو رووداوانەدا کەی ١٠٩ وێنەی لە دەرەوەی ستۆدیۆ چرکاند، بەڵام لە هەموویان بەناوبانگترو کاریگەرترو جێی سەرنجتر؛ ئەو وێنەیە کە رامبۆی شاعیری تێدا دەردەکەوێت.
.....
سەرچاوەکانی نووسین:
١- thecommune.wordpress.com/2010/11/19/rimbaud-and-the-paris-commune/
٢- aidanandrewdun.com/arthur-rimbaud-the-secret-police-file

٣- aidanandrewdun.com/arthur-rimbaud-the-discovery-of-two-new-portraits/
٤- en.wikipedia.org/wiki/Paris_Commune

کارەکانی کاریکاتێر لە رۆژنامەگەری خولاودا- بەشی 4 و کۆتایی.. هەندرێن خۆشناو

کاری سیاسی

هۆی سەرەکیش بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە زایۆنیزمی جیهانی بایەخی خستە سەر عەرەب لە رۆژنامە جیهانیەکاندا، و سیمبولۆکیان بۆ دروستکردن، ئەویش حوشتر و عەگال بوو، کە چواردەورەی چەفیە سەرپۆشەکەیان دەدات، ئەو دوو سیمبولەیان کردە دروشمی دواکەوتن، وەامی عەربەکانیش بە شێوەیەکی گشتی هێرشەکردنە سەر ئیسرائیل بوو لە لاپەڕەکانی رۆژنامە عەرەبیەکاندا، واتە تەیارکردنی رای گشتی عەرەبی بوو دژی ئیسرائیل، ئەمەش هۆی هاوکوف نەبوونی یەك بوو، چونکە رای گشتی عەرەبی هەر پشتیوانی بوو دژی ئیسرائیل، بۆیە هەڵبژاردنی ئەم جەماوەرە سەرکەوتوو نەبوو، ئەمەش ئەوە ناگەیەنێت کە جەماوەری عەرەبی نابێت تەماشای ئەم کاریکاتێرانە بکات، بەڵکو نابێت تەنیا بۆ خوێنەری عەرەبی بێت، لەلایەکی دیکەوە زایۆنیست و لایەنگرانیان سیمبولۆکیان بۆ عەرەب، لە مشکی ای گشتی جیهانی دروستکرد، لەگەڵ ئەوەی کە حوشتر سیمبولێك نیە بۆ ئەوەی ئەوان بەکاریان دەهێنا، بەڵکو سیمبولی هێز و دانبەخۆداگرتن و سەربەرزییە، ئەمەش خۆی لە خۆیدا شەرمەزارییەك نیە وەکو سیمبولێك، کاتێك کە زۆربەی گەلان سیمبولی ئاژەڵیان بۆخۆیان داناوە، وەکو ورچ سیمبولی روسەکان، شێر سیمبولی ئینگلیزەکان، کەر و فیل سیمبولی هەردوو حزبی سەرەکی دەسەاتی وێاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا، کەهشێر سیمبولی فەرەنساییەکان، چەندینی تر، بەام هەڵبژاردنی حوشتر بۆ عەرەب، مەبەستەکەی ئاماژە بوو بۆ گۆشەگیربوون لە بیابان و دواکەوتن، هەروا عەگالیش بەکارهات وەك سیمبولێك بۆ مانەوە لە

جلوبەرگی چەرخەکانی ناوەڕاستدا، کە مانای دواکەوتوویی دەبەخشێت، لە جیاتی ئەوەی کە هونەرمەندە عەرەبەکان بەهەمان شێوەی چەك وەڕام بدەنەوە، قایلبوون بە بەکارهێنانی بابەتەکانی شەڕ و ئاشتی، کە ئیسرائیل نکۆڵی لێدەکات، و بە پێچەوانەوە رەتکردنەوەی ئاشتی دادەپەروەرانە، بە بەهێزی دەژمێرێت، کە ئەمە روون و ئاشکرایە بۆ ئای گشتی جیهانی، لە شوێنی ئەمەدا دەبوا کاریکاتێریستە عەرەبەکان سیمبولێك بۆ ئیسرائیل و زایۆنیزم دروست بکەن، و ئاژەڵکیان وەکو سیمبول بۆ دابنێن کە ببێتە هێی رق لێبوونەوە و گاڵتەجاڕی جیهان، وەکو بەراز بۆ نمونە، و بە شێوەیەکی گشتی سیفەت و خەسڵەتە ناشیرنەکانیان بەکاربێنن، وەکو رەزیلی و مەرایی و سووخواردن و خۆیستی، و بۆ نمونە فۆکەس بخەنە سەر لەخاچدانی پێغەمبەر عیسا لەلایەن جولەکەکانەوە، و شتە شەرمەزارەکانی دیکەی هاوشێوەی، کاریکاتێر لەم بوارەدا دەبێت بۆبەزەییانە بێت، چونکە مامەڵە لەگەڵ دوژمندا دەکات، نەك لەگەڵ نەیارێکی سیاسیدا، کاریکاتێر دەبێت لەم بوارەدا بابەتیانە نەبێت، بەڵکو دەبێت وێنەکە بشێوێنێت، نەك رەخنەی لێبگرێت، چونکە رەخنە لێرەدا شوێنی نابێتەوە لە چاکسازیدا، ئامانجیش لێرەدا چاکسازی نیە، بەقەد ئەوەی سەرکەوتنە لەم ململانێیەدا، کە شێوەی شەڕی کراوە دەبینێت، ئەو کاریکاتێرانەش کە ئاڕاستەی رای گشتی عەرەبی دەکرێن، دەبێت هەرش بکەنە سەر ئەو هێزە دەرەکیانەی کە پشتگیری ئیسرائیل دەکەن، کە ئەو هەوڵستە پشتگیریانەیان بۆ ئیسرائیل ڕۆشن نیە بۆ رای گشتی عەرەبی، لێرەدا دەکرێت ئاماژە بە ئەزموونی کاریکاتێریستی تیرێرکراو (ناجی ئەلعەلی) بدەین، کە ناسراوبوو بە توندی رەخنە و گاڵتەجاڕییەکانی، کە بوونە هێی بەخشینی سروشتێکی میللیانە بە کارەکانی، لە کۆتاییشدا بوونە هێی تیرێرکردنی، ناجی ئەلعەلی لە کارەکانیدا پێدەکەنی و گاڵتەجاڕیی و شەرمەزاریی دەکرد، خوێنەری بە پێکەنین دەهێنا، و کارەکتەرە پاڵەوانەکانی کاریکاتێرەکانیشی شەرمەزار و ریسوا دەکرد، ئەمەش داواکراو و ویستراوە لە کاریکاتێری سیاسیدا.

ئانتۆلۆجیای شیعری کرمانجیی کوردی چاپ و بڵاو بووە

کتێبی (ئانتۆلۆجیای شیعری کرمانجیی کوردی) لە نووسین و ئامادەکردنی عەبدوڵا سەیمان(مەشخەڵ)ە، کە لایەن ناوەندی هونەر و ئەدەبی کرمانجی هانا چاپ و بڵاو کراوەتەوە، کۆتە بەر دیدی خوێنەران.
ئەم کتێبە زیاتر لە هەژدە مانگ لە ئیشی چە و پە و پشکنینی ژمارەیەکی زۆر کتێب و گۆڤار و ڕۆژنامە و سایتە ئەلەکترۆنییەکان و پەیوەندیکردن بە دێیەها شاعیر، ئامادەکراوە. ئانتۆلۆجیای شیعری کرمانجی کوردی پوختەی کەی بزووتنەوەی شیعری کرمانجییە لە ١٩٢٤ وە تا ٢٠١٨. ئەم جگە لە پێشکی و سوپاسنامە و سەرچاوەکان و پێشکێیەکی هاوڕێ سەلەمانی قاسمیانی(کاکە)، و هەروەها لەکۆینەوێکی ئەدەبی مژووێی تەروتەسەلیش لەسەر بزووتنەوەی شیعری کرمانجی کوردی لایەن خودی عەبدوڵا سەیمان(مەشخەڵ)ەوە نووسراوە و تەدایە.شایانی وتنە ئەم کتێبە ٥٩٤ لاپەڕەیە، ماوێکی زۆرە لەچاوەڕوانی چاپکردندا بوو و لە دەرگای گەلە کتێبخانە و چاپخانە و ناوەند دراوە و بەبیانووی بێ ئیمکاناتی چاپ نەکراوە، تا سەرەنجام ناوەندی هونەر و ئەدەبی کرمانجی هانا ئەم ئەرکەی لە ئەستۆ گرت و ئەم کتێبەی بەچاپ گەیاند. ئێستا ئەم کتێبە لە زۆربەی کتێبخانەکانی شار و شارۆچکەکانی کوردستان بە نرخێکی گونجار دەست دەکەوێت.

چۆن لیبڕاڵەکان بونە لایەنگیری تیۆری پیلانگێڕی؟-2- .. ن. جۆن گرێی- و. لە فارسیەوە مەحمود

عەبدوڵڵا

بەشی دووەم

ئەو بەمتمانەییە بە زانیاری و هەواڵی گومراکەر،لە جەنگ عیراق dدەستی پێکردو، بەقەیرانی دارایی جیهانی زیادیکرد، وبە دوبارەبونەوەی بڕودوا "پڕۆژەی ترس"لەجەنگی زانیاری سەبارەت بە ئاپرسی دەرچونی بڕیتانیا لە یەکێتی ئەوروپا گەیشتە لوتکە .
لە ئەوروپا پشتگوێی بردەوامی حیزبی پۆپۆلیستی ، لەوانەی ئیتالیا و هەنگاریا ، کاردانەوەی بە متمانەیی بە نوخبەی لیبڕاڵ .لەهەموو ئەم مەسەلانەدا ئەو نوخبەیە پشتگوێخران ،چونکە لە کاتێهنان بە قەیرانێک کەبە بەچونی خێک دەستی خەیانی تێدا بو ،بە توانابون. گەیشتنی نیزامی مالی بەسنوری پاشکۆ کردنی تەواو ،کۆشەی بردەوامی کێچ ،هەموو ئەمانە پێکەوە ،بونە هۆی نەمانی متمانە لەناو ڕەوتی لیبڕاڵەکاندا. هیچ دەستوەردانێکی دەرەکی هەندەی ئەوەداوانە کاریگەری نەبو لەسەر بەمتمانەیی بە لیبڕاڵەکان و بەهەزبونی پۆپۆلیستەکان. وەلە دەتوانین بڵێین زۆرینەی لیبڕاڵەکان پێیان وایە پاشکۆو لاوازی ئەوسیستەمسیاسیە دەستی دەرەکی لەپشت بو،کە بەباوەڕی خەیان سیستەمێکی ئەبەدی بو.هیچ کەس ناتوانە قەناعەتیان پێبکات، کە بەدەستی خەیان مەری پوچەڵیان لە
ناسنامەی خەیاندا .. دیقید کامیەڵن بەجۆرە نیگرانیەکی گەمژانە کە لەنا و ئەوجەماعەتە دەبیندرێت وتی:کە برکسیت بەرەنجامی پۆپۆلیزم بو. نیک کلیک شڕیکی ئەو لەحکومەتی(۲۰۱۵-۲۰ ۱۰) هاو دیدی ئەوبو، هیچ یەکێکیان گریمانی ئەوەی نەکرد ،کە کاردانەوەی پۆپۆلیستی ،کاردانەوە بو بەرامبەر سیاسەتەکانی خەیان .
لەبەر هەمان هۆکار،کە تیەری پیلانگێڕی بە لیبڕاڵەکان سەرنج ڕاکێشە، تیەری پیلانگێڕی ئەوان لە بەرپرسیارێتی ئەو کێشانەی دروستبوون ڕزگاردەکات.
یەک دەیە سیاسەتی ریزاتی، بەپشتیوانی تەواوی لیبراڵەکان، بوەهۆی دابەزینی ئاستی خزمەت گوزاری گشتی و ژێرخانەکان .کە زیانی لەبەشێکی سەرکی کەمەگەی بڕیتانیادا. هەروەها لیبڕاڵەکان لەهەموو باڵەکان بڕوپەدەری کێچ بون، لەئاستێکی بەرزدا،هەرکەسێکیش بیگوتبایە ئەم پێسەیە زیانی هەیە بەتایبەت بەکرێکارانی فەقیر ،ئەوا یەکسەر سەرزەنشت دەکران و تەمەتی نەژادپەرستییان پوەدەلکا. گەورەبونی حیزبی استقلالی بڕیتانیاو

پاشان حیزبی برکزیت ئەنجامی چاوەڕوانکراوی ئەو مەسەلەیە بوو.
پۆپۆلیزم دروستکراو و پێکهاتەی ئەو گروپە سیاسیە لیبڕاڵیە ،کە
کەمتەرخەمی و فشەلی خۆیان دەخەنەگەردنی حەماقەتی دەنگدەران
.ئەگەر بە پێی پروپاگەندەی پێتین ئایدیای لیبڕاڵی مردوە ،ئەوە
تەنیا بەهەی لیبڕاڵەکانەوە بو کە لە پگەی بەردەستە بە فیکرەکانی
ئەودابون. بەدنیایەوە لیبڕاڵەکان هەربیرەکیەک ەتدەکەنەوە کە
بانگشەی ئەوبکات خۆیان بونە هەی شکستەکانی خۆیان .بە خیاڵی
خۆیان ئەگەر کەموکوڕیەکیان هەبێت، ئەویە بە ئەندازەی پێویست
لیبڕاڵ نەبووون. بەدیدی ئەوان ئەوشتەی ناکامی لیبڕاڵیزم
چارسەردەکات لیبڕاڵیزمی زیاترە، یان زیاتر لیبڕاڵبوونە.ئەگەر
بیانوەت پچەوانەی ئەوە ببیستن ،دەبێت قبوڵیبکەن کە دیدی
سیاسیان لەبنج و بنەوانەوە خەوشدارو خراپ بووە.مەگەردەکرێت
زیرترین نوخبەی حاکم لە تەواوی مێژودا"ئەوە وسفکە کە
لیبڕاڵەکان هەیانە سەبارەت بەخۆیان"دنیای دەوروبەریان درک
نەکەن؟لیبڕاڵەکان بە هەمان شەوەی وەک پەرستان کە بونە ئامانجی
لیبڕاڵەکان بەو باوەڕە دەنەوایی خۆیاندەکەن کە هەزی دەرکی بونە
هەی وەڕانکردنی وەاتەکانیان .
هاودەمانی زەمانی" لیونز "باوەڕیان وابو هەرچی و پەرچی
وخراپکارانی دژە سەقیەت بون ،کە دەستکەوتە بەرچاوکانی
سەقیەتیان لەناودەبرد. بەهەمان شێوە لیبڕاڵەکانی ئەمڕە
ئارەزودەکەن وابیربکەنەوە کە هەزە دەرکیە موداخەلەکەرەکان و
کەسانکی لوتبەرزی وەک "استیون بنون "ەاوڕکاری پشوی ترەمپ" لە
ەوتنی پشکەوتنی خەرئاوادا بونە بەربەست.ئەوان
چاودەنوقنن،لەبەرامبەر کشە قوڵەکانی سەرمایەداری بازاڕ
سەنتەر،و ناەزایەتی خەڵک بە نەتیجەی ساختەچێتی و فەوفڵ دەزانن.
نەک پەیامی چاوەڕوانکراوی سیستەمکی ئابوری بکەڵک
ئەستاکە بەشکی زەری خەڵک گومان لە نوخبەی لیبڕاڵدەکە ن ، خودی
لیبڕاڵەکان دیسان عەودالی بیرکردنەوەن لەپیلانکی ەش.ئەمە
گەیشتوینە سەردەمکی نوی بیرکردنەوەی تیەری پیلانگەی. زهنییەتی
بەدبین تەنها بەکاری سیاسیی سنوردارنیە، جوانەوەی دژە ڤاکسین،
نکەیکەرانی گەانی کەش وهەوا ، نکەیکردنی نزەریە زانستیە
بناغەدارو مەحکەمکان بە فریودانی گروپکی خاوەن بەرژەوەندی
فەباز دەزانن. لەو جگایەی کە پیلانگەیەک لەئارادانییە بیریان
بە پیلانگەی دەچێت. ئەوەی کە سیاستەمدارانی بەرجەستە و هەزکانی
پلیس پەوپاگەندەیەکی خیاڵی، بونی حەقیەک لە سەرتانی بچەباز
لە "ویست منستر"بە بەوا پکراو دانا ، ەوداوکی واتادار و موهیمی
دەرخست ئەو ئیتیهامکردنە نەک ژیانی کەسانکی وەڕانکرد کە بەهەڵە

تەماتبارکرابون ، بەکو لە بەاوبونەوەی زیهنیەتێک دەدوت کە وەک ڕۆژانی سەدەکانی ناوەڕاست بەدوای دەزینەوە و گرتنی ساحیرەکان دەگەڕان.
.ئەوئەکادیمیانەی کە لەهەڵەی فیکری زەرینە لادەدەن، بەنمونە لەبوارەکانی جنسیەت و نەژاد و ئیمپریالیزم ، یەکسەر بە تەماتی ئەوەی دژی ئازادی دەربینن سەرزەنشت دەکرێن ، ئەزیەت وئازاردەدرێن. بەڵام لە ڕوانگەیەکی گشتگیرترەوە ئەو ئەزیەت وئازاردانە، وەک هەوڵەکە بە ریشەکەشکردنی شەڕی: ئاگایی، بەداربونەوە، نەفرەتی ئەو تاوانانە لەپانتایی ئەندەشە ، کە گوماندکرەت ببنە هەی پەکهاتنی دامەزراوەی سەرکوتکەر. بەشەکی ئەو گالتە جاڕیە ئەویە کە بەزاری لیبەراڵ تووندەوەکان لەبەرایەتی ئەو جارە لە پشکنینی بیروباوەڕ دەکەن.
سەختە بتوانین پەشبینی کەتایهاتنی ئەو قەناغەبکەین. بەدبینی و خانەگومانی و پەشەوی دەرونی ئەوانە نیەە کە ئەقیان لەدەستداوە؛ بەڵکو ئەوبارودۆخە زیهنیە یەخەی ئەوانیگرتوە کە جگەلە ئەقە هیچیان بەنەماوەتەوە. زەرجار خانەگومانی "سەظن" ناڕەزایەتیەە بەرامبەر بە بە ئەهمیەتی خود،ئەگەر هەستبکەیت ئازارو ئەزیەت ئەدرەیت،باشترلەوەی کە هەست بکەی نادیدەت دەگرن .خانەگومانی یەکێکە لەمیکانیزمەکانی بەرگری دەرونی ، زیهنیەت کەیمان نیشاندەدات ،کە وادەکات خەیاڵاتی خواروخێچی خە بەدینە پاڵ دونیایەکی شاراوە کە نهێنیەکانی نازاندرێن.لەکاتی گەڕانکاریە سیاسیە گەورەکاندا گومانی بەدبینانە دەتوانێت بگەڕێت بە نەخشی درم .باشترین ڕاستی ئەوەش، پەرەسەندنی ئەدەبیاتی پەتەکەکانە لای یەکە لە حیزبە مەژویەکانی بریتانیا.لەوانیە بکرێت بڵێین کە "پەڕژەی کوربین"ئەستا شکستی هێناوە، بەڵام ئەو حەقیقەتەی کە ئەو لە پگەی هەڵکشان بەرەو بەندترین لوتکەی سیاسی حزبی کرێکاران بو.نیشانەی ئەویەکە کەمەگەی لیبەڕاڵ دەتوانێت بە چ گەڕێک لە مەیدانی کاری سیاسی پشتئەستوربە نەفرەت و تەوهوم هەرەس بهێنێت.
مەترسی ڕاستەقینە ئەویە کە تەکنەلۆژیای نوێ دەتوانێت گومانی بەردەوام وەک شەویەکی عەقڵانی لەژیاندا دەربخات . قیدیەکانی(دیپ فەیک)کە بەسودوەرگرتن لە هەشی دەستکرد وهێنگەلی کەسانی واقیعی لە بارودۆخ و جگەی ساختەدا دروستدەکات .ژینگەی میدیایی لەوەی کەهەیە خیانەتبارتر دەکات .سود وەرگرتنی بەربەاو لە تەکنەلۆژیا سنوری نێوان دونیای واقیعی و مەجازی وا ئاڵۆزدەکات کە ئیتر سنورێک لەنێوانیاندا نامێنێت.یەکێکیتر لە پارادەکسەکانی سەردەمی ئەمە ئەویە: پەشکەوتنی خێرا لە زانست وتەکنەلۆژیادابو کە فەرهەنگی پەست حەقیقەتی هێنایە کایەوە.

ئەگەریش چارەسەرێک هەبێت بۆ ئەو گرفتارییە،لیبڕاڵەکان لەو بوارەدا بە توانان.ئەو جەماعەتە کە شوێنپێی پیلانگێڕان لە ئازی کەمەگاکەیاندا دەبینن، موبتەلای هەمان نەخشین کە لەدژیان دە وروژێندرێت.لیبڕاڵەکان کە ئارەزوناکەن قبوڵی بکەن کە بەچی پێی پێشکەوتن دەشڵێت، بیر لەخراپترین جۆری سحروجادو دەکەنەوە. ئەو هەزە نادیارانەی کە بەگومانی لیبڕاڵەکان خەریکی پیلانگێڕی و دەسیسەن لە دەوروبەری ئەوان، سەبەری یەکشتن: بەرگری لەبەرامبەر واقیعێتێک کە لەوجودی خودی ئەولیبڕاڵانەدایە.

ن. جۆن گرێی
وەرگێڕانی فارسیەوە مەحمود عەبدوڵا

نوێترین پرۆژەی کێوان کەریمی لە پێنجاهەمین فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی تۆردامی هۆڵندا

مەنسوور جیهانی ـ

نوێترین پرۆژەی سینەمایی سینەماکاری سەربەخۆی کورد "کێوان کەریمی" لە نێوان 17 پرۆژەی هەڵبژاردەی دنیا لە بەشی "سینەماڵت" لە پێنجاهەمین خولی فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی فیلمی "تۆردام" لە وڵاتی هۆڵندا هەڵبژێردرا.

"ئایا ئەو شتێک سەبارەت بە هیوا دەزانن؟" Do you know anything about Omid? نوێترین و دووهەمین پرۆژەی سینەمایی سینەماکاری بانەیی "کێوان کەریمی"، لە نوێترین و دووهەمین بەشداریی نێودەوڵەتی خێیدا وەکوو تەنیا پرۆژەی سینەمای ئێران، لە نێوان 17 پرۆژەی هەڵبژاردەی سینەمای جیهان لە بەشی "سینەماڵت" CineMart لە سی و هەشتەمین خولی "بازاڕی بەرهەمهێنانی هاوبەشی فیلم" لە میانەی پێنجاهەمین خولی فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی فیلمی "تۆردام"

Rotterdam لە وڵاتی هۆڵندا و بەرهەمی هاوبەشی وڵاتانی ئێران و فەڕەنسا لە تەنیشت کۆمپانیک بەرهەم لە وڵاتانی جەراوجێری جیهان و هەروەها پڕۆژەی "کابل جان" (کابول گیان) Kabul Jan لە خاتوو "شەهربانوو سادات" سینەماکاری ئەفغانی و بەرهەمی وڵاتی ئەڵمانیا؛ تەنیا پڕۆژە سینەماییەکان لە کیشوەری ئاسیا و ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، لەم هاوداوە گرینگە سینەماییە هەبژێردران.

"سینەمات" کە یەکەمین، گرینگترین و گەورەترین بازاڕیی بەرهەمی هاوبەش لە جیهان دەتەئژمار؛ ئەمساڵ سی و هەشتەمین خولی بە هەی بابوونەوەی پەتای قایرەسی کۆرۆنا بە شێوەی ئۆنلاین لە ڕۆژانی 1 تا 5ی فەبریوەری 2021 لە تەنیشت پەنجاهەمین خولی فێستیڤاڵی نەونەتاوەیی فیلمی "ڕۆتەردام" لە وڵاتی هۆڵندا بەڕێوەدەچێت و خەڵاتی بەی پارەی 30 هەزار یۆرۆییش بە براوەکان لەبەرچاو گیراوە.

پڕۆژە وەرگیراوەکان لە بەشی "سینەمات" لە ڕۆژانی بەڕێوەچوونی فێستیڤاڵی نەونەتاوەیی فیلمی "ڕۆتەردام"؛ دەرفەتی ئاشنابوون و هاوکاریی فیلمسازان لەگەڵ بەرهەمهێنەران، سەرمایەداران، نوێنەرانی فرۆش، بەاوکەرەوکانی فیلم، کەناڵە تەلەڤیزیۆنییەکانیان بە پێکدێت و هەروەها ئەو کەسانەی کە بەتەمان سەرمایەکانی خۆیان بە گەشەسەندنی سینەما تەرخانبکەن دەتوانن یارمەتی ئەم پڕۆژانە بدەن.

پڕۆژە سینەمایی "ئایا ئەو شتەک سەبارەت بە هیوا دەزانن؟" لە یەکەمین بەشداریی نێودەوڵەتی خۆیدا وەکوو 10 باشترین پڕۆژەی بەرچاویی دنیا لە بەشی La Fabrique du Cinema لە بەرنامەی "دە پڕۆژە لە سینەمای جیهان بە داهاتووی سینەما" لە پاڤیلیۆنی "ئۆنستیتۆی فەڕەنسا" لە بازاڕی ئۆنلاینی فێستیڤاڵی نەونەتاوەیی فیلمی کانی فەڕەنسا لە ساڵی 2020 بە بەشداریی "کێیوان کەریمی" دەرهێنەری ئەم بەرهەمە و بە ڕێنوونی "ڕەشید بووشارب" Rachid Bouchareb دەرهێنەر، ئەکتەر و بەرهەمهێنەری ناوداریی ئەلجەزایری و دانیشتووی وڵاتی فەڕەنسا ئامادەبوو.

سیناریۆی پڕۆژە سینەمایی "ئایا ئەو شتەک سەبارەت بە هیوا دەزانن؟" لە دووهەمین هەنگاویی نێودەوڵەتی خۆیدا، دوای بەشداریی لە بەشی "سینەمات"ی فێستیڤاڵی نەونەتاوەیی فیلمی "ڕۆتەردام" بە شێوەیەکی ڕەکووپێک کەتایی پێدێت و ئەم بەرهەمە لە هەوداێ تاکوو بە پێکهێنانی تەڕەک لە ئاستی جیهاندا بتوانێت لە داهاتوودا بە باشی لە ئاستی نێودەوڵەتیدا بەاوبێتەو و لە وڵاتانی جەراوجەر

نمایش بکرێت؛ تا ئەو کەسانەی کە لە بواریی پیشەگەیی سینەمادا چالاکی دەکەن، ئاگاداریان لەم بەرهەمە سینەماییە هەبێت؛ تا دوای تەواوبوونی لە لایەن بەشداربووکانی فیلمەوە، بە باشترین شێوە بچێتە سەر پەردەی سینەماکانی جیهان.

ئەمساڵ 17 پێشکەش لە بەشی "سینەمات" هەڵبژێردراون کە چەندین دەرهێنەری ئەم بەرهەمانە، ئەزموونی بەشداریی و وەرگرتنی خەڵاتیان لە فێستیڤاڵە گرینگەکانی سینەمای جیهان لە کارنامەی هونەریی خۆیاندا هەیە، لەوانە: "یەهانس نیهلەم" Johannes Nyholm کاندیدی خەڵاتی گەورەی فێستیڤاڵی نەونەتەوەیی فیلمی "ساندانس"ی ئەمریکا لە ساڵی 2019 و بڕاوەی خەڵاتی تایبەتی لەژنەی دادوەرانی فێستیڤاڵی نەونەتەوەیی فیلمی "سن سباستیەن"ی ئیسپانیا لە ساڵی 2016، "ئێڤێ کالوگیروپولۆ" Evi Kalogiropoulou کاندیدی باشترین کورتە فیلمی فێستیڤاڵی نەونەتەوەیی فیلمی "کان"ی فەڕەنسا لە ساڵی 2017، "کارلا سیمۆن" Carla Simón براوەی خەڵاتی باشترین فیلم لە فێستیڤاڵی نەونەتەوەیی فیلمی "بەرلینالە"ی ئەڵمانیا لە ساڵی 2017 و "نێلە ووهلاتز" Nele Wohlatz و "ئێل فەتەرێ پەرفێکتە" El futuro perfecto هەر دووکیان براوەی خەڵاتی باشترین فیلمی یەکەم و کاندیدی خەڵاتی پێنگی زێرینی فێستیڤاڵی نەونەتەوەیی فیلمی "لەکارنە"ی سویسرا لە ساڵی 2016.

"ماریت ڤان دەن ئێلشووت" Marit van den Elshout بەرپرسی بەشی "سینەمات" لە فێستیڤاڵی نەونەتەوەیی فیلمی "ئەتەردام" سەبارەت بە 17 پێشکەشی هەڵبژاردەی ئەمساڵی ئەم هاوداوە سینەماییە گوتی: ئەمساڵ یەکێک لە سەختترین ساڵەکانی هەڵبژاردنی بەرهەمەکان بوو؛ چونکە باشترین پێشکەشکەران توانیویانە بگەنە قۆناغی کۆتایی بەشی "سینەمات"ەوە. ئەمە بە تایبەت، کەوتنە ژێر کاریگەریی ئەو فیلمسازانەی کە سنوورەکانیان تێپەڕاندووە و کاریی بۆنەنە و درۆشاوەیان خوڵقاندووە. ئەمە لەوبەوایەداین و هاوەدەین بە هەر یەک لەم پێشکەشە هەڵبژاردانە، دەرفەتی گونجاو بە گەیشتن بە ئەنجام ئاراستە بکەین.

هەر ساڵە، فیلمسازانی سەرتاسەری جیهان، پێشکەشە سینەماییەکانی خۆیان بە پێشکێش کردن، دەزینەوەی سەرمایەدار و دابینکردنی مەسرەفی فیلمەکانیان بە بەشی "سینەمات" لە فێستیڤاڵی نەونەتەوەیی فیلمی "ئەتەردام" ڕەوانە دەکەن کە هەندێکیان بریتین لە: "کۆپی وەکوو خۆی" Certified Copy لە دەرهێنانی سینەماکاری کێچکردووی ئێرانی "عەباس کیارەستەمی" لە ساڵی 2008، "گەڕانەوە"

(بازگشت) Recursion لە دەرهێنانی سینەماکاری ناوداری ئێرانی "جەعفەر پەناهی" لە ساڵی 2008 و فیلمی سینەمایی "جۆجۆ رەبیت" (جۆجۆ کەروشکە) Jojo Rabbit لە دەرهێنانی "تایکا وایتیتی" Taika Waititi و بە بینینی ئەکتەری ناوداری سینەمای جیهان خاتوو "سکاڵەت جۆهانسۆن" Scarlett Johansson لە ساڵی 2012 لەم بەشی فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی فیلمی "تەتەدام" ئاراستە کرا و لە کۆتاییدا، لە ساڵی 2020 خەڵاتی ئەسکاری باشترین سیناریۆی وەرگیراویی بەدەستهێنا.

بۆ زانیاریی زیاتر:
https://iffr.com/en/full-selection-38th-cinemart

https://www.screendaily.com/news/rotterdam-co-production-market-cinemart-reveals-2021-projects/5155782.article

https://www.hollywoodreporter.com/news/rotterdam-unveils-2021-cinemart-projects

بەڵێو بەرایەتی ئاگەیاندنی گشتیی پەژەی سینەمایی "ئایا ئێوە شتێک سەبارەت بە هیوا دەزانن؟".

خیانەتی پیرۆز.. د. زیرەک عەبدوڵا

چەمکی خیانەت لەلایەنی زمانەوانییەوە بەمانای غەدر و نەبوونی دڵسۆزی و بەندیواری دێت. خیانەت شکاندنی ئەو پەیمان، متمانە و بەندیواریە گریمانکراوەیە، کە لە پەیوەندی نێوان دوو کەس، یان کەسێک بە بووکی گەورەتر، وەکو گرووپ، دامەزراوە، پارتی سیاسی، نەتەوە، نیشتیمان..تاد رووددات، ئەمش لە میانەی بەرجەستەکردنی ڕەفتارێکی دژ بە نەرمی ئەخلاقی و بەهاکانی کەمەگە.

وەک دیاردە دشێت خیانەت ڕەگێکی لە مێژینەی هەبێت، بەڵام لە ئامادەیی مێژووکی دوورودرێژی نێنووسراودا، ناتوانرێت بوردی

دەستنیشانی سەرتایيترین نموونەی بکرێت. دەشێت چیرۆکی ئەفسانەیی کوشتنی هابیلی شوانکار لە خودا، بەدەستی قابیلی جوتیار، تەنها لەبەرئەوەی ژنی هابیل جوانە و قابیل دەخوازێت بیکاتە ژنی خۆی، بە سەرتایيترین نموونەی خیانەتکردن ئەژمار بکرێن. لە قۆناغەکانی مێژووی مرۆڤایەتیدا پەرچەت ئەو دیاردەیە هەمیشە بوونی هەبووبێت، چ ئەوانەی نێنووسراون و بێنهێنی ماونەتەوە، چ ئەوانەش تەماركراون و ناسراون. نموونەی مێژوویی زۆرن، کە ئەو راستییە زۆرن و مرۆڤ دەتوانێت ئاماژەیان پێبکات، تا دەگاتە هەموو ئەو نموونانەی کە ئێستا لە کەمەندا دیبینین.
خیانەت لە شوێنکاتەکاندا بە فۆرم، ئاست و میکانیزمی جیاواز، هەروەها بە رەهەند و تایپی جیاجیای کۆمەڵایەتی، ئابووری، مەعریفی سیاسی، سەربازی و ..تاد ئامادەیی هەیە.

دەشێت خیانەتی هاوسەرگیری، خیانەت لە دەدار، لە هاوڕێ و کەسە نزیکەکان، جۆری خیانەتی کۆمەڵایەتی بن. نموونەی خیانەتی ئابووری بریتییە لە فرۆشتن، یان ئاشکراکردنی زانیاری نهێنی کۆمپانیایەك لەلایەن کارمەندێکییەوە، یان دانانی پلانێکی ئابووری شکستخواردوو، بە مەبەستی ئیفلاسکردنی کۆمپانیایەك. خیانەتی مەعریفی لە ناوەندەکانی بەرهەمهێنانی مەعریفە و رۆشنبیریدا بەدیدەکرێن، بە نموونە، دزی زانستی لە بواری بەکارهێنانی سەرچاوەکان، دزینی ئایدیاکان و ئاماژەپێنەکردنیان، هەروەها بلاوکردنەوەی وتار و توێژینەوەی زانستی بەناوی کەسێکی دیکە..تاد. بە خیانەتی سەربازی دەشێت ئاشکراکردنی نهێنی سەربازی و بە کوشتدانی سەربازی ولآت، یان هەڵاتن لە خزمەتی سەربازی و تەسلیمکردنی گۆڕپانی جەنگ، وەکو نموونە پێشنیاز بکرێن. هەرچی خیانەتی پلەتیکییە، ئەوە بریتییە فرۆشتنی بەندیواری کەسەك، گۆڕینی ئاراستەی پلەتیکی لەپێناو بەرژەوەندی لایەنە ململانێکارە دژەکان. ئاشکراکردنی نهێنییەکانی پارتێکی پلەتیکی، یاخود ولآت بە پارت و ولآتانی دیکە. شپرزەکردنی ئاسایشی ولآت، پیلانگیری بەسەر مافە رەواکانی گەل، رادەستکردنی وڵات بە دوژمن..تاد.

ئەو دیاردەیە رەهەندی جیاجیای هەیە، رەهەندی کۆمەڵایەتییەکەی بەرتییە لەوەی لە ڕووشە کۆمەڵایەتییەکاندا، لە نێوان تاکەکان، تاك و دامەزراوەکان، تەنانەت تاك و کۆمەڵگەش رووددات، کە کەرەستەی کۆمەڵایەتی تیایدا بەکاردەهێنرێت. لە رەهەندی ئەخلاقییدا ئاکتێکی ناچاوەڕوانکراوی بەدەر لە نەرم و بەها کۆمەڵایەتییەکانە. لە رەهەندی مەعریفیشدا وەکو هەر ئاکتێکی کۆمەڵایەتی خاوەنی پاشخانێکی

مەعریفی و ئایدیەلۆژییە. رەهەندی یاساییش ئەوەیە کە وەکو تاوان ئەژمار دەکرێت و سزادانی لەسەرە.

هەر کۆمەڵگەیەك بەپێی ڕەوشی خۆی، جۆری خیانەتی تیایە، لە کۆمەڵگەی کوردستانیدا سەرباری هەبوونی جۆرەکانی خیانەت، بەڵام خیانەت لە نیشتیمان لەئێستادا بەربلاوترینیانە، کە لەم وتارەدا تا ڕادەیەك باسی دەکەین.
لە ڕوانگەی سیاسەتەوە خیانەت دیاردەیەکی کۆمەڵایەتی نا کۆمەڵایەتییە، بەپێی بەها و نۆرمی کۆمەڵگە، دیاردەیەکی بەزراوی کۆشەهنەرە، تاکەکان دەبێت لەیدووربکەونەوە و پەراکتیزەی نەکەن، چونکە ڕەفتارێکی خراپ و ناچاوەڕوانکراوە، کە هەمیشە لەگەڵ خۆیدا کێشە و ناسەقامگیری، تەنانەت بەهێوایەش دەهێنێت. خیانەت لە تەوانینی گشتیدا وەکو دیاردەیەکی دزێو سەیری دەکرێت، کۆمەڵگە وەکو تاوان ناساندوویەتی، بۆیە سزای بۆ داناوە. لەبەر ئەو ڕاستیەی کە لە ژیانی پێکەوەیدا وازی دەکات، کۆمەڵگە هەوڵیداوە ئەو دیاردەیە لە میانەی ئامرازەکانی کۆنترۆڵی کۆمەڵایەتییەوە لەناوببات، بەڵام هەرگیز کۆمەڵگەیەکی ئایدیال و خالی لە خیانەت نادەزیتەوە، پێش ناچێت لە داهاتوودا کۆمەڵگەیەك هەبێت بگات بەو ئامانجە.

خیانەت ئاستی جیاوازی هەیە، ئەمەش پەیوەستە بە جۆری کردە و ئاستی دڕندانجامەکانی. هەمیشە دڕندانجامەکانیش نگەتیڤن. خیانەت لەسەر ئاستی تاکەکاسی، بۆ نموونە لە پەیوەندی سێزداری، هاوسەرگیری، هاوڕێیەتی.. تاد، ئاستی بچووکتر و دڕندانجامی نگەتیڤی کەمترە، بە بەراورد بە خیانەت لەسەر ئاستی کۆمەڵگە و نیشتیمان.
هەر جۆر و ئاستێکی خیانەت، سزای تایبەتی بۆ دیارکراوە، ئەمەش بگەڕێ مەعریفی دامەزراوە کۆمەڵایەتی و یاساکانی کۆمەڵگە دەستنیشان دەکرێت، بۆ نموونە لە کۆمەڵگەیەکدا کە هاوڕێیەتی بەهایەکی بەرزی هەبێت، خیانەتی هاوڕێیەتی قبوڵکراو نییە، خیانەتکار سزای تایبەتی دەبێت. ئەم قسەیە بۆ نموونەکانی دیکەی نەو بوارەکانی دیکەش هەر ڕاستە.
لە ئەزموونی بەشێك لە نەتەوەکاندا، کاتێك نەتەوەیەك داگیرکرابێت و نەوەکانی خۆریکی شۆڕشی چەکداری بن، بەهیچ شێوەیەك خیانەتی نیشتیمانی قبووڵ ناکەن، لە ئەگەری هەبوونیدا، ئەوا بەپێی یاسای شۆڕشگێری کاردانەوەیان دەبێت و بکەرەکانی سزا دەدەن، سزاکەش زیاتر لە ناوبردنیانە، (ئەم قسەیە کۆمەڵگە و شۆڕشی کوردی ناگرێتەوە)، بەڵام ئەگەر لەو ڕەوشەدا نەبن، ئەوا بەپێی یاسای

مەدەنی سزای دەدەن.
خیانەتکردن وەکو هەر ئاکتێکی کۆمەلآیەتی مەتیقاتسیەنی سەبەکتیڤی و ئەبەکتیڤی تایبەتی هەیە، دەشێت غەریزی جەستەیی ، بەرژەوەندی ماددی و ئایدیەلۆژیا ..تاد بێت.

مەرەق لە ژیانەدا ئاگەر کێلە بێت، ئەوا کێلەی ئارەزوو، بەرژەوەندی و ئایدیەلۆژیاکەیەتی. بەلآم هەمیشە ئاستی مەعریفەی تاك ئەوە دیاردەکات، کە مەیل بە کێلەبوونی چی دەکات. کەسێکی خاوەن مەعریفەیەکی مرۆیی بەرز بێت، لەبەر تێرکردنی ئارەزوو و غەریزەیەکی کاتی، ڕەگەز بەخێی نادات ژیانی کەسێکی دیکە ڕەش بکات، کەسێك مەعریفەیەکی کۆمەلآیەتی بەرزی هەبێت، ڕەگەز بەخێی نادات، بە مەبەستی دەستکەوتێکی تایبەت، خیانەت لە کەسێك، یان نیشتیمانێك بکات، واتا بەرژەوەندی خێی ناخاتە پێش بەرژەوەندی گشتی. هەرچەندە ئەو پرسە تەواو ڕەژەیە، بەلآم ئاستی بەرزی هۆشیاری کەسێك، کە دەشێت منی بالآی سەسیکولتوری نمایش بکات، پێشبینیدەکرێت کەسێکی کۆمەلآیەتی بێت و ڕێزی پەزەتیڤ لە کۆمەڵگە بگرێت، نێك بەپێچەوانەوە.

ئاگەر بەرجەستەکردنی خیانەت لەلایەن خیانەتکارەوە مەتیقاسیەن و ئامانجی خێی هەبێت، ئەوا بە ئەو لایەنەش کە خیانەتێکی بە دەکرێت، ئامانجی تایبەتی هەیە. لەلایەنی سیاسییەوە خیانەتکردن میکانیزمێکە لە ململانێکاندا بە شکستهێنانی بەرانبەری دژ بەکاردەهێنرێت. هەبوونی خیانەتکار پێویستییەکە بە دزینی زانیاری و ئاشکراکردنی پلانە نادیارەکان و..تاد، بەمشێوەیە خیانەتکار چەکێکە بە لەدان و لەباربردنی خەون و ئامانجەکانی بەرانبەر.
کاتێك حکومەتێك هێناوی بزووتنەوەیەکی شۆڕشگێڕی پەدەکات لە خیانەتکار، دەیەوێت بزووتنەوەکە شکست بهێنێت و نەگات بەئامانجەکانی. جا ئاگەر بزووتنەوەکە هەڵگری خەونی سەربەخێیی نەتەوە بێت، ئەوا ئامانج هەر بە بندەستهەشتنەوەی نەتەوەکەیە. دەشێت ئەو کردەیە بە سەقامگیری ڕۆشکە و نەهێشتنی ڕووداندا گەلانکاری لەلایەن بەڕێوەبەرانی سیستەمی جیهانی لێکبدرێتەوە. هەر ئەمەش بالآی گۆڕی سیستەمی بەرەوەبردنی دونیایە، کە سیستەمێکی کاپیتالیزمی بەرژەوەندخوازانەیە، بەتەواوی دژی هەر گەلانکاریەکە، کە بەبچووکی خەیان تارادەیەك بازاڕ بشێوێنێت و سەقامگیری کەمبکاتەوە.

لە نەبوونی خیانەتکاردا پێشگرتن بەرووداندا گەلانکاری سیاسی و ئیداری لە کۆمەڵگەیەك، کە بزووتنەوەی شۆڕشگێڕی و پارتی

سەربەخۆیی تیایە، کارێکی زۆر ئەستەمترە وەك لە بوونی خیانەتکاردا، خیانەتکار ئۆگری شکستهێنانی شۆشی نەتەوەیەك و ئامانجی پلان بۆ دانراوەکانی ئاسنتر دەکات. بەڵام خیانەتکار چەکێکی کاتییە، بەهاکەی پێکبەستە بە ئامانجی پرسەکە، لۆگۆ بەدیهاتنی ئامانج، ئۆیش خۆبەخۆ بەهای نامێنێت.
بە بەرجەستەکردنی ئەرکەکەی، خیانەتکار پێویستی بە ماسکە، چونکە پێویستە کاراکتەرێکی چەند ڕوو بێت، ماسکیش بە ماوەیەك بواری خۆشاردنەوەی بۆ فەراهەم دەکات، بەڵام ئەمە تا ئۆو شوێنە بەدەکات، کە هێشتا ماسکەکە نەدڕاوە و ڕووە ڕاستەقینەکە دەرنەکەوتووە، چونکە لە ئۆگری کۆتنی ماسکی درێژنان، ئیدی بواری نواندن نامێنێ.
دژمنی شوناسی دۆژمنی نادیار بە خیانەتکاران ببەخشرێت، ئۆو دۆژمنە نادیارە ناوکیەی کە لەدانەکەی زۆر لە دۆژمنە دیارە دەرکیەکە کاریگەرترە، لەئامادەیی ئۆو دۆژمندا، چیتر پلان و خواستە نهێنییەکان نهێنی نین، ئەمش سەرەتای شکستە لە بەرانبەر دۆژمنی دەرەوە.
خیانەت دەبێتە هۆی لەکجیاکردنەوەی جەستەی پێکهێنەرەکانی هەر پرسیەکی کۆمەڵایەتی، پەلەتیکی، ئابووری و ..تاد. واتا دەبێتە هۆی ئۆەی مرۆڤەکان، گرووپەکان، پارتەکان ..تاد، لەیەکتر دابڕێن، چیتر متمانە بەیەکتر نەکەن، پەیمانەکان بشکێنن و ڕەکەوتنەکان پێشێل بکەن، ئۆەش یەکەکە لە خراپترین ڕۆشکانی سیاسیی پەلەتیکی کۆمەڵگە.
کاتێك خیانەت دەبێتە دیاردەیەکی بەرهەست و بەربلآو، بەرجەستەکاری زۆر دەبێت، وەکو ئۆەی ئێستای کۆمەڵگەی کوردستانی، ئەمە ئاماژەیە بە بوونی کۆمەڵگەیەکی ماندوو و شپرزە و بێسیستەم، کۆمەڵگەیەك کە ئیدی نەرم و بەهاکانی توانای کۆنترۆلکردنی تاکەکانی نەماوە، گۆڕانکاری گەورەیان بەسەرداهاتووە. لەهەر کۆمەڵگەیەك خیانەت زۆر بێت، ئۆە کۆمەڵگەیە پر دەبێت لە بەدادی، زۆڵمکاری، نایەکسانی و قەبەیین. خیانەت بەرجەستکارانی لە مرۆڤایەتی دادشڕێت. خیانەتکار چیدی بەکەلکی ئۆەنایەت هاوێ، برا، کەسی نزیکت بێت. ئۆە ئیدی وەك خانەیەکی جەستەیە، کە تووشی شڕپنجە بوو بێت، تەشەنە دەکات دونیای جەستە دادەمێنێ. ئۆەە بە خیانەتکاری دژ بە نیشتیمان ڕاستە، چونکە ئۆە ئاستەکی بالآی خیانەتکردنە، زیانەکەی بەر هەموو تاکەکانی کۆمەڵگە دەکەوێت.

بواری خیانەتکردن تارادەیەکی زۆر بوارێکی موگناتیسییە، چونکە پرسەکی ئەخلاقییە، لەگەیشیدا مەتیقاسیەنی هەیە، بەیە ئۆەی

ئامادەیی تیابێت خیانەتکی بچووك بكات، لە بوونی ئەتمۆسفێری گونجاودا، خیانەتی گەورەش دەكات.
خیانەتكاری نیشتیمانفرۆش و خاك تەسلیمكار، لە كەسێك دەچێت كە چەق لەماڵ بدزێت و بیداتە دوژمن تا باوكی بكوژێت، براكەی سەربڕێت. لە كەسێك دەچێت پارەی لە دایكی بدزێت بێت و بیداتە دوژمنی دز، تاوەكو دایكی داگیر و خوشكی لاقە بكات، بەڵآم ئایا چیدی باوك، دایك، خوشك و برا بە ئەو گرنگن؟

كێشەی ئێستای كوردستان لە پرسی خیانەتدا چییە؟ خیانەت ئاگەر وەكو ئاكتێكی نائەخلاقی و دڕچوون لە بەهای كۆمەڵگە پێناس بكرێت، وەكو تاوان وكوفر سەیر بكرێت، بەتایبەتی لەبەرانبەر نیشتیمان، لە ئاستی ماددی و مەعنەوی رەفتار و سزا لە دژی هەبێت، ئەوا لەبەرئەوەیە كە بەهاكانی كۆمەڵگە، دژی ئەو رەفتارەن و قبووڵی ناكەن. بەڵآم لە كوردستان پرسەكە بەجۆرێكی ترە، چونكە گەندەڵی و خیانەتكاری گەورە لە بەها یەكگرتووەكانی كۆمەڵگە رووبداوە. بەهەڵە كردن و قبووڵكردنی خیانەت بێتە كردەیەكی ئاسایی. بەڵآم بەچی بێتە كردەیەكی ئاسایی. ڕەوشی خراپ و شۆاوی ئابووری، دیاردەی دزی و گەندەڵی سیاسەتكاران. ئارەزوو، بەرژەوەندی، مەعریفەی خیانەتكار، زەرزانی دوژمن لە دەزگاوەی میكانیزمی جیاجیا بە دوژمنداریكردنی كوردستان و نەهێشتنی گەیشتن بە سەربەخۆیی.. تاد، ئەمانە هەموویان بەیەكەوە ڕەوشكیان دروستكردووە، كە تیایدا سەرهەڵدانی خیانەت و گواستنەوەی لە حاڵەتكی نەگەتیڤەوە بە دیاردەیكی قبووڵكراو، ئاگەڕكی مومكین بێت. ئەو ڕەوشە گەندەڵی لە سیستەمی بەهاكان كردووە. بەها ئامرازی كۆنترۆڵی كۆمەڵایەتییە، كولتوور دروستی دەكات، فلتەری ڕەگەپەدەری ئاكتە كۆمەڵایەتییەكانە، تاكەكان لە میانەیەوە ئاكتەكانیان بەرجەستە دەكەن، ئاگەڕ بەها نەگەڕێت، قبووڵكردنی ئەو دیاردەیە ئاسان نابێت. هەربۆیە بەرەی خیانەت لە دوای ١٦ ئۆكتۆبەر زەر بەچری كاریان لەسەر گەینی بەهاكانی كۆمەڵگە كردووە، ئەمە لەلایەك و لەلایەكیترشدا دروستكردنی ئەو ڕەوشە پەلەتیكی و سیسیكولتووریەی كە ئاگەری گەینی بەهاكان دەرخستنێت. ئەوان زەر بە پلان كاریان كرد لەسەر بەبەهاكردنی ئالآ، نیشتیمان، خاك، پیشمەرگە.. تاد، كە ئەمانە بەهای یەكگرتوویان هەبوو، لای هەر تاكەك بەنرخ بوو. لە كۆتاییشدا تارادەیك گەیشتن بە ئامانجكانیان، بەڵآم ئەو ڕەوشە هەر تەنها بەرەی دوژمنی (ناوەكی – دەرەكی) دروستی نەكردووە، بەڵكو بەرەی ڕەفراندەمكار و سەربەخۆخوازیش دەستیان تێدا هەیە.

دوای ١٦ ئۆکتۆبەر ئەوانەی خیانەتیان کرد، پێگەی پاڵەتیکی و ئیداریان بەرزبۆتەوە، ئەوان لە بری هەزاران خەڵك بریار دەدەن، لە پێش شەڕشگێڕەکان دانیشتوون و فەکسی گرنگبوونی درێژیان خستۆتە سەرخۆ، لە کاتی پێشوازی لە نێردراوەکان وەکو سەرکردە لە بری گەل قسە دەکەن. ئەگەر ئەو دیاردەیە لەبەرەی خیانەتکاران هەبێت، ئەوا بوونی گەندەکاران لەبەرەی بەناو نیشتیمانی کارساتکەیە. ئەوە مانای ئەوە نییە کە خیانەتکاران لە یەککاتدا گەندەڵیش نین، چونکە ئەوان هەم گەندەڵ و دز، هەم خیانەتکار و بکوژن. لەڵای ئەوان هەموو شتەك بابەتی پارە پەیداکردنە. ئەگەر لەبەرەی خیانەتکاران، ئەوەی خیانەت بکات گەورە بکرێت، ئەوا لەبەرەی دیکەی ئەوەی گەندەڵی بکات گەورە دەکرێت. لە ئەزموونی بەرهەستەوە، دەتوانین بڵێین کە لە ئەستای کوردستاندا پێشمەرجی گەورەبوون بریتییە لە خیانەتکردن، یانیش گەندەڵیکردن.

بۆچی ئەوان دەتوانن بەهاکان بگۆڕن؟ خاڵی بەهێزیان چییە؟ ئەوان گرووپەڵەکی چەکدارن، پێشتر پێیان دەوترا پێشمەرگە، بە سیمبولی کوردایەتی و پارێزەری نیشتیمان پێناسەکران، ئێستا سیمبولی خیانەت، پارێزەری دز و خیانەتکار و قاچاقچی مرزەکانن. ئەوان جگە لە گرووپەکی چەکدار بە کوشتنی دژەکان، هەڕەشەگری بیرەکەی دژە نەتەوەن، مەکینەیەکی گەورەی راگەیاندن و ژمارەیەکی زۆری قەڵەمبەدەستیان لەبەردەستە، کە هەمیشە لەبەهاکان دەدەن، بەنرخیان دەکەن، لەبەرانبەردا هانی خەڵك دەدەن بە خیانەت و بەرزیکردن بە بەهاکان، ئەوەی ئەمە بکات پاداشت و پارە وەردەگرێت، ئەمە لە سەردەمێك کە کەشێ ئابووری لە کەمەڕگە تیایە. لە بەرامبەردا بەرەیەکی نیشتیمانپەروەری زۆر لاواز لە کاری راگەیاندن، ئیدارەکردن و تاکتیکی رەفتارکردن لەگەڵ دوژمن هەیە، کە بە ئەو مەبەستە بوارەکەی زیاتر فەراهەم کردووە، بەرەیەك نیشتیمانی بێت، لە دوای ١٦ ئۆکتۆبەردا خاوەنی زۆرترین کورسی پەرلەمانی بێت، بتوانێت یاسا دژی خیانەتکاری دەربکات، کەچی هیچ نەکات و بەدەنگ دانیشێت. بەرەیەك دەسەڵآتداری گەورەی کوردستان بێت، کاری نەرێنی پاڵەتیکی و ئیداری ببینێت و کاردانەوەی نەبێت، ئەمە جگەی تەئامان و هەڕەستکردنە. باشە با بپرسین، ئەگەر ئەو زەرینەی دەسەڵآت و ٤٥ کورسییە لە دەست بەرەی خیانەتکاراندا بووایە، چی ڕوویدەدا؟
ئامادەیی ئەو دوو بەرەیە، هێشتا تەواوی دیمەنەکە نییە، بەڵکو بوونی کەمەڕگەیەك کە بەرژەیەکی زۆر، تایپێکی بەربلآوی مەعریفی ئایینی و خرافی ئاست نزمی هەیە، بەندیواری بە ئایین زیاتر وەك

لە نەتەوە و پرسی سەربەخۆیی، بۆیە نەیتوانیووە یەکلاکەرەوە بێت و ببێتە هەزمەك لە دژی گەلانی بەها پیرۆزکانی کەمەگۆ. بۆپچەوانەوە بەدەنگبوونی زیاتر رەخنەگربووە بە پرسەکە.

خیانەتکاران کۆشیەکی مەعریفی و دەروونی قوولیان هەیە. ئەوان پێش هەر شتەك پێویستە باوەر بەخۆیان بهێنن، بەوەی دەیکەن راستە، واتا بەدوای رەوایەتیدانن بە رەفتارەکانیان، ئەوە ئامادەسازی دەروونی و هزرییە، کە پێشمەرجی هەموو ئاکتێکە، بەڵام ئیدی ئەو قۆناغیان تێپەڕاند، ئێستا شانازی بەخیانەتەکانیان دەکەن، چونکە لەلایەك لە بەرانبەر خیانەتەکانیان هیچ پەرچەکردارەك نابینرا. لەگەڵ ئەوەشدا پەگەی سیاسی و ئیداری، دەستکەوتی ماددی، پیاهەڵدانی درێژنانی دوژمنان و کەیلەکانیشیان بەدەستهێناوە. بەهەی ئەو ریالیتێ گەیشتوون بەترپکی دەسەلات و پارە و ..تاد. ئەوان قەت خۆیان وا بەگەورەیی نابینیووە، بۆیە لەپێناویدا هەرچی پێویست بێت دەیکەن، مرۆڤدەکوژن، پێشمەرگە رادەستدەکەن، قاچاغی سنووورکان دەکەن، پارە و نەوت دەدزن، دەبنە حەشدی شەعبی، خاکرادەست دەکەن و..تاد. ئەوان تەنانەت قوربانیش بە خیانەتەکانیان دەدەن، چونکە ئیدی لەلایان پیرۆز.
خیانەتکاران نەك هەر خیانەت بەنەنگی نازانن، بەڵکو شانازیشی پێوەدەکەن، لەلایەندا خەسڵەتێکی بەهێزیە. ئەوان کۆجیتەی دیکارت (من بیردەکەمەوە، کەواتە من هەم)، بە کۆجیتەی خیانەتکار (من خیانەت دەکەم، کەواتە من هەم) گۆیووە. نرخ و بوونی خۆیان لە خیانەت دەدزنەوە، هەربۆیە هەمەنی بە دەکەن.
ئەوان لەنەوان خیانەت بە دوژمن و شکستگەری بە نیشتیمان، لە نەوان کەیلەیەکی قرارگە و سەربەخۆخوازێکی کوردستان، لە نەوان سەرکزێکی پێش ئاخوندەکان و جوامێرێکی ولآتپارێز، هەمیشە ئەوەی یەکەم هەلدەبژێرن، چونکە ئیدی ئەوە بەپیرۆز دەبینن.

د. زیرەك عەبدوللآ – ئەمانیا

ئیدە و زیری بەرجەستە.. کاوە جەلال

چەند ڕۆژی ڕابوردوو لە گەرمەی خەپشاندنەکاندا ئاشکرا بوو کە هیچ ئیدەیەک لە بنەڕەتەوە لەنەو و بنەو ئەواندا بەرجەستە نەبووە، واتا نەبووە بە زیری ماتریال. لە هاوکات هەر لە گەرمەی ئەو خەپشاندان و سەرهەڵدانانەدا تەواوینەک ڕادەگەیەنرا کە بەرواڵەت وزەی لە ئەنارکیزمەوە وەرگرتبوو: تەواوینەکە پشوازیی لە چالاکیەکانی گەنجانی سەرهەڵداو دەکرد و "ئامۆژگاری"ی دەکردن کە ڕەکخەران یان پشتەو قبووڵ نەکەن، ڕێ نەدەن خاوەندارێی بکرێن، ئەو چونکە گەیا پشتەوان سەرەنجام، هەرئەوەندەی لەگەڵی سەرهەڵدانەوە بە دەستەبات بگەن، دەبنەوە بە چەوسێنەر، کەواتە ڕەوشکە بەو هەیەوە ناگەڕێت و کرداری زیرمەندی ئەوانیش بەفیڕۆ دەچێت. ئەم تەواوینە تا ئەو ڕادەیە بە ئەمە جێی سەرنجە، کە دەرفەتمان دەداتێ دانوستانی خودی تێگەی "پشتەنگ" یان "پشتەو" بکەین کە ئەویش بگومان ڕواڵەتیانە لە لەنینیزمەوە وەرگیراوە، هاوکات هەروا ڕواڵەتی دەکرێت بە مەترسیەکی هەڕەشکەر لە چارەنووسی سەرهەڵدان و ڕاپەڕینەکان.

خەپشاندان زیرە، لە دەشت وەک زیرەکی نەرمی بەرجەستە دابنرێت،

چونکە ھەوتی سیاسەتی پیادەکراوی ڕیال "دەشوێنەت" – ئاخر ھەی پەدەگرێت. ئەوجا نەشیاو نییە کە ئەم زەبرە بەرجەستەیە کەپە بەستنەت، بەگومان نەک لە خۆیەوە، بەڵکو لە داکەوتدا کەپەی پەدەسنرێت: بە کرداری ئاژاوەگێڕان، بە ستراتیژیی زەینکارایان (ئینتەلەکتوەلان) – ھەروەھا نەشیاو نییە کە ھەزی دەرکیش خەی نەخزێنەتە نەوییەوە، کە وەک ئەگەرێک لاوازە و ھاوکات بابەتی پەوخەریکبوونی ئەمە نییە.

لە ئیدە دەشت بریتی بێت لە کرەکی تیشکەند کە وەک ھەشنایی بە بەردیدی سەرھەداوانی ئاگامەندەوە ھووەو ئامانجی دیاریکراو پەخشدەبێتەوە. ئیدە لەم ھووەوە کە وەک ھەشنایی ئامانجدار داواکاریی بە گەینی پەیوەندییە جڤاکییەکان لەخۆگرتووە، ئیدەی ئازادییە، وەک ئەوەش دەرچەی کردارە بە مەبەستی ژیانی ژگارکراو لە ستەم ی دەسەاتدارانی ناەوا. لە ھاوکات دەشت ئیدە لە کەلەپووری سوننەتیدا، لە ئایینی باەدەستدا، بەبینرێتەوە و پاشقڕیانە ھانای بە ببرێت، کەواتە ئەستا کرەکی تیشکەند نییە، بەڵکو دەستوەژەکە کە بە ترسەوە لە تەنگژە و شەواییە جڤاکییەکانی سەردەم، لە سەرھەدانی شەوە ژیانی نوێی نامە بە تراديسیۆن (تەقالید) و ھتد، ھانای بە براوە. ئیدە لەم ھووەوە بنەمایەکی سەرەکیی کەیلایەتییە لە پەناوی بنیاتنانی ژیانی سستکراو لەژێر ھەبەریی "پیاوانی تاریکیگەرا"دا کە وەک خواستی باەاترین خودایەتیی گریمانەکراو ھەوایەتیی پەدەرێت.

بە پەچەوانەی ھەردوو ئەگەری بەرجەستەبوونی ئیدە کە بەگومان دەشت لکی جیاوازیان لە بکەوێتەوە، خەپەشاندان و سەرھەدان بەبە ئیدە ھیچی دیکە نین جگە لەو ترومپا بە سەرقاپە کە ترەتسکی وەک وێنەیەک بە شەشی 1905ی ھوسیا بەکارید ھەنێت و ھەمی نەوی بەبە بوون بە وزە بە گشت لادا پەرشدەبێتەوە.
کەواتە ھەر زەبرێکی بەرجەستە دەکەوێتە بەردەم پرسیاری دەرچە (مەبدەئ)، ئەوجا بەردەم پرسی ڕاڤەکاران و بەکاربەرانی ڕاڤەکان، یان داەڕژەرانی ستراتیژیی بەرەنگاربوونەوە و ھتد. ئاخر جەماوەر بەزەریی "ئیەراسیونال"ە، کەواتە نەک "نائاوەزمەندە" / "ناعەقلانییە"، بەڵکو پەیوەندیی کەپەسەندووی ئەو لە "پەنام"ی ڕاسیدا / ئاوەزدا ھوودەدات، بەیە جەوگرتنی گەرەکە. گومانی تەدا نییە کە دەشت پەیوەندیی کەپەسەندوو بەدەی ھەندێک گەمەڤان بێت، ھەروەھا دەشت کەسانی داخ لە دە زیتببنەوە و بەھەی ئەزموونی ڕابوردووی خەیانەوە ببڕن: "تکایە واز لەو گەنجە دەگەرمانە بھێنن

با داخی دەی خەیان هەڵەژن"، لە ئەو جارە هەوڵستە خەیشی پڕچەکداركەی ئیراسیۆنالە: ئاستیەكەی ئەو خەی هەندە داخ لەدە، بەڵە تەنانەت دەشت هەندە بە كیین تەنرابەت، كە ئیدی تەواو لە پەنامی ئاوەزدا كردار دەنوێنەت، واتا: یان دەنگ هەڵدەبەت یان خەی بەبە پرسیاری ڕەكخستن دەچەتە نێو خەپشاندەرانەوە – ئاخر ئەویش دەیەوەت خەی خاڵی بكاتەوە، ئەوجا چی دەبەت با ببەت! لە داكەوتیانە بەوانین، ئاپەڕین هەمیشە لە مرۆقانی ئاپەیو پەكدەت و لەنەوێدا ئادەی بینین و توانستی ئەرگومەنتهێنانەوە و فەرمولەكردنی هەنگاوی نوێ لەنەو پەیوەندیی ڕەژیدا ئوودەدەن. ئەم گومانی تەدا نییە هەموو سەرهەدانەكی ئەناركیستیش دەگرێتەوە كە لە نەوێدا بەناچاری پەیوەندیی ڕەژیی زیندەبنەوە، ئەوە نزیكەی تەواژئاسا، چونكە دەبەت جاماوەری ئاپەیو بە ئاستەی دیاریكراودا ببڕێت. كەواتە سەرهەدانە ئەناركیستییەكانیش هەردەم "ێكخراون" لە لایەن زێنكارایانی ئەناركیستەوە. ئاخر ئەناركیزم ملدانەبەری بەسەروبەر نییە! خەباتگەران لەڕەش دەكەونە بەردەم پرسیارەكانی "ەشن-تر"، "ەبین-تر"، "دەرككەر-تر بە مەترسی" و هتد.

كەواتە پرسیارەكە ئەوە نییە كە چەن بە ئەو جارە ەوشانە شابلەنی (پەشنموونەی) چەسپێنراو، بە نموونە روانەتییانە مەترسییەكانی لەنینیزم وەك دەرچەی نرخاندنی سەرهەدانەكە وەربگیرێت، چونكە مرۆڤ دەمەكە هەر ئەوها روانەتییانە پەی ئاهاتووە، بەڵكو لە بنەتەدا ئەوێیە كە داخە چەن بشەت لە سەرهەداندا شەوێیكی ەكخستنی ەوشكان و پەیوەندییەكان بنیاتبنرێت كە تێیدا ئاگامەندانە ەڵ لە سەرهەدانی ەبەرانی ستەمكار گیرابەت. بە نا؟ ئایا مرۆڤ خەی خالق نییە؟ كەواتە ئەوشی لەدەوشتەوە.

ئەوە كە ئەم زەر جار وەك "سكاڵا" دەیبیستین و كوردانی ئیراق وەك داماو دەنرخەنێت، گەلێك ئاستی لەخەدەگرێت. ئاخر لە ئەزموونداریدا بینراوە كە چەن ئەو كوردانە لە لایەك وەك داماو لە بەردەم سوپای بگانەدا سەریان كزكردووە یان ترسنكانە كەوێان كردووە(!)، لە لە لایەكی دی هەر ئەوان وەك داماو پەهەست و سەز دوای بچكە فەبازكانی شەخایەتیی تەریقەت كەوتوون و چەكیان بە هەگرتوون، كە ئیدی وەك سەزمەند و داكەوتنەبین خەیان بكوشت داوە، خەیان خزاندەتە نەو كارساتی ماباتییەوە یان لە ئاستەكی بزووبوونی سیاسییاندا وەستاون و پاشكشەیان كردووە. بە هەر حاڵ، ئەو داماوانە ئەمەش وەك دوێنە بە خەیان سەركزانە دەژین و

گوزارانیان دابین دەکەن یان دەکەوزنەوە، لە لایەکی دی کەمینەیەکیان پارش و باو داخی دیان هەدەژن و چالاکی دەنوێنن، بەبێ ئەوەی هەرگیز بەئاگاهێنرابن لەو ڕاستییە کە تەنیا بووني ئیدە بە زەبری بارجەستە دشت ڕێگەی سەرفرازیان بە خەش دەکات – یان نەیکات! ئەوجا گومان لەوە ناکرێت کە هزرکارایانی سونناتی، واتا مەلاکان، یەکەم کەسن کە لە بنەمای بەگژنەویستی چەسپنراوەوە دژین و دژاخڤن و کرداری کنکرێت دەنوێنن، کەواتە دژباری یان تەنانەت دوژمنی هزرین و کرداری ئاستدراون لە بکەری مرۆڤیەوە. ئەوجا دەستەبرایانی / دەستەخوشکانی ئەوان وەک پەخشانگرایانی خوێنڕەوەی هزری ئەوروپی، دزەکانی نووسین ی هزری و ئەدەبی، داژڕەوانی دەربەینی تەمارکراوی ئەوروپییانە، لە پلەی یەکەمدا سونناگرایانە کارایی خەیان وەردەگرن – ئاخر وەک کوان و کچانی ئەو پەیوەندییە ستەمکارانە بە خودی ئەو پەیوەندییانە دژین. لەم پەیوەندییەدا ناژنامەوان و نووسەری ڕەخنەیی، دەگمەنکی خەریککرووان بە پرسە هزرییەکانەوە، کەشکی ئەوتە وەرناگرن و بابەتی پەوخەریکبوونی ئەمە نین.

لە لەم پەیوەندییەدا ناڕەوا دەبین گەر ئاماژە نەدەین بە هاتنی ئیدەی بارجەستەبوو بە نەو کوردانی ئیراق، کە لە "ئوجەلان"ەوە سەریهەداوە و لەنەو ئەمانیشدا ڕەژییانە کارایی وەرگرتووە. بە هەر حاڵ، ئەوە دەکەوتە سەر کوردەکانی ئیراق خەیان، کە بەحوکمی مژووی خوناویان، حەساری ئابوریی نەریتەکدەریان، ڕواڵەتگەریی سیاسەتکاران و زەرینەی هەرە زۆری بەناو ڕەشنبیرانیان (کە ئەمانیش زەرینەیان بە-بیرن و هەندکی دیکەیان تاریکبیرن!)، کەستییەکی تەواو جیاوازیان لە کەستیی کوردانی ئیران و تورکیا و سوریا هەیە، کەواتە لە دوو سەرەوە دەکەونە بەردەم پرسی خەریکبوونی ڕەخنەیی بە هزری ئوجەلانەوە: یان تەنیا زەینمەندانە دانوستانی بنەڕەتەکانی ئەم جیهانبینییە دەکەن، کەواتە وەک ئاڵەنگارییەکی هزری وەریدەگرن کە لەبەرئەوەی ئاڵەنگارییە، ئەوا خەریکبوون پەوەی ناچارکییە، یان لایەنگرانی هزرەکە خودی ئەو هزرە پەیوەند بە کەستیی نوێی کوردانی ئیراقەوە هەموار دەکەنەوە (مەدیفیکەیت دەکەن) – کەواتە نەک سونناگرایانە بەبە پرسیار بگەی بخەن! هانای بە بەرن!

چۆن لیبراڵەکان بوونە لایەنگیری تیۆری پیلانگێڕی ؟-1-.. نوسینی: جۆن گرای وەرگێڕانی لە فارسیەوە: مەحمود عەبدوڵا

"لیبراڵەکان هەمیشە خەیان بە سیمبولی عەقڵانیەت زانیوە، بۆیەهەڵەکانی خەیان نابینن"

بەشی یەکەم

لیبراڵەکان ، چ چەپگرا کان، چ ڕاستگراکان ،هەمیشە باڵەسیاسیەکانیتریان بووە تەمەتبارکردوە ، کە لایەنگری تیۆری پیلانگێڕین . واتا وابیردەکەنەوە کە دوژمنانی پیس و مەلعون دەستیان خستۆتە ناودەستی یەکتر ، تا هەل و مەرجی کەمڵایەتی تێکبدەن .
بەڵام دوای هەڵبژاردنی ترەمپ و " برکزیت "چونەدەرەوەی بەریتانیا لەیەکێتی ئەورووپا" ، وادیارە کە خودی لیبراڵەکان خەیان کەوتونەتە باوەشی تیۆری پیلانگێڕیەوە و ،دەڵێن پۆتین و کەپانیا کانی تێکنەلۆژی دەستیان خستۆتە ناو دەستی یەک ؛ تا ڕۆژئاوای ئازاد و پێشکەوتو ابکەشنە ناو زەلکاوی ئیستیبداد و پۆپۆلیزم .

ئەو وەرچەرخانە گەورەیە چۆن ڕویدا ؟

تا ئەم دواییانە ، بەچونی لیبراڵەکان ئەوەبو ،کە هیچ پیلانگێڕیەک لە ئارادانییە ، هیچ پیلانێک بەهیچ پێوەرێک ، کە ئەهمیەتێکی مێژویی هەبێت، لەئارادانییە. مێژوو واتا قۆناغە دورودرێژەکانی ئاژاوەو نەزانی ، بەجگە لە هەندە دەرفەتی بەیناباین ،کە کەسایەتی ئاقڵی وەک خەیان "لیبراڵەکان" دەسەاتداربوون.
بەتێپەڕینی کات عەقڵ پێشدەکەوێت و لەمپەرەکانی بەردەم هەزی لیبراڵ نامێنن . لیبراڵەکان لە سەرکایەتی هەموو حیزبەکان ،باوەڕیان وابوو، کە مێژو :"واتا دواهاتی تەدریجی و پێشکەوتنی مەرحەلە بەمەرحەلە "، ئەوان باوەڕیان بەهاتنکایی جۆرێکی باشتری سەرمایەداری ،یان سەسیال دیموکراسی هەبوو . لیبراڵەکان تامەزرۆی پێشکەوتنی بەردەوامی ئاقڵ بوون ،ئەمبەت بە پێشنگایەتی خەیان.
پێیان وابو ، ئەم پێشکەوتنە هەمو بەربەستکان دەبەت و هەزە

تاریکەکانیش ئەگەر بیانووت بۆربۆ پشکۆوتن بگرن چارنوسیان هیچ نابێت جگە لەناکامی .
بەڵام لە چەندسالی ڕابردودا ، دیدگای لیبڕاڵەکان گۆڕانی بەسەردا هاتووە، دۆرچونی "ترەمپ" لەهەڵبژاردنەکان و ، ڕاپرسی " برکسیت "و پشتەوی پۆپۆلیزم لەرزی خستۆتە گیانی "ئیمان بە عەقڵ" .
دواجار لیبڕاڵەکان بە هونکردنەوەی ئۆگۆڕانکاریانە لەسیاستدا ،کە لەگەڵ تیۆری مێژویی خۆیان ناتەبان ، کەوتنە سۆراغی هۆزێکی شاراوە .
زهنیەتی پیلانگێڕی ئێستا لەناو ئۆجماعەتە ڕەواجی هەیە. ئەوەی دوساڵ لەمەوبەر "پش هەڵبژاردنی ترەمپ" بە وەهم و خەیاڵاتیان دادەنا
" واتا سیاسەت بەدەستی یاریکەرانی شاراوە بەڕەوڕەچەت" ئەمڕۆ خەیاڵی باوەڕیان پێیەتی. لەم دونیابینیەی لیبڕاڵەکاندا ، نێک تەنها پشکۆوتن وەستاوە، بەڵکو بە شێوازی شاراوە و، ئەنقەست هەموشتێک تێکدەرەت و ، پێچەوانەی دەکرێتەوە. ئەوباوەڕەی کە هێزی شاراوە فەرمانڕەوای ڕوداوەکانن ، مەترسیدارترین ژەهرە لەگەڵپانی سیاسیدا. "نورمن کوهن" لەکتێبی " مەزنی جینەساید" دا(١٩٦٧) توژینەوەیەکی سەنگینی سەبارەت بوودەقە ساختەیی سایبی – ١٩٠٣ – ئەنجامدا ، واتا پرۆتۆکۆلی گۆڕەکانی صەهیۆنی .دەقێک کە بە ئەگەری زۆرەوە ساختەو دروستکراوی یەکێک لە ئەفسەرانی دەزگای نهێنی "تزار" بووە.
کوهن ، دەری خست ئەودەقە خراکی تیۆری پیلانگێڕیەکی گەورە بو، کە ماهیەتێکی دژە یەهودی هەبوو. لەدوای کەمەک گۆڕانکاری سیاسی گەورە بە هەڵەکەست گەیشت . لەژیکی ئۆجۆرە تیۆرانەی پیلانگێڕی لەواقیعدا قەتوعامە . بەوشێوەیە پرۆتۆکۆڵەکە بە پاساودانی پێژەی لەناوبردن بەکارهات، کە لەمێژودا وێنەی نییە.
بە وتەی -کوهن- ملیۆنان کەس لەسەربنەمای ئەو باوەڕەکوژران : "یەهودیەکان،هەمویان،لەهەرکوێی جیهانبن،ئەندامی یەک ڕێکخراوی پیلانگێڕن ،کەدیانەوێت بشەریەت وێران بکەن و پاشان دەستی بەسەردابگرن. " زیندوبونەوەی دیدگای نکۆیکەری هۆڵەکەست ،نیشانەی دڕکوتنەوەی دوبارەی ، ئەو خەیاڵە ژەهراویەیە.نێک هەر لای "ئاستی تونددڕەو" کە هەرگیز بتەواوی ئۆوخەیاڵیان نەخستەلاوە، بەڵکو لای کەسانێکیش کە خەیان بە پشکۆوتنخواز دەزانن.
بەڵام تیۆری پیلانگێڕی نەتایبەتە بە "ئاستی تونددڕەو"
نە تایبەتە بەو نەوە نوێیەی دژە یەهودی، کە لەناو بشێک لەچەپەکان دڕکوتوە . لیبڕاڵەکان لەکۆنەوە ،تانە لە ئاپرتەکانی مردنی بەکەمەڵ دەدەن ، لە ژێرەمە پشکۆوتوەکاندا و دەژن ئەو جۆرە

ئامارانە پەوپاگەندەن. یەک نمونە وەردەگرین،کەلە سەرەتای دەیەی ۱۹۳۰ەویدا، ئەرگانە موحتەرەمەکانی ڕایگشتی لیبڕالەکان ، ئەو حەقیقەتیان پەسەند نەدەکرد، کە گرانیەکی گەورە لەیەکەتی سۆڤیەت ڕویداوە. ئەوگرانیە فاجیەکی سروشتی نەبوو،بەکو دەستکردی مرۆڤ بو ،بۆری سیاسەتەکانی ستالین بوو .لەدەستانی بۆرهەم و ئاژەڵ لە پڕۆسەی هاوبەشیکردنی کشتوکاڵ،داواکردنی بەکەی زۆر لەداهاتی جوتیاران ،ناردنەدەرەوەی خەڵو خەرمانەکی زۆر بۆ بەدەستهێنانی پارەی بیانی ،گرانی دەستکردی یەکەتی سۆڤیەتی لەکەوتوە. لەساڵانی(۱۹۳۲ – ۱۹۳۳ .)
"برسەتی ، یا مردن بەهەی برسەتیەوە لەئارادانیە،بەکو مەرگ ومیری فراوان ، لە نەتیجەی بەدخەراکی وهەڵەخەریە" ئەو قسە سایرو عەجیبەلە ڕاپۆرتی ۳۰مارس ۱۹۳۳ لە نیەرک تایمزدا باوبەتەوە،بەک لەوکاتەدا ملیەنان سۆڤیەتی لەبرسا دەمردن. چونکە گرانی تاساڵانەکی زۆر شاردرایەوە،ناکرێ بەیەن دەقیق چەند کەس مردن،بەڵام ئەوەی کە ئاماری مردوان گەیشتەملیەنان کەس بەهەندەک کەس ئاشکرابوو. لەوانە ڕۆژنامەنوسی ئەمریکایی "یوجین لیونز" کە ئەو لە کتەبی " پاسەوانیکردن لە یەتپیا "لە فەصەی "لەشکری چاپەمەنی گرانیەک دەشارنەوە"ئاماژە بەو ڕاستیانەدەکات.
کتەبەکەی لیونز، لەبەر چەند هەکارەک جگای سەرنجە.لەوکتەبەدا کەمەک دیمەنی ڕۆژانە ڕوندەکاتەوە ،کە خەی و ڕۆژنامەنوسکانیتر، لەهەواڵە نەردراوەکانیاندا باسیان نەکردوە:
سەدەها ئاوارەی چەکن و گەمار، لەناوچە وەرانبوەکان لە دەوری ئەستگەی قیطار خەوتیان هەداوە، بە خەرایەکی وا کە پلیس ناتوانە پاکسازیان بکات .سەربازانەک کە گوندیەکان لە شۆقامەکانی مسکە دەسوڕێننەوە " دیمەنەکی وا کە ئاسایی بە نیونیگا سەرنجی کەمەی پیادەڕە بەخەی ڕادەکێشێت. "هەزاران منداڵی بێ ماڵ و فڕەدراو ، ،منالانەک کە لە پڕۆسەی هاوبەشیکردنی کشتوکاڵ دایکوباوکیان مردبون، هەتیوببون، پاسەوانانی دەزگای ئاسایشی وەک حەیوانات لەڕولاواز مراقبیان دەکردن.
بەشەکی کتەبەکەی لیونز بەناونیشانی"دو کە دو دەکاتە پێنج"، دەستەواژەیەکی جورج اورویلە لە ڕۆمانی" ۱۹۸٤"دا، ئەوبەشە نیشانیدەدات کە زهنیەتی لەکدژی سۆڤیەت چەند عەجیب و غەریب بو. لەنەوان ئەوکتەبانەی میوانانی خاریجی لە سەر تەجروبەی سۆڤیەت نوسیویانن ،پاسەوانیکردن لەیەتپیا ،لەهەمویان لەقاودەر ترە. بەڕۆم گرنگترین بەشی کتەبەکە کەبەکەکی ئەمەدەت ،ئەویلەوبەشەدا لیونز پیلانەک ئاشکرادەکات: ئەو لەگەڵ ئەندامانیتری لەشکری ڕۆژنامەوانی دەرەکی لە پیلانگەیەکی سەرکەوتو

دا، متمانەی ئەو ڕۆژنامەنوسیانەی نە هەشت، کە ئاپارتی لەسەر گرانیەکەی سانی ـ١٩٣٠- بەاوکردبوو و زەمینەسازیان کردبو، بۆ دەرکردنی ئەوڕۆژنامە نوسلە سۆفیەت.
لیونز چەپگرابو،ڕۆکی چالاکی بینی لە بەرگریکردن لە"ساکو و وینزتی" دوو ئانارشیست. ئەو بە ناونیشانی ڕۆژنامەنوسی ئامریکایی بە ئاژانسی خەبەری" تاس سۆفیەتی "کاریدەکرد. ئەو لەسالی ـ ١٩٢٨- کە هەواڵنێری یونایتد پرەس بو، ئومەدی زۆری بەڕۆژەمی شۆڕەوی هەبو، یەکەمین ڕۆژنامەنوسی ڕۆژئاوایی بو ، کە مەڵەتی چاوپێکەوتنی تایبەتی لەگەڵ" جۆزف ستالین" پەدرا ، کارگێشتە گرانی و تەواوی ئومێدەکانی بون بەهەم. ئەوەی کە " لیونز "بەهاوکاری ڕۆژنامە نوسە بیانیەکانیتر هەوڵی شاردنەوەی گرانیان دا ،ئەسڵەن بە هیچ جۆرێک بەهەکاری هاودەی ئایدیۆلۆجی و یەتپیای سۆفیەت نەبو؛ بەڵکو دەترسا مەڵەتی کار کردن لەدەستبدا ت و بگەڕێتەوە ڕۆژئاوا. کە لە وێش هەڵاوسانێکی گەورە و بێکاری ئوبەوەی دەبوو.ڕۆچاونەکردنی هەڵە سورەکانی شۆڕەوی و لەدەستدانی پیشە بۆئەو هەمان دەرئنجامی هەبوو. بەدەر لە هاوڵایی سیاسی ، ژمارەیەکی کەم لەڕۆژنامە نوسان ئامادەبون ئەو مەترسیە بە نرخی گیانیان بکەن .
لیونز، ئەو پیلانەی بە ئاشکاوی گەڕاوەتەوە،بە تێکڕکردنی هیچ ئیحساسات و هەیجانێک. یەکەمین ئاپارتی موعتەبەر دەربارەی برسیەتی لە سۆفیەت، "گرت جونز" بەاویکردەوە لە "منچستر گاردیان"ئەو ڕۆژنامەنوسێکی خەکی وەڕز بو، سکرتێری پشوی "لوید جۆرج "بوو. ئەوکاتەی لە سۆفیەت نیشتجێبوو، بەنهێنی سۆفریکردبو بە ئەکراین ، لەوێ تێبینیەکانی خۆی تۆمارکردبو.جۆنز تاکو تێنیا لەناو گوندەکانو کەڵگە کشتوکاڵیە هەرەوەزیەکان دەهات و دەچو،هاواری خەڵک دەبیستێت :"نان نییە؛دەمانەوێت بمرین"
لەیەکێک لە سۆفرەکانیدا ، بەقیطار ،یەک سەمونی وشکی لە تفدانەکەی هەنایەدەر وفڕێیدا،بەڵام یەکسەر کەسکیتر هات و هەڵیگرتەوەو خواردی، جۆنز لەئاپارتەکەیدا ئەو ڕوداوانەی برسێتی باسکردبوو، پاداشتی جۆنز لە و ئاپارتە دا ئەوبو بەهەمیشە لەسۆفیەت دورخرایەوە و گەڕانەوەی بە سۆفیەت لە قەدەغەکرا .بەهانەی دەرکردنی ئەوبو ،کە پەیامنێرێکی ئاستگەنیە و ناتوانێت متمانەی پێبکرێت. لەئاستیدا ئەوە پەیامێک بو کە لیونز و لەشکری چاپەمانی شۆڕەوی لە دیدارێکدا لەگەڵ ئەفسەرێکی پلەبەرز ی چاپەمانیەکانی شۆڕەوی لە ژوری هەتڵەکدا وەریانگرت. ئەو ئەفسەرە قەناعەتی بە لیونزو هاوڕێکانی کرد،کە لە بە ئیعتبار کردنی جونز دا خەمانە و برایانە ڕەفتاربکەن.لیونز دەڵێت : «لەماوەی ئەو هەموساڵە لەدەستکاریکردنی ئاستیەیە بە خۆشکان لەڕۆژەمە دیکتاتۆریکان

دەرکردنی جەنز، بڕیەم بە هەڕەشەترین کاری نابەدە بو کە بەمان پێشهات . بەڵام ئەوکارەمان کرد ، بەدەبەینی ناوون ودووانە ئەوکارچێپەکەمانکرد.

لەدوای دەرکردنی لە یەکێتی سۆڤیەت ،جەنز وەک پێیامنێری مەحەلی لە کاردیف کاری دەکرد. پاشان بەهەکەوت چاوی دەکەوێت بە "ولیام رندالف هرست" کە یەکێک بولە کەسە خاوەن هەژمونەکان لەبواری چاپەمەنی دا،لە ئەنجامی ئەودیدارە دوبارە جەن پیشێی هەژنامەوانی بییانی گرتە ئەستە .ئەو چو بە چین تا لەبارەی مناقەشێی چین و ژاپەن لەاپەرت سازبکات ،بەڵام لەوسۆفەردا کە بەناوچەیەکی دور لە دەستی چین ئەنجامیدا لەلایەن چەتەکانەوە دەگیرێت ودەکوژرێت.هەندێک دەهەت سۆڤیەت دەستی لەکوشتنی داهەبو،بەڵام بەهەگەی هەون لەبەردەست نییە کە بیسەلمێنێت.بەدەرلە چەندوچونی مردنی ،جەنز قوربانی پیلانێک بووکە لیونیز لەکتەبەکەیدا تەماریکردووە. لیونزو هاوەکانی تاچەندین دەیە کەمەکیان کرد بە شاردنەوەی برسیەتی و گرانی لەیەکێتی سۆڤیەت .نەهەشتنی اعتباری جەنز بەشێکی گرنگی ئەو چالاکیانەبوو ،بەڵام دیدی لیبەراڵەکانی ئەو کاتە دیسان یارمەتیدەری ، ئەو فریودانە بوو.
لویی فیشر، هەژنامەنوسی کاریگەری ئەمریکی کەلەساڵی ١٩٣٢ دوبارە سەردانی سۆڤیەتیکرد ، دوبارە ئەو گەڕانەوەیە هەواجی پەیداکرد کە گریمانی دابین نەکردنی خەراک بەرەنجامی هەڵەگرتنەوەی خەڵەوخەرمانی پەویست و هەرشە وهەڕانکاریەکانی دژە سۆڤیەتی بوو. فیشر لەبەراوانە ئینکاری هەبونی برسیەتی و گرانی دەکرد لەروسیادا.ئەو هەرگیز ئەندامی حیزبی کەمونیست نەبو.بەڵکو پەیوەستبو بەکەمەڵەی چەپە لیبەراڵەکان ،کەباوەڕیان وابو سۆڤیەت نمونەی بەرجەستەکاری پشکەوتنی مرۆڤ و دەبەت دژی هەر ئاپارتەک بن دژی یەکێتی سۆڤیەت. تەنیا کاتێک جەنگی سارد دەستەکەی کەشفکردن و ،و فەیلەق هاوبیرەکانی پشویان ئیعترافیانکرد ،فیشر بایدایە وەو دانی بەشتێک دانا کەهەرلەسەرەتاوە دەیزانی. گوایە تا ئەوکاتە واتەسەویکردوە کە ژمارەی قوربانیەکانی تەجروبەی سۆڤیەتی بەرهەمدار دەبەت!

ئەو بەچونە باوەی هاوسەزانی یەکێتی سۆڤیەت ،لەگەڵ ئەو ئیدیەمەی جەرج ئەروەل" سیاسەتی هەنگاوبەهەنگاوی کارساتبار " یەکدەگرتەوە،کە لە وتارەکدا لەساڵی ١٩٤٥ نوسیبوی.
ئەو تیۆرە سیاسەتی هەنگاو بەهەنگاو دەەت : پشکەوتنی مرۆڤایەتی لەڕگەی هەواوی گەوردەبەت ،کە زەرجار دیکتاتۆریەت و کوشتاری

جەمعیی دەبەت. هەندەک لە وانەی باوکیان بۆ تیرۆر هەبو سۆسیالیستەکانی وەک"سیدنی" و "بئاتریس" و "وب "بون
لەدیدی ئەوانەوە ژنەمی سۆفیەت لەبنچینەدا ژنەمکی پشکۆتوو ، بەڵام هەنگاو بەهەنگاو پشدەکەوت .بەڵام دەبو بگوترایە هەنگاو بە هەنگاوی کارساتبار .لەڕاستیدا ئەم واتا پیادەکردنی هەمان دیدگای گۆشبینی لیبراڵەکان "میلیوریزم" سەبارەت بە پشکۆتنی ڕاستەقینە ئاسای مرۆڤایەتی و ئۆقە ، بەڵام دەربارەی ئوبەشی مرۆڤایەتی کەزەر دواکەوتوون.

هەڵمەتی شاردنەوەی برستی لە یەکەتی سۆفیەت ئەنجام بەخش بو ، چونکە ئوشتەی کە ئەو لیبراڵانە نەیاندەویست بیبیستن پێی سەلماندن .گاڵتەجاری ئەو بەسەرهاتە لەوەدایە کە سەرکەوتنی تاڵادێیەک قەرزاری پیلانگێڕیەک بو، هەمان پیلانگێڕیی لیونز و هاوکارانی کە لە مۆسکۆ ئامادەیانکرد . لەجەری هەمان پیلانگێڕیی کە لیبراڵەکان پەداگریان دەکرد ونەدات .لە عەینی کاتدا ،کە ئەم جەماعەتە ڕاپەرتەکانی مردنی بەکەمەڵ بەهەی برستییان بەناڕاست و دەسیسە و ساختەکاری ڕاستگەرادەزانی و پێیانوابو دەبە نکۆیان لێبکەن. دەبە بزانین لەوکاتەدا لیبراڵەکان گومانی بونی پیلانگێڕیەکیان بەمەشکداهاتو،لەدیدی ئەوان برسیەتی جەرەک هەوڵی ساختە بو.شەواز و تایبەتمەندی گومانکردن لە سیاسەتی ئەمریکایدا " لەکەینەوەیەکی چەوپێی ریچارد هافستاردە دەربارەی تیۆری پیلانگێڕیی ١٩٤٢ "دا .لەو لەکەینەوە دا دەریخستو کە چۆن زیهنیەتێک کە بە هەی گومان و دودڵی بەدبینانە پکهاتبەت نەک تەنها دەبەتە خراکی هەوادارانی "بری گلدواتر""کاندیدی ڕاستگەرای حزبی کەماری خوازی بە سەرکەماری " ،بەڵکو دەبەت بەسوتەمەنی بۆ ئاگرێک کە جوانەوە کانیتر ، لەناو توژی ڕاستی تونددەو هەڵیانکردووە.تەواوینەکانی گلدواتر ،تا ئەمەش لەشیکردنەوەکانی گەڵپانی سیاسی دا بەکاردەن .بەڵام ئەم بۆچون و تەواوینانە لەهەمانکاتدا سەبارەت بەلیبراڵەکانیش ڕاستن،چونکە لەناو ئەو جەماعەتەشدا باوەبون بە کەخراوی نهێنی و پیلانگێڕیی پەریسەندەو و پێیان وایە لەگەڵانکاریە سیاسیەکانی ئەم دواییانەی ئەمریکا و ئەوروپادا پیلانگێڕیی هەبووە .سەرێک کەماری پشو جیمی کارتەربە سەراحەت دەڵێت: ترامپ بە موداخەڵەی ڕوسیە لە هەڵبژاردنەکانی ٢٠١٤ براوەبوو.لەبەر یتانیاش کەسانی وەک "بن بردشاو نمایندەی پارلەمان" و "کارل کدوالار" پروپاگەندەیەکی هەمان شێوە دەکەن، دەربارەی ڕاپرسی دەرچونی بەریتانیا "برکسیت" زەدەیی نیە ئاگەر بەم ئەستا لیبراڵەکانیش سەبارەت

بگۆڕانکاریسیاسیە بەرچاوکان باوەڕیان بە تیۆری پیلانگێڕی هەناوە .

هەبەت ئەو تیۆرانە بەشێک لەڕاستیان تێدا.کەسێک کە تەزقاڵەک روسیە و پۆتین بناسێت ،ناتوانێت گومان نەکات کە ڕوسیە هەوڵیداوە مۆداخڵە بکات لەسیاسەتی ڕۆژئاوادا.بە پێی هەندە بۆگۆی یەکلاکەرەوە روسیەو حیزبەکانی ڕاستی تونددەو پیۆنەدیان هەیە،لەوانە بەشێنی پشتیوانی دارایی بە ڕاستی تونددەو .هەروەها بەکارهێنانی تەکنەلۆژیاتیەکان لەلایەن ڕوسیاوە و بە هەڤگرتنی دەنگدەران بۆئەوەی دەنگ بە ترەمپ بدەن ،یان هاندانی دەنگدەران بە دەرچونی بریتانیا لەیەکێتی ئەورووپا
بەکارهێنانی تەکنەلۆژیاتیەکان لەلایەن ڕوسیاوە و بە هەڤگرتنی دەنگدەران بۆئەوەی دەنگ بە ترەمپ بدەن ،یان هاندانی دەنگدەران بە دەرچونی بریتانیا لەیەکێتی ئەورووپا ئەوە قسەی لیبڕاڵەکانە لەئێستادا . ڕاستە دەوڵەتی ڕوسیا پێشڕەنگ بوە لە پشکۆتنی جەنگی زانیاری و هەواڵگری.بەڵام ئەو مانای ئەوەنیە ڕوسیا ئەندازیاری گۆڕانکاریە سیاسیەکانی ئەم دواییانەی ڕۆژئاوابێت . و پڕاوپڕزخستن و بەڵمتمانەیی گشتی وبەردەوام، بە سەرتاپانی لیبڕاڵ و فەرمان ڕەوا بەسەرکەوتگادا ، واقیعەکە لەو ڕاستیانە کاریگەرترووگەورەترە.

نوسینی: جۆن گرێی
وەرگێڕانی لەفارسیەوە : مەحمود عەبدوڵا

شیعرەکەی (نادیا ئەنجومەن)ی جوانەمەرگ.. ئامادەکردن و وەرگێڕانی: ناسری حیسامی

نادیا ئەنجومەن لە ٢٨ی کانونی دووەمی ١٩٨٠ لە هیرات لە ڕۆژئاوای ئەفغانستان لە دایک بووە. لە تەمەنی ١٥ ساڵیەوە ئاشنایەتی لەگەڵ شیعر پەیداکردووە وەلە ماوەیەکی کەمدا ناوبانگی بە نەو کەوتە ئەدەبییەکانی ئەفغانستاندا بەاو بووەوە. بەهەی دەسەاتدارێتی تاڵبانەوە لەو ناوچەیە هەموو چالاکییەکی ژنان قەدەغەکرابوو. لەو

سەردەمە ڕەشەی ئەفغانستان دا نادیا لە ماڵەوە بە شیوەیەکی تایبەت بڕوای بە خوێندن و نووسینی شیعر دا وە ئامادە دەبوو لە کۆڕ و شەنبەرکاندا کە بە شێوەی نهێنی ئەنجام دەدران لە لایەن کەمەک کەسایەتی ڕەشنبیری ئەو شارەوە. پاش نەمانی ئەو هێزە درێژەی بە خوێندنەکەی داوە دووا تر چووە زانکۆی هیرات وە دووا تریش هاوسەرگیری کرد لە گەڵ فەرمانبەرێکی بەشی ئەدەبی ئەو زانکۆیە کە بەشدار دەبوو لە کۆڕ ئەدەبەکاندا. بەداخەوە ئەو دەنگە جوانەی دونیای شیعر لە ٦ی نە ڤەمبەری ٢٠٠٥ بە دەستی هاوسەرەکەی کوژرا. ئەمیەکەکە لە شیعرەکانی.

.

نە نەشئەی وەهم هەیە بدوێم، نە شیعر دەتە ژوانم
لە شەڕە زەمانە، ئیدی بگرە یا نە زمانم

.

چ بڵێم لە وەسفی هەنگوین، کە دەمم کەلاوی ژەهرە
ئەوەتا مشتی ستەمگەر، دەکوتە دەم و ددانم

.

نییە خەمخۆرە لە دنیا، کە بە باوەشی بنازم
نە غەم و شادی دەپرسن، نە لە مردن و ژیانم

.

من و ئەم کونجی ئەسیری، من و ناکامی و حەسرەت
هەموو حاشایە لە بوونم، هەموو بەندە لە زمانم

.

من دەزانم کە بەهارە و دەمی سەیران و سەفا
چ بکەم لە باڵ و پەڕ، من کە دەمە فڕین نەتوانم

.

گەرچی زۆرە کە خەمشم، نەغمەیەک لە بیر ناکەم
شەو و ڕۆژ وڕینگەمە من، بە جریوە وڕۆوانم

.

خەزگە بەو ڕۆژە کە بشکە دەر و دیواری قەفەس
تا سەر وەدەر نەم و بخوێنم بە هەر ئاوازە دەزانم

.

من نەمامکی وەها نیم بە هەموو بایە بلەرزم
کیژی ئەفغانم و جێی خۆیەتی هاوار و فوغانم.

.....

* ئەم شیعرە لە پەیجی کاک ناسرەوە وەرگیراوە.

حەسەن زیرەک وەک ئەفسانەیەک .. دکتۆر مەولوود ئیبراهیم حەسەن

حەسەن زیرەک هونەرمەندێکی زۆر هونەربوو، جگە لە دەنگخۆشی و شاعیری و ئاوازدانەری و خاوەن گوتنیکی پڕئاواز و هە مە ڕەنگیش بوو، گۆرانی بە زمانی کوردی و زۆربەی شێوە زارەکانی گوتووە، هە ڕوەها بە زمانی(فارسی و ئازەری و ترکمانی و ئەرمەنی و عەرەبی) یش گۆرانی گوتووە ، شارەزایێکی باشی هە بووە لە ناسینی ئامێرە مۆسیقیەکان ، لە کتێبەکەی (چریکەی کوردستان ، چ ١٩٦٦) بە شێعر زۆر بە سەرکەوتوویی باسی دەنگ و تایبەتمەندیەکانی ژمارەیەکی زۆر لە ئامێر مۆسیقیە ڕەژ هەیاتی و ڕەژئاوایێکان دەکات، دەفلەدەرێکی کەم وێنە بووە.(١) ئەکتەری شانۆبووەو لە سەلەمانی هاوبەشی چەندین شانۆگەری کردووە ! وەک ئەکتەرو گۆرانیبێژ ، لە ئادیۆی کرماشان هاوکاری چەند بەرنامەیەکی کردووە ، ئێویش بە ئەکتەری و گۆرانیبێژی ! میدیای زەندی باسی ئێوە دەکات کە زیرەک لە بەرنامەی (ئەمۆ گوگرەکان) هاوکاری کردووە ، هە ڕوەها لە تەمسیلیەکی ئادیۆیی شەش ئەلقەیی هاوبەشی کردوون . بەداخەوە ئێوتەمارکراوانە تا ئێستا بە سەرو شۆنن ! جگە لەوەش هە رکاریکی کردبێت ..سەرکەوتوانەو هونەرمەندانە کردوویەتی، میرزاکەریم خۆشناو دەڵی: کە سەرتا(کانی مەلا ئەحمەد) ی وەرگرت بە ئێوەی کاری تێدا بکات، کانیەکە دەورو بەری زۆپیس و ناریک بوو، جێی وەستان و پاشماوەی ئاژەڵان بوو،زیرەک لەماوەیەکی کەم دا زیرەکانە وای لێکردبوو نەتدەناسیەوە! هەندە جوان و خۆش و ئازاوە بوو. دیسان لە باسی (میوانخانەی سە ئێستێرە) یەکەی شاری سەقز ، هە ر میرزا کەریم دەگێڕێتەوە و دەڵێ: میوانخانەکەو چێشتخانەکەی زۆر پاک و خاوەن بوو شاگردەکان هە موو بەروەنکەیان بەستبوو!

هە ڕوەها زیرەک پیاوەکی مەجلیس خۆش بووەو دەم و دوکی شیرینی هە بووە ، بە ئادیۆک کە قسەی کردووەو بەسەرهاتی گێڕاوەتەوە خەلک هەندەیان پێخۆش بووە ..خوازیاربوون هە ر قسەبکات و بەسەرهات بگێڕێتەوە! نەک گۆرانی بڵێ !! ، لەگەڵ ئێوەش پیاوەکی نوکتەچی

بووەو خەی نوکتەی سازکردووەو جوان و خەشیش نوکتەی گەاوەتەوە . هەندە خەشگەو خەش لوتف بووە ، کەبەسەرهاتە ناخەشکانی خەشی گەاوەتەوە ، خەکی خستووەتە پکەنین(٢) .
سەرەای هه موو ئەمانە (ئەفسانە بژ) کی باشیش بووە (٣) ، لە قیدیەکی چوار دقیقەیی و چند چرکەیی دا ، ئەفسانەیک دگەیتەوە بناوی (ئەحمەدی بە غەم!!)، بداخەوە سا و شونی گرانەوکە نازانین ، بەام، لەودچە لەسا کانی کتایی تمانی بت ! چن لە کتایی ئەفسانەکە باسی مردنی خەی دکات دە: بچی دچە بستەریبم!! (٤) ئەو ئەفسانەیە ئەفسانەیکی ناسراوو گرنگەو هه تا ادەیکیش درژە ، بەام ، زیرک – لەرە لە قیدیکە دا- لە شونک دست پدکات کە زری لە یشتووە(٥) ،لەوە دچە سەرتاکەی کرتابت!
چند دقکی ئەفسانەی ئەحمدی بە غەم..
من خەم بە منداڵی گوم لەم ئەفسانەیە بووە ، ئەستاش جیهانە سیرو گانە کت و پەو خەشیە بسنوورکان و دیمە نە پە ترسکانم دتەوە بیر ، باغی پەریان و کلیلی چل ژوورو گرمەی دەوو هاژەی سیمورخ و شریق و باقی بروسکەو گرمەی گەوارەو شلپ و هەی مەڵەی پەریان لە نەو ئاوو گریان و پکەنین دروشکانم لە گوە دا دژیتەوە! ئەوەش دزانم ، ئەحمەدی بە گم دواجار لە غەمان دمرە ! وک کتاییکەی ئەفسانەکەی زیرک . بەام ، لە دقکەی کتبی (ئەفسانەکان وادگەنەوە) ی برای بەیز(دکتەر عەبدوەا خدر مەلوود)(٦) هەی حقایەتکەو کتاییکە جیایە ! بەام ، بە مزندەی هه ردوو دوقکە ، ئەوەی زیرک دیگەیتەوە ، کورتەیکی کتاییکەیتی . هه رچندە پاەوان ناوی (ئەحمەد) ە، بەام ، هەمای کنی ئەفسانە کە بە زمانکی زەر دوور دگەتەوە، ئەوەتە لە دقی زیرک پەری یان ژنکە بە ئەحمەد دە : تە ئەو خودایەی دی پەرستی، تە خاتری ئەو شتەی دیپەرستی ! ئەوە بمان ەون دکاتەوە ، ئەفسانە بە زمانی پش ئاینی ئیسلام و دوورتریش پش ئایینە ئاسمانیکان دگەتەوە،کە هشتا ئایینی خودا پەرستی سەری هه نداوە ، بەام ، بە هەی کاریگەری ئایینی ئیسلام لە نەو کوردان..ئەوەتا پاەوان ناوی محەمەدو ژنە محەممەدیش بەو خودایەی سوند دەدات کە دیپەرستە !

ئەفسانەی: ئەحمەدی بە غەم !!(٧)
ئەفسانەبژ: حسن زیرک
(…) لەم ناوەدا عەیاشی کرد ،ئەم لا یی، ئەو لا یی،دنیا بەدس خەی بوو، نە دروشی پکەنە، نە دروشی بگرە ، هه رباسک ،

ئایا بە هەرنگێک ، ئایا هاودەردێک ، ئایا هاونشینێک، کەس نیە
. ئەژە دانیشتبوو زەر بە تاقەت بوو؛ ئایا من ئەو دەرکانە بە
نەکەمەوە ؟ ئەم دەروشانە خەرفاون ! گا دەگرین گا پێدەکەنن!
وەڵا بە زاتی خوا دەیکەمەوە ؛ وتی دەرگای کردەوو شەقێکی
لێدا..کە کردیەوە ، شەقێکی لیدا لە جیاتی ئەوەی بیکاتەوە ، گوتی
؛ ئایا تۆ چی ؟ دەرگا کرایەوە، هەڵکەوت و چواربەغڵکە ! نە بکەی
نە بخەی تەماشای سایەی گەردنی بکەی ، – قسەی قەڵەی قەدیمی ! وادی
بەوادی تەختی مورادی ، ئومێدوارم بەگونی بارگینمان نەکات ! (٨)
گوتی دەرگای کردەوە چووە ژوورە ، سەرێک ئەیی تەماشای کرد ،
ئەڵاە ئەڵاە ! لەم باغ و حەدیقە عەججایبە!؟ سەرێک ئەیشت
ئەیویست بگەڵتەوە ، عوقابێک ، بەقەولی ئەمە دەکاتە سیمرخی قەدیم
؛ شیزێکی پەداکردوئەحمەدی بەردوو ئەی، هەی بەرم دە ، هەی
دەتکوژم ! هەی فلان ، فایدەی نەبوو بردی وەیی و لە جێگایێک بە
عەردی دادا ! خەیمە لەسەر خەیمە تەناف کەشرابوو، یەعنی خیوەت ،
چادر سەتها هەزار خەیمە ، یەعنی خەیمەو چادر بەکوردی ، گوتی
لەوە دا – ئەحمەدی – لە عەردی دا ، دووسەت هەزار ژنی لەبوو..
خەبوونەوە ، ئەو گوتی : بە من . ئەو گوتی : بەمن ! زەمانە دی
بەینی عەردو عاسمان هەورە تریشقە لێیدەدا ! یەعنی چەخماغە !
چەخماغەی دی لە گالیسکەیەکی زەرین دە ، دەڵێی : چیتان داوە لەو
بەنی ئادەمە؟ دەڵێ .. گەیشتە تەماشای کرد ژنێکە ، خودایە چیت
خەڵق کردووە ؟ بە بیکار بووی؟ ئەو گەوهەرەی بە من دروست کردووە !
بەتاو وەرەوە ، بەڵام ؛ بەڵام ، تاوو ستایشی بوو . بەڵێ
قلیسکایەوە ! ئەم هەموو ژنە بەاویان کرد . دەڵێی : گەیشتە و بە
پێنج شەش ژنان دەستیان دایە ئەحمەد و نایانە نەو گالیسکەی زەرین
و گەڵانەوە دواوە . خاسەتەن .. پیرو وشک خەبەری نیە ! تەنیا
خەیاتی ؛ گوتی : ئەحمەد لەوە سەلتەنەتی کرد . گوتی : ئەحمەد
وادیارە تە پیاویکی تەگەیشتووی ! مەردو مەردانە سەروەت و سامانی
من بە تە . ئەمان بەشەرتێک ..بە خاتری خودای ، کەتو ئەڵێی خودا
پەرستم ! بە خاتری خودای بە خاتری ئەو شتەی کە تە دەیپەرستی !
ئەو دەرگایە مەکەوە . هەموو شتە بە تە ، هەرشەوی ئەوەندە کچە
، هەرشەوو ئەژە ئەوەندە کچە. ئەحمەد گوتی : جا لەوە چاتر دەبە !
– بەزیاد نەبە !-
ئەژە شابانە چوو بوو بە حەمام بارگا خەلوەت بوو. ئەحمەد گوتی :
ئایا لیرەش چاتر هەیە ؟ سەد نیە دەڵێ تەش دەرکەی مەکەوە ! توشی
ئەو تاوانە نەدەبووی، خانم دەڵێ: ئەم دەرکە مەکەوە . حەتمەن
لەرەش چاتر هەیە ! شەقێکی لەدەرگا دا شکاندی ! چووە ژوورەوە ،
پادشابوو کەس نەیدەتوانی بەڵێ بە ئاوادەکەی ؟ چووە ژوورەوە قوربان

باخ لەو باغی باشاتر ، گوتی : ئەها..ئەها کەسکی تر هەر دەرکە دشکێنم بە خشیکی تر ! قوربان عوقاب هات ..پی دایە چنگی لێدا نەوشانی گرت – ئەو نەوشانی بەدبختی من !(۹)- بردیە هە مان جێگاو فڕێی دا! ئەحمەدی بە غەم بەو ئاهو ناڵەوە لەوە مرد !
ئەمما منیش مەعزەرەتم هەیە ، عەدم نیە ؛ بڕێی بە ئاهو ناڵەی زەرەوە ئەمرم !! ئەمما فایدەی نیە ! بەسەری ئەوە ئەوەندەم خشی دیوە ، ئەوەندەم بشارەت دیوە ، ئەوەندەم عشق..بکاری چ دە ؟ بەستەری جێگا بم ؟!

۱۲/۲۰۲۰ – هە ولێر

تێبینی :

(۱) لە نەو ئامیر مۆسیقیکان زیرەک وێنەی لە گەڵ دەف – دائیرە- دا هەیەو چەند کاسێتکیشی هەیە کە خەی گۆرانی دەڵێ و دەف لێدەدا ، میدیای زەندی خەزانی لە چاوپکەوتنک دا دەڵێ : زیرەک تەنیا دەفی لێدەداو جوانیشی لێدەدا.هە رچەندە مامۆستای بەڕێز (محەمەدی حەمەباقی) دەڵێ : زیرەک دەیزانێ عود لێبدات وڵە بەندیخانەش عودکەی لە گەڵ بوو، ئەو دەمەی زیرەک و مامۆستا حەمەباقی لە سلێمانی و کەرکوک پکەوە زیندانی بوون .
(۲) گوێ لە کاسێتکەی ئەبوو سەباح بگرن کە باسی بەندیخانەو ئازارەکانی خەی دەکات !
(۳) وەک دەردەکەوێ زیرەک حەقایەت و ئەفسانەی زۆری زانیوەو وەک ئەوەی شارەزای هە موو فۆلکۆڕی کوردی بووە ، هە ر بۆیە پێدەچێ زیرەک لە جێگای تریش حەقایەت و ئەفسانەی گێڕابێتەوە ، تکایە هە رکەس دەنگی تۆمارکراوی زیرەکی لایە ، کە قسەی ئاسایی دەکات و حەقایەت دەگێڕیتەوە بۆی بکاتەوە .
(۴) وەک دەردەکەوێ لەکاتی گێڕانەوەی ئەم ئەفسانەیە زیرەک نەخشی بووەو لەسەرجێگا بووە و چەندکەسکی لایە ، دەنگیان دەت .
(۵) ئەم ئەفسانەیە بە ناوی ئەفسانەی – ئەحمەدی بە غەم – ە ،تکایە هەر کەس تەواوی گێڕانەوەی ئەم ئەفسانەیەی بۆتەواوی و تۆمارکراوی بەدەنگی زیرەک لایە ، گەورەیی بکات و بۆی بکاتەوە.
(۶) کتێبی (ئەفسانەکان وادەگێڕنەوە- کەمەڵ ئەفسانەو حەقایەتکی کوردەواریە) کەکردنەوە چاپکردنی عەبدوڵلا خدر مەولوود،چاپی هە ولێر-۲۰۱۲
(۷) ئەفسانەی ئەحمەدی بە غەم ، لەسەر غەریزەی زانینی نهێنی و تەماعی زەرتری خشی و جوانی و قەدەغشکێنی دامەزراوە .
(۸) زیرەک لە گێڕانەوەی ئەفسانە کە زەر شارەزایانە ، ئەفسانەکە

دەازنەتەوەو بە تەعلیقی کورت و لە جێ خۆشتری دەکات و سەرنجی گوێگر بە خۆی ڕادەکێشێ.
(٣) لەبەر زیرەک خۆی بە ئەحمەدی بەدبەخت دەچوونێ وەدەی: چۆن عوقاب شانی ئەحمەدی گرت و لە خۆشیەکانی دوورخستەوە ،دەڵێ: منیش ئاوا بەدبەختی شانی گرتووم و بۆو داخەوە دەمرم!!
(٤) لینکی ڤیدیۆ دەنگیەکەی حەسەن زیرەک لە کاتی گۆرانوەی ئۆفسەرانەکە.
https://www.facebook.com/aso.chaw/posts/496584850681217

ئیمپراتۆر و مامۆ کوردەی هەنجیر ڕۆن.. و: ڕزا شوان

ئەو دەوڵەتەی ئێستا بە تورکیا ناودەبرێ، وڵاتی تورکان نییە، وڵاتی ڕەسەنی نەتەوەی کورد و یەنانی و ئەرمەنییەکانە. عوسمانییە تورکەکان داگیریان کرد و لە دواییدا ناویان لێنا تورکیا. شاری (قوستەنتینیە) کە هاوسنورە لەگەڵ باکوری کوردستاندا، لە لایەن گریکەکان (یەنانییە کۆنەکان) بوو، لە ساڵی (٦٦٠)ی پێش زایینی دروستکراوە، دوایش بوو بە پایتەختێک لە پایتەختەکانی ئیمپراتۆریەتی ڕۆمانی. تورکەکان کە داگیریان کرد ناویان گۆڕی و ناویان لێنا "ئیستەمبوڵ".
ڕۆژێک ئیمپراتۆری ڕۆمانی "هادریان" لەگەڵ چەند سەربازێکیدا، ڕێیان دەکەوێتە گوندێکی جوان و قەشەنگی باکوری کوردستان، کە لە شاری قوستەنتینیەوە زۆر نزیکە. پیاوەکی پیری کوردی خەڵکی ئەو گوندەی بینی، کە لە باخەکەیدا خەریکی ڕواندنی نەمامی هەنجیر بوو. سەرنجی ئیمپراتۆری ڕاکێشا. داوای لە یەکێک لە سەربازەکانی کرد، کە بانگی ئەو مامە پیرە کوردەی بۆ بکەن. کە بێت بۆ لای.
مامۆ کورد (بەبێ ڕۆژباشی لێکردن و بێ گەرمیش بۆخۆرهاتنیانی کردن): بەڵێ ئیمپراتۆر، داوات کردوە کە بمبینی، فەرمایش بکەن.
ئیمپراتۆر (لە دوای وەامدانەوەی ڕۆژباش و بۆخۆرهاتنەکەی): مامۆ کورد، ئەم نەمامە هەنجیرانە بۆ دەوێنی؟ گەر لە تافی لاوێتیدا

نەمامت بۆنایە، پەدەگەیشتن و لە ئێستای پیریتدا لە بەرکانیانت دەخوارد. تازە بە تازە بۆ هیوایەی کە بژیت و لە بەرکانی ئەم نەمامە هەنجیرانت بخیت؟
مامە کوردە: لە لاوێتیمدا کارمکرد، هەشتا پەکم نەکەوتوە و کاردەکەم. گەشبین و دەخەشم. بۆ هیوایەشم کە لە بەرکانی ئەم نەمامە هەنجیرانەش کە دەیانوێنم بخەم.
ئیمبراتەر: پەم بێ تەمەنت چەند سالێ؟
مامە کوردە: تەمەنم سەد سالێ.
ئیمبراتەر: تەمەنت سەد سالێ، هەشتا هەر بە هیوای ئاوایت، لە بەرکانی ئەم نەمامە هەنجیرانەت بخەیت؟!
مامە کوردە: بەڵێ بە هیوام.. گەر بژیم لە بەرکانیان دەخەم.. گەر نەشمەنم بە کوڕەکەم بڵێن دەیەم تا لە بەرکانیان بخوات.. ئەو سێ ریزە دار هەنار و قەخ و گوێزانە دەبینی، کە چ بەرکی زەریان گرتون، ئەوانە باوکی کەچکردوم رواندونی و بە منی بڵجەهێشتون.
ئیمبراتەر: باشە مامە کوردە، گەر ژیایت و لە بەرکانی ئەم نەمامە هەنجیرانەت خوارد، داوات لێدەکەم کە ئاگادارم بکەیتەوە.
مامە کوردە: بەڵێن بێت کە ئاگادارت دەکەمەوە.
دوای دە ساڵ نەمامە هەنجیرکان، گەورەبون و بون بە دار. هەنجیرکی زەر نایاب و ناسک و شیرینیان گرت. مامە کوردە تەروپەی لە هەنجیرکانی خوارد.
زانی کە ئیمبراتەر لە قوستەنتینیەیە. چو بەک هەنجیری گەیو و جوانی لە دارکان کردەوە و قەرتاڵەیەکی پەکرد لە هەنجیر. بەرەو کەشکی ئیمبراتەری ڕەیشت. کە گەیشتە لای پاسەوانکان، مەبەستی سەردانەکەی بە سەرکی پاسەوانکانی کەشک باسکرد. بردیان بە بەردەمی ئیمبراتەر. دیسان زەر بەڵێزەوە و ڕوخەشیەوە ڕەژباشی لە ئیمبراتەر کرد.
مامە کوردە: ئیمبراتەری بەڵێز، دە ساڵ پێش ئێستا، لە گوندکی کوردستاندا، پیاوکی کوردی پیرت بيني. کە سەرقاڵی رواندنی نەمامی هەنجیر بو. داوات لێکرد، گەر ژیایت و لە بەری هەنجیرکانت خوارد، ئاگادارت بکاتەوە. من ئەو پیاوە کوردە پیرەم. نەمامە هەنجیرکانم بونە بە دار و بەرکی زەر و نایابیان گرتون. من تەر هەنجیرم لێخواردن. ئەم قەرتاڵە هەنجیرەشم لەو هەنجیرانە بە دیاری بە بەڵێزتان هەناوە. حەزدەکەم ئەوەش لێببخن.
ئیمبراتەر، چوار پەنج دەنکی لە هەنجیرکە خوارد.
ئیمبراتەر: هەنجیرکی زەر خەش و شیرین و بەتامە. دەستکانت

خۆشبن و هیوای تەندروستی و تەمەندرێژیترت بۆ دەخوازم.
ئیمبراتەر بە سەرکی پاسەوانەکانی وت:" بۆ ئەم هەنجیرە بۆتان بکە. قەرتەکەش پێ لە پارەی زۆر بکە و بیهێنە و بیدە بەم مامۆ کوردە.
مامۆ کوردە: من ئەم هەنجیرەم بۆ ئەو نەهێناوە تا پارەی پێوەربگرم. ئەمە دیاریە.
ئیمبراتەر: دەزانم. بەڵام منیش پێمخۆشە کە دیاریەکت پێشکەش بکەم.
مامۆ کوردە، قەرتاڵە پێ لە دراوە زۆرەکەی وەرگرت. زۆر سوپاسی ئیمبراتەری کرد، بە ئەو رێزلێنان و ئەو دیاریە بەنرخەی کە پێشکەشی کرد. بە رێزەوە ماڵئاوایی لە ئیمبراتەر کرد. بە خۆشی و شادیشەوە. گەڕایەوە بۆ ماڵی خۆیان لە گوندەکەیان.
ژنەکی مەکربازی هاوسێی ماڵی مامۆ کوردە، کە ئەم هەواڵەی بیست، ئیرەیی بە بەخت باشی مامۆ کوردەدا برد. ویستی مەردەکەشی بەختی خۆی تاقیبکاتەوە. چو سەبەتەیەکی گەورەی پێ هەنجیری هێنا و خستیە سەرشانی مەردەکەی و پێیوت:
بۆ ئەم هەنجیرە ببە بۆ ئیمبراتەر، حەزی زۆر لە هەنجیرە. سەبەتەکەمان پێ لە دراوی زێڕ دەکات.
پیاوەکەی سەبەتە هەنجیرەکەی برد و ڕێیشت بۆ قوستەتینیە. گەیشتە بەردەم کۆشکی ئیمبراتەری. بە سەرکی پاسەوانەکانی کۆشکی وت:"من ئەم هەنجیرەم بۆ ئیمبراتەر هێناوە" سەرکی پاسەوانەکان وتی: لێرەبە بابچم ئیمبراتەر لە هاتنت ئاگادار بکەموە.

سەرکی پاسەوانەکان: گەورەم، پیاوێک سەبەتەیەکی گەورەی پێ لە هەنجیری هێناوە، دەڵێی بۆ ئیمبراتەرم هێناوە. بانگی بکەم بۆ بەڵای بۆت زتان؟"
ئیمبراتەر: سەرکی پاسەوانەکان، بیبەنە ناو هۆڵی گەورەکە و سەبەتە هەنجیرەکەی هەبەڵێژن، بانگی دە پاسەوانیش بکە، کە هەنجیرەکان بکیشن بەسەر و دەموچاوی ئەو پیاوەی کە ئەو هەنجیرانەی هێناوە"
دە پاسەوان هاتن و هەمو هەنجیرەکانیان کێشا بەسەر و بە دەموچاوی پیاوەکەدا. ئینجا سەبەتە بەتاڵەکەیان خستە سەر شانی و لە کۆشکی ئیمبراتەری دەریان کرد.
مەردی ژنەکە، بە ئازار و تووڕەیەوە، گەیشتەوە ماڵ. بەسەرهاتەکەی بە ژنەکەی باس کرد. ژنەکەی سێیری ناوچەوان و بەر چاوەکانی کرد، کە شین و مەر بونەتەوە، دەستی کرد بە پێکەنین.

مەردەکی (بۆ تووییەو): ئەو پێنج پەدام و پێشم پەدەکەنی؟!
ژنەکی: پیاوەکە، سوپاسگوزاربە کە سەبەتەیەک گوڵزم پیانناردی، ئەگینا بە سەری شکا و دەموچاوی بریندارەو دەگەڕایتەو بە ماڵەو.

() ئەم چیرۆکە بە دەستکاریکردنەو، لە زمانی ئینگلیزییەو وەرمگێڕاوە بۆ کوردی. () قەرتاڵ: سەبەتەیەکی بچوکی قوڵی بن تەسکی سەر وەک لە گوندەکانی کوردستان لە شولکە دار بیی تەڕ دروستی دەکەن. لە وەرزی گەیینی میوەهات، هەنجیر یا تری یا قەخ یا قەیسی یا تەماتەی تێدەکەن. بە تایبەتیش بە دیاری دەیبەن بۆ خزمان و بۆ دەستانی خۆشویستیان.
() کەتایی چیرۆکەکە، کەتایەکی گاڵتەئامێز. بە ئاوەی خوێندەبخاتە سەر لاوەکانی منداڵانی گوێگر یا خوێنەر. () مەبەستەکانی چیرۆکەکە، بە بیرکردنەو و لێکدانەوەی خودی منداڵان بۆجێدەهێڵم.

ڕزا شوان
نەرویج: ٢٠٢٠

شاعیر.. نەوزاد بەندی

شاعیر هەیە ،
کە ئەنووسە
بیر ئەکاتەو ،
چەن پڵە و داهاتی پە کەبکاتەو ..
دەرگای گیرفانی
چەند حیزب و
سەرکردەی بە بکاتەو..؟!
هەیە کە شیعر ئەنوسە
ئەپرسە ئەبە چەندە کەس
ئامادە بن بیخوێننەو ..؟
لەناو تاڵاوی ژیانیانا

وەکو شکر بیتوێننەوە ..؟
شاعیر هەیە کە ئەنوسێ ،
ئەڤە تە بڵێی ،
خەڵک لە خەو خەبەرکاتەوە ..؟
شەشێ
گەڵانگاریەک
بخاتە ناو وەاتەوە .. ؟
هەیە کە شیعر ئەنووسێ ،
ئەڤە ئەبە چەن جار بیدزن ..؟
چەند شاعیری خە هەڵواسیو
بە تراکتەری ئەدەبەوە ،
بیکەن بە موڵکی خەیان و
بیکەنە دەستیان وەک بازن ..؟
شاعیر هەن ،
شیعر ئەنوسن جا ئەیدەن ..
هەتا سەگی ماڵی ئاغا
لێی نەوەڕن ..
شاعیر هەیە ئەمرێت و دەڤە نانوسێ ..
ئەڤە بە کە بنوسم ؟
بە کە ..؟

▪ نەوزاد بەندی –

دیمانە لەگەڵ نووسەر و شاعیر ئیسماعیل خەشناو.. ئامادەکردنی– کامەران حاجی ئەلیاس

نووسەر شاعیر "ئیسماعیل خەشناو": شیعر پەناسەکی ون بووی مرۆڤە
نووسەر شاعیر "ئیسماعیل خەشناو" وەك شاعیرێکی کورد سەرەتا بە

زمانی دایك ، چۆنە نێو جیهانی نووسین و شیعر نووسین ، لە گۆڤارەکانی ئاسۆی پەروەردە ، نوالەی نوێ.. بەرهەمەکانی خۆی بڵاوکردۆتەوە بەهۆی ئەوەی مامۆستای زمانی عەرەبی بووە ، توانیویەتی بە زمانی عەرەبیش شیعر بنووسێت و لە زۆربەی گۆڤار و ڕۆژنامە عەرەبییەکان بەزمانی عەرەبی شیعر بڵاوەکاتەوە ، چەندین خەڵات لەسەر ئاستی وڵاتانی عەرەبی وەرگرتووە بۆ زیاتر ئاشنا کردنی ئەو شاعیرە بە ئێوەی خۆشەویست ئەم هەڤپەیڤینەمان لەگەڵیدا سازکرد.

دیمانە – کامەران حاجی ئەلیاس

سەرەتا پێمان باش بوو کورتەیەك لە ژیانی خۆت بۆ خوێنەرا نمان باس بکەیت –

من ئیسماعیل حەوێز تەها ناسراو بە "ئیسماعیل خۆشناو" لە دایك بووی گوندی کونەفلوسە / شاری هەولێر ساڵی 1973 ، دەرچووی زانکۆی دهۆکم ، ئێستا مامۆستای زمانی عەربیم لە قوتابخانەی زاگرۆس لە شاری هەولێر ، بەرێوەبەری (مپلیه أربیل لشعبه المبدعین العرب) م کە سەر بە (جامعه الدول العربی) یە.

-باشە بابزانین چۆن بە جیهانی نووسین و شیعر ئاشنا بوو؟

*سەرەتای نووسینم بابەتکی پەروەردەیی بوو بە زمانی دایك، لە گۆڤاری ئاسۆی پەروەردەیی سەر بە وەزارەتی پەروەردە لە ساڵی (٢٠٠٥) بڵاوکرایەوە ، پاشان نووسینەکانم بە زمانی کوردی لە ڕۆژنامەی خەبات و گۆڤاری هەرمی کوردستان و نوالەی نوێ بڵاوکراوەتەوە ، گۆشەیکم هەبوو لە گۆڤاری نوالەی نوێ بە ناوی (لە ئەلبومی مامۆستایەتیمدا) وە لە هەمان گۆڤار کۆمەڵك شیعرم بە زمانی کوردی و بە ئەزمونکی سەرەتایی بڵاوکردەوە ، وە لە گەڵ ئەمەشدا کۆمەڵك شیعری عەرەبیم هەبوو بەڵام دەزگایەکی راگەیاندنی ڕۆشنبیری عەرەبی نەبوو تاکو تیایدا بڵاویبکەمەوە تەنها گۆڤاری (الاتجاه الاخر) نەبێ ئەویش سیاسی بوو، دواتر تەنها بە عەرەبی نووسیم کە پسپۆریەتی خۆم بوو لە خوێندن وە بەردەوام بووم تا ئێستا کە دەقە شیعریەکانم لە زۆرك لە گۆڤار و ڕۆژنامە عەربیەکان بلاوکراوەتەوە.

-چۆن شیعر پێناسە دەکەیت؟

*گەر لە روانگەی نووسینی خۆمەوە پێناسەی شیعر بکەم ئەڵم شیعر پێناسەکی ون بووی مرۆڤە ، لە گەڵ دێزینەوەیدا دەبیت بە خاوەن

بەهەشتێك بە گوزەرێك بە نێو وشەكانی دا هێمنی و ئاسوودەیی سێبەر بەسەرتەوە ئەكات و مەینەت و نەهامەتی ناتوانێت رێ بە هەنگاوەكانت بگرێت . بۆیە شیعر پێناسەی خود دێزینەوەیە ، من لە وون بوونداخود و ژیانی خۆم لە گەڵ شیعردا دێزیەوە .

- **هۆكاری نووسینی شیعرەكانت بە زمانی عربی بۆچی دەگەڕێتەوە؟**

*من سەرەتای شیعر نووسینم بە زمانی دایك زمانی كوردی بووە بەڵام بە هۆی ئەوەی من پسپۆرایەتیم عەربی بوو و لە هەمان كاتدا مامۆستای عەرەبیش بووم بۆیە من بە پێویستم زانی گرنگی بە پسپۆرایەتی خۆم بدەم وە لەم ڕێگایەوە خزمەت بە وڵاتەكەم بكەم.

- **هەوڵت نەداوە بە زمانی دایك شیعر بنووسیت؟**

*گومان لەوەدا نییە كە خوێندنی چوار ساڵەی زانكۆ بۆ شارەزابوونە لە بوارێك دا بۆ ئەوەی بتوانیت تەندروستانە خزمەت بە گەل و وڵاتەكەت بكەیت جا بۆیە من باوەڕم وایە كە لەوەی تێیدا پسپۆڕم دەتوانم زیاتر خزمەت بكەم هەم وەك كوردێك كە توانیتم بە زمانێكی تر شیعر بنووسم هەم بۆ ناساندنی وڵاتەكەم لە ڕێگای شیعرەكانم كە نووسەرەكەی ڕۆژهەی كوردستانە،هەروەك لەسەرەتا ئاماژەم بەوەش دا من لەسەرەتای نووسینم بە زمانی دایك بوو.

- **بە بۆچوونی بەڕێزتان كاتێكی دیاركراو هەیە بۆ نووسینی شیعر؟**

*بەڵای من شیعر كەسایەتیەكان دروست دەكات ، كەسایەتیەكان ناتوانن شیعر دروست بكەن . شیعر دەسەڵاتی بەسەرمانەوە هەیە ، ئەمە دەسەڵاتمان بە سەر شیعردا نییە ، بۆیە شیعر بۆیار ئەدا كەی بنوسرێت ، تا زەمینەی گونجاوی بۆ سازنەكەیت ئامادەنییە بریاری لە دایكبوون بدات . جا هەر كەسێك بیەوێت دەسەڵاتی خۆی بەسەر شیعردا پسەپێنێت سەركەوتوونابێت . من هیچ دەقێكم بەبێهێ نەنووسیوە . زەمینە ڕەخساوە و شیعر لە دایك بووە.

- **شاعیرێكی دیاریكراو هەیە پێ سەرسام بیت، یاخود كاریگەری لەسەر تێ هەبێت؟**

*زۆر حەز بە شیعرەكانی شاعیری بەناوبانگ "كریم العراقی" دەكەم وە هەروەها دەقێكی شیعری شاعیری مەزن (محمود غنیم)كە هەرگیز لە بیرم ناچێت و بۆ قوتابیەكانم ئەیڵێمەوە هۆنراوەی (انا و ابنای). وە دیوانی (عمرو بن ابی ربیعه) م زۆر لا خۆشە و یادەوریم لە گەڵدا هەیە ، ئاشكرایە كە

پەرتووکی دیوانی شیعری عەرەبی لە شاری هەولێردا کەمە منیش کتێبخانە بە کتێبخانە بە دوای دیوانێکی شیعری کۆنی عەربی دا دەگەڕام و هیچ دیوانێکم دەست نەکەوت تەنها دیوانی (عمرو بن ابی ربیعه)ە نەبێت ، وە کاتێ خوێندمەوە دیتم بە شاعیری ئافرەتان ناسراوە تا رادەیەك ئافرەتان لە ترسی ئەو خێیان دەشاردەوە نەوەك شیعریان بەسەر جوانیاندا بنووسێت.

- **هەوێنی شیعرەکانت لەچییەوە سەرچاوە دەگرێت؟**

*لە بێ بەش بوونم لە سێز و خێشەویستی جا گەر لە سێزی ئافرەت بێت یان سێزی وڵاتەکەت یان سێزی میللەتەکەت بێت هەمووی بە ئازارە ، یان لە باوەشی بێگانێکدا هەست بە سێز و خێشەویستی ئەکەیت و بە ئەرێنی هێنراوەکەت دەنووسیت یان لە وشکانیدا ئەمێنیتەوە و بە نەرێنی هێنراوەکەت دەنووسیت . گومانیش لەوەدا نییە کە سێزی بێگانە تا کۆتایی بەردەوام نابێت.

- **کوردستان لە کوێی نێو شیعرەکانتە؟**

*من سەرەتا لە عەودالی گەران بە دوای خودی خێمدا بێهێش بووم وە کاتێ خودی خێم دۆزیەوە بەهێش خێم هاتمەوە دیتم وڵاتم لە خێم وون تر بێیە هێنراوەی (هاواری نیشتمان) و (قێرخکاری لە وڵاتەکم) م نووسی (صرخه وگنی) و (احتکار فی وگنی))

- **کتێب ، یاخود دیوانی چاپکراوت هەیە ؟**

*دیوانیکی شیعریم چاپ کراوە و بە ئەلکترێنیش بڵاوکراوەتەوە بە ناوی (لوحات من نون) واتا تابلۆیانێك لە نون کە پێشەکیەکەی شاعیر و رەخنەگری ناسراو سوری مامێستا(عادل نایف البعینی) ، هەروها کۆکراوەی زێربەی ئەم رۆژنامە و گۆڤارانەی کە شیعرەکانمی تێیدا بڵاوکراوەتەوە لە سێ بەش بەرگم کردوون.

- **پرۆژەی داهاتووت چیە؟**

پڕۆژەی داهاتوو دیوانە شیعری دووەممە بە ناوی (نوارس من الامل) واتا نەورەسانێك لە ئومێد کە پێشەکیەکەی لە لایەن شاعیر و رەخنەگری ناسراوی عیراقی (کمال عبدالرحمن) نووسراوە ، نیازم وایە بەم نزیکانە چاپی دەکەم . هەروها بەردەوام دەبم لە کۆکردنەوە و بەرگ کردنی هەموو ئەو رۆژنامە و گۆڤارانەی شیعرەکانمی تێدا بڵاوەکرێتەوە.

- **ئێمە زۆر سوپاست دەکەین بۆ ئەو دیدارە**

*منیش لە کۆتاییدا زۆر سوباسی بەرێزتان دەکەم ،هەرسەرکەوتوبن.

وردە باس .. پشکۆ ناکام

پاش ئەو هەموو نەگبەتی و ماڵ وێرانییەی ژەمەکی هەولێر و بنەماڵەی بارزانی هێنایان بەسەر خەڵکی کوردستان ، تازە بە تازە حیزب و لایەنەکانی لە دەرەوەی هەولێر و لێبردەم مایکەکانا عەرزی عەزەماتی خەیان وەک دەستز و غەم خۆری میللەت نیشان ئەیەن و هەنگۆ یەکە نەیانناسێ ئەڵێ دەستیان بگرن با لەوە عەسەبی تر نەبن ، بەڵام غیرەت نەیگرتن بەدەم دەعوەتکی بنەماڵەی نەچن و بەڵێن چەن ئەم وەزعەتان بەسەر خەڵکا هێناوە هەر خۆشتان چاری بکەن چونکە ئەوە ئەوەن سی و حەوت ملیار دۆلارتان لە

قوت و داهاتی خەڵک دزیوە و ئەوە بەرپرسیاری نەهامەتییەکانی ئەم خەڵکەن ، هەمویان بەپێلە پروسکە گەشتنە خزمەت دەربار و نەیانتوانی لە بچوکی خەیان دەرچن و بەدەپەنجە ئیمزایان کرد کە وەفدێک بنێرن بۆ بۆغا بۆ ئەوەی حکومەتی ناوەند تەمە بکەن و لە هەمووپشی زیاتر کەمیدیا ئەوەیە کە سەرکی وەفدی ئەمجارەی (پارێزەرانی میللەت) هەمان ئەو کەسەیە کە بەهانەی ئابوری سەربەخۆی میللەتی توشی ئەم نگبەتیە ژرد و بە پەنجا ساڵ داات و قوتی ئەو خەڵکەی بەتاڵان برد و خستیە هەژاوە و خەشی وەک دابەزینی جارانی عەسکەر هەموو جومعە و خەمیسک لە ئەنقەریە ، ئەی ئەم وەفدە حەزەرلەوە ناکا لە بۆغا پێیان بڵێن : ئەرە ئەمە ئەو برادەرە نەبوو کە ئەیووت بۆغا موفلیسە و "پورە" نینە !! چ خەرە وا گەتان گەی و هاتونەتەوە بە زەکات و سەدەقە !!ئەی ئەوە نەتان ووت لەگەڵ بۆغایا ئەبین بە دوو دراوسێی باش !! ئەی کە ئەمە شۆڤێنی و مەزهەبی و داگیرکەر و دژمنی کوردستانین خەرە بە مووچەیەک کە خەتان دزیوتانە چەکتان دایاوە خە ئەوە بۆغا نیە ئەو هەموو ملیار دۆلارەی لە قوتی خەڵک دزیوە و تا پەنجا ساڵی تر قەرزاری کردوون، ئەی ئەم دەستەات و بنەماڵەیە هەموو جارێک ئیمزا ناکا بە تەسلیم کردنی نەوتی هەرێم بە بۆغا لەسەری مانگەوە دوایش ئەڵێ من ووتومە سەری مانگ بەڵام سەری کام مانگ؟ ئەوەم نەووتوە…

گەر وەفدی هاوڕێی سەرچاوەی بە مووچە کردنی خەڵک ئەو پرسیارانەیان لە بکرە ئەڵێن چی و مەوقیفیان جی ئەبە؟"هەر چەنە لەم دژگارەیە مەوقیف کەمالیاتە"..بوونی وەفدێکی وا بە سەرکایەتی کەسێکی وا وەک ئەو پەندیە کە ئەڵێ" ئەو دژە قوە کرا بەسەری مریشکا کە

ەوی کرا بە حاکم..".

– لەسەروبەندی دەربەینی نارەزایەتیەکانی ئەم دواییە سێ جوارەک لە پارلەمانە کارتۆنییەکەی هەولێر خۆیان گیژ کردوە و سلفیان لێیا بەرەو سلەمانی تا بەشداری خۆپیشانان بکەن و تەخت و تاراجی دەسەلات بکەن بە کەلاوە بەنام گوایا رێگریان لێکرا و نەهێرا خۆی بە موچەکان بڵێ دی !! ئەم گروپی ئۆپام زەمانی موعارەزەیە کە دووساڵە وەک شایەری دەسەلات بەشان و باڵی حکومەتا هەڵئەیەن و لەگەڵ دەهۆڵ و زورنای کورسی و پارە بەیت و بالۆرەی چاک سازی ئەنجامدەوە و هەر هەفتەیەک چەن زانا و موفەکیرەکیان بە ناوی"ماوژکار"وە لە دائەمزرە بە تەعەهودی پارلە دەسەلات و بە دەنگی لەوان..!! بەڵاستی مایەی پەکەنینە تە خەت لە هەولێر بی و نوتقت لە نزیە و حەسانەی بەناو پارلەمانتاریشت هەبە و چاک بزانی تا لە هەولێر جوڵە نەکرە دەسەلات باکی بە هیچ نیە ،کەچی بتەوە بەیت و لە سلەمانی نارەزایی بنوێنی
و وا نیشان بەیت کە تەش لە بەرەی خەڵک و مافەکانی ئەوی ، ئەم سیناریە فاشیلەشییان وەک ئەوانی تریان لای خەڵک هەر زوو پەردەی لەسەر لابرا و نە کەس بەیان گریا ونە چەپڵەشیان بە لەدرا ، چونکە گەر یەک تەز هەست بە موعاناتی خەڵک بکەن فەرموون ئەوە خەتان لە هەولێرن و معاش خۆری دەزگایەکی کارتۆنین بەناوی پارلەمانەوە دەفەرموون جوڵێە بکەن ، بەگژا جونوویەکی دەسەلات بنوێنن ، ناڕەزایەتی لە ناومالی خودی دەسەڵاتا بە ئەنجام بگەیەنن ، ئەوە رەژگارەک بوو ئەتانەڵان ئەبە سیستەممی حوکم بگەدرێت ، کەچی ئەمڕۆ ناتوانن
تەنها دروشمەک لە شارەکەوە ببەن بە شارەکی تر !!دیارە بەن و بەرامی وەزارەت و وەکیل و پارلەمان و راوژکار لە پەل و پۆی خستوون و نیمچە ئفلیجەکی سیاسین و گلەیی لە ئفلیج ناکرێ. .....

– کاتی خۆی برادەرەک ووتی: پەلەمەکەن لە حوکمتان بە سەرکی ئەم کابینە تازەیە چونکە ئەمە تا ئێستا خەیمان نەدیوە و تەنها "تارمایی"یەکیمان دیوە و کە ئەڵێ ئەمە تارمایی کەسکی دەسەز و باش نیە !! جا دوای ئەوەی ئەم تارماییە بەسەر خەڵکی هەناوە ئەبە هەموو دوعا بکەین خودایە خۆی دەرنەکەوە ، ئەمە تارماییەکەیەتی وامان بەسەر ئەهێنە ئاخە خۆی دەرکەوە چیمان لە بکا و چیمان بەسەر بێنە ..خودایە بمانپارێزی لە تارمایی و حیزبی تارماییەکان...

لە دۆخێکی ئاڵۆزو دژواردا دەنگی شەری ناوخۆ بەرز ئەبێتەوە.. ئەحمەد رەجەب

رۆژ لە دوای رۆژ قەیرانەکانی هەرێمی کوردستان لە هەڵکشانداینەو لە هەموو شتێك زیاتر دەنگی نشازی شەری ناوخۆیە بۆیە پێویستە هەموولایەك لە دژی ئەو شەرە قیزوەنە کە بانگەشەی بۆ ئەکرێت ڕاڕاستی هەبێت و دەنگ بۆ ئاشتی وتەبایی بەرزبکەنەوەو ڕێگر بن لە بەرامبەر پیلانەکانی دوژمنانی گەلی کوردستان.
بۆشك شەر لە نێوان هێزە کوردستانییەکان بە تایبەت لە نێوان پارتی دیموکراتی کوردستان (پدك) و پارتی کرێکارانی کوردستان (پکك) خزمەتی ئامانجەکانی تورکیایی دوژمن ئەکات.
ماوەیەکە بە ئاشکراو زۆر بە ڕونی پدك خەریکی جوڵاندنی هێزی پێشمەرگەی زێرەڤانییەو، سەرەتا لە زێنی وەرتێ بەناوی هێزی وەزارەتی پێشمەرگەوەو بۆ ڕێگرتن لەو کەسانە کە لە سنوورەوە نیازیان هەیە بێنە کوردستان دەستیپێکردو گرژی و ئاڵۆزی لە نێوان پدك و یەکێتی نیشتمانی کوردستان (ینك) بەرپا بوو، بەڵام لە پاش ئەو هێز جوڵاندنە بەناو وەزارەتی پێشمەرگەوە پدك لەلایەن خۆیەوە دەستی بە جوڵاندن و ناردنی هێزەکانی زێرەڤانی تەنانەت هێزی زرێپۆشی بۆ هەموو شوێنە هەستیارەکانی کرد بە تایبەتی بۆ قەسرێ و سیدەکان وەرەبایەکەی لوتکەی شیخ ناسر کە بە قوڵایی قەندیل ناسراوەو لەوێوە ناوچەیەکی پان و بەرین کۆنترۆڵ ئەکرێت چونکە شوێنکی ستراتیژیی و سەربازییە و پێگەیەکی تایبەتی هەیە.
هێزەکانی پدك ئامێری لێدان و هەڵکەندن و پاککردنەوەی ڕێگاوبانیان پێ بووەو شاراوە نییە ئەو هەموو کەرەستانە بۆ دژایەتیکردنی (پکك) یە نەوەك بۆ دەرکردنی تورکیا لە خاکی داگیرکراوی کوردستان..
تورکیا ڕۆژانە بە تۆپ و فرۆکەی جەنگی و فڕۆکەوان بۆردمانی هەرێمی کوردستان ئەکات و، سەرەڕای بنکە سەربازییەکانی لەناو قوڵاییی خاکی کوردستان ، بەردەوامە لە ناردنی هێزی تروو لە چەندین ناوچە جێگیری کردووەو، ئەو جموجۆڵەی سوپای تورکیاو لەشکرکێشەکانی لە ناوچەی هەفتانین بە ئاگاداری پدك و خودی مەسعود

بارزانی سەرکی پارتی ئەنجامدراوە لە بەرامبەر مەهت پەدان لەلایەن تورکیاوە لە دواخستنی دانەوەی قەرزەکانی تورکیا کە دراوە بە هەرەمی کوردستان و، ئەمەش لە کاتکدایە نەیارەکانی کورد ئەن بردەوامبوونی تورکیا لە دەستدرێژیکردنە سەر عێراق ئەبتە هۆی ئاوی ئاو وات هەموو دەستکانی لەدەست بدات و هیچ کەسکیش ناتوانێت پاساو بە پشلکاریەکانی تورکیا بنتەوە یان چاویان لەبپشێت.

وەزیری بەرگری تورکیا خەلوسی ئاکار لە کاتی دەستپکردنی پرسەی بەناو (چنگی پنگ) باسی ئازایەتی سوپای تورکیا ئەکات وئەت هێزەکانمان لەو پرسەسەیە لە سەروی عێراق(دەوەتی تورك قەت ناەت هەرەمی کوردستان) تپبارانی 700 شونی ـــ ئامانجی (پكك) یان کردو و ئەگەر بە وردی وراوەکانی ئەو وەزیرە خونرژە لە یەکبدەینەوە بە تەواوەتی ئەزانین رژەمی تورکیا چەند ترسنك و درندەیەو دژی گەلی کوردە.

تورکیا بە فرکە لە ناوچەی سیدەکانییداو دوو ئەفسەری عێراق کوژران و عێراق ئباڵی ئەو دەستدرێژییە تاوانکارییە خستە ئەستی دەوەتی تورکیاو لەلایەن سەرك کماری عێراق و پەرلەمانی عێراق و حکومەتی عێراق ئەو کارەیان ریسواو ئیدانە کردو وتیان ئەو پشلکاریە سەربازیە بە سەر خاکی عێراق و هەرەمی کوردستان پشلکاریەکی مترسیدارەو تەنانەت نەیارەکانی هەرەمی کوردستان وەك حەیدەر عەبادی و قەیس خەزعەلی (ئیتر بە هەر مەبەستك بت) هاتنە دەنگ و کردەوەکانی تورکیایان ریسوا کرد بەام لە کوردستان هەر هەموو دەم هەراشەکان کەرژانە بازرگانی بە وشەو سزی هاولاتیانەوە ئەکەن بدەنگ بوون و نقەیان لەوە نەهات.

سەربەست لەزگین ئەمر بە میدیاکانی پدك قسەی کردو بە زمانکی هەرەشە ئامزو زبر هیرشیکردە سەر پککەو کەس نەیزانی بەناوی پدك یان وەزارەتی پشمەرگەوە قسە ئەکات و نونەری کامیانەو لە کونفرانسەکەی لەزگین تەنها ئەم دەزگایانەی پدك ئامادە بوون : کوردستان .ت ق ، سەتەلایتی 24 ، رووداوو زاگرس وهیچ دەزگایەکی تری کوردستان ئامادە نەبوو.

پدك لە زاری بەرپرسە باکانیەوە دەستپشخەری ئەکەن و هەوی ئەوە ئەدەن پککە بە تیریست ناوببەن و، روو ئەکەنە هاوپەیمانان بە تایبەت ئەمریکا کە رگر بن لە پککە و نەهن چیتر هرشیان بکرتە سەرو بەو کردەوانەش دخەکە ئازتر ئەکەن و خواست و ئارەزووی گەلی کوردستان بە ئاشتی و پکەوە ژیانی حزبە کوردستانییەکان لەناو ئەبەن.

با هشی سوپای تورکیاو فکە جنگیکانی و بکرگیراوانیان لە

قاو بدێین و دەنگی ناڕازایەتیمان ئەی هاوڵاتیانی کوردستان ، ژنان ، گەنجان، نووسەرو رونـاکبیران، ڕۆژنـامەنووس و ڕۆشنـبیران ، مامرستاو هونەمەندان و هەموو تۆڕەکانی کۆمەگا ، با هەموو لەهەر چوار پارچەی کوردوستان و دەرەوە دەنگ بەرز بکەینەوە، با هەمومان تورکیـاو بەکرێگیراوەکانیـان شەرمەزارو ڕیسـوا بکەیـن، سـەرکەوتن هەردەم بۆ گەلەکەمانە ، دکتاتۆرو فاشیستەکان و بەکرێگیراوانیان بۆ زبڵدانی مێژوو..
بـا هەمـوو داوابکەـن لـە حکـومەتی هەرێمـی کوردسـتان و، پـارتی دیموکراتی کوردستان و پارتی کرێکارانی کوردستان وازبـنن لە لوتبەرزی و بەکارهێنانی وشەی زبرو تومەت دابەشکردن بە سەر یەکتردا و ، شەری نێوانیان دوور لە دەستی دەرەکی لە رووی سەربازی و راگەیاندنەوە راگرن و. بە زمانی دیالۆگ و لە یەکتێگەیشتن گیروگرفت و کێشەکان چارەسەر بکەن و، هەردوولاش کێکن لە سەر ئەوەی شەری ناوخۆیی کورد سوودی بۆ دوژمنان هەیە.
16/12/2020

ێیەک بەرەو فیردەوسـی تـــر.. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

منم کۆچەر
بیرم نایەت،
لە چی شارێکەوە،
فریشتەکانی بەدنەفرەتی..
دەرگاکانی ئاسودەیان پیشاندام،،
درەختە گرێنەکانی چاوی خەرم،،
بە چاوی خەم دیوە!
گۆانەوە ،،
بە دەنکە گەنمە سەرەتاکانی بوون!
بە ئاوێنەکانی ێژە تێپەیوەکان،،
بزەم دە،،
کە ێ ئەکەم،،،
چنگەکانم پڕن،

لە شەونمی نەمری ،
هەرگیز نامرم،
چونکە لە ژێر تاڤگەی خەوی تەم،
چی ئاسوودەییەکە..
مانەوە لە تەنیشت گیا شینەکانی..
کاتی نەمری، بە بریسکانەوە..
وەک هەتاوەکی سەوز!
بە شنەبا قسەت لەگەڵ ئەکەم،
با هەور.. لە نەوانمان بە ،،،
هەر وەک بەدبەختیەکی خەش،
با هەردەم لەیەک دوور بین،،،
دارستانە ئاتۆنەکانی ئاسمان..
لە شەوکی زیوی،
وەک ڕۆژنە ئەستێرەی یاخی..
پەلکەشی ئاوازی ..
درەوشانەوەیان کردم،
ئەی نامەیی،
ئەی بە تامترین..
شەرابی ڕۆحی من،،
جازی دەزەخ،،
بهاژنە دەی بەستەزمان،
با بسوتێ جەستە لە ژێر گەکانی.. غوربەت،،،
چی گەوهەرەکە بیرەوەریت،،
کاتێ شەپەلی سپێدەی..
نەو هەناوی مانگکی خەواوو..
لە جوانی دەندە،
لە چاوەکانما هەزاران..
مانگی شەرابین لە تە ،
ساتە شەتەکان،،،
ئەی کەنگە کریستاڵیەکانی خوێن !
گوەم لە سەدای پارچە پارچەبوون ..و..
داوخان و داماڵانی..
قەناو پایەو شونەواری شونەکانێ،
گەستانی وشەم جەهشتوە،،،
مەرگکی خەشبەخت و ..
ژینکی چەند ساتی خەکوژم،،
لە پەکە مەی ڕەشی ئافاتی ڕەحا،

چنگ کۆتۆ!
لە دڕگایەکی مسینی تری بونەوە.. دەمەدەر،
کتێبی بەدنەفرەتی عیشقی مەر..
شین، ئەرخەوانی..
لە کەرنەڤاڵی فریشتە دەرکراوەکانی
فیردەوسە لە ئێستا ئاخوەنمەوە!
ئەمرم و زیندوئەبمەوە..
لە مەیخانەی خوێنی..
شیعرا،،،
بەیتی گوڵە خەشخاشی گەنجێتی،،
بە فریشتە ەوخسار سوتاوەکانی..
جەنگەکان دەخوەنمەوە،
من پەرستگام بەچیە،
گەر خەم خواوەندە بم لە ئاو،،،
بیرت بە ئازیز،
هەموو گەردوون لە سەاوی..
چاوی تەوە هەقوە..
هیچ ئەقیانوس،
جگە لە هەناسەی تە ناناسم..
پرسیارەکانی هاتن و..
چونەکانی من وەنام داتەوە،،
عارفەکم بە مەرگ و …
نوێبوونەوەی خەم..
دوورە مەملەکەتی نشینگەی من،
پەکەنینم دە،،
بەو شەیتانە قەرەقزانەی ..
باس لە بەهەشت و..
دەزەخی تاریکیم بە ئەکەن،
لەسەر تیغی تیژی خەنجەر..
لەسەر دەی منداڵی!
شکەفەکانی ژوان ،،
هەپروون هەپروون ئەکەن،،
گەر بتەوە لە زمانی با تێبگەی،
دەبە کەچەر بی،
خەت خواەوەند بی..
نوور بی، ،،
پەیامبەری نەناسراوی …

خەشبەختی و بەدبەختی..
ئەو مرۆڤە تەکشکاوانەی…
ژەر تەفانە لم بی،
من لەگەڵ باران و ..
پرووشەی قژی تە،،
قسە دەکەم،،،
چی پێویستم بە خواوەندی…
بەردی خەمگینیە،،
فرمێسکە زیوینەکانی تێیە،،
قیبلەنمای..
نەخشەی ئەو سەردەمانەی..
لە قەراخی دەریای مژودا ..
نغرۆ بوون..
ئەی پردە ڕەحیەکان بۆئاسوودەیی،
ئەی پردە فێوەکان …
بەرەو باهۆزی سەرخۆشی بە شیعر!
ئەی پردە شەختە هەڵواسراوەکان،
بەرەو بەستانی زەردی تەنیایی قەشەنگ، ،،
من بە موسافیری خەمەوە..
. ئەبریسکەمەوە،،
با سەمفەنیای گوڵە نیلەفەر، نەتای…
ڕەحسوتانی شیعرم بە بژنە ،،
خەشخاشی ڕەنگاڵە ڕوخساری تەو…
و ئەفیونی..
ئیلهامی چیای فرمێسکی دیدەنیەکی ترتە،
ڕەیەک بەرەو خەرەک..
لە سیحری تر
واڵا ئەکا.

وێنەکە تابلۆیەکی نیگارکێشی فەڕەنسی
Claude Oscar Monet – Landscape

جەنگی پیرەز .. ن: هیوا هاژە.. و: دادیار ئازاد

ئەمە کوێستانێکی،
بەهەز و بانــا بەرز.

ئەمە دایکێکی،
ئاوەی کوێستانی بوو،
بەهەز و بانــا بەرز.

ئەمە باوکێکی،
ئاوەی دایکێکی خۆشویست،
ئاوەی کوێستانی بوو،
بەهەز و بانــا بەرز.

ئەمە گوللەکی،
ئاوەی باوکێکی کوشت،
باوکێک کە دایکێکی خۆشویست،
ئاوەی کوێستانی بوو،
بەهەز و بانــا بەرز.

ئەمە پەلەپیتکەکی،
ئاوەی گوللەکی تێگرت،
گوللەیەک کە باوکێکی کوشت،
باوکێک کە دایکێکی خۆشویست،
ئاوەی کوێستانی بوو،
بەهەز و بانــا بەرز.

ئەمە عەریفەکی،
ئاوەی پەلەپیتکەکی داگرت.
پەلەپیتکەیەک کە گوللەکی تێگرت،
گوللەیەک کە باوکێکی کوشت،
باوکێک کە دایکێکی خۆشویست،
ئاوەی کوێستانی بوو،
بەهەز و بانــا بەرز.

ئەمە مولــازمەکی،

ئەوەی عەریفەکەی دەستوردا،
عەریفەک کە پلەپیتکەکەی داگرت،
پلەپیتکەیەک کە گوللەکەی تەگرت،
گوللەیەک کە باوکەکەی کوشت،
باوکەک کە دایکەکەی خەشویست،
ئەوەی کوەکەی بوو،
بەهەز و بالابەرز.

ئەم عەقیدەکەیە،
ئەوەی مولازمەکەی مەشقدا،
مولازمەک کە عەریفەکەی دەستوردا،
عەریفەک کە پلەپیتکەکەی داگرت،
پلەپیتکەیەک کە گوللەکەی تەگرت،
گوللەیەک کە باوکەکەی کوشت،
باوکەک کە دایکەکەی خەشویست،
ئەوەی کوەکەی بوو،
بەهەز و بالابەرز.

ئەم فەرماندەکەیە،
ئەوەی عەقیدەکەی دەستواکرد،
عەقیدەک کە مولازمەکەی مەشقدا،
مولازمەک کە عەریفەکەی دەستوردا،
عەریفەک کە پلەپیتکەکەی داگرت،
پلەپیتکەیەک کە گوللەکەی تەگرت،
گوللەیەک کە باوکەکەی کوشت،
باوکەک کە دایکەکەی خەشویست،
ئەوەی کوەکەی بوو،
بەهەز و بالابەرز.

ئەم لەشکرەکەیە،
ئەوەی فەرماندەکە سەرکردایەتیی کرد،
فەرماندەیەک کە عەقیدەکەی دەستواکرد،
عەقیدەک کە مولازمەکەی مەشقدا،
مولازمەک کە عەریفەکەی دەستوردا،
عەریفەک کە پلەپیتکەکەی داگرت،
پلەپیتکەیەک کە گوللەکەی تەگرت،
گوللەیەک کە باوکەکەی کوشت،
باوکەک کە دایکەکەی خەشویست،

ئەوەی کۆتکەی بوو،
بەهەز و بانــا بەرز.

ئەم پارەکەیە،
ئەوەی لەشکرەکەی لەسەر دامەزراوە،
لەشکرێک کە فەرماندەکە سەرکردایەتیی کرد،
فەرماندەیەک کە عەقیدەکەی دەستوانــاکرد،
عەقیدێک کە مولــازمەکەی مەشقدا،
مولــازمێک کە عەریفەکەی دەستوردا،
عەریفێک کە پەلەپیتکەکەی داگرت،
پەلەپیتکەیەک کە گولــلەکەی تەگرت،
گولــلەیەک کە باوکەکەی کوشت،
باوکێک کە دایکەکەی خەشویست،
ئەوەی کۆتکەی بوو،
بەهەز و بانــا بەرز.

ئەمانە باجەکانن،
ئەوانەی پارەکەیان پێ دابینکراوە،
پارەیەک کە لەشکرەکەی لەسەر دامەزراوە،
لەشکرێک کە فەرماندەکە سەرکردایەتیی کرد،
فەرماندەیەک کە عەقیدەکەی دەستوانــاکرد،
عەقیدێک کە مولــازمەکەی مەشقدا،
مولــازمێک کە عەریفەکەی دەستوردا،
عەریفێک کە پەلەپیتکەکەی داگرت،
پەلەپیتکەیەک کە گولــلەکەی تەگرت،
گولــلەیەک کە باوکەکەی کوشت،
باوکێک کە دایکەکەی خەشویست،
ئەوەی کۆتکەی بوو،
بەهەز و بانــا بەرز.

ئەم میللەتە،
ئەوەی باجەکانی داوە،
باجێک کە پارەکەی پێ دابینکراوە،
پارەیەک کە لەشکرەکەی لەسەر دامەزراوە،
لەشکرێک کە فەرماندەکە سەرکردایەتیی کرد،
فەرماندەیەک کە عەقیدەکەی دەستوانــاکرد،
عەقیدێک کە مولــازمەکەی مەشقدا،
مولــازمێک کە عەریفەکەی دەستوردا،

عەریفەک کە پەلەپیتکەکەی داگرت،
پەلەپیتکەیەک کە گوللەکەی تێگرت،
گوللەیەک کە باوکەکەی کوشت،
باوکەک کە دایکەکەی خۆشویست،
ئەوەی کوڕەکەی بوو،
بەهەز و بااڵبەرز.

ئەمە تەنیا یاسادانانە،
ئەوەی بەرژەوەندیی میللەتە،
میللەتێک کە باجەکانی داوە،
باجەک کە پارەکەی پێ دابینکراوە،
پارەیەک کە لەشکرەکەی لەسەر دامەزراوە،
لەشکرێک کە فەرماندەکە سەرکردایەتیی کرد،
فەرماندەیەک کە عەقیدەکەی دەستواڵاکرد،
عەقیدەک کە مواڵازمەکەی مەشقدا،
مواڵازمەک کە عەریفەکەی دەستوردا،
عەریفەک کە پەلەپیتکەکەی داگرت،
پەلەپیتکەیەک کە گوللەکەی تێگرت،
گوللەیەک کە باوکەکەی کوشت،
باوکەک کە دایکەکەی خۆشویست،
ئەوەی کوڕەکەی بوو،
بەهەز و بااڵبەرز.

ئەمە دەوڵەتە،
ئەوەی تەنیا یاسای داناوە،
یاسایەک کە بەرژەوەندیی میللەتە،
میللەتێک کە باجەکانی داوە،
باجەک کە پارەکەی پێ دابینکراوە،
پارەیەک کە لەشکرەکەی لەسەر دامەزراوە،
لەشکرێک کە فەرماندەکە سەرکردایەتیی کرد،
فەرماندەیەک کە عەقیدەکەی دەستواڵاکرد،
عەقیدەک کە مواڵازمەکەی مەشقدا،
مواڵازمەک کە عەریفەکەی دەستوردا،
عەریفەک کە پەلەپیتکەکەی داگرت،
پەلەپیتکەیەک کە گوللەکەی تێگرت،
گوللەیەک کە باوکەکەی کوشت،
باوکەک کە دایکەکەی خۆشویست،

ئەوەی کۆتایی بوو،
بەهەز و بانگبەرز.

ئەم سەرکەمارە،
ئەوەی پێشەوای دەوڵەتە،
دەوڵەتێک کە تەنیا یاسای داناوە،
یاسایەک کە بەرژەوەندیی میللەتە،
میللەتێک کە باجگانی داوە،
باجێک کە پارەکەی پێ دابینکراوە،
پارەیەک کە لەشکرەکەی لەسەر دامەزراوە،
لەشکرێک کە فەرماندەکە سەرکردایەتیی کرد،
فەرماندەیەک کە عەقیدەکەی دەستوانەکرد،
عەقیدەک کە مووچەکەی مەشقدا،
مووچەک کە عەریفەکەی دەستوردا،
عەریفەک کە پەلەپیتکەکەی داگرت،
پەلەپیتکەیەک کە گوللەکەی تێگرت،
گوللەیەک کە باوکەکەی کوشت،
باوکێک کە دایکەکەی خەشویست،
ئەوەی کۆتایی بوو،
بەهەز و بانگبەرز.

ئەم سیاسەتە ژیرانەیە،
ئەوەی سەرەک لە پەنایەوە بەیاری دەدا،
سەرکەک کە پێشەوای دەوڵەتە،
دەوڵەتێک کە تەنیا یاسای داناوە،
یاسایەک کە بەرژەوەندیی میللەتە،
میللەتێک کە باجگانی داوە،
باجێک کە پارەکەی پێ دابینکراوە،
پارەیەک کە لەشکرەکەی لەسەر دامەزراوە،
لەشکرێک کە فەرماندەکە سەرکردایەتیی کرد،
فەرماندەیەک کە عەقیدەکەی دەستوانەکرد،
عەقیدەک کە مووچەکەی مەشقدا،
مووچەک کە عەریفەکەی دەستوردا،
عەریفەک کە پەلەپیتکەکەی داگرت،
پەلەپیتکەیەک کە گوللەکەی تێگرت،
گوللەیەک کە باوکەکەی کوشت،
باوکێک کە دایکەکەی خەشویست،

ئەوەی کۆتایی بوو،
بەهەز و بانگەبەرز.

ئەم جەنگە پیرۆزەیە،
ئەوەی سیاسەتی ژیرانەی گەدا،
سیاسەتێک کە سەرکی لە پەنایەوە بەیاری دەدا،
سەرکێک کە پشتوای دەوڵەتە،
دەوڵەتێک کە تەنیا یاسای داناوە،
یاسایەک کە بەرژەوەندیی میللەتە،
میللەتێک کە باجگانی داوە،
باجێک کە پارەکەی پە دابینکراوە،
پارەیەک کە لەشکرەکەی لەسەر دامەزراوە،
لەشکرێک کە فەرماندەکە سەرکردایەتیی کرد،
فەرماندەیەک کە عەقیدەکەی دەستوانەکرد،
عەقیدەک کە مولازمەکەی مەشقدا،
مولازمەک کە عەریفەکەی دەستوردا،
عەریفەک کە پلەپیتکەکەی داگرت،
پلەپیتکەیەک کە گوللەکەی تەگرت،
گوللەیەک کە باوکەکەی کوشت،
باوکەک کە دایکەکەی خەشویست،
ئەوەی کۆتایی بوو،
بەهەز و بانگەبەرز.

ئەم ئیمانە دامەزراوەکەیە،
ئەوەی کوانووی جەنگی پیرۆزی جەشدا،
جەنگێک کە سیاسەتی ژیرانەی گەدا،
سیاسەتێک کە سەرکی لە پەنایەوە بەیاری دەدا،
سەرکێک کە پشتوای دەوڵەتە،
دەوڵەتێک کە یاسای داناوە،
یاسایەک کە بەرژەوەندیی میللەتە،
میللەتێک کە باجگانی داوە،
باجێک کە پارەکەی پە دابینکراوە،
پارەیەک کە لەشکرەکەی لەسەر دامەزراوە،
لەشکرێک کە فەرماندەکە سەرکردایەتیی کرد،
فەرماندەیەک کە عەقیدەکەی دەستوانەکرد،
عەقیدەک کە مولازمەکەی مەشقدا،
مولازمەک کە عەریفەکەی دەستوردا،

عەریفەک کە پەلەپیتکەکەی داگرت،
پەلەپیتکەیەک کە گوللەکەی تێگرت،
گوللەیەک کە باوکەکەی کوشت،
باوکەک کە دایکەکەی خۆشویست،
ئەوەی کوڕەکەی بوو،
بەهەز و بااببەرز.

ئەمە ئایینەکەیە،
ئەوەی ئیمانی دامەزراوی ختوکەدا،
ئیمانەک کە کوانووی جەنگی پیرەزی جەشدا،
جەنگەک کە سیاسەتی ژیرانەی گەدا،
سیاسەتەک کە سەرەک لە پەنایەوە بەیاری دەدا،
سەرەکەک کە پەشەوای دەوڵەتە،
دەوڵەتەک کە یاسای داناوە،
یاسایەک کە بەرژەوەندیی میللەتە،
میللەتەک کە باجەکانی داوە،
باجەک کە پارەکەی پە دابینکراوە،
پارەیەک کە لەشکرەکەی لەسەر دامەزراوە،
لەشکرەک کە فەرماندەکە سەرکردایەتیی کرد،
فەرماندەیەک کە عەقیدەکەی دەستواڵاکرد،
عەقیدەک کە مووڵازمەکەی مەشقدا،
مووڵازمەک کە عەریفەکەی دەستوردا،
عەریفەک کە پەلەپیتکەکەی داگرت،
پەلەپیتکەیەک کە گوللەکەی تێگرت،
گوللەیەک کە باوکەکەی کوشت،
باوکەک کە دایکەکەی خۆشویست،
ئەوەی کوڕەکەی بوو،
بەهەز و بااببەرز.

ئەمە خودایە،
ئەوەی دەپەڕە و گریا.

ن: هیو هاژ
و: دادیار ئازاد

سەرنجەک: ئەم دەقە پە وردەکاریە.
بنیاد و ناوەڕۆک و تەکنیکەکەی گەلەک بەرزە و داهێنرانەیە.
من زەر پێیەوە ماندووبووم، دڵنیاشم تەواو دەستەمە نەبوو.

جا شیعر لە قۆناخی زمانی بن (Original)ی خۆیدا بێتەدەر، دەستەمۆی کە دەبێت!

تان و پۆی خەوبەری کۆمەلایەتی.. نووسین و ئامادەکردنی: ئاکۆمارانی

پرۆژەیەک بۆ گەنجانەوەی (ئازادی و یەکسانی و دادپەروەری کۆمەلایەتی)
پرۆژەیەک بۆ (ئاشناکردنەوەی خەڵک بە ژیان) و (خەبەرەوبەریی کۆمەڵ بە کۆشەی ئایدیۆلۆجیی و سیستەمی ئامیاری).

بۆ خوێندنەوەی ئەم بابەتە کلیکی ئێرە بکەن ..

دەستنووسێکی تازە دۆزاوەی چوارینەکانی بابا تاهیر هەمەدانی.. سەباح هەنجەر

پێشکێشە بە: ئەحمەد تاقانە

گلەیی گۆزە

ئاو لە جگەڵکانەوە دەچێتەوە ژێر زەوی
پاراوتر دەبم تا گۆزە گلەییم لە نەکات

کاتێک ڕۆەوی دەگرێ و بە خرایی هەورەبرووسکە خەیمان لێ ون دەکات
ئەمێ لێ چڕوانییەکی ترساودا بیری نیگای تکڕاوی دەکەین و هەڵاتوویەکین لە بریسکەی قەڵغان و شمشێر خەمان سڕیوەتەوە

جەللادی ناقۆڵا

بەیان لێرەوە تێپڕی ڕووناکی کە کردەوە و لێگرێ خێ بردی
نەیهێشت باڵندە چاو بە دەنکگرنم گەرم بکەن و دەنووک خشکەن
نەبەتدارێک تازە لەسەر گردێکی دەوردراو بە شڕابی هاتبووە خوارە
و تفەنگی لە قوڵغ جێ هێشتبوو
تەمی هەست لەسەر حیکمەتێك لادەدا و دەڕەت جیهان لێ بڕشایی قڕچی
کەهکێویدا جەللادی ناقۆڵا پەروەردە دەکات و تفەنگ دەلاوێنێتەوە

دوا هێڵی ڕۆژی شەشەم

تابڵێی زەوی هێشتان هەموو هەڵکانی نەکشراون
باڵندە لەسەر لکە پڕکان تووشی حەپەسان هاتوون
لە ڕۆگادام چەند جارێک ویستوومە پێی ڵابگەیەنم هەڵکان تەواو دەکەم
لە زەردەی ئەواریەکدا لوورەی ئاگر دەترسێنم و فرمێسکی نابجێ ناژێ

بەدەم ڕۆەوەی پرسەی نان

لە دێی بە خورپەوە نزیکی و لە چوونێ پرسێی ناندا بە تێنیشت یەکەوە بەڕۆگاوەین
پڕڕچەمت لەسەر چاو لا دەدەم و شان بە زینی ئەسپەکانمان دەدەین
ڕۆگا شەرمن و کەمووە دەکودالێی دنیا دەستی زاڵی لەسەری ڵاگرتووە
نان پاداشتی زەردەخەنەی ساز و سۆزی دامەوە و زرینگانەوەی گیانیش
دەزانێ خوێن لە شەقام زمانی پێ دەبێ لە خواست

بوونی زیندوو

کەترەدارێک لە حەوشەمان هێندەی کۆڵک بە دەستوپێیە و درەخت لە دەوری ڕواوە
ماڵیش پەنجەرەی گەورەتر و کەڵان نامێ نەبوو
چاودێرێکی خەواڵووە و لەبەر ئاگردانی کوژاوەش دانیشتووم
گەنجینەی پێی مرۆڤ بێ تاهەتایێ لە شوێنێك لە نێوان دوو شوێندا

دەمێنێتەوە و بارانی پەڵە کە دەکاتەوە

بزربوونی ناونیشانی حەوا

ئادەم بەنی ددانی ئزیو لە دەمی دێ
حەوا خۆی لە تەنیایی مارێ کرد و ناونیشانی بزر کرد
کەس تەماشای ئاشنای خۆی نەکرد و ناسین تەفرەی داین
ئەو درەختانە ئاشنامان بوون ئێگیان گەیشتبووە ناو هووبارە نزیکەکان

وا ناوی گوڵی باخچەی گەڵەك دەزانین

دەست باڵە بۆ فڕین و خستمە ناو دەستێك تازە سێاوی لە زەوی کردبوو
بۆ زمانی سێبووری توانی پێم بڵێ ئەستێرەی مایووی دوای شۆم و بۆ تاهەتایە ئاستەقینەم
جامێکی فافڕن پێ بوو لە ئاو
تای منداڵانی گڵێکی هێنا خوارەوە
گوڵ ناوی گوڵی تەنیشتی زانی و ناونیشانی باخچەکانیان گوت و ستایشیانکردن گەشە تێیدا کەتایی نایە

سەرابی کوێر

لە پێنووسی هێڵکی ئاسن دەموچاوم پێ خوێنی گەشێ بوو
دەستم بۆ درێژکردی نەوانمان بووە تراویلکەیەکی کوێر یان گوڵی یادەوەری
لە کەشوهەوایەکی پڵەبەرزدا بە دووری سووڵامەوە و لەترم دا
وەرزی دروێنەم بزر کرد گوڵگەنمەکی لێکراوە بووم

لەسەر پشتی ئەسپێکدا

لێو کاتێدا شادی هێبوو
باڵندەیەک لەسەر پشتی ئەسپێک چاوی سووڵاند بەپڵە کەوت و باڵی خۆشکرد
لکە گیایەکی کەوی بانگی کردبوو
هەمیشە بیر لە ئەتەمبەڵە سەربازییەکان بکەرەوە تیژپێ بڵاماندا
تەدەپڕێ و فیشەکشێنمان دەکەن

سەمای شار

زەریا مانەد نییە لە کناری خۆی ورد بووەتەوە و دارباز

دەمەونخوون داندراوە
منیش بەدیار مەمی ەووداوێك دەمارەكانم دەپشكوێن و ددانم دەچێتەوە سەر یەك
ەووبارێك بەرەو كانی باسكی داوێ و تاو دەدا
گڕگرێك سەمای شارە لەناوی یاری دەكا و شاد و شادمان لە حەوت ئاسمان ئاستەری هەیە.

سەباح ەنجدەر

تشرینی یەكەمی 2020 هەولێر

گۆڤی لێتسی نیگات.. شیعر/ كاوە عوسمان عومەر

كات ئێتكوژێ، بڕۆم..
عەشق ناهێڵێ بمری، لە كاتێكا..
هەموو شتەكانی چواردەورت
ئاوەرن، ئەمرن، لە ناو ئێچن
فەنا ئێبن،
خونچەی لەوی مانگیش نامێنێ،
كە دیارنامێنی..
لە تەمی كاتژمێرەكانا،،
پەنجەرەیەی تەنیایی ئاوارانێتە
سكاڵایەك..
لای گڕاوەریوەكانی ڕۆح ئەكا ،
گەرچی ئێتیشكێنێ دارستانی چاوت..
بەرامبەر ئاوێنەستانی بوونم،
ئێتیشكێنێ هاتنت..
بە نەو ژوری تاریكی..
پشت خەری وشەم،،
نمەیەك بنەڕ،،
تا ەوخساری بارانی پێ ببینم ،

تەپڵە شوشەی شەو تەماشا ئەکەم،
تا سەراخی مانگی وەنەوشەیيت کەم،
تا هيچ نەبێ لە نەوان تاقگەی هاتن و نەهاتنا..
وەک و سەرگەردانی سەحرای بوون نەبم،،
هەرکاتەکيش پەی بەرم،،
لە چی شارەکی باران..
خەت حەشار داوە.
نزائەکەم بە خواوەندی مەزنی شيعر
تەنها دەنکە ئاورينگەکت بوەرە،
ئەبە چی بکرێ،،
تا خەڵک بە تە ئەبريسکێتەوە،
مەگەر نازانی…
مەڵی هەشتووی ئەوارە،
دياری شنەبای تەن لە منەوە..
تەکستی شەپەلەکان ئەخوێنمەوە،،
تا ئەو ديو سنوری چيای فرمێسک..
بە ئاستەم لە کەدی بەدەنگيت هەشمەند ئەبم،
کە درەختەکان پيانەی وونبوونتن،
هەر پياسەيەکی پايزانە،،
لە شەوی پارچە پارچەبوونی هەحيشما ،،
دروست بوونەوەيەکی تری،،
وەاندنی شەتەی گوڵە لەتسی شيعريش…
دوای چەندين مردن و وەرين،،
چنينی ئەستێرەيە لەسەر فەشی چاوەوانيت،،
با پەپولە فيردەوسيەکان،،
لە جياتی شيعرەکان ،
سەرەکت لە دەن،،
با سروتی خەسوتانی خونچەيەک لە حەسرەت…
داستانی عيشقم بە بەت،
با دەی کتێبەکانی با..
نەخشەدەت بە لە کوەم، ..و..
بە کوێ ئەەم،
لە چی کەنارە وون ئەبم،،
بەەام هەر کە تابلۆی دەريا ئەبينم ،،
غەمگينيەکی جوان ئەمگرێ،،
تا گوڵە لەستی نيگات..
ئەپشکوتە،

تا نوورت دێ،،
ئاسمان و زەمین،،،
لە کوپە شیعرا ئاوێتە ئەبن.

وێنەکە تابلۆیەکی نیگارکێش
) Claude Monet) Water Lilies

قەیرانی دەسەڵات لە هەرێم و ناڕازایەتیەکانی ئێستا .. عدنان کریم

بزووتنەوەی ناڕازایەتیی نوێی شار وشارۆچکەکانی هەرێمی کوردستان بەپێی هەموو پێوەرەکان ڕەنگدانەوە وکاردانەوەیە لە بەرانبەر شکستی دەسەڵاتدارێتیی حکوومەتی هەرێمە گشتی و بەتایبەتیش لە بواریر دابینکردنی سادەترین مافی هاووڵاتیان کە بریتیە لە دانی ئاو موچە کەمەی کە ڕۆژێکی زیری خەڵک بە مەمرە ومژی ژیانیان پێ ڕایی ئەکرد. ئێستا بە هەمووان دەرکەوتووە کە هیچ ئیفەرم و چاکسازیەک ناتوانن ئەم دەردە سەرەتانیە چارەسەر بکەن کە ناوی حکوومەتی هەرێمی کوردستانە و سەرچاوە و هۆکاری هەموو قەیرانەکانی کەمەگای کوردستانە..
گەر ئەم دەسەڵاتە و هەزە پڕکهێنەرەکانی ساڵانێک بەناوی کوردایەتی و لەڕەی هەڵدانەوەی لاپەڕەی یادەوەریە تاڵەکانی خەڵکی کوردستان لەسەردەمی ڕژمی پێشوودا ئێیتوانی فریوی خەڵک بدات و ئاوە بکات بەبیانوویەک بە درێژدان بە هەڵووشینی سامانی وڵات و سەپاندنی هەژاریەکی کەم نموونە وسیستمێکی دەسەڵاتدارێتیی مافیایی و سەرکوتگەر بەسەر خەڵکدا، ئاوا دەمێکە ئاو باوکیان مرد و ئاو شانگەریە تەماشاچیی نەماوە.
(مەسەلەی کورد)، لانیکەم لە ئێستادا ، ئاو مانا و مەفهووم سیاسیەی جارانی نەماوە لە کلتووری سیاسیی ئێستای خەڵکی کوردستاندا. ئەمە (کوردایەتی) وەکوو چوارچێوەیەک کە هەزە ناسیونالیستەکانی وەکوو پارتی و یەکێتی مەسەڵەی کوردیان تیا

پەناسەئەکرد، لای جەماوەری خەڵک وەکوو سیاسەتێک تەماشا ئەکرێ بە تاڵانی سامانی وەتەکەیان لەلایەن کەمەڵەک مافیاوە کە چەند حیزبدا کەبوونەتەوە.

کوردایەتی لە دیدی زۆرینەی خەڵکی کوردستانەوە لەمەڕدا یانی دەسکەاتی هەندە بنەماڵەی سەرداری حیزبی کە لە سایەی قوربانی و تراجیدیەکانی گەلەکدا بوون بە ملیاردێر لەڕێی کردنی سیاسەت بە بازرگانیەکی سیاسی. بەواتایەکی تر ئێستا وەکوو تایبەتمەندیەکی ئێم قۆناغە کوردایەتی لە سایەی تاقیکردنەوەی تاڵی نزیکەی سی ساڵی ئێم پڕۆسە سیاسیەی وەاتدا ڕووت بۆتەوە و مکیاجەکانی دەیان ساڵەی سەاونەتەوە و بەناوەڕۆکە ڕاستەقینەکەی خۆیەوە خەی ئەنوێنێت: ڕووت و بیر ونەریت و بزووتنەوەیەکی سیاسیی کۆنەپەرست ودژی خەڵکی کە قوربانی و یادەوەریە تراجیدیەکانی گەلی کوردی بەکار هێناوە بە گەیشتن بەدەسەاتێکی چەوسێنەری هاوشێوەی بکوژانی کوردی لەچەشنی بەعس.

تایبەتمەندیەکی گرنگی ئێم قۆناغەی ژیانی سیاسیی کوردستانی عێراق لەژێر ئێو ڕاستیەدا خەی حەشارداوە وبەهەڵسان لەو ڕاستیەوە زۆر لایەنی تری ژیانی سیاسیی ئێم قۆناغەمان بە ڕوون ئەبێتەوە. ڕسوابوونی کوردایەتی، بێو مانایەی پێشوو، بەرهەمی چالاکیی فکریی هیچ تاقمەک نیە لەناو شۆقامی کوردستانی وڵەیزی خەڵکدا. ئاکامی هۆشیاریەکی فکریی ڕووت و تاوتوێ کردن و بڕاوردکاری نیە لەگەڵ تاقیکردنەوە و مەژووی وەاتاندا، بەڵکوو ڕەنگدانەوەی تاقیکردنەوەی نزیکەی سی ساڵی خەڵکە لەگەڵ کەمەڵەک هەزی سیاسیدا کە هاووەاتی و هاونیشتمانیی کوردستانیان تا سەر ئێسقان ڕووتاندنەوە و ڕەجاڵیان کردووە و گەر دەنگی ناڕەزایەتیشیان بەرزکردبێتەوە بەبەکرەگیراو و ئامرازی دەستی ئێم و ئێو ناوزەدکراون یان وەکوو ١٧ ی شوباتی ٢٠١١ یا وەکوو ئێم چەند ڕۆژە وەڵەک وەکوو سەردەمی بەعس، لە خوێندا هەڵکەشراون و ڕەگەکانیان گوولەباران کراون.

گەر قۆناغەکیش ئێم تاقمە سیاسیە خوێنمژ و تاڵانچیە ویستبێتیان بەناوی دیموکراسی و پەرلەمانەوە هەمان سیاسەت درێژە پێبدەن، واتە بە دەستەکی ئاوڕشمین سیاسەتی تاڵان و بڕ و دەسەاتی ناشڕعیی خۆیان بپارێن، ئیتر ئێم سیناریۆیەش دەمەکە لە دیدی خەڵکەوە ڕسوا بوو. پاش فۆشەلی پڕۆژەی گەڵان لە ساڵی ٢٠١٣ بەدواوە، لە ڕواڵەی خەڵکەوە پەرلەمانیش وەکوو شوێنەک بە دابەشکردنی دەسەاتی سەحیزبی دژ بەخەڵک وشانۆیەکی فریودانی خەڵک و چەواشەکاری ودیکۆرەک بە شاردنەوەی هەمان سیاسەتی تاڵان و بڕ و سەرکوت وشوێنەکی تری

سەربار بە بەرجەستیکردنەوەی گەندەڵی، هیچ مانایەکی تری نەماوە.

بەوپەڕی خودی تەکشکانی ئابووری ئەو دوو دامەزراوە ماددی (واتە پەرلەمان) و مەعنەویە (واتە کوردایەتی)، مانایەکی تری نیە جگە لەقەپ بوونەوەی پیوەندیی نێوان ئەم دوو جەمسەرەی کایەی سیاسیی وەسات، واتە دەسەڵاتداران و خەڵک، وبەدیهاتنی ئاڵوگۆڕێکی چەنایەتیی گەورە بەسەر ئەو پیوەندیەدا. لەو قۆناغە بەدواوە، گەر خەڵک ملیشی بەدەسەڵاتی ئیئتیلافی و هاوبەشی پارتی و یەکێتی و گۆران دابێت، ئەوە بیوەندیی بەوە هەیە کە خەڵک توانای بەرپەرچدانەوەی دەسەڵاتی نەبووە نەک بەهەی بەوای بە هیچیەک لە فریوکاری و چەواشەکاریکانی دەسەڵات.
لە قۆناغی ئێستادا و بەتایبەتیش لە دوا شکستی مانگرە ئابووریەکەی یەفرانداموە، تا هاتووە شوێنەوارێک بە ئەو جەمسەرە هاوبەشە نەماوەتەوە کە دەسەڵات ئیتوانی بەهێوە، بەتایبەتی لە وەرچەرخانکان و بەندبوونەوەی ئاستی ناڕازایەتیی خەڵکدا، وەکوو چەکێک لە جبەخانەکەی بە فریودان و چەواشەکردنی خەڵکی ناڕازی بیخاتگەڕ کە ئەویش بریتیە لە چەکی کوردایەتی . دەسەڵات بەهەموو پێکهێنەرەکانیەوە، لەڕێی سوودوەرگرتن لە دروشمی کوردایەتی و یەکێیزی ناوماڵی کورد و یەک چارنووسیی هەموو گەلی کورد، توانی تا چەند ساڵێک پێش ئێستا زرینەی خەڵک فریو بدات و بەدیان پاساو هەم دەسەڵاتێکی ملهوڕی زەردار بە نرخی دیموکراسی بخەڵک بفرۆشێتەوە و هەم سامانی وڵات بکات بە گیرفانی چەند بنەماڵەی دەسەیشتوودا ولە هەمان کاتیشدا سیاسەتی سک هەڵووشین و هەژاریەکی کەم وێنە لە جیهاندا بەسەر زرینەی خەڵکدا بسەپێنێت.

ئەمڕ ئیتر هەموو ئەو وەهمانەی ساڵانێک بەناوی چاکسازی و بەربەرەکانە لەگەڵ گەندەیدا لەلایەن دەسەڵات و هێزە پێکهێنەرەکانی و میدیاکانیەوە بڵاوئەکرانەوە، بووەن بە بڕقی سەرئاو. دەسەڵات نێک هیچ جۆرە چاکسازیەکی لە سیستمی ئابووری ولە بواری بودجە و سیستمی خەرجی و داهاتکاندا نەکردووە، بەڵکوو ڕێک پێچەوانەکەی ڕاستە وبەئاشکرا درێژەی بە تاڵانیی سامانی وڵات داوە کە دواترین نموونەکانی ڕاگەیاندنی قەرزاریی ٢٨ بلیۆنی بوو لە زمانی مەسروور بارزانیەوە.
چەندین ساڵە سەرەڕای ئەوداهاتانەی ناوخە کە پێک دێت لە نرخی فرۆشتنی نەڤتی ٥٠٠ هەزار بەرمیل نەوتی ئاشکرا لە چوارچێوەی هەکەوتنە پێنجا ساڵیەکی سەرانی دەسەڵات لەگەڵ تورکیا و سەدان هەزار بەرمیلی قاچاخ و داهاتی ملیار دۆلاریی گومرک و خاڵ

سنووریەکان و هەروەها ئەو بڕە زۆرانەی پارە کە لە بەغداوە هاتوون، جگە لە دۆیان بابی تری داهاتی ناوخۆی وەک سووم و باج وداهاتی کۆمپانیا و دائیرەکان، کەچی مووچەی هاووڵاتیان نزیک بەتەواوەتی لە ئاستی بینی یەکجاری و بەو پێیەش ئیفلیج بوونی بازار و سەرجەم پرسەی چالاکیی ئابووری و کار و ژیان زۆرینەی هاووڵاتیانی کوردستان.

بەپێی هەموو پێوەرە ئابووریەکان و شایەدیی دۆیان جاری چەندین ئەندام پەرلەمان، داهاتی ناوخۆی کوردستان بەبێ هاتنی یەک دیناریش لە بەغداوە ئەتوانێت مووچەی کارمەندان و گشت مووچەخۆرانی کوردستان بە ستانداردی پێش ساڵی ٢٠١٤ دابین بکات. جگە لەوە، هەموو کەسێک ئەو ڕاستیە باش ئەزانێت کە حکوومەتی هەرێم بەبێ پابەند نابێت بە هێکەوتنە دووقۆڵیەکەی لەگەڵ بەغدا چونکە لە ئێستادا قازانجی زیاتر ئەچێتە حسابی کۆمپانیاکانی خەیانەوە.
پابەندبوون بەو هێکەوتنە لەگەڵ بەغدا بواری دزی و تاڵانیی سکووچکەی دەسەڵات کەم ئەکاتەوە بەبێ بە کردەیەکی ماتماتیکیی سادە وبڕاوردکردنێکی سادەی قازانج و زیان بۆ سەرانی دەسەڵات، ئەوان هەگەی پابەند نەبوون بە هێکەوتن لەگەڵ بەغدا هەئێستا بڕیاریان بەوەش تاوانی بینی مووچە ئەخەنە ئێستەی حکوومەتی ناوەندی و کێک موزایەدەی کوردایەتی و درێ و دەڵەسەی شێ لە پێناوی مووچەی خەڵکیشی پێوە ئەکەن.
ئێستا لەدوای پەسەندکردنی یاسای قەرز لە پەرلەمانی عێراق و هەوەستی تووندی زۆربەی فراکسیۆنە عێراقیەکان بەرانبەر بە حکوومەتی هەرێم و سیاسەتی دەستی پێکردن لە لایەک و تەقینەوەی ناڕەزایەتیی خەڵکی کوردستان لە لایەکی ترەوە، بواری مانۆر لەبەردەم دەسەاتەکەی ماڵی بارزانی و هەردوو هاوپەیمانەکەی تەسکتر بەتەوە. بەبێ سەرانی ئیئتیلافی پارتی و یەکێتی و گۆران لەبەرانبەر ئەو ئەزمەیدا کە تێکەوتوون خەریکی داشتنی پلانێکی نوێ و تاقیکردنەوەی مانۆرێکی ترن کە پێئەچێ ئەقڵکانی لەم جەمسەرانە پێکهاتبێت:

یەکەم: دەسەاتی جارێکی تر وگۆڕ لەناوی سەرکوتەوە ئەم زنجیرە ناڕەزایەتیەی پێ خامۆش نەکرێتەوە، بە ئارامکردنەوەی خەڵکی بەناو کانگای لەگەڵ بەغدا زیندوو ئەکاتەوە تا ئومێدی چاری مووچە لای هاووڵاتیانی هەرێم ببووژێنێتەوە و لەوشوێ خەپیشاندانکان بەاوە پێبکات یا تووشی چەند دەستە و بڕێیی بکات.
چالاککردنەوەی هەڵی گفتوگۆی هەولێر – بەغدا تەنیا مانۆرێکی پارتیە

بە خەوتارکردن لە هەر سێ فشاری یەکێتی و گۆران، فشاری هێزسانی جەماوەری و فشاری حکوومەتی ناوەندی.
شانسی سەرکەوتنی ئەم مانگرە ئەمجا لەگشت کاتێکی پێشووتر کەمترە ونە جەماوەری ناڕازی و نە حکوومەتی ناوەند بەوایان بە بەدیهێنانکانی پارتی نیە وەکوو بەیاردەری سەرکیی دەستات و خاوەنی سەرکیی ئەم مانگرە.
ئەم مانگرە تاقیکراوەتوە و پارتی بەدەستی ئنقەست لە ٢٠١٤ بەدواوە شکستی بە پێنج هێکۆتن هێناوە لەگەڵ بەغدا. جگە لەوەش زەربەی ئاماژەکانیش نیشاندەری ئەوەن کە مەسەلەکە لەدەستی پارتیشدا نەماوە و تورکیا بەیاردەری ئاسایی پشتی پێدێ لە مەڵەفی نەوتدا.

دووەمین کارتی دەستات بە ئەندازیاریی پارتی بریتیە لە تووندکردنەوەی پێوەندیەکانی سێ کوچکەی دەستات و وادارکردنی یەکێتی و گۆران بە گرتنەئەستەی بەشی زیاتری لێپرسراوەتی لە قەیرانەکاندا و تووندکردنەوەی برغوکانی دەزگای شەق و شەی دەستات لەم مانگرەوە لەبەرانبەر بەخشینی شیرینی و ئیمتیازاتی زیاتر بە گۆران و یەکێتی و ئارامکردنەوەی گلەییەکانیان و بژاردنەوەی بەشکانیان لەو بوارەدا. گلەییەکانی گۆران و یەکێتی لەوەدا کورت ئەبنەوە کە پارتی جومگەکانی دەستاتی زەوتکردووە، بەشی شیاوی پەستی بەوان نەداوە، تاکۆوانە و بە ئەوان بەیار ئەدا، مەڵەفە ستراتیجیەکانی وەکوو نەوت و هاوچەشنەکانی کەنترە کردووە و ... تاد. ئەو فایلانە هەمیشە پارتی لای خەی گلی داونەتەوە بە بەکارهێنانیان وەکوو ئامرازی فشار و سات و سەودا و ڕاگرتنی باڵانس و گەمەی دەستات لە بەرانبەر یەکێتی و گۆراندا وتا ئێستاش سەرکەوتوانە لەو گەمانە هاتتە دەر.

سێیەم: فایلەکی تری دەستات بە کاتی قەیرانە گشتیەکان سیناریۆی حکوومەتی بنکە فراوانە. ئەو هێزانەی لە حکوومەتی ئێستای مەسروورەدا بەشدار نین ، یەکگرتووو و کەمەڵە ونەوەی نوێ و شیوعی و چەند لایەنی بچووکی تر، هەم لە قەناغەکانی تردا ڕۆڵی دارشتنی ئەم دەستاتیان گێڕاوە و لەبنیاتنانی ئەم دەستاتەدا بەشداربوون، هەمیش هێزوستەکانیان لەبەرانبەر کابینەی ئێستادا لە ووردە گلەیی و ئامۆژگاریی دەستانە تێنەپەڕیوە. بەو مانایە ئامانیش لە دیدی دەستاتەوە هێزی ئیحتیاتی ئەم دەستاتە و زەخیرەی جبەخانەکەی ئەون کە ئەکرێ لەکاتی پێویستدا وەکوو دەسکەش بەکاربهێنرێنەوە بە ئارامکردنەوەی تووڕەیی خەڵک و ڕازاندنەوەی دیکۆرەکەی دەستات.

هەر بەیش بەهوودە نیە کە خەڵکی تووشە و ناڕازی بنکەوبارگاکانی ئەوانیش بەبەش ناکات لەپەلامار و نەفرەتی خۆی.

چوار: کە قەیران بەردەرگا بە هەزە پەکهەنەرەکانی دەسەڵات ئەگرە ئەوان لەناو خەشیاندا ئەکەونە پاشقولگرتن لەیەکتری. پارتی ئەیەوە بە وریاییەوە زانی زەرد بکا بە زبەدانەک بە فەدانی ئەو قەیرانانەی دەسەڵات کە خۆی بەرهەمهێنی یەکەم و هەروەها سوودمەنی یەکەمیشە لێی. لەولاشەوە یەکەتی و گۆران کە بەبەرچاویانەوە هەزە ئەمنیەکانی زانەکەی ژێر دەسەڵاتیان خەڵکی ناڕازی لەگەماوی خوەندا نووقم ئەکەن، موزایەدەکی دیموکراسی و ئازاری پەرستی بەسەر پارتیدا ئەکەن و خوەنی ڕاوی خەڵک بەدەست هەزە ئەمنیەکانی ژەردەسەڵاتیانەوە ئەکەن بە بابەتی لاف و گزافی ئازادیی ئادەربەن لە زانی سەوز و ئەوە ئەدەن بەچاوی پارتیدا.
ئەو گەمە قەزەونە شتەک نیە جگە لە پاشقولگرتن و ئەسک شکاندنی یەکتر بە دەسکەوتنی بەشی زیاتر لە دەسەڵات و پەست و سامانی دزراوی وڵاتەکە.
پارتی لەو ڕووەوە لە مەوقعیەتەکی تایبەتدایە. لەلایەکەوە بەزەبری ئاگر و ئاسن و چاوترساندن تا ئێستا ئارامیەکی شەق و شۆی لەزانی زەرد بەرقەرار کەردووە و ئیەوە وا بنەوەنەت کە ئەم قەیرانە تایبەتە بە زانی زەرد و لەولاشەوە دیان ژووری عەمەلیاتی خستەتە گەڕ تا ئاگری ئەو ناڕازایەتیانە نەپەڵەتەوە بە زانی زەرد.
پارتی زەر باش ئەزانەت کە دەسەڵاتەکەی لەسەر بورکانەک لە ڕق و تووڕەیی پەنگەوخواردووی خەڵک ڕاوەستاوە. گەر ناڕازایەتیە بەردەوامکانی سلەمانی و گەرمیان تەنفیسکیان بە ئەو ڕقە پەنگەوخواردووی خەڵک پەکهەنابەت، ئەوا ڕقی ئێستووری پەنگەوخواردووی جەماوەری بادینان و هەولەر گەر بتەقێتەوە هیچ بەڕەن و مانەرەک دایناموکەنێتەوە.

پەنج: درۆی بزووتنەوەی ناڕازایەتیی ئێستا و ڕادیکال بوون و فراوان بوونەوەی وبوونی بە فاکتەری بەیاردەری سەرەکی لە دیاریکردنی چارەنووسی قەیرانی ئێستای دەسەڵاتدا، دەرگا بەسەر زەر ئەگەردا ئەکاتەوە.
هەم چالاک کردنەوەی پلانی لامەرکەزیەکەی سەرانی زانی سەوز و هەم دابەشکردنەوەی دوو ئیدارەیی دەسەڵات و هەم ڕەکەوتنی جیاجیای هەردوولا لەگەڵ بەغدا و هەم لەهەموشی گرنگتر پەنابردنی هاوبەشی هەزە پەکهەنەرەکانی دەسەڵاتی هەرەم بە بژاردەی سەرکووتی سەرتاسەری و شۆی سەرانسەری لە بەرانبەر خرۆشانی جەماوەریی خەڵکدا،

بکراوەیی ئەنجامدەوە.

هەموو سەرۆک داوکانی قەیرانەکەی دەستپێشخەری ئەنجامدان سەر یەک گرێ سەرەکی: ئایا بزووتنەوەی ناسیۆنالیستی کورد ئەستا ئەتوانێ بەسەرکەوتووی پڕۆژەی هەنگاوی دووم ،؟ ئایا سنووری نێوان سوود و زەرەر چۆن لەسەر بنەمای سەرتاسەریکردنەوەی ناسیۆنالیستی ئەستاوە پووچەڵ ئەکرێنەوە و یەکپارچەیی جوگرافی و سیاسیی کوردستان لە پاشماوەی ئەم دوو هەڵمەتە دەستپێشخەرییە پاک ئەکرێتەوە؟ ئایا تەفاوولاتەکانی ئەم بزووتنەوەیە چوارچێوەیەکی گونجاوی داینامیک وبزۆو بۆ دەکخستنی خەی ئەدزێتەوە؟ هەماهەنگیی شار و شارۆچکەکان دەستبەر ئەکات؟ داخوازی و ئامانجی خەی و شێوازەکانی گەیشن پێیان جەم و جۆرئەکات؟ لەوکاتەدا خرۆشی شۆڕشگێڕانەی خەی ئەباتەسەر لەهەمان کاتدا خەی دوورئەگرێ لەسەرچلیی ئەکوژم ئەبەم و کاری پڕۆچەکرداری فەناتیک؟ ناوماڵی خەی دوورئەگرێت لە ئایدیاڵجیای تووند و تیژ و نایەتە حوشە و ماکەی بکرێ بەمەیدانی تەکفیر و تەحریم؟ لەهەمووشی گرنگتر چۆن ئایەتەکانی پەیوندی و خەباتی هاوبەش لەگەڵ بزووتنەوەی ناسیۆنالیستی شارەکانی عێراق بڕقەرار ئەکا و ئەیکات بە سەرجاوەیەکی هەز بۆ حەی؟
دەیان خولیا و ترس و دڵەڕاوکێ تەکەڵ بە چارنووس و هەنگاوەکانی ئاپۆیین و بزووتنەوە ناسیۆنالیستیە جەماوەریەکان ئەبن.

هەرچۆن وتاری دژە عروبی لە خەپیشاندانەکانی بەهاری عەرەبیدا گەر بە تەنیا بیگری نیشاندەری مەدڵێکی تازەی هەشیاریی لاوانی چەندین وڵات بوون کە بزووتنەوە عروبیەکان زووخاویان کردبوو بگەرووێنداء، بەڵام دواتر ئەو بزووتنەوانە بوون بە خەراکی ئیخوان موسلمین و هەزە تووندڕەوە ئیسلامیەکان کە لە زەر ووڵات بەکارەسات کەتایی هات و ستەمکارێکی سوای گەڵی بە ستەمکارێکی تر بە سیمایەکی دەستانی درێینەوە، بەهەمان چەشنیش نابە شکاندنی تەوقی کوردایەتی وەکوو ئایدیاڵجیی فەرمیی دەسەاتی کوردی بکرە بە دەستاوەزی هیچ بزووتنەوە وئایدیاڵجیەکی فریودەری تر.
بزووتنەوەی ناسیۆنالیستیی ڕەوا و بەرهەقی خەڵکی کوردستان لە دژی دەسەاتی چەتە و تاوانباری هەزەکانی کوردایەتی تانها ئومەد و هەگەی هزگاریی ملیۆنەها خەڵکە لە دەست ئەم دەسەاتە چەوسێنەر. ئەم بزووتنەوەیە هەنگاوی یەکەمی خەی سەرکەتووانە دەسپێکردووە بەڵام هەیەکی درێژیشی لەبەردەمدایە. خاڵی هەرە بەهەزی تا ئێستای ئەم ناسیۆنالیستیانە ئەوە یە کە وکوو زمانحاڵی زەربەی خەڵکی ستەمدیدەی کوردستان دەسەاتدارێتیی هەزەکانی سی ساڵ تا ئێستا بە

هەکاری سەرکیی بەدبەختیەکانی خەی ئەزانەت و بە زمانەکی پاراو پەداگری لەسەر نەمانی سەرجەم پایەکانی ئەم دەسەاتە ئەکاتەو.
درێژە پەدان و تەفاعولاتەکانی لەمەودوای بزووتنەوەی جەماوەریی ئەستای کوردستان کە سنووری عەقەی ئیسەاحگرا و وەهمی چاککردنی دەسەاتی ئەستا تێپەاندووە، ئەتوانە بە چاوساغی و عەقەکی کراوە، پە بنەتە هەنگاوەکانی داهاتووی و ئاسەی سەرکەوتنی دوورمەوداشی بدەزەتەو.

عدنان کریم
دیسەمبەری ۲۰۲۰

بەچی دەبەت مەسرور بارزانی دەست لە بەەوەبردنی کوردستانی ئێراق بکەشتەو؟.. نووسینی: مایکە ەبین

ناوچەکە بەرگەی حکومەتەکی ناکارامە ناگرەت!

نووسینی: مایکە ەبین/
ەبوار ەشید کردویە بە کوردیی

ەژەک لە ەژان کوردەکان خەیان بە "ئێراقەکی دیکە" دەبینی، ناوچەیەک کە دیموکراسیی و ئاساییشی تیادا پەیدا دەبوو، بەام ئەوە کوردستانی ئێراق لە سەر ئاورە. هەزەکانی ئاساییش دەستەژی گولەلە لە خەپیشاندەران دەکەن، خەەک وەەام دەدەنەوە و ناەزایەدەربان پەرچەمی حیزبەکان دەسووتنن و تانەت وەنەی دامەزرەنەری پ د ک مەلامەستەفا بارزانیش.

کوردستانی ئێراق کە "ئێراقەکی دیکە" بەت هەمیشە درێەک بوو. ناوچەکە مالی بابی دوو خانەوادەی دەسەاتدارن – بارزانی و تاەبانی، کە لە پراکتیکدا لە سەروو یاساەن. هاوکات کە

ئیراقیەکان لە بەغداد لە پشت فەرمانەوە بوون، مەسعود بارزانی پ د ک کە هەتا 18 مانگێک لەمەوبەر سەرکی هەرێمەکە بوو، زۆر لە هەوڵی ئەوەدا بوو کە ماوەی دەست لە سەرکاربوونی خۆی درێژ بکاتەوە. دەخی ئاسایشیش هەروەها گرژ بوو، کەمتر بە هەی کارامەیی پاراستن، دەزگای ئاسایشی پارتی کە لە مێژە لایەن مەسروری کۆنە گەورەی مەسعودەوە بەڕێوە دەبردرێت، وەکوو لە توانای پارتی بۆ بەڕێوەبردنی سەرچاوە سامانییەکان، بۆتایبەتیی سامانی نەوتی هەرێم، بوو و کردنی بە هەرەمێکی گەندەڵیی، بە کوردییەکەی، خانەوادەی بارزانی لەو دەستانیان زۆر کەم هەبوو کە بە پارە نیان کریبن.

کوردەکان ئێستا تەواو یاخیبوون. مەسعود ڕەشمەی دەسەاتی دا بە مەسروری کوڕی خۆی، زۆر کەم لەبەرئەوەی کە کارامە بێت بەڵکو لەبەرئەوە بوو کە کوڕە گەورەیەتی. هاوکات کە ئاپارتی دەستدرێژیکردن زیاتر لە سلێمانییەوە دێت، زۆر کەمتر لەبەرئەوەیە کە بەخشندەیی لە دۆڕی یەکێتیی نیشتیمانیی کوردستانەوە زیاتر بێت – هەردوو لایان زۆروکەم وەکوو یەکن – بەڵکو لەبەرئەوەیە کە سلێمانی خاوەنی نەریتی بەرەنگاربوونەوەیە و ڕەبەراتیکەیش کەمێک زیاتر تۆڵەرانسی هەیە. لە هەولێر و ئەو بەشانەی کوردستانی ئیراق کە بارزانی دیکتاتەرانە کۆنترۆڵیان دەکات، شتومەک و ئازووخەی سەربازیی کە دەوڵەتانی ڕۆژئاوا دژ بە شێوەی داعش پێیان بەخشیون و تا ئێستا بە شێوەی دژ بە داعش بەکاریان نەهێناون، ئێستا بەرامبەر بە خەڵکی سفیل هەڕەشەیان بەستوون.

بە هەرحاڵ، کۆشە سەرکییەکە بەیاردانی مەسرورە. هاوکات کە مەسرور تاوانەکە دەخاتە ئەستۆی ئەوانی پێش خۆی، ئامانجێکی، واتە نچیروان بارزانی کە ئێستا سەرکی هەرێمە، بە ئەو دەخە ناهەمواری هەولێر، کەچی حکومەتی نچیروان هەمیشە کارامەتر بووە، تەنانەت لە بارودۆخی دژواری ئابووریشدا. کاتێک کە مەسرور حوکمی لە بابی خۆی وەرگرت، بە دوای کارامەییدا نەدەگەڕا، بەڵکو بە دوای وەفاداریی کوێرانەوە بوو. بەو شێوەیە مەسرور حکومەتێکی پاراستنی دامەزراندووە، کارمەندە درێژماوەکانی پاراستنی هەناون و خستوونیە پلەی سیاسییەوە. لەوەدا، ئەرکی سەرکیی ئەمانە ئەوەیە کە وەفاداری مەسرور و بازرگانییەکەی بن، وەکوو لە پێشخستن و گەشەپێدانی کوردستان.

بیهێنە بەرچاوی خۆت، بە نموونە، وەزیری ناوخۆ، ڕەبەر ئەحمەد. ڕەبەر 7 دانە ساڵ ئەندامێکی چالاکی پاراستن بووە و پێش ئەوەیش

چەندین ساڵ هاوکاری پاراستن بووە. لە ڕێی ئستایدا، چاودێری هێزی پۆلیس دەکات و بە پلەی یەکەم دژ بەو کەسانە بەکارییان دەهێنێت کە دژ- بارزانین، لە جیاتی ئەوەی بە پاراستنی یاسا و ڕێگاگرتن لە خراپەکاریی بەکاریان بهێنێت.

پاشان وەزیری تەندروستیی سامان حوسێن محەمەد (سامان بەرزنجی). سامان کۆنترۆڵی هەموو نەخۆشخانەکان دەکات، بە ئەهلیی و حکومییەوە و هەروەها کۆنترۆڵی تەواوی خزمەتگوزاری دەرمانیی دەکات. من لەوە بەر ڕاپۆرتکم لە سەر کارەکەی هەیە (دیارە ئەو کارەی بە هاوکاریی ئیدریسی کوڕی نەچیروان دەکرد) ئەویش ئەوەبوو کە نەخۆشخانەیەکی بەخشندەکاریان کرد بە کلینیکێکی شەخسیی قازانجبگیر. لە کاتی قەیرانی کۆرۆنادا، کوردەکان باسی دەکەن کە سامان بەتایبەتیی کۆنتراکتی دەرمانفرۆشیی، ئەویش بە نرخی زۆر گران، بەو بازرگانانە داوە کە سەر بە پاراستنن. سەرئەنجامی ئەم کارە لەزمە قازانجێک بووە بە تاقمی ناوەوەی بازنەی پاراستن، دیارە لە سەر حیسابی تەندروستیی و خۆشگوزەرانیی خەڵکی کورد.

لە مێژە پاراستن ئالان حەمەسەعید ساڵح بە لایەنگرێکی جەمتمانەی پاراستن دەزانێت کە مەسرور کردی بە وەزیری خوێندن. کاتێک کە ئالان لە سلەمانی نیشتەجێ بوو وەکوو پارتییەک دەست بە کار بوو، دروست لەو کاتانەدا کە لقەکانی پارتی بەوە ناوبانگیان دەرکردبوو کە گوللەی زیندوو بە خەپیشاندەرانەوە دەنا. کاتێک کە جەنابی وەزیر نەبوو بوو بە ئەکادیمیک، مەسرور چاوەڕێی ئەوەی لێی هەبوو کە ئالان مەلزەمەیەک بە مەشک شەردنەوەی جەوانان و لاوان ئامادە بکات وا کە ببن بە وەفاداری پارتی و چیرۆکەکەی. دیارە، بگومان ئەمە نا واقیعییە – لە سەردەمی سەشیالمیدیادا و لە کاتێکدا کە چەندین خەڵکی کورد لە تەواوی خانوادەکاندا لە دەرەوەی وڵات دەژین و لەو دوورەوە باسی دەخی ڕاستەقینە دەکەن و نیشانی دەدەن، نەشیاوە بتوانرێت نەوەی نوێ بەو شێوەیە گێژ بکرێت. بەڵام هەر ئەو ڕاستییەی کە مەسرور و ئالان هەوە دەدەن ئەو کارە بکەن ئاستی فەنتازی و چاوڵەدووییان نیشان دەدات کە مەسرور وا تێی کەووە.

مەسرور بە هەمان شێوە پشتیوان سەدیق عەبدوڵا، وەزیری کاروباری ئەوقاف، ێی بەکار هێناوە، بە ئەوەی کە ئەپێزیسیۆنی ئایینی تا ئاستی گەندەڵیی پێ کۆنترۆڵ بکات. پشتیوان ئێندامی مەکتەبی سیاسیی پارتیە و بە پێی هاوشارییەکانی لە هەولێر، پاراستنەکی پایەدارە.

وەزیری شارەوانیی و گەشتوگوزار، ساسان عوسمان عەونی، لە هەمان

شانەیە. لە نێوان ساڵانی 2005 و 2009 دا بەرەوبەری پاراستن بوو، ئاگرچی لە راستیدا هەر مەسرور بەیاردەر بوو. ساسان یەکێکە لە هەرە متمانەپێکراوەکانی بزووتنەوەکخراوەیی ئاژانیەکی مەسرور و ئەمجەش کارەکی ئاوێیە کە سەرپەرشتی ئاوە بکات کە خاکی حکومەتی هەرێمی کوردستان بخاتە دەستی مەسرور و نوێنەرە بازرگانیەکانی و هاوپەیمانەکانی بە ئاوەی کە مەسرور و پاراستن بتوانن قازانج لە گەشەپێدانیان بکەن و بیانفرۆشن لە کاتێکدا کە حکومەتەکەی مەسرور مووچەی مانگانەی کارمەندان نادات.

کوردەکان هەروەها باسی دەکەن کە ئەرکی سەرەکیی ئومێد سەباح عوسمان، سەرەکی دیوانی ئەنجوومەنی وەزیران (فەرماندە گشتییەکەی مەسرور) ئاوێیە کە مامەڵە سیاسیەکان و بازرگانییەکانی مەسرور پەنهان بکات لە کاتێکدا کە نەهامەتییەکان زەر زیاتر پێویستیان بە شەفافیەت و ڕوونییە. محەمەد شوکری، سەرەکی دەستەی وەبەرهێنا، کار و پڕۆژەکان، ئەمیش لە ناوبازنەی پاراستنی مەسروردا ڕەچووە، کە کارەکەی ئاوێیە هەڵە و سنووری نێوان سامان و داهاتی حکومەت، حیزب و کەسەکان بسڕێتەوە و ئاگەریش زەربەی سەرمایەگوزاریەکان بە ئاراستەی مەسرور نەبات ئاوا بیانگەیەنێتە دەست پاراستن و بەرژەوەندییە بازرگانیەکانی خەیان.

مەسرور دەتوانێت پاراستن بە هەند وەربگرێت، بەڵام جێی خۆی نییە وەفاداریی ئاوانەی نزیکین لەگەڵ کارزانیی و کارامەیی تەکنیکی بکات. کێشەی سەرەکی حکومەتەکی مەسرور ئاوە نییە کە پێش خۆی چی تر هەبووە، بەڵکو گەندەڵیی و نەزانییە. گومرگ و باج زیادیان کردووە، لە هەندێک دەخدا بە ڕێژەی سێ سەد لە سەددا. کوردەکان دەبینن کە لە هاوواڵتیانی سویسرا پارە زیاتر دەدەن، ئەمە لە کاتێکدا کە مەسرور خزمەتگوزاریی سەرمایەیان پێ ڕەوا دەبینێت. بە شاوەیەکی دیکە بڵێین، هەوڵەر لە دونیادا شاری یەکەمینی ڕێستورانەکانە و لە نەخشانەشدا جیهانی سێیە.

نابێت مەسرور سەرسوماو بێت کە کوردستان لە سەر ئاورە. ڕەنگە پێی وابێت کە دەندەیی بەسەکان دەشکێنێتەوە، بەڵام نابێت لەو خەیاڵپاوەدا بێت کە دەتوانێت پشکەکان بکوژێنێتەوە چون پشکەکان لەبەر ئازادیی داخ نییەن بەکو لە سەرئەنجامی گەندەیی و تووڕەبوون لە زەبەوەبەردنەکی هەئاوساودا داگیرساون. خەکی کورد شایستەی دیموکراسیین، سەرمایەی مرۆڤیی لە هەرەمەکدا بە ڕاستیی مەزنە و تەنیاش مەتەڵی پارتی ڕەگریەتی، بەڵام لە ڕاستییدا خانەوادەی بارزانیی هیچ ئارەزوومەندیەکیان بە بەرقەرارکردنی

دیموکراسیی نییە چون دیموکراسیی بە مانای کۆتاییهتان بە دەسەڵاتیان دێت. زووش یان درەنگ هەر کۆتایی بە دەسەڵاتیان دێت ئەگەر پێیان وا بێت کە ئەم دەخڵی ئێستا هەر وا وەکوو خۆی دەمێنێتەوە. ئەگەر مەسعود، سەرکی پێشوو و سەرۆک عەشیرەت، بە ڕاستیی دەیەوێت پارتەکەی و ئەزموونەکە لە سەر ژیان بەردەوام بن ئەوا جێی خۆیەتی حاڵیی ببێت کە ئیتر کاتی ئەوە هاتووە خۆی خانەنشین بکات و پلەی مەسروری کوڕگەورەی بهێنێتە خوارەوە و ڕیشمێی حکومداریییەکە، لانی کەم بە کاتیی، بداتەوە بە نەچیری برازای.

نەچیروان، شایەد، هەروەکوو مەسروری ئامۆزای، گەندەڵیی هەڵگرتبێت و بە کاری شەخسی خۆگورکردنەوە خەریک بێت، بەڵام بە پێچەوانەی مەسرورەوە، نەچیروان تە دەگات کە ڕۆژ لە ڕۆگای ترسەوە دەستبەر ناکرێت و تا خزمەتگوزاریییش بۆرکەماڵ نەبێت ئاشتیی ناچێسپێت. لە بەر خاتری هەموو کوردێک و ئابووی خانەوادەی بارزانی، ئیتر کاتی هاتووە مەسرور دەست لە کار بکێشێتەوە.

نووسینی: مایکڵ ڕوبین
وەرگێڕانی بۆ کوردیی بەرهەم هێنا

مایکڵ ڕوبین توێژەرەوەیەکی هەمیشەیی ئەمریکان ئینتەرپرایز ئینستیتیوتە (*American Enterprise Institute*) و نووسەرێکی بڵاوکراوەی ڕۆژنامەی ناشنال ئینتەرێستە (National Interest).

https://nationalinterest.org/feature/why%C2%A0masrour-barzani-should-resign-leading-iraqi-kurdistan-174181

تێبینییەکانی وەرگێڕ:

- مایکل ڕوبین یەکێک لە دەستە ستراتیژیکانی کوردە کە عەوداڵی پارەوەرگرتن نییە، بە پێچەوانەی ئەو جەند زەدەستەی بنەماڵەی بارزانی کە بە سەدان ملۆن دۆلاریان تیادا خەرج کردوون.
- ئەگەر هەر کوردێک ئەم وشانەی بنووسیایە ئەوا بە هەزاران شەوە لە لای بنەماڵەی مەسعودەوە تاوانبار دەکرا.
- بنەماڵەی بارزانی ڕاستەوخۆ لەگەڵ میت و ئیتلاعات کار دەکەن و تەواوی ستافی حکومەتی کوردستانیان، بەوانەوە کە هەشتا لە

ناو یەکیەتیی و گۆڕاندا ماون بەڵام گومانی جیددیان لە سەرە، کردووە بە خزمەتکاری پاراستن و پاراستنیشیان کردووە بە ئینتەرپرایزێک/ بنکەیەکی بازرگانیی سیخوڕیی لەگەڵ وڵاتانی دەراوسە کە داگیرکەری کوردستانن.

- سەرنج بدەن مەسعود کە لە 2005 ـەوە مەری سەرکی هەرەمی لە خەی داوە و لە پاش هەڵبژاردنەمی فرەشتنی باشوورەوە مەری "سەرکی سەرکان" ـی لە خەی داوە، لەم ماوەیەدا لە جیاتیی ئاوەی، هەر لە سەر بناخەی خە بە سەرکی دانان، وەکوو کەسایەتیەکی ئاشتیخواز لە پشت خەکی هەژار و تاڵانکراوەوە بووەستێت و قسەی بەرپرسیارانە بکات، دەت خەاتی دز و جەردەکان دەکات و وەکوو شەلاتیەکیی بەئابڕوو دەەت "پارتی غەدر لە کەس ناکات و ناشهەت کەس غەدری لە بکات". مەسعود لە تەمەنی ٧٤ ساڵییدا و پاش دزینی ملیاردەها دەلار بەو زمانە زەر بازاڕییە پیسە دەدوێت. دیارە ئەمە تەنیا وەبیرهێنانەوەیەکە لە پەوەندیی لەگەڵ ئەم وتارەی مایکل ڕوبین دا وەبیری دەهینمەوە، دەنا خیانەتی مەسعود و بنەماەکەی توژینەوەی تایبەتیی هەێ دەگرێت.

ئایا خەباتی زەبرمەندەوایە؟.. کاوە جەلال

لە هەموو قۆارە دەوەتیەکاندا، جا دەمکراتی یان دیکتاتۆری بن، زەبری دەوەتی بە هێز دادەنرێت. ئاخر دەوەت گرەکە لە هووخاندن بپارێزرێت. گومانی تێدا نییە کە شەوازەکانی زەبری دەوەتی لە شەوێکەوە بە شەوێکی دیکەی دەسەاتداری جیاوازن. لە دەمکراتیەکاندا بژاردەیی لەدان بە کەبل، ئاوەشتن یان گازەشتن، دیلکردن بە فەرمانی دادوەر، دەستوژە سەرکیەکانی زەبری دەوەتین، لە دەسەاتداریە دیکتاتۆریەکاندا بەتایبەتی فڕاندن، گرتن و ئەشکەنجەدان، یان لەناوبردن بە شەوی هاستەوخە و ناهاستەوخە، سەر بە دەستوژە سەرکیەکانی زەبرن.

لە باشترە لە پرسی خەباتی زەبرمەنددا کەنکرێتتر هوو لە شەوێکی

دەسەڵاتی نادەوڵەتی بکەین کە زۆرتر لە دەسەلاتە دەوڵەتییە دیکتاتۆرەکان دەمانخاتە بەردەم خەباتی زەبرمەند. ئەم هۆشە کە ئەمە هەیدەبژێرین، بریتییە لە گۆڕانکاریەکی دەستاتکان، هوونتر ببژین، لەو دۆخەدا بەناو پارتی سیاسی هەن کە وەک کەمپانیای بازرگانی بە دەستوێژی هێوا (لۆگیتیم) و هەروەها ناهێوا کە تەنانەت دەشێت کریمینەل (جەریمەیی) بێت، کاروبار و قازانجیان مسۆگەر دەکەن، ئەوجا لەپاڵ ئەو کەمپانیا زەردارانەدا بەناو حکومەت و سەرکایەتی و پەرلەمان هەن کە هیچیان ڕاستینە نین، بەڵکو کەسانی تاوانبار و هەڵاجکەری سامانی وڵات پێستکانیان بە خاتری بەرژەوەندییەکانی خەیان و هاو-ڕەیانیان پێکردۆتەوە. پاشان پۆلیس و ئاسایش و بەناو سوپا دێن کە دارددەستی خەیانن، و گەلێکی دی.

ئایا لەم هۆشەدا خەباتی زەبرمەندی جەماوەری هێوایە؟ لە ئەمە سەرتا گەڕەکە دوو پرسیاری دی ئاڕاستەی ئەو پرسیارە بکەین تا لە وەڵامەکەی نزیکبکەوینەوە: ئایا تا چەند لەو قەوارە بەدناو و ناهێوایەدا دەرفەتی خەباتی مەدەنی و گۆڕینی ژیانی خەڵک بە ئاڕاستەی ماف بە هەموان، دادوەری بە هەموان، دابینکردنی کار و کەسابەت بە هەموو خەڵک بەبێ جیاوازی و هتد لەگۆڕێیە؟ ئەمە هاوکات گەڕەکە بپرسین: ئایا تا چەند دەسەڵاتدارەکان بە ناهێوا دەستاتیان سەندووە و بە زەبری چەک و مرۆڤکوژان ڕایانگرتووە؟ یان ئایا تا چەند دەسەڵاتداران مرۆڤکوژانی خەیان لەدژی خەڵک چالاک دەکەن، ئەوە تەنانەت بە فەرمانی دەستێژکردنەوە لە ناهێزایەدەربان؟

لەڕەدا لایەنێک ئاشکرایە: ئەوە کە وەک هێزی سیاسەتکەر هەیە، هێزەکی خەسڵەتنە، کەواتە ناهێوایە. ئەو جۆرە هێزانە هێوایەتیی دەستاتیان نییە، بەڵکو ئەوان وەک دوژمنی مرۆڤ و ژیانی مرۆڤدەست، تەنانەت وەک مرۆڤکوژ، خەیان بە هێزی چەک دەسڵەتنن. لە گەڵ پەیوەندیی سیاسیی ناهێوادا هێزی چەک دەستوێژی سەرکیی پاراستنی دەسەڵات بێت، ئەوا ناهێوایەکە هێوایەتی بە بەرانبەرکێشی دەدات بە هەڵبژاردنی چەک وەک دەستوێژی گەیشتن بە مافی یەکسانی هەموان. ئاخر گەڵ تەنانەت دەوڵەت، ئەوە بگومان چەند دەوڵەتی دیکتاتۆریی ناهێوا و چەند دەوڵەتی دەمکراتیی هێوایەتیپێدراو بە یاسا، مافی زەبری توندوتیژیان بەرانبەر هاوڵاتیان نەبێت و بەرنگاربوونەوەی زەبروزەنگکانیان هێوا بێت، ئەوا ئیدی هیچ گومانێک لەوە نامێنێتەوە کە بەرنگاربوونەوەی زەبرمەندی گۆڕاوێ سیاسییە

مافیاییەکان هەردەم ڕەوایە. لە بنەڕەتدا بە بەرهەنگاربوونەوەی زەبرەندی ناڕەوایی کە بەرهەنگارییەکی بێئاگایە لە ڕەوایەتیدانی یاسایی بە دەسەڵاتداریی سیاسی، بە یەکەم جار دەرفەت بە سەروەربوونی مافی یەکسانی هەمووان دەخسێنرێت.

کوردەکانی خوراسان و بیروباوەڕییەکانی شازادەی حەمام.. یوسف محەمەد بەرزنجی

بیروباوەڕی:
بیروباوەڕی نوسینەوە لە دنیادا بڕوایەکی زۆری پەیدا کردووە و خوێنەری زۆری لە دەوری خۆی کۆکردۆتەوە، نوسەران و هونەرمەندان و سیاسییەکان و کەسایەتییەکانی دیکەش بەگشتی دەستیان بە بیروباوەڕی نوسینەوە و تەمارکردنی ڕووداوەکان و جەربەجەرو هەمەچەشنەکان بردووە و تەماریان کردووە و لەرەو لەوە چاپ دەکرێن و بڵاودەکرێنەوە، هەندێک لە بیروباوەڕییەکان بەزمانی گشتی خۆیان دەنوسرێن و بەشکیشیان بەزمانی ئەدەبی و فەنتازیاو شێوە نووسینی پەخشان ئامێز سەرنج ڕاگەش بڵاودەکرێنەوە، بەڵام گرنگ لە بیروباوەڕیی نوسینەوە و بڵاو کردنەوەی گرانەوە و ڕاستگۆیی و متمانەیە لای خوێنەر، بیروباوەڕیش بەشکە لەمیژووی زارەکی و کە دیکەمێنت دەکرێ بە ڕاستگۆیی و دوور لە هەر شواندنێک بنوسرێتەوە و ڕاستییەکە مێژوویەکان وەک خۆی تەمار بکرین و بڵاو بکرێنەوە و خوێنەر بەڵا ڕەدا نەبرێت؟ ناکرێ نوسەر پشت بە بەرژەوەندی خۆیی و چواردەوری ببەستێ و ڕاستیەکان فەرامۆش بکات و بە ئارەزویی خۆیی ڕاستی کارەسات و ڕووداو قۆماوەکان بهێنێتەوە و خوێنەرو خۆێکی سەرگەردان بکات و مێژوو سەرەو بن بکات.. کەواتە مێژووی ڕاستەقینە و نەمر لە ڕاستگۆیی و پاکژی پەرەزدایە، نەک بەرژەوەند خوازی تاکگەرایی و گۆشینی ڕاستیەکان و چنگە کۆکردن بە لاپاڵی سەخت و تاشەبەردی گەوردا.

محەمەدحسێن پاپولی یەزدی:

مامۆستایی زانکۆ پرۆفیسۆر،ساڵی ١٩٤٨ لە شاری یەزدی وڵاتی ئێران هاتۆتە دنیاوە،ئەو دەڵێت:کاتێک هاتۆتە دنیاوە، لەو سەردەمداکە کارەبا، بەفرگر، تەلەفیزیۆن،یەکگردگر، ڤیدیۆ، بڕی ئاو، حەمام، تەوالێت وڕێگاوبان قیرتاوکراونەبوون، یادەوەری منایەیان لە هەووی میژووییەوە بەسەروبڕیە، ئەم یادەوەرییانەش بەهەمان شێوەیە، بەڵام دەتوانیت دەستنیشانی بکەیت کە کام یادەوەری پەیوەندی بەپێش چوونەقوتابخانە و کام یادەوەری پەیوەندی بە سەردەمی قوتابخانەو دوا قوتابخانەوەیە.ل٩ خاوەنی بەواوانامەی دکترایە لە بەشی جوگرافیناسی زانکۆی سەربەنی فەرەنساو ئێندامی سەنتەری لێکۆڵینەوەی لە فەرەنسایە، بروانامەکەی لە سەر هەز و ئێلە کوردەکانی خوراسانە، لە ناو ئەمەی خوێندکاري کوردا بەگشتی نە ناسراوەو بەرهەمکانی بە ئەمە ئاشنا نین، بەڵام کردنە کوردی ئەم بەرهەمەی(پاپولی)زیاتر خوێندبەرچاو هەوونی دەبێت کە لە هەوڵاتی ئێرانی دراوسێماندا یەکێک لە نوسەرو هونەرمەندە ناکبیرە جوان و مەزنەکان و دەستی گرنگ و بەکەڵکی گەلی ئەمەو مەسەلە نەتەوایەتی، کە ئیمە زەر بەگرنگی و پێویستەوە لەم پیاوە هونەرمەندە دەوانین و بەرهەم و کارە باشەکانی بە کەڵک و سوودو پێویست بە دەزی کورد سێیر دەکەین و هەڵیدەسەنگێنین؟ پاپولی بەدرێژایی مێژووی تەمەنی خەی هەمیشە بە تایبەتی دەستی کوردو کوردەکان بووەو بە یەکێک لە دەستە بژاوەفاو هاستگەکانی وڵنا دەکرێت، ئەویش لە هاستگەیی و نوسینە جوان و میانە هەوییەکانیەتی کە بە وڵناو تێروانینی جوان بەرجەستە دەبێت و دەردەکەوێت، بیرەوەرییەکانیشی شایەتی هاستگەیی و دەسەزی ئەم کەسایەتییە کە کەشەو مەسەلەی کورد لە بیرەوەرییەکانیدا هەنگدانەوەی زەری هەیەو پانتایەیکی زەر بەرفراوانی بەخەیی داگیرکردووە، هەرکاتێک بیرەوەرییەکانی بەهێز. پاپولی دەخوێنیتەوە کە بەزمانێکی قەشەنگ و هازاوەو هەست بزوێن تەمار کراون و هاستی مێژوویەکی فەرامۆشکراوپەراوێزخراوی بەشێک لە کوردمان لە خوراسان بە هووەن و ئاشکرا دەبێت و ئازارو خەمکانیان بە هەی ئەم نوسینەوە وەک دراماو فلیمێکی سینەمایی هەمە جۆر بە پێش چاوو زهنماندا گوزەر دەکەن، وەک خەشی دەڵێت: ئەگەر مێژووتان دەوێت ئەوە مێژووی هاستقینەیەو وەرن سەدان زنجیرەی دراماو فلیمی سینەمایی لە دروست بکەن و بەرهەمی بهەنن ئەمە مێژووە دروست و هاستقینەکەیە پێشتر گەر کەسێک لە هەر وڵات و لایەکی ئەم زەویەدا هێژنامەنووس میدیاکار نووسەر سیاسیی... گەر ستونێک یان چەند وشەو وێنەیەکی بە سەروبنی لە سەر دەز و کەشەی گەلەکەمان بنوسییایە و بەاوبکردایەتەوە زور بەلاماناوە گرنگ و پەیایخ بوو، بەڵام نەمان دەزانی کە دەستی هاستقینەو کە دوژمنمانە؟! بەڵام لە سەردەمی

گۆبـاڵ و بـە جیهـانی بوونـدا دەتـوانین بـە تـەواوی دڵسـت و دوژمنـەکانمان لـەیەکدی هـەڵاوێرد بکـەین و دەستـە ڕاستـەقینـەکانی دەزی کورد بناسین پاپولی یەزیدی بـە یەکـەک لـە باشترین دەستـە نزیکـەکانی گـەلـەکـەمان دەردەکـەوێت و شایانی ڕێـزو پـێزانـینـەکی زۆرە، ئـەویش لـە بـەرئـەو ماندووبوون و وەناکردنـە جوانیـەتی کـە لـە نوسینـەکانیدا لـە سـەر کوردو مـەسـەلـەکـەی خستویـەتیـە پـێش چاوی گـەل و وەاتی ئـەران و جیهان.

وەرگـێـڕانـەتـەها سـەکانیانی:
وەرگـێـڕانی زمـانی فارسـیی و بـەکـوردی کـردن، پـێشمـەرگـەوپـارتیزان وتـەکـۆشـەر، کـەسـەکی مانـدووە، زۆرجـار لـە کـەناری مـەرگ گـەڕاوەتـەوە خاوەنی بخششی زۆرە بـە گـەل و ووەاتـەکـەی لـەو پـێناوەدا زۆردەمـەکـە بـەشـداری خـەبـات و تـەکـۆشـانی کـردووە، تـەهـا.. جگـە لـە خـەبـاتی پـێشمـەرگانـەو پارتیزانی ئازیزترین بـەشی جـەستـەی لـە دەسدا وەکـە یـەکـەک لـە قاچـەکـانـەتی.. چـەنـدین جـار بـەسـوتفـە لـە ئـامـێزی مـەرگ گـەڕاوەتـەوە بریندار بووە، بـەر چـەکی قـەدەغـەکراوی کیمیاوی کـەوتووەو چـەنـدین کـەس لـە خـانـەوادەو کـەسوکـاری شـەهیـد بـوون! جگـە لـەو ماندووبوون وئـەو خزمـەتـەی پـێشکـەشی کردووە مایـەی ڕێـزو پـێزانینـە دەستی بـە وەها کارەکی جوان و بـەپـێز بردووە و بـە کوردیـەکی پـە بـە تام و چـێژ بـەرهـەمی بیـرەوەریـیـەکانی ئاغای محـەمـەد حسـێن پاپولی یـەزدی(شازادەی حـەمام) ی کردەتـە کوردی کـە خـەیی لـە چوار بـەرگی گـەورەی ١٢٧٠لاپـەڕەی قـەبارە گـەورەدا دەبینـەتـەوە. کـە پـەم وایـە هـەوە و ماندووبوونی لـە خـەبات و تـەکـۆشاندا سـەروەریی و مـێژوویـەکی جوان و پـەبـەهای مـێزنـە و بـەم وەرگـێـڕانـەشی مـێژووەکـەی دەوڵـەمـەند و پـەیـەخ کردوو مـەڵـیـەکی جوانتری خستـە سـەر مـەڵـەکانی تری .. شایانی ڕێـزو پـێـزانینـەکی زۆری کتـێبخـانـەی کـوردیـەو کتـێبخـانـەی کـوردی بـە سـەخاوەتـەوە ئـەم بـەرهـەمـەی سـەکانیانی لـە ئـامـێزی دا جـێدەکاتـەوە.

شازادەی حـەمام:

هەڵبژاردەیەک لە بەرگی یەکەم ودووەمی بیرەوەریەکان، ٤٧٢ لاپەڕەی قەبارە گەورەی هەیە، لە یەک کتێبدا خوێندنەوەو لێنووسرەک ناونیشانی هەردوو بەرگەکە بەپێی قەناخ بەندی جیانەکراوەتەوە، بەڵام بەپێشەکی وبرگەو نوسەرەوە بەسەر ٧٨ ناونیشانی لاوەکی دا داباش کراوە.

بیرەوەریەکانیش دەسپێکی بەدووربری سالی ١٩٥٣دەگەڕێتەوە بیرەوەریەکانیش وەک هەر بیرەوەریەکی دیکەی نوسراو باس لەزەدو ژینگەی شارو سەردەمی منداڵی و گێشکردنی کەمەگەو گەڕەک و کوچەکانی شاری یەزد جگەی باو بپیرانی دەکات و ژینگەیەکە زەر دوور لە ژینگەی کوردو دابوونەریت و کەلتووری ئەمەیە.

لەم کتێبدا نوسەر زەر بەجوانی بیرەوەریەکانی پەکەوە چنیوەو یەک بەدووی یەکدا هوودا بەسەرهات و چیرۆکە جۆراو جۆرەکانی ژیانی بینراوی خۆیی پەکەوە تەمار کردووە، لەم یاداشتدا بەزمانێکی شیرین و سیحر ئامێزو سادە نووسیوێتیەوە، خوێنەر کاتێک لە دەسپێکدا دەست بە خوێندنەوەی دەکات هەست بەچێژو لەزەتی خوێندنەوەی دەکات و حەزی بەوەیە بە دووی خوێندنەوەو شوێنکەوتنی هوداو بە سەرهاتەکانی (یەزد)ی بکەوێت و وەختێک دەزانێت لەنێو هوداو بەسەرهات و گێڕانەوەی سەرگوزشتەوەو بیرەوەریەکاندا نەغرە دەبێت و حەزی بەوەیە زیاتر بکەوێتە نێو ئەقیانوسێکی بەرفراوان و بەرینەوە کە خوێنەر هەست بە ئاسوودەیی و لەزەتی بەسەرهاتەکان دەکات... چونکە تاڵادێیکی زەر بە سەرهات و هوداوکان لێنووحی هەریەکەکمانەوە نزیکەو زەر لەمانەوە دوورنیە بەیە خوێنەر چێژ لە بەسەرهات و گێڕانەوەو نوسین و تێنانێت وبرگێڕانەکەش دەبینێت، چونکە ڕەحمکی کوردانەی بەبەردا بەاوەو هەست دەکەیت هەرچەند بەسەرهاتەکان و هوداوکان لە ژینگەو جوگرافیایەکی وڵات و دەوڵەت

وکلتووری زمانکی فارس دا ڕویان داوە و جیاواز بڕژینگەی کوردییە، بەتام لەزەر کونج و کە لەبەردا لەمانەوە نزیکەو تام و چێژ بەخش و سوود دارە.

شاری یەزد:
شاری یەزد جێگەی لە دایک بوون و گەشەی دکتەر پاپولی، پاپولی لە شارو ژینگەیەکی فرە ئاینی جیاوازو تێکەڵ لە داب و نەریتی ئاینی فرە لە موسوڵمانی سونەو شیعە و زەردەشتی و یەهودی... هەریەک بەجۆرە لەکەش و تقوسی دینی و مەزهەبی جیاواز ژیان بگوزەرێنێ و هەست بە ئارامی و تەبایی فرە مەزهب بکات لەم شارەداو تەبایی و دوور لە توند و تیژی وکەشی ئارامی بکات و ئەمەش سەرنج ڕاکێشان و پرسیاری جەراو جەر لای پاپولی دەخوەقێنێ و خەشی بە تەواوەتی لەم بیرەوەرییانەدا بە ڕاستگۆیی توانیوەتی وەکامی دروستیان بە هەبژێرە، نوسەرخەی موسوڵمانکی شیعە مەزهەب و مەشک فراوانانە ئارامی و تەبایی و ئاشتی کاریگەری لە سەر داناوەو دەتوانین پاپولی وەک کەسکی لە سەرخەو مەیانە ڕەوی تەبا وگونجاو خواستی بە ئاشتی ببینین و خەشیی بەوای تەواوی بەماف و ئازادی کەسانی بەرانبەر هەیە، ئەمەش بە دەوئەو دەستەواژانەی نەو بیرەوەرییەکانی دەگەڵتەوەکە بەکاری هێناوە، لەبەرئەوەی ئەو لە هەلومەرجکی پڕ ئارام و تەبایی نەو مەزهەب و بیرە جیاوازکان پەروەردەو ئاشنا بووەو ئەوەش لە ڕەفتارو کردەوە و خوڕەوشتی پاپولیدا ڕەنگدانەوەی دروست کردەو خواستی نەک بە مەزهەب بڕەکو بە مافی گەلان و هاوسەکانی بە تایبەت برا کوردەکانی پەک هێناوەو بەوای بەگەیشتن بەماف و خواستەکانی کورد هەیەو لەم بیرەوەریانەش وەک مافی مرۆقبوون بەوای پێیەتی من ئەم کاریگەریە بە نزیکی و دەستایەتی و تێکەڵاوی لەگەڵ کوردەکان لە سەردەمی منداڵی و هەرزەکاری بەگشتی دەگەڵەمەو خەشی بە خەشویستن و میهرەبانی دەستەکانی سەرسامەو ناچارە داکەکی لە ئاشتی و برایەتی نەتەوەو گەلی کوردی برای بکات.

کوچەو شەقامەکان:
لەم بیرەوەریانەدا کەڵان و شەقام وکوچەکانی شاری یەزد و مەشهەد گەنجینەو سەرچاوەی سەرەکی ئەم کتەبەوبیرەوەرییەکانن، دوکان و حەمام و کاری پیشەگەری بچوک پلیس و شتەکانی دیکە بەگشتی سەرچاوەی ڕەداو بەسەرهاتەکانن، نوسەرو گەڵەرۆش بەمەبەتی ئەوانەی پاڕەوان و خوەقێنەری بەسەرهاتەکانن لەم شارەدا تەمارکراون و لە دوتوێی لاپەڕەکاندا بوونیان هەیە، ئەو خەی لە کەش

و هەوای شارو کوچەو گەڕەک وشەقامەکاندا منداڵی گوزەراندوەو هەمووی تەمارکردووە بەتە سەرچاوەی نوسینەکانی، ئەو بە میهرەبانی کەسانی نزیک و هاوڕێ و کەس وکارو خانەوادەو دراوسێکانی لە ڕووداوەکان و سەرگوزشتەکان دواو تەماری کردوون، ئەو وەک مێژوونووس و جوگرافیازان کارەکانی بە ووردی تەمارکردووەو ڕیتمی مێژووی بە جوانی و خراپی وباشییەکانی گێڕاوەتەوەو وەک خەی دەڵێت: خەی بە دوورگرتووە بەپێدا هەڵدان و زیادە ڕەیی و شێواندن، بەڵکو بە ئەمانەتەوە بابەت و چیرۆک و سەرگوزشتەکانی تەمارکردووە، وەک گوترا مەڵێتی تەوای لە زیندووەکان و خاوەن بەسەرهاتەکان وەرگرتووە، ئەمەش زیاتر چەژی بەزمانی ئەدەبی و جوانکاری زمانەوانی و ڕاستگۆیی بەخشیوەتە بابەتەکان و بەزمانی گشتی خەڵک تەماری کردن و خەیی بە جوانی وێنەکانی پەکەوە مانتاژ کردووە بە ئەوەی وێنە درامییەکان پەکەوە پەیوەست بکات و ئەنجامی جوان وەدی بهێنێت.

کەشکان:

ئەو لە هەر چواربەرگی بیرەوەرییەکانی شازادەی حەمام، زۆر ڕەچوتە نەو ڕووداوو کارەسات و کەشە کەمەڵاتی و تەنانەت سیاسییەکانیشەوە لە بیرەوەرییەکانیدا پانتایی گەورەی بە تەرخان کردووەو وێنەی کامەرای نووسینەکەی جوان بەفلاشەوە بەکارهێناوەوجوان وێنەکانی گرتووەو باش مانتاژی کردووە، لەنووکتەبەکانیدا لەیان دواوەو سەرنج ڕاکێشانە خوێنەر لەناو ڕووداو کەشە جەراو جەرەکاندا نقوم دەکات وبەزمانە خێشکەی خوێنەر تام وچێژی لەوەردەگرێت و حەز بەخوێندنەوەی کەشکان دەکات و ڕەنگە خوێنەر لەزەر کیشەوە نزیک بیت و زیاتر حەزی لە خوێندنەویان بێت و تەنانەت ڕەنگە خوێنەر چەن پاپولی بیرەوەری لەگەڵ کەشکان هەیە؟ ڕەنگە خوێنەریش بە هەمان شێوە لەزەر کەشەی کەمەڵاتی و سیاسیی و ئابووری.. بیرەوەری لەگەڵ کەشکان هەبێت و سەرنجی ڕابکێشێت بە خوێندنەوەو وەدووکەوتنی کەشکان و دووبارە بیرەوەرییەکانی نووکتەبەکە ببنە بیرەوەری خوێنەر.

چیرۆکی سەرکەوتن و تێکشان:

لە چوار بەرگی شازەدی حەمام دەیان چیرۆک و سەرگوزشتەڕەمانیسی پە لە ئەوین و خۆشەویستی ناکام و بەیەک کەیشتن و پڵڵە ئەوین و عەشقی ڕاستەقینەو .. تەدایە، دەیان چیرۆکی سەرکەوتن بەخۆن و بەدەستهێنانی بەوانامەو بازرگانی و سەرکەوتن لەم بیرەوەریانەدا تەماركراون، تەنانەت زۆرێک لە خەونی نەوچیرۆک و سەرگوزشتەکان لە

ئەران چونە دەرەو لە ئەوروپاو ووڵاتانی دیکە تەواو کراون، خاوەنکانیان وەک پاڵەوانی ئاستەقینە بە ئامانج و خولیاو خەونی مەزنی خۆیان گەیشتوون، پاپولی خۆیشی بەخەونی بەدەستهێنانی بەوانامەی بەرزوو بەدەستهێنانی گەیشتووە، بەڵام لەچیرۆکی خۆشویستی کچە کوردو کچانی نەو کوچەی گەڕەک و شار بەناکامی گەیشتووەو خەونی زیندەبچاڵ و تووشی داڕامان و شکست هاتووە! پاپولی دەیان بەسەرهات وچیرۆکی کەڵەاتی و سیاسیی ئاستەقینەی ئاوێتەی بیروڕیەکانی کردووەو بەتەواوەتی خوێنەر سەرسام دەکات و لەناو چیرۆک و بەسەرهاتکاندا ووندی دەکات یاخوود دەیکاتە پاڵەوان وبەشیک لە چیرۆک و ڕووداوکانی و دەیکاتە بیرەوەری خوێنەرکانی؟

مادەهەشبەرەکان:
کەمەگەو گەلانی ئەران بەگشتی بە دەست ماددە هەشبەرەکانەوە گرفتارن، وەک دەردێکی کوشندە پەوەی دەناسنن، ئەم دەردە کوشندەیە لەو ووڵاتەدا مەژووییەکی دوورو درێژی هەیەو چەندین ملیۆن کەس بە نەرو مەوە، لەدواین ئامارو داتاکاندا لەم ساڵانە دا ئاشکرا کراون، ئاغای پاپولی لەم بیرەوەریانەدا زۆر بە شێوەیەکی تراژیدی و خەمناک باس لە بەکارهێنان و قاچاخچیانی ماددە هەشبەرەکان دەکات و لە بیرەوەریە چواربەرگییەکێیدا لە زۆر شوێن ئاماژەو قامکی لەسەر چیرۆک و ڕووداو کەشی ماددە هەشبەرەکان لە کەمەگەی ئەرانییدا داناوەو ئەم دەردە کوشندەو تۆنە جاجاکییە کە گەمارۆی گەلانی ئەرانی داوەو گەمەگەی لەنەو ئامێزیدا بەتەوای خنکانەدووە لەم بیرەوەریانەدا ڕەنگدانەوەی بەرچاوی هەیەوبەجەنگەکی بەردەوامی دەچوێنە کە بەرەکی گەلانی ئیرانی گرتووەو لەنەو قەیرانی سامناک و سەختدا کەمەگەی تووشی ئیفلیجی کردووەو بە ئەرکی سەرشانی دەوڵەتی دادنەت کە بەتووندی بە ڕووی ئەم دەردو نەخۆشییە سامناکە ببەتەوە و هەوڵی تەواو بە لاوازکردن و کەم کردنەوەی لەنەو کەمەگەی ئەرانیدا بنەت و دەستی قاچاخچیان و بەکاربەرکانی ماددە هەشبەرەکان لە کەمەگەدا دووربخاتەوەو بەچەی دژی ئەم دەردە ببنەوە و بەسەریدا زاڵ بن و ڕەگا چارەی تەندروستی بە بدەزنەوە.

پەروەردەو فێرکردن:
لە ساڵی پەنجاکانی سەدەی ڕابردووە لە دەوڵەتی ئەراندا زۆر گرنگی بە پەروەردەو فێرکردن دراوە، ساڵ بە ساڵ قوتابخانەو زانکۆکان پەرەیان پەدراوەو لەووی ژمارەو دەخی خوێندنەوە گەشەی پەدراوە،

خوێندنی باڵاو بۆ دەستهەڵنانی بڕوانامەی بەرز لەدەرەوەناوەوە زۆر بەدەست هاتووەو کێشک و سوودی زۆری لێنەوێندی پیشکەوتن و گەشەکردنەوەی گەورەی هەیە، پاپولی جگە لە قوتابخانەو حەوزەیی دینی و قوتابخانە مەزهەبیەکان زۆر پەداگری لە سەر پیشکەوتن و گەشەی پەروەردەو فەرکردن لە زانکۆکانی ئێران بگشتی لە شارە جۆراو جۆرەکان و بتایبەت لەشاری تاران وشاری مەشهەد دەکات و بەرهەمهێنانی خاوەن بڕوانامەی بەرزو کادری زانستی لە هەموو بوارەکان دەکات و هێسنگاندن و بەرزنرخاندنی لە ئاستی ئێران و ناوچەکەو تەنات لەجیهاندا بە بوارەکە دەکات و دەڵێت: ئێران لەکاروانی پیشکەوتنی جیهاندا گەدەکات و بەرو هەنگاوی گەورە دەچێتە پێشەوەو ئەم نەخشەکی باشی لێنەو کەمەگەی ئێرانیدا بە خێی مسۆگەر کردووە، تەنانەت لە هەلومەرجی خوێندن و گرنگی پێدان و گەشەی قوتابیان بگشتی و ئاستی هەشیاری کەمەگەی ئێرانی بە ئاستی بەرزو پیشکەوتنی دەکات و دیان چیرەکیش لەو سەرکەوتنانەدا دەگێڕتەوە.

بازرگانی، پیشەسازی، کشتوکاڵ و تەندروستی:

یەکەم: لە شازادەی حەمام و بیرەوەرییەکاندا بگشتی، بواری بازرگانی و پیشەسازی و گەشەی ئابووری کەمەگەی ئێرانی باس دەکات و لەی دووا، گەشەی کارخانە بچوکەکان بە کارگەی گەورەو تەکنەاو بوونی بە پێشبڕکێ جیهانیی و ناوچەییەکان لە بیرەوەرییەکاندا هێنگاوەیی هەیەو هەر لەچنینی دەستی و گەشەی بە کارگەی گەورەو پیشەسازی ماشێن و پەاو ئاسن... و بازرگانی گەورە لە ووی ئابووری و پیشە سازی و گەشەی کشتوکاەو بە شێوەیکی مەدرێن لەی دواوەو باسی لە هەنگاوە هەگرتووەکانی ئەو پیشکەوتنە ئابووریە دەکات کە دەوەتی ئێران لەهەموو نەوەندەکانی کشتووکاڵ و بازرگانی و پیشەسازی و سەرکەوتنەکانی کەمەگەو دەوەت پەدا گوزەر دەکات و تا ئێستا گەیشتەتە قۆناخی بەرز، دەبەت ئەوەش لە بەرچاو بگیرەت بە هەیی پیشەسازی پترۆەو، کەمەگەو دەوەتی ئێران گەشەی زۆری بەخێیەو بینەو لە قۆناخی بەرزی پیشکەوتن دایەوبەهەی پیشەسازییە جۆراو جۆرەکانی پترۆەو کە باش لەلایێن دەوەتەو کێشک و سوودی گەورەی لەوەرگیراوە. ئیران قۆناخی باشی سەرکەوتنی بەیەو لە ئاستێکی بەرزی بازرگانی و پیشەسازییە جۆربەجۆرو بواری کشتوکاڵی لە گەشە کردن دایەو بە هەموو شێوەیک سود لە تاقیکردنەوەو ئەزمۆنی ووەاتان و گەشەو سەرکەوتنیان لەبواری تەکنەلەجیاو ئامەرسازیدا وەرگیراوە.

دووەم: تەندروستی و بوارەکەی لە سالانی پەنجاکانی سەدەی ڕابردوو تا ئێستا سال بە سال وەک یەک نەبووە، بەپێی بیرۆڕیەکان، سیستەمی تەندروستی لە سالی پەنجا بە حەفتا و هەشتاو نۆدەکان وتادوایی سەرتا سیستەمێکی لاواز بووە لەوی دکتەرو خەستەخانە و نەرینگۆو و کۆادیری تەندروستی و ئامێرە تەندروستییەکان، بەڵام بە هەی گۆشەی زانکۆو زیادبوونی کۆادیرو فەرمانبەرو پەداویستییە تەندروستییەکان و نەخۆشخانەو و نەرینگۆکان لە سەرتاسەری ئێراندا، ئێران قەناخی بەرزی لە بوارەکاندا بەیوەو وەک باس دەکریت شتێکی ئاوتەی لە ووڵاتانی پێشکەوتوو لەووی بواری تەندروستی کەمتر نیە لە ووڵاتان و لە پلەی گۆشە کەردوو بەرزدایەو تەنانەت لەزەر شونەوە بە بوارەکان، نەخۆش سەردانی ئێران دەکەن و لە ئاستیکی بەرزی تەندروستی دان لەووی چەندایەتی و چەنایەتی ئاستی بەرزی بەیوە، ئاغای پاپولی باسی هەژاری و بەاو بوونەوەی چەندین نەخۆشی لە سەرتا سەری ئێران دەکات و باس لە بنەبری ئاو نەخۆشیانەش دەکات و کەم بوونەتاوەو نەخۆشیەکانیش و ئاستی هەشیاری و تەندروستی هاووڵاتی ئێرانی بە دەخێکی باش و زیادبوونی نەخۆشخانەو دکتەرکان، کاریگاری زەری لە سەر سیستەمی تەندروستی داناوە، تەنانەت وەک لە بیرۆڕیەکاندا لە سالانی پێشووتردا بەهەی زەرەک لە نەخۆشیەکانی وەک سورژەو وگرانەتاو کۆلەرەوشانەوەو نەخۆشیە وەرزیەکانەوە.. دیان کەس دەمردن، بەڵام لە ئێستادا دەخەکە جیاوازەو بە هەی پێشکەوتنی سیستەمی تەندروستی و بەرزی ئاستی هۆشنبیری و ئابووری و کەمەڵایەتییەوە کەمەگەی ئێرانی سەرکەوتن و پێشکەوتنی باشی بە دەست هێناوەو دەکرێ گۆلان و دەوڵەتانی دەڤەرەکە سوودی لەوەربگرن.

کوردەکانی خۆراسان

ئۆگرگۆیەدیەک یانووسەریەک یامیسۆنەرەک و ڕۆژنامە نووسەک، سیاسییەک سەردانەک، یاخو ڕیپەرتاژەکی ڕۆژنامەوانی تەنانەت لە ئادیە و تیفی یەکانەوە شتێکی لە بارەی کوردو کێشەو مەسەلەکەی یان هەواڵێکی بەاو کردبایەوە، ئەمەی کورد زەر گوقوقاخ و سەرسام دەبووین بەنوسین و هەواڵەکان کە لەلایەن بێگانانەوە باسمان دەکەن یاخود فلیمان لە بارەوە پیشان شەقام و ڕۆئی جیهانی دەدرێت، زەرکیش لەو نوسین و فلیم و هەوانەی لە بارەی کوردانەوە بگشتی بەاوکراونەتەوە بەویژدانی و نادروستی و هەڵەی زەق و کوشندەیان لەبارەی کێشە ڕەواکەمان و سەرکردەو ئاپۆیەن وبزووتنەوەو شۆڕشگانی کوردەوە بەاوکردەتەوە و دەزی کورد جوگرافیاو مێژووکەیشان شواندوە، جگە لەوش دابەشکردنە جوگرافیکەش دەخ و

هەڵمەرجێکی نا لەباری بە سەر دەزو کێشەی کوردا سەپاندوو پەرتەوازەیی بزووتنەوەی کوردیش لەهەرپارچەیەکدا، کێشەکە و دەزگەی بەلا ڕێدا بردووو سەنگ وبەهای لەبەردیدەی سیاسەتی جیهانیدا کەم کردەتەوە وئامانجەکانی کوردی لاسەنگ کردووو ڕێگەی لە سەربەخۆیی و دامەزراندنی دەوڵەت گرتووە بەیە کوردەکان لە هەرپارچەیەکی دابەشکراودا بە سەر زەر جگە بەکەمی یان زەری دابەش بوون لە ڕووی ژمارەوە یان بە زەرەملە کۆچیان پێکراوو لەنیشتمان و خاکی خۆیان دوور خراونەتەوە. پرۆفیسەر دکتەرمحەمەد حسێن پاپولی یەزدی، یەکێک لە مامەستاکانی زانکۆو خاوەن بەوانامەی بەرزە لە زانکۆی سەربەنی فەرەنساو لە سەر کوردەکانی خۆراسان، ئەو دەستەکی گرنگ و پێویستی کورد، زەر بە جوانی جگە لە بەوانامەکەی لە سەر کورد لە بیرەوەرییەکانی شازادەی حەمام دا لە دێخ و هەلومەرج و هەزوو تیرەکانی کورد دواوە کە شایانی خوێندنەوەو ڕێزە، پاپەلی لە باشترین دەستەکانی گەلەکەمان و کورد ئەژمار دەکرێت کە بە جوانی لەسەر کورد دووا.؟

لە بارەی کوردەکانی خۆراسانەوە:

نوسین و لێکۆڵینەوەو تەوژینەوە لە بارەی بەشێک لە کوردەکانی خۆراسان لە ئێران، زەر کەم ئاویش بەهەی پەراوێزخستن و دوری و کەنارگیری کوردەکانی ئەو دەڤەرە لە خاکی کوردستانی گەورە. جگە لە فەرامەشییان لە لایەن دەوڵەتی ئێران و سیستەمی سیاسی ئێران و شاردنەوەی کێشەو دەزگەیان، ئەمەش هەکارەکی تری پەراوێزخستن و فەرامەشکردنیانە. وەک گوترا سەرچاوە لە بارەیانەوە کەم، بەڵام لەم ساڵانەی پێشتردا یەک دوو سەرچاوە لە بارەی کوردانی خۆراسانەوە لە کوردستانی باشور دەرکەوتن یەکێک لەو بەرهەمە باشانەی کە نووسراون و لە شێوەی چوار بەرگ کتێب چاپ و بلاو کراوەتەوە،کۆچی مێژوویی کورد بە خۆراسان، نوسینی کۆلیموڵەای تەوحودی، وەرگێڕانی عەدنان بەرزنجی کە هەرچوار بەرگەکەش لە لایەن دەزگای چاپ و پەخشی سەردەمەوە، لە قەبارەی گەورەدا لە ساڵی ٢٠٠٥ تا ساڵی ٢٠٠٩چاپ و بلاوکراونەتەوە، بەرگی یەکەم: ٣٩٧ لاپەڕەیە، بەرگی دووەم:٣٤٦ لاپەڕەیە، بەرگی سێیەم:٦١١ لاپەڕەیە، بەرگی چوارەم:٤٢٣ لاپەڕەیە، ئەوی ڕاستی بیت ئەم کتێبە یەکێکە لەو کتێبە بەنرخ و باشانەی لە بارەی مێژووییەکی نادیاری کوردکانەوە نووسراوەو نووسەرەکەی هەوڵێکی زەری داوەو بە سەرچاوەیەکی باش و متمانە پێکراو شایانی ئاماژە پێدانە لە بارەی کوردەکانی خۆراسانەوەو شایانی خوێندنەوەیەو تانانەت وەک سەرچاوەش زەر بەسودە. چونکە نووسەرەکەی مامەستای زانکۆو یەکێکە لە کوردەکانی

خراسانە و زەر بە باشی ئەو مێژووە تاریکەی ڕووناک کردەتەوە لەی دوواوە. بەرهەمەکی تریش کە لە لایەن دەزگای چاپ و پەخشی سەردەمەوە، چاپ و بڵاوکراوەتەوە ئەمانی بەناوبانگی (کەلیدەر)ە کە لەلایەن نووسەری گەورەی ئێرانیی(مەحموود دەوڵەت ئابادی)یەوە، لە دە بەرگدا نووسراوەو سیامەند شاسواری لە زمانی فارسییەوە بە کوردییەکی ڕەوان و جوان کردوییەتیە کوردی و ساڵی ٢٠١٢ لە ٣٤٨١لاپەڕەدا بڵاوکراوەتەوە، ئەم ڕەمانە بەرزەش باس لەئێل و هەزە دەوارنیشینەکانی دەڤەری خەراسان دەکات و لە زوەم و ستەم و گیانی بەرنگاری و قارەمانێتی کوردەکانی خەراسان دواوەو داستانی خەباتویستی خاک و عەشقی کوردەکانی خەراسان و ئازارو مەینەتی و خەون و خولیاو ئاوات و ئامانجەکانیان لەم ڕەمانە ناوازەو قەشەنگەدا دەکات، کەبەرد بە بەرد دەهەنێتە سەرزاران. کە دەتوانین بڵێین: ئەم ڕەمانە بەیەکەک لە ڕەمانە جوان و ناوازەو بە هەیبەتەکانی نەو کتێبخانەی کوردی و کتێبخانەی جیهان ئەژمار دەکرێت و بە جوانترین ڕەمانکانی خەرهەڵاتیش دەردەکەوێت، شایانی خوێندنەوەو هەڵوەستەکردنە لە سەری و ڕەمانکی زەر بەتام و چێژبەخش و ناوازەیە وەک گوترا لە ئازارو ستەم و زوەم و ئەوین و عەشقی کوردەکان لە خەراسان دەدوێت و بەتەواتی وەک ڕەمانکی زیندوو لەیاد نەچوو دەمێنێتەوە.

شازادەی حەمام و کوردەکانی خەراسان:

(کاتەک محەمەد حسەن پاپولی یەزد)ی قوتابی بووە لە سەرەتایی لاویی و قوتابخانەی سەرەتایی و ناوەندی، ئامادەیی و پاشان زانکۆ، چ بەهەی کارو پیشەوە یاخود بەهەیی گەشتی زانکۆ و یاخوود دراوسێیەتیەوە تێکەلاوی لەگەڵ کوردەکاندا، لە شارەکانی یەزدو مەشهەد و سەرسنوورەکانی کوردستاندا بە تایبەت شاری مەهاباد و سەردەشت، بەهەی چوونی خەزانە هەزارەکانی یەزدو مەشهەد بە کەتیرە کردن، بە دروست بووە، ئەو گەشتانەی لە ساڵی ١٩٦٨وە دەست پێدەکات، چەندین گەشتی تاک و بە کەمەڵی ئەنجام داوە، پەیوەنییەکە زیاتر کەمەڵایەتی و بە کەکردنەوەی زانیاری بووە بە بەدەستهێنانی بڵوانامەو تەزی زانکۆیش بووە، ئەوەش لە نەوەندی خوێندنی لە زانکۆدا لە دەرەوەی ئێران بە تایبەتی لە فەرەنسا بە سوود بووەو توانیوێتی بە هەی ئەو تێکەڵاویی وگەشتانەوە ئامانجی زانکۆ کە بڵوانامەی بەرزو دکتڕایە ساڵی ١٩٨٢وە چنگ بخات لە سەر هەزە کوردەکان لە زانکۆی سەربۆنی فەرەنسا،وەک خۆیی لە بیرەوەرییەکانید دەڵێت:من ئەوەندە عاشقی ئەو خەکە خەکییانە بووم، کاتێک چووم بە پاریس تەزی دکتڕاکەم لە سەرهەزە کچەرییەکان نووسی، وا هەست

دەکەم لە هەر شوێنێک عیشق خۆشویستی، میوان دەستی، هاوژینی، بوونیان هەبێت و پێیوندی بە پارەوە نەبێت ئەو شوێنە بە هەشتە. کەواتە بەرژەوەندی و ئامانجی پاپولی پارەو سەروەت بە دەستهێنان نەبووە، بەڵکو ئەوینی بە دەستهێنانی بەوانامەو وەدەست خستنی زانیاریی بووە، ئەوەش خوێندکی بەرزی زانستییە کە لە دەروونی پاپولی دا چەکەرەی کردووە، هەزەکانی کوردیش هەمیشە لە جوڵەو گۆشتی گەرمەن و کۆستاندا بوون و میوان دەست بوون و سەرچاوەی خۆشویستی بوون، بەڵێ پاپوولی چەن هەزەکان باوەشی گەرمی میوانداری و خۆشویستیان بەکردەتووە، ئەویش بە ئەمەک و بەوفا بەرانبەر هەزو ئیلەکان دەرکەوتووەو بەتە دەست و بەشک لەوان و دەستی هەمیشەیی کوردەکانی خەراسان و کوردستان بەگشتی، هەزەکان زیاتر لە دەقەری خەراساندا کەچەری و بژێوی ژیانیان لە سەر ئاژەڵداری و بەروبوومی ئاژەڵ بووەو پێیوست نەبوون بە پیشەی کشتوکاڵ و بازرگانی و نشتەجێیی هەمیشەیەوە، کاواتە ئاژەڵداری و پیشەی سەرەکی هەزو ئیلەکان بووەو پاپوولیش لە گشتەکانیدا میوانیان بووەو بەکەسەک لە هەزەکان دانراوەو توانیوەتی لە ڕێگەی میواندارییەوە پێیوندییەکی باش دروست بکات و بیکاتە پێیونییەکی تەندروست تا زانیارییەکانی ڕێزانە وە دەست بخات و کەیان بکاتەوەو سودی باشی لەوەرگرێت و لە بەوانامکەیدا بەی بەسود بێت. ئەو ساتی گەڕانەوەی مەگەل و سەرلە ئەوارە و ئاوابوونی خەرو دەشینی مەڕەکان لەلایەن کچانی قەشەنگی خەزان و هەزەکانەوە زەر بەجوانی لە تابلەی نووسینەکانی و دیمەنەکانی تەمار کردووە بەنووسین و بەوێنەی فەتەگراف لە بیرەوەریی و کتێبەکانیدا ڕەنگدانەوەی جوانی هەیە. یان یاری و قسەی خەش و سەرگوزشتە و گاڵتەو گەپی ژەر دەواری بەر تریفەی مانگە شەو، کەزەر چەژ بەخش و بەتام بوون بەڵای پاپولییەوەو بەساتە دووبارە نەبووەکان لەی دواو تەماری کردوون.

ژەر ڕەشماڵ و دەوارەکان:

ژەر ڕەشماڵ و دەوارەکان تەنیا بە پشوودان و خەو خەراک نەبوون، وەک پاپولی بەمان دەگێێتەوەو دەڵێت: شەوەک میوانی ماڵەک بووین لە نەو هەزە قەشقاییەکاندا، ئەومان هەموویان فارسییان بە باشی دەزانی شەو پیاوی خاوەن ماڵ شانامەی بە خوێندینەوە، ئەو پیاوە کەسکی زیرەک و وریا بوو، شارەزاییەکی باشی لە مەڕوودا هەبوو، شتی زەری دەزانی، من بە یەکەم جار ناوی ناسرخان و خەسرەوخانی قەشقایم لەرە بەرگوێ کەوت. ئەمە ئەوە پیشان دەدات کە پاپولی لەرەوە سەرچاوە مەڕوییەکانی بەرگوێ کەوتووەو هانیی دراوە تا

لەژوو ئاگاداربێت، هۆشمانکان سەرچاوەی زانیاری و مەعریفەو بە سەرهاتە مێژوویەکان بوون وتانانەت بە قوتابیەکی زانکۆش سەرچاوەی بەکەڵک بوون. ئەو نرخی ئەم سەرچاوەی باش زانیەو کەمکی لەوەرگرتوون. هەرچەند قەشقایەکان تورک زمان بوون، بەڵام بەی بەسوود بوون، قشقایەکان خاوەنی هەواروەشمالە بوون جگەی ساخکردنەوەی مانجە وکەلوپەل و پەداویستیەکان بوون، لەنەو هەزەکاندا پاپولی ماوەیەک خەریکی ساخ کردنەوەی مس و مانجە بووە لەنەو هەزە کوردو تووركەکاندا، ئەمەش زیاتر سوودی بە پاپولی و بواری بیرکردنەوەی گەیاندووە. تانانەت لەباری جل و بەرگ و شیوەو ئیش و خواردن و باری تەندروستی و ئیشوکاری هەزە تورکەکان و کوردەکانەوە زانیاری زەر باشی تەماركردووە و بە بەوانامەو بیرەوەریەکانی کەکی لەوەرگرتوون و بەسوود بوون بەی. تانانەت زەر خوەوشتی باش و خراپ و بەدەوشتی نەو هەزەکان و ناپاکی و خراپەکانی ئەو کاتەی تەماركردووەو بیرو ەاو بەچونی خەشی خستەتە ەوولە سەریان، تانانەت داودەرمان دروستکرن لە گژوو گیاو بەرهەمی ئاژەڵ وگژوگیا سروشتیەکان لە لایەن تاکی هەزەکانەوە، لەلایەن پاپوولیەوە تەمار کروان و لە بیرەوەریەکاندا لە بارەیانەوە دواوەو چیرەکە جەراو جەرەکانی دگەڵتەوە.

ژن لە نەو هەزەکاندا:

دەربارەی ەەحی زیندووی نەو کەمەگەو نیوەی مرۆقایەتی کە ژنە، لەنەو هەزو ئەلە کانی خەراساندا، لەنەو بیرەوەریەکاندا پایە و مەزنی و ئازادی و تەکەشانی ژن و ئازارو سەروەریەکانی ئەم توژە بە سەخاوەت و جوانی نەخشەنەراوەو خەبات و گەوریی و ماندوو بوونەکانی ژنی کوردی ناو هەزەکان لەلایەن ئاغای پاپلیەوە تەمار کراوون و لە بەخەوکردن و کاروباری نەو هەزەکانی خەراسان ژنان پەشەنگی ەاو بەچون وەرگرتن و بەەەوباری نەو هەزەکانن و پەروەردەو بەخەوکردن و منداەداری و ئامادەکردنیان جگە لەکاری ئاژەداری و ماەداری بەشی شەری لە بیرەوەریەکاندا بە تەرخان کراوەو پاپولی بە بەرزی و جوانی باس و خواسی لەبارەی ژنەوە تەماركردوە و قارەمانەتی و ئازایەتی ژنی کوردی بەویژدان و واقیع بینی ئەو ەەژگارو سەردەمی باس کردووە.

هەژاری و نەبوونی تەندروستی خەراک و نەبوونی پەداویستی سەردەمیانە بە ژنان و بەتایبەت هەزەکان کاریی گەری گەورەی کەمەایەتی لەسەر ژنان دروست کردووە، ەەگری دابوونەریتە کەمەایەتیەکان و سەرکوتکردن بەهەی دابوونەریتەکانەوەو نەبوونی نەخوەندەواری وکرانەوەی نەوکەمەگە ەەگرن لەپەشکەوتن و دواکەتنی

ژنان لەناو هەزو تیرەکانی خوراساندا و ژنان ناتوانن لە پلەو پەست و شوێنە گشتییەکاندا بەشداری پێشکەوتنی کۆمەڵگە ببن، لەبیرەوەرییەکاندا ئەم لایەنە جەماوەرانە ئاماژەی پێدراوە و ڕوون کراوەتەوە.

دووبارە شاری یەزدو ژن:
شوێنی لە دایک بوون و گەشەی منداڵی و گەنجی ئاغای پاپولی یە، جگەی پەکەوە ژیان و لەبوردەییە، لە کۆمەڵان و کوچەکاندا دەیان ماڵی موسلمانی شیعەو سوننەو زەردەشتی و یەهودی و کوردو فارس پەکەوە ژیاون و دووربووون لە کێشەو گیرو گرفت، شوێنە فەرهەنگییەکانیش بە پارەی یەهودی و موسوڵمان وزەردەشتییەکان دروست کراون، وەک دەبین: بەم شار دەگوترێت شاری خێرخوازان. کەژنانی یەزدیش بەشداریکی چالاکی پێشکەوتن و خیرخوازی ئەم شارە میژووییەن و لە پەروەردەکردن و پەگیاندنی نەوەکاندا دەوری کاریگەرو گرنگیان بەدەرخایی مێژووی ئەم شارە لە بەرچاوە.

هەزەکەی حاجی عەلی خان:
ئەم هەزە یەکەک لە گەورە هەزەکانی دەڤەری خوراسانە، زەرینەیان کەسوکاری یەکترن، گەورە و سەرەک هەزیان حاجی عەلی خانە سەرەک هەزی (زەعفەرانلەم) کە پیاوەکی قسەیشتوو سەنگین و نانبەدەو میوان دەست و سەخی تەبیعەتە و خاوەنی خەزانەکی گەورەیە، دەستەیشتوو بەدەسەات و خاوەن فەرمان و بەیاری هەزەکەیە، ئەوەی حاجی عەلی دەیەیت: فەرمان و بەیارە ئەوکاتە تەمەنی ٦٥ ساڵ بووە، کە ئاغای پاپەلی ناسیوێتی و میوانی خێیی و هەزەکەیی بووەو سەرچاوەی زانیاری و نووسینی تەزو بەوانامەکەیی و سەرچاوەیەکی گرنگی بیرەوەرییەکانی شازادەی حەماەە، وەک حاجی ئەوکاتە گوتوویەتی: پشتی دوانزەهەممان لە کوردستان بووە ناوی ئەردەشێر خان بووە، بنەماڵەکەی لەلایەن شا عەباسی گەورەوە هێنراون بە خوراسان، ئەرکەکەیشیان ئەشککگرتن بووە لە سنوورەکانی خوراسان. لە سەردەمی شا سوڵتان حسێن دا بەشێک لە لەوەگەکانی نەوان قوچان و شەروانی ئەمەدراوە بە باپیرەگەورەی ئەمە لەو کاتەوەتاکو داخستنی سنووەکان لە لایەن ڕووسیاوە، ئەمەلە نەوان کەوەکانی قوچان و لەوەگەکانی دەشتی تورکمانستان، گەرمیان و کوستانمان کردووە،کاتێک سنووەکان داخران گەرمیانمان گەی بەرەو دەشتی تورکمان سەحرا.
حاجی خەزانکەی خاوەنی١٧ مناڵ وخاوەنی٣٩٠٠ سەرمەی هەمجارە. لە تەمەنی ٦ــ ٧ ساڵیەوە مەناس و شوانکارەی کردووە، پیاوەکی بە

هەزبووە، ئەو خوێن و ماندووبوون و ئارەقەی لە چیاو دەشتەکان و تووڵە هێگاکان ڕشتووە پیاوێکی چاپوک و ڕەشیدو لێزانێ و قسەزانە، کەلەم بیرەوەرییانەدا جگەی تایبەتی بە دانراوەو لە مێژوو جوگرافیاو ئاو هەواوی ناوچەکە زۆر شارەزاو قاڵە، سەرچاوەی زانیاری گرنگ بووە بە قوتابیانی زانکۆو ئاغای پاپولی و تەنانەت مامۆستایانی زانکۆش، لە هەزەکەی حاجی عەلی خاندا بێکاری بە پیاوان و گەنجان و ژنان نەبووە، هەموو بەکەمەڵ کاری لە وێگەو مەڵو دەشین ومەشکەژەنین ئاوهێنان، تەنانەت ڕەشماڵ چنین و تەشی ڕستن و تەونیان لە داردەخست و بڕیان دروست دەکرد،کە زۆرێک لەم ئیشوکارانەی ئاماژەیان پێدرا لەلایەن ژنانی هەزو کرێکارانی هەزەکەی حاجی عەلی خانەوە ئەنجام دەدران و هەموو ئارەقیان بە پاروونانێک لە کۆل نەو لەڕواڕکانی خەراساندا دەشت، ئەم بیرەوەریانەی دکتەرمحەمەد حسێن پاپولی یەزدی شایانی خوێندنەوەو هەڵوەستە لە سەرکردن و تێڕامانە، زمانێکی سیحر ئامیزو سەرنج ڕاکێش و بەتام و چێژە، ڕووداو بە سەرهات و چیرۆکی سەرنج ڕاکێش و پێپەندو تاقیکردنەو ئەزمانی تێدایە، وەک دەڵین لەم چواربەرگەدا چی؟ تیانیە فەرهەنگێ زمانێ مێژووە جوگرافیاو دابوونەریت و دیان شتی جەراوجەری لە دوتوێی خێیدا بەڵاستگەی کەکردەتەوەو لە زەر دەرگاو دەروازەی داوە، دەستی بەزەر کونووە کەلەبەری شاراوەی نەوکلتوورە جیاوازەکانی ئێران بردووەو ئاشکرای کردوون، هیواخوازم دکتەر محەمەد و وەرگیر تەها سەکانیانی سەرکەوتوبن و ماندوو نەبن بە ئەم بەرهەمە جوانەی پیشکەش بە خوێنەری کوردزمانیان کردووە، دەتوانم بڵیم: دکتەر محەمەدحسێن پاپولی یەزدی بە نزیک ترین و بەوەفاترین دەستی ڕاستەقینە کورد لەم ڕێدا ئەژمار دەکرێت و شایانی ڕێزو پێزانینە بە ئەم پیاوە نمونەییە و ئەو شارەزاییە بەوێنەیەی کەلە سەر کوردوکوردستان بەگشتی هەیەتی، ئەم بەرهەمەی بەیەکەک لە بەرهەمە جوان و سەنگینەکان ئەژمار دەکرێت و ئیمەی خوێنەریش بەرز دەینرخێنین.

سەرچاوەکان:

١ ــ شازادەی حەمام، محەمەد حسێن پاپولی یەزدی، وەرگێڕانی تەها سەکانیانی ــ چواربەرگ چاپخانەی کارێ ساڵی چاپ ٢٠١٨ ــ ٢٠١٩
٢ــ کوردەکانی خەراسان، کەلیموڵەای تەوحودی، وەرگێڕانی، عەدنان بەرزنجی، چواربەرگ ساڵی چاپ ٢٠٠٥ ــ ٢٠٠٩ لە بڵاوکراوەکانی دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم.
٣ ــ کەلیدەر، ڕەمان، مەحموود دەوڵەت ئابادی، وەرگێڕانی، سیامەند شاسواری، لە بڵاوکراوەکانی دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم ساڵی ٢٠١٢

ئەوانە کێن خەپیشاندان دەکەن؟ .. شوشان مستەفا

وەک هەموو ئەم پرسیارە زۆر قورس نییە، تەنها کەمێک بچە ناویانەوە تەدەگەین ئەوانە کێن. ئەوانە موچەخۆرە کۆوزاوەکانی بەردەم مایکۆکان نین، ئەوانە گەنجانێکی بە پارە، بە ژیانن، ناشکۆوزنەوە، تەنها دیانەوێت لەم نیشتیمانەدا بەشی ئەوان ژیان بدرێت، بەوایان بە خەیانە، بەشکە و بەهەزن، براو خزم و هاوڕێ و دەستەکانی هەریەک لە ئەمن.

ئەوانە هەشبیرەکانی سەر شاشەکان نین هاژەهاژ بکەن و لەژێریشەوە دەستی دەسەڵاتدارەکان بن، ئەوانە گەنجە بە کارەکانن، ئەو گەنجانەی لە بەکاریدا بەیانیان تا ئێوارە دەخوون و ئێوارە بە گیرفانی بەتاڵەوە دێنە دەرەوە، ئەوش کۆ و منداڵەکانتان بە ئەتەمبەلی گرانبەها، دەنەرنە خوێندنگە نمونەیەکان و بەتەماشان تا کەتایی ژیان ئەم گەنجانە تەماشاتان بکەن و، جیاوازی نێوان ژیانی خەیان و ئەو و ماڵ و منداڵتان ببین و هیچش نەکەن؟! تەزەک چاوتان بخورێنن با باشتر دیمانەکە ببینن.

ئەمانە ئەو واعیزە دەنگە دەنگەی کەرانەی سەر مینبەرەکان نین، باسی حەق بکەن و کاتەکیش حەق دەتە ئاراوە سەری خەیان کزدەکەن و دەچنەوە ماڵ، ئەمانە ئەو پڵەماڵانتارە مشخەرانەی سەر تەکەمڵایەتییەکان نین بە باوەش پارە لە ئێوە وەردەگرن و لەسەریشەوە خەیان شین و مەر دەکەنەوە، نمایشکارەکانیش نین بە شەو هەژدەک لەگەڵی ئەوەی دەسەڵاتدارەوە ببنە خاوەنی هەموو شتەک، گەر دەوەرن وەرنە ناویان، فەرموون وەرن بیان بینن، ئەوانە ئەو گەنجانەن دەکەسیان کەبکەرەوە دوو هەزار دینارییان پێنییە، دوای بەرد وەشاندنەکانیان دەوەتکیەیان بکە، دەجار پێتدەڵێن: خاڵە زۆر مەمنون.

ئەمانە پیاوە حیزبییەکانی ناو هەڵی کەبوونەوکان نین، ئەو هەژنامەنووس و قەڵەم بەدەست و ڕەکخراوی کەمەڵگەی حیزبییەش نین، لەلایەک لە کانیاوەکەی ئێوە بخۆن و لەلایەکیش خەیان بکەن بە

نـوێنەری ئـازادی خـەڵـك، ئـەمـانـە گـەنجـانـەکی دڵـرکـراون لـە ژیـان. (تاقمـەکیان تـەدایـە زڕ زڕ گـەنجن، شارەزان لـە پـێچی، بـە بـەمبی فرمـێسك ڕەژ دەکـەت: سمـێکی، تفـەنگیان بکـەوێتـە دەست هـەز نـیـیـە پـێیان بـوێرێت، تـەش بـەخـت هـەر گـاتـە بـە پـێچی بکـەوێ، گـەر دەتوانیت وەرە ناویان جـەسارەتی خـەت بـەرامبـەر ئـەوانـە تاقی بکـەوێ.) تـێیاندایـە هـەر نازانـەت حیزب چـیـیـە، تـەنها دەزانـەت هاواربکات: من ژیانم نـیـیـە، ئـەوە بـە هـەتانبـەت، بیسوتـێنن... دەریانکـەن... وەرانیکـەن...هتد.
تـە کـە خـەونی ئـەو هـەموو گـەنجـە دەسوتـێنیت، تـە کـە ناتوانیت ژیانیان بـە دابینکـەیـەت، ئـەو وزە گـەورەیـەت وەرانکـەردوە بـە خـاتری دەوربـەرکـەت، بـەتـەمایت ئـەو بـەو هـەموو ئازار و دەردی خـەیـەوە بـەتـە سـەر شـەقام و هیچ نـەکات؟ بیریشت نـەچـەت لـەو نووسـەرەکـە تـەسنـەکانە ناچن، لـە هـەزە چـەکدارەکان بپاڕێنـەوە تـەقە نـەکـەن، ڕەك بـەرامبـەریان دەوەستن هـەڵـشـەیان لـەدەکـەن، پـەجنـەویان دەکـەن، هـێندە بـەوایان بـە خـەیانە بـەبـەردەکی دەستیانـەوە لـەبـەردەم چـەندین چـەکدار دەوەستن! کـە وایکرد ئـەو وزە گـەورەی ناو کـەمـەگـە بـەو جـەرە تـوڕە بـێت و لـە مـەرگی خـەی نـەترسـێت؟ بـە کـەمـەك مـشکتان ناخـەنـە گـەڕ تا تـێبگـەن لـەو چـینـە هـەژارە؟
تـە ئـەگـەر دەتـوانـیـت شوناسـی ئـەوانـەت بـە دەرکـەوێـت، لـە دوڕەوە تـەحلیلچی و ڕاپـەرتی سیخوری و لـێکدانـەوەی پوچی شاشـەیی بـەکـەڵکت نایـەن، ساتـەك بچـە ناویان و گـوێ لـە داخوازی و تـوڕەبوونـەکـیان بگـرە. تـەماشای ئـەو بـە ژیانیـیـە بکـە تـێیدا دەژین، ئـەوکات تـەدەگـەیت ئـەوانـە کـەن؟ بـە تـوڕەن، بـە ناوەستن؟ جیاوازی چینایـەتی دروستدەکـەیت و دەشتـەوێت تـوندوتیژی ڕوونـەدات؟ هـەموو شـەو لـە بیست شاشـەی میدیای پـەوپـوچـەوە ئایدەلـژیای تـوندوتیژی پـەخش دەکـەیت و بـەتـەمای نـەوێـەکی ئـەخـلاقـیـەت هـەبـێت؟ بـەدبـەخت بـە ئـەوەی لـە دوڕەوە لـە ڕەگـەی شاشـەو حـەشامـاتی ملکـەچـەوە سـەیری کـەمـەگـە و گـەنـج دەکـات و، لـەو دەخـە تـەناگات جیاوازی چینایـەتی دروستیدەکات. ئـەم یاخی بوونـە پـەویستی بـە شیکردنـەوەی ڕەشبنیرانەی بـەینباخ لـە ملی قسـەی باقوبریق نـیـیـە، وەك خـەیان زڕ ئاسایی: ژیانیان دەوێت، کاریان دەوێت. ئـەمجارەش بـەزەبری هـەز بیانوسـتـنی لـە وەستگـەیـەکی تـرەوە دەست پـەدەکـەنـەوە، بـەوادەکـەی بیکـە، ناکـەی بـەڵ ناویان ئایندە ببینـە.

ئازادی بـەهـەمووان

شوشان مستـەفا

ژەمی سەدام لە دیدی نووسەرکی مەسیحییەوە .. ئەردەلان عەبدوڵا

خوێندنەوەیەک بۆ ڕەمانی کوشتن لە بەغدادی سینان ئەنتۆن

زەرجار بەناوا مەسیحییەکانی عیراق بوون تاوانبار دەکرێن، کە زەرینیان هاوستی سیاسییان نییە و لەگەڵ رژەم بوون، ئەم دیمەنە خراپش لای زەرک لەلای ئەمە بەرامبەر بەمەسیحییەکانی عیراق هەیە، بەڵام لە راستیدا بوشوەیە نییە، چونکە رژەمی بەعس هەندە ترسناک و تەقەنەربوو، نەک تەنها کەمینەکان بگرە تەواوی گەلانی عیراقی ناچاری ملکەچی کردبوو.
لەماوەی پێشوودا ڕەمانی کوشتن لە بەغداد، خاڵەژیم خوێندنەوە کە نووسینی سینان ئەنتەنە، ئەویش مەسیحییەکی شاری بەغدایە لە ساڵی 1967 لە بەغداد لەدایکبووەو ئێستا لەئەمریکا دەژی، مامەستایە لەزانکۆی نیویەرک. لە راستیدا ماوەیەکە خەریکی خوێندنەوەی نووسەرە عیراقییەکانم، بەڵاستی نووسەری زەرباشی تێدایە، یەکێکیش لەم نەوە نوێیەی نووسەرانی عیراق سینان ئەنتەنە.
ئەم نووسەرە چ لەرووی شێوازی نووسین و چ لەرووی ناوەڕۆکەوە تایبەتمەندییەکی زەری هەیە، ئەم ڕەمانشی یەکەکە لە ڕەمانە جوانەکانی و بە زمانی ئیتالی و ئەمانی و نەرویژی و ئینگلیزی وەرگێڕدراوە. خۆشبەختانە لەلایەن کاک ڕەنجدەر جەباریشەوە کراوەتە کوردی.

ناوەڕۆکی ڕەمانەکە
لەساڵی 1989 لەدائیرەی ئەمنی بەغداد، دەستنووسێک دەدەزرێتەوە، کە لەلایەن یەکێک لەزیندانەکانەوە بە خەتێکی سەیرو سەمەرە نووسراوە، هەربەیە «هاوڕێ تەلال» کارمەندی دائیرەی ئەمن، دەکەنە بەرپرسی ئەم دەستیە، تاوەکو لەزمان و ناوەڕۆکی ئەم دەستنووسانە بکۆڵێتەوە، ئەمەش سەرەتای ڕەمانکەیە و لەکۆتاییشدا بەیان دەردەکەوێت کە لەلایەن زیندانی فوراتەوە نووسراوە.
فورات کوێکی گەنجی مەسیحییە لەزانکۆی موستەنسەریە لەبەشی

کلیژی زمانی ئینگلیزی دەخوێنێت. فورات هەر بەمنداڵی دایک و باوکی دەمرن و نانکی بەخۆی دەکات. نووسەر هەوێداوە لە ڕۆگای فوراتەوە، باسی ژیانی خەڵکی عیراق لەسایەی ڕژێمی سەدام بکات بەتایبەتی سااڵنی هەشتاکان. لە هەمووشی گرنگتر نووسەر تیشکی خستۆتە سەر ژیانی خوێندکاران و سیستەمی خوێندن لە عیراق. بەداخەوە خەڵکانێک دەڵێن لەسایەی ڕژێمی بەعسدا خوێندن باشتر بووە، بەڵام ئەم ڕەمانە وێنایەکی ترمان پیشاندەدات و هەموو ئەو قسانەش ڕەت دەکاتەوە کە ستایشی ئەو ڕژێمە تاقانەر و دژە مرۆڤ دەکەن.
فورات کەسێکی قسەخۆش و ژیان دۆستبووە، دژی ڕژێمی سەدامە و زەرجاریش بە نوکتە و شۆوازی گاڵتەجاری، ڕەخنە لە دروشم و سیاسەتی سەدام دەگرێت بە نموونە بە وانەی «الثقافه، دەڵێت سەخافەت» یان وەزارەتی الثقافه دەڵێت وەزارەتی سەخافەت. جگە لەوەش لەڕۆگای کەمەڵک دیالۆگەوە، گاڵتە بەسیاسەتکانی ڕژێمی سەدام دەکات بەتایبەتی لەرووی میدیاییەوە. ئەمەش ترس دەخاتە دڵی نەنکییەوە، چونکە هەمیشە داوا لەفورات دەکات، لەدەرەوە هیچ قسەیەک دژی ڕژێم نەکات. فورات زەر حەزی بە ئەدەبیاتی ئینگلیزیی و شیعری عەرەبییە. بەتایبەتی شیعرەکانی جەواهیری و ڕەمانی 1984ی جۆرج ئۆریل. ئەم ڕەمانەش لە لیستی کتێبە قەدەغەکراوەکاندایە، بەڵام لەلای فورات دەبێتە مایەی گرنگی پێدانی و دەچێت لەکتێبخانەی زانکۆ داوای ئەو کتێبە دەکات، ئەمەش دەبێتە مایەی گومان لای دەزگا ئەمنییەکان و پاشان دەیخەنە ژێر چاودێرییەوە، دواتر لەناو زانکۆدا دەستگیر دەکرێت و دەبرێتە زیندانەوە.
لەناو زیندانداا بەوپەڕی دڵندەییەوە ئەشکەنجە دەدرێت و پاشانیش دەستدرێژی سێکیشی دەکرێتەسەری، ئەمەش جارێک یان یەکێک بوو لەمیتەدە ناشیرین و نامرۆییەکانی دەزگا ئەمنییەکانی سەدام. نووسەر لەم ڕەمانەدا تیشک دەخاتە سەر جیهانێکی تاریک و ترسناک کە ئەویش زیندانەکانی دەزگای ئەمنی سەدامن، چەن بەوپەڕی دڵندانە و دڕندانەوە، زیندانیان ئەشکەنجە دەدران.
نووسەر لەناو زیندانداا لەڕۆگای نووسینەوەی بیرەوەرییەکانی خۆیەوە، هەوڵدەدات کەمێک لەڕووی دەروونییەوە ئارام بێتەوە، باسی ڕۆژە خۆشەکانی ژیانی خۆی دەکات لەسەردەمی لاوێتیی و خوێندکاریی، لە هەمووشی گرنگتر باسی چیرۆکی خۆشەویستی لەگەڵ«ئۆریجی» دەداریدا دەکات. بەڵام بیرەوەرییەکانی بەخەتێکی تایبەت دەنووسێت، کە زەرکەس ناتوانن لێشێوازی نووسینەکەی بگەن. دواتر ئەم دەستنووسانە دەست دەزگا ئەمنییەکان دەکەون، هەر ئەم دەستنووسەش دەبێتە هۆینی ئەم ڕەمانە جوانە.

شەوازی نووسین

یەکێک لەخاڵە بەهێزەکانی ئەم رۆمانە شەوازی نووسینیەتی، نووسەر هەوڵیداوە باسی دوو جیهانی دژ بەیەک بکات، ئەوەش جیهانی ناو زیندان کە ناخۆشیی و مەرگدەستی بەسەریدا زاڵە و جیهانی دەرەوەی زیندان کە کەمێک خۆشیی و ژیاندەستی پێوەدیارە. نووسەر لە ڕێگەی بەکارهێنانی فلاش باگەوە، هەوڵدەدات لە دیواری ترس و تەقێنەری ناو زیندان دەربچێت، ئەوەش لە ڕێگەی دزەکردن بە خەیاڵی و گێڕانەوەی بیرەوەرییەکانی خۆی. ئەمەش وادەکات کە تراژیدیا و ناخۆشی بەسەر ڕۆمانەکەدا زاڵ نەبێت، چونکە گەر تەنها باسی ناخۆشیی ژیان بکرێت، ئەوا خوێنەر تاقەتی خوێندنەوەی نامێنێت.

جگە لەوەش نووسەر جەختی لەزەمەنێکی تایبەت کردۆتەوە، کە ئەویش ساڵانی هەشتاکانە. لە ڕووی شوێنیشەوە دووشوێن دەبنە مەیدانی سەرکی ڕۆمانەکە، یەکەم زیندان، دووەم دەرەوەی زیندان بەتایبەتی زانکۆی موستەنسەریە.

ڕژێمی سەدام

ڕژێمی سەدام دەبێتە تەوەرێکی سەرەکی ئەم ڕۆمانە. سیاستەکانی، میتۆدەکانی لەبەواری سیستەمی خوێندن، پروپاگەندە، دژگا ئەمنییەکانی، نووسەر ڕەخنە لە تەواوی سیاسەت و دامودەزگاکانی ئەم ڕژێمە دەگرێت. لە هەمانکاتیشدا ڕووی ڕاستەقینەی ڕژێمەکە دەردەخات کە ڕژێمێکی تەقێنەرو نامرۆیە.

– « چۆن لە بیرم کرد، ئەمە لە فەستیڤاڵی بەسوودی هەمیشەیدا دەژین کە حزبی بەعس خۆی سەرپەرشتی دەکات و ئەگەرەکان لەبەرامبەر هەموو شتێک کراوەن. ل23

لە زەر شوێندا ڕەخنەی توند لەسیاسەت و مامەڵەی ڕژێمی بەعس دەگرێت و زەرجاریش بەشێوازێکی گاڵتەجاریانە ڕەخنە لەسەدام و ڕژێمەکەی دەگرێت. خاڵێکی گرنگی ئەم ڕۆمانە ئەوەیە، نووسەر تیشکی خستۆتە سەر لایەنی ئیعلامی بەعسییەکان کە زیاتر لەپروپاگەندەی نازییەکان وفاشیستەکانەوە نزیکە. لەهەمووشی گرنگتر، داگیرکردنی تاڵەفزیۆنە لەلایەن سەدامەوە، هەموو تاکێکی عیراقی زیاتر ئەم لایەنە بەزاری کردبوو، چونکە تاڵەفزیۆن لەسایەی ڕژێمی سەدام، ببووە دەزگایەکی تایبەت بەسەدام و دارودەستەکانی و کەسی تر بۆی نەبوو لە تاڵەفزیۆن دەربکەوێت. زەرجاریش خاڵێکی لەم دووبارەبوونەوەی وێنەی سەدام بەزاربوون، بۆیە زەرکەس لە ڕقی سەدام سەیری تاڵەفزیۆنی نەدەکرد.

کەماری ترس

کۆکەی سەرکی رژێمی بەعس بریتی بوو لەسەپاندنی ترس بەسەر هەموو هاوڵاتیانداو، هەموو کەسێک دەترسا رۆژێک لە رۆژان، لەلایەن دەزگا ئەمنییەکانەوە بگیرێت، چونکە یان دەکوژرا، یان بەوپەڕی دڕندەیییەوە ئەشکەنجە دەدرا. هەربۆیە هەمووکەس دەترسا و بەدەنگییان لەئاست تاوانکانی سەدام و رژێمەکەی هەبزاردبوو.
داپیرەی فورات هەمیشە پێی دەگوت:
– ڕۆڵە لەدەرەوە قسەمەکە، ئاگەر لەم باڵەی من چی بکەم؟ خۆ لە داخا ئەمرم، زمان درێژی مەکە دوایی زمانت دەبڕن، ئەمانە لەخوا ناترسن. ل.19
ئەم دیالۆگە لەناو هەموو ماڵێکدا هەبووە، هەمیشە دایکان دەترسان جگەر گۆشەکانیان لەلایەن دەزگا ئەمنییەکانەوە بگیرێت و ئەشکەنجەبدرێن.
لەشوێنێکی تردا دەگوت:
–وشەی قەدەغە زۆرترین بەکاربردنی هەبوو لەوڵاتدا، بۆتایبەت لای ئەوانەی جۆرێک لەدەستەڵاتییان هەبوو یان پێیانوابوو کە دەستەڵاتداران، ل 95

سیستەمی خوێندن

ئەم ڕەمانە تیشکێکی زۆری خستۆتە سەر سیستەمی خوێندن و پڕوردە لەسایەی رژێمی بەعسدا، هەرچەندە خاڵکانێک پێیان وایە لەسەردەمی بەعسدا سیستەمی خوێندن باشتر بووەو حزبی نەبووە، بەڵام ئەمە دوورە لە ڕاستییەوە، نووسەر بەحوکمی ئەوەی خۆی لەو کاتەدا خوێندکاربووە، زۆر بەباشی شارەزایانە باسی ئەو کاتە دەکات، بۆتایبەتی تیشکی خستۆتە سەر دوو مەسەلەی گرنگ، یەکەمیان پرسەی بە بەعسیکردن واتە دەبوایە هەموو خوێندکارێک ببێتە ئەندامی حزبی بەعس، خاڵێکی تریش مەسەلەی مەسیرە، یان خۆپێشاندان کە رژێمی بەعس بە زۆر خوێندکارانی دەبرد بە خۆپێشاندان ئەمەش لەبەنەڕەتییەتی و جیاوازیکانی حزبی بەعسدا. بەڵام لەهەمووی گرنگتر مەسەلەی بە بەعسیکردنی خوێندکارانە، بابەتێکی گرنگبوو، کە بەتەواوەتی ژیانی خوێندکاران و مامۆستایانی تێکدابوو، زۆرکەس لەبەرئەوەی نەبن بە بەعسی وازیان لە خوێندن هێنا.
– هاوڕێ نەفل فەرمی بوون بە ئەندامی دابەشکرد بەسەرماندا بە ئەوەی پێبکەینەوە، لەهەمووی ترسناکترئەوەبوو سەرۆکەای ئەوەی هەشتا تەمەنمان نەگەیشتبووە سەزدە ساڵ دەبوایە ئەو بڕگەنامەیەمان ئیمزا بکردایە کەسەر بەهیچکام لە حزبە دژبەرەکانی وەک: حزبی دەعوە و شیوعی نین، بەپێچەوانە تووشی سزای لەسێدارەدان دەبینەوە،ل74

خۆشەویستی

نووسەر هەوڵیداوە لەناو کۆماری ترسی بەعسدا، چیرۆکی خۆشەویستی ئەجگار جوان بخوڵقێنێت، کاتێک فورات عاشقی ئاریج، کچێ دەوڵەمەند دەبێت، نووسەر هەوڵیداوە بەشێوازێکی فانتازی، ئەم چیرۆکە بنووسێت. خاڵی گرنگ لێرەدا ئەوەیە، نووسەر پەمان دەڵێت کە خۆشەویستی دەتوانێت هەموو سنوورە کۆمەڵایەتی و ئایینیەکان ببەزێنێت. لە هەمانکاتیشدا هێزو توانای گەورەی بە خۆشەویستی بەخشیوە، لەکاتێکدا فورات کوڕێکی مەسیحییە و سەر بە چینی ناوەندی عیراقە، کچی ئاریج، کچێ دەوڵەمەندێکی مسوڵمانە، هەردووکیان خۆشەویستی کەیان دەکاتەوە. ئەم چیرۆکەش، هێز و توانای گەورەی بەم ڕەمانە بەخشیوە، چونکە خوێنەر تووشی بێزاریی و نائومێدی نابێت و تەنها باسی مەرگدەستی و ناخۆشی ژیان ناکات، بگرە نووسەر توانیوێتی چرایەکی ژیاندەستی لەناو تاریکی کۆمارە ترسناکەکەی سەدام هەڵبکات.

مەسیحییەکان

خاڵێکی گرنگی تر بەڵای منەوە نووسەر تیشکی خستۆتە سەر ژیانی مەسیحییەکانی عیراق، کە یەکێکن لەپێکهاتە گرنگەکانی کۆمەڵگەی عیراقی. بەداخەوە لەناو ئەدەبیاتی عیراقیدا، کەم تیشك خراوەتە سەر پێکهاتەکانی عیراق، بەتایبەتی مەسیحییەکان.

نووسەر لەزەر شوێندا تیشکی خستۆتە سەر ژیانی مەسیحییەکانی عیراق، ئەمش خاڵێکی جوانی تری ئەم ڕمانەیە.

نەنکم شانازی بە بنەچۆ و نەژادی کلدانییەوە دەکرد، کاتێک هەواڵمدەدا قایلی بکەم کە ئەمە لە ڕووی کلتووریەوە عەرەبین یان لانیکەم وەکو ئەرمەن و ئاشووریەکان کراوین بە عەرەب و نەتەوەیەکی جودانین تووڕە دەبوو. ئەوەی لەکلدانی بەمان ماوەتەوە تەنها زمانەکەیە لەکاتی نوێژدا بەکاردێت و نەنکم لەگەڵ خزمانی هاوتەمەنی خۆی پێی دەدوە ،،ل 90 نەنکم مکوڕ بوو لەسەر ئەوەی وەنەیەکی گەورەی مریەمی پاکیزە لەژووری میوان هەڵواسێت، هەروەها موکڕ بوو کە وەنەکەی سەرێک لەژێر ئەوەی مریەم لەسەر مێزەکە دابنێت.

جەنگی عیراق ئێران و زاڵبوونی مەرگدەستی

تەوەرێکی تر کە نووسەر جەختی لەکردەتە باسکردنی ڕۆژانی جەنگی عیراق و ئێرانە، نووسەر هەوڵیداوە لەچەند دیمەنێکی جیاوازدا ئەو تراژیدیا و مەرگساتە پیشان بدات، کە ڕژێمی بەعس بەسەر گەلانی عیراقدا هێناویەتی، لەهەمانکاتیشدا ڕەخنە لەسیاسەتی ئیعلامی ڕژێمی

بەعس دەگرێت، کە هەمیشە هەوڵیانداوە خەیان بەسەرکەوتوویی پیشانی خەڵکی بدەن و راستییەکان بشارنەوە، لەهەمانکاتیشدا باس لەسیاسەتی مەرگدەستی بەعسییەکانیش دەکات.
کاتێک فورات دەیوەت وتارێک لە ڕۆژنامەی جمهوریە بەاوبکاتەوە لەبارەی شیوەنی دایکێک بۆ کوڕە شەهیدەکەی، سەرنووسەری ڕۆژنامەکە ڕەتی دەکاتەوە و دەڵێت: پێویستە دایکی شەهید بەهاتنەوەی تەرمی کوڕەکەی دڵخۆش بێت و هەڵهەڵە لێبدات و نابێت شێوەن بکات و بگری. ل41

حزبی شیوعی و جەواهیری
نووسەر گرنگی زۆر بەحزبی شیوعی دەدات و لەهەمووشی گرنگتر لەچەند شوێنێکدا باسی خەبات و تێکۆشانی ئەم حزبە دەکات، هەروەها پانتایی باشی بۆ جەواهیری شاعیر داناوە و پارچە شیعرێکیشی بەاوکردەتەوە کە بۆ یادی حزبی شیوعی نووسیویەتی. لەمەشدا گرنگی جەواهیریی و حزبی شیوعی لای نووسەر دەردەکەوێت.
لەهەمانکاتشدا بەچوونی خۆی لەبارەی ئەم حزبە دەخاتە ڕوو و دەڵێت:
-حزبی شیوعی چەندین ساڵ بوو سەربەدرابوو، لووتی بەدرابوو، چاوکانی دەرهێنرابوو، پارچە پارچە کرابوو لە بەندیخانە و ئاوڕییدا دەپووکایەوە،،ل107

دوا قسە
بەدنیییایەوە ئەم ڕەمانە چ لە ڕووی ناوەڕۆک و شێوازی نووسینەوە، جوانی و داهێنانی گەورەی پێوە دیارە، هیوادارم کارەکانی تری ئەم نووسەرە بکرێتە کوردی. لە کۆتاییشدا دەستخۆشی لە کاک ڕێنجدەر جەبار دەکەم و هیوای سەرکەوتن و بەردەوامی بۆ دەخوازم.

ئەردەڵان عەبدوڵا

سەرچاوە:
سینان ئەنتۆن. کوشتن لە بەغداد، خاڵەژی. وەرگێڕانی. ڕێنجدەر جەبار. چاپی یەکەم. خانەی چاپ و بڵاوکردنەوەی چوارچرا. 2018.

شەشی مردوەکان.. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

یاساوەی دەستات،
تیرباران کە،
نیشانبشکێنە،
چەکی ئەتەماتیک،
هەژنە فیشەکە،
جەستەی یەکەک ..
دوان و سیان ….
جوان بپەکێنە !
دەی یاساوەی دەستات،
تیرباران کە..
منداڵە لاوازو برسیەکانی شار،
خەتانی خوێن کە،
بتەقێنە فیشەکەکان،
چەکی ژەنگهاتووی..
جەنگە دەڵاوەکان،
بتەقێنە فیشەکی زەر..
میرە تەرکان،،
ئاسوودە کە،،
دەی یاساوەی دەستات،،
نیشانگرە، تیربارانکە،،
بەمبی فرمێسک ،،
شەقام و کەڵان ،،
فرمێسکەڕژکە..
بوەشێنە تەڵای ئاسن،
میرە تەرکانت،
بە شەوکی تر،
ئاسوودە کە،
ئەومیرانە،
لە کەشک و تەلار،
ئەمشوتەقان،،
لە نەعرەتەی برسی و هەژار،
بە ئەقڵ مان،

پرسیار ئەکەن،
کوا ڤیداوە،
کوژراوەکان،
وەک مردوەکان،
چاو لێک نانێن،
بزێی لێویان هەر زیندوە!
باڵای بەرزیان ..
هێندەی خەڵ
لێو نەو شەقام،
کەپە بگرە!
دەی پاسەوانی دەسەات
بتەقێنە فیشەکەکت،
ئاراستە کە،،
نیشناشکێنەکت
بۆشینە تەڵای ئاسن،
داری کارەبا،،
بهاوژە بەمپە ژەهرینەکت..
ئاسوودەی کە..
دەی تەقیوی میرە تەرەکت،،
ئەوان ئێستا تیاڕاماون،
لەم سەمەرەیە ،
سەر شەواون،
کواڤیداوە،
لاوانی کوژراو،
لەسەر شەقام،،
دوای مەرگیشیان،
بە ئازادی،
بە یەکسانی و نان،
بە شکانی کەت و زنجیر
گوێ نەدانە پەکانی فیشەک،
هەڕەشە و تەقانی..
کوانی میر،
کوا ڤیداوە،
لاوانی کوژراو،،..
دوای مەرگیشیان،
هێستنە سەرپە ،،
قاقا لێبەن،

سەما بکەن!

تیرۆکان هێڵە ئاستەکرێن سامانی وەستا بکر..

ناڕەزایی، تووڕەیی، خۆپیشاندان، یاخیبوون و سەرهەڵدان دەرئەنجام و پەرچەکردارە.
حکومەت تەنها پۆلیسی هەیە، ئاسایش و دژە تیرۆر و هەموو ئەوانیتر حیزبین.
دامودەزگاکانی حکومەت مۆکی گشتیە، بارگای حیزب مۆکی داگیرکراوی حکومیە، خانوو مۆکی بەرپرسکان ماڵ و مۆکی دزراوی داهاتی نەتەوەی مووچەخۆرە دزراوی خەڵکیە.

پۆلیس:
لە کۆی سیستەمی حکومەانی مەدەرن و دیموکراسیەکانی جیهانا حکومەت تەنها پۆلیسی هەیە کە چاودێر و خەمخۆری جێبەجێکردنی یاسان لایەن دەسەڵاتدارو هاوڵاتیانەوە، هەر پۆلیسیش سەرومالی هاوڵاتیان ئەپارێزێ، تەنانەت لەکاتی پشووی و تووڕەی هاوڵاتیانا دیسانەوە هەر پۆلیس داودەزگا و شوێنە گشتیەکان ئەپارێزن.
کاتێک کە کەسێک بەجل و بەرگی کوردیەوە فەرمان ئەکا و ئەبینی تەقە لەخۆپیشاندەرانیش ئەکا، ئیتر ئەگەر هەموو ئەوانەی لەگەڵین دەرچووی ئەکادیمیای پۆلیسیشبن هەر بە میلیشیا و هیزی حیزبی و خزان و بنەماڵە ئەژمارەکرێن.
کاری پۆلیس پاراستنی داودەزگا و سەرمایەی گشتی و دابینکردنی ئاسایشە، بەڵام کاتێک کە گشتە ئەوەی لەنەوان داروبەرد و پەنجەرە و تەختەو خوێنی هاوڵاتیانا کامیان بپارێزن، ئەوا بەگومان خوێنی هاوڵاتیان بەلاوە گرنگترە، هەبەتە ئەگەر هەزکی نیشتمانی بن.
خەڵکی هەر شارێک شیوە زارکی تایبەت بەخۆی هەیە کەزارینەی خەڵکی ئەو شارە بەکاریئەهێنن، وا باویشە پۆلیس خەڵکی ناوخۆی شارەکەبن چونکە بەهۆی نزیکی و ئاشنایان بە کلتور و میزاجی شارەکەی خەیان و خەمخۆری و خۆشویستیان بە هاوشاری و هاوڵاتیانی خەیان، سود و پێزی زربەی ئەو کارانەی ئەمجامی ئەیان ئەچیتە سەبەتەی شارەکەوە

بە پلەی یەک. بەهام کاتێک تەقەکەرو شەق وشەنەکان بەزمان و شەوازی دڕندەوەی ئەو شارە سوکایەتی بە خەڵك بکەن ئەوا گومان دروست ئەبە کە ئەو هەزە هەزکی ناوچەیەکیترە کە هیچ سەز و بەزەییەکی بە خەڵک و بەرژەوەندی ئەو شارە نیە بەڵکو لە هەندە جاریشا بە نەفەس و ڕقی شارچێتییەوە هەرچی قین و کینەیەك لە دڵیانایە ئەیەژن و ئەگەر فەرمانیشیان پێنەکرابە بەهام ئەوان هەر فرسەتێکیان بە دەکەوە کاری ناپەسەند و نابەجێ خەیان ئەکەن.

سوتاندن:
زەرینەی هەرە زەری خەپیشاندەرانی ئەو دوو ڕۆژە، گەنجی بەکار و بەدبەختن، مووچەخۆر نین، کەچی پەیامی بەرپرسان هەر ئاراستەی مووچەخۆرانە، بەوەی کەشەی نەوان هەولەر و بەغدا چارەسەر دەکەین، کەشەی ئەستای کوردستان سەرباری کەشەی فەرمانبەران، لەشکرێک بەکار و گەنجانەکە کە جگە لە تاریکی، هیچ ڕووناکیەک لەئەستا و ئایندەی خەیان نابینن، بەیە ناکرە بە پاساوی کەشەی بە مووچەیی، کەشە گەورەکەی تر نادیدە بگیرە.

لە سوتانی بارەگای حیزبەکان ئەکرە پەیامەکی گرنگ بخوێنینەوە، ئەویش کامبووندەوەی نەفەسی حیزبایەتی تەسک و نابەرپرسانەیە لای تاکی کورد، ئەمەش نیشاندەری بەرزبووندەوەی ئاستی هەشیاری تاکی کوردە کە جگەی تەئامانو دەخەشیە.

سوتاندنی بارەگای حیزبەکان بە جیاوازی تێگەشتنی خەڵکە لەو ڕاستیە تاڵەی کە هیچ حیزبەک جا لەناو دەسەڵاتابێت یا ئۆپۆزسیۆن تەنها کاریان شینی هەریسەکەیە، و هیچ حزبەک نابینن کە کار لەبەرژەوەندی شەقاما بکات، خە ئەگەر هەوڵەکیش هەبە بە کارکردنی حیزبەکی دیاری کراو لەبەرژەوەندی گشتیا، ئەوا ئامادەیان تیایە لەپێناو چەند پێستەک و دەسکەوتی حیزبی و تایبەتی خەیانا چاوی لەبپۆشن، ئەمەش وایکرد کە پەیامی ئەمجارەی خەپیشاندەران ئەوەبە کە بەڵێن (نە داربە و نە پەردوو، نەعلەتبە لە هەردوو).

خەڵکی تووڕەیە و داودەزگاکانی وڵات کە موڵکی خەڵکی خەیەتی ئەسوتێنن، چونکە ڕۆژانە ئەبینە لەڕێگەی مەدیا و تەڤکانیانەوەخەڵکانێک هەندە تەرن هاوتای شا و شاژن دەرکەون و ئەمانیش ناتوانن پێشاکێک کە شایەن و پێشتبەست دابینی بکەن و بە خەیان و مناڵ و خەزانکانیان.
خەڵکی داودەزگاکانی وڵات ئەسوتێنن چونکە ئەوان گروپێکیان لە گەنجە بیست بە سی ساڵ دروست کردووە کە مەئیتی ملیاردەرن، کەمەئیک

شاجوان و شاپەزیان دروست کردووە کە خەیان نابە کەس نازانێ بەچی وا دڵنیان بوون، لەکاتێکا خەڵکی ئاسایی مووچەیەک کە لەپای ئەو ئەرکەی بەجێیان گەیاندووە پێیان نادرێ و گەنجەکانیش ئامادەن لە کەمپانیاکانی ئەو دزە دڵنیانە وەک کارگوزا و پاسەوانیش کاربکەن پێیان نادرێ ئیتر چەن سەز و خەشەویستی لەدڵی شکاوی ئەو گەنجەیا بوونی ئەمێنێ؟

لە مەدیای حیزبی و سەبارەو وا پیشانئێرێ کە خەپیشاندەران هەڕەیان کردووە لە سوتاندنی بارەگای حیزبەکان، بەڵام هیچ لایەکیان دانیان بەوەیا نانا کە خەڵکی تووڕەیە لەوەی ماف و مووچەی ئەوان چەند کەسەک ئەیدزن، بەڵام ئەوە بەرپرس و کادێر و پاسەوانی ناو ئەو بارەگا حیزبیانەن کە بوونەتە قەڵغان و سوپار بە ئەو چەن کەسەی کە لە پەنجەی دەست و قاچی مرۆڤەک تێپەڕناکەن.

دەسەڵات "حکومەت"ی هەرەم:

حکومەتی هەرەم ساوا نەبوو وە نیشە بەکو هەر لەدایک نەبووە، چونکە کاتێ حکومەت دروست ئەبێت کە دەزگای موئەسەساتی هەبێ، بەڵام حکومەتی هەرەم هیچ موئەسەساتێکی دروست نەکردووە بە نمونە تا ئێستاس میلیشیای حیزبی هەیە لەبری سوپایەکی نیشتمانی، تا ئێستاش خاڵە سنوریەکان لەژێر دەستی حیزب و لایەن حیزبەوە بەڕێوەئەبرێن، تا ئێستاش ماف بەرامبەر ئەرک نادرێت، هەزکانی ئاسایش و دژەتیرەر و هیزی ٧٠ و ٨٠ لەهەزی دوو وەاتی دژە ئەیەک ئەچن لەوکاتانەی ناکەکی ئەکەوێتە نێوانیان.....هتد.
سەرکی دەسەڵات "حکومەت"ی هەرەم لە دوایین گەنگرە ڕۆژنامەوانییەکیا زیاتر لە سەرکی بەشی ژمەریاری دەزگایەک ئەچوو کە کاری ئەو تەنها دابەشکردنی ئەو مووچەیەیە کە لایەن سەروی خەیەوە ئەگاتە دەستی نەک سەرکی حکومەت، جونکە تەنانەت سەرکی شارەوانییەکیش نابە بەوجەرە قسە بکات کاتێک لایەنی کەم بەشکی داهاتی جوگرافیای سنورەکەی خەی ئەگاتە دەستی چەندی خزمەتگوزاریی پێئەنجام ئەیا، بەڵام ئەم زەر خەم ساردانە لە هەیبەتی ئەو دەزگا گەورەیەی کەم کردووە کە پەی ئەوترێ حکومەت، لە کاتێکا ئەبوو ئەو شانی بایەتەبەر و بەڵێنی دابەشکردنی مووچەی بایە و ڕێگەی چارە و کلیلی دەرگا داخراوەکانی لە گیرفانی دەرهێنایە نەک دەستخاتەوە ناو گیرفانی و بەڵێ چاوەیی حکومەتی ناوەندیین، کە مەبەستی بوو بارگرانی سەرشانی حکومەتەکەی کەمبکات و بەڵێ ئەمەش وەک خەڵکەکە هەرچاومان لە قاپی بەغایە.

ئەوەی لە وتار و گۆنگرە ڕۆژنامەوانیەکەی سەرۆکی دەسەڵات "حکومەت"ی هەرێما جێی تەئامان بوو ئەوبوو کە ووتی (ئەبو خەک داوای مافی خەی لەوانە بکا کە مافیان خواردووە "کە مەبەستی حکومەتی عێراق بوو") کە ئەمە بەڵاستی جێگەی هەڵوەستەیەکی جدیە، چونکە ئەو جۆرە دەربڕینە لە سەرۆکی دەسەڵاتی یەکەمی هەرێمەوە دانپیانانێکی بێ چۆن و چوونە کە ئەمان خەیان بە بەرپرس و حکومەت نازانن، بەڵکو کاریان تەنها دابەشکردنی ئەو بڕە پارەیە کە بەشەوەی گرێبەست بۆغا ئەینێرێ بە هەرێم، خۆ ئەگەر نەشی نارد ئەوا ئەمان هیچیان بە ناکرێ و تاوانبار حکومەتەکەی بۆغایە، بەمەش بە مەبەستیان بە مەبەست سەرۆکی دەسەڵاتەکەی هەرێم دانی بەوەیا نا کە حکومەتەکەی بۆغا حکومەتی کەی عێراقە بە هەرەمیشەوە و کاری ئەمانیش دابەشکردنی ئەو موچەیە کە بۆیان ئەنێرێ، ئەگەرنا ئەمان ناتوانن موچە دابینبکەن، بەئاگا لەوەی حکومەتێک توانای دابین کردنی موچە و خزمەتگوزاتییەکانی نیە و تەنها کاری دابەشکردنی ئەو بڕە پارەیەیە کە لە ناوەندەوە ئەگاتە دەستی ئەوا ئەو جۆرە لە حکومەت ڕەی بانکێک یان ژمێریارێک یان ئامێری پارەی سەرشەقامەکان cash machine ئەبینێ.

دەسەڵاتی حیزب:

تە کاتە ئامادەبی زیاتر لە نیوەی خاکی هەرێم چەکەیت و ئادەستی وڵاتی داگیرکەری مەژووی خاکی کوردستانی بکەی، ئەی بە ناتوانی بارەگاکان کە تەنها داروبەرد و بینای داگیرکراوی شارەوانیەکانن ئادەستی گەنجانی تۆو ماف و خوراو بە هەڵی کارو ڕەی خاک و نیشتمانکەی خەتی بکەی؟

بە لە ناوچە دابەنراوەکان و کەرکوک بەبە تەقە چەتان کرد و بەرگریتان نەکرد ترسان لەوەی خەینتان بۆژە، بەڵام چونکە لە هەرەمی کوردستان دەنیان کە خۆنتان ناژەنرێ کەچی ئامادەن خۆنی گەنجان بەژن!

بە ناوچە دابەنراوەکانتان بەڵکەوتنی ژێربژێر ئادەستی ئەوەی خەتان پەی ئەەن دوژمن کرد تەنها بە پاراستنی ئەوەی هەتانە لە سامان و سەروەت، ئەی بە ئامادنین بەڵکەوتنی ەوون و ئاشکرا دەسەڵات ئادەستی شەقامی تۆە و ماف خوراوبکەن، بەەن بزنس بکەن بەوەی لەم ٢٩ ساڵەیا بردووتانە خەریک بازرگانیبن و سیاسەت بجەهەن بە ئامیاریوانێک کە تەنها کاری سیاسەتبە نێک بازرگانی.
بە ئامادەن هەموو تەپڵکە و شاخ و بەرزاییەکان ئادەستی داگیرکارە

مژوویەکانی کوردستان بکەن تا لەوەوە نیشانە لە کوردانی پەنابەری پارچەکانیتر بگرنەوە، بەم ئامادەنین چەن پستەک لە پلە باڵاکانتان چەکەن و ئادستی خەکانی شایستە و پە ئەزمون و مەدەنی بکەن.
بە ئامادەن دوای ئادستکردنی نیوەی خاکی هەرێم بە هەزی میلیشیای حەشدی "ئەران"ی شەعبی و نیوەکەیتریشی کە ماوە ئادستی مەگەو بنکە سەربازییەکانی تورکی مەنگەلی بکەن و هیچ سەروەرییەک بە خەتان و بە خەکە نەهێنەوە، ئەی بە ناتوانن لایەنی کەمی سەروەریی بە خەکی ستەمدیدەو بەبەشی هەرەمی کوردستان بگەنەوە؟

حیزبەکانی دەسەڵات تا نەگەشتە مریشکە ەشە ئامادەنەبوون نەک تەنازول بەیەک بکەن بەکو ئامادە نەبوون کەش ببنەوە، لەکاتکا ئامادەن لەگەڵ هەموو لایەنکی غەیرە کوردییا کەببنەوە، هەموو تەنازولەک بە وەاتانی درواسە و داگیرکەری مژووی خاکی کوردستان ئەکەن، هەر سوکایەتیکیش پەیان بکرە چاوپشی لەئەکەن و لە کەبوونەوەکانیشیانا لەگەڵ لایەنی دەرەکی هەمیشە ئەوە ئەمانن کە ئەبە بچنە خزمەت ئاغا و سوڵتانکان بەتام لەناوخەیا تا نەگاتە خونەژان ئامادەنین هەنگاو هەگرن و لەبارەگاکانی یەکترا کەببنەوەوانە.

لە مەدەلی حیزبایەتی مەدەرن و بگرە زەرەک لە وەاتانی تازە پەگەشتووش حیزب تەنها یەک بیرەی هەیە، ئیتر کاتی ئەوە هاتووە کەی حیزبەکان وەامی ئەو پرسیارەبنەوە، یایا حیزب بارەگای بچیە؟ کاری ئەو بارەگایانە چیە و چ سودەکی گشتی و تەنانەت حیزبیشی نیە جگە لە بارگرانی بەسەر شانی خەکەوە کە ئەکرە ئەو پارە زەرەی لەکەی بارەگا حیزبیەکانا کونکیتری پەبگیرە لە جەستەی بژنئاسای خەکیا.
هیچ هەزکەی چەکدار و پاسەوانی نیە، حکومەت پەلیسی هەیەکە پارەزگاری لە هەموو لایەک وەک یەک ئەکا، بەتام کاتە حیزب چەکدارو پاسەوان و هەزی تایبەت بەخەی ئەبە، واتە خودی ئەو حیزبە خەی باوەی بەدامەزراوە و داودەزگاکانی خەی نیە.

سەرنج:
بەو خەکە یان بەو گەنجەی کە کەلوپەلی یەکەک لە دوادەزگاکانی یابوو بە کەیا و ئەیبرد ئەمەن فەرهوودچی "لەریا ئەمە کاری هەەی ئەو گەنجە ئاست ناکەینەوەو بە باشیشی نازانین بەتام" ئەی ئەوە ۲۹ ساڵە هەرچی ماف و مووچە و سامانی سەرزەوی و ژەرزەوی و خشی و خشگوزەرانی و پرۆژە سەرەتای و

ستراتژیەکانی ئەوان هەیە هەموویتان بۆ تاڵان و فڕەهود بردووە، کەچی بۆیەکجاریش بەختتان نەووت فڕەهودچی، بۆیە ئەویش هەوە ئۆیا ئەوەی لێی دزراوە بیگەڕێتەوە بۆ شوێنە خۆی ئۆگڕچی زۆر کەمیشبێت، ئاخر هەرچییەک ئەوە هەتانە هی خۆتان نیە و سەروەت و سامانی خەڵکە، ئۆگەر بۆ ئاگابن یان بۆ ئاگا، بەڵام هەموو هاوڵاتییەکی ئەو هەرێمە خانوو ئۆتۆمبێل و پارەی بانق و کۆمپانیا و تەنانەت جلەکانی بەریشتان بەهینی خۆیان ئۆزانن بۆیە هەر شتێک لای ئەوەبۆ ئەوان هەر فرسەتێکیان بۆ دەکەوە ئۆیگەڕێنەوە بۆ شوێنە خۆی و بۆ خۆیان، بۆیە کاری ئاقڵانە ئەوەیە ماف بگەڕێنەوە بۆ خاوەنەکەی پێش ئەوەی بگاتە ئەوەی کە خۆیان لێتان وەرگڕنەوە چونکە ئەو کات درەنگە و دوورنیە بشتانکەنە ئەودیووی سنوری زیندووەکانەوە.

سامانی وەستا بەکر
۲۰۲۰-۱۲-۱۱
سوید ستۆکهۆڵم

کتێبی (ئایا روسیا دەبێتەوە بە زلهێزێکی جاران) لە نووسینی «ئەردەوان عەبدوڵا» بەاوکرایەوە.

نووسەر لەم کتێبەدا باسی لایەنی جوگرافیی و کۆمەڵایەتی و ئایینی و فەرهەنگی و سیستەمی پەروەردە و سیستەمی سیاسی و ئابووریی و پیشەسازی کردووە. لە بەشێکی تایبەتیشدا باسی مێژووی ئەدەبی روسی کردووە. هەروەها باسی مێژووی 5 سەدەی روسیا، شێوەی روسیا، دروستبوونی یەکێتی سۆڤیەت و روخانی، سەردەمی یەلتسن و پوتین کردووە.لە بەشێکی تری کتێبەکەدا باسی پەیوەندی نێوان روسیا و جیهان دەکات بەتایبەتی لەگەڵ « ئەورووپا، ئەمریکا،چین، ڕژهەڵاتی ناڤین» دەکات. لە بەشێکی تایبەتیشدا باسی مێژووی پەیوەندی نێوان روسیا و کوردی کردووە. لە دوا بەشی کتێبەکەدا نووسەر وەڵامی ئەو

پرسیارە دەداتەوە، ئایا روسیا دەبێتەوە بە زلهێزێکی جاران؟ باسی خاڵە لاوازو بەهێزەکانی روسیای کردووە. لە کۆتایی کتێبەکەشدا کەمێک وتاری سیاسی و ئەدەبی نووسەر لە بارەی روسیاوە بەراوکراوەتەوە کە ماوەی زیاتر لە 10 ساڵ لە ڕۆژنامە و گۆڤارەکاندا بڵاویکردۆتەوە.
ئەم کتێبە لە ٣٥٠ لاپەڕەی قەبارە گەورە پێکهاتووەو لەلایەن دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم بڵاوکراوەتەوە.

نوسەری سەرکەوتوی ئەدەبی مندالان.. ڕەزا شوان

لە کۆندا، نوسەران بە شەرم و ترسەوە رویان لە بواری ئەدەب و نوسین بە مندالان دەکرد. لە ترسی ئەوەی کە ناوبانگیان نەزڕێ و بە چاوێکی کەمتر لێیان نەڕوانن و پێگەی ئەدەبی و کەمایەتیان نەیاتە خوارەوە. بەڵام لە ئەمڕۆدا ئەو ترس و روانینە گۆڕاوە. نوسەرانی بواری ئەدەبی منداڵان، پێگەیەکی بەرزی ئەدەبی و کەمایەتییان هەیە. خۆشکی ڕەز و پێزانینیان بە خزمەتی پیرەزیان هەیە، بە دراوێکی دڵگەن دایان دەنێن. چونکە نوسەرانی بواری ئەدەبی منداڵان، ڕۆشکی زۆر بەرز و کارتێکردنێکی گرنگیان لە ڕۆشنبیریکردن و هۆشیاریکردن و لە پەروەردەکردن و لە ئاراستەکردنی دروستی منداڵان هەیە، بە هەنادی داهاتویەکی شیاوتر و گەشتر و جیهانێکی ئارامتر.
نوسەری فەرەنسی (فەرەنسیس فیدال) دەڵێت:"نوسەرانی منداڵان دەتوانن تام و چێژی جیهان بگۆڕن.. بەڵکو دەتوانن خودی جیهانیش بگۆڕن"
گەر تەی نوسەر، خوون و خولیای نوسینت بە بابەتی منداڵان هەیە و دەتوانێ ببیت بە نوسەرێکی ناسراو و سەرکەوتوی بواری ئەدەبی منداڵان و نوسینەکانت بەدڵی منداڵان بن. گەر دەتوانێ ئەم خوون و خولیایەت بنیتەدی. پێویستە ئەوە بزانیت، کە تەنیا حەز و ئارەزو و هیواخوازی بەس نین، بە دەستەبەرکردنی هەناندی ئەم حەز و ویستنەت. ئەدەبی منداڵان، پێویستی بە زانین لە (بنەما و خەسڵەتە تایبەتییەکانی ئەدەبی منداڵان) و بە شارەزاییەکی لە قەناغەکانی

گۆشەکردن و هەراشبون و سایکۆلۆژیای منداڵان و پەروەردەی نوێ و زمانی منداڵان هەیە. پەیوستی بوو هەیە کە چەن دەتوانیت لە جیهانی پاک و بێگەردی منداڵان نزیک بیتەوە لە زمان و لە خواستەکانیان تێبگەیت.
نوسین بۆ منداڵان کارێکی زۆر پیرۆزە. بەڵام کارێکی هەستیارکی و ئاسان نییە. یا وا بیربکەیتەوە، کە ئەوان منداڵن و زۆر تێناگەن. نوسین بۆ منداڵان خۆشە، بەڵام خوشە ئەوە ناگەیەنێ کە ئەوان بۆ هەمو نوسین قایلدەبن. بەڵکو نوسین بۆ منداڵان قورسترین نوسینە. چونکە تۆ مامۆستایەکی وشەی دیاریکراو و کەمدا دەکەیت. پەیوستە بۆ وردی بیر لە هەر وشەیەک لە وشەکانت بکەیتەوە، ئایا لە هۆش و لە خەیاڵ و لە دەروونی منداڵاندا جێیان دەبێتەوە یا نا؟ چونکە نوسین بۆ منداڵان ئەوە نییە کە تۆ چەن دەوێت وا بنوسیت، بەڵکو پەیوستە ئەوە بزانیت، کە منداڵان خەیان چیان دەوێت، ئەویان بۆ بنوسیت. مەبەستیشمان ئەوە نییە، کە ترس بخەینە بەردەم ئەو نوسەرە تازانەی، کە دەیانەوێت لەم بوارەدا تەهەبچن و بەهرە و توانا و شارەزاییان بخەنە خزمەتی ئەدەبی منداڵانی کوردمانەوە. بەگومان کەسیش بۆ نوسەری لەدایک نابوو. نوسین بۆ منداڵان خۆشویستی و بەهرە و زانین و شارەزایی و فێربون و هەوڵدانە.
بۆ کورتی و بۆ چەی باس لە هەندە لە بنەما تایبەتمەندیەکانی ئەدەبی منداڵان دەکەین، کە پەیوستە نوسەرانی ئەدەبی منداڵان بۆ گشتی و نوسەرانی تازە ئەدەبخوازی منداڵان بۆ تایبەتی بیانزانن و پێیەویان بکەن:
١ـ پەیوستە ئەوە بزانێت، کە تۆ بۆ منداڵان دەنوسیت و پەیامێکی ئاراستەی ئەوان دەکەیت. ناچێت لە تایبەتمەندیەکانی جیهانی پاک و بێگەردی و بێتاوانی ئەوان لابدەیت.
٢ـ پەیوستە لە بواری دەروونناسی و پەروەردەی نوێی منداڵان نابڕد نەبێ و بایەخێکی زۆر بە لایەنی سایکۆلۆژی و پەروەردەیی منداڵان بدەیت. چونکە گرنگترین ئامانج لە ئەدەبی منداڵاندا، پەروەردەکردنی دروستی منداڵانە، بە ئەقڵ و بە داهاتویەکی باشتر.
٣ـ پەیوستە شارەزاییەکی باشت لە خەسڵەت و لە نیشانەکانی قۆناغەکانی گەورەبون و گۆشەکردنی منداڵان هەبێت. تێکستەکانی بابەتکانت، لە هەمو رویەکەوە لەگەڵ ئەو قۆناغە منداڵییەدا بگونجێت. بۆ نمونە: بابەتێکی نوسراو بۆ منداڵانی تەمەن حەوت و هەشت ساڵان. حەز و سەرنجی منداڵانی تەمەن یانزە و دوانزە ساڵان رانا کێشێت.
٤ـ ناوەرۆک و فۆرم، دو چەمکی ئەدەبی منداڵانن و تەواکەری یەکترین، هەردو باڵی ئەدەبی منداڵانن، پەیوستە نوسەری منداڵان

هاوسەنگییەک، لە نێوان ناوەڕۆک و فۆرمدا دروست بکات، هیچ لایەکیان نەکات بە قوربانی لایەکەی تریان.
٥ــ نوسەری منداڵان نابێت، خەی رابدات و باڵادەستی و فانتازی خەی لە نوسینەکانی بە منداڵان دەربخات. خەی چێنی دەوێت وا بیربکاتەوە و بنوسێت، بەکو پێویستە ئەوە بزانێت کە منداڵان چۆن و چیان دەوێت.
٦ــ زمان گرنگترین کەرەستەی نوسین و گوزارشتکردنە. منداڵانیش خاوەنی زمان و فەرهەنگی وشەی تایبەت بە خۆیانن، زمانی ئاسان و شیرین و ڕەوان و سادەیە. پێویستە نوسەری منداڵان ئەم ڕاستییە بزانێت. بە زمانێکی شیرین و پڕتی و ساکاری بە ئاڕاز و بە گەڕەوگۆڕ تێکستەکانی دابەزێنی تا منداڵان بە ئاسانی لێیان تێبگەن، پێویستە ڕستەکانی کورت و ناسک و باوبن. لە ڕەوانبێژی و لە قسەی بە توکە و مەبەست قوڕ و شاراوە و پێچ و پەنا دوربن. هەر قەناغێکی منداڵیش ئاستی زمانی تایبەت و خۆیاڵی بەکراوی و توانای تێگەیشتنی ئەو قەناغە منداڵییەیان هەیە. زمانی نوسین بە منداڵان، زانیاری و شارەزایی و هونەر و بەهرەیە، کە هیچیان لەوانەی تریان جیانابنەوە. مەبەستیش لە ئاسانی نوسین ئەوە نیە، کە منداڵان بە ساوەڵکە و هیچ نەزان بزانیت و هەموو شتێکیان بە ڕاڤە و شڕۆڤەبکەیت، هیچ بوارێک بە بیرکردنەوە و لێکدانەوە و تێگەیشتن، لە مەرام و مەبەستی بابەتەکەت بە بیرکردنەوەی و بەچوون و هەڵهێنجاندنی منداڵان نەهێڵیتەوە.
(جاکلین ساندرز) دەڵێت:" با ئەدەبی منداڵان، هێندەش ئاسان نەکرێتەوە، کە وا بزانن منداڵان هیچ نازانن"
٧ــ پێویستە نوسەرانی ئەمڕۆی ئەدەبی منداڵان داهێنەر و نوێخوازبن، لە چوارچێوەی قوناغی ئەدەبی کلاسیکی و شێواز و کلیشەی باونەماو و نەگونجاو بە ئەم سەردەم، دوربکەونەوە، بە شێواز و بە ستایلێکی تازە بنوسن. ئەوەش بزانن کە منداڵانی ئەمڕۆ، نەوەی منداڵانی سەدەی ڕابردو نین. منداڵانی ئەمڕۆ، زۆرزانتر و بلیمەتر و هۆشیارتر و چاوکراوەترن، نەوەی ئایفۆن و ئایپاد و ئینتەرنێت و گۆڤاری ڕەنگاوڕەنگی منداڵان و چەندین ئامڕاز و دەزگای سیر و سەمەرەن. نەوەی شڕۆشی تەکنەلۆژیان. خەون و خواست و هیوا و ئەدەب و هونەر و پەداویستییەکانیشیان، هەمان هیوا و خواست و پەداویستییەکانی نەوەکانی ڕابردو نین. پێویستە نوسەری ئەدەبی منداڵان ئەم ڕاستییانە لەبەرچاو بگرێت. وەکو (کۆنفۆشیۆس) دەڵێت:"منداڵانمان، منداڵانی سەردەمی ئەمە نین.. منداڵانی سەردەمی خۆیانن".
٨ــ پێویستە نوسەری ئەدەبی منداڵان، لە نوسینەکانیدا بەڵایەن بێت و

لێژەر کاریگەری هیچ ئایدیۆلۆژیایەکی سیاسی و ئاینی مەبەستداردار نەبێت، بە بەرژەوەندییەکی تەسکی سیاسی. نابێت دڵپاکی منداڵان بقۆزتەوە و بە لارێیاندا بەرێت و بیانخاتە ژێر کاریگەری ئەو ئایدیۆلۆژیایەی کە خەوای پێی هەیە.
٩ـ نوسەری ئەدەبی منداڵان، گەر خەی لە جیهانی بەتاون و جوان و وەنەوشیی پڕ لە خەونی سەوز و هیوای شیرین و راز و نیازی پاکی منداڵان، نزیک نەکاتەوە، لەسەر ئاژنەکانی لایان دانیشێت و گوێی لە زمانی ساکار و لە قسە قوت و شیرینەکانیان نەگرێت و سەیری یاری و هەڵسوکەوتیەکانیان نەکات و تێکەڵیان نەبێت. ناتوانێت بە زمانی راستیی منداڵانەوە بابەتکانی بنوسێت.
وەکو دەڵێن، لە ناخی هەر نوسەرێکی بواری منداڵاندا، منداڵێک هەیە، منداڵیی خەی دێتەوە یاد و بەرچاو. ئەو منداڵەی کە لە ناخیدایە، داوای لەدەکات بچێتە ناو منداڵان و ببێت بە هاوڕێیان. داوای لەدەکا کە وەڵی دوای دەزینەوە و نوخوازی و داهێنان بێت.
١٠ـ بەگومان خوێندنەوە بە هەمو نوسەرێک زەر پێویستە. پێویستییەکی پێویستیشە بە نوسەری ئەدەبی منداڵان، تا ببێت بە خاوەنی باکگراوندێکی رەشنبیری و ئەدەبی باش. پێویستە خوێنەرێکی هەمیشەیی باش بێت، بە تایبەتیش خوێندنەوەی ئەو پەرتوکانەی کە بە منداڵان نوسراون یا دەربارەی منداڵانن، لەگەڵ خوێندنەوەی گەڤارەکانی منداڵان. تا لە شێوازی نوسینی نوسەرانی بە ئەزمونی ئەم بوارەدا، ئیلهام و سود وەربگرێت.
(سیلڤیا لەبیز) دەڵێت:"یەکەم.. گرنگ ئەوەیە کە: بخوێنیتەوە.. بخوێنیتەوە.. بخوێنیتەوە" سی جار جەخت لەسەر "بخوێنیتەوە" دەکا. نوسەر تا زیاتر بخوێنێتەوە، زیاتر فێردەبێت و وەردەگرێت. باشتر و جوانتریش بابەتی نوسینەکانی دادەڕێژێت.
هەر لە بارەی گرنگی خوێندنەوەوە (ئاسەر گەردن) یش دەڵێت:"تا زیاتر بخوێنیتەوە.. بێت دەردەکەوێت کە چەند زانیاریت کەمە"
١١ـ پێویستە نوسەری ئەدەبی منداڵان هەمیشە گەشبین و هیواخوازبێت. کەتایی بابەتی نوسینەکانی بە منداڵان، بە خەشی و شادی و سەرکەوتن و دنیایی و بە هیوابەخشین کەتاییان پبهێنێت. ناشبێت کەتایی چیرۆک و شانۆ و ئۆپەرێت و هەنراوە و ڕۆمان بە منداڵان، بە کارەساتی خوێنەشتن و کوشتن و تراژیدیا کەتاییان پێبێت. چونکە لە ئەمڕۆ و داهاتوشدا، کارتێکردن و ڕەنگدانەوەیەکی نەگەتیڤیان لەسەر منداڵان دەبێت.
١٢ـ پێویستە نوسەری منداڵان، بە دەڵکی فراوانە، ئەو ڕەخنە و تێبینییانە وەربگرێت، کە ڕەخنەگران لە نوسینەکانی دەگرن. بە هەڵکی باشی بزانێت، بە راستکردنەوەی هەڵە و خاڵە لاواز و

نەرمنیەکانی و درێژدان بە خاک بەهەز و ئەرمنیەکانی.
١٣ـ پەیستە نوسەری منداڵان، ئەوە بزانێت، کە جوانسازی فاکتەر و پەیستیەکی زەر گرنگە، نەک تەنیا لە ئەدەبی منداڵاندا، بەڵکو لە سەرجەم هونەرکان و لە هەمو بوارکانی ژیانی مرۆڤدا. داشتنی بابەتی نوسینکانت بۆ جوانی، گاریگەریان لەسەر هەگربون و ئارەزو و حەزی خوێندنەوەی نوسینکانت لە لایەن منداڵانەوە دەبێت. ئەدەبدەستک دەڵێت:"تا ئەمرۆش نازانم، چۆن ئەدەب دەتوانێت لە خەمکان شتی جوان دروست بکات؟"
١٤ـ نوسەرانی ئەدەبی منداڵانی کوردمان، ئەرکێکی پەویست و پیرۆزی زەر گرنگیان لە ئەستدایە. ئەویش ئەویە کە لە نوسینکانیاندا لایەنی نیشتمانپەروەری فەرامۆش نەکەن. پەویستە بە ئەپەڕی دەسزیەوە، منداڵکانمان، بە هەست و رۆحی کوردایەتی گۆش و پەروەردەیان بکەن. سۆز و خۆشویستی و هاوبەستبونیان بە کوردستانی نیشتمانی شیرینمان، لە لایان خۆشویستر و شیرینتر بکەن. لە میانەی ئاو سرود و هونراوە و چیرۆک و شانۆ و ئەپەڕت و پەخشان و رۆمانەی کە بۆیان دەنوسن.
١٥ـ نوسەری منداڵان پەویستە، لە میانەی نوسینکانیەوە، ئەوە بخاتە دڵی منداڵانی کوردمانەوە، کە پاراستنی ژینگەی جوان و سروشتی کوردستان، ئەرکێکی پەویستی نیشتمانی و رۆشتیە و گوزارشتە لە خۆشویستی و لە دەسزیان بۆ کوردستان.
١٦ـ نابێت نوسەرانی منداڵان، جیاوازی لە نێوان کچان و کوڕاندا بکەن. پەویستە بۆ چاوکی یەکسانی و هاومافی و هاوئەرکی لە هەردو لایان بڕوانن، ئەم بڕوابونەشیان، لە میانەی نوسینکانیان بۆ منداڵان رەنگ بداتەوە. بۆ تایبەتیش لە کاتی هەڵبژاردی پاڵەوان و کاراکتەر و کەسایەتیەکانی چیرۆک و هونراوە و شانۆ و ئەپەڕت رۆمانکانیادا. پەویستە هەستی خوشک و برای و هاوڵەتی و دەسزی و رۆز لە یەکتری گرتن، لە هۆش و دەروناندا بوژێنن. بۆ تواکاری یەکتریان بزانن.
١٧ـ پەویستە نوسەرانی ئەدەبی منداڵان، لە میانەی نوسینکانیاندا، بۆ هیچ کلۆجێک، سوکایەتی و بەڵێزی بۆ دایکان و باوکان و داپیران و باپیران و مامۆستاکان و بۆ مژۆ و بۆ شەهیدانی کوردستان و بۆ پێشمەرگە و بۆ سەرکردە نەمرەکانمان و بۆ هەموکەسایەتیە تێکۆشەرە ناسراو و ناودارەکانی گەلەمان نەکەن. پیاوان بن یا ژنان بن. سوکایەتیش بۆ داب و نەریت و کەلەپور و کولتور و بۆ بەها پیرۆزە رەسەنەکانی گەل و نیشتمانەکەمان و بۆ زمانی شیرینی کوردیمان نەکەن. هەمو ئەمانە بشکێن لە ناسنامەی نەتەویمان.

١٨ـ پەیستە نوسەرانی ئەدەبی منداڵان، لە نوسینەکانیاندا، لایەنی کەمیدی و جۆکەنگی فەرامۆش نەکەن. چونکە ئەو بابەتانەی کە خەندە دەخەنە سەر لێوەکانی منداڵان و دایانهێننە پێکەن و قاقا، خۆشی و شادیش دەخەنە دڵ قنجەکانیانەوە، پشوش بە بیر و هۆشیان دەدەن. دەبنە هۆی نەهێشتنی گرژی دەروونی و جەستەیی و ڕەواندنەوەی خەم و پەستی و دڵتەنگی و نائارامی منداڵان.
١٩ـ پەیستە نوسەرانی ئەدەبی منداڵان، لە نوسینی ئەو بابەتانە دوربکەونەوە، کە ترس و تەقین و دڵەڕاوکێ و گومان دەخەنە دڵی منداڵانەوە، یا بابەتی شڵە و کوشتن و گزی و دزی درێ و فێڵ و لەخشتەبردن و بە ئومێدی و ڕەشبینی و.. هتد. هەردەمیش گەشبینی و هیوای سەرکەوتن و باشتریان پەببەخشن.
٢٠ـ پەوستە نوسینەکانی بواری منداڵان، هەنراوە و چیرۆک و شانۆ و ئۆپەرێت، کورت و بچەژبن، نێک، درێژ و بەزارکەربن، کەم و پوختبن، نێک زەر و بەربن. سوک و ئاسانبن، نێگ گران و ئاڵەزبن. لەگڵ چەنتیدابن، نێک چەندتیدابن.
٢١ـ شەرم و نەنگی نییە، گەر نوسەرانی بواری منداڵان، بە تایبەتیش نوسەرانی تازە دەستپێکردو. تێکستی نوسینەکانیان، پشانی نوسەرانی ناسراو و بە ئەزمونی بواری ئەدەبی منداڵان بدەن، کە شارەزای بواری ئەدەبی منداڵانن. سود لە راو و تێبینی و لە پشنیارەکانیان وەربگرن. پێش ئەوەی کە نوسینەکانیان بڵاوبکەنەوە.

ڕەزا شوان
نەرویج: ١١/ دەسەمبەر/٢٠٢٠

(*) نوسەرێکی کوردە، لە (١٩٤٦) لە کەرکوک لە باشوری کوردستان لەدایک بوە، لە ساڵی (١٩٦٥) وە دەنوسێت، بە تایبەتیش لە بواری ئەدەب و پەروەردەی منداڵان. لە ساڵی (١٩٩٩) وە، لە شاری (بەرگن) لە وڵاتی نەرویج دەژی. مامۆستای خانەنشینە.
r.shwan@hotmail.com

گرنگرتین مەزەخانەکانی وڵاتانی عەرەبی و ئیسلامی.. نووسین و ئامادەکردنی: ئەحمەد کامەران

بۆ خوێندنەوەی ئەم بابەتە کلیکی ئێرە بکەن ..

ڕاگەیاندنی مافی سەرتاپێکانی خەڵکی ناوازی کوردستان

ئەمە کەمێک لە هەڵسوراوانی خۆپیشاندانەکانی کوردستان لەدژی وەو ناوەوین کە پەیامی خەڵکی ڕاپەڕیو و ناوازی کوردستان بۆ ڕای گشتی و جیهان و سکاڵاکانیان بۆ نوێندە جیهانیەکان دەگەیەنین.
ئەوەی بەیار دەدا سەبارەت بەم خواست و مافانە ئەوە خەڵکی ناوازی شۆڕشگێڕ و خۆپیشاندەران خەیانن و هیچ کەس و لایەنێک سەرکردە و فەرماندەری خەڵکی ناوازی و بزاڤە خەرسکیەکەی نیە.
ئەم خواست و دروشمانەش دەنگ و خواستی ٢٩ ساڵەی خەڵکی کرێکار و جوتیار و فەرمانبەر و دەستفرۆشان و خانەنشین و لاوان و ژنانی کوردستانە کە لەڕدا هاتوە:
دروشمی خەڵکی ناوازی کوردستان بریتیە لە " نا بەدەسەاتکی ستەمکار، نابەپەڵەمانی کارتۆنی، نابە ئەپەزسۆنی ساختە".
بەدیل و جگرەوەی خەڵک بۆ(سیستمی سیاسی و ئابووری و شێوەی حوکمانی) هەرەمی کوردستان بریتیە لە:

1. هەوشانەوەی حکومەتی بەرکراتی و بنەماڵەیی ئێستا و دامەزراندنی حکومەت بە بەشداری ڕاستەوخۆی جەماوەری خەڵک ، وەک دەسەاتی داهاتوو.
2. لابردنی هەموو بارگا و بنکە چەکدارەکان لە ناو شارەکان و بینی بودجەی حزبەکان هەوشانەوەی هەزەکانی هەفتا و هەشتا و زیرڤانی و زانیاری و پاراستن.
3. ئازادی سیاسی وخۆپیشاندان و مانگرتن بە مەرج و مەتە و

نابێ هیچ هەڕەشەیەک بەرامبەریان بەکاربهێنرێ. دەبێ خەبات بۆ ئازادکردنی پێشمەرگەکانی ئێستا لە زیندان دان، دەستبەجێ ئازاد بکرێن و دەبێت زیندانی سیاسیی نەمێنێت.

4. داهاتی نەوت وگازو گومرگ و باجی ناوخۆیی لایەن نوێنەرانی هەڵبژێردراوی خەڵک چاودێری بکرێت و داهاتی هەرێم بگەڕێنرێتەوە بۆ خەزێنە. هەروەها لێژنەیەکی سەربەخۆ دروست بکرێت بۆ بەسەرچوونەوەی هەموو گرێبەستەکانی نەوتیەکان و لێوانێش گرێبەستی نەوتی هەرێم و تورکیا.
5. موچەی بێ تەواوەتی دەدرێ و بڕێکی بەرز بوونەوەی گرانی زیاد دەکا و لانی کەمی کرێی سەعاتی کارکردن دیاری دەکرێت. سەپاندنی باج بەسەر سەرمایەداران، بۆ پڕی بەرزبونەوەی داهاتیان زیاد بکرێت.
6. هەموو هاوڵاتیەک دەبێ شوێنی نیشتەجێ بوونی بۆ دابین بکرێت.
7. کار و دامەزراندن بۆ هەموو کەسێکی ئامادە بۆکار دابین بکرێ.
8. سیستەمی دادوەری و داواکاری گشتی سەربەخۆ بێت دور لە دەستتێوەردان. دادگایی بکوژانی خەبیشاندەران و چالاکوانان و ڕۆژنامەنوسان و بکوژانی ژنان و سزادانیان .
9. دابینکردنی موچەی بنەماڵەتی بۆ هەموو تاکێکی بێکار لە کەمگا، بۆ پڕی هێلی مامناوەندی ژیان بۆکێی دیاری دەکرێت.
10. دەستێ و بڕد و ڕێکخراوی ناڕازایەتیکانی خەڵک و کرێکاران و کارمەندان بۆ فەرمی دەناسرێن وەک دەزگای لێپرسینەوەی جەماوەری لەدەسەڵات و دامودەزگاکانی و یاساکان و مافی گەندەڵی و پێشێلکاری مافەکانی خەڵکی کوردستان. لێپرسینەوە لە سەرۆت و سامانی بەرپرسان و کەسانی نزیکیان . گەڕاندنەوەی ئەو موڵك و ماڵانەی دەسەڵاتداران داگیریان کردووە و لێپرسینەوە و دادگایی کردن و سزادانی گەندەڵکاران.

لە کۆتاییدا داوا لە جەماوەری ناڕازی کوردستان دەکەین با ڕێزکانمان ڕێك بخەین، با لە هەموو شارو شارۆچکەیەك ئەنجومەنی بەڕێوەبردنی ناڕازایەتیەکان لە کەسانی هەڵبژێردراو لە لایەن خەیانەوە پێك بێنن ، وە تەواوی ئەنجومەنەکانی ناوخۆ دەرەوە ، لە ئەنجومەنی باڵای ناڕازایەتیەکانی کوردستان کۆببنەوە ، ئەو ئەنجومەنە مافی بڕیاردانی هەیە.

ڕاپەڕینی گەنجان و کریکاران و زەحمەتکێشان، بارودۆخێکی سیاسی نوێ ئەخوڵقێنێ لە کوردستان

گەی ڕاپەڕینی بەرهەق و شەرشگیرانەی گەنجانی ماف زەوتکراو ، بەکار و هەژار کراو، وە جەماوەری کریکار و کارمەندان و مامەستایان و ستەمدیدەی کوردستان، لە زوربەی شار و شارچکەکانی هەردوو پارێزگای سلیمانی و هەولێر، کەپەی سەندووە و هووڵ لە هەکشان و بەاوبوونەوەی هەرچی زیاترە.
مەژووی نەپچڕاوی خەباتی جەماوەری کریکار و کارمەندان و مامەستایان و زەحمەتکێشان و گەنجانی کچ و کوڕی ئازادیخواز، کە بە دەیەکە بە دوای ئەنجامدانی ئاڵوگۆڕی ریشەییەوەن، لە ئیستادا و بەم ڕاپەرینە چەتە دەخیکی تازەوە. ڕاپەرینەک کە پەڵە لە ئەزموون و گیانی شەهشگەانە و هیوا بە داهاتوویکی پرشنگداری دروستکراوی ڕاستەوخۆی دەستی ئینسانی زەحمەکێش و ئازادیخوازی کوردستان.
جیگەورگەی سیاسی و کۆمەڵایەتی ئەم ڕاپەرینە، بەدەر لەهەر ئاینەدیەک کە هووبەرووی ئەبەتەوە، هەر ئیستا پە بایەخ و کاریگەرە، چونکە نەک هەر دەسەاتی خستە بەردەم شاەوی هەرشی خەی، بەکو کەسپی هیزە ئۆپۆزسیونە ئیسلامی و قەومیەکانی بەردەم خەی و بەردەم سەرجەم پرەسەی ئاوگەری شەرشگەرانەی کۆمەگەی کوردستانی وەلانا، و بارەگاکانی سوتاندن.
ئەم شۆڕەڵە تازەیەی ڕاپەرین، کە بە خۆپیشاندانی هەڕی چوار شەمەی ڕابردوو (٢-١٢-٢٠٢٠) لە شاری سلەمانی دەستی پەکرد، وەستانەوەی شەهشگەرانەی خەکی ئەم دووپاریزگایەیە بە دژی دەسەاتی گەندەڵ و میلیشیای بورژوازی کورد و هەوت و حزبە سیاسیەکانی، بە دەسەاتداران و ئۆپۆزسیۆنیەوە، بە ناسیونالیست و ئیسلامیەوە، و بە نیوو -لیبرالە مشەخۆر و گەندەڵکانیەوە.
ەیسوابوونی هەموو هەزەکانی بورژوازی قەومی و ئیسلامی، بەرجەستە بوونەوەی ڕادیکالیەتی خەکی ڕاپەیو و بەرچاو هوونیان بە ڕادیەک

گەیشتووە کە ئازانس هیچ شتێک دادیان نادا جگە لە خەباتی یەکگرتووی خەیان و دەستپێشکاری شەرشگەرانەیان، وە ئەمەش قۆناغێکی تازەی هێناوەتە پێشەوە لە پرۆسەی خەباتی شەرشگێرانە لە کوردستاندا.
هەڵچوونی جەماوەری لەم دوو پاریزگایەدا سەنگەری بەرەوپێشچوونی هاپەرینن لە سەرتاسەری کوردستاندا؛ لە هەولێر و دهوک و شارەکانی تر، کە تا ئیستا بە زەبروزەنگ و سەرکوت هاگیراون. هەروەها، جەماوەری ئازادیخواز هاوبەرژەوەندن لەگەڵ هاو چینەکانیان لە سەرتاسەری عیراق و لەگەڵ هاپەرینی ئوکتۆبەر لە شارەکانی ناوەراست و خواروو.
جەماوەر هاپەریوە بەووی هەردوو ژەمی ئیسلامی – قەومی فەرمانڕەوای ئێستا لە بەغدا و ژەمی ناسیونالیستی کورد لە کوردستان، و چیتر نابێ دەسەاتیان لە چنگدا بێت وساتوسەودا بکەن بە چارەنوسمانەوە.
خەڵکی هاپەریو لە هەردوو ئەم پاریزگایەدا لە هەمەت و ووزەی شەرشگیرانەیان کەم نیە، ئەوەی کە ئەرکی هەر ئیستایانە یەکخستنی هێزەکانی خەیان و دروستکردنی تەی هاوئاهانگی نێوان هێزەکانی هاپەینە لە هەموو شارەکاندا و خەکخستن و هاوکاریانە بەهەر شێوەیەک کە گونجاو بێت بۆیان.
ئەرکەکی دەستبەجێی چالاکاوانانی هاپەین ئەوەیە کە کەمیتە و شورا هەبژیردراوەکانی جەماوەری دروست بکرێت لە گەگەی کەبونەوەی گشتی لە گەڕەک و گوڕپانەکان و لە کارگە و شوێنەکانی کاردا، تا بتوانرێ سەرپەرشتی بەرەوە چوونی هاپەین لە هەر شارێک ئەنجامبدات و پێوەند و هاوکاری بە شارەکانی ترەوە دابین بکات.
لەگەڵ بەردەوامی هاپەیندا کریکاران و گەنجان و ژنان و قوتابیان و مامۆستایان و کارمەندان پێویستیان بەوەیە کە نەقابە و ەکخراوەکانی سەربەخۆی خۆیان پێکبهێنن تا ببنە هێزێکی سیاسی ەکخراوی کاریگەر لە کەمەگەدا.

جەماوەری هاپەریو، گەنجانی کچ و کوڕی ئازادیخواز، کرێکاران و خەڵکی ستەمدیدەی کوردستان
بە هاپەرینی ئەمەتان کارێکی شەرشگێرانە و بەرهەق و پیویستە ئامرازەکانی خەباتی یەکگرتووتان و بەرگریتان لە هاپەرین بە شیوەیکی راستەوخۆ و دەستبەجێ دروست بکەن، و بە کردەوە ئیرادەی شەرشگیرانەی خۆتان پیادە بکەن و دەسەات و ئیدارەی شارەکان بگرنە دەست.
بە دەسەلاتی میلیشیای و دامودەزگا سەرکوتگەرەکانی تا هەناسەیان تیا

بۆ درێغی ناکەن لە کوشتن و بڕین و گرتنی خەڵکی ئاپۆیو و ئۆشکەنجەدانیان. هەربۆیە تاکە زەمانەتی ئارامی و ئاسودەیی، پشتڕاستکردنەوەی ڕیزی یەکگرتووتان و بڕینبووندەوەی ئاپۆیین و خەباتی شۆڕشگێڕانەیە لە سەرتاسەری کوردستاندا، و هاتنەناوەوەی هەرچی زیاتری جەماوەرە بۆ ڕیزەکانی ئاپۆیین و بەدەستەوەگرتنی هەرچی زیاتری ئامرازەکانی دەسەڵاتدارێتیانە.

• بە پشتەوە بانگەوازی هێزەکانی پۆلیس و پێشمەرگە و هێزە چەکدارەکان بکەین کە ڕێزەکانیان بۆجبەهێن و پێویستە ببن بە ڕیزی ئاپۆیندەوە.

• خەڵکی ئاپۆیوی کوردستان و زۆربەی هاووڵاتیان بە دوای ڕوخاندنی دەسەڵاتی پارتی و یەکێتی و هاوپەیمانکانیانەوەن بۆخۆیان و میلیشیاکانیان و دوو ئیدارەیی و پارڵەمان و دەزگاکانی داپڵۆسێنەریانەوە، و بۆ ئەم ئامانجە ئاپریون. ڕێگەی بۆ ئەنجامگەیاندنی ئەم ئامانجەش ڕێکخستنی هەزی جەماوەری شۆڕشگێڕە لە کوردستاندا. بەڵام تا دەسەڵات هیشتا نەڕوخابێت پێویستە ئەم داواکارییە دەستبەجێیانە بسپێنری بسەریاندا.

• بەردانی هەموو زیندانیانی سیاسی لە هەموو کوردستاندا.

• دانی موچە بەبێ هیچ لەبەینەک، و چاودێری نوێنەرانی هەبژێراوی کرێکاران و کارمەندان و مامۆستایان بە سەر بودجە و مووچە و دابەشکردنی.

• چونەدەرەوەی هێزەکانی دەسەڵات لە هەموو شارەکانی کوردستاندا و بواردان بە خەڵک کە خۆپشاندان بکەن و بەشداری ئاپۆیین بن.

• هێزە میلیشیایی وسیخوڕەکان و هەر هەڵەکی چەکدرای تری حزبی نابی بمەنێت و ئەبێ هەبوەشێنرێنەوە.

• لە هەر شوێنێک دەسەڵات بەدەست ئورگانەکانی هەبژێراوی ئاستەوخۆی جەماوەری کرێکاران و کارمەندان و گەنجانی ئازادیخواز و ڕێکخراوە خەباتکاراکانیانەوە بێت، نابێ هیچ هێرشێکی سەربازی بکرێتە سەر لایەن دەسەڵات یا هەر هێزێکی تروە.

• ڕێکخراوی بەدیلی کۆمۆنیستی لە عیراق لە هەمان کاتدا کە سەرخۆشی ئاراستەی هەموو کەسو کار و دەستانی گیان بەختکردووانی نێو ئەم ئاپۆیینە ئەکات، لە هەمان کاتیشدا بەتوندی ئەم تاوانانەی هێزە سەرکوتگەرەکانی دەسەڵات سەرکۆنە ئەکات و بەرپرسیارێتی گیان لە دەستدانیان ئاخاتە ئەستۆیان. وە دەبێ دەستبەجێ بکوژانیان و ئەوانەش کە لەپشتی تاوانکاران دەستنیشان بکرێن و بدرێن بە دادگا.

• هەروەها ڕێکخراوی بەدیل کۆمۆنیستی لە عێراق بانگەوازی جەماوەر ئەکات هەرش نەکرێتە سەر هیچ شوێن و بینایەکی خزمەتگوزاری و ئیداری و خوێندن و تەندروستی و هەر جێگایەکی تری بەرژەوەندی

گشتی، و بانگەوازی پاراستنیان ئەکات لەهەر دەستدرێژیەک. و بانگەوازیش ئەکات کە بارگاکانی حزبەکانی دەسەلات بکرێنە بنکەی دەستاتداریەتی ئاپەین و ئیدارەی شارەکان.
ئەمەش بە شانی جەماوەری ئاپەیو لە کوردستاندا خەبات ئەکەین بۆ بە سەر کەوتن گەیاندنی ئاپەین.

ئەکخراوی بەدیلی کەمۆنیستی لە عیراق
٢٠٢٠-١٢- ٩

ئازادی .. ستار ئەحمەد

ئازادی نانکە بەخۆن سوور
لەدڵی نیشتماندا
بەپاژنەی چەتەکان پان دەکرێتەوە
شەش دزینی ئاڵایە
سەرکردە قاچی دوو کورسی
لەکۆی دەروونا
تەرمی پەپوولەکان بشارمەوە
ڕۆحی شەهیدەکان
لەجەستەم دادەم
بارەگا ـ بەسەی ئاگرەو
دڵزەخی بێتاوان
پەرستگا ـ دەرگای بەخۆن ەنگاوی
چی لەخاکدك بکەم
پێخاوس لەنۆیا بازبدەم
بەسەر گەڵی دایك و
کڕپەی سووتاوو
هاوەڵمی خنکاوما
زمانێکم بچییە
لەئاستی مافمدا
بەرەو داد نەبزوێ
چۆن نیشتمانێکم خۆش بوێ
دەرپێی ئازادی

لەژێریدا داکەنن
بەدوای چییدا بکەشم
کوشتارو راوو ڕووت
بکەنە دروشمم
کام ئاڵا
لەجەستەی خاکەکەم بپێچم
لەکاتێکدا لانەواز
هاوشارم
بە پارەو
دیوارو
دەرگاو
پەنجەرە
لەپاڵیا سەربڕن
مژووی چی
کام داستان
ئەفسانە
ڕمانی خیانەت
بە مانگ و هەتاوو
ئاسمانی دزراوم بەرزکەمەوە
بەچیوە بنازم
بەنەغمەی سەرشێی و
بەستەی تاوان و
هەڵپەڕکێی تەفرەوە
یان بەنۆکەریی چوار جەلاد
تیغی ژەهراوی
دەخەنە زامی
کوردستانی گەورەوە.

ستار ئەحمەد

ڕاگەیاندنی سەربارەت بە خۆپیشاندانکانی هەرەمی کوردستان

بە ئاوەی کۆپییەکی تری گەندەڵ و فاشیلی گەلان، خۆپیشاندانکان، ئیستیغلال نەکات!

خۆپیشاندان و ناڕەزایەتییەکانی گەنجانی شار و شارۆچکەکانی کوردستانی عێراق، گەرای سەرەتای راپەڕینێکی نوێیە دژ بە حکومەتی چەتەگەریی کوردیی و دژە گەورەکانی کوردایەتی. ئەو گەنجە ئازایانە بە (دەست و گیرفان)ی خاڵییەوە بە گژ چەکدارە بەرتەجییەکانی کوردایەتی پارتیی و یەکێتیی و تەواوی ئەو حیزبانەی تردا دەچنەوە کە هەموویان لە فەڵەکی ئەم کوردایەتییە چەتەگەرییەدا، دەسوڕێنەوە.

ڕاستە گەنجانی کوردستان، بەو تەمەنە کەمەوە(لە چواردە ساڵییەوە بە ناوەڕاستی بیستەکان)، تەجروبە و خیبرەی ئیدارەدانیان، نییە، پەویستیان بە ڕابەرایەتییکردن هەیە، بەڵام کام ڕابەرایەتی؟ ئایا بە دەبەت، ئەو مافە بەم نەوە ئازا و جەسوورە نەدرە کە خۆیان ڕابەرایەتیی خۆیان بکەن و خەڵکی پێپولیست و بە فیکری کۆنە گەلانکان، سەرپەرشتییان بکەن؟ لای کەم داواکاریی و عەقڵییەتی ئەمان، لەگەڵ نەوە کۆن و کامەڵکانی جیلی ئاڵتونیی! کوردایەتییدا، جیاوازە.

چواردە ساڵ لەمەوبەر، ناڕەزایەتییەکانی خەڵک لە هەرەمی کوردستان، وردە وردە گۆشەی دەکرد، گەلان بە ئاجەندای شەخسەکی تەراو لە یەکێتیی، بە هاوکاریی دەیان سیاسیی، ئەکادیمیست و نووسەری جەراوجەر، تەواوی ئەو ناڕەزایەتییانەی هەمەژی و نییو میلیۆن دەنگیان برد بە هۆڵی پارلمانی دژە گەورەکان و بەناوی حیزبی بە ئایدیۆلۆژیا و چاکسازییەوە، حیزبەکە بوو بە تەوریشی بنەماڵە و لەولایشەوە، صەدان پەست و پڵە و شەهرەتیان بە سیاسیی پێپولیست و ئەکادیمیی هەڵپەرست و دز، پەیدا کرد، پشتیان کردە ئەو هەموو ڕەحیمەتە ئەپەزیسیۆنەی کوردستان و کەوتنەوە ناو خۆلانچکەی دەوڵەتە قوبرصیە-بارزانییە-ئەردۆغانییکەوە و پرۆژەی تاڵانیی و چەتەگەریی (سەربەخۆیی ئابووریی) و تەنانەت لە جینۆسایدی شەنگالدا

نە گەلان و نە وەزیری پێشمەرگەکیان، تا ئێستایش متمانیان لەو نەهاتووە و بەو بەدنگییەش، شەرعییەتییان بەو تاوانە دا.

ئێستا، کەمێک خەڵک کە زەربەیان گەلانە تەراوێکانن، بییرکردنەوەیان بە میللیمەتریش لەو عەقڵییەتە نەتەوەپەرستییەی کوردایەتیی، جیاوازیی نییە کە ئەم وەزعەی ئێستای لێ بەرهەم هاتووە، بە تایبەت ئەوانەی خەیان بە مەغدور دەزانن و پێستی غەزوبەزیان بەرنەکەوتووە، بانگەوازی ئەوە دەکەن کە کەنگرێکیان دامەزراندووە بە رابەرایەتییکردنی خەپشاندانەکان! ئەوەی جێگەی پرسیاری فرە رەهەندە، ئەوەیە کە چۆن کەسانێک هەر دوێنێ بوو لە ئەهلی ریفراندەم بوون، لە کەنترۆکردنەوەی کەرکوک و ناوچە جێناکۆکەکاندا، بەچوونەکانیان لەگەڵ رووداو و کەی٢٤ دا، هیچ جیاوازییەکیان نەبوو،

هەر دوێنێ بوو عەراقیان بە لەعنەت دەکرد و سوێندی ئەکادیمیی کوردایەتییان دەخوارد کە عەرەب و کورد، ناتوانن لە یەک وەاتدا پێکەوە بژین، راسیزمیان بەرامبەر ئاوارە عەرەبەکانی سلەمانیی و هەولێر، تەخشان دەکرد، تەنانەت لەم دوا دواییشدا، تێیاندا هەبوو، داوای بەکارهێنانی تاپێکەی ریفراندەم و راگەیاندنی دەوڵەتی کوردییان دەکرد، چۆن ئەهلی میصداقییەت و سیاسەت و ئەخلاق و فیکری سیاسیی دەبن؟ چۆن دەکرێ متمانەیان پێ بکرێ کە ئەمانیش، هەمان رێچکەی باوکی هەژاران و حیزبە نوخبە بە ئایدیەلۆژییەکەی ئەو، ناگرن؟

نامەزایەتییەکانی خەڵک، دەرئەنجامی ئەو زووخاوەیە کە ئەم موئەسەسەی کوردایەتییە ٧٥ ساڵییە دەیکاتە دەی خەڵکەوە و مرۆڤی کوردە بە کۆیلە و ڕەعییەتی خۆی دەزانێت. لە ئێستایشدا، خەپشاندانی گەنجان، راستەوخۆ پەیوەندیی بە نەبوونی عەدالەتی کەمەڵایەتییەوە هەیە، پەیوەندیی بەو هەموو دزیی و چەتەگەریەی نەوت و قاچاغچییەتییەوە هەیە کە ژیانی نوخبەیەکی کەم، لەوپەڕی خۆشگوزەرانییدایە، بەڵام بەشی هەرە زەری خەڵکی کوردستان، لەوپەڕی زەلالەتی ئابووریی و دارایدا، گوزەران دەکەن.

دەرئەنجامی ئەمەش ئەوەیە کە خەڵکی کوردستان دەیانەوێت، بەهەر نرخێک بێت، لەم چەتەگەریەی کوردایەتیی رزگاریان بێت. ئەمە لە کاتێکدایە، زەرەک لەوانەی کەنگرەی دەنگە ناڕازییەکان، مەنتاڵیتیی و بییرکردنەوەیان، لەو ئەندێشەیدا دەسوڕێتەوە کە پارادایمێکی تری کوردایەتیی جیاواز لەوەی پارتیی و یەکێتیی و گەلان…تاد،

دروست بکەن و لەم رێگەیەشەوە، نەخشەیە ئایدیۆلۆژیی و عوقدە نژادییەکان و طموحە شەخصیی و ئیفرازاتە سیاسییەکانی خۆیان، بە چاکسازیی، خاڵیی بکەنەوە.

وەک ئەمانە، لە لێگەیەکدا، ئاڵای هەرەم و ئاڵای کۆمۆنیستیی چین و سیمبۆڵی مشتکۆمێکی ستالینیستییانیان، وەکو هەموو چەشتە مجۆرییەکانی کوردایەتیی، تێکەڵوپێکەڵ کردووە. ئیتر کاتی ئەوە هاتووە کە گەنجانی کوردستانی عێراق، دوور لەو جیلە کۆنەی کوردایەتیی و ئەفکارکانیان و بەدەر لە و کەسانەی کە بەردەوام هەموو جێگەڵکان دەبنەوە سەر رووباری ئەو چەتەگەرییەی کە هەیە، خۆیان رابەرایەتیی و پێشەنگیی خۆیان بکەن و پڕۆژەو بەرنامەی سیاسیی و فیکریی خۆیان پێشنیار بکەن. پێویستە کەسانی دەسەزیش کە غەمیان تەنیا داواکارییەکانی ئەو گەنجانەیە بە عەدالەتی کۆمەڵایەتیی، ئازادیی، کار، خۆشگوزەرانیی و ژیانێکی شەرافەتمەندانە، پشتیوانییان بکەن و بەرچاوڕۆشنییان بدەنێ، ئەوانیش وەری بگرن یان نا، ئازادن.

ئەم خێپەشاندان و ئەم فشارانە بەوان نەبێت، بە سیاسیی و نوخبە بە تەمەنەکان و بەرژەوەندییخوازەکان ناکرێ. هەرکەسێکیش حیزب دروست دەکات، ئازادە، بەڵام دەبێ هەموو ئەوانە فەزڵ بکرێن کە خێپەشاندانەکان بە عەرضی غوبنە سیاسییەکانیان بکار دەهێنن. چارەسەری بنەڕەتیی و هەمیشەیی ئەوەیە، بە گەنجانی کوردستان و عێراق(ئەو دەیان هەزار گەنجە عێراقییەی پشتیوانیی بە خێپەشاندەرانی هەرەم دەردەبڕن)، فشار بە دز و گەندەڵ و مافیاکانی عێراق(بەوانەی هەرەمیشەوە) بهێنن کە پرۆژەی تاڵانکردنی نەوت و غازی کوردستان بە تورکیا رابگیرێ و تەسلیم بە دەوڵەتی عێراق بکرێتەوە و بودجەی حەقیقیی و مەعاشی حەقیقیی بە موچەخۆرانی موستەحەقی کوردستان بێت، نەک عەقید و لیوا خانەنشینکراوەکانی ناو ئەم کەنگرێ و صەدان هەزار بندیوارەکانی پارتیی و یەکێتیی و تەواوی حیزبەکانی تر.

لە هەمووی گرنگتر، هەرکەسە لە دەرەوەی وڵات(هەندەران) بێت، بە هیچ شێوەیەک مافی ئەوەی نەبێ، قیادەی وەهمیی ئەم خێپەشاندانە بکات. ئەمە دەبێت کەسانێک بن، بە واقیعیی لە کوردستان بژیێن و لە گەندەڵیی و خورافاتە پەهەوانییەکانی کوردایەتییەوە، نەگلابن.

هەرکەسێکیش پێی خۆش و لەگەڵ ناوەڕۆکی ئەم باسدایە، دەتوانێ ناوی خۆی دابنێت.

1. ئاراز ڕەسوڵ
2. ئازاد مەلا نەبیی
3. ئازاد عەلیی
4. ئاسۆ جەوهەر
5. ئامانج عەلیی
6. ئیسماعیل حەسەن ئیسماعیل
7. ئەردەڵان ئەمیین
8. ئەویین ئەحمەد
9. بەدرخان مەحمود
10. بەهار جەبار عەلیی
11. بەهرەز حاجیی
12. د. پشتییوان سابیر
13. جەبار ئەحمەد
14. خەلیل حەمەد
15. خەرامان سابیر
16. دانیار حەسەن
17. ڕەستەم عەزیز سلەمان
18. ڕەباز حەسەن
19. ڕەگەز کەمال
20. ڕەهەند محەمەد
21. ساماڵ عەبدوڵا
22. د.سیڤان سەعید
23. سەردار حەسەن
24. سەردار ئەمیین
25. د. شامیر مەولان
26. شنیار ئەنوەر حەسەن
27. د. شوان عەبدوڵا
28. شەیما عەزیز
29. کامیار سابیر
30. کاوە ئەحمەد
31. کوردستان عەلیی
32. کەردە عەبدولخالیق
33. کەمار یەنا
34. گەران عەبدوڵا
35. لاوان ع عەلیی
36. مصطفی شیخ محمد
37. د. موراد حەسەن

38. مەجید غەفور
39. مەحمود عەبدوڵا
40. مەروان عەلیی
41. نەجمەدین عەلیی
42. هادیی حەمەعزیز
43. هەگر برایم
44. هەمن ڕەئوف
45. هەمن ع شێخ ڕەئوف
46. هەمن ئەحمەد ڕەضا
47. هیوا خەشناو
48. هەڕەز جەمال
49. سەران ئیبراهیم
50. صەدرەدین عەلیی
51. مەهدیی ئەبوبەکر
52. هەڤاڵ عەبدوڵا
53. توانا عەلیی

مەسعود بارزانی بەرپرسیی سەرەکیی ئەم داماناێە! .. ەەبوار ەەشید

هەر وەکوو دەسەزان پێشبینییان دەکرد دەخی باشوور تا دێت خراپتر دەبێت.
باسەکان لە سەر ئاوەدانکردنەوەی باشوور و پێشخستنی خوێندنگا و نەخۆشخانە و بەنداو و ەەگاوبان نیین. هەروەها لە سەر باشکردنی دەخی ژنان و لاوان نیین، بەڵکو لە سەر مووچەی مانگانەێە کە بە هەزار قات لای دەسەاتداران هەێە بەڵام بگومان بە ئێنقەست بە خەڵک نادرێت.
با بە چاوترووکاندنێک واز لە نەوت و گاز و گومرگ بهێنین ئەگەرچی داهاتی ملیارد دۆلارییەن.
با باس لەوە بکەین کە ئەگەر حکومەتی هەرێم لە ژێر دەستی کەمەەک

تاڵانچی بۆئەدەب و بەڕووشتدا نەبووایە ئەوا هەر کوردی باشووری دانیشتووی دەرەوەی وڵات دەیتوانی دژیان جار هەموو باشوور بژێنن.
تێبینیی بکەن کاتی خۆی ئیسرائیل سەحرایەکی کاکی بێ کاکیی بوو. جوولەکەی نیشتیمانپەروەر دەستیان خستە نێو دەستی یەک و لە ماوەیەکی زۆر کەمدا ئیسرائیلیان کرد بە خاوەنی ملیاران دۆلار و ئەوە ئیسرائیل ئەو وڵاتەیە کە دەیبینین. شانازیی کەسایەتیی جووکان بە دروستییەوە ئەوەندە بەرزە کە شای هیچ کەسێک بە گاوان را ناگرن.
بەڵام بەوانن، باشوور کە فیردەوسی بەرین بوو بە دەستی ئەم تاقمە سەرسەریە شەڵاتانەوە چۆن وێران بووە.
ئەگەر حکومەتی هەرێم لە دەخی سەروشتییدا بووایە و کەمێک سیاسەتمەداری نیشتیمانپەروەر کە مووچەی دروستیان هەبووایە و کاری خۆیان وەکوو کارمەندی خزمەتگوزاریی بجێبگەیاندایە ئەوا لە رووی ئابووریەوە کوردانی دانیشتووی باشوور لە دەرەوەی وڵات بە بەڵاوە بردنی بڕس بوون.
ئێستا لە دەرەوەی کوردستان سەدان هەزار مرۆڤی کوردستانیی هەر چوار پارچەی کوردستان هەن. هەرە زیرینەی ئەم سەدان هەزار کوردە لە باشووریی و ڕۆژهەڵاتیی و باکووریی و ڕۆژئاوایی و شوێنی دیکە خەڵکی دەسزن و کوردستانیان خۆش دەوێت و تینووی ئازادین. هەموو باشووریان بە قیبلەی خۆیان دادنا و سوێندیان پێی دەخوارد و شانازییان پێوە دەکرد.
ئەگەر دەخی باشوور ئازادیی و سەقامگیریی و ئاشتیی بووایە کە کوردانی دەرەوەی وڵات بیانوێت دەخوازانە بە ئازادیی هاتوچوو بکەن، خانووبارە دروست بکەن و بە ئازادیی بازرگانیی بکەن، ئەوا بازاڕێک لە باشوور دروست دەبوو کە ئێستا باشوور یەکێک لە دەوڵەمەندترین وڵاتی ناوچەکە بوو. هەر سەردانی ئەم ژمارەیە دەبوو بە کار و بە هەڵی خەبڕۆی بە دۆیان هەزار لە کارمەندی ڕێگاوبان و فڕۆکەخانە و هاتنوچوون. ڕۆژانە بە دۆیان ملیارد دۆلار لە بازاڕەکاندا لە ناو خەڵکدا دەستاودەستیان دەکرد. جووڵەیەکی لەو شێوە دەبوو بە مەتەڵێکی بەهێز کە کەرتی گشتوگوزاری بە تەواویی دادەمەزراند و باشوور دۆیتوانی هەروەها بە دۆیان هەزار کرێکاری ڕۆژهەڵاتیی و باکووریی لە خۆ بگرێت و ببێت بە پشتوپەنای پارچەکانی دیکە. ئەم جارە لە بازاڕ هەروەها کەرتی کشتوکاڵ و خزمەتگوزاریی پشدەخست، پەوەندیی لە ناو خەڵکدا بەهێزتر دەکرد و دەبوو بە هەی تەکشکاندنی پەوەندیە عەشیرەیەتیەکان و دروستکردنی پرینسیپی مامەڵەی بازرگانیی سروشتیی.
ئەم جارە زەمینەسازییەی ژێرخانی ئابووریی کاریگەریی زۆر گەورەی

پەرتیقی لە سەر باشکردنی کەرتی خوێندن و تەندروستیی هەیە، چون خوێندن پشمەرجی بازرگانیی و ئاوگۆی سەرکەوتووە و کەرتکی تەندروستیی خۆایی/ هەرزان زامنی هەبوونی خۆکەکی تەندروستە کە دەتوانن بیر بکەنەوە، کار بکەن و بەرهەمبهێنن و باوەیان بە ئایینەدە هەبێت.
بۆام ئەم بیرە تا بڕێی خراپە و بگومان چارەسەر نییە.
چارەسەر نییە، چونکە ئەو کاتە مەسعود بارزانی و خانەوادەکەی نەیانەتوانی بە سەدان ملیارد دۆلار بدزن و سامانی خەڵک تاڵان بکەن، نەیانەتوانی نیوەی هەولێر و دهۆک داگیر بکەن، نەیانەتوانی هەموو بازاڕکان لە مەسینەی پلاستیکی تورکیی و ئرانییەوە تا ماشێنە گەورەوگرانەکان بخەنە ژێر دەستی خەیان، چونکە مەسعود نەیدەتوانی سەری ڕەش داگیر بکات، نەیدەتوانی بە دەیان چەناڵی تەلەڤیزیۆن بە ریکلامی خانەوادەکەی بکاتەوە کە هەر یەکەی بە ملیارد دۆلار خەرجی هەیە، ئەو کاتە نەیاندەتوانی مووچەی چەند هەزار دۆلاری بە هەر یەک لە کارمەندانی تەلەڤیزیۆنکانی بدات و چاکەت و پانتۆڵی تورکییان لە بەر بکات کە بەن و وەکوو ئەکتەری سینەمایی خەیان نمایش بکەن بە ئەوەی باسی پیرەزیی عەرشی خانەوادەکەی بکەن.
تەبینیی بکەن و سەرنجی جلوبەرگی کارمەندی تەلەڤیزیۆنکانیان بدەن و بپرسن بە پارەی کێ؟
تەبینیی بکەن و مووچەی خەیاڵیی کارمەندی تەلەڤیزیۆنکانیان ببینن و بپرسن بە پارەی کێ؟
تەبینیی بکەن و بپرسن مووچەی ئەم هەموو قونبادان و خەتسککردنەوە و خۆنگکردن و خەنووانندنەی سەحنەی تەلەڤیزیۆنکان بە پارەی کێ؟
تەبینیی بکەن و لە مووچە و دەرماڵەی جگری سەرکەکان و وەزیرکان و پارلەمانکان بەوانن و بپرسن بە پارەی کێ؟
تەبینیی بکەن و لە مووچە و دەرماڵەی قایمقام و پارێزگا و کۆخا و نەکەرەکانی دیکەیان بپرسن، لە ئوتومبێلی ژێریان و لە خانووبەرە و لە زێر و خشێیان، لە سەفەری گەرمیان و کۆستانیان بەوانن و بپرسن بە پارەی کێ؟
تەبینی بکەن و لە هەموو ئەو کۆشک و تەلارانە، لە گردە داگیرکراوەکان و لە کۆگا نەوتە داگیرکراوەکان و لە باخە داگیرکراوەکان بەوانن و بپرسن لە سەر حیسابی کێ؟
تەبینی بکەن و بپرسن ئایا لە مەسعود بارزانییەوە تا بچووکترین کادەری ئەوی پێی دگوترێت "پارتی" یەک دانە هەیە کە دزی لە سامانی گشتیی نەکردبێت، پارەی خۆکی نەخواردبێت، لە ڕگای جاسووسیی و سیخوڕیی و خەفرشییەوە ئەو مەقام و پلەوپایەی دەست

نەکەوتبێت؟
ئایا ئەو سەرنجی چاکتوپانتەی پێش بەکرێگیراوەکان و خەڵکی گشتیی باشوورتان داوە و کۆنتراستی نێوانیان دەبینن؟
ئایا کە پرسیار ناکات ستراکچەری سیروسەمانەی ئەم حیزبانە کە لە سەرەوە تا خوارەوە مانگانە بە ملۆن دۆلار لە سەر سامانی گشتیی دەکەون، بە ئاقڵی کام گۆگیپاڵێک دارێژراوە؟ ئایا لە کۆی دونیای شارستانییدا سەرکی حیزبەکان تا ئەندامەکانیان لە سەر حیسابی سامانی گشتیی دەخڵن و دەخەنەوە و دەڵەوێنن؟
هەموو ئەم ئوتومبێلە گەورەوگرانانە، هەموو ئەم پاسەوان و نۆکەر و کەفتانە، هەموو ئەم سپا بندیوارە و ئەم خوان و سفرە و خۆشانوویەی سەرکەکان تا بە کادرە بچووکەکانیان دەگات، بە پارەی کێ دەکرێت؟
ئایا یەک کەس لە ناو ئەواندا هەیە کە بتوانێت بە پشت و سەری ڕەکەوە ڕابووستێت و ئامادەی دادگا بێت کە پارەی نەدزیبێت، لە سەر پارەی دزراو نەژیابێت، کە خانووبەرە و زەویوزاری لە سەر خوێنی خەڵک دەستنەکەوتبێت، کە بە خەسووککردن و نۆکەریی ئیمتیازی بە خۆی و دەوروبەری وەرنەگرتبێت، کە بە دروودەڵەسە و بە بەڵگەنامەی درۆ و لە سەر خوێنی خەڵکی بە توانا پلەوپایەی خۆی وەرنەگرتبێت؟
باشوور ئەوە کراوە بە زیندان بە باشوورییە سەربەرزەکان، باشوور ئەوە گەورەترین زیندانی ئاکرێیە بە ئەوانەی دیانەوێت وەکوو مرۆڤ لە دەخی دەستپاکیی و سەرەاستییدا بە ئازادیی بژین.
کێشەکە زۆر زیاتر لە نەبوونی مووچە گەورەترە. هەی برسیکردنی ئەم گەلە بە ئەویە کە مەشغوڵی بکەن کاتێک کە بەهەدینان تەسلیم بە سپای تورک دەکرێت، کاتێک کە کەرکووک بە ترکمانیی دەکرێت، کاتێک کە کاپمی مەخموور و شەنگال تەسلیم بە سپای ئێراقیی دەکرێن.
پیلانەکە هەر بە تەنیا بە شکاندنی شانازیی ئازادیخوازیی خەڵکی باشوور نییە ، بەڵکو بە شکاندنی تەواوی کوردستانە.
بە ئابووریی ئەوانە گەیشتووەتە ئەو ئاستەی کە بە خەڵکی نیشتیمانفرۆشراو و سامان تاڵانکراو دەڵێن "ئەوە بە مەڵێت خەپیشاندان دەکەن". لە ڕاستییدا پێیان دەڵێن بڕۆن بە سەما و هەڵپەڕکێوە باسی زگی برسی و ڕەنجی بەبادچووتان بکەن.
تاڵانچییەکان بە خەڵکی ئابووماند دەڵێن بڕۆن بە هەڵپەڕکێیوە باسی ئازاری ددانتان بکەن، بە سەماوە باسی ورگی برسی منداڵانتان بکەن، بە گۆرانیی چێن و هەڵهەڵەوە باسی وەاتەکی سووتاو و فڕۆشراو و تاڵانکراو بکەن. بەڵێ، پێیان دەڵێن "کوا مەڵێتان؟' " بە بە شارستانیی ڕۆ ناپۆن؟"

دروست لە هەمان کاتدا ئەم تاقمە تاڵانچییەیە بە بەرچاوی هەموو کوردەوە، هەموو ئێراقەوە، هەموو ناوچەکە و جیهانەوە شەنگاڵکی خوێناوی و قوڕاوی بچکۆلە و کامپی مەخموور، تەنکەژاوایەکی مەڵەتکە و حەفتاساڵە، تەسلیم بە سپای ئێراق دەکات و لە بژاردەی نێوان عەسکەری ئێراقی لەگەڵ کچ و کوڕانی ئێزیدی و مەخموورییدا، ئەم عەسکەری ئێراقی هەڵدەبژێرێت.
دروست لە هەمان کاتدا کە خەڵکی دهۆک و زاخۆ و هەولێر وەکوو باڵندەی باشکاوی ژێر لێزمەبارانێک، وەکوو دوا هەناسەکانی چرای بەر ڕەشەبایەک و وەکوو دوا چاووترووکاندنی دایکێک لە سەبەری مەرگی خۆیدا و تەنیا باڵێک دوور لە کەرپەکەی، لە ئومێدی ئێوەدان هەزەکیان بێتە بەر کە عەرشی ئەم تاقمە تاڵانچییەیە بەئابرووە لە بنوبڕخ دەربهێنن و سەدان جار بیبەن بە ئاسماندا و بیدەنەوە بە ئەرزدا.
ئاخ خەڵکی ئازادیخوازی باشوور کەی بە ناخەری گیانتان فڕ دەبن کە بە قونبادان و ورگ هەڵتەکاندن و هەییهەی و چەهچەهەی بولبولئاسا و هەڵپەڵەکە و قاقای پێکەنین و دەست بادانەوە مەڵاتی خۆپیشاندان وەربگرن و بە قاقای پێکەنینەوە داوا بکەن دەریایەک خوێن و سامانی خاکتان بدەنەوە؟

هێبوار ڕەشید
2020-9/12

تێبینیی:

- بە باش تێگەیشتن لە دۆخی ئێستای باشوور و تێگەیشتن لە پەیوەندیەکانی دەسەڵات و لە بەرپرسیاریەتیی پەیستە دەسەڵاتکانی "سەرکی هەرێم" و "سەرکی حکومەت" بخوێندرێتەوە.
- ئێگەر تا ئێستا نووزەیەکی مامەڵەی کرین و فرۆشتن لە باشوور هەیە بە هەی ئەو پارەیەیە کە زینەی کوردانی باشوور لە نزیکەی 30 ساڵی ڕابردوودا بە پەی توانای خۆیان بە مەبەستی هاوکاریکردنی خانەوادە و کەسوکاریان بە باشووری دەنێرن. ئەوە تەنیا پارەیەکە کە وەکوو دراوی قورس دەچێتە کوردستان، بە پێچەوانەوە، تالانچییەکان هەموو پارەیەکی باشوور لە شەوێ دراوی قورسدا ڕەوانەی ئوروپا و ئەمریکا دەکەن.

ستەمکاریی و گەمژەیی .. ئەحمەد هەسوە

دەسەڵاتداران و دەسەڵاتدارێتیە ستەمکارەکان، وەک ئەوەی لە هەمان منداڵدانەوە هاتبن و بە هەمان شیر گەورە بووبن،
هەموویان هەمان حەماقەت و هەمان غروری بەش داگیریان دەکات.
هەموویان تا دواهەمین خولەکەکانی دەسەڵاتیان، پێیان وایە:
تەنها ئەوان دەسەزی ئاستەقینەی گەل و نیشتمانن،
تەنها ئەوان خەشوویست و سیمبولی پیرۆزی تەکەڵیان زێرینەی خەڵکن،
تەنها ئەوان فریادڕەسی ژیانی کەمەگایان ئاگری چەتری ئارامیی و خەشگوزەرانیی خەڵکن،
تەنها ئەوان پارێزەری گەل و نیشتمانن،
تەنها ئەوانن خاوەن دانایی و بلیمەتییەکی بوونە،
تەنها ئەوانن قارەمان و ئازا و چاونەترس،
تەنها ئەوانن خاوەن هێز و قودرەت، هێز و قودرەتەکی لەشکان نەهاتوو.
...
ئەوەی سەرەوە هەست و تێگەیشتنی دەسەڵاتدارانی ستەمکار و خەسڕەنە سەبارەت بە خۆیان و کەمەگاش.
...
لە کاتێکدا ئەوان ناپاکی ئاستەقینەن بە گەل و نیشتمان،
ئەوان بەزراو و مایەی نەفرەتی زێرینەی خەڵکن،
ئەوان وێرانکەری ژیانی کەمەگا و ڕوخێنەری چەتری ئارامیی و خەشگوزەرانیی خەڵکن،
ئەوان سەرچاوەی هەژاری داماننی هەمەلایەنەی گەل و نیشتمانن،
ئەوان لە نەزانیی و گەمژەییەکی بوونەدا گیریان خواردووە،
ئەوانن ترسنۆک و خەڵحشاردەر،
ئەوانن خاوەن هەزەکی فشەڵ و ساختە، هەزەک کە هەرسات لە ئاگرێکی شکان و هەڵاتندایە.
...

واتا لە وەهەکدا دەژین کە هەڕەشەی پێچەوانەی ژیانی واقعیی و ئاستەقینەی خۆیان و کەمەگایە.

...

بازنە هەر بچووکەکەی لوتکەی هەژمونی دەسەڵاتدارێتی بە چەند بازنەیەکی کەمک فراوانتر دەوردراوە و ئیشی ئەو بازنانە لەو جۆرە سیستم و حوکمڕانێتییانەدا ئەوەیە کە هەم بەرهەمهێنەری ئەو هەست و تێگەیشتنە وەهمییەی دەسەڵاتدارانن لە هەمبەر خەیان و جڤات، هەم تیریزەکەری ئەو وەهمەن ڕووە و دەسەڵاتداران و جڤات بەو ئامانجەی بەرگی حەقیقەتی بەبادا ببەن. ئەو بازنانە لە پلەدارە بەرزە سەربازییەکانەوە بیگرە بە شیکارەوە و نووسەرە سیاسیی و ئابوورییەکان کە تەواوی لەژیکی نێو کایە مانەپەکراوەکانی ئابووریی، سیاسیی و دەزگاکانی پڕوپاگەندە "لەم جۆرە سیستمانەدا دەزگا مەدیاییەکانی سەبەر و خزمەتکاری دەسەڵاتداران لەوە دەکەون پەیان بگوترە مەدیا، بەکو دەبنە دەزگای پڕوپاگەندە" دەگرێتەوە. کە هەبەت لە خوار ئەو چەند بازنەیەشەوە چەند بازنەیەکی دیکە دەن کە کاریان ووردکردنەوەی ئەو حیکایەت و وەهمانیە کە خەیان لە کادرە ناوەندیە سیاسیی و ئابووریەکان لەگەڵ بەرپرسە مەدیایی، هەواڵگریی و چەکداریەکاندا دەبینێتەوە.

ئەمانە هەموو پێکەا بەشداریدەکەن لە هەڵچنینی ئەو کەشکی وەهمەی کە هەست و دەروونی دەسەڵاتداران لە ئارامییدا ناهێڵێت. واتا ئارامیی و ئاسوودەییەک کە لە خۆگەلکردن لە ژیانی واقعیی جڤاتەوە و لە وەهمی بینین و تێگەیشتنەوە لە خواستی ئاستەقینەی هاونیشتمانییانەوە سەرچاوە دەگرێت. بەیە لەم جۆرە سیستمانەدا ئەوەی دەسەڵاتداران و ئەو چەند بازنەیەی دەوریان داگیردەکات، گەلێتیی و وەهمەکە کە تا ئاستی حماقەت و گەمژەیی دەیانبات.

لەرەوەیە لە نێو سیستمە سیاسییە ستەمگەرەکاندا، هەر جۆرەکی دەسەڵاتدارێتیی سیاسیی لەوشەوە سەربازیی، ئیداریی و تەنانەت ئابووریش، جۆرێک لە حماقەت یان گەمژەیی بە کەسی دەسەڵاتدار دەهێنێت. درێژکەشانی هەرچی زیاتری زەمانی هەر کەسێک لە نێو ئەتمسفیری دەسەڵاتدارێتییدا، دواجار دەبێتە هەرچی زیاتر گەورەتر بوونی بەی ئەو حماقەت و گەمژەییە. زەقترین نموونەی ئەم جۆرە لە حماقەت و گەمژەییش هێستە بەنیوبانگەکەی ماری ئانتوانێت "۱۷۵۵-۱۷۹۳" شاژنی فەڕەنسایە، کاتێک لە وەڵامدا بە ناڕەزایەتی و خەپیشاندانی هاونیشتمانییانی برسییدا، دەڵێت: با کێک بخۆن"Let them eat cake".

...

جۆرج ئۆروێل "۱۹۰۳-۱۹۵۰" لە ڕۆمانە بەناوبانگەکەیدا "۱۹۸٤" وورد و جوان تابلۆی ئەو سیستمە ستەمگەرەمان بۆ دەکێشێت کە دەزگاکانی و بەرپرسەکانییان "هەبەت بە کاری کارمەند و کادرانییان" لە

هەگبەانووی حەقیقەت و ئاوەژووکردنەوەی هەموو شتێکدا لە نوکەیی گوتارە سیاسیی و مەدیایییەکەی سیستم، حزب و بیگ برازدا چەن "ئاشتی، ئازادیی و هەز دەبنە جەنگ، کۆیلایەتیی و نەزانیی"*.

...

چیرۆکی کوتنی بن عەلی لە تونس، موبارەک لە میسر، قەزافی لە لیبیا لەم چەرخەدا و مەسەلەلینی لە ئیتالیا، چاوسیسکۆ لە ڕۆمانیا، حەمەزا شا لە ئێران، پینۆشێ لە چیللی و پۆپپت لە کەمبۆدیا، لە سەدەی بیستدا چەند نموونەیەکی کەمن لە مێژووی دەسەڵاتدارێتییە سیاسییە ستەمکارەکاندا کە چیرۆکی کوتنی هەموویان وەک ئاوەی هەمان چیرۆک بن و هەمان کەس نوسیبێتی چونکە هەمان حەماقەت و گەمژەیی بەرهەمهاتووی وەهمی دەسەڵاتدارێتیکەیان تانوپۆی تێنیون.

...

دەسەڵاتدارانی ستەمکار، نوکو تا دواهەمین ساتی دامانی ئیمپراتۆرێتییکەیان، هەشتا بە قووڵی لەنو ئاو وەهمدا چەقیون کە سەرلەبەری تێگەیشتنییان ئاوەژووەدکاتەوە، بۆکو لە ساتی کوتنیشیاندا و دواتریش لە ساتی دادگاییکردن و تیربارانکردنیشیاندا هەموو ئاو ماجرایە وکو خاو دەبینن و باوەڕ بە چاو و گوێی خۆیان ناکەن.

.....

*"ئاشتیی جەنگە – کۆیلایەتی ئازادییە – نەزانیی هێزە war is peace – freedom is slavery – ignorance is strength " – سترکیەکی نەو سیستمە سیاسییەکەی بیگ برازە "برا گەورە" ن.

مودێلەکان وەك دیاردەی کەمەڵایەتی .. دکتۆر حیکمەت نامیق

مەدڵی جل و بەرگ ،نمایشی جەستە ، جوانی روخسارو باڵا ،یا هەر جۆرێکی تر ،بۆتە دیاردەیەکی کەمەڵایەتی بەشێکی زۆری مرۆڤ

موماره‌سه‌ی ده‌کات به‌تایبه‌تی ‌ه‌گه‌زی م‌ ،له‌دونیای ده‌ره‌وه یا ‌استر له کەلتوری ئەوروپادا به شێوەیەکی تەرخەدەلە ژنەکان کاردەکەن کەهەنگەهیچ پەیوەندی بەمەدەلەکانی کوردەوە نەبێت . ئامانجی مەدەلەکان بەگشتی پەیداکردنی سامان و ناوبانگیە ،کەهەنگە ئەو ناوبانگیە لەداهاتودا بیکاتە ئەستێرەیەکی سینەمایی یا ‌اگەیاندکار‌ك یا ئەوەتا سەرکردەیەکی سیاسی.تیایدا کەمەك ئامرازو میکانیزم بەکاردێنن بۆ گەیشتن بەو پێگە مادی و سەرمایە ‌ەمزیە لەکەمەگادا.لەسەروی هەمویانەوە سەشیاڵ میدیا ،کەبە درێژایی ئەوچەندین ساڵە ی ‌ابردوو لەکوردستان ‌ی ئێجگار نێگەتیفی گ‌‌اوە بەجۆرێك هیچ سانسۆرێك نیە بۆ بەرگرتن لە تەشەنەکردنی ئەو دیاردەیە .

سەرەتا پێویستە ئاماژە بەوەبکەین هەموو ئەو مەدەلانە یا فاشنانە بەهەموو لق و جۆرەکانیەوە بەرهەمی دونیا ی مەدەرنەو گلۆباڵ و سەرمایەداریە چونکە هەمیشە سەرمایەداری ئیش لەسەر ئەو جۆرە تایپانە دەکات بۆ ساغکردنەوەی کاڵاکانی و بەرهەمهێنانەوەی دوبارە کەلتوری کەمەگا بەشێوازێك کەیەکانگیر بێت لەگەڵ خواستی ئایدەلۆژیای ئەو ، کە دواجار ‌ەنگە کاریگەری بەسەر بەشێکی پەیوەندیە کەمەایەتیەکان جێبێڵ لەنێو کایەکانی کەلەتوردا .ئەو جۆرە دیاردەیە بۆیەکەم جار لە هەریەك لە ئەمریکاو فەرەنسا سەریانهەدا لەسەرەتای سەدەی بیست لەشێوەی کارکردنی ئافرەتان لەبواری دیزاین دواتر بۆ فرۆشتنی کەلوپەلی بازرگانی و ێکلام و کاری بازرگانی و ێکلام کردن لە هەموو سێکتەرەکانی ئابور ی و ساغکردنەوەی کاڵاکان .مەدەلی فاشن لای کەمەناسان زیاتر خۆی لە پێشینی ستایلی تازە دەبینیەوە لای چینی باڵا دواتر ئەو جل و بەگ پێشینە ‌ەنگی دایەوە لە نێو چینەکانی تریش چونکە جۆرێك لە دژایەتی دروستکرد لەسەرەتاوە .تا شەستەکانی سەدەی رابردوو مەدەل و فاشنی پێشینی جل وبەرگ لە چینی باڵاوە هاتەنێ چینی خوارو بەتایبەتی دوای سەرهەدانی شۆشی گەنجان لەوبارەیەوە .ئەو جۆرە فۆرمەی پێشین بوە نەریتێکی کەمەایەتی هاتە نێو کەمەگا ،بوە وردە کەلتور لەلایەن توێژی گەنجانەوە موماره‌سه دەکرێ بەشێوەی جیاجیا بەبەکارهێنانی سێشیاڵ میدیاو تۆەکەمەایەتیەکان .

مەدەلەکان و پێگەی کەمەایەتی : یەکێ لەو میکانیزمانەی کە دەبێتە بەرەوسەندنی ئەو دیاردەیە بریتیە لە خۆنمایشکردنی جەستە لەتۆەکەمەایەتیەکاندا بەپێشینی جۆرەها فاشنی جلوبەرگ بۆئەوەی پێگەی کەمەایەتی لەنێو پەیوەندیە کەمەایەتیەکان پەیدا بکات .کە

دواجادەبتە سەرنجڕاکێشانی هەوادارانی و پەیداکردنی کۆیار ،ئەوەی کەجێگای سەرنجە خوێندنەوەی پشتی پەردەی کاری مەدەلەکانە تیایدا کەمەبەستی گەمەکەر ڕۆی تیادا دەگێرن کە هەمیشە بەشێوەی نهێنی کاری لەسەردەکەن ،بەشێکی دەسەڵات ئەوگەمە قازەونە دەبینێت ئامانج لێی کەبەتێگەیشتنی خێی کرانەوەی کەمەگایە بەوی دونیادا بەڵام لەوە نەگەیشتوە ئازادی وکرانەوەی کەمەگا، پڕۆسەیەکی مۆژوو کردی دورو درێژە پەیوەندی بەکەمەبەستی فاکتەری خودی و بابەتی هەیە،ئەو جارە کرانەوەیە بێ کەمەگای کوردی کە میراتگری پرۆسەی نێگەتیفی حیهانگیرو سەرمایەداریە لە ئێستادا ئەزمونێکی ترسناکە بێ خەڵک کە گیرۆدەی کەمەیێک کێشەی ئابوری وسایکۆلۆژی وکەلتوریەوە بوە. بەگشتی ئەو جارە لە نمایشکردنە ناچێتە نێو, کۆنتێکستی گشتی انکاریەوە ، هەروەهاڵامرازێک نیە بۆکاری جوانی و ئیستاتیکا ،گشتی انکاری بەکارهێنانی مۆدێل نیە بۆلەشفرۆشی وبزنس ، هەروەک ئامانجێکی تریان ئەوەیە گەنجان سەرقاڵ بکەن ،کەئەوەش لای خۆیەوە جۆرێک لەدژبەری کەمەایەتی لەنێو گەنجان دروستدەکات ، تووشی کەمەبەستی کێشەی دەرونی وکەمەایەتی دۆخی نا ئارمی و ناهەموار دەکات ،بەجۆرێک خەیاڵ و ئەندێشەی بەرەو ئاقارێک دەبات کە کار لە هەسوکەوت و هەڵسوکەوتی دەکات . دۆخێک دروستدەکات لای گەنج کە بیر لە تێرکردنی حەزە سێکسیەکانی بکاتەوە ،پرکردنەوەی کاتی بەتاڵیان تیا بەسەردەبەن کە لەئێستادا بۆکاری گەیشتەتە لوتکە بۆیە هەمیشە بیر لەڕگایەک دەکەنەوە بۆ قەرەبووکردنەوەی ئەو کاتە، ووڵە لەو شێنانە دەکەن کە تیایدا ئەومێدێلانە کاردەکەن یا ژانە سەردانی تەکەمەایەتیەکان دەکەن دواجار دەبنە ماشێنێک بەدەستی ئەو مێدێلانە ، بەوەش کاریگەری نەرێنی دەکاتە سەر لایەنی سایکۆلۆژی و کەمەایەتی تۆژی گەنجان بەرەنجامەکەی دەبێتەهۆی تێک چونی بەرزەفتی کەمەایەتی و شلەژانی هاوسەنگی خۆزان وچەندین کێشەو گرفتی تر .

ئەو دەزگاو کەناڵانە،کچەمێدێلەکان دەکەنە کاڵایەک بۆ بازرگانی سێکسیی، کە بۆگومان خودی ئەو بەرپرسانە بەشێوەی ناڕاستەخۆ بەشدارن لەوپڕۆسەیە ،بەکردنەوەی کەمەیێک کاری بازرگانی وبزنس دواتر بەکاری دەنێت تا ئەو کاتە ئارەزوە مادی وشەهوانیەکانی تێردەکات. سەیرەکە ئەوەیە ئەومێدێلانە ژن و پێگەی کەمەایەتی بەدەستدەهێنن لەکەسێکی شکستخواردوی کەمەایەتیەوە کەهێنگە بەشێکی پەیوەندی بەشکستی ئەزمونی ژیانی کەسی ئەو مێدێلانە بێت قەرەبوی بەمەدەکاتەوە ، دەیکاتە کەسێکی ئەکتیف لەنێوداودەزگابیرۆکراسەکان حکومەت ،هێزی کەمەایەتی پێدەبەخشێ ، لەنێو کەمەگا ناوبانگ و

پرستیژ دەبێت دەبنە خاوەنی پگە و سەرمایەی مادی و ەمزی ، دەسەات بەدەستدەهنن .بنمونە زرجار هەرپژەیەکی بازرگانی و ئابوری و تەنانەت سکتەرەکانی تر بەخانمە مدلەکان دەسپرن هەم بۆ پەیداکردنی کلنت و کیار هەم بۆ ساغکردنەوەی کاکان .ئەوەی لەکوردستاندا دەگوزەرێت سنوری هەموو ەوشت و بەهایەکی تپەاندوە . ئەگەرچی خراپ بەکارهنانی ئەو کارە پەیوەندی بە کمەك فاکتەری کەلتوری و خەفەکردنی تاکی کوردیشەوە هەیە کە ناکرێ نادیدە بگیرێت چونکە ئەو کەلتورە هەمیشە ئەو دیاردانەی بەرهەم هناوە . مدل لەدونیای دەرەوە کە رساو سیستەم هەیە بەکارناهنرێت لەژر پەردە بۆ کاری لەشفرشی بەکوئەوپارەیەی کە پەیدای دەکات ،بەرەنجامی کارەکانی خیەتی دواتر بەشکی دەکاتە پژە بۆ کاری خر خوازی و هاریکاری بۆ ئەوکشە کمەایەتیانەی کە وبەوی کمەگاکەی دەبێتەوە دواتر خەونەکانی تری دەهنێتەدی بەرگایەکی ماقول .لەشفرشی و مدل و فاشن دوو کاری زر جیاوازن ،بە درژایی مژوو لەشفرشی هەبوە وەك کشەیەکی کمەایەتی چونکە دواجار ئەو دیاردەیە لادەرە، پگەیەکی نزمی هەیە لەنوستەرەکتوری کمەایەتیدا لرە هەردوو پیشەکە ئاوتەی یەك بوون ، بەام کاری مدل تەواو پیشەیەکی جیاوازترە .

چاوپکوتنی ئاستی مارکسیستی هاوچرخ لگ کامل احمد …

چاوپکوتنی ئاستی مارکسیستی هاوچرخ لگ کامل احمد لسر خپیشاندان و نازایتیکانی کوردستان

ئاستی: لە چندین شاری کوردستان دووبارە خپیشاندانکان دستیانپکردتوە، ئوە ئمە چن دبینن؟

کامل احمد: وکو هموومان دیبینین، لم ژانی دواییدا جارکی تر جماوەری بباش و نازای کوردستان لە زنی سوزدا لە برامبر نبوونی مووچە دا هاتنە میدان و بە شوازی جراوجر

ناڕازایەتیان دەربڕی. ناڕازایەتیەکان بە گردبوونەوە و بانگەوازی مامۆستایانی ناڕازی لە شاری سلێمانی دەستپێکرد و تەشەنەی کرد بۆ بەشکی زۆر لە شارو شارۆچکەکانی کوردستان. لە بەشک لەو شوێنانە ئاگربڕدرایە بارەگای حزبەکانی بزووتنەوەی کوردایەتی، بە تایبەتی هێرسە حزبی بەشداری "حکومەت". هێزەکانی ئاسایش و پۆلیس و چەکدارانی بارەگاکانی حزبەکانیش دەستیان لە خۆپیشاندەران نەپاراستووە و تەقەیان لێکردوون چەندین خۆپیشاندەر گیانیان لە دەستداوە و چەندینی تریش بریندار بوون. هاوکات هێزەکانی دەسەڵاتداری شاری سلێمانی کەناڵی ئێن ئار تی یان بە زەبری چەکەکانیان داخست. لە هەوڵێر و شارەکانی ژێر دەسەڵاتی پارتی و زەنی زۆردیش دەسەڵات، لەژێر پیادەکردنی ئۆپەڕەی دەسەڵاتی ئەمنی و سەربازی موتەقدا، تا ئێستا توانیویەتی بڕ بە هاتنەمەیدانی خەڵکی بەبەش بگرێت، تەقادنەک کە خەڵک لە بەرامبەر کامەرای تەلەفزیۆنەکانیشدا ئامادەنەبوون یەک قسە بکەن و هەموویان خۆپارێزیاندەکرد لەوەی گوزارشت لە بارێ ژیان و گوزەرانیان بکەن. ئەمە دەکرێت هووی دەرەکی و هواڵەتی مەسەلەکە و هووداوەکانی ئەم چەند هەژدەی دوایی بێت، بەڵام با بزانین مەسەلەی سەرەکی چیە.

بە جیا لەوەی کە خواستی مووچە، خواستی بەرحەق و حاشاهەڵنەگری هەموو کرێکاران و مووچەخۆرانی کوردستانە و لەبەرامبەر کارێک دا کە دەیکەن، و بە قەولی بورژوازیش خۆیان بێت واجبێک کە جێبەجێی دەکەن، دەبێت کرێیەکیش وەربگرن، واتە مافیان هەبێت. بەڵام دەبینین کە لەژێر هێرشەتی پڕۆژە "چاکسازیەکانی" ئەم بە ناو حکومەتە و جێبەجێکردنی ئەرک و بەرنامەکانی بانک و سندوقی نێودەوڵەتیدا، هێز بە دوای هێز کرێکاران و بەبەشانی کوردستان مافەکانیان لەوەردەگیرێتەوە و دەکەونە ژێر هێرشەتی بێکاری و سەعاتکاری زۆر و کرێی کەم و لەژێر هادی هەژاری یەوە هادەگیرێن. هەموو داهات و سامانی کەمەگاش لە دەستی کەمپانیا حزبیەکانی سەر بەم حزبانەدا کۆبێتەوە و لەسەر حسابی سفرەی خاڵی کرێکاران سەرمایەکانیان هێز لەدوای هێز لە زیادبووندایە. مەسەلەی سەرەکی و بابەتی ناڕازایەتیەکانی کرێکاران و بەشمەینەتانی کوردستان بە مووچە و باشبوونی باری گوزەرانیانە، بەڵام هەر زوو لە لایەن ئەحزابی بورژوازییەوە لە کەمەگادا ئاراستەکانی یاری پێدەکرێت و دەبزوێنرێت و لە هەڵەوی خۆی لادەبرێت و ئەوەی لە دواجاردا باسی نامەنێت ئەو داوا سەرەکییە کە خەڵک بۆی هاتۆتە مەیدان.

ئاراستە: ئێتەوێت بڵێیت کە خۆپیشاندانەکان ئاراستەکراون؟

کامل احمد: بزووتنەوە چینایەتیە جیاوازەکان لە کۆمەڵگادا، بەرژەوەندی جیاوازیان هەیە. هەر بزووتنەوەیەکیش بە دوای بەرژوەندیە چینایەتیەکەی خۆیەوەیەتی و دیموکراتیت پایەکانی خۆی جێگیربکات. بۆیە ئاماژەکردنیش لە چوارچێوەی ئەم بەرژەوەندیە چینایەتیەدا مانا پەیدادەکات. ئەمە ئەگەر لەوە گەیشتین، ئەوا بە سانایش ئەوە قبوڵدەکەین کە بورژوازی هەمیشە خۆریکی ئاماژەکردنی ناڕەزایەتیەکان و جووڵانەوەی فراوانی بەبەشانی کۆمەڵگایە و بە قازانجی خۆی لە هەوڵی بەدەستهێنانیدا بەردەوامە.

نموونەیەکی بەرچاوی ئەم ئاماژەکردنە ئەو تەرحەی بورژوازی کوردە، بە بەشێک لە دەسەڵاتدار و ئۆپۆزیسیۆنیشەوە، کە دیانووت خەڵکی کوردستان تەسلیم بە دەسەڵاتی بورژوازی کۆنەپەرستی ئیسلامی و قەومی لە بەغدا بکەنەوە و تۆپی ئەوە لەبەردەن کە ئەمە تەنها ڕۆگاچارییە.

ئەم تەرحە تەرحێکی بورژوازی کوردە و ئاماژەیەکی فراوانیشە. لەهەلومەرجی ئێستادا بە ئاشکرا ئەم تەرحە دەبینرێت و تەنانەت بە بردنە پێشەوەی خەریکی سەروگۆڵاک شکاندنی یەکێترن چ لە ناو حزبەکانیاندا و چ لە ناو پەرلەمانە کارتۆنیەکیاندا. بۆیە لە غیابی هێزی یەکگرتووی پڕۆلیتاریا و ئاسۆیەکی ڕۆشن بە خەپیشاندان و ناڕەزایەتیەکان و لە نەبوونی ڕۆگاچارییەکی تر و هیوایەکی تردا خەڵک بە ناچاری شوێن ڕۆگاچارەی گەلانەوە بە باوەشی دەسەڵاتی قەومی و ئیسلامی بەغدا دەکەون و کازمی دەست سوور بە خوێنی سەدان گەنجی ناڕازی عێراق وەک فریادڕەس و "گەدە" چاولێدەکرێت. ئەگەر پڕۆلیتاریا هۆشیار بێت بە بەرژەوەندی چینایەتی خۆی، هەر زوو هەشمەندی ئەوە پەیدا دەکات کە ئەم قەیرانە بینەقاقای سەرمایەی گرتووە لە هەموو جیهاندا و ئەمڕۆ لەرێیە و سبەی لە بەغدایە و ئەم ئەقڵیە دووبارە دەبێتەوە، ئەو کاتە ڕۆشن دەبێت کە ئەمە ڕۆگاچارە نیە و لە کۆتاییدا بە هەمان شوێن دەگات و هەمیشە دووبارە دەبێتەوە. لە لایەکی ترەوە ئاشکرایە ئەگەر پڕۆلیتاریا وەکو چینێک یەکگرتوو نەبێت، ئەوا ناڕازایەتیەکانی ئێستا و تەنانەت شۆڕشیش، لەلایەن هێز و ووڵاتە بورژوازیەکانەوە، بەلادەدا دەبرێت و ناوەڕۆکەکەی بەتاڵدەکرێتەوە. هەروەک دەبینین ئێستا ئاماژەی سیاسی ئەم ناڕازایەتیانە بەرەو ئاستێکی زۆر باڵاتر لەخۆی براوە، بەرەو تەقینەوە و سوتاندن و پڵامارداندا، بەبێ ئامادەیی هێزی چینایەتی یەکگرتوو. ئاماژەیەک کە ڕووی لەوەیە حکومەتی هەرێمی کوردستان و کەڵەقی پارتی لەبەرانبەر بەغدادا تەسلیم بە کازمی بکاتەوە، بەڕەنگ بە هێزی ناڕازی و بەرەقی خۆیک.

هاوکات بە ئاشکرا ئەمە یاریکردنی سێ هێزە سەرکیەکەی بە ناو حکومەت و پەرلەمان دەبینین کە چۆن لە بەرامبەر یەکدا و بە

شکاندنی یەکتری و بە بەدەستهێنانی سەهمی زیاتر دەیانەوێت ئەم ناڕەزایەتیە بەرحەقانە ئاراستەبکەن و بەلاڕێدا بەرن. یەکێتی و گۆڕان دەیانەوێت بەم شێوازە فشار بۆ پارتی بهێنن و بڕێکی زیاتری لەبیچڕنن و لە بڕێکی خۆیان نارازین. تۆ تەماشا کە ئەوەی کە پارتی و یەکێتی بە زەبری چەک ناتوانن بیکەن، پەرلەمانتارەکانی گۆڕان و نەوەی نوێ و هەندێک لە یەکێتیەکان لە ناو هۆڵی پەرلەماندا دژ بە خۆیان و خواستەکانیان دەیکەن و دەیانەوێت بە تەوەهوم بە پەرلەمان و "چاکسازی" و ئومێد بە ناسیونالیزم و بزووتنەوەی کوردایەتی خۆبکەنە چاویان و لە برسێتیدا ڕایانبگرن، لە کاتێکدا خۆیان لە ژیانی شاهانە بەهرەمەندن و پارێزەری هەموو جومگەکانی ئەم دەسەڵاتە تاڵیتارێتیەن. ئەم تێپە و زونا لێدانی ناو پەرلەمان گوزارشتە تەنها لە یەک ڕاستی ئاویش ئاویە کە ئەم پەرلەمانتارانە هیچ نین جگە لە فەرمانبەرانی ئەحزابی سیاسی کوردستان و بەم جۆرە ئاکتانیان دەیانەوێت ڕووی دزێو و پووچی ئەم دامەزراوە دریندیە لای خۆیک جوانبکەنەوە. ئەم تێپە لێدوانە کەمتر لە موچەخۆرەکانی تری ناو "پەرلەمان" تاوانبارنین بەرامبەر بە بە موچەیی و خراپی بار و گوزەرانی خۆیکی کوردستان. تەنانەت بەم هەوداندیان بە خۆکردنە چاوی خۆیکەوە دەبنە سەرچاوەی تاوانباران لە زەوتکردنی ماف و قووتی خۆیک دا.

ئاراستە: کەوابوو مەسەلەی سەرەکی چیە؟ جەماوەری ناڕازی چی بکات؟

کامل احمد: جەماوەری ناڕازی کوردستان دەبێت لە یەک خاڵی جەوهەری تێبگات و بیکات بە بنەمای هەموو داخوازی و ناڕەزایەتی و هاتنەمەیدان و نەبەردەکی چینایەتی خۆی. ئەگەر لەو ڕاستیە گەیشت کە مەسەلەی سەرەکی نە کازمی و نە لاهور و نە پافە و نە مەسرور ...هتد نین. تەنانەت باسکە گوندێیش نیە کە کراوە بە وەردی سەرزمانی هەموو زونا ژنانی بورژوازی و قۆڵەم بەدەستەکانیان، بەکەو باسی سەرەکی ئاویە کە پڕۆلیتاریای کوردستان پێی بڵێ ڕاستیە چینایەتیە بەرێت کە ئەو نە بەشەکە لەو پڕۆژانەی بورژوازی کە بە درێژدان بە ژیانی خۆی تەرحیان دەکات و نە هیچ کات دەتوانێت لێیان سوودمەند بێت. مەسەلەی ئاسەی ئەو قەیرانە ئابووریە قوولەیە کە بورژوازی تێکەوتووە و حەتمەن بەسەر پڕۆلیتاریادا دەیشکێنێتەوە. بورژوازی لە کاتی ئەم ئەزمانە و قووبوونەوەیاندا بە دیان جۆر خۆی دەردەخات و ڕەگەخاتەوە بۆئاوەی لەدەست پڕۆلیتاریا قووتاری بێت. دیان ئەحزابی جۆراوجۆری

تازە دروستدەکەن، ئەحزاب دەچنە پاڵ یەکدی، ئەپۆزیسیۆنی بورژوازی پاڵ بە دەسەاتوو دەدات و سەرانجام هەموو هێزە بورژوازیەکان لە هەوڵی ئەوەدا دەبن کە بەرژەوەندی چینایەتی چینەکەیان بپارێزن و هەمووشیان هەوڵدەدەن لەمەدا بەرامبەر بە کرێکاران و خەڵکی ستەمدیدە یەکدەست و یەکدەنگ و یەک کردارین. وە ئەم جۆگەکەیانە لە کاتی ئازمەدا قووڵتر دەبێتەوە و کێبووڕکێ سەر قازانجەکان و تەنانەت تەرحی چوونەوە بە بۆغداش لە هەمان چوارچێوەی خەڵکخستنەوەی بورژوازیدا دێت.

بە وەتامدانەوە بەم قسەرانە و بە ئەوەی کە خەپیشاندان و ناڕازایەتیەکانی خەڵکی بە خواستی مووچە و هەموو داوا ڕەواکانی تر و بە دەستبەرکردنی ئازادی بیروڕا و ئازادی بڕوا و شەرتی سیاسی و بە بەرهەمێندبوون لە ژیانێکی ئینسانی بتوانێت بە ئامانجی خۆی بگات، پێش هەموو شتێک پێویستە کە پڕۆلیتاریا ڕێزی چینایەتی خۆی جیابکاتەوە. بەرژەوەندیکانیشی وەکو چینێک لە بەرژەوەندی چینە داراکان و بورژوازی جیابکاتەوە. ئەوکات تا ئەو ڕادەیە هەشیار و بە ئاگادەبێت کە پرۆلیتاریا و بورژوازی دوو چینی دژ بەیەکن و دوو ئەلگە و دوو جیهانبینی جیاوازیان هەیە بە دەستاکردن و بەدەستهێنانی کەمەگا. هەرکاتێک ئەم ئاگایی ببێت بە ئاگایی هەموو چینەکە، ئەوکات بورژوازی نێک ناتوانێت سوار شەپۆلی ناڕازایەتی و خەپیشاندان و مانگرتنەکانی ببێت، بەڵکو ملکەچ دەبێت لە بەرانبەر هێزی شۆشگێڕانەی ئەواندا.
خەپیشاندان و ناڕازایەتیەک دەگاتە ئەنجام و پڕۆلیتاریا لە بەرهەمەکەی بەهرەمەند دەبێت کە هەڵقووڵاوی جەرگ لە ئاگایی و یەکگرتن و خەڵکخراوکردنبێت. بە داخەوە ئەم خەپیشاندانانە و هەڵچوون و زوو گەینی هەڵوەکەی بە پڕۆلامارداندا پشوخت بە بە ئامادەیی بە ئەم کارە لە بەئومێدی و بە چارەیی و نەبینینی ئاسۆی ئاینندەوەیە. هەموو جارە پڕۆلامارداندا مافەکی بە ئەملاولای خەپیشاندەرانە، بەڵام کاتی دەستبردن بە ئەم کارە پێویستە بە یەکگرتووبوون و ڕێکخراوبوون و ئاستی ئامادەیی بە پڕۆلامارداندا. بەر لە پڕۆلامارداندا دەبێت حسابی ئەوەمان کردبێت کە ناگەینەوە هەمان دەخی پشوو وە ئەوەی پڕۆلامارمان داوە بووەتە دەستکەوتی چینایەتیمان. ئەمە گەواهی ڕاستووری جەماوەرین، بەڵام ئەم ڕاڤە بونیادەکەی دیار نیە و ئاسەی ڕۆشنی نیە و نەبوونی ئاسۆش بە ئەمەدی یە. تەنانەت قسەکەران و بەشداربووانی خەپیشاندانەکانیش ئەم بە ئومێدیان پڕوە دیارە. بە ئومێدیش تازە لە چی؟ لەوەی کە پێیان وایە نابێت بورژوازی کورد ئاوها بەدەربەستبیت لە بەرامبەر

پڕۆلیتاریای کورد دا و دەبوا چاوەکی لێی بوایە بە ئاوەی بە حساب دوژمنەکانی کورد بە کورد خۆش نەبن. ئەگەر خەڵک ئاگاهیی چینایەتیان هەبێت ئەوا بە هەر ئایدیۆلۆژیەک دە پێ لە قین بێت، خەباتی نابێتە جنودان و ئیهانەکردن و قسەی ناشرین ووتن و خۆخاڵیکردنەوە لە بەرامبەر شاشەی تەلەفزیۆنەکاندا. خەباتی نابێتە بەردەفکە و هەرشی بە بەرنامە بە سەر دەسەڵات و بواردان بە لە خوێنهەڵکێشانی و ئاسان پاشکۆپەکردنی ئەگەر ئاسایەکی هەبێت. ناکرێت خەڵکی وە تەنگ هاتوو هیچ جۆرە ئەڵتەرناتیڤێکیان نەبێت کە بیخەنە جگای ئەم ئەحزابانە و بانگەشەی ووخانی بکەن. گریمان وا ووخانت، خە ئەگەر ئامادەنەبیت و نەزانیت چی لە جگای دادنیت ئەوا بای هەیە دەستوتاقم و جۆوجانەوەری لەمانە خراپتر و ئینسانکوژتر و خوێنمژتر دەسەڵاتبگرنە دەست. هەر هانگاوێک کە دەینێین دەبێت چەند جار بیرمان لێکردبێتەوە و خەمان بە ئامادەکردبێت. تەنها ڕێگا یەکگرتن و خەڵکخستنە بە ئاگاییەکی چینایەتیەوە لە ئاستی کارگا و گەڕەک و هەموو ناوەندە خزمەتگوزاریەکاندا.

ئاراستە: لە کۆتاییدا قسەیەکی ترت هەیە کە بتەوێت بیکەیت؟

کامل احمد: ئەم جوڵانەوەیە و ناڕەزایەتیەکانی ئێستا، پرۆژەی بزووتنەوەیەکی گەورەتر، ئەڵقەیەکە لە ئەڵقەکانی بەشداشگەرکردنی هەڵومەرجێکە ئەگەر پڕۆلیتاریای کوردستان بە هەشمەندی چینایەتیەوە بوانێتە ئەم تەجروبە خوێناویە. هەروەها دەموەت بڵێم کە خواستی مووچە خواستێکی بەرحەق و مافێکی بە ئەملاولای خەڵکە و دەبێت بە بە دواکەوتن و مانگانە و بە تەواوی لە کاتی خۆیدا بدرێت. بە ئەمە پەیوستە هەموو شەوازەکانی ڕێکخراوبوون بگرینە بەر و ئەم خواستە سەرتاسەری و گشتی بکەینەوە و هەموو ناوەندەکان لەیەکگرێبدەینەوە لەسەر ئەم خواستە و نوێنەرانی سەراسەریان هابەری ئەم جۆرە لە خەبات و ناڕەزایەتی بکەن و بیگرنە دەست. نوێنەران یان قسەکەران و پشتیوانی ئەم ناڕەزایەتیانە، بە بە گرێدانەوەی خەباتیان بە ناوەندەکانی کارەوە، ناوەندەکانی کەرتی دەوڵەتی و کەرتی تایبەت، خواستەکانیان دەستبەر نابێت. مەسەلەی سەرەکی ئەوکارەیە لەمەدا. ئەگەر نا، تەجروبەی شکستخواردوو لە کوردستاندا زۆرن و هەتا ئێستا تەنها گەواهی بووە لەسەر ئەوەی کە بورژوازی توانیویەتی ئیحتیوای بکات و بەڵێدابڕێت و تانانێت خواستەکانیشی بگۆڕێت.

09.12.2020

Kamil.ahmed.f@gmail.com

کارەکانی کاریکاتێر لە ڕۆژنامەگەری خولاودا کاری سیاسی -3- هەندرێن خۆشناو

بەشی -3-
هەندرێن خۆشناو

لەوانەیە هەموو ئەوانەی باسکران لەسەر بواری مللانێیە سیاسیە ناوەخۆییەکاندا جێبەجێ بکرێن، بەڵێ بەس نیە، چونکە چەندین شێوەی زۆر گرنگ هەن لە شێوەکانی مللانێی سیاسی، ئەویش شێوە دەرەکییەکانی مللانێیە سیاسیەکانن، لەوانەیە چاکترین نمونەش بارودۆخی وڵاتە عەرەبیەکان بێت بۆ ئەو مللانێیانە، عەرەبەکان لە ناوەڕاستی سەدەی پێشوودا لە مللانێیەکی سیاسی راستەوخۆدان لەگەڵ ئیسرائیلدا، هەر لە سەرەتای ئەو مللانێیەشدا چەکی گاڵتەجاڕیی بە شێوەیەکی فراوان تێیدا بەکارهاتووە، بەڵام لەلایەن ئیسرائیلیەکان و زایۆنیزمی جیهانی زۆر کاریگەرانەتر بەکارهاتووە، ئەگەر بە دیدگایەکی بابەتیانە تەماشای ئەم مللانێیە بکەین، بۆمان دەردەکەوێت کە گۆڕەپانی ئەم مللانێیە تەنیا لە ناوچە عەرەبیەکەدا قەتیس نیە، بەڵکو تێپەڕاندووە بۆ هەموو جیهان، و شێوازێکی تەوەریی وەرگرتووە لە مللانێیە نێودەوڵەتیەکاندا، لەوانەشە لە هەموویان گرنگتر بێت.

بەمجۆرەش پروپاگەندەی بەهێزی زایۆنیزم لە جیهاندا سەرکەوتووبوو لە گۆڕینی وشەی عەرەبی بۆ سیمبولی دواکەوتن و ریسوابوون، ئەگەر نکۆڵیش لەوە نەکرێت کە لەو سەردەمەی ئێستاماندا عەرەب لەسەر تەختی شارستانیەت چوارمەشقی لێی دانەنیشتوون، بەڵام لە کۆتایی پێبلیکانەکەی شارستانیەتیش نین، سەرەڕای ئەوەی کە سەردەمانێکی دوور و درێژ ئامۆژگاری شارستانیەتیان بەرزکردەوە (بەسایەی ئیسلامەوە)، چەندین خشتی گرنگیشیان خستە سەر شارستانیەتی جیهانی و مرۆڤایەتی، ئەوانیش شارستانیەتی یۆنانیان گواستەوە بۆ ئەوروپا، ئەوە بەسە کە

بڕین ئەورپاییەکان لە چەرخە ناوەڕاستەکاندا لە ئاستی پشکەوتنی عەرەبەکاندا نەبوون، لە میانەی شەڕی خاچ پەرستەکاندا ئەوروپاییەکان زۆرکیان لە عەرەبەکان وەرگرت، شتێکی کەمیش لەم زۆرە بێ نمونە پیشەسازی دروستکردنی سابون بوو، کە ئەوروپاییەکان پێی ئاشنا نەبوون، هەتا دوای هەمەتەکانی خاچ پەرەستەکاندا، کاتێك کە جەنگاوەرەکان لە کاتی گەڕانەوەیاندا چەندین پارچە سابونیان بێ خشەویستانیان دەبردەوە، وەك سیمبولێکی پاکوخاوێنی و داوێن پاکی، هەروەها دیاردەی سەرپۆشی کە زۆرجار ژنانی ئاوایییەکان دژی عەرەب (موسڵمان) بەکاریدێنن، بەراورد ناکرێت بە پشتێنەی داوێن پاکی ئەوروپاییەکان، کە لە چاخە ناوەڕاستەکاندا باوبوو، کاتێك جەنگاوەرێك دەچووە شەڕ لەو هەمەتانەدا، ناوەقەدی ژنەکەی بە پشتێنەیەکی دار و پۆست دەبەست، هەتا لە ماوەی دوورکەوتنەوەکەی داوێن پیسی و ناپاکی لێ نەکات، ئەو پشتێنەش بە کلیلێك قفڵ دەدرا، و کلیلەکەی لەگەڵ خۆیدا دەبرد، هەتا دەهاتەوە ئنجا ئەو پشتێنەیە دەکرایەوە، بێننە پێش چاوتان! کاتێك باسی ئەمە دەکەین، تەنیا بۆ بەراوردکردنە لە نێو گەلاندا لە سەردەمێکی مێژووی دیارکراودا، بۆ زیاتر نزیکبوونەوە لە بابەتەکە، ئاماژە بۆ یەنانییەکان دەکەین، کە سەردەمانێك هەگری ئاڵای شارستانیەت بوون، لەم سەردەمەی ئێستاشماندا حاڵیان لە حاڵی وڵاتە عەرەبیەکان زۆر باشتر نیە، ئەدی بۆ بەزەوە تەماشایان دەکرێت، کاتێك وێنەی عەرەبیش دەشێوێنرێت؟.

دروشم و بەدیلی جەماوەری ئاپۆیو چیە؟ .. ئاسۆ کمال

هەموو بەدوای دروشم و بەدیلی جەماوەری ئاپۆیودا دەگەڕێن، بەڵام ئەم دروشم و بەدیلە خۆی لەو هاوار و کردەوە شۆشگێڕانەیدا نیشان داوە کە ئەمڕۆ گەنجان و کرێکار و فەرمانبەر و خانە نشین و خەڵکی کەم دەرامەتی کوردستان لە ناڕەزایەتی و خۆپیشاندانەکانی ئەم چەند هەڤدا کوردستانی داگرتوە. ئەویش دروشمی " نا بەدەستاتێکی ستەمکار، نابە پەڵەمانی کارتۆنی، نابە ئەپۆزسیۆنی ساختە"یە.
دروشمی نا بەدەستاتێکی ستەمکار

خەڵک لە بەرچاوی و هەڕەشەی مەرگ و بەکاری و نەبوونی پێداویستیەکانی ژیاندا بۆ جێ هێڵراوە و هیچ ڕێگایەکی بۆ نەماوەتەوە جگە لە خۆپیشاندان و پڵامارادانی ئەم حکومەتە نەبێ. کەواتە دروشمی ئەمڕۆ لاچونی ئەم حکومەتەی حزبەکانە.
سوتاندنی بارەگای ئەم حزبانە ئەو پەیامەی گەیاندوە کە دوای ٣٠ ساڵ خەڵک بێزاری داوە کە ئەم حکومەتەمان ناوێت و دەبێ لە دەسەڵاتدا لابچێ.
بەدیلی جەماوەری ئاپۆیو دژ بە دامودەزگاکانی ئەم سیستەمە ئابووری و سیاسی و سەربازیەی ئێستای کوردستان و دروستبونی هەزیکی تر لە دژەوەی ئەم سیستەمە دەسەڵاتدارەی ئێستا و دامودەزگا سیاسیەکانی و حزب و پەرلەمانەکەی. ئەو بەدیلەی ئەو بەدوایدا دەگەڕین کە داواکاریەکانمان بە بەدی بێنێ ئەوە تەنیا هەزی جەماوەری خەمانە، نەک هەزیکی سیاسی دژەوەی ئەمە. هەربۆیە ئەم چینە کەم دژامەتانە لە کرێکاران، فەرمانبەران، مامۆستایان و لاوان و خانەنشینان و هتد .. لە تێجروبەی خەمانەوە دەزانین کە دابینکردنی مووچە و خزمەتگوزاری و دامەزراندن و ئازادی سیاسی لە ڕێگای ئەم حزب و پەرلەمان و ئۆپۆزسیۆنەوە دابین نابێ، کەواتە بە ناچاری ئەبێ هەزی ڕیکخراوی خەمان بێتە مەیدان و فشار بهێنێ بۆ دابینکردنی ئەم پێداویستیە سەرەتاییانەی ژیانمان.
ئەمە دەبێ حکومەتێکی سەبەری خەمان دروست بکەین و فشاری بەردەوام بخاتە سەر دەسەڵاتی حزبەکان بۆ نەهێشتنی دەسەڵاتیان بەسەر داهات و ژیان و گوزەرانماندا. ئەمە وەک ئەم دەستە ناڕازیانەی خەڵک لەم سیستەمە ناڕازین. بەدیلی ئەمە بۆ ئەم حکومەت و بڕیوبەربردنە ئەوەیە کە داوای هەڵبژاردنی هەموو بڕیوبەر و بەرپرسانی شار و دامودەزگاکان و وەزیرەکان و سەرەکی حکومەت بکەن و لەم ڕێگەیەوە نوێنەرانی خەیان بخەنە جێگای نوێنەرانی دەسەڵات.

دروشمی نا بە پەرلەمانی کارتۆنی

ئەم دروشمە ئاکامی تێجروبەی شکت خواردوی١٠ ساڵی ڕابردووی خەڵکە لە کوردستان بە ئومێد بەستن بەوەی ئەم پەرلەمانە و ئۆپۆزسیۆن ئەم سیستەمەی بە بگۆڕن. بەڵام دەرکەوت کە مەسەلەکە تەنیا ڕیژەی کورسیەکانی یەکێتی و پارتی نیە، بەڵکو دەورەکە کە پەرلەمان لەم سیستەمە سیاسی وئابووریەی یەکێتی و پارتیدا هەیەتی.ئەم پەرلەمانە خەریکی سازکردنی ئەو یاسایانەیە کە سیاسەتی ئابووری و بڕژەوەندی سیاسی و دەسەڵاتی سەرکوتی ئەم دوو حزبە پۆیستیەتی و هەر حزبێکی تری وەک گۆران و ئیسلامیەکان و نەوەی نوێ تەنها دەتوانن لەژێر سایەی ئەم سیاسەت و یاسایانەدا داوای بەشە خەیان بکەن.

بەدیلی ئەمە بە پەرلەمان لەپرسینەوەی جاموارێ لەم دەسەاتە و دامودەزگاکانی. ئەم هەنگاوانە دەتوانێ بەرەو چاودێری جاموارێ بچێ تاکو لەم هەگایەوە خەک بتوانن لەم دامودەزگایانە بپرسنەوە و فشارێکی بەردەوام بنە لەسەر ئەم حکومەت و دەسەاتە. چاودێری جاموارێ دروشمێکە کە دەتوانێ هەزی ناازی ئەستا لە هەموو دامودەزگا و لە ناو مەیدانکانی ناەزایەتیکاندا کەبکاتەوە و ئاراستەی بکات بەرەو ئەوەی ناەزایەتیکان ێکخراو بکا. دروستکردنی دەستەی چاودێری جاموارێ لە هەموو ئاستێکی لەکاێ لە شار و شارچکەکان و لە فەرمانگە و کارگە و نەخشخانە و خوێندگاکان دەتوانێ حکومەتێکی سەبەر دروست بکا و فشاری بەردەوام بخاتە سەر دەسەات بە جەبەجێکردنی داواکارێکان.

دروشمی نابە ئەپەزسەنی ساختە

ئەمە بە تەجروبە بەمان دەرکەوتوە کە حزبە ئەپەزسینەکانی ئەستا بەشکن لەو سیستەمە سیاسی و ئابوریەی زاەە. ئەگەر لە جیاتی بنەماەە حزبێکی مەدەنی و لە جیاتی وەزیرە حزبیەکان تەکنەکراتەکان حکومەت بەەیوە بەرن هیچ لە بەرنامەی حکومەت و چنیەتی دابەشکردنی موچە و خزمەتگوزارە گشتیەکان ناگەە و هەمووێان لەسەر ئەو بەرنامە نیولیبرالیەی هەژارترکردنی هەژارەکان کەکن و بە کردەوە پیادەیان کردوە لە کاتێکدا بەشێک بوون لە دەسەات یان ئەگەر ببنە بەشێک لەو دەسەاتە. هەرچەن بینیمان کە وەزیرەکانی گەان و ئیسلامیەکان لە پیش یەکەتی و پارتیەوە بوون بە سپاندنی پاشکەوتی موچە.

هەربەیە خەک گەیشتە ئەو جگایەی کە بەدوای بەدیلێکی تردا دەگەە لەدەرەوەی ئەپەزسیەنی بورژوازی و پەرلەمان. ئەمە هەنگاوێکە بەرەو پشەوە لە ناەزایەتیەکانی ئەستا.

ئەپەزسیەنی ەاستەقینەی ئەم هەنگاوەیە کە لە ئەستادا خەکی کرێکار و فەرمانبەر و کەم دەرامەت لە هەموو شونێکدا چاودێربن بەسەر حکومەتی هەرەمەوە و لە هەر دزیەک لە نەوتەدا دەیکا، لەهەر سەرکوتێک لەبەرامبەر خەپیشاندەراندا دەیکا، لەهەر پەژەیەکی کەرتی تایبەت کە لە بودجەی گشتی دەیدزێ، لەهەر نەدان و بەینێکی موچەدا، لە هەر دروستکردنی بەرد و ێکخراوەیەکی جاموارێ بە تەنگ هەچنین و لابردنی بەەیوەبەر و بەەیوەبەری گشتی و وەزیر و کابینەی حکومەت و سەرکی حکومەتدا،دەتوانێ خەی وەک حکومەتی سەبەر خەی نیشان بەدا واتە وەک ئەو دەسەاتەی بەرامبەر بە دامودەزگا فەرمیەکانی حکومەت وەستاوە و هەگری لە دەکا و فشاری دەخاتە سەر تاکێک کە دەتوانێ و ئامادەیە کە ئەم دەسەات وسیستەمە بە

یەکجاری و بەشوەیەکی شەشگەانە بگەن.
ئەمانە هەرکامیان لەگای جیاجیکردنی ئەو دروشمی "نا" یەیە کە بە دەسەات و پەرلەمان و ئەپەزسیۆن بەرزکراوەتەوە و نیشاندانی بونی بەدیل و ئەلتەرناتیڤی جەماوەری ناڕازیە لە بەرامبەر دەسەات و دامودەزگاکانی ئەستادا. بەدیلی سیاسی و ئابوری و ئیداری خەکی کرکار و فەرمانبەر و کەم دەرامەت لەم هەنگاوانەدا دەست پەدەکا کە لە هەموو شونەک دژی ئەو بەرژەوەندی و سیاسەتانەی دەسەات دەوەستنەوە و لەگای پە نادەن کە زیان و بەرژەوەندی ٩٩٪ خەکی کوردستان دەکاتە قوربانی کەکەی سەرمایە و پاوانکردنی دەسەات لای ١٪ کەمەگ. ئەمە لەگای گەینی هاوسەنگی هەزە لە نیوان خەک و دەسەاتدا و دابینکردنی ئەو داواکاریانەمانە کە ٣٠ ساڵە بەووی دەسەاتدا بە کار و موچە و ئازادی بەرزمان کردەتەوە و لەم شەانەی سەر شەقامکاندا کار بە سەپاندنی دەکەین بەسەر دەسەاتدا.

ئاسکمال
٩ دیسەمبەری ٢٠٢٠

شیعر و (دایک و میهرەبانی) .. ناڵە حەسەن

خوەندنەوەیەک بە شیعری (دایکم و دەریا لەیەک دەچن) نووسینی (خولیا حسەن)

دایک / قەسیدەیەکی درەژی بەردەوامە ، هەمیش جوانی و سەز و خەشویستی لەدەژە ، قەسیدەیەکی کراوەیە بە بوون و ناوەکەکی فراوانی گەردوونیەوە ، میهرەبانیش بەهەمان شەوە ، بوونەکی کراوە و ، مانایەک جگە لە جوانی و خەشویستی هەگری هیچ هەما و کەدەکی تر نیە ، تەنها دایک بە خەیی و بوونە گەردوونیەکیەوە ، بەخەیی و دڵ پە لە خەشویستی و پە سەزکیەوە ، دەتوانە لە گڵ وشەی میهرەبانی هاوتەریب بەتەوە ، بە بەوانی من چەمکی میهرەبانی جگە لەدایک ناتوانە ببەتە هەما بە هیچ وشە و کاراکتەرەکی تر .

دایک جگە لە زمانی خۆشەویستی هیچ زمانێکی تر نازانێت ، گریان و تووڕەبوونکان و گرانی و خەمکانیش هەر بە زمانی خۆشەویستی دەردەبڕیت ، دایک ئەو دڤە شیعرییەیە کە ژیان لەنێویدا بە سۆز و ڕەنگاوڕەنگی دەبیندرێ ، هەمن و ئارام ، دوور لە هەموو توندوتیژی و مردنێک ، دەنکی گەردوونی وەک ماڵیکی گەورە بە مرۆڤایەتی .. بڕیە (شیعر و دایک و میهرەبانی) دەبن بە هاوکێشەیەک و یان دەستەواژەیەک کە / هەموو جوانییەکانی دنیا لەنێویاندا کۆدەبێتەوە ، میهرەبانی لەگەڵ دایک بەو هۆزە موگناتیسییەوە بڕیکەوە دەنووسێن وەک ئەوەی / لەبنەڕەتەوە بە یەکتری دروستبووبن . وەک ئەوەی میهرەبانی لەبنەڕەتەوە بوونکی مینەی هەبێت و جگە لەدایک لە هیچ چەمک و ناوێکیتر نزیک نەبێتەوە ، یان هیچ ناو و چەمکێکی تر بە نیوەکەی تری خۆی نەزانێت …! بەم دەستپێکە کورتەمان دەماندەوێت خوێندنەوە بە شیعرێکی (خولیا حسێن) بکەین بەناوی (دایکم و دەریا لەیەک دەچن) . لەسەرەتا دەماندەوێت هەڵوەستەیەک لەسەر ناونیشانەکە بکەین و لەهەمانکات / قسەش لەسەر پەیوەندی نێوان (دایک و دەریا ..!) بکەین . ناونیشانێک پڕ لە ئیستاتیکای شیعری و ناوەڕۆکێکی بەهێز .. یەکێک لەو ناونیشانە شیعرییانەیە کە ، ئەگەر هەموو دڤەکە بە تەنیا دەری ناونیشانەکەبووا ، هەرهەمان ئەوقسانەی لەسەرەوە کردوومە دیسان دەمکردنەوە …! ، ناونیشانێک کە ئەو هێزەی لەگەڵدایە کە هەموو دڤەکە بخاتە ژێر هەژموونی خۆیەوە ، یان جوانییەکانی خۆی پەخش بکات بەسەر تەواوی ووبەری دڤەکەوە ، بەمانایەک لەسەرەتای دەستپێکردنەوە تاکۆتایی دڤەکە تەواو بیرکردنەوەی شاعیری داگیرکردووە ، یان شاعیر نەیتوانیوە تا کۆتایی دڤەکەی لە پەرەزی ئەم ناونیشانە دوورکەوێتەوە .. هێزی ئەم دەستەواژە شیعرییە لەوەدایە / لەکچووانەنی (دایک و دەریا) ..! خولیا بە تەواوی ئاگاییەوە ئەم کارەی کردووە ، وە لەم هەڵبژاردنەی واتە هاوتەریبکردنی (دەریا و دایک) سەرکەوتوو بووە . دەریا وەک دایک / بوونکی فراوان و کراوە و گەردوونی هەیە ، دەریا وەک دایک پاوپڕ لە (جوانی و ئارامی) کە چێژ بە ڕۆحی مرۆڤکان دەبەخشێت ، دەریا یانی ئاو ، ئاو توخمکی سەرەکییە بە ژیان و بوون .. یەکێک لەو چوار توخمە سەرەکییەی کە فەیلەسوفی یۆنانی کۆن (ئیپمادکلیس) فەلسەفەکەی خۆی لەسەریان بنیاد ناوە ئەوانیش (زەوی ، هەوا ، ئاو ، ئاگر) وەکچۆن ئاو توخمکی پەویست و سەرەکییە بۆ بەردەوامی ژیان دایکیش بەهەمانشیوە ، کەواتە هاوکێشەکەی سەرەوە (شیعر ، دایک ، میهرەبانی) ئەستا دەبێتە / (شیعر ، دایک ، میهرەبانی ، دەریا) کە هەرچوار چەمکەکە بوونکی کراوەی گەردوونییان هەیە و هەرچوار چەمکەکە بە هێزکی پتەو بە

ژیانەوە پێویستن ، ئەو هەزەی کە (فرەدریک نیتچە) بانگەشەی بە دەکات و دەیکات بە بنەماتی ژیان و بوون . خولیا لەسەرتای شیعرەکەیدا دەڵێت ،

دەریا و دایکم لە یەک دەچن
کە غەریبیی دایکم دەکەم
دەچمە کەنارەکی دەریا
نیگاکانم نوقمی قوواییەکەی دەکەم
لە جوانی و
لە فراوانی و
لە هەمنی دەریادا
جوانی و
هەمنی و
دە گەورەیی دایکم دەبینم

دایکم و دەریا لەیەک دەچن / ئەوە ناونیشانی شیعرەکەیە ، دەبینین چۆن پرشنگی خەی پەخش کردووە بەسەر هووبەری دەقەکەدا ، (خولیا حسێن) لەرە هەندێک لە سیما و سیفاتە سەرەکییە هاوبەشەکانی نێوان (دایک و دەریا) دەخاتە ڕوو، (جوانی ، فراوانی ، هەمنی) ، لای ئەو دەریا وەک دایک / جوان و فراوان و هەمنە ، بۆیە هەرکاتێک غەریبی دایکی دەکات دەچێتە کەنار دەریایەک ، لەسەر ڕووی ئاوەکە ڕوخساری دایکی دەبینێت ، دەگەورەیی دایکی و جوانی و هەمنی و هەموشتەکی دایکی چونکە ، لای ئەو (دایک و دەریا لەیەک دەچن) . لەگەڵ جووڵەی شەپۆلەکانی دەنگی ئاوەکە گەرانییەکان و قسەکانی دایکی بیر دەکەوێتەوە ، هەمان نەغمە و هەمان ئاوازی پە سۆز و ڕەحمکی گەردوونی پە لە میهر و خۆشەویستی . دوای ئەوە دەڵێت /

بیرکردنەوە لە نهێنیەکانی دەریا
بیرکردنەوەیە لە نهێنیی
عەشقە ئەبەدییەکەی دایکم

بەگومان کە دەچێتە کەنار دەریا ، جوانی و فراوانی هەمنی دەریا دەبینێ ، لەو کاتەیە دایکی بیردەکەوێتەوە و بۆنەو قووڵایی خەیاڵەکانی ڕادەچێت ، هەرچەند بۆنەو خەیاڵەکانی قووڵتر دەبێتەوە و لە نهێنی و سیحری جوانییەکان و سەراسیمەیی دەریا ورد دەبێتەوە ، عەشقە ئەبەدییەکەی دایکی لەلا فراوانتر و سیحراویتر دەبێتەوە ، چونکە نهێنییە ئەفسوونییەکانی دەریا لە نهێنییە عەشقە ئەفسوونییەکەی دایک دەچێت . خولیا لە کەنار دەریا لە وێناکردنی لەگەڵ بیرەوەرییەکانی خەیی و دایکی زێتر بۆنەو خەیاڵەکانیدا ڕادەچێ و زێتر نهێنی و خاڵە هاوبەشەکانی نێوان دایک و دەریا وێنا دەکات و دەڵێت .

دەریا و دایکم
وەکوو یەکن
هەردووکیان
گوڵەگمەی کوکوختی گەلییەکانم دەگرن
کەشیان بە فرمێسکەکانم دەکەنێوە
خەمەکانم لە دڵی خەیاندا هەڵدەگرن و
گرێی نهێنییەکانم لای کەس ناکەنێوە
کە گوڵە لە دەریا دادەگرم
وادەزانم گوڵەم لە (هەدای) خەم گرتووە
لە گۆڵە بیستنی دەنگی شەپۆلەکانی دەریا
قاقای پێکەنینە خۆشەکان
لایلایە بە سۆزەکان
نەغمەی مەقامە حەزینەکان
سۆزی سەردوولکە دە سووتێنەرەکانی دایکمم بیر دێتەوە
خۆشەویستی دایک و بیرکردنەوە لەدایک وایلەدەکات ، بیر لەهەموو شتێکی دەریا بکاتەوە ، لە شتە وردەکانیش بوانێت ، هێندە بە هەستیارییەوە لە ئاوەکە دەڕوانێ و هەموو جووڵەیەک واتادار دەبە و یادەک یان شتێکی دایکی بیردەهێنێتەوە ، لەنێو قووڵایی ئەم بیرکردنەوەدا بە بەرینایی دەریا لەسەر ڕووی ئاوەکە سیمای دایکی دەبینێت ، هەموو ئەو شتە جوانانەی دایکی بیردێتەوە ، کە ئەوشتانە لە دەریاش بەدیدەکات ، بەبێ هیچ بوارێک بە گومان ناهێڵێتەوە بە یەقینێکی گەورەوە دەڵێت ، (دایکم و دەریا وەکو یەکن ..!) ئەمجارە ناڵێت لەیەکدەچن ، دەڵێت وەکو یەکن . دەڵێت / هەردووکیان گوڵە لە گەمەی کوکوختییەکانی خەمەکانم دەگرن ، کەشیان بە فرمێسکەکانم دەکەنێوە ، گرێی نهێنییەکانم لای کەس ناکەنێوە ..! بە هەموولایەکمان ڕوونە کە دایک میهرەبانترین و دڵسۆزترین کەس بە منداڵەکانی ، دڵی دایک شوێنی هەموو خەمێک و نهێنییەکی تیا دەبێتەوە ، دەریاش بەهەمان شێوە ، پڕاوپڕە لەنهێنی ، هەزاران مرۆڤی دڵشکاو بەدەم وەینەوە خەمەکانی بە دەریا باس دەکەن ، هازاران عاشق لە کەنار دەریاکان نهێنی و ڕازی دڵی خۆیان باسدەکەن و هەمووشتێک هەرچییەک لە قووڵایی دەیاندایە باسیدەکەن ، دڵی دەریاش وەک دڵی دایک جێگای هەموو نهێنییەک و زام و ئازارێک دەگرێت ، ئارامترین کەنارە بە مرۆڤە غەمبارەکان و نائومێدەکان و دڵشکاوەکان و تەنانەت بە کەسە کێفساز و دڵخۆشکانیش ، ئەوەتا بە ڕوون و ئاشکرا دەڵێت / کە گوڵە لە دەریا دادەگرم ، وادەزانم گوڵە لە هەدای خەم رادەگرم ، لەگۆڵە بیستنی دەنگی شەپۆلەکانی دەریا ، قاقای پێکەنینە خۆشەکان ، لایلایە بەسۆزەکان ، نەغمە حەزینەکان ،

سەزی سەردوولکە سووتێنەرەکانی دایکمم بیردێتەوە ..! بە هەناوەوەی ئەم هەموو فاکتە لەیەکچووانە ئیتر بوارێک بە گومان نامێنیتەوە دێت (دایکم و دەریا) تەواو وەکو یەکن ، (هەدا) بە دیالێکتی هەولێری یانی (دایە) ، دیارە ئەو بیرکەیەش کە دایکم و دەریا وەکویەکن ، رەهەندکی مەعریفی و زانستی لە پشتە ، چونکە بە پێی (تیۆری پەرەسەندن) ئاو یان دەریا دایکی هەموو بوونەکانە ، ژیان لە ئاوەوە هاتووە . ئەم دەقە لەرەدا جگە لەلایەنی جوانکاری قووڵاییەکی مەعریفیشی هەیە . ئیتر لەسەر ئەم وەکویەکبوونە بەردەوام دەبێت ، تا بە وشیارییەوە بتوانێ ئەو یەقینە لای خوێنەریش دروستبکات بۆیە فاکتی گەورەتر و باسدەکات دێت ،

دەریا وەکوو دایکم
نە پیس دەبێت نە پیر دەبێت
تائەبەد
هەر بە جوانی
دەمێنێتەوە

باس لە بەرائەت و پاکی دایک دەکات ، کە هەیە گومان لە پاکی دایک بکات ، یان مانەوەی دایک وەک بوونێکی ئەبەدی ، لەرە کە دێت نەپیر دەبێت ، مەبەستی تەمەن و شەوەی جەستە نییە ، مەبەستی دایک وەک بوونێکی ئەبەدی و وەک بوونێکی گەردوونی تا ئەبەد لەنەو بوون و یادەوەرییەکان دەمێنێتەوە ، کەس هەیە دوای مردنیش خۆشویستی بە دایکی یەک زێدە کەمبکاتەوە ؟ یان بتوانێ کاریگەری دایکی لەنەو ژیان و یادەوەرییەکانی بسڕیتەوە ، ئەو کەوایە دایک بوونێکی ئەبەدی هەیە و پیرنابێت ، دەریاش وەک دایک وایە نەپیس دەبێت نە پیر دەبێت . من پەموایە خولیا لە باسکردنی سیما و ڕەفتار و ئەدگارەکانی دایک هاوکات بینینی ئەم سیما و ئەدگارانە لە دەریاشدا زەر سەرکەوتوو بووە و قووڵایی و جوانکاری بوونەی بە شیعرەکەی بەخشیوە . لە خیاڵەکانی بەردەوام دەبێت و دێت

دایکم و دەریا
هەردووکیان بینای چاو و
هەناسەی سیەکانممن
عەرشی دڵیان داگیر کردووم
بە ئارامی لە سەر فەرشی ڕەحم نوستوون
هەتا دایە گیان
لە دووری تۆ
لە کەنارەکانی دەریای ئەم نیشتیمانە دەتەقێ
ڕۆژەکانم بەسەر دەبەم
ئەم وەتە هیچ شتێکی لە نیشتمانەکەی خەمان ناچێ

دەریا نەبێ ، وەک عەشقی تۆ و وەک جوانی تۆ قەت نامرێ !
ئیتر تا ئێرە هەوێدارە کتومت ئەوە پێشان بدات کە دایک و دەریا
لەیەکدەچن یان وەکو یەکن .. ئینجا لێرەبەدوا لەنێو هەستی
غەریبیدا و لە کەنار دەریایەک بەنێو قووڵایی خەیاڵە خەمناکەکانی
خەیدا ڵە دەچیت ، لە قووڵایی ناخییەوە هەستەکانی خۆی دەنێتە قسە
و دڵە (دایکم و دەریا هەردووکیان ، بینای چاو و هەناسەی
سیپەکانمن ..) هاوکات وەک خۆشەویستی بە دایکی ئەو خۆشەویستییەش
بە دەریا دەردەبڕێت ، تا ئەندازەی بینای چاو و هەناسەی سیپەکان ،
چونکە (دەریا و دایک) لای ئەو وەکویەکن ، بۆیە هەردووک عەرشی
دڵیان داگیرکردووە و بە ئارامی لەسەر فەرشی ڕەحمی نووستوون ،
شیعرێکی ناسک و دەستواژە و وشەی شیعری چڕبەخش ، ناسک و جوان
وەک ناسکی و جوانییەکانی دایک و دەریا .. یان لەنێو خەیاڵەکان و
هەستەکانی قسە لەگەڵ دایکی دەکات و دڵێت / هەر دایە گیان ، لە
دووری تۆ ، لە کەنارەکانی دەریای ئێم نیشتیمانە دڵتەڕ ،
ڕۆژەکانم بەسەر دەبەم ، ئێم وەاتە هیچ شتێکی لە نیشتیمانەکەی
خەمان ناچێ دەریا نەبێ / وەک عەشقی تۆ وەک جوانی تۆ قەت نامرێ
..! هەرچەندە شاعیر لە وەاتێکی جوان و ڕەنگین دەژی و وەاتێک کە
هەموو شتەکانی جیاوازە لە نیشتیمانەکەی خۆی کە ، هیچ شتێکی لە
نیشتیمانەکەی خۆی ناچێت ، سروشتێکی جیا و کلتوورێکی جیا و هەموو
شتێکی جیا تەنها دەریا نەبێ ، چونکە دەریا و دایکی لەیەکدەچن یان
وەکو یەکن ، دەریا وەکو عەشقی دایک هەمیشە جوانە و هەرگیزیش
پیرنابێ . دوای ئەوە هەندە وەسف و دیمەنی شیعری ناوازە و
نایابمان بە وەنەدەکات و دڵێت ..
کە تیشکی خۆر ئاوەزانی دەریا دەبێ
ئەوە تیشکی خەندەکانی دایکمە
لەنێو ڕەحمی ئەو و
لە نێو چاوەکانی مندا
دەشنێتەوە
لەو ساتەدا
دەم هەشووی خەندە دەگرێ
ڕەحم قاقا پێدەکەنێ
چاوەکانم هەرچی تیشکی دەریا هەیە دیان مژێ
کە لە شینی ئوخسارێ ڕووناکی دەریا قووڵ دەبمەوە
بە هەستێکی شاعیرانە و بە چاوێکی وردبینەوە لە دەریا دەڕوانە ،
لەو دەمەی تیشکی خۆر ئاوەزانی دەریا دەبێ ، ئەو دیمەنە بەراورد
دەکات بە دڕوشانەوەی خەندەکانی دایکی کە لەنیو چاوەکانی
دەردەکەون یان / تیشکی خۆرتاوی خەندەکانی دایکی لەنێو چاوەکانی

دشنەوە ، لەوساتەدا هەندە دەخەش و کەیفساز دەبە تا ئەندازەی ئاوەی ، دەی هەشووی خەندە دەگرەت و ەەحی قاقا پەدەکەنەت ..! دیمەنەک جوان و هەستەکی پاکوبگەرد ، ئیتر لەودەمەدا لەتاو دروشانەوەی خەری خەندەکانی دایکی ، چاوەکانی هەرچی تیشکی دەریا هەیە هەدەمژن و ئاوەزانی قووڵایی شینەتی ەوخساری دەریا دەبن . لەکەتایی ئەم شیعرە و لەگەە هەموو تەنگژەکانی غوربەت و دووری و تەنیایی و بیرکردنی دایک ، هەست بەئارامییەک دەکات وەک ئاوەی گەیشتبەتە کەناری ئارامی و بە دەخەشییەوە دەەەت ،

هەندە دەخەش و هەندە ئارام و
منداڵ دەبمەوە
وادەزانم لە ژێر ئاسمانی چارەکە شینە
ئەفسوونایەکەی دایکم
خەم شاردەتەوە
نە عەشق دەمسووتێنە
نە خەشویستی ئازارم دەدا
نە خەم زەفەرم پە دەبا
نە شەکەتی پەم دەزانە
نە تەمەن لەگەە خەی دەمبا
نە دەەان تەکم دەشکێنە
نە غوربەتیش دەمگرێنە ..!

دوای ئاوەی تەر لە بەرینایی دەریا و جوانییەکان و نهێنیەکان و دیمەنە دەگەشەکان دەەوانە و هاوکات تەر لە ەوخساری دایکی و بەسەرکردنەوەی یادەوەرییە شیرینەکان ، ئیتر دەخەشییەک جەستە و ەەح و خەیاڵ و بیرکردنەوەکانی دادەپەشی دەەەت / هەندە دەخەش و هەندە ئارام و منداڵ دەبمەوە ، (وا دەزانم لەژێر ئاسمانی چارەگە شینە ، ئەفسوونایییەکەی دایکم . خەم شاردەتەوە ..!) ، بە بەوای من ئەو دەرە شیعرە یەکەکە لە هەرە دەستەواژە جوانەکان و قووەکانی ئەو دەقە شیعرییە ، کە جوانییەکی بەوێنەی بەرجەستە کردووە لە هەماکردنی ئاسمان بە چارەگە شینەکەی دایکی ، تا بەی لەکچووانەکی شیعری و نایابە ، لە کەنار دەریا دانیشتووە لەژێر ئاسمانەکی شینی بەگەرد ، وا هەستەکات لەژێر چارەکە شینە ئەفسوونایییەکەی دایکییەتی ، بەیە دەخەش و وادەزاەت گەیشتەتە کەناری ئارامی ، چونکە باوەشی دایک و خەشاردنەوە لەژێر چارەگەی دایک ئارامترین شوێن و پەناگەیە ، هەربەیە لەو شوێنە ئارامە (نە عەشق دەیسووتێنە ، نە خەشویستی ئازاری دەدا ، نە خەم زەفەری پەدەبا ، نە شەکەتی پەیدەزانە ، نە تەمەن لەگەە خەیدا دەیبا ، نە دەەان تەکی دەشکێنە ، وە نە غوربەتیش دەیگرێنە ..!) ، کەتاییەک

و نەخشادنی دیمەنێکی ئارام و پە ئیستاتیکا و چێژ . کە لەسەرەتای شیعرەکەوە تا کۆتایی / لە ئەنجامی بەرجەستەکردنی جوانی ، چێژ و ئارامی بە هەستی خوێنەر دەبەخشێت . ئەوەی زەرگرینگ و جێگەی هەڵوەستە لەسەرکردنە لەم دەقەدا کە ، هاوکێشەیەک بەرجەستە دەکات لە نێوان چەمکەکانی (شیعر / دایک / میهرەبانی / دەریا) ، ئەم چوار چەمکە بە بوونێکی کراوەو گەردوونی تەکاوبوون و ئاوێزانییەکی تۆندوتۆڵ لەنێوانیاندا دەنەخشێنێ ، وەک چوار توخمە سەرەکییەکەی (ئیپمادەکلیس)ی فەیلەسوف ، ئاوانیش (زەوی / هەوا / ئاو / ئاگر) . گرینگ و پەیوستن بە ژیان و گەردوون . (شیعر و دایک و میهرەبانی و دەریا) دەبەتە هاوکێشەیەک کە لەو توخمە سەرەکییانە پێکهاتوون کە / ژیان و مرۆڤایەتی بەبێ ئەم چەمک و توخمانە تەنانەت گەردوونیش مانایەکی نابێت ، ئەمش کاکڵە و ناوەڕۆکی ئەم شیعرەیە ، من دەستخەشانەی گەرم لە خولیا دەکەم ، بە دنیاییەوە دەڵێم شیعری (دایکم و دەریا لەیەک دەچن) ، یەکەکە لەو شیعرە ناسک و نایابانەی کە بە (گەورەیی و میهرەبانی و جوانی دایک) نووسرابێت ، هەندە بەسە کە (خولیا حسێن) شاعیرەکە خاوەن ئەزموونێکی دوور ودرێژ لەگەڵ شیعر بێت ، ئەزموونێکی (پڕشوبەاو) ، وا پەیوست دەکات ، خەی کەکاتەوە و گرینگی زیتر بە تواناکانی خەی بدات بەرامبەر بە شیعر ، چونکە داهێنان پێسەیەکی لەخۆا و عەفەوی نییە بەڵکو ، ئاگایی و وشیاری و مەعریفەیەکی قووڵی دەوێت .. لەکۆتایی دێم / سەاو لە میهرەبانی دایک ، سەاو لە جوانی دەریا ، سەاو لە شیعر و داهێنان …!

دیسەمبەری ۲۰۲۰

سەرچاوە :
شیعری (دایکم و دەریا لەیەک دەچن) نووسینی / (خولیا حسێن)

یەکەمین دیداری شاعیرەکی مەزن .. سەردار جاف

لەڕوە دوای چل رۆژ بە سەر ئەغرکردنی یەکجارەکی شاعیری پایە بەرز و هەمیشە لە یاد و هزرمان جێلالی مەلەکشا چەپکە گوڵی ڕەز و وەفا و

خۆشەویستیم بە ڕۆح و قەڵەمی پاک و جوان و بوێری، و سەری ڕێزیشم لە ئاست گەکەی بە قەدر دادنەوێنم. پەم وابێ هاوینی ١٩٩٩ بوو ئێوارانێک بەهاز د. عومەر نوردینی لە یانەی مامۆستایان لە هەولێری پایتەخت داوەتکی بە چەند برادەرێک ساز کرد بوو، بەندێش یەکێک بووم لەو سێ و چوار کەسەی داوەتی کرد بوون، تازە بە تازە دانیشتبووین حەمە جافی شاعیر.....
بە دکتەر نوردینی گوت: ئەوێش کاک جەلالی مەلەکشایە بە تەنیایە، شاعیرێکی هەست ناسک خاوەن قەڵەمێکی ناوازە لەم غوربەتە بە تەنیایە پەتان چنە بانگشتی لای خەمانی بکەین .
بە ڕاستی هەم دکتەر هەمیش ئەمە زەرمان پێخۆش بوو، کاک حەمە جاف چوو بە لای و لە گەڵ خۆی و پێکەوە هاتن و لە گەڵ یەکدی ناسینی هەموو برادەران و گەیشتە ئاستی بەندە هەوەستەیەکی کرد و.....
وتی : ئەوە سەردار جافی شاعیر و نوسەر ..
گوتم : ئەرێ .
گوتی : خۆشحالم پێشتر هەم نوسینتانم خوێندۆتەوە، هەمیش سووکە شەکم لە سەر کردوون.
گوتم : زەر خۆشحالم کەسێکی وەک جەنابتان نوسینم بخوێننەوە جا چ جای بگاتە بەرگری کردن، بە ڕاستی قەرزار بارتان کردم ، دەکرێ بزانم بەرگری کردن و سووکە شەکە چۆن بووە.
گوتی : ماوەیەک بەر لە ئێستا نوسینێکی جوانتان لە لاپەڕەی یەکەمی ئەدەب و هونەری برایەتی بەاوببەوە، ڕۆژە لای کاک حوسێینی یەزدان پەنا بووم، ئەو گوتی :{ تەماشا فەان کەس چی نوسیووە و بەاو کراوەتەوە}، منیش گوتم ئەو کەسەی باسی دەکەی هەرگیزاو هەرگیز ناتوانێت شتی وا بنوسە، ئیدی لە من قسەیەک و لەو قسەیەک مشت و مەکمان بە دروست بوو، بەو جۆرە بوو بەرگریم لە ڕاستی کرد نەک تە، جونکی نە ناسیوتم نە زانیوم کێی، ئێستا وا بە خزمەتتان دەگەم.
زەر زەر کەیف خۆش بووم کەسێکی وەک جەلالی مەلەکشا بەرگریم لە بکات، ڕەک هەستامە سەر پێ و سوپاسم کرد و دەستم بە سینگەوە بە گرت . ئەوە یەکەمین ناسین و دیداری من و ڕەوانشاد جولالی مەلەکشا بوو ، دروود و سەاو لە ڕەهی پاک و پێوولەیی ئەم شاعیرە قەدر گرانە ..... حەیف و جەغار زوو جێی هەشتین ..... لەم یادەدا ئەو دەقە شیعرە جارێکی دی پێشکێشی ڕەهی نەسیم ئاسای دەکەم .....

جەلالی مەلەکشا

لە بروسکەی هەورەکانەوە،
چەخماخەی شین بارانت دە
دەنک دەنک وشەی شیعرت

هەناسەی پڕ، ڕۆژانە ختوکە دەدا
لە پریاسکەی ئەندێشەوە
لە هەولێرە ئەوارانەک
بە دەم پەکی درەختەوە ،
گڵاڵەزانی پاییزی لە بەر دەکا
تە هەر نها لەو دیو باخچەکانی سەینەوەی غوربەت
مژ لە جگەرەی خەم دەدەی
ئەمستاکە گولە بەرۆژەی بە دەم مانگەشەوەوە
قەف قەف دووکەڵی نەرگەلەت
بە هەناسەی خەیاڵدانی خاوما دەدەی
بیرە هاروهاجەکانم
لە ڕەقتاڵەیی و قوڵایی دییەکانتا
چەپکە شەونم بە سەر سپەدەی پڕە گوڵی شیعرتا
دەبارێنە
ئەمشەو بووی بە
خەونی خەشخەش، لە دەرگای پەکەنینمت دا
کەسی هەشتا هەروەک جاران
بە ئاسپایی دەنگت تەکەڵە هارمەنی لاساریم دەبوو
دیسان پەکەوا ڕۆژی تاران، لەرە و تەواو سەنگەرەکەت
ئیدی شەوم بە نامرێنە
٩- ٥ – ٢٠١٧

ئەمانیا
٠٩ _ ١٢_ ٢٠٢٠

ئازادی لە ژێر پێستانی سەربازی و چاکسازیدا .. ئەحمەد رەجەب

ئازادی وشەیەکی جوانەو لەپێناو وەدەستهێنانی گەلان لە سەرانسەری دنیا هەوڵ ئەدەن پێی بگەن و لە پێناویدا خۆیان بەکوشت ئەدەن و هێزە چەپەکان و شیوعییەکان لە ریزی پێشەوەن و بەبێ وچان تیئەکۆشن بۆ گەیشتن بە ئازادی و ئەو تەکشانە لە گەڵ دادپەروەری و یەکسانی

گرێ ئەدەن لە پێناو بەختەوەری مرۆڤ و ژیانێکی باشترو هەروا ئازادکردنی مرۆڤایەتی لە ستەمی چینایەتی و کێت و بەندو نەریتە دوواکەوتوەکان.
ئازادی بیرورا مافێکی سرشتی مرۆڤە بەام زرجار لەلایەن دەسەاتدارانەوە ئەو مافە پشێل ئەکرێت بێ نمونە حکومەتی کوردستان پرۆژەیەکی بەناو چاکسازی دا بە پەرلەمانی کوردستان و لە بەر ئەوەی زربەی خاەکانی لە گەێ بەرژەوەندی تایبەتی پەرلەمانتاران بوو هەر زوو پەسەند کرا ئەمە لەلایەك لە لایەکی تردەوە لە ژر سبەری هەمان چاکسازیدا ئەوەی دەم بکاتەوەو داوای مافی رەوای خی بکات دەمی دائەخەن و رەوانەی زیندان ئەکرێت و گرتن و زیندانیکردنی مامستاو فەرمانبەرو چالاکەوانانی مەدنی لە دهك و هەولرو سلمانی نموونەی زەق و لە بەرچاون.
لە سیبەری ئازادی و چاکسازیدا پستای پشمەرکەو ئاسایش بەکارهێنرا بێ شەق لە ناوچاوانی خێپیشاندەران و کپکردنی دەنگیان و،باشترین نموونەش لدانی پەرلەمانتاران و یەکێکیان (شیرین ئەمین) بوو، ئەو جارە رەفتارانەش کپی رژمە خونرژەکەی دیکتاتر سەدام حوسەن و حزبی بەعسی عەرەبییەو بێ تقاندنی ئەوانەی داوای موچەو مافی رەوای خیان ئەکەن.
ماوەی سانك زیاترە لە بەغدای پایتەخت و سەرانسەری زوربەی شارەکانی عراق راپەرین دەستیپکردووەو حکومەت و حزبە شیعەکانی تایفەگەری و پشکپشکنەی دەسەات وحکومەتی عراق سەریان لشواوەو لە گرتن و تهدان و کوشتن نەبت هیچیان پناکرت و ناتوانن لەو دخە قوتاریان بت.
ماوەیەکە خەکی کوردستان بەرامبەر بە رەفتارو شوەی بەریوەچوونی کاروباری حکومەت رق و کینەیان پەنگ ئەخوانەوەو زر وەستان بێ دزینەوەی چارەسەری گیروگرفت وکشەکانیان بەام حکومەت هیچی پنەکرا بێیە خەك لە شارەکان دەستیانکردبە خپیشاندان و، هزەکانی پلیس و ئاسایش دەستیان کرد بە لدان و گرتن وتهدان ئەوەش ئەبتە هی بوری و چاوقایمی و خراگری خپیشاندەران و لەمرێ بە دوواوە قەت ناترسن و ناپرینگنەوەو ئامادەن خونی خیان ببەخشن.
بە ناوی ئازادی و چاکسازی بەرپرسە باکانی حکومەت ئارەزوومەندانە تومەت باوئەکەنەوەو بە خپیشندەران ئەن ئەو کەسانەی پلان و ئاژاوە بێ تکدانی ئاسایش و ئارامی و سەقامگیری هەرم دروسئەکەن و هەروا ئەن یاسا سەروەرەو رگە بە کەسیان نادات بەپێ فەرمانی دادگا ئەگرت و مامەیان لە گەدا ئەکرت و، قەوانەی یاسا سەروەرە تا ئستا نەیتوانیوە بێ جارکیش

بەرپرسێکی باڵا لە دزو گەندلکاران سزا بدات.
کۆشتن و خونرشتن لە هەرێمی کوردستان درێژەی هەیەو بە پێی میدیاو و تەلەفزیۆن و سەتەلایەتەکانی خودی دەسەڵات ئاماژە بە گیراو و کۆژران ئەکرێت ودیارە حکومەت سورە لە سەر کوشتنی خێپیشاندەران بە بیانووی هیچ و پوچ و بێ بنەماو بێ تێقاندنی خەڵکی راپەریوی شارەکانی هەرێم لێژنەی باڵای ئەمنی هەرێمی کوردستان لە بەیاننامەیەکدا بە راشکاوی ئەڵێت : هێزە ئەمنیەکان (دەستکراوە ئەبن کە ئەرکی خێیان جێبەجێ بکەن) ، واتا بێیان هەیە خەڵك بکوژن.
بەناوی ئازادی و چاکسازی حکومەت نانی خەڵکی بریوەو موچە نێیە، خزمەتگوزاری وژیانی شایستە نێیەو سەرکی هەرێمی کوردستان جەخت لە تێپەراندنی ئەو دۆخە داراییە سەختە ئەکات بەڵام بەبێ ئەوەی رێگەچارەیەك بدۆزێتەوەو، بە بێچوونی چاودێران حکومەتی هەرێم تا بینەقاقەی تێیچەقیوەو ناتوانێت خۆ رزگار بکات و، حکومەت بە هێی رێککەوتنی بەخشینی نەوتی کوردستان بێ ماوەی ـــ 50 ـــ بە تورکیا کۆتایەو ئیفلیج بووەو ناتوانێت لە گەڵ حکومەتی ناوەند (فیدراڵ) هیچ بکات چونکە ناتوانێت رۆژانە ـ 250 ـ هەزار بەرمیل بدانە کۆمپانیای سۆمۆ.
بە پێی ئازادییەکەی هەرێمی کوردستان ئەوەی داوای موچەو مافی خێی بکات بێ زیندان، چالاکەوانی مەدەنی و رۆژنامەوانانی داکۆکیکەر لەو مافە رەوایانە بێ زیندان و، هەر کەناڵ و تەلەفزیۆنێك باسی نان و قوتی خەڵك بکات دەنگی کپ بکەن و دەرگاکانی دابخەن و ، خێپیشاندەران بچنەوە ماڵەکانیان و دابنیشن تا حکومەت بیریان لێ ئەکاتەوەو، ئەوبیکردنەوەش لە بەر بێ پارەی مەحاڵە.
عەنتریات و تۆندوتیژی و ئەقلییەتی تێکەڵە سەندنەوە بسوودەو ئەنجامەکانی لە سەر کۆمەگاو هاوڵاتیان خراپ و نگەتیڤ ئەبێت و بە پێچەوانەش ملکەچی بێ داخوازییەکانی خێپیشاندران کاردانەوەی پاش و پێزەتیڤی ئەبێت و، لێردا پیویستە داوا بکەین بێ بەربوون و ئازادکردنی دەستبەجێی هەموو گیراوەگان و بیرکردنەوە بێ هەوەشاندنەوەی رێککەوتنی پر لە شەرمەزاری نەوت لە گەڵ تورکیاداو دادگاییکردنی ئەو کەسانە بوونەتە باسی نانبرینی هاوڵاتیان. ئەگەر حکومەت گوێ لە خەڵك نەگرێت دۆخەکە دژوارو ئاڵۆزتر ئەبێت.

8/12/2020

با پسکیت بخۆن ! .. ئەبدوڵا سالح

لەدوور وبڕی ساڵەکانی 1789 کاتێک بە (ماری ئانتوانێت) هاوسەری لویسی شانزە پاشای فەرەنسا دەڵێن خەڵک برسیە و نان نیە بیخۆا ، دڵڵە دەی با پسکیت بخۆن ! (Qu’ils mangent de la brioche) ئەم دەستەواژەیە تا ئەمڕۆش بەکار دەهێنرێ بۆ جۆرێک لە حوکمڕانی کە لە ئاقار بەدەرەتانی وەژاری خەڵک دا شانخاڵی بکاتەوە و بەدەربەست بێ .
ئەم ووتەیەم کاتێک هاتەوە بیر، کە گوێم لە قسەکانی مەسرور بارزانی سەرۆکی حکومەتی کوردستان دێگرت ئەمڕۆ چوارشەممە 2020-12-9 لە کۆنگرەیەکی ڕۆژنامەوانیدا کاتێک دەیگوت : ((کێشەی ئەمە کێشەی خاکە !!))
فریودان وبڵاوەدابردنیش ئەندازە و بواری خۆی هەیە، ئەم قسەیە ئۆگەر لە ٢٠١٣ و ٢٠١٤ بگوترایە ڕەنگبا بچوبایە بۆگوێ بشێک لە گوێگرانی ، بەڵام پاش نزیک بە ٣٠ ساڵ لە حوکمڕانی شکستخواردو ، پاش ٣٠ ساڵ لە تاڵان وبڕۆ، پاش ٣٠ ساڵ لە برسیکردنی زەرینەی خەڵکی کوردستان و لەبڕامبەریشدا هەڵقینی سەدان ملیاردەر وهەزاران ملیۆنەری شەریک لەگەڵ حزب وبنەماڵە، پاش دەمکوتکردنی بائاشکرای دەنگی ئازاد و ڕاپەڕکەدانی هەزاران ئازادیخواز بە زیندانێ ئاشکرا و نهێنیەکان ، بەجۆرێک کە تەنانەت عەلی تەتەری پارێزگاری دهۆک بەئاشکرا ولە سەر تەلەفزیۆنەکەی خۆیان (ئەوداو) لەم شەوانە بە ناچاری دانی نا بە گرتنی ٥٠ کەس لەخۆپیشاندەرانی چەند مانگ لەمەو پێشی شاری دهۆک، کە پێشتر بەسەر وشوێن کرابوون، بەتەمەتی داوای موچەکانیان .
ئەوە باسی خاکێک دەکەن کەدەستان پێی ڕاناگا، دەی فەرمون باسی ئەوخاکەمان بۆ بکەن کە لەژێردەستاندایە، ئەو خاکەی هەرچی لەسەریەتی و لەژێریەتی چی لێهاتوە ؟ ئاخۆ خەڵکی کوردستان چ خەبەر وخۆشیەکیان لە خاکی ژێردەستەاتی ئەوە دیوە تا رووبان بکەنە ئەوەی لە ژێر دەستەاتتاندا نیە ؟! تازە دەتانەوێ یاری بە ئیحساساتی خەڵک بکەن بەوەی کێشەی | ئەمە| کێشەی خاکە!؟ مەبەستی ئەو جۆرە لە پەیام ئەوەیە: واز لە سکی برسی بێنن جارە خاکمان داگیر کراوە !! خاک بخۆن لەبری نان !!
ئەمجا نۆرەی باڵۆڕەی | دەستی دۆرکی دێت | !! و دڵڵە: لەناو خۆپیشاندەراندا دەستی دۆرکی هەیە ومەبەستێتی ئەم قسەیە

تکدا !! ئەم بالەرە سواوە هەموو دیکتاتۆرکان پەنای بە دەبەن کاتێک شاخاوی پەلاماری خۆشک توشی دەبێت،اوکە وەنگ زەردیان دەکا، قەوانکە هیچ گرامافۆنێک نایخوێنێتەوە .
ئەمجا هەموتان ، سەران وسەرکردەکانی دەسەلات باسی تونددوو تیژی دەکەن ! سەیرە ، ئەوە کە تەنانەت نای ووشکی سەر سفرەی هەژارانیشتان بەبێ وا نەبیبنی و ئەویشتان دزی! باسی تونددوو تیژی دەکەن ، تونددو تیژی تەنیا پەلاماری مقەت حزبیەکان نیە کە بەرنامەی برسیکردنی خەڵکیان تەدا دادەڕژێ ، مەگەر سکهەڵگوشین لەسایەی دەسەڵاتکەی ئەوەدا تونددوو تیژی نیە؟، مەگەر گیرفانی بەتاڵی سەدان هەزار گەنج و بێکار کردنیان و ناچارکردنیان بە گرتنەبەری ڕێگای مەرگ ونەمان توندو تیژی نیە ؟ مەگەر گیانسپاردن لە چاوەڕوانی چارەسەریدا لە نەخۆشخانەکان توندو تیژی نیە ؟ مەگەر دەستگرتن بەسەر موچەی شایستەی فەرمانبەرێکی خانەنشین کە هەموو تەمەنی خەی لە خزمەتکردندا بەسەر بردوە وئێستا نان نیە بیخوا تونددوتیژی نیە ؟ ئەمە مشتێک بوو لە خەروارێک .
ئەم دەسەڵاتەی ئەوە دەمێکە سەلماندویەتی کە تەنانەت لەیزبەندی فاشیلترین دەسەڵاتکانی دنیاش جێگەی نابێتەوە ، هەر بۆیە دەبە بەوا و خەڵکی کوردستان لەو ئەزمونە شکستخواردوەی ئەوە ئەوەندە دەرسیان وەرگرتوە کە بتوانن دەسەڵاتێکی شایستە بەخۆیان دامەزرێنن کە ئازادی ویەکسانی وژیانێکی بەختەوەریان بە دەستبەر بکا .

٢٠٢٠ – ١٢ – ٩

ئەمانی "بووکی جوولەکە" وەک ئەمانێکی مێژویی .. یوسف محەمەد بەرزنجی

ڕەمان لەم سانەی دوایدا لەنەو ئەدەبیی کوردیدا بەتایبەت بڕوەکی زۆری پەیدا کردووەو خوێنەری زۆری لە ئامێزی گەرم و گوێی خۆیدا کۆکردەتەوە، لە ئێستا خوێنەری زۆری هەیە، دەڵاقەکانی نەو ئەمان بەرفراوانە خوێنەرزەرجار لەنەوکایە جەربەجەرەکانیدا وون و

سەرسام دەبێت و زەرئازارو خەمی خۆیی تێدا دەدۆزێتەوە، بە خوێندنەوەی هەمان زەرەك لە ئازارو خەمکانی کەم دەبێنەوە، لەمەدا هەمانی کوردی قامك لە سەرزەرەك لە ئازارو شتێ شارەوکانی نێو گەلی کوردو کەمێنەتەوە هاوبەشکان لەمژوو کلتوورو دابوو نەریتێ مژووییەکاندا دادەنێت، هەنگێ زەرجار هەمان بتوانێت وەك ژانەرێکی ئەدەبیی بچێتە نێو مژوویی گەل و میللەتانەوە بەجوانی و کاریگەر کارلێ سەر ئەومژووە هاوبەشە بکات و تەوەرە شاراوەو گومناوەکانی لەدوو تەوەی خۆیدا بنووسێتەوەو زنجیرە وونبووەکانی پێکەوە ببەستێتەوەو بە نەوەکانی ئاشنا بکات.. بۆیە هەمان لەمەدا ژانەرێکی گرنگ و بەکەڵك و پێویستە کە لە ئازارو خەم و مژوویی هاوبەش و پێکەوژیانی گەلە هاوبەشکانی ئەم دەڤەرە بدوێت و لایەنە شارەوکان بهێنێتە پێشەوەو وەك مژوویی هاستەقینە لەنێو خۆیدا جێگایان بەبکاتەوە، دوور لە هەر هەق و قینەو شەواندنێکی ئەتنی وتایەفی و هەگەزی... هەمانی بووکی جوولەکە... مژوویی ونبووی عەراق، نووسینیی یودیت نیورینگ، وەرگەهانی بە کوردی، میران ئەبراهام، 528 لاپەڕەیی نیو ئەی فەڕە، بەسەر چواردە ناونیشانی سەرەکی و چەنین بەشی لاوەکیدا دابەشکراوە، ساڵی 2020 لەلایەن ناوەندی هەشنبیری و هونەری ئەندەشەوە بڵاوکراوەتەوە، هەمانەکە باس لە ئازارو خەم و مژوویی جولەکەکان لە عەراق و زەرەك لە کارەکتەری نێو هەوداو کارەساتەکانی عەراق و جووەکان وەك مژوو دەکات، هەوداوی نێو هەمانەکە لە پەنجەن و سڵەمانی و موسڵ و قوش و بەغداو ... بەگشتی هەویی داوەو دەدوێت، هەخنەو وردەکاری و بەشەك لەمژوویی جولەکەو پێوەندییەکانیان بە کوردو تورکمان و عەرەب و.. باری ئابووری و دابوو نەریت و کلتوورو... وەك مژوویی" جوو" ی لەکوردستان و عەراق بەگشتیی لە هەمانەکەو پەوختەو کاکەَی هەمانەکەدا باس کردووە.

مژوویەکی پەرتەواز:

مژوویی جوو لەجیهاندا بەگشتیی مژوویەکی پەرتەوازەیە، هەریەك بەجۆرەك بە سەر دەوەتاندا دابەش بوون، جووەکان وەك گەلەکی پەرتەوازە وەنا کراون و هەن،ئەوان بەنەو یادو کلتوورو دابوو نەریت و گەلەك شتی شاراوەو نادیاری تایبەت بەخۆیانیان هەیە، مەزهەبکەیان زەرکاریگەری و گرنگی لە سەرئەوان داناوە، دەتوانین وەنای ئەوان لەنەو مژوودا بە مژوویەکی هاوبەش لەناو گەلاندا بکەین، تەنانەت لە خەرهەات و کوردستان "جووەکان بە هاوبەشیی لە گەڵ کوردو عەرەب و فارس و... ژیاون و مژوویەکی دوورو درێژوو کاریگەریان هەیە، لە هووکاری ئابووری و کەمەایەتی و... هاوبەشن

لەگەڵ گەلانی ناوچەکەو جیهان، لە هەمانی بووکی جوولەکەدا، ئەوەژووە کاریگەرو هاوبەشە بەجوانی لەدۆڕەکەو عەراقدا پیشان دراوە، لە کاتی خوێندنەوەدا لەنێو مژوویەکی شاراو کاریگەردا خوێنەر ووەن دەبەت و حەزدەکەین شوێن، هەوداو کارەسات و مژووی گەلی "جوو"ە کان بزانین و لە هەگوێشەو مژووەکە ئاگادارببین، لەم هەمانەدا وەك مژوو ئازارو خەم و ستەمی گەلانی ناوچەکە لە سەر جووەکان و کەسایەتیان کەمزهەب کاریگەری لەسەر خەلکی دۆڕەکە داناوە وەنا کراوە، ئەوانی وەك ستەم لێکراو مزلوم پیشان دراوە، لە کاتی خوێندنەوەی هەمانەکەو پەشتر چەندین کتێبم دەربارەی هەڵەکەستی جووەکان لە لایەن نازیەکانی ئەڵمان و چەندین بابەتیی دیکەم لە سەر گەلی"جوو" بە شارازا بوون لەکەلتوورو دابوونەریت و مژووە ئاشکراو شارەوەکانیان خوێندەوە، ئەم هەمانە زیاتر بەرچاو هەوونی لە سەر جووەکانی کوردستان و عەراق و کەشەو مەسەلەکانیان خستە بەردیدەمان، کەچی جووەکان و هەکاری کەچیان بە سەرخاکی فەلەستین و گروپە جووە پارتی زانکان و دامەزراندنی دەوەتی جووەکانی بە جوانی وەك مژوو باسکردووەو کارەسات و هەوداو گروپ و کوشت و کوشتارەکانی لەعەراق و کوردستانی بەجوانی پەکەوە چنیەوەو گرەداوە، بەمەش بزانین یا نەزانین بەجوانی مژوویی جووی لە عەراقدا وەنا کردووەو ئەوانی بەهاوبەوەش و جوان پیشان داوە ناشیرینی ولاوازی وکەشەو کاریگەری و خراپیەکانی خەشیان لەو مژووەدا فەرامەش کردووە، ئایا لەبەرئەوەی نووسەر جووەو بەرگری لەگەلی خەیی وەك جووە دەکات... یاخوود ئەگەر بەلایەن و کەسەکی نووسەر لە گەلەکی تر نووسەری بووایە هەربەم چەشنە دەستی بە ئەو مژووە دەبرد..؟

کوردەکان و جووەکان:

گەرسەیری گەلی کورد بکەین بەدرێژایی مژوویی خەیی لە ناوچەکەو دۆڕەکەدا، لەگەڵ چەندین گەل ونەتەوەی جیاواز لە مزهەب و کەلتوورو داب ونەریت و زمانی هەمجەر ژیاوەو مژوویەکی هاوبەش کەیان دەکاتەوەو خەشویستی وەڕز وتەبایی و ئاشتیی لەنەوەندا هەبووە، کوردەکان خەیان لە دۆڕەکەدا زوەم و ستەمیان زەرلێکراوە هەرچەند خاوەنی خاك و زمان و جوگرافیای تایبەت بەخەشیانن، بەڵام پەکەوژیان و هەڵزو تەبایی زەرتربووە لەنەوکوردو گەل و نەتەوەکانی سەرخاکەکەیی و هەمیشە بەچاوی هەڵزو دیدی ئاشتیانەوە بۆگەلی"جوو"ی هەوانیەوە وەك دەستیی هەمیشەی سەیری کردووەو ئاشتیی وبرایەتی لەنەوانیاندا لەپلەیەکی بەرزدابووە، مەگەر زەرجار سیاسەت و بەرژەوەندی بەهەی پلانی دوژمنکاریەکان درزو شەقی خستبەتە

نەوگەلی جولەکەو کوردەوە، ئاگینا کوردەکان لەشارو شارۆچکەو گوندەکاندا بەچاوی ڕێزو ئاشتیی وبرایەتییەوە بە براجووەکانیان ڕوانیوەو بەرستەم و زوڵمیی کورد بەکەمی کەوتوون، مێژوویش شایەتی ئەواستییەو بەڵگەو دیکەمێنت و ئەرشیفەکان ئەوەساخ دەکەنەوە.

حاجی مەحەمەدی مەلا ڕەسوڵ و جووکان:

مامی باپیرم لە کەندا لە گەڕەکی سابوونکەران هاوسێی ماڵی جووکان بوون، تەنانەت حاجی محەمەدی باوکم زۆر دەست و هاوڕێی "جوو"ی هەبوو، منیش لە منداڵی و کاتیی چوونە قوتابخانە زۆر حەزم بەگفتانەوە سەرگوزشتەو چبرك لەلایەن باوکمەوە دەکرد، باوکیشم زۆر چیرك و بەسەرهات وداستان و سەرگوزشتەیی مێژوویی لە بەربوو یاخوود شارەزایی لەمێژوویی گفتانەوەدا هەبوو، ئەمەی منداڵیش زۆر عاشق و گوێگرتنی ئەو باباتانە بووین لەو چیرك و سەرگوزشتە مێژووییانەی باوکم بۆیی دەگێڕاینەوە، یەکێك لەو سەرگوزشتانەی لەی دەدوا باسیی مێژوویی جووکانی ناوشاری سلێمانیی و گەڕەکی جوولەکان بوو لەسلێمانی و ئەومێژووەیی باوکم تێیدا بەشێك بوو لەومێژووەو شایەتیی بەشێك لەمێژووەکەی بوو لەو کات و سات و هەلوومەرجەدا.

بۆیە ئەم چەند دێڕەو دەستەواژانەم نووسیی، ڕەمانی"بووکی جوولەکە" منی پەلکەشکرد بۆ ئەم بیرەوەرییانە، چونکە باباتکان لەنەوەرەکی ڕەمانکەوە نزیك بوون، ڕەمانکەش گێشتکە چیرکەکی درێژە بەنەو مێژوویی دوێنێدا، "حاجی" دەیگوت: کاتێك منداڵ بووم لە ساڵی چاڵکانی سەدەیی ڕابردوو ماڵمان لە یەکێك لەکەڵانەکانی نزیك کەنیسەکە بوو، باوکم خوێندەوارو خێیات و قورئان خوێنێکی باش بوو، بە مەلا ڕەسوڵی خێیات ناسرابوو، ئەمە لەگەڵ جووکان و مەسیحی و خێشمان وەك موسڵمان دراوسێ بووین، هیچ کێشەیەکمان نەبوو پێکەوە، بەکو زۆر تەباو پێکەوە دەژیان، جووکان دەستەنگین و کاسب بوون پیشەی چنین وەستنیان دەکرد، دوکاندارو خەزنەدارو کارمەندی حکومەت بوون، دەورەکی کاریگەریان هەبوو لە ئابووری و پیشەگەریدا، زەنگەرو بازرگانە گەورەکانی عێراق و کوردستان لەوان بوون زیانیان بە دراوسێو خێکی شارنەبوو، بەڵام حیزابەتی و پارتایەتی و پێوپاگەندە درزو شەقی خستە نێوان جووکان و موسوڵمان و دراوسێکان و بە ناپاك و دژە دین و جاسوس و سوخرو... تاوانباریان دەکردن و هەنێك خێکی ساویلکەو سادە ئەو تەبایی وپێکەوەژیان وئاشتییان تێکدەداو بەناوی مەزهەب و گەلە وردەشتی جراو جرەوە بەگژ جووکاندا دەچوون و ئازاریان پێدەگەیاندن.. دەوڵەتیش بە

ئاژاوەو دژیایەتیکردنکە ئاگری بەپووشەوە دناو خەڵکی بە ئومەبەستە لەبەسەو داونابوو.. تەنانەت کەجووکان بەرەو فەلەستین چوونەوە من ئاگادرابووم کە گەردن ئازایی و بەخشینیان لەخەڵکی شارو دراوسێ و هاوماڵەکانیان دەکردوو فرمێسکی بەخۆیان دەشت و خۆیان بەخەڵکی شارو نیشتمان دەزانی و زەر هاوکاری شەش و بزووتنەوەی کوردیش بوون، شەشی ئەیلولیش قەرزاربارى بەشدارى و هاوکاری جووکانێ بەگشتیی، تەنانەت باوکم دەیگوت کاتێك بەهەیی هەلومەرج و بارودۆخەکەوە "مەلا ئوسوڵی "خەیاتی باوکم خانوکەمانی فرۆشت بە پێنج دیناری ئەو وەختەو چوینەوە شارباژێ ونزیك بەرزنجە، ئەمە لەگەڵ ئەوجوانەی سابوونکەران و شوێنکانی تر کە مابوونەوە پەیوەندیمان هەرهەبوو، سەردانمان دەکردن گەرمیان دارم بەبردایە بەشار بە جووکانم دەفرۆشت و ئەوان پارەی زیاتریان دەدامە، زەرجار بەرچنە ترێ و دانەوێڵەو ماست و گەلەك شتم بە ناسیاو هاوڕێ جووکانمان لەسەر ئاسپاردەی "مەلا ئەسوە" بە دەبردن، زەرجار خەڵکی تونڵەو پێیان دەگوتم کە سەردانیان نەکەم، چونکە جووکان پیسن ڕقیان لە"حەمە" ناوەو لەوانەیە لەژوورەوە بتخنکێنن.. ئەمەش لەلایەن ئەوکەسانەوە ووبڵێن پێم دەگووترا بە ئەوەی دێ و دەرونی ئەمەو مانان لێ ئاست برا جووکان کرمە بکەن و لێیان دوورکەومەوەو سەردانیان نەکەم و شتیان پێنەفرۆشم، یاخود ئەم جارە کەسانێ دوور لێ بەها مرۆڤایەتی و ئەفتارو خوڕەوشتی کوردانێ لێ شاقام و کەڵانکانی شاری سلێمانیدا ئازاری جووکانیان بەناوی دینەوە دەدا و خەم بینیومە تەماتەو بەردو گەلەك شتیان دەگەرتە برا جووکانمان و ئازاریان پێدەگەیاندن و تەنانەت براجووکان ئاوێشیان لێم جارەکەسانێ نەدەدایەوە کەکەمینەیەکی زەرکەم و دەستبژێر بوون، کە لەو دەخەدا دەگوزەرا. ئەحی حاجی "محەمەدی مەلا ئەسوە" شادبێت، کەبەهەی ئەم ئەمانە جوانەوە وەك پیاوەکی ئاشتیخوازو تەباو گونجان بیرۆڕیەکانی و زانیاریەکانی تەکڵە بوو بەمانی"بووکی جووڵك"ە خەزگە ئەو زانیاریانەی کەهەیبوو لەمژووداو تەمارم بکردایەو دەبووە کەرەسەیەکی گرنگی مژوویی و بەسوود.

کەرەسەو زمان لە بووکی جووڵکەدا:

نووسەری ئەمانکە"یودیت نیەرینك" زەر بەزمانکی نەرم و جوان ئەمانکەی چنیوە، دیارە خەیی کوردستان و ناوچکەی بینیوەو کەکی لە مژوو چاوپکەوتن و بیرەوریی و ئاپرت و هاوکاری کوردکان و پاپشتیی و هاوکاریەکانیان بینوەو بەهەیی ئەو سەرچاوانەوە، ئەم

ەمانە جوانی لە ئەداو مەژوویەکی جواندا بەرهەم هێناوە، ئەم ەمانە چەند پەیوەندی بە مەژوویی "جوو"ە وە هەیە لە دەڤەرەکەدا، ئەوەندە پەیوەندی بەکوردو نیشتمانەکیەوە هەیەو زۆر بە هاوسەنگانە وێنا جوانەکانی لە پێنجوێنی ئازیزەوە چنیوەو پەکەوی گرێداوە، مەژوویەکی نادیارو شاراوەی خستۆتە بەر دیدی خوێنەری کورد و دەڤەرەکەو دەستخۆشیی و پیرۆزبایی گەرمی پێشکەش دەکەم کە بەدیدو بەچونەکی هاوسەنگ و جوان و تۆباو ئاشتیانە ەمانەکەی پێشکەش کردووەو بەنەوەرەکە دەوەمەندەکەی ئەمەی خوێنەر دەخەش و سەرسام دەکات.

میران ئەبراهام نووسەرو وەرگێڕکی بەوفا:

من زۆر سەرسامم بەبرامان وەرگێڕو نووسەر"میران" کە من لەم سانەی دوایدا بەهەیی ەمان و وەرگێڕانە جوان بەپێزەکانیی زیاتر ناسیم و لەیی تێگەیشتم، ئەو جووەیەکی ەسەن ونیشتمان پەروەرە، بەرهەمە بەپێزو دەوەمەندو جوانەکانیی نیشانەی وەفاو نیشتمانپەروەری و دەوەمەند کردنی کتێبخانەی کوردیمانە"میران" بەوکوردییە جوان و نەرم وبەگرە وگێڕ شیرینەکەی سەلماندی پشمەرگەیەکی نیشتمان پەروەرو دەستکی ئازیزی کورد.. بەهەیی پێشکەش کردنی بەرهەمە ناوازەو نایابەکانی بەخوێنەری کوردو کتێبخانەی کوردی وەك،"شەوگێڕکان"ەمان سالی 2015 " نیشتمانیی سارا" 2019، ەمان، سالی خەمی مەستوورە" ەمان سالی 2020جگە لەوەرگێڕانی "بووکی جوولەکە" نووسینی یودیت نیرینك" سالی2020، ئەم بەرهەم و کەششانەی برامان كاك میران، زۆربە سوودوو گرنگ، ئەو دنیایی ومتمانەیمان پێ دەبەخشێت کەبرا جووکانمان لە خەمی ئەدەب و نووسین و وەرگێڕان و نەوەندی ئەدەبی و هونەریدا پاپشتیی نیشتمانیی یەکەمیان کوردستان دەکەن و خوازیارن جێ دەستیان لەو پشکەوتن و گەشە ئەدەبییەدا هەبێت و زیاتر ئاشتیی و برایەتیی بە براکوردەکانیان قوبکەنەوە، بەهیوام برام "میران ئەبراهام" سەرکەوتوبێت و پیرۆزبایی گەرمی ئەو بەرهەمە سەنگینانەی پشکەش دەکەم.

یوسف محەمەد بەرزنجی/ سلەمانی
2020 /12 /5

نیشتمان و ئەفسانە و گەمەی هاودژەکان لە شیعری ئەفسانەی دریژەکی دریژی تەیب جەباردا .. عەلی شێخ عومەر

شیعرلای«تەیب جەبار»تێکەڵەیەکە لەنێوان کۆمەڵە رەگەز و کەرەستە، لەنێو کۆمەڵە رستە و وێنەدا، بەجۆرە پەیوەندییەك ڕێکدەخرێن کە لەشیعردا نەبێت لەدنیای واقیعدا نییە، شێوازی نووسین و دەربڕین، لەجیاوازی ڕەگەزەکانەوە سەرچاوە دەگرێت، لە ڕێچکەی چەمکی هاودژەکانەوە کۆشمەکێشی هەستەکان پشتڕاست دەکاتەوە، ڕەگەزەکانی بنیاتی شیعری، لەبەرجەستەکردنی هاودژەکاندا، پانەربن، ئەوا گۆشەنیگایەکی نوێ بەدەقی بەرهەمهاتوو دەبەخشێت، چۆن بەتیڕی ئەندازە، بە لەیەکدانی دووهێڵی ئاڕاستەجیاواز، هاودژ، گۆشەیەك دیاری دەکات، بەهەمان تێوانین، بەلەیەکدانی دوو بیرکە، یان دوو وێنە گۆشەنیگایەکی شیعری نوێ دەخوڵقێنێ، وەك دەروو، لەیەکدانی دوو ئەلەمێنت دەبێتە دەرچەیەکی پێشەنگ، تێزی خورپە و کەسەر، دوالیزمی شێوە و ناوەڕۆك دەگۆڕێت، لەڕێگای زمانی شیعرییەوە، بەئامرازکانی گەیاندن، بیرکە لەسەر دەق بنیات دەنێت، مەبەستی خوازراو، هەر لەهێما و دەلالەتەوە هەوڵ دەدات، لەئاستە جیاوازەکاندا ڕایەڵەکانی ژیانی ڕۆژانە دەرخات، بەدیاریکردنی جیاوازییەك، جیاوازییەکی دیکەمان بۆ دەهەخسێنێ، چەند زیاتر بزانین، ئەوەندە نەزانراوە، لێرەوە دەتوانین ئاماژە بەشیعری«ئەفسانەی دریژی»1 بکەین، ئەم شیعرە پەنجاودوو دێڕە شیعرە، بەیەك نەفەس نووسراوە، بێناونیشانە، لەپەیوەندییەکی زنجیرەییدا چوونەتە نێویەك، بەپێلێنکردنی دەرگای زاراوەیەك لەنێو کەوانەدا، دەرگای زاراویەکی دیکە دەکاتەوە، چۆن و بەچی ڕەنگ دەداتەوە، چ خەسڵەتێ هەیدەگرن؟، پەلهاویشتنی پانۆرامای بنیاتی دەق لەتیشکدانەوەی زەربەتدا، ڕێکی کارا دەگێت، لەکردەی کولاژکردنی بەشوێن و شوێنکات، لەگونجاندنکی ئەکتیڤدا نەخشەی داشتنی دەرهاویشتەکانی دەق بەیەك دەگەیەنێ، بارکردنی دەق بەهێما کردەیەکی پڕاکتیکی ناچارییە، نەك بەتەنیا بۆ دەق، بەکو لەپێسەی

چ‌بووه‌نه‌وه‌یه‌كدا خ‌ی له‌ساپیته‌ی ده‌قدا، له‌ناونیشانه‌كه‌یدا ده‌بین‌ته‌وه.

پاشینه‌ی خه‌یا‌ بەجێده‌هێ‌ت

«ئه‌فسانه‌ی در‌یه‌كی در‌ژ» به به‌رته‌قای شیعره‌كه، مانا و كاره‌سات و ئاڵ‌وزی هه‌‌گرتووه، هه‌ریه‌ك له‌م س‌ وشه‌یه، ته‌نیا له‌ته‌ك یه‌كدا له‌پ‌یوه‌ندیدا نین، به‌‌كو له‌گه‌‌ گشت ده‌قه‌كه‌دا له‌پ‌یوه‌ندیدان، ناونیشانه‌كه ناسنامه‌ی ده‌قه، ده‌رئه‌نجام به‌در‌یه‌ك، له‌در‌ژبووه‌وه‌دا خه‌س‌ه‌تی ره‌هابوونی هه‌‌گرتووه، كه راستینه هه‌‌ در‌ هه‌ر ده‌م‌ن‌، دوالیزمی در‌یه‌كی در‌ژو نادیار، راستینه‌ی كورت و دیار، دروشم و گوتاری ئه‌فسانه‌كانی سیاسه‌تمان ‌ له‌ق ده‌كات، له‌‌باكیدا، له‌مردنی د‌ له‌سیاسه‌تدا، پرس‌‌ك له‌ئاوه‌ز ده‌ورژ‌ن‌، به‌چه‌مكی وه‌‌ام هه‌‌واسراوه، یان له‌بیره‌وه‌ری تاكدا داخراوه، له‌دوو‌یانی پ‌شینه‌ی داكه‌وته‌كان، پاشینه‌ی خه‌یا‌ بەجێده‌هێ‌ت، تاك له‌س‌‌نگه‌ی بیركردنه‌وه‌ی میتافیزیكی گشتیدا، ناتوان‌ خ‌ی بدز‌ته‌وه، راڤه‌ی دروستی ‌ بكات، كه به‌نه‌زانراو‌كه‌وه گر‌ی ده‌دات، به‌ركه‌وتن‌‌ك له‌ته‌ك ئه‌فسانه‌دا ده‌كات، خاتوو لنگه‌ر و كاسیر ده‌رباره‌ی ئه‌فسانه له‌شون‌‌كدا ده‌ڵ‌ت» ق‌ناغ‌‌كی سه‌ره‌تاییه له‌ق‌ناغه‌كانی بیر‌‌كه‌ی میتافیزیكی، یه‌كه‌م به‌رجه‌سته‌بوونی هزری گشتییه«2، ده‌رخه‌ری در‌ و شاردنه‌وه‌ی راستی، كرده‌ی ل‌ده‌ركردن هه‌ناگر‌، نه‌به‌شكردن، نه‌ویستگه قبوو‌ ناكات.

ك‌كردنه‌وه‌ی ماناكانی ده‌ق له‌ژ‌ر یه‌ك تایت‌دا

ئه‌گه‌ر له‌رووی ف‌رمه‌وه سه‌رنج بده‌ین، ده‌بینین، رسته‌ی«ئه‌فسانه‌ی در‌یه‌كی در‌ژ» له‌س‌ وشه پ‌كهاتووه، هیچ كردار‌كی ت‌دانییه، تا رووداو و گ‌‌انكاری ل‌بكه‌و‌ته‌وه، ریزبه‌ندییه‌كه له‌سه‌ر ه‌‌‌كی راست شوناسی در‌ده‌كات، له‌بنبه‌ست‌‌كدا ده‌وه‌ست‌ت، چه‌ق ده‌گر‌، له‌دوای خ‌ی له‌جه‌سته‌ی ده‌قدا ب‌شایی پرسیار‌ بەجێده‌هێ‌ت، ب‌ ئاساواری وه‌‌امه‌كه‌ی ده‌گه‌‌ت. چه‌قی ئه‌و پرسیاره شاراوه‌یه‌ی كه ناونیشان به بازنه‌كانی ده‌قه‌وه گر‌ ده‌دات، كه به‌ده‌سپ‌‌كی ئامرازه‌كانی پرسیاركردنی «چییه و چ‌ن، ب‌» له پ‌یوه‌ندی ن‌وانیاندا، به‌ركه‌وتنی له‌ته‌ك ئه‌م راستییه‌دا ئاشكرا ده‌كات، واته «ئه‌فسانه‌ی در‌یه‌كی در‌ژ» چییه، چ‌نه، ب‌ وایه، پ‌یوه‌ندیان چییه به‌یه‌كه‌وه، له‌ژ‌ر ر‌شنایی ئه‌م پرسانه‌دا، ده‌ق له‌وه ده‌رده‌چ‌ت یه‌ك چه‌قی هه‌ب‌ت، باس له‌یه‌ك مانا بكات، ك‌كردنه‌وه‌ی ماناكانی ده‌ق له‌ژ‌ر یه‌ك تایت‌دا، كرده‌یه‌كی ئاسان نییه، تا له‌پ‌یوه‌ندی بازنه‌یه‌كدا ئاشنای مانای ده‌قه شیعرییه‌كه‌ی ب‌ت، كه به‌ده‌رئه‌نجامی ل‌كجیاكردنه‌وه یان پ‌لین كردنه‌وه سه‌رقال‌كراوه، ل‌ره‌وه گه‌یاندنی مه‌به‌ست ب‌ ماناكانی ده‌ق

دژوار نییە.
نەجات حەمید ئەحمەد لەنووسینکدا دەتە»هەموو نووسینك لەجیهاندا لەدوو ئامانج و دوو شێوەدا کدەکرێتەوە، شێوەیەکی بەرچاوخراو و شێوەیەکی شاراوە« 3، دەبێ رەنگدانەوەی شێوەی بەرچاوخراو، دەقی «ئەفسانەی درێیەکی درێژ» چ گەمەیەکی تێکمە لەشاردنەوەی شێوەنهێنی و شاراوەکەی ناوەخندا بکات، لەسەرەتاوە دەقە شیعرییەکە بەم شێوەیە بەرچاوخراوە.
ساێەهایە
لەچاوەوانی (ئازادی) دام،
خەریکە شێت دەبم.
پەکم دەکەوێ.
نازانم چێن؟ لەکوێوە دێ؟
پێلێنانکی ئەرێنی جوانە لەسەر بنەمای رەهابوونی بیروێای ئازاد بنیادنراوە، لەم دەرچەیەوە، بەجێناوی منی قسەکەرەوە ئاوێتەی رێحی شاعیر دەبین، بەجێناوی منی قسەکەر لەناخی دێەوە، لەگرتەیەکی جووێاودا پەل بێ دەرەوە دەهاوێت، بەچەمکی مانێلێگ گوزارشت لەساێانکی بکێتا دەکات. هەرچەندە خەسێەتی تاك دەنگی هەێگرتووە، بەێام دەکرێ لەساێانکدا یەقدانەوەی لەنێو کەسانکدا هەبێت، کە بەرەهەندەکانی چاوەوانییەك تەقەێژکراوە، ناتوانێ پشت بەخێی ببەستێت، ناتوانێ چەمکی یاخیبوون بکاتە پێشەنگی ئازادی بوون، سستە لەئەگەرەکانی هەبژاردنی نێوان دوو ئەگەری رادەستبوون لەگەێ شتە رێپێدراوەکان و ئەو ئەگەرانەی کە رێپێدراونین.
درزێك لەگەێ کاتدا تادێت لەهەستی»تەیب جەبار»دا گەورەدەبێت، بشایيەك فەراهەم دەکات، دەیەوێت لە رێگای شیعرەوە پێیکاتەوە، خێی لەرێحی نیرێسی قوتاربکات، وەك کەسێکی داهێنەری شیعری، خەیاێە بەیاخیبوونی ئەو پێدراوە باوانەی بەناوی ئەقێەوە سیستەم رادەگرن، خەون و خەیاێ و ئازادی تاك زەوت دەکەن، هاوکات رەنگدانەوەی ئەوان لەئاوێنەی شاعیر، ترسکە چاوەوانکراو نییە لەکاتی جیابوونەوەی شاعیر لەخانەی ئەوانەی بێ خەیاێن، خێیان بەعاقێ دەزانن، جیرار دونێر ڤاێی بەهاوێکانی گوت»دەترسم بمخەنە خانەی ئاقێانەوە(مەبەستی نەخێشخانەی ئەقێیبوو)لەکاتکدا خەکی دەرەوە هەموو شێتن»4، تەیب جەبار تەنیایە، شێتی پەی نەبردنی ئەوانە، لەهەبژاردنکی نادروست لەنێوان رێزگرتن لەخەم و ئازار، ئاوێنەدانەوە لەمینبەری رابردوو وەك پشتێك بێ خوێندنەوەی ئێستا رەنگی وای رشتووە خەریکە ئەو نامبوونەی چەمکی چاوەوانی بەرانبەر بەچەمکی ئازادی خەریکە شاعیریش دەخاتە نێو بازنەی

شتبوونەوە، رەچەڵەکی کۆشەکان لەجیاوازی رەنگدانەوەی ئەو مەودا فکرییە پەیدابووە کە لەنێوان شاعیر و زەرینەداهەیە. زەرینە لەپاشاگەردانی چاوەڕوانیدا شتەکان پەرشو بڵاو دەکەنەوە. ئەوەنییە وەك شاعیر شتەکان کۆکەنەوە، بەڵکە پەکی دەکەوێت، لەترپکی بۆئومێدیدا، بەهزر و بەزمانی زەرینە لەچاوەڕوانیدا، لەبری ئەوان پرسیارێکی نەزەك دەکات، نازانێ کاروانی رزگاربوون یان گەیشتن بە رزگارکەرچۆن و کەی و لەکوێوە دێت.
زمانی شیعری لێرەدا مانایەك زیاتر هەڵدەگرێ لەزمانی سادەوە رواینێك زیاتر بەخوێقاندنی شیعری کۆنکریتی دەبەخشێت، شاعیر لەڕێگای دەربڕینی هەستکەوە، بەدیوێکی شاراوە بە پەیوەندییەکی تێکمە ئاماژە بەچوار ئاڕاستەی جوگرافی دەکات، وەك شوێنێکی جێگیر، باکوور، ڕۆژئاوا، باشوور و ڕۆژهەڵات، لەکاتێکدا هەور، باران، هاوین و زستان پێگەیەکی ناجێگیرن، خەسڵەتی دینامیکیان هەیە، بارکردنی دەق بەئاڕاستەکانی جوگرافییەوە، کولاژکردنیان بەوەرزەکانی ساڵەوە کردنەوەی دەرگاکانی دەقە بەرووی پتەوکردنی پەیوەندییەکانی نێوانیان، فراوانکردنی ماناکانی دەقە.
خستنەڕووی چەمکی دژەکانە، چەمکی دژەکان باکوور/ باشوور، ڕۆژئاوا/ ڕۆژهەڵات، بەرامبەر بەچەمکی هەور و هاوین، باران و زستان، گەر باکوور و باشوور، لەسەر دیدی شاعیر، وەك کۆدێکی بۆزارکەربن، وێنەیەکی خەمباربێ یەکێکیان بەساردو سێی ئەوی تریان بەگەرمی. لە هەمانکاتدا دەرهاویشتەی باکووری هەور/ باشووری هاوین، سارد/گەرم بەهەوێنی دژەوار بوونێکی تردا دەتڵتەوە، بەهەمان شێوە، ڕۆژئاوا/ ڕۆژهەڵات، بەرامبەر بەچەمکی هاوینێکی باران و زستان لەهاوکێشەی دەقدا هاوسەنگییەکی دەروونی بێ»تەیب جەبار»دەگێڕتەوە، ئومێدێکی پێدەبخشێت، گەر بەدیوێکدا ڕۆژهەڵات بەئاڕاستەی شوێنی شوناس بێت، وەك گشت لەزستاندا چەقیبێ، بەدیوەکەی دیکەدا ئاڕاستەی ڕۆژئاوا، وەك بەشێك لەباراندا هەمیشە خێی نوێ دەکاتەوە. لەنێو دوالیزمەی چەقین و نوێبوونەوەدا، ڕەشبینی و گەشبینیدا، بۆشایی و پێبووندا تەیب جەبار بە بەکارهێنانی وشەی یاخود و نازانم، دووجار ئەگەرەکانی هەڵبژاردن دەخاتەوو، بەئامازەکانی پرسیاری(چۆن؟ لەکوێوە؟ کەی؟)یەوە گرێیان دەدات، لەتەك داکشانی سروشتی دەق لەنێو پێکهاتەی ئەفسانەی درێیەکی درێژدا، لەرەنگدانەوەی چەمکی چاوەڕوانی وەك ئاڕاستەیەکی ئیستاتیکی، بەرانبەر بەدینامیکی چەمکی ئازادی کە لەهەوردا خێی دەبینێ.
(یەکسانی) خەمساردە، ناجوڵێ،
نە دەگەڵێ تا دەرفەتێك...
بە ژنان بدزێتەوە

تۆز خۆیان توندو تۆ بکەن
نەئێشك دەگرێ، تا هەڵك
بۆ پیاوان بەخسێنێ
نەختێ خۆیان نەرم و نۆ بکەن
کاتێ ئاوەدەمەوە،
(دادپەروەری) مانی گرتووە
هەموو رۆژێ دەیدۆنم
تا ئاشت بێتەوەو..
بگەڕێتەوە ناومان
تا وازبێنێ
لە دەردو پەتای هەراسان.
وێناکردنی یەکسانی وەك کارەکتەرێ ئیرادەی کارکردنی نییە، کێگیرە بەشوناسی بێباکی، داشتنی خەسڵەتی یەکسانی، دیاریکردنی لەکەسایەتییەکی نەرێنیدا، تخوبکی ئەگەربینییە لەزیندووکردنەوەی داکەوتەکانی دەرخستنی جیاوازیی و جیاکردنەوەی رەش لەسپی، نێر لەمێ، ژن لەپیاو، ژن و پیاو لەئەرکی مرۆڤبوونداً، زادەی یەك وەچەن، تەواوکەری یەکن، بەدەرکردنی لایەکیان لەگەڵ رەگەزی بەرامبەردا، تەشەرەیەك لەسەقامگیری دەدەن. دۆزینەوەی لایەکیان، بەبزرکردنی لایەکەی تردا کۆتایی نایەت، یەکانگیربوونی هەردوو رەگەزی نێروەمێ، ژن و پیاو، لەنێو یەکسانیدا چەند دەتوانێ ماف و خودی لەدەستچوو زیندووکاتەوە، چەند دەتوانن داگەڕان لەنێو خودی مرۆڤبوونی خۆیاندا بکەن، تا چ سنوورێك دەتوانن خەبات بکەن بەدوای یەکسانیدا بگەڕێن.
ئەوە یەکسانی نییە بەدوای دەرفەتدا بگەڕێت تا داکۆکی لەمافی ژناندا بکات، لە بۆ دەسەڵاتی رزگاریان بکات، ئەوە بۆ دەسەڵاتی ئافرەتە رێگا بۆ پیاو خۆشدەکات، سنووری مرۆڤبوونی خۆی تێکدات، نامرۆڤانە هەڵسوکەوت بکات، بۆ دەسەڵاتی ژن قۆرخ بکات، نمایشی دەسەڵاتی خۆی تێدا ببینێ، لەووی تاوانکاری و ستەم، پیاو بەئاشکرا چەند تاوانبارە.

یەکسانی لەپەیوەندییەکی هاودژدایە

دەبێ لەنایەکسانیدا، هەوێنی چ کارەساتێکی ترسناك بگرێتەوە، کارەساتێك لەپێناسەیەکدا لەگەڵ شاری بێحاکمدا یەکدەگرێتەوە، ئەوەی نایەکسانی دەکاتە ئەگەرێکی ترسناك، یەکسانی نییە، تێکەڵبوونی نییە بەنەزانین، بەهەستنەکردن، بەکو توانەوەیەتی لەنێو چەمکی گەمژەیی، گەمژەیی یەکسانی وەك کارەکتەرێك بکردار متمانەی پێبکرێ، چاوەیی کردار و گۆڕانی رووداوی لێبکرێ.

لەچاوەوانی تاوی دریەك دەیەوێت بەری راستییەك بدورێتەوە، یەکسانی لەقوژبنکدا نییە بەرەاکرابێ، بەکو لەپەیوەندییەکی هاودژدایە، پەیوەستە بەنایەکسانییەوە. دەرکەوتنی لایەکیان بەندە بەکەم کردنەوەی لایەکەی تریان، چەند یەکسانی توخنی زانین بکەوێت، ئەوەندە لەنەزانین دوور دەکەوێتەوە، لێرەوە ژنان لەوە دوور دەکەونەوە باوەڕ بەوە بهێنن، یەکسانی مافیان بێ بڕنی، لەبەر دەسەاتی دووریان بخاتەوە، بەکو ئەوان بەدەست و بازووی زانین و هۆشمەندی ماناو ماف بێ یەکسانی دەهێنن. پشکێ دروست لەهاوکێشەی مرۆڤبوونی خیاندا دەسەبەردەکەن، وەك بوون ژنێتی خیان دەسەلمێنن، ئەم ژنبوونە تەنیا باڵ نییە، خەسکانە پەیوەندی بەپیاوەوە هەیە، پیاو بەو مانایەنا دیاردەیەکی دەرەکی وەك یەکسانی چاودێری بکات تا تازە لەتوندی بێتە خوار، نەرم و نیانی بنوێنێ، بەکو دەبێ لەخوێندنەوەی یەکتردا، ژن و پیاو وەك تەواوکەری یەك لەیەکتر بگەن نەك وەك ئەوەی ژن بەو چەمکە باوەی نەرسالاری ئەستا، جارکی تر ژن خی دووبارە بکاتەوە.

دەڵێز دەەت «جڕك بوون لەژندا هەیە، کە لەژندا کێتایی نایەت» 5، لە لایەکی دیکەوە یەکسانی لەزانینەوە دێت و گەورە دەبێت، ئەمەش لەگەڵ چەمکی گەمژەییدا یەکنایتەوە، بەوەی چەمکی گەمژەیی بە شوناسی نەزانین وا دەزانێ زانین پەیەوە دەکات، بەردەوام نایەکسانی بەرهەم دەهێنێ، تا ناکێتا لەسەری دەروات، ڤەتێر دەەت «ئەگەر دەتەوێت لەمانای وشەی ناکێتا تێبگەیت سەیری گەمژەیی بکە«6 تەیب جەبار چێن غافڵبوونی کارەکتەری یەکسانی دەخاتەوو، لەئاست ئایەڵەژیادا، یەکسانی چێن ماسکێك دەپۆشێ، خی دەشارێتەوە، خی لەناکێکییەك لادەدات، یەقینێك رەتدەکاتەوە، بەدوو ئاستە دەیخاتەوو بەئاستەیەك داوی تۆندو تەکردنی ژن دەکات، بەئاستەیەکی تر داوی نەرمی لەپیاو دەکات، هەردووکیان یەك شتن، لەزیادکردن و کەمکردنی یەکدا کێك دەبن، لەئاوێدانەوەیەکدا لەداکەوتەکانی بەردەستدا لەنێو دەقدا، تەیب جەبار درك بەو گەمەیە دەکات، چێن گەمژەیی بەشێواندنی مافەکانی یەکسانی بوونی ژن و پیاو پوشاکی یەکسانی کردووەتەبەر نایەکسانی، چێن تانەو تەشەرە لە خودی دادپەروەری دەدات، لەکەدارکردنی دادپەروەری لەنێو یەکسانیدا، پارادکس لەتەك نایەکسانیدا فەراهەم دەکات، هەر لەسنگەی ئەمەوە دادپەروەری ماندەگرێت.

نایەکسانی و ماوەرانی

دواندنی شاعیر بێ گەانەوەی دادپەروەری، جڕکە لە

ئاشتبوونەوەیەتی لەتەك قوربانی ئەو پەیوەندییە کە ژن و پیاوی کردە دووبەرەوە، بانگەشەکە لەتەك نایەکسانیدا نییە، بەڵکو لەتەك گەوهەری یەکسانیدایە کە لەنێو هەریەکێ لەئێمەدا هەیە، هەستی پێدەکەین. هەر چاوپێشییەك و بەدەنگەوە نەهاتنێ خزمەتێ خۆایی بە نایەکسانی دەکات، کە ماوەرانی بەدوای خۆیدا دەهێنێ، ماوەرانی لەتەکچوونی پەیوەندی ژن و پیاوەوە دەست پێدەکات، لەشواندنی شیرازەی خێزانەوە دەکشێ تا دەگاتە سەرجەم دامەزراوەکانی دەوڵەت، دادپەروەری هەوڵنەکە ئەگەرەکانی هەراسان لەجێگای دروستی خۆیدا لەنێو یەکسانیدا رادەگرێت.

(برایەتی) مەوەچ.

هەمیشە تۆندو تووڕەیە
نەشاری بەدڵە نە لادێ
نەخێی دەزانێ چی دەکا،
نە ئێمە دەزانین چی دەوێ
هەواڵی (نیشتمان) دەپرسم
دەڵێن لە ماڵە دراوسێ دەستی بەسەرە،
شەو و ڕۆژ ناسرەوێ
ساڵەهایە... کەسێك نییە،
ڕێگایەکی تەخت بدزێتەوە
فریای بکەوێ

ئەوەی دابەش بوونی خەڵك لەژێر سایەیەکدا کێدەکاتەوە، یان بەرژەوەندی هاوبەشە، یان، چەمکی نەتەوایەتی و چارەنووسی هاوبەشە، کە لەبرایەتی و یەکبووندا لەشوێنکدا یەکدەگرێت، بەنیشتمان شوناس دەکرێت، ئەوەندی نیشتمان شوێنکی جوگرافی و میژوویییە بەهەمان ڕادەش شوێنکە لەدەروونداً، یەقدانەوەی خێی دەبێت، پەیوەندی نیشتمان بەتاکەوە، خێی لەرەنگدانەوەی پەیوەندی لەنێوان تاکەکانەوە پێناسە دەکات، بەم پێیە بێت، شیمانە لەوە ناکەین کە سایکۆلۆژیای دەسەڵات، بەرپرسی یەکەم بێت، لەکردەی هەڵوەشاندنەوەی پەیوەندی تاك بەنیشتمانەوە، تاك بەبرای تاکەوە، هاوکات چەمکی برایەتی لەکایەیەکەوە بێ کایەیەك، لەشوێنکەوە بێ شوێنکی تر دەگۆڕێت، نەدەسەڵات نەبرایەتی، لەدەرەوەی شوێن و کاتدا نییە، واتا ناکرێت دەسەڵات لەجێگای سۆشیال میدیا و ئەو لایەنانەی پەیوەندییان پێوە هەیە، لەلایەکەوە شوێن سەقامگیر بکەن، لەبەرامبەردا دنیایەکی بێ شوێن بەرهەمبهێنێ، لەبری ئاشتەوایی ئەجێندای تووڕەبوون و یاخیبوونی تاکەکانی جیگیر بکات، ئەوەی زانراوە و بینراوە لەچەمکی برایەتی چۆن گۆڕاوە، لەسەر بنەمای چ ڕەوشێك، ئەم پەیوەندییە پێشتر لەسایکۆلۆژییەتی دەسەڵاتەوە ڕەنگی

داوەتە لەنێو تاکەکاندا و بووە بەداکەوتێك لەووداوێکدا، بەنارەزایی گوزارشتی لێدەکرێ، برایەتی بەمۆمچی بارگاوی دەبێت، گەر مۆمچی وەك قۆناغێکی سەرەتایی، دالێك بێت بەناڕەزایەوە گرێ درابێت، ئەوا لەدوا قۆناغەکانیدا، ئاماژەیەکە مەدلولی تووڕەبوون هەڵدەگرێت، گەر مۆمچی خۆی لەمەنگی و بێدەنگییدا حەشار دابێت، تووڕەبوون دەرهاویشتەیەکە، خۆی لەبەربوون و دەرخستن و بەگژاچوونەدا دەبینێت، تووڕەبوون رەنگدانەوەیەکە نیشتمان کردەیەکی نەخواستراوی لەبەرامبەریدا کردووە، لەتەك جومەگەکانی نیشتمان و نەتەوەدا یەکنایتەوە، لەچەمکی نامۆبوونداا، هەوێنی لێکترازان و دژایەتییەك لەنێستالژیادا تێخ دەکاتەوە، ئاوێنەی نامۆبوون، ئەو وێنەیە دەشێوێنی کە نیشتمان بەشوێنەوە دەبەستێتەوە، نامۆبوون هەڵهاتن نییە لەشوێن و لەنێستالژیا، بەڵکو گۆڕینی شوێنە بەناشوێن، کە لەیەك شوێن و ئامانجدا، نە لەبرایەتی، نە لەپەیوەندی کۆمەڵایەتی، تەنانەت لەیادەوەریشدا بەیەکەوە کۆنابنەوە، لێرەدا نیشتمان ئەوەندە ئاماژەیە بۆ دابڕان و جیابوونەوە، ئەوەندە ئاماژە نییە بۆ پێکەوە ژیان، ئەزموونی دابڕانی نیشتمان گوێنەگرتنی لەداواکانی خەڵك، جێکەوتی تووڕەبوونێکی پیرۆز، لەدنیا و شوناسی برایەتیدا بەجێدەهێڵێت.

مارك ئاوگە دەنووسێت» شوێن پەیوەندییەکی پێزیتیڤ و شوناسی لەگەڵ کارەکتەر و هۆشیاریدا هەیە، شوێن ئەو جێگایەیە کە پەیوەندی کۆمەڵایەتی تێدا گەشە دەکات، ناشوێن جێگەیەکە تێیدا کۆمەڵایەتی تیا ونە«7 کورتکردنەوەی نیشتمان لە فاکتەرێکدا، ناتوانێ سەرزەنشتی غەریبوونی هاووڵاتی بکات، ناکرێ تووڕە نەبێت کە دەسەڵات بەنێوی نیشتمانەوە، لە سەرکەوە هەستی خۆشەویستی و مرۆڤبوونی لێت زەوت کردووە، لەسەرکی تروە خیانەت دەکات، چووەتە باوەشی دراوسێیەوە، لە دژەخی رادەستبوونی ئیرادەدا خۆی دڵاندوە، ئیتر چۆن برایەتی خۆی لە بەهەشتی خۆشەویستی و تەبابووندا ببینێت، لەبری خزمەتی ناوماڵ و برایەتی، بووەتە نۆکەری ماڵە دراوسێ.
تەیب جەبار، جۆناوی ئۆمەی لەبری دەسەڵات بەکاربردووە، دەسەڵات بە ماسکی نیشتمانەوە، وەك لە پێشتر باسمان لێوەکرد، نە گوێ دەگرێت، نە دەبینێت میللەت چی دەکات، لە چ بارودۆخکدایە، تێناگەن لەوەی چییان دەوێت، لە کێپلەیەکی دیکەدا کە دەڵێت هەواڵی نیشتمان دەپرسم، هەواڵ ئاماژەیە بەغیابی نیشتمان لە ناشوێندا، گۆڕانەوەی نێستالژیایە، گەڕانە بۆ شوێن، بەنەرێنی و ئاشکرا، بەنەرێنی و ئەرێنی، بەشەو و رۆژ ئۆقرە ناگرێ، بەدرۆژایی شوێنکات، ئەفسانە بە

درەوە، رابردوو بە ئەستاوە، چەمکی نەتەوە دەتوانێ رێگایەك بدزێتەوە، هاووڵاتی لەکەسی پشەوا نەتوانێتەوە، دەکرێ کەسی تاك لەبری هەموومان بڕات، ئەو برا گەورە و ئەمە نەکەر، ئەو گاوان و ئەمە مەگەل، مەگەل چۆن و بە چ ڕەسا و یاسایەك، دەتوانێت ناسنامەی نەتەوە هەگرێت، کە کەی ئیرادە و هەبوونی خۆی لە نێو تاقە کەسێکدا ببینێ، کە بە چاوی خۆی نەبینێت، ئیتر چۆن دەتوانێت ڕێگای تەخت بدزێتەوە؟

تۆ کە خۆت لەنێو دووڕیانی درێ و ئەفسانەیەکدا، نە لە ڕێگای نەتەوە، نە لە چارەنووسی هاوبەشدا. لە دەرئەنجامی کاری نەکردەی کەسێکدا ونبوویت، نازانیت تۆ دەبڕات فریایی خۆت بکەویت و ئەو بدزیتەوە، یان ئەو دەبڕات فریای تۆ بکەوێت و ڕزگارت بکات، ئایا تۆ وەك نوێنەری وڵات، پشتیستیت بە پاڵەوان و سەرکردەیە تا ڕزگارت بکات، یان بەپێچەوانەوە وڵات دەبێ خۆی لەسەرکردە و پاڵەوان ڕزگار بکات، جارێکیان ئەندریا لە ژێر باری فەرمانی کەنیسەدا هاوار دەکات دەڕێت»بەدبەخت و کێڕ ئەو وڵاتەیە کە پاڵەوانی نییە« گالیلێ بە پێچەوانەوە دەڕێت» بەدبەخت و کێڕ ئەو وڵاتەیە کە پشتیستی بەپاڵەوانە«8

(ناپاکی) بێ منەتە

بەردەوام لە بسەدایە

هەر درەختێ گوێ بگرێ

پاییزی تێ بەردەدا…

هەر کانیاوێك چاوبکاتەوە

تاریکە بای بێ هەدەکا

زمانی شیعری لەکردەی سوانەوەیەکی کرنەلژیدا چۆن توانی سەرجەم ئەو وستگانە بەسەرکاتەوە، کە دەق یەك بە دوای یەك پیدا تێپەی کرد، لەهەر وستگەیەکدا، ئاماژەی بەچەمکێك و لادانێك دەکرد، چەمك وەك شوناس و پدراو چی دەڕێت؟ بەچ شێوەیەك دەگوزرێت؟ لە کوێی ئەفسانەدا دەوەستێت؟ سەرجەم لادانی ئەو وستگانە، یەك بازنە بە یەکیانەوە دەبەستێ، لە ژێر سایەی یەك بازنە هەڕدا، بێ منەتە، درێژە بە بەردەوامی خۆی دەدات و ناوەستێت، ڕێچکەی بازنەی ناپاکی بەرنادات، بازنەی ناپاکی، ئەگەری ڕزگاربوونی هیچ وستگەیەکی تێدا ڕەچاو ناکرێ، لەو بازنەیەدا دەربازبوون نییە تا سەرجەم وستگەکانی «ئازادی، یەکسانی، دادپەروەری، برایەتی، نیشتمان» خیان لەناپاکی پاك نەکەنەوە، ئەوە قایرسی ناپاکییە بەگشت وستگەکاندا تەشەنە دەسێنێ.

ناپاکی خنکاندنی سەدای دەنگێکی ڕەسەنە

بەچارەسەرکردنی ناپاکی و تەسککردنەوەی مەودای کەناڵەکانی،

قایرسی ناپاکی ساڵەهایە بەخەون و بەچاوەوانی، ئەگەر و داغەی چاکبوونەوەی سەرجەم وەستگەکان پەك دەخات، بەدگمابوونی ناپاکی لەبازنەیەکدا، میکانیزمی لادان و پەینەوە لەسەرجەم وەستگەکاندا رادەگرێت، لەکار دەکەون، ئەوەی کاری پێدەکرێت کاریزمای درۆیەکە، دروشمکی چاوخەتێنە، چاو و دیدەی هەقیقەتی پێ کوێردەکرێت. ناپاکی نەکردن و فەرامۆشکردنی کردارێکە، یان ئەرکێکی سەرشانە، پێویستە بیکەیت، بەڵام بەهەر هۆیەك بێت نایکەیت، ناپاکی خنکاندنی سەدای دەنگێکی رەسەنە، لە تەهی دڵەوە سەردەکات، پێش ئەوەی لە دەرەوەی خۆی، ئاڵاستەی پەیوەندییەك، دیاری بکات، لەناوەوە، پێشوەختە خۆی لەنێو دۆزەخێکدا مردووە، ناتوانێ کاریزمای بەهەشت بێ دەرەوەی خۆی بنرێت، دۆزەخ سزایەکە لە ڕێگای بەهەشتەوە پاداشت ناکرێت. ناپاکی هەستی گوناە کردنی تێدا نەماوە، گرێیەکی نییە بەنێو گرێی گوناە وئازاری ویژدان، تا لەسزا بترسێت، بێ منەتە.
دیاردەی سزانەدانی ناپاکی لەناوەێکدا تەنراوە بەگومانێك، هەوێ دەدات ترسی ڕاستییەك بەوێنەتەوە لەچوارچێوەی دێنەواییدا، لەترسی کەنارکەوتن، هەمیشە داکێکی لەمانەوە دەکات، لەگەڵ پاکیدا، بەردەوام لەشەێکی ئەبەدیدایە، بەئاشکرا و نهێنی، لەنێوان دۆزەخ و بەهەشت، سزاو پاکبوونەوە، ناشیرینی و جوانی، هەمیشە لە بەسەدایە، لەهەر ناشوێنێك، شوێنکاتێ هەبێ بۆنی کرانەوەی جوانی لێبێت، دنیا بەگوێ وگوێزار بکاتە بەهەشت. وەك بنیادت شوێن، گەر ئاماژەی بنەمایەك بێت، خونچەکردنی گوێ، پابەندبوونی بەدرەختەوە ساغبکاتەوە، لە داگەانێکدا ناشوێن بکاتە شوێن، بەدیوێکی تر، بەکێپی کردنێکی تر، گەر لەقاڵبێکی تردا بەرجەستەی بکەین، دەبینین بەهەمان شێوە، بەسەلیقەی پابەندبوون، و وریابوونەوەی تاك و بووژانەوەی پاکی، دەرکەوتنی جوانی، پێگەی تاك لە ناشوێنەوە دەگوێزێتەوە بێ شوێن، لە ئاهەوە بێ ژووان، لە چاوەوانییەوە بێ دیدەنی، ئەمەش لە تەك ڕەهەندەکانی ناپاکی چاوەوانیدا یەکنایەتەوە، بەوەی لە چاوەوانیدا، ناپاکی دیدەنی گوێ بەدرەخت، پابەندبوونی مرۆڤ بەشوێنەوە، بە هەێشە دەزانێ، تێبەربوونی پاییز دالێکە مەدلوولی نەهامەتی و داماێینی دار و درەخت لەگەڵا و گوێ هەدەگرێت.
لێکترازانی پەیوەندی گەڵا و گوێ وەك پابەندبوون، دابڕانی شوێنە لەگەڵ درەخت، گۆڕینی شوێنە بێ ناشوێن، هەوەرینی گەڵا و گوێ لە هەرشی پاییزدا، هەوەرینی شوناسێکە، ناسنامەی درەختەکەی هەگرتووە، لە هەمانکاتدا، هەمایەکە بێ هەوەرینی ئەو بەهایانەی، کە لە ناسنامەی شوێندا کۆەکەی مانای مرۆڤبوون هەدەگرێ، ڕووی ڕاستەقینەی ئازادی، یەکسانی، دادپەروەری و برایەتی، تێدا دەبینێ،

گومانی ناپاکی بەوەندەوە ناوەستێت، لە نێو گەمژەییدا درێژەبێتەوە و دەوات، لە هەر شوێنێ ژیان و ئاوەدانی هەبێت، کە شاعیر بە کانیاو ئاماژەی بێ کردووە، ئەم لە زەوی بەردەست، ناپاکی وەك بایەکی دووڕە دەست، ناگیرێت و هەستی پێدەکرێت، چاو کوێردەکات، ناهەقێت راستی چاو بکاتەوە، ئاسمانی ئەفسانە و زەوی راستیەقینە، گەر لە شوێنکدا بای ناپاکی وێرانی نەکات، نەیکاتە ناشوێن، ناهەقێت بە ئارامی لە شوێنکدا کێبنەوە، دارگوێ بگرێ، نیشتمان یان شوێن نازی هاووڵاتی هەبگرێت.

(گەندەڵی) پێشتە و قیت

بەپێوە وەستاوە

چەپێە لێدەدا

قاقا بە هەموویان پێدەکەنێ

دەکرێ وێنەی ئەو جومگانەی درێ بەقیتی لەسەری وەستاوە، پێلین بکەین بەسێ قۆناغ، قۆناغی یەکەم، بنەماکانی رەگە کە لە زەمینەیەکی گونجاودا نەشونما دەکات، پەل دەهاوێتە قۆناغی دووەم، لەم قۆناغەدا درێ دیداتە باڵا قەدی ناپاکی جێگیردەکات، لە قۆناغی سێهەمدا، رووەکی گەندەڵی لە جێرەها بەرەوە لە چەندین لقەوە، بەر دەگرێت، ئەویش کاتی تێ توانیت، خودی خێت وەك قەدی ئەو دارە، بەسەرجەم خەسڵەتەکانی خراپەکاری متوربە بکەیت، هەموویان یەك بەیەك لە ناپاکیدا کێکەیتەوە، بەپلەی ئیمتیاز پسپۆری لە هەموویاندا بهێنێت، ئەوسا وەك گەندەڵێك، دەتوانی قیت لەسەر پێی خێت بوەستیت، یان چ کاتێ تیشکە بەهێزەکانی درێ، توانی ئاوێزەی دێت ببڕی، ئەوسا دەتوانێ تیشك شکانەوەی سەرجەم رەنگەکانی تاوان لە دژوابوونکدا، بەچاوێك جوانی ببینێ، بە چاوەکەی دیکە گەوهەری هەقیقەت بشارێتەوە، بەچاوێك خێت ببینێ، بەچاوێك خەڵکانی تر بسڕیتەوە.

گەندەڵی لەنێو گەمەی هاودژەکاندا خەسڵەتی دوو ڕووی هەڵگرتووە، گەر لە ڕووکەشدا باسی ئابووری بکات، ژێراوژێر لەبێ ئابووییدا نغرۆبووە، گەر بەرژی نیوەڵێ لەنێو ئایندا بانگەشەی ئیمان بکات، لەنیوەشەودا کوفر دەکات، گەر لە شوێندا بە ئاڵاستەیەك خێی بەووی راستەقینەی نیشتمانەوە هەواسێت، بە ئاڵاستەیەکی دیکە نیشتمان دەفرۆشێت، شوێن دەکاتە ناشوێن، دیدەنی دەکاتە چاوەوانی، راستینە دەبێتە ئەفسانە. کە باس لە بەرژەوەندی کێمەێ دەکات، بە زمانی کێمەێەوە، بەمنی قسەکەری تاك، باس لە بەرژەوەندی خێی دەکات، لە فەرمان و ئەرکی سەرشانیدا، هیچ کارێك ناکات، گەر بەرژەوەندی تایبەتی خێی تێدا نەبێت، پێشڵی بەرژەوەندی ئەوانی تر نەکات،

جیاوازی گەندە و تاوانکار یاخود نالەبار یان نەگونجاو لەوەدایە، رەنگە تاوانکار تەنیا لەئاستکدا خەتابارببێت، بەڵام گەندەکار لە گشت ئاستەکاندا تاوانکارە. دەکرێ کەسێك، لە رووی یاساوە تاوانباربێت، دزبێت، بەڵام ئەگەر دزییەکە، ئامانجی مرۆیی بەدواوە بێت، پەیامی گەورانەوەی ماف و قووتی دزراوی هەژاران بگەیەنێتەوە، ئەوە نابێتە گەندەڵ. نموونە وەك ئەوەی لە فیلمی «بۆنی کلاید»دا بەدی دەکەین، کلاید داهاتی دزییەکەی بۆ خۆی نەبرد، بەسەر هەژاراندا، دابەشی کرد، لە مۆژووی کلاسیکیشدا «ڕۆبن هود»مان هەیە، بەهەمان شێوە دەکرێ بکوژ بێت، گەندەڵ نەبیت وەك «راسکۆلینکۆف» پاڵەوانی ڕۆمانی «تاوان و سزا»* ی دۆستۆیڤسکی لەتاوانکار ڕۆحی قوربانیدان هەیە، ئەم لە پێناو مافی ئەواندا، خۆی بەخت دەکات. گەندەڵ، لە پێناو بەرژەوەندی تاکە کەسی، گشت دەکاتە قوربانی خۆی، ئەم لەتێریدا، گاڵتەی بەبرستی دێ، لە ماتەمینیدا، چەپڵەی خۆشی لێدەدات، لەگەڵ پێکەنین گەمە دەکات، بەچەپڵەلێدان متمانە بۆ خۆی دەگەڕێتەوە، لە خۆشیدا، بۆواناکات خولی سەرجەم ڕەنگەکانی ناپاکی بۆیبێت، چەپڵە، چەپڵەی سەرکەوتنە، تۆ لە دۆزەخکدا، بڕۆا بە درۆزن و گەندەڵێك دەکەیت.
لە کۆتاییدا تەیب جەبار شاعیرکە، دەزانێ چیی دەنووسێت، بۆ دەنووسیت، چ بارودۆخێك هەڵدەبژێرێت، لەدنیای شیعردا، ئاساواری چ داکەوتێك بەجێدەهێڵێت، بە چ گۆشەنیگایەك، پێدراوەکانی رووداو وەك خەونکی مەردمندالی، ئاوێتەی راستینە و خەو و خەیاڵ دەکات، لەڕوان خەون و زیندەخەوندا پەنا بۆ ئەفسانە دەبات تا دووبارە تەنگەژەی مرۆڤ و ئەزموونەکانی، لەژێر ڕۆشنایی ئەو بەربەستانە بخاتەروو کە تەژیە بە کەسپی شارستانی، بەنامۆبوون لەشوێندا.

عەلی شێخ عومەر

-_____

ژێدەرەکان:

1 ــ تەیب جەبار ــ مرواریيەکانی سێبەر و سایە ــ ڕۆژنامەی کوردستانی نوێ ـ ژمارە 8138 سێشەممە 14/7/2020 ـ لاپەرە 5
2 ـ عبدالرضا علی ـ الاسطوره فی شعر السیاب ـ جمهوریه العراقیه وزاره الثقافه والفنون ـ السنه 1978 ـ ص15
3 ـ نەجات حەمید ئەحمەد ـ تیۆری بونیادی شاراوە ـ دەزگای چاپ و باڵاوکردنەوەی ئاراس، شەقامی گۆران، هەولێر ـ چاپی یەکەم ـ ساڵ 2008 ـ لاپەرە 19
4 ـ هاشم صالح ـ لەنێوان «بلیمەتی» و «شێتی» دا ـ وەرگێرانی

نوزاد ئەحمەد ئەسوەد ـ زنجیرەی کتێبی گیرفان دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم «23»ـ سالی 2002 ـ لاپەرە 35
5 ـ بەختیار عەلی ـ دوا خەندەی دیکتاتۆرـ چاپخانەی کارۆـ سالی 2020 ـ لاپەرە 238
6 ـ هەمان سەرچاوەی پێشووـ لاپەرە 222
7 ـ بەختیار عەلی ـ ناشۆن ـ چاپخانەی کارۆـ سالی 2019 ـ لاپەرە 155
8 ـ بەختیار عەلی ـ ئایدۆلۆژیست ـ چاپخانەی کارۆـ سالی 2019 ـ لاپەرە 61
*بۆ زیاتر زانین سەیری ماڵپەڕی ئەنترنێت بکە، فلمی سینەمای بۆنی کلاید، لەساڵی 1967 دا بەرهەمهێنراوە، دەرهێنان ئەرسەربین، نواندن مارن بڕتی، ڕۆلی کلاید دەگێڕ. فای دۆناوی ڕۆڵی بۆنی دەگێڕێت، براوەی چەندین خەڵاتی ئۆسکارە، لەنێو باشترین سەد فلمی ئەمریکی دا، پلەی بیست و حەوتەمین فلمی بەدەستهێناوە.
** بۆ زیاتر زانین سەیری ماڵپەڕی ئەنترنێت بکە، فیۆدۆر دۆستۆیەڤسیکی، ڕۆمانی سزاو تاوان، لە ساڵی 1866 دا نوسراوە، لە سەرەتادا، مانگانە لە دوانزە بەشدا بڵاوبوەوە، دواجار بوو بەکتێب، پاڵەوانی ئەم ڕۆمانە ڕۆدیۆن ڕۆمافیتش راسکۆلینکۆف ە، تەمەنی بیست و سێ ساڵە، قوتابی زانکۆبوو، ئەم کەسە دوولایەن بوو، بەلایەك دووڕە پەڕزو ساردوسرو دژ بەکەمەڵ بوو، بەلایەکەی تر گەرم وگوڕو پڕ لە بەزەیی بوو.

دووالیزمی (شکۆ ئیستاتیکا) لە نمایشی شانۆیی: زۆماوەندی دۆندێیی دا .. ڕێباز محەمەد جۆزا

بۆ خوێندنەوەی ئەم بابەتە کلیکی ئێرە بکەن ...

هەرەمی شەو .. ئانی : عەبدوڵا سەیمان(مەشخەڵ)

گەشتی زیاتر لەنیو سەدەی (چاو)ی شاعیر

هەرەمی شەو، کەی بەرهەمە شیعرییەکانی چاو(فاتح) شێخولئیسلامی "ف. پشکە" (١)یە کە لە کەکردنەوە و ئامادەکردنی شاعیر و وەرگێڕ عەزیز ناسری، چاپی یەکەمی لە ٢٠٢٠ دا و لەلایەن ناوەندی غەزەلنووسەوە بڵاو کراوەتەوە. کتێبەکە یەکەمین کتێبە سەبارەت بە چاو و شیعرەکانی کە لە دوو تەوی ١٨٨ لاپەڕەدا، سەرجەم دەقە شیعرییە کوردی و فارسییەکانی چاو لەخۆ دەگرێت.(چاو)ی شاعیر یەکێکە لە نوکەرەوکانی شیعری کوردی لە کوردستانی ئێران کە شانبەشانی سواری ئەلخانیزادە(٢) و عەلی حەسەنیانی(هاوار)(٣)کاریگەرییان بەسەر نوێبوونەوەی شیعری کوردی و ئاراستەی ئەو نوێبوونەوەیە هەبووە. کاروانی ئەدەبیی چاوی شاعیر لە سەرەتای دەیەی شەستەکانی سەدەی ڕابردووەوە دەست پێدەکات و هەتا ئەمڕۆش ئەو کانییە سازگارەی شیعر هەر فوارە و قەبزەی هەیە. ف. پشکە زۆر لەوە ناسراوتر و بەناوبانگترە کە ئەمە بمانەوێت لەم کورتە نووسینە تیشکی بخەینە سەر. چاو (ف. پشکە) وەکچێن سانکی زۆر لەسەنگەری مارکسیم و کەمەنیزمەوە بەهەدا تەدەکەشێت تا ئاسەی سۆشیالیزم ببێتە پەرچەمی ژیان، لە شیعریشدا هاوتەریب لەگەڵ ژیانی سیاسیدا ، جگە لە ڕوحە داهێنانەکەی، لە مەتەرەزی کرێکاران و زەحمەتکێشانی ستەمدیدەوە دەتە دووان.

ئەی خوشکە چاو سووتاوەکەم
خەزگە ئەمزانی شەوانە
ئەو کاتانە لەگەڵە دایکت
لەبەر نەرمەی گرا هەتا دەمەو بەیان
تەپ تەپ نان ئەکێن بە فڕش،
خەزگە ئەمزانی چی ئەکەن!
چێن باسی ڕزگاربوون ئەکەن
لەم ژیانە بەفڕەتان! (٤)

چاوەی شاعیر گیانی شۆشگێڕانەی وەبەر شیعرەکان ناوە و ئەمەش نەک بەتایبەتی شیعرە فارسییەکانی وەک کاک عەزیز ناسری دەڵێت(٥)،

بەکو تەواوی ئەو ڕووەی چاوە پیایدا تێپەیوە، ڕووکی شڕشگڕانە بووە. سەنگەری شیعرکانی چاوە، سەنگەری سۆشیالیزم بووە و باوەڕی بەرزی کۆمۆنیزم بە ڕوونی لەناو دەقکانی چاوەدا دەبینرێت.

با داڕژین حوکمی خۆمان، دامەزرێنین خودموختاری

بە پشتوە بە سۆشیالیزم، ڕزگاریبەخشی یەکجاری(٦)

پە بەپەی گۆشەی باوەڕی شاعیر، سەرەتا لە کوردایەتییەوە دەست پێدەکات و پاشان بەرەو چەپ و ئینجا مارکسیزمی شڕشگێر وەردەچەرخێ و دواتریش کۆمۆنیزمی کرێکاریی دەکاتە پەرچەمی خەبات، ئەم ڕوو لەسەرەی باوەڕی چاوە نیشانەی زیندوویی و وابەستەیی شاعیرە بە سەنگەری خەڵکی ستەمدیدەوە. ئەمە شوناسی شڕشگێریی شاعیر و دەقکانیشە کە تا شیعر و وشە مابن، ئەم دەقانەش زیندوو و جوان دەمێنن. جوانی ئیستاتیکا لەشیعرکانی چاوە جگە لە وابەستەیی شڕشگێرانە کە ڕوحی ئیستاتیکای مارکسیستییە،زمان و خەیاڵ و وێنەی شیعرین. زمانی شیعرکانی چاوە، زمانێکی سفت و تووند و تۆ و بەهێزە. لەئاستێکی بەرزدایە کە بە کوردییەکی ڕەوانەوە وێنەشیعرییەکان جارە سادە و جارە ئاڵۆز دەخوڵقێنێ. ڕیتمی شیعرکان و هارمۆنیای شیعریی زەر وستایانە ئیشی لەسەر کردووە و سەلیقەیەکی زەری تیا بەکار بردووە. ستایەی داشتنی شیعرکان بەپەی مەژووی نووسینی دەقکان جیاوازن . چاوە گەرچی بەئاگا بووە لە شیعری نوێی کوردی و فارسی، کەچی لەزەر دەقدا دەستبەرداری شێوازی کۆنی نووسینی دەقی شیعریی نەبووە. ئەمەش خۆش نییە و گرنگ ئەوەیە شاعیر بتوانێت پەیامە کۆمەڵایەتییەکەی دەق بە جوانترین ئاست بگەیەنێت خوێنەر. بەهەرحاڵ لە دوای خوێندنەوەی (هەرەمی شێو)ی چاوەدا، بە ئەوەی مەبەستە بپەکەم حەز دەکەم بەمجەرە هەستەنگاندنەکەم بخەمە بەر دیدەی ئەوەی هێژا :

یەک : ئامادەکاری کتێبەکە کاک عەزیز ناسری سەرباری کەشکانی لەپێناو کەکردنەوەی شیعرکانی چاوە ئەو فەرهەنگەکەی کە لە کۆتایی کتێبەکەدا ئامادەی کردووە کە بەڕاستی جێگای دەستخۆشییە، بەڵام هاتووە شاعیری موجەردانە وەرگرتووە و تەنها وەکو شاعیرێک باسی دەکات. بە وتەیەکی تر عەزیز ناسری هاتووە چاوەی شاعیری لە چاوەی خەبانگێ و کۆمۆنیست جیا کردۆتەوە. ئەم جیاکردنەوەیش زیانێکی زەری لە(چاوە) و ئینجا میسداقییەتی زانستی و ئەکادیمی کتێبەکەش داوە.

دوو : باس نەکردن یان فەرامۆشکردنی قۆناغەکانی ژیانی سیاسی شاعیر جا بەهەر بیانوویەکەوە بێت، لەژێر تەم هەشتنەوەی بڕێکی زەری ژیاننامەی چاوەی کۆمۆنیست کە بە خوێنەر و ڕەخنەی ئەدەبیش فرە

گرنگ و جێی بایەخ، شایانی هەوڵستە لەسەرکردن و ڕەخنەی جیددیە.
سێ : ڕیزبەندی کتێبەکە بەمجۆرەیە : شیعرە نوێیەکان، شیعرە کلاسیکییەکان، شیعرە فارسییەکان. لە کاتێکدا دەبووایە ئەو ڕیزبەندییە بەپێی مێژووی نووسینی شیعرەکان بووایە تا خوێنەر لەلایەکەوە گەشەی هونەری شیعر و لەلایەکی تریشەوە بەرەوپێشچوونی بیروباوەڕی شاعیر بەجوانی ببینێت.
چوار : چاوە شاعیرێکی داهێنەری کوردێ و بە هەردوو زمانی کوردی و فارسی شیعری شۆشگەرانەی نووسیوە. من وەک پێچەوانەی کاک عەزیزی ناسری دەڵێم سیاسەت شتوە نییە تا چاوە لە داوێنی وێژەدا بڕێت(٧) بەڵکو ئەوە پێداویستی خەباتی چینایەتی کرێکاران و زەحمەتکێشانە لەپێناو ئازادی و یەکسانی و دادپەروەری کۆمەڵایەتی، (چاوە)ی ناچار بەو چارەنووسە کردووە و گیان لەسەر دەست خەبات دەکات. بەیە ئەو بەیارەی کە دەڵێ(بڕخ لەوەی لە هەنارانی ناسک هەستێ و ئڕخ بوەی لە هەنارانی کۆمەنیستێ)(٨) دەگەڵم بە (بڕخ لە هەنارانی ناسک هەستێ و گیان لەوەی کە ئابڕکی کۆمەنیستێ.)
دووواجار کتێبی هەڕەمی شتو و ماندووبوونەکانی کاک عەزیز ناسری سەرباری هەر تێبینی و سەرنجێک. جێی دەستخۆش و باوەش پیاکردنێ و ئومێدەوارم بەرهەمی جوانتری ببینین و بە بەختەوەر بژێت جا لەهەر شوێنێک بێت.

پەراوێزەکان :
(١)چاوە(ف پشکە)ی شاعیر، نازناوی فاتیح شێخولئیسلامی چێیە و ساڵی ١٩٤١ لە شاری مەریوان لەدایکبووە. ساڵی ١٩٦٠ دەچێتە زانکۆی تاران و ساڵی ١٩٦٧بووتە مامۆستا. هاوینی ساڵی ١٩٧١ بە هۆی چالاکی سیاسی ماوەی حەوت مانگ زیندانی دەکرێت. ساڵی ١٩٨١ دەبێتە پێشمەرگە و لە ساڵی ١٩٩٠وە لە وڵاتی سوید دەژێت. سەرەتا لەژێر کاریگەری بیروباوەڕی ناسیونالیزم و پاشان بەرەو مارکسیزمی شۆشگێرە ئینجا ووە کۆمەنیزمی کرێکاریی وەردەچەرخێ. چاوە سەرباری ئەوەی شاعیرێکی داهێنەرە، ئابڕکی بەرجەستە و لێبراوی بزووتنەوەی کۆمەنیستی کرێکاریە.
(٢)سواری ئێلخانیزادە ساڵی ١٩٣٧ لەگوندی (تورجان)ی سەر بەشاری بۆکان لەدایک بووە. کەلەژی حقوق تەواو دەکات بەهۆی بیروباوەڕی پێشکەوتنخوازی و هەوەستی نیشتمانپەروەریەوە لەلایەن ژەمی پەهلەویەوە هووبووی زیندان و ئێشکەنجە کرایەوە. ساڵی ١٩٦٨ لەبەشی کوردی ڕادیۆی تاران دامەزرا. سواری جگە لە شیعری کوردی، بە زمانی فارسیش شیعری نووسیوە. بایەخێکی زۆری بەزمان داوە و ناوەڕۆکی هەموو بەرهەمەکانی باس لەئازادی و پاکی و جوانی ڕۆحی

مرۆڤ ئەکات. بەداخەوە لە ١٤-١-١٩٧٦ کەتایی بە ژیانی دەت.
(٣)عەلی حەسەنیانی (هاوار) ساڵی ١٩٣٩ لە بنەماڵەیەکی مەهابادی لە شاری تاران لە دایک دەبێت. خوێندنی سەرەتایی و ناوەندی لە شارەکانی هەمەدان، مەهاباد و تاران تەواو دەکات و پاشان لە زانکۆی تاران لە بەشی (یاسا و زانستە سیاسییەکان) درێژە بە خوێندن دەدات. لەو نێوەدا ماوەیەک بە هۆی چالاکی سیاسییەوە دەکەوێتە زیندان. دواتر هاوکات لەگەڵ چالاکی ئەدەبی و نووسین، وەک فەرمانبەر لە چەندین شاری ئێران و کوردستان درێژە بە ژیان دەدات. دوای شۆشی ئێران بە پەرەپێدانی تەکۆشانی سیاسی و ئەدەبی دەگەڵتەوە مەهاباد. ساڵی ١٩٨٩ ڕۆگای هەندەران دەگرێتە بەر و دەچێتە وڵاتی فینلاند و پاشان لە دانمارک دەگیرسێتەوە. سەرەنجام لە بەهاری ساڵی ١٩٩١ ماڵاوایی لە ژیان دەکات و لە شاری کۆپنهاگن بە خاک دەسپێردرێت.
(٤)هەڵمەتی شۆڕ کەی بەرهەمە شیعرییەکانی چاوگ (فاتح) شێخولئیسلامی (ف. پشکۆ) کۆکردنەوە و ئامادەکردنی عەزیز ناسری ناوەندی غەزەلنووس چاپی یەکەم ٢٠١٩ لاپەڕە ٩٠.
(٥)عەزیز ناسری دەنوسێت لەیەکەم ڕوانینداد دەردەکەوێ، لە سەتا حەفتاوپێنجی شیعرە فارسییەکانی چاوگ دەچنە خانەی شیعر کڵاسیکیەوە. بەوانە هەڵمەتی شۆڕ کەی بەرهەمە شیعرییەکانی چاوگ (فاتح) شێخولئیسلامی (ف. پشکۆ) کۆکردنەوە و ئامادەکردنی عەزیز ناسری ناوەندی غەزەلنووس چاپی یەکەم ٢٠١٩ لاپەڕە ٢٨.
(٦)هەڵمەتی شۆڕ کەی بەرهەمە شیعرییەکانی چاوگ (فاتح) شێخولئیسلامی (ف. پشکۆ) کۆکردنەوە و ئامادەکردنی عەزیز ناسری ناوەندی غەزەلنووس چاپی یەکەم ٢٠١٩ لاپەڕە ١٤١.
(٧)هەڵمەتی شۆڕ کەی بەرهەمە شیعرییەکانی چاوگ (فاتح) شێخولئیسلامی (ف. پشکۆ) کۆکردنەوە و ئامادەکردنی عەزیز ناسری ناوەندی غەزەلنووس چاپی یەکەم ٢٠١٩ لاپەڕە ١٥.
(٨)هەڵمەتی شۆڕ کەی بەرهەمە شیعرییەکانی چاوگ (فاتح) شێخولئیسلامی (ف. پشکۆ) کۆکردنەوە و ئامادەکردنی عەزیز ناسری ناوەندی غەزەلنووس چاپی یەکەم ٢٠١٩ لاپەڕە ١٥.

“نیشتمانی سارا نیشتمانێکی بە پەروا و ئیمانێکی یاخی” .. دڵشاد کاوانی

ئیمانی نیشتمانی سارا ئیمانێکی ٤٥٠ لاپەڕەیی کوردییە. کە لە نووسینی ئیمانووس میران ئیبراهامە و بە هەر دوو چاپی ساڵی ٢٠١٨ و ساڵی ٢٠٢٠ کەوتۆتە بەر دیدگای خوێنەرانی ئیمانی کوردی و دەتوانرێت وەک یەکێک لە ئیمانە ناوازەکان دەست نیشان بکرێت کە بە تەکنیک و شوازێکی جوان زمانێکی ناوازەیی کوردی نووسراوە و کە باڵایە لە چەژی ئەدەبی گەلانەوە دا.
نیشتمانی سارا وەک ئیمانێکی کوردی باس لە کێشە و گرفتی ئەو کوردانە دەکات کە لەسەر ئایینی جوولەکە بوون، بە هەی پاکتاویی ئاینییەوە ووبەووی پاکتاوی ئیگەزیش بوونەتەوە، لە نیشتمانی سارادا مەژوو، ئایین، شێش، ستەمکاری. ئەو چەمکانەن کە ووداوەکانی ناو ئیمانەکە لە جوغزیی دا دەسوڕێتەوە.
هەڵچەندە نیشتیمانی سارا بە زمانێکی بەرزی ئەدەبی نووسراوەتەوە و دەق- سەرد- گەلانەوە، پەکهاتەی سەرکیین بە یەکخستنەوە و بیرهێنانەوەی ووداوێکی مەژوویی مرۆیی، کە نووسەر لەزانانە و بە وردییەوە هەچەتە نێو ووداوەکان و وەک مانافەستێکی تەمار کردن و یاد هێنانەوەی کەمە ئایینییەکی کوردی لە بیر کراو بە بیری خوێنەری کورد دەخرێتە ووە، کە دەیەوێت بڕێت لە پەشوودا لە سەر زەمینی ئەم نیشتمانەی کوردان، دەرهەق بە جوولەکەکان لە دابڕان و پاکتاو، جیاکاری، تاوانکاری، چی گوزەراوە، بەمەش نووسەر هەڵەکەستێکی بچووکی لەسەر خاکی نیشتیمان بە جوولەکەکان لە سەر ووپێی کاخەز پیشان داوە.
نیشتمانی سارا بە جۆرێک بە دوای ووداوەکانی ناو ئیمانەکە ات دەکیشە وەک ئەوەی دەستت لە ئیگی نیشتمان گیر بووبێت و ئیحت بە ناو خاک کێش دەکات، ناتوانی بە ئاسانی دەستبەرداری دیوی دووەمی ناسرییەکانی ناو ووداوەکانی ئیمانەکە ببیت. لەگەڵ ئەوەشدا نیشتمانی سارا وەک هەر ئیمان و دەقێکی تری ئەدەبی شایانی ئاخنە لەگرتنە و دەبە بخرێتە ژێر هاوێنەی بینینەکی چەی ئەدەبی و لایەنە شاراوەکان و کەماسییەکانی ببینرێت.
سەرەتا ناوونیشانی ئیمانەکە دەبێتە پرسیارێکی جددی لای خوێنەر و بەدوای دەزینەوەی هەکاری ناونانی ئیمانەکە دا هەرێتە دەبە، دواتر

لە بەشی (٦) و لا (٢٤٥) سارا وەک کارکتەرێک دەردەکەوێت، دەتە ناو باس و هەوداوەکانی هەمانەکە و کە وەک دایکی جووکانی جیهان و خەزانی ئیبراهیم پێغەمبەر و دامەزرێنەری وەچەگەری جوو دەتە بەر باس.
نیشتمانی سارا لە پێنج بەشی سەرەکی و چەندین بەشی بچووک پێکهاتووە، لە هەووی گەلانەوە بە پێی مەژووی هەوداوەکان هێزبەندی بەشەکانی کراوە، سەرباری وردبینی و دیقەت گرتنەی نووسەر، لە زەر شوێن نووسەر لە چەمک و بەکار هێنانی زاراوە دا دەکەوێتە نێو هەڵەوە، هەروەک لە بەشی (١) و لاپەرە (١٢) هاوتووە " ئەو داهێنانە پاساوانن، بە ئەوەی پەلەوەرەکان بترسێن و و گەنمەکە نەخڕن" لەرە نووسەر لە بەی باسندە پەڕەوەی بەکار بردووە، بە ئاگا لەوەی کە کەی ئەو گیاندارە دوو پێ و پەڕدارنە دەگرێتەوە کە بەشەکیان تخونی دەغە و دان ناکەون، یان هەرلە داهێ ناترسن وەک قاز و مراوی و وشترمەلیش دەچێتە ئەم خانەیە.
یاخود لە بەشی (٢) و لا (١٤) دا دەڵێ " کۆگەل گیان، لە بازار لەم دوور نەکەنەوە با لەم ون نەبن" هەمانووس وشەی کورگەڵی لە سەر زاری سلەمان بە کور و برازاکەی حیکمەت و خایم کە تەنیا دوو کەسن بەکار هێناوە، هەرچەندە دوو کەیە و تاک نییە، بەڵام بە هەوانینی من کورگەڵ کە ئاخزگەکەی مەگەلە و چەن هەرگیز بە دوو سەرە ماڵات مەگەڵ بەکار نایەت و تەنیا دەگوترێ دوو سەر ئاژەڵ، ئاواش بە مرۆڤ شیاو نییە بە دوو کەس بەی کورگەڵ. بە چارەسەریش ئەمە لە کوردی دا دەڵێین کوێنە ئەمە شیاوترین وشەیە بە ئەوەی بەرنەمبەر کەمەکی کە بەکار بهێندرێت.
لە هەندە شوێن بە ریەکەوتن لە بەچوون و دیدگاکانی کارکتەرەکان دروست دەبە هەروەک لە هەمان بەش و لا پەڕەی سەرەوە لەسەر زاری خایمی منداڵ جوو، کە دەیەوێ جیاوازیی چینایەتی و نەوان پەیەوانی ئایینی لە ناو کورد دا نیشان بدات کە دەڵێ " هەرچەندە تا ئەمڕۆش لە خەیاڵی خەمدا بەردەوام ئەم پرسیارە لە خەم دەکەم، ئایا بەچی بە مەزندەی مامە سلیمانم ئەمەی منداڵانی جوو جیاواز بووین لە منداڵەکانی تری ئەو شارە؟ " بەم هێستەیەی "تا ئەمڕۆش لە خەیاڵی خەمدا" بەمان دەردەکەوێت ئەمەی خایم سەردەمی نوێ و گەورە بوون و گەنجێتیی خایمە، کە بیرەوەری منداڵی خەی دەگەڵتەوە بەڵام هەر خەشی دواتر لە لا (١٧) ئەژێ لە دوای قوتابخانە بە غاردان دەچوونەوە، چونکە منداڵانی هەر دوو گەڕەک بەردیەیان تەدەگرتین تا گەڕەکی جوولەکان دوامان دەکەوتن و دەگەیشتەوەی زەربەی ژن و پیاوی گەڕەکیش بەشداریان دەکرد. ئەمە تەنیا بە هەی ئەوە بووە کە ئەوان جوولەکە بوون یان لە لا (١٩- ٢٠) وای دەیخاتە

ووو کە ماوەی یەک ساڵ لەگەڵ منداڵێکی هاوپۆڵی قوتابخانەی سەرتایی لەسەر یەک ڕێحلە و کورسی لە تەنیشت یەکەوە دادنیشن، کەچی بە هەی جیاوازی ئایینییەوە یەکتر نادوێنن تەنانەت دڵێ " بەردەوام بیرم لەوە دەکردەوە ئاخۆ چی ڕوو دەدات ئەگەر شانم بەر شانی ئەو کوڕە موسڵمانە بکەوێت" کەواتە ئەو دەبێ هەرزوو جیاوازیی ئایینییەکەی خۆی لەگەڵ زارۆیەکی موسڵمان بینیبێت و نەوەک بە ئاگایی خۆی نیشان بدات.

دیسان لە لا (١٩) کاتێ فواد مەعروف رازی نابێت لە تەک خایم منداڵجوو دابنیشێت بەم هەیوە بە دەست مامۆستا لەدان دەخوات و دەنووسێ " ناچار بوو گوێی گرت و بە دەستەکەی تری دوو شپاز‌لەی تووندی کێشا بە بناملیدا و بە زەر لە تەنیشتی منەوە دای نا" لێرە من نازانم ابراهام مەبەستی بناملیدا کوێی جێستێیە! بناگوێ ووەتە و پشتەمل دواوەی ملە و گەردن پیشەوەی ملە، چەناگە یان زگچەنە سەری گەردنە و سینگ خوارەوەی ملە، بەڵام سەیر لەوە دایە نووسەر بناگوێ بکاتە مل، گەر مەبەستی هەمان گوێ بە ئەوە هەڵێیە گوێ بەملەوە نییە بەسەرە وەیە، گەر مەبەستی سەروەی تەنیشتی مل بە دەکاتە سەر، یان مەبەستی خوارەوەی مل بە دەکاتە شان. کەواتە بە هەموو پۆوەرێک بنا مەوشێکەی هەڵێیە و لە پێکهاتەی جێستەی مرۆڤ دا نییە.

هەروەها لە لا (٢١) دەنووسێ " ئەوەندەم نەزانی فواد لەبەردەمم پەیدابوو" لەرشدا دەبێت بنووسرێ ئەوەندەم زانی واتا کەمێک زانیاری لەسەر پەیدابوونی بەردەستە نەوەک هیچ نەزانین. پاشان لە لا (٢٩) هاتووە کاتێ مەلا کوێر دەیەوێت جوولەکەیەک لە ناو قەڵای بکاتە ئیسلام لەسەر ئەوە دارکاری دەکات کە نازانێ شایەدوئیمان بێ، ئەمە نالۆژیکییە، ئیسلام نەبوون کافییە بە ئەوەی کە ئاسایی بە کەسێک نەزانێ شایەدوو ئیمانی ئیسلامی بێنێ.

لەلایەکی تر لە لا (٣٠) وادەخاتە سەر زاران " ئەوە مەلا ئەبوبکر ئەفەندی مانگەکە بە ئێستەمبۆڵ چوێتە، " هەرچەندە نووسەر زەر شەوە زار و بنزاری شارەزایانە بەکارهێناوە، بەڵام ئەم ئێستەیە هەڵێیە دەبێ بنووسرێ : ئەوە مەلا ئەبوبکر ئەفەندی مانگەکە بە ئێستەمبۆڵ چووە، یان چاتە ئێستەمبۆڵ. لە بەشی (٤) و لاپەرە (٣٧) و لە کەی شوێنکانی تر لە بەی ڕەژی دواتر ڕەژی دوایی بەکاردێنێت ڕەژی دوایی لە کوردی دا لە بەرانبەر (یوم القیامە) ڕەژی پسان یەکلابێتەوە، بەمەش تێکڕاوییەکی کردووە کە لە بەرژەوەندی دەقەکە دانییە.

دیسان لە بەشی (٥) و لاپەرە (٤٣) و چەند شوێنیکی دیکە، وشەی عەمبار دەسوە دێکات بە عەمار بەمەش لە ناوی شوێنی هەڵگرتنی

کەلوپەل دەگەڵ بە ناوی عەماری کەسی عەرەبی کە بە مرۆڤ و لای خوێنەر تێکەڵ دەبەست. ئەمجارە لە لە بەشی (٧) و لاپەرە (٥٦) دەنووسێ " ئەوانەی تر دوای جەن خەرجی چوونە حەجیان بە کرا" لەرەش هەمان کەماسی دەتە بەر چاو کە خەرجی چوونە حەج ناکرێ بەکو سەرف دەکرێ، یان خەرج دەکرێ ئەم ڕستەیەشیان هەڵەیە. یاخود لە لا (٦٢) دەڵێ " دوای ئەوەی دوکانەکەیان گرت" لەرە نووسەر مەبەستی لە گرتن داخستنە، گرتن واتە دەست بەسەرداگرتین، یان بە کرێ گرتن دە، بەڵێ دەبووایە لە بەی گرتن بنووسێ داخستن.
بەهەی زاڵ بوونی هەستی نووسەر بەسەر ئەبستکرات و گەانەوە لە دەقدا، نەیتوانیوە بە تەواوەتی مشتومالی نەو ناوەک بکات، بەمەش زیاد لە پێویست ووداوەکانی گەورە کردووە و دەبووایە نووسەر هەستیارانەتر مامەڵەی لەگەڵ ناوەکی ڕەمانە کەدا کردبووایە، چونکە لە ئەگەری وەرگەانی نیشتمانی سارا بە سەر زمانەکانی تر، کورد زەر بەربەری و وەحشیەتگەری نیشان دەدات، ئەمەش هەم ئەرکیکی ئەخلاقییە و هەمیش ووداوەکان دوورن لە ڕاستی. بە نمونە لە بەشی (٩) و لاپەرە (٩٢) سەبارەت بە ستەمکردن لە جوولەکەکان لەسەر زمانی پەلاکی مەردی پوری خایم دەنووسێ " چوار جووی لە ڕەگای کەرکوک بەدەستی هەموەندییەکان ووت کرانەوە و پاشان سەر بەان" یان لە لا (٩٩) حاخام دەگەڕێتەوە کە مەلاو فەقێکان ئەلیاسی برازایان سەربڕی. بەمەش هەموومان دەزانین سەربڕین تا هاتنی کولتوری تووندڕەوی ئایینی لە نەو فەرهەنگی کوردا نەبووە.
هەرچەندە دەبێت لایەنە جوانییەکانی ناو ڕەمانەکە فەرامەش نەکرێ، وەک ئالیکاری سەفی و دەروەشکانی سلێمانی و بەهاناوە هاتنی جولەکەکان کە بە وردی لە لا (٢١٩) نووسەر باسی پێکەوە ژیانی کردووە، لە شاری سلێمانی شایانی هەڵوەستە لەسەر کردنە. بەڕام کاتێ گانجێکی مەسیحی لە سوریاوە بە خوێندن لە لا (١٧٤) بەسەلامەتی ئەم هەموو ڕەگایە دەبڕێ و دەتە شاری سلێمانی لە گەڕاجی شاری سلێمانی ووت دەکرێت و هەموو شتێکی لە دەدزن. ئەوەی کە زەر نیگەرانی کردم بەکار بردنی وشەی زەرینەیە بە شارێک کە نووسەر لە لا (٣١٣) دا باس لە هەڵدانەوەی گەڕی جوولەکان دەکات کە باهاندانی حکومەت بەوەی پەوپاگەندەی بوونی زەڕ و زوی لەنەو گەڕەکان بەاو کردەتەوە، بەڵێ خەڵکی شاری سلێمانی دەخاتە داوی حکومەتەوە و دەنووسێ " زەرینەی خەڵکی شاری سلێمانی وەکو شارو گوندەکانی تری عەراق، شەوان درەنگ بە پاچ و خاکەناز دەهاتن و یەک یەک گەڕەکانیان هەڵدایەوە" بەمەش ناوەستێ دەڵێ " گەڕی وا هەبوو زیاتر لە دەجار ژەراو ژور کرابوو" ئەمەش ناهەقییەکی بەرامبەر گەلێکی ستەم لێکراوی وەک کورد، بەتایبەت شارێک کە بەسەری

دابەشت. لە بەرانبەریشدا کە سلێمانی مامی خایم دەچێتە بەغدا لەوێ دەبێ گورگ و مەڕ بەیەکەوە ئاویان دەخواردەوە، گەر ئەم دەقە لە نووسینی نووسەرێکی عەرەب و یان فارس و تورک بووایە بەو پەڕی فاشستی و ڕاسیستی نەتەوەیی دژی کورد لە قەڵەم دەدرا.
هەروەها لە لا (١١١) لەیەک تێکستدا دوو هەڵە دەکەوێتە بەر دیدگا هەروەک نووسەر دەبێژێ" چاوی لە داچەیم و توند لا ڕانی گوشیم، لەژێر لەوەوە و بە گوێمدا چپاندی، ئای لە کوێتە قوڕت بەسەر، " من جارێ نازانم چاو چۆن دادەچەقێ پێوست بوو بەڵێ دەنووقێ یان چپاند، لە کۆتایی ڕستەکە چەندین جار هێنام و بردم لەی تێنەگەیشتم مەبەستی نووسەر لە کوێتە چییە؟ ئایە مەبەستی وڵاتی کوێتە یان لە کوێ! واتێ بە کوێ چووی.
لە لایەکی تریەوە لە بەشی (١٢) و لاپەڕە (١٢٥) خایم لە سەر نەخشە بوونی هاوژینەکەی دا وادەخاتە ڕوو " کاتانی خوشکم بە ڕاژدا خزمەتی دەکرد و منیش کاروباری دوکانەکەم بەڕێوەدەبرد" لەم تێکستەش دا بە ڕاژ هەڵەیە دەبێ بنووسرێ لە ڕاژ دا.
سەبارەت بە هاسەرگیری نەوان حەمەجانی موسەمان و ساشای کچە جوو لە لا (١٣٧- ١٣٨) هەرچەندە کە حەمەجان کە داوای دەستی ساشا لە باوکی دەکات، سلێمانی باوکی ساشا مەرجی ئایین گۆڕین بە حەمەجان دادەنێت و حەمەجانیش ڕازی نابێت شین و واوەیلا بە لە دەست دانی یەکیان دەکات، ئایینەکەی یان عەشق. دواتر بە ئاوەی نووسەر ڕوونی بکاتەوە حەمەجان چۆن ساشا دەخوازێ، ئایا حەمەجان دەبێتە جوو یان هەر موسەمانە، چونکە لەهەموو هەڵوێستەکانی لەگەڵ مالی خزووران و تیرەکەیەتی، کەچی هەر بە موسەمانی ماوەتەوە، لە کاتە هەموو هاوسەرگیرییەکی نەوان دوو ئاین بە تایبەتی ئیسلامی لەگەڵ ئەوانەی تر لە کەمەگای ئەمە ڕوونادات تەنیا بەگۆڕینی ئاین نەبێ، گریمان حەمەجان بە کچە جوو بووبێتە جوو، لەو سەردەمەوەک ئەو وێنای دەکات، زیندوو مانەوەی لە شوین و شارەکەی خۆی بە ئاسایی مەحاڵە.
هەم دیسان لە لا (٣١٦) سەبارەت بە تێکچوونی باری دەروونی سارای ژنی سالار کە شەو هەردەستێتەوە و دەست دەخاتە سەر دەمی ئانێنی کوێی و دە ڵێ " دەستی برد پشتێنەکەی خۆی بەدەستەوە گرت، بەسەر ئارەنی کوێیدا نووشتایەوە و تونند پشتێنەکەی لەسەر دەموچاوی کوڵەکەی دانا و هەر دوو دەستی توند لەسەری راگرت، چەند هەناسێک ئارەنی بەدەنگ کرد" بە هەموو پێوەرێک دەبێ دایکی ئارەن کەرپەکەی خۆی خنکاندبێ، بەڵام نووسەر ئارەن بە زیندووی دەهێڵێتەوە و بە ئاوەی هیچ سەرە داوێکی ئەم خنکاندنەی بە دەستی دایکی بخاتەبەر باس.
ئاوەی زەر سەرنجی ڕاکێشام لە بەشی سێیەمی ڕۆمانەکە یادداشتەکانی

سارا لە لا (٣٥٠ – ٣٦٦) بە دوانزە بەش زەر بەجوانی یادداشتەکانی سارا بەشێک لە گرێچنەکانی ناو ڕەمانەکە دەکاتەوە. ئەوەی ماوە بەڕەم ڕەمانی نیشتمانی سارا ڕەمانەکە دەرخستەی بیری یاخیی بووی نەو کەمەڵگای کوردیە.

خانەبەندی .. سەباح ەنجدەر

خان
خان لەشەرمەکی گەمژانەی ستە ادەگرت
زەمینیش دەخولەتەوە و بەدوای خورپەیەکی بەهەزەوەیە
ئەی بەخشندە چی پە بەخشین
دوای کەمەکی تر زەمین هەمووی تاریك دەبت
بە دەنووکی سووری قەقنەس گەك هەدەکەنم
دە پەی ازی نییە و ئاهی تە نەگەاوە
گوەستەرە لەناوی نیشانە و ناوە
بە نیگایەکی ماندوو بیر و پرژەی دیوارەکانی دەخونتەوە
لەو پەیام ناگا

دووخان
کاتەکانی ەژی پەشوو دووخانبوون لەسەریەك
دوولەوی بەبار پەیامەکیان لەناو خەیاندا سەرسامکردووە
هاوهەزی ئەستەرەن
گەچانی کوەرەکیان لەسەر بەردی خز لادا
ئازار یەکەم وخساری وەرگرت

کەمەە خان
خان بەەنگی سوورەکی گەرم و بە دەنگەکی دەستانە خەتمان پە بناسنە
لە پەناو چیدا درژ دەبتەوە
چاوی دونە چی بەدی کردووە
قەلەەش لەسەر کاغەز سووە دەخن و دەنیشنەوە
پەیان شون بریندار دەکات
سەیری ئەرە بکە و بچوونی خت بە

کەوانە

کەوانە دیواری بەردینە بە دەوری کۆشکی پاشاکان
بەخۆشترین دەنگ گۆ لەسروود ناگرێ
هیوای بەچی دەخوازێت
ووناکی لەکونی کلیل نایەتە ژوورێ
مرۆڤ لە یەکەم مووچەکە و بۆداربوونەوەدا سەمادەکات
ئەو ترس و پرس و دوودڵییەت لە چییە
ئەوها پەرژینت قایم کردووە
چ تارماییەك دێتە ناو سێبەرتەوە
هێزی خووسان هاتە ناو ئەو قوڕەی
مرۆڤی لێ دروست بوو

هۆی لار

هۆی لار فریوت دەدا
شکڵی بەتاڵ و ستایش وا دەستی پێکرد
لاپەڕە داخە
هەگە گەرمەکان گەیشتنەبەرد
چاوەڕێی چ بەروبووم‌ێك مەکە
دەبێ ئازاری یەکتربدەین

تەقەڵ

تەقەڵ ئەو پارچە زەویە خۆشکراوەیە
فڕۆکە لەسەری دەنیشێتەوە
زەویەکە دەبێتە حاجی قادری کۆیی بەردی سیزیف بەشانەوە
فڕۆکەش گوتم بەبەختی خەواڵوو
لاپەڕەی داهاتوو هەڵدەدەمەوە
واز لەگەڵان دەهێنم
لەخۆمدا دەژیم
گەردوون دراوسێیەکی بەکەڵکە
خودا لە فڕینی یەکەمین پەپوولەی ساڵ هاتە ماڵم

وێرگوڵ

وێرگوڵ پیاوێکە کرۆشکەی کردووە و ترس دەدوێنێ
گومان لەقڕتی بەرپێی خۆی دەکات
بۆشاییەکی زۆر لەنێوان پێغەمبەرەکان هەیە
پێویستە با ببینم
لێی بپرسم لە نێوانەکان بەرەو چ چارەنووسێك ڕۆیوی
دەرگای چ ماڵێکی خانەدان نازی ڵێاگرتی

ئەستێرە
ئەستێرەیەکم لەسەر باڵی حاجی لەقلەقی هەوڵێر دانا
بەناو شاری جەنجاڵدا تێپەڕیم و گەڕامەوە
تاجەگوێینەم لەسەر گۆڕی یەکەم شەهیدی
جەنگی سێیەمی جیهان دانا
گەشتی سامناك کۆتایی هات
ئەمە تەنیا خەونێك بوو
لەبەرە بەیانێك بینیم و فڕیم بۆ سەرزەمینێکی ساکار

نیشانەی پرسیار
پرسیار هەڵگری ق و قینی خەپەتەە و توڕەتوێیە
ئای چەند درەنگە خۆشەویستیت بیرنەچێتەوە
پێویستە لە لەبیرنەچوونەوە سەرچاوەی شتەکانم خۆش بوێ
کتوپڕ دڵنیا بووم و چوومە ناو خەونەکان
بەمبی جەنگی سێیەمی جیهانی پووچەڵ بووەوە

نیشانەی سەرسوڕمان
سەرسوڕمان ناکۆکی نێوان نیشانە و گریانی تەواونەکراوی وشەکانە
تێکەڵکردنی خوێن و چێنیەتی بریندارکردنە لەناو خۆت
چی لەبارەی فریاکەوتنەوە دەزانی
دەچیتە سەر چیای ئاگادارکراوە و لەەحدا دەمێنێتەوە
ەح لە ئەسپی ەوهان خێراتر دەتگەیەنێتەوە یەکەمین پێگەیشتن
تارای ەاستیی و هەڵەکان هەڵدەدەیتەوە

کـانوونی یەکەمـی
2020 هەوڵێر

کاژە بەژن بێندەکانی ەژهەڵات .. نەژاد عزیز سورمێ

(ئێوارەیەکی کانوون ،
بەفر هێشتا
تارای هەتاوی فێ نەدابوو

کووچه و شەقام ،
ەنگی سەحەریان دەدا
بە قەمسەەیەکی چکن و

- شەوێ – یەکی بن ێیشتوو و
پشتەکێك خەمی نیشتمان ،
کە ئەوسا بەمان
بنکەی گەردوون بوو
لە دەرگام دا ..
یەکەمین جارم بوو
مانگ لە زەوی ببینم
بە ەونەق و هەایسانك
لە ئاسمان پی
دەرنەکەوتبێ .

من کە زەمانك بوو
لە شەو و تەنیایی ئەشکەوتان و
سەرکەشی شەێ ، چیدیم نەدیبوو
لە ێی خەمباری وەاتدا ،
ئاشنای پارکی دی نیشتمان بووم ،
قەەمەوی چاوجوانان
کاژکی تازەهەچووی ێژهەات ..

وەك وەستانی
چەند چرکەیەکی هەناسەدان
یا نووری لەپی بروسکە
بە ناو ەاستیی و هەەکاندا
لە ئێوارەیەکی کانوون دا
بەنی خەونك ، یەکەم خەون
ختووکەی ئەفسووناوی
شەوی جەستەمی سووتان ێ
خەونك ، کە دوایی بوو بە وەهم
بەسەر مەنفا و تاراوگانەوە
بە شادی و حوزن بەراورد نەکرێ ..)

بەشك لە نامەیەك
کە نەنردرا

خەونی یەکەم(گودیئا)

میری(لەگەش) بینی
میر هەر ئەوسا خەونی هاتە دی
سەرەشەکان خۆیان تێدا بینیەوە
خەونی من
ئێستاش کێکە بە پشتمەوە
لە وێستگەگەلێکی بەکردنی تەمەندا
بە دار وبەردی داداوم
بە ووبارانی دا بردووم
لە تۆقەلانانی هەڵداشتووم ..

لەو ساوە دەگەم
پێکێکی درەوشاوە
سەمایەکی زێرباییانەی
نیوەشەوانی سەهەبەندان
خەم
نەبینیوەتەوە ،
لە ژێر پەردووی ووخاو
کە هەاوی گریان و
گرانیی تەواو نەکراوی لە هەدەستێ
هەللانەی چل
کە شونەواری جریوەو ماچی
پاساری و چلەکانی پەوە ماوە ..
پەنای دیواری خوراو ،
هەواری چیلەمۆان ، جۆزوانی ساویلکان
هەرچی کێیت و تاو و
بنمیچی سواندان هەیە گەام
خەم نەدزییەوە ..

هاوئاوازکی وم لە سنگایە
لە دەمی بورکان و
شینگیی شەختە و
سپیلکی چیا
کەسی دی ناناسێ
زرنگانەوەی
گوزەرە بە ژاوەژاوەکانی مسگەران
بەلادا هاتنی مەستان
کە لە ونگەی ناوخۆیاندا

نەقشیان بەستووە
مۆسیقای با
وەختێ ژنان
لە جەنگەی تاساندا
سەری پێ دەکەن ..

هاوئاوازی وەهم ،
ئەفسانەیەکی نوێیە
پیتی جودایی و دابڕان
لە شێستە دێرینەکاند
هەڵدەگرێتەوە
(سەکۆ) ی منیش
لە ئێوارەیەکی ساردی کانوون دا
تاجی شازادانی لەسەر نا
پاشان چەند گەڕام
چەندی لەبەر بەفر و بارانێدا وەستام
لێم بوو بە مرواری
بنی دەریا و ئێقیانووسان ..

بە چرای (دێوجین) ێ
بە گەشبینی عاریفانەوە
لە چاوتروکانی ئەستێران
دەست ێاوەشاندنی تاقگان
خێ هەێتەکاندنی داران
ورد بوومەێوە
وەك گیای کۆستان
شەونم دایپێشیم
نەمدێزییەوە ..

لەو ساوە ،
لە دەسپێکی هەر ێێژێکی نوێدا
سێمای چاوم
لە چاوەێوانی هەێاتنی ئەودا لێێ دەبێ ..
لەو ساوە خەون و مێتەکەم لێ
تێکەێ بووە ..

(کوا من) ؟
لە مێژووی ێازاوەی

سەردەمە تەوتمیەکان ..
کە بە تریفەو پ□شنگ و
سەوزایم هە□چنی بوو ؟
کەچی
□□ژ□
جار□
گو□□کی نەگرت ..

شایی ئ□وارەدرەنگانی
د□مە ددان ز□□ەکان
پزیسکی دووکە□کە□شەکانیان
لە زستانی هەمیشە زستانماندا (سەک□) !
ئام□زم ت□وەرد□ن□ ..
لەو دەمانەدا
هیچ چیایەك
لە ناخم ب□ندتر نابینم
من لە لووتکەم
لە لووتکەم من
(کوا من) ؟!
وەك بەرد□کی ب□ □ەگ
ش□تانە بەرەو خوار
بەرەو د□□ و د□ا□ان هە□د□راوم
سەدای هاوارم
لە دارستان و بەندەنان
لەگە□ دەنگی ئاژە□ و با□داران
ت□کدەئا□□ن ..

بەیانییەکی ب□گەرد
بە □ەوتی تاووس□کی با□کراوە
بە پەیژەدا هاتی
سیمام لەو ساتە کورتەدا
هەموو □ەنگەکانی تیا ک□ بووەوە ..
چرپەیەکم بیست
شت□ك بوو لە بابەتی پرسیاری
وەختی گە□انەوەم ..
زمانم گیرا
تا هاتەوە گ□ ، ت□ ت□پە□یبووی

لێ خەندەی سیحراویم
لەبەر چاو مابوو
بەخێم گوت :
نەژاد ئارام بەوە
ژێر هەر سپێدەی تێدا نییە
ئێوارەشی هەیە
کاژە بەژن بڵندەکان لە زەردەپەڕدا
باڵایان دەردەکەوێ
سەرچاوە زوڵاڵەکان
ئێواران جوانترن
ئێوارە ،
دووبانکە و بەرهەڵانیش
ئاوەدان دەکاتەوە ..

وتم
دان بە خۆتدا بگرە نەژاد
تۆ لە کوێ و
یارییە خەیاڵاویەکانی هەرزەیی لە کوێ ؟
ئەدی لانەی دڵ چی لێ دەکەی
کە نیشتمانت لێ داناوە ؟
وەك بۆی عەشق
نیشتمانی تێدا نەبێ ..

گەڵامەوە منارەی :
دەستم لە کانیان دەگۆڕا
دەنگی وردە چەو
لە دەنگی ملوانکە سادەکەی تۆ دەچوو
کە ژۆگاری ژەنگاوی
لە گەردنی داچکۆڵی

باڵ بگرە !
ئەی ئەو (خود)ـەی
هێشتا خەتی دانەناوە
باڵ بگرە !
بە خەندەیەك
بە چرپەیەك
بە چاو تروکاندنێك ، وەختییەتی !
وەختییەتی

لە پشکووتنی چرۆیان بگەی
لە شەونم ورد بییەوە و
ئاپۆرتی هەوران بخوێنییەوە ..
باڵ بگرە !
ڕۆ لەو دەردە خۆشە مەگرە
با نیشانەکانی
یەك بە دوای یەك دەربکەون .

چەند ڕۆژگارمان لە دەست چوون ..
چەندمان خەون دیتن ..
چەند هەڵەتمان بە ئاوی چۆکان بڕی
بە چەند تونێلاندا تێپەڕین
(کوا من) ؟

باران بوو
هێشتا ژەنگ
بە ناوە جێراوجێرەکانییەوە
وەك مێردەزمەیەکی ناوەخت ،
وەرزێکی نامێ ..
هێرشی نەهێنابوو
ئەوەی چاوەڕێمان دەکرد
کێنەواری چۆل
بە باڵای سایەی
کاژەکانی یەکەم دیدارەوە
لە زامێکی دووبەدەر دەچوو ..
بە بیرم ماوە
وتت: (بە قوربانت بم .. دەبەرت مرم)
وتم : خوا نەکا
بەڵام ترسم لەوەیە
چیرۆکی ئێمە
وەك زستانی نیشتمان
دوایی نەیێ .

ژەنگ
ژەنگ
ژەنگ
شایەدی زەماوەندی خەمبارمان
دەنگی زڕی بێدەنگیمان

ژەنگ
ژەنگ
قرچەی هاوین
سەهەندی زستان
ئایکۆنی جودایی و دابڕان ..
ژەنگ ،
ژێی ئاوازی پساندین
گۆرانیی تەمەنمانی هەتیو خست
دارستانی کاژە هەڵچووەکان
وەك تووڵەی نۆوانمان کوێر بووەوە .

ڕووەو باکوور
سەریان پێ هەڵگرتم ،
لە گەراجێکی لابەلای (نەغەدە)دا
سواری هەژدە نەفەریەکیان کردم
نازانم ئەوانەی لەگەڵم بوون
بەڵام من دڵم لەگەڵ خۆم نەبرد
دڵم بەجێهێشت ..
ئێستاش هەر لەوێیە ..

هیوایەکیان بێ بینینەوە نەهێشت
وەك قەڵەڕەشێك بەسەر وێرانەدا
بەیانیم ون کرد
تێشم لەگەڵ بەیانیدا ون کرد ..
لەو ساوە
بێ بەیانی ماومەتەوە
لەو ساوە بریندێکی قوو
کەوتووەتە جەستەی ڕوئیاکانم..
لەو ساوە (سەکۆ)
تاقی ئاسۆی گۆشەگیرییم !
قوللەی بابل ،
باخچە هەڵواسراوەکانی نەما
پێم چۆ نەکەن
مەنفا نەما پێم نەبینن
قاوەخانە نەما
سەری غەریبی
بە کورسییە شکاوەکانیدا نەکەم .

بیرت دەکەم
لە سەردەمێك
دەقەقە و سەعاتی بێ مەرگ تێناپەڕێ
بیرت دەکەم
کە زستانێ دەرکەوتی و
زستانێ ئاوا بووی ..

چوومە بەر ئاستانەی (نیپێر)
هاوارم بردە پێش (ئینلیل)
خوداوەند (ئانێ)
لە مەینەتی جودایی ئاگادار بکاتەوە
قوربانیم نەبرد
قوربانی بێ بەبەم
کە خێم ساڵەهای ساڵە قوربانیم ؟
دەکوژرێم و
وەك ئاردی ناو دێك
بە گوند و شاران وەر دەکرێم
پاشان لە خێڵەمێشی خێمدا
بێ مەرگێکی دی
تاراوگەیەکی دی
ژیانێکی پێ حوزنی دی
زیندوو دەبمەوە .

ئەو بەیانییە
کە پێمان گوت
(بەیانییەکی هەونەقدار)
کۆپەی ئاگر لە خەونەکانماندا
لە پەنجەرە واڵاکانی دەروونمان
نیشە نیشی بوو ..
تا لێك دانەبڕاین
هەستمان بە چزووی سەرما نەکرد
لەو کاتەوەێ ووو لە دەرگای خوا
دەپرسم
ئەوە چ بەڵایەکە
بێ عەبدی خێتت ناردووە خالیق!ێ
لە خاکێکی بچووکی گەردوون
ئەو هەموو خەونانەی پێ ببینی ؟

زەرم پرسی
لە لێزانان
لە ژنە قەرەجە فاڵگرەوەکان
لە دەروێشە خەرقە پۆشەکان
وەاڵمێکیان پێ نەبوو .
شاعیرە یادەوریيەکان
کە تەنیا بە بڵدەنگی دەردەبڕن
ڕۆی قوتابخانە
کووچە قەدبڵە چڵەکان
پەیژەی ماڵەوەتانم
کە بە هەوتی تاووس پێیدا دەهاتی ..

هاوزێدەکانتم لێرە لە گەرمێن
زەر دیتن
نە زەردەخەنە
نە نیگا
نە باڵای تەم
تیا ڕدیتن
نە بۆنی سێبەری سنەوبەرانیان
بە بیر هێنامەوە .

خەیاڵت دەکەم
کەمەڵك منداڵ دەورەیان داوی
تەش بە کەمەڵك
دەستەخوشکی هاوخەمەوە
بە کەستی زەمانە ژاکاو
بەڵام بە هەموویان
تاڵە قژێکی تۆ ناهێنن
کە بە ڕووی شنەی
زەردەپەڕدا سەما دەکا ..

هیچم بە دەستەوە نەما
دوای هەموو ئەو
خەنەبەندان و زەماوەندانەی
بە هەناسە و خوێنی ئێمەیان بەرپا کرد
هیچم بە دەستەوە نەما
لە چەند قەسیدەیەك بەدەر
سپێدەدەمان

که هێشتا دونیا نووستوه
داری نەستالیژیای پێ دەدەرم
شەستە تەنیا و بێ خاوەنەکانی
پێ گەسك ئەدەم
پاشان ،
بەپشتی شەکەتیان سەردەکەوم ..

لە ڕێگەوبانە بێ ناو و نیشانەکان
بێت گەڕام
(کوا ئێمە) ؟
ئێمە لە کوێین ؟
(کوا من)؟
کوا من تیشکی هەردەم دایساو !
کێنە هەواری
خەتانی وەجد و درەوشانەوە ؟
بیرەوەری دەنگ و ڕەنگ و بۆن ؟
کوا من ؟ ماچی نیوەچڕ ،
شیعری نەنووسراوم ؟
لەوەتەی تۆم ون کردووە
ژانی پەیامبەران دەچێژم
سەرابستان ڕامدەکێشێ
ڕۆژانە بەردی سیزیفم بەسەردا دەکەوێتەوە
قوڕنگم لە دەست دەپەڕێ
ئێستا بەستوون زۆر لە جاران ڕەقتر بووە
کوا من
ئەستێرەی دیتراو و نەدیتراوم ؟!

ئابی 2020

دوو شیعـــــــری عەبـــــــدوڵا

سەرمان(مەشخەڵ)

بەنی گوێ و خوێنی شەقام .. عەبدوڵا سەرمان(مەشخەڵ)

ئەمە فەرین هەتا بەنی گوێک دەکەین
دەیان دەپەڕ خوێنی سوور دەژنینە سەر شەقام و
ناو کوچە و کۆڵانی برسی
ئەمە فەرین هەتا ماچی عەشقێک دەکەین
سەدەها جار دەکوژرێین و
دەئاخنرێینە کونجی زیندان
جەستەی ورمان ورد دەکرێ زەر بە قورسی
کومان هەیە ووی تەبکەین سەر شەقام و
ناو بازاڕ و بن سەبەری کتێبی سووری خەم نەبێ
چیمان هەیە لێی بترسین، لەدەستی دەین
چەوسانەوە و ستەم نەبێ
ئەمە دەین و مەرگی خەمان
وەکو چەکی خەباتی سوور دەکەینە شان
بە سەرکەوتن لەم جەنگە چینایەتییەمان
دەبین بە روحی شوناس و بە زەردەخەنەی تەکەشان

٢٠٢٠-١٢-٣

ئەکسجین .. عەبدوڵا سەرمان(مەشخەڵ)

هەناسەیەکم بدەرێ ، بەقەرزیش بێت
با لەناو ئەم مەحشەرخانە چاو لێک نانەم
لەختوو و خەایی بوومە نەچیرێکی بەدەربەستی ئەو چەتانە
هەتا درەنگتر نەبووە ئازیزانم
خەمە لە خەتان و ماڵ و منداڵ بخەن
دەنا دەبنە پاروویی چەوری ئەو بیرەش و لەش کەتانە(*)
چ غەددارە سەرمایەدار چەند دە ساردە
ئەوەی بەی جێی بایەخ نەبێ ژینی منە
ئای داخەکەم وا وردە وردە دەبینە خەراکی مەرگ
چەندە سەختە لەم پەچە مەژووە تاریکە مەرگ هەیە
ئازار هەیە
ستەم هەیە

بۆنام بەهای ئینسان ونێ.

(*)کێتێ.. گەورێ، زل
)
٢٠٢٠

لێ ســـەراخت .. شیعـــر/ کـــاوێ عوسمان عومەر

جگێ لێ من
کێ شەوێکی ئەنگوستچاو
لێ کەنارێ ،
کێ جەستەی..
وەک مەلی تەریو،،
بێ بلانەیێ، بێ بەیارێ،،
کێ وەکو من،،
وشەی گوڵێ..
بێ ەوخسارت،،
چاوی سەمای ئەستێرەیێ،
بێ تاریکی شەوی تاڵت
کێ هەندەی من،
ڵێنگی زەردێ..
بێ شەوەی نامەت،،
بێ لەوی ئاڵت،،
کێ هەندەی من ..
لێ کەچایێ ،،
بێ دوای خەری..
نەو چاوانت.

سزا .. ن: ئەحمەد شاملو .. و: هەمن ئەمانی

لەڕ دا چوار زیندانە
بە هەر زیندان دووهەند داڵان
لە هەر داڵان چەند هەندە ژوور
لە هەر ژوورێک کەمەك پیاو پە بەست کراو…

ئەڵەم پە بەست کراوانە، کەسێک،
ژنەکەی خەی لە گەرمەی ڕەشی بوختانێک
بە زەوری خەنجەرێک کوشتووە.

کەسێک لەم پیاوە بەندیانە
بە گەرمای نیوەڕۆی هاوین، لەسەر کەڵان،
ژەمە نانی کەرپەکانی لە خوێنی نان فرۆشی چیەی زەدە خواز
خەڵتاندووە.

لەمانە چەند کەسانێکیان
لە ڕەژێکی تەریکی بارانا ویدا،
لەسەر ڕێگەی بەهرە خەرێک دانیشتبوون.

کەسانێکیان، لە بەدەنگی کەڵانەکا
بەسەر دیوارێکی کورتدا
بەسەر سەربان بازیان دابوو.

کەس گەڵکیان، نیوە شەوان،
ددانی زەیی تازە مردوویان، لە گەستانەکان دەشکاند.

بەڵام من هیچ کەسم بە تاریکی و شەوی زریان نەکشتووە
من سەر ڕێگام لە هیچ پیاوێکی بەهرە خەر نەگرتووە
بەڵام من نیوەکانی شەو
لە سەربانێک بە سەربانێک، هەنگاوێکم نەبزاوتووە.

لەڕ دا چوار زیندانە
بە هەر زیندان دووهەند داڵان
لە هەر داڵان چەند هەندە ژوور

لە هەر ژوورێک کەمێک پیاو پێ بەست کراو…

ئەڵەم پێ بەست کراوانە
کەسانێک هەن
جەستەی بە گیانی ژنانیان خەشتر دەوێ.
ئەڵەم پێ بەست کراوانە
کەسانێک هەن
لە بیریاندا ژنێک هەر شەو
لە ترسی مەرگ، بە ناخی دێ دەکا هاوار.

من ئەمما لە ژناندا هیچ نابینم
ئەگەر ئەم نیوەیەی کەمێ نەبینم من لە پێ، بەدەنگ.
بەڵام من
لەناو دەی کۆستانانی خەیاڵی خۆم،
جگە لە زایەڵەی بەستووی ئەهوەندی بانگی ئەم سەوزە گیا کەویانە
کە شین دەبن و دەژاکێن و وشک هەڵدێن و دەوەرێن،
هیچ نابیستم.

من ئەگەر
ئەم کێت و بەندە نەبووایە
لە کازیوەی بیانێکدا، لەوانەیە
وەک تارمایی یادەوەرێکی دوور،
تەدەپەڕیم
بە پانتایی بە بەرهەمی ئەم خاکە سارد و سڕە دا…
تاوان ئەمەیە!
ئەمەیە تاوان!

ن: ئەحمەد شاملو
وەرگێڕان: هەمن ئەمانی

پووکانەوە .. ستار ئەحمەد

لە تاریکی مەدۆ
شەوەکان لە بۆزاربوونتا دەلەرزن

روانگەت ژوانگەکان بەدە دەپچڕتەوە
ژاڵەیەکی ڕەخی لوتکەیەکی سیای
بیرکەی عەشقێك پەروەردەی کردی
لە بەهاری دیمەنا
بەسەر شەماڵدا هەیانوەراندی
لە گەرمەی سەرچڕپی کۆاڵی فێینا
کۆستانت جەهەنا
تریەك نەبووە گلێنەت
گەڵای سۆوك بڕی کچێنیتی نەماڵی
بۆ لە چرکەی یەکتر ژانکا
بە سمێڵی پیاوەتی ئەو رکێف کرایت
بە ژەهری وتەی زەردباوی
کەمەڵك خولیا
تاڤگەیەك سڕز
دەریایەك ڕز
وەاتێك سەربەرزی
پایتەختێك لە خزگەو
بەهەشتێك ژوانگەت کوڕ کردەوە
تکات لێناکەم
لە پاڵ سێبەری شکاو ,
درەختی کرمۆ ,
لارێتی تەفرەدا
چاوەکانت بە پڕووی برین دامەخە
تۆ دیووتە
بۆشاییەك لە نزمی
بانژەیەك لە خزگە
سەفەرێك لە بەدینەهاتن
لە چڕی ئەستێرەیەکا
چۆن دەخزێ بۆ لوتکەی سینەت ,
لە تاریکستانی بۆچوونتا
بوونت بۆ چارەنووسی توانەوەدەبڕێ
تەمەنت بەرەو گڕستانی پووکانەوە
گەردنت دەگڕێ

ستار ئەحمەد

ڕووبەرێکی خاڵی لە هەخنە .. سەدیق سەعید ڕواندزی

هەخنە بە گشتی و هەخنەی ئەدەبیش بە تایبەتی، یەکێکە لەو بواره گرنگ و هەستیارانەی، کە دەبێ بەو پەڕی ئاشکاویی، پیشەیی، بێ لایەنی و دادوەرییەوە، کاری تێدا بکەیت.چونکە کاتێ هەخنەگر دەکەوێتە ژێر کاریگەریەتی دید و ئایدۆلۆژیا، یاخود پاشخانێکی سیاسی ، ئیدی هەنگدانەوەی لەسەر خودی ئەو هەخنەگرتنە دەبێت و ناتوانێت لە نووسینەکانیدا لە ژێر ئەو کاریگەریەتییە دەرچێت. لە نێوەندی ڕەشنبیری کوردیدا، چەمکی هەخنە بە گشتی، لە ژێر کاریگەریەتی گەلێك خاسیەتی کەمەایەتی و سیاسی و فەرهەنگی و شارچییەتی دەنووسرێت. تەنانەت زۆرجار ئەوەی دەنووسرێت، تەنها ناوی هەخنەیە، دەنا زۆر بە هووڕنی خوێنەر دنیابینی و ئەو کینە سیاسیی و ئایدۆلۆژییە دەناسێتەوە، کە لە پەراوێزی بە ناو هەخنەیەکی ئەدەبی یان هونەری، هەخنەگر دەیکاتە بابەت و لە پێناو مەرامێکی سیاسی هەخنەی لێ دەگرێت. لەو ڕوانگەیەوە، کتێبی (ڕووبەرێکی هەخنەیی) کە (دفوئاد هەشید) نووسیویەتی و لە کەمە لە وتارێکی سادە، بە ناوی هەخنەکردن لە کایەی هونەری و ئەدەبی کوردی پێکهاتووە، نموونەیەکە لەو جۆرە هەخنانە. چونکە ئەویش لەو کتێبەیدا، بە شێوەیەك خوێندنەوەی بێ دراماییەکی داهێنەرانەی وەك گەردەلوول کردووە، کە خوێنەر سەیر دەکەوێتەوە لای کە چۆن کەسێکی ئەکادیمی کە پسپۆڕایەتییەکەی بواری هەخنەیە، هێندە بە میللی و سادە لە گەردەلوول گەیشتووە.

ئەم کتێبە، ئەوەندەی دیدێکی ڕاگوزەر و ڕووکەشە بێ خوێندنەوەی بەشێك لە کایەی ئەدەبی و هونەری ئێمە، ئەوەندە ناچێتە نێو چوارچێوەی شێوەیەکی ئەدەبی و هونەری، یاخود هەخنەی لێژیکی و مەعریفییانە. بێگومان، بنەمای هەخنە گرتن، دیاریکردن و سەرلە نوێ بیناکردنەوەی ئایدیاو تێگەیشتنێکی هەیە، ئەگەر بوونی هەبێت. بەڵام کاتێ هەخنەگر بە دیدگایەکی سیاسی وئایدۆلۆژییانە، یاخود هەر تەنها لە پێناو نووسینی شتێك بە ناوی هەخنە، هەخنە لە هونەرو ئەدەبی نەتەوەکەی دەگرێت بە نموونە، بێگومان ئەمانە ناچنە چوارچێوەی هەخنەوە. ئەمە لەلایەك، لەلایەکی دیکەوە، پیشەیی بوون و

بۆ لایەنیبوون، خەستەتکی هەرە سەرەکی کارەکتەری هەخنەگرە. هەر هەخنەگرێکی ئەدەب، لە پەراوێزی بە ناو هەخنەکەیەوە، تیری بە نموونە لە شەش، خەباتی شاخ، شەشی نوێ و یاخود یەکێتی و پارتی گرت، بە دنیایەوە دنیابینی هەزار فرسەخ لە هەخنەگرتنەوە دوورە. چونکە ئەمە کاری سیاسییەکانە، نەك هەخنەگری ئەدەبی. یەکێك لەو وتارانەی لە دووتوێی ئەو کتێبەدایە، وتارێکی نووسەرە بە ناوی(لە گەردەلوولەوە بۆ گەندەڵبوون). بۆگومان بە تەنها سەرنجدانمان لەو ناونیشانەدا، بەسە بۆ ئەوەی بزانین نووسەری کتێبەکە مەبەستی هەخنەگرتن لە گەردەلوول چییە. یاخود چۆن لە هەخنەی هونەری گەیشتووە.
بەرلەوەی لەسەر دیدگای نووسەر بوەستین لە بارەی ئەم درامایەوە، بە پێویستی دەزانم ئاوردانەوەیەکی مێژووی بکەین.
لە دوای درامای ژاڵەوە کە لە ناوەڕاستی هەشتاکانی سەدەی ڕابردوودا بەرهەم هێنراوە، تا دەگاتە گەردەلوول، هەر کەسێك کەمێك شارەزایی لە بواری هونەری درامای کوردی هەبێت، دەزانێت بڕشایەکی هونەری گەورە لە بواری زنجیرە درامای تەلەفزیۆنی، لای بینەری کورد دێتە ئاراوە. ئەم بڕشایە بەردەوام دەبێت تاکو درامای گەردەلوول بەرهەم دێت و جارێکی دیکە بینەرو درامای کوردی، دەکەونە نێو چوارچێوەی فەزایەکی هونەری تازە، لە بواری زنجیرەی تەلەفزیۆنیدا.گەردەلوول نەك هەر هەنگاوێکی تازە بوو، بگرە بە بۆچوونی من، داهێنانکیش بوو لە بواری هونەری درامادا لە مێژووی هونەری کوردی. چونکە لە دوای ژاڵەوە، کە هی قەناغ و نەوەیەك بوو، تاکە درامای کوردییە لە ئاستی جەماوەریدا، بینەرێکی زۆری لە هەموو تواژەکانی کۆمەڵگە هەبێت. ئەمە ڕاستییەکە و بۆتە مێژوو، ئیدی کەسانێك نایبینن، یاخو مەبەستییانە لە بایەخی ئەو داهێنانە هونەرییە کەمبکەنەوە، تەنها لە پێناو شکاندنی دەسەڵات، ئەمەیان پەیوەندی بە تێگەیشتنی خۆیانەوە هەیە. گەردەلوول لە بەرایی هەموو شتێکدا، مێژووێك دەگێڕتەوە، کە سەرمایەکی هەمزی گەورەی نەتەوەیی ئەمەیە و بەرهەمی ئەو سەرمایە هەمزییە، هووبارێك لە خوێنی شەهیدان و مێژووێك لە داستانی قارەمانییەتی و نەبەردییە. کەچی نووسەری ئەو کتێبە، گەردەلوول کورت دەکاتەوە بۆ هەندێك لێکدانەوەی سادە و میللی، کە ڕۆژانە ئەمە لە شەقام وشوێنە گشتییەکان، گوێبیستی ئەمجۆرە پەلارە سیاسی و ڕۆژانەییانە دەبینەوە. بۆ نموونە نووسەردەنووسێت درامای گەردەلوول ئەمەمان پێ دەڵێت:

(ئەمە دوێنێ ماندووبووین، بۆیە ئەمڕۆ دەبێ بە کەیفی خۆمان و بە

دێی خۆمان بژین. لا122).
(دراماکه دەڵێت دەبێ سوپاسگوزرابن، کە لە کێ بەعس و ملازم موحسینمان کردنەوە. لا 122).
(دراماکه پێمان دەڵێت ئەمە بەو شێوەیە لە شاخ ژیاوین، بۆیە مافی خۆمانە لە شاردا هەرچییەك بکەین. لا122).
(ئەمە چ گەردەلوولێك بوو، گەندەڵی بەرهەم هێنا. لا124).

لە ڕاستیدا، کارەساتە پسپۆرێکی بواری ڕەخنەی ئەدەبی، ئەمە زمانی گوزراشتکردن و تێواننی بێت بۆ گەردەلوول. لە کاتێکدا ڕەخنە گرانی دەرەوەی بواری ئەکادیمیەکەی خۆیان، بە نەزان و نەخوێندەوار دەناسێنن. ئەمە لەلایەك، لەلایەکی دیکەوە، چ بۆ ئاگایەکی گەورەیە لە بواری هونەردا، کە دراماییەکی پێ بینەرو بە چێژو داهێنەرانەی وەك گەردەلوول، لەو دەربێنە سادە و کینە ئامێزانە کورت بکەیتەوە. گەردەلوول، کە بووە بەشێك لە مێژووی هونەری کوردی، ڕەهەندەکانی نەك هەر لەوانە کورت نابنەوە، بگرە ئەمانە هیچ پەیوەندییەکییان بە تیمە و ناوەرۆکی ئەو دراماییەوە نییە. لە بەر ئەوەی گەردەلوول، هەر تەنها یەك چیرۆك و تیمەی تێدانەبوو، بگرە بواری کۆمەڵایەتی، ڕۆمانسی، ئایینی، سیاسی، هاوڕێیەتی، شارو جوانییەکانی دۆڕێ، دەیان خاسیەتی دیکەی کۆمەڵایەتی و سیاسی و کەسی و فەرهەنگی تێدابوو. نازانم نووسەر کە دراماکه لەو وتانە دا کورت دەکاتەوە، کارەکتەرەکانی وەك(باران و هەنارو وەنەوشە و چڕ و فاتح) و دەیان لایەنی دیکەی ڕۆمانسی ئەو دراماییەی بینیوە؟. بە هەزاران لە بینەرانی دراماکه، ئەولایەنانەیان هەر بە خەیاڵیش دانەهاتووە، کە نووسەر باسی دەکات و تەنها فۆکسییان لەسەر چیرۆکی خۆشەویستی و ڕۆمانسی ئەو کارەکتەرانە بووە، کە بەشکییان دواتر بوونە ئەستێرەی هونەری کوردی. ئەم جۆرە بینینانە بۆ دراماى گەردەلوول، بینینی نا هونەری و بۆ ئەرزش و دوورن لە بنەمای ڕەخنە گرتن.

گەردەلوول، لە ڕووی ناوەرۆك و گوتاری هونەرییە، زۆرە لەو پێ مانماترو گەورەترە، لەو قسە سادەو دەردەدانەی کەسەکان کورت ببیتەوە. پەیامی ئەم دراماییە، پەیامێکی مێژوویی و مرۆییە. پەیامێکە، نیشانی دەدات کە چۆن گەلێك، بە دەستی دەسەڵاتێکی ستەمکارو چەوسێنەر، چەوساوەتەوە هەموو مامەڵەیەکی نامرۆییانەی لەگەڵ کراوە. پەیامی ئەم دراماییە، هەرگیز بەو مانایە نییە، کە ڕەوایەتی بدرێتە هەڵە و کەماسی و کەمو کورتییەکانی دەسەڵات و حوکمڕانییەتی کوردی. ئەگەر نووسەر وەها لە گەردەلوول گەیشتووە،

بە دڵنیاییەوە من بەو شێوەیە لەو دراما یە ناگەم، کە تا مێژوو ماوە، لە یادەوەری من وەك بینەرێکی ئاسایی دەمێنێتەوە. بە پێچەوانەوە، گەردەلوول جارێکی تر، بینەرودرامای کوردی ئاشت کردەوە، کە بۆ ساڵانێکی دوورو درێژ بوو، لە ئاستی هونەریدا، دابڕانێکی گەورە لە نێوانییان هەبوو. مانەوەی ئەو دراما یەش لە هزرو بیرەوەری مرۆڤی کورد، خێی لە خێیدا پشتڕاستی ئەو بڕچوونەی ئێمە دەکاتەوە.

_____

پەراوێز* ووبەرێکی ڕەخنەیی، نووسینی: دڤێاد ڕەشید، لە بڵاوکراوەکانی یەکێتی نووسەرانی کوردکەرکووك_2011

ئەم باب ەتە لە ئەدەب و هونەری کوردستانی نوێ ژمارە(1154) ڕۆژی 3/12/2020 بڵاوکراوەتەوە….

فۆشێلی فیکری سیاسیی نوخبەی ڕشنبیریی کورد .. ئاسۆ جۆهەر

ئاراس فەتاح و مەریوان وریا قانع لەو وتارە هاوبەشیاندا (عەراق لە فۆشێلی بنیاتنانی نەتەوەو بە دەوڵەتی فاشیل) کە نووسیویانە زیاتر بە نەقیزە تەوژمنیینە لە ناسیۆنالیزمی کوردیی و شوبهینە بە ئەوەی کوردایەتیی بەشت و پێزی زیاتر بێت. بەتایبەتیی بە ئاراس، ئەمە بە فیکری سیاسیی ئەو نایاتەوە کە خێی بخاتە سیوسیوەی ناسیۆنالیزمێک(کوردایەتیی)ەوە کە ٨٠ ساڵێ کەم و زووخاوی فاشیزمە سیاسییەکەی دەخاتە گوبڕنەی بزوتنەوەی "رزگاریخواز"ی کوردەوە.
ئەو دوو نووسەرە، ئاماژە بەوە دەکەن کە گرووپەکان لە عەراقدا متمانەیان بە دەوڵەت نییە و بە پێجەوانەشەوە دەوڵەتیش متمانەی بە گرووپەکان نییە و گرووپەکانیش متمانەیان بە یەکتر نییە، بەڵام ئەوە ناخەنەروو، بۆچی لە مێژووی عەراقدا ئەم متمانەیە دروست نەبووە؟ هەکارەکەی چییە، دەوڵەتێکی وەك عەراق متمانەی بە گرووپ و

بزوتنەوە چەکداریيە ناسيۆنالیزمە کوردیيەکە نەبووە؟ لە کاتدا بە درێژایی مێژووی عێراقی هاوچەرخ، ئەو بزوتنەوە چەکداریيەی کورد، کرێگرتە و جێبەجێکاری ئەجێندای موخابەراتی ئێرانیی، ئیسرائیلیی، ئەمریکیی و تورکیی، هتد.. بووە و هێن، ئەمە چۆن متمانەی پێدەکرێت؟

بۆچی ئەوان، لەسەر ئەو بابەتە قوڕنابنەوە(لەسەر ئەو بابەتە قسەیانکردووە و وتارەی ئەم هەفتەیان دەربارەی هەرەمی کوردستان بوو)، ئەوەی لە دوای ساڵی ٢٠٠٣ "پێشسازیی بەرهەمهێنانی ترس"ی لە هەرەمی کوردستان گرتەپێداوە ناسیۆنالیزمی کوردیی بووە. بەڵێ حکومەتی هەرێم و ماشێنە ئایدۆلۆژیيەکەی(کوردایەتیی) بووە، نەک دەوڵەتی عێراق، ئەو حکومەتەی کە هەوڵێر و بادینانی کردووە بە کایەی خەساندن و تەقاندنی ئەو مرۆڤانەی کە داوای بچووکترین مافی ژیانی خەیان دەکەن کە بژێوی ژیان و ئازادیی بیيرۆڕایە؟ ئەمە ئاگەڕ نزیکی فیکری سیاسیی و لەبەر خاتری کوردنامووسیی نەبێت چیيە کە چاو لە بە تاڵان بردنی سامانی نیشتمانیی و بوونی دەیان بنکەی سەربازیی و موخابەراتیی فاشیزمی تورکیی بپێشێت و فزێت لەوەنیيت کە بە قانون و دەستور و فاکتە ئەکادیمییەکان ئەمە وەک مرۆڤی کورد نزیک بە حەوت میلیۆن لە جیۆگرافیای سیاسیی عێراقدا دەژیێن کە بوونی سوپای تورکیا لە خاکی هەرەمی کوردستاندا داگیرکارییە، بەڵام بە دەوڵەتەکەی خەمان کە عێراقە پێشسازیی بەرهەمهێنانی ترس؟ لە ڕێگەی نوخبەکانمانەوە، بەرهەم دەهێنینەوە. ئەو نوخبانەی بەردەوام ڕەخنەی سەطحیی لە پارتیی و یەکێتیی دەگرن، بەڵام لە باری فیکرییەوە، خزمەتی گەورە بەم عەمالەتە ئیقلیمییەی کوردایەتیی بەگشتیی و بە پارتییش بە تایبەتیی دەکەن.

بە هەمان دەربڕینی خەیان کە دەوڵەتی عێراق "لە شستەکانیشەوە تووندوتیژییو سوپاو ئەمنو موخابەراتو بەکارهێنانکی نابوتی ئابووری نەوت، دیپارزێت"، هەمان بۆچوون بە قەوارەی هەرەمی کوردستان-عێراق دروستە و بەسەریدا جێکەوت دەبێت، ئەوا نزیک بە ٣٠ ساڵە بەم دەستورە لایەن کامفامترینین سیاسییەکانی دونیا و دونیای کوردایەتییەوە داگییرکراوە و بەڵێوەی دەبەن. ئەوەی ئەم هەرەمە دەپارزێت گاردکانی کوردایەتیی نییە، بەڵکو هەڵەتەکاندنی ژێرخانی وەاتەکەیە بە کەمپانیا بیانییەکان و ئەو چەتەگەرییەیە کە بە نەوت و گازی نەوکانی ئێستا و داهاتووی هەرەمی کوردستان-عێراقەوە دەکرێت. لە هەمووی مەسخەرەتر، نووسەران، باسی تووندوتیژیی و سوپا و ئەمن و موخابەرات دەکەن کە کۆکەی سەرکیی عێراقە، بەڵام خەیان لە عەمالەتە ئیقلیمییەکەی ئیلول نادەن کە بە دەستووری موخابەراتی ئێران، ئیسرائیل و ئەمریکا، شێوان بە عێراق فرۆشت!

هەڵکارەکەی ئاوێنە کوردەناموسیی و سیلەی ڕەحمی ناسیۆنالیستانەی ئیم دوو برادەرە، نەک هەر تەجاوزی کوردایەتییەکەی مەلا موصطەفا و ئیبراهیم ئەحمەدی نەکردووە، بەڵکو لە ساڵی ٢٠٢٠ دەمزەردی دەکەنێوە و بە زمانی نوخبەوە، بە دزەکانی ئێستای کوردایەتیی، ئیرایزی دەکەن.
ئاوان، ئاوێ دەخەنە ڕوو کە عێراق سێ پێکهاتەی جودای بەمتمانە بایەکی هەیە، دیانەوەت بە کەک-ی ناسیۆنالیزمی کوردیی ئاوێ حەشار بدەن کە دەوڵەتی کوردییان دەوێت و دیانەوێت عێراق پارچە بەبەت و لای ئاوان ئاو پێکهاتانەیشی کەهایە ناسازو ناکۆکن. لەریشەوە بە ناڕاستەوخۆ، حەماسی کوردایەتیی و تەعەصوبی ناسیۆنالیستانەیان، بەرامبەر عەرەب، عێراق و شیعە هایە، ئەمە لە کاتێکدایە، بە مێژووی دروسبوونی عێراق، عەرەب و کورد لە ئاستی کەمایەتیی و کولتووریی و تەنانەت بایەلۆژیی-یشدا هەندێ ئێستا تێکەڵاوی یەک نەبوونە و لە ڕاستییشدا لە شێستکانەوە تا ئێستا، ئاوێ سیاسییەکانی کوردایەتیین، گێچەڵە بە دەوڵەتی عێراق، دەکەن.
ئاوێی ئاو دووانە لەدەون، هەر ناسیۆنالیزمە مەدەنییەکیانە، بەڵام لە ژێر ناوی ڕەخنە گرتن لە عێراق دێری دەربەن و گێچەڵی ناسیۆنالیزمی مەزهەبیی(سوننیی) کوردییە، گێچەڵی ناسیۆنالیزمی طائیفیی طەریقەتیی کوردایەتییە بە شیعەی عێراقی دەکەن. پێشتر، باوەڕم وابوو لە هەموو مێژووی ئیم کوردایەتییە فاشیل و عەمیلەدا، ئاگەر مۆنەظیرەکی هەبەت ئاوێ مەریوان وریا قانعە، بەڵام بەداخەوە، ئاراس فەتاحیش بووە مۆنەظیری دووەم بەم وتاریاندا. لە کاتێکدا ئاوێی ئاگای لە فیکری سیاسییان، بەت و ئەدەبییاتی ئیم دوو نووسەرەی بە جیا خوێندبەتەوە، هەست دەکات روئییەی سیاسیی ناو ئاو وتارە، بەچوونەکانی مەریوانە و ئیملائاتەکەی بەسەر ناوی ئاراسیشدا تەطبیق بووە.
وەڵای ئاوێی هەڵومەرجی سیاسیی بە دەوڵەتی نەتاوێیی کورد لە کوردستانی عێراقدا، دوا بزماری لەدرا لە لایەن رائیدەکانی کوردایەتییەوە لە ریفراندەمدا، ئاوێی منیش بزانم ئیم دوو نووسەرە، جورئەتیان نەکرد ڕەخنەی جدیی لە ریفراندەم بگرن، بەڵکو تکایان لە پارتیی و لە بارزانیی دەکرد کە دەبە حکومەتکی نیشتمانیی و سوپای نیشتمانیی و رازییکردنی خەڵکمان لە پشت بە ئاوکات، باسی سەربەخۆیی بکەین. لای کەم لەم سەردەم و قۆناغەدا، عەقڵی سیاسیی، توانا مرۆیی، ئابووریی، نەودەوڵەتییەکان بەشی ئاوە ناکات و یان هەز و بەستی ئاوە نییە گەلی کورد لە هەرەمی کوردستان-عێراق دا جیۆگرافیای سیاسیی خێ جودا بکاتەوە و دەوڵەت بوونی خێ رابگەیەنێت، ئەمە لە ئەرزی واقیعدا و لە زانستی سیاسیی

و فیکرییشدا سختە و باجی گەورەی مەترسییداری بۆ زیانی کورد لە پارچەکانی تری کوردستانیشدا دەبێت.
مرۆڤ ئاگادار رۆشنبیر بێت، هەندەی یەک مەیمونی-شۆمپانزیی- ئاخلاقی سیاسیی و مەعریفەی سیاسیی لە بوونیدا هەبێت ئەو دزییەی چەتەکانی کوردایەتیی لە گەلی کوردی دەکەن و ئاجەندا کانی فاشیزمی تورکیی بەسەر ئەزیدخاندا جێبەجێ دەکەن قەپ و قۆی لێناکات! نەک چەلەحانی سیاسیی بکەیت و کوانوو لە عێراق و شیعە قانبدیت و کینەی نەژادیی بۆ ناوی رەخنەوە بەڕێزیت. شتێک کە زۆر باکەش، نووسەران، ئەوە ساغ دەکەنەوە کە کەنتراکتەکیان لەگەڵ "دەو مەدیا"دا هەیە و ئەم نووسیینانە بۆ عەرەبیی وەردەگێڕن. بەدەر لەوەی بۆ دوو نووسەری ناسراوی کورد، عارەکی گەورەی رۆشنبیریی و ئەدەبییشە بۆ کوردیی بۆ گەلی عێراق بنووسن و بۆ کەنتراکت بێیان وەرگێڕن. راستیی ئاگادار ئەو وتارییان بۆ عەرەبیی وەکو خۆی وەربگێڕدرێت، ئەوە گەنجانی عێراق، گەنجانی بەغداد و بەصرە و شارەکانی تری عێراق، چۆن نەفرەتیان بۆ دزەکانی کوردایەتیی دەنارد، نەفرەتیش بۆ ئەم دوو نووسەرە و نوخبەی نەتەوەپەرست و نەژادپەرستی کورد دەنێرن.

ئێستا لە دوای ئەوەی حەماسی بارزانیی و پارتیی و حیزبە نەتەوەییەکانی تر نیشتووەتەوە، لە کاتێکدا خەڵکی کوردستان و بەتایبەت گەنجان بۆ دەست بەکاریی، هەژاریی و نەبوونیی و بۆ پارەییەوە دەناڵێنن. ئەم دوو نووسەرە تاراوگەنشیینە، حەماسی کوردایەتییان رەپ بووە و دەستیان کردووە بۆ ئەهریمەنکردنی عێراق و عەرەب و پێکهاتەکانی عێراق، ئەمانیش راستەخۆ و ناڕاستەوخۆ، خزمەتێکی بۆ بەرامبەرە بەو چەتەگاریی و عەمالەتە ئیقلیمییەی کوردایەتیی..

برسیەتی .. کێنعان مدحەت

ئاژ لە دوای ئاژ
ئەنگاڵە گەرانییەکانی جارانی شاخ
کاتەر دەبن
ئەشک ، لە هەشووەو ، گەم و
دەریاچە پێکدێنن

مەلە لە کشی سورا ، مەگەر پست ،
شەقار شەقار ناکا و
توژاڵ توژاڵ
نایوەرنە .. ؟

هەسن ،
پشت لەو بەهشتی کەن
کە لە پلاستیکە ئاوی بەتاڵ و
نایلۆنە کیسەی ژەهراوی ئەرە و ئەوی ،
پشتگوێ خراو
بونیات ناوە …
هەسن ،
ئەو دوبەی_ە کوردیە شەو کوەرە و
(قودس) و (دەە) لە پەکراوە
لە خەیان و مەسینە گرانی بە دوویانەوە
بە جەبەن
تا روبەڕبەکی فراوانتر
بە ژینگەی دیالەگ و ەا گەین
دەچریسکێنرە

_ کەی کەەشەری فەرە شار
وەک هاوتاکانی سەر ستارە و سیرکەوان
دەقوقێنە ؟
شەری دەستەمەکراوی خەپە و
خنجیلانەی خەواەە
خە ەادەتەکێنە ؟

برسیەتی
گەیشتووەتە لووتی
چیتر گەدەی پە سە ناکرێ
ئیستا ،
کەمەکی دی
یا چەند مانگەکی تر
تاوی یەکلاکەرە دژ بە تەری
چەک بە یەک وەرزەی لەخوەین دەنێ

برسیەتی ..
برسیەتی.. برسیەتی.....

برسیەتی ،
گەیشتووەتە لووتی !

April 2019

قسەکەری بزوتنەوەی گۆران بەرپرسە حکومیەکانیەتی نەک پەرلەمانتارەکانی .. ئاسۆ کمال

هەموو حزبێک لە دەستپاکدا کردەوەکانی دەردەکەوێ. بزوتنەوەی گۆران لە دوو ڕۆژی ڕابردوودا لێشاری سلیمانی نیشانی دا کە هاوبەشی میلیشیاکانی یەکێتیە لە سەرکوتی خۆپیشاندەرانی موچەدا. ئەمە هەموو پەوپاگەندە و بەیانەکانی ئەم حزبە و ئەندام پەرلەمانتارەکانی سەبارەت بە مافی هاوڵاتیان و پشتیوانی داوای موچەیان بە درۆ دەخاتەوە..
دروشمی " نا بەدەستهاتەکی ستەمکار، نابەپەرلەمانی کارتەنی، نابە ئەپەزسیۆنی ساختە" پەاوپە ووە بە قاڵبی بزوتنەوەی گۆڕانە و ئەبەت بەرامبەر بە گردی گۆران و پارێزگاری سلێمانی بەرزبکرێتەوە، چونکە گۆران هەم لە دەستهاتدا ستەمکارە و هەم کۆمەکێکی پەرلەمانێکی کارتەنیە و هەم ئەپەزسیۆنێکی ساختەشە.
گۆران لە دەستهاتدا ئەندازیاری بەینی موچەیە وەک وەزیری دارایەکیان، لە پەرلەماندا کارتی فشارکەن بە بەشی حزبەکیان لە ئیدارە و داهات شۆڕ دەکا و بونەتە بەشێک لە سیستمی دەستهاتداریتی و پەستی حکومیان پە وەرگرتوە. لە ئەپەزسیۆنیشدا خەریکی هەڕەشەتاندنی خەڵکن بەوەی دزیەکانی دەستهات ئاشکرا دەکەن وەک عەلی حەمە ساڵح و بەرام لەپاڵ یەکێتیشدا فەرمانی سەرکوتی خۆپیشاندەران دەردەکەن و لە پاڵ پارتیشدا لە شیرینی نەوت موچەی پلەباڵاکانیان دابین دەکەن.
ئەم ڕاستیانە زیانبەخشیەکانی دیموکراسیانەی هەڵبژێردراوی گۆڕانی ،وەک مەریوان وریا قانع، دەرخست ، کە ئەگەر لە جیاتی بنەماڵە حزبێکی مەدەنی و لە جیاتی وەزیرە حزبیەکان

تەکنەکراتەکان حکومەت بەیوە بۆرن هیچ لە بۆرنامەی حکومەت و چنیەتی دابەشکردنی موچە و خزمەتگوزارە گشتیەکان ناگۆ و هەمویان لەسەر ئەو بۆرنامە نیولیبرالیەی هەژارترکردنی هەژارەکان کەکن و بە کردەوە پیادەیان کردوە لە کاتکدا بەشک بوون لە دەسەات یان ئەگەر ببنە بەشک لەو دەساتە. هەرچن بینیمان کە وزیرەکانی گەان و ئیسلامیەکان لە پیش یەکەتی و پارتیەوە بوون بە سپاندنی پاشکەوتی موچە.
لەردا خەک گەیشتە ئەو جگایەی کە بەدوای بدیلکی تردا دگەە لەدرەوەی ئەپزسیەنی بورژوازی و پرلەمان..

ئاسە کمال

دەسەاتك كە ژیانكی شكەمەندانە بە خەكەكەی دابین نەكات ئەبت وەلابنرت!

لەم دوو ەژەی دواییدا سەدان لەمامستایان و فەرمانبەران و كارمەندان و خەكی بەبەش لە شاری سلەمانی هاتنە سەر شەقامەكان و ناەزایەتیان دەربی بەدژی بینی موچەكانیان و وەرگرتنی تنها چوار مانگ موچە لەتەواوی سای ٢٠٢٠ دا.
داواكاریان ئەوە بوو كە موچەكانیان پبدرت تاكو بتوانن پداویستیەكانی ژیانیان دابینبكەن. بەام حكومەت و دەسەات لەم زنەی كە یەكتی نونەرایەتی ئەكات لەجیاتی وەامدانەوە بە داواكاریەكانیان فەرمانیدا بە میلیشیاكان كە سەركوتی ناەزایەتیەكان بكن. لەئنجامدا پەلاماری مامستایان و فەرمانبەرانیاندا بە گازی فرمسك ەژو تەقەكردن و دەستگیركردنی ژمارەیكی زر لیان.
دەسەاتداران لە هەردوو زنی سەوزو زەرد خەكیان لە هەژاری و بكاری و نەبونی پداویستی و خزمەتگوزاریە مەدەنیەكان محروم و بەبش كردووە، ئەمە جگە لە پەتای كرونا كە خەك گیردەی بووە. دەسەاتداران شكستیان خواردووە لەچارەسەركردنی ئەو قەیرانە

ئابووری و سیاسی و کۆمەڵایەتی و حکومەتیەدا کە تێی کەوتوون، بەڵام ئەیانەوێت ئاکامی ئەو قەیرانانەیان بەسەرسەری خەڵکدا بشکێننەوە، ئەو حکومەتە ئەبێت سەرکەنە بکرێت نەك خۆپیشاندەران؛ خۆپیشاندەران داوای ژیانێکی باشتر ئەکەن. دەسەڵات ژیانێکی کولەمەرگی بەسەر خەڵکدا سەپاندووەو ئێوەت دەنگیش هەڵنابڕن! موچەو کرێی مامۆستایان و فەرمانبەرانیان بڕیوەو نایدەن، ناڕەزایەتیش بە تاوان حساب ئەکەن بڕیە تەقەیان لێئەکەن و دەستگیریان ئەکەن.
ئێمە لەدژی ئەم کارو کردەوانەی دەسەڵاتداران ئەوەستینەوەو داواکارین دەستگیرکراوەکان دەستبەجێ ئازاد بکرێن. هاوکاتیش داواکارین لەڵکخراوەو یەکێتیە کرێکاریەکان و پارت و ڵکخراوە سۆشیالیستەکان و ڵکخراوەکانی مافی مرۆڤ لە جیهاندا دژی ئەم کردەوەیەی میلیشیاکانی دەسەڵاتدارانی کوردستان بوەستن و سەرکۆنەیان بکەن لە پەلاماردانی ناڕازیان و داوا بکەن کە:

١. دەستبەجێ دەستگیرکراوەکان ئازاد بکرێن.
٢. مافی خۆپیشاندان و ناڕەزایەتی دەربڕین بەهەسمی بناسن و ڵزی لێبگرن.
٣. سەرجەم موچەی نەدراوی مامۆستایان و کارمەندان و فەرمانبەران بدەن.
٤. خزمەتگوزاریەکانی وەك ئاوو کارەباو تەندروستی و باقی مافە سەرشانەکانی خەڵک دابین بکەن.
ناوی ژمارەیەک لە مامۆستایان و خۆپیشاندەران کە دەستگیرکراون:
١. عادل ئەحمەد
٢. ئاکۆ جەمال
٣. ڵبوار مەجید
٤. سادق هەڵەدنی
٥. بەهمەن ئەحمەد
٦. هاوڵێ ئەحمەد
٧. شەرکۆ سەعید
٨. سامان تاهیر
٩. مادح هەورامی
١٠. دیاری
١١. نەوشیروان
...
ڵکخراوی دەرەوەی وڵاتی حزبی کۆمۆنیستی کرێکاریی کوردستان
٣ ی دیسەمبەری ٢٠٢٠

کە ساڵە شتێکی کوشت؟ .. نووسینی: یوسف عزەدین

گەڕانەوەیەکی نیمچە بکەتا لەجوگرافیای گەڕانەوەی کوردیدا

[مەنووسن؛ بەنووسین دەچنە نێو دنیایەکی پڵڵەنەهامەتی و تەنهاییەوە، هەروەها جۆرەکیش لەخۆشاردنەوە لەدنیا.. کردەی نووسین وەک ئەوە وایە لەگروپێکی ئایینییەوە فەرمان وەربگریت.. بەکورتی و پوختی نووسین دەردە...!؟] پێڕ ئێستەر

عەلی کەریم دانەری ڕۆمانی 'کە سالە شتی کوشت'، لەدوایینکانی تەمەنیدا بەقەولی پێڕ ئێستەر، دەچێتە نێو دنیا پڕ لەنەهامەتی و دەرد ئامێزەکەی نووسینەوەو لەپەنجاو نە ساڵیدا لەمسکە دەبێتە هاوڕێی عومەر بابەکر سەلیم و هەر ئەویش لەپێشەکی بەرگی یەکەمی ڕۆمانەکەدا نووسیویەتی:
{ بەهەی تامەزرۆیم لەخوێندنەوەی کوردی و کێی شیعری لێو کاتانەدا باسکان هەنیانە سەر ڕۆمانەکەی دکتەر عەلی و پێیوتم کەبەتاقەتی شتێکی نووسیوەو حەز دەکات بیخوێنمەوەو بزانم چۆنە، هەر لەم خاڵەوە تا ٢٠١١ ئێگەر بڕۆم ئەم ڕۆمانە زیاتر لە ٣٠ جار نووسراوەتەوەو گەڕانکاری بەسەردا هاتووە لەلایەن خودی دکتەر عەلی-یەوەو بە خەشم دێیان جار تەماری دەنگیم بە کردووە تا لەستەکان و دەربەینەکان دنیا ببمەوەو دەربەینەکان سادەو بە کەشبەن. هەر کاتێک تێبینییەکم دەدایە، ئەو نەدەهات ئەو خاڵە ڕاست بکاتەوە یان بیگۆڕێت، بۆکو لەسەرتاوە ڕۆمانەکەی دەنووسیەوە، تا هەستم پێکرد، ئیتر وازم لەتێبینییەکان هەناو تا تەواوی نەکرد پێیدا نەچوومەوەو تەنها وشە عەرەبییەکانم کەهەندێک جار هەبوون، لەستەکاندا دەگەینەوە بەوشە کوردییەکان}
جگەی ئاماژە پێدانیشە، کەنامەیەکی عەلی کەمال بە عومەر بابەکر سەلیم، لەپێشەکی بەرگی یەکەمدا بۆکراوەتەوەو تێیدا هاتووە:
{ یەکەم.. باسی کوشتنی سالە شت؛ لەکەتایی بەرگی دووهەمدا تەواو

دەبێت.. لەبەرگی سەهەمدا سالێ لەئاسمانەو بووە بەملائیکەت لەبەهەشت، لەهەموو تەنگ و چەڵەمەیەکدا ڕەحمی سالێ پەیا ئەبێت، بە یارمەتی دانیشتوانی سلێمانی.. کاک عومەر، بەوام پێبکێ بەرگی سێهەم ئەمێندێ بەرزە خەم سەرم لێدەرناچێ، چەن شتی واخەش و پێ لەنوکتەو پێکەنینم بەخەیاڵدا هاتووە}
لەم سەرەتایەوە، ئەگەر منی نووسەری ئەم کورتە خوێندنەوەیەش شتێکی ئەوتۆ نەدرکێنم؛ ئەوە خوێنەری زیرەک دەتوانێت هێدی هێدی لەپەنهان و نهێنیی کێدەکانی ئەم دانەرەو هاوڕێکەی بگات و کەمێک لەماجەراکانی پشت کەوالیسی کردەی گەڵانەوەی'کە سالێ شێتی کوشت' حاڵی ببێت!؟
هەروەها دەشێت خوێنەر، چەندین پرسیاری تریشی لا دروست ببێت و ئیدی ئەوەی ئەمەش لێرەدا مەبەستمانە وەک خوێنەرێکی ئەم گەڵانەوە تولانییە، وروژاندنی چەشنە پرسیارێکە؛ دوورەبێت لەشارچێتی و بەرزکردنەوەو پێداهەڵدانی کوێرانە، یان لێدان و دژایەتی کردنێکی بەمانا!؟
حەقیقەتی ئەم گەڵانەوەیە؛ دواجار قابیل بەهەموو جۆرە خوێندنەوەو تەواوین و بگرەو بەردەو قووڵ بوونەوەو گرتنەخەو ڕەتکردنەوەو هەڵوەشاندنەوەی سەرجەم چەمکە ئەبستەمۆلۆژیی و تەفکیکییەکانە.. سەرباری پێویست بوون بەهەڵسەنگاندنێکی جدی و کاریگەر.. چونکە ناکرێت ماندووبوون و هەوڵدانی بەردەوامی دانەرێکی لێدوایەکانی تەمەنیدا بەهێند وەرنەگیرێت و زەر بەوردی لەو تێنەگەین بە ئەم پیاوە، لەو کاتەوە کێدەزانێت کەسێک گوێگریەتی یان بابێین خوێنەرێتی، بەفیعلی هەوێی نووسینەوەی گەڵانەوەیەکی نیمچەبەکەتا دەدات وەک عومەر بابەکر سلێیم-ی هاوڕێی ئاماژەی پێدەدات:
(هەر کاتێک تێبینییەکم دەدایە، ئەو نەدەهات ئەو خاڵە ڕاست بکاتەوە یان بیگۆڕێت، بەڵکو لەسەرەتاوە ڕەمانێکی دەنووسییەوە، تا هەستم پێکرد، ئیتر وازم لەتێبینییەکان هێناو تا تەواوی نەکرد پێیدا نەچوومەوەو...)
کەواتە دانەر لەتەمەنێکدا کەزەرێک لەخەڵکی لەو تەمەندا، تووشی لەبیرچوونەوەو ئەزهایمەر دەبن، کەچی ئەم بەپێچەوانەوە لەبەرزترین ئاستی گەنجێتی یادەرییەکانیدا بووەو بەزیادەوە هەموو ئەوەی ساڵانێک لەزاکیرەی خێیدا پاراستوونی؛ لەمیانی گەڵانەوەی بەسەرهات و ڕووداوەکاندا هەیشتوون!؟ بەڵام ئاخە ئەم هەڵشتنە، لەو جۆرە تێکستانەی هێناوەتبوون کەتنها لەقاڵبێکدا ڕادەستن؛ ئیتر ناشێت دەستکاریان بکرێت و دەبێت لەو فەرمەدا پارەزراو بن و گونجاو نیین بەشێوەیەکی تر ئەندەشیان بکرێت.. یان پێچەوانەکەیەتی و ئاشکراشە هەر لەپێشکی ڕەمانەکەوە دیارە

کەپچەوانەکەیەتی!؟
دەکرێت ئەم ڕەمانە وەک تێکستێکی دەرەوەی گێڕانەوەی تائێستا
بەناوکراوەی نەو ئەدەبیاتی کوردی، بخوێنرێتەوەو بەجۆرێک
لەجۆرەکان، لەجۆری چێشنی تانز و گاڵتەوگەپ و قەشمەچێتییەکی
هاوشێوەی ‘هشتەی مرواری’ و ‘قووتووی عەتار’ و زۆرێک لەشیعرەکانی
‘شێخ ڕەزا’و کەمەک لەنوکتەو قسەو باسە نووسراو و نانووسراوە
سێکسییەکانە.. وەک پەلەنکردنیش هەن ئەم جارە تەسکتانە دەخانە نەو
کایەی ئەدەبیاتی میللییەوە؛ ئەگەر دروست بێت وای ناو بنرێت
یان…؟!
‘پێڕ ئێستەر’ دەڵێت کەمجار خەم وەک نەفەللانووس دێتە پێشچاو و
زیاتر خەم بەگەڕەوەی حیکایەتکان و خەم بەحیکایەتخوان دەزانم!؟
دەشێت بەسانایی لەم تەوانینەی پێڕ ئێستەر-ەوە بگەینە گرنگی و
بەرزی توانستی گێڕانەوەو بوون بەگەڕەوە، کەواتە ناو هێنانی ئەم
تێکست و ئەو تێکست بە هەر ناوبراوەک، لەکورتە نەرێتیفNarrative
–سەرد- ەوە تا نەفەللا و ڕەمان.. هیچ نین، ئەگەر توانای
گێڕانەوەو ئاکشانی خوێنەر نەگاتە پلەیەکی باڵا، ئەلحەقی ئەمەش
بەتەواویی و بەتایبەتیش لەبەرگی یەکەمی کە سالە شێتی کوشت-دا،
بەئاشکرا زاڵەو دەزانیت؛ گەڕەوەکەی بەفیترەت گەڕەوەیەو ئیدی
ئامادەیە هەموو کەرستەکانی جەزبکردنی خوێنەر بکار بهێنێت، ئەگەر
بەمەش زمان بهێنێتەوە ئاست زمانی بازاڕ و لگاوخانەو مەلهاو
گوزەری نەربازان و چەقەکێشەکان و خوێی و نامەردو ناکەس
بچەکانیش.. بەم ئاماژەیەشمان؛ نەمبەستمانە ئەم دوو بەرگی
ڕەمانە حەوا بدەین و نەگەرەکیشمانە لەهەڵدەر هەڵیدەینە خواروە!؟
بەڵکو دەشێت بڵێین ئەوەی عەلی کەریم کردوویەتی، وەک نووسەرێکی
دەرەوەی نووسەرە پرۆفیشناڵ و تەقلیدیەکان، بەتەواویی
نووسینەوەیە بەزمانی خەڵکی ئاسایی ڕۆشنک و نەخوێندەوار و سادەو
ساکارەوە، بەڵێیتمی “هشتەی مرواری” و هاوچێشنەکانی کەبەمەش
بەناچاری لەزەربەی جومگەکانی ڕەمانەکەدا لەپەناو نەدڕاندنی
ئاستی بازاڕێتی ئاخافتن و دیالۆگکاندا، قوربانی بەتەکنیک و
بەهای ڕەمانکەی داوە.. چونکە هەر لەسەرەتاوە مەبەستی نووسەر
خستنەپەکانینی خوێنەر-ەو وەک لەپێشکێیە ئاماژە پێدراوەکەماندا
هاتووە:
(کاک عومەر، بەوام پێبکە بەرگی سێهەم ئەمێندە بەرزە خەم سەرم
لێدەرناچێ، چۆن وا شتی خەش و پڕ لەنوکتەو پەکەنینم بەخەیاڵدا
هاتووە)
باشە ڕەنگە یەکێک بپرسێت؟ ئەی ناشێت ئەمەش ڕەمانی هەزڵی و
کەمەدی هاوشێوەی گێڕانەوە میللیەکانی هەندەک لەمیللەتانمان

هەبێت!؟ بەگومان دنیای نووسین فراوان و دڕندەی نووسینیش وایە. ئەم زاتە دانەر؛ لەکاتی نووسینەوەی هەمانکێدا و بەهەڵەنجان لەبینینی فیلم و خوێندنەوەی گەلانەوە پلیسیەکانی سەردەمانی گەنجێتی خۆی؛ هەر لە شەڵەک هەمزەوە بۆ ئەجاسا کریستی و ئەوانەی تر، بۆتایبەتیش ماجەرکانی شەرلۆک هەمزەی نووسەری ئەسکۆتلەندی –ئارسەر کۆنان دۆیل- کەبۆ ئاشکراو شاراوە، بەشەوازەکی تر و ئیشپێکردنەکی خەماڵییەوە هەناوێتە نێو هەمانکێوە و هەرچەندە مەبەستی ئەمە لەرەدا ئەوە نییە کەبەبێ ئەم جۆرە ئەدەبە کەمایەسیە لەچاو ژانرەکانی دیکەی دنیای گەلانەوە نووسینی کورتە نەریتیف-سەرد- و نەڤێڵا و هەماندا؟! بەڵکو مەبەستمان ئەوەیە بەبێ، سایانەکی دوور و درێژی ئەم زاتە لەیەکێتی سڤێتی جاران، ئەگەر خوێنەرەکی جدی بووایە، ئەوە بەگومان دەیتوانی لەگەڵی خوێندنەوە و دیراسکردنی هەندێک نموونەی ئەدەبیاتی تەنزئامێزی نووسەرانی ڕووسەوە، بۆتایبەتیش گۆگۆڵ-ەوە؛ هەمان بەسەرهات و سەرگوزشتەی سالە شێت و خەڵکەکانی ترمان لەنەو ئەندازەسازییەکی دیکەی تەکنیکە گەلانەوەیەکی ئەدەبیانەی بایادا بخاتە پێشچاو!؟

نووسەری هەمانی ناوبراو، زۆر خۆ هسکانەو لەتەمەنکی هەڵکشاوی نزیکە کەتایدا، دەکەوێتە جۆرە گەلانەوەیەکی جیاواز و جودا لەگەڵ چێشن و شەوازی گەلانەوەی باوی ئەدەبیاتداو لەهەمووشی گرنگتر توانای تەواویەتی لەبەکارهێنان و دروستکردنی دیالۆگی بەردەوامدا! بایانبوون و پێوەنووسینی دیالۆگ؛ کەموکوڕیەکی زۆربەی گەلانەوەکانی پێشووتری ئەدەبیاتی کوردی بوو.. واتە ئەدەبیاتی سەردەی- نەریتیف-ی کوردی زیاتر وەسفی بووەو کەمجار توانیویەتی لەگەڵی دیالۆگی لەژیکی و جالیبەوە خوێنەر کەمەندکێش بکات.. ئەم جۆرە دیالۆگەی کەنووسەر لەدوو بەرگی بەردەستی هەمانکێدا بەکاری هێناوە، زیاتر لەسیناریۆ دەچێت و زەدەتریش هەر لەو ڕوانگەیەوە دنیایەک بەسەرهاتی بەکەتاو لەبن نەهاتوت بە دۆگەڵتەوەو ئەمەش داستیەکەو ناکرێت نکوولی لەبکرێت، ئەگەر زۆر هەڵەو کەموکوێیش لەخۆبگرێت؟! بەڵام دواجار زیندوویەتی دڵق لەوەدایە قابیل بەجەدەل و بگرەو بەردە بێت، بەجیا لەپێداهەڵدان و لەدان و بەرزکردنەوەی، شتێکی تر بێت!؟

بەڵاستی هەمانی کە سالە شێتی کوشت؟! بەهەموو ئەو بەزاریەی کەوک خوێنەرێک لەخوێندنەوەیەدا ڕووبەڕووی بوومەوە، یاخود لەگەڵ زۆر دیمەن و بەسەرهاتی کاوکرچ و نەشاز و بەمانای تێکترنجاوی نەو هەمانکە نامە و تاریک مامەوە!؟ بەڵام ناشێت توانای گەلانەوەی نیمچە بکەتای دانەرکەی نەبینین.. دانەر؛ لەتوخمی ئەو حیکایەتخوانانەیە، کەبەمندالی لەبەساچووکانەوە بیستبووم،

کەچەن چەنی لەرەو لەوەی هەندێک لەشوێنکاندا هەبوون و تەنانەت هەندێکیان لەفەنانە قاوەخانەو فیسارە مەجلیسدا بووننی نیمچە بەردەوامیان هەبووە.. ئیترو وەک بەیان دەگەرامەوە، هەبوون ئەوەندە چووننەتە نەو دنیای گیانەوەکان و هێندە بەرچەستەی کەسایەتییەکانیان کردووە.. کەجار جارە گیانەوەو نواندنیان تێکەڵ کردووەو جار هەبووە دارەساکەی دەستیان لەبەتەوە شمشێر و لەکاتی وەشاندنیاندا گەزەو شەربەئاوەکی نزیکدەستیان شکاندووە!؟

ئەمە لەرەدا خوێنەرین و دەنگە بتوانین بەپەی ئەم خوێندنەوەی ئەستامان ئەمەی ئەستای لەبارەوە بڕەین و دەشت لەخوێندنەوەکانی تریشماندا بە هەمان دەمان ئەگەر کاتمان بە دەخسا، شتی نوێ و جیاوازتر بڕەین.. کەواتە ئەوەی خوێنەر دەیەت، ناشت وەستاو بەت و وەک سوێندی خواردبەت؛ تاسەر و دوای چەندین خوێندنەوە هەر ئەوە بەت؟! چونکە ئەم جارە دەمارگیرییە لەسەپاندنی ئاوبەچوونکی دیاریکراودا، دەگمایەو هەر ئەمەش حاڵی ئەدەبیاتی میللەدرامییانەی کوردی.. پرسیارە گرنگەکە ئەوەیە؛ بە دەبەت لەدنیای گیانەوەدا، هەر ئەوانە هەبن کەهەن و هەر ئەوانەش بخوێنرێنەوەو ناویشیان وەک بەسامترین و جوانترین و گەورەترین گەڵەوەی کورد بهێنرێت و چەند دام و دەزگایەکیش کار بە ناساندن و ێیکلام کردن بە ئەو جارە نووسارە پەشتر هەبژەردراوو دیاریکراوانە بکەن!؟
ئەوەتا عەلی کەریم؛ ئەم نەخشەیە دەشوێنەت و بەتەمەنکی گەورەو لەدەرەوەی ئەم دنیای ێیکەام و گەورەکردنی ئەستای واقیعی چاپوبەاوکردنەوەی کوردیەوە، دەت و بەچەشن و شێوازکی جودا، جارە گیانەوەیەکی تر دەهێنەتە نەو دنیای ئەدەبیاتی گیانەوەی کوردیەوە!؟ هەرچەند ئەمەی خوێنەر ناتوانین، هیچ زیاد و کەمک بخەینە سەر ئەم تەکستە نووسراوە ناوبراوە.. بەام دەشت هەندک تەمەننامان هەبەت و بتوانین بڕەین خەزگە دانەر، بەچەشنی گەگە، بابەتکی زەر سانای وەک پەداویستی کاراکتەری تەکستی پاتە-ئەکاکی ئەکاکیفیچ-ی بە پاتەیەک کردبایەتە بابەتکی تەفکیکی زەر کاریگەر…!؟

بەگومان بمانەوەت و نەمانەوەت کەمەدیا تەخەکەی گەگە؛ دیوەکەی ئەودیوی شتەکانمان پیشان دەدات و ووبەووی کەمەک پرسیاری ویژدانی و ئەخلاقی زەر کاریگەرمان دەکاتەوە.. بەام لە ەمانی کە سالە شتی کوشت؛ وەک نووسارەکەشی ئاماژەی پەدەدات و بە خستنەپەکەنینی خوێنەرە.. باشە خە دەشت خوێنەر، بەخوێندنەوەی تەکستە گیانەوەکانی عەزیز نەسین-یش پەبکەنت.. بەام ئاخە ئەو

تێکستانەی ئەو تا چەند لێکەمەکە جومگەیەکدا دەبنەوە بەیەکپارچە گەلانەوەی سەرزارەکی کاوکرچ!؟ بگومان نابن و هیچ زیادو کەمییەک لەبەکارهێنانی وشەو دەستەواژەو دیمەن و درێژکردنەوەو یان کورتکردنەوەی گەلانەوەکاندا نییە، گەلێپیاو-کەی عەزیزنەسین و زووربەی تێکستەکانی تریشی.. کاتێک دەتخەنە پێکەنین و وات لێدەکەن لەپێکەنیندا دەست بکەیتە گریان، پێویستیان بەوە نییە، ئەدەب دابەزێنە ئاست نوکتەبازاییە سێکسییەکان، یاخود زمانی نووسین پێ بکەن لەجوێن و جۆرێک لەبەکەم زانین و سووک سەیرکردنی ئەوانی تر!؟ ئاستە؛ گەر ئەم دەمانەی 'عەلی کەریم' یادەوەریی بووایە، ئەوە لەووی مێژوویەوە، گواستنەوەی ئەو هەموو جوێن و دزێوی و شزوز و ناشیرینییە، بەجۆرێکی تر مامەڵەی لەگەڵ دەکرا، بەڵام مەسەلەکە لێرەدا، ناوهێنانی هەزار و دوسەدو قسوور لاپەڕەی ئەم دوو بەرگەیە بەدەمان و دیارە بەرگی سێیەمی تەواوکراو یان نەکراویش؛ درێژەی هەمان گەلانەوەی دانێر؟!
لەکۆتایی ئەم کورتخوێندنەوە سادەیەشماندا دەڵێین؛ ئەوەی لێرەدا وتومانە، نەبەهێنانە خوارەوەی ئاستی دەمانی کە سالە شتی کوشت-و نەبە بەرزکردنەوەی بە زەمینەو لەخەڵاشیەتی؟! یان با بڵێین، ناشەت خوێندنەوەی ئاستەقینەو جدی بە هیچ کام لەم دوو مەرامە بەت؛ بەڵکو خوێندنەوە هەر ئەوەیە کەتەی خوێنەر لەماوەیەکی دیاریکراوی خوێندنەوەی خەتدا پێی دەگەیت و نەئاستەو نەهەڵشە، نە عەلی کەریم-یش لەنووسینەوەی زنجیرە گەلانەوەکانیدا بەهەڵەدا چووە.. بەڵکو ئەوەی ئەو نووسیوەتی، جۆرە گەلانەوەیەکی نیمچە بەکەتای نەو جوگرافیای گەلانەوەی کوردییە و وەک پێ ئێستەر-یش دەڵێت؛ ئەگەر پاڵنەرەکی توندو پتەوت بە نووسین نەبەت، ئەو دەم پێویست ناکات بنووسیت؟!

ژێدەر: کە سالە شتی کوشت/ ڕەمان ٢بەرگ/ لەبڵاوکراوەکانی کتێبخانەی وشە/٢٠١٩
تێبینی: لەئێدەب و هونەری کوردستانی نوێ ژمارە ٨٢١١ی ٢٩/١٠/٢٠٢٠ بڵاوبتەوە
E.mail/izadyusf@gamil.com

شیعر و (مارتن هایدگر) .. ناو حسن

با لە چەمکی نیگەرانییەوە دەستپێبکەم ، زەرجاران گتومانە شاعیر بوونەکی نیگەرانە لەنیو کایە مەعریفییەکاندا ، نیگەرانی شاعیریش لەوەوێیە کە ئاستوخە پێیوەندی بە داهێنانەوە هەیە ، واتە شاعیر لە هەوێی ئەوەدایە کە / بتوانێت تا ئاستێکی بڵند داهێنان بەرهەمبهێنێت .. دیارە لەرەدا مەبەستمان لەو شاعیرانەیە کە خەونی گەورەیان هەیە بە داهێنان و نیگەرانییەکەشیان هەر لە ئاستای ئەو خەونە سەرچاوەی گرتووە . ئەمە لە کتێبی (گەیشتن بە ووبەری شیعر) ، بەجەرەکی تر باسمان لەو شاعیرە داهێنەرانە کردووە و گتومان (شاعیربوون شوێنەکەی لە هەورازەکە هەموو شیعرنووسێک ناتوانێ بیگاتێ ..!) ، شیعرنووس / لەلای ئەمە ئەو کەسانەن کە شیعر دەنووسن و شیعرەکانییان لە دەرەوەی رووبەری شیعر دەمێنێنەوە ، هاوکات خەشیبان ئەو کەسانەن کە خەونی گەورەیان نییە بە داهێنان یان توانای داهێنانییان لە ئاستەکی دیار و بەرچاودا نابێت ، لای ئەمجەرە شیعرنووسانە (چەمکی نیگەرانی)ش بەو شێوە تەخە خێی دەرناخات ، تەنها وەک کەسەکی ئاسایی ەەژیەک لە نیگەرانییان لەلا دەردەکەوێت ئەویش / لەبەرئەوەیە کە نیگەرانی خەسڵەتەکی بوونە و لە هەموو کەسەکدا هەیە . لەباری فەلسەفییەوەش (چەمکی نیگەرانی) لەسەر هاوکێشەیەک ئیشدەکات ، کە لەکدژی یان (هاودژی) ئاشکرای لەبوون دەردەکەوێت ، واتە هەزگەلیک لەناوەوە کە جەوی تاک بە دەستەوە دەگرن و جووڵەی ئاراستەکانییان دیاری دەکەن ، ئەم هەزە ناوخەییانەش (غەریزەکان و خەون و حەز و ئارەزووەکانی تاکە) ، یان باری (ناخودئاگایی) ، هاوکات کاریگەری هەزگەڵێکی دەرەکیش وەک کاریگەری (کلتووری ، ئایینی ، سیاسی ، ئایدیەلۆژی ، قوتابخانە ، خەزان … هتد) کە زەربەی کات ئەم دوو هەزگەلە ئاراستەی پێچەوانە وەردەگرن ، واتە هەزە ناوەکییەکان و دەرەکییەکان زەربەی کات و هەمیشە ئاراستەی هاودژیی و پێچەوانەیی وەردەگرن ، لە ئەنجامی ئەم هاودژی و پێچەوانەییە ، کاریگەرییەک دروست دەبێ ئەم کاریگەرییە باری نیگەرانی لای تاک دروست دەکات ، لەباری (دەروونزانییەوە)ش لەلای (سیگمەند فرۆید)یش هەر بوجەرەیە بەڵام ، ئەو بەشەویکیتر تەعبیری لێکردووە ، کە مەشکی مرۆڤی دابەشکردووە بە سەبەش (ئیگۆ ، سوپەر ئیگۆ ، ئەد) بەمانای (من ، منی باڵا ، ئەد) ، واتە ململانێی نێوان (من و ئەد) ، (

ئەد) ئەو بەشەیە تەواو لەژێر هەژموونی ناخودئاگایی دایە و نوێنرایەتی (غەریزەکان و ئارەزووەکانی خود) دەکات ، (ئیگۆ یان من)یش تەواو لەژێر هەژموونی واقیع دایە نوێنرایەتی (هەزە دڕەکییان) دەکات ، زەرجاران ئەم دووبەشەی مرۆڤ بە ئاراستەی پێچەوانە دەیەن و هەمیشە هاوڕێ و ناتەبان ، لەباری (بوونگەرایی)ەوە)ش ، بەو پێیەی لای مارتن هایدگەر (بوون بنەڕەتی هەموو هەبووەکانە) هاوکات / بوونی ئاگامەندانەی مرۆڤی بە (دازاین) ناوبردووە ، (دکتەر محەمەد کەمال) لە کتێبی(نیشتیمانی فەلسەفە) بە ڕەشنی باس لە چەمکی نیگەرانی دەکات ، وەک ئاوەڕێ مرۆڤ هەمیشە لە جەنگێکی بەردەوام دابەت چونکە / هەروەک دەڵێت (ئاگەر من ڕێگە بدەم کەسانی دیکە بیار لەسەر پەڕژیەکی بوونی من بدەن ئەوا لەو حالەتدا خەم ناڕەسەن دەکەم و بە نامەیی دەڕیم ، لە کاتێکیشدا نامەوێت واز لە حەز و هەڵبژاردەی خەم بهێنم تووشی بەرەنگاری دەبمەوە و دەکەومە جەنگی ڕەسەنایەتی و نارەسەنایەتی ..!) .

(مارتن هایدگەر)یش لە کتێبی (بوون وکات) دا لە بەشی شەشەم / نیگەرانی وەکو بوونی دازاین دا ، ئەو پێیوایە (نیگەرانی شەوازی بوونە لە جیهاندا ..!) ، نیگەرانیی / لەرەوێیە کە مرۆڤ لە هەوڵی بەخشینی مانا و ناوەڕۆکێکە بە بوون لە نەو جیهاندا ، ئەم ناوەڕۆکە و مانایەی بوون لە ڕێگەی داهێنانەوە بەدەست دێت ، یان مرۆڤ لە ڕێگەی داهێنانەوە تاکو بوونی خەی بەشەوەی کامەتر دەربخات . هەر لەو بەشەدا (هایدگەر) پێیوایە (دازاین ئەو هەبووەیە ، کە لە بوونیدا بوون بەی بووە بە کێشە …!) ، ئەمە لەسەرەتاوە گوتمان / بوونی مرۆڤ لە نەبوونەوە دێتە بوون یان بوونێکی بەناوەڕۆکی هەیە ، مرۆڤ هەمیشە لە هەوڵدانایە بە بەخشینی ناوەڕۆکێک بە بوونی خەی لەنەو جیهاندا ، لەم هەوڵدانە هەمیشە تووشی کێشە و ململانێ دەبەتەوە ، بوون بە (دازاین) بووە بە کێشە ، کێشەیەک سەرچاوەی (نیگەرانیی)ە ، ئەوەتا (مارتن هایدگەر) بە ڕوونی باری ئەم نیگەرانییەمان بە دەردەخات و دەڵێ (لە دوودیدا بوونی سەربەستانەی خەی ڕووە و توانایی بە بوون . ڕەسەنانە و ناڕەسەنانە لەگەڵ توخمە کۆنکریتییەکانیدا دەردەکەوێت ..) . هەروەها دکتەر محەمەد کەمال لە کتێبی (فەلسەفەی بوون) لە بابەتی (شەوازی داهێنرانەی بوونی مرۆڤ) ، بە ڕەشنی باس لە چەمکی نیگەرانی دەکات دەڵێت (بە ئەمە دوودڵی یان نیگەرانی) نەخشی دەرووەنی نییە و پێیوەندی بە بونیادی ئەنتەلەجی مرۆڤەوە هەیە ، مادام مرۆڤ بوونێکی ناتەواوی هەیە و بە تەواوکردنی بوونی سەربەستانە ڕوو لە داهاتوو دەکات ، پێویستە دوودڵ بێت ..!) .

ئەم هەوڵدانەوە بۆ تێواوکردنی بوونی لایەنگەی داهێنانەوە بەدەست دێت ، واتە داهێنان مەرج و جێختکردنەوەیە لە سەرەکی بوونی مرۆڤ لە مێژووەدا ، یان داهێنان / وێست و میلە ناڕازییەکانی هەبوو دەستنیشان دەکات بۆ تێواوکردنی بوونێکی نوێ لە نەبوونەوە ، لەم ڕاستایەش دوو کۆشە دێتە بەردەم داهێنان کە لە هەمانکات / دەبنە سەرچاوەی نیگەرانی لە مرۆڤدا ئەوانیش (مردن و نامۆبوون) ، (مردن) کۆتایی هاتنە بۆ داهێنان و بۆ هەموو پێژەکانی بوون ، واتە مرۆڤ هەر لەسەرەتای بوونیەوە لەگەڵ نیگەرانی هەوبەووە چونکە / بۆ ماوەیەکی کاتی دێتە نەو ژیانەوە ، واتە لە هەر چرکەو ساتێک ئامادەیە هەوبەووی مردن بێتەوە ، نامۆبوونیش / جیاوشلکردنە بۆ هێزە دژەکییەکان و ئازیبوونە بۆ ناسەنایەتی بوون . مرۆڤ نامۆکان وەک ئەو وایە (هەمیشە لە دژی خدا بژین چونکە (دژی خ) لە ئاکامی نا سەربەستی و نا ئازادبوونی مرۆڤ دروست دەبێت) . ئیتر لێرەوە دینە سەر / پەیوەندی (شیعر و مارتن هایدگەر) ، یان گرینگیدانی (هایدگەر) بە شیعر بە بنەما (فەلسەفییە بوونگەرایییەکەی) ، هەروەک زۆرێک لە بیرمەند و فەیلەسوفانیتر کە گرینگیان بە شیعر داوە بە نموونە (جولیا کریستیڤا)ش لە پێناو هەوڵەکانی بۆ (شیکردنەوە سیمیۆلۆجییەکەی) گرنگی زۆری بە شیکردنەوەی دەروونی داوە ، بە ئەم مەبەستەش ئیشی زۆری لەسەر شیعرەکانی (مالارمە) و چەند شاعیرێکی تر کردووە ، ئەمەش لە کتێبەکانی (لە پێناو شۆڕشێک بە زمانی شیعری) و (خۆری ئەش) و حیکایەتەکانی خۆشەویستی) و چەند کتێبێکی تری ، (مارتن هایدگەر) یش یەکێکە لەو فەیلەسووفانەی ، قسەی زۆری لەسەر شیعر کردووە و گرنگی زۆری بە شیعر داوە . بایەخدانی (مارتن هایدگەر) بۆ شیعر و چاولێکردنی شیعر لەم ئاستە بەرزەدا ، لە ڕوانگە و تێڕوانینە بوونگەرایییەکەی بووە بە بوونی مرۆڤ . چونکە لای (هایدگەر) ، شیعر / تەنها لایەن و پێکهاتەیەکی ئەدەبی و هونەری نییە بەڵکو ، شیعر ڕاستەوخۆ پەیوەندی هەیە بە بوونی مرۆڤەوە ئەمەش بۆ هایدگەر گرنگییەکی زۆری هەبووە ، شیعر هونەرێکە زێتر مامەڵە لەگەڵ بوون و ناوەوەی مرۆڤ دەکات ، (هایدگەر) بە پێژە فەلسەفی و ئەنتەلۆژییەکەی خۆی لە زۆر شوێن هانای بۆ شیعر بردووە بۆ تایبەت شیعرەکانی (هۆدەرلین) .. تا ئەو ئاستەی پێیوابووە کە شیعر دەتوانێ (ڕاستی بوون دەربخات) .

پێژە ئەنتەلۆژییەکەی هایدگەریش هەروەک لە کتێبی (هایدگەر و ئەنتەلۆجی شیعر) دا هاتووە ، (پێژەی ئەنتەلۆژی بنەڕەتی ،

گەورەترین پێشڕەوی فەلسەفی هایدگەر بووە ، لە پەرتووکی (بوون و کات) دا ، کە (هایدگەر) بەدرێژایی تەمەنی ئیشی لەسەر کردووە . ئەم پێشڕەوییە لە شیکردنەوەی بوونگەرانەی مرۆڤەوە بۆ میتۆدێکی فینۆمینۆلۆجیانەی هەرمینیوتیک دەستپێدەکات ، تاکو لەوێوە لە تێگەیشتن لە بوونی مرۆڤەوە بوون بۆ گشتی بگات) ، شیعر وەنگدانەوەی یان ئاوێنەیەکە بۆ دەرخستنی ناوەوەی مرۆڤ .. شیعر لانەو پانتایی خەیاڵی مرۆڤ لە ژێر کاریگەری غەریزەکان و هەستەکان و خەونەکان دێتە بوون ، غەریزەکان و هەستەکان و خەونەکانیش ، وەنگ و شێوەی مرۆڤ وەسم دەکەن ، مرۆڤێکی تێکشکاو یان بەرزەفڕ ، یان ووخاو ، واتە مرۆڤ خەی لە چوارچێوەی زەمەنێکی دیاریکراو ، هەموو خەون و هەست و ئارەزووکانی مرۆڤ ، پەیوەستن بە زەمەنێکی دیاریکراوەوە ، ئەم هاوکێشەیش بۆ (هایدگەر) زۆر گرنگ بووە واتە (دەرخستنی بوون لە زەمەنێکی دیاریکراوی تەمەن ..!) ، واتە مرۆڤ (خەی لانەو کات) ، یان (بوون و کات) . بۆیە لای (مارتن هایدگەر) شیعر لە ڕێزبەندی هونەرەکاندا لە ئاستی هەرە سەرەوە بووە . چونکە لە توانای هەبووە ڕاستی بوون دەربخات .

بۆیە پەیوابووە ، شیعر وەک (فەلسەفە بیرکردنەوەیەکی داهێنرانەیە) چونکە ، هەموو بیرکردنەوەیەکی فەلسەفی بۆتایبەت بیرکردنەوە قووڵەکان ، لە نەوخەیاندا شیعرین ، هەروەها بەرهەمە شیعرییەکانی پێن لە داهێنان ، بۆتایبەت (سروودەکانی هۆدەرلین) و شیعرەکانی (دانتی و گۆتە) و زۆرێک لە شاعیرانی تر ، خاوەنی ڕوانین و هزری بەرزن بەڵام فەلسەفە نین ..! هەموو ئەمانەش لە ڕێگەی زمانەوە دێنەبوون ، بۆیە هایدگەر دەیگوت (زمان ماڵی بوونە) . یان هەروەک لە کتێبی (بوون و کات)دا هاتووە (گوتار لە ڕگەی گوتنەوە دەردەبڕێت زمانە ، لەمحاڵدا ، تێگەیشتن و ڕاڤەکردنەکە لانیو خودی ئەوداوە دەریدەبڕین ، تا ئەوەی دەڵێت (ئەمجارە وەکو زمان دەبێتە بە بابەتێکی دەرەکی ، بە پیجەوانەشەوە ، بوونی خەسڵەتی دازاین هۆدەگرێت ..!) ، لێرەوە دەبینین کە زمان لە توانایدا هەیە تەعبیر لەبوون و یان خەسڵەتی بوون دیاریبکات ، هەرچەندە لەسەردەمی مۆدێرنە و لە بەرئەنجامی گۆشە و پشکۆتنی تەکنەلۆژیادا ، مرۆڤ تووشی نامەبوون دەبێت ، نامەبوونێک تا ئاستی ئەوەی مرۆڤ هەستنایەتی خەی لەدەست بدات ، بە ئەم (نامەبوونی مرۆڤ) هایدگەر کۆپلە شیعرێکی هۆدەرلین دەهێنێتەوە کە دەڵێ ..

ئەمە هەموو هەمایەکی نەخوێندراوەین
لە خاکی بگانەدا

زمانەکەی خۆشمان بیرچێتەوە

دیارە هەر لەسەدەمی تەکنەلۆژیاوە مرۆڤ لە بەرئەنجای ئەم نامۆیی تووشی قەیران دەبێت ، قەیرانی فکر و داهێنان و کوشتنی پرسیار .. لەگەڵ هەموو ئەم قەیران و نامۆبوونەش هایدگەر پێیوایە (مرۆڤ شاعیرانە نیشتەجێ دەبێ) ، (هایدگەر) لەگەڵ ئەوەی دایە ، هەموو کەس شاعیرانە بژی ، چونکە شیعر چاوساغی و ڕۆشنایيمان دەداتێ بۆ ناسینی غەریزەکان و خوونەکانی خود ئەمەش یارمەتیدانێ بۆ ناسینی ڕاستی بوون ، هەروەها ژیانی شاعیرانە ، تەکەڵبوونە بۆ ووبەری گەردوونییەت و مانەوەیە بۆ تاهەتا ، چونکە (شیعر و زمانی شیعری) بوون و پێکهاتەیەکی گەردوونییان هەیە . هەربۆیە لای (هایدگەر) و لای زۆرێک لە کەسانی بیرمەند (شاعیران لە ڕیزی فەیلەسوفەکان) دانراون چونکە هەروەک گوتمان ، (شیعر وەک فەلسەفە بیرکردنەوەی داهێنرانەیە) ، لەلایەک ئیشکردنکی تاخە لەسەر (خود) لەلایەکیتر / ئیشکردنە لەسەر (پرسیار و وەوژاندنی پرسیار) ئەمەش لەوە نزیکمان دەکاتەوە کە شیعر ئیشکردنە لەسەر دەرخستنی ڕاستی بوون . یان شیعریش (ناوەڕۆکی فەلسەفیانە)ی هەیە ، هەروەک لە وتاری ،(هایدگەر و ئەنتەلەگی شیعر) دا بە ڕۆشنی باس لەوە کراوە کە ، دەربارەی بیرکردنەوەی داهێنرانە تا ئەو ئاستەی (شیعر و فەلسەفە) لە زەرباردا لە یەکتریيەوە نزیکن ، ئەویش بە پشتبەستن بە فەلسەفەی یۆنانی کەن بە تایبەت سەدەی پێنجەمی پێشزایین فەیلەسوفانی وەک (پارمەنیس و هیراکلیتس) یان شیعرەکانی (سۆفکلیس) کە ناوەڕۆکی فەلسەفی قووڵیان هەبوو ، ئەم ناوەڕۆکە فەلسەفییەش بە (مارتن هایدگەر) و بە هوانگە بوونگەرایيەکەی هەکارێک بوو بە دەرخستنی ڕاستی بوون ، بەگومان هەموو شیعرێک ئەم ناوەڕۆکە فەلسەفییە لەخۆناگرێت ئەمە مەبەستمان لەو شیعرانەیە کە هەروەک لە پێشدا باسمان کردووە / ئەو شیعرانەی لە نەو ڕووبەری شیعر دان و ئاستێکی بەرزی داهێنانیان تیایە .

نۆڤەمبەری ۲۰۲۰

سەرچاوەکان :

- کتێبی (بوون و کات) .. (مارتن هایدگەر) / وەرگێڕانی (د.محەمەد کەمال)
- کتێبی (فەلسەفەی بوون) .. نووسینی (د. محەمەد کەمال)
- کتێبی (ووبەووو لەگەڵ شیعر) .. نووسینی (ناڵە حەسەن)

رووداوەکان لە ژانی پێشمەرگایەتیدا .. ئەحمەد رەجەب

وانەکانی ژیان :

سیخور : بارەگای حزبمان لە ساڵی 1980 ــ 1981 لە مەزری نزیك لە دڵی بۆتوش بوو من هاوری حەمە کەریم قەرەچەتانی { حەمە ساڵح} پێکەوە چووین بۆ دڵی پۆتوش و هەندێ وردەوالەمان کریی و لە چایخانەی دێکە دانیشتین و لە پاش کفتوگۆ کردن لە گەڵ دانیشتوانی چایخانەکە سەبارەت بە پرس و هەواڵەکانی ڕۆژ هەساین و بەرەو بارەگا کەوتینەڕێ و لە دووری 50 ــ 100 مەترێك لە بارەگا زەلامێکم دی و وتم هاوڕێ حەمە کەریم بروانە ئەو زەلامە چاکەت و پانتۆڵ لە بەرە چۆن سەیری بارەگا ئەکات وابزانم تازە هاتوو بۆ پێشمەرگایەتی یان سیخورە نیردراوە بۆ ئەم ناوچەیەو هاوڕێ وتی با لێی نزیك ببینەوەو کە گەیشتینە لای سەاومان لێکردو زمانی تەتەڵەی ئەکردو وتی ئەمە بارەگای حزبی شیوعی عێراقە؟ وتمان بەڵی ئەی تۆ کێت ؟ وتی لە عێراق لەلایەن سوپاوە گیرا بووم و هەلم بۆ ڕەخساو رامکردووەو بەرەو ماڵەوە بۆ بلوجستانی ئێران ئەڕم.

ــ ئەی ئەم کتێبانەی دەستت چین؟ وتی من مامۆستام و حەزم لە خوێندنەوەیە.

وتمان فەرموو کاتی نان خواردنە . وتی سوپاستان ئەکەم برسیم نییەو نیازی وا بروات و، نەمانهێشت وگلماندایەوەو بردمانە بارەگاو هاوری بەهادین نوری بەرپرسمان ئاگادر کردەو وتی : بەگەتان چییە ئەم کابرایە سیخورەو هاوڕێ حەمە کەریم وتی هاوری سیروان {ئەحمەد رەجەب} ئەزانێت.

با لێکۆڵینەوەی لە گەڵدا بکەین ، من بووم بە خاوەنی لێپرسینەوە بە ئامادەبوونی هاوریی کۆچکردو بەرپرسی عەسکەری ئیسماعیل دیکتاریۆڤ وتم : راستمان پێ بڵێ لە کوێوە هاتووتیت؟ بۆچی هاتوویت؟ ئەم کتیبانەی ڕاگەیاندنی حزبی بەعسە و ڕاست ناکەیت وئەڵێت حەزم لە خویندنەو چونکە لە هەر کتێبێك 6 دانەت پێیە و، چیتر هەیە هەمووی بخەروو پێش ئەوەی ڕووتت بکەنەوە.

لە وەڵامدا وتی : لە سەربازگەی ژاراوا هاتووم و، منیان ناردووە بۆ ئەوەی بزانم ئەو شەڕەی نێوان حزبی دیموکراتی کوردستان ـ ئێران لە گەڵ سوپای ئێران لە سەر ڕێگای شاری بانەو شاری سەردەشت چۆنەو زیانیان چەندە و، ئەفسەرێکی عێراقی ئەم کتێبانەی پێدام و وتی پڕۆپاگەندەی شەڕش و حزبی بەعسە بۆاوی بکەرەوەو هیچی ترم پێ نییەو لە پاش کەمێك وتی ڕووتم مەکەنەوە تەنها پسوڵەی دەرچوون و گەڕانەوەم بۆ کراوەو لە دەرپێ ژمارەوەڕ هەڵمگرتووە.
پرسیارەکانمان لە گەڵ وەڵامەکانی سیخورەکە دا بە هاوڕێ بەهادین نوری و کابرامان هەشتەوەو بۆ ڕۆژی دووەم ئەمە بە مەفرەزەیەك بەرەو دێی جافایەتی ڕشتین و، پاشان بیستمان هاوڕێ بەهادین ئاگاداری برایانی حزبی دیموکراتی ئێران (حدکا) کردووەو لە سەر داوای ئەوان بەرەڵاکراوە.
هاوڕێ عەتا ئەناسم : لە گەرمەی تێکۆشان دژ بە دیکتاتۆریەیەتی سەدام حسین و حزبی بەعس لە دێی زۆویی بناری شاخی پیرمەگرون بووین و ژمارەمان کەم بوو لە پاش گفت وگۆ بریاردرا کەمین دابنێن بۆ ئۆتۆمبێلێکی جەڵەب قیادەو ئۆتۆمبیلێکی زیل ئێواران سەربازەکان کۆ ئەکاتەوەو ئەیانباتەوە بۆ سەربازگەی سوسێ ، ئەوە بوو لە دەرچووین بەرەو ڕێگای گشتی نێوان سلێمانی ـــ دێکان شەربووینەوە و، بریارەکە وابوو هاوڕێیان حەمە کەریم و هیوا { محەمەد قادر} بە دوو کلاشینکۆف بۆ پردی سەر ڕێکاکە و ئەحمەد ڕەجەب بە ئار بی کەی – RBK
و مولازم ماجد { عەلی مەهدی} کە لە ئێستادا ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی حزبی شیوعی عێراقە بە کلاشینکۆفێك لە دووری 150 مەتر لە ڕێگاکە بۆ پشتگیری (اسناد) و مامۆستا جەمال محەمەد ئەمین و یاسین قادر { لە شەری سۆڵەمیش} شەهید بوو لە گەڵ ستار عەرەب کە لەو ڕۆژەدا نەخۆش بوو ـ 2 ـ هاوڕێی تر (بەداخەوە) ناوەکانیان لە یادم نەماون بە چەکی جۆراوجۆر لە دووری 350 مەتر خۆیان قایم کرد.
هاوڕێیان حەمەکەریم و هیوا گەیشتنە بن پردکە خۆیان حەشارداو لە پاش 15 ـ 20 خولەك ئۆتۆمبیلێکی بەرازیلی لە ڕێی گشتی سلێمانی ـ دێکان لایداو هاوڕێیان زۆر بە پەلە چوونە ناو ئۆتۆمبیلەکەو یەکێکیان بە دەستی ئاماژەی کرد بچین بەرەو لای هاوڕێیانی ترو لەوی هەمومان یەکمان گرتەوەو دڵمان خۆش بوو یەکێك لە پیاوەکانی رژێم و هاوسەرەکەی کەوتنە دەستمان و، یەکسەر لێژنەیەکمان پێك هێنا لە 3 من و مامۆستا جەمال و ئەوی تر لە بیرم نەماوەو دەستمان کرد بە لێکۆڵینەوە. من کچەکەم ناسییەوەو قوتابی زانکۆی سلێمانی بوو پێموت : ئەمناسیت وتی نەخێر : لە پیاوەکەمان پرسی تۆ کێت و ڕێت لە حزبی بەعسدا چییە؟

وتی : ناوم (ع . ا) بەعسی نیم ئاسنگەرم ، وتمان ئەی ئەگەر بەعسی نیت چۆن ئەتوانن لە رێی سەرەکی لابدەن و بوەستن و خەیرە بەم ئێوارەیە هاتوویت؟ ، ئەم کچە بۆ لە گەڵتایە ؟ وتی : من و ئەم کچە حەزمان لە یەکتر کردووەو جێ شك نابەین لە شار رووماڵ لەم دەشتە کردووەو قەت بەعسی نەبووم و من هاورێ عەتا ئەناسم و ئەمناسێت ، لە ناوخۆمان گفتوگۆمان کردو ئەم پیاوە ئەڵێت هاورێ عەتا ئەمناسێت هەردوکیان ئازاد بکرێن. کە سوار ئۆتۆمبێلەکە بوو بە دەنگیکی بەرز وتی سوپاسی حزبی شیوعی عێراق و هەموو شیوعییەکان ئەکەم جگە لەو ئەبو شواربە و بەدەستی ئاماژەی بۆ هاوری حەمە کەریم کرد دیارە هاوری حەمە کەریم بە دەنگی بەرز قسەی ناشیرینی پێی وتبوو.
2/12/2020

بۆ نیشتمان .. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

شەو پەنجەکانی سەرما نەیبا،
منداڵی سواڵکەر،
پەکانی شەختە،
چاوانی پەگوناح
هی من و تۆ،
شار،
لە شونکی تر..
نیشتمان ،
خوێنی کەسانی تر..
شەقامێ پڕخۆ،،
جێ نشینی..
منداڵێ سواڵکەر،،
چرپای ئێزیو
ئومێت تێزیو
چاو هەڵتەقیو
قژ هەڵبزرکاو
شارێ دزراو

سەر باڵی داڵاشی..
تاریکی و تاوان،
گورگمرۆڤ،
کەشک و قەڵا
باڵای بڵند ،
عەرشی ئاسمان
جەردە مرۆڤ ، گورگی برس
کەبەیان تێنا
جەستەی دایکەکی سواڵکەر
ڕەحی ئەویش بوو بە سوتماک..
باوکی منداڵی سواڵکەر
بە ئازادی ساختە
شەشی درێ.

سەرکی حکومەت، لەکۆ و لەکۆڵەرزتکرد؟ .. تاهیرعیسا

مەسرور بارزانی، سەرکی حکومەت لە کۆبوونەوەی ئەمنەی چوارشەممەی ئەنجوومەنی وەزیرانی هەرێمی کوردستاندا رایگەیاند لە سبێ ینەوە دەست بە دابەشکردنی مووچەی فەرمانبەران دەکرێت.
بۆ؟ چونکە بەقسەی خەی کورتهێنانەکەی موچەی موچەخۆرانی هەرێمی کوردستانی قەرزکردووە!
لەکە وڵەکۆی قەرز کردووە؟ سەرچاوەکەی دیاریی نەکرد!
ئەی بۆ پێشتر قەرزی نەکردوو، هەشتەی، موچەخۆران ئەم هەموو مەعاناتە لەدەست هات ونەهاتی ٣٢٠ ملیاردینارەکەی بۆغدا بچێژن؟
چونکە وەک بنەماڵەی میری سەران دەیانگوت، فەقیر بە فەقیرە باهەر برنج بەشیر بخوات!
مەسرور بارزانیش، لەکەشکەکانی مەسیف وسەری هەش وبلەو بارزانەوە ئاستەمە، لەژیانی چەرمەسەریانەی خەڵکی هەژارو نەدار تێبگات!
یان، مەسەلەی قەرزکردنەکەیان، کە خەڵکی کوردستان چاک دەزانێت دڕێکی زلی جەنابیانە و پارەکە هەر هی خەڵک و موچەخۆرانەو لای خەیان گلیان داوەتەوە و ئێستا بزووتنەوەی ناڕەزایەتیەکانی خەڵکی

کرێکارو زەحمەتکێشی کوردستان خەریکە بە ئاستێک دەگات، کە لەوەدەچێت مەترسیی ئەم هەل ومەرجەی ئێستایان بگوڕێکی سەرانی بنەماڵەدا چرپاندبێت و لەوە تێگەیشتبن کە خەڵکی چیتر تەحەمولی سەبرێیی مافیایانەو چەتەگەریانەیان بەسەر خەیاڵەو ناکات. بەیە باشترین هێگا بەمەسرور، ئەگەرچی پیلانگێڕیان کێشفێ و ئەو قسپێی دەیخەن ناوکێکی لەگیرفانی خەڵکیدایە، ، بەڵام چاریان ناچاریکردوون، دەستی بەبەرن و وەک منەتکێیش بکێپکردنەوەی تووڕەیی خەڵک بەناوی قەرزەوە بەموچەخۆرانی بفرۆشنەوە!
ئەوەی سەرنج بداتە لەدوانگانیان، دەتوانێت سیاسەتی ڕیاکارانەو چەواشکارانەیان، بەڕوونی هەست پێبکات!
مەسرور بارزانی، ڕایگەیاند: (لەم ڕوژانەدا بڕدەوام لە سەر هەڵبووین لەگەڵ سەرکۆماری عێراق مستەفا کازمی و ئەنجوومەنی وەزیرانی عێراق و بەڕوونیانداوە بابەتی ناردنی مووچە لە چەند ڕۆژی داهاتوودا چارەسەر بکەن).
هەروەها دیقەت وسەرنجی لەدوانگانی بدەن، مەسرور بارزانی، سەبارەت بە ئەگەری نەناردنی 320 ملیار دینارەکەی بەغدا بە هەرێمی کوردستان وتی : (ئەگەر لە بەر هەر هۆیەک لە کاتی خۆیدا مووچەی هەرێمی کوردستان لە بەغداوە نەگەیشت)….واتە هەتا ئێرەش مەسرور بارزانیی، لە ناردنی ٣٢٠ ملیار دینارەکە دڵنیایی نادات و دەڵێت، (حکومەتی هەرێمی کوردستان ئەو کورتهێنانە بە قەرزدابین دەکات تا بە مووچەی تەرخانکراو لە بەغدا دەگات) ….واتە لەلایەک دڵنیا نییە لەهاتنی پارەی بەغداو لەلایەکیش بەکەی قەرز دەکات و دواتر یش دەڵێت:(پارەکەی بەغدا لە بری قەرزەکە دەدرێتەوە).” دەشڵێت “بۆیە لە بۆیانییەوە دەست بە دابەشکردنی مووچە دەکرێت!
ئەم هەڵوەستەی ئەمەی حکومەتی بنەماڵەی بارزانی، لەهەمبەر موچە و دابینکردنی لەنگای سیناریۆی بەناو قەرزەوە، بەشک سەرچاوەی لە هەل ومەرجی تازەی چونە پشەوەو پەرەگرتنی بزووتنەوەی ناڕازایەتیەکان و تووڕەیی جەماوەری زەحمەتکێشی کوردستاندایە، لە ئاست دووری تاڵانچیانەو چەتەگەریانەی ئەم بنەماڵەیەو هاوشەریکەکانیان لە کوردستاندا، کە نزیکەی سێ دەیەیە بوونەتە مەتەکەو بەڵا بەسەر سەری خەڵکەوە و خەریکن پەتی تەحەمولیان بەتەواوەتی دەپچڕێت و کەواتە، ئەوە کوتەکە دەزانێت قەناغ لەکوێیە!

تاهیر عیسا /2.12.2020

منداڵان لە گوڕکان ژیرترن .. ن: تێستێی.. و: ڕزا شوان

لە روسیا وەرزی باران بارین بو. لە دێیەکی روسیادا، ئاوی باران لە جگیەکەوە سەریکرد و بەسەر شەقامەکەدا دەڕیی. باران لێیکردەوە.
دو کچێی بچوکی هاوڕێی یەکتری، لەناو ئاوی بارانەوی شەقامەکەدا یاریان دەکرد. کاتی گەڕانی ئاهەنگێک بو کە لە دێیەکەدا دەکرا، دو کچێ بچکۆکە بە ئەم ئاهەنگە، کراسی تازیان لەبەر کردبون. (مالاشا) بچوکەکیان بو،(ئاکڵیا) لەو گەورەتر بو.
مالاشا پێیکانی خستبونە ناو ئاوەکەوە. ئاوەکە کەمێک لەخن بو. یاری بە ئاوەکە دەکرد. کەمێک ئاو پرژانە سەر کراسەکەی ئاکڵیا. ئاکڵیا خەریکی سڕینەوەی کراسەکەی بو. لەم کاتەدا دایکی ئاکڵیا بەم شەقامەدا هات، سەیری کراسی کچەکەی کرد.

دایکی ئاکڵیا:"چۆن کراسە تازەکەت پیس کردوە ؟"

ئاکڵیا:"دایکە، مالاشا شێپە شێپی بە ئاوەکە کرد و ئاو پرژایە سەر کراسەکەم"
دایکی ئاکڵیا دو سێ چەپەکی کێشا بە پشتی مالاشادا. مالاشا بەکوڕە دەستی بە گریان کرد. دایکی مالاشا گوێی لە گریانی کچەکەی بو. یەکسەر لە ماڵ دەرپەڕی.
دایکی مالاشا:" کچەکەم بە دەگری؟"
مالاشا:"دایکی ئاکڵیا، بە چەپەک کێشای بە پشتم دا"
دایکی مالاشا بە تووڕەیەوە، بەرەو دایکی ئاکڵیا چو. هەڵمەتی بە برد. تەک بەربون و دەستیان خستە قژکانی یەکتری، بو بە هات و هاوار. گەڵە قسەی ناشیرین و سوکیان بە یەکتری وت. لەکنەبونەوە.
هەندە لە ژنانی خزمانی هەردولایان، بەدەم ئەم شتەوە هاتن و تووگلان. هەندەکیان لەسەر دایکی ئاکڵیان دەکردەوە، هەندەکی کێشیان لەسەر دایکی مالاشایان دەکردەوە. شتە گەورە بوە. بون بە دو کەمێی شەکرەوە، شتەکە گەورەتر و گەورەتر بێ. پیاوانیش

هاتن و خەیان تەقورتاند. بو بە شکی گورە و لەکنابونەوە.
لەم کاتدا داپیری ئاکلیا، لە ماڵ هاتە دەرەوە بە پیاوان و بە ژنانی وت:" شەمەکان کاتی دەستپەکردنی ئاهەنگەکەیە، نابێت خەکی شەبکات"
کەسیان گوێیان لێنەگرت و بە قسەیان نەکرد. لەم ساتەدا مالاشا و ئاکلیا شەکەیان لەبیرکرد و دەستیان لە ملی یەکتری کرد، بونەوە بە هاوڕێ، لە شەکەران و لە شوێنی شەکە دورکەوتنەوە. چونە سەر جێگە ئاوەکە و بە بڵەمی کاغەزی رەنگاوڕەنگ، لەناو جێگە ئاوەکەدا، یاریان دەکرد و قاقا پێدەکەنین.
لەم ساتەدا، داپیری ئاکلیا، بە شەکەرانی وت:"شەرم و شوڕەیی لە خۆتان ناکەن، سەیرکەن منداڵەکان شەکەیان لەبیر کرد. وا دیسان پێکەوە یاری دەکەن. دوبارە بونەوە بە هاوڕێی یەکتری. بەڵام مەخابین، ئەوەی پیاوان و ژنان، هەشتا خەریکی شەکردنن وازتان نەهێناوە"
پیاوەکان و ژنەکان کە سەیری هەردو کچە بچوکەکەیان کرد. کە پێکەوە یاری دەکەن و پێدەکەنن، هەستیان بە شەرمەزاریەکی زۆر کرد و پەشیمان بونەوە. بە هەمنی و بە تەریقییەوە گەڕانەوە بۆ ماڵەکانیان.
منداڵان زۆر بە ئاسانی لە یەکتری دەبورن و هەموشتێک لەبیر دەکەن. چونکە رق و بوغز و کینە لە دڵی پاک و قنجەکانیاندا جێگایان نابێتەوە.
گەورەکان ئەم وانەیە لە کچە بچوکەکانەوە فێربون.

() ئەم چیرۆکە لە نوسینی (لیو تەستۆی) یە. لە زمانی ئینگلیزیەوە وەرمگێڕاوە بۆ کوردی. () (لیو تەستۆی: ١٨٢٨ــ١٩١٠) ڕۆمانوس و چیرۆکنوسێکی بە ناوبانگی روسی و جیهانییە. نوسەرێکی ئاشتیخواز بوو. لە شاکارە ڕۆمانەکانی "شەڕ و ئاشتی" و "ئانا کارنینا" یە. گەلە کورتە چیرۆکیشی نوسیوە، کە پشکی منداڵانیشیان تێدان.
) (" ")
.
.
.

دابنەن، کە لیو تەستەی داینـاون.

رەزا شـوان
نەرویـج: ۲۰۲۰

ئاگەیاندراوەک لە تەی پاراستنی تەندروستی گشتیەو لە بارەی ڤاکسینەی ڤایزەر/بایونتیک

ئاگەیاندراوەک لە تەی پاراستنی تەندروستی گشتیەو لە بارەی ڤاکسینەی ڤایزەر/بایونتیک:

پەویستە کوردستان بە زوترین کات بەک لە ڤاکسینەکە پەیدا بکا تەی پاراستنی تەندروستی گشتی بە خشحالیەکی زۆرەو پشەوازی لە هەواڵی ئاگەدان بە ڤاکسینەکەی ڤایزەر/بایونتەک دژی کۆرنا دەکات لە لایەن دەزگای ئەکخستنی دەرمان و کۆستەی پزیشکی بریتانیا. بەم هەنگاوە، بریتانیا یەک وەاتە لە جیهاندا کە بە فەرمی ئاگە بە ڤاکسینەک بدا دژی نەخشی کۆڤید ۱۹.
هەر بە گوەرەی هەواڵکان، لە هەفتەی داهاتوەو، وەاتی بریتانیا دەستدەکات بە دابەشکردنی ڤاکسینەکە. وەاتەکە تاوەکو ئێستا ٤٠ ملەن جۆرەی لەو ڤاکسینە کەیوە و هاوکات ئەمریکا ١٠٠ ملیەن و ئەوروپاش ٢٠٠ ملیەنی لە ڤاکسینەکە کەیوە.
ڤاکسینەکەی ڤایزەر/بایونتیک پەویستە لە پلەی ٧٠ ژێر سفرەو بپارێزرێ بەام دەکرێ بە چەند رۆژەک لە پلەی گەرمی ساردکەرەوەی ئاسایش بپارێزرێ بە ئەوەی بگوازرێتەو بە ئەو شوەنانەی پەویستە دابەشبکرێ. هاوکات ڤاکسینەکە پەویستە بە دوو جورەی بدرێتە ئەو کەسانەی وەریدەگرن.
بە گوەرەی لێکدانەوەکانی شارەزایانی سەر بە تەکەمان، وەکو لە پشتریش باومان کردەو هەرەمی کوردستان پەویستی بە نزیکەی ١ ملیەن ئەم ڤاکسینە هەیە بە قناغی یەکەم (کە لە دوو جورەی

پێکهاتوە). بە پێدانی دوو جورعەکەش هەرێمی کوردستان پێویستی بە نزیکەی ٤٠ ملیۆن دۆلار هەیە.
ئەم لە تۆی پاراستنی تەندروستی گشتی داوادەکەین کە حکومەتی هەرێمی کوردستان بەپەلە کار بە بەدەستهێنانی ئەم ڤاکسینە بکات. هاوکات داوا دەکەین کە پشت بە پلانەکەی تۆکەمان ببەستن بە چنیەتی دابەشکردنی ڤاکسینەکە بەسەر ئەو ڤناغانەی کە لە ابوردودا خستمانە پێش چاو. دەکرێ ئەم ڤاکسینە گرانەی ڤایزەر/بایونتک تەنها بە ڤناغی یەکەم بەکاربە و بە ڤناغکانی دیکە ڤاکسینە هەرزانەکەی ئەکسفەرد سودی لەوەربگیرە.
ئەم لە تۆی پاراستنی تەندروستی گشتی بەوای تەواومان هەیە بەوەی کە حکومەتی هەرێمی کوردستان لە ەوی یاسایی و دارایشەوە توانای ئەوەی هەیە کە ئەم ڤاکسینە فەراهەم بکات. دواجار ئەو ٤٠ ملیۆن دۆلارە، پارەیەکی کەمە بە بەراورد بەو بڕە پارەیەی لە قاچاخی نەوت و هەلکە و جگەرە و دەرمان کە بە نایاسایی لە خاڵە سنوریەکانەوە بەهەدەردەدرێ.
بۆیە لەرەوە بانگەوازی پزیشک و کارەندانی ته ندروستی و خه لکی کوردستان بە گشتی دەکەین که فشار بخەنه سەر حکومەتی هەریم و وەزارەتی ته ندروستی تا ده ست به جی ده ست بکه ن به کرینی فاکسینه که ودابەشکردنی به خوایی.
تۆی پاراستنی تەندروستی گشتی
٢٠٢٠/١٢/٢

خەشەویستی و ژیان .. عەلی ساڵح ئاریانی

خەشەویستی ، هەندە جار لەگڵ ڕۆح یەکدەگرێتەوە و باوەش بۆیەکدا دەکەن..
هەندێک جاریش لێک دوورددەکەونەوە و لە یەکتر ادەکەن
هەندە جار ، ژیان و هەناسە دەبەخشێت بە دڵ
هەندە جاریش ، دەبێتە شڕپەنجە بۆ ژیان و دڵ
خەشەویستی ، هەروەکو تاقگە دڵژێتە خوارەوەی ناخ و دڕوون
یان دەبێتە بوکان و گەردەلوول بۆ ئەندێشە و دڕوون

خۆشەویستی هەندێ جار لەناو زەردی پایزی خەزان
دەبێتە گوڵێکی بۆن خۆش و ڕەنگ جوان
هەندێ جاریش ، لەناو بەهار و گوڵزار ڕەنگی زەرد هەڵدەگرێت بۆ دەنا بێتە میوان
خۆشەویستی هەندێ جار گەردیلەیەک دەکاتە خەر
هەندێک جاریش خەر دەتوانێتەوە و دەیکاتە خەر
هەندێک جار خۆشەویستی دەبێتە پاشای مەملەکەتی دڵ
هەندێک جاریش ناحەقی دەبێتە پاشا لە مەملەکەتی دڵ
خۆشەویستی زۆر ڕووناکە ، تەنانەت دوورترین دووریەکان نزیک دەکاتەوە
بەڵام زۆر جار ناتوانێت خۆشی ڕووناک بکاتەوە خۆشی بێ بە دەستهاتی دەمێنێتەوە
هەندێ جار خۆشەویستی بە ئەمە دەپاڕێتەوە و هەوەمان بە دەدات
کەچی ئەمە زۆر جار دەیەوێنجێنین و پارچەکانیمان بە لەک نادرێتەوە
لە زۆر کات و سات

عەلی ساڵح ئاریانی – هەولێر

دوو خولەک پێش ئەمە .. نەوزاد بەندی

خەزگە بارانە لە بدایناید
پێشتر هیچ کەسی تێ نەکردبێ
ئینجا وەستگەیەک دادەمان بدا
هیچ کەسێ پەنای بێ نەبردبێ

لەسەر شەقامێ هەنگاو هەڵبێنین ،
پێشتر هەنگاوی تێدا نەنرابێ
قاوەخانەیەک فەرموومان لێ بکا ،
بێ عومری قاوەی تیدا نەخورابێ

لەسەر کورسیەک تاوێ دانیشین ،
هیچ کەسی لەسەر دانەنیشتبێ

فرمسکەکی وا چاومان تێ بـــــــکا
فرمسکێ پشتر کەس نەیشتبێ

لە دیار خەمکی ناوخت هەڵکوەمین ،
نازانین چی بەـــــــــین بە دڵنـــــــــــوایی
لە کەانکی ســـــــــــاردی دوور ووڵات ،
شەو بمانـــــــخاتە دەریای بێشـــــــــایی

کەنارێ لانکەی ماتـــــــــــی و بێدەنگیی
چوارچێوەیەکی بمانگرێتـــــــــــە خەی
کەشتیەک بێت و وەکو دوو نەورەس ،
سەرکەوین ، نەەە ها بە کـــوە ئەەەی

من ئازادیەک ئازارم ئـــــــــــــــــدا
نیو سەدە ئەبە لە خەیاڵـــــــــــمایە
تا نزیک بمەوە لەی ، دوورترئەبـــــە ،
ناگیـــــــرێ و کەچـــی وا لە پاڵمایـــە

-- نەوزاد بەندی ـــــــــــــ-
١/١٢/٢٠٢٠

کارەکـــانی کاریکـــاتێر لـــە ڕۆژنامەگەری خولاودا کاری سیاسی – بەشی -2- هەندرێن خۆشناو

کاری سیاسی
بەشی -2-

بە ئەوەی کاریکاتێر کاری سیاسیانەی خەی بە شێوەیەکی نمونەیی بەجێ بگەیەنێت دەبێت ڕەچاوی چەندین شت بکات، گرنگترینیان ڕوون و ڕاشکاویی، و شۆنی گونجاوی لەسەر ڕووپەی ڕۆژنامەکان، و چەندین شتی تریش کە دواتر بە ووردتر باسیان لێوە دەکەین، کاریکاتێری سیاسی دەبێت ڕوون و ڕاشکاو بێت و بوار نەدات بە ڕاڤەکردن، خۆنەر

کاتێك تەماشای کاریکاتێرکی سیاسی بکات، دەبێت لە مەبەستەکەی بگات، لە بیرکەی کاریکاتێرەکە بگات بەبێ بیرکردنەوەیەکی قوو، هەبەتە ئەگەر شێواز و ستایلی بەکارهێنراوی کاریکاتێریستەکە هاندان نەبێت بێ دەرەنجام هەهێنان لە کاریکاتێرەکەدا، هەروەها کاریکاتێری سیاسی بێ وەدەستهێنانی ئەنجامی سیاسییانە، دەبێت لە شوێنکی روون و بەرچاوی لاپەڕەکانی رۆژنامەکان بڵاوبکرێتەوە، بێ نمونە لە رۆژنامە رۆژانەکاندا پێویستە لە یەکێك لە لاپەڕەکانی دەرەوە (یەکەم و دوالاپەڕە) بڵاوبکرێتەوە، هەتا خوێنەر بەبێ گەڕان چاوی پێبکەوێت، بە مانایەکی دیکە دەبێت بکەوێتە بەرچاوی خوێنەر، کە هەر چەنێك تەماشای رۆژنامەکە بکات، چاکتر وایە لە شوێنکی نزیك لە ناونیشان (مانشێت) و لە بەشی سەرەوەی لاپەڕەی یەکەم بێت، بە شێوەیەك کە خوێنەر بیبینێت کاتێك ئەم رۆژنامەیە نمایشکراوە لە دوکانەکانی رۆژنامەفرۆشاندا، بەمەش رۆژنامەکە گەیاندنی کاریکاتێرەکە بە زۆرترین ژمارەی جەماوەر فەراهەم دەکات، لەمەش زیاتر پشت بەستن بە دانە کاریکاتێرێك هەروەها پشت بەستن بە کاری یەك کاریکاتێریست، بەس نیە بێ گەیشتن بە ئامانجی ویستراو، چونکە توانای کاریکاتێر بەراورد ناکرێت بە تواناکانی پیاوانی سیاسەت و گروپە سیاسیەکانەوە، نمونەی کاریکاتێر و سیاسەتیش وەك دڕپی ئاو و تاشە بەردێك وایە، کە دڕپە ئاوێك لەکاتی بەرکەوتنی بە تاشە بەردێکەوە تەفروتونا دەبێت بێ پۆشك، بەڵام ئەگەر دوابەدوای ئەم دڕپە ئاوە، دڕپی دووەم و سێیەم و چوارمی بەدواداهات، ئەوا ئەم بەدواداهاتنە رۆژ لەدوای رۆژ دەبێتە دروستکردنی قوڕتێك لە تاشە بەردەکەدا، ئەگەر رۆژگار درێژتریش بوو ئەوا دەبنە هۆی کونکردنی تاشەبەردەکە، ئەگەر رۆژگار زیاتر درێژبووە ئەوا بەردەکە دەکەنێ دوو پارچەوە، بەم شێوەیەش ئاو بەهێزتر دەبێت لە تاشە بەرد، هەمان شتیش بەرانبەر کاریکاتێر دەگوترێت کە تواناکەی بەرزترە لە سیاسەت، هەروەك توانای ئاو بەسەر بەرددا، و ئاکامەکەشی خراترە لە ئاکامی دڕپە ئاوەکە، بۆیە لە کاتی بەکارهێنانی کاریکاتێر لە ململانێی سیاسیدا پەسندترە زۆرترین کاریکاتێر بەکاربێت، کە وێنای هەمان بابەت دەکەن، چونکە دووبارەبوونەوە ئەگەر واقیعیش نەبێت، ئەوا وێنەیەکی دیارکراو لە نەستی خوێنەر دروست دەکات بیەوێت و نەیەوێت، کەچی بەکارهێنانی کاری زیاتر لە هونەرمەندێك، ئامانجەکەی هەر دەروونیە، کە زۆری ژمارەی کاریکاتێریستان و هەمەجۆری ناوەکان، دەبنە هۆی پێکهێنانی بیرکەیەك سەبارەت بە فراوانی بەرەی ئوپۆزسیۆنی ئەو لایەنەی کە کاریکاتێرەکان هێرش دەکەنەسەری، و زۆری ئەو جەنگاوەرانەی کە لە بەرەکەدان، بەمەش خوێنەر بەبێ ئەوەی بزانێت، بیرکەیەکی لەلا گەڵاڵە دەبێت، کە ئەو

کەسە یان ئەو گروپە سیاسیە نەیاری زۆرە، ئەمەش بانگەشە نیە بۆ هەڵخەڵەتاندنی خوێنەر، چونکە کاریکاتێر پابەندە بە زۆر شتی تر‌ەوە، کە ڕۆگری لێدەکەن لە هەڵخەڵەتاندن و فریودان، گرنگترینیان بابەتیانەیە، بەڵام ئەوەی کە باسکرا گرنگە بۆ گەیشتن بە ئاکامێکی دیارکراو، کاتێك ئامانج دادەنرێت، دەبێت پلانێك بۆ گەیشتن بەو ئامانجە دابنرێت.

هەندرێن خۆشناو

منا، سیاسەت و پڕوپاگەندە .. سامانی وشتا بەکر

منا ئەو مرۆڤە خنجیلانە پڕ سۆز و خۆشەویستی و بە تاوانی کە بۆ خۆشی و خۆشبەختی خۆزان و بۆشکی سەرکی پکهاتەی کۆمەڵایەتی دائەنرێت وە بە دروست کردنی تاکەکی سودبەخش و بەبەرهەم دایک و باوک و خۆزان و کۆمەڵگە ئەبێ زۆر بەوشیاریەوە مامەڵە لەگەڵ منا بکات.
منا تەنها پێویستی بە خۆراک و پۆشاک نیە تا سکی تێربێ و پشتەو پڕداخ دەرکەوێ بەڵکو پێوستی بە سیستمێکی سیاسی گونجاو هەیە کە بتوانێ حەزەکانی تێربکات و وەڵامی هەموو ئەو پرسیارانە باتەوە کە لای منا دروست ئەبێ هەر لە زمان پژانیەوە تا ئەو کاتەی ئەبێ بە کەسایەتیەکی سەربەخۆ و پگەشتوو ئامادە.
سیستەم:
بریتیە لە چەند پکهاتە یان بەش، کە کار لەگ ئەکەن و پکەوە کارئەکەن بۆ بەدیهێنانی ئامانجێکی دیاریکراو، بەجۆرێك هەموو دامەزراوەکان هاوبەش و هاوکار و چاودێری سەریەکتربن و بەدابەانی هیچ لایەکیان نەوتی کارکردن تەك نەچێت.
کایەی پڕوپاگەندەش لە چەند بەشێك پکیەت وەك، قوتابخانە، خۆزان، ئاین، مەدیا...هتد ئەم پکهاتانە پێویستە کارلێکردن (تعامل)یان لەگەڵ یەکتر هەبێت و بەپێچوانەی یەکتر کارنەکەن، بۆئەوەی ئامانجەکانی پڕوپاگەندە بێننەدی.
لێرەوە هەوون ئەبێتەوە کە بۆ دروست کردنی وەاتێك کە بۆ سیستم و

دیسپلین کاربکات، ئەوا ئەبێت مناڵ بە ئامانج بگیرێت تا ئەو کاتەی خودی مناڵەکە ئەبێت بە بەشێک لەو سیستەمە، بە ئەو کارە هەڕەگرنگەش ئەبێت پەروەردە و سیاسەت و پەروەردەی سیاسی بەردەوام لە تازەگەریا بێت و ئامادەی وەڵامدانەوەی کەی ئەو پرسیارانە بێت کە ئاڕاستەی ئەکرێت.

پێگەیاندنی سیاسی:

بریتییە لەو پرسە گشتپەدانەی کە لە ڕێگەیەوە تاك و کەسەکان ئاڕاستە سیاسییەکانیان و شێوازی ڕەفتاریان وەرئەگرن، هەربەیەک ڕەفتاری سیاسی نادروست و ناحەزیان دروست و شایستەی کەسانی سەرکردەی سیاسی و باڵا دەست و بڕیوبەرانی دەوڵەت ئەبێت بە بەشێکی گرنگی پەروەردەی لایەنی کەمی سیاسی مناڵان و کە ئەکرێ وەک کارێکی بەماوەی لە پاشەڕۆژدا لەکارکانیانا ڕەنگباتەوە، کە ئەکرێ نمونەی وەاتانی تازە پێگەشتوو ویان زەربەی وەاتانی عەرەبی و بەشێکی ئەفریقا وەرگرین کە دەسەڵات و سیستمی سیاسی ئێگەر پاش چەندین دەیەش لەلایەن نەوەیەکی نوێوە بەڕێوەبرێت بەڵام هەر هەمان کەشە و هەر بەهەمان عەقڵیەت وەسات بەڕێوەئەبرێت کە هەرەمی کوردستانتش نمونەیەکی زیندووی ئەو بابەتەیە.

کەواتە پێگەیاندنی سیاسی پرسەیەکە، بە ئەوەی تاکەکان ڕەفتارکانیان و ئاڕاستە سیاسییەکانیان لە هەموو قۆناغە جیاوازەکانی ژیان گەشەی پێ بدرێت، بگوجێنرێت لێگەڕێ پشهات و ڕووداوەکانا تا داهێنان بکردەوامبێت و لەچەقبەستووی دوورکەونەوە.

پێگەیاندنی سیاسی، لە قۆناغی منداڵییەوە دەست پێ ئەکات، لە کاتێکا کە منداڵ توانای هەیە لێگەڕێ ژینگەی کەمڵایەتیی دەوروبەری خۆیا پەیوەندی دروست بکات، کە دەربارەی نەتەوە و نیشانەکان و دروشمە سیاسییەکان، ئاراستەکانی بە دروست ئەبە.

"دڵقد ئیستەن" و "جاك دانیس" پێیان وایە، منداڵ لەو کاتەوە دەست بە کرانەوە دەربارەی جیهانی سیاسی ئەکات، کە توانای پرسیارکردنی هەبێت لەسەر ئەو شتانەی کەوا لەدەوروبەری ڕوو ئەیەن، بە نمونە دروست بوونی کێرپەڵە، کارکردنی ئامێرەکان، هەکاری ڕەژهەڵاتن و ئاوابوونی...هتد.

جیهانی سیاسیی منداڵ پێش قۆناغی سەرەتایی دەست پێ ئەکات، لەو قۆناغەیا ڕووبەڕووی خراترین گەمانکاری ئەبنەوە، کاتێک هەست بە گەمانکارییەکانی دەروەی خۆزان ئەکەن و هەندێک جاریش ئەبنە هەکارێک بە بیرکردنەوەو بەداواداچوون و ئیتر پژاندنی ئەو پرسیارانەی کە وەڵامکانیان هەرچونێک بێت زەربەی کات ئەبێتە مایەی باوەڕهێنانی ئەوان، هەر لەبەر ئەو هەکارەش زەر گرنگە کە تا مرۆڤ

دنیا نەبەت هیچ وەڵامێک نەیاتەوە. کەواتە سانای بنەڕەت و گرنگ بە دروستکردنی هاوکاتیی چاك لە لایەن سیستەمی سیاسییەوە، لە نەوان سانای سێیەم تا سیانزەیەمدایە.
لەڕووی ئۆگەینە ئەو دەرەنجامەی سیستەمێکی سیاسی کارا و پەروەردەیەکی سیاسی تازەگەر و هاوچەرخ و گرنگیدانی حکومەتکان بە کەرتی پەروەردە، کەمکەمی سەرکی خۆشگوزەرانیە و پێچەوانەکەشی ڕاستە.
بە چوار قۆناغ هۆوداوە سیاسییەکان تەکەڵە بە هزر و بیری منداڵ ئەبن:
یەکەم: بەسیاسیکردن، جووڵاندنی هەستیاریی منداڵە بە بواری سیاسی.
دووەم: دەستنیشانکردن (التشخیص)، بەکارهێنانی هێندێك هۆوی دەسەڵاتە وەکوو خاڵی پێوەندیی نێوان منداڵ و سیستەم.
سێیەم: بەرزکردنەوەی دەسەڵات، تا بگاتە پلەی نموونەییی باڵا، مناڵ لێرەیا هەستی خۆشەویستی یان هەستی ڤەلبوونەوەی لا دورست ئەبێت بەرامبەر دەسەڵات، لێرەیا مناڵ زیاتر لایەنی سۆز بەسەریا زاڵ ئەبێت نەك بەرەنجامی بیرکردنەوەیەکی مەعریفی بێت.
چوارەم: دامەزراندن (التأسیس)، لێرەیا هزری مناڵ لە وێناکردنێکی کەسێتیی هێندێك لە کەسکانی دەسەڵات، ئۆگوازرێتەوە بە وێناکردنی دامەزراوە سیاسییەکان.
ئەم قۆناغە قۆناغێکی گرنگ و بنەڕەتیی پرسەی پێگەیاندنی سیاسییە، سەرەتایەکە بە دروستکردنی هاوکاتیی باش، لە میانەی فێرکردنی مناڵ بە کەمێك بەها و ئاراستەی گرنگ، کە لە دواجارا ئەم بەها و ئاراستانە ڕەنگدانەوەی سەرکیان ئەبێت لەسەر کەسایەتی و ڕەفتاری کەمایەتی و سیاسیی تاك لە کەمەڵگەیا. لە دواجاریشا ئەبێتە هۆی ئەوەی کە کەی بونیادی دەسەڵات و سیستەمی سیاسی بەشەرعی بناسێنێ، ئەمەیش گرنگترین ئامرازە کە پشتگیری بە سیستەمی سیاسی دروست ئەکات.

پەروەردە:
پێویستە پەروەردە لەگەڵ بەها بنەڕەتییەکانی کەمەڵگا یەک بگرێتەوە، ئۆگەرنا تاکێک دروست ئەبێت کە توانای خۆگونجاندنی نابێت لەگەڵ کەمەڵگاکەی، ئەوکاتە یان ئەوتا کەسایەتییەکی ناهاوسەنگ دروست ئەبێت، یان توشی ململانێیەکی دەروونی ئەبێت، ئۆگەرچی ئەرکی پەروەردە دروستکردنی تاکێکی ئامادەکراوە بە ژیان و توانای خۆگونجاندن لەگەڵ دەوروبەر، وەڵای ئەوی بەهاکانی کەمەڵگا لە گەڵاندان و بەهای نوێ جێگەی بەها کۆنەکان ئۆگرێتەوە، بەڵام ئەم گەڵانە بەشێوەیەکی پلەبەندی و لە نەوەیەکەوە بە نەوەیەکی کە

ڕوئیات، هەندجاریش ئەبەتە هەی بەریەکەوتن لەنێوان دوو نێویا کەهەر یەکەیان دنیا بینییەکی جیاوازیان هەیە و دژی یەکتر ئەجەنگن، بەڵام پەروەردە ئەبە ڕەچی هەبەت لەڕواندنی بەها نوێکان و بژارکردنی بەها کۆنەکانی کەمەڵگا، بەواتایەکی دیکە پەروەردە هەڵئەستە بە دروستکردنی هاوسەنگییەک لەنێوانیانا، یاخود پەروەردە تاکێک ئامادە ئەکات کە توانای قوتتدانی شتە نوێکانی هەبەت و تاکێک بەت ئامادەی گۆڕان بەت، نەک کەنە پارێز و تونددەو و ناهاوسەنگ. خە ئەگەر وانبە ئەوا خودی سیستم ئەبەت بە ستەم لە فەرخواز و قوتابیان و کەمەڵگایەکی هاوسەنگ و بەختەوەر دروست نابەت.

سیستەمی سیاسی هەرێمی کوردستان لە بنەڕەتدا بریتیە لە سیستەمێکی ئۆتۆکراسی کە بنەما شەرعیەکەی وەلای تەقلیدیە بە حیزب و سەرۆك. سیستەمێکی تەقلیدی و دەسەلاتی بنەمالە کە لەسەر بنەمای ئەقل ومەنتق دانەمەزراوە، هەربۆیە نەیتوانیوەو نەشی ویستوە ببەتە سیستەمێکی موئەسەساتی ڕاستەقینە.

کەواتە بە گۆڕانکاری گرنگ تاك و خەزان و مامەستا لەبری دەسەڵات کار لەسەر پێگەیاندنی نەوی داهاتوو بکەن لەسەر سیستمێکی مەدەرن و پەروەردەیەکی شارستانی بەجۆرێك فەرخواز و منالان فێری لەخۆبوردەیی، بەخشندەیی، ئاوگۆ، ڕاستگۆ... هتد بکرێت بۆئومێدی ئەوی کە دابڕانێك لەنێوان سیاسیە دەسەڵاتدارەکانی ئەمڕۆ و نەوی داهاتووا دروستبەت لەووی هەزرو هەڵسوکەوت و دنیابینیانەوە بە بەڕەوبردن.

سامانی وەستا بەکر
۲۰۲۰-۱۱-۳۰
سوید-ستۆکهۆڵم

چیرۆك/ هزرخانە .. عەلی مستەفا

دەمەو ئێوارەیەکی درەنگ گەڕامەوە لادێ، لادێیەکی نەشمیل و سەرنج ڕاکێش، هەمیشە باوەشی بە هەژاوابوون کراوەیە، بەردەوام بەسەر باخچە و چەمی ئاوایی لە چوار وەرزی ساڵدا پڕدەکەنێت. ئەم لادێیە، پاڵی وەگردەکێك داوە و لەوتەی هەیە یادەوەری دنووستەوە،

ئارەزوانی سەروو لەوتەی هەیە پەدەکەنت و ژیان دەبەشتەوە.
سەروبەندی ەژ ئاوابوونکی درەنگ بوو گەیشتمەوە لادێ، هەدی هەدی بە ەنگای گەمگەدا شەمکردەوە، بەدەم خەیاڵ و ایەکانی منداڵیم بە نەو تەپوتەزی ئەم ەیەدا بیرەوەرییە کفتەکانم دەخستنە سەبەتەی تاڵی تەمەنم و وەک شەکرەکێک دەمکرەشتنەوە. دەنگەک ایچەکاندم، دەنگەکی نەرم و دەسەزانە، هەستی خاوەنداریەتی لەهەدەستا. هەر بەاستی لە دەدا وایە، هەموو گەورێک خاوەندارێت دەکات و پەرەشیت هەدەگرێت.
بەو درەنگە لە کەندەر دەیەوە، ەژەک نەمدیت بە وەخت بگەیەوە ماەە.
سەرم هەبەی، مام حاجی حەسەنی هاوسەمان لە پەنای قاپیەی باخچەکەوە بە ئارامی زەردەی دەهاتنە و بزەی قسە و ئامەژگاری دەجوەاند.
دا وەرە بزانم لە کەندەر دەیەوە، ئەدی ئەوە چیە بە دەستتەوە؟
سەاو مام حاجی، قالبت کوە، سوپاس بە خوا کە بە باشی دەتبینم. ئەوە کوە نەگەەایتەوە ماەە، خە درەنگ داهاتووە، لە تاریکیدا ەیشتن هەندک ناخەشە.
من بە تاریکی ەاهاتووم، عومرە خەم هەمووی لە تاریکی بەەکرد، هەتا هەنکەش نەگەیشتمە ەوونا کی، بەیە من لە تاریکی باشتر هەست دەکەم و دەدەزمەوە.
من لەم قسانەی مام حاجی فەلسەفەی تەکەشان و بەردەوامیەکانی ژیانم هەست پەکرد، لەوەوە هەستم بەوە کرد کە تا بەردەوام تەنەکەشین و هەشیاریمان نەگاتە کە دەنگی و کە ەنگی هەر لە تاریکی دەمەنینەوە. من لە لەکدانەوەی ئەم خەیاەانە دابووم، لە پەمام حاجی گوتی ئەتو پەمبەە ئەوە چیە بەدەستەوە و هەر خەریکی کتەب و دەفتەرانی، ەژەک نەمدیت شتەکی لە ئەو گوندەی دروست بکەی. تا دەهات ەوونا کی ەژە بەرەو تاریکی گلەژ دەبووەوە و ئاهەنگی قسانیش خەشتر دەبوو.
ئیتر مام حاجی واز ناهەنێت، هەر دەیەوێت بزانێت کە ئەم کاغەزە پەچراوەی دەستم چی تەدایە. وەنەیەکی ەوونا کم دایە دەستی و، زەر بە سەرنج و سەلیقە بوو، ئەوەندەی تەماشای وەنەکە کرد، تا هەموو شتەکی دەردەشە کرد، هەر تەماشای دەکرد و بەڕی دەهینانەوە یەک، لە هیکەکەوە سەری هەبەی و تەماشایەکی کردم و پاشان بە خەرایی تەماشایەکی وەنەکەی کردەوە، گەتی مامەستا ئەم وەنەیە چیە؟! بەسەر سوەمانەوە پرسیاری دیمەنەکانی نەو وەنەکەی کرد.
گوتم ئەمە وەنەی کەمەەک ئەدیب و نووسەری ئەم شارەن، رەژانە لەوە خە دەبنەوە و باسی زەر شت دەکەن، باسی ئەدەب و زمان و فەلکلەر و

بابەتە کلاسیکەکانی کوردی دەکەن، جارجارەش باسی سیاسەت و بارى ئاوەڕۆى وەزات و گوزەرانى هاوڵاتیان دەکەن. ئەم نووسەر و ئەدیبانە بە دیار هەموو خەمکەوە دادەنیشن، هەموویان لە هەوڵى ئاوەدان زمان و ئەدەبیاتى کوردى بگەیەنن ئاستەکى پێگەیشتوو و بەرز، لە ئاوەڵى ئەدەبیاتى ئەمڕۆ لەتەک ئەدەبیاتى جیهانى ناوى بەتەن.

مامەستا ئاوە دوکانە!! بەسەر سووماناوە دەستى بە قسان کردەوە. لەو دوکانەدا تەنها ستیان و دەرپە و جلى ژەراوەى ژنان دەبینم، هەندەکیان هاواسراون و هەندەکیشیان دەستە دەستە بەسەر یەکاوە داندراون، بە تاقەکشاوە ئەو وێنەیە دەبینم، پەدەچێت باوک و کوە بن. ئەها تەماشا بکە لەولاى ئافەکانەوە لە ژەرى ژەراوە هەندەک کتێب و قاقەز دیارن، لەوى سوچێش کە دەستە چەپى دوکانەکەى گرتبوو چایخانەیەکى گچکەکەیە، وەرە پەمبەى لەم شوێنە گچکەیە، کەس نازانێت چایخانەیە، کتێبخانەیە، یان دوکانى جلکى ژنان. خەمى گەورەى زمان و ئەدەبى کوردى و بوژانەوەى فۆلکلەر و کلاسیکى کوردى و خەمى گوزەرانى هاوڵاتیان چەن هەڵدەگیرێت و چارە دەکرێت، هەنکە مامەستا ئەمن بۆ دوعایەى ناکەم ئامین.

بەخواى ئاست دەکەى مام حاجى، بەرە ئەو برا ئاشنبیرانە چبکەن، ئەوان لەهەر کوێیەک خە ببنەوە، خەمى دێى خۆیان دەخۆن و ئاگاى ئاستیش دیارى دەکەن، بەڵام کەس گوێیان لێناگرێت و کەس بە تەرازووى ئەدیب و نووسەران ناکێشێت.

ئاستەکەى مامەستا، وەبیرم دێت هەموو جارە لەگەڵ مامەستایە گەورە، کە دێیان گوتە بابى گەورە، دواى نوێژە عەسران لە بن دیوارە مزگەفتە دادەنیشتین دێگوت: ئەگەر دیتت کەسانى نەخوەندەوار و بێئەسل و نەسەب وەپێش زانا و پیاوى گەورە کەوتون، ئەوە نیشانەى ئاخیریتى، دەبى دوعایان بکەین خوا بمانپارێزێت، خراتر ئاوونەدات.

ئەدى مام حاجى ئاوەکە ئاوهاى لەهاتیە کەسى لەهاتوو و ئازدار کەس قسەى لەوەرناگرێت. دوکانە مام حاجى ئاشیدیش مەکیەکى جوان و پە یادگاریە لە هەموو نووسەران و ئاشنبیران، دێن و لە چەند وەختەکى کەم دادەنیشن و دواتر دەڕۆن، لە گەرمەى ئەو کاە و دیدارانەشدا کەیارى خارە سابیریش دێن و شمەکى خەیان دەکەن و دەڕۆن.

عەلى مستەفا\ ٢٠٢٠

لە ناوەک دەگەڕێم .. سروشت نەوزاد

من لەساڵە خەیشتووەکاندا کە بووم؟
بەبە پەردە دەمبینیت
دەمبینیت بەسەر لمی کەنار دەریاکان هات دەکرد
کەاویان فریودەر بوون
ئەو ژووراەی دەتبینین و نادیاریان نا ئاشنات بوون
ساڵەکانیش ئاوەڵەی شکاوی دەریان
لە هوخساریان هادەمەنن، چاوی هونیان نادەزنەو
زیندوان بەنەو تەمی داگیرساوی شاران
کات بە نەمری جەدەهەن
نهەنیش پەردەی ئەستووری هوانینە و
ئەو ژورانەش نا ئاشنایە
کەاویان بەبەر خەرەوییە و کەپیان لەژێر سەبەردایە…

.
پیاسەی دەرینم بە هووی بایە/ ئاگر مارشی دەستکانمە و جەنگ کراسی بەماویمە/ چەشنی بەندەری وەجاخ کوەر، نهەنی کەشتی ئاویمە.
ژیانیش خەونکی چەە دەیبینم/ چەشنی شارەک لەبەر ئاوەنە کە هاماوە و شەقامکانی خەی دەناسەتەوە…

لە هەگاکان بەجەماوم
هەنووکە پیاوەک لەسەر لمی کەنار دەریا وەستاوە
نیگای بەسەر ترپەی شینی ئەو شیناییە دەرینەدا هاخستووەو
لە یادەوەری دەەوانەت…
من لە ساەە هەیشتووەکاندا کە بووم؟
بەبە پەردە دەیانبینیم
دەیانبینیم بەسەر لمی کەنار دەریاکان هام دەکرد
کەاویشیان فریودەر بوون
ئەو ژووراەی دەمبینین و نادیاریان دەستانم بوون
ساەەکانیش ئاوەڵەی کراوەی دەریان
لە هوخساریان دەەوانین و چاوی هوونیان دەزینەوە…

بە نەو تەمی داگیرساوی شاران
کات بە نەمری جەدەهەم
ئەی شەوی شەداری ماتەمینم!
لەرە منیش نامەنمەوە
بەسەر لقی درەختەکان
باڵندەکان دەمەننەوە و
ئاوازی شەدار دەخوێنن
ئاسمانی شین دەمەننەوە
ئەستێرەکان ئەوارانیش، سەمای دەخوازیان دەژەنن
ئەوانەی منیان خەشدەویست، دەستەکانم لەرە دەهێن
کەژگەکانم دەمەننەوە
هاوکات ئەو دارە بەهاوانەش
باران خەونیان بە هادەخات
بە نهێنی و بە بەندەران
دوور لە کەژگە و بە بە ئاسمان
بەبە دەست و بە سەماکان
دواجار منیش لەرە دەهەم
بەبە کەپە دەمبینن و
باڵندەکانیش بەهام
بەسەر لقی درەختەکان، باڵندەکان دەمەننەوە و
ئاوازی شەدار دەخوێنن.

گوناهی سروشت نیە باڵات کورتە، کەرەنا دەتکوژێت! .. عبدالرحمن محمد(مەلا ڕەحمان ئاوارەکان)

بەدخراکی یەکەکە لەو کەشانەی کە زەرەک لە کەمەگاکان بە دەستیووە دەناڵێنن و دووچاری بوونە! ئەمانەش هەکار و سەرچاوەی تایبەتی خەیان هەیە، بەیە تەنها لە کاتیی دەردە کوشندەکاندا، بیرمان دەکەوێتەوە و دەست دەکەین بە دیاری کردنی نیشانەکانی و شەوازی چارەسەرکردنی. بەهام دەبینین، هەزاران بگرە ملیونەها مرۆڤ

بوونەتە قوربانی ئەم بەدخراکیە، بەیە لەرەدا دەموەت کەمێک داتا، بە ژمارە ، وەرگیراو لە بنکەکانی لێکۆڵینەوە جیهانیەکانتان بە بخەمە ڕووو تا بتوانرێت، کەمێک لە ئازاری ئەو کەسانە کەم بکرێتەوە، کە دووچاری ئەو نەخشی و ناڕێکیانەی لەش و لار هاتوون، بە هۆی ئەم بەدخراکیەوە.

بە پێی شیکارێک ، هەژاری خراک، دەبێتە هۆی کەمی یا کورتی ٢٠ بیست سانتیمەتر لە نەو منداڵاندا! لێکۆڵەرەوەکان هەستیانگاندنیان بە کەش و بەرزی باڵای ٦٥ ملیۆن منداڵ کردووە کە لە تەمەنی قوتابخانەدا بوونە و هەرزەکار بوونە ، لە ١٩٣ سەد و نەوەد و سی وڵات، کەمی خواردنی تەندروست لە پشت ئەم بیست ٢٠ سانتیمەتری کورتیەی باڵایی منداڵانی نەتەوەیەک بە نەتەوەیەکی تر هەیە.

کۆرنا یا کۆڤید١٩، هادەی پەویستی خراکی تەندروست بەرز دەکاتەوە، ئەگەر ڕێچاو نەکرێت، ئەوە نزیکەی ٧ حەوت ملیۆن منداڵی خوار تەمەن پێنج ساڵ لە دەست دەدەین! بەیە لە ٦٨ وڵاتی جیهان، بەشە خراک، کەبانی خراکی تایبەت بە منداڵان، پارەی کاش، دەدرێتە منداڵان، بە بەرنگاربوونەووەی ئەم کێشەیە.
ئەم لێکۆڵینەوەیە لە لایەن، کۆلیجی ئیمپریاڵی لەندەنیەوە ئەنجام دراوە و بەاوکراوەتەوە. بەیە ئەم ئەوروپیانە کاتێک لە وڵاتانی خەمانن، بەجگە لە کارە فەرماڵیەکانیان، کە تەماشایی لووت و دان و باڵا و کێشمان دەکەن، دەیان لێکۆڵینەوە و بگرە چیرۆکیشی لە سەر دەنووسن! چونکە لای ئەوروپیەکان هەموو ئەو دیاردانە، هەکاری هەیە و چارەسەریشی هەیە، کەواتە گرنگە بە کەمەگاکانی خەمان، کە شوێنی بکەون و بیری لە بکەنەوە و چارەسەری منداڵان بکەن، چونکە منداڵان پیا و و ژنی دواڕۆژن!
بە نموونە؛ تەکەایی باڵایی کچێکی نەزدە ١٩ ساڵانی بەنگلادیشی یا گواتیمالایی(ئەم وڵاتانە زەرترین کچانیان کورتە باڵان)،هەمان بەرزی باڵای کچێکی ١١ یازدە ساڵانی هەڤاندی هەیە(هوڤاندا بەرزترین باڵای هەیە لە کچان و لە کوڵان)

ڕاوەستانی نەش ونما!
گرانکاری لە خراکی تەمەنی منداڵیدا، بە تایبەتی دەست ڕانگەیشتن بە خراکی باش لە جەر و تایبەتمەندیە خراکیەکانی لە ڤیتامین و ئەو کانزا و ماتریالانەی کە تێیدایە، دەبێتە هۆی ڕاوەستانی نەش و نمایی منداڵان و ، بگرە هەکشانی کێش و دووچاری قەڵەوی ئادەبەدەر دەبەنەووە و ئەمەش فشار دادەنێت لە سەر تەندروستی و ژیانکی تەندروستی ئەم کەسە بە هەتایە لە

ژیاندا.
ئەم لێکۆڵینەوەیە، باشترە ببێتە پاپۆڕێک بۆ، بەرەو پێشبردنی ئەو سیاسەت و بەرنامانەی کە هاوکاتی فەراهەم کردنی ئەو خزمەتگوزارییانە زیاتر دەکات و هەروەها نرخەکانیشیان بەهێزتر خواروو. ئەمە وا لە منداڵان دەکات، کە باڵایەکی بەرز و کۆشکی کەمتریان هەبێت، یا جیاوازی نێوان بەرزی باڵایان و کۆشیان زۆر نەبێت.
هەر ئەم لێکۆڵینەوەیە بەچونێک یا پێشنیهادێک دەخاتە پێش چاو، وەک؛ کە پسوڵەی خەراکە باشکان بدرێتە ئەو ماڵانەی کە داهاتیان کەمە، هەروەها خواردنی خۆایی لە قوتابخانەکاندا، کە لە زۆر وڵات هەبووە، بەڵام ئێستا بە بۆنەی ئەم پەتایی کۆرۆنایەوە نەماووە یا کەم بووەتەوە.
هەروەها لێکۆڵینەوەکە، داوا لە بڕیاری خەراکی جیهانی دەکات، دەبێت ئەوانیش لە سیاسەتی دابینکردنی خەراکی بۆ سوود بە منداڵانی وڵاتە هەژارەکان، مەرج نیە لە خواروی پێنج ساڵانەوە بن، دابین بکات.

کێشەی بەدخەراکی
ڕاوێستانی نەش و نمای منداڵان و مردن و قەڵەوی ، هۆکارەکەی دەگەڕێتەوە بۆ بەدخەراکی و نەخۆشیەکان. ئەم لێکۆڵینەوانە لە لایەن، ڕێکخراوی تەندروستی جیهانی و یونیسێف و کۆمەڵەی بانکی جیهانیەوە ئەنجام دراوە. ئەوان وای هەڵدەسەنگێنن کە، لە ساڵی ٢٠١٩ دا، کە ٤٧ چل و حەوت ملیۆن منداڵ دووچاری لە ناوچوووون بووبێتنەوە کە تەمەنیان لە خواروی پێنج ساڵەوە بووە. و هەروەها ١٤ چواردە ملیۆن و زیاترزر بۆ قورسی لە ناوچوون. کاتێک باس لە ناووچون دەکەین ،مانای ئەوەیە کە ژیانیان کوتتە مەترسیەوە بۆ هۆی بەدخەراکیەوە، مانای ئەوەیە کەم منداڵانێک دەبن، زۆر لاوازی لەش و لار و توانا و هوبوووی مەرگیان دەکاتەوە.
کۆرۆنا ڤایرەس، هادی ئەم بەدخەراکیە بەرز دەکاتەوە و کێشەی دروست کردووە. لە مانگی تەمموزدا، یونسێف(ڕێکخراوی پارێزگاری لە منداڵان، سەر بە نەتەوە یەکگرتوەکانە) ئاگادارییکی باوکردووە، کە ٧ حەوت ملیۆن منداڵی أیر پێنج ساڵان، بۆی هەیە توشی لەنوچوون بن لە بەر بەخەراکی لە ساڵی ٢٠٢٠ دا بۆ هۆی پەتایی کۆرۆناوە، کە لەو ژمارەیە ٨٠٪ یان لە خواروی کیشوەری ئاسیا و بیابانی ئەفریقیا دەبێت.
هەژاری خێزانەکان و نەبوونی ئاسایشی خواردن بۆ هادیەکی بەرچاو بەرز بوونەتەوە.خواردنە سەرەکیەکان و خستنە ڕووی زنجیرە خزمەتگوزاریەکان دووچاری گیروگرفت بوونەتەوە، و هەروەها بەرزبووونەوەی نرخی شتو مەکەکان. لە ئەنجامدا کوالێتی خواردنی

مندالەان بڕێ و خوار شتێ دەبنەوە و بەدخراکی منداڵانیش هەندەکشێت بڕێ و سڕووە.

لە گەیشتن بە لووتکەی پتایی کڕونا ڤایروس، داخستنی قوتابخانەکان لە سەرتاپایی جیهاندا، مانایی ئەوەیە، ٣٧٠ سەد و حەفتا ملیۆن منداڵ خواردنی بە خۆایی قوتابخانەیان لە دەست داوە ، بە پیی ئەکخراویی خواردنی جیهانی، کە چاودێری داخستنی قوتابخانەکان دەکات.

هەوڵی جیهانیەکان
بە زڕەک لە منداڵان، ئەو بەشە خراکەیی کە لە قوتابخانەکان دەدرێت، دەکاتە تەنها بەشە خراک کە ئەو منداڵانە لە ئاژەکدا دەیخۆن!!؟؟
سەرپەرشتی دەکرێت لە لایەن خراکی جیهانی و یونسڤەوە، دەستەات و حکومەتەکانی ٦٨ شەست و هەشت وڵات، بەرنامەی خراکەکێت بڕێ مالەوە ، دانی پسوڵەی خراکی تایبەت بە منداڵان، هەروەها دانی پارەی کاسی بە دەستی بە منداڵان، وە هەروەها کارکردن لە سەر تەندروستی و بەرنامەی خراکیی چەوپر بە هاندانیی منداڵان تا بگەڕنەوە قوتابخانەکانیان دوایی کرانەوەی قوتابخانەکانیان.
ئایا دەبێت، ژیانی هەزاران منداڵی کوردستان چۆن بێت، کە باوک و دایکەکانیان بە چەندین مانگ، مووچەیان وەرنەگرتوە و لە چاوەروانیدان!؟
بەرزبوونەوەی ئاژەی مردن لە کوردستان، بەراورد بە پارچکانی دیکەی عەراق زیاترە، یەکەک لە هەکارە هەرە بنەەتی و سەرەکیەکانی ئەو بەدخراکیەیە، کە خەکی کوردستان لە بەر بە ئیمکاناتی و نەبوونی داهاتی ئەک و پەکی مانگانە، لە لایەنە دەرونیەکەوە و لە لایەنی خراکەوە فشاریان لە سەرە، لە ئەنجامدا بەرگری لەشیان دابەزیوە و بەرگەی هیچ پتایەک ناگرن، جا کڕونا بێت، بەم دەندەیەووە، بەیە دەبێت کارەک بکرێت، بە بەرگرتن لەم ئاژە ئەشیەی کە کەمئەگاکانی خەمانی تەکەوتووە.

azzady22@gmail.com
29/11/2020

شۆکی زەرد .. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

دە خامۆیە،،
لەسەر پێڵاوی بەفر،
دوا وشەی غوربەت و،،
چاوەڕوانیم بێت نوسی،
زەردە ئاسمان،،
وەک تەنیایی خواوەندی عیشق، زەردە..
ئەو دارانەی لە ژێر مانگەکی مەستان، وەک تۆ..
خومار لە خەیاڵی منا، منیش خومار..
لە ئەندێشەی تۆ

چەند دەروازە ببەم، تا وەکو..
شەوەزەنگی زەردی ئەم ساتە…
ترسناک و سەمەرەیە دەربازم بێ، بڵێی..
بگەڕەوە شاری ونابت، کام..
هەواڵە دەنێ ، مەڵی هێش لە ئاسۆی..
دوورت، مانگێک زەرد و نەخۆش، ،،
هەناو پڕ ئێشکەنجە…
لە دوورەوە و بە باکانێ،
لە ئازاری مرۆڤکان ووردئەبێتەوە،،
ئەوەرن گەڵا هێشە قەترانێکان،
بەووی هێبوارە تەنیاو بەلانەو بەهودکانی..
شەوی زەردو بەفری هێش و مانگی سوتماک،،
نە چرپەیەکیش..
لە فریشتە فریادڕەسە پەیمانپەدراوکانەوە دە،
نە دەونە تاریکەکانی لاهێکان ،،
گوڵە نەرگزەکی ئاهتونین،
ئەبەخشەنە دەی هێبوارە..
لە خەووز و خەمەش،
جەپەی تارماییە وخسارنادیار و غەمگینەکانە،
وەک دەرچەیەک…
بەرەو دەزەخە لە بەستەهێک،،،
ئەو هێبوارە تارماییە هێشانەن،..

بە کەپەی خەفەبووی دڵیانەوە هاتو چڕیانە،
ەەبوارە بە لانە و ەوخسار تاریکەکان…
زەر دەمکە دەستبەردار بوون،،
لە خەیاڵی دەربازبونە،
بەرەو فیردەوسە بوتە فڕنا،،
هەنگاو بە هەنگاوی بە ئاکام،
ەەبوارە ەوخسار تاریکەکان،،
لە شەوکی زەردی سەمەردا،،
کەەە دارە ەەشکانی ..
سەر تولە ەەی مەرگ ئەبەن
لەوانیە، هەریەکەیان لە کەچی بونایەتیان،،
خەمکی قورسی هەەگرتبە،،
بە ئەوەی هیچ دڵی نازدارە پە بزانە،،
ئای ! چی زستانەکی سەختی بە عیشق و ئەڤین و شەختیە ،
گەردووووووووون.

وەنەکە تابلۆیەکی نیگارکەشی نەرویجی
)Ludwig Munthe (1841-1896
بە نانونیشانی (شەوکی زستان)

زەنگیانەی ئاویی / ەستی دوانزەهەم .. فەتاح حەسەن

(ساویلکە)
سەد هەندەی دەم شکاوە
دەنەوایی خەەکم کردوە و
دەم ەاگرتوون
چش
دەبا هەر پەمبەەن ساویلکەی.
(نازانم)
نیوەی ئەو تەمەنەی ماومە
دەیبەخشم بەکەسەك

زەردەخەنە بگۆڕنەتەوە
سەر لەوانم..
ساتە ناساتە. پێکەنینم دێت،
وەلێ نازانم
بەخەم پێدەکەنم
یا بۆژیانی موسیبەرم.
(جگەرە و کەتر)
خەشیبەکی سەیر دامدەگرێت
کەلەپەنجەرەی هۆدەکەمەوە
دان دەدەم بەباهۆزدا
مژی قوە لەجگەرەکەم دەدەم،
گەر بەمبکرایە.. لەگەڵ چنینی
هەر دەنکە دانکدا..
مژێکم لەجگەرەکەم دەدا.
(چێژفرۆش)
چێژفرۆشان
بەتایم کار دەکەن
کاتە کە کاتیان تەواو دەبێ
لە سیاسییە گەندەڵەکان
زیاتر،
چێژ لە ژیان دەبینن.
(قاسپەی کەو)
بەقیەڵەی قەڵەمەش
پێست دەبم،
وەلێ
ئەو دەمانەی تێنهام
لەمدا بەتێ قاسپەی کەو.
(ژمارە سێ)
جوانترین ژمارە(سێ) یێ
دایك
خوشك
خۆشەویست..
هەش بەسەرم،
لەهەرسەکی بەبەشم.

فەتاح حەسەن
دانیمارك/ ڤالبی

پەرلەمانی عێراق، یاسای قەرزکردن و کێشەی مووچە لە هەرێم

پەسندکردنی یاسای قەرزوەرگرتن لەلایەن پەرلەمانی عێراقەوە، بەو مەرجانەوە بە حکومەتی هەرێم کە بە پابەندبوون پێیانەوە حکومەتی کازمی نابێت بڕێ بودجەی هەرێمی کوردستان کەوانە بکات، بەهانە و بیانوی دایدەست ناسیونالیزمی کورد بگشتی و بتایبەت حزبەکانی دەسەڵاتدار لە هەرێم کە بکەونە وروژاندنی هەستونەستی نەتەوەپەرستی و بەاوکردنەوەی پەوپاگەندەیەکی ژەهراوی، ئەمێش بە مەبەستی خامشکردنی ناڕازایەتیەووڵەسەرکانی جەماوەر دژ بەم دەسەڵاتە گەندەڵە.

ئەم دەسەڵاتە کە درێغی ناکات لە تەنگپەهەڵچنین و گرتن و شکەنجەدانی هەڵسوڕاوانی ناڕازایەتیەکان بە مەبەستی چاوترسێنکردنی جەماوەری ناڕازی، ئێستا بەم بیانووە دەکەوێتە خەڵپەژاندنە چاوی جەماوەر و هەوەدان بە ڕاگرتنیان لە خامۆشی و دانیشتن بەدیار ناردنی شاندێک بە حکومەتی ناوەندی و دانوسان لەسەر بودجە و موچە.

هەوتەکانی ئیسلامیستی عەرەبی و ئیسلامیستی سیاسی و ناسیونال – حزبەکانیان بەهەردوو باڵی سوننی و شیعیانەوە لە پەرلەمانی عێراق، لە دریژەی ئەو شەشیاندا لە هەرشکردنەسەر (ڕاپەڕینی ئۆکتۆبەر) و پاشکۆپێکردنی، وە بە مەبەستی پەردەپۆشی برسێتی و بێکاری و بە خزمەتگوزاری جەماوەری زەحمەتکێشی ناوەڕاست و خواری عێراق و قوتارکردنی ئەم ژمارە کەنەپەرستانەی ئێستایان و بردنەپێشی ئەجێندا سیاسیەکانی خۆیان لە ڕێگەی پەرپێدانی دووبارەکی نەتەوەییەوە، ئەم بگۆیان لە یاسای قەرزوەرگرتنەکەدا جێگیرکردوە.

بەمێش ئەو ڕێککەوتنەیان پێکخست کە حکومەتی کازمی لەگەڵ حکومەتی هەرێمدا هەیبوو کە تا کۆتایی ئەمساڵ بودجە و موچە بە هەرێم بنرێت. بەم پێیە موچەخۆرانی هەرێمەکە و جەماوەری زەحمەتکێش و بگشتی هاوڵاتیانی کوردستان، بونەتە بارمتەی کێشمەکێشی نێوان هەردوو دەسەڵاتی ناوەندی و هەرێم و هەردوو بزوتنەوەی ئیسلامی

سیاسی و ناسیونالیستی عەرەبی لە لایەک، و بزوتنەوەی ناسیونالیستی کوردی لە لایەکی ترەوە.
چارەسەر نە گەلانەوەیە بە بەغدایەک، کە خەڵکی ژیمیکی گەندەڵ و میلیشیایی و بە چاوشکاری جەماوەر و تێپەڕاندنی سیاسەتی نیولیبرالیزمی ئابووری دابینکردنی موچەکانی پێویست کردبێتەوە بە بەیاردان لەسەر یاسای قەرزوەرگرتن، وە نە فریوخواردنە بە پۆپاگەندەکانی حکومەتی هەرێم و حزبەکانی دەسەڵات، بەڵکو گەلانەوەیە بە یەکێیزی و یەکگرتوویی خەباتی جەماوەر خۆی. ئەم هاتنەمەیدانی جەماوەری کریکاران و کارمەندان و زەحمەتکێشانی کوردستانە بە ئیزنکی ڕەکخراوی یەکگرتووەوە کە دەتوانێ جەمسەرێکی بەهێز بێت بە خەهنانەدەرەوە لە بارمتەیی نێوان هەرسێ بزوتنەوەکە و هەردوو دەسەڵاتەکەی ناوەند و هەرێم، و لایەنێکی دانوسان و چاودێر بێت بەسەر بودجە و موچە و دابەشکردنیدا.
دابین نەکردنی موچە هەکارەکەی کەمی سەروەت و سامان نیە لە کەمەگەی کوردستاندا، کەمی داهاتە ناوخۆیەکانیش نیە لە خزمەتگوزاریەکان و داهاتی دەروازە سنوریەکان و باج و بەرهەمە جەراوجەرەکانی نەوت و گاز، بەڵکو هۆکاری ئاکامی زەروەندی ئەم داهات و سەروەت و سامانیە کە لەلای سەرانی ژیم و کەمپانیەکانی دەوروبەریان و سەرمایەدارانی خاوەن کەمپانیا گەورەکانی کەرتی تایبەت کۆکە بووە و قەرخکراوە.
ئەم بارودۆخە لە قەرخکاری، وە ئەم سیستەمە ئابووری و سیاسیە، دەبێت لە ڕیشەوە گەلانکاری بەسەردا بێت، ئەمەش تەنها یەکگرتوویی کرێکاران و زەحمەتکێشانە بە ئاسۆیەکی سۆشیالیستیەوە کە دەتوانێ تەواوی ئەم سەروەت و سامانە، ئەو دەیان و دەیەها ملیار دۆلارەی بەرپرسانی حکومی و حزبی و سەرمایەداران و کەمپانیاکانیان بگەڕێنێتەوە بە کەمەگە، لەپێناو دابین کردنی موچە و خزمەتگوزاریەکان و هێنانەدی خۆشگوزەرانی لە ژیانی هاوڵاتیاندا.
• نا بە پەرلەمانی عەڕاق و سیاسەتی ئابووقەی ئابووری هەرێم.
• نا بە سیاسەتی نیولیبرالیزمی ئابووری حکومەتی هەرێم و گەندەڵی و فریوکاریەکانی.
• موچەکان دەبێ دەسبەجێ و بە تەواوی بدرێت.
• بڕۆ بە چاودێری بودجە و موچە و دابەشکردنی لەلایەن نوێنەرانی هەڵبژێردراوی کریکاران و کارمەندانەوە.

ڕەکخراوی بەدیلی کۆمۆنیستی لە عەڕاق
٢٥ی نۆڤەمبەری ٢٠٢٠

ئەو گوندەی پ ک ک ئازادی کردووە! .. هێبوار شێخ

جێی داخە کە باسکان تەواو ئاوڕوو بوون.

لە بری ئەوەی باسکان لە سەر ئازادیی ژنان، بنیاتنانی خوێندنگا و نەخۆشخانە و لادانی سەدی ئاو و گیاندنی هەورامان بە بەهدینان و شنگال بە هەورامان و سلێمانی بە هەولێر و دهۆک بە هێجرە و هەروەها فراهەمکردنی هێل و دەرفەت و خزمەتگوزاریی بە هاووڵاتیان بن، دروست بە پێچەوانەوە، بوون بە لادان لە یەکێتیی نەتەوەیی و لە یەکێیزیی نیشتیمانیی و زیاتر دوورخستنەوەی خەڵکی کوردستان لە یەکتر.

لەو بارەوە هەندێک لە دەسەڵاتدارانی گویا "حکومەتی هەرێم" و بندیوارکانیان ئەمیشیان بە کوتانی ئاو دەهێنەی شێی ناوخە زیاد کردوە کە "پ ک ک یەک گوندیشی ئازاد نەکردوە".

سەیر ئەوەیە پێیان وایە کە ئەوە قسەیەکی بە قەولی خێیان هەر زەر زەر "موهیمە" و بە نرخی زەە بە بە کوردی تاڵانکراوی دەفرۆشنەوە. کێشەی تەنیا و سەرکیی ئەوان بووە بە وەی "پ ک ک گوندکیشی ئازاد نەکردوە".

هەموو ئەوانەی لە ناو دەسەڵاتدا ئەو قسەیە دەکەن دزن و بەشێک لە سەرێک و لە سپای فەرهودی دەسەڵاتن و هەندێکیان بە سەدان هەزار دۆلار نا، بەڵکو بە ملۆن دۆلار لە سەر کوردی باشووری بەدبەخت و بەچارە کەوتوون.

ساڵی 1974 کاتێک مەلا مستەفا خەی بە تاک و تەنیا بە بەیاری ئێران و بە دنەی ئیسرائیل بانگەوازی شێی دژ بە حکومەتی ئێراق دا، نزیکەی زەرینەی کوردی باشوور دەست لە سەر سینگ هاتنە پێش و نموونەی گەورەیان لە گیانفیداکاریی پێشکێش کرد چون بە ڕاستیی خەڵکی باشوور عاشق بە ئازادیی و سەربەخۆیین. بەشی هەرە زەری خاکی باشوور لە ژێر دەستی کورددا بوو. هەر شارەکان، بە کەرکووک و بەشی گەورەی موسڵەوە، لە ژێر دەستی بەغدادا بوون، بەڵام ئەوانیش لە

ڕاستییدا لە ژێر حوکمی سەربازییدا بوون دەنا بە ئەملاولا کورد و کوردستانیی بوون. هەوون و ئاشکرایە کە حکومەتی ئێراقیی ئێو کاتە زاتی ئێوەی نەبوو بە کەرکووک بڵێت شاری "عەرەب" یان تەنانەت "ئێراقیی" بڵێکو بە هەسمیی دیگوت "شاری برایەتیی/ مدینة التأخي".

لە ماوەی کەمتر لە یەک ساڵدا و سەرەڕای ئێو هەموو تێکۆشانە بوونیەی کوردانی باشوور سەلماندیان، مەلا مستەفا لە دەقیقەیەکدا بانگەوازی ئاشبەتاڵی دا. لەڕدا ناچمە ناو ئێو زیانە هەزاربەهەزارانەی ئێخەی دەسەزانی هەشووەتی باشووریان گرت و ئەمەی باشووریی دووچاری چ بڵایەک بووین، بڵێکو دەمەوێت ئێوە بڵێم کە مەلا مستەفا نەک هەر یەک گوندیشی هەزگار نەکرد، بڵێکو خاکەکی ئازاد و گەلەکی ئاگرین و پڵایینیی فرێشت و خەیشی بە سەلامەتیی بە ئێوەی دڵێپەک خوێن لە لووتی خەی و خانەوادەکەی بێت کە ئێستا جەی ئێویان گرتووەتەوە، تەی چووقاند. لە سەرەتادا بوون بە تارانشین و پاشان لەیاندا چوون بە ئەمریکا. ئێوە فەرامەش نەکەین کە مەلا مستەفا هەرچی پارەوپولی کوردی باشوور هەبوو لەگەڵ خەی بردی.
لە مەژوودا پارەی دزرا و بە تاڵانبردراوی خەڵکی کورد داوی هەشی سەر بەفری لای ئەم خانەوادەیە و دەتوانیت وەدووی بکەویت.

لە باشوور، دووبارە خەڵکی ئازادیخواز و تینوو بە هەزگاریی و عاشق بە ئازادیی، لە ژێر خەڵمەشی ئاشبەتاڵەکی کوشندەدا پشکەئاسا داخ بوون. کەسایەتیی وەکوو ئارام و شەهاب و ئەنوەر و بە سەدان و بگرە هەزارانی دیکە، لە نموونەی قادری حاجی عەلی، ئێوانەی بە خەباتی خەبەخشانە گەش کرابوون، بوون بە نموونەی بەرزی ناو مەژوو.
بڵێام پاش مەرگی ئێو مرۆڤگەورانە و سەدان و هەزارانی دیکە و سەرەڕای هەموو ئێو دەسەزییە بە نەزیرەی کوردی باشوور، مەژووی نێوان ساڵانی 1976 بە لانی کەم 1991 (بخوێنە تا ناوگیریەکەی ئەلبرایت 1998 و ئێستایش!) بە پلەی سەرەکی شەڵی دژ بە بەغداد نەبوو، بڵێکو شەڵی دژبەیەک بوو. لە دوای "مفاوەزاتەکەی ساڵی 1983ی یەکیەتییەوە" سەددام حوسەین لە سەر تەلەڤیزیۆن دانیشت و گاڵتەی پێیان دەکرد و دەیگوت: "بڵێن لەگەڵ یەک ڕەک بکەون و ئێوجا بێنەوە بە لای من".

لە هەموو ئێو ماوەیدا نەک هەر یەک گوند، بڵێکو یەک بست خاک ئازاد نەکرا.
یەک بست گوند ئازاد نەکرا بە جەی خەی، بڵێکو ناشڵێسوارانە ئێسپی

باشووریان زۆر خراپتر لە 1975 گلاند.
پاش سەرهەڵدان، خەڵکی باشوور خەیان، ئەو خەڵکەی کە هەمیشە تینووی ئازادیی بووە، لە 5ی ئازاری 1991 لە ڕانییەی سەربەرزەوە ، سپای حکومەتی ئێراقیان لە سەرانسەری باشوور ڕامایی. بە یەکەم جار شۆنی وەکوو کەرکووک و گەرمیانی خواروو لە ڕووی سەربازیی و ئیداریەوە کەوتە دەست کورد. تا ئەو کاتە یەکیەتیی نیشتیمانیی کوردستان بە چەند مەفرەزەیەک نەبەت ئەویش زۆر دوور لە ئاوەدانیی باشوور، نەمابوو. ئەوی پێی دەگوترێت "پارتی دیموکراتی کوردستان" ئاسەواری نەبوو.

مەسعود بارزانی و خانەوادەکەی سفریش نەبوون.
لە ماوەی سی (30) ساڵدا هەموو ئەو خاکە ڕزگارکراوە کە خەڵک بە چنگی خەیان لە دەست بەعس دەریان هێنا ئەمان کردیان بە تاپۆی مالی بابیان و سەدان جار لە قومارخانەی بەئەدەبیی و بێڕووشتیی و بەسەواییدا فرۆشتیان. سەرئەنجامی ڕەنجی ئابووەندانەی بەدرێخی باشووریەکان کە بە ڕزگارکردنی خاکی باشوور دایان ئازادکردنی ئەو "گوندە" گەورەیە، ئەو باشووریە وێرانە داماوەی کە ئێستا هەمووان دەیبینن.

بەڵام بە ڕاستیی پرسی ئازادکردنی گوندێک چۆنە؟
سیاسەت یەکەکە لە گرینگترین زانستەکانی مرۆڤایەتیی. ئەوانەی لە زانکەکان خوێندوویانە و خوێندنەویان لە سەر مرۆڤایەتیی هەیە، دەزانن کە هیچ زانستێک نییە پەیوەست بە سیاسەت نەبەت و لە ژێر کاریگەریی سیاسەتدا نەبەت. دیارە لە باشوور، کە ئێستا قسە لە سەر باشوورە، سیاسەت زانست نییە بەڵکو میراتییە. ئەم دەسەڵاتدارانەی ئەمڕۆی باشوور میراتگری سیاسەتی بابیانن.
میراتگری سیاسیی بابیانن بەڵام خەیان بە سەرکی سەرکان و سەرکی هەرەم و سەرکی حکومەت و سەرکی شتی دیکە خەدناسێنن. ئەم داستانە بەشی سەدان سکەچی کەمیک دەکات!
بە ئەوەی مرۆڤ لە ئازادکردنی گوندێک تە بگات دەبەت مرۆووی خەباتی ئازادیخوازیی گەلان بخوێنێتەوە و تە بگات کە ئازادی چییە و لە کام دەخانەدا بەرجەستە دەبەت. چەمکی ئازادیی هەروەکوو چەمکە گرینگەکانی دیکە سەرئەشێی بە هەزاران لە فەیلەسوفانی پێشڕەشنگەریی و دوا ڕەشنگەریی و بزووتنەوەی سەفرەگەیتی ژنان و تێکۆشەرانی دیکەی ناو سەرەتای لیبرالیزم و کەمۆنیزم و سۆسیالیزم و سۆسیالدیموکراتیی و هتد بووە.
پێشەوا قازی، ئەو کەسەی بە پێچەوانەی ئەوانەی لە ڕۆژی ڕەشدا

کەماری کوردستانیان جەهشت و هەڵهاتن، بەیاری دا بژاردەی سەربەندیی هەبژارت. قازی نەیتوانی کەماری کوردستان لە هەڕەشەی سەربازیی ئێران بپارێزێت. پێشەوا هەم لەهاتوو بوو و هەم جەسوور و خەمخۆر. بەڵام پەیوەستیی بە خەڵکەکەی بوو کە لە ڕووی سیاسیی و نەتەوەییەوە هەشیار بن، ناسنامەیەکی نەتەوەیی و نیشتیمانیان هەبێت وەکوو لە عەشیرەتیی و لە ناوچەگەریی. پێشەوا تا ڕادەیەکی باڵا تاک باڵ مایەوە. کەمار چوو بەڵام ئەم تەسلیم نەبوو، هەر لەبەرئەوەیە هەمیشە لە دڵی کوردستانیاندا بە شیرینیی و گەورەیی دەمێنێتەوە.
لە هاتنەسەرکاری حکومەتی خومەینییەدا کەسانێک هەن کە هەر لە سەرەتاوە زانیان ئەم دەسەاتەی خومەینی ئافاتە و کە هەر مەرگ و زیانی لە دەکەوێتەوە. یەکێک لەوانە کاک فوئاد بوو. سەرەای ئەوەی کە کەمەک بە دەیان هەزار لە کچان و کوڕان و ژنان و پیاوانی تێکۆشەری بە یەکەم جار لە مێژووی کوردستاندا ڕێکخست، کە وەکوو ئاگر لە ڕووی کفنپۆشکانی جەهالەتدا وەستانەوە و داستانی گەورەیان تۆمار کرد، کە کچی مێژوویی وەکوو مەریوانی لێکەوتەوە و کە پاشان ڕێپەوانی خاوەندرکەوتنی شارکانی دیکەی لە مەریوان بەدوایدا هات، شەڕی سێ مانگە و پاشان شەڕی کەنەدانیان کوچە بە کوچە و گوند بە گوند و کۆ بە کۆ کرد. هەتا سەرئەنجام ناچار مان لانی کەم لە ڕووی عەسکەرییەوە ڕێژەەات بەجێبهێڵن. حیزبی دیموکرات و ئێوانی دیکەیش بە ئەرانیکانەوە هەروەها ناچار مان ڕێژەەات بەجێبهێڵن.

ئەی ئێو گوندەی پ ک ک ئازادی کردوە؟
پ ک ک لە مێژووی خەباتی ئازادیخوازی خەڵکی کوردستاندا تەنیا بزووتنەوەیەکی سەرانسەریی کورد و کوردستانییە و هەر لە سەرەتاوە خوەندنەوەی لە سەر ئەزموونی خەباتی ئازادیخوازیی لە جیهان و لە کوردستان هەبووە. ئەمە بۆ مانایە نایەت کە لە ستراتیژیی شەڕدا بە هەڵە و بە کەموکورتییەە، بگومان نا.
پ ک ک زۆر باش دەزانێت کە بە هەبوونی قازیەک و فوئادێکی سەربەند ، یان دەیان قازی و فوئاد،کورد بە مێژووە ناگات، بەڵکو کاتێک بە مێژوە دێگات کە بە سەدان هەزار لە نموونەکانی قازی و فوئاد بخاتە نێو مەیدانی تێکۆشانەوە. ئێو کەسایەتییەی بەرزەوەندیی شەخسیی لە خەی دادماەت و خەبەخش بە ماڵ و خوێن و گیانی خەی دەست بە کار دەبێت و نیشانی دەدا کە وەفادار بۆ ڕەبازەیە.

سەرنج بدەن، قازی هەتا دوا ساتەکانی ژیانی هەر لە ناوەندا

دەمنێتەوە بۆ ئەوەی بتوانێت کەسانی خۆبەخشی فریونەخۆر کۆبکاتەوە. کاک فوئاد بۆ چنگەکە و هەر ساعاتێ لە شوێنێک یەکێتیی جووتیاران ساز دەکات و لەگەڵ دەخات و دەستی پێیانەوە دەبێت و پاشان بۆ هەمان شوێنیش لەگەڵ هاوڕێیانی دەسزی تردا لە سەرتادا کەمێک بەهێز دەکات. کاک فوئاد دەزانێت هێز لە لێکخستنەوە دێت، لێکخستنێک کە خەڵکی زۆرلێکەوتوو و هەژار و نەدار تیایدا هۆشیار و بۆئاگا بن و خۆبەخشانە کارامە بن.
لە نموونەی کەمێکی لێنجدەرانی باشووریشدا هەمان کاکێی شۆشگێڕیی ئازادیخوازیی دەبینین. ئارام و شەهاب و جەعفەر و زۆرێک لەوانەی دیکە سیاسەتیان بە میرات بۆ نەماببوون، بۆکو هۆشیار و خۆبەخش هەڵیانبژاردبوو کە خزمەت بە خەڵکی خۆیان بکەن. ئەوان بە پارە و سامانی خۆیان دەستیان پێ کرد، خوێندەوار و بە سەواد و ئاگادار لە دەخی سیاسیی بوون.

پ ک ک ئاگاداری ئەم کار و خەباتەیە.
پ ک ک هەروەها ئاگاداری ئەزموونە تاڵکانی مێژووی کوردە، دەزانێت عەشیرەتگەریی و ئاغایەتیی و ناوچەگەریی و مشەخۆریی و بازرگانیی بە خوێن و ژیانی خەڵکەوە دەتوانێت چەند کوشندە بێت، تا ئەو ئاستەی کە نەتەوەیەک بە ژێردەستەیی دەهێنێتەوە.

لە سەر ئاستی جیهانیی ئەزموون زۆرە. پ ک ک هەروەها زۆر باش دەزانێت کە گاندی نەیدەتووانی هێزکی گەورەتر لە سپای پیادەی ئینگلیز لە هیندوستانیەکان ساز بکات ئەگەر بێت و پێش هەر شتێک خەڵکی هیندوستان هۆشیار نەکرێنەوە، لە سیستەمی داگیرکەریی تە نەگەن و لە ترس و وەحشەت و گومان لە خۆزگاریان نەبێت.

تێکۆشانی پ ک ک، هەروەکوو نموونە دروستەکانی مێژووی کورد، تێکۆشانی هۆشیارکردنەوە و لێکخستنە، تێکۆشانی بە نەتەوەکردنی کوردە لە مانای پراکتیکی سیاسییدا، تێکۆشانی یاسایی و ئەوجا تێکۆشانی جەنگاوەریی و ئازادکردنە.
نموونەی گرینگ لە تێکۆشان لە کوردستان و جیهان دەیسەلمێنن کە هەتا ئاستی هۆشیاریی و لێکخستنی گەلێک نەگاتە ئاستی سەرانسەریی و هەروەها لە جۆهەردا ئازادیخواز و پێشکەوتووخواز نەبێت، مومکین نییە بتوانێت ناوچەیەک ڕزگار بکات و ئەگەر ڕزگاریشی بکات بتوانێت بیپارێزێت.

پێشەوا قازی بە هەویرکەوە کە زیاتر یەکێتیی نەتەوەیی و هۆشیاریی نیشتیمانیی و خۆبەخشیی و خۆاگریی تێدا بووایە بگومان

دەیتوانی کەمار بە پەوە ڕابگرێت. کاک فوئاد و ئەوانی دیکەیش بە هەمان شێوە.

هەتا ئێو کاتێی سوننەیەکی کورد بە گیانی خێی دیفاع لە مافی شیعە و ئەزیدی و یارسان و کاکەیی و زەردەشتیی و جوو و کریستیانی کورد نەکات (یان بە پێچەوانەوە)، تا ئاتیەستێکی کورد مافی ئایینداركان نەپارێزێت، تا زەرینەی
پیاوانی کورد لە دەوە باوەیان بە مرۆڤبوونی ژنان نەبێت کە وەکوو پیاوان مرۆڤن، هەتا ئێو کاتێی بە سەر گوند و شار و خەدا دابێش بین، و هتد هتد، کورد ناتوانێت نەتەوەیەکی سیاسیی بێت و ناتوانێت بەرژەوەندیی نیشتیمانیی خێی بپارێزێت و بگومان ناتوانێت فەرمانڕەوایەکی هاوچەرخ بونیاد بنێت.
تا ئێو کاتێی نەتەوەیەکی سیاسیی نەبین و بە مەدەرنیتێی ئازادیخوازیی تەنەکەشین هەر ئاغایەکی شێ دەتوانێت هەبستێت و بە ناوی کوردایەتییەوە خێی و خانەوادەکێی لە ناوچەیەکی جوگرافییدا بکات بە خودا.

لەبەرئەوەیە پ ک ک هەر لە سەرەتاوە جەختی لە سەر هەشیارکردنەوە و هەڵکەستن کردووە، گرەدانی بەشەکانی کوردستان بە یەکەوە، گەیاندنی هەرەمە سرووشتیەکانی کوردستان بە یەکتر، گەیاندنی ئایین و ئایینزاکانی کوردستان بەیەکتر، گەیاندنی ژن و پیاوی کورد بە یەکتر، گەیاندنی بیر و ئەندێشێی جیاوازی خەڵک بە یەکتر، کردنەوەی دیالەگی سیاسیی و ئاوەڵە و هتد هەموو خاڵی سەرەکیی ئێو تەکەشانەن.

هەنگاوی بەیاردان بە خەباتی جەنگاوەریی دژ بە دووهەم سپای ناتە بە هەموو ئێو دەست و یارانەوە کە هەیەتیی ئازادکردنی ئێو "گوندەیە" کە ئاغاواتی شێ هەوە دەدەن خەڵکی پە فریو بدەن، دامەزراندنی مەد تە ڤە و شکاندنی بایکەتی مەجازیی و گەیاندنی دەنگ و هووخساری کورد بە یەکتر ئازادکردنی ئێو "گوندەیە". دامەزراندنی چەندین پارتی سیاسیی لە ناوجەرگێی فاشیزم و داگیرکەریی دەوڵەتی تورکدا ئازادکردنی ئێو "گوندەیە"، کەکردنەوەی دەیان کەسایەتیی لە ژن و پیاوی وەکوو ئاگر لە ناوجەرگێی پارلەمانی تورکدا ئازادکردنی ئێو "گوندەیە"، سازکردنی هێزی گەریلا لە کچان و کوانی کوردستان ئازادکردنی ئێو "گوندەیە"، ڕاگەیاندنی لە ناو قووڵایی ستراتیژیی کوردستاندا کە قەندیلە ئازادکردنی ئێو "گوندەیە".
ئاوەستانی کچەکی کورد پە لە کوشی دەاودا بەرامبەر بە دەندەترین

لە سیستەمەکانی داگیریی لە دونیادا ئازادکردنی ئەو "گوندیە".
خەباتگرتنی بەردەوامی زیاتر لە 43 ساڵ لە ژێر هەڕەشی ئێران و تورکیا ئازادکردنی "گوندیە".
خەباتکخستنی ئەزیدیەکان و دروستکردنی هێزی بەرگریی خەماڵیی کە لە ژێر کاریگەریی ئەو هزرەدایە، ئازادکردنی ئەو "گوندیە".
خەباتکخستنی دانیشتووانی کامپی مەخموور و دروستکردنی هێزی بەرگریی خەماڵیی کە لە ژێر کاریگەریی ئەو هزرەدایە، ئازادکردنی ئەو "گوندیە". خەباتکخستنی کوردانی ئۆژئاوا و دروستکردنی هێزی بەرگریی خەماڵیی و بەئاوەبردنی کۆمەڵگای ڕۆژئاوا کە سەرئەنجامی کاریگەریی ئەو هزرەیە، ئازادکردنی ئەو "گوندیە".

ئاگاگرتن لە دەوڵەتی تورک کە نەتوانێت هیلالی تورکیی بە ناو و بە دەوری کوردستاندا بکێشێت و بەشکانی کوردستان لە یەک دابڕێت، ئازادکردنی ئەو "گوندیە". ئەو لایەنەی هەتا ئێستا نەیهێشتووە و ناهێڵێت "قەرەباخ" یەک لە نەوان ئۆژهەڵات و باشووردا دروست بێت تەنیا و تەنیا پ ک ک یە، ئەوە ئازادکردنی ئەو "گوندیە".

لەدانی ئۆژان لە سپای تورک لە قووڵایی باکووردا کە سەرئەنجامی ئاکخستنی خەڵک ئازادکردنی ئەو "گوندیە".
بەرەنگاربوونەوە دژ بە داعش و چەتەی ئیسلامیستیی و شکاندنیان لە شونێ ستراتیژیەکانی کوردستان ئازادکردنی ئەو "گوندیە".
کەکردنەوەی زەخیرەی شاری گەورەوگران و پێشخستنی تەکنیکی شار و داماندنی باری ئابووری داگیرکەر و ترساندنی سپایان، ئازادکردنی ئەو "گوندیە".

ئەوی هەر ئێستا لە پراکتیکدا و بە شێوەی سیاسیی و کولتووریی و خەباتی چەکداریی پارچەکانی کوردستان پێکەوە گرێ دەدات پ ک ک یە. پێشخستنی خەباتی سیاسیی و یاسایی بە شێوەیەک کە دەوڵەتی تورک ناتوانێت خۆی لە بەردەمدا ڕابگرێت و کە بە دڵیان ملوێن لە خەڵک لە خراپترین بارودۆخی سیاسیی داگیرکەریی و فاشیستییدا داوای سەربەخۆیی و ئازادیی دەکەن و بە ئاڵای ئەنگین سوێند دەخۆن، ئازادکردنی ئەو "گوندیە".

ئەوانەی دەهۆی شاری ناوخۆ بە "ئازادنەکردنی گوندێک" لە دەدەن لە ڕاستییدا شینی ئەوە دەکەن کە لە تەواوی دەڤەری بەهدینان بە دەیک و زاخۆ و هەولێرەوە خەڵک بە دوای ئەگەرناتیڤدا دەگەڕێن و چیتر لە دزان و تاڵانکاران ناترسن. شەڕفرۆشتن بە پ ک ک هەڵوێستنی ئەو داخەیە، تەنگەیشتن لە ئازادکردنی "گوندێک" نییە.

هەر ئێستا لە هەڵبژاردنەکی ئازاددا باکووری کوردستان، وەکوو یەکێک لە خاکی کوردستان، دەتوانێت دەنگ بە هەر شتێک بدات کە بە باشی دەزانێت، ئەوە سەرئەنجامی ڕێکخستنی کەمەڵانی خەڵکە و ئازادکردنی ئەو "گوندیە". ئەوی ئەردەغان و دەوڵەتی تورک هارئاسا حوکمی عەسکەریان لە هەموو باکوور ڕاگەیاندووە و بە هەزاران لە کەسایەتیی نیشتیمانپەروەر و هەڵبژاردەی ڕەسمیی خەڵک دەهاونە زیندان، ڕەگاگرتن لە ئازادکردنی ئەو "گوندیە".

کاتێک خەڵکی کوردستان، ئەو زەرباتیەی لە هەموو خزمەتگوزاریێک بە بەشەن، دەیبیستن و دەیبینن و تە دەگەن کە خەباتێکی ئازادیخوازانەی خەبەشی دەخوازانەی کچان و کوڕان و ژنان و پیاوانی کورد بە هیچ جۆرە بەرابەرێک هەیە و هاوکات ئەو دز و تاڵانچییە بەشەرمە پەڕووانەش دەبینن کە مەری سەرێک و بنسەرێک و جگری سەرێک و سەرێکی حکومەتیان لە خە داوە، ئیتر کەس ناتوانێت گاڵتە بە ئەقڵیان بکات و ئاوەزیان بە کەم بگرێت، ئەوە سەرەتا و کۆتایی ئازادکردنی ئەو "گوندیە"!

دیارە بە یەکێتیی نەتەوەیی و نیشتیمانیی کە بە مانای ئەوە دێت وەکوو گەل نەهەین دزیمان لە بکرێت و سامانمان بە تاڵان ببردرێت و کولتووریی دواکەوتوویمان بە سەردا فەرز بکەن، دەتوانین نێک هەر "گوند" بەکو تەواوی کوردستان ئازاد بکەین. ئەوە بیرکردنەوە دروستکەیە!

بەبوار ڕەشید
25/11/2020

---

٩٩ مەمی خامۆش .. برایم فەڕشی

خەی١ دەبێژە، " خەڵکی بەکانم، کوردی خوێن پاکم"! بە گوێرەی گوتنی بنەماڵەکەی و پێناسەی ژمارە ٧٣٥ ی ئیدارەی "سەبت و ئەحوال"ی بەکان لە ٢٩/١١/١٩٢١ لە گەڕەکی سەر قەڵا لە شاری بەکان لە دایک بووە. پێنجا و یەک ساڵ ژیا، چل ساڵ گەڕدراوی مەسیقا، وێژە و زمانی خەماڵی کوردی بوو. جگە لە زمانی کوردی، ئاشنا بە زمانی فارسی، ئازەری و هێندەک عەرەبی بوو.

لە نەوان سەردەمی کۆن و نوێ بوو بە یەکێک لە دانیشتووانی سەر گۆی زەوی، شێوەی یەکەمی عالەمی کۆتایی پێهاتبوو، ئیمپراتوری پارس و عوسمانی ئامیا بوو، کوردستان کرابووە چوار پارچە. لە سەردەمی لە دایکبوونی ئەو برسیەتی و نەخۆشی بەرەکی خۆکی گرت و گەلەک منداڵ سەریان نایەوە، ئەو زیندوو مایەوە. کۆمەڵگا و سیستەمی کۆنی سیاسی، فەرهەنگی لە ڕۆگای مودێرنیزمی سەردەم بەرەو گۆڕان کۆشرا، کەرەسەی نوێ، سەنعەت، زانست گەیشتە ناوچەکە و هەموو ئەو گۆڕان و گۆڕانکاریانە شان بەشانی بوونی کۆمەڵگای کۆن، لە ئارادا بوون.
ئەو منداڵی کۆمەڵگایەکی داخراو بوو، کە ژیان و کەسکان تێیدا دووبارە دەبوونەوە، بەڵام ژیانی ئەو وەک کەسانی تر دووبارە نەبووە. ژیان و کەسایەتی ئەو، مەری تایبەت بە خۆی وەرگرت. مەری کەسێک کە نازناوی زیرەکی پێبەخشرا. زیرەکی ئەو، لە ناتەبابوون لە گەڵ پرسەی ژیانی ئاسایی سەردەم، خۆی دەرخست. ئەو لە ژیان و کردەوە و تێگەیشتنی باو دەرباز بوو، ڕۆگای خۆی گرت، ڕۆگایەکی سەخت و ناهەموار و قاقە!
بەر لە زیرەک، هەرچی کورد هەیبوو، سینگاوسینگ دەگەڵدرایەوە، سەربووردە، مەژوو، ڕاز، حەکایەت، بەیت و باو، فەرهەنگ، داب و نەریت، شێوەی ژیان و کار و ئاکار و زمان، لە نەوەیەکەوە بە نەوەیەکی تر ڕادەگوێزدرا. زیرەک گوند بە گوند و شار بەشاری باشوور و ڕۆژهەڵاتی زەدەکەی گەڕا، ڕەک وەک زەربەی هونەرمەندە گەورەکانی جیهان، وەک ئەو نووسەر و شاعیرانەی کە بوون بە سیمای نەتەوەیی بواری ئەدەبیات و هونەر و زمانی میللەتەکەیان.
زیرەک لە سەردەمی نوێ لە ڕۆگای ڕادیۆ، تەمارکردنی دەنگ بەشێکی بەرچاو لە مەلەدی، ئاواز و گۆرانی و کەلام و وشەی کوردی لە فەوتان ڕزگار کرد. لە لای نووسەر ئەم دەڵێ ٧٥٠ گۆرانی تەمار کراو و نووسراوەی گۆرانیبێژان هەیە، کە زیاتر لە ٣٥ هەزار وشەی ڕەسەنی کوردی لەخۆ دەگرن. کاری زیرەک سەرەتایەک بوو بە تەمارکردن و پاراستنی سەرمایەی مانەویی نەتەوەیەک کە زۆری لە ناوچوو. ئەمە پاش تێپەڕینی چل و هەشت ساڵ لە مەرگ و نەبوونساڵ لەدایکبوونی زیرەک، کەسان و ناوەند دەبیندرێن کە درێژە بە تەمارکردنی ئەو پاشخانە زەنگینەی کورد دەدەن و هونەری نوێی لەدەخوەقەنن و زمان و ئەدەبیات و فەرهەنگ و هونەری پەدەوەمەند دەکەن.
زیرەک لە سەردەمکدا کتێبی بە زمانی کوردی لە پایتەختی ئێران لە چاپ دا، کە نووسین و خوێندن و چاپکردنی کتێب بە زمانی کوردی زیندان و هەڵپەساردن لە کار و ژیانی لە دوا بوو، ئەو شیعری یاساخی شاعیرانی کوردی لە ڕۆگای گۆرانیبێژکانی و ئیزگەکانی ڕادیۆی ئێران بردە ناو خەڵک. بوونی زیرەک لە ئیزگەکانی ڕادیۆ لە تاران،

کرماشان، سنە، تۆرەز بوو بە هۆی لە یەک نزیک بوونەوەی شارەزایانی مۆسیقا، ئەدەبیات و هونەر لە دەوری. کارە بەهێنەکانی زیرەک ئەو کاتە تەمارکراون، کە دەرفەت بە ئەو شارەزایانە لە هێگای بوونی زیرەکەوە هەخساوە.
زیرەک یەک ناو و تاکە کەس بوو، کە توانی ببێتە هێمای سەردەمی خۆی و لە سەردەمکانی دوای خۆیدا بمێنێتەوە. مخابن کار و بارهەمکانی، هەشتا لە دەرەوەی لێکۆڵینەوە و توژینەوەکان ماونەتەوە و شوێنی خۆیان لە زانستگاکان و شوێنکانی زانستی نەگرتووە، ئەوەش کەمتەرخەمی و تەنگەیشتن لە زیرەک و بارهەمکانی پاش مەرگی دەگەیەنێت. زیرەک بە پانتای کوردستان لە ناو خەڵکدا ماوەتەوە، بەڵام هەشتا دەرگای زانستگا و یانە زانستییەکانی بە هەودا نەکراوەتەوە.
حەسەن زڵە بەکانی کە دواتر بە حەسەن زیرەک ناوبانگی لە کوردستان دەرکرد، کەسێکی ئاسایی بوو کە ژیانی لە کۆمانەکانی بەکان لە گەڵ منداڵانی هاوتەمەنی دەستی پێکرد و جیاواز لە منداڵانی تر بە هۆی دەنگخۆشی و لێهاتوویی خۆی و بارودۆخی ژیان و سەردەمەکەی و بارودۆخی بنەماڵە و ژینگەکەی، چارنووسی جیاواز لە منداڵانی هاوتەمەنی پێدا کرد. هەر بە منداڵی بە هۆی "شایر"ەکانی ناو شار هێگای کەوتە ناو شایی و زەماوەند لە ناو شاری بەکان و دێهاتی دەوروبەر و ماڵە دەوڵەمەند و ئاغاواتی ناوچە. .
مردنی باوک و شووکردنەوەی دایک لە سەردەمی منداڵی، لە لایەک حەسانی هەتیو هەشتەوە و لە نازی دایک و باوک و پەروەردە و پێداگەیشتن بەبەشی کرد، لە لایەکی تر ئازادییەکی بەربڵاوی پێبەخشی و لە هەمان کات لە گەرمی و خۆشویستی بنەماڵە بە بەری کرا و جێگای دایک و باوک و موونسی ژیان لە لایەن کەسانی تر لە سەردەمی لاوەتی و دواتریش پە نەکرایەوە و دڵداری و خۆشویستییەکانیشی هەوبەووی ناکامی و دابڕان و ترازان بوو. هەمووی ئەوانە لە گەرانییەکانیدا هەنگی داوەتەوە و کەی گەرانییەکانی هەمانی نەنووسراوی ژیانی زیرەک لە خۆی دەگرێ، کە بە چەشنێک لە چریکەی کوردستان هەنگی داوەتەوە.
بە هۆی ئەوەی زیرەک نەخرابووە بەر خوێندن و دەرگای فێرگەکانی بە هەودا نەکراوە، دەرفەتی تاقیکردنەوەی ژیان لەناو سیستەمی ئەو کاتی ئێرانی پێدا نەکرد، ئەو لە دەرەوەی سیستەمی فێرکردن و بارهێنانی حکوومەت، لە دەرەوەی بنەماڵە و ناکەک لە گەڵ کەمەڵگا و بەربەستەکانی، خۆی خۆی پێگەیاند و لەم هێگایدا تووشی گرفت و ئاڵۆزی لە ناوخۆی و کەسانی دەوروبەر و کەمەڵگا و دام و دەزگاکان بوو.

زیرەک پەروەردەی ناو فەرهەنگ، خوو و خدە، زمان و شێوەی ژیان و داب و نەریتی زاڵی ناو کۆمەڵگا بوو، هاوکات مرۆڤکی بزۆو و بگرە سەرکەش و ناسازلە گەڵ هەمان کۆمەڵگا بوو. ئەو بە پێچەوانەی بۆچوونی بنەماڵەکەی وەشوێن حەز و خوزیای خەی کەوت و پیشەی گرانیبەژی بەرنەدا و لە شوێنک دانەمرکا و نەکەوتە شوێن ژیان و کار و پکهەنانی بنەماڵەی ئاسایی باوی ناو کۆمەڵگا.
بە پێچەوانەی داب و نەریت جوڵایەوە و دژدارکەی هەڵگرت و خەی شاربەدەر کرد. بە پێچەوانەی باوی کۆمەڵگای ئیسلامی کوردستان سەری بە مزگەوتدا نەکرد و هەژڵک لە هەژان بەرەو پەیەوی لە ئیسلام نەچوو، هەرچەند بەردەوام هاتوچۆی شێخانی زەمبیلی دەکرد و دەستایەتی لە گەڵ بنەماڵەی شێخکان هەبوو. زیرەک لە کۆمەڵگای داخراوی سەردەمی خەی باکی لەوە نەبوو مەستی کات و بەتە سەر جادە، باکی لەوەش نەبوو کە مەلا و ویشکە سۆفی و ویشکە موسڵمان و خەکی تووانە لە ناو ئیسلام و فەرهەنگی ئیسلامی ، چی پەدەڵێن و چۆنی دەدوێنن. ئەو ئەوەشی باش زانیبوو کە لە ناو قووڵای کۆمەڵگا و لە ناو خەڵک، گوێی لەدەگرن و قسە و گەرانی و شیعر و ئاواز و مەقامکانی هەنگدانەوەی هەست و ویست و خوزیا و هەنج و ئازاری تاکەکانی ناو کۆمەڵگایە. پاڵپشتی زیرەک ئەو داوە نادیارانە بوو کە ئەوی لە گەڵ مژوو و کۆمەڵگا و خەڵک گرێ دەدا.
زیرەک لە درێژدا بەو ئاکامە گەیشت سەری خەی هەڵگرێ، بە بە ئەوەی بەرچاووونییەکی لە داهاتوی خەی هەبە. ئەو بە بە ئەوەی بزانێ چی لە بەسەر دێ، سەری لە شارەکانی کوردستان، ئازەربایجان و ئێران دەرهەنا و گەڵەک پیشەی تاقی کردەوە و لە هیچ پیشەیەکدا خەی نەدیتەوە. ئەو ناسازی، نەحاواوە، جگیرنەبوو، مایەوە و تووشی قەرتی گەورە هات و بووە هەی مردنی کەسەک لە هەژگای پیشەی شۆفیری و شاگرد شۆفیری!
هەتا ئەو هەژەی تووشی ئەو قەرتە هات، کەسەک بوو وەک هەر لاوەکی هاوتەمەنی خەی . دوای ئەو کارەساتە، دەبوو بە تاوانی مرۆق کوشتن خەی لە بەندیخانەدا ببینێتەوە، بەناو ملی نادا و بە قاچاخ سنووری بەزاند، کارەک کە پاش ئەو بوو بە هەژگای زەر لە شاعیر و نووسەر و سیاسی و کەسی ئاسایی کورد لە هەژهەڵاتی کوردستان.
لە گەرمین گوند بە گوند و شار بە شار گەڵا و تەکەڵە خەڵک و فەرهەنگ و زمان و داب و نەریت و مۆسیقا و هەست و نەستی خەڵک بوو و سەرئەنجام ئەو مندااڵە بە دایک و باوکی کەڵانکانی بەکان، لە تەمەنی ٣٤ ساڵی، سەری لە هادیای بەغدا دەرهەنا و لەربەدووا و، حەقدە ساڵی باقی ژیانی، بوو بە هەمانکی نەنووسراو، کە دەورگەڵکانی تارماییان بە سەر هەوداو و هاستییەکانی ژیانیدا

کۆشاوە.

برایم فەقێشی
٢٥/١١/٢٠٢٠
١- کتێبی "چریکەی کوردستان" دووەمین کتێبی چاپکراوی سەردەمی پەهلەویی بوو، کتێبی یەکەم"دیوانی شیعر" لە لایەن حەسەن سەلاح سەران بەزمانی کوردی لە چاپخانەیەکی شاری تەورێز لە چاپ درا.

ناوی کتێب: زمانەوانی دەرووونی و شیکردنەوەی ڕەمانی .. غازی حەسەن

زمانەوانی دەرووونی و شیکردنەوەی ڕەمانی
)کۆڕەی چاوساغ(ی سابیر ڕەشید
غازی حەسەن
٢٠٢٠

ناوی کتێب: زمانەوانی دەرووونی و شیکردنەوەی ڕەمانی
)کۆڕەی چاوساغ (ی سابیر ڕەشید
نووسەر: غازی حەسەن
نەخشەسازی ناوەوە: ڕێژگار جەعفەر
بەرگ: ڕێژگار جەعفەر
پیت چنین: نووسەر
چاپی یەکەم ٢٠٢٠
تیراژ: 1٠٠٠

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن .....

چەپکە خەر .. شیعـــر/ کـــاوە عوسمان عومەر

(١)
پەت ووتم، پاش جەنگە…
ەنگ خەەمەشیەکان،
گەربینیمیتەو،..چەپکە..
خەرەکی ئاەتونیت بیر نەچێ،
چەە گوەە خەر،،
بە نەو زوەفی ئەفسوناوی،
چەە گوەە خەری تر..
ناو چاوە کزەکانم پەکات
لە نوری تە
(٢)
پەش ەەژئاوابوون
پەنجەکان لەکئاەان،،
واهەست ناکەی..
لەگەە مەسیقای هەنگاوەکانتم،
کە سەفەر ئەکەی؟
مانگی سەر لەوتە،
دواهەمین وشەشیعر،،
تەشووی کەچ..
لە خەوی گەەاتەەکانە..
چاوەەوانی ەەنگاەە شەوکم..
تا کوانووی ەوخسارت بگەشەنەتەوە،،
باهەزی لمی بەهودەیەە..
ئەسکەکانی پەیکەری..
بەیاری سواندوە،،
هەوەنی وشەکان،
پشکەی کورەی چاوەەوانیتە،
ژەهری ەەشی عیشقیشە..
دەوای پەتای مەرگ،،

چ پکە خ رک ئ چنم وە،،
ب کو شختە و رزە تپ ،،
ل تنیایی بوونت.

_____

وێنەکە کارکی هونەری فۆتۆگرافری ئ مانی
(kerstine Riemer)
بە سوپاسەوە لە پەیجی فۆرمی خۆی وەرگیراوە

با ێکخراوەکانی ژنان دابخرێن! ..ەسو بسکنی

لەم چەند ژەی ابردوو کە بەنەی رژی جیهانیی ریشەکشکردنی توندوتیژیی دژی ژنان، هەندك لە کەناەکانی اگەیاندن لەگای تەلەفنەوە گفتوگیان لەگە هاووتیان دەکرد، زری ئەوانەی گفتوگیان لەگە دەکردن، تەنانەت ژنەکانیش لە پەیامەکانیاندا دەیانگوت: (با ێکخراوەکانی ژنان دابخرێن، چونکە: زی بەها کمەایەتیەکانیان نەشتووە، کشەیان خستە نوان هاوسەرەکان، ئازیان لە خزانەکان دروست کردووە، کشەکانی دادگا و جیابوونەوەی هاوسەرەکان زربەی بەهی ێکخراوەکانی ژنانەوەیە…هتد)، ئەو بە بتمانەییە مایەی نیگەرانیە، لەکاتکدا چەندین ێکخراوی ژنان و ئافرەتان و خشکان و هی تریش لە کوردستان هەن و خیان بەداکیکاری مافی ژنان دەزانن و زر هەویان داوە بە پاراستن و هوشیارکردنەوەی ژنانی کوردستان بە بەدەستهنانی مافەکانیان، بەتایبەت یەکتی ژنانی کوردستان، بە پشتی (ی، ن، ك) کە هەر لەسەرەتاوە باوەی وابووە ژنان بەشکی دانەاوی خەباتی سیاسی و مەدەنی و پشخستنی هەموو کایەکانی ژیانی کمەگای کوردستانن، لەبەر ئەوە هەر لەسەردەمی شاخ و لەکاتی پشمەرگایەتیدا ژنان وای خزمەتی پشمەرگایەتی و ئەرکەکانی تری ژانەیان دروست کردنی یەکتی ژنانی کوردستانیان کردە خەمی خیان و چالاکانە تکشان بە بەرەوپش بردنی چارەنووسی ژنانی کوردستان و

داکۆکی کردن لەمافەکانیان، لە دوای ڕاپەڕین و لە ناو شاریش پەرەیان بە چالاکیەکانیان داو یەکێتی نیشتمانی کوردستانیش هاوکار و پشتیوانیان بوو بۆ سەرکەوتنی کارەکانیان، زەمینەی ڕەخساندووە بۆ ژنانی بە توانا و خاوەن باوەڕ، لە پێگەی حزبی و حوکمڕانییە باڵاکانی کوردستان ڕابەرایەتی بگرنەدەست، بەتایبەت مامی گەورەمان ڕۆژگرنگی لەو بارەیەوە گۆتاوە، لە سەرانسەری عیراق و بەتایبەت لە کوردستان،هەمیشە داکۆکیکار و پشتیوانێکی تەواوی مافەکانی ژنان بووە و داکۆکی و پشتیوانییەکەشی نەك بەقسە بۆ کردار سەلماندووە. لە هەموارکردنی یاسای باری کەسێتی و دەرکردنی هەردوو بڕیاری ژمارە ٦٢ و ٥٩ کە دوو یاسای زۆر گرنگ و دیاربوون لەناوخۆ و دەرەوە، دەنگدانەوەیەکی زۆری هەبوو، کە ڕۆگربوون لە کوشتنی ژنان بەناوی شەرەف پارێزیەوە، هەڕەشەکارکردن بۆ بەدیهێنانی مافەکانی ژنان لەسەرجەم بوارەکانی پەیوەندیدار بە یاسای باری کەسێتی و هەموارکردنەوەی ئەو یاسایانەی کە (ی ن. ک) کاری لەسەرکردبێت، لە هەموارکردنەوەی یاسای باری کەسێتی و یاسای سزادانی عیراقی.

سەرەڕای هەموو کەموکوڕیەکان پیاوی کورد زیاتر لە دراوسێکانی ڕۆژهەڵات و پایەی ژنی بەرز نرخاندووە، لەبەر ئەوە ژنانی کورد جیاواز لە ژنانی تری ناوچەکە، لە هەموو بارودۆخە جیاوازەکاندا ژنانی ئازارچەشتوی دەروونی و جەستەیی دەست کلتووری کۆن و ناپەسەندی کەمەگا لەژێرکاریگەری نەتەوەی سەردەست، بەڕام سروشتی ژنانی کورد وایکردووە، هەرگیز نادادی و جیاکاریی و پاشکۆییەتی و ستەمی کەمەایەتی قبوڵ نەکەن.

وەك ئاماژەمان پێدا لەم سەردەمەی ئێستاشدا ژنی کورد زۆر چالاکانە هاتۆتە مەیدان و لەڕۆگای ڕێکخراوەکانی ژنانەوە هەوڵی شۆڕشگێرانە و بەردەوام هەیە بۆ پەروەردە و پاراستنی ژنان و دەستەبەرکردنی مافەکانیان، لەکاتێکدا هێشتا زۆر لە ژنانی نەتەوەکانی دەوروبەر ئازادی و ڕای خۆیان لە بوارەکانی باری کەسێتی و هاوسەرگیری و گەشت و سەفەر و تەنانەت شوفڕیش مافی تایبەتی خۆیان وەك پێویست نیە، بەڕام ژنانی وڵاتی ئێمە بەهۆی چالاکی و تێکۆشانی ڕێکخراوەکانی ژنان هەر نەبێت، لەم پارچەیە، لەهەرێمی کوردستاندا ژنان لە زۆربەی کایەکانی ژیاندا بەشدارن و پێگەی کەمەایەتی و کارگێڕی و سیاسیان هەمیشە لە هەڵکشان و بەرەو پێش چوون دایە، کەچی جێی داخە هێشتا خەڵك هەبێت بەتایبەت لەناو ژناندا داوای داخستنی ڕێکخراوەکانی ژنان بکات، بەگومان ڕێکخراوەکانی ژنان دەبێ بەجدی لەو مەسەلەیە بڕوانن، بە متمانە بەخشین و ڕاست کردنەوەی ئەم نیگەرانیە، دەبێ ڕێکخراوەکانی ژنان بەکارەکانی خۆیاندا

بچنەوە و زیاتر هەوڵ بدەن لە پاراستن و داکۆکی کردن لە مافەکانی ژنان، پێویستە شێوەی کاریان بگۆڕن، خێیان لەگەڵ بارودۆخەکان بگونجێنن و زیاتر لە ژنان نزیك ببنەوەو پیاوانیش ئاراستە بکەن، بە شێوەیەك لەگەڵ ژیانی سەردەم بگونجێ لە پێناوی ئەو تێکۆشانەی خەباتیان بۆی کردووە، بەگومان ئەوەی کردوویانە مایەی ڕێز و پێزانینە لە داکۆکی لە مافی ژنانی نەتەوەکەمان، هەربۆیە پێویستە ئەرك و ماندووبوونی ڕۆکخراوەکانی ژنان ڕێزی لێ بگیرێت.

حەوتەمین خولی فیستیڤاڵی فیلمی کوردی "یەتەبەری" لە وڵاتی سوید بەدەڵدەچێت

مانسوور جیهانی ــ حەوتەمین خولی فیستیڤاڵی فیلمی کوردی "یەتەبەری" بە نمایشی بەرهەمی سینەماکارانی کورد و بیانی بە شێوەی ئۆنلاین لە شاری یەتەبەری لە وڵاتی سوید بەدەڵدەچێت.

حەوتەمین خولی فیستیڤاڵی فیلمی کوردی "یەتەبەری" Goteborg بە بەڕێوەبەرایەتی "دڵشاد ئەحمەد" سەرکی کۆمەڵەی هونەرە جوانەکانی یەتەبەری و بە نمایشی بەرهەمی سینەماکارانی کوردستانی ئێران، هەرێمی کوردستان و سینەماکارانی کورد لە ئەورووپا و هەروەها چەندین کەیی پسپۆڕانەی هونەریی سینەما لە ڕۆژانی 27 و 28 و 29ی نۆڤەمبەری 2020 لە ڕێگای لاپەڕەی فەیسبووکی کۆمەڵەی هونەرە جوانەکانی یەتەبەری بە ناونیشانی https://www.facebook.com/kurdiskafilmtraffen بۆ هەی بەاوبوونەوەی پەتای قایرەسی کۆرۆنا بە شێوەی ئۆنلاین لە شاری یەتەبەری لە وڵاتی سوید بەدەڵدەچێت.

لە یەکەمین ڕۆژیی ئەم ڕووداوە سینەماییەدا و لە کاتژمێر 4ی ئێوارەی ڕۆژی هەینی 27ی نۆڤەمبەری 2020 بە کاتی ئەورووپا سمینارێکی پسپۆڕانەی سینەمایی بە ناونیشانی "خوێندن و بواریی فیلمسازی لە هەرێمی کوردستان" بە ئامادەبوونی دکتۆر "دڵشاد مستەفا" مامۆستای زانکۆی سلێمانی و زانکۆی بریتانیا و خاوەن

بەوانامەی دکتۆرا لە بواریی فیلمسازیدا و بە بەشداریی "هاوڕێ مستەفا" دەرهێنەر و سیناریۆنووسی وڵاتی فینلاندا بەڕێوەدەچێت و لە درێژەدا کورتە فیلمی "گاراژ" Garag لە دەرهێنانی "یاد دێن" Yad Denn بە ماوەی 10 خولەک، کورتە فیلمی "دوا وێنە" لە دەرهێنانی "مەریوان ئیبراهیم" بە ماوەی 16 خولەک لە هەرێمی کوردستان، کورتە فیلمی "تارا" لە دەرهێنانی "فاتمە دەستمەرد" بە ماوەی 6 خولەک لە کوردستانی ئێران و کورتە فیلمی "هەرمان" لە دەرهێنانی "مەهدی جودەت / ئاسۆ" بە ماوەی 10 خولەک لە هەرێمی کوردستان، بە شێوەی ئۆنلاین نمایش دەکرێن.

لە دووهەمین ڕۆژیی حەوتەمین خولی فیستیڤاڵی فیلمی کوردی "یەتەبەری" و لە کاتژمێر 4ی ئێوارەی ڕۆژی شەممە 28ی نۆڤەمبەری 2020 بە کاتی ئەورووپا سمینارێکی پسپۆڕانەی سینەمایی بە ناونیشانی "فێستیڤاڵ و ئیڤێنتەکان لە کوردستان" بە ئامادەبوونی "دانەر عومەر" بەڕێوەبەری هونەریی فێستیڤاڵی فیلمی نەودەوەتی سلێمانی بەڕێوەدەچێت و پاشان کورتە فیلمی "ماڵی خاڵی" Empty Home لە دەرهێنانی "هەوراز محەمەد" بە ماوەی 19 خولەک لە هەرێمی کوردستان، کورتە فیلمی "ڕۆزا" Roza لە دەرهێنانی "محەمەد فریا" بە ماوەی 16 خولەک لە هەرێمی کوردستان، کورتە فیلمی "ژیانالیست" لە دەرهێنانی "فاتمە ئەحمەد" و "مەهران مەجید" بە ماوەی 19 خولەک لە هەرێمی کوردستان و کورتە فیلمی "هاواری کەلەوانشین" The Screm of Slium لە دەرهێنانی "سروشت عەبباس" بە ماوەی 19 خولەک لە هەرێمی کوردستان، بە شێوەی ئۆنلاین نمایش دەکرێن.

لە سێیەمین و دواییین ڕۆژی حەوتەمین خولی فیستیڤاڵی فیلمی کوردی "یەتەبەری" و لە کاتژمێر 4ی ئێوارەی ڕۆژی یەکشەممە 29ی نۆڤەمبەری 2020 بە کاتی ئەورووپا سمینارێکی پسپۆڕانەی سینەمایی بە ناونیشانی "پڕۆگرام، گرینگی و کاریگەریی بەرگەفیلم" بە ئامادەبوونی "سالار سەعید" خاوەنی بەوانامەی ماستەر لە بواریی فیلمدا و مامۆستای کەلەژی هونەرە جوانەکانی سلێمانی و "عومەر محەمەد" بەکالۆریۆس لە بواری فیلم و ڕۆژنامەوانی و سەرنووسەری گۆڤاری ئێنفالستان بەڕێوەدەچێت و لە درێژەدا کورتە فیلمی "پەناوی گەرم" Warm sho لە دەرهێنانی "عەدنان عوسمان" بە ماوەی 22 خولەک لە هەرێمی کوردستان، کورتە فیلمی "دەست لەدان" Touch لە دەرهێنانی "وەرمان سەعید" بە ماوەی 22 خولەک لە هەرێمی کوردستان و کورتە فیلمی "پیاوێک لە ئاتتوون" لە دەرهێنانی "مەریوان ئیبراهیم" لە هەرێمی کوردستان، بە شێوەی ئۆنلاین نمایش دەکرێن.

ئابووری هەرێم؛ هەوڵێک بۆ مسۆگەرایی .. دانا حەمید محمد

گومانی تێدا نییە کە هەرێمی کوردستان لە هەموو هەوێکەوە بەرخۆری و مسۆگەرایی کەمکە سەرکیەکانی تێنیو و بەستی هەناسەدانی لێبڕیو. وە بواری چاککردن و چاکسازی، گەڕانکاریی و بنیادنانەوە بە وەرچەرخان تێیاندا، بڕەو کایەکی باشتر و بوونی هەوبەرێکی کەمتر لە مسۆگەرکردن ئەستەم. ئەمەش دەرئەنجامی چەندین سااڵی کەڵتووری مسۆگەرایی لە هەرێمی کوردستان؛ کە بە پلەی یەکەم حیزب و ستەمکاریی حیزبی لێی بەرپرسیارە، کە هەموو شتەکیان کردوە بە مسۆگەف و لەشکرێک لە ئینسانی مسۆگەرایان دروست کردوە، کە نیشانەی نەخشیین، یان دەردەئاماژەیەکن بە بوونی پانتایەکی قوڵتر و ئااڵزکاویی تری دیاردەی بەرخۆرییزم.

ئەوەی هەیە ژەرخانەکی ئابووریی وێران و کەمەگایەکی شێوە تااڵئاسایی بەناوێکداچووە، کە بەئاسانی جیاناکرێتەوە کە ئەم کەمەییەی کە دەسااڵتی ئابووری و سیاسییان بەدەستەوەیە، دوور و نزیک پێیوەندییان بە ئابووریەوە نییە، بەڵکو قەیرانێکە لەوە مەزنترە کە کەشێیانە بیخوێنینەوە، بەڵکو سەرتاپا قەیرانێکی ستراکتەری گشتگیرە و گرەدراوی بونیاد و درێژپەدەری قەناغە مانگەکانی پێشووترە. وە کەشەی دەسااڵتی کوردیی کە زیاتر لە ستەمکاریی حیزبیدا خۆی مانیفەست دەکات، مانەوە و بەردەوامیدان بەو دەسااڵتە، کە شکڵ و موقەدەسبوون بەشکی دانەبڕاوە لێی بە ئەبەد مانەوە لەپێناو زیاتر مسۆگەرکردنی بەرخۆریی. ئەزموونی حوکمەانی کوردیی باشور، بە قەولی (بەختیار علی): "ئەم ئەزموونی حوکمەانی کوردیی باشور، لە سەرتاسەری گەی زەوی هیچ هاوشێوەیەکی تری نییە، هیچ پێناسە و مانایەک نییە بتوانێ تەفسیری بکات". وە هیچ سیستەم و نیزامەکی جیهانی نییە ئینسان بتوانێت شێوازی حوکمەانی حیزبی کوردیی باشور، لە چوارچێوەی ئەو سیستەمەدا تەئویل بکات. گومانی تێدانییە، کە نییە!

تاکۆ خاڵکی زۆر گرنگ و جۆهەری کۆ حیزب بەردەوام کاری بۆ کردوۆ، هەیمەنەی ئابوریی ئۆو هەزەی لەدەستدابۆ، ئابووری لۆ (۳۰)یی ساڵی ڕابردودا،

ئۆوەی یەکەم وزەپەدەری مەسرەفگەرایی حیزبی کوردییە بۆ ماناوۆ، داگیرکردنی سەرتاپای ژووبووری ئابووری و ئۆو هەزۆ ئابوورییە بووۆ کۆ بزوێنەرێتی بۆ ماناوەی مەسرەفکردنکی ژووت و کەشەیی.

لۆ ژوانگەی (بەدیار)ەوۆ کۆمەڵگای مەسرەفکار، ئۆو کومەڵگایۆ کۆ سەبەکتی خۆشبەخت بۆ ئۆستورۆ دەکات". کۆ هەوو شتەک لەنۆو فۆڵ و فریوی تەڵەکاوی دونیای مەسرەفگەرایدا نقوم دەبۆ، شەکەک بۆ کەیار دروست دەکات کۆ بەخەی نازانۆ لەنۆو هەیمەنەی مەسرەفکردندا سەرولەژ دەبەتەوۆ بەئاوەی بەخەی بزانێت. سەبەکت لەنۆو کەلتوری بەرخەرییدا، ئاوەیۆ: خۆشبەخت بۆ و بیر لۆ هیچ نەکاتەوۆ، پرسیار و گومان نەکات لۆ دەرئەنجامۆ ترسناکەکانی بەرخەریزم.

دەبۆ جیاوازی بکەین لۆ نێوان "کۆمەڵگای خۆشگوزەران/ مەسرەفی، کۆمەڵگای گەندەڵ/ مەسرەفی"، وۆ کوردستان لۆ نێوان ئۆم دوو جۆرۆ لۆ کۆمەڵگا، زیاتر لۆ کامیانەوۆ نزیکۆ، گومانی تێدانییۆ کۆ کوردستان لۆ کۆمەڵگای (گەندەڵ/ مەسرەفی)ەوۆ زیاتر نزیکۆ و هەناسۆ وەردەگرۆ. کۆ ئۆمەش ستەمکارییەکی حیزبی سەرتاپا گەندەڵ و درۆزمەودای دروست کردوۆ، کۆ نەوت و بەرخەرییۆ، ئۆم ئابووری نەوتۆ سوپایەک لۆ بیعەتچی لۆ ئینسان ملکەچ و گوێایەڵ دروست کردوۆ کۆ لۆ خوێنەواری ئاستبەرزەوۆ بۆ نەخوێنەوار، لۆ ڕاستەوۆ بۆ چەپ، زورنای بۆ لەدەدەن و بەرگرییی لەدەکەن، بەنام بەرگرییەکی ناڕەوا لەو چەتەیی و تاڵانییەی ئابوریی مەسرەفگەرایی دەکەن. جۆری دووەمیان کۆمەڵگای (خۆشگوزەران/ مەسرەفی)یۆ نمونەی ئۆم کۆمەڵگایۆ، وەاتی ئیماراتۆ، خەڵکەکەی لۆ ئۆوپەی خۆشگوزەرانی ئابوورییدا دەژین، هەرچیان بووۆ دەستیان دەکەوۆ و هەر کوێیان بووۆ گەشتی بۆ بکەن. بەنام بەرهەمهێنەری ئۆم خۆشبەختی و بەرهەمهێنانۆ خۆیان نین، بەکو ئۆو سەرچاوانەیۆ لۆ نەوت و سامانی کانزایی تری ژێر زەوی، کۆ لۆ وەاتەکیاندا هەیۆ، واتۆ تاکی ئیماراتیش بەرهەمهێنەر نین بەکو مەسرەف دەکەن و بەشکن لەو کەلتوری مەسرەفگەرایەی کۆ بۆ گشتگیری جیهانی گرتتەوۆ.

ئۆوەی هەیۆ لۆ کوردستان بەمانا ئابوورییەکەی، ئابووریی نییۆ، بەکو کەلتوری مەسرەفکردنۆ. لۆ بچوکترین بۆ گەورەترین شت لۆ ئاستی تەکنەلوژیا خەریکی مەسرەفکردنی کاڵایین. ئۆوەی هەیۆ و زەرجار

قسەی لەسەر ناکرێ، ئابووری مەسرەفگەرایی، کە وەک بابەتێکی گشتگیر و قوڵ و ئاڵۆز، تەنانەت جاجارەکە ئاسای دروست کردوە، کە سەرتاپای ئینسانەکان دەخڵن و مەسرەف دەکەن بۆئەوەی بەرهەم بهێنن... کەمتەرخەمی ئەمە بەهەی ئەوەی خاوەنی کەلتوورێکی خۆگرتوو نەبووە، ئەوەی هەیبووە لەرزۆک و فشەڵ بووە، ئەوەش هەبووە، وەک دوکەڵێک بەهەوادا چووە. وە گەیشتن لە کەلتووری مەسرەفگەرایی ئاسان نییە و پێویستی بەکات و هێشی درێژخایەن هەیە، بۆئەوەی بگەیەن بە قەناعی گەشکردنی بەرهەمهێنان و تارمایی بەرخەریی کەم بکرێتەوە، چونکە سەرمایەدارەکان لە کوردستان کە حیزب خەیان دروستیان دەکەن، هەوڵی ئەوە دەدەن بە بەلاوەخستن و پەراوێزخستنی کەرتی ئابووریی. چونکە خەڵکی کوردستان لەسەر ئەم مەسرەفگەرایییە ڕاهاتوون لەسەر ژیانێتی ڕووتی مەسرەفگەرایی ئابووریی.

دەکرێ ئابووری کوردستان کە سەرچاوەکەی نەوتە بە پلەی یەکەم، لەووە سیاسییەکەیەوە بە ستەمکاریی حیزبی وەرانکەر و لەووە ئابورییەکەیەوە، بە ستەمکاریی مەسرەفگەرایی ڕووت، ناوزەد بکەین... کە هەردووکیان بەربەستن لە وەرانکردن و لەناوبردنی ئابورییەکەی، سەرچاوەی ئەم قەیرانانە بگشتی، پارتیی و یەکێتییەن. وە ئەم پرۆژەی ئابورییە کە لە نەوتدا کورتکراوەتەوە، ئابووری نەوتیش بەرپرسە لە ئەو لەشکرە مەسرەفگەرایە کە شەپۆلێکی تاریکی تەنئاسای دروست کردوە و گەندەڵیەکی فوتکراو و ئاوساو کە نەوتی لە کایەکی ئابووری بەرهەمهێنەوە گەیوە بە کایەکی مەسرەفگەرایی چەتەیی مافیایی.

مەریوان وریا قانع، باوەڕی وایە: "کە پرسەی گەڕین و کردەیی مەسرەف گەڕاوە بە ئایدەاڵجیای مەسرەفی". ئەمەش ترسناک و وەرانکەرە، بەو مانایەی کە مەسرەفگەرایی تەنها نەبووە بە ژیانی ئاسایی خەڵک بەڵکو بووە بە هەکارێکی ڕووتی باوەڕپێکراو لە شوناسی خەڵکدا. دیسانەوە (بەختیارعلی) "دەربارەی مەسرەفگەرایی نمونەیەکی جوان و واقیعی دەهێنتەوە لەسەر عەقڵیەتی خەرەساتی کە کوردستانیش بەشێکە لە پاشخانی ئەو عەقڵیەتە. کە لە عەقڵیەتی مەسرەفگەرایی خەرەساتیدا کە باس لە گەشەدەکرێ بە پلەی یەکەم باس پرد و شەقام و خانوبەرە و ئوتێل و ریستۆرانت و ڕووکارکانی تری مەسرەفگەرایی دەکرێ، دوبەی مەدلی هەرە زەق و گەمژانەی ئەو جۆرە گەشەیە کە لە ڕاستییدا پەیوەندی بە گەشەی ژێرخانێکی بەهێزی بەرهەمهێنانەوە نییە". وە لە کوردستان هەوڵەر نمونەی ئەو دوبەیزدەیە کە بەشێکە لەو مەسرەفگەراییە، کە هیچ شتێکی هی خۆی

نییە بۆکو بڕپرسی مەسرەفکردنە، بەمانایەکی تر، هەوڵێر بڕەهەمی ئابوریەکی هووتی مەسرەفگرایە نەک بڕەهەمهێنانی خەمایی.

خاڵێکی تری مەسرەفگرایی پەیوەندی بە فیداونوە هەیە، کاراکتەری مەسرەفگرا خۆی لەنەو بۆتەی کاڵا و وەهمی جادوئاسای نمایشی حەزی پێ لە کاڵای مەسرەفی پڕت بووە و دونیای واقیعی و خەیاڵی مەسرەفکردنی بە لێکجیاناکرێتەوە. مەسرەفگرایی هەروا ناتوانین قسەی لەسەر بکەین، چونکە مۆزوویەکی نادیار و شاراوەی هەیە کە زڕبەی سیستەمە ستەمکار و دیکتاتۆرتۆکان پەیوەندیان لەگەڵیدا هەیە، و لەشاوەک لە پاڕەی خێڵەک لە پێناو ئامانجی نەگریسی خەیاندا بەکاردەهێنن. وە ناتوانین لە کوردستاندا، وەک یان تەکەایی مەسرەفگرایی دیاری بکەین؟ چونکە کەمێگای ئەمە سەرتاپا لەنەو هەژموونی مەسرەفگرایدا، وە بەشێکی بە شاراوەیی دەکرێ ناتوانین وەک دەستنیشان بکەین بەهەی ئاوەی نوسراوەک یان دەقێکی باوەڕپێکراومان لەبەردەستدا نییە لەسەر مەسرەفگرایی و پشتی پێببەستین وەک سەرچاوە بۆئاوەی دەرئەنجامەکمان دەستبکەوێت.

ئەو عەقڵیەتەی لە کوردستان هەیە لەمپەڕی هاستەوە بە ئاوپەڕەی چەپ، بەجیاوازی لەنەو پاتەلەژیای مەسرەفگرایدان، عەقڵیەتێک ئامڕئاسا قورمیش کراون و ئاوەی هەیە دووبارەی دەکەنەوە، بەبێ تێگەیشتن لە دەرەوەی ئەو بازنەیەی بیان دیاریکراوە، ناتوانن لەوە زیاتر پێلبهاوێژن. وە ئەخلاقیەتی مەسرەفگرایی لای حیزبی کوردیی؛ ملکەچ و گوێایەڵبوونە، بەخشینە لەپێناو ئایدەلەژیای هووتی مەسرەفگرایی حیزبییدا، واتە خەت پێشکەشی حیزب بکەیت بۆئاوەی ببیتە هاوەنەی زیاتر مانەوەی ئامانجکانی حیزب لە مەسرەفگرایدا. بۆئەوە پێویستیان بە جەستەی تە هەیە بۆئاوەی بە بەردەوامی و موقەدەسکردنی خەیان بکارتبهێنن.

لە دەرئەنجامدا دەگەین بەوەی کە مەسرەفگرایی کەلتوری مەسرەفکردن لە کوردستان، کە حیزب بڕەهەنڕەتی، گەشتۆتە قۆناغێکی مەترسیداری بچارەسەر. واتە بووە بە هۆکاری سەمکی ئایدەلەژیای هێژانەی حیزبی بەشێکی خەڵک. وە ئەمەش شێوازێکی نوێی "خودسازی" لە کەمێگای ئەمەدا لە دروستبووندایە، خودسازییەک بە پلەی یەکەم دەستوپێوەندکانی دەسەڵات لە هێگەی مەسرەفگرایەوە کەمێگا تێوەبگلێنن لەم دیاردە ترسناک و بچارەسەرە. وە پرسەی بڕەهەمهێنانی ئەم خودی مەسرەفگرایە و لە ئامرازە سڕکییەکانی دەسەڵات بکارێدەهێنە لەو پێناوەدا ئابوریی نەوتە، ئابوریەک کە

لەپناو چەتیی و تاقانی حیزبییدا بە بەرژەوەندیکانی خیان بەکاردیدەهنن… گومانی تێدانییە، ئابوریی نەوت هووکنکی سەرکی ستەمکاری حیزبی کوردیی و مسرەفگرایەتی. بیە وەک تاککی سەربخۆ و ئازا، جەسور و ڕەخنەییانە بیربکەرەوە، بۆئەوەی بشکک نەبیت لە کلتوری مسرەفگرایی، لەپناو خت و بەرژەوەندیی گشتی کەمگادا، چرای فیکرکی بەرهەمهنەر بە دژ بە کلتوری مسرەفگرایی حیزبی کوردیی.

بە تیمساح مەڵێ دەم درێژ .. شیعری نوێی جیهانی .. لە ئینگلیزییەوە: ئازاد ئەسوەد

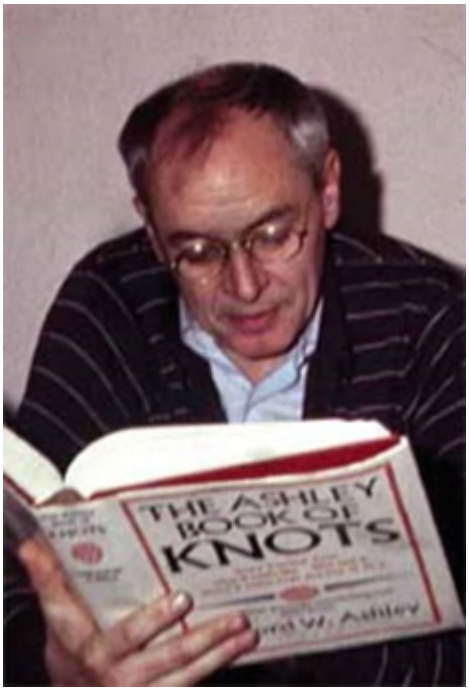
بە تیمساح مەڵێ دەم درێژ تا لە هووبار ئەپەیتەوە
Don’t Call Alligator Long-Mouth Till You Cross River
شاعیری بەریتانی/ گوویانی: جۆن ئەیگارد
(John Agard (1949

بە تیمساح بڵێ دەم درێژ
بە تیمساح بڵێ دەم مشار
بە تیمساح بڵێ دەم مقەست
بە تیمساح بڵێ دەم شۆ
بە تیمساح بڵێ قوون گرنج

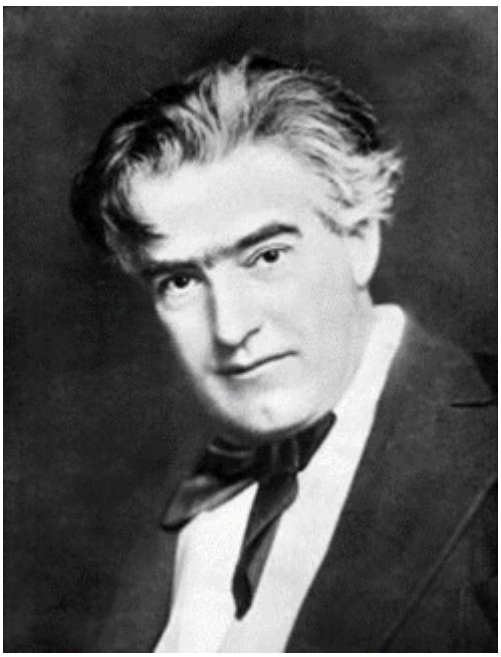
هەرچی وشەی نەشیاو هەیە ئاماژەی تیمساحی بکە
بەڵام هەندە چاوەڕێ کە
تا لە هووبار ئەپەیتەوە.

تاووس بە قیژاندی؟
?Why Did The Peacock Scream
شاعیری سکۆتلەندی: ئار. دی. لاینگ
(R. D. Laing (1927-1989

تاووس بە قیژاندی؟
بە ئەوەی گوێی لە خۆی بە
تاووس بە قیژاندی؟
چونکە خۆی نەئەبینی

فەلسەفە
Philosophy
شاعیرو قەشەی ئینگلیزی: فرەدریك لانگبریج
(Frederick Langbridge (1849-1922

دوو کەس لە هەمان شیشی زیندانەوە ئاوانە دەرەوە؛
یەکەکیان قوڕ ئەبینە – ئەوی تریان ئەستێرە.

ژنە قارەمان
Heroine
لەلایەن (جوولیەس لەستەر)ەوە دۆزراوەتەوە
(Found by Julius Lester (1939-2018

لە یەکی دیسەمبەری 1955 دا
شوفێری پاسی شاری (مۆنتگۆمری) فەرمانی بە
خاتوو (رۆزا پارکس)ی بەرگدرووی ئاشپەستی تەمەن 42 ساڵ کرد
کورسیەکەی خۆی بە نەفەرێکی سپیپێست چۆڵ بکات
بەڵام ئەو ڕەتی کردەوە
پۆلیس دەستبەسەری کردو
بە بڕی دە دۆلار سزا درا.

A World of Poetry, Selected by Michael Rosen, Kingfisher Books, London 1991

ئەو لە نهەمی سیەمەوە خی هەنەدایە خوارەوە
He Did Not Jump Down From The Third Floor
شاعیری پەەندی: ئانا شقیر
(Anna Swir (1909-1984

جەنگی دووەمی جیهانی.
وارشە.
دوەنە شەو فەکە
(مەیدانی شانە)یان بەردومان کرد.

شوەنکاری باوکم
لە (مەیدانی شانە)یە.
هەموو تابلۆکانی،
بەرهەمی چل ساەی.

ئەم بەیانییە
بە (مەیدانی شانە) چوو
بەی دەرکەوت کە

شوەنکارەکەی
نە بنمیچی پەوە ماوە
نە دیوار و
نە زەمین.

باوکم لە نهەمی سەهەمەوە
خی هەنەدایە خوارەوە.
باوکم سەرلەنوە دەستی پە کردەوە.

ئەو فەروو ئەدزە
He Steals Furs
بەمبەك دەرگای دووکانی

فڕۆفڕشکێ پارچە پارچە ئەکات.

پیاوێك خەرا خەی بە ژووردا ئەکا و
باوەشێك فڕووە ئەدزێ و
بە غاردان بڕۆ دەرگا بکەشی ئەکات.

لە بەر دەرگادا بەمبەکی دی
کابرا پارچە پارچە ئەکات.

چێژی دەرگا
The Pleasures of the Door
شاعیری فەڕەنسی: فڕانسیس پۆنژ
(Francis Ponge (1899-1988

پاشاکان دەست لە دەرگا نادەن.
ئەوان لەم چێژە بەبەشن: چێژی پاشان بۆ تەختەدارێ زۆبەلاحێ ئاشنایی بەردەمیان، بە نەرمی یا بە تووندی، سووانەوە و داخستنیان- لێباوەشکردنی دەرگا.
چێژی بەدەست گرتنی دەسکی سیرامیکی سکی یەکێك لەو هەگبێ بەرزانە؛ ئەو هەپێژانە خرایەی، بە ساتێك، هێی لێ ئەگرێ، کاتێ چاو ئەکاتەوە هەموو بەدەنی لە کەشکی نوێدا خەی ئەگونجێنێ.
بە دەستکی دەستانێ ماویەکی زیاتر بەدەستیەوە ئەگرێ بەرلەوەی، بە دوودڵی، دیسان پاڵی پەونێ و لەسەر خەی دایبخات- بەم جارە، بە چرکێ کردنی سپرینگێ بەتین و چەورکێ، ئاسوودانێ دنیا ئەبێ.
سەرچاوە:

The Ecco Anthology of International Poetry, Edited by Ilya Kaminsky and Susan Harris, Words Without Borders, Harper Collins Publishers, New York, 2010

ژنێتی
Muliebrity
شاعیری ئەمەریکی/ هیندی: سوجاتا بهات
(Sujata Bhatt (1956

زەر بیرم لەو کیژە کردەوە
کە بە درێژایی ڕۆگا سەرکیەکەی بەر ماڵی ئەمەو پەرستگای (ڕادھا ڤاللاب)، لە ناوچەی (مانینەگەر)
ێیخی مانگای لەناو سەبەتە پان و خڕکەی دەستیدا کە ئەکردەوە
زەر بیرم لە شەوی جووڵانەوەی دەست و ناوقەدی و بەنی ێیخی مانگاو تەپوتەزی ڕۆگاو
گوێ زەمبەقەی تێ کردەوە
بەنی هەناسەی کەر و جلی تازە شەردراو و تەپوتەزی باڵی قڕڕڕڕش کە بەنکی جیاوازی هەیە- دیسان بەنی ێیخی مانگا کاتێ کچێ چنگی لە ئەدا، لەیەك کاتدا بە هەموو ئەو بەنانە جیاوازانە تێنراوم- زەر بیرم لە کردەوە
بڕڕام دەم نەهات بە مەتافەرەك، بە وێنەیەکی جوان کیژە بکار بێنم-
لەسەروو ئەوانشەوە دەم نەئەهات لەیادی بکەم یاخود لای هیچ کەسەك باسی مەزنی و ئەو هەزەی بکەم لە گەنایەوە ئەبریقایەوە هەر کاتێ

بەستەکە تەپاڵی ئومێد بەخشی ئەدزییەوە.
Scanning The Century, The Penguin Book of the Twentieth Century in Poetry, Edited by Peter Forbes, UK, 1999

تیرۆریستەکە، چاودێری ئەکا
The Terrorist, He Watches
شاعیری پۆڵەندی: ڤیسلاڤا شیمبۆرسکا
(Wisława Szymborska (1923-2012

کاتژمێر یەک و بیست خولەك بەمبەکە لە باڵەکەدا ئەتەقێتەوە.
ئێستا یەك و شانزدە خولەکە.
هێشتا کات ماوە هەندێك بڕۆن ژووری،
هەندێك بنێ دەرێ.

تیرۆریستەکە لەو بڕوایە چاودێری ئەکات.
شوێنکی ئارامە بۆ خۆپاراستن لە مەترسی
کە هەر لە سینەما ئەچێت:

ژنێکی چاکەت زەرد، خەی بە ژووردا ئەکات.
پیاوێکی چاویلکە ڕەش، دەرئەچێت.
چەند لاوێکی جینز لەپێ، گفتوگۆ ئەکەن.
یەك و حەڤدە خولەك و چوار چرکەیە.
کورتە باڵاکیان بەختەوەر، سواری سکووتەرەکەی ئەبێ.
بەڵام باڵابەرزەکیان ئەچێتە ناو باڵەکەوە.

یەك و حەڤدە خولەك و چل چرکەیە.
کچێکی قژدرێژ سەوز، بەڵای باڵەکەدا تێپەڕ ئەبێ.

بەڵام پاسك لەناكاو لەبەردەمیدا ئاوەستە.
یەك و هەژدە خولەكە.
كچەكە لە چاو ون ئەبە.
تە بەڵی هەندە گەمژە بە خەی بە ژووردا كردبە، یا نەچەتە ژوورەوە.
كە لاشەكان دەرئەهەنن ئەوسا بەمان دەرئەكەوە.

یەك و نەزدە خولەكە.
پە ئەچە كەسی دی نەچەتە ژوورە.
بەڵام پیاوەكی قەڵەوو كەچە دەتە دەرە.
وا دیارە گیرفانەكانی ئەپشكنە
دە چركەی ئەوە بە یەك و بیست خولەك
بە دەستكەشە شەكەی ئەگەڵەتەوە باەكە.

یەك و بیست خولەكی ەكە.
كات ناەوات.
بە دنیاییەوە، ئەستا كاتیەتی.
نا هەشتا نا.
بەە، ئەستا.
بەمبەكە، ئەتەقەتەوە.

The Ecco Anthology of International Poetry, Edited by Ilya Kaminsky and Susan Harris, Words Without Borders, Harper Collins Publishers, New York, 2010

مەش
The Fly
شاعیری چەكی: میرەسلاق هەوب
(Miroslav Holub (1923-1998

لەقەد دار بییەکدا هەڵنیشت
ئێوانییە دیمەنکی شەی (کڕسی)،
قیژەو هاوار،
هەناسە بڕکێ،
نرکەو ناڵە،
پێشانەوەو ساتمەدان.

لە کاتی چواردەهەمین هەرشی
سوارە فەنسییەکاندا
ئەو لەگەڵ مشکی نەرینەی چاو قاوەییدا
کە لە (قادینکەرت)ەوە هاتبوو
زاوزێی کرد.

کاتێ لەسەر ئەسپێکی یەخەڵ دەرهاتووداهەڵنیشت
قاچەکانی لەیەك خشاندو
بیری لە نەمریی مشکان کردەوە

بە ئاسوودەییەوە لەسەر
زمانی شینی
دەقی (کلەرۆڤ) نیشتەوە.

کاتێ بەدەنگی ئەو ناوەی تێنی و
تێنیا چرپەی بەگژنیو
بە دەوری لاشەکاندا ئەخولایەوە

تێنیا هەندێ دەستوقاچ
لە ژێر درختەکاندا

هێشتا تۆکانیان ئێدا،

گۆراکانی
لەسەر تەنیا چاوێکی
(یەهان ئووری)ی چەخماخسازی پاشا
خستووە.

ئا لەم کاتەدا
باهێندەیەکی تیژەو
کە لە ئاگری شارچکەی (ئێستری) هەڵاتبوو
قووتی دا.

لەبووکەکان
Clowns
لەبووکەکان بۆ کوێ ئەڕۆن؟
لەبووکەکان لەکوێ ئەنوون؟
لەبووکەکان چی ئەخۆن؟
ئەی لەبووکەکان چی ئەکەن، دایە
کاتێ کەس
هەر کەس
چیتر پێناکەنێ؟

Miroslav Holub, Poems Before and After, Collected English Translations, Translations by Ian & Jarmila Milner et al, Bloodaxe Books, Newcastle upon Tyne, 1990

ناونیشانێک بۆ گۆڕەپانی جەنگەکانییەوە .. سەباح هەنجەر

سەرنجێك:
لە شیعری نوێی کوردیدا. ئەوەندەی من بیزانم یەکەم کەسم شیعری

یەکدەم تاقی کردبۆتەوە. لە ژمارە (8)ی گۆڤاری (کاروان)، ساڵی 1993 نمووندەم بۆ ئاوکردووەتەوە: (تەرمیلك لەسەر شۆستە پاکەت دەفرۆش). دواتر کەسانی دی زۆریان بەکارهێنا. ئەمە درێژەی ئەم تاقی کردنەوەم نییە. بۆ ڕوونکردنەوە، تاقی کردنەوەیەکی ترمە. (10) ناونیشانن بەبۆ شیعر.

لە کاتی خۆیدا لە قووڵاییدا هەڵدەلەرزم

گرەو لەگەڵ کلیلسازی گەنجینەی پاشا و داهاتووی پێشبینیکراو

پێم بوونەتە ڕووبار و خۆم بۆ شەڕی دنیا ناونووس کردووە

قەڵەڕەشێك بە قەوارەی هەورێکی زەرد

گوێەخوری زمانی سەرکردەیەکی ئەژنۆ شلی بزمارکێژ کرد

هێڵ کێبووەوەی خاڵ و دەریای بە هاژەیە

پێغەمبەران بە جێرە دووداییەکەوە ڕوخساریان وەرگرت

ڕووناکی و مۆسیقا ڕوخساری شاعیرێکن بە دوژمن دەوردراو

کە زۆیشتم پێووی شووشەی چراکانم هەڵنا و مانگم بە ڕێگاوە

کەڵەباب و مەلا دەستەڕشترین دژەوزمەی یەکترن

کانوونی یەکەمی 2020 هەولێر

ئاماژەی ژیاننامە

- سەباح سابیر حەسەن: سەباح ڕەنجدەر.
- لە 18/11/1965 لە هەولێر لە دایکبووە.
- خوێندنی سەرەتایی و ناوەندی و ئامادەیی ساڵی 1985 لە هەولێر تەواوکردووە.
- لە سەرەتای هەشتاکانەوە لەناو واقیعی نووسیندا بەدوای ڕووناکی نهێنیدا وڕەە و لە واقیعی زەینیشدا مامەڵە لەگەڵ شیعر دەکا و بەر ئەگەرەکانی بوونی دەخات.
- ئەم کتێبانەی لە ئەدەبی کوردیدا نووسیوە:
  1ـــ زۆوان: 1988، ڕۆمانە شیعر.

2 – ووەکەکانی خوداوەند: 1999، شیعر.
3 – خەون وا خۆی گۆڕایەوە: 2004، شیعر.
4 – شەی چل ساڵە: 2005، شیعر.
5 – مردوویەك ئاگای لە هەمووانە: 2008، شیعر.
6 – سەد و یەکشەوە: 2008، شیعر.
7 – ساڵی سفر: 2010، شیعر.
8 – سروودی زەوی: 2012، شیعر.
9 – حەزدەکەم ئەوەندە بژیم: 2015، شیعر.
10 – دواکەوتن لە کەشتیی نووح: 2018، شیعر.
11 – دیوانی سەباح ھەنجەر: بەرگی یەکەم 2018، کۆبەرھەم.
12 – دیوانی سەباح ھەنجەر: بەرگی دووەم 2018، کۆبەرھەم.
13 – چوار کتێب لەبارەی شیعرەوە: 2019، گوتار و بیرۆڕای ئەدەبی.
14- بەھا و ھەڵەی پێشبینییەکان: 2019، شیعر.
15- سەرەتا وشە بوو: 2020، شیعر.
16- ووڕەی ھەموو شتێك: 2022، شیعر.

ئیسلامییە دەسەڵاتخوازەکان، سەڵەفییەکان دژانن چۆن جەماوەریی بن .. زاهیر باهیر

ئەوەی ئاشکرایە ئیسلامی دەسەڵاتخواز، سەڵەفیی، زۆر زیرەکانە و عەمەلیانە و مەدیرانانە کاری لەکخستن و جەماوەرییبونی خۆیان دەکەن. ئەوان ھەموو لایەنە لاوازەکانی کۆمەڵی کوردی لە باشوور بە مەبەستی خۆیان دەقۆزنەوە، ھەموو کەناڵەکان بە ھەموو جۆرەکانیانەوە بە مەبەستی خۆیان بەکاردەھێنن. ئەوەی لە کوردستاندا بژی ئەم ڕاستییە زۆر باش دەزانێت.
کەناڵی نوێی ئەوان بە بڕودان بە بیر و باوەڕ و پەیامیان ، نزیکبوونەوەیە لە ئافرەتە ھونەرمەندەکان، ئارایشکارەکان، ئافرەتانی کە مەدەلی کچە گەنجەکانن ، ئافرەتانێك کە بە ھەر مەبەستێك بێت کچانی گەنج و ھەتا ئافرەتانی جەڵیش دەبنە

پاشکەیان و ئەوان دەبنە کەسایەتیەک لایان.

لە ئستادا ئیسلامیە دەستاخوازەکان، سەلەفیەکان، هەویانکردەتە ئافرەتانی نمایشکار . ئیدی ئەمان ئەوان بەکاردەهێنین ئەوانیش ئەمان ، هەردوولایان زەر وریایانە و کارامانە ئەو گەمە قەزەن و لە خشتەبردنی کچانی گەنج ، دەکەن. هەردوولایان دەزانن ئەوی دیکەیان درەدەکات، نە کچی مەدەل و نمایشکار دەبێتە سەلەفی و نە سەلەفیش باوەی بە نمایشکار هەیە و ئامادەشە لەتەکیا هاوسەرگیریی بکات.

ئەی کەواتە سەلەفیەکان بە ئەم گەمە بەزراویە دەکەن؟ وەلامەکە ئەویە لە بازاڕی سەرمایەداریدا هەموو شتەك کاڵایە و هەر کاڵایەش بە گوەڕەی کواڵەتی و شێوە و بەهای خۆی، نرخی لە کەمەدا هەیە . کچان و ئافرەتانیش هەر لەو بازاڕە و لەو کەمەدا بوونەتە کاڵایەك کە هەموو لایەك سەلەفیەکان، سیاسییەکان، بازرگانەکان، دەوڵەمەندەکان لە ململانێیەکی ناشیرین نامەراڵدان لەسەر ئەم کاڵایە . ئەم کاڵایە لەم سەردەمەی کەمەدا، لەم سیستەمەدا بەهەکاری جیا جیا زەر هەر یەکجار زەریش پەواجی هەیە. سەلەفیەکان، ئیسلامیە دەستاخوازەکان بە مەبەستی سەکیسی وەکو بازرگانەکان و سیاسییەکان و دەوڵەمەندەکان، لەم کاڵا زیندووەوە، کاڵا مرۆڤیەوە، نزیکنابنەوە بەکو بە مەبەستی سیاسییە، بە مەبەستی ستراتیجی ئایندەیە کە گرتنەدەستی دەستاتە.

چۆن؟ سەلەفیەکان دەتوانن پارەی باش بەم مەدەلانە، بەم ئارایشکارانە، بدەن. دەتوانن سەنتەرەك، ساڵۆنەکیان لە فلاتەکدا، لە خانوویەکی بچوکی دوو سێ ژووریدا، بە دابنێن، لە ژووری چاوەڕوانیدا بە دیەها کتێب و سەرچاوەی دینیی، ئاگیاندنی خەیان دابنێین تاکو کچانی گەنج و ئافرەتانی هاتوو و دانیشتوو، بیخوێننەوە. هەر ئاواش لە ژورەکی دیکەدا وەکو ژووری ئامادەکاریی بەنمایشکاریی دوو ئافرەتی بە توانای فکری سەلەفی بە ناوی یارمەتیدەری خانمی مەدەل ، خانمی نمایشکار بەدەمکردنی هەندەك تووشەوە کچە یا ئافرەتی هاتوو، سەرگرتوو، …بخاتە نەو لەدوان و باس و خواس لەسەر ئیسلام و ئاگیاندن و کتێبە "پیرەزەکان" وە کە ئەمەش کارەکی ئاسانەو زەمینەش لەبارە بە ئەمە.
بە کردنی ئەمەش سەلەفیەکان مناعەتیان نییە ئەو سەنتەرە، ساڵۆنە، بە ماوەی چەند مانگەك بەلاش بکەن بە ئەوانەی کە دەچن، تاکو دەنگەکی باش بداتەوە .

من لەرەدا ڕەخنەی ئەو کچ و ژنانە ناکەم کە دەچن ئارایشتکردن و جوانکردنی خۆیان، چونکە ئیشە و هەکاری ئەمە کەمەکەیە، بوونی سیستەمی بەکاڵابوونی هەموو شتێکە، بوونی کولتورێکە کە ڕەگەڕەشکەرە و زەمینەسازی بۆودانە بۆ، بۆیە بۆ ئای من شۆشی کولتووریی ئەوندەی شۆشی ئابووریی گرنگ و زەروورە، ئەم دوو شۆشە، ئەم دوو گۆڕانکارییە یەك بە ئەوی دیکەیان گرەدراوەتەوە، بە کردنی هەردووکیان ئەستەمە هیچ گۆڕانکارییەك بکرێت یا لانی کەم بتوانرێت بەردەوامیی پێبدرێت بە تایبەت گۆڕان لە کولتووری سەردەمدا، کولتووری بازاڕی ئازاددا، ئابووریی لیبراڵ. شۆشی ئابووریی بە شۆشی کولتووریی ناکرێت. بەندکردنی، فەرامۆشکردنی پرسی کولتووریی، شکست بە لابەلاکردنەوەی پرسە ئابووریەکە دەهێنێت. گەر بەچوونمان ئاوابێت ئەگەر کۆشەی ئابووریی لابەلابکرێتەوە، ئیتر کولتووری کەمایەتی سەردەمیش بە بیانوی ئەوەی کە گوایە سەرخانی کەمە.. لابەلادەبێتەوە، تەنها لە قاڵبی پاگەندەدا دەمێنێتەوە و لەخشتەبردنی خەکییە و دەستبەردانە لە هەر گۆڕانکارییەکی سەرکیی.

زاهیر باهیر
26/11/2020

Zaherbaher.com

شیعر و (فرێدریک نیچە) .. ناڵێ حەسەن

پەیوەندی نێوان شیعر و (فرێدریک نیچە) پەیوەندییەکی تووندوتۆ ، هەروەک لە پێشتر نووسیومانە / نیچەیان بە فەیلەسوفەکی شاعیر ناوبردووە، بەڵام بەرلەوەی باسی (شیعر و نیچە) بکەین هەوەدەین زەر بە کورتی باسی پەیوەندی نێوان (گیرکەگەر و نیچە) بکەین ، هاوکات کە شیعر لەنێوان ئەو دوو بیرمەند و فەیلەسوفە چ جۆگایەکی بەندی هەیە ، هەروەک لە کتێبی (چەند فەیلەسووفەکی بوونگەرا) دا دەڵێت (کاتێک کە (کیرکەگەر) کەچیدواییکرد هەشتا

(نەچێ) قوتابی قوتابخانەی سەرتایی بوو ، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا کاریگەری (نەچێ) لەسەر بیری فەلسەفی لە کاریگەری (کیرکەگەر) لە پێشتر بووە ، .. لە ڕاستیدا (کیرکەگەر) هەر بەنادیار و لەبیرکراو مایەوە تا ئەوکاتەی ، کە بایەکەمجار وەرگەڕدرایە سەر زمانی ئەڵمانی و پاشان زمانی فەڕەنسی … تا ئەوەبوو کە توانی ببێتە سەرچاوەی تەوژمێکی نوێی ئاشکراو ڕەشن لە مێژووی هاوچەرخی بیری مرۆڤایەتیدا ..!) ، هاوکات هەر لەم کتێبەدا باسی شەواز و پێوەندییەکانی ئەم دوو بیرمەندە بلیمەتەمان بۆ دەکات و دەڵێ / (لە ڕاستیدا لانادەین ئەگەر بڵێین ئەو ئایدیا سەرەکییانەی کە لە مشکی هەر یەکەیاندا خولاوەتەوە یەک ئایدیا بووە ، تەنانەت ئەو شەوازەیش کە تایبەتمەندییەکەی بریتییە / لە لاقرتە و گاڵتەجاڕی تووند ، هەروەها شاعیرەتی و شاعیرگەرایی گەرموگوڕ ، زەرجار کەک و تەبایان دەکات و یەکیاندەخات ..!) . دەبینین یەکێک لە خاڵە هاوبەش و درەخشانەکەی نەوان شەوازی ئەم دوو بیرمەندە ، (شاعیرەتی و شاعیرگەرایی) بووە ، واتە لەپاڵ چەمکەکانیتر شیعریش یەکێک لەم چەمکانە بووە کە ئەم دووانەی لە یەکتری نزیک کردەتەوە ، چونکە هەردووک ژیانی خەیان کردبوو بە سەرچاوەی بیرکردنەوە و فەلسەفەکەیان ، کە ئەمەش زێتر ڕەگی خەشدەکات کە شاعیرانە بەوانن و شاعیرانەش بیربکەنەوە . چونکە ژیان و شیعریش وەک بوونێکی ئاوێتە و تێکەڵاو و یەکجەستەیی وایە .

دیوەکیتری پێوەندی نەوان ئەم دوو بیرمەندە ، (فەلسەفەی هەریەکەیان دەزینەوەیێکی هەمیشە و بەردەوامی خودکانییان بوو ، تا ئەوئاستەی (کیرکەگەر) وتەیێکی هەیە دەڵێت (من کتێبکانمم بە خوێنی خەم نووسیوە …!) ، ئەمە پێشتر لە وتارەکانی ترمان ئەمەمان نووسیوە یەکێک لە جیاوازییەکانی قوتابخانە ئەدەبییەکانی مەدەرنە هەر ئیشکردن لەسەر زمان و فەرم نەبووە بەڵکو ، خاڵێکیتری گرینگ ئەوەبوو کە ئیشییان لەسەر خود کردووە ، لە وتاری (شیعر و ناخودئاگایی) لەسەر پێوەندی (شاعیر و خود) یان پێوەندییەکنی نەوان (خود و دەرەوە) هەڵوەستەی زێترمان کردووە ، بە تایبەت (نەچێ) سەبارەت بە (بوونی مرۆیی و خودی تاک) زێتر چە دەبێتەوە بە نموونە ، (نەچێ بەنگەشە بە ئیرادەی هەز دەکات کەوا لە مرۆڤ دەکات / جەخت لە بوونی خۆی بکات و وابەستەی ژیان بێت ..!) ، ئەم گوتنەی (کیرکەگەر)یش بە شیعر و داهێنان یان ، بە شاعیرێکی داهێنەر کە خۆنی داهێنانی هەبێت ڕاستە ، چونکە ئەو شاعیرانەی خۆنی گەورەی داهێنانییان هەیە و لە هەوێی ئەودان بەرینترین ڕووبەری جوانی بە ژیان ببەخشن و وەک پێامبەرێکی ڕەگای ژیان

ئامادەن هەموو شتە تایبەتییەکانی خۆیان ببەخشن و (ژیانییان بە شیعر و داهێنان) بوونت ئەم قسەیەی گیرکەگەر بە ئەم جۆرە شاعیرانەش راستە و ئەوانیش کتێبە شیعری و لێکۆڵینەوەکانییان بە خوێنی خۆیان دەنووسن .

دوای ئەم دەروازە و پێشکێیە ، لێرەوە ڕێڕەوی قسەکانمان دەبێنەوە سەر پەیوەندی نێوان (شیعر و نەچە) بە پشتبەستن بە کتابی (هووبەروو لێگەڵ شیعر) بە تایبەت وتاری ، (شیعر و فەلسەفە یان فەلسەفە و شیعر) بە کەمەک دەستکاری و ئیزافاتی نوێوە ، پەیوەندی نێوان شیعر و بیرمەندی گەورە (نەچە) دەخێنە هووە ، (نەچە) پاراستنی زات بە خراپترین شێوەی ویست دەزانێ ، واتە کەسێکی کێنارگیر و نامۆ ، ئەم زیاتر خوازیاری مرۆڤی باڵا و سوپەرمانی و یاخی و خودان ویستی هێزە .. تەنانەت لە هاوانگەی (زەردەشت)یش ، هێگەی ژیان بەسەربردن لایەنگری لە چوارچێوەی مەنتیقی و ژیرانە و عەقڵ نییە ، بەڵکو کەسەکان ئازادن بە هەڵبژاردنی هێگەی ژیانی خۆیان ، لە ڕاستیدا / ئازادی بەشکە لە بوونی مرۆڤ ، واتە لەدەرەوەی بوون و مومارەسەکردنی ئازادانە ، وشەی ئازادیش وەک چەمکێکانیتر بەبەها و هیچ بەهایەکی بە نامەنتەوە ، ئەمەش بە مانایەک / هەوەشاندنەوەی پاوەرکان و سنووورکانی عەقڵ و سیستەماتیکە . (شیعر و داهێنان) پێویستییان بە کرانەوە و پچڕاندنی هەموو کەت و زنجیرکانی بەها و نەریتە میراتییەکانە ، بە ئاوەی ببی بە کەسێکی داهێنەر ، دەبێت خەت بەها و نەریت و هەفتار بە خەت بتاشی کە پێچەوانەی ئاوانەی پێش خەت بن …! بەمانایەک بە هەموو پاوەرکان (هەرخەت بیت و هیچیتر ..!) هەروەها لەم وتارەمان وردتر باسی ئەم فاکتانە دەکەین کە ئەم بیرکردنەوەیە نا دروستانەی ئەفلاتوون هێتدەکەنەوە ، بە نموونە باس لەوە دەکەین کەوا ، شیعریش وەک فەلسەفە لەسەر بنەمای بیرکردنەوە ئیش دەکات و هەهێندی فیکری و مەعریفی لە پشتە . زەرن ئاو فەیلەسوفانەی کاریگەرییان لەسەر شیعردا هەبووە ، یان قسەیان لەسەر شیعر کردووەو باسی گرنگی و پەیوەندییەکانی فەلسەفە و شیعریان کردووە ، یان زمانی شیعرییان بەکارهێناوە بە دەربڕینی فەلسەفەکانییان ، ئەم فەیلەسوفانەش بە (فەیلەسوفی شاعیر) ناوبراون . یەکێک لەوانە (فرێدریک نەچە)یە . لە پەیوەند بە شیعرەوە ، تایبەتمەندی (نەچە) جیاوازە لەگەڵ فەیلەسوفەکانیتر ، چونکە هەندێک لە فەیلەسوفەکان هەم شاعیریش بوون هەم فەیلەسوف ، واتە لەپاڵ فەلسەفە شیعرییان نووسیوە یان سەرتا بە شیعر دەستییان پێکردووە ، لەوانە (ماركس ، جان جاک ڕۆسۆ ، ساموێل

تیلەر کلیریج ...) بەنام (نیچە) ، لەگەڵ ئەوەی شیعریشی نووسیوە بەکو کتێبێ فەلسەفییەکانیشی بە زمانی شیعر نووسیون ، بۆیە بە بەوای هەندێک کەس (نیچە لە زکماکەوە شاعیر بووە ..!) واتە ، هەر بە شاعیری لە دایک بووە . شیعر گەورەترین بەشی نووسینەکانی و تەنانەت بوون و ناخ و فەلسەفەکەشی داگیرکردووە . نیچە زۆر بە هەشنی درکی بە بەها و هەڵی زمانی کردووە کە ، زمان چ سیحرێک و هەزێکی تیایە بۆ تایبەت زمانی شیعری ، وەک سەرچاوەی (چەژ) چ کاریگەرییەک لەسەر بیرکردنەوە و خەیاڵی مرۆڤکان جێدەهێڵێت ، بۆیە لە شونێک دەربارەی زمانی شیعری دەڵێ ، (زمان گەمەیەکی گەمژانەیە ، بەهەی زمانەوە مرۆڤ دەتوانێ سەما بەسەر هەموو شتەکەوە بکات) ، نیچە فیلەسوفەکە ، ئامانجی بەرهەمهێنانی (مرۆڤی باڵا) بووە لە هەگەی ئیرادە و ویستی هێزەوە ، بۆیە لە زەر شوێن پێ لەسەر ئەوە دادەگرێ و دەڵێ ، (من هاتووم هەواڵی مرۆڤی باڵاتان پێڕابگەیەنم ، مرۆڤی باڵا ئەو کەسەیە لە نەریتی باو یاخی دەبێت و خودان ئیرادە و هێزی کارای خۆی دەبێ ..) ئەمە هەشن بووە لای (نیچە) کەوا داهێنان بە کەسی لاواز و بێ ئیرادە ناکرێت ، کەسەکانی دیلی بەندی کلتوور و ئایین و دیلی مرۆڤکانیتر بن ، ئەوکەسانەی لەژێر کاریگەری هێزە دەرەکییەکانن لە سەرووی خۆیان ئیرادەیتریان بەسەردا دەسەپێندرێ ، ئەو کەسانە کەسانی کێلێ و نامێن ناتوانن داهێنان بکەن..! لای (نیچە) بێ ئەوەی ببی بە کەسێکی داهێنەر وا پێویست دەکات هەموو کێت و زنجیرەکان بپچڕێنیت ، ببی بە خێت و تەعبیر لە ویستی خێت بکەی ، هەموو شتێکی میراتی تووە هەبدەی ، خێت بەها و نەریت و هەڵفتار بە خێت دیاری بکەی ، خێت هەزی جووڵێنەری خێت بی ، جووڵە هەڵفتارەکانی خێت پێچەوانەی ئەوانەی پێش خێت بن ، بەمانایەک هەروەک دروشمێکی هەبوو کەوا ، (تەنها خێت بیت و ئەویتر نەبیت ...!) چونکە / داهێنان وا دەخوازێ کە دنیاو جیهانێکی نوێ بخوڵقێنی . (نیچە) لە کتێبی (ئا ئەمەیە مرۆڤ) دا دەڵێ ، (من لە هیچ شتێک لاسایی کەس ناکەمەوە ، گاڵتە بە هەموو ئەو مامۆستایانە دەکەم کە هەشتا فێرنەبوونە گاڵتە بە خۆیان بکەن ، لەسەر دەرگای ماڵەکەم ئەمە نووسراوە ...!) .

نیچە وەک (شوبنهاوەر) ، کاری بۆ (فەلسەفەی ویست) کردووە بۆ تایبەت ویستی هێز .. چونکە (شوبنهاوەر) کتێبکی هەیە بە ناوی ، (جیهان وەک ویست فیکرە) ، لەم کتێبیدا پوختەی فەلسەفەکەی خۆی تیا باسکردووە ، باوەڕی وایە / کە عەقل ئامرازێکە بۆ دەستی ویستەوە ، لای ئەو / بوون لەسەر بنەمای حیکمەت و ئەزموون و

مەبەستێک وەستاوە …!) ، بەیە نەچێش پێ لەسەر ئەم بیرکەی ویستە دادگرێ و ئامانجیەتی ، تاکەکان خودان هەز و ئیرادەی خۆیان بن ، کە ناوی ناون (مرۆڤی سوپەرمانی) یان (مرۆڤی باڵا) ، بەیە پێیوابوە ، دەسپێک و سەرچاوەی ویست و هەز لەسەر ویژدان و فیکردا شتێکی بنەڕەتی و جەوهەری شتەکانە .. یان بە بەوای (نیچە) ،(گرنکترین دەرکەوتەی ژیان ، لە تیژی داشتن لە ڕێگەی هەزی عەقڵ نییە ، بەڵکو (ویستە) ، ناوەڕۆکی ژیان ویستە ، ئەم ویستەش ویستی هەزە …!) (نیچە) پاراستنی زات (خود) بە خراپترین شێوەی ویست دەزانێ ، ئەو پێیوایە ، کەسێک بەدوای پاراستنی زات بە ، خەی لە قەرەی مەترسییەکان نادات و ژیانی پارێزگارانە هەڕەشەڕەت ، مەبەستی ئەوەیە کە مرۆڤ دەبێ ئامادەیی قوربانیدانی تیا بێت لەپێناو خۆنە گەورەکاندا ، بە مانایەک / ئەو کەسانەی کە ، ناتوانن زنجیری کێت و بەندەکان بشکێنن و بڕهاکانی ئایین و کلتوور و ئەو بڕهایانەی بەزەر سەپێندراون بەسەریاندا ڕابماڵن ، لە هەمانکاتیش ناتوانن وەک مرۆڤێکی باڵا خودان ویست و هەزی خۆیان بن …! بە کورتی پوختەی فەلسەفەکەی نیچە ئەوەیە کە ، (فەلسەفەی عەقڵێکی ئازادە ، فەلسەفەی ئاوەژووکردنەوەی بڕها چەسپیوە کۆنەکانە ، ئازادکردنی مرۆڤە لە هەموو کێتوبەند و ئەخلاق و ئایین و مەعریفەی دەستاودەست ، فەلسەفەی نیچە بە دەنگێکی بەرز بانگەوازی ڕزگاربوون دەکات …!) ، ئەمانەشی هەمووی بە زمانی شیعر لە نەو شیعرەکان و کتێبە فەلسەفییەکانی دەربڕیوە ، بەیە نیچە (فەیلەسوفی شاعیران و شاعیری فەیلەسوفان بووە …!) .

کتێبی (وەهای گوت زەردەشت) یەکێکە لە بەناوبانگترین کتێبی نیچەیە ، کە لە ساڵی ١٨٨٣ چاپکراوە ، کتێبێکە بە شێوەیەکی ئەدەبی ڕەخنەیی نووسراوە ، بە زمانێکی شیعری ناسک و پاراو ، لەم کتێبەدا چەندین بیرکەی گرنگی داشتووە ، کە وەنەی مرۆڤی باڵا و هەڵکشاوی کشاوە ، ئەو مرۆڤەی لە دەستی کێت و زنجیری کۆمەڵایەتی و کلتووری و ئەخلاقی ڕزگاری بووە ، کتێبێکە نیچەی پەدەناسرتەوە ، (نیچە) لەم کتێبەیدا هەروەک سەرچاوەکان دەڵێن ، خەی وەک شاعیرێکی مەزن دەبینێت نەک وەک فەیلەسوفێک ، دەربارەی کتێبی (وەهای گوت زەردەشت) ، ئەدیبی گەورەی ئەڵمانیا (تەماس مان) دەڵێ ، (ئەم کتێبە باشترین کتێبە کە بە زمانی ئەڵمانی نووسرابێت) ، نەک تەنها کتێبەکانی بەڵکو شیعرەکانیشی پێن لە بیرکەی فەلسەفی و ئاوەنەیکن بە ڕەنگدانەوەی تەز و بیرکردنەوەکانی خەی ، بەڵام شتێکی گرینگ هەیە ، نیچە پرسیارە فەلسەفییەکان و ئایدیا و بیرکە شیعرییەکانی ، لە قووڵایی و هەناوی ژیان دەردەنێت و پێوەستیان

دەکاتەوە بە مرۆڤ و خۆشبەختی و بەختەوەرییەکانییەوە . دیارە نەک هەر لەلای (نەچێ) بەڵکو ، لای زۆربەی فەیلەسوفەکانی سەردەمی مەدەرەن ، مرۆڤ دەبێتە ناوەندی گرنگیدان ، هەوڵدانەکە بۆ بەرهەمهێنانی سەربەخۆیی بیرکردنەوە و عەقڵی مرۆڤ . دەرکەشانی لەژێر هەموو کاریگەرە دەرەکییەکان ، دەکرێ ئامانج بێ یەکێک لە خاڵە هاوبەشەکانی نێوان شیعر و فەلسەفە حیساب بکەین ، لێرەدا چەند نموونەیەکی شیعری نەچێ دەخەینە ڕوو و قسەی لەسەر دەکەین ، هەروەک لە کتێبی (نەچێ فەیلەسوفەکی بەرزەفڕ) دا ، لە بەشی (پێنجەم) ، بە ناوی (نەچێ ، شاعیرەکی جیاواز)دا ، کە لە سەرەتا باسی شاعیربوونی (نەچێ) و بیرکردنەوەکانی و دواتر چەند نموونەیەکی شیعری هەناوەتەوە ، ئەمە لێرەدا قسە لەسەر هەندەکییان دەکەین . هەر لەوێدا باسی ئەوە کراوە کە ، (نەچێ) شاعیرەکی جیاواز بووە و بە ستایلەکی جیاواز نووسیویەتی ، هەروەک مۆزوونووسی فەڕەنسی (ئالیکسیس ڤیلەنینکۆ) پێیوایە ، (نەچێ ئیستاتیکای ڕووکەشی دەقی واتە فۆرم)ی پێش وردیی مانا خستووە ، چونکە نەچێ بەرلەوەی فەیلەسوف بێت ، بە پلەی یەکەم شاعیر بووە ، لە نێو نووسینە پەخشانی و شیعرییەکانی داهێنانی سوریالییانەی کردووە ، بە تایبەت لە کتێبی (وەهای گوت زەردەشت) هێندە دوور دەڕوات ئیستەمە تێی بگەیت …! (نەچێ) کەسێک بووە زۆر قووڵ بیری کردۆتەوە ، هەمیشەش بە زمانی ڕەخنەیەکی تووند نووسیویەتی ، تا ئاستی ئەوەی مەرگ بە خوداوەند دەخوازێ و ئەخلاق و ئایین و کلتوورە دواکەوتووەکان ڕەتدەکاتەوە ، تا مردن لە نووسین ناکەوێت ، (نەچێ) بە درێژایی ژیانی هەمیشە ئەوەی دووبارە کردۆتەوە کەوا (هەشتا پەویستە بژیم ، چونکە هەشتا گەرەکمە بیربکەمەوە …!) ، نەچێ بیری لە هەموو سەکۆ و گۆشە و کەلێنەکانی ژیان و مرۆڤ کردۆتەوە ، ئەوەی بە فەلسەفە دەرەقەتی نەهاتووە بە شیعر قسەی لەسەر کردوون ، بۆیە شیعر و فەلسەفەکەی بە یەک ئاراستە ڕۆیشتوون . (نەچێ) لە شیعری (مرۆڤە بەرزەکان) دا دەڵێت .

ئەوەی ڕادەپەڕێ ، پەویستە پەیدا هەڵدەین !
وەڵێ ئەو لە بەرزاییەوە ئەمە پەسەند دەکات ،
تاکو لە سەرووی پەسەندگرەوە بژیت ،
ئەو لە بەرزی دایە ئەو لەسەر دەرگای مالی منە ،
ئەو لە مالی من نیشتەجێیە ،
هەرگیز بە دوای کەس نەکەوتووم
لە سەرووی ئەمانەش ، قەشمەم بە هەموو مامەستایەک کرد .

ئەم شیعرە تا بڕێی شیعرەکی ناسکە ، (نەچێ) بە زمانەکی شیعری ناسک و پڕ لە هارمۆنیا و ئیستاتیکایەکی جوان ، کرێک و ئامانجی

بیرکردنەوە و فەلسەفەکەی خۆی دەخاتە روو واتە ئەم شیعرە بیرکردنەوەیەکی ئامانجداری لە پشتە ، لەرەدا (نۆچە) باس لە (مرۆڤی باڵا) دەکا ، ئەوانەی خودان هێز و ئیرادەی خۆیانن ، دەیانەوێت ڕاپەڕین بکەن و زنجیری دیلیەتی و ستەم بپسڕنن کەسانێکی ڕاستگۆ و ئازاد بن ، ئەو پێیوایە ئەوانە لە شوێنکی بەرزی ژیان وەستاون ، ئەوانە هێندە بەرز و خۆشەویستن ، بەشکن لە ڕووحی ئەو لە ماڵەکەی ئەو نیشتەجێن . ئەمان ئەو مرۆڤە بەرزانەن کە / خودان هێز و سەربەخۆیی و بیرکردنەوەی خۆیانن ، کە دوای هیچ کەسێک ناکەون و پاشکۆی هێزەکانی سەرووی خۆیان نین ، بەس خۆیانن و هیچیتر ، ئەمان ئەوکەسانەن لە مامەستاکانییان فێردەبن ، سنوور و تخوبەکان دەبەزێنن و لە ئاستێکی بەرز لە مرۆڤایەتی و ژیان دەڕوانن .

هەروەها لە شیعری (جەسوور) دا دەڵێ ..

لە هەر کوێیەک بیت ، قووڵ هەڵکەنن

بنەوان لە ژێرەوێ ،

وازبێنە لە پیاوانی ڕەشبین با بچریکێنن

" دەزگ بەردەوام لە ژێرەوێ " … !

لەرەشدا وێنەی مرۆڤێکی جەسوور و خاوەن هێز و توانایەکی لەبن نەهاتوومان .بە دەکەشە ، ئەو مرۆڤانەی لە پێناو ئامانجە پیرۆزەکان مرۆڤی تێکۆشەر و کۆنەدەرن ، ئەو مرۆڤانە لە شوێنگوستە چاوەکان فوو لە پشکەکان دەکەن ، ئەوانەی هەمیشە بە وریەکی پڕایین و بە دید و بەرچاو ڕەشنیەوە بەرەو لوتکەی ئاسە و ئامانجەکانییان دەکەونە ڕێ ، خودان خۆونی گەورەن ، بەوچان و نەسرەوتن هەردەمێن و هەر دەمێن ، (نۆچە) ڤی لە مرۆڤی لاواز و ڕەشبینە ، ڤیی لەو کەسانەیە کە هەمیشە بە پاروە نانێک دەکوزێنەوە ، (نۆچە) لە شوێنکدا دەڵێ ، (مرۆڤە لاوازەکان ، ئەوانەن بە مردن باشن ، شایستە بە ژیان نین ..!) بۆیە لەم شیعرەشدا دەڵێ (واز بێنە لە پیاوانی ڕەشبین با بچریکێنن) . دەزگ بەردەوام لە ژێرەوێ..! ، مەبەستییەتی گەیشتن بە لوتکە و ئامانج ڕەنج و قوربانی دەوێت ، ئاگر و ڕووناکییەکان ، لە بنی بنەوەن ، قووڵن دەبە لە هەڵکەنین بەردەوام بین ، دیارە وشەی دەزگ لەرەدا میتافەرێکە یان هەمایەکە بە ئاگر ، ئاگریش هەمیشە هەما بووە بە گەرمبوونەوە و درەوشانەوە و گەشان ، لە ئەفسانە و داستانەکانیش گەیشتن بە ئاگر هەمایە بە گەیشتن بە ئامانج و سەرکەوتن … !

(نۆچە) لە شیعری (ئاوێنە مرۆڤ) دا دەڵێ …

بەڵێ ، دەزانم لە چ بنەچەیەکم ،

وەک بەسەر تێنووم ،
هەڵپە دەکەم و خامۆش دەبمەوە ،
هەرچییەک دەستی بە دەبم دەبێتە نوور ،
هەرچییەک جێدەهێم پشکۆیە
بە یەکوودو من بەسەم …!
بگومان ، لە نێو بیری (نێچە) مرۆڤکان دەبە مرۆقی بەرز و دیار بن ، خودان بنەچە و شوهرەتک و ناوکی پایەدار و بەرزییان هەبە ، ئەمەش ئەو مرۆڤانەن هەمیشە هەڵپەی ژیانکی بەرز و پاوپە لە بەختەوەری و دەستگەیشتن بە خەزگە و ئومێدکانییانن ، کەسانک بەرز لە ژیان و بەهای مرۆڤ بەوانن ، ئەوکەسانەی / وەک بەسەر تێنوون بە ئەم جۆرە ژیانە ، وەک عاشق شێدای ژیانکی شایستە بە مرۆڤن ، ئەو مرۆڤانەی کە لەم شوێنە بەرزە بە ژیان و ئومێد گەشکان و ئارەزووە جوانکانییان دەوانن ، ئەوانە دەست بە هەر چییەک دەبن دەبێتە نوور ، هەرچییەک جێدەهێن دەبێتە پشکۆ ، ژیان و دەوروبەر دەدرەشێننەوە ، چونکە وەک بەسەم خاوەن نیگا و هوانین و دیدگایەکی هەشنن بە ژیان . لەڕدا ، لە نێو بەرهەمە شیعری و فەلسەفییەکانی نێچە ، هاوئاهەنگییەک و ئاوەزانبوونکی گرنگی نێوان فەلسەفە و شیعر دەبینین ، کە هەردووك بە یەک ئاراستە تا ئەندازەی تێکەڵاوبوون ، فەلسەفە بە بەرگ و هوخساری شیعرییەوە ، شیعریش بە ناوەڕۆکی فەلسەفییەوە ، وەک ئەوەی گیانک بن لە دوو جەستەدا . (نێچە) بەم هەوڵانەی توانی شیعر و فەلسەفە زێتر لێکنزیک بکاتەوە …!

نۆڤەمبەری ۲۰۲۰

سەرچاوەکان :

- کتێبی (چەند فایلەسووفکی بوونگەرا) .. نووسینی (فوئاد کامیل عەبدولعەزیز) وەرگێڕانی لە عەرەبییەوە / (سامان عەلی حامید)
- کتێبی (هووبەووو لێگەڵ شیعر) .. نووسینی (ناڵە حەسەن) .آ

ئاکاری سوقراتی .. ئاراس سەعید

تەوانینی سوقرات دەربارەی لەگەس، واتا دەزینەوەی ڕاستی و چاکە. ئەم جۆرە تەوانینە بە ئیتیکی ڕاشیونالیست، یان ئەقڵگرایی ناسراوە، لەدیدی سوقراتەوە تاکە مەتیقی کردە ئاکارییەکان ئەقڵە، چونکە لەدیدی سوقراتەوە، چاکە (زانینە).

لەمڕووی فەلسەفەدا، دوو شێوە تەوانین بەرامبەر عەقڵانییەت هەبووە، ئەویش (میتەدی دانپێنان و میتەدی گاڵتەگرانە).
لە وتە بەناو بانگەکەی سوقرات، دەبینین کە شوێنکەوتەی میتەدی گاڵتەگرانە بووە، کە دەڵێت؛" ژیانێک تاقی نەکرابێتەوە مانای ژیان نییە".
تاقیکردنەوە، واتا گاڵتەکردن و تاقیکردنەوەی هەموو ئەو شتانەی زانینەکی ساختەمان لەبارەوە هەیە.
لەزاری ئەفڵاتوونەوە وتەیەکی بەناو بانگی سوقرات دەخوێنینەوە؛
١"من دەزانم، کەنازانم، ئەوان نازانن، کەنازانن، وا دەزانن دەیزانن".
سوقرات یەکەمین فەیلەسووفە، کە بەدوایی شانۆکەو کردنی پرسە چەق بەستوو و ئارەزوکاندا دەگەڕێت بە دەزینەوەی کەموو کورتی و هەنگاونان بە گەشەی مەعریفی. کاڵە پێپەر دوای دووهەزار و چوارسەدساڵ سەدساڵ دواتر ئەو وتەیەی دوبارەکردەوە. پێپەر دەڵێت؛

ئەم کاتەک دەزانین هەڵە و کەموو کورتی تیرەکەمان لەکودا، هەنگاوەک لە زانین نزیک دەبنەوە. دکتەر ڕەهبەری مەحمود زادە دەڵێت؛ ٢" گۆشەی مەعریفی واتا، دەزینەوەی یەکەک لەکەموکورتییەکانی بەچوونەکانمان، نزیکبوونەوەیە لە زانین".

پەیوەندی نێوان ئیتەک و مەعریفە، لەدیدی سوقراتەوە: سوقرات یەکەمین کەس بوو چەمکی ئاکار ئاوەتەی ئیپستمەلۆجیا دەکات. ت ز لاڤین دەربارەی ئەخلاقی سوقرات دەڵێت؛" ئەخلاقی سوقراتی واتا دەزینەوەی ئەوەی ڕاست و چاکیە لەڕێگەی ئەقڵەوە".

دکتەری ڕەهبەر دەڵێت؛ کەواتە ئێگەر بمانەوێ گرفتە ئاکارییەکانمان چارەسەر بکەین پێویستە سەرچاوەکانی زانینمان زیاد بکەین.

مەبەستی سوقرات لەم وتەیە؛ "کەس تووشی هەڵەی ئاکاری نابێت، مەگەر زانیاری لەبارەوە نەبێ". چونکە لەتەوانینی سوقراتەوە، چاکە زانینە.
هەرکەس زانیاری دەربارەی خراپەی گرفتە ئاکارییەکان هەبێت هەڵەناکات. ئەم زەرجاروتەی بریا باشترم بکردایە، بۆکار دەهێنین. بۆجارەکی تر لەدیدی سوقراتەوە هەر کەسێک تووشی هەڵەیەکی ئاکاری بێت ئەوکەسە، بێ ئەخلاق نییە، بەڵکو زانیاری تەواوی لەبارەی باشەوە نییە.

.....

ئایا ئاکاری سوقراتی لەفەلسەفەی مەدەرینتەدا، یان لەدونیای ئێستادا درووستە یان گرفتی هەیە. لەدیدی منەوە. سوقرات زانیاری دەربارەی غەریزە و مەتیفە دەروونییەکان نەبووە، کاتێک قوتابخانەی زانستی دەروونشیکاریی و ڕەفتارناسیی دادەمەزرێت. چیتر ئاکاری سوقراتی ڕەخنە هەڵدەگرێت، چونکە مرۆڤ هەموو کاتێک لە دەخی ئاگایی‌دا نیە، بەڵکو لەژێر کاریگەری غەریزە و مەتیفە بایەلۆژییەکاندا دەژێت، مرۆڤ کاتێک ژیان و ڕێگەزی دەکەوێتە ژێر مەترسی لەناوچوونەوە، زانیاری هەیە دەربارەی چەمکی باش، بەڵام لەژێر مەتیفە دەروونییەکاندا، هەڵەی ئاکاری دەکات.

سەرچاوەکان:

کەبەرهەمکانی ئەفلاتوون: وەرگێڕانی عیمران هاواری
ت.ز لاڤین: فەلسەفە بە هەمووان
و: ئارام مەحمود
دکتەری ڕەهبەری محمود زادە، کەرسی فەلسەفەی ڕۆژئاوا.

ئاراس سەعید

سەرچاوەی ناکۆکیەکانمان چییە؟ .. مەحمود عەبدوللا

"لەجیاتی بەزاری لەباوەیان، پێویستە زیاتر فەربیت لەبارەی سەرچاوەی باوەڕەکانیان "

لەزەمانێکدا دژین کە بەڕاستی زەمانی زربەی و چنەبازییە.وەک دەڵێن ئەقڵمان بۆتە ئاردی ناودرک و کۆنابۆتەوە. بیروبۆچونەکان بەڕادەیەک لەک دورن کە ڕێگای لەک تێگەیشتنی ئاستەنگکردوە. حەزو ئارەزوو و خۆنو ئاواتەکانمان بەڕادەیەک جیاوازن کە هەرکەسە یان هەرگروپە بۆجیا و سەربەخۆ هەوەدەدەن دونیایەک چێبکەن کە ئەویتر هەست دەکات بۆئەو دەبێتە جەهەنەم.

بەهایەکی گشتی نییە کە لەکمان نزیک بکاتەوە ،دەمارگیری بۆجۆرێک تەشەنەی کردووە، کە هەوەی سینەوە و دژایەتی هەستی خۆشەویستی و یەکتر قبوڵکردنی گرتۆتەوە.لەکاتێکدا هەموان بانگەشەی کەمڕێک بەهادەکەن ،کە هاوبەشە لەنەواندا، بەڵام دەبینین کەسانێک کە بانگەشەی ئازادیخوازی دەکەن، لەناو هەزەکی کۆنە پارەزدا جەدگرن. هەموانیش پێیان وایە لەسەر حەقن!نێک هەر ئەوە هەموان پاساویان

هەیە بە دونیابینی و بیروباوەڕکانی خەیان تەنانەت ئەگەر ئەو بیرو باوەڕانە ئەفسانەیی و دەگما و سەرتایترین بیروباوەڕ بن،یاخود ئەگەر بیروباوەڕو بڕچون و دونیا بینی مەدەرن بن.

چەن لەک تێبگەین بۆ لەناوبردنی جیاوازیکان جیاوازیکان"کەمەحاڵ" و،بتوانین پێکڤە کاربکەین .
هەریەکەک لەئەمە ڕۆژانە کەمێک قسەو بیروبڕچونی بۆرگوە دەکەوێت،کە سەرمان دەسوڕمێت. چەن دەکرێت کەسێک ئاوابیربکاتەوە؟چەندکرێت کەسێک تائەو ئاستە دەگمابێت؟ هەندجار لەو بیروبڕچونانە بۆزار دەبین و هەندجار پێکەنینمان پێیان دێت ،هەندێک جاریش وامان لێدەکات هەستی مەزنتربون لە ئەوانیر وامان لێبکات لەدژایەتیدا بڕڕحم بین. من بانگەشەی یەکسانی لەنێوان بیروبڕچونەکان داناکەم ، بەڵام بەوەم بەو هەیە کە دەبێت ئەوانەی زیرەکترن هاوکاری ئەوانیتر بکەن هەر وەک بریتا بولەر دەڵێت: کاتێک باوکم بردومی بۆ تاقیکردنەوەی زیرەکی ئاستم سەرو ئاستی زیرەکی ئاسایبو،بەڵام باوکم ئامۆژگاری کردم و فەریکردم وەک چەن دەبێت ئەوانەی سامانیان زۆرترە دەبێت هاوکاری ئەوانیتربکەن،ئاواش دەبێت هاوکاری کەسانێک بکەین کە ئاستی زیرەکییان لەئێمە نزمترە،نەک بیانخەینە خزمەت خۆمانەوە.

بەر لەهەرشتێک دەبێت ئەوە بزانین کە هەرتاکێک بگرێت بیروبڕچونەکانی خۆی پەڕاستن،خۆافەپەرستترین کەس گاڵتە ی بەبیرو بڕچونی هەشنگەرترین کەس دێت بەپێچەوانەشەوە.لەڕەدا ئێمە ئەو دو ئاستەیە هاوسەنگ ناکەین و هەوڵنادەین بەدوای ڕۆژی حەقیقەت دابگەڕێین،یان ئاستی لەژیکی بوون .بۆکو ئەوەی ئاشکرایە کە زهنی هەریەکێک لەئێمە بگەورەی ئاست و شەوازی مەعریفەکەی حەقیقەت بڕهەم دەنێت. منێک کە باکگراوندێکی مەعریفی دینیم هەبێت ناتوانم لەژیکیانە پاساوی بیروباوەڕکانم بدەم.پەوەڕکانم لە جەری مەعریفەکەمەوە سەرچاوە دەگرێت .ئەلبەر کامە لەوبارێوە دەڵێت:من ڕۆژگارێک پێم وابو زەر زیرم ،بەڵام بەلامەوە گرنگ نەبو،چونکە دەمزانی گەمژەکانیش هەمان هەستیان هەیە! بۆیە هەریەکێک لە ئێمە دەکرێت ئەو هەستەی هەبێت کە زیرترینەو داوەری لەبارەی هەموشتێکەوە بکات .بەچاوپۆشین لەوەی کە بگومان دونیابینی پیاوێکی دینی و ئاینشتاین یەکسان نین.بەڵام چ پیاوێکی دینی هەیە ئاینشتاین و فرێد بە گومڕا نەزانێت!

.کەواتا لەڕەدا واز لەو دەنین کە ڕاستە و کە هەڵە. هەتا ئەگەر سەرنج بدەینە ئاستی پەرەشی هەرتاکێک بە بیرو باوەڕکانی لەوانەیە

ئەو بەدیبکەین هەرتاکەک ئەگەر گەمژەترین تاکیش بێت ،هەزی بدەیتە ویستی خۆی دەکاتە دەستوری وەک . بەڵام هەز گۆرچی حەقیقەتی هەیە بەڵام حەقیقەت نیە .هەز کوێرە و نالۆژیکیە.

چۆن لەگ نزیک ببینەوە و بتوانین پێکەوە کاربکەین؟

هەنگۆ پێکەنیناتان بۆوەبێت،کەبەم بیرو باوەڕە کاریگەری لەسەر لەزەتیش هەیە! ئەمە دەبینین بیروباوەڕە هەستەکانیشمان دەگۆڕێت کاریگەری هەیە لەسەر ئارەزوکردنی جۆری مەسیقا ، خواردنەوە ، فیلم و..تاد .
کەسێک کە گوێ لەقورئان دەگرێت لەوانەیە فرمێسک لەچاوەکانی بێت،کەسێکیتر بە پێچەوانەوە. دەبێت ئەوەاستیە بزانین کاریگەریەکە لەناوەوەیە نەک لەدەرەوە،ئەوە وەامی دەرونی ئەمەیە بە ورژێنەرە دەرکیەکە،هەزە سیحریەکە لەدەرونی ئەمەدایە و پێویستە بە یادەوەری و ئاوات و حەزەکانمان ر هەربەیە تاکێکی بەوادار سەری دەسوڕمێت کەسێک ئارەزوی گوێگرتن لەقورئان ناکات و دەی داناخورپە،ئەو درک بەوناکات کە ئەو هەستەی ئەو هەیەتی بە بابەتێک پێویستە بەبیروباوەڕی خۆی، بەیە هیچ پێویست ناکات خەمان تێک بدەین وبەڵێن فڕان دەڕێقەو خوا مەری لەدەداوە، بەڵکو لەڕاستیدا ئەوە مەعریفەو بیرو باوەڕی هەست و یادەوەری ئەمەیە وادەکات ئارەزوی چ ئاوازێک بکەین،هەر گیز زەحمەتە دوکەسمان هەمان هەستمان هەبێت بە ئاوازێک مەگەر ئەوکاتەی هاوفیکربین!

جان هایت دەروناسی ئەمریکایی لەکتێبی زهنی دروستکار بەچارەسەری ئەم دەخە دەخی شەواوی کەمەگا و پێکدادانی دونیابینیەکان پێشنیار دەکات کە لە جیاتی بەزاری و تووڕەیی لە بیروباوەڕی کەسانی تر،بەدوای سەرچاوەی بیروباوەڕکانیاندا بڕین،بەئەوەی بتوانین گفتوگۆ بکەین. وەپێویستە لەسەرچاوەی بیرو باوەڕکانی خۆشمان بکۆڵینەوە! هایت پێی وایە شەش بەهایە هەیە کە هاوبەشە لەگەڵ دژەکانماندا، بەڕەچاوکردنی ئەم شەش بەهایە دەتوانین هاوکاری یەکتربکەین و لەکنزیک بینەوە و بتوانین گفوگۆ بکەین،لەجیاتی موجادەلە،چونکە ئاشکرایە بەنزان دانان و کەمتر دانانی ئەوانیتر دەرگای گفتوگۆ دادەخرێت و مجادەلە ش ئامانجکەی سەرکەوتن و ژێرکەوتن بردنەوە و دۆڕانە! . ئەلبەر کامە ش لەڕەماندکدا دەڕێت:هەموکەس پاساوی هەیە بەهەر کاروبیرکردنەوەیک بەیە مشتومە کەتایی نایێت پاساوهێنانەوە درێژە دەکێشێت ،لەوانەیە لەدەخی ئاوادا دواین قسە بەهەزبێت، بەئەوەی هەز دواین قسەنکات دەبێت ڕەچاوی ئەو شەش بەهایە بکەین ،بەبە گۆڕینی بیروباوەڕیش دەکرێت

پکەوە بژین .چونکە وەک دەبینین هەندجار مرۆڤ لەنێوان مەرگ گەینی و بیروباوەڕ مەرگ هەڵدەبژێرێت! جا ئەوبیروباوەڕە ڕاست بێت یان هەڵە! من دیسان لێرەدا جیاوازی دادەنێم لەنێوان هەڵبژاردنی دوبیروباوەڕی جیاواز ناکرێت ئەمە مردن لەپێناو داگیرکاری و مردن لەپێناو وئازادی یەکسان ببینین،هەموشتەکان وەک یەک نین،ئەوەی حوکمی وەکیەکی لەسەر هەموشتێک بدات دەبە کوێربێت!

شەش بەها کە پەیوستە ڕاچاویان بکەین بە ژیان لەگەڵ ئەوانیتر ،شەش بەها کە دەروننناس جان هایت پێشنیاریان دەکات بە تاکەکان و پێی وایە هەموان ئەم شەش بەهایەیان قبوڵن،لەبەرامبەر هەربەهایەکیش خاڵی بەرامبەرو دژ هەیە. بۆ ئەم هایت ئاستی گرنگی دانی ئەمە بۆ یەکێک لەوبەهایانە ڕەفتارمان دیاریدەکات. بە گوێرەی ئەوەی ئاخۆ ئەم بەهایانە فیترین یان جیهانین ،ئەوەی گرنگە لێرەدا بیزانین ئەوەی ئەم بەهایانە ڕەفتاری مرۆڤ دیاری دەکەن،ئەمەش وادەکات ئەمە بزانین تاکێک چۆن و بیرلەچی دەکاتەوە ؟ بۆچی ئەوباوەڕەی هەیە. زانینی ئەم بەهایانە وادەکات هەستی لەسەرتریمان بەرامبەر ئەوانیتر نەبێت و بتوانین گفتوگۆ بکەین.

شەش بەهاکان و خاڵی بەرامبەر/ دژ

یەکەم : خەمخۆری / زیانگەیاندن :هەمومان یەک خەزانین پەیوستە تا ئەوجۆگایەی دەتوانین سەبارەت بە ئەوانی دی میهرەبان بین/ بەپێی ئیمکان هەوڵبدەین ڕەنج لەناوببەین.
دووەم :ئینساف و فەزڵبازی: پەیوستە کەمەگەر تێبکۆشێت بە ئینساف بێت و عەدالەت بەهەموان بدەی بەنێت چونکە دەست خستنە ناودەستی یەک باشترە لەزوڵم/وە پەیوستە کەسانی فەزڵبازو ساختەکار و مفتەخۆر و ئەوانەی شتەکان دەگەڕێن بەقازانجی خۆیان سزابدرێن.
سێیەم :وەفاداری و خیانەت :وەفاداری بەخەزان،گروپ،کەمەگا و میللەت …تاد ،بەهەرکەسێک شتێکی ژیانیە ،ئەو هەزیە کە ڕەگەڵ لەگەڵیانەوە دواوە دەگرێت.
چوارەم:ئازادی و سوتە: پەیوستە تاکەکان ئازادبن لە ڕەفتارو بیرکردنەوەدا /تا ئەوشوێنەی زیان بە کەسانیتر نەگەیەنن.
پێنجەم:ڕەزلەگرتن و سوکایەتی . پەیوستە تاکەکان خۆپارێز و نەرم و دڵڤان پاکدامێن و میانەوبن،چونکە ئەمانە دونیای ئەمە پایەدار دەکەن/و پەیوستە تاکەکان لەڕەفتاری نا ئەخلاقی خۆیان بپارێزن.

شەشەم :دەستاتخوازی و ڕوخاندن:ڕەزگرتن لەیاسا و دامەزراوە کەمایەتیەکان پەیوستە ؛چ ئەو یاسایەمان قبووبێت و چ قبوڵمان

نەبێت،چونکە کەمێگا لە سەر ڕێککەوتنی تاکەکان پێک هاتوە و پایەدارە/دەبێت یاسا ڕێزی لێبگیرێت ئەگەر خراپ بو لەناوببرێت لەم شێش خاڵەدا ناکەی بڕچاو دەکەوێت. هەریەکەک لەتاکەکان بەهای زیاتر دەدات بە یەکەک لەوخاڵانە. بەنمونە بەڵای کەنە پارێزانەوە پاکدامێنی،لەسەروی ئازادیەوە. بەڵای دەسەڵاتخوازەوە دەبێت ڕێز لەیاسا بگریت هەرچەندەک بێت!بەڵام بەڵای ئازادیخوازەکەوە یاسایەک کە دەبێتە هەی چەوسێنەرەوە دەبە لەناوببرێت. هەمومان لەوەدا هاوبەشین کە وەفاداری،ڕێز ،ئازادی ، ڕێزگرتن لەیاسا،خەمخۆری پاکدامێنی و …بەهای باشن،بەڵام ئەوەی کە ئەمە لەناو ئەواندا کامیان دەخەینە پێش کامیان شەوازی ڕەفتارمان دیاریدەکات. خاڵی دژ لەڕدایە کە هەموان دەڵێن حوڕمەت پێویستە،بەڵام بەڵای کەنەپارێزکانەوە هاوجنسبازی دژی حورمەت و ڕێزی ئەوانە. کەواتا ئەوان گرنگی زیاتر بە پاکدامێنی دەدەن تائازادی. هیچ یەک لەم بەهایانە بە تەوای هەڵنیە.بەڵام هەندەک لەو بەهایانە باترن لەوانی دیکە. بەبەوای هایت ئەمە گرنگی زیاتر بچ بەهایەک دەدەین دیاریکەری ئینتیمای سیاسیمانە. بەنمونە ئەوەی کە پاکدامێنی بەلایەوە بەرزترین بەهایە ، ئینتیمای سیاسی بە کەنە پارێزکانە.ئەوەی ئازادی بە بەرزترین بەهادانەت ئینتیمای سیاسی بە هەڵە ئازادیخوازکانە .

مەحمود عەبدوڵا

بەنوسینی ئەم وتارە سودم لە وتارەکی- دیود بایرن وەرگرتوە،
بەناونیشانی نقطە اشتراک کە با دوشمن
خونی تان دارید

نەسیمی عەشق .. شیعری: ستیڤان شەمزینی

پڕە بە چرپە و بەدەم خەموە ئەموت
لە هەموو ساتەکاندا هەر چاوەوانی تەم
چاوەوانم وەک پەپوولە بفڕیت

دوور دوور بفێیت
چوونکە من ئاسمانەکی قووڵی عەشقم
دەرگای دڵم بە پێشوازیی تە کردەتەوە
بفڕە ئازیزم بفڕە
من زۆر لە مژۆ چاوەڕم
دونی تە هاتیت، من وتم
چیتر تەنیایی لە ئامێز ناگرم
مانگی چواردەی من هەڵهات
نەسیمی ئەشقم هەڵیکرد و
پریاسکەی خەمم پەچایەوە
بە هەمیشە، خەم
لە دوورگەی دڵی پڕ ئەوینتا ون کرد
ئەمڕە هیچ هەواڵکی تەم نەزانی
دەرگای ئاسمانم راوەشاند و
جەرگی زەویم شەق کرد
وتم پەروانە تەنهاکەی خەمم بدەنەوە
چوونکە فەری سووتانی
ئاگری عەشقی من بووە
سبەی کاتێک تە دەردەکەویت
گەردەلوولی ناو دڵم ئارام ئەبێتەوە
شەپۆلەکانی ئەقیانووسی عەشقم رادەوەستن
گەکانی تووڕەیی خەیاڵم دەنیشتەوە
ئەگەر دوو سبەی بێی
ناهەڕم هەناسەت لە هەناسەم
دەت لە دڵم، لەوت لە لەوم
جەستەت لە جەستەم
ئاگری گەرمی ڕەحت
لە ڕەحی سارد و سەم بێتەوە
ئەگەر هەفتەیەکی تر بێی
ئەبینی وەک منااڵنی شار بزەو و دەست نەسرەوم
ئەوان بە خەیاڵ ئەستێرەکان بە چنگ ئەگرن
بەڵام من بە واقیع هەساڕەی دەت داگیر دەکەم
ئەوان بە خەیاڵ یاری فوتبەڵ بە مانگ دەکەن
من بە واقیع دەمم لە شەکرە سەوی دەمتدا ئەتوێتەوە

تیرۆریزمی ئیسلامی و ئازادی دەربرین .. وەرگێرانی کاوە عومەر

ئەم نوسینە لەسەر بنەمای دەقی چاوپێکەوتنێک ئامادەکراوە کە لەگەڵ تەلەفزیۆنی کەناڵ جەدید ئەنجامدراوە .

خەلیل کەیوان: هەواڵی سەربڕینی مامۆستای مژووی،سامۆئیل پیتی،لەلایەن لاوێکی موسڵمانی بەنەچە چیچانی وە لە دەوروبەری پاریس جهانی توشی شۆک کرد.ئەم مامۆستای مژووە لە پەلەکێدا و لەدەرسێک سەبارەت بەئازادی دەربرین،ئەوکاریکاتێرەی پەیامبەری ئیسلام کەلە گۆڤاری چارلی ئیبدەدا بڵاو کرابوویەوە پیشانی قوتابیەکانی ئەدات.
هەر ئەمە بەس بوو بۆ ئەوەی بەیاری سەربڕینی بدرێت و بەو شێوە دەستەزڵنە لەبەردەم قوتابخانەکێدا جێبەجێ بکرێت.ئەم کوشتنە ئازار بەخشە، فەرەنساو جیهانی ڕاچڵەکاند وئەنجامیکی زۆری لە کەوتەوە بوونێ جێی باس.لەوانە هەکارو ئیشەی ئەم جۆرە ڕووداوانە ،تیرۆریسمی ئیسلامی و ئازادی دەربڕین و بابەتی بەرگری لە بەهاکانی کۆمەڵگەی سیکۆلار و هیتر سەبارەت بەم بابەتە وت وویژێک لەگەڵ حەمید تەقوایی ئەنجام ئەدەین.

دەوڵەت وبزوتنەوە ئیسلامیەکان ئیدیعای ئەوە دەکەن کە مامۆستا فەرەنسیەکە سوکایەتی بە پیرۆزیەکانی ئیسلام کردووە بەو بیانووە ڕاشکاوانە بەرگری لەکوشتنی ئەو مامۆستایە دەکەن ، یان پاساوی بە دەهێنەوە.لەلایەکەوە دەوڵەتەکان وبزوتنەوە ئیسلامیەکان و لەلاکەی تریشەوە بەرگریکاران لە بەهاکانی سیکۆلاریزم لەبەرامبەریەکدا وەستاون.بەجگەلە کەماری ئیسلامی ڕێجەب تەیب ئەردۆغانی سەرکی تورکیا،عومران خانی سەرۆک وەزیری پاکستان،وەزیری کاروباری دەرەوەی مەغریب لەناو ئەو کەسانەدا بوون کە ناڕەزایەتیان دژی ماکرۆن دەربڕی .لە وڵاتانی وەکو بەنگلادیش و پاکستانیش خەپیشاندانیان بەڕێوەبرد،لە بەرەی بەرانبەریشدا خەڵکی فەرەنساش لەبەرامبەر ئەم کوشتنەدا ڕۆژانە سەر شەقامەکان،یەکێک لە

خۆپیشاندەرانی فەرەنسا وتی پەیامەکەیان لەم بارەیەوە ئاشکرایە: سەردەبین هەتا هیچ کەس بوێری ئەوەی نەبێت لە دژی بیرکردنەوەی ئەمە دەم بکاتەوە." بۆچی بابەتەکە هەتا ئەم ئاستە بۆتە جێگای سەرنج؟

حەمید تەقوایی: هەکارەکەی ئاشکرایە. دەندەیی و تاوانێک کەلەم بابەتە تایبەتدا ئەیبینی لە مەژووی هاوچەرخدا بە وێنەیە. مامۆستایەک بەعالەمی ئاشکرا سەردەبڕێن بەهۆی ئەوەی کە کاریکاتێرێکی نیشانی خوێندکارەکانی داوە. ئەم تاوانە لەژێر هەر پاساو بیانوێکدا ئەنجامدرا بێت ئەو پەڕی ترسناکی ئیسلامی سیاسی نیشان ئەدات. ئەبێت بۆتوندی مەحکوم بکرێت و لەبەرامبەریدا بوەستێتەوە.. ئەم هەواوە بوە جێگای سەرنجی خەڵکی دونیا چونکە هیچکەس چاوەڕوانی ئەوەی نەدەکرد کە تاوانێکی لەو شێوەیە لەم سەردەمەی ئەمەدا هەبدات، هەروەک ئاماژەتان پێدا بابەتی دەرسی مامۆستای قوربانی ئەم تاوانە ئازادی دەربڕین بوو و ئەو وەک نمونەیەک کاریکاتێری گۆڤاری شارلی ئیبدەی نیشانی خوێندکارەکانی دابوو. ئەگەر یادتتان بێت بەهاوکردنەوەی یەکەمجاری ئەم کاریکاتێرانە ساڵی ٢٠١٥ بوێهەی هەرشی هەزە ئیسلامیەکان بەسەر نوسینگەی گۆڤارەکەو تیرەرکردنی ١٢کەس لە ئەندامانی دەستەی نوسەرانی و خەڵکی دونیا لەبەرامبەرئەوتاوانەدا وەستانەوە. لەبەرامبەر ئەم کارەندانەیەدا خەڵکی فەرنسا وئەورپاو وەتانی تر هاتنەمەیدان وهەرشی سەر گۆڤاری شارلی ئیبدویان مەحکوم کرد. سامۆئیل پیتیش ئەوەوداوەی بە خوێنکارەکانی ڕون دەکردبوێوەو بەرگری لە ئازادی بیروڕا دەربڕین کردبوو. ئەمە بوێە بیانوێک بە هەزە تاسەرئەسقان کۆنەپەرست وئینسان کوژە ئیسلامیەکان هەتا تاوانێکی ئاوا ئەنجام بدەن و لەئاکامدا، هەروەک ئاماژەتان پێدا، دەوڵەتە ئیسلامی ونیوە ئیسلامیەکان و هەزە وشک هەڵهاتوە ئیسلامیەکان دەست بکەنە هیرش کردنە سەر پەوەرەکانی سکۆلاریزم وهەرکەسێک کەبەرگری لەئازادی بیروڕا دەربڕین بکات.
لەلایەکی تری ئەم هەواوە بەرگریکاران لە سکۆلاریزم بەرگریکاران لە ئازادی دەربڕین و ئازاد بیرکردنەوە وەستاون و لایەکی تریش هەزە کۆنەپەرست و ئینسان کوژە ئیسلامیەکانن کە دەیانوێت بەزەبری شمشێرو سەربڕین و شتی ترەوە خەڵک بترسێنن. هەروەک ئەو مامۆستایە کەلە ناو خۆپیشاندانەکاندا وتی دەیانوێت ئیتر هیچ کەس بوێری ئەوەی نەبێت کە بەپشتی چاوی ئیسلام بڕیێ. ئەبێت لەم شەڕەدا ئەمە بڵێین کە توانماندوە بەرگری لە بڕیاری سیکۆلارو ئازادی بیروڕا دەربڕین و ئاتەئیزم بکەین لەبەرامبەر ئەم دەندە

ئیسلامیانەدا کە هاتونەتە مەیدان.

خەلیل کەیوان:هەندێک لە هەڕەشەکانیان وتەنانەت بەشێک لەو چەپانەش کە خەیان بە سیکەلار دەزانن لەو باوەڕدان کە ئازادی لە دەبەینی سوکایەتی بە باوەڕو پیرۆزیەکانی تاکەکان ناگرێتەوەو بەدیاریکراویش نابێت سوکایەتی بە ئیسلام بکرێت. بۆچونی ئێوە لەم بارەیەوە چیە؟

حەمید تەقوایی: ئازادی بیروڕا دەربەین مانای بەرگری کردن نیە لەهەر بیروڕایەک،نابێت سوکایەتی بەکەسەکان بکرێت بەناو گۆشەیەکی گرنگی ئازادی دەربەین ڕەخنەگرتنە لە باوەڕەکان.
ئەمڕۆ لەهەر بیروباوەڕێک ناگرین.بیروباوەڕی خورافیەکان و ئەو پیرۆزیانەی کە بەبەناوی بەرگری کردن ئەوان مرۆڤەکان دەبنە قوربانی نێک هەر نابێت ڕیزیان لی بگیرێت بەڵکو ئەبێت ڕەخنەیان لی بگیرێت.
بەدرێژایی مێژوو هەموو ئاینەکان لەپەناو بەرگری لە پیرۆزیەکانیان تاوانیان ئەنجامداوە.لە سەدەکانی ناوەڕاستدا لە ئەوروپا مەسیحیەت هەڵگرەکان و"ئەوانەی سوکایەتیان دەکرد" بە مەسیح هەر بزیندویی لەناو ئاگردا دەیان سوتاندن،ئەمڕۆش ئیسلامیەکان نوێنەرایەتی ئەم دەندایەتیە دەکەن،ئەیانەوێت هەمان کاری سەدەکانی ناوەڕاست لەسەدەی بیست ویەکدا درێژە پێبدەن.خەی بنەمای ئازادی بیروڕا دەربەین ێیک بەمانای ئەوەیە کە هەموو کەس مافی ئەوەی هەیە کە ڕەخنە لە دواکەوتویی و وشک هەڵهاتویی و خورافات ودەمارگیری و پیرۆزیە ئاینیەکان بگرێت.بەهەر شێوەیەک کە پیی خۆش ڕەخنە بگرێت،بە باسی فەلسەفی وزانستی یان بەهەمان وکاریکاتێر و فلیم و شانۆگەری ومۆسیقا و هەجوو کەمیدی.ئەوانە هەمویان بەشێکن لە ئازادی ادەربەین بەمانای فراوانی وشەکە.
لەبنەڕەتدا خەبات لە پەناو ئازادی ادەربەن دا لەدژی ئاین دەستی پێکردوە.لەسەدەکانی ناوەڕاستدا دەسەڵات بە دەست کەسا وە بوو هەموو شتێکی خست بووە ژێر کۆنفی خەی و .وە نەک تەنها ڕەگای بەڕەخنەگرتن لە ئاین نەدەدا بەڵکو ڕەگایان بەهیچ شتێکی زانستی و ئاستیە زانستیەکان نەدەدا کە دەربەدەرێت و خەی بگرێت، ئەگەر لەگەڵ باوەڕی کلێسەو ئاینی مەسیحیەتدا ناکۆک بوایە .کەنیسە بەشێوەیەکی دەندانە هەرشی دەکردە سەر ئازادئەندێشەکان،و وەک هەڵگرەاوەو جادوگەر وکافر ئەیکوشتن وئەی سوتاندن و تروسکاییان لەژیانی خەڵک بەی بوو،بوبونە لەمپەر لەبەردەم زانست وهەر بەرەوپێش چونیکی هەزری و نوێخوازی و هەموو ئەم تاوانانە لەژێر ناوی ئوبەو

بونەوە لەگەڵ سوکایەتی بە پیرۆزیەکان وخوداو پێغەمبەردا ئەنجام ئەدران.

لەبەرانبەر ئەم بارودۆخەو لە بزوتنەوەی ڕینسانس و بزوتنەوەی ڕۆشنگەریدا ئازادی دەربڕین وەک بنەما خرایەڕوو. پشتگوێکانی ئەو سەردەمە ڕایانگەیاند کە هیچ کەس مافی ئەوەی نیە کە ڕاستی بەسوکایەتی تێبگات و سەربڕێت و دارکاری بکات وبسوتێنێت.
نەک تەنها لە ڕووی مێژوییەوە بەڵکو ئەمڕۆش بەرگری لە ئازادی لەکردەوەدا بەمانای بەرگریە لە ڕەخنەگرتن لە ئاین.ئایندارەکان بەدرێژایی مێژوو ئازاد بوون کە لەسەر مینبەرو میحراب و کڵیسەو مزگەوت وهیتردا هەرچیان دەوێت لەدژی نیارەکانی ئاین و ئاتەئیستەکان بیڵێن و نەک تەنها خورافاتی ئاینی بەاوبکەنەوە بەڵکو لەبەدەن وبکوژن و سەربڕن. بەدرێژایی مێژوو ئەم کارانە ئەنجامدراون.
بەدەربڕینەکی تر ئایندارەکان هەمیشە ئازادی دەربڕینیان هەبوە. بەرگری کردن لە ئازادی ڕادەربڕین واتە بەرگری لە مافی دەربڕینی دژە ئاین و ڕەخنەگرانی ئاین.ڕەخنەگرانیش لە ئاین ئەبێت هەروەکو ئایندارەکان مافی ئەوەیان هەبێت کە بەچونەکانی خەیاڵگەیانن و ڕەمان بنوسن وفلیم دروست بکەن وشیعر بڵێن و کاریکاتێر بکێشن و کۆمیدی وهەجوو بکەن. ئەبێت مرۆڤایەتی مافی ئەوەی هەبێت کەلەدژی ئاین و لەدژی هەر جۆرە پیرۆزیەک- پرۆزی ودەمارگری و چەق بەستویی و تابۆ میللی و ڕەگەزی و نەتەوەیی وئاکاری وهیترەکان- بەهەر شێوەیەک کە خۆی دەیەوێت دەربڕێت.ئەمە ناوەڕۆکی ئازادی دەربڕینە.هیچ کەس دەمی ئایندارەکانی دانەخستوە.ئیسلام وئاینەکانی تریش بەردەوام خەریکن تەبلیغ بۆ بۆ بیروباوەڕەکانیان دەکەن وە تەنانەت لەزۆرێک لەوڵاتەکانیشدا لەلایەن حکومەتەکانەوە کۆمەکی مالی دەکرێن وە مینبەر دەخڵە بەردەستیان.مانای عەلمانی و ڕاستی ئازادی ڕادەربیین واتە مافی ڕەخنە گرتن و دژایەتی ئاینیەکان.

ئەو کەسانەی کە ئەم دەڵێن ناوەڕۆکی ئازادی ڕادەربڕین "سوکایەتی"بەئاینی تێدانیە لە ڕاستیدا ئازادی ڕادەربڕین لە ناوەڕۆک وفەلسەفەی هەبونەکەی دادەماڵن.ئازادی دەربڕین بەبێ ڕەخنەگرتن لە پیرۆزیەکان هیچ مانایەکی نیە.

خەلیل کێوان: تیرۆریزمی ئیسلامی بەتەنها کێشەی فەرنسا نیە.وەاتانیکی تریش لە ئەوروپا لەگەڵ ئەم گرفتە ڕوبەڕون.لەزۆرێک لەوڵاتانی ڕۆژاوایدا گیتۆیەکی(ghettos) زۆر لە پەنابەران پێکهاتوە.هەڵاوردن وهەژاری لەم گیتۆیانەدا هاواردەکات.ئایا هیچ

پەیوەندیەک هەیە لەنیوان هەژاری وبە مافی پەنابەران وتیرۆریزمی ئیسلامیدا لەفەرەنسا و وڵاتانی تری ئەورووپا؟

حەمید تەقەوایی: بەبۆچوونی من هەژاری وهەڵاواردن بارودۆخێکی لەبارکردوە بۆ تیرۆریزمی ئیسلامی ڕیشەکەی هەژاری و هەڵاواردن نیە. ئەو هەژاری وهەڵاوردنەی کە ئاماژەتان پێدا بەردەوام هەر هەبوە. زۆر پیش ئەوەی کە بزوتنەوە ئیسلامیەکان سەرهەڵدەن وزۆر پێش ئەوەی کە خومەینی وتالیبان وهیتر دونیا بیان ناسێ هەژاری وهەڵاواردن هەبوە وشەوش و یاخی بونیش لەدژی ئەم هەژاری وهەڵاواردنە هەبوە. هەر لەم دەیەی دوایدا لەبریتانیاو فەرەنسا، بزوتنەوەی هەڵەک زۆردەکان و ساڵکانی پیشتریش ئاپۆینی دانیشتوانی قەراخ نیشینی شاری پاریس، خۆکی شەرشیان کرد لەدژی هەژاری وە سەرباری ئەوەی کە بەشکی سەرکیان لە پەنابەرانی وڵاتانی لەئیسلام گیراو پێکهاتبون و ئەوکاتە ئیسلام وئیسلامیزم و سەربەین هیچ باسی نەبوو. لە ولایەتکانی ئەمریکاشدا چەند شەشکی یەک لەدوایەکمان بینیوە کە دیسان پەیوەندیان بەئیسلامی سیاسیەوە نەبوە.
ئەوەوساربچاویی ئەمەی بزوتنەوە ئیسلامیەکان بنەماکەی هەژاری نیە. بەڵکو لەبنەڕەتدا وڵاتانی ڕۆژاوا خەیان بزوتنەوەی ئیسلامی سیاسیان خستویە نیو گۆڕەپانەکە. تەنانەت هاتنەسەرکاری خومەینیش لە ئێران وتالیبان لەئەفغانسان لەبنەڕەتدا بە پشتیوانی ڕاستەوخۆی وڵاتانی ڕۆژاوا تەنانەت بە نەخشەسازی ئەوان بوە-تالیبان بەتەواوی دەستکردی پەنتاگۆن بوو-دەسەاتیان بەدەستەوەگرت. کاتی خۆی بە ڕوبەڕو بونەوەی کارتکردنی سوڤیەت ئەم بزوتنەوانیان گەورەکردنەوە؛ لەئەفغانستان کارتکردنی سۆڤیەت ولە ئێرانکدا کە دەترسان پاش ڕوخانی ڕژمی شا بکەوێتە ناو بازنەی کارتیکردنی سۆڤیەتیەوە. بەم پێیە هەردوو باڵکەی ئیسلامی سیاسی دەوڵەتانی ڕۆژاوا هەنانیانە ناو سیاستەوە. پاش هەرەس هەنانی شورەوی ئەم بزوتنەوە ئیسلامیانە هەوساڕکانیان پارچە پارچەکردو ئەمڕۆ بونەتە مایەی دەردەسەری بۆ دەوڵەتکان لە پایتەختەکانی ڕۆژاوادا.
کەوابوو باسەکە بەتەنها لەسەر ئایین وکۆبونەوەی تاکەکان نیە. باسەکە لەسەر بزوتنەوەی ئیسلامی سیاسیە. واتە بزوتنەوەیەک کە هەوە ئیدات ئیسلام ویاسا دەندانکەی ئیسلام بەسەر کەمەگادا بسەپێنێت، ئیدەوێت یاسای تاڵە سەندنەوەو دارکاری(شەلاق) و یاسای کێلەی سەکسی بەسەر ژناندا جێ بەجێ بکات و لەهەر وڵاتێک وەک ئێران دەسەاتی بەدەستەوەگرتوە ڕۆژگاری خۆکی "موسەمانی"هەر ئەو وڵاتەی تاریک کردوە. ئەمەش لە تورکیا ئێردۆغان هەوڵێ جێخستنی

یاسا ئیسلامیەکان و خەیاڵی ژیاندنەوەی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی لەسەریدا سەرهەڵداوە.
بەبۆچوونی من بنەمای ئەسڵی ئەم بزوتنەوە دژی ئینسانی ودەندانەو تیرۆریستیە ئیسلامییە. بزوتنەوەیەک کەلە وەتانەکی وەک ئێران دەسەڵاتیان بەدەستەوە گرتووە لە هەندەک شوێنی تر وەک حیزب وبزوتنەوە ئیسلامیکانی وەک حیزبوواڵڵای لە لوبنان خەیان ئادگەیەنن وە یان لە شوێنی دارودەستەی چەکدار لە عێراق وئیمەن وسوریا سەرقاڵی کوشتارو خولقاندنی کارەساتن.
ئەمە کرێکی مەسەلەکەیە. بەدنیایی ئەم هەڵە ئیسلامیانە هەوڵئەدەن کە لەناو پەنابەرانی وەاتانی لەئیسلامگیراودا کەلە وەاتانی ئۆرپا لەپەراویزی شارەکاندا ژیان دەگوزەرێنن و هەژاری کاری تیکردون ولە مافەکەمەناییەتیەکان بە بەشن هەز بگرن. بەڵام لەم لایەنەشەوە هیچ سەرکەوتنەکیان بەدەست نەهێناوە. من لەم کارە تیرەرسیتیانەدا نەم بینیوە چ کەماری ئیسلامی وە چ دەوڵەتی تورکیا وئیان وەاتانی تری ئیسلامی ئیتر هەژاردەستیە بکەن و بەردی پەنابەرانی هەژار بدەن لەسەنگیان وئیان بەپێچەوانەوە لەلایەن ئەوانەوە پشتیوانی بکرێن. هەرشەکیان لەبنەڕەتدا سەبارەت بە بەهێزی بوە بە پیامبەری ئیسلام وسوکایەتی بوبە موسەمانان .قسەیان ئەوەیە. واتە تەنانەت نە لەتیئۆری ونەتەبلغاتیشدا ئەمە هیچ شتێک نابینین سەبارەت هەژاردەستی لەلایەن ئەم بزوتنەوانەوە. لەڕاستیدا تیرۆریزمی ئیسلامی بزوتنەوەیەکی سیاسیە کە لەگەڵ بانگەشەی بەرگریکردنی لە ئیسلام داوادەکات کە دەوڵەتانی ڕۆژاوا دەست لە سکەلاریزم هەڵبگرن و داوایان لی دەکەن کە پەیمانەکی تایبەتی لەگەڵ موسەمانان ببەستن.

خەلیل کێوان: ئەو ئاماژەتان بەوەکرد کە خومەینی وتالیبان بە هاوکاری دەوڵەتانی ڕۆژاوا دەسەڵاتیان بەدەستەوە گرتوە. هەر لەم بارەیەوە بەگەنامەی زەر بەاوکراوەتەوە، ماوەیەک لەمەوبەر هیلاری کلنتۆن لەو کتێبەیدا کە باوی کردوەتەوە ئاشکاوانە ئایدگەیەنێت کە تالیبان دروستکراوی دەستی خەمانە. لەم دوایانەشدا کارتەر ئاشکرای کردوە کە لەکاتی شەڕشی ٧٩ ی ئێراندا، لەگەڵ بەریتانیا ئاوڕیان کردوەو بەو ئاکامگەیشتون کە لەبەرامبەر شەڕشی ئێراندا پشتیوانی لە خەمەینی و ئیسلامیکان بکەن. لێرەدا پرسیارەکە ئەوەیە کە بۆچی لەم چەند دەیەی ئابردودا ئیسلام وتیرۆریزمی ئیسلامی لە ڕۆژاوا گەشەیان کردوە؟ دەوری سیاسەتی وەاتانی ڕۆژاواوو دەوڵەت و وبزوتنەوە ئیسلامیکان چیە لە گەشەی ئیسلامگەرایی وتیرۆریزمی ئیسلامیدا؟

حەمید تەقوایی: دەوری وڵاتانی ئۆژئاوا تەنها لەو سنوردا نەمایەوە کە خومەینی یان تالیبان زەقکەنەوە. ئەوانە بنەما سەرەکیەکانی دروست بونی تیرۆریزمی ئیسلامین بەڵام دەوڵەتەکان هەربەتەنها ئەوە نەبوو. جگەلەوە بەردەوامیش دەوڵەتانی ئۆژئاوا و هەربەوجۆرە لەگەڵ بزوتنەوە ئیسلامیەکانیەکان و بەتایبەتیش لەگەڵ کەماری ئیسلامیدا یەکگرتون و لەناو سیاسەتەکانی خۆیاندا جێگایان پیداون. وڵاتانی ئۆژئاوا نەک هیچ کاتێک بەرگریان لە سکۆلاریزم نەکردوە لەوڵاتانی بە ئیسلام گیراودا بەڵکو بە بەهێزکردنی خۆیان وبەرەوپیش بردنی سیاسەتەکانیان دەوڵەت وهێزە ئیسلامیەکانیان بەکار هێناوە. ئەبەتە سیکۆلاریزم لە ئۆژئاوا خۆشیدا ، زۆر گرنگی پێنادرێت جگلە فەرەنسا کە هەتا ئاستێک لەو بارەیەوە کارنامەیەکی باشتری هەیە. بەڵام هەرچۆن بێت وڵاتانی ئۆژئاوا ئەو سیکۆلارە نیوەوناچڵەش بە شایستەی وڵاتانی ئۆژهەڵاتی ناوەڕاست نازانن. بەپێچەوانەوە هەموو هەوڵەکیان بە هەنانە پیشەوای هێزە ئاینی-نەتەوەییەکان بوە عێراق نمونەیەکی بەرجەستەی ئەو سیاسەتانەیە. لە عێراقدا دەوڵەتیکی بەتەواوەتی نەتەوەیی-ئاینیان هێنایەسەرکار. تەنانەت پێستەکانیشیان دابەشکرد سەرێک کەماریان داوبەکوردەکان و سەرێک وزیرانیان داوبە شیعەکان وسەرەکی پەڵەمانیان داوبە سونیەکان. لە ئۆفغانستانیش خۆریکن لەگەڵ تالیبان یەک دەکەون، ئەیانەوێت دوبارە تالیبان بگەیننەوە بەدەسەڵات.

ئەمەوێت بڵێم کە هێشتا وڵاتانی ئۆژئاوا لە ساسەتەکانیاندا بەردەوام لەسەر حسابکردن لەسەر هێزە ئیسلامیەکان .وە هەر بەو شێوەیە لەپاش هەرەس هێنانی بلۆکی ئۆژهەڵاتەوە بزوتنەوەی ئیسلامی سیاسی بەردەوامیان هەبوو گۆشەیان کردوو لە فراوان بونەوەدابون. لایەکی تریشەوە زۆریک لەو هێزانەی خۆیان ناوناوە چەپ بەڵام لەکردەوەدا لەپێنای ڕاستترین هێزەکاندا وەستاون لەژێر ناوی خەبات لە دژی ئیمپریالیزمدا بەرگری لە حەسەن نەسروڵاو کەماری ئیسلامی دەکەن. ئەم بارودۆخانە هەکار بون بۆ ئەوەی کە بزوتنەوەی ئیسلامی سیاسی هێشتا بتوانن چالاک بن و دەست بە ئەم تاوانانە بەرن.

ئەبەت تیرۆریزمی ئیسلامی لەسەرچاوەکەیەوە وشک بکرێت. ئەبەت دەوڵەتانی ئۆژئاوا نەک هەر تەنها لەوڵاتەکانی خۆیاندا بەرگری لە سکۆلاریزم بکەن بەڵکو ئەبەت لەوڵاتانی بە ئیسلام گیراویش چالاکانە بەرگری لێبکەن؛ تاوانی دەوڵەتە ئیسلامیەکانی هاوشێوەی کەماری ئیسلامی نەک تەنها لە ئۆژئاوا ، بەڵکو ئەبەت ئەوانەش کە لەدژی خۆیکی لەوڵاتانی ژێر دەسەڵاتی ئیسلامیەکان، یان ئەوانەی کەلەژێر چالاکی وهێزی ئەواندا ئەنجام ئەدرێت مەحکوم بکەن و داوای دادگایی

کردنیان بکەن. ئەمە زۆر دەمکە داوای بایکۆتی سیاسی کۆماری ئیسلامی دەکەین، ئەم بایکۆتی سیاسیە ئەبێت لە بەرامبەر هەموو ئەو دەوڵەتە ئیسلامیانەدا کاری پێبکرێت کە بە فۆرمی وئاشکرا و تانانەت بکردەوە ڕاستەخۆ و ناڕاستەوخۆ بەرگری لە تیرۆریزمی ئیسلامی دەکەن. کۆماری ئیسلامی یەکێک لەبناغەکانی تیرۆریزمی ئیسلامیە لە ئێران وناوچەکەو جیهاندا و ئەبێت لە کۆمەڵگای نێودەوڵەتیدا بکرێتەدەرەوە. دنیابن ئەگەر وڵاتانی ڕۆژئاوا لە جیاتی دەڕاگرتن وخۆگونجاند لەگەڵ وەدوولەتان و هێزە ئیسلامیەکاندا ڕێگای بەرگری کردن لە کۆمەڵگای سکۆلاریان بگرتایەتە بەر کارەکان نەدەگەشتە ئەرە. کاتێک وڵاتانی ڕۆژئاوا سازشیان کرد، دڵیان ڕاگرت وخۆیان گونجاند، لایەکی تریشەوە ئەوبزوتنەوانەی کەوابیر دەکەنەوە کە بەبەرگری لە "کلتوری ئیسلامی" وهەرشکردنە سەر "ئیسلامە فەبیا" شێ لەگەڵ ئیمپریالیزم دەکەن بەداخەوە ئەنجامەکەی ئەوەیە کە ئەمە ئەبینین.

خەلیل کەیوان: ماکرۆن بە بەرگری لە بەهاکانی کۆماری فەرنسا ڕایگەیان کە لەبەرامبەرئیسلامی سیاسیدا پاشەکشە ناکەین ئەو جەختیشی لەوە کردەوە کە زنجیرەیەک ڕیکاری سیاسی ،دادوەری و حقوقی و ئاسایشی وپڕوگرامێی لە دەستوریدا دادنیت وەک کاری دژە تیرۆریستی، ئامادەکردنی لیستی گومان لیکراوانی کاری تیرۆریستی، کۆنترۆڵی مزگەوتەکان و ئەوانەی پیش نوێژی هەینی هاوردەکراوەکان دەکەن وداهات وبودجەکانیان و لایەکی تریشەوە فڕکردنی منداڵان لە سەر سانیەوەو چاودێری پەڵەکانی فڕکردنی عەرەبی وهیتر. ئایا ئەم هەنگاوانە بەسن لەبەرامبەر ئیسلامی سیاسیدا؟

حەمید تەقوایی: ئەم هەنگاوانە باشن بەڵام وەک نین بە ئیسلامی سیاسی.

پەنابەرانی وڵاتانی لە ئیسلامگراوەوە بە فەرانسا زۆر دەمکە لەو وڵاتە نیشتەجێن لەکاتێکدا دەرکەوتنی تیرۆریزمی ئیسلامی لەم دوو سێ دەیەی دوایدا دەکەوتەدوای هاتنەپێشەوەی ئیسلامی سیاسی لەڕۆژهەڵاتی ناوین. ئەبێت کێشەکە بەسیاسی وفراوانتر لەئاستی وڵاتێکی دیاریکراو ببینین. سەرچاوەی کێشەکە لەسیاستی وڵاتانی ڕۆژئاوا خۆیاندایە. ئەو دەوڵەتانەن هەر تەنها هەکاری بردنە پێشەوەی بزوتنەوە ئیسلامیەکان بون لە چوار دەیەی ڕابردودا بەڵکو هەوڵێک ئاماژەم پێدا هەتا ئەمڕۆش بە شێوەی جوراو جۆر درێژە بەهەمان سیاستی هاوکاری کردن ئەدەن لەگەڵ دەوڵەتان و هێزە ئیسلامیەکامدا. وێکی تری مەسەلەکە پاشەکشەی هەموو بەرژوازی جیهانیە لە پەوڕەکانی

کۆمەڵگەی مەدەنی ودژگا ئاوەژاکردنیان بوو لەبردەم ئاین و نەتەوەچێتی لە کۆمەڵگەی موزائیکیدا.لەدوای کۆتایی هاتنی جەنگی ساردەوە دەوڵەتانی ڕۆژئاوایی ئەم هەوڵەستگیرییە گشتیان گرتەبەر.لەکاتێکدا بەپێی سەرتایی ترین ڕیساکانی مەدەنیەت و سکۆلاریزم وکۆمەڵگەی مەدەنی کە سەردەمێک شانازی گەورەی فەرەنسی نەنەرایەتی دەکرد نە ئەبوو هەزو دەوڵەتە ئیسلامیەکان لە دونیایی ئەمڕدا جگایەکیان هەبوایە.

ئەبەت لە بەڕێز ماکرۆن بپرسیت ئایا هەشتا کاتی ئەو نەهاتوە کە بایکۆتی کۆماری ئیسلامی بکەن؟وە داوای ئەوبکەن کەلە ڕوی سیاسی ودیپلۆماسی و کلتوری و وەرزشیەوە لەکۆمەڵگەی نەودەوڵەتی بکڕێتە دەرەوە؟ئایا کاتی ئەوەنیە کە لەڕێکخراوی نێودەوڵەتگەرتوەکان بەیارنامەیەک پەسەند بکەن بە کردنەدەرەوەی کۆماری ئیسلامی لەو ڕێکخراوەدا؟ئایا نەدەبوو کە کۆماری ئیسلامی لە ڕێکخراوی جیهانی کار ئای ئێل ئۆ، بکڕێتە دەرەوە؛ئایا ناکرێت ڕیگای بەشداریکردنی لە فیستیڤاڵە نەودەوڵەتیەکانی سینەماو پەشانگای نەودەوڵەتی کتێب و بەنە کلتوری و هونەریەکانی تری پەندرێت؟بۆچی، پەوستە پەروەردەو فەرکردن بکرێت لەڕوبی بەهاکانی لائیک و سکۆلار و بەهاکانی ئاتەئیزمە وە ئەبەت لەگەڵ خوارافاتی ئاینی ڕوبەو بونەوەی کلتوری وەشنگاری بکەیت بەنام کەشکۆ ئەوەنیە کە لەناکاو موسڵمانکان خۆنیان دیوەو ئیتر بڕگەی بڕەزی کردن بە باوەڕکیان ناگرن و سەردەبڕن.نابەت ئەمە لەسەرحسابی خەڵکی موسڵمان و ئەوانەی بە موسڵمان ناسراون بنوسرێت ئەمە دەبەت بەناوی بزوتنەوە ئیسلامیەکان وئەو دەوڵەتە ئیسلامیانەوە بنوسرێت کە ئایای ئیسلامی سیاسیان بەرزکردوەتەوە. بە نمونە لەو هاتانی ڕۆژئاوادا ئەمڕ زیاتر لە ڕابردو حیجاب وبڕقەع دەبینرێ.پەشتریش ژنانی موسوڵمان حیجابیان پەشیوە بەنام ئەوەی ئەمڕ بوەتە باو سەرچاوەکەی لە باوەڕی ژنانی موسوڵمانەوە نیە، بەڵکو ئایای بزوتنەوەیەکی سیاسیە کە دیاوەت بە یاساو ئەخلاقیاتی کۆوهەڵهێناوی ئیسلامی و تیرۆ تقاندن ئیاوەت خەی بەسەر دونیادا بسەپێنێت.

ئەمە جۆرێک بانگەشەیە،ئەمە جۆرێکە لە هەرش، جۆرە هەرشەکە بەسەر بەها شارستانیەکانی سەدەی بیست ویەک بەپشت بەستن بە ئیسلامی ١٤٠٠ساڵە لەموبەر و قورئان و میشک وشکی و دواکەوتوی هاوشێوەی.ئەمە ڕەوت و بزوتنەوەیەکی سیاسیە و ئەبەت هەر دەوڵەت وهێزێک کە خەی بەبەرگریکاری سکۆلاریزم و مەدەنیەت دەزانێت لەبەرامبەر ئەمەدا بوەستێتەوە.ئەبەت دەوڵەتانی ڕۆژئاوا لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستیشدا بەرگری لە سکۆلاریزم بکەن ئەبەت وەاتانی

ئیسلامی هاوشێوەی کۆماری ئیسلامی، ئەو تاوانانەی کە هەر چەند مانگ جارێک لە وڵاتانی ڕۆژاوا ڕوئەدەن هەموو ڕۆژێک لەوڵاتەکانی خۆیاندا ئەنجام ئەدرێن، لەکۆمەڵگەی نەوەدوو تیدا بکرێتە دەرەوە. ئیمە زۆر دڵنیاین ئەوەمان ئاگیاندوە کە کۆماری ئیسلامی نوێنەری خەڵکی ئێران نیە، بکوژی ئەوانە، نابێت بە فەرمی بناسرێت. ئەبێت وەک تاوانبارێکی دژی مرۆڤایەتی لەگەڵ ڕژێمی ئیسلامی ئێراندا مامەڵە بکرێت. ئەبیت هەمان سیاسەتیان لەبەرانبەر دەوڵەت وهێزە ئیسلامیەکانی تریشدا هەبێت. ئەبێت دەوڵەتانی ڕۆژاوا نایانوێت وبەرژەوەندیەکانیان لەگەڵ دەوڵەت وهێزە ئیسلامیەکاندا ڕێگایان پێنادات کەبەرانبەریاندا بوەستنەوە بەڵام من لەسەر ئەوباوەڕەم لەگەڵ پشت بەستن بە هێزی خەڵک لە وڵاتانی بە ئیسلامگیراو خۆیاندا وەکو هێزی ناڕەزایەتیە جەماوەریەکانی ئێران وخەڵکی عێراق ولوبنان لە دژی هێزە ئیسلامیەکان و هێزەها بەپشت بەستن بە سکۆلارو ئازادیخوازان و بیروڕای گشتی خەڵک لەوڵاتانی ڕۆژاوا دەتوانرێت دەوڵەتەکان وناوەندە نێو دەوڵەتیەکان ناچار بکرێن کە هەڵوەستی مەحکەم ولەبەراو بگرنەبەر لەبەرانبەر دەوڵەتە ئیسلامیەکاندا. لایەنکی هەوبەونەوە لەگەڵ هێزە ئیسلامیەکاندا لایەنی دادوەری وحقوقیە. ئەبێت هەر دەوڵەت وداموزراوەیەک کە خۆی بە بەرگریکاری مافەکانی مرۆڤ دەزانیت خوازیاری دادگایی کردنی هێزو دەوڵەتە ئیسلامیەکان بێت. ئاشکرا نیە کە ئیسلامیەکان ئیتر ئەبێت چ تاوانێکی تر ئەنجام بدەن هەتا سکاڵا لەدژیان تۆمار بکرێت. سەیرکەن کۆماری ئیسلامی تەنها لەم ساڵەی دوایدا چ تاوانێکی سامناکی ئەنجامداوە. بە ئاشکرایی ئەم ڕژێمە لەدونیا دەنگی داوەتەوە هەموان ئاگاداری تاوانی ئەم حکومەتەن، هەر لە کوشتاری ١٥٠٠ کەس لە خەزەڵوەری٩٨(ئۆکتۆبەری ٢٠١٩) هەتا تۆقکردن لە فڕۆکەی نەفەر هەڵگرو هەتا لەسێدارەدانی بەندکراوانی سیاسی کە دواین بابەتی لە سێدارەدانی نوێد ئۆفکاری بوو، ئاگادارن بەڵام هیچ دەوڵەتێک داوای دادگایی کردنی سەرانی کۆماری ئیسلامی ناکات. هیچ کەس ناڵێت کەسانێکی وەک خامنەیی وڕوحانی و سەرانی ڕژێمی تیرۆر کوشتار لە ئێران دەبێت بدرێنە دادگا. ئێگا چارە لەرەدایە. ئەبێت سەری ئژدیهاکە پانکەیتەوە ئژدیهاکەش کۆماری ئیسلامیە.

تەنها لەگەڵ پەلاماری سیاسی وداوەریە دەتوانیت کۆشکە چارەسەر بکەیت. باوەڕی ئیسلامی و ئەوەی کە بە نمونە لەپەلی عەرەبیەکاندا لە فەرەنسا چی فەری قوتابیەکان دەکەن و هیتر بابەتکی ترە ئەبێت پەوردەو فەرکردن سکۆلار بێت، نابێت هیچ ئاینێک، مەسیحیەت یان ئیسلام یان هەر ئاینێکی تر بچیتەناو خەیندنگاکانەوە. ئەبیت لە ئاستی کەمەگەدا لەوەی ڕۆشنبیریەوە لەگەڵ خورافاتی ئاینی ڕوبەڕو

ببیتەوە وهیتر.بەڵام ئەم ستانداردو یاسای لائیک و پیشکەوتوانە ئەبێت لە کۆمەڵگاکانی وەک ئێران و یان عەرەبستانی سعودی و تورکیاو سەمال وەاتانی تری بە ئیسلام گیراودا پیادە بکرین وە ئەم کارە تەنها لە ڕێگەی پڕاکماری سیاسی و حقوقی-دادوەری بە دەوڵەت وهیزە ئیسلامیەکان مەیسەر دەبیت.

خەلیل کێوان: بە دەربڕینی ناڕەزایەتی بەرانبەر بە قسەکانی ماکرۆن،سەرۆکی فەرنسا،کە بە بۆگری لە ئازادی دەربڕین و بەاوکردنەوەی کاریکاتێرکانی پێغامبەری موسڵمانان،کردبوی وەزارەتی دەرەوەی ئێران بانگهێشتی نوێنەری کاروباری فەرەنسایان لە تاران کردبوو کە ئامادەبێت.سوپای پاسداران ماکرۆنیان بە <<سەرۆک کۆماری نەفام و سەرکیشی فەرەنسا>>ناوبرد.کیهان شەریعەتمەداری،شەمعخانی وهیتریش هاتنە ناو مەیدانکەوە.سەرۆکی دیاریکردنی بەرژەوەندیەکانی ئێمە عەلی لاریجانیش ماکرۆنی مەحکوم کردو تەئکیدی لە هاوریی موسڵمانانی جیهان لە هەوڵەوبونەوەیان لەگەڵ ئەم دوژمنایەتیەی ئیسلامە کردەوە. بەبەچونی ئێوە ئایا کۆماری ئیسلامی دەتوانێت سود لەم بارودۆخە وەرگرێت بۆقازانجی پێگەی خۆی لەناو هیزە ئیسلامیەکاندا ؟

حەمید تەقوایی: بە بۆای من کۆماری ئیسلامی لەوە لاوازترە کەبەم جۆرە تەبلیغات وهاوارە بیهودەیە پیگەیەک بۆخۆی بەدست بهێنێت.ئەمە سەردەمی خومەینی و فتوادان لە دژی سەلمان ڕوشدی نیە.کۆماری ئیسلامی ئەمڕۆ لە هەموو ڕوەکەوە لاواز بوە.ئێم لە ناوخۆی ئێراندا لەگەڵ جوانەوەیەکی گەورەی خەڵکدا بەرەوو بوە.ئەمە هەر یەک دووساڵ جارێک ڕاپەڕین وناڕەزایەتیە جەماوەریەکانی شارەکان دەبینین کەوئەدەن،کەمەگەڵ لەمەیدانی جەراو جەردا لە دژی حکومەت کەوتوەتە جوڵە،لەناوچەکەدا پێگەی حکومەت زۆر لاواز بوە بەهۆی بزوتنەوەی جەماوەری خەڵکی لە عەراق و لە لوبنانەوە کەخواستی دەرکردنی کۆماری ئیسلامیان بەرزکردوەتەوە و داوای دەسکەتا کردنی هێزە ئیسلامیەکان دەکەن لە وەاتکەیاندا ،لەوی ئابوریەوە حکومەت بەتەواوەتی تێکشکاوە،دزی و گەندەڵی دەسەاتداران وئایەتوەا ملیاردەرکان لە کەمەگەدا بەداد دەکەن و هیتر وهیتر.کەی ئەم بارودۆخە مەڵەت و بواری ئەوە نادات ئێم هەتا بە ئەای ەنگ پڕویوی پاریزگاری لە پیرۆزیە ئیسلامیەکانەوە پێگەی خۆی دروست بکات.بەبۆای من ئەم خاڵانەی کە ئاماژەت پێدا بە بەتاە نەبونی عەرزەوحاەکەیە.
بەشەویەکی گشتی هێزو دەوڵەتە ئیسلامیەکان ناتوانن بەم جۆرە ئیسلام

دەستیە پیگەی خەیان بەهەزبکەن.ئیستا بەنمونە ئەردەغان هەوەستی توندری لەدژی ماکرۆن وەرگرتوە بەئام ناگات بەهیچ کو.گرفتی بنەڕەتی ئەم دەوڵەت وهەزە ئیسلامیانە بارودۆخ و پێگەی لەرزەکیانە لە وڵاتەکانی خەیاندا.هەوە ئەدەن بەم شێوە تەبلیغاتانە پێگەی خەیان جێگیر بکەن.هەوە ئەدەن بە پشت بەستن بە دەمارگیری و خورافات وپیرۆزیەکانی ئیسلام پەردەپۆشی ئەو هەژاری وبە مافی وتەنگژە سیاسی وئابوریەی بکەن کە هەوبەویبونەتەوە بەئام بە پیچەوانەوە زیاتر لەلایەن خەڵکەکەی خەیانەوە هەوبەوی بەرەنگاری دەبنەوە. لە عێراق و لوبنان ئەوە دەبینین و ناڕازایەتیەکانی کەمەگەی ئەرانیش وەک نمونەی بەرجەستەی ئەم بۆچوکەداهاتنەی حکومەتە ئیسلامیەکانە. زیاتر لە چوار دەیەیە کە خەڵکی ئەران مانای ڕاستەقینەی پیرۆزی و یاسا و ئەخلاقیاتی کەوهاوردوی ئیسلامیان ئەزمون کردوە وە هەر بەوهەیەوە هیچ کەمەگەیەک ئەوەندەی کەمەگەی ئەران دژی ئاین نین وخوازیاری مەدەنیەت ومەدەرنیزم و پێچانەوەی دەزگاودوکانی هەزە ئیسلامیەکان نین لەکەمەگەدا.
لەهەلومەرجێکدا پاساو هێنانەوە بە کوشتنی ئازاربەخشی مامۆستا فەرەنسیەکە بەبیانوی ئەوەی کە بێڕێزی بەئیسلام کردوە تەنها لەگەڵ تورەی وبیزاری خەڵکدا بەرەوەودەبێتەوە.بەبۆچونی من ئەرەم ناتوانێت هیچ سودێک لەم بارودۆخە وەرگرێت و شێپەلێکی گەورەنەوە بەهەی ئەم هەوداوەوە دیتەوە کە بەپیچەوانەوەپێگەی دەوڵەتە ئیسلامیەکان لاوازتر دەکات.

۲۰۲۰\۱۰\۲۸
وەرگێڕانی کاوە عومەر

دارستان .. شیعر : ایرج جنتی عطایی

" جنگل"

شیعر : ایرج جنتی عطایی
ئاواز : بایک بیات

گەرانی : داریوش اقبالی
وەرگێڕانی : پشکۆ ناکام

،،،،،،،،،،،،،،،،،

پشتی سەر
پشتی سەر ، دەزەخە
بەردەم
کۆشتارگای خۆکە
رەحی دارستانی ڕەش
بەدەستی لەکانییەوە ئێیەوە
ڕەحم بکەش
گەر یەک لەحزەش بمەنمەوە
کونگۆپۆپەکانیش ئەبن بە گوڵچکە
پەنگی زامدار ئەمرە
ڕەگای ڕەشتن ئیتر بەر چاو ناکەوە
"ژووری شایی" بە سیس بوونی من
پیرە دارستانە

دەمان ڕووە ئەرزە
بە لق و چڵکانەوە دیلە
ئاوا بوونی ئەبینم
ترسی ڕەشتنی تە لە جەستەم
ترسی مانەوە لە دەم
خەوی گڵانەوە ئەبینم
هەنگاو بە هەنگاو
لەحزە بە لەحزە
سەبەری دوژمن ئەبینم

پشتی سەر
پشتی سەر ، دەزەخە
بەردەم
کۆشتارگای خۆکە
رەحی دارستانی ڕەش
بەدەستی لەکانییەوە ئێیەوە
ڕەحم بکەش

باقـــــاویەک لەگەل حیـــــزبە کوردیەکـــان بخەینەوەن. محمـــد باپیر

باقاویەک لەگەل حیزبە کوردیەکان بخەینەوە…
یان
(انشقاق لە پارتە کوردیەکاندا.) لەحیزبی هیوا تاکو دروست بونی هاوپەیمان نیشتمانی
ن.محمدباپیر
هەموو حیزبەکان بە دریژای میژوو لە کوردستاندا ویستویانة شتی باشتر بکەن لە وەی بیشخۆیان باشتر بیت ،بۆیە لە حیزبي دايك جیابونەوە بۆ نمونە حیزبي (رزگاری) لە حیزبي (هیوا) جیابۆە علي اساس ببیتە بەدیل وشەن گرتەوەی بۆ حیزبي هیوا وەلە مەخابن هیچی بۆ نەکرا و ٠هەروەها حیزبي شیوعی کوردستانی جیابۆە لە حیزبي شیوعی عیراقی ئەویش بە هەمانشەوە جی بي نە کرا خەری بەرەوئاوارە بون چوو .
.هەروەها (یەکیتی نەشتمانی کوردستان) بالی مەکتەبي سیاسي لە پارتی دیموکراتی کوردستان جیابۆە وەك بەدیل و درژەدان بەشەرشی نەە پاش نسکە ، هەرچەندە ماوەی 30 سال زیاتر ئەو حیزبە زەرترین چالاکی و شەهیدی بەخشی بە کوردستان و ئەستاش خاوەنی شورشی نوە،شتی نوی پە بوو لەسەرەتادا خاوەن ایدایابو گەرانکاری گەورەی ئەنجامدا لە بزاڤی ەزگاری نەتەوەکەمان … ماویەك بە هەزبوو ، بەلام ئەوەدرژەی نەدا ،ئەوەتا لە کۆتاید ا پاشەکشەی کرد.بالی حیزبي سۆشیالیست لە یەکیەتی جودابۆة گوایة شتی باشتر دەکات لة یەکیتی ئەویش نەی توانی ببیتە بەدیلی یەکیتی هەروەها کاتی خۆی (مەلا بەختیار) لە یەکیەتی جیابۆیەوە (ئالای شۆرشی) دامەزراند کە پیان دەگوتن(ئاش) ئەوانیش لە کۆتایدا هاتنەوە ناو حیزبي دايك ،هەروەها سامی عبدالرحمن جیابۆەلە پارتي و حیزبي (پارتی گەلی) دامەزراند بەلام لە دەرەنجام ئەویش هاتەوە ناو حیزبي دايك و هیچی بي نەکراو نەی توانی ببیتە بەدیل کاتی خۆی نەهزەی ئیسلامی کە بەختی دوو ناسرابو لە(م.صلاح الدين محمد بها ادين) جیابۆە بەلام

ج سودی نەبو ئەنصار الاسلام لە بزووتنەوە ئیسلامی جیابوە لەسەرتادا بەیاننامەکیان دەرکرد و پارتی و یەکیەتیان بەکافر دانان و شەڕی دەستو یەخەیان کرد لەگەل یەکێتی نیشتمانیدا چەندین رۆژی ئو گۆڕیان بەکوشتیدا وخەڵکی حەمەیانئەنجامدا ، لە کۆتایدا چ سودی هەبو ئو جیابونە جگە لەزیانی زۆر لە بزووتنەوەی ئیسلامی و لە ناوچونی خەیان؟؟یانکوژران یان تەسلیم بون یان هەلاتن،(کۆمەلي ئیسلامی)بەسەرپەرشتی م. علی بابیرلە بزووتنەوەی یەکبون جیا بۆە انشقاقی کرد ،علي اساس شتی نوی بەرهەم دینی گۆڕانکاری دروست دەکات بەڵام کواچی کرد؟بەو هۆیەوە ئیسلامیەکان درزیان تی کەوت و بي هیزتر بون هەڵبجەشیان لەدەستدا ،وەك کورد دەڵی کابرا لۆ ردینە جو سمیلیشی دان لەسەر ،سەحوە ی ئیسلامیش زەعیف بو لەبەر ئو انشقاقە هەروەها (بزووتنەوە گۆران) لە(یەکیتی نیشتمانی) جیابۆە بەسەر پەرشتی کاک (نەوشیروان مصطفی) ،بەڵام ئوان تا رادیەك شتیانکرد واتە گەمەکیانزۆك یەکەم ئەپسیزیون شقاند .زۆرکەسدڵێ:گەلان هەندە شتی لە یەکیەتیان زیاتر پی بو توانیان پیش حیزبي دایك بکەونەوە بەڵام ئو انشقاقش زوری نەخیاند دەنگۆ هەیە ئوانیش ئیستا بەرشالاوی رەخنەی جماوەری خەیان بونەوو پاشە کشیان کرد، بە هەر حال من مەبەستم ئوەیە بڵەم واقع سەلماندی هەر جیابونەوو انشقاقیەك لە مەژوودا هەمووی زەرەرو زیان پێشیمانیە و هیچ حیزبیەك لە کوردستاندا نەی توانیوة ببیتە بەدیلکی تەواوبە حیزبی دایک بە هەمویان بەیەکەوە دەتوانن زۆر شت بکەن ....

ن.محمد بابیر جاوودەری سیاسی

هەمووان لەپاتەکەی گۆڕەوە-هاتوونەتەدەر .. نووسینی: یوسف عزەدین

{ ئو بوونەوەرانەی کەلەپشکنەری گشتی- و – دەروونە مردووەکان- ی گۆڕە-دا لەبەرچاوماندا بەرجەستەدەبەت؛ هیچ نین؟! کەهیچیش نەبن، کەواتە هەموو شتەکن!؟} ئەمیل سیەران-١-

گۆگۆل ئەو ئەدیبە کەپووو باریکە قژخاوە سەرنجڕاکێشەیە، وەک لەوێنەکانی گەنجێتیدا بەبزەیەکی شاراوەی سەر لەوکانییەوە تەمان دەداوانە؛ گەر پێشتر نازانین کێوە هەوە، هەنگە بەوخساریدا وابزانین، یەکێک لەنیگارکێشە وردبین و باشکانی یەکێک لەقوتابخانەکانی وێنەکێشان. هەربۆیە ئەوانەی ئەویان لەدنیای گەڕانەوەدا بەنیگارکێشکی بەسلیقەو شارەزای وێنەکردنی سیما و ئاکارکانی مرۆڤی تەکشکاو و تەریک و داماو ناساندووە، بەهەڵدا نەچوون و بگرە دەتوانم بڵێم؛ گۆگۆل لەدنیای گەڕانەوەدا جارە نیگارکێش و نەخشەنەرکی تایبەتی پارتراێتی کاراکتەرە ئەنتی هەرە-کانییەتی، لەگەڵ ئەو ئیتمە تراژیدییە پەردەپۆشکراوەی کەلەبەرەوپشچوونی ڕووداوە بەڕووکێش تەنز ئامێزکانیدا لامان ڕەشن دەبێتەوە، بەگومان تەکنە بەشەوازکی خستنەڕووی ئیغتیرابی، بەناو ئیالیستی و کەمەدی، بەناڵم جوداو جیاواز و ترازاو لەزەربەی چەشنە نووسینەکانی پێشووتری دنیای ئەدەبیاتی ڕوسی و بگرە جیهانیش!

مایەی پرسیاریشە کاتێک چەند بەیتە شیعرکی پووشکین-م بیردکەوێتەوە؛ باس لەوە دەکات هەندک بەیتە شیعر بە فەدانە نەو ئاگر دەنووسێت؟! واتە هەندە پڕو لەناخەوە بەدیان فیکرەو دەربڕین و دەستەواژەو وێنەی شیعری ئەخەی پەدەگرن؛ دەتوانێت هەندک لەو گوزارشت و دەربڕین و وێنانەی کەلەنەو دڕو بەیتەکاندا دایان دەڕێژێت و دەیانووسێت، پێش ئەوەی کەس بیانبینێت هەیاندات نەو ئاگرەوە.. بەیە دەبێت لاشمان سەیر نەبێت، کاتێک پاش خوەندنەوەو قاڵبوونەوەمان لەدنیای گۆگڵ-دا دەگەینە ئەو ڕاستییەی کەهەردوو فیکرەی تەکستی، پشکنەری گشتی و دەروونە مردووەکان-ی لەپووشکینەوە وەرگرتوە.. یان بابڵێین پووشکین ویستوویەتی بەرەو ئاڕاستەی ئەو جۆرە نووسینەیدا بڕات و لەکاتەکدا خەی بچێشن وشەوازکی تر نووسیوێتی و ئەمێش بەشکە لەبلیمەتی و داهێنانی لەبن نەهاتووی زاتەکی وەک پووشکین و هەر ئەویش بووە کەهەر لەسەرتاوە بەتە ناسێنەری سەرکی گۆگڵ و لەبواری نووسیندا دەستگیرێیی کردووەو هەندک لەبابەتەکانیشی بە بەاوکردەتەوە. هەر لەسەرتاوە درکی بەبلیمەتی گۆگڵ؛ لەبواری گەڕانەوەدا کردووە. هەر بەیە کاتێک گۆگڵ تەکستی "پشکنەری گشتی" دەنووسێت، ئەوەی لەیاد ناچێت لەزاری کەسایەتی سەرکی تەکستەکێوە کەناوی خلیستیکف-ە، گەورەیی پووشکین نیشان بدات؛ کاتێک بە خە گەورەکردنی خەی لای خەکەسادەکە، ئاماژە بەوە دەدات کەلەپترسبەرگ تەنانێت هاوەڵی کەسایەتییەکی مەزنی وەک پووشکین-یشە-۲-
ئەوەی تا ئێستاش لەبارەی پەوەندی پەزەتیفانەی گۆگڵ و پووشکین-

ەو، خراوەتەوو، لەلایەن زەربەی تووژڕان و ئەدیبانی ڕوسەوە سەلمێنراوە، تەنها کەسێک کێشەم یاسایە لادەدا، دەرهێنەری بەناوبانگ –ئایزنشتین-ەو ئەو پەی وابووە گۆگۆڵ هێگری ئەرێیی و حەسادەتکی شاراوە بووە بەرانبەر بەپووشکین و هەر ئەوەش وای لێکردووە، شتکی دژ و جودا بشێوازی نووسینی ئەو دابهێنێت؟!-۳-
بەڕام ئەم ڕاوبۆچوونەی ئایزنشتین، تا ئێستا تەنهاو تەریک ماوەتەوەو پێناچێت وابەئاسانی کەسانکی ئەکادیمی و شارەزا، لێدەبیاتی ڕوسیدا؛ بچنەپاڵ ڕاست و دروستی ئەوەی وروژاندوویەتی؟!
پێش ئەوەی بەتەواویی ڕەبچینە نەو بابەتکەمان و سەفەر لەتک بەسەرهاتی پاڵتەکەی گۆگۆڵ-دا بکەین، دەشێت کەمێک باسی ڕاستکردنەوە، یان لابردن و جێکردنەوەو تێنانێت سینەوەی هەندک وشەی ناتەواو و دروستکراوی نەو دنیای ئەدەبیاتی کوردی بکەین.

هەژار-ی زمانزان و لێکەر لەبەرایی هەمبانە بۆرینە-کەیدا دەڵێت:
{ بۆناوی کوردایەتی تۆخ، لەزمانە بەستەزمانکەی، وا لاواز و پەرەوازەو بێ خودانمان بوونە مەم، قسەل بەقسەل و چێ بەچێی زەر بەوردی دەپشکنن و هەر وشەیک بۆنی عارەبییەکی کۆنی یان فارسییەکی مردووی هەزار ساڵەی لێ بێت، ئەو زانا کورد پەروەرانەی پێ شێت دەبن. وەک دزێکیان لێنەو کادێن دا گرتبێ، دوشمنی ڕای ئیمانت بێ، چی پێ دەکەن! هەروا چەقیەو لەی دەسوێن، دەیدەنێ بەر پلار و جوێن، کارێکی بەسەردا دەهێنن دەم بەژنی خەی نەکردبێ. ئاوەوی وەژەری وشکەش بەمەردەی کاوەای پیوازفرۆش ئەوێن! مەڵێ قەڵەم! بەژێ پێنوس.. مەژێ کاغەز! بوژێ تێنوس.. نەبەژ دەفتەر! بەڵێ پەڵاو...}
ئیتر هەر لەدرێژەی ئەو ڕیتمی دەستکاریکردن و ئاوەژووکردن و هەگبانەوەو شێواندن و دروستکردنی زاراوەو وشەی نوێی زوبانی کوردیەشدا، کەسێک دێت و مام + وەستا.. لەک دەدات و دەیکاتە مامەستاو بەبێ ئەوەی بیری لێوە کردبێتەوە، ئەی چۆن دەبێت هەمان وشەش بێ مەینەش بەکاربهێنرێت؟! کەچی داخکەم بەبێ پرسیارکردن و هەوەستێ لەسەرکردنکی جدی وا ساناکە سەپێنراوەو بەکار دەهێنرێت!؟
کەسێک دێت و وشەیک بۆناوی ڕەخنەوە فێ دەداتە نەوەندی نووسینەوەو بەبێ ئەوەی ئەسێ و فەسڵی وشکە ڕەشن بێت و لەزمانی کوردیدا شوێنجگەیکی لەوەو پێشی هەبووبێت، کەچی تا ئێستا بەیکردووەو ئیدی دیار نییە، کەی دەتوانین شتکی نوێی لەجێ بەکاربهێنین.

سـەبارەت بەوشەی –چـی+ەک- یشەوە؛ پـەدەچێت بابـەیەکی نیمچەحیکایەتباز، لەبەروارێکی نەزانراودا هاتبێت و وشەیەکی لەکدراوی لەچی + ناوەک دروست کردبێت و لەو ڕێڕەوە گەیشتبێتە ئەمڕۆ و بەشـەوە تەکنیکییەکەی ئەستای؛ ناو نابێت چی+ ەک و نووسەرەکەشی ناو نابێت، چی- ەک- نووس؟!
کوردەکی بەوبەختی خاوەن سەدان حیکایەت و سەرگوزشتە و ئەفسانەو داستان و بەسەرهاتە گەلانەوە، بەیت ناوەکی لەکدراوی دروستکراوی ناقەڵا بەسەر کاریگەرترین ژانرەکی ئەدەبیی نیمچە ئەنتەلەژیانەی ئەودا بسەپێنیت.. کوردەک تەنها شونەوارەک لەمەڕووەکەی ڕاشکاوانە مابێتەوە، زمانەکەیەتی و مانەوەی چەندین ساڵەی زمانەکەشی لەگەڵ ئەنەوەکانییەوە بووەو دەبێت بە نەتوانێت وەک فارس؛ کورتە داستان و داستانی درێژ یان باڵا بەکاربهێنێت.. یان گەر وشەی حیکایەت، بەجۆرێ گەلانەوەیەکی کەن و تەقلیدی دەتە پێشچاو! خۆ دەکرا وشەیەکی کوردیی پڕ مەغزاو مانای وەک – بەسەرهات-ی لەجێی چی+ەک بەکارهێنابا!؟

بەیێ وەک خۆم؛ دەمەکە پێم وایە گەلانەوە بە خودی وشەی گەلانەوە، سەرد- نەڕەیتیف Narrative دروستترەو لەزمانی عەرەبیشدا بە تەکستە نوێیەکانی ئەم دواییانەی نووسەرانیان زیاتر سەردو بە نووسەرەکەشی سارید بەکاردەهێنرێت و ئەمەش دەتوانین ئینگلیزییەکەی Narrator بەکار بهێنین لەجێی گەلانەوەو ئیدی ژانرێ ئەدەبییە سەردیەکانیش لە کورتە نەڕەیتیف و نەڤێلاو ڕۆمان-دا بناسینرێت، یان بەهەر شێوازێکی تر کەجودا بێت لەوەی ساڵانەکە سەپێنراوە.
ڕۆخنەگری ئەمریکی – جودیت لایبوفیتز- لەکتێبی (سەردو مێستدارێتی لەنەڤێلادا) ئاماژە بەتەکنیکە کردنی نەڤێلا و نەڤێلا و کورتەڕۆمان و بەکارهێنانیان وەک ئەوەی یەک شت بن دەکات! لەکاتێکدا کورتەڕۆمان کورتکراوەی ڕۆمانێ و نەڤێلا درێژکراوەی کورتە نەڕەیتیف-ێ، بەڵام نەڤێلا ژانرێکی تایبەت بەخۆیەتی و زیاتریش لەئەدەبیاتی ئەوروپیدا ناسراوترێ وەک لەئەدەبیاتی شونانی ترو تایبەتێ بەووداوێ کارساتبار و بابەتێ سەرنج ڕاکێشێ کاریگەرکان، بەدەر لەو درێژدادی و فەڵ و تەڵەکەیەی لەنووسینی ڕۆماندا بەکاردەهێنرێت، بەمەبەستی درێژکردنەوەی؛ بەشێوەیەک کەدەبێتە حەشووکردن و داگیرکردنی قەبارەی زیاتر!
نەڤێلا لەئەڕمانیا لەسەردەستی؛ (هنریک ڤۆن کلیست و گەرهارت هەبتمان و تەماس مان و کافکا)، گەیشتێ ئاستەکی باڵا و لەنمونەی نەڤێللاش؛ مەسخ-ی کافکاو -لەبارەی پیاوان و مشکەکان-ی جۆن شتاینبەک و –مەزرای ئاژەڵان-ی جۆرج ئەرویل و –پیرەمەردو دەریا-ی

هەمەنگوایی و –کەلەنەل کەسی نییە نامەی بە بنەرەت-ی گابریل گارسیا مارکیز، شایانی ئاماژە پێدانن.

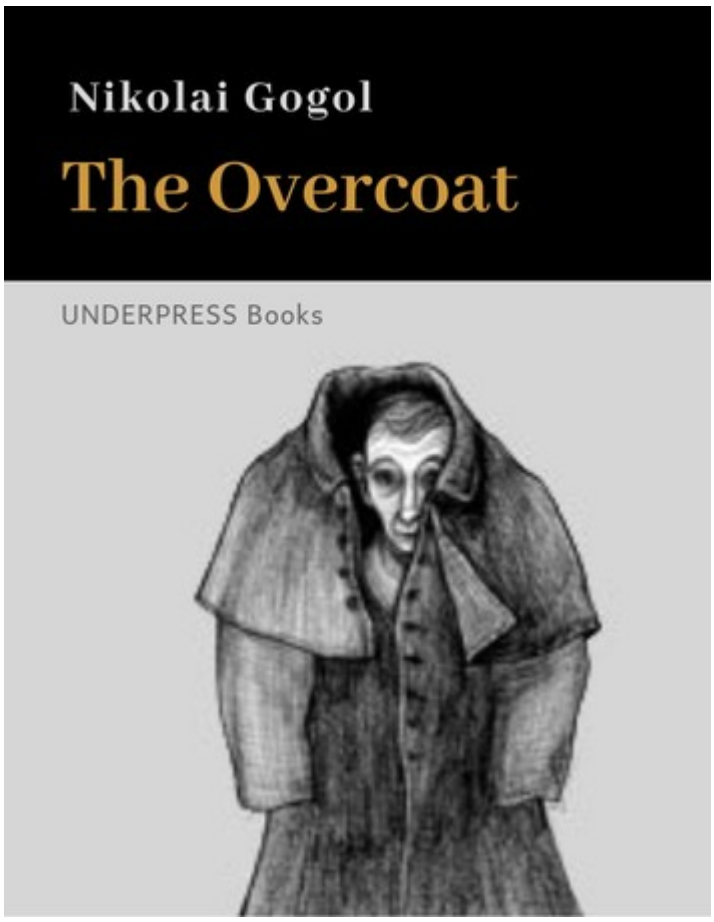
بە هەرحاڵ با لەرەوە بگەڕێینەوە سەر بابەتە سەرەکییەکەمان، سەبارەت بەگەگە و دەشت بەڕین، ئاوەکی بەڕێگەز ئەکرانی، هەر لەسەرەتای نووسینەکانییەوە تا دواییەکانی تەمەنیشی زۆر تەختر هەست بەوە دەکرێت، پرسیارگەل و پێبلەمە ئینسانی و ئیشکالە فەلسەفی و ئەنتەلەژییەکان لەدنیای ئەودا؛ بەپلەی یەکەم جێی خۆیان کردەتەوە و بەتایبەتیش پاش فەشەل هێنانی لەبەاوکردنەوەی قەسیدەمانی (هانزکولگارتن) و کێنەوەی سەرجەم نوسخەکانی و هێهاتنی بە دەرەوەی وڵات و پاشان گەڕانەوەیی و بەاوکردنەوەی کتێبی(شەوانە ئاهەنگ لەمەزرای نزیک دیکانکا)ی هێهێنجراو لەفەلکلۆری ئەکرانی و بەپشت بەستن بەزۆر لەگەڕانەوە حیکایەتەکانی دایکی.. بەم کتێبەشی توانی شکستی پێشووتری لەبواری نووسیندا بسڕێتەوە و جەدیانە جێی خۆی بکاتەوە و ئیدی لەرەوە ئیدامە بەکارەکانی داهاتووی خۆشی بدات.

دەگمەن؛ ئەو ئەدیبانەی کەتوانیویانە لەتەمەنێکی کورتدا وەک گەگە، بگەنە ئاست داهێنانی شێوازێکی نوێ لەنووسینێکی ڕیالیستییانەی تژی لەتەنز و کۆمەدیایەکی هاوتا لەگەڵ بەتامبوون و وەرانبوونی زیندەگی بنیادەمان و نغرۆبوونی لەتینەتی دووبارەبوونەوەو سووانەوە لەنێو بازنەکانی بیرکراتییەت و هێهایی دەسەڵاتە تەتالیتارەکاندا.
کاراکتەری ئەنتی هەرۆ-ی نەریتیفی –پاڵتە- ی گەگە، ئەکاکی ئەکاکیفیچ-ی فەرمانبەر، لەبوونە کۆمەڵایەتییەکەدا وەک نەبوو ئەژمار دەکرێت و هەر لەسەرەتای بەسەرهاتی لەدایک بوونییەوە، کەشێکی زۆر لەچییەتی ناونانییەوە پەیدا دەبێت و پاش هێدانەوەی تەقویمی ئەرسەزکسی بەمەبەستی دەزینەوەی ناوێکی گونجاو بۆی، کەچی ناو بە ئەو دەبێتە قاتی و لەنێو کۆمەکێک ناوی ناقەڵای وەک (تریڤللاو دلاوڤارکاش و بافیکاخی و فاختیسی)، بەیار دەدرێت جارێکی تر ناوی باوکی لەبنرێتەوە و بەمەش ناوی دەبێتە ئەکاکی ئەکاکیفیچ و لەووسیشدا بەپیسایی دەوترێت ئەکاکی و هەروەها نازناوی خەزانکەشی –باشمچکین- وەک لەخودی گەڕانەوەی پاڵتە-دا ئاماژەی پێدراوە: (بەوونی و ئاشکرایی دیارە لەوشەی باشمک-ەوە وەرگیراوە، کەبەواتای پێاو دێت لەووسیدا..)-٤-
کاتێک ئەم کۆسایەتییە لەتەکستە گەڕانەوەی پاڵتە-دا بەتەواویی دەخرێتە نێو زەلکاوی هیچ بوون و پڕاوڕۆ و ئیدی ئاکاکی ئەکاکیفیچ

بەجۆرێک لەجۆرەکان ون دەبێت و پاڵتە دەبێتە کاراکتەری سەرەکی و ناکرێت لەنێو ئەو سەرما کوشندەیەی ڤوسیادا هیچ شتێک لەپاڵتە گرنگتر و بەئەهمیەتتر و جوانتر و گەرمتر و بەقیمەتتربێت، ئەو هەموو شتێکەو تەنانەت کاتێک -بیترێقیچ-ی بەرگدروو، پاڵتەکە بە ئۆکاکی ئۆکاکیفیچ دەدرووێت و پاش پرۆڤەپێکردن و تەواوبوون و لەبەرکردنی لەلایەن ئۆکاکی-یەوە دوور و نزیک وەدووی دەکەوێت و بەشاگەشکەییەوە دەیوانێتە ئەو توحفەیەی کەپاڵتەیەو خۆشی وەستا بەرگدروو کەیەتی!؟

ئیدی هەر ئەم پاڵتەیەشە دەبێتە سەبەبکاری داوەتکردنی زۆرملێیانەی بە داوەتێکی شەوانەی یەکێک لەکەسایەتییە هەبووەکانی نێو فەرمانگەکەیی و دواجار گەورانەوەی درەنگ وەختی و دزرانی پاڵتەکەی لەکەسانێکی تاریکدا!؟
پاش دیمەنی دزرانی پاڵتەکە؛ خوێنەر خۆی لەدەبێتە کاراکتەرێ بە پاڵتەکەو بەو سەرمایە هاوار بەچوار دەوری خۆیدا دەکات و ناڵەو سەدای دەگاتە هەر گوێیەک کەمەبەستی بێت، گوەادەرێت بە ئازاری قووڵی هەموو ئەوانەی وەک ئۆکاکی ئۆکاکیفیچ، چ پاش دەردەسەریەکی زۆر دەتوانن ببنە خاوەن پاڵتەیەکی نوێی شایستەو چ ناشتوانن لەنێو شلەقەی یاساکانی دەوڵەت و خافڵبوون و گوێپێنەدانی پۆلیس و پاسەوانەکاندا، نەهێن پاڵتەکەیان بدزرێت! کاتێکیش بە پاڵتە دەمێنێتەوەو بەمەبەستی دزینەوەی دەگاتە لای -کەسایەتییە گرنگەکە- و ئەویش بەجۆرێک تەی دەخووڵێت و دەریدەکات، کەئیدی هیچ هیوایەکی بە نامێنێتەوە، جگە لەمەرگ و بەیە دەمرێت و پاش مردنیشی دەبێتە تارمایی ئۆکاکی ئۆکاکیفیچ و پاڵتە لەبەر بنیادەمان دادەکەنێت و تا دەگاتە ئەوەی حەقی خۆی لە -کەسایەتییە گرنگەکە-ش دەکاتەوەو پاڵتەکەی بەری دادەکەنێت.

هەمووان لەپاڵتەکەی گۆگۆ-وە هاتووینەتەدەر!؟

یەکێک لەو گوزاشتە زۆر کاریگەرو دڕینانەی کە ئەوی خوێنەری ئەدەبیاتی ڕوسی بووبێت، بێشک گۆگۆل بیستی بوو، بەناو ساغکردنەوەی ئەسڵی بۆژوکەی، ئەستاشی لەگەڵدا بێت، جگەی مشتومڕ و قسەوباس و هەر بۆیە کەسایەتییەکی شارەزاو پسپۆڕ لەئەدەبیاتی ڕوسیدا وەک دکتۆر؛ جەودەت هەشیار-٥-، پاش قووبوونەوەی لەنێو کۆمەک سەرچاوەی کۆن و نوێدا، دەگاتە ئەو ڕاستییەی کەهیچ کام لە(ڤیدەر دستیڤسکی و ئیڤان تۆرگنێف و دیمتری گریگۆرڤیچ) خاوەنی ئەو گوزارشتە نین و پێی وایە نووسەر و دیپلۆماسی فەڕەنسی – یۆژین میلکبۆر دی فۆگۆ-ی سەفیری فەڕەنسا لەپترسبۆرگی پایتەختی ئەو دەمی ڕوسیای تزاری و لەمیانی وتار و نووسین و کتێبەکانییەوە، ئەو گوتزایەی کەدەڵێت هەمووان لەپاڵتۆکەی گۆگۆڵ-ەوە هاتوونەتە دەر، داوێتە پاڵ نووسەری ڕەمانی –لانوازان- بەبێ ناوهێنانی ئەوی کەنووسەرەکەی دستێڤسکی-یە و لەڕاستیشدا دستێڤسکی فیکرەی ڕەمانەکەی لەپاڵتۆ-ەوە وەرگرتووەو بەشێوازێکی جودا مامەڵەیکی داهێنەرانەی لەگەڵ کردووەو لەدیمەنێکیدا کاراکتەری –لانوازان- دیفوشکین، نەریتیف-ی پاڵتۆ دەخوێنێتەوە.

یۆژین میلکبۆر دی فۆگۆ، لەنیسانی ١٩٠٩ لەیادی سەد ساڵەی لەدایک بوونی گۆگۆڵ لەمۆسکۆ لەوتارێکیدا دەڵێت:

{ هەموو ئێم نۆڤانەی ئەدەبیات؛ لەپاڵتۆکەی گۆگۆڵ هاتوونەتەدەر،

پاڵتەکەی ئەکاکی ئەکاکیقیچ،....}-٦-
بە زیاتر ناسینی دنیای ئەدەبیاتی، ناوازەی ئەو گۆڤارەو بەنامەیەش؛ لەجوانترین گوزارشتەکیدا – ئەمیل سیوران- سەبارەت بەگۆگۆڵ وتوێتی:
{ واقیعییەتەکەی هەندێ گۆڕیە تا ئەو ڕادەیەی ئەو کەسایەتییانەی کەهەڵیان دەسووڕێنێت دەبنە نەبوو، بەڵکو دەبنە مووزاتی جووڵاو کەبەتەواویی ئەمەی تێدایە، کەسایەتییەکانی ئەو شکست ناهێنن و ناکەون، چونکە لەسەرەتاوە شکستیان هێناوەو کەوتوون... ئەوەی ئەمە لەودا خەشمان دەوێت؛ ئەو ڕکێیەتی بە خەڵکی.. توندو تیژییەتی.. چەشنی بینینیەتی بە دنیایەکی تاوانبار} -٧-

_____

سەرچاوەکان:

١-لاپەڕە١٥٣ /وەهم و شوناس/یوسف عزەدین/ چاپخانەی یاد/سلەمانی ٢٠١٢

-٢
https://kitabat.com/2013/05/21/%D8%BA%D9%88%D8%BA%D9%88%D9%84-%D9%88%D8%A8%D9%88%D8%B4%D9%83%D9%8A%D9%86/

٣- هەمان سەرچاوەی پێشوو

٤- المعطف و الانف/ ترجمة الدكتور محمد الخزاعی/بحرين ٢٠١٣

٥- https:/www.facebook.com/jawdat.heshyar

٦- هەمان سەرچاوەی پێشوو

٧- لاپەڕە ١٥٤/ وەهم و شوناس/ چاپخانەی یاد/٢٠١٢

سەرنج: لەئەدەب و هونەری/ کوردستانی نوێ/ژ:٨٢٢٦/١٩/١١/٢٠٢٠بەاوبەتوێ.
E.mail/izadyusf@gamil.com

(کارینا)، ڕەمانی دەستنوسی خوێناوییەکان! .. هەرش ڕەسوڵ

هەرچەند دەرفەتم زۆر کەم بو، بەڵام هەرچەندێک بو، لە چەند مانگی

رابردودا و لەگەڵ بەاوبوونەوەی ئەلیکترۆنییدا، توانیم نوێترین ڕۆمانی (نیهاد جامی) بخوێنمەوە.
نیهاد پتر وەک نوسەر و شانۆکار و ڕۆژنامەگری شانۆیی ناسراوە، بەڵام ماوەی چەند ساڵێکە کار لە نوسینی چیرۆک و نۆڤێڵت و ڕۆمانیش دەکات.
ئەم کارە تازەیەی ناونیشانی (کارینا)ـی هەڵگرتوە. کارینا بەپێی ئەندێشەسازیی ڕۆمانەوس یەکێکە لە ئەندامانی (بنەماڵەی خەیاڵ). کچێک، لە دایک و باوکییەوە بە خەیاڵ دەژی، بە خەیاڵ بیردەکاتەوە، بە خەیاڵ ڕەفتاردەکا و، دەیەوێت هەر بەو خەیاڵەوە ئایندەی خۆی بنەخشێنێت.
ئیشی من نیە لەم کورتنوسینەدا، چیرۆک یان چیرۆکگەلی نێو ڕۆمانێک بگەمەوە و ڕوداو و کەسێتییەکانی ئاشکرابکەم، هەندێ دەمەوێ تەنها وەک خوێنەرێک هەست و بینینی خۆم بە کورتیی بخەمەڕوو. سەرەتا، ئایشارەوە هەم چەژم لە خوێندنەوەی (کارینا) وەرگرت، هەم قوڵییم لە ڕەچاوکرد.
پێکەری ڕۆمانێکە بریتییە لە سێ کتێب لەناو کتێبێکدا، هەرێکەیان گەڵەوەی خۆی هەیە، پاشان هەمایان لە هەڵەکی چیرۆکئامێزدا یەکدەگرنەوە. وەکچێن کەسێتیی ڕاستینەی ڕۆمانەوسیش (نیهاد) لە کەتایدا یەکێکە لەوان.
گێڕانەوە لە (کارینا)ـدا زیاتر بە زمانی کەسی یەکەم و کەسی سێیەم، کەوا لەلایەن کارەکتەرە سەرەکیی و لاوەکییەکانەوە چیرۆکە جیاوازەکان نمایشدەکرێن.
تەکنیکەکەیشی جادوواقیعیی (ریالیزمی سیحری)ـیە و شێوازێکی جوان و سەرنجبەرە.
بە لایەنی زمانەوانییەوە، ڕەنوس و خاڵبەندیی هەست بە جۆرێک لە پەلە دەکرێت، چونکە هەندە هەڵەی تەدایە، بەڵام کەمیان هەڵەی گەورە و ماناگۆڕن.
ناکرێ من لێرەدا ناوەڕۆکی ڕۆمانەکە بخەمەڕوو، بەڵام تەنها دەمەوێ هەندە بڵێم؛ (کارینا) ڕۆمانی دەستنوسە خوێناوییەکانە، دەفتەری نەخوێنراوەی نەوەی ئازاردراو و بێئومێدی دوای ڕاپەڕینی ١٩٩١ـە، یاداشتی ڕۆژنامەنوسە گەنجە تەرەرکراوەکانە.
تەوەری ڕۆمانەکە، تەنها لە دەوری بابەتی سیاسیی ناخولێتەوە، بەکو لایەنی ئابوریی، کۆمەڵایەتیی، کەلتووریی_یش دەگرێتەخۆ.
چیرۆکەکانی نێو (کارینا) پێن لە فەین و ونبون، سەرەڕۆژن لە کوشتنی هیوا، بەهودەیی، گەمژاندن، لەسەر دەستی نەوەی دووەمی سیاسەت لەم نیشتمانەدا.
بەو هیوایەی، (کارینا) تەنها لەنێو جاڵجاڵۆکەتەی جیهانییدا

نەمنتەوە و بە کاغەزییش چاپکرە و بکوتە نێو رەفی کتێبخانەکانیش.

سەرکەوتن و بەردەوامیی بە نیهاد جامی.

خەونەکانی کەژاڵ ماڵێك لە فڕۆمی وتاردا! .. سەدیق سەعید ڕواندزی

ساڵانێکە وەك خوێنەرێك، بە تاسەوە ماڵمان دەخوێنمەوە.بە تایبەتیش ئەوانەی نووسەرەکانیان دەسپێکی نووسینیانە لەوبواڕە. خوێندنەوەی ماڵمان وەك ژانرێکی ئەدەبی بۆ من لە دوو ڕوانگەوەیە. یەکەمیان چێژ وەرگرتن و خوێندنەوەی تێکستێکی ئەدەبییە، ئەوەی تریان بە مەبەستی دەوڵەمەندکردنی زمانەکەم وئاشنابوونی زیاترە بە زمانی کوردی کە دەبێ ماننووس شارەزایەکی ووردو زۆری لێ هەبێت. چونکە زانینی زمان و شێوەی داڕشتن و گوزارشتکرن، ئەلف و بێی نووسینی ماڵمانە. هەرکەسێك توانای بە سەر زماندا نەشکێت، باشتر وایە ماڵمان نەنووسێت.ئەوەی جێگەی سەرنجە لام، لە میانەی ئەزموونی خۆم وەك خوێنەرێك لە بواری خوێندنەوەی ماڵماندا، تا ئەندازەیەکی زۆر گەیشتوومەتە ئەو بۆچوونەی کە بەشێکی زۆری ئەوانەی خۆیان بە نووسینی ماڵمانەوە سەرقاڵکردووە(نەك ماڵماننووسن) شارەزایەکی ئەوتۆیان لە زمانی کوردی نییە. نازانن چۆن چەمك ودەستەواژە و دەربڕین و گوزارشتە زمانەوانییەکان، لە بونیادی زماندا بەرجەستە بکەن. بۆیە دەکەونە هەڵەی سەیرەوە کە خۆشیان هەستی پێ ناکەن. گەرچی ئەو نووسەرانە هەوڵدەدەن لە ڕێگەی فەنتازیای نووسین و زمانێکی پەخشان ئامێز، جۆرێك لە ئستاتیکا بە وشەکان بدەن تاکو سەرنجی خوێنەر ڕابکێشن. بەڵام کاتێ دەچینە قووڵایی وشە و ماناکان، ئیدی دەستەپاچەیی ئەوانمان بۆ دەردەکەوێت. ئەم کارەم وەك ئەوە دێتە بەرچاو کە خانووێکی لە قۆ دروست کراو، بە بۆیەیەکی جوان بڕازێنیەوە. خاڵێکی دیکەیان ئەوەیە کە بەشێکی زۆر لەوانەی بە خەیاڵی خۆیان ماڵمان دەنووسن، تووشی کاوێژکردنەوەی وشە

و درێژدادەیی و دووبارەبوونەوەی وێنەکان دەبن.

بابەتی بەشێکی زۆر لەو جۆرە ڕۆمانانە، دەکرێ پوخت و چڕوکورت بکرێتەوە لە چەند لاپەڕەیەکی کەم. یاخود ئەوەی ڕۆمانووس بەو هەموو نووسینەوەیەوە گوتوبێژیەتی، دەتوانرێت کورت بکرێتەوە بۆ چیرۆکێکی زۆرکورت. نموونەی بەرجەستە لەم ڕووەوە زۆرن گەرخوێنەر مەبەستی بێت ئاماژەیان پێ بدات. لەو ڕوانگەیەوە یەکێك لەو ڕۆمانانەی لە زۆرلایەنی زمانییەوە هەڵە و کەماسی هەبوو ڕۆمانی(خەونەکانی کەژاڵ)ە. ئەم ڕۆمانە، سەرگوزشتەی ژنێکی کوردمان بۆ دەگێڕێتەوە کە ناوی(کەژاڵ)ە و لەکەنەدا دەژیت. کەژاڵ، دوای ئەوەی بە خۆشەویستی شوو بە کامەرانی هونەرمەند دەکات، لەگەڵیشیدا دەچێتە کەنەدا و لەوێ دەژیت. دوای ماوەیەك ناتوانن وەك دوو هاوسەر بە یەکەوە بژین، بڕیە کەژاڵ لێی جیا دەبێتەوە و ئەمجارەیان شوو بە کوردێکی ڕۆژهەڵات دەکات بە ناوی ئومێد، لەویش جیا دەبێتەوەو ئەمجارەیان شوو بە کەسێکی دیکە دەکات بە ناوی عەباس. کەژاڵ لە گەڵانەوەیەکی دا بۆ کەرکوك عەباس دەناسێت و ئەڤینی دەزگیرانی دەگێڕنەوە، بەڵام لەویش جیا دەبێتەوە.

کارەکتەری ڕۆمانەکە، بەدرێژایی ئەو ماوەیەی لە ژیانی خۆزانی دابووە، بە نهێنیش مامۆستا بە ختیاری خۆشویستووە کە چەند ساڵێك لە خۆی گەورەترو هاوکات هاوسەر و منداڵیشی هەیە. واتا لێرەدا ڕۆمانووس، ناڕاستەوخۆ هەوایەتی بەوە دەدات، کە کاتێ کەسێك لە ژیانی تایبەتی و خۆزانداری خۆیدایە، دەکرێ بە نهێنیش کەسێکی دیکەی خۆشبوێت و ناپاکی لە هاوسەرکەی بکات. لە کاتێکدا ئەم جۆرە پەیوەندییانە، یەکێکن لە گەورەترین ئەو گرفتە کۆمەڵایەتی و کەسی و خۆزانی و پەروەردەییانەی، سەرچاوەی سەدان ڕووداوی دڵتەزێن و تراژیدین لە کۆمەڵگەی کوردیدا، کە زۆرینەیان سەردەکێشن بۆ کوشتن و خونێشتنی مرۆڤ. ئەم جۆرە تیمانە لە نووسینی ڕۆماندا، وەك بابەتێکی سواوی لێهاتووە و هەمیشە دەکرێنە کەرستەی نووسینی بە ناو ڕۆمانی بۆ مانا و تەنانەت هەندێکیان لە پەراوێزییەوە لە کۆمەڵگەی خۆشیان دەدەن. هیچ داهێنانێك لەوەدانییە، نووسەرێك بابەتێکی سواو بکاتە کەرستەی نووسینی ڕۆمانێك. وەرای ئەمەش لە ڕۆمانەکەدا، خوێنەر بەر چەندین هەڵەی زەق لە ڕووی زمان و دەربڕینەوە دەکەوێت کە لێرەدا ئاماژەیان پێ دەدەین:_

- لا-14 -نووسیویەتی:_(ستێدیۆی نیگار کۆشان). نووسەری ڕۆمانەکە (ستێدیۆ)و(مەرسەم)ی لەیەکتر جیا نەکردۆتەوە، وا دەزانێت هەردووکییان هەمان مانایان هەیە. ستێدیۆ بۆ

تەمارکردنە (مەرسەم) کە بە کوردی (نیگارخان) ەی پێ دەگوترێت، شوێنی وێنە کێشانە.

- لا 14_نووسیویەتی:_(کامەران کەسێکی قرچێك و چاوچنۆك بوو، نرخی کراس و پێلاوەکەی لە سەرووی هەزار دۆلاربوو). سەیرم پێدێت کەسێك ڕۆمان بنووسێت و خۆی پێ ڕۆمانووس بێت، بەڵام هەڵەی وەها کەمدی بکات. ئاخر کەسێك قرچێك بێت، چۆن پێشاکی گران بەهای بەو نرخە دەپێشێت؟!.
- لا14 ڕۆژنامەنووس:(بە فیکە لێدان تەماشای تابلۆیەکانم کرد). ئەگەر بینەرێك تەماشای تابلۆیەك بکات، لێی ڕادەمێنێت و چۆژی لێ وەردەگرێت، یاخود فیکەی بۆ لێ ئەدات؟ ئەمە با ڕۆمانووسی وەڵامان بداتەوە؟.
- لا28_نووسیویەتی:_(ئومێد دەڕۆ هەفتەی داهاتوو دەچمە حەج) نووسەری ڕۆمانەکە وادەزانێت (حەجکردنیش) وەك(عەمرە)یە، هەر کاتێك مرۆڤ ئارەزووی کرد دەتوانێت بچێت!؟.
- لا42-نووسیویەتی:_(کەژاڵ قونکی جگەرەکەی خستە ژێر پێی و پانیکردەوە). نووسەری ڕۆمان وادەزانێت وڵاتی کەنەداش کوردستانە، خەڵك بە ئارەزووی خۆی ژینگە پیس بکات.!
- لا 65-نووسیویەتی:_(پیرەمێردێکی جوو، خەونەکەی بۆ شیکردمەوە). بنووسی ڕۆمانەکە وا دەزانێت جووەکانیش وەك موسڵمانەکان، باوەڕیان بە خەون بینین هەیە! یەکەمجارە، ئەمە دەبیستم. دواتر خەون لێك دەدرێتەوە شیناکرێتەوە بۆ زانیاریی نووسەری ڕۆمانەکە.)!.
- لا 66_:_(بەختیار بە نیلۆفەر دەڵێت، ئەم جوجکەیە کۆە، یان کچ). نووسەری ڕۆمان، وادەزانێت ژنیش وەك مریشك هێلکە هەڵدێنی و (کورك) دەبێت، دەنا چۆن بە منداڵی دەگوت جوجکە!؟.
- لا81-نووسیویەتی:_(بە پێی شەریعەت، ئەگەر ژن و مێرد تا ساڵێك بە یەکەوە نەبوون، هاوسەرگیرییەکەیان هەڵدەوەشێتەوە). نازانم نووسەری ڕۆمان، ئەم شەریعەتەی لەکوێ هێناوە؟ ئەمەیە کەمدیای بەشێك لە بە ناو ڕۆمانووسانی ئێمە، کە لە هیچ بوارێك شارەزانین و قسەشی لە بارەوە دەکەن. چونکە نووسەری ڕۆمان دەبێ بزانێت، لە ئیسلامدا، هیچ هاوسەرگیرییەك دوای ساڵێك بە تاڵ نابێت، بگرە هەر هێناوەشێتەوە، تاکو بەتەڵاق کۆتایی نێت.).
- لا93نووسیویەتی:_(ژن بە سەماوارەوە جوانە). سەیری ئەو دیدە خۆەکییە بکەن بۆ ژن!.
- لا142نووسیویەتی:_(نیو چارەگە سعات وەرزشم کرد). لەاستیدا،

نیو چارەگ عەرەقم بیستووە، بەڵام نیو چارەگ کاتم نەبیستووە !.

- لا148 نووسیویەتی:_(کەژال بە بەختییار دەڵێت: تۆسەگی و من پشیلە).
- لا 168(دوای ئەوەی بەختیار بە هۆی ووداوی ئوتومبێلەوە دەکەوێتە حاڵەتی کۆماو بێ هۆشییەوە، کەژاڵ دەڵێت:_ (هیدفۆنی مۆبایلەکەم خستە گوێی بەختیارو ئەویش گوێی لە گۆرانی ئێمە گیانێکین لە دوو جەستە دا دەگرت). نازانم کەسێك لە دۆخی غەیبوبو دابێت، چۆن دەتوانێت گوێ لە گۆرانی رابگرێت.

خاڵێکی دیکە کە بەپێویستی دەزانم ئاماژەی پێ بدەم ئەوەیە، کە نووسەری ڕۆمانەکە، هاوشێوەی دەیانی تر کەوتۆتە هەڵەی دیاریکردنی ڕۆڵی کارەکتەرەکان و پاشخانی هزریی و پەروەردەییان. بەو مانایەی، گەرچی ووداوەکان لە وڵاتی کەنەدا ووەدەن و بنەماڵەی بەختیاریش زیاتر لە بیست ساڵە لەو وڵاتە دەژین، وەلێ هێشتا وەك خۆزانێکی داخراوی ڕۆژهەڵاتی و میللی بیردەکەنەوە. بێ نموونە:- بەحتیار کە کارەکتەرێکی سەرەکی ڕۆمانەکەیە و هەندێ جار ڕۆڵی بگێڕەوەی ووداوەکانیش دەبینێت، لە هەمان کاتدا نووسەرو مامۆستاشە، کە چی زمانی ئەو کارەکتەرە، لە زمانی کەسانی سەر شەقام و بازاڕ دەچێت. بەختیار دەڵێت:(با سیر بخوات و زوونا لێ بدات) یاخود (کەرایەتی بەری داوی). ئەم جۆرە لە زمانی دەربڕین، لە زمانی کەسانی خوێندەکی و میللی دەچێت، نەك زمانی نووسەرێك و ئەو نووسەرەش، بیست ساڵ لە کەنەدا ژیا بێت. سوقرات دەڵێت:(قسە بکە تا بزانم کێی). بیرمان نەچێت، زمانی دەربڕین و قسە کردن، ڕەنگدانەوەی پاشخانی هزریی و کۆمەڵایەتی مرۆڤە. چەند، ئەو پاشخانە دەوڵەمەند بێت، ئەوەندەش زمانی دەربڕین بابەتی تر دەبێت.

ئەو زمانەی بەختیار و کامەران و کەژاڵ و هەموو کارەکتەرەکانی دیکەش کە پێ دەدۆن، لە ڕاستیدا یەك ناگرێتەوە لەگەڵ ئاستی هوشیاریی و پێگەی پیشەیی و کۆمەڵایەتییان. بە تایبەتی کە ئەو کارەکتەرانە لە کەنەدا دەژین و هەمووشمان دەزانین ئەو وڵاتە و کوردستان لە ڕووی ڕۆساکانی ژیانەوە چەند لە یەکتری دوورن. کەچی نووسەری ڕۆمانەکە، هەروا دەزانێت لە کوردستانە، ئەوها جلەوی بێ ووداوەکان شل کردووە. سەیرم پێدێت کەسێك نووسەر بێت و بیست ساڵیش لە کەنەدا ژیا بێت و کەچی زمانی ئاخاوتنی وەك

زمانی مرۆڤەکانی نێو بازاڕ بێت. ئەمە بە داخەوە گرفتی بەشێکی زۆری بە ناو ڕۆمانووسانی ئێمەیە، کە نازانن چۆن ڕۆمانی کەسایەتی و کارەکتەرەکان لە ڕۆماندا دیاری بکەن.
وەرای ئەمەش، هەر زمانی ڕۆمانەکە، بەگشتی زمانێکی سادە، حیکایەت ئامێز، بێ چێژو نا هونەرییە. خوێنەر کە ڕۆمانەکە دەخوێنێتەوە، وا هەست دەکات وتارێکی سادەی ڕۆژانە دەخوێنێتەوە، کە گفتوگۆ و دەربڕینەکانی هیچ بەهایەکی مەعریفی و ئستاتیکییان نییە. دواتر بیکاتە بابەتی بە ناو ڕۆمانێك و دەزگاکانی چاپیش لە پای هەر پەیوەندییەکەوە بێت، بۆی چاپ بکەن هەر لە ڕۆمانەکەدا، ئەوەندە هەڵەی چاپ هەن، کە واتای هەموو وشەکانییان شێواندووە.ئەگەر خوێنەر وردبین نەبێت، نازانێت ئەو وشەی نووسراوە مانای چییە. هەر بۆ نموونە پیتی(گ) لە کاتی تایپکردنەوە، بە هەموو وشەکانەوە نووساوە. هیوادارم بەشێك لە دەزگا ڕاگەیاندنەکانی ئێمە، بزانن ڕۆمان نووسین هونەرە، مەرج نییە ئەوەی تیمەیەکی لە خەیاڵ دابوو، بە شان و باڵی دەقەکە و نووسەرەکەشی هەڵبدەن و ئەوانیش چەندین دەقی دیکەی لەو شێوەیە چاپ و بڵاو بکەنەوە. ئەم جۆرە بنووسانە، لە ڕاستیدا وەك مەلەوانێکی نەزان وان لە دەریایەکی قووڵدا. ئەگەرکەسێك مەلەوانی نەزانێت چی لێدێت؟ بگومان دەخنکێ. زمانیش وایە، ئەگەر نووسەر شارەزای هەموو سووچێکی نەبوو، دەسەڵاتی بەسەر گوزارشت ودەربڕیندا نەشکا و ڕۆمانیشی نووسی، ئەوا وەك مەلەوانە نەزانەکەی لێدێت.

_____-

*پەراوێز: ڕۆمانی خەونەکانی کەژاڵ، نووسینی: جەبار قادر، بڵاوکردنەوەی:کولتوور ژمارە 10 2020.

*ئەم بابەتە لەلاپەڕەی ئەدەبی ڕۆژنامەی خەبات بڵاوکراوەتەوە…

دوانەی دەستەات و کەلتوری دژی ژن .. گەناسعید و ئاسکمال

بەشێک لە وتاری هاوبەشی گەناسعید و ئاسکمال بەبۆنەی ٢٥ نۆڤەمبەر ڕۆژی جیهانی بەرەنگاری دژی توندوتیژی بەرامبەر بە ژنان

حزبە دەسەاتدارەکانی کوردستان لە پاراستنی کەلتوری دژی ژندا دەتوانن سود و قازانجێکی مادی زۆر بەدەست بهێنن، کە بەپێی بانکی جیهانی ١٤٪ ژنان لەسەر کارن.*١ ئەم ڕاپۆرتەی ٢٠١٩ ڕادەی بەشداری ژنانی کوردستان لە کاردا بە نزمترین ئاست دەزانێ لە جیهاندا. واتە ٨٦٪ ژنان بێکارن و ئەم ملیۆن ژنە بێکارەش دەبە لەبەری کەمەایەتیەوە لە دەخێکدابن کە فرسەتی ناڕەزایەتیان بەم ژیانە سەختەیان نەبە و داوای بیمەی بێکاری و بیمەی کەمەایەتی نەکەن و لە ماڵەوە وەک ژنی بێکار خزمەتی خێزان و پیاو بکەن تاکو وەک ژنی ماڵەوە پێناسە بکرێن و هیچ بەرپرسیارێتیەکی مادی و مافیاکیان لەلایەن حکومەتەوە بە حساب نەکرێ. هەربۆیە کەلتورێک کە دەتوانێ ژن بە ژێردەستەی پیاو و کەم بایەخ و سوک سەیر بکا دەبێتە مایەی قبوڵکردنی بە مافی نیوەی کەمەگەی کوردستان و بەمەش دەسەات لە ناڕەزایەتی نیوەی کەمەگە ڕزگاری دەبە. هەربۆیە دەبینین بوودجەیەکی زۆر بە دەزگا ئیسلامیەکان سەرف دەکرێ تا هەڕەژەی فەتوایەک دژی ژنان بدەن و هەوە دەدەن یاسای فرەژنی و دژی ژن زیاتر پەرەپێ بدەن.

بەهام هەکاری سەرکی ئەوەی ئەم کەسانە دەتوانن بە ئاسانی لە کوردستاندا سوکایەتی بکەن بە ژنان ، جگە لە پشتیوانی دەسەاتی پارتی و یەکەتی بەیان ، سەرچاوەکەی وا لە کەلتوری هەگداکوتاوی پیاوسالاری لە کەمەگەی کوردستاندا، کە مەژوویەکی درێژتری هەیە لە دەسەاتی پارتی ویەکەتی و سەرهەدانی هەزە ئیسلامیەکان لە کوردستان .

شەریعەت و یاسا ئیسلامیەکان لەگەڵ کەمەک دابونەریت و بەهای پیاوسالارانە، پێگەی ژن و پیاوی لە نەو خێزاندا بە قازانجی سەرداری پیاو یەکلاکردەوە. ئەمەش لەبەری کەمەایەتیەوە تەواو قبوڵ کراوە نەک هەر لە لایەن پیاوەوە ، بەڵکو لە لایەن ژنانەوە لە نەویەکەوە بە نەویەکی دەگوزرێتەوە . ئەم سیستەمە کەمەایەتیەی پیاوسالاری لە خێزاندا کەلتوری گشتی لە کەمەگەدا پێک دەنێ.

دەسەڵاتیش لەگەڵی یاسا و یەساکانی بەیوبەردن و دامودەزگای دینی فەرمیەوە هەمان سیستەمی پیاوسالاری لە کۆمەڵگەدا یاسایی دەکاتەوە.

ئەم سێ کوچکەی پیاوسالاری و دەسەڵات و دین، هەمویان بونەتە ئەو زەمینە کۆمەڵایەتی و یاساییە و ئەو داب ونەریتە خەڵکی و دژی ژنە جەکوتوە لە کۆمەڵگەدا، کە گوتاری ئەمنی ئیسلامی سیاسی وملاکان لە ئاساسەوە پشتیان پێ بەستووە . ئەمش بوەتە ئەو کەلتور و فەرهەنگ و زانیاریانەی کە زەربەی کۆمەڵگە هەیانە دەربارەی ژن ، وە تا ئەمڕۆ نەک بەردەوامە ، بەڵکو هێزی بەبەردا دەکرێتەوە و زیندوو دەکرێتەوە . مانەوەی ئەم کەلتورە دواکەتوانە لە ئاستی کۆمەڵایەتیدا فرستی بە هەندە مەلای کۆنەپەرست و ئیسلامی سیاسی و دەسەڵاتیش داوە کە هێرش و سوکایەتی بەسەرژنان بکۆنە کارەکی ئاسایی، کە ڕۆژانە لە کۆمەڵگەدا دژ بەژنان دەکرێ.

ئەم کەلتوورە گشتی یە جگە لەوەی کە لەبەرژەوەندی پایە و دەسەڵاتی تاکی پیاوە بگشتی ، کاریگەری خۆی لەسەر تاکی ژنیش داناوە . بە پێی ئەم بۆچونە گشتیە کە دانراوە بە ژن ، باشترین نمونەی ژن دایکێکە کە ژنی ماڵەوەیە و خزمەت بەهەموو خێزان دەکات ، دایکێکە کە مەردی نەماوە دانیشتوە بە دیار مندالەکانیەوە بە خزمەتکردن پێیان ، ژنێکە کە بە دەنگە شەرمنە و قسە لە قسەی پیاودا ناکات و ..هتد . ئەم جۆرە لە ژیان تەواو بە دژی دژگا دینیەکانە و بە دژی دەسەلاتیشیە .
سەرمایەداری ژنانی ڕاپێچی کارکردن لەدەرەوە کردوە و لە ماڵ دەری هێناون. بەڵام هێشتا ئاستی هوشیاری بە مافەکانیان و بە بۆچونە کۆمەڵایەتیەکان لە ئاستێکی کەمدایە. هاوکات دەسەڵاتی سیستەمی پیاوسالاری خێزان و سیستەمی عەشیرەتی و میلیشیایی حکومەت و دەسەڵاتی دین بەسەر یاسا و بەیوبەردن و ژیانی گشتیدا هێشتا بەهێز و زاڵە لە کۆمەڵگەدا.
بەڵام ئەو گۆڕانکاریانەی بەسەر پێگەی سیاسی وئابووری راستەقینەی ژندا هاتوە لە کۆمەڵگای کوردستاندا، پێچەوانەی خواست و ئارەزووی دژگای دینی و ئەو نەرمە کۆمەڵایەتیانەیە کە خوازیاریەتی ، و بەشێکی زۆر لە ژنان پابەند نیین بەو بۆچونانەو بە شایەنی خۆیان نازانن ، بەڵکو هەوڵ بە دەرگرتن لە مافەکانیان دەدەن . کۆشکە لەرەوە دەست پێ دەکات .
ژنان بە هۆی هاتنە مەیدانی کار و فشاری بێکاریەوە دەستیان داوەتە کارکردن لە مەیدانی جۆراوجۆری کۆمەڵگەدا.هاوکات گیان بەسەر

کلتوری کۆمەڵگەدا هاتوە بە هەی گورەبونی خرای شارە گورەکانیشدا لەئاکامی زیادبونی لەادەبەدەری دانیشتوان و دەست ئاگەیشتنی هەموان بە ئینتەرنەت و سۆشیال میدیا. ئەم دەخە تازەیە هوشیاریەکی گلەبایی سەبارەت بە ژیانی مەدەرن دروستکردوە، کە ئیتر ئەو کلتور و دابونەریتە کۆنانە بونەتە بەگر وچیتر ژنان ئەو کلتورە کۆنە قبوە ناکەن و هوبەوی دەبنەوە.

مەژووی خوناویی سوپای عیراق لە فەرمانەوایی شا فەیسەڵەوە تا نوری مالیکی

نووسین و ئینالیز: ستیڤان شەمزینی
سوید

شاراوە نییە لە هیچ کەسێک ئەگەر بە یەک ڕەژیش لە عیراقدا ژیابێت، سوپا ڕەهەکی بنەڕەتیی و سەرەکیی بینیوە لە نەخشاندنی وێنەی سیاسیی و فەرمانەوایی و سەقامگیرکردنی پایەکانی دەسەڵات. لە ماوەی زیاتر لە هەشتا ساڵدا سوپا میکانیزمەکی هەرە کاریگەری دەستی فەرمانەوایان بووە لە عیراقدا بە سەرکوت و دامرکاندنەوەی هەموو دەنگەکی ناڕازی یان خوازیاری گۆڕان و دەستاودەستکردنی دەسەڵاتی سیاسیی، بە قەبارەی ئۆوش سوپا بە هەزە بەرهەستکار و قەدەغەکراوەکان میکانیزمەکی ئەجگار هەستوەر بووە، بە تایبەت بە بەکارهێنانی لە کودەتای سەربازییدا، ئەگەرچی کودەتای سەربازیی تەنیا دیاردەیەکی تایبەت نییە بە عیراق و هەر لەرە ڕووینەداوە، بەڵام دەبێت بڵێین کە نکرێتی بۆ بەهێنین کودەتا تەنە لەو جێگە و جوگرافیا و سەرزەمینانەدا ڕووەدات، هەموو ڕێگاکانی ئاشتیی و دیموکراتی تیایاندا کۆمەڵدراون بە مەبەستی ئاوگۆڕی دەسەڵاتی سیاسیی. بە کورتییەکەی کودەتا سەربازییەکان تەنە لەو شوێنانە ڕووەدەن حوکمەکی زەرەملە و دیکتاتەرانیان تێدا هەیە، ئەگەرنا لە هەر جێگەیەک دیموکراسی هەبێت، ئامادەباش و ڕوشنی ئاشتیخوازانەش هەن بە پرسی دەستاودەستکردنی دەسەڵات.

هشتا ساڵ لە عێراقدا سوپا تەنیا ڕێکخراوێکی ترسناک و دژی بەرژەوەندیی تەنانەت هاووڵاتیانی ناوخۆی وڵاتیشی گەلاوێژ، چوونکە ئەو سوپایە هەموو جەنگێکی دەرەوەی جگە لە جەنگی سەرکوتکردنی هەر "نا"یەکی ناوخۆیی، جگە لە گەمەی بە کەمەڵ و کوشتنی هاووڵاتیانی بێتاوانی ناوخۆ لە هەموو پێکهاتە جیاوازەکان شتێکی تەمار نەکردووە بە سەروەریی یان بە شانازیی بۆی بنووسرێتەوە لە دیرۆکی تایبەتیی خۆیدا. ئەگەرچی سوپای عێراق لە سەرەتاوە بە داکۆکیی لە بەرژەوەندییە نیشتمانییەکان و پاراستنی سوود و قازانجی گشتیی عێراقییەکان هێنرایە سەر شانۆی ژیان، بەڵام بەگومان بەرژەوەندیی باڵای عێراق لە یەکپارچەییدا بوو، ئەمەش بەهەموو شێوەیەک بە کارەسات بە کورد تەواو دەبوو، بینیشمان هەروا بوو بە کارەساتی گەورە بە کورد لە باشووری کوردستان تەواو بوو. جیا لەمەش سروشتی کەمەڵگەی عێراقیی و هاتنە سەر شانۆی سیاسیی چەند گروهەکی دیکتاتۆر و تاکەڕەهەند هەر زەر زوو ئەو خوونەی بە گەڵ سپارد کە خوازیار بوو سوپای عێراق ببێتە سوپایەکی بەهێز، داکۆکیی لە ژیان و قازانجی سەرجەم عێراقییەکان بکات، بە پێچەوانەوە لەبری ئەوەی سوپا بچێتە خزمەتی مرۆڤکانەوە، بەداخەوە ملیۆنەها عێراقیی بە ڕەگەی جەراوجۆر بوونە قوربانیی خوونی دزیوی سوپایەکی بەهێز، بە تایبەت لە ڕۆژانی ڕەشی حکومڕانیی دیکتاتۆری مەزن "سەدام حسێن"دا.

مێژووی عێراق یان مێژووی جیاوازیی و یەکترسینەوە؟

لە بەرەبەیانی مێژووەوە ئەو جەگەیەی ئێستا بەعێراق دەناسرێتەوە "میسۆپۆتامیا" ئاوەدانیی بووە، ئەمەش بەهەی بەپیتیی خاکەکەی و هەبوونی ژێدەرێکی زێری ئاوەوە. هەر لەگەڵ ئەو مێژووەدا ناکۆکیی و شەڕ و ئاژاوە بەشێکی دانەبڕاو بووە لە دیرۆکی سەر ئەم جوگرافیایە. بە هەزاران ساڵی پێش زایین، ئەم ڕاستییە بە ئاشکرا دەبینین: ناوچەکە بەشێوەیەکی گشتیی و میسۆپۆتامیا بە تایبەتیی ناوچەی نائارام و پڕ لە ئاژاوە و کێشمەکێش بووە، هەر لە سەمەریییەکانەوە تا دەگاتە ئاکادیی و حیسیی و ئاسووری و بابلی و کلدانی و دەسەڵاتی فارسەکان، ئەو سەرزەمینەی ئەمڕۆ پێیدەوترێت عێراق، گەورەپانی سەختترین ململانێی تووندوتیژ و شەڕ و کوشتاری بە بەزەییانە بووە. لە مێژووی دواتریشدا و لە سەردەمی فتوحاتی ئیسلامییەوە تا دەگاتە دوا ڕۆژکانی خەلافەتی عەبباسیی و هەرەسهێنانیان لەسەر دەستی مەغۆلەکان، ئەوە نەک پشوویەک بەدی ناکەین، بەڵکو ئەوەی زیاتر لە

هەر شتێکی دیکە لەم ماوە مێژوویییدا دەیبینین خوێن و ئازار، ئەگەر حەجاجی کوڕی یوسفی سەقەفی نمووندیەکی تووندوتیژ یان سەدامێکی سەروەختی خۆی بووبێت، ئەوە ئەو هەموو شەو و کوشتارەی لە نەوەی موسەمانە ئەمەویی و عەببباسییەکاندا رووبدا شتێکی کەمتر نییە لەوەی لە مێژووی نوێدا هەستی پێدەکەین و دەیزانین.
جا لە کارەساتە خوێناویییەکانی بزووتنەوە هەگبەاوەکان لە خەلافەت بگرە، چوونکە سوورکردنی دیجلە لە خوێندا لەلایەن مەغۆلەکانەوە بە سەرکایەتی هەلاکۆ رووداوێکی خوێناویی ئەوەندە گەورەیە تا مێژوو هەیە لە بیر ناچێتەوە. ئەگەر چاوکێش بە قەناغەکانی دواتر و دیرەکی عوسمانییەکان هەتا داگیرکاریی ئینگلیزەکاندا بخشێنین ئەوە دیسان ماوەیەک نابینین پشوویەکی تێدا بێت لە خوێنشتن و کاولکاریی و یەکتر سڕینەوە. بگومانیش داگیرکاریی نوێی ئینگلیزەکان لە سەرەتای سەدەی بیستەمدا بە شێوە و خوێنڕێژیی و کاولکاریی نەبوو. هەروەک چۆن مل پێ کەچکردنی کورد بە هەڵەبژاردنی عەرەقێکی عەرەبیی، بە ژان و سەرئێشە و کاولکاریی و شێوە نەبوو. ئەگەر لەهەموو ئەم کارەساتانە وردبینەوە، راستییەکی ڕەها و ڕوون هەیە، ئەوەی ئەم مێژووەی وەها پێ کردووە لە خوێن، تەنیا و تەنیا هەز و لەشکر بووە، بەیەکا ناماقوولە نییە بڵێین لەوەتی عەراق هەیە "مەبەستمان لەو جوگرافیایە ئێستا پێیدەوترێ عەراق" ئەوەندەی لەشکر و خاوەن لەشکران ڕەقیبان تێدا گەڕاوە هیچ شت و کەسی تر تا هەنووکەش نەیتوانیوە نیوەی ئەوە، ڕەق ئێدا بکات. لە قەناغی نوێدا وەختێک لە ژێر سایەی حکوومەتی ئینگلیز دەوڵەتی عەراق دروستدەکرێت و سوپایەکی قانوونی بە دادەمەزرێنێت ئیدی بەرە بەرە سوپا ڕەگەی زیاتری پێدەدرێت دەور لە هاوکێشە سیاسییەکاندا ببینێت، تا دواجار بارودۆخێکە بە جۆگەیەک گەیشت سوپا لە عەراقدا کارەساتێکی گەورەی مرۆیی نایەوە، کارەساتێک لە دوای هەڵەکەستەوە لە وێنەی نییە لە تەواوی سەدەی بیستەمدا.

مێژووی دامەزراندنی سوپای عەراق

بەناوەی یەکەم جەنگی جیهانیی کە تێیدا هەردوو ئیمپریالیزمی فەڕەنسیی– بەریتانیی سەرکەوتن، جیهانی خستە بەردەم چەرخێکی تازەوە، کاریگەرییەکانی ئەو جەنگە بوونە هۆی سەرلەنوێ داشتنەوەی نەخشەی جیهان، ئیمپراتۆریای عوسمانلی "پیاوە نەخۆشەکە" لە ئەنجامی شکستەوە تەواو شکەت و لاواز ببوو، هەموو ئەو ناوچانەی لە دەستدابوو کەوتبوونە دەرەوەی تورکیای ئێستا. ئەم شکستەی عوسمانلییەکان هەڵەکی زەینیی دایە دەست هەردوو ئیمپریالیزمی

براوی جەنگ، بە ئاسانیی نەخشەی سیاسیی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست بە گۆڕەی بەرژەوەندییەکانی خۆیان دابەشنەوە. لەم نەوەندەدا حکوومەتی ئینگلتەرە لەسەر جێستەی هەر سێ ویلایەتی بەسرە، کوفە، موسڵ "پێشتر شارەزوو بوو" توانی دەوڵەتێکی نوێ دابمەزرێنێت بەناوی "عێراق". ئۆگەرچی هەر لە سەرەتاوە ویلایەتی موسڵ یان راستتر بڵێین باشووری کوردستان کێشە و بیرۆای جیاوازی لەسەر بوو لەوەی بلکێنرێت بە عێراقەوە یاخۆ بە تورکیای نوێوە؟، بەڵام سەرەنجام دوا بڕیاری بەریتانیا- فەرەنسا ئەوەبوو بخرێتە سەر عێراق بەتایبەت بەهۆی دەزینەوەی نەوت، هاوکات بۆ زیاترکردنی رۆژی سوونەی مەزهەب لە عێراقی تازە دروستبووەوە.
بەریتانییەکان سەرەنجام عێراقی عەرەبییان دروستکرد و پادشایەکیان لەدەرەوەی عێراق هێنا بۆی، دەستووری تازەی عێراقیش بۆ هەموو جۆرێک عێراقی وەک وڵاتێک یان بۆشک لە نیشتمانی عەرەب دەناساند و نکۆیی لە هەبوونی هەر نەتەوە و گەلێکی دیکە دەکرد. لە ماددەی دووەمی دەستووری سالی 1925دا نووسراوە "عێراق دەوڵەتێکی سەربەخۆی ئازادە، بۆ هیچ جۆرێک خاکەکەی پارت پارت ناکرێت و دەست لە هیچ بەشێکی هەڵناگیرێ، حکوومەتەکەشی حکوومەتێکی پاشایەتی نیابیی"، بەڵام لە راستیدا حوکمی راستەقینە لە ژێر چنگی بەریتانیادا بوو، چوونکە هەتا ماوەیەکی زۆر دواتر، عێراق هەر لەژێر سایەی ئینتیدابی ئینگلیزییدا مایەوە. بەریتانییەکان خوازیاربوون عێراق بۆ گشتیی یەکەیەکی کارگێڕیی بێت و هەموو بەرژەوەندییەکانیان تێیدا پارێزراو بێت، دەسەڵاتی پادشایی دەیخواست بۆ داکۆکییکردن لە پێکەری فەرمانڕەوایی شانشینەکەی هەموو رێگاکانی خێی بکاربهێنێت، لەم چوارچێوەدا بۆ دروستکردنی دامەزراوەکانی حکوومەتێکی پاشایی فەرمیی هەنگاوی پێکهێنانی سوپا بووە پێویستییەکی پلە یەک.
ئۆگەرچی لە پێشتریشدا ئیدارەی ئینگلتەرە چەندین هەزی جیاجیای نافەرمییان لە جۆگەکانی عێراق دروستکردبوو، بەڵام ئەوە وەڵامی پێویستییەکانی نەدەدایەوە، بۆ تایبەت لەو سەروەختەدا عێراق دەوڵەتێکی تازە دامەزراو بوو. بەریتانییەکان لە سالی 1915 بۆ دواوە هەوڵەکانیان خستەگەڕ بۆ پێکهێنانی ئەو هێزە نافەرمییانە. لەو نەوەندەدا "هێزی لیقی" دروستکرا، ئۆگەرچی سەرەتا ئەم هێزە تەنیا لە40 پیاو دروستکرا، بەڵام دواتر ژمارەی گەیشتە "6199" پیاو، ئەمە لە مانگی مایسی سالی 1922. ئامانجی ئەم سوپایە کە زۆرینەی لە ئاشووریییەکان پێکهاتبوو، بۆ پلەی یەکەم دژایەتیکردنی کورد و دەسەڵاتی شێخ مەحمودی مەلیکی کوردستان بوو، ئۆگەرچی بەریتانیا خوازیار بوو لە زێر پەناوی تردا بەکاریبهێنێت "1".

بەهۆکانی دامەزراندنی سوپایەکی فەرمیی مەشقپێکراو، تاوەکوو ببێتە سوپای دەوڵەت، بۆ کۆتاییەکانی ساڵی 1920 و سەرەتای ساڵی 1921 دەگەڕێتەوە.
بۆ پڕکردنەوەی پۆستە سەرچاوە مەژووییەکان هەنگاوی ئۆفسەرە عێراقییەکان کە بەشێکی بەرچاویان کورد بوون، لەسەر دەستپێشخەریی بەریتانییەکان بوون. ئەوەبوو سەرەنجام (ڕۆژی 6-1-1921 لەسەر ڕەخی ڕووباری دیجلە لە شاری بەغداد، کۆمەڵێک ئۆفسەری عێراقیی، کە شارەزای تەواوی سوپا بوون و لایەن عوسمانلی و بەریتانییەکانەوە مەشقیان پێکرابوو، بە چاودێریی بەریتانیا و لە ماڵی عەبدولقادر ئەلخەزیری کەبوونەوە و بیاری دامەزراندنی سوپای عێراقیان دا. ئەو ئۆفسەرانە دوانزە کەس بوون و لە نەوانیشیاندا بەشکیان کورد بوون کە بە ئامادەبوونی مەجەر ئایدی ڕاوێژکاری بەریتانیی لە وەزارەتی بەرگریی عێراق و ڕائیدی سوارە "محەدین عومەر" یەکەمین کەبوونەوەی سوپا ئەنجامدرا. لە ئۆفسەرە کوردەکانیش هەریەکە لە"بەکر سدقی، تەفیق وەهبی، جەمال بابان، جەلال بابان، بەهادین نوری و چەند کەسێکی تر" ئامادەی کەبوونەوەکە بوون). "2".

هەندێک سەرچاوەی مەژووییی ناوی ئەو دوانزە ئۆفسەرەی سوپای عێراقیان دروستکرد، تەمارکردووە کە بریتی بوون لە هەریەک "عەقید عەبدولحەمیدی کوڕی ئەحمەد، موقەدەم عەبدولڕەزاق یاسین خواجە، موقەدەم شاکیر عەبدلوەهاب شەخلی، ڕائید سەعید حەقی عومەر، ڕائید محەدین سەلیم سوهرەوەردی، ڕائید بەکر سدقی شاوقی عەسکەری، ڕائید تەفیق وەهبی مەعروف بەگ، ڕائید حیلمی محەمەد، نەقیب موحسین عکوش، نەقیب حەسەن تەحسین مستەفا عەسکەری، نەقیب یوسف پاچەچی، نەقیب یوسف حەنزەب". * هەر لەو سەروەختەدا یەکەمین پڕۆژە یاسا بە ڕەکخستنی کاروباری سوپایی فەرمانڕەوا و ناوی "بەاوکراوەی سوپای عێراقی ساڵی 1921" بوو، لە سەرەتاوە لەی نووسرابوو ئەم پڕۆژە یاسایە "سەر پریسی کەکس"ی جەنەرال و نوێنەری مەندوبی سامی لە عێراق دوای ڕزامەندیی ئەنجوومەنی وەزیرانی عێراق دەریکردووە و ئەم بەاوکراوەیەش لە ڕۆژی یانزەی کانوونی دووەمی 1921 لەسەر هەموو تاکێک لە سەربازکانی سوپای عێراق لە هەموو ناوچەیەکی عێراق پیادە و جێبەجێکراوە. لە 28 تەموزی هەمان ساڵیش یەکەم فەوجی سوپای عێراقی بەناوی "موسا کازم" دامەزرا.**

هاوکات لەسەر ڕاسپاردەی بەریتانییەکان و پشتگیریی ئۆفسەرانی سوپای ئینگلیز "جەعفەر عەسکەری" کرایە یەکەمین وەزیری بەرگریی عێراق کە ئەویش پێوەندیی کرد بەدەستە نزیکەکانییەوە تا

هاوکاریی بکەن. *** ئیدی لەم رێکەوتەوە بە دواوە سوپای عێراقی بە فەرمیی دادەمەزرێت، بە تالیۆنێک پێکدەهێنرێت بە ناوی تیپی هاشمی کە تیپێکی سوارە بوو، بەناوبانگ وردە وردە بە پێی تێپەڕینی کات و لەسەر داخوازیی بەریتانیا سوپای عێراقیی گەشەی کرد هەم لە رووی ژمارە و هەم لە رووی چەک و تەقەمەنی و ئامێرە جەنگیییەکانەوە. ئەگەرچی حکوومەتی عێراقی ناچارکرابوو تەنێ لە حکوومەتی ئینگلتەرە چەک و چەت بکڕێت، بەڵام بە بڕاوورد بە کات و ژمارە و توانای سەربازیی سوپای عێراق، سوپاکە لە چەکی کەم نەبوو.
نووسەری ناسراو "پیتەر سلاگت" لە بارەی ئەو گەشەکردنەی سوپای عێراقییەوە دەنووسێت: دامەزراندنی سوپای عێراق لە شەشی کانوونی دووەمی 1921 بڕە بڕە لە ژێر رکەفی ئینتیدابدا قەبارەکەی گەورە بوو، لە3500 سەربازەوە بە 12 هەزار سەرباز، بەڵام دیسان دامەزراندنی ئەو سوپایە و پەروەردەکردنی بەو شێوەیەی بەریتانیا و مەلیک دەیانویست هەژموونێک بوو بە دەسەڵاتی ئەوکاتە.. بەریتانیاش بەشێوەی کرداریی عێراقی بەڵێوە دەبرد و لە هەموو بوارێ و ناخۆشییەکدا هاوکاریی سوپای عێراقی دەکرد لە سەرکوتکردن و ڕاوەدونانی شۆڕشگێڕانی عێراقیدا. "3". بەپێی هەندێک سەرچاوەی مێژوویی، سوپای عێراق لە ساڵی 1933 لە12 هەزار سەرباز پێکهاتبوو، ئەم ژمارەیە لەساڵی 1935 بەرز دەبێتەوە بە 15هەزار سەرباز، تا ئەوەی لە کاتی شەشی چواردەی گەلاوێژی 1958 لەلایەن "ئەفسەرانی ئازادیخواز"ەوە، ژمارەی سەربازانی خەی لە نزیکەی "20" هەزار سەرباز داوە. بە گوێرەی زانیارییی لیوا "مەنسوور حەفید"یش گەشەکردنی ژمارە و توانای سەربازیی سوپای عێراق بە پێی چەند قۆناغێک بووە. ناوبراو لەلای خۆیەوە بەم جۆرە گەشەکردنی سوپای عێراق ڕیزبەند دەکات:

- لە حوزەیرانی ساڵی 1921دا یەکەم فەرمانگەی تەجنیدی گشتیی سوپای عێراق، خەبەخش دامەزرا.
- یەکەم فەوجی سوپای عێراقیی "لە سەرەتای دامەزرانیدا" ناوی لەنرابوو فەوجی "موسای ئەلکازم".
- 28ی ئازاری 1928 حەڤدە قوتابی عێراقیی بە فەرمووونی لەخۆینی فەرەکەی جەنگیی لە بەریتانیا وەرگیران.
- 22 نیسانی 1931 یەکەمین وەجبەی فەرەکەوانانی عێراقیی لە کولێژی کرانویل لە ئینگلتەرە دەرچوون.
- لە23 تشرینی یەکەمی ساڵی 1937 دامەزراندنی یەکەم مەفرەزەی تانکی سووکی عێراقیی.
- ساڵی 1937 دامەزراندنی یەکەمین یەکەی هێزی دەریایی

عێراقیی.

- یەکی تشرینی یەکەمی ساڵی 1938 کردنەوەی یەکەمین کۆلێژی ئەرکان لە شاری بەغداد. "4".

ڕەنگبێ یەکێکیش لە هەڵکارەکانی گۆشکردنی سوپای عێراقی جیا لەشێ و شێ و سەرکوتی ناوخۆیی، پابەند بە بەستپاندنی خزمەتی سەربازیی زۆرەملێیی. یەکەمین کەسێکیش یاسای زۆرملێیی پێک کردبێت، ژەنەرال "جەعفەر عەسکەری" بە ڕگەز کورد بوو، چوون ئەو یەکەم کەسێک بوو لە جیاتی تێبووش سیدارەی خستە سەری. جەعفەر عەسکەریی کە لە یەکەم کابینەی حکوومەتی عێراقیدا، شالیاری بەرگریی بوو، ئەو یەکێک بوو لە کۆنە ئەفسەرەکانی سوپای عوسمانلیی، عەسکەری یەکەم کەسیش بوو داوای لە کۆنە ئەفسەرەکانی سوپای عوسمانلی کرد یارمەتی بدەن لە دامەزراندنی هێزی ئەرتەشی عێراقیدا. بە ئەو مەبەستە لە ڕۆژی بیست و دووی تشرینی دووەمی ساڵی 1923 پێشنیارەکی پێشکەش کرد بە ئەنجوومەنی دامەزرێنەری سوپا کە لەوەدا دەڵێ: بەرگرییکردن لە عێراق ئەرکێکی نیشتمانییە. ئەم دەربڕینە هاوواتای سەربازیی زۆرملێی دەگەڕێتەوە. عەسکەری لە یادداشتنامەکەدا نوسیبووی "سوپا لێنەو گۆلاندا ڕەمزی ژیانێ و کۆکەی سەربەخۆییە، هەروەها سەربەخۆیی میللەت و پاراستنی کەرامەتی بە پاپشت و ئاواتی سوپای بەگانە نایەتەدی".

ئاگەرچی حکوومەتی پادشایی ئۆکاتی عێراق بەهەی پاشکۆیی بە سیاسەتی ئینگلتەرە ئەم خواستەی پشتگوێخست، بەڵام دواجار ئەو حکوومەتە لەڕۆژی 12-6-1935 بڕیاریدا یاساکە جێبەجێ بکرێت، کە ئەمەش زنجیرەیەک خێپیشاندان و ناڕەزایی تووندیی جەماوەریی بە دوای خۆیدا هێنا لە سەرجەم ناوچە جیاجیاکانی عێراقدا. دەستووری عێراق یەکێک لەو دەستوورانەیە گرنگیی بڕچاوی داوە بە سوپا، ئەمەش وێنەدانەوەی خواستی دەسەڵاتداران بووە کە خوازیاربوون سوپا وەک شتێکی پیرۆز و بایەخدار سەیر بکرێت و خەڵک لەسەر ئەوە ڕابهێنرێت بە گرنگییەوە بڕوانن. (دەستووری کاتیی 1958 کە لە27-7-1958 نوسراوە، لە ماددەی 17دا سوپا بەموکی گەل دادەنێ و ئەرکی پاراستنی سەروەریی وڵات و سەلامەتی زەویەکانی پێ دەسپێردرێ. لە دوای کودەتای 1963 و لە دەستووری کاتیدا کە لە29 نیسانی 1964دا نوسراوە، بایەخی زیاتر بە پێگە و ئەرکەکانی سوپا دراوە و خاڵی سێیەم لە بابی چوارەمی سیستمی حکومەانیی و لە میانەی شەش ماددەدا

"77- 82" بۆ ئەم مەبەستە تەرخانکراوە). "5".

لە سەردەمی پاشایەتیدا ئۆگەرچی چەند کودەتایەکی سەربازیی رووياندا، بەڵام گۆشەکردنی ژمارەی سەربازان و توانای سەربازیی سوپای فەرمیی عێراق، لەسەرخۆ و تارادەیەک سروشتیی بوو. بەڵام لە دوای شۆشی چواردەی گەلاوێژی 1958وە، بەرە بەرە هێم سوپا بایەخی زیاتری پێدرا و گۆشەیەکی نائاسایی بەخۆوە بینی، ئەمش بەهۆی ئەوەی ڕووشی سیاسیی عێراق تەواو ئاڵۆزیی بەخۆوە گرت، لایەک چەندین ڕووتی وەک ناسیۆنالیستە تونڕەوەکانی عەرەب لە هەوڵی کودەتادا بوون، لایەکی تر لەساڵی 1961 بەولاوە شۆشی کورد بە ڕابەرایەتی "پارتی دیموکراتی کوردستان"و مەلا مستەفا تاویسەند. ئەم دوو هەکارە بوونە هەکاری زیاتر بایەخدان بە یەکە سەربازییەکان لایەن حکوومەتی "عەبدولکەریم قاسم"ەوە. لەرە بە دواوە حکوومەتی عێراقی جیا لەوەی چەند هەزکی تری نافەرمیی دروستدەکات لە وێنەی جاشە کوردەکان، لە هەوێشدایە توانا سەربازییەکانی زەرتر پەرە پێبدات و ئاستی سوپای عێراق بەرز بکاتەوە بە ئاستی سوپا ناودارەکانی جیهان. لەم پێناوەدا حکوومەتی عێراق هەوڵدەدات کۆنتاکت لەگەڵ چەندین دەوڵەت ببەستێت بە بەدەستهێنانی چەک و تەقەمەنیی سەردەم بە مەبەستی بەهێزکردنی سوپاکەی بە بەرپەرچدانەوەی هەر پیلانێکی ناوخۆیی لایەن عەرەبە ناسیۆنالیستەکانەوە، هەم بە دامرکاندنەوەی شۆشی ئەیلوول کە ڕۆژ لە دوای ڕۆژ زیاتر کێپەی دەسەند و بەهێز دەبوو، بەڵام (سەختترین سەردەمی سوپای عێراق ئەو کاتە بوو بەعسییەکان دەسەڵاتیان بە دەستەوە بوو، چوونکە دوای هاتنە سەرکاری سەدام، سوپای عێراق کرایە 44 فیرقە و لە ساڵی 1990یشدا ئەو ژمارەیە بە 63 فیرقە بەرز بووەوە). "6".
دروست لەگەڵ هاتنە سەرکاری بەعسییەکان لە ڕێگەی کودەتایەکی سەربازییەوە "1968"، بایەخی زیاتر درا بە سوپا، بەعسییەکان چوونکە خۆنی نیشتمانێکی عەرەبیی گەورە و لەناوبردنی جولەکەیان هەبوو، هاوکات سوپاکەیان بە دەڵاویی لە جەنگی عەرەب– ئیسرائیل گەیابووەوە، دەیانویست بەهەر نرخێک بوو عێراق لەڕی بەهێزکردنی سوپاکەیەوە وەها لەبکەن دەسەڵاتی بەسەر تەواوی ناوچەکەدا بشکێت، هەروەک خوازیاربوون لە ڕۆگەوە بزووتنەوەی کوردایەتی و نەژادی گەلی کورد دەربکەشن. بەعسییەکان چەندان بەندیان لەگەڵ سۆڤێتی سووردا واژە کرد

بە کەینی نوێترین چەک و لاپاڵم و باڵۆفی سیخی روسیی، بەڵام واقیعی عێراق زۆر لەوە سەختتر ببوو بەم چەکانە کێنترۆڵ بکرێت یان بتوانرێت بەو چەکانە شەڕشی کێپسێندووی کوردەکان بە هاوکاریی ئێران و ئیسرائیل و ئەمریکا دابمرکێنرێتەوە. بۆیە سەرانی دەوڵەتی عێراق هەر لە دەیەی شەستەکانی سەدەی رابردووە بیریان لە بەدەستهێنانی چەکی کێمیایی دەکردەوە.

"دەبلیو سیت کاروس" پێیوایە "عێراق بەرنامەی بۆ بەرهەمهێنانی چەکی کیمیایی لە ساڵەکانی دەیەی 1960 و زۆر لەپێش لەوەی سەدام بگاتە دەسەڵات دەستپێکردبوو". جیا لە هەموو ئەمانە قەناغی باڵابوونی زیاتر و گەیشتنە لوتکەی سوپای عێراقی هاوکاتە لەگەڵ هاتنە سەرکاری سەدام حسێن "1979"، چوونکە سەدام خولیایەکی لە راددەبەدەر و زیاتری لە هەر سەرکێکی عێراقیی هەبوو بۆ بەهێزکردنی سوپا هەم لە رووی چەندایەتییەوە، هەم لە رووی چۆنایەتییەوە. ئەوەبوو سوپای عێراق پێشکەوتنی زۆری بەخۆوە بینی، تەنانەت لە ساڵی 1990دا عێراق خاوەنی زیاتر لە یەک ملیۆن سەرباز بووە، ئەمە بەجگە لەوەی خودانی تازەترین تەکنەلۆژیی چەک و چۆ بووە. "ریچارد بێننێت" لەو رووەوە دەڵێت (لەشکری عێراقیی لە ساڵی 1990دا یەکێک بوو لە لەشکرە گەورەکانی جیهان، بەڵام لە کۆتایی یەکەمین جەنگی کەنداودا بەر بۆمبایەکی تەواو باڵی بەسەر پاشماوەکانی یەکێ سەربازییەکانی لەشکرەکەدا کێشا، وایان لێهات لە هەموو لایەکەوە لەلایەن دوژمنەکانیانەوە زەبریان لێدەکەوت).
حکوومەتی بەعس بەوە رازی نەبوو لە سنووردا سوپاکەی قەتیس بکات، بەڵکو دەیویست سوپاکەی بکاتە سوپایەک پشت ببەستێت بە تەکنەلۆژیترین چەکی سەردەم، بە تایبەتیی چەکی کۆمەکوژ. سەرانی بەعس بە زەبریی "سەدام حسێن"، هەموو توانا و وزەی خەیان بەکارهێنا تا وەتەکەیان بکەنە خاوەنی چەکی کیمیایی و ئەتۆمی. ئەم هەوڵە لە دەیەی حەفتاکانی سەدەی رابردووەدا زۆرتر بڕەوی سەند. بە ئەو مەبەستە وەزارەتی بەرگریی و وەزارەتی پیشەسازیی سەربازیی لە چەندان رێگەی جۆربەجۆرەوە کەنتاکتیان لەگەڵ دەوڵەتان و چەندین کەمپانیای جیاجیا گرێدا تاکو ئەو خوازە بهێننەدی. بەڵام ئیسرائیل کە زیاد لە هەمووان هەستی بە مەترسیی عێراقێکی خاوەن چەکی ئەتۆمی دەکرد، زۆر زوو، لە ساڵی 1981 لە رێگەی لێدانی هەواییەوە

بنکەکانی کوردی ئەتەمی عیراقی کاول و تەکوپەکدا، ئەمش وەهای لە"مناحیم بیگن"ی سەرکی ئۆوکاتی ئیسرائیل کرد بە خۆشحالییەوە بڵێت وەک خۆی ئامانجەکەمان پێکا و خەونی لەناوبردنی ئیسرائیلمان پووچەڵ کردەوە. لەگەڵ ئەمانەشدا حکوومەتی سەدام هەر بەردەوام لەسەر سەربازییەکانی تا دواجار توانی عیراق بکاتە خاوەنی چەکی کیمیایی.
(رژیمی عیراق توانی لە چەندەها بواری هەمەجۆری تەکنەلۆژیای ناوکییدا مشق بە کادرە تەکنیکی و ئەندازییەکانی خۆی بکا تا ئەو رادەیەی کە ژمارەی زاناکان گەیشتە 500 زانا و ژمارەی ئەندازیاران و تەکنیککاران گەیشتە 5-7 هەزار کەس، جگە لە20 هەزار کارکەری تری ئەم بوارە. سەرباری ئەمش بودجەیەکی زەر تەرخانکرا کە گەیشتە 12 ملیارد دۆلار کە لەم کەرتەدا خەرجکرا، جگە لەوە، رژیم چەند دەزگایەکیشی دروستکرد پێوەندییان بە بەرنامە ناوکییەکەیەوە هەبوو، کە ژمارەیان گەیشتە 28 دەزگا و پشکۆ، لەوانە چەند مەبەندێک بە لکۆینەوە و نەخشەسازیی و پیتاندنی یورانیەم و چەند ناوەندێکیش بە ئەلکترۆنکاریی و تاقیکردنەوە). "7". ئەوەی زیاتر عیراقی هاندەدا بۆ ئەوەی لە زووترین کاتدا تەکنەلۆژیی سەردەمی چەک بەدەستبهێنێت بۆ تایبەت چەکی ناوکیی دوژمنایەتی بوو لەگەڵ ئیسرائیل لەلایەک و شای دەستوپێخەی لەگەڵ ئێران و بزووتنەوەی رزگاریخوازی کوردستان لەلاکەی تر بوو. رژیمی بەعس لە دەیەی هەشتاکاندا زەرترین بودجەی لە داهاتی وڵاتەکەی بۆ بەرهەمهێنان و کەینی چەک و تەقەمەنی تەرخانکرد. هەندێک لە توێژەران و پسپۆران سەرسوڕمانی خۆیان نیشان دەدەن لەوەی بۆ درێژایی هەشتاکان عیراق زەرتر لەو بڕە دیاریکراوەی بۆ سەرجەم کەرتەکانی تەندروستی و خزمەتگوزاریی تەرخانی کردبوو، بودجەی بۆ کەرتی سەربازیی و پەرەپێدانی یەکە سەربازییەکانی تەرخان کردبوو.
Judit Miller، Laurie Mylroie دەربارەی فراوانبوون و خەرجکردنی ژمارەیەکی خەیاڵیی پارە بە سوپا لە سەروەختی جەنگی ئێران– عیراقدا دەنووسن "لەم سااندا بارودۆخی ئابووری ئەم وڵاتە زەر خراپ ببوو، سەدام هەموو پاشکەوتە دارایییەکانی خۆی بە کەینی چەک و تەقەمەنی سەرفکردبوو. لە دوو سااەی سەرەتای جەنگ، عیراق 10 ملیارد دۆلاری یارمەتی دارایی لە وڵاتانی عەرەبیی وەرگرت کە هەمووی بە کەینی چەک تەرخانکرا". "8". هەر لەمبارە، ئەنیستیتۆی نێودەوڵەتیی ئاشتی ستۆکهۆڵم بڕاوردی کردووە: عیراق لە سااەی 1984 بە

بەهای نزیکەی 14 ملیارد دۆلار چەکی کۆیەو و بەکاریهێناوە. بە پێی بڕاووردی "ئانتانی کوردسمان" کە یەکێکە لە شارەزایانی ئەمریکیی، حکوومەتی عێراقیی لە نێوان ساڵەکانی 1982- 1985 نزیکەی 27 ملیارد و 300 ملیۆن دۆلار و لەنێوان ساڵەکانی 1986- 1989 نزیکەی 15 ملیارد و 500 ملیۆن دۆلار کە کەی گشتیی زیاتر لە42 ملیارد دۆلارە لەم حەوت ساڵەدا چەکی هێناوەتە ناو وڵاتەوە. ئەو تەقانەت لەو بەوایەدایە تینووەتی سەدام بە چەک لەماوەی ئەم ساڵانەدا لەم ژمارە سەرسوڕهێنەرەش زیاترە. حەزی سەدام بە کەینی چەک تەقانەت پاش کۆتاییهاتنی جەنگی لەگەڵ ئێرانیشدا کۆتایی نەهات، بەشێوەیەک لە ماوەی پێنج ساڵی پاش تەواوبوونی شەڕ، عێراق گەورەترین وڵاتی کۆیاری چەک و پێداویستیی سەربازیی بووە. بەپێی بڕاووردی شارەزایان 9% هەموو چەکە فڕۆشراوەکانی جیهان لەلایەن سەدامەوە کەدراون. "9".

ئاگرچی لە دوای ئۆپراسیۆنی "گەردەلوولی بیابان" سوپای عێراق لە رووی مەعنەویی و ماددییەوە بە تەواویی تەکشکێنرا، بەڵام سەدام حسێن زۆر لەوە سەرکەشتر بوو بەو گورزوەشاندنە دەست لەو خولیا و حەزە شەتانییەی خەی هەبگرێت. بۆیە لە ساڵانی ئابڵووقەی ئابووری و بازرگانیی نێودەکانی سەدەی ڕابردوو لەسەر عێراق، لە کاتێکدا بەندی حەوتەی نۆتەوە یەکگرتووەکان ڕێگریی دەکرد لە عێراق چەک و چەت بکڕێت، بەڵام رژێم بڕێگەی قاچاغ لە هەوەدا بوو لە ڕێگای ئۆکرانیا و روسیا و بە بڕتیلدان لەناو تورکیادا، ژمارەیەکی زۆری چەک و پێداویستیی سەربازیی بهێنێتە ناو عێراقەوە، هەتاکو ئەمریکا و کەمێکی نەودەوەتیی پێیانزانی کار لە کار ترازابوو، بەم جۆرە جارێکی دیکە سوپای عێراقیی بەهێز کرایەوە و چەندان یەکەی وەک "گاردی کۆماریی و سوپای قودس و گیانبەختکەرانی سەدام" لە دڕەوەی سوپای فەرمیی بە توانایەکی ماددیی و لۆجیستیی زۆرەوە قووتکرانەوە کە کاریان تەنیا داکۆکیکردن بوو لە رژێم و سەرکوت و لەناوبردنی بزووتنەوەی رزگاریخوازی گەلی کورد و هێزە بڕهێستکارە شیعەکانی باشووری عێراق. تا ئۆکاتەی لە پرسەی داگیرکردنی عێراق لەلایەن ئەمریکاوە لە بهاری 2003دا بە تەواوەتی لەبڕیەک هەوشایەوە و هەموو تەکنەلۆژیا سەربازییەکەشی لە کیس چوو.

شارەوا نییە سوپا لە عێراقدا جگە لەوەی ئامازەکی سەرکیی بووە بە سەرکوتی نەیارە سیاسییەکان و هەمیشە لە

بەرژەوەندیی چینی دەسەڵاتداردا بووە، لە هەمان کاتدا نابێت نکۆی لەوەش بکەین خودی سوپا و پێستە هەستیارەکانی سوپا بە کەمینەی سوونەنە مەزهەبی عەرەبیی بووە. ئەم سیاسەتە وەنەبێ تەنیا لە سوپادا ڕەنگی دابێتەوە، نەخێر ئەم ڕامیارییە شۆڤێنییە لەسەر هەموو ئاستەکانی بەڕێوەبردن، بە ڕوونی بەرجەستە ببوو. (حکوومەتەکانی عەراق هەر لە دابەشکردنی پێستەکانەوە مامەڵەیەکی ناواقیعیان لەگەڵ کورددا کرددووە، ئەم مامەڵەیە، یەک لە پێدانی دەسەڵاتەکاندا دیاری دەدات، بە نموونە لەسانانی 1921 تا 1936 لە "57" پیاو بە بەڕێوەبردنی کابینەکانی حکوومەت دانرابوون، تەنیا "5" کەسیان شیعە و کورد بوون، لە سەرانسەری دەسەڵاتی بنەماڵەدا لە1921- 1958 پێنج وەزارەتە گرنگەکە بە دەست سوونەنە بوون، ئەم باڵادەستییەی سوونەنە لە ئاستی ناوخۆشدا ڕەنگی دابووەوە، بە نموونە لەسانی 1933دا سوونەنەکان لە14 هەرەم، حوکمی 13یان دەکرد، هەروەها 37 قایمقامیان لە کەی 43 قایمقام بەدەستەوە بوو). "10".

لە ژێر ڕووناکیی ئەم ڕاستییە سادەیەدا بەو بۆچوونەی دەگەین، سیاسەتی دوورخستنەوەی کورد و شیعە لە فەرمانڕەوایی و پێستە هەستیارەکان تەنە لە سەردەمی بەعسەوە دەستی پێنەکردووە، بەڵکوو مێژوویەکی درێژ و کەنتری لە دیرەکی سیاسیی عەراقدا هەیە. لەم ڕووەوە "پیتەر سلاگت" پێیوایە "ئەگەر بینەوە سەر لایەنە ئەرنیەکانی دەوڵەتی نوێی عەراق، کە خێی لە دەستوور و پرسەی دامەزراندنی سوپای نیشتمانیدا دەبینێتەوە کە لە کانوونی دووەمی 1921دا هاتە کایەوە، ئەمەش هەر لە بەرژەوەندیی عەرەبی سوونەنە بوو کە بەشکی کەمایەتییان لەو وەتەدا پێکدەهێنا". "11". بەعس لە هەموو حکوومەتەکانی تری عەراق جیددیتر و کاریگەرانەتر کۆتە دامەزینی کورد و شیعە لە پێستە هەستیار و گرنگەکانی سوپادا. تەنانەت بەدرێژایی هەشتا ساڵ یەک فەکەوان نەبووە لە ریزەکانی سوپای عەراقیدا بە ڕەگەز کورد بووبێت، یان نەبیستراوە لەو ماوەیەدا هیچ کام لە وەزیرەکانی بەرگریی سەردەمی حکوومەتی سەدام تەنانەت کوردێکی بەعسیش بووبێت. ئەمەش بە گرەنتیکردنی ئەوە بووە سوپا بە کودەتای سەربازیی بکارنەهێنرێت لە دژی دەوڵەتی بەعس.

کاریگەریی سوپا لەسەر سیاسەت و شێوەی فەرمانڕەوایی

سوپای عێراق یەکێک لەو سوپایانە بووە بەردەوام کارتێکردن و کاریگەرییەکی ڕاستەوخۆی لەسەر پرۆسەی سیاسی وڵات هەبووە، یان بەدەربڕینێکی دیکە سوپا بەڵایەن نەبووە لە بڕیاردەر سیاسەت و پرسەکانی بەڕێوەبردن و حوکمداریی. وەک لە سەرەتاشەوە ئاماژەی پێدرا بەهۆی ئەو چەپاندنە سیاسییەی هەر لە سەرەتای دروستبوونی عێراقەوە لەم وڵاتەدا بەڕێوەچووە و هەروا بەهۆی نەبوونی زەمینەیەکی کراوە و دیموکراسی، تاکو هێز و بزووتنەوە سیاسییەکان چالاکیی تێدا بکەن و کار بکەن بە وەدەستهێنان و بە دەستەوەگرتنی دەسەڵاتی سیاسیی، ئەوە ڕەگەی کودەتای سەربازیی لە زەرترین بارەکاندا ڕەگەچارێیەکی ناچاریی و تەنیا بووە بە گۆڕینی مەدیلی حوکم لە عێراقدا. بۆیەکا دەبینین هەر لەسەرەتاوە سوپا بەردەوام لایەن بزووتنەوە سیاسییەکانەوە بەکارهێنراوە بە گۆڕینی رژێمە فەرمانڕەواکان، بەم هۆیەوە لە ماوەی چەند دەیەی تەمەنی ئەو سوپایەدا چەندان کودەتای سەربازیی سەرکەوتوو و سەرنەکەتووی ئەنجامداوە. بەپێی سەرچاوە مێژوویییەکان تەنیا لەماوەی نێوان ساڵانی 1921- 1979 کە هاوکاتە لەگەڵ هاتنە سەرکاری "سەدام حسێن"، سوپا 13 کودەتای سەربازیی ئەنجامداوە کە بەشکیان سەرکەوتنیشیان مسۆگەر کردووە.

یەکەمین کودەتای سەربازییش لە مێژووی عێراقی قۆناغی فەرمانڕەوایی پادشایەتیدا، بە فەرماندەیی ژەنەرال "بەکر سدقی" بە ڕەگەز کورد لە ساڵی 1936 ئەنجامدرا و پاش سەرکەوتنی، حکوومەتکی نوێی بە سەرکایەتی "حیکمەت سەڵمان" پێکهێنا و خەیشی بووە وەزیری بەرگریی ئەو حکوومەتە. بەهۆی ئەوەی "بەکر سدقی" هەستکی کوردانەی هەبوو و چەندین ئەفسەر و پلەداری کوردی لە دەوری خۆی کۆکردبووەوە و دژی ناسیۆنالیستی عەرەبیی بوو، لە ساڵی 1937 لە کاتکدا بە نمایشکی سەربازیی سەردانی تورکیای کرد، لە شاری موسڵ کەوتە بەسەیکەوە و دوای ئەوەی گوللەیک لەسەری درا، کوژرا."12". هەر لە سەردەمی فەرمانڕەوایی پادشایەتیدا چەندین کودەتای سەربازیی دیکە ڕوویاندا، لەوانە کودەتای ساڵی 1941کە لایەن ئەفسەری ناسراو "سەلاحەددین ئەلسەباغ"ەوە لە دژی حکوومەتکەی "تەها هاشمی" سەریهەڵدا. دوای سەرکەوتنیان دەستەی کودەتاچی حکوومەتکی نوێیان بە سەرکایەتی "ڕەشید عالی گەیلانی" پێکهێنا، کە نازناوی "حکوومەتی بەرگریی نیشتمانیی" پێدرابوو، وەلیعەهدی وڵات "میر عەبدولئیلاه" لە ترساندا هەڵات و پەنای بە یەکێکی سەربازیی خێیان برد لە نزیک شاری "دیوانیە"، بەڵام دواتر حکوومەتە نوێیەکە چوونکە خوازیاربوو لە ژێر رکەفی بەریتانییەکان بێتە دەرەوە، بە هاهەنگیی بنەماڵەی مەلیکی عێراق و بەریتانییەکان تکشکێنرا و

چوار لە سەرکردە سەربازییەکانی کودەتا لە سەدارەدران، خودی "سەلاحەدین ئەلسەباغ"یش ناچار بە هەڵاتن بوو سەرەتا بۆ تورکیا و پاشان بۆ ئەڵمانیا، دواتریش گەڕایەوە مەملەکەتی عەرەبیی سعودیە و داوای مافی پەنابەرێتی لێو وەرگرت.13".

گەورەترین و کاریگەرترین کودەتایەک لە سەردەمی پادشایەتیدا رووی دا بوو، کودەتای ئەفسەرانی ئازادیخواز بە سەرکردەیی "عەبدولکەریم قاسم" بوو لە14 گەلاوێژی ساڵی 1958دا. ئەم کودەتایە تەواو سیمای سیاسیی و فەرهەنگیی کۆمەڵگەی عێراقی گۆڕی و کەتایی بە رژێمی پادشایەتی هێنا و لە جێگەیدا رژێمی کۆماریی جێگیر کرد. هەر لێو چوارچێوەیدا کۆمەڵێک چاکسازیی سیاسیی و ئابووری دەستیانپێکرد، بەتایبەت بە یەکەمین جار دەستووری عێراقی دانی بە هاوبەشێتی کورد و عەرەبدا نا لە وەتاتی عێراقدا. لە ماوەی پێنج ساڵی حکومی عەبدولکەریم قاسم "1958-1963" دا چەندین هەوڵی کودەتا و تیرۆرکردنی قاسم بەئەنجام چووە، لە هەشتی ئازاری ساڵی 1959 بزووتنەوە هەگبەاوکەی شواف "عەقید عەبدولوەهاب شواف" فەرماندەی لیوای پێنج لە موسڵ، هەوڵی کودەتایەکی سەربازییان دا بە یارمەتی هێندێک ئەفسەری عەرەب و تورکمان، بەڵام لە کەتاییدا بزووتنەوەکە دامرکێنرایەوە و "شواف"یش لەلایەن هێزەکانی عێراقەوە کوژرا. بەهەی ئەوەی حکوومەتی قاسم لە بەئەنجامدانی خەی پێشیمان ببووەوە لە پێدانی مافەکانی کورد، بە پێچەوانەوە لە شێوەکی نابەرامبەردا بوو لەگەڵ بزووتنەوەی رزگاریخوازی گەلی کوردستان، بارودۆخی ناوخۆیی عێراق شێوازێکی سەرسوهێنەری بەخۆوە بینی، ئەمەش دەرگای خستە سەر گازاری پشت بە بەعسیی و ناسیۆنالیستە عەرەبەکان لە رژێی هەشتی شوباتی 1963 کودەتایەکی سەربازیی بەسەر حکوومەتەکەی "قاسم"دا بکەن و خودی سەرەک کۆمار و چەند وەزیر و هاوڕێکی، بە دیلیی بکەونە بن دەستی کودەتاچییەکان. سەرکردەکانی کودەتا بە تایبەت "عەبدولسەلام عارف" خوازیاربوون بەهەی کوشتنی قاسم و هاوڕێکانییەوە کێشکی تەقاندن لە عێراقدا نیشان بدەن. ئەوەبوو لە دادگاییەکی سەربازیی خێرا و کارتێنیدا فەرمانی خنکاندن و لە سەدارەدانی عەبدولکەریم قاسم و هاوکارەکانی پەسندکرا و زەر بە خێراییش حکومەکە جێبەجێکرا.

سەمیر خەلیل "کەنعان مەکیە" لە کتێبەکەیدا "کۆماری ترس" دەربارەی دیمەنەکانی لە سەدارەدانی کەریم قاسم و هاوکار و دەست و پێوەندەکانی، دەنووسێت "لاشەکەیان هێنا بۆ ناو ستادیۆ و لەسەر کورسییەک دایاننا. سەربازێک لە تەنیشت لاشەکەوە بۆ وەستاویی دەردەکەوت، سەربازەکە بەشە جێربەجێرەکانی لاشەی قاسم لەگەڵ هێندە هەڵنکردنەوەدا پیشانی خەڵکی دەدات. لە ناکاودا ئەم دیمەنانە لا

دەچوو و چەند دیمەنێکی تر لە شێوەی قاسم و لایەنگرانی ئەو لەگەڵ کودەتاچیەکان کە لەوزارەتی زانیاریدا رووبەڕووی بوونەوە نیشانی بینەران دەدران". "14". دوای کودەتای هەشتی شوبات، حکوومەتێکی نوێ بە سەرکایەتی ژەنەرال "عەبدولسەلام عارف" پێکهات، بەڵام دیسان ئەم حکوومەتەش لە هەڵەشەی کودەتا دەربازی نەبووە، ساڵی 1966 سەرکی عێراق لە رووداوێکی تەمومژاویدا و لە ئەنجامی کۆتنە خوارەوەی فڕۆکە، گیانی لە دەستدا. بەهەی ئەم رووداوەوە حکومی وەات کۆتە بن دەستی براکەی "عەبدولڕەحمان عارف". تەمەنی ئەمیش لە فەرمانڕەواییدا وەک کاکی کورت بوو، چوونکە زۆری نەخایاند و پاش کەمتر لە دوو ساڵ، بەعسییەکان لە ڕێگەی کودەتایەکی سەربازییەوە کە لە ئەدەبیاتی بەعسیزمدا بە شۆڕشی 17-30 تەمووز ناوزەد دەکرێ "عەبدولڕەحمان عارف"یان لە ناوەڕاستی ساڵی 1968 لەسەر کار لادا و ناچار بە هەاتنیان کرد بە دەرەوەی وەات.

لە ساڵی 1968 بەولاشەوە چەندین هەوەی تری سەرنەکەتووی کودەتا هاتنە ئارا، بەڵام زۆرینەیان بەهەی دەڕەقیی بەعسییەکانەوە بە زووبی دامرکێنرانەوە. لەوانە هەوەی شکستخواردووی "نازم کەزاز"ی ئەندامی پایە بڵندی ئەمن و دەستی راستی حزبی بەعس لە ساڵی 1973دا. لە سەروەختی دەسەاتی بەعسییەکاندا هەموو ڕەوشوێنک ئامادە کران بە بەرگرتن لە ئەنجامدانی کودەتای سەربازیی، بە ئەو مەبەستە یەکە نهێنییەکانی وەک موخابەرات و ئاسایش و چەند دامودەزگایەکی تر بە وردیی چاودێریی تەنانەت هەسوکەوتی هاوەاتیانی ئاسایی دەکرد. هەر لەم ساڵانە بە دواوە بەدیان هەزار بگرە سەدان هەزار ڕاپەرتنووسی نهێنی دامەزرێنران، بە ئەوەی بە وردیی چاودێریی جموجۆڵی هەر هاوەاتییەکی سادەش بکەن. هەر بەم هەیەوە بوو لە ساڵی 1971 "سەدام حسێن" جەگری سەرەک کەماری ئەوکات، توانی بە لووتبەرزییەکەوە بە ڕۆژنامەنووسان بڵێت "ئەو ڕۆژانە تەپڵەی چەند کەسێک لە دەوری یەکتر کەبنەوە و بە چەند ئامادەکارییەک کودەتا بکەن و ڕژەم بوخێنن و خەیان بگەیێننە دەسەات. حزبی ئەمە زۆر بەهێزە و چیتر مەترسی چالاکیی خائینانە بەم جۆرە کەسانە نادات".
ئەگەر سەرنج بدەین لەوانەیە بگەینە ئەو ئەنجامەی لەمڕووی نوێی ڕژەهەاتی نەویندا عێراق تاکە وەاتێک بێت زۆرترین ژمارەی کودەتای سەربازیی تێدا ئەنجامدراوە. هەروەک ئاشکرایە لە بەرەبەیانی مڕووەوە تا بە ئێستا دەگات، لە سەمەرەوە تا بەعس، زۆرترین ئەو سەرکردە و شا و میرانەی حوکمی عێراقیان کردووە بە کوشتنیان

کۆتایی بە دەور و دەستەبژێرە حزبییەکانیان هێنراوە. بەدەر لە کودەتای سەربازییش سوپای عێراق هەمیشە لە بەرژەوەندیی دەستەبژێری فەرمانڕەوادا بەکارهێنراوە، لە زەرترین جارەکاندا، سوپا ڕاستەوخۆ ئەجگار دەندانەی بینیوە لە خامۆشکردنەوەی بزووتنەوە و ڕاپەڕینی گەلانی عێراقدا، هەروەک چۆن سوپا هەمیشە قۆڵغانێک بووە بۆ پاراستنی دەستەباتی خاوەن شکۆ و میر و دیکتاتۆرە دەستەبژێرەکان، ئاواش هەمیشە دژی سەرهەڵدانە سیاسییە گەلانخوازەکان ڕاستەوخۆ بەرحمانە و ئەجگار هەڤانەی گەلاوە.

سوپا وەک دامەزراوەیەکی سەرکوتکاریی ناوخۆیی 1921- 2003

سوپای عێراقیی ئێگەرچی یەکێک بووە لە پڕ چەکترین و قەڵەباغترین سوپا لەناوچەکەدا، بەڵام هەمیشە هەموو جەنگێکی دژەکیی دەڕاندبوو، تەنیا لە جەنگی لەناوبردنی هاوواڵاتیانی سڤیلی ناوخۆی وڵات سەرکەوتوو و دلێر بووە. ئێگەر بڵێین سوپای عێراق لە دژیی شەستەکانی سەدەی بیستەم "1967" لە جەنگی هەمەلایەنە و گشتیی عەرەب لەگەڵ ئیسرائیل کە زەرینەی سوپای عێراق لە خاکی وڵاتی "ئوردون"دا بوون، یەکێک بوو لە بەزیوترین سوپاکان!. جەنگی هەشت ساڵەی عێراق–ئێران چی مانایەکی تری نەبوو جگە لە بەزینی سوپای عێراق لە مەیدانی جەنگدا؟!. ئەوە لە هەردوو جەنگی کەنداوەدا سوپای عێراق نەک هەر نەیتوانی بەرگریی بکات و داکۆکیی لە وڵاتەکەی بکات، بەپێچەوانەوە بە چەند ڕۆژێکی کەمی شەڕ، سەرلەبەر تەکوپەک شکا و ڕیزەکانی پەرتەوازە بوو. لە ئاستی ناوخۆیشدا سوپای عێراقیی نەیتوانیوە بە بە پاڵپشتیی دژەکیی و بەکارهێنانی چەکی کەمەکوژ بەسەر هەزە بەرهەستکارە چەکدارەکاندا زاڵ ببێت!!، بە تایبەت هەمیشە لە بەرامبەر هەزی پێشمەرگەدا خەساگرییەکی ئەوتۆی تەمار نەکردووە، شیاوی نووسینەوە بێت لە لاپەڕەکانی مێژوودا. ئێگەر یەک ساڵی شەڕی کورد و عێراق بە نموونە وەربگرین "1974- 1975" ئەو ڕاستییەمان لەلا ئاشکراتر دەبێت لە مەیدانی جەنگدا سوپای عێراقی نەک نەیتوانیوە کوردستان کۆنترۆڵ بکات بەڵکو توانای داکۆکییەکی زەریشی لە خودی خۆی نەبووە، ئاخر بۆ هێ نییە حکوومەتێکی بەهێزی خاوەن توانای ئابووری وەک عێراق لە ڕەی بەخشینی بەشێک لە وڵاتەکەی بە ئێران و چوونە ژێرباری ڕێکەوتننامەیەکی مینا ڕێککەوتنی جەزائیری ساڵی 1975ەوە خوازیار بێت بزووتنەوەی گەلی کورد تووشی نسکۆ و شکست بکات. چوونکە ڕوون بوو بۆی هەرگیز سوپا وزەی نییە ڕووبەڕووی شۆڕشگێڕی گەورە و بەهێزی وەک شۆڕشی ئەیلوول ببێتەوە.

سوپای عێراق هەر لەگەڵ لە دایکبوونییەوە تا هەوەشاندنەوەی بەرپرسیاری چەندین سەرکوتکاریی ناوخۆیی هاوواڵتیانی هەموو گەلە جیاوازەکانی ناو عێراق بووە، ئەم سوپایە زیاتر لە جارێک پرسەی کەمەکوشتن و پاڵاماردانی بە سەر هاوواڵتیانی سڤیل بەخۆوە بردووە، ئەم پرسەیە لە باشووری کوردستان بە سەختترین و کاریگەرترین شێوە تێپەڕیوە، بە ئەندازەیەک کەم ماڵ هەیە لانیکەم قوربانییەکی نەبێت لەسەر دەستی ئەو سوپایە، هەروەک چۆن کەم گوند و شارچکە هەیە زیاد لە جارێک نەکەوتبێتە ژێر ڕەحمەتی تانک و تۆپ و لاپاڵمی ڕژێمەکانی عێراق، ئەمەش وای کردووە زۆرینەی گوند و ناوچەکانی کەنار، لە باشووری کوردستان چەندان جار ڕووخێنران و سووتێنراون و خەڵکەکەشی ڕاگوێزراون. سوپای عێراق لە دەیەی بیستەکانی سەدەی ڕابردوودا "ساڵەکانی 1924، 1926، 1927، 1928"، هەستاوە بە سەرکوتکردنی چەندین بزووتنەوە و ڕاپەڕینی میللیی و ئازادیخوازانە، بە نموونە لە هەرێک لەشارەکانی وەک "موسڵ، نەجەف، کەربەلا، بەسرە، ناسریە، ڕومادی"، هەروەها لە باکووریش چەندین هەماەتی بەخۆوە بردووە بە لەناوبردن و سەرکوتکردنی بزووتنەوە سیاسییەکانی گەلی کورد و ئاشوورییەکان، لە ساڵی 1924یش سوپا هەماەتێکی دەندانەی سەرکوتکردنی لە شاری سلێمانی بەخۆوە برد کە تێیدا ژمارەیەکی بەشوومار بوونە قوربانی.**** لە ساڵانی دواتریشدا بە هەمان شێوە سوپا ڕژێمی سەرکیی و هەڤاڵەی گەڵاوێژ لە بەرپەچدانەوەی زۆرینەی شێخ و ڕاپەڕینەکانی گەلانی عێراق.

ئەم سەرکوتە زۆر دژوارەی سوپا لەبەرامبەر کورد و نەتەوە و گەلە ناعەرەبەکانی عێراق چەند قات زیاتر بووە. بە وێنە لەسەردەمی پاشایەتیدا سوپا دەورێکی وەحشەتناک و تۆندی هەبوو لە کەمەکوشتنی ئاشوورییەکان لە باکووری عێراق. "لە11ی ئۆگستی 1933دا، یەکەیەکی سەربازیی پێ چەک لە ژێر فەرماندەیی ژەنەرال سدقی دا چووە شارچکەی سیمێلەوە. بەشێوەیەکی سیستماتیک دەستکرا بە ڕەشکوژیی لە پیاوان و ژنان و منداڵان. کە دانیشتووانەکەی ئاشوورییەکان بوون. لە جیاتی ئەوەی ئەم کەمەکوژییەی ئاشوورییەکان ببووایە بە ریسواییەکی نیشتمانیی، کەچی بووە سیمبۆل بۆ یەکێتی خاک و شانازیی نیشتمانیی. کەوانە ئامۆی سەرکەوتن لەسەر شەرەفی سوپا لە شاری موسڵ چەقێنرا، لە کاتی گەیانەوەی سوپاش بۆ بەغداد، لە نمایشێکی سەربازییدا لە شەقامەکاندا گوێبارانی کران". "15". سەرچاوە مێژووییەکان ژمارەی کوژراوە ئاشوورییەکان لەم قەتلوعامە کوڕانەیدا بۆ زیاتر لە4 هەزار کوژراو مەزندە دەکەن و هەندێک ژێدەریش پێیانوایە ژمارەی قوربانییەکانی ئەم پرسەی کەمەکوشتنە

مژوویی نزیکی 5 هزار کس بوو. لئنجامی ئم سرکوتنشوو بوو ژنرال "بکر سدقی" بو رگز کوردی پاوانی جینسایدی ئاشووریی مسیحییکان پلو سربازییکی لو سوپادا لو عقیدو بزرکرایو بو فریق.
هاوکات لگو کردوی هممتی پاکتاوی ئاشووریکاندا، کیومالکی گورش لو کوردستان بوو دچوو، لو سروختاندا کو شششی بارزان لو ژر سرکردایتی "شخ ئحمدی بارزان" لو کپسندن و تاودا بوو، رژمی پاشایتی بو هاوکاریی باف و یکو تایبتییکانی ئرتشی ئینگلیز بو خستی پرسیکی کاولکاریی و کوشتاریان لو ناوچکانی بارزان و دوروبری بوو دبرد، ئم پرسیو سختترین پرسی کاولکاریی بوو لو برامبر کورد لو سرتای دامزراندنی دوتی عراقو تا ئو رژگار. لو سالکانی 1933-1934 "تنیا لو ناوچکانی بارژ، مزووری و شیروان 79 گوند ویران کران، لو سرجمی 2382 خانووبر 1365 خانوویان سووتند و رووخند، واتو 60%ی ویران کرا". "16". لو دوای خامشبوونوی مشخلی شششکانی بارزان و زلبوونی تواوتی حکوومتی پاشایتی بسر کوردستاندا، سوپا هیچ ئپراسیونکی سربازیی بربراوی نکردتو سر ناوچو کوردنشینکان، بلکو لولایکی ترو هر کات پویستی کردبت سوپا ئامادو بوو بو سرکوت و کوژاندنوی ئاگری هر راپرینک لو هر لایکی کوردستانو سریهلدابت.

ئمو جیا لوی حکوومت بشوویکی سیستماتیک و پلان بدارژراو لو هوی تعریبکردنی ناوچو کوردنشینکان و دانینی مرکی کوردیی هندک ناوچیی ستراتیژیی کوردستاندا بوو، ئم سیاستش درژی کشا هتا ئو کاتی کمالی ئفسرو ئازادیخوازکان لو ژر رببری قاسم- عارف "عبدولکریم قاسم- عبدولسلام عارف" لو سالی 1958، لو رپی کودتایکی سربازییو رژمی پاشایتیان گلی بو رژمی کماریی. لو سرتای دسلتی "قاسم"دا گلک هنگاوی گرنگ لو ریفرمی سیاسییو تا ریفرمی ئابووری و کمالیتی و کشاورزی نران، لناو ئم پانتاییدا بوارک بو کورد رخسا تاوکوو بشداریی بکات لو ژیانی سیاسییدا، لرو پارتی دیموکراتی کوردستان و یکتیی پیشییکانی بو ئاشکرا دستیانکرد بو کارکردن. لو سالی 1959دا بارزانی "ملا مستفا 1903-1979" لو تاراوگو "سوفیت" گلایو بو عراق و لو رپی کرنفاکی جماوریو پشوازییکی گرمی لکرا، لولاشو دستووری عراق بو یکمین جار دانی نا بو مافی کورد و هاوبشتی کورد و عربدا

لە چوارچێوەی وەتدا.
مانگی هەنگوینی پەیوەندیی دەستانەی کورد و حکوومەتی قاسم کورت بوو، ساڵی 1961 جارێکی دیکە گرژیی و ئاڵۆزییەکانی کورد و رژێمی بەغدا تەقینەوە و لە کوردستانەوە مەشخەڵی شۆش داگیرسایەوە، بەڵام سوپای عێراق بە هیچ گوێدانە پرنسیپێکی جەنگ و مەرامێکی شۆڕشگێڕانە کەوتە وێژەی خوێک، کردەوە و ڕەفتارێ دوور لە پرنسیپە سەربازییەکانی سوپای عێراق هەر بووە نەوەستا هاووەتیانی بە دیفاعیش بکاتە ئامانج، تەنانەت خانووبەرە و مزگەوت و کانی و ئشکەوتەکانیش بەدەر نەبوون لە پرسەی وێرانکردن و لەناوبردن. "هاوینی 1961، رژێمی عەبدولکەریم قاسم، هێرشی کردە سەر کوردستان و نیوەی زیاتری سوپای عێراقیی بە هێرش لە دوای هێرش بەردایە سەر دانیشتووان، تا لە ماوەی ساڵ و نیوێکدا نزیکەی 3000 سێ هەزار کەس کوژران، کە زۆربەیان خەڵکی مەدەنیی بوون. زیاتر لە سەد هەزار کەس ئاوارێ بوون و کەوتنە چیا، 150 سەد و پێنجا گوند و شار وێرانکران". "17".

لە ماوەی دوو ساڵی شۆڕشی کورد و عێراق "1961-1963" و تا رمانی رژێمەکەی قاسم لە ڕەی کودەتای سەربازییەوە، کوردستان لە هەموو لایەکەوە لە ژێر هێرشە و مەترسیی سوپادا بوو، بە ئەندازەیەک شوێنەک نەمابوو دەستی وێرانکەرانەی سوپای عێراقی نەیگاتێ، گوندەک، شارەک، شارچکەیەک نەمابوو کوشتاری تێدا روونەدات. لەگەڵ هاتنە سەرکاری رژێمی "عەبدولسەلام عارف" لە دوای هەشتی شوباتی 1963، ئۆگرچی بە چەند مانگەک لەنێوان پارتی دیموکراتی کوردستان "کە ئێوسا رابەرایەتی شۆڕشی کوردی دەکرد" و رژێم، ئاگربەڕ روویدا و چەند خولەکی دانوستان دەستیانپێکردەوە، بەڵام ئەو مفاوەزاتانە لە چەند مانگەک ئاگربەڕ بەولاوە چیتریان لە شین نەبوو، بەپێچەوانەوە بە کۆمەتەکەی دیکەش جەنگ لەنێوان هێزوولادا هەڵگیرسایەوە. ڕەنگە خوێناویترین کارەسات لەو قۆناغە لەلایەن سوپای عێراقەوە ئەنجامدرابێت ئەو هێرشەت و ڕەشبگیرییە بێت لەژێر فەرماندەیی "زەعیم سدیق"دا لە زەرینەی ناوچەکانی کوردستاندا ئەنجامدرا. "11-6-1963 دیسانەوە شۆڕش هەڵگیرسایەوە و لە مانگی یەکەمی هەرشدا نزیکەی 200 دوو سەد گوند سووتنران و زیاتر لە 2000 دوو هەزار کەسیش کوژران، لە مانگی 7- 1963 وەفدی یەکێتی سۆڤێت لە نێتەوە یەکگرتووەکان رایگەیاند: شۆڕشی رژێمی عێراق لە دژی کورد، شۆڕشی جینۆسایدە". "18". پێنج ساڵی حوکمی هەردوو عارف "عەبدولسەلام و عەبدولڕەحمان" بە یەکەک لەو وەستگە مێژوویانە دادنرێت لە مێژووی عێراق و کوردستاندا، کە سوپا زەرتریـن

کاولکاریی و کشتوبڕی لە ناوچە جەربەجەرەکانی کوردستاندا ئەنجامداوە.
هاتنە سەرکاری بەعسییەکان لە هاوینی 1968دا، قۆناغێکی تازەی سیاسیی بوو چ سەبارەت بە کورد، چ سەبارەت بە عێراق و ناوچەکەش، ئەجێندای بەعس لە ئەجێندای تاکەای حکوومەتەکانی پێشووی عێراق جیاواز بوو، بەعس هەروەک لە خودی ناوەکیەوە دەردەکەوت، بزووتنەوەیەکی سیاسیی نەتەوەیی عەرەبیی بوو دەیویست بیری عەرەبچێتی بژێنێتەوە و یەکێتییەکی بەهێزی عەرەبیی لەسەر ئەو جوگرافیایەی ناوی نیشتمانی عەرەبیی لێنراوە پێکبهێنێت، بە هەنانەدی ئەم خەونەش سەی لەهیچ پیلانێکی مەترسیدار و تەقێنەر و خوێناویی نەدەکردەوە، سەرانی بەعس بە باشی تێگەیشتبوون کارەکەیان ئاسان نییە و تەنانەت تێگەرە و کەسپی ناوخەیشیی لە بەردەمدایە، لەم سۆنگەوە بە پشتیستیان دەزانی لە سەرەتاوە گرفتە ناوخەییەکان و نەیارە ناوخەییەکان ریشەکەش بکەن، ئەوجا هەنگاوەکانی داهاتوویان بنێن، بەم هەیوە سەردەمی دەسەڵاتی بەعس و دەندایەتی سوپای بەعس لە بەرامبەر کورد سەختترین قۆناغ و هەرگیز شایانی بەراووردکردن نییە بە قۆناغەکانی رابردوو. تیرۆریسێن و پێغەمبەری بەعسییەکان "میشێل عەفلەق" کە وەک مێژوونووسی سوریی "بەسام گیبی" ئاماژەی بە کردووە زۆر سەرسام بووە بە هیتلەر و پێیوابووە هیتلەر دواجار بەسەر نەیارەکانیدا سەردەکەوێت، لە زۆرینەی نووسین و گوتارەکانیدا جەخت لەسەر یەکێتی عەرەب و رەنسانسی عەرەبچێتی و لەناوبردنی دوژمنانی ئەم خەونە دەکاتەوە. ئەو دەڵێت "دەبێت تەنیا عەرەبەکان لە وڵاتی خەیاندا سەرگەورە و بەهێز بن". ئەم هزرینە لە دوا شیکردنەوەدا ئەوەمان بۆ تەفسیر دەکات لە غەیری عەرەب کەسی تر قبوڵ ناکرێت لە "نیشتمانیی عەرەبییدا" دەستێیشتوو بێت، ئەوەش هاوواتای لەناوبردن و پوکاندنەوەی بە زۆر و جۆری هەموو ئەوانی دیکەی ناعەرەبە.
بەعسییەکان خوازیاربوون سەرەتا لە رێگەی هەنانەدی عێراقێکی سەف عەرەبییەوە شۆڤاو بهاوێژن بە یەک بە یەکی پلانەکانیان لە سەرتاسەری نیشتمانیی عەرەبدا. ئەوەتا ئەم راستییە لەیەکەک لە بەندەکانی دەستووری عێراقی سەردەمی بەعسدا جەختی لێکراوەتەوە "عێراق بەشێکە لە نیشتمانیی عەرەبی و لە پێناوی وەدیهێنانی یەکبوونێکی گشتیی عەرەبییدا تێدەکۆشێت". "19" بوونی کوردیش لە عێراقدا لە روانگەی ئایدۆلۆژیای بەعسەوە بەربەستێکی لە رادەبەدەری بەردەم ئەو خەونە بووە، بۆیەکا بەعس بە هەمیشەیی کاری لەسەر داتاشینی وێنەیەکی دزێو و ناهەمواری کورد دەکرد. هەروەک "ئاراس فەتاح" دەڵێت "بەعسیزم ئەو سیستەمە بوونی کورد لە ناو

جەستەی کۆمەڵگا سیاسییەکەیدا وەک هەڕەشەیەکی نادیار و شوێنەر تەماشا دەکات و لەوشەوە وێنەی بڵگانیەکی پڕ بەخشت کە لە رووی سیاسییەوە دابەت بە دوژمن". "20" لەرەوە پێژەی جینسایەد و لەناوبردنی ڕەگەزیی کورد نەک هەر دابەتە ئیجیندایەکی سیاسیی بەکو بەپێی ئایدەلۆجیای بەعس ڕەوایەتی وەردەگرێت.
بەعس لە دوو ساڵی پێش ڕەکەوتنی ئاداری 1970ی نێوان کورد و حکوومەت "واتە ساڵانی 1968 و1969"، لە هەموو لایەنەکەوە لە رووی سەربازیی و سیاسییەوە پێژەی لە ڕەگەوە دەرهێنانی کوردی پێیەو دەکرد، هەر لەم ڕەکەوتە مەژووییەشەوە سەکوچکەی سیاسەتی بەعس دەرهەق بە کورد "تەعریب– تەرحیل – تابعیس" دەستپەدکات و پەدنەتە سەرزەمینی واقیع، پیادەکردنی ئەم سێ سیاسەتەش لە دوا ئاکامدا جگە لە تواندنەوەی کورد هیچی تر نەبوو. سوپا لە بردنەپێشەوەی سەکوچکەی سیاسەتی بەعس ڕەکی ئەجگار بایەخداری هەبوو، لەم روانگەشەوە بوو سەرانی ڕژەم کەوتنە هەوڵی بەهێزکردنی سوپا و خەنیکردنی جبەخانە و تەکنەلۆژیای سەربازیی دەوڵەتکەیان. ئەگەرچی لە چوار ساڵی ئاشتی 1970-1974دا سوپا کەمترین دەوری هەبوو لە گەیشتنەکەدا، ئەمە مانای ئەوە نییە سیاسەتی سێنەوەی کورد وەستانی بەخۆوە بینیبەت، بەڵام لەگەڵ دەستپێکردنەوەی خولێکی تری شەڕ، سوپای عێراقی کە سوودی لە پشووی چوار ساڵە وەرگرتبوو، بە یارمەتی نوێباوترین چەکی روسیی لە باڵەفڕ و لاپاڵم و بۆمبی فسفەریی و تەپی دوورهاوێژ کەوتنە سووتماککردنی کوردستان. لەم بەروارە بە دواوە تا دەگاتە شاوەکانی ئەنفال و راپەڕینی ساڵی 1991 قورستترین پرسە سەربازییەکانی سوپای عێراقی لە کوردستاندا تاو دەستێنن، کە ئەمجارەیان سوپای عێراق مەژووێکی هێندە خوێناویی تەمار دەکات مەگەر ئەو مەژووە ڕەشە تانیا و تانیا مەغەلەکان و نازییەکان و ستالین تەماریان کردبێ.
لە هەنگاوەکانی سەرەتادا پاکتاوی کوردە فەیلییەکان لە دەیەی هەفتاکان و هەشتاکانی سەدەی بیستەمەوە بە خەست و خەیی دەستیپێکرد، لەو پرسەیدا جیا لەوەی دەستگیرا بەسەر سەروەت و دارایی زەرینەی فەیلییەکاندا، لە هەمان کاتدا بە هەزارانیان لەکوژرا و بە هەزارانیشیان کەوتنە زیندانەکانەوە کە چارنووسیان دیارە هەر مەرگ بووە، بەپێی هەندێک ئاماری نافەرمیش زەرتر لە چارەگە ملیۆنەکیشیان دەربەدەر بوون و ڕوویانکردە کەماری ئیسلامی ئێران. لە دوای هەڵگیرسانەوەی شەڕی نوێی گەلی کوردستان لەساڵی 1976 کە شەڕشەکی بەرپەی بوو، دیسان سوپای عێراقی وەک جاری جاران، بگرە سەرسەختتر و هەڤانەتر کەوتە پەلاماردانی کوردستان و کوشتاری هاووڵاتیانی سڤیلیش. ڕەنگە لە دوای جینسایدی فەیلییەکانەوە،

ڕشبگیریی و لە ناوبردنی بە کۆمەڵی نەرینە بارزانییەکان رووداوێکی مەترسیدار و کارەساتبارترین بەت، گەرچی ژمارەی بارزانییەکان تا بە ئێستاش دڵگات بە تەواویی ڕوون نییە چەند بووە، بەڵام گومان لەوە ناکرێ ئەو ژمارەیە لە هەشت هەزار مرۆڤ کەمتر نەبووە و نییە.
"بارزانییەکان تا ساڵی 1981 لە باشوور مانەوە، ئەو ساڵەی سەرلەنوێ بە ئێردوگای قوشتەپە لە دەرەوەی هەولێر گوێزرانەوە. بارزانییەکان لە پێنجا هەزار کەس تێنیا 20-30 هەزار کەسیان لەمایەوە. لە ساڵی 1983 بەرزان تکریتی نوێنەری عێراق لە نەتەوە یەکگرتووەکان –بەشداریی ئەو چاوپێکەوتنانەی کردووە لەگەڵ لیژنەی نەتەوە یەکگرتووەکان بە مافی مرۆڤ بەستراوە- و وەتبانی برای سەدام حسێن و تیپێکی موخابەرات و یەکەیەکی تایبەت لە سوپا چەند هەزار نەرینەیەکیان لە ئێردوگاکە کەکردەوە، ئەوانەی تەمەنیان لە سەرووی 12 ساڵەوە بوو، شاهیدێک دەیووت: ئەو خەڵکیان بە ماشێن بەرەو باشوور گوێزایەوە و دواجاریش لە دەوروبەری شاری بەغداد بینراون، ئینجا بەسەر و شوێن کران". "21". تاوانی بە کۆمەڵکوشتنی بارزانییەکان وەڵامدانەوە بوو بە ئەو زنجیرە چالاکییەی مەفرەزەکانی پارتی دیموکراتی کوردستان بە هاوبەشیی لەگەڵ سوپای ئێران لە سنووری حاجی ئۆمەران ئەنجامیان دابوو، بەڵام هیچکات بەعس ڕەوایی نەبوو لە بەرامبەر هەرشی پێشمەرگەدا چالاکیی و زەبری تۆڵەسەنی لە بەرامبەر هاووڵاتیانی بە دیفاع ئەنجامبدا. ئەم پرسیە هەر بەوەوە نەوەستا سنووری ناوچەیەکی دیاریکراو بگرێتەوە بەڵکو لە سەرەتای ساڵی 1988 گەیشتە ترۆپک. ساڵی 1988 بە سوپای عێراق ڕەشترین ساڵە لە دیرەکدا، چوون ئەو ساڵە، ساڵی پیادەکردن و بەکارهێنانی هەر چوار قۆناغەکەی شاڵاوەکانی ئەنفالی گەلی کوردستانە کە لە ڕۆژی بیست و سێی شوباتەوە دەستیپێکرد و تاکو شەشی ئەیلوولی هەمان ساڵی خایاند.
لەم پرسیەدا کە دەتوانرێت بە جینۆساید بناسێنرێت و بە هاوشانی قەتوعامی ئەرمەنەکانی ساڵی 1915 و هەڵەبجەستی جووەکان دابنرێت، زیاتر لە100 هەزار مرۆڤی کورد لەناوبران، لە پێنایدا هەزاران گوند و مزگەوت و قوتابخانە و کەنیسە وێرانکران، ئەمە جیا لەوەی بە ملیۆنەها گیانلەبەر و باڵندە قەکران و زەرینەی باغ و دارستان و ناوچە سەوزاییەکان کرانە بیابانی کاکی بە کاکی. ئەندرو وایتلی لە پشکیی ڕاپرتەکەی "میدڵ ئیست وۆچ" کە یەکەکە لە سەرچاوە نایابەکانی ناساندنی ئەنفال بە دنیا، دەنووسێت "بە خەمە و بەچوونی ئەمە لایکەمەکەی 50 هەزار یان 100 هەزار کەس کە زەربەیان ژن و منداڵ بوون لە نێوان شوبات و ئەیلوولی 1988 کوژرابن". "22".

هەرچەندە ئامارێکی فەرمیی و کۆنکرێتی لە بەردەستدا نییە ژمارەی ئەنفالکراوەکان ئاشکرا بکات، بەڵام ئەوندەی دەزانرێت ژمارەکە لانیکەمەکەی 100 هەزار کەسە، عەلی حەسەن مەجید "عەلی کیمیایی" سەرپەرشتیاری پرۆسەکە لە دوو جێگەدا، بەگەی ئەو بەدەستەوە دەدات، ژمارەی ئەنفالکراوەکان لە100 هەزار کەس زۆرتر بووە، ناوبراو لە یەکێک لە نامەکانیدا بە سەدام ئاماژەی کردووە بۆی زیاتر لە100 هەزار کەسن و حکوومەت هەر فریا ناکەوێت تەنانەت سابوونیش بەسەریاندا دابەش بکات بۆیە هەموویان لەناوبراون!. لە جاری دووەمدا "لە مایسی 1991دا کاتێ دەستاتداری بەسنووری ئەنفال، عەلی ئەلحەسەن مەجید، کە دواتر بەرز کرایەوە بە وەزیری بەرگریی، لە دانوستانێکی نزیکدا لەگەڵ سەرکردە کوردەکاندا کەبووەو و دەیزانی چەن قسە دەکات! کاتێ رووبەڕووی داواکاریی کوردەکان بووەوە کە چارەنووسی کوردە سەرنگومکراوەکان روون بکاتەوە –ئەو ژمارەیەی ئەوان دایانناببوو 182 هەزار کەس بوو- ئەم بە تووڕەییەوە وای دەربڕی تەکەای ئەو ژمارەیەی لە ئەنفالدا کوژراون بە هیچ جۆرێک لە سەد هەزار کەس زیاتر نەبووە". "23".

بە جیا لە زیانی گیانیش لە رووی ماددییەوە کوردستان لەلایەن سوپاوە بە تەواوەتی وێرانکرا و ژێرخانە ئابووریەکەی هەتەکنرا، چەندان ئاوەدانی چەڵ و وێرانکران، بە بەهای ملیارەها دۆلار زیانی ماددیی بەر تەکەای کوردستان کەوت کە تاکو هەنووکەش ئاسەوارە خراپ و نەگەتیفەکانی بەردەوامییان هەیە. بەپێی ئامار و بەگەنامەیەک، تەنیا لە ساڵی 1988 و لە میانەی هەمەتەکانی ئەنفالدا "یەکەم: 2839 گوند و شار وێران کراون. دووەم: 1757 قوتابخانە کاولکراون. سێیەم: 2457 مزگەوت و جێگەی ئاینیی تر وێران کراون. چوارەم: 271 نەخۆشخانە و تیمارگە وێرانکراون. پێنجەم: 219828 خێزان لە سەرجەم ناوچەکانی کوردستاندا راگوێزراون". "24". هەر لە ساڵی 1988 و لە چوارچێوەی پلانی قڕکردنی گەلی کورد هێزە ئاسمانییەکانی سوپای عێراق بە چەکی خنکێنەر شارچکەی "هەڵەبجە"یان بەردومانکرد، جیا لە کاولکردنی شارەکە، نزیکەی پێنج هەزار هاووڵاتی کوژران و دوو بەرابەر بەو ژمارەیەش زامداربوون، لەگەڵ ئەوشدا هەزاران هەڵەبجەیی ئاوارە و پەراگەندەی شارەکانی کوردستان و دیوی ئێران بوون. لە ساڵی 1991، دوای راپەڕینی گەلی کورد لە باشووری کوردستان و شیعەکان لە باشووری عێراق، جارێکی دیکە سوپا رژێمی دەندانە و توندی هەبوو لە سەرکوتکردنی راپەڕینی گەلانی عێراق. ئەگەر لە کوردستان بەهەی کەوتبێ، میلیۆنیی گەلی کوردەوە زیانە گیانییەکانی کورد کەمتر بووبن بە بەراوورد بە قوناغەکانی تر، ئەوە لە ناوەڕاست و باشووری عێراق سوپا زۆر بە توندیی شیعەکانی

سەرکوتکرد، لەم پرسیدا هەزاران هاووڵاتی ڕاپەڕیوی شیعە کوژران و سەدان جگەی ئاینیی و هەزاران ماڵ لگۆڕ زەوی یەکسان کران.
بە کورتییەکەی سوپای عێراقیی لە مێژووی ژیانی تایبەتیی خۆیدا، تەمارکی ئەجگار ڕەش و دزێوی هەیە لە کوشتار و لەناوبردنی هاووڵاتیانی وڵاتەکەیدا، ڕەنگبێ لە مێژووی میللەتان و دەوڵەتاندا نموونەیەکی تر نەبێت، کە سوپای وڵاتێک بەو قەبارە ترسناکە سەرکوتی هاووڵاتیانی وڵاتەکەی کردبێت. هەروەک چۆن لە تەواوی دیرەکدا دەستناکەوێت هیچ وڵاتێکی هاوچەرخ بە قەد عێراق زەرترین پرسەی کاولکاریی لەنێو دەوڵەت و ئاوەدانییەکانی خۆیدا بەرهەم بردبێت، ئەم حاڵەتە یەکێک لە دگمەنترین حاڵەتەکانە کە پەیوستیی بە پانتایی زیاتر و فراوانتر بە شرۆڤەکردنی ئەکادیمیی و هەمەلایەنە. لە پوختترین دەربڕینیشدا سوپای عێراق لە مەیدانی هیچ جەنگێک لگۆڕ دەوڵەتان سەرکەوتوو نەبووە، تەنە لە سەرکوتی ناوخۆییدا نەبێ، کە بە بەوای من دڵانی حەتمی و ڕاستەقینەی ئەوی دووەمیانە.

سوپای نوێی عێراق لە دوای بەعس

پرسەی "ئازادیی" عێراق ئەو وەستگەیە بوو سوپای عێراقی دوای هەشتاو دوو ساڵ لە تەمەن بە تەواوەتی هەوەشاندەوە، لگۆڕ ڕووخانی پەیکەرەکەی دیکتاتۆر لە ساحەی فیردەوسی بەغداد و هاتنە ناوەوەی سوپای هاوپەیمانان بە ناو شارەکە، ئیدی شتێک نەما پێی بووترێت سوپای عێراق. لە ڕووی یاساییەوە ئەمریکا لگۆڕ ڕاگەیاندنی کۆتایی ئۆپراسیۆنەکیان، ڕاشیگەیاند بەعس و سوپا و وەزارەتی بەرگریی و دامودەزگاکانی ڕژێم هەوەشاونەتەوە و لەمەو بەدوا بوونیان یاساغە. ئەوە یەکەمجار بوو دوای هەشت دەیە سوپای دەست و چنگ خوێناویی عێراقیی سکوت بکات و لەسەر شانۆی ڕووداوە گرمەکان نەک ڕەڵەی بەکو بوونیی فیزیکیشی بسڕێتەوە. دوا بەدوای وەرگرتنەوەی ئیدارە لایەن عێراقییەکانەوە، جارێکی دیکە لژێر ڕێنمایی و بڕیاردەیی ئەمریکییەکان سوپایەکی نوێی عێراقی دامەزرایەوە. ئەم سوپایە سوپایەکی سنووردار و گۆشەکردن و هەموو جموجۆڵەکانی بە دەستوور پەیوەند کراوە. لە ماددەی 14ی دەستووری نوێی هەمیشەیی عێراقدا ئاماژەدانێکی ڕاستەوخۆی تێدایە کە سوپای عێراق دەبێت هەموو پێکهاتە جۆراوجۆرەکانی ناو عێراق لەخۆ بگرێت.
بەپێی ڕاپۆرتی سەنتاری دیراساتی ستراتیژیی نێودەوڵەتیی csis کە لە 16-9-2008دا باڵاویکردۆتەوە، سوپای عێراق لە ئابی ساڵی 2008دا ژمارەکەی بە گشتیی 180296 سەرباز بووە، واتە بە ژمارە لەو هێزی

ئەمریکا لەوکاتەدا لە عێراق هەبووە زیاتر بووە "هەزکانی ئەمریکا لە تەموزی 2008، تەنیا 146 هەزار سەرباز بوو"، بەپێی هەمان راپۆرت تەنیا دوو لیوا هەن لە کوردکان پێکهاتبێت و تکاش ژمارەی سەربازکانی ئەو دوو لیوایە لە 9010 سەرباز تێناپەڕێت. لە رووی چەک و چەکیشەوە وردە وردە سوپای عێراقیی بەرەو پێشکەوتن و خۆ پێ چەککردن هەنگاو دەنێت، بە ئەو مەبەستەش چەندان بەندی بە بەهای ملیارەها دۆلار لەگەڵ کەمپانیا ئەمریکییەکان واژۆ کردووە بۆ مەبەستی کڕینی چەک و تەقەمەنیاتی پێشکەوتووی سەربازیی. ڕۆژنامەی "واشنگتۆن پۆست"ی ئەمریکیی لە ڕاپۆرتێکیدا لە مانگی ئەیلوولی ساڵی پار بەاویکردەتەوە، بەندێک لە نەوان حکوومەتی عێراق و ئەمریکا واژۆ کراوە بۆ کڕینی 36 فڕۆکەی جەنگیی ئەمریکیی لە جۆری "F16". لەلایەکی تریشەوە سوپا لەلایەن ئەمریکییەکانەوە ڕاهێنانیان پێدەکرێت لەسەر چەنێتی بەشداریکردنی جەنگ و ڕووبەڕووبوونەوەی پەلامارداتی تیرۆریستیی. دیمەنەکە وەهایە: هەوێکی چۆپە لە ئارادایە بۆ بوژاندنەوەی سوپای عێراق کە ئێستا سوپاکە بیست و نەیەمین سوپایە لە ئاستی جیهاندا، بەرپرسانی عێراقیی دەخوازن خێراتر لەوەی هەیە سوپا گەشە بکات و دامەزراوە سەربازییەکانیش بە پلە بنیات بنرێنەوە بۆ حوکمی ئەوەی سوپای هاوپەیمانان لە ئامادەکارییەدان بۆ کشانەوە، بەم پێیش ئەرکی سوپای عێراقیی سەختتر و گرانتر دەبێت لە دابینکردنی سەقامگیریی بۆ خەڵک.

"ئەحمەد عەلەوانی" ئەندامی لیژنەی بنیاتنانەوە و وەبەرهێنان و ئابووری لە ئەنجوومەنی نوێنەرانی عێراق، لە شوباتی ڕابردوو ڕایگەیاند: توانای لەجیستی و پیشەسازیی سەربازیی عێراق لە ئاستێکی نزمدایە و پێویستە حکوومەتی نوری مالیکی کاری جیددی بکات بۆ سەرلەنوێ بوژاندنەوەی پیشەسازیی سەربازیی. عەلەوانی بە پێویستی دەزانێ هەمان وەزارەتی پیشەسازیی سەربازیی سەردەمی ڕژیمی پێشوو زیندوو بکرێتەوە و پێیوایە "هەزاران کادری پێشکەتوو هەیە شارەزاییان لەو بوارەدا هەیە، بەڵام تائێستا سوودیان لە وەرنەگیراوە، بۆیە دەبێت حکوومەت کار بۆ ئەوە بکات پشت بە شارەزایانی خەماڵیی ببەستێت و کەرتی پیشەسازیی سەربازیی ببووژێنێتەوە". چوار ساڵی کابینەکەی "نوری مالیکی" بۆ چوار ساڵی بنیاتنانەوە و گەشەکردنی سوپای عێراق دێتە هەژمار، مالیکی زیرەکانە توانی پارە بدات بۆ توانای سوپاکەی و بارهێنانیان بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی تیرۆر و بەرپەرچدانەوەی توند بۆ تیرۆریستان.

ئەگەرچی هەندێک گلەیی و ناڕەزایی هەیە لەسەر پێوبوونەوەی سوپای عێراق، ئەمش لەلایەن کۆمیتیەکانەوە شایانی شاردنەوە نەبووە،

بەیەکا بە ئاشکرا کوتییەکان ناڕەحەتیی خۆیان نیشان دەدەن لەمەڕ ئەو ڕۆڵە پەیداکردنەوەی سوپای عێراقیی. لە بەرامبەردا سەرکردەکانی عێراقییەکان رایەدگەیەنن خەریکن پڕچەککردنەوە و پتەوکردنی سوپا پاساوی خۆی هەیە، یەکێک لەهەرە دیارترینیان جەنگانە لەگەڵ شانە تیرۆریستییەکانی ناوخۆ و ڕووبەووبوونەوەی ڕەکخراوی ئەلقاعیدەیە. ئەمە لەلایەکی و لەلایەکی تریشەوە کاربەدەستانی عێراق دووپاتی دەکەنەوە ئەم سوپایە نابێتە سوپاکەی بەعس، هەروەک چۆن لە نێتدا نییە بە ڕەگاکەی پێشوودا بڕواتەوە. هەندێکیش جەخت دەکەنەوە، دەبێت سەرکردەیی سوپا بەدەستی کەسە مەدەنییەکانەوە بێت، بە وێنە "سەلیم جبوری" وتەبێژی بەرەی تەوافقی سوننە پێیوایە "پێویستە سەرکردایەتی سوپای نوێی عێراق بە دەست مەدەنییەکانەوە بمێنێتەوە تاکوو دەستدرێژیی نەکاتە سەر مافی مرۆڤ و گەلانی عێراق".

کوردەکانی عێراقیش سەرەڕای بەشدارییان لەو سوپا نوێیەدا، ترسیان لە پڕچەککردنەوە و پتەوبوونی سوپا هەیە، بەرپرسانی باشووری کوردستان نیگەرانیی خۆیان لە چەندین جێگە و بۆنەدا پیشان داوە لەبەهێزیی و ڕۆڵە پەیداکردنەوەی سوپا، تەنانەت سەرۆکی هەرێم "مەسعوود بارزانی" بە نیگەرانییەوە دەڕوانێتە ئەو پرسە و دەڵێت "پێکهاتەی سوپای عێراقیی مانای پێناوێزخستنی کوردە"، چەندان سەرکردەی تری سیاسیی کورد هەمان بۆچوونیان هەیە، لە بەرامبەریشدا گروپێی دووەم هەن، لەو بڕوایەدان مادام دەستوورێک هەیە ئەرک و ڕۆڵی سوپای دیاریکردووە و مافەکانی کوردیشی چەسپاندووە، مادامیش کورد خۆی بەشدارە لە پێکهاتەی سوپادا هیچ مەترسییەکی ئەوتە نییە بە سەر مافی کورد. فریاد رواندزی ئەندامی کوردی ئەنجوومەنی نوێنەرانی عێراقیی هەمان ئەو بۆچوونەی هەیە و ڕایەگەیەنێت "سوپای عێراق سوپایەکە نابێت دەست لە کاروباری ناوخۆی وڵات و ئیدارات و ناکۆکییە سیاسییەکان وەربدات، بۆیە هیچ مەترسییەک لە پڕچەککردنەوەی سوپای عێراقدا نابینم، بە تایبەتی سوپای ئێستای عێراق سوپایەک نییە لە ژێر دەسەڵاتی تەنیا کەسێکدا بێت، بەڵکو کورد و سوننە و شیعەی تێدایە، هەروەها کورد لە سوپای عێراقییدا چەندین پۆستی گرنگی هەیە، ئەو پۆستە گرنگانەش وا دەکات هیچ مەترسییەکی لە بەدینکرێت". بە بۆچوونی من ئەو زیادەڕۆییە و سەرهەستییە بە دەستووری عێراقی ئاکامەکەی زەر باش نییە، پێویستە کورد هەندە لە یەتەپیای دەستووری نوێی عێراقدا نەژی، چوونکە تاێترین کارساتەکانی کوتتە دوای ئەو دەستوورەی ساڵی 1958 کە بە شەفافی هاوبەشێتی کورد و عەرەب لە عێراقدا دان پێدانابوو.

بەشێکی تر لە کوردەکان و تەنانەت عەرەب عێراقییەکان و چاودێران لەوە نیگەرانن بەهێزبوونەوەی سوپا ئاگەری کودەتای سەربازیی

دەنێتە پشتەوە "بە بەوای من ئەم ئاگرکێی لاوازە" هەروەک "جەیمس دینزلە" دەڵێ "بەهێزکردنی سوپای عێراق و ئاگری کودەتا ئاوەی دەیسپێنێت تریبە لاگۆ دژچوونی بریتانیا لەو وڵاتە لە ساڵی 1948دا، شەشی 1958 و هاتنی حکوومەتە سەربازییەکەی عەبدولکەریم قاسم و عەبدولسەلام عارفی بەدوادا هات". بەدڕ لە هەموو ئەم راستییانە نابێت نادیدەی بگرین، جیهان گۆاوە و ئێستا نەک پێنجا ساڵ بگرە پێنج ساڵ پێش ئێستا نییە، ئاوەی لە1988 بە سوپای عێراق و حکوومەتی سەدام دژچوو سەر مەحاڵ و لە زەحمەت زەحمەتتر بە ئەم سوپا نوێیە و نوری مالیکی یان هەر سەرەک وەزیرێکی تری عێراقیی بچێتە سەر!!. بە بچوونی من سوپای عێراق چەندیش بەهێزبێت، لە ئاستی ئەو چاوە تیژەی لەسەر عێراقە هەشتا هەر لاوازە، بەڵام ئەمەش مانای پشتەن کردنەوەی کورد نییە، بەڵکو دەبێت هەمیشە چاوێکی لەسەر شەوازی کاری سوپا بێت کە پێکهاتەیەک مەزهەبییە نەکات، ئاگرچی مەترسی ئایندە ئاوەندەی میلیشیاکانن نیو ئاوەندە سوپا نییە، بە تایبەت میلیشیا شیعەکان کە بە پاساوی جەنگی تیرڕاوە خەریکە شەرعیەتێکی شەشگۆیی وەردەگرن و ڕۆیان لە گۆڕپانی ململانێکاندا بەرەو هەڵکشان دەچێت. ئەمە مەترسییە راستەقینەکەی ئایندەی نزیکمانە.

دواین وتە

لە کاتی خوێندنەوە و تاوتوێکردنی ئاو سەرچاوانەی بە ئەم باسە بەکارمهێناون، لاگۆ ڕەیشتنی ئاو هەموو ڕووداو و کارەساتەی لە ماوەی هەشتا ساڵدا لەسەر دەستی سوپای عێراق بەسەر گەلانی ستەمدیدەدا هێناوە، لای خەڵکەوە و لە دڕاوەی واقیعی کارەساتکانەوە تووشی جڕەک لە تەقین بووم، لە ڕگەی ئینتەرنێتەوە چەندین وتار و لێکۆڵینەوەم لەسەر سوپای دواتانی تر پەیدا کرد و خوێندمەوە، هەشتا نەمبینی هیچ کەمگۆیەک لە تاوانی سەدەی بیستدا بەدڕ لە ئەمانیای نازی هێندەی عێراق بووبێتە مەیدانی جەنگ و دەستێیشتوویی سوپا و کاولکاریی ناوخۆیی. تەنانەت لە سەردەمی بەعسدا "دروستتر وایە بڵێین سەردەمی سەدام"، عێراق بە تاوانی لەکەمگۆیەکی نەرماوە گۆا بە سەربازگۆیەکی گەورە، هەمەتی بە سەربازکردن تانە لە سنوورکدا نمایاوە، پیر و منداڵان و ژنان و تەکنەکرات و هەموو چین و توژێکی عێراقی گرتاوە، هونەر بوو بە هونەرێکی سەربازیی، شیعر و ئەدەب و تانەت ژیانیش ڕەنگی خەیانیان لەدەستدا و بوونە کەرەستەیەک بە پگۆیاندنی سەرباز.

دایکی هەر ئازا ئەو بوو زەرترین منداڵیان با بچین زەرترین سەرباز بخاتەوە، فەرمانگەی تەجنید لە هەموو شوێنک قەرەباغتر بوو، بەردەوام جمەی دەهات، ئەم فەرمانگەیە خوازیاربوو ژنە سکپڕەکانیش سەردانی بکەن تا ناوی منداڵە لە دایکنەبووەکەی ناو سکیشیان بنووسن وەک سەربازی "دواڕۆژ". جەنگ و مانگەی سەربازیی تامی هەموو شتەکیان ناخۆش کردبوو و گەیبوویان بە تاعوون، جەنگ تەنانەت پارە و پیتاکی منداڵانی قوتابخانەکانی هەڵووشی، عەراق لە ماوەی ئەو جەنگە هەشت ساڵیەدا لەگەڵ ئێران، تەواو قەرزار بوو، ژمارەی قەرزەکانی لە100 بیلیۆن دۆلار تێپەڕی، کە زیاتر لە40 بیلیۆنیان بە چەک و تەقەمەنی بەهەدەر درابوون، ئاکامی جەنگیش جگە لە دەستاندنی عەراق و کوژرانی 200 هەزار و بریندارببوونی 500 هەزار کەسی دیکەی عەراقیی بەرهەمەکی تری نەبوو. سوپا کارەکتەری هەموو ئەم نەهامەتیانە بوو، لەبەرئەوە وای بە باش دەزانم مێژووی سوپای عەراق ببێتە وانەیەک لە قوتابخانەکاندا بە ئەوەی تا دنیا دنیایە لە بیرمان بێت سوپایەک هەبوو لەم ڕەنگە و لەو چەشنە.

- کۆتایی –

ستەکهەم – سەلنا

سەرچاوە و پەراوێزەکان:

1- العميد جي. كيلبرت براون "قوات الليفي العراقية"، الترجمة والتحقيق: د.مؤيد ابراهيم الونداوي. مراجعة: رفيق صالح السليمانية 2006، ص 15.
2- ساڵح ڕەحمان "شەشی کانون یادی دامەزراندنی سوپای عەراق". ڕۆژنامەی "ڕۆژنامە"، ژمارە "378"، سەشەممە 6-1-2009.
3- بيتر سلاكت "الخيارات الدستورية لعراق مابعد الحرب". ترجمة: شكور سليمان. 2003.
4- لیوا مەنسوور حەفید، پلەدارێکی سەربازیی ئەکادیمیی کوردە و چەندین پلە و پۆستی جیاجیای سەربازیی وەرگرتووە و تا هەنووکە وەک پلەدارێک لە کاروباری سەربازیی بەردەوامە. بڕوانە: ڕۆژنامەی "ئاسۆ"، ژمارە "619"، یەکشەممە 13-1-2008.
5- هەمەن میرانی "سوپا لە عەراقی کۆن و نوێدا" بەشی یەکەم، ڕۆژنامەی "خەبات"، ژمارە "2971"، یەکشەممە، 14-9-2008.
6-ساڵح ڕەحمان "شەشی کانون یادی دامەزراندنی سوپای عەراق". ڕۆژنامەی "ڕۆژنامە"، ژمارە "378"، سەشەممە 6-1-2009.
7- سەیران تەها ئەحمەد "بەرنامەی چەکی ناوکیی عەراق 1969- 2003"،

گۆڤاری "سەنتەری لێکۆڵینەوەی ستراتیجی"، ژمارە "2" ساڵی پازدەهەم، ئابی 2007، لاپەڕە 45-46.
8- Judit Miller،Laurie Mylroie "لە تکریتەوە بۆ کوەت"، وەرگێڕانی: مەریوان غەریب– کامەران غەریب، چاپی یەکەم- سلێمانی، 2006، لاپەڕە 125.
9- هەمان سەرچاوە. لاپەڕە 158.
10- هیوا جەمال "عەراقی سوپا ..سوپای سیاسەت"، ڕۆژنامەی "ڕۆژنامە"، ژمارە "419". 4-3-2009.
11- بیتر سلاکت "الخیارات الدستوریة لعراق مابعد الحرب". ترجمة:شكور سليمان. 2003.
12- ساڵح ڕەحمان، سەرچاوەی پێشووتر.
13- باقر یاسین "مێژووی خوێناویی عەراق"، وە:حەمەساڵح گۆڵاڵی، چاپی یەکەم – سلێمانی،2004، لا 226.
14- سمير خليل "جمهورية الخوف"، ترجمة: احمد رائف، الزهرا للاعلام العربي، قاهيرة، 1991. سەمیر خەلیل ناوی خواستراوی نووسەری عەراقی ناسراو "کەنعان مەکیە" یە کە کاتی خۆی ئەو کتێبەی بەو ناوە خوازراوەوە باوکردەوە.
15- لیام ئەندرسن– گاریس ستانسفیلد "ئایندەی عەراق.. دیکتاتۆریی، دیموکراسیی یان دابەشبوون؟"، وەرگێڕانی: کامیار سابیر– دڵشاد حەمە، چاپخانەی ڕەنج 2008، لاپەڕە 59.
16- د.مارف عومەر گوڵ "جینۆسایدی گەلی کورد لەبەر ڕۆشنایی یاسای تازەی نێودەوڵەتاندا"، چاپی دووەم، سلێمانی 2003، لاپەڕە 21.
17- هەمان سەرچاوە.
18- هەمان سەرچاوە.
19- ڕێبوار سیوەیلی "قۆفڵسی ئاسنین یان بۆ بەمەوە بە عەراقی؟". چاپی یەکەم، کوردستان 2003، لا 70.
20- هەمان سەرچاوە، لاپەڕە 71.
21- کەنعان مەکیە "دڕندەیی و بەدبەختی". وەرگێڕانی: حەمەڕەشید، چاپی یەکەم، سلێمانی 2005، لا200.
22-میدیە ئیست وێچ "جینۆساید لە عەراقدا.. پڵاماری ئەنفال بۆ سەر کورد"، وەرگێڕانی: محەمەد حەمەساڵح تەفیق، چاپی دووەم، سلێمانی 2004، لاپەڕە 21.
23- هەمان سەرچاوە، لاپەڕە 26.
24-د.مارف عومەر گوڵ، سەرچاوەی پێشووتر، لاپەڕە 36.

- د.محمد حسين الزبيدي "صفحات مضيئة في تاريخ الجيش العراقي "، سایتی "جريدة" سالَي 2006.

** د. غزوان هادي "الجيش العراقي و متطلبات المرحلة الراهنة". سایتی "الصباح".
*** مازن الياسري "تاريخ الجيش العراقي بين المؤسسة و النظام الحاكم في ذكراه الثامنة و الثمانين". شبكة النبأ المعلوماتية- الخميس 15/كانون الثاني/2009.

****** سانتا ميخائيل " محطات في تاريخ الجيش العراقي منذ تأسيسه 1921 وحتى حله في 2003"، وكالة الأنباء التركمانية.**

سەرنج: ئەم لێکۆڵینەوەیە پێش یانزە ساڵ، بە هەشت بەش لە ژمارەکانی "637-630"ی رۆژنامەی "کوردستان راپەرت" لە ناوەڕاستی مانگی ئایاری ساڵی 2009 بڵاوبۆتەوە.

تێبینی: کەی ئەم شیکارییە وەک بەشی پێنجەمی کتێبی "گۆمەی شەیتان" لە لاپەڕە 171-212 چاپ و بڵاوکراوەتە. کە ئەو کتێبەش بە چاپی کاغەز لە سەرەتای ساڵی 2018 لە ناوەوە و دەرەوەی وڵات بڵاوکراوەتەوە

شیعر/ یادێک لە زیندووان .. سروشت نەوزاد

چاو تەمی خەی بەجێهێشت و
باڵندەکانم ناسین
دەمزانی ئاسمان قەفەزی بچوکی خۆنە
کاتیش لێم دەوروبەرە تێپەڕی و
بەسەر لقی درختێک نانیشتەوە

—

زمان کە بیر دەخواتەوە
پرسیار لە قوڕ دەئافرێنێ
زیندوان نیشانەی زیندوانن
شەپۆلیش ڕۆحی تەزیوی دەریایە و
ئازادی ئایا باڵی فڕیوی کام کەنارە؟

———

(أ)
بۆ دووی گەرانی دەخوازم کۆوتم و
ئاو لەسەر ڕێگام بوو
گەرانی چاوانی ڕوونی کردنەوە
دیقەتی چووە سەر باخچە
باخچەش بستێک خاکی تێ بوو
جلی شەداری لەبەر با هەڵدەست
با بە هەمنی دەهات
ڕوناکی مانگ بانۆو لقە بەرزەکاندا
ڕووناکی مانگی چیم بوو؟
با بە دەنیاییەوە دەهات
باهندەکان بەسەر لقە بەرزەکاندا
درەختەکان درەختی چی بوون؟
ئاگریش کە پەڕاوی ڕازاوەم بوون:
شەقام من بووم
پیاسەی دەتەنگی بەر کافێکان من بووم
منم بەدووی گەرانی دەخوازم دەکەوم
ئاو لەسەرڕێگامە و
پەرژینی دوو دە لە تەماشام درەختی بەردارن
وەک پەڕە هەوری قاچاغ
سەما لە ئاسمانی گیانم پەنجەرەیە

(ب)
کەشتیوانەکان دەستم نەبوون
لە ئاوم دەڕوانی و
ساڕەکانم دەکشانە ژێر خەڵی خەیان
دەستایەتیم تەنیا خەی بوو
بۆ دووی گەرانی دەخوازم کۆوتم و
گەشتی درێژم پرچی سپی کەکردنەوە
با لەسەر ڕێگام بوو
لە ئاوم دەڕوانی و ئاسمانم دەبینین
کەلارەکانیش خەونی زاو بوون
هەگری دەاویان بردە نەو دەریا!
ئەی دەریا
لە کام گەرانی سەما دەبەیتە نەو ڕێگ؟

خاک لەسەر ڕێگامە و
باران بە کڕێگەی میوەکان
بەبە باران پەخش دەبێت!
زەویش هەساری گەکانە
دیکتاتەران ئاوچی دەرین
قولاپ لە یەخەی مانگ دادەنێن...
ئەی دەریا
لە کام ئاهەنگ گەرانی دەبەیتە نەو ڕێگ؟
خڕێ لەسەر ڕێگامە و
ئاگریش باوەشی گەرمی ئەسکاوە
شمشێری دەرینی بردەوە ناو کات
ئەی با
لەکام کەسان ئەسکانی سەمایت؟
پیاسەم لافاوی ساردی ڕێگایە و
هەندەی بەفڕی درێژو دورت پێت ئاکەشان...
ئەی هەوای چڕێ و تاریکم
باران دێت و منیش لەرە دەمێنمەوە
ڕێگم لەژێر خاکی دڕێ و
ئەتەمبیل لە سەرم ئەواوە.

(پ)
شەقام دەیناسیمەوە
شار وەک چەن کەسانکانی دەناسێتەوە
دەمناسیەوە، هەوام دەناسیەوە
پەککەوتەکان وەک چەن کورسیەکانی
قاوشی هەناوییان دەناسیەوە...
ماڵی خەمم نەناسیەوە
بە ماڵی خەم ئانەهاتم
ڕووت لە باوەشیا پاکەوتم و
ڕووی وەرگڕێا
بە شاری خەم ئانەهاتم
ڕووت لە باوەشیا گڕێام و
ڕووی وەرگڕێا
بە خڕێی خەم ئانەهاتم
ڕووت لە ژێریا ئاکشام و
ڕووی وەرگڕێا
بە ئەوینم ئانەهاتیت

ڕووت لێ باوەشما گریایت و
ڕووم وەرگ□□ا

(ت)
دەشتاییەکان گەورە بوون
□□بواران بە□□گای دەستایەتی بادا □□یشتن و
بتەکانیان نەشکاندن ئەوان کە خودایا دەناسی…
خ□□یش بەدحاڵیبوونێک بوو
کەشکی زە□□ینی پیشاندان
ئەی گ□□ا□□ شیک پەشەکان
کەپەی ناختان تە□□ی دەریایێ
بێ کام کەشتی ماسی ڕاو ناکەن؟
بتەکانتان لێ □□گایێ و
لێ چیرەکی کام بستەخاک، پیاسەی ئاگر
لێ نێو چاوێ قو□□کانتان ناخوێنینەوە؟
ئەوینی تە□□ لێ □□گایێ و
تینوویەکی ڕووت و □□جاڵ بێ ناو قوەدا هەنگاو بنێ
ئەوین دەبینێ
ئەوین عابای خەی وەدەرنێ و
تینوێکی ڕووت و □□جاڵ بێ ناو قوەدا هەنگاو بنێ
بە□□ام ئایا چی دەبینێ؟

(أ، ب، پ، ت)
ڕستەم بێ شیعر دادگیرسێ و
وشەش تەمی خەی جەد□□ت
هەوا تەنگێ
خاک دەناسم
با پە□□اومەو
ئاویش گومان
ئاو دەناسم، هەگری گەرمم باوەشی ژاوێ، لێ نێوان سەمای خامەش و
گەرانی گەرمی دەخوازم،
شەپەلان □□حی تەزیوی دەریان.
دەنیایش گیانی پەرتی نێو دەریایێ، ئاو دەناسم، لێ نێوان گەرانی
خامەش وسەمای دەخوازم،
ئازادی ئایا باڵی فڕیوی کام کەنارن؟

بـــووندۆرکی ســـەمرە*! .. هەورامان عەلی

- ئاسایی بەلایەوە شکەنجە بدرێت، زیندانی بکرێت، ڕۆژانە کۆرامەتی بشکێنرێت لەلایەن موسومانە سەرکوتکەرکانەوە، بەڵام ئازی نابێت بە وشەیکیش خنەیکی ئاسگیانە لە ئاینکەی بگیرێت!
- ئاسایی بەلایەوە ژنکی بەتەمەن بفرۆشرێت و لە ژێر گوشار و هەڕەشەدا موسومان بکرێت، بەڵام ئازی نابێت ، کەسک ئازادانە واز لە ئاینکەی بهێنێت و فتوای کوشتنی دەرات!
- ئاسایی "سیسی" بێت ئیسلام لە قیراندایە، بەڵام ئازی نابێت "ماکرۆن" وا بێت!
- ئاسایی بەلایەوە ڕۆژانە دژی ئاینکانی تر جنێو بدات، دژایەتی و سوکایەتی بە لایەنگرانیان بکات، کەچی شێتگیر دەبێت گەر کەسک خنەیکی بابەتی لە ئاینکەی بگرێت!
- ئاسایی دەستدرێژی بکاتە سەر ئافرەتانی ئەوانی تر ، بەڵام ژنکانی خۆیی بە ناموسی خۆی و خێزانکەی دەزانیت!
- لە زەلکاوی دوای دواوەی مرۆڤایەتیدا دژی ، کەچی پێیوایە لەهەموان بەرزترە و باشترین نەوەی سەرزەمینە!
- خوازیاری جەبەجەکردنی شەریعەت، شعر و شانامە بەسەر لەبوردەیی و دادوەریکەیدا هەڵدەدات، کەچی لەو وەاتانە هەڵدە کە شەریعەتیدا جەبەجە دەکرێت!
- خوازیارە ئیسلام تاکە ئاینی فەرمی دەوڵەت بێت ، کەچی لە دەوڵەتانی سەماڵ، ئەفگانستان و پاکستان کە ئەم خواستەی جەبەجە دەکەن ، بێزارە!
- واخەی نیشاندەرات کە لەسەر چەوسانەوەی ئاینی لە وەاتکەی خێیدا هەڵهاتووە، کەچی سوکایەتی و جنێو بە ئاینی ئەو وەاتە دەرات کە پەناید‌اوە و نان و ئازادی بە فەراهەم کردووە!
- واخەی نیشاندەرات کە ڕەبوارکی ڕەگەی ئازادیە، بەڵام کە ئازادی بە فەراهەمکراوە ، هەوڵەرات ئەو ژینگەیە وێرانکات!
- بە چاوکی سوك تەماشایی وەاتانی خۆرئاوا دەکات، بەڵام ئامادەیە لە بەڵەمە قاچاغکاندا ڕەگەی هاتوو نەهات

بگرێتەبەر و لە دژیادا بخنکێت، بەشکم بگاتە ئەو وڵاتانەی!

- خوازیاری بایکۆدی کاڵای خرئاوایەکانە ، کەچی هەموو بەرهەمەکانی ئەوان، لە ژیانی ڕۆژانەیدا بەکار دەهێنێت!
- پێی شەرم نیە وڵاتەکەی لە لایەن موسوڵمانانەوە داگیر بکرێت، بەڵام توشی هستریا دەبێت گەر داگیرکارەکە خرئاوایی بوو!
- جەنگ و هەڵمەتی خاچ پەرستەکان سەرکەنە و شەرمەزار دەکات، بەڵام شانازی بە "غەزا " و " فتوحات"ەوە دەکات!
- پێیوایە تیرۆریستەکان نوێنەرایەتی ئیسلام ناکەن ، هاوکات شانازی بە کار و کردەوە دەندانەکانیانەوە دەکات!
- دەزانێ و دەبینێ کە زەرترین گەڵەی سێکسی و دەستدرێژی خەزانی ، زەرترین بینەرانی فلیمە پۆنۆکان لە وڵاتانی ئیسلامیدایە ، کەچی دەوڵەت دنیا باوەڕکات وڵاتانی ئیسلامی پاکترین سەرزەمینە کە مرۆڤ دەبێت لێیەوە فێری ڕەوشت بێت!
- ئاسایی بەڵایەوە ژن بکرێتە کۆیلە و کەنیزە، لە جەنگدا وەک مەوماڵات تاڵان و لاقە بکرێت، بەڵام نابێت تۆقە لەگەڵ ئامێزاکەی خێدا بکات، ئاخر تۆقەکردن لەگەڵ ژندا حەرامە!
- دەڵێت ئاینەکەی فێری بەزەیی و جوانترین ڕەوشتی کردووە، کەچی بە بەرگری لەو ئاینەی ،مرۆڤ سەردەبڕێت، بەکاڵی جگەرەکەی دەخوات و گەر بڕشی نەلوا بە ناشیرینترین شێوە جنێو بارانیان دەکات.
- دەڵێت ئاینەکەم ئاینی ئاشتیە ، کەچی شانازی بە پەلاماردا، کوشتن، ڕفاندن ، تاڵانی ، لاقەکردن و کۆیلەکردنی مرۆڤ بە زەبری شمشێرەوە دەکات و خۆی بە "فەتح"ی ڤاتیکانەوە دەبینێت!
- بە کوشتاری مرۆڤ دەڵێت "جیهاد". بە کۆیلە و کەنزەکردنی ژن و منداڵی خەڵکی دەڵێت "غەنیمە" . بە داگیرکردن و تاڵانی کردنی وڵاتان دەڵێ "فەتح"..... کەچی پێستی ڕووی هێندە قایمە قبوڵی نیە پێی بڵێیت ، ئەم پۆوڕانەی تە بە ئەم سەردەمە ناشێن.
- ئەو قوربانی بە تاوانبار دەبینێت ، بکوژ بە پاڵەوان و شەهید. وشە و کاریکاتێر لای ئەو خەتی سوورە، بەڵام لەناوبردنی خودی مرۆڤ و پیرۆزی ژیانی، ئاساییە!
- لە تاو سەرکوت و زیندان هەڕەشە بە وڵاتانی خرئاوا ، کەچی دەیەوێت ئاوڕش بگەڕێت بە ئەو دەوڵەتە شکستخواردووەی لەوێ هەڵهاتووە!
- پەلاماردەدات، تەقنەوە ئینجامدەدات، سەردەپەڕێنێت، وێرانی دەخوڵقێنێت، کەچی پێی وایە هەرکەسێت دژی ئەم تیرۆرە

دەندانی ئەو بێت ، ئەوە هەگبەزپەرستە و نەخشی فەبیایی هەیە!

- کریستیان و جوکان بە کافر، گومرا ، سەرلەشواو ، هەگبونکەر و ... پەناسە دەکات و لە ئیزی مەن، مەیمون و بەرازدا دایان دەنێت ! گەر کەسێك ئەم سوکایەتیەی ئەوی قبوڵ نەبێت، بە دژایەتیکردنی ئاینەکەی تاوانباری دەکات و سەنگەری لەدەگرێت!
- بەوای وایە کە خودایەکی بەهەزی هەیە، هاوکات خوداکەی پەویستی بەمە تا بەگری لەبکات و خەڵکی ناچاربن بیپەرستن و لەی هەنەیەن!
- پەیوایە جیهان بەهەی خواندنەوەی کحولەوە نوقمی بە هەوشتی بووە ، کەچی خەون بە بەهەشتکەوە دەبینێت تا کحولی وەك پاداشت پە بدەن!
- پەوایە موی سەری ژن "عەورە"یە و دەرکەوتنی تاوانە، بەڵام ئاسایییە بەلایەوە باسی حەریکان لە کتێبە فقیکاندا بخوێنێتەوە کە هەندە ناسك و جوانن مەخی ئەسقانیان لەژەر گەشتکەدا ، دیارە!
- گەرچی بە چاوکی سوکەوە دەڕوانێتە ژن ، کەچی گەورەترین ئومێدی ئەوییە وەك پاداشت لە جیهانکی تردا چەند ژنی بەرکەوێت!
- پەی ئاساییە لەژەر پەرچەمی ئیسلامدا هەزاران تاوانی جەراوجەر ئەنجام بدرێت، کیژەی نە ساڵە لاقە بکرێت، سەری مرەف وەك قچکە پیاز بپەنرێت ، ماڵ و موکی خەکی تاڵان بکرێت، ئەو هیچ هەوستەك نیشان نادات . بەڵام گەر کەسێك بە کەشانی کاریکاتێرەك گەشیکی ئەو دەندایەتیە بخاتە ڕوو، ئەم بەلەسە دەبێت و دەیەوێت شار وەرانکات و کاریکاتێریست و هەژنامەوان خەتانی خوێنکات!

لە کۆتایدا دەبێت بڵێم : قورسە بە کەسانکی ئەشکەوتنشین کە نوقم بووی نەو تاریکین ، بە ئاسانی بڵێن جیهانی پە لە هوناکی و لەزەت لە جوانیکانی ژیان ببینن.

.....

*

ئەم وتارکی نوسەری ناسراوی ئەمریکی بە هەگەز میسری مەجدی خەلیلە ، من بە دەسکاریەوە کردم بە کوردی

http://brotherrachid.com/%D9%85%D9%82%D8%A7%D9%84%D8%A7%D8%AA/

ArticleID/3357/%D9%87%D8%B0%D8%A7-%D8%A7%D9%84%D9%83%D8%A7%D8%A6%D9%86-%D8%A7%D9%84%D8%A7%D8%B1%D8%AA%D9%83%D8%A7%D8%B3%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%AC%D9%8A%D8%A8?fbclid=IwAR3g-5_5xO7i_gpbcwsmwDMGIukzy1Bs-QaMiAsXOTu_XAxIQ7VCg02vQP8

ئەبی منان/ دوو کەوی ژیر.. نووسینی: رەزا شوان

دوو کەواز، دوو کەوی نەرمی ئازایان هەبوون. لەناو قەفەزدا بەندیان کردبوون. رۆژێک هەردوو کەوازەکە، گرەویان لەسەر ئەوە کرد، کە کەوکەی کێیان لەوی تریان ئازاترە. رێککەوتن کە کەوکانیان بشەبدەن. بە هەردووکیان کاسکی گەورەی زیوینیان کەی. کەوکەی کێیان شێکە بباتەوە، کاسە زیوینییەکە بە خاوەنی ئەو کەویان دەبەت.
هەردوو کەوازەکە کاتی بەشەدانی کەوکانیان دیاریکرد، شوێنیش باخچەیەک بوو. کەمێک کەسیشیان بە بینینی ئەم شەڕە بانگکردبوون. هەموویان لەو کاتەدا لە باخچەکەدا ئامادەبوون. کەوکانیان لە قەفەزکانیان دەرهێنان. شێکە دەستیپێکرد. کەوکان بە دەنووک و بە نینۆکەکانیان، پێکی زەریان لە یەکتری هێکەشا، سەر و دەموچاوی یەکتریان بریندار کرد. هەردووکیان تەواو ماندوو بوون، هێزی شێکردنیان نەما. ئینجا وازیان لە یەکتری هێنا. لەم شێدا نە سەرکەوتوو و نە بەزیو، نە براوە و نە دۆڕاو هەبوون. بەڵام هەردوو کەوکە ئازارەکی زەریان بە یەکتری گەیاند.
ئەم کۆتاییە نە بە دڵی دوو کەوازەکە و نە بە دڵی بینەران بوو. هەردوو کەوازەکە بەیاریان دا، کە لە هەمان کاتدا لە یەکەمین رۆژی مانگی داهاتوودا، هەر لەو باخچەیەدا، دووبارە کەوکانیان بشەبدەن.
هەردوو کەوکە، بە ئەوەی بە یەکتری بزانن، بیریان کردەوە، زۆر پەشیمان بوونەوە.

کەوی یەکەم:"ئەمە لە پەناوی چیدا، بۆ هاندانی ئەم دوو کەوبازە، ئەم شەڕەمان لەگەڵ یەکتریدا کرد و وامان بەسەر یەکتریدا هەناوە؟ گەوجییەکی گەورەمان کرد. گریم من بەسەر کەوکەی بڕانبەرمدا سەرکەوتم. ئایە خاوەنکەم ئازادم دەکات؟ بەگومان نەخێر. چەندین شەڕی ترم پێدەکات.. تیاش بچم ئەو چی باکەتی! بەهەنبەت ئیتر شەڕ لەگەڵ هیچ کەوکدا ناکەم".

کەوی دووەم:" زۆر پێشیمانم، لەو شەڕەی کە لەگەڵ ئەو کەوە هاوەڵگەزەمدا کردم. ئەو یا من سەربکەوتمایە. لە زیان زیاتر، چی سوودێکی بۆ ئێمە هەیە؟ ئازادی و ژیانیان لێداگیرکردووین.. لە قەفەزدا بەندیان کردووین.. ئێمە کەی ژیانە؟! ئێم هەیە دووبارە ناکەموە.. بیرم لەوە کردەتەوە کە لەو کاتەدا پێکەوە هەڵفڕین"
بریندارەکانی کەوکان ساڕێژبوون، پەرەکانی باڵکانیشیان دڕێژتر بوون. یەکی مانگی تازەیە. هەردوو کەوبازەکە و بینەرانێکی زیاتر لە هەمان کات و لەو باخچەیەدا، ئامادەبوون. کەوکانیان بڕەواکردن. بۆ ئارامیەوە چوون بۆ لای یەکتریەوە.
کەوی دووەم بۆ گەڵی کەوی یەکەمدا چرپاندی و وتی:"براکەم، دنیابە کە من شەڕت لەگەڵدا ناکەم.. بۆیارم داوە کە هەڵفڕم.. ئایە تۆش ئامادەی کە پێکەوە یەکسەر هەڵفڕین؟"
کەوی یەکەم:" منیش ئەو بڕیارەم داوە، کە شەڕت لەگەڵدا نەکەم. بەڵێی ئامادەی هەڵفڕینم.. با رزگارمان بێت"
هەردوو کەوکە، دەرفەتیان لەدەست نەدا و لەو زیاتر درێژیان بە قسەکردن نەدا. پێکەوە یەکسەر دایان لە شەقەی باڵ و هەڵفڕین.. تا لەچاو ونبوون.. خەیان گەیاندە سەر لووتکەی چیایەکی بەرزی کوردستان. لە قەفەز و لە بەندی و لە شەڕ رزگاریان بوو. هەوای ئازادییان هەڵمژی.. فیری پەند و وانەیەکی باشیش بوون.

رەزا شوان
نەرویج :٢٠٢٠

پەیامی ەون .. عەلی حەمەشید بەرزنجی

پەیامی ەون

جار جارە ، وەک کەتر گەم دە
حەز دەکەم ، زوو بفەم دەستبەجێ
بە ئاسمان ، هەوارگەی مانگ و خەر
ئەستێرەی ، پە ورشەی جەراوجەر
وەک هاوەڵ ، لەگەیان تەر بدوەم
بە ەونی ، پەیامی خەم بەم
دەەم من ، کەسکی چالاکم
ژیان و ، ژینگە دەست دەپاکم
وەک ئەو ، کەنادەم ەژانە
هەوەی من ، بە سودی هەموانە
...
٢٠٢٠/٧/٥

نامەیەکی کراوە بە سەرجەم

پارتی سیاسیەکان لە هەرێمی کوردستان

بابەت: داواکاری بۆ دەستبەجێ ئازادکردنی زیندانیانی خۆپیشاندانەکانی ئەم دواییانەی هەرێمی کوردستان

پاش سڵاو،

هەروەك هەموولایەك ئاگادارن لە ماوەی سێ مانگی ڕابردودا دەسەڵاتدارانی هەرێمی کوردستان وەك بەتایبەتی دەسەڵاتی پارتی دیموکراتی کوردستان، هێرشکەی هەمەلایەنەی گرتەبەر بۆ دەستگیرکردنی ڕۆژنامەنوسان و چالاکوانانی سیاسی و وماموستایان و هەموو ئەوانەی لە خۆپیشاندان و ناڕازایەتیەکانی زاخۆ و بادینان هاتنە مەیدان، دژ بە خراپی هەلومەرجی ژیان و بێکاری وهەژاری وبەمووچەیی و نەبوونی خزمەتگوزاری و هەروەها لە دژی هێشی زەمینی سوپای تورکیا و بۆردومانی گوندە سنوریەکان لەلایەن فڕۆکە جەنگیەکانیەوە کە تائێستاش ژمارەیەك لە دەستگیرکراوان چارەنوسیان نادیارە.

ئەمە هەڵەتی گرتن و ڕاندنە لە کاتکدایە کەدەستگیرکراوەکان هیچ تاوانێکیان نەکردووە، جگە لە داواکردنی مافە ڕەواو یاساییەکانی خەیان و ودەربڕینی ناڕازایەتی ونەفرەت وبێزاریان بەو دەخە سەخت و فەلاکەتباری بەسەریانا سەپێنراوە.

خەڵکی کوردستان مافی ڕەوای خەیانە داوای موچەو حەقی خەیان بکەن، مافی خەیانە داوای نان و کارو ئاو و کارەبا و خزمەتگوزاری بکەن، مافی خەیانە داوای پاراستنی کەمەگا بگشتی بکەن لە مەترسی هەژاری و برسێتی و ڤایرەسی کۆرۆنا و لە دژی هەرش و لەشکرکێشی دەوڵەتی فاشیستی تورکیا بە سەر خەڵکی سڤیل .

بەڵام بەداخەوە کاربەدەستانی حکومەتی هەرێمی کوردستان لەجیاتی ئەوەی وەڵامی داخوازی هاوڵاتیان بدنەوە و بەرپرسیارێتی لەئاست ژیان و گیان و سەلامەتی تەندروستیان لەئەستۆ بگرن، دەستیان بردووە بۆ ڕاندن و زیندانی و سەرکوت کردنی ئەو خەڵکانە، تەنانەت بەناشرینترین شێوە هەڕەشەکوتنە سەر ماڵان، چالاکوانان و خەڵکی ناڕازی و ڕۆژنامەنوسان بەبێ هیچ بەیارێکی دادگا دەڤڤنن و لەزیندانە حزبیەکان زیندانیان دەکەن، کە تا ئێستاش هەندێکیان

بەسەروشوێنن، وە ئێگا بەپارێزەر و کەسوکاریان نادرێت سەردانیان بکەن تا لە چارەنوسیان ئاگادارین.

بە گوێرەی ئەو زانیاریانەی بەدەستمان گەیشتووە بەندکراوان لەژێر ئەشکەنجەی قورسی جەستەیی و دەروونیدا دانپێدانیان پێکراوە بەکامێرێک تاوان کە ئەنجامیان نەداوە، بەدووری نازانین وەک چەندین کەیسی تر سیناریۆی دانپێدانانی زۆرملێیان پێ ئەنجامبدەن و لە کۆتایی ئاگەیاندنەکانی خەیانەوە بەهاویبکەنەوە دواتر بەناوی دەزگا ئەمنیەکانی حکومەتەوە ئاپۆرتە چەواشکاریەکان بناسێنن. ئەم هەوڵانەی دەستێادارانی هەرێمی کوردستان تەنانەت ئێز نەگرتنە لە یاساو دادگاو دادوەرێک کە لەکوردستاندا خەیانەتاوە بەبێ گوێدانەوە بە ئەو دەزگایانە مامەڵە بە زیندانیانی سیاسی دەکرێت بەبێ دانی ئەرکێک بە دادوەر یان ڕێگەدان بە پارێزەری دەستگیرکراوەکان کە بتوانن بەرگری لە زیندانییەکان بکەن.

ئەمە وەکو (کەمیتەی داکۆکی لە مافەکانی ئازادییەکان/ هەرێمی کوردستان_عێراق) لەم نامە کراوەیدا داواتان لێدەکەین هەوڵەستی خەتان ئاشکاوانە بە ئەمە و کەسوکاری زیندانییەکان و ئایگشتی و خەڵکی کوردستان ئابگەینن و بەرامبەر بە پشێلکردنی ئازادی وستەمکارێک کە دەرحەق بە خەپیشاندەران و وچالاکەوانان دەکرێت هەوەستی خەتان ئاشکرا بکەن، دەنا بەدەنگیتان دەتانکاتە هاوبەش لە تاوانێك کە بەرەو ڕووی ئازادیخوازان کراوەتەوە لەوەش زیاتر مژوو هیچ لایەکتان نابەخشێت لەم ستەمکارییە کە لەلایەن کابینەی نەهەمی حکومەتی هەرێمی کوردستانەوە پیادەکرێت.

داواتان لێدەکەین پێلە بکەن لە هەوەستی خەتان و بەرپرسیاربن لە ئاست سەلامەتی و ئاسایشی هەموو ئەوانەی دەستگیرکراون داوا بکەن دەستبەجێ:

١- چارەنووسی دەستگیرکراوەکان ئاشکرا بکرێت.

٢- ئێگێ بەپارێزەرو کەسوکاریان بەدەن بیانبینن و مافی پارێزگاری لەخەیان هەبێت بە هیچ بەربەستێک.

٣- دەستبەجێ کاری عەمەلی بکرێت بە ئازادکردنی تەواوی دەستگیرکراوەکان.

ئەم کەمیتەیە ئامادەیە بە خستنەڕووی هەر زانیاریەکی پێویست

دەربارەی زیندانیەکان .

لەگەڵ ڕەزماندا.

چاوەڕوانی وەڵام و هەوڵستی بەپەلەی ئەوین.

هاوپێچ/ بەیانی ڕاگەیاندنی کەمیتەکە.

.کەمیتەی داکۆکی لە مافو ئازادییەکان/ هەرێمی کوردستان–عێراق

١٩ /١١/٢٠٢٠

گابۆ، ڕەمانکی نۆقوستان .. نووسینی: ئەرسەلان چۆبی

پێشکی و شوناسی بەرهەم و نووسەر:
ئەو وتارە یا ئەو نیوە کتێبە هەوە دەدا لە چەند ڕەهەندی تایبەت بە زانستی ڕەمان و ئانالیزی ڕەمان، خوێندنەوەیەک بە ڕەمانی "گابۆ" سەید قادر هیدایەتی بکا ، نووسەر لەو وتارەدا هەوە دەدا

بیسڵمەنە کە "گابەر" نەک هەمان، بەکوو نەقڵەکی سەرکەوتوو بووە، هەروەها بەش بە بەش هەموو لایەنەکان و تایبەتمەندییەکانی ژانری هەمان دەخاتە ڕوو و لە تێنیشتیشدا ئانالیز و ڕاڤەی "گابەر" دەخاتە ڕوو کە هەمانکی کێشەدار و نەقوستانە.
سەید قادر هیدایەتی، نووسەر، لەدایکبووی ساڵی ١٣٥٥ی هەتاوی لە بەکان-کوردستانی ئێران، خاوەنی چەندین وتار و چیرۆک، چوار کتێبی ئەدەبی گەیانوە بە ناوکانی: دەنگی نوختە، تەقی ئەزازیل، گابەر و دوا بەرهەمی گەشار، نووسەری ئەو وتارە جگە لە گەڵ شار، هەموو بەرهەمکانی تری "گەیانوە" هیدایەتی خوەندووتوە.

ئەو وتارە لە دوو بەش دا پێشکەش دەکرێت:

بەشی یەکەم:
A book reviews
واتە کورتەیەک و نیشان دانی دیمەنێکی گشتی لە کتێبی بەردەست، بەشی یەکەم دوو جار لە خە دەگرێت، واتە هەم هەمانکە ئانالیز دەکات، هەمیش تەم و کورتەیەک لە هەمانکە و پێیامی هەمانکە بە بەردەنگ ئاشکرا دەکات.

بەشی دووهەم:
A book critiques
واتە ڕەخنە و شیکاری هەمانکە و هەستەنگاندنی هەموو تایبەتمەندییەکانی هەمان کە لەو کتێبەدا نووسەر هەندکیانی بەکار هەناوە و لە زەریشیان غافە بووە.

شوناسی کتێب:
ناوی کتێب: گابەر
ژانر: هەمانی کوردی "دیالێکتی سەرانی"
نووسینی: سەید قادر هیدایەتی
وەشانخانەی گوتار، چاپی ١٣٩٤، کوردستان-ئێران

بەشی یەکەم:

A book reviews

کورتەیەک لە هەمانکە*:
هەمانی گابەر، بەسەرهاتی دوو مەرمندالی کوردە لە یەکێک لە شارکانی کوردستان، ئەو جووتە لە دە بەش دا لە ناو هەمانکە

کاراکتەرگەلی سەرەکی و دەورگێڕان لە ڕۆمانەکەدا وەک نیوەکاراکتەر یا لەتە کاراکتەری تر.
کۆکەرەوەی کەینی تەپەک بە یاری تەپی پێی گۆڕک، سەرۆکی ڕۆمانەکەیە، کەریم وەک کاراکتەری یەکەم ناوی دەتە ناو ڕۆمانەکە وەک موتەلیب، لەو بڕیارەدا ئاماژە بە پێنج کەس کراوە کە هەموو مەرمندانن و بە ئاواتی تەپ کەینن.
وەگیرخستنی بابەتی پووچەک بە فەرە و کۆمەکە لە لایەن متەلیب و کەریم کە دوو کەچ ئەو پووچەیان دیتبوو. لە گۆڕکی ئەو مەرمندانە پاسگایەکی پۆلیس و ئەتەش هەیە و کەشێکی گوریە لەبەر دەم ئاسایش و گەمەی ئەو گۆڕکە و منارەکانیان.
باوکی کەریم قەساب دەبەت و ناوبەناو لە ناو هەموو بڕیارەکانی ڕۆمانەکە چیرۆکێکی تر بە جیا دەبیستین و دەخوێنینەوە کە لە کوشتارگای مانگا و مەڕ و ماڵاتە، جار نا جار و لە ناکاو، لە هەر دە بڕیارەکەدا دەتە ناو ڕووداوەکانەوە.
ئەو ڕۆمانە لە سەرەتاوە باس لە کەشە و گرفتەکانی ئەو مەرمندانانە و خۆکی ئەو گۆڕکە دەکا کە تووشی کەشە و ناخۆشی بوونەتەوە لەگەڵ پاسگا و پۆلیس، تەنانەت مانگای خۆک وەبەر ڕۆگبار دەدەن. خۆک ادەگرن و ئازاریان دەدەن، لە بەر تەپەکی میکاسا کە کەریم و موتەلیب دەیدزن و دەیشارنەوە، خۆک دەگرن، شەوانە هەڵدێشە لە خۆک دەکەن.
لە تەپ تەپەنەوە بەرەو سیم و کابل دزین لە حەوشەی چۆی ئیدارە بەقەک، قەچەقانی و ڕووداوەکانی دواتری، کوژرانی مانگای نانە عەجەم بە تەقەی پۆلیسەکان، بە پاڵ ویشەوە تیری قەچەقانی و کەمان هاویشتن بە ناو پاسگا و هروژمی سەرباز و پۆلیس بە ناو ماڵەکانی گۆڕک بە دیتنەوەی خەتابار و تیر و کابل و کەمانی منداڵانی گۆڕک کە دەیانهاویشتە ناو پاسگاکەوە.
چیرۆکەکەمان درێژەی دەبەت هەتا دەگاتە قوتابخانەی ئەو دوو کاراکتەرە سەرەکیە، ناوی دووروودرێژی عەبدولموتەلیب، ئاشنابوونی خوێنەر لە گەڵ کەسێک بە ناوی خەبات کە برای کەریم بووە و دەبەت کوژرابەت. باسی ناوی عەجەبی و ناوی کوردی، سووتاندنی سجیل و شناسنامە بە ئەوەی موتەلیب ناوە دووروودرێژەکەی ڕۆش کاتەوە و تەنیا موتەلیب بمێنێتەوە نێک عەبدولموتەلیب، تا دەگاتە ئاشکرابوونی هەواڵەکەی لە لای باوکی و کەمێک کەشەی تر.
بە دوای ئەو ڕووداوانەدا، دیتنی وشە و پیتی کوردی بە یەکەمجار لە ژیگای کابرایەکی شەمەزە فرۆشی بەر دەرگای قوتابخانە، چیرۆکی پاڵەوان فسفس و کتێبفرۆشی ناو شار، هەتا دزین و دانەدنی لاپەڕەکانی گۆڤاری سروە، تا دەگاتە گۆڤار و کتێب بە قەرز کڕین و

دارێ دارەی کوردی نووسین و کوردبوونیان!
بە پێشڕەو ئەوداوانەی، هەر دوو کاراکتەر بەردەوام دەبن لە خوێندنەوەی زۆرتری کتێب کە لە ماڵگەی لێتەی کاراکتەری سوڵەیمان،ی کتێبفرۆش دڵیاندی و دڵیانکەی و دڵیانخوێندنەوە تا دەگاتە کتێب گەلێک وەکوو کتێبەکانی هێژار و هەمن و یەک،دوو نووسەری تر.
ماناکە لە بەشی حەوت بەولاوە وەردە وردە لە کۆتایی نزیک دەبێتەوە بە هاتنە گۆڕەی "ژ-ک" کە ناو و واتایەکی قورس و ئاشنا بە هەموو خوێنەرەکە، خەونی دامەزراندنی "ژ.ک"ی منارانەی خەیان و خەون و خولیای کوردایەتی، کۆشەی سوڵەیمانی کتێبفرۆش لەگەڵ شارداری و دیسانەوە هاتنەوە سەر نووسەرگەلێک وەکوو هێژار و هەمن، تاریک و ڕوون، ناڕەی جودایی و بە کوردستان. جارێکی تر باسی دوو کوژراو دێتە گۆڕەی. خاڵی متاڵیب و برای کەریم. ئاوەڕۆک لە بواری هەستی و ئیحساسی ئەو دوو منداڵە کە بە کچی هاوتەمەنی خەیان هەیانە، هاتنی هاوین و تەواو بوونی قوتابخانە تا بەڵاڵ فرێشتن و کۆشەی موتاڵیب لەگەڵ پیاوێک لە حەوشەیکی خەڵوەت و ڕووداوێک کە ئەو کاراکتەرەی هەراسان کرد.
بە پاش ئەو ڕووداوانە، لێتە کاراکتەرێک بە ناوی میرزاهادی دێت کە هەمان باوکی متاڵیبە، بە کەمەڵێک خوڕەیاتی سەیر و تایبەت بە خۆی، باسی خۆی و خەزووری و ژنەکەی و هەروەها موتاڵیبی کوڕی، دیتنەوەی کتێبەکانی هێژار و هەمن لە لایەن میرزا هادی و شەڕەکی خەست و خۆڵەگەڵ کوڕەکەی لە سەر کتێب و پیتی کوردی، بە سووکەئاوەیک بە سەر بەرسەهاتی هەمنی موکوریانی کە بە دەست حیزبەوە تووشی ببوو.
تەواو بوونی هاوین و یەکگرتنەوەی موتاڵیب و کەریم و دەست پێکردنەوەی قوتابخانە وەکوو سۆفی کۆتایی ناوەندی، موتاڵیب ناوی خۆی دانە هێژیر و دەست دەکا بە نووسینی شیعر، هەتا ئەو کەمەڵێ ڕووداوەی کە لە قوتابخانە لە سەر دروشم و دروشم نووسین ڕووی دەدا، کەوتنە داوی موتاڵیب لە تواڵێت و لێتە کاراکتەری ئاغای سرچشمە کە دەبێت کەسێکی سەر بەدەوڵەت بێت، درێژەی دروشم نووسین و کاری سیاسی ئەو دوو کاراکتەرە هەتا بەیاری ڕەشتنیان کە لە کۆتایی ڕەماناکەدا واتە بەشی دە، ڕوو دەدا و لە ئاکامدا لە لای سەقز و بانە لێک هەڵدەپچڕن و موتاڵیب ناوەڕۆ بگۆڕێتەوە، بە یەگجاری دەڕوا و کەریمیش بەرەو بەکان دەبێتەوە.

کاراکتەرگەل*:
زەر گرینگە بەر لەوەی بچمە سەر کاراکتەرکان باسێک لە سەر کاراکتەر لە ڕەماندا بکەم، خودی کاراکتەر لە ڕەماندا هەڵگری ئانالیز و شیکاری تایبەت بە خۆیەتی، بە وێنە:

De vigtigste karakterer kaldes også for hovedkarakterer, mens de mindre vigtige karakterer kaldes biroller/karakterer.

Direkte personkarakteristik

Kendetegn der beskrives og oplyses direkte i teksten.

- Navn
- Køn
- Alder
- Udseende
- Væremåde
- Holdninger
- Sprog (dialekt, slang, normal- eller fagsprog)
- Job
- Sociale forhold
- Bolig
- Miljø
- Familie m.m.

بە کاراکتەرە سەرەکییەکان دەگوترێ:

Hovedkarakterer

بە کاراکتەرە لاوەکییەکان، یان لەتە کاراکتەرەکان، یان وەک لە دانماکییەکێ دا هاتووە، پشتیوانی کاراکتەرە سەرەکییەکان دەگوترێ:

Biroller/Karakterer

بە کاراکتەر و هەڵسەنگاندنی لایەنەکانی کاراکتەر، بە کاراکتەر و لەتە کاراکتەرەوە، کە زەرتر جەخت لە سەر کاراکتەرە سەرەکییەکان دەکاتەوە. چەندین هاڤ و شیکاری تایبەت بە خێ هەیە کە لە سەرەوە دانێ بە دانێ هەتا خوارێ دامناون، کە هەر کامیان باس لە لایەنەکی کەسیەتی، کەمەایەتی، چینایەتی و بوارەکانی تری ئەو کاراکتەرە دەکات. ئەگەر کاراکتەرێک لە هەمانکدا، وەامی ئەو پرسیارانە نەداتەوە، یا ناەوون بێت، یا کەم و کەسری هەبێت. ئەوە نەقوستانە و کەشێ هەیە، هەر دوو کاراکتەری سەرەکی گابەە کەشیان هەیە، لەتە کاراکتەرەکانی تریش ناەوون، نەبەگە و نەقوستان تر و پە لە لایەنی نەنووسراو و ئاماژپێنەکراو.

هەنانەوەی ئەو دەستواژە و وشەگەلە بە ئەوەیە کە زەرتر هەبچینە ناو زانستی هەمان، هەروەها لەو کەشەیە تا هادیەک تێبگەین کە بە ئەدەبی کوردی کەشێ زەرە و ناتوانە سنووورەکان ببەزێنە! کە بە

بەوای من وەڵامی بنچینەیی ئەو پرسیارە زمانە، زمانی کوردی بە تایبەت سەرانی کە چەندەی کەشە هەیە و چەندە ناستاندارە.

هەمانی گابەڵ لە سەر دەستی دوو کاراکتەر دەور دەگێڕن، موتەلیب و کەریم، ئەو دوو کاراکتەرە چەقی گەڕانەوەی ناو هەمانکەن، هەسووە، هەبوار، ئازاد، ئەو ناوانە تەنیا ئەرکی تەر و پە کردنی دوو کاراکتەری تریان لە ئەستۆیە دەنا هیچ دەورێکی ئەوتۆیان نییە و تەنانەت ئەگەر وەک منداڵانی گەڕەک ناویان هاتبا زەربەیەک لە هەمانکە نەدەکەوت، لە سەرەتای هەمانکە چەند جار ناویان دەت و تەواو.
میرزا هادی باوکی موتەلیب، لەگەڵ باوکی کەریم کە قەسابە، ئەسمەر دایکی موتەلیب، هەروەها سەیدە سووریی سەللاخ کە وەک هەڕەکی جیا لە ناو هەمانکەدا، یان وەک فلاشبەکێک کە لە سەر جەم بەشەکان بە پاڵاگڕافێک یا دوو پاڵاگڕاف دەتە ناو چیرۆکەکەوە تا کەتایی کە بە شاخی جوانگایەک زگی هەڵدەدەت و دەمرێت.
کاک سولەیمانی کتێبفرۆش کە لەغاوەکی تری چیرۆکەکەیە و پەیوەندی ڕاستەوخۆی لەگەڵ دوو کاراکتەری سەرەکی هەمانکە واتە کەریم و موتەلیب هەیە.
ئاغای سرچشمە کە مامۆستایەکە لە قوتابخانە و لەقسان سەر بە دەوڵەتە و هەروەها ئاغای محمدی کە دەبەت خزمی متەلیب بەت، لە کەتایەکانی هەمانکە وەڵای ئاغای سرچشمە دەتە کایەوە لەگەڵ کەمێک ناوی تر کە لە کەتاییدا کەسەکی تریشی پە زێدە بەت، لە کەتا بەشی هەمانکەدا لەگەڵ موتەلیب و کەریم و لەتە کاراکتەرەکی تر ڕووبەڕوو دەبەتەو.
جگە لە دوو کاراکتەری سەرەکی هەمانکە واتە کەریم و موتەلیب، هەروەها سەیدە سووریی سەللاخ بە تەبینی جدییەوە، ئەوانی تر حیسابی کاراکتەریان بە ناکرەت، بەکوو کاراکتەر ب یا کاراکتەرگەلی لاوەکین، لەتەکاراکتەر، نیوەکاراکتەر.

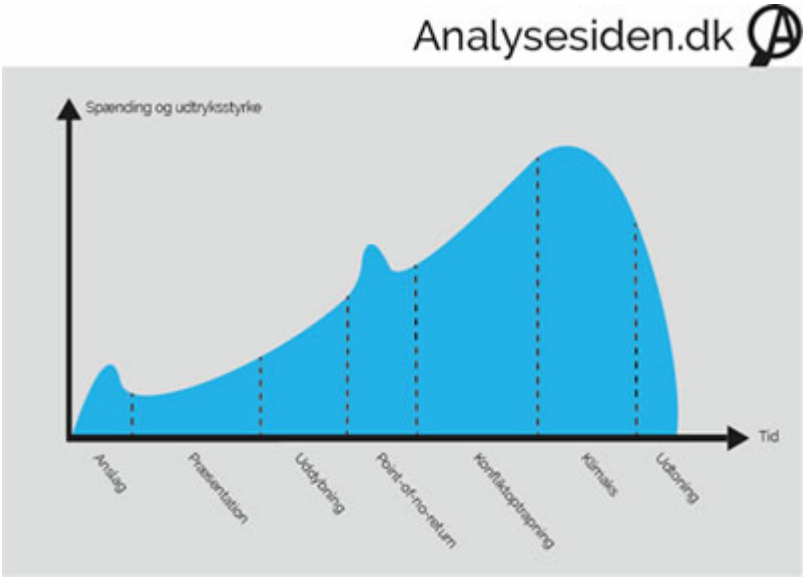
پەیوەندییە شەخسی و کەمەڵایەتییەکان*:
موتەلیب و کەریم وەکوو دوو کاراکتەری سەرەکی ناو هەمانکە، دوو مەرمندالی تەریکەکەوتووی ناو کەمەڵگان کە سێ و تەیان لەگەڵ یەکە، وەڵای هەموو کەشە و گرفتێک کە لە ناو کەمەڵگای خەیاندا بەیان دوروست دەبەت، بنەماڵە، کەمەڵگا، قوتابخانە، سەرەتەقەی سیاسی، هەزی دەوڵەتی و هتد، لە ناو هەموو ئەو ناوندانەدا ئەمە دوو کاراکتەری تەریکەکەوتوو و تەنیا دەبینین کە پەیوەندییە کەمەڵایەتییەکانییان بە پەی جەر و ەوانین و خەونی تازەنامیان،

کەوتەتە تەنگژە و چەلەحانەوە.

دۆخ و ژینگە*:
ژینگە و دۆخ و شوێنی ئەو کاراکتەرانەی لەی دۆژین، شوێن و مەکانی جوگرافیایی، سروشت یا کەشان و شەقام و بازاڕ و ئەو جێگەیەی کە کاراکتەر یا کاراکتەرگەل لەی نیشتەجێن. ئەو تەوەرە لە هەمانی گابەدا یەگجار لاواز و ناڕوونە و کەمترین کاری لە سەر کراوە. تەنیا بەردەنگ ئەوە دەزانە کە شار یا شارچکەیەکە بە ناوی بەکان، شاری جەی هەوداوەکان، ناڕوون، باسنەکراو و کز، کزی و لاوازی هەمانەکە لەو بەشەدا زەر زەقە.

بگەڕ و گۆشنیگای گێڕانەوە*:
هەنگە تەنیا بەشک کە لەو هەمانەدا جێگەی وەستانە و لایەنی بەهێزی هەمانەکەشە، تکنیکی گێڕانەوەیە لەو هەمانەدا کە نووسەر بەخەی هەیبژاردووە. هەرچەند لە سەرەتاوە بەردەنگ وەڕز و ماندوو دەکا، بەڵام گەر لەگەڵی بەکاوخە بی وردە وردە چەقی گێڕانەوەکە هەوان دەبەتەوە و لە پاش بەشک یا دوو بەش بە هەوونی بەت دەردەکەوە کە نووسەر چەناوچەن چیرەکەکەی دەگێڕەتەوە، چیرەکەکە هەموو دەم لە زمانی کەسی یەکەمەوە دەگێڕدرەتەوە بە ئاڕزییەکی تایبەت بە هەمانەکە. کە هەر ئەوەش تەنیا تایبەتمەندی ئەو هەمانەیە، گۆشە نیگاکە وەک دانماکی دەڵێ:
Jeg fortæller
واتە "من دەیگێڕمەوە"، ئەو منە، بەردەوام جگورکە دەکا و هەر جارەی دەکەوەتە سەر زمانی یەکەک لە کاراکتەرکانی ناو هەمانەکە، ئەگەرچی ئەوە تکنیکە لە گێڕانەوە فەمکی تازەیە بەڵام بە بەشی خەی پەکهاتە و فنداسیەنی هەمانەکەشی کز کردووە کە دواتر دەمەوە سەری.

پەکهاتە و مەدەلی بگێڕەوە*:

ئەو وێنەیەی سەرەوە لە ڕۆژگاری هەشت بەشی تایبەت بە مەدلینی بگەڕێوە، تەنیا تەرخان کراوە بە پێکهاتەی بەرهەمێکی ئەدەبی وەک ڕۆمان یا ژانڕێکانی تری ئەدەبی گرانەوە. دەتوانین پێکهاتە و فنداسیۆنی ڕۆمانێک شی بکەینەوە:

چۆن دەست پێدەکا؟ کێ تێیدا بەشدارە و چکارن؟ شوێن و پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانی کاراکتەرگەل، دواتر هاتنە ئارای ڕووداوەکان و تێکەوگیرانی کاراکتەرەکان، بە شوێن ویدا ڕووداو یا کێشە سەرەکییەکە کە ڕوو دەدا و سەرجەم کاراکتەرەکان لەگەڵ خێی پێکەوە گرێ دەدا، شتی تازەتر و ڕووداوی نوێتر دێتە ناو چیرۆکەکە، ڕووداو، کێشە یا باسی سەرەکی ناو ڕۆمانەکە زەقتر دەبێتەوە تا دەگاتە کۆتایی، ڕووداوەکە تەواو دەبێت یا بە جۆرێک دەگاتە کۆتایی خێی، یا کێشەکە چارەسەر دەبێت و وەک کورد دەڵێی: لایەکی وە لایەک دەکەوێ و ڕۆمان دێتەوە سەر حاڵەتی نەرمان و ئاسایی خێی. واتە جیا لەو باسە و لە دەقی بەردەست، پێکهاتەی گابڕێ دەبێ لەو جەدوەلەدا بە پێی بنەما تاریفبووەکان سەرلەبەری ئانالیز بکرێت و کام و کامیەکانی نیشان بەردەنگ و خودی نووسەر بدرێت، کە ئەوش بە کاتێکی تر، با ئەو وتارە یا نیوە کتێبەکەمان یەگجار زەر نەبێت.

موتیڤ و تەم*:

ڕۆمانی گابڕێ لە سەر تەمێکی سەرەکی وەکوو "سەردەمی منداڵی" و چەندین وردە تەمی تر بونیات نراوە و هەوڵی بە گیاندن و نیشاندانی تا ڕادەیەک سەرکەوتوو بووە و تا ڕادەیەکیش نەقوستان.

شێڵ، شوناس، توندوتیژی و سیاست، وردە تەمکانی ترن کە بە بەوای نووسەری ئەو وتارە جگە لە سەردەمی منداڵی، ئەو وردە تەمانەی تر نەقوستان و نیوەکار و پچڕ پچڕ کە لە درێژدا زەرتر باسی دەکرێت.

پەرسپێکتیڤ و سەمبەل و "دیمەنی زمانی،شاعیرانە":
ئەو سێ بەشە بەشە لە ئانالیزی ئەمان جە دەبین، نووسەری ئەو وتارە بابەتێکی جیای لە سەر ئەو سێ چمکە نووسیوە بە گشتی لە مەڕ چیرۆکی کوردی کە دواتر بۆی دەبێتەوە.

زمان:
وەک پێشتر وتارەکانی تر زۆریان جەخت لە سەر زمان کردبوو، زمان لە ئەمانی گابریێل دا بە گرێ و گۆڕ، هێوانە، خاوەنی زمانێکی خاوەن و خەڕایە، بەڵام شتێک کە لەڕدا زۆرینەی بیریان چووە یا ئاماژەیان پێ نەکردووە، پێکهاتەی زمانی و پێکهاتەی داشتنی زمانێکیەتی، نووسەری گابریێل لە زۆر بواری زمانی غافڵ بووە، پێکهاتەی زمانی و داشتنەوەی لە ناو ئەمانێکدا خوێنەر ماندوو دەکات، ئۆگەرچی تکنیکی گێڕانەوەکەی نوێیە، لە فەرمی زمانەکەی فەرمێکی کەن و سواوە. ئەوەی ئاگاداری ئەدەبی گێڕانەوە بێت لە سەردەمی مەدێرن و سەردەمی مینیمالیزم، دەزانێ و دەبینێ کە ئەمان بە تایبەتی لە ئورووپا بە زمانە لاتینەکان لە سەردەمی مەدێن چەن دەنووسرێت، زمان بەردەوام ڕوو لە سادە بوون و سادە دەربڕینە، بە بڕگەلێکی کورت، جێپشوو بە خوێنەر لە ڕیگەی جوانکاری و خەلاقیەتی خودی نووسەر، ئەمانی گابریێل لە دە بڕش دا، لە هەر هەموو بڕشکاندا خوێنەر پشووسوار دەکا، دیالێگ و قسە و باسکان بە خڕاییم بی پشوو، وەک هەناتتنی ماڵاتێن، پەیتا پەیتا، لەکدا لەکدا، دەنە پاڵ یەک، هەر وشە و هەر دەستەواژەی بەردەنگی دەبردە جگایەک و لە پەدا دەیهێنایەوە جێی خۆی، نەیدەهشت بەردەنگ لەنگەر بگرێت، ئیست بگرێت، لە واتاکان، موتیفەکان تێبگات، ئەوەی گابریێل کردبووی، بە ناوی تکنیک و جۆری گێڕانەوە، لایەنەکانی تری ئەمانەکەی پێ لەبار بردبوو، زمانی گابریێل، جۆغزی وشەیی گابریێل، هەمووی لە خزمەت تەڕ و پێ کردنی تکنیکەکە بوو، ئەوەی تر وەڕ کرابوو.
لە هیچ بڕشێک دا، هیچ کارەکی نەکرابوو بە ستاتیکای زمانی، بە فەرمی زمانی، هەر جار نا جارێک سەیدی سەڵلاخ دەهاتە گۆڕ، کە ئەو بڕشە لە جیات ئەوەی پشوو بە بەردەنگ بدا، هێندەی تری سەر لە دڕشواند و هێندەی تری ماندوو دەکرد، کتێب یا ئەمان، نابە بەردەنگ ماندوو بکات، دەبێ بەردەنگ سات بە سات و لاپەڕە بە دوای لاپەڕە چێژی لە ببات. هیچ کارێک لە بواری ستاتیکای زمانی، لە ڕووی فەرمەوە، بە گابریێل نەکراوە.

ڕانان و ڕوانینی نووسەری وتار*:
ئەو بڕشە وەک دوایین بڕش لە ئانالیزی ئەمان کە هەڵگری ڕا و

بەچوونی نووسەری وتار یا بەرپرسانگە لە دوو تونێی چەند خاڵ دا وەک ڕەخنە لە سەر ڕەهەندی گاباڵە لە بەشی ڕەخنەدا باس دەکەم.

بەشی دووهەم:

A book critiques

ڕەهەندان وەک بەرهەمێکی هونەری کە تەماشای لە وێناتی ئەم گێشتووەتە نزیک سەد ساڵ هەوراز و لێژییەکی زۆری تێپەڕاندووە، ڕەهەندان بەرهەمی ژیان و شارێ، هەر ڕەهەندێک ئاو دوو موتیفی تێیدا کز بێت لە بار چووە، کز و لاوازی ئاو دوو موتیفی پەیوەندی ڕاستەوخۆی بە دەستپێکات و هێزی گێڕانەوە، کرداری کۆمەڵایەتی، جۆری چین و توێژی نووسەرێ، نووسەر چەندە لە مێژووداوەکان خۆی بە بەرپرس دەزانێ، ئاو ڕووداوانە چەندە هونەریانە دەگێڕێتەوە، تا چ ڕادەیەک هەوڵ دەدا پەیام، سووژە و تەمی خۆی لە بار نەبا، کە دەگوترێت ڕەهەندان بەرهەمی ژیانە زەر پرس لە خۆ دەگرێت.

لە پاش "سەروانتس" و ڕەمانی "دۆن کیخێت" ئاو ژانڕە لە هونەر ئاوەگۆی زۆری بەسەر داهاتووە، تا دەگاتە سەردەمی مەدێرن و سەرەتای چاخی بیستەم، بە هاتنە ئارای هونەری نوێ و مەدڕەن و دواتریش لە پاش شەڕی جیهانی دووهەم و هاتنە گۆڕێی کۆمەڵێک چەمک وەکوو مەدڕەنیزم و پەست مەدڕەنیزم، ئاو چەمکانەی کە جگە لە هونەر لە ناو بوارەکانی تریش کارکردی هەبووە و بووەتە هۆی گۆڕانکاری لە ناو ڕەمانیش وەک ژانڕێک لە دونیای پان و بەرینی هونەر.

هاتنی ئاو چەمکانە لە ڕۆژاواوە بە ئێران و دواتر کوردستانیش، کاریگەری کردووەتە سەر جۆری نووسین و ڕوانینی نووسەرانی کوردیش، ئاگەرچی پەویستە ئاوەش زێدە کەم کە چەمکی مەدڕەنیزم و پەست مەدڕەن، هەروەها ئاو زەرینەی ئاو ڕەمانانەی بەو ناوانە لە کوردستان دانووسرێت یا بەاو دەکرێتەوە خۆی تێبینی زەر وردیان لە سەرێ و تانانێت ئاو بەرهەمانەی کە ئێستا وەک ڕەمان بە ناوی ڕەمانی پەست مەدڕەن بەاو دەبنەوە، لە ڕەمانکی سادەی یەک هێڵی واوتر نەچووە بە بەیک گۆڕانکاری لە جۆری گۆڕانەوە و ئاڵوزکردنی کۆمەڵێک ڕووداو و جۆری گۆشە نیگاکان.

ئێستا ئاو باس بەوەی نییە بیلکەنین بە بەرهەمکەی هیدایەتییەوە، چەنە بە بەوای نووسەری ئاو وتارێ، ڕەمانی گاباڵە، ئاگەر ڕەمان بێت، ئاوە ڕەمانکی نەقوستانە و کۆشەی هەیە و بەرهەمکی تەر و پڕ نییە، بەکوو کۆمەڵێک شت هەن کە بەرهەمکەی هیدایەتی لە ناو ئاو گەڵکۆمەیەی ڕەمان جیا دەکاتەوە، بەیک جوانکاری و شتی تازە بە تایبەتی لە جۆری گۆڕانەوە، دیارە بە کۆمەڵێک ڕەخنە و تێبینی زەر

جدییەوە کە درز دەباتە ناو بەرهەمەکەی و هەوڵی منیش لەو وتارە دا ئەوەیە کە هەک دەست لە سەر ئەو خاڵە لاوازانە دانەم، چەن هەندەی پەویست بووە بە سەر ئەو هەمانەدا هەگوتراوە، ئەگەرچی من سەرجەم وتارەکانم نەخوەندووەتەوە، واتە ئەو وتارانەی لە سەر "گابە" نووسراون، بەڵام بە دەنیاییەوە سەرجەم ئەو وتارانەی لە سەر ئەو بەرهەمە نووسراوە، لە داهاتوو دا ورد دەیانخوەنمەوە، دواتر و بە کاووخ و بە وردی دەمەوە سەر دانە بە دانەیان، ئەوانیش دەخوەنمەوە و ئانالیزی ئەو وتارانەش لە داهاتوو دەنووسم و بڵاوی دەکەمەوە.

ئەمە شتەک بە ناوی هەخنەمان نییە، هەخنەگرمان هەیە، بەڵام ئەوەی من مەبەستمە، گوتاری هەخنەیە، بەکوو تەنانەت ئەو زمانەی پێی دەنووسین هەشتا زمانی هەخنەی لە ناو خەدا لە کل دەرنەهەناوە و کەک و پەشتە و تەر و پێی نەکردووە، هەر خودی ئەو کەشەیە، فنداسیەنی سەرجەم ئەو کەشەگەل و لاوازییانەیە کە هیک "گابە"ی هیدایەتی لە خەیدا حەشاری داون، هەر بیچم نەگرتنی زمانی هەخنە و دوروست نەبوونی گوتاری هەخنە خەی بۆتە خەوەتەک کە لاوازییەکانی بەرهەمگەلەکی وەکوو "گابە"ی حەشار داوە و ناهەڵە بیندرێن، ئەو خەوەتە ئەو وتارانەش لەخە دەگرێت کە لەسەری نووسراون و بۆتە دەمامکەکی هەووکەش هەتا کزی و لاوازی هەمانی کوردی پێ بشاردرێتەوە.

ئەوە بەو واتایە نییە کە ئەمە هەخنەگرمان نییە، دیسانیش جەخت دەکەمەوە لە سەری، بەڵام گوتاری هەخنە شتیکی تەواو بنچینەیی و جیایە. هەخنەگریش گەر هەبە خە بە کەمایەسی و کەم و کەی نییە، کەشەی سەرکی تاکی هەخنەگرە یا ئەو کەسەی کە لە سەر بەرهەمی ئەدەبی دەنووسێت، ئەو هەوڵانە ئەگەرچی باش و بە سوودن، بەڵام چەن بابەتکانیان تۆخی زمانی هەخنەیی بەسەرەوە دیار نییە، هەر وەک گوتم، زمانی هەخنە دوروست نەبووە، زمانی ناو وتار و یادداشتیش، وەکوو ئامرازێک ناچێتە ناو چوارچێوە و تەوەرکانی تایبەت بە زمانی هەخنە، وەکوو مەکانیزمێک.

بە خوەندنەوەی بەرهەمەکی ئەدەبی، ئانالیزی ئەو بەرهەمە، بە دەیان و بگرە زەرتر نەوع و جەری "ناو" هەیە، کەمەڵە وشە و ئیستلاح و جەری نووسین، کە ئەزقەزا هەر هەموویان شەوە ئانالیزی خەی هەیە.

تەنانەت لە زانستی هەژنامەنووسیش بەو شەوازەیە، یەک دیبەیت کە لە سەر وتار یا وتوژێک دەنووسرێت، ئەو دیبەیتە کە هەنگە لە یەک لاپەڵە زەرتر نەبێت، یاسا و هەسای نووسینی خەی هەیە، هەروەها یاسا و هەسای ئانالیزی خەشی هەیە. ژانەگەلەکوو دیبەیت و دەیان جەری تر کە لە کوردیدا پەپوو لەی دەخوەنە، زەرینەی وتار یا یادداشتە، لە سەتا نەوەدیشی نازانستی، نائاکادەمین، جەگەی ئەو ژانرگەلە

هندی تمانی ئەمان لە کوردستان بێت و بوونی نییە.
ئێستا کە مژاری بەر باسی ئێو وتارە ئەمانە، پێویستە چەند شت لە سەر ئەمان بە بەردەنگ ڕوون بکەوە.
ئەمان بەرهەمی شارە، بەرهەمی چین و تووژ و لایەنە زەر و زێوەندکانی کەمەگا و شارە. ئەمان بەرهەمی چەند دەنگی و فرە ئەهەندی و تاکەکانی سەردەمی مەدەنە، ژومارەی لاپەڕەی کتێب، بە ئەمان و نەقڵەل و چیرۆک و کورتە چیرۆک لێک جیا نابنەوە.

پێگەی کەمەایەتی کاراکتەرکان
کاراکتەری موتەلیب، مەرمندالێکی سادەی گەڕەکێکی شاری بکان، بە هەموو ئێو بیرەوەری و هات و هووتەی کە هەر مەرمندالێیک لە گەڕەک و کۆمانی خەیان بە دیار تێپەڕن و چەندین پرسی تر لە ژیانیدا ئەزموونی کردووە، سەردەمی مەرمندالی موتەلیب لە کۆتاییەکانی شەڕی ئێران و ئێراق دایە، هەروەها کشانەوەی تازە بە تازەی هێزە کوردییەکان بە سەر سنوورەکان. تایبەتمەندی ئێو سەردەمە وای کردووە کە لەگەڵ ژیانیکی نەمان ڕووبەڕوو نەبینەوە، بەڵام لە پەنای ئێواندا ئێو سەردەمە لیپاولیپ بووە لە ڕووداوی گرینگی تر کە نووسەری ئەمانکە هەر خەشی لە نەداوە، ئەلەرەدا کاراکتەری موتەلیب وەک کاراکتەری سەرەکی بە هاوبەشی لەگەڵ کەریم، لە کزی دەدا، کاراکتەرگەلێکی بەخەبەر لە گەڵە ڕووداوی گرینگ هەر لە چەقی ئێو سەردەمەی ئەمانکەدا.
ئەگەریش کەمێک ڕووداو یا شوێنک لە ناو ئێو دوو کاراکتەرەدا باس کرابێت، ئێوە کزە و کەمایەسی هەیە، هیچ دیمەنێک لە قوتابخانە، شەقامکان، ناو قوتابخانە، شەقام و دەروپشتی کتێبفرۆش، ئێو کاراکتەرانەی کە بە تایبەتی بێو جووتەوە گرە دراون، لایەنە کەمەایەتی و چینایەتی و زەر بواری تریان کزە، ناڕوونە، تەر و تەسەل نین و زانستی ئەمان ئێوەی لە ناشاردرێتەوە.
دەکرێت چەندین لاپەڕە لە سەر ژینگە و دەخی ئەمان، ژینگەی کاراکتەرکان بنووسرێت، کە چەندە گرینگ و چارەنووسسازە لە سەر تەروپە کردنی کاراکتەر، هەست و نوستیان، ئەمانی گابێ لێو بوارەدا لە ئێوپەڕەی کزی دایە، ئێوە کاتیک زەر بەرچاو دەکەوە کە هەژیر و خەبات لە کۆتاییدا لە جێگایەکن و دەیانهەوە بڕۆن، ئەسڵەن مەعلووم نییە، ڕوون نییە کوێیە؟ هەر دەڕە دەچێتەوە بانە، یا دێتەوە سەقز، ئێو ئەمانە بێو دەردەوە زەر دەناڵێنن.

دووانەی موتەلیب و کەریم، یا هەوڵک بە بوون بە کاراکتەر!
کەریم هاوڕێی موتەلیب، هەر وەک هاوڕێکی، لەیەک سەردەم و یەک

دڵخ و یەک ژینگەدا بە بەڵک جیاوازی بچووک لە نێووی بنەماڵەوە، کاراکتەری کەریم هەر لەو کاتەوە لە کزی دەدا کە دوو کاراکتەری تری لە خۆی گرێداوە، واتە باوکی و سەیدی سەڵاخ! دواتر دەگاتە ئەو هەکارانەی تر کە بە موتەلیب باسم کرد، لەوان هاوبەشن.
خوێنەر هیچ زانیارییەکی لەبەر دەست نییە، سەیدی سەڵاخ کێیە؟ باوکی کەریم کێیە؟ بەواری چینایەتی، کۆمەڵایەتی، ژینگە و پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانیان، ئەوانە هەمووی لە کزی دایە و ئێرادن لە سەریان.

سەیدی سەڵاخ، سەیدی بە شۆن و شوناس و کات!
سەیدی سەڵاخ، کە بە بەوای من وەڵای باوکی کەریم، دووانەی بەشی کوشتارگاکەن، کە بەردەوام و بە پسانەوە لە ناو هەموو بەشەکاندا دەهات و دەچوو، هەر جارێی بە پاڵاگافیک، یا زەرتر، لە هەندیک بەشدا چەندین جار سەری دەنایەوە ژوور، بەڵام ئەو چیرۆکە فەرعییە، وەکوو فلاشبەکی بەردەوام، وەکوو چیرۆکێکی جیا، وەکوو جۆ پشوویەک بە ناو ڕەمانەکە، یا نا، گێیاندنی مەبەستێکی تایبەت لە نێووی واتاییەوە بە تایبەت لە کاتی مەرگیدا، جا هەر مەبەستێکی بووبێت، بە هەموو ئەو شتانەی کە نووسەر وەستەی ئەو چیرۆکەی خستووە، کەشەی هەیە، کەشەی فەهمی و کەشەی ناوەڕۆک، بە ساختارێکی یەگجار پێش و پاش، کە ڕەنگە نووسەر پێی وابێت لە قۆستی ئەو کارەی کردووە، ئەوە یەکێک لە هەڵەکانی نووسەر بووە سەبارەت بەو سووژەیە و بەو ڕەمانەی هەڵیبژاردووە.
کاراکتەرکانی ناو کوشتارگا کێن؟ وە لە سەر کە بونیات نراوە؟ سەیدی سەڵاخ، کە دوا ئۆکشێنی بە مەرگی خۆی تەواو دەبێت، هیچ خەبەرێک لە دەخی کۆمەڵایەتی، پێگە و ڕەفتاری کۆمەڵایەتی، ناو بنەماڵە، تەنیایی خۆی، بەردەنگ هیچ زانیارییەکی لە سەر سەیدی سەڵاخ نییە کە بتە ئەستێنی ئەو بەشە لە کتێبەکە! باوکی کەریم، وەک دووهەم کەسی ئەو داستانە، وەک باوکی کاراکتەری سەرەکی، هیچ زانیارییەکیش لەوەوە بە بەردەنگ نادرێت. تا کەریم کە بینەری ڕووداوەکە و کوشتارگایە، ئەویش خۆی کاراکتەری سەرەکی هەمووی کتێبەکەیە.
لە زەرینەی بەشەکان بەردەوام هەر دووپات و دووپاتبوونەوەی کۆمەڵێک دیمەنە لە گرتن و بردن و لە عەرز دان و کەوە کردن، هیچ ڕووداوێک لە ناو ئەو کوشتارگایە ڕوو نادا، سەر لەبەری ئەو سەد و نەوەد و چوار لاپەڕەیە کە بەردەوام و بە پسانەوە، لە ناو هەموو بەشەکاندا بەشی کوشتارگا دەتەوە ڕاستەی بەردەنگ، هەر کۆمەڵە دیمەن و کۆمەڵە دیالۆگی دووپاتەوبووە تا لە کۆتایدا سەیدی

سوورەی سەلاخ ورگی بە دەین دەچێ.

باوکەکی ون
ئەو لەتە کاراکتەرە زەرتر لە زەینی کوڕەکەیدا دەوری دەگێڕا، ببووە دووانەی سەیدی سەلاخ و مانتقێک بە پەیوەندی ناو چیرۆکەکە بە چیرۆکی ئەسڵی. ئەو ڕەمانە هەندە لە تکنیک تەوگلاوە کە زەر بواری تری ڕەمانەکەی نەقوستان کردووە، باوکی کەریم دەیتوانی هەر لەو سەد و نەوەد و چوار لاپەڕەیە دا دەوری بگێڕاوەی بیرەوەرییەک لە شێوەی ئێران و ئێراق، یا سەردەمی هەزە کوردییەکان، یا ڕووداوێکی باس کردبا، وەک لە سەرەوە ئاماژەم پێ کرد، ڕەمانەکە بەخەبەر لە زەر ڕووداوی مێژوویی، ڕووداوی ئاسایی کە ئاستەوخە گرە دەدرێت بە سووژە و پەیامی "گابۆ" بەنام نووسەر لێی بە خاوەن دەرنەکەوتووە.
تێبینی:
ئەو چەند ڕستەیی سەرەوە پێشنیارن، نووسەر ئازادە چ بکا و لە چ ڕووداوێک، یا جەریانێک کەک وەرگرێت بە ڕەمانەکەی، بەنام ئۆگەر ڕەمان بەرهەمی ژیان بێت، ئۆگەر ڕەمان دونیاکەی بەربەاوتر و چەن دەنگی تر و چەند ڕەهەندیترە، بە دەنیاییەوە دەبە گەڕانەوە هەگری دەیان ڕووداو و نیوە ڕووداو بێت لە ناو ڕووداوێکی سەرەکیدا!
بە پێناسەی نەڤەل چەند ڕستەی زەر ئاسان و سادە هەیە:

نەڤەڵ: کاراکتەرێکی سەرەکی، لەگەڵ چەند کاراکتەری فەرعی.
یەکەم:
بواری زەمانی نەڤەڵ لە چەند کاتژمێرەوە بگرە تا دەگاتە چەند ڕۆژ.
دووهەم:
لە نەڤەڵی درێژ دا، کاراکتەرێکی سەرەکی، جاری وایە دوانیش، بە مانتقی خۆی، چەند کاراکتەری فەرعی، بە مەودای زەمانی زەرتر!

گابۆ:
دوو کاراکتەری سەرەکی، بە هەرکیان جا کاراکتەرێک ساغ دەکەنەوە، چەندین کاراکتەری فەرعی، دوو کاراکتەرە سەرەکییەکە بە هەرکیان وەک یەک! وەک تاکێک، وەک کاراکتەرێک، لە عەدەی چیرۆکەکە بەرهاتوون، لەتە کاراکتەرکانی تر ئۆگەر لە ناو ڕەماندا خوەندنەوەی بە بکەین سەرڕێژ لە ئیراد و کۆشی جدین.
مەودای زەمانی گابۆ، ڕوون نییە. لە مەودای دووهەمی ڕاهنمایی، هەتا سیکل، یا سێ ساڵەی دەورانی ڕاهنمایی، لە هەر کام لەو مەودا زەمانییە، کە بە کتێبەکەی قایل بووە، جێ خاڵی هەیە، کۆشێ هەیە،

کاراکتەرەکان و ڕووداوەکان بە پێی مەودا زەمانییەکە تەر و پە نەکراون، لە بواری مەنتقی زەمانی و مەکانییەوە لەک گرێ نەدراون.
ئاگەر نووسەری کتێبەکە پێی وایە ڕووداوی تر هەیە، ئەوە ئاگەر هەشبێ نەقوستانن و لە درێژدا باسی دەکرێت.
بەیە نووسەری ئەو وتارە پێی وایە ئەو بڕهەمە لە ناو ژانری "نەقلەل، یا کورتە ڕۆمان" جێ دەگرێت، نەک ڕۆمانکی قایم و تەواو و بە کێشێی جدی!

دووکاندارەکی سووریال یا سەعدی ناسکی شارەزا، یا باوکەکی دیکتاتەر، یا سیاسەتناسکی ئادیکاڵ؟
ئەو پرسیارانێی سەرەوە هەموو بڕبینگی میرزا هادی ئەو لێتە کاراکتەرە دەگرێت، لاوازترین و پەکخەشترین کەسی ناو ڕۆمانکە بوو، بە گوفت و لوفتکی ناباو، ناحەز"بە واتای ستاتیک" بە کەمەڵک باس و فتوای سەیر و سەمەرێی ئەو کاراکتەرە لە مەڕ: ئەدەبیات، ژن، شیعر، سیاسەت، حیزب، سەرخەشی، دووکانداری و هتد، واتە هەموو شتکی وەکوو کورد دەڵێ: هەڵەمکی بوو بە جەخستنی ئەو لێتە کاراکتەرە لە ناو مەشکی بەردەنگدا. ئەو دەستواژە و وشە و جڕی ئاوەژێی بە میرزا هادی هەڵبژاردبوو ڕەک قوربانی گەلی ناو دەقن کە لە پێناو تکنیک دا دراون! وشەکان لە زەر جەدا، کوردین، جوانن، بەڵام لەجێی خەیدا نیین و لە کاتی خەیدا نەنیشتەتە ناو ڕووداو و دیالۆگەکان.
ئەو باسش هەندێی تری کاراکتەرەکە لاواز کردبوو، لە هیچ بوارەکی ڕەفتاری و کەمەڵایەتیدا ئینسانەکی ریئاڵ و مەنتقیت لە میرزا هادی نەدەدی، دەتگوت کەمەڵەک کاراکتەر بە کەمەڵەک خوو و خدە و ڕەفتارەوە، هەموانی کە کردووەتەوە و خستوویەتە ناو ڕاوەژ و سەرزمانی میرزا هادی. کە ڕەنگە ئەوە لە بواری زمانیدا، تەنیا زمان، بە تەروپەکردنی تکنیک و دەوڕەماند کردنی جۆغزی وشەیی و هەنانە ناوی پاش و پێشی وشە و قسە و داوڕی و حوکمی سەیر سەیرەوە.

لێتوپێتترین لێتە کاراکتەر!
کاک سولەیمان، وەکوو کتێبفرۆشێک و لێتە کاراکتەرێک، ئاگەر ڕۆمان بڕهەمی شارە، ئاگەر شار لە سەر دەستی کتێب و ڕووناکبیر دەگەڕێ، ئاگەر گواستنەوەی ئەو هەموو چاوەی ناو شار، ئەویش لە ناو کاراکتەرێکی ڕووناکبیر و دەرگیری کتێب، خەی شانی نەخاتە بەر شانی بەشکی گرینگ لە ڕۆمان چ سوودێکی هەیە؟ ئەو بەشە دەیتوانی خەشترین بەش، چ وەک زاخاوی مەشک، چ وەک وروژاندنی کەمەڵەک پرسی

ووناکبیری جیددی ئەو سەردەمە، بە تام و بۆنی ئەو سەردەمەش. گرنگدانی سولەیمان لە یەکێک لە کاراکتەرەکانی تر، مەسەلەن سەرچشمە، یا ئاغای محەممەدی، دەیتوانی تەنانەت ببێتە کاراکتەرێکی سەربەخۆ و ئەو بەشە گرینگەی کە نووسەری گابۆ وەستەی خستووە، واتە بەشی کتێبی کوردی و هەمن و هەژار، پرسی شوناس و هتد! لانیکەم چیرۆکێکی بدایە دەست ئەویش و ئەویش ببوایە بە یەک کورتە چیرۆکی سەربەخۆ وەک کوشتارگا لەو ناوەیدا، یان لانیکەم کاری زۆرتر کردبا بە بوون بە کاراکتەرێکی سەربەخۆ نەک لەتە کاراکتەر، هەموو کۆشکان لەرەوە دەست پێ دەکا کە گۆرانەوە لە گابۆ دا ئۆگەرچی خاوەنی تکنیکێکی نوێیە، بەڵام لە سەر هێڵێکی ڕاست دەڕواتە پێش و بە شوێن یەک چیرۆکەوەیە. تەنانەت بەشی کوشتارگاش بە تەواوی وەک چیرۆکێکی سەربەخۆ کۆشەی خۆی هەیە.

نوێنەری فەرمی دەوڵەت بە تێقاندن!

ئەستا کە هاتمە سەر ئەو لەتە کاراکتەرە، شتێک کە لە لەتە کاراکتەرەکاندا بەرچاوە، وەک فارس دەڵێ: باورپذیر بوونی جۆری کۆسایەتیانە، هەمووی هەر پشووی سوارە و خەریکن هەڵێشە دەکەن، لە باوکی موتەلیبەوە بگرە تا دەگاتە سرچشمە، نووسەر بە هیچ جۆرێک ڕێنچێتە ناو ژینگەی ڕەفتاری و سایکۆلۆژی ئەو کەسانەوە، بەڵکوو ئەوەی خۆی ویستوویەتی لەی دەرەناون و لە ڕەمانەکەیدا داینناوە. بە بڕێک پەڕوپۆ خستن بە ناو ژیانیان، خستنە سەر شانی چیرۆکێک بە هەر کامیان، هەر لەو سەد و نەوەد و چوار لاپەڕەیە دا دەگونجا و دەشبوونە کاراکتەرێکی قابل قەبوول و ڕەمانەکەی پێ کراوەتر دەبوو و دەبوو ڕەمانێکی قورس و قایم!

ئەوانەی سیزیفی ناو گابۆن:

ئەو سیانەی سەرەتا، هاوڕێکانی هەژیر و خەبات، کە سیزیفی ناو گابۆیشن، دیارە دوو کچ و دوو ژنی تریشیان لەگەڵە، هەر زەر زوو وەڕ کران، بەڵام نووسەری گابۆ دەیتوانی هەر بڕێک وەرگرتن لەو سە ناوە لە قوتابخانە، یارمەتی چیرۆکی ئاغای سرچشمە و چیرۆکانی موتەلیب و کەریم بوایەن، وەکوو موکەمل و تەواو کەر! ئەو باسانەی لە قوتابخانە ڕوویدا، لەگەڵ ئاغای محەممەدی، بە یارمەتی ئەو سە کاراکتەرەی هەر زەر زوو وەڕ کران، دەیتوانی ئەو ڕەمانە هێندەی تر تەر و پڕتر بکا.

ئاغای محەممەدی و ئەو کابرایەی لە ئاخرەوە هەژیر و خەبات پێشیمان دەکاتەوە لە چوون، وا لە سەر سنوور دەبێت، ئەو جووتش تەنانەت لەتە کاراکتەرێک نەبوون، هێندە کز و کارنەکراو بوون کە بوون و

نەبوونیان وەکی یەک وابووە، بەو ئەندازەیش دەیانتوانی کار بکەن لە هەمانکەدا کە نووسەری گابە لەی خافە بووە.

دەوری ژن:

هەنگە بەهەڵە دا نەچم ئەگەر بڵەم هەمانی گابە، هەر مەشکی میوان نەبووە سەبارەت بە ژن، تاکی ژن، دەوری ژن، ئەو چەند کەسە بەسەروشوێنەی کە دەوری ژن یا کچیان لە هەمانکە دا دەگێڕا، هەبەت هەر لە هەگەی ئەو هەمانشەوە دەکرەت بزانین کە ژن لەو سەردەمدا چ پگەیەکی هەبووە لە کەمەگای کوردستان، لە باکوورەوە بە باشووری رۆژهەڵات. حەزلەکردوویی هەژیر و خەبات، لە هەمانکەدا وەک کرا، دەوری ئەو دوو کچەی سەرەتا وەک کرا، دایکی ئەو دوو کاراکتەرەش بە دەرمان وەگیرت نەدەکەوتن، دا بزانین چن و چۆنن؟ ئەرە پەدەکەنن؟ دەگرین؟ جل دەشۆن لەبەر سەرمای زستان یا پاییز لە حەوشەی ماڵەوە، چۆن نان وەردەگرن، جا بە ژنی کورد لە بەکان و شارەکانی تریش چیان نەدی کەڵەی بەیانی، هەر ئەو کاتەی کەریم و باوکی دەچوونە کوشتارگا، ژنانیش وەڵەای مەردەکانیان بەو بەیانییە زووە، هەشتا تاریک بوو، بە چارەگەیەک لەو نانەواخانەیە بە ئەولا، دەروازە قەبران، ماست فرۆشی و پەنیر فرۆشی، هەتا دەگەیشتە قاپ شەردنی شایی و زەماوەندان.

کەشە و باسی ژنان لە ناو شار، نانەواخانە و دەیان جگەی تر، ئەو هەمانە لە بواری نیشاندانی چینایەتی و هەفتاری کەمەایەتی هەندە لاوازە کە بە هیچ کام لە کاراکتەرەکان قەرەبوو نەبوونەوە.

خە لانیکەم هەژیر و خەبات هەر دەیانتوانی لە هەگای قوتابخانە، تووشیان بە تووشی کچەکانی سەرەتای هەمانکە بوایە و لەو مەجالە کەک وەرگیرابا بە دەوری ژن و کچ! یانی دایکی ئەو مەرمندانەنە کە لەو سەردەمی کوردستان وەک کورد دەیگوت:

"پیاو بای دەرێیە"

هەر ژن بوو کار و باری ماڵ و کەین و دووکان و بازاڕی جەبەجە دەکرد، لەوەش دەکرا دەوری ژن و هەفتاری ژن، کەشەی ژن، چینی ژن زەق کراباوە لە هەگەی چەند وردە ڕووداوەک. بەڵام وەک لەسەرەتا دا گوتم ئەو هەمانە خاڵییە لەهەرچی موتیڤی ئیحساسی و مەتافیزیکی ژنانە. ژن لەوە وەکوو کەرەسەیەک وابووە بە فە و فریوەکانی هەژیر و خەبات، کە چیرەکی هەژیر و خەباتی پە کەک و پشتە بکا!

دیارە زەر مژاری تر هەیە وەک زانستی هەمان، دەکرەت ئەو بەرهەمەی پە شی بکەیەوە، بەڵام لە کەتایدا شتیک کە گرینگە و پەویستە وەک کەتایی باسەکە زەدەی بکەم لە سەر کەتایی هەمانکەیە.

نانە عەجەم:
کاراکتەری نانەعەجەم لە ناکاو هات و لە ناکاو چوو، کە من پێم وایە دەیتوانی درێژەی هەبێت و بەڵکو زۆرتر لە سەری دەوری گێڕابا، شتێک کە گرینگە باسی بکەم، هالیوودی بوونی ئەکشنەکانی ناو فیلمانەکەیە، کەس ناتوانێ حاشا لێوە بکا کە ئەو سەردەمە خەڵک چی چێشت و چی دیت بە دەست نیزام و پۆلیس، بە تایبەت لە پاش کشانەوەی هێزە کوردییەکان، بەدەم هووداوی ئەگبار و تۆقێ و گرتن و بڕینی خەڵک بە مانگاکەی نانەعەجەمەوە، لە ناو فیلمانەکە زۆر هالیوودی و سێیر باس کرابوو، هەر بینا، ناو بە ناو پۆلیس و سەرباز دەهاتن و خەڵک و دیوار و مانگایان وەبەر گوللە و ئەگبار دەدا.
ئەو کاراکتەرەش بوون و نەبوونی لە فیلمانەکەدا وەکی یەک وابوو، بەدەم ئەگەر کاری زۆرتر لە سەر کرابا، بە تایبەت لە سەر جۆری زمان و کوردی قسە کردنی، دەبووە هەی هەرچی قایمتر بوونی کتێبەکەی کە ناوی فیلمانی لە سەرە.

SLUTNINGEN، کۆتایی
کۆتایی، کۆتایی چیرۆک، حەکایەت، هووداو، کتێب، ئەو فیلمانە چۆن تەواو دەبێت؟ تەواو بوون و دەسپێک چەندە لێک نزیکن؟ تەواو بوون بەخۆی بە تەنیا لە چ جۆرێکە، کۆتاییەکی کراوەیە؟ کۆتاییەکی داخراوە؟ ناوونە، یا هەرچی، هەر کام لەوانە مەبەستی نووسەر بووبێت، تێدا سەرکەوتوو نەبوو. ئەنگە وەک کۆتاییەکی کراوە بێتە بەرچاو، لەناکاو و زۆر کەشەی تر کە لەو وتارەدا باس کراوە.

کۆتایی:
بە بۆای نووسەری ئەو وتارە گابەڵ ناچێتە خانەی فیلمانەوە، ئەگەریش بشچێ بە کەمەڵێک ئیراد و کەشەی جدییەوە کە هەتا هەیە لە سەر شانییەتی، بەڵکوو نۆقڵێک، یا چیرۆکێکی بێند یا کورتە فیلمانێکی سەرکەوتووە، چ لە ڕووی فۆرم، چ لە ڕووی کاراکتەر، چ لە ڕووی تکنیک و چ لە ڕووی هووداوەکان، هەروەها زۆر بواری تر. هەر بۆ هەکارانەش فیلمانێکی پێست مەدەن یا مەدەنیش نییە، بەڵکوو نۆقڵێکی سەرکەوتوو بووە بە تکنیکێکی تازە بەدەم کەشەدوروسکەر کە کەشکانی بە چارسەر و بە کۆنتڕۆڵ نەبووە، کورتە فیلمانێک بە کوالیتەی دەرجە سێ.
مژارێک کە زۆرینەی وتارەکان لەنگەریان لە سەر گرتبوو تکنیکی گێڕانەوە و زمانی نووسەری گابەڵە کە جێگەی ستایشیان بووە.
دیارە نوو سەری ئەو وتارەش لەو باوەڕە دایە کە زمانی گابەڵ.

زمانێکی جوان و بەگرۆ و گۆڤ، ڕەوانە، ڕەنگە شتێک کە زەرینەی ئەو ستایشانە بە هەڵە دا ببا ئەوەیە کە ئەو هاوڕێژی چیرۆکە، نەک زمانی نووسەر، هەر کاراکتەرێک بە پێی ژینگەی کولتووری و کۆمەڵایەتی دەبێت هاوڕێژی خۆی هەبێت، شتێک کە نووسەری گابۆ لە نووسەرێکانی تر جیا دەکاتەوە، ڕێک ئەڵقەرە دایە، شتێک ساگۆلەکە چیرۆکی کوردی لێی کزە، فەیلەسووف، قەساب، کرێکار، دوکتور، پیرۆژن و هەموو جۆرە تیپێک، یەک هاوڕێیان هەبوو، لە چیرۆکی کوردی ڕۆژهەڵات. ئەوەی من دیومە و خوێندوومتەوە، لە کۆتایەکانی نەوەدی زایینی تا ئەو دواییانە، زەرینەی، پشتریش باسم کردبوو کە هاوڕێژ لە زمانی چیرۆکدا کەشێی هەیە، خوێنەر کە لەو کتێبەدا هاوڕێژە خەشکەی خۆی دیتەوە، ستایشی دەکا و دەڵێ ئەخەیش، ئەوەی کە دەبێ چیرۆک هەیبێ، نەک ئەوەی چیرۆکنووس کارەکی سەیری کردبێت، نووسەری گابۆ، زیرەکانە هاوڕێژی چیرۆک و هونەری گێڕانەوەی ناسیوە، دەشبێ بیناسە، هەر ئەو کاتەی کە چیرۆکی "حەکایەتی شێخ نەکراو"م لە خوێندەوە، نزیک پازدە ساڵ پێش، هاوڕێکەی هەر وا خەش بوو، ئەوجار لە قەوارەی کتێبێکی گەورەتردا و بە ئەزموونێکی زەرتر، خۆی نیشان داوە، بەڵێ هاتووە ڕێک لە زمانێ خاکی و خەڵی و منالانەکەی بەکان کۆکی وەرگرتووە، هەموو نووسەرێک بەو شەرتەی زمانی کوردی باش بزانێ، دەتوانێ بەو بنزاراوەیەی خۆی لە هەر شارێکی کوردستان، جوانترین و بەگرۆ و گۆڤترین زمان لەکل دەربڕنێ، کەواتە زمان جوانی لە دەقێکدا شتێکی هێندە سەیر نییە، دەبێت زمانی دەق ڕەوان بێت، ئەوە شاکاری نووسەر نییە، ئەوە یاسا و ڕێسایە.

نووسەری کورد بە تایبەت گەنجەکەی فەرە زمانی خۆی نەبووە بە شەوەی ئاکادەمی، بەڵێ ئەو جۆرە زمانگەلەش لە پاش ئەزموونێکی درێژخایەن کە دێنە دەر، سەریان بەدەرەوەیە، زمانەکەی خەشە، جا ئەزقەزا هەر لەرەشدا ڕەخنەیەک ڕووبەڕووی ئەو زمانە خەشەی هیدایەتی دەبێتەوە، ئەویش قەتیسبوونی ئەو زمانەیە لە ناو چەقی بەکان، ئەگەر بە هێندێک وشە و دەستەواژەی ڕەسەن و جێگەوتووی تر لە زاراوەکانی تر کۆکی وەرگرتبا، زمانەکەی هێندەی تر بەعەیب تر دەبوو، کەواتە ئەو نەوعە زمانەش ئەگەرچی بەگرۆ و گۆڤ و ڕەوانە، بەڵام ئەوەش کەلێنی تری لە دەردەکەوە و جێگەی تری لە کزی دەدا.

زەر شت هەیە لە سەر ئەو ڕەمانە باسی بکەم، بە هەر ڕستەیەک کە سەبارەت بەو ڕەمانە نووسیومە دەکرێت هەر یەکەی چەندین لاپەڕەی تر بخەیە سەر شانی، دەکرێت لە بەشی پێکهاتە دا وەکوو یەک چیرۆکی سەربەخۆ ئانالیزی کەی و لەوەش بە وردی باس لە سەر ڕووداوەکان بکەی، بەڵام با وتارەکە، یا نیوە کتێبەکە لەوە زیاتر درێژتر

نەبێتەوە.

نووسەری ئەو وتارە کەمێک پرسی لە سەر ئەو بەرهەمەی هیدایەتی وروژاندووە، لە سەر هەر هەستە و هوانین و انانکیش کە لەو وتاردا هاتووە، ئەگەر پرسیارێک یا وەڵامێک هەبێت، ئەگەر لە نامیلکە و وتاری فەرمیدا بێاو بێتەوە، نووسەری وتارکە وەڵامی دەداتەوە.

Ressource og fodnote:
http://analysesiden.dk/romananalyse/
Romangenren
Dannelsesromanen:
:Udviklingsroman

romananalyse:
En roman har ofte et mangestrenget handlingsforløb. Det kan være en omfangsrig fortælling med indgående tids- og miljøbeskrivelser. Oftest vil der også være flere temaer at finde i en roman.
Til analysen, kan du se på følgende forhold:
• Titel og forfatter
o Start med at finde ud af, romanens titel, hvem der har skrevet romanen, hvornår og om der er en serie?
• Referat
o Hvad handler romanen om? Giv en kort beskrivelse af handlingen.
o Se referat
• Personer
o Hvem er hovedkarakteren? Beskriv gerne vedkommende i detaljer
o Er der nogle vigtige bikarakterer? Beskriv gerne dem, hvis det er relevant
o Se personkarakteristik
• Personrelationer og fællesskab
o Se på hvilke fællesskaber og relationer især hovedkarakteren indgår i? Har han nogle bedste venner? Er han altid alene
o Beskriv gerne disse med konkrete eksempler

• Miljø
o Hvor foregår fortællingen?
o Hvilken tid er der tale om?
o Kan du lave en miljøbeskrivelse?
• Fortæller og fortælleteknik
o Hvilken fortæller er der tale om? Alvidende, jeg-fortæller osv.?
o Hvilken fortælleteknik er brugt? Forskellige synsvinkler, forfatterkommentarer, bruges der replikker osv.?
• Komposition
o Hvordan er romanen opbygget?
o Her er det altid en god idé at se på berettermodellen, som mange fortællinger er bygget op omkring. Du kan måske også finde inspiration i kontraktmodellen, som flere eventyr er bygget op over.
• Motiv og tema
o Hvilke temaer indgår i fortællingen? Ofte vil der være et overordnet tema, og flere små temaer.
• Symboler
o Bruges der i teksten nogle symboler? Det kunne være fx religiøse symboler.
• Perspektivering
o Den fortælling du lige har læst, minder den dig om noget du tidligere har læst, set eller oplevet på fx. film? Så kan du beskrive det herunder.
• Vurdering
o Hvad er din personlige holdning til og vurdering af romanen. .Kom med din egen mening

Af: Arsalan Chalabi
Den 10 November 2020
KVUC
Danmark

کتێبی (ئەو کاروانەی بە هەواری ئەمە نەچووم)ی خوێندەوە .. عەبدوڵا سەمان(مەشخەڵ)

دوای خوێندنەوەی ئەم کتێبەی هاوڕێ سالار ڕەشید، سەرباری چێژێکی زۆر لەناوەڕۆکە دەوڵەمەندەکەی ولە زمان و شێوازی نووسینەکەی، حەز ئەکەم تێبینییەکانم بە شێوەی چەند خاڵێک لە خوارەوە بنووسم.

یەک : کتێبێکی ناوازە و پڕ زانیاری، پڕ لە ڕووداو، کەلەگەڕ دەرکاندا هەست بە وزەی شەڕشگێرانە و هەناسەی گەرمی تەکۆشەرەکان دەکەیت. ئەم کتێبە کە خود- یادەوەریە، ڕەمانئاسا خوێنەر کەمەندکێش دەکات و دەیەوێت بزانێت ڕووداوەکان بە چ ئاراستەیەک و بەرەو کوێ دەڕۆن. ئەمەش ڕەنگە بەهۆی کەرکووکی بوونی ئەمەوە بێت، کە وەک خوێنەرێک و تێنانەت وەک یەکێک لە ڕەبەوارانی نێو ئەو کاروانە و ڕێک لە هەمان سەردەم لە گۆشەیەکی تریەوە خەریکی بردنەپێشەوەی ئەو کاروانە بووین. ڕەنگە بە هاوڕێیەکی تر لە شارەکی تر لە کوردستان ئەو کەمەندکێشییە بەوجۆرە نەبێت. کاتێک کتێبەکەم دەخوێندەوە ئەو نائومێدییە گەورەیەم دەبینی کە چۆن ڕەبەوارانی ئەو کاروانە، نەوەیەک لە مناڵانی خەڵکی کرێکار و زەحمەتکێش بە (کملک)ەوە دەستیان پێکرد و بە(کڵاک)ەوە لێی هاتنە دەرەوە. ئەم نائومێدییە لە ئەنجامی بەتاڵکردنەوەی کەمەڵە لە ناوەڕۆکە مارکسییەکەی (ئەگەر هەیبوبێت) هەرسێکی سیاسیتر بوو، ڕووبەڕووی نەوەیەکی نوێ بووە، کە گیان لەسەر دەست ئامادەبوون لە ئەوجی خەیدا ڕووبەڕووی ستەمی بەعس و هەزە تاریکەکانی حکومەتی عێراق ببنەوە. بە کورتییەکەی ئەم کاروانەی کەلەم شاردا بە هەواری ئەمە نەچوو، هەمان ئەو کاروانەیە کە لە سەرجەم شارەکانی کوردستان بە ئەو هەوارە نەچوو کە خۆنیان پێوە دەبەنە.

دوو : ئەم کتێبە وەک گەران عەبدوڵا ش دەڵێت خود یادەوەریە (Autobiography) و نووسەر (سالار ڕەشید) لەڕوانگەی خەیاڵەوە باسی کەمیتەکە و ڕووداوەکان و کەسایەتییەکان دەکات و هەستەنگاندنیان بە دەکات و ئەنجامگیری بەدەست دەهێنێت. دیارە خود یادەوەری ئەگەر بەشێکی نەستالیژیا زاڵ بێت بەسەریدا، ئەوا دیوەکەی تری بریتییە لە مێژوو. واتە ناکرێت خود یادەوەری سیاسی بەدەر بێت لە لایەنی مێژوویی. لایەنی مێژووی لەم کتێبە زاڵترە و ئەوەتا دەبینین بە دەیان سەرچاوەی مێژوویی نووسەر هەوێداوە زانیاریەکانی پشتڕاست

و بەهێز بکات. من ئەو بە خاڵی بەهێز دەزانم.
سێ : لە چەند جێگایەک زانیاری دووبارەو بوو هەست پێدەکرێ. ئەمەش تەنها خزمەت بە قەبارەی کتێبەکە دەکات کە دەبوو هاوڕێ سالار سەرباری ئەو پشووە درێژەی کە لە نووسینی ئەم کتێبەدا نیشانیداوە، ئیشی لەسەر ئەو لایەنەش بکردایە.
چوار : دوو هەڵەم بەرچاو کەوت کە هەڵەنگێ هەڵەی چاپ بن. بە نموونە هاوڕێ سالار نووسیویەتی حکومەتی عێراق (بە هەر تفەنگێک ٥٠ دیناری دەبەخشی)(١) ڕاستییەکەی ٥ پێنج دینار بوو نەک ٥٠ دینار. هەروەها نووسراوە(لە هێکەوتی ٥-١١-١٩٨٧ کەبوونەوەی فراوانی هەبەرایەتی و کادیرانی کەمەڵە لە گوندی شینێ دەبەسترێت)(٢) وابزانم ئەو مژووە هەڵەیە و ساڵەکە ١٩٨٧ نییە و ١٩٧٨ە.

پێنج : لە لاپەڕە ٣٨٥ زێر سەرپێی(عابر) لەسەر مانگرتنەکەی پەیمانگای تەکنەلەجی کەرکووک باسکراوە و زانیارییەکانی ناو کتێبەکە هەڵەن. من لێرە هەوە ئەدەم کورتەیەکی بنووسمەوە (ساڵی خوێندنی (١٩٨٤- ١٩٨٥) هەر لەپڕاڵی یەکەمی پەیمانگا بووم، بۆعس ئەو ساڵە بۆیارێکی دەرکرد کە دەبێ قوتابیانی زانکۆ و پەیمانگاکان جێیشی شۆعبی یان (مەشقی سەربازی)بکەن. قوتابیانی تورکمان و عەرەب و هەندێ خوێندکاری کوردیش ملیان دا و ئەوانی تر کەس ملی بەو سیاسەتە نەدا. ئەوەبوو لە زانکۆکان دەوام ڕاگیرا و خوێندکارەکان فەسڵ کران و گەڕانەوە ماڵەوە. بەڵام پەیمانگای تەکنەلەجی کەرکووک جیاواز بوو. سەرەتا بەر لەوەش مانگرتنەکی قوتابیانی ئامادەیی لە کەرکووک ڕوویدا و ئەوە بوو خوێندکارەکی شەهشگەیش لە گەڕەکی شەیجێ بەناوی (نەجات) شەهید کرا. لە پەیمانگاش ٥٨ قوتابی لە بەشێ جیاجیاکان فەسڵ کران کە من یەکێک بووم لە قوتابییە دەرکراوەکان(فەسڵکراوەکان). بەو بۆنەیەوە تەبلیغاتێکی زۆرمان کرد و بەیارماندا مانگرتن بکەین لەناو پەیمانگای تەکنەلەجی کەرکووک. پەیوەندیمان کرد بە زانکۆی سەلاحەدین و زانکۆی موسڵ و لەولاشەوە چەند قوتابییەک خۆیان کردبەوە دەم سپی یەکێتیی خوێندکاران و چوون بە سەرکردایەتی و چاویان کەوتبوو بە مام جەلال.

کۆشکۆیان بە باس کردبوو و مام جەلال لەبری پشتیوانی قوتابیان گوتبووی (ئینجا بە جێیشی شۆعبی ناکەن)، ئەم هەواڵەستە نائومێدییەکی زۆری خستە دڵی خوێندکاران، بەڵام ئەمە گومان نەدا بە قسەکەی مام جەلال و لە مانگرتنی خۆمان بەردەوام بووین. هەرچەندە مفاوەزات هەر مابوو و یەکێتیی خوێندکارانی کوردستان گەلێ لاوا زبوو و کەس حیسابی بۆ نەدەکردن، هەرچەندەش خۆشم هەشتا

پێوەندیم بە کۆمەڵەی هێنجەرانی کوردستانەوە مابوو، بەڵام تەواوی ئەو سیاسەتە ئینتیهازیەتیەی یەکێتیم هێت کردەوە و سەرسەختانە تەبلیغم بە مانگرتن دەکرد. هەژی مانگرتنەکەمان (هەرچەندە بە وردی هەژ و بەرواری مانگرتنەکەم بیر نەماوە) ناو پەیمانگای تەکنەلەجی پە بوو لە ئەمن و ئیستخبارات و هەفیق حیزبی. چواردەوی پەیمانگاش بە هەز تەنرابوو. پارێزگاری ئەوکاتی کەرکووک(محەمەد حمزە) بوو لەگەڵ بەڕێوەبەری ئەمنی کەرکووک و بەرپرسی حیزبی فرقەی کەرکووک و بەرپرسی حیزبی پەیمانگا زۆر هەوڵیاندا بە هەڕەشە و گوڕەشە ساردمان بکەنەوە. بەڵام ئەمە سوور بووین لەسەر مانگرتن و جێبەجێکردنی داخوازییەکانمان. ئەمە لەبەردەم بەشی کارەبا لەناو باخچەکە دانیشتبووین و هەورێکی چێش بەئاسمانەوە بوو. دوای ئەوەی هەڕەشە و چاوترسێنەکانی بەعس نەیخوارد، پارێزگار پرسی داواکارییەکانتان چییە. هەرچەندە من لە ێیزی پشتەوەی قوتابیان بووم و یەکێکیش بووم لە نوێنەران، بەڵام نوێنەرێکی ترمان داخوازییەکانی دایە دەست پارێزگار کە بریتبوون لە یەک : گەڕانەوەی خوێندکارە فەسەکراوەکان.
دوو : دووبارە کردنەوەی تاقیکردنەوەکان و وانەکانی ئەو ماوەیەی لەدەستمان چووە.

لەگەرمەی موناقەشەی ئەمە و پارێزگار، باران دەستی بە بارین کرد. پارێزگار داوای لێکردن با بچینە قاعەیەک(هەنگ) و لەوە قسە بکەین، هەتمان کردەوە لەشوێنی خەمان بچووێین. ناچار پارێزگاری کەرکووک لەوە و لەژێر ئەو بارانەدا بیاریدا داخوازییەکانتان هەموویی جێبەجێ دەکەین. ئەمەش لە خەشیاندا هەرلەژێر ئەو لەزمەی بارانە دەستمان کردە شایی و پارێزگاریش تێر هەڕەشەی لەگەڵمان. ئەم سەرکەوتنەی ئەمە لە پەیمانگای کەرکووک بەسەر بەعسدا جێش و خرێشی زۆری پێبەخشین و ئەو وانەیەی لەوە فێربووین کە بە یەکگرتن دەتوانین داخوازییەکانمان بەدەست بهێنین.دوای سەرکەوتنمان لە مانگرتنەکەی پەیمانگای تەکنەلەجی کەرکووک، چووینەوە دەوام و تاقیکردەوەکانیان بە دووبارە کردینەوە و تامی سەرکەوتن لە کەللەی داین.)(٣)
شەش : لایەنێک کە بە هاوڕێ سالار هێشیدیشم وتووە ئەوەیە کە دەبووایە کۆمەڵەی وەنەی جەراوجێری ئەو گیانبەختکردووانەی تیا بووایە و هەورەها ئەو دەکیمێنت ونامیلکانەی کە لە کتایی کتێبەکە دانراون و زۆر کاو ناوون دەرچوونە، بەجوانی وەنەی بگرتنایە و باوی بکردنایەتەوە.
حەوت : دواجار جگە لەپیرزبایی، بە تووندیش دەستی ئەم

هاوڕێیەکی(سالار ڕەشید) دەگووشم کە جارێکی تر بەرهەمە جوان و ناوازەیە، توانی کەلێنێک لە مژووی نادیار و لایەنە پەنهانەکانی بزووتنەوەیەکمان لە شارێکدا نیشان بدات کە ڕۆژگارێک کاریگەرییەکی زۆری بەسەر زۆربەی تەکۆشەرانی ئەو شارە و کوردستاندا هەبووە.

٢٠ی تشرینی دووەمی ٢٠٢٠
ڤانکۆڤەر – کەنەدا

_____

پەراوێزەکان :
(١)ئەو کاروانەی بە هەواری ئەمە نەچوو سالار ڕەشید چاپخانەی تاران، چاپی یەکەم ٢٠٢٠ لاپەڕە ٤٣.
(٢)هەمان سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە ٧٨.
(٣)کتێبی لەودیو پەنجەرەی ڕۆژکانەوە ڕاوەستاوم و دەڕوانم .. یادەوەری شاعیرێکی جەنگاوەری مارکسیست نووسینی عەبدوڵا سلێمان(مەشخەڵ) ئامادە بە چاپ.

کارەکانی کاریکاتێر لە ڕۆژنامەگەری خۆلاودا -1- هەندرێن خۆشناو

بەشی -1-

ئەرك، ئەو ڕۆڵەیە کە کاریکاتێر دەیگێڕێت بە پلاندانێکی پێشوەختە، بەڵام کار ئەو ڕۆڵەیە کە پێشتر پلانی بۆ داندراوە، ئەو ڕۆڵەی کە بە کاریکاتێر دابڕژراوە، و داوای لێدەکرێت کە بیگێڕێت، کە بەاوکراوەیەك کاریکاتێرێك بەاودەکاتەوە بە ئامانجی ئەوەی کە دەرەنجامێکی دیارکراوی دەست بکەوێت. هەروەك کاریکاتێر چەندین ئەرکی هەیە، چەندین کاریشی هەیە لە ڕۆژنامەگەریدا، ئەوانیش کاری سیاسی، کاری فێرکاری، کاری ڕەکلامی، کاری کات بەسەربردن (ڕابواردن)، هەروەها کاری ڕوونکردنەوە، لەوانەیە گرنگترینیشیان

کاری سیاسی بێت:

- **کاری سیاسی:**

هەندێکیش حەزدەکات بە کاری پروپاگەندە و وروژاندن و ئایدیۆلۆجی یان بیروباوەڕی ناوی بنێت، یان چەند دەستەواژەیەکی دیکە کە هەر هەموویان لە سیاسەتدا یەکدەگرنەوە، بۆیە دیتمان راستر وایە بە کاری سیاسی ناوبنرێت.

کاریکاتێر هەڵگری ترسناکترین چەکە، ئەویش چەکی رەخنەی گاڵتەجاڕییە، ترسناکترین چەکە بەهۆی ئەو توانا وێرانکارییەی کە گاڵتەجاڕیی هەیەتی، بۆیە ئاساییە سیاسەت کە دژکارترین جۆری چالاکی مرۆڤایەتییە، هانا بۆ ئەو چەکە کارایە ببات، بەتایبەتی کە سیاسەت بەوە ناسراوە کە چالاکییەکە پشت بە کۆبڵکێی بەگژیەکداچوون دەبەستێت، ئەو سروشتە بەگژیەکداچوونەش پشتەوی دەکات بۆ گەیان بەدوای چەکێکی وێرانکار، لەبەرئەوەی کۆمەڵگا و رەوشتی گشتی و یاساکان، ڕێگرن لە بەکارهێنانی شێوازە وێرانکارییە فسیۆلۆجیەکاندا، هەروەها ئەو شێوازانەش لە سیاسەتدا دەبنە هۆی دەرەنجامی پێچەوانەیی، بۆیە کاریکاتێر گونجاوترین چەکە لەم ململانێیانەدا، کە نابێتە هۆی خوێن ڕشتن، بەڵام توانای وێرانکردنی پەیکەرەکانی شکۆ و خۆبەزلزانین و گەورەیی هەیە، چونکە توانای گۆڕینی ئەو کەسایەتیەی هەیە (کە هەموو کۆمەڵگا لێی دەترسن) بۆ گاڵتەجاڕیی هەموان، کاریکاتێر توانای ئاشکراکردن و ئابووبردن و تێکدان و دژەهاندانی هەیە، و چەندین توانای تریش کە دەبنە هۆی تێکشکاندنی مەعنەوی دوژمن و نەیارەکان، و ئاشکراکردنی کەموکوڕییەکانی بە شێوەیەکی رەخنەگرانەی گاڵتەجاڕانە، کە ئاستی جەماوەریی ئەو کەسایەتیە نزمتر دەبێتەوە و پشکەکانیشی دادەبەزێت، یان هەر لەناویدەبات لە کاتی ململانێیە سیاسیەکاندا، لەناوبردنی سیاسەتمەدارێك وەکو پیاوێکی سیاسەت، هەروەك کوشتنی وایە، لێرەوە کاریکاتێر و رەخنەی گاڵتەجاڕیی بە شێوەیەکی گشتی هەڵگری ئەو سروشتە وێرانکاریەن، کاریکاتێریش لەنێو جۆرەکانی تری گاڵتەجاڕیدا بەوە جیادەکرێتەوە کە توانای لە هەموان زیاترە بۆ گەیشتن بە جەماوەرەوە، توانای ئەوەی هەیە بگات بە کەسێکی نەخوێندەوار و کاریگەری تێبکات، وەك ئەوەی توانای هەیە بگات بە زانایەکی فیزیای ناوەکی، سادە و سانایە، و خۆرا دەخوێندرێتەوە، پێویستی بە کەشێکی زۆر نیە بۆ شیکردنەوەی ناوەڕۆکەکەی، خوێنەر پێویستی بە کاتێکی زۆر نیە بۆ زانینی ناوەڕۆکەکەی، و تەماشاکردنێکی خێرا بەسە بۆ تێگەیشتنی کاریکاتێرێك، جا ئەگەر لە کارکردن بوو یان لە

ماڵەوە یان لەناو ئوتومبێلەکەی، تەنانەت بەبێ ئەوەی ڕۆژنامەیەکیش بکڕێت، لە زۆربەی ڕۆژنامەکاندا خوێنەر هەر لە کاتی هەواسینی ڕۆژنامەکان لە دوکانی ڕۆژنامەفرۆشەکاندا دەتوانێت تەماشای کاریکاتێرە بۆکراوەکان بکات، و چەندین تایبەتمەندی و جیاکاری تریش کە پێشەنگی دەبەخشێتە کاریکاتێر لەم بوارەدا.

هەندرێن خۆشناو

کتێبی "چۆن خوێندنەوە بکەین بۆکولتوور" لە نوسینی ئارام سدیق .. ڕەبین محەمەد ئەحمەد

کتێبی "چۆن خوێندنەوە بکەین بۆکولتوور" لە نوسینی ئارام سدیق، ناوەندی ڕەهەند بۆچاپی گەیاندوە. کتێبەکە لەسەبەش پێکهاتوە.

نوسەر لەکتێبەکەدا هەوڵ دەدات دەستنیشانی هەکارەکانی بۆکولتوورکردنی خوێندنەوە بکات لەکەمەنگای کوردیدا، ئەو هەکارانەی بونتەهەی بۆئاگابوونی تاکاکانی کەمەنگا لەکتێب و خوێندنەوە چیە؟ ئەوەنگریو کەسپانە چین کەدێنە بەردەم تاکەکان، یان ئەو هەیانەچین کەدەتوانن نەوەیەکی تازە دروستبکەن کەئاشنای کتێب و خوێندنەوەبن.

نوسەر باس لەچەند قۆناغێک دەکات کەدەتوانن بەسەریەکەوە دەسکاری دونیای پێبکرێت و هەوڵی گەڕانکاری تێدابێتدی. یەکێک لەقۆناغە سەرەکیکانیش پەروەردەیە. قۆناغەکانی خوێندن لە خوێندنگاکاندا دەتوانن هەنگاو بەهەنگاو نەوەیەک بەرهەمبێن کەئەو نەوەیە شارەزایی تەواویان هەبێت سەبارەت خوێندنەوەو کتێب. بەڵام وەک نوسەرێت سیستەمی پەروەردە نەیتوانیوە بۆئەرکی خۆی هەبسەت لەپێگەیاندنی نەوەیەکی هۆشیار چاوکراوە کەئاشنای کتێب وخوێندنەوبن. لەبەرامبەردا پەروەردە زیاتر خوێندکارانی لە دونیای کتێب ڕەنجاندوە و فەرامۆشیکردوە. ئەمجارە لەپەروەردە خوێندکارێک بەرهەم دێنێت کە دژی کتێب و خوێندنەوەن، تاکە ئارەزوێک کەلە

خوێندکاردا دروستی دەکەن، بەدەست هێنای بەوانامەیە. ئەمەوا لەخوێندکاردەکات بۆتەواوکردنی خوێندن ، خوێندکارێکی ناشارەزابێت بەزانستێ جۆر بەجۆرەکان، هیچ زانیارێکی ئەوتۆی پێنەبێت بەڵکو بیرکردنەوەکانی لەدەوری ئەوچەند کتێبانە دەخولێتەوە کە پڕوپردە داینناوە.

خاڵێکی تر کتێبەکە لەسەری دەوستێت، ئەو لەشکرە لەمامۆستای کەم شارەزاو نەخوێندەوار کە دوای تەواوکردنی خوێندنو بەدەست هێنانی بەوانامە، یەکەم شت کەتاقیان داوە کتێبە. کاتێک ئەم جۆرە لەمامۆستاکان دەست بەکاردەبن لەخوێندگاکاندا توانای پڕوردەکردنی خوێندکارانیان نابێت .لەکاتی وانە وتنەوەشدا بەشێوەیەکی تەقلیدی وکۆن و بەزانیاری وانەکان دەڵێنەوە کە هیچ مەجالێک بە خوێندکار ناهێنەوە بیربکاتەوە. نوسەر بەچونی نوسەرێکی وەک پاولۆ فێری دەوروژێنێت کەهوشەکە بەتێگەشتن لە شێوازی فێرکردن لەکوردستان ، ئایە ئەو جۆرە لەخوێندنو فێرکردن شێوازێکی سەردەمیانەو مەدەرنە یان شێوازی بانکیە. نوسەر شێوازی فێرکردنی بانکی هێوندەکاتەوە، شێوازی بانکی ئەوێە کاتێک پارە لەبانک دادەنێت بەبێ ئەوەی گۆڕانی بەسەردابێت وەری دەگریتەوە. بەگومان هەرێک لەئێمە دەزانین خوێندن لەکوردستان پێدان و وەرگرتنەوەیە . مامۆستا چیت پێدەڵێت بەهەمان ئەوشێوەیەی کەپێیان گوتویت دەیڵێتەوە. واتا هیچ دیالۆگ و بیرکردنەوەیەک لەفێرکردندا بونی نیە ،بەڵکو خوێندنکی بانکیە.

Rebin Mahmud Ahmad

لەڕوە ئەوەمان بەدەردەکەوێت خوێندنگاکان لەهەوڵی جدیانین بۆ پێگەیاندی تاکێکی وریاو چالاک ، تاکێک لایەنی کەم پێش ئەوەی بگاتە زانکۆکان ئاشنای چەند کتێبێک بێت. خوێندنگاکان دەبێت بەڕەوی خۆیان هەستن لەئاشناکردنی خوێندکاران بەدونیای کتێب. نوسەر باوەڕی وایە دەبێت لە باغچەی ساوایانەوە دەسبکرێت بەو پەڕسەیە، هەوەبەدرێت منداڵان ئاشنای خوێندنەوەی چیرۆک بن. بۆئەوی هەرلەسەرەتاوە شارەزای کتێب و خوێندنەوە بکرێت پەویستە سەردانی کتێبخانەکانیان پێبکرێت. دواتر قوتابخانەکان پەویستە هەوەبەدن لەقوناغەکانی خوێندنداء بەپێی مەرحەلەکان زیاتر خوێندکار بەکتێب بناسێن. هەروەها ئەندامانی خێزان دەتوانن ڕۆڵی کاریگەرببینن لەتەواوکردنی هەوڵی بەکولتورکردنی خوێندنەوە. خێزان دەتوانێت حەزی خوێندنەوە لەتاکدا دروست بکات. میدیاش ڕۆڵیکی هەجگار گرنگ دەبینێت لە دەرخستنی کتێب، لەئاشناکردنی تازەترین کتێب کە بەچاپ دەگەیندرێت. کورتەیەکی گرنگ لەناوکتێب هێبژێرێت کەسرنج ڕاکێشبێت

بۆئەوەی دواتر خوێنەر هەوڵی بەدەست هێنانی بدات.

لەبەشەکانی دواتردا نوسەر پرسیاری گرنگ دەکات وەک بۆچی بخوێنینەوە؟ چی بخوێنینەوە ؟ ئەگەر نەخوێنیەوە چی ڕوودەدات؟ و چەندان پرسیاری تر.

بۆچی بخوێنینەوە؟ نوسەر لەوەڵامی ئەم پرسیارەدا دەگەڕێتەوە بۆئەزمونی خۆی، کاتێک چەندان خوێنەر پرسیاری ئەویان لەکردوە ئایە ئەمە بۆچی بخوێنینەوە ؟نوسەر پێیوایە خوێندنەوە پشئەوەی ئەرک بێت حەز. وتا ئەوە حەز تەدەبات بەرەودونیای خوێندنەوە. بەپچەوانەوە نوسەر دەڵێت کاتێک هەندێک خوێنەر پرسیاری ئەویان لەکردوە بۆچی بخوێنینەوە ؟ بەی دەرکەوتوە ئەوجەڕە لەخوێنەر بەزاریەکیان پەوەدیارە، چونکە خوێندنەویان زیاتر وەک ئەرکێک دەبینی نەک وەک حەزێک یان بۆئەوەی واخەیان دەربخن کەدەخوێننەوە، یان لەبەر هەکاری تردەخوێننەوە کەپێیوەندی بەحەزی خەیانەوە نیە. نوسەر دەڵێ دەکرێت هەمووکەس خوێنەر نەبێت، بەڵام دەکرێت زەربەی کەس کەم تازەر بەپەی کاتکانیان بخوێننەوە. خوێندنەوە هەوەکە بەتەگەشتن ودەسکاریکردنی خود و دەسکاریکردنی ئەودونیایەی تێیدا دەژیت . خوێندنەوە کاتێک ئەرکە کە کەسەکە مامەستابێت یان میدیاکار یان نوسەر کەدەبێت خوێندنەوە لای ئەمانە لەحەز خولیاوە بێت بۆئەرک، چونکە پێویستە بەردەوام ئاگاداری تازەترین زانیاری بن . لەهەوەی خوێندنەوەی زیاتردابن، چونکە ئەوان ئەرکی پەروەردەکردن فەرکردن و ئاڕاستەکردنی تاکەکانی کەمەگایان لەئەستۆیە.

ڕەبین محەمەد ئەحمەد

ئایا بابەتەکە "بزوتنەوەی گەلان" ی ئێستا جیاوازی هەیە

لە "گۆڕانی" سەردەمی نەوشیروان موستەفا؟ .. زاهیر باهیر

کەم نین ئەوانەی کە لە " بزوتنەوەی گۆڕان" وازیانهێناوە یاخود ئەوانەی کە هیشتا لە ناوەوەن و گازەندە و گلەیی ئەوەیانە کە "گۆڕان" گەڕانی سەردەمی کاك نەوشیروان نییە .
ئەوانەی کە ئەمە باوەڕیانە یا ساویلکەن یاخود نایانەوێت لە قودسییەتی نەوشیروان موستەفا بهێننەخوارەوە، یاخود بەرژەوەندیان لەم قسە و بڕچوونانەدا هەیە و بە پاساوی مانەویان، کە گوایە دەکرێت گۆڕانکاری لەو بزوتنەوەیەدا بکرێت، بەردەوامن تیایدا.
لە ڕاستیدا مێژوی " بزوتنەوەی گۆڕان" لە دروستبوونییەوە تاکو ئێستای ئەوەی نیشانداوە و دەدات کە هیچ گەڕانکارییەك بەسەر ئەو بزوتنەوەیەدا نەهاتووە و هەر وابووە چ لەسەردەمی نەوشیراوان موستەفا و چ لەسەردەمی کۆکانی و سەید عومەر-یشدا. هەر بە ڕاستی قسەکانم بە بێگەوە، تەنها لە چەند لایەنێکی "بزوتنەوەی گەران" لە سەردەمی نەوشیروان و دوای ئەویش، دەدوێم.
یەکەم: پێکهاتەی " گۆڕان " : ئەوانەی کە گۆڕانیان دروستکرد و یا هاتنە ناو گۆڕانەوە، لە ڕیزەکانی یەکێتی نیشتمانی-یەوە هاتوون، کە نزیك هەر لە سەرکراوەکی گەندەڵەوە هاتوون، بەڵکو خۆشیان یا گەندەڵبوون یاخود بە جۆرێك لە جۆرەکان لە گەندەڵییەوە ئاڵابوون. ئەمە جگە لەوەی کە نەوشیروان موستەفا کەسی دووهەمی یەکێتی بووە، خاوەنی هەموو دەسەڵاتێك [صەلاحییەت] بووە لە دانانی کەسەکاندا بە ئیدارەکان و پۆستەکان . ئەو کەسی سەرکیش بووە لە دانانی بەرنامە و پلان و سیاسەتی یەکێتیش . ئەوانی دیکەشیان سەرکردەو بەرپرسی گەورە بوون لە یەکێتی نیشتمانی-دا خاوەنی پۆست و پلەو پایە بوون یاخود ئەندامی مەکتەبی سیاسی یا سەرکردایەتی یەکێتی بوون. کەواتە ناکرێت بە کەسەکانی ناوەوەی سەرکردایەتی یەکێتی شکستخواردوو کە ساڵەهایەکی دوورەو درێژ لە شکستدا بوون ، لەسەرکراوەکی دیکتاتۆر و گەندەڵ و مشەخۆر بوون، چاوەڕوانی شتێکی نوێی ئاوایان لێبکرێت کە جیاواز بێت لەو پێگەیەی کە لەوێی هاتوون. بە کورتی زۆرینەی کەسانی سەرکردەی " بزوتنەوەی گۆڕان" و خوارەوە و جەماوەرەکەیان هەمان کەسانن کە ساڵەهایەکی درێژ یا ڕۆژی گەورەیان هەبووە یاخود چێژەڵ لێدەربوون.
دووەم: پرسی گەندەڵی و چارەسەری: گوایە ئەم کێشەیە خاڵێکی سەرەکی بوو بە دروستکردنی ئەو بزوتنەوەیە. ئەوەی ئاشکرایە کەسە

سەرکیەکانی " بزوتنەوەی گۆران" لەناو خودی یەکێتی-دا وەکو باسدەکرێت لە هەوڵی بنبەرکردنی گەندەڵیی-دا بوون بەڵام نەیان توانی تەنانەت پۆشکیش بگرن . کاتێکیش کە لێکخستنەکی نوشیان دروستکرد خۆشیان یا بوونە گەندەڵیەوە یاخود لە گەندەڵیەوە ئاڵان.
جەنگی ئەمان لەتەك یەکێتی و پارتی-دا بە بەرژەوەندی ئەو میللەتە هەژارە نەبوو بەڵکو شێوەی پشکی کوسیەکانی هەرەم و بەغدا و پلە باڵاکانی دیکەی وەکو پارێزگار و بەڕێوەبەریئ گشتی شوێنە هەستیارەکان و بەشە خزمەتگوزاریەکان بوو. کەواتە دروشمەکەی ئەوان کە لەناو یەکێتدا و لە سەرەتای دروستکردنی بزوتنەوەکەیاندا، کە هەمیشە دەیانوتەوە " خێڵکی شیاو بە شوێنی شیاو" دروێکی شاخداربوو.
سێیەم: پرسی ماڵباتیی و بنەماڵەیی : ئەمش خاڵکی دیکەی ئاجەندەکەی نەوشیروان موستەفاو و هاوڕێکانی بوو کە هەمیشە پەنجەیان تاوانیان بە خانەوادەی تاڵەبانی و بارزانی ئادەکەشا. بەڵام کە بزوتنەوەکەیان، خەی گرت و پێگەی سیاسی و ئابووریی و کۆمەڵایەتی بەهێز بوو، نەوشیروان موستەفا و کەسە نزیکەکانی نەیانتوانی جیاوازیەك دروستبکەن، نەیانتوانی خۆیان لە قوتابخانەی کوردایەتی و بگرەناوی فکری قەومی بهێننە دەرەوە، نەك هەر نەیانتوانی گەنجاکی متمانە بە خۆ و ئزگار بوو لە قودسیەتی سەرکردە و حیزب ئزگار بکەن، بەڵکو پێچەوانەکەی دروست بوو، لە مردنی نەوشیروان موستەفادا ئەمە باشتر دەرکەوت،. هەڵسوکەوتی نەوشیروان و بەیای تاکەوانەی ئەو و وەسیەتنامەکەی، میراتگریی منداڵکانی، ئەمانیان سەلماند.
چوارەم دارایی و بوجەی گۆران: نەوشیروان موستەفا هەر لە سەرەتادا زیاتر لە 10 ملیۆن دۆلاری لە لایەن تاڵەبانی-یەوە پێبەخشرا، هاوکاتیش سەرچاوەی داهاتی ئەمان وەکو یەکێتی کردنەوەی پرۆژە و پیتاکی خێڵکانی دەوڵەمەند و خاوەن پلە و پایەی کۆمەڵایەتی بوون. کاتێکیش کە مشەخۆریی و گەندەڵی لەناو ئیزەکانی-دا تۆشنەی کرد ئیدی نەك هەر ئەو پارانە بەشی نەدەکرد بەڵکو کەوتنە داخستنی ڕۆژنامە و کەناڵەکیان و کەمکردنەوەی بەشە پارەی بەشەکانی دیکەش. کاتێکیش کە نەوشیروان مرد، سەنا و پیاهەڵدانی بە باوکی هەژارانی بە کرا کە گوایە لە دوای خەی تەنها چڕخەك و پاکتێك جگەرەی بۆجەهەاوە، بەڵام هەر زوو دەرکەوت کە نەوشیروان بە ملیۆن دۆلاری لە پاڵ موڵك و خانووو کارگەی لە دوای خەی بە منداڵەکانی بۆجەهشت . لە ئێستاشا وەکو دەوترێت منداڵەکانی جەگای باوکیان گرتتەوە و دەسەاتی تەواویان هەیە و " بزوتنەوەی گۆران" یان، کەنترەڵکردووە . ئەمش ئەوە دەگەیەنێت کە ئەمانیش هەمان ڕێچکەی

ماڵباتی تاڕوبانی و بارزانییان گرتەبەر.
پێنجەم : پرسی ئابووریی و بژێوی هەموو هاوڵاتیان بە ئاوەستە تێرخانکردبوو کە جێژەها لکۆمپانیاوەی ئابووریانەی تیادا دەکرا و داپڕتی لسەر دەدرا و وتاری لسەر دەنوسرا، بەڵام لە داستیدا بەرنامەی ئەمانیش جیاواز نەبوو لە سەراپای حیزبە لیبراڵەکانی دووەنیا بە یەکێتی و پارتیشەوە . چەقی ئیفڕمی ئابوریانە لای ئەمانیش بەخێرهاتنی بازاڕی ئازاد و باوەشکردنەوە بە کەمپانیا گەورەکانی ئەمریکا و وڵاتانی ڕۆژاوا لە بگرەخستنی پارە و سەرمایەگوزاریی لە پڕۆژە گەورەکانا، بوو، کردنی کەرتەکانی کە موڵکی دەوڵەت بوون بە کەرتی تایبەتی … هەر هەموو ئەمانەش سەرەنجام گەر بیشکرانایە بەتاڵەی زیاتر و بەرزکردنەوەی نرخی پیداویستیەکانی ڕۆژانەی خەڵکی و بە خانوو و سەرپانی خەڵکی و زەر شتی دیکەی بە دووی خێدا دەهێنا.
بە ئەمەش لپاڵ گورجکردنەوەی یاساکان و دانانی یاسای نوێ زەروورەی جێبەجێکردنیان لسەر خەڵك بە زەر و بە خوایشت زەروور بوو لە سەپاندنیا. لە سەرپەچیکردنی خەڵکیشا بڕانبەر بە دەسەڵاتی حکومەت و کەمپانیاکان و بەڕێوەبەرانی کارگە و شوێنکانی دیکەی سەر کار، بەو یاسایانە پشتیان دەشکانن. بەم جۆرە کۆنترۆڵکردنی دانیشتوانی کوردستان بە یاسا لە پێناوی دەوڵەمەندبوونی توێژێکی کەمی کەم، دەبووە ئەرکێکی گەورەی سەرشانیان.
خاڵێکی جیاواز کە هەیان بوو لەتەك پارتی و یەکێتی-دا دانانی خاڵێکی تەکنیکرات بوو لە شوێنکانا، بەڵام ئەمانە هەر تئیوری و پاگەندەی حیزبی بوو چونکە دەرکەوت لە هەر شوێنکدا کە پێیاندرابێت کەسانی حیزبی خۆیان یا خود ئەو لایەنانەی کە لە گەڵیانا لە بڕیەکدا بوون داناوە، بە ئەوەی کە بچوکترین ئەزموونیا لە بواری کارکێدا هەبووبێت.
شەشەم: پرسی کەمەڵایەتیی و پڕوژەردەیی: لە داستیدا ئەوەی کە بە ئەمە ئاشکرا بوو " بزوتنەوەی گۆڕان" بەرنامەیەکی کەمەڵایەتی و پڕوژەردەیی زەر جیاوزی لە پارتی و یەکێتی نەبوو. ئەو کەشە کەمەڵایەتیانەی کە لناو کەمەڵدا هەبوون و هەن بە هیچ کام لە بەرنامەکانی هیچ لایەکیان لابەلانەدەبووە. کەمەڵك تا بیناقاقی لە گواوی خەڵایەتی و عەشایەرگەریی و دین و شەریعەتی ئیسلامی کە پایەیەکی سەرەکی کەمەڵی کوردستان بن و گلابێت، یەکیش تەواوکەری ئەوی تریان بێت لە حەلکردنی کەشەی بوونی زوڵم و زەر و چەسپاندنی دادوەریی کەمەڵایەتی و بەدیهێنانی ئاسایشی کەمەڵایەتی و ئازادیی تاك و بیرۆا و یەکسانی خەڵکی و لناوشیاندا یەکسانی جێندەیی، نك هەر ئەستەم بوو کە بە بەرنامەکەی ئەو بزوتنەوەیە ئەم کەشانە

بنەبەرین، بەڵکو کارەکی نەکردەش بووین. لە کۆمەڵگەکی ئاوا قوچکەییدا، لە ئابووریەکی قڕخکراودا، لە هەبوونی فڕەهەنگ و پڕوڕدەیەکی دواکەوتودا کە زۆر خراپتر لە سەردەمی بەعس، مەحاڵە چارەسەری بنەڕەتی بە سەراپای ئەو کێشانە بکرێت کە کۆمەڵ لە هەموو بوارەکانا ڕووبەڕووی بوونەتەوە.
سەبارەت بە پڕوڕدە و پەگەیاندن و ڕەشبینیی و چارەسەری تەندروستی ، لەبەر ئەوەی ئەمانیش بەرنامەیەکی لایەکچووی لایەنگرانی دیکەیان هەبوو، لە ئاوا حاڵەتێکدا زۆر مەحاڵە کە بتوانێت هەنگاوێکی نوێ بنێت. ئەم جگە لەوەی هەر یەک لە پرسی پڕوڕدە و پەگەیاندن و پرسی چارەسەری تەندروستیی بە تۆندی گرێدراونەتەوە بە پرسگەکانی ئابووریی و سیاسەتی حیزب و دەوڵەت و دین نزیەت و تەواوی سەروبەندی کێشە کۆمەڵایەتییەکانەوە. ناتوانرێت و ناکرێت باس لە ئازادیی ژنان بکرێت لە وەاتیکدا کە دین و شەریعەت و عورف و عادەتی خێڵەکیانە نەک هەر پەوڕی باشی و خراپی تاکەکانی کۆمەڵ بێت، بەڵکو ئامرازی حوکمکردنیش بێت. ناتوانرێت قسە لەسەر پرسی چارەسەری بەڵاش و خوێندنی خڕایی بکرێت بەبێ هاوکات بنەمای ئابووری وەات لەسەر بناخە و ڕەوتی ئابووری لیبراڵ بێت. کەواتە سەراپای پرس و کێشەکان وەکو ئەقڵەکانی زنجیرەك زۆر مەحکەمانە بە یەکەوە گرێدراون.
تەوی شکستی " بزوتنەوەی گەنان" لەناو ڕەحمی خودی دروستبوونی خۆیدا چەکەرەی کردبوو، ئیدی ئەوە گرنگ نییە کە سەرکردەیەکی حەکیم یا نورانی، بە ئەزموون، نەتباش... ئایدیایەتی بکات یا نەیکات، چونکە سیستەمی سەردەم نەك تەواوی سەرکردەکان بە باش و خراپیانەوە، بەڵکو حکومەتکانیشیان دەکاتە بورغوویەکی سواوی چەرخی سیستەمە. سیستەمەکە بە بێ ئەو و بە ئەوەوە ، بە باشی دەسوڕێت خۆی دەچەسپێنێت.
ئەوەی کە بەربەستی دروستی سیستەمکەیە هەوەدان و کارکردنە لە دەرەوەی خودی سیستەمەکە، ڕەنەکردنە لەسەر نەزم و ڕەوتی ئەو ، ڕەکخستنی خودی جەماوەر خۆیەتی بە دوور لە هەژموونی سەرکردە و حیزب و دین و نەریتی دواکەوتووانە. کارکردنی دەستەجەمعیانەی خەڵکە کە خۆیان نوێنەری ڕاستەقینەی خۆیانن و دەتوانن گەڕانکاری بنەڕەتی بکەن، نەك حیزب و سەرکردەکان و ئەوانەی کە لە فەلەکی سیستەمی مەوجوددا، دەسوڕێنەوە و بە ئومێدن کە گەڕانکاری تیادابکەن .

21/11/2020
Zaherbaher.com

کە هەواڵی شارم بۆ دەنێتەوە؟ .. شیعری: ستیڤان شەمزینی

خودایا چەند بیری شار ئەکەم
شار چەند بیری پیاسەی ئەوارانی من ئەکا؟
کە دەتوانێت شار و من بخاتە رستەیەکەوە؟
کە دەتوانە خەیاڵم لە جەستەی شار بکاتەوە؟
کە وەنەوزی منی دیوە بە حەسرەتی شار؟
کە لەم خەوە قووڵە رامدەچڵەکێنە لەدووری شار؟
خودایا چەند بیری شار ئەکەم
چەند بیری زەردەخەنەی شەرمنانەی کچانی شار ئەکەم
چەند تامەزرۆی بینینی نیگای نەرمی ئاشقانی شارم
چەند ئاه هەڵدەکێشم لە ژانی دابڕانی شار
چەند جار بە خەون بە کۆڵانەکانی "حاجیحان"دا شەبووم‌ەتەوە؟
چەند بیری دڵانی دەمێنەکانم دەکەم لە "چایخانەی شەعب"
چەند بیری سەرەتاتکەی منارانی گەڕەک دەکەم
چەند جار یادی "سەهۆڵکە" ئاگری لە دەروونم بەرداوە؟
چەند جار با گالیسکەی ئەندێشە گەڵاومەتەوە "عەقاری"؟
چەند جار بە بوراقی داغە چووم‌ەتەوە "باخی گشتی"؟
چەند جار لە زیندە خەوندا کتێبم لە "ئەنوەر برزە" کڕیوەتەوە؟
ئاه خودایا چەند بیری شار ئەکەم
کە هەواڵەکی شارم بۆ دەنێتەوە؟
کە دڵی من لە کۆڵانە تەسکەکانی "سابونکەران" ئەدزێتەوە؟
کە شوشەی شکاوی ڕەحم لە جادەی "کاوە" کە دەکاتەوە؟
کە پەکەنینە نەپساوەکانی من لەگەڵ شار ئاشت ئەکاتەوە؟
کە هەیە سەاوی من بگەیەنێتە "حەمە شێت" گیان؟
کە هەیە بە کافەی خەونک من و ڕەحی شار پەکەوە بدورێتەوە؟
کە هەیە شیعرەکی من لە "هەڵی ڕەشنبیری" بخوێنێتەوە؟
کە هەیە تەزەک بەنی خەبارانی شارم بە بهەنە بە ئەم غوربەتە؟
کە هەیە چنگە ئاوی سازگاری شار بکاتە سەر ئاگری غەریبیم؟
کە هەیە خەبەری شاری لا بێت؟
کە دەبێت بە "سالم"ی من، تا وەک "نالی" چامەیەکی بە بنەرم؟

کە هەیە باری قورسی ئەم بیرکردنەی شارم لەگەڵ هەڵگرێت؟
کە هەیە چەند گرام تامی هەنگوینی شاری لا دەستکەوێ؟
کە ئازاری ئەم دوورییەم لە شار بۆ ئەکاتە بە ڕەمان؟
کە هەیە ڕەشباکەی شارم بۆ پەستا بە بنەڕێ؟
کە هەیە گەرمای شارم بۆ ڕەوانە بکا بۆ ئەم سەهۆڵستانە؟
کە هەیە هەواڵی شاری لا بێت؟
کە هەیە فرمێسکەکانی من بگەیەنێت بە شار؟
کە هەیە بە شار بڵێ کەمەک لەسەر ئەم شاعیرە بوەستێ؟
ئاخ لە دووری شار
شار و شکرە شار، سلێمانی

6-2-2016

ئەڵمانیا- شتاینهاگن

ئەم شیعرە پێش چوارساڵ و نێ مانگ نوسراوە و لە یادی بیناکردنی شاری سلێمانی پێشکێشی دەکەمەوە بە خوێنەران. بەڵام خوێنەر دەبێت بزانێت ئەمە نەک ختوکەدانی هەستی ناوچەگەریی نییە بەڵکو من هەر بەوام بە ناسیۆنالیزمیش نییە. تەنیا مامەڵەیەکی شیعرییە لەگەڵ لەگەڵ نوستالیژیاکانم لەو شارە.

پێنج هەستی جیاواز .. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

(١)

لە چاوەوانی دەرگا لەدانەکی..

درەنگ وەختە،

کورسیەکەم هەنایە..

ژەر نوری ئاوریشمی

مانگەکی وەک وتەنیا،،

شوشە شەرابێکی کۆنیشم
لە بەفرگرگە دەرهێنا،
پیکە،،
دوو پێک،،
لەوانەیە شەویش دابێ،
پێکەکانیش..
یەک لە دوای یەک،
وەک ترپە لاوازەکانی دڵ،
کەتاییان بێ،
لەوانەشە لە ژێر پرچی..
زیوینی مانگیشا ..
خەوم لێ کەوتبێ،
هەشتا نووری هاتنی ئەو
هەر دیار نەبێ
(٢)
لەو نیشتمانە…
لێت لێت ئەکرێ
من دەفتەرێ نێ نوسراوەکان
تۆ ئەدەمێ نەو زەریاوێ
بێی ماسی و نەهەنگ
حەزیان بێ خوێندنەوەی..
شیعری کەچەرێ بێ

بەی نەورەسکان

هەنراوەکان

بەرنە لای مانگەکی خەمگین

بەی وشەکان،،

ببنە یاقیق و مرواری،،

بە جەستەی ئەو هاوەیانەی

باوەشی گەرمی نیشتمانیان لە دزرا

پەشانەگەیشتن

لەویی شەختەیان

وەک پەپولەیەکی …

بە لانەو سەرگەردان

لەسەر ەومەتی …

کچەکی تەنیای وەات

نەخشەی ماچە بکەشە

(٣)

لە ژێر دار ئەرخەوانەکان ..

پیاسەمان کرد،،

منداە ترو شادترو پاکتر بوینەوە

چرەی گوە ئەرخەوانیەکان،

لە ەومەتی ئەو ئەچوون،

گەرچی هەموو شار..

لە ژێر بەیداخی خەوا اکشابوو،

بەڵام ئەم بۆئاگابوین

لە جوانی گوڵە ئەرخەوانە…

تۆو درەوشاوەکان

ئەوارەیەک لە هەموو ڕەنگێ

ئەمە لە ژێر دار ئەرخەوانە درەوشاوەکان

پیاسەمان کرد،،

وشکان بوونە چرا،،

گڵاکان بەسە،

فڕێی سوسکەیەک..

لە ئاسمانی شینی بگەردا..

بڕند هەڵکشا

بۆ دڵی شیعرەکی باگرتوو،

(٤)

بەزار نیم لەو گڵپانەی..

لە ژێر بارانەکەدا

وەک خەری ووردیلە دەگشێنەوە

هەربەیەکیشە تا درەنگانی شەو ،

لە پەنجەرەی نوقم لە تەما

تەماشای وردە ئاوی وەریوی..

بەهەشتم کرد

(٥)

زەنگی تەلەفونەکەش،،

بەدەنگئەکەم،

هادیەکەش …

لە شوێنی خەی ..

با کوژاوەبە،

هەژنامەیەک..

ئەخەمە سەر چاوم،

دەزانم دەرەوە جەنگە،

ماوەرانیە،

تەلەفزەن و ئینتەرنێتیش، ،

لە سوچی دیوارەکە..

جە دەهەم

من هەست ئەکەم..

خەو بردوومی،

لە خەوی تەدام،

بەدەنیایی، ئازیز..

لە خەوی تەدا..

نە جەنگ هەیە،

نە ماوەرانی و نە هەڕهاتن

نە درەی سیاسیەکان،

نەئاگادارکردنەوەی بەندگەی..

نزرگە زەرەکانی شار

دەربارەی ئازاری …

□□حه□لکیشان و..

سزای سوتانی..

بە□ردە□م خواو□ندە□ دە□□ق□کان

وێنەکە کارێکی هونەری فۆتۆگرافەری □□مانی (Adina Voicu)
بە سوپاسەوە لە پەیجی فەرمی خۆی وەرگیراوە

بـــــــژاردە هەن، تۆ چـــــــی هە□□دە بژ□ریت؟ .. □□بوار □□شید

کابرا بینیوویەتی کە خەڵکی باشوور چەندە زەحمەتیان کێشاوە و □□نج و خوێنیان داوە. □□ژانە، □استەوخۆ نێک ناڕاستەوخۆ، دەیبینێت و گوێی لە سەدان هاوار و ناڵەی نەداریی و هەژاریی، نەبوونی دەرمان و گرانیی دەرمان و دکتۆر، نەبوونی یاسا و دزیی و تاڵانیی و جاسووسیی و سیخۆریی و گەندەڵیی جیاوازە و لەگەڵ هەموو ئەمانەیشدا بەیاری داوە کە نەکەری دەسەڵات بێت.
لە هەبوونی سەدان بژاردەی وەکوو دیفاعکردن لە مافی هاووڵاتیێتیی خۆی و خەڵک، مافی مرۆڤایەتیی خۆی و خەڵک، مافی پێشخستنی خۆی و خەڵک، داواکردنی شەفافیێت و پلان بۆ ئایندە و بۆ خۆشگوزەرانیی خۆی و خەڵک، داوای مافی کار و مافی خزمەتگوزاریی و بۆ سەدان داوای گرینگ کە پەیوەندیی بە ژیان و سەربەرزیی و شانازیی مرۆڤەوە هەیە، کابرا دێت و دەبێت بە نەکەرێکی بێنرخی دەسەڵات.
کابرا دەزانێت کە مووچەی ئەو نەکەرێتیی و کۆفەیێتیەی دەیکات لە ڕاستیدا نابێت بکاتە هیچ، بەڵام لەگەڵ ئەویشدا دەکاتە سەدان هەزار دۆلار. مـــووچەی مانگـــانەی لە چـــاو و لە بەراوورد لەگەڵ دانیشتووانی گشتیدا پارەی خیاڵییە و لەگەڵ ئەویشدا یەک دانە چرکەیش بە خیاڵییدا نایێت لە خۆی بپرسێت: "بۆچی؟"
کابرا دەبێت بە خاوەنی چەندین ئوتومبێلی گرانبەها کە لە دونیای ئوروپادا هەر سەرمایەدارەکان دەتوانن هەیان بێت، دەبێت بە خاوەنی چەندین خانوو و پارچە زەویی و پارەی کاش و زێڕ و خاوەن پشک لە

بەرسی ئوروپا، بەڵام دووبارە ئەو پرسیارە هەر بە خەیاڵیدا تەی ناکات: "ئەرە من ئەمەم بە چی و لە سەر حیسابی کە دەست کەوتووە؟" کاتێک دەمرەت خەڵک دوعای خێری بە دەکەن و داوا دەکەن "خودا بیبەخشێت" و دەڵێن "خەی خراپ نەبوو، بەڵام تووشیان کرد بوو" و "خەی پیاوکوژ نەبوو، پیاویان پە کوشت" و "خەی لە کەسی هەڵ نەداوە، پۆلیسەکەی بەی کردووە" و "خەی تەجاوزی بە ژنان نەکردوە بەڵام ژنی بە ئەوانی سەروەتر بردووە" و "خەی پیاوی چاک بوو بە زەر پەیان دەکرد" و "خەی وا نەبوو، خەتای حیزبەکەی بوو" و ئیتر بەو شێوەیە.

ئایا دەکرێت شارستانیی لە سەر تێگەیشتنێکی وا دروست بکرێت؟

ئایا خوداکانی کام ئایینانەلە مرۆڤکی وا خەش دەبن؟ خودای کام ئایین لە کەسێک خەش دەبێت کە جاسووسیی بە سەر گەلی خەیەوە کردبێت، خاک و نیشتیمان و خەڵکی خەی فرەشتبێت، خودئاگا پارە و سامانی گشتیی دزی بێت و تاڵان کردبێت؟ خودای کام ئایین ئەوەندە بەڵێووشتە کە لە سەر حیسابی خوێن و ژیانی من لە دەعبایەکی دز و تاڵانچیی و بکوژ خەش ببێت؟

ئایا خودای کام ئایین ڕێگا بە خەی دەدات لە سەر خوێنی ژنانی قوربانیی، لە سەر ئازار و ڕەنجی سەدان هەزار و بگرە ملوێنانیان لە ژنانی چەوساوە لە بکوژانیان و لە تەجاوزپێکەرانیان و لە چەوسێنەرانیان خەش ببێت؟ کام خودایە دەتوانێت لە سەر حیسابی ملوێنەها لە منداڵی هەژار و نەدار و ئایینەدە وێران لە سەبەبکارانیان خەش بێت؟

چۆن دەکرێت شارستانییەک دروست بکرێت کاتێک کە جیاوازیی لە نێوان ئەوانەدا نامێنێت کە باشترین لە کاتی ژیانی خەیان و تەنانەت خودی ژیانی خەیان بە مرۆڤی دیکە بەخش کردوە و دەکەن لەگەڵ ئەوانەدا کە دز و تاڵانچیی و قەرخکاری دەسەڵاتن؟

ئایا کەسێک بەس هەر لەبەرئەوەی دەمرەت ئیتر بگوناهـ دەبێت و لەو تاوانانە بەبەریی دەبێت کر کردوونی؟

ئایا دروستتر نییە کە سەدان جار نەفرەت لە ژیانی و لە گەڵکەی بکرێت؟

هیتلەر هەموو شتێکی بە خەی ڕەوا دەبینی تا ئەو ئاستەی پەی وا بوو کە هەموو قسەیەکی دروستە و بوو بە هەی کوشتنی پێنجا ملوێن مرۆڤ، ئایا کام خودایە بەی هەیە و دەتوانێت لەم دەعبا دوولاقییە خەش بێت؟

بە سەدان دیکتاتەر بووون بە هەی ئازاردان و شکەنجەدان و چەوساندەوەی ملوێنان لە مرۆڤ و پاشان کوشتنیان. ئاغایانی شەڕ و نەکەرانیان بوون بە مایەی ئازاری جەرگبڕ بە ملوێنان لە خەڵک، بە

ئایندەشیی و بەدبەختیی و خەڵک لە ژیان نەبینین. کە ئێگا بۆ خۆی دەدات داوای بەخشین بۆ ئەم دەعبایانە بکات؟
کە ئێگا بۆ خۆی دەدات ئەم دەعبایانە بکات بۆ هاوشانی ئەو مرۆڤانەی کە چەندین ساڵی ژیانیان بۆ خزمەت بۆ خەڵکی دیکە تەرخان کردووە و هەندێک جار گیانیشیان بەخشیووە؟
بۆ ڕاستیی شارستانیی چۆن دروست دەکرێت؟
پاش قۆناخی ڕەشنگەریی لە ئوروپا بزووتنەوەکانی لیبرالیزم، کۆمۆنیزم، سۆسیالیزم، سۆسیالدیموکراتیی، فەمینیزمی ئازادیخواز و هتد توانیان گەلێک دەستکەوت بەدەست بهێنن. یەکێک لەوانە کە شایەد لە مێژوودا هەرە گەورەترین بێت ئەوە بوو کە سامانی گشتیی سامانی خەڵکە. ئەو سامانە هی پادشا نییە، هی هیچ حکومەت و سەرکەکمار و وەزیرێک نییە، بەڵکو هی دەوڵەتە واتە هی خەڵکە. بەشێکی ئەو سامانە لەگەڵ داهاتی پێداکراودا لە ئێگای پلانی سیاسیی شەفافەوە وەکوو بودجە لە بواری جیاوازدا بۆ خزمەت بۆ خەڵک بەکار دەهێنرێت. دەستکەوتەکانی دیکە، تەنیا و تەنیا و تەنیا، پاش زامنکردنی ئەم دەستکەوتە سەرەکییە توانرا فەراهەم بکرێن، وەکوو مافەکانی مرۆڤ، مافەکانی کرێکاران، مافەکانی ژنان، مافەکانی منداڵان، مافەکانی کەمئەندامان و هتد.
منێکی هاووڵاتیی چۆن ئێگا بدەم و بە ئێگا بدەم کە دەسەڵاتی سیاسییی بە میرات بۆ جێ بهێڵێت، کە باوک و کوڕ و ئامۆزا و پورزاکان دەسەڵاتی سیاسیی قۆرخ بکەن، کە مووچە و مافەکانی دیکە بە حیساب و دەفتەر نەبن؟
ئێستا دەبینییت کە لە وڵاتی تەدا کەسان دژ و بە ناوی حیزبایەتییەوە دژیان ساڵ خۆ دەکەن بە سەرێک و مووچەی سەدان سەرکەی وڵاتانی دیکە بە خۆیان دەدەن، کوڕ و کورزا و برازا و خوشکەزای خۆیان دەخەنە سەر دەسەڵات و بە ئارەزووی خۆیان پارە دەدزن، وڵات تاڵان دەکەن، یاسا ئێگەر هەشبن پشێل دەکەن، تەجاوز بە ژنان دەکەن، هەرچی ئەتوار و ئەدای کۆنەپەرستیی دژ بە ژنان و بە لاوان و بە پێشکەوتووخوازیی دەردەهێنن و پیادە دەکەن و سپایەکی بێئەدەب و بێهووشت و سەرحیز و ملکەچ لە دەوری خۆیان کۆکردووەتەوە کە لە سەر حیسابی خوانی دزراو دەیانژیێنن. تەنانەت کاتکیش کە دەمرن لە نەخۆشخانە گەورەوگرانەکانی داگیرکەراندا دوا هەناسەی سیخەریی و جاشایەتیی خۆیان دەدەن و هێنانەوەی لاشە بگەڕێنەکانیان مووچەی ساڵکی سەدان مامۆستا لە سەر سامانی گشتیی دەکەون.
ئایا جێی خۆی نییە بە هوچان پرسیار بکەین کە ئەم پارەیە، ئەم خەرجیە، هی گیرفانی بابی کێیە؟

لەم وڵاتەی ئەمڕۆدا لە بنەڕەتدا ژنان نەک وەکوو مرۆڤ بەکو وەکوو چارەکە مرۆڤێش نابینرێن، بەکو وەکوو کەلەپەک، وەکوو بارمتەیەکی خوێن دەبینرێن و مامەڵەیان لەگەڵدا دەکرێت. ئایا تۆ لە بەرامبەر ئەم وێرانکاریی و تێکدانەدا کە نیوەی مرۆڤی تێدا کەوار کراوە، لە کوێدا ڕادەوەستیت؟ چ ڕێگەیەک بۆ خۆت دەدەیت؟ چی بۆ خۆت و هاوڕێشتیمانیانت ڕەوا دەبینیت؟ ئامادەیت تا چ ئاستێک و تا کوێ هەوڵ بدەیت گەڕانکارییەک دروست ببێت؟
هەمیشە بژاردەیەک هەیە.
ئاوی بە پارەگوڕترین زەرەر لە نەتەوەکەی دەدات هەمیشە بژاردەیەکی دیکەی هەبووە بەڵام هەڵیبژاردووە کە ئاو زەرەر بدات.
تەیشۆلای خەتاوە بژاردەی خۆت دیاری بکە.
بە دڵنیاییەوە، شانازیی و سەربەرزیی بە ئوانیە کە شارستانیەکی هاوچەرخ بونیاد دەنێن. یەکەم هەنگاو لەوەوە دەست پێ دەکات کە دژی ئەم دەعبا دوولاقیانە بووەستین کاتێک لە ژیاندان و بە نەفرەتیان بکەین کاتێک کە دەمرن.

هێبوار ڕەشید
2020/11/20

تیۆری (هونەر لە پێناوی هونەر) وە ڕەنگدانەوەی لە سەر خەباتی سیاسی پڕۆلیتاریا!.. بزاڤی مارکسیستی کرێکاران

قوتابخانەی فیکری (هونەر لە پێناو هونەردا) پێوەندیەکی ڕاستەوخۆی هەیە بە بیروباوەڕی
(بەناسی) یەوە .
بیروباوەڕی بەناسی کە لە ناوی شاخەکی یەنانیەوە وەرگیراوە لەسەدەی نۆزدەهەمدا سەری هەڵداوە .
وە ئەم قوتابخانە فیکریە (هونەر وێژە) لە هەر جۆرە کارکردێکی

سیاسی و فیکری و ئاینی و فەلسەفی دا ئەماڵەت و دائەبڕێت و وەپەیان وایە کە ئەدەب و هونەر پەیوەستە و ئەبێ هەر بە خزمەتی بژی و جوانی خزمەتی بە خزمەتی بەرژەوەندی تەکنۆکراتە سیاسییەکان و فەلسەفیکان و ئاینیکانی ناو کۆمەڵگا نەکات .
یەکەمین کەسێک کە زاراوەی (هونەر لە پێناوی هونەردایە) ڤیکتۆر هۆگۆ بوو کە لە ساڵی ١٨٢٩ لە گۆرەپانی ووتووێژێکدا لە گەڵ ڤێتۆردا بەدەستی هێنا وە گۆڕانی کرد .
وە دواتریش لایەنگرانی بە پەیدا بوو وەک ؛
شارڵ بودلێر 1821-1867
لوکانت دیلیل 1804
تیوفیل گوتیە 1811-1872
مالا رامیە 1898
شیلی شاعیر 1822
ورد زورث 1850
وە سەرانی ئەم قوتابخانەیە پەیان وابوو کە (ئەدەب و هونەر) لە هەموو بەرژەوەندیکانی تر ڕزگار ئەکەن و بەهێندی ئەیهێنێوە .
قوتابخانەی فیکری (هونەر لە پێناوی هونەردا) پەیوەندیکی دانەبڕاوی هەیە لەگەڵ قوتابخانەی
(ڕۆمانسیزم) کە زیاتر پشت بەهێست و نەستی کەسایەتی مرۆڤکان وەک(تاکە کەس) ئەبەستێت ، وە بریتیە لە هەوڵێک بۆ جوانکاری لە (هونەر و ئەدەبدا) .
یەکێک لە بنەما سەرەکیەکانی سەرهەڵدانی ئەم قوتابخانە فیکریە ئەوەبوو (هونەر و ئەدەب) پەیوستە ڕۆحی باشترکردنی ڕووشتی تاکە کەسکان ببینێت ، وەک ناوەرۆکی پڕۆسەی پەروەردەو فێرکردن .
هەروەک زۆربەی قوتابخانە فیکریەکانی تر ئەم قوتابخانەیش لەسەرەتاوە لە ئەوروپا سەریان هەڵداوە بۆ تایبەت لە فەڕەنسا کە دواتر بەرەو ووڵاتەکانی تر ڕەیشت و بڵاوبۆوە، وەک ئەڵمانیا و ئیتاڵیا و دواتر ئەمریکاو ووڵاتانی تری جیهانیش .
شێوەی پیشەسازی سەرچاوەی سەرەکی ئەم قوتابخانەیە بوو کە لەو سەردەمانەدا هەوڵێی جیاکردنەوەی ئاین لە دەوڵەت ئەدرا بە بڕبڕەکانی هەوڵەکانی کڵێساکان .
هەروەها (Structuralism – البنيوية) وە بە زمانی فارسی بە واتای (ساختارگرایی) دێت ،
بریتین لە زادەی ئەم قوتابخانەیە فیکریە کە لە ئەوروپای نوێدا سەری هەڵدا .
خەسڵەتی سەرەکی ئەم قوتابخانەیە پە داگرتنە لەسەر جوانی نووسین ، داڕشتن ، دۆزەکان ، بە شێوەیەک کە کار لە دڵ و دەروونی مرۆڤکان

بکات ، وە ئەوان بەرەو ڕەوشتێکی جوانتر بەرێت ، وە لە کۆتاییدا هیچ پەیوەندییەکیان بە جیهانی دەرەوەی خۆیەوە وەک سیاسەت و فەلسەفەو بۆچوونەکانی تر ەوە نەبێت.
ستاتیکای جوانی هونەر و ئەدەب شتێکی دابڕاوو جودایە لە دنیای دەرەوەی خۆی و لە چوارچێوەیەکی داخراوی خودی جوانی ئەدەب و هونەردا ئەهەژمێتەوە .
بەکارهێنانی میتۆدی ئەم قوتابخانەیە لە جیهانی سیاسەتدا ، بەو شێوەیە ڕەنگ ئەداتەوە و بەرجەستە ئەبێتەوە کە دەست نابات بڕوخاندنی دەسەڵاتی سیاسی و تەنها لە چوارچێوەی قەیران و ئەزمەکانی ئەم نیزامەدا ئەخولێتەوەو سەدان ڕەشنبیرو نووسەری ووردەبەرژوازی لە چوارچێوەی ئەم بازنەیەدا خەیان گونجاندووە.
«ڕەهەندیەکان» لە کوردستان نمایندەی ئەم قوتانخانەیەن ، وە لە ڕەگەی مەدیاکان و پەیج و بلاوکراوەکانی خەیانەوە نمایندەی بەرژوازی لەبەڵ ئەکەن ، وە سەرچاوەی هەموو کێشە کۆمەڵایەتی و ئابووری و سیاسیەکانی کۆمەڵگا بە (ناعەقڵانیەتی) دەسەڵاتداران وە بە تەنگەیشتنی ئەوان لە داب و نەرێت و پەڕەنسیپی ئەخلاقی وە تەنگەیشتن لە خودی بایەخی لەبەڵایزم و پەڕەنسیپەکانی ، هەروەها هەی تەواوی کێشەکانی کۆمەڵگا ئەگەڕێنەوە بۆتەنها بە کارکردو ڕەفتاری ئایینەکان .

ڕەنگدانەوەی لەسەر خەباتی سیاسی پڕۆلیتاریا دا ؛
سیاسەتی (ئیفەرمیستی) چەپی بەرژوازیش خۆی لەخۆیدا جۆرێکە لە شێوونەوە بە ناو مانەوە لە چوارچێوەی سیستەمی سەرمایەداری و دەست نەبردن بە ڕێکخستنی جەماوەری پڕۆلیتاریاو خەڵکانی کرێکار و چەوساوە لە پەناو ڕوخاندنی دەسەڵاتداریەتی بەرژوازی لە ناوچەیەکدا یان لە ووڵاتێکدا .
هەروەها دەست نەبردن بە کۆتایی هێنان بە (خاوەنداریەتی تایبەتی) وە هەشتنەوەی ئەو خەباتە لە چوارچێوەی کۆمەڵێک ئیفەرمی سیاسی و پیشەیی بە جەماوەری ستەمدیدە ، خۆی لە خۆیدا سیاستێکە تەنها بە هەڵسان بە چالاکی سیاسیەکان ، بەڵام ئامانجی ئەچالاکیە سیاسیانە بە کۆی ئەگات زۆر گرنگ نیەو پەیوەندی بە جیهانێکی دەرەکی و کارکردێکی تەرەوە نیە ، وە پیادەکردنی فەلسەفەی سۆسیال دیمۆکراتیانەی؛
(چالاکی هەموو شتێکەو ، ئامانجیش هیچ نیە !) خودی ئیدوارد بەنشتاین ئەم زاراوەیەی داهێنا و ئاوێش لە بەرامبەر دژایەتی ڕوحیەتی شۆڕشگێڕانەی مارکس و ئەنجلز کە پێیان لە سەر ئامانجی خەباتی پڕۆلیتاریا دائەگرت کە بریتی بوو لە

(دیکتاتۆریەتی پڕۆلیتاریا) واتە بڕینترین و فراوانترین دەسەڵاتی دیمۆکراتیانەی پڕۆلیتاریا و شوراکانیان ئەگرێتەوە .
ڕەنگدانەوەی فیکری (ڕۆشنبیرکان) لە سیاسەتدا و دژایەتی ڕێکخستنی سیاسی و حیزبی لایەن ڕۆشنبیرکانەوە ، وە دووا تر دژایەتی مارکسیزم ، تەیفێکی تری لە چەپی ڕۆشنبیر هێناوەتە کایەوە کە ئایانەوێت توافقێک یاخود خۆگونجاندنێک پێکبهێنن لە نێوان(ڕۆشنبیرکان) وە لە نێوان (سەسیال دیمۆکراتەکان) وە لە کۆتاییدا گرنگ ئەوەیە کە سیاسەت لە پێناوی سیاسەتدا شرۆڤە بکرێت وە لە ڕێکخستنی سیاسی پڕۆلیتاریا بەدوور ڕابگیرێت وە ئەڕێتەرناتیفێکی سیاسی لە دەرەوەی ئاڵتەرناتیفی مارکسی و ڕێکخستنی پڕۆلیتاریا بەرجەستە بکاتەوە .
بە تۆڕە ووردە بەرژوازیەکان ئەم گونجاوترین و ئاسانترین ئاڵتەرناتیفە کە دەست نابات بە ڕێکخستنی پڕۆلیتاریا لە پێناوهەڵچانی دەسەڵاتی بەرژوازی و کۆتایی هێنان بە خاوەنداتیەتی تایبەتی ، وە خۆ خڕیکردن بە کارێک کە تەنها لە چوارچێوەی چالاکی مەدەنی یان جەماوەریدا ئاهەنگێتەوە ، کە هیچ جۆرە مەترسیەکی گەورەی نیە بۆ سەر دەسەڵاتداریەتی سیاسی خودی بەرژواکان ، لایەکی تریشەوە هاوکێ بە خۆ کردنە چاوی پڕۆلیتاریا کە بەم جۆرە پێویستە خەبات بچێتە پێشەوە وە لە چاورچێوەی هزرو فیکری
(هونەر لە پێناو هونەردا) بەرنەنەوە ، بە واتایەکی تر (سیاست لە پێناوی سیاست و چالاکدایە، ئامانجیش هەر ئەوەیە!) نێک لە پێناو دەسەڵاتداریەتی پڕۆلیتاریادایە …

بزاڤی مارکسیستی کرێکاران

چیرۆک/ ڕۆژگار .. ن/جەلال قادر

:

هەرجارێک سەردانی شارەکەم بکردایە میواندارى (فەرێدوونى) هاوڕێم دەکرد. ئەمسایش زەنگم بە لادا و ئاگادارمکردەوە کە چەند کاتژمێرێکتر دەگەمە ماڵى. پێیگووتم : سەرتا هەوڵدە لە سەنتەرى

بازار، لەچایخانەکەی جاران، یەکتر ببینین پاشان دەگەڕێنەوە ماڵ.
لەگەل تاریک و لەلە ئەوارە گەیشتمە بەردەم ئەو چایخانەیەی کە بەڵێن بوو یەکتری تیا ببینین.
هاستی من لە دوورەوە ئەوم بینی شابنبەشانی برادەرەکیتری سەرقاڵی گفتووگۆکردن بوو، بەڕەو ڕووی من دەهات.
بەیارمدا هەر کە لەمنزیکبوونەوە، هەستمە سەرپێ و باوەشی پیابکەم.
کەچی، کاتێ گەیشتە بەردەم چایخانەکە، لەگەل هەردووو برادەرەکەی بەردەوام بوو لە قسەگەڵانەوە و ئاگای لەمن نەمابوو. زۆرم لا سەیربوو کە هەشتا بە لاچاوێک تەماشای نەکردم!
کاتێ لە گفتوگۆکردن بوونەوە لەگەل هاوڕێکەی تەماشایەکی ناو چایخانەکەیان کرد. منیش بەدەست ئیشارەتم پێدان و هەستامە سەرپێ.
فەرهیدوون منی ناساند بە هەردوو هاوڕێکەی کە لەگەلیاندا بوو. لەپاش یەکترناسین و هەواڵپرسی، فەرهیدوون وتی ؛ با پیاسەیەکی ناو بازاڕیش بکەین.
چەند هەنگاوێکمان بڕی، لەبەر پاپێستەی گەشتیار و قەڕەباخی بازاڕ، وردەوردە فەرهیدوون کەوتەوە تەنیشت برادەرەکەی و دەستیان بە گفتوگۆکردن کردەوە. من و برادەری دووەمی فەرهیدوون کە ناوی (ئیحسان) بوو، تازە یەکترمان ناسیبوو، بەشەرمەوە لەگەل یەکتر دەدواین.
جانتاکەم هەشتا بەسەرشانەوە بوو، لەپڕێکا هەستمکرد کە بەدووی هاوبوردوویەکی دوور کەوتووم. ئەستا فەرهیدوون لە جیهانێکیتردا دەژیت. تەمەنی منداڵی و یادگاری خۆشی نەوان من و ئەو خەریکە کاڵ دەبێتەوە و بەسەردەچێت، هەژگار گەناوە، من دەبێت بیر لەئایندە بکەمەوە و بە باقی تەمەن لەگەڵ خەمدا ببمە هاوڕێ و ژیانێکی بەختەوەر هەبژێرم.
لەپڕێکا ئیحسان خۆیەی پساندم و لێیپرسیم : لە مێژە فەرهیدوون دەناسیت؟
دەموسیت بڵێم بەڵێ لە منداڵییەوە یەکتر دەناسین، بەڵام هەر زوو پێشیمان بوومەوە و وتم : هەشت نە ساڵێک دەبێت.
بە ماوەیەک بە بەدەنگی هەگامان بڕی. لە فەرهیدوونی هاوڕێم تەواو دوور کەوتینەوە.
دەستکم نایە سەرشان ئیحسان و پێمگووت : بەو دەچێت فەرهیدوون زۆر سەرقاڵ بێت.
_ ئەمشەو پلانمان هەبوو دانیشتنێک سازکەین..بەڵام فەرهیدوون لەبەر خاتری تۆ نەیتوانی بەشداربێت.
دەم گووشرا و هەستمکرد، لەکاتێکی خۆراپدا سەردانیم کردووە.
بە ئاسپایی بە ئیحسانم وت : ئاستی.. منیش ئەمشەو برادەرکی

تایبەتم هەیە دەبێت بیبینم!
_ ئەی بۆچی زووتر بە فڕێدوونت نەگووت؟
_ ئاخر لەوساتەوەی یەکترمان بینیوە، ئەو مەئمووریەتی نەداوە قسەیەکی لەگەلدا بکەم.

لەگەڵ ئیحسان لەسەر شەستەکە ڕاوەستاین و چاوەڕێی ئەوانمان کرد.
جانتاکەی سەرشانم لە ڕاستەوە گواستەوە بۆ شانی چەپم و وتم : ئیحسان گیان، من بۆچیتان دەهێنم، ئەگەر بتوانیت پێیامەکەم بگەیەنیت بە فڕێدوون.

- کەمێک سەبر بگرە ئێستا خەی دێت و پێیبڵێ.
- نا..باوەکە وا باشترە من بڕۆم، چونکە لەوانەیە فڕێدوون بە هەیشتنم دڵتەنگ بێت..بەڵام لەبیرت نەچێت کە پێیبڵێیت یەک دوو هەفتەی دیکەمەوە و شەوێکیش میوانداری دەکەموە. بڕۆم قسەکردنەوە، هەنگاوەکانم خێراتر هەڵبڕێ، هەستمدەکرد هەرچەند دوورتر دەکەومەوە دڵتەنگییەکەم کەمتر دەبێت. هەر بۆیە خێرا دەستم لە تەکسییەک هەڵبڕێ و بە شوفێرەکەم وت : بمگەیەنە هوتێلەکی خۆش.

دونیا تاریک ببوو، لەبەردەم هوتێلەک دابەزیم کە چەند هەنگاوێک بە گەشتیارەکان ڕازاندبوەوە.
لە پرسگەکە خانمێکی جوان پێشوازی لێکردم و لێیپرسیم : بە چەند شەو دەمێنیتەوە؟
سەرتا ویستم بڵێم هەر ئەمشەو و سبەینێ لەگەڵ گزنگی بۆیان ئەم شارە بەجێدەهێڵم. بەڵام خانمەکە وتی : ئەگەر دوو شەو بمێنیتەوە، هەرزانترت لەسەردەکەوێت.

- دوو شەو…
خانمەکە ناسنامەکەی لەوەرگرتم و ناوونووسی کردم و بە ووخۆشییەوە دووبارە لێیپرسیم : دڵڵی خۆلکی ئەم شارە نیت؟
- ناوونیشانەکەم لە ناسنامەکەم نووسراوە.
- بەڵێ…بەهەر حاڵ…فەرموو ئەمە کلیلی ژووری ژمارە (٦٧) و دوو سبەی سەعات دەونیو دەبێت ژوورەکەت چۆڵبکەیت و کلیلەکەش لەسەر ئەم مێزە دابنێت.
- بەسەرچاو … دوو هەفتەی دەتبینمەوە.
- نەخێر… من تەنها ئەمشەو کاردەکەم، سبەینێ نەبەی مەردەکەمە. ناسنامەکەم کردە گیرفانم و لێمپرسی : دوو شەو چەند دەکات.
- شەوی پێنجا دۆلاری ئەمریکی…

بە سەرسوورمانەوە وتم : خۆشکە خەمن لە ئەمریکاوە نەهاتووم...من دینارم پێیە.
_ باشە بەسەرچاو... حیسابکەت دەکاتە ١٢٥ هەزار دینار، ئەمش وەسڵەکەت.
پارەکەم پێدا و بەرەو ژوورەکەم بەڕێ کەوتم.
هێناک و ماندوو، لەسەر قەرەوێڵەی ژووری ٦٧ ئاکشام، ژوورەکی پاک و خاوێن بوو. درزی پەنجەرەکە کرابوو هەوایەکی فێنک دەهاتە ژوور. بیرمکردەوە کە سەرتا دوشەک بگرم، بەڵام هەرزوو لەترسی ئەوەی نەکا خەوم بەوەتەوە پشیمان بووموو.
سەرم نایە سەرسەرین و خەوم لەکەوت، لامواباتە ئەمە یەکەمینجار بوو لەژیانم سەربنەمە سەرسەرین و وەک بەرخ بخەوم و لەگەڵ هوونەکی بەربەیان بەدار ببمەوە.
بەیانی زوو، ئاوەکم بەخەمدا کرد و بە موجەفەکە قژم وشککردەوە. خەم ئامادەکرد بچمە دەرەوە و چێشتخانەیەکی خۆش بدۆزمەوە نانی بەیانی تیا بخەم.
جانتاکەم لە ژوورەکەم جێهێشت و بە ئاسپایی لە نەردبانەکان هاتمە خوارەوە. بە خیاڵمداهات کە لە پرسگەکە ببپرسم کە چ چێشتخانەیەک لەم نزیکانە قەیماخ و هەنگوین دەفرۆشن.
نزیک بە پرسگەکە بووموو، لە پەنکا سەروو گوڵاکەکی تووڕشاوی کارمەندکەم بینی لە شیرینی خۆدا پرخەی دەهات. جوانتر لەی وردبووموو، یەکسەر ناسیمەوە کە ئەمە (ئیحسانی) برادەری فەریدوونە، کە دوێنێ ئێوارە پێکەوە پیاسەمان دەکرد.
بە نیگەرانییەوە گەڕامەوە ژوورەکەم جانتاکەم دایە بانشانم، لەسەرخۆ لە پرسگەکە نزیک بووموو بە ئاسپایی کلیلەکەم لەسەر مێزەکە دانا.
لەناکاو زەنگی تەلەفۆنی هوتێلەکە بەرزبوو. ئیحسانم بینی بەچاوی خۆاڵوو دەستی برد بە تەلەفۆنەکە و وەآمیدایەوە. کاتە لە دەرگەی هوتێلەکە هاتمە دەرەوە بە دواجار ئاوڕێکم دایەوە، بیینیم ئیحسان کلیلەکەی بەدەستەوەیەو تەماشام دەکات.
منیش بە داوجار جانتاکەمدایە سەرشان و خەم بە سەفەرکی دوور ئامادەکرد!

(پایزی ٢٠٢٠)

یانزە گوە بە پرچی تۆ .. ستیڤان شەمزینی

1
گوەدانێک لە کاسە سەرمدایە
گەرانییەکیش لە قورگما
باخێک لە خەیاڵدامدایە
تۆش
لە دونی و ئەمە و سبەینەما
2
ژووەکەم سارد و سۆنا بە
ڕەحم هەست بە تەنهایی ناکا
خەونەکانیشم لە نازە
ئەو دەمەی بە چرپەوە
پەمدەڵێی خەشم ئەوی
3
سەیری کەاوەژنی باڵام بکە
مەمک لە ژووەکە داگیرسێنە
میلی کاتژمێرەکە رابگرە
ئەمەوە لەگەڵ تە زەمان بوستە
4
زنی ئەشکی چەند ساڵم وشک ئەبە
زمانی شیعرم لە گە ئەکەوە
دەستکانم ئەکەونە لەرزین
ئەو ساتی
دەمم پە شیلی ماچت ئەبە
5
زنگی کەنیسکە لە گومای ئەزرنگێتەوە
کورسیە تەنهاکەشم هەر دەلەرێتەوە
دوو کووپ قاوی گەرمم ئامادەیە
هەمووم خستە چاوەوانی هاتنتەوە
6

لە ناو دڵی تاریکیدا دڵش داماوم
شەقامی رووناکی عەشقتم لە دیارە
نازانم منم هەنگاو بڕاو ئەوە ئەنم
یان شەقامەکەیە بە راکردن بڕاو من دە؟
7
لە سەهۆڵستانی ڕەحما هەڵدەلەرزم
ئاگردانی دەم لە دووریت کز و خامۆشە
هەستم نقوومی تەمتوومان بووە
چاوەڕێتم وەک چرایەک لە مندا داگیرسێی
8
زەر جار تا سنووری شێتی بەزار دەبم
ختووڕەی خەکوشتن لە مەشکما گینگە دەخوا
بە چەند ساتەک بیر لە تە ئەکەمەوە
لە هەمووی پەشیمان ئەبمەوە
بە بزەوە ئەڵێم ئەستا ئەویش بیری من ئەکا
9
هەمیشە دەریام پە جوانە
شەپۆلەکانیش خەمم بیر دەخەنەوە
کە چەن لە ئەوارەیەکی پە شەپۆلدا
وەک ڕەشبایەک خەم کرد بە ماڵی دەتا
10
عەشقی من لە پایزدا چڕێ کرد
چەند جوانە ئەو گوڵەی لە پایزدا دەپشکوە
تاقانەترین گووڵ و دیارترین گووڵ
چوونکە لە دڵی خەزاندا هاتە دەر
11
یەکەمین لاپەڕەی دەتم کردەوە
لەسەریم نووسی خەشم ئەوێی
ئیتر لەو ساوە بووە بە پیشەم
هەموو ڕۆژە لاپەڕەیەک هەڵدەدەمەوە
تەنیا ئەزانم تیا بنووسم خەشم ئەوێی

ڕۆژی جیهانی فەلسەفە والە گەرووی پەتادا .. بەشی 21 .. ئازاد حەمە

""چۆژ بەختەوەری دەبەنگەکانە. بەختەوەری چۆژی داناکانە""
ژول باربە دۆرڤی Jules Barbey dAurevilly

دەروازە: بەپێی ئەو میراتە فەلسەفییە بەت ڕۆژئاوا بەیبەجهەشتووین ڕۆژی فەلسەفە ڕۆژێکی ڕۆژئاوایی، بەپێی ئەو خەسڵەتانەش بەت لە ناخی فەلسەفەدا پەنهانن فەلسەفە گەردووناوییە. لە هەردوو حاڵەتەکەدا ڕەوشی فەلسەفە لە جیهانی ئێستاماندا لە دۆخێکی فرە باش دا نییە، یان باباڵین لە دۆخێکی زۆینی خەیدا نییە. هیچ نەبەت یەك لە هەکارەکان مردن و ئاوابوونی بیرمەندە گەورەکانە کە جەکەیان بە ئاسانی پەنابەتەوە. بیرمەندە گەورەکان لە ژیانا نییەن تا بیریاریی بەسەر دۆزە جەراوجۆرە گەردوناوییەکانماندا بکەن. بەنموونە، بیرمەندەکانی سەردەمی سارتەر (کامە، مەرلۆ-پەنتی، کەریە، کۆژێف، هیپۆلیت) و پاش سارتەر (باشلار، کەنگلەم، بلانشۆ ، ئالتیسەر، بارت، فوکۆ، دولۆز، لیوتار و ....هتد) کارەکی زۆریان لەسەر دروستکردن و سەینەوەی نیگا فەلسەفییەکان کرد و بە پێنوسە بە بەشتەکانیشیان تخونی گەلەك بابەت کەوتن و زۆرەك بابەتیشیان لە خەوش و هەڵە دەربازکرد و تەکچۆژان و بەیەکاچوونی تەواینەکانیشیان یەکلا و دیاریکرد.
وەرای ئەوە، چرپەی فەلسەفە لە ڕۆژی خەیدا مەشقەکی هزرییە بە گوزارشکردن لە دۆزی خەی هاوکات لەو دۆزەش مرۆڤایەتی لە ئێستایدا پەویگلاوە(پەتا لە گشت شوێنەك دەخولێتەوە). فەلسەفە ئێستا پتر لە گشت کاتەکانی تر سەرمایەی هزریی هەندە بە پیتە وایلەکردوە بە چەن و چەن لەسەرپێیخەی بوستەت ئەمە بەدەر لەو کەشە ناوەکییانەی ئەم دیسیپلینە لەتەك خودی خەی و لەتەك دیسیپلیەکانی تر دا هەیەتی. ئەمە مەستی فەلسەفەش نەبین خە لەوە حاڵین کە فەلسەفە خەراکی هەناکبیری و تەگەیشتنمانە لە خودی خەمان و دەوروبەرمان. دیدگا و شیکاریی و هەوانینی فەلسەفیی هەوێنی دەرهاویشتە و ئاکامەکانن و لەو شوێنەش کە فەلسەفە ونە پاساو و بەهانە جگرەوەن.
ئەمڕۆ (19/11/2020)، سەهەمین پێنجشەمەی نۆڤەمبەرە، ئەو ڕۆژیە کە لە ساڵی 2002 ەوە لەلایەن یونسکۆوە وەك ڕۆژی جیهانی فەلسەفە World Philosophy Dayدەستنیشانکراوە. ئەم بیارەی یونسکۆ لە هەناوی ئەو

گرنگییەوە سەرچاوەیگرتووە کە فەلسەفە لە ژیانی تاکەکانی گشت کۆمەڵگە و کولتوورێك ئامادەبوونی خۆی هەیە. لە ڕۆژهەڵاتی واشدا، کە ڕۆژهەڵاتناسان بەگشتی لە گەڕووی پەتادا گیربوون، گەر هەستمەندانە ،نێك هەرزانە، گوزارش لە دۆزی سەراپای جیهان لەژێر فشاری پەتای کۆرۆنا فایرەس بکەین دەگەینە زەرێك لە دەرهاویشتە کە بەشێکیان لە جۆری پرسیار دەخەینەروو: ئاستە پزیشکی لە لوتکەدا بووە؟ بە مرۆڤی سەردەم بەهای ئامانە ژیرەکانی بەردەستی دووچاری غرورێکی بێهەمەند بووە؟ زانست کەتای بە شێوەی خۆی لەتێك میتافیزیك دا هێناوە؟ خوا بەهای هەواڵی مەرگەکانی کۆرۆنا فایرەسەوە نەبووەوە بابەتی مشتومڕی ئەژانەی مرۆڤەکانی هاوچارخ؟ بە سیستەمی زانستی (پزیشکی و تەکنیکی) و ئابووری جیهانی بەرگری هێرشەی ئەم پەتایەی نەگرت؟ و… هتد. ئەم پرسیارانە ئەوەمان پێدەڵێن کە کاردانەوەی پەتاکان لەووی مێژوویەوە لەسەر سیاسەت جێپەی دیارە. هاوکات مێژووی بابووندەوەی پەتاکان ئەوەمان لاووندەکەن کە نەخۆشی و قایرەسکان بەیەکسانی لە گشت کۆمەڵگەکان بابونابنەوە و کاتەکیش بابودەبنەوە پەیوەندی نێوان تاك و تاك، تاك و کۆمەڵگە، تاك و دەسەاتی سیاسی گەانی بونیادی دەتەسەر. پەتاکان هەردەم پرسیاری بناغەیی ەوشتی، سیاسی و بووناوی دەجوڵێنن. شۆڕشانی هەمووان لە کاتی پەتاکانا لەو شوێنەوە دەستپێدەکات کە مەترسیەکان دەردەکەون: گۆشەگیریی، نەخۆشی و ااایی (یورگان ماژەر).

لەم بۆشاییدا، لەژێر سایەی""ەژی جیهانی فەلسەفە والە گەڕووی پەتادا""، ئەم بانگەیە بە گرنگیدان بەو لایانە دەقزینەوە کە بەهای ئەم پەتایەوە مرۆڤکان ئەزموونکی تازەی هاوبەش ژیان و وانگەلکیش لەوەوە فەربوون کە لەژێر سایەی هەزە نادیارکان (پەتا بانموونە) ئەستەمە پشبینیکردن بەسەر دواتروە. لەرەوە پویستی بە گەینی شەوازی ژیان هاتگەە و ئەستای هەمووان لەژێرسایەی پەتاکە جۆرکی تر لە بیرکردنەوەی بەرهەمهێنا. پەتاکە واتە هەموومان، فەلسەفش کە بیرکردنەوەیە لە هەمووان، لە ئەستادا ئەم هەمووانە گرفتاری ئەم پەتایەیە و هەر لەوشەوە تەهزرین تایبەت بەم دۆخە نوە گەردووناوییە دروستدەبێت.

ەژی فەلسەفە ەکەوتی ەژکی پەتائامەزی کرد

فەلسەفکردن لە ەژکی وادا فەلسەفکردنە بەسەر پەتاوە، بەسەر پرسیارە بایە-سیاسی، بایە-ئەتیکی، سەسیە-کولتووری، ئابووری و تەندروستییەکانەوە. بەو جۆرە فەلسەفکردن دەستپکی وتنە لەسەر مەرگ، بەهای جەستە، داکەکی لە تووشنەبوون، ئەگەی (خۆپارستی) مرۆڤ

بە مانەوە، ڕاکردن لە ئەویتر و گەڕانەوەی مرۆڤ بۆ خودی خۆی و زۆر شتیتر.
لە ئێستادا کە پەتای کۆرۆناڤایرەس تاڕادەیەکی ئەجگار زۆر گشت سەرزەوی گرتۆتەوە بە یەکەمجارە لەژی جیهانی فەلسەفە لە یەکەم ساڵیادییەوە، لە 2002 وە، بکەوێتە ناو لەژێکی پڕ لە تەنگژە و پڕڕشی مرۆییەوە. وەختێتی بۆ بنەیەوە بپرسین فەلسەفە لەم ئێستا پەتایاویدا چی پێدەکرێت؟ کارکردی فەلسەفە لە ئێستایەکدا کە درماویە چۆن دەبێت؟ فەلسەفە دەکارێت لەوتی ئێستڕەکەمان بگۆڕێت؟ گومانیناوێت پرسیارە فەلسەفییەکان کە بەاوبوونەوەی پەتای کۆرۆناڤایرەسی خستە ژێرتەماشانی قووڵەوە تەنگژە تەندروستییەکەش لە لەگای خۆیەوە ژینگەیەکی لە گفتوگۆی فەلسەفی هەنایەپێشە کە لەخنەی سیستەمی سەرمایەداری و واتای دەمەکراسی لەژئاوای لە چەند ڕوویەکی جوداوازەوە گرتەخۆی. بەهۆیەوە باس لە ئەکەلەژی و سیاسەتی ژیاریش (بایەلۆجیش) هاتەگۆڕێ.
سەرباری ئەوە، پرسیاری سودی فەلسەفە چییە چی دەبێت گەر قسە لە ترس، لە کاتاستڕۆفە (بڕوا) کان نەکات! لێرە، لەم ساتەوەختە ڤایرەساویە فەلسەفە قسەی لە سیاسەت، زانست و چەندین چەمك و واتای تر(نەخۆشی، مەرگ، گۆشەگیری و…) کردە ئامانج. فەلسەفە چارنووسی مرۆڤ و بوونەوەرەکانی تر لە دەمووختی وادا ڕاڤەی تەواودکات و لە گشتەوە بەرەو ناگشت هەنگاوی بەدەنێت. واتە فەلسەفە کاری یەکلاکەرەوە ئەنجامدەدات نەك گەمە و گۆکردن لە زانستەکان و کەمەگۆ. هەردەم ئەو هاوکێشانەی فەلسەفە کاریان لەسەر دەکات ئەنجامەکانی بە قازانجی بەرژەوەندی گشتی مرۆڤکان و دەوروبەریان دگۆڕێتەوە. بەیە فەلسەفە هەر لە سەرەتای بەاوبوونەوەی پەتاکە هەمای بە ئەوە کرد، ئەم پەتایە توانیویەتی ترسکی گەردووناوی بەاوبکاتەوە (ترس لە یەکتر، ترس لە تەنیای بەهەی گۆشەگیرییەوە کە پەتاکە دەیسەپێنێت، ترس لە نەتەوە و کولتووری تر، ترس لە مردن، ترس لە ناشتنی مردووەکان، ترس لە جەستەی کۆرناوی، و…) لەژێر سایەی ترسکانیش واتای ئازادی، ئازادی تاکەکەس، زۆرترین زیانی بەرکەوت. بگومان ئەو زیانە لە ئاکامی زۆرداری سیاسییەوە نەبوو، لە ئاکامی زەبری ڤایرەسکەوە بوو ترسی، ترس لە مەرگی، لەناو خەڵك نەرماکرد. ڤایرەسکە وایکرد جووڵەی هاوڵاتیان سنوردارببکرێت و تەنیای شیاوبێت. ڤایرەسکە ژینگەیەك لە تەنیایی نوێی هەنایکایەوە. مەوداکان کە خەریك بوون لە سەردەمی نیولیبرالیزم بەرەو نەمان دەچوون ئەم پەتایە تووندیانیکردەوە و دابڕانکانی ئێستەمترکرد. تەکنەلەژیا کە لە سروشتیدا تەنیایی و دابڕانی بەرجەستەکردووە پەتای کۆرنا پەویست

و پەسندکراویکرد. بە یاسا تەنیایی و دابڕان لێیکتر مرۆیکرا. لەرشەوە ویست بە شرۆڤەکاری فەلسەفی نەشونمایکرد.

ویست بە شرۆڤەکاری فەلسەفی

شرۆڤەکارییە فەلسەفییەکان بەرهەمی بیرکردنەوە و دواتر ئەو شیکارییانەن بیرکردنەوەکان دروستیاندەکەن، کە ئەوەش گوزارە و دەربڕینی فەلسەفی دەننەکایەوە و کار لەسەر بینین و بیرکەکانمان دەکەن. ئەو شتانە هەدەوەشێننەوە کە تێگەیشتبووین و لامان بوونە بە یەقین، ئەو مانایانەی دابومانە پاڵ شتەکانی دەوروبەرمان، ئەوانەش کە وامانەدزانی چارەسەرمانکردوون و لەبارییانەوە بە دەرئەنجامگەیشتووین.

گفتوگۆی بیریاران سەبارەت بە هەوداوەکان هەمیشە گرنگی خۆیانیان هەیە. دوو جۆر بیرمەندمان هەیە: ئەوانەی لە ژیانن و ئەوانەش کە لە ژیانا نین و نووسین و بەچوونەکانیان بە سەرچاوە وەردەگیرێن. پاش بڵاوبوونەوەی خرای COVID-19 بیریاران لەرە و لەوە لە ئەوروپا هزری خۆیان بە وتن لەسەر پەتای ناوبراو خستەگەڕ و بەچوون و شرۆڤەکانیشیان ناهاوشێوەیی و نالەکچوویی و بگرە پێکدادانی هزری و ئیدیەلۆژیشی لەکەوتەوە. وتنەکانی ئاگامبێن و وەهامکانی ژیژك کە پاشان تەرامانکانی بادیو و نانسی و مەران و ئەوانیتری بەسەراهات گفتوگۆکانی گەرمتر کرد و بەچوونی فەلسەفی بیریارە مردووەکانیش(فوکۆ، کامۆ، ...و) سەبارەت بە تاعون، مردن و ئارکەلۆژیای دەسەڵاتی سیاسی و دەسەڵاتی پزیشکی و تەندروستی هاتنەوەگەڕ و بەر وەبەرهەنانی هزری جەراوجەریشکەتن.

گەورەترین پرسیارك دەزی پەتای کۆرناڤایرەس بە بیریاران هەنایەپێش ئەوەیە کە، ئەم دەزە چەند کاریگەری لەسەر مافی مرۆڤ؟ ئازادی تاك؟ دەمەکراسی؟ دادنەت. لەرشەوە زۆربەی گفتوگۆکانی تری بیریاران سەریانهەدا. بیرمەندەکان پێیانوایە ئەو زیانە ئابووریانەی حکومەتەکانی ئەوروپا دێکەن کاردانەوەی تەنیا لەسەر بکاری و هەڵاوسان نابەت بگرە لەسەر ماف و ئازادیەکانی تاکیش. ئازادی تاك چ بەهایەکی هەیە کە بکار بێت؟ ئەم پرسیارە ئەو گوزارەیە کە ئەمە پەمانوایە پەویستی بە وەستانەکی زۆرە. موسیبەتی کۆرناڤایرەس بە بەشەك لە بیریاران خۆی لەو وێنە ترسناکەدا نیشاندەدات کە مەرگ دەبەتە ژمارە، مەرگی پیر لە مەرگی گەنج جیادەکرەتەوە، مەرگ یان چاترە بڵێین ئەم پەتایە چەند ئابووری دادەمێنێت. لەرەوە دەبینین کە خەمی دەسەڵاتی سیاسی کەمتر مەرگە، بەکو دەخی ئەو ئابووریەیە کە ئەو پەتایە بەرەو

داماندەبات. هەر جەڕەك لە قەیرانی ئابووری یان سیاسی کە سەرهەڵدەدات(ئەوەی ئێستا دروستبووە بەزەری دەچێتە خانەی قەیرانی تەندروستی و پزیشکیەوە) هەمیشە پرسیاری دەمەکراسی دەکاتە پرسیارە گەورەکە کە لە کۆمەڵگە هاوچەرخەکان سەرنجێکی زۆری دەخرێتەسەر. ئەمەش بەهەکاری ئەوەی، زۆرترین هیوا لەو وڵاتانە بە ئایندەی واتای دەمەکراسی و ژیرکەوتنی ئەم واتایە و ماف و ئازادییەکانەوە پابەندە.

تێکرای ئەو بیرمەندانەی شرۆڤەیان بە پەتای کۆڤید-19 کرد ڕەهەندی ئابووری-سیاسی ئەم پەتایە کەوتە شرۆڤەکانیانەوە و دەزی ئابووری جیهانیش پێش پەتاکەیان ئاخنییە نەو بۆچوونەکانیانەوە و لە سەبەری ئەوەشدا قسەیان لە قەناغی پێست کۆڤید-19 یش هەنایەپێش. هەر لەوەڵا بیریاران قسەیەکی بەردەوامیان لە سیستەمی ئابووری-سیاسی جیهان کرد، کە لە خودیخەیدا باسبوو لە حکومەتەکانی ڕۆژئاوا. قسەی فەیلەسوفان لە سیستەمە سیاسییەکان قسەی لە سیستەمی ئابووریش هەنایەگەڕە. بەیە ئەو بزاڤە ئابووری-سیاسیانەش ئەم سیستەمانە بەرهەمیان هەناوە و بەخۆیان کردوە، مەبەست سەرمایەداری جیهانییە، سەرنجی زۆری خرایەسەر، کە ئەوەش گفتوگۆی کۆلۆنیالیزم/ پێست کۆلۆنیالیزم، سەرمایەداری/ پاش سەرمایەداری، لیبرالیزم/ نیو-لیبرالیزمی خستوەبەرباس.

گۆباڵبوونی پەتاکە هەوەستەی گۆباڵی لەگەڵ خۆی هەنا. فەلسەفە ئاگادارە زانست چەند بەرەوپێشەوەچووە ،مافی مرۆڤ و پرسی دادپەروەری چەند دەنوکی لەسەر بووە تا گەیشتوەتە ئەم ئاستەی ئێستا. فەلسەفە دەمەکە، هیچ نەبێت لە دوای شەرشی فەرەنسیەوە، خەمی گەورەی بەهاکان و پرینسیپە ڕەوشتییەکانە کە گەشبکەن و لەناو تاکە جوگرافیایەك نەوەستن و قەتیسنەکرێن هەرچی پەتای کەرەناڤایرەسە سەرلەبەر ئاقاری تێشنەسەندنی بەهاکانی گەری و وڵاتە گەورەکانی ئەوروپا (بەریتانیا، ئەڵمانیا، فەرەنسا)، ئەمەریکا و جەمسەرەکەی تریشی(ڕووسیا، چین و هیندستان) والەکرد لەوای خێابن و خەمە گەردوونەاویەکەی بەهاکانیان بەلاوە مەبەستنەبێت. ئەمەش لەدانی دیدی پەکەوتەیان و ئاوابوونی هاوکاتیەتی گەردوناوی (کە یەکیەتی ئەوروپا بانگەشەی زۆری بە کرد) لەوبەرهات.
خەنەکانی بیریارانی ڕۆژئاوا لە سیستەمە سیاسی و ئابووریەکانی جیهان خەنەی بە بنەما نیین و پێشینەی تیەریی و هزری خەیانیان هەیە و دەرهاویشتەی ئەو مەژووە نالەبارەشن کە ڕۆژئاوا لەناوەوە و

دەروەی سستەمی سیاسی و ئابووری و سەربازی تەنانەت کولتووریش گەراویەتی. بەیە بیریاران مافی خیانەت دووری سیاسی و ئابووری ئەو سستەمە بخنە وتنەکانیانەوە و بەهای ئەم پەتا سامناکشەوە سەرلەنوێ سەرنج بخنە سەر حکومەتە هاوچەرخەکانی رۆژئاوا و هاوچەرخبوون و پشکەوتنیان گومانلێ بکەن. بیری بیریاران ئەو وانانەمان لەم ڕووەوە فەردەکەن کە، هەڵکردن لەتەك پەتا کارەکی سانا نییە و ئەزموونی مامەڵەکردنیش لەتەکیا جەراوجەڕ و سەرکەوتن و ژەرکەوتنیشی بەدەموەیە. هیچ نەبەت تەکنەلۆژیای پزیشکی پشکەوتوو و ئاستی زانستی باڵا و ئابووری چاکی دەوەت. بەیە وەاتانی هەژار بەپێپەویست ناکارن ڕووبەڕووی ببنەوە. وەاتانی ئەوروپا لەچاو هەندەك لە وەاتانی ئاسیا (سنگافور، تایوان، هەنکەنگ) مەترسیەکیان باش تێنەپەڕاند. وەاتانی کەریای باشور، ژاپەن و تەنانەت چینیش توانیان لەچاو هەندەك وەاتی سنتەری ئەوروپا(ئیتالیا، ئیسپانیا، فەرەنسا) باش لێیبنەدەر. بگرە بشکی زەریش لە خەکی سنگافور، تایوان، هەنکەنگ، ژاپەن ئەوروپایان جەهشت و هەویاندا بەرەو زەدی خیان بگەڕینەوە. ئەوش نەك هەر لەبەر بەرزبوونەوەی ڕێژەی تووشبووان لە سنتەری ئەوروپا لەبەر زیادبوونی ئەو ڕەگەزپەرستیەش لە ئەوروپا لە ساتەوەختی پەتاکە دژ بە خەکی ئاسیا پیادەکرا.

بەپەی فەلسفە بەت شەرشی ڤایرسانە هەناگیرسەت

سەرەتای تشەنسەندنی پەتاکە بەبەچوونی بیریاری کەریای باشور بیونگ- شول هان Byung-Chul Han لە شونکی وەك ئیتالیا ئامرازی هەناسەدانی دەستکرد لە پیرکانەوە بە لاوان دەگوازرایەوە و هاوکات کەوتنە سنورداخستن و بانگشەکردنی دەخی ئاوارتە کە ئەوە سەرەتایەکی مەترسیدار بوو بە ئیتالیەکان. هەنانەپشی ئەم دەخە ئاماژەیە لەسەر نەهامەتی سەروەریی وەات و گەانەوەی دەسەاتی تاکەوەی سەروەریی". نەك هەر ئەوە بگرە ئەوروپای ئەرە Euro کەوتە ژاوە بگانە و دەرگاداخستن بەووی ئاوارکان. لەکاتکدا خودی ئەوروپا لە ساتەوەختی پەتاکە شونە ترسناك و پسەندنکراوکە بوو، چەقی پەتاکە دکەوتە ئەوروپاوە و دەبا پچەوانکەی بکرەت و جیهان لە ئەوروپا بپارزرەت". شتکیش کە شایانی وتنە لەرە ئەوەیە کە، پویستە هەمووان بپرسین" بە وەاتانی ئاسیایی ، وەك: تایوان، سنگافور، کەریای باشوور، ژاپەن، چین، هەنگ کەنگ توانیان باشتر لە ئەوروپا ڕووبەڕووی پەتاکە ببنەوە؟ ئەم وەاتانە کە هەگری عەقەکی دیسپەتیستی (زەرداری) ئاسیایین سەرچاوە لە نەریتی

کەنفەشیەوە هەڵدەگرن. خەڵکی ئەم وڵاتانە کەمتر یاخین و زۆرتر گوێڕایەڵی دەسەڵاتکانیانن و متمانەیەکی زۆریشیان بە دەسەڵاتکانی خۆیانە لە چاو وڵاتانی ئەورووپا. ئەو زانیارییە ژمارەییانەش لەم جۆرە وڵاتانە بەاودکرێنەوە جێی متمانەی خەڵکن و کار لەسەر کەمکردنەوەی تووشبووان و مردن جدەهەت. لەم وڵاتانە تەنیا قایرەسناس و پەتاناسەکان نەبوون کە ووبەووی پەتای کۆرناقایرەس بوونەوە زانیانی کەمپیوتەریش بوون. نەك هەر ئەوە بگرە لە وڵاتانی ئاسیای ناوبراو هەشیاری ڕەخنەی تەڕیی سەبارەت بە داتا و زانیارییەکانی دەوڵەت زۆر لاوازە. ئەو سیستەمی چاودێرییە پشکۆتۆی لە بەشەك لەم وڵاتانە دانرا (بەنموونە چین) زۆرترین سودی بە ڕاگرتن لە تەشەنەی پەتاکە گرت. بەاوکردنەوەی کامەرای چاودێری لە شوێنە گشتیەکان و وەگەڕخستنی فرەکەی بە فرەکەوانی گەیدە بە دەستنیشانکردنی پلەی گەرمای لەش و دواتر ئاگادارکردنەوەی خەڵك لە ڕێگای نامەی تەلەفۆنی دەستیەوە لەو هەنگاوە خۆرایانە بوون کە بە کۆنترۆڵی پەتاکە لە گشت کون و قوژبنێکی کەمەگە گیرایەبەر"". سەرکەوتنی بەشێکی زۆر لەو دیسیپلینەی وڵاتانی ئاسیای ناوبراو بە شێوازی ژیانی کۆلێکتیفی کەمەگە ئاسیاویەکان دەگەڕێتەوە لە چاو کەمەگە ئەورووپایەکان کە شێوازی تاکگەرایی تیازاڵە.

ئەبەتە"" بەاوکردنەوەی زانیاریش باشترین ڕێگری بوون لەبەردەم تەشەنەسەندنی پەتاکە لە وڵاتانی ئاسیایی کە ئەمە لە وڵاتانی ئەورووپا بە سنورداخستن چارەسەرکرا. لە شارێکی وەك وهان هەزارەها سیخور بەاوکرانەوە تا گشت جووڵە و هەڵسوکەوتی دانیشتوان چاودێریبکرێت. ئەو ڕێگایانەی گیرانەبەر پشتی بە زانیاری و داتاکان بەست تا بگەنە ئەو کەسانەی دووچاری پەتاکە بوونە یان پلەی گەرمای لەشیان بەرزە. ئەمە بەردەوام بوو تا ئەو ئەندازەیەی پەتاکە لە بەژمارکردندا بەرجەستەکرا. ئەو شێوازەی لە شوێنکی وەك چین گیرایەبەر بە ووبەووبوونەوەی پەتاکە شێوازێکی تازەبوو لە بەرجەستەکردنی سەروەریی جیا لەوەی لە ئەورووپا پیادەکرا. تەنانەت لە بەکاربردنی ماسکیش لە سەرەتای پەتاکە جیاوازیەکی بەرچاو لەنێوان وڵاتانی ئاسیا و وڵاتانی ئەورووپا دەبینرا. ئەمەشیان دیسانەوە پەیوەندی بەو جیاوازییە تاکییەوە هەبوو لەنێوان ئەو دوو کولتوورە جیاوازەدا هەن(کولتووری ئەورووپایی و کولتووریی چینی تەتالیتاری کەنفەشی).
بەقسەی ئەم بیریارە بەت دەمکە بە دوژمن دژین و دەمکیشە جەنگی سارد کەتای هاتووە. ماوەیەك جۆرە شۆژانەك بەناوی تۆڕی ئیسلامی

دروستبوو. گومانینـاوەت ئەو کەمـەگە جیهـانیەی سـەرمایەداری ماندوویکردبوو لـەناکاوا قایرەسك تیایا سەریهـەدا و جیهانیشی پەکرد لـە ترس و ئـۆش بـووە هـۆکاری دروستبوونی هـەگری و داخستنی سـنورەکان. لـەرەوە جـەنگ دەستیپەکرد. جـەنگ بـەرامبـەر دوژمنـکی نادیـار. ئـەو ترسـەش کـە لـە ئاکـامی ئـەم قایرەسـەوە دروسـتبوو پـەرچەکردارێکی کـەمـایـەتی و جیهانی بوو بـەرامبـەر بـە دوژمنـکی تازە. لـەبـەرئـەوەی دەمـەك بوو لـە کـەمـەگـەیـکی پـەزەتیڤی بـە دوژمن دا دەژیاین بـەیـە پـەرچەکردارێ کـەمـایـەتیـەکـە توندوتیژئامـێز نـەبوو. هـەر ئـەم دوژمنـە تازەیە(قایرەس) جـە ئـەو دوژمنـە تـەریستـشی گرتـەوە پـشتر ووبـەووماندبـوو.

ئـەم بیرمـەندە کـوردە-ئـەمـانیـیە هـەخنـە لـە بـەچوونـکانی سـاڤـی ژیـژەك دەگرێت سـبـارەت بـە کاریگـەری خراپی پـەتای کـۆرـناڤایرەس لـەسـەر سـەرمایـەداری جیهانی. ئـەوەی چین کردی بـەبـەچونی بـیـنگ- شول هان دروسـتکردنی مـەدەلـەك بـوو لـە پـالیسی دیگیتـاڵی وەك دژە مـەدەلـی ڤـایرەس. ئـەمـش چینـی لـە پـەتـاکە پاراسـت. گومانیشینـاوەت کـە سـەرمایـەدای پاش پـەتاکە پـتر گـشـەدەکات و دەتـەسـەرپـی خـۆی. ناشـت ڤایرەس بـە عـەقـڵ بگـەیـنـەوە. گرنگ پاش پـەتاکە ئـەم مـەدەلـە چاودێریـە دیگیتـاڵە نـەگـاتـە ئـەوروپـا. گـەر ئـەمـش وبـدات ئـەو کـات ئـەوە لـە ئـەوروپادا ووەدات کـە ئاگامبـن ناوینـاوە""ـەوشی ئاوارتـە""، کـە لـەگـەڵ کاتدا ـەوشـە ئاوارتـەکـە دەبـەتـە ـەوشـکی سروشتی.
بـەپـی تـەگـەیشتنی ئـەم فـەیلـەسوفـە ڤایرەس سـەرمایـەداری لـەناونابات و شـەرشی ڤایرەسـانـش هـەناگیرسـت. ڤایرەسـك نـیـە کـە توانای شـەشی هـەبـت. ناشـت بـەهیوای شـەشـکی ڤایرەسـانـەوە بـین. پاش کـۆتایهاتنی ڤـایرەس دەکرـت بـیـر لـە شـەشـك بکـەیـنـەوە کـە مرـۆڤـایـەتی بکـارـت هـەیگیرسـنـت. ڤایرەس گـشـگیرماندەکات و تاگەکـرایشمان لاوازدەکات و هـیچ هـەستـکی هـەرەـزیشمان تیادروستناکات. ئـەوەی دەیکات ئـەوەیـە کـە وامانلـێدەکات هـەریـەکـەمان تـەنیـا بـایـخ بـەخـۆی بـدات. ئـەو هاریکاریـش لـە نـەوان مـەودای کـەمـایـەتیدا دروست دەبـت هاریکاریـەك نـیـە کـەمـەگـەیـکی پـترئاشتیخواز و دادپـەروەرمان بـەدروستبکات.

کـۆرـناڤایرەس وایکرد فـەلسـەفـە جـۆرـك لـە بیرکردنـەوە دروستبکات

بمانـەوە و نـەمانـەوەت کـۆرـناڤایرەس جـۆرـك لـە بیرکردنـەوەی دروستکرد و جـۆرـك لـە فـەربوونـشی هـەنا کـە مرـۆڤـکان پـەویستیان بـە ووردتر بیرکردنـەوە و وـستانـە بـە دیار بیرکردنـەوەکانـەوە. وـستان لـەسـەر بیرکردنـەوە واتـە گـەانـەوە بـە دواوە، بیرکردنـەوە لـەوەی ـووەداوە و لـەوـش کـە دەت، کـە بـەـەوەیـە. کـۆرـناڤایرەس بیرکردنـەوەکانی لـەگـەڵ

ترسێك یەکیگرتووە کە ترسی بوونی مرۆیی مرۆڤە. ئەم ترسە لە یەنانی کۆنەوە فەلسەفە بە بەچوونی جیاوە قسەیتیاکردوە و هەمیشەش هەندی مورالی لەو بارەوە بە قسەکانی داوە. بوونی مرۆیی مرۆڤ تەنیا مرۆڤ تێیدەگات. نێك هەر ئەوە بگرە مرۆڤ قسە لەسەر بوونەوەرکانی تریش دەکات. مرۆڤ تاکە بوونەوەرە عاقڵەکەیە کە توانای ئەو قسەیەی هەیە. وەرای ئەوە، هیچ کات فەلسەفە هەندێ ئەستا دەوەستەمەند نەبووە و لەسەر میراتێکی فەلسەفی بەپیت پاشینەداوەتەوە کە ئەگەر یەنان دەروازەکەی بێت تەمەنی 27 سەدەیەك تێدەپەڕنێت. مرۆڤ ئەستا زەرترین بەرهەمی فەلسەفی لەبەردەمە کە دەکارێت شتی لەو فەربێت، بەڵام ئایا شتی لەوفەربووە؟ گەر نا هەکارەکەی چیە؟ بەئاگایی مرۆڤ لە بوونی خۆی؟

بیرکردنەوەکانی هەنووکەمان پەمانئەژن، کەرەناقایرەس هەژگار و کاتێکی تایبەت بە خۆی سازاندووە. شەڕە ئابووریەکان ،کە شەڕی سیاسی دورستدەکەن و بەردەوامیان هەیە، بەشێکن لە سەستەمی ئابووری جیهانی و خەیاڵی مرۆڤکانیش بەرەو ئەوە دەبەن کە کەرەناقایرەس لە ئەزموونگەکان دروستکراوە. بەشێکیش وەك شەڕی نەوان دەزگا هەوگریە زەبەلاحەکانی دەبینن. تەڕیکی تریش هەیە کە پەیوایە بەابوونەوەی کەرەناقایرەس دەستپێکی شەڕکی ئابووریە لە فەمی شەڕی بایەلۆجی کە دواتر ئەوی لەوبەرهات کە ئەستا مرۆقایەتی تیایدەژیت، لەم بارەیشەوە تەمەتەکە دەدرێتەپاڵ چین-ئەمریکا، کە یەك لەمانە دەستپێکی ئەو شەڕە بایەلۆژیەن کە ئەستا کەرەناقایرەسی لەهاتەدونیا. بیرکردنەوەکان بەرەو ئەوەش دەچن کە، بەرپرسیاری کەمەایەتی دەسەات لەگەڵ باری نائاسای دوو جەمسەرن، ئیدارەکردنی ترس، کەمکردنەوەی مانگرتن و خۆپیشاندان تا پلەی نەمان، لاوازکردنی ماف و ئازادی تاك بەشێوازێکی نەرمتر لە قۆناغی پێش کەرەناقایرەس. واتە هاهەنانی تاك لەسەر لە ماڵەوە بوون بە پاساودانی پاراستنی تەندروستی، تەندروستی جەستەکرا بە خەمی هەموان. هەموان بوویندە کۆیلەی جەستە. تەنانەت دووبارەبیرکردنەوەی حکومەتەکان لە رەهەندی سیاسەتی تەندروستی بەپێی بیریاران دەسەلاتەکانی رژئاوای والێکرد رەهەندی ئاسایشی ،سیاسی و کەمەایەتیشان لەناو رەهەندە گەورەکە کەبکەنەوە (بەرجەستەبکەن). باری نائاسای و قەدەغەی هاتووچۆش یەکانگیربوون و لەرگای سیاسەتی ناوخۆی وەاتیشەوە خرایە ناو سیاسەتی تەندروستیەوە. بەیە بەشێك بەئەوەدەچن ئەم پەتایە لە هەناویدا هەگری توخمی ململانێ و پێکدادانێ گەورەکانێ. زلهێزەکان لەژرپاڵتەی ئەم پەتایە خەیان جەراوجەر دەردەخەن و خەشنودەکەنەوە، تەکانێکی ئابووری نوێ بە هەزی ئابووری خەیان دەدەن. ئابووری نوێکردنەوە و لە هەگدانی

ئابووری جیهانی هەژارانی هەژارترکرد، وەاتە قەرزارەکان زەرتر کەوتنە ژێرسایەی بانقگەورەکانەوە، ئاقاری ئابووری جیهانی گۆڕانی تێکەوت، گۆڕان بەرەو بەرخۆری زەرتر و تێکشکانی بەرهەمهێنەرە بچووکەکان و...هتد. بەم جۆرە یەك لە وانەکانی ئەم پەتایە ئەوەیە کە کۆلۆنیالیزم کۆتای نەهاتووە و بگرە فۆرمی تازەشی وەرگرتووە. زانست بە کۆلۆنیالیزم دەشێت بەکاربهێت، ئەزموونگاکان شوێنی دروستکردنی مۆدێلە نوێکانی کۆلۆنیالیزمی نوێن. ڕەوی سیاسی نوێش لەژێر پەردەی ئەم پەتایە دەرکەوت. وەکیتریش، پەتاکە هەوڵێك بوو بۆ بچووککردنەوەی جیهان، دەربازکردنی جیهان لەو پەرشوبڵاوییە ئابووری و بازرگانییەی پێوەی گلابوو. دواتر سەرلەنوێ دابەشکردنەوەی ئابووری جیهان، داهات و بازاڕ. هەموو ئەم بیرکردنەوانەش بەشێکن لەو بیرکردنەوانەی شیکاریە ڕەژانیەکانی خێڵکی عەوام و ناعەوام پێویپابەندن.

فەلسەفە دەکارێت لە ساتەوەختی تەنگژەی تەندروستیدا هاریکارمانبێت؟

هەموو دەزانین کەرەناقایرەس دونیایەك پرسیاری سیاسی، ڕەوشتی و بوونناوی بناغەیی خستەڕوو. ئەمەش وایکرد هەر لە سەرەتای بڵاوبوونەوەی پەتاکە لە ئەمریکا و جیهان هەندەك بیریاری چالاك بگەنە ئەو باوەڕەی لەم ساتەوەختە پەتایاویەیە چاترە فیلەسوفەکان بهێنرێنەگۆ تا گروپە کۆمەڵایەتیەکانی تر. بەیە ڕەژنامەی" کاتە ئەرلەندییەکان" لە ڕێگای هەندەك بیریاری چالاکەوە ئەو پرسیی تاوتێکرد. لەم بارەیەوە دەچینە لای Charlotte Blease ، کە یەکێکە لە دامەزرێنەرانی سەنتەری فەلسەفەی ئەرلەندی سەر بە زانکۆی هارڤارد. ئەم خانمە بیرمەندە ئەرلەندییە دانبەوەدا دەهێنێت کە، لەناو ئەو هەموو ترس و شەژانەی پەتای کەرەناقایرەس دروستیکرد بەدەگمەن بینیمان باس لە ڕۆڵی دکتەرەکانی فەلسەفە بکرێت. هیچ نەبێت لەبەر ئەوەی فیلەسوفەکان لە زەربەی گرووپە کۆمەڵایەتیەکان زیاتر شارەزایان لە بابەتی خۆ-گۆشەگیری هەیە، ئەو شتەی پەتاکە هێنای. فەلسەفە لەسەر دەستی فیلەسوفەکان مێلەکی زەری بە شتە پراکتیکیەکانی ناو ژیان هەیە. بەخۆشیان لە دونیاپەرستییەوە دوورن و دەشکارن کارا لە پسپۆرانی تر قسە لە هەندەك لایەنی پراکتیکی بکەن کە بەهای کۆڤید-19 وە دروستبوونە. ئەو دەمەی فیلەسوفەکان دەهێنرێنەگۆ سەبارەت بەو لایەنانەی کۆڤید-19 بەیهێناین ئەوە دەخەنە ژێرپرسیار و گومانەوە کە زەربەمان نایبینین: بەو کەمیی لە پەداویستییە پزیشکیەکان هەن کە لە مەرگ ڕزگاربکەین و لە کەش

بگ□□ین بمرێت؟ باشە بۆ دەبێت ئەم کەم و کوێیە لە پەداویستییە پزیشکیەکاندا هەبێت؟ □□کخراوەکانی تەندروستی چ بڕپرسیارێکیان بەرامبەر پزیشکەکان هەیە یان خودی پزیشکەکان چ بڕپرسیارییەکیان سەبارەت بە خزانەکانیان هەیە؟ چۆن یارمەتییە فینانسیەکان بەسەر ئەوانە دابەشبکرێن کە پێویستیانە؟ ئەو کەسە کێیە کە بە شارەزا (پسپۆر) ناوید□بڕین؟ شیاوە داتاکان تەنیا سەرچاوەیان دەزگا ئەلکترۆنیەکان بێت؟

ئاشکرایە دکتۆرەکانی فەلسەفە ناکارن چارەسەر بخەنەبەردەست وەک ئەوەی کە پزیشك و زانایان دەیکەن، لە بەشەوازی خەیان دەتوانن بەشداری لە چارەسەری سیاسی و ئابووریدا بکەن. هەرچی قیتۆریە بوفاشی Vittorio Bufacchi یە لەدیدەکی تری فەلسەفییەوە دەمانخاتە ناو گفتوگۆی چۆن فەلسەفە دەکارێت لەم ساتەوەختی تەنگژە تەندروستیەدا هاریکارمانبێت؟ بە ئەم نووسەرە گفتوگۆی بواری ئەپستیمەلۆژیای کەمایەتی تایبەت بە پسپۆر و گەواهی و متمانە لە پەیوەندی بە تەنگژەی کۆڤید-19دەچێتە سەر ئەو لایەنەش کە چۆن خەکی ئاسایی گەواهی پسپۆرەکان هەڵسەنگێنن و چۆنیش ئەوە ببێتە جێگای باوەڕ. بەبۆچوونی ئەم نووسەرە ئەو متمانەیەی بە پسپۆران هەمانە متمانەیە لە ئاستی دوو. ئەمە متمانەمان بە پسپۆرەکانمان هەیە، چونکە خەکانی تر(بەنموونە حکومەتەکانمان) پەماندەن پێویستە متمانەمان بە پسپۆرەکانمان هەبێت، لە متمانەمان بە سیاسییەکانمان جیاوازە لە متمانەمان بە زاناکانمان. یەکەمجاریش نییە سیاسیەکانمان ئەو ئامۆژگارییانە دەشەوێنن کە لە پسپۆرەکانەوە بە بەدەستهێنانی دەستکەوتی سیاسی وەریدەگرن. کەوابێت متمانە بە کە بکەین؟بە وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارە ئەم بیریارە لەوەوە دەستپێدەکات کە فەلسەفە لەم ساتەوەختەدا توانیوێتی کاری خۆی بکات. فەلسەفە فەری ئەوەی کردوین کە هەموو کەسێك خۆی لە هەڵکانی بڕپرسیارە، بەدەر لەوەی حکومەتەکانمان لەو هەڵسانە ئاگادارماندەکاتەوە یان نەخۆر. سوێندی هیپۆکراتی Hippocratic (لێرە مەبەست فەیلەسوف و گەورە پزیشکی یۆنانی هیپۆکراتەسە Hippocrates) سوێندەکی پزیشکی باڵایە کە پزیشکەکان پێپابەندن. ئەم لایەنەش تەنیا بە دامەزراوەی تەندروستیەوە وابەستە نییە و پرینسیپەکی □□وشتیە کە هەموان پێویستمان بە پابەندبوونێوەی. ئەم لایەنەش لەگەڵ کۆڤید-19 بووە بابەتی گفتوگۆی پزیشکی و فەلسەفی. بایەخدان بە □□حی مرۆڤەکان و گرنگیدان بە تەندروستیان بەبە بیرکردنەوە لە تەچوون بۆشکە لەو پابەندبوونە.

هاوکات بیرمەندەکی تر، سکای کلێری Skye Cleary، پێیوایە ئەم

پەتایە بە زەرەك جەركە لە گومەایی و ەاایی کە قابیلە بە تگەیشتن. میلیەنەها ژیان تکدشکنەت، زانیاری هەە، بە باوەی و ئینکاریش بەاودکاتەو و ژمارەی مردووش لە زیادبووندایە. لەم بارەیەو ئەم نووسەرە بەچوونکی فلسفی لە خانمە فمینیستی فرەنسی سیمەن دە بەڤوار Simone de Beauvoir وە قرزدکات: بەئەوی مرۆڤ بیت پەویستە لە گومەایی بژیت و چارسەرکش ەزگاربوون نییە لە نادنیایی، دانپیاهەنانە بەو نادنیاییە وەك هەل و مەرجکی بوون. لەگەە ئەوشدا کە هەستدکەین گشگیرین، بەتایبەت لەماوەی کەرنتین دا، بەسودە بە هەموان ئەوە تبگەین کە ئەمە هەموو ەووبەووی هەمان حاەتی مرۆی دەبینەو. ئەو دەمەش کە هاریکارنین لە سنوردارکردنی تەنگژە تەندروستیەکە زەر بە ئاسانی کار بە ئاەزترکردنی دەزەکە دەکەیەن. ئەمەش مانای ئەوەیە کە پەویستە خەشگوزەرانی یەکترمان پەویستبەت. تەنانەت ئەمە گەر پەوشنبین خە ئەم پەتایە بەشەك لە هاوەە و خزم و ناسیاوەکانمان دووچاردەکات و ئەمەش کاردانەوەی لەسەر ئەمەش دەبەت.

سەبارەت بە بەچوونکانی Paul OGrady تایبەت بە پەرچەکرداری فلسفە لە دەمی تەنگژەکانا بەوە دەستپەدەکەین کە ئەم نووسەرە گوزارەیەکی ناسراوی سوکراتمان بە نموونە بەدەنەتەوە: ئەو ژیانەی تاقینەکراوەتەوە ژیان نییە. ەەنگە ئەم گوزارەیە بەنی جەرە غرورەکی لەوەبەت، لەهەمانکاتدا خودی گوزارەکە بەنی جوەە و گشت و دەمەتەق فلسەفییەکانی سوکراتیشی لەدەت کە لە ەەگاوبانکان لەگەە خەکی عەوام کردوونی. کە لەوەەا ویستویەتی بزانیەت چی گرنگە؟ چ جەرە ژیانەك هەببژەرین؟ ژیانەکی باش و بە بەها چ جەرە ژیانەکە؟ ئەوش دەەت کە خوەندکارەکی جارەکیان لەیپرسیوە: بە فەیلەسوفەکان خەمەکن؟ پەیوایە لەکاتی تەنگژەکانا ،وەك ئەستا، ئەم جەرە پرسیارانە شیاوە کردنیان. ئامرازەکانی بیرکردنەوە و ئاگایخودیی پاپشتن کاتەك گشت شتەك لەگەاندایە. هەمووش ئەوە دەزانین کە شەوازی فلسفی ژیانی سوکرات بوەری پەبەخشی. خودی فلسفەش تەنیا بریتی نییە لە جەستەیەك لە زانین ،بەکو شەوازەکی عەقڵی و پرسیارسازییە. تەنانەت خەشەویستییە بە دانایی و ئامرازکیشە بە گرەدانەوەی عەقڵ بە بەها و سزاوە، ئەمەش وادەکات کە بەشەویەکی باش بژیت و بمریت. ئەم تگەیشتنە بەرەو ئەوەمان دەبات کە فلسفە دروستکەری دیالگی عەقڵییە، لەناومانا کار بە ئەوە دەکات پشت بە دادوەری یان بیرکردنەوەی پەشوخت نەبەستین، تا ئەوپەی خەمان بین، توانا و ناوەوەی خەشمان بپارزین.

لەم جەنگەی ئێستادا پتر پێویستە ناوەوەی خەمان بپارێزین

لە لێدوانێك خانمە فەیلەسوفی فەرەنسی ژولیا كریستیڤا Kristeva، لەژێرناوی"" لەم جەنگەی ئێستادا پتر پێویستە ناوەوەی خەمان بپارێزین""، ئاماژە بۆ ئەو ڕاستیە دەكات كە بە توانایی لە پێشبینی و پلاندانان یەكێكە لەو ئابروچوونانەی پێتاكە ئاشكرایكرد. لە سەرەتای مەڕقایەتییەوە ئایینەكان باس لە سنورداری تواناكانی مرۆڤ و كەتابوونی ئەم مرۆڤە دەكەن كە ئەمە ئێستا بەشێك نییە لە وتاری گشتی ئەمڕۆ. مرۆڤ ئاشكرایە لەم سەردەمدا لە چنیەتی كارگێڕیكردنی سەزداری و بردنەوەی شوێنی بەساڕاچوان لەهاتووە و لەكێبڕكێنەوە بایەلۆجیكانیش هەنگاوی گەورەیان لەبواری دروستكردن و نوێكردنەوەی خانەدا دیووە، بەڵام ئەمە ناتوانین دوا نرخی پیری بدەین و لەم كەمەگە سەكولارانەی تیاشیدەژین دەبینین مەرگ شاراوەیە و باڵاترین ئەزموونی مرۆیە. تەنانەت ئەم تەوزمە ڤایرۆسیەی كە هەویلەنایەن ئەوشی لا هەونكردین كە پاش پیربوون ئەو لاوازیەی هەمانلەدەنەت ئێستەمە هەوبەهەوبوونەوەی. لەڕە كریستیڤا باس لەو لاوازییە دەكات لەناوماندا بوونی هەیە. ئەم تەنگژە تەندروستییەی ئێستا هەڵاوگێانە لە سەرمایەداری نوێی لیبرالی بە سەرمایەداری دیگیتالی. ئەو كاتاسترۆفە مرۆییەی ئەم پەتایە دروستیكرد تەنیا بە هەندێك هێكاری سیاسی و ئابووری و تەندروستی چارەسەرناكرێت.

ژولیا كریستیڤا لەو لێدوانەی هەما بە ئەوش دەكات كە ئەم پەتایە زەری لەسەر گشگیری فەركردین. لەبەر هەكاری تەندروستی پێویست حكومەت مانەوەی لەماوە بەسەرماندا سەپاند. ئێدی ماوە و خود لەم بینێدا چی بەسەر هات؟ كەرەنتینی تەندروستی هەستكی تەنیای سەیری تیا دروستكردین و بە ئامرازكی نیولیبرالیانەی فرە جیهانگیریشەوە گرێیداینەوە. ئەوش شاشكانی ناو ماڵكانمان بوون، تەڵە ئینتەرنێتیكانی ناو جگا و سەر سەفاكانمان كە لەماننابنەوە. ئەمە بەجەرك هاتناو ژیانی كەرەنتینمانەوە كە هەستی تەنیایمان وەلاوەنەت. نامە ئەلەكترۆنیەكانمان و هەیان لە نەهشتنی تەنیایمان ئاماژێك بوون لە پكردنەوەی ئەو بەشایی گشگیری كەرەنتین دروستیان كرد. ئەم جەرە پێوەندییە ئەلكترۆنییە پش كەقید بەو جەرە نەبوو.

ژولیا كریستیڤا وەك هەگری پرینسیپكانی هەشنگری ،كە بریتیبوون لە بە ئیمانی و گومان، بەچوونی خێ بە كەرەنتین و گشگیری ساتەوەختی كەرەنتینی تەندروستی بەجەرك دەخاتەوو كە لە بەچوونە

نیولیبرالیەکانی ئەستامانەوە دوورە. پێشیوایە ئاستییە ئاینییەکان بۆ مەرجە مانایان بۆ بەهای خۆیان هەیە کە سەرلەنوێ بخرێنەوە ژێرپرسیار و سەرنجیشیان لەسەر کێشە و کاتاستڕۆفەکانی ئەمڕۆمان هەبێت. لەڕوەوە ئەم خانمە بیریارە مەترسیەکانی شارستانی ئەستامان دەخاتەڕوو کە لەژێرسایەی تەکنەلەژیا و بەرخۆری، کە هەردووش وەرانسازی ژینگەییان بە سازاندوین کۆتوویندتە ناو جەنگەکەوە. بەمە داوامانلێدەکات لەم جەنگەی ئێستاداپتر ناوەوەی خۆمان بپارێزین وەك هەر شتێکی تر. ڤایرەسەکان لەڕە و لەوە هەن، چونکە لەشی مرۆڤ جگەلە خانە بەکتریاشی تیایە. ژیانی مرۆڤ و ژیانی جەستەیمان وامانلێدەکات هەمیشە لەگەڵ ڤایرەس و مشەخۆرەکان بژین، لەگەڵ ئەو هەڕەشانە بژین کە دەوروبەر لەمانیدەکات. خۆشی وتانی لەگەڵ ئەم جۆرە هەل و مەرجانە دەمەکە دژێت: لەگەڵ یەکەم ڕۆژی بانگەوازی جەنگی جیهانی دوو لەدایکبووە، منالی و لاوی خۆی لە ماوەی جەنگی سارد بەسەربردووە، ئێستاشی لە سەبەری جەنگێکی جیهانی تەندروستیانە بەسەردەبات.

ژێدەر:

Joe Humphreys. Coronavirus: How can philosophy help us in this time of crisis?
https://www.irishtimes.com/culture/coronavirus-how-can-philosophy-help-us-in-this-time-of-crisis-1.4205889
Julia Kristeva. “In the current state of war, it is our most inner selves that we must save“
https://www.journal-psychoanalysis.eu/in-the-current-state-of-war-it-is-our-most-inner-selves-that-we-must-save/
Byung-Chul Han. The Viral Emergenc(e/y) and the World of Tomorrow
https://pianolaconalbedrio.wordpress.com/2020/03/29/the-viral-emergence-y-and-the-world-of-tomorrow-byun-chul-han/
https://seronet.info/billet_blog/lurgence-virale-et-le-monde-de-demain
Byung-Chul Han. L’urgence virale et le monde de demain.
Jurgen Masure. Philosophy can help us in this time of crisis
https://medium.com/discourse/philosophy-can-help-us-in-this-time-of-crisis-4b73d3e3f86b

شیوعییەکانی دەربەندیخان وتێکۆشانی بۆچان .. ئەحمەد رەجەب

مێژووی شاری دەربەندیخان

لە ساڵانی 1947 ـ 1949 بیری شیوعییەت لە سەر دەستی { عەلی ئەفەندی برین پێچ و حسەین عەول } فەراش ودانشتووی دەربەندیخان(سەلیم پیرك و کانی توو) چەکەرەی کردو هەر لەو کاتانەدا بە هاوکاری مەلا ئەحمەد بانیخێلانی { بابی سەرباز} و مەلا ئەسعەدی برای شانەیەکی حزبییان پێکهێناو مەڵا ئەحمەدو مەلا ئەسعەد لە ناوچەکەدا بە هۆی ناوبانگی باوکیانەوە مەڵا قادری سۆفی ناودارو خۆشویست بوون و توانیان قۆناغ بە بە قۆناغ بیری شیوعییەت بێ دڵهاتی دەوروپشتی بانیخێلان و ئەو بەری سیروان واتە دڵهاتی هەڵەبجە و شێخان بگوزنەوە.
لە ساڵانی پەنجاکان چەندین کەمپانیایی بیانی گەورەو بچوك رووبان کردە دەربەندیخان و ژمارەی کرێکاران پەرەی سەندو لە پاش شۆرشی 14 تەموزی 1958 سەندیکا (نقابە) دۆوست کراو، لە دەربەندیخان (2) جۆر سەندیکا هەبوو، کرێکاران ناوبیان لێنابوو سەندیکا بچکۆلەکە یان (زەردەکە) سەر بە پارتی دیموکراتی کوردستان بوو، نزیکەی 300-350 ئەندامیان هەبوو ، سەندیکا گەورەکە {سوورەکە} سەر بە حزبی شیوعی بوو زیاتر لە 3300 ئەندامی هەبوو ئەم بەرزان بەرێوەیان ئەبرد : 1ـ ئیبراهیم کەریم { ابراهیم باقر ـ بابی سەورە} 2 ـ دنخا بازی { ابو یعقوب} 3 ـ عمر رەشید 4 ـ میخاییل 5 ـ سیادور ئەرمەنی سەندیکاییەکی تری کرێکارانی رەی هەبوو ئەویش لە لایەن شیوعی وپارتی بەریوە ئەبراو لە م بەرزانە پێکهاتبوو(قادر ئەحمەد، حسەن فەتاح، نجم کاکە سەعید، ابراهیم ئەلنەجارو عمر سریع).
لە ناو ئەو ژمارە زۆرەی کرێکاران دەیان کادرو سەدان شیوعی هەبوون و توانیان ژمارەیەك کەمیتە و شانە دروست بکەن و جێی دەستیان دیار بوو.
شیوعییەکان لەدرێستبوونی حزبەکەیان ولە هەموو کاتەکاندا دەربری

ئاوات و خواست و ئازارەکانی گەل بوون و، سەرەرای سەختی بارودۆخی وڵات بە هۆی رژێمە سەرکوتکەرو خوێنڕژەکان و داموەزگا داپلۆسێنەرەکانەوە شیوعییەکان لە ریزی پێشەوە بوون بۆ بەرگری کردن لە گەل و بەرژەوەندییەکانی و بە گیانی ئازایەتی و خۆبەختکردن و لە ناو جەرگەی ئاگری دوژمنان تێکۆشاون بۆ لە ناو بردنی کۆنەپەرستی و دیکتاتۆرییەت و رژێمە خوێنڕژەکان و، بۆ وەدیهێنان و جێبەجێ کردنی ئەرکەکانی گەل و نیشتمان و ئازادی و سەربەستی، جەماوەریان هانداوەو بە تایبەت کرێکاران و زەحمەتکێشان و هەموو چین و توێژەکانی کۆمەڵگا.
بۆ ئەوەی رەنج و تێکۆشانی شیوعییەکان ون نەبێت هەوڵ ئەدەم ناوە ناوە باسیان بکەم بەتایبت شەهیدەکان و کۆچکردووەکان و، لێرەدا باسی دوو شیوعی قارەمانی شاری دەربەندیخان ئەکەم :
ـــ*هاورێ عەلی ئەحمەد سەعید لە خێزانێکی هەژار لە شاری هەڵەبجە لە 1/7/1930 چاوی بە دنیا هەڵهێناو، لە بەر دەست کورتی خێزانەکەیان و بۆ یارمەتێدانی براو کەسوکاری لە پاڵی شەشی سەرەتایی دەستی لە خوێندن هەڵگرت و، شان بە شان لە گەڵ براکانی تری : حەمە رەشیدو عمرو مستەفا کەوتە کارکردن و، بۆ ئەو مەبەستە هاتووەتە دەربەندیخان و لە بەرێوەبەرایەتی بەنداوی دەربەندیخان (رەڵ) دامەزراوە.
*ـــ هاورێ عەلی مرۆڤێکی دڵپاك و دەستپاك و مرۆڤدۆست بوو، لە کاروباری حزبایەتی نموونەی ئازایەتی و خۆراگری وڵهاتوویی بوو، رووخۆش و قسەخۆش و، بە شاهیدی خەڵك و جەماوەری شار سەنگ و قورسایی گەورەو زۆری لە ناو کۆمەڵگادا هەبوو، کەسێکی بە هەڵوێست ونیشتمان پەروەرو تێکۆشەرو دڵسۆز بوو بۆ گەل ونیشتمان و حزبەکەی و، ئەو کارانەی پێی سپێردراوە زۆر بە دڵسۆزی و لە ناخی دڵەوە جێبەجێی کردوون
هاورێ عەلی لە گەڵ هاوسەرەکەی ئایشە عەبدولقادر ئەحمەد خاونی کچێك بەناوی پرشنگ 6 کور بە ناوەکانی : ئەحمەد، محەمەد، یاسین، تەحسین، بەهێز و بەرێز. (جێیداخە تەحسینی جوانەمەرگ زوو هەموومانی بەجێهێشت و کۆچی کرد).
هاورێ عەلی تێکۆشەر لە بەر ئازایەتی و راپەرەندنی کاروباری حزبی دووچاری گرتن و ئەشکەنجە بووەوەو بۆ ماوەی (2 ساڵ و 9 مانگ) لەلایەن پارتی دیموکراتی کوردستان لە رانیە و تاقمی ئەلنور& (جەلالییەکان) لە سلێمانی و 3 جار لەلایەن رژێمەکانی عێراق بۆ 4 مانگ و 5 مانگ و 9 مانگ گیراوەو نموونەی خوراگری بووەو نهێنییەکانی حزب و هاورێیانی پاراستووەو سەربەرزانە دوژمن بەزێن بووەو، لە 23/12/1973 کۆچی دوای کرد.

*ـــ نەجیب شیخ محەمەد مەلا قادر : لە ساڵی 1952 لە خێزانێکی هەژار لە گوندی بانیخێڵانی دەربەندیخان چاوی بە ژیان هەڵهێنا، بە هۆی نەداری و بێ یارمەتیدانی خێزانە گەورەکەیان لە پۆلی 3 ی ناوەندی دەستی لە خوێندن هەڵگرت و بێ بە کرێکارو هەشتا مەرمندا بوو چووە شاری بەغداو کرێکاری ئەکردو دیسانەو گەرایەوە بێ دەربەندیخان و لەو ساڵانەدا پەیوەندی بە حزبی شیوعی عێراقەوە کرد. لە گەڵ هاورێ لەتیفی شیوعی برای یەکیان گرت، هاورێ نەجیب مرۆڤێکی بێگەردو خاوێن و رووخۆش و دەم بە پێکەنین و نەترس، هەشتا منااڵ بوو چالاکانە ئیشوکاری حزبی ئەنجام ئەدا و، لەو تەمەنەوە بێ بە پردێك لە نێوان شارو دێهاتەکان ، لە نیوان (رێکخراوی شاری دەربەندیخان و لێژنەی جوتیاران) و نامەو پیتاکی و شتومەکی سەربازی بێ لقی 10 تێکۆشەر بێ دەرەوەی شار ئەگوێزایەوە و لە دەرەوەش نامەو بەگەنامەکانی حزبی بێ رێکخراوی شار ئەهێنا.
لە سالی 1970 بە بۆنەی یادی { 100 ساڵەی لە دایکبوونی زاناو بلیمەتی مرۆڤایەتی فلادیمیر ئیلیتچ لینین} بە هاوکاری هاورێیان و بە ئاشکەرا دارو دیواری شاری بە دروشمەکانی حزب رازاندەوە بە جۆرێك دوژمنانی شیوعییەت تێقینەوە و، هەر لەو رۆژەداو بە فیتی ناحەزان کاتێك لە چایخانەکەی کەمپی خوارەوە دانیشتبوو معاونی پۆلیس کە لە هەمان کاتدا معاونی ئەمن بوو (نەسرەندین عەلی) هاتوو زللەیەکی کۆشا بە بنا گوێی هاورێ نەجیب و، هاورێش بە تووڕەییەوە وەلامی دایەوەو معاون تووشی ترس و لەرز بوویەوە پاشەکشێ کردو زانی کار لە کار ترازاوەو شیوعییەکانی دەربەندیخان و وارماوە نیازی تۆڵەسەندوەیان هەیە معاون کەوتە پەلە قاژەو کرنووشی بێ حزب و هاورێیان بردو داوای لێبوورنی کرد.
بەڵێ ، لە بەر زیتەڵی و کارکردن و ئەنجامدانی چالاکی دژمنان و پیاوەکانی رژێم کەوتنە چاودێرکردن و راونان و گرتنی و ، پاشان هەڵی بێ رەخساو حزب رەوانەی دەرەوەی کردو چووە مۆسکو لە { پەیمانگەی زانستی کۆمەاڵیەتی} وەك کادیرێك دەستی بەخوێندن کردوو، لە ساڵی 1979 رژێمی بەعس دەستیکرد بە شاڵاوێکی پۆلیسی و خوێنرشتن دژ بە شیوعییەکان و لەو کاتەنادا هاورێ نەجیب گەرایەوەو رووی کردە شاخ و بوو بە پێشمەرگەو کادیرو لێپرسراو کە دوژمنان زانیان هاورێیەکی بە توانا و لێهاتووەو چالاکەو لە رۆژانی قەسابخانەکەی پشتاشان بۆسەیەکی ترسنۆکانیان بێ خۆی و هاورێیانی داناو لە 2/5/1983 بە دەستی ناپاك و چەپەڵی ناپیاوان لە گەڵ کاملی ئەحمەد سەمینی کانی ساردی شەهید کران.
هاورێ نەجیب لە گەڵ هاوسەرەکەی حەمیدە حەسەن خاوەنی کورێکن بەناوی (ساریژ).

18/11/2020
& تاقمی النور به جەلالییەکان ئەوترا کە لە ساڵی 1966 چوونە پاڵ حکومەت و، ڕۆژنامەیەکیان بە ناوی النور دەرکرد بۆیە بەو ناوەش ئەناسران.

یة

شەو و مانگ .. ژاك بریقۆر- و: نەژاد عزیز سورمێ

ئەو شەوە تەماشای مانگم دەکرد :
لەبەر پەنجەرە بووم
سەیریم دەکرد
پاشان پەنجەرەکەمم بەجێ هێشت
خۆم تەنها کرد و
نووستم .
دوای ئەوە ژوورەکە ووناك بووەوە
پەنجەرەم بە کراوەیی جێهێشتبوو
مانگ هاتبووە ژوورێ ، لێرە بوو
دیار بوو شاد و هێمن
پێم خۆش بوو ختووکەی بدەم
بەڵام نەمدەزانی چی بکەم
بێ جوولە لەوێدا مامەوە
سەیری دەکردم ..
زەردەمسکە دەبووەوە ..
ئەو دەمە نووستم .

کە هەستامەوە ،
سپێدەی ڕۆژکی دی بوو
لە خۆر بەدەر
شتێك بەسەر ماڵانەوە نەبوو .

- لە (هەڵبژاردە لە شیعری جیهانییەوە) ی پڕ شاوول

که دەزگای (الحداثة) ی بڕووت ساڵی 1990 بڵاوی کردووەتەوە کراوە بە کوردی – بڵوانە ل 139

قاسم شەش، کارگێڕی لقی 17 پارتیی لەشنگال، لەگرتن قیدیۆکدا، دەستلەکارکێشانەوەی خۆی لە لقی حەقدەی پارتی و لەپارتی ڕاگەیاند!

تاهیر عیسا

ئەوەی بەمن جگای سەرنج و تێڕامان بوو، دەستلەکارکێشانەوەکەی شەش لەپارتی و دام و دەزگاسربازیکەیدا نەبوو، کەبە شەش بەشک هەکاری خۆی هەیە و لەوە دەچێت درکی بەوەکردبێت کە ئیتر لەناو هەل ومەرجی سیاسیی ئێستاو ڕێککەوتنی تازەی نێوان پارتیی وبەغدادا، جگاو ڕێگای شەشو گرنگی شەش بە پارتیی لەناو هاوکێشەی تازەدا نەمابێت و هەربۆیەش دەستپێشخەریی شەش و ئیستیقالەکەی پەدەچێت بەرەنجامی وەها پێشهاتێک بێت.
وەک لەناو قسەکانیشدا دەردەکەوێت، ئەوەندەی بەشان و باڵ هەڵدانی پارتیی ویەکێتیکەی بنەماڵەی بارزانییە، هەندێ قسەی لەسەر نیگەرانیەکانی نییە لە بەرامبەر پارت و بنەماڵەی بارزانیدا!
ئەوەی زیاتر جگای خاڵ لەسەر دانان و جگای تێفکرینی ناو هەموو قسەکانی شەش بوو، موچەی مانگانەی شەست و پێنج دەفتەریکەی پارتیی و بنەماڵەی بارزانی بوو بە شەش، کە شەش وەک مەکەمەو دەئاوایی ئەم بنەماڵەیە لەبەرامبەریدا دەینرخاند!
ناشمەوێت هیچ بەراوردکاریکیش لەنێوان موچەی مانگانەی شەش، کە لە داهات و قووتی کەمێگایەکدا سەرچاوە دەگرێت کە غەڕەقی دەردو بەڵای کێڵگەو بەڵای ئەم دەستەماتەو فەقەو فەللاکێت و

لەکەوتەکانیەتی بکەم، لەگەڵ موچەو داهاتی مانگانەی سەرانی هەر ئەم بنەماڵەیە، کەئاخو چەند بەرامبەریی شەش دەچێتە ناوقوڵایی قاسکانیانەوە!
ناشمەوێت هیچ بەراوردێکی موچەی مانگانەی شەشەش و سەرانی پارت و بنەماڵە تاڵانچیەکانیش، لەگەڵ موچەی وەرزیانەی کرێکاران کارمەندانێک یان خانەنشینان و کەم ئەندامانێک بکەم بەو لەبەینانشەوە کە لەیان دەکرێت، کە ئاخە چەند سەدی بەرامبەریانە!
بەڵام زیاتر سەرنجم دەچێتە سەر موچەیەک، کە ئەم فس فس پاڵەوانەی پارتیی و بارزانی، لە بەرامبەر مەلحەمەیەک وەک مەکەمەو پاداشتی مانگانە پێی بەخشراوە، هەڵەکەستی ئەزداییەکان بوو، کە لەسەردەستی ئەم وەکیلباشەی بنەماڵە کرانە پەندی زمانەی ئەم هەساریە و ئادەستی بەبەیتیرین هەزەکانی ئیسلامی ئەم سەردەمەکران، کە ئەگەر دادگایەکی جەماوەریانەی سەربەخۆ هەبوایا، لەبریی شەست سەدو پەنجا هەزار دۆلار موچەی مانگانەکەی، دەبوو شەش و خوداوەندەکانیشی چارەنووسیان زیندانی کردن و دواتریش زبڵدانی مێژوو بوایا.

تاهیر عیسا ١٧.١١.٢٠٢٠

ئەفسونەکانی نەڤەمبەر .. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

ئەفسوون نەڤەمبەری هەنا،
یان چرا پەمەیی هەواسراوەکانی پایز
پشکەی سەماکانی گەشاندەوە،
ئەستێرەکانی نەو..
قژی ئەرخەوانی دارستان،
لە فرمێسکی ناو زەریای هەورا هەڵشاخا،
جەستەی تەمی من،،
تەنها کاسە هەوری شەرابی..
مەستی ئەکا، گەر کات ..
بهەڵە، ئەمشەو هەڵەیەک
لە چرەی پرووشە،،

نوێژی سروشت ،،
بە پەیکەری ئاو دائەبەستێ،
بەردەوام پەکانی ئەو لە ئاون
لە سەر فڕۆشی حەزا، ڕەنگاڕەنگی..
ڕوخساری، وەک قژی ڕەنگاو ڕەنگی
پایزە نەقەمبەر…
سەرابیشن بیرەوەری ئەو،
هەر کاتێ بە ڕەحما تێپەڕ ئەبن…
بەردەوام کاوەکی بابردوو..
دڕکی عاشق،،
لە شارێ بە شوشە درەوشاوەی ئابردوو
و ئاوەنێ خوێنی مەری جوانی ..
گوڵ لەتسی شەعر داپشراوە..
درەنگانە خوانی نەقەمبەر،
لە نەو خەزانی گڵا خوێن لەتکاوەکانی
جەستەی دارستانێ،
ئەمێ پڕی شادومان بوین،
گەرچی لە چاوتروکانیکا،
گڵا ڕەزانی نەقەمبەر..
دایپۆشین، تەنیا ماینەوە وەڕنگمان..
پرتەقاڵی وزەرد و ئەرخەوانی بوو،،
بە شەمزاندنی پایزە گڵا،
مەست و حەیران بوین،،
چەند سەیر بوو،
هیچ کەس لە فریشتەکانی شار نەهاتنە
ژەر نمە پایزی نەقەمبەر،
چونکە باڵایان …
بە تەلسەم و کەد و نیشانەی…
مەرگەساتی خڕکی..
بە شوناس کەتکراوە،،
ئەوارە زیویەکە،
بە فریشتەکانیش،،
لە خەزانکی ڕەنگاڕەنگ تەم،،
سەمامان کرد،،
ڕەحمان بە نوری..
یاخی بوونی پیرەز پاکژکردەوە
ئەفسووس،،،

فریای کاسە شەرابی تر نەکەوتین،
هەر زوو مەزی خوانی..
نەژمبەریان لەهەگرتین،ئاخر..
جلو بەرگی شەی دەواری..
باهەزبردووی کاتکان،
بەرچاو هەل ئەکا، لە بەیاردان…
لە هەشتنە بە گەانەوە،
پشت ووتم ، بەیە نایەیتەوە،
چونکە سەرابم بەت،،
تەش سەرابی بەم ،،
دەروشی بە خواوەندین بە یەکتر،،
دەوانەی بە شوناسی سەر کەنارین،،،
چەند قەشەنگن..
ئەو ستونە ئەستەرانەی ..
هەکشاونەتە فەلەکە..
گەژنەی سپی شەو ئەیبا،
من کردومەتە نیشانە ، گەر..
لە ئەقیانووسی بوونی تەدا،
وەک و پەتەوازە بووم،،
هەر پەش تەواوکردنی…
دوا تابلۆی چارنوسیشم،
لەسەر کەناری حەقیقەت،،
هەرچی هەورە بە خوێنی ئەبەدی..
شیعر هەنگی ئەکەم، سوور
مەر، سەوز، ئەرخەوانی، شین، سپی..
لەوانەشە فریای بەداستانکردنی..
شەوەت نەکەوم،
لەم فیردەوسە وەرانەی غوربەتکا،،
هیچ نەبە هشتەی ئەفسانەنامەیک
لە تەنیایی و..
ساتە مەرگی ئارەزوماندانە،،،
با لەنەوانمانا بە،
وەک نەوان ئەو شارانەی ..
بە تەموە دەن و
بە لمی بیرکردنە نامێنن…
زەنگەکانی چاوەوانیم ،
لەم خەزانی هەنگاوە نەژمبەرە..

بە دوا ڕۆشنایی گالیسکەی ڕۆشتنت ئە زرنگێنم..
داستانی ڕۆشتنی ئافرەتە لە نور،
بە نووکە قەڵەمی بروسکە
ئەنوسمەوە، هەر چەند…
دواشکەوت ، هەرچەند تەنها..
زەریا چیرۆکی ڕۆشتنی ئەزانە،،
ئەم سروتی پەرتبونە ،
نە خەوە نە ڕاستە،،
پێت ووتم، چەند قەشەنگم..
لە خەزانی ئاوەزانبوونم،،
بە دارگەی ئەڤین،،
گەرچی دەرچەیەکیش ..
لەبەندەری کریستاڵی سبەینێش هەر کراویەوە
گەرچی پەیکەری بونمان ..
نەو تەم و تەزی ڕابردو..و..
داهاتووا، جە ماوە..
سەناتایەکی دەڤەنە،،
سوتان لە ژەر خەزانە ڕەنگاڕەنگی نەڤەمبەر..
تەزە تروسکە خەندیەک ماوە،
بەهام ئەفسوونی نەڤەمبەر
هاتنەوەی کەمەڵی مەڵی ڕەشی کەچەڕە،
کاتە لە کەلی چیای
سپی تەنیایی،،
ئەدەنە شەقەی باڵ،
پیاوە تەرزە دەنە و،
ژنەکیش وەک ژەی گیتاری ڕوبارە..
شارە لە پریاسکەی سپەدەی ڕەشتن ئەنە
لە هاژە هاژی وەسکەری ماشینی ژیان،
نەڤەمبەر بە گەڵاڕەزان.و..
فرمێسک ژان و ڕەحیژان و عیشق ژاکان دەست پێئەکا،
نەڤەمبەر، بەردەوامی پێنوسی بەردی خەفەتە ..
لە نوسینی سەرگوزشتەی بە دەنگی،
دودەی نیگایە لە بەرامبەر
ڕاست و دروستی ئەماسی..
عیشقی ئافرەتکی ڕەشپێش،
کە سامانی شەوی شینی دابەان هەنای ،
تەنها سامانی ڕەحیشی ، دەکە

پ مرواری و یاقیقی جوانی نمی جهشتن
بارانی نۆمبر دای کردوو،
گرچی وەرزکی ئافات ەوخسار
چارەکی گااڵزانی بابردووی..
کشتی ئاتونی پایزی دواخست.
وەنەکە کارکی هونەری فۆتۆگرافەری هوەندی
(Couleur-De)
بە سوپاسەوە لە پەیجی فەرمی خۆی وەرگیراوە.

لە ئەمەوە بیر لە تەنیایی مەکەرەوە .. تەکست: ستیڤان شەمزینی

فریشتەکەم
زەر گەام تا تەم دەزیەوە
بینیم تە هەمان فریشتەی نەو خەونەکانم بوویت

فریشتەکەم.. دەستم بگرە
با سەما بکەین
با گەرانی بە ئەشق بەین

فریشتەکەم.. لە دووریی تە
لەناو بەستەکی ئەشقدا تواموە

فریشتەکەم.. هەست بە سەرما دەکەم
بە سەزی گەرمت لەم زەمهەریرە دەرمبەنە

فریشتەکەم.. خەریکی خوێندنەوەی تۆ بووم
کەچی بینیم باسی خەم دەکەم

ئەمڕۆ لە دڵی ناسکی تۆدا
خەریکە وەک مەم ئەتوەمەوە

من و تۆ لە یەکتر ناچین
نا. نا.. من و تۆ یەکەکین

لە ئەمڕۆوە بیر لە تەنیایی مەکەرەوە
کەرتێک لە خەتت دەستکەوتەوە

تۆ گەورەترین جادووگەریت
بۆ وشەکانت ڕەحم ئەهێنیتە سەما

عەشقێک لە ناخمدا چڕی کردووە
هەرگیز جەستەم توانای هەڵگرتنی نییە

عەشق سەرچاوەیەکی نەفرەتلێکراوە و
هەمیشە پاڵەوانە ڕاستەقینەکانی دڵاون

دڵانی ڕاستەقینە لە عەشقدا
ڕۆژی کۆژاوەی زێینە

مرۆڤی دڵداو لێم گەڕدوونەدا نییە
مەگەر ئەوەی عەشقی نەناسیبێ

ئەگەر خەت بێ براوە بزانیت
دنیا بێ هەرگیز ئاشق نەبوویت

عەشق گەمەی دڵداوکانە
هەرگیز خەون بێ بردنەوە مەبینە

مەعشوقەکەم
پێش غروبی تەمەن
پێکەک لێ شەرابی عەشقم بنۆشە

مەعشوقەکەم
پێش غروبی تەمەن
ئەوارەکانم پێ بکە لێ پێکەنین

مەعشوقەکەم
پێش غروبی تەمەن
بەختەندیەک لەگڵ ژیان ئاشتم بکەرەوە

مەعشوقەکەم
پێش غروبی تەمەن
بهڵێ بانی ڕەحانەی ڕەحت بکەمەوە.

منداڵانی کورد و ڕۆژی جیهانی منداڵان.. ڕەزا شوان

لە ساڵی (١٩٥٤) دا، کۆمەڵەی نەتەوە یەکگرتووەکان، داوای لە هەموو وڵاتانی جیهان کرد، کە ڕۆژێک بە ناوی (ڕۆژی جیهانی منداڵان) دیاری بکەن. لەم ڕۆژدا ئاهەنگ بگێڕن، بەوەی کە ڕۆژێکە بە بڕیارێتی و لێکتێگەیشتن لە نێوان منداڵاندا، لەسەر ئاستی جیهانیدا. بە کارکردنیش بۆ خۆشی و شادی منداڵان لە جیهاندا.
ڕێکەوتنامەی مافەکانی منداڵانیش کە لە ڕۆژی (٢٠/ نۆڤەمبەر/١٩٨٩) دا دەرچوو. دووبارە لەو ڕێکەوتنامەیەدا جەختیان لەسەر ڕۆژی جیهانی منداڵان کردەوە. هەر لەو ساڵەوە ڕۆژی (٢٠/ نۆڤەمبەر) ی هەموو ساڵێک کرا بە (ڕۆژی جیهانی منداڵان).
تا ساڵی (١٩٩١) زۆربەی وڵاتانی جیهان، بە (تورکیا) و (ئێران) یشەوە واژۆیان لەسەر جاڕنامەی مافەکانی منداڵان کرد، بەڵێنیان دا کە پابەند دەبن بە جێبەجێکردنیان.
ڕۆژی هەینی (٢٠/ نۆڤەمبەر/٢٠٢٠) کە یادی (٣١) ەمین ساڵەڕۆژی دەرچوونی جاڕنامەی مافەکانی منداڵان و (ڕۆژی جیهانی منداڵان) ە. زۆربەی منداڵانی جیهان لەم ڕۆژدا شاد و دڵخۆشن و ئاهەنگی خۆشی دەگێڕن و دیاری وەردەگرن.
بەپێی بەندەکانی جاڕنامەی گەردوونی مافەکانی منداڵان، منداڵان لە هەر شوێنێکی جیهاندا بژین، بە جیاوازیکردن لە ڕەچەڵەک و نەتەوە و ڕەگەز و ڕەنگی پێست هەموویان منداڵن و وەکو یەک هەموو مافەکیان هەیە.
بەداخەوە، تا ئەمڕۆش منداڵانی بەدبەخت و بێنازی کوردمان، لە سایەی داگیرکەرانی تورکیا و ئێرانی ڕەگەزپەرستدا. نەک هەر هیچ مافەکی سەرەتایی و ساکاریشیان نییە، بەڵکو بە ئۆپەڕەی دڕندەیی و نامەردییەوە، سوپای خوێنمژ و میت و ئیتلاعاتی بەڕوشتی کەماری سەدارەی ئیسلامی و کەماری زیندانستانی ئەردەگانی، زەر دەڵقانە و بەویژدانانە و بە دەستپاراستن لە منداڵانی کوردی ناو لانکیشمان بەبە تاوان منداڵانی کورد دادپڵسن

و سەرکوت و دەمکوتیان دەکەن و بە ناڕەوا دەیان کوژن. تا ئەمڕۆش بە هەزاران منداڵ و مەردمنداڵی کوردمان کە لەژێر تەمەنی هەژدە ساڵییەوەن، لە زیندانە سامناکەکانی کەماری سەدار و کەماری زیندانستان، بە تاوانی هەبەستراوی پشوخت زیندانی کراون. ڕۆژانە لەلایەن جەلادە بڕوشتەکانەوە، پیسترین ئشکەنجە و ئازاری جەستەیی و دەروونیان دەدەن و سوکایەتییان پێدەکەن پێدەکەن.
تا ئەمڕۆش منداڵانی کورد، لە سایەی داگیرکەراندا، لە ژیانێکی زەر سەخت و دژواردا دەژین، هەمیشە لە دڵەاوکی و تەقین و ترسدان. بە کۆمەڵکوژی و مەینەتی و ناسەری و بە ئومێدی و بەرسێتی و نەبوونی و ڕشووتی سەردەنەوە، تەنانەت چێژ لە خۆیش وەرناگرن، چونکە لە نیوشەودا، دەندەکانی تورکیا و ئێران، هێدەکوتنە سەر ماڵەکانیان و بە بەرچاویانەوە، باوک و دایک و کاک و دادیان دەگرن، دایاندەپێسن و کەلەپچەیان دەکەن و بە سەر و شوێنیان دەکەن و بەرەو چارنووسکی نادیاریان دەبەن.
تا ئەمڕۆش چەندین منداڵی کوردیان لەژێر ئشکەنجەدا کوشتوون، یا بە ڕەژی ڕووناک بە بەرچاوی نەتەوە یەکگرتووەکان و ڕێکخراوەکانی مافەکانی منداڵان و مافەکانی مرۆڤ و وێژدانی جیهانییەوە، بە تاوان و بە ناڕەوا لە سەداریان دان. هەر لەبەر ئەوەی کە کوردن. ئەم تاوانانە بە پەچەوانەی هەموو یاسا نەودەوڵەتییەکانەوەن.

منداڵانی کوردمان لە تورکیا و ئێران نەک هەر مافی ئەویان نییە کە بە زمانی دایکیان، زمانی کوردی بخوێنن، بەکو بە زەرداری و بە تەبزی فەڕی زمانی تورکی و فارسی و فەڕی کولتوورەکیان دەکەن کە نامەن بە لای منداڵانی کوردەوە و پێیان هەرس ناکرێن. دەیانەوێت منداڵانی کورد لە نەتەوەی کوردمان هەبگەنەوە و بە زەر بیانکەن بە تورک و بە فارس و زمانی ڕەسەنی کوردییان لەبەرچاو بخەن و هاوبەستبوونیان بە کوردستان و کورد کا بکەنەوە. چەندین مامۆستای خەباخشی زمانی کوردییان بەندکردوون، لەبەر ئەوەی خەباخشانە زمانی کوردییان بە منداڵانی کورد وتەوە. بە نموونە: مامۆستا (زارا محەمەدی) لەبەر ئەوەی کە خەریکی ئەوبوو کە کەمپەینک منداڵانی کوردمان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، لە شاری سنە، کە تامەزرۆی فەربوونی زمانی کوردی بوون، فەڕی کوردی بکات، ئاخوەندەکانی کەماری سەدار بەندیان کرد و ئەمیان بە تاوان دانا. مامۆستا زارا محەمەدی بە (١٠) ساڵ زیندانی سزادرا. تا ئەمڕۆش لە

تورکیای ڕەگەزپەرستدا، قەدەغەیە کە ناوی کوردی لە منداڵانی کورد بنرێن، دەبێت ناوی تورکی لە منداڵەکانیان بنێن. ئەگینا سزای زیندانیکردن دەدرێن.
جا منداڵانی کورد کە هیچ مافێکیان نەبێ و لە بارودۆخێکی وا سەخت و هەمیشە لەژێر هەڕەشە و چەوسانەوە و سەرکوتکردندابن، تروسکایەک شادی و خۆشی لە دڵیاندا نەبێت، هیچ هیوایەکیان بە داهاتوو نەبێت. چۆن یادی ڕۆژی جیهانی منداڵان بکەنەوە؟ تەنانەت لەم ڕۆژشدا، تەباران و بۆمباران دەکرێن و دەگیرێن و دەخرێنە زیندانەوە.
هەموو ئەم تاوانە قێزەوانانەی کە تورکیا و ئێرانی ڕەگەزپەرست و دڕندە و نامەرد، دەرهەق بە کورد و منداڵانی کورد دەیکەن، پشتڵکردنی مافکانی منداڵانن و تاوانی دژ بە مرۆڤایەتین و تاوانی جەنگن و دژی هەموو یاسا و ڕێسایەکی نێودەوڵەتین. بەزاندنی سنووری هەموو یاساکان و ڕێوشتێکن و ژێرپێخستنی مافکانی مرۆڤن.

بە داخەوە، کە کورد هەمیشە بۆتە قوربانی بڕژەوەندییەکانی دەوڵەتە زلهێزکان. کە هەموویان لە ئاستی ئەو تاوانانەی لە کورد کراون و دەکرین، خەیان کوێر و کڕ و لاڵ کردوون و دەکەن. هەر ئەم بێدەنگی و هەڵوێستە شەرمەزاریەیان، بوونە بە هاندان بە ئەوەی کە داگیرکەرانی کوردستان زیاتر درێژە بە تاوانەکانیان بدەن و تاوانی زیاتر و ڕەشکوژی و ڕشبگیری و ژینەسایدی زیاتر لە گەلی کوردی ماف و ژیان زەوتکراو و کوردستان داگیرکراو بکەن.
تا کەی ویژدانی مردووی جیهانی لە ئاستی ئەم ستەم و تاوانانەی کە لە کورد دەکرێن ڕاناچڵەنێت؟ بێدەنگییان تاوانە و لایەنگرتنی تاوانبارانە.
شەرمەزاریشە بە حکوومەتی هەرەمی کوردستان، کە ئەوەی خەمیان لە ناخەن و ئاوایان لە نادەنەوە منداڵانی بێدبەختی کوردمانن.. بە نان و ئاو، بە مووچە، بە دەرمان و چارەسەرکردن، ڕەشووت و بەناز. بە بەش لە ماف و لە پێویستیە سەرتایەکانی ژیان. وایانکردوون کە ژمارەیەکی زەر لە منداڵانی کوردمان، ناچاربن و واز لە قوتابخانە و خوێندن بهێنن. جەستەی ناسکیان بخەنە بەر سەرما و سۆڵ و کزەبای چلەی زستان و گەرما و گڕەی چلەی هاوین.. خەریکی فرۆشتنی کیسەی نایلۆن و گوڵبەڕۆژە و بنەشت و جگەرە و ئاو فرۆشتن و کاری دەستگڕەی و ئیشی قورس بن. یا خەریکی بایەکردنی پەڕاون، یا لەسەر زبڵخانەکان خەریکی تێکدانی خۆڵ و

خاشاکن. تا یارمەتی بژێوی خەزانکانیان بدەن کە ژیانێکی کەلەمەرگی و بژی و مەمارە دژین. بگومان ئەمە زەنگێکی ترسناکە و کاریگەرییەکی خراپی لەسەر داهاتوو و چارەنووسی گەلەکەمان دەبێت. چونکە منداڵانی ئەمڕۆمان داهاتووی کوردستانن. ئەم تاوانانە لە ئەستۆی حکوومەتی کوردستان و حیزبە دەسەڵاتدارەکان دان. کە بە سکی تەر و گیرفانی پڕەوە ئاگایان لە منداڵانی هەژارانی گەلەکەمان نییە.
ئەی منداڵانی شاد و دڵخۆشی جیهان، ڕۆژی جیهانی منداڵان لە ئاوەی بەختەوەر و ئازاد و ژیانخۆش پیرۆزبێت. بەڵام داواتان لێدەکەین، کە ئەمەی منداڵانی کوردی هاوەڵتان لیاد نەکەن، کە هیچ مافێکمان نییە. داواتان لێدەکەین بە تونڈی پرۆتیستەی تاوانە قێزەونەکانی تورکیا و ئێران بکەن، کە بەبێ تاوان منداڵانی ئاشتیخوازی کوردی هاوەڵتان دەکوژن.. داواش لە حکوومەتەکانتان بکەن بەدەنگ نەبن و بە دەنگمانەوە بێن. تا ئەمەی منداڵانی کوردیش ڕزگارمان بێت و بە ئازادی لە کوردستانی نیشتمانی پیرۆزمان دا بژین و لە یادکانی داهاتووی ڕۆژی جیهانی منداڵان دا بەشداری بکەین. تامەزرۆی ئەوەین کە بە بەشداری لە ئاهەنگکانی شادی و خۆشی ڕۆژی جیهانی منداڵان دا بکەین، گۆرانی بچڕین و تەر پێکەنین و سەرچاپی بگرین و تەر هەڵپەڕین.

لەگەڵ ئەو هەموو ستەم و نەهامەتییانەی کە بەسەریان هێناوین، هەمیشە گەشبینین و هیواداربن، کە لە سایەی خەبات و تێکۆشانی و کەنەدانی ڕۆژە دەسوزکانی گەلە قارەمانکەمان، زووبێت یا درەنگ، چوک بە داگیرکەران دادەین و ڕزگارمان دەبێت.
چونکە هیچ مافێک ون نابێت.. گەر خاوەن ماف دوای بکەوێت.

ڕزا شوان
١٨/ نۆڤەمبەر/ ٢٠٢٠

نەچیرڤان بارزانی، سەرکی هەرەمی کوردستان، ئامادەیی خۆی بۆ پێدانی هەموو نەوتی هەرەمی کوردستان، لە بەرامبەر نەسەدملیار دینار، بەحکومەتی مەرکەزیدا نیشاندا! .. تاهیر عیسا

ڕاگەیاندنەکەی نەچیرڤان لەنوان دوو ئاگردایە!

ئاگرێک ئاوەیە، لەسەرنەگرتنی وەها پێشنیارێک دنیایو بەمەش دیەوەت لەلایەک لەنگای خەکردنە چاوی خەکەوە نیازپاکی خۆی بەەکەوتن وەک لایەنی داکۆکیکاریی موچەخۆرانی خەکی کوردستان پیشانبدات و لەلایەکی تریش وەک دیارە ناەزایەتیەکی بەرفراوان لەئاستی گشتیدا لەبەرامبەر ەکەوتنە پەنجا ساڵیەکیان لەگەڵ ئەردەغاندا هەیو دیەوەت بەت کە هەروەک پێشتریش لەەاگەیاندنی ەژنامەوانیدا ڕایگەیاند، کە لەگەڵ حکومەتی مەرکەزیدا سەربەخۆن لە سیاسەت و ەکەوتنیاندا.

بەام ئەمری واقیع پێچەوانەکەی پیشان دەدات و دەریدەخات کە ئەوان بەتەواوی بەمەرجی مانەویان وەک بنەماەیەکی تاانکار و مافیاگەری دەسەاتدار بەسەر خەکی مەزەومی کوردستاندا، ەکەوتنی پەنجا ساەیان بەادەستکردنی نەوتی کوردستان بەتورکیادا ئیمزاکردووە.
لەئاگەریی ڕاست نەبوونی ئاگەریی یەکەمماندا، دووەم ئاگەر، ئاگەر ئەوان ڕاست دەکەن و دەزانن کە هەموو نەوتی هەرەم بای نەسەدملیار دینارە، بە لەو هەموو داهاتانەی لە گومرگەکانی ناوخۆو خاەە سنوریەکان و یەکە بەرهەمهێنە ناوخۆییەکانی دیکەدا کە بەسەدان ملیار دینار دەقبەندرەت، دەستیان دەکەوەت، چپۆیستییان بە وەها ەکەوتنێک هەیو بە هەر خەیان کارو بارە ئیداریەکانی حکومەت و خەک ڕایی ناکەن؟

بەرامبەر هەر کەسێک، لەکوردستاندا بەچاوی بەرژەوەندی گشتی و بەچاوی مۆچەخۆرانێک، یان بەچاوی بەکارانێک کە بەدەستی ئەم حیزب ودەسەڵاتەوە گیردەن، بەوانەت، دەتوانەت لەوە تێبگات، کە ئەم حیزب ودەسەڵاتە دژە خەڵکییە، چەندە درزن و ساختەچیی و مەکرو تەڵەکەبازن و خەریکی چجرە یاریکن، لەسەر حیسابی قوت وداهاتی خەڵکی نەداردا و چەن سیاسەتی هەموو شتێک لەپەناوی دەسەڵات و بنەماڵەو مانەوەیاندا پیادەکەن!

هەر هەوە وتەقەڵایەکی کرێکاران و زەحمەتکێشانی کوردستان، بە باشترکردنی ژیان و گوزەران و زامنکردنی موچەو بیمە هەمەلایەنەکانی ژیانیان، بە هەڵکخراوبوونی گشتییان لەم سەرو ئاوسەریی هەرەمی کوردستانەوە گرەی خواردووەو بەبە دەستبەرکردنی ئەم یەکیەتی ویەکدەنگییەی کرێکاران خەیان، مەحاڵە لەچاوەوانی وەعدو وەعیدو سیاسەتی درزنانەی بەرژوازیدا، کەتایی بەم هەل ومەرجە سەخت ودژوارە بهێنرێت.

تاهیر عیسا /18.11.2020

کتێبی: (پووشکین: ژیان و بەرهەمی شاکاری) و شیعری موتوربە .. سەباح هەنجەر

هەموو درەختێکی بەردار ئەفسانەیەکی هەیە و دایکە مرۆڤ بە ئارامی لەناو ئەفسانەکەیدا بژی. خەم وەك ئاو و خاکەی بە باخ خۆش دەکرێ دەبینم: درەختەکانی باخ هەموویان لە خاکێکی دیاریکراودا بە یەکەوە دژین و بەرهەم پێشکەش دەکەن. بەرهەمکانیش هەر یەکەی تام و شێوە و قەوارەی تایبەت بە خۆی هەیە، هەر یەکیش کاتی جیا و تایبەتی هەیە لە پەگەیشتن و پێشکەشکردنی بەرهەمەکەی، هەموویان وەك برای یەك دایك و باوك بەیەکەوە دژین و هیچیشیان لە ئیرەیی پێبردنی ئاوی دیدا هەنابزکێت.
هەموو دەقێکی هەستن و دنیا. پە لە گرژی و ململانێیە، ئاو گرژی و ململانێیە دەستاتی دەق پێشان دەدا.

با دە پکەوە لە هەموویان دەدا، باران دە پکەوە لە هەموویان دەدا، هەتاو دە پکەوە لە هەموویان دەدا، ووناکی مانگ دە پکەوە لە هەموویان دەدا ... تاد، منیش داهێنەرم تا دواپلەی خۆشویستی خۆم دەوێ. هەر بابەتێك لە داهێنەرێك بخوێنمەوە، ئوپەرەی ئاوات و دڵووتنیمە، لەسەر نانی خوانی هەموو ماڵان ناوی بنووسم، یان لەسەر شانی خەمی دانەم و بەناو شاردا بیسووڕێنمەوە. وەك درۆشانێوەی هەمایەك پێشانی دەستبژێری کەمەرگای کوردی بدەم، بەڵام بە هیچ شێوەیەکیش بە ناداهێنەر و تەمبەڵ و ناوەجاغ و پاشخاپۆرەکەکم نەگوتووە، بوونی تایبەتی خۆت هەیە و دەستخۆش، خۆشدوویی لەسەر مەرگی هەر شێش منداڵم بکەم. لەسەر شیعر نایکەم، ببەای ببەیش سەرسامیی خەمم بەرانبەر دەقی بەگەرد نەشاردووەتەوە. دەنیام: (نالی و گۆران) بە بەهرە گەورە و تایبەتمەندەکانی دەوروبەری خۆیان گوتووە: (تە کەششی زاڵ بکە و ببە بە خۆت) و بەناو خوێن و گۆشت و دەماری منیشدا تێبپەڕێ، شیعر پێویستە لە پێناو خۆت و ئێستێتیکای زماندا بنووسرێت، قسەش پێویستە لە پێناو هەمووانداا بکرێت، من شیعرم کردووەتە زمانی هەموو دەربەینەکان و تەنیا لە شیعریشدا دەگەمە چێژی دەربەین، بە هیچ جۆرێکیش خودی خەم ناچاری نووسین نەکردووە. چێژی دەربەین هەورم بە دەکاتە باڵیف و ئاوێی خەون و خەونمە بە باشی دەیبینم.
خودا ئاو بەندانێی خۆی خۆش دەوێ، هەندێك بیرەوەری و پەیوەندی لێك نزیکی بە نزیکتر دەکاتەوە و لە یێك خاڵی خرۆشاندا کەیان دەکاتەوە، پاشان دەیانخاتە بەر سرۆی ئیلهام.
لەناو کتێبخانە بچووکەکەمدا، بە دوای کەشیعری: (نوختەی نوونەکەی ژیان)ی فەرهاد شاکەلیدا دەگەڕام، پێویستم بوو، بە شێوەیەکی بەراوردکردنێك لەگەڵ شاعیرێکی هاونەوەی خۆی بە جیاوازی و بەکارهێنانی هەڵە و هەماکانی ئەزموونی ئێستایان. بە ویست و بیرلێکردنەوە کتێبی: (پووشکین: ژیان و بەرهەمی شاکاری)، وەرگێڕانی لە عەرەبییەوە: محەمەدی مەلا کەریم، چاپخانەی (الحوادث) 1983 بەغدا، کەوتە ناو ووناکی چاوم و بە ئاهەکەوە دەستم بۆی بردە. سام و مووچڕکی یادێك هەردوو شانی گرتم و لە ناخەوە هایوشاندم و خاوی کردمەوە، وەك ئاوێی کەوتبمە ناو قووڵایی ئاوێکی ساردەوە و مانگ لە ناوێدا خنکابێت. لەو چرکە پە دەروونەشنییەمدا، داوام لە خودا کرد هوو لە جیهانی خامۆشان بکەم. بە تونڈی خۆرتاوی ئاو هەژە تەم ئاڵا و دەست و پێی بەستم.
محەمەد خدر مەولوود لە (هەڵەبجەی شەهیدی جەماوەری هەولێر) لە 23/11/1985، کەسێکی لەبارەی کەشیعری: (نیگەرانی) نەوزاد هەفعەت پشکشکرد، لەو کەسەدا من و (ئیسماعیل تەنیا) بە تەنیشت یەکەوە

دانیشتبووین، ناونیشانی کۆبوونەوەکە پێش چەند ڕۆژێك ئاگاییەندرابوو، کە فەرمانی ڕۆژ، کۆبوونەوەیەك بوو ناونیشانەکەی لە بارەی فەرمانی بابەت بووبووچێت. منیش کەشیعرەکەم بۆپێی وردەکارییەکانی خوێندبووەوە، ئاگەرچی موو بە موو ئاگاداری شیعری نوێی کوردیم و لەناویدا توایمەوە و بە جیاوازی، هەمووی بە وردی و یەك ئاست و بایەخەوە دەخوێنمەوە. هەستم کرد بۆشکی، کە دەیخوێنمەوە بەر زەین و هەستم کردوون. ئەو هەستپێکردنە خستمیە کۆکردنەوە و سەر هێڵی بەدواداگەڕان و زەینم ڕوون بکەمەوە، لە کوێ بەر زەین و هەستم کردوون. وەك سەرقاڵم دەزراوەکانم تەمارکردن. بە بۆشداریی گفتوگۆ لە کۆبوونەوەیەکم لا دروست بوو، ئاگەرچی بە سروشتی خۆم لە کۆ و دانیشتندا حەزم لە گوێگرتن و سەرنجدانە، کەمتر خۆم لە مشتومە و باسکان دەدەم. ئەم بابەتەم لای برادەرانم: (حسام بەرزنجی و مەولوود ئیبراهیم حەسەن و خالید جووتیار و مەسعوود پەرێشان و فەیسەڵ دەهاتی) باس کرد. ئەو پێشنیازیان کرد، بە ئەوەی بچوونەکانم ببێتە بۆگەدار و جێگای بوا، ئەو سەرچاوانە لەگەڵ خۆم بهێنم کۆبوونەوە. وام کرد و هەموو سەرچاوەکانم لەگەڵ خۆمدا بردە بەردەم میکرۆفۆنی سەر مێزەکە، هەرچی دەزیبووماوە، کە بە وەرگیراوم دەزانی وەك: بۆگە و نموونە و سەرچاوە، هەم لاپەڕەی شیعرەکە و هەم لاپەڕەی سەرچاوە لەوەرگیراوەکەم پێشانی خوێنەر دا. شاعیریش لە کۆبوونەکەدا لە ڕێزی پێشەوە دانیشتبوو، دوای ئەوەی هەستپێکردنەکانی خۆمم پێشکەش کرد، شاعیر هیچ وەڵامێکی نەبوو، بەڵام ڕەنگی بە هەموو ڕەنگەکانی هەیە گۆا. سەرقاڵمکان بە هیچ ویست و ئاراستەیەك نەبوو، تەنیا و تەنیا حەز و شەیدایییەکی قووڵی ئەدەبی و جۆشکی گەرم نەبێت.

لەم چەندین وێنەیی پێشانی خوێنەری کۆبوونەکەم دا، دوو وێنەم تەواو دەتەوە یاد، کە لە کۆشیعری: (زریان)ی ئانوەر قادر محەمەد وەرگیرابوون.

(تروسکەی تروسکی ئاگری شوانی شەو بە کەو دامرکا)، نۆزاد
(هەشتبەتم تەزرەی ناوەخت گوڵە حاجیلەت بکوتێت)، نۆزاد
(تەرزەی ناوەخت، بەسەر سەرما دائبارێ
تە ئاگری ماڵە کوردەکی کەچەر بووی)، ئانوەر

دەبووایە ئەو حەقیقەتە لەبەرچاوی ئەو خوێنەرە زەر و بە شومارە ئاشکرا نەکەم. بەوەی نابێت هیچ گیانلەبەرێك بەهەی منەوە دووچاری ناخ شڵەژان و نیگەرانی ببێت، خودایە: (هەموو دەست و دوژمنەکانیشم لە کاری باش سەرخەی). داوای بەخشندەییش لە گوتنی ئەو حەقیقەتە دەکەم، واتە: لەخودی حەقیقەتەکە، کە بە گوتنی، مرۆڤێك دووچاری ناخ شڵەژان و نیگەرانی بوو، بە گومانیشم لە هەستی بە پێی خۆم.

سەرقەڵەمکانی من بە ناوی: (شاعیری قەپیچی)یەوە بوو، دوای ئەم هەستپێکردنانە لەخەبوونی و مەرکی ناسراوی خۆی، بە ئومێد بووم و لە هۆی خوێندنەوە و بایەخی منداڵکوتە پەراوێزەوە و بڵاوەم خست، بۆی زانیم خانەیەکی مردووە لە شیعری نوێی کوردیدا و بارە بەسەر شیعری بگۆڕدرێ.

دیدگا دگۆڕت. نموونە: ساڵی 2008 هەرسە بەرگی کتێبی: مەحرەمی ڕاز: شەرحی غەزەلیاتی حافز – ی (ئەکرەم عەنبی)م خوێندووەتەوە، چەند شوێنکم بڵاوە گرینگ و سەرنجڕاکێش بووە، هەتا بە ڕادەیەک کشاون. ئێستا، 2016 جارێکی تر دەیخوێنمەوە هەتا بە ڕادەیەک شوێنی تری دەکەشم و شوێنی تریم بڵاوە گرینگ و سەرنجڕاکێش. ئەم دەخگەینە، گۆڕان و خاڵی بینین و دەزینەوە و بەردەوامبوون و پوختکردنەوەی زیانە.

دوای 33 ساڵ ئەزموون وام لە دەکات بڵێم: شێوەی دەربڕینەکەم هەمنیی بیرکردنەوەی کەمێک زیاتر دەویست، یان یاخیبوونێکی کەمێک ووشکنانە و خەبەشتزان و پڕ بوو لە هەستی گەنجانە، زیاتر لە قەوارەی ڕەشنبیریی ئەوسام. ئەگەرچی ئەو بەراوردانەی، کە کردبووم. هەموویانم وەک: بەگە و نموونە و سەرچاوە پیشان دا، دەستواژەی: (شاعیری قەپیچی) بە هیچ گومان و دە لە دەدانێک دەستواژە و دەربڕینێکی هەراسانکار و دەدەنگانەیە. (قەپیچی) ناوێکی بە توکمە بە (دز)، دەکرا ئەو حەقیقەتەی دەزیبووماتەوە بە شێوەیەکی نەرمونیانتر ئاشکرام بکردبووایە. بە تایبەتی، کە بینیم شاعیر سەرنجێکی دوورودرێژی ڕکئامێز و کینە لە دڵی دام و ڕەنگی بە هەموو ڕەنگەکانی هەیە گۆڕا. خەم وەک گەنجێکی ئازاردەر هەست پێکرد، خەم ئازار دا و سەرقەڵەمکانی خەمم هەمووی دڕاند، وەک نووسینەک بە بڕاوکردنەوە دامنەشتەوە، بەچوونکان بوونە جێگای بایخی زەرەک لە ئامادەبووان، بۆی لە کاتی پێشکەشکردنی سەرنجکانم تەماشای ئامادەبووانم دەکرد، بینیم هەموو لە هەموو لە بچووکیانەوە تا گەورەیان یەک بە یەک خرۆشابوون. من شڕۆڤ و حەپەسام، دوای تەواوبوونی کەکە لە دەرەوەی هۆڵدا زیاتر لە نیو کاتژمێر بێشکی ئامادەبووان لەگەم وەستان و گفتوگۆی سەرنجکانمیان کرد، سە لەوانە.

یەکەم: (عەبدوڵا سەراج) بوو، گوتی: (لەم ڕووەوە، دەردی گران و باری گرانی چیرکنووسانی کورد لە شانی منە، بەڵام من لە شوێنی نەگونجاو و لەناو خوێنەردا لەڕوویان نادەم و ڕووشکێنیان ناکەم.)

دووەم: (ئازاد مەولوود) بوو، گوتی: (ئەم ورد خوێندنەوەیت هەزکی پەویستت پێ دەبەخشێت.)

سێیەم: (مەحموود زامدار) بوو، بە نەوایەکی پڕ هاندانەوە گوتی:

(ئەی لە ئومەد ئاشنا وردتر، بینووسەوە و بیهێنە تا لە ڕۆژنامەی هاوکاری، یان گۆڤاری بەیان، کامیانت ویست بۆاوی بکەینەوە بە خەندەیەکی گاڵتەئامێز و پڕ تەوسەوە دەنگی بەرزکردەوە و دەستی ڕاوەشاند: های های، چما ئەم شاعیرە ئەویە.)

ئەم دەروازە و زەمینە خۆشکردنە بۆ سۆبی یادەکە: لەناو کتێبخانەکەمدا بووم، هەموو هەستەکانم شڵەبووەوە ناو ئەزموونی کۆشیعری: (نوختەی نوونەکەی ژیان)، لە بەکارهێنانی هەستەکانی و ناخ بە سەرچاوەی هەموو ڕووناکییەك دانان و حیکمەتی ئەبەدی و گۆران بە دوای: (کەسکی تر) لە خەیدا، لە ئەزموونی هیچ شاعیرێکی هاوڕێی خۆی ناچێت. ژیان لەسادەیی خۆی، لەناو نادیاریێکی خودایێدا ئامادە و ماندارە بە بەڕابوون بە بوونی بەختەوەرییەکی نادیار و ئاسۆیەکی کراوەی نادیاریش. ئەم چەمك و ئامانی سەرکێیە لەناو شیعری کلاسیکی کوردیدا ڕۆگی لە: (مەلای جزیری و مەحوی و مەولەوی و وەفایی)یەوە دێت و دەگات بەم، ئەمیش بەختەوەرییەکی وێناکراوی تێدا دەزیوتەوە و سنووری فراوانتر کردووە، زمانیشی کارامانە بەکارهێناوە، لەم جارە بەکارهێنانەدا جوانیی زمانی کوردیت لا دەردەکەوێت، کە چۆن لەسەر دەستی داهێنەرانی ڕەسەنزادەی خۆی، بە پاکی بەرەو پێشەوە دەچێت و پێوەندیت لەگەڵ زمان دەپچڕێنێت، خۆی دەبێتە زمان، هەروەها ئیقاعێکی خاو، بەئام زەر سیحراوی بەکارهێناوە.

(یاد)ی کۆم هاتە لام و گوتی: بابە (ئیسماعیل تەنیا)، نامەیەکی بە ئیمەکەت ناردووی، ئەگەر بێت بۆنم لەسەر شاشەی کۆمپیوتەر دەیخوێنیتەوە، نوێك دەستوبرد وەڵامکت لە داوابکات. لەسەر شاشە چڕ لە خوێندنەوە وەرناگرم و هەم چاویشم یارمەتیم نادات.

دوای ئەوەی لەسەر شانکە هاتمە خوارێ و لە شوێنی خۆم دانیشتم. گەنجێکی نزیك لە تەمەنی خۆم، خاوەنی سیمایێکی منداڵانە بوو، لە کورسیێکەی شانی چەپمەوە دانیشتبوو، گوتی: (ڕۆخنەیێکی دەستانە و دەست گرتن و ڕاستییەکی ڕاچڵەکێنەربوو، ئەم شاعیرێت لە هەڵە ئاگادار کردەوە، لە قووڵایی چاڵێکی ڕەشدا دەستت گرت بە سەرخستنەوە).

مرۆڤێکی داهێنەر و لە ناخەوە دەوڵەمەند و پڕ پرسیار بوو، ئەو لە ناخ دەوڵەمەند و لە چارەنووس پرسە: (فوئاد کەریم) بوو، لە چارەنووسی دەپرسی، دوای ئەم یەکترناسینەمان بووین بە برادەر و هەستی بە هوودەی هەمیشە لە خرۆشاندا بوو، بە تابلۆی دەگوت: (هاوڕێیە بە وەفاکەم)، چاوەڕوانی زەری لە ژیان نەبوو، دەیویست تابلۆ ڕەحی ڕازی بکات. لە پێناو هونەری شێوەکاری و ئەدەبدا ژیانی یەکپارچە ببووە یاخیبوون و حەزی لە ژیانێکی پڕ ووداو بوو،

بەهرەیەکی تایبەتی هەبوو، دەیویست لە هونەری شانۆکاریدا بگاتە تریپك. هەمیشەش لە شانۆکارانی کورد بە ئومێد بوو، شانۆکاری لەسەر ئاستی جیهان دەویست. هەندێك جار ئومێد و داوای داهێنانی بەرز دەبووە و دەگەیشتە پلەی هەڕچوون، دەیگوت: کورد وێنەکێشی هەیە، شانۆکاری نییە، دوای ماوەیەکی کورت هەمن دەبووە و دەستکی بە دەموچاوی دادەهێنا و دەیگوت: لەگەڵ داوای لێبووردن لە (سمکۆ تۆفیق.)

پاش ماوەیەك شیعرەکم بە ناونیشانی (مووتوربە) لە گۆڤاری نووسەری کورد، ژمارە (4)ی ساڵی 1986 بڵاوکرایەوە، وەك شانۆیەکی نووسین، شانۆیەکی ئاسایی و جارێ پێناوەکی شاعیرانی نوێی پێش خۆم و باوخوازم، بەڵام لە ناوەوەی شیعرەکەدا جیا دەبمەوە و شانۆیەکی دەنگیم بەکارهێناوە، واتە: دەنگم بەسەر وێنەدا دابڕش نەکردووە. بەڵکو لە فۆرمەکی کراوەدا بەسەر وشەدا دابڕشم کردووە. لە شانۆی بڵاوکردنەوەکەیدا بایەخێکی زۆری پێدرابوو، لە ڕێژنامەگەریی کوردیدا یەکەم جار بوو ئەم شانۆ بڵاوکردنەوەیە ڕووبدات، یان لایەنی کەم من بیبینم. ئەو چەند لاپەڕەیەی شیعرەکەی تێدابوو، کرابوو بە دەنگێکی جیاواز لە دەنگی لاپەڕەکانی تری گۆڤارەکە. فوئاد کەریم شانۆکار بوو، بەڕام ئاگاداری وردی لەبارەی شیعر و هونەری شیعرەوە هەبوو، ئەم کتێبە: (پووشکین: ژیان و بەرهەمی شاکاری) دیاریی ئەم شانۆکارە کەچکردووەیە، کە هەمیشە سەرخۆش بوو بە هاوەنییەتی دەنگ. لە پاداشتی خۆشویستنی شیعری (مووتوربە)دا. منیش لە نواندنی ئەم وەفایەیدا، ساڵی 1988، کە دەمانە شیعری (زەوان)م چاپ کرد، یەکەمین دانەم پێشکێش بەو کرد. شاعیر کاتێك دەنووسێت خەمی خۆی و کاریگەرییەکانی دیکە دەیوروژێنێت. دیاربوو خەمی ئەو لەناو ئەم شیعرەی منیدا هەبوو، هەر لە یەکەم یەکترناسینماندا هاوڕێیەتییەك، ئاگەر هەفتەیەك یەکتری نەبینین، بیری یەکتر بکەین. لە نەوانمان پێدابڕبوو، خۆشبەختانە ئەویش وەك من خەمی ئەم لاو ئەو لای نەبوو، واتە: ئایدیەلۆژیا تەکنیکی دیدگای هونەری نەبڕبوو، خەمی من شیعری بگەرد و خەمی ئەویش تابلۆی بگەرد.

لە بنەڕەتدا شیعری (مووتوربە)م پێشکێش بە (دڵفیق سابیر) کردبوو، گۆڤارەکە بە پرسی من پێشکێشکردنەکیان لادابوو. لادانەکەش بنیاد و ئەندازەی مانا و تەگەیشتنەکەی تەکدابوو، بە ماوەیەکی کورت دوای بڵاوبوونەوەی شیعرەکە، عەسرانێك لەگەڵ برادەرم: (سەباح مەزن) لە قاوەخانەی مەچکە دانیشتبووین باسی شیعرەکە و لادانی پێشکێشکردنەکەمان دەکرد. (عەباس عەبدولا یووسف) هاتە نەوانمان دانیشت، دیاربوو تەنگەتاو ببوو بۆی: دوو لاو بە باشە باسی

داهێنانی کوردییان دەکرد، چونکە لە ئەنجامی ئەوەی لە پەراوێزی داهێنراندا ماوەتەوە. ناتوانێت دان بە داهێنان و دەرکەوتن و هەوونی و کامڵبوون بنێت، دەرکەوتن و هەوونی و کامڵبوونی داهێنەران کابووس بەسەر سینگییەوە. داننان بە داهێنانی ئەوی دی، داهێنان و دەرکەوتن و هەوون و کامڵبوونە. لە گەرمەی گفتوگۆیەکماندا بەچوونی منی داواکرد لەبارەی خۆی، یان سڵاح بەچوونی منی داواکرد لەبارەی ئەو، نازانم. منیش بە ئاشکاوی بەچوونی خۆم دەربڕی گوتم: دە شاعیرێکی ناکاری وەک تۆ لە کۆسپەڕە بەدیت و بیتراشیت، تا شاعیرێکی کارای لە پێکبێت شیعرێکی وەک شیعری: (ئەم مرۆڤە)ی هەفیق سابیر، کە هەوڵستە لە پێناو ژیاندا و دەربڕین لە توانای بەهێزیی مرۆڤ دەکات، بنووسێت. بەچوونکەم لەناو فەرمێکی زمانی زبردا خستەووە. لەو بارەیەوە پێویستیم بە دەڵاگرتن و شەوەی دەربڕینی تر هەبوو، ئەگەرچی ئەم شاعیرەی ئەم بەچوونەم لە بارەیەوە دەربڕی، ئێستا و ئێستاش (لە شیعردا) نەبووە شاعیرێکی چالاك و کاریگەر، خوێنەر دڵی پێی خۆش بێت، هیوایەکی داهێنانی لە زەمینەی شیعردا نەڕواند. هەر وەک پەراوێز و خانەیەکی مردوو لە جێستەی شیعری کوردیدا ماوەتەوە و ئەزموونێکی جەڵابی و مەنگڵییە، لە بواری پێکهاتەی میتافەڕەوەش کەڵ و بەهێستە، لە بنیادیشدا بگرە یەکی نەخۆش و خاووخلیچکە، شیعرم تێدا نەدەزیوەتەوە، واتە: دڵ و کپڵەی نیمچە شیعرم تێدا دەزیوەتەوە، بەڵام شیعرێکی تەواو شیعرم تێدا نەدەزیوەتەوە، سەخت و سەرسامکار بێت. ئەم بەچوونە حەقیقەتی تێگەیشتن و بیرکردنەوەی منە، ناحەقی تێدا نییە، یان شتێکی لەمە نزیك و لەم بابەتە، ئەوەش دەزانم لەپاڵ ئەو شیعرەی من پەسندی دەکەم. شیعری دیکەش هەیە و خەڵکانی تر پەسندی دەکەن. لەم شەوە جیاوازیدا دەبێت بیر لە شەوەی داهێنانی جیاوازیش بکەینەوە.

دوای تێپەڕبوونی کاژ و کاژگارێکی زەر، ئەوجا بەم دەرکەوت ئەم دوو بەچوونەم کاریگەریی خراپی لەسەر دەروونی ئەم دوو برادەرە دروست کردووە و شەڕاندوونی. بەوەی: لە شارچکەی عەنکاوە، لە بنکەی هەشنبیری کلدان، 15/6/2013 لە کەڵکی شیعریدا شیعرم خوێندەوە، هەرکە بانگ کرامە سەرشانە، ئەم دوو برادەرە: (عەباس عەبدوڵا یووسف و نەوزاد هەفعەت)، وەک ئەوەی هەوائی مەترسییەکی لە شەوەی بووملەرزیان پێگەیشتبێت. بەپەلە و هەڵداوان لە هەڵکەدا چوونە دەرەوە و نەیانتوانی گوێم لێبگرن.

من نەك شاعیربم. بەڵکو تەنیا مرۆڤبم، مرۆڤکی خودایی و هەستی. دەبە دەخکی تریان بە دروست بکەم و لەم دەخە دەروونییە ناجێگیر و ناهاوسەنگەی بەرانبەر بە مەن بەیان دروست بووە و هەیانە، دەریانبهێنم. داوای بەخشندەیش لە هەستی خۆم دەکەم، کە لە دەوە

بەدواداچوون بۆ ئایەت و تانوپۆکانی شیعر دەکات و ئەزمکی تایبەتی لە دەگرێت، ناشزانێت خۆشدووی هیچ کەس و ئەکخراو و دامەزراوە و دەسەڵاتێك بکات، باشیش لە خورپەی دڵی داهێنان و ناداهێنریش گەیشتووە، دڵووونم بە سروشتکی ئاستەقینە، نە بە هێنانی ووبەوو، نە بە ناوونانێر و لەمەی پاشماڵە ... تاد، نە فریو دەخەم، نە چەك دادەدەم، نە کەسیش لە ئەگای کەس دەناسم. هەوە دەدەم تا ئاستی ئەوە بیناسم، تا بەچوونم لەبارییەوە پەیدا دەبێت، بزانم کامە کاکێ و کامە تەوکە. ئەمیە: وریایی و وردی و وردەکاری و بیرکردنەوەی نووسین.
لە هەشتایەکان کەی ئەدەبی زەر بەرەوەدەچوو، لە زەرەك لە کەسکان ئامادە دەبووین. دوای تەواوبوونی کەسکان بە پیاسە و بەدەم گفتوگۆوە، یان بەرەو ماڵ، یان بەرەو بازاڕ دەهاتینەوە. گفتوگۆمان هەمووی لەبارەی جیهانی ئەمانسی و ئەحانی و دەنایدەنی ئەحەکان بوو، کەمتر بە لای شێوەکارییەوە بوو، زەرتر بە لای شیعرەوە دەئەیی و لای نەدەدا. ئەمەش هەکارەکی هەبوو، ئەوەندەی ئەو زانیاری لەبارەی هونەری شیعرەوە هەبوو، من ئەوەندە زانیاریم لەبارەی هونەری شێوەکارییەوە نەبوو، کتێبی: (پووشکین: ژیان و بەرهەمی شاکاری) بە قووڵی چووبووە دە و هەستیەوە، دەیگوت: ئەو شیعرانەی (عەبدوڵا پەشێو) بە ئارەزووی خۆی بە وەرگەڕان هەڵی بژاردوون و لە ئەژنامە و گۆڤارەکاندا باڵاوی کردوونەتەوە، شاکار و نایابترن لەم شیعرانەی لەم کتێبەدا لەسەر داوای: (محەمەدی مەلا کەریم) وەریگەڕاون.
هەمیشە شیعری: (بە هاوڕێیان)ی بە دوو جەر وەرگەڕان. یەك: لەسەر خواستی: (محەمەدی مەلا کەریم). دوو: لە هەڵبژاردنی چەژی ئەدەبی وەرگەڕ، بەراورد دەکرد.
ئەو شیعرانەی هەڵبژاردنی چەژی ئەدەبی ناچاری کردووە وەریبگەڕێت. هەموو ئەگەزەکانی نووسین لەناو پێکهاتەیەکیدا کاریان لەك کردووە، لەیەك کارلەکەکاندا شیعرییەت دەردەکەوە و خەبوونی زمانی ئەح و ئەزموون زاڵ دەبێت و دەبێتە ناوکی دەق.
ئەوە هەشتا لەو ئەژە زەین و
شەوە زەینانەتان ماوە،
کە خوداوەندەکان پێیان بەخشیون.
ئەوە هەشتا شایانی ئەوەن کچانی شەخ
بەوردی چاوتان تێ بڕن.
یاری بکەن، بچن، هاوڕێیانم!
شەوانی کورت بەبادەن،
منیش لە کەڵەنی فرمێسکمەوە

خەشبەختیی بە پەروای ئەو ئەبینم و بزە ئەمگرێ
پووشکین: ژیان و بەرهەمی شاکاری، ل: 216

لەو ڕۆژ و شەو زەمینانەتان هەشتا زەر ماوە،
کەوا خەڵاتی خواوەندەکانن.
هەشتا شایانی ئەوەن کیژوکان
بە چاوی تینوو تێتان بڕوانن!
دەسا هاوڕێیان،
بە بەزم و گەمە و گۆرانی گوتن
شەوانی کورتی تەمەن بەڕێکەن
بە شادیی خەتان مەمی خەندەیەك
لە پشت تەنکی فرمێسکم پێکەن!
گۆڤاری کاروان: ژمارە (3)، کانوونی یەکەمی 1982 ل: 34

تووڕەییەکی خوداوەندانە هەمیشە لە ناوچەوانیدا هەمای نائومێدییەکی گەورە بوو، ئەم نائومێدییە هانی دا بە پەڵە لە کوردستانی نقوومبووی شەی براکوژی ڕابکاتە ئەوروپا، لە ڕێگادا شەوی بەفر دەستی لە بوشنەت و شەهیدی بکات.
جەرگێك ئارەقە لە جەستەی مندا هەیە. نە زێڕ، نە زیو، نە کاتژمێر قبووڵ ناکات. قەدی جغارەی باوکم و ئێقەی هاوسەرگیریم و ناوکی وشك بووەوەی هەر شەش منداڵەکەم بە بایەخەوە لە شوشنکی تایبەتدا هەڵگرتووە. ئەم دیارییەی فوئاد کەریمیشم لەناو پێڵاوێکی کەتان پێچایەوە، لەو شوشنە تایبەتییەم دانا، کە قەدی جغارە و ئێقە و ناوکی وشك بووەوەی هەر شەش منداڵەکەمم تێدا پاراستووە، هەموو خەشویستان وەرنە خوونم، تا بزانین ژیانی ڕاستەقینە لە خونبینینداید، خون پوختەکراوی ژیانە. ژیانیش هەموو ڕەنگێکت ڕووبەڕوو دەکاتەوە، یان هەموو جەرگ خەشی و ناخەشییەکی بەدەموەیە.

ئایاری 2016 هەولێر

لە(58)وە بۆ (140) چارەنووسی کەرکوک لە بەرداشی جەنگی ژمارەکاندا .. نووسینی: ستیڤان شەمزینی

"ئەم شیکارییە پێش 13 ساڵ لە گۆڤاری نەوەند بڵاوکراوەتەوە. ئۆگۆرچی وا دەبینرێت بابەتەکە کۆن بووبێ، بەڵام لە راستیدا ناوەڕۆکەکەی هەمیشە بە تازەیی دەمێنێتەوە. تا بیری خوێنەریشی بخەینەوە کێشەی دەڤاندنی کەرکوک لە دوای روخانی بەعس بە تەنیا بەرهەمی شانزەی ئۆکتۆبەر نییە، بەڵکو شانزەی ئۆکتۆبەر تەنیا کۆتایی ئەو دەڤانەیە لە رووی سەربازیی و ئۆتۆریتەی دەسەڵاتی هەردوو حزبی فەرمانڕەوا لە کەرکوک"

لۆگۆی ناوهێنانی کەرکوک بەدەر لەوەی وێنای شارێکی وێران و فەرامۆشکراو دێتە پێش چاومان، راستەوخۆ بیرمان دەچێتە سەر ئەو کێشە و قەیرانانەی لەنێوان کورد و عەرەب عێراقییەکاندا بە درێژایی چەندین دەیە دروستبووە لەسەر مسۆگەرکردن و خاوەندارێتی ئەو شارە، نەوت یەکێک یان هەموو ئەو هۆکارانەیە هەمووڵایک بە وڵاتانی هەرەمی و جیهانیشەوە چاو ببڕنە کەرکوک و شێی لەسەر بکەن، چون ئەو سامانە سروشتییە بەسە بۆ ژیاندنی کەمێکی سەد ملیۆنی بەوپەڕی تێریی و ڕفاهەوە. بەهێدا نەچووین ئۆگەر بڵێین زیاتر لە 90 ساڵە کورد بۆ قەبارەی خەبات بۆ ڕزگاریی و مافی چارەنووس لە هەوڵی سەندنەوەی کەرکوکدا بووە. کەرکوک لە بزافی شێخ مەحمودەوە تاکوو ڕۆژی ئەمڕۆمان لە لیستی داواکاریی و خەباتی کوردەدا لە بەشی سەرەوەدا بووە، گرنگی ئابووری ئەو شارە پاڵنەرێک بووە حکوومەتە یەک لە دوای یەکەکانی عێراق دەستبەرداری نەبن و جەنگی درێژخایەن لۆگۆی خاوەنە راستەقینەکەی (کورد) بەرپا بکەن، پاشان لە ڕێی بە عەرەبکردن و ڕاگواستنی کورد لە شارەکەدا ناسنامەی ڕەسەن و دیۆگرافیاکەی بشێوێنن، بەڵام کورد هەموو کات داکۆکیی جیددی لێکردووە تا ئەو ئەندازەیەی شەشکی وەک ئەیلوولی بۆ بە قوربان کراوە.
دوای 9-4-2003 پرسی کەرکوک لە ئاجێندای کوردی باشووردا پانتاییەکی زۆری داگیر کرد و لە ڕاستیشدا یەکێک لەو دۆزانە بووە زۆرترین دانوستان و گفتوگۆی لەبارەوە کراوە و دەکرێت، قانوونی 58

ئیدارەی کاتی و ماددەی 140 دەستووری هەمیشەیی عێراق بەشکن لەو پلانانەی لەو چوارچێوەیدا و بە یەکلاکردنەوەی چارەنووسی کەرکوک داڕێژراون. هەنووکە کاتی یاسایی جێبەجێکردنی ماددەی 140 تەواو بووە و ڕەوشی کەرکوک وەک خەی ماوەتەوە، لە کورد بەنیازی ماوەی ئیزافییە بە جێبەجێکردنی ئەو ماددەیە، بەداخەوە ئەزموونی چوار ساڵە و نیوەی ماڵئاوایی عەرەبی باڵادەستی دوای سەدام حسێن سەلماندوویەتی نیەت باش نییە، هەروەک (محەمەدی حاجی مەحمود) وتی: تەنها یەک مانگە تەقینەوە کەم بووەتەوە عەرەب هەڵشە دەکات کە نابەت نەوت دەربهێنین و دەبەت ماددەی 140 دوا بخەین.
پرسیاری هەنووکەیی ئەوەیە: ئایا کورد و ڕێبەرییەکەی هەر دوای کەاوی بابردووی بڕەنی وهەمیی سەرکردە عەرەبەکانی عێراق دەکەون؟ یان ئومێدەک ماوە بە جێبەجێکردنی ماددەی 140؟؟ لە کاتێکدا ماددەی 140 پێکخراوە ئایا کورد کارتی هەیە بەکاریبهێنێت وەک پێکخستنی بەندێکی دەستووریی کە بەرژەوەندیی عەرەبی عێراقی پێوە بەسترابێتەوە؟ یان کورد ئەم دەزە دەباتە ناوەندەکانی دنیا لە چەشنی نەتەوە یەکگرتووەکان یان بە بڕگەی مەژووییی و بایاری سیاسیی دەست بەسەر کەرکوکدا دەگرێت؟. لە هەموو بارەکاندا تاریکییەکی زەر هەیە و هیچ تروسکایییەک نییە تا هەڵوەست و هەنگاوەکانی داهاتووی کوردمان پێ نیشان بدات لە وەختێکدا نیازی عەرەبەکان بە ڕوونی دیارە چییە.

مەژووی کەرکوک

ئەو کاتەی مرۆقی سەرەتایی فەری چاندن و کشتوکاڵ بوو ناچاربوو دەست لە ژیانی ڕەوەندیی هەڵبگرێت و بیر لە نیشتەجێبوون بکاتەوە، سەرچاوە مەژووییەکان باس لە چەند گوندێکی دیرەکیی دەکەن وەک کەنترین گوندە کشتوکاڵییەکانی دنیا، لەو لیستەدا ناوی گوندی (چەرمۆ)ی کەرکوک هاتووە و وەک یەکێک لە سێ کەنترین گوندی جیهان ناوی تەمار کراوە. بە بەوای (مەلا جەمیل ڕەزبەیانی) کەرکوک یەکێک لە هەرە کەنترین شارەکانی دنیایە و بەدرێژایینی ئەو (لە قەچە هەولێرە زەر کەنترە). بەرسڤی ئەو پرسیارە مەژووییەی کە بوو لەسەرەتاوە شاری کەرکوکی بنیاتنا؟. گەرمە و کەشە و ڕای جیاوازی لەسەرە، بەڵام هیچکامیان ناتوانن هاشا لەوە بکەن لە سەرەتاوە کورد یان ئەو گەلانەی کوردیان پێکهێناوە نیشتەجێی کەرکوک بوون و ئاوەدانیان کردووەتەوە (لە مەژوودا سەلمێنراوە شاری کەرکوک لەلایەن لەلەییەکان یان خەرییەکانەوە بنیات نراوە، ئەم دوو گەلەش ڕەگی سەرەکیان هەبووە لە پێکهێنانی گەلی کورددا). مەلا جەمیل

ڕۆژهەڵاتناسی، بەوای وایە: کەرکوک یەکێک بووە لە پایتەختەکانی (گوتو-گوتیوم)ی هاوسێی (لولو- لولوبین) کە تەنیا رووباری سیروان ئێم نەتەوەی لەیەک دابڕیوە هەردووکیان چڵی (کاسای)ن کە لقی گەورەی سوبارتەیە. ڕۆژهەڵاتناسی لە درێژەی بەچوونەکێیدا نوسیوویەتی: لە سەردەمی (نارامسین)ی ئاکادیدا (2400 پ.ز) بە وڵاتی کوردستانیان دەوت (سوبارتو) ئەو حەلەب (ئەرەبخە) کە لەم دواییەدا بوو بە ئەرافا- عەرەفە (واتە کەرکوک) بەشێک بووە لە سوبارتە.

مێژوونووسان هەمای بە دەکەن لە هەزاران ساڵ بەر لە نهەوە کەرکوک بەناوی (ئارابخا)وە ناسراوە و هەر ئێم ناوەشە بە تێپەڕینی کات گۆڕانی بەسەردا هاتووە و بووەتە کەرکوک (گەتییەکان کە لە سێ هەزارەی پێش زایینداا لە پەدەشتەکانی شارەزوورداا دەژیان گەیشتنە کەرکوک و دەوروبەری و کەرکوکیان کردە مەبەند و جێگای ژیانی خێیان، لەو سەردەمەداا شارەکە بە ناوەکی نوەوە ناسرا کە ئەویش ئارابخا بوو، گەتییەکانیش ڕەگیان هەبووە لە پەکهاتنی نەتەوەی کورداا). بەگەڕ نەویستە شارەکە لەلایەن ئەو پەکهاتە و توخمانەوە بنیات نراوە کە ڕەگیان هەبووە لە خستنەوەی نەتەوە و ڕچەکەکی کورداا یان هیچ نەبووبە لە دەرینەوە وەک زەرینەی شارەکە بوونیان هەبووە و تێیدا ژیاون. هەموو ژەدەرە مێژوویەکان (تەنیا ئەوانە نەبێت بە چەواشەکراویی نوسراون) دەنیامان دەکەنەوە لەوەی هەبوونی کورد لە کەرکوکدا پێش هەر نەتەوە و نەژاد و گەلێکی تر بگرە لە زەربەی قەناغەکاندا کەرکوک پایتەختی کوردەکان بووە.
تەنانەت عەرەب و تورکمانەکانی لایەنگری فاکتی مێژوویی نکۆییان لەو ڕاستییە دیرەکییە نەکردووە، تا ئەوەی کتێبی (جوگرافیای سیاسیی) کە دەستێک لە مامۆستایانی زانستگاکانی میسر لە ساڵی 1961 دایانناوە دانیان بەو ڕاستییەدا ناوە و نوسوویانە: کوردەکان دەستێکن لە باکوورەوە هاتوون، خاوەنی دەوڵەتێکی کۆن بوون کە پایتەختەکەی ئارابخایە. لە ژێر ڕۆشنایی بەڵگە مێژووییەکاندا بەمان ڕوون دەبێتەوە هەموو ئەو نەتەوە و پەکهاتانەی ئەمڕۆ لە کەرکوک جێگیرن بە هەزاران ساڵ دوای کورد هاتوونەتە شارەکەوە، عەرەبەکان بوونیان لە عەراقدا دەگەڕێتەوە بە سەردەمی غەزەواتی ئیسلامی لە سەدەی حەوتەمی زاینیی و ئەو بەغدادەی نهەوەک پایتەختێکی عەرەبیی دەردەکەوە ئەوە ڕۆژە گوندی (باغی داد)ی کوردان بوو!!، ئەگەر عەرەبەکان بوونیان لە عەراقدا بە چواردە سەدە بگەڕێتەوە، ئەوا بە دەنیاییەوە هاتنیان بە کەرکوک لە سێ سەدە تێناپەڕێت، لەوانەشە کەچی عەرەب بەشەوەی شوانکارە و تاک تاک بە کەتاییەکانی سەدەی هەژدە بگەڕێتەوە لە کاتێکدا کورد لەو

مێژووەدا بە هەزاران ساڵ بووە لەو شارەدا ژیاوە.
لە سەردەمکانی دوای غەزەوات و فتوحاتی ئیسلامی و هەتا کاتی رووخانی دەوڵەتی (قەرەقیونلە)ش بەپێی (اخبار الدول)ی یوسف قارەمانی کەرکوک مەڵبەندی کوردی ویلایەتی شارەزوور بوو، لەم حاڵەدا لقێکی دەوڵەتی ئەردەڵان فەرمانڕەوای شارەزوور بوو. هاتنی تورکمانیش بە ناو کەرکوک بە بەراوورد بە مێژووی کورد لەو شارەدا دوێنێیە، تەنانەت کەچی تورکمان بە نەو عەراق کۆوتووەتە دوای هەزاران ساڵی بوونی کورد لە کەرکوکدا. مێژوونووسی تورکمانی (شاکر سابیر ئەلزابت) پێیوایە هاتنی تورکمان بە ناو عەراق بە ساڵی (54ک – 674ز) دەگەڕێتەوە کە لەشکرێکی چوار هەزار کەسی بووون و بە سەرکۆتنی خەلیفە نەردرابوون. کۆابوو زۆر درەنگتر رووبان لە کەرکوک کردووە و تیایدا جێگیربوون. ئەمە لەلایەک و لەلایەکی تریش لەگەڵ کەچی بەردەوامی تورکمان و عەرەب بە ناو کەرکوک (پێش تەعریب و راگواستنی کورد) هەشتا کورد رەگەزی زەرینەی دانیشتوانی شارەکەی پێکهێناوە. بە وتنە (قاموس الاعلام) نوسیویەتی: سەرژمێریی شاری کەرکوک سی هەزار (30000) کەسە لەم ژمارەیە سێ بەشی 22500 کەسی کوردە و ئەویتری تورکمانە، عەرەب و جولەکە (760) و کلدان (460) کەسن.
لەگەڵ گەشەی زیاتری شارەکە و زیادبوونی ژمارەی دانیشتوان، دیسان کورد هەر زەرینەی پێکهاتەی شارەکە بووە لەم رووەوە سەرژمێریی ساڵی 1957 باشترین بەڵگەی مێژوویییە کە دەریدەخات رەگەزی کورد لە شارەکەدا (187593) کەسە لە بەرامبەردا عەرەب (109620) کەس و تورکمان (83371) کەسن، بەڵام دوای شاوەکانی بە عەرەبکردن ئەم رەگەزیە لە زیانی کورد و تورکمان و لە بەرژەوەندیی عەرەب گەیانی بەخێوەوە بینی و عەرەب بوونە زەرینەی دانیشتوان، لەگەڵ ئەمەشدا فاکتی مێژوویی ئەوە دەسەلمێنێت کەرکوک بەشکە لە کوردستان، ئەگەرچی وجودی هەندێک هەزی عەرەبی وەک (العبید) کە پێش تەعریب لە کەرکوک بوون لەگەڵ تورکمان و کەمینەیەکی کلدئاشوری وەک هاووڵاتی رەسەنی شارەکە مایەی نکۆڵی لێکردن نییە، بەڵام ناسنامەی شارەکە کوردییە و دەکەوێتە نەو جوگرافیای وڵاتێکی دابەشکراوەوە بە ناوی کوردستان.

دەزینەوەی نەوت دەزینەوەی نەهامەتی

کوردی داماو و دیلکراوی کەرکوک هەرگیز پێی بە نهێنی ئەو گەورەی سەرسنگی شارەکەی نەدەبرد، ناچار پەنایان بە داتاشینی ئەفسانە بردبوو، پێش ئەوەی باباگۆرگۆر وەک کانییەکی بە بنی نەوت

ناوبانگ دەربکات لای رەشکی کوردی ئەوە رۆژە وەک مەزاری پیاوچاکێک سەیری کراوە و گەشکەشیان بە نووری پیرەزی خوداوەند زانیوە، دەماودەم دەگێڕنەوە دایکان بە مەبەستی منداڵبوون چوونەتە سەر ئەم مەزارە نەوتاویینە و لە تیشکی گڵی ئاگری سوور پاڵاونەتەوە و وەک بەیتە شیعرێک وتوویانە: بابا گوێگوە مناڵە.. وەک تیشکی ئاگری ئاڵە. دەزینەوەی نەوت لە شارەکەدا زۆر کەنتڕە وەک لەوەی باس دەکرێت ئینگلیزەکان یەکەم کەس بووبن نەوتیان لە کەرکوک دەزیبێتەوە، (عەلی مەحمود محەمەد) لە کتێبی (کەرکوک شاری قەڵا و ئاگر و خوێن)دا هەمای کردووە بەوەی لە سەدەی حەڤدەیەمەوە (1639) عوسمانییەکان بەشەوەی سەرەتایی نەوتیان لە کەرکوک دەردەهێنا، بەڵام ئەو نەوتە هەر بە بەکاربەری ناوخەیی بوو لە ماڵان و گەرماوەکانی شاردا. دواتر لە ئازاری 1925 کەمپانیای نەوتی تورکی بە فەرمی قەرخی دەرهێنانی نەوتی کەرکوکی کرد. ئیدی ئەم دەرهێنانی نەوتە لەسەر دەستی کەنیاڵیزمی بەریتانی پەریسەند و شارەکە بووە سەرچاوەیەکی نایابی نەوت و گازەکانی تر، پاشان لە هەمەتەکانی گەڵان بە دوای نەوتدا ژمارەیەکی تر کەگەی ئەو شلایە دەزرانەوە. ڕەنگبە دەزینەوەی نەوت و پەویستی هەزی کار یەکەکی تر لەو هەکارانە بووبێت تاکوو عەرەبەکانی ناوەڕاست و باشوور روو لە کەرکوک بکەن.

بە پێچەوانەی پێشبینی دانیشتوانی شارەکەوە نەوت نەک نەبووە مایەی خۆشگوزەرانی و ڕەفاە بیان بەکو بووە هەی دژواریی و نەگبەتییەکی گەورە، نەوتی کەرکوک ڕاکێشانی ئەقەی نارنجەکەک بوو بە هەر چوار لای خەیدا تەقییەوە و پریشکەکانی بە زۆر دوور ڕیشتن. دەکرێت بڵێین دەزینەوەی نەوت لە کەرکوک دەزینەوەی نەهامەتی بوو، سەرەتای کێشەیەک بوو نەزیک لە سەدەیەکە بە چارەسەر ماوەتەوە، چاوچنۆکی ڕژێمەکانی عەراق و تموحیان لە نەوتی کەرکوکدا هەنانییە سەر ڕەی کوشندەترین بیرۆکەی جەهەنمیی هەر لە تەعریب و شواندنی دیمۆگرافییەوە تاکوو ڕاگواستن و دەرکردنی کورد و سینەوەی ئاسواری کوردیی شارەکە، دیارە پێوەکردنی ئەم سیاسەتە بە بە تووندوتیژیی و زیانی مرۆیی نەبووە، هەر ئەم هەقیقەتە تاڵیە ناچارمان دەکات بڵێین: نەوت بە درێژایی تەمەنی دەزینەوەی لە زیان بەولاوە چی قازانجێکی تری نەبووە بە گەلانی عەراق بە تایبەت بە کورد، لەوانەشە نەوت بە پاشەڕۆژیش هەمان ڕەگی نەرێنی بەرجەستە بکات هەرچەندە لە ئەستاوە بەیارەکی وەها ڕەنگە لەڕیکی و واقیعبینانە نەبێت.

بە عەرەبکردن و ڕاگواستن

لە دوای دەزینەوەی نەوت لە کەرکوکدا ژمارەیەکی بەشوومار عەرەب بە هەی خزمەتەوە لە کەمپانیای نەوتی باکوور رووبان لە شارەکە کرد، بەڵام هاتنی سیاسیی لە چوارچێوەی پرۆسەی تەعریب و گۆڕینی دیمۆگرافیدا زۆر تازەیە و لەگەڵ هاتنە سەرکاری دەستەی یەکەمی شۆڕشگێڕە عەرەبەکان لە ساڵی 1963 دەست پێدەکات، لەو رێکەوتە بە دواوە تەعریب چوارچێوەیەکی سیاسیی بەخۆوە گرت و بووە بەشێک لە ئیجیندای سیاسیی دەوڵەتی عێراق. لەگەڵ هاتنەوە سەرکاری بەعسییەکان لە ساڵی 1968 دیسان بە عەرەبکردن و ڕاگواستنی کورد بە تایبەت لە شاری کەرکوک خێرا و خێراتر لە جاران دەستی پێکردەوە. ڕۆژنامەوانی فەڕەنسی (کریس کۆچێرا) دەنووسێت: بەعس پاشان کە لە ساڵی 1968دا هاتەوە سەر حوکم جارێکی دی بایدایەوە سەر هەمان سیاسەتی عەرەباندن، هەر لە سەرەتاوە سوپا دانیشتوانی کوردی لە ناوچە ستراتیژییەکان وات لە ناوچە سنووریی و نەوتاوییەکاندا وەدەرنا، گوندەکانی کوردی بەردومان کرد و بە بەلدۆزەر تەختی کردن، بەمجۆرە تەنە لە ناوچەی کەرکوک نزیکەی 40 هەزار کورد لە ماڵ و گوندەکانی خێیان وەدەرنران.

ئەم قۆناغی سەرەتایی بوو قۆناغێ چە و پڕۆکان لە سەرەتای هەشتاکانی سەدەی ڕابردووەوە دەستیان پێکرد تاکوو کاتی ڕوخانی بەعس لە بەهاری 2003. پرۆسەی تەعریب هەر بەوە نەوەستا میتەدی خوێندن و زمانی فەرمانگەکان بکاتە عەرەبی بەکو ئەم کردەیە تابلۆی سەر پێشانگاکان و ناوی قوتابخانەکانیشی گرتەوە و دواتر لە بەیانووبەرەتی ڕێگەزنامە و باری کەسێتی ناوی کوردیی بەرەو قەدەغەکردن و سڕینەوە چوو. دوای هەرەسی 1975 ناوی قوتابخانەکان کە لە دوای ڕەکەوتنی ئاداری 1970وە کرابوون بە کوردیی جارێکی دی کرانەوە بە عەرەبی، بە نموونە کاوە کرا بە (معاز بن جبل)، کوردستان بووە (عبدالملک بن مروان)، قوتابخانەی زۆڕ گەڵا بە (الاندلس)، ئازاد کرا بە (میسلون) و کتێبخانەی ئاسۆ کرا بە (الطلیعە) و دارا کرا بە (العروبە). هاوشانی پرۆسەی تەعریب، ڕاگواستنیش لە کەپەسەندندا بوو، لە ساڵی 1981 بەیاری ژمارە 1391 مەجلیسی سەرکردایەتی شۆڕش لە تۆی 16 خاڵدا دەرچوو کە باس لە دروستکردنی 20 هەزار خانوو لە ناوەڕاست و باشوور و ڕاگواستنی چەندین کارمەند و کارگێری کورد لە کەرکوکەوە دێکات بە باشووری عێراق، بەڵام بەهەی سەرقاڵیی ڕژێم بە جەنگی ئێرانەوە تەگەرە کوتە بەردەم جێبەجێکردنی تەواوی بەیارەکە.
بە عەرەبکردن و ڕاگواستن ڕەنگدانەوەیەکی زۆری لەسەر شێوانی دەخی کەرکوک داناوە کە لە حاڵی حازردا کەسپی گەورەی لەبەردەم

جێبەجێکردنی ماددەی 140 هەناوەتە ئارا، بەگومان ئەگەر هەکارەکانی تەعریب و تەهجیر لە ئارادا نەبوونایە نەهێ کەرکوک بە ئۆتۆماتیکی لەسەر کوردستان بوو (هەروەک سلێمانی و هەولێر) یان سەندنەوەی ئاسانتر دەبوو. (جەلال تاڵەبانی) لە یەکێک لە وتارەکانیدا لەمەڕ سیاسەتی عەرەباندن دەنووسێت: شار و پارێزگای کەرکوک ڕووبەڕووی سیاسەتی پاکتاوی نەژادیی بووەوە، ئەویش بەپێی پیلانێکی نەگریس کە سەدام حسێن بە وەدیهێنانی چەندین مەبەست پەیڕەوی کرد:

1- دەرکردنی کورد و تورکمان و ئاشووری لە زێدی باب و باپیرانیان.
2- نیشتەجێکردنی عەرەب وەک (مستەوتین) نیشتەجێکراو نەک وەک هاووڵاتی کەرکوک و دەوروبەری ئەویش بە ڕێگەی ئارەزووپێکردن و هەڕەشەوە.
3- نیشتەجێکردنی عەرەبی شیعە لە شارەکەدا بە مەبەستی بڕپاکردنی فیتنە لەنێوان کورد و بڕا عەرەبە شیعەکانیان و تێکدانی ئەو هاوپەیمانێتییە ستراتیژییەی نێوانیان.
سەدام حسێن و دەوڵەتەکەی سەرکەوتوو بوون لە شێواندنی دیمەگرافیای کەرکوک و ئاڵەزیی دروستکردن بە گۆڕانەوەی ڕەوشی شارەکە بە دەخی پشانی، لە دوای ڕوخانی ڕژێمی بەعس تەعریب و ڕاگواستنی کوردی کەرکوک ڕاوەستا، بەڵام کارکردن بە گۆڕانەوەی عەرەبی هاوردە و گۆڕاندنەوەی دەخی شارەکە بە باری ڕاستەقینەی خۆی هیچ هەنگاوێکی نەناوە. ڕاستە تەعریب ڕاوەستاوە، بەڵام شوێنەوارەکانی هەر کاریگەرە، عەرەبی بادەستی دوای بەعسیش خۆیان لادەدەن لە کارێکی لەو بابەتە، هەندجار بەو بۆیە دەگەین ئەمانیش لەبەر لاوازیی و گرفتارییانە بەدەست تیرۆرەوە ئەگینا بەردەوامی بە ڕامیاریی عەرەباندن و ڕاگواستن دەدەن. ڕاستە بەعس وەک ئەنزیمە و دەسەڵات ڕووخا، بەڵام پەروەردە و فەرهەنگی بەعس هەشتا ڕەحێکی زیندووە، لە نموونەی پرسی کەرکوکدا تەدەگەین، ئەوەی ڕووخا لە 2003 تەنیا بتەکەی سەدام بوو، ئەگەرنا هەشتا کولتووری سەدامیزم کولتووری بادەستی سیاسیی و کەمایەتییە لای عەرەبە عەراقییەکان.

بزافی نیشتیمانی کورد و کەرکوک
(بزافی بارزانی وەک نموونە)

لە شێخ مەحمودی حەفید مەلیکی کوردستان قەڵەمڕەوی حکوومەتەکەی بەرتەسک و سنووردار بوو (لە باشترین حاڵەتدا لە سلێمانی و دەوروبەرەکەی تەنەدەپەڕی)، بەڵام هەرگیز نایدەویست دەست لە کەرکوک وەک بەشێک لە کوردستان هەبگرێت، ئارەزووی دەکرد کەرکوک بخاتە سەر قەڵەمڕەوی حکوومەتەکەی. مەلیکی کوردستان لە مانگی

دیسامبەری 1922 دوو کەرکوکیزادەی وەک یاریدەدەری خەی دامەزراند تاکوو بەو بیسەلمێنێت کەرکوک بە بەشەک لە حکوومەتەکەی دەزانێت، لە کەتایی هەمان ساڵیشدا "رۆژی کوردستان" هەواڵی سەردانی سەرۆک عەشیرەتەکانی کەرکوکی بە سلەمانی بەاوکردەوە!!. نوێنەرانی تری بزافی نەتەوەیی کوردستان لە پێش هەر هەموویانەوە (مستەفا بارزانی) بەردەوام داکۆکیان لە کوردستانییەتی کەرکوک کردووە و فایلی کەرکوکیان وەک میحوەریترین فایل بردووەتە سەر مێزی دانوستان. مستەفا بارزانی بە دیاریکراویی لە ماوەی چواردە ساڵی شەشی ئەیلوولدا بە شەلگیریی داکۆکیی لە کەرکوک وەک (دڵی کوردستان) کرد و زەربەی هەرە زەری ئاگربڕ و مفاوەزاتکانیش بەهەی سووربوونی بارزانی لەسەر کوردستانییەتی کەرکوک ساردیی تەدکاوت و رووی لە شکست دەکرد. ئەمە لە زەرینەی سەرچاوە مێژووییەکان و خوێندنەوەی بیوگرافیی کەسایەتییە سیاسییەکاندا پەداگریی بارزانی لەسەر کەرکوک وەک فاکتەکی دیرەکیی دەدەزینەوە.
(لە راستیدا رێبەرانی بەعس ئامادەبوون هەرەمەک بە کوردان دیاری بکەن وەک چۆن ئینگلیزەکان لە ساڵەکانی 1919 و 1924 ئەمیان لەگەڵ شێخ مەحموددا کردبوو، ئەوانیش لاریان لەوە نەبوو شاری هەولێر و سلەمانی و دهۆکیان بدەنێ، گیروگرفتی کارەکە کەرکوک بوو. لە هەوڵەی ئازاری 1970دا چ کارەک سەری نەگرتبوو، بە گوتەی د.مەحمود عوسمان رێبەرانی بەعس لە هەوڵی ئەوەدا بوون ناوچە کوردنشینەکانی کەرکوک و هەموو ناوچە نەوتییەکانی دی لە کوردستان دابڕن). بەعس ماوەی چوار ساڵی ئاگربڕ و گفتوگۆ 1970– 1974یاری بە کات دەکرد لەمەڵ چارەسەرکردنی کێشەی کەرکووک و دەستی دەستی بە داوای سەرکردایەتی ئەوکاتی کورد دەکرد لەمەڵ کەرکوک، لە بەرامبەردا ژنەڕاە بارزانی مکوبوونی خەی و شەشی نیشان دەدا دەربارەی کەرکوک و هەندە ناوچەی تر کە لە رۆژهی بەعسدا بوون بە تەعریب!، چون نابەت لە بیری بکەین بەعس لە پرسەی تەعریبدا تەنە ڕەوشی کەرکوکی تەکنەداوە بەکو کاری لەسەر زەر ناوچەی تری کوردنشین کردووە هەر لە دەوروبەری هەولێرەوە تا دیالە و موسڵ و تکریت. تەنانەت یەکەک لەو پاێنەرانەی بووە هەی هەگیرساندنەوەی شەڕ لەنێوان هەردوو لایەنی کوردیی– عەراقی لە ساڵی 1974دا، مکوبوونی بارزانی و سەرکردایەتی شەشی ئەیلوول بوو لەمەڵ کەرکوک. بەو پێیەی بەعس هیچ کات ئامادە نەبوو، دان بنەت بە کوردستانیبوونی کەرکوک و ناوچە نەوتاوییەکانی تردا، فاکتەرکەش زیاتر ئابووری بوو، چوونکە بەعس چاوی لە سەرکردایەتیکردنی ئومەی عەرەبی ئەمەش بە ئابووریەکی بەهەز مومکین نەبوو.
(کریس کۆچێرا) دەنووسەت: رۆژی 9-3-1974 (غانم عەبدولجەلیل)

ئەندامی سەرکردایەتی هەرمایەتی عێراق و بەرپرسی کاروباری کوردستان دکتۆر لای (ئیدریس بارزانی) و دکتۆر: لە 11-3 بە دواوە پانزە رۆژتان هەیە تا پشنیارەکانتان لەمڕ دیاریکردنی سنووری ناوچەی ئتانامی بخەنە روو، دەربارەی کەرکوک دەبە یەکێک لەم دوو پشنیارە هەبژێرن: یان ناوچەی کەرکوک لەلایەن دامودەزگایەکی هاوبەشەوە بڕێوە ببرێت و لە سایەی حوکم و سەرپەرشتیی دەوڵەتی مەرکەزیدا بێت یان پارێزگای کەرکوک دابەشبکرێت و دوو قەزای بخرێتە سەر ناوچەی ئتانامی و ئەوی دیکەشی بە دەوڵەتی ناوەندیی بێت!!. (ئیدریس بارزانی) باسی سەرژمێریی دکات، (غانم) دکتۆر: هەرگیز دەگەڵ ئەنگەدا سەرژمێریی ئەنجام نادرێت!، کاتێک (ئیدریس بارزانی) بیری دەخاتەوە سەرژمێریی بە یاسا بیاری لەسەر دراوە، (غانم) دکتۆر: بڕیار لەگەڵ ئەودا نا! (ئیدریس بارزانی) بیار نادات بە ئەو مەبەستە دگەڵتەوە بە لای (مستەفا بارزانی) بە پێچەوانەی پشنیارەکەی (غانم)ەوە بارزانی دکتۆر: کەرکوک بە ئەمڕ و دوو قەزا بە دەوڵەتی ناوەندیی. دوای یەک رۆژ (غانم) کاتژمێر 10 شەوی 3-10 بە تەلەفۆن بە (دارا تەفیق) دکتۆر: داواکاریەکانتان بە وردە و درشتەوە رەفز کراون، ئیدی رۆژی 11-3 (دارا تەفیق) بە ئتمبیل لە بەغدادەوە دگەڵتەوە، بەمجۆرە پێوەندیی نێوان کورد و عێراق دەپچڕێ و شڕ هەدەگیرسێتەوە. ماوەی ساڵێک شڕ بردەوام بوو، کە دەتوانین بە شڕی کەرکوک ناوزەدی بکەین، سەرەنجام شکشی کورد بە رەکەوتنی سەدام و حەمەرەزا شا لە پڕاوێزی کەنگرەی ئێپیک لەسەر دەستی (هەواری بەمەدیان)ی سەرۆکی ئەوسای جەزائیر و پشتکردنی ئەمەریکا و کسینگەر تووشی هەرەس هات و بووە قوربانی کەرکوک.

ون بوون لەنێوان هەردوو ژمارەی (58) و (140)دا

لەگەڵ داوخانی بەعس (2003) سەرکردەکانی کورد رووبان لە بەغداد کرد وەک پایتەختی چارەسەر، کەچی لەولاوە کەرکوک لە نەو پشەویی و فەوزایەکی گەورەدا گیری خواردبوو، زەربەی چاودێرانی سیاسیی پێیانوایە دەبوایە سەرکردایەتی کورد رووبان لە کەرکوک بکردبایە وەک بەگەی سەلماندنی کوردستانییەتی شارەکە و شاری گفتوگۆ، بە پێچەوانەوە سەرکردەکانی کورد چارنووسی شارەکەیان بەستەوە بە ماددەی (58)ی قانوونی ئیدارەی کاتیی و پاشان لەحیمیان کرد بە ماددەی 140 دەستووری هەمیشەیی عێراقەوە، بەم وەک هەمیشە سەرکردەکانی عەرەب گەمەی ناشەریفانە دەکەن و لە هەوڵی کات کوشتندان، بە درێژایی تەمەنی سێ کابینەی (عەلاوی– جەعفەری– مالکی)

هیچ هەنگاوێک لە دوو ماددەی قانوونی و دەستووریی نەچووەتە پێشەوە، خاڵێکە کەرکوک لە نێوان هەردوو ژمارەی (58) و (140)دا ون دەبێت، چون عەرەبی عێراق بە شیعە و سوونناوە، بە تووندئاژۆ و میانەڕەوەوە کەکن لە دەستی دەستی کردن بە چارەنووسی کەرکوک، هەرچەند لایەک رایدەگەیەنن پابەندی دەستووری عێراق و قانوونن، لایەکی ترەوە بە کردار کەسپ و تەگەرە دەخەنە بەردەم جێبەجێکردنی بڕگەکانی دەستوور بە تایبەتی ئەوانەی لەبەرژەوەندیی کوردن، بە وێنە (ماددەی 140)!!. کوردیش خۆی هیچ گووشارێکی نییە بە جێبەجێکردنی ئەو ماددە دەستوورییە، کە بەوام وایە لە ستراتیژییەوە بردنی کەرکوک بە نەو گۆڕاوی دەستووری عێراقی هەڵە هەرە کوشندەکەی کورد بوو.

ئیاد جەمالەددین، ئێندامی ئێنجوومەنی نوێنەرانی عێراق لەسەر لیستی (العراقیە) رایدەگەیەنێ: سەبارەت بە کێشەی کەرکوک ئەمە باوەڕمان بە چەسپاندنی دەستووری عێراق هەیە کە دەستوورێکە پەسەند کراوە، بەڵام جارە کەمەڵک را و بۆچوونی جیاواز و کێشە هەیە بەبەر چاوماندا تەپەڵ دەبەست و ناوەستێت!!). (جەمالەددین)ی بەحیساب میانەڕەو و دەست و مەعشووقی سەرکردایەتی سیاسیی کورد، وەک ئەوەی لە مزگەوتەکدا دانیشتبێت و وەعز بدات بە موریید و فەقێکانی دەپێقێت و هیچ هەڵوەستەکی روون و مەلموس ڕاناگەیەنێ، ئەمەش لەژیکی کەی سەرکردە عەرەبەکانی عێراق لەمەڕ پرسی کەرکوک و کورد. بەیەکا هەموو ڕۆژێک لە ڕێگەی دەوەتی ناوەندیی عێراقەوە کەسپ و تەگەرە دروست دەکرێت لە ڕاستای جێبەجێکردنی ماددەی140. (قادر عەزیز) نوێنەری سەرەکی هەرەم لە لیژنەی جێبەجێکردنی ماددەی 140 پێش ساڵێک رایگەیاند (لە بەغدادەوە بە هەموو شێوەیەک لە هەوڵی دواخستنی جێبەجێکردنی ئەو ماددەیەن تاکوو ئێستا کاتێکی زۆر ڕێشتووە و هیچ نەکراوە، ئێستا ماوەیەکی کەمان لە بەردەستدا ماوە بۆیە دەبە چیتر کات بەفیڕۆ نەدەین). بە هەمان شێوە (نەرمین عوسمان) سەرۆکی لیژنەی دارایی ماددەی 140 و وەزیری ژینگەی عێراق ساڵی رابردوو یەکێک لەو کەشانە دەخاتە ڕوو کە ڕێگرە لە ڕاستای ئاسایکردنەوەی ڕەوشی کەرکوک و دەڵێت: دەستەی کێشەی موکداریی کە ماوەی سێ ساڵە 10 دە هەزار کێشەی لەبەردەستە و کاری لەسەر دەکات تا ئێستا 800 کێشەی جێبەجێ کردووە بۆیە ئێگەر چاوەڕێی ئەم دەستەیە بین بە 10 ساڵی دیکەش ئەم مەسەلەیە تەواو نابێت.
هاوزەمان پارێزگاری کەرکوک رایگەیاندبوو ئەم دەستەیە کارەکانیان

سستی زۆری تێدایە و ناتوانێت بە گۆڕەی پێویست بێت و لەو ڕووەوە نیگەرانییەی خەڵکی نیشاندا بە ئاوەژووی مەسیجێکەی بگاتە گوێی سەرکردایەتی کورد، بە تایبەت (نەرمین عوسمان) لە هەمبەر ئەم پرسانە داوای بەیارێکی سیاسیی کردبوو. یەکێک لەو کێشە و گرفتانەی تر لەو ماوانەدا بە ماددەی 140 دروستکرا لابردنی سەرکی لیژنەکانی جێبەجێکردنی ماددەی 140 بوو کە بە ماوەی پێنج مانگ لیژنەکە بە سەرێک مایەوە!!، ئەمەش کاری کردە سەر چەنەتی بەرەوچوونی هەنگاوەکان و قۆناغەکانی ئەو ماددەیە. لە مانگی تەممووزی 2007 سەرچاوەیەکی نزیک و ئاگادار لە لیژنەی جێبەجێکردنی ماددەی 140 بە گەواری (بزاو)ی ڕاگەیاند (زیاتر لە دوو مانگە هاشم شبلی سەرکی لیژنەی جێبەجێکردنی ماددەی 140 دەستی لە کار کێشاوەتەوە و هەکاری دەست لە کارکێشانەوەکەشی بە ئەو تەمەتانەی نووری مالیکی دەگەڕێتەوە گوایە شبلی بەرتیلی لە کورد وەرگرتووە و بە بەرژەوەندیی کورد کاری کردووە). سەرچاوەکە ئاماژە دەکات بەوەی (قادر عەزیز) پێشنیاری دانانی سەرکەکی نوێی کردووە بە ئەو ماددە دەستوورییە، بەڵام مالیکی ئاستەنگ دروست دەکات. ئەوەی لەم نەوەندەدا تراژیدیای خولقاندووە دەستبەردار نەبوونی سەرکردایەتی کوردە لە بەغداد، کارەساتەکە چەند بەرابەر گەورە و قەبەتر دەبێتەوە کاتێک دەبینین بەرژەوەندیی ئابووری و پشکداریی لە بودجەی عەراقدا سەرکردایەتی کوردی بردەتە خەوکی قووڵەوە لە بارەی دواڕۆژی سیاسیی کەرکوک.

وەلێ (محەمەدی مەلا قادر) ئەندامی مەکتەبی سیاسیی پارتی رایدەگەیەنێ (نیەت بەرامبەر ماددەی 140 خراپە، نیەتی مالیکی خراپ نییە، بەڵام نیەتی چوار دەوری مالیکی هەتا ئێستا مانی لیستی ئیئتلاف خراپە و دژن)!!. کەچی ڕووداوەکان پێچەوانەی ئەو دەربڕینەی نیشاندەین لەبەرئەوەی مالیکی بە کەسپ دروستکردن و سستی و کەمتەرخەمیی دژایەتی خەی بە ماددەکە ئیسپات کرد. بەدەر لەوە هەندێک لە نزیکانی مالیکی ماددەی 140 هەوەدەدەن گوایە لە دەستووردا دروست بکەن، وەک (ئازاد جندیانی) ئاماژەی بە کردووە (ناحەزانی ماددەی 140 بە ڕوونی لەو حاڵەتەدا کە ناکرێ دەستوور پشتگوێ بخرێت، بەڵێ زەربەی جار گومان دەخەنە سەر دەستوور بە بیانووی ئەوەی گوایە لەهەڵومەرجێکی ناجێگیردا نوسراوە و پێوەندکراوە بەیە دەکرێت لە هەندێکی پاشگەز ببینەوە). کورد وتەنی ئەم "باڵ"یە لەو کونەوە بێت ئەمەش نابێت سبەی شتێکی زەر خراپ هەر دەقەومێت، قەومانەکەش لەنەوان دوو ئاگردایە یان لەجیکی هەز زاڵ دەکرێت بەسەر هەزی لەجیکدا کە یاسا و دەستوورە، یان ئەو دەستوورە

لە قۆناغەکانی دادە بە زۆرینەیەکی عەرەبیی و شیعیی لە پەرلەمانی عێراقدا دەتە گەین، لانیکەم عەرەبەکان هەوەدەدن لەبی بکەن بە گەینی ئەو بەندانەی دەستوور کە لە بەرژەوەندیی کورددان.
جیا لەوەش کە حکوومەتی عێراق کلکی ئێرانە و حکوومەتەکی سەربەخۆ نییە، تورکیا لە رێگەی بەکارهێنانی کارتی تورکمانەوە رێی هەیە لە تێگەرە خستنە بەردەم ماددەی 140، لە ناوخۆی کێرکوکیش جگە لە کورد کەی گشتیی پێکهاتەکانی ئەو شارە دژی ئەو ماددەیەن. د.مەحمود عوسمان ئەم رایە پشتڕاست دەکاتەوە و دەبژێت: لەناو شاری کێرکوک کەمێک بەعسییەک و ئەو تورکمانانەی لەگەڵ تورکیادان تا رادەیەک دەور دەبینن و داوا دەکەن هەر ریفراندەم نەکرێت، بەگومان ئاستەنگیکی زۆر هەیە لەبەردەم جێبەجێکردنی ئەو ماددەیە. بەشێوەیەکی گشتیی چارەنووسی کێرکوک لە گێژاوی ماددەی 140 و کێشە و تێگەرەکانی حکوومەتی عێراق و حکوومەتەکانی ناوچەیی ون بووە و کوردیش لەو نەوەندەدا نەک یاریزانێکی چالەنگ و لەهاتوو نییە بەڵکو تەماشاکارێکی باشیش نییە.

ئێدای سەرکردایەتی سیاسیی کورد

هەڵوێستی سەرکردایەتی سیاسیی کورد لەمەڕ کێرکوک هەڵوێستێکی جێگیر نییە و زۆدەتر وابەستەی جۆری پێیوەندیی کوردە لەگەڵ دەوڵەتی ناوەندیی، بەڵام ئێدای کورد لە کێرکوک خراپترین شێوە مامەڵەی بووە. محەمەد فەرەج ئەندامی پەرلەمان و ئەندامی مەکتەبی سیاسیی یەکگرتووی ئیسلامی پێیوایە (ئێگەر سەرکردایەتی سیاسیی کوردستان بە تەسەوفاتێکی عادیلانە و حەکیمانە مامەڵەیان بکردبایە هەر ئەو کاتە ماددەی 58 جێبەجێ دەکرا). هەردوو پارتە سەرەکییەکەی کوردستان لە کێرکوک زیاد لە هەر کارێکی تر بە حزبایەتی تەسکەوە خەریکن، غەمی حزب پێش غەمی نەتەوە و چارەنووسی کێرکوک کەوتووە، ئەم حاڵەتە یارمەتی چاکی هەندە تورکمانی شۆڤێنی و عەرەبی هاوردە و گروپی تیرۆریستی داوە جگە پە لە کێرکوک قایم بکەن و زیان بگەیەنن بە ڕەوتی پێشڤەچوونی ماددەی 140ی دەستووری عێراقی.
عوسمان بانیمارانی، ئەندامی پەرلەمانی کوردستان لە فراکسیۆنی سۆز، دەربارەی ماددەی 140 و دواکەوتنی ریفراندەمی کێرکوک دەڵێت (بە پلەی یەکەم بە سەرکردایەتی سیاسیی کورد و دووەم ململانێی یەکێتی و پارتی لە ناو کێرکوک دەگەڕێتەوە، ئەوان شەرمیان شکاوە بەرامبەر بە دوژمنەکانمان لە کێرکوک). ململانێی توندی حزبی و دەستگەریی لە هەر شارێکی تری کوردستان بێت زۆر ئاساییە، بەڵام لە کێرکوک بە سنوور سامناکە، ئێگەر ئێستا دەرئەنجامەکانی بریتی

بەت لە دواخستنی ماددەی سەد و چلی دەستووری عێراق، هیچ دوور نییە لە ئایندەیەکی نزیکدا ببێتە هۆکاری لە دەستچوون یان کارەساتی گەورەتر لە کەرکوک و ناوچە دابڕاوەکانی تری کوردستان.

سەرقاڵییەکانی سەرکردایەتی سیاسیی کورد بە بۆغدادەوە دیسان زیانێکی زۆری داوە لە دۆزی کەرکووک، چوون وا پێویست بوو سەرکردەکانی کورد بارگا سەرکییەکان و مێزی گفتوگۆیان لە شاری کەرکوک بوایە، ئەم پرسە نەک کورد بگرێ لایەنەکانی تری ناکوردیش دەرکی دەکەن و دەیبینن. بە بۆای بەرپرسی مەکتەبێندی کەرکووکی حزبی ئیسلامی عێراق، کورد کەمتەرخەمە لە پارێزگای کەرکووکدا و لەو بارەوە رایدەگەیەنێ (هەموو حزبەکان بە حزبێ کوردییەکانیشەوە هەر خەریکی بۆغدادن، ئەگەر ئەو حزبێ کوردییانە سەیری ئایندەی کەرکووکیان بکردایە و ئەو هەڵانیان نەکردبا ئێستا رەنگی تریان دەبوو). لەوانەیە لاوازیی پێگەی کورد لەوەدا بووبێت نەیتوانیوە گووشارێک بە قەبارە و چڕشنی گووشار بە گەینی جێعفەری یان وەرگرتنی رەژەی زیاتری داهات لە بودجەی عێراق بە جێبەجێکردنی ماددەی 140 دروست بکات، نووکە نازانرێت نەگرتنەبەری ئەو ڕێگە و جۆرە گووشارە نائاگایی لە پشتەوەیە یان کەمتەرخەمیی؟!، بەڵام دیمەنی زاڵ و ڕوونی ڕووداوەکان زیاتر لەو رایە نزیکمان دەکەنەوە کەمتەرخەمیی لە پشتەوە بێت. هەر کەمتەرخەمییەکیش لە پرسە گرنگ و هەستیار و چارەنووسسازە نیشتمانییەکاندا بە هەڵە دانرێت، بەکو فەرمکە لە خیانەتی نیشتمانیی.
(قادر عەزیز) لە سەروتاری ژمارە (737)ی ڕۆژنامەی (ئاسۆی ئازادی)دا دەنووسێت (دیارە جێبەجێنەکردنی ماددەی 140 لە وادەی دیاریکراوی خۆیدا هەر لە سەرەتاوە شتێکی چاوەڕوانکراو بوو، چوونکە نە حکوومەتی بۆغدا لە جێبەجێکردنی ماددەکە جیددی بوو، نە لایەنی کوردیش لەبەرامبەردا توانی بۆغداد ناچار بە جێبەجێکردنی ماددەکە لە کاتی دیاریکراوی خۆیدا بکات). باوەڕ دەکەم گرنگترین کەمتەرخەمی سەرکردایەتی کورد شەرمنی و سازش بووە پاشان سستی لە هاندانی ئاوارە کوردەکان بە گەڕانەوە بە کەرکوک و هەوڵنەدان بە ناچارکردنی عەرەبی هاوردە تا بچنەوە جێگاکانی پێشوویان، چوونکە کارەکی لەو بابەتە بە دوو ڕێگە مەیسەر دەبێت، یەکەمیان بە یار و ئیرادە، ئەویتریان قەرەبوو و هاوکاریی و دەستگیرۆیکردنی دارایی و لۆجیستی. (قادر عەزیز) چواردە مانگ بەر لەم چرکەساتە ڕایگەیاند: ئەگەر ئەمە پارە هەبێت بۆیانی دەتوانین عەرەبە هاوردەکان بگەڕێنینەوە شوێنی خۆیان. (مەلا بەختیار)یش ئاندامی دەستەی کارگێڕیی مەکتەبی سیاسیی (ی.ن.ک) بۆی پارەکە بە ئەو کارە

دەستنیشان دەکات و دەڵێت (کەرکوک بە 100 ملیۆن دۆلار ئاسایی دەبێتەوە، ئیتر لەسەر چی وەستاوین؟). پرسیارەکە ئەوەیە شارەکی بایەخدار و مێژوویی و پڕ داهاتی وەک کەرکوک نرخی سەد ملیۆن دۆلاری نییە لای سەرکردایەتی کورد؟ یان سەرکردایەتی کورد کەمتر لە بازرگانی بەپارەن و چاویان لە قازانجی خێرا و بە دەستمایەیە وەک ئەوەی لە بەشی کوردستان لە بودجەی عێراق وەچنگیان دەکەوێت؟. ئەمە ئەو پرسیارەیە خەریکە دەبێتە پرسیارەکی ماقوول و جیددی.

بەداخەوە دارایەکی زۆر لە کەیسەوەی لایەنگرانی یەکێتی لایەن یەکێتی و پارتییەوە بەفیڕۆ دەبرێت و کەرکوک سەنتەکی تەدا خەرج ناکرێت، لە شارەکانی تری کوردستانیش زیاتر لەو بڕەی (مەلا بەختیار) دەستنیشانی کردووە لە گەندەیدا وون دەبێ یان دەدرێت بە دیوخان و تەکیە و هەندەک مشخۆری راهاتوو لەسەر تەوزەلی و لەحاست کەرکوکیش دەستکانیان نوقاندووە و چاوەڕێی داگیرکەران خەیان دەکەن پێشکەشیانی بکاتەوە!!. چەندان جار نوێنەرانی عەرەبە هاوردەکان لە ڕێی میدیاکان و سەردانکانی کوردستانەوە ڕایانگەیاندە: ئامادەی گەڕانەوەن بۆ مەرجی قەرەبووکردنەوەیان، چوونکە بەبێ قەرەبووکردنەوە هیچ هەکارەکی ماقوڵ لە ئارادا نییە بۆ جێهێشتنی جێگە و ڕێگەیان لە کەرکوک یان بۆ بۆ زۆر ناردنەوەیان بۆ ناوەڕاست و باشوور.
(حوزەیر حەسەن ئەلحەمدانی) ڕێکخەری گشتیی لە لیژنەی لێکگەیشتن و چارەسەری نیشتمانی، پاش دیدار و چاوپێکەوتنی لەگەڵ چەند ئەندام پەرلەمانێکی کوردستان بۆ (ئەی. ئەف. پی) ڕاگەیاند (ژمارەی ئەو خێزانانەی ئاوڕوویان لە جێهێشتنی کەرکوک هەیە دەگاتە 12500 خێزان واتە 80 هەزار کەس، بەڵام هەواڵوستمان هەیە لە بارەی بڕیاری حکوومەتەکەی نوری مالیکی). مەبەست لە بڕیارەکەی حکوومەتی مالیکی دابەزاندنی ڕێژەی پارەی قەرەبووە لە20 ملیۆن دینارەوە بۆ 10 ملیۆن دینار. سەرکردایەتی سیاسیی کوردستان نەک هەر نەیتوانی لەسەر بودجەی هەرێم هاوکاریی و قەرەبووی عەرەبی هاوردە بکاتەوە یان ئەو بڕەی مالیکی کەمی کردووەتەوە پێی بکاتەوە، نەشیتوانی گوشار بخاتە سەر کابینەکەی مالیکی تا بەرنامەی قەرەبووی عەرەبی هاوردە و کوردی دەرکراو وەک خەی لێبکاتەوە لە قازانجی ڕێچکەی یاسایی و ئاسایی جێبەجێکردنی ماددە دەستوورییەکە، ئەم غەمساردییە بۆ تەنیا لەسەر عەرەبی هاوردە کاریگەریی نەبووە بەڵکو ڕەنگدانەوەی نەرێنی لەسەر کەی کوردە ئاوارەکانی کەرکوک هەبووە کە هەنووکە لە شارەکانی تری کوردستان دەژین و نەگەڕاونەتەوە بۆ زێدەکەیان تا بە ئومێدبن لە گەڕانەوەیان بۆ کەرکوک و لەو بارەوە

کەمتەرخەمیی بنوێنن. لە باری واقیعیشەوە کوردی کەرکوک چۆن دەتوانێت بە تەمویلی دارایی و هاوکاریی لایەنە پەیوەندیدارەکان دەتوانن بگەڕێنەوە سەر کۆلاوە؟.

(د.رائید فەهمی) سەرۆکی لیژنەی جێبەجێکردنی ماددەی 140 بە نیگەرانییەوە رایگەیاند (نزیکەی 20 هەزار فەرمان بەسەر عەرەبە هاوردەکانەدا دابەشکردووە و 10 هەزار فەرمان بەدەست گەیشتووەتەوە، ژمارەی ئەو خێزانانەی تاکوو ئێستا شارەکەیان جێهێشتووە گەیشتووەتە 2 هەزار خێزان، هەروەها 75 هەزار فەرمیشمان بەسەر کەچپەکراواندا دابەشکردووە و 45 هەزار فەرممان بەدەست گەیشتووەتەوە، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت هەندێک لە خێزانە کوردە دەرکراوەکانیش نایانەوێت بە شارەکە بگەڕێنەوە!!). مەسەلەکە ئەوە نییە کوردە دەرکراوەکان نایانەوێ بە شارەکەیان بگەڕێنەوە، فاکتەر ڕاستەقینەکە ئەوەیە کوردی کەرکوکی چۆن بگەڕێتەوە بە شارەکەی کە لەوەدا هەر ئاوارە بێت و هەر بە پیتاکی ڕێکخراوە خەرخوازییەکان بژی و لانەو خانووی قوە و چینکە و تەنەکەدا ژین ببات سەر؟!! کوردی دەرکراو هیچ پاپشتێکی ماددیی و مەعنەویی نییە لە شارەکەیدا، کەوابوو دروستە بوترێت کەمتەرخەمی و پشتێکردنی سەرکردایەتی کورد ئەو بەیارەی پێداوە. سەرباری هەموو ئەمانە سەرکردایەتی سیاسیی کورد لە بەرامبەر سستی و دەستخەڕکردن و دەستی دەستی پێکردنی عەرەبی عیراقدا هیچ کاردانەوەیەکی شایانی باسیان نەبووە تا کاربەدەستانی بەغداد ناچاربن بە دانوستان بنێ هەولێر، بە پێچەوانەوە سەرکردەکانی کورد بە هێ و بە هێ لە کشکەکانی گرین زێن بە داماویی ئامادەبوون.

محەمەدی حاجی مەحمود، سکرتێری حزبی سۆسیالیستی دیموکراتی کوردستان وتی: لەکەبوونەوەیەکدا باس لەوە کرا کورد قبوڵ ناکات ماددەی 140 دوا بخرێت!!، منیش وتم باشە قبوڵ ناکات دەبێت کورد بە سێ چوار ئۆگەر ئامادە بکات، یەکەم: ئایا خەی ئامادە کردووە بە ئەوەی بە زەر پێشمەرگە ببات و دەست بەسەر شاری کەرکوکدا بگرێت؟. دووەم: کورد لە بەغداد پاشکۆ بکات بە سەرەک کەمار و پێستەکانی تروە و بڕێت تا ئەو کێشانە چارەسەر نەکرێت ناگەڕێمەوە بەغداد. سێیەم: ئەوەیە بتوانێت خەی رابگرێت بەرامبەر ئەو شێوەلە دژایەتیکردنەی وەاتانی ناوچەکە و عیراق و نەودەوڵەتی. دەربارەی ئۆگەرە پێشنیارکراوەکەی (کاکە حەمە)، کورد لە سەرەتای پرسەی ئازادیدا پێشمەرگەی برد بە کەرکوک لە جیاتی جۆگە قایمکردن کەوتنە تاڵانی و را و و رووت، دواتریش بە چاو سوورکردنەوەیەکی عەرەبی

عێراقی و ئەکەی مستەر بریمەر لە چاوتروکاندنەکدا شارەکیان چۆلکرد!. بە ئاگاری دووەم سەرکردەکانی کورد لە بری بایکۆتی بەغداد بایکۆتی کوردستانیان کردووە و هەندەکیان لە پستە عێراقییەکانیاندا لە یادیان چووە کوردن و بە دەنگی کورد لەو جێگایانەدان، تەنانەت لەو بەوایەدام تورکمانێک بە دەنگی کورد ببە جێگەکەی جەلال تاڵەبانی لەو باشتر کار بە کورد و دەزی کەرکوک دەکات. بە کورتی مافی ئەوەمان هەیە لەپش هەر کەسێکەوە سەرکردایەتی کوردستان بە کەمتەرخەم و تاوانبار بزانین لە راستای جێبەجێنەکردنی ماددەی 140. بە دیتنی خەم پەویست بوو کورد ملکەچ نەکات بە ئەوەی چارنووسی شارەکی کوردستانی وەکوو کەرکوک و خانەقین و ناوچە کوردستانییەکانی موسڵ و دشتی نەینەوا بخاتە نەو گیروگازی ماددە مەتاتییەکانی دەستووری نوێی عێراقەوە، چوونکە ناکرێت بەشێک لە خاکی وەاتەکەی خەت بخەیتە قوماری دەستوورێکەوە کە هەر کاتێک باهانسی هەز گڵا پەش هەر کارێک عەرەبەکان بەندەکانی ئەو دەستوورە لە دژی کورد پەشەل بکەن.

ئاگاری دواخستنی ماددەی 140

نهە گەیشتووینەتە دوا ساتەکانی سالی 2007 بەبە ئەوەی ماددەی 140 جێبەجێ بکرێت، هیچ بیانوویەکی دەنیاکەر بوونی نییە لە دواخستنی ئەو ماددە دەستووریە تەنیا مەعمەعەی عەرەبی عێراقی نەبێت، چوونکە عەرەبەکان بە هەر بەها و نرخێک بووە گەرەکیانە ئەو ماددەیە دوا بخرێت بەبە رەزگرتن لە بەچوونی زەرینەی دانیشتوانی عێراق. (ستیف تاتایی) بەوای وایە (دواخستنی جێبەجێکردنی ماددەی 140 رەز نەگرتنە لە داواکاریی 80% دەنگدەرانی عێراقی کە دەنگیان بەم ماددەیە داوە). کات رووی لە تەواوبوونە و لایەنەکانی نەو عێراق (جگە لە کورد) هەموو هەر داوای دواخستنی ئەم ماددەیە دەکەن، پەرلەمانی عێراقی بە زەرینەی دەنگ دژی جێبەجێکردنی ئەو ماددە قانوونیی و دەستووریین، بە گوتەی (د.فوئاد مەعسوم)ی سەرکەی فراکسیۆنی کورد لە ئەنجووەنی نوێنەرانی عێراق گفتوگۆی ئەوان وەک لیستی هاوپەیمانی کوردستان لەگڵ لایەنەکانی ناو پەرلەمانی عێراق، ژبەرئەوەی لەو لایەنانە دەڵێن (ناتوانرێت ماددەی 140 جێبەجێ بکرێت لەو ماوەیەدا و پەویستە دوا بخرێت). پرسیارێ عەقڵانییەکە لێرەدا ئەوەیە دوا بخرێت بە کەنگ؟ بەگوومان هەوڵی عەرەبەکان مواتەڵکردنە تا ئەو کاتەی بەغداد بەهەز دەبتەوە، لەو کاتشدا داوای جێبەجێکردنی ئەو بەندە دەستووریە بە ئاگر و ئاسن وەڵام دەدرێتەوە.

ئەم هەوڵستە لای پێکهاتە عەرەبییەکانی عێراق نەک تازە نییە بەڵکو تەمەنی هێندەی تەمەنی ماددەکەیە، چەندان جار و لە چەندان بۆنەشدا ئەندامانی پەرلەمان و چاودێرانی کورد لەمەڕ ئەو ماددەیە و هەوڵستی عەرەبەکان هۆشداریان داوە بە سەرکردایەتی کورد کە دەوڵەتی ناوەندیی کات دەکوژێت و هەنگاوەکان ئیفلیج و پێکدەخات. (نەرمین عوسمان) پێشتر رایگەیاند کاربەدەستانی عێراقی کێسپ بە ماددەکە دروست دەکەن و دژایەتی هەنگاوە عەمەلییەکان دەکەن. لە دواییین لێدوانیشیدا رایگەیاند (بەشێک لە پێکهاتە سیاسییەکانی ناو پەرلەمانی عێراق دژایەتی جێبەجێکردنی ماددەکە دەکەن و دژێن کاتی نییە). بەگومان ئەو وەختەی دژێن کاتی نییە هیچ زەمەنێکی تریان چ لە مەودای نزیک یان دوور دیاری نەکردووە وەک کاتی راستەقینەی جێبەجێبوونی ئەو ماددەیە. رژێمەکانی پێشان هەمیشە پاساوی نەشیاویی هەلومەرجی زاتی و بابەتیان دەهێنایەوە دژ بە مافەکانی کورد و چارەنووسی کەرکوک، وا دیسانەوە هەمان قسەوانی کۆن لێدەدرێنەوە چوونکە لای عەرەب هیچ کات ئان و ساتی مافی کورد نییە. ئەم هەوڵستانەی عەرەبەکانی عێراق بە زەقی لەگەڵ هاتنی ساڵی 2007دا خێست و تەختر بوونەوە، تەنانەت دەستەکانی کورد لە ئەپەزیسیۆنی پێشانی تازە حاکمان لە ماددەکە کەوتوونەتە تەقە و هەوڵستی ڕق و پێچەوانەیان وەرگرتووە، وادە و هاوپەیمانێتییەکانیان لەگەڵ کورد تەبخوری کرد و بوو بە هەڵم. (قاسم داود) ئەندامی ئەنجوومەنی نوێنەران لە ئایاری ڕابردوودا ڕایگەیاند: لیستەکانی تەوافق و عێراقیە داوای چاوپێداخشاندنەوە بە ماددەی 140ی دەستوور دەکەن، چوونکە پەیانوایە ئێستا کاتێکی گونجاو نییە بۆ جێبەجێکردنی ماددەکە. لە بەرامبەردا (فریاد ڕەواندزی) ئەندامی لیستی هاوپەیمانی کوردستان ڕایگەیاندووە: لێژنەی هەموارکردنی دەستوور سەبارەت بە کێشەی کەرکوک و ماددەی 140 دوو پێشنیاری خستووەتە بەردەم حکوومەتی هەرێمی کوردستان: یەکەمیان داوای کردووە ماوەی ئاسایێکردنەوەی ناوچە دابەوکان بە هەر سێ قۆناغەکەیەوە بە کۆتایی ساڵی 2008 دوا بخرێت لە بری کۆتایی ساڵی 2007، سەبارەت بە پێشنیاری دووەم داوا کراوە پارێزگای کەرکوک بکرێتە هەرێمێکی سەربەخۆ. ئاشکرا نییە لێنەوان هەردوو ئەنجامە ناتیقی لێژنەی هەموارکردنی دەستووردا کورد کامیانی سەرپشک کردووە، بەگوومانیش هەر کامیانی هەڵبژاردبێت خیانەتکە لە دژی کەرکوک و هەوڵکێشە بۆ نابووتکردنی دەستوور و سەروەریی یاسا.

سەرنجەکە لەوەدایە بە بڕینی هەموو ئەم ماوەیە سەرکردایەتی کورد گۆشبینی خۆی نیشاندەدا گوایە لە وادەی دیاریکراوی خۆیدا ماددەکە

جەبهجەدەکرێت چون هەموو شتێک رەچکەی خۆی وەرگرتووە، ئەم هەوڵەستە یان ساویلکەیی سیاسیی دەردەخات یان بێگەی سیاسەتکی چەواشەکارانە و درۆزنانەیە. چون هاوزەمانی گەشبینی کورد لە ناوخۆی کەرکوک لایەنگانی و بەرەی تورکمانی بە ئاشکرا رەگریان دروست دەکرد لەبەردەم بەهەوڵچوونی کارەکانی ماددەکە و لە بەغداد و ئەنقەرە و تارانیش پلانی جەهەنمی دژی 140 رەچکەی دەبەست لە بەرامبەردا لایەنی کوردیی زیاتر سەرقاڵی شەڕ و زەرد و سەوزکردنی شەقام و شوێنە گشتییەکانی کەرکوک بوون. ڕۆژی 30-7-2007 کە هاوکات بوو لەگەڵ ڕۆژی سەرژمێریکردن لە شاری کەرکوک، ڕۆژنامەی (زەمان)ی تورکی لە زاری (ئەحمەد مورادلی) نوێنەری بەرەی تورکمانی لە شاری ئەنقەرەوە بڵاوی کردەوە (قەناغی ئاساییکردنەوە تەواو بوو، سەرژمێریی ئەنجام نادرێت، تورکمان و عەرەبەکان و بەشێک لە کوردەکانیش ڕێگە نادەن ریفراندەم ئەنجام بدرێ). لەدوانەکە شایانی وردبوونەوەیە چوونکە لەڕدا هەمایەکی مەترسیدارتر دەرکەوتووە کە بەشێک لە کوردەکان لەگەڵ خواستی جەبهجەکردنی هەر سێ قەناغەکانی ماددەی 140 نین!! ئەو بەشە لە کورد کێن و ئارگەمێنتیان چییە؟ جارێ کەس خەی ناکاتە خاوەنی ئەو ئاستە دژە، دەشێ بە تێپەڕینی کات و لە دوور مەودادا ئەو بەشە بە ئارگەمێنتکی خیانەتکارانەوە ڕوونتر دەربکەون!.
لە بەرامبەردا تەلەفزیۆنە کوردییەکان وەنا و لەدوانی هەندێک تورکمانی بە نفوز و شێخی عەشیرەتە عەرەبییەکانیان بڵاو دەکردەوە کە هاوسەزییان بە جەبهجەکردنی ماددەکە دەردەبڕی بەبێ ئەوەی بە هەندی وەربگرن تاکوو چەند ئەم قسانە لە بواری کرداریدا ڕەنگ دەدەنەوە و دەتوانن مەجرای خەیان وەربگرن لە بڕژەوەندیی ماددەی 140؟. (عەلی مەهدی) نوێنەری بەرەی تورکمانی لە ئەنجوومەنی پارێزگای کەرکوک بە ئاشکرا ڕایگەیاند (ئەمە هەر لە سەرەتاوە بەوامان بەو ماددەیە نەبووە و پەمانوابووە کەرکوک شاری هەمووانە نێک تەنیا هی کورد، بەیە ئەوەی کە ئەوانیش داوای دەکێن خەونکی بەتاڵە). لە باری واقیعیشەوە تورکمان و عەرەبەکان توانیان لە ئاستکی فراواندا پشقچوونی ماددەکە سست و لاواز بکەن و حکوومەتی عەراقیش لەو ڕووەوە درێغی نەکردووە لە هاوکاریی کردنیان، تەنانەت توانییان قەناعەت بە لایەنگانی دەرەوە و ڕێکخراوە جیهانییەکان بکەن تا پرسەی ڕاپرسی بە کاتکی نادیار و دوور دوا بخرێت. لەو میانەیەدا لە مانگی نیسانی ڕابردوودا گروپی تەنگژە نەودەوەتییەکان کە بارگەکەی لە (برکسل)ە ڕاپرتکی لە ژێر ناوی (عەراق و کورد: چارەسەرکردنی تەنگژەی کەرکوک) لە تەوی 30 لاپەڕەدا بە زمانی ئینگلیزیی لەسەر تەی ئینتەرنێت بڵاوی

کردووەتەوە، لە راسپاردە و داواکارییەکانیدا داوا لە کورد دەکات ریفراندۆمی کەرکوک دوا بخات بۆ کاتێکی تر. (بۆ بۆ دیاریکردنی ئەو کاتەی بۆی دوا دەخرێت).
جێگەی سەرسوڕمانە لەگەڵ ئەم هەموو مشارە بۆ بینەوەی قاچی بەندی 140 سەرکردایەتی کورد لە پایتەختی عێراقی عەرەبیدا لە بەردەم زوومی کامێرای تیڤییەکانەوە بۆ خەندەی سەرلێوەوە دەردەکەوتن، لە گۆشبینیدا وێنایەکیان خوەقاندبوو وەک ئەوەی کەرکوک لە جێبا بێت و موو لەسەر ڕەی ماددەی 140دا نەبێت، ئەستاش کە وادەکە تەواو بووە تازە بە تازە گومان لە دەنگی کزێێەی سەرکردایەتی کورد دەبێت گوایە لایەنگرلێکی زۆر هەن لە ناوەندی سیاسیی و بەیاری عێراقیدا کار بۆ دژی ئەو ماددەیە دەکەن، دوای دەست دەرچوونی کورد لە بنی هەمانکە، (د.کەمال کەرکوکی) جێگری سەرکی پەرلەمانی کوردستان بۆ بەرچاو ڕوونی جەماوەر لە ڕۆژنامەی (خەبات)دا دەنووسێت (هەشتا کەسانە هەن ڕق و کینەیان لە دڵ، بەشەو و ڕۆژ کار بۆ دانانی کەسپ و تەگەرە لە بەردەم جێبەجێکردنی ماددەی 140 دەکەن.. هەر بۆیە لۆژیکی ناوی دواخستن یان دڕۆکردنەوەی ماوەکە هەوڵی بەردەوام دەدەن تەگەرە بخەنە پێش جێبەجێکردنی ماددەی 140). وەک ئەوەی بیر و دیدگا و دەربڕینێکی کلاسیکی لەو پەڕگرافەدا هەست پێدەکەین بەتایبەت لەهێنانە پێشەوەی وشەی ڕق و کینە لە دژ (چوونکە لە پراکتیکدا قاچ و بنەمای سیاسەت لەسەر چیمەنتەی بەرژەوەندییە نێک دوژمنایەتی کوردانە کە هیچ بەرژەوەندییەکی دەستبەر نەکات) هەشتا شەرمنییەکی زۆر بە وتارەکەی (د.کەمال)ەوە دیارە بە تایبەت لە ڕووی سەکردنەوە لە دەستنیشانکردنی دوژمنەکان ئەوانەی کەسپ بە ماددەی 140 دروست دەکەن.
بە کورتی و کرمانجی کات تەواو بووە و جێبەجێکردنی ماددەکە دوا دەخرێت، هەرچەندە (د.ڕائید فەهمی) لە ڕۆژی 1-12 ڕایگەیاند (تا ئێستا هیچ بەیارەک بۆ دواخستنی ماددەی 140 نەدراوە ئەگەر داوایەکیش بکرێت بۆ دڕۆکردنەوەی ماوەی ماددەی 140 دەبێت لە ڕووی هونەریی و تەکنیکییەوە بێت نەک یاسایی و دەستووریی، واتە دڕۆکردنەوەیەکی تەکنیکی بێت). بەڵام ئەسڵی مەسەلەکە و ڕاستییە ڕووتەکە ئەوەیە ماددەکە دوادەخرێت (چوونکە بەم دوو هەفتەیە توانای هیچ کارێک نەماوە). وەک دەردەکەوێت کوردیش بۆ دواخستن ڕازییە (چوونکە لەوە زیاتری لە دەست نایەت)!!، ئەوەتا (ڕزگار عەلی) سەرکی ئەنجوومەنی پارێزگای کەرکوک ڕایدەگەیەنێت (دواخستن لەبەر هەکاری هونەریی ئەوە شتێکی ئاسایییە، بەڵام ئەگەر لەبەر مەسەلەی ئیداریی و سیاسیی بێت، ئەوە قابیلی قبوڵ نییە و خەتەرە). لە ڕاستیدا هەکاری دواخستنەکە شتەکانیش هەستی پێدەکەن سیاسییە

نەک هونەریی، کەچی سەرکردەکانی کورد دەیانەوێت پێنەی بکەن، لە دواخستن لەژێر پاساوی ئیشکالییەتی هونەریی و تەکنیکیشدا ڕەوایی پێنادرێت، ئەوا بە فاکتەر و بەربەستی سیاسیی قبوڵکردنەکەی خیانەتکەی مێژوو ناتوانێت لە یادی بکات. لەگەڵ ئەوەش دەبینین سەرکردایەتی کورد سکەندالی دەرەنکانی خۆی لە عێراقی دوای سەدام حسێن بە گشتیی و ماددەی سەد و چل بە تایبەتی پاساو دەداتەوە، بەهەمان شکستێ لە مێژوودا وەک لاپەڕەیەک ڕەش تۆمار دەبێت و دەمێنێتەوە.

هەموو ئاماژەکان دەریدەخەن بە دیفاکتۆ کورد دەبێت بە دواخستنی ماددەکە ڕازی بێت، کات تەواو بووە و ناچارێ دەستەکی تر لەم کێشەیە دەرەوە لەگەڵ عەرەبی عێراقیدا بکات، کورد وەک ئەو قەڵەندەڕی لەهاتووە لە دەریادا گیری خواردووە و ناچاربووە دەست بە چەک پووش ڕابکێشێت. (قادر عەزیز) بە (ئەلئەسوات ئەلعراق)ی ڕاگەیاند (لەبەرئەوەی ئەو ماوەیەی ماوە بە جێبەجێکردنی بڕیارەکانی ماددەی 140 زۆر کەمە، بۆیە پێدەچێت ماوەی جێبەجێکردنی لە نێوان سێ تا شەش مانگی دیکە درێژ بکرێتەوە.. بە کورد دواخستنی ئەو ماددەیە بە ئەو ماوەیە ئاسان نییە چوونکە دەزانێت ئەوانەی لەگەڵ جێبەجێکردنی ئەو ماددەیەدا نین، دوای شەش مانگی دیکە هەوڵستیان ناگەڕێت، بەردەوام دەبن لەسەر ڕەتکردنەوەی، بەڵام کورد ناچارە بە هەشتنەوەی مەفعولی ماددەکە و شەرعییەتە دەستوورییەکەی بەو دواخستنە ڕازی بێت).

هەر لەبارەی دواخستنی ماددەی سەد و چلەوە ڕۆژنامەیەکی کوردیی (ئاسۆ) بڵاویکردەوە هەندە زانیارییە لە سەرچاوەیەکی نزیک لە نێوەوە یەکگرتووەکانەوە دەستکەوتووە و وا بڕیارە بە ماوەی شەش مانگ ماوەی ماددەی 140 درێژ بکرێتەوە، هەر ئەو سەرچاوەیە بە ڕۆژنامەکەی ڕاگەیاندووە (بڕیارە وادەی جێبەجێکردنی ماددەی 140 بە ماوەی شەش مانگ درێژ بکرێتەوە و زەربەی لایەنگانی عێراق بە کوردیشەوە بەم پێشنیارە ڕازی بووە). بە گشتیی ئەو تەرحەی سەرکردەکانی کورد بە چارەسەری ئەم قەیرانە پشتیوانی لەدەکەن هەموارکردنی ماددەکەیە لەبەرئەوەی هیچ ڕێگایەکی لە بەردەممدا نەماوە و کاتەکانیش زۆر بە خەرایی وەک خەرایی تیشک تەدەپەڕن. ئەو تەسعیداتانەشی لە ڕەی کەناڵەکانی ڕاگەیاندنەوە لە ئارادایە، تەنیا هەوڵەکە بە داپۆشینی فشەڵی سیاسەتی سەرکردایەتی کورد لە هەمبەر ماددەی سەد و چل و چارنووسی کەرکوک و ناوچە دابڕێندراوەکانی کوردستان کە لە دەستووردا بە "ناوچە ناکۆکی لەسەرکان" پێناسە کراون.

(د.فوئاد مەعسوم) وتی: ئێستا کات لە بەردەستدا نەماوە و کارێ

ئاسایشکان جێبەجێنەکراون، چۆن بتوانرێ سەرژمێریی بکرێت؟!، چۆن قەزا و ناحیەکان بگۆڕێنرێن سەر کەرکوک؟. سەرکایەتی کەمار لەو بارەوە ناگۆڕێ بەیار، ئاگەر حکومی نوودووتیش تەداخول بکات کاتی زەری دەوڵەت چوونکە ئیشی نەتەوە یەکگرتووەکان رێتیناتی زەری تەدایە و زەر دەخایەنێت، تاکە چارەسەرێک بۆ ئەو ماددەیە بکرێت رێککەوتنێ بۆ ئەوەی هەموار بکرێت، لەو رووەوە ئامادەکاریی کراوە و پێویستە سەرکردایەتی هەرێ پشتەوەی عێراق ئیتفاقی لەسەر بکەن بۆ ئەوەی هەموار بکرێت. لەلای خۆیەوە (ئەحمەد ئەنسوەر)ی ئەندامی لیژنەی هەموارکردنی دەستووری عێراقی پێیوایە ماوەی ماددەکە بەسەرچووە و بەدیلێکی باشیش بۆ ئەوەی میکانیزمەکانی جێبەجێکردنی ئەو ماددەیە بگەڕێت تەنیا هەموارکردنی ماددەی سەد و چلە لە چوارچێوەی ئەو ماددانەی تر کە بەیارێ لە دەستووری عێراقدا هەموار بکرێن. بەپێی رێککەوتن و بەیاری پەرلەمانی عێراق تاکوو کۆتایی مانگی سێی (2008) بۆ دەستەویە بۆ هەموارکردنەوەی دەستوور بۆم هەیەوە بۆ ئۆتۆماتیکی ماوەی ماددەی 140 دریژ دەکرێتەوە بۆ کۆتایی ئەو مانگە.

وەک وتمان بۆ پێچوانەی بەیاری پەرلەمانی کوردستان لە رێژی 2007-6-30 کە تیایدا نێچیرڤان بارزانی ئامادە بوو (نابێت ماددەی 140 دەستکاریی بکرێت یان دوا بخرێت بەڵکو پێویستە لە کاتی خۆیدا جێبەجێ بکرێت) ماددەکە دوا دەخرێت و بۆ هەمان شتوە بۆ پێچوانەی لەدوانەکەی چەند مانگ لەمەوبەری (ئەیماس فازێ)ی سەرکی لیژنەی یاسایی ئەنجوومەنی پارێزگای کەرکوک (ئاگەر تاوەکو 2007-12-31 هیچ بەیارەکی گرنگ دەرنەچوو یان ماددەکە جێبەجێ نەبوو، ئەوە خۆمان بەیاری کوردستانیبوونی کەرکوک دەدین). سەرکردەکانی کورد نەک بەیارەکی لەو جۆرە نادەن کە لە خیاڵدانی ئەواندا زیاتر لە مغامەرێیەکی (جیمس بەند)یانە دەچێت بەڵکو هەر لە ئێستاوە زەنگی دەڕاندنی کەرکوک لەدەدەن، چون ئەوان کە نیانتوانیبێ لە شەڕەکی دەستووریی سەربکەون ئیدی چۆن لە شەڕی گووشار و شەڕی گەرم و شەڕی بایکۆت و شەڕی دیپلەماسی و شەڕ و ریسکی مان و نەماندا سەردەکەون؟؟ (نێچیرڤان بارزانی) بۆ ماپێڕی (URL)ی راگەیاند (ئەمە دەمانتوانی لە ساڵی 2003 کاتێک سەدام روخا بۆ چەندین رۆگای جیاواز دەست بەسەر کەرکوکدا بگرین بەڵام ئەمە رۆگای یاسایی و ئاشتییانەمان هەڵبژارد بۆ ئەنجامدانی).

ئەم هەڵوێستە جگە لەوەی مایەی شانازیی نییە (وەک نێچیرڤان دەیکات) نیشاندەری ئەوەیە ئەوان دەیانتوانی کەرکوک بەدەست بهێنن کەچی رایانکێشایە ناو مەعمەعەیەکی سیاسیی و دەستووریی!! لەوانەیە تا قیامەت ئەم مەتەڵە هەڵنەیەنین و سەرمان لەم سیحرە دەرنەچێت،

لەوانە نییە جگە لە خیانەتی سەرانی کورد مانایەکی تر بە ئەم هەڵوەست و ڕەفتارە ساویلکانەیە نەبێت، ئەمە ئەگەر نەڵێین مانای فرشتنی کەرکوکی لە ناواخنی خۆیدا هەڵگرتووە. ئەگەر لەمانە هەمووی بگەڕێین، پرسیارێک هەیە بەوچان بە دوای وەڵامدا دەگەڕێت: کام فاکتەر وای کرد ئەم ماددەیە دوا بخرێت؟ پەیوستە لە بەرسڤدا بژین لەئاستی ناوخۆدا ئاستەنگەکانی دەوڵەتی ناوەندیی و پلانگێڕیی عەرەبە شۆڤێنییەکانی ناو کەرکوک و لاوازیی گووتار و هەڵوەستی کورد مایەی چاوپۆشیی لێکردن نین، وەلێ ڕەنگە گرنگترین و کاریگەرترینیان سستی کورد بووبێت. ئەوش هەمان تەزە دەرینەکەمان دەخاتەوە یاد "ئەوەی کورد لە شێوەی چەکداریدا بەدەستیدەهێنێ، لە شێوەی دیپلۆماتی و گفتوگۆ و سەر مێزی مفاوەزات دەیدۆڕێنێ". بەڵام تاکوو کەی کورد ناتوانێت لەو تەزە دەربچێت هیچ ئاماژەیەکی دەخەشکەر لەو نەوەندەدا دیار نییە.

(د.فوئاد مەعسوم) بەم دواییانە ئاشکرای دەکات کێشەی نێوان کەربەلا- ڕومادی کاریگەریی نەرێنی هەبووە لەسەر کێشەی کەرکوک، چون بەپێی دەستوور دەبێت بڕیک لە ناوچەکانی ڕومادی سوونەنشین بخرێنە سەر کەربەلا. (فەرید ئەسەسەرد) لەو بارەوە نوسیوویەتی (پاش تێپەڕینی سێ ساڵ بەسەر دەرچوونی یاسای بڕیاردانی دەوڵەتی عێراقدا ئێستا لە سەروبەندی جێبەجێکردنی ماددەی 140 هەست دەکرێن، ئەمە لە پێکهاتەی گرێدانی مەسەلەی سنووری کوردستان و مەسەلەی سنووری ناوچە شیعەنشینەکان زیاتر سەرکەوتوو نەبووین و خەریکە ململانێی شیعە و سوونەکان کاریگەریی خراپ لەسەر یەکلاکردنەوەی مەسەلەی سنووری کوردستان جێدەهێڵێت). من ئاماژەیەکی ترسناکتر و دوورتر دەبینم لەوەی شیعەکان هەوڵی کۆنترۆڵکردنی عێراق دەدەن، بەو شێوەیەی سەدام و بەعس لە دەیەی هەشتاکاندا کردبوویان، کورد و شیعەیان لە پرسەی سیاسیی کەنارگیر کردبوو، بەڵام ئەمڕۆ شیعەکان سەرتاسوونەکان تێکدشکێنن و دواتریش بە ئاسانیی کورد قووت دەدەن، بەو هەیەی ماڵی کوردیی ماڵێکی لێکترازاوە و گووتارێکی هاوبەشی ڕوونی نییە بە پرسە ستراتیجییە نەتەوەییەکان، تەنیا گووتارێکی هاوبەش هەیبێت بە دابەشکردنی داهاتی کوردستانە لە بەشە بودجەی عێراق.

ڕێی تورکیا لە پێکهێنانی جێبەجێکردنی ماددەی 140

لە مانگی ئابی 2007 بە مەبەستی متمانەپێدان (ڕەجەب تەیب ئەردۆگان) سەرۆک شالیارانی تورکیا بەرنامەی کاری شەستەمین حکوومەتی ئێنکەرای خستە بەردەم پەرلەمانی وەاتەکەی، لە بەشێکی بەرنامەی کاری حکوومەتەکەیدا (ئەردۆگان) باسی لە کێشەی کەرکوک کرد، وەک تیایدا هاتووە: پەیوستە کێشەی کەرکوک بە شێوەیەک

چارەسەر بکرێت هەموو نەتەوە و مەزهەبەکان مافەکانیانی تێدا ببینێتەوە، ئەوش هەوڵێکی سەرەکی دەبێت بۆ ئەمە. تورکیا دوای ئێران زیاد لەهەر دەوڵەتێکی تر بە تەنگی دەوانێتە پرسی کەرکوک و تووشی فەبیا و دڵەڕاوکێ بووە سەبارەت بە چارەنووسەکەی، تاکە ڕێگەیەک لە بەردەمیدا مابێت هێشتا لەشکرکێشی و بەکارهێنان و وروژاندنی تورکمان و هەوڵی ژێراوژێری هەواڵگریی و زیندووکردنەوەی جاشە کوردەکانە لە ژێر ڕەبەریی (ئەرشەد زێباری)، تا دوور و نزیک قورسایی هەبێت لە ورد و درشتی ئەو پێشهاتانەی لە کەرکوکدا ڕوودەدەن.

ئەجێندە تەملکەوان، لە ڕۆژنامەی (میللیەت)ی تورکیدا نوسیوویەتی (کاتێک مرۆڤ تەماشا دۆکات سیاسەتی ناوخۆ و دەرەوەی تورکیا بەهەموو شێوەیەک پێویستە بە پێشڤەچوونە سیاسیەکانی کورد بە جێبەجێکردنی ماددەی 140، لەبەرئەمەش تانسیەنی وڵاتەکە بەرز و نزم دەبێتەوە، بەشێوەیەکی دیکە دەتوانین بڵێین تورکیا لەناو کابووسی کوردانەدایە). جگەی هەوەستەکردنە چەندان مانگ پێش هەڵبژاردنەکانی ئەمسای تورکیا سەنتەری سیاسیی کورد هێرشەکانی تورکیای وەک بەشێک لە پڕۆیستیەکانی ریکلامی هەڵبژاردن چاو لێدەکرد و ریالیستانە سەیری نەدەکرد وەک هێرشێکی جیددی و ئاگرەکی بەهێز، گرنگترین گۆڕەپان لە بیرکرابوو کە هەر پێشکەوتنێکی کورد (لەهەر بەشێکی کوردستاندا بێت) بە پلەی یەکەم تورکیا لەنێو کابووسدا دەتلێنێتەوە. تورکیا نیگەرانییە خەسڵەکانی ناشارێتەوە و سڵ لە هیچ ڕێگەچارەیەک بە دژایەتیکردنی هەوڵەکانی کورد بە مەبەستی وەرگرتنەوەی کەرکوک ناکاتەوە (لە واقیعدا درۆغیی نەکردووە)، هەندێک ناوەندی ئاگادار وایدەبینن دوو بەهێزترین تەقینەوەکانی ئەمسای شاری کەرکوک و شێخان تورکیای لە پشتەوە بووە چوونکە ناچێت بە عەقڵدا ئەو تەکنیک و چۆنێتییە کارایە لە توانای ئەو شانە جیهادییە تەرۆیستییانەدا بێت لە ناوچەکانی کەرکوک و دەوروبەری خەیان مەڵاس داوە.

(مەسعود بارزانی) مانگی نیسانی ڕابردوو بە کۆنەی (العربیە)ی ڕاگەیاند (شاری کەرکوک بەرامبەر دیاربەکرێ. ڕێگە نادەین تورکیا دەست لە کاروباری کەرکوک وەربدات. ئێگەر تورکیا ڕێگە بە خۆی بدات دەست لە کاروباری کەرکوک وەربدا، ئێمەش دەست لە کاروباری دیاربەکر و شارەکانی دیکەی کوردنشین وەردەدەین!). ئەم لێدوانە زێدەتر موزایەدەکردن و ڕاکێشانی سۆزی تاکی کوردی باکوور بوو تاکو هەوەستێکی بە کردەوە، بارزانی نێک نەیتوانی دەست لە کاروباری ناوخۆی تورکیا وەربدات لە توانایدا نەبوو پێشگیریی لە دەستێوەردانی تورکیا بکات لە ناوخۆی کوردستان بە کەرکوکیشەوە،

بگرێ بارزانی ناچاربوو لەژێر گوشاری تورکیادا فشار بخاتە سەر پەکەکە و پارتی چارەسەری تا دەگاتە قەدەغەکردنی بەاوکردنەوی هەوا و چالاکییەکانی پەکەکە لە میدیاکانی کوردستاندا. مافێکی ڕەوامانە بڵێین تورکیا ڕەچاوی هەبووە لە سستکردنی ماددەکە هەم لە ڕەی وروژاندنی کارتی تورکمانەوە هەم لە ڕەی دیپلۆماسییەوە چ لەگەڵ لایەنی عەراقی چ لەگەڵ لایەنی ئەمەریکی. لە مانگی ئابی ڕابردوو ڕۆژنامەی (ستار)ی تورکی لە زمانی (یەشار یاکیش) وەزیری پێشووتری دەرەوەی تورکیا بەاویکردەوە ریفراندەمی کەرکوک و بەیاردان لەسەر ناوچە دابەاوکانی کوردستان دوا دەخرێت، بە پێی هەواڵی ڕۆژنامەکە: نابێزایەتییەکانی تورکیا کاریگەریی باشی داناوە لەسەر ئەمەریکا و ئۆو وەاتە سەرقاڵی ئامادەکردنی فەرمەکە بۆ ڕاگەیاندنی دواخستنی دەنگدان لەسەر چارەنووسی کەرکوک.
لە هەموو لایەنکەوە تورکیا لە هەوڵدایە تا هاوکێشەکە بەو جۆرە هاوسەنگ بکرێتەوە کەرکوک پارچەیەک بێت لە عەراق یان هەرێمەکی سەربەخۆ بێت و پەیوەندیی نەبێت بە باشووری کوردستانەوە. ئەم هەوڵدانەی تورکیا لە شوباتی 2007 لە ڕۆژنامەی (واشنتۆن پۆست) زەدەتر ڕوون کراوەتەوە (تورکیا بە دیدەکی زۆر گرنگ دەوانێتە چارەنووسی کەرکوک، لە ساڵی 1926 ئەمە دەستمان لە ویلایەتی موسڵ هەڵگرت، بەوەی ویلایەتی موسڵ کە کەرکوک بەشێکییەتی پارچەیەک بێت لە عەراقێکی یەکگرتوو، هەربۆیە ئێستاش دەمانەوێت کەرکوک بەشێک بێت لە عەراق و سەر بە حکوومەتی عەراق بێت وەک ساڵی 1926).
تورکیا چالاکی و سنووری کارکردنی لە ئاستێکی بەرتەنگدا قەتیس نەکردووە بەڵکو خوازیاری پاڵپشتیی و هاوپەیمانییەکی ناوچەیی و نێودەوڵەتییە لە دژی خواستی کوردەکان بە بەدەستهێنانی کەرکوک، بەپێوای (ئەحمەد گولەر)ی سەرۆکی کۆمەڵەی کوردیی (DER KURT) لە ئەنقەرە: تورکیا هەوڵدەدات هاوکاریی ئێران و سوریا بکات بۆ ئەوەی پرسی کەرکوک بۆ مەڵاقی و هەڵواسراویی بمێنێتەوە. پێش ئەوەشی بەسەرماندا تێپەڕێت ئێران بڕیاری یەکەمی لە بڕدەم ماددەی سەد و چل چوونکە شیعە فەرمانڕەواکانی ئەمەی عەراق، چیتر نین جگە لە بەندەی گوێایەڵی کەماری ئیسلامی ئێران و نۆکەری بە وەفای ئامۆژگارییە سیاسییەکانی ڕابەری ئێران "خامنەئی".
ئاگەریش وەک چاودێرێکی بڵایەن سەیری پلانەکانی تورک شانبەشانی خەدزینەوەی حکوومەتی عەراقی و بەدەنگی ئەمەریکا و سستی کورد بکەین، ئەوا حکوومەتی ئەنکەرا توانیوویەتی سەرکەوتوو بێت لە زۆرتر ئاڕاستەکاندنی گرێکوێرەی کەرکوک و تاگەڕ خستنە بڕدەم ماددەی 140، چوونکە ئەمە لە دوا ساتەکانی ساڵی 2007دا هەست دەکەین ڕەوشی کەرکوک وەک خۆیەتی، ئاگەڕ خراپتر نەبووبێت رووی لە

چاکی نەکردووە و ئومێدەکانی کورد وەک بەقی سەر ئاویان لێهات و رووبان لە پووکانەوە و کزبوون کردووە. لێرەدا پرسیارێک دێتە گۆڕێ: ئامانجی تورکیا چییە لە دەستتێوەردان لە کێرکووک و تێگەڕاندان لە بەردەم جێبەجێکردنی ماددەی 140.؟. (د.ماگی زانگەر) چاودێر و ڕۆژنامەنووسی جیهانی بەرسڤی ئەم پرسیارە دەداتەوە و دەڵێت: ئامانج لە دەستتێوەردانی کێرکووک بۆتایبەت لەلایەن تورکیاوە بە نیوتی کێرکووک، هەر لەبەرئەوەشە دژی گەلانەوەی کێرکووک بە سەر هەڕەمی کوردستان، ئەو ترسی هەیە کێرکووک ببێتە تاجی ئابووری کوردستان.
داهاتی نەوت و سامانە سرووشتییەکانی کێرکووک بە ئەندازەیەک ئاگەر لە دەستی دەستاتێکی کوردیدا بێت دەبێتە بناغە بۆ تێبانیکردنی کەمپەینێکی ئابووری پتەو. (شێخ مەتاع) بەڕێوەبەری کەمپانیای نەوتی باکوور رایەدگەیەنێ وزەی بەرهەمهێنانی نەوت دووربەری 580-600 هەزار بەرمیلە لە ڕۆژێکدا (دیارە مەبەستی لە نەوتی خاوە). ئاگەر سەیری ئەم ڕەژیە بکەین و بە دراو بیقەبەڵنین ڕۆژێکی خەیاڵی و سەرسوهێنەرە سەبارەت بە ئابووری ئەمەستای کوردستان. تورکیا وا تەماشای نەوتی کێرکووک دەکات کەوەک و بەبێ پشتی ئەو دەوڵەتە کوردییەی لە خەیاڵ و ڕۆژقی کوردی باشووردا بوونی هەیە، چون بەبێ نەوتی کێرکووک دەوڵەتی کوردستان ئیمکانی سەرپێکەوتنی نییە. لەبەرئەوەی زۆر ڕوونە ئەم ڕەوشە ناهەمواری عێراق و بە ئیرانکردن و بە شیعەکردنی عێراق، سەبری ئیووبی کوردان دەپچڕێنێت، دوور بێت یان نزیک هەر دەبێت بیر لە پاڕێزی دەوڵەت و سەربەخۆیی بکاتەوە، ئەوە ڕۆژە کێرکووک و نەوت دوو دارشقن دەنێ بن هەنگی کوردەوە.
(د.محەمەد نورەدین) پسپۆری کاروباری تورکیا لە لوبنان پێیوایە (کوردستان بەبێ کێرکووک وەک موسڵمانان وایە بەبێ کەعبە، یاخۆ فەلەستینێ بێ بێ قودس، کێرکووک ناوچە و پانتاییەکی دەوڵەمەندی نەوتە، ئەمەش فاکتەرێکی گرنگ و ڕاستەوخۆیە بۆ ئەوەی دەوڵەتی کوردستان لە داهاتوودا پشت بە داهات و خۆشگوزەرانی ببەستێت، بۆیە تورکیا دژ بە گەلانەوەی کێرکووک بە سەر کوردستان). لە هەمان کاتدا ناوەندی باڵادەستی سیاسیی تورکیا دەوڵەتی کوردیی بەیەکێک لە مەترسییەکانی سەر خۆی چاو لێدەکات کە لەداهاتوودا سەرباری ئەوەی دەبێتە هاندەرێک بۆ جوڵاندنی کوردی باکوور بۆ داواکردنی مافەکانیان دەشبێتە هۆی شقبوونی تورکیا وەک ئەوەی ئەمەستا هەیە. (محەمەد عەلی بیراند) لە ڕۆژنامەی (حوریەت)دا ئەم پرسە زیاتر ڕوون دەکاتەوە: (سەربەخۆیی باکووری عێراق و دەستگرتنی کورد بەسەر نەوتی کێرکوکدا ئاگەرێکی پەسەند نەکراوە بۆ لای تورکیاوە، وا

باوەڕ دەکرێت دامەزراندنی ناوەندێکی راکێشەر لە باکووری عێراق لە داهاتووی درێژخایەندا دەبەستە هەی دابەشبوونی تورکیا). تورکیا بەهەر نرخێک بووە لە هەموو قۆناغەکاندا هەوڵدەدات بە زیاتر دابینی کەرکوک لە کوردستان، بەڵام جارێ نازانین چۆن کورد خۆ بە ئەم نەبەردە ئامادە دەکات؟ (کارساتە وەک جاران بە پێ پلانی بچێتە مەیدانی نەبەردەکانەوە) بەرسڤەکە با بەمنەت بە پێشهاتەکانی دادە.

ڕووی ئەمریکا – بەریتانیا لە پیلانگێڕیی دژی ماددەی 140

(مستەفا ئایدن) سەرەکی ئەنیستیتۆی (تیپاق) لە میانی ڕاپۆرتێکدا کە لەسەر عێراق ئامادەی کردووە تیشکی خستۆتە سەر ئاوەژووی ئەمریکییەکان ڕەگرن لەبەردەم ئەنجامدانی سەرژمێریی گشتیی لە کەرکوک و پێیوایە ئەگەر ئەمریکا ئارەزووی بوایە ئەو کارەی دەکرد. بەگومان ئەمریکییەکان ڕەچەکی نەرەنیان هەبوو، وەختی خۆیشی (پۆڵ هارڤی) لە کەرکوک پشتیوانی عەرەبی هاوردە و تورکمانە پێگیرکانی دەکرد لە دژی کورد و کەمتەرخەمی نەدەنواند لە ڕەگریی دروستکردن بە لایەنی کوردیی و کارکانی ماددەی 58 قانوونی دەوڵەتی عێراق بە قۆناغی گواستنەوە. هەموو ئەو ماوەیەی (پۆڵ بریمەر) حاکمی مەدەنی عێراق بوو سیاسەتی ئەمریکی لە دژی بەرژەوەندیی کورد بوو لە شاری کەرکوکدا، یەکێک لە خراپترین پێشنیارەکانیشی ئەجیندای فیدراڵی پارێزگاکان بوو کە جگە لە ورد و خاشکردنی ماف و دەستکەوتە نەتەوەییەکانی کوردی باشوور، کورد بە هەتا هەتایی کەرکوکی لە کیس دەچوو هەروەک چۆن عەرەب لە پێشوودا (ئەندەلووس)ی لە کیس چوو. جیاوازییەکە تەنە ئەوە دەبوو، ئەندەلووس لە چوارچێوەی غەزەواتی ئیسلامیدا بە عەرەبکرابوو، بەڵام کەرکوک لەوەتی هەیە کوردیی و کوردستانی بووە، ئەسک و پروسکی سەدان پشتی کورد لەو شارەدا بووەتەوە بە خێڵی نیشتمانی دایک.

ژەنەراڵی خانەنشین (ڕالف پیترز) ڕەخنە لە سیاسەتکانی (بریمەر) دەگرێت و دەڵێت: کەرکوک بە درێژایی مێژوو شارێکی کوردیی بووە، بەڵام ئەگەر پۆڵ بریمەر هەندە نەفام نەبوایە ئەوا چوار ساڵ پێش ئێستا گەلاوێژەوە سەر کوردستان. پاشان ڕاسپاردەکانی (بیکەر-هاملتۆن) کە لایەن دەوڵەتی ئەمریکاوە بەرکەنار کران ئاوەنێیەکی تر بوون بە نیشاندانی هەڵوێستی نەگەتیڤی بەشێکی بەرچاوی سیاسەتمەدارانی ئەمریکی سەبارەت بە کورد و پرسی کەرکوک. (عەبدولخالیق زەنگەنە) ئەندامی کوردی ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراق ڕایدەگەیەنێ: ناوەڕۆکی ڕاپۆرتی بیکەر- هاملتۆن ئاماژەیەکی ترسناک بوو بە بەچوونی ئەمریکا سەبارەت بە پرسی کەرکوک چوونکە لە دوای ڕاپەڕینەوە ئەمە لەگەڵ ئەمریکا باسی کەرکوکمان کردووە، کەرکوک ئازاد کرا ئەوان تەسلیمی حکوومەتی مەرکەزییان کردەوە!!،

لەوکاتەوە گومانم لەوە هەیە ئەمریکا بیەوێت کێرکوک بخرێتەوە سەر کوردستان. لە باری واقیعیشەوە، ئەمریکا بە دیقەتدان لە بەرژەوەندییەکانی خۆی لەگەڵ تورکیا و دەوڵەتانی عەرەبیی و ناوچەکە مامەڵە لەگەڵ خواستی کورد دەکات دەربارەی کێرکوک. سیاسەتی ئەمریکا ئەویە هاوسەنگیی بپارێزێت لە ناوچەکەدا، هەرچەندە ئەم سیاسەتە لە بەرئەنجامدا بە خودی ئەمریکاش سیاسەتکی هەڵەیە و دووربینی و حیکمەتکی تێدا نییە و ئایندەش ئەم راستییە روونتر دەکاتەوە.
دواتر ئەمریکا هەندی هەندی بە رازیکردنی دەی عەرەبی سوننە و هەندێک لە وڵاتانی عەرەبی هاوپەیمان و تورکیا ناچاربوو لەسەر حیسابی کورد و لە رێی موزایەدەکردن بە کێرکوکەوە پارسەنگی بارودۆخەکە رابگرێت، کەوابوو بە هەڵە نییە (زاهای خەلیزاد) کە وێک دەستی کورد دەردەکەوت لەسەر هەمان نەتەی تورکیا دەنگی بەرز کردەوە و رایگەیاند پەیوستە کێرکوک بکرێتە هەرێمەکی سەربەخۆ، ئەو لە مانگی نیسانی رابردوودا داوای لە نەتەوە یەکگرتووەکان کرد پرسەی ریفراندەم لە شاری کێرکوک ئەنجام نەدرێ و کێرکوک بکرێتە کانتۆنەکی سەربەخۆ لە چوارچێوەی عێراقدا "برەکسلی عێراق". لە پێش چەند مانگیشەوە هەریەک لە حکوومەتەکانی بەریتانیا و ئەمریکا لە هەوڵدان تاکوو لە رێی گووشار و قەناعەتەوە پارتی و یەکێتی رازی بکەن بۆ ئەوەی مل بدەن بۆ ویستی دواخستنی ماددەی 140 لە کۆتایی ساڵی 2007دا. ئەم راستییە لە زاری (مەحمود محەمەد)ی ئەندامی مەکتەبی سیاسیی (پ.د.ک)وە ئاشکرا کراوە وەک دەڵێت (ئەمریکا و بەریتانیا لە کاتی سەردانیان بۆ لای سەرۆک و مەکتەبی سیاسیی ئەمە و یەکێتی باسی ئەویان کردووە و پێشنیاری ئەویان کردووە ماددەی 140 دوابخرێت). پێدەچێت هەر لەسەر هەمان داوای ئەمریکا و بەریتانیا لایەنی کوردیی ناچار بووبێت بۆ دواخستنی ماددەی 140 رازی بێت!!، چوونکە ئەمە ئەمریکا رێی سەرکی دەگەڵێت لە شانۆی سیاسیی عێراقدا، وڵە بەریتانیا کێنارگیر و کێمبارس دەردەکەوێت بەڵام لەحاست پرسە ستراتیژییەکاندا ئەگەر هەندێ ئەمریکا رێ نەگەڵێت بگومان دەور و نەخشی لەو کێمتر نییە. تەنانەت بەریتانیا هێشتا سوورە لەسەر ئەو نەخشە دەرینەکی سایکس بیکۆ بە ناوچەکە و بەهەر بەهایەک بووە پارێزگاریی لێدەکات.
هەرچەندە (ئەلیسن کێمپ)ی قونسوڵی گشتیی بەریتانیا لە کوردستان رایدەگەیەنێت (دەمەوە باسی ماددەی 140 بکەم، ئەم ماددەیە زۆر هەستیارە بۆ گەلی کورد، رای حکوومەتی بەریتانیا نەگۆڕاوە و وەک خۆی ماوەتەوە، حکوومەتی بەریتانیا بە تەواوەتی پاڵپشتی جێبەجێکردنی ماددەی 140 دەکات). ئەفسووس واقیع پێچەوانەکەی پێ

نیشان داوین و بەریتانیا هەروەک ئەمەریکا دەستی هەیە لە دواخستنی ماددەکەدا و ئەمانیش نایانەوێ کەرکوک بگەڕێتەوە سەر کوردستان چوونکە بەردی بناغەی دەوڵەتی کوردیی پێوە بێندە، لە وەختکدا ئەمەریکا– بەریتانیا بگەکانی ماددەی 140 پەکدەخەن جیا لەوەی خەونی دەوڵەتی کوردیی زیندە بچاڵ دەکەن، دەی دەوڵەتانی دراوسێشی پە رازی دەکەن کە هەندەکیان (وەک تورکیا و شاکانی کەنداو) دەستی لە مەژینەی سیاسەت و بەرژەوەندییەکانی ئەمەریکان. (د.جەبار قادر)
ئەکادیمی کورد لەوبارەوە پێیوایە (ئەمەریکا و بەریتانیا لەگەڵ ئەوەدانین کەرکوک بخرێتەوە سەر هەرێمی کوردستان، ئەو هەیانەی لە بیستەکاندا بەریتانیای هێنایە سەر ئەو باوەڕەی کە دژی دەوڵەتی کوردیی بێ و کەرکوک وەک بەشێک لە باشووری کوردستان دانەنرێت هەشتا لە ئاراداان، ئەوان ئەو راستییە باش دەزانن گەلانەوەی کەرکوک بە سەر هەرێمی کوردستان ئۆگری دامەزراندنی دەوڵەتی کوردیی بەهێز دەکات). بەریتانیا لە ئەمەریکا مکوترە لە مانەوەی ئەو دیزاینەی لە بیستەکانەوە خەی ئەندازیاری بووە لە رێنگەڕێکردنی رژهەڵاتی نەوین، دواجاریش بەرژەوەندییە سیاسیی و ئابوورییەکانی دەوڵەتی ئینگلیز لە مانەوەی هەمان ئەو نەخشە و دیزاینەی پێشووە.
خولاسە ئەمەریکا و بەریتانیا بە پاراستنی بەرژەوەندییەکانیان و راگرتنی باڵانسی ناوچەکە وەک هەمیشە قوربانی بە کورد و خاکی کوردستان دەدەن، لەوانەیە ئەمجارە وەک پێشوو تاوانەکەی نەخرێتە ملی (هێنری کیسنجەر)کی تر بەکو تاوانباری راستەقینە سەرکردەکانی کوردن!، چوونکە لە دروستکردنی فشار و هونەری سیاسەتدا کەوار و دەستپاچەن و پتر سەرقاڵی هەندە پرسی لاوەکین و لە پەراوێزی پێشهات و رووداوەکاندا سیاسەت دەکەن، ئەم لەونە لەسیاسەت هەر ئەو ئەنجامەی لەدەکەوێتەوە و ئەمە سەری کەرکوک و ماددەی 140 دەخوات و دوور نییە سبەینە هەولێر و سلێمانی بەهەی ئەم تەرزە سیاسەتەوە نەنێنە بانی!!.
دوا وەستگە
دوای چوار ساڵ و هەشت مانگی ڕبەق بەسەر داوخانی بەعس و گفتوگۆ و دانوستان و شەڕی کورد لەسەر کەرکوک و هەڵهەنجانی ماددەی (58) و (140) هەشتا کەرکوک لەڕوشکی نالەبار و ئازدا دەژی و ئومێدکانی گەلانەوەی کەرکوک بە سەر هەرێمی کوردستان ڕژ بە ڕژ کاتر دەبنەوە و بەرە و نائومێدیی ڕچکە دەبەستن. ڕگاکانی دەستخستنەوەی کەرکوک قورسن، قورسترن لە جەنگ درژخایەن و خوێناویەکانی کورد لە دژی دەوڵەتی داگیرکەری عێراق، هەتا قورسترن لە جادانی دەوڵەتی کوردستان!. لە ئەم ساتوەختە حزبنە

و ئەو کاتژمێرەی لە پێش دەستمانە پێمان دەڵێت کات تەواو بوو، کات تەپەی، هەشتا دیار نییە دوای درێژکردنەوەی شەش مانگی تری پشنیارکراو بۆ جێبەجێکردنی ماددەی 140 ئۆگەر ماددەکە دەستی دەستی پێکرا، کورد کام ڕێگا دەگرێتەبەر؟. (د.فوئاد مەعسوم) ڕایدەگەیەنێ: ئۆگەر بڕیتو ماددەی 140 بە تەواوەتی جێبەجێنەکرا ئەوا ناچارین ڕێگەی تر بگرینە بەر!. بەڕام دکتەر مەعسوم بە جوانی خاڵ لەسەر پیتەکان دانانێت بۆئەوەی بزانین ئەو ڕێگایانەی تر چین و ئۆگەری ئەو هەیە ئومێدیکیان لێ پەیدا بێت؟. ئۆگەر ڕێگەکە ڕێگەی جەنگ بێت ئەوە دەرگای دۆزەخ دەکاتەوە و شارەکە تێکەڵا دەکاتە کابووس (ئەم ڕێگایە تاکە ڕێگایە بە وەرگرتنەوەی کەرکوک) ئۆگەر ڕێگەی دیپلۆماسی و گفتوگۆیە، چی وایکردووە لە ماوەی چوار ساڵی ڕابەقدا کورد لە یاری دیپلۆماسی شکست بخوات؟ ئایا دیسان یاری دیپلۆماسی نابێتە یاری مار و پیزە؟. یان وەک وتە کلاسیکی و میللییەکە دەڵێت کورد ئەوەی بە خوێن و ڕەندک و ئازار بەدەستی دەهێنێت و لە جەنگدا مسۆگەری دەکات هەمیشە لەسەر مێزی گفتوگۆ دەڵاندوویەتی و لە کیسی چوو!! ئایا ئەم جارەش کورد هەمان یاری دەکات؟.

نووسینی: ستیڤان شەمزینی
سوێد – ستۆکهۆڵم

_____

*ئەم وتارە شیکارییە پێش سیانزە ساڵ و لە ژمارە (46)ی گۆڤاری (نەوەند) لە مانگی دیسامبەری ساڵی 2007 بڵاوبووەتەوە.

تێبینی: کەی ئەم شیکارییە وەک بەشی دووەمی کتێبی "گەمەی شێتان" لە لاپەڕە 69-109 چاپ و بڵاوکراوەتە. کە ئەو کتێبەش بە چاپی کاغەز لە سەرەتای ساڵی 2018 لە ناوەوە و دەرەوەی وڵات بڵاوکراوەتەوە

جیاوازی سۆلۆفیکانی کوردستان

لەگەڵ داعش !.. سەردار عەبدوڵا حەمە

دیارە سەلەفیەکانی کوردستان چەند جارێکن لە ڕووانگەتداو لە ڕووی کاریگەریان لە سەر خەڵک جیاوازن ، هەیانە زۆرتر کاریگەری دائەنێن وە هەیانەکەمتر . هەموویان یەک ستراتجیان هەیە ئەویش گەیشتنە بە حوکمی قەرئان و خودا . ئامانیش گروپی خەیان هەیە بەناو ناویان لە ناوە ،جیاوازیان لەگەڵ گروپ و حیزبەکانی ئیسلامی سیاسی وەک یەکگرتوو و کۆمەڵ و بزووتنەوەی ئیسلامی ئەویە کە زۆر بە نهێنی کارەکانیان ئەنجامدەدەن .بەڵام هەموو ئامانە (ئیسلامی سیاسی و سەلەفی) یەک ستراتجیان هەیەئەویش حکومەتی ئیسلامی و حوکمی شەریعەیە بەڵام ڕێگاکانیانجیاوازە . ئەی جیاوازی سەلەفیەکانی کوردستان لەگەڵ داعشدا دەبە چی بێت.؟

واتە گەیشتووم تاکتیکی ئامانە لە ئەستادا ئەو تاکتیکەیە کە محمد پێغەمبەری ئیسلام لە مەککە هەیبوو کە لە وکاتەدا هەزی نەبوو وە لاواز بوو هەوێئەدا بە سازشەوە لەگەڵ نەیارەکانی ماموستا بکات . لەو کاتانەدا بوو دەیووت ئیسلام ئایینی پێکەوە ژیانە و ئایینی خەتان بە خەتان و ئایینی خەمانبە خەمان . بەڵام کاتێ هەزی پەیدا کردو توانی مەدینە داگیر بکا تاکتیکی خەی گۆڕی تاکتیکی نوێ ی بەکار هێنا وەک(بیانکوژن لە پێناویەکگای خوادا) (دەست بکەن بە کوشتنی هەرکەس ئیسلام نەبە سەری ببڕن و ماڵ و سەروەتیان داگیر بکەن و ژنەکانیان بکەنە کەنیزەک) وەکئەوەی کردیان لە گەڵ جوولەکانی هەزی بەنی قەریزە ، دواتریش هەمان ماوەرانیان بەسەر خەڵکی جیهان دا هێنا .

سەلەفەکیانی کوردستان بە تایبەت گروپێکی عەبدول لەتیف لە قەناخی سەردەمی« مەککەدا » ئەژین و تاکتیکیان ئەویە سات و سەودا و سازشبکەن لە گەڵ نەیارەکانی خەیان لە گەڵ ئایینەکانی تر و بەئایینەکان و عەلمانیەکان هەرکەس ئایینی خەی بە خەی و باوەڕی خەی بە خەی پیادەئەکەن . بارزانی بە وڵی ئەمر دائەنێن و خەپیشاندان و ناڕەزایەتی بە لابردنی ئەو دەسەڵاتە و هەرجارە تووند ڕووبەڕوی لە دژی ئەو بە کارەکی باشنازانن و پە یان باشە موسەمانان لەی دوور بن . بەڵام ئایا ئەم تاکتیکە تاکەی درێژەی دەبێت ؟ ئەگەر ئامانە هەزیان پەیدا کرد تاکتیکی خەیاندەگەڵن ؟ دەست ئەبەن بە توندو تیژی و پەلاماروکوشت بەین وەک سەردەمی «مەدینە» ؟ بەڵێ چونکە

هەرکارێک پەیوەندیی ئیسلام کردوویەتیئەمان بێت است و دروستی دەزانن لادان لە ی کوفر ، ئەمانیش حوکمی ئیسلامیان دەوە کە خەیان ئەستا بانگەوازی بۆ دەکەن و ناوی دەبەن بەحوکمی اللە ، وە سەوابتەکانی ئیسلامیان دەوە لە دەستوور و یاسا دا . ئەم حوکومەتی سیاسیە چونکە سیفەتی حکومەت کردن واتە سیاسەتکردن . لەم دەسەاتەدا ئیتر ئەوی نێک ئیسلام نەبە بێکو ئەگەر نوەژیش نەکاو وەک ئەوان نەبە بە شمشێر سەری دەبڕن ، ئیزیدیەکان ئەنفالئەکرێنەوە و ژن و کچ و منداڵیان ئەبەن و پیاوەکانیش سەردەبڕن . مورتەد و زیناکار دەکوژن و زاناکان و فەیلەسوفەکان و شاعیر و نوسەرەکانئەگەر مولحید بن دەیانکوژن .

بێگام ئایا ئەتوانن بگەنە سەردەمی قەناغی « مەدینە » تا ئەم تاکتیکە ئەنجام بدەن ؟ ئەوە پەیوەندی بە ململانێ ئەوان هەیە لەگەڵ هێزە پێشکەوتووخوازەکان و عەلمانیەکان و زانستدا . من خەم بە زەحمەتی ئەزانم لەم سەردەمدا بگەنە ئەو تاکتیکە ، بەو دەلیلەی زانست و عەلمانیەت وپێشکەووتوو خوازی و چەپ و کۆمۆنیست لە ئارادایە و لە بەهێزدایە وەک سەردەمی« مەدینە » نیە ئەم هێزانە نەبوون لەو کاتدا.

بێگەیەکی تر ئەویە داعش کەوتە ئەو قەناخەوە واتە قەناخی «مەدینە » و کوشت و کوشتار بێبام شکستی هێنا ئەوانیش چارنووسیان لە داعشباشتر نابێت ئەگەر دەستی بە ببەن . جیاوازی سەلەفیەکانی کوردستان و داعش لەرەدایە لە دوو تاکتیکی جیاوازدایە ئەوانەی کوردستان وەکسەردەمی « مەککە » تاکتیکیان هەیە بێبام داعش وەک سەردەمی « مەدینە» .

عەبدول لەتیف جارێکیان لە تەلەفزیۆنەکیەوە لە وێبامی ئەندامیکی کۆمەڵی ئیسلامیدا ئەو ڕاستیەی درکاند کە ئێستا ئەوان دەبە وەک سەردەمی « مەککە » کار بکەن و تاکتیک ئەنجام بدەن نێک وەک سەردەمی « مەدینە » تاکتیکی مەدینە ئەوە بوو بە هێش پەلاماردان بە سەر دەسەاتیجوولەکە و دەوڵەتی ئیسلامی دامەزرا .

بەوام وایە هۆشیاری خەڵک لە ئاستێکدایە کە بواریان پێ نادا ئەم هەڵەفیان بە ئاکام بگات و بگەنە سەردەمی بۆکارهێنانی تاکتیکی « مەدینە».

تەنانەت ڕابەرەکانیان ومەلاکانیان لە ئێستادا بوونەتە جێگای مەسخەرەو گاڵتەو گەپی ناو سۆشیال میدیاکان .

تاکتیکی ئەستاشیان وا خەریکە بەرەو شکست دەڕوا چونکە ئاستی ئاگاهی کەمەنگای مرۆڤایەتی و زانست و تەکنەلەجیا بواریان پێ نادا درێ بکەن .ئەوکاتەی تازە کەرنا لە چین پەیدا بووبوو ووتیان ئەو غەزەبی خواو سەربازی خوایە بێ بەزەیی هاتووە چونکە گۆشتی سەگ وپشیلە و ماردەخۆن ، ئەگەر شەش مانگ درێژە بکێشت ووڵاتی چین لە ناو دەبات زیاتر لە ٦ مانگی خایاند و چین لە ناو نەچوو بەڵکو سەرکەوتبەسەرکەرنادا، دواتر کە زەر ووڵاتی ئیسلامی گرتەوە بە هەزارەها موسڵمان مردن بەهەی کورنەناوە ئایان گەیی و ووتیان کەرنا هەر لە لای خواوەهاتووە بەنام ئەگەر ئیمانداری کوشت ئەوە شەهیدە و ئەگەر بە ئیمانیشی کوشت ئەوە تەڕەی خوایە و هەندەکیان پێیان وابوو خوا بە تەمبەی ناردووەبەنام بێ زیان دەبێ و کاتیو نامێنێ . جگە لەوەی ئەمانە هەموو بێ درێ خرانەوە هەرلە هەکاری پەیدابوونی ئەم قایرەسە تا زیانەکانی وەک ئەوەدەرنەچوو ئەم سەلەفیانە دەیانووت خەشیان خستە جگایی مەخسەرەو نوکتەو گاڵتەوگەپی ناو سەشیال میدیا . ئەوان بەیە ئەو پروپاگەندەیان کردوەک کارەکی سیاسی بێ لەدانی ووڵاتی چین و بەهەز کردنی ئەو وەک کارەکی سیاسی و ئایینی بێ بەاو کردنەوەی جەهالەت بوو بەنام بەیان نەکرا.

کاری ئەمانە درێ کردن و ئاگەین و ئیاکاریێ بێ پێ ی بەرژوەندی خەیان . دەبێ خەڵک لەوە تێ بگات کە ئەمانە سیاسەت دەکەن بەم جەرەمامەیان لایەنگرو دەست بێ خەیان پەیدا دەکەن ، ئەگەر درێ نەکەن بێ ناوی خواو قورئانەوە کەسیان بێ کەنابێتەوە. دەبێ درێ لەوە گەورەتر چیبێ بێ منداڵەکی چوارسانە کە سورەتی فاتیحەی لێ تەلەفزیۆنکەیەوە(کەناڵی ئامۆژگاری) خوێندبەی هەموو عەلمانیەکان و مولحیدەکانی دونیائەوندەی تێ سوودیان بێ مرۆڤایەتی نەبووە !!. کە هەیە نەزانە بەرەنگار بوونەوەی کەرناو هەموو نەخشیەکان و داهێنانی کاربەاوادیوتەلەفزیۆن وئینتەرنێت و کۆمپیتەر و ئەتەمبیل و فرۆکەو مانگە دەسکردەکان و چوون بێ ناومانگ و مەریخ و بۆشایی ئاسمان کە لە لایەنعەلمانیەکانەوە بووە وەرسوودەکی گەورەیان هەبووە بێ مرۆڤایەتی بەنام خوێندنی سورەتی الفاتیحە لە لایەن منداڵەکەوە بێ مرۆڤایەتی چ سوودەکیهەیە؟ هیچ .

دەبێ ئەوەش بەیین بارودۆخەک کە دەسەاتی کوردایەتی لە کوردستاندا لە ماوەی ٢٩ ساڵدا خوقاندوویەتی هەکار بووە بێ ئەوەی بۆشکی بەرچاو لەخەڵک بەدەری سەلەفیەکان باوەر بێنن درۆکانیان بەڕاستی بزانن . بۆکاری و نەبوونی و برسیەتی و بێ مووچەیی و نەبوونی

ئازادی و تیرۆر فەندنو ترساندن و تەقاندنی خۆک لە لایەن پارتی و یەکێتیەوە و ئەستایش بوونی کۆرنا هۆکارن بۆ هەز کۆکردنەوەی سەلەفیەکان و ئیسلامی سیاسی ،خۆک هیواو ئەمد بۆ ژیانکی باشتر لە بەهشتی دوای مردن لەمانە وەردگرن چونکە لەم دونیایە بۆ ئومەد بوون ، سەلەفیەکان و ئیسلامیسیاسییش زۆر پەویستیان بۆ بارودۆخکی لەم جۆرێ بۆ گۆشە کردنی خۆیان لە پەناو ئامانجە سیاسیەکانیاندا.

لە هەر ووڵاتکی دونیا بارودۆخی ئینسان باشتر بووبۆ هەزی ئایینەکان کەمتر بووە خەلکی باوەڕ بە خورافات ناهێنن بۆ پێچەوانەشەوە ڕاستە. ڕەمبارودۆخە نەک لە کوردستان لە ئاستی جیهان بواری زیاتر خۆش کردووە بۆ شوێن کەوتنی ئیسلامی سیاسی و سەلەفی بۆ هەردوو جۆرەسەرکیەکێیەوە وەک دووترۆ بۆ تونددەوەکە یەوە وەک داعش و قاعیدەوئەوانی ترەوە تا دگاتە بڕە نەرمەکێی وەک سەلەفیەکانی ئەمەیکوردستان .

دیارە کە من باوەرم بۆ توندرەو و نەرم ومیانەڕەویان نیە بەڵام باوەڕم بەوە هەیە دوو تاکتیکی جیاوازیان هەیە ئەوێ بەخێ دەڵێ نەرم و میانەڕەوتاکتیکی ئیسلامی سەردەمی « مەککە » ی هەیە ئیسلام بۆ ئایینی پێکەوە ژیان و(لكم دينكم ولي دين) پێیەڵەو دەکا و داعشکەش کە پێ ی دووترتوند ڕەو تاکتیکی ئیسلامی سەردەمی « مەدینە » ی هەیە (کە تەنها ئیسلام ڕەگای خودایە و ئەوانی تر نابە بەڕەن) پیادە دەکا . ئەمە یە خاڵیلکچوون و جیاوازی هەردوو جۆرە سەلەفیەکان ی کوردستان و داعش.

سەردار عەبدوڵا حەمە

١١/١١/٢٠٢٠

پراکتیزەکردنی سیستەم .. ئارام

ئازاد

سیاسەتی دەوڵەتداری لە پایەکانی کورسیەک دەچێ هەر کاتێک یەکێک لە پایەکان کەوت کورسیەکە بێ کار نامێنێ، بۆیە لە هەرێمیکوردستان خراپترین ڕووداوە، هەر چوار پایەکانی کورسیەکەی هەرێمی کوردستان دەمەکی کەوتوە کەچی حوکم بەهێزتر بووە.

پراکتیزەکردنی سیستەم وەک لە قەیران دەردەهێنێت کەچی لەڕ وایلەهاتوە سیستەم لەسەر ئاساسی خۆگونجاندن لەگەڵ قەیراندادەڕژێتەوە وایلەهاتووە قەیران بە قەیران دادەپشرێ، بەجۆرێکی لێهاتووە گەر بڵێی بتوە باسی شتێکی باش بکەی کە لە ئابردووەوە نووسەر توانیویەتی دوو دێڕی لەسەر بنوسێ ئێستا مەجالی ئەم دوو دێڕەش نەماوە، لەڕ بە دواوە بە ئاشکاوی لەگەڵ یەک قسە بکەینباشترێ. لە کتێبی 1984ی جۆرج ئۆرویل لە یەک لە دێڕەکان دەڵێ (هەز و دەستەبات بریتیە لە ڕوخاندنی مەشکەکان و دواتر دروستکردنەوەیبەو شێوازەی کە خۆت مەبەستێتە) ئەوە یەکێکە لە هەرە ئاساسترین ئەو بابەتانەی دونیای ئێستای پێوە سەرقاڵە، مەجالی بیرکردنەوە وهۆشیار بوون بەرەو ئاراستەیەکی زۆر کارەساتبار ئەویش بە چەندین شێواز بەرجەستەیە یەک لەوان بابەت دروستکردنە بە لەبیربردنەوەیبابەتی زۆر کاریگەرتر چونکە وەک وتراوە (ئەوەی لەبەرچاوانە،لەبەر دڵانە) بۆیە بابەتی گەرمیش بە تەئکید کەیاری زیاترە لە بابەتێک کە چوارمانگ لەوەو پێش ڕوویداوە، ئەم شێوازە تازەیە بە چەندین مەبەستی بە دواوەیە و وەک عەرەب وتەنی (لا مفر منه) واتە بە هیچ شێوەیکدەرباز لێی نییە و ناشبێت، خۆزگە بەشێک بوایە لە فەلسەفە چونکە ئەوکات چەندین کتێب و نامیلکە لە پێناوی هۆشیار بوون لێی بەاودەکرایەوە، تەبعەن بەشێک لە خەڵکی ڕەخنەیان لەم شێوازە هەیە بەڵام ناشزانن کە خۆیان هەکارن بۆ زووتر بەاوکردنەوەی بۆ تایبەت چینیکاسبکاری بازاڕ، جا هەموو ئەوانەی کە باسکران با بهێنینەوە مەیدانی واقیع و بەرجەستەی خەمان، میللەتی کورد ئەمڕۆ بەشێکە لەم یاریە بۆتایبەت لەم چەند ساڵەی دواییدەستاتی کوردی بە ئەوەی چەندین بابەتی زۆر هەنوکەیی و گرنگ لەبیر خەڵک ببات‌ەوە، چەندین جار ئەمشێوازەی بەکارهێناوە جا هەر لە دروستکردنی چەندین بابەت لەوانە پارە سەرف کردن لە سۆشیاڵ میدیا و دروستکردنی چەندین کەسایەتیفێک یا بە دروستکردنی ڕواوی بە ئەنقەست یا بە درێژکردنەوە و گەورەکردنی ڕواوەکی حاڵەتێکی ڕەژانە، ئەوانە هەموو مەشکی گەل بەرەولایەکدا لاسەنگ دەکەنەوە کە

بە دەی ئەوانە. سەرلەشێواندن بەشێکە لەم شێوازە، کە هەواوەک هەویداوە ئایا کە هەکارە؟ ئایا پەیوەندی بە کۆمەیە؟ ئەی هەکاری هەوانەکەی چیە؟ ئەگەر بە شێوەیەکی گشتی ئەم پرسیارانە دروست ببن ئەوا دنیا بن کەسانێک هەن کە پیشەیانشێواندنی ئەمجارە ئەحداسانەیە بە شکلێکی مۆنزەم و زیاتریش لە هەگەی میدیاوە دەیکەن بە ئەوەی بگاتە هەمومان هەتا ئەرە شتێکیئاسایی چونکە پیشەی ئەوانە، ئەوەی ئاسایی نییە ئەوەیە کە ئەم هەواوانە بە مەبەستی لەدانی چەندین کەسایەتی یا گروپ یا فاوندەیشنیگەورە بەکارهێناوە. کەشەی بنچینەیی ئەوەیە خەڵک خەی لەگەڵ ئەم گەژاوە هەناوە و هەوەی ئەوە نادات کە خەی لەکدانەوەیەکی دروست ومەنتقی بە بکا چونکە مەجالی تەفکرینیان نەهەشتەتوە، بەڵام لەوە تەناگەن کە یەکەک لە بنچینەکانی میدیای لایەنەدار ئەوەیە (دربکە، دربکە،دربکە، تا باوەت پە دەکەن). ئەی چی بکرە بە ئەوەی بەسەر ئەم شێوازەدا زاڵ بین؟ ئەساسترین خاڵ ئەوەیە کە مرۆڤ بەهای مرۆقبوونی خەی بزانە بە بیرکرجنەوەی تەندروست و مەنتق و هەبوونی هەای گونجاو لە کاتی گونجاو بە هەر بارودۆخ و مەوقیفێک شەرت نیە دەریببڕە بەڵام شەرتە کە هەای هەبە، دەکارت دەڵە (من بیردەکەمەوە، کەواتە هەم).

هاکردن لە جەستەوە بە ڕۆح .. محەمەد بەرزان

دەستت بنێ
با لە دیمەنی
تانکو تەپی شکاوی
..ئەم کاولستانا هاکەین...

وەرە لەگەڵم،
من لە چاوکانی باپیرەم و
دەفتەری یادگاری باوکم و
لە پشت ئەشەی
دایکمەوە فڕبووم،

دەبێ هەر سات نا ساتێ ڕاکەین،

دەبێ هەر چەند
ساتێ جارێ
بارگامان لێ کەم نەین و
ووڵ لێ دەشتو
دەڵێ و چیاکەین،

دەستت بێنێ
گەر بەوا ناکەی
با ئێلبومی ژیانی
هەرچی کوردێ
هەڵبەینەوە و تەماشاکەین.

دەستت بێنێ
ئەمجارەیان بەشی
خەمێ هەڵدان و،
سەرما و سەڵەی
نەوەتو یەک و
شانزەی ئۆکتۆبەرکی تر ناکەین..

دەستت بێنێ
با هەینەک بەین
بێ ئاوێ دانەوە، بێ گەڵانەوە
بێ شەوێک کێ
تەماشای دواوێ ناکەین...

دەستت بێنێ
من نامەوێ کوێکەشمان
بێ دیکتاتەرکی ترو،
جەنگکی ترو
هەکەوتکی قەزەونی
تری وەک و ئێنفاڵ ئاشناکەین..

دەست بێنێ
با لەم ژینێ سەدبارەیێ
با لەم مەژوو هەشێ پێ لێ
خوێن و ژمارەیێ
جەنگی کۆتایی لێگەڵ ئەم

هەموو جەنگەیا بەرپاکەین...

دەستت بێنە،
وەرەز نەبووی؟!
لە لەرزەی پەنجەرەو
لە درەی سەیرو سەمەرەو
لەوەی لەگەڵ هەر گرمەیەک
دەبوو شووشەی پەنجەرە چاکەین؟!

وەرەز نەبووی؟!
لەوەی لە هەر ژوانێ
ئەکەر کەسێک بهاتایا
دەبوو دەستی یەکتر بەردەین
تەماشای ئەملاو ئەولاکەین؟!

وەرەز نەبووی؟!
لەوەی لە ژێر بارینی گولەو
بەنی باروت و بەنی سەو
پارویەک نان پەیداکەین؟!

ئەدی بۆ نیازی هەتا کەی
من لە سوچێکی ژوورەکەم
تۆ لە پشتی دایکتەوە
بۆ بۆیەکبوونمان نزاکەین؟!

وەرە ئازیز
وەرە با بڕۆین
ئەم کاولستانە پڕ لە ئاغا،
وەرە با نەفرەت لە ئاغا و
لە بەگ و شا کەین..

دەستت بێنە،
من لە ئاگر زەر ئەترسم
با هەندەکیش ووە لە شەپەل و
تەفان و با کەین..

شەرم مەکە
ووە زەرد نابین
خۆ ئەمە وەک فەان و فیسار

لە کورد بوون ئاناکەین!

لە هەر قوژبنێکی
ئەم دنیایە بین
هەر کورد ئەبین
هەم خەراک و هەم
لە دایکبووی ئەم خاکەین!

شیعری پەروەردەیی و گەشتێک لەگەڵ شیعرەکانی ڕەستەم خامۆش .. مەریوان سەلاح حیلمی

بەشی یەکەم:
ڕەستەم خامۆش خاوەنی دوو دیوانە شیعرە بە منالان، ئەمە دانەیەکیمان دەستکەوت بەناوی (گوڵی ئاوات)، جگە لەمەش لەلاپەڕەی فەیسبوکی خۆی ڕۆژانەو ناوبەناو بابەت بڵاو دەکاتەوە، ئەم شاعیرە لەشیعرەکانیدا خەمی چەند شتێکەتی، کە گرنگترینیان: منالان کە بریتیە لە پەروەردە، هەروەها هەژاران، ئەم دوو خەمەش خەمێکی تا بڕێی جوان و پیرۆزن.
شیعری پەروەردەیی بۆ منالان لای ئەم شاعیرە پانتاییەکی گەورە داگیردەکات و شاعیریش هەر بەشاعیری منالان و پەروەردە ناسراوە، ڕەستەم خامۆش وەك لە نازناوەکەیدا هاتووە، کە بریتیە لە خامۆش بۆ ئەوە خامۆش نیە کە شت نەبێ، بەڵکو خامۆشیەکی ئەم، هەمنییە، واتە بە هەمنی ڕۆگایەکی دوور و درۆژ دەبڕێت، کە بریتیە لە پەروەردە کردنی منالان.
بابەتەکانی ڕۆژ گرنگی تایبەتی خۆی هەیە لای ئەم شاعیرە، چونکە دەزانێت ئاوازی شیعر کاریگەری گەورەی لە هەست و نەستی منالاندا هەیە، ئێستا کە ئەم چەند دێڕە دەنوسین نەخشی کڕنا تەنگی بە جیهان هەڵچنیوە شاعیر لەم بارەیەوە دەڵێ:

بـــــــــێ بـــــــێ کـــێنا
بـــــــێ دوورکـــــەوێ لەمان

ئەنمایيمان وەرگرت
چەند پاکە شوێن و جێمان

تا بژین بێ لێشاغی
وا بێ ئێکی پابەندین
پابەند بێنمایی
واتا ژیر و هۆشمەندین

بڕۆن بێ و بەیارماندا
بەردەوام دڵستمان بشێن
بێ شوێنی قەڵبالغ
ناچین و هەرگیز ناڕۆین

تەندروستیمان دەوێ
بێ خەمان و ئەو خەڵکە
ژینمان خۆشدەوێ و دڵێین
خۆپاراستن بێ کێشە
ئەستەم خامۆش
هەولێر 17/3/2020

1ـ شیعرەکە لەسەر کێشی حەوت بگەییە، کە منااڵن پێی ئاشنان و حەزیان لێیەتی.
2ـ قافیە و کێشی شیعرەکە بەدوو جۆر لێکدانەوەی بۆ دەکرێ، هەندێ رایان وایە کێشی شیعرەکەو قافیەکەی چوارەم و چوارەم هاوسەروا کراوە و هەندێکیش رایان وایە کە دێڕی دووەم و چوارەم هاوسەروا کراوە و یەکەم و سێیەم ئازادە، کە من لام وایە ئەمەی دووەمیان گونجاوترەو پشتر خوالێخۆشبوو (محەمەد عومەر عوسمان) لەدیوانی لە غوربەتا کردی بە ئەمری واقیع و شیعری باو لەدوای ساڵی 1975وە، مەبەستمان لەمە ئەوەیە کە حەمەعومەری شاعیر گرنگی پێداوە ئەگینا کەم تازۆر شاعیران گرنگیان بەم تەرزە شیعرە داوە لە رووی روخسارەوە.
3ـ لەدێڕی (وا بەئێکی پابەندین) بیکردایە بە (وا بەجوانی پابەندین) گونجاوتر دەبوو.
4ـ ئەم جۆرە شیعرانەو سەرجەم ئەوانەی کە شیعری منااڵن ئەنوسن لە رەوانبێژیدا پێیان دەوترێ (سەهلی مومتەنیع)، کە بریتییە لە نوسینی بەرهەمێك جا شیعر بێت، یان چیرۆك، یان ڕۆمان، کە ئەیخوێنیتەوە ئاسانەو وا ئەزانی تۆش دەتوانی لەوە بنووسیت، بەاڵم کە دەست دەکەیت بە نوسین نازانیت و ناتوانیت بینوسیت، مامۆستا عوسمان محەمەد هەورامی بە (ئاسانی بێ نەهات) کردوویەتی بەکوردی،

جا شیعرەکانی (ڕستەم خامۆش)و پشتریش کە ئیشمان لەسەر مامۆستایان عوسمان محەمەد هەورامی و فەرهاد بەرزنجی و ئازاد هەرێنی کردووە هەمان پێناسەی (سەهلی مومتەنیع) بەسەریاندا دەسەپێت.

بەشی دووەم:

شیعری (ئاسك) کە لەدیوانی گوڵی ئاوات لاپەڕە 28دایە، شاعیر لەڕێی ئەم شیعرەوە مناڵان فڕێدەکات، کە ڕێز لە ئاژەڵ بگرن، لەناویاندا ئاسکی هەڵبژاردووە، چونکە ئاسك زۆرترین خواستی لەسەرە هەم بۆ گۆشتەکەی هەم بۆ ڕاگرتنی لە باخ و کۆشکەکاندا.

بۆچی شیعری ئاسك گرنگە ؟

چونکە مناڵان دەبێت لە مناڵیەوە فێربکرێن، کە ڕاوکردن و قڕکردنی ئاژەڵان شتێکی خراپە، نەك لە گەورەیی کە ئەستەمە ڕاوکردنی بۆ تەرك بکرێت، بۆیە شاعیر بە وەصفی (ئاسك) دەسپێدەکات و دەڵێ:

ئەو گیاندارە، ئاسکە
چەندە جوان و ناسکە
با سەربەست و ئازاد بێ
لەسروشت دڵی شاد بێ
ئازاری مەدەن هەرگیز
جوانە ئاسکی ئازیز
مەیخەنە بەندیخانە
با بژی لەو کێوانە
بێ خەی و بێچووەکانی
بژین بە کامەرانی
...

لەم شیعرەدا شاعیر لە زمانی مناڵەوە دوو شت دەڵێ یەکەمیان ئازاردان کە لای گەورەکانیش دەکاتە ڕاوکردن، دووەمیان شوێنی ئاژەڵەکان دەشت و کێوە نەك بەند کردنی بەناوی ڕازاندنەوەی ماڵە دەوڵەمەند و بەرپرسەکان، بەداخەوە لەدوای ڕاپەڕینی 1991وە تا نوسینی ئەم شیعرەو ئەم لێکۆڵینەوەیە کەسانی بەرپرس لەلایەك و چاوچنۆك لەلایەکی ترەوە زۆر بێبەزەییانە کەوتنە ڕاوکردنی ئاژەڵ و مەل بەنیازی قڕکردنیان، بۆنمونە لەدەشتی شارەزووردا (پێ و سوێسکە) کە باڵداری کێوی جوانن، بەئەندازەی کترێك دەبن، ئێستا لەقڕکردندان یان نەماون یان زۆر کەمبوونەتەوە، ئاسکیش بەهەمان شێوە.

ئەم شیعرە هەرچەند بۆ مناڵ نوسراوە بەڵام هاوکاتیش کەللەی بڕشی ڕاوچیان و بەرپرسانیش دەگرێتەوە، واتە ڕەخنەگرتنە لەوان لەلایەك و

منایش هاندەدات بۆ ئەوەی لە ئستای منایدا ئازاری گیانلەبەرو لەگەورەییشدا توخنی راونەکەون.
تێبینی: راوکردن لەکاتێکدا دەبێت ئاسایی بێت، کە دەوڵەت خۆی ڕێگەبدات، کە چ ئاژەڵێك راوبکرێت و لە چ وەرزێکدا بۆ ئەوەی هاوسەنگی ژینگە رابگیرێت، نەك ئەوەی لەکوردستاندا بە قاچاخ دەکرێت بەمەبەستی لەناوبردن و قڕکردن.

بەشی سێیەم:
گرنگیدان بە تەندروستی لە شیعری (ئامۆژگاری پزیشك) ی ڕستەم خامۆشدا
فەیلەسوفی بەناوبانگی ئەمانی شوبنهاوەر زۆرجێخت لەسەر لێشساخی دەکاتەوە، پێی وایە سەرچاوەی سەرەکی هەموو خۆشبەختییەکی مرۆڤ ، پێش هەموو شتێك لێشساخییە. هەربۆیە دەڵێت:
نەوەد لەسەد، بەختەوەریمان پێویستە بەلێشساخیمانەوە، لێشساخی هەموو شتێکە و سەرچاوەی هەموو چێژ و خۆشییەکە، بەبێ لێشساخی، هیچ بەخششێکی دەرەکی نییە چێژبەخش بێت، دەتوانین بڵێین هەژارەکی دەستکورتی لێشساخ، زۆر لە پاشایەکی نەخۆش بەختەورترە.
ڕستەم خامۆشیش بابەتی تەندروستی و گوێ گرتن لە پزیشکەکان دەبێتە بابەتی یەکێك لە شیعرەکانی و دەنوسێ:

ئامۆژگاری پزیشك
وەرێدەگرم بە بۆشك
چونکە من باش دەزانم
سوود بەخشە بۆ ژیانم
لە بۆ تەندروستی خۆم
من شیرینی زۆر ناخۆم
ڕێنمایی دکتۆرە
بگومان سوودی زۆرە
بۆ هەتا لەشساغ بم
نەخۆش نەبم بۆ ئاخ بم
بۆ دەردو بۆ کەسەر بم
لە ژێندا بەختەوەربم
خۆم دەپارێزم بەڕێ
کە پزیشك پێم دەڵێ

1ـ لە قۆناغی منایی و هەرزەکاری، قۆناغێکە کە منایان و گەنجان لاسار دەبن و پێچەوانەی قسەی پزیشکان و دایکان و باوکان ڕەفتار دەکەن، بۆیە شیعر و گرنگیدان بە تەندروستی سەرچاوەیەکی باشی

شیعری منا‌انه.
2ـ شاعیر که باسی خراپی شیرینی ده‌کات ، پ‌ویست بوو ئاماژه به‌وه‌بدات که خواردنی شیرینی زر ب‌ منا‌ان خراپیه‌که‌ی به پله‌ی یه‌که‌م ب‌ ددانه‌کان‌تی، چونکه که منا‌ ددانی کل‌ر ده‌ب‌ت یه‌ک‌ك له‌و ئازارانه‌ی که ده‌یچ‌ژ‌ت ئه‌وه‌یه که دایك و باوکی ده‌یبه‌ن ب‌ لای دکت‌ر و ددانی ته‌عمیر ده‌که‌ن، ب‌یه شاعیر‌کی تر که بیرم نیه ک‌یه له‌م باره‌یه‌وه ده‌‌:
لایبه نوق‌ به‌م شـــه‌وه
دانم گیـــر‌ده‌ی ئـــه‌وه
به‌شـــه‌و شیـرینی ناخ‌م
نه‌ك کل‌ر ب‌ دانی خ‌م

منا‌ ناتوان‌ شیرینی نه‌خوات، به‌‌ام باشتر وایه شاعیران ئام‌ژگاری منا‌ان به‌وه بکه‌ن له‌گه‌‌ خواردنی جـ‌ره‌کانی شیرینی هه‌ر له نوق‌ه‌وه تا ده‌گاته نه‌سته‌له‌و… هتد، که خواردیان بچن ددانیان بش‌ن ب‌ ئه‌وه‌ی ددانه‌کانیان کل‌ر نه‌ب‌ و تووشی ئازار نه‌بن، وه‌سره‌‌ای ئه‌وه‌ش دان شتن بکه‌ن به ئه‌رك وه‌ك چ‌ن سه‌عی ئه‌که‌ن ئاوه‌هاش ر‌ژانه دووس‌ جار ددانیان بش‌ن، به‌‌ام ر‌سته‌م خام‌ش ب‌ ئه‌وه‌ی ئه‌و شیعره در‌ژه نه‌ک‌شـ‌ت، له‌شیعر‌کی تر به‌ناوی (ددانه‌کانم) ده‌نوس‌ت:
ددانـــه‌کـــانـــم ده‌شـ‌م
له‌بـــ‌ ته‌ندروستی خـ‌م
هـــه‌تـا پیس و ب‌ر نه‌بـن
به‌‌کو قـــه‌ت کل‌ر نه‌بـن
من جوان ده‌یانپـار‌ـــــزم
ده‌‌ـ‌م: ددان بـــه‌هـ‌ـــــزم
پـار‌ـزگـــاری لـــه ددان
پ‌ویسته له‌سه‌ر هه‌مووان

به‌شی چواره‌م:
گرنگیدان به خو‌ندن و خو‌ندنه‌وه له دوو شیعری ر‌سته‌م خام‌ش دا شاعیر ده‌زانت چ بابه‌تك هه‌ده‌بژ‌ر‌ت و ب‌ چ سه‌رده‌مك بابه‌ت ده‌کات به‌شیعر، شیعری (گ‌قار‌ك) شیعر‌کی گرنگه‌و گرنگیه‌که‌ش له‌وه‌دایه که خو‌ندن و ف‌ربوون و هاوکاتیش خو‌ندنه‌وه ده‌ب‌ت له منا‌یه‌وه ده‌ستپ‌بکات ب‌ ئه‌وه‌ی ببـ‌ته بناغه‌یه‌ك، که دواتر له‌گه‌‌ ته‌مه‌نیدا ب‌وات:

گ‌قار‌ك

گـۆڤـــارێـــکم کـێـــوه
من زۆر سوودم لـێدیـــوه
پـێ له شیعر و چیرۆکـــه
پـــێ لـــه وێـنەو دیرۆکـــه
زانیـــــاری زۆر تـێدایـــه
بـــه نـــرخ و بـــه بـــەهایـــه
هەر جارێ دەیخوێـنمەوه
ســـوودی لـێدەبـیـنـمـــەوه

هۆشیاری شاعیر لەوەدایه که مناڵ و پـێشتریش دایك و باوك رابهێنـت لەسەر ئەوەی منـاڵان شیعر و چیرۆك بخوێـننەوه، چونکه لەو قـۆناغەدا منـاڵان دەبـێت لەڕێی شیعرو چیرۆکەوه وردە وردە راکـێشرێن بـێ بابەتی تر، ئەمە یەك، دووەم ئەوەیە که منـاڵان ئەمڕۆ هەموو کاتەکانیان بە مـۆبایل و ئایپاد بەسەر دەبەن، لەوانەیە منـاڵان بکەون بەسەر دەیان بابەت و گرتەی ڤیدیـۆییدا که هی تەمەنی ئەو نەبـێت، بەڵام که گـۆڤارێکی منـاڵان بـۆاودەکرێتەوه ئەوا سەرجەم بابەت و نوسینەکانی تایبەت بـێ منـاڵان نوسراون.
هەر خوێـندن و خوێـندنەوه که تەواوکەری یەکترن، شاعیر لە شیعرێکی تردا بەناوی (دەخوێـنین) دەڵـێت:
منـداڵـی گـونـد و شـــارین
هەردەم ژیر و هۆشیارین
خـاوەنـــی هـزرو هەستین
لـه خـوێـنـدنـدا نـــاوەستین
دەمـــانـــەوێ بـــه خوێـندن
نـــەزانـــی دەربـــێ لـــەبن
دەخوێـنین تـا سـەرکـەوتن
تـــا دەبـیـنـیـن پـێشکـەوتن

هەتا خوێـندن و فـێربوون لەشار و گوند وەك یەك گەشەنەکات ئەوا وڵـات پـێشناکەوێـت، خوێـندن دەبـێت وەك یەك بـێ هەموو منـاڵان دەستەبەر بکرێـت، بەڵام ئەم وەکیەکیە لە کوردستان تەواو لاسەنگەو دەسەڵاتی کوردی لەدوای روخاندنی بەعس لە ساڵی 2003وە، بەتەواوی کەوتە جیاکردنەوەی دوو جـۆر فـێربوون و پەروەردە لەکوردستاندا، جـۆرێکیان ئەهلـی و راقیـەو فـێرکـردن تیایـدا مسـۆگەرەو هاوشـانی وڵـاتە پـێشکەوتووەکان دەڵـێوات لە هەموو رووێیەکەوە هەر لە بینای خوێـندن و پـێداویستیەکانییەوە تاوەکو هێنانی مامـۆستای جـۆراو جـۆر و درێژی ماوەی دەوام لە هەشتی بەیانیەوە تاوەکو عەسر، جـۆرەکەی تریان

حکومیەو ئەمەشیان دوو جۆرە، جۆری یەکەمیان پەروەردەو خوێندنی شارەکان و دووەمیان هی لادێکان و شوێنە دوورەکانە، ئەگەرچی هەردوو جۆرە حکومیەکە رۆژ بەرۆژ پاشەکشێ دەوات، بەڵام هی شارەکان باشترە لە لادێکان، چونکە لە شاردا مامۆستای بەئەزموون زیاتر کۆدەبێتەوە.
کەواتە با لەرووی کوالێتیەوە خوێندنی حکومی پاشەکشێی کردبێت، بەڵام ئەمە ئەوە ناهێنێ کە وازی لێبهێنرێ، وەك شاعیر لە شیعرەکەدا جەخت لەسەر خوێندن دەکاتەوە بێ ئەوەی هیچ نەبێ، کە ئەو منالە گەورە بوو درك بەو نایەکسانییە بکات کە لەپەروەردەو فێرکردندا هەیە و هەوڵی گۆڕینی واقیع بدات، رەنگە هەبن ئەم هەوڵی گۆڕینە بەخەیاڵ و یۆتۆپیا دابنێن، بەڵام خەیاڵ نیە، چونکە ئەگەر منالێك سەرجەم قۆناغەکانی خوێندنی نەبڕێبێ ئەوا لە گەورەییدا درك بەو جیاوازییە ناکات، بەداخەوە هەندێ لە خۆزانەکانی کۆمەڵگەی کوردی بەتایبەت لە لادێکان بەهۆی بژێوی ژیانەوە مناڵ دوای چەند ساڵێك خوێندن ئیتر دەریان دەهێنن و لایان وایە مناڵ پێنج شەش ساڵ خوێندنی بەسەو فێری نوسین و خوێندنەوە بووەو دوو کەرەت دوو دەکاتە چوار و دەزانێ لەکاسبیدا حساب بکات و پارە کێ بکاتەوە، بەڵام ئەم بیرکردنەوەیە هەتا بڕێی کورتە و خوێندن شتێکە کۆتایی نایەت و بەردەوام بوون لەسەر هۆشیاری زیاد دەکات و وازهێنان لێی وەستان دروستدەکات.

سەرچاوەکان:

1ـ گوڵی ئاوات، بەشێك لە شیعرەکانی ڕستەم خامۆش، چاپی ساڵی 2019 هەولێر
2ـ سایتی شارپڕس
3ـ فەیسبووکی شاعیر ڕستەم خامۆش

چیتر خەڵك چەواشە مەکەن .. ئەحمەد رەجەب

لە گەڵ هەر کۆسپ و تەگەرەیەك ڕووبدات سەرکایەتی هەرێم و سەرکایەتی حکومەت ئەگەرنەوە بێ قەوانە سوواوەکەو قسەی بریقەدار

وباسکردنی شایستەکانی خەڵکی کوردستان و هەڵکشانی ئاخ بەرامبەر رەفتاری لایەنە سیاسییەکانی عێراق بە عەرەبی سوننەو عەرەبی شیعە کە لە پشتەوە بە خەنجەر لە پشتی گەلی کوردستانیانداوە بەبێ رەچاوکردنی بەهاکانی پێکەوە ژیان و هاوبەشی وبنەماکانی سیستمی فیدراڵی و دەستووری عێراق و هەموو ئەم جارە قسانە بێ ئەوەی خۆی بکەنە چاوی خەڵك و چەواشەیان بکەن.
سەرکایەتی هەرێم و سەرکایەتی حکومەتی کوردستان سوور بوون لە سەر قەرخکاری دەستکەوتات و نیازیان وابوو کوردستان بکەنە (موڵکی) خۆیان و تاکە حزبێك و، گوێ بە کەس نەدەن و، هەر لەو ڕوانگەیەوە بایەخیان بە مەستەشار جاش و خاین و ترسنۆکی هەڵاتوو پاشماوەی حیزبی بەعس و ڕژێمی خۆنەویستکەی سەدام حوسێن دا بە ناوی سوننەوەو ، هەر هەموو ئەمانە لە سەر بژێوی خەزانی پێشمەرگەو هەژارو کرێکارو جوتیارو خەڵکی بێ دەرامەتی کوردستان نانیان ئەخواردو ئێستاش هەر ئەخۆن و ، جێی خەوتن حەوانەوەو ئەمن و ئاسایشیان بێ دابین کراوە، لە پاڵ عەرەبی سوننە بایەخی زۆرتان دا بە عەرەبی شیعەو بەرژەوندی خۆتان کرنووشتان بۆیان برد،
ئەوە خۆتان سەرچاوەی نەهامەتییەکانی گەلی کوردستانن و، هەر خۆتان خاوەنی حکومەتێکی ئیفلیجن و قەت ناتوانن خواست و داوای هاوڵاتیان بهێننەدی و، ئەوە درۆژەپێدەری ئەو حکومەتەن کە بە خواست و ئارەزووی چەند هەرزەی کاڤام و وەزیرێکی تا سەر ئێسقان دز نەوتی کوردستانتان بێ ماوەی (50) ساڵ بەبێ بەرامبەر داوە بە تورکیای داگیرکەر.
بەستنەوەی کوردستان بە تورکیا زۆر مەترسیدارە و، حکومەت بەرامبەر بە تورکیا بدەنگەو، لە جیاتی حکومەت پارتی دیموکراتی کوردستان خاوەن بریارەو ، کەشە دروست ئەکات و، هێز بەملاو ئەولا بۆاو ئەکاتەوەو، شەر لە خزمەتی تورکیا بەرپا ئەکات. و، ئەوەی ڕۆژی 12/11/2020 لە پەرلەمانی عێراق بێ زەرینەی دەنگی شیعەو سوننەکان یاسای وەرگرتنی قەرزیان بەبێ ڕەزامەندی کوردو پەسەند کردو ئەوەش ڕەنگدانەوەی پێدەسەڵاتی و نەبوونی سەربەخۆیی حکومەتە.
حکومەتی کوردستان بایەخی زۆری بە عەرەبی سوننەداو، هەوڵەر ئێستاشی لە گەڵدا بێت بووە بە مۆگای بەعسییە خوێنڕژەکان و ئەمەش لە بەر خاتری کۆنەپەرست و دیکتاتۆرەکانی ناوچەکە و ئەمریکاو، هەر حکومەتی کوردستان بوو بایەخی بە حزبە شیعەکانی پشکپشکێنە داو هەموو کات باسی لە تەوافق و سازان و شەراکەت کردووە.
حکومەتی کوردستان ئەوەندە شاندی نارده بەغداو هەموو جاریکیش بۆاو ئەکرایەوە گوایە گیروگرفتەکانی نێوان هەوڵەرو بەغدا چارەسەر بوون

و ڕەکەوتنیان واژوو کردووە راست دەرنەچوون کەس گوێیان لێناگرێت و بە درۆزن و ساختەچی فێباز ناویان ئەبەن و، خاڵی سەرەکی ئەوەیە حکومەتی هەرێمی کوردستان ڕۆژانە ـــ 250 ـــ هەزار بەرمیل نەوت ڕەوانەی بەغدا بکات بۆ کۆمپانیای (سۆمۆ) لە بەرمبەریشدا حکومەتی ناوەند پشکی ساڵانەی هەرێم (بودجە) و مووچەی مامۆستایان و فەرمانبەران دابین ئەکات.
.بۆئەوەی بوار بە حکومەت و کەسانی تر نەدرێت یاری بە هەست و سۆزی هاوڵاتیانی کوردستان بکەن و دوور بن لەوەی خەنجەریان لێبدرێت پێویستە :
داوا لە تورکیا بکریت لە خاکی کوردستان بچێتە دەرەوە و، هەرچی بنکەی سەربازی و سیخوری هەیە ببات‌ەوە.
هەلوەشاندەوەی ڕەکەوتنە (50) ساڵە بر شەرمەزاریەکە لە گەڵ تورکیاو چیتر نەوتی کوردستانی بە خۆرایی پێنەدرێت.
ئەو کەسانەی لەو ڕەکەوتنەی تورکیا بەشدار بوون بدرێنە دادگاو سزا بدرێن چونکە ئەو کارە لە ژێر پەردەوەو بە دزی و بەبێ ڕەزامەندی گەلی کوردستان و پەرلەمانی کوردستان کراوە.
حکومەتی هەرێمی کوردستان ڕۆژانە ـــ 250 ـــ هەزار بەرمیل نەوت ڕەوانەی بەغدا بکات بۆ کۆمپانیای (سۆمۆ) .
وازهێنان لە هەڕەشەو قسەی نابەجێ وتومەت دابەشکردن بە سەرئەم و ئەو.
نەهێشتنی ڕەوایەتی دزیی و گواستنەوەی نەوت بە ئارەززی بەرپرسانی باڵا.
دوور کەوتنەوە لە کێبوونەو لە گەڵ حزبەکانی کوردستانو هەوڵ بدەن کۆتایی بە کات بە سەربردن بهێنن.
نابێت حزبە کانی کوردستان لە کردەوەکانی حکومەت بدەنگ بن.
پێویستە حکومەتی کوردستان وریا بێت و باش بزانێت قەت ڕۆژك لە ڕۆژان سوننە بەعسییەکان و تاقمی سەدام حوسەین و حەسەن عەلی مجیدو نوری مالکی و هادی عامری و خیدر عەبادی دڵستی کورد نەبوون و حەزناکەن کورد پێشبکەوێت و بە ئاسوودەیی ژیان بەسەر ببات.
15/11/2020

.

ئەلیفیا مانینگ یەکێک لە کچە بلیمەتەکانی جیهان..
رەزا شوان

بە ماوەی چەندین سەدە لە جیهاندا، زیانێکی نەژمێر بە مرۆڤ و مرۆڤایەتی کەوت، بە زاڵبوونی پیاو و پیاوسالاری. بە هۆی پاوانکردنی بەهرە و بلیمەتییەکانی ژنان. ڕێ بە ژنان نادرا کە خۆیان بسەلمێنن و بەهرە و تواناکانیان لە هەموو بوارەکاندا دەربخەن.
زۆر لە خەڵکی پێیان وابوو، کە پیاوان زیرەکترین بوونەوەرن لە جیهاندا. گەرچی ژنان بە خرایی یەکسانی توانا و هۆش و بیری خۆیان دەرخست. سەلماندیان کە لە پیاوان کەمتر نین. گەلی لە ژنان ئۆشیان سەلماند، لە زۆر لە بوارەکانی ژیاندا، لە پیاوان باشترن و سەرکەوتووترن. بە تایبەتیش لە بواری فێرکردن و پەروەردەکردنی منداڵان، بە شێوەیەکی گشتیش لە زۆر کاروبارە گشتییەکانی تردا ژنان سەرکەوتووترن. تەنانەت لە زۆر لە کارە سەرکەوتووەکانی پیاوانی ناوداردانیش، پاڵپشتی ژنیان لەپشتەوە بووە.
ناپلیۆن دەڵێت:" لەپشت هەموو گەورە پیاوێکەوە.. گەورە ژنێک هەیە"
بە کرداری سەلمێنرا کە ژن زیرەکە. هەموومان ئەم ڕاستییە دەزانین. بەڵام تا ئەمڕۆش کەسانێکی کەنەپەرست دان بەم ڕاستییەدا نانێن، ژنان بە پاشکەی پیاوان دەزانن.
هەندە لە ژنانی زیرەک و بلیمەتی جیاواز و هەڵکەوتوو، تێکەڵەی زیرەکییان بە ڕەهایی لە ئادەمیزاد باڵاترە. بەپێی پۆوری (مینسا) بە پێوانەی تێکەڵەی زیرەکی، چەندین ژن تێکەڵەی پلەی زیرەکیان لە سەرووی پلەی بلیمەتی (١٦٠) هەن. خاوەنی باڵاترین تێکڕای زیرەکین. کە تا ئێستا هیچ پیاوێک ئەو پلە زیرەکی و بلیمەتییەیان بەدەست نەهێناون.
ئاماژە بە ناوی (١١) ژن لەو ژنە بلیمەتانەی جیهان دەکەین، کە لە سەرووی تێکەڵەی پلەی زیرەکی و بلیمەتییەوەن، بە کورتی و بە چێژ یەکێکیانتان پێدەناسینین، ئۆیش کچێکی زیرەک و بلیمەت (ئەلیفیا مانینگ). گەر دەرفەتمان بە بەخسەت باسی چەند ژنێکی کەشیان دەکەین. ناوەکانی ژنە بلیمەتەکان و ناسنامەی

نـاتـاوەیـیـان:
١ـ ئـالـیـقـیـا مـانـینـگ ـ بـریـتـانـیـیـە. تـەمـەنـی (١٢) سـاڵ تـەکـەای پـلـەی زیـرەکـی (١٦٢) پـلـەیـە.
٢ـ فـابـیـولا مـان ـ بـریـتـانـیـیـە. لـە (١٢) سـاڵـیـدا، تـەکـەای پـلـەی زیـرەکـی (١٦٢) پـلـە بـوو.
٣ـ لـیـدیـا سـبـاسـتـیـان ـ بـریـتـانـیـیـە. تـەمـەنـی (١٢) سـاڵ، تـەکـەای پـلـەی زیـرەکـی (١٦٢) پـلـەیـە.
٤ـ جـەدیـت پـولـگـار ـ مـەجـەریـیـە. تـەکـەای پـلـەی زیـرەکـی (١٧٠) پـلـەیـە.
٥ـ ڕەس لـەرانـس ـ بـریـتـانـیـیـە. تـەکـەای پـلـەی زیـرەکـی (١٧٥) پـلـەیـە.
٦ـ گـراس هـەپـەر ـ ئـەمـریـکـیـیـە. تـەکـەای پـلـەی زیـرەکـی (١٧٥) پـلـەیـە.
٧ـ گـەرمـیـن سـتـیـل (مـەدام دی سـتـیـل) ـ فـەرەنـسـیـیـە. تـەکـەای پـلـەی زیـرەکـی (١٨٥) پـلـەیـە.
٨ـ مـاری کـوری ـ پـەڵـەنـیـیـە. تـەکـەای پـلـەی زیـرەکـی (١٨٥) پـلـەیـە.
٩ـ مـارلـیـن فـەس سـافـانـت ـ ئـەمـریـکـیـیـە. تـەکـەای پـلـەی زیـرەکـی (١٩٠) پـلـەیـە.
١٠ـ هـیـپـاتـیـا سـیـون ـ ژنـە جـوولـەکـەیـەکـی ـ یـۆنـانـیـە. تـەکـەای پـلـەی زیـرەکـی (١٩٠) پـلـەیـە.
١١ـ ئـەدیـس سـتـەرن ـ ئـەمـریـکـیـیـە. تـەکـەای پـلـەی زیـرەکـی (٢٠٠) پـلـەیـە. لـە هـەنـدی لـە تـاقـیـکـەرنـەوکـانـدا لـەم پـلـەیـەش بـەرزتـری بـەدەسـتـهـێـنـا. بـلـیـمـەتـریـن ژنـی گـەردوونـە. کـە تـا ئـێـسـتـا هـیـچ پـیـاوێـکـی زیـرەک و بـلـیـمـەت، ئـەم پـلـە بـلـیـمـەتـیـیـەی بـەدەسـت نـەهـێـناوە.
کـچـە زیـرەکـەی بـلـیـمـەت ئـالـیـقـیـا مـانـینـگ:
ئـالـیـقـیـا مـانـینـگ، کـچـە زیـرەکـی جـوان و خـەنـگـەرم و ڕووخـۆشـی ئـینـگـلـیـزیـیـە، تـەمـەنـی (١٢) سـاڵ، لـە هـەرەمـی (نـەریـس گـریـن) لـە بـریـتـانـیـا لـەگـەڵ خـەزانـەکـەیـدا دەژی. قـوتـابـی بـنـەڕەتـیـیـە لـە قـوتـابـخـانـەی ئـاکـادیـمـی کـچـان لـە (ئـەڤـەرتـون) لـە بـاکـووری شـاری (لـیـڤـەرپـول).
ئـالـیـقـیـا، لـە پـاڵ یـەکـەوە لـە هـاوڕێـیـانـی پـلـەکـەی زیـرەکـتـر و جـیـاوازتـر بـوو، زۆر بـە ئـاسـانـی و بـە خـۆڕایـی بـابـەتـکـانـی وانـەکـان فـێـردەبـوو و وەڵـامـی دەگـرت و بـە ئـاسـانـیـش بـە بـیـری دەهـاتـنـەوە. بـە تـایـبـەتـیـش لـە بـیـرکـاریـدا زۆر زیـرەکـە، ئـەرکـەکـانـی قـوتـابـخـانـەی زۆر بـە لاوە ئـاسـان و سـاکـاربـوون. لـە مـنـداڵـیـیـەوە دەسـتـی

پەرتووک و هەگرەکی خوێندنەوەیە.
منداڵە هاوڕێکانی، خەریکی یاری بوون و رقیان لە ئەرکەکانی ماڵەوە و لە قوتابخانە دەبوو. بەڵام ئەلیفیا سەرقاڵی خوێندنەوەی پەرتووکی بابەت هەمەجۆر بوو.

ئەلیفیا مانینگ وتی:" دەتوانم یادم کە دەقی شانەی (ماکبەس)ی شکسپیرم بە (٢٤) کاتژمێر لەبەرم کرد. ئەوشی وت:" گەلێ لە هاوڕێیانی هاوپۆلەکەم و بەرزتریش، ئەرک و راهێنانەکانی قوتابخانەیان بە لام دەهێنان. یارمەتیم دەدان و یارمەتیان دەدەم"
ئەلیفیا مانینگ لە تەمەنی (١٢) ساڵیدا، بڕشدای لە تاقیکردنەوەکانی کەمڵەی (مینسا) کرد، کە تا ئێستا تەنیا کەمڵەیە بە دیاریکردنی ئاستی زیرەکی و بلیمەتی، بە چەندین تاقیکردنەوە. لە میانەی وەڵامە دروستەکانی چەندین پرسیاری جەراوجەر، پەوانەی تەکەای پلەی زیرەکی کەسانی زیرەک دەکەن. ئەلیفیا تەوانی تەکەای پلەی زیرەکی (١٦٢) پلە بەدەستبهێنیت. ئەو ڕەز و شکۆمەندیەشیان پەبەخشی کە بوو بە ئەندامی کەمڵەی (مینسا). بەووش بە یەکە لە بلیمەتەکانی جیهان و بە یەکەک لە سەدا یەکی (١%) کە ڕەژەی زیرەکەکانی جیهانە. شایەنی باسیشە، بەم ئەنجامە پلەی زیرەکی ئەلیفیا مانینگ (٢) پلە ــ بەرزترە، لە پلەی زیرەکی هەردوو زانای فیزیاوی ئەلبەرت ئەینشتاین) و پرۆفیسەر (ستیڤن هاڵینگ)، کە تەکەای پلەی زیرەکییان (١٦٠) پلەیە. هەر کەسەکی زیرەکیش تەکەای پلەی زیرەکی لە (١٦٠) پلە زیاتر بێت، ئاستی زیرەکی لە سەرووی بلیمەتی دایە. ناوەندی پلەی زیرەکی (١٠٠) پلەیە. هەر کەسەکی زیرەک پلەی زیرەکی لە (١٤٠) پلە زیاتر بێت، دەچێتە ئاسی بلیمەتەکان و بە دەبێت بە یەکەک لە ئەندامانی کەمڵەی مینسا و بە یەکەک لە لیستی ڕەژەی لە سەدا یەکی بلیمەکانی هەموو جیهان. دووبارە سەیری تەکەای پلەی زیرەکی ئەو یانگزە ژنەی سەرەوە بکەن، کە هەموویان لە سەرەوەی ئاستی بلیمەتیدان.
ئەلیفیا، کچەیەکی زەر سادە و خاکی و کەمڵایەتییە. بە ڕۆژنامەی (دەیلی میل)ی گیڤایەوە و وتی:" توانایەکی باشم لە وەرگرتنی بابەتکاندا هەیە و لەیادم ناچنەوە. سەرسام بووم و چاوەڕێی ئەوەم نە دەکرد، کە ئەم پلە باڵایە لە زیرەکیدا وەربگرم"
چاوەوانی ئەوە لە ئەلیفیا مانینگ دەکرێت، کە خوێندنی باڵا تەواو بکات و ببێت بە دانا و زانایەکی گەورە و هەکەوتوو، ڕەی

ببێت و بتوانێت خزمەتی مرۆڤایەتی بکات.
رێزا شوان
نەرویج: ١٦/ نۆڤەمبەر/٢٠٢٠

ڕاگەیاندنی کۆمیتەی داکۆکی لە مافەکانی ئازادیخوازان/ هەرێمی کوردستان-عێراق

ئێمە دەستەیەک لە خەباتگێڕانی ئازادیخواز بە بەردەوامبوون لە بەرچاوگرتنی پێشێلکارییەکانی سیاسی لەلایەن دەسەڵاتدارانی هەرێمی کوردستانەوە، دەستمان بەردەوام بە بونیاتنانی ئەم کۆمیتەیە کە لە هەرێمی کوردستاندا پێشێلکاری گەورە بەرامبەر سەرکیترین مافەکانی هاوڵاتیان دەکرێت و ئازادیخوازان بە تاوانێکی بەرچاو بەرتەسککراونەتەوە و سەرکوت و ستەماکاری لەوپەڕی هەڕەشەدایە.
ئاگەرچی لە ٢٩ ساڵی ڕابردودا پێشێلکردنی ماف و ئازادیخوازان لە هەرێمی کوردستان شوێنی ناڕەزایەتی خەڵکانی ئازادیخواز بووە، بەڵام لە سایەی ئەم کابینەیەدا هەنگاوەکانی بەرەوکردنەوەی تیرۆر و ڕاندن و ترس و تەقاندن و پێشێلکرندی مافەکانی خەڵک لە ئاستێکی مەترسیداردایە و بەردەوام لە هەڕەشەدایە و هاوڵاتیان بە قەیرانی ئابووری و سیاسی و کۆمەڵایەتی یەکجار سەختدا تێدەپەڕن.
بە لەبەرچاوگرتنی ئەو ڕاستیە تاڵانەو وەک هەستکردن بە بەرپرسیارێتی بەرامبەر بەو دەخە نالەبارە بە پێویستمان زانی ئەم کۆمیتەیە ڕابگەیەنین کە لە ناوەوە و دەرەوەی هەرێم کار و چالاکی بکات بۆ بەرگریکردن لە ماف و ئازادییەکانی خەڵکی کوردستان لە ڕێگای کاری پێکەوەیی دیبلۆماسی و چالاکی گشتگیر لەگەڵ خەڵکانی ناڕازی تا بتوانین وەک قەڵغان سنورێک بۆ ستەمکاری لە هەرێمی کوردستان دابنێین.
بۆ ئەم مەبەستە ڕۆژی ١/١١/٢٠٢٠ یەکەم کۆبونەوەی خەمان سازدا و وەک یەکەم کاری هەنوکەیی کۆمیتەکە ئازادکردنی زیندانیانی بادینان لە ڕۆژنامەنوسان و چالاکوانان کە لە چەند مانگی ڕابردودا بە پاساوی جۆراوجۆر یان ڤەندراون یان دەستگیر کراون. بەداخەوە

هەندێکیان بەسەروشوێنن، ڕێگا بە پارێزەر و کەسوکاریان نادرێت سەردانیان بکەن و بە گوێرەی ئەو زانیارییانەی بەدەستمان گەیشتووە بەندکراوان لە ژێر ئەشکەنجەی قورسی جەستەیی و دەروونیدا ددانپێدانیان پێکراوە بە کامێرێک تاوان کە ئەنجامیان نەداوە و بەدووری نازانین سیناریۆی ددانپێدانی زۆرملێیان پێئەنجامبدەن و لە کۆنفرانسکانی خەیان بۆاوی بکەنەوە. لەم ڕووەوە لە چەند ڕۆژی ڕابردودا هاوڕێکانمان چە کردەوە بە بەستنی پەیوەندیێکان لەگەڵ پارلەمانی ئەوروپای یەکگرتوو و ڕێکخراوە جیهانییەکانی مافی مرۆڤ بە مەبەستی ئاگادارکردنەوەیان لەو ڕووشە مەترسیدارە.
ئازادکردنی دەستبەجێی ئەو زیندانیانە ئێرکی ئەم حکومەتەیە و پێداگری لەسەر ئازادکردنیان ئێرکی تەوای لایەن و پارتە سیاسییەکان و خەڵکی ئازادیخوازی کوردستانە.
کۆمیتەی داکۆکی لە ماف و ئازادییەکان/ هەرێمی کوردستان-عێراق

١٣/١١/٢٠٢٠
rightandfreedomcommunity@gmail.com

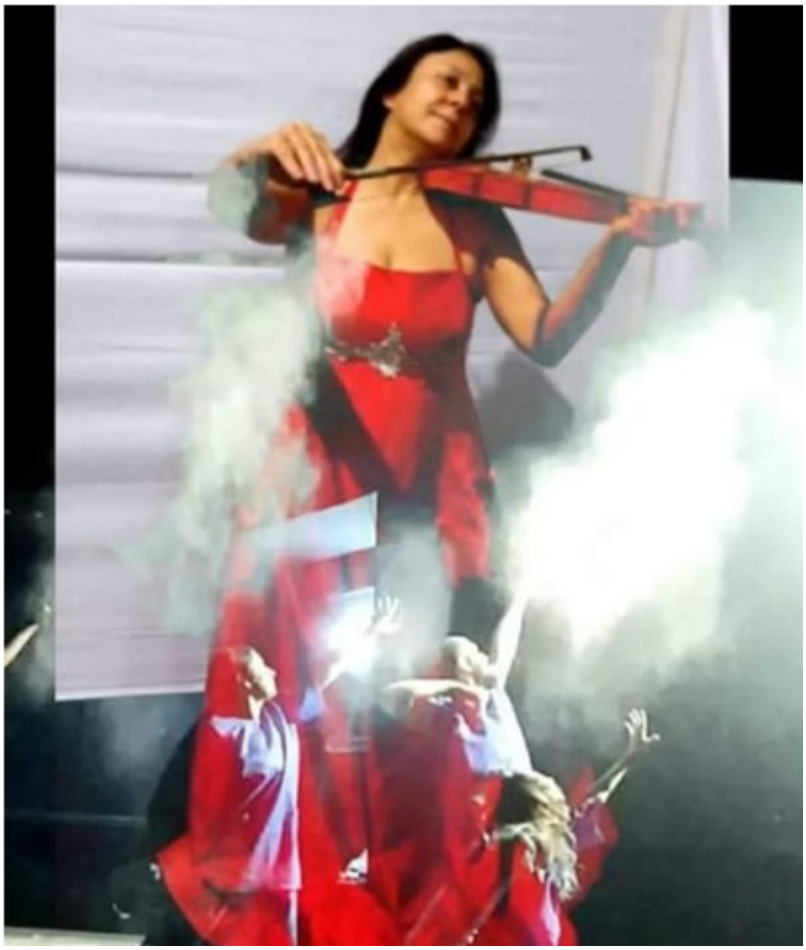
مایستری سلێمانی لەهەولێر بوو حەیدەر عەبدولڕەحمان ..

ئەمڕۆ ئێوارە، چاوەڕوانی ئەوە بووم، لەگەڵ هاتنی شانەیی (مایستری) لەنووسین و دەرهێنانی حەیدەر ئەبو حەیدەر، لەسلێمانییەوە بە هەولێر، کەمێک تێنوویەتی خەمان لەو هەلومەرجە چڕ بەستووە بئ شانەیی هەولێر بشکێنین،
لەماوەی 55 خولەکدا لەگەڵ کامێرە شت لەنەخشانەیەکی تایبەتدا کاتمان بەسەر برد.
بەرجەستە کردنی واقیعی تاڵی هەندێ لەکامێرگا ڕۆژهەڵاتیەکان، لەوانەی کەوتونەتە ژێر جەزرەبەی ژیمە نا دیموکراسی و دکتاتۆرەکان و شوبهاندنی ئەو واقیعە تاڵەی تێیدا دەژین بەشێتخانەیەک، پرسکی نوێ نیەو تا ئێستا لەچەندین کاری شانەیی و درامی دا ڕەنگی داوەتەوە، بەڵام ستایل و فۆرمی هەر یەکێک لەوان تایبەتمەندی خەیان هەبووە، تەنانەت هەندێ لەو بۆرهەمانە هەمان

ناونیشانی مایستر بۆخۆیانەوە هەڵدەگرن.
دەرهێنەر بە بەرجەستە کردنی واقیعی ئەو شتخانەیە، نەخشخانەکەی وەک لابوراتۆرێک لە کردەوە بە شێوازەوەی دەماغ و کاە بوونەوەی هەموو ئەو بیرو باوەڕە نیشتمانیانەی لە مشکی ئەو کاراکتەرانە دایە، بە ئەوەی وەک هەڵبژێردەیان لە بەت و بکەونە ژێر دەسەڵاتی ئەوانەی نایانەوە هیچ تاکێکی ئەو کۆمەڵگایە لەژێر کۆنترۆڵ دەرچێ و ببێت بەمرۆڤێک بیر کاتەوەو کار بە ئازاد بوونی خۆی بکات.
بەڵام دەرهێنەر هەموو شتەکانی لەیەک قالب داوەو نەیتوانووە، جیاوازی فۆرم لەنێوان هیچ لەواندا دروست بکات، وەک ئەوەی هەر شش کاراکتەر تەنیا یەک کاراکتەر بن
نەک هەر لەفۆرمدا، بەڵکو لەئاماژەو دەلالات و بزوتنەوەشدا هەست بەو جیاوازیە ناکرێ.
پێم وایە هەکاری ئەو یەک قالبیەی کاراکتەرەکان لەوە دایە کە دەقەکە لەسەرەتاوە بەدەقێک کە شش کاراکتەری بە دیالۆژی بە زەدە بکرێت بە دروست کردنی وێنەیی شانۆیی بەڵام بینەر بەهۆی دوورو درێژی دیالۆگی ئۆکتاری سەرەکی و دوور خستنەوەی شش ئۆکتارەکەی تر لەفۆزای نمایشکە، ئەوە دەزانێت ئەو ئۆکتارانە تەنیا بە نمایشی چەند دیمەنێک زەدە کراون، خۆ ئەوە ڕاستە ئەوان جوانکارییەکی زێریان بەنمایشکە بەخشی، بەڵام نمایشکە چمکی مەندراماى لەدەست دا.
هونەری گەورەی مەندراماش لەوە دایە کە تەنیا ئۆکتارێک بتوانێ ببێت بەئاڵتەرناتیف بە شش ئۆکتارەکەی تری نمایشکە.
موزیک:
دەکرێ ئەو نمایشە بەنمایشی موزیک ناو بەرین، چونکە موزیک لەووی تیۆریەوە، هەڵگری فەلسەفەو ئامانجی نمایشکەیەو پەیمان دەدا موزیک بە دژایەتی کردن لەگەڵ ناکامی و بە هەش کردنی کۆمەڵگا، کاریگەرترین چەکەکە بە دروست کردنەوەی مرۆڤ دوای ڕوخانی،
موزیک لەو چوارچیوە فەلسەفیەدا، کۆمەڵە مەغزاو دەلالاتی هەماداری جیا جیای لە دەبەتەوە، کە هەر هەموویان بەئاراستەی چاکسازی و ڕەگەی ئاشتی خوازی دەبن بە پراکتیک بە ئازادی مرۆڤ، ئەم فەلسەفەیەش لە دوا دیمەندا بەتەواوەتی بەرجەستە دەبێت کە ئۆکتاری سەرەکی نەخشخانەکە کەمانچەکە بەکۆڵەیەکی نەوەی نوە دەسپێرێ بە ژنین، ئیدی شتەکان هەموویان دەنێ ناو بینەران و نەتەکانیان بەسەر دا دابەش دەکەن.

جگە لەووە فەلسەفیەکی، موزیک لەنمایشکەدا بەرجەستەیەکی زیندووی هەوداوکانی دەکردو یەتمی نمایشکەی بەهاوسەنگی هاگرتبوو، بەتایبەت لەدیمەنە سەربازی و دیمەنی تەپە و دابەش کردنی نەتەکان لە ناو بینەراندا.
دەرهێنەر نیشانی دایەن کە شەتەکان چۆن بەوگوتارە موزیکیە دەردەکانیان ساەژ کرا، بە هەمان ئامانج نەتەکان بەسەر بینەران وەک تاکی کەمەگا دابەش کراو گوتیان سەرەای نەهامەتیەکان لەموزیک ژەنین بەردەوام دەبین، چونکە پەیان وابوو موزیک فاکتەرەکی بنەەتی بەردەوام بوونی ژیانو چەکی بەرەنگار بوونەوەی ئازارەکانە.
بەگشتی موزیک لەنمایشکەدا وەک زیندووترین پەکهاتەی نمایشکە بوونی خەی سەلماند.
دەرهێنەر:
پەشتر هیچ بەرهەمەکی دەرهێنەر حەیدەر ئەبو حەیدەرم نەبینیووە، بەەام ستایلەیکی ئەکادیمی وئەزموونەکی باشی پەوە دیارە لەووی دەرهێنانی شانەی تەعبیری.
پەم وایە کارەکی باشی کردووە کە نمایشکەی لەنمایشی پانتەمایم دەرهێناوە و وەک ئەزموونەکی تایبەتی خەی، پانتەمایم و نمایشی شانەیی تەکەە بەیەکتر کردووە، ئەگەرنا هەنگە نمایشکەی دووچاری هوخان دەکرد.
چونکە بانتەمایم کەپشت بەتوانایەکی گەورەی ئەکتەر دەبەستەت، پەوستی بە وزەو دەسەاتەکی زەری فیزیکی و جەستەیی ئەکتەر هەیە، هەنگە بە نمایشکەی یەک سەعاتی بە هەموو ئەکتەرەک کارەکی ئاسان نەبەت.
دەرهێنەر کە نووسەری نمایشکەشە، هەندە لەدیمەنکانی خستەتە دیوی ناوەوەی لابوورکەو هەندەکی تری خستەتە دیوی دەرەوە، دەرگایەکی تەماتیکی لەکیان جودا دەکاتەوە، بەەام هەردوو دیو هەر یەک جیهانن،
دەرهێنەر ئەوەی نەاوەوەی داوە بەشەش کەاراکتەرە شەتەکە و پەرستارەکە، ئەوەی دەرەوەش بەئەکتەری سەرەکی، کە موزیک ژەنەکە.
بە دەربینی دیمەنکانی ناوەوە، دەرهێنەر پشتی بەهوناکی و سینەگرافیا و موزیک بەستووە، چەند دیمەنکی تەعبیری بەسەبەری لەئەکتەرەکان دروست کردووەو ستاتیکایەکی سەرنج هاکەشی بەکار هێناوە بە دروست کردنی چەند وێنەیەکی دراماتەرگی جیاواز.
فەزای دەرەوەشی بەئەکتەرە سەرەکیەکەو هەندە دیمەنیشی تەکەە یەکتر کردووە.
دەرهێنەر هەوڵی داوە نمایشکەی لەوێنەی دراماتەرگی تەر بکات

بەپشت بەستن بە:
یەکەم: ئەکتەر
دووەم: موزیک
سێیەم : سینەگرافیاو هوونەکی
بۆچی تاچەند لەدروست کردنی وێنەی دراماتۆرگیەکاندا سەرکەوتوو بووە؟
چەند توانیویەتی وێنەکان بخاتە نێو بەرگی ستاتیکایەکی تەعبیری و هەماهەنگی بینەر ببەخشێ و چاو تێرکا لە جوانیی؟
هەنگاو بینەر وەگەڕی تایبەتی خۆی هەبێت، بۆچی من پێم وایە دەرهێنەر زۆر لەو خواستانەی نەگەیاند کە لەخەیاڵی دابوو، لەسەر تەختەی شانۆ بە پراکتیکیان بکات.
نیشانەی ئەو بەشایەش لەو دەردەکەوێ، کە وێنەکان لەزەر کاتدا بینەری تێر نەکرد لەچۆڕ، لەوانەش لە دیمەنی گەلگامیش، دیمەنی ژەهرخواردنەکەی سوقرات، دیمەنی خوێندنەوەی بەگەکان، دانیشتن لەسەر ئاو دەست.
بە پێچەوانەی دیمەنی نمایشە سەربازیەکەو دیمەنی کۆتایی دابەش کردنی نێتەکان .
هەروا دەرهێنەر هەوڵی زۆری داوە ڕیتمی نمایشەکە لەسەر بوون بپارێزێ، بە دروست کردنی ئەو ڕیتم و وێنە لەناکاوانەی بینەر لەسارد بوونەوە بە ئاگا دێنێتەوە.
ئەکتەر:
ئەکتەری سەرەکی نمایشەکە میدیا هەئووفە، کە لەو نمایشەدا هەڵی موزیک ژەنەک دەبینی لەناو نەخشخانەیەکداو ئاگاداری تەواوی ئەو کارەساتە مرۆیانەیە کە لەو شوێنەدا ڕوو دەدەن و ئەو زەرینەی ڕووداوەکانی بەرجەستە دەکات، ئەویش پارچەیەکە لەشتەکان، بەڵام هوشیار ترو بەئاگاترە لەوانی تر چونکە بەهەی موزیکەوە توانیویەتی بەرگە بگرێ، هەر ئەویشە بە خۆ رزگار کردن شتەکان فێری موزیک ژەنیین و سەمایان دەکات.

میدیا ەتووف وەک ئەکتەر پاشخانەکی پە لەئەزموونی دوورو درێژی هەیەو ئەکتەرێکی ئەکادیمی نەوەی هەشتاکانە لەشانەی عیراقی و شانەی کوردیدا، بەڵام چونکە شانە لابورێکی بەردەوامە بە ئەکتەرو پەویستی بەئەکتیف بوونەوەی بەردەوامی هاهێنان و جێستە و ئیلقا هەیە، ەنگە توانست و ئەدای ئەکتەر گەانکاری بەسەر دابێت، بینەر ئەو گەانکاریيە لەسەر شانەدا دەخوێنێتەوە.

بەگوێرەی میدیا دوو خاڵی زەق لە نمایشکەی دا هەستی پەدەکرا یەکەمیان بەگشتی نمایشکی گرژی هەبوو، کە لەگەڵ کاراکتەرکی موزیک ژەن لەک دوور بوون، گرژی لەبەرز بوونەوەی حاەتی ئینفعالات لە نواندنەدا، گرژی لەریتمی دەنگ.

دووەمیان: خنکانی نیوەی ێستەو دیلەگەکان بەهەی دەنگ نووسان و نا سەقامگیری لەتەن و ناەکی هاوسەنگ هاگرتن، کە دیارە ئەم گرفتە هونەریانەش کاریگەری خەیان دەبێت بەسەر هونەریی ئیلقاو دەنگی ئەکتەر بەگشتی .

بەڵام لەهەندێ دیمەندا میدیا ئەدایەکی بەرزی نیشاندا، بەتایبەت لەدیمەنی سەما و دیمەنی نمایشە سەربازیەکەدا.

شەش ئەکتەرە گەنجەکانی پەیمانگاش بە تەکەایی ئەدای سەرکەوتوویان نواند ، بەتایبەت ئەو نمایشانەی پەش دەست پەکردن لەناو بینەران ئەنجامیان دا، خەناساندنەکی بەهەز بوو بەناساندنی

کاراکتەرەکانیان و چوونە نێو ئەتمۆسفیری نمایشەکە.

حەیدەر عەبدولڕەحمان

ئاسۆی چاکسازی لە پەروەردەوە هەڵدێ .. مەعروف حەمەد سەعید

هێنانەوەی ئەو نموونە و سەرگوزشتە پەروەردەییانە و ئەوانەی باسی دەکەین فلاشباکی چەند پرسێکی گرینگی کایەی پەروەردەن لە نیشتمانەکەماندا.
بە گوتەی شارەزایەکی بواری پەروەردەیی بەناوی (د.تارق ئەلسوێدان) کە خەڵکی وڵاتی سعودیایە دەستپێدەکەین؛ دەڵێت: (سیستەمەکانی فێرکردن فێریان کردین کە داهێنان نەکەین)، لەلایەکی دیکەشەوە لێکۆڵەرەوەیەکی دیکەی پەروەردەیی بەناوی (د.فێ) سەرکەوتنی منداڵان لە قوتابخانەدا بەوە پێناسە دەکات کە (بریتیە لە زانینی ئەو بوارانەی کە بەڕاستی تێیدا بەهرەدارن). راستە هەر کەسێك لە شوێنکی دنیا قسەیەکی کرد شیاو نیە ئێمە لەسەر خەمانی پەیەوە بکەین و بەخەمانی تێبگەین، دەکرێ ژینگەی پەروەردەیی وجێری پرس و گرفتەکان و لایەنی وێکچووی ئەو وڵاتانە لەگەڵ واقیعی خەمان هەڤبەر بکەین و دواتر ئەوەی لە قازانجی ئێمەیە کەڵکی لێوەرگرین.
راوێژکارێکی حکوومەتی بەریتانیا بەناوی (کین ڕۆبنسۆن) لە ساڵی 1997 راسپێیردرا کە توێژینەوەیەك لەبارەی داهێنان و ئابووری و بواری فێرکردن لەو وڵاتەدا بکات، کە ئەویش بەشێك لە سەرنجەکانی خۆی لە کیتابێکدا بەناوی (پیشەسازی ئەقڵ) نووسیوەتەوە و لە پەرەگرافێکدا دەڵێت: (هێکاری سەرەکی بۆ لەدەستدانی وزە و بەهرەکان لەکاتی فێرکردندا خۆی لە ئاستی ئەقڵیەتی ئەکادیمیدا دەبینێتەوە، کە جەختکردنەوەیە لەسەر پێشخستنی تەنها ئەو توانایەی کە پەیوەستە بە بوارێکی زانستی دیاریکراو و دڵزینەوەی ژیریی و کارامەییەکانی تایبەت بەو بوارەیە) ڕۆبنسۆن لەدرێژەی بیروباوەڕی خۆی لەبارەی پشتگوێخستنی بەهرە و حەزی قوتابیان هەر لەسەرەتای قۆناغەکانی فێرکردن و بە درێژایی ساڵانی خوێندن دەخاتەوو و دەڵێت: (فەرامۆشکردنی ئەوە وایکرد بەهرە و وەزەیەکی بێشوماری

مرۆڤی لەدەست بدەین و چیتر بەرگەی کەمبایەخ سەیرکردنی نەگرین). ئەو لێرەدا مەبەستی ئەوەبوو کە وڵاتێکی وەکو بەریتانیا بۆ لەبەرچاوگرتنی خولیا و ئارەزووی قوتابیان و هەروەها بۆ لەبەرچاوگرتنی پێویستی کایەکان؛ قوتابیان لە زانکۆ و لە پەیمانگاکاندا دەردەچوون، لەو نووسینەدا نموونەی دیکەی سروشتن هەن تاکو ئەمەش وەکو هەرەمی کوردستان، پێویستە چاوێك بە مۆزووی ریفۆرمی پەروەردەیی وڵاتاندا بگێڕن و دواجار بەخۆمان بڵێین ئاخۆ ئەوان بە ئەنجامدانی ئەو چاکسازییە پەروەردەییانە قازانجیان کرد یانیش زیان؟ ئاخۆ ئەمەش کێشە و پرسی هاوشێوەی ئەوانمان نیە پێدەرمان بێت بۆ هەڵهێنانی هەنگاوی وەها؟.

تۆژینەوەکان سەماندوویانە کە 80%ی دەرچووانی زانکۆ لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا دوای نزیکەی دە ساڵ لەو بوارانەدا کار دەکەن کە هیچ پەیوەندییەکی بە پسپۆرییەکانیانەوە نیە, لە پەرتووکی (گەورەپیاوانی بێ قوتابخانە)دا باس لەوە کراوە و دەرەنجامی ئەوەش خراوەتەوو کە ئەو واتایانە لەخۆیەوە دەگرێت: هەشتا لەسەدی تێچووی فێرکردنی باڵای وڵاتی ئەمریکا بۆ سوود دەوا, هەشتا لەسەدی گەنجانی ئەمریکا بەهرە خراپسکیەکانی خۆیان نازانن, دەرچووانی زانکۆکانی ئەمریکا دە ساڵی تەمەنیان بەفیڕۆ دەدەن بۆ ئەوەی بەهرە و توانای داهێنانی خۆیان وەدەرخەن…
(ئەوە من نیم کە خەڵکی هەرەمی کوردستانم وا دەڵێم, بەڵکو نووسەری ئەو کیتابەیە کە خەڵکی عەرەبستانی سعوودیە سەبارەت بەمە دەڵێت: ئەگەر ئەوە لە وڵاتێکی زۆر پێشکەوتووی وەکو ئەمریکا روو بدات, ئاخۆ لە وڵاتانی زۆر دواکەوتووی وەکو وڵاتانی عەرەبی دەبێت چ بگوزەرێت؟).

بوونی ئەو کێشەیە وادەکا لەهەر بوارێکی ژیان و حوکمداریدا کادیری بەتوانا کەم بەدی بکرێن کە عاشق بە کار و پیشەی خۆیان بن, سەرەتای سەرهەڵدانی ئەو پرسە لە پەروەردە و لە قوناغەکانی فێرکردنەوە دەستپێدەکا بۆیە بەخەمی خۆمانی دەزانین و بانگی چارەسەرکردنی دەکەین. وڵاتێکی وەکو بەریتانیا لە چارەیەکی کۆتایی چەرخی بیستەم دەرکی بەو راستییە کرد و بەریتانییەکان پەلەیان کرد لە چارەسەرکردنی ئەو کێشەیە، گەیشتنە ئەو راستییەی کە پێشخستنی بواری پەروەردە و فێرکردن تەنها چارەسەری ئەفسوناوی و یەکلاکەرەوەیە, لێکۆڵەوەر و توێژەوان و پەروەردەکاران هەستان بە دانانی پڕۆگرامی گەشەسەندووی خوێندن بۆ تێکڕای قوتابخانەکانی ئەو وڵاتە, بنەماکانی ئەو پڕۆگرامانەی خوێندن بەشێوەیەکی سەرەکی

جەختیان لە فێرکردنی خوێندنەوە و نووسین دەکرد و لەبەرامبەریشدا هەموو ئەو میتۆدانەی کە بەلایانەوە کەمبایەخ و بێسوودترن بوون؛ وەکو (هونەر و زانستە مرۆییەکان و …هتد) لایانبرد و لە ناوەڕۆکی پڕۆگرامەکانیشدا جەختکرابووە سەر بابەتی زانستی و تەکنەلۆژی ئەویش بە مەبەستی پێکردنەوەی پێویستی ئابووری و دروستبوونی زۆرترینی زانا و پسپۆران لەو بوارانەدا. بەڵام دەرەنجامەکان بەپێی پێشبینی و چاوەڕوانی ئەوان نەبوو, دوای دەیان ساڵ لە پەیەوکردنی ئەو پڕۆگرامە ئاشکرابوو کە بەشێك لە پێگەیشتووان گرفتیان لە خوێندنەوە و نووسین و هەڵسوکەوتکردن لەگەڵ ژمارەکاندا هەیە, بەشێك لەماوەی ئەو دە ساڵەدا هیچ فێرنەکراون، بەشێکیان ئەوانەی لە تەمەنی کارکردنن هیچ بڕوانامەیەکیان نیە… هێشتاش دامەزراوەکانی وەکو قوتابخانە و زانکۆکان پەیەوەی سیستەمێك دەکەن کە مامۆستاکان ئەو توانایەیان نەبێت تاکو وا لەقوتابی بکەن هێزی داهێنان و بەهرەو و وزەکانیان پەرە پێ بدەن.

بە کورتوکرمانجی… لە بەریتانیا ئەوەیان بۆ سەما کە چارەسەرکردن خێی لە (پێشخستنی فێرکردن)دا نابینێتەوە, بەکو دەبێ بە تەواوی بگۆڕدرێ. لەبەر ئەوەی ئەو سیستەمە بۆ سەردەم و بارودۆخێك بە کەڵك دەهات, بۆ ئەو بارودۆخە نوێیە و هەڵسوکەوتکردن لەگەڵ پێشکەوتنی زانستی و مەعریفی دەبێت سیستەم و پەیەوەکی دیکە کاری پێ بکرێ. هەر لەبەر ئەوە کۆمپانیا گەورەکان دەرکیان بەو راستییە کرد کە قوتابخانە و دامەزراوە پەروەردەییەکان ناتوانن بەپێی پێویستی ئەوان دەستی کار و ئەقڵی داهێنەریان بۆ دابین بکەن، بۆیە ئەوان خۆیان هەستان بە دامەزراندن و دروستکردنی زانکۆ و پلەی زانستیان بە دەرچووان دەبەخشی و ئەوانە وەردەگیران کە بە کەڵکی ئیشی ئەوان دەهاتن و توانای کارکردن و شارەزاییان لەو بوارەدا وەچەنگ دەکەوت کە کۆمپانیاکە پێویستی پێی هەبوو, ئەوەبوو کۆمپانیای (مۆترۆلا)ی ئەمریکی دەستی بەو کارە کرد و پاشانیش لەسەرتاسەری جیهان سەدان کۆمپانیای دیکە هەمان کاریان ئەنجامدا.

لێرەدا کە حکوومەتی هەرێمی کوردستان خەریکی جێبەجێ کردنی پلانی چاکسازیکردنە لە تەکنەای کایەکان و گیرێدەی قەیرانی دارایی و ئابووری و زۆری ژمارەی مووچەخەرانە کە لە توانایدا نیە بەو داهاتەی لەبەردەستیدایە شایشتەکانیان بۆ فەراهەم بکات, لە ئێستادا هاوشان لەگەڵ پەیەوکردنی چاکسازییەکان؛ هەڵەنانی ئەو هەنگاوە زۆر پێویستە بیری لێ بکرێتەوە… لەمووەوە دەپرسین کە حکوومەت لە توانا و پلانیدا نیە چیتر دەرچووانی هەندێك بەشی

کۆلیژەکان دامەزرێنێت (بە تایبەتی لە زانکۆ حکوومییەکان) بۆچی ساڵانە ئەو هەموو قوتابییە وەردەگرێت و ساڵ بە ساڵ دەرچووان کەلەکە ببن و لە چاوەڕوانی دامەزراندندا بمێنن؟ ئەوەی زۆر پێویستە بۆ پێکهێنانی دروستکردنی ئاسۆیەکی گەشبینی ئابووری بۆ هەرێمی کوردستان (بەقسەی شارەزایان و سیاسەتوانانی هەرێم) بڕەودانە بە کەرتی وەبەرهێنان و پیشەسازی و کشتوکاڵ و بازرگانی و گەشتیاری و زۆرکردنی داهاتی هەرێمە, لەگەڵ بوونی ئەو ڕاستییەشدا هیچ بایەخ و گرینگییەك بە خوێندنی ئەو بەشانە نابیندرێ یانیش هەنگاوێکی وا پەیڕەو نەکراوە کە زانیارییە سەرەتاییەکانی ئەو بوارانە بخرێنە نێو پڕۆگرامەکانی خوێندن و هەر لە دەسپێکی خوێندنەوە قوتابی ئاشنای پیشەسازی ئەلیکترۆنی و تەکنەلۆژی و گەشتیاری و کشتوکاڵی ببێت و حەز و خولیای لەمووەوە بۆ دروست بکرێت... ساڵانە کەمترین ژمارەی قوتابیان ڕوو لە خوێندن لەو بەشە پیشەییانە دەکەن و زۆرترینیان لەو کۆلیژانە وەردەگیرێن کە نەتوانن سوود لە تواناکانیان ببینن دەمەزراندن وەرگرن.

لە بەریتانیادا بە پەیڕەوکردنی چاکسازیکردن لە پەروەردەدا تەنها لە دە ساڵدا تواندرا ژمارەی دەستی کاری داهێنەر بە ڕێژەی 34% بەرز ببێتەوە و لە ئەمریکاش کایەکان بە کەسانی داهێنەرو خاوەن بیرۆکەی نوێ پڕ کرانەوە. لە هەرێمی کوردستانیش دەتواندرێ ئاوڕی جددیتر لەو کایانە بدرێتەوە کە ڕێیان لە پتەوکردن و دروستکردنی پایەکانی ئابووری بەهێز دەبێت بۆ ئایندە, بگومان یەکەم هەنگاو بۆ جێبەجێ کردنی پڕۆگرامەکانی خوێندنی قوناغی سەرەتاییە تاکو زانکۆ, بە دروستکردن و گەشەدانی ئارەزووی قوتابیان تاکو لە پاشەڕۆژدا هەرێمی کوردستان ببێتە خاوەنی ئابوورییەکەی بەهێز و فرە داهات.

مەعروف حەمەد سەعید
بەڕێوەبەری پەروەردەی خەبات

حەسرەتەکانی دارا دارمان .. ئەحمەدی مەلا

١

من ناوم دارا دارمانە
جوانترین ناوم لەلا رەعنایە
پێش ئەوەی گوڵی هەنار شکۆفە بکا
دەم خەتەرە دەکا
ئاسمان بە سایەقەی ساماڵیش
هەر سپی دەچنەوە
لەمژایە
مەتاریەکم بە پژدەنەکەمەوە بەستووە
لە سوسکە و هەڵکەی کوکوە دەگەڕم
من ناوم دارا دارمانە
ئەگەر بە شوانیش نەگەیامەوە
ئەوە لەگەڵ مەڕ و بزنەکان دەنووم
ئەم عەردە هەقوتەقە
لە دەی کیژان زەر نەرمترە
لەم جیهانە دوو شت فەر بووم
ناوی رەعنا و ژماردنی ئەستێرەکان
ئەگەریش بە شوان نەهاتمەوە
ئەوە لەناو مەگەل بەم بگەڕێن
ناونیشانم لەسەر خەڵتەپانی
لەگەڵ خەرئاوابوون دەستەوە

٢

من ناوم دارا دارمانە
هەموو خەڵکی ئاوایی
بە سەرسەری ناوم دەبەن
تەنها گوناحم
عاشقی رەعنام
لە باو و باپیرانەوە
ئەم شمشاڵەم بە ماوەتەوە
ئەویش وەکوو دەم کونکونە
شوانی ئەنگوستەچاو

خەم بە ورچە گەورەکەو هەندەواسم
ڕەگای کاکەشان وەک ناولەپم
شارەزام
من ناوم دارا دارەمانە
گەرانی بە خەکی ئاوایی دەچم
بە هەژ وەک خەمەش سارد و
شەوان وەکوو ئەستێرە
دادەگیرسەم
دە و هەناویشم سەرچاوەی زام
تەنها گوناحم
عاشقی کەزی ڕەعنام
با هەموو خەکی
ئاوایی
بە سەرسەرییم
بزانن
من هەمیشە شەت و شەیدام

٣
هەندە جار
چاو بە گریان
سەیری حەوت تەبەقەی ئاسمان دەکەم
ئاسمان لەهە و شەدار
وەک ئەوەی لە جامی
قەمەرییەکەوە
سەیری بارانی دەرەوە بکەم
منی دارا دارەمانەکەی جاران
گوندبەدەر کرام
تەنها لەبەر ئەوەی
تەم لە خودا زیاتر
خەشویست
لەناو حەوشەی مزگەوت
ڕەجمیان کردم بەردەباران

٤
ڕەعنا گیان
من لە قەبرەوە قسەت لەگەڵ دەکەم
ئازاری ڕەجم و بەردەباران

لەناو مەخی ئەسقانەکانم دان
پە دەمم خۆ
وەک کەستەکم لە هاتوو
بۆام بە قورئانەکەی مزگەوت
لە دەی خۆکی ئاوایی زەر نەرمترە
من لە قووەایی گۆوە لەگۆت دەدوەم
نە گوندبەدەرکردن
نە رەجم و بەردەباران
نەیانتوانی عەشقی تە
بخوسەنن
زەر جار
حەزەک هەر چەشنی ئاگر
دەمهەژێنە
رەژە دە دەمەوە لاتان
وەک کۆ پەنگر

کەتایی مانگی یانزەی ۲۰۱۳

چەمکە شیعرییەکان و پەنجەرەیەک بە ەوانین .. ناۆ حەسەن/ بەشی سەیەم

- **شیعر و (نەرجسییەت)**
- **شیعر و (ناخودئاگایی)**
- **شیعر و (ئیرەسییەت) یان شیعر و (ژایاندەستی)**
- **شیعر و (نەرجسییەت)**

هەوەدەدەین لەم وتارەمان بە کورتی پەیوەندی شیعر بە (نەرجسییەت) یان بیرکردنەوەی شاعیر بەم چەمکەوە ەوونبکەینەوە ، نەرجسییەت مەژوویەکی کەنی هەیە و لە ئەفسانەی یەنانییەوە وەرگیراوە ، ماناکەی (خەشویستی بە خود) یان (بەرز لەخە ەوانین) دەت ، هەروەک لە کتەبی (

نەرجسیەت)یش دا هاتووە ، بیرمەندی دەروونناس (تیەدەر ئای
ەبین) دەەت ، (کەسی نەرجسی لە دنیای تایبەتی خۆیدا
دەژی و پەیوایە هەموو دنیا هی ئەوە ..!) ، پەویستە لەوەش
ئاگادار بین کە نەرجسیەت پێنج جۆری هەیە ، تەنها دوو جۆری
بە شێوەیەکی سروشتی لە کەسانی ئاسایی و لەکەسە داهێنەرەکان
دا هەن ، ئەوانیش جۆرەکانی (ئەدگاری نەرجسیەتی نەرایەتی
، ئەدگاری نەرجسیەتی) ، بە ئەم وتارەمان ئەم دوو جۆرە
جۆگای مەبەستی ئەمەن ، بەەام سێ جۆرەکانیتری نەرجسیەت (
کەسایەتی سنووردار ، کەسایەتی دەروون نەخۆش ، کەسایەتی
گومانکردوو) ئەم سێ جۆرە زۆتر ەچوون و سەرسامبوونکە
بەخەد تا ئاستی سنووربەزاندن و توشبووون بە نەخۆشیە
دەروونیەکان ، ئەمە لەرەدا پیویستمان بەوە نیە زۆر
هەوەستە لەسەر ئەم بەشیان بکەین ، تەنها خاەک بە
پەویستی دەزانم ئاویش ئەویە ، کەسە دیکتاتۆرەکان
ئەوکەسانەن کە کەسی دەروون نەخۆشن نەرجسیەتکەیان لە
ئاستکی سنووبەزاندنداید ، بەیە دەبینین ئەوکەسانە زۆرترین
تاوان ئەنجام دەدەن بەبەئەوەی پەشیمان ببنەوە و یان خۆیان
بە تاوانبار بزانن …! لەبەرئەوەی ئەو کەسانە تەنها بە
ئاراستەی مەشک یان بیرکردنەوەکانییان ئیشدەکەن و بەیار
دەدەن ، لووتبەرزی و سەرسامبوونییان بە خود هەست و سەزییان
دەکوژێت ، بەیە تەنها بە مەشک بەیار دەدەن نەک بەدە و هەست
و سەز ..! بەەام شیعر لەگەە ئەمجۆرەی نەرجسیەت ناتەبا و
دژ دەتەوە ، چونکە لە پەەسەی نووسینی شیعر فیکر و هەست
پەکەوە ئیشدەکەن و هاوتەریب دەەن . هاوکات خاەکیتر بە
پەویستی دەزانم لەبەرامبەر ئەوبەشەی نەرجسیەت ئاویش
ئەوەیە کە / (هیستریا) و (نەرجسیەتی دەروون نەخۆش)
هەردووکیان بەری نائاسایی و نەخۆشی دەروونین ، بەەام
خاەکی زۆر گرینگ هەیە کە سنووری ئەم دووانە لە یەکتری جیا
دەکاتەوە ئاویش / کەسە هیستریکەکان کاتێک تاوانێک دەکەن
بەدواید هەست بە گوناه و تاوان دەکەن و پەشیمان دەبنەوە
بەەام ، کەسە نەرجسیە دەروون نەخۆشەکان نە هەست بە تاوان
دەکەن نە پەشیمانیش دەبنەوە …! جا لەرەوە دەگەەینەوە لای
پەیوەندی نەوان شیعر و نەرجسیەت ، چەند پرسیارێک دەکەین /
ئایا پەویستە شاعیر نەرجسیەتی هەبەت ؟ یان خۆشویستیەکەی
بە خود هەندە بەت ، بەرز لەخۆی بەوانەت ؟ یان منی خۆی وەک
منەکی باەا وەنە بکات ..؟ من بە هەموو ئەمانەە لە وەەامدا
دەەم (بەەە ..!) . ئاویش بە چەند هەکارێک ، لە خوارەوە

هاوبەدەین هەکارەکان باسبکەین . بۆی / شاعیر لەنێو ڕووبەری شیعرو داهێنان پۆیست دەکات خۆشویستی بۆخود هەبێت و بەرز لەخۆی بوانیت چونکە ، شیعر و داهێنان بەهایەکی گەورەیان هەیە ، شاعیر پۆیست دەکات لەنێو شیعرەکانی (منی خۆی) وەک منەکی باڵا ببینێ ، کەسەکی خودان هێز و سوپارمانی ، وەک ئەو کەسە باڵا و بەهێزی (نەتچێ) بانگەشەی بۆ دەکات ، وەک مرۆڤکی داهێنەر خۆی لەو ئاستە بەرزە ببینێت کە ، نەچەمتێوە بۆ هیچ دەسەڵات و میر و حاکمێک ، یان بۆ مانایەکیتر نەبێتە (کەوچکی نێو پیاڵەی هیچ دەسەڵاتێک ..!) ، (تەنها و تەنها) خۆی بێت و جووڵەکانی لەژێر کاریگەری ئارەزووەکانی خۆی ئاراستە وەربگرن . واتە کەسەکی (کێڵە و نامە) نەبێت . ئەمە لە بۆشکانی پێشتری ئەم نووسینەمان گتومانە / کەسە (نامەکان) ناتوانن داهێنان بکەن یان داهێنانەکانییان دەکەونە ژێر پرسیارەوە ..! بۆیە کەسی شاعیر دەبێ هەندێ خۆشویستی بۆخۆی هەبێت و بەرز لەخۆی بوانێ کە ، لەوێ تێبگات مرۆڤ هەشمەندترین بوونەوەرە و ئاستی تێوانینی بێ (ژیان و مرۆڤ و داهێنان) بەرز بێت ، دەبێ لەوێ تێبگات مرۆڤ لە ڕۆگەی داهێنانەکانی مانایەک بە بوونی خۆی دەبەخشێ و بەهای مرۆڤیش لە سەرووی هەموو بەهاکانەوەیە بۆیە ، دەبێت وریا بێت لەوەی نەرجسییەتەکەی نەگاتە ئاستی سنووربەزاندن و نێو ڕووبەری نەخشیێ دەروونییەکان ، هاوکات لەوەش دڵنیا بێت نەرجسییەت و بەرز لەخۆوانین تێکەڵاوی (لەخۆباییبوون) نەکات ، چونکە ئەو شاعیرانەی لەخۆیانبایی دەبن بەتایبەت (هەندێک) لە شاعیرە خاوەن ئەزمونەکان ، خۆیان لەسەرووی خەڵکانی تروە دەبینن و پێیانوایە ئەوان باشترینن ، بۆیە ئەوان ئەوەیان بیرچێتەوە کە شیعر ئیش لەسەر جوانی دەکات و جوانیش بوونێک یان چەمکێکی (ئیژیی) هەیە یان زەرجار ، ئەجرە شاعیرانە بەرگەی هیچ جۆرە تێبینی و ڕەخنەیەک ناگرن ، واتە مەبەستمە بۆیە لەنێو ڕووبەری (شیعر و داهێنان) باشترین بوونی نییە ، دەکرێ کەسە داهێنەرە گەورەکان (یەکێک بن) لە هەرە داهێنەرەکان ، یان هەرە باشەکان ، خاڵێکیتر کەسە لەخۆباییەکان هەمیشە پێیانوایە ئەوان گەیشتوونەتە لوتکە بۆیە ، بیئاگا لەوەی هەموو گەیشتنە لوتکەیەکیش هاتنەخوارەوەی بەدوادایە …! ئەمەش جۆرە بەدحاڵیبوونێکە بە ڕووبەری شیعر و داهێنان ، ئەمە لە کتێبی (گەیشتن بە ڕووبەری شیعر) بە ڕوشنی باسمان لە ڕووبەری

شیعر و داهێنان کردووە ، بەومانایەی نا ، کە مەبەستمان بێت بازنەیەک بەدووری ووبەری شیعر بکێشین ، بۆیە هەر لەم کتێبە بە ڕەشنی گتومانە / شیعر جووڵەیەکی بەردەوامی ئیستاتیکییە ..! مادام جووڵەیەکی بەردەوامە دەبێ لە نووبەرێکی کراوەدا بێت ، واتە رووبەری شیعر و داهێنان ووبەرێکی بەرینی کراوەن ، بەمانایەک گەر بە دەریایەک وێنای بکەین دەڵێین / دەریایەکی بەبن و ئاوبەریشی کراوەو و نادیارە ، هیچ کام لە داهێنەرەکان تا ئێستا نەگەیشتوونەتە بنی بنەوەی قووڵاییەکان و یان ئاوبەری ووبەری دەریاکە ، لەبەرئەوەی هەموو مرۆڤکان دەگەنە خاڵێک کە لەوێدا داهێنانەکانییان دەوەستێ ، ئەویش خاڵی مردنە ، چونکە مردن کۆتایی بە پڕۆژەکانی بوون دەهێنێت ، بۆیە تا ئێستا هیچکام لە داهێنەرەکان نەگەیشتوونەتە تەواوی ئاستی کەمال ، بە شێکسپیر و دستەفسکی) شاوە ، بۆیە لەنێو ووبەری شیعر و داهێناندا / نە باشترین بوونی هەیە نە گەیشتن بە لوتکە ، لەبەر ئەم هەیانەی باسمان کردن ، زەر گرینگە بە هەشیاریەوە مامەڵە لەگەڵ پەیوەندی نێوان چەمکەکانی (شیعر و نەرجسییەت)دا بکەین و خۆشەویستی و تەوانینمان بە خود لە ئاستێکی بەرزدا بێت .

- شیعر و (ناخودئاگایی)

(سیگمەند فرۆید) لە تیۆری دەروونشیکاری خۆی بە کەسایەتی ، بەم شێوەیە باس لە ناخودئاگایی دەکات و پێیوایە کە ، ووبەرێکی تاریکە شوێنی هەستەکان و حەز و ئارەزووەکان و بیرکردنەوە و خەون و ئومێدەکان و یان یادەوەرییەکانی دەرەوەی ئاگایی مرۆڤ ، هەروەها فرۆید وایدەبینێ کە ئەم ووبەرە واتە (ناخودئاگایی) ، بە بەردەوامی کاریگەری هەیە بەسەر ڕەفتار و جووڵە و کار و کردەوە و بیرکردنەوەکانی مرۆڤ ، هاوکات باس لەوەش دەکات کە / (خەون) ئەویش پەیوەندی ڕاستەوخۆی بە ناخودئاگاییەوە هەیە ، بۆیە (فرۆید) گرینگی بە خەونەکان داوە و ئیشی لەسەرکردووەن و شیکردنەوەی بە کردووەن ، چونکە باوەڕیوابوو / ئەو حەز و ئارەزوو و مەیلانەی لە ژیانی ڕۆژانەی مرۆڤ دەستبەرنابن لە ووبەری ناخودئاگایی دەمێننەوە و لە کاتی نائاگایی لە خەونەکاندا دەردەکەون ، دەبینین کە ناخودئاگایی ڕاستەوخۆ پەیوەندی بە کەسایەتی و بە خەونەکانی مرۆڤەوە هەیە ، پەیستە ئەوەش بزانین دەربارەی کەستی هەروەک لە کتێبی (

لەگەڵ سایکۆلۆژیادا هاتووە) ، (کە کۆستی ، لە حەقیقەتدا مرۆڤ خۆی نییە ، بەڵکو ئەو هەوسارەیە کە لەبەردەم خەڵکدا خۆی پیشاندەدات و هەڵسوکەوت دەنوێنێت ..) ، (کەواتە کۆستی دەمامکەکە دەپێشین ، ئەو هەوسارەیە هەڵسوکەوتکانمانی پێدەنوێنین و ماماڵەی پێدەکەین ..!) ، بەمانایەکیتر / کۆستی ئەوخودە کەمایەتییەیان هەیە تاکە لە پیوانەیەی کەمایەتییەکاندا ، کەواتە دەگەینە ئەو هاستییەی کە / کۆسایەتی حەقیقەتی بوون نییە ، چونکە بوونی مرۆڤ لەسەرتاوە بەناوەکی و بەمانایە ، بەڵکو مرۆڤ لە ڕیگەی هەوە و داهێنانکانی مانایەک بە بوونی خۆی دەبەخشێ ، دەتوانین بڵێین کۆسایەتی / ئەو دەمامکەیە کە مرۆڤ بوونی خۆی پێ نمایشدەکات . لێرەدا دەبینین کە کۆسایەتی مرۆڤ و خەون و بیرکردنەوەکانی ، هەمووی لەژێر کاریگەری باری دەروونی بەتایبەت ناخودئاگایی دان ، بۆیە بە پێویستی دەزانین کە پیوەندی ئەم هووبارەی ناخودئاگایی لەگەڵ شیعر باسبکەین و لایەنە گرینگەکانی بە دەربخەین . شاعیر لە پڕۆسەی نووسینی شیعر / لە ڕیگەی بیرکردنەوەکانی لە دەوروبەرو لە دنیای واقیع دادەبڕێ ، بە نەو هووبارەی خەیاڵ دوور دووردەوات ، لەنێو ئەو هووبارە نادیار و تاریکەی خەیاڵدا ، بوخچەی ئارەزووەکانی دەکاتەوە / خەونەکانی ، مەیل و حەزووەکانی ، یادەوارییەکانی ، منداڵی و ڕۆژانی تێپەڕیو ، کە ئەمانە لەنێو هووبارەی ناخودئاگایی خەیدا هەیگرتوون ، لەنێو ئەو هووبارە تاریکەی خەیاڵدا هووبارەی ناخودئاگایی گرێی بوخچەکانی خۆی دەکاتەوە ، لەو چرکە ساتە ئەم هووبارە تەواوی مەشکی شاعیر کۆنترۆڵ دەکات و هاوکات بیرکردنەوە و خەیاڵکانیشی ، بۆیە ئەم هووبارە ناخودئاگایییە تەعبیر لە بوون و شوناسی شاعیرەکە دەکەن . بۆیە دەتوانین بڵێین / شیعر لەو ساتەدا نووسینەوەی ئاوەزانبوونی ناخودئاگاییە لەنێو هووبارەی خەیاڵ و گۆرانکانی شاعیردا ، هاوکات ئیشکردن لەسەر قوڵاییکانی خەیاڵ و قووڵاییکانی ناوەوەی خودیش گرینگییەکی ناوازەی هەیە بە شیعر . هەروەک لە نووسینەکانیترمان باسمان لەوکردووە کە / لە دوای ناوەڕاستی سەدەی نۆزدەیەم واتە ، لە قوتابخانە سەرەتاییەکانی مەدرەن ، وەک قوتابخانەکانی (هونەر بە هونەر) و (سومبولیزم) و (دادایی) و (سوریالیزم) و ئەوانیتریش .. کە تەنها جیاوازییان لە هووی فۆرم و زمانەوە نەبوو لەگەڵ قوتابخانە ئەدەبییەکانی

پشخەیان بە تایبەت ، (ھەمانیسزم) و (ئیالیزم) بەکو ، جیاوازییەکیتری جۆھەری ھەبوو ئەویش ، لە قوتابخانە ئەدەبییەکانی مەدرنە زیتر گرنگیدرا بە خود واتە لانەو شیعر و ئەدەبەکانییان زیتر ئیشییان لەسەر خود و ناوەوەی خەیان دەکرد ، گرینگی زەریان بە خەون و ھەماکان دەدا ، ئەم ئیشکردنە لەسەر (خود) و خەون و ناوەوەی خود لەلای سوریالیستەکان بە لوتکە گەیشت ، چونکە سوریالیستەکان بە فەرمی (ئەتەماتیزم) ئیشییان دەکرد واتە ،(تەقاندنەوەی ناوەوەی خود یان باری ناخودئاگایی) ، بەیە لە نەو شیعر و تابلۆ و نیگارەکانییان بە چەی ئیشییان لەسەر خەون دەکرد ، تا ئەو ئەندازەیەی (سلفادەر دالی) وتەیەکی بەناوبانگی ھەیە کە دەڵێت ،(ژیانی ئاستەقینە یان حەقیقەتی ژیان لانەو خەونەکان دایە ..!) ، واتە ئەو واقیعەی تیایا دەژین ئەوە حەقیقەتی ژیانی مرۆڤەکان و شایستە بە مرۆڤەکان نییە …! بەیە دەبینین تابلۆکانی (سلفادەر دالی) بە شێوەی سەیر و سەمەرە کەشراون چونکە وێنەی خەونەکانی خەی ئەسمکردوون . یان شاعیرەکان لەکاتی نووسینی شیعرەکانییان ، کاتێک دەکەوتنە نێو قووڵایی خەیاڵەکانییان ، لە چرکەساتی تەواوبوونی دەقەکانییان قسەمەکانییان دادەنا و چیتر دەستکارییان نەدەکردن ، چونکە باوەڕییان وابوو کە شیعر نووسینەوەی چرکەساتەکانی نێو رووبەری خەون و خەیاڵ و باری ناخودئاگایییەکانە ، تەکھەکەشییان نەدەکرد بە باری واقیع و ئاگایی خود ، ھاوکات لەگەڵ ئەم بارە دەروونیانە و گرینگیدان بە زمان و ئیشکردن لە سەر دوالیزمەکان و چەمکە دژەکان و ھیما و میتافەرەکان و گومان و پرسیار و پێکھاتەکانیتری زمان ، ھەموو ئەمانە قووڵایی و بەستێکی بوونیان بە دەقە شیعرییەکان دەبەخشن ، لەرەدا دەبینین باری دەروونی ناخودئاگایی چ کاریگەرییەک و ڕۆڵێک دەگێڕێ لە پرسەی نووسینی شیعر ، بەیە ھەموو ئەو دەقانەی لانەو ڕووبەری خەیاڵ زیتر ڕەدەچن ، دەبینین قووڵایی زیاتر بە ناوەڕۆک و بە پێکھاتەی دەقەکە دەبەخشن ، چونکە گەیشتن بە ڕووبەرە تاریکەکانی خەیاڵ گەیشتنە بە ڕووبەرە تاریکەکانی ناوەوەی خود و ڕووبەرە تاریکەکانی ناخودئاگایی . بەیە زمانی شیعر زمانی چرکەساتکانی وێنەکردنە ، چونکە مرۆڤەکان لەکاتی وێنەکردندا بە قووڵی لەژێر باری دەروونی ناخودئاگاییدا دەبن ، دەتوانین بڵێین زەرجاران / شیعر ھیچ پێوەندییەکی بە واقیعی ڕاست نییە ، لەبەرگەی ئیشکردن لەسەر

ناوەوەی خود و باری ناخودئاگایی و هەڵدانەوەی مەیل و ئارەزوو و خۆنەکان و یادەوەرییەکان و ئومێدە کەسکەسووکانەوە لەوەدا ، بەواقیع پێویستە دەبێتەوە ، چونکە لە بنەڕەتدا / مەیل و ئارەزوو و خەون و یادەوەرییە لەسەریەک دانراوەکانی نەوەووبەری ناخودئاگایی کەسەکان ، بەرهەمی واقیعێکی ناتەبا و نەشیاو و ناشایستەن بۆ مرۆڤ و بەهاجوانەکانی مرۆڤبوون . لەبەرئەوەی لە کولتوور و کۆمەڵگەیەکی دیاریکراو ، مرۆڤەکان خەون و ئارەزوو و مەیلەکانییان ، یان کەشف و ئومێدەکانییان لەیەکەوە نزیکن ، بۆیە زەرجاران لەنێو دەقێکی شیعری یان دەقێکی ئەدەبی دەبینین بە سەدان یان هەزاران خوێنەر خۆی لەنیو دەقەکەدا دەبینێتەوە ، هەکارەکەی زێتر ئەوەیە کە / شیعر یان دەقە ئەدەبییەکان ، بە تەخی ئیش لەسەر ناوەوەی خود و باری (ناخودئاگایی) دەکەن .

- شیعر و (ئیرەسیبڵ) یان شیعر و (ژیاندەستی)

(ئیرەس و ساناتەس) دووچەمکی ناتەباو دژبەیەکن ، (فرەید) وا خوێندنەوەی بە کردوون کە ، (ئیرەس) غەریزەیەکە مامەڵە دەکات لەگەڵ بنەماە بنچینەییەکان و هاوکات ، پەیوەندی هەیە بە چەژ و هەستە ئیرۆتیکیەکان ، وەک هەزکی بەرگریکارە لە مرۆڤ بە مانەوە و گەشەکردن ، دواجار بە غەریزەی (ژیاندەستی) ناوی دەبات ، لە بەرامبەردا غەریزەی (ساناتەس) هەیە ، کە وەک هەزکی دژ و مەیلی کاوەکاری و شەڕانگیزی هەیە ، ئەویشی بە غەریزەی (ساناتەس) ناوبردووە ، واتە (مەرگدەستی) ، ئەمە لەڕەدا باس لە پەیوەندییەکانی (شیعر و ئیرەسیبڵ) یان (شیعر و ژیاندەستی) دەکەین . بەو پێیەی شیعر ئیش لەسەر جوانی دەکات و ئامانجی بەرهەمهێنانی جوانییە ، بۆیە تەریبە لەگەڵ ژیان و هاوکات لەگەڵ مرۆڤ و بەهامرۆییەکان . مەبەستەم بەم کاتەک شیعر و داهێنان چڕی جوانییەکانیان دەردەکەوێت ، ئەوکاتەی کە لەنێو ناواخنی خۆیان یان بەو ئاراستەیە کاربکەن کە / بەهای مرۆڤ لەسەرووی هەموو بەهاکانەوە ببینن ، ژیانیش بەبێ بەرزەاگرتنی بەهاکانی مرۆڤ هەموو جوانییەکانی خۆی لە دەست دەدات ، بگومان دەرخستن و بەرهەمهێنانی ئەو جوانییەش لە شیعردا ، لە ڕەگەی هونەرکاریکردن لە زمانەوە دەبێت ، ئەگەر بە خڕایی چاوەک بە ەابردوو و مەژوودا بخشێنین ، یەکەک لە هەڵە گەورەکانی مرۆڤ ئەوە بووە کە / تا ئێستا نەیتوانیوە چەژ یان سوود لە جوانییەکانی ژیان ببینێت ، یان بەو

ەگایدا بوات کە ژیان بگەینێت بە کۆتاری ئارامی ، هەمیشە ژیانی بە ئاقار و ڕێگا ناشرینییەکاندا بردووە ، هەمیشە ململانێکان و پێوەندییەکان ناتەندروستبوون ، ئاکامی نەخوازراویان لێکەوتەوە ، هیچکات بۆ هاوکێشەی کاریان نەکردووە کە / (بۆشک) لە حەقیقەتکان لە لای منەک (هەموو) …! ، هەمیشە خەیان وابینیوە کە خاوەن حەقیقەتی ڕۆها و ئەوانیتریش (هیچ) ، واتە لە کێشمەکێشمی نێوان غەریزەکانی (ئیرەس) و (ساناتەس) دا ، هەمیشە هەزی (ساناتەس) لەمڕۆقدا زاڵ بووە ، واتە مەیلی جەنگ و کاوەکاری و لەناوبردن یان مەیلی خۆپەرستی و تاکەوی ئامادەیی هەبووە ، ئەوش مەژوویەکی درێژی هەیە ، لە ڕێگارە هەرە سەرەتاییەکان کە بە ڕێژگاری (کەمەنەی سەرەتایی) ناوبراوە لە مەژوودا ، لە دوا ڕێژکانی ئەو قۆناغە سەرەتاییە کاتەک / ئامرازکانی بەرهەمهێنان لە (ملکدارێتی گشتییەوە) دەگۆڕیت بۆ (ملکدارێتی تایبەت) ، لەوەوە چەوساندنەوەی مرۆڤەوە دەستپێدەکات و جەنگ و کوشتن و کاوەکارییەکان ، لەوەوە درێژیان دەبێت ، قۆناغە یەکبەدوای یەکەکانی مەژووش وەک (کۆیلایەتی و دەرەبەگایەتی و سەرمایەداری) بەدوای خۆیدا دەهێنێت ، ئەم قۆناغانەی مەژوو و پێوەندییەکانی تاکەکان ، لە ئەدەبیاتی (ماركس) بە ڕۆشنی باسکراوە ، واتە ئەوە مرۆڤ خۆیەتی ژیان ناشیرین دەکات یان ڕێزبەندی و چینەکان لە کەمەدا دروست دەکات ، نەک ئەوەی چینەکان و ڕێزبەندییەکانی تاک ، یان ئەوەی کە ناشیرینیەکان لەنەو ژیاندا پشوخەتە ئامادەییان هەبووبێت . شیعریش وەک بەرهەمی بیری مرۆڤ ، وەک جووڵە و پێکهاتەیەکی ئیستاتیکی ، لە ڕۆگەی بەرهەمهێنانی جوانی دەبێتە سەرچاوەی ئارامبوونەوە و چێژبەخشین ، بۆیە غەریزەی (ئیرەس) هەمیشە لەنەو شیعر ئامادەیی هەیە ، چونکە شیعر لە سەنگەری ژیان دایە بەڵام ، ئەوە بۆ مانایە نایە کە شیعر بکرێتە هەکار و بە مەبەستی تایبەت بکاربهێندرێت ، جا ئەو مەبەستە هەرچییەک بێت ..! لەڕۆگەی شیعر مرۆڤ دەتوانێ بیر لەخۆن و ئومێدە جوانەکانی بکاتەوە ، ئەدەب دەتوانێ وا لە مرۆڤ بکات کە بیر لە ئازادی و ڕزگاری و جوانییەکانی ژیان بکاتەوە . دەمەکیشە گتومانێ (شیعر فەرمەکی بەدەنگ نییە …!) ، بەمانای شیعر لەگەڵ ژیان و بوونی مرۆڤ دایە ، لێرەدا / دەمەوێت قسە لەبارەی ئەوە بکەم کە ، هەرچەندە شاعیر لەنەو شیعرەکانی باس لەنائومێدیش بکات ، بەڵام

مەبەستی ڕەشبینی و گەیشتن بە خاڵیی (پووچی) ، واتە (ئەبسەرد و نەهیلیزم) نییە ، چونکە گەیشتن بە خاڵی (پووچی) واتە گەیشتن بەو ڕەشبینیی و نائومێدییەی یان بەو دەرئەنجامەی کە / ژیان ئەوە ناهێنێ یان ئەو بەهایەی تیا نەماوە کە بەی بژیت ، بۆیە ئەو مرۆڤانەی بەو ئەنجامە دەگەن زۆربەیان پەنا بە خەکوشتن و کەتایی هێنان بە ژیانی خۆیان دەهێنن ، یان کەنارگیر وەک جەستەیەکی مردوو و وەک ڕەحەکی وشک و خاڵی لە هەموو ئومێدێک و هیوایەک دەمێننەوە ، بەڵام شیعر لەگەڵ خەکوشتن و ڕەشبینی دا نییە ، چونکە مردن کەتایی هێنانە بە هەموو پەژەکانی بوون بە شیعریشەوە …! . ئەمە بە دژی ئازادی هیچ کەسێک ناوەستێنەوە چونکە ، ئازادی ئەوکاتە مانای هەیە کاتێک مرۆڤەکان مومارەسەی بکەن ، چونکە لە دژەوەی مومارەسەکردن (ئازیدی)ش وشەیەکە تەنها لە چەند پیتێک پێکهاتووە و هیچیتر ، بۆیە کەسەکان ئازادن چۆن بیردەکەنەوە یان چۆن مامەڵە لەگەڵ جەستەی خۆیان و ژیانی خۆیان دەکەن . بەڵام ئەمە باس لە (شیعر و ئامانجی شیعر) دەکەین ، نەک لە بیرکردنەوەی شاعیرێکی دیاریکراو یان نەک شاعیرێکی (ڕەشبین و بە هیوا) . (ئەلبەر کامە) لە کتێبی (ئەفسانەی سیزیف)دا دەڵێ / (پووچی لەناو مرۆڤدا نییە ، لە جیهانیش دا نییە ، بەڵکو لە سای بوونی هەردووکیان هەیە ، پووچی ئەو پەیوەندییەیە کە ئەم دووانە پێکەوە دەبەستێتەوە ..!) ، ئەمە گوتمان ژیان لە بنەڕەتدا ڕەنگەژ نییە بە ناشیرینییەکان هاوکات مرۆڤیش ، بەمانای پووچی و هەموو دیاردە دزێو و ناشیرینیەکان لە ئەنجامی بەیەکەوەبوون یان پەیوەندی نێوان (ژیان و مرۆڤ) یان پەیوەندی (مرۆڤ و جیهان) هاتوونەتە بوون ، پووچی یان دیاردە نێگەتیڤەکان بەرئەنجامی جووڵە و پەیوەندییە ناڕەک و نادروستەکانی مرۆڤ ، باوەڕهێنان بە (پووچی) ئیشکردنە بە ئاراستەی مردن ، شیعر بە پێچەوانەی ئەم ئاراستەیە کاردەکات ، وەکچۆن لە دەستپێک گوتمان ، (ئیرەس و ساناتەس) دوو چەمکی دژ و پێچەوانەن ، هاوکات (شیعر و مردنیش) بەهەمانشیوە ، یان (شیعر و ساناتەس)یش بەهەمانشیوە ، بۆیە لێرەدا دەگەینە ئەو ئەنجامەی کە / شیعر بەئاراستەی ئیرەسییەت ئیشدەکات و دواجاریش دەڵێین / (شیعر پەرچەمی ژیاندەستییە …!) .

نۆڤەمبەری ٢٠٢٠

تێبینی :

بە نووسینی ئەو بەشەش سوودمان لەو کتێبانە بینیوە .

- کتێبی (نەرسیسیزم) .. نووسینی(ئەلیکساندەر لەوین) .. و / ناڵە حەسەن
- کتێبی (لەگەڵ سایکۆلۆژیادا) .. نووسینی (سۆزان جەمال) .
- کتێبی (ئەفسانەی سیزیف) .. نووسینی (ئەلبێرت کامۆ) .. و/ ئازاد بەرزنجی

بەشی سێیەم :-

- شیعر و (نەرجسیزم)
- شیعر و (ناخودئاگایی)
- شیعر و (ئیرەسیزم) یان شیعر و (ژایاندەستی)
- شیعر و (نەرجسیزم)

هەوڵدەدین لەم وتارەمان بە کورتی پەیوەندی شیعر بە (نەرجسیزم) یان بیرکردنەوەی شاعیر بەم چەمکەوە ڕوونبکەینەوە ، نەرجسیزم مۆژوویەکی کۆنی هەیە و لە ئەفسانەی یۆنانییەوە وەرگیراوە ، ماناکەی (خۆشەویستی بە خود) یان (بەرز لەخۆ ڕوانین) دێت ، هەروەک لە کتێبی (نەرجسیزم)یش دا هاتووە ، بیرمەندی دەروونناس (تیۆدەر ئای ئەبین) دەڵێت ، (کەسی نەرجسی لە دنیای تایبەتی خۆیدا دەژی و پەیوایە هەموو دنیا هی ئەوە ..!) ، پەیوستە لەوەش ئاگادار بین کە نەرجسیزم پێنج جۆری هەیە ، تەنها دوو جۆری بە شێوەیەکی سروشتی لە کەسانی ئاسایی و لەکەسە داهێنەرەکان دا هەن ، ئەوانیش جۆرەکانی (ئەدگاری نەرجسیزمی نەرایەتی ، ئەدگاری نەرجسیزمی) ، بە ئەم وتارەمان ئەم دوو جۆرە جگای مەبەستی ئەمەن ، بەڵام سێ جۆرەکانیتری نەرجسیزم (کەسایەتی سنووردار ، کەسایەتی دەروون نەخۆش ، کەسایەتی گومانکردوو) ئەم سێ جۆرە زێتر ڕەچوون و سەرسامبوونکە بەخۆد تا ئاستی سنووربەزاندن و توشبوون بە نەخۆشیەی دەروونیەکان ، ئەمە لەڕەدا پیویستمان بەوە نیە زۆر هەوەستە لەسەر ئەم بەشیان بکەین ، تەنها خاڵێک بە پەیوستی دەزانم ئەویش ئەوەیە ، کەسە دیکتاتۆرەکان ئەوکەسانەن کە کەسی دەروون نەخۆشن نەرجسیزمکیان لە ئاستکی سنووبەزاندنایە ، بۆیە دەبینین ئەوکەسانە زۆرترین تاوان ئەنجام دەدەن بەبەئەوەی پشیمان ببنەوە و یان خۆیان بە تاوانبار بزانن …! لەبەرئەوەی ئەو کەسانە تەنها بە

ئاراستەی مەشک یان بیرکردنەوەکانییان ئیشدەکەن و بەیار دەدەن ، لووتبەرزی و سەرسامبوونییان بە خود هەست و سەزییان دەکوژێت ، بەیە تەنها بە مەشک بەیار دەدەن نەک بەدە و هەست و سەز ..! بەڵام شیعر لەگەڵ ئەمجەرەی نەرجسییەت ناتەبا و دژ دەتەوە ، چونکە لە پڕۆسەی نووسینی شیعر فیکر و هەست پێکەوە ئیشدەکەن و هاوتەریب دەبن .
هاوکات خاڵێکیتر بە پەویستی دەزانم لەبەرامبەر ئەوبۆشەی نەرجسییەت ئەویش ئەویە کە / (هیستریا) و (نەرجسییەتی دەروون نەخۆش) هەردووکیان بەاری نائاسایی و نەخۆشی دەروونین ، بەڵام خاڵێکی زەر گرینگ هەیە کە سنووری ئەم دووانە لە یەکتری جیا دەکاتەوە ئەویش / کەسە هیستریکەکان کاتێک تاوانێک دەکەن بەدواید هەست بە گوناه و تاوان دەکەن و پەشیمان دەبنەوە بەڵام ، کەسە نەرجسییە دەروون نەخۆشەکان نە هەست بە تاوان دەکەن نە پەشیمانیش دەبنەوە …! جا لەرەوە دەگەڵینەوە لای پەیوەندی نەوان شیعر و نەرجسییەت ، چەند پرسیارێک دەکەین / ئایا پەویستە شاعیر نەرجسییەتی هەبێت ؟ یان خۆشەویستییەکەی بە خود هەندە بێت ، بەرز لەخەی بەوانێت ؟ یان منی خەی وەک منێکی باڵا وێنە بکات ..؟ من بە هەموو ئەمانە لە وەڵامدا دەڵێم (بەڵێ ..!) . ئەویش بە چەند هەکارێک ، لە خوارەوە هەوڵدەدەین هەکارەکان باسبکەین .
بەڵی / شاعیر لەنێو هووبەری شیعرو داهێنان پەویست دەکات خۆشەویستی بەخود هەبێت و بەرز لەخەی بەوانیت چونکە ، شیعر و داهێنان بەهایەکی گەورەیان هەیە ، شاعیر پەویست دەکات لەنێو شیعرەکانی (منی خەی) وەک منێکی باڵا ببینێ ، کەسێکی خودان هەز و سوپەرمانی ، وەک ئەو کەسە باڵا و بەهەزەی (نەتچێ) بانگۆشەی بە دەکات ، وەک مرۆڤێکی داهێنەر خەی لەو ئاستە بەرزە ببینێت کە ، نەچەمێتەوە بە هیچ دەسەڵات و میر و حاکمێک ، یان بە مانایەکیتر نەبێتە (کەوچکی نەو پیاڵەی هیچ دەسەڵاتێک ..!) ، (تەنها و تەنها) خەی بێت و جووڵەکانی لەژێر کاریگەری ئارەزووەکانی خەی ئاراستە وەربگرن . واتە کەسێکی (کێلێ و نامۆ) نەبێت .
ئەمە لە بۆشکانی پەشتری ئەم نووسینەمان گتومانە / کەسە (نامۆکان) ناتوانن داهێنان بکەن یان داهێنانەکانییان دەکەونە ژێر پرسیارەوە ..! بەڵێ کەسی شاعیر دەبە هەندە خۆشەویستی بەخەی هەبێت و بەرز لەخەی بەوانە کە ، لەوە تێبگات مرۆڤ هەشمەندترین بوونەوەرە و ئاستی تێوانینی بە (ژیان و مرۆڤ و داهێنان) بەرز بێت ، دەبە لەوە تێبگات مرۆڤ

لە ڕۆگەی داهێنەکانی مانایەک بە بوونی خۆی دەبەخشێ و بەهای مرۆڤیش لە سەرووی هەموو بەهاکانەوەیە بەڵام ، دەبێت وریا بێت لەوەی نەرجسیەتەکەی نۆگاتە ئاستی سنووربەزاندن و نەو رووبەری نەخشیە دەروونیەکان ، هاوکات لەوەش دڵنیا بێت نەرجسیەت و بەرز لەخۆوانین تەکنیکاوی (لەخۆبایبوون) نەکات ، چونکە ئەو شاعیرانەی لەخۆیانبایی دەبن بەتایبەت (هەندێک) لە شاعیرە خاوەن ئەزمونەکان ، خۆیان لەسەرووی خەڵکانی تروە دەبینن و پێیانوایە ئەوان باشترینن ، بەڵام ئەوان ئەوەیان بیرچێتەوە کە شیعر ئیش لەسەر جوانی دەکات و جوانیش بوونێک یان چەمکێکی (ئیژیی) هەیە یان زەرجار ، ئەمجارە شاعیرانە بەرگەی هیچ جارە تەبینی و ڕەخنەیەک ناگرن ، واتە مەبەستمە بەڵم لەنەو ووبەری (شیعر و داهێنان) باشترین بوونی نیە ، دەکرێ کەسێ داهێنەرێ گەورەکان (یەکێک بن) لە هەرە داهێنەرەکان ، یان هەرە باشەکان ، خاڵێکیتر کەسێ لەخۆبایبەکان هەمیشە پێیانوایە ئەوان گەیشتوونەتە لوتکەی بەڵام ، بیئاگا لەوەی هەموو گەیشتنە لوتکەیەکیش هاتنەخوارەوەی بەدوادایە …! ئەمەش جارە بەدحاڵیبوونێکە بە ووبەری شیعر و داهێنان ، ئەمە لە کتێبی (گەیشتن بە ووبەری شیعر) بە ڕەشنی باسمان لە ووبەری شیعر و داهێنان کردووە ، بەومانایەی نا ، کە مەبەستمان بێت بازنەیەک بەدەوری ووبەری شیعر بکێشین ، بۆیە هەر لەم کتێبە بە ڕەشنی گتومانە / شیعر جووڵەیەکی بەردەوامی ئیستاتیکییە ..! مادام جووڵەیەکی بەردەوامە دەبە لە نەو ووبەرێکی کراوەدا بێت ، واتە رووبەری شیعر و داهێنان ووبەرێکی بەرینی کراوەن ، بەمانایەک گەر بە دەریایەک وێنای بکەین دەڵێین / دەریایەکی بێبن و ئەوبەریشی کراوەو و نادیارە ، هیچ کام لە داهێنەرەکان تا ئێستا نەگەیشتوونەتە بنی بنەوەی قووڵاییەکان و یان ئەوبەری ووبەری دەریاکە ، لەبەرئەوەی هەموو مرۆڤکان دەگەنە خاڵێک کە لەوەدا داهێنانکانییان دەوستە ، ئەویش خاڵی مردنە ، چونکە مردن کۆتایی بە پڕۆژەکانی بوون دەهێنێت ، بۆیە تا ئێستا هیچکام لە داهێنەرەکان نەگەیشتوونەتە تەواوی ئاستی کەمال ، بە شێکسپیر و دستۆفسکی) شەوە ، بۆیە لەنەو ووبەری شیعر و داهێنانەدا / نە باشترین بوونی هەیە نە گەیشتن بە لوتکە ، لەبەر ئەم هەیانەی باسمان کردن ، زەر گرینگە بە هۆشیاریەوە مامەڵە لەگەڵ پێوەندی نێوان چەمکەکانی (شیعر و نەرجسیەت)دا بکەین و خۆشەویستی و

تێوانینمان بە خود لە ئاستێکی بەرزدا بێت .

- **شیعر و (ناخودئاگایی)**

(سیگمەند فرەید) لە تیۆری دەروونشیکاری خۆی بە کۆسایەتی ، بەم شێوەیە باس لە ناخودئاگایی دەکات و پێیوایە کە ، ووبەرێکی تاریکە شوێنی هەستەکان و حەز و ئارەزووەکان و بیرکردنەوە و خەون و ئومێدەکان و یان یادەوەرییەکانی دەرەوەی ئاگایی مرۆڤ ، هەروەها فرەید وایدەبینێ کە ئەم ووبەرە واتە (ناخودئاگایی) ، بە بەردەوامی کاریگەری هەیە بەسەر هەڵسوکەوت و جووڵە و کار و کردەوە و بیرکردنەوەکانی مرۆڤ ، هاوکات باس لەوەش دەکات کە / (خەون) ئێویش پێیوەندی ڕاستەوخۆی بە ناخودئاگایییەوە هەیە ، بەڵێ (فرەید) گرینگی بە خەونەکان داوە و ئیشی لەسەرکردووەن و شیکردنەوەی بە کردووەن ، چونکە باوەڕیوابوو / ئەو حەز و ئارەزوو و مەیلانەی لە ژیانی ڕۆژانەی مرۆڤ دەستبەرنابن لە ووبەری ناخودئاگایی دەمێننەوە و لە کاتی نائاگایی لە خەونەکاندا دەردەکەون ، دەبینین کە ناخودئاگایی ڕاستەوخۆ پێیوەندی بە کۆسایەتی و بە خەونەکانی مرۆڤەوە هەیە ، پێویستە ئەوەش بزانین دەربارەی کەسێتی هەروەک لە کتێبی (لەگەڵ سایکۆلۆژیادا هاتووە) ، (کە کەسێتی ، لە حەقیقەتدا مرۆڤ خۆی نییە ، بەڵکو ئەو ڕوخسارەیە کە لەبەردەم خەڵکدا خۆی پێیەوە نمایش دەکات و ڕەفتار دەنوێنێت ..) ، (کەواتە کەسێتی دەمامکەکە دەپۆشین ، ئەو ڕوخسارەیە ڕەفتارەکانمانی پێدەنوێنین و ماماڵەی پێدەکەین ..!) ، بەمانایەکیتر / کەسێتی ئەوخودە کۆمەڵایەتییەیە یان ڕاستی تاکە لە پێیوەندییە کۆمەڵایەتییەکاندا ، کەواتە دەگەینە ئەو ڕاستییەی کە / کۆسایەتی حەقیقەتی بوون نییە ، چونکە بوونی مرۆڤ لەسەرتاوە بەناوەڕۆک و بەمانایە ، بەڵکو مرۆڤ لە یەگەی هەوە و داهێنانەکانی مانایەک بە بوونی خۆی دەبەخشێ ، دەتوانین بڵێین کۆسایەتی / ئەو دەمامکەیە کە مرۆڤ بوونی خۆی پێ نمایشدەکات . لەڕدا دەبینین کە کۆسایەتی مرۆڤ و خەون و بیرکردنەوەکانی ، هەمووی لەژێر کاریگەری باری دەروونی بەتایبەت ناخودئاگایی دان ، بەڵێ بە پێویستی دەزانین کە پێیوەندی ئەم ووبەرەی ناخودئاگایی لەگەڵ شیعر باسبکەین و لایەنە گرینگەکانی بە دەربخەین . شاعیر لە پەسەی نووسینی شیعر / لە یەگەی بیرکردنەوەکانی لە دەوروبەرو لە دنیای واقیع دادەبڕێ ، بە نەو ووبەری خەیاڵ دوور دەروات ، لەنێو ئەو ووبەرە نادیار و تاریکەی

خەیاڵدا ، بوخچەی ئارەزووەکانی دەکاتەوە / خەونەکانی ، مەیل و حەزەووەکانی ، یادەوارییەکانی ، منداڵی و ڕۆژانی تێپەڕیو ، کە ئەمانە لەنێو ڕووبەری ناخودئاگایی خەیدا هەڵیگرتوون ، لەنێو ئەو ڕووبەرە تاریکەی خەیاڵدا ڕووبەری ناخودئاگایی گرێی بوخچەکانی خەی دەکاتەوە ، لەو چرکە ساتە ئەم ڕووبەرە تەواوی مەشکی شاعیر کەنترۆڵ دەکات و هاوکات بیرکردنەوە و خەیاڵکانیشی ، بۆیە ئەم ڕووبەرە ناخودئاگاییە تەعبیر لە بوون و شوناسی شاعیرەکە دەکەن .

بۆیە دەتوانین بڵێین / شیعر لەو ساتەدا نووسینەوەی ئاوەزانبوونی ناخودئاگاییە لەنێو ڕووبەری خەیاڵ و گەشانەکانی شاعیردا ، هاوکات ئیشکردن لەسەر قوناغەکانی خەیاڵ و قووناغەکانی ناوەوەی خودیش گرینگییەکی ناوازەی هەیە بە شیعر . هەروەک لە نووسینەکانیترمان باسمان لەوەکردووە کە / لە دوای ناوەڕاستی سەدەی نۆزدەیەم واتە ، لە قوتابخانە سەرەتاییەکانی مەدەرنە ، وەک قوتابخانەکانی (هونەر بە هونەر) و (سومبولیزم) و (دادایی) و (سوریالیزم) و ئەوانیتریش .. کە تەنها جیاوازییان لە ڕووی فۆرم و زمانەوە نەبوو لەگەڵ قوتابخانە ئەدەبییەکانی پێشخۆیان بە تایبەت ، (ڕۆمانسیزم) و (ڕیالیزم) بەڵکو ، جیاوازییەکیتری جەوهەری هەبوو ئەویش ، لە قوتابخانە ئەدەبییەکانی مەدەرنە زۆتر گرنگیدرا بە خود واتە لەنێو شیعر و ئەدەبەکانییان زۆتر ئیشییان لەسەر خود و ناوەوەی خەیان دەکرد ، گرینگی زۆریان بە خەون و هەماکان دەدا ، ئەم ئیشکردنە لەسەر (خود) و خەون و ناوەوەی خود لەلای سوریالیستەکان بە لوتکە گەیشت ، چونکە سوریالیستەکان بە فۆرمی (ئۆتۆماتیزم) ئیشییان دەکرد واتە ،(تێقاندنەوەی ناوەوەی خود یان باری ناخودئاگایی) ، بۆیە لە نێو شیعر و تابلۆ و نیگارەکانییان بە چڕی ئیشییان لەسەر خەون دەکرد ، تا ئەو ئەندازەیەی (سلفادۆر دالی) وتەیەکی بەناوبانگی هەیە کە دەڵێت ،(ژیانی ڕاستەقینە یان حەقیقەتی ژیان لەنێو خەونەکان دایە ..!) ، واتە ئەو واقیعەی تیایا دەژین ئەوە حەقیقەتی ژیانی مرۆڤەکان و شایستە بە مرۆڤەکان نییە …! بۆیە دەبینین تابلۆکانی (سلفادۆر دالی) بە شێوەی سەیر و سەمەرە کێشراون چونکە وێنەی خەونەکانی خەی ڕەسمکردوون . یان شاعیرەکان لەکاتی نووسینی شیعرەکانییان ، کاتێک دەکەوتنە نێو قووناییەکانییان ، لە چرکەساتی تەواوبوونی دەقەکانییان قۆناغەکانییان دادەنا و چیتر

دەستکارییان نەدەکردن ، چونکە باوەڕییان وابوو کە شیعر نووسینەوەی چرکەساتەکانی نەو رووبەری خەون و خەیاڵ و باری ناخودئاگایینەکانە ، تەکهەکەشییان نەدەکرد بە باری واقیع و ئاگایی خود ، هاوکات لەگەڵ ئەم بارە دەروونیانە و گرینگیدان بە زمان و ئیشکردن لە سەر دوالیزمەکان و چەمکە دژەکان و هیما و میتافۆرەکان و گومان و پرسیار و پێکهاتەکانیتری زمان ، هەموو ئەمانە قووڵایی و بەستێکی بوونیان بە دەقە شیعرییەکان دەبەخشن ، لێرەدا دەبینین باری دەروونی ناخودئاگایی چ کاریگەرییەک و ڕۆڵێک دەگێڕن لە پرۆسەی نووسینی شیعر ، بەیە هەموو ئەو دەقانەی لانەو ڕووبەری خەیاڵ زۆتر ڕەدەچن ، دەبینین قووڵایی زیاتر بە ناوەڕۆک و بە پێکهاتەی دەقەکە دەبەخشن ، چونکە گێشتن بە ڕووبەڕە تاریکەکانی خەیاڵ گێشتنە بە ڕووبەڕە تاریکەکانی ناوەوەی خود و ڕووبەڕە تاریکەکانی ناخودئاگایی . بەیە زمانی شیعر زمانی چرکەساتەکانی وەینەکردنە ، چونکە مرۆڤەکان لەکاتی وەبیرهێنانەوەکردندا بە قووڵی لەژێر باری دەروونی ناخودئاگاییدا دەبن ، دەتوانین بڵێین زەرجاران / شیعر هیچ پەیوەندییەکی بە واقیعی ڕاستەقینە نییە ، لەبیرگەی ئیشکردن لەسەر ناوەوەی خود و باری ناخودئاگایی و هەڵدانەوەی مەیل و ئارەزوو و خەونەکان و یادەوەرییەکان و ئومێدە کڵاوکانەوە لەوێدا ، بەواقیع پەیوەست دەبێتەوە ، چونکە لە بنەڕەتدا / مەیل و ئارەزوو و خەون و یادەوەرییە لەسەریەک دانراوەکانی نەو ڕووبەری ناخودئاگایی کەسەکان ، بەرهەمی واقیعێکی ناتەبا و نەشیا و ناشایستەن بە مرۆڤ و بەها جوانەکانی مرۆڤبوون . لەبەرئەوەی لە کولتوور و کۆمەڵگەیەکی دیاریکراو ، مرۆڤەکان خەون و ئارەزوو و مەیلەکانییان ، یان کەشە و ئومێدەکانییان لەیەکەوە نزیکن ، بەیە زەرجاران لانەو دەقێکی شیعری یان دەقێکی ئەدەبی دەبینین بە سەدان یان هەزاران خوێنەر خەی لانیو دەقەکەدا دەبینێتەوە ، هەکارەکەی زۆتر ئەوەیە کە / شیعر یان دەقە ئەدەبییەکان ، بە تەخی ئیش لەسەر ناوەوەی خود و باری (ناخودئاگایی) دەکەن .

- **شیعر و (ئیرۆسیزم) یان شیعر و (ژیاندۆستی)**

(ئیرۆس و ساناتۆس) دووچەمکی ناتەباو دژبەیەکن ، (فرۆید) وا خوێندنەوەی بە کردوون کە ، (ئیرۆس) غەریزەیەکە مامەڵە دەکات لەگەڵ بنەما بنچینەییەکان و هاوکات ، پەیوەندی هەیە بە چێژ و هەستە ئیرۆتیکییەکان ، وەک هەزکی

بەرگریکارە لە مرۆڤ بە مانەوە و گۆشەکردن ، دواجار بە غەریزەی (ژیاندۆستی) ناوی دەبات ، لە بەرامبەردا غەریزەی (ساناتۆس) هەیە ، کە وەک هێزێکی دژ و مەیلی کاوەکاری و شەڕانگیزی هەیە ، ئەویشی بە غەریزەی (ساناتۆس) ناوبردووە ، واتە (مەرگدۆستی) ، ئەمە لەڕدا باس لە پەیوەندییەکانی (شیعر و ئیرۆسیەت) یان (شیعر و ژیاندۆستی) دەکەین .

بەو پێیەی شیعر ئیش لەسەر جوانی دەکات و ئامانجی بەرهەمهێنانی جوانییە ، بەیە تەریبە لەگەڵ ژیان و هاوکات لەگەڵ مرۆڤ و بەهامرییەکان . مەبەستمە بڵێم کاتێک شیعر و داهێنان چڕای جوانییەکانیان دەردەکەوێت ، ئەوکاتەی کە لەنەو ناواخنی خەیان یان بەو ئاراستەیە کاربکەن کە / بەهای مرۆڤ لەسەرووی هەموو بەهاکانەوە ببینن ، ژیانیش بەبێ بەرزاگرتنی بەهاکانی مرۆڤ هەموو جوانییەکانی خەی لە دەست دەدات ، بەگومان دەرخستن و بەرهەمهێنانی ئەو جوانییەش لە شیعردا ، لە ڕێگەی هونەرکاریکردن لە زمانەوە دەبێت ، ئەگەر بە خەرایی چاوەک بە ئابردوو و مێژوودا بخشێنین ، یەکێک لە هۆکارە گەورەکانی مرۆڤ ئەوە بووە کە / تا ئێستا نەیتوانیوە چێژ یان سوود لە جوانییەکانی ژیان ببینێت ، یان بەو ڕێگایەدا بڕوات کە ژیان بگەیەنێت بە کەناری ئارامی ، هەمیشە ژیانی بە ئاقار و ڕێگا ناشرینییەکاندا بردووە ، هەمیشە ململانێکان و پەیوەندییەکان ناتەندروستبوون ، ئاکامی نەخوازراوییان لێکەوتەوە ، هیچکاتێک بەو هاوکێشەیە کاریان نەکردووە کە / (بەشێک) لە حەقیقەتەکان لە لای منەک (هەموو) …! ، هەمیشە خەیان وابینیوە کە خاوەن حەقیقەتی ڕاستەقینەها و ئەوانیتریش (هیچ) ، واتە لە کەشمەکەشمی نێوان غەریزەکانی (ئیرۆس) و (ساناتۆس) دا ، هەمیشە هێزی (ساناتۆس) لەمڕۆدا زاڵ بووە ، واتە مەیلی جەنگ و کاوەکاری و لەناوبردن یان مەیلی خۆپەرستی و تاکڕەوی ئامادەیی هەبووە ، ئەوەش مێژوویەکی درێژی هەیە ، لە ڕێگارە هەرە سەرەتاییەکان کە بە ڕێژگاری (کەمەنەی سەرەتایی) ناوبراوە لە مێژوودا ، لە دوا ڕێژەکانی ئەو قۆناغە سەرەتاییە کاتێک / ئامرازەکانی بەرهەمهێنان لە (ملکدارێتی گشتییەوە) دەگۆڕێت بۆ (ملکدارێتی تایبەت) ، لەوەوە چەوساندنەوەی مرۆڤ لایەن مرۆڤەوە دەستپێدەکات و جەنگ و کوشتن و کاوەکارییەکان ، لەوەوە درێژیان دەبێت ، قۆناغە یەکبەدوای یەکەکانی مێژووش وەک (کۆیلایەتی و دەرەبەگایەتی و سەرمایەداری) بەدوای خێیدا دەهێنێت ، ئەم

قناغانەی مژوو و پیوەندییەکانی تاکەکان ، لە ئەدەبیاتی (ماركس) بە ڕەشنی باسكراوە ، واتە ئەو مرۆڤ خۆیەتی ژیان ناشیرین دەكات یان ئیزبەندی و چینەكان لە كۆمەڵدا دروست دەكات ، نەك ئەوەی چینەكان و ئیزبەندییەكانی تاك ، یان ئەوەی كە ناشیرینیەكان لەنەو ژیاندا پشوەختە ئامادەییان هەبووبێت . شیعریش وەك بەرهەمی بیری مرۆڤ ، وەك جووڵە و پێكهاتەیەكی ئیستاتیكی ، لە ڕۆگەی بەرهەمهێنانی جوانی دەبێتە سەرچاوەی ئارامبوونەوە و چێژبەخشین ، بۆیە غەریزەی (ئیرۆس) هەمیشە لەنەو شیعر ئامادەیی هەیە ، چونكە شیعر لە سەنگەری ژیان دایە بەرام ، ئەوە بەو مانایە نایە كە شیعر بكرێتە هەكار و بە مەبەستی تایبەت بكاربهێندرێت ، جا ئەو مەبەستە هەرچییەك بێت ..! لەڕۆگەی شیعر مرۆڤ دەتوانێ بیر لەخۆون و ئومێدە جوانەكانی بكاتەوە ، ئەدەب دەتوانێ وا لە مرۆڤ بكات كە بیر لە ئازادی و ڕزگاری و جوانییەكانی ژیان بكاتەوە .

دەمەكیشە گتومانە (شیعر فەرمەكی بەدەنگ نییە …!) ، بەمانای شیعر لەگەڵ ژیان و بوونی مرۆڤ دایە ، لەڕەدا / دەموەت قسە لەبارەی ئەوە بكەم كە ، هەرچەندە شاعیر لەنەو شیعرەكانی باس لەنائومێدیش بكات ، بەرام مەبەستی ڕشبینی و گەیشتن بە خاڵیی (پووچی) ، واتە (ئەبسەرد و نەهیلیزم) نییە ، چونكە گەیشتن بە خاڵی (پووچی) واتە گەیشتن بەو ڕەشبینیی و نائومێدییەی یان بەو دەرئەنجامەی كە / ژیان ئەوە ناهەنە یان ئەو بەهایەی تیا نەماوە كە بەی بژیت ، بۆیە ئەو مرۆڤانەی بەو ئەنجامە دەگەن زەربەیان پەنا بە خۆكوشتن و كۆتایی هێنان بە ژیانی خۆیان دەهێنن ، یان كەنارگیر وەك جەستەیەكی مردوو و وەك ڕەحێكی وشك و خاڵی لە هەموو ئومێدێك و هیوایەك دەمێننەوە ، بەرام شیعر لەگەڵ خۆكوشتن و ڕەشبینی دا نییە ، چونكە مردن كۆتایی هێنانە بە هەموو پەژرەكانی بوون بە شیعریشەوە …! . ئەمە بە دژی ئازادی هیچ كەسێك ناوەستێنەوە چونكە ، ئازادی ئەوكاتە مانای هەیە كاتێك مرۆڤەكان مومارەسەی بكەن ، چونكە لە دژەوەی مومارەسەكردن (ئازیدی)ش وشەیەكە تەنها لە چەند پیتێك پێكهاتووە و هیچیتر ، بۆیە كەسەكان ئازادن چۆن بیردەكەنەوە یان چۆن مامەڵە لەگەڵ جەستەی خۆیان و ژیانی خۆیان دەكەن . بەرام ئەمە باس لە (شیعر و ئامانجی شیعر) دەكەین ، نەك لە بیركردنەوەی شاعیرەكی دیاریكراو یان نەك شاعیرەكی (ڕەشبین و بە هیوا) . (ئەلبەر كامۆ) لە كتێبی

(ئەفسانەی سیزیف)دا دەڵێ / (پووچی لەناو مرۆڤدا نییە ، لە جیهانیش دا نییە ، بەڵکو لە سای بوونی هەردووکیان هەیە ، پـــــــووچی ئەو پەیوەنـــــــدییەیە کە ئەم دووانە پێکەوە دەبەستێتەوە ..!) ، ئەمە گوتمان ژیان لە بنەڕەتدا هەنگاوێ نییە بۆ ناشیرینییەکان هاوکات مرۆڤیش ، بەمانای پووچی و هەموو دیاردە دزێو و ناشیرینیەکان لە ئەنجامی بەیەکەوەبوون یان پەیوەندی نێوان (ژیان و مرۆڤ) یان پەیوەندی (مرۆڤ و جیهان) هاتوونەتە بوون ، پووچی یان دیاردە نەگەتیڤەکان بەرئەنجامی جووڵە و پەیوەندییە ناڕەک و نادروستەکانی مرۆڤ ، باوەڕهێنان بە (پووچی) ئیشکردنە بە ئاراستەی مردن ، شیعر بە پێچەوانەی ئەم ئاراستەیە کاردەکات ، وەکچۆن لە دەستپێک گوتمان ، (ئیرۆس و ساناتۆس) دوو چەمکی دژ و پێچەوانەن ، هاوکات (شیعر و مردنیش) بەهەمانشیوە ، یان (شیعر و ساناتۆس)یش بەهەمانشیوە ، بەیە لەرەدا دەگەینە ئەو ئەنجامەی کە / شیعر بەئاراستەی ئیرۆسییەت ئیشدەکات و دواجاریش دەڵێین / (شیعر پەرچەمی ژیاندۆستییە …!) .

ناڕەحمان حەسەن/ بەشی سێیەم

نۆڤەمبەری ٢٠٢٠

تێبینی :

بە نووسینی ئەو بەشەش سوودمان لەو کتێبانە بینیوە .

- کتێبی (نەرسیسیزم) .. نووسینی(ئەلیکساندەر لەوین) .. و / ناڕەحمان حەسەن
- کتێبی (لەگەڵ سایکۆلۆژیادا) .. نووسینی (سۆزان جەمال) .
- کتێبی (ئەفسانەی سیزیف) .. نووسینی (ئەلبێرت کامۆ) .. و/ ئازاد بەرزنجی

کتێبی ئەمیل زۆلا نووسەر و

بیرمەند و چالاکوانێکی مەدەنی گەورەی فەرەنسا و جیهان بەاوکرایەوە..

کتێبی ئەمیل زۆلا نووسەر و بیرمەند و چالاکوانێکی مەدەنی گەورەی فەرەنسا و جیهان بەاوکرایەوە. ئەم کتێبەم لە نووسینی ئەردەشان عەبدوڵایە و لەکۆمینتاریەکی گشتگیرە لە بارەی نووسەری مەزنی فەرەنسا و جیهان " ئەمیل زۆلا".

نووسەر لەم کتێبدا باسی ژیانی شەخسی و شێوازی نووسین و تەوانینی ئەمیل زۆلا بە ئەدەب بە گشتیی و شانۆ و ڕۆمان و کورتە چیرۆک بەتایبەتی دەکات. هەروەها باسی مەزهەبی سروشتگرایی دەکات کە زۆلا خەی دامەزرێنەریەتی، جگەلەوەش باسی ژیانی ڕۆژنامەوانیی و تەوانینی بە کۆمەک نووسەری فەرەنسی لەوانە : ڤیکتۆر هۆگۆ، بەلزاک، ستاندال" لەهەمانکاتیشدا باسی فکری سیاسی زۆلا لە بارەی " ئایین، دەسەڵات، شۆڕشگێزی،کۆمۆنیزم، ئانارشیزم، کاتۆلیزیم" دەکات. لە بەشکیشدا بە درێژی باسی کێشەی دریفوس دەکات،کە زۆلا داکەکی لە ئەفسەرێکی بەتاوانی جوولەکەی فەرەنسی دەکات،زیاتریش زۆلا بەم مەسەلەیە لە جیهاندا دەناسرێت. لە دوابەشیشدا نووسەر خوێندنەوەی بە 10 ڕۆمانی زۆلا کردووە.
کتێبەکە لە دوتوێی 250 لاپەڕەی قەبارە مامناوەند پێکهاتووە و لە لایەن ناوەندی سارا بە چاپ و پەخش و بەاوکردنەوە چاپکراوە.

تیامانە … شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

(1)
ئامێنم، چەن ئەستێرەکان،
بە لقی دارستانی چاوانتەوە،
گیرساونەتەوە

ژنە ئەستێرەیەکت نابینم،
لە نیوەشەوی ئەنگوستچاوا،
بژێتە خوار،
جەستەش ، بەلەمکە مەست..
و بە چارەکەیەک،
زەریای شەو ئەیباو،
تەنها شەونمە نیگایەکیش ، ،
لە ئەستێرەی ئەقینتەوە
نایەتە سەر زار
(٢)
لە کپەی مەمک وردئەبمەوە
بە توانەوەی جەستەی مەمە،،
تیشکی گەگرتووی..
تەنها بە یەک جار،
کپەی ژیان ئەدا،،
زەر بەزووییش گیانی دەرئەچە،،
کپەی دەکیش..
باش ئەزانە،،
مەرگی خەیتی ،
گەر بە وخسارت
تەنها بە جارە،،
دابگیرسە،
پشکەی نیە..
کپەی مەمی دە،،
بە جژی خەشی
توانەوەی ەحە
ئامادەیە گیانی دەرچە

(٣)
بەندەلی کاتژمێرەکی لەبیرکراو،
دوانزە ترپە دەی،
لە ژورەکەدا زرنگانەوە
پەژەکانی دونیەکی تەپەبوو،
وەک پەلە پەسلکەیەکی کەچکردوو،
هەمووی خرانە نەو سندوقی تەنیایی و..
تاریکی بیرچوونەوە،،
بیانی گریمانەیە،،

خۆنەک ببە بە ڕاست،
تا لە شە قامەکە،
لە ڕێی باخچەیەک،
هیچ نەبێ،
لە ویستگەی پاسەکە،
لە فارگەنی شەماندەفەرەکە،
لە بەندەرەکی باپاپە تەمەکە،
بمناسیتەوە.

بۆ تۆ … شیعری: ستیڤان شەمزینی

زامێکی قوو بە دەمەوێ
هەرسێکی مەزن لە ڕحمایە
خەر لە ئاسمانی منا هەڵنایەت
مانگ لە شەوانما نادرەوشتەوە
جەستەم ڕەنگی خەمەشی گرتوو
هەناسەم بوو بە جگەی ئاگر
لە سینگمەوە زووخاو شەپۆل دەدا
خەیاڵەکانم بوون بە ئەشکەوتێکی بە شەوق
ڕوانینەکانم تەژی بوون لە تەنهایی
خەندەکانم وەک ریشەڵە کەچیان کردوو
ڕۆژانە لەسەر هەوری یادگارییەکان سەما ئەکەم
بیرکردنەوەکانم تامی دەزخیان گرتوو
فنجانی قاوەکەم تەنها و کەساس ماوەتەوە
هەنگاوەکانم هەناسەسوارن و ناگەنە جێ
دەستەکانم بوون بە دوو شمشێر لە هەڵم
بەو جەستە خوناویەمەوە
وێستگەی شەماندەفەرەکان و
هەڵی فڕۆکەخانەکان و
کوچە و کەڵانی شارەکان
خەم و خەمەکانم لە تە دۆگەڵین
بەو جەستە لە خاچدراوەوە
بنی دەریا و شەپۆلی ئەقیانووسەکان

جەمسەری باکوور و باشوور
باخچەکانی خەیاڵ و دوورگەکانی خەون
بە دوای تەدا دەگەڕێم
خەم و کەڵک خەمی جاویدانی
لە ماڵی پەڕەسەلکەکان و
زادگەی نەوەسەکان
لە سەر باڵی پەلکە زێڕینە و
نیشتمانی قەبەزە
لە سەراخی تەداین
من و ئاوازە غەمگینەکەی دەم
لە دەڤەرە باران و ریشی سپی بەفر
لە هاژەی چەم و پەلکە گیا
لە چەڤە نەرگزی بەهار و
پەروانەکانی ئەم ئاوایی
لە هەواڵت دەپرسین
خەم و مەراقە گەورەکەی دەم
شار بە شار
وڵات بە وڵات
کیشوەر بە کیشوەر
بە شوێن تەمی شوێن پەکانتا دەین
بە ئەوەی بمانگەیەنێ هیچ کوێ
دواجار تەم لە هیچ جێگەیەک نەدەزیەوە
وڵە بە هەش بووم لەوەی
لە دەی خەمدا سەرخەوکت شکاندووە!!!

فیلمەی سینەمایی "هەتاو"
نوێنەری سینەمای ئێران لە

□□وە□سمی ئە□سکاری 2021

مە□نسوور جیهانی ـ فیلمی سینە□مایی "هە□تاو" لە دەرهێنانی "مە□جید مە□جیدی" و لە وێنەگرتنی سینە□ماکاری کورد "هوومە□ن بە□همە□نێش" وەکوو نوێنەریی سینە□مای ئێران بۆ □□وە□سمی مە□راسیمی ئە□سکاری 2021 ناسێندرا.

لە□ژنەی ناساندنی نوێنەری سینە□مای ئێران بۆ □□وە□سمی ئە□سکار، دوای چە□ندین کە□بووونەوەی بەردەوام، فیلمی سینە□مایی "هە□تاو" (خورشید) Sun لە دەرهێنانی "مە□جید مە□جیدی" بۆ ناونیشانی نوێنەری سینە□مای ئێران بۆ □□وە□سمی ئاکادیمیای ئە□سکار لە ساڵی 2021 ناساند.

دکتە□ر "رائید فە□ریدزادە□" سکرتە□ر و وتە□بێژی لە□ژنەی ناساندنی فیلمی ئێرانی بۆ ئە□سکار گوتی: کاری ئە□م لە□ژنەیە□، بۆ لە□بەرچاوگرتنی گە□ینی یاساکانی ئە□سکار، باشترین فیلم کە□ بە□ زمانی بیانی و بە□جگە□ لە□ زمانی ئینگلیزی سازکراون و گە□ینی مە□□تی کاتی بە□شداریی لە□م خە□ڵدا، بۆ هەی بە□□اوبووونەوەی پە□□ای ڤایرە□سی کە□□نا، بۆ هە□□سەنگاندنی 90 فیلم کە□ لە وڵاتی ئێران نمایش کراون، دەستی پێکرد و پاشان ئێندامانی لە□ژنەی هە□□بژاردن بۆ لیستێکی هاوبەشی 12 فیلمی گە□یشتن.

گوتیشی: لە□ درێژەدا، ئێندامانی لە□ژنەی ناساندنی نوێنەری سینە□مای ئێران بۆ □□وە□سمی ئە□سکار، بۆ دووبارە□ خوێندنەوەی یاسا و □□ساکان و هە□□سەنگاندنی پسپە□□انەی فیلمە□کان و دوای وەرگرتنی دەنگەکان و کە□کردنەوەی بیروڕاکان، لە نێوان سێ فیلمی سینە□مایی "هە□تاو" (خورشید) لە دەرهێنانی "مە□جید مە□جیدی"، "داری گوێز" (درخت گردو) لە دەرهێنانی "محە□مە□د حوسێن مە□هدەویان" و "یە□لدا" (یلدا) لە دەرهێنانی "مە□سعوود بەخشی"، فیلمی سینە□مایی "هە□تاو" لە دەرهێنانی "مە□جید مە□جیدی"یان وەکوو بەرهە□می کۆتایی هە□□بژارد و ئە□م بڕیارەمە□ بۆ واژەی ئە□م لە□ژنەیە□، بۆ ناونیشانی نوێنەری سینە□مای ئێران بۆ □□وە□سمی ئە□سکاری ساڵی 2021 ناسێندرا.

ئە□م فیلمانەی دیکە□ کە□ لە لیستی سە□رەتایی لە□ژنەی هە□□بژاردندا بۆ ناساندنی نوێنەری سینە□مای ئێران بۆ ئە□سکار بوون، بریتی بوون لە□: فیلمی سینە□مایی "بارهە□□گری زە□□" لە دەرهێنانی سینە□ماکاری کورد "تووڕج ئە□سانی"، فیلمی سینە□مایی "دنیا لە□گە□□م سە□ما بکە□" (جهان با من برقص) لە دەرهێنانی "سرووش سە□حە□ت"، فیلمی سینە□مایی "ماڵی

باوکی" (خانۆ پدری) لە دەرهێنانی "کیانووش عەیاری"، فیلمی سینەمایی "مەڵەی پەپوولە" (شنای پروانە) لە دەرهێنانی "محەمەد کارت"، فیلمی سینەمایی "ڕۆژگاری نارنجی" (روزگار نارنجی) لە دەرهێنانی "ئاش لاهووتی"، فیلمی سینەمایی "تومان" لە دەرهێنانی "موتەزا فەشباف"، فیلمی سینەمایی "گاتەجاریی پێکردن" (مسخرەباز) لە دەرهێنانی "هەمایوون غەنی زادە"، فیلمی سینەمایی "مردن لە ئاویی خاوێندا" (مردن در اب متهر) لە دەرهێنانی "نوید مەحموودی"، فیلمی سینەمایی "یەلدا" لە دەرهێنانی "مەسعوود بەخشی"، فیلمی سینەمایی "کوشتارگا" (کشتارگاە) لە دەرهێنانی "عەباس ئەمینی"، فیلمی سینەمایی "داری گوێز" (درخت گردو) لە دەرهێنانی "محەمەد حوسێن مەهدویان" و هەروەها فیلمی سینەمایی "هەتاو" (خورشید) لە دەرهێنانی "مەجید مەجیدی".

ئەندامانی لێژنەی ناساندنی فیلمی ئێرانی بۆ ناوەندیی فەرهەنگ و هونەری سینەماییکانی ئەسکاری 2021 لە هونەرمەندانی پێشنیارکراویی ماڵی سینەمای ئێران پێکهاتبوون کە بریتین لە: "محەمەد عەلی نەجەفی" دەرهێنەر، "جەمال ساداتیان" بەرهەمهێنەر، "ئاتیلا پەسیانی" ئەکتەر، "کەمال تەبریزی" دەرهێنەر، "محەمەد داوودی" وێنەگر، "نەرگیس ئابیار" دەرهێنەر، "فەرهاد تەوحیدی" سیناریۆنووس و "ئانتەنیە شەرکا" خێنەگری سینەما و دکتەر "رائید فەریدزادە" سکرتێر ئەنجوومەنی نوودوەتی سینەمای ئێران و جێگری نوودوەتی ڕێکخراوەی سینەمایی فارابی وەکوو ئەندامی یاسایی ئەم لێژنەیەی هاوڕێیەتی کرد.

سەلەمانی ..عەلی حەمەشیید بەرزنجی

سلەمانی،سلەمانی
لەوانلەوی لە ئەوین و
هەتا دە حزبکات جوانی
بەیە دەم کە هەمیشە
تە شایانی گوبارانی

سلێمـــانی ، سلێمـــانی
…
پیت بێ پیتی وشەکـــانت
لەگـــەڵ ڕەحم ئاوەتەیە
سیمای سەرنج ڕاکێشی تۆ
تابلۆیـــەکی بێ وێنەیە
نەخشی سەر دڵی هەمووانی
سلێمـــانی، سلێمـــانی
…
هەموو لایەکی ئێم شـــارە
کوچەو کۆڵان و شەقـــامی
بـــــە ورد و درشتی ئێمە
بوون بە مانۆگەی ئارامی
سەرچـــاوەی ژین و ژیانی
سلێمـــانی،سلێمـــانی
…
لە ئامێزی پڕ لـــە سەزی
تەی ئازیزدا بـــە دڵشادی
بە تەواوی ئاســـودەیین و
سرود دەڵێین بـــە ئازادی
ئەی شاری پڕ میهر بانیی
سلێمـــانی،سلێمـــانی
…
مێژووت پڕە لەسەروەریی و
گشت شانازیت پڕەو دەکەین
بەسەربەرزی ناوت دیارە
دەخشین کە ناوت دەبەین
شارە شەنگەکەی بابانی
سلێمانی،سلێمانی
…
١٦/٦/٢٠٢٠

ڕۆمانی میدیا وەک یەکەم ڕۆمانی عیرفانی خۆمالی خەی دەنووسێتەوە ... دڵشاد کاوانی

ڕۆمانی میدیای یەکێکە لە ڕۆمانە نایابەکانی ساڵی دووهەزار و بیست، وەک ڕۆمانێکی عیرفانی بە یەکەم جار خەی دەخزێنێتە نێو کتێبخانە و ئەدەبیاتی ڕۆمانی کوردی، کە نووسەری ئەو ڕۆمانە ڕۆماننووس هەشەنگ شێخ محەمەدە دوای دوو ڕۆمانی تری نووسەر، میدیا دەتە نێو جیهانی نووسینی ڕۆماننووس و بە خوێنەرانی کوردی ئاشنا دەبێت.
ئەوەی ئەو ڕۆمانە لەوانەی پێشووتری و تەواوی ڕۆمانەکانی تر جیا دەکاتەوە، زمان، تەکنیک، ناوەڕۆکی فەلسەفی عیرفانی ڕەهەندیانەی هەیە، کە پێشووتر لە ئەدەبیاتی کوردیدا عیرفان تەنیا لە ژانرەکانی شعر و پەخشان و لەکەینەوە دەبینرا. وەلە هەشەنگی شێخ محەمەد پایەیەکی تری ئەدەبی عیرفانی بە نووسینی ڕۆمانی کوردی دامەزراند.
زەر جار بە هەی هەندە خوێنەری قیچکەتەنگ لە تێگەیشتنی هەزری ڕۆخنەیی ناچار دەبین ئەوە ڕوون بکەینەوە، کاتە هەر دەقێکی ئەدەبی دەکەوێتە بەرچاوی ڕۆخنەیی لەکەڵەر و ڕۆخنەگران، ئەمە باشی و جوانی دەقەکە دەگەیەنێ کە خەی دەرگای ڕۆخنە بەسەر خەیدا واڵا دەکاتەوە، هەرگیز مانای لاوازی و کورتهێنانی دەق نییە، لەم سەنگەیەوە من بە چاوێکی ڕۆخنەیی لە میدیا دڕوانم و سەرنجەکانم دەخەمە ڕوو.

بە ئەوەی لە فەلسەفەی نووسینی ڕۆمانی میدیا تێبگەین دەبێ سەرەتا خوێنەر هەرسێ کتێبی چاپکراوی نووسەر، (١. کتێبی حیکمەتی ئیشراق. ٢. خوێندنەوەی کتێبی حیکمەتی ئیشراق. ٣.فریشتەی سوور) بخوێنیتەوە، ئینجا لە کەد و ڕەمزەکانی ناو ڕۆمانەکە حاڵی دەبێت، هەروەک نووسەر خۆشی لە لا (٥٤) و (٥٨) و (٥٩) و ئاستێ باسی کتێبەکان دەکات و لە لا (٦٠) بەتەواوی دەچێتە سەر تیەرییەکانی سەهەوردی و دەگەڕێتەوە بە دەقی ئیشراق. چونکە ئاسان نییە بتوانین بە گەڕانەوە بە ژێدەر و چاڤکانی پێشوو، بە ڕوونی لە پاشخانی فەلسەفی عیرفانی سوهەوەدی کە چەندین سەدەیە بووەتە جێگای مشتومە و لێکدانەوەی جیاواز، سەردەری بکەین. هەرچەندە لە زەربەی ڕووداوەکانی ناو ڕۆمانەکە نووسەر ترسی ئەوەی لە نیشتووە،

بەیە تارادەیەکی باش ئاسانکاری و ڕاڤەی بۆ کردووە، بۆ ئەوەی خوێنەر تووشی هەدەمەی تێنەگەیشتن نەبێ و چیژی ڕەمانەکەی لێ کیس نەچێ. بەڵام بۆ دیدگای من ئەمڕۆیان هەردوو لایەنی ئەرێنی و نەرێنی هەیە، چونکە بەڕاوونی گەلێ جار تەمبەڵی بە گیان بە دوای دەزینەوەی مەبەستەکان لای خوێنەر دروست دەکات.

ناوی میدیا

هەڵبژاردنی ناونیشانی میدیا بۆ ڕەمانەکە، مەبەستی نووسەر گیانەوەی عیرفانە بۆ جوگرافیایی میسۆپۆتامیا و جارێکی تر بۆ کوردیکردنەوەی تەسەوف و عیرفانە. لە پاڵ ئەوەشدا ناوی کارەکتەری دەخوازێکەی مانی پاڕەوانی سەرەکی ناو ڕەمانەکەیە، بەڵام بەڵای منەوە بۆ ئەو ڕەمانە فەلسەفی و عیرفانییە، ناوێکی لاوازە و دەبوایە ناوێکی عیرفانی و ئەدەبی لە بنابوایە زیاتر لە خزمەتی ڕەمانەکە دا دەبوو.

زمان لە میدیا

سەرباری ئەوەی ڕەمانەکە پڕە لە وشە و تەکستی فکری و فەلسەفی کە بەزمانێکی ئەدەبی بەرز نووسراوەتەوە، ڕەمانووس زمانی کوردی پاراوە و شارەزییەکی زۆری لە زماندا هەیە، بەڵام ڕەمانەکەی پڕە لە وشە و زاراوەی عەرەبی ڕووت، هەرچەندە ڕەمانەکە عیرفانییە و زمانی عیرفانیش زمانێکی ئیسلامییە و عەرەبی بەسەریەوە زاڵە، بەیە نووسەری ناچار کردووە پەنا بە چەمک و زاراوەی عەرەبی بەرێت، لە گەڵ ئەوەشدا زۆدەتر لە پێویستی پەنای بە بەکار بردنی وشەی عەرەبی بردووە کە بە بینینی من ناپێوست بوون هەر بە زانین، لا (٢٠) دەنووسە "پیرەز و موقەدەس" لەڕە موقەدەس هەر پیرەزییە و جگە لە درۆزکردنەوە، هیچ جوانییەکی بەدەق نەداوە. یاخود لە لا (٢١) "ئیقلیمی هەشتەم" دەکرا و ڕەکتر دەبوو بنووسە هەرەمی هەشتەم، دەیان و بگرە سەدان وشەی تری هاوشێوەی ئەوانە. لەڕە من ئەوەی گرنگە بە وردی لێسەری بوستم کاریگەری زمانی فارسی و بەکارهێنانی وشەی فارسی وەک خۆی لە ڕەمانی کوردی بە ڕەوا نابینم، وەک هەردوو وشەی گوڵ محمدی بەکارهێناوە کە گوڵ محمدی فارسییە و بە کوردی دەبێتە گوڵ هەڕە، هەرچەندە نووسەر بە ئەنقەست بە ئاماژەکردن بە ناوی پەغەمبەری ئیسلامی بەکارهێناوە و ئەمەیان جوانە، بەڵام لە شوێنی تریش چەند بارە دەبێتەوە. هەروەها لە لا (٣٦) لە هەموو ڕەمانەکەدا نووسەر وشەی بەرابەری فارسی بە بەرامبەری کوردی بەکار بردووە. خەمان دەزانین کورد و فارس پلکزان لە زمان، بەیە گرنگە (م)ی کوردی نەپڕێ.

هەرچەند ئەمانەکە خاڵی نییە لە وشەی ئاسان و جوان. زۆر وشە و زاراوەی شیرین و نازانراوە لای خوێنەر لە نووسیان هەردوو وشەی چەواشەوو لا (١٢٩) بە زیادکردن و باڵاگرتنی گانم و لا (١٣١) دەمزردە بە کوتانەوەی ئاسنی سوورکراوەی نێو کورە بەکاری هێناوە. بەم نووسەر توانیویەتی گەمیەکی زۆر جوان بە وشە و زاراوە و واتاکان بکات، بەتام لە هەندە شوێن کورت دێنی وەک لە لا (١٢٣) دێنووسە "بانی خانووەکە هەمووی دارڕژ کرابوو، سەرەوەشی خڕژ بوو" ئەم ئستایە دوور درژە بەیەک وشەی کوردی تەواو دەبوو کە بنووسە "خڕبان بوو" یان لە هەندە شوێن وشە دەسوێنە وەک ئەتەمبەل دەکات بە "تەمبەل" هەرچەندە ئەمەش بیانییە و خوازراوە، وەلە لە کوردیدا وەک خەی بەکاردە یان دەگوترێ ترومبەل، بەمەش ئەم داتاشینە لە هەردوو زمان دووری دەخاتەوە. (ئەتەمبەل) هەرچەندە ئەسڵی ناوەکە بیانییە و بەیە بە زۆر شەوە گە دەکرێت، دەکرێ بەڵێن هەموو شەوەکان راستن، چونکە کەدەنگی لەسەر نییە، بەڵام من لە نووسین دا لادانی بە باش نازانم.

گێڕانەوە لە میدیا

تەکنیک و گێڕانەوە لە ئەمانی میدیادا دەتوانین بڵێین ئەچکەیەکی تایبەتی و زۆر دەگمەنی گێڕانەوە لای نووسەر پەیدا کراوە، ئەمەش رەنگی باڵای هەیە لە جوانکردنی میدیادا، کە لە سێ بەشی سەرەکی و هەشتاو سێ بەشی لاوەکی پێکهاتووە. سەرەتا نووسەر لە ئاگای عەبدولعەزیز دەبەتە گێڕەوەی هەمووشتزان و بە باسی تەکیە و خانەقا و کەی زکری تەسوفی دەکەوێتە گێڕانەوە. لە بەشی ژمارە (٢) یەکەاست مەشکی خوێنەر بە کوتکەکی سەرپان دەکوتێتەوە و دەنووسە" دەیزانی هیچ دادی نادات، بەیە بە چەقەکە هەلکە گوونی ئاستەی خەی بەیەوە! لە تاو ئازاری جەستەی هاواری کرد و بە خەی وت: (ئەی خەسیوی ناپاک هەقەمست بێت!) بەم تەکست و بەشە کورتە گێڕانەوەی دەگاتە ترۆپکی تەسەوفی و تواناوەی خود لە عیرفان و نووسەر گرەکییەتی باسی چیەکی رابیعەی عەدەویی و حەسانی بەسەی و لە نموونەی نەی و مانی دووبارە بکاتەوە، لە تەکنیکیشدا پرسیارەک بە خوێنەر دروست دەکات، کە وەڵامەکەی لە لا (٦٠) و بەشی (٥٩) زۆر بە جوانی گرەچنی ئەم ڕووداوە دەکاتەوە کە کە هەلکەی گونی بەی و بەچی بەیویەتی.

کەی گێڕانەوەکانی لەیەک ئاست یەک زمان و شوێن و کات و گێڕەوە ناوەستە، بەڵکو لە گێ بەشەکان گێڕەوە و بگێڕەوەکان دەگۆڕن. نمونە لە بەشی (١) تا بەشی (٣) و لە یەک لاپەڕە گێڕەوە لە ئازیز

دەبێتە مانی و لە زەریای بەشکان تەنانەت بە یەک هێستە گۆڕەکان لە یەکەک بە یەکەکی تر دەستاودەست دەکرێ، ئەمەش تەکنیکەکی تا ئادیەک بە هەزە. وەلە لە بەشی (٣) گۆانەوەی وردەکاری شەوی بووک و پێوەندی زاوایەتی و ژن و مێردایەتی دایکی مانی و مەلا عبداللە ی باوکی کە بە ئازیزی هاوڕێ گۆاوەتەوە، دوو کەماسی دەبینرێ یەکەم وەک خەی لە سەر زاری ئازیز دێێ کە دایکی مانی کەسکی شەرمنە و دەنووسێ " من دەمزانی دایکی مانی، حورمەت و حەیای هەموو مەلاژنانی هەگرتووە، لە ڕووی نایەت قسە لەم بابەتە بکات...) پرسیارەکە ئەوەیە مانی ئەم زانیارییانەی لە کە وەرگرتووە؟ خە ناشێ باوکی خەی بەی گۆابێتەوە کە لە شەوی زاوایەتی چەن لەگۆێ دایکی دا گوزەراندوویەتی، هەر بەیشە سەرچاوەی زانیارییەکانی مانی بە نادیاری ماوەتەوە، خاەی دووەم لە خوارەوە دەخەمێێوو.

ناوێێک و فێێمی میدیا

ێێمانی میدیا ناوێێکەکی هزری بە هەز و لەوانلەو لە مەعریفە و وروژاندنی تەزە فەلسەفی و عیرفانی و باڵا بوونی مرۆڤدۆستی و هیومانزمییە، تاکە مانەوە لەو ێێمانە عیشقە کە عاشقبوون بە مرۆڤ و خودا و هونەر و حەز و خەشەویستی ژیان، دەبێتە ناوێێکەک زاە دەبە بەسەر دابەان و ێق، دووری و جیاوازی کارەکتەرەکان. هەروەک لە بەشی (١٠) ێێمانووس زەر فەلسەفییانە دەچێتە نەو فەرم کە لە لا (١٠) ئەژە " لە ێاستیدا دەانی کەوەر، وەک ئەو فتیلانەن، کە لە جیاتی ڕەن بە ئاو تێێکراون. هەرچەند هەوە بەدیت ئەم فتیلانە داگیرسێنی هەرگیز داناگیرسێن" چەندین تەکست و دەقی جیاوازی لەم جۆرە دەکەونە پێش چاو. یان لە لا (١٤٩) سەبارەت بە ێێنگی چاوی مانی کە چاوەکی شینە و چاوەکی زەردە زەر جوان دەنووسێ "خوا بەو دوو چاوەوە بە تەی ئەفراندووە؟ بە ئەوەی نیوەی جیهان بسووتێنیت و نیوەکەی تریشی بکوژێنیتەوە! سەرئەنجام نە ئاگرەکە دەتوانێت هەموو جیهان بسووتێنیت و نە ئاوەکەش دەتوانێت هەموو جیهان بکوژێنیتەوە" لەرەدا نووسەر گۆڕکیەتی پەمان بیژە ئەوە هەر مرۆڤ دەتوانە ژیان بکات بە بەهەشت و بشیکات بە دەزەخ، واتە بەختەوەری ئایندەش هەر لەدەست و چاو و بینینی ئەمدایە، کە هەردوو دونیا و دواڕۆژ هاوتا دەکات بە بینینی خودی مرۆڤ.

لە پاە ئەوەش لە ناوێێکیشدا لە هەندە شوێن و هەندە وشە و ێستە سرک دەبە و بە لووسی لەدەستی نووسەر دەردەچن و بەسەریدا تێپەڕ دەبە، وەک لە لا (١٠) دەنووسێ " لەوە وەک تەمەتبارێک و تاوانبارێک بپاێێتەوە، تا مەعشوقەکەی ئاوێێکی لەبداتەوە و میهرەکی لە گۆدا

بنونەت" لێرە و لەم گفتوگۆیەی سۆفیێک لەگەڵ دەردەدی بە خودای خۆی دەردەخات خۆ بەتاوانبار زانین زۆر ئاسایی و ئەو پەڕەی گۆیشتنە بە تەسەوف و خانەویستی. بەڵام بە وشەی تەمەتبار لای خوا نووسەر دەکەوێتە هەڵەیەکی هەزری عیرفانی چونکە، تەمەت گەتیە، بەسەر دابینە، هەروەک پەیڕەو یاسایی باوکی کە هەیە دەڵێ: تەمەتبار تاوانبار نییە، تا تاوانکی بەسەردا ساغ نەبێتەوە. بەمەش هەموو خودێک بەوە دەزانێ کە چ گوناهێک دەکات و هیچ شاراوەییەک لای دادگای خودای نییە، کە بەندەکەی پێی وابێ تەمەتبار کراوە بە کارێک کە خودا پێی نەزانێ. بەم جۆرە بە هەردوو ڕووی دوو پەیڕەی گشتی هەیە لە ڕاستی خوادا پاک و ناپاک، باش و خراپ، زانا و نەزان، ئاگایی و بێ ئاگایی، ڕوناکایی و تاریکی، بەیەک چەمکی سەهەم لە عیرفاندا نییە.

هەروەها لە لا (٢٠) "... تەفانی گەواڵە هەورەکی بەهاری دادبارێتە سەر درەختەکی سەوزی تەڕی تەنو" لێرە درەختەکی سەوز نیشانەی تەر ئاوییە نەوەک بێ ئاوی، چجای ئەوەی کە دەڵێ تەڕی تەنو ئەمە هەرگیز یەک ناگرێتەوە، گەر تەڕ بە واتە ئاوی لە بن کراوە ئەی چۆن تەنوە! باشتر دەبوو لێرە نازاوی بە درەختەکە بەکارهێنابووایە کە بە تەواوی مەبەستی نووسەر بدەستەوە دەدات، یان ئەوەتە تەنیا تەنوەکەی لابدا بوایە گرفتەکەی چارە دەبوو.

لەلایەکی دیکە لە لا (٣٨) دەنووسێ "سەرزەمینی خواوەندەکان" پەرستەوکان سەرزەمینیان نییە، ئاسمانیان هەیە، بەکو پەرستشکارانی خواوەندەکان لەسەر زەمین دان، لە هەموو ئایینەکان و تەنانەت بتپەرستەکانی قورەیش کە بتیان دروست دەکرد، بە ئەوەی لە خوای ئاسمان نزیکیان بکاتەوە، نەوەک ئەوان خودای سەر زەوی بن، نە خواکانی هونەری یۆنانیش لە ئەفسانەی یۆنانی لە ئاسمانی ئەلەپیک بوون نەوەک زەوی.
کەچی لە لا (٤٢) کاتێ لەسەر زاری ئازیز باسی خۆن گەڕانەوەی خۆنکی مەلا عبداللەی باوکی کە بە مانی کوڕەکەی خۆیەوە بینیویەتی بە شێخ محمدی باوکی ئازیزی گەڕاوەتەوە، هەر لەسەر زاری شێخ محمد کە بە ئازیزی دەگەڕێتەوە دەڵێ " مەلا محمد تائرە قسەی کرد، و چاوی پێی ئاو بوو. جارێکی دی باسی ئەو خۆنەی نەکردەوە" ئەمە شێخ محمدە و باسی خۆنی مەلا عبداللە دەکات، کەچی ناوی مەلا عبداللە دەبێ بە مەلا محمد واتە هەمان شێخ محمد بووتە مەلا محمد لە بەی ئەوەی بنووسرێ مەلا عبداللە.

لە لایەکی ترەوە لە لا (٧٥) دا ئەمە خراوەتە ڕوو " نوور بە ئەوانە

دادبەزێت، کە دەمرن ناچنە گۆڕەوە" ئەمە دیدگایەکی گشتییە، کە هەموو مردووەک دەچێتە گۆڕەوە وە جا گەر ئەو کەسە ئەولیا بێت، یان دووڕوو و گاور، چونکە جەستە بە گۆڕ و لەحد بە فەین، ئاسایی بوو کە بۆ نوور بۆ ئەو کەسانە دادبەزێ، کە بەجێستە دەمرن و لەحیان ناچێتە گۆڕەوە. هەرچەندە ئەمە لە تێگەیشتنی دەقێکی سوڕەوردی هاتووە، هەروەها تێگەیشتنی هایدێگەر بە مردن و دوای مردن و پەیوەندی و بە دوای مردن، کە چەمکێکی زۆر قووڵی فەلسەفی و سۆفیگەرییە. لەڕەدا خودی مرۆڤ، ئەو ڕەوانەیە کە لەجێستەدا غەریبە و بە مردنی ئازاد دەبێت و ئەم دونیایە، وەک ئاسەیەکی ئەخلاقی، بەجێدەهێڵێت و لە گۆڕدا، جیهانی ماددی ئاسە نابێت، بەڵکو دەرباز دەبێتە جیهانی بەرزەک. هەروەها پەیوەندی بە فکرەی دەنادەنیی بوودیش هەیە، کە دوای مردنی جەستە، ڕەوان دەچێتە لەشی گیانەوەرێک یان شتێکی دیکەوە و ناچێتە گۆڕەوە، بەڵام بە گشتی گۆڕ ماڵی جەستەی مردووە.

هەم دیسان لە لا (٩٦) لەسەر زاری مامۆستا یونس بە مانی دەڵێ "بۆیە منیش وەک دایکت دەڵێم، پێویستە تۆ لەگەڵ میدیا شوو بکەیت!" شووکردن بە ئافرەتێ نەوەک پیاو، لە کوردیدا بە هیچ پیاوێک ناڵێن بۆ شوو بکە، بەڵکو پێی دەڵێن ژن بێنە و بە ژنیش ئەژن شووبکە، کە ئەم شووەی زیاتر لە چوار جار بە مانی بەکاری هێناوە کە پیاوە. لەرەش نووسەر بە ئەنقەست شێوازێکی کرمانجی باکووری هەڵبژاردووە، کە شوو بە پیاویش بەکاردێنن، کە مەبەستییەتی کە شووکردن وشەیەکی کوردییەکی کۆنە و زیندوو بکرێتەوە، بەڵام نابە نووسەر ئەمەی لە بیر بچێ کە نووسەر بە خوێنەری کوردی سەرانی دەنووسە.
لە کۆتاییدا نیازمەندم ئەمە بڵێم وەک ئەلبەر کامە لە کتێبی بیرەوەرییەکانیدا دەڵێ "گەر بتەوە ببیتە فیلەسوف ئەوە بڵێ ڕۆمانێک بنووسە" هەر بۆیە منیش دەڵێم نووسینی ڕۆمان ژانرێکی هێندە سەخت و قورسە، زۆر جار نووسەر تائاستی شێتبوون لەگەڵ جیهانی خەیاڵی خۆیدا دەبات.
سەرباری ئەوەی دەستبردن بە نووسینی ڕۆمانێکی فەلسەفی، فکری، عیرفانی کارێکی ئاسان نییە، بەڵام دان بەوە دادەنێم لەگەڵ بوونی هێندە تێبینی و سەرنج، بەڵام هەژنگ شێخ محەمەد لە نووسینەوەی میدیا دا زۆر سەرکەوتوو بووە.

دڵشاد کاوانی

خوێندنەوەیك بۆ كتێبی (گۆیشتن بەووبەری شیعر)ی هاورێی خۆشەویستم (ناسۆ حەسەن)

نووسینی: هێستەم عەزیز

دەمەوێت دەست خۆشی لەقەڵەم و ماندووبوونی مامۆستا (ناسۆ حەسەن) بەرزبنرخێنم، كەتوانیویەتی حاڵەتكان بشۆازكی زانستییانە بگێنێتە خوێنەر،كەسێك دەرسێك هەموو ئەوحاڵەتانەی لەبونیادی فكریی مرۆڤدا بەرجەستە دەبێت هەمیشە خەیاڵی مرۆڤ بەودۆق جوانانەوە دەباتەوە بۆ بەردەم بوونیادی نمابوونی ئەفراندن، لەزاتی ئەوئینسانەدا كەئاستوخۆ ئەودەنگانە لەزەمەنەكدا یادەوەری و مێژوویەكیان بۆ خەیان خوێقاندووە، هەربۆیە حەزدەكەم لەناو شیعری جوان و مۆدێرنی پێتیدا بژیم، و مانایەك بژیان و دادپەروەری بدەم، دەمەوێ لەڕگای شیعرەوە ئاڵوگۆزی و سەختییەكانی ژیان بۆتان بكەمەوە ،ژیان بهێنمە ناو زمان و نوسین،مامۆستا (ناسۆ حەسەن) لەلەكەلینەوەكدا لەبارەی ئەزموونی شیعری مامۆستا (فەرید زامدار)دا لەكتێبی (گۆیشتن بەووبەری شیعر)دا
حەقیقەتی ژیان و شیعری مامۆستا (فەرید زامدار)ی وێنە كردوە ،،ووتر بەم ئیشكردن لەسەر زمان و دەق و كردنەوەی كەدو هەماكان بەجوانی بەرجەستە كردوە،
بابین چەند دەقەك لەئەزموونی شیعری مامۆستا(فەرید زامدار) وەرگرین
لەشیعری(زەماوەندی كچ وبرین) بەووونی تەعبیر لەمبارە دەروونییە و لەم سەفەری گیان بە دوای گۆیشتن بەم شوناسەدا دەكات و دەڵێت...

وەك عەشق و وەك شیعر ژیام
وەكو دەوارنشینەكی شەیدا و گەمژ
بەدوای خاك و نیشتیمانێ
بەدوای ناسینی خەمدا گەڕام...!

(فەرید زامدار)ی شاعیر لەوە تەدەگات،شیعر نووسین چ ژانێكی گەورەو

چ عەشقێکی گەورەو چ خوونکی گەورەیە،زمانی شیعریش چ هەزکی سیحری هەیە و داهێنان و نوێگەریش پێویستییان بە چ هەوە و ماندووبوونێك هەیە.

قەسیدەی (ئەسپ و ترس)
ئەم قەسیدەیە یەکێکە لەقەسیدە ناوازەکانی ئەم کتێبەی، پێتی لەگەمەی زمانەوانی،زمانکی چە،وشەکان ماناو دیوی نەنگاوەنگیان هەیە،
هەرجارەی گەمە لەگەڵ دیوێك یان نەنگکی وشەدا دەکات، ستەسازییەکان
زێتر بە نەخشاندنی جوانکارییە نێك/بە داشتنی ماناو بیرکەیەکی دیاریکراو،هەروەها (گومان) یش لەم دەقەدا گشەکە لە گشە ووناکەکان،ئەم دەقەق لە ووی شیعریەت و زمان و پێکهاتەی شیعرەوە
تەکمەیەو شیعرکە دەتوانین بڵێن لەسەرتاوە تاکتایی شیلەی شیعری لەدەژە، لەسەرتای شیعرکە لەباری دەروونییەوە هەڵچکی نائارام،لەهەوەداندایە بە گێشتن بە کنارکی ئارام،یان گێشتن بەوەهایەی کەماناێك بە ژیان و بوونی بدات،لەم بارەوە دەڵێ

هەندە جار ژیان لەبەرچاوت
ئەوەندە بچووك دەبێتەوە
بە ەوانینت دادەبێتەوە و دەتە ژێر پێت
گەڵکی نوێ و گەڵکی بزر
لەژیانی بن پێیکانتدا
سەری جنەکەیەکی شێت دەگوازنەوە
کەوکی ئاگرینی نوێ لە دەزێخدا دەوخێت و
کەوکی کێن لە بەهەشتا دادگیرسێ...!

نائارامییە دەروونیەکەی لەوەدایە،لەنێو ەووبەر هاوودژەکان گەمەدەکات، بەومانایەی، نەلەر دەتوانێ بمێنێتەوە، نەبە ئەوەندەریش دەگات
(ئەر و ئەو) دەکرێ دنیای کێن و نوێ بێت،(کەوکن نوێ لە دەزێخ دەووخێ، کەوکی کێن لەبەهەشت دادگیرسێ..)یان دەڵێ / دەنگکی نوێ بەرەنگاری ئاوازە کۆنەکانی گوێت دەبێتەوە..!

هەموو ەژێ
پارچەیەك لە دەما دەمرێ
هەموو ەژێ بەشەك لەلەشما دەکووژرێ

هەموو ژن لەتەك لەزمانم دەخنكێ
..... تا دەگاتێ،
هەموو ژن
چەقۆك لە گیانما دەوێ و
شەشی ناوچەكی نوێ
لە بەشكی بیركردنەوەم دادەمركێ

شاعیر لەم شیعرەیدا/ چاوی بەیوەتێ بەهەشتك كەبێ ئەو كەناری ئارامییە، دوای هەموو سووتان وخنكان و مردنك ئیتر بژیتەوە و بەبینینی خەرتاوكی نوێ شوێن برین و چەقكانی بیرچێتەوە،ووناكی شەشكی نوێ یان دووەمیایكی نوێ لە خەیاڵ و خون و بیركردنەوكانێ هەمن و دامركێتەوە .بێ ئەم مەبەستەش سواری پشتی ئەسپەك دەبێ، بەناو تاریكی ڕەت دەبێت و دەگا هاتونەهاتكانی ترس دەبەت.. شاعیر تامەزرۆی دەیشتنێ بەم دەگایە تا بگات بەم دنیایەی كە لەمشكی خەی وێنەی كەشاوە، شاعیر دەڵت،

لەخواروی ناوچەكانی خەكوشتنی مندا مەڵن و
لەبن مینا شكاوەكانی سەروی سەرخانی كیسەڵ
هەتك بەڵوانینەكانی
ئاسك بكەن
لەگەڵ كیسەڵ
درەنگ بەختان هادەگەن
لەگەڵ ئاسك
زووتر دەگەن..!

شاعیر مەبەستییەتی ئەگەر بەو كەناری ئارامیەش نەگات،یان بەئامانج وخونێ گەورەكانی نەگات، هەرچ نەبەت با كارەكی وابكات لەیان نزیكبەتەوە، بەیێ شاعیردەڵ..

كرەشتنی بەردەكی تاڵ
شیرینترێ لە خواردنەوەی
شەپەڵ ئاسەیەكانی چاوی مەحاڵ..!

بەڵام شاعیر هەر دەست لە ئومێدەكانی بەرنادات،دەبێ ژنێك بەو خونێ ڕەنگاوڕەنگێ بەهاریێ بگات و دەڵێ/ تەپوتۆزێ دوورەكانی جوانێ ئەسپەك دەتێ بەر گومم ..!یان دەڵێ

نیوەڵێ ئاسەیەكان بپارێزن و
خەرنشینێ نیوەڵەیەكانیش هاگرن..

هەورێك بەغار
دێتە ناو یادكانمەوە
جوانییەكی شەواویش بەتاو
لەباوەشی داخراوی خەیاڵی نوێم دادەپڕێ...!

ئەو دەست لە ئومێدەكانی بڕنادات، تەپوتۆزە دوورەكانی (جوانە ئاسپێك) هاتنە گۆی، لەی نزیك بێتەوە، گوێی لە حیلەكەیتی، هەر لەنێو ئەم هەڕەمووندە دەمێنێتەوە، ئەو تەنیایی و ململانێیە لە خزمەتی تازەگەریی و فرەهەندیی مانای شیعرییەتدا دەبێت.
بەشكیتری تەكستەكەی (فەرید زامدار) جۆرێك لەتیەوانین و بەچونی جیاوازی تەدا ئامكردووە و لەهەوڵی گەینی تەواینی دەسڵاتدایە لەفەنتازیای زمانی فیكری ئاڵۆزەوە بچێتە نیو پانتایی زمانی شعرییەت
لەم دەقەدا گەڕانەوەیە بۆ ئەو مەژوو نەبینراوەیە كە شاعیرحەزەكانی خۆی
بنبەستكردووە و حەزەكانی ئەمڕی خوێنەری گەیاندووە بەترپكی ئارەزوو.

(فەرید زامدار)لە دەقی (دیدگا ئاسمانییەكانی باڵك) دا سەمای بەوشكان هێناوە و بەزمانێكی پڕاوپڕ لەجوانكاری و بەوێنەكێشی هەنگینی شیعری دەكات،

خەم دێتەوە
لەسەر شەقامێكی سپی
بەرامبەر بەوشەو دەپڕییەوە
پەیمەوە
خیوەتی ساڕێ مردووەكانم
لەناو دوكڵەی
جگەرەیەكی ئاوارە هەڵدا..!

شاعیر چەند بەناسكی و شاعیرانە قسە دەكات، خوێنەر پەدەكات لەچێژو،
لەهەزی وشەو هەماو میتافەر و دەستواژە شیعرییەكان لەوەدایە كە، چەند
مانایەك لە خەبگرێت، خەم دێتەوە لەسەر شەقامێكی سپی، خەم دەبینییەوە، لەنیو دوكڵەی جگەرەی ئاوارەییدا، (خیوەتی ساڕێ مردووەكانم جەهەشت..!) دەستواژە و دەربڕینێكی شیعری دەگیر و جوانە، فرەهەند و فرەمانایە ، ئیدی لەژێر خیوەتی ئاوارەیی

لەنەو دووکەڵی جگەرە، هەدەچێت بەنەو خەیاڵ و یادەوەرییەکانی..زەر شتی بیر دەتەوە و دەڕۆت

سەرم پڕە لەخەونە تاریکەکانی ژنەك
مەمکەکانی پڕن لە پەنجە بازنییەکانی من..!
ئەگەر سەیری ئەو دوو دەرە شیعرەی سەرەوە بکەین
تاشیعرو زمان حەز بکات، پڕە لەجوانی و پڕە لەشیعرییەت و خەیاڵماناسییەکانی ئیرەسییەت..!
هەر بۆیە حەزەکانی خوێنەری پەکردوە لەترپکی جوانی (فرەم) دەڕە (گەڕان بەدوای ژیان گەلەك جوانە لەوەش جوانتر گەڕانە لە نەو پەرستگاکانی خۆشویستی لەو شوێنەدا خۆشویستی هەیە ژیانیش هەیە

دەین شیعرەکی دیکەی شاعیر وەردەگرین شاعیر دەکەوتە نەو خەیاڵ وخەمەکانی مرۆفایەتی و جوانییەکانی نیشتیمان..

(دوکەڵی گوڵ)

ژێر زەمینە، هەناسییەکانی دووکەڵکی پەمەیی
پەبوو
لەهەتاوە چاوشینەکان
پەبوو..
پەبوو..
لەناوە بە بۆنەکانی ژەهر دەڕاوەکان
پەپوولە ڕەنگ ئەوارەییەکانی ئاسمان
بەدەنگ بوون
تەیر و تواڵی ژێر زەمینەکانی سەو
لەناو ئەستێرە
چاو کاڵەکانی پرتەقاڵ ئاکشان
چاوە بە ڕەنگەکانی ئەهریمەن کرانەوە
ڕوانینە بچووکەکان فەین
گوڵە چیاییەکانی ئێرە لە گەرانییە بەهارییەکان
تەران
جەستە کەسکەکانی باران
پەبوون... پەبوون
لەبەدەنگییەکانی زمان
پەبوون ..
لەهاواری خەڵ و درەختی شەت.. هاواری خاك..!

(فەرید زامدار) زۆر بەووونی لەم دەقە شیعرییەئامانجی پێکاوە، جگە لەوەی ناونیشانێکی تابۆی شیعری ناسك و پڕ لەجوانی هەبژاردووە، ناوەڕۆکەکەشی پڕ لەهەستی ئینسانی و مرۆڤدۆستی ..کەلە دیمەنێکی کورت و لەهەناسەکی کورتدا، زۆر قسەی کردووە و زۆر وێنەی کێشاوە باس لەوە دەکات کە لە شوێنکی ئەم گەردوونە کەمەڕ مرۆڤکی بە گوناە لەژیر گەرمایی هەتاوە چاو شینەکان وەك پێوولە ئەوارییەکانی ئاسمان خەریکی ژیان بوو..ئیتر کەس بە هەستکان و کەس دەراوەکان بانە ژەهراوییەکان بەکار دەهینن، ئەو مرۆڤانە و تیرو تاڵ و پێوولەکان لە هەناسەدان دەکەون و پەدەبن لە بەدنگییەکانی زمان و نامرۆڤانە ژیانیان
لە دەسنناوە، لەگەڵ ئەم کارساتە تراژیدییە خەمناکە، گوڵە چیاییەکان لە
گەرانییەکانی بەهار دەتڕژن و ئەمناوێش پێ دەبە، لەهاواری درەختی شێت و هاواری خاك..!

شیعر و قەڵەم
شیعر کەدەکەوێتە ناو کێشی نووسینی(فەرید زامدار) وێنە لەپەدا ەوو
دەدەن و یەك بەدوای یەکدا وەك شیر لە گوانی پەدا دەژنە ناو دەفری
نووسینەوە،
دەربارەی (شیعرو قەڵەم) تاهەتایە بگوترێتەوە، وەك قسە بەناوبانگەکانی زانا و فەیلەسوف و بیرمەندەکان. دەربینەکێش دەربارەی قەڵەم ئەمەیە کە
دەڵێت...

قەڵەم نیشتیمانمە، لەهەر شوێنکی زەمیندا قەڵەمەك بشکێ منیش دەشکێم،
قەڵەمەك زیندانی بکرێ منیش لەوێم، قەڵەمەك ەاوبندرێ منیش ەاودەنرێم،
قەڵەمەك ئازار بدرێ ژانکەی دەگاتە ەەحی منیش، قەڵەمەك داگیر بکرێ منیش داگیر دەکرێم، لەهەر کوێیەك قەڵەمکی خەرخواز بانگم بکا دەچمە
ئەوە، هەموو قەڵەمەخەرخوازەکانی دونیا بەنیشتیمانی ەاستەقینەی خەم
دەزانم و هەموو نووسینە هونەری و داهێنانە ئەدەبیەکانی جیهانیش بەهی خەم دەبینم...لە هەرکوێیەك قەڵەمەك ئازاد ببێ منیش ئازاد

دەبم..!

ئەم قسەیەی (فەرید زامدار)
هەندە لە ئاستەکی بەرزو پە واتایە پێویستە ، بە تاهەتایە هەر بگوترێتەوە
چونکە/ باوەڕ ناکەم هیچ نوسەرو شاعیرێك و بیرمەندێك، بەم شێوەیەی (فەرید زامدار) باسی باهای قەڵەم و خۆشەویستی خۆی بە قەڵەم پێشان دابێت، هەکارەکەش ئەوەیە/ لای ئەو شاعیرەمان (قەڵەم یانی شیعر…!)

سەرچاوەکان

*گەیشتن بەووبەری شیعر (نامۆ حەسەن) ٢٠٢٠
لەکەینەوەیەکە لەبارەی ئەزموونی شیعرەوە
*چوار کتێب لەبارەی شیعر(سەباح ڕەنجدەر) ل١٠٠
*ماناودەلالەتە شاراوەکانی دەق(دانا عەسکەر)ل ٥٢چاپی دووەم٢٠١٤

ئەوەی لەو بیست ساڵە دەتوانرابکرێت بەناو نەکران … محمد باپیر

من پەم وایە عەرەبی شۆڤێنی بەدرێژای مێژوو ئەستاش چەندە خرابن بە ڕامبەر بەکورد و کێشەی ڕەوای نەتەوەیمان ، بەهەمان شێوە ئەمەی کوردیش تاوانمان زۆرو زۆریش خرابین بەنمونە:
دەکرا لەو 20 ساڵەدا:
یەکەم /کوردستان لەژێر بواری پیشەسازی و ئابووری و کشتوکاڵی زۆر پشکەوتوباو لەوەاتانی دەوروبەر ڕووبان لەکوردستان کردبایە نەک ئەمە کورد ،کوردستان جێ بەجێن و بچینە هەندەران لە ئاوی ئیجە ماسی تەرمی ڕەشکانمان بخۆن بەناو نەمانکرد.
دووەم/دەکرا یەک سوپای یەکگروتومان هەبایە و هەزی پشمەرگەمان یەکخستبا بە موالید بانگمان کردبا ئەستا هەزوهەیتمان دە بوو ، بەناو نەکرا
سەدبوایە ئەستا 10 بەنداومان دروست کربا لەکوردستان چونکە ئاوی

زەرە ئەستا کەشەی ئاو کارەباو و ماسی و زراعەو هەی کارمان نابوو بەام مەخابن ئەویشیان نەکرد.
چوار/دەکرا گرنگی زەرمان بە زراعەو کەرتی کشتوکالی دابایەو چونکە ئەمە لەکوردستان چوار دەشتی بەناوبانگمان هەیە زەر بەپیتن وەک دەشتی شارەزور و دەشتی هەولێرو دەشتی هەریرو دەشتی بادینا ئەستا دەبوایە هەمو شاروشارچەکان بانکی زراعی هەبوایەو شتمان هاوردەی وەتان کربایە بەام بەداخەوە ئەویشیان نەکرد.
پەنج/دەبوایە ئەستا کەرتی گەشت و گوزارمان زەر اهتمام پە دابایە چونکە کوردستان زەرشوەنی دلەفەنی هەیەو ساانە داهاتی زەرمان دەست دەکەوت ئەویشان نەکرد.
شەش/دەکرا ئاسەواری دوو ئیدارەیمان نەهەشتباو و کوردستانمان وەک بەهەشتەک لەکردبایە لەرووی خوشی و جوانی و دیموکراسی و شەفافیەت و دادپەروەرە ،بەام بەداخەوە ئەویش نەکرا.
حەوت/ئەوهەموو گەنجە زەرەی سالانە تخرج ئەکات لەو 10ساەدا ئەکرا هەلی کاریان بە بەخساندبایە و لەووی کەمبانیاو کارگەو کار زراعی و پەژەی بچوک
کەئەویشیان نەکرد بەداخەوە.
هەشت/ئەو هەموو گەنجە کەناتوانی ژن بەنە و کاری نیە پارەی نیە سیارەی نیە زەوی نیە بەیە ناتوانەت پەسەی هاوسەرگیری بکات و بەهەزاران کچ بونەقەیرەو توشی نەخوشی دەرونی بونەو ئەستا سلفەی زەواجیش نیە ،ئیدی نەمانتوانی کەشە کەماتیەکانیش چارسەربکەن .
نویەم /دەکرا چاکسازی بکرەت لەهەموو سەکتەرەکان و پیاوی شیاو لەشوەنی شیاودابنرەت بەداخەوە ئەویش نەکرا
دەیەم/دەکراقەرەبووی مالی شەهیدو ئەنفال و کیمیاباران وو پەککەوتەکرابایەوە و ، ژیانی باشیان لە فەراهەم بکرابایە بەام بەداخەوەئەویش نەکرا.
لەیەپەم باشە بزانم چ کراو چی نەکرایە لەکوردستاندا؟

محمد باپیر چاودەری سیاسی
12/11/2020

یەکینەکانی مردن … سامانی وەستا بەکر

دیسانەوە شەپۆلکی نەگریس بەر درگای مالی کوردی گرتووە و دڵی هەموو کردەکی نیشتمان پەروەر ، خاوەن خاک، مرۆڤ دۆستی بەزار کرووە. هیچ گومانی تیانە کە تورکیا لەپشت ئەم رووبەووو بوونەوەیە و مەبەستەتی کورد بە کورد قڕ بکات.
تورکیا بەشکی زۆری ئەژئاوای کوردستانی داگیر کردوو بە ناڕاستەوخۆش باشوری کوردستانیشی لەژێردەستایو چەنیان بوەت وائەکەن بە گەلانەوە بە هیچ کەسەک، ئەژانە شاخ و کێو دەشت و دۆڵ و گوندەکان بەمباران ئەکەن و کەس دەنگی لەوە نایەت و حکومەت و پارتی دەسەلاتداریش بەو هەموو موگڕ و بنکە سەربازیانەی کە لە دهۆک و هەولێر و تا سلێمانیش جێگیریان کردووە ناەێن داگیرکەر و بگرە بەیان دادەتاشرە و ئەەێن لەبەر بوونی پەکەکە لەو ناوەن.
بەەە ڕاستە پارتی کرێکارانی کوردستان پەکەکە بوونیان هەیە لەباشور بەەام: یەکەم ئەوان لە وڵاتی خۆیانن و ئەوە تورکەکان کە بگانەن. دووەم ئەوان لەخۆیانەوە نەهاتوون بەەکو لەسەری داوای پارتی و یەکەتی هاتنە ئەو ناوچەیە کاتەک ترس هەبوو ئیسلامی تونددەو لە قەندیل و ئەو ناوچانە جێگیربەت.

میساقی میللی

تورکیا نیازەتی "میساقی میللی" لەەەگەی گورگە بەرکانەوە جێبەجێ بکات. بەکورتی ئاماژە بەداگیر کاریەکانی رژێمی تورکیا ئەکەین لەتەواوی ناوچەکە ئایا تورکیا ئامانجی چیە؟
تورکیا بە بیانوی بوونی "پەکەکە"وە زەرجار هەڕەکوتەتە سەر باشوری کوردستان، ئەو دەولەتەی کەپێی ئەەەن تورکیا میراتگری دەولەتی عوسمانیە. میساقی میللی تورکی لە28ی کانونی دووەمی سالی 1920 بەپێی ئاگربەستی "مەندەرس" لە30ی ئۆکتۆبەری سالی 1918یا کە لەنێوان هێزەکانی هاوپەیمانان: ئیتالیا، فرنسا، بەریتانیاو دەوڵەتی عوسمانی واژۆکرا، لەو پەیمان نامەیدا سنوری تورکیا دیاری کرا،کە سنوری تورکیای ئێستا تێئەپەڕنە بە سوریا و عیراق و شارەکانی حەلەب و موصل و کەرکوك و هەولێرو سلێمانیش ئەگرێتەوە.
بەپێی بەەەننامەکە تورکیا ئەو مافەی هەبوو نەهەەت ئەو شارانە لە هیچ لایەکەوە داگیر بکرە و سوپای بە بجوڵنرە. بەلام دوای تێگەیشتنی بەریتانییەکان لەسنوری جوگرافیا و هەکەوتەی موسڵ،

ئاگربەستی "مەندەرەسیان" پشتگوێ خست و پەلاماری شاری موسڵیاندا و ئەو شارەیان لەدەستی عوسمانی دەرهێنا.
لەکۆتایی جەنگی جیهانی یەکەم ووڵاتانی زلهێز ئەیانویست دەولەتی عوسمانی لاواز بکەن کە تەنها چەند ناوچەیەکی کەمی لە دەستا مابوو، کە ئەوانیش سنوری تورکیای ئەمڕۆ ڕۆژئاواو باشوری کوردستان و بەشێك لەخاکی یۆنانی لەژێر دەستا مابوو. دەرەنجام سەرەتا پەیمانی سیڤەرو دواتر پەیمانی میساقی میللی لە28ی کانونی دووەمی 1920 لە مەجلسی پەیمانی دەولەتی عوسمانی پەسند کرا و بەم جۆرەش لەچوارچێوەی کەماری تورکیا بچوکیان کردەوە.

پەیماننامەی میساقی میللی تورکی لە چەند خاڵێکدا:
١. لەکاتی ئاگر بەستی مۆندۆرس ئەوناوچەیەی دەستی بەسەردانەگیرابوو بەدنیاییەوە خاکی تورکیایە و نابێ پارچە بکرێت.
٢. ئەگەرپێویست بکات لەهەرسێ ویلایەتی قەرس و ئەردەهان و باتووم، ریفراندەم ئەنجام بیرێت بۆئەوەی لەژێردەستی عوسمانی بمێنێتەوە یان نا.
٣. عەرەبەکان مافی خۆیان دیاری ئەکەن و ئەو شوێنەی لەژێردەستی عوسمانیابێت و زۆرینەی عەرەب بێت ئەوا ریفراندەمی تیا ئەکرێت.
٤. چارەنوسی یاسایی ڕۆژئاوای تورکیا بە هەپەسڕاوی ئەمێنێتەوە، تەنها بە ریفراندەم چارەنوسی یەکلای ئەکرێتەوە.
٥. ئاسایشی ئەستەمبول و دەریای مەرمەرە لەلایەن عوسمانیەکانەوە فەراهەم ئەکرێت و لە بەرامبەر هەموو جۆرە هەرشێك پارێزراو ئەبێت.
٦. کەمینەکان لەووڵاتانی تردا واتە ئەو شوێنانەی تورك کەمینەن دەبێ مافیان پارێزراوبێت و بەفەرمیش رابگەیەنرێت.
ئێستا ئێردگان و تورکیا چاویان بیۆتە هەموو ئەو ناوچانەی میساقی میللی ئیانگرێتەوە و بگرە زیاتریش وە بە سۆی پراکتیکیش دەستاین پێکردوو لە هەندێک شوێنیش ئامادەکاری بۆئەکەن، بەدیاری کراوی لە باشوری کوردستان چەندین بنکەی سەربازی گورێان دامەزرانووە بەنام ئۆوەی کەسپە و تۆگرێیە لەبەردەمیانا پارتی کرێکارانی کوردستانە "پەکەکە"، هەربۆیە بەنیازن بە داگیرکردنی کوردستان ئەو کەشێیە هەر بۆخودی کورد چارەسەر بکەن لەنێی ئۆوەی کورد بکەن بە گژی کوردا و خوێنی کورد بەدەستی کورد بژێنن، ئەمەش بۆ ئەوان دوو سودی هەیە، یەکەم کورد لاواز ئەکەن لەکاتی جەبەجێ کردنی میساقی میللیا کورد بەشتی پێ نامێنێ بە بەرگری. دووەمیش تا بە خەڵک ووڵاتانی جیهان بڵێن کە بە گرانۆوەی ئاشتی یانە ناوۆە و ئیتر وەک نمونەی قوبرس بە هەتا هەتایە ئەمێنۆوەو کوردستان بە

ئەبەد داگیرئەکەن.

گورگە بەرکان
ناکرێ باسی گورگە بەرکان بکەین و کەمێک نەگەڕێینەوە سەرهەڵدانی بیری ناسیۆنالستی تورک.
تەرانیزم لەسەدەی نۆزدیا لە ژێر کاریگەریی بزوتنەوە نەتەوەییەکانی ئەورووپا سەریهەڵاوە، بریتیە لە ئایدەلۆژیای نەتەوەپەرستی تورک کە ئامانجی یەکخستنی هەموو نەتەوەی تورک زمانو ئایدەلۆژییایە ئەکرێت لە چوار چێوەی کەلتوری یاخود سیاسیا بێت. سەبارەت بە ئایدەلۆژیای پانتورکیزم دەستیان پێکرد، "سابیر زیان بەدرەدین" کە خەی ئایدەلۆژیستێکی تورکە ئەڵێت: پانتەرکیزم هەوەدانە بە یەکخستنی هەموو نەتەوە تورکەکان لە چوارچێوەی یەک دەوڵەتی سەربەخۆ یان لە دەوڵەتێکی فیدراڵیا.
لە کۆتایی سەدەی نۆزدیا بیری ناسیۆنالیزمی تورکی بە تەواوی ریشەی خەی لە نێو کەمەگەی تورکیا داکوتاو هەر ئەمش وای کرد کە حزبی ئیتحادو تەرەقی دابمەزرێت، لە دروستبوونی ئەو حزبەشا جولەکەکانی تورکیا رۆڵکی گرنگیان بینیوە، چەند کەسێک لە جولەکەکان بوونەتە ئەندامی سەرکردایەتی ئەو حزبە. کاریگەریی فەرهەنگی خەرئاوا بە تایبەتی فەرەنساو بریتانیاو ئەمریکاو ئەڵمانیا بە سەر تورکیا ناکرێت نادیدە بگیرێت، ئەمش کاریگەری لەسەر بیرمەندان و روناکبیرانی تورکی داناو سە رووتی جیاوازی هەنایە ئاراوە (یەکەتی ئیسلامی، یەکەتی تورکی و یەکەتی عوسمانی) بەڵام سوڵتان عەبدول حەمید تەنها خەمی بەهەزبوونی ئیمپراتۆڕی ئیسلامی ئەخواردو بە توندی دژی یەکەتی تورکی و یەکەتی عوسمانی بوو، هەر ئەمش بووە یەکێک لە هەکارەکانی بە ئاوی تەرانیزمکانی ناو حزبی ئیتیحادو تەرەقی لە ساڵی ۱۹۰۸ دژی دەسەاتی سوڵتان عەبدول حەمید کەدەتا بکەن و بە یەکەمجار دەستور بە تورکیا دابەژن. چەنەتی دروستبوون مەهەپاو هەکارەکانی دروستبوون و ئایدەلۆژیای دروستبوونی مەهەپاو دەزگاکانی ئایدەلۆژیای مەهەپاە ئوزال و چەند بابەتی پەیوەندیدار بە مەهەپاە کە بنچینەداڕی گورگە بەرکانن لەڕیا باسی لەوناکەین، بەکو تەنها گورگە بەرکان بە نمونە وەرگرین کە ترسناکترینن لەسەر بوون و نەبوونی کورد.

بە ناسینی گورگە بەرکان سەرەتا هەندە خەسەتی گورگ باس ئەکەین پاشان بەراوردێک لەنەوانیان:
گورگ کە "کوێی بەوفا"ش ئەناسرێت یەکێکە لە ئاژەڵە دەندەکان و

نزیک بوونەوە لێی بە مەترسی نیە. بەوفاو بەهێز و نەفس بەرزە. ژیانی گورگ بەشکی کەمایەتییەو لەژیانی مرۆڤەوە نزیکە، ئەمە وەک ئەوەی بەشکی تری ژیانی هەرشبەر، کەوی و دندیە.
گورگ هەرگیز گەشتی مردارەوە بوو، خواردنی پیش بوو، بۆگەن و کەن ناخوات. هەرگیز لە دایك و خوشکی نزیک نابێتەوە بە جووت بوون هەربەیەش هیچ نەوەیەکی زۆر لەناو گورگا بوونی نیە و هەموو بەجووە گورگێک بە دنیاییەوە ئەزانێ کە دایک باوکێتی. گورگەکان تاکو لەژیاندا مابن یەك هاوسەریان هەیە، خیانەتیان لە ناکەن، بەیە هەر خەزانێکی گورگ هەموویان ئەندامانی هەمان خەزانن و بۆگانەیان تیانیە، ئەگەر یەکەك لەهاوسەران مردن، ئەوا بە ماوەی سێ مانگ پرسیان هەیە، جاری واش هەیە تاکو ساڵێك درێژ دەبێتەوە، لەناو گورگدا فرە خەزانی نییە، ئەگەر گورگێك نیازی پرسیەکی وای هەبێت، ئەبێت لەناوچەکەی دوورەکەوێتەوە. کاتێ دایک باوکیان پیرئەبن ئەوا کوڕەکانیان ئاویان بە ئەکەن و خواردنیان بە دابین ئەکەن لەکاتێکا ئەوان لەنێو کولانەکانیانا ژیان بەسەرئەبەن. لەکاتی ڕاوکردنیان، سێ گورگی ئازاو هەرش بەر لەپشەوە ئەڕۆن بە هەر ئەگەرێکی چاوەڕوان نەکراو، دوای ئەوانیش پێنج گورگی بەهێز لەدوای ئەوانەوەن، گورگ سەرکردەکەیان لە دواوە ئەڕوات، پارێزگاری لەهەر هەرشێکی دواوە ئەکات، گورگێ مێینە و مناڵ و بە هەزەکان ئەخەنە ناوەڕاست و بەهەزەکان لە پشەوەو سەرکردەش لەدواوە ئەیان پارێزن و خەیان ئەکەن بە سوپەر و قوربانی تا ئەوانیتر سەلامەت بن. یەکێکی تر لەو شتانەی گورگی پێ جیا ئەکرێتەوە ئەوەیە کە مرددوکانیان ئەخەنە ژێر گڕەوە وەک مرۆڤ.

ئایا گورگە بەرەکان هیچ یەکە لەم ڕەوشتە بەرزانەی گورگیان تیا بەدی ئەکرێ؟

گورگێ بەرەکان یان یەکیەنکانی مردن یان لاوێ نمونەیەکان "ئەجاکلاری"

گورگێ بەرەکان لەبری ناشتنی نێچیر و مردووەکان، سەریان لەلاشیان جیا ئەکەنەوەو و سوکایەتی بە جەستەیان ئەکەن، دەستدرێژی سێکسی ئەکەنە سەر ئەو کچانەی بە زیندووی یان بە مردووی ئەکەونە دەستیان. هەندێ پیسخەرن تەنها لەبەر تەرکردنی حەزی نەژادی و ئارەزووی نەخۆشیان دەست لە هیچ شتێک ناپارێزن و ئامادەن لەهەر شوێنێک بەیان بگونجێ و توانایان هەبێ بیکەن بە قەسابخانەی گورگێ بەرەکان دەست لە مناڵ و ژن و پیر و پەکەوتە ناپارێزن بە تایبەتی ئەگەر کوردبن ئەوا تەنها دوای کەمەکوژی دەست هەڵگرن، هیچ بەهایەکی مرۆڤایەتی بوونی نیە لایان و کەی زۆیەکانی بەقان تا

ناوەڕاستی ئاسیا بۆ میراتی عوسامنی ئەبینن و داگیری ئەکەن ئەگەر توانایان هەبێ. بە شیوەیەک پیس خەرن بچنە هەر شوێنەک دوای داگیرکردنی تەنانەت مریشک و قاز و قەل و بگرە تا دارەکانیش ئەدزن وەک دار زەیتونەکانی عەفرین.

دوای بە دەنگ بوونی ئەم گرووپە بە ماوەیەک پاشان لەگەڵ درگاکانی سوریاوە و لەژێر سەرپەرشتی هەواگری تورکیا جارێکی تر سەریان هەڵدایەوە، پاش ئەوەی سەرکەوتنەکانی خۆی دژی کورد سەلماند. سەرەتا بڕشکی زۆری ئەندامانی ئەم گرووپە لەناو سوپای تورکیایا سەریان دەرهێنایەوە لە حەلەب و ئیدلبی سوریا، هەتا ئووێکی نەتەوەی بەن بۆ داگیرکاری تورکیا لەسەر حسابی خاکی سوریا.

ئەم ئەکخراوە کێیە و تا چ ئاستێک لەسەر ئاستی جیهانی بەاوبەتوانە؟
ئەکخراوی گورگ بەرەکان یان لاوە نمونەییەکان کە دواتر بە یەکیینەکانی مردن ناسران. ئەکخراوێکی تووندڕەوی فاشی ناسیونالیستی ئادیکالی ئاستەو ئەگزپەرستی تورکی دژە کورد، لە کۆیایەکانی ساڵەای ١٩٦٠دا دەمەزرێنرا، لەسەر دەستی "عەقید"ی سوپای تورکیا "ئەڵپ ئەرسەلان تورکش" .
ئەم ئەکخراو بە باڵی سەربازی نافەرمی حیزبی جوانەوەی نەتەوەپەرست یان بزوتنەوەی نەتەوەیی تورکیا "مەهەپە" کە "دەولەت باخچەلی" سەرکایەتی ئەکات، کە لە ئێستایا هاوپەیمانی پارتی داد و گەشەپەدانە کە ئەجەب تەیب ئەردەگان سەرکایەتی ئەکات.
هەڵەای تەکڵە کردن و پەکەوەلکاندنی ناسنامەی تورکی و ئایینی ئیسلام زەر زیاتر بەو ئەکخراوەوە دیارە و زەر بە فراوانی کاری لەسەر ئەکرێ کە ئەوەش بە خیتابی ئەکخراوەکەوە زەر بڕوونی ئەبینرێ. ئیسلام بەکار ئەهێنن بە ئاکشانی سەزی موسوڵمانانی نێوەکانیتر ئەگەرنا دەست لە هیچ مرۆڤ ناپارێزن کە تورک نەبێ، هەر لەگەڵی ئیسلامەوە بە ئاسانی کورد ئەکەوێتە تەڵەکانیانەوە.
کوردیان بە دوژمنی سەرەکی و سەرسەخت و خەتەری سەرخەیان و بوون و نەبوونی تورک گرێداوە، نەمان و نەهێشتن و توانەوەی کورد کاری لە پێشینەی ئەم ئەکخراوەیە. ئەمە ویرای دژایەتی کردنی نەتەوەکانی تری وەک ئەرمەن، عەرەب، یۆنان، بوگاریەکان، ئەلبانیەکان و ئاینەکانی تری وەک مەسیح و جولەکە و بوزیەکان.
لەگەڵ ئەوەی کە پێشتر بە ئەکخراوێکی ئیرهابی و تورندڕەو و ئادیکاڵ ناسێنراو بوو بەهۆی کردەوە خراپەکانیانەوە لە ساڵانی هەشتاکانا، بەتام ئەردەگان جارێکی تر گورگ بەرەکانی زیندووی کردەوە بە

ووبەرووبوونەوەی کورد.
بەجێریك ئەردەگان پاشپشتی ئەو هێکخراوە ئیرهابیە نێتەوەپەرست و هادیکاڵ فاشیەی کرد کە لە ئێستایا گشتوونەتە هەریەکە لە "ئازەربایجان، شیسان، چین، ئەرمینیا، کوردستان، ئێراق، سوریا، کەنارەکانی یەنان، قوبرس، ڕوسیا، نیمچە دورگەی قرم، تایلاند، فەرەنسا، ئەڵمانیا، بەشێکی زۆری وڵاتانی ئەوروپا.

لە چەندین کەرت جیاوازی وەک ئابوری، کۆمەڵایەتی، وەرزش، پەروەردە و بنکە هۆشبیریەکانی وەک زانکۆ و فەرگەکانی خوێندن و قوتابخانە ئایینەکان چالاکن و فەقێ و ناوەندە ئایینیەکان باشترینی ئەوانن کە گەرایان تیا دائەنێن. تەرە کۆمەڵایەتیەکانیان تەنیوەتە کار لەسەر گەنجان و نەوجەوانان ئەکەن بەتایبەت کەم دەرامەت وئاوارە و ئەو خوێندکارانەی کە داخلییەکان نیشتەجێن.
ئاڵای گورگە بۆرەکان یان یەکیەنەکانی مردن کە تەختەکی سوری هەیە سێ کەوانەی نیوە مانگی سپی "هلال" لەسەر کەشراوە، بەپێی باوەڕی خەیان ئەگەڵتەوە بە بناوبوونەوەی تورک لە هەرسێ کیشوەری ئاسیا، ئەفریقا وە ئەوروپا .
لە کۆ و کۆبوونەوە و دەرکەوتنەکانیانا دەستی هاستیان بەرز ئەکەنەوە وەک هەمایەکی شەیتانی، هەردوو پەنجە تووتە و دەشاو مژە هاست بەسەرەوە لە شێوەی گوێچکەکانی گورگ بەرزئەکەنەوە و ئنجا هەرسێ پەنجەکەی تریان لە شێوەی سەری گورگ پێکەوە ئاڵکەنن و بە پشتەوە درێژی ئەکەن. کە ئەمە بچگە لە پیشاندانی سەری گورگ بەکو مەبەستێکی شارەوەی تریشی لەپاڵایە، واتە لە هەر شوێنێک تورکی لەبەر بەی ئەچن وەک ئاماژەیەک بە هەرسێ نیوە کەوانە یان نیو مانگ "هلال"ی سەر ئاڵا سورەکەیان کە مەبەست لەی "ئاسیا، ئەفریقا و ئەوروپا"یە.
چیرۆکی هەڵبژاردنی گورگ وەک ناو و ناونیشان بە هێکخراوەکە ئەگەڵتەوە بە ئەفسانەیەک کە تورکەکان باوەڕیان پێیەتی و بەاوە لە ناوەڕاستی کیشوەری ئاسیایا کە گوایە گورگێکی مێینە کە ناوی "ئەسینا"بووە کە هێبەری تورکەکانی کردووە لە ووبارەی "ئەرجەنیکەن"وە، پاش ئەوەی کە چوار سەدە لەوی ماونەتەوە دوای ئەوەی کە لە جەنگا دەڕاون، کە هەر ئەم ئەفسانەیەش بنچینەیە بە دەرکەوتن و دروست بوونی هەدوو نەتەوەی مەنگۆلی و تورک.
گورگە بۆرەکان باوەڕیان وایە یان هاستر ئەوەیە کە بەین وا پەروەردە ئەکرێن و باوەڕیان پێئەهێنرێ کە هەموو ئەو زۆییانەی ئەکەوێتە نێوان بەلقان و ئاسیای ناوەڕاست موڵکی خەیانە و خاوەندارێتی ئەگەڵتەوە بە تورک، کاری ئەمانە هەر فرسەتێک بێتە

پشەو بیگانەو بەخێبان هەر ئەمشە وای کردووە کە تورک پێبخاتە خاکی هەر وڵاتکی تروە هەرگیز بە ئارزووماندانە و بە ئاشتی لەی ناکشتووە نمونەی وڵاتی قوبرس کە لە ٢٠ی مانگی شەشی ساڵی ١٩٧٤ نیوەی خاکی ئەو وڵاتەی داگیرکردوەو تا ئێستاش چەکی نەکردووە ، تا ساڵی ١٩٨٣ باکوری قوبرس کە لەلایەن تورکیاوە داگیرکراوە کەماری باکوری قوبرسی تورکی ڕاگەیاند کە تاکە وڵات تەنها تورکیایە کە دانی پیاناوە، ئەوەی جگای سەرنج و ئاماژەیە ساڵی ١٩٧٤ تورکیا لەژێر ناوی گەلانەوەی حوکمی دەستور چووە ناو قوبرسەوە، پاشان دەرکەوت کە مەبەست لەی داگیرکردنی ئەو وڵاتیە و کردنتی بە بەشەک لەو خێبانەی گورگە بەرکان کاری بۆئەکەن کە ئەویش هەموو خاکی نەوان بەلقان و تورکستانی ڕۆژهەڵات خاوەندارێتی بە تورک ئەگەڵتەوە!
گورگە بەرکان هەموو دانوستانکی سیاسی و نا سیاسی لەگەڵ کوردا ڕەت ئەکاتەوە، تاکە چارەسەر بە کەشەی کورد لەلای ئەوان نەمان و بەوونی کوردە کە وەک خێبان ئەڵێن (باشترین کورد ئەوەیە کە مردووە) واتە هیچ کوردەک باش نیە تا ڕەبکەوی لەگەڵیا و کاتە کەتای بە کەشەی کورد یەت کە وەک نەتەوە بەوونی نەمێنێ.
هەر ئەوش وایکرد کە لەسەرەتای هاتنە سەر کاری پارتی داد و گەشە پەدان بە سەرکایەتی ئەردەگان و کرانەوەیەکی تاکیکی بە ماوەیەک بەووی کوردا ئەم گرووپە واتە گورگە بەرکان سەرسەختانە داژایەتی ئەردەگان و پارتکەیان ئەکرد هەتا ساڵی ٢٠١٨ کە هەردوو پارتی نەتەوەپەرستی "مەهەپە" و داد و گەشەپەدان "ئەکەپە" ڕەکەوتنکیان واژە کرد و بوون بە هاوپەیمان بە هەڵبژاردنکانی سەکایەتی کە ئەردەگان بوو بە سەرکی دەسەڵاتداری تورکیا.

ئەو کارە ناوخەییە خوناویانەی کە گورگە بەرکان ئەنجامیانداوە
هەرش کردنە سەر بیرمەند و لیبڕاڵ، و ڕەشنبران و چەپەکانی تورکیا بوو لە گەڵەپانی تەقسیم لە ئێستەمبوە کە بە " ١ی پەنچی خوناوی" لە ئێستەمبوە ناسراوە لە ١-٥-١٩٧٧ ئەنجامدرا کە بووە هەی کوشتنی ٤١ کەس، پاش ئەوەی کە ئەو کارەیان بە چووسەر ئیتر پاش ساەک لەو قەسابخانەیە هەرشیان کردوە سەر "عەلەویەکان" سەدانیان لەکوشتن کە بە "قەسابخانەی مەرعەش" "مذبحة مرعش" ناسراوە لە ساڵی ١٩٧٨.
پاشان هەوڵدان بە تیرەر کردنی پاپای فاتیکان "یوحەنا پۆلسی دووەم" ساڵی ١٩٨١ لەڕێی یەکک لە ئەندامەکانی گورگە بەرکانەوە بەناوی "محەمەد عەلی ئاغا".
دواتر ٢٨ی ٧ی ساڵی هەوەی١٩٨٨ تیرەکردنی "تورگەت ئۆزال"یاندا کە

بە دامەزرێنەری تورکیای مۆدێرن دائێنرێ لەگەڵی "کارتال دیمیراغ" ئەندامی گرووپی گورگە بۆرکان بەڵام سەرکەتوو نەبوون، ئەمەش لەبەر دووهۆکار: هۆکاری یەکەم و گرنگ نزیک بوونەوەی تۆرگەت ئۆزال لە کورد و کارکردن بۆ نچارەسەری کێشەکەی کە ئەمەش لای تورکەکان کفرێکە و لەخۆشبوونی نیە، هۆکاری دووەمیش سەردانی کردنی ئۆزال بوو بۆ یۆنان تا گرژییەکانی نێوان تورکیا و یۆنان هەور بکاتەوە پەیوەندییەکان ئاسای بکاتەوە.

ئیتر لە دوای ساڵەکانی ١٩٨٠وە گورگە بۆرکان بوون بە نیشانەی دەسەڵات ، دوای ئەوەی کە بوون بەخاوەنی زیاتر لە ١٠٠ سەربازگەی هاهێنان، زیاتر لە ١٧٠٠ لق، کە زیاتر لە ٢٠٠ هەزار ئەندامیان هەبوو ، ئیتر لەرێ بەدواوە گورگە بۆرکان بوون بە هێزی سەرەکی وڵات و دەسەڵاتدار و بەرپرس و دەستیان کرد بە پشیووی نانەوە تیرۆرکردن و تۆندوتیژی سیاسی لە تورکیا، تیرۆر و کوشتن و تەقەکردن لەسەر شەقامەکان بوو بەکارەکی سانا و ئاسان بێیان.
لە سەرەتای نەوەدەکانا حکومەتی تورکیا دەستپێشخەری کرد و لەبری سزادانی گورگە بۆرکان بانگی کردن و داوای لێکردن کە بێشداربن لە دژایەتی و شەڕکردن لەگەڵ کورد و پارتی کرێکارانی کوردستان "پەکەکە"، ئەو کار و مەبەستەی کە کاری سەرەکی و دەخواز و ئامانجی هەموو تورکێکە بەتایبەتی گورگە بۆرکان، ئیتر لەوەودوا ئەم گروپە بوون بەهاوکاری حکومەتە جیاجیاکانی تورکیا و ئامانیش بە شەڕکردن لەگەڵ کورد بەکاریان ئەهێنن.
وە لە مانگی شەشی ساڵی ٢٠١٦ کاتێ کە پەرلەمانی ئەمانیا ئیبادەکردن و جینۆساید کردنی ئەرمەنەکانی لەسەر دەستی تورکەکان پەسەند کرد، بەشێکی زۆر لەو ئەندام پەرلەمانانەی کە پاپشتی ئەو بڕیارەی پەرلەمانیان کرد بوو بەشیوەی جیاواز هەڕەشەیان لێکرا لایەن تورکە نەتەوەپەرست و ئەردۆگانچیەکانەوە، تا کار گەشتە ئەوەی ١٢ ئەندام پەرلەمان لەژێر چاودێری پۆلیسا بپارێزرێن، ئیتر لەوە کاتەوە ئەندامانی گرووپی گورگە بۆرکان و لایەنگرانی ئەردۆگان پێکەوە ئەژێنە سەر شەقامەکان بە ناڕازایی دژبەین لەهەر شتێک دەخوازی ئەوان نەبێ، وە بەتایبەتی کارتە هەوێی ئینقلاب درا لە ٣١ی ٧ی ساڵی ٢٠١٦ دژی ئەردۆگان هەردوو لایەن پێکەوە ژانە سەرشەقامەکانی ئەمانیا لەشاری کۆڵن لە ڕۆژئاوای ئەو وڵاتە و ئیتر بە ترس و شەرم ئاڵا و شیعارەکانی گورگە بۆرکان بەرزکرانەوە .
لەوەش سەیرتر هەروەک چۆن ئەردۆگان پشتگیری خۆی بە ئەخوانییەکانی میسر دژبەی و چوار پەنجەکەی بەرزکردەوە، هەرواش پشتگیری خۆی بە

گورگ بڕکان دڕبڕی سێ پەنجەکەی ئەوانیشی بڕزکردەوە، ئەوەش ئەو ئاگایانە کە ئەردەگان بە شەرم و بەبڕ چاوی کامڕا و هەموو جیهانەوە ڕەوای ئەیا بەکاری ئەو گروپە تیرڕستیە، فاشیە ناسیۆنالیستە و وەک بەشێک لە سوپاکەی بەکاریان ئەهێنێ و چی بوت پێان جێبەجێ ئەکا.
گرنگ تاکی کورد زڕر وشیاربێت و نەکەوێتە ئەو تەڵەیەی تورکیا و گورگ بڕکان بە داگیرکردنی خاکی کوردان دایان ڕشتوە و خاوەن ماڵ بکەن بەنامە لەسەر خاکی خۆی و هانی هێزە کوردیەکان بێن بە شەڕکردنی یەکتر کە ئەو شەڕە کورد ماڵوێران و تورک سودمەند و ماڵ ئاوەدان ئەکات.

سامانی وەستا بەکر ٢٠٢٠-١١-١١ سوید- ستەکهۆم

کێژاوەی سووتاوی کڕکووک .. سەبریە نووری خەفاف (دایکی سەلاق)

شاری کڕکووکی نازدارم
بووکی ژاکاوی خەمبارم

* * * *

جوانی بەڕەزی شیرینی
خاوەنی تاجی زەرینی

* * * *

دڵ بەخەم و چاو بە گریان
خەڵکانت نیشانە ژیان

* * * *

تۆ یاری دەستی ناحەزی
خەڵاگریت و نابەزی

* * * *

تۆ خاوەنی گەشیت
تۆ سەرچاوەی زەی ڕشیت

* * * *

دوژمـــــــــــــــنان دەورەیـــــــــــــان داوی
بـە دەســـــــــــــــــــــــــــــــــاوی

* * * *

خـــــــاوەنی بـە ســـــــــدان داســـــــــتان
مـەشـخـەڵی هـــــــــیـوای کوردســـــــــتان

* * * *

نـزرگـــــــــەی رەـــــــــــز و دیـــــــــــــندارانلانـــــــــەی کـــــــــــوردانی نـــــــــــاوداران

* * * *

کەرکـــووک ئـەی خـــاوەن بـەهـــــرەمـەنـد
سـەرچـــــاوەی هـــــیـوای، دەوڵـــــەمـەنـد

* * * *

گـــــەلـت هـــــــــەژار و زەر بـرســـــــــیـــیـە
ژیـــــــــانـیـان پـــــــــە لـە مـەتـرســـــــــیـــیـە

* * * *

نـــــــــاوت ئـەبـــــــــیـن بـە تـرســـــــــــوە
کـەســـــــــــت نـایـــــــــــە بـە پـرســـــــــــوە

* * * *

تـاجـــــــــی زیـــــــــــەت لـە ســـــــــەر دایـــــــــە
کـــوا ـ کـــەی ـ چـــــی بـە تـــــــــە رەوایـــــــــە؟!

* * * *

ژیـــــــنـی گـــــــەلـت مـەمـــــــرە و مـــــــــەژی
قـــەاچـــــــــــــیـە و کـــــــــــەمـــەکـــــــــــوژی

* * * *

ئـەی پـایـتـەخـــــــتـەکـەی کوردســـــــــــتـان
ئـەخـــــوازیـن بـــــەت ژیـــــــن و ژیـــــــــان

* * * *

هـەمـیـشـــــــە پـەســـــــــت و خـامـــــــــۆشـی
راهـــــــــــاتـووی ســـــــــــزا بـنـــــــــــۆشـی

٨/ مـــــای/٢٠٠٦

پیرەزترین پیشە پەروەردەی منداڵان.. ڕەزا شوان

(جەن دەوی) دەڵێت:"منداڵ ئەو خەڕە گەشەیە، کە هەموو دەزگا پەروەردەییەکان بە دەوریدا دەسووڕێنەوە"
(ڕووبارد کلینک) دەڵێت:"جوانترین دیمەن لەژێر ئاسماندا، دیمەنی منداڵەکە کە پێدەکەنێ"
(تەستەی) دەڵێت:"منداڵ لە هەموو سەردەمێکدا، هەمای بەتاوانی و پاکی و خێر و راستی و جوانییە"
(هەمیرەس) یش دەڵێت:"تاوەرکان جوانی شارکانن.. کۆشتییکان جوانی دەریاکانن.. منداڵانیش جوانی ماڵەکانن"

منداڵ بەردی بناغە و یەکەمین خشتە، لە بنیادنانی هەر کۆمەڵگایەک کە داهاتوویەکی گەشی هەبێت. منداڵ تۆوەکە، گەر بە شێوەیەکی دروست بەخێوکرێ و تەکانێکی بە جوانی خەزمەتی بکات و بیپارێزێت. دەبێت بە دارێکی گەورە و بەڕی باش دەگرێت.
دەشێ ئامانجەکانی دایکان و باوکان لە پێگەیاندنی منداڵەکانیان جیاوازبن. ڕەنگە هەر دایک و باوکێک شێواز و ڕێبازی خۆیان لە پەروەردەکردنی منداڵەکانیان هەبێ، بەڵام بە شێوەیەکی گشتی، هەموو دایک و باوکێک حەزدەکەن، کە منداڵەکانیان زیرەکبن و لە چالاکییە جیاوازەکانی قوتابخانەکەیان بەشداری بکەن. گەورەبن و ببن بە کەسایەتی ڕەزلەگیراوی ناو کۆمەڵ و زۆر بە دڵسۆزییەوە خزمەتی گەل و نیشتمانەکەیان بکەن.
(ئەرستێ) دەڵێت:" ڕەگی پەروەردە تاڵە.. بەڵام بەرەکەی شیرینە"
(ئەفلاتوون) یش دەڵێت:" هونەرێکی تر بوونی نییە، کە لە پەروەردە پیرەزتر بێ"
(دانتەن) دەڵێت:" لە دوای پاروویی ژیان.. یەکەمین پێویستی گەلان پەروەردەیە"
کوردیش دەڵێت" منداڵ شیرینە.. بەڵام پەروەردە شیرینترە"
پەروەردەکردنی منداڵان بە پوختی و دروستی، قورسترین ئەرک و کارە لە هەموو جیهاندا، لە هەمان کاتیشدا پیرەزترین ئەرک و کار و خزمەتە. بە ڕادەی گرنگیدان بە پەروەردەی منداڵان، دەتوانین پێشبینی چارنووس و داهاتووی هەر گەل و وڵاتێک بکەین.

واتە ئەمە و داهاتووی هەر گەلێک بە چۆنیەتی پەروەردەی منداڵەکانیانەوە بەستراوە. ئەمەش راستیەکە و بووە بە پاساو بۆ گەلانی پێشکەوتوو و دواکەوتوو.
کورد وتەنیش:" چی بچنین.. ئەوە دروێنە دەکەین".
پەروەردەکردنی منداڵان هونەر و زانستێکە، پێویستی بە زانیاری و هۆشیاری و بە لێهاتوویی هەیە. پێویستە پەروەردەکاران، دایکان و باوکان و مامۆستاکان یا هەر پەروەردەکارێکی تر، شارەزایی لە قۆناغەکانی منداڵی و هەراشبوون و گۆشەکردنی جەستەیی و دەروونی و ژیری و جیاوازیەکانی نێوان منداڵان بن. پەروەردەی منداڵان پێویستی بە ئارامی و هەمنی و خۆڕاگری و پشوودرێژی و دەمارخاوی و سنگ فراوانی هەیە. چونکە پەروەردەی منداڵان، کار و پڕۆژەی چەند ڕۆژ و مانگ و ساڵێک نیە، بگرە لەدایکبوونەوە دەستپێدەکات تا پێگەیشتن درێژەی هەیە. بەڵام لەگەڵ ئەوشدا پەروەردەی منداڵان کارێکی ئاستەم نیە. گەر بتوانن کەدی بنەما سەرەکیەکان و پرەنسیپەکان و ڕەهەندەکانی سەرکەوتن و شارەزایی پەروەردەی منداڵان بدەستبهێنن.

بەڵام بە داخەوە، کە تا ئەمڕۆش بەشێکی زۆر لە دایکان و باوکانی ئەمڕۆمان، بەپێی میزاجی خۆیان لەگەڵ منداڵەکانیاندا ڕەفتار و هەڵسوکەوت دەکەن. هەروەکو چۆن پەنجا ساڵ بەر لە ئەمڕۆ دایکان و باوکانیان ڕەفتاریان لەگەڵدا کردوون. ئەوە نازانن کە نە منداڵانی ئەمڕۆ و نە پەروەردەی نوێ، وەکو منداڵان و پەروەردەی سەدەی ڕابردوو نین. زیرەکی و ئاست و خواست و ئارەزووەکانیشیان هەمان زیرەکی و ئاست و خواست و ئارەزوو نین. منداڵانی ئەمڕۆ زیرەکتر و هۆشیارتر و زۆرزانترن لە منداڵانی نەوەی پێشوویان. لە ئەمڕۆدا دایکان و باوکان پانتاییەکی زۆریان، لە توێژینەوە و لەکۆڵینەوە و لە زانیاریی کەمڵایەتییەکاندا گرتووەتەوە. چونکە بە پلەی یەکەم گۆشکردن و پەروەردەکردنی منداڵان لە ئەستۆی دایکان و باوکان دایە.
(سیمۆنز) دەڵێت:"پەروەردەی منداڵ، بیست ساڵ بەر لەدایکبوونی دەست پێدەکات.. ئەویش بە پەروەردەکردنی دایک و باوک "مەبەستی سیمۆنز، پەروەردەکردن و شارەزاییە لە پەروەردەکردنی منداڵ، بەر لەوەی کە هاوسەرگیری بکەن و ببن بە دایک و باوک. پێویستە دایکان و باوکان بە منداڵی بە دروستی پەروەردە کرابن.. تا بەدبەن و بزانن کە چۆن بە دروستی منداڵەکانیان پەروەردە و ئاراستە دەکەن.
ئامانجی خوارەوە، هەندە لە بنەما سەرەکیەکانی پەروەردەی دروست

و ئاراستەکردنی راستی منداڵان، کە دایکان و باوکان و مامۆستاکان دەتوانن سوودیان لێوەربگرن:
١ـ پێویستە دایکان و باوکان و مامۆستاکان، ببن بە پشتگ و نموونە و سەرمەشق:
چونکە منداڵان چاولەکەر و لاسایکەرەوەن. چاو لە ڕەفتار و لە خووی ئەوان دەکەن.
(وین دایەر) دەڵێت:" منداڵەکانت دەوانێ ئەو کارانەی لە ژیانتدا دەیانکەیت.. نەک ئەو قسانەی کە دەیانکەیت"
(یوسف جەبەرت) دەڵێت:"منداڵان زۆر پێویستییان بە چاولەکردنی کەسانی نموونەیی هەیە.. نەک بە ڕەخنەگرتن"
کوردیش دەڵێت:" گەورە ئاو دەژێ و.. بچووک پێی تێدەخاتە واتە پێویستە، گەورەکان بە تایبەتیش دایک و باوک، ببن بە پشتگ و سەرمەشق بە منداڵەکانیان.
بە نموونە ئەم خەسڵەتە جوانانەتان پێشان بدەن، تا منداڵەکانتان لێتانەوە فێرببن و چاوتان لێبکەن، وەکو: خۆشەویستی، کوردستان پەروەری، ڕێزگرتن، تەبایی، دڵسۆزی، سەزداری، نەرم و نیانی، لێبووردەیی، ڕاستگۆیی، هاوکاری، چاکەخوازی، سنگفراوانی، خوێندنەوە و پەرتووکدۆستی، پیاوەتی، ژینگەپارێزی،...هتد.
٢ـ زیادەڕەیی لە خۆشەویستی و نازپێدان منداڵان لە ڕێ دەردەکەن و دەبن بە نەرگزی:
سەز و خۆشەویستی و نازپێدان، زۆر پێویستن بە منداڵان. بەڵام گەر خۆشەویستی و نازپێدان لە ڕادەبەدەربن. زیان بە منداڵەکانتان دەگەیەنن، کە لای ئەوە نەبە، لای کەسانی تر، هەست بەو ڕادە سەز و خۆشەویستی و نازە ناکەن. بەرگەی ڕەخنە ناگرن. لەوانەشە کە ببن بە کەسایەتی نەرگزی. کەواتە مامناوەندبن لەم ڕووەوە.
٣ـ ڕیز لە منداڵەکانتان بگرن و بە هەندیان بزانن: منداڵان هەست بە گۆشکردنی خەیان دەکەن. لە دیدی ئەوەی دایک و باوکدا، شکە و کەسایەتی خەیان بەدی دەکەن.
لە شەوازی دەنگ و لە ڕوانین و لە زمانی جەستە و لە هەموو دەربڕینکی ئەوەی دایک و باوک تێدەگەن. گەر ئەرنێبن کاریان تێدەکەن و پێزانینیان بۆتان دەبێت.
٤ـ ستایش و هەڵسنان و هاندان و پاداشتکردنی منداڵەکانتان: لە ئەنجامی هەر کارێکی ئەرێنیدا کە دەیکەن گەر کارێکی ساکار و بچووکیش بێت، لای ئەوان کارێکی گەورەیە.
ئافەرین و دەستخۆشیان لێبکەن، جاروبار بە دیاریێک پاداشتیان

بکەن. یا بۆ وشە و رستەی هاندەری وەکو: باشە، زۆر باشە، نایابە، جوانە، زۆر جوانە. هەر بژین، هیوادارم کە داهاتوویەکی گەش و باشاتان ببێت. ببن بە زانای گەورەی گەلەکەمان. یا بە زۆردەخەنیەکی ناسک، یا بە چەپڵەدانێک، یا باوەش لەدانێك، ...هتد.
منداڵەکانتان هەستی شانازی و ڕێز و پێزانینی کارەکانیان لایان دروست دەبن. دەبنە هاندان بۆ گەشەکردن و داهێنان و درێژدان، بۆ هەرە و بۆ توانا و ئارەزووەکانیان.
پێوەندی و خۆشەویسی و ڕێزیش لە نێوان ئێوە منداڵەکانتان شیرینتر و بەهێزتر دەبن.
بۆ پێچەوانەش گەر پێزانیتان بۆ کارەکانیان نەبێ و بۆ هەند وەریان نەگرن. منداڵەکانتان ئێو هەستە لایان دروست دەبێت، کە پێگە و سەنگ و و ڕێزیان لاتان نییە.
٥ـ هەرگیز منداڵەکانتان لەگەڵ منداڵەکی لە خۆی زیرەکتر و باشاتر بەراورد مەکەن. ئەمە هەڵەیەکی گەورەیە، ئیرەیی و ڕق لێبوونەوە و ناحەزی لەدەکەوێتەوە.
٦ـ بۆ قسەی سووک و ناشیرین و نەشیاو و توانج هەستی منداڵەکانتان بریندار مەکەن:
دەڵێن:"زامی خەنجەر ساڕێژ دەبێت. بەڵام زامی قسەی ناخۆش هەرگیز ساڕێژ نابێت" قسەی ناخۆش، ئازار بۆ هەست و دەروونی منداڵەکانتان دەگەیەنێت، زیاتر لە ئازاری جەستەیی. هەرگیزیش ناو و ناتەرەی ناشیرین لێیان مەنێن. گەر هەڵەیەکیشیان کرد، کە بۆ ئەنقەست نەبوو، لێیان تووڕە مەبن. تا وا هەست بکەن هەر خۆشیان دەوێن.
٧ـ لەدان و هەڵەشە و دەڵەقی و تووڕەیی و توندوتیژی و مەڵەکردن و سەرکوتکردن و دەمکوتکردن و چاو زەقکردنەوە و قژ و گۆاکێشان و تفڵەکرن و چەمەڵەنان، هەموو ئەمانە دەچنە بواری توندوتیژییەوە. کە پەروەردەی نوێ ڕەتیان دەکاتەوە. هەموو ئێو کارە نەرێنییانە، زیانی جەستەیی و دەروونی بە منداڵەکانتان دەگەیەنن، لە ماڵدابن یا لە قوتابخانەدابن. بۆیە پێویستە منداڵەکانتان سەرکۆنەر نەکەن. لە هەموو هەڵەیەکیشدا، سەرزەنشت و لەمیان مەکەن و تەریقیان مەکەنەوە و ڕەخنەیان لە مەگرن و سزایان مەدەن و قسەی ناشیرینیان پێ مەڵێن و مەیان شکێننەوە، بە تایبەتیش لە بەردەم هاوڕێکانیان دا.
ئێو منداڵانەی کە ڕووبەڕووی لەدان و توندوتیژی و کەم سەزی نا خۆشەویستی و دەڵەقی بوونەتەوە، باجی ئەم پەروەردە سەقەتە

دەدەنەوە.. کارتێکردێکی خراپیان تێکردووون، بوونەتە شێوانگەز و مووبەکار و کێوگا و چەقاوسوو و لێیدەچوو. گەر دەتانەوێ منداڵەکانتان تووشی ئەم بەدڵ ڕەفتارییانە نەبن. لیان مەدەن. دەتوانن ئێستەرناتیڤێکی ئارەزنی بە سزادان و ڕاستکردنەوەی هەڵەکانیان بدەزنەوە.

٨ـ یاسا و سنووردان و کۆنترۆڵکردنی منداڵەکانتان پێویستن. چونکە بەسەر و بڕیی زیان بەسەرجەم ئەندامانی خێزان دەگەیەنێت. شیرازەی خێزانی تێکدەچێت. لە هەر ماڵێکدا یاسا و ڕێسا و ڕێز و خۆشەویستیی دووڵایی و تەبایی هەبن. شادی و کامەرانی و بەختەوەری لەو ماڵە دایە. مەبەستیش لە کۆنترۆڵکردن و سنوور دانان، سڕکوتکردنی ئازادی نییە، مەبەست ئەوەیە کە منداڵان ڕەفتار و ڕەوشتی ئارەزنی و گونجاو و دروست هەڵبژێرن و فێری ڕێزگرتن لە یاسا و بڕیاکان ببن. تا کە گەورەش بوون ڕێز لە دەستوور و یاسا بگرن و بەرپرسیارێتی هەبگرن. پێویستە دایک و باوک هاوڕا و هاوهەڵوێست و هاوشێوازبن لە پەروەردەکردنی منداڵەکانیان. چونکە دوو شێوازی جیاوازی پەروەردەی منداڵ زیانی هەیە، بە نموونە: یەکێکیان نەرمەڵو و ئاوی تریان تونڕەو، پەروەردەیەکی سەقەتیان لێدەتە ئاراوە.

٩ـ کاتێک بە بەسەربردن لەگەڵ منداڵەکانتاندا دیاری بکەن: ڕاستە بەشێکی زەر لە ئاوی باوکان و دایکان سەرقاڵی کارکردنن. بەڵام نابێت ئەمە بکەن بە بیانوو و بە پاساو بە فەرامۆشکردنی منداڵەکانتان. هەر ئاوە پێویست و بەس نییە کە تەنیا بە سەزداری لەگەڵ منداڵەکانتان دابن، بەڵکو بە جەستەییش لەگەڵیاندابن. پێویستە لایەنی کەمەوە هەفتەی ڕۆژێک یا ئێوارەیەک، بە گردی لە شوێنکدا پێکەوە نان بخەن، یا پێکەوە بە پیاسەکردنێک، بە سەردانێک، بە پشانگایەک، بە بینینی فیلمێک، بە سەیرکردنی شانۆیەک، بە سەیرانێک،...هتد. پێویستە لەم بارەیەوە منداڵەکانیشتان بشکێبن لە هەڵبژاردن و بڕیاردان و لە پلاندان و بەرنامەدانان.

(جاکسۆن براون) دەڵێت:" کاتی گۆران و یاری لەگەڵ منداڵەکانتدا دوامەخە.. ئەو کاتانە چۆن بە تە گرنگن، ئەوهاش بە ئەوانیش گرنگن"

١٠ـ زەر دایکان و باوکان ئەرکێکانی ماڵەوە، خۆیان بە منداڵەکانیان جێبەجێیان دەکەن.

ئەمە هەڵەیە. مەبەستی مامۆستاکان لەم ئەرکانەدا، ئەوەیە تا بزانن

قوتابییەکانیان فێری بابەتەکان بوونە یا نا. لێیان تێبگەن و یارمەتیان بدەن. خاڵی ئێرەنی و نێرەنیان بزانن.
١١ـ جێختکردن لەسەر ئەوەی کە منداڵەکانتان بە باشی لە قوتابخانەدا فێردەبن: فێربوون بەشکی گرنگە لە پەروەردەی منداڵان، بەڵکو پەروەردە و فێرکردن دوانەن و تەواکەری یەکترین. تەنانەت وەزارەتی فێرکردن ناوەکەشیان گۆڕیوە بۆ وەزارەتی پەروەردە. فێربوونەکی باش نەک تەنیا لە پەناوی فێربوونەکی ئاکادیمی، بەڵکو فێربوونیش لە چێنییەتی رەفاترکردنیان لەگەڵ کەسوکار و کەسانی تر و ژینگەی دەور و بەریاندا. پەروەردەی باش ئەو دەردەخات کە چۆن منداڵان بە شێوەیەکی دروست رەفتار لەگەڵ مامۆستاکانیاندا دەکەن و ڕێزیان لێدەگرن. بە دڵنیایی و پارێشیشەوە دەچن بە قوتابخانە و بە باشیش ئەرکەکانیان جێبەجێ دەکەن.
١٢ـ ئازادی بە منداڵان و گەورەکان پێویستە و هیچ جۆگرەوەیەکی تری نییە: ئازادی بە رادەی ئاو و نان و ژیان پێویستە. مرۆڤ بەبێ ئازادی ژیانی ناتەواوە. پێویستە هەر لە منداڵییەوە، منداڵان ئازادبن لە گوزارشتکردن لە ڕاو و هەزر و لە ناخی دەروونیان. ئەگەرچی لە هیچ شوێنەکی جیهاندا ئازادییەکی ڕەها نییە و سنووردارە. مرۆڤ تا ئەو سنوورە ئازادە، کە سنووری ئازادی کەسانی تر نەبەزێنێت. ئازادی بەوا و متمانە بەخەبوون بە منداڵان دەبەخشێت. هەکارەکی سەرەکی داهێنان و پێشکەوتنە.
١٣ـ پەروەردەیەکی باشی منداڵان، لە زەرشت دەیانپارێزێت:(ستاینبێرگ) مامۆستای دەروونناسی جیاواز لە زانکۆی (تمبل) لە ڤیلادلفیا لە ئەمریکا، دەڵێت:"پەروەردەی باش، منداڵان لە تووشبوون بە دەڵەاوکێ و خەمۆکی و ئارەزوونەبوونی خواردن و دژە ڕەفتار بە کۆمەڵ و ئاڕاوودەبوون بە مەی و بە مادەی سڕکەرەکان دەپارێزێ"
١٤ـ بە داخەوە تا ئەمڕۆش کەمێک لە دایکان و باوکانی کۆنەپەرست و پیاوسالاری و عەشایری بە ئەقڵێتکی کلاسیکی دواکەوتووەوە.. جیاوازی دەکەن و وەکو یەک لە کچ و کوڕ ناڕوانن. کوڕانیان لا لەپێشترە لە کچان. پاوانی ئازادی کچەکانیان کردوون.
١٥ـ بە جوانی گوێ لە ڕاز و نیازی منداڵەکانتان بگرن و قسەیان پێ مەبڕن. با بە ئۆپەڕەی ئازادی و بەبێ ترس ئەوەی دیانەوێت دەری ببڕن و گوزارشتی لێبکەن.
دایکان و باوکان و مامۆستا دەستەزێکان. بە لەبەرچاوگرتنی ئەو پانزە خاڵەی سەرەوە و چەندین خاڵی تریش، ئەوە دەزانن، کە چ ئەرکێکی پیرۆز و هەستیار و چارەنووسساز و داهاتوویەکی گەشتر لە

ئەستێی ئەوە دایە، لە سایە و میانەی پەروەردەیەکی دروست و ئاراستەکردنەکی راستی جگەرگۆشەکانتان، کە هیوای داهاتووی کورد و کوردستانن.
(هەنری وارد بیتشەر) دەڵێت:" ئەمە هەرگیز لە واتای خۆویسی دایکان و باوکان بۆ منداڵەکانیان نازانین.. تا نەبین بە دایک و باوک".

رەزا شوان
نەرویج:١١/ نۆڤەمبەر/٢٠٢٠

پێنج کۆرتە شیعری ستیڤان شەمزینی

1
توانەوە
ئەوارەیەک مەستی عەشق ئەبم
دڵبەرەکەم ئەگرمە ئامێز و
بە ناخی ماچی لێوەکانیدا رە ئەچم
بەیانییەک تەر عەشق ئەبم
دڵبەرەکەم ئەگرمە باوەش و
جەستە سپییەکەی هەڵدەکرێژم
نیوەڕۆیەک شەڵاڵی عەشق ئەبم و
ئاوێتەی دڵبەرەکەم ئەبم
تەر رایدەموسێنم بەجەستەی سەموە
رێژەک پێ دەبم لە عەشق و
وەک گەڵای رووت لەگەڵ دڵبەرەکەمدا
یەکتر ئەگرینە باوەش

2
ئەموە
ئەموە دەڵێکانی بارانت یەک یەک بە تەفسیر بکەم
بە مەرگی ناوادەی گەڵاکانی پایز ئاشنات بکەم

هاوار و ناڵەناڵی ڕەشەباکانت بە شی بکەمەوە
بە ئەقڕەیی و سەرشێتی دەریاکانت بە حنجە بکەم
هەر دڵۆپە بارانێک قەترەیەک ئێشکی منە
لە چاوەوانی گەڕانەوەتا دادەبارێ
خەزانی هەر گەڵایەکی ڕەنگ زەردهەڵگەڕاو
بزەیەکی منە لە تاسەی بە تەپیدا دەڕۆ
لەرینەوەی ژێی تووڕەی هەر ڕەشەبایەک
نرکە نرکی دەمە شینی دووریت ئاگڕێ
شەپۆلی یاخی هەر دەریایەک
هەڵچوونی ڕەحمە بە نیگایەکت شاو دەهێنێ

3

بەختگرەوە
هەر ئەو ساتەی بەختگرەوەکە
دڵی بلووری منی لە مرواری ڕەحتا بەدی کرد
لە تاوەڵی منا ڕەنگی فریشتەیی تەی دەزیەوە
تەبەسمی خەونەکانمی ورد ورد شی کردەوە
مزگێنی هەڵاتنی خەری لەنەو شەوەزەنگی دەما پەدام
لە نیشتنەوەی کۆترە سرکەکە لە سەرشانم بەداری کردمەوە
هەر ئەو ساتەی بەختگرەوەکە
ڕاماڵینی منی وەک بەردەکی کەنار ڕووبار لەکدایەوە
هەرگلیفیای ئاورنگی سەر پەلکە گیای بە خوێندمەوە
گزنک و کازیوەی هەموو ڕۆژەکانمی تەفسیر کرد
لەو ساتەوە بە پشوودان لە سەفەردام و
بەوەم بەرەو دوورگەی ئەوینی تە

4

ئەموە لەگەڵ تە بم
لەگەڵ تە
شار بە موزیکی ئەوین خەبەر بکەینەوە
ئاسمان بە پەلکەزێڕینەی ئێشق ڕەنگ بکەین
شەوکان بسپەرین بە تریفەی مانگ و
ڕۆژکانیش بە ئەمانەت بدەینە دەست ئەستێرەناسەک
باخچەکان تۆژی بکەین لە لاولاوی باڵامان
ئەستێرەکان بکەین بە شایەت بەسەر یەکەوە
دەریاکان بە سەوڵی خێشویستی ببەین و
لە ئامێزی یەکتردا تەرمی خەمان بنێژین

دەستگرتن
دەستم بگرێ بەرەو مەملەکەتی جەستەت
دەستم بگرێ بۆ سەرچاوەکانی چێژ
دەستم بگرێ بەرەو کانگای ماچ
دەستم بگرێ بۆ دنیای راموسان
دەستم بگرێ بەرەو چرکەکانی ئاوێتەبوون
دەستم بگرێ بۆ قووڵاییەکانی دەت
دەستم بگرێ بەرەو مەرگی پێکەوەیی
دەستم بگرێ توند توند دەستم بگرێ
تەنها بۆ دابڕان دەستم مەگرێ

هێزی دەربڕین لە جەنگی ئازادیدا … جەمال کەشش

بەبێ ئازادی، هەموو شتێکی تر هیچ نییە – ماریو فیرگاس لوسیا

چاوەک لە دەوروبەرکەن، کەماری ئیسلامی ئێران لەریزبەندی ١٧٣ یەمین دایە، بەیەکێک لە سەرکوتکەرترینی" ئازادی دەربرین" لە جیهان دادنرێت. سەدان هەسوەاوی میدیایی سەر پێنراو ئیعدامکراون، زیندانی و ئێشکەنجەدراون وەاونراون. تورکیا لە ١٥٧" دایە، ٩٤٪ میدیاکان لە ژێر کەنترالی ئێردگاندایە. عێراق" بە حکومەتی هەرێمیشەوە" بەپلەی ١٦٢ یەمین دێت. لە ریزی خراپترین ئەو دەوڵەتانەن کە ئازادی ڕۆژنامەگەری لەلایەن ڕەکخراوەی نەونەتەوەیی پەیامنەرانی بەسنوور، لە نێو ١٨٠ دەوڵەتدا لە ساڵی ٢٠١٩ بەاویانکردەتەوە.
ئازادی ڕۆژنامەگەری فاشسترین ڕژێمی دونیا ناتوانێت کەنترۆڵی بکات. بەدواداچوونە ڕۆژنامەوانیەکان لەسەر گەندەڵی وقەرخکردنی کەمپانیاکان وقاچاخبردنی بارزگانی مافیایانەی نەوت، لەسەر پەیوەندی داعش وبە حزبەکانی نێو دەسەات و بازرگانیکردنیان لەگەڵ بەرپرسان، لەسەر لەشفرۆشی، هەژاری و بێکاری، بندیوارو موچەی خانەنشینی و چەند موچەیی، تووڕەیی وهەستانی جەماوەروسوتاندنی

بارگاکان ، بەاوکردنەوەیان لە دەزگاکان و تەنە کۆمەڵایەتیەکاندا دەیانیان لەسەری کوژران، سەدان لە زیندانەکانن. ئازادی ڕۆژنامەگەری، دایکی هەموو ئازادییەکانەو یەکێک لەهەرە گرنگترین مافەکانی مرۆڤ، جەوهەری وبنچینەیی یە بە ئەوەی کۆمەڵگا لە دەوڵەتی دیکتاتەری بپارێزێت. ئازادی ڕۆژنامەگەری و ئازادی دەربڕین ناتوانن لەکیانبکەینەوە. هیچ ئازادییەک نیە ، کە ئازادی دەربڕین نەبوو.

سەردەمی دەرنەبڕین

ڕەبوار کەریم وەلی، ئیکس وتارنوسی سیاسی دەزگای ڕاگەیاندنی ڕووداو، وتارێکی بەناوی(ئازادی لەسەردەمی دەرنەبڕین دا) بەاوکردەوە، دوا دەر دەنوسێت: (ئازادی لە سەردەمی دەرنەبڕین دا دڕیەکی شاخدارە/پریس میدیا).

نزیکەی ٥٠٠٠ هەزار کەس لە ٨٥٠ دەزگای ڕاگەیاندندا لە کوردستاندا کاردەکەن هەن، وەک لە ڕاپۆرتی نیشتمانیانەی ڕەکخراوی پەیامنەرانی بەسنوریشدا هاتووە " زۆرە بەڵام زۆر بەکەمی بواری میدیای ئازاد هەیە". ئەم ژمارەیە هەمە ڕەنگ ودەنگی میدیایی نین. ترسی دەسەڵات وکەنەپەرستانە لە میدیای جددی و بە شاردنەوەی خودی ئەو ترسە یە وکەنترەکردنی دەربڕینە. نابودکردنی دەربڕینە بەناوی دەربڕینەوە.

مەترسیدارتر لە گەندەڵی

پێش دەرچوونی هەر یاسایەک بە چاپەمەنی و ڕۆژنامەگەری، هاوشانی دەرچوونی یاساکانیش (١٩٩٣، ٢٠٠١، ٢٠٠٤، ٢٠٠٧، ٢٠١٣ ..) تیرۆر وکوشتن و ڕاودونان وشوێنبزرکردن و فەلاقەو دارکاری هەرهەبووە. کە فەرهاد فەرەج، سەرانی مامە حەمە، سەردەشت عوسمان، کاوە گەرمیانی، ویداد حسێن و ...تیرۆر کرد، کە هەوڵی لەناوبردنی هاوڕێین ئەمین و سەروەر پێنجوینی و مەریوان هەلبجەیی و دەیانی تر یدا، نامەی هەڕەشە بە چەند ڕۆژنامەنوسی ئازاد " بەشدار عوسمان وفەرمان خەلانی و نیاز عەبدوڵاو کەمال چەمانی ..." نانارد، کام ڕۆژنامەنوسی ئازادیخواز ماوە پە شۆق وتیهەڕدانتان نەکردبێت وڵەسەر کەمینتێک "دڵشاد هیمو وهەرەم جاف وزریان محەمەد وئاودەر عومەروهیمن مامەندو شیروان شەروانی و ئەحمەد زاخەیی گەهدار بەروشکی. لە زیندانداا توندتان نەکردبێت...دەیانتان ڕاکێشاوەتە بەردەم دادگا بەبیانووی " زڵاندنی نەو بانگی سەرۆک- بەهرەز جەفەر..".

هەرگیزدەسەڵاتداران وبکوژانی ڕۆژنامەنوسان لە لەپێچینەوەیی دادگایی و سزادانیان لەبەرامبەر ئەو هەموو تاوانە" لەتیرۆر، ڕفاندن و زیندانی وتەهەدان .." نەترساون. بەدرێژایی ٣٠ ساڵی حوکمڕانیان یەک کەس لە تاوانبارانی پلە یەک، لەگەوە کاتریان پێنەوتراوە. بەڵام هەر شکایەتکی دەسەڵاتداران لە ڕۆژنامەنوسان

یەکسەر بە زیندانی وغرامەی گەورەو داخستنی دەزگاکە کۆتایپان دەهات.
چاوەیکردنی مەدیلی تورکی لە یاساکانی رۆژنامەگەریدا، پەیوەکردنی هەر خراپترینکان .(یاساکانی خراپ بکارهێنانی میدیا ئەلکترۆنیەکان، یاسای پارێزگاری لە پیرۆزیەکانی ئاماو سمبولە نەتەوەییەکان، ئاسایشی نەتەوەیی). لەتەواوی دونیادا هەندەی تورکیا رۆژنامەنوسی زیندانیکراوی نیە(لانی کەم ١١٤)، شکات لەکراوی نیە(١٥٠٠)، بکارکراوی نیە(١١ هەزار). تەوەرەکانی" کورد،ئیمان، کەمینیزم ، کەقید، نهێنی ئابوری " وەک پشتیوانی لە تیرۆر بهانیان بە داتاشیون ولەیاسادا جێگیر کراون. پارتی بە خرایی بەم ئاراستەیدا ملدەنێت. کاوە محمەد لەم کابوسە ئاگادارماندەکاتەوە(ئەو هەشبگیریەی ئیستا زۆر لە گەندەڵی مەترسیدار ترە -سایتی شار پریس) .
تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان و ئازادی دەربڕین
بەخاترجەمیەوە، تۆڕی ویکیلیکس" جولیان ئەسانج وهاوەکانی" ، بەئاشکراکردنی تاوانە جەنگیەکانی ئەمریکا لە عێراق و ئەفغانستان، گەورەترین ئاوگۆڕی مێژوویپان لە دەربڕین دا خوڵقاند. ئەوان بە گەیاندنی زانیاریە گرنگەکان بە ئاگایی گشتی" هەحی کاری میدیا" یی، ژیانی خەیان خستە بەردەم جەبەرووتی گەورەترین هێز، دەربەدەر بوون، بەخانە ولانەبوون وبەمانگ و ساڵ لە ترانزیت و قونسلیەکان گیریان خوارد، تا حوکمی ١٥٧ ساڵیان بە غیابی بە دەرچوو. لەبەرامبەردا تاوانکانی ئەمریکا لە ئاستیکی گەورەی نەو نەتەوەیدا ێسواکرا، ئەفسەرە جەللادەکان دادگایی کران، بوون بەسەرچاوە بە ملیۆنان کتێب ولەکێنەوەو دەرگای بەووی هەموو هەژنامە جیهانیە گرنگەکان کردەوە." گاردیان، واسنتون پست، لئبس، لەمەند.."
سەدا ٧٠ تا ٨٠ ی بینەران وبیسەرانی زەربەی کەناڵەکانی ڕاگەیاندن، لەدەگای دیجیتالیەوەیە. گروپە نازیەکان " بەتایبەت لاوان" بەهەی هەرزانی و خرایی میدیای ئەلکترۆنی ونەناسینی کەسایەتیانەوە ، ئەم کاناڵانە بەتایبەت فەیس بوک بکاردەهێنن. لەم ماوانەدا سەران و کاریزما وپشتواکانی شەشی کورد، لە میدیای دجیتالی و بەتایبەت فەیس بووک، حەشریان پەدەکرێت. چەندین پشمەرگەی دەرین، مێژوی خەیان بەرابەرکانیان شەرمەزار کرد، نەبەردانە داوای لەبوردنیان لە خەڵک کرد. کەکەڵەی ئەم پەژە یاسایەی فراکسیونی پارتی " پاراستنی ئاماو ڕابەرکان وپشمەرگە" دەمکوتکردنی ئازادی دەربڕین وهەمان سیناریەی تورکیایە لە کوردستان بناوی " بەڵەزی بە سمبولەکان..".

چۆن ئازادیيەکان بە گشتی و دەربرین بەتایبەت بپارێزین؟
ئۆپۆزسیۆنی فەرمی ئیسلامی کە خیانیش قوربانی ملهوڕی دەسەڵاتن و لایەن تیرۆرکراوە ، ئێستاش هەندێکیان لە زیندانداون، خێزان هاوبەش وخوێنەرێکی هەمان سیستەمی پڕڕزیمکانن.(لە تیرۆری عەبدولخالق مەعروف وسڵاح هەوارمی وفەرهاد فەرەج وشاپوور قابیل ..وسوتاندنی کتێبخانەکان و و بە قەدەخەکردنی شانۆ ئاوەدونانی نوسەران وفەتوا لەدژی سەرجەم ئازادیيە سەرتاپيەکانی ئینسان…) تا دێگات چوونە پشت ئێردۆگانی فاشیست لە کۆشکی ئەم دواییەی تورکیا/فەرەنسادا.
هەروەها بەشێک لە توێژی ڕۆشنبیران ورۆژنامەنوسان وهەندێک توێژی چەوساوەکان پێیانوایە بە کاری پەرلەمانی دەتوانن ڕێگری لە تێنپەڕاندنی یاسا کۆنەپەرستەکان بگرن، بزوتنەوەی گەنج و نوێی نوێ یش ئەم کۆرە ڕەیە دەکەنە دەستکەوتی ئێتبان و بە میدیا زبەڵاحەکانیان بیروڕای گشتی دەشوێنن.
" نەخشێکی زگماکی چەپی دابۆاو لە کۆشە چینایەتیەکانی کەمەڵگای کوردستان. تەواوی هێسوانی کەمپینی وهستریکی وخێنوندانێکی بە بەرنامەو بەستراتیژ، لە ئاستیدا پەلەقاژێیە بە دەنگدانەوەی " هێشتا نەمردوم". فەتوای داعشیانەی مەلایەک، کەمپینی ئازادکرنی ڕۆژنامەنوسەک، گۆرانیبێژەک، دەیانبات پەڕی ئاسمان .ئەم ڕەوانە لە پراتیک و ئەم شەوازە بە خەباتی ئاوگەڕی واقعی لەژیان، بەئازادیيەکان، بەمافەکان بەمتمانیيەکی هەتاهەتایی بە چەپ لە نیو جەماوەردا جێگیرکردووە.
بە ئاوەی دەربڕین ببڕتە هەز، پێویستە لە ڕێگەی دەربڕین دا هیزەبات، وەک چۆن مارکس بڕتیردەوانت، دەربڕین دەبات ئەم توانایيە پراتیکیەی هەبات و ئاویش لەناو دڵی دەربڕیندایە. سەردەشت عوسمان ، "ووتەنی هەمیشە شتەکت بە ووتن هەبات کە ئاوانی دی/ دەسەڵاتداران" نایانوێت ببیستن. بوونی ڕێکخراوەی سیاسی کەمەنستی کە ئامانجی دابینکردنی ئۆپۆڵی ئازادی سیاسیەو سەنگەر بە سەنگەر دەستپەشکەریی بە و هێزی دەربڕین بەبەردەوامی هەمەڕەنگ وفراوانتر بکات ونەداران بە ماف وئازادیيەکانیان مەبیلەز بکات.

جەمال کەشش
٢٦.١٠.٢٠٢٠

هاپرینی ئوکتوبەر، "پێی سپی" و نیولیبرالیزم لەعیراقدا
گفتوگۆ ی رۆژنامەی "ڕووت" لەگەڵ موئەیەد ئەحمەد

ڕۆژنامەی ڕووت: سوپاس هاوڕێی موئەیەد کەبوارت بە ئێم گفتوگۆیە لەگەڵمان ڕەخساند. دەمانەوێت لەبارەی چەند بابەتێکی سیاسەتی ڕۆژەوە بوچوون و تێڕوانینەکانت بە خوێنەران و خوێنکی کوردستان بگەیەنین. پرسیاری یەکەمان، لەسەر خەپیشاندانەکانی بەغدا و شارەکانی تر، بەسر و دیوانیە و حلە و ناسریە،...دەتوانیت بە گشتی وێنەیکمان لە سەر بارودۆخی هاپرینی ئوکتوبەر پێبدەیت ؟

موئەیەد: سوپاس بە ئیوە. خەپیشاندانەکانی یادی یەکساڵەی هاپرین کە لە ١ ئوکتوبەر و دواتر لە ٢٥ ئوکتوبەری ئێم ساڵدا بەڕووە چوو، نمایشیکی تری هەمان ئەو هاپرینە نەپچڕاوەی پارە و هەر تەنها یادکردنەوەی نیە، هەر بەوپێیەش خەپشاندانی ناو خۆی ڕاپرینەکەن. ئەمەش بە سادەیی لەبەر ئەوەیە کە هەموو ئەو هەکارە ئابوری و کۆمەڵایەتی و سیاسیانەی کە بونەتە هۆی سەرهەڵدانی ئێم هاپرینە، نەک هەر لە شێوەی خۆیاندان بەڵکو توندو تیژ تر و فراوانتر بونەتەوە، وە هیچ کۆشێکی ئابوری و کۆمەڵایەتی جەماوەری هاپرینیو و ئامانج و داوکاریەکیان نەهاتۆتە دی.
ئاشکرایە کە هێزی سەرکی و بزوێنەری هاپرینی ئوکتوبەر بریتی بوو لە بەشیک لە چینی کریکار، زیاتر کرێکارانی کاری ڕۆژانە و ناجێگیر، ریزی بەرینی زەحمەتکێشان و بێکارکراوان، گەنجانی کچ و کوڕی ئازادیخواز، ژنان و قوتابیان. ئیستاش هەموو ئێم هێزە کۆمەڵایەتی و چینایەتیانەی هاپرین بە شیوازی جۆراجۆر و لە ئاستی جیاوازدا ناڕازایەتیاکانیان دەر ئەبڕن و بە بەدەستهێنانی ئامانجە سیاسیەکانیان و داواکاریە ئابوری و کۆمەڵایەتیەکانیان تەدەکۆش.
گرێدان بە ئامادەیی سیاسی و ریکخراوەیی و فیکری هاپرین مەسەلەیەکی هەرگرنگ، و لە ئیستادا، ئەتوانم بێم، لە پرسیەکدا چەتە پێشەوە، وە بەردەوام بوونی هاپرین خۆی لە خۆیدا بوەتە هۆی بەردەوام بوونی هاوکان و خەبات بە خەریکخستن و یەکخستنی هێزکانی هاپرین، بە تایبەت لە ناو ئەو گروپانەی کە سوورن لە سەر وەلانانی ڕژیم و فەراهەم هینانی ئالگۆری ریشەیی.

ئەمش بۆ خۆی دەستکەوتکی بایەخدارە نەک هەر بۆ هێزەکانی ئاپۆرین بەڵکو بۆ سەرجەم بزوتنەوەی شۆرشگیرانە لە عیراقدا.

قۆناغی ئابوری و کۆمەڵایەتی ئیستای عیراق و سیاسەتی نیولیبرالی ئابوری حکومەتی کازمی و هەرشی بۆ سەر ژیان و گوزەرانی کرێکاران و زەحمەتکێشان و کارمەندان و سەرجەم خەڵکی نەداری کوماڵگە، و کارساتە جوراوجۆرەکانی پەتای کۆرۆنا، نەک هەر زەمینەی کۆمەڵایەتی بۆردوومانی بوونی ئاپۆرینی فراوانتر و ریشەدار تر کردووە، بەڵکو سیما و کارەکتەری ئاپۆرینیشی بۆ جۆرێک گۆڕیوە، و بەڵوێ ئالۆگۆڕیکی چۆنایەتی بۆ سەردا بهێنێت. لە ئیستادا باس کردن لە ئاپۆرین بەدەر لە ئۆگۆرەکانی ئەم ئالوگۆڕە چۆنایەتیە ناتوانی باسێکی دروست بێت و ئاپۆرین بە دیقەتەوە پیناسە بکات لە ساڵی دووهەمیدا. نەک هەر ئەمش، بەڵکو ناتوانرێ باس لە بەرەوپێشچوونی خەباتی سیاسی شۆرشگێڕانە و ئاپۆرین بکرێت بەجیا لە بەرەپێشجوونی بزوتنەوەی کرێکاری و هەوڵ و تەقەلا بۆ بەهێزبوونی ڕیزەکانی و پەرەسەندنی ریکخراو و نەقابە و فیدراسیۆنە کرێکارییەکان ، و گۆشەدان بۆ بزوتنەوەی ئازادیخوازانەی ژنان و گەنجان و قوتابیان.

ئاپۆرین نەک هەر حکومەتی عادل عبدالمهدی روخاند و قۆناغێکی سیاسی گەورەی لە رژێمەکەدا فەراهەم هێنا بەڵکو عەرشی ئیسلامی سیاسی لە عیراقدا لەرزاند، و لەم ڕاستایەشدا دەور و نەخشی دژە شۆرشیی و تەبعیەتی سەدرییەکانی بۆ رژیمی ئیسلامی لە ئێران لە ئاستێکی فراواندا ریسوا کرد. هێزەکانی ئاپۆرین هەوڵەستی شۆرشگێڕانەی لە بەرامبەر هەردوو دەوڵەتانی ئەمریکا و ئێران لە خۆپشاندانکانیدا ڕاگەیاند. دەسکەوتە هەرە گرنگەکانی تری ئاپۆرین: بەرجەستە بوونی ژنان و هاتنە مەیدانی سیاسیان، وەک هێزێکی کۆمەڵایەتی سەربەخۆ ، گۆڕکردنی تایفە گەریەتی و دەمارگیری نەتەوەیی، هیوا پەیداکردن بۆ خەباتی شۆرشگێڕانە، پاراستنی یەکیەتی ڕیزەکانی ئاپۆرین، و چەندین دەسکەوتی تری سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئەدەبی و هونەری پێشکوتنخوازانە و شۆرشگێڕانەی تر.
لە گەڵ ئاپۆرین و بەردەوام بوونی، هەموو ئەمانە بوون بە بەشێک لە ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیری کۆمەڵگەی عێراق و کەس ناتوانی ئەم دەستکەوتانە بەئاسانی لە ناو بەرێ.
ئەرێ گەر کەسێک بە دروست باسی ئاپۆرین لە عێراقدا بکات ناتوانی هەموو ئەو دەستکەوتانەی ئاپۆرین لە نەزەر نەگرێت، نەک هەر ئەمش بەڵکو ناتوانی خەباتی سیاسی و کەشمەکەشی چینایەتی لە ناو ئەم

کۆمەڵگەیەدا بە دروستی ببینێت بەبێ مەرکی ئاو ئاکامانەی داپڕین لە سەریان. ئاو دەستکەوتانە بەشکن لە سیاسەت و دینامیزمی کێشمەکێشی سیاسی و فیکری وکۆمەڵایەتی کۆمەڵگەی ئەمەی عیراق.
یەکخراوی بەدیلی کۆمەنیستی لە عیراق بە دریژایی سالێ رابردوو، بە دەرکردنی نەشریەی رۆژانەی و چالاکی سیاسی و فکری و رێکخراوەیی بەردەوام و بە پلاتفۆرمی رۆشن و شۆرشگیرانەوە و بە شیعاری "هەموو دەسەڵات بە جەماوەری داپڕیو"، لە جەرگەی ئەم داپڕیندا بووە و لە هەوڵی بەرەوپێشچوون و سەرکوتنیدایە.

ڕۆژنامەی ڕێوت: لەم ماوانەدا حکومەتی عیراق نەخشەیەکی بەناوی "پەڕەی سپی" یەوە داشتوە، جۆوهەریی لەم پلانەدا چیە؟

مۆئیەد: ئەم دۆکیومەنتە کە بە ناوی "پەڕەی سپی" یەوە بەاو کراوەتەوە لە ڕاستیدا پلان و نەخشەیەکی دیراسە کراوە بۆ بە یاسایی کردنی سیاسەت و مۆدیلی ئابووری سەرمایەداری نیو لیبرالیزم لە هەموو بوارەکانی ئابووری و خزمەتگوزاری و ژیانی کۆمەڵایەتی وڕۆشنبیری لە عیراقدا، و ئەمش بە ناوی چاکسازی ئاوبوریەوە ئەناسێنن، وە وەک مۆدیلێکی گۆشەسەندنی ئابووری بە ووتات لە قەڵەمی ئەدەن.
وەک پیشەی بورژوازی دەسەڵاتدار لە هەر شێنیکی تری ئەمڕی جیهان، حکومەتی کازمی و هەڵز و ڕێوتکانی ڕژەم، کە هەر هەموویان هاوڕان لە سەر خاڵە سەرەکیەکانی ئەم دۆکیومینتە، ئەیانەوێت لە بارەدەخی قورسی گوزەران و ژیانی ئەمڕی جەماوەردا فرسەت بهێنن و بیسەپێنن بە سەر کۆمەڵگەدا و فریودەرانە وەک داواکاری داپڕین لە قەڵەمی بدەن. بیانوەکانیشیان ئەوەیە کە گوایا قەیرانی ئابووری و پوڵی رژەم هەیە و نرخی نەوت دابەزیوە و پارە لە خەزینەی دەوڵەتدا نیە بۆ دابەشکردنی مووچەی کریکاران و فەرمانبەرانی دامەزراوە پێشەسازی و خزمەتگوزاریە حکومیەکان. هەر لەرشەوە، کازمی و حوکمەتەکەی جەخت لە سەر ئەوە ئەکەن کە ئەبێ عیراق قەرز وەرگرێت لە سندوقی دراوی نیو دەوڵەتی، و لە ئاکامی ئەمش ئەبێ مەرجەکانی ئەم دەزگایەی سەرمایەی جیهانی،کە پیادەکردنی سیستمی نیولیبرالی ئابووری و ئەم جۆرە دۆکیومینتەیە، جێبەجێ بکات.
بەگومان "پەڕەی سپی" سەرەتای جێخستنی سیاسەتی نیولیبرالیزمی ئابووری نیە لە عیراقدا بەڵکو بە هەمەلایەنکردنی ئەم سیاسەتەو بە یاسایی کردن و چەسپاندنیەتی بە چەندین دەیەی داهاتوو. سەرەتاکانی سیاسەتی نیولیبرالیزم و پرایڤەتایزکردنی "خەسخەسکردنی" هەندی لە پرۆژە ئابووریەکانی دەوڵەتی ئەگەڕێتەوە بۆ ساڵەکانی ناوەراستی

دیی هشتاکان و بە دیاریکراوی ساڵی ١٩٨٧ کاتیک کە ژمی فاشیستی بەعس دستیکرد بە فرۆشتنی هندی لە کارگە حکومیکان بە کرتی تایبەت و بەمافکردنی کریکارانی کرتی گشتی لە دروستکردنی نقابەی خیان بە ناوی گرینی وزیفیەوە لە کرکارەوە بە کارمند. بەام ئەوەی کە تەوژمیکی گورە و هەمەلایەنەی دا بەم مدیلە ئابوریە لە عراقدا داگیرکردنی ئەم ووتە لە لایەن ئەمریکاوە بوو.

ئیدارەی رگوزاری ئەمریکا لە عیراق لە ژیر فرمانەوایی پە بریمەر ساڵی ٢٠٠٣ ، و دواتر هەموو حکومەتە یەک لە دوای یەکەکانی رژیمی ئیسلامی و قومی عیراق وهەتا ئیستاش، ئەم سیاستیان بە چەوپەی و هەمەلایەنەیی و بە تیکە لە گە گندەی و بە تان بردنی سروت و سامانی کەمەلگەدا، بەریوبردووە، لە سرانسری عراقدا و بە تایبەت لە هریمی کوردستاندا. سیاستی ئەم دوایانەی حکومەتی هریمی کوردستانیش بە پرایقتایزکردنی کرتی بەرهەمهانان و گواستنەوەو و دابەشکردنی کارەبا لە کوردستاندا دریژەی هەمان سیاستی نیولیبریزمیانەیان کە کوردستانی بە چەندین دەیە کردوە بە شینگەی تانوبۆیی و دژایەتی لە بەرامبەر جماوەری کرکار و زحمەتکەشی ئەم کەمەلگەیەدا.
هروەک ئاشکرایە بە درژایی ١٧ساڵی ابردوو، حکومەتکانی ژیمی ئستای عیراق کوتنتە سر لسندنەوەی مافکانی کرکاران لەوانە دریژە دان بە بەمافکردنی کریکارانی کرتی گشتی بە دروستکردنی نقابەکانیان، لابردنی هر سنووردارکردنی نرخی کاکانی بژیوی، بەرزکردنەوەی نرخی سوتەمەنی بە شیوەکی خیالی، پرایقتایزکردنی کرتی تەندروستی و خیندن و کرتە خزمەتگوزاریکانی تر و هر کارگەیکی سکتاری پشەسازی دەوەتی کە کاری لە برەودا بووبێت، چسپاندنی ئەم سیاستە ئابوریانە بە سر هموو مەیدانە ئابوریکانی پویی و پشەسازی و زراعی ووات.
"پەی سپی" نەک هر ئەم هەشە بەربەاوە جگیر ئەکات بەکو دژگای هموو ئەو شینانەش ئاوەا ئەکات کە هشتا نەکەوتونەتە بر شاوی درندانەی مدیلی نیولیبرالیزم و هر بەو پەش ئیانکاتە شینی وبەرهینانی سوودی سرمایە و تان وبەی هیزو حزبەکانی رژم و سرمایەدارانی هپکراو بە رژمەوە. ئەم دکیومنتە شاکی هەمە لایەنەیە بە سر هموو بشەکانی خزمەتگوزاری دولەتی و راکشانیانە بە ناوجرگەی پرسی کەکەی سرمایە و بەرهنانی سود وبە ژردستی گندکارانی دسات و تکشکانی ناوەرک و بایخی کەمایەتی پشکش کردنی ئەو

خزمەتگوزاریانە لە لایەن کۆمەڵگە و دەوڵەت خۆیەوە. ئەمە و "پارەی سپی" دەکیمەنتەکە بە فڕشتن و فڕهود کردنی مۆک و عەقاراتەکانی دەوڵەت.
لە هەموو ئەم بڕنامە ئابووریيەدا هیچ جێگایەک بە گۆشەسەندنی تاکەکان نیە بە تایبەت ئینسانی زەحمەتکەش و ژنان و تووژە چەوساوەکانی تری کۆمەڵ، و گۆشەی ئابووری پەیوەند کردەوە بەم هەرشە هەمەلایەنە بە سەر ئینسانی کرێکارو زەحمەکەش لەپیناوی کۆمەڵگەی سەرمایە و گەندەڵی زیاتر و هیچی تر.

ژنامەی ڕووت: سیاسەتی ئابوری نیولیبرالیزم، بەتایبەتیکردنی کارتەکان، ئیراد لەم سیاسەتە چیە؟ ئەگەر هەر سەرمایەداریيە بەرهەم هێنان وپەیوەندییەکانی بەرهەمهێنان، جا تیکەڵاو، دەوڵەتی، تایبەتی، بیانی، جیاوازییان چیە، بە ئەبەت خۆک لە دژی ئەم سیاسەتە بوەستنەوە؟

موئەیەد: بگومان سەرمایەداری دەوڵەتی، سەرمایەداری بازاری ئازاد، وەیا تێکەڵ (مختلط) لە هەردوکیان، هیچ لە جۆهەری سەرمایەداریانەی ئەم مەیلە ئابوریانە ناگۆڕێت. هەمان پەیوەندیەکانی بەرهەمهێنانی سەرمایەداری زاڵ بەسەر هەرسەکیاندا، کە بە خێیان پەیوەندیەکی ئەنتاگۆنیستیانەیە لە نیوان چینی کرێکار، وەک بەرهەمهێنەری سەرەکی کۆمەڵ ،لە لایەک، وچینی بورژوازی و تەیژەکانی و دەولەت، وەک خاوەنی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان، لەلایەکی تر . هەر بۆیە، بەرهەمهێنانی کۆمەڵایەتی لەم سی مەیلەدا لەم یەکە دژ بەیەکدا بڕیوە ئەچێ. لە هەرسێ ئەم مەیلانەدا پەکهاتەی ئابووری و کۆمەڵایەتی لە سەر هەبوونی سیستمی کاری بەکرێ و پوڵ و خاوەنداریەتی تایبەتی یا دەوڵەتی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان و گواستنەوە و کۆمانیکەیشن راوەستاوە.
ئەوەندەی پەیوەندی بە مەیلی ئابوری نیولیبرالیزمەوە هەبێ، ئەتوانیین بڵێین جۆرێک لە گۆڕانەوەیە بە شیوازی بەرهەمهێنانی کۆمەڵایەتی سەرمایەداری کلاسیک تا لە چوارچیوەی ئەم مەیلەدا جوڵە و کۆمەکەی سەرمایە بە شیوەیەکی ئازاد و بێبەر سنووردار کردن گۆشە بکات هەم لە سەر ئاستی بازاری ناوخۆیی و هەم لە سەر ئاستی جیهان. بە واتەیەکی تر ، نیولیبرالیزمی ئابوری کۆمەڵە سیاسەت وپلاتفۆرم و مەیلەکی ئابوری سەرمایەداریە کە ئەگەر تەخت ئەکات لە بەردەم جوڵە و کۆمەکەی سەرمایە لە جیهانی ئەمڕدا بە وڵاتانی هەر ڕەگریەک، لەوانە دەستی دەوڵەت یا ئیزی یەکگرتووی خەباتی کرێکاران، لە بەردەم ئەم پرسیە و لە بەردەم میکانیزمەکانی بازاری ئازاد و

گۆشە و جۆرەی سەرمایەی فاینانس. ئەمەش، نەک هەر پرایقەتایزەکردنی پرۆژە و پیشەسازیە دەوڵەتیەکان و خزمەتگوزاریەکان ئەگرتەوە، بەڵکو پێش هەموو شتێک بنکەنکردن و لاواز کردنی یەکخراوە جەماوەریەکانی کرێکارانە و دەستکەتا کردنی هەوڵەتەقەلای بە کەمەیانە بە بڕ گری لە مافە ئابوری و کەمەلایتیەکانیان لە پرسەی بڕەمهەنانی کەمەایەتیدا.

میژووی نیولیبرالیزم لە تەواوی جیهاندا لە ماوەی زیاتر لە ٤ دەیەی رابردوو ، لە پاڵ مەسەلەکانی تردا، بریتی بووە لە هەرش بردن بە سەر ریزی یەکگرتووی کریکاران و ریگری دانان لە سەر هیزو توانا وەرگرتنی بە کەمەیان، بەهەر شیوەیەک بووبێت، لەوانە لە ریگەی تازەگەری لە شیوە و تەکنیک و جوگرافیای پرسەی بڕەمهینان و تەگڕەخستنە بەردەم نەقابە کرێکاریەکان و یەکخراوە جەماوەریەکانیان و فیدراسیۆنەکانیان. هەر لەم راستیەشدا میژووی نیولیبرالیزم راوەستاوە بووە بە ڕووی مانگرتن و خەباتی کرێکاری و هەوڵدان بە ڕامکردنی رابڕان نەقابە کریکاریەکان و راکەشانیان بە ژێر رکیفی پەداویستیەکانی سەرمایەداری نیولیبرالیزم و کول کردنی رادیکالیەتیان.

سەرباری راکەشانی هەموو کەرتەکانی خزمەتگوزاری گشتی و دەوڵەتی بە ژێر رکەفی پرسەی جوڵە و کەمکەی سەرمایەی تایبەت لە ریگەی پەایقەتایزە کردنیانەوە، دەوڵەتە بورژوازیەکانی جیهان بە دریژایی ئەم چەند دەیەیەی رابردوو، هەر یەکە بە پلەی جیاواز، خەریکی بەین و کەمکردنەوەی بوجەی دەوڵەتی بوون، بە ئیستاشەوە، لە بواری دابین کردنی باشبژیوی و خزمەتگوزاری بە جەماوەر. بەم پێیە، بەرنامە و سیاسەتی "تەقەشف" دەوڵەتی بە چەندین دەیەیە سەپینراوە بەسەر کەمەگەی بەشریدا و کارساتیکی گەورەی خەڵقاندووە بە چەند ملیار ئینسانی سەر گەیی زەوی هەر لە بکاری و نەبوونی و بیخزمەتگوزاریەوە بگرە تا پەراوێز خستنی کەمەایەتیان ئەمەش لەراستای قازانجی گەورە سەرمایە و سەرمایەدارن و کەمکردنەوەی باج لە سەریان.

هەر بەیە نیولیبرالیزمی ئابوری هیرشیکی هەمە لایەنەیە بە سەر دەستکەوتەکانی چینی کریکار و چەوساوەکان و نەدارانی کەمەلگەکان کە بە دریژایی زیاتر لە ٢ سەدە لە خەبات بە دەستیان هیناوە. هەموو ئەم دەستکەوتانە لە بواری باشبژیوی و تەندروستی و ڕشنبیری کریکاران وزەحمەکەشان و نەداران، کەتەتە بردەم هەرشی قەلاچۆکارانەی سەرمایەداری سەردەم. ئەمە سەرباری ئەوەی کە لە سەد و یەک ریگاوە کەوتونەتە هەرش بە سەر ریزی یەکگرتووی کرێکاران و کارمەندان و ئینسانی زەحمەکەشی کەمەلگەکان و ریکخراوەکانیان.

ژنانی چینی کرێکار و تەژە نەدارەکان لە ژیر سایەی سەرمایەداری نیو لیبرالیزم دا زەرەمەندی سەرەکی ئەم مەدەلە ئابوریەن. سەرباری ئەوەی ژنان پشکی سەرەکیان لە هێزی بیکاریدا بەرکەوتووە، بە هۆی سیاسەتی تەقشفی دووەتیشەوە بەپێناگا بوون و پەراوێز بوونی کۆمەڵایەتی بە سەریاندا سەپێنراوە. کەرتی تایبەت تەنانەت لە وولاتە گەشەسەندووکانیشدا جیگەی هەڵواردن و پشێلکاری جەندەری و جنسیە، ئەم جگە لەوەی لە وولاتانێکی وەک عیراقدا کار بە ژنان لە کەرتی تایبەت یا داخراوە یا جیگایەکی پە دەردیسەریە. سەرباری ئەمانەش بەپێنی بودجەی خزمەتگوزارییەکان و پرایقەتایزکردنیان کاریگەری خراپی لە سەر پیر و منداڵ و کەسانی خاوەن پێداویستە تایبەتیەکان دانراوە کە زەربەیان سەر بە چینی کریکارو زەحمەتکەشانن. هەر بۆیە هووبووەوە لە بڕا مبڕر سەرمایەداری نیولیبرالیزم یانی هووبووەوەی سەرمایەداری هاوچەرخ و بەرگری لە هەموو ئەو دەستکەوتانەی چینی کرێکار و سوشیالیستەکان و ئازادیخوازان و یەکسانیخوازانی کۆمەڵگەکان کە بە دریژایی مێژوێک بەدەستهێنراوە.
ناوڵنانی ئەم سیاسەتە سۆشیالیستیە و ئەم بەرهەستیە چینایەتیەی ئینسانی زەحمەتکەش بە رووی سەرمایەداری نیو لیبرالیزم بۆی کە یەکسانە بە بەرگری لە سەرمایەداری دەوڵەتی یا مەدیلی ئابووری تەکنۆکڕات، کە هەندی لە چەپەکان بە نادروست وای بۆ ئەچن، لە راستیدا شتیك نیە جگە لە دگمەکی ووشک و بێگیان و نەزەریکی میکانیکی ڕق و تۆق لە بڕامبەر میژووی زیندووی خەباتی چیانیەتی کریکاران و نەداران. بەرهەستی سەرمایەداری نیولیبرالیزم لە بنەڕەتدا باسی خەباتی چینایەتی و بەرپەرچدانەوەی گەورەترین هیرشی میژووییە بە سەر ژیان و چارەنوسی چەند ملیار ئینسانی دانیشتوی ئەم ئاستێرەیە، هەر بۆیە ژاکاندن و تیکدانکردنی لە گۆ مەدیلی ئابوری سەرمایەداری دەوڵەتی کولکردنی ئەم خەباتەیە.

ئاشکرایە ئەتەرنەتیفی ئابوری وکۆمەڵایەتی سۆشیالستەکان لە بڕامبەر سەرمایەداری هاوچەرخدا سۆشیالیزمە، نەک مەدیلی ئابوری سەرمایەداری دەوڵەتی یا تەکنۆکڕات. سۆشیالیزم لە قۆناغی باڵایدا یانی "لە هەر کەس بە گێرەی توانا و بە هەر کەس بە گێرەی پیویستی"، وئەم یاسایش بە بێ ڕاخاندنی سەرمایە و بە بە ریخستنی نێیی ژیانی ئابوری لە سەر بنەمای بە کۆمەڵایەتی کردنی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان و گواستنەوە و کۆمۆنیکیشن نایەتە دی و نابی بە یاسای سەلمێندراوی کۆمەڵگە. بەدیلی کۆمۆنیستەکان بە سەرمایەداری نیولیبرالیزم ئەم سۆشیالیزمەیە نەک سەرمایەداری دەوڵەتی یا هەر

شیوازیکی تری تیکەڵ، هەر بەیە چەکدادان و واقوڕمان لە بەرامبەر هیرشی ئەمریکای بورژوازی جیهانی بۆ سەر چینی کریکار و چەوساوەکان و نەوەستانەوە بەرامبەری ئەبەت بە سیاستیک کە خزمەت بە بەرژوازی بکات و هیچ پەیوەندو سەروکارێکی بە بزوتنەوەی کرێکاری وسۆشیالیستیەوە نیە.

هەروەها بەچونیکی تریش کە پەیوایە پرایقەتایزەکردنی پرۆژەکان مەسەلەیەکی جیاوازە لە تەقشفی ئابووری و بەکارکردنی کرێکاران و بینی بودجەی خزمەتگوزاریەکان، هەر هەمان بوچونی نادروستە کە لە سەرەوە ئاماژەم پیدا. ئەم جۆرە بەچوونش هەر هەمان تێروانینی دەروەی خەباتی چینایەتیە و لەباری تیوریەوە میکانیکیە چونکە بە سادەیی بەیەم پرایقەتیزەکردنی پرۆژە ئابوری و خزمەتگوزاریەکان لە پێکهاتەکانی خودی سیاستی نیولیبرالیزمە و بەشێکە لەپایەکانی سەرمایەداری نیولیبرالیزم و بە خۆی وەئامە بە پەداویستیەکانی کۆمەڵگای سەرمایە و لایەک جیاناکرێنەوە. پرایقەتایزەکردن و بودجە بینی خزمەتگوزاریەکان و هیرش بردن بۆ سەر هەر کارێکی ریکخراوی بە کەمەلە کریکاران و نەدارن و سینەوەی هەر شتیک کە پەیوەندی بە کەمەل و کاری کەمەگەوە هەبەت و...هتد بە خەیان یەک پاکێجن و لە یەک جیاناکرێنەوە . ناکرەت بەبێن دژی بینی خزمەتگوزاریەکان و دەرکردنی کرێکاران و بینی بیمە و یارمەتیە کەمەایەتیەکان و بەرزکردنەوەی نرخی سوتەمەنی و کالاکانی بژیوی ین، بەڵام کارمان بۆ سەر پرایقەتایزەکردنەوە نیە و بە دژی ناوەستینەوە، بیانوش بۆ ئەم هەوەستە ئەوە بەت کە گەر بۆ رامبەر پرایقەتایزەکردن بوەستینەوە وەک ئەوە وایە کە بەدیلی سەرمایەداری دەوەتیمان قبوڵ بەت.
لە وەئامدا بۆ ئەم جۆرە بوچوون و سیاستەش ئەڵیم کە ئەمانە تێوانینی نا کریکاری و نا سۆشیالیستیە بۆ مەسەلەکە. بۆ نمونە گەر تەرازوی هەڵز لە بەرژەوەندی بزوتنەوەی کرێکاری و کەمەنیستی بەت ئەوا بەدیلی پرایقەتایزەکردن یەکسەر دامەزراندنی سۆشیالیزمە نەک سەرمایەداری دەوەتی. وە هەروەها گەر دەوەت کارێکی بۆ سەرەوە نەبەت و پلەیک لە ئامادەیی بزوتنەوەی کرێکاری هەبەت و رەواجی کالاکانی بەرهەمهاتوو هەبەت ئەوا بەدیل ئەتوانی ئیدارەی خەبەخەیی کریکاران و کارمەندان بەت نەک موکیەتی دەوەتی.

بۆ نمونە، گریمان پرۆژەی پاریقەتایزەکردنی کەرتی تەندروستی گشتی بە خەباتی جەماوەری رابگیرەت ئەمە یانی فەرزکردنی دابیکردنی خزمەتگوزاری تەندروستی گشتی بۆ سەر دەوەتی بورژوازیدا کە بە خەی بەشیکە لە داواکاریەکانی چینی کریکار لە سەرتاسەری جیهاندا و هیچ

پێوەندییەکی بە بۆرگری لە سەرمایەداری دەوڵەتیەوە نیە، واتە مەسەلەیەکە سەر بە تەرازوی هیز لە مەیدانی خەباتی چینایەتیدا لە نیوان پرۆلیتاریا و بۆرژوازیدا.
بە هەر حاڵ، داخستنی ئەو کارگانەی کەرتی پێشەسازی لە عیراقدا کە سودیان کەمە و یا خەد پرایقەتایزەکردنی بەشیکیان کە سوودمەندە هەر مەسەلەی ماتماتیکی ئابووری قازانج و زەرەر نیە کە بۆرژوازی ئیسلامی و قەومی و لیبرالی عیراق ئێیوەت وای لە قەڵەم بدات. هەر وەک پێشتر باسم کرد هەموو کاریک لەم بوارانەدا بەشیکە لە پاکێجیک و لە سیاسەتی گشتی دەولەت بە رێکخستنی ئابووری کەمەگە و پاراستنی بۆرژوەندی چینی بورژوازی دەسەڵاتدار. هەر پرایقەتایزەکردنێک بەشیکە لە سیاسەتی گشتی رژیمی لە سەر کاربوو واتە بەشیکە لە سیاسەتی نیولیبرالیزمی ئابوری بورژوازی دەسەڵاتدار و هەر هەرش نیە بە سەر کریکارانی پێشەسازی بەکو هەرشە بە سەر پرۆلیتاریاو سەرجەم نەدارانی کەمەگەدا.

ئەمرۆ لە عیراقدا کەس لە ناو هیزەکانی بورژوازی قەومی و ئیسلامی و لیبرالی و ریفەرمیستەکان و بورژوا "نیشتمانیەکان" بە دوای مەدەلی سەرمایەداری دەوڵەتی و تیکەڵەوە نیە، بەکو لە ناو دینامیزمی جەنگ و کەلەکەی سەرمایەداری نیو لیبرالیزم و سەرمایەی جیهانی و گەشەپایزێشندا بە دوای بەرنامەی ئابووری و گەندەڵی و تاڵانوبرێیکانیانەوەن. لەم سەردەمەدا هەرچی زیاتر وەستانەوە بە رووی نیولیبرالیزم بە خەی وەستانەوەیە بە رووی سەرمایەداری و سیاسەتی ئابووری چینی دەسەڵاتدار و گرتنی خەندەقەکە لە مەیدانی خەباتی زەحمتکێشی کەمەلگە بە رزگاری خەی لە کوت و بەندی سەرمایە و سەرمایەداری ، هەر بەیە ئەبە بە هەموو هێزو تواناوە بەرەووی بوەستینەوە. نیو لیبرالیزم هەر لە بناغەوە لە دریژەی قێرانی سەرمایداری خێدا لە ناوەڕاستی دەیەی هەفتاکانی سەدەی رابردووەوە هاتە ئاراوە، و بەدەر لە هەر شتیکی تر هەوڵی بورژوازی ئیمپریالیستی جیهانیە بە گەرینی تەوازنی هێز لە بۆرژوەندی سەرمایە وسەرمایەداری لە جیهانی ئەمرۆدا بە دژی چینی کرێکارو چەوساوەکان.

کۆتایی ئوکتۆبەر ٢٠٢٠

ئەمریکا لە زەلکاوی عیراقدا … نووسینی: ستیڤان شەمزینی

(ئەمە دەبێت مامۆستا لەگەڵ ئەو عیراقدا بکەین کە هەمانە، نەک عیراقێک ئارەزوومان دەکرد هەمانبوایە. عیراقی هەنووکەیی: عیراقێکی وێران، پڕ لە شڵە و پەکدادانە، ئەگەر نەڵێین تووشی شڵەژانی ناوخۆیی بووە، لە راستیدا بڕەو ئەو ئاقارە دەڕوات).
هیلاری کلینتۆن

لە کاتی ئامادەکاریی و خۆسازدان بۆ ئەنجامدانی ئۆپراسیۆنی سەربازیی بۆ سەر عیراق، کاربەدەستانی باڵای دەوڵەتی ئەمریکا لەسەرووی هەموویانەوە جۆرج بوش باسیان لە بونیادنانی عیراقێکی نوێی دیموکراتی و لیبرال دەکرد، عیراقێک ببێتە نموونەیەک بۆ ڕژهەڵاتی ناوەڕاست لە پیادەکردنی دیموکراسی و پاراستنی مافەکانی مرۆڤ و پەکەوە ژیانی ئاشتییانە. زۆربەی میدیاکانی سەر بەدەوڵەتی ئەمریکا و گرەدراو بە هاوپەیمانەکانی لە تەواوی دنیادا مژدەی عیراقێکی نوێیان بە گوێدا دەدایین، عیراقێک سەد و هەشتا پلە جیاواز لە عیراقی سەردەمی حکوومەتی دیکتاتۆریی و دەسەڵاتی ملهوڕانەی سەدام حسێن. لە باری عەمەلیشەوە زۆربەی عیراقییەکان چاوەڕوان لە پاشەڕۆژ و ئاسایەکی ڕوون بێبوو، ئایندەیەک پڕدە لەسەر شانەی گەڵەی بە کەمەڵ و کاسەسەر و تاوان و هاوێن دابداتەوە. عیراقێک هەموو هاووڵاتییەکانی هەست بە ئارامی و دڵنیایی بکەن و تیایدا بحەسێنەوە، بەڵام لە دوای سێ ساڵی و نیو تێپەڕین بەسەر ئەنجامدانی پرۆسەی ئازادکردنی عیراق، کاتی ئەوە هاتووە بارودۆخی عیراق هەڵبسەنگێنین و پرسیار بکەین، ئایا ئەمریکا و ئەجیندای کۆشکی سپی لە عیراق سەرکەوتوو بووە؟. پرسیارێکی ئاسانە، بەڵام وەڵامدانەوەی کارەکی قورس و فرە زحمەتە، بۆیە پێویستمان بە شرۆڤەکاریەکی ورد و بەدیقەتانە هەیە تاکوو بتوانین وەڵامێکی واقیعی و دروست و زانستی و دوور لە ڕوانگەی ئایدۆلۆجیی و هەستەکی و سەزداریانە بۆ پرسیارە بدەینەوە.
ئەگەر بەڵێک واقیعبینانە سەیری ئەو ڕووداوانە بکەین لە عیراقدا ڕوو دەدەن، ئەوەی ئەمە لەم وێناتدا بەدەستەوە دەچێت لە خۆیدا جەنگێکی ڕانەگەیاندراوی تائیفی و نەوخۆیە. ئەو جەنگەی ریشەیەکی قووڵتری هەیە لە دیرەکی عیراقدا، ئەویش جەنگی نێوان هەردوو ئاینزای شیعە و سوونەیە. لە ماوەی هەشتا ساڵی ڕابردووی دەسەڵاتی

سوونندا لە رێی سەرکوت و توندوتیژییەوە هەموو جیاوازییەکان لە عێراقدا کپ کرابوونەوە و لە چوارچێوەی یەک ئیدئۆلۆژیدا لە قاڵب درابوون. ساتەک دوای هەرەسی بەعس، دەرگا بە ڕووی جیاوازییەکانی ناو عێراقدا دەکرێتەوە لە یەکەمین بەریەککەوتن و کاردانەوەدا جیاوازییەکان بە ڕووی یەکتردا دەتەقنەوە، هەر بەیە ململانێ و ناکۆکییە تەقیوەکەی ئەمڕۆی نێوان شیعە و سوونە دەرئەنجامەکی نەخواستراو و گەلەک خوێناویی لێکەوتەوە. هەر ئەمڕۆ لە عێراقدا دەیان کەس بگرە زیاتریش دەبنە قوربانی ئەم ناکۆکی و جەنگە مەزهەبییە. هەزارانی تریش بە ماڵ و حاڵ و سەرگەردان و ئاوارە و دەربەدەر دەبن. لە ڕاستیشدا ئەو سەقامگیرییەی پێشتر لە سەردەمی بەعسدا هەبوو ئەمڕۆ ئەویش لە کیس چووە!!، لە سەقامگیرییەکەی بەعس لە ژێر قامچی و دارکوتەکدا بوو، بەڵام هێشتا لە ڕووی چەندایەتییەوە ژمارەی زیان لێکەوتووان و قوربانیان تا ڕادەیەک کەمتر بوو. ئەوەی هێنووکە لە گۆڕەپانی عێراقدا لە تیرۆر تەقاندنەوە و لاشەی کوژراو و شێوەنراو دەبینرێ زۆربەی هەرە زۆریان قوربانیانی ناکۆکی مەزهەبین نەک بەرئەنجامی کردەوە بە بڕیارکانی جەمسەری تیرۆری جیهانی لە عێراقدا. پێم باشە بە پاڵپشتی دەربڕینەکانی سەروە لێرەدا سەرنجتان بە هێندەک داتا و ئاماری بایەخدار و ڕاپۆرتی ڕۆژنامەنووسان و گۆشەنیگای سیاسەتمەداران لەمڕۆ جەنگی نێوخۆیی ڕاکێشم.

نووسەری لیبرالی عەرەب (عەدنان حسێین) دەنووسێت (بڕپڕەی سەرژمێریەکانی سەرچاوە فەرمییە عێراقییەکان و سەرچاوەکانی هێزی هاوپەیمانان، ڕۆژانە 100 عێراقی دەبنە قوربانی ئەو جەنگە ناوخۆییە تایفییەی لە بەشە عەرەبییەکەی عێراقدا بەڕێوە دەچێت، ئەم قوربانیانەش هەروەک هەمان ئەو سەرژمێریانە دووپاتی دەکەنەوە، زۆرینەی زۆریان خەڵکی سڤیلن و ژمارەیەکی زۆریشیان منداڵ و ئافرەت و بە تەمەنەکانن). ئەمە جگە لەوەی ڕۆژانە چوار تا پێنج سەربازی مارینزی ئەمەریکی دەکوژرێن و تەکەڵەی کوژراوەکانی سوپای ئەمەریکاش لە سەرەتای پرسەکەوە گەیشتۆتە نزیکەی سێ هەزار سەرباز!، بەیە بەڵای بەشکەی زۆری چاودێرانی سیاسییەوە خەریکە عێراق بە ئەمەریکا دەبێتە چاڵکەی هاوشێوەی ڤێتنام، چوونکە ئەمەریکاییەکان لەو قۆناغەدا نەبوون ڕووبەڕووی ئەم سەختگیرییە ببنەوە لە عێراقدا و بەو جۆرە گیر بخۆن بە دەست وەاتەکی پڕ ئاشووب و گەچەڵی وەک عێراقەوە. بەشکی تر لە سەرچاوەکانی ئاگادار لە ڕەوشی عێراق ژمارە قوربانییە عێراقییەکانی ئەم سێ ساڵ و نیوە بە نزیکەی سێ چارەگ ملیۆن دەخەمێنن. (سابرینا تاڤرنیس) لە ڕۆژنامەی "نیویۆرک تایمز"دا دەنوسێت (تیمەک لە تۆژرانی

تەندروستی عێراقی و ئەمریکی، ژمارەی کوژراوە عێراقییەکان بە 600 هەزار هاووڵاتی دەخەمێنن!، لە دەرئەنجامی بارگرژیی بارودۆخی عێراق لە میانەی داگیرکردنی لایەن ئەمریکاوە لە ساڵی 2003. بەپێی راپۆرتی نۆخشانەکانی حکوومەتی عێراقی تەنیا لە ماوەی مانگی تەممووزی ئەمساڵدا 15 هەزار کەس بوونەتە قوربانی کە زۆرترین رێژەی قوربانییە، جەن هۆپ کینز لە خوێندنگای تەندروستی گشتیی بەم لێکۆڵینەوەیە هۆسا وە، ئاوێش لابەر لە نزیکەوە سەرنجدانی بارودۆخەکە و تەمارکردنی کوژراوەکان، چوونکە رۆژانە چەندین تونەدوتیژیی رووداەت و ژمارەیەکی بەرفرە هاووڵاتی دەبنە قوربانی). ئەمش وایکردووە دیمەنی مەرگئامێزی عێراقییەکان ببەتە هەواڵی یەکەم تەکەای میدیا جیهانییەکان.
هەر لەمبارەیەوە و دەربارەی قەبارەی رووداوە خوناویەکانی عێراق، مالپەڕی (ئەلعەرەب ئۆنلاین) لەسەر تۆڕی ئینتەرنێت، دەنووسێت (سەرچاوە نوودوودەتییەکان لە دواهەمین سەرژمێریدا رایانگەیاندووە کە زیاتر لە 6500 عێراقی تەنیا لە دوو مانگی تەممووز و ئابی رابردوودا کوژراون!!!. بەمش بناغەی جەنگێکی نەوخەیی درێژخایەنی داناوە کە مودا تایفییەکە رەنگی گەورەی تێدا دەبینێ). (ئەلوەتەنی سعودی) لەسەر هەمان پرس و ئاستی چەنایەتی و چەندایەتی بارگرژییەکانی عێراق بەاویکردووە (هەر یەک کەس لەنوان چل عێراقیدا، لە دەستپێکردنی داگیرکاریی ئەمریکیی لە ئازاری 2003وە گیانی لە دەستداوە، واتە نزیکەی لە سەدا دوو و نیوی سەرجەمی دانیشتوانی وات. ئەمش واتای ئاوێە مەرگ لە دەرگای مالی گشت عێراقییەکی داوە، بە مالی ئاو گەورە بەرپرسانشاوە کە حوکمی عێراقی ئەمە دەکەن. ئاوە هەمووی بە پێی تازەترین توێژینەوەیە کە پزیشکانی جەن هۆبکینز و کۆلێژی پزیشکی زانکۆی موستەنسریەی عێراق بە هاوکاریی پێمانگای ماساشوسیش، ئەنجامیان داوە). ئاو ئامار و ژمارانەی لە ناوەندە جیهانییەکانی لێکۆڵینەوە و شیکاریی ستراتیژیی بەاو دەکرێنەوە دەربارەی کوشتار و لەناوچوونی هاووڵاتیانی عێراقی، بە راددەیەکی وەها تەقێنەر و خەیاڵییە، بووەتە جێگای شەکەکی گەورە لەسەر ئاستی جیهان و سیاسەتی نوودوەتی، بەو پێیەی ئاوەی ئەمە لە عێراقدا دەگوزەرێ لە خوێنڕێژیی و کوشتن لە دەرەوەی هەموو پێشبینی و چاوەڕوانییەکاندا بوو.
رۆژنامەنووسانی بیانیی و چاودێرانی بواری ئەمنیی عێراق رۆژانە هەواڵی دەزینەوەی ئاو تەرمە کوژراوە نەناسراوانە رادەگەیێنن کە دوای دەستبەسەرکردنیان بە دەست و قاچی بەستراوەوە گوللەباران کراون و لە کەناری شارەکان بە کەمە و تاک تاک فڕێدراون. ئەم

حاڵەتێکی نائاسایی بەسەر هەموو شارەکانی بەغداد و دیالە و موسڵ و رومادی و کەرکوکدا. ڕۆژنامەنووسی پسپۆر لە کاروباری ڕژهەڵاتی نزیک (ریچارد ئینگل) زۆرترین ماوە لە عێراقدا ماوەتەوە دەربارەی ئەو دیمەنە سامناکانەی کوشتن و سەربڕین کە بەچاوی خۆی دیوێتی بە تایبەت لە شاری بەغداد، دەنووسێت (شتێکی قەزەون بوو، سەدان تەرمم بینی، تەرمی بەگژنەکردوو، تەرمگەلێک لە گەنجی قووڵایی کەمدا نەژرابوون، جارێک سەگێکم بینی کەللەسەری مرۆڤێکی بە دەمەوە بوو، بەنی تەرم دەکەیت، خاڵێک دەبینیت هەست بە تووڕەیی دەکەن، ئەو کەسانەشی دەکوژرێن کەسە زۆر بە تەمەنەکانن، یان زۆر هەژارەکان یاخۆ منداڵ و زۆر لاوازن، بە جۆرێک ناتوانن وەڵات بەجێبهێڵن).

زۆر بەگەش هەن تەوگلانی وەزیر و کاربەدەستانی حکوومی لە جەنگی نەوخەیدا دەسەلمێنن، تەنانەت دیکەمێنت لەبەردەستدایە لەسەر تەوگلانی خودی وەزیری تەندروستی عێراق لە جەنگی تایفی!، لەمبارەیەوە ڕۆژنامەنووس (لارا لۆگان) هەواڵنێری کەناڵی (CBS) ڕاپۆرتێکی سەیر و سەمەرەی لەسەر وەزیری تەندروستی ئامادە کردووە کە ئەو وەزیرە بە پشتیوانی مەلای بونیادگەر (موقتەدا سەدر) شیعەگەرێتی دەکات، ڕاپۆرتەکە دەڵێت (دکتۆری نەخۆشخانەکان لە بەغداد و کەربەلا بە بەرنامەیەکی داڕێژراو، نەخۆشە سوونەکان دەکوژن و لاشەکانیان دەخەنە ناو گەنجی بە کەمەوە). جا ئەگەر ئەمە ماموستای وەزیری تەندروستی بێت وەک کار هەڵسوێنەری وەزارەتێکی خزمەتگوزاریی و کاروباری مرۆیی، ئەوە لەوە مەپرسە وەزیری ناوخۆ و بەرگریی و سەرکی دەزگا سوپاییەکان و هەواگریی و نیزامییەکان چۆن مامەڵە دەکەن؟ ئەی دەبێت کەنە ژەنەرال و تازە ئەفسەری ڕاهاتوو لەسەر تۆندوتیژیی چۆن بەرپەرچی نیارەکانیان بدەنەوە؟.

دەبینین ئەمە عێراق لە قەیرانێکی قووڵدا دەژی، جەنگی تایفی هەموو سنوور و پەوەرێکی جەنگ و ململانێی بزاندووە، لەوەش ئەنتیکەتر ئەوەیە ئەمە لە شارەکانی بەغداد و رومادی و دیالە خەڵکان لەسەر ناسنامە و ناو دەکوژرێن گوایە ناوەکانیان تەعبیر لە مەزهەبێکی دیاریکراو دەکات. دیان بەگەی سەلمێنراو و ڕاپۆرتی ڕۆژنامەنووسی لە بەردەستدان هەما بە ئەو جۆرە لە کوشتن و تیرۆر دەکەن لەسەر ناسنامە و ناو.

ڕۆژنامەنووسێکی بیانیی ڕاپۆرتێکی لەسەر کوشتن لەسەر ناو ئامادەکردووە، ڕاپۆرتەکە لە ماڵپەڕی ئینتەرنێتی (ئیلاف) بەاوکراوەتەوە و دەڵێت (لە ڕەی وتووێژکانەوە بۆم دەرکەوت هەندە ناو و نازناوی دیاریکراو هەیە خاوەنەکانیان ڕووبەووی مەترسی دەکاتەوە، ئەمەش لە هیچەوە نەهاتووە. بەکو چەندین حاڵەتی کوشتن

و فاندن لەسەر ناسنامە یان ناو لە زەربەی ناوچە بارگرژکاندا رووبداوە، بە نموونە هەڵگری ناوکانی وەک: حسەین، عەلی، عەبدولزەهرە، عەبدولحسەین و نازناوکانی وەک: ئەلموسەوی، ئەلدەڵاجی، ئەلئەسەدی، شیعە مەزهەبن بە پێچەوانەشەوە هەڵگری ناوکانی وەک: عوسمان عەلی، ئەبوبەکر، نازناوکانی وەک: ئەلمەشهەدانی، ئەلکەعبی، ئەلزەبەعی. نازناوی سوونە مەزهەبن و لە هەندێک شوێن داواکراون). هەر ئەو سەرچاوەیە باسی ئەوە دەکات زەربەی عەراقییەکان ناچاربوون دوو ناسنامە هەبگرن، بەیەکەت، (ژمارەیەک لە عەراقییەکان ناچاری بەکارهێنانی دوو پێناسن، تا لە ناوچە بارگرژکاندا هەریەکەیان بە پێی ئەو تایفەی لەو ناوچەیەدا دەژی بەکاریبهێنێت). ئەمەش دەرخەری تاڵترین واقعیەت و چەپەڵەی توندوتیژیی مەزهەبییە لە عەراقدا.

هەر لەبارەی کێشەی ناو نازناوەوە، نووسەری عەرەبی عەراقی (محەمەد بەغدادی) دەنووسێت (چوینەتەوە ناو دەردەکی دیکەوە کە لە مێژووی عەراقدا بەم قەبارەیە نەبینراوە، ئەویش بریتییە لە تایفەگەریی، گەنجەکانمان گشت رۆژێک لەسەر ناسنامە دەکوژرێن، لە هەواڵەکاندا جگە لە هەواڵی دەزینەوەی دەیان تەرمی بە ناسنامە لە شەقامەکانی بەغداد لەلایەن پۆلیسی نوخەیبەوە. گوێبیستی هیچی دیکە نابین، یاخە فڕان کەس لە فڕان پارت یان مەزهەب، یان لە فڕان هەز لەلایەن، کەسانێکی نەناسراوەوە تیرەر کراوە!!، ئێستا دیاردەی ناو گۆڕین لە ناوچە عەراقییەکاندا بەاوبەتەوە، ناوکانی وەک عەلی و حسێن لە ناوچە سوونەکاندا گۆڕاوە، عومەر و عوسمانیش لە ناوچە شیعەکاندا). رۆژنامەی (ریاز)ی سعودی لە ژێر سەردێڕی (سەربەین بە پێی ناسنامە) بەاویکردەتەوە (سەربەین بەپێی ناسنامە دواترین ناونیشانی ئەو جەنگەیە کە ئێستا لە عەراقدا بەرپا بووە، هەر کەسێک ناوی عەلی، حەسەن، حسەین، زەین لعابدین بێت لەلایەن سوونەکانەوە دەکوژرێت. شیعەکانیش عومەر، عوسمان، موعاویە، یەزید، سەردەبەن، کارەساتەکە ترسکی وای ناوەتەوە کە خەڵکی ناچار دەکات ناو و ناسنامەی خەیان بگۆڕن و مەزهەب و تەنانەت ئاینی خەشیان –بە ئەو کەسانەی لە دەرەوەی ئەو دوو تایفە ئیسلامییەدان– بسەنەوە، ئەم پێشکەوتنەش لە لوبنان و لە سەردەمی جەنگە ناوخەییەکەدا، وەرگیراوە).

هەنووکە بازاڕی (مریدی) کە بازاڕی ساختە و تەزویرچییەکانی شاری بەغدادە و دەکەوێتە ناوچەی (سەدر) و چەندان ساڵە ناوبانگی بەوە دەرکردووە، پاسپۆرت و ناسنامە و بڕوانامەی ساختەی تەدا دروست دەکرێت، جمەی دێت و لە تازەترین جۆری داهێنانی ساختە و تەزویری ئەم بازاڕەدا ناسنامە دروستکردنە بە خەڵکان و پێیەوانی هەردوو

مەزهەبی شیعە و سوونە، تا بەهای گەینی ناوکانیانەوە لە مەترسی تیرۆر بە دوور بن!!، هەر بۆیە ئەمە سەرجەم دانیشتوانی شاری بەغداد دوو ناسنامەیان لە باخەڵدایە، لە یەکەکیاندا شیعەی دوانزە ئیمامین و لەویتریاندا سوونەی سەلەفی!!. ئەم چەند مانگەی دوایش مەیدانی عەراقی تووندترین و خوێناویترین حاڵەتی بەخۆوە بینی و تاوان و ستەمکاریی مەزهەبیی و سیاسیی تیایدا گەیشتە دوا لوتکە، ڕەنگە بەم دوای تەقینەوەکانی سامەرا و کاولکردنی مەرقەدی ئیمام عەباس شەپۆلێکی تووندوتیژیی و تیرۆری مەزهەبیی دەستیپێکردووە و عەراقی گەیاندەتە سەر لەواری ترسناکترین کارەساتی مرۆیی، ئەم نموونەیەی عەراق ڕەنگە لە مێژوودا بەرجەستە نەبووبێ، مەگەر لە دارفۆر و ڕوانداى پێشتردا کارەساتی وا خوێناویی ڕوویاندابێت، چوونکە ئەوەی ئەوە لە عەراق دەگوزەرێ زۆر لە تراژیدیای کاتی شەڕی ناوخۆی لوبنانی تێپەڕاندووە.
ڕۆژنامەنووسی چاودێر (سابرینا تاڤەرنیس) دەربارەی ئەو شەپۆلە لە تووندوتیژیی و تیرۆر، دەنووسێت (بۆیەی خەماندنی پسپۆرانی نەتەوە یەکگرتووەکان لە مانگی ئۆگەستدا عەراق بەرەو ڕووی تووندترین کاری خەکوژیی بەتەوە بە تایبەت لە بەغداد و شارەکانی دەوروبەریدا، تەنیا لە ڕۆژێکدا 97 هاووڵاتی کوژراون و نەخۆشخانەی یەرموک ڕاستیی ئەم قسەیەی سەلماندووە و ڕایگەیاند ڕۆژێک لەوە زیاتریش). نووسەر و پسپۆری ئەمریکی بە ڕەگەز هیندیی (فەرید زەکەریا) سەرنووسەری گۆڤاری (نیوس ویک ئینتەرناشیونال) نووسیوویەتی (ڕەکخراوی نەوەوەتی بە کەچکردن هەیسەنگاندووە هەفتانە "9" نە هەزار کەس لە عەراقدا خانەبەدەر دەکرێن، یەکەتی قوربانیانی عەراقی کە ژمارەی قوربانییەکان لە عەراقدا دەژمێرن و پشت بە ڕۆژنامە ناوخۆییەکان دەبەستن دەڵێت: مانگی ئۆگەست و ئەیلوول بە خوێناویترین و پە مەرگترین مانگ تەمارکراون بە عەراق، هەروەها ئەکتەبەریش بە زیادبوونی ئاستی ئەم تووندوتیژییانە دادنرێت). ئەم بارودۆخە ناهەموار و ناسەقامگیرەی عەراق، بە جۆرێک نائومێدیی خوڵقاندووە نێک سیاسەتمەدار و خەڵکانی ئاکادیمی عەراق بەجێدەهێن بەکسو کار گەیشتە ئەوەی یاریزان و وەرزشکارانیش لەدەست ئەم دۆخە هەبێن. بە پێی ڕاپۆرتی (میدڵ ئیست ئۆنلاین) پرسەی کەچی یاریزانانی یانە سەرکییەکانی عەراق، بە ئامانجی گەیانە بە دوای ڕەوشی ئاسایشی جگیر لە تیپەکانی تردا لەلایەک و هەوڵی زاڵبوون بەسەر گرفتە دارایییەکاندا لەلایەکی تر، هەر بۆیەی هەمان ڕاپۆرت تەنیا لە یانەی (ئەلزەورا) هەشت یاریزان تیپەکیان بەجێهێشتووە، لە کاتێکدا یانەکیان بەهێزترین یانەی عەراق و هەگەری چەندین نازناوە و لە مێژووی نوێی عەراقیشدا ئەو

یانەیە سەرکەوتووانە بەشداریی چەندان پاڵەوانێتی وەرزشی کردووە چ لەسەر ئاستی ئاسیا، چ لەسەر ئاستی جیهانی عەرەبی و ئیسلامی.
بە کورتی عێراق شوێنکی پێ مەترسیدە بە هەموو هاووڵاتیان نەک تەنیا سیاسیی و کەسانی دیاریکراو و ناسراو. بارودۆخی ئەمنیی و تەنگژەی ئێستای عێراق جگە شڵەژانێکی لای ناوەندی سیاسیی ئەمریکی دروستکردووە، لە هەمان کاتدا عێراقیەکانیشی تووشی نائومێدیی و بێ هیوایی کردووە، تەنانەت زۆرێک لە پسپۆڕان و کارناسانی واقیعی عێراقیش لەو قەناعەتەدان، پڕۆژەی ئەمریکیی هەر لە بنەڕەتەوە هەرەسی هێناوە و نەیتوانیوە ئامانجەکانی بپێکێت، بگرە دەستکورت بووە تەنانەت لە ڕاگرتنی بارودۆخ و بڕەقڕارکردنی سەقامگیریی.
جاکسۆن دیە دەڵێت (سەرێک بۆش ڕایدەگەیەنێت بارودۆخی عێراق دەگۆڕێت و ئاسایشی نەتەوەیی دەپارێزێت، بەڵام سیاسەت بە پێچەوانەوە هەنگاو دەنێت، ستراتیژیی سێ ساڵی پێشوو هاوکاریی ئەوتەی عێراقیەکانی نەکرد و هەڵبژاردن نەیتوانی ببێتە فاکتەرێکی سەرکی بۆ چارەسەرکردنی بارودۆخی ئاسایش). بارودۆخی عێراق بۆتە مایەی واق وڕمانی ئەندامانی کۆنگرێس و سیاسەتمەدارانی سەر بە کۆماریی و بگرە دیموکراتەکانیش، تەنانەت دۆخی عێراق بەهەمان دۆخی دارفۆر و کۆنگۆ بڕاوورد دەکەن بگرە زیاتریش. دیسان ڕۆژنامەنووس (سابرینا تاڤەرنیس) دەنووسێت (ئەندامانی کۆنگرێسی ئەمریکی کوژرانی عێراقیەکان بەم ژمارە زۆرە بە بارودۆخێکی مەترسیدار لە قەڵەم دەدەن و بەردەوام لە هەوڵی ئەوەدان ئاسایشی وڵات چارەسەر بکەن و سەقامگیریی بگەڕێننەوە بۆ هاووڵاتیان، هەروەها ئەم بارودۆخەی عێراق بڕاوورد دەکەن لەگەڵ دارفۆر و کۆنگۆ لە ڕووی ژمارەی کوژراوە و تەنگژەی سیاسییەوە).
لای عێراقیەکانیش هەموو گۆشبینی و خۆشبینی و هیوایەکی ترسناک، ئارەزوومەندانە چاوەڕێی بەرەبەیانی نوسەری سیاسیی عێراقی (عەقیل ئەلعەقابی) لەگەڵ منداڵ بخۆنینەوە: (هەموو ئەو بانگانەی ئێستا بەدەستمانەوەیە، گشت ئەوەی دەیزانین و دەیبیستین و دەیبینین و ئەوەی کەسوکارمان لە ناوەوەی نیشتمانەوە بەمان دەگێڕنەوە، بەشەوێکی تەواوەتی دەیچەسپێنن ئەو عێراقەی خۆنمان پێوە دەبینی و بیرمان لێدەکردەوە ئەم عێراقە نییە!!). ئەوجا دەڵێت (خۆنکانمان زیاتر لە خۆنی منداڵی پێنگەیشتوو دەچێت، ئەمە خۆنمان بەهەموو شتکەوە دەبینی، نەخشمان بە هەموو شتێک بەشەوێکی هەمەڕەنگی و بگوناهییەوە دەکشا). هەموو ئەوانەی لە عێراقدا ڕوودەدەن پێچەوانەی ئەوەن ئەمریکا بانگەشەی بۆ دەکات، شەرمەندەڕی عێراق بە دەزگای ملمی ڕێگای گرتەبەر نەک بە

باخچەکانی عەدەن، عێراق لە ژێر سێبەری شمشێر و تیرۆر و فەتوادا راگیراوە نەک لە ژێر سایەتی دیموکراسی و پێکەوە ژیانی ئاشتیانە. شەقامی ئەمریکیش هەستی بەمە کردووە و دەیەوێ لەمە زیاتر نیزامی و هاووڵاتییەکانیان لە بەرداشی خوێناویترین جەنگی دنیادا نەبنە سووتەمەنی و قوربانی، هەر بۆیە هەکارەوە کەماریپەکان لە هەڵبژاردنی کۆنگرێسدا دەڕان، چوونکە خەڵکی ئەمریکاش نایانەوێ جارێکی تر سوژنی ڤێتنام لە دێیان بچەقێنرێتەوە، ئەمەش داوای کشانەوەی هێزەکان لە عێراق دەکاتە داواکارییەکی جەماوەریی و میللی، بەڵام ئیدارە و دەستە راستڕەو و تونڕەوەکەی چواردەوری بوش سوورن لەسەر مانەوەی هێزەکانیان لە عێراق تا کۆتایی هاتنی پرۆسەی سیاسیی لە عێراق و سەرکەوتنی ئەمریکا و بەدیهێنانی ئامانجەکانیان. بگرە هەندە قسەی پێکەنینهێنەر دەکەن، گوایە ئامانجی خۆیان پێکاوە لە دروستکردنەوەی عێراقدا و توانیویانە سەرکەوتن بەسەر تیرۆریستەکاندا بەدەست بهێنن.
کارناس و پسپۆڕی ناسراوی ئەمریکی (دەنیس ڕەس) دەنووسێت (..بەڵام ئیدارەی سەرۆک بوش چی دەوێت؟ ئایا توانیوویەتی لەگەڵ ئەو هەڵکەوتە بگونجێت؟ هەشتا بانگەشەی ئەو دەکات پشکەوتنی بەرچاوی بە خێرایەوە بینیووە، بەڵام خەریکە عێراق لە ژێر بەرداشی شەڕکی ناوخۆییدا دەهاژێت. هەروەک پلانەکانی ئاسایش سەرنەکەوتووە لە وەستاندنی تووندوتیژیی، هەرچی جارێک رادەگەیەندرێت هێزەکانی لە عێراق کەم دەکاتەوە بەهەی بەرزبوونەوەی شەڕ و کوشتارەوە پێشیمان دەبێتەوە؟ بۆیە وای لێهاتووە پارێزگاریکردن لەسەر ئەو پێوەوەی لە عێراق گرتوویەتیە بەر بەمنێتەوە و زیاتر لە واقیع هەڵاتووە لە جیاتی ئەوەی رووبەڕووی بێتەوە). بەم حاڵەشەوە دەناڵد رامسفێد (تا کاتی وازهێنانی لە پستەکەی لە وەزارەتی بەرگریی) چارەسەری لە ڕەوانەکردنی زیاتری سەربازەکاندا دەبینییەوە، ئەمە لە کاتێکدایە سەد و پێنجا هەزار سەربازی ئەمریکی تا ئێستا نەیتوانیوە لە قورسایی جەنگی نەوخۆی عێراق کەمبکاتەوە، ئیتر چۆن دەتوانن بەهێزی زیاتر عێراق کۆنترۆڵ بکەن؟، پەموایە نەک دوو سەد هەزار سەرباز بەڵکو دوو ملیۆنیش ناتوانێ عێراقییەکان بخاتە سەرباری ئاشتی ئەگەر خۆیان بە ئاوەز بیاری لەسەر نەدەن و هەوڵنەدەن بە فەرمی ئاشتیانە ئەو دەخە شەڕاوە چارەسەر بکرێت.
(فەرید زەکەریا) ڕەخنە لە پێشنیاری ڕەوانەکردنی زیاتری هێزە نیزامییەکان دەگرێ و پێیوایە ڕەنگی نابێت لە چارەسەرکردنی تەنگژەی عێراقدا، ئەو دەنووسێت (چاوەڕوانکردنی زیاد لە ئەندازە و ناردنی هێزی سەربازیی زیاتر، دوورە لەوەی کە بتوانێت هەلومەرجی ناوچەکە بگۆڕێت. من لە هەڵوێستی و سەرنجی ئەو کەسانە تێگەیشتووم

دیانەوە هەڵکی سەربازیی زۆر ڕوانی عێراق بکەن بە پاراستنی ئاسایشی وڵات، من لە یەکەم هەفتەی هەرشی هاوپەیمانان بە سەر عێراق هەوڵی جێبەجێکردنی سیاسەتکی بەمشوەم دا، بەڵام ئەمە ئەم لەو شوێنەین کە دەستمان پێکرد، بە تێپەڕبوونی سێ ساڵ بەسەر ئەم جەنگەدا تونەدوتیژیی زیاتر تەشەنەی سەندووە و ڕۆگەی بە وڵاتانی دراوسێش خۆشکردووە خەیان لەو هەلومەرجە هەقورتێنن. لە زۆربەی ناوچەکاندا میلیشیا ناوخۆییەکان لەلایەن بەرپرسەکانیان لە بەغدادەوە کۆنترۆڵ ناکرێن، بە ئەم جۆرە دابەشانە لە دەسەڵات لە کاتی جەنگ لە شەقامەکاندا زیاتر لە سەد یان دوو سەد هەزار هێزی سەربازیی لە بەغداد جگە لە کاریگەرییەکی کاتی هیچ ڕۆژێکی تری نابێت). هەرچەندە ئەمریکا لە زۆر ڕووەوە شکستی هێناوە لە مەیدانی عێراقدا، بەڵام بوش لە کاتی لێدوانەکانیدا زۆر بە دڵنیاییەوە قسە لەسەر سەرکەوتن دەکات و لایوایە پێشڕەوی زۆریان کردووە لە هەلومەرجی عێراقدا و بەردەوامیش لە هەموو دەرکەوتن و پرەس کۆنفرانسەکانیدا پێداگریی لەسەر ئەو پێشکەوتنانە دەکات کە لە عێراقدا کردوویانە، بەڵام کام پێشکەوتن و سەرکەوتن؟ ئەو سەرکەوتنەی هەموو ڕۆژە تارمی سەربازەکانیان لە کیسەدا بە دەچێتەوە؟ یان ئەو سەرکەوتنەی عێراقی غەرقی خوێن و کابووس و گریان کردووە؟!!. یان ئەو سەرکەوتنەی عێراق بوتە گۆڕستانکی خوێناویی تەسفیە حساباتی ئەمریکا و نەیارەکانی؟؟.

بوش، سەرکەوتنەکانی خۆی لەوەدا دەبینێتەوە لە عێراقدا بمێنێتەوە تاکوو کۆتایی، هەروەک (دان فرومکین) لە ڕۆژنامەی (واشنتن پۆست)دا نووسیوویەتی (یەکێک لە خاڵە سەرنجڕاکێشەکانی سەرکی بوش لەمەڕ جەنگی عێراق سووربوونیەتی لەسەر بڕدنەوەی ئەمە کە لە زۆربەی کۆنگرە ڕۆژنامەنووسیەکاندا جێختی لێدەکاتەوە، بوش دەڵێت: بە دڵنیاییەوە ئەمە سەرکەوتوو دەبین، ئەمەش ڕاستییە!. بە پێی بۆچوونی من کاتێک لە عێراق شکست دەهێنین گەر لەو وڵاتە بکشێینەوە و کارەکانمان بە تەواوەتی جێبەجێ نەکەین. هاوکات لەگەڵ ئەم لێدوانانەدا بارودۆخ ئاڵۆزتر دەبێت و عێراق بەرەو جەنگی ناوخۆ هەنگاو دەنێت، تەنانەت حکوومەتی ناوەندیی ناتوانێت کۆنترۆڵی ئەو بارگرژییە بکات، بوش چۆن دەڵێت لەم جەنگەدا ئەمە براوەین؟!). بە کورتی سەرەڕای گەرموگوڕیی ئەمریکا لەمەڕ دروستکردنەوەی عێراقی نوێ کۆچی زەمینە و تابلۆ ریالیستییەکەی ناو عێراق پێچەوانەی ئەمەمان پێدەڵێت!. ئایا دەتوانین لەم زەمینە پڕ هەڵبەز و دابەزەدا و لەم زریانی خوێنەدا بانگەشە بە دیموکراسییبوون بکەین؟ بگومان نەخێر، ڕەنگە گرنگترین کار لە دیموکراسییەتیش ڕاگرتنی ئەم لافاوی کوشتارە بە بڕیارێکی بە کۆمەڵ عێراقی گرتنەوە!

گرنگترین کار بەرگرتنە بە ڕەشەبای تیرۆر و باهۆزی فەتوا و مەیلی مەزهەبگەرایی و وەستاندنی ئەو نەزیفەی خوێن و ئینفالکردنی ئەوانیتر. بە بەچوونی من ئەو نەخشەیەی ئەمریکا هەیەتی بە عێراق و تەواوی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، ئەجیندایەکی کامڵ نییە و تۆزێتی لە کەموکورتی و ناواقیعبینی، چوونکە پێش هەرشت ئەمریکا ڕەچاوی دۆخی دواکەوتووی ڕۆژهەڵاتی نەکردووە و خوێندنەوەیەکی قووڵی نەبووە بە مێژووی پڕ لە کارەسات و کێشەسەر و کوشتوبڕی ڕۆژهەڵات، چوونکە دۆخی ڕۆژهەڵات، دۆخێکی ئاوارتە و تایبەتە، میکانیزم و ڕێگاکانی چارەسەرکردنی کێشەکانی ئەم ناوچەیە گەلێک هەستیارن.
لە ڕاستیدا نەک ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست لە هەموو ڕوویەکەوە پاشکۆی بە خێرایی بینیووە، لە ماوەیەکی زەر نزیکدا سەرکەوتنی (حەماس)مان لە فەلەستین بینی، دەتوانم بڵێم سەرکەوتنی حەماس بەشوەیەک لەشوەکان گوزارشت لە کەوتنی مەدی دیموکراسی دەکات لەهەموو ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا. تراژیدیاکە لەوەدایە ئیسلامییە تووندڕەوەکان سوودمەندترین خەڵکانەکن لە پرۆسەی دیموکراسی و هەڵبژاردن لە ناوچەکەدا، وەک تێبینیش کرا هەر ئەم میکانیزمە بوو حەماسی هێنایە سەر تەختی دەسەڵاتداریی. محەمەد ئەبو رمان جوانی بەچوو کاتێک دەنووسێ (لە کاتێیدا سەرکەوتنی حەماس لە هەڵبژاردنە پەرلەمانییەکاندا و دروستکردنی کابینەی حکوومەت لە فەلەستین، دووپاتی ئەو ڕاستییەی کردەوە ئیسلامییەکان لە ڕەی سندوقەکانی دەنگدانەوە دەبنە یەکەم میراتگری ئەو ڕژمانەی ئەمریکا دەیەوە بیانگوازێتەوە). کارەساتی ڕۆژهەڵات لەوەدایە تاکە ئەلتەرناتیڤ و جگرەوەی ڕژمە تۆتالیتارییەکانی ئەم دەڤەرە بە تەنە گروپە ئیسلامییەکانن، تیاری عەلمانی و لیبرال و پڕ ڕۆژئاوایی و دیموکراتیک نەک لاواز و بە پگەن بەڵکو هەر لە ستراکتورەوە ئەم ڕەوتانە گۆشیان نەکردووە و لە هەبووندا نین. تەنانەت دۆخی نوێی ڕۆژهەڵات بە تایبەت دوای سەرکەوتنەکانی حەماس هەمووانی گەیاندە ئەو بڕوایەی گەدەی دیموکراسی و پلۆرالیزم روو لە سەرزەمینی ڕۆژهەڵاتی ناقین ناکات، تا ئەو سنووڕەی لە ڕاددەی گۆشبینی ئەمریکاشی کەم کردەتەوە. لافرانشی دەڵێت (ئەوەی لەم ماوەیەی دوایدا ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بە خێرایی بینی، بە تایبەت گۆشتنە دەسەڵاتی حەماس لە چوارچێوەی هەڵبژاردنەکدا لایەن ئەمریکاوە پشتگیریی لێدەکرا، هەروەک دەرککردن بە سەختیی و دژواریی چاندنی تۆوی دیموکراسییەت لە عێراقدا، هانی جۆرج بوش-یان داوە تاوەکو چاو بگێڕنەوە بە گووتاری دیموکراسییەتدا، لە هەمان کاتدا لە ڕاددەی ئەو دگەرمییەش بنەتە خوارە کە بە هەوەستە یەکەمیەکانەوە دیار بوو). ئەمریکا و خودی بوش تاکو ئێستاش شکی

دەستی ئێران بەرینداون.
فەرید زەکەریا بە وردبوونەوەی قووڵی لە هەلومەرجی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و پسپۆرییەکەی، گەیشتە ئەو بڕوایەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بەتە گۆڕپانکی سەرکیی بە نەشونماکردنی ئیسلامی سیاسیی ئەویش لە ئەنجامی پاشکشەی هێزری سیاسیی عەلمانی و دیموکراسیخوازیی. زەکەریا لە وتارەکدا نوسیویەتی (خەرهەڵاتی ناوەڕاست یەک لەو بڕشانەی جیهانە لە ماوەی سی ساڵی ڕابردوودا پاشکشەی بەخێوەو بینیوە، خەرهەڵاتی ناوەڕاست بەتە شوێنک بە فراوانی دیکتاتۆریەت و ستەمکاریی و هەڵاوسانی ئابووری و داخران لە هەموو لایەنکەوە. ئیسلامی سیاسیی زمانێکی ئامادەکراوی بە ناڕەزایی خەڵقاندووە، ئەمش خەڵکانی دواکەوتوو و ڕابردووخوازی پێ فریو دەدەن هەروەک چۆن فاشیزم و کۆمۆنیزمی ڕادیکاڵ توانیان لە ڕابردوودا بە هەمان شێوە ترس بڕهەم بهێنن). عەراق وەک خانەیەکی دانەبەاو لە جسمی هەمان ئەو ڕۆژهەڵاتە نغرۆی ستەمکاریی و کولتوور و دەسەڵاتی دیکتاتۆریی بووە، دیکتاتۆریەتیش بەرلەوەی سیستمێکی سیاسیی یان کارگێڕیی بێت، عەقڵیەت و تێگەیشتن و بیرکردنەوەیە. چاندنی تۆوی دیموکراسی لە عەراقێکی وا پڕ لە تەنگ و چەمۆ و کێشمەکێشدا کارێکی ئاستەم و دژوارە، تا ئاستێک هەندێک لە شارەزایان بە موستەحیل لە قەڵەمی دەدەن. دانیس ڕاس کەنە ڕێکخەری کاروباری ئەمریکا بە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست لە نووسینێکدا کە لە ڕۆژنامەی (واشنتۆن پۆست)دا بڵاوکراوەتەوە دانووسە (پێویستە هەموو لایەنکان بزانن عەراق ناتوانێ ببێتە وڵاتێکی مۆدیل دیموکراتیک و یەکگرتوو بە وڵاتانی هەرەمی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست). لە ڕاستیدا عەراق دەتوانێ هەنگاو هەڵگرێ ڕووەو دیموکراسی و کرانەوە بەڵام بەپێی پرسە و چەند قۆناغێک، لەگەڵیدا پێویستی بە ماندووبوونی زۆر و پێداگرێی جیددی و درێژخایەن هەیە. چوونکە مێژووی کۆن و نوێی عەراق مێژوویەکی پڕ تراژیدیا و ڕووداوی خوێناویی و توندوتیژانە بووە، لە بڕبڕیانی دەسەڵاتی سەمەرەوە بیگرە تا ئەمڕۆی عەهدی مالیکی، مێژوو و دیرەکێک بووە لەوانەو لە کارەسات و خوێن، ماوەیەک نییە عەراق لە جەنگ و کاولکاریی و کوشت و کوشتار پشووی دابێت. ڕەنانی دیموکراسیی لەسەر ئەو باکگراوندە تاریک و تاڵە کارەکی هەرزان نییە بگرە زۆر ماندووکەرە.
تە بەوانە لە سەردەمی غەزەواتی ئیسلامی و هەرشی موسەمانە بڕایەکان بەهەمان شێوە هەرش و پەلامارکانی ئەکەدی و بابلی و ئاشوورییەکان عەراق وەک دەربەندێکی پڕ خوێن و کێشە و ململانێکان و گۆڕپانکی ترسناکی ڕووبەووبوونەوە دەرکەوت، بەو جۆرەش بە

درێژایی دەسەڵاتی ئیسلامی هەر لە راشیدین و ئەمەوی و عەباسییەوە بیگرە بە ساتەک چییە عێراق بە جەنگ و کاولکاریی نەبووە تا دێگات بە هەرشی مەغۆل بە سەر بەغداد، هەروا ئەم سەرزەمین و جوگرافیایەی ئەمڕۆ بە عێراق نەو دەبرە لە سەردەمی دەسەڵاتی عوسمانی و داگیرکاریی نوێ و حکومی پاشایەتی و کۆماریی و دەسەڵاتی بەعس تونەترین و سەختترین جەنگ و ماوەرانی بە خۆوە بینینوە، بە ئەندازەیەک دەندایەتی و کوشت و بڕکان لە ئاستەکدان بە هەشدا ناچن و لە چوارچێوەی ئەفسانە و حیکایەتی میللیشدا جێگایان نابێتەوە. سەینەوەی ئەم مەتیقە پە ئاشووب و خوێناویە هەروا کارەکی ئاسان نییە. مرۆڤ کاتێک کتێبەکەی "باقر یاسین" بە ناوی "مێژووی خوێناویی عێراق" دەخوێنێتەوە، دەمارەکانی گرژ دەبن و تووشی شۆک دەبێت، چوونکە ئەوەی لە میتۆلۆجی و داستانە خەیاڵییەکاندا هەیە لە پیادەکردنی تۆندوتیژیی لەسەر ئەرزی واقیع لە عێراق پەیڕەو کراوە.
عێراقێک کە بە (کۆماری ترس) وەسفکراوە و لە واقیعیشدا کۆماری ترس و داپڵۆسینە، دیموکراتیزەکردنی کارەکی ئاسان نییە و بە بەیارەکی سیاسیی لەلایەن بوش و بلێرەوە نابێتە کۆمەڵگەیەکی دیموکراسی. خە دیموکراسی جلەک نییە عێراقییەکان لە بەری بکەن هەروەک چۆن دیکتاتۆرییەتیش پۆشاک نییە تاوەکو فڕێی بدەن و بیکەنە تەنەکەی خۆڵەوە. لەبەرئەوە پەیوەستە دیموکراسی لە نەو بیرکردنەوەی خودی عێراقییەکانەوە لە دایک بێت نەک بە زۆر بەسەریاندا بسەپێنرێ، چوونکە ڕەنگبە دیموکراسی تاکە شتێک بێت نەسەپێنرێت و بتەپزی نەیەتە دی. د.بورهان گلیەن دەڵێت (پەیوەستە دیموکراسی لەناو وەرچەرخانە قووڵەکانی هاوسەنگییە کۆمەڵایەتییە ناوخۆییەکانەوە سەرچاوە بگرێت و هەنگاو بنێت بەرەو پەداگرتن لەسەر سەروەریی جەماوەریی و بە فیعلی گەل بگەڕێت بە سەرچاوەی دەسەڵاتکان). (ئەدەنیس)یش هەمان ڕای لەسەر هەمان مەسەلە هەیە و دەڵێت (گەر وەاتانی عەرەبی زۆر لەوە بەهیواترن بتوانن خەیان دیموکراسی قبوڵ بکەن، ئەوە ناتوانن دیموکراسی بن بە هەی دەستوەردانی دەرەکی ئەوانیترەوە، ئەگەر ئەمە بمانوێت دیموکراسی بین بەر لە هەر شت پەیوەستە پشت بە خەمان ببەستین، بەڵام سەرباری ئەوەش مەرجەکان بە دیموکراسی بوون لە کۆمەڵگەی عەرەبیدا بوونی نییە). بۆیە بیرکردنەوە لە پێشمەرجەکانی دیموکراسی ئەولەویترین کارە لە ڕاستای بینای کۆمەڵگەیەکی دیموکرات و ئازاد. بە ئەوەی دیموکراسیی ببێتە سیستم، لە پێشنەرەدا پەیوەستە لە تاکەوە دەست پێبکرێت، نەک لە دەسەڵاتەوە. دەبێت خەیاڵدانی تاک بگەڕێت، چوونکە دواجار ئەو تاکانەن گشت پێکدەهێنن.

کەواتە دەبێت دیموکراسی چ وەک بیرکەو و چ وەک سیستەمکی حوکمەانی لە پێش هەر شتێکدا لەلایەن خودی عێراقییەکانەوە پەسەند بکرێت، بەبێ ئەوە ئیمکان نییە تە بتەوە بە زەبری هێز دیموکراسی تیا پراکتیزە بکەیت. لە کاتێکیشدا زەربەری خێک دەستیان لەوە شەردووە عێراق ببێتە نموونەیکی دیموکراسی و رێژەەیاتی ناوەاست وەرچەرخێ بە ئەو دوورگە یەتەپییەی ئەمەریکا لە خەیاڵ و ئایدیای ئەمەدا رەنگی بە رشتووە، ئاخۆ ئاستەی ئەمەریکا چۆن هەنگاو بە هەنگاو لەگڵ ئەم کەمەگڵ دواکەوتووانەدا دەچێتە پێش؟ لە وەختێکدا ئەم کەمەانە بە درێژایی مێژوو لە ژێر جۆبەوتی دیکتاتەریی و ستەمکارییدا ناڕانەدوبانە و بەبێش بوون لە سادەترین حەقی دیموکراسی خۆیان. (فرەد هالیدی) دەنووسێت (دیموکراسی لە وەاتێکدا بەدی نایێت خاوەنی مێژوویێکی درێژخایەن بێت لە دیکتاتەریی، بە نموونە وەاتێکی وەک ئێران 2500 ساڵ لە ژێر دەسەاتی پاشایێتیدا بووە چۆن ئاگاری ئەوەی لەدەکرێت ببێتە وەاتێکی دیموکراسی.!؟ عێراقیش هەروەها، بە تەواوی کولتوورەکیەوە هەر لە حامورابییەوە تا دەگاتە دەسەاتی هاشمییەکان بە هەمان شێوە..). هەر ئەمەشە وا دەکات پرسەکە لە عێراقدا سەخت و نالەبار و قورستر بێت، بەام پرسیارەکەی ئەمە لەوەیە کەوا پێژە و هەنگاوە کردارییەکانی ئەمەریکا بە گەینی عێراق بەرەو دیموکراسی؟ پەم بۆن لەوەتەی ئەمەریکا لە عێراقە کام هەنگاوی جیددیمان بەو ئاقارەدا هەست پێکردووە؟ بە پێچەوانەوە زەربەی جار ئەمەریکا لەسەر حیسابی دیموکراسی بەرژەوەندییەکانی خۆی پاراستووە. زەربەی جار بە راستکردنەوەی مەوقیفی لاری ئەمەریکا دیموکراسییەت باجێکی داوە، وەک ئەو تەوافوقاتە درێینانەی لە نەوان پێکهاتە عێراقییەکاندا بە فشار و پاڵپەستەی ئەمەریکا هاتنە دی!، ئەوە راستە دیموکراسی لە عێراقدا دەبە لەسەر بنەمای تەوافوق و کەدەنگی بێت، بەام ئەمجەرە لە تەوافوق، دیموکراسی و گەوهەریی سیستەمکی لەو چێشنە دەخاتە ژێر پرسیار و گومانی زەرەوە و خاڵی دەکاتەوە لە بنەما و ڕەحە راستقینەکەی.

بەندە نموونەیکی لەلایە، کاتێک بە ماوەی یەک تاکە مانگ (عەبدولعەزیز حەکیم) وەک مەلایکی بونیادگەر لە کۆتایی ساڵی 2003 کرایە سەرکی ئەنجوومەنی حوکمی ئەوسا، یەکەم بەیار و دوا بەیاری دەرکردنی بەیاری 137 بوو لە دژی مافکانی ژنان، ئەمەریکا جوقەی لەوە نەهات، ئەوەی هاتە دەنگ هەندێک لایەنی عەرەبی و کوردیی بوون، ئەوانیش لە میانەی گەمەیکی سیاسیی وشکدا. ئەمەریکایەک کە دەیەوە دیموکراسی بەرقەرار بکات چۆن چاوپۆشی لەوە دەکات نیوەی کەمەگەیەک دیل و پەاوەز بخرێت و کەنارگیر بکرێت لە ڕەگەان لە

وەتدا هەشتاش بانگەشە بۆ دیموکراسیەت بکەین؟ لە کاتێکدا رۆحی دیموکراسی ئاوێتە هەردوو رەگەزەکە شانبەشانی یەکتر رۆڵی چالاکانە و کارا بگێڕن لە وەرچەرخاندنی کەمێگە رووەو ئایندەیەکی باشتر و پاشکۆپێکردنی سیستەمی نەریتیی کۆن و دیکتاتۆریی. کوا دیموکراسییەکەی ئەمریکا کە چاو لێبە مافی ژن دەپۆشێ؟ رەنگە منیش رام لەگەڵ هەندێک نووسەری عەرەبدا بێت کاتێک دەڵێن دیموکراسی ئەمریکا دیموکراسییەکی دووڕوو و تایبەتمەندە و لەسەر بنەمای بەرژەوەندیی بنەڕەتی بونیادنراوە.

ڕووناکبیری عەرەب د.عەبدولعەزیز مەقالیح لە وتارێکدا بەناوی (بوش و دیموکراسییەتی تاکەهەند) دەربارەی جۆری دیموکراسیزمی ئەمریکی دەنووسێت (بەاوەڕی بەجۆرە دیموکراسییەکی تایبەتی هەیە، دیموکراسییەک لەگەڵ ئارەزووەکانی خۆیدا بسازێت بۆ ئاوەڵای خۆی ئەوانە هەڵبژێرێت بۆ فەرمانڕەوای ئەو وەکو موڵکی تایبەتی خۆی سەیریان دەکات، خۆ ئەگەر گەلان دژی ئیرادەی کۆشکی سپی دەنگیان دا و بەویستی خۆیان ئەوانیان هەڵبژارد کە خۆیان دەیانەوێت فەرمانڕەوایی بکەن، ئەوکاتە دیموکراسی پەسەند نییە و لە ئاجێندای سیستمی نوێی جیهانیدا جێی نابێتەوە). تا ئەو جێیەی د.مەقالیح دەڵێت (گوومان لەوەدا نییە ئەو مەرج و پێوەرانەی ئیدارەی ئەمریکا دایاندەنێت بۆ پیادەکردنی دیموکراسییە تایبەتییەکەی خۆی، گەلێک گیروگرفت بۆ ئیدارەکە و بۆ جیهانیش و بۆ ئەو گەلانەش دەنێتەوە کە دەمکە بە پەرەشەوە چاوییان بڕیوەتە دیموکراسی دروست کە تەنیا ئیرادەی گەلان و سندوقەکانی هەڵبژاردن کۆنترۆڵی دەکەن. کەس وای بە نەچووە دیموکراسی وەک بەهایەکی سیاسیی و کەڵتووری ڕۆژئاوا لە ڕۆژان وای لێدێت ببێت بە ئامانجێک بۆ ڕازیکردنی ئەم یان ئەو هێزی نوودەوڵەتی، نەک بەدابینکردنی دادپەروەری و بەدیهێنانی خۆشی گەلان و رزگاربوون لە کابووسی دیکتاتۆران و فەرمانڕەوایکردنی گەلان بە قامچییەکانی توندوتیژیی و هێز و ناچارکردن).

لایەکی تر شەوازی مامەڵەی ئەمریکییەکان لەگەڵ عێراقییەکان شەوازێکی هەڵە و ڕەق و نادروستانەیە، دیموکراسی بە گوللە و مارینز و توندوتیژیی ناچێسپێ، دیموکراسی بە ئەپڕاسیۆنی سەربازیی و تەقەکردن لە هاووڵاتیانی سڤیل و هەرشی فڕۆکە و پەمالاری جیمس بۆندیانە پراکتیزە ناکرێ. دیموکراسی وەک کایەیەک بە سواری ئۆتۆمبیل و زرپێشی دەرعی سەربازیی ئەمریکا ناهێنرێت بە عێراق و بە فشاری هێز دەرکییەکان ناسپێنرێ، بەڵکو دەبێت لە ناوەوەڵا لە گەردە زەر بچووکەکانەوە دەستپێدەکات نەک لە لوتکە و هەڵمی دەسەڵاتەوە. گەلێک هەشتا باوەڕی بەوە هەیە توندوتیژیی و

زۆبروزێنگ تاکە ئامرازی راگرتنی دەستات و حکومەت و لەگەڵ ئەم فەرمانە لە دەوڵەتداریی راهاتووە، ناکرێت ئەمریکا بە بەیارەک سیحری لەبکات و عەساکەی موسا بەسەریدا بدات و بیکاتە دیموکراسیخوازی عەیارە بیست و چوار. دیموکراسی بە سواری هەمری سەربازیی ناهێندرێت، دیموکراسی پێش هەر فەرهەنگە. مامۆستای ئەمریکا لە شۆوازی هەوڵدان بۆ جێخستنی دیموکراسی لە عێراقدا مامۆستایەکی گونجاو نەبووە بۆ دڵیلی ئەوەی لەسەرەتای پرسەی ئازادیی عێراقەوە بە بەیارەکی نەودەوڵەتی شێوەی خۆی گەیی بە دەستاتی داگیرکەر، هەر ئەمشە وا دەکات تەواوی گەلی عەرەب لە بەشە عەرەبییەکەی عێراقدا مامۆستای داگیرکەر لەگەڵ ئەمریکا بکەن و بە ئیمپریالیزمی نوێ و نیو کۆلۆنیالیزم ناودێری بکەن، لەواقیعیشدا ئەمریکا لە تەواوی دنیادا سومعەی شکاوە بۆ حوکمی ئەوەی هەموو موراڵ و سنووورەکی نەودەوڵەتی بزاندووە، تەنانەت فەکەمایا لە ڕۆژی 31-8-2006 لە میانەی وتووێژەکدا بە ئەکبەری گەنجی وتووە (ئەمریکا مەشروعییەتی خۆی لە دەستداوە، سەرلەنوێ بنیادنانەوەی ئەم ئیعتبارەش کاتەکی زۆری دەوێت).
هەبەتە تە ناتوانی خوازیاری شتەک بیت کە دوژمنەکەت یان داگیرکەرەکەت خوازیاریەتی بەسەرتدا بیسەپێنێ، ئەمە جگە لەو هەموو توندوتیژیی و سکەندا و ئابووچوونەی ئاشکرابوون کە مامۆستای ئەمریکا لە بەرامبەر عێراقییەکان دەردەخات، ئەوەندەی تر پرسەکەی سەختتر کردووە بۆ تایبەتی دوای ئاشکرابوونی دەستدرێژیی سێکسی و فیزیکی بە سەر زیندانییەکان لەلایەن مارینزەکانەوە ئەمە بۆ تایبەت لە ئابوغرێب و هەندێ جگەی دیکە. بگومانیش پڕچەکرداری توندوتیژیی جگە لە خودی توندوتیژییەکی سەخت و قورستر چیدی نییە، (نەم چەمسکی) پێیوایە (بە مومارەسەکردنی توندوتیژیی، ئەمە یارمەتی تیرۆریستان دەدەین چوونکە کردەوەی توندوتیژیی کاردانەوەی وەهای لەدەکەوێتەوە کە لەوانەیە کارەسات بخوڵقێنێت). جگە لەوەش هەلومەرجی عەینی و بابەتی نەوخۆی عێراق لەبار نییە بۆ تاقیکردنەوەی ئەزموونی دیموکراسی، لە هەمان کاتدا ئەم وڵاتە کەنداوەکی گەمارۆ دراوە بۆ دەوڵەتگەلی دیکتاتۆریی و تۆتالیتاریی. بەم هەیوە سەرزەمینی عێراق بەرووبە بە رسکانی خونچەی دیموکراسییەت تێیدا.
لەلای باشوور سعودیە و کوەیت و وڵاتانی تری کەنداوی عەرەبی هەیە، ئەم وڵاتانە سەرجەمای ئاوێتەبوونی دەستاتکانیان لەگەڵ ئاین، دەوڵەتگەلکی دیکتاتۆریی و ئیستبدادیی ڕەهان و هەموو ئازادییەکی سیاسیی و بیروڕا تیایاندا سنووردار کراون. راستە لە ڕووی ئابووریەوە ئەم دەوڵەتانە لە ئاستکی باشدان کە تاک دەخل و

بژێـــویی بەرزە و ڕەفـــاە دژی، بەـــام لە ڕووی سیاســـییەوە دیکتاتۆرییەت زاڵە. لەبەری ڕژئاواوە هەردوو دەوڵەتی ئوردون و سوریا هەن، ئەوانیش دوو دەوڵەتی دیکتاتۆریی و شانشینین، لە ئەوەی سوریا ئیدعای سیستمی کۆماریی دەکات بەڵام گۆزرانەوەی دەسەات لە حافز ئەسەدەوە بۆ بەشاری کوڕی بەشەوی بەماوەیی نیشانەی ئەوەیە هەمان نۆریتی دەسەاتی پادشایی ناوچەکانی تری دنیای عەرەب لەوەش باڵادەستە. ئەو دوو دەوڵەتە تەمارکی ڕەشیان هەیە لە سەرکوتکردن و یاساغکردنی بیـرۆای جیـاواز، بە تـایبەتی سوریـا کە نەزعە و مەیلەکی تری شۆڤێنزمی عەرەبی شیعەگەریی عەلەوی و دەستەکی تر لە بەعســـیزم، ڕەوتەوەی دەســـەات دەبـــاتە پێشەوە، پەویســـت بە بەڵگەهێنانەوە ناکات ئۆگەر سوریا دیکتاتۆرترین دەوڵەتی ناوچەکە نەبێت بەگومان یەکێکە لە دەوڵەتە هەرە دیکتاتۆرەکان.
لە بەشی باکووری عەراقیشەوە دەوڵەتی تورکیا هەیە، سەرەای ئەوەی لەوە دەستوورەکی سکۆلاری ڕادیکاڵ بوونی هەیە و دیموکراسی تەرمەکە هەموو ڕژێک بانگەشەی بە دەکرێت، بەڵام لە واقیعی حاڵدا تورکیا هەر ئەوەندە دیموکراسییە دەستەات تێیدا دەستاودەست دەکات، دەنا ئەم دیموکراسییە بچووکەش هەموو ڕژێک لە ژێر هەڕەشە و ئیهانەدایە بە تـایبەت لەسـەر دەسـتی ئاکپـارتی کە حزبەکـی پـڕە ئیخـوانی خەلافەتخـواز و لە نەـو نوسـتالیژیای کەـنی تورکـدا ناسـنامەی خۆی دەزیوەتەوە کە ئەویش مەستبوونە بە ڕژانی باڵاکردنی ئیمپراتۆریای عوسمانلییەوە. جیا لەمەش ڕژانە ژەنراڵەکان سوکایەتی بە جەستە و شکڵی دیموکراسی دەکەن و بەپێی میزاجی عەسکەریی خۆیان ئاڵاستەی سیاسیی حکوومەت و دەسەات لەو وڵاتەدا دەگۆڕن. لەلایەکی تریشەوە دیموکراسییەتێک نکەڵی لە مافی بیست ملیۆن کورد بکات سەرەای ئەوەش قەیرانێکی مرۆیی لە ناوچە کوردنشینەکاندا دروست بکات هەرچییەک بێت دیموکراسی نییە. دەسـەاتێک هاشا لە کوشتنی یەک ملیۆن ئەرمەن و پێنجا هەزار کورد بکات پێش 90 ساڵێک لەموبەر نیشانەی ئەوەیە هەرگیز نەبێتە دیموکراسی، چوونکە دیموکراسی بە عەیار نییە یان ئەوەتا دیموکراسیت یان پێچەوانەکەی.
لەبەری لای ڕژهەـــاتیش دەوڵەتـــی ئـــران هەیە، دەوڵەتێکە لەســـەر بنەمای ئاین، بە پوختترین دەربڕین دەوڵەتێکی تیۆکراتییە، لەم دەوڵەتەدا نەک هەر موخالیفن و دژە ئاین و بە بەواکان مافیان پارێزراو نییە بەڵکو دەسەاتێکی چەوسێنەری مەزهەبی لەسەر تەختی دەسەاتە. تەنانەت موسەمانانی سوونەش لەژێر چەپۆکی ئەم حکوومەتە ئیسلامییەدا تووشی چەوساندنەوە بوون و بەبەش نەبوون لە شاڵاوی تونـــدوتیژانەی مەزهەبـــی. ئەم دەوڵەتە ســـەرچاوەی هەمـــوو نائارامییەکانی ناوچەیەکە و لە پاییدا ترسناکترین دەسەاتی

ئیسلامییە لە واقیعی ئەستاماندا. لەبەرئەوە زەمینەیەکی ناوچەیی و هەرەمی لە ئارادا نییە تا یارمەتی پرسەی بنیادنانەوە و پێشخستنی دیموکراسی بدات لە عێراقدا، بەڵکو بەردەوام و رۆژانە ئەم دەوڵەتانە کێشە و نائارامی لە عێراقدا دەخوڵقێنن، دەیان دیکەمێنت لەبەردەستدان ئاماژە بە ئەوە دەکەن هەریەک لەو وڵاتانە بە نەرەی خۆیان و لایەنی تەو و گروپی جیاواز جیاواز و دژگاکانی هەواڵگرییەوە پرسەی ئاشتەوایی و دیموکراسی لە عێراق پێکدەخەن، چوونکە دژانن وەرچەرخانی عێراق بەرەو دیموکراسییەکی تایبەتی گەمەکە نییە بەڵکو هەموو چەرکەیەک بۆ هەیە ئەم باهۆزە ڕوو لە وڵاتکانیان بکات و پەردە لەسەر شانۆی دەسەڵاتی ڕەشیان دابداتەوە و کۆتایی بە سیناریۆیەک بهێنێ ئەم جارە دەوڵەتە شمولییانەی ناوچەکە چەند دەیەیەکە دەرهێنەرین. ئەوان لە ئێستاوە زەمینەکانی ئەو هەلومەرجە لە ڕەحمی دایکیدا لەباردەبەن.

هێنووکە دوای سێ ساڵ و حەوت مانگ لە کۆتایی هاتنی پرسەی "ئازادکردن"ی عێراق، هێشتا دووکەڵەی جەنگ ئاسمانی عێراقی بەرنەداوە و وڵاتەکە بەتە کەلاوێیەکی وێران و ئێشکەوتی خوێن و کابووس. ئەمریکاییەکان لە بەردەم دووڵیانەکدان یان ئەوەتا هەزەکانیان بکشێننەوە کە دێنیام بە کشانەوەی ئەم هەزانە هەرچی زیاتر عێراق ڕوو لە کاولکاریی و جەنگی نەوخێیی دەکات. یان ئەوەتا هەزی زیاتر ڕەوانەی عێراق بکەن. ڕامسفێد تا دوا ساتی لە وەزارەتی بەرگریدا بە گەشبینی و متمانە بەخۆبوونەوە ڕایگەیاند هەزی زیاتر ڕەوانە دەکەن بە چاڵی عێراق، بەڵام لایەنی بەرامبەر (دیموکراتەکان) ئەم هەڵوەستانەیان بە چەواشەکردن و بەلادا ڕەبردنی ڕای گشتیی وەسفکرد. هیلاری کلینتەن لەم ڕووەوە دەڵێت (ئێستا زیاتر لە سێ ساڵ و نیوەکە هەزە سەربازییەکان لە ڕەگەی هەوڵە نیزامییەکانەوە تەواوی وزەی خەیان تەرخانکردووە بە جێگیرکردنی ئاشتی و بنبەرکردنی تووندوتیژیی، ئەمە لە کاتێکدایە وەزیری بەرگریی دەڵێت: هیچ کەسێک داوای لە ئەمە نەکردووە هەزی زیاتر ڕەوانە بکەین.. مەبەستم ئاشکراکردنی ڕاستییەکانە، سێ ساڵە بەردەوام بیرۆڕای گشتیی چەواشە دەکرێت). ئێستا دەبینین گووتاری کەمارییەکان لەمە عێراق بە جۆرێک گەڕاوە، بوش دەڵێ عێراق مەیدانی جەنگی ئەمەیە تەنیا لەگەڵ تەڕی تیرۆریستی ئەلقاعیدە و لەم جەنگەشدا سەرکەوتوو بووین، ئەوەتا لە وتەیەکیدا دەڵێت (بگومان ئەمە شەڕی دژە تیرۆر دەبینەوە، چوونکە هەڕەکانمان زیانی گەورەیان بە ئەلقاعیدە و هەڕە دەمارگیرەکان گەیاندووە، شەڕی یەکلاکەرەوەش لە عێراقدایە، بەڵێ ناتوانین بەر لە کۆتایی هێنان بەم ئەرکە عێراق بەجێ بهێڵین).

بوش لە بیری چوونە خۆی و دەوڵەتەکەی نەیانتوانیوە ڕووشی عێراق چاک بکەنەوە و سەرتاکانی دیموکراسییەوون دابمەزرێنن و تێبینی هەزری دیموکراسی بکەن، بەڵکو عێراق لە دۆخێکی تەواو ناڕەحەت و ناجێگیردایە، لە مژوودا ماوەیەک نابینین هێندەی ئەمڕۆ عێراق ئاڵۆز و ناسەقامگیر بووبێ، وەلە گومانیش لەوە دەکەین ئەمریکییەکان توانیبیان سەرکەوتن بەسەر ئەلقاعیدە و گروپە تووندڕەوەکانی تردا بەدەست بهێنن، چوونکە کوشتنی زەرقاوی نەک شۆڕشێکی تووندوتیژیی ڕانەگرت بەڵکو ڕووشکەی تەواو تێقاندنەوە و مەوجێکی بوونەی تووندوتیژیی عێراقی تەنییەوە. لەم سەنگەوە ناوەندی ڕۆشنبیریی و سیاسیی ئەمریکا بە ڕووونی پەداگریی لە شکستهێنانی کابینەکەی بوشی دووەم دەکەن و پێیانوایە هەڵوێست و پشتڕاگیرییەکانی بوشی کۆنە ئاکامێکی خەترناکتریان لێکەوتەوە، ئەمش وای کردووە ڕۆژ لە دوای ڕۆژ نفوزی سیاسیی کەماریيەکان ڕوو لە کەمیی بکات. کە بەگومان باجێکی بە شکستیان لە هەبژاردنی داهاتوودا دەدەن.

فرانسیس فوکویاما دەڵێت (پشوخت کەمێک کتێب و وتار چاپکراون کە سەرزەنشتی ویلسۆنیالیزمی خۆشباوەڕانی ئەمریکا دەکەن و هەرش دەکەنە سەر بیرکەی هاوەدان بە دیموکراتیزەکردنی جیهان. هاوڕەگانی ئیدارەی دووەمی بوش بە دیموکراسی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستی گەورە بە دروشمە زبر و تووندەکانی دەستپێکی سەردەمی دووەمی دەسەڵاتەکەی دەستیپێکرد، ئاکامی پێ کۆشیان لێکەوتەوە). فرید زەکەریاش وەک پسپۆرێکی بە توانا و شارەزایەکی ناسراو بەچوونەکی هاوشێوەی رایەکی فوکۆمایای هەیە، پێیوایە ئەمریکییەکان لە عێراق نەیانتوانیوە سەرکەوتنی بەرچاو بەدەستبهێنن. بەڵکوو هاوڕیانداوە تەنیا بە ڕاگرتنی جۆرێک لە هاوسەنگی، ئەو لە News Weekدا نوسیوویەتی (سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا لە عێراق لەماوەی سێ ساڵ و نیوی ڕابردوودا تێکڕایەک بووە لە بنیاتنانی نەتەوە و بەرنگاربوونەوەی تیرۆریستەکان، نەک سەرکەوتنێکی بەهەز). بە پێچەوانەشەوە هەلومەرجی عێراق بە جۆرێک گەیشتووە خەڵکی وڵاتەکە هەست بە جیاوازییەکی ئەوتە ناکەن لەگەڵ سەردەمی ڕژێمی پێشوو چوونکە لە دیتنی ئەواندا پیاوکوژ هەر پیاوکوژە، جا عەمریان زێدبێت، سەدام حسێن یان موقتەدا سەدر بێت. بە جۆرێک ئەم دۆخە وای لە نووسەرێک کردووە لە ڕۆژنامەی "ریاز"ی سعودیدا ئەم چەند دێڕە بڵاوبکاتەوە بنووسێت (سەدام پاسەوانی دەزگای بوو، چەندین جەنگی هەڵگیرساند و چەندین کێسەیەتی ناوداری سیاسیی و ئاینیی و تەنانەت زاواکەی و چەشتلێنەرە کریستیانەکەی و مامۆستاکانیشی لە ناوبرد. ئەمانە

هەمووی بە بیانووی چەند هەکارکەوە کە بە ئەمنیی ناودەبران، بەڵام بارودۆخی نوێی عێراق هیچی کەمتر نییە لە رابردوو، ئەوەندە نەبێت تاکە پیاکوژکەی جاران ئێستا بووە بە سەدەها پیاوکوژ، میلیشیاکان بوون بە جێگرەوەی گاردی کەماریی و دەزگاکانی ئاسایش و پاسەوانی تایبەت). دەکرێت ڕوونیشکە لە دەستکدا کورت بکەینەوە، ئەمریکا لە 2003 دیکتاتۆرێکی مەترسیداری لە عێراق گەیی، بەڵام لە هەمان کاتدا دەرگای کردەوە بە دەیان دیکتاتۆری مەزهەبی و فاناتیستی عەرەبی شیعی و سوونی.
هەر ئێستا میلیشیاکانی سەدر و بەدر و گروپە جۆربەجۆرەکانی تری چەکداریی لە عێراقدا، لە نەگریسترین جەنگی تەسەنەرەوەدان لە بەرامبەر بە یەکتر، ئەم جەنگە لە ئاسایترین تاکی شیعە یان سوونەوە دەستی پێکردووە تا دەگات بە پشتوایانی ئایینیی و کاربەدەستانی حکومی. خودی نوری مالیکی سەرۆک شالیاری عێراق بەردەوام ئەوە ڕەت دەکاتەوە پیاوی ئەمریکا بێت، بەڵکو دەیەوێ سیفزی مەرجەعە ئایینییەکان و مەلا بونیادگەرەکان بە لای خۆی ڕابکێشێت. هەرچەند لە واقیعدا مالیکی بە ئەجیندای ئێرانی عێراق بەڵێن دەبات، بەڵام پێیوایە قەناغی دووەمی یاری سیاسیی شیعی دەستپێکردووە، ئەگەر لە قەناغی یەکەمدا بە هەڵبژاردن و دیپلۆماتییەت و دەنگدان شیعە سەرکەوتنی زۆری لە عێراقدا تۆمار کردبێت، ئیدی لەم قەناغەدا کاتی ئەوەیە لەگەڵ باڵی عەسکەریی شیعی پێکبێت بە زیاتر سەقامگیرکردنی دەسەڵاتەکەی و کەمپینی پاکتاوکردنی سوونە و بژارکردنی دەک و دایی بەردەم خوونە مەزهەبی و شەخسییەکانی کە دەنیام پریشکی ئەم ئاگرە پێش هەر کەس بەر کورد دەکەوێ. بە ئاشکرا بادانەوەی مالیکی بەڵای مەزهەبگەریی و مەلا تووندڕەوەکان و هێزەکانی میلیشیا هەست پێدەکەین، ئەمەش بە هەموو شێوەیەک هەڕەشە لە ئایندەی ئەمنیی و سیاسیی عێراق دەکات، بەگەیەکیش دەدات بە دەستەوە لە بارەی ئەوەی پێکهاتەکانی عێراق ناتوانن پێکەوە هەبێکن، بەڵکو کەی هێزەکان لە هەوڵی نەپساوەدان بە کۆنترۆڵکردن و لەناوبردنی ئۆپۆزیسیۆنی دژەوەی خۆی. ئەوەش بە ڕیمەندە کۆنترۆڵ و ئیحای ژێر بە ژێری مالیکی و ستافە شیعەکەیەتی کە مەرجەعەکان جارێکی تر دەم لە دەسەڵات و حوکمداریی وەردەدەن و دەبنە بەشێک لە دروستکردنی بەیاری سیاسیی لە وڵاتدا.
دەبینین موقتەدا سەدر کە لە سەرەتای هاتنی ئەمریکاوە بانگەشەی جیهادی ڕاگەیاند و بە کرداریی جەنگی لە دژی هێزەکانی هاوپەیمان هەڵگیرساند دوای کۆنارگیرییەکی درێژ ئەمە هاتۆتەوە سەر شانۆی سیاسیی و هێندە لەدوانی عەنتیکە و سێیر و سەمەرە بە کۆنەکانی ڕاگەیاندن دەدات و بە شەفافی بەهەر چەوار لای خۆیدا هەڵەشە

دەبشتەوە. ئیدی عیراقێک مەلا و ئاخوند و تیرۆریست و سەرکردەی عەقڵ بەجێماوی دەمارگیریی مەزهەبیی و ژنەڕاتی دەست و پەنجە خوێناویی و دزی بانک و سیاسیی قەبە و دیکتاتۆر بووەوای ببێن و ئەمریکاش پاشپشت و دەست و هاوپەیمانیان بێت، ئاخۆ دەبێ چ ئومێدێک هەبێ بە پاشەڕۆژی دیموکراسی لەم وڵاتەدا؟ ئەم سیاسییە لەمپەر و گەندانە جگە لەوەی سەبەکاری باری نائەمنیی و تیرۆر و تەقاندنەوەن، هاوزەمان دەستیان لە بینەقاقای خوێنک گیرکردووە و سەروەت و سامانی وڵات بە هەدەر و فیڕۆ دەدەن. گەندەڵی سەری هەموو عیراقییەکانی خواردووە و کۆمەڵگەی شەل و ئیفلیج کردووە، دزینی پارەوپول و بە فیڕۆدانی سەروەتی نیشتمانی لە ئاستێکی جادوویی و سەرسوڕهێنەردایە! تەنانەت بە پێی راپۆرتێکی دەوڵەتی ئەمریکا تەنیا لە ساڵی 2005دا چوار ملیار دۆلاری ئەمریکی لە عیراقدا دزراوە و دیار نەماوە، ئەمریکا لە چوارچێوەی داگیرکارییەکەیدا عیراقی یەک دیکتاتۆر و سەرکردەی پێویست (قائد الضرورة)ی گەیی بە عیراقی سەدان دیکتاتۆری قەزەم و سەدان حزبی تیرۆریست و پاشڤەڵە و کۆنەپەرست. تەنانەت من لەو بروایەدام ئەمریکا هەشتا لە سەرەتای پرسیەکدایە بە ناوی لە ڕگوێشە هەڵکشانی بەعس، ئەگەر لاشەی بەعس پارچە پارچە کرابێت، بەڵام هەشتا دێی بەعسیزمی کولتووریی لە تەپەتەرپدایە. ئەمریکا لە میانەی پرسە و ئۆپراسیۆنکی بیست ڕۆژدا توانی ڕژێمی سەدام حسێن لەسەر کار لابەبات، بەڵام ئایا بە کوتنی بتکەی سەدام لە چەقی شاری بەغدادا بە مانای کۆتایی یەکجاری بەعسیزم دێت؟ بەگومان نەخێر، ڕاستە ئەمریکا توانی بەعس وەک دامودەزگای سەرکوتکەر و تۆی هەواگریی و سوپا و دامەزراوە ئەمنییەکان هەبوشنەتەوە، بەڵام نەیتوانی کۆتایی بە سەرلەبەری بەعسیزم بهێنێت. ڕەنگە ترسناکترین وتەی بەعسیزم لە هەبووندا مابێ کە بەدنیاییەوە مەبەستمان ژینگەکەیەتی.

بەعسیزمی کولتووریی جیددیترین ئامادەیی هەیە و لە بیرکردنەوەی زۆربەی عیراقییەکاندا هەشتا بەعسیزم گیانکی زیندووە، هەرچەندە ئەم قورسایییە زیاتر لەسەر ئەندێشەی خۆکی سوونەنە مەزهەبە، لەڕ نەک بەعسیزم کۆتایی پێنەهاتووە بەڵکو ڕۆژانە بەیەتی خەیان لەگەڵی نۆژەن دەکەنەوە. هەیئەی عولەمای موسلیمین کە من دڵنیام یەک زانایان تیا نییە و سەرجەمیان مەلای وشکهەڵاتووی سەلەفی و دەمارگیرن مەیلەکی ترن لە بەعسیزم، تەنانەت ئەوان لە پەنا کتێبی قورئاندا پەرتووک و ڕاسپاردەکانی سەدام دەبینین، ئەگەر مانیفێستی کۆمۆنیست کتێبی پیرۆزی کۆمۆنیستەکان بێت، ئەوا بە دوو دێی کتێبەکانی میشێل عەفلەقی تیۆریسێن و مامۆستای عروبە و بەعسیزم

مانیفستی ئەو دەستە بناو زانایە. ئەم دەستەیە جگرەوەی بەعسن و نووکە درێژە بە رواڵەت نەتەوەپەرستییەکانی بەعس و سەدام دەدەن، ڕەنگبە لەوەشدا لە بەعس کاریگەرتر بن ئەمانە دەستەیەک مەلا و پیاوی ئاینین و دەتوانن بەرگێکی پیرۆز و ئاینیی ببەخشن بە تێرۆرگەزپەرستییەکانیان (وەک لە وتەکانی حارس ئەلزاریدا هەستی پێدەکەین).

ئەمەش لە کوردستان وەک ئەوەی پانزە ساڵ زیاترە بەعس وەک دەسەڵات و دامودەزگا لە نەماوە و هەڵکەندراوە، کەچی کولتووری بەعسیزم هێزموونی خۆی بەسەرماندا سەپاندووە و بگرە بەعسیزم بەشێکی هەرە گرنگە لە مامەڵەی سیاسیی و کارگێڕیمان، لە پەروەردە و سیمای بیرکردنەوەمان. بەعسیزم جوزئێکە لە خەیاڵ و روانینمان، بەعسیزم ڕووناکی ئەو لایتێیە بەرپێی خەمانی پێ دەبینین، جا ئۆگەر بەعسیزم پاش ئەم هەموو ماوەیە هەشتا لە کوردستاندا گیانێکی زیندوو بێت، ئەوە هەر باسی ناوەڕاست و باشوور مەکە کە تا ئێستاش سەدام لە بەرگی فریشتە و پێغەمبەرێکدا دەبینن و لێی ڕادەمێنن. گرفتەکەش ئەوەیە پەمانوابە بە سووتاندنی تانک و دەبابە و فڕۆکەکانی بەعس و کاولکردنی جبەخانەکانی بەعس کۆتایی هاتووە، کارەساتەکە لەوەیە پەمانوابە خنکاندنی سەدام و یارییدەرە دەندەکانی خنکاندنی ڕۆژپەرستی و وشککردنی تەوی دیکتاتۆریێت بوو، نا، بڕۆکو سەدام حسێن لە پێست و ڕەنگێکی تردا ئامادەیی هەیە، ڕەنگبە تێفکرینی سەدام لە کەللەی زەربەی عەراقییەکاندا بێت، دەی بەعسیزم هێشتان دڕێکی زیندووە و لە بەشی چەپی سینگی زەربەماندا ترپێترپێتی. پەروەردەی سیاسیی و کەمەڵایەتی و فەرهەنگیی بەعس، هێشتا باڵادەستە!! بەعسیزم وەک مەتیفێکی هەراش و کارا لەپشت تێفکرینی تاک و گشتوەیە.

بەیە دووبارە دەڵێم دیموکراتیزەکردنی عەراق کارێکی سەختە، قورسی ئەم پرسەیە لەوە ناڕەحەتترە ڕژمێک بووخێنی، هەموو ئاگادارین ڕووخانی ڕژمەوەک دەسەڵات و سوپا هەمووی بیست ڕۆژی پێ چوو، بەڵام لەوانەیە لە ڕۆگەوە دەرهەنانی بەعسیزم لە کولتووور و دنیابینیماندا بیست ساڵ و ڕەنگە زیاتریشی پێویست بێت. لەڕەدا پرسیارێک دێتە پێش: کەواتە ڕێگا چارەسەر چییە بۆ کۆنترۆلکردنی ئاسایش و کۆتایهێنان بە تەنگژەی سیاسیی و ئابووریی و سەرلەنوێ بونیادنانەوەی عەراق؟. بە بۆای من چارەسەر هەوەشاندنەوەی عەراقەوەک یەک دەوڵەتی ناوەندیی و یەکگرتوو، هەروەها دابەشکردنییەتی بۆ سێ دەوڵەت، لەبەرئەوەی عەراق نەک ئەوەی دەوڵەتێکی سروشتی و خۆسک نییە بڕۆکو سنووورێکی دەستکردی ئیمپریالیزمە و بە زۆری زۆرداریی خراوەتە ژێر چەپۆک و رکێفی

عەرەبەوە. بەریتانیای مەزن لە سەرەتای سەدەی رابردووەوە بە گوێرەی ئەجیندا و بەرژەوەندییە کۆلۆنیالیستییەکانی خۆی وەنەی ئەم وڵاتەی کەشا، شیعە و کوردی کردە سووتەمەنی دروستکردنی عەراق، بەناو عەراق چ وڵاتێکی یەکگرتوو چ وڵاێکی ئاوەی ئینگلیز بیری لەدەکردەوە دروست نەبوو. وینستۆن چەرچڵ، سەرۆک وەزیرانی پێشووتری بەریتانیا، لە یادداشتەکانیدا نوسیوویەتی (لە مارسی 1921 کۆنفرانسی قاهیرە بڕیاریدا میسۆپۆتامیا بکرێتە عەراق و دامەزراندنی شانشینێکی عەرەبی، کە سوپایەکی عەرەبی وڵاێکی بنەماڵەتی بپارێزێ و بە پەیماننامەیەکیش ببەسترێ بە بەریتانیاوە، هەروەها کاوربارێ ناوخۆشی بخرێتە ژێر کۆنترۆڵی عەرەبەوە، هەزی ئاسمانی پاشایەتیش پارێزگاری بەرژەوەندییەکانی بەریتانیا بێت). تەنانەت دەوڵەت و سەڵتەنەتی عوسمانلی بەو دواکەوتووییە و کۆنەپەرستییەی خۆیەوە هۆشی بەوە دشکا عەراق پارچەیەکە لە ململانێ و ناکۆکی قووڵ، بۆیە دابەشی کردبوو بەسەر سێ یەکەی ئیداریدا (سێ ویلایەت) کە پێکهاتبوون لە ویلایەتی کوفە و ویلایەتی بەسرە و ویلایەتی شارەزوور (دواتر بوو بە ویلایەتی موسڵ).
ئەم نەخشەیە بەمجارە مایەوە هەروەک وتم تاکوو بەریتانیا و براوەکانی جەنگی یەکەمی جیهانی عەراقیان بەمشێوەیەی ئەمڕۆ دامەزراند کە پارچەیەکە لە توندوتیژیی و جەنگی نەوخەیی نەوان تایفە و نەتەوەکانی ناوی بە درێژایی زەتر لە هەشتا ساڵ. عەراق بە بڕینی ئەم مێژووە وڵاتێکی ساختە و نیشتمانێکی وەهمی بووە و قەت نەبووەتە دەوڵەتێک تیایدا هەمووان هەست بە یەکسانی و کامەرانی بکەن. پەموایە بە دابەشکردنی عەراق بە سێ دەوڵەت، ئەم دەوڵەتە وەک بورکانێک هەمیشە لە تەقینەوەدا دەبێت، ئاگری ئاو گەکانیش پێش هەر کەس کەورد دەسووتێنێ. ئەستا تەدەگەین، دابەشکردنی عەراق کارەکی پێشنەرەتەرە وەک لە دیموکراسی هەروەک پێشمەرجەکیش بە چەسپاندنی دیموکراسییەت لە ناوچەکەدا. نموونەی ئەم دەوڵەتانەی وەک عەراق لە تەواوی دنیادا فاشیل بوون و هەوڵشانەوە، ئەگەر بەوانین بە کامارکانی یەکێتی سۆڤێتی جاران، هەر لە یەگسلاڤیاوە تا دەگاتە چیکسلۆڤاکیا و کۆ و کوڵی تر، ئەم دەوڵەتە وەهمی و درێینانە لە بڕیەک هەوڵشانەوە، سەرهەڵدای ئاو هەموو خوێنڕێژیی و تراژیدییە مرۆییانەی لەم وڵاتانە رووياندا دواجار و دوا چارەسەر بریتی بوو لە بژاردەی جیابوونەوە و پێکهێنانی چەند دەوڵەتێکی نوێی سەربەخۆ، هەرەمی مۆنتینیگرۆ نموونەیەکی هەرە نزیکیانە لە رووی کاتەوە.
عەراق نیشتمانێکی رەسەن و واقیعی نییە، بۆیە دوای هەشت دەیە و پتریش لە سیاسەتی توندوتیژانەی دەوڵەتە یەک لە دوای یەکەکانی،

ئەمە لە هەموو کات شەفافتر دیارە عێراق نەبۆتە یەک نیشتمان و هەرگیزیش نابێت، ئەگەر بوش بیەوێ پرسەکەی لە سەرکەوتن نزیک بکاتەوە دەبێت هەنگاو لە راستای دابەشکردنی عێراقدا بنێ، بەڵام بە داخەوە ئیدارەی بوش مکوڕن لەسەر یەکپارچەیی خاکی عێراق، لە کاتێکدا گەلێک پسپۆر و کارناسی رژێمەکانی ناڤین چارەسەری ئەم دۆخە لە دابەشکردنی عێراقدا دەبینێنەوە، بە وێنە سیاستەمەداری ئەمریکی (هێنری کیسنجەر) وەک شارەزا و پسپۆڕ لە کاروباری رژێمەکان و خاوەن ئاگایەکی قووڵ و بوونە لە هاوکێشە سیاسییەکانی ناوچەکە لایەنگری دابەشکردنی عێراق بە سەر سێ کانتۆنی خۆبەڕێوەبەریی یان راستتر بەڵێم سێ وڵاتی سەربەخۆ لەسەر بنەمای کۆنفیدراڵی. بەڵام بوش لە زەر بانگ و جێگەدا دژی ئەم پێشنیارە وەستاوەتەوە بە بیانووی ئەوەی بارودۆخەکە تەواو دژوارە و دەبێتە ناڕازیبوونی تورکیا و سوریا و ئێران. سوریا کە گرێدراوی ئێرانە لەوە بەهێزترە بتوانێ بڕیار بە ئاجیندای ئەمریکی بگرێ بە دابەشکردنی عێراق، هەرچی وڵاتانی عەرەبیشە چەند کاردانەوەیان نواند لە پرسەی داگیرکردنی عێراق و لەسەر کارلابردنی سەدام و هەوەشاندنەوەی دەوڵەتی حزبی بەعس، هەر ئەوەندەش کاردانەوەیان دەبێت لە ئاست دابەشکردنی عێراق، چوونکە ئەمریکا دەتوانێ ئەو واقیعە بەسەریاندا بسەپێنێ! سەبارەت بە تورکیا، هیچ کات تورکیا ئەم بارودۆخە دیفاکتۆیەی باشووری کوردستانیشی پێ قبووڵ نییە، بەڵام ناشتوانێ هیچ بکات لەدژەوەی خواستی ئەمریکا جگە لە هاشوهوشی لەشکرکێشی و میدیایی، ڕەنگە کاردانەوەی هەر هەندەی کاردانەوەی سێ ساڵ و نیو بڕ لە ئێستای بێت کاتێ ڕەگەی نەدا هێزکانی ئەمریکا ئاسمانی وڵاتەکەی بە هەرشکردنە سەر عێراق بەکاربهێنێت. لە کۆتایشدا ئەمریکا دوژمنی سەرەکی ئێرانێ، کەوابوو پێویستی بە رازیکردنی دەی ئێران نییە. ئەی بۆچی بە هەنگاو بە دابەشبوونی عێراق نانێت؟ هەشتا بەرژەوەندییە کلۆنیالیستییەکانی ئەمریکا لە مانەوەی عێراقدایە بە یەکگرتوویی. نابێ ئەوەش لە یاد بکەین ئەمریکا نیوئیمپریالیزمێکی دەست و فریادڕەسی گەلان.

بوش لە ڕۆژی دووشەممە 16-10-2006 لە دیدارێکی تەلەفزیۆنیدا لەگەڵ چەناڵی (فۆکس نیوز)ی ئەمریکی لەو بارەوە وتی (بەو شێوەیە ئاژاوەیەکی لەمە گەورەتر دەخوڵقێنین کە لە عێراقدا هەیە و دەمانەوێت چارەسەری بە بدزینەوە). ڕۆژنامەی (عوممان) لەسەر هەواڵستی جۆرج بوش ڕاپۆرتێکی تەروتەسەلی ئامادە کردووە، لە ڕاپۆرتەکەدا هاتووە (سەرەک بوش دژایەتی دابەشکردنی عێراقی کرد، ئەوەتا لە چاوپێکەوتنێکدا لەگەڵ کەناڵی فۆکس نیوزی ئەمریکی

ئاماژەی بۆ ئەوە کرد دابەشکردنی عێراق بۆ سێ ناوچەی خاوەن دەسەڵاتی خۆبەڕێوەبەریی کارەکە نێک دەبێتە هۆی یەکترکوژیی سوونەکان و دەوڵەتە سوونەکان لەگەڵ شیعەدا، بەکو کوردەکانیش تووشی کێشە دەبن لەگەڵ تورکیا و سوریادا، ئەوکاتیش خەمان لێ بێ سەروبەرییەکدا دەبینینەوە گەورەتر لەوەی ئێستا دەیبینین).

بەجگە لە بوش زۆربەی هەرە زۆری سیاسەتمەدارانی تری سەر بە کۆماریەکان و کاربەدەستانی کابینەکەی بوش لەسەر هەمان قەناعەت و بڕوان کە عێراق بە یەکپارچەیی بمێنێتەوە بەبیانووی ئەوەی کێشەی گەورەتر دەخولقێنێ، تەنانەت لە کاتی هەڵبژاردنەکانی کۆنگرێس و ئەنجوومەنی پیران، کۆماریەکان بانگەشەی ئەوەیان دەکرد ئۆگار دیموکراتەکان زەرینە بهێنن عێراق دابەش دەکەن (وەک ئەوەی کارێکی خراپ بکەن). بە نموونە ڕۆژنامەی (خەبات) لە ژمارە (2312) ڕۆژی دووی تشرینی دووەمی 2006 لە لاپەڕەی یەکەمدا لەو بارەوە ئەم هەواڵەی بڵاوکردۆتەوە (بەرنامەی دەسپێکی ئەمەی کەناڵی جەزیرەی قەتەری تەرخانکرا بوو بە هەڵبژاردنە سەرتاییەکانی کۆنگرێسی ئەمریکا و بەپێی ڕاپرسێکی ئەم کەناڵە کە لە ئەمریکاوە ئامادەکرابوو ئاماژە بە ئەوە کرا کە جەماوەری حزبی کۆماریی لە بەرامبەر دیموکراتەکاندا بەرەو لاوازبوون دەچێت).

"هەکاری سەرکی ئەم لاوازبوونەش بە سیاسەتی جەرج دەبلیو بوش لە عێراقدا گەنراوە، بە شرۆڤەکردنی ئەم دەسپێکە بەرنامەی ناوبراو میواندارییی لە خالید سەفوری داڕێژەری ستراتیژیەتی حزبی کۆماریی و ئەندامی چالاکی ئەم حزبە لە کۆنگرێسی ئەمریکا کرد، لە میانەی قسەکانیدا خالید سەفوری بە دووری زانی کە دیموکراتەکان بتوانن زەرینەی کۆنگرێس و ئەنجوومەنی پیرانی ئەمریکا بەدەستبهێنن، بەڵام دووپاتی کردەوە کە تەنیا سەرکەوتنی کۆماریەکان یەکجارەکی خاکی عێراق دەهێنێتەوە، ئۆگار دیموکراتەکان سەرکەوتن بەدەست بهێنن ئەوە لە ماوەیەکی کەمدا دوای سەرکەوتنیان دەوڵەتی کوردیی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا دروست دەبێت و زەرشتی دیکەی چاوەڕوانکراویش دەبینرێت. لە درێژەی قسەکانیدا داڕێژەری ستراتیژیەتی حزبی کۆماریی لە کۆنگرێسی ئەمریکا وتی: کۆماریەکان جەنگی عێراق بە بشک لە شەی دژە تیرۆر دەزانن و مەبەستیان نییە نەخشەی ناوچەکە بگۆڕن". ئۆگار کەمێک بە دیقەتەوە لەو وتانە وردبینەوە، ئەوا لە قسەکانی (سەفوری)دا دووشت بە ڕوونی دەبینرێت:

یەکەم: سەفوری دەیەوێ عەرەبەکان بوروژێنێت یان سوود لە دەنگی ڕەوەندی عەرەب لە ئەمریکا وەربگرێ، بەڵام دواتر بینیمان سەرۆکی ئەم بانگەشانەش کۆماریەکان دەڕاندیان.

دووەم: وەعد و بەڵێنەکانی ئەمریکا بە دیموکراتیزەکردنی عێراق

بوون بە بەقی سەر ئاو. ئەوتا عێراق بە ئەوان تەنیا مەیدانی بەرەنگاریی تیرۆرە نەک گۆڕینی نەخشەی ناوچەکە، ئەمریکا مەیدانی رووبەووبوونەوەی لەگەڵ تیرۆریستان لە واشنتۆن و نیویۆرکەوە گۆڕیوە بۆ بەغداد و رومادی و سامەڕا و تکریت و قەندەهار و کابوڵ، بۆ کوڕتی ئەمریکا تەپڵکەی لە ساحەی خەی دوورخستەوە. بۆیە ئەجیندا کەی ئەوان خاڵیبوونەوە لە عێراقێکی دیموکرات و دامەزراندنی کوردستانێکی سەربەخۆ و پانکردنەوەی سەری دیکتاتۆریەت و لە باربردنی بوستەنی کەمەڵ بە دیکتاتۆرە سەرەمکوتەکان. بە پێچەوانەوە ئەمریکا وەک لوتکەی سیستمی سەرمایەداریی بە دوای بەرژەوەندییە نامەشروعەکانییەوەتی لەسەر خوێنی گەلانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست. کە ئوسامەی دروستکرد؟ کە دەستگیریی ئەو کەمەڵە خەڵکەی کرد کە پێیان دەوترێ "عەرەب ئەفغانەکان"؟ و ئێستاش هەموو دنیا گیرۆدەی دەستی تاوانکارییەکانیان بووە.

لە بەرامبەردا کیسنگەر و هاوبیرەکانی پەداگریی لەسەر ئەوە دەکەن ئەگەر عێراق دابەش نەکرێت رەنگە ئەزموونی ڤێتنام جارێکی دووبارە بێتەوە، لەولاشەوە باڵی تونددەو لە کۆنگرێس و حکوومەتی ئەمریکا چارەسەر لە ڕەوانکردنی هێزی سەربازیی زیاتردا دەبینینەوە، ئەوەش مامەڵەیەکی ستالینی و تەسکبینانەیە لەگەڵ ئەم واقیعەی عێراقدا. لە سەروەختەکدا بە دیفاکتۆ ئەمەڕ عێراق سێ دەوڵەت و سێ دەسەڵاتی جیایە، لە بەشی باشووردا کە لە ڕووی سوکانییەوە زۆربەی دانیشتوانەکەی شیعەی مەزهەبن دەوڵەتێکی تیکراتیان لەسەر بنەماکانی مەزهەبی شیعەی هەیە، دەوڵەتێک بە هەموو پێوەرێک دەسەڵاتێکی مەزهەبییە و وێنەیەکە لە چێشنی کۆماری ئیسلامی ئێران، هەر لەم بەشدا حکومەکانی شیعەگەرێتی و ویلایەتی فەقیە بەڵام دەچێ و هەر ئەوێ جەعفەری سادق لە نەوانیاندا نییە، ئەم پارچەیە لە وەاتی درێنەی عێراق تەنێ ناوی باشووری عێراقێ ئەگەر نا بووە بە بەشێک لە کۆماری ئیسلامی ئێران. لە ناوەڕاستی عێراق بەرەو سەروە یان راستتر بەرەم سەگەشەی سوونەنشین سەرباری نائارامی و ناجێگیریی بارودۆخی ئەمنیی تیایدا، بەڵام دەسەڵاتی یەکەم و سەرەکی بە دەست تیرۆریستان و پاشماوەکانی حزبی بەعسی ڕووخاوەوەیە. هەروەک ئاشکرایە ڕەکخراوی ئەلقاعیدە لەم دەڤەرانە حکوومەتی ئیسلامی خەی ڕاگەیاندووە (ئەمارەتی ئیسلامی عێراق)، هەبەتە لە باری عەمەلیشەوە تەکنیکێک لە پاشماوە سەدامییەکان و تیرۆرستەکانی ئەلقاعیدە و قوتابییە دەسەزەکانی ناسیونالیزمی پەگیری عەرەب بە هاوبەشیی حوکمی ئەو ناوچەیە دەکەن. ئەم بەشەش لە عێراق لە ژێر چەتر و کۆنترۆڵی ڕاستەوخۆی ئەم پەکهاتانەدایە و حکوومەتی عێراق کە زیاتر وەک حکوومەتی شیعەی خەی دەنوێنێ

بچووکترین ڕەگی ئیداریی و سیاسیی نییە لەو.
لە بەشی باکوورەوە یان هەرێمی کوردستان دەسەڵاتی خەمڵی کوردیی لە ژێر ناوی حکوومەتی هەرێمی کوردستان هەیە، ئەم پارچەیش بەشکی دابەاوە لەو دوو بەشی تر، دەسەڵات فۆرم و مۆدێلکی جیاوازتری لە شێوە دەسەڵاتی ناوەاست و باشوور، بەشایی و کۆلۆنکی کولتووریی و عەقڵیی لەنێوان خەڵکی کوردستان و خەڵکانی ناوچەکانی تردا هەیە، لە باشوور زۆرینەی خەڵک خوازیاری دەوڵەتکی ئیسلامی شیعین. لە ناوچەی ناوەاستیش بەشی زۆری خەڵک خەون بە دەوڵەتکی عەرەبی ئیسلامی سوونندی دەمارگیرەوە دەبینین. بەڵام جەماوەری کورد بە زۆرینەی دەنگ لەگەڵ دەوڵەتکی دیموکراتی دادپەروەردان، بەڵام ئەم دەوڵەتە دەوڵەتی کوردستانی سەربەخۆ بە. ئیتر کوانێ ڕەو و مانای حکووەتی عەراق کە مام جەلال سەرکەمار و مالیکی سەرەک وەزیرانییەتی؟. ئایا جگە لە وێنەیکی وەهمی و درێکی شاخدار شتێک لە ئارادایە بە ناوی حکووەت و نیشتمانی عەراق؟. سەرەای ئەمانەش ئەم سێ پێکهاتە سەرەکییە ناتوانن بێکەوە هەبکەن، سوونێ ئامادە نییە دەسەڵات و ئیمتیازانی هەشتا ساڵی ڕابردووی واز لەبێنێ و دەست لە کورسی دەسەڵات هەبگرێت، بە ئەوەش تاکە ڕێگەی بەدیهێنانی ئەم خەونە لە لە ناوبردنی کورد و شیعەدا دەبینێنەوە، ئەزموونی هەشتا ساڵی ڕابردووشیان لە دەسەڵاتدا ئەم فاکتەی سەلماندووە، کوردیش حەزەر و گومانی هەیە لە نیەتکانی عەرەب و ترسی هەیە لەوەی شۆڤێنکانی ئەنفال جارێکی تر گەڕەتکەنن و خەونی سەدەها ساڵی بە با بدەن. ئەگەر بەرژەوەندیی سەرانی کورد نەبوایە دەبوو لە 2003دا کورد بە ئەبەد عەراقی لە کەڵ خۆی بکردایەتەوە و دەوڵەتی رابگەیاندایە، بە لەبەرچاوگرتنی ئەوەی دەوڵەتی عەراق لە سەرەتای دامەزراندییەوە هەندەی ئەوکات لاواز نەبووە و چوارچێوە جوگرافییەکەشی هیچ کات ئەوەندە پاشاگەردانی و ناجێگریی بەخۆوە نەبینیوە.
شیعەش هیچ کام لە کورد و سوونندی قبوڵ نییە، بەکو لەگەڵ عەراقێکی یەکگرتووی ئیسلامیدایە لەسەر بنەمای شیعەگەرێتی، تەنانەت ئەلحەکیم (محەمەد باقر ئەلحەکیم) وەک ئایەتوڵایەکی بەرهەستکاری ڕژەمی پێشووی عەراق، بەر لەپرسەی ئازادیی عەراق لە هەڤپەیڤنکدا وتبووی (لە کەماری ئیسلامی عەراقی پاش سەدامدا جگەی کوردسانێک لەو خاکەدا نابێتەوە). ئەمەش بە ڕوونی ئەو دیمەنە دەبینین کە شیعە چەن لە قوربانییەوە بووە بە جەلاد. ئەمە گرێیکی سایکۆلۆجیی شیعەی عەراق، کە بەدرێژایی هەشتا ساڵ لە سایەی سوونندی عەرەبدا چەوساونەتەوە، بەڵام چوونکە دیموکراسی لە عەراقدا فەرهەنگ نییە، بەکو مەزهەبگەریی و دیکتاتەریی و

خوێندنەوەی باڵادەستە، بۆیە بە ئاسانی لە سەر ساڵەکدا شیعە وێنای خۆی لە قوربانییەوە گۆڕی بە جێلاد. کورد وتەنیش قسە هەزارە و یەکەکی بە کارە، ئەگەر چارەسەری کێشەکانی عێراق و کۆتاییهێنان بە قەیرانە قووڵەکانی دەرگایەکی هەبێت، ئەوە یەکەک لە کلیلەکانی کردنەوەی ئەو دەرگایە دابەشکردنی عێراقە بە سەر هەرێمی خۆبەڕێوەبەریی هەروەک ئاماژەم بە کرد بەشێوەی سێ دەوڵەتی کۆنفیدراڵ تا ماوەیەکی دیاریکراو لەگەڵ یەکتر بمێننەوە. یان ئەگەر دەخەکە قبووڵی کرد هەر کەس لە ماڵی خۆی. پەموایە ئەمە بە ئەمریکا و ناوچەکە و جیهانیش، تاکە ڕێگەچارەیە، بەدەر لەمە هەر ڕێگاچارەیەکی تر من لای خەموە ناوی دەنێم "چارەسەری درزنانە".

دوای ئێم هەموو شتر و ڕوویە هەقە ئەوەش لە خەمان بپرسین: ئایا بە ڕاست ئەمریکا بە نەوت هەرشی کردەتە سەر عێراق یان بە دیموکراتیزەکردنی؟ ئەمریکا بە پاراستنی بەرژەوەندییەکان و سیاسەتی پاوانخوازیی و فراوانکردنی دەسەاتی خۆی سەربازگەکانی بە کوشتن دەدا یان لە بەر چاوی کاڵی عێراقییەکان؟. بە بۆای من شێوی ئەمریکا شێوی مسۆگەرکردنی بیرە نەوتەکان و پاراستنی بەرژەوەندییەکان و درێژەپێدانی پاوانخوازیی خۆیەتی. ئەمریکا نە سە لە جەنگ دەکاتەوە نە لە کوشتار نە لە کاولکاریی، بەڵکو کاری گرنگ و ئەولەویترین شت بۆی بەرژەوەندییە، بەرژەوەندیی بە جۆرێک ئەمریکای وە و گۆڕ کردووە لە پەیامی گوللەباران و گۆمباران تەناگات، ئەو بەناوی گۆاوی دیموکراسییەوە سووتێنەرترین چەکی مەدەرن بەکاردێنێ، ئەو باسی مافەکانی مرۆڤ دەکات و گوانتانامۆشی هەیە، ئەو نموونەی مارلین مۆنرە پێشکێش بە ژنی دنیا دەکات وەک نموونەی ژنی ئازادی ئەمریکی، کەچی دەستی گیانی بە گیانی سعودیەیە کە ماف بە ژن نادات تەنانەت ئۆتۆمبیلیش لێبخوڕێت.! ئەو بۆی گرنگە لە هەموو شوێنێک بێت و بەرژەوەندییەکانی لە پڕاوێزترین سوچی دنیادا ئامادەیی هەبە و پارێزراویش بێت.

مادلین ئۆلبرایت وەزیری پێشووتری دەرەوەی ئەمریکا لە وتارەکدا بەناوی (مەشقکردنی دەسەاتی دەرەوەی ئەمریکا)دا نوسیوویەتی (بە پاراستنی بەرژەوەندییەکانمان، ئەمە پێویستە بە خۆ بکەوین، ڕێککەوتن ساز بکەین، دەستوور بنێنە ڕێنان، نموونەی وا بنێنە پێشەوە لەسەر بنەماکانی دیموکراسی، بازاڕی کراوە، یاسا، ئاشتی بڕقەرارکردن، جیهان پتر لە یەکدی نزیک بخەینەوە). بوش لەهەڵپەی ئەوەدایە لە زووترین کاتدا دەست بەسەر چاەێ نەوتەکاندا بگرێ و مەترسی تیرۆریستەکانی ئەمە و دەستەکانی دوژمنی کێشکی سپی لەو ڕووەوە نەهێڵێ، بوش لە بیری چووە دنیای ئەمە دنیایەکە پتر گیرۆدەی دێیەها کێشەی ترە، هەڕەشەکانی سروشت، زەربوونی ژمارەی

دانیشتوانی سەر گەی زەوی، نەخشەی و درمی کوشندە، ئایدز، بەدەوشتی و برسێتی و جەنگ و کاولکاریی، ئەفریکا تاریکترین بەشی سەر شانەی جیهانە و کارساتاویترین جوگرافییە، بوش هەموو ئەمانە پشتگوێ دەخات و دەت دنیا لە شەڕکی خوێناویی‌وە دەئانێنێت تەنیا و تەنیا بە دەستبەرکردنی خۆنی چەند بازرگانێکی پترۆڵی وەک خۆی، بە تێگەیشتنی من جەنگی عێراق جەنگی نەوت و یەدەگی پترۆڵی ئەم وەاتەیە و هیچی تر. جەنگکانی ئەمریکا هەموو لە یەک خاڵی ستراتیژییدا کورت دەبنەوە، ئەویش فراوانکردنی هەژموون و دەستبەرکردن و پارێزگارییکردن لە بەرژەوەندییە ئابووری و سیاسییەکانی وەاتە یەکگرتووەکان وەک سەرداری بە رکاربەر و تاکە جەمسەری هەز لە جیهاندا.
جیفری دی.ساش مامۆستای زانستی ئابووری و بەڕێوەبەری پڕۆیمانگای زەوی لە زانکۆی کۆڵمبیا، دەنووسێت (بوش لەم دواییانەدا بە رۆژنامەنووسان دوا و داوای ئەوەی لەکردن کە جیهان پاش پێنجا ساڵی دیکە بەهێنن بەر چاویان، ئەو کاتەک ئەم داوایە ئاڕاستە دەکات بیری لە ئایندەی زانست و تەکنەلۆژیا، یان ژمارەی دانیشتوانی جیهان نەکردەتەوە کە ژمارەکەیان لە نە هەزار ملیۆن کەس تێدەپەڕێت.. یاخە بیری لەو ململانێیە نەکردەتەوە کە پێویستە بە گەڕانی کەش و هەوا، بەکو لە جیاتی ئەوە دەیەوێت بزانێت ئاخە تونددڕەوکان لە جیهانی ئیسلامیدا دەستدەگرن بەسەر سەرچاوەکانی نەوتی جیهاندا، لە راستیدا ئەوەی کە پاش پێنجا ساڵی دیکە سەرقاڵمان دەکات و خەونمان لێ تێکدەدات، هەرچیەک بێت پێویستە ئەوە لە کۆتایی لیستەکەدا بێت). راستیش ئەوەیە ئەمریکا زەرەقانی بەرژەوەندییەکانی خەیاتی، بە سەمینەوەش دوژمنی بەرژەوەندییەکانی هەر کە بێت و لە هەر کوێ بێت تانانێت ئاگەر لە حەشارگەکانیشدا بێت لە ناویدەبات. ئەمریکا هەر بە ئەو مەبەستە هەرشی کردە سەر عێراق و سەدام حسێنی کەنە قوتابی و بەندەی گوێایەڵی زمانێکی دوور و درێژی خۆی لەسەر کارلادا، بەڵام ئایا تە بڕیی لەم دەخەدا بەرژەوەندییەکانی ئەمریکاییەکان لەگەڵ بەرژەوەندیی گشتیی عێراقییەکاندا یەکانگیر بێتەوە؟ ئایا عێراق بە مانەوەی سوپای ئەمریکا قازانج دەکات یان نا؟ ئەگەر هێزەکان بەماوەیەکی دیارینەکراو مانەوە تە بڕیی تونددوتیژیی لە رادەبەدەر و زەدەتر بەرامبەریان نەکرێت و ناچار بە کشانەوە نەکرێت؟. یان ئەگەر هێزەکانی ئەمریکا پاشکشەیان کرد، تە بڕیی عێراق لەوە زیاتر نەبێتە مەیدانی تێراتێنی شانە جیهادیی و تیرۆرستییەکان و جەنگی ناوخەیی درێژخایەن و نەبڕاوە چارەنووسی عێراقییەکان لەمە رێشتر نەکات؟. من نازانم دەبە هەمووان چاوەڕوانی سیناریە و پێنگاڤکانی

داهاتوو بین. هەرچەندە مرۆڤی هۆشمەند لە هەنووکەوە هیچ ئاسۆیەکی گەش لە ئاسمانی پڕ غوبار و تەمی ئەم وڵاتەدا بەدی ناکات.
کاتی خۆی بوش لە 26-2-2003 واتە تەنیا بیست رۆژ بەر لە هێرش و ئۆپەراسیۆنی سەربازیی بۆ سەر عێراق وتی (هەتا بزانین پێویستە لە عێراق دەمێنینەوە، بەڵام رۆژێک زیاتری لە نابین). هەروەها وتیشی ئەمە عێراقێکی نوێ و دیموکراتیک دروست دەکەین، بەڵام (بیرژان لویزان)ی شارەزای فەڕەنسی وتی (سەرلەنوێ بونیادنانەوەی عێراق کارێکە شکست دەهێنێ)! ئایا بوش و بیرژان کامیان راستیان کرد و رووداوەکانی داهاتوو قسەی کامیان دەسەلمێنێت؟. تۆ بڵێی دوای ئەم ماوە تاڵ و تاریکە بۆ سوپاکەی بوش لەسەر هەمان رای خۆی مابێت؟ تۆ بڵێی پێش ئەوەی کاتی پێویست کۆتایی پێبێت ناچار بۆ کشانەوە نەکرێن؟ کە ناڵێ عێراق نابێتە قەَتنامی دووەم و ئەمریکا لوتی تیایدا ناشکێ؟ نازانم با بزانین لە رۆژانی داهاتوودا چی روو دەدات؟!!. تاکە شتێک کە بیزانم ئەمریکا لە دروستکردنەوەی عێراقدا سەرکەوتوو نەبووە. هیچ کاتێکیش مەرجی سەرکەوتن ڕەوانکردنی هێزی زیاتر یان کشانەوە نییە، بەڵکو دابەشکردنی ئەم دەوڵەتە ساختەیە بۆ ناوی عێراق کە مایەی ئاشووبە بۆ هەموو دنیا.

***ئەم وتارە شیکارییە پێش چواردە ساڵ، بە چوار بەش لە ژمارەکانی (108) و (109) و (110) و (111)ی ڕۆژنامەی (کوردستان راپەرت) لە ڕۆژەکانی 26-27-28-30ی نۆڤەمبەری ساڵی 2006 باڵاوبووەتەوە.**

تێبینی: کەی ئەم شیکارییە وەک بەشی چوارەمی کتێبی "گەمەی شەیتان" لە لاپەڕە 130-170 چاپ و باڵاوکراوەتە. کە ئەو کتێبەش بە چاپی کاغەز لە سەرەتای ساڵی 2018 لە ناوەوە و دەرەوەی وڵات باڵاوکراوەتەوە

بەشێک لە وتاری (ئێدەب و ئایدیۆلۆژیا و فاشیزم) …

شیعری: (یەکەمجار کە هاتن) نالە حەسەن

شیعری (یەکەمجار کە هاتن)

یەکەمجار بە کۆمۆنیستەکان هاتن
من هیچ قسەیەکم نەکرد
چونکە من کۆمۆنیست نەبووم
دواتر بە سۆشیالیستەکان هاتن
من هیچ قسەیەکم نەکرد
چونکە من سۆشیالیست نەبووم
پاشان بە کرێکارەکان هاتن
من هیچ قسەیەکم نەکرد
چونکە من کرێکار نەبووم
پاشان بە جولەکەکان هاتن
من هیچ قسەیەکم نەکرد
چونکە من جولەکە نەبووم
دواجار بە منیش هاتن
بینیم هیچ کەسێک لەوێدا نەماوە
تا قسەیەک بە من بکات …!

مارتن نیمۆلەر

_ تێگەیشتنێک بە فاشیزم :
فاشیزم ئایدیۆلۆژیەکی ئاڵۆز و فرە ڕەهەندە ، فۆرمێکە بە بەرەوپێشبردنی دەسەڵات ، ڕەگەی فاشیزم لە نێو ئایدیۆلۆژیاکان بەتایبەت ، ناسیۆنالیزم و نەتەوەپەرستیی چڕکراوە دەکات ، هەر ئایدیۆلۆژیایەک کاتێک دەگاتە ئاستی دەگمایی فاشیزم بەرهەم دەهێنێ ، بەمانای (ئایدیۆلۆژیا / دەگما / فاشیزم) . دەسەڵاتی فاشیزم دەسەڵاتێکی عەسکەرتاری تاکڕەوانەیە ، باوەڕیان بە یەکسانی و دادپەروەری نییە . لە ڕەگەی تۆتەمیزمەوە مامەڵە لەگەڵ نیارەکانییان دەکەن و تاکەکانی کۆمەڵگە سەرکوت دەکەن ، فاشیزم زۆرجاران بە یەکلایی کردنەوەی کێشەکان (شەڕ) بە باشترین ئۆپشن و چارەسەر دەزانن ، کاریان بەوە نییە لە ئاکامداچ کاولکاریەک و قەسابخانەیەکی لەدەکەوتەوە لەمبارەوەش / کۆمنیزمی نموونەی کاولکاریەکان و کۆمەکوژیەکان ، (هەڵکەست و جینساید) لە

مێژووی فاشیزم هەمیشە دووبارە دەبنەوە ، لە سەرەتا لە ساڵی (١٩٢٢ _ ١٩٤٥) فاشیزم لە ئیتالیا بە ڕابەرایەتی مۆسۆلینی سەریهەڵدا ، پارتی فاشیستی نەتەوەیی پێکهێنا ، دواتریش لە ئەڵمانیا ، بە دوای جەنگی یەکەمی جیهانی ، لە ٥ی جانیوەری (پارتی کرێکارانی ئەڵمانیا) دادەمەزرێ ، هیتلەر لە ١٦ی سیپتەمبەر دەبێتە ئەندامی ئەم حیزبە ، لە ٢٤ی فەبرووری ئەم حیزبە لە پلاتفۆرمێک ناوی خۆی دەگۆڕێت بۆ (پارتی کرێکارانی ناسیۆنال سۆسیالیستی ئەڵمانیا) ، دواتر دەبێت بە (حیزبی نازی) (١٩٣٠ _ ١٤٣٥) . هیتلەر لە ساڵی ١٩٢١ دەبێتە سەرۆکی ئەم حیزبە ، بە شێوەیەکی ئاسایی هەموو فاشیستێک دیکتاتۆرە بەڵام ، مەرج نییە هەموو دیکتاتۆرێک فاشیست بێت . لە سەرەتا فاشیست بوون ناوێک و شوناسێکی ئاسایی بوو بەڵام ، دوای کارەساتی (هۆلۆکۆستی جولەکەکان) کە ، شەش ملیۆن مرۆڤ تیابوونە قوربانی ، دوای ئەوە بوو بە شوناسێکی شووم ، بەدوای ئیتالیا و ئەڵمانیا ، فاشیزم پەیوەندی بە هەندێک لە وڵاتانیتر وەک ئیسپانیا ، ئەرجەنتین و زۆریک لە وڵاتی تریش ، فاشیزم تاکو ئەمڕۆش بە ماسکی جۆراوجۆر درێژەی هەیە .

_ ئەدەب و فاشیزم

پێشتر لە وتارەکانیترمان / بە درێژی باسی پەیوەندییەکانی (ئەدەب و ئایدیۆلۆژیا) مان کردووە ، لەم بەشە زیتر باسی پەیوەندییەکانی نێوان (ئەدەب و فاشیزم) دەکەین ، گوتاری ئەدەبی و گوتاری فاشیستی بە دوو ئاراستەی پێچەوانە هەڵدەکەن ، هەروەکو گوتمان ، فاشیزم لەسەر تووندوتیژی و سەرکوتکردن و کوشتن و تێقاندن ، درێژە بە تەمەنی خۆی دەدات ، پەیوەندییەکان لە فاشیزم ناهەک و نا تەندروستن ، چ پەیوەندی نێوان تاکەکان یان پەیوەندی نێوان دەسەڵات و تاک ، هەروەها بە تەزی حەقیقەتی هەها ئیشدەکەن ، واتە هیچ نرخێک بە باوەڕی ئەوانیتر دانانێن ، هەروەک ئەوەی کە دەڵێن (گەر لەگەڵم نەبیت _ دوژمنی منیت ..!) ئەمە بیرکردنەوە و ئاراستەیەکی فاشیانەی لە پشتە .. بەڵام ئەدەب هەک پێچەوانەی فاشیزمە ، ئەدەب ئامانجی گەیشتنە بە جوانی و هەوادانە بە گەیشتنی ژیان بە کەناری ئارامی، هەروەها گەیاندنەوەی هەموو سەروەریەک بە مرۆڤ ، لە نێو ئەدەب چ پەیوەندی تاکەکان یان پەیوەندی نێوان دەسەڵات و تاک پەیوەندییەکی تەندروستن ، حەقیقەتی هەها بوونی نییە ، بەڵام لە فاشیزم بوارێک بە کەناری ئارامی و پێکەوە ژیان نامەنیتەوە ، لە جیاتی پێکەوە ژیان / ملکەچبوون و دەستەمۆیی هەواجیان هەیە . هەر نووسەرو شاعیرێک گەر بە ئاگاهانە بڕگری لە

فاشیزم بکات ، ئەوا بە هیچ گومانێک (ئەدەب و شیعر) و داهێنانەکانی دەکەونە ژێر پرسیارەوە ، تەنانەت گەر لەنێو ئەدەبەکەشی بەم ئاراستە کاریی نەکردبێت .. دەکرێ لەم ڕاستایە باسی (ئەزرا پاوەند) بکەین ، کە نووسەر و شاعیرێکە لاینگر و بەرگری لە فاشیزمی ئیتالیا کردووە ، پاوەند قسەیەکی هەیە دەڵێت (ئەگەر کەسێک ئامادەیی موجازەفەکردنی نەبێت لەنێو بیرکردنەوەکانیدا ، ئەوا ئەوکەسە یان بیرکردنەوەکانی نرخێکی ئەوتۆیان نییە یان خۆی) ، ئەمجارە بیرکردنەوانە لە بنەڕەتدا بیرۆکەی فاشیزمی بەرهەم دەهێنن ، هەرچەندە (ئەزرا پاوەند) شاعیرێکی نوێخواز و داهێنەر بووە ، کاریگەری بەرچاوی هەبووە لە نێو ئەدەبی ئەمریکی و پێگەیاندنی زۆرێک لە نووسەرانی سەردەمی خۆی و داهێنانی قوتابخانەی (وێنەیی) و .. . لای خۆشمان کەمنەبوون ئەو نووسەر و شاعیرانەی بە باڵای (سەدام حوسێین) یان دا هەڵدا و هانیاندا ، لە کەمەکوژی و توندوتیزییەکانی بەردەوام بێت ، یان ئەو نووسەر و پیاوە ئایینیانەی لە مینبەرەکان بە گوتارەکانییان پاڵپشتییان لە (ئەردوگانی فاشیست) دەکرد ، بە کەمەکوژییەکانی کوردانی باکوور و ڕۆژئاوا . ئەوانە پێبزانن یان نا ، بە ئەدەب و گوتارەکانییان خزمەتییان بە فاشیزم کردووە . هەنگە ئەو شیعرەی (مارتن نیمەلەر) ، کە لە دەسپێکی ئەم وتارە نووسیومانە ، ئەم (هەشبگیرییە) و (کەمەکوژییە) ، باشترین وێنە بێت ، کە سیمای فاشیزمی بە هەشنی تیا بخوێنینەوە .

شەنگال، ئەوبرینەی تا ئەمڕۆش خوێنی لێ دەچۆڕێ ! … عەبدوڵا ساڵح

دانیشتوانی ناوچەی شەنگال زوربەیان ((یەزیدین ((. یەزیدیەکان لە ناوچەکانی (موسڵ ، دهۆك، دیاربەکر،، حەلەب و دورگەی ابن عومەر) نیشتەجێن، ئەوان وەك جولەکە ((ئایین و شوناسی نەتەوەییان)) تێکەڵ بووە، شکانەوەیان بەسەر بیرۆا ئایینییەکان و دووڕەڕەزی و تێکەڵاو نەبوونی خزانیان لە گەڵ ئاینزاکانی تر،

ئەوانی تا ئەندازەیەك خستۆتە ناو جوغزێكەوە، ئەگەرچی زمانی کوردی کرمانجی شێوازی سەرەکی ئاخاوتنیانە، بەڵام ئەوانەی ناوچەی بەعشیقەی نزیك موسڵ بەزۆری زمانی عەرەبی وەك زمانی سەرەکی ئاخاوتن بەکاردێنن، ئاشکرایە کە قسەکردن بە زمانێکی دیاریکراو ((شوناسی نەتەوەییت)) دیاری ناکا، بەڵکو هەڵکارەکەی دەگەڕێتەوە بۆ هەیمەنەو هەژمونی زمانی باڵا دەست لە ڕووی سیاسیەوە ، هەروەك چۆن دەیان وواڵات زمانی سەرەکیان ئینگلیزیە بۆئەوەی خۆیان بە ئینگلیز، وەك نەتەوە ، بناسێنن ، یا زمانی ئیسپانی و ....

ئاوێدانەوەیەکی خێرا بۆ مۆژوو، ڕاستیەکمان بۆ دەردەخا کە یەزیدیەکان بەدرێژایی مێژوو، لەسەر بنەمای باوەڕ و ئایینیان جینۆسایدکراون ، مێژووی ساڵەکانی 1832 / 1844 ئەو ڕاستیەمان پێدەڵێ کە میرە کوردەکان کەمتریان بە یەزیدیەکان نەکردوە لەوەی داعش پێیکردن، بۆ نمونە (پاشای کۆر) کە هەر ئەمڕۆ ناسیونالیستەکوردەکان پیا هەڵدەڵێن و بە (پاشای گەورە) ناوی دەبەن، و(بەدر خان بەگ) میری بۆتان، لەسەردەمی فەرمانڕەوایی ئەوندا، لە قەزای شێخان تەوەڕ عابدین و دەشتی نەینەوا و ناوچەی ئاکرێ، چەندین جار جینۆسایدی یەزیدیەکانیان کردوەتە و بە دەیان هەزاریان لێکوشتون یا خود ناچاریان کردون ببنە موسوڵمان ! . لەهەمانکاتدا بەگوێرەی پلانێکی داڕێژراو ، هەر ئەم پاشا کۆرەیە بەفەرمانی میری یەزیدیەکانی بەناوی (عەلی بەگ) بانگهێشت کردوە بۆ ڕەواندز و دواتر لەگەڵانەوەیدا لە ناوچەی گەلی عەلی بەگ بۆسەی بۆداناوە وکوشتویەتی ، هەر بۆیەش ئەو شوێنە ئێستا بەناوی گەلی عەلی بەگ ناسراوە .

دوا کوشتاری یەزیدیەکان لەسەر دەستی کوردەکان ساڵی 1915 / 1923 بووە هاوکات لەگەڵ پاکتاوکردنی ئەرمەنیەکان ، کاتێك مەلای خەتێ کوشتنی موسڵمانان حەرام دەکاو کوشتنی غەیرە موسڵمان حەڵاڵ!! دواتر ساڵی 1918 لەلایەن برایم پاشاوە پەلامار دەدرێن و ئەمجا پەلاماری ساڵی 1935 لەلایەن سوپای عێراقەوە و دواتریش لەلایەن سوپای سەدام حوسێنەوە .

سەرچاوە کان – ((ویکیبیدیا / الموسوعة الحرة))- (((تاريخ الموصل، الجزء الأول، تأليف القس سليمان صائغ، طبع الكتاب في مصر.))

دوا جینۆسایدی یەزیدیەکان بەدەستی چەکدارانی چەنگ بەخوێنی داعشی ئیسلامی لە 4 / ئابی / 2014 کاتێك غافڵگیر کەوتنە بەر پەلاماری

دنـدانەی ئـەو هـزە لـکاتـکـدا نـزیکـی پـنـج هـزار چـکـدار لـپـشمـرگـو ئاسایشو پـلـیسو پاسـوانی بارـگا حزبییـکان لە شەنگال و دەوروبەری هەبوون کە زوربەیان سەر بەپارتی بوون، هەمویان ـایانکرد و یەزیدیەکانیان تەنیا جـهـشت وخستیاننـە بەر کـپەی دـندانەی داعش .

لە دوای سالـی ٢٠٠٣، شـنگال لـووی کارگـی و سیاسی لـلایـن هـرـمی کوردسـتانـو ئـیـدارـ دـدرا، بـتـایـبـت لـلایـن پـارتی دیمـوکراتی کوردستانـو، کـ کـنتـی هـموو جومگـکانی ئـو قـزایـی کردبوو، و قسـکـری یـکـم و کـتایی یەزیدیـکان بوو لە ـگای هەندـك کەسایەتی یەزیدی وەك (تەحسین سەعید بەگ) کە وەك مـرەی پارتی ناوزەد دەکرـ و دەنگـی ئەوە هەبوو چەندین ملیار دـار لە بردنە پـشی سیاسەتی (کوردانـدن و پارتاندنی) ناوچەکە و دانیشتوانەکەی سەرف کراوە.

سەرچاوە : ((إضطهاد الايزيديين عبر العصور جريمة يجب ايقافها في القرن الواحد والعشرين د.علاء الجوادي / صفحة مؤسسة النور للثقافة والاعلام)).

ئـستا، بەشی هەرەزـری یەزیدیەکان ئاوارەن ونەگـاونەوە سەر جـ وشوـنی خـیان و ژمارەیان بە زیاتر لە 300 هەزار ئاوارە مەزندە دەکرـ . دوای تـکشکانی سەربازی داعش ، ئەم شارە کە بەشـوەیەکی فەرمی دەبوو لەژـر کـنتـی دەوـەتی مەرکەزیدابـ ، بـام لە ـاستیدا چەکدارانی پارتی دیموکراتی کوردستان و هـزەکانی پەکەکە و حەشدی شەعبی نفوز وهەیمەنەی خـیان تیادا سەپاند، ئەمەش بووە هـکاری ململانـیەکی توند لە نـوان ئەم هـزانەدا لەسەر حیسابی ژیان وگوزەران و ئاسایشی دانیشتوانی ئەو شارە .

دوا پـەردەی ئـەم شـانـگەریە، رـکـوتنەکـەی هـولـر و بـغـدایە لەسەرەتای ئـکتـبەری ئەمسـدا بـ (ئاسایـیکردنـوـی دـخی شەنگال)، کـ هـرـم بـ(هـنگاوـکی نیشتمانیی) و بـغدا بـ(مـژوویی)و نـتـوـ یـکگرتووـکـان بـ(هـنگـاوـکی گرنـگ) و واشنـتـنـیـش بـ(شـایـانی پیرـزبایی) ناویان برد. بـ گـرـی رـککـوتنـکـ، دـبـت سـرجـم هـزـ چـکدارـکان بچنـ دـرـوـی شەنگال و دـسیـی ئـمنیی شارـکـش بـ پـلـیسی فیدـالـی بسپـردرـت.

ئەم ـکەوتنە لە ـاستیدا رـکەوتنی پارتی دیموکراتی کوردستانە لە گـ دەوـەتـی مەرکـەزی ، پـارتی بەمەبەسـتی وەدەرنـانی هـزە

نەیارەکەیان لە ناوچەکە ، واتا پەکەکە، و زیاتر جووت بوون و بردنە پێشی سیاسەتێك کە لەگەڵ و بەرژەوەندیەکانی دەوڵەتی کۆنەپەرستی تورکیا دڵتەوە . دەوڵەتی مەرکەزیش بەمەبەستی کەم کردنەوەی نفوز و دەسەڵاتی هێزەکانی حەشدی شەعبی وەك سیاسەتێکی گشتی لەسەرتاسەری عێراق و شەنگالیش وەك ئەقەیەکی دووڕە دەست و لاوازتری نفوزی ئەم حەشدی شەعبیەڵ .

هەر دوای ڕووکەوتنەکە، لە هەواڵێکدا ڕاگەیەنرا کە وەفدێکی سەربازیی حەشدی شەعبی لەسنوری پارێزگای نەینەوا سەردانی شنگالیان کردووەو لەگەڵ بەرپرسانی باڵای پەکەکە لەو ناوچەیە کۆبونەتەوە، دیارنیەت بۆم سەردانە ڕووکەوتنو هاوکاری لێنوانیاندا دروستبێتو وتویانە، "هەر هەرشێک لێلایەن هەرلایەکەوە لەدژی شنگال ئەنجامبدرێت، لەگەڵ هێزەکانی پەکەکە لەبەرانبەریان دەوەستنەوە"ڵ.

ئەگەر دەوڵەتی مەرکەزی وپارتی لەم ئاقارەدا بەرژەوەندیان یەکی گرتبێتەوە، ئەوا پەکەکە و حەشدی شەعبیش بەهەمان شێوە. هەر یەك لەو هێزانە، لەنوێشیاندا پەکەکە، دەیانەوێ شەنگال و ناوچەکە بکەنە پێگەیەکی تری ململانێی خۆیان لەسەر حیسابی دەرد و ەنچ وئازاری خەڵکی ناوچەکە .

سەرنجێکی کورت لەم سیناریۆیە ئەوەمان بۆ ڕووندەکاتەوە کە ئەم ناوچەیە کراوە بۆ مەیدانی تڕاتێن و خەسپاندن و فڕۆکەخانەی جۆرەها گروپ و میلیشیای ناوخۆیی و دەرەکیی وەکیلی ئەم و ئەو، . جۆرەها ئاجیندا و دەنگی ناساز و نامۆ و دوور لە بەرژەوەندی و ویستی شەنگالیەکان، هەڵبەتەقیون و بونە دەماست، ئەوەی نەبیسترا، تەنها دەنگ و ویستی خەڵکەکە و خاوەنە ڕاستەقینەکەی شەنگال بوو کە ئاواتیان گەلانوێیکی بۆ سەریشۆ بوو بۆ زەدی خۆیان. ئاکامی ئەو دەخۆ نالەبارەش، درێژکەشانی ئازار و مەینەتیی ئەو خەڵکەیە لە کەمپەکانی ئاوارەییدا.

ئەم سیناریۆیانە ، هەر هەمویان ، جگە لە تەشەنەکردنی برینێکی قوڵ بەسەر جەستەی ناوچەکە و دانیشتوانەکەی ناتوانی هیچی تر بۆ ، هەر بۆیە دەبۆ هەموو دەنگەکان بەئاراستەیەکدا بەرز بکرێنەوە کە خۆی لە وەدەر نانی هەر هەموو ئەو هێزانەو سپاردنی بەڕووەبردن و پاراستنی ئاسایشی ناوچەکە بە دانیشتوانەکەی دەبینێتەوە .

شایانی باسە هەر ئێستا ولە درێژەی ئەم سیاسەتە کۆنەپەرستانەی لایەنە چەکدارەکانی ناوچەکە ، پارتی و پەکەکە زەنگی شەڕێکی ترسناك

لە کوردستان لێدەدەن، شەڕێك کە باجەکەی ماڵوێرانکەرەکەی دەبێ خەڵکی زەحمەتکێش و هەژار ونەداری کوردستان بیدا، هەر بۆیە ئەرکی خەڵکی ئازادیخواز لەمێژەدا وەستانەوەیە بەوی ئەم سیاسەتی شەڕانگێزیە و جیاکردنەوە بەرژەوەندی خەڵکی کوردستانە لە بەرژەوەندی ئەم دوو هێزە شەڕکەرە ، بەتایبەتی پارتی کە بۆتە مێرەی دەستی دەوڵەتی کۆنەپەرستی تورکیا بۆ جێبەجێکردنی سیاسەتەکانی لە ناوچەکەدا .

2020 / 11 / 5

(S686) … سندی ێشاخ

بۆفر دەبارێ… لەسەر جادەی چاوگێم، ێنگێ کەمکی تر بگات. پێم وا بوو ئۆگۆر بزێکی بکەم، شەوێم لێ شەوێی شەڕبۆفرینێ دەچێت. بزێکم کرد. دەستی ێاستم بۆ پەنجەرێی یەکەک لێ ژوورەکانی تابقی دووەمی ئۆپارتمانەکەی ئەمبەر بەرز دەکەمەوە، کەسەک لەوێ نەبوو بزەم بۆ دەکات و دەستی ێاستی بۆ ێوومدا بەرز دەکاتەوە.

پووتەکەم و کاسکێتەکەم قاوێین، ێینکێتەکی سوور و بلووزەکی زەردم پۆشیوە، گەڕوێیەکانیشم کە ێنگیان سەوزە لە پووتەکەم درێژتر، تا سەر ئێژنەم هاتوون. ئەو خێی چاوەکانی سەوزن و سمێیشی سوور، لووتەکی زلی هەیە و کەمەکیش ورگنە. حەزی بە پۆشینی ستایلی جلوبەرگمە، هەرکات پێبکەنم دەڵێت: "ئەوو! شەڕ بۆفرینەکەم…"

کە دەڵێت: "ئۆگۆر دوو شەپێگووی دوو قوونی جیاوازیش باین حەزم دەکرد لە تەنیشت یەکتری بێخێندرابایین"، زەر پێدەکەنم.
هەندەک جار منیش هەمان قسەی بە دووبارە دەکەمەوە: "حەزم دەکرد ئۆگۆر دوو شەپێگووی دوو قوونی…" پێدەکەنین.

بەر لەوەی دەرگای تەومبێل دابخەم، دەڵێت: "چی هەیە؟"
دەڵێم: "سەاو، دەبێ چی هەبێت؟"
دەڵێت: "بەم بێانییە، لەنێو تەشوێشکی زەری ێادیە، گوێم لە دەنگی بەژەرەکە بوو دێگوت: "گەرمکی تری بە کەمێ دەزراوەتەوە".
دەپرسم: "بەم سەرما و بۆفرباریەنە لە خەو بەخەبەرت بێنن ناخۆشە،

جا گ؟! نەفرەتیانە…"
دڵت: "هەر کەس بە جۆرێک دەمرێت، سەدان و هەزارەها کەسیش بەم جۆرە. سەدان و هەزارەهای تریش"… دڵم: "بە جۆر و شێوازی تر".
دڵم: "ئەگەر مەرگ قبووڵ بکەم لە ژیانم و ددانی پێدا بنێم و ڕاستەوخۆش ووبەووی ببمەوە، ئەوکات لە دڵتاوکەی مردن ڕزگارم دەبێت و خەم لە ڕق و توڕەییش خاڵی دەکەمەوە؛ مارتن هایدگەر".
دوای ئەوەی لە پێکەنین دەوەستێت، دڵت: "جوانە، بەڵام مارتن هایدگەر نییە، منم… من". کە ئەوهای گوت، جووڵەی دەموچاوی لە هیی منا دەچوو.
بزەیێک دەکەم، دڵم: "هیچ نییە دڵتەکی هەڵەم دووبارە کردەوە".

ڕەگاکان درێژترن لە هەر شتێک، لە سەبەری پیادەڕەوان، لە وەینی سەگ، لە تارمایی چیاکان لەنەو سپییەتی زریانی بەفر…

هەر کە لەدایک بووم، تا ڕۆژی مردنی، یەک تاڕەمووی ڕەشم لە سەری باوکم نەبینی. پیرەپیاوەکی بەدەنگ بوو. بەشی سەرەوەی جەستەی تەزەک لە دواوە بوو و سمتەکی پووچ و ورگەکی زلیشی هەبوو. پەلاوەکانی هەمیشە دوو ژمارە بە قاچەکانی گەورەتر بوون، کە بە ڕەگادا هەنگاوی دەهاوێشت، دەتگوت مراویێ تووشی پەتا بووە، تا ئاستی ئەوەی خەی هەستی پێ دەکرد، خەڵک پێی پێدەکەنین.
گوتم: "ئەوەی دەمەکە پرسیار بوو بەم، ئێستا وەڵامەکەیم زانی".
دوای ئەوەی گوتی: "ئەمە هەکارە بە ئەوەی لەیبووکەکی وەک تەم خۆشبوێت".
دڵم: "ڕەنگە منیش بەیە لووت زلەکی چاوسەوزی وەک تەم…" بزەیەکی کرد.

پەم وا بێت هەشتان بیری لەوە نەکردیتەوە ماچەکم لە بکات! دەنیام لە گەرماویش لە کاتی خۆشوشتن ئەگەر وەنەی کچێک بەسەر دەبەی شامپۆکە ببینێت، ڕووی سوور هەڵدەگەڕێت و دەزریکەنێت و ڕادەکاتە دەرەوە.

"خەڵک بەگشتی و تەنانەت نووسەرانیش سپی وەسفی هەموو شتێک دەکەن لە کاتی بەفرباریندا، بەڵام من هەست دەکەم هەموو شتێک شینەکی ماتە، ئەی تۆ؟"
دڵم: "خەریکم سەیری دوور دەکەم، تارمایی شار لەنەو زریانی بەفرباریندەکە، لە ڕاستیدا پەم وایە هەموو شتێک ڕەش بەیش وەک لەیبووکەکان ڕەنگاوڕەنگ دەپۆشم و وەک شەڕبەفرینەش حەز دەکەم بزە بکەم".

دڵت: "ئەنگۆ هەموو شتێک دەش بێت بەڵام من وا هەست بکەم".
دایم: "ئەنگۆ هەموو شتێک شینەکی مات بێت بەڵام من وا هەست بکەم".

"ئێستە لەنێوان من و تۆ هیچ شتێک نییە، دەتوانیت لە لایەک لابدەیت؟ حەز دەکەم کەمێک پەنجە بخەمە ناو کونی ناوکت". سوور هەڵدەگەڕێ! دنیام لە لایەک لادەدات و سەری لە جامی سەیارەکە دەباتە دەرەوە و دەشتەوە، بەیە ئاوەی لە دەم بوو نەمگوت. نەمگوت تا ئێستە بە یەک جاریش بیرت لەوە کردیتەوە ماچم بکەیت؟ دەترسم نەخۆش بکەوێت و بە درۆزایی ساڵێک هەموو بیانییەک بەم بە نەخۆشخانە و گوڵی سووری بە ببەم.

دڵت: "کتێبەکم دەخوێندەوە، دەرێک تەی بیر خستمەوە، ئەمش هەکار بوو شاوی ئابردوو پێوەندییت پێوە بکەم و داوا بکەم یەکتر ببینین"
.
(دەشکاو لەخۆ هەڵدەستم، پێش هەر شتێک بیر لەتە دەکەمەوە...)

بە نزیک وەستگەیەکی کەنی شەماندەفەر تێدەپەڕین، سەردەمانێک ئەم شوێنە پڕ بوو لە خەڵکی شکێت. لەسەر شوێنە بەرزەکان کەمپێک ئاڵا و چێندین دروشمی سەربازی داندرابوون. بێتاقەتی بە شوێن پڕی پیادەڕەوان دەردەکەوت، ئەنگۆ خەڵکی ئەم ناوچەیە هەر لە سەرەتاوە خەڵکانی ماندوو و بێتاقەت بووبن.
وابزانم لە کۆتایی خوێندنەوەی دەرکاندا بوو: (دەشکاو دەخۆم لەرزنیت و بیر لەتە دەکەمەوە...) ویستم جێتێک بە تەواوی ئەم دەرانە لێدەم، خەم گرت. دایم: "دەنگەکی خشت هەیە بە خوێندنەوە".

هەرچەند لەرە هیچ کات سیستەمی گەرمکەرەوەی ماڵان ناکوژنەوە، بەڵام هەمیشە شتانێک هەن ساردن. دەفتەری ڕۆژانەی براکەم پڕ بوو لە ناو و ژمارەی کوژراوانی جەنگ، ئەو کوژراوانەشی دەیناسین خەتێکی سووری بژێر ناوکانیاندا دەخشاند. ئەو ڕۆژەی باوکم تەرمی براکەمی وەرگرتەوە چوار ڕۆژی مابوو خانەنشین بکرێت. تەمەنم شەش ساڵان بوو کە سەیری دەفتەری ڕۆژانەی براکەمم کرد، ناوی خۆیشی لە کۆتایی لاپەڕەکە خەتێکی سووری بژێردا کێشرابوو.

بەنەو زریانی بەفرەکەدا دەڕۆین و نازانین بە کوێ! ئەوەی دەکەوێتە سەر ڕێگامان، تارمایی کەمپێک بینا و باڵەخانە و وەستگەی شەماندەفەر و بار و چێشتخانەی دیزاین کۆنن. ئەو دیمەنی نووسەرێکی

سەردەمی جەنگ بە پێشبینییەکی ڕاست دەزانم: (دوای جەنگ، دوای گەڕانەوەی تەرمەکان، بەس کوژراوانی جەنگەکان نامرن...). دوای جەنگ نووسەری ئەم دەقەیش خەی کوشت.

دەپرسێت: "هیچ کات بیرت لە خەکوشتن کردیتەوە؟"
سەیری چاوەکانی دەکەم، دەقەی دوو ئێستێرەی ڕەنگ سەوزن بە تەنیشت لووتی، لووتیشی دەقەی دووکەڵکێشی خانوویەکی کۆنە.
درەم کرد، گوتم: "نا هەرگیز".
نەمگوت هەندێک جار حەز دەکەم بە چەکی (S686) کۆنێک لە جەستەم دروست بکەم، بە جۆرێک حەفت پیاوە کورتەباڵاکەی چیرۆکی دەنکەهەنارە بەناویدا سەما بکەن. گوتم: "ئۆگەر لەناو بتڵکی بچووکی پلاستیکیش بێت، ژیان بە ئازاکانێ".
حەزم دەکرد پەنجەم لەنێو کونی ناوکی با. پەنجەی لەنێو کونەلووتی بوو، سەیری کردم و بە وەڵامەکەم بزەیەکی کرد.
دەی بڵێ: "ئۆگەر دوو شەپۆگووی دوو قووڵی جیاوازیش باین حەزم دەکرد لە تەنیشت یەک بەیخەندرابین". تا سوور هەڵدەگەڕێم و هەناسەبڕکێ دەبم، پەدەکەنم... ڕقم لە وەهمە و؛ خەیاڵ دەکەم. دەنیام بە مندااڵیی دایکی زەر بردوویەتی بە لای دکتەر، لەسەر ڕێگاش دوای گەڕانەوەیان گەنمەشامی کوڵاوی بە کەیوە.

لە فڕۆکەی جامی سەیارەکە دەڕوانم. تا سەدوشەست دەژمێرم، هەشتا جار بە سەرەوە و هەشتا جار بە خوارەوە... دەڵێم: "بە نەڕەین بە مانەمێنتی پاڕەوانانی جەنگ؟"
پێنج جار بە لای ڕاستدا و دوو جار بە لای چەپ، بە ڕاستەڕێگەیەکدا ڕەیشت، جارێک بە لای چەپدا و چوار جاریش بە لای ڕاست، لە بەردەم بینایەکی ڕەنگ سووری مامناوەندی لە دار دروستکراو وەستا؛ گوتی: "گەیشتین". بە ئەوەی بگەینە نێو مانەمێنتەکە پێویست بوو کەمێک بە پێ بڕۆین، بەنێو زریانی بەفرەکە سێ چوار هەنگاو لەپێش من دەڕەیشت، دەتگوت مراویێ توشی پێتا بووە، دەرگاکەی کردەوە و ویستم بڵێم: "ئەوە گەیشتین ترسنۆک، گوتی ئەوە گەیشتین". بزەیەکم کرد.

وێنەکان بەدوای یەک هەڵواسراون، پاڕەوانانی جەنگ هەموویان شەویان لەیەک دەچێت. ناوی براکەم لەژێر وێنەکەی نوسراوە، ژمارە (۷۲۹۸) نەبەت، دەبەت دەمێک بەدوای وێنە هەڵواسراوەکەیدا بگەڕێم. ئۆگەر ئێستە هەموو ئەوانەی لەنێو وێنەکاندا هەن زیندوویان بکەیتەوە و داوایان لە بکەیت کەمێک بەدوای یەکتریدا بڕۆن بکەن، دەنیام وەک کەمەڵێک مراوی نەخش بەدوای یەکتری هەنگاو دەنێن...

سەیری چاوەکانی برام دەکەم، دەنگێک لە دواوەم دەڵێت: "بەداخەوە!" دەڵێم: "بۆچی. دەبوو نەمردبا. بۆیین؟" دەڵێت: "باشە".

بەفر دەبارێت... لەسەر جادەکە دادەبەزم. پێم وا بوو ئۆگەر بزێک بکەم شەوەم لە شەوەی شەڕبەفرینە دەچێت. بزێک دەکەم. دەستی ئاستەم بە پەنجەرەی یەکێک لە ژوورەکانی تابقی دووەمی ئاپارتمانەکەی ئەمبەر بەرز دەکەمەوە، باوکیشم دەستی ئاستی بەرز دەکاتەوە و بزێک دەکات. دوای ئەوەی خانەنشین بوو شەوان زوو دەخەوێت و بەیانیان زوو خەبەری دەبێتەوە. کە تەرمی کۆکەی ناشت، وەک بۆی سوێندی خواردووە لە شوێنی خۆی نەجووڵێت. بەیانیان زوو کە خەبەری دەبێتەوە، تا شەوان کاتی خۆتن لەبەر پەنجەرەکە دەوەستێت. پووتەکەم و کاسکێتەکەم قاوەیین، ڕێنکەتکی سوور و بلووزکی زەردم پێشیوە، گەڕوێیەکانیشم کە هەنگیان سوزە لە پێتەکەم درێژتر تا سەر ئەژنەم. جار جارە سەیری وێنە کۆنەکانی دەکەم، باوکم خۆی چاوەکانی سوزن و کەمەکیش ورگن، لە وێنەکانیشدا بە گەنجی خاوەن ڕیشوسمێلکی سوور بووە. دوای مەرگی براکەم حەزی کرد وەک لەیبووک دەربکەوم، حەزی بە ستایلی پێشینی جلوبەرگمە. دەرگاکە دادەخەم، ئاوەم لە دەداتەوە و دەڵێت: "چی هەیە؟" دەڵێم: "بەفرەکی زۆر". بزێکی بە دەکەم. دەڵێت: "ئووا! شەڕ بەفرینەکەم..."

هەرچەند لەڕ هیچ کات سیستەمی گەرمکەرەوەی ماڵان ناکوژێتەوە، بەڵام هەمیشە شتانێک هەن ساردن. دەفتەری هەژانەی براکەم پە بوو لە ناو و ژمارەی کوژراوانی جەنگ، ئەو کوژراوانەشی کە دەیناسین خەتکی سووری بژێر ناوکانیاندا دەخشاند. منیش لە دەفتەری هەژانەم زۆبەکی سوور بەسەر ناوی مراوییەکاندا دەکەشم. چونکە هەمیشە شتانێک لەڕدا ساردن، پێش ئەوەی بە چەکی (S686) کونێک لە جەستەم دروست بکەم، بە جەرێک هەموو کورتباکانی جیهان لەناویدا سەما بکەن. بە ئەوەی گەرم ببمەوە خەیارەکی درێژ لەگەڵ خەم دەبەمە ژێر جگەی خۆتن.

بەفر دەبارێت، کاتژمێر ٢:٣٠ دوای نیوەڕۆیە، زەنگی تەلەفۆنەکە لە دەدات، لە بیستەکەکە گوێم لە دەنگی مراوییەک دەبێت، تەلەفۆنەکە دادەخەمەوە.

پرسیەکی بچووک بە پیاوەکی گەورە ... پشکۆ ناکام

ـــــــ. ماڵ جێ... شار چۆڵ.....
هەوری ماتەم سەرتاپای ئاسمانی پایتەختەکەی " بابان"ی داپۆشیوە ، فرمێسکی ئەو خەڵکەی لێ نەوان باوەش کردن و باوەش نەکردن وون بوون بوونەتە مەم و سێبری ڕەشنایی هەر مەمەکیان ئەکەیت ڕووخساری" قادری حاجی علی" تیا بەدی ئەکەیت.....
چاڵکی دوو مەتری و جەستەیەک جێی یاد کردنەوەی تیا نابێتەوە، ژیانی نەمریی دواتر دەست پێ ئەکات ، نەمریی لێ چاکە..لێ شەهامەت..لێ ئینسان دۆستی،،لێ ڕۆح سووکی،،لێ خۆش مەعشەری،،لێ نیشتمان پەروەری وەک سیفاتەکانی "کاک قادر" تا هزرمان توانای یادکردنەوەی هەبێ ئەویش نەمرە.....
کاک قادر بە جەستە ماڵ ئاوایی کرد بەڵام وا لەگەڵ هەنوومانا..وا لێ ناو هەر پیت و دەڵکی بێ ئەو نووسراوە ، وا لێ ڕەونەقی ڕەنگی هەر ڤرمێسکەکمان..ئەو لێ قوڵترین ڕەگی ناخمانا دەیان چیرۆک و باس و سەرگوزشتەی هەیە و کاتێک بەجێی هەشتین هەست بیر و ئیحساساتی هەر یەکەمانی هەژان ، بەڵام یاد و یادەوەریێ جوانەکانی،، ئەو کانیاوەن کە تینوێتی شوێنی چۆڵی ئەومان ئەشکێنن.....
کاک قادر ئەوەندە سیاسەتی کردود کە زانیبێتی ئەو سیاسەتە بە خواستی هەژار و لەقەوماوان نیە هەوەستەی کردوە و بەشداری تیا نەکردوە ، لێ دەستایەتیشیا کە درکی بەوە کردبێ ئەو دەستایەیە لاسەنگیەکی خوارە بەرامبەر بە پرسە نیشتمانییەکان دروست ئەکا ئەو دەستایەتیەی بچەانوە و کەتایی پێ هەباوە .. ئەو بەریگارەکی بە جورئەتی دەگمەنی بووکی هەڵمەت و قوربانی بوە لەبەرامبەر سیاسەتی پەراوێز خستن و وێران کردنی لەسەر خەی شارەکە کە ئەمەش سیفەتەکی بەرزی ئەو کەسانەن کە بە خەیان نا ، بەڵکو بە خەڵک ئەژین،،،
ئەو نیشتمان پەروەر و "کۆی شار" بوو بە مانا فراوانەکەی...
لە ڕیزی پێشەوەی بەرەی خەڵکی چەوساوە بوو بە وێنە واقیعیەکەی،...
ئەو لە ماڵەوە،،لە بازاڕ
لەقسەکردن..لە بە دەنگی
لە شاخ و لە شار هەمان کارەکتەرە پە لە میهرەبانییەکەی خەی بوو

بەیە خۆشەویستی ئەمە بۆ ئەو لە هەموو بوارە جیا جیاکانی ژیانی ئەوایە... گەر لە هەڵوەستەکانی بدەیین یەک ئاوەی بچووک بە وەستگە و قۆناغە یەک لە دوای یەکەکانی ژیان و تێکۆشانی وەک سەلمانئی خاک و ڕۆژ...
ذەست و قەڵەم...
پیت و ڕەمان وایە...
ماڵ ئاوا ئەی هاوڕێ بە هەموو مانا جوانەکانی هاوڕێ و هاوڕێیەتی لە زەمانی پاشقول و کورسی و خڕ کردنە چاو ..... هەتا دە ووزەی هەبە لە یادمانای...
پایزی ئەمساڵمان لە هەموو پایزە تاڵخ تر..
بەفری ئەمساڵمان لە هەموو زستانە تازیوو تر،،،
بیر کردنەوە لە تە لە هەموو ساتە گەرم تر....
تە چویتە دونیای ئەبەدی و نەمریی ...ئەمەش ڕوو کە دونیای ئاهی سارد و ژیان لەگەڵ یادەوەرییەکانتا مل ئەنێین...
" سلەمانی" یش جارێکی تر تەسلیم بە بە خاوەنی ئەکەین...

کوەی خەم ... کەنعان مدحەت

پەی ووتم: کوەی خەم
ئاگات لەم کەمەکەوانییەی پشتم بەت
ئەم گەچانەم لە وەربگرە
ئەو چاوانەی نەو چاویلکەیەیشم بپارێزە
ئەوجار لە کەتم بگرە و
سەربان بە سەربان بمگەڕێ
بیریشکەرەوە چەنم سەردەخەی
چونکو پیپلیکە قوتاویەکان ڕزاون
سەرخەرەنە کارەبایەکانیش
لە کار کەوتوون و
بڵبڵەرینەکانیشیان
هەر لە مژە بە هەی ژەنگ
خلیسکییان لە دەستداوە

پەی ووتم: کەی خەم

ئەو چەکە شاوەیەی ناو کادانەکەم
بە دڕبڕنە
نارنجەکانی ناو گونیە شکڕیەکە و
خەنجەر و دەمانچەی ژەر سڕینەکەشم
کیفەکەیشی لە بیرنەکەی
ئەم چل پاکەتە
سەرو چل مەخزەن و
سەرو چل گوللەیەیشم بە سەربخە
بیریشکەرەوە چەنیان هەک و
پاشوپەش دەخەی.. کۆم
لەبەر ئەوەی گونیە نارنجەکانت لە کەە و
هووەتت بە مشکیی داپشراوە و
چاوەکانیشت بەحاڵ
بەرپەت هەدەنن

دواتریش پەی ووتم:
کەی خەم
ئەم هەمو کتەبانە ببە
ئەو هەمو کاغەز و قەەمە هەنگاوەنگانە و
شووشە مەرەکەبەکان و
ووشە جیوەییەکانی بەردەوامی سەر زاریشم
بیریشکەرەوە چەنیان بە سەرەوە
سەردەخەی

پەیم بەی و
سەیرەکی سەرەوەم کرد و
ووتم: خوایە
دەستەکی بەزەیی بەسەر نەوەکانما بەنە و
من ئاسا بە پەنیان نەبەیت
گەەام و
بە باوکیشمم ووت؛
بەەی لەو بەرزاییەی هووە و کازیوەدا
کەس پەویستیی
بەم هەمو ووردە واتە
کەکراوانەت هەبەت؟

مالمۆ ٢٠١٠

تینووی ئا… ستار ئەحمەد

شەو گڵ‌نەی ئەستێرەیەکی خوماربوو
زریوە لەبادا سەمای باڵداری دەورژان
شنەیەك لەهۆڕ دەتۆراو
گەواڵە بەفڕکی خستبووە سەرشان
ئەو بانگەی لەگرمەی هەور دەترسا
سیمرخی هەنگاوێك دێندەی دەهاویشت
دەروازەی ڕێیەکی تارمایی کۆاڵەو
بێ چیا دڵی خستەتە سەر پشت
ئێواران لەناڵەی هوزاری باڵەش
گەرووی دیواری ژوورەکەم
بەئەسکێ ئارایشت دەکرد
دەموت نەخوازە هەڵیەك برسی
چۆنووکی بێ کۆرپەی ئەوینی ئاڵم
بێ عەشقێك سروەیەك بخاتە ماڵم
بکاتە پەیژەی روبارێك بڕپرد
لانەیەك خوێنەهەور دەکاتە لانکی
تارمایی چۆکی دارسێوی عومرم
لەسێزی تەنی چیا وەردەدا
لەسێنگەی شەوچرای
خەمێکی قەترانی دەگەڵم
بێ ئەوەی ناوکی سەحرایەك گەرمەشین
بەگاشە بەردی لوتکەیەك ببڕم
ـ با ـ پەیامەو چقڵەزا دەماڵێ
ـ ڕێ ـ خەرمانی سێزەو
بەستەی داد دەڵێ
ـ هەور ـ چەرمی پاتۆی لاڵکە
لەعەشق تێدەگاو
ناتوانێت نەبڕتە هاوشینی عەوداڵێ
هەورو سێز
عەشق و با
گڵ‌نەی شەوێکن

ئەستێرە دەکەنە شارێکی پڕچرا
گەواڵەو لوتکەی چیا
باڵدارو هێلانەی پەرستگا
دروشمی خاکێکن تینووە بۆ ئازا

ستار ئەحمەد

بەرەو کوێ؟!... شیعر : نزار قبانی وەرگێڕانی: پشکۆ ناکام

چی تر نازانم
 رووە لە کوێ بکەم
هەموو شتێک.....
 هەست ئەکەم
 نزیکتر ئەبیت لێم
هەموو شتێک
 وخسارت ئەبێتە بەشک
 لە ژیانم
 و
تەمەن بە بەرەکت تر...
 ئەبێت
 و
شۆکان جوانتر ئەبن
 و
 شت و مەکانیش
 جوان و بەتامتر ئەبن
 +++++++++
وەک دڵۆپەکانی ئاورنگ
 بە هەموو لەشما
 بە دەنگ
 چویتە خوارەوە....
 خۆ ئاهەنان

لەسەر دووریت ، قورسە
و
خۆ ئاهەنان..
لەسەر ئامادە بوونت
قورستر...
++++++++
ئای چەنم خۆش ئەوێیت
ئەوەندەم خۆش ئەوێیت
کە تەنانەت خەم
سەرم لەخەم سوماوە !!
شیعر لە باغچەی چاوەکانتا
نیشتە جێ بوە..
بەیە بە چاوەکانت
شیعر نانووسرێتەوە
بە چاوەکانت....
++++++++
لەوێتی خۆشم ویستویت
ئەستێرەکان
ووەیان وەرگێڕاوە....
و
ئاسمانیش
پاک تر
ووەن تر
کراوە تر....
+++++++
لەوێتی خۆشم ویستویت
هەموو دەریاکان
لە چاوەکانتەوە
ئاو ئەخەنەوە.....
ئەم خۆشویستیە
بە بەزیەە
لە خەم گەورە تر
ئیتر بچی
بە قەدەرکانتا
لە خاچ بدرێم
بچی..؟
++++++++
خۆشویستم.....
هەرە بووم کە وام زانی
پاشایەکم
تووشی دڵان نابم

وەک منا□□کی بچوک
□□فتارم کرد
منا□□ک کە بیەوێ
دوورتر لە ئەستێرەکان
هەنگاو بنێ.....
+++++++++
حەز ئەکەم
ببیت بە " بیل بیلێی" چاوم
پێت وایە
داوایەکم کردوە
کە نابێ داوا بکرێ..؟!
پێم □□ ،
تێ کەیت!
هەستم وەک هەستی
کەسەکە
کە کەروێشک
.... □او ئەنێ
تێ لە ژیانما
جوانترین خەرافاتی
ئەو کەسەش
کە دوای خەرافات ئەکەوێ
ئەبێ تامی
ماندوو بوون بچێژێ...
++++++++++++

مارس / 2018

بە نەهەشتنـــــی پ ک ک بـــــاشوور دەبـــت بە دو□□ت! … □□بـــوار □□شید

چیرۆکەکە زۆر درێژە، بەڵام □□نگە بتوانرێت کورت بکرێتەوە.

جە□□ سەرنجێ، بە سی ساڵ دەسـ□□اتی ناوخە باشوور وەرانیەکە

بایەقووشیش پێی ڕازی نییە لە سەری ئارام بگرێت. سەرۆکای بە هەزاران دەرفەتی نوێنەرایەتی و هاسانکاریی دەوڵەتە زلهێزەکان و دەسەزیی خۆکی باشوور خەیان و هەروەها بەشکانی دیکەی کوردستان، باشوور بە هەرە زەرینە لە دەسەزانی خۆک دەزانێک. بە سەدان ملیارد دۆلار بە سەروشوێنە، بە دەیان و سەدان گرێبەستی نادیار و ناوون کە پارەی خەیاڵیی لە سەر باشوور دەکەوێت ئیمزا کراون، بە لە زووترین زەرد و زووترین سوێز، هەروەها زووترین ناڕاگەیەندراوی مەر و شین و ترکەمانەکان و سپای تورکیا و حەشدی شەعبی هەیە.
کەمیکە بەرەو جێی گریانە نێک پێکەینین. لەگەڵ هەموو ئەم زوونانەیشدا کە هیچ لایەک کاخەزی ئاوی تر ناخوێنێتەوە و هیچ کەسێک لای ئاوی دیکە پێنج قڕان ناژی ئاوا هەر سەرکەی سەرکان و سەرکەی هەرەم و جەگرانی و تەغارێک وەزیر و پارلەمەناتر و ڕاوێژکار بە جەگرانیانەوە هەن.
چیرۆکێکی زەر درێژە، جلەن کورت بکرێتەوە؟
ئەگەر کەشەی باشوور قەیرانی دزیی و تاڵانیی و فەرهودی دەسەات نەبایە، ئەگەر کەشەی باشوور گەندەڵیی بە هەزاران و دامانی وێژدان و ڕووشتی دەسەات نەبوویە، ئەگەر کەشەی دامانی ژەرخان و سەرخانی ئابووریی و کەرتی تەندروستیی و کار و پیشە و خزمەتگوزاریی و هتد نەبووایە، ئاوا دەکرا چەناگەت بخورێنیت و بیر لە کەشەیکی دیکە بکەیتەوە.
ئاخ چەند کەمیکێکی بە ئازارە.
لە کاتێکدا کە باشوور و ماڵی خۆکە بەستەزمانە بەدبەختکراوەکەی لە ئاوری بە ئایینەییدا دەسووتێت و مرۆڤی باشوور دەیان و بگرە سەدان کەشەی ڕەژانەی هەیە، دەسەاتی زوونێک تەپڵی شەڵ لە دەدات و پێی وایە پ ک ک هەر دەبێت ئەستا قەندیل بەجبهەێت و زوونەکانی دیکەیش هەندێک بە دەنگن و هەندێکیش دەڵێن ئەمە لەو شەڕدا بە تەرفین. بە کورتیەکەی ئاوانە ناماقوڵیی دەکەن کە دەڵێن "حکومەتی هەرەم". لە ڕاستییدا ئاوی پێی دەگوترێت "حکومەتی هەرەم" مەرکیش نییە.

سوریالیزم لە پاش جەنگی جیهانیی یەکەم سەری هەڵدا کاتێک کە خۆک پاش کوشتارێکی بە وەنە، ماندوو و برسیی و بێکار و بە ئایینەد لە ژێر ئاسمانێکی نزمدا لە تاریکاییەکدا بە دوای ئاسەدا دەگەڕا. یەکەم جار بوو مرۆڤ بە گازی کیمیایی یەکتر بکوژێت و فڕۆکەکان لە ئاسمانەوە ئاور لە زەوی بار بدەن. مرۆڤ خەی وەکوو بوونەوەرێکی خوەی، بەنرخ و عاشق بە خونشتن دەبینی. منداڵان و ژنان وەکوو هەمیشە یەکەم قوربانیەکان بوون. پیاوە مل ئستوورە تووڕە چاو

ئاوساوە جوندەرکانیش پاوانکان بوون، ئەو پیاوانەی هەزار سوند و بەتن و سمبادان و خەبادان و ورگ و قون ئاوشاندنیان تورکی قوناوی ناهێنت.
بزووتنەوەی سوریالیزم دەیویست هزر و بنهزر بە یەک بگەیەنێت و خەون و خەیاڵ لەیەک بدات بەکو مرۆڤ، یان ئاستر ئاغاواتی شێ، حاڵیی ببن کە دەبێت مرۆڤ خەی بە کامە کشوە مشغوڵ بکات، کە ژن و پیاو مرۆڤ بن، نەک "ژن" و "پیاو" و کە کولتورە باوە ناحەزەکان تووڕ بدرێن.

ئەستا کشەی منەکی باشووریی، خنکاو لە قووڵیتەی جهڵ و نەزانینی دەسەاتەکی ملهوڕدا، ئەوە نییە کە داوای خەزنەیەکی نیشتیمانیی بکەم، داوای نان و ئاو و ئاشتیی و ئازادیی بکەم، داوای پیشە و کار و فڕبوون بکەم، داوای ئازادیی ژنان و ئاییندەی منداڵانم بکەم، داوای سعاتێک پشوو، خەوی ئارامی شەوێک، بکەم، بەکو کشەی منی باشووریی ئەویە کە پ ک ک، واتە کەمەک کچان و کوڕان و ژنان و پیاوانی سەربەرزی بشک لە نیشتیمانە پارەکراوەکەم، دەبێت لە قەندیل نەمێنن.
پەم دەڵێن ئەوە گەورەترین کشەی منی باشووریە.
خودایە، ئەگەر هەر ناچار بوویت جیهانێک ساز بکەیت، خە ناچار نەبوویت بئابووترین و سەربەرزترینیش لەگەڵ یەک تەکەاو بکەیت.
ئایا نە دەکرا ئەم جیهانە بە سەر کەمەک زوون بە بە ئابووان، دزان، تاانکاران، درزنان و ساختەکاران دروست بکەیت و ئابووەمند و دەستپاک و سەربەندەکانیش لە زوونکدا کە بکەیتەوە؟
کەمیک لەم باشووردا چند بە ئازار!
ئەم چیرەکە چۆن کورت دەکرێتەوە؟
سی ساڵ لەمەوپێش پ ک ک لە ئەدەبیاتی خەیدا باشووری بە "باشووری مەزن" ناو دەبرد. ئەو کاتە دەسەاتدارانی باشوور نەیدەزانی "باشوور" کوێیە، بەڵام دەیانزانی فافڵن و تاڵی مس و دارتاڵی کارەبا و ئەشتومەکی سەد و سەربازخانە جهەڕاوەکان بە تورکیا و ئێران بفرۆشنەوە.

"یەفڕاندەم" پاش چوار ساڵ کورد بە دەوڵەت دەگەیەنێت بەڵام مەرجەکەی نەهشتنی پ ک ک یە. مەرجی دەوڵەت دروستکردنەکە بە باشوور ئەویە کە داعش و چەتە ئیسلامیستەکانی سەر بە ئێردۆغان لە قەندیل نیشجێ بن و ببن بە بشک لە سپای حەمیدی نوێ بە ئەوڵای ئێردۆغان. کاتێک قەندیل بە ڕەسمیی لە ژێر دەسەاتی تورکیادا بێت و خراپترین لە خونەزانی مژوو تێیدا جێگیر ببن، ئەوا باشوور

دەبێت بە دەوڵەت.
ئاگر بەردنکەی نەهاتە دی، کابرا یان فیشکێک بە سەری خۆیەوە دانێت یان هەر بە سەرێک دەمێنێتەوە!
کە گوتوویە کۆمیک دەبێت وەپێکەنینت بخات؟
دیمۆکلێس ئەرێیی بە میری خۆی دەبرد. بۆیە ناچار کرا لە ژێر شمشێرێکدا خۆشترین خەراکی میرانە بخوات کە بە یەک تاڵە مووی کلکی ئەسپ هەڵواسرابوو. دەمۆکڵێس تێگەیشت کە کاری میران هاسان نییە. ئاستێ بە بەردەوامیی لە سەر خوانی نانگاوەنگن بەرام لە ژێر هەڕەشەی گەوردان.
باشوور لە ژێر شمشێرێکی دیمۆکڵێسدایە، بەرام خوانکیان بە دانەناوە بەکو هووبووی تراویلکەیەکە. باشووریەکی برسی و بێکار و بێخزمەتگوزاریی و بێ ناز و بێ ئایینەدە و پارەخوراو و پارەدزراو و ماڵ تاڵانکراو، دەتوانێت سبەی بە دەوڵەتێک شاد ببێت بەو مەرجەی پ ک ک لە قەندیل نەمێنێت.
بەرام لەم قومارخانەیەی باشووردا کە گوتوویە کە حەتمەن نەخش دەهێنیت؟
خودایە کە تە هەر وەحشیی دروست دەکەیت، بە نافەرمووی هەر لە گەوەکی خۆتدا دوور لە مرۆڤ بیانژیەنیت؟
چیرۆکەکە چۆن کورت بکرێتەوە؟
ئەردۆغان یەکەکە لە پیاوە دەماوکانی مێژوو. لیرەکەی خراپتر لە تەمەنی ئەرانیی بەرەو هەدەر مل دەشکێنێت و لە دونیادا سووک و هووسوا بووە. لە ناو تورکیادا بەرەو ئابووچوونکی مێژوویی دەچێت. پارتەکەی بە هەسمیی بوو بە سێ بەشەوە و ئێستایش لە ناو ئەوی خۆیدا دووچاری کێشە بووە. لە بەرکانی جەنگ دەدەێت و گەورەترینی ئەو دەماندنە لە حەفتانین بوو کە کچانی ئازاد و سەربەرزی کورد پێیان دانا.
ئێستا ئەردۆغان بە ئاغاواتکانی شەڕی سەر بە خۆی فەرمان دەدا کە حەتمەن هەر دەبێت شەڕێک هەڵبگیرسێت. ئەردۆغان دەیەوێت بە دونیا بڵێت کە هەر تورکیا کێشەی لەگەڵ پ ک ک نییە بەکو "کوردکانیش" کێشەیان لەگەڵ پ ک ک هەیە.
ئەمە هەموو چیرۆکەکەیە.
چیرۆکەکە ئاوا کورت دەبێتەوە.
ئاخر لەوبەر ئازادیخوازانی کورد بە جیهانیان سەلماند کە کێشەی تورکیا پ ک ک و کورد نییە بەکو کێشەی داگیرکەریی و فراوانخوازیی و کوشتارە. نموونەکانی سووریا و ئێراق و لیبیا و قوبرس و یەمەن و سودان و سۆمال و تونس و ئازربیجان و هەکخستنی چەتەی ئیسلامیستییە لە ئاستی جیهاندا.

ئەو گوللەیە باش ئەردەغانی سمی. ئیمکانی نییە بتەوە سەر خۆی!
ئەستا ئەردەغان داوای شەڕک دەکات!
چیرۆکەکە ئاوا کورت دەکرێتەوە کە هەموو ئازادیخوازێکی کوردستانیی بۆی هەیە و مافی خۆیەتی هەرچەنیەک پێی خۆش و بە دروستی دەزانێت لەخنە لە بواری جیاوادا لە پ ک ک بگرێت، بەڵام ئەرکی سەرشانی هەموومانە تونــد بەرامبەر بە هەڵگیرسانی شەڕ ببینەوە چــون ئاستیەکەی ئەویە کە تەنیا خەڵکی کوردستان زەرەمەندن بەتایبەتیی ئەو بەدبەختە خەرلەخەندیوانەی بە مووچەی چەند سەد دۆلارێک ناچار کراون کە گوللــە بە کەسانێکەوە بنێن کە دەخوازانە و خەباتشانە بە نیشتیمانەکەیان تە دەکەشن، هەروەها ئەویش کە خەیان دەکوژرین و وەکوو دەیان هەزاری قوربانی شەڕی نەوخە بە ناوونیشان دەمێنێتەوە و لە بیر دەچنەوە، هاوکات کە منداڵی یەک دانە دەسەاتدار خوین لە لووتی نایەت بەڵکو بە دەنیایەوە لەو کاتەدا کە ئەمان خوێنیان لە دەت و خوێن دەڕژن ئەوان، دروست هەروەکوو باووباپیریان لە کەیف و سەفا و قون باداندا دەبن و کاتەکیش دەمرن لە سەر حیسابی خوێنی خەڵک لە نەخشخانەی ملوێن دۆلاریدا بەرەکی خەڵک بەر دەدەن.
ئەوانەی کە بە هەر دەلیلێک چەکیان لە سەر شانە دەبەت بزانن کە لە ئەستا سە بەڕەی شەڕ هەیە کە تورکیــا و ئێــران و سووریــان و کە هەروەها ئێراقیش جێی متمانە نییە.
چیرۆکەکە ئاوایش کورت دەکرێتەوە: قەندیل خاوێنە، خاوێن لێی دەربکەون!

بەبوار بەشید
5/11/2020

لە ستایشی شکستی ترامپــدا … ئاسۆکمال

شکستی ترامپ شکستی بەهزێک و پەیکەرێکی جیهانی نوێی فاشیزمی بــورژوازیە. بــورژوازیەکی بە پەردە لە هەــرش کــردنە ســەر مــافی کرێکاران و تەندروستی خەڵک و کەشوهەوای زەوی و زیندوکردنەوە و گەشپەدانی ئاسیزم و دەست ئاوەاکردنی کەمپانیا و سەرمایەدارانی

ئەمریکا بە کۆمەکی سەرمایەی لەسەر حسابی ئەم بە مافیانەی، وە نائارام کردنی جیهان تاوانەی هێشتای ئەتەمی لەو کەمپانیا و دەوڵەتانەی کە پشبەکی ئەمریکا دەکەن.
هەربەیە شکستی ترامپ شکستی ئەو باڵی بورژوازی ئەمریکایە کە ئاماهەنگری ئاشکرای ئەم بەربەریەتە بوو.
ئەم هەبژاردنەی ئەمریکا و شکستی ترامپ بوە مەسەلەی هەموو جیهانیش چونکە ئەم بەربەریزمەی نیولیبرالیزم مەسەلەی هەموو جیهانە. شکستێک کە بەرچاوی هەموو فاشیزمی نوێی بورژوازی وەک ترامپ، پوتین لە ڕوسیا و بەلسەنارە لە بەرازیل و نایگل فەراج بەریتانیا و لەپین لە فەرەنسا و وەاتانی تردا ڕەش کردوە. ئەمە هەکاری خەشحالیەکی جیهانیە لەلایەن خەڵکی ئازادیخوازەوە بە شکستی ترامپ. ئەمە بەرهەمی گلۆبالیزمی فاشیزمی نوە و هەروەها گلۆبالیزمی خەباتی کرێکاران و تووژە کەم دەرامەتەکان دژی نیولیبرالیزم و فاشیزمە نوە یەکەیەتی.
بەڵام لە ستایشی شکستی ترامپدا دەبە ئاگاداری چاێی بایدنی نیولیبرال بین.فاشیزمی نوێی ترامپ لە مندانەدانی نیولیبرالیزمەکەوە هاتە دەرەوە کە هەردوو حزبی دیموکراتی و کۆماری لە چوار دەیەی ڕابردوودا لە ئەمریکا پەکەوە پیادەیان کردوە بایدن یەکێک لەسەرانی ئەم نیولیبرالیزمە بوە لەم ٤ دەیەدا.
شکستی ترامپ تەنیا شکستی بەرهەم و مندانەکی هاروهاج و بە پرەنسیپی ئەم نیولیبرالیەی، کە بە دەرکیشانی سەرمایەداری لە ئەزمەی ئابوری و مالی ئەمریکی هەموو کەنەپەرستیەکی سیاسی و کەلتوری ژیاندەوە و پەپلیزمەکی ڕاستەوانەی کردەتە مەدی میدیا و بوەتە قیبلەنمای هەمووگروپ و حزب و بزوتنەوە ڕاسیستی و فاشیستیەکان لە ئاستی ئەمریکا و ئەوروپا و جیهاندا.
ئەم شکستەی ترامپیزم لە دەنگدانەکدا خەی ئاکامی ٤ ساە لە خەباتی کرێکار و چەپ و سۆشیالیستی کەمەگەی ئەمریکایە کە لە مانگرتن و خەپیشاندان و زیندووکردنەوەی باڵی چەپ لە نیو حزبی دیموکرات و هەنانە پشەوەی قسەکەری وەک ساندەرس دا خەی نمایش کرد. دەنگدانی کرێکاران و ژنان و بزوتنەوەی دژی ڕاسیستی و یەکێتیە کرێکاریەکان دژی ترامپ خەی هاتنە مەیدانی سیاسی بوو کە درێژەی ئەم ناڕەزایەتیانەیە. شکست لە هەبژاردندا هەرچەند هەنگاوەک بەپیشەوەی ئەم بزوتنەوە ڕادیکالە یە لە مەیدانی ململانەی سیاسی نەو کەمەگەی ئەمریکیدا دژی نیولیبرالیزم، بەڵام هەشتا بەمانای سەرکەوتن دژی نیولیبرالیزم و ئەو سیاسەتانە نین کە ترامپیزمی گەیاندە دەسەڵات.
بورژوازی نیو لیبرالی ئەمریکا لە ٤ دەیەی ڕابردوودا 47$ ترلیۆن

دەلاریان لە 90٪ کەمەگەوە تەسلیمی 0.1٪ دەوڵەمەندەکانی ئەمریکا کردوە کە سامانەکەیان دوبەرابەر کردەوە تا گەیشتە ٢٠٪ی داهاتی وڵات .
لەم چەند ساڵەی ڕابردوودا کەمەگەی ئەمریکی جارێکی تر کەلتوری بەرژەوەندی ئەمریکا یەکەمە و لە پێش جیهانەویە ، کەلتوری دژی کۆچبەر و دژی خەڵکی ڕەش پێست، وە کەلتوری بادەستی نژادی سپی پێست کە ٤٠٪ کەمەگەی هێنایە سەر ئەو باوەڕەی کە دەبێ یاسا بەدەست ئەم ئەمریکیە نیشتمان پەروەرانەوە بێت.
لە ٦٠٪ ئەندامانی کۆنگریسی حزبی کۆماری ترەمپ باوەڕیان بەوە نیە کە ئینسان دۆری هەبێ لە خراپکردنی کەش و هەوای گەی زەویدا و هەشتاش ملیۆنەها کەس دژنگی بە ترەمپ و حزبەکەی داوە.
شکستی تەواوەتی ئەم هەڕشانەی ترامپیزم و نیولیبرالیزم لە سندوقی دەنگدان و هەڵبژاردنە پەرلەمانی و سەرکایەتیکانەوە ئیمکانی نابێ لەبەرئەوەی ئەمانە دوو حزبی سیاسی سازی دەکەن کە پشتیوانی ملیارەها دەلاری کەمپانیا سەرمایەدارێکانی ئەمریکا هەموو سیستمی سیاسیان کردۆتە بارمتەی خۆی.
ئەمە لانی کەم لە مژووی سیاسەتی ٤٧ ساڵەی بایدنی دیموکراتکاندا بەمان سەلماوە لە مەسەلەی زیاترکردنی باج و دابین نەکردنی تەندروستی گشتی خەڵایی و چارسەرنەکردنی قەرزداری سەر کرێکار و چینە کەم دەرامەتکان و دەستایەتی کەمپانیاکان و پیویستی بەدوبارە خەشخەیاڵی بەم سەرکە تازیەوە نیە.
شکستی ترامپیزم پێویستی بە درێژدان بەو خەباتە کرێکاری و ڕادیکاڵیە کە ئەم چەند ساڵە دژی سیاسەتە نیو فاشی و نیولیبرالیزمەکان توانیان دەخی سیاسی بەرەو چەپ وەرگەڕان و لە ڕیزەکانی حزبی دیموکراتیشدا فشاری خۆی دابنێ. لابردنی ترامپ قورسایەکی لەسەر سنگی ئەم ئومێدی خەباتە بە گەیشتن بەدنیایەکی باشتری لابردوە کە ئێستا دەتوانین هەناسەیەکی ئازادانە لە کەمەگەیەکدا هەڵکەشین کە ڕەمزەکی فاشیزمی نوێی لە کەشکی دەسەڵات دەرپەڕاندوە. ئەمە دەورانی سیاسی بونەویەکی نوێی و تەجروبەیەکی نوێی چینی کرێکار و چەوساوەکانی کەمەگەیە.
بەڵام پرسیاری سەرەکی لە ئێستادا ئەوەیە ئەگەر نیولیبرالیزم باوکی ڕەحمی ترامپیزم بوە ئەمە چۆن بەر بە هاتنەوە سەرکاری تراپمەکان و نیولیبرالەکان دەگرین؟
ئەمە پێویستمان بە خەباتێکی سیاسیە کە لەم سنورە بەرتەسکانەی بە هەڵبژاردنی یەکەک لەم کاندیدانەی چینی دەسەڵاتدار تەواو دەبێ. ئەم قەیرانەی هاتنە سەرکاری ترامپ و هیتلەر و پوتین تەواو نابێ کە مرۆڤایەتی ئەمە دوای دیان سەدە لەشارستانی و گۆشەی فکری و

هۆشت ئەم جارە کەسانە نوێنەرایەتی دەکەن.
ئەم ئازمای نوێنەرایەتیە ، لە ئستادا لەهەرکاتێکی تر زیاتر ئەو پرسیارە بنچینەیی و هادیکاڵ دەوروژێنێ کە ئایا بەچی دەوری دەوڵەت و پەرلەمان و حزبی سیاسی چیتر پەویستە؟ بەچی لەگەڵ شۆشی ئینفۆرمەیشن و کەمینکەیشن دژگایەکی بیروکراتی وەک دەوڵەت و دامودژگا یاسایی و پۆلیس و حکومەت و سەرۆک و پەرلەمانتار ئەبەدی بن؟
کاتێک شۆشی فەرەنسی دژگای پاشایەتی و کەنیسای پچایەوە ، تەسور نەدەکرا کە دژگایەکی هەزار ساڵە ئاوا خێرا ئاوا ببێت و لەجێگای ئەو دژگای نوێنەرایەتی بورژوازی جێگای بگرێتەوە. ئەوکات پادشا و شاژن و شازادەکان وەک ئەم ترامپ و هیلاریە ببونە مسخەرە و کەس لە ژیانی ڕۆژانەیدا فکر و هۆشتی ئەوانای بە نوێنەری ئینسانیەتی هێنسانس نەدەزانی و پای شەرم بوو ئەوانە چیتر بە نوێنەر و سەرۆکی خای بزانە.
ئەگەر سەرهەڵدانی ئەم دژگای دەوڵەتە بە سەردەمی عەشیرەت و خاوەن کەیلە و دەرەبەگ و ئیمپریالیزم پەویستیەک بوو کە دژگای شۆڕ و تاڵانی و هەشتنەوای بزێری خزمەک بەبێ ئەم دژگایە بوونی نەدەچوو. ئستا چۆن دەتوانێ تەبریر بکرێ؟
کاتێک بەشداری هەر کەسێک لە ئابوری و ژیانی کۆمەڵایەتیدا پەویستی بە نوێنەرایەتی نیە و ئاستەوخۆ هەمو کاردەکەین و پکەوە دژین، بەچی لە ژیانی سیاسیدا نوێنەرایەتی ناچاری و ئەبەدیە. مرۆڤکان چۆن کاردەکەن دەتوانن هەروا بەبێ نوێنەرایەتیش یاسای کارکردن و بوونیوەبردنی کارەکە دابڕژن. هەردزینەوای کارێک بەناوی نوێنەر و سەرۆک و پەرلەمانتار و دادوەر جگە لە سپاندنی دەسەڵات بەناوی ئەم شتانەوە بسەر خەڵکدا هیچی تر نیە. جگە لە هەشتنەوای سیستەمی کۆیلایەتی هیچی تر نیە.
ئیمکاناتی مادی کەمەگای بەشری ئەمڕۆ بەتەواوەتی ئامادەیە کە لە ماوای چند دەیەیکی کەمدا دژگای بیرۆکراتی و نوێنەرایەتی ناڕاستەوخۆ هەڵوەشێتەوە و نەوای نوێی ئستا بتوانێ ئیدارەی سیاسی و ئابوری و کۆمەڵایەتی بێ بێ سیستەمی دەوڵەت و پەرلەمان و سەرۆکایەتی بوونیوەبرێ. ئاشکرایە کە کۆمایەتیەکی سەرمایەدارکە ئستا کۆنترۆڵی بازاڕ و داهات و هەیکانی بەرهەمهێنانی لەژێردەستدایە وەک خاوەن کەیلە و دەرەبەگکانی پشوو ئەمڕۆ وەک خۆیان کەمنیستیە شکست خواردوکان وێنادەکەن و لەگەڵ میدیاوە ئەم پەوپاگەندەیە بەرهەم دەهێنەوە تا خۆیان لەم قۆناغە دەربازبکەن. بەڵام کاتێ ترامپ و هیتلەر و ئەردۆغان و بارزانی دەبینین دەزانین کە ئەم سیستەمی نوێنەرایەتیە بورژوازیە ناتوانێ

تا ئەبەد بە زورنای شەی سارد خەک فریوبدا.
ئەم دیموکراسیە بورژوازیە لەگەڵ شکستی سیستەمە سیاسیەکەیدا بەرەو ەوە و ئەگەر ئامادەیی سیاسی و فکری لە خوارەوە لای خەکی کرکار و ژەردەست هەبە بە گەینی سیستەمی نوێنرایەتی و پەرلەمانی ئەستای بورژوازی ،ئەوا ئەمە لە هەمو کات زیاتر زەمینە ئامادەیە و ئەم ئازاد بونە لەم سیستەمە سیاسیەی نوێنرایەتی بورژوازی بوتە پەویستیەک بە ەزگاربون لەدەست ناچاری هەبژاردن لە نەوان ترامپە توندەو و بایدنە میانەەوەکاندا.
ئاسەی بەردەم بزوتنەوەی ادیکال و شەشگەانەی کرکاران و توژە کەم دەرامەتکان لە ئەمریکا و دنیای ئەمەدا ئەوەیە کە چۆن بزوتنەوەیەکی سیاسی جەماوەری و چ ئاندێکی سیاسی و ئابوری جیاواز لە سەرمایەداری خەریکین سازدەکەین، کە نەک هەر لە دەنگدانەکان و ململانێی سیاسی نیوان باەکانی بورژوازیدا فشاری خەی دابنە بەکو دژی هەموو حزب و چینی بورژوازی بتوانە ێزەکی جیاواز و خەباتەکی سیاسی جیاواز نمایش دەکەین تا شکست بە هەموو نوێنرانی بورژوازی و ترامپەکانیان بهێنین لە مەیدانی دەسەات و بەیوەبردنی کەمەگەدا.

ئاسەکمال. لندن. ٨ نۆڤەمبەری ٢٠٢٠

کام فەمی نوێ وکام زمانی نوێی بورهان بەرزنجی لە شیعردا؟! … سەدیق سەعید ەواندزی

یەکەك لە خاسیەتە دیارەکانی تەکستی نەمر ئەوەیە،کە هەمیشە خوێنەردەتوانێت بگەەتەوە سەری و بەر مانای دیکەی جیاوازتر بکەوێت.ئەم جەرە دەقانە، سنووری زەمەن وشوێن دەبڕن ولە یەك کاتدا هەم دەقێکی مۆژووین، هەم ئێستایین.ئەم خاسیەتە بە شێوەیەکی دیار لە ئەزموونی شیعری کلاسیکی کوردی دەبینرێت، کە وەرای تێپەبوونی چەند سەدەیەك بە سەر نووسینیان، کەچی هێشتا دەخوێنرێنەوە و بگرە هەندێکییان شێقەش نەکراون!.بگومان هەر دەقێك نەیتوانی لەو

چوارچێوه زەمەنی و مێژوویيه دەرچێت كه دەقەكەی تیادا نووسراوه،ئەوا دەچێته پەراوێزی مێژوو.بۆ ئەوەی دەقێكیش نەبێته بەشێك له مێژوو بەمانا ئەدەبییەكەی، ئەوا دەبێ وزه و هێزی ئەوەی تێدا بێت بەردەوام بخوێنرێتەوه. دەكرێ ئەی هەقیبی دێدار نموونەیەكی دیار بێت لەو تێكستە نەمرانەی كه سنووری مێژوو دەبڕن. ئەی هەقیب كه دەیان ساڵە نووسراوه، لە ئێستادا نەك هەر دەخوێنرێتەوه، بگرە بێته ماڵشی نەتەوەیی ئێمه و بەشێكی دیار له كەنەستی میللی نەتەوەیی ئێمه.بێگومان، هەموو دەوقێك ناتوانێت شوناسی نەمریبوون وەربگرێت و نەچێته پەراوێزی مێژوو.له ئێستادا گوتاری به شێكی زۆری شیعری ئەو سەردەمه نەك هەر نابنه جێگەی تەمامان و خوێنەوەی خوێنەر، بەڵكو هەر لەگەڵ نووسینیشیاندا دەقی مردوون. واته هەر ساتی یەكەمی خوێنەوەی دەقەكه، خوێنەر درك بەوه دەكات كه له بەردەم تێكستێكدایه كه جگه له یەكجار بینین و خوێنەوه، ناتوانێت كەنتاكی لەگەڵ هەبێت. چ جای ئەوەی دوای چەند ساڵێك وجارێكی تر بگەڕێتەوه سەری.

بەشێك له شیعری ئێستا، لەئاستی زمان و گوتاردا، هێنده ساده و ڕووت دەكرێتەوه، وەك ئەوەی له بەردەم دەقێكی میللی بین نەك شیعر. كه یەكێكه لەو ژانره جوانانەی چێژو جوانی بەخوێنەر دەبەخشێت.ئەو ساده‌بوونه هەر تەنها له ئاستی فۆرمدا نییه، بگره له ڕووی ناوەڕۆكیشەوەیه.زۆرجار ئەو ساده‌بوونەوەیه مانا ون دەكات و یان بەر مانایەك دەكەوین، كەخاڵی له هەموو جۆره جوانی و شیعرییەتێك. شیعر یەكێكه لەو دەقانەی له یەك كاتدا جوانی و چێژ، پەیام و مانا به خوێنەر دەدات. له خوێنەوەی شیعردا،خوێنەر دەبێ بەر هەموو ئەو هەگەزانه بكەوێت. بەڵام له شیعری به شێكی زۆری نەوەی ئێستادا،خوێنەر نەك هەر چێژ له شیعرەكان نابینێت، بگره وەك ئەوه وایه دەقەكەی هەر نەخوێنبێتەوه. چونكه له یەكەمین خوێنەوەدا دەقەكه كۆتایی دێت. ئەمه وەڕای ئەوەی بەر هیچ مانایەك، یاخود دژه ماناش دەكەوێت.
بەشێك له شیعری ئێستا، ئەوەندەی تر دنیا ناشرین و وەرانتر دەكەن له كاتێكدا ئەو جوانیانەی خوێنەر له وێنه شیعرییەكان دەیبینێت، له هیچ دەقێكی دیكەدا نایبینێت.چێژو جوانی، له ڕووبەرێكی گەورەی شیعری ئێستادا ونه، هەر بۆیه زۆر بەدەگمەن ئەو دەقانه له هزری خوێنەر دەمێننەوه،بگره هەندێكییان له كاتی خوێنەوەیان و لەیەكەم بەركەوتنی خوێنەردا، هەست به مردووی دەقەكه دەكەین وهیچ مانایەك لای خوێنەر جێناهێڵێت. بێگومان ئەم جۆرەشیعرانه، وزەو هێزی مانەوەی مێژوویان نەك هەر نییه، بگره خوێنەوه و نەخوێنەوەیان وەك

یەکە. زۆرجار، وەك خوێنەرێك لە میانەی باسکردن لە شیعرو گوتاری شیعری ئێستا، بەرچەمك و دەربڕینێك دەکەوین کە لەلایەن، بە شێك لە شاعیرانەوە دەر ئەبڕێت و بانگەشەی بۆ دەکرێت، ئەویش داهێنانی زمانی تازە و فۆرمی تازەی شیعرییە. کەچی کاتێ شیعرەکانییان دەخوێنینەوە،دەبینین هەمان زمان و هەمان فۆرمی شیعرییە، کە نیو سەدە زیاترە، بینای هونەری دەقی شیعری کوردی پێکدێنێت.نوێبوونەوەی شیعری لە ڕووی فۆرم زمان و ناوەڕۆکدا، پێویستی بە داهێنانێکە کە مەودایەك لە نێوان خۆی و شیعری پێشووتر جێبهێڵێت.

بە درێژای چەندین ساڵ، شیعری کوردی، لە فۆرمی شیعری کلاسیکی دابوو،کەچی گۆرانی نوێکەرەوەو پێشەنگی شیعری نوێی کوردی، دوای چەند سەدەیەك لە نووسینی شیعر بە فۆرمی کلاسیکەوە، فۆرمێکی دیکە و ئەزموونێکی دیکەی شیعری داهێنا، کە بە شیعری ئازاد ناو دەبرێت. گۆران، کە سەرەتاو دەسپێکی بە جێرە شیعرێکی نوێ دەست پێکرد، پێشتر هیچ بانگەشەیەکی نوێکرنەوە و داهێنانی شیعری نەکرد، تەنانەت گۆران بە بەراورد لە گەڵ شاعیرە هاوتەمەنەکانی ئەوکاتی، بە شاعیرێکی کەم ئەزموون و سادە دەناسراو شیعرەکانی نە دەبوونە جێی سەرنج.بەڵام دواجار گۆران وەك داهێنەرێك و نوێخوازێك، لە مێژووی شیعری کوردی دەرکەوت و توانی دابڕان لە نێوان خۆی و قۆناغەکانی شیعری پێشووترکە قۆناغی کلاسیکییە، بڕنێتە ئاراوە. لەو ساتەوە تاکو ئێستا، گۆران بە نوێکەرەوەی شیعری کوردی لە ڕووی فۆرم و ناوەڕۆك و جۆهێشتنی ئەزموونی شیعری کلاسیك دەناسرێت. بۆگومان لە دوو توێی ئەزموونی شیعری کوردیدا، لەدوای گۆرانەوە ئەزموونی جیاواز دەبینین، بەڵام نوێکەرەوەی شیعری بەو ئاستەی گۆرانکاریی لە بینای هونەری دەقی شیعریی بهێنابێتە ئاراوە، بە بۆای من وەك خوێنەرێك کە سااڵنێکی زۆرە شیعر دەخوێنمەوە، بوونی نییە. هەرچەندە لە سەرەتای هەفتاکان، گرووپی ڕوانگە و شاعیرانی کفری، هەوڵی نوێکردنەوەیەکی شیعری و ئەزموونێکی جیاواز دەدەن، بەڵام دواجار ئەزموونی ئەوانیش، دەبڕێتە بە شێك لە گوتاری شیعری ئەو قۆناغە، کە قۆناغێکی سیاسی و شۆڕشگێڕییە و شیعر دەبڕێتە چەکێکی دیکەی خەبات و تێکۆشان.بۆیە کاتێ دیمانەکەی(بورهان بەرزنجی)م لە ژمارە(169و172)ی گۆڤاری خازر خوێندەوە، کە باس لەوە دەکات، فۆرمێکی نوێ و زمانێکی نوێی هێناوەتە نێو ئەزموونی شیعری کوردی، وەك خوێنەرێکی شیعر بە پێویستمزانی هەڵوەستەیەك لە ئاست ئەو بۆچوونە بکەم و دەربخەین، کە کامەیە ئەو فۆرم و زمانە نوێیەی ئەم شاعیرە بانگەشەی بۆ دەکات؟ لە کوێدا زمانێکی جیاوازە

و له کۆدا جیاواز دەکەوێتەوە لەگەڵ ئەزموونی شیعری شاعیرانی ئێمە بەگشتی؟. ئایا جیاواز کەوتنەوە، تەنها بە دروشمە، یان بە ئەزموون و دنیابینی جیاواز؟.

ئایا بەرپاکردنی شۆڕشی عیشق وەك ئەوەی ئەم شاعیرە دەیڵێت، مانای نوێکردنەوەی شیعرە لە ڕووی فۆرم و ناوەڕۆکەوە؟.ئەم دوو چەمکە چ پەیوەندییان بە یەکترییەوە هەیە؟. بۆگومان هەموو نوێکردنەوەیەك، بە مانای تێکشکاندنی کۆنەکان و بیناکردنێکی جیاواز لە فۆرم وناوەڕۆکدا. نوێکردنەوە، بەرهەمی بیر کردنەوە و ڕوانین و داهێنانێکی تازەیە، کە دابڕانێك لە نۆوان خۆی و پێشووتر دێنێتە ئاراوە. نوێکردنەوەی شیعریی، کارکردنە لە سەر هەموو ئەو ڕەگەزە هونەرییانەی بینای شیعر پێکدەهێنن. ئەگەر زمان و دنیابینی شاعیرێك، درێژ کراوەی زمان و دنیابینی شاعیرانی پێش خۆی بوو، نازانم نوێکردنەوەی شیعریی لە کۆدایە؟.لە دوای گۆرانی شاعیرەوە، ئەزموونی جیاوازی شیعری دەبینرێت، بەڵام زۆر بە دەگمەن، زمان و فۆرمی نوێی شیعری دێنە ئاراوە. تاکو ئێستا، هیچ شاعیرێکی کورد، بە شاعیرە داهێنەرو دیارەکانی نێو ئەزموونی شیعری کوردیش لە دوای گۆرانەوە، بوێری ئەوەیان نەبووەوە ئەو مافەیان بە خۆیان نەداوە، کە بڕۆن داهێنەری فۆرمی نوێ و زمانی نوێین لە ئەزموونی شیعری کوردیدا. ئیدی نازانم بورهان بەرزنجی ئەو بوێرییە و ڕاشکاوییە بێ بنەما و بێ ئەرگۆمێنتانەی لە کۆوە هێنا، تا بڕێت داهێنەری فۆرمێکی نوێ و زمانێکی شیعری نوێیە؟!. داهێنانی فۆرم و زمان لە شیعردا، قسە و دروشم نییە دەریببڕین و بەرزی بکەینەوە، بەکو ئەزموون و دەق و هێنانە ئارای چەندین خاسیەتی هونەری شیعرین، کە پێشتر بوونییان نەبێت.

ئەزموونی (سەباح ڕەنجدەر) لە ڕووی زمان و فۆرم و ناوەڕۆك و گوتاری شیعریشەوە، ئەزموونێکی نوێ و جیاوازە، لە ئەزموونی شیعری شاعیرانی تر، تەنانەت زمانی شیعریشی زمانێکی تایبەتە. ئەم شاعیرە نوێ وجیاوازنووسە، تا ئێستا وەرای ئەو هەموو جیاوازکەوتنەوەیە و نووسینی شیعر بە فۆرم و ناوەڕۆکی جودا، نەمبیستووە خۆی بە داهێنەری فۆرمی نوێ و زمانی نوێ لە شیعری کوردی بزانێت. داهێنەرەکان، بە بێ دەنگی دەنووسن و داهێنان دەکەن. ئەگەر داهێنان بە قسەو دروشم بێت، هەمووان دەبنە داهێنەر.بۆیە داهێنان، بەرهەمی ئەزموونێکی دوورو درێژی خوێندنەوە و جیاوازکەوتنەوەیەکی گەورەی دنیابینی و گوتارو ئەزموونی شیعرییە. بۆیە نازانم چۆن و لە کوێ داهێنەری فۆرمی شیعری تازەیە لە ئەزموونی شیعری کوردیدا.

لە کاتێکدا ئەزموونە جیاوازەکان،لە نێو ئەزموونی دووبارە و باودا، وەك داهێنانێکی نوێ و نوێکەرەوەیەکی شیعری دەبینرێن و دەناسرێنەوە. ئەمە لەلایەك، لەلایەکی دیکەوە بورهان بەرزنجی کە لافی ئەوە لێ دەدات فۆرمی نوێ و زمانی نوێی لە شیعری کوردی داهێناوە، بە یەك دە ق و بە یەك کۆپێە شیعریش، لە گۆڤارەکەدا، نموونەی ئەو نوێکارییەی خۆی نەهێناوەتەوە تاکو هیچ نەبێت منی خوێنەر، لە پەراوێزی بەراوردکردنی ئەزموونی ئەو بە ئەزموونی شاعیرانی دیکە، ئەو جیاوازییە و داهێنانەی ئەو بە تێگەیشتنی خۆی دەیێت بیزانین. جیاواز کەوتنەوە، دەبێ لە سەر ئاستی دنیابینی و زمان و فۆرم و ناوەرۆك و گوتاری شیعرییەوە هەبسەنگیندرێت و شێوە بکرێت.

بەرزنجی، لە درێژەی هەردوو بەشی چاوپێکەوتنەکەیدا، بەیەك وشە و دەربڕینیش، ئاماژە بەو فۆرمە نوێیە نادات و بە پێچەوانەوە وەڵامەکانی دوورو نزیك پەیوەندییان بەو پرسیارەوە نییە کە کامەیە فۆرمی نوێی شیعر، کە ئەو بانگەشەی بۆ دەکات؟. بەکو وەڵامەکانی لە چوارچێوەی هێندێك باس و بابەتی دووبارە و سواو دەخولێنەوە. کە پێشتر هەمووان گوێبیستی ئەم جۆرە وەڵام و گوزارشتکردنانە بووینە. باسکردن لە عشق و خۆشەویستی و دنیای ڕۆمانسی، باسێکە کەم شاعیری کورد هەیە بە نەوەی ئێستاشەوە، باسییان نەکردبێت.بۆیە ئەم چەمکانە، نە مانای فۆرمی نوێ و نە مانای زمانی نوێش دەگەیەنن. بەشێکی زۆر لە نووسەرانی ئێمە، چونکە سەرپێی و ئاگوزەر لە نوێگەریەتی و نوێکردنەوەی شیعر گەیشتوون، ئیدی بە داخەوە هەر بەو تێگەیشتنە سەرەتاییەی خۆشیانەوە، بانگەشەی ئەوە دەکەن کە فۆرمی نوێ و زمانی نوێیان هێناوەتە نێو ئەزموونی شیعری کوردی، بە بێ ئەوی بوێری و توانای سەلماندنی ئەو بڕچوونانەی خۆیان هەبێت. نوێکردنەوەی شیعر، بە ئەزموونی شیعری جیاوازو زمان و فۆرمی جیاوازە، نەك بە دروشم و قسەی نێو چاوپێکەوتنەکان. دەبووایە بورهان بەرزنجی، کە ئەو بانگەشەیە دەکات، نموونەیەکیش لە شیعرەکانی خۆی بهێنێتەوە، تاکو خوێنەران بەراوردی ئەزموونی شیعری شاعیرانی دیکەی پێ بکەن و لە پەراوێزیشەوە، ئەو فۆرمە نوێیە ببینن، تاکو بزانن لە کوێدا نوێیە و لە کوێدا جیاواز کەوتێتەوە لە گەڵ شاعیرانی تر. هیوادارم نووسەرانی ئێمە، وردتر و بەرپرسیاریانەتر،گوزارشت لە چەمك و دەربڕینەکان بکەن و هەروەها وەڵامەکانییان لاژیکی و بواهێنەر بێت، کاتێ دیمانەیەکی ئاژانامەنووسی ئەنجام دەدەن.

سەدیق سەعید ڕواندزی

• ئەم بابەتە لە ژمارە(175)ی گۆڤاری خازر تشرینی یەکەمی 2020بۆ
کراوەتەوە…

ئەرکی وروژاندنی ئەفراندنی هونەری کاریکاتێر … هەندێن خشناو

ئەم ئەرکە لەوەدا کورت دەبێتەوە، کە نیگارە کاریکاتێرییەکان بە شێوەیەکی گشتی پێکدێن لە چەندین نیگار، کە بابەتێك لەچەندین گۆشەنیگاوە چارەسەردەکەن ، لەنێو ئەم نیگارانەشدا نیگارێك یان زیاتر دەستپێشخەربوون لە وروژاندنی ئەم بابەتە، مەسەلەکەش تەنیا لەسەر بابەتەکە ناوەستێت، بەڵکو ئەو نیگارە کاریکاتێرییە زۆرانە لەسەر چەندین شتی تر یەکانگیرن، بۆ نمونە شێوازی نیگارکێشان و ئەو ئامرازانەی بەکاردێن لە نیگارکێشاندا و کەسایەتیەکان و ئاماژە و سیمبولە بەکارهاتووەکان لە کاریکاتێرەکاندا و چەندین شتی هاوشێوەی تریش، کە کۆمەڵێك نیگاری کاریکاتێریی کێدەکەنەوە، بۆ نمونە بەکارهێنانی(حەنزەڵە)ی پاڵەوان وەکو سیمبولێك لەلایەن (ناجی ئەلعلی) کاریکاتێریستەوە، وایکرد زۆرێك لە هونەرمەندانی کاریکاتێریست بەدوای کەسایەتیەکی هاوشێوە بگەڕێن، بۆ بەکارهێنانیان وەکو سیمبولێك لە کارەکانیاندا، کاریکاتێرەکەی پاشا (لویس فیلیپ)ی هونەرمەند (هێنری دۆمیێ) کە لەسەر شێوەی هەرمێ کێشابووی، هانی زۆرێك لە هونەرمەندانی دا کە هەمان بیرکە لەخۆبگرن، و ئەو کاریکاتێرانەی کە وێنای پاشایان دەکرد
لەسەر شێوەی هەرمێ زۆر بەرۆژ لە زیادبووندابوون، تا ئەو ڕادەیەی کە بووە هێمای قڕ و تووڕەبوونی پاشا، هەروەها بەخشینی ئۆسکە کەللەی ئاژەڵێکی دیارکراو بۆ مرۆڤێك، کە لە دەستپێشخەری هێنرێ دۆمیێ بوو، کە کەللەی سەری هەندێك لە ناوداڕەکانی کردە ئۆسکە کەللەی مەیمون، ئەم نمونانەش ئاشکران لە مێژوودا، چونکە یان خاوەنی جێکاری دیارن وەکو حاڵەتی (هەرمێ)یەکە، یان لە قۆناغە سەرەتاکانی پێشکەوتنی کاریکاتێرن، وەکو حاڵەتی ئۆسکە کەللەی مەیمونەکە، یان چەند هێیەکی تر، ئەو بابەتانەش کە ناتوانرێت خاوەنە

دەستپێشخەرەکانیان دیاریبکرێن نایەنەژماردن.
تەنانەت ئەگەر بابەتێك بە شێوەیەکی زۆر بەکاربێت، ئەوا هونەرمەندی کاریکاتێریست کاتی دیتنی بابەتی کاریکاتێرێك، ئەوا بە شێوەیەکی خێراسکانە بەدوای ئەگەرەکانی تری بابەتەکەدا دەگەڕێت، زۆرجاریش لە هەمان بابەت بە بابەتێکی دیکە دەردەچێت، هەتا کاتێك کاریکاتێریست بەرهەمێکی خۆی دەبینێت، بابەتەکە پێشدەخات و هەڵگرێ و وەرگێڕی دەکات، و هەوڵ دەدات تیشك بخاتە سەر هەموو گۆشەکانی بابەتەکە، بۆیە کاتێك کە کاریکاتێرێك دەکێشێت، نیازی ئەوەی نیە کە کاریکاتێرێکی دیکە لەسەر هەمان بابەت بکێشێت، دەبینیت بۆ ئەوەی هەستی پێبکات چەندین هێڵ دەخاتە سەر کاغەزەکە، ئەنجام چەندین کاریکاتێر دێنە بەرهەم، کە زۆرجار کاریکاتێری یەکەمیان باشترینیان نیە.
بە مانایەکی تر ئەرکی وروژاندنی ئەفراندن، دەتوانرێت بە ئەرکی سروشکاریی ناوبنرێت، کاتێك کە کاریکاتێرێك سروش بە کاریکاتێریست دەبەخشێت بۆ بەرهەمهێنانی کاریکاتێرێکی دیکە، ئەو کاریکاتێرە نوێیەش سروش دەبەخشێت بۆ کاریکاتێرێکی دیکە و هتد. لەگەڵ ئەوەی کە ئەمە شتێکی باوە، و لەسەر زۆربەی کاریکاتێرەکان جێبەجێ دەبێت، بەڵام ئەمەش ئەوە ناگەیەنێت کە هەموو کاریکاتێرێك کرداری سروش بەخشین دەکات، یان هەموو کاریکاتێرەکان لە کاریکاتێری تیرەوە وەرگیراون.

پێویستە ناوبانگی هەرێم بپارێزین ..هەسوڵ بۆسکێنی

ناوبانگ پەیداکردن هەستێکی چۆزبەخشە، لەسەر ئاستی تاکەکەس و حزب و هەرێم و تەنانەت لەسەر ئاستی دەوڵەتیش بایەخێکی تایبەتی هەیە، درەوشانەوەی ناوبانگ لەلایەن کەسانی دەوروبەر و لایەنە پەیوەندیدارەکان دڵخۆکی گرنگ و پێ بایەخ و هەستێکی چۆز بەخشە و هەموو کەس ناتوانێ پێی بگات، دیارە ناوبانگی خراپ کەس حەسوودی پێ نابا و ئاواتی بۆ ناخوازێت، لێ وەاتە پێشکەوتووکانی دنیادا بۆ دەستهێنانی ناوبانگ، بۆ هیچ شۆڕێك ئاسان نیە، کەسانی نائاسایی و، بێتوانا و بۆ بۆهرێ، هێگۆیان پێنادرێت لێ هێگۆی میدیاوێ

دڕبکۆن و بۆناوبانگ بکرێن. هاوکات کۆسایەتیەک تۆواو لێهاتوو نەبێت لە بوارەکەی خۆیدا، قبووڵکردنی ئەستەمە.
گۆیشتن بە ناوبانگ یەکەکە لەو هۆنگاوانەی کەم کەس هەیە ئارەزووی نەکات و هەوڵی بۆ نەدابێت، بەڵام پەیداکردنی ناوبانگ هەوە و ماندووبوونی دەوێت، بۆ گەشتن بۆ هیوا و ئاواتەکان دەبێ ئەم خاڵانە لەبەرچاوبگیرێن:

1- هەوڵدان و بەردەوامی لەسەر ئەنجامدانی ئەو کارەی مەبەستتە وادەکات زووتر بگەیت بەهیواکانت.
2- تێگەیشتن لە مەرامەکانی کەسانی دەوروبەر وا دەکات بۆ ئەوەی بگەیت بۆ ئامانجەکەت تێبگەیت، کە پێویستە یارمەتی کە بدەیت و سوود لەیارمەتی کە وەربگریت و لەکە دووربکەوێتەوە.
3- پێویستە بەوردی مامەڵە لەگەڵ بارودۆخەکاندا بکرێت و بزانرێت لەکوێدا بڕیت بڕۆ و لەکوێدا بڕیت نەخۆر، بۆ ئەوەی لەلایەنی بەرامبەر قڕخ نەکرێیت و دڵنگی خۆتت هەبێت.
4- قبوڵی هەخنە لەخۆگرتن بکەیت، کاتێك هەڵە دەکەیت سزا وەربگریت و ئۆگەر هەڵەیەك بەرامبەرت کرا، پێویست بوو سزای کەسی بەرامبەر بدەیت .
5- ئاگاداری و خۆگونجاندن بەپێی ئەو بارودۆخەی کە تێدایت، لەگەڵ لایەنی بەرامبەر تا بەهێی هەوڵست و بیرکردنەوەکانت لێت بڕازێنەبێت، هیچ کات سنور مەبڕزێنە بۆ ئەوەی بتوانیت ئەوەی مەبەستە پێی بگەیت، هۆگرش مەدە لایەنی بەرامبەر لەکاتی هۆفتارکردنی سنوری تۆ ببڕزێنێت.

هەموو ئەو خاڵانەی لەسەرەوە باسکران بۆ پەیداکردن یا لەدەستدانی ناوبانگ، وەك بۆ تاکەکەس پێویستن، بەهەمان شێوە بۆ هەرێم و دەوڵەتیش پێویستن، لەم ڕوانگەیەوە دەمەوێت بارودۆخی هەرێمی کوردستان لەبەرچاوبگرین، بۆ پەیداکردن و پاراستنی ناوبانگی هەرێمی کوردستان.
بۆگومان بەدرێژایی مێژوو سەرەڕای ململانێ و کێشە ناوخۆییەکانی کورد، هەمیشە زیانی زۆری بەرکەوتووە و کێشە و ململانێکانی ناوخۆی بۆتە هۆی ئەوەی لەڕووی سیاسیەوە دوژمنەکانی بەسەریدا زاڵ و سەرکەوتوبن، سەرەڕای ئەوەش وەك نەتەوەیەکی ئازا و قارەمان و میواندۆست ناسراوە، بەڵام دوژمنەکانی هەمیشە هەوڵیان داوە کورد وەك نەتەوەیەکی دڵندە و تاڵانچی و دواکەوتوو دوور لەشارستانیەت پیشان بدەن، بۆ ئەوەی ناوبانگی کورد لەکەدار بکەن، درۆغیان نەکردووە لە چەوسانەوە و زوڵم و زۆرداری و سەرکوتکردن و ڕاگواستن

و کۆمەکوژی کورد و نەیانهێشتووە هەرگیز بەمافی خۆی بگات، لەپەنا ئەوەشدا پارە و بەرتیل و دەم چەورکردن، خراوەتە بەردەم کەسە لاواز و بێ ئیرادەکان، تا هەم بیانخەنە سنووری خیانەت بەرامبەر بە نەتەوەکەیان و هەم بڕۆن ئەوەیە ماهیەتی کورد، زۆم چەوساندنەوەی کورد لەم بەشەی کوردستان لەسەر دەستی ژۆمی بەعسی عیراق گەیشتە لوتکە لە کیمیاباران و ئەنفال و کۆمەکوژی و وێرانکردنی کوردستان، کە دواتر ئەنجامەکەی بە کۆەوکی گەورە گەیشت، هەموو ئەمانە و کۆەوی دوای ڕاپەڕینی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان سەرنجی دنیای بەلای خۆیدا ڕاکێشا، بەهۆی دیمەنە هەستەزێنەکانی کۆەوەکە زۆم و چەوسانەوەی سەرنەتەوەی کورد لە دنیا دەنگی دایەوە و ناوبانگی بەدبەختی کورد و دڵندەیی دوژمنەکانی گەیشتە گوێی لایەنە بەیاربەدەستەکانی دنیا، ڕۆکخراوی نەتەوەیەکگرتووەکان و کۆمەڵگای مەدەنی هاتنە دەنگ و بێ بەتەنگەوە هاتنی کورد سەرەتا هاوکاری و پشتیوانی مرۆییەکان و هاکاری زیانیان بەکەموکوڕیش بێت گەیاندە ئاوارە کوردەکان، دواتریش ڕۆکخراوی نەتەوەیەکگرتووەکان بەیاری نەوت بەخراك بەسەر عیراق سەپێنرا بەئەوەی فریای بەشك لەنەهامەتیەکانی کورد بکەون، بەمەش باشووری کوردستان کەوتە بارودۆخکی تایبەتیەوە و چیدی کورد وەك جاران بەتەنیا لە گۆەپانەکە نەبوو، هەر بەوەش نەوەستان بێ بەرگرتن لە شاوی بەعس بەیار درا ڕۆگا بگیرێت لەئاسمان و زەوی هێرش و پەلامارەکانی بەعس بێ سەرکورد و وێرانکردنی کوردستان، کورد بەمە لەناوەندە جیهانیەکان ناوبانگکی باشی پەیدا کرد و هەناسەیەکی ئاسوودەیی دا و خۆی ئامادەکرد بێ داهاتوو.
دوای پکهێنانی پەرلەمان و حکومەتی هەرێمی کوردستان، ناوبنگکی باش بێ کورد پەیدابوو، کوردستان بووە جێگای سەرنجی ناوەندەکانی جیهان و لە هەموو بوارەکانەوە ڕووی لە گەشە و ئاوەدان کردنەوە کرد، دوای لەناوبردنی ژۆمی سەدامیش لەلایەن ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی پشتیوانی کرا، ئیتر ڕۆکخراوە مرۆقدۆستەکان و پەیامنێر و ڕۆژنامەنووسان لە وڵاتانی جیهان ڕوویان کردە هەرێم و ڕۆژانە هەواڵ و دەنگوباسەکانی کوردستانیان دەگەیاندە وڵاتەکانیان، ئەمەش لایەنکی گرنگ بوو بێ ئاگاداری جیهان لە دەنگوباسی کوردستان، لەم ڕووەوە کوردستان ناوبانگی ڕۆژبەڕۆژ لە هەکشاندابوو، زۆرجار لە تەلەفزیۆنی وڵاتانی تردەوە باسی گەشەی ئابووری و سیاسی و پەروەردەیی کورد بکاو دەکرایەوە.
کوردستان بووە جێگای چاوتێبڕینی کۆمەڵگای نێودەوڵەتی و وەك پشبرکێیەك وا بوو لە هاتنی وەفد و لیژنەی وڵاتان، لەیاد کردنەوەی شەهیدەکانمان لەسەر گۆڕی شەهیدان و لەسەر مۆنۆمێنتی

گەورەترین قوربانی نەتەوەکەمان لەهەبجە و گۆە بەکۆمەکان سەدان دیپلۆماتکاری وڵاتان و نوێنەر و وەزیر و کاربەدەستانیان لەگەڵ ئەمە ئامادەبوون، بۆ دەربڕینی نیگەرانی و ماتەمینی و هاوخەمی خۆیان، عمرو موسا سەرۆکی کۆمکاری وڵاتانی عەرەبی و تەنانەت کۆفی پاوڵ وەزیری دەرەوەی مریکا، گەورەترین وڵاتی بۆیاربەدەستی دنیا، لەیادکردنەوەی شەهیدەکانمان لەتەك ئەمەدا ئامادەبوون و وتاریان خوێندەوە و هاوخەمی خۆیان دەبڕی.
ئەگەرچی کورد خۆی نەیتوانی وەك پێویست مامەڵە لەگەڵ ئەم بارودۆخ و سەردەمە زۆینەی خۆیدا بکات، لەبەر ناهوشیاری و نەزانی خۆی تووشی کارەساتی شەڕی ناوخۆیان کرد و کاریگەریە خراپەکانی تائێستاش درێژەی هەیە، ئەمەش بووە هۆی زۆاندنی ناوبانگی کورد لەدەرەوە.
شەڕی ناوخۆ کارەساتێك بوو وەك مۆرانە چووە گیانی ناوبانگی کوردەوە، بووە هۆکاری چەندین ووداوی نەخوازراو و هۆنانی سەرسەختترین دوژمنی کورد بۆ سەر پایتەختی هەرێمی کوردستان و داگیرکردنی پەرلەمانەکەی، شەڕی ناوخۆ بووە هۆی تاوانبارکردنی یەکتر و لەو ڕوانگەیەشەوە، سەری کۆشا بۆ ئازاردان و بیانوگرتن بە خەڵك و لایەنگرانی یەکتر و پێشێلکردنی مافی مرۆڤ و نەپاراستنی ئازادی تاکەکەس و مافی ڕۆژنامەنوسان و دەربەدەری خەڵك و پێشێلکردنی مافی ژن و منداڵ و پیرو پەککەوتەکان، لەلایەکی تر ڕۆگا تەخت بوو بۆ ئەو هەلپەرستانەی دەمێك بوو خۆیان مەڵاس دابوو، بۆ دزی و تاڵانی و بەهەدەردانی سەروەت و سامانی ئەم وڵاتە، هەموو ئەمانە بەبەرچاوی وڵاتانەوە دەکرا، ڕۆکخراوەکانی مافی مرۆڤ و هاوشێوەکانی نیگەرانی خۆیان لەبارودۆخەکە دەربڕی، کاتێك چەندین جار ڕۆکخراوی (میدیۆ ئێست وۆچ) ڕەخنەی لە هەرێمی کوردستان دەگرت لەسەرپێشێل کردنی مافی مرۆڤ و زیندانی کردنی ڕۆژنامەنووس و خەڵکانی تر، کاربەدەستانی هەرێم لەجیاتی چارەسەری ئەو کێشانە بەوەڵامێکی لاواز و باوەنەهێنەر حاشایان دەکرد، گوایە شتی وا ووی نەداوە و لەم هەرێمە مافی مرۆڤ پارێزراوە، لەکاتێکدا ڕۆکخراوەکانی نەتەوەیەکگرتووەکان و ڕۆکخراوی مافی مرۆڤی جیهانی و ڕۆکخراوی (میدیۆ ئێست وۆچ) بە واقیعی خۆیان لەناو ووداوەکاندا بوون و ئەو پاساوانەی کاربەدەستان لە بۆ متمانەیی زیاتر هیچی تری بەرهەم نەدەهێنا، ئەمە ناوبانگی کوردی ئەوەندەی تر خراپ کرد، بەڵام وڵاتان و ڕۆکخراوە مرۆڤدۆستەکان و کۆمەڵگای نێودەوڵەتی وازیان لەکورد نەهێنا و پشتیان لە کورد نەکرد، دوای چەندان هەولی بەردەوام کۆتایی بەشەڕی ناوخۆی کورد هێنرا، بۆئەوەی کۆتایی بەم دۆخە بێزراوە بهێنرێ.

لەلایەکی تر ڕاستە بەهۆی ناوی قارەمانێتی پێشمەرگە و ووبەووو بوونەوەی لەگەڵ داعش و تەکشکانی ئەو ڕێکخراوە تیرۆریستە و باوەش کردنەوەی هەرێم بۆ سەدان هەزار لەو ئاوارانەی بەدەستی داعش ئاوارە بوون، بەبۆ جیاوازی و لەبەرچاوگرتنی دین و مەزهەب و ڕەگەز و نەتەوە سەرپەرشتی کردن ئەمەش پشتگیری بۆ هەرێم زیادی کرد، لە ووی تەماری مافی مرۆڤ و مافی تاکەکەسی و پاراستنی سەربەستیی و ئازادی ڕادەربڕین و مافی ئافرەت و ڕێژنامەنووسان و هەموو ئەو بنەمایانەی کۆمەڵگای سڤیل لەسەریان دادەمەزرێت، ئەمەجگەلە بژێوی ژیانی هاوڵاتیان و سەلامەتیان، لەم ووەوە ناوبانگی هەرێم دەبۆ لەبەرچاو بگیرێ، کە ڕێکخراوە نێودەوڵەتیەکانی وەکو ئەمنیستی ئەنتەرناشنال و ڕێکخراوی مافی مرۆڤ هەمیشە پاڵپشتی میللەتەکەمان بوون لە خەبات دژی ڕژێمی بەعس و پاش ڕووخاندنیشی.
لەگەڵ ئەوەشدا تائێستا داهاتوویەکی گەش و پێشنگدار چاوەڕێی ئەم هەرێمەیە، لەبەرئەوە پێویستە هەوڵی پاراستنی مافی مرۆڤ بدرێ و شەری ناوخۆ بۆ هەمیشە حەرام بکرێ و ئاشتی و تەبایی و هاوهەڵوێستی لایەنە کوردیەکان داکۆکی لێ بکرێ، بۆ ئەمەش لێلایێن کاربەدەستانی پێوەندیداری حکومەت و حزبی هەوڵی چارەسەری ئەم بارودۆخە بدەن، بۆ ئەوەی بتوانن سەرنجی نەتەوەیەکگرتووەکان و لایەنە بۆیار بەدەستەکانی دنیا بەلای خۆماندا ڕابکێشین تازیاتر کۆشێ گەلەکەمان بەهێزتر بێت لەسەرئاستی جیهانی و پشتگیری لێ بکرێت و بتوانین ناوبانی هەرێم لەسەر ئاستی ڕێکخراوە نێودەوڵەتیەکان و جیهان بپارێزین، کە ئەوە ئەرکی هەرە لەپێشینەی کاربەدەستانی ئەم هەرێمەیە، مەدلێکی حوکمڕانی باش پێشکەش بکەن بۆ ئەوەی بەهۆی ناوبانگی بەرزی هەرێمەکەمان بتوانین مەترسیەکانی دوور بخەینەوە و داهاتووی ئەم وڵاتە مسۆگەر بکەین.

جۆبایدن لە دۆناڵد ترامپی بردەوە .. ڕزا شوان

لە دوای کۆبوونەوەکی سەرسەختی دیموکراتییانە بۆ هێزاردنی سەرکی تازەی ئەمریکا بۆ ماوەی چوار ساڵی داهاتوو. کاندیدی دیموکراتیخواز جۆبایدن، توانی زەربەی کورسییەکان

بەدەستبەهێنێت (290) کورسی بەدەستهێنا، بەرانبەر بە (214) کورسی کە دۆناڵد ترامپی سەرۆک کۆمار و کاندیدی کۆماریيەکان بەدەستهێنا.
جۆبایدنی تەمەن (77) ساڵان. بە وردیەکی بەرز و بە متمانەیەکی زۆرەوە، گەورەترین سەرکەوتنکی بەدەستهێنا و بوو بە سەرۆکی (46) ـەمین، لە مێژووی ئەمریکادا.
بە یەکەمین جاریش لە مێژووی ئەمریکادا، ئافرەتێک بە ناوی (کامالا هاریس) کە بە رەسەن ئەمریکیش نییە، دەبێتە جێگری سەرۆکی ئەمریکا.. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە دیموکراتییەت لە ئەمریکادا بەرجەستە بووە، جیاوازی لە لەرگەز و رەسەندا ناکەن. ئەمە ترامپ لە داخا کەشکی سپی بەجێهێشت و رووی لە یانەی گۆڵف کرد.
جۆبایدن وتی:"شەرفمەندیە کە ئەمریکییەکان بە سەرۆکی وڵات منیان هەڵبژارد"
جۆبایدن جێختی لەسەر ئەوەش کردەوە و وتی:"دەبم بە سەرۆکی هەموو ئەمریکییەکان" وتیشی:"ئەو کارەی کە چاوەڕوانی دەکا ئاسان نییە"
جۆبایدن، بە ماوەی هەشت ساڵ، جێگری (باراک ئۆباما) ی سەرۆک کوماری پێشووی ئەمریکا بوو.
بە شەوێکی گشتی جۆبایدن لایەنگری کەشێی کورد بوو. خاوەنی پڕۆژەی دابەشکردنی عێراق بوو بە سێ هەریمی سەربەخۆ.
جۆبایدن خەشیشی بە سەروسەکوتی ئەردۆگانی دیکتاتۆری ڕەگەزپەرست دا نایەت.
ترامپ سەرکەکی هەرزەگەی زۆربەی کەم لەبار و کەمکار بوو، لە سیاسەت دا فشەڕۆ و نابەڕاد بوو. سیاسەتی ئەمریکای لە ڕژهەڵاتی ناوەڕاست دا، تووش شکستی هێنا.
دۆناڵد ترامپ لەگەڵ کوردا هەڵوەستی باش نەبوو. گەلێ قسەی ناشیرینی لە دژی کورد کرد. هەر ئەویش گەپی سۆزی بە سوپای دەندە و خوێنمژی تورکیای ڕەگەزپەرست هەڵکرد، کە بەشێک لە ڕژئاوای کوردستان داگیربکات و کەمەکۆژی لە کورد بکەن. بەیە دەمم سەد بەرد لە دوای.
ترامپ لە یەکەمین ڕژی هەڵبژاردندا وتی ئاهەنگێکی گەورە بە بۆنەیسەرکەوتنماندوە دەگێڕین. بەڵام با ئەو ئاهەنگە گەورەیە بە بۆنەی شکستهێنانیەوە بگێڕێت. پێشتریش وتی گەر جۆبایدن بیباتەوە من ئەمریکا بەجێدەهێڵم. زۆر قسەی هەڵەق و بەڵەقی تریشی کرد.
پێویستە دەسەڵاتداران باش ئەوە بزانن، کە دەسەڵات و کورسی تا سەر بە کەس نییە.. بەڵام کار و کردەوەی باش تا سەرە.

بۆچی بەسەرکی ئەمریکا دژەن سەرکی جیهان؟ … محمد باپیر

سەرکی ئەمریکا زەرجار پێ ئاژەن مدیری ئاژەمات،چونکە زۆر جار چارەسەری ئاژەماتی جیهان دەکات،زۆربەی کێشەکان لەجیهان هەتا ئەمریکا نێتە ناوچارەسەر نابێت
واتە چارەسەری کێشەکان بەخەیاڵ و پلاو نابێت وەک ئاوەی تامپ دەیکرد چونکە دەبێت کارەکان ڕیالیزمی بن.
چونکە ئەمریکا لەمێژودا بژداری هەرکێشەو ئاریشەیەکی کردبێت ،ئاوا ڕایگرتیەو کاریگەری خۆی هەبووەو زۆربەی جاریش یەکلای کردەتاوە،
ترامپ لەء4 ساڵی ڕاردوو وای دەزانی سەرکی کەمپانیە نەک سەرکی ئەمریکا ،چونکە هەڕەس و کەوتکانە ئاوەندە گەمژانی بوو ئاوا شوانکیش لە گوندی ئاوشتانەناکات.!!

بەڵای خەم 20 سەفەت هەبونوای لە ترامپ کرد توشی ئاوشکستێ مێژوویە بێت وەک:

1=سەرشتانە معاملە کردنی ڕۆژانە
2=پرس نەکردن بە ڕاوێژکاران و گوێ نەکردن بەیان
3==درکردنی ڕۆژانە
4=غروری و دیکتاتێری زور بەکەساتی ترامپ دیاربوو
5=ئاتەکەتی سەرکاتی نازانی لەکاتی گەبونەوکان
6=تەکدانی سەروەری ئەمریکا لە شرق الاوسط
7=تەکدانی پەیوەندی لەگەل پەوروپا
8=لەدەستدانی لایەنگرکانی ئەمریکا لە جیهان وەک افغان و کورد و عربی
9=زیندو کردنەوەی تعسبی ەه ش و سپی
10=هەلسو کەوتی زور دکتاتەرانی بوو
11=کەمی شارەزای لەسیات و بیرکردنەوە تەنها لەپارەوکەمپانیاو

دەوڵەمەندی
12=نەرمی نواندن بەرامبەر دیکتاتۆرەکان وەک ئەردۆغان و چەندانی تر
13=پشت کردن لە کورد لەڕۆژئاوا و لەکەرکوک
14=خەریکی ئۆوسیاسەتە بوو، دەی ویست دەکلاوی خە بگرێ بای نەبا زیاتر ئەی ویست جیشی امریکاسحب بکات لەزەربەی شۆنەکان.
15= کەمەلگەی نەو دەولەتی رد فعلی باشیان هەبوو بە سەرکەوتنی بایدن چونکە پیان باشتربوولە تەامپ .
16=ترامپلەزەربەی اتفاقیەکان پاشکشەی کرد وەک کەنگرە ژینگەو ئەتەمی ئەرانی و ململانە روسیا
17=تەامپ بەرامبەرهەندە وەات زەر توند هەندە وەاتیش زەرشل بوو نەی ئەتوانی توازن ابکرێت
17=لەرووی ئاراستەی ختابی و بایدن باش تربوو لەترامپ ، چونکە گشتی بوو سەرنجی هەمو چین و توژی ا ئەکەشا بەام خیتابی ترامپ زیاتر قەتیس کرابوو لە لایەنگرەکانی
18=لەرووی اگەیاندن وکەناەە تەلەفزیونەکان زیاتر لە بایدن ازی بون چونکە تەامپ بەینی لەگەلیان زەرخەش نەبوو
19=تەەمپ نەی توانی چارەسەری کەەنا بکات و کەمتەرخەمی پەوە دیاربوو
20= تەامپ هەکاری زەری بەکاری بوو لەجیهان لەو4ساەەدا.
هەربەیەش ململانە تونددروست بوو لە هەەمەت هەلبژادن بە ئەوەی شکست بە تەامپ بەنن و جە بایدن دەربچێت .ئەمەوچەندان خالی تر هەکاری راستەقینە بون بە شکستی ترامپ.

محمد باپیر
چاودێری سیاسی

تە بەەنی ژوانەک بدە … شیعری: ستیڤان شەمزینی

بەەنی یەک ژوانم لەت ئەوە
تاکو لەئەواریەکی نارنجیدا
بە دەم رەگایەکی نەباوەوە

مژدەی هەڵاتن بدەین بە گوێی غروبا
دەی دەریا لە شەپۆلەکاندا بدەزینەوە
خوێنەک لەگەڵ واقیع ئاشت بکەینەوە
ئاماستەی بەڵەمە جارگەدارەکان بگۆڕین
لە رەحمی تاشەبەرد قومە لە ئاوی ئەشق هەڵهێنجین
نەوەسەکان بکەین بە پاسەوانی جێژوان
کەترەکان نامەی ئەوینمان بگەینە دەی خودا
تە بەنی ژوانێک بدە
تاکو ئەستێرەیەک لە ئاسمانا زیاتر بدرەوشێتەوە
درەختێکی زەردهەڵگەڕاو دەستی لە خەزان بێتەوە
شاخێک چاوەکی شەرمنانە لە شاخێکی تر دابگرێ
لاولاوێک غیرەت بکا یاخی بە و باخ جێبهێڵێ
هەورێک لە کاتی خەی پەڵە بکا و زووتر ببارێ
ئاسمان چاوی خەی داخا و خەرا خەر هەبێ
سپێدە بە پەڵە خەی کەبکاتەوە بەرەو ئێرە بێ
تە بەنی ژوانێک بدە
با دەستی وێنەکانم بگرم بە سەر رووباری شێتی
دەستی شێتییەکانم بگرم بە ئەقیانووسی دێ
دەستی دەم بگرم رووەو ئاوی ئاموونی تێ
با دەستی خەیاڵم بگرم رووەو واقیعی تێ
دەستی واقیعی تێ بگرم رووەو چارنووسی خەم
دەستی چارنووسیشم بگرم بە تونی بابای دەی تێ
با دەستی خەزگەکانم بگرم بەرەو لای تێ
دەستی تەش بگرم بەرەو دەی کون کونی خەم
دەستی دێیشم بگرم بە دەریای بێ بنی دەی تێ
تە بەنی ژوانێک بدە
من حکایەتێک لە ئەوینی تێ دادەتاشم
سەدای تاکو چین و سەمەرقەند بەوا
بێ لەززەتی ماچێکت ئاشنا ئەکەم
وەک چیرەکی هەزار شەو و شەوێک کەتایی نەیێ
لە جەنگەی ئەقڵ بە هەمیشە رزگارت ئەکەم
ئەبەم چاوساغت بێ دەزینەوەی ئیمپراتەریای دێ
تە بەنی ژوانێک بدە
با من لە دەنگی تە ئاوازێکی قەرەجانە دروست بکەم
لە هەناسە نەرمەکانت تەونێک لە شیعری تەڕ بچنم
لە پێکەنینە خەمبارەکەت شارێک لە خامۆشی رزگەم
بە ئاوی سازگاری چاوەکانت مەزرای رەحم ئاو بدەم

لە هەنسکی شەوانت دووزلێیک بە خەمباریی بژنم
لە شادیێکانی ڕۆژانت جیهانێک لە خەندە بخوەقنم
تە بەهێی ژوانێک بدە
با گووڵە قەرسیلەکان لە بەردەمماندا شکۆفە بکەن
ڕووناکی لەنێوان دە و ڕەحی شەیدامان بدڕەوشێتەوە
ڕووبارەکان ئاڵاستەی ڕەشتنیان بیر بچێتەوە
لولەی تفەنگی سەربازەکان گوڵی سووری تیا بڕوێ
ڕەشەبای تووڕە ماندووەتی دەرچێ، ساتە بنوە
هەمنیش بەیانییەکی بەدەنگ، توند لە ئامێز بگرێ
تە بەهێنی ژوانێک بدە
با دنیای من ڕەنگی وەنەوشەیی ناخت بگرێ
خەیاڵم وەک ئەسپسوارێ بە بەرزایی دەت سەرکەوێ
ژیانم لە مەراق و بەهودەیی و تەکشکان داشۆڕێ
پەپوڵەی شیعرم لەسەر ڕەیحانەی دەت بە ئەبەد بنوە
ئەوسا بە ئارامی و بە چرپە بڵێ
بەڵام ئاگات لێ بێ، پەپوڵەی شیعرم هەڵنەفڕێ
تە بەهێنی ژوانێک بدە و
تەنیا بەهێنی یەک ژوانم ئەوێ

“گوڵ نیسا” سێ خەڵاتی سەرکی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی کەزەڤی بەدەستهێنا

مەنسوور جیهانی ـ فیلمی سینەمایی “گوڵ نیسا” لە دەرهێنانی “سەتار چەمەنی گوڵ”، سێ خەڵاتی سەرکی باشترین فیلم، باشترین دەرهێنان و باشترین ئەکتەریی لە سێزدەیەمین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی Goddess On The Throne لە وڵاتی کەزەڤ بەدەستهێنا.

فیلمی سینەمایی “گوڵ نیسا” Golnesa یەکەمین فیلمی بەندی سینەماکاری کورد “سەتار چەمەنی گوڵ” و لە نووسینی سیناریۆی سینەماکاری کورد “ڤیدا ساحی”، بە بەهەوبەرایەتی وەنەگرتنی

“محەمەد فەکووری” و بە بینینی سەعید داخ، عەلی محەمەد ئادەمنەش، یەگانە رەجەبی، ساقی زینەتی، مەسعوود محەمەدی، ویدا عەموویی، کە تا ئێستا زیاتر لە 30 فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلم لە ئاستی جیهان بەشداریی کردووە و 18 خەڵاتی لە بەشە جیاوازەکاندا بەدەستهێناوە، لە نوێترین بەشداریی نێودەوڵەتی خۆیدا لە بەشی پشبڕکێی سێزدەیەمین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی Goddess On The Throne لە شاری پریستینا لە وڵاتی کۆماری کۆزۆڤۆ نمایشکرا و لە بەشەکانی باشترین بەرهەمی وێنەگرتن، باشترین سیناریۆ، باشترین فیلم، باشترین دەرهێنان و باشترین ئەکتەر؛ کاندیدی وەرگرتنی خەڵات بوو کە لە دەرئەنجامدا سێ خەڵاتی سەرکی باشترین فیلم، باشترین دەرهێنان بە “ستار چەمانی گۆ” و هەروەها باشترین ئەکتەریی ئێم فێستیڤاڵ بە شێوەی هاوبەش بە “یەگانە رەجەبی” و “عەلی محەمەد ئادەمنەش” ئەکتەرانی ئێم بەرهەمە سینەماییە بەخشرا.

ئێم خولی فێستیڤاڵ، بە نمایشی کۆمەدیک بەرهەم لە بەشە جیاوازەکان؛ بە هەی بەاوبوونەوی پەتای ڤایرسی کۆرۆنا لە رۆژانی 30ی ئۆکتۆبەر تا 2ی نۆڤەمبەری 2020 بە شێوەی ئۆنلاین لە شاری پریستینا Pristina لە وڵاتی کۆماری کۆزۆڤۆ بەڕێوەچوو.

ئەندامانی لێژنەی دادوەرانی کورتە فیلم و فیلمی دیکۆمێنتاریی و فیلمە بینەرەکانی سێزدەیەمین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی Goddess On The Throne بریتی بوون لە: خاتوو “مریەم زەهیری مەهر” دەرهێنەری ئێرانی دانیشتووی وڵاتی ئەمریکا، “کەرای دەمیر” Koray Demir دەرهێنەر لە وڵاتی تورکیا و “کاورۆ کاجیتانی” Kaoru Kajitani دەرهێنەر لە وڵاتی بریتانیا.

ئێم فێستیڤاڵە کە لە ساڵی 2002 لە لایەن “بەسیم ئاجیتی” Besim Ajeti دامەزراوە؛ لە خولەکانی رابردوودا خانەخوێی دەرهێنەرانی ناوداریی جیهان، لەوانە: “فاتیح ئاکین” Fatih Akin فیلمسازی تورکی دانیشتووی وڵاتی ئەڵمانیا، “میشێل لەکلێرک” Michel Leclerc فیلمسازی فەڕەنسی کە بە فیلمی “ناوی خۆکی” و بە رێز بینینی “لیوونێل ژۆزبین” Lionel Jospin سەرۆک وەزیری پێشووی فەڕەنسا ناوبانگی نێونەتەوەیی دەرکرد و هەروەها فیلمسازانی دیکەی دنیا کە بە بەرهەمەکانیان لەم رووداوە سینەماییەدا ئامادەبوون.

بەجگە لە بەشە جیاوازەکانی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی Goddess On The Throne کۆزۆڤۆ، یەکێک لە بەشە گرینگەکانی ئێم رووداوە هونەرییە، نمایشی فیلمەکانی بەشی پشبڕکێی لە شەمەندەفەرەکانی ناو

شارەکانی وەاتی کزۆڤیێ کە بە مەبەستی پێکهێنانی دۆرفەت و پڕۆپەدانی وێنەگرتن لە کزۆڤە لە سەرتاسەری جیهان، لە ڕێگای پەیوەندیی لێگەڵ بەرهەمهێنرانی فیلم لە وەاتانی دنیا، بەڕێکردنی ڕووسمی نمایشی فیلمەکان و سازدانی کارگەی فێرکاریی بۆ ڕەسەنترین شۆکان، لە دەرئەنجامی کۆکردنەوەی دەرهێنەران، فیلمسازان و هونەرمەندان بۆ هاوبەشدانانی بایخەکان و هاندان و پشتیوانی لە کارەکانی دوایی ئەوان بەڕێوەدەچێت.

فیلمی سینەمایی "گوڵ نیسا" لە دوایین بەشداریی نێودەوڵەتی خۆیدا لە فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "عەشق" لە وەاتی ئەمەریکا نمایشکرا و "یەگانە ڕەجەبی" ئەکتەری سەرەکی ئەم فیلمە توانی خەڵاتی باشترین ئەکتەری ئەم فێستیڤاڵە بدەستبەنێت.

بۆ زانیاریی زیاتر:
http://festfilmkosova.com

بەڕێوەبەرایەتی ڕاگەیاندنی گشتیی فیلمی سینەمایی "گوڵ نیسا".

نابێ ڕێگا بدەین بەڕەی شەڕکی تیری حزبەکانی بزوتنەوەی کوردایەتی یەخەی خەڵکی کوردستان بگرێتەوە!

هەریەک لە پارتی دیموکراتی کوردستان و پارتی کرێکارانی کوردستان(پەکەکە)، بەجیا لەوەی ماوەیەکە هەرشەکی فراوانی میدیایی لەبەرامبەر یەکتردا ڕاخساندووە، لەهەمان کاتدا هێز لە دژی یەک دەجووڵێنن و ئاگاری هەڵگیرسانی شەڕکی ناوخۆ خەریکە یەخەی دانیشتوانی هەرێمی کوردستانی عێراق دەگرێتەوە. ئەم شەڕە بەهەر بەهانەو نەخشەو سیاسەتێک لەهەر لایەنکیانەوە بێت، شەڕی ناڕەوای نەوان دوو هێزی میلیشیایی و کۆنەپەرستی بزوتنەوەی کوردایەتیە کە چەندین دەیەیە ژیانی کرێکاران و زەحمەتکێشانی کوردستانیان لە

ناوگۆڕاوەکی سیاسیدا کردۆتە تراژیدیاو کارەساتێکی هەمیشەیی.
واقعیەتی بونی حزب و هێزە میلیشیاکانی بزوتنەوەی کوردایەتی بە تایبەتی لەدوای ساڵی ١٩٩١ وەک هێزی دەسەڵاتدار، چەتە ئاسا لە پێناو تاڵانی و قۆرخکردنی سەروەت و سامانی کوردستان هەمیشە خەڵکیان لە ژێر چەتری کەشمەکەش و مەترسی شەڕی نێوان خۆیاندا ژیاندووەو بە ساتەکیش هەڵی ئارامی و ئاسودەیان نەهێشتۆتەوە، هەمیشە ئەولەویەت بەیان خزمەتچێی و نۆکەری پاراستنی بەرژەوەندیەکانی ووڵاتانی زلهێزی دنیاو ووڵاتانی ناوچەکە بووە، کەشمەکەش و شەڕکانی نێوان خۆشیان هەر لە چوارچێوەی ئەو نۆکەرایەتیەوە بووە.
دوای نزیک بە سی ساڵ لەدەسەڵاتی بزوتنەوەی کوردایەتی لەسایەی سەبری نەخشەو سیاسەتکانی دەوڵەتی ئەمریکاو دەخالەت و کەشمەکەشی ووڵاتانی تری ئیمپریالی و ووڵاتانی ناوچەکە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، ئاوگرێک لە ناوچەکەدا پێش هاتووەو پێشبینی دەکرێت کە هاوکێشەی سیاسی دەورانێکی تازەتر لە دەخالەت و دەورو نەخشە و کەشمەکەشی لایەنەکانی دەخالەتگەر لە ناوچەکەدا ئایندەو دەورانێکی تر بەخۆیەو بگرێت، کە لەم دەورە تازەیەدا بە جۆرێک خزمەتچێتی و چارەنوسی هێزەکانی بزوتنەوەی کوردایەتی خستەتە ژێر پرسیار و ئایندەیەکی نادیارەوە، کە هەر ئێستا لە قەیرانێکی قوڵی وەهادا قەراریان گرتوە، بەهەر قیمەت لەهەوڵی ڕزگارکردن و پاراستن و مانەوەی هێزەکانیاندان. لەم بارەیەوە جگە لە مانەڕەی سیاسی و ڕێکەوتنی ژێربژێر و پیلانگێڕی لە یەکترو مل شەڕی زیاتر بە زلهێزەکان و تورکیا و ئێران چارەیەکی تریان نیە، بەیە فەزای ترسی شەڕی ناوخۆ بانگەشەدەکەن و تەواو نابەرپرسیارێتی خۆیان لە بەرامبەر ژیان و گوزەران و پێداویستیە تەندروستی و خزمەتگوزاریەکاندا بە ئاشکرا ڕادەگەیەنن.
پارتی دیموکراتی کوردستان لەلایەک بە دەربازکردنی خۆی و کابینەی حکومەتەکەی لەقەیران و بنبەستێک کەتیدا چەقیوەو لەلایەکی تریشەوە بە سەرکوتی ناڕەزایەتی جەماوەری کرێکاران و زەحمەتکێشان و بردنە دواوەی ڕەق و بێزاریان لەبەرامبەر دەسەڵاتدا، هەروەها بە وەڵامدانەوە بەمەرامی حکومەتەکەی کازمی و دەوڵەتی تورکیا، لەپێناو وەرگرتنی ئیمتیازاتی پارەو پێست، کە لەکەوتنی ئەم دواییانەی لەسەر شەنگاڵدا وەک ئامانجێکی گەلاوو سەوز بووە، سیاسەتی داسەپاندنی جەنگێک بەسەر خەڵکی کوردستاندا هەڵبژاردووە، تالەم ڕەگایەوە هەم پەکەکە ناچار بکات بەقەبوڵکردنی مەرجەکانی پارتی، هەم گرەکۆرەی کۆشکانی لەگەڵ بەغدا بکاتەوە و لەئاکامیشدا وەک هێزێکی باڵادەست جێگاو ڕێگای خۆی جێگیرکات.

ئەم سیاستە شکستخوازیەی پارتی و حزبە دەسەڵاتدارەکانی بەرژەوازی کورد ، لەکاتێکدایە کەخەڵکی کوردستانیان توشی کەمڕێک قەیران کردوە، هەر لەنەدانی موچەو نەبونی سەرچاوەیی ترین خزمەتگوزاریەکان و پێداویستیەکانی ژیان وهەوڵنەدان بۆ پشکنین و چارەسەری خزمەتگوزاریەکی تەندروستی گونجاو بۆ توشبوانی قایرۆسی کۆرۆنا، جارێکی تر لە پەناو بەرژەوندی هێزەکانیان بۆ شکستێکی ناوخۆ کە هەر بۆ خۆیان حەرامیان کردووە دەیانەوێت کارەسات و بڕەای زیاتر بەسەر خەڵکی کوردستاندا بسەپێنن.
ئێوە ئاشکرایە کە ململانێ و کێشمەکێشی نێوان ئەم دوو هێزە میلیشیا کۆنەپەرستەی بزوتنەوەی کوردایەتی، نەک هیچ پەیوەندیەکی بە بەرژەوەندی ژیان و گوزەرانی خەڵکی کوردستانەوە نەبووە نیە، بەڵکو مایەی کارەسات و نائەمنی و ترس و دڵەڕاوکێیەو نابێ بێدەنگ بۆهیچ لایەکیان بدرێت ئەم شێوە بخولقێنن و مەترسی بۆ سەر ژیانی خەڵکی دروست بکەن. پێویستە تەواوی ئێو هێزە سیاسیانەی لە کوردستاندا هەڵسورانی سیاسی دەکەن پابەندبن بەوەی کە نابێت بۆ هیچ جۆرێک کێشەی سیاسی نێوانیان بکێشێنە تونددوتیژی و شەڕ لەبەرامبەر یەکتردا.
حزبی کۆمۆنیستی کرێکاریی کوردستان لەگەڵ ئێوەدا کەجەخت دەکاتەوە کە بەبێ کۆتایی هێنان بە دەسەڵاتی ئەم حزبە میلیشیا ناسیۆنالستانە خەڵکی کوردستان نەک هیچ ئاشتی وئارامی و خۆشگوزەرانی بۆخۆیەو نابینێت، بەڵکو هەمیشە لە ناو گێژاوی سیاسی و نائەمنی و شەڕو کارەسات و ئاوارەیدا ژیان بەسەر دەبەن. هاوکات بانگەوازی هەموو دەستەو کەسایەتی و هێزەسەوڵاوانی چەپ و ئازادیخوازو هەر لایەنێك دەکات ،کەخێرا بەبەرپرس دەزانێ بەرامبەر بە ژیان و گوزەرانی خەڵکی کوردستان، بێنە مەیدان وچیتر ڕێگا نەدەن ئەم حزبانە یاری بە ژیان وگوزەران و چارەنوسی خەڵکی کوردستانەوە بکەن . حزبی کۆمۆنیستی کرێکاریی کوردستان جارێکیتر ئێو ڕاستیە دوپات دەکاتەوە کە هاتنە مەیدانی جەماوەری ناڕازی و ڕەکخراو بۆ ئاسەی وڵاتانی دەسەڵاتی ئەحزابی بەرژەوانەسیۆنالسیتی کورد و دابینکردنی دەسەڵاتدارێتی جەماوەری پێداویستیەکی دەست بەجێ و هەر ئێستایە، بۆئاستەی هەنگاوێکی کەمڕێگایەکی ئارام و یەکسان وخۆشگوزەران.

حزبی کۆمۆنیستی کرێکاریی کوردستان
٥/١١/٢٠٢٠

هارمۆنیکای فڕنابوون … شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

وونبووونت، هارمۆنیکای..
فڕنابوونم، لە کاتکا خۆر ..
پڵەیەتی لە ئامێزگرتنی..
هەورکی قورمزی سەرخۆش
لە خونی کازیوەدا، بیرچوونی..
خەندەی بەیانیانی ئاورینگ
لەسەر لەوی شەماڵ،
پڕخەفی خەوت بە هەواشی..لا ئەبا،
دەرزی چاوی سپێدەش، درەوشانەوەی…
گیاکان ئەباتە لای فریشتە ..
دەربازبوەکانی ووشە پەرتبوەکانی شیعر،
دەنگی هاتنی پایزە بارانە، زەردبوونی…
شەقام، ئاتونبوونی…
ئاسمان، پرتەقاڵ بوونی ەوخساری ئەو،،
ئەرخەوانیبونی بەرگی دارستان

چاوی ەگا
زێبینی ەی ژاکانی
خونچەی ئاوی بینینتە
کە شەپەلەکانی کەکردەوە
دوای ەشتنت
من نەبە؟
کەنارم من،
کە تە زەریای پە لە هاژەی،،
کە فرەسکەکانی
مانگی سەر ەومەتی نەسیەوە
من نەبم؟

بۆ دوای هەناوەی تنۆکە ئۆقینۆ
گۆڵا، تا سنووری ئۆوشنۆبایی
قژی ئۆو لەسەر ڕۆخی شۆوۆ
بوۆ تۆڵک ،
ماسیۆ ڕۆنگاوڕۆنگکانی
حەزەکی بیرچووی دیل کرد
هارمۆنیکای فۆنابوونمی تۆ، بۆام..
ئارەزوومۆ نۆتای سیمفۆنیای بوونت بم
وەک هارمۆنیکای فۆنابوونیش، هەردوکمان..
بۆ خوۆنپژانی شیعری یەکترەوۆ قەشۆنگین،

هەرکۆ کۆڵوی..
مۆلۆ ئەرخەوانیەکانی تۆمۆن،
لۆ بۆئاگایماندا تۆئۆپۆن،
پۆت ووتم..
میوەکانی بەهەشتەکی وەرانۆ،
تاۆ و تفت و بۆ ڕۆنگن
قامووسی ووشەکانی خەشەویستیش..
لەوانەیۆ پیرەمەردەکی دانای خەمگین
لۆ کتێبخانەی خۆوو ئازار و شەونخونی
بۆ مرۆڤۆ سەرابیەکانی هەڵگرتبۆ،

ئۆفسونگەر تۆی،،
هەر ڕۆژەک ئەکەیتۆ پەکۆ شیعری ۆژاو،،
تەرزەی هاتنتۆ، هانم ئۆدا..
پەکۆ لۆ بیرەوەری تۆ هەڵدەم، چیای..
سەرگوزشتەی ووتبوونی خەڵکی شارۆ..
ئەکەمۆ شاکارنامەی..
ڕەیەکی دوور بەرەو مۆنفا
گەرچی کەسۆ نیۆ ،
لۆ سەرپردی نەوان..
مەرگ و ژیان،

سنورێ نیە..
نەوان عیشق وناعیشق
جەنگ و ئاشتی
باران ..و
بیابان
تۆ و..ئەوان
من و
□□ژ،،
شەو..و
سا□□ بیرچوەکان

لە □□ژانی تر ناچێ
ئەم□□، مەستر و بێئاگاتر
لە شکانی گ□□ای دارێ کەنەکانی هەیوانی
ما□□ لە نوور
و
هاینی
ئەو کەمو□□ شوشانەی
جگە لە □□گی بوونی ئەمە
خ□□ی عیشقی نیشتمانیشی تیا بوو

وێنەکێ کارەکی هونەری فۆتۆگرافێری هە□□ندی
(George Becker)
بۆ سوپاسەو□ لە پێیجی فۆرمی خۆی وەرگیراوە

شیعر/ منداڵکی خاوەن پێداویستی..عەلی حەمە□□شید

بەرزنجی

هەرچەندە من خاوەنی
پەداویستی تایبەتم
بەڵام منیش وەک ئەوە
چـــــالاک و بلیمەتم
...
خاوەنی بەهرە و توانام
وەک منداڵی ئاســـایی
ئاســـودە و بەختەوەرم
دەژیم بـــــە دنیایی
...
وەک ئەوە هـــــەوڵدەدەم
وەک ئەوەش کەشش دەکەم
ناخم پڕ لـــــــە هیوایە
تا بـــە جوانی پڕی بگەم
....
تـــــا وەک منداڵانی تر
دەرکەوە توانا و بەهرەم
پەداویستی تـــــایبەتیم
زوو زوو بخـــــنە بەردەم
...
ئەوســـــا دەزانن منیش
بە بەرزی گەل و خـــاکم
چەن لـــــە ئاستی خەمەوە
مرۆڤکی چـــــــالاکم
٢٠٠٨/٤/١٥

دەرمانخانەی فەلسەفە .. بەشی

20.. ئازاد حەمە

بەشی 20

فەلسەفە دەرمانی دەردە
ماركەس ئەورليەس Marcus Aurelius

ئاماژە: بینینی فەلسەفە وەك دەرمان بۆ ئەو بۆشە لە توێژینەوە فەلسەفییەكانمان دەبات كە ویستی فەلسەفە ویستە بە چارەسەر(Therapy و Treatment). گەر فەلسەفە ئەم كارە بكات شوێن بە دەروونناسی لەقەدەكات. باشە فەلسەفە دەكارەت شوێن بە دەروونناسی لەقبكات؟ مەگەر فەلسەفە لە ساتەوەختی پەتای كۆرۆنادا پتر لە دەروونناسی بەسەر ژیانی تاكەكانەوە كاریگەر نەبوو؟ بۆئەوەی وەڵامی ئەم جۆرە پرسیارانە بدەینەوە قسە لە فەلسەفە دەكەین وەك دەرمان، ئەوەش لە فەلسەفەكردنەوە بۆ چارەسەرسازیمان دەبات. وەكیتر، ڕوانینی ئەم بۆشە لە هەناوی ئەو تەماشاكردنانەوە چڕەدەكات كە پێوایە شێوەی بیركردنەوەی مرۆڤ گرنگی خۆی هەیە. واتە چۆن ئەمە ئەم جیهانە دەبینین و تەماشاكردنمان بۆ شتەكانی ناو ئەم جیهانە بۆ چ جۆرێكە، بینینی شتەكان و دواتر لێكدانەوەی ئەمە پاش ئەم بینینە جۆی سەرنجی فەلسەفییە. بینینی جیهان وەك شتێك لە هەڵە پێوەندی تەنیا بە هەڵەیەوە نییە لە جیهاندا هەیە، بەو بیركردنەوەشەوە هەیە كە هەڵەكە دەبینەت. جۆختەكەینەوە فەلسەفە لە كۆنەوە تا ئێستا مەتەدی جیاجیای بۆ ماملە لەتەك بیركردنەوە پشنیاركردوە، ئەو جیاوازیەش لە مەتەدەكان هەندێی لە پگەی فەلسەفییان لە دژینەوەی شێوازی نوە لە تەفكرین بەهەزكردووە هەندە مرۆڤیان كێلەی فەلسەفە نەكردووە. لە ماملەكردن لەتەك فەلسەفە دیدمان بۆ خۆمان، بینینمان بۆ جیهان، بۆ دەوروبەر وەك خۆی نامێنەت. بۆیە فەلسەفە پەماندەەت، هەرێك لە ئەمەی مرۆڤ شێوازی بیركردنەوەی خۆی هەیە، هەر لەوشەوە بیروبۆچوون و تەامانە فەلسەفییەكان لەكەدی جیادەبنەوە. چۆن سەیری ژیان دەكەین، چۆن ئەو ژیانە دەبینین كە تیایەدژین،دواتر چۆن ژیانەكە لەسەر بناغەی بینین و بیركردنەوەكانمان دەگوزەرێنین بۆ فەلسەفەكردن مانادارن و لە ئاكامی گشت ئەمانەشەوە تەگەیشتن دروستدەبن، لەوەندەرەوە مەیلی فەلسەفە بۆ فەلسەفەكردن چڕەدەكات. كاتێك ئێش و خەم دەستیپەدەكات گەلان بەدوای دەرمان وەك چارەسەر شوێن بۆ خۆی دەگرەت. ئەو دەمەی هەستەكان ماندوو دەبن و بێزاری و بۆ هیوای باڵ بەسەر بوونی مرۆڤ

دا دەکەشن چارسەر دەبێتە پرسیار و هەر ئەو دەمە گیان دەستپەدەکات. گیان هەوێنی چارسەرە و لە پەویستی بە بنبەکردنی ئێش و خەموە هەدەقوڵێت. گەمی ئێش و خەم سەرتاپا بریندە و لە چاوەوانی دەرماندایە. دەرمان وەك فەلسەفە دیرەکی خێی هەیە. مرۆڤایەتی ئاستوخە بەم جۆرە دەرمانە ئاشنانەبووە و کاتەکی زۆریشی خایاندووە تا فەلسەفە توانیویەتی ئەم ڕاستیە ببینێت. بەشێك لەو ڕاستیەی فەلسەفە وەك دەرمان دەیبینێت ئەویە، فەلسەفە وادەکات خەڵك چارسەرسازیەکە ببینیت، خەڵك کار لەسەر خۆیت بکەیت. بەشێك بەمە دەڵێن فەلسەفە وەك دەرمان. دەرمان لێرە خودی چارسەرکەیە. ئەو چارسەرەی کاری سەرەکی دەرمانکەی لێپکدێت کاکڵی فەلسەفەکەش دەسازێنێت. کەچی بەشێکی تر پەیوایە هەندێك لە چارسەرە ڕەفتاریەکانمان یان ئامرازە پراکتیکیەکانمان سەرچاوە لە فەلسەفەوە دەگرن. لێرە فەلسەفە وەك چارسەر تەماشادەکرێت. لەبەرئەوەی چارسەرە دەرمانیشە.

بەمجۆرە، لەم بەشە نووسینە، وشەی چارسەر بەهەردوو ماناکەی Treatment و Therapy بەکاردەبین و بایەخیش بەو تەهزرینانە دەدەین فەلسەفە وەك دەرمان دەخەنەوو، دەرمانێك کە ئیشی فەلسەفە دەکاتە کردەیەك لە چارسەرسازی. بۆئەوەی فەلسەفە ئەمە بکات پەویستمان بە دروستکردنی هاوگانی چەنایەتی دەبێت لە تەماشاکردنمان بە دەرمان. ژەهر لەو شوێنەی بەکاربردنکەی پەویستە دەرمانە. باشە مێژووی پزیشکی لەم بارەوە چیمانپەدەڵێت؟ مێژووی پزیشکی بریتییە لە مێژووی دەزینەوەی چارسەر، چارسەر بە هووك و گژوگیا، تادگاتە نەشتەرگەریە سەرەتاییەکان لە شارستانییە دێرینەکان(میسری کۆن، بابلییەکان، هیندی، چینی، یۆنانی، ڕۆمانی). ئەم مێژووە کە تەندروستی جەستەیی و عەقڵی مرۆڤکان لەخەدگرێت لە قۆناغی پێش توکاری جەستە و چارسەرکردنی بریندار و ناساغی بە ئەفسانە و جادووەوە دەستپەدەکات بۆرەو تەواوبوونی فەلسەفییەکانی شارستانیە کۆنەکان ملدەنێت تادگاتە چارسەری پزیشکی لە چاخی زانیاری. لە سەردەمی نوێشدا ئارتۆ Artaud زۆبری وەك دەرمان لە کارە شانۆییەکانیدا بەکاربردووە. بەشێك خوێندنەوەی نووسینەکانی شۆپنهاوەر Schopenhauer دەکەنە دەرمانی ڕۆح و بەشەکەی تر نیچە. هەرچی سێنەکا Seneca، ئێپیکتێتۆس Epictetus، ئۆرلیۆس Aurelius و فیلسوفە ڕواقییەکانی Stoicism تری شارستانی ڕۆمانییە گرنگیەکی زۆریان بە بەختەوەری و بە خاوەنەاگرتنی ڕۆح داوە. ئێستاش بیرمەندگەلێکی وەك فێری Ferry، کۆنت-سپۆنڤیل Comte-Sponville و ئۆنفرێ Onfray لە فەرەنسا هەڵگری فەرمووونە فەلسەفییەکانی ئێپیکۆر و ڕواقییەکانن و فەلسەفە بۆرەو جۆرە

تەراپیەك Therapyدەبێن كە وردە وردە خەی لە تەامانەكی عەقڵی-و تەاری پووخت بەدووردەگرێت. ئەمەش هەنگاوە بەرەو چارەسەرسازیی بە فەلسەفە. هەنگاوی یەكەمی ئەو چارەسەرسازییە لەوەوە دەستپەدەكات كە فەلسەفە لەناوەوەی مرۆڤ كاری خەی دەستپەدەكات و دواتر والە مرۆڤ دەكات خەی بێت. ئەمەش دەستپەكی فەلسەفەیە كە هەر لە سەرەتاوە كاری لەسەر خەبوونی مرۆڤ كردووە. ئەمە ئەوە دەگەیەنێت، فەلسەفە بەجەرەك ئیش لەسەر مرۆڤ دەكات كە خودی خەی بیت، خەی نەك ئەویتر. ئەمەش لەسەر ئەو بنەمایەی گەر مرۆڤ ئاگای لە خودی خەی نەبێت بەدەنیاییەوە ئەویتر ئاگای لەدەبێت، كەواتە تە ئیتر خەت نیت و ئەوێتریت. خەبوونت مانای بە بوونت هەیە. بوونت واتە خەت. بوونی تە بوونی خەتە نەك ئەویتر، كە خەت بیت كەوابێت تە خەتت هەیە، خاوەنی خەتیت. خەتت نەبوو بە بەگومان ئەویترەك دەبێتە خاوەنت. كەشكە چیە كە خاوەنی خەمان نەبین و ئەویتر خاوەنداریمان بكات؟ كەشكە لەوەدایە كە هەبوون بەر هەوەشانەوە دەكەوێت.
مایەوە ئەوەش بوترێت كە، ساتەوەختی كەرناڤایرەس هەوتی دەمەتەق، شیكاریی، فەلسەفییەكانی گەیی و جارەكی دی فەلسەفی كردەوە بە پەردی نەوان زانستە ئەزموونییەكان و زانستە مرۆییەكان. لە سەدەكانی پێش زایینیشەوە، لە دەمی سوكرات و گالەنەس Galenosەوە، كە پزیشكە هەرە دیارەكەی شارستانی یۆنانییە، تادەگاتە مۆنتاین و هەنووكە (میشەل ئەنفرە بەنموونە) فەلسەفە مەشقكردنە لەسەر مەرگ و تامكردنی ژیان، بەشیفابوونیشە لە ژیان گەر ژیان لەخودیخەیدا درم بێت.

ئاسكلەپیەس: خواەندی شیفا

گەر یۆنانی كۆن بە نموونە وەربگرین دەبینین زەربەی خواەند و ئەفسانەكان كاری چارەسەرسازی و دەرمانسازی و شیفابوونیان بینیووە. ئاسكلەپیەسAsclepiusیەكەكە لە فیگەرە دیارەكانی ناو ئەفسانەی یۆنانی كۆن و خواەندی پزیشكی و شیفا بووە و ئەمەشی لە باوكیەوە ،لە خواەندی ئاپۆلۆن Apolloەوە وەرگرتووە كە خواەندی خەر، موزیك، هونەر و شیفابوون بووە. ئەپیۆن Epione ژنی ئاسكلەپیەس بووە كە خواەندی ئارامكردنەوە بووە. لە ئەستاشا كە دەچینە هەچ دەرمانخانەیەك گەچانەكەی ئاسكلەپیەس دەبینین كە بە مارەكەوە لكاوە و بووە بە هەمای پزیشكی. ئەم خواەندە چوار كچی هەبووە: هیجیا Hygeia (خواەندی پاك و خاەنی و تەندروستی بووە)، ئاساسەAceso (خواەندی چارەسەركردنی نەخۆشی و

شیفابوونبووە لە برین)، ئایاسIaso (خواوەندی چارەسەر بووە)، ئاگلایا Aglaea (خواوەندی تەندروستی باش بووە)، پاناسیا Panacea (خواوەندی دەرمان و چارەسەر بووە). لە سەردەمی ئاسکلێپیەس دا خەڵکی ناساغ ڕۆژانە سەردانی پەرستگای ئێپیدەرسیان Epidaurus کردووە تا لە ناساغی و بریندارکانیان بشیفابن. دووان (Machaon و Podalirius)لە کوڕەکانی ئاسکلێپیەس لە داستانە شیعری یلیادە Iliáda ی هۆمەرس Hómēros ناویان وەك بریندارچاکەر هاتووە. بەپێی گێڕانەوەکانی هۆمەرس ئەم کوڕانەی ئاسکلێپیەس چارەسەری بریندارەکانی جەنگی تڕیا Troyیان کردووە. ئەم زانیارە بە کورتی هەقایەتی خواوەندی شیفای یونانی کۆنە کە پاش یونان و لە شارستانی ڕۆمانی بەردەوامی خۆی هەبووە و پێش یونانیش شیفابوون ئیشی خواوەند و داناکان بووە.

فارماکۆن

بەڕوونی ڕیشەی وشەی دەرمانخانەpharmacy دیاریبکەین پێویستە بە وشەی فارماکیە Pharmakia ئاشنابین کە لە زمانی یونانی φαρμακεία بە واتای ژەهراویکردن، جادووگەرایی دێت. فارماکیە دەرمانە. دەرمان لەناو پرسەی بەکاربردنی ئەم وشەیە ئامادەبوونی خۆی هەیە. وشەی فارماکیە لە فارماکۆن Pharmakon ەوە سەرچاوەدەگرێت. فارماکۆن φάρμακον یش لە یونانیدا بە مانای ژەهر، جادوو، تەلیسم، ئەفسوس، دەرمان دێت. هەموو ئەمانە پێماندەڵێن فارماکۆن لەیەك کاتدا بە واتای دەرمان و چارەسەریش دێت. هەربۆیشە فارماکیە بە واتای تەراپیا Therapeia (چارەسەر) دێت. ژەهر بەنموونە دەرمانە و چارەسەریشە.وەکیتر ژەهر بکوژە، لە هەلومەرجی بەکاربردنی چارەسەرسازیشی تەدایە. ئەو شتەی ژەهراویدەبێت لەناودەچێت، دەمرێت، جا ئەوە هووك بێت یان ئاژەڵ و مرۆڤ. تەنانەت ئەو گیراوەیەی سوکرات خواردیەوە بیاری دادگا بوو کە لە جۆرە هووکەك hemlock ی ژەهراوی پێکهاتبوو. بەپێی تێگەیشتنی نیچە ئەو کاتەی سوکرات گیراوەکە دەخواتەوە نیازمەندە بەوە خۆی لە ژیان شیفابکات. ژیان لەو حاڵەتە ناساغیە و ژەهر چارەسەرە. خودی دەریداش لە نوسینی" دەرمانخانەی ئەفلاتون"دا وشەی فارماکۆن لە سێ لایەندا قەتیسدەکات: دروگ Drogue (دەرمان یان عەقار) و مەدیسن Médecine (پزیشکی) و ڕەمید Remède(چارەسەر).

کێبڵەبوونی فەلسەفە چارەسەر نییە

فەلسەفە لە دەمی یونانەوە تا ئێستا لە گیان بەدوای مانای ژیان

لە هەبەز و دابەزدایە. هەردەم فەلسەفە ویستویەتی خەڵکی وەنمان بێت، ئاستێك بۆ گورزی زمانی دانێت، پێی بڵێ ئەستایەمان بەرێت هەنووکەمانە و بڕوچانیش لەسەر بەرهەمهێنانی هزر، هزرێکی پێویست بۆ مرۆڤایەتی، بەڵام نابهێنێت. ئەمە لایەك، لایەکی تر بینینی فەلسەفە وەك فیلسوف جیایە لە بینینی فەلسەفە وەك هەواداری فەلسەفە. هەوادارانی فەلسەفە جەراوجەرن. هەن وەك کێلە مامەڵە لەتەك فەلسەفە دەکەن. بوونە کێلەی فەلسەفە بۆ زیانی فەلسەفە دەگەڕێتەوە. کێلە وابەستە و بەدەنگ و ژێردەستەیە. لەم حاڵەتە فەلسەفە بەپێی پێویست سودی نابێت و کاریگەریش ناخاتەوە. فەلسەفە لەناو دەمەتەقە و هووبووەوکان نەشونمادەکات. کەواتە ئەوانەی ڕەخنەی فەلسەفە دەکەن یان فەلسەفە بە هەڵوەشانەوەی بچووەن و تێگەیشتنەکان دەخەنگەڕ ئەو بڕشەن لە هەواداران و خوێندڕانی فەلسەفە کە بەرهەمهێنەری فەلسەفەن. هەشن تەنیا فەلسەفە لە پرسیارسازی و گومانکردن پووختدەکەنەوە و کاری فەلسەفەش لە وتن لەسەر ئەویتر بریتیدەکەن. ڕەنگە سوکرات نموونەیەکی ئەم بوارە و گروپی پشتریش بێت. هەر ئەم بڕشە ئەوە لەبیرناکەن کە فەلسەفە کارکردنە لەسەر خودیخە. شیکردنەوەی خودیخە و کردنەوەی ناخ بڕشکی سەرەکی لە کردەی فەلسەفەکردن پێکدەنێت. بڕشك لە فیلسوفان بەم شێوازە توانیویانە بگەنە ئەویتر. نیچە نموونە بەرچاویەکەی ئەم لایەنەیە.

لەمیانەی ئەو قسانەی لای سەرەوە بەوە دەگەین، فیلسوفکان کێلەی فەلسەفە نیین. فەلسەفە زادەی چرکەی خێیەتی. چرکەی فەلسەفە ئەو کاتەیە کە پیادەدەکرێت. لە ڕابردووەدا فەلسەفە کردەی دەمی خێبووە. ئەستاش کردەیە بە هەنووکە. جگەلەوەی فەلسەفە دەم و ساتی خۆی هەیە، لە بە گشت سات و دەمکانیش دەشێت. ئەفلاتون، سپینوزا، مەنتاین یاخود دەکارت، ڕەسە، کواین بە ئەو دەمە و بە ئەستاش شیاون. بەپێی ئەوەی فەلسەفە بیرکردنەوە و تەماشە دەشێت ڕەخنەبکرێت، دەکرێت شیاو بێت یان شیاو نەبێت بە ئەستا. ئەمە نییە کێکی فەلسەفە، کێکی فەلسەفە لە توانای بیرکردنەوەیەتی لە سات و دەمە جیاکان. فەلسەفە لە هەموو سەردەم و چاخێکدا، لە گشت کولتوور و کەمەگەیەکدا لەو چرکەیە دواوە تیایا وتراوە. لە ئەستادا، لە کاتی کەرناڤایرەس دا، کەشە کولتووری و کەمەایەتیەکانی مرۆڤ تا دەگاتە سیاسی و ئابووری و ڕەحیەکانی هەمان ئەوانە نیین پێش قایرەسەکە. وەجا بوونە کێلەی فەلسەفە وادەکات نە لە فەلسەفە بگەین نەش دژەکەی. جا ئەوە نا-فەلسەفە بێت تادەگاتە ئاین. هیچ نەبێت لەبەرئەوەی ئەو کێلایەتیەیە ئەو دیالۆگە دەکوژێت فەلسەفە دروستیدەکات. لە پاش کێلایەتی دیالۆگ نامێنێت، مشت و مە و ڕەخنە

جیان بەتاڵ و کاوڕ و دووبارەسازی جیان دەگرنەوە. بۆیە فەلسەفە بەرهەمهێنەر بەت پێویستە لەخۆ و پێکدادانی هزری هەبێت. شتی نوێ و نوێتراویش تەنیا لەو کاتانەدا سەرهەڵدەدەن فەلسەفە مەستی گومان و سڵامینەوەیە.

شتی فەلسەفە لەتەك پرسیار چارەسەر

شتی فەلسەفە لەتەك پرسیار بەانەوی نییە، چارەسەر و ئەو دەرمانەشە بەیدەگەڕێین. شتی وا بەکەتا لە دەمی دەرکەوتنی یەکەم ونەکی خەری فەلسەفەوە دەستیپێکردووە و هەر بەردەوامە تا مرۆڤ خاوەنی ئاوەزی خۆی بەت. پرسیارە فەلسەفییەکان(گرنگیشە بزانین چ جۆرە پرسیارێك فەلسەفییە و چ جۆرەکیش نا-فەلسەفییە)لە زیادبووندان و هەر گۆشەی بیرکردنەوەی مرۆڤ و ئاژەبوونی هەل و مەرجی بوونەوەی ئەم مرۆڤشە فەلسەفەی گەیاندەتە شوێنە سەخت و دژوارە ناکەتاکان. لە میانەی پرسیارەکانمان تێگەیشتنمان بۆ خەمان و دەوروبەرمان دەگۆڕێت. کە دەپرسین فەلسەفە چییە بەمە هەنگاوێك لە بیرکردنەوەکانمان بەرەو پشەوە دەچین تەنانەت ئاگەر وەڵامەکشی دەقاو دەق نەزانین. ئەو وەختەی فەلسەفە لەتەك ئاین یەکدەگرتەوە بە پرسیارێکی دی هووبەوودکرێتەوە کە بەم شێوەیە: فەلسەفە زانستە یان نا-زانستە؟ قەرزاری فەلسەفیی زانست وەڵامە بە ئەم پرسیارە. ئەوەی تە بیەت هەروەك ئەوەی من دەیەم ڕاستە؟ نەخێر. ئەمەش لەبەرئەوەی دوو ڕاست پێکەوە هەڵناکەن. تا پتر لە ماهیەتی ئەم شتە تێبگەین کە فەلسەفە هەڵیگرساندووە ئەوکات ئەوەمان لاوونەدەبەت بە گەیشتن بە ڕاستی بەتە دەروازە بە فەلسەفەکردن؟ بە ڕاست، نەك درە، دژە جەمسەری هەیە؟ ئەدی باشە لەتەك چی لە جەنگدایە؟ لەتەك خراپە یان نا-باشە؟ بیرکاری دایکی زانستەکانە یان فەلسەفە؟ فەلسەفە دەستی لە دروستکردنی زانست نەبووە؟ ئەی ئەستا، بە زانست خەی وەك شتەکی سەرووی فەلسەفە دەبینەت؟ چەن هەکار دروستدەبەت؟ لەو جگایەی هەکار هەیە دەبەت دەرئەنجام هەبەت؟ هەکار گرنگە یان دەرئەنجام؟ هەکار پرسیار بەت کەواتە دەرئەنجام وەڵامە؟ مەژووی وەڵام لە پرسیار کەنتر نییە؟ گەر پێچەوانەکەی ڕاست بەت کەواتە هەکار دایکی دەرئەنجامە؟ گەڵانی فەلسەفە بەدوای مانا گەڕان نییە بەدوای واتای بوون؟ لەو شوێنەی بوونمان لە مەترسیدایە چ پرسیارێك دەتەکایەوە؟ ئایا پرسیاری مەرگ ئەو پرسیارە نییە؟ باشە کات دەمرێت؟ کە شوێن هەیە کاتیش لە هەمان شوێن دا بوونی پێویستە؟ کات گرنگترە یان شوێن؟ ئەدی ژیان لەناو بە کاتیدا شیاوە؟ بە ڕزگاربوون لەم دیلەمایە (سەرئێشە) پێویستمان

بۆ پێوانەیە؟ چۆن کات-شوێن بپێوین؟ ئاژەڵ هەست بە کات دەکات؟ یەزدان لە دەرەوەی کاتە؟ ئاژەڵ هەست بە گۆڕینی شوێن دەکات؟ پرسیارکردن لەسەر بوونی یەزدان شتێکی نا-ڕەوشتییە؟ نا-ڕەوشتیی دیاردەیەکی مرۆییە یان ئاژەڵیش بۆی هەیە نا-ڕەوشتی بێت؟ بۆ ئاژەڵ بۆ عەقڵ لەدایکبووە؟ ئاژەڵ خودبینێت یان خوونبینین هەروەك عەقڵ دیاردەیەکی مرۆییە؟ ئاژەڵ کۆ عەقڵی نییە شتێ یان شت ئاژەڵە؟ باشە ئەی ئاین، بۆ ئاین بەس بۆ مرۆڤ هەبووە؟ بۆ دیندار و بێ دین لەناو ئاژەڵاندا بوونی نییە؟ لەبەرئەوە نییە کە ئاژەڵ عەقڵی نییە؟ ئەی ئاین عەقڵییە؟ گومانیناوێت فەلسەفە کۆ عەقڵییە پیرۆز نییە. هەرچی ئاینە دیاردەیەکی باوەڕییە تا تۆاماناکی عەقڵی. ئەی کامیان باشی چارەسەر دەبینێت ئاین یاخود فەلسەفە؟ئەم شێوە هەر بەردەوامە و دیدگای، شیکارییە و ڕەخنەیی زۆری لەسەوبەردێت و فەلسەفش دەخاتە دۆزەکی چارەسەرسازی Therapy و بایەخپێدانەوە.

چارەسەر بە فەلسەفە

چۆن فەلسەفە ڕۆڵی چارەسەر ببینێت؟ چارەسەر لە چی؟ فەلسەفە جگەلەوەی کردەیەکی عەقڵییە و پرسەی بیرکردنەوە بەرهەمیدەهێنێت دەکارێت لەڕێگای بیرکردنەوەکانەوە کار لەسەر جەستە و دەروون بکات. مرۆڤی سەردەم لە هەموو کات زیاتر پێویستی بەو کارەیە کە فەلسەفە پێیبەخشێت. پێشەوی دەروونی یان داماناکی هەزری بە گۆڕانەوەی بایەخدان بە فەلسەفە دەمانگەیەنێتە قۆناغێکی چارەسەرسازیی. فەلسەفە پێویستی بەوەیە کار لەسەر لایەنی بیرلێنەکراو بکاتەوە لە ژیانی مرۆڤ. بەوەش ناسراوە کە ئاڕاز و ژیرئیامەز و بە شێوازێکی تر، جیاواز لەوەی پێیناسراوە، خەینمایشدەکات. ئەمەش لەوسەرەوە وادەکات فەلسەفە زۆرتر کاریگەربێت.

پێشتر هەماماندبەکرد، لەم بەشە نووسینە،وشەی چارەسەر بەهەردوو ماناکەی بەکاردەبەین: Treatment و Therapy . فەلسەفە کە شوێنی چارەسەر دەگرێتەوە سەرچاوەی ئەم چارەسەرە نوسینە فەلسەفییەکانن. لەم حاڵەتە ناکرێت فەلسەفە جۆی پیرۆز و فیلەسوفیش جۆی پێیامبەر بگرێتەوە، هیچ نەبێت لەبەرئەوەی ئامانج لە فەلسەفە خۆ پیرۆزکردن و فیلەسوف پیرۆزکردن نییە بەقەدئەوەی ئامانج هۆشانەوەی خودی پیرۆزییە. بە زۆرەك شێنهاوەر و نیچە ئەو ڕۆیان بینیووە. کار فەلسەفییەکانی نیچە سانانك وەك چارەسەری دەروونی تەماشادەکران. تەنانەت ڕەماناکانی دەستڕۆشکی و کامەش. بە هەندەك ئێپیکەر و ئێپیکەرییەکانی شارستانی ڕەمانیش(سێنەکا،

ئەپیکتێتس، ئەرلیس) لەو ئاستەدا بوونە.
فەلسەفە هەر لە سەرەتای دەرکەوتنیەوە لەسەر ئەو بنەمایە بووەتە چارەسەر کە گفتوگۆی کردەتە بناغە بۆ قسەکردن لەسەر دیاردە و گرفتکان. ئەمش لە بنەتدا شێوازی سەرکی سوکرات بوو. وەکیتریش، خەناسی هەنگاوەکی تری سوکرات بوو بۆ بەکاربردنی فەلسەفە بۆ خودچارەسەر. خەناسی چارەسەرکی خودیە کە مرۆڤ لە خودی خۆی نزیکدەکاتەوە. ئەوەش هەر شێوازەکە لە چارەسەری فەلسەفیی کاتێك سوکرات هەوڵی گەیشتن بۆ ڕاستی دەکاتە ئامانج بۆ گفتگرانی. لە دوای سوکرات ئەریستۆ بوو کە گرنگی بە بەکاربردنی فەلسەفە بۆ چارەسەر خستەتەگەڕ، وەلە پاش مەرگی ئەریستۆ شێوازی عەقڵی و لۆژیکی لە فەلسەفە بەرەو چارەسەرکردنی فەلسەفی بۆ خۆشژیان، بەختەوەری و دورکەوتنەوە لە ژیانی مادی هەنگاوینا. لەسەر ڕەوتی بیرکردنەوەی فەلسەفیی ئەپیکەریەکان و ڕواقیەکان بەدەستهێنانی چێژ و خۆشی وەك سەرەتایەك بۆ دورکەوتنەوە لە ئازار و خەمکی بوو چارەسەر. لەم ساتەوەختەوە ئەم دوو ئاقارە فەلسەفییە وەك جەرکی تر لە فەلسەفەی چارەسەر خۆی لە یۆنانی کۆن نمایشدەکات کە دواتر بەرەو شارستانی ڕەمانی ملدەنێت. فەلسەفە وەك چارەسەر لە دوای ئەم ساتەشەوە بەردەوامی بە خۆی داوە. بەشێك لەو چارەسەرە خۆی لە چارەسەرکردنی کێشە هەنووکەیی و ڕۆژانەیەکانی مرۆڤ چەکردەتەوە. کێشەکان کە بەشێکی بووناوی هەمیشەیین لەنێوان مرۆڤکان لە گشت سەردەم، شارستانی و کولتوورێك دا دووبارە و هاوشێوەن. ئێستا بەزەری پسپۆڕان لە فەلسەفەی پراکتیك ئەو ڕۆڵە دەبینن. هەوڵی ئەوە دەدەن لەڕێگای کلینیکی تایبەتەوە کار لەسەر ئەوانە بکەن کێشەی موالییان یان غەم و پەژارەیان هەیە و تێنەگەیشتنیان لەسەر مەرگ، تەنیای، هاوڕێیەتی و هەندێك دیاردەی تری بووناوی هەیە. بەشێك لەم کارە ""کلینیکی فەلسەفی"" لە ڕۆژئاوا کاری لەسەر دەکات. بەیە لەرەوە قسەدەتە سەر فەلسەفە وەك دەرمان.

لە پێناسەی فەلسەفەوە بۆ پێناسەی دەرمان

مەژووی دەرمانسازی Pharmacology لەگەڵ مەژووی پزیشکی تێکەڵە. مەژووی پزیشکی مەژووی پەرستیاری و دەرمانسازی لەخۆ دەگرێت. ئاشکراشە هەر لەسەرەتاوە گژوگیا و ووەکەکان سەرچاوەی دەرمان یان دەرمانزانی بوونە. دەرمان لە دیدی دەرمانسازییەوە بریتییە لەو مادە کیمیاییەی بۆ دروستکردنی کاردانەوەی بایەلۆجی یان فیزیەلۆجی لە خانە و ئەرگانێك لە لەش بکاردەبرێت. ئەمە بەو واتایە دێت کە دەرمان بۆ دروستکردنی کارلێکە کە ئەوەش چارەسەری لێدەسازێت.

هەرچی فەلسەفەیە بەجۆرێکی تر دەبێتە ئامراز بۆ چارەسەر. ئەبێتە چارەسەر بۆ گەیشتن بە گیانی ژیانمان. وەکیتریش گەیشتن بەدوای دەرمان واتە دەزینەوەی چارەسەر، بەڵام دەرمان بۆ چ دەردێك؟ دەرد دروستکەری ئازارە و دەزینەوەی دەرمانیش تەنیا بۆ ئازار نییە، دەرمان ئازارشکێنە و بۆ زەرشتی تریشە کە ئێش لە مرۆڤدا دروستدەکەن، لە لێرە کێشەکە لەوەدایە کە ئێشی ددان وەك ئێشی تەنیایی نییە. ئێشی سك وەك ئێشی بێزاریی و بێحەوسەڵەیی نییە. دەرمانی ترس لە دەرمانی بێ هیوایی و خەمەکییەوە دوورە. بۆ شکاندنی ئازاری ددان یان چاو دەچینە دەرمانخانەیێ بۆ شکاندنی ئازاری تەنیایی و بێزاریی بۆ کوێ بچین؟ فەلسەفە لە پاش مەرگی ئەریستۆ و دەرکەوتنی فەلسەفەی ڕواقی بووە دەرمان. شۆنی فەلسەفە لە ژیانی مرۆڤ گەیانی هاتەسەر. ئەوەش پەیوەندی بە بینینی ڕواقییەکانەوە بووە بە فەلسەفە. لێرەوە بەکاربردنی فەلسەفە دژ بە مەرگ و ترس لە ئازار و کارەساتە سرووشتییەکان دەبێتە خواستی مرۆڤەکان.
فەلسەفە دیاردەیەکی عەقڵی و تەماشانییە پشت بە بەڵگە و بەخنە دەبەستێت. سەرەتای دەرکەوتنیشی تەقڵایەك بووە لەلایەن مرۆڤەوە بۆ تێکردنەوەی بینین و تەماشانە ئەفسانەیی و خورافییەکان. وەکیتریش فەلسەفە قەد بەوە نەدەگەیشت کە ئەمە پێیگەیوە گەر خۆی وەك بابەتێکی عەقڵی و لۆجیکی وەگەڕنەخستایە. بەم فەلسەفە توانی ئەو تەماشانانە بەرجەستەبکات مرۆڤ لەسەر گەردوون و بوونی خۆی هەیبووە. فەلسەفە لەم دەخە زانستی هەکارەکانە: هەکاری بوونمان؟ هەکاری بەدی؟ ناشرینی یان جوانی؟ بەدادی؟ هەکاری بوونی گەرمای یان لافاو یاخود هیچ دیاردە و کارەساتێکی گەردووناوی؟ بەواتایەکی تر، بوونی بوونەوەرەکان هەر لە سەرەتاوە پرسیارێکی سەرەکی بووە بۆ فەلسەفە، کە ئەوەش بنەمای بۆ بیرکردنەوە، بۆ گومان و بۆ جیهانبینیمان داناوە. فۆری بیانوهێنانەوە و شیکاریماندەکات و سەلماندن و بەڵگەش دەکاتە بناغەی گفتوگۆ و ڕاڤەکردنەکانمان. بۆیە فەلسەفە دەرد هەیە و دەرمانیش هەیە. گەر دەردی دەرمان فەلسەفە بێت خودی دەردەکە چییە؟ بۆ هەندێك دەردەکە وەڵنایە و بۆ هەندێکی تر نازانینە (جەهل). خودی فەلسەفە کە جۆری دەرمان دەگرێتەوە دەشێت ببێتە ئامراز بۆ چارەسەرکردن یان تیمارکردنی دەردەکە. بۆنموونە بۆشك پێیانوایە بۆپێئەوەی فەلسەفە بیرکردنەوەیە دەکارێت دەرمانیش بێت ئەبێتە لاژەرناوی دانبەخۆداگرتن یان دانایی لە چارەسەرکردنی کێشە و گرفت یاخودیش بەدەستهێنانی دڵنیایی بۆ خەبەهەزکردن.
بەمجۆرە، دەرد هەبێت دەرمانیش دەبێت. وەجا دەردەکە چییە تا

دەرمانەکە بەپەی ئەو دەردە دەستنیشانبکرێت؟ لەاستیدا دەزینەوەی شۆنی دەرد دەزینەوەی شۆنی ئێشیش. ئەوە دەردە ئێش دروستدەکات. هەموو دەردەکیش ئێشکی خەی هەیە. پەیوەندی نەوان ئێش و دەرد کەنە و لە مرۆڤەوە دەستپەدەکات.مرۆڤ یەکەم بوونەوەرە ئێشی خەی باسدەکات. زمان ئامرازی باسکردنی ئەو دەردەیە. زمان پەماندێت بە و کۆمەان دەئێشێت. دوای هەستکردن بە ئێش گەان بەدوای چارەسەری ئەو ئێشە دەستپەدەکات کە هەمانە. چارەسەریش بە دەرمان دەبێت. فەلسەفە چ دەرمانەکە؟ ئایا فەلسەفە دەرمانی ئاژێ و بوونەوەرەکانی تریش؟ فەلسەفە دەردی دەرمانی تەنیایی، خەمەکی، پۆژارەی و زەرەك نەخۆشی و بەزاریە. هاوکات فەلسەفە دەردی دەرمانی تەنیا مرۆڤ. بەپەی ئەوەی مرۆڤ عەقڵی هەیە داهێنەری فەلسەفەیە و دەزەرەوەی دەرمانیشە. نەك هەر ئەوە بگرە فەلسەفە دەرمانەکی بە گیان و ئامرازەکی نابایەکیمیایە. فەلسەفە دەرمانە بە کارکردن لەناو خود تا ئەم خودە ناساغ، خەمەك و پێشەو نەبێت. ئەم خودە دواتر دەکارێت بەشداری لە گەینی ئەوە بکات پەویستە بکرێت. فەلسەفە وەك دەرمان بابەتەکی فەلسەفی پزیشکییە کە بناغەکەی وا لەناو هەڵنگە زەربەمان بپرسین فەلسەفە چ جۆرە دەرمانەکە؟ کە وتمان چ جۆرە دەرمانەکە واتە دەرمانەکان لەناوخەیانا جوداوازن. فەلسەفە بەشەکە لەو جیاوازییە.

لە یەنانی کۆنەوە تا هەنووکە لە مێژووی فەلسەفە قسە لە مانای پزیشکی هەڵ (گیان ، ناخ، دەروون) و پزیشکی جەستە (لەش) دەکرێت. پزیشکی هەڵ بایەخ بە ناخ و دەروونی مرۆڤ دەدات و ئەویتریان، پزیشکی جەستە، گرنگی بە نەخۆشی و ئازارەکانی مرۆڤی ناساغ دەدات. ناساغی هەڵحی و ناساغی جەستەی لەنەوان فەیلەسوف و پزیشکا کراون بە دوو مرۆڤەوە. نووسینە فەلسەفییەکان و نووسینە پزیشکییەکان لە شارستانییە کۆنەکانی ئەوروپا (یەنانی، هەمانی) دەهەاوکە، شێتی، بەزاری، خەمەکی بەرباسخستووە و …ئەوەی ئەمڕۆ پەیدەبێن پزیشکی دەروونی (Psychiatrist) ،کە چارەسەری نەخۆشی دەروونی بە دەرمان دەکات، مێژووەکەی گەڵەك کۆن نییە. کاری پزیشکی دەروونی بریتییە لە چارەسەرکردنی پشێویی دەروونی Mental disorder کە خەی لەناو هەندەك دیاردەی دەروونی شپرزەئامێزی وەك دەهەاوکە، خەمەکی و تادەگاتە شیزۆفرینیا مەباسدەدات. چنیەتی مامەڵەی یەنانیەکان، ئاسینا، لە سەدەکانی پێش زایین لەتەك نەخۆشییە عەقڵیەکان، بەنموونە شێتی، گرنگی خەی بە شیکاریکردنی پەیوەندی نەوان فەلسەفە و پزیشکی و بەتایبەت پزیشکی دەروونی هەیە. لەو دەمەدا، کە دەمووختی نەشونمای هزری فەلسەفیش بوو،ئەو نەخۆشیانەی دووچاری

جەستە بوونە لەو نەخۆشیانە جیاکراونەتەوە دووچاری ئێش بوونە. بۆشی یەکەم چارەسەرکەری لە خانەی پزیشکی ئەو سەردەمەدا بووە و بۆشی دووەمیش لە خانەی فەلسەفەدا خۆی دیوەتەوە. هەندێك نەخۆشیش دەچێتە خانەی هەردوو بۆشکەوە وەك فە. چارەسەرکردنی نەخۆشییە دەروونییەکان (وەسواسی، ئاڵایی، خەمۆکی) بە بیرمەندانی یۆنانی لەچاو نەخۆشییە عەقڵییەکان(شێتی) ئاسانبووە. کەوابێت دەکرێت بپرسین فەلسەفە لە کوێی مرۆڤ نەخۆشییەکان دەبینێتەوە؟ لە جەستە یان لە هزر(عەقڵ)؟ ئەی پزیشکی لە کوێیا دەیبینێتەوە؟ لە یۆنانی کۆن فەیلەسوف یاخود چاترە بڵێین دانا(حەکیم) کاری پزیشکی دەروونی کردووە. هەر لەو دەمەدا ئەو پزیشکیەی هەبووە گشتیبووە کە شانبەشانی فەلسەفە چارەسەری نەخۆشە دەروونییمار و شێزفرێنیەکانی (ئەوانەی دووچاری کێرتبوونی مشك دەبن) پێکراوە. بۆنموونە جیاوازی شێت و دەبەنگ (گێوج) کراوە. شێت وەك ترسناکێك سەیرکراوە هەرچی دەبەنگە شیاوی چارەسەرکردنی لەچاو شێت زەرتربووە و کەمتریش ترسناك بووە.

فەلسەفە پزیشکی ئێحە؟:
پزیشکی و ئەفلاتون

سەرەتا ئاماژە بە ئەوە دەکەین کە پزیشکی یان ئاگایی پزیشکی بوارێکی تایبەتە بە نەخۆشی. وەکیتر پزیشکی ماماڵێکردنە لەتەك نەخۆش و درمەکانی کەسی ناساغ. فەلسەفەی پزیشکی و پزیشکیدەروونی دەتوانن لەتەك بایەلۆجی پێکەوەکاربکەن و زانینی پزیشکی بەو ئاستەیە بەرن پزیشکی بەتەنیا پێیناگات. لەرەوە جارە گفتوگۆیەك دەتەپڵش کە وامانلێدەکات بپرسین: چی پێوەندی بە تەندروستی و چی پێوەندی بە پزیشکییەوە هەیە؟ چی نەخۆشی دەروونی لە نەخۆشی تر جیادەکاتەوە؟ گەر پزیشکی و پزیشکی دەروونی لە سنوری یەکدا کاربکەن نەخۆشیناسی خاڵی هاوبەشیان نابێت؟ ئەم پرسیارانە هەوێنی ئەو تێگەیشتنەن پزیشکی لە هزری تەندروستی و درمناسی(پاتەلۆجی) ئەمەدا بەرجەستەیکردووە. تەنانەت کە دەشپرسین نەخۆشبوون چییە؟ پێویستمان بەوەیە بپرسین نەخۆشی چییە؟ و نەخۆش کێیە؟ نەخۆش تەنیا مرۆڤ نییە دەکرێت ئاژەڵ یان ڕووەکیش بێت. گەر نەخۆشییەکانی ناو ئاژەڵ یان ڕووەك هاوبەش بن ئەوا ئەو نەخۆشیانەی دووچاری مرۆڤ دەبن لەم ڕەسایە بەدەر نیین. کاتێك پزیشکی بەیار لەسەر نەخۆشبوونی کەسێك دەدات بەمە پزیشکی لەسەر بناغەی کەمڵێك بنەما کاردەکات. بەیاری پزیشکی Medical Decision بە خودی چییەتی نەخۆشییەکەوە پشتبەستوە. چی ئەو کەسەی نەخۆش کردووە و دیاریکردنی

شۆنی نەخۆشیەکە دوو فاکتەری سەرەکین بۆ دەستنیشانکردنی یان جیاکردنەوەی نەخۆشی دەروونی لە نەخۆشی جەستەیی و نادەروونی. ئەو زانیارییە کلینیکیانەی پزیشك سەبارەت بە جەستەی بیماری نەخۆش بەدەستیدەهێنێت بنەمای زانستی دەستنیشانکردنەکە یان بەیاردانە پزیشکییەکە دروستدەکەن. باشە بەیاردانی پزیشکی پێش ئەوەی کردەیەکی پزیشکی بێت یاسای یان ڕەوشتی نییە؟ خانمە روناکبیری فەلسەفیی ڤیرەنیك لە ری Véronique Le Ru بە پرسیاری فەلسەفە پزیشکی ڕەحە؟ لە دەرگای گەلەك بابەتی خەفکراو و زەقی فەلسەفی دەدات کە لەڕە بەشەك لە دیتنکانی بەسەردەکەوێنەوە. ئامانجی سەرەکی ئەم خانمە خوێندنەوەی ئەفلاتونە لە ڕوانگەی پزیشکیەوە. ئەم بایخپێدانە سەرچاوە لەو گرنگیەوە دەبینێت کە سوکراتی مامۆستای ئەفلاتون بە پیشەی پزیشکی داوە. پزیشکی وەك کار و هونەر. سوکرات لە دیالۆگەکانیدا ئەو گرنگییەی نیشانداوە کە پزیشك بە جەستە وەك فیلەسوف وایە بە ڕەح. هەروەك ئەوەی پزیشەك جەستە لە بەدی و نەخۆشیەکان دەربازدەکات ئاواش فیلەسوف ڕەح لە بەدی و ناساغییەکان، لە نەزانی و دادوەری پشوخت، ڕزگاردەکات. بە ئەو مەبەستە ڤیرەنیك لە ری دوو لایەن دەخاتەڕوو. یەکەم شەوازی سوکرات لە فەلسەفەکردن (شەوازی پرسیارکردن) کە زۆر جیاوازبووە. دووەم ئەفسانەی پرەمەتەس Prometheus ،کە لە دیالۆگی پرۆتاگۆراسی ئەفلاتون دا ناوی هاتووە. ئەمەش بە دەزینەوەی هاوشەوێیە لەنێوان پزیشکی و ئەفسانەدا. ئەم لایەنە ئەم روناکبیرە فەرەنسییە بەرەو هەنگاوی سەهەم دەبات: ئەوەش بریتییە لە دەزی پزیشکی لە ساتەوەختی سوکرات. ئەبەتە ئەمە ئەو هەڵاوگۆیانەیە لە مەدەلی پزیشکەوە دەمانبات بەرەو مەدەلی فیلەسوف. بە سوکرات بایخدانی پزیشکی بە جەستە، نەك ڕەح، ئەو مەدەلەیە پەویستە پزیشکی کاری لەسەربکات.

هیپۆکرات Hippocrates ، کە بەدامەزرێنەری پزیشکی دادەنرێت، یەکێکە لە پزیشکە دیارەکانی مێژووی پزیشکی لە یۆنانی کۆن و هاو سەردەمی سوکراتیش بووە. ئەم زانایە بەشەوازی تەکنیکی و فیزیکانە تێگەیشتنی پزیشکی بەرەو ئاستێکی تر بردووە و ئەوەشی یەکلا کردۆتەوە کە جەستەی تاك هەزێکی خودی تیایە سەرچاوەکەی سروشتە. پزیشکی لەسەر دەستی هیپۆکرات ئیشی لەسەر کاریگەریەکانی جیهانی دەرەکی، هەزی سروشت و لەسەر بونیادی جەستەی بوونەوەر کردووە. یەکەم پزیشکیش بووە توانیویەتی پزیشکی لە ئایین و جادووگەرایی جیابکاتەوە و بیشیکاتە زانستی سەرنجدان. بەیشە تائەستا خوێندکارانی پزیشکی لەکاتی وەرگرتنی بەوانامەی پزیشکی سوێندی هیپۆکراتی دەخۆن(لەگەڵ هەندێك گۆڕانکاری کەم کە هاتۆتە سەر

سوەندەکە). تەمارکردنی دەزی ناساغی نەخۆش لە پزیشکناسی هیپۆکرات خاڵکی گرینگە. نەخۆش پەیوەستی بوونی بزانێت لەشی لە چ دەزگەدایە. لە بەرئاوەی سوکرات پزیشکی ڕاستەقینە نەخۆشکانە شوازیشی جیایە. سوکرات ئاو نزانین و دادوەریە پشوختە لە نەخۆشا ئاشکرادەکات لەو ڕاستەقینە ناساغدا پەنهانە. داوای هیپۆکرات ئاوایە ئەفلاتون سەرقاڵی پزیشکیی ڕاستەقینە بێت. گومانیش ناکات جیهانی پزیشکی لە هەڵە بەدەر نییە. ئاوەش پەیوەندی بە سروشتی نەخۆشیەکان و سروشتی پزیشکییەوە هەیە. دەکرێت نزانینی زانستی لە دیاریکردنی نەخۆشی و بێتوانای هونەری لەو بوارە کاردانەوەی لەسەر پیشەی پزیشکی هەبێت. یەك لەو هەڵانەش هەڵەی ڕاستەقینە کە هیپۆکرات بە گرنگییەوە قامکی دەخاتەسەر. بەنموونە گونەگرتن لە نەخۆش. سوکرات گوگرەکی باش بووە، توانیویەتی لە ڕاحی نەخۆشی نەخۆشکانی گوبگرێت. کەوابێت فەلسەفە پزیشکیئاسا دەبێت بزانێت چۆن پراکتیزەی کارەکانی دەکات و ماماڵەی نەخۆشکانی دەکات. فەیلەسوف وەك پزیشك لە هونەری شیفابوون تێدەگات و لە دەجال و فێباز جیایە و شارزای هونەری مایێتیك maieutics (مامانی، شوازەکی گفتوگەی سوکراتییە) و دیالەکتیکە Dialectic (شوازەکە لە وتووژ). واتە شارزای هونەری گونگرتنە. ئاو جارە مامۆستا سوکراتییە لەتەك نەخۆشکانی ڕاستەقینە شوازە سوکراتیکە پییوڕاوە، هیچ نەبێت لە بەرئاوەی سوکرات ئاو شوازەی لە دایك و باوکییەوە بەماوەتەوە. دایکی سوکرات مامان بووە و باوکیشی پەیکەرساز. سوکرات لە گفتوگەکانیدا لەتەك خاڵك ،لە ڕاگا و بانەکان، هاوێیداوە گونگر و چارەسەرسازبێت و لە فەیلەسوفە سوفیستە هاوسەردەمەکانی (گەرگیاس Gorgias و پرەتاگەراس Protagoras) ،کە فەلسەفەفرشبوونە، جیاوازبێت. ئەفلاتون لە هەردوو دیالەگی پرەتاگەراس و گەرگیاس دا بەجارێك تەقەلای گەینی گفتوگە فەلسەفییەکانی داوە کە لە دەجالی و فێبازی پزیشکییەوە بارەو دەجالی و فێبازی فەلسەفی (سوفیستیانە) و لەوشاوە بارەو پزیشکیی هیپۆکرات ملبنێت. لەو پزیشکیی نونەرایەتی جستە دەکات و فەلسەفش نونەرایەتی ڕاح. هەندەك جار پزیشك لەبەر بارژاوەندی تەندروستی نەخۆش ماماڵەی قزاوەنانە لەتەك جستەدا دەکات. هاوکات هەندەك جار فەیلەسوفیش لە بەر بارژاوەندی تەندروستی نەخۆش واپێویستدەکات مامایەکی هاوشاوە لەتەك ڕاحی نەخۆشکانیدا بکات. لەبەر هەمان هۆ بیهەنارەوە پشچاوت پزیشکەك لە دادگایەکی منانان دایە و لایەن چشتلەنارەکاوە دراوەتە دادگا. گەر فەیلەسوفیش لایەن فەیلەسوفەکی سوفیستاوە بدرێتە دادگای نزانکان بەدنیاییەوە تاوانباردەکرێت. بابزانین سوکرات لەم بارەیاوە چۆن ڕەفتاردەکات:

وەك پزیشكێك لەلایەن چەشتلێنەرەكەوە لە دادگای مناڵان دادگایدەكرێم. چەشتلێنەرەكە بە دادگا دەڵێت: ئێم پزیشكێ مناڵەكانتان بریاندارەكات، نەشتەرگەریان بەدەكات، هەوڵی زیادكردنیان دەدات و دەرمانی تایبەتیان پێدەدات، هەرچی منم خواردنی خۆش و جلوبەریان بە دروستدەكەم. لەم حاڵەتەدا دەبێت ئێم پزیشكێ لەم جۆرە دادگایەدا بە چ جۆرێك بێتەگۆ؟ گومانیناوەت دادگایەكە چەندووسی هەر وەك چەندووسی دادگایەكەی سوكرات دەبێت كە لەپێناوی ڕاستی ژەهرەكەی هەڵقوڵاند.

ئازاد حەمە

ژێدەر:

Josephine Selander & Gustav Jonsson. Filosofi som terapi – Verktyg för levnadskonst. Förlag: Roos & Tegnér.2019.

Magnus Helgesson. Äg ditt liv – annars gör någon annan det . Förlag: Roos & Tegnér. 2020.

.https://www.domuni.eu/fr/formations/diplomes/nietzschenbsp-la-philosophie-comme-medecine-/

Nietzsche : la philosophie comme medicine Véronique Le Ru, CIRLEP EA4299, Université de Reims. Le philosophe est-il le médecin de lâme ? https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-02054119/

Michael Grant. Who’s Who in Classical Mythology.Routledge. 2001.

Alexander Stuart Murray. Handbook of World Mythology.Dover Publications . 2005.

Joyce Filer. Disease. Austin, Texas: University of Texas Press. 1996.

Nigel Wilson. Encyclopedia of Ancient Greece. Routledge. 2013.

Michael Boylan. Hippocrates. Internet Encyclopedia of Philosophy. 2006.

سیاسەتی تەنیایی … نووسینی: نۆرینا هێرتز.. و: ئاری زا

کەسانی تەنیا جیهان وەك شوێنکی دوژمنکارانە ئەبینن. پۆپۆلیستی ڕاستڕەو زیرەکانە ئەم ترسەی تەنیاکان خراپ بەکارئەهێنن بۆ ئامانجی خۆیان!

نووسینی: Noreena Hertz

وەرگێڕانی : Ari Za

دەربارەی مشك و مرۆڤ:

لێکۆڵەرەوەکان ئەوە دەرئەخەن، کە مشکەکان دوای گۆشەگیرکردنیان هەرش ئەکەنە سەر یەکتری، جا ئایا هەمان ڕاستی بەسەر مرۆڤیشدا وایە؟

ئەوندەمان نەماوە بە هەڵبژاردنی سەرکایەتی ئەمیریکا. ئەوەی کە زەر گرنگە لە ئێستادا، تێگەیشتنە لە پەیوندی نێوان کەسی تەنیا و سندوقی دەنگدان.

لەگەڵ نزیك بوونەوەمان بە شەپۆلی دووەمی COV-19، تەنیایی بەرەو زیاد بوون هەڵئەکشێت ، ئەو هێکارانەی کە دانراوان بۆ بەرتەسککردنەوەی چەنتی پەیوندیکردن و مامەڵەکردن لەگەڵ یەکتری جێبەجێ ئەکریت. ئەمە بە تەنها کاریگەری لەسەر پیرەکان دانانێت، بەڵکو ئەو لیکەینەوانەی کە کراون بە یەکەم شەپۆلی بڵاو بوونەوەی COV-19، ئەوە دەرئەخەن کە گەورەکان لە هەر چوارکەس یەك بەریتانی هەستی بە گۆشەگیری کردوە، لەو ماوەیەی کە کەمەگا داخرابوو. لە ناو گەنجانی تەمەن ١٨ بە ٢٩ سالانیش کە خاوەنی داهاتکی کەمبوون، هێژەی گۆشەگیری لەناویانا زەر لەسەر بوو.

Hannah Arendt لە ساڵەکانی ١٩٠٠ یەکەم کەس بوو کە لەسەر پەیوندی نێوان تەنیایی و سیاسەتی دەمارگیری نووسیوەتی. لە ساڵی ١٩٥١ کتێبکی دەرکرد بە ناوی (بنیچینەی تۆتالیتاریزم) ” The Origins of Totalitarianism ” . کە زەر بە فراوانی لەسەری ئەدوە، هەر لەسەرەتای گۆشەی دژە جووەو Antisemitism و هێڵی پروپاگەندە لەسەر ئەوەی چۆن راسیزم و بیرەکراتی بڵاو بوونەوە لەژیر سایەی ئیمپریالزمدا. بەڵام لە کۆتاییدا ئەگات بە ئەنجامەك کە هەکارەکی چاوەروانەکراوە ئەویش: تەنیاییە. نووسەر ئەنووسێت ئەو کەسانەی کە کەوتونەتە حاڵەتی ”تەنیایی و کەمی پەیوندی کەمڵایەتی ئاسایی… ئەبیتە هۆی ئەوەی خۆیان بدەنە دەست ئایدیۆلۆجیەکان کە مانای ژیان

و ڕەزی خەیانی تیا ببینن‌وە. تەنیایی یان " ئازموونی ئەوەی کە تە سەر بەم جیهانە نیت بە هیچ جۆرێك", Arendt ئینووسە " لە جەوهەری حوکمی تەتالیتاردا … بناغەدانەرن بۆ جەلاد و قوربانی".
سەرباری ئەوەی کە دنیای ئەمرۆمان جیاوازترە لە ساڵانی١٩٣٠ ی ئەڵمانیا. ، بەڵام ئەم ئاگاداریەکی میژوویی نابەت چاومانی لە بنوقڵنین. پەش دەرکەوتنی ئازمی COV-19 ، تەنهایی ڕەچکی کردبوو کە ببەتە یەکێك لە هەستەکانی سەدەی ٢١.
بەکاربردنی ئەو دیاردانە بۆ برندنەوەی سیاسی لایەن سەرکردە پۆپۆلیستە ڕاستڕەوەکان و هیزە تونددڕەوەکان لە حاشیەی دیمەکراتیەتدا. ئەو خاڵە هاوبەشەی کە بە یەکیانەوە ئەبەستێت بە کرێکارێکی هەڵەکانی شەماندفەر Terry لە ئەڵمانیا ، Eric ئەو کرێکارە گەنجی لە نانواخانەیکی پاریس کار ئەکات و کابرایەکی کاسب Giorgio لە میلانۆ. ئەو زانیارییانەی دەستم کەوتوون دەربارەیان و بۆ دواداچوونم بۆ کردون، هەرسێکیان بەیاریانداوە بۆ هەڵبژاردنی داهاتوو دەنگ بە سەرکەوە پۆپۆلیستە ڕاسڕەوەکان بدەن. هەرسێکیشیان تەنیان.
بۆپەی ئەو پەناسە تەقلیدیەی کە کراوە بە کەسی تەنیایی بریتیە لە فەردیەت، بەوە ئەناسرینەوە کە مەحرومەن لە ژیانی هاوبەش، خۆشویستی و تەکڕاوی کۆمەڵایەتی یان لە نەبوونی پشتگیری لایەن هاوڕێیانەوە. پەش ئەم (نەخۆشی کۆرنا ڤایرس) لێکڕینەوەیەك پیشانی ئەدات کە لە هەر پینج کەس، سێ کەس لە ئەمیریکا USA خەیان وەك کەسێکی تەنیایی ئەناسێنن. لەهەمان کاتدا دوو لە سێی ئەڵمانەکان ئەڵێن کە تەنیایی کێشەیەکی جدیە. لە بەریتانیا بارەکە زۆر قورستڕە کە باسی دانانی وەزیرێك بۆ تەنیایی بکەن لە ٢٠١٨ دا, لە ساڵی ٢٠١٩ لە هەشت کەسی بەریتانی، یەك کەس هیچ هاوڕێیەکی نیە باوەی پێبکا، ئەمە لێکاتێکدا پەش پێنج ساڵ ڕەژەکە یەك لە دە کەسدا بوو.

زۆر ڕاشکاوانە سمارت تەلەفۆن یەکێکە لە کێشکان. ئەمە نەك لەبەر ئەوەی بەردەوام لەسەرخۆتی کراوەین و سەرنجمان پەرشوبڵاوە، بەڵکو لەبەر ئەوەی بەردەوام هەست بە تەنیایی ئەکەین، لەگەڵ ئەوەشدا بۆ جەستە لەگەڵ یەکێکداین, بەڵام لەبەرئەوەی بەردەوام گەرانی ئینزار لە میدیا کۆمەڵایەتیەکانەوە واتای کاریگەریان هەیە لەسەر ڕەوقین و کۆمەنتی شەرئامێز بۆ تایبەت لەسەر گەنجان.
هەکاری تریش هەن. لێشاوی کێچ بۆ شارەکان وای کردوە کە شارنیشینان دراوسێکانیان نەناسن و هەستی ئینتمایان نەبەت، لە کاتێکدا بەردەوام زەرەك لە ناوچە گوندنشینەکانیش هەست بە تەنیایی ئەکەن

بەهای ئەوەی کە هیچ پاشپشتیەك ناکرێن لەلایەن خەزان و هاوکانیانەوە کە یان ئەو پەیوەندیانە هەوشاونتەوە یانیش هەر نەماون.
ئینجا ئەوەی کە ئێستا هەمانو بە بیری لیبرالی نوێ (New Libralizm) ئێناسین: چل ساڵ سەیری خەمان کردوە وەك هکابەر (منافس) لەگەڵ یەکتردا، نەك هاوکاری یەکتر، خەریکی دەستکەوت و بردن بووین، نەك بدەین. ەق، بە بەخشندەیی. دەرئەنجامی ئەمانە ئەبەت و جە پەنجەی خەی لە کەمەگادا دیار ئەکات. لە تازەترین پشکنین کە لەسەر ٤٦٠٠٠ بەشداربوودا کراوە لە تەواوی دنیادا، ئەوە دەرئەخەن کە ئەوانەی لە کەمەگایەکی فەردیانە دا (Individualistic) ژیان بەسەر ئەبەن،دیاردەیی تەنیایی بە شێوەیەکی بەرچاو زەرتر لە کەمەگایەکی تەکەاو (Collectivist) دا.
وەسفکردنی هەستی تەنیایی تەنها بەوەی تا چەند هەست بە پەیوەندی خەمان بە هاورێ، دراوسێ و هاوکارەکانمان ئەکەین، خەمان ئەخەینە ناو گەڕاوەکی دژوارەوە بە شآردنەوەی هەزگەلەك لەسەر تەنیایی. ئەمە هیچ کێشەیەکی کەستی نیە، بەکو سیاسیە، بە هەمان ەڕەش کەمەایەتی و ئابووریشە. ئەمە پەیوەستە بەو هەستە داپچراوەوە لە هاونیشتمان و سەرکردە سیاسیەکان و کار و خاوەنکارەکان.
زەر شەت گەاوە لە جیهانەدا بە هەی گلەبالیزم ، ئەتمەتە (Automation)، تەقەشوف و ئەزمەی قایرەسی کەرنا و دابەزینی ئاستی ئابووری دنیا، وای کردوە کە کەسی تەنیا بەچارە بن و ئەوەندەی تر گێشگیر تر بن لە کەمەگا، دەستیان بە هاوپشتیە کەمەایەتیەکان نەگات، ئەوەندەی تر بەچارە بن، نادیاربن و دەنگیان نەبیسترێت.
تەهەکەشکرندن لە نەوان کەسایەتی و سیاسەتی گێشگیری نەك نابنە یارمەتیدەرەك بە ەوونکردنەوەی ئەوەی بەچی ئەمە ەڕەی تەنیایی بەرزە لە جیهاندا، بەکو هەروەها بەچی دیاردەی تەنیایی و سیاسەت پەیوندیەکی ەاستەوخێیان هەیە لەم سالانەی دواییدا.
زەر زوو لە ساڵی ١٩٩٢ لەکەەرەوان دەستنیشانی پەیوەندی گێشگیری کەمەایەتی و دەنگدان بە LePen Jean- Marie کرد کە سەر بە پارتی ەاستی توندەو "بەڕەی نیشتیمانی لە فرەنسا" یە. لەلای ئەوسەری ئەقیانووسی ئەتلەسیش (ئەمیریکا) ەاپرسیەك لەلایەن دەزگای Center for the Study of Elections and Democracy کراوە لە ساڵی ٢٠١٦ ، ئەوە نیشان ئەدەن کە دەنگدەرانی Donald Trump زەربەی زەریان ئەو کەسانەن کە کەمترین هاوەێیان هەیە، کەمترین ناسیاویان هەیە و کەمترین کات لەگەڵ هاوەێ و خزامنیان ئەبەنە سەر لە هەفتەیەکدا،

ئەم بە بڕاورد لەگەڵ هەواداراني هەریەکە لە هیلاری کلینتن و ساندرا.
لە ووتوێژکانمدا لەگەڵ دەنگدەرانی ئاستی تووندەو لە هەموو دنیادا، گۆشەگیری بابەتی دووبارە بووە. Eric ئەو کرێکارەی کە لە نانەواخانەیەکی پاریس کار ئەکات، ئەیگەیاندم کە ژیانی شار جەند تەنیایی، و چەند دڵخۆشە بە بژداریکردنی لە کۆبونەوەکانی Rassemblement National (RN کە پێشتر بەرەی نیشتمانی لە فرنسا بوون) لە هەڵژاردنی چوارشەممە. چەن پێکەوە ئەچنە دەرەوە بە نیش کردنی پەرداخێك بیرە و دوای ئەوە خەریکی بڵاو کردنەوەی بەیاننامە و هەڵواسینی پلاکاتن پێکەوە. بە هەڵکردن بەرەو لای Le Pen هەندێك پارتی سیاسی تری ناسیونالیستی چەپ، بڵام ئەو جۆرە شوینی خۆی لە ناو RN دا دیتەوە، کە پشوازیەکی تایبەتیان لە کردوە.
هەروەها بیر لەو میتینگی هەڵبژاردنە بکەنەوە لە ٢٠١٦ کە دۆنالد ترمپ کردی، چەند سەرکەوتوبوو، و ئەوە تێئەگەن کە بەچی ئەو زەر پەرەشتی جاریکی تر ئەوانە بەرتەوە بە کەمپینی هەڵبژاردنی ٢٠٢٠. دەریایەك لە خەڵکی پشاك سوور بە کڵتەی سوورەوە، باج و کراسی قۆڵ کورت (T-shirt) کە لەسەری نووسراوە "Make America Great Again"، ئەو ئاهەنگە هاوبشانە وا لەو خەڵکانە ئەکات کە هەست بکەن ئەوان بشەك بن لە شتەکی گەورە. ئەمش وایان لە ئەکات کە هەست بە شوناسی خۆیان بکەن، کە زۆرێك لە دەنگدەرانی بە زەحمەت ئەو هاوخزمایەتیە ئەبینەوە لە شوێنەکی تردا.
بەڵام ئەم هەر ئەوندە نیە کە پۆپۆلیستە ئاستەوەکان توانیابێتیان نیمچە عەشیرەتێکیان دروستکرد بێت، کە ببێتە هۆی بوونی ئاوا دەنگدانەوەیەکی گەورە لە نێو ئەو کەساندا کە پێوندیە ئاسایی و تەقلیدیەکانیان بە جێکار و دامەزراوە ئایینی و کەمەگا بە گشتیەکەی بچراوە.
سەرکەوتنەکە لەوەدایە: ئەوان هەڵئەستن بە گرتنی هەستی دابران و تەهیمیش کە لەم ساڵانەی دوایدا زۆرێك لە هاووڵاتیان ئەزمونیان کردوە، هەستێك کە لە بیرکرابن، هەتا لەلایەن دەسەڵاتدارانی سیاسی و ئابوریەوە وازیان لەهێناون (بە جیانهێشتون).
"ئەم سیستەمە ئابووریە نادادیە"، ئەمە قسەی Eric کە کرێکارێکە لە پاریس. "ئیتر تۆ سەخت کار بکەیت بەس نیە، ئەبێ تاقەت پەوکێن بە سەختی کار بکەیت. ئیتر تەنها ئەوە بەس نیە زیرەك بیت، ئەبێت سوپەرزیرەك بیت و ئەو مرۆڤە ئاستەقینیە بە دەست بهێنیت(ببیتە پیاو) – ئەگینا زۆر زەحمەتە بتوانی ئەوەت دەستکەوێت کە بڵێی ژیانت بکات".

Terry کە کرێکاری خەتی شەمەندەفەر، هەست ئەکات بەتە شتێکی تێکشکاو. باوکی هەشت منداڵی و لە ڕۆژهەڵاتی – Tennessee، بیست ساڵ لە هێڵی شەمەندەفەر خزمەتی هەیە، و ژیانی لەسەر "لەم مووچە بە ئەو مووچەیە" لە جیاتی ئەوەی کە "ژیانێکی زۆر باش" کە پێشتر هەیبوو. وەك هەموو ئەو کرێکارە هەڵەی شەمەندەفەرانەی گوەم لە گرتون، ئۆیش باوەڕی وایە کە Tremp گوە ئەگرێ و ئیدەوەت " چاوی لە خەڵکەکەی خۆی بڕێت"، بەڵام سەرکردە سیاسیەکانی پێش ئەو بە باوەڕی ئەو چاویان پێشیوە لە داخوازیەکانی خەڵك.
کەواتە تووشی سەرسورمان نابین کاتێك لێکۆڵەرەوان هەڵدەستن بە لێکۆڵینەوە لە مەگەی ئاستەوە تونددرەوەکان لە فرنسا و ئەمانیادا، ئەویان دەزیوەتەوە کە " بەجێهێشتن" ئەو بابەتە زۆر دووبارەیە. لەوەدا چەندەها پارتی چەپی مامناوەند چەوت دەرچوون، ئیتر لە دیدگای زۆرکیاندا ئەوانە وا سەیرناکرێن کە بیر لە بەرژەوەندی "لەبیرکراو" و " بەجێهێشتراو" ەکان بکەنەوە. ئەمە بە تایبەتی بە کەمەگای چینی کرێکار راستە، و زۆربەی جار لە کەمەگای زۆرینەی سپی پیستدا.

تەنیایی شتێکی تریش ئەکات...
ئاسەی بینینیان ئەگەڕێت بە جیهان و دەوروبەر. لە لێکۆڵینەوەیەکدا کە لە کۆلیژی King لە لەندەن ساڵی ٢٠١٩ کراوە، داوا لە ٢٠٠٠ خوێندکاری ١٨ ساڵان کراوە، کە ڕوونکردنەوەیەك بنووسن لەسەر دراوسێکانیان و تا چەند هاوڕێیانن. هەمان پرسیار لە خوشك وبرای ئەو بڕشداربوانە کرا، کە لە هەمان ناونیشاندا ئەژیان. بە کورتی، ئەو خوشك و برایانەی کە زۆرتر تەنیان، تەوانینیان بە دراوسێکانیان کەمتر هاوڕێیانە بوو، و کەمترین پەیوەندیان پەوە هەبوون، و کەمتر باوڕیان بەو خوشك و برایانە هەبووە کە کەمتر هەستی تەنیایان هەبووە.
کەسە تەنیاکان ئاوا سەیری جیهان ئەکەن کە شوێنکە دوژمنکارن و ترسێنەرن. پەپلیستی ئاستەو زۆر زیرەکانە ئەم ترسی تەنیاکان ئیسغلال ئەکەن. لە پاڵ ئەوەی کە فەکوس لەسەر ئینتمایە، هەموکاتێکیش نامۆیکی ڕوون و ئاشکرایان هەیە لەسەر ئەوەی کە کە بانگ ناکرێت. بە نموونە بیر لەو هەزاران دەنگەی هاواریان ئەکرد "دیوارەکە دروستکەن" لە کبوونەوەی هەڵبژاردنەکەی Tremp . یان چەن هەوادارانی Alternative für Deutschland (AfD) لە کاتی خۆپیشاندانەکاندا هاواریان ئەکرد " ئەمە خەڵکین"، وەك بەفری سپی دیارە کە کەن خەڵك، کەش خەڵك نیە.
ئا لێرەدایە یاریکردنی پەپلیستەکان لەسەر تەنیایی و گۆشەگیری

دڵگرنەدەست بە شۆڕەیەکی زۆر ناشرینانە و جیاکاریانە. لە ڕۆژگەی بەهەڵزکردنی هەستی هەواداراني "بەجیهێشتراون" و "لەبیرکراوان" و دانانیان لەبەرمبەر ئەوانەی بە ئاشکرا سیاسەتی ئاوارەخوازی خۆڵکانەکن کە لەوان ناچن- کەسانی کۆچبەر و هەندێك جار کەسانێك کە ئایینی تر یان ڕەگنی پێستی تریان هەیە – دەست ئەکەن بە هەڵکردنی ئاگری پروپاگەندەی ترسی پۆپۆلیستیانە لەژێرناوی هەست، دڵەڕاوکێ و نادڵنیایی و یاریکردن بە جیاوازیەکانی ئەتنیکی و ئایینی بۆئەوەی گوڕایەڵی و پشتیوانی بە دەستبێنن.
لە توێژینەوەیەکی نوێدا کە لە سەر ٣٠،٠٠٠ مرۆڤی خەبەخش کراوە بە لێکۆڵینەوەی European Social Survey (پرسیارنامەیەکە کە لە لایەن کۆمەڵناسکانەوە بکار دەهێنرێت)، ئەویان دیتەوە، ئەوانەی کە زۆرتر دژبەی دژی کۆچبەرانن، نێك هەر لە ڕووی دیمۆگرافیەوە خەیان جیاکردەتەوە- لە ڕووی تەمەن، ڕەچەڵەك و پیشە- بەڵکو لە دوای نامانی دڵنیابوونی ئابووریەوە، دابەزینی ئاستی باوەڕ لە لایەن هاووڵاتیان و دەسەڵاتدار و لە هەموویان گرنگتر، گۆشەگیری.
لە ساڵی ٢٠١٦ ترەمپ وای لە تۆنیاکان کرد کە هەست بەوەبکەن ئەبینرێن و ئەبیسترێن. ئەو ڕاستەوخۆ بە ترس و بێجهێشتنی ئەوان ئەدوا، لە هەمان کاتدا ئەو وا خەی پیشان ئەدان کە ئەو تەنها کەسە لەیان ئەگات و گرنگیان پێ ئەدات. لە کەمپینی هەڵبژاردنی ساڵی ٢٠٢٠ دا توانای خەی دووهەندەی تر ئەکات لە سەر ئەم ستراتیژیە: "ئەمە خەزانکی نیشتیمانین" کە لە کەنگرەی نیشتیمانی پارتی کەماریدا لە ئەگەست ڕایگەیاند." ئەمە هەردەم پارێزگاری خەشەویستی و ئاگاداری یەکتر بین".ئەو ئاگادارمان ئەکاتەوە لەوەی کە" هەموو ئەوانەی بە دەستمان هێناوە، ئێستا لە خەتەردایە" – هەڕەشە لەلایەن نەناسراو (غەریب)، لەلایەن تاوانکاران، لەلایەن هەواڵە درکان. ئەمە ئەو ستراتیژییەکە بە مشکە تەنهاکە دروستکراوە بە ئەوەی خەی بدا بەدەستەوە (تەسلیم). ئەگەر Joe Biden نەتوانێت ووبەووی ئەوگووتارە بێتەوە و نەتوانێت پەیوندی بکات بەو ئەمەریکیە تەنیایانەوە – بە تایبەتی بەشی ناوەڕاستی ئەمەریکا، لەوەدا تەنهاکان ئەو کەسانن کە تاجی هەڵبژاردن ئەبەنەوە.

یەکێتی چۆن محەمەد حەلاق و هاوڕێکانی تیرۆر کرد؟ نووسینی: ستیڤان شۆمزینی...

تۆرمەکانیان سووتاندبوون و خستبوویانە گۆڕکی بە کۆمەڵەوە

پاش بیست و یەک ساڵ گۆڕکێشیان شواند

پێش بیست و پێنج ساڵ و لە رۆژێکی وەک ئەمڕۆدا "2-11-1995" سەرکردەی سیاسیی و سەربازیی چەپڕەو "محەمەد حەلاق" و یانزە لە هاوڕێکانی، لە بازگەی "کۆیە"ی یەکێتی نیشتمانی کوردستان درانە بەر دەستۆڕ و لە ئەنجامدا دوو لە هاوڕێکانی هاوڕێ حەمە گیانیان لە دەستدا و هاوڕێ حەلاقیش بە سووکی بریندار دەبێت، بەڵام هەزێکی سەربازیی یەکێتیی کە پشووختە لە دەوروبەری لە بازگەکە کەکرابوونەوە، لە هەر چوارلاوە گەمارۆیان دەدەن و بە دەستبەسەرکراویی دەیانگوێزنەوە سەربازگەی "سەلام" لە شاری سلێمانی کە بارەگای فەرماندەیی یەکێتی بوو، هەر لەوێ بە دەندانەترین شێوە پاش ئەشکەنجە و ئازاردانێکی زۆر گولەبارانیان دەکەن. ئەگەرچی هەفتەیەک دوای رووداوەکە، کەناڵی گەلی کوردستان، زمانحاڵی یەکێتی، هەواڵی ئەوەی بڵاو کردەوە، بە هەڵەیەکی سەربازیی حەمە حەلاق و یانزە لە هاوڕێکانی لە بازگەی کۆیە شەهید کراون، بەڵام ئەمە بە داپۆشین و پاساودانی ئەو تاوانە و کەمکردنەوەی راددەی نەفرەتی هاووڵاتیان بوو لە دژی ئەو کردە تیرۆریستییەی یەکێتی، راستییەکەش بە هەموو لایەک ڕوون و ئاشکرا بوو کە بە دیلکراوی لە سەربازگەی سەلام "مەعسکەر سەلام" بە دەندانەترین شێوە شەهید کرابوون. ئەمە جگە لەوەی تۆرمەکانیان سووتاندبوون و خستبوویانە گۆڕکی بە کۆمەڵەوە، بەڵام لە ترسی ناڕازایەتی جەماوەریی و تووڕەیی کەمەڵانی خەڵک، تۆرمەکانیان رادەستی کەسوکاریی قوربانیان کردەوە.

شەهید محەمەد حەلاق، لە ساڵی 1955 لە شاری کۆیە لە دایک بووە، پێروەردەکراوی دەستی دایکێکی ناسراو و شەڕشگێڕی خەڵکی وەک "ئایشە گوڵ" بوو، لە کۆتایی هەفتاکاندا پەیوەندیی بە پارتی کۆمۆنیست "حزبی شیوعی عێراق"ەوە دەکات، لە ساڵی 1981 ڕوو دەکاتە شاخ و لە ریزەکانی حزبی شیوعیدا دەبێتە پێشمەرگە، هەر لەو ماوەیدا ناوبانگی چالاکییە سەربازییەکانی بە سەرتاسەری

کوردستاندا بەاو دەبەتەو، بەیە لە سالی 1985 دەبەتە سەر لقی هەزی پەشمەرگەی حزبی شیوعی و پاشتر لە سالی 1987 دەبەتە فەرماندەی بەتالیەنی 31، لە سالی 1988 دایکی هاوڕێ حەمە "ئایشە گوڵ" لە سەربازگەی ڕەشکین لە پاش ئەشکەنجەیەکی زۆر و بە ئومێدبوونی پیاوانی ڕژێمی بەعس لە درکاندنی زانیاریی لە بارەی هێزی پەشمەرگە دەدەنە بەر دەستێژ و شەهیدی دەکەن. وەک هاوڕێ فەهد گرێدەوانی ئاماژەی بە دەکات، لەو کاتەی دایکی شەهید حەمە لە زیندان دەبێت، پیاوانی ڕژێمی بەعس پەیوەندیی پێوە دەکەن ئاگەر هاوکاریی ڕژێم بکات لە بەرامبەردا دایکی ئازاد دەکەن، بەڵام هاوڕێ حەمە حەلاق بە هەرشکردنە سەر سوپای عێراق لە ڕگەی نێوان کەیە – هەولێر وەڵامی ئەو داوایەی ڕژێم دەداتەوە. پاشتر هاوڕێ حەمە پلە بە پلە وەک فەرماندەیەکی شۆڕشگێڕ پەستی خەباتگێڕیی بەرز دەبێتەوە. لە دوای ڕاپەڕین لە کاروچالاکی سیاسیی بەشداریی کارای هەبووە. دواتر لە جیابوونەوەی شیوعییەکاندا لە حزبی شیوعی، ڕەخنەکی بەرچاوی دەبێت لە پەکخەنانی حزبەکی نوێی چەپەوی کوردستانی بەناوی "پارتی کاری سەربەخۆیی کوردستان" لەو حزبە نوێیشدا پلەی کارگێڕی مەکتەبی سیاسیی "بیرەی سیاسی" پەدەرێت.
لە سەروبەندی پەکخەنانی حکوومەتی هەرێمی کوردستاندا لە 1992، خودی مام جەلال داوا لە حەمە حەلاق دەکات کار لەگەڵ یەکێتی بکات، لەبەرامبەردا پلەی ئەندامی مەکتەبی سیاسیی و وەزیری پەشمەرگەی یەکەم کابینەی حکوومەتی هەرێم کە پشکی یەکێتی بوو پێدەبەخشن. بەڵام هاوڕێ حەمە بەهەموو شێوەیەک ئەو داوایەی تاقیبانی ڕەد دەکاتەوە و پێیوایە کەمەگەی کوردیی پاش ڕاپەڕین زیاد لە هەر شتێک پێویستی بە هێزکی چەپی کوردستانی هەیە. ئەمەش ترسی لەلای یەکێتیی بە پلەی یەکەم دروست کردبوو، کە شەهید حەمە حەلاق ئەو کەسەیە دەتوانێت بەم ئەرکە هەڵبستێت، بەیە لەو کاتەدا کە هەولێریش لەژێر ڕکەفی یەکێتیدا بوو، حساب لەسەر کارایی حەمە حەلاق دەکرا، شتێی کەنە قینیشی لەگەڵ دەکرا، کە لە قەناغی شاخدا، شەهید حەمە حەلاق، وەڵامی توند و کەمەرشکێنی هەر دەستدرێژییەکی یەکێتی دەدایەوە بە سەر حزبی شیوعی. لەبەرئەمە یەکێتی پیلانی تیرۆر و تەسفیەی شەهید حەمە حەلاق و لە باربردنی حزبەکی چەپی کوردستانیان خستە ڕەڤی خیانەوە، تا دواجار لە ڕۆژی 2-11-1995 ئەو پیلانە خوناویەیان لە زاگەی تەپزاوی کەیە ئەنجامدا و دوا تراکتی ئەو تراژیدیایشیان لە سەربازگەی سەلام کەتایی پێهێنا.
لە گرتە قیدیەیەکدا کە لە سەربازگەی سەلام لە سلەمانی لەلایەن خودی یەکێتییەوە تەمارکراوە، داوا لە شەهید حەمە دەکەن دوا قسەی بکات، ئەوان چاوەوانی ئەوەی لەدەکەن بچەمێتەوە و بەنی کارکردن

بە یەکێتی بدات بەڵام شەهید حەمە دوا پێیقی بەم جۆرە دەبێت "من داکۆکی لە خەم ناکەم، ئەگەر من تاوانبار بم، ئەوا ئەو پشمەرگانەی لەگەڵمدان هیچ تاوانێکیان نییە، هەرچیتان هەیە بەرامبەر خەم بیکەن" لەدوای ئەم وشانە یەک یەک پشمەرگەکانی بەبەرچاویەوە شەهید دەکەن و دواتر چەند گولەیەک دەنێن بەسەری شەهید حەمەوە و گیانی پیرۆزی بە هەمیشە هەڵدەفڕێت. لەدوای ئەمەش تەرمەکانیان دەشۆنن و دەیانسووتێن و دەیانخەنە گۆڕێکی بە کەمەوە. دواتر لە ژێر فشاری جەماوەریی و بەهێمەتی ڕەکخراوی کورد بە مافی مرۆڤ و ڕەکخراوی مافی مرۆڤ و لیژنەی هاریکاریی نیشتمانی و حزب و ڕەکخراوە سیاسییە کوردستانی و عێراقییەکاندا، یەکێتیی ڕۆژهەڵاتیی دەدات تەرمەکانیان لە گۆڕێ بکەمەکە دەربهێنێت و بیداتەوە دەستی کەسوکاریان، بەڵام بە نوسراوێکی جەبار فەرمان، ئەم مەرجانە بەسەر کەسوکاری قوربانییەکاندا دەسەپێنرێت: یەکەم: تەرمی شەهیدەکان دانێ دانێ ڕادەستی کەسوکارییانە دەکرێنەوە لە ڕێگەی کەمیتەیەکی تایبەت بەم کارەوە. دووەم: شەهیدەکان دەبێت یەکسەر بنێژرێن و نابێت ئەو کیسانە بکرێنەوە تەرمەکانیان تێدایە. سێهەم: نابێت بە هیچ شێوەیەک ڕووڕەسمی پرسەیان بۆ ئامادە بکرێت. بەڵام پاش 21 ساڵ و لە ساڵی 2016دا لەلایەن دەستەکی ڕەشی دژەکراوەی تیرۆریستانی مەسکەر سەلامەوە کەلی گەڵی شەهید حەمەیان شکاند و گۆڕەکەشیان شێواندبوو.
ناوی هاوڕێ گیانبەختکردووەکانی ئەم پرسە تاوانکارییە:
1-محەمەد حەلاق
2-ژینە سەربەست
3-سەرهەرد کەریم "سۆرە"
4- خالید ساڵح
5-تەفیق محەمەد "سەفین"
6-خەسرەو ستار
7-کاوە ئەحمەد ڕەشید
8-موسەدەق پیرداود
9-ئیسماعیل مراد "شۆڕە"
10-حەمید حوسێن
11-مامە کەریم "پشتەوە"
12-غازی ڕەشید "دارا"

ئایدۆلۆژیای تۆتالیتار .. ئاراس سەعید

ئایدۆلۆژیا چەمکێکی مۆدێرنیتەیە، لەهەردوو وشەی لێکدراوی (ئایدیا) و(لۆجی) وەرگیراوە. ئایدیا وشەیەکی یۆنانیە و فەیلەسوفی یۆنانی ئەفلاتون بۆواتای فۆرم بەکاری هێناوە، هەرچەندە ئەو وشەیە فرە جەمسەرە و هانائارێنت، بۆواتایی خەیاڵ یان بیرکە ئاماژەی پێکردووە، پاشگری (لۆجی) بۆواتای زانست دێت... حیزبە تۆتالیتار و دیکتاتۆرەکان لەڕێگەی قۆڵخکردنی تاقیگەکانی زانستەوە، بیرکەکانی خەیان بەرهەم دەهێنن‌وە. بۆواتایەکی تر، زانست وەکو؛ ئامرازێک دەکرێتە خزمەتی بەرژەوەندیەکانی حیزبی سەرکوتکار و فاشیزمەوە. لەدیدی ئارێنتەوە؛ دیکتاتۆریەتی سۆڤیەت و نازیزمی فاشیزم، لەڕێگەی مۆنۆپۆڵکردنی زانستەوە توانیان ئایدیا سەرکوتکارەکانی خەیان بسەپێنن. ئەمە بۆئاشکرا لە فاشیزمی نازیزمدا دەبینین کەسود لە تیۆری پڕاگماتیزم وەردەگرێ بۆ ڕواجدان و بەرهەمهێناوی دەستاتەکانی. فەلسەفەی مارکسیزمیش ئامرازێکی کوشندەیە بەدەست ستالین و سوپای سورەوە.

حیزبی تۆتالیتار بەوتارێکی پۆپۆلیست و زانستی سود لەجڤاتی پڕاوێزخراو هەرچی و پەرچیەکانی کۆمەڵگا وەردەگرێت. حیزب کەسە نەفرەتلێکراو و پڕاوێزەکانی کۆمەڵگا دەقۆزێتەوە وەکو ئامرازێک بەکاریان دەهێنی بۆ دروستکردنی کودەتا و شۆرش. لەکۆتایشدا ئەو مرۆڤانە کەرامەت و مافی و کەسایەتیان بڕندە بەمانەوەی حیزبەوە. حیزب کەسە هەرچی و پەرچیەکانی نەوکۆمەڵگا دەکاتە بەرپرسی زیندان و دامەزراوەسەرکوتکارەکانی و ئیمپیتاز و پلەو شۆخسیاتیان پێ دەبەخشی و لەگەڵ ڕوخانی حیزبیشدا دووبارە دەبنەوە کەسانی نەفرینلێکراو و پڕاوێزی کۆمەڵگا. ئەم پرسە زەرجار لە دڕخی ئاورتەی کوردستاندا دەخوێنینەوە، کەدەبێن بەچی زەرینە ڕازین و بەردەوام ڕواج بەسەرکوتکاری و تاڵانکاریەکانی دەسەڵات دەدەن، لەدیدی منەوە ئەوانە کەسانێکن کەرامەت و شوناسیان بڕندە بەمانەوەی حیزبەوە، حیزب پلەو پۆستیان پێ دەبەخشی و لەگەڵ ڕوخانی دەسەڵاتیشدا وەکو جاش و مستەشارەکانی ڕژێمی بەعسیزمی فاشیزم مژوو سزایان دەدات.

حیزبی تۆتالیتێر قوربانیێکان دەکۆتاوە بەقوربانی و هەمیشە لەواڵەتدا وادەردەکەون، کە ئەندامانی حیزب یەکگرتوو و هاوڕێن. بەڵام بەپێچەوانەوە کاهینێکی زۆر تەنها و غەمگینن. تەنانەت لەکاتی بەنێو ئاهەنگەکانیشدا توانای دڵربینی ناڕازییان نیە، چونکە حیزب دەست وەردەداتە ناو هەندێ تایبەتەکانی ژیانیان و تەواوی ئەقڵیەت و ئازادیەکانیان مۆنۆپۆڵ دەکات. لەکاتی بەنێی لەدایک بوونی سەرکردە و یادی حیزبدا وەکو بوکێڵ سەمایان پێ دەکات و بەبیاڵ وێنەی پێشڕەوایلیان پێ دەگوترێت.

ئاراس سەعید

جیهان پێویستی بە رێنسانسیکی تری دژی ئاینیە! .. حەمید تەقوایی

ئازادی دەربڕین بەبێ ئازادی هەڵگرتن لە پیرۆزی و چەقبەستویی و تابۆکان هیچ مانایەکی نیە، ئاین بنچی پیرۆزی و چەقبەستویی وتابۆکانە.ئەگەر هەڵگرتن لە ئاین نەگیرایە ئەوە هێشتا ڕاستی و زانست و هونەر لەزیندانە تاریکەکانی سەدەکانی ناوەڕاستدا دەبون بەڵام ئەگەر لەسەدەکانی ناوەڕاستدا کڵێسا کلیل بەدەستی کپکردن ومێشک وشکردن بوو
ئەو ئەمڕۆ ئیسلامی سیاسی ئەو دۆرە دەگێڕێت.ئەمڕۆ حکومەتە ئیسلامیەکان لەوڵاتانی بێئیسلام گیراودا نەک تەنها ئازادی دەربڕین بەکو هەناسەدان،واتە ئازادی خودی ژیانیان.کردوەتە قوربانی لە پێناو پیرۆزیەکانی ئیسلامدا.لە کەماری ئیسلامیدا سزای "بەڕێزی کردن بەپێیامبەر"و سوکایەتی بەوڵی فەقیە و'ئیمامە بگەردەکان"وە تابۆکانی تری ئیسلام بەفەرمی ویاسایی سزاکەی لەسەدارەدانە.ئەمە تەنها پیشێلی ئازادی دەربڕین نیە بەکو پیشێل کردنی ژیانە.ئەمە تاوانی دژی مرۆڤایەتی ومەدەنیەتە.هەر بەوجۆرە کە تاوانی پشکنینی بیروڕا لە ئەورپای سەدەکانی ناوەڕاستدا نەدەتوانرا بە پشێلکردنی ئازادی دەربڕین وەنبکرێتەوە،تاوانی ئیسلامیەکان لە پاریس ونیس و

ڤێناش تەنها هیرش نیە بەسەر ئازادی دەربرین. بەڵکو هەرشەکە بەسەر خودی ئازادی وخودی پێشکەوتوخوازی وئینسانیەت. بە بەرگری لە وشک هەڵهاتویی و خورافەت و تاریک بینی دەکوژن و سەر دەبڕن. وە ئەم وشک هەڵهاتویی و تاریک بینیە بەتنها هەڵقوڵاوی هزری وشک هەڵهاتوی ئایەتوڵاکان وئاخوندەکانیە بەڵکو زیاتر لە ئەوان پەیوەندی ڕاستەوخۆی بە هەژماری بانکیەکانیانەوە هەیە.کاتێک خامنەیی و سەرکردە سەربازیەکانی سوپا و ئایەتوڵا ملیار دەرەکانی پەلاماری ئۆکسانە دەدەن کە " بەڵێزی بە پەیامبەری ئیسلام"ئەدەن لە ڕاستیدا ئیانەوێت بەرگری لە کاروکاسپی باوپیران و لەسەروەت وسامان و دەسەڵاتی خۆیان بکەن.تەنها لە ڕێگەی ڕەخنە گرتنی ئازادانە و هەمەلایەنەی لەئایین، بە زانست وفەلسەفەو هونەر وشیعرو پەخشان وکەمیدی وهەجوەو ،دەتوانیت شکست بە بازرگانانی نەزانی و وشک هەڵهاتوی بهێنیت.دونیا پێوستی بە ئینسانسکی تر هەیە، بەرینسانسکی سەسیالیستی لەدژی هەموو چەق بەستوییەکان و تابەکان وئەخلاقیات وپیرەزیەی ئاینی ورایسیستی ومللی ونەتەویی و ئەخلاقی وەگەزیەکان،شەشی دژی کەماری ئیسلامی ئەتوانێت مەشخەڵی ئەم ئینسانسە بێت لە ئاستی جیهاندا.

٢٠٢٠\١١\٣

وەگەڕانی کاوە عومەر

دەنگ … سەباح ڕەنجدەر

برین و بڕین

برین دەڵێی مانگی پڕە بەسەر ڕۆگای نیوەچڵە کراوەتەوە
دەست بەسەر دژواریەیەکان دادەهێنە و پەنجەی گەرم دەبن
گەرمایی پەنجە گڕانیی هەمنی و بیرەوەریی زەویە
***
بڕین بەدوات دادە
بۆای بە ڕێشتن نامێنە و دەرگات لەدوا دادەخا
چرای سەبووریت دەکوژێنەتەوە و دەتخاتە چاوەوانییەکی سارەوە

بەر و بەر

سەفە لەناو عەردێك كە سێاوی دەستانی وەرگرتووەتەوە
بەر دەچێتەوە و سەری دەجووێنێتەوە
لە پەنجەی گەوجی سەر پەلاپیتكە بڕپەروایە
لە چاوی یاران بەر بینینی هەقیقەت كەوتووە
بە ئازاری دانەوێە پەروەردە بووە و نازی بای ناوباێە
***

تێوی بێ

لەژێر خاكێكدا لە جەزبە بەرز بووبێتەوە
ێایەێی خێر بەسەر خێیدا هەێدەكشێ
ێەنگ لەچاوی بەهێز دەبێت و هەێە ناكا
تەزووی مردن بەجەستەی زەوی نەگەێاوە

گێران و گێان

گێران خێی موتوربەی درەخت كرد و بەلای ێووبارێكدا ێێیشت
گەێاكانی ێازیان دركاند و لە شێوەی كێتری پەێگەرم جەژنی فێینیان
ێێكخستووە
***
گێان چاودێریی بوون و باشی نەكرد
خێی دەوری كوارگی كێوی هەێدایەوە و نواندیەوە

بڕ و بێ

شتێكی سادەیە لەبری دەكوتێی مەرگ كە ێێگات نادات بمێنیتەوە
چاوت تەواو خاوببێتەوە و سروودی نیشتیمانیت بیربچێتەوە
***
لەبێی دەستهەقی گێ
وەك بوونەهەێمی ئاو
لە شوێنێكی تردا دەربكەویتەوە و خێوەتگای پەنابەران هەێبژێری

كەر و كەێ

چارەنووسی كەر ێسكانە بەرانبەر گردێك
سوپای گیا داگیری كردبێت

كەێ لەسەر زەمینی حیكمەتدا
بێباكە لە دەخورپەی مێسیقای ماتەم و پێكەنیوە بێ چرێی نێبەرە

وەرین و وەی

گوڵك لە بەدەنگیدا گەشەی کرد
لە شەی زستانك وەری
شونی سکانی ناسی و سکایەوە
داوای کرد دەست بن یەکتری بناسن
***

فریشتەی دووو
لە ووی یەکەمی شەرابی بەهە بوو
لە ووی دووەمی سەگی وەیوی کلکباو

هەکران و هەکان

لە وومەتی کراوەدا ئا هەکران
با دەمی هەبزکا و چکی مەیی
لژی و گرژی لە لەرینەوە و سەما مەودایان نییە دەفتەری زمانن
***

خشەویستان یشتن
هیوام خواست ونەی دزی هەزار ئاگرم لە بەرگی دیوانەکەم هەکاندا

باراندن و باندن

باراندن تەپونم لە بای باندەی هەرداوهەرد دادەتەکنە
فری بزەی دنەوایی دەکا و دەیژنەتە ژر درەختی دووبەر
گەشە و ئەنوای لە ون نابە
***

ئاسکەکی سەرتاساو لە ئەشکەوت ماوەتەوە
خودایە م بدە بە دوای ئەم باماندنە دا بچم
پاشان چەترك هەدەم و بەناو تاریکیی شەودا بم

فریو و فیو

بەژر درەختی سەر پ جریوە و جووکەی باندەدا تپەیم
فریوم خوارد دەنگی باندەم لە بدەنگیی درەخت خشتر ویست
***

دان و پووشی قەقنەس لە زایەەیە
پاراوی ئاگر دەچنەتەوە
بەرەو چاوەوانی فین هلکەی لە ازی نەبوون بە سەکی زەوی دەتروکە

لەخۆبایی نییە دژی مرۆڤی گەوج دان و پووش و تروکانی بردە ئاسمان
ی نەدا هیچ ئاوێنەیەك بەرانبەری خۆی پاك بکاتەوە
دزی هۆلانە شوێنپێشی قایم بکات هەڵدەخلیسکێ

سوور و سووڕ

هەنگی دێ بەسوور بێ
تێ لە کوێ بووی ئەی لە ئاو پێ هەنگتر و سەنگەرگرتوو لە ژمارە و
ساڵە کەوتووەکان
***
ئاهەنگی چ نسکێیەك یان ماڕەکردنی خۆر لە خۆی بگێ
سووڕی ناو و نیشان و گیان بەبەرهێنانەوە و بە زمان هێنان
هەنگی دێ نەبووایە
ئەم دنیایەش نەدەبوو یان زاری نەهەنگ دەبوو

تشرینی دووەمی 2020 هەولێر

کتێب/ میدیای کوردی لە بازنەی گەمەکانی سیاسەتدا .. نەژاد عزیز سورمێ

- میدیای کوردی لە بازنەی گەمەکانی سیاسەتدا
- تابلۆی بەرگ: کارێکی کێالژی نووسەرخۆی
- دەرهێنان و دیزاین: کاروانمحەمەد سینێ
- چاپیەکەم 2020
- نرخ:(١٥٠٠)دینار

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن ...

ژمارە 15ی دەنگی کرێکار

پەگەیەکی ژنامەگەریی کرێکاریییە ژمارە (١٥) ساڵی دووەم / ترشینی دووەم/

[بۆ خوێندنەوەی ئەم ژمارەیە کلیکی ئێرە بکەن ...]

دەمۆ بۆیانێکی قەترانی ... شیعر/کاوە عوسمان عومەر

(١)
کە گوێی زەرنیخی تەمەن ..
پێوە مەرکانی،،
لەسەر ئاخی وباری..
حەزی گۆانووت کردوە
دەگەمۆ لای شێپڵە..
ئەفسونیکانی وخسارت
(٢)
قورمزین ئەستێرکانی تە ،
بە وخسارما ئەپریشکنەوە
کە سپێدەش، قەترانی بوو،،
وەک دڵی تە،،
من هەر چاوەم،
بەنیگا کردنی،،
ئەوە ئەسپی سپی..
کەناری چاوە خومارکانت

(٣)
بە پەلە پرسوکە
گەر فریای عیشق بکەوین،
گەر فریای کاسە ژینی ڕۆژاو بکەوین
گەر فریای ئاوەتە بوون
بە مەرگکی ئەرخەوانی خەشبەخت کەوین
تە وەک تەمک بە گومما چرپاندت،
لە کاتکا ، چارەکی دوا کەشتیش
لە دەروازەی مانگکی شینا وون بوو
شەماندەفەری پیاوە کچەریکان،
ژنە ووکان،،
لە هەم و تەما بێک دگەن،
کەس کەسی تر ناناسێتەوە
کە لێک شارا لە شەقی باڵیان دا،
لە ویستگە زەرکانی..
شکەتبوون،،
هەبەت کەسیان ئارەزوو ناکا
بڕینی سەر دەی قەترانی ئەوی تر ببینە
کەسیان کاتی ووردبونەوەی..
هەپروسکانی …
پەو باڵی ڕەحی ئەوی تری نیە،
لەوانێیە لە ویستگەی خەوکی ترا،
لە دەزەخکی جوانی ترا،،
هیجیان لە تەرمە مرۆڤکان
یەکتر جە نەهەن.
(٤)
کتێبکم لە گەناکانی ئەقینت
بە بنوسەرەوە، گەر..
شەپەلە سامناکەکانی..
سەدێیکی گومما ڕەویەوە
قیسارێیکی نەبینراوە،،
ڕەشتنت
لە هەر هەنگاوکا
نەتای بیرەوەرێکت،،
لە نەو زەنگی دەما ئەزرنگێنتەوە

(٥)

گەر بشێی
پەنجەرەیەک لە نیگام،
ئەنەرم بەدواتا
گەر لە بە دەنگی بونەکی جەماوی..
نەو گەردونەکی شەواو و پەرشو بڵاوا،
پەپولەی هەناسەیەکیش هەر نەگەیشت
لە نەو ئامێزی سنەوبەرە سوتاوەکانی..
چیا لە خاچ دراوەکانی شارا ئەخەوم
بەکو خەو بە سەرەتا زیوینەکانی..
بەستانە سەرهەڵگرتوەکان ببینمەوە
(٦)
لە یاساغی نەخشانی هەوری ووشە
لەسەر لەپی ئاسمانە
لە ئاموسانی پەپولەو خونچەیەک
وەنەی تیا بکەشە
دیواری ئەو زیندانیانەی
ڕەژەکانی ئازادی تیا دیل کران
(٧)
ژوانە لە ئەفسانەی بینینت
جارەکی تر،
لە سنورەک جەندرمەکانی..
نەفرەتی لە نەبە
بەی ڕەژە ، بە بوونی ،،
سەربەکانی خەلیفەو سوڵتان
تەرمە مرۆڤەکانی شارەکی نغرە،
ژوانەکی ئاسودە
لە ژێر دارئەرخەوانەکانی
بوون بکەن؟
(٨)
ئەرە ئەفسانەی بوونی شارەکە
خەڵکەکەی بەردی سپی مێژووی خەیان
شکاند، پەیکەرە کریستاڵیەکەی..
بەردەم نزرگەی کەنی خەری خەشیان
زەر گەمژانە ووردو خاش کرد
زەر جار، کە شنە بای بیرکردنەوە
لە پەرتبوونی خەمان
لە پەنجەرەی بە هودەیی نیشتمانە

لەتەلەحم ئەبا،
ئەپرسم لە خەم
کەس هەبە ئەوەندە بە ئاگا بە
بەدەستی خەی
گەگە بدا بایەقوشکانی بیابان
کچانی مەلەک تاوس سەربەن و..
جەستەیان هەنجە هەنجە کەن؟
(٩)
پارچە مرۆڤکان،
باپیرە بە بیرەوەری و ..
جەنگاوەرە دەاو..و..
کچە جەستە هەکەنراوکان و
ژنە بیرچوکانی…
هەخی سەاوی سیانید و خەردەل
لە حەسرەت نەهاتنی تەرزە
یەتمە کەنکانی پەش هاتنی..
گەردەلوولی فەنا ئەەنەوە
(١٠)
لە تاریکی بوونی ئەستا
و بە تەنیایی حەز ئەکەم
بگەەم بەسەر کەنارا
تەلیسمی خواوەندی بەهوەدەیی..
لەسەر ناوچەوانی هەر یەکەکە
لە تەرمە مرۆڤکانی شار
زەربوونی تەرمە مرۆڤکان
نیشنایە بە نەبونی دەروازە،
هەر کەسەو لە خەونی ئەوی ترا
بە دوای باخچە سپیە ووەکانی ئاسودە..
سەری خەی وون کردەوە،،
ترس ، لە وەرینی دە،
تەرمە مرۆڤکان،
لەدانی دەی یەکتر هەستپەناکەن،،
پەن لە زەنگی ترس،
خەەی چاوەەوانیش،،
لە ئاسمانی قەترانی پچەاو
لە داری زەمینەکی زە و بەفەە
دەژەتە نەو چنگە شوشەیەکانی

ئەو کچانەی..
بە مەرجی فریشتە درواست کران
بەلام پاش هاتنیان..
باڵەکانیان لێسەندنەوە
(١١)
فڕەدراون، پەروانە مردووکانی ووشە
لەو ڕێگایەی من و تۆ ژوانمان
پێش پارچە پارچەبوون کرد

نیکەل بار کچێکی بلیمەتی جیهانە .. ڕزا شوان

نیکەل جەمس بار کچێکی تەمەن (١٢) ساڵانی جوان و ڕووخۆش و خۆن شیرینە. لەدایکبووی ئینگلتەرایە. لە خزانێکی قەرەجی کۆچەرییە. باوکیشی هەر لە ئینگلتەرا لەدایکبووە. بە ڕەسنیش هیندین و زەر لە مێژوە بنەماڵەکەیان هاتوونەتە بریتانیا.
نیکەل بار لەگەڵ دایک و باوکی خوشکە بچووکەکەیدا، لە کەرەفانێکدا، لە کەمپێکی قەرەجەکان لە (هارلە) لە (ئیسیکس) لە بریتانیا دەژین، کە بەشکە لە کەمەڵگای قەرەج و کۆچەرییەکان. خزانەکەی نیکەل لەناو برتانیادا بە گەلە شوێن کەچ دەکەن.
نیکەلیش لەگەڵ ئەم ژیانە سەختە و هاتوچۆیە زەردا راهاتووە و ئاسایی بەلایەوە.
نیکەل بار، وەک هەر منداڵێکی قەرەجەکان، درەنگ چووە قوتابخانە. لە چاو هاوتەمەنیانی هاوپلیەوە زەر درەژ بوو. بەڵام لە هەموو قوتابییەکانی پلەکەی زیرەکتر و زەرزانتر بوو. هەر لە یەکەمین ڕۆژی قوتابخانەیدا، مامۆستاکان بۆیان دەرکەوت، کە نیکەل قوتابییەکی زیرەک و چالاکە. زەر بە پەرۆش و چالاکانە، ئەرک و کارەکانی بە جوانی و بە خێرایی ئەنجام دەدان، گەرچی زەر لە قوتابخانە دوادەکەوت و ئامادە نەدەبوو، بەڵام زیرەک بوو. پێش ئەوەی کە تەمەنی بگات بە (١٠) ساڵان لە ئەنجامدانی ڕاهێنانەکانی (جەبر) دا زەر زیرەک و خێرا ئەنجامدەر بوو. جێی سەرسوڕمانی

مامۆستاکانی بوو.

نکێڵ بار، هەردەم گۆشبین بوو، متمانەیەکی زۆری بەخۆی هەبوو، زۆر سەرسەختانە هەوڵی دەدا و سووربوو لەسەر ئەوەی، کە خۆی بسەلمێنێ و تواناکانی خۆی دەربخات و سەرنجی مامۆستاکان و هاوڕێکانی بۆلای خۆیدا رابکێشێت. کە بۆوای دەکرد کە کچێکی قژرەجەکی هەژار، کە لە کۆمپیدا بژی، هەڕەکەوت و دەبەت بە یەکێک لە هەرە بلیمەتەکانی جیهان و تەکنەای پلەی زیرەکی لە ئەنشتاین و لە هەکینگ باشاتر دەبەت.
نیکێڵ باری تەمەن (١٢) ساڵان، لە پۆلی حەوتەم لە ئاکادیمیای (بیرنت میل) وەرگیرا، ئەمەش هەیوای دایکی بوو کە لەم قوتابخانەدا وەربگیرێت، ئەم قوتابخانەیە بە تەواوی زیانی نیکێڵی گۆڕی. بەڕێوەبەر و مامۆستاکان بە ئەوپەری ڕێزەوە پێشوازیان لێکرد.
سەرەکی ئاکادیمیای (بیرت میل) خاتوو (هێلینا میلز) دەڵێت:"نیکێڵ قوتابیەکی زیرەکی باشایە، هەر لە یەکەمین ساڵی خوێندندا، لە زۆربەی چالاکییە جیاوازیەکاندا بەشداری دەکرد. بە گوێ و تینەکی ئەوتەوە، لەو بەوایەدا نەبووین وابێت. بە نموونە بەشداری لە خولەتگای دیدەوانی و بەشداری لە پێشبڕکێی نووسینی قورسی بیرکاری و هەر کار و چالاکییەی تری قورسدا دەکرد" کاتێک کە مامۆستاکان بەهرە و لێهاتوویی نیکێڵ باریان لە چارەسەری کێشکان زانی، هەمۆیان یارمەتیان دا و هانیان دا بە ئەوی کە زیاتر هەست و بەهرە و تواناکانی خۆی دەربخات.
نیکێڵ بار، بە بەوابەخبوونەوە بەشداری لە تاقیکردنەوەکانی (مینسا) کرد، بە زانینی تەکنەای پلەی زیرەکی. وەڵامی هەموو پرسیارە قورسەکانی دانەوە. توانی (١٦٢) پلە بە دەستبهێنێت کە لە پلەی بلیمەتیش زیاترە. ئەمەش گەورەترین ئەنجامە، بە (٢) پلەش بەسەر هەردوو زانای فیزیاوی (ئەلبەرت ئەنشتاین) و پرۆفیسەر (ستیڤن هەکینگ) دا باشاتر بێت. تەکنەای پلەی بلیمەتی ئەنشتاین و هەلینگ (١٦٠) پلەیە.
بەم ئەنجامە نیکێڵ بار بوو بە یەکێک لە هەرە بلیمەتەکانی جیهان. بوو بە ئەندامی (مینسا) و چووە ریزی لە (١%)، کە ڕێژەی زیرەکەکانی هەموو جیهانە. ناوەندی تەکنەای زیرەکی (١٠٠) پلەیە. هەر کەسێک تەکنەای پلەی زیرەکی لە سەرووی پلەی (١٤٠) پلەوە بێت. دەچێتە ئاستی بلیمەتی. مینسا تا ئێستا (١١٠) هەزار ئەندامی زیرەکیان لە هەموو جیهاندا هەیە. کە (٢٠) هەزاریان لە بریتانیا دایە. لە (٣٥%)ی ئەندامەکانی مینسا

مەینەن. تەنیا لە (٨%) ی ئەندامەکانی تەمەنیان لەژێر (١٦) ساڵان دایە. بەڵام نیکەڵەی تەمەن (١٢) وایکردووە، کە لەو یاسایە بدەربەت.
(ئان کلاکسەن) وتەبێژ بە ناوی (مینسا)ەوە، وتی:"تەنیا منداڵان دەتوانن پلەی زیاتر لە (١٦١) پلە بدەستبهێنن" چونکە ئەم پلەیە ئاوپەڕەی پلەی بلیمەتی کەسەکی کامڵە.
(مینسا) ئاوەشیان وت:"منداڵە بلیمەتە ئەکادیمیەکان، لە رووی تەمەنیانەوە پگەیشتوون. شارەزاییەکی باشیان لە بابەتەکی دیاری کراودا هەیە. بیرتیژییەکی ئاوتیان هەیە، کە رەنگە جێی بڕوا نەبن. ئەو منداڵانە حەزیش دەکەن کە لەگەڵ گەورەکاندا گفتوگۆ بکەن و کات بەسەربەرن".
نیکەڵ بار، لە لێدوانێکیدا بۆ ڕۆژنامەی (ویسترن دیلی) وتی:"کاتێ کە زانیم ئەم پلەیەم بدەستهێناوە، سەرسام بووم، ئەنجامەکی چاوەڕوان نەکراوبوو"
نیکەڵ بار، بۆ ڕۆژنامەی (دیلی میل) دوا و وتی:"لە قوتابخانەی سەرەتایيدا، بۆ ڕەکی دەوامم نەدەکرد. هەر لە یەکەمین ڕۆژەوە، دایکم هاوڕی ئاوڕی دەدا، کە بمگەیەنێتە ئەکادیمیای (بیرنت میل) ئەم قوتابخانەیە ژیانی گۆیم".
نیکەڵ بار وتیشی:" لە بیرمە کە لە قوتابخانەی سەرەتایيدا بووم، بڕیارمدا لە شانۆیەکدا کرد، ڕۆڵی فریشتەیەکم دەنواند، کچێکی تر، ڕۆڵی فریشتەیەکی تری پێ درابوو، لە کاتی نمایشدا ئەو نەهاتبوو. ڕۆڵەکەی ئاوێش هەر من نواند"
نیکەڵ بار، ئاماژەی خوێندنەوە و گۆرانی و شانۆیە، هەگری شانەکانی شکسپیرە. چیژێکی زۆریش لە یاری تێپی پێ وەردەگرێ. خۆنیش بڕوا دەبینێ، کە بچێتە زانکۆی ئەکسفۆرد و کاڵژی پزیشکی تەواو بکات و ببێت بە پزیشکی منداڵان و خەبەرخشانە چارەسەری ئازارەکانی هەژاران بکات.
کە لە نیکەڵ بار بڕوانیت، کچێکی ئاسایی و خاکی و سادە و ڕووخۆشە، زۆر حەزی لە قسەی خۆش و سوعبەت و پێکەنینە.
نیکەڵ لەسەر داوا و خەرجیی پەرلەمانی ئەورووپا، بۆ کەنگرەی ڕەما بۆ لاوان بانگرا و بۆشداری کرد و بۆ گەرمی پشوازییان لێکرد. لەو کەنگرەیەدا قسەی بۆ لاوان کرد.
نیکەڵ بار، دوای بەدەستهێنانی ئەو پلە باڵایە لە زیرەکی و بلیمەتیدا، بوو بە مانشەتی گەلێ لە ڕۆژنامە و گۆڤار و میدیا و ڕاگەیاندنەکانی بریتانیا. بووش بە وەردی سەر زمانی

کۆمەگەی قەرەج و کۆچەریەکان و بە مایەی شانازی بۆیان.
لە راستیشدا، تا ئەمڕۆش گەلێ لە خەڵکی ڕۆژهەڵات و خۆ بە باڵازانتر و جیاواز، لە ئەورووپا و لە هەموو کۆشوێنکانی تریش، بە چاوێکی کەمتر لە قەرەجەکان دەڕوانن، بە شێوازێکی ناشیرین ڕەفتاریان لەگەڵدا دەکەن و سووکایەتیان پێدەکەن. بە ناڕەواش گەلێ قسەی نەرێنی دوور لە ڕاستی دەدەنە پاڵیان. تەنانەت لە هەندێ لە قوتابخانەکاندا جیاوازی لەگەڵ منداڵەکانیان دەکەن و بە ئاشکرا پێڕاوێزیان دەکەن. ئەم ڕەفتارانەش پەیوەندیەکی قەزەوەن و ناشیرینن بە نەوچەوانی ڕۆژهەڵاتستان و نازیەکانی ئەمڕۆ.
زۆر لە قەرەجەکان و کۆچەریەکان، بە هۆزاری و کوێرەوەری ژیان بەسەر دەبەن. بە کەمیش دەرفەتی چوونە قوتابخانە بۆ منداڵەکانیان دەڕەخسێ. لەبەر جیاوازی و مووبەکردن، بەشێک لە منداڵە قوتابیەکانیان وازیان لە خوێندن هێناون و کاری قورس دەکەن، یا کەوتوونەتە سەر شەقامەکان و خەریکی درێزکردنن. بەیە سەختە کە منداڵانی قەرەجەکان بتوانن خۆیان بگەڕێنن و درێژە بە خوێندن بدەن.
با بزانین دایک و باوکی نیکەل لە بارەی ژیان و زیرەکی کچەکەیانەوە چی دەڵێن.
دایکی نیکەل، خاتوو (دڵڵی بوکلاند)ی تەمەن (٣٤) ساڵ، یاریدەدەری سەرپەرشتیاری هوتێڵ و بە شێوانیش خەریکی جوانکاری ئارایشتی ژنانە. تا قەناغی سەرەتایی خوێندووە. دەربارەی نیکەڵی کچی دەڵێ:"کچەکی منداڵی کەششکاری زیرەکە، زۆر بە پەرۆشەوە کاردەکا، لە دوای قوتابخانە لە یانەی قوتابخانەکەیدا دەمێنێتەوە، ئەرکەکانی ماڵەوەی جێبەجێ دەکا. هیچ ڕۆژێکیش بە فەڕە لە دەست نادا" خاتوو دڵڵی وتیشی:
" لە منداڵییەوە بۆزاری هونەرکانی ئەو پەرتووک و گۆڤارانەی دەکرد. کە دەیخوێندنەوە. کچەکی ڕووخۆش و حەزی لە خوێندە. هەمیشە داوای ئەرکی ماڵەوەی زیاتر دەکا"
دڵڵی بوکلاند وتیشی:"لە قوتابخانەدا، ڕووبەڕووی جیاوازی ڕەگەزی بووەوە. زۆر لە هاوڕێ کچەکانم لە تەمەنی (١٢) ساڵاندا، بە هۆی جیاوازی و دەندییەوە وازیان لە قوتابخانە هێنا. بە داخەوە کە نیکەلیش لە قوتابخانەی سەرەتاییدا، بە هەمان دەخدا تێپەڕی و دەردی مووبەکردن و جیاوازی چەشت، لە پەڵدا پێراوێز کرابوو.. هیچ هاوڕێیەکی لە پەڵدا نەبوو"
دایکی وتیشی:"ئەوپەڕی شانازی بە نیکەلی کچمەوە دەکەم.. سوورە لەسەر ئەوەی کە قوتابخانە تەواو بکات و لە زانکۆدا

وەربگیرێت و کەڵەڕی پزیشکی تەواو بکات و ببێت بە پزیشکی مندااڵان"
باوکی نیکەڵ، ناوی (جەمس) ە و نازناویان (بار)ە، تەمەنی (٣٦) ساڵە، تا قۆناغی سەرەتایی خوێندووە. لە تەمەنی (١٢) ساڵیدا، کرێکاری پاکردنەوەی ئاوەڕۆ (زەراب) و ڕەوەکانە. هەستی بە تۆگەڕایی دەکرد کە نیکەڵی کچۆکەی بە ماوەی پێنج ساڵ لە تاقیکردنەوەدا بوو.
جەمس وتی:"چیرۆکەکە ئاوەبوو، کە باس لە کەمەک قەرەج دەکرا، بە تایبەتیش لە بەشداریکردنی نیکەڵ لە تاقیکردنەوەکانی (مینسا) دا. بەاڵی ئەمەو مایەی خۆشی و شادیە، کە بچینە تاقیکردنەوەو بە بەدەستهێنانی شتێک کە سوودمەند بێت بە گەیین. ئەمەش ئاوەڕۆیەخا، کە هیچ جیاوازیێک لەوەدا نیە کە لە کوێ لەدایک بووبێت و پەگەیشتووبێت. دەشێ هەرکەسێک لە خوێندندا هەڵکەوتووبێت"
جەمس بار وتیشی:" نیکەڵ پرسیاری زۆری لێدەکردم و پرسیارەکانی تەواو نابوون. زۆر جاریش دەیبەزاندم"
جەمس بار وتی:"هەردەم حەزی لە ژمارە و مەتەڵ بوو، لە بیرکاریدا زۆر زیرەکە. لە تەمەنی دوو ساڵیدا، زۆر بە ئاسانی و خێرا کاری بیرکاری ئەنجام دەدا. بە ئاسانیش مامەڵەی لەگەڵ هەرشتێکی تەکنیکیدا دەکرد" باوکی نیکەڵ هێشتا هەر سەرسامە، کە ئاوەی زانی کچۆکەی خاوەنی ئەقڵێکی ئاوتەیە، کە بلیمەترە لە (٩٩%) ی خەڵکی.
جەمس بار شانازی بەوشەوە دەکا، کە کچەڵە بلیمەتەکەی، بووە بە وەردی سەر زاری کەمەگەی قەرەج. ڕەز و پەگەی بەرزکردوونەتەوە.
حەزدەکەین ئاوەش بزانن، کە خودی (جەمس بار)ی باوکی نیکەڵ، لە تاقیکردنەوەکانی (مینسا) دا بە پلەی زیرەکی، بەشداری کرد، توانی ئاستی (زۆر باش) بەدەستبهێنێت.
نیکەڵ بار، ئەقڵیەتێکی بازرگانیشی هەیە. هەردەم بیر لە قازانجکردن دەکاتەوە.
نیکەڵ دەڵێت:"پێش ئاوەی کە بچم بە پشانگایێکی ناوخۆیی، ڕاپۆرتی کڕش و هەوام شیکردەوە، ئاوەم زانی کە باران دەبارێ. لە فرۆشگایێکدا چەترێکی هەرزانکراوم بە (٢٠) جونەیهە کڕی. دوایی فرۆشتم بە (٦٠) جونەهە . (٤٠) جونەیهم قازانج کرد"
بەجگە لە نیکەڵ بار، هەر لە هەمان هەرەمدا لە (ئیسیکس) لە بریتانیا، کچۆیێکی بلیمەتی تری (١٢) ساڵان هەیە، کە ناوی (لیدیا سیباستیان) ە. لیدیا لە تەمەنی (٦) مانگاندا قسەی

دەکرد. لە تەمەنی (٤) ساڵاندا ئامادەی موزیکی کەمانجەی لێدەدا. لیدیا سیباستیان هەموو بەرگەکانی پارتووکی رەمانی (هاری پوتەر)ی خوێندۆتەوە. شایەنی باسیشە، لیدیا سیباستیان و نیکەڵ بار، دوو هاوڕێی دەسزی یەکترین. لە تاقیکردنەوەکانی (مینسا) دا، لیدیا سیباستیان توانی (١٦٢) پلە بدەستبهێنێت. بەم ئەنجامەش لیدیا دوو پلە لە سەروەی پلەی بلیمەتی دایە. لیدیاش بوو بە ئەندامی مینسا و بە یەکێک لە هەرە بلیمەتەکانی جیهان.
(*) بە نووسینی ئەم باباتە، سوودم لە چەند سایتێکی ئینگلیزی وەرگرتووە.
ڕزا شوان
٤/ نۆڤەمبەر/٢٠٢٠

بکوژی خەرتاو … فەریدوون سامان

هەر زوو
دەمزانی
ئەو تاریکی پەرستن
هەرگیز عاشقی بەربەیان نین،
بە ناوی ئەقیندارانی خەرتاو
ڕاژەک دەت…
شەوزەنگمان بە دەنن،
ڕووباری ئەڤین سەر بەرەوخوار دەگەڕێننەوە،
کەوی هیواکانمان تەخت دەکەن.
عیشق لەسەر مەزی قوماری
شەو سوورکانتان
دەخەنە نەو پیاوێک
بە بکوژانی خەرتاو
پێشکەش دەکەن…
هەر زوو
دەمزانی چراکان دەکوژێننەوە

ژوانگەکان دەکەن
بە لانەی شوومی کوندە پەپوو.

فەرەیدوون سامان
2.11.2020

نرخی کورسی لە ئیمپراتۆریای جیهان" ئەمریکا"...عەلی مەحمود محەمەد

هەر دووەمەندەکان لە 0,001%ی کەمەگای ئەمریکی, ئەوانەی چەکی بەخشەکانیان لە 8 ژمارە کەمتر نانووسێت, بەشی زۆریان لەو دیو پەردەوە کار دەکەن وەك لەبی فشاری بەهێز بە دەرچوونی کاندیدە خواستراوەکیان, ئەوان بەهەی کاری بزنس و سەرقالییانەوە نایانەوێت راستەوخۆ دەربکەون, کەمایەتیکیشیان بەناوی گەلەوە حوکمە کۆن یان رەشی ئەپزسیۆن دەگۆن, رووکان لە نەوان خۆیان, بە پێی بڕژەوەندیەکانیان دابەش دەکەن, بە ئەوەی داواکاریەکانیان بسپێنن و پارێزگاریش لە هەبووکانیان بکەن, تا دژگا حکومیەکان لاواز بن, دووەمەندەکان باشتر دەتوانن پارەکانیان بە ئاراستەکردنی سەرجەم دەسەاتەکان بکار بهێنن, بە ئەوەی بەیارەکان لە بڕژەوەندیان دەربچێت, ئاخر بەیارەکان لە پستەکان بە ئەوان گرنگترن.

برایانی کوك " دیڤید و تشارلز , دیڤید ئەمساڵ مرد" کە خاوەند 108 ملیار دۆلار سەرمایەن, دەیان ساڵە کار بە ئەوە دەکەن دەست بەسەر سستەمی سیاسی ئەمریکادا بگرن بە هاوکاری خاوەند کەمپانیا راستگۆراکان "الدیمقراگیە المعگلە فی أمیرکا- Jeffrey D. Sachs ". تەنانەت کارکردن بە هەوشاندنەوەی ئەباما کیر لەسەر خواستی برایانی کوك و بەخشەکرەکانی کەماریکانە "الصمود أمام انهیار أمریکا السیاسی- Jeffrey D. Sachs", بە تایبەتیش کەمپانیاکانی بیمە, دەرچوون لە پەیماننامەی پاریسیش لە بڕژەوەندی کەمپانیاکانی وزە, هاوکات ئەوان کاریان دەکرد لەسەر

کەمکردنەوەی باج , کاندیدە کەماریپەکان شەیانە لەسەر بەدەست هێنانی متمانەیان, لەبەر زیرەکی و خۆویستیان نا, بەڵکە لەبەر قورسایی گیرفانیان" النموژج الامیرکی»..هل بدأ فی التصدع؟-تشارلز بلو ".
ترامپ کاتی خۆی بەخششی جیمی کارتەر و ریگانی هاوکات پێکەوە دەکرد, ئەمە تایبەتمەندی زۆرێك لە دەوڵەمەندەکانە, لای ئەو کە بیباتەوە تا لە گۆڕی رۆك بکەوێت, لە رابردوودا 6 جار بەخششی هەمەتی هەبژاردنی هیلاری کلنتۆنی کردووە, دوایی لە هەمەتی هەبژاردنی رابردوو هەرشی توندی دەکردە سەری, چونکە لای ئەو سیاسەت کاسبییە,ئەخلاق و رابردوو بە عانییەك, وەك مینبەری مزادکردن, ترامپ کە دەستیکرد بە پیتاك کەکردنەوە, راچڵتەی نان خواردنی ئەوارە لە میوانخانەکەی گەیشتە 35 هەزار دۆلار, ئەوشی 100هەزار دۆلار پیتاك بدات دەبێتە بەخشڕی شایستە, دواتر بە سانایی دەیبینێت. دوای گەیشتنی بە دەسەڵات, یانەی ترەمپ نرخی ئابونەمنتی گۆڕفی کردە 200 هەزار دۆلار" الشعبویە والفساد- روبی میلی ", بە هەموو پۆورەك رونە کە ئەوەی ترامپ دەیکات لە بەی دیموکراسی کلپتەکراسییە, واتە دەسەاتی سیاسی بەکار دەهێنێت بە بەدەست هێنانی سەروەت و سامان.
والتەر شوب بەڕێوەبەری بیرەی ڕەوشتی حکومەتی ئەمریکی لە 19ی تەموزی 2017 دەستی لەکار کەشایەوە وەك ناڕەزایەتیەك لە هەمبەر ترامپ کە بڕژەوەندی کەسی و حکومەتی تەکەڵە کردوو پێشتر ئەباماش سەرکی پێشوی ئەمریکا جاین هارتلی کردە سەفیری وەاتەکەی لە فەرەنسا وەك پاداشتەك کە خۆی و پیاوەکەی نیوملیۆن دۆلار کەمکیان بە هەمەتی هەبژاردنەکەی کەکردبووە, هیچ ناوونیەك نەماوە لەوەی دەسەاتی سیاسی نوێنەرایەتی تەواوی کەمپانیا گەورەکان دەکەن لە ئەمریکا, یاسای کەمکردنەوەی باج لەو ڕوانگەیەوەیە, کە ساڵ لە دوای ساڵ هەبژاردن دوای هەبژاردن ڕوو لە نشێو لە داکشاندایە, تا ترامپ لە 35% ەوە دایگرت بە 21%, ملیاردەرەکان دافوس ترەمپیان لە هەنگاوە ئابووریەکانی خۆشەوێت , بەڵام گەمژەیی و ڕاگوێینی و سیاسەتی ئابووری نەتەوەیی ئەویان بە دە نییە.

زانای سیاسەت مارتن جیلنز لە زانکۆی برینستەن و بنیامین بیجج لە زانکۆی نەرس وینسترن پێیان وایە دیموکراسیەتی ئەمریکی لە پێناو 1%ی هەرە دەوڵەمەندەکانی کەمەگا کاردەکات , لەبەر ئەوە دیموکراتی ئەمریکی ئەوەی پێسەندە "عدم المساواة فی أمیرکا-تاریخ النشر: الجمعة 16 دیسمبر 2016 -مات أوبراین: محرر الشؤون الاقتصادیة فی مدونة «وونکبلوج» ", واتا لە بری دیموکراسی

بلەتەکراسیە.
22 پەرلەمانتاری پارتی کەماری داوایان کرد ئەمریکا لە پەیماننامەی پاریس ی ژینگە بکشێنەوە, کە هەموویان بەخششیان بە هەمەتی هەبژاردن لە پیشەسازی نەوت و غازەوە وەرگرتبوو, بە تایبەتیش لە براکانی کوکشەوە, یاخود ناڕاستەوخۆ لە ڕێکخراوە سەبەرکانیانەوە, لە هەبژاردنی کۆنگرەسی ئەمریکا 88%ی بەخششکانی پیشەسازی نەوت و گاز بە کەماریەکان ڕێشت, پارتی کەماری بۆتە پارتی وەرانکردنی ژینگە, کەماریەکان 97%ی کەمکی پیشەسازی خەوزیان بە دەچێت , 88% ی پیشەسازی نەوت و گاز, کە نرخی نەوت لە بازاڕەکانی جیهان دابەزی ترامپ هاوکار بوو بە ڕێکەوتنی ئەپەک, چونکە پەیوەندی بە کارتێلکانی نەوتەوە هەیە, بە تایبەتیش ئەوانەی تکساس کە ولایەتکەیان 38 نەوتنەری لە 538 نوێنەرەکەی هەبژێرەری سەرەك کەماردا هەیە.
ترامپ گوایە بە دەزینەوەی هەلی کار بە هاووڵاتیان پشتیوانی کەرتی نەوت دە, کە کەرتی بەرهەم هێنانی نەوت تەنها 150 هەزار کارمەندی هەیە, کە 0,1%ی کەی هێزی کاری ئەمریکایە,بەڵام هەکار ئەوەیە ئەم کەرتە 88%یان وەك ئاماژەمان پێدا بەخشش و پشتیوانی دارایی دەدەنە کەماریەکان, وە چاویشی لە کورسیکانی تەکساس و ناوچەی بەرهەم هێنانی نەوتی بڕدینە.

بڕامبەر بەو پشتیوانیانە لە پارتەکەی, ترامپ وایکرد کەمپانیاکانی خەوز و نەوت و گاز بڕپرس بن لە دانانی سیاسەتی ژینگەی وڵات, کەمپانیاکانی دەرمان کەرتی تەندروستی و دانانی نرخ لەسەر دەرمانەکان, و گروپی کەمپانیاکانی چەك لە وەزارەتی بەرگری و , وە بانکە وەبەرهێنەکان باڵادەست بن لە وە ستریت , وە کارتێلکانی کشتوکاڵ هژمەنیایان هەبێت بەسەر زەوی کشتوکاڵییەکانی وڵاتەوە, واتا بەرخی سپارت بە گورگ.
کەمێکی نیشتمانی چەك, کە کەمپانیاکانی چەکسازی و بازرگانانی چەك دایان مەزراندووە, تەمویەنی هەمەتی هەبژاردنی سەرەکەکان و سیاسیەکان بە سەخاوەتەوە دەکات, لەوانە ترامپ,هەشیان لەوانە کرد, کە داوای قەدەغەکردنی هەگبرتنی چەك دەکەن, بەوەی لە هەبژاردنی داهاتوو تەیی خەیانیان لە دەکەنەوە, لە ڕێگای بەخشینی بەخشش بە نەیارەکانیان.

لە ساڵی 1791 ەوە بە پێی مادەی دووەمی دەستوری ئەمریکی ڕێگای دراوە بە هەگبرتنی ئازادانەی چەك, بەهۆی ئەوەی میلشیا چەکدارەکان ڕێی گرنگیان گەا دژ بەریتانیا لە جەنگدا,کەمپاتیاکانی چەکی

ئەمریکیش بەخششی زۆری سیاسییەکانی ئەمریکا دەکەن بۆ تایبەت کەمارییەکان, بۆ ئەوەی ئەو بنەدەستکاری نەکرێت, وەک هەر تیکساسەکی فلیمێ کابیییکان بێت .
لە ماوەی 6 ساڵی نێوان 1997 بۆ 2003 , ڕێکخراوەکانی پشتیوانی لە هەڵگرتنی چەك 6 جار زیاتری دژبەرانیان پارێیان خەرجکردووە, بۆ ڕێگا گرتن لە ئەگەری هەر گەڵانکاریییەك, بۆ تایبەت دوای هەر کارەساتێکی دێ تەزێن ململانێکان توندتروە دەبن, نیوەی چەکی تاکە کەسی جیهان لە ئەمریکایە, دوانزە جار زیاتر لە ڕژێی جیهانی, ساڵانە زیاتر لە 33000 کەسی سڤیل قوربانی چەك هەڵگرتنن لەم وڵاتە , بەهۆی بەهێی پارەوە ناتوانرێت وڵات لەم کارەساتە دەرباز بکرێت, لە ڕێگای هەڵبژاردنەوە لغاوی گەڵانکاری کراوە.
ترەمپ لە بەر ئەوەی پشتیوانی کەمپانیای ئەمازۆن, بۆیە پشتگیری دارایی ڕزگارکردنی بیرێی پێستی ئەمریکی ناکات کە خاوەندی 600هەزار کارمەندە .
جیف بیزۆس خاوەنی ئەمازۆن دوای ئەوەی واشنتۆن پێستی کەی, ئێستا لە هەوێی کەینی سی ئێن ئێن یشدایە, چونکە پێ بە پێی سەرکەوتنی سەرمایەکەی کە لە 200 ملیار دۆلار لە سەرکەوتن و دابەزیندایە پێویستی بە کەناڵی ڕاگەیاندیش هەیە وەك پارێزەری سامانەکەی, کەواتە دەبێت لە داهاتوودا زیاتر ملکەچی خواستەکانی ببن.
پارتی کەماری پارتەکی ئاینی و یانێی گەورە دەوڵەمەندو ملیاردەرەکانە, بەهێی کەمکێی دەوڵەمەندەکانەوە لە کامپینی هەڵبژاردنی ترەمپ حکومەتی ترامپ دەوڵەمەندترین کابینەیە لە مێژوودا, ترامپ ڕایگەیاند بە پێستە ئابووریەکان کەسی دەوڵەمەندم دەوێت.

تەنانەت دادگای باڵای ئەمریکاش کاندیدەکانی لە لایەن کەمێی فیدراڵییەوە هەڵدەسەنگێنرێن , ئەویش لە ژێر چاودێری کەمپانیاکاندایە, ئەمی کونی باریتی زوو دانا , چونکە پێوەندی بە هەڵبژاردن و ژینگەو بیمەی تەندروستییەوە هەیە, ئەوانیش سەرکیان هەیەو هەزار سەودا, وەك هەزار سەرە, هەر یەکێی بەرژەوەندیکیان بە جۆرێك لە کارتەکانەوە بەستراوەتەوە, ئەو لوغمیان بە ڕێگا گرتن لە گەڵانکاری چاند.
دیموکراتەکانیش لە ڕوی پشتیوانی ملیاردەرەکانەوە باخەڵ گەرمن, بە وتەی بەرنەر ساندەرز بایدن 44 ملیاردەر و بوتینجادج 39 ملیاردەر پشتیوانیان لێیان دەکرد , لە هەمەتی بەرایی هەڵبژاردن لەناو دیموکراتەکان, هاوکات 30 کاندیدی دەزگای هەواگری و 15 ملیۆنەر لە لیستی دیموکراتەکان هەیە بە کۆنگرێس و ئەنجومەنی پیران.

بۆ هەیانووو کەمکی دیش کە لەر ئاماژەیان پێ دەدەین, 44%ی هاووڵاتیان پێیان وایە گەندەڵی لە کەشی سپیدایە, 8% زیاتر لە ئەنجومەنی پیران, واتا 36%ی هاوڵاتیان پێیان وایە ئەنجومەنی پیران گەندەڵو بەیارەکانی لە خزمەت دە ستریتە, ئەمو بە پێی راپرسی دەزگای بۆی ئەمریکی کە ساڵی 2015 ئەنجامدراوە 80%ی هاووڵاتیان متمانەیان بە حکومەتی فیدراڵی نیە, هەر ئەمشە وا دەکات دەسەاتە سیاسییەکان لە 20 وڵاتە بەهێزەکەی جیهان بەرو ناسەقامگیری بچێت.

تێچووی هەبژاردنەکانی ئەمریکا

جۆن کەنەدی تەنها 72 هەزار دۆلاری لە بانگەشەی هەبژاردنی سەرکایەتی خۆی لە ساڵی 1960 خەرج کرد, کە بە نرخی ئێستا 575 هەزار دۆلاری دەکرد,کەچی رکابەرکەی هەبرت هامفری هاواری لە هەستاو وتی "ئەمە زەرترین خەرجییە لە مێژووی هەبژاردنەکانی ئەمریکا", بەڵام کەنەدی وەڵامی دایەوە کە هەمەتی هەبژاردنی ئەزینهاوەر لە ساڵی 1952دا بۆی 2,5 ملیۆن دۆلاری خەرج کردووە, کە بە نرخی ئێستا دەیکردە 20 ملیۆن دۆلار.
تێچووی هەبژاردنەکان ئەمریکا لە ساڵی 2004 تەنها 700 ملیۆن دۆلار بووە, لە ساڵی 2008 بووە ملیارەك دۆلار , لە ساڵی 2012 گەیشتە 2 ملیار دۆلار , لە 2016 گەیشتە 6,6 ملیار دۆلار بووە , بەڵام بە ساڵی 2020 بەرز بەتەوە بە 14 ملیار دۆلار , 3 ملیار دۆلار زیاتر لە تێچووی هەبژاردنەکانی هیندستان, هەبژاردنی هیندستان لە دوای ئەمریکا دووەم تێچووی هەیە لە جیهاندا, بەهۆی شەی کارتلەکان بە بەدەستهێنانی کورسی, تێچوی نزیك 5 ملیار دۆلار بوو, 3 جار زیاتر لە هەبژاردنی ساڵی 2009 ی هەمان وڵات, لە دوا هەبژاردنی ئەمریکا لە ساڵی 2016 , 7 ملیاردۆلاری تێچوو کە تیایدا ترەمپ بوو بە سەرۆك کەمار.

تەنها کورسی سەرۆك کەماری لە هەبژاردنی ساڵی 2016 دا, بۆی 2,4 ملیار دۆلاری تێچوو, هەبژاردنی کۆنگرەس و سێیەکی ئەنجومەنی پیرانیش 4,2 ملیار دۆلار تێچویان بووە لە هەبژاردنی 2016 دا, بەڵام لەم خولە نرخی بە 6,6 ملیار دۆلار بەرز بەتەوە, دووەکەی تریش بە زیاتر لە 7 ملیار دۆلار, رێگای کەشکی سپی لە جیاتی فەرشی سوور بە دۆلار راخراوە, تا مانگی پێشوو بایدن 938 ملیۆن دۆلار و , ترامپیش 596 ملیۆن دۆلار کەمکی سپیان کەکردبوەو, رێشکانیش وەك لەناوەکەی دیارە سەرچاوە بەکەی لە تاریکیدا ونە.
تا ئێستاش لە کەی هەبژاردنەکانی خولەکە, بە سەرۆك و جێگرەکانیان

و 435 کورسی کۆنگرێس و 33ی ئەنجومەنی پیران دیموکراتەکان 5,5 ملیار دۆلار و کەمارییەکانیش 3,8 ملیار دۆلاریان خەرج کردووە.
تا 10ی مانگی سێپتەمبەر کەی گشتی 5 ملیار دۆلار کەمپەینی کەکراوەتەوە , لە ساڵی 2002 تەنها 2 ملیار بووە لە ساڵی 2014 بەرز بەتەوە بە 3,67 ملیار دۆلار .
ساڵ لە دوای ساڵ نرخی کورسییە زێڕینەکان زیاد دەکات, دەبێت بە خولی داهاتوو, نرخی ئەم کورسییە چەن بچێت بە ئاسمانا؟.

بەخشش و پارە تاریکەکان

وەک لەسەرەوە ئاماژەمان پێدا, پەیوەندییەکی ئەرگانی لە نێوان کورسی سەرەک و ئەلیگارشیەکاندا هەیە, تەواو کەری یەکترن, دووێت لە بەرژەوەندی ئەوان بە نانمیتەریش دور ناکەوێتەوە.
بەرامبەر بە بەخششکانیان, پێست, لەبوردن لە باج و گومرگ, گەمرگ خستنە سەر کاڵای رکابەرکانیان, یاساغکردنی هاوردە کردنی کاڵای رکابەر, وەرگرتنی کۆنتراکت لەناو خۆو دەرەوە … هتد, پاداشتیانە, ئەمە وایکردووە بوترێت دیموکراسی ئەمریکی مزادخانەی نێ ستریتە.
بە کەمکردنەوەی رێژەی دووەمەندەکان لە دیاریکردنی سەرەک, کە وەک بوکە شوشەی دەستی بەخششکانی وایە , سەرکەی ئەمریکا تیەدەر رزفەد لە ساڵی 1907 داوای کرد بودجە بە هەبژاردنەکان لە لایەن حکومەتەوە دیاری بکرێت تا کۆتایی بەم پارە زۆر کەکردنەوەیە بهێنریت, هاوکات رزفەت داوای کرد بەخششی کەمپانیاکان قەدەغە بکرێت"الانتخابات وترشيد التمويل-تاريخ النشر: الپلاپاو 31 مارس 2015″. ئەمریکا نەک دوای 113 ساڵ ویستی رزفەدی جێبەجێ نەکرد, بگرە دادگای باڵای ئەمریکی لە ساڵی 2010 بەیاری هاووڵاتیان یەکگرتووین یدا, کە لانی زۆری بەخششی هەگرت و بەسنوری کرد لە بەردەم ملیاردەرەکان بە ئەوەی ئازادانە دەستبخەنە ناو هەبژاردنەکان, ئەمەش لە خزمەت دوبراکەی کەکش بوو" david-h-koch, "charles-d-koch,کە 400 ملیۆن دۆلاریان بەخشش دا بە ئەوەی ئەباما دەرنەچێتەوە لە ساڵی 2012, برایانی کەکش بەیاریان داوە بە هەبژاردنی داهاتوو 1 ملیار دۆلار خەرج بکەن .
هەرچەندە یەکەک لە خواستکانی باڵی پشکەوتنخوازو لیبراڵی ناو دیموکراتەکان شەرشی سیاسییە لە وڵات, یەکەک لە خاڵە زەق لە پشینەکانی ئەم شەشە هەبژاردن و پارەی هەبژاردنەکان و سەرچاوەی داهاتی پرسەی بانگەشەی هەبژاردنە, وڵە پەی ناچێت لەبەرامبەر کارتڵکانی پارە سەرکەوتوو بن, لە کاتێکدا خودی دیموکراتەکانیش سودمەندکی پرسەکەن.
کە هەبژاردن دێتە پێشەوە ,کەمپانیاکانی راگەیاندن و ریکلام

جۆرنیانە , کەناڵە ناخەبەرەکان زۆرترین پارە دەبەنەوە, نزیك 47% پارەی بانگەشەی هەڵبژاردنیان بۆردکاوەت , 16,5%یش بۆ ریکلامی هەمان ئاو کەناڵانەیە, 21%یش بۆ تۆڕی کۆمەڵایەتی, 12%بۆ کەناڵی سۆرانسۆری کابڵەکان , 5%یش بۆ رادیۆکان دەڕوات, ئەم پارانە 40%یان خەرجکانی نێناسراو و بۆ تارمایی دەیدەن, سەرچاوەیان دیار نییە.
یاسای ئەمریکی یاساغی کردووە کاندیدانی پلە گشتیەکان کەمپەین لایەن و کەسی بیانی وەربگرن, بەگانەکە تەنانەت دانیشتووی ئەمریکاش بێت و مافی مانەویان هەبێت, ئەوانەی ناسنامەی ئەمریکایان نییە ناتوانن بەخشش بکەن بە هەڵمەتی هەڵبژاردنی سەرتاسەری و هەرێمی, 9 دادوەری باڵای وڵات مافی بەخششی بە دو کرێکاری بەگانە کەمافی مانەوەی کاتیان هەبوو ڕەتکردەوە.

کەچی بە پێی OpenSecrets.org لە ساڵی 2016 دا 178 ملیۆن دۆلار پارەی بیانی هاتۆتە ناو هەڵمەتی هەڵبژاردنەوە , وەك ئاوەژوی زانرا بێت , کەچی ئەمریکا ئەم یاسایەی دەرکردووە, خەی یەکەم وڵاتە کەمکی نەکەرانی دەکات لە جیهاندا, ئەمریکاو یەکێتی سۆڤیەت و ڕوسیای ئێستا گلاونەتە 117 هەڵبژاردنی وڵاتانەوە, 69%ی ئەمریکا ئەنجامی داون, هەڵبژاردنی ئیتاڵیا لە ساڵی 1948, یەکەم چالاکی سیای ئەمریکا بوو لەو بواردا, ملیۆنان دۆلاری خەرجکرد بۆ ئاوەژوی شیوعیەکان نەگەنە دەسەڵات کە حیزبی یەکەمی وڵات بوون, لە ساڵی 2005 جۆرج بۆش لە یەکەم هەڵبژاردنی پەرلەمانی عێراق و دواتریش ئۆباما لە هەڵبژاردنەکانی دواتری عێراق ویستیان هەبوو, دەست لە هەڵبژاردنەکان وەردەن, گوایە دواتر ئەنجامیان نەداوە, دوارۆژ دەردەکەوێت.
هەرچەندە لە 22 ولایەتی ئەمریکا یاساغ کراوە کەمپانیاکان بەشداری لە بەخششی هەڵبژاردنەکان بکەن, وە لە 39ولایەتی ئەمریکا ئاستەك دیاریکراوە بۆ پیتاکی تاك, بەڵام قازانجی پشکیان بۆ دەچێت لە لایەن کەمپانیاکانەوە بۆ ئاوەژوی خاوەن پشکیش بن, سنوریشی دیارینەکراوە, وەك فۆکس" أپریاو المشهد السیاسی الامیرکی- تشیسون لی ودانییل وینر", ئەمە وڵای ئاوەژوی کاتەك خاوەند کەمپانیاکان دەنێ ناو هەڵمەتەکەوە, لەبەر ئاوەژوی لانی زۆری خەرجی دیارینەکراوە, بۆ کەیفی خۆیان ترەمپای پارەکانیان دەڕژنە ناو هەڵمەتەکەوە, لە هەڵمەتی هەڵبژاردنی ناوخۆیی دیموکراتەکان مایکل بلۆمبەرگ لەماوەی سێ مانگدا ملیارەك و تەم ستەر 270 ملیۆن دۆلاریان خەرج کرد, هەرچەندیش زوو دەڕان لە کاندیکردنیان بۆ پۆستی سەرۆك کەماری لەسەر پارتی دیموکرات.

لە 5 ساڵی رابردوو لیژنەی سەپار باکس 5 ملیار دۆلاری کۆکردۆتەوە, بەشکی سەرچاوەکەی دیار نییە, پارەی تاریکییە " أپریاو المشهد السیاسی الامیرکی- تشیسون لی ودانییل وینر" ,
بەشك لەو پارانە لە بانگەشەی هەڵبژاردن بۆکار دەهێنرێن, پارەی نهێنی و پارەی ڕەش , تەنانەت داوای سەرچاوەی پارەی بەخششکان لە ڕێکخراوەکانی کەمپەینگای مەدەنی ناکرێت , سەیر کەن تەنها ڕێکخراوی " Center for Responsive Politics
" لە نێوان نۆڤەمبەری 2011 بۆ دیسەمبەری 2014 بڕی 323,936,500 دۆلاری ڕەشیان خستۆتە ناو هەڵمەتی هەڵبژاردنەوە, کە سەرچاوەکەی بۆ دایك و باوك بووە, تەنها لەم هەڵبژاردنە 215 ملیۆن دۆلاری ڕەش تا چەند مانگێك لەمەوپێش ئەوەی زانراوە خراوەتە ناو هەڵمەتی هەڵبژاردنەوە, پارەی ڕەشی بۆ دایك و باوك هەموو ئۆگەرکانی لە بەردەمدایە, لە پارەی ڕەش , پارەی ٥٠ ستریت, پارەی بیانی .
نزیك تەنها دەرەوەی نوێنەری دوو پارتەکە, ئێستەش بگرە ئەم 537 کورسییە کە شەڕی لەسەرە, بگرە ژنانی ناو دوو پارتەکەش, ڕۆژیان زەر لە خوارە, زەر کەمتر لە وڵاتانی ئەفریقاو ئەمریکای لاتین و تەنانەت عێراق و کوردستانیش , ژنانی ئەمریکا 19,3203% کۆنگرێس , 103 کەس وە ئەنجومەنی پیرانیش 23 %پێ دەهێنن, بەهەی ئەوەی کەشەی کەمەك و پیتاکیان هەیە, بەخششرکان کەمتر پیتاکیان پێ دەدەن.
بم شێوەیە بەشداری لە هەڵبژاردنی ئەمریکا, بە گیرفانی بەتاڵەوە لە دەرەوەی کەرو فیلەکە, وەك خۆ هەڵدانە لە کۆکی هەزار بە هەزارەوە بە قوڵایی.

ژنەکی منگنی شەرزاد حەسەن … دڵشاد کاوانی

"گرنگی ئەدەب لەوەدایە لە شێوەی شێواب واییە، تا کەنتر بە بایخدار تر دەبێت"

شەرزاد حەسەن چیڕۆکنووس و ڕۆمانووس یەکەکە لە نووسەرە زلهێز و پایە بەهێزکانی ئەدەبیاتی کوردی کە لە نەوکانی دوای حەفتاکان وەك ڕۆژکی پێشنگدار لە دونیای ئەدەبی کوردیدا دەرکەوت، هەموو

نووسەر و خوێنەرانی سەردەمی خۆی و دوای خۆی بە تێنیایی و گوێی هۆش و حەسار و سەگەکانی باوکم تووشی شۆک کرد.
گرنگی ئەدەب لەوەدایە لە شتەکانی شاراوە وایە، تا کێنتر بە بایخدار تر دەبێت، هەربۆیشە قسەکردن و خستنە بەر شنەبای نووسین لەسەر بەرهەمەکانی ئەو نووسەرە نە لە سەردەمی خۆی و نە لە دوای خۆی وشکی نەکرد و خووەی هووباری وێژەیی بەوتە وزەی گەرمانی ئاشی سەدان نووسەر و هەڵخنەگری ئەدەبی کوردی، وەلە کەمن ئەوانەی بووەری ئەوەیان کردووە کە بە چاوی هەڵخنەیی جددی لە دەقەکانی بەوانن ئەمەش ئەو کەماسیەیە کە لە هەڵخنەدانی کوردیدا کەلێنێکی گەورەی دروست کردوە. من خەم قەرزاری ئەدەبیاتی ئەو پیاوەم هەرگیزیش نەمشاردەتەوە کە لە دایکبوونی من سەرچاوەی دایکدانی ئەدەبی مەزنی شەرزاد حەسەن و نەوەکانی تردایە، تەنانەت خەباتی باشترینی ئەدەبی گەنجانیشم لەسەر دەستی ئەوەوە وەرگرتووە. بەڵام ئەمە نابێتە ئەوەی کە هەرگیز نەتوانم یان خەم بگرخێنم لەو پرسیار و هەڵخنانە کە سەبارەت بە دەقەکانی یان هەردەقی نووسەرێکی تر لام گەڵالە دەبێت، خەم ببووەرم.
من لەرەوە دەموەت لەسەر نەقڵەتی ژنەکی منگنی شەرزاد حەسەن(١) بوەستم، هەروەک شەرزاد حەسەن خۆی دەڵێ: نووسین بە من گەمەیەکی حەرام بوو،... مەردمنداڵبووم ئەوسا نهێنی خەم و هاوەڵکانم و شەوان دایکم و باوکمم دەنووسیەوە.(٢) بەمەش ئەوەی کە کەی بەرهەمەکانی شەرزاد حەسەنی خوێندبێتەوە دەزانی شەی باوک و کوڕ و بەدەسەڵاتی کوڕ لە هەمبەر باوکدا شەرزاد حەسەن باوکەکانی چۆن لە پانتایی وشە و دەقدا زیندەبچاڵ کردووە، بەمەش شکاندنی لووتی باوکسالاری لای شەرزاد حەسەن لە لووتکەیە، نایشارمەوە ولە شەرزاد حەسەن نووسەرانێکی زیری گەنجی لە نەو قووی زهنیەتی شکاندنی لمووزی باوک بە دەستی هەڵکەی چەقاندووە. ئەوەی لە ژنەکی منگن دیبینرێت هەڵک پەچەوانەی ئەوانەی پێش خۆیتی و کودەتایەکە کە شەرزاد بەسەر کەی بەرهەمەکانی پێشووتریدا کردوە، بواری ئەوەی نەهێشتەوە کە کەسەکیتر ئەم کودەتایەی بەسەردا بکات، هەر خۆی گەمەی نووسینەکانی هەڵگەڕاوەتەوە و ئەمەش لەزانی و توانایی ئەومان نیشاندەدات، لەرە چۆن باوک و کوڕ دەست دەکەنە مل و بەدیار پەکی مەست بوون، دەبن بە یەک گیان و جەستە.
چۆن شوان و مامە یان پیرەی قەساب بەدیار پەکەکەوە دەکاتە هاوەڵ و لە هەڵگای مەست بوونەوە پیرەی قەساب بیرەوەرییەکانی تافی لاویەتی خۆی بە شوانی کوڕی و هاوەڵکانی لە هەڵگای پەکهەڵدانەوە چیەکەکانی دەگێڕێتەوە، نکۆی لەوە ناکرێت شەرزاد حەسەن لەم دەقەشیدا پەڵ لە داهێنان و ئەفراندنی ئەدەبی مەزن، بەڵام ئەمەش ناگەینێت کە بە

کەم و کوێی و کەماسی بێت، تەنانەت دەتوانم بڵێم دوای ئەم هەموو دژایەتییەی بە باوک لەگەڵ دایکت خوێندرانی لەگەڵ باوک ئاشت بکاتەوە، وەڵە بە دیدگای من شەرزاد حەسەن لە هاوکێیەتی نەوان کوڕ و باوک تەدەکووت یان زێتر لە وە دەووات کە کەمێگاکە پێیدا تێپەڕبووە. ئەویش بەمە کە پیرەی قەساب بێتە هاودەمی خواردنەوەی کوڕەکەیی و بە پەردە و بە گەڵانی ناوکایەتی، پیرەی قەساب باسی ئازانی بەسەرچووی خۆی سەبارەت بە مەبازی و تەکەڵە بوونی بە ژنانی شار و دەستبازی و هابواردنی سێکسوالی باوک لەبەردەم کودا گەڵانەوەی کارێکی نالەژیکی و نادروستە لەبەردەم کودا بەمەش هیچ پرۆژەیەکی پەروەردەیی و خیزانی ناهێتەوە کە دەبووایە لە لای چیڕکخوان هەبووایە، تەنانەت تریقانەوەی کوڕ و هاوکێکانی لەبەردەم باوکدا کەم کردنەوەی شکۆی باوک و لاوازی کارکتەرە لە دەقدا، ئەمەش هەر بە ئاوە دەگەڵتەوە کە شەرزاد حەسەن نەیستووە یان نەیتوانی وە لە ژێر هەژموون و کاریگەری بیرکۆکانی پێشووتری دەربچێ.

دواتر وەڵنا کردنی سەرجەم ژنانی شارە لە بەردەم هات و چوونیان بە قەسابییە کەی پیرە و کەم کردنەوەی بە بەهاکردنی ڕووشتییان لە لایەن شەرزاد حەسەنەوە لەسەر زاری پیرەی قەساب بەمەش هەموو ژنان دەخاتە ژێر گومانی ڕووشتییەوە ئەمەش کارێکی کرێتی و نابەجێیە دەبووایە بیری نووسەر زێرتر بۆی کردبووایە نەوک تەنیا دروست کردنی سەردی گەڵانەوە.

لە لایەکیتر کەشانی ددانی پیرەی قەساب بە دیدەنی دکتۆرە لەیلای کریستییان، کە لە لاپەڕە (٢٧) دا هاتووە دوای بینینی وێنەی تیشکی ددان و دکتۆرەکە لەسەر داوای خودی پیرە وەک نەخۆشێک، کەچی دکتۆرەکە لای ڕوونە کە ددانەکەی ساخە بەڵام بە ڕازی کردنی نەخۆش و بە بە سەرکردن دەری دەکەشە. ئەمەش پێچەوانەی میساق و ڕووشتی پزیشکییە، جگە لەهەڵەی پزیشکی و ئامانجی ماددیی باوناکەم هیچ دکتۆرێک ئەمە بکات سەرباری ئاوەی کە دکتۆرەکە کەسێکی ویژدان زیندوو بێت وەک خۆی باسی دەکات.

لە ڕووی زمانەوە سەرباری ئاو هەموو کوردی زانییەی و لێهاتووەی نووسەر کە دەبووایە ئەم کارە نووسەرە و ئاوانیتریش بە نەوەی دوای خۆیان قوتابخانەی زمان بوونایە، نەوک زمانێک لە ڕووی سیماتیک و زمانی جگماکییەوە ئاوەی کە پێی دڵین زمانی دایک شەرزاد حەسەن ئاوەندە زمانی تێک شکاندووە لە لا (١) دڵێ "لە چڵەوانییەکەدا ڕەنابەم،...." ڕەنەبردن لەزمانی کوردییدا نییە و هیچ واتایێک بە دەستەوە نادات، بەڵکو دشە بڵێیت پێی بە ڕەنەبردن، ڕەنەکردن...تادوایی. جگەلەوەی ڕەمانەکەی پە کردووە

لە وشەی عەرەبی ناپەویست کە دەنیام نووسەرانی دوای ئەو دووبارەیان کردەوە یان دیجوونەوە ئەمەش وەک وشەکانی لە لاپەرە (١) مەڵ و بزنن و ئەو حەیوانانەی... یان حەز و شەهوەت. واوەیلا و نا کامل لە لاپەرە (٢) وشەی ئیستغفار، نسیب، خەڵقەند و لە لاپەرە (٣) دوعا و عازەب، سوعبەت، لا (٤) سەراب. لە لە لا (٦) ختوانە لاپەرە (٨) جەزبە، لاپەرە (٩) تەماعی بەهەشت ، مەخلوق، حەدی نییە، زەعیف و جەننەت، موحیببەت، شەرەف، حەیا، حورمەت، عەیب و عار، تەماع، عالەم، عومر، عەفو، حیکمەت، ئینسان، ئومەت، تایفە، موعجزە، حیساب، کەیف، سەفا، شوکر، غەزەب، فرسەت، حەشر و نەشر، ئەهل و سەهل، سولح، مەجلس، سەعات، غیرە، عاتفە، حەیف، جەماعەت، ئیشارەت، ئەشیعە، ئیزن، ئیفلیج، ئیقاع، تەشتریب، لە بەرامبەر هەر وشەیەکی عەرەبی کە نووسەر زۆر لە ئەمە شارەزاترە لەوەی کە دەیان وشەی جوان و ناسکی کوردیمان هەیە و لەرە دەرفەتی نووسینیانم نییە، بە ئەوەی زۆر درێژی پێندەیەن من تەنیا وشەیەک بە سەرجەم ئەوانەیتریش بە نمونە دەنمەوە لە بەی تەشریب کورد دەڵێ تەکوشە، چەندە جوانتر دەبوو کە نووسەر بەکاری بردبووایە، تەنانەت شەرزاد حەسەن وەک ئەوانەتر لە لا (١٠) هەوەی نەداوە خەمەک لە وشەکانی دیکە بخوات وەک تەلەفزیۆن و سەتەلایت، یان عەیادە، دەکرا وەک داهێنەرەکی وشەی کوردی و هاوتا کردنەکی کوردی بە ئەمە کردبووایە، بەمەش خوێنەران و نووسەرە تازەکانی لە نەبوونی وشەی کوردی رزگار دەکرد، بەمەش جەخار بەچوونەکی شوکر مستەفای گەورەی بیرهێنامەوە کە گوتی" زمانی کوردی دەمرەت، بەڵام لەدایک نابەت" ئەوەی ختووکەیەکی زۆر ناخۆشی پێدام وشەی مەکتەبلی، نازانم بیرهێنانەوەی و زیندووکردنەوەی ئەم وشەیە تەکشکاوی کە نیوەی عەرەبی و نیوە تورکییە بە خوێنەری کوردی چ چەژەکی دەبە و جگە لە ویران کردنی زمانی کوردی چ خزمەتەکی زمان دەکات.

لە لایەکیتر شەرزاد حەسەن لە لا (٣٢) لە ووی ئاینییەوە حەفتاو دوو حەری لە بەهەشتەوە لە ەگای ژمارەوە دەخاتە بەر ەخنە کە دەڵێ " جارە من تەناگەم بە حەفتاو دووە بە حەفتا نەبوو..." بەمەش پرسەی ەخنەکردنی دەقەکی ئایینی لاواز دەکات، هەرهیچ نەبووایە دەکرا بوونی حەفتا کە بخاتە بەر ەخنە کە ژمارەیەکی ئیجگار زۆرە نەوەک تەنیا دوو بە زۆر بزانە. لە گەڵ ئەوەشدا لەهەمان لاپەڵە دا لەەگای گەەوەی سەرەکی و هاوەڵی شوان دەیورژێنە کە پیرەی قەساب "لە پەریزادەکانی بەهەشت بەزارە" لە بەرامبەردا ئاسوودەیە بە لەیلا و ژنانی هاموشۆیی قەسبیان کردووە، لە کاتەکدا بەزار بوون بە ئەوە شتە دەتە کایەوە کە تاقی کرابەتەوە، واتە لە پراکتیکدا بە تەربووون و ئەزموون کردن بەکاردەت نەوەک پێنگەیشتن، بەیە

لەرەش دەکرا بە بەزارە لە باس و سوویندەوە و یان جووینەوەی پەریزادەکانی بەهەشت و حەفتاو دوو حۆری، بەم جۆرە لاسەنگی بەزاریيەکەی لێک دەخرایەوە.
ماوەتەوە بەم سەرباری جوانیی و داهێنرانەی نۆڤێتی ژنکی منگنی شەرزاد حەسەن وەک بەرهەمی هەر نووسەرێکی دیکە خاڵی نییە لە کەموکوڕی و هەرچەندە پێ لە وشەی کوردی ناوازە و بەکار ئەم بەرهەمە نەیتوانیوە بچێتە خزمەتی زمانەوە.

پەراوێز
١- ئەم نۆڤێتە لە ساڵی ١٩٧٨ وەک دەستنووس نووسراوەتەوە لە ساڵی ٢٠٠٦ پەداچوونەوەی بە کراوە. لەگەڵ نۆڤێتکی تر بەناوی خەونی جاجاکەکان بە دوو چاپی جیاواز و بەناوکراوەتەوە.
٢- نووسینی سەر بەرگی کتێبکی سەرجەم بەرهەمکانی شەرزاد حەسەن چاپی ٢٠٠٥ دەزگای ئاراس.
٣- لە چاوپێکەوتنکی تەلەفزیۆنی د. شوکر مستەفا. ئەرشیفی گووڵان تیڤی.
٤- هامشکان بۆ پەی لاپەڕەکانی پێدیئڤی بەناوکراوەی نووسەر ریزبەندییان بە کراوە.
سەرچاوە:
-ماڵپەڕی فەرمی شەرزاد حەسەن. www.sherzadhasan.com

کورد لە عێراقی دوای سەدام حسێن دا ..ئەنالیز و نووسینی: ستیڤان شەمزینی

کورد لە عێراقی دوای سەدام حسێندا "2003" بەشێوەیکی گشتیی ئۆجیندایکی ناوون و هێمای هەبوو، بۆی بوو کێشکەی سەرکی دروستکردنەوەی عێراقکی داووخاو و هێواشاو، دەبوو کورد ئاسەی دوور نزیک بکاتەوە و کێشکی لەو دەرفەتە وەربگرتبا لە پێناوی دروستکردنی دەوڵەتی کوردستان. لە سەرەتای پرسەی ئازادیی

عێراقەوە گووتارێکی یەکگرتووی کوردیی هاتە ئارا روو لە عێراق و پشت لە خۆنی سەربەخۆیی کوردستان، هێزە سیاسییەکانی کوردستان گرۆیان لەسەر هاتنە ئارای عێراقێکی فرەیی و دیموکراسیی و زامنکاری مافی هەموو پێکهاتەکان دەکردەوە، ئەگەرچی ئەم ئارەزووە خۆنی شاعیرانە بوو، بەڵام سەرکردایەتی سیاسیی کورد لەو قۆناغە پڕ ئاڵۆگۆڕانکارییە هەموو قورسایی کاری خێی خستە سەر بیناکردنەوەی عێراقێکی داتپیو کە دەرگیری شەڕکی تائیفی و ئەهلی قورس ببووەوە، لەم نەوەندەدا پێکهاتەی سوونە تەسفیە و کنارگیرکران و سەگەشەی سوونەنشین بووە مەیدانی یەکلاکردنەوەی شەڕکی لە مەژینەی مەزهەبیی و پرسەی تەسەندنەوەیەکی کوڕانە و هەڤانە، بەو هەیەوە پارەزگاکانی سەگەشەی سوونە بوونە پارچەیەک ئاگر و پشکە کە تا هەنووکەش گەی ئەو ئاگرە خامۆش نەبووتەوە.
بە تەسفیەکردنی سوونە و بە هاوکاریی کەماری ئیسلامی ئێران، حکوومەتێکی شیعیی لە عێراق دروستبوو، هیچ ڕێگەیەک بە کورد نەمایەوە، یان ڕادەستبوون بە ئاجیندای ئێران یان کشانەوە لە پرسەی سیاسیی لە عێراق، بەڵام کورد لە کشانەوە و پێکخستنی پرسەی سیاسییدا زەر سست و لاواز بوو، هەنگاوەکانی زەر درەنگوەخت بوو، بەو پێیەی دەسەاتێکی سەقامگیری شیعە مەزهەب لە بەغداد دروست ببوو، پڕرش و بڵاویی هێزە کوردستانییەکان و نەبوونی گووتارێکی یەکگرتوو بە مامەڵەکردن لەگەڵ قۆناغەکە، هێندەی تر کەمکی بادەستی حکوومەتی بەغدای کرد بە تونددکردنەوەی هەڵوێستەکانی لە هەمبەر کورد و قارسی دەستکەوتەکانی لە چوارچێوەی عێراقدا، لەو نەوەندەدا مالیکی سەرکۆزیرانی پێشووی عێراق ویستی لە ڕێگەی سەرکردایەتی ئێپڕاسیۆنی دیجلەوە پڵاماری سەربازیی کوردستان بدات، بەڵام هەڵەتەقینی داعش ئەو ئەرکەی پێکخست، دواتر بڕینی بڕشە بودجەی کوردستان و گووشارە جەراوجەرەکانی سەر کورد بەردەوام بوو، هاوزەمان ماڵی کورد دابەشبوو بەسەر دوو ئاڕاستەی سەرەکیدا کە ئەوەش هێندەی تر پێگە و سەنگی کوردیان لاواز کرد.
لە دوای ئەنجامدانی پرسەی ریفراندەم لە 25ی سێپتامبەری 2017 گووشارەکانی عێراق بەهاوکاریی ئێران، کەوتنە بواری پراکتیکییەوە، ئەوەش بە داگیرکردنی کەرکووک و دووز و شنگال و ناوچە دابەندراوەکان کەتایی هات کە بە گوڕەی وتەی شارەزایانی جیۆگرافی ئەو شوێنانە نیوەی خاکی باشووری کوردستان پێکدەهێنن. لە ئێستادا ئاسۆ تاریکە و پرسەی سیاسیی بە تونڵکی تاریکدا گوزەر دەکات و کەس ناتوانێت پێشبینی ئایندە بکات، تەنیا ئەوەندە نەبێت کورد لە عێراقی دوای سەدام و لە ماوەی 17ساڵدا هەشتا لە شوێنی خێی مراوەحە دەکات. ئەوەی لەڕدا دەیخوێنرێتەوە پێنج شیکاریی

سیاسییە بۆ شرۆڤەکردنی پێگەی کورد لە عێراق و مەترسیی و هەڕەشەکانی ئایندە. کە تەکیە لە ئانوساتی خۆیان و دوانزە ساڵەک بەر لە ئێستا بەاوکراونەتەوە.

چاپتەری یەکەم
کوردستان لە ژێر گوشاردایە
گرۆبەستە نەوتییەکان .. وەرەقەیەکی تری فشاری سەر کورد

بە گوێرەی ماددەی 141 دەستووری هەمیشەیی عێراق مافدراوە بە ئەنجوومەنی نیشتمانی کوردستان سەربەخۆ و بە گشتانوە بە را و بەیاری حکوومەتی فیدرالی عێراق گرۆبەستی نەوتیی یان هەر سامانێکی تری سروشتی واژۆ بکات لەگەڵ کەمپانیا نەوخۆیی و دەرەکییەکاندا، پێش ئەم بڕیارە دەستوورییە و روخانی رژێمی عێراقیش لە میانەی پرۆسەی ئازادکردنی لە ساڵی 2003، حکوومەتی هەرێمی کوردستان چەند بڕیارێکی مەر کردووە لەگەڵ ژمارەیەک کەمپانیای بیانی بە مەبەستی دەرهێنانی نەوت لە کوردستان، بەڵام لە ژێر رووناکی و ڕەوایی ئەو بڕگە دەستوورییەدا بە ئەندازەیەکی بەرفراوان گرۆبەستی نەوتیی لەگەڵ چەند کەمپانیای لەکاڵی و دەرەکی واژۆ کران بە دەرهێنانی نەوت.
بە گوێرەی لێدوانی (د.ئاشتی هەورامی) وەزیری سامانە سروشتییەکانی حکوومەتی کوردستان (زۆر کەمپانیا هەن پەرۆشن کار لە کێڵگەکانی نەوتی کوردستاندا بکەن، ئەمەش زۆر خۆشحاڵین بەوەی لەگەڵ ئەم کەمپانیایانە گەیشتووینەتە ڕێککەوتنێک). هەر بەپێی وتەی وەزیری سامانە سروشتییەکان 15% داهاتی ئەو سەرچاوە نەوتیانە بە کەمپانیاکانە ئەوەی دەمێنێتەوە (85%) دەگەڕێتەوە سەر داهاتی عێراق و ئەمەش داهاتێکی باشە بە سەر داهاتی گشتیی عێراق.
(د.ئاشتی هەورامی) ئاشکرای دەکات بڕگە لەو بیرە نەوتییانەی هێنووکە کاریان تێدا دەکرێت و نەوتیان لێدەرهێنرێت، زیاتر لە 24 کێڵگەی تر هەن لە ژێری چاودێریی حکوومەتدان. بەشێوەیەکی گشتیی بیست کەمپانیای نەوتی بیانیی هەر یەک لە وڵاتەکانی (روسیا – کۆریای باشوور – نەمسا – بەریتانیا – هیندستان – نەرویژ – تورکیا – سویسرا – کەنەدا – فەڕەنسا – وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا) کەنتراکتیان لەگەڵ حکوومەتی هەرێم واژۆ کردووە و سەرقاڵی دەرهێنانی نەوتن لە چەند ناوچەیەکی جیاجیای کوردستان، بەگومان چەند کەمپانیایەکی تریش ئامادەییان دەربڕیوە کۆنتاک لەگەڵ حکوومەتی هەرێم ببەستن لەو بوارەدا.

لە واقیعدا وا پێویست بوو پەرلەمانی کوردستان لایەنی یەکەمی بەیاردەر بوایە لە پرسەی دەرهێنانی نەوتی کوردستان، کەچی بەپێچەوانەوە بەشێک لەپەرلەمانتاران بۆئاگایی خۆیان نیشان دەدەن لە چۆنێتی گرێدانی کۆنتراکت لەگەڵ کۆمپانیا بیانییەکان لەلایەن حکوومەتی هەرێمی کوردستانەوە. (شیروان حەیدەری) سەرکی فراکسیۆنی زەرد لە پەرلەمانی کوردستان رایدەگەیەنێت: لە بەستنی گرێبەندەکاندا حکوومەتی هەرێمی کوردستان نەگەڕاوەتەوە بۆ رای پەرلەمان و بۆئاگایی خۆی نیشان دا لە وردەکاریی و چۆنێتی گرێدانی ئەو بەندانە لەگەڵ کۆمپانیا بیانییەکان. لە هەمان کاتدا ئەندامانی لیژنەی پیشەسازیی و وزە و کانزاکان لە پەرلەمانی کوردستان تەئکید دەکەنەوە ئاگاداری ئەو گرێبەستانە نین حکوومەتی هەرێمی ئیمزای کردوون لەگەڵ کۆمپانیا بیانییەکانی بواری نەوت.
لەم بارەوە (بەرزان عەبدولا) ئەندامی لیژنەی پیشەسازیی و وزە و کانزاکان ئەو دەنگۆیە پشت راستدەکاتەوە کە لیژنەکەیان ئاگای لەو کۆنتراکتانە نییە حکوومەتی هەرێم مەری کردوون لە بواری نەوتدا، لەوەختەکدا دەبوو ئەم لیژنەیە و خودی پەرلەمان بەم کارە هەستنایە. جیا لەوەش حکوومەتی هەرێمی کوردستان سەرباری گووشارەکانی دەوڵەت لە بەغدادەوە، هەنووکە بردەوامە لەسەر مەرکردنی گرێبەستەکانی لە بواری نەوتدا چوونکە وەک پسپۆران باسی دەکەن سەدان کۆمپانیای نەوتی لە کوردستاندا هەن کە تا ئێستا کاریان تێدا نەکراوە و خراونەتە کارنامەوە بە ئەوەی لە ئایندەدا کاری گەڕان و بەرهەمهێنانی تێدا بە ئەنجام بگەیەنرێت.

بە پێی راپۆرتی (ئەژین عەبدولخالق) کە لە ڕۆژنامەی (ڕۆژنامە) بڵاوبووەتەوە: پسپۆرێکی ئەڵمانی کە لە بواری نەوتدا ئێستا لە کۆمپانیاکانی نەوتی تەقتەق کاردەکات لە بارەی ئایندەی گەشی هەرێمی کوردستان لە بواری دەرهێنانی نەوتدا دەڵێت (لە هەر کۆیەک بیر لەدەڕین، نەوت دێتە دەر). هەر بەگوێرەی هەمان راپۆرت: بەپێی ئەو ڕوپێوە جیۆلۆجییەی کۆمپانیای (DNO) نەرویژیی لە ناوچەی زاخۆ کردوویەتی، پێدەچێت کۆمەگەی تاوکی بە تەنیا نزیکەی (100) ملیۆن بەرمیل نەوتی یەدەگی خاوی تێدابێت، بەیەکۆمپانیاکە پلانی هەیە بە ئەوەی لە هاوینی ئەمساڵدا (2008) ڕێژەی بەرهەمهێنانی نەوت بگەیەنێتە (50 000) پێنجا هەزار بەرمیلی نەوتی خاو لە ڕۆژێکدا، لە کاتێکدا بەرزترین راددەی لە ساڵی رابردوودا لە 25 000 بەرمیل تێنەپەڕیوە لە ڕۆژێکدا.
دیارە ئەم بەرزبوونەوە و هەڵکشانە لەڕۆژی دەرهێنانی نەوتی خاو لە کۆمەگەکانی کوردستان کاریگەریی بەرچاوی دەبێت لەسەر ئابووری

کوردستان، بگومان هەر لەبەر ئەم فاکتەرەش وەهای کردووە لە ناوخەی عەراق و جیهانی عەرەبی و تورکیا دەنگەکی نائەزایەتی زۆر بەرز بێتەوە بە دژی دەرهێنانی نەوت لەلایەن کوردەکانەوە، چوونکە ڕوون و ئاشکرایە کوردستان دەتوانێت لە ڕێی ئابووری نەوتەوە لەسەر پێی خۆی ڕابوەستێت و پێش مەرجەکیشە بە هەنگاونان بەنیەتی دروستکردنی دەوڵەتی کوردستان، چون دامەزراندنی دەوڵەت بەبێ ئابووری و بازرگانییەکی بەهێز لە خۆکوژیی بۆلاوە هیچ مانایەکی تر هەڵناگرێت، بۆیەکا ئەم پرسە زۆرترین کاردانەوەی لە دژ هەبووە هەر لە ناوخەی عەراقەوە تا دەگات بە تورکیا و ئێران و هێندە دەوڵەتی ناوچەیی و جیهانیی.

ئاستەنگەکانی بەردەم دەرهێنانی نەوتی کوردستان

ڕۆژی 26112007 (حسەن شەهرستانی) وەزیری نەوتی عەراق بە فەرمی ڕایگەیاند مەرکردنی هەموو گرێبەستە نەوتییەکانی حکوومەتی هەرێمی کوردستان یاسایی نین و بە ئاگاداریی حکوومەتی ناوەندی واژە کراون، بۆیەکا حکوومەتەکەی کار دەکات بۆ هەڵوەشاندنەوەی سەرجەم ئەو گرێبەستانەی کوردەکان لەگەڵ کۆمپانیا بیانییەکاندا واژۆیان کردووە لەبواری دەرهێنانی نەوتدا. ئەم هەڵوەستەی شەهرستانی لە دوای کۆسپ خستنە بەردەم ماددەی 140 دووەمین هەوڵی ئاشکرای لایەنی عەرەبییە بۆ تێگرێ خستنە بەردەم هەندێ بڕگەی دەستووریی کە بەرژەوەندیی گەلی کورد مسۆگەر دەکات. ئەمەش ناڕەزایەتییەکی گەورەی لە ئاستی سیاسیی کوردستاندا لێکەوتەوە.

(نێچیرڤان بارزانی) بۆ تووندیی وەڵامی لێدوانەکانی شەهرستانی دایەوە، بۆ دوایدا سەرکەی فراکسیۆنی زەرد لە پەرلەمانی کوردستان وەڵای ڕەخنەگرتن لەو هەڵوەستەی وەزیری نەوتی عێراق، وتی (شەهرستانی دەستێوەردانی ئەوەی نییە گرێبەستەکانی ئەمە هەڵوەشێنێتەوە). کاربەدەستانی حکوومەتی هەرێم لە دژی لێدوانەکانی شەهرستانی ڕایدەگەیەنن ئەوان بە پشت بەستن بە ناوەڕۆکی دەستووری عێراق گرێبەستە نەوتییەکانیان مەر کردووە. ئەمەش لە بەچوونی (جەمال عەبدوڵا) وتەبێژی فەرمیی حکوومەتی هەرێمدا جێختی لێکراوەتەوە کە دەڵێت (ئەو کۆشیە شەهرستانی دروستیکردووە، ئەمە بە پێی یاسای نەوت و غازی کوردستان ئەو گرێبەستانەمان واژۆ کردووە، ئەو یاسایەش کە لە پەرلەمانی کوردستان دەرچووە بەیاری بەڕێز مەسعود بارزانی سەرکەی هەرێمی کوردستانی لەسەر دەرچووە، شەهرستانی وا دەزانێت ئەو گرێبەستانە یاسایی نین، ئەو با لە دادگای باڵای فیدراڵی شکات بکات، ئەوسا چاوەڕێی بەیاری دادگا دەکەین، تا ئێستا شکاتی نەکردووە، چوونکە دڵنیا نییە لەوەی کە

ئەو داوایە دەباتەوە).

بە پێچەوانەوە حکوومەتی هەرێم نەک ئەوەی بەویستی شەهرستانی گرێبەندە نەوتییەکانی نەوستاندووە بەڵکو هەر بەردەوامە لەسەر کێنتاکی نوێ لێگەڕێ کەمپانیا نەوتییەکان بۆئەوەی دەست بکەن بەدەرهێنانی نەوت لە کێڵگەکاندا. هەروەک (جەمال عەبدوڵا) ئاشکرای دەکات دوای ئەم ئاڵوگۆڕە زیانبارەش حکوومەتی هەرێم بە مەبەستی دامەزراندنی پاڵاوگەیەکی نوێ لە ناحیەی تەقتەقی سەر بە قەزای کۆیە گرێبەستەکی هاوبەشی لێگەڕێ هەردوو کەمپانیای (ئینێک ئینەرچی تورکی و ئاراکسی کەنەدی) واژۆ کردووە!!. بەشوێکی گشتیی بە درێژایی ئەم مانگ و نیوە جیا لە مشتومڕکانی سەرکردەکانی کورد و عێراق لەمەڕ ماددەی 140 و هەڵەزی پێشمەرگە و بودجەی هەرێم بەردەوامیشە لە گفتوگۆیەکی گەرم و پڕ لەئاڵۆزیی لەبارەی گرێبەستە نەوتییەکان تا بتوانرێت لە میانەی کێبووناوە دوو قێیەکاندا ئەو قەیرانە چارەسەر بکرێت، بەڵام تا رادەیەکی زۆر لایەنی عەرەبی مکوڕە لەسەر هەڵوێستەکانی و دەیەوێت جوگرافیای دەستکەوتەکانی کورد بەرتەسک بکاتەوە بەتایبەتی کورد لەماوەی ئەم چوارساڵە و نیوەی سەرقاڵیی ئەوان بە جەنگی تیرۆر و ململانێی تائیفی و مەزهەبییەوە توانیبووی زۆر مەرج بەسەر لایەنی عەرەبیدا بسەپێنێت، بەتایبەتیش ئەستا دەیانەوێت قەرەبووی ئەو قەناغە بکەنەوە بە پاشکۆپێکردن بە مافەکانی گەلی کورد، ئەم گووشار و پلانە بەردەوامانەی دستەڵاتدارانی عێراق (نێچیرڤان بارزانی) گەیاندە ئەو رادەیە لە بزاڤێی، زۆر بەراشکاویی و سەرسوڕمانەوە بە ڕۆژنامەی (دەیلی تەلەگراف)ی بەریتانیی بڵێت: (ئایا ئەمە هاوبەشین لە حکوومەت یان نا؟ چوونکە هەست ناکەم وا بین).
هەندێک لە چاودێران و سیاسەتمەدارانی کورد لە دەرەوەی بازنەی دەستەڵات هەکاری ئەم تەنگژە و قەیرانە دەگەڕێننەوە بۆ کەمتەرخەمیی سەرکردایەتی کورد کە کاتی خۆی ئەم مەسەلانەی چارەسەر نەکردووە. محەمەدی حاجی مەحمود سکرتێری پارتی سۆسیال دیموکراتی کوردستان، وەک ئەوەی ڕایدەگەیەنێت (هیچ عەرەبێک بە عەمەلی دەستی کورد نییە). ڕەخنە لە مامەڵەی کورد دەگرێت کاتی خۆی کۆشکەیان نەبەخشیووتەوە، دەڵێت (دەرهێنانی نەوت مافی خۆمانە، بەڵام نەوتێک دەردەکەین 17% بە ئەمەیە، ئەو نەوتەی لە کوردستان و بەسەر دەڵوات کورد هەر لە 17%ی هەیە، دەبوو کاتی خۆی ئەمەمان جێبەجێ بکردایە، دەبوو ئەوە بکرایە ئەو ناوچانەی نەوتەکەی لە دەردەکرێت دەبێت 5% بە ئەو ناوچەیە سەرف بکرێت وەکو لە هەموو جیهاندا وایە).

زەر بە کورتی عەرەبەکان ئەم کارتەیان وەک فشارێکی تر لە دژی کورد راکێشاوە و بە پێی هەندێک هەواڵیش کاریگەریی زۆریان داناوە لەسەر ئاستی دەرەوە. بە نموونە لەڕۆژی 1012008 (عاسم جیهاد)ی وتەبێژی وەزارەتی نەوتی عێراق بە ئاژانسی (دینگەکانی عێراق)ی راگەیاند: وەزارەتەکەیان مامەڵە لەگەڵ هیچ کام لەو کەمپانیایانە ناکات گرێبەستیان بە دەرهێنانی نەوت لەگەڵ حکوومەتی هەرێمی کوردستان واژۆ کردووە. لەلایەکی ترەوە وا باس دەکرێت کەریای باشوور بەهەی هەوڵی دیپلۆماسیی و ترسی بچڕانی پەیوەندییەکانیان لەگەڵ تورکیا گرێبەندی تری نەوتی لەگەڵ هەرێمی کوردستان واژۆ ناکات. یان بەپێی هەواڵی هەندێک سەرچاوەی ئاگادار (عومەر فەتاح) جێگری سەرۆک وەزیرانی کوردستان و (ئاشتی هەورامی) وەزیری نەوت لەو سەردانەی بۆ ئەمریکا کردبوویان بۆ ئومێدبوون لە هەوێستی ئەمریکاییەکان چوونکە بۆچوونێکی وەک بۆچوونی (شەهرستانی)یان هەبووە لە بارەی دەرکردن و سوود وەرگرتنی کورد لە نەوتی ناوچەکانی ژێر دەستەڵاتی حکوومەتی هەرێم.
بەجگە لەمانە بە پێی هەواڵی ڕۆژنامەی (میریار) جێن نیگرەپەنتی جێگری وەزیری دەرەوەی ئەمریکا بۆ بەرپرسانی کوردی راگەیاندووە بۆ واژۆکردنی هەر گرێبەستێکی نەوتی وا پێویستە بگەڕێنەوە بۆ ڕەزامەندیی و ڕای وەزارەتی نەوتی عێراقی. ئەم ڕایە جارێکی تر لەلایەن خودی (جەرج بوش)ی سەرۆکی ئەمریکاوە داکۆکی لێکراوە و تەئکیدی لەسەر کراوەتەوە، چوونکە بە گوترەی هەواڵی ڕۆژنامەی (واشنتۆن پۆست): جەرج بوش بە سەرجەم کەمپانیاکانی دەرهێنانی نەوتی ئەمریکیی ڕاگەیاندووە هیچ بەندێکی نەوتیی لەگەڵ حکوومەتی هەرێمی کوردستان واژۆ نەکەن، بەبێ ئەوەی ڕەزامەندییان لە وەزارەتی نەوتی عێراقەوە وەرگرتبێت. بە شێوەیەکی گشتیی بە بڕینی ئەم ماوەیە گووشار لەسەر لایەنی کوردیی بوو بە ڕاگرتن و هەڵوەشاندنەوەی گرێبەستە نەوتییەکان، هەرچەند لە ناوەڕاستی مانگی ڕابردوو وەفدی کوردیی بە سەرکایەتی (نێچیرڤان بارزانی) بە چارەسەری ئەم کێشانە چوونە بەغداد، بەڵام کێشەکان بە هەڵواسراویی و وەکو خۆیان ماونەتەوە، بەڵام هێشتا دەرفەت ماوە بە گفتوگۆی زۆرتر لەو بارەوە کە لە ڕۆژانی داهاتوودا پێدەچێت لێک نزیکبوونەوەی باشتر بەتە ئاراوە.
دایلۆگ و نزیکبوونەوە
حسێن شەهرستانی لە ڕۆژی 812008 بە کەناڵەکانی میدیای ڕاگەیاند: لە ماوەیەکی نزیکدا بە خێی دەتە کوردستان و سەردانی پەرلەمانی کوردستان دەکات تا بە دایلۆگ چارەسەری ئەو کێشەیە بکات کە لەسەر پرسی دەرهێنانی نەوت لەنێوان هەردوو لایەنی عێراقی و کوردیدا

سەریهەڵداوە، لە هەمان وەختدا ڕەخنەی لە کەناڵەکانی ڕاگەیاندن گرت کە لەدوانەکانی ئۆیان وەک خۆی نەگەیاندووە و مەسەلەکەیان زیاد لەپێویست فوو تێکردووە و گەورە کردووە، لەلایەکی تریشەوە سەرچاوەیەکی ئاگادار لە وەزارەتی نەوتی عێراق کە نەیویست ناوی ئاشکرا بکرێت بە ڕۆژنامەی (ڕۆژنامە)ی ڕاگەیاندووە: دانوستان بەردەوام بێ نهێنی هەیە لە نێوان حکوومەتی بەغداد و حکوومەتی هەرێمدا لەسەر ئاستی سەرۆک وەزیران بۆ یەکلاکردنەوەی کێشەی گرێبەستە نەوتییەکان.

لە واقیعدا هەست بەوە دەکرێت هەندێک لەک نزیکبوونەوە هەیە لەسەر مستەوای باڵای هەردوولا بۆ چارەسەرکردنی ئەو دۆزە، بەڵام ئەوی بۆ نهێنی و شاراوەیی مابێتەوە ئەوەیە نازاندرێت ئاسۆی چارەسەر ڕوونە یان نا؟ یان ئایا کام لا مل دەدات بۆ خواستی لاکەی تر؟ ئەوەی لە سەرتاوە ئاشکرایە لایەنی کوردیی نەرمی نانوێنێ چوونکە پشت ئەستوور بە بڕگەیەکی دەستووریی کە بڕیەتی ئەو بڕگەیە دەستەاتەکەی ڕێگە پێدراوە بە دەرهێنانی نەوتی ناوچەکانی خۆی. وا بۆیارێشە بۆ نزیک خستنەوەی بۆچوونەکان و دایاڵۆگ و گرتنبەری ڕێوشوێنی پێویست بۆ چارەسەری قەیرانەکە بۆ گوڕەی لەدوانی وتبێژی فەرمی حکوومەتی هەرێم شاندێکی باڵای کوردستان بۆ سەرکایەتی نێچیرڤان بارزانی لێم مانگەدا دیسان سەردانی بەغداد بکەن و لە نزیکەوە چاویان بکەوێت بە سەرۆک وەزیران و وەزیری نەوتی عێراق و هەندە کاربەدەستی تری باڵای کابینەکەی (نوری مالیکی).

د.مەحمود عوسمان، ئەندامی ئینجووومەنی نوێنەرانی عێراق ڕوونکردنەوەی زیاتر دەداتە کەناڵەکانی ڕاگەیاندن و دەڵێت (هەردوولا بۆیاریانداوە وەزارەتی نەوتی عێراق و وەزارەتی سامانە سروشتییەکانی هەرێم لیژنەیەک دروست بکەن و بڕیتی بێت لە خۆبیر و لێزانەکان و ئەوانەی پێوەندییان بە مەسەلەی نەوتەوە هەیە و سێیری هەموو ئەو گرێبەستانە بکەن و دیاریبیان بکەن و کەموکوڕیی و بۆچوونەکانیانی لەسەر بنووسن، بۆ ئەوەی بۆ ئەو لیژنەیە ڕاپۆرتێک بنووسێت و پێشکەش بەسەرۆک وەزیرانی هەرێم و سەرۆکی حکوومەت و کەماری عێراقی بکات). بۆ شۆوێکی گشتیی هەردوولا ئامادەییان دەربڕیوە بۆ گفتوگۆ و دۆزینەوەی ڕێگەچارەی ئەو قەیران و تەنگژەیە بۆ ڕێگەی دایاڵۆگ و لێکتێگەیشتن، هەرووک وتمان هێشتا دیارنییە ناوەندەکی دانیشتنەکان چی لێخۆ دەگرن، هەرووک ئاشکرا نییە ئایا دەتوانن بۆ گفتوگۆ بگەنە ئەنجامێکی وەها هەردوولا پێی ڕازی بن یان نا؟.

ئەنجامگیریی

لەدوانەکانی سەرەتای حسێن شەهرستانی و هاوەڵان بە گووشار خستنە سەر حکوومەتی هەرێمی کوردستان بە مەبەستی راگرتنی گرێبەندە نەوتییەکان، بارەمەترەکە نیشانیدا حکوومەتی عێراقی بەردەوامە لە قووتکردنەوەی لەمپەر لە بەردەم کوردەکانی باشووردا، ئەگەر دوێنێ هەموو ئاستەنگەکان لەبەردەم ماددەی 140 بووبن، ئەمڕۆ دوای تەواوبوونی وادەی یاسایی و دەستووریی ماددەی 140، لە ڕەگەی کێشە دروستکردن بە ژمارەی هێزی پێشمەرگەی کوردستان و دواخستنی بودجەی دیاریکراوی هەرێمی کوردستان و بە نایاسایی لە قەڵەمدانی گرێبەندە نەوتییەکان دەستکەوت و پێشکەوتنەکانی کورد لەعێراقدا بچووک دەکەنەوە و ناچاری دەکەن بە کەمتر سازش بکات. ئومێدێکی کەم ماوە بەم زنجیرە گفتوگۆیەی وا بەیارە لەم مانگەدا ئەنجام بدرێن، ئەگەرنا کورد هیچ ڕەگەزێکی تری نییە بچگە لە پەنابردن بە شکاتکردن لە دادگای فیدراڵیی، خۆ ئەگەر ئەو شکاتکردنەش ئاکامێکی ئەوتۆی نەبوو لە بەرژەوەندیی کورد، ڕەنگبە هیچ کارتێکی تر نەبێت کورد ڕایبکێشێت، مەگەر بەیاری کشانەوە لە حکوومەتێکی دکتەر مالیکی بدات کە وا پێویست بوو لە دەمکەوە ئەم بەیارەی بدایە.

چاپتەری دووەم

کورد لەنێوان درێژەدان بە بەشداریی و کشانەوە لە حکوومەتی نوری مالیکی

لەگەڵ هاتنی ساڵی نوێ (2008) مانگی هەنگوینی کورد لەگەڵ حکوومەتی عێراقی و لایەنەکانی عەرەبیی نەو گەڕپانی رامیاریی ئەو وڵاتە بەرەو کۆتایی هاتن پێلی هاویشت، بەواتایەکی تر لەنیوەی دووەمی ساڵی ڕابردوو بەو لاوە، ناکۆکی قووڵ و قەیرانی گەورە لە نێوان کورد وەک بەشێکی بەهێز لە حکوومەت لەلایەک و حکوومەتی نوری مالیکی لەلاکەی تر سەریهەڵدا و ڕۆژ لە دوای ڕۆژ لە بەری چارەسەربوون گەورەتر دەبن!!. هەنووکە جگە لەوەی نوری مالیکی هاوڕێ پەڵاوێزخستنی ویستەکانی کورد دەدات، دەنگەی ئاوڕش بەاوە سەرەک وەزیرانی عێراق ئەو یادداشتنامەیەی پەڵاوێز خستووە لیستی هاوپەیمانی کوردستان بە چاکسازییکردن لە کابینەی دکتەر نوری مالیکی ڕادەستی دەوڵەتی کردووە. جیا لەمەش نوری مالیکی لەمانگی ڕابردوو لە شاری لەندەن بە ڕۆژنامەی (الشرق الاوسط) ڕاگەیاند (عێراق وەتەکی عەرەبییە و نابێت لە دەوروبەری عەرەبییەکەی دابڕێت). ئەم لەدوانە ڕاستەوخۆ دژی کورد و ئاجیندای سەرکردایەتییەکەیەتی لەم بەشەی کوردستان و لە هەمان کاتدا

هۆشیەکە لەسەر سیستمی فیدرالیزم لە عیراقدا، چوونکە لە وەتەکی ناسنامە عیرەبیدا هەموو بانگەشەیەک بۆ یەکسانی و مافی ئەوانیتری ناعیرەب جگە لە درۆ چیتر نییە.
بە بۆای (ئەندرۆ هوریە) فیدرالیزم لە هاوبەشتی چەند دەوڵەتەک پێکدێت و پێوەندییەکی یاسایی نوخەیی پێکیانەوە دەبەستێتەوە. بەڵام لە کاتێکدا بەیار بێت لە وەتەکدا بژیت ناو و ناسنامەی عیرەبی و سیاسەتی نوخەیی و دیرۆکیی بە دەستی عیرەبەوە بێت هەر بانگەوازێک بۆ هاوبەشتی لە وەهم بەولاوە هیچی تر نییە، تەنانەت بۆ سەرنجدان لەم ماوەیەی تێدەپەڕێت دەبینین وەک جاران لایەن سەرکردایەتی کوردەوە باسی فیدرالیزم و یەکێتی ئازووماندانە ناکرێت لە عیراقدا، چوونکە کورد دیسان لەسەر هەمان پۆزیشن برا بچووکی ژێر فەرمانی برا گەورەی عیرەب لە عیراقدا هاوبەش و بەشدار کراوە لە حکوومەت و ئیرگانەکانی تردا. (ئەو مسەدەیەی "د.مەفەق ئەلروبەیعی" لە ژێر ناوی پڕۆژەی ئاسایشی نێتەویی عیراق لە دووتوێی 57 لاپەڕەدا بەیانکردووەتەوە زۆرتر لە پڕۆژەی ئاسایشی نێتەویی عیرەبیی دەچێت، بەو پێیەی بەهیچ کلۆجێک ئاماژە بە چەمکی فیدرالیزمی نەکراوە و کورد و کوردستانی تێدا پەراوێز خراوە، بەگەڵ و پاشکۆیەکی ترە بە راستیی ئەم روانگەیەی ئەمە). بەدەر لە پەچانەوە و داخستنی فایلی فیدرالیزم، لایەنی کوردیی هێندە لاواز بووە عیرەبە عیراقییەکان گەمە بە ویستەکانی دەکەن، هەر لەبەر ئەمشۆ حکوومەتی عیراقی لە چەندین ئاستی جیاوازدا دەتوانێت بە ئاسانیی کێشە بە کورد و هەرێمی کوردستان دروست بکات. بەشێوەیەکی گشتیی گرنگترین ئەو لایەنانەی مایەی ناکۆکی سەرەکی لایەنی کوردیی و حکوومەتی عیراق خۆی لەم چوار کێشە زۆر گرنگەدا دەبینێتەوە کە بریتین لە:
یەکەم: کێسپ دروستکردن لە بەردەم جێبەجێکردنی بڕگەکانی ماددەی 140 دەستووری هەمیشەیی عیراق. وەک جێبەجێ نەبوونی ئەم ماددەیە لە وادەی دەستنیشانکراویدا، لە سەرەکی ترەوە چوونی ئەو دەزە بە نێو مانگەنە و سیاسەت و بەرنامەی پەرتین و بیرکراتیەتی رێکخراوی نێتەوە یەکگرتووەکان و درێژکردنەوەی ماوەی جێبەجێکردنە بە شەش مانگی دیکە، دەربەی دەماندنی ئەو دەزەیە، چوونکە هەموو ئاماژە و رێکەوتنە سیاسیی و نوودەوەتی و هەرێمییەکان لە غیابی کارایی سیاسەتی کوردیدا زەنگی دروستکردنی ویلایەتێکی سەربەخۆ لە عیراق لەدەدەن (برێکسلی عیراق) لەسەر خاکی کەرکوک.
سەرەڕای ئەمانەش حکوومەتی نوری مالیکی و ستافە شۆڤێنییەکەی کێسپ دروست دەکەن بە تایبەت لە ڕەی سستی خستنە نەو کاری لیژنەی جێبەجێکردنی ماددەی 140. تا ئەوەی (د.رائید فەهمی) سەرۆکی

لێژنەکانی جێبەجێکردنی ماددەکە هاواری لە بەرزبوونەوە و لە نوێدانەستی مانگی رابردوو رایگەیاند: تا ئێستا نوری مالیکی سەرۆک وەزیرانی حکوومەتی عێراقی فیدراڵ وەڵامی راسپاردەکانی لێژنەی جێبەجێکردنی ماددەی 140 ی نەداوەتەوە کە بریتین لە ریفراندەم و ئاماری پارێزگای کەرکوک و ناوچەکانی دەوروبەری. دیارە وەک پێشوو نوری مالیکی و کاستەکەی لە پستە باڵاکانی حکوومەتی عێراقیدا دەخوازن لەو رێگەیەوە دەخێک بهێننە پێشەوە نەک لە ماوەی شەش مانگی تردا بگرێ لە ماوەی شەش ساڵی تریشدا ماددەکە هیچی لە نەچێتە پێشەوە بە گوێرەی ناوەڕۆکی دەستووری هەمیشەیی عێراق.
دووەم: کێشە دروستکردن بە دەرماڵەی هێزی پێشمەرگەی کوردستان. دروستکردنی ئەم کێشەیە بە دەرماڵەی پێشمەرگە جگە لە نیشاندانی کینەی خڕاسک و قینەی پڕنگخواردووی هێندێک لە کاربەدەستانی حکوومەتی نوری مالیکی بەرانبەر بەو گاردە رزگاریخوازە کوردستانییە، جگەلەکیش لە قارسکردنی بودجەی هەرێم و داشکاندنی رێژەی پارەی کورد لە عێراق و دروستکردنی کێموکوڕییەک لە بودجەی کوردستاندا تا شڵەڵەکی گەورەتر و درزکی بەرینتر لە ئابووری داتەپیوی کوردستاندا دروست ببێت، ئەم گەمەیەکی بەردەوامە عەرەبە دەستەڵاتدارەکانی عێراق بە مەبەستی تەنازولپێکردنی زیاتری کورد لە ماف و ئازادییەکانی پێڕەوی دەکەن.
سێیەم: دژایەتیکردنی گرێبەستە نەوتییەکانی حکوومەتی کوردستان لەگەڵ کۆمپانیا بیانییەکان. ئەم کێشەیە دڕچێتە نەو پەیوەندکردنی کورد لە رووی ئابووریەوە. رەنگبێ تورکیا ڕۆڵی کاریگەری لەم پرسەدا هەبێت، چوونکە بە ساڵان تورکیا نەخشی لەسەر سیاسەتی نەوخۆی عێراق هەبووە، لەم بوارەدا تورکیا مەبەستییەتی فشار بخاتە سەر لایەنەکانی عەرەبی تا دژەهەنانی نەوت لەکوردستان رابگرن، چوونکە تورکیا وا بیر دەکاتەوە دژەهەنانی نەوت لەلایەن کوردەکانەوە هاوواتای دامەزراندنی دەوڵەتێکی کوردییە وەک دراوسێی وەاتەکەی. ئەمە بێ لە بیرکردنی تەقینی ئێران لە بەهەزبوونی کورد لە عێراقدا.

چوارەم: هەوڵدان بە داشکاندنی رێژەی دیاریکراوی بودجەی کوردستان لە بڕی 17% بۆ 13% کەمتریش. هەرچی لەبەینە لە بودجەی پێشووی کوردستان تاکتیکێکی هەمەلایەنەی عەرەبە عێراقییەکانە بۆ سەرقاڵکردنی کورد بە هەندە مەسەلەی لاوەکی و لا بەلاوە تا یەکێکی لەوە گرنگتری لە زەوت بکەن. بە بۆچوونی (د.محەمەد ئەحمەد) سەرۆکی لیستی یەکگرتووی ئیسلامی کوردستان لە ئەنجوومەنی نوێنەرانی عێراق (بەرپرسانی بەغداد دیانەوێت لە رێگەی شەڕی ئابووریەوە کورد

سەرقاڵ بکەن و ئەولەویەتی کارەکان تێکبدەن، وەک چۆن لەو ڕێگەیەوە کاتی جێبەجێکردنی ماددەی "140"یان تێپەڕاند و لە وادەی خۆیدا جێبەجێ نەکرا). ئەم هەوڵە ئێگەرچی سەری نەگرت و دواجار بودجەی ئەمساڵیش هەروەک ساڵانی پێشوو (17%) بوو، بەڵام ئەم سەختێتی و بڕنە و بڕدێ لەسەر کورد هەر بڕدەوام دەبێت و دێشە لە ساڵکانی داهاتوودا سەختتر و گرانتر خۆ بنوێنن و وەک ئێستا ئاسان و هەرزان لێی دەرنەچین، چون بەبڕاورد بە ساڵانی پێشووتر عەرەبەکان زیاتر کورد گەمارۆ دەدەن و لە مافەکانی قارس دەکەن.
وێنەی ڕووتی بارودۆخی سیاسییەکە ئاوێە: دەست و هاوبەشەکانی کورد لە حکوومەت و چوارچێوەی هاوپەیمانێتییە چەند قۆیەکاندا، نەیارە سەرسەختەکانی جێبەجێ و هاتنەدی ویستەکانی کوردن لەم وڵاتەدا، ئەو ئیمەیجەی بە درۆزایی ئەم چەند مانگە لەدەستە نزیکەکانی کورد دەیبینین، ئەو وتەیەی (ساڵح موتەگ)ی سەرکی بەرەی دایلۆگی نیشتمانی عەراقیمان بیر دەخاتەوە، لە وەڵامی ئەو پرسیارەی بۆچی هەمیشە دژایەتیی داخوازییەکانی کوردەکان دەکات؟ بە کنایی (العربیە)ی ڕاگەیاند (من دژی خواستەکانی ئەوان نیم "واتا کورد" ئەگەر ماقووڵ بن و هەوڵستەکانیشم ئاشکران، هەقوایە ئەم پرسیارە ئاڕاستەی ئەو کەسانە بکرێت لە سەرەوە لەگەیانن و لە ژێرەوەش تێنە دژایەتییان دەکەن). دروست ئەم لەدوانەی موتەگ هاووڵاتای ئەو دەخێە ئەمە کوردی لە چوارچێوەی عەراقدا پێدا تێدەپەڕێت.
جگەی واق وڕمانە هەروا بە خەرایی و جادوویی و چاوەننکراوانە دەستەکانی دوێنەمان لە (عەراقی هیوا و ئاشتیدا) خوێنەکانی ئەمەمان دەکوژن!! هاوپەیمانەکانی دوێنەمان نیارە سەرسەختەکانی ئەمەن، بەڵێنەکانی دوێنە پەمانەدرابوو ئەمە پچڕوانەکەی بەسەرماندا فەرز دەکرێت!! کەوابوو ڕاستە بژێن کورد لەم ساتەوەختەدا لە بارەکی خنکێنەر و لە بڕدەم قەیرانەکی سەختدایە، کورد تەزقاێک ماف و دەستکەوتی ماوە برای عەرەبی چاوەشمان دەخوازێت لەی بقرتێنێت و بە زیاد و زەری دەزانێت، کەچی کورد وەک ئەوەی بە ماددەی هەشبەر سەکرابێت هەر خەریکی چێینی سرووت و مارشی (موگنی موگنی)یە!!.

هەوڵستی فەرمیی کورد لەمە حکوومەتی مالیکی

بەجگە لەوەی کاربەدەستانی باڵای ڕامیاریی کورد حکوومەتی نوری مالیکی بە فاشیل و کەمتوانا و گەندەڵ تەماتبار دەکەن، (لەم دوا دواییەدا گەڤاری گوڵان فایلی گەندەڵییەکانی کابینەکەی نوری مالیکی هەدداتەوە!) هاوکات ڕایدەگەیەنن ئەدای ئەو حکوومەتە لە هەموو ڕوویەکەوە پچڕوانەوەی ناوەڕۆکی دەستووری هەمیشەیی

پەسەندکراو و دەنگ بەدراوی عێراقی فیدراڵ و پێکهاتنە سیاسییەکانی کوردە لەگەڵ لایەنەکانی عەرەبی عێراقی. کاردانەوەی کورد سەرەتا لە ناڕازایەتی دەربڕین و ڕادەستکردنی یادداشتنامەو دەستی پێکردووە تا ئەوەی باس لە گۆڕینی کابینەی نوری مالیکی دەکرێت و ناو بەناویش دەنگەی هەوڵی کشانەوە لە حکوومەت دەبیسترێت.

(دەقید ئیگناتس) لە ڕۆژی 9-1-2008 لە ستوونەکی ڕۆژنامەی (واشنتۆن پۆست)دا نووسیویەتی: لە بەغداد گروپێکی نوێ کار بە لابردنی نوری مالیکی سەرۆک وەزیرانی عێراقی دەکات، ئەگەرچی واشنتۆن ئامادەگاریی داوە بەوەی حکوومەت نەگۆڕێت. لەمبارەوە بەرپرسێکی پایەبەرزی ئەمەریکی لە بەغداد پێیوایە ئەمە دوا ساتەکانی (شکاندن و دامان)ی حکوومەتی مالیکییە. فشار و پاڵپەستە نوێیەکانیش دژ بە نوری مالیکی لە سەرکردە کوردەکانەوەیە. هەندێک لە چاودێرانی سیاسیی تێبینی دەکەن شەوازی فشار خستنە سەر مالیکی لەلایەن کوردەکانەوە لە ڕەی گرەدانی چەند هاوپەیمانییەکی تازەو خێی دەنوێنێت، بە تایبەت ئەو ڕێکەوتنەی دوو پارتە سەرەکییەکەی کوردستان لەگەڵ حزبی ئیسلامی عێراقی سوونێ مەزهەب لە ماوەی ڕابردوودا هاتە گرەدان و ڕاگەیاندن، جگە لەوەی هەوڵەکە بە بەهێزکردنی پێگەی کورد، بە بەوای توێژەرانی سیاسیی ئەم ڕێکەوتنە سەرە قەییە فەرمەکیشە بە لاواز و تەنگەتاوکردنی حکوومەتی نوری مالیکی، یان بە واتایەکی تر پیشاندانی قورسایەکی نوێی کوردە لە عێراقدا.

لای خۆیەوە (د.مەحمود عوسمان) ئەندامی ئەنجوومەنی نوێنەرانی عێراق لەسەر لیستی هاوپەیمانی کوردستان بە دووری دەزانێت ئەم هاوپەیمانێتییە بە لاوازکردنی پێگەی حکوومەتی نوری مالیکی بێت و بە ڕاشکاوانە دەڵێت (ئەمە بە لاوازکردن نییە، چوونکە حزبی ئیسلامی یەکێکە لە حزبە سەرەکییەکانی سوونێ و ڕێکەوتنی لەگەڵ دوو حزبە سەرەکییەی کوردستان نزیکی دەخاتەوە لە حکوومەتەکەی مالیکی و نزیک دەبێتەوە لە لیستی شیعەکان و نزیکیش دەبێتەوە لە ڕێکەوتنە چوار قەییەکە و وا دەکات وەزیرەکان زیاتر نزیک بنەوە و بنەوە ناو حکوومەت، بەیە ئەم مەسەلانە لاوازکردنی حکوومەتی نوری مالیکی نییە).

واقیع و پێشهاتە بە دەستوبردەکانی گۆڕەپانی سیاسیی و ئاوگۆڕە خێراکانی نێوخێی عێراق پێچەوانەی ئەو دەربڕینەی (د.مەحمود عوسمان) دەسەلمێنن، چوونکە ئاشکرایە لایەنی کورد دوای ناهومێدبوون لە بەشکێی زەر لە شیعە کاربەدەست و حاکمەکان ڕووی لە هاوپەیمانێتی سوونێکان و حزبی ئیسلامی کردووە. ئەم ڕێکەوتنە سەقەییە دەربڕی خراپیی ڕەوشی کوردە و هیچ نابێت لەگەڵ بەشک لە

شیعەکان هاوسەزیی و هاوپەیمانەتییەکانی گەلانی بەسەردا هاتووە کە دواجار رەنگبە ئەو رەکەوتنە چوار قۆیەی کورد تێیدا یەکبکە وەک خەی نەمەنەتەوە و بەرەو لەبەریەک هەڵوەشان بەوات، هەرچەندە ئەم پێشبینییە تەنە دیتنەکە نەک واقیع، بەڵام بە پشت بەستن بەو رووداو و گەلانکاریانەی روو دەدەن نابەت بە ئەگەرەکی دوور سەیری بکەین.

کورد چی دەکات و دەبەت چی بکات؟

د.بەرهەم ساڵح لە دیمانەیەکیدا لەگەڵ رۆژنامەی (الشرق الاوسط) نیەتەکانی کورد دەردەخات و رایدەگەیەنەت (لایەنی کوردیی نایەوە حکوومەتی نوری مالیکی بگەەت یان لەی بکشێتەوە، کورد دێەوە گەلانکاریی و چاکسازیی لە کابینەکەیدا بکات). زۆرەک لە سەرچاوە ئاگادارەکان هەما بە ئەو راستییە دەکەن کورد لە خودی مالیکی و حکوومەتەکەی ناهومەد بووە و لە بەردەم دووبانەکدایە: بە پاشکشە یان درێژدان بە بڕشداریی. چون لە ماوەیەکی کورتدا بەی دەرکەوتووە هیچ گەلانکاریەکی ئەوتە رووبنەداوە، حکوومەتی مالیکی لە حکوومەتەکانی پێشووی عەلاوی و جەعفەری جیا بکاتەوە. (تەنە دەموچاوەکان گەاون)، هەر بەم هەیەوە و بە سەیرکردنی مەژووچەی کابینەی نوری مالیکی دەرکەوتووە عەرەبی عەراقی دەیەوە سووک و باریک بەەکە لە ژێر پای کورد رابکشێت و رەنج بە "با"ی بکات. بڕشک لە رامیارانی کورد لەو باوەەدان کشانەوە لە حکوومەتی نوری مالیکی نەک چارەسەری کێشەکان ناکات بەەکو دەبەتە فاکتەری سەرهەدانی فەوزا و کێشەی چارەسەرنەکراو و گەورەتر و قووەتر کە بەتەواوی شیرازەی عەراق تەکدەدات و زیانەکانی زەرتر دەبن لە سوودەکانی. (د.فوئاد مەعسوم) سەرەکی لیستی کوردیی لە ئەنجووەنی نوێنەرانی عەراق پێیوایە (هەوڵشاندنەوەی حکوومەتی ئێستا و کارکردن بە پێکهێنانی حکوومەتەکی نوێ لە بەرژەوەندیی هیچ لایەکدا نییە و دوور نییە وەات تووشی قەیرانەکی سیاسیی گەورەتر بکات.. کورد لەگەڵ هەوڵشاندنەوەی حکوومەتەکەی مالیکیدا نییە لە بەرئەوەی لەم قۆناغەدا لە بەردەم جەبەجەکردنی چەندین ئیستحقاقی دەستووریداین لەوانە وەک جەبەجەکردنی ماددەی سەد و چل). لەلایەکی ترەوە (قادر عەزیز)ی سکرتێری حزبی زەحمەتکێشانی کوردستان بەچوونەکی هاوشێوەی بیروڕاکەی (د.فوئاد مەعسوم)ی هەیە و دەربارەی بەکارهێنانی کارتی بایکەت و کشانەوە لە حکوومەتی عەراق لەلایەن کوردەوە رایدەگەیەنەت (هەتا بکرێت پەنا بە کارتی لەو جۆرە نەبین باشە، چوونکە نە بارودۆخی عەراق، نە هاوکێشەکان، نە وەزعی ناوخۆی

هەرەمی کوردستان بۆ ئاوڕ لێبار نییە ئەو هەوڵەستە بەرامبەر بەغداد وەربگیرێت).
لایەنگرانی ئەم دیتنە جیا لەپاساو هێنانەوەی نالەباریی بارودۆخی سیاسیی و ڕێگریکردن لە نانەوەی قەیرانی سەخت و قووڵتر ڕایدەگەیەنن پێشتر ئەم ڕێگە و ئۆگرە لایەن چەندین گروپ و پارتی دیکەوە تاقیکراوەتەوە و هیچ لە بارودۆخ نەگۆڕاوە جگە لە چوونە پاڵاوەزی ویستی ئەو لایەنانەی بەهەر هەیەک بووە بایکۆتی حکوومەتیان کردووە، بەیەکا پاش ماوەیەک ناچاربوون هاوڕێی گەلانەوە بە نەو حکوومەت و ڕێگەی بەشداریی لە عەمەلییەی سیاسیی عێراق بگرنەوە بەر، بەمەبەستی خاوەنکردنەوەی ئەم ڕوانگەیە پێیان پێنەبردووە: سەیرکردنی سەنگ و قەبارەی ڕاستەقینەی ئەو لایەن و پێکهاتانەیە لە حکوومەت پاشکۆشیان کردووە یان دەیکەن، لەبەرئەوە غەدرێکی گەورەیە کردەی بایکۆتی کورد بە بایکۆتی حزبی فەزیلەت یان ڕەوتی سەدر بەراوورد بکرێت، چوونکە یەکەمیان نوێنەرایەتی نەتەوەیەک دەکات و دووەمیان دەمەستی بەشێکی کەمی پێکهاتەکارانی ئاینزایەکە، کورد نەتەوەیەکە و پشت ئەستوورە بەهێزی لەبن نەهاتووی گەلێک نێک وەک ئاوەی لینین وەسپی دەکات (شمشێری مقەبا)ی بەدەستەوە بێت. لە بەرامبەر دیتنی لایەنگرانی مانەوەی کورد لە چوارچێوەی حکوومەتی مالیکی دژە بەچوونێک هەیە پێیوایە، کورد دەرگیری کێشەی گەورە بووەتەوە لەلایەن حکوومەتی ناوبراوەوە کە خەریکە دەسمایەی دەستی دەدەنێت و زۆر بەربەستی گەورە لەبەردەم کوردن، پێویستی ئەوە دەهێنێ پێشەوە لایەنی کوردیی لەم دوا دواییەدا هەوەست وەربگرێت و ڕاستەوخۆ بیاری کشانەوە لە حکوومەتە بدات.

(د.مەحمود عوسمان) بە ڕۆژنامەی (الزمان)ی وتووە (ئۆگەر ئەو وتەڕانەی نوری مالیکی لەگەڵ نەچیرڤان بارزانی دا لەو بارەیەوە ئەنجامی دەدات شکست بهێنن، دوور نییە هاوپەیمانی کوردستان بکشێتەوە لە حکوومەتەکەی مالیکی و بەوەش ئەو حکوومەتە ڕۆژی دەستووریی خۆی لە دەست دەدات). لە بەردەوامیی ئەم کێشانە و دەنگدانەوەی لە میدیا جیهانییەکاندا، ڕۆژنامەی (لەس ئەنجلەس تایمز) لە سەرەتای ئەم مانگەدا دەربارەی هەوەستی لایەنی کورد بەهاوی کردووەتەوە: (لەم چەند هەفتەیەی ڕابردووەدا لەلایەن هاوپەیمانیی کوردستان و ئەنجوومەنی باڵای ئیسلامیی و هەندێک هێزی تریەوە هەوڵەش لە مالیکی کراوە کە متمانەی لەبەسەرنەچێتەوە و لە بەرامبەریشدا باسی"عادل عەبدولمەهدی"یان کردووە حکوومەتێکی نوێ پێکبهێنێ). بیاری دروست وایە ئۆگەر پرسی گرێبەستە نەوتییەکانی

حکوومەتی هەرێم چارەسەری بۆ نەدەزراییەوە و ماددەی سەدوچل لەم گۆڕاوەدا راگیرا و گەمە بە دەزی دەرماڵەی هەزی پشمەرگە کرا (لە ڕژێی 17% بودجەی کوردستان پێسەند کراوە) کورد لە حکوومەتی نوری مالیکی بکشتەوە و بە یەکەمجار عسیانەکی مەدەنی ئەنجام بدات و بە دیوەکی تریشدا قورسایی و کارایی خۆی وەک هێزکی خاوەن توانا بسەلمێنێت. ئەمە کورد ئەو یاخیبوونە نیشان نەدا، سبەینێ بە تێبزیی دەیخەنە دەرەوەی گەمەی سیاسیی لە عێراقی داهاتوودا.

چاپتەری سێهەم
ئایا دەزی کورد هاتتەوە سەرتای ڕێگا؟
دەربارەی گرژییەکانی ئەم دواییەی نێوان کورد و عەرەبی عێراقی

لە ماوەی ئەم چەند مانگەی دواییدا ڕووشی سیاسیی عێراق بەرەو قەناغێکی نوێ هەنگاوی ناوە، لەنێو هەگبەی ئەم قەناغە نوێیدا کەمەکێک هاوکێشەی سیاسیی نوێش هەن، یەکەک لەوانە گوشاری لایەنەکانی عەرەبی عێراق و کابینەکەی (نوری مالیکی)یە بە سەر کورد و ئەزموونی خۆبەڕێوەبەری کوردستان، ئەم گوشارە هەمەلایەن و فرە ئاستییە بە ئەندازەیەکە دەخوازێت هەموو دەستکەوتەکانی کورد وردوخاش بکات و بارودۆخی سیاسیی بە فۆرمەک دابەڕێتەوە کورد بباتەوە سەرتای ڕێگا، واتە دیسان پاشکشە بە هەموو پشکەوتنانە بکات لە بارودۆخی کورددا ڕوویانداوە!.
هەندەک لەلایەنە عەرەبییەکانی عێراق جەخت لەوە دەکەنەوە ئەوەی کوردی گەیاندە تڕپکی دەسەڵات لە عێراقی دوای سەدام حسێندا پێوەندیی هەیە بە ناجێگیریی ئاسایش و ڕووشی نالەباری ئەو کاتی عێراقەوە نەک هەکارەکی تر، بەیە ئێستا وەختەک دەوڵەتی عێراق بەهێز دەبێتەوە و لە هەمووی گرنگتریش خۆریکە بەسەر گروپە چەکدار و تیرۆرستییەکاندا زاڵ دەبێت، دەبێت هاوکێشەکە بە جۆرەکی دیکە هاوسەنگ بکرێتەوە، بە ئەم کارەش لایەنە شۆڤێنییەکانی ناو عێراق بە هاوکاریی دەوڵەتانی هەرێمیی و چاوپۆشیی ئەمریکییەکان دەیانەوە کورد بخەنە ئەودیوی گەمەکە و هاوکێشەیەکی نوێ بهێننە ئاراوە کورد لاوازترین ئەدا و ڕۆڵی هەبێت لەنێویدا. ئەم چەند مانگە نوری مالیکی، باڵاترین ئەرگان و دەسەڵاتی سیاسیی عێراقی بە ئەو مەبەستە تەرخان کردووە، تا لایەنی کوردیی لاواز و پەراوێز بخات، ئەمەش لە ڕێگەی ئەو کەسپ و تێگرانەی بەردەوام دەیانخاتە بەردەم ویستەکانی کورد تاکوو دێگات بە ئەنجامدانی چەندین ڕێککەوتنی ژێر بە ژێر لێگەڵ دەوڵەتانی ناوچەیی لە دژی دەزی هەڵکشاوی کورد.

ماددەی 24 سەرتای دەرکەوتنی کودەتایەکی سیاسیی دژی کورد

لەرژی بیست و دووی تەموزی رابردوو، ئەنجوومەنی نوێنەرانی عێراق بە سەرکایەتی (مەحمود مەشهەدانی) سەرکی ئەنجوومەنەکە، دوای بایکۆتکردنی فراکسیۆنی کوردیی، بەیاری 24ی پەسەند کرد، ئەم بڕیارە وەک ئاوێکەکەی دژی خواستە سیاسییەکانی کوردە لە عێراقدا، لە هەمان کاتدا بە جۆرێک لە جۆرەکان وەک جێگرەوە و ئۆتۆرناتیڤی ماددەی140 دەستووری عێراقی خەی دەرخست، سەیرتر لە هەموو ئەوانە لەماوەیەکی ئێجگار کەمدا و بە شێوەیەکی جادووییی هاوپەیمانە ستراتیژیک و سیاسییەکانی لایەنی کوردیی، چوونە ریزی نەیارانی سیاسیی مافەکانی کورد و بوونە داینەمۆی دەرچووانن و سەرپەکەوتنی ئەو بڕیارە کە سەد دەر سەد بە دژایەتیکردنی کورد و دابڕینی شاری کەرکوک لە کوردستان فەرمۆ و پێشنیار کراوە. بێشک لە چاودێرانی سیاسیی پێیانوایە هاتنی ئەردۆگان بە عێراق و کۆبوونەوەی لەگەڵ نوری مالیکی سەرۆک وەزیرانی عێراقدا بووە هەی ئەوەی لە ماوەیەکی کەمی دوای سەردانەکەی ئەردۆگان، ئەنجوومەنی نوێنەرانی عێراق ئەو بڕیار و هەوەستە وەربگرێت، هەروەک پرۆفیسەر (یوست هیلتەرمان) دەڵێت "گۆڕانەوەی کەرکوک بە سەر هەرەمی کوردستان هەی سووڕە بە تورکیا. لەبەرئەوە تورکیا بەرهەستیی دەکات ئەگەر بێشەوێکی راستەوخۆ نەبێت ئەوا لە ڕێی دەستکانییەوە لە عێراقدا ئەو هەوەستەی پیادە دەکات".

بەیە زەربەی لەکدانەوەکان بە ئەوە دەچن ڕێی تورکیا لە گەیاندنکردنی ماددەی 24دا گرنگترین و کاریگەرترین ڕێگە، بەبە ئەوەی هاشا لەوە بکرێت هەستی شۆڤێنێتی بێشکی زەر لە سەرکردە و کاربەدەستکانی عەرەبی عێراقی هەمان ڕێیان گەڕاوە. بەڵام هەر لەپابەند بەم کێشەوە، هەندێک لەچاودێران لە شرۆڤەکردنی ئەو واقیعەی هاتۆتە پێشەوە، وایدەبینن سەرقاڵیی سەرکردایەتی سیاسیی کورد بە هەندێک کێشە وبابەتی تریەوە لە چێشنی قانوونی نەوت و سەرچاوە سروشتییەکان و کێشەی ئاڵا بوونە فاکتەری لە بیرکردنی دەزێکی هەرە گرنگی وەک جێبەجێکردنی ماددەی 140 دەستووری عێراقی پێویست بە ناوچەکانی کێشە لەسەربوو، بەڵام رای پێچەوانە و بەرامبەر پێیوایە هەر لە سەرەتاوە نیاز و نیەتی لایەنەکانی عەرەبی عێراقی دیاربووە دەربارەی ناوەڕۆکی ئەو ماددەیە، بەیە پێویست بوو لایەنی کوردیی چاوەڕوانی دەستی عەرەبی نەکردبا و دەبوو لە ڕێگەی هەنگاوی عەمەلی و بە پاڵپشتیی جەماوەری گەل بڕیارەکی یەکلایەنەی دەربارەی چارەنووسی کەرکوک بدابایە، چون عەرەبەکانی عێراق لە ڕێگەی یاریکردن بە کات و خەدزینەوە لە پراکتیزەی ماددەی 140

هەوڵستیان هەمیشە روون و ئاشکرا بووە.
جگە لەوانەش بەدەنگیی و تەماشاکردنی خودی ئەمریکا و خەدزینەوەیان لە چارەسەرکردنی ئاو کێشەیە و بەجێهێشتنی بە رای خودی عێراقییەکان بە شێوەیەک لە شێوەکان جۆگەی گومان و تەئامانە و رەنگە ئاوە بسڵمێنێت پلان و کودەتایەکی هەمەلایەنەی سیاسیی هەیە لە دژی کورد کە زیاد لە لایەنێک و دەوڵەتێک رێی تێدا دۆزیوەتەوە هەر لە تورکیا و دەوڵەتە عەرەبییە سوونەکانەوە تا دۆگات بە ئەمریکا و ئێران. ئاوەتا رژێنامەی (ئەلزەمان)ی عێراقی پوختەی راپەرتێکی بەناوکردەتاوە لە ڕۆگەی زانیارییەکی سەرچاوەی ئەمنیی ناو عێراقەوە: کەماری ئیسلامی ئێران لە ڕۆگەی لایەنە شیعەکانی ناو عێراقەوە لە خۆ ئامادەکردندایە بە قەناغی دوای دەسەڵاتداریتی تائیتبانی و کارکردن بۆ لاوازکردنی پێگەی کورد لە عێراقدا تا ئەوانیش بە دەردی پێشووی سوونەکان بچن. بۆیە لە کورتترین دەربەندا ماددەی بیست و چوار و کودەتاکەی تەموزی رابردوو جیا لەوەی هەوەستی شۆڤێنیانەی عەرەبی عێراقی دووپاتکردەوە، لە هەمان کاتدا پەی نیشاندان پیلانێکی نهێنیی ناوچەیی هەیە لە دژی کورد و ئاو پێشکەوتنانەی لە مافەکانی کورددا لەم چەند ساڵەی دواییدا رووياندا.
تەنگژەی خانەقین و سەرقاڵکردنی کورد بە کێشەی لاوەکییەوە
هەر چەند ڕژێکی کەم دوای کودەتاکەی بیست و دووی تەموزی رابردوو، سوپای نوێی عێراق بەشێوەیەکی بەعس ئاسا هەیانکوتایە سەر ناوچەکانی قەرەتەپە و خانەقین، ئەم لەشکرکێشییەی سوپای عێراق دیسان تەنگژەیەکی نوێی دروستکردووە لە نێوان کورد و حکوومەتی بەغدادا، بە تایبەت لە شارچکەی خانەقین ئەم تەنگژەیە چەتە سەر لەواری تەقینەوە و رەنگبە ئەم کێشە و بارگرژییە زۆر لەوە زیاتر بخایەنێت و درێژە بکێشێت وەک ئاوەی لە سەرەتاوە بیری لێدەکرایەوە، چوونکە بە بۆای زۆربەی سیاسەتمەدار و چاودێران ئەم تەنگژەیەش دەستکی دەرەکیی دەیجووڵێنێت. د.مەحمود عوسمان، ئەندامی لیستی هاوپەیمانی کوردستان لە ئەنجوومەنی نوێنەرانی عێراق بۆای وایە "ئێران دەستکی باڵای هەیە لە کێشەی ئەم دواییەی خانەقیندا". بە ئاو مەبەستە شیعەی باڵادەستی عێراق بە بیانووی ئاوەی دەسەاتی سیاسیی و سەربازیی کورد تەنیا چوارچاوەی هەڵەی شین "هەڵەی دژە فەینی پێشوو" دەگرێتەوە، دەیاوێت دەست بەسەر هەموو ئاو ناوچانە کوردیانەدا بگرێت کە سەبارەت بە ژیانی ئابووری و سیاسیی داهاتووی کوردستان بایەخدارن و دەکرێت پشتیبان پێببەستریت.

هەرچی لایەنی کوردیی هاوستەکی وا رووبی نییە ئاوا بسەلمێنێت ملنادات بۆ داخوازییانەی نوری مالیکی و سوپای نوێی عێراق، چونکە ئاوای دەبیستراێت و لە زاری چەند سەرچاوەیەکی عێراقییەوە ئاشکرا کراوە ئاوایە: لایەنی کوردیی رەزامەندیی خۆی نیشانداوە بە پاشکشەپێکردنی هێزەکانی پێشمەرگە لە خانەقین، هەرچەندە بەشێکی بەرچاو لە سەرکردە سەربازیی و ئیداریی و سیاسییەکانی کوردستان ئاوا رەتدەکەنەوە بەیاری پاشکشەی هێزی پێشمەرگەیان دابێت و سەرکی هەرەمیش ئاوای راگەیاند: ئاگەر کورد بە هەڵەی شین رازی بووایە ئاوا سەدام حسێن زەر مەمنوونی کورد دەبوو، ئیدی چێن تازە کورد بۆە قایل دەبێت؟. بەڵام لە باری واقعییەوە هەشتا تەنگژەکە درێژەی هەیە و لایەنی کوردییش بەردەوام گەڕان بەسەر گووتار و هەڵوێستیدا دێت و نەگەیشتۆتە رایەکی کۆنکرێت و جێگیر. بەڵام لە بەرامبەردا شیعەکان وەک بزوێنەری حکوومەتی نوێی عێراقی سوورن لەسەر ئاوای دەبێت هێزی پێشمەرگە خانەقین چۆڵ بکات!.

ئەم بەچوونە لە لەدوانی زەربەی بەرپرسانی سیاسیی و سەربازیی عەرەبیی عێراقیدا جێختی لێکراوەتەوە، بە نموونە (جەلالەدین ئەلسەغیر) ئەندامی لیستی ئیئتلافی یەکگرتووی شیعە لە پەرلەمانی عێراق، بە ئاژانسی هەواڵی نیوزماتیک رایدەگەیەنێت "هێزە ئەمنییەکانی عێراق لە بنەڕەتدا نەچوونەتە ناو خانەقینەوە تاکوو لێی پاشکشە بکەن، ئەستەمە هێزە حکومییەکانی عێراق مامەڵە لەگەڵ هێزی پێشمەرگەدا بکەن، چونکە لە بنەڕەتدا بوونی ئاو هێزانە سروشتیی نییە و خانەقین بەشێک نییە لە سنووری هەرەمی کوردستانی عێراق". بەڵام من وەک خۆم لەو باوەڕەدام دروستکردنی تەنگژەی خانەقین و گەورەکردنی ئەم دۆزە جیا لەوەی بچووککردنەوە و بەرتەسککردنەوەی دەسەڵاتی حکوومەتی هەرەمی کوردستان و لایەنی کوردییە، لە هەمان کاتدا سەرقاڵکردنی کورد بە کێشەکانیەوە بە لە بیربردنەوەی کێشەیەکی گەورەتر و گرنگتر کە ئاویش پرسی ماددەی 140 و ماددە جێگرەوەکەیەتی "24". بەهەر شێوەیەکیش بێت تەنگژەی خانەقین چیتر نییە جگە لە هەوڵێکی تر بۆ بردنەوەی دۆزی کورد بە سەرتای رەگا.

حکوومەتی عێراق بەرەو کام ئاقار دەڕوات؟

هەموو چاوەڕێی ئاوە بووین لە دوای کۆتنی بتەکەی سەدام حسێن لە ساحەی فیردەوسی بەغداد و رووخانی بەعسەوە ئیدی دیموکراسیی رووبکاتە عێراق، هەموو عێراقییەکان خوازیاربوون کۆتایی بە عەهدی دیکتاتۆریی و دەوڵەتی ناوەندیی و تاکڕەویی بێت، کەچی هەر لەگەڵ جێگیربوونی باری ئاسایش لە عێراقی دوای سەدام و سەرپەکەوتنی

حکوومەتی بەغدا خەریکە دەستاتدارانی نوێی ئەم وڵاتە ڕێی هەمان خەرەندی بەعس دەگرنەوە بەر و بە هەمان جۆر سەرقاڵی وێنەکێشانی عێراقێکی نوێی مەرکەزیی و تاک سەرکردە و تاک بەیارن، ئەم هەنگاوەش لە زەوتکردنی مافەکانی کوردەوە ڕەچەڵی بەستووە. هەر ئەم هەکارەش کوردەکان لە سیاسەتی چەک کێشی حکوومەتی عێراقی دەترسێنێ و وا دەکات کورد داوا بکات ئەو چەک کێشە و بەهێزکردنی سوپا لە ئاستێکی دیاریکراو و سنووردارا بێت. ئەوەتا لە دانیشتنی ڕۆژی 8-9-2008دا (عەدنان موفتی) سەرۆکی پەرلەمانی کوردستان ڕایگەیاند "داوا لە ئەمریکا و وڵاتە زلهێزەکانی دنیا دەکەین بە تایبەت ئەمریکا کە ئێستا خەریکی مەرکردنی ڕێککەوتنێکە لەگەڵ عێراق، بەمبەستی فرۆشتنی چەکی جەنگیی بە عێراق، بە مەرج بیفرۆشن پێی بە ئەوەی نەبێتە هەی هەڕەشە و عێراق نەتوانێت هەڕەشە لە کورد بکات بەهەی ئەو فڕۆکە جەنگیانەوە".
ئەم لێدوانەی سەرۆکی پەرلەمانی کوردیی دەرخەری ڕاستیێکەی تاڕادەیەکە سەبارەت بە عێراق و ئەوە دەسەڵمێنەت تا دێت ئەو وڵاتە دەرگاکانی دیموکراسیی لەسەر خۆی دادەخات و لە دەسەڵاتێکی تۆتالیتاریی مەزهەبی نزیک دەکەوێتەوە. هەروەک (دانیاڵ پایپس)ی ڕۆژنامەنووس تێبینی کردبوو بەوەی دەڵێ "من گەشبین نیم بەوەی عێراق بکرێ دیموکراسییەت هەنگاوی هەڵگرتبێت، بە تەواویی پێشبینی ئەوە دەکەم عێراق بکرێ تاکڕەویی بگرێتەوە". بەڵام ئایا لەعێراقێکی تاکڕەو و دیکتاتۆریی کە بە ڕۆژی ڕووناک کودەتا دژی مافی کورد بکرێپا دەکات دژی کورد ڕووی لەکوێیە و دەگاتە کوێ؟ بە داخەوە دەبێت ئەو ڕاستییە تاڕادەیەک بدرکێنین بەو هەنگاوانەی ئێستا حکوومەتی بەغدا دەینێت، دژی کورد پاشکۆ دەکاتەوە بە سەرتای ڕەگا.

چاپتەری چوارەم
مالیکی دەیەوێت مێژوو دووبارە بکاتەوە
دەربارەی هەوڵەکانی مالیکی بە سەرلەنوێ بنیاتنانەوەی عێراقێکی ناوەندیی

لە ماوەی ئەم یەک دوو ساڵەی دواییدا لە نزیکەوە ئاشنابووین بە چەند هەوڵێکی "نوری مالیکی" سەرۆک وەزیرانی عێراق، کە بەنی ئەوەیان لێدەهات، دەیەوێت جارێکی تر عێراق بگەڕێنێتەوە بە دەخی دەسەڵاتێکی ناوەندیی تاکلایەن و تاک بەیار. کورد زەرترین زیانی ئەم سیاستانەی "مالیکی" بەرکەوتووە و هەموو هەنگاوێکی حکوومەتی عێراقیی ڕووەو ناوەندەتی، هەنگاوێکیش پاشکۆی کردووە بە دەستکەوتکانی کورد لە باشووری وڵاتکەیدا. لە ماوەی سەرکایەتی

"مالیکی"دا ئەم یاریە سیاسیە چەندین جار دووبارە بۆتەوە، هەر لە کەسپ و تەگەرە دروستکردن بۆ ماددەی سەدوچل تا دەگاتە هەوڵی لەبەین لە بەشە داهاتی کوردستان لە بوودجەی عێراق. هەر لە لەمپەردانان بۆ گرێبەستە پترۆلیەکانی هەرێم تاکوو دەگات بۆ ئابڵوقەدان و هەوڵی داگیرکردنەوەی چەند ناوچەیەکی تازە ئازادکراوی کوردستان "شاری خانەقین و قەرەتەپە بۆ نموونە". هەر لە دروستکردنی ئەنجوومەنەکانی ئیسنادەوە کە تازەترینیانە تاکوو دەگات بۆ هەوڵدان بۆ دەستکاریکردن و هەموارکردنەوەی دەستووری هەمیشەیی عێراق بۆ تایبەت بۆ لەقرتاندن لە دەستکەوت و پشتوێیەکانی کورد لە چوارچێوەی عێراقدا.

بگومان لە سەرەتای پرسەی رووخاندنی رژێمی بەعسەوە، لەبەر فاکتەری بەهێزیی کورد و پێرش و بڵاویی هێزە عەرەبییەکان و گیردەبوونی هێزەکانی هاوپەیمانان و حکوومەتی عێراق بە رووبڕووبوونەوەی تیرۆر و مانەوەی خەتەقاندنەوە، کورد توانی بەشکی گرنگ و بەرچاو لە خواستە سیاسیەکانی لە رێگەی دەستوورەوە شرعیەت پێبدات، توانی هێندە دەستکەوت و پشتوێیەکانی کورد لە چوارچێوەی عێراقدا.

بگومان لە سەرەتای پرسەی رووخاندنی رژێمی بەعسەوە، لەبەر فاکتەری بەهێزیی کورد و پێرش و بڵاویی هێزە عەرەبییەکان و گیردەبوونی هێزەکانی هاوپەیمانان و حکوومەتی عێراق بە رووبڕووبوونەوەی تیرۆر و مانەوەی خەتەقاندنەوە، کورد توانی بەشکی گرنگ و بەرچاو لە خواستە سیاسیەکانی لە رێگەی دەستوورەوە شرعیەت پێبدات، توانی هێندە دەستکەوت و پشتوێیەکانی کورد لە چوارچێوەی عێراقدا.

بگومان لە سەرەتای پرسەی رووخاندنی رژێمی بەعسەوە، لەبەر فاکتەری بەهێزیی کورد و پێرش و بڵاویی هێزە عەرەبییەکان و گیردەبوونی هێزەکانی هاوپەیمانان و حکوومەتی عێراق بە رووبڕووبوونەوەی تیرۆر و مانەوەی خەتەقاندنەوە، کورد توانی بەشکی گرنگ و بەرچاو لە خواستە سیاسیەکانی لە رێگەی دەستوورەوە شرعیەت پێبدات، توانی هێندە دەستکەوت و پشتوێیەکانی کورد لە چوارچێوەی عێراقدا رووداوێکی ناوازە و کەمونە بووە و یەکەمین جاریش بووە کورد بتوانێت ئەو هەموو بڕیندە دەستووریە بە زامنکردنی قەوارەکەی دەستەبەر بکات. بە داخەوە هێزە کوردیەکان لە قەناغێکدا وەستان و نەیانتوانی زیاتر دەزی کورد بڕنە پێشەوە، بەهەی ئەوەی قورسایی خەیان خستەسەر پێکهێنانەوەی پێکهاتە ناکۆکەکانی عەرەبی عێراقی و بنیاتنانەوەی عێراق، بەبێ ئەوەی بیر لەوە بکرێتەوە هەموو بەهێزکردنەوەیەکی ناوەند لەسەر حیسابی لاوازکردنی هەرێم دەبێت.
کورد دەیتوانی لە ساتەوەختی خەیدا و لەکاتی لاوازیی دەوڵەتی عێراق و لەرزەکیی هێزە عەرەبییەکانی گۆڕپانی سیاسەت لە عێراق "بە تایبەت شیعەکان"، مەرج و گرەنتی زیاتر دابنێت بە پاراستنی ئەزموونی باشوور، چوونکە لە مێژووی عێراقدا بە ئەزموون ئەوە سەلماوە حکوومەتەکانی عێراق لە ژێر باری ناچاریی و فشاردا دانیان بە هەندێک نیمچە مافی کورددا ناوە و هیچی ترا، بەڵێ دەبوو سیاسەتمەدارانی کورد پێش هەر شتێک ئەو راستیە رەها و مێژووییەیان لەبەرچاو بگرتبایە. بەهەرحاڵ ئەوەی ئەمڕۆ لە شانەی رامیاریی عێراقدا بەرجەستە دەکرێت، هەوڵی جیددی هێندێک لایەنی عەرەبیی و خودی سەرۆک وەزیرانە بۆ گۆڕانەوەی سیستمی سیاسیی عێراق رووەو سیستمێکی تەتالیتار و تاکڕەهەند، هەروەها بۆ بچووککردنەوەی دەستکەوتەکانی کورد لە رێگەی پێداچوونەوە و چاوپێداخشاندنەوە بە

دەستووری هەمیشەیی عێراقدا. لەم نووسینەدا نوری مالیکی بە وزە و قورسایییەکی سیاسیی و تەنانەت سەربازیی زۆرەوە دەیەوێت ئەو خوونانە بکاتە واقیع، ئەو رەگەی لەیەک جودای گرتووەتە بەر بە هەناسەدی ئەو مەبەستە شۆڤێنیی و مەزهەبگەرایییە.

عێراق رووەو سیستەمێکی ناوەندیی و داخراو

نوری مالیکی قۆکەسی کردەتە سەر بنیاتنانەوەی عێراقێکی ناوەندیی. مەژوو سەلماندی ئاکام و سەرئەنجامی زەربەی دووەتە ناوەندییەکان لە کەمەگە فرە نەتەوە و کولتوورەکاندا جگە لە ستەمکاریی هیچی تر نەبووە، لە واقیعی عێراقیشدا گەلانی ئەم وڵاتە بە خوێن و ئەزموون تاقیکردنەوەیان لەسەر ئەم سیستەمە هەیە، کە نەک هەر ناتوانێت کەمەگەیەکی رەفاه و سەقامگیر بەرهەم بهێنێت، بەپێچەوانەوە مەژووییکی خوێناویی و پڕ کارەساتی مرۆیی خولقاندووە. "مالیکی" بەچاو نووقاندن و خەلادان لە ئەزموون و چارەنووسی تراژیدیی رۆژەمی تاکەهەند و ناوەندیی لە عێراقدا، دیسان هەمان خولیای سەدام لە کەللەی داوە و دیەوێت ئەو دووەتە ناوەندییە زیندوو بکاتەوە. هەبەتە مالیکی نوێنەرایەتیی زۆرینەیەکی شیعەی مەزهەب دەکات، بەدەر لە ئەو ئەزووە کەسییەکانی خۆی، ئەکتەرێکە ئەدای جیهانبینییەکی مەزهەبگەرایی دەکات و خواستی بە ئەرانکردنی عێراقی کردەتە رەژەی سیاسیی، یان بە واتایەکی تر نوێنەرایەتی ئەو میللەتەی دەکات دیەوێ عێراق لە دەستی ئەمریکا بسێنێتەوە و رادەستی کەماری ئیسلامی ئێرانی بکات.

بە بەوای "دەقید فلیپیس"ی توێژەری رامیاریی لە زانستگای کەلەمبیا "کۆشەی عێراق هەمیشە زۆریی ئەو دەسەڵاتانە بووە بەغداد هەیبووە، تەنیا رەگەش بە مانەوەی عێراق بە یەکپارچەیی لە رەگەی کەمبوونەوەی دەسەڵاتی دووەتی ناوەندیی بەغدادەوەیە، جا هەر بەیە نابێت مالیکی هەمان ئەو هەڵەیەی پێشوو دووبارە بکاتەوە". لە باری واقیعیشەوە کۆشەی عێراق تاکو ئێستا بەش بەشکردنی دەسەڵاتکان نەبووە بەسەر ناوەند و هەرەمکاندا، هەندەی زادەی ئەو دەسەڵاتە زۆر و زەبەندانە بووە حکوومەتی ناوەندیی هەیبووە، کەوابوو ئەوەی لە عێراقدا کۆشەی قووە و بریندی ساڕێژنەکراوی بە دوای خێدا هێناوە، تەسککردنەوەی پانتایی دەسەڵاتکان بووە، نەک ئەوەی ئەمە بەشێک لە هەزە عێراقییەکان لە نەبوونی دەسەڵاتکی بەهێزی ناوەندییدا دەیبینێنەوە. لایەنی کوردیی هەمیشە ترسی هەبووە و هەیە لە بەهێزبوونەوەی ناوەند چوونکە دنیایەی ئەم بەهێزکردنەوەی ناوەند لە یەکەک لە رەهەندکانیدا بڕیتییە لە لاوازکردنی هەرەمکان، یان با بڵێین لەسەر حیسابی لاوازکردنی هەرەمی

کوردستانە.
هەروەک "ئەدوارد گیبسن" روونیدەکاتەوە "نیگەرانییەکە لە بوونی حکوومەتێکی مەرکەزیی بەهێزدا نییە، لەبەرئەوەی زەرجار لە فیدرالیزمیشدا حکوومەتێکی مەرکەزیی بەهێز هەیە، بەڵام نیگەرانییەکە لەوەدایە کە حکوومەتی مەرکەزیی هەوڵی پشێلکردنی بنەماکانی فیدرالیزم و سەرکوتکردنی ئازادیەکان بدات".
دروست نیگەرانیی کورد لەو سنگیەوە دەستپێدەکات "گیبسن" بۆ چوون، چوونکە زەربەی کاربەدەستانی عێراقی و لایەنگرانی عێراقێکی ناوەندیی لەم بارودۆخە دیفاکتۆیەی کورد رازی نین و هەندێکیان پێیانوایە کورد بووەتە هۆکاری لاوازکردنی دەسەڵاتی بەغداد، هەر ئەم تێگەیشتنەشە وەهای لە سەرکردەکانی کورد کردووە بە تووندی بەرپەرچی عێراقێکی ناوەندیی بدەنەوە و بە مەترسیی لەسەر کورد لەقەڵەمی بدەن.

"د.بەرهەم ساڵح"ی سیاسەتمەداری پڕەعێراقی کورد، نیگەرانییەکانی کورد بەم شێوەیە دەردەبڕێت "یەکێتی عێراق بە تووندوتیژیی و خەسپاندن و کەمکردنەوەی دەسەڵاتەکان بە دەستی یەک ناوەند و یەک دەستە یاخە یەک هێز نابێت، سەدام حسێن بەرجەستەی هەرە گەورەی ئەو دەخەیە". ئەم رایەی "ساڵح" تا رادەیەک پوختەکراوی بیروڕای گشتیی و فەرمیی کوردیشە لەمەڕ هەوڵەکانی مالیکی لە پێناو بەهێزکردنەوەی ناوەند. "د.سەعدی بەرزنجی" ئەندامی کوردی ئەنجوومەنی نوێنەرانی عێراق رایەکی نزیکی لە بۆچوونەکەی "ساڵح"ی هەیە و پێیوایە "دەسەڵاتی رژێمی بەعس و سەدام لە ناوەند بەهێز بوو، بەڵام ئایا حکوومەتەکەی بەهێز بوو؟ بەگومان نەخێر. چوونکە هێزی دەوڵەت لە خزمەتکردنی خەڵک و پاراستنی مافەکانی هاووڵاتیاندایە".
پرسیاری سەرەکی و جۆهەریی هەرە گرنگ لەمەڕدا خۆی لەوەدا دەبینێتەوە: ئایا کورد بە چ ڕێگە و میکانیزمێک ڕووبەڕووی ئەو سیاسەتە نوێیەی نوری مالیکی و کاربەدەستانی عێراقی دەبێتەوە؟. هەتا ئێستا دیار نییە کورد چۆن هەڵوێست وەردەگرێت، تەنیا ئەوە دیارە سەرکردە کوردەکان ناڕازایەتی خۆیانیان لەمەڕ ئەو سیاسەتەی مالیکی نیشانداوە، بە پووچەڵکردنەوە و شکست پێهێنانی هەشتا هیچ ڕووناکییەک لە ئاسەدا نابینین. بە تایبەت لەو دەخەدا کە هەندێک لە کارناسان و شارەزایان لەو بڕوایەدان سیاسەتی نوێی "باراک ئۆباما" دەبێتە یارمەتیدەری بیرۆکەی بەهێزکردنەوەی عێراقێکی ناوەندیی. لەو ڕووەوە ڕۆژنامەی "ستارس ئاند ستراپ" لە ڕاپۆرتێکدا بە وردیی تیشک دەخاتە سەر ئەوەی "جێبەجێکردنی پلان و بەرنامەکەی ئۆباما لە عێراق ڕێگا بە دروستبوونەوەی

دیکتاتۆریەتێک خۆشدەکات هاوڕێنی دیکتاتۆریەتی سەدام حسێن دەبێت کە بە ماوەی سی ساڵێک پیادەی کرد". بە کورتی هەڕەتێکی بەهەز بە پشتیوانیی هێزکانی دژەوە و بارودۆخی نوێی جیهان و ناوچەکە و عێراق، بە بەهێزکردنەوەی عێراقێکی ناوەندیی لە ئارادایە، پریشکی یەکەمی ئاگری ئەم عێراقە ناوەندییە، کورد دەسووتێنێت! کورد چۆن خۆی ئامادە کردووە و ئامادە دەکات؟ جارێ هیچ دیار نییە!.

پێداچوونەوە بە دەستووری هەمیشەییدا

مالیکی و کاستەکەی ئەوە رادەگەیەنن کاتی ئەوە هاتۆتە پێشەوە، گۆڕانکارییەک لە دەستووری هەمیشەیی عێراقدا ئەنجام بدرێت، گۆڕانکارییەک بتوانێت زۆر ناوەڕۆک و بەند و ماددەی لە یەک جیا بگۆڕێت و بە پێی هاوسەنگیی و دۆخی نوێی سیاسیی وڵاتەکە بنووسرێنەوە. "نوری مالیکی" سەرۆک وەزیرانی عێراق لە لێدوانیکدا رایگەیاند "دەستوور لە کێشوهەوایەکی ئازار و ترسدا نووسراوەتەوە و روانینی تێدایە بە ئایندە، ئەمڕ زۆر ئاسایی. لەبەرئەوە پێویستیمان بە پێداچوونەوەی دەستوور هەیە". ئەم لێدوانەی سەرکۆماری لێکدانەوەی جیا جیا هەڵدەگرێت، یەکێک لەو شرۆڤانە ئەوە ئاشکرا دەکات، ئەوان "هێزە عێراقییەکان" لە ژێر بارێکی ناهەمواری ئەمنیی و لەسایەی نائارامیی ئۆکاتی عێراقەوە رازیبوون دەستوور بەو فۆرمە بنووسرێتەوە و گۆڕانێ بکرێت، ئێگینا هیچ کات ئامادەنەبوون دەستوورێکی لەو ڕەنگە، بە عێراق و سیستەمی بەڕێوەبردنی ئەو وڵاتە قبوڵ بکەن. نووسەر و توێژەری سیاسیی کورد "فەرید ئەسەسەرد" لە لێکدانەوە و شرۆڤەی ئەو لێدوانەی "مالیکی"دا دەگاتە بڕوای ئەوەی "مالیکی" مەبەستی ڕاستەقینەی لە پێداچوونەوە بە دەستووری هەمیشەیی عێراقدا کەمکرنەوەی دەسەڵاتی هەرەمەکان و پتەوکردنی ناوەندە لە ڕەگەی ماددەیەک یان چەند ماددەیەکی دەستوورییەوە.

"ئەسەسەرد" لەو ڕووەوە دەنووسێت "قسەکانی مالیکی شتێکی وایان لێهەڵدەکەنرێت ئەوەی لە عێراقدا هەیە فیدرالیزم نییە، گوایە لە سەنگەی ئەمەوە ڕەوشەکە پێویست بووە دەکات بە دەستووردا بچێنەوە و دەسەڵاتی هەرەمەکان کەم بکەینەوە و دەسەڵاتی ناوەند زیاد بکەین!". ئەم هەوڵە نوێیەی سەرۆک وەزیران ئەقڵیەکی تر لەو زنجیرە هەوڵەی دێدات بە مەبەستی کەمکردنەوەی سەلاحیات و سنووری دەستووریی دەسەڵاتی هەرەمی کوردستان، بە سەرخستنی ئاجیندایەکی بیری لە دەستبردن بە هەموارکردن یان چاوپێداخشاندنەوەی دەستوور کردەوە، چوونکە ئۆکات دەتوانێت بە فۆرمێکی قانوونی و

دەستووریی دەساتی هەرەمکان کەم بکاتەوە، بەو پێیەی جیا لە هەرەمی کوردستان پێشبینی ئەوە دەکرێت هەرەمی تر لە عێراقدا دروستبن، ئێستا هەوڵێکی کارا و جیددی لە ئارادایە بۆ پێکهێنان و بە فەرمی ناسینی هەرەمی بەسرە، کە ئەم هەوڵەی بەسرایێکان لەلایەن کوردەوە پشتیوانی دەکرێت.
مالیکی ترسی ئەوەی لێنیشتووە پێدابوون و هاتنەئارای چەند هەرەمێکی فیدرالی لە چوارچێوەی عێراقدا دەبێتە سەرەتای دابەشبوونی وڵاتەکە، بۆیە دەیەوێت لغاوێکی دەستووریی بخاتە دەست و قاچی هەر هەرەمێک لە چوارچێوەی عێراقدا هەبێت یان دەشێ لە ئایندەدا ببڕێت. لایەنی کوردیی دیسان بە تووندیی ڕەخنەی لەم هەڵوێست و هەنگاو و دەستپێشخەرییەی سەرۆک وەزیران گرتووە، لە زاری سەرۆکی بەرزترین ناوەندی دەساتات لە هەرەمی کوردستانەوە ڕەخنە و ناڕەزایەتی هەیە لەمەڕ ئەو کردەیە. لەو بارەوە "مەسعود بارزانی" سەرۆکی هەرەمی کوردستان راشکاوانە بە کەنایی "الحرە"ی ڕاگەیاند "بەڕێز مالیکی نابێت پێیوابێت ئەوەی بە دەستمان هێناوە سەپێندراون، چوونکە ئەوەی ئێمە موماڕەسەی دەکەین لە ڕۆگەی شەرعیەوەن. بۆیە دەڵێم هەر پاشگەزبوونەوەیەک لە دەستوور بە واتای گەڕاندنەوەی دیکتاتۆرییەتە".

لەگەڵ ئەوشدا سەرۆکی هەرەم ڕوونی نەکردەوە ئەگەر لایەنی عەرەبیی سوور بوو لەسەر خواستی پەداچوونەوە بە دەستووردا، هەڵوەستی کورد چۆن و چی دەبێت، ئەو تەنیا ڕەخنەی لەو هەڵوەستە گرت و بیروڕای کوردی درکاند. بەڵام "فریاد ڕەواندزی" ئەندامی کوردی ئەنجوومەنی نوێنەرانی عێراق بەرچەکرداری کورد ڕوون دەکاتەوە و دەڵێت "کورد ئەو قیتۆیە بەکاردەهێنێت لە دەستووردا چەسپاوە، ئەویش ئەوەیە، ئەگەر دوو لەسەر سێی، سێ پارێزگا ئەو هەموارکردنەیان ڕەتکردەوە، ئەوە بەیارمەتی پووچەڵ دەبێتەوە". ئەوەی گرنگە لێرەدا پێنجەی بە ڕاکێشین ئەوەیە، دیسان عەرەبە عێراقییەکان هەمان ئەزموونی پێشان دووبارە دەکەنەوە و تەنانەت لەو دەستوورەش پێشیمان دەبنەوە خەیان لایەنێکی سەرەکیی و کارا بوون لە نووسینەوەیدا و عێراقییەکان بە زۆرینەی دەنگ پەسەندیان کردووە، ئەوەتا مالیکی سەرەتای هەوڵێک دەخاتە گەڕ بۆ زەوتکردنی هێندێک لە مافەکانی کورد، ئەگەر سەرکەوتنیش بەدەستهێنابێت، هیچ لەو ڕاستییە ناگەڕێت عەرەبەکان لە هەر هەڵکدا و لەگەڵ گەڕانی تای تەرازوی هەزدا، چاو دەخشێننەوە بە هەموو ئەو بیارانەی پێشوویاندا، هەر لە دەستوورەوە تاکوو دەگات بە پێدانی ناسنامەیێکی فەرمیی بە قەوارەی دیفاکتۆی ئەمەی باشووری کوردستان.

ئەنجوومەنەکانی ئیسناد

چەند مانگێکە سەرکی حکوومەتی عێراق، لە پەیوەندییکردندایە بە هەندە سەرک خۆ و شێخی هەزەکان و هەندە کەنە جاش و دەمسپی کوردەوە، بە مەبەستی دروستکردنی ئەنجوومەنەکانی ئیسناد وەک هەزەکی تری یارمەتیدەری حکوومەت بە سەقامگیرکردنی زیاتری بارودۆخی ئاسایش. بەڵام لایەنی کوردیی پەیوایە ئیسناد جۆرکی ترە لە جاشایەتی و لەسەر زاری سەرکی هەرەمەوە جێخت لەوە کرایەوە ئەوانەی دەچنە ریزی ئیسنادەوە خیانەتکارن و وەک جاش ماملەیان لە تەکدا دەکرێت. زۆریش لە شارەزایان و چاودێران وایدەبینن ئیسناد بە ئەو مەبەستە دروست نەکراوە نوری مالیکی و کاستەکەی لە ڕێی کەناڵەکانی ڕاگەیاندنەوە ئاشکرای دەکەن و ڕایدەگەیەنن، بەڵکو زیاتر ڕاکێشانی ئەو ئەنجوومەنانەیە بە لای لایەنێکی سیاسییدا نەک بە لای حکوومەتدا. کورد بە هەموو شێوەیەک دژایەتی ئیسناد دەکات و حکوومەتی هەرەمیش بە تووندی ماملەی لەگەڵ ئەو کەسانەدا دەکات پەیوەستبوون و دەبن بەو ئەنجوومەنانەوە.

"د.کەمال کەرکوکی" جێگری سەرکی پەرلەمانی کوردستان لە لێدوانێکیدا بە تووندیی هەرشە دەکاتە سەر ئیسناد و دەڵێت "فەوجی ئیسناد هەروەک ئەو فەوجە جاشانەیە لە کاتی خۆیدا لە کارەساتی ئەنفالدا دەستیان بە خوێنی نەتەوەکەمان سوور بوو". لای خۆشییەوە سەرکی هەرەم، وەڵامی ڕەخنەگرتن و ئاشکراکردنی دژایەتی کورد لە بەرامبەر ئیسناد، جێخت لەوە دەکاتەوە ئیسناد هیچ خزمەتێک بە بارودۆخی سیاسیی عێراق ناکات و زیاتر بە فیدانی پارە و سامانی عێراق و ئیستغلالکردنی دەسەڵاتە بە هەڵبژاردن، هەروەک سەرکی هەرەم وتی "لە کەرکوک و موسڵ بە نانەوەی پشێویی و فیتنە دروستکراون". لە ئەوەی هەندێک لە کەنە بەعسی و کەنە مستەشارەکانی کورد پەیوەندییان بەو ئەنجوومانەوە کردووە، بەڵام بڕوای گشتیی هەز و لایەنە سیاسییە کوردییەکان جەماوەری کورد ئاگادار دەکەنەوە لەوەی هەوڵستی فەرمیی حکوومەتی هەرەم لەمڕۆ ئیسناد، ئەوێ ئەو ئەنجوومانە وەک فەوجی خەفیفەی پشان چاولێدەکات و لە هیچ کەسیش ناباورێت بەو ئەنجوومانەوە پەیوەندیی بگرێت.

ئەوەی ئاشکرایە مالیکی مەبەستی لە پێکهێنانی ئەم فەوجانە جیا لە پشتگیریکرن و پاڵپشتیی خۆی و پارتەکەی، بە تێکدانی ڕووشی شاری کەرکوک و موسڵ، هەروەها ئەمەش دەبێتە فاکتەرێکی یارمەتیدەر بە کەمکردنەوەی دەسەڵاتەکانی هەرەمی کوردستان. بەجگە لە کوردیش هەندێک لایەن عێراقییەکانی تر ناڕازین بە دروستکردنی ئیسناد و پەیانوایە مالیکی لەسەر حیسابی دەوڵەت خزمەت بە خۆی و تۆزمە

سیاسیی و مەزهەبییەکەی دەکات. لەو رووەوە "رافز ئەلعانی" لە بڕیاردان لە بڕیاردان لە دروستکردنی ئیسناد کارەکی ناڕاستەوخۆ و تەنیا مەبەست لەسەرنجڕاکێشان و پڵکێشکردنی عەشائیرەکانە بە لای لایەنێکی دیاریکراودا و هیچ پەیوەندییەکی بە بڕیاری ئاسایشەوە نییە، تەنیا لایەنێکی سیاسیی بڕیار لەو ئەنجوومەنانە دەدات نەک حکوومەت". پوختەی قسەی ئەو ئیسناد پیلانگێڕییەکی تری مالیکی و کاستەکەیەتی لەناو حکوومەتی ئێستادا هەم بە هەنادی هەندێک مەهامی سیاسیی تایبەت بە خۆیان و هەم بە کەمکردنەوە لە هێزی هەرەمی کوردستان و نانەوەی پشێویی لە کەرکوک، کە ئەمێ بە کوردی ئەو شارە گرنگەی و بایەخی خۆی هەیە و دەستبەرداربوون لێی کارێکی ئاسان نییە.

ئەنجامگیریی

لە پار ساڵەوە حکوومەتی نوری مالیکی چەندان کێشەی بە حکوومەتی هەرەمی کوردستان و پێگەی کورد دروستکردووە، کە "د.مەحمود عوسمان" ئەوانەی رابردوو بەپێنج کێشە ناو دەبات و ئیسنادیش بە شەشەمین کێشەی قووە هەژمار دەکات. بەڵێ کورد دەبێت خۆی ئامادە بکات بە زیادبوون و زەرتربوونی کێشکان نەک چارەسەربوونی ئەوانەی ئێستا!!. ئەی کەواتە پێویستە کورد چی بکات لەم هەلومەرجە نوێیدا؟. "د.مەحمود عوسمان" دەڵێت "ئەگەر کێشکانمان چارەسەر نەکران ئەوسا پێویستە کورد بیاری یەکلاکەرەوەی خۆی بدات، چوونکە ناتوانین بەم شێوەیە لە حکوومەت هاوبەش و بەردەوام بین". بەڵام پرسیارێکی بەجێ قووت دەبێتەوە: ئایا دوای ئەم تەنگژانە و تەوابوونی کارکانی ئەو پێنج لیژنەیەی بە چارەسەری کێشکان دانراون و لە کۆتایی ئەرکەکەیاندان، کورد ناچار دەبێت هەڵوەستە "یەکلاکەرەوە" وەربگرێت یان دیسان لەم یاری مار و پێڕێیە بەردەوام دەبێت؟.

وەک خەم ئەوەندەی دەخەکەم خوەندبێتەوە و سەرنجی ئەزموونی کارکردنی سیاسیی کوردم دابێت بە تایبەت لەم چەند ساڵەی دواییدا، باوەڕم بەوە نییە بیارێکی حاسم بدات کە هیچ نەبێت لایەنە عەراقییەکان بهێنێتە پیرمام یان دوکان تا ئەمجارە ئەوان بێنە کوردستان و هەوبدەن کوردەکان رازی بکەن. هەموو بە هیوای ئەو هەڵوەستەین. پێش ئەوەی کات درەنگ بێت پێویستە کورد مالی خۆی ڕێکبخات بە گووتارێکی یەکگرتووی رووەوە بیاری کۆنکرێتی خۆی بدا، لانیکەم کورد دەتوانێت کێشی سیاسیی لە عەراق تێکبدات، لەمپەر دروست بکات لەبەردەم ویستی شیعەکانی عەراق کە دەیانەوێ کوردستان قووت بدەن و بیکەنەوە بە پارچەیەک لە عەراق وەک چۆن عەراقیان کردووە بە بەشێک لە ئێران.

چاپتەری پێنجەم

کاریگەرییە رامیاریی و ئابوورییەکانی هەناردەی نەوتی کوردستان

رۆژی یەکەی حوزەیرانی 2009 لە رۆژنامەکی فەرمیدا و بە ئامادەبوونی مەسعود بارزانی سەرۆکی هەرێمی کوردستان و جەلال تاڵەبانی سەرۆک کۆماری عێراق بۆ یەکەمجار لە مێژووی باشووری کوردستاندا بڕیاری فەرمی پرۆسەی هەناردەکردنی نەوتی کوردستان لە ژێر چاودێری و سەرپەرشتیی حکوومەتی هەرێمی کوردستان راگەیەندرا و هەردوو سەرۆکی ئامادەبووش بە بەرچاوی زوومی کامێرای رۆژنامەنووسانی ناوخۆیی و دەرەکییەوە یەکەمین قفڵی ئۆو هەناردەیان کردەوە. بۆپی زانیارییەکانیش ئەم پرۆسەیە لە کێگە نەوتییەکانی "تاوکی" ناوچەی زاخۆ و تاقتاق دەستیپێکردەوە و ناردنە دەرەوەکەش لە ڕێی هێڵکانی "نابوکۆ"ی تورکیی و بە سەرپەرشتیی کۆمپانیای DNO" نەرویژیی و ئێداکس پترۆلیەم و ژەنەراڵ ئینێرجی" ئەنجامدەرە و لە هەنگاوی سەرەتادا رۆژانە 100 هەزار بەرمیل نەوت هەناردە دەکرێ و وا بڕیارێشە لە کۆتا مانگەکانی ئەمساڵدا ئەو بڕە بە 200-250 هەزار بەرمیل لە رۆژێکدا بەرز ببێتەوە، هەروەک پێشبینی دەکرێت لە ماوەی سێ چوار ساڵی داهاتوودا رۆژێکە بە دوو میلیۆن بەرمیل زیاتر ببێت.

ئەم ڕووداوە ناوازەیە جیا لەوەی بووە جێی سەرنجی چاودێران و ناوەندە سیاسیی و میدیاییەکانی دەرەوەی هەرێم، لە هەمان کاتدا بە پاشخانێکی ئابووری و رامیاریی باشووری کوردستان بایەخێکی بەرچاوی هەیە کە لەوانەیە ئەم پرۆسەیە کوردستان لە وەستگەی دووەتێکی سەربەخۆی کوردیی دابنێت، بەڵام پرسیاری جیددی لەرێدە: ئایا ئەم داهاتەی نەوت کە لە کوردستانەوە ڕەوانەی دەرەوە دەکرێت بە پتەوکردنی ژێرخانی ئابووری کوردستان تەرخان دەکرێت یان تەخشان و پەخشان دەکرێت و گەندەڵیی لووشی دەدات؟ ئایا ئەم سەروەتە زەر و زێبەندەی بە هەی فرەشی نەوتی کوردستانەوە دەست حکوومەتی کوردستان دەکەوێت دەکرێت بە پێڕەوی ستراتیژیی و دانانی بناغەیەک بە پێکهێنانی کۆمەڵگەیەکی ڕەفاه و بینای خۆشگوزەرانیی یاخۆ پێچەوانەکەی؟. چوون هەتا ئێستا کێشەی عێراق کۆمیی داهات یان پەیوەندگێشتن نەبووە هەندەی ناشارەزایی و لێنەزانین بووە کە چەن سوود لەو سامانە پڕ فڕ و داهاتە وەربگیرێت. "مارتین ڤان برێنسن"ی کوردناس و نووسەری کتێبی "ئاغا و شێخ و دەوڵەت" هەمان بۆچوونی هەیە و دەڵێت "عێراق پڕ لە سەرچاوەی نەوتیی و وزەی ژێر زەوی، بەڵام نەزانینی بەڕێوەبردنی ئەو سەرچاوانە لە ڕەگەی بەرهەمهێنانی زانستیی و مودێرن، سەربەخۆیی لە تاکی عێراق سەندۆتەوە، هەرێمی کوردستانیش وەک بەشێک لەو سیستەمە تووشی هەمان

کێشە هاتووە".

خەر و بەرەکی زەر کە لەوانەیە چەند دەیەیەک بگرێتەوە روو دەکاتە ئەم بەشەی کوردستان، بەڵام بە بەوای من گرنگ خودی خەر و بەر و پارەی نەوت نییە، گرنگ سوود وەرگرتنە لەو داهاتەی بەهەی نەوتەوە دەژێتە کوردستانەوە، چوونکە راستییەک هەیە نابێت نادیدەی بگرین کە وەاتانی جیهان بە تایبەت ئەمریکا لە هەوەی دەزینەوەی ئەنتەرناتیفی پێتردان، رەنگبە دوو و سێ دەیەی تر نەوت بایەخی خۆی لەدەستبدات بەو هەیەی کەیارانی نەوت لە خەرئاوا بەدیلێکی هەرزانتر و کاریگەرتریان دەزیوەتەوە، بەیەکا هەر لە ئێستاوە هەندێک لە وەاتانی وەک شانشینەکانی کەنداوی عەرەبیی دەرک بەم راستییە دەکەن و دەیانەوێت خەیان لە ژەر کاریگەریی رەشنبیریی و ئابووری نەوت بهێننە دەرەوە، چوون رەشنبیریی نەوت رەشنبیریی بەرهەمهێنانی نەوەیەکی بەکاربەری رووتە، ئەو دەوڵەتانە خوازیارن لەم قۆناغە داهاتی نەوت بکەنە فاکتەری پێشخستنی وەاتەکانیان وەک مۆبەندی بازرگانیی و تەنانەت پیشەسازیش. بە حکوومەتی هەرەم و هەر دەسەاتێکی تر کە جەوی حکومی لە بندەست بێت، دەبێت دووربینیی هەبێت، ئەو فاکتە هەمان کاریگەریی خۆی هەیە لەسەر کوردستان و دەبێت قۆناغی فرەشتنی نەوت زیرەکانە بقۆزرێتەوە، بە ئەو چاخەی چیدی پێترێ سوود و بایەخێکی نەماوە کە وەک ماددەیەکی گرنگ لە بازاڕەکانی جیهاندا داوایەکی زۆری لەسەر بێت.

نەوت لە مۆژووی کوردستاندا

مۆژووی پەیدابوونی نەوت لە کوردستاندا لە هەزاران ساڵ تێپەیو، نازانرێت ئاخۆ بە یەکەمجار کەنگێ بووە ئەم وزە پڕ بایەخە لە زەوی کوردستان هەڵقوواوە؟ بەڵام لە دوو سەدەی رابردووەوە ئەوە زانراوە نەوت لە خاکی باشووری کوردستاندا هەبووە، هەندێک لە سەرچاوە مۆژوویەکان تیشک دەخەنە سەر ئەوەی عوسمانییەکان لە سەدەی حەڤدە بەولاوە سوودیان لە سامانی نەوت وەرگرتووە بەشێوەیەکی سنووردار کە تەنیا بە بەکارهێنانی یەکەکانی ئەرتەش بەکارهێناوە و بەس. کەرکوک گرنگترین جێگە یان جوگرافیای کوردستانە خاوەنی زەرترین ژمارەی چاڵە نەوت و زەرترین یەدەگی نەوتیی بێت لە تەکەای کوردستان و عەراقیشدا. عوسمانییەکان ئاگەرچی چەندین سەدە کەرکوک وەک بەشێک لە ویلایەتی موسڵ لە بندەستیاندا بووە، کەچی نەیانتوانیوە سوود لە سامانی سروشتی شارەکە ببینن بە تایبەت سەروەتی نەوت، تەنانەت هەر پێیان بە بوونی نەوت لەو سەرزەمینە نەبردووە.

لە ساڵی "1883ز" لەسەر داوای سوڵتان عەبدولحەمید نەردەبکی سەربازیی ئەمانیی بە سەرکایەتی "ڤۆن گۆتر" بۆ ڕێکخستنی کاروبارە سەربازیەکان هاتە سنووری دەوڵەتی عوسمانی، لەگەڵ ئەودا ئەم نەردەیە ڕاپۆرتی دەربارەی دەوڵەتی عوسمانیی نارد وە وەاتکەی، بەڵام لەو بارودۆخدا ئیمپراتۆریەتی تورکیی "عوسمانی" نەیدەزانی پتر لە خاکێکیدا بوونی هەیە و لەهەمان کاتیشدا هیچ تەماناکی نەبوو بۆی. درەنگتر عوسمانیەکان لە ڕێگای شارەزایانەوە بەبوونی نەوتی کەرکوکیان زانی، "گوبانگیان" لەو کاتەدا ڕاوێژکاری دارایی سوڵتانی عوسمانی بوو، یەکەم کەسیش بوو خەبەری بە سوڵتان دا، کە ئەو مەبەندە "کەرکوک" نەوتکی زەری تەدایە، هەر ئەم گوبانکیانە دواتر 5% نەوتی کەرکوک و وێلایەتی موسڵی بەرکەوت، هەر لەبەرئەوەش بوو پێیاندوت جەنابی سەدی پەنج" (1). عوسمانیەکان بە درەژایی چەند سەدە داگیرکاریی نەیانتوانی یان شانسی ئەوەیان نەبوو سوود لە نەوت و سامانی سرووشتیی وێلایەتی موسڵ یان با بڵێین کوردستان وەربگرن، بەڵام دواتر لە سەرەتای سەدەی بیستەم و لە سەروەختی داگیرکاریی ئینگلیزییەدا لە ژێر چاودێریی حکوومەتی بەریتانیی لە عەراق، گرنگیی زەرتر درا بەو سامانە و هەر لەو ساتەوەختانەدا چەندین پاڵاوگەی نەوت هەنرانە عەراقەوە کە کاریان پاڵاوتنی نەوت بوو بە مەبەستی ڕەوانکردنی بە دەرەوەی وەات.

کەرکوک و نەوتی ئەو شارە لەم نەوەندەدا ڕۆڵکی سەرەکییان دەبینی و تەنانەت زەرینەی بەرهەمی هەناردەی نەوتی عەراق هەر لەسەرەتاوە تا هەنووکەش هەر نەوتی کەرکوک بووە. کردنەوەی بەریەە نەوتیەکانی کەرکوک لەسەر دەریای سپی ناوەڕاست گەشەی زیاتری بە پیشەسازیی نەوت دا، لە کۆتایی ساڵی 1934ەوە نەوت نەدرایە دەرەوە، لە ساڵی 1935 بەری نەوتی کەرکوک– حەیفا کرایەوە. ساڵی 1935 نزیکەی چوار ملیەن بەرمیل نەوت نەدرایە دەرەوە، لەو ساڵەدا عەراق هەشتەم وەات بوو لە بەرهەمهەنانی نەوتدا. ساڵ بەساڵ هەزی نارەدەی نەوت لە کەرکوک دەچووە سەر، بەمەش ژمارەی بەریەکان زیادیکرد، لە ساڵی 1934 هەەی 12 ئینجی بە تەرابلس و حەیفا دروستکرا، لە1949 هەەکی دیکەی 16 ئینجی بە تەرابلس و لە1952 هەەکی 30 ئینجی بە بانیاس دروستکرا، ئەوەی حەیفا لە1948ەوە ڕاوەستاوە، کەرکوک ماوەی زیاتر لەنیو سەدە، گیرفانی سەرجەم خەکی عەراق بوو، داهاتی عەراق لە ڕێگەی بەریەە نەوتیەکانی کەرکوکەوە دابەن دەکرا. چاگە نەوتیەکانی کەرکوک لە نەوان ساڵەکانی 1927-1974 پتر لە 70،2% نەوتی هەموو عەراقی بەرهەمهەناوە. (2).

وەنەبێ نەوت تەنیا لە کەرکوک بوونی هەبێت، بگرە لەچەندین ناوچەی جیاجیای باشووری کوردستان هەر لە زاخۆوە تا خانەقین دەیان کێڵگەی نەوتیی بوونیان هەیە، کە تەکنیکا هەموو ئەو سەرچاوە نەوتییانە زۆر لەوە زیاتر داهات دەچنێنەوە کەمێگەیەکی پێنج شەش ملیۆنی وەک کوردستان پێویستی پێیەتی، بەڵێ ئەگەر کورد دەوڵەتی هەبێ یان مافی پێبدرێت سوود لە سەرچاوە سرووستییەکانی خۆی وەربگرێت ئەوە نەک خۆشگوزەرانی بە هاووڵاتیان دەتەدی و لەسەرکی دیکەوە دەبێتە بەردی بناغەی دامەزراندنی دەوڵەتێکی دەوڵەمەند و گەشەسەندوو لە هەموو لایەنەکەوە. ئێستا لە زاخۆ و لە تەقتەق نەوت دەردەهێرێت و ڕەوانەی دەرەوە دەکرێت، قەرەتەپە و جەلەولا، هەندێک ناوچەی پارێزگای دهۆک و سلێمانی ناوچەی نەوتاوین، لە هەولێر ناوچەی کەندەناوە یەکەکە لەو جوگرافیا بە پیتانەی چەندین چاڵە نەوتی گەورە و بە داهاتی تەدایە. لە سەرەتای پەکهەنانی عێراقدا لە دوای شەڕی جیهانیی یەکەم، ناوچەی کەندەناوە وەک زۆر ناوچەی دیکەی عێراق نەوتی لەدەزرایەوە، بە یەکەمجار لە ساڵی 1920 تاکو 1960، چوار بیری لەهەکەنرا و سەرکانیان قۆپاتکرا.. لە کێڵگە نەوتییەکەی خورمەڵە کە سەر بە ناوچەی کەندەناوەیە، لە ساڵی 1963 هەتا 2003 ژمارەی بیرە هەکەنراوەکان گەیشتە 54 بیر و بە ئاگاداریی و سەرپەرشتیی کەمپانیای نەوتی باکوور لە کەرکوک، لە ساڵی 2007 بە دواوە دوو تاوەری بیر هەکەندن هێنراوەتە کێڵگەی نەوتی خورمەڵە و هەتا ئێستا چوار بیری دیکەیان هەکەندووە، (3).

بەم دواییانەش کێڵگەیەکی تری نەوت لە گوندی "شاکەل"ی نزیکی شارۆچکەی کەلار دەزراوەو کە پسپۆران و کەمپانیا بیانییەکان وەهای مەزندە زۆرتر لە250 ملیۆن بەرمیل نەوتی تێدابێت، هەر لەگەڵ دەزینەوەی ئەم بیرە نەوتەشدا حکوومەتی هەرێم لەگەڵ کەمپانیایەکی ئوسترالی بەندێکی مەر کرد بەمەبەستی دەرهێنان و هێناردنی بە دەرەوەی هەرێم و بە ئەو مەبەستەش تەنیا بڕی 20% لە پشک و داهاتی ئەو کێڵگە نەوتییە بە حکوومەتی هەرێمی کوردستان دەبێت. نەوتی کوردستان ئەگەرچی شادەماری ئابووری عێراق بووە و بەبێ سەرچاوەی سرووشتی کوردستان بگومان هیچکات عێراق نەدەبووە ئەو هێزە گەورەیەی لەسەر ئاستی جیهان حسابی بۆ بکرێت یان بتوانێت ئاوها گەشە بکات بە تایبەت لە ڕووی ئابووری و پیشەسازیی چەکوچۆڵەوە بە تایبەت لە ماوەی فەرمانڕەوایی بەعس 1968-2003، بەتەم ئەو سەروەتەی لە خاکی کوردستانەوە دەهات هیچی بۆ کورد خۆی نەبوو، بگرە لە زەرینەی ماوە مەڕوویەکاندا لە دژی خەباتی ڕەوای کورد بەکارهێنراوە.

لە ساڵی 1931 تا 1949 بایی 136 ملیۆن دۆلار نەوت فرۆشراوە، باسی ملیۆن دۆلاری پێش پەنجاکان دەکەم کە چ قودرەی ئیسرائیل هەبووە 136 ملیۆنی پێش پەنجاکان نەبووە!، لە 1931 تا 1949 ئەو 136 ملیۆنە هەر هەمووی لە کوردستان دەرهاتووە تا ئەو کاتە لە دەرەوەی کوردستان عێراق شوێنکی دیکەی نەبووە نەوتی لێ بێت تا ساڵی 1950، لە1950 تا 1957 هەموو عێراق داهاتێ نەوتییەکەی لەو ماوەیدا 995 ملیۆن دۆلار بووە 800 ملیۆنی داهاتی کوردستان بووە کە زیاتر لە 80% دەکات. لە 1958 تاوەکو 1962، (1266) ملیۆن دۆلار داهاتی نەوتی عیراق بووە لەوە 964 ملیۆن زیاتری داهاتی نەوتی کوردستان بووە، لە1963 تا 1976 هەموو داهاتی عێراق 1788 بووە،70% بەرەو ژوورتری داهاتی نەوتی کوردستان بووە، لە 1978 تا 1990، (153) ملیار دۆلار داهاتی نەوتی عێراق بووە و زیاتر 119 ملیاری داهاتی نەوتی کوردستان بووە ئەم هەمووی داهاتی ئەم بووە لە کوردستان دەرچووە.(4). ئەم ئۆگەر کوردستان دەوڵەت بووایە، دەیتوانی لەرووی ئابووریەوە شان بدات لە دەوڵەتە شانشینکانی کەنداوی عەرەب لە چەشنی ئیمارات و قەتەر.

بگومان لە ساڵانی دواتریشدا لانیکەم زەرینەی ئەو بڕە نەوتەی لە بەرهەمی نەوتی عێراقیی فرۆشراوە لە کوردستان بە تایبەت لە چاڵە نەوتییەکانی کەرکوک دەرهاتووە، بەشێوەیکی گشتیی زۆرتر 70% بەرهەمی هەتا ئێستا فرۆشراوی نەوتی عێراق لەناوچە کوردییەکانەوە دەرهێنراوە و ڕەوانەی دەرەوە کراوە. لە دوای پرسەی ڕووخانی سەدام و بەعسیش کە جارێکی تر نەوت ڕەوانەی دەرەوەی وڵات کرایەوە دیسان پشکی زەرینە هەر لە حسابی نەوتی کورد دەرچووە. بەپێی ئامارێکی فەرمیی ڕێژەی فرۆشتنی نەوت لە دوای 2003 بەمشێوەیە بووە (ساڵی 2003 یەک ملیۆن و پێنج سەد هەزار بەرمیل، ساڵی 2004 یەک ملیۆن و نۆسەد و نۆوەد و پێنج هەزار بەرمیل، ساڵی 2005 یەک ملیۆن و هەشت سەد و پێنجا هەزار بەرمیل، ساڵی 2006 یەک میلیۆن و نۆسەد و پێنجا و پێنج هەزار بەرمیل، ساڵی 2007 دوو ملیۆن و سی و شەش هەزار بەرمیل، ساڵی 2008 دوو ملیۆن و سێسەد و هەشتا و شەش هەزار بەرمیل).
هەرچەندە لەم قۆناغە نوێیشدا دیسان نەوتی هەرەمی کوردستان لە چوارچێوەی عێراقدا هەناردە دەکرێت و داهاتەکەی دەچێتەوە سەر داهاتی گشتیی عێراق، هەروەک لەسەر زاری سەرۆکی حکوومەتی هەرێم "نێچیرڤان بارزانی"یەوە گوزارشتی لێکرا "شانازیی بەوەوە دەکەین بەشداریی بکەین لە زیادکردنی بەرهەمی نەوت و داهاتی عێراق"، بەڵام لانیکەم لە هەنووکەدا داهاتی نەوت لە دژی کورد

بەکارناهێنرێت چوونکە قەناغی سووتماککردن و کاولکاریی کوردستان کۆتایی پێهاتووە "هەرچەند لە داهاتووشدا ئۆگرەکی دوور نییە"، بگرە هەر زیادبوونێک لە بودجەی عێراقدا زیادبوونە لە بودجەی کوردستانیشدا چوونکە بڕیاری دەستوور هەرەم دانپیانراوە و مافی خۆیەتی بە قەد ژمارەی دانیشتوانی "کۆئیستا 17%یە" لە داهاتی عێراق بدرێت بە خۆی، لە مەودای دووریشدا هەر کاتێک کورد هەڵی ئاوەی بە ڕەکەوت ببێتە دەوڵەت ئاوە نەوت شادەماری ژیان و ئابووری ئاو دەوڵەتە نوێیە دەبێت.

ناکۆکیی حکوومەتی بەغداد و هەرەم لەسەر دەرهێنانی نەوت

حکوومەتی هەرەمی کوردستان لە سێ چوار ساڵی ڕابردوو بە هاوبەشیی لەگەڵ ژمارەیەک کەمپانیای بیانیی بە تایبەت کەمپانیا نەرویژیی و کەنەدییەکان دەستیکردووە بە دەرهێنان و هێناردەی سامانی نەوت لەو ناوچانەی دەکەونە ژێر قەڵەمڕەوی حکوومەتەکەوە و لە ڕۆژی 9-9-2006 حکوومەتی هەرەم پڕۆژەی یاسای نەوت و گازی ڕاگەیاند و لە مانگی ئۆگستی 2007 پەرلەمانی کوردستان پڕۆژە یاساکەی پەسەند کرد. بە پێی دەستووری حکوومەتی عێراقیش ماف دراوە بە حکوومەتی هەرەم بە دەرهێنان و هێناردەی نەوت لە سەرجەم ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتیدا، بە تایبەت بگەی یەکەمی ماددەی سەد و دە لە دەستووری هەمیشەیی عێراق جێخت لەوە دەکاتەوە "حکوومەتی فیدراڵی لەگەڵ هەرێم و پارێزگا بەرهەمهێنەرەکان نەوت و غازی بەرهەمهێنراوی کۆگەکانی ئێستا بەسەرەوە دەبات بە مەرجەک داهاتەکانیان بە شێوەیەکی دادپەروەریی و بە گوێرەی دابەشبوونی دانیشتوان لە سەرجەم پارچەکانی وڵاتدا دابەش بکرێت، لەگەڵ دیاریکردنی پشک بە ماوەیەک بە ئاو هەرەمە زیانلێکەوتوانەی ڕژێمی پێشوو بەبەشی کردبوون و ئەوانەش کە پاشتر زیانیان لێکەوت بە جۆرێک گۆشەسەندنەکی هاوتەریب بە ناوچە جیاوازەکانی وڵات مسۆگەر بکات و ئەمەش بە یاسا ڕێکدەخرێت".

لە هەندێک بەندی تری هەمان دەستووریشدا هەمان ماف بە هەرەمەکان بە ڕەوا بینراوە، بەڵام ئاو سیاسەتی حکوومەتی هەرەمی کوردستان جیاواز لەوەی بووە جێگەی ناڕەزایی وڵاتانی ناوچەیی وەک تورکیا، لەسەر ئاستی ناوخۆ و لە ڕێگەی وەزارەتی نەوت وخودی "حسەن شەهرستانی" وەزیرەوە بە تونديی دژایەتی ئاو هەنگاوەی حکوومەتی هەرەمی کوردستان دەکرا، ئەمەش ببووە میحوەر و تاوەرێکی دیکەی ناکۆکیی نێوان کوردستان و عێراق کە ساردییەکی زۆری خستبووە ناو پەیوەندیی سیاسیی هەردوو لاوە. ئەم دژایەتییەش لە ژێر ناوی پێشێلکردنی دەستوور و هەنگاوی جیابوونەوەی کوردەکان پاساوی بە

دەنـــرایەوە، کە کوردەکـــان دەیـــانەوێ لە رێگەی بەرهەمهێنـــان و هەناردەی نەوتەوە بەردی بناغەی دەوڵەتەکی کوردیی دابنێن.
هەتا ئێستاش کە نەوت بەشێوەیەکی فەرمیی لە کوردستانەوە ڕەوانەی دەرەوە دەکرێت هەمان مەترسیی هەیە و سەرکردە کوردەکانیش خوازیارن هەموو لایەنێک دنیا بکەنەوە لەوەی نایانەوێت بە هەناردەی نەوت حکوومەتی کوردیی لەسەر جوگرافیای باشوور دروستبکەن، ئەوەتا "جەلال تاڵەبانی" سەرێک کەمارە کوردەکەی عێراق لە کەرنەقاڵی کردنەوەی قفڵی هەناردەی نەوتدا، رایگەیاند ئێم هەنگاوە بە دژایەتی هیچ کەس و حکوومەتێک نییە و گوتی "ئێو هەنگاوەی حکوومەتی هەرێمی کوردستان کە ئەمڕۆ ناوێتی، هەموو ئێو بیر و بۆچوونانە ڕەت دەکاتەوە کە دەڵێن هەرێمی کوردستان دەیەوێت نەوتی هەرێم بە بەرژەوەندیی خۆی بەکاربهێنێت و دواتریش خۆی لە عێراق جیا بکاتەوە". لە باری واقیعییەوە بەم هەنگاوە فەرمییەی حکوومەتی هەرێم کوردستان کەتایش دێت بەو گرژیی و ئاڵۆزییەی لەسەر پرسی دەرهێنان و هەناردەی نەوت لەنێوان هەردوولا دروستبوو. بەهەمەحاڵ ئەگەر پشووتر پرسی ناردنە دەرەوەی نەوت بووبێتە کشۆ لەنێوان ناوەند و هەرێمدا، ئێستا بارەکە بەو ئاقارە گەیشتووە هەردوولا بەهەماهەنگیی کاربکەن لەناردنەوەی دەرەوەی نەوتدا.ئەمەش هەنگاوێکی دەستوورییە، بەڵام بە ئەوەی کورد خۆنی هەمیشەیی مانەوە بێت لە عێراقدا وەک ئەوەی سەرکردەکانی کورد باسی لێوە دەکەن.

هەناردەی نەوت.. کاریگەریی لەسەر پەیوەندیی کورد و تورک

دەوڵەتی تورکیا دوای ئێران پتر لە هەموو دەوڵەتانی تر چاودێریی ڕەوشی سیاسیی باشووری کوردستان دەکات، تەنانەت تورکیا یەکێک بووە لە لەمپەرە هەرە گەورەکانی بەردەم بەدیهاتنی دەوڵەتەکی کوردیی لە باشوور، بە بەوای هەندێک کارناسی رامیاریی و زۆرێک لە سیاسەتمەداران تورکیا لە زۆرترین دەرفەتەکاندا ڕێگری بەردەم خەونی کوردەکان بووە لە هەر چوار پارچەی کوردستاندا. "ئان ویلیامس"ی ڕۆژنامەنووسی بەریتانیی دەربارەی ناحەزیی تورکیا و ڕۆژی لە کەسپ خستنە بەردەم دەوڵەتی کوردیی، پێیوایە "ئەگەر تورکیا نەبووایە، ئەمریکا زۆر حەزی دەکرد دەوڵەتەکی هاوڕێ و هاوپەیمانی وەکو کوردەکانی هەبووایە لە باکووری عێراق".
لەگەڵ ناردنە دەرەوەی نەوتیش لەلایەن حکوومەتی هەرێمەوە، دەوڵەتی تورکیا هەراشانتر لە جاران هاتە سەرخەت و ئێو هەنگاوەی وەک سەرەتای شەقانان بە دەوڵەتی کوردیی لەکدەدایەوە، ئێو دەوڵەتە کوردییەی تورکیا هەشتا ساڵە هەموو ژیانی خۆی لەسەری داناوە تاوەکوو نییەتە سەر ئەتەسی جیهان، ئەمجارەیان بە پێچەوانەی

هەموو کەناڵەکانی تروە تورکیا لە هەنگاوی ناردنە دەرەوەی فەرمیی نەوت لەلایەن حکوومەتی هەرێمەوە دەنگی ناڕازایی لە بەرز نەبووەوە، ئاگرچی رۆژنامە و ناوەندە میدیاییەکانی تورکیا گرنگییەکی بەرچاویان دا بە هەواڵەکە، بەڵام لەسەر ئاستی سیاسیی و راگەیاندنیش بە دەرفەتێک بۆ لێک نزیکبوونەوەی زیاتری هەردوولا لێکدرایەوە، ئەمەش یەکێکە لەو سیاسەتە حەکیمانەیەی تورکیا کە بەگومان کاریگەریی ئیجابی بۆ ژیانی سیاسیی و ئابووری هەردوو گەل و وڵات دەبێت چ لەماوەیەکی نزیکدا و چ لە دوور ماوەدا.

رۆژی 2-6-2009 واتە یەک رۆژ دوای مەراسیمی کردنەوەی قۆناغی هەناردەی نەوتی کوردستان رۆژنامە تورکییەکان ئەم دەزگایان وەک پرسێکی هەستیار و پڕ بایەخ و بە مانشێتی گەورە باوکردەوە، بە نموونە رۆژنامەی "سەباح" لە ژمارەی ئەو رۆژەیدا بە وردیی تیشکی خستەتە سەر دەسپێکە و رووبەڕووبوونەوە ئەم رووداوە سەلمێنەری ئەوەیە تورکیا بە کوردستان دەتوانێت پێناگەیەک بێت. رۆژنامەنووسی ناوداری تورکیاش "چەنگیز چاندار" لە یەکێک لە وتارە نوێیەکانیدا نووسیوێتی "بە ناردنی نەوت و گازی سروشتی بۆ بازاڕەکانی جیهان، باشترین شوێن تورکیایە،. ئەم پێشکەوتنانە هەتا بە شێکاری سیاسیی ستراتیژیی و دیاریکردنی باسی رۆژانە سوودی هەیە و دەبێت لە بەرچاوی بگرین". هەرو لەو نووسەرەدا "بی بی سی تورک" نووسیبووی "لە مەڕووی عێراقەدا یەکەمجارە خەڵکی کوردستان لە هەرەمەکە سەرچاوەی نەوتیی بەیار دەدات، ئیتر نەوت دەگاتە ئەو رادەیەی جێگیریی و خۆشگوزەرانیی بە دوای خۆیدا بهێنێت و ئەمەش ئەو رووداوە بە عێراق سەرکەوتنێکی زەر گەورەیە" (5).
تەواوی میدیاکانی تریش بە بایەخەوە سەیری ئەم پرسیان کردووە و شیکاریی ئەوە دەکەن ئەم ناردنە دەرەوەی نەوتی کوردستان لەرگەی بەرییەکانی تورکیاوە دەبێتە سەرەتایەکی نوێ لە پێوەندیی دەستانەی نێوان هەردوولا، لەلای خۆیانەوە کاربەدەستانی حکوومەتی هەرێم و باڵای کوردستان هەموو لایەکیان دەنیا کردەتەوە هەناردەی دەرەوە و هەناردەی نەوت لە چوارچێوەیەکی یاسایی و دەستووریدا دەبێت و ئاکامی زیانباری بۆ هیچ حکوومەت و گەل و دەوڵەتێک لەناکۆکەتەوە بەڵکو بەپێچەوانەوە کوردەکان خوازیارن بەم بەنەوە پڕۆژەیەکی سپی و نوێ هەڵبدەنەوە لە پێوەندییەکانیان لەگەڵ خودی حکوومەتی عێراقیی و دەوڵەتانی تری ناوچەیی و جیهانیی. لەگەڵ ئەوەی کورد نیەت پاکیی خۆی نیشانداوە و تورکیاش خۆشحاڵە بەوەی نەوتی کوردستان لە بەرییە نەوتییەکانی وڵاتەکەیەوە هەناردە بکرێت، بەڵام پرسیار ئەوەیە ئایا تورکیا چاوپۆشیی لە هەبوونی

گەریلاکانی پەکەکە لە باشوور و دەستکەوتەکانی هەرەمی کوردستان دەنوقڕێت بۆ خاتری سوودی ئابووری؟ ئایا پەکەکە نابێتە کێشە لەسەر رێگای ئاو پەیوەندییە تازەیەی نێوان هەردوولا؟. هێشتا وەڵامی ئەم پرسیارە زۆر هەستووەر و بایەخدارە دیار نییە، ئاوەی دیارە پشوازیی و خۆشحاڵیی تورکیایە لە هەناردەی نەوتی ناوچەکانی ژێر دەسەاتی حکوومەتی هەرەمی کوردستانە لە ڕێی وەاتکەیەوە، پشهات و سیناریۆ چاوەڕوانکراوەکانی داهاتوو بەرسڤی ئاو پرسیارە دەدەنە و ئاخە نەوت چ کاریگەرییەکی دەبێت لەسەر ڕەوشی سیاسیی و پەیوەندیی سیاسیی باشووری کوردستان و دەوڵەتی تورکیا؟.

کاریگەریی هەناردەی نەوت لەسەر ئاستی کوردستان

سەرەکی پارلەمانی کوردستان "عەدنان موفتی" لە ڕاپۆرسمی کردنەوەی یەکەمین قفڵی هەناردەی نەوتی کوردستان رایگەیاند "ئەمەش کە بەرهەمی نەوتیی کوردستان بشێوەیەکی ڕسمیی دەخرێتە بازییەکانی نێودەوڵەتی نەوتی عێراق بە ناردنە دەرەوە و فرۆشتنی، هەنگاوێکی گرنگە و داهاتی عێراق زیاد دەکات و بگومان لە بژاوەندیی گەلانی عێراقدایە". لە باری واقیعییەوە نەوتی کوردستان لەمەوپاش سااانە زۆرتر لە بڕی 20 ملیار دۆلار دەخاتە سەر بودجەی عێراق کە ئەمەش نیوەی ئاو بودجەییە عێراق لە ساڵێکدا لە ڕێی بازرگانیی نەوتەوە پاشکەوتی دەکات. ئەگەر ئەم بڕە زیادییە هەر هیچ پشکی کورد تێدا نەبێت، ئاوە لانیکەم لەو بڕە نزیکەی سێ "3" ملیار دۆلار بەر کوردستان دەکەوێت ئاویش لە ڕگەی پرنسیپی 17% بە کوردستان لە بودجە و داهاتی گشتیی عێراق.

کەوابوو گومان هەڵناگرێت زیادکردنی ئاو چەند ملیاردێ بە سەر بودجەی باشووری کوردستان لە دوا شیکردنەوەدا دەبێتە فاکتەری سەرەکیی بوژاندنەوە و ئاوەدانکردنەوەی زیاتری وەاتکە. ئەگەرچی لە هەرەم هیچ کەس هاشا لەبوونی گەندەڵیی و بەفیڕدان ناکات، ئەگەرچی هەموو پڕۆژەکانی لە بوارە جیاجیاکانی خزمەتگوزاریی ئەنجام دەدرێن بە پێی سیستەمکی روون و ڕکوپک و پاکژانە کەتاییان پێناهێنرێت، ئەگەرچی لە کوردستان ژمارەیەکی زۆر کارەندی بن دیوار و بکار و بە ئەزموون بوونیان هەیە و بشکی بەرچاوی داهاتی کوردستان لەبری لە بواری بەرهەمهێنانەوە وگەڕبخرێت دەدرێت بەموچەی ژمارەیەک خەڵکی بکاربەر و بە بەرهەم، لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا نکۆیی ناکرێت ڕەوشی ئابووری و داهاتی تاکەکەس لە شارەکانی کوردستان زۆر باشتر بە بەراوورد بە شارەکانی ناوەڕاست و باشووری عێراق، لەهەمان کاتدا ڕژێی هەژاریی لەناوچە کوردنشینەکاندا لە چاو ڕژێی هەژاریی لە ناوچە

عەرەبنشینەکانی عێراق هەرگیز قابیلی بڕاوورد نییە.
ڕاپۆرتەکی ئابووری وەزارەتی پلاندانانی حکوومەتی هەرێمی کوردستان ئاشکرای دەکات تەکەای ناوەندی داهاتی تاک لەهەرێمی کوردستان بەرزترە بە بڕاوورد بە بەغداد و شارەکانی عێراق، لەهەرێم داتای ناوەندی تاک 190،900 دینارە لە مانگەکدا، بەڵام ئەم ڕەقەمە لە بەغداد 125،900 و لە سەرجەمی عێراق 125،100 دینارە. (6). سەرباری ئەو جیاوازییە لە ڕەقەی داهاتی تاکەکەسدا، هەشتا بەو مانایە نییە لە کوردستان خەڵک نییە لە ژێر هەڕەشەی هەژارییەوە ژیان بگوزەرێنن، بەڵام قسەکە لەسەر ئەوەیە ئەم پرسەی ناردنە دەرەوەی نەوتی کوردستان و ئەو جووڵانەیەوە لە ئابووری تەکەای عێراقدا کەم تا زۆر کارتێکردنی هەیە بە سەر گەشەکردنی ژیانی ئابووری و تەنانەت بازرگانیی و سیاسیش لە هەرێمی کوردستاندا، لە دەستی گەندەڵیی و بەفیڕدان زۆر لەوە درەقەتر بتوانرێت ئەم بڕە داهاتەی لە بیارێزرێت، بەڵام دواجار بە ڕەقە و ئەندازەی جیاواز سوودی لەدەبینرێت لە زیاتر پێشخستنی ڕەوشی ئابووری و خستنەگەڕەی لە بواری خزمەتگوزارییدا، کە ئەمە خوازیارین لە بواری بازرگانیی و وەبەرهێناندا سوودی پتری لە ببینرێت، چوونکە نابێت بەیەکجار ئەو داهاتە بەاوبکرێتەوە و کەس نەزانێت بە کوێ دەڕوات، بەڵکو پێویستە کارێک بکرێت ئەو داهاتە زۆرتر بێت و سەرمایەگوزاریی پێوە بکرێت لە ڕەگەی هاندان و خستنەگەڕەی وەبەرهێنانی ناوخۆیی و ڕاکێشانی کەمپانیا و ناوەندە بازرگانی و وەبەرهێنە دەرەکییەکانەوە تا لە کوردستان سەرمایەگوزاریی بکەن و دەرگەی نوێتر و ئابووریەکی بەهێزی گەشەکردوو لە بەستێنی کەمەی کوردستان بخوڵقێنن.
پێشکەوتنی زۆرتری ئابووری کوردستان بە خەی پێشکەوتنی سیاسیش دەگرێتەوە، لەبەرئەوەی ئەگەر کوردستان هەر ئێستا دەوڵەتێکی سەربەخۆ بێت و ئابووریەکی فاشیل و لەرزۆکی هەبێت بە هیچ جۆرێک نە خواستی خەڵکەکە و نە حکوومەتێکی لەو چێشن و بابەتە دەتوانێت بەرگەی کێبڕکێ و ململانێی سیاسیی و ڕووبەووبوونەوەی نێیارەکانی بگرێت، ڕاستتر وایە بڵێین دەوڵەتێکی ئابووری تێپیو و هەژار هەر نەبێت باشترە، لەم ڕووەوە هەناردەی نەوت لە یەکەک لە ڕەهەندەکانیدا دەخی سیاسیی بەرەو پێشەوە دەبات و دەسکەوتی زۆرتری بە بەدیهێنێت. ئەم فاکتەش وانەبێت تەنیا تێبینی من بێت وەک تاکەکەس، بەڵکو زۆرێک لە پسپۆران و شارەزایان و کوردناسان کەکن لەسەر ئەم بۆچوونە، بە وتنە "فاروق باکج" سەرۆکی دەستەی ڕۆژنامەنووسی دیاربەکر لە تورکیا هەمان ڕوانگەی هەیە و دەڵێت "نەوت هەڵەکی سیاسیی بە دوای خێیدا دەهێنێت و یەکەم جارە بە ناوی کوردەکانەوە دەردەچێت و من ئەوە وەک خاڵەکی سەرەتا دەبینم،

سەرکەوتنی سیاسیی ئۆگەر سەرکەوتنی ئابووری لۆگۆیدا تاجی لەسەر نەنرەت ئەوا گۆانکاریيەکی راست و جێ متمانە نابەت و ئازاری زۆری لەدەکەوێتەوە".

کاریگەریی هەناردەی نەوت لەسەر ئاستی عێراق

لە ساڵی 1958 بەملاوە، عێراق بەهەموو شێوەیەک سەقامگیریی لە دەستداوە و بەردەوام حکوومەتکانی عێراق، سەرقاڵی جەنگ و شەڕی ناوخۆیی و دژەکیی بوون، لۆگۆ هاتنە سەرکاری بەعسییەکان لە تەموزی 1968، زۆر لە جاران کاریگەرتر و هەراشانەتر جەنگ بوو بە چارنووسی عێراقییەکان، بەو هەیوە پشکی زۆری بودجەی عێراق بە جەنگ و بەڕێوەبردنی ئۆپەراسیۆنە سەربازییەکان بەفیڕۆ دەبرا، جەنگ نەک تەنیا بودجە و داهاتی زۆر و زەبەندی عێراقی هەڵلووشی، بەڵکو وەاتەکەی کردە یەکێک لە قەرزارترین دەوڵەتکانی جیهان، ئەمەش لە دوا ئاکامدا بووە فاکتەری داتەپینی ژێرخانی ئابووری و هەڵاوسان و هەژاربوونی عێراق، دواتریش گەمارۆی ئابووری سەر عێراق کە سیانزە ساڵی خایاند "1990-2003" یەکێک تر بوو لەو هۆکارانەی هەندێ تر عێراقی رووبەڕووی هەژاریی و نەداریيەکی خنکێنەر برد .

بەهەمەحاڵ کەمەڵێک فاکتەر بە گشتیی و بەیەکەوە کاریان لە دۆخی ئابووری و داهاتی تاکەکەسی عێراقیی کرد تا ئەو مەرزەی ئێستا هەژاریی دیاردەیەکی ترسناکە لە عێراقدا و بە گوێرەی راپۆرتی رێکخراوە جیهانییەکان عێراق یەکێکە لەو دەوڵەتانەی بە ئەندازەیەکی ترسناک هەژاریی تێدا هەیە. تەنانەت بە گوێرەی تازەترین داتای رێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان رێژەی هەژاریی لە عێراق لە هەرێک لە وەاتەکانی وەک یەمەن و نەجیریا و سودان زیاترە، بەوەی رێژەی هەژاریی هەنووکە لە عێراقدا لانیکەم 39% کەچی ئەم رێژەیە لەو سێ وەاتە نەگەیشتۆتە 35%، لە کاتێکدا هیچکام لەو وەاتانە نەوت و سەرچاوەی سروشتیی و هاوکاریی دەوڵەتانی جیهانیان نییە کە عێراق هەموو ئەمانەی هەبووە و هەیە، هەروا بەپێی راپۆرتی "ئۆروپیان زیوس" دەربارەی رادەی هەژاریی لە عێراق لە ساڵی 2009دا، رێژەی هەژاریی لە عێراقدا روو لەبەرزبوونەوە بووە و وا پێشبینی دەکرێت ئەم رێژەیە روو بەرزبوونەوەی زیاتر بخوات، بەپێویستە پێژەی دابەشکردنی خواردەمەنی لە وەاتی عێراقدا بەشێوەیەکی بنەڕەتیی گۆانکاریی بەسەردا بێت.

هەندێک رێکخراو و دامودەزگای عێراقی و بیانیی و نەودەوڵەتیی فاکتەری هەژاریی لە عێراقی دوای سەدامدا دەگەڕێننەوە بۆ نەبوونی سیاسەتێکی حەکیمانەی ئابووری و جەنگی تیرۆریستان و هەبوونی گەندەڵیيەکی بێ ئەندازە و سەرسوڕهێنەر لە وەزارەت و

دامودەزگاکانی میرییەدا، بە گوێرەی لێکدانەوەی رێکخراوگەلێکی پابەند بە پرسی هەژاریی، بودجەی چەند ساڵی دوای پرسەی رووخانی بەعس و هەڵکشانی داهاتی عێراق بەهۆی فرۆشتنی نەوتەوە هێندە بەرز بەتەواوی بەدەر لە پێژەی خزمەتگوزارییەکان، ئەو داهاتە بەشی ئەوەی دەکرد هەر تاکێکی عێراقی چەند سەد دۆلارێک وەربگرێت لە مانگێکدا، ئیدی ئەمە کە نکراوە هەیەکی ئاشکرایە چییە!. یەکێکی تریش لە فاکتەرەکان جگەکە لە تاڵانکردنی نەوت لە ڕێی هەرزانفرۆشییەوە بە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا و ئەو بڕییە نایاساییانەی لە باشووریەوە بڕاو ئێران نەوتی عێراقی پێدا دەبڕێت.
بە وتنە "ستیڤان کلیمونز" سەرنکی دامەزراوەی ئەمەریکیی نوێ پێیوایە "خراپترین هەڵوەست ئەوەیە کە کەمپانیا ئەمەریکییەکان نەوتی عێراق بە هەرزانترین نرخ ببەن و هاووڵاتیانیش لە هەژارییەکی کوشندەدا بژین". لەگەڵ بوونی ئەم فاکتانەدا ناتوانین بیشارینەوە ئەدای ناشی و نالەپرسراوانەی حکوومەتی عێراقی بەشێکی زەری کێشەکەی پێکهێناوە، چوون ئەگەر هەر باسی داهاتی نەوت بکەین لە حەوت ماڵی یەکەمی ساڵی 2008 لە 43 ملیار تێپەڕیوە، ئایا حکوومەتێک کە ژمارەی هاووڵاتیانی نگەیشتبێتە 30 ملیۆن و ئەو بودجە هائیل و خەیاڵییەی هەبێت، دەبێت لە غەیری گەندەڵیی چ پاساوێکی تر هەبێت بە ئەو گوزرانە خراپەی تاکی عێراقیی تدایە؟. "ئەگەر ئەو 43 ملیار دۆلارە، ڕێژەی 75% بدرێتە حکوومەت، ئەوا بەی شەش ملیار دۆلار دەبێتە بەشی هاووڵاتیان!، بە پێی دابەشکردنی ئالاسکا بە گریمانەی ئەوەی دانیشتوانی عێراق ئەستا بە30 ملیۆن کەس مەزندە دەکرێت و ئەو سی ملیۆنە 6 ملیاری بەسەردا دابەشبکەیت، ئەوا هەر تاکێکی عێراقی مانگانە بەی 200 دۆلاری ئەمەریکیی بەردەکەوێت" (7).
ئەوەی تا چەند ئەو بیست ملیار دۆلارەی لە داهاتی فرۆشی نەوتی کوردستانەوە دەچێتە سەر بودجەی عێراق دەبێتە فاکتەری بەرزبوونەوەی داهاتی تاکەکەس و چاکبوونەوەی ئاستی بژێویی هاووڵاتیانی عێراق، پێویستە بە سیاسەتی حکوومەتی داهاتووی عێراقەوە، چوونکە بینیمان سیاسەتی کابینەی مالیکی لەهەموو رووێکەوە شکستخواردوو بووە بە تایبەت لە بەرزکردنەوەی دەخلی هاووڵاتیان، بەیە باوەڕ ناکرێت بەم چەند مانگە کەمەی ماوەتی لە دەسەڵاتدا بتوانێت کارێک لە دەخی ئابووری عێراقدا بکات موعجیزە بخوڵقێنێت، لەبەرئەمە حکوومەتی داهاتووی عێراق کە لە سەرەتای ساڵی نوێوە دەستبەکار دەبێت ئەرکی چاککردنی باری دارایی و بژێویی خەڵکی دەکەوێتە سەرشان، ئەگەر گریمانەی ئەوە دابنێین دیسان مالیکی دەبێتەوە سەرۆک وەزیرانی وڵات چاوەڕوانیی هیچ ئاوگەڵکی

شایانی باس ناکەین، چوون ئەویش هەموو قورسایی کاری سیاسیی خۆی بەستەتەوە بە لاوازکردنی کورد و بەهێزکردنەوەی سوپا و دامەزراندنەوەی دەوڵەتکی سەنتراڵ و تۆتالیتاریی، ئەم کارەش نەک باشییکی بە هاووڵاتیان نییە بەڵکو بە شۆڕیک لە شۆڕکان لەسەر حیساب و پارووە نانی هەژاران و چینەکانی خوارەوەی کۆمەڵ دەخرێتە بواری پراکتیزەوە. زۆر بە کورتیی نەوتی کوردستان لانیکەم نیوەی بودجەی ئێستای عێراقە و بە ساڵانی داهاتوو داهاتی عێراق بەرزتر دەکاتەوە، بەڵام بەئەوەی ئەم بەرزبوونەوەیە لە داهاتدا ببێتە بەرزبوونەوە لە ڕووشی ئابووری و داهاتی تاکەکەسدا پێویستمان بەسیاسەتکی ئابووری ڕەشن و پتەو هەیە، وەک چۆن ڕووبووبوونەوەی گەندەڵیی و بە فیڕۆدان دەبێت لە ئەولەویەتی کاری دەوڵەتی ناوەنددا بن.

کۆتایی نەوت و سەرەتای ناهەمواریییکی ئابووری

وڵاتانی ڕۆژئاوا، ئەوانەی بەشێوەیکی بەرچاو پێویستیان بە وزە و سووتەمەنی هەیە بە گشتیی و نەوت بە تایبەتی، بە دوای ئەلتەرناتیڤی نەوتدا دەگەڕێن تاوەکو ئەو هەموو بڕە زەرەی داهاتی خۆیان لە کۆینی نەوتی وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی و عەرەبیی بفیڕۆ نەدەن. دوای ئەو قەیرانە گەورەیەی بەم دواییانە ڕووی لە وڵاتانی ڕۆژئاوایی و سەرمایەداریی کردووە ڕەنگە هەنگاوەکانی دەزینەوەی جەگڕەوە بە نەوت خراتر بن، بەو هیوایەی ئەم هەنگاوە کەمەکی جیددی بکات بە ئابووری و ژێرخانی هەرکام لەو دەوڵەتانە. هەندێک لە وڵاتانی کەنداو، ئەوانەی بەشی زەری بودجەیان پابەندی فرۆشتنی نەوتە، کەوتوونەتە خۆیان تاوەکوو ئەو داهاتی زەرەی لە ڕەی فرۆشی نەوتەوە وەچنگیان دەکەوێت بە پرسەی بەرهەمهێنان و گۆشەپەدانی پیشەسازیی و کەرتی تایبەت بکاریبهێنن تا لەو ساتەوەختەی نەوت بەهای خۆی لە دەستەدات ئابووری نیشتمانییان ڕووی لە شکست و قەیران نەبێت. لە عێراق هەتاکو ئێستاش هیچ هەنگاوێک بەو ئاقارەدا نەنراوە بەڵکو نەوت بووەتە هۆکاری تەمبەڵکردنی تاکی عێراقی و گۆڕینی ئەو تاکە لە بەرهەمهێنەوە بە بکاربەر و مشەخۆر کە هیچ کۆمەکێک ناکات بە پێشخستنی ڕووشی ئابووری و گۆشەپەدانی زیاتری کۆمەڵگە.

"د.ئامینە عادل عەبدولمەهدی" پسپۆڕێکی ناسراوی عێراقییە و خاوەنی بەوانامەی دکتۆرایە لە ئابووریدا لە زانکۆی سەربۆن، بە ڕشبینییەوە دەوانێتە ڕووشی ئابووری و پاشەڕۆژی بەرهەمهێنان و گۆشەسەندنی ئابووری عێراق و دەڵێت "ئەگەر نرخی نەوت بەردەوام بێت لە دابەزین و جەگیر نەبوون، ئەوە پێویستە ئابووری عێراق پشت بە

نەوت نەبەستەت و دەبەت بیر لە گەلان بکرێتەوە لە کارتی گشتیدا کە تا ئێستا هیچ شتێکی وا نەکراوە". ئەمە بەت یان سبەی نەوت کەتایی دێت، کەتایی بەو مانایە نا ئیدی سەرچاوە نەوتییەکان وشک دەکەن بەڵکو بەو مانایەی چیدی نەوت پێویستییەکی پلە یەکی پیشەسازیی نییە، بەڵکو زۆرێک لە بەکاربەرانی نەوت یان ئەگەرناتیڤەکەی دەدەزنەوە و کەمتر پێویستیان پێی دەبەت، یان هەر دەگەنە قۆناغی میتا یان پێست پیشەسازیی و تەکنەلۆژیا، تەنانەت ئەمریکا دەیەوێت چی کارگە و فابریکە و دامەزراوەی پیشەسازیی و تەکنەلۆژیی خۆی هەیە بنبڕتە دەرەوەی وڵاتەکەی و بیگوازێتەوە بۆ وڵاتانی نامی، چون ئەم ڕەگەزە یەکەکە لە ڕەگاکانی بەرەنگاربوونەوەی ئەو قەیرانە یەک لە دوای یەکانەی بەردەوام ڕووی لە سیستەمی سەرمایەداریی هاوچەرخ، ئەمریکا ئەمە گەیشتەتە قۆناغی بازرگانیی و فرەشتنی عەقڵی زانستیی، بەو مانایەی زانایان و توێژەرانی ئەمریکیی بیرەکە و ڕوانگەی نوێ بەرهەم دەهێنن و دەیفرۆشنەوە بە کەمپانیا و دەوڵەتانی تر تا لە بواری پراکتیکدا تاقیبکەنەوە.

خولاسەی وتە لەوەدا چڕ دەکەینەوە: بگومان و بگومان نەوت کەتایی دێت و قۆناغی نەوت درەنگ بەت یان زوو ئاوا دەبەت، بەڵام ئەگەر وڵاتانی فرەشیاری پێترۆڵ خەیان بە ئەو قۆناغە نوێیە ئامادە نەکەن و دەخی ئابووری خەیان نەگەڵن و گرنگیی ندەن بە کارتی تایبەتی و گۆڕپانی پیشەسازیی و کارتی گشتیاریی ئەوە بگومان نەهامەتییەکی گەورە و خنکەنەر چاوەڕوانیان دەکات، نەهامەتی و قەیرانێک ڕەنگبە سەرلەبەری ئەو کەمپانیانە لەبەریک هەبوشنەتەوە. عەراق تا ئێستا هیچ ئامادەکاریی و شۆقاوکی بە قۆناغی پێست نەوت نەکردووە و نەناوە، بەیە ئەگەر وەزعەکە هەروا بەواتە پشەوە ئەو هەژاریەی ئەمە لەم وڵاتەدا هەیە چەند قات دەبەتەوە و چارەنووسی کەمپەکەش دەخاتە گۆڕاوکی نادیار و تاریکەوە.

وتەی کەتایی

شارەزای ناسراو "تیمسی ویلیامز" پێیوایە: سەرەای ئەوەی هەشتا چارەنووسی کەرکوک نادیارە و کێشکە نکەوتووە بەلایەکدا، بەڵام هەر لە ئێستاوە کەمپانیاکانی نەوت لە پشبەکەدان بە مەرکردنی گرێبەستی نەوتیی. یوست هیلتەرمان، شارەزا لە گروپی قەیرانی نەودەوەتی، دەەت "بە ئەنجامدانی ئەم گرێبەستە نەوتییانە، نوری مالیکی سەرکی ئەنجوومەنی وەزیرانی عەراق، بشەوێکی توند و بەهێز ئەو ڕاستییە بە کوردکان دووپات دەکاتەوە تەنیا حکوومەتی

عێراق سەروەریی هەیە بەسەر ئەو ناوچە نەوتییانەدا کە کۆشیان لەسەر و لە دەستووردا یەکلا نەکراونەتەوە". ئاگرچی حکوومەتی هەرێمی کوردستان بە فەرمیی و لە ژێر سەرپەرشتیی حکوومەتی مەرکەزیی ڕێی پێدراوە نەوتی هەر سێ شاری "دهۆک – هەولێر – سلێمانی" ڕەوانەی دەرەوەی وڵات بکات، بەڵام هێشتا چارەنووسی گەورەترین شاری نەوتیی کوردستان و عێراق و تەنانەت ناوچەکە نادیارە و پێناچێت بەم زووانەش بگەڕێتەوە بە سەر جوگرافیای ڕەسەنی خۆی، ئاگر لەلایەکەوە کورد نەوت دەربهێنێت و بینارێتە دەرەوە، ئەوا لەلاکەی تریشەوە بەپیتترین کێڵگە نەوتییەکانی لە شاری کەرکوکی لە زەوت بکرێت، بەڵگەی ئەوە بەدەستەوە دەدات هەر کاتێک حکوومەتی عەرەبیی عێراق پێنجەرێیەک بە ڕووی کورددا بکاتەوە، گومانی تێدا نییە لە هەمان کاتدا دەیان دەرگای گەورە گەورەی لەسەر داخستووە، ئەم ڕاستییەش بەسە بۆ ئەوەی حوکم بدەین لەسەر حکوومەتی عێراق کە نایەوێت بەهیچ شێوەیەک کورد بەشێوەی ڕاستەوخۆ ببێتە خاوەنی نەوت و لە ژێر سایەی خەیدا مامەڵەی پەوە بکات و بەند لەگەڵ کەمپانیا جیهانییەکانی پێترۆ ببەستێت. (8).

پەراوێزەکانی چاپتەری پێنجەم:

1-گۆران ئیبراهیم ساڵح "کەرکوک لە سەردەمی دەوڵەتی عوسمانیدا" بەهاری 2007، مەکتەبی بیر و هۆشیاریی ی.ن.ک، لاپەڕە 176. "کالێست سریکس گوبانگیان" ئەندازیارێکی زنجی بە ڕەچەڵەک ئەرمەنی بوو، بە "تالەرانی نەوت" ناوزەد کرابوو.

2-عەلی مەحموود محەمەد "کەرکوک شاری قەڵا و ئاگر و خوێن"، چاپی یەکەم، 2006، کەرکوک، لا 152.

3- ڕۆژنامەی "هاوڵاتی"، ژمارە "432"، ڕۆژی 18-6-2008.

4- کەی بەڕز "د.ئازاد نەقشبەندی"، لە ژێر ناوی "دەستوور و سەرچاوە سروشتییەکان"، 28-9-2005.

5-ڕۆژنامەی "کوردستانی نوێ"، ژمارە "4889"، ڕۆژی 5-6-2009.

6- ڕۆژنامەی "ئاسۆ"، ژمارە "970"، ڕۆژی سێشەممە، 12-5-2009.

7- ڕۆژنامەی "هاوڵاتی"، ژمارە "459"، ڕۆژی 21-9-2008.

8- چەند سەرچاوەیەکی ئینتەرنێت بەهەر دوو زمانی کوردیی و عەرەبی.

پەراوێزکان:

1-چاپتەری یەکەم وتارێکی شیکارییە و پێش دوانزە ساڵ، لە ژمارە (369)ی ڕۆژنامەی (کوردستان ڕاپۆرت) لە ڕۆژی 15-1-2008 بڵاوبووەتەوە.

2-چاپتەری دووەم وتارکی شیکاریيە و پێش دوانزە ساڵ، لە ژمارە (48)ی گۆڤاری (نەوەند) لە مانگی شوباتی ساڵی 2008 بڵاوبووەتەوە.
3-چاپتەری سێهەم وتارکی شیکاریيە و پێش دوانزە ساڵ، لە ژمارە (506)ی رۆژنامەی (کوردستان راپەرت) لە رۆژی 15 -9 -2008 بڵاوبووەتەوە.
4-چاپتەری چوارەم وتارکی شیکاریيە و پێش دوانزە ساڵ بە دوو بەش لە ژمارەکانی (544-545)ی رۆژنامەی (کوردستان راپەرت) لە رۆژانی 25-11-27-2008 بڵاوبووەتەوە.
5-چاپتەری پێنجەم وتارکی شیکاریيە، پێش یانزە ساڵ ساڵ بە پێنج بەش لە ژمارەکانی "651-655"ی رۆژنامەی (کوردستان راپەرت) لە مانگی یولی 2009 بڵاوبەتەوە.

تێبینی: کەی ئەم پێنج شیکاریيە وەک بەشی یەکەم لە کتێبی "گەمەی شەیتان" لەلاپەڕە 9-69 بە چاپی کاغەز بڵاوبووەتەوە لە ساڵی 2018.

ئەنالیز و نووسینی: ستیڤان شەمزینی
ستۆکهۆڵم – سوێد

هەر بە رێگاوە، ڕەمانی

(بەرگا ..) دەنوسرێتەوە...شوان عوسمان

نوسین جگە لە گێشتن بە ئارامبوونەوەیکی ڕەحی، دەربازبوونکیش لە دوو دەیکانی نائارامی لە نەوان قسە و وشەدا، تە دەبێت خێت لە دوودەیکانی خێت رزگار بکەیت، ئەوەش بە نوسینی دەقک یان تەکستک دوایی دێت.
ئەوکاتە ڕە بە خێت دەدەیت تا بنوسیت، بڕیارەی بەو حالەتی نوسینە هیچ کەسک لە خوێنەرانت بگەن بە ئارامبوونەویکی دەروونیی تە خێت بەوە دەگەیت، کەوابوو نوسین لەزێت وەرگرتن و چێژ بەخشینە بە ئەوانی دیکە، پە تایبەتی پەیامی ئەدەبی خی لەو چەژی دووسەر دەبینەتەوە.
کاکی نوسەر لەبەرئەوەی لە کاوانیانی سەر بە شاری شەقاوەوە دەژیت ئەو بە دیالێکتک قسە دەکات کە تایبەتە بەو دەوربەری لەی ژیاوە دەبێت بە زمانکیش بنوسێت کە دەی هەردوو خوێنەرکانی رازی بکات..
ئاسان نیە دەبێت تە بەی زمانی قسەکانت بگەیە سەر زمانی ڕەنوس تا نوسینکی ڕەسمی دەربچێت، ئەوە دووەمی و دەیەاوکیەکی نوسینە سەرەتایکە ڕووبەروو زەربەمان دەبەتەوە، بەڵام نوسەر لەو ڕەماندا هەولی داوە بە هەردوو حالەتی نوسین بنوسێت دیالێکتی ئاخاوتنکەی خی پشتگوێ نەخستووە جارجار هەست بە هەبوونی دەکەیت، بەڵای منیش شتکی باشە لەبەرئەوەی چێژ و تامکی تایبەتی بە هاوزەدەکانی خێت هەیە، هەروەها زور زاراوەو فەرهەنگی دەرینیش هەیە لە فەوتانیان دەپارێزی.

ناو لە ناو ڕەمان شوێنکی بە بایەخ و دیاری هەیە، لەڕ نوسەر هەمیشە لە ناوەک دەگەڕێت ناوەکی نوێ بێت و دەگمەن و دووبارە نەبێت، یان نوسەر هاتووە ناوەکی نوێی داتاشیوە بەئەوەی مەرکەکی تایبەت بە خی پەوە بێت، ئەوەش دیسان بەهای ڕەمانکە گەورەتر دەکات، وەکو شەمراز، ملا خدری بەخورتی،عەدەگرینک،جیقە فشە، بەزەی سیاناوخەر، عەفلەق و ئەدیب، ئانو بانی نی، ئەلیکترا.
ناویش وەکو پەکهەنارەکی سەرەکی چیرەک و ڕەمان ڕەلەکی تایبەتی هەیە، ڕەمان هەیە بە ناوەک دەناسرێتەوە، لە کەمەگار ڕەژهەاتیش ناو ناوەو جگەی بایەخکی زیاترە لە شوێنە دیکەش.
ڕەمانکە پەڵە لە ناوی نادیار و دەگمان، ئەوش کە دەبێتە هەی ناودار بوونی زیاتری پاڵەوانکە، هاوکات نوسەر کەمەک ناو هەیە

کە لەناو هزری ئەمەدا هەبوون بەهام دووبارە نابنەوە و بەکار نابدرێن، ئەو هاتووە سەرلەنوێ نوێی کردوونەتەوە و لە قالبێک لە پالەوانێک تەوزیفی کرووە، بە تایبەتی ئەمە لە دەقەرێک دەژین کە کریستیانی و موسەمانی پێکەوە دەژین و گەلێک ناو و زاراوەی هاوبەش و ناهاوبەشییان پێکەوە هەیە، هەروەها ناوی شوێنەکانیش بە هەمان حالەت لەناو رەمانەکە دەردەکەون ..
لەوانە حەنچە و قریاقەس، قەیتاس، ماخە، کریکەرو سیمەن، زیا، میخە، گەڵی نەرگزان، قەپاغ، قەیتە، شاپاغ، ئەو هەموو ناوانە کە مەرکەکی ناوخەییان هەگرتووە بەهام چەژەکی تایبەتیش دەبەخشن، هەروەها ئاماژەی راستەوخۆ و ناڕاستەوخۆیان هەیە، هەموومان پێین لە ناو بەهام کەی و لە کوە ئەو ناوانە بەکار دەبەین ئەوە گرنگ، نوسەر ناوەکانی بە باشی بەکاربردووە.

بنەچە و بنەڕەکی رەمانەکە رەوەە بەدەم رێگاوە دەگۆڕەت سەرەتا بە سادەییەکی زەر سادە و دواییش هەور هەور لەناو ئالەزییەکی جواندا دەکەوێتە رە، هەمیشە وابووە دەقی باش و نوسینی باش پێیوەندی بە پاشخان و پێشینەی رەشنبیری و هزری نوسەرەکەیە، ئەویش بەیار دەدات کە بەرهەمەکە شتێکی باشە یان دووبارەیە.
زانین پێیوەندی بە تەمەن نیە بەڵکو دەگەڕێتەوە بەکاری شەونخونی و خوێندنەوەو بەدەنگ هاتن و دواچوونی پێیامەکانی خەت، ئەوەش دەبێتە خاڵی جیاواز لە نەوان نوسەرێک و نوسەرێکی دیکە، بەیە هەمیشە نوسین رەنگدانەوەی رەنگ و بیرکردنەوەکانی ئەو کەسەیە کە دەینوسێت.

نوسەر ئاگایەکی باشی لە فەلسەفەکانی نێتەوکانە بەیە نوسەر لەسەر زمانی پالەوانێک شەمراز کەمەڵک پرسیاری فەلسەفی دەکات، چینێک دژ و دژەکاری هزری دەخاتە روو، زەمەن رایەڵکی گرنگە لە راگرتنی کاتەکانی درێژەدان بە رەمان، بەڵام لەو رەمانەی بە رێگادا، ئەو رەڵەی نیە هەر چیرەکەکە زەمەنەکەو زەمەن لەناو زەمەن قسە دەکات، کات لە خزمەتی شوێن و سەربوردەی پاڵەوانەکانە،لە پێناو ئەوانیش کات دەستەمە دەکات.
رەمان خەی لە خەی چیرەکەکی درێژە ،تا رەمانیش چیرەکی زەر بێت گەمەکە قووڵتر دەبێت بە مەڵەوانی تا رەمان بە بەسەرهات و سەربوردە و رووداو دەوڵەمەند بێت، خوێندنەوەی خۆشتر و بەتامتر دەبێت، کاک دڵشاد توانایەکی بەرادەی باشی هەیە لە دانانی چیرەک، چیرەکیش دیارە ئەرکی زەرە کە بەسەرهات و سەربوردەش زەر بوون ئەرکەکان و خواستەکانی زیاتر دەبن، ئەو هەمیشە چیرەکی لەناو

چیرۆکی دروست کردووە.

شایستەیە وەکو واقیعێک لە ناو هزری نوسەر و پاڵەوانەکان زەر دووبارە دەبێتەوە، هەستم کرد دووبارە دەبێتەوە ئاوڕش پێوەندی بە پاشخانی فەرهەنگی نەک هزری نوسەر هەیە ، وەکو ئاوڕی شایستانێک هەبێت لە سەرووی ئاوان ژیانیان بەرەو ببات، بەڵام من پەموایە شایستان وەکو ئاجندە و خەو و شەو دوایی هاتووە، ئاوڕی هەبوو و هەیە ئاو شایستانیە کە هەریەکەمان لە ناوەوەی خەی حەشاری داوە لەبەی ئاویش بیار دەدات.
پەموایە ئەرکی ڕەشنبیرو نوسەری نوەخوازو هاوچەرخە ئاو شایستانە ئاشکرا بکات و وەکو نهێنیەک یان شتێکی شاراوەو پیرۆز بەجێی نەهێشت تا ریسوایان بکەین و نەهێنین ڕەلیان هەبێت.
ئاو سەرنج و تێبینیانەم لە کاتێک ئاێنوسم کە هەشتا لە خوێندنەوەی کتێبەکە تەواو نەبووم هەول دەدەم ئاگاڕ شتێکی دیکەم هەست پێکرد بینوسمەوە.
بەڵام بگشتی ڕەمانێک بەتام و نوێ و فەرهەنگێکی نوێ و بە زمانێکی نوێش نوسراوە کە پڕ لە دیاردەی کۆن و نوێ، لە دوورەوە دەستت ئاگوشم هاوڕێی هاوشاریم، شتێکی جوانت نوسیوە خەشبەختت کردم و هەر بژیت.

٣١٫١٠٫٢٠٢٠
هەڵەندێ

ژێستی تاسان … دانا حمید محەمەد

هاوسێیەکم هەیە مامۆکەی هووبووی مامۆکەی منە، هاوسەکەم پیرەمێردێکی نەوەد ساڵەیە و هەر ڕۆژە لەگەڵ هەڵهاتنی خۆردا، پانتۆڵێکی نیلی و تیشەرتێکی سپی ئاپۆشە و ئامۆزیی چەندین سەعاتی ئاو ڕۆژەی لە باکۆنەکەدا بەدەم کەشانی جگەرە و خواردنەوەی چاوە، ڕۆژەکە بەرەدەکات. ڕۆژانە وەک پیشەیی هەمیشەیی ئاوستە تا ئاتەمبێلەکان خیابان هووبووو تەماشا بکات! هەموو هاوڕێیەکانم کە

دڵن بۆ ماڵی من، ئەو پیرەمێردەیان لە من زیاتر خۆشدەوێ، دەستی ئەون و وەک منیش لە خەم زیاتر ئاگاداری ئەبم و خۆشمدەوێت.

ئەویش بەخاتری میهرەبانی و ژیانە تەنهاکەی کە تاسانی ژیان بەرینداوە، چەندین جار بانگی ئەکەم بەڵام دەنگم نابیستێ، ئەمەوە هەموو بەیانییەک بەئومێدی بینینی ئەو، لە خەو هەڵئەستم، ئەڵێم: نەوەک شتێکی پەویست بێ. بەڵام من فیکر بکەمەوە ئەتەمبیلەکانی خیابان بە هەردوکمان گرنگە، چونکە بەشکە لە پێینەوەی ژیانمان بە ناو ئاڵوزییەکانی مەدرنیتە! بەهەرحاڵ تەمەنی مرۆڤ تا بڕوا گۆڕەیی بەوات، لە مەرگ نزیکتر ئەبێتەوە، وە تاسەی ژیان بەی سەرنجڕاکێشە، چونکە زەر شتی جیهان بەزار و دەخۆشی کردوە. ئەوە ئێستا شتی بچوک کە ئینسان هەر بیری لێناکاتەوە بەی گرنگ و جێی تەماننە وەک ژێستی چرکەی سەعات لەکاتی خەوتندا. بەڵام من وتم چەندین جار ئەمەوە تە ببینم، بەڵام دواتر پێشیمان ئەبمەوە نازانم بۆ؟! ئاستی کە ئەڵێ: هەردولامان بواری ئەوەمان هەیە کە یەکتر ببینین، بەهەی جەنجاڵی و ئاڵوزیی ژیانی ڕۆژانەوە. من ئەمەوە لە کاتێکدا بەم بڵات کە تە هیچت ئامادە نەکردبێ بە من وەک میوان، چونکە بەزارم لە جدیاتی ئەو دابونەریتە، ئەمەوە هەرکات هاتم پێکەوە چایەک بخەین و دەردەڵی یەکتر بدەینەوە، پیرەمێرد ئەم قسانەی منی پەخشبوو و وتی منیش لێناکاو بەمکرا سەردانت ئەکەم لە باخانەکە.

چاوەڕوانی بە من، نازانم بە پیرەمێردی دراوسێ و هاوڕێم چێ؟ بە خەم ڕقم لێیەتی بەتایبەت لەو کاتانەدا، کە هەموو ئومێدت لە چاوەڕوانی دەستکدایە، بەڵام ئاڵوزیی و دەردی هەردوولا نایەڵێ ئەو چاوەڕوانییە بەتەدی، بۆیە من ڕقم لە چاوەڕوانییە. دواتر لەگەڵ پیرەمێردی هاوسێم لەبارەیەوە گفتوگۆم کرد و وتم پێی ڕێمانێک هەیە بەناوی "چاوەڕوانی" ناوی نووسەرەکەیم لەیاد نییە، بەتی بەنم ئەیخوێنیتەوە، پیرەمێرد کەمێ حەپەسا و هیچ قسەی نەکرد، دواتر لەبەر من کەوتە قسە وتی نەوەڵا دراوسێی گەنجی شیرینم، چی لەو ڕێمانی چاوەڕوانییە کەم کە هەموو ژیانی خەم بریتییە لە تاسانی چاوەڕوانی بە ژیان.
ژیان تادەی بەئەقڵیی تاسان توشی ئینسان ئەبێ لە چرکەیەکی ژیاندا، بەشەویەک دوچاری شکت ئەکات، کە پێی نازانی خەت.

وە ئەو کات سەبڕی هەموو ئەو خیابانە قەرباغەی ماڵی خەم و پیرەمێردەکە، بە سەردەمەوە کە ئەڵێ چەندمان بەهیلاکی ژیان بەڵکردوە. بەچشنە خیابان و کتێبخانەکەی نزیک باخانەی من و

پیرەمێردی تیادا ئۆژین لێ هەموو خزمێک بەمان دەسزترێ، چونکە زۆربەی ئەو کاتانەی شونێک نیە بەین بەی خەمان دەخەینە نەو دڵی کتێبەکانەوە. تازە لێ باکونی پێنجەرەکەمانەوە کە گوڵاکان ئاو ئێدەم هەست ئەکەم زیاتر تینووی ژیانن، کە گوڵەکانم دەمە بوو ئاونەدابوو، سیس و ژاکاو بوون، منیش ڕەشتمە چێشتخانە و سوراحیەک ئاوم کرد بەدیاری بە گوڵدانی گوڵەکان، بەیە لەو کاتەدا بیرم بە لای پیرەمێردی دراوسێم ڕەشت و هەستم کرد گوڵاکانیش وەک من و پیرەمێردەکە ژاکاون بەدەست تاسانی ژیانەوە.

پیرەمێرد منی بەچاوەڕوانی و بەمارج خۆشئەوە، هەتا هیچ بەی گرنگ نیین، کە هیچ پیشێیەک نازانم، ئەو یارمەتیم ئێدات لێ ڕەکخشتن و بەڕێوەبردنی کاروباری ڕۆژانەمدا، تازە پەکەوە لێ پشتی پێنجەرەکەوە سریالێک یان فیلمێک کە بەیارە هەفتەی ئایێندە نیگایی بکەین و دواتر گفتوگۆی بکەین. بەیە بە ئێم هەفتەیە من پێشنیاری بینینی فیلمی"مهری حەوتەم" بەرگمانم پێشنیار کرد کە لێگەڕێ پیرەمێردا بیبینین، ئەویش ڕازی بوو، بەڵام وتی ناوەڕۆکی فیلمەکە باسی چی ئەکا، منیش وتم باس لێ مەرگ و چیەتی مەرگ ئەکات، بەیە پیرەمێرد بەی گرنگ بوو، پێش مردن قوڵی و ئاڕزیی مەرگی بە ڕوون ببینێوە لەڕێگەی تەئویلاتی بەرگمانەوە.

پیرەمێرد بەوپەڕی بەواوە ژیانیشی خۆشئەویست، وەک من نەبوو لێ سەرەتایی لاویمدا تاسانی ژیان بمپەوکێنێت، کەتاجار کە یەکترمان بینی، هەفتەیەکی دوایی بینینی فیلمەکە بوو، وتی: من چاوەڕوانییم لێ کەس نییە، مەگەر بەیار نییە لێم خیابان و باخانەیە، ژیان بکەین تا چاو لێکئەنین. گوتم با بەو شێویەیە کە یەکتر لێ ئامێز بگرین و کەسی یەکتر بین، بەڵام چاوەڕوانی یەکتر ناکەین بە مەرگ، بەیار بوو تەماشای فیلمەکی تر بکەین کە باس لێ عەشق دەکات، من و پیرەمێرد هەردووکمان بەجەرە لێ ژیانماندا تێشکاویی دەستی بووین، پیرەمێرد لێ عیشقەکەدا کە زەر تامەزرۆیانە کچەکی خۆشئەویست پێیندرابوو بەیە بەیاری دابوو ژیانی تەنهایی هەبژێرێ تا ئەو کاتەی مەرگ ڕاپێچی گیانی ئەکات و منیش بڕیارێکی تری ماجرایی ئەو عەشقەیی پیرەمێرد لێ سەرەتایی کاروانی هەگبەمدابوو، نازانم منیش وەک پیرەمێردەم لێدێ یان کونجەکی تەلیسماویی تری ژیان ئەزمون ئەکەین.

بەڵام بەداخەوە مەرگ مەودای ژیانی پیرەمێردی نەدا کە پەکەوە فیلمی عاشقی ببینین، بەڵام مەرگ مەودای نەدا فیلمەکە ببینین، منیش دوایی مەرگی پیرەمێردەکە ئەو خیابان و باخانەیەم بەجەهێشت

و بارگ و پناهندیم بۆ ناشونکی تر گواستنۆ. کۆ جارێ نازانم کوێیە؟ ئاوای لەگەڵ پیرەمەردەکەدا پێکاوی ئەبەستینەوە زبری تاسانی ژیان بوو. لەنێوان دوو ژەستدا، کە پێ بدە و ڕح هاوڕێیەتی یەکترمان خۆشئویست. منیش بۆیاری ناشتنمدا بۆو منفایەکی تر… کە تاسای نیگای تاسانی ئاژانی ئاو پیرەمەردە ئەکەم، تۆ بڵێی ئاو منفایەی من بۆی ئەگەڕم هاوڕێیەکی تر لە چۆشنی ئاو پیرەمەردە ئازمون بکەم.

کێشەکانی کوردستان بەرەو کوێ؟ … ئەحمەد رەجەب

کێشەکانی کوردستان زۆرن و چەندین ساڵە بە هۆی سیاسەتی چەوتی سەرکایەتی هەرێم و سەرکایەتی حکومەتی کوردستان و بەرپرسانی هەردوو حزب (پارتی و یەکێتی) کە خاوەندارێتی هێزی پێشمەرگەی 70 و 80 ئەکەن کێشەو گرژییەکان کەمەکەیان کردووەو ڕۆژ لە دوای ڕۆژ تەشەنە ئەکەن و بەرپرسان بە درۆ دەڵەسەو پینەو پەڕۆقسەی هیچ و پووچ و بریقەدار خەڵ ئەکەنە چاوی خەڵکەوەو فریویان ئەدەن و برینەکانیان قووڵتر ئەکەنەوەو بۆ نمونە ئەم خاڵە ساکارو سەرەتاییانەو کە لەم ڕۆژانەدا کێشەو گرژییەکان گەیشتوونەتە لوتکەو پێویستی بە چارەسەرکردنی کتوپرە ئەگینا ئەتەقنەوەو ئەو کات تەرو وشك پێکەوە ئەسوتێت و زەرەرمەندی یەکەم هاوڵاتیانی کوردستانە.
بەرپرسانی دەسەڵات باس لە ئازادی ئەکەن بەڵام کام ئازادی؟ گرتنی هەرەمەکی ڕۆژنامەنووسان و چالاکەوان وخەڵکی سڤیل، ئەوانەی داکۆکی لە ڕاستی ئەکەن و داوای موچەو مافی ڕەوای خۆیان ئەکەن و داکوکی لە خاکی کوردستان ئەکەن و نایانەوێت نیشتمانیەکەیان بکەوێتە ژێر دەستی دوژمنان کە لە زۆر قۆناغەوە چاویان بڕیوەتە خاك و سامانی وڵات.
لە ساڵانی پێشوودا ژمارەیەك خەڵك لەلایەن دەسەڵاتەوە لە ناوبراون وەك شەهیدان : بەکر عەلی ، سەرانی مامە حەمە، سەردەشت عوسمان، کاوە گەرمیانی، وداد حوسەین و خەڵکی تریش و، ئەوەی سەیرە هیچ بکوژێك نەگیراوەو، ئەوەش زۆر مەترسیدارەو ڕێگا خۆشکەرە بۆ

ئەنجامدانی کردەوەی چەپەڵترو، ئەوەتا بە ئاشکراو بە بەرچاوی خەڵکەوە لە دەڵك و هەوڵر ڕەشبگیرییەو، لە هەموو شتێکیش سەیرتر ئەوەیە ئەڵێن بە پێی فەرمانی دادگا گیراون و، هەر زوو خۆیان وەك پیشەی هەمیشەییان بەدرێ ئەخەنەوەچونکە دادوەر فەرمانی ئازادکردنی هەندی کەسی داوە بەڵام تا هنوکە ئازاد نەکراون

نەوت کێشەی سەرەکییەو،پێش هەموو شتێك نەوتی کوردستان هەرزان فرۆش ئەکرێت بۆ ئەوەی گیرفانی بەرپرسان و خاوەن کومپانییەکان گەرم بکاتەوەو تا ئێستا خەڵك داوا ئەکەن پەردە لە سەر نهێنییەکانی ڕێکەوتنە پر شەرمەزارییکە، پێشکەشکردنی (نەوتی کوردستان بە تورکیا بۆ ماوەی 50 ساڵ) هەماڕێت بەڵام ئەوەی جێی سەرنجە بەرپرسانی دەسەڵات لە ئاستی ئەو پرسە گرنگە خۆیان مەڵاس داوەو کار بۆ گەوجاندنی هاوڵاتیان ئەکەن.
مەچە هات ، مەچە نەهات، موچە دوو هەفتە دوا ئەکەوێت، بەغدا پارەی نەناردووە، عێراق بریاریداوە مەچەی فەرمانبەرانی کوردستان وپێشمەرگە ڕەوانە بکات، ئەم قەوانە ڕۆژانە ئەبسترێن و بەرپرسان یاری بە وشەو دەروونی خەڵکەوە ئەکەن و رایان ئەهێنن بۆ ئەوەی بزانن مانگ لە کوردستان زیاتر لە 60 ڕۆژەو چونکە حکومەت ئیفلیجەو ناتوانێت مووچەی مانگانەی فەرمانبەرانی خۆی بدات.
لە ڕووی پەروەردەوە ڕۆژك خوێندنە لە قوتابخانەکان و ، ڕۆژکی تر خوێندن بە ئۆنلاینە و، بە ناوی کۆرناوە دەسەڵات سەری لێشواوەو نازانن پرسەی خویندن بەڕوە بەرن و،خوێندنی ئۆنلاین پێویستی بە داتا (کۆمپیوتەر) و ئینتەرنێت هەیە و ئەوەش بۆ خەڵکی هەژارو کەم درامەت زۆر ئاستەمەو زۆر جار کارەبا نییەو ، لە وڵاتانی پێشکەوتوو قوتابخانەکان کۆمپیوتەر بۆ قوتابیان ئامادە ئەکەن و لە کوردستان مەحاڵەو حکومەتناتوانێت ئەو کارە بکات و تەنانەت بیریش لەوە بکاتەوەو، هەر لە میانی پەروەردەدا مامۆستان داوای موچەی مانگانە ئەکەن لە گەڵ ئەو پارەو مافانەیان کە چەند ساڵە ڕاگیراوە.
لە ڕووی ئاسایشەوە گرژی زۆرەو پەنگی خواردوەتەوەو داوا ئەکرێت ڕ لە تەقینەوەی گرژییەکان بگیرێت و، هەموو ئەزانن لە کوردستان ئەنجومەنێك بەناوی نەتەوەیی هەیەو، ئەم ئەنجومەنە وەك خۆیان باسیان کردووەو لە 5 کەس پێکهاتووە دووانیان پارتییە و سیانیان یەکێتییەو، لە هەفتی ڕابردوودا ئەنجومەنەکە ڕاگەیاندراوکی بۆاو کردووەو گوایە کاری تیرۆریستی دەرهەق بەم وبەو کراوەو، لە پاش ڕۆژیك 3 کەسەکەی یەکێتی بە درۆیان خستەوەو وتیان ئەمە ئاگامان لەو جۆرە کارانە نییەو، ڕاگەیاندنەکەش ڕاست نییە.

کارەسانە ئەنجومەنی نەتەوەیی درێ بکات و ئارەزوومەندانە تاوان دابەش بکات و، هەموو لایەك سوور ئەزانێت ماوەیەکی دوورو درێژە پارتی دژایەتی پارتی کرێکارانی کوردستان PKK ئەکات و، زۆر کەرەت بەرپرسە باڵاکانی پارتی پ.ك.ك یان بە میوان داناوەو، لەم رۆژانەدا بە تایبەتی لە پاش رۆکەوتنی عێراق و هەریم لە سەر شەنگال کە بە فیتی ئەمریکا رۆکخرابوو ئاژیەکان زیادیانکردووەو خەڵکی شەنگال بەو رۆکەوتنە نارازین و ئەژمەن : ئەمە هەر رۆککەوتنێك بەبێ خەڵکی شەنگال بکرێت پێ قایل نابین ئەمە لە لایەك و لەلایەکی تریشەوە پارتی لە ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی خۆی جولەی بە هێزەکانی کردووەو بمانەوێت و نەمانەوێت تورکیا دەستی باڵای هەیە لە تێکدانی بارودۆخی کوردستان بۆیە پێویستە رێگا لە بەردەم شەری کورد لە گەڵ کورد بگیرێت و چیتر تورکیا خاکی تری کوردستان داگیر نەکات.

2/11/2020

بۆچی ترامپ لەهەڵبژاردنەکانی ئەمریکا شکست دەخوات و دەرناچێت؟ … محمد بابیر

دەسپێک:

10سال بیش ئیستا بابەتیکم نوسی لە هەفتەنامەی زاری کرمانجی بە ناوی (لە پەراوێزی کارەکەی خاتو ماریان خاروداکی) ئەو کات ئەو خاتونە کەڵکی بەست لەسەر بەیوەندیەکانی ئەمریکاو کورد لەوێدا ئەو کچە باسی ئەوەی کرد ،گوایە ئەمریکا بە دریژای میژوو زۆر باش بوو بێ کورد و هەمیشە پاڵپشتی بە هەڵو بوە هەڵو سیمینارێدا منیش بەژداریم کرد و جەند ڕەخنەیەکم گرت و باسم کرد ئەمریکا هەمیشە بەرزەوەندی خۆی رەچاو کردوە و زور جار خەنجەری ژەهراوی لە کورد داوە نمونەشمان زورن ئینجا لەو بابەتەش کورتەوەلامیکم دایوە سەیرە پشتی چەندین سال لە ووتارەکەی من ئیستا بە کردار ئەمریکا سەلماندی کە بشگیری کیشەی رەوای کورد نیە، فەرموو باشترین بڵگێ

(عەفرین و مەنبیج) و داگیرکردنەوەی کەرکوك و پشگیری نەکردنی لە (فراندەم) بزانە چۆن ئەمریکا پشتی لە میللەتی کوردی کرد و هاوپەیمانی لەگەل داگیرکەرانی کورد خشتی دەت ،بەتایبەتی لەگەل تورکیادا….
ئەوەی لێرە مەبەستمە ئەوە بێم ،ترەمپ خرابترین سەروکی ئەمریکا بووە لەمێژودا، جونکە پیوەندیەکان لەسەردەمی ترەمپ زەرخرابونە لەگەل وڵاتانی دەرەوە وە دیبلەماسی ئەمریکا لەسەردەمی ترامپ کەلێنی گەورەی دروست کردیە لەهەمووش سیرتر پیوەندی ترەمپ لەگەل کەسە دکتاتەرەکان زورباش بووە ئیدی سەرکردەیەکی زەر عونسربوەو مەسەلەی ڕەش و سپی لە ئەمریکادا جارێکی تر بەتوندی سەری هەڵداوە وە ترەمپ درزنترین و بە ئەخلاقترین سەرەک بووە لەمێژووی ئەمریکادا،ئەو کەسێکی بازرگانەو بس ، لەسیاسەت زەر فەقیرحال بووە بەجۆرێک ئەستا زیانی زەری گەیاندووە بە ئەمریکاو ،متمانەی ئەمریکای لەسەر ئاستی جیهان لاواز کردووەو ئەمەو چەندین خال هەیە وادەکات ترەمپ سەد دەرسەت لەو هەلبژاردنە شکست بخوات وجو بایدن لەهەلبژاردنەکان دەردەجەت.ئەوەتەنها هەندە خالی لاوازی ترامپ و بەکورتی باسم کردن خۆ لەبەرامبەریشدا بایدن خالی زەربەهەزی هەیە بودەرچون.

31/10/2020

محمد بابیر

چاودێری سیاسی

کۆنەقاڵی ماسک … ناڵە حەسەن

١ م / مرۆڤکان وەک ئاوەی لەسەر تەختەی شانۆ بن
بە سیمای ڕەنگاوڕەنگەوە دەردەکەون
ر / ئازۆ ڕەنگینەکانمان وا خەریکە دەبنە تەز و غوبار
بەمەبەست لەگەڵ با دا دەڕۆن
د / دوای دووسێ ڕۆژ (دیداری من و مردن کۆتایی هات)
ن / نیشتیمان بۆتە سێبەرتە سووکی ڕیو
شیلەی تفتوتاڵی لەدەچێت

٢
لە دووری دووڕوە
لاوکێکی هەمنی مردووەکانم دێتە گوێ
زایەڵەی زەمانێکی زەندەقچووش
لەنیو کۆنەقاڵی ماسکەوە دەبیسترێ
ماسکی (سوور و ڕەش و شین و سپی و پەمەیی و
ماسکی ڕەنگاوڕەنگ)
چ ڕۆژگارێکی نەفرەتییە
مرۆڤکان وەک گیاکان هەڵدەوەرن
وەکو بەفر دەتوێنەوە
وەک ئێستێرەکانیش ئاوا دەبن
بەڵام / ئاوابوونێکی ئەبەدی
چ ڕۆژگارێکی ئافاتی و فەبیاییە
نێک هەر خەمان
خاخاکەی نەو خوون و خیاڵەکانیشمان ماسک دەپۆشن
جەماد و قوربانی / فریشتەو شەیتان / هەموویان ماسک دەبەستن
چەند ڕۆژکە لەسەر مافووری مردن ڕاکشاوم
کشومات ، بەدەنگ بەدەنگ هەر دەڕوانم
دەڕوانم و دەڕوانم و دەڕوانم
جگە لە تارماییەکانی مردن هیچیتر نابینم
بووەتە پێکەڕێک لە خەیاڵ
بیرم / لە مرۆڤکان و یادگارییە جوانەکان دەکردەوە
یان ئەو مەودا و دووریەی نێوان من و ژیان
بیرم لەو ڕۆژانە دەکردەوە لەنەو شیعرەکانمدا دەمنووسی
(ماسکەکەت فڕێدە ئەوی شێخ
من دەمەوێت جوانییەکانی ڕوخسارت ببینم ،،، !)

بەڵام ئەستا
دەڵێم نا / ماسکەکەت فڕێمەدە ئەی شێخ
من نامەوێت
ڕەنگە ڕەشکانی مردن
لەسەر برژانگ و لێوەکان و نیشانەکانت ببینم
نا / ماسکەکەت فڕێمەدە ئەی شێخ
دەرگای کشک و قاپەای خوانەکانت بکەرەوە
با هەر کراوەبن دەرگاکان و ڕێگاکان
منیش بڕۆن دەدەم
دوای چەند ڕۆژێکیتر
لە بیانییەکی ڕووناک و ئارام
وەک خەرتاو دەردەکەومەوە و دەگەڕێمەوە …!

کۆتایی

ئۆکتۆبەری ٢٠٢٠

فیداکاری کورد و بێ وەفایی تورك …ەسوڵ بەسکێنی

لەپێش جەنگی یەکەمی جیهانیدا زۆربەی خاکی کوردستان لەژێر حوکمڕانی عوسمانیدا بوو، لە ئەنجامی جەنگی یەکەمی جیهانیدا بەرەی ئەمانیا دژ ان و شکستیان هێنا، دەوڵەتی عوسمانی لەلایەن هاوپەیمانانەوە خاکەکەی داگیر کرا و سوپای هاوپەیمانان ڕژانە ئەستەمبوڵی پایتەختەوە و داگیریان کرد، ئینجا ئەوە هەواڵی ئەستەمبوڵ و دانیشتووەکانی بێننەبەرچاوی خۆتان، سەرلەشکر و ئەفسەرەگەورەکانی تورك کەلە ئەستەمبوڵ دابوون، مەبعوسە خوێنگەرمەکان و لاوانی نیشتمانپەروەری تورك، شاعیر و ئەدیبە بەرزەکان دەستی قەڵەمیان شکابوو، تورکەکان بە زەلیلی کەوتبوونە دەستی لەشکری سوێندخۆرەکانەوە، لە پایتەخت و وڵاتی خۆیاندا ببوونە دیل و ژێردەستە، ئەو تورکانەی دەوڵەتەکەیان وا بەتەمابوو، پێکەوە لەگەڵ ئەمانەکان لەشەڕەدا سەرکەون و گرەو لە ئینگلیز ببنەوە، هەموو موسڵمانانی دنیای لێ ڕاست بکەنەوە، بەڵام ئەوا

پایتەختی وڵاتە خۆشەویستەکەیان لەلایەن دوژمنەکانەوە داگیرکراوە، سەرنەوی و لوت شکاو کەتبوونە ژێر دەستی لەشکری هاوپەیمانانەوە، زۆربەی ئەفسەرە گەورەکان لەترسی ڕیسوابوون بەرگیان گۆڕی بوو، خۆیان شاردبووەوە، هاوپەیمانان بەرامبەر بە تورك بەفیزی سەرکەوتن دەجوڵانەوە و تورکەکانیان تەنگەتاوکردبوو، تورکە بێهێز و ئەفسەر و خوێندەوارە بەرزەکان و مەبعوسە نیشتمانپەروەکان چارەیان نەما و لەیەك نزیك بوونەوە و بیریان کردەوە و لایان وابوو مردنیان لەم حاڵە باشترە، لەبەرئەوە بۆیاری جوڵانەوەیاندا، ئەگەرچی بۆ لەشکرێکی تێکشکاوی وەکو تورك لەو ڕۆژگارە زۆر سەخت بوو، خۆیان ئامادەکرد بۆ شەڕێکی تر لەگەڵ هاوپەیمانان، بەتاقی تەنیا و بۆ هاوکاری دەستێکی جێی باوەڕ، ئەگەرچی ئەو ڕۆژگارە بۆ تورکی تێکشکاو ئەم جارە بزووتنەوەیە مایەی گاڵتەجاڕی و شتانە بوو، بەڵام دواجار بەخت یاوەریان بوو، بزووتنەوەکەیان لە دنیادا بووبە داستان.

باسی کورد لە ئەستەمبوڵ
لەلایەکی تر دوای بڕانەوەی شەڕ (موتارەکە) کوردەکانی تورکیا بەتایبەت کەمێک سیاسیەکانی کورد لە ئەستەمبوڵ، کەوتبوونە تێکۆشانێکی بەوچان، ئەم کەمانە بەبێ ترس هاتنە مەیدان و بۆ ئاشکرا باسی مافی نەتەوەی کوردیان خستە پێشەوە، (ویلسن)ی سەرکۆکی ئەمریکا، لەم ڕۆژانەدا بەیاننامەی (14) بەندەکەی خۆی باوکردەوە، بەپێی ئەو بڕگەنامەیە هەموو نەتەوەیەك مافی داواکردنی سەربەخۆیی پێدرابوو.
هەر لەو سەردەمەشدا (کلیمانسۆ)ی سەرۆك کۆماری فەڕەنسە بەیانێکی باوکردەوە، بەناوی دەوڵەتە سۆنەدخۆرەکانی ئەوروپاوە دەیوت:"حکومەتی تورك، دەوڵەتی عوسمانی ئەوەی لەباردانیە، بتوانێت نەتەوەیەك بەرەوبەرەت، لەبەرئەوە متمانەی پێناکرێت و نابێ قۆمەك تورك نەبێ و تائەم لەژێر جۆری تورك و ستەمی تورکدا ژیاوە، دووبارە ئەم بخرێتەوە ژێر حوکمی تورك."
ئەمانە حکومەتی تورکیان خستە ترسێکی گەورەوە، ویستیان لە کوردەکان نزیك بکەونەوە و ماوە نەدەن بەدوای ئەم وتانە یا دەستوورێکی (ویلسن) بکەون، بۆیە حکومەتی تورك (لیژنەیەکی وەزاری) دامەزراند، لەگەڵ کوردەکان بکەوێتە گفتوگۆ دەربارەی چارەنووسی داهاتووی کوردەوە، ئەم لیژنەیە دەبوو لەو شتانە بگەیشت بوونە هەی ناڕەزایی نەتەوەی کورد، بەو مەرجەی لەناو یەکێتی عوسمانی بمێننەوە، چەشنە خۆبەڕێوەبەرێتی (ئیدارە)یەك بخاتەبەرچاوی حکومەت، جگای ڕازامەندی کورد بێت، هەوە بدەن کورد

و تورك لەیەك نزیك بخەنەوە، بناغەی ئەم پەیوەندیە دابمەزرێنەوە، حکومەت و هێزنامە(غەزەتە)کانی تورك، ئەو هێژەی ئێستەمبوو، کەوتبوونە باسی یەکێتی تورك لەگەڵ (برا) کوردەکانیان. خاکی عوسمانیان بەهێی ئەم دووبرایە دادەنا، دوژمنی ئەم وڵاتیان بەدوژمنی هەردوولا ئەژمارد، لە پاراستنی ئەم خاکە پیرۆزەشدا کورد بەشدار بوو، دینی ئیسلام و شەرەفی ناوی خۆشویستی عوسمانی، وەکو تورك دەکەوتە سەرشانی کوردیش..!!
بەگومان ئەم پەیوەگەندانە لەلایەن حکومەت و هێزنامەکانەوە سوودی زۆری بە تورك هەبوو، کارەکی باشی کردە سەر زەربەی کوردەکان، بەناو کەمەڵە سیاسی و نیشتمانپەروەرانی کورد، لەوانە نەبوون باوەڕ بەم پەیوەگەندانە بکەن و لەڕێی ئازادی کورد لەهەوڵەکانی خۆیان دوا بکەون، کەمەڵە سیاسی و نیشتمانپەروەرانی کورد هۆویان کردە کێنگرەی ئاشتی و شەریف پاشایان هەڵبژارد، بەنوێنەری تایبەتی بۆ داواکردنی مافی سەربەخۆیی کوردستان. بەم شێوەیە بەهەی هەوڵەکانی شەریف پاشا سێ بەندەکەی دەربارەی سەربەخۆیی کوردستان، خرایە پەیمانی سیڤەر و لەدوایدا ئەم پەیمانە لە وەزارەتی (فەرید پاشا)ی زاوا بەنوێنەرەکانی دەوڵەتی عوسمانی ئیمزا کرا.
جوڵانەوەی مستەفا کەمال لە ئەنادۆڵ
وەك وتمان لەدوای موتارەکە خەڵك لەئێستەمبوو لەوپەڕی کوفرەوری و تەنگەتاویدا بوون، لەبەرئەوە لە ئاپەیەن و بزوتنەوە بەولاوە چارەیەکی تریان نەبوو، خوێندەوارە نیشتمانپەروەرەکان لەسەر ئەوە هەڵوێستیان بکەن، بە بزوتنەوەکەیان ئەنادۆڵ بکەنە ناوچەی بزوتنەوەکەیان و شەڕش لەوەوە هەڵگیرسێنن، چونکە بوونی لەشکری سەربازی زۆری دوژمن و سەفیری دەوڵەتە بەگانەکان، دژفەتی بزوتنەوەی لەناو ئێستەمبوو نەدا، لەم هێژەدا هیوایەك دەی نیشتمانپەروەرەکانی هووناك کردەوە، حکومەتی ئێستەمبوو، یەکەك لە ئەفسەرە خوێن گەرمەکانی هێنایە پێشەوە، کە لە ژنەرەوە هاوپەیمانیان بوو، بیری لە هەڵگارکردنی وڵاتەکەی دەکردەوە، لەژێر دەسەڵاتی وڵاتە سوێندخۆرەکانی دوژمنی تورك، ئەم ئەفسەرە (مستەفاکەمال) بوو، حکومەتی ئێستەمبوو بەهەڵە چوو (مستەفا کەمال)ی کردە پشکنەری گشتی هێزەکانی تورك لەئەنادۆڵ. بەپێی ئەم ئەرکە کەکردنەوە و هەڵکخستنی هەموو لەشکرەکانی دەوڵەتی عوسمانی لەئەنادۆڵ، کەوتە ئێستەی مستەفا کەمال، ئەویش زۆر بە دڵ و بەگیان بەهێنیدا بچێتە ئەنادۆڵ.
لەم کاتەدا تاقە لەشکری تورك کەبەچەکەوە مابووەوە لەشکرەکەی کازم (قەرە پاشا) بوو ئەویش خەریك بوو چەك دانێ، یان لەئاستیدا چەکی بکەن، هەر لەم کاتەشدا مستەفاکەمال موفەتیشی گشتی لەشکر و یاوەری

خەلیفەی عوسمانی لەستەمبوڵ لەگەڵ چەند ئینگلیزێکدا گەیشتنە ئەرزڕۆم بۆ چەك كردنی لەشكرەكەی كازم قەرەپاشا.
مستەفا كەمال لە (15) مایسی (1919) ئاستەمبوڵی بەجێهێشت و چووە سەر كارەكەی. هەر كە گەیشتە ئانادۆڵ ئەفسەر و سەركردەكانی لەشكری بەدزییەوە كابووەو و مەبەستەكەی تێگەیاندن، هەموو خوێنگەرم و نیشتمانپەروەرەكان دژە ئامادەییان پیشاندا، حكومەتی ئاستەمبوڵ لێم كردەوانە كووتە ترسەوە، لەبەر ئەوە یەكسەر مستەفا كەمال داواكرایەوە بۆ ئاستەمبوڵ، بەڵام مستەفا كەمال بۆیاریدا نەچێتەوە ئاستەمبوڵ و لە حكومەتی (خەلیفە) یاخی بوو.
لەباتی چەك كردنی لەشكرەكە مستەفاكەمال لەگەڵ كازم قەرەپاشا و تورك پەروەر و عەشایرەكاندا ڕاكەوت و ئینگلیزەكانیان گرت، هەر لەوێش كێنگرەی ئەرزڕۆمیان گرت، لەیەكەم كابوونەوە كە كرا سەد هەزار لیرە كۆكرایەوە بۆ یارمەتی مستەفاكەمال، عەشایەر و كوردەكانی ئەو ناوەش لەم كاتەدا ئامادەبوون لەگەڵ شەیتانیشدا ڕاك بكەون بەومەرجەی لەدەست ئینگلیز و ئەرمەنی ڕزگاریان ببێت، بەخێیان و چەكیانەوە چوونە لەشكری مستەفا كەمال، لەشكری مستەفاكەمال هەرشی بردە سەر ئەو لەشكرە ئەرمەنیەی هاتبووە سەر سنوور و خراپ شكاندی، وازیشیان لێ هێنان بەو مەرجەی لەگەڵ ئینگلیز پەیوەندی نەگرن، لەگەڵ ڕووس ببن بەدۆست، كە مستەفاكەمال خۆشی پەیوەندی لەگەڵیاندا باش بوو. بەم جۆرە چەكێكی زۆر كەوتە دەست لەشكری تورك و جەبهەی ڕۆژهەڵات، بارەگای سوپا گوازرایەوە بۆ سیواس و لەوێشەوە بۆ ئەنقەرە.
پاش یاخی بوونی مستەفاكەمال گەلێك لە ئەندامانی (مجلسی مەبعوسان) بۆیاریاندا حكومەتی ئاستەمبوڵ بۆشوێنی نەناسن، لەبەرئەوەی ئەم حكومەتە لەژێر دەستەاتی سوڵتان و دوژمن و بێگانەكان دایە، لەبەر ئەوە لە حوزەیرانی (1919) بڕیاریانداوە لە ئانادۆڵ سەرلەنوێ دەست بكرێتەوە بە كۆكردنەوەی (مجلیس)ێكی تازە، هەڵبژاردنی نوێنەرەكانی خەڵكی ئانادۆڵ، بە ئەم (مەجلیس)ە تازەیە.
مستەفا كەمال لەسەر ئیدارەیەكی هاوبەشی برایانە لەگەڵ كوردەكان ڕاكەوت، بەم جۆرە (بویوك میللەت مجلسی) واتا ئەنجومەنی میللی گەورە دروست بوو، زۆربەی كوردەكان تیایدا بوون بەئەندام و هەوڵی تورك و كورد یەك خرا بۆ سەركەوتنی ئەم ڕاپەڕینە هەموو پەیوەندیەكیان لەگەڵ حكومەتی ئەستەمبوڵ بڕی و پەیوەندی دۆستانەیان لەگەڵ ڕووسدا بەست.
ئیتر بەهێزی بەهێزی و بە دەستەاتی حكومەتی ئاستەمبوڵ، خەڵك وردە وردە ڕوویان لە حكومەتی ئاستەمبوڵ وڕگەڕا و هەموو شتەك وای دەردەخست جوانەوی مستەفاكەمال ببێ بەهێی ژیانەوی نەتەوەی

تورك، پەيستە پشتگيرى مستەفا كەمال بكرێ. سوێندخۆرەكانيش كەوتنە هاندانى ئەستەمبوڵ مستەفاكەمال تەمبێ بكات، يا لێناوى بڕێ.
لەوكاتەشدا (عەلى ڕزاپاشا)ى سەدرى ئەعزەم داواى لە (سوڵتان وەحيەدين)ى خەليفەى عوسمانى كرد، لە سەرەكايەتى حكومەت ئازادى بكات، ئەو كاتە كە سوڵتان يەشى خەى دابووە دەست سوێندخۆرەكان داواكەى عەلى ڕزاپاشاى قبوڵ كرد و لە (30ى نيسانى 1920) داواى لە فەريد پاشاى دامادكرا بە دامەزراندنى وەزارەتێكى تازە. بەم جۆرە حكومەتێكى لاوان پێكهێنرا، لەبەردەستى سوێندخۆرەكان نەتوانى جوڵە بكا، لە هەمان كاتدا حكومەتى ئەستەمبوڵ لەژێر سەرپەرشتى مستەفا پاشاى ياموكى (مجليسى سەربازى) بە مستەفا كەمال دانا و لەپاشملە دادگايى كرد و حوكمى خنكاندنى مستەفا كەمال و گەلێك لە نيشتمانپەروەرەكانى تورکيدا. حكومەتى فەريد پاشا بەياريدا هەز بنەڕەتە سەر مستەفا كەمال لە ئەنادۆڵ.
لەوڵاشەوە يەنانيەكان بە پشتيوانى ئينگليز دەيويست خاكى عوسمانى داگير بكات، لەشكرى بڕەو ئەزمير بە گرتنى بەرەخستبوو. لە ئەستەمبوڵيش دەوڵەتە سوێندخۆرەكان لە (10)ى ئابى (1920) (پەيمانى سيڤەر)يان بە حكومەتى فەريد پاشا ئيمزاكرد، ئەم پەيمانە بەيارى سەربەخۆيى نەتەوە ژێر دەستەكانى دەوڵەتى عوسمانى دابوو، بەندەكانى ئەم پەيمانە دەربارەى دامەزراندنى كوردستانى گەورە و سەربەخۆيى ئەرمەنى تێخرابوو، ئەگەر ئەم پەيمانە جێبەجێ بكرايە پشتى دەوڵەتى تورکيای دەشكاند و لەوەدا نەدەما جارێكى تر زيندوو بێتەوە. بەڵام ئيمزا كردنى پەيمانى سيڤەر لەلايەن ئەستەمبوڵەوە كەماليەكانى نەشوانەد و لەكارى خۆيان بەردەوام بوون، ئەو لەشكرەشيان تێكشكاند، لەلايەن خەليفە لە حكومەتى ئەستەمبوڵەوە ناردرابووە سەريان، هەزێكەى مستەفا كەمال وەردە وردە زيندوو بووەوە و نزيك بە شارى ئەستەمبوڵ كەوتەوە، ئينجا سوێندخۆرەكان لە خەليفە نائومەد بوون و هاتبوونە سەر ئەوەى بيرلە هەزە ياخيەكانى تورکى ئەنادۆڵ بكەنەوە، بەناچارى ڕوويان كردە مستەفا كەمالى دوژمنيان، تاماوەيەكيش دەستى دەستايەتيان بە درێژكرد.

مستەفا كەمال و كورد

هەشتا مستەفا كەمال لە ئەنادۆڵ جێگير نەببوو، بەهاندانى سوێندخۆرەكان حكومەتى ئەستەمبوڵ بە هەڕەشە و كەسپ خستنەڕەى و بەهەى تەماع و دەمشيرين كردنەوە لايەنگرانى لە مستەفا كەمال هەڵدەگەڕايەوە، لەبەرئەمە مستەفا كەمال ئەنجامەكى سامناكى لەپێش بوو، لەوە گەيشتبوو پەيستى زەرى بە يارمەتى كوردەكانە، ئەگەر

بەتەو نەتەوەی کوردی لەگەڵ نەبەت، لە ئاسیای بچووك جێگای نابەتەوە، یارمەتی کوردیشی لەو ڕۆژدا بە ئاسانی دەست نەدەکەوت، بیریشی لەوە دەکردەوە کوردەکان هەوو بکەنە ئاسیەکی تر! بیر لە سەربەخۆیی بکەنەوە و چەکی کورد بە ئەو ئامانجە بخەنەکار.
پەیمانی سیڤەر و بڕیارنامەی (کلیمانسۆ) و بڕیارنامەکانی (ویلسن)، نەتەوەکانی ڕۆژهەڵاتی عوسمانی هوشیار کردبووەوە، لەپێناوی ئازادی گەلەکەیان تێدەکۆشان، گەلی کوردیش لە پێش هەموویان خۆشی بە ئازادی ڕاندبوو، تامی سەربەخۆیی لەپێش تورك کردبوو، حکومەتی ئیستامبوڵ دەرگای سەربەخۆیی بە کورد کردبووەوە، لەگەڵ کەمالیە سیاسیەکانی کورد گفتوگۆی چڕنێ ئیدارییك دەکرا بە کورد، دڵنەوایی کوردی تێدا بە و هێگای جیابوونەوەیان لە بگرێت، بگومان ئۆگەر کورد دەستی بدایەتێ چەك بە سەربەخۆیی مستەفا کەمال نایەتوانی لەکارەکەی سەرکەوتوبێ، بەسەر یەنانیەکاندا سەرکەوێت، کە لەناو جەرگەی وڵاتی کوردا دەستی دابووە ئەم کارە، لە وڵاتی نەتەوەی کورد بە ڕۆژگاری تورك سەری بەرز دەکردەوە، ئۆگەر کورد لایەنگیری نەکردبا هەرگیز سەرکەوتوو نەدەبوو، لەبەر هەموو ئەمانە بیری لە دەستایەتی کورد کردەوە.

کوردەکان کە پەیمانی سەربەخۆیی کوردستانیان بەدەستەوە بوو، ئۆگەر ویستبایان دەیانتوانی ئەم کارە ئەنجام بدەن، بەڵام کوردەکانی ئەنادۆڵ وایان نەکرد، بەقسەکانی مستەفا کەمال تەفرەیان خوارد و ئەویش بەدەستووری حکومەتی ئستامبوڵ، لەپێناو سەرکەوتن دەمی لەدینەوە دەدا و خۆی لە کوردە دینەدارەکان نزیك دەخستەوە، بە خەلیفەی دەستبەسەری موسەمانان دەگریا، بە پاراستنی وڵاتی هاوبەشی کورد و تورك، بە ڕۆگاری خەلیفەی بەستەزمان و بەدەسەڵات لەژێر چنگی سوێندخۆرەکان دەپاڵایەوە، کوردی بەبرای تورك و ڕاستترین موسەمان دادەنا، وای دەبردە مەشکیانەوە سەربەخۆیی کورد مافێکی خۆیانە، دەیوت: بەڵام پەیستە جارە ئەم وڵاتە لە داگیرکەران بپارێزن، کورد و تورك پێکەوە ڕێی دوژمنی لە بگرن و ڕۆگاری بکەن، ئینجا دوو برا پێکەوە با وڵات لەناو خۆیاندا بەش بکەن، لەوەش زیاتر دەیوت ئۆگەر یەنانیەکانیان دەرکرد، وڵاتێکی سەربەخۆ بە کورد دامەزرێنێت، کە ببێتە مایەی برایەتی و یەکێتی نەمر بە هەردوو نەتەوەکە، بەم جۆرە کوردەکان هەر لەڕۆژی یەکەمەوە دەستیان نایە ناو دەستی مستەفا کەمال و لەشکرکانی (ئیستقلال)دا هیچ نەما بۆی نەکەن، بەموڵك و بۆگیان هەوڵی ڕۆگاری تورکیاندا. بە ڕۆگاری خاکی تورك خۆشی لاوەکانیان ڕاند، لەشکری یەنانداز زۆربەی ئەوانەی لەپشەوەی شەڕ بوون، سوارەی چوست و چالاکی کورد بوون، ئەو کاتە

کوردەکان بیریان لەوە نەدەکردەوە سەرکەوتنی مستەفا کەمال دوایی بۆزیانی کورد دەنێ، نەدەچووە مەشکیانەوە لەداهاتوودا تورکەکان جوامێری کوردیان بیر بچێتەوە، بیریان لەوە نەدەکردەوە لەداهاتوودا پێشیمان ببنەوە، لەبیانوویەك بگەڕێن بۆ لەناوبردنی نەتەوەی کورد، شتی وا لە ویژدانی نەتەوەی کورددا نیە، باوەڕیشیان نەدەکرد، لە ویژدانی هیچ نەتەوەیەکی تریشدا هەبێت. بەهاوکاری کورد مستەفا کەمال سەرکەوت و یەکەم داوای ئەوە بوو پەیمانی سیڤەر پوچەڵ بکرێتەوە، کە مافەکانی کوردی سەلماندبوو.

لەکاتی هیوا بڕان و لەقەوماندا مستەفا کەمال ئەوەندەی تر بەجەرگ دەبوو، دەریخست کێشەی ڕۆژانی تەنگانە و کارەساتە، جگەلەوەش لەبەختی ئەو سوێندخۆرکانیش لەنەوان خەیاندا نەبێك نەدەکەوتن و سیاسەتیان یەکی نەدەگرتەوە، ئینگلیزەکان یەنانیان بە سەر تورك هان دەدا، لەشکریان بە هێکدەخستن بۆچێك و پارە هاوکاریان دەکردن، فەڕەنسە و ئیتالیا پەیمانی یەکێتی و پێکهاتنیان لەگەڵ تورك دەبەست، لەولاتریشەوە کوردەکان لەو کاتەدا چاویان لەدەوڵەتی سەربەخۆ دەنوقاند و دەکەوتنە خەیاڵی برایەتی تورك و شەڕی ڕزگاری وڵاتی مستەفا کەمال، لەئەنجامدا ئینگلیزیش کە دوژمنی تاك و تەنیای تورکی کەمالی بوو، هیوای بەیەنان نەما و پشتی تێکرد، سەری لەئاستی واقعدا چەماندەوە، ئینجا دەنگی ڕاگرتنی یەکسانی دەستی پێکرد و سیاسەتی ژیاندنەوەی دەوڵەتێکی بەهێزی تورك کەوتە سەر زمان، بەڵام گەورەترین یارمەتی بە تورك و مستەفا کەمال کەوتنی حکومەتی (چار) بوو، لەو سەردەمەدا شۆشی گەورەی ڕووسیا بەئەنجام گەیشت، شۆشگێڕەکانی (بولشەویك) هاتنەسەر حوکم، بەم جۆرە دوژمنی هەرە دەروکی تورکیا (ڕووسیەی چار) بەئۆژنە داهات، لەشانەی سیاسی کرایە دەرەوە، بولشەوکەکان لە تورکەکانی ئەنادۆڵ نزیك بوونەوە و دەستی یارمەتیان بە درێژکردن، ئەمەش یەکەك بوو لەو هۆیانەی چاوی ئینگلیزەکان بکاتەوە، ترسی ئەوەیان لێنیشت تورك و ڕووس ڕێك بکەون و تورکە کەمالیەکان خۆیان باوێنە باوەشی بولشەویکەوە.
لە دواشۆڕەی تورك لەگەڵ یۆنان لە بەیانی (26)ی ئابی (1922) لەناکاو هێزەکانی تورك پەلاماری لەشکری یۆنانیان داو لەشکری یۆنان خراپ شکا و شپرزە بوو، لە (9)ی ئەیلولی (1922) لەشکری سەرکەوتوی تورك گەیشتە بەردەمی ئیزمیر و گرتی، بەم جۆرە شۆڕەی تورك و یۆنان بەایەوە و بەسەرکەوتنی تورك کۆتایی هات. ئیتر یۆنان شکا و حکومەتی ئەستەمبوڵ سست و لاواز بوو، چرای سەڵتەنەت و خەلافەت لە کوژانەوەدا بوو، فەڕەنسە لەدژی یۆنان و ئیتالیا لەداخی ئینگلیز یارمەتی (مستەفا کەمال)یان دەدا، لەو کاتەدا ئینگلیز نەیدەتوانی

چاو لەم هەموو ئاستیانە بپشێ، خۆی لە تورکەکان نزیك کردەوە، بەڵام جیاواز لەوانی تر ئەو بە مەبەستی ئەوە دەستیان بە تورکەکان درێژ دەکرد، لەباوەشی ڕووسەکان بیانهێنن دەرەوە، چونکە گێشتە ئادەیەك ڕۆگەزی مۆغۆلی بخاتە یادی تورك و بیری خەڵکاتی بخاتە مێشکی تورکەکانەوە، بەمەش مستەفا کەمال لە ڕووسەکان نزیك دەکەوتەوە، تەنانەت دەڵێن: بیری لەوەش دەکردەوە دینی (بودا) بکاتە دینی تورك، لەگەڵ ئەمەشدا هەموو شتەك بەئارەزووی مستەفا کەمال دەهاتە پێشەوە.

بەخت یارمەتی مستەفا کەمالی دەدا، فەرەنسا و ئیتالیا کە دژی شەڕی ئینگلیز بوون، ببون بەلایەنگیری مستەفا کەمال و لەسیاسەت و کۆنگرەکاندا یارمەتی تورکیان دەدا، حکومەتی ئەستەمبوڵ کە دژی ئینگلیز و دوژمنی مستەفاکەمال بوو، شکستی هێنا و بەرامبەر مستەفاکەمال خۆی نەگرت و کەوت، ڕووسەکان بەپارە و بەچەك یارمەتی مستەفاکەمالیان دەدا، ئەوەندەی نەمابوو، مستەفا کەمال ببێت بە بۆشەوەك و خۆی باوێتە باوەشی ڕووسەوە، لەئاستی ئەم هەموو کارەسات و گۆڕانکاریانەدا ئینگلیز چارەی نەما و سەریان لەبەرامبەر واقع چەمادەوە و دەستی یارمەتیان بۆ دوژمنی دوێنێیان درێژکرد و لەگەڵ مستەفا کەمال کەوتنە ڕێکەوتن.
حکومەتی کورد لەعێراقدا دەکێکی تیژ و کوشندە بوو، لژێر پێی مستەفا کەمال، بەهێی لەشکری ئینگلیز شێخ مەحمود حوکمداری کورد گیرا و دوورخرایەوە بۆ هیندستان، کوردکانی تورکیاش هاتنە دەست دابوو، خیانی لایەنی مستەفا کەمالیان گرتبوو، هەوڵ و تەقەلای پڕڕش و بڕاوی کەمالکان و نیشتمانپەروەرانی کوردیش بۆ سوود مایەوە، ئیتر کاتی پوچەڵ کردنەوەی (پەیمانی سیڤەر) بوو. سوێندخۆرکان لە (لۆزان) کۆبوونەوە و ویستیان لەسەر بناغەیەکی تر ڕێك بکەون، بارودۆخێکی تازە بنێنە پێشەوە، بەڵام ئەمجارە نوێنەری مستەفا کەمال قارەمانی شەڕکان (عسمەت ئینونو)ی بەهەگەز کورد هاتبوو تەیان بگەیەنی نەتەوەی تورك ماوە و نەمردووە، داوای بڕی غەزا و نرخی ئەو خوێنەی دەکرد، لەپێناوی وڵاتدا ڕژاندوویەتی، نوێنەری ئەمجارەی تورك لەئاستی سوێندخۆرکان سڕی نەدەچاماندەوە، وەك نوێنەری خەلیفە، لەشەڕدا بەرامبەر دوژمنی نەتەوەکەی سەرکەوتبوو، لەبەر ئەوە بەپشتیوانی نەتەوەیەکی ئازاد و سەربەخۆ و نوێنەری دەوڵەتێکی تازە و زیندوو، ڕووی تێدەکردن و بە مافەکانی تورك بەپێی میساقی میللی هەوڵی سەرکەوتنی دەدا، سوێندخۆرکانیش بۆ فەوتاندنی مستەفا کەمال هیچ نەمانەکێن، کە نەیانتوانی نەیاندوێست ئەم هەڵە لەدەست بدەن، لەبەرئەوە دەیانویست دەمی

عیسمەت پاشای نوێنەری مستەفا کەمال شیرن بکەن و تورکەکان بخەنەوە باوەشی خۆیان.

بەینێك تورك داوای ویلایەتی موسڵی دەکرد، ئینگلیزەکانیش بە دامەزراندنی حکومەتی کوردستان هەڕەشەی لێکردن، لەئەنجامدا لەژێرەوە پێکهاتن و ڕێکەوتن، تورك وازی لە مووسڵ هێنا و ئینگلیزیش دەستیان لە کوردستان یا لە شێخ مەحمود هەڵگرت، بەمەش لە 1923 کۆنگرەی لۆزان هاتە کایە و ئەرمەنستانی گەورە و خودموختاریەتە بچووکەکەی کوردیش بوونە بڕقی سەرئاو، کە مەسەلەی کورد لە دەستی دەستی پێکردن بەولاوە هیچی تر نەبوو، دەرکەوت کۆنگرەی ئاشتی و وشەی ویژدان و دادپەروەری تەنیا قەڵغانێکە بۆ تەفرەدانی مرۆڤایەتی و هاواری بۆ هێز و زوڵم لێکراوان و مافی بێکەسان کارناکاتە سەر ویژدانی سیاسەت، ئەم زەبرەی لەلایەن کۆنگرەی ئاشتیەوە لە ویژدان و دادپەروەری درا، وانەیەکی تر بوو بۆ ئەوەی داواکارانی ویژدان و دادپەروەری پەندوەرگرن، ئیتر ئەم بارودۆخە بەمشێوەیە بەشکستی کورد کۆتایی هات.

مەسەلەی کورد و سەربەخۆیی کوردستان، هەر لەووی سستی و فێوفێڵی ئینگلیز بەم ئەنجامە نەگیشت، بەڵکو کوردەکان خۆشیان هۆکارن و دەبێ هەخنەی گەورەتر لە خۆیان بگیرێ، چونکە لەو دەرفەتەی بۆ گەلانی ژێردەستەی دەوڵەتی عوسمانی و بەتایبەت بۆ کورد هەڵکەوتبوو نەیانتوانی کەڵك وەرگرن، لەجیاتی ئەوە عەشیرەتە کوردەکان پاڵیان دایە لای مستەفا کەمال و پشتیان کردە مافەکانی خۆیان، ڕاشنبیرەکانیش تا ماوەیەك لە داوا کردنی مافەکان بەردەوام بوون و لە پەیمانی سیڤەر دا توانیان مافەکانی کورد دەستەبەر بکەن، کەچی لە پەیمانی لۆزاندا چالاکیەکانیان بەم شێوەیە دیار نیە و بەهەر شێوەیەك بێت وازیان لە مافەکانی کورد هێنا و بۆ بەزەیی دوژمنانی کورد و ڕۆژگاریان بەجێ هێشت، ئایا گەلی کورد پەندیان لە ڕۆژگاری ڕابردوو وەرگرتووە، یاخود سادەیی و دڵپاکی و نەزانیان جارێکی تر هەمان بارودۆخ دووبارە دەکەنەوە.

-_____

بۆ ئەم بابەتە سوود لەم سەرچاوانە وەرگیراوە:

1- ڕەفیق حیلمی ، یادداشت، چاپی سێیەم، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سلیمانی .2003
2- جەلال تەقی، خەباتی گەلی کورد لەیاداشتەکانی ئەحمەد تەقی دا، چایخانەی (سلمان الاعظمی) بەغدا، .1970

3- محەمەدئەمین زەکی بەگ، خولاصەیەکی تأریخی کورد و کوردستان، بەرگی چوارەم، چاپخانەی وەرزارەتی پەروەردە، هەولیر، 2006.

فانۆس ... سۆلام عومەر

دایکم فانۆسکی هەبوو
کارەبا کوشتی

شەو
لەبەر فانۆسکەی دایکم هەڵدەهات

سەمای فانۆسکە
جوانتر بوو
لە سامبا

فانۆسکە
بشکوژابایەوە
بۆنی مۆخکی دایکم هەر دەهات

کە دایکم کوژایەوە
فانۆسکە گریا
گریا
گریا
تا تاریکبووون.

نمۆ لمی تەنیایی … شیعر/کاوە عوسمان عومەر

من دەرگا بە کۆتاجار
لە خەم دائەخەم
پێی کتێبەکەش
لەسەر دواهەمین رستە
ئەنوشتەنمەوە
بە نمە بارانی بەهودەیش ئەم
چیتر لە پەنجەرەکە نەدا،
لەو دیو ژورەکەم
پارچەیەک نوسین هەئەواسم
باچیتر کەس،،
ئەو پیاوە هەڵهاتوە
لە جیهانێکی دەندە و
وەران و نایەکسان..
بەزار نەکا

ئەواریەک ،
تابلۆی وخسارێکی..
خەمگینی جەهەشت
بە مەل لە ئاسمان
بە هەور
بە خەندەی گوڵ
بە چرایەک لە چاوی گزنگ
تەنهاو تەنها
بەڵەمێکی دوور
نوقم لە هەم و تەم،
هەنگۆ تەرمی دەکی پێ بە
زەریا نەبە
شۆنێ

بۆ ناشتنی دۆک کوانۆ

لە ژێر کورێی ئاسمانا
شت زۆر ئۆگوزەرە
سوێی پێلی دارێکی ووشک
بۆ چۆڵ باران،
خۆونی مەڵێکی تەرە
بۆ گۆڵانۆوێی بەستان و ئوبار
لە شارە ،
ئەزمە لمێی خەم
کردیە بیابان

لە ژێر کورێی هەتاوا
ڕۆحی هەژارەکان ئێسوتا
ئێستاش کۆیلەکان زەرن
سپارتاکۆسەکان ووننن
لە نەمانی پاڵەوانەکان
با بچین پاڵەوانە مردوەکان
لە خەوی مەرگ هەڵسەنین

مەزەک ، لەتە نانی کەن
کاسە شەرابی سوور،
وەک خوێنی هەڵتەقیوی دە
چاوەک پڕە لە ئاسمانێک
تۆزێ پڕووی هەورەکانی،،
ڕۆگایەک بەرەو ڕۆحەکی چەل
ژورەکی تاریک
شەمەندەفەرەک
دوا مەزەگەی
زەمەنەکی
بەسەرچووە

پێ ووت ..
واز لە نوسینەوەی شێپەل بهێنە
تە نازانی ئەم وەاتە
نە بە زەریا ئاشنایە،
نە باڵی مەڵەکانی
فڕی دورە فڕینی
ئاسمانی ئازادی ڕەهایە

وێنەکە کارێکی هونەری فۆتۆگرافەری ئەڵمانی
(Susann Mielke)
بە سوپاسەوە لە پەیجی فەرمی خۆی وەرگیراوە

ئەم خاکە بەخاوەن نییە … دیار حەسۆ

زنجیرە فیلمی (No Man’s Land) یان “خاکی بەکەس و بەخاوەن” کە بەرهەمهێنەرانی بە پیتی بچکۆلە لەژێر ناوە ئینگلیزیەکەیدا نووسیویانە. یەکەم جار هاوڕێیەکم بۆی باس کردم، وتی تە تەماشای ئەمت کردووە؟ فەرهەنسیێکان کارێکی تریان لەسەر کوردەکان کردووە. هەمدا حوکمی پێشینە نەدەم، بەڵام بەڕاستی تەنانەت ناوەکەی ئاسانکاری بۆ نەکردم. بۆچی بەکەس؟ بۆچی بەخاوەن؟ کەواتە ئەمە کێین؟ ئەو گەلەی شوێنی لەسەر دەکرێت، ئایا ئەم شوێنە لە دژی خاوەنی ئەم خاکە نییە؟ ئەو خاکەی شوێشی لەسەر بەرپا دەبێت، ئایا هاووڵاتییەکانی نین کە وا بە شێش دەکەن؟
دوای هەرشی داگیرکاری ساڵی ڕابردووی تورکیا بۆ سەر ڕۆژئاوای کوردستان، فێلەسوفی بەناوبانگ سلاڤوای ژیژێک وتارێکی نووسیبوو. لە وتارەکەیدا ڕەخنەی هەرشەکە، خیانەتی ئەمریکا، هەڵوەستی ئەوروپا و هەندێک لە چەپگەرەکان دەکات. تەیدا دەڵێت” کورد قوربانی نمونەیین”، چونکە هەموو کەس هەرشیان دەکاتە سەر. دەوڵەتی تورکیان، ڕژێمی سوریا، داعیش، ڕوسیا و ئەمریکا، چەکدارانیی سەر

بە ئێران، ئیسرایل، ووکخستنەی سیخوڕەکان و زۆر هێزی تر لە دژی کوردەکان و تێڕوڕیستانی ئازادی ووژاوای کوردستانن. هاوکات چاپەمەنی و ڕاگەیاندنەکان دژایەتی دەکەن، ئەو ماوەیەکە هەندێک هونەرمەند و بەتایبەت فلیمسازان دەستیان بە دژایەتی کردووە.

لەم سێ ساڵەی دواییدا سێ-چوار فیلم و یەک زنجیرە فلیمیش لەسەر شۆڕشگێڕانی کوردستان بەرهەمهێنران، بەڵام هەموویشیان لە دژی ئەوانن. چۆن لە دژی ئەوانن؟ خاڵی هاوبەشی هەموویان ئەوەیە کە هەمیشە کەسی هەرە نزان، بێڕەحم و بەویژدان کوردەکانن. ئەگەر بەدەست شۆڕشگێڕانی کورد بێت، سقیلەکان دەکوژرێن، ڕەگ بە ئێشکەنجە دەدرێن، دەشبن بە هەی مردنی هاوڕێکانی خۆیان و هتد… ئەم فیلمانەی هەموویان وا دەڵێن! هەمیشە کەسە بیانییەکان، یانیش هەندێک جار ئینتەرناسیۆناڵیستەکان باشتر، زاناتر، دە گەرم تر و شۆڕشگێڕترن. لەبەردا ساختە مرۆڤ لەوە تێ بگات: لە نیشتیمانێک هەندێک کەس شۆڕشێک بەرپادەکەن، کاریگەری ئەم شۆڕشە دەگاتە هەندێک وڵاتی تر لە جیهاندا، هەندێک کەسی تر لەبەر ئەوەی کاریگەر بوون دژی ناو ئەم شۆڕشەوە، بەڵام لەو کەسانەی ئەم شۆڕشیان هەڵگیرساندووە باشتر لە شۆڕش تێدەگەن!
ئەگەر چی ئەمە کوردانیش ئەوە لەبیر دەکەین: ووژاڤا، لە ئاسمانەوە، لە دەمی چەکەکانەوە نەکەوتە خوارەوە. لە خۆیەوە دروست نەبوو. گەلی ووژاڤا، پشتەنگ و شۆڕشگێڕانی تێڕوڕیستی ئازادی کوردستان بنیادیان نا. شۆڕشگێڕەکان شۆڕشیان کرد. هەر بۆیە ئەو فیلمانەی بەرهەمی دەهێنن یەک لە یەک خراپترن. کچانی خۆر یان (Les Filles Du Soleil) خراپ بوو، هی دوای ئەو خوشکانی تفەنگ یان (Soeurs Darmes) لەو خراپتر بوو. فیلمەکیش لە کرانەوەی فیستیڤاڵی فیلمی کوردی بەرلیندا پیشان درا بە ناوی (Sisters Apart)، لە هەردووکیان خراپتر بوو، لە ئاستی زماندرێژی و بێزیدا بوو لە دژی کورد و بەتایبەت لە دژی گەریلا و ژنانی شۆڕشگێڕ. فیلمەکی تر هەیە هەشتا لە قەناغی بەرهەمهێنانایە ژنەکی کاتاڵانی بەرهەمی دەهێنێت لەو باوەڕدام لە هەموویان خراپتر بێت.

خاڵەکی تری هاوبەش ئەوەیە کە چیرۆکەکانیان زیاتر لەسەر شۆڕشگانی ژنن و دەرهێنەرەکانیش ژنن. بە دروستبوونی تێڕوڕیستی ئازادی ژن لە کوردستاندا ناسنامەیەکی نوێ بە ژنی کورد ئافرێندرا. ئەمە لەگەڵ شۆڕشی ووژاڤا و یەپەژدا زیاتر لە جیهاندا دەنگی دایەوە. ژن پشتەنگی تەکۆشان، شۆڕشی کوردستان و ووژاڤایە. ئەمە تەنها گوتنێک نییە، دروشمێک نییە، شێرۆش نییە. ئەمە ئیدی ڕاستییەکی

پێکهاتووە. ئەگەر ژنان پێشەنگایەتی شۆشیان نەکردایە، نە لە ناوخۆدا شۆش ئەوەندە دەگەیشتە سەرکەوتن نە لە جیهانیش ئەوەندە دەبووە خاوەن کاریگەریی. بەم هەیەوە هەزە نەبوونەتییە دژە شۆشکان بە میدیای و ئامرازکانی بانگەشەی شۆی تایبەتی هێشیاری، فکری، سیاسی دیانوەت هۆی ئازادی ژن بکەنە ئامانج، هێشیبکەن و بە هۆ نیشانی بدەن بە بازاڕکردن و مەدەلکردنی جلی شۆقانان، وێنەی "ژنە پێشمەرگەکان" کە ئاژۆیان بە ددانەکانیان پارچە پارچە دەکرد، خستنە بەرچاوی هەندێک لە ژنە هونەرمەندەکان. ئەم فلیم و زنجیرە فلیمانەش پارچەی هەمان تابلۆ و هۆمەتن.

ئەم کارانە بەزانایی ئەنجام دەدرێن. لە لایەکی تریشەوە من باوەناکەم پیاوە لیبراڵەکان، یان فەمینیستەکانی چینی ناوین بتوانن بەشەویەکی هونەری هۆ ڕزگاری ژن و تەڤگەری ئازادی ژن لە کوردستان هەسەنگێنن. سنوری چیرەکبێژە لیبراڵ- مەدەرنەکان لە بەرامبەر قووڵایی بابەتەکان زۆر سەرانسەرە. ناتوانن چیرەکی ژنەکی پێشگ بهێننە سەر زمان کە لە خودبونەوە بە خۆی هەیە، خۆی و ژنانی تر و وڵاتێک ئازاد دەکات، خاوەن باوەڕی و فکری خۆیەتی. هەربۆیە لە چیرەکەکانیاندا ژنان هەمیشە بە ئەوەی کوێکەی ڕزگار بکات، براکەی لەناو داعیش نەجات بدات یان باوەش بە خوشکەکەیدا بکات لەناو ئارتەشی ئەمانیادا و کەمێک دەمینێت لەگەیدا بچێت بە ئەمانیا و هتد.. واتا ژن لە چیرەکەکانی ئەواندا تەنها بە بنەماڵە شۆ دەکات. ئەو تابلۆیەی کە دەیەت ژن لە نیشتیمانەکەی زیاتر گرنگی دەدات بە بنەماڵەکەی بەرهەمی فانتازیای پیاوە. تابلۆی ناو ئەم فیلم و زنجیرە فیلمانە وەک نموونەی پێوەندی شۆقانانی ژن، کوشتنی داعشیەکان بە جۆرێک کە پێی مەست ببن، ئەشکەنجەدانی ئەندامانی داعش کاتێک کە لە زنجیرە فیلمەکەدا بە بەکس لە "دیلەکی داعش" دەدات هەمووی لە مەشکی پیاواندا ئافرەنراون و کراونەتە فانتازی.

زنجیرە فیلمی (No Man's Land) کارەکی هاوبەشی نێوان فەرەنسا و ئیسرایلە. تەلەفزیۆنی ئارت (arte) ئەمانی-فەرەنسی و هەموو میدیا دیجیتاڵیە ئەمریکییەکانی هوولۆ (Hulu) بەرهەمهێنەری هاوبەشن. زنجیرە فیلمەکە لە دەروەی کوردستان دروستکراوە لە وڵاتی مەغریب و لە ناوچەیەکی نیمچە چیایی. زۆر هەڵەی جوگرافی لە زنجیرە فیلمەکەدا هەن، بەڵام کەشە نیە "دیکەمێنتاریی" نیە. یەکێک لە سیناریۆنووسەکانی، ماریا فیدمن دەڵێت "سەرەتا کاتێک لە هەواڵەکاندا بینیم ئێندامانی داعش لە دەنگی هەڵهەڵەی ژنانی کورد و هەوریەکانیان دەترسن، من ویستم شتێک لەسەر ئەم شڤانە ژنانە دروست بکەین." بەڵام، چیرۆکەکە بگومان لە چاوی کەسێکی بیانییەوە دەگێڕدرێتەوە. دەشێت "ویستمان زنجیرە فیلمەکەمان جیهانی بێت". هەندێک کارەکتەری کوردیش هەن، بەڵام هەمویان ڕەگەزی ناسەرەکی و پەکەرەوەن، چیرۆکی هیچ کەسێک لەوانی تێدا نیە. تەنها فەرماندارێکی یەپەژە هەیە کە لە سەرەتادا بریندار دەبێت، چەند قسەیەکی وشک و هەندێک ئاکاری ڕەق دەنوێنێت، هەر هاوار دەکات و پاشانیش خۆی فیدا دەکات. شڤانێکی تری کوردیش دەبینرێت، بەڵام ئاوێش فەرەنسییە، لە منداڵییەوە لە فەرەنسا گەورە بووە و بەناچاری گەاوەتەوە. ئاوێش لە لایەن ئەکتەرێکی سویسری کە بە چەک تونسییە نواندنی بە دەکرێت، چەند قسەیەکیش بە کوردی دەکات بەڵام ئاوێش هیچ پەیوەندییەکی بە کوردبوون و هەی ئازادی

ژنۆ نییە

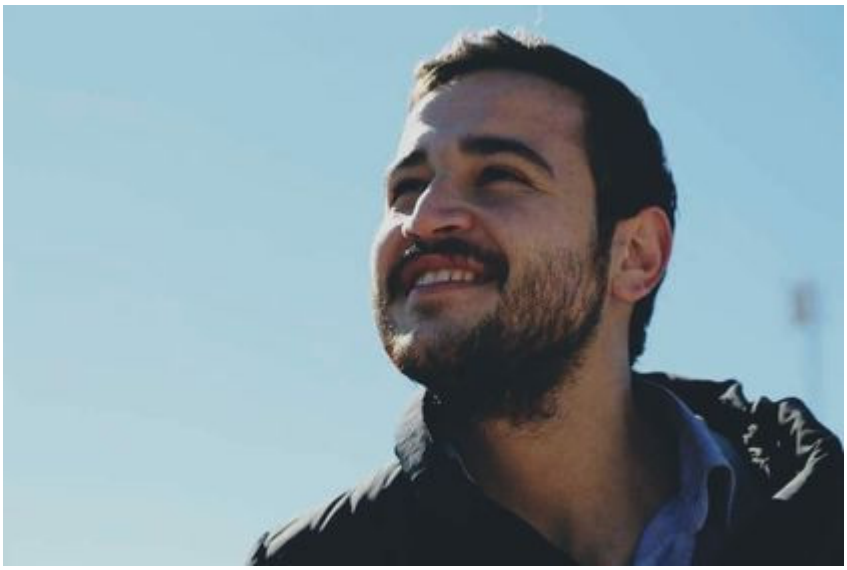
کەم تا زۆر مرۆڤ دەتوانێت لە هەموو ئەمانە تێبگات. بۆچی ئایا نابێت کوردەکانیش باس لە خۆیان بکەن؟ لە هەموو سینەماکانی دنیا بەتایبەت لە هۆلیوود، مژاری نوێنەرایەتی و خۆ هێنانە زمان زۆر گفتوگۆی لەسەر کرا. جاران ئاکتەرە ڕەشپێستەکان نەیاندەتوانی لە فیلمەکاندا ببینرێن، پاشانیش بە شێوازێکی خراپ نیشان دەدران، پاشان ببینرێلێک کە ڕاستییەکانی ئەوانی نەدەهێنایە زمان و دوای قێناغێکیش ببینرێی زۆر لاوەکیان پێ دەدرا. هەمان ئاکار بەرامبەر ژنان، کەمینەتوەکان و باوەڕیە جیاوازەکان ڕابەر دەکرا. بۆچی بە تێکۆشانی هونەرمەندان ئەمە شکێندرا. ئیدی خۆیان ببینی خۆیان دەگێڕن و خۆیان دەینووسن. بۆگومان ئەمە کوردەکان دەبێت لە کەتاییدا خەمان چیرۆکەکانی خەمان بگێڕینەوە. بۆچی ئەوانی ئەم جۆرە فیلمانە بەرهەم دەهێنن بگوناح نین و "هەر وا بە ئاسانی خۆیان" دەرهێنانیان بە ناکەن. لێرەدا ئەو پرسیار و لێپێچینەوەی کە مرۆڤ پێویستە لە خۆی بکات ئەوێ بۆچی ئەمە دەمانتوانی ئەوێندە فیلمی هۆلیود لەسەر ڤیێتنام، ئێران، ئەفغانستان و ئەمریکای لاتین تەماشا بکەین؟! ئەوەی جێی داخە ئەوێ زۆرێک لە ئەمە کە تەماشای ئەم فیلمانەش دەکەین، پەمان باشن و ئیکلامیان بە دەکەین. هێندێک ڕەشنبیریش بە نووسینی دوور و درێژ پێیاندا هەڵدەدەن!

پیشاندانی کوردان و شۆشگێڕکانیان بەم جۆرە بەڵێزییە. لایەنە زانایەکانی ئەم بەڵێزیش زۆرن. ئایا نەیاندەتوانی لەگەڵ کەسێکی پێوەندیداری تەڤگەری ئازادی گفتوگۆ بکەن؟ بۆشکی زۆری کاری نووسین لەکەینەوەیە. کاتێک مرۆڤ دێوەت دەربارەی مژارێک بنوسێت لەکەینەوەی لەسەر دەکات، دەخوێنێتەوە و پرسیار دەکات. لە زنجیرە فیلمەکەدا سێ کارەکتەری داعشی هەن، هاوڵێی منداڵی یەکترین و لە بەریتانیاوە دێنە سوریا و دەچنە ناو داعش. چیرۆکەکیان، هەکاری پێوەستبوونیان بە ئیسلامەوە، هەکاری بوونە داعشیان، ئەو لەمپەرانەی ڕوبەڕویان دەبێتەوە، لایەنە مرۆڤییەکانیان و هەموو شتێکیان زۆر بەووونی باس دەکەن. هەر ئەوێندەی مرۆڤ خۆی بخاتە جێی ئەوان تێواوە! لەوانەیە لەگەڵ هێندێک داعشی قسەیان کردبێت. واتا لەکەینەوەیان کردووە. لایەنی ڕەکخستنی و هەواگیری بۆشکی گەورەی زنجیرە فیلمەکەن، لەگەڵ ئەوانیش گفتوگۆیان کردووە. نوسەر ڕوان لەشم لە ڕیپەرتاژێکدا دەڵێت "لەگەڵ ئەفسەرانی هەواگیریدا کارمان کرد". ئایا نەیدەتوانی خۆیشی بگەیەنێتە ئەندامێکی تەڤگەری ئازادی کورد؟ کەواتە نەیانویستووە.

لەم زنجیرە فیلمەدا بابەتی هەواڵگیری کە مەسادیشی تێدا هەیە زۆر بەرفراوانە. بەگومان مەسادیش، سی ئای ئەی، می ئای ١٦ و هەموو هێزەکانی تریش سیخوڕ دانەرن بۆ سوریا و هێزاقا، کارەکانی خۆیان بەئاوەستان ئادەپڵێنن. بەڵام لە زنجیرە فیلمەکەدا وا پیشانی دادەن کە مەساد هاو ئاستی هێزە کوردەکان چالاک و حاکمە لە هەرێمەکەدا. وەک ئاوەی لە دژی داعش شەڕ دەکەن، هاوکاری کوردان دەکەن و هەردوو کارەکەشیان بە باشکاری ئەنجام دەدەن. تەنانەت لە هەموو هێزهێزاتی ناوین پشگیری دیموکراسی دەکەن.
یەکێک لە کارەکتەرە سەرەکییەکان لە زنجیرە فیلمەکەدا ئانا (کە ئاویش فێرنسیە) ئارکیەلەگ و چالاکوانە. پاشان دەبێتە جاسوسی مەساد. دەچێتە هەندەک ناوچەی وەک ئێران. بەڵام گوایە کاتێک دەبینێت لە ئەنجامی کارەکانی مەساد هاووڵاتی سڤیل دەکوژرێن دڵەڕاوکێت من ئیدی لەگەڵ ئاوە کار ناکەم. دواتر بڕیاری ناو ێیزەکانی یەپژە دەبڕێت. هەموو شتێک دەربارەی ئەم ابردووەی خۆی بە فەرماندارەکەی دەڵێت. بەڵام بە تێپەڕبوونی کات ئاویش دەبێتە "مەکینەیەکی کوشتن" و داعش بریندارەکانیش دەکوژێت! واتا ئاوەندە "بەهێز" و بەرەح دەبێت. بەڵام کاتێک لە هێزاقا و لەسەر هێگایەک ئەندامانی مەساد دەبینێت مەشکی دەشەقێت. پاشان هاوڕێیەکیان بریندار دەبێت بەڵام فەرمانداری یەپژە کە تەنها چەند قسەیەک دەکات، بریندارەکە پشتگوێ دەخات. واتا ئاو شەقانەی بە هاوڕێکانیان گیانی خۆیان فیدا دەکەن، بەڵام بە ئاوەی بریندارەکەیان چاکبکەنەوە و ێزگاری بکەن هاوە نادەن! ئینجا ئانا بە ئاوەی شەقانەکەی یەپژە بە بریندارەی ێزگار بکات دەگێڕێتەوە لەگەڵ مەساد کار دەکات. واتا کوردەکان شەش دەکەن، وەات و ناوچەکانیان ێزگار دەکەن، سیستەمی خۆیان بنیاد دەنێن، بەڵام هەمیشە پێویستیان بە هێزی دڕەکییە! یان فێکەوانانی کوالیسیۆن دژن، یان ئەندامانی مەساد، یان شەقانەکی ئینتەرناسیۆنالیست و هتد…

دیسانەوە بۆچی؟ بۆچی وا دەکەن؟ بۆچی بەمجۆرە پیشانمان دەدەن؟ نەک لەبەر ئاوەی کوردەکان وەک لایەنەکی خراپ پیشان دەدەن، نا. وەک لایەنەکی باش پیشانی دەدەن. بەڵام بە جۆرەکی کەم، یان نا ەاست. دەیانەوێت بەرن ئەمە هاوشێوەین. شەقانانی هێزاقاش وەک ئەندامانی مەسادن، وەک سەربازانی ئەمریکان، وەک هەموو ئاوانەی تەرن. شەقانان خۆیان باشن، شتی باش دەکەن، بەڵام مەجبوورن ئاو شتانەیشی خراپن بیکەن. وا نییە! هەموو کەس ئەمە دەزانێت. داعشیش دەزانێت. کاتێک باخز ێزگار کرا، زۆر هەواڵمان لە تیڤیەکاندا

بینی. لە ڕیپەرتاژێکی فەرانس ٢٤ دا ژنێکی ڕزگاربووی باخۆز وتی "میرەکەمان، خەلیفە بەیاری دا کە ئەمە ڕابکەین. پیاوەکانمان وتیان خۆتان تەسلیمی کوردەکان بکەن هیچ شتێکی خراپتان لە ناکەن. ئەگەر سەربازانی عێراق یان سوریا دەزگیری بکردینایە دەستدرێژیان دەکردە سەرمان و دەیانکوشتین."
سەرۆکی هەموو هەرشەکانی داعش و قوربانییەکانی ئەمە، تەنها ئەمە خاوەندارییمان لێوانکرد "وەک مرۆڤ". زۆرکیان لێخۆشبونیان پێ بڵا و گیانەوە ناو ماڵ و هەزکانیان. هەندێک چاوەڕێی سزاکانیانن، هەندێکیان پەروەردە دەکرێن، هیچیان ڕووبەڕووی بەکز و شۆق نەبوونەوە وەک ئەوەی ئەم زنجیرە فیلمە باسی دەکات. شەشگۆشانی ئازادی کوردستان وانیەکی گەورەیان دەربارەی مرۆڤایەتی، ئازادی و دیموکراسی دایە هەموو کەس. دیارە ئەمەیە کە پێیان تاڵە. هەربۆیە ئەوەندە هەوڵی ڕەشکردنی دەدەن.
وەک ئەنجام دەموەت ئەوە بەم هەر فیلمێک کە لەسەر کورد بەرهەمدەهێنرێت، گەر بە کوردەکان بەرهەم بێت ئەوە لە دژی کوردە.

مژوی ها کردنی لیرەی تورکی

… لوقمان ئابڕاخی

دوای کودەتاکەی ١٥ ی تەموزی ٢٠١٦، باری ئابووری تورکیا زۆر بە خراپی دابەزین بوو کە قەیرانێکی ئابووری زۆر قووڵی لە ناو تورکیادا دروستکردوو کە کاریگەری نزمبوونی بڕچاوی لەسەر لیرەی تورکی دروستکردوو وە ئەو هەموو دابەزینە بە هەموو پلەوپۆرەک، زاراوەی (هاڵکردن)ی لیرەی تورکی پێ بە پێستیەتی و تا ئێستاش هاڵکردنی لیرەی تورکی بەردەوامە.
شایانی باسە، هەر لە سەرەتای دروستبوونی تورکیاوە، بەهۆی دواکەوتویی و ناسەقامگیری ئابووری و حوکمی عەسکەری تیایدا، لیرەی تورکی یەکێک بوو لە دراوە بە بەهاکان لە بازاڕکانی جیهاندا.
پێشتر بەهای لیرەی تورکی بە پاوەندی ئیستەرلینی و فرانکی فەڕەنسی بڕاوردئەکرا. بەڵام ئیتر لە ساڵی (١٩٤٦) ەوە بڕاوردی بەهای تورکی بە دۆلاری ئەمریکی دەکرا و لەو کاتەدا ١ دۆلار = ٢٠٤٦ لیرەی تورکی.
لەو کاتەوە لیرەی تورکی ساڵ لە دوای ساڵ ەوو لە دابەزین بوو کە دابەزینە بڕچاوەکانی لە دوای ساڵی (١٩٦٠) ەوە دەستی پێکرد و بەم شێوەیەی خوارەوە لیرەی تورکی ساڵانە لە دابەزیندا بوو:

ساڵی ١٩٦٠ – ١ دۆلاری ئەمریکی = ٩ لیرەی تورکی
ساڵی ١٩٧٠ – ١ دۆلاری ئەمریکی = ١١،٣ لیرەی تورکی
ساڵی ١٩٧٥ – ١ دۆلاری ئەمریکی = ١٤،٤ لیرەی تورکی
ساڵی ١٩٨٠ – ١ دۆلاری ئەمریکی = ٨٠ لیرەی تورکی
ساڵی ١٩٨٥ – ١ دۆلاری ئەمریکی = ٥٠٠ لیرەی تورکی
ساڵی ١٩٩٠ – ١ دۆلاری ئەمریکی = ٢٥٠٠ لیرەی تورکی
ساڵی ١٩٩٥ – ١ دۆلاری ئەمریکی = ٤٣٠٠٠ لیرەی تورکی
ساڵی ٢٠٠٠ – ١ دۆلاری ئەمریکی = ٦٢٠٠٠٠ لیرەی تورکی
ساڵی ٢٠٠١ – ١ دۆلاری ئەمریکی = ١٢٥٠٠٠٠ لیرەی تورکی
ساڵی ٢٠٠٤ – ١ دۆلاری ئەمریکی = ١٣٥٠٠٠٠ لیرەی تورکی

لە کانونی یەکەمی ساڵی ٢٠٠٣ دا ئەو یاسایە پەسەند کرا لەلایەن پەرلەمانی تورکیەوە کە شەش سفری بڕدەم لیرەکە لابببرێت. بۆ نمونە، شەش سفرەکەی ١٠٠٠٠٠٠ یەک ملیۆن لیرەکە لابببرێت و تەنها بە ١ یەک لیرەی تورکی حساب بکرێت وە هەر لیرەیەکیش یەکسان بێت بە ١٠٠ سەد قروشی تازە و ناوی ئەم لیرەیەش گۆڕدرا بە "لیرەی تازەی تورکی" و لە سەرەتای ساڵی ٢٠٠٥ دا تا کۆتایی ساڵی ٢٠٠٨ بە قۆناغی

گواستنەوە لە لیرە تورکیە کۆنەکەوە بە لیرە تازە تورکیەکە دابنرێت.
بەڵام دوای ئەوە و لە ساڵی ٢٠٠٩ دا جارێکیتر ناوەکەیان لە لیرەی تازەی تورکیەوە گۆڕی بە لیرەی تورکی و قروشی تازەی تورکی بە قروشی تورکی.

هەبەتە لە تورکیادا کە یاسا تیایدا سەروەر نیە، پشووی و نائارامی باڵی بەسەر وڵاتەکەدا کێشاوە و مافی ٢٥پتر لە ملیۆن کورد و هەموو ئەوانەی کە تورک نین پێشێل کراوە، لەو وڵاتەدا کە شۆڤینیزم و ڕەگەزپەرستی باڵادەستە، جیاوازی و دابەشبوون وپەرشوبڵاوی بوە بە واقیعی ژیانی ڕۆژانەی کەمەگای تورکی کە تەنانەت کێشمەکێش و دژایەتی لە ناو خودی تورکەکان خۆیشیاندا بڵاووباو و زاڵە بەسەر هارمۆنی و ئاشتی و پێکەوە ژیاندا، ئەو وڵاتە بەردەوام لە قەیرانی قوڵدا ئەبێت بەتایبەتی قەیرانی ئابوری و سیاسی کە بەردەوام بە ئاڵاستەی خراپ و خراپتردا ڕۆیشتوە.
وە لەبەرئەوەی هیچ ڕیفەرمێکی جدی ئابوری و سیاسیش لەو بارودۆخە نائارامیەی تورکیادا پیادەنەکراوە، بۆیە لابردنی ئەو شۆش سفرێیش دادی ئابوری تورکیای نەدا و نەیتوانی بۆها بە لیرە پێدا بکاتەوە.

ئیدی لە ساڵی (٢٠٠٥)ەوە لیرەی تورکی بەمشێوەیەی خوارەوە هەر لە دابەزیندا بو:

ساڵی ٢٠٠٥ – ١ دۆلاری ئەمریکی = ١،٣٠ لیرەی تورکی
ساڵی ٢٠٠٦ – ١ دۆلاری ئەمریکی = ١،٤٣ لیرەی تورکی
ساڵی ٢٠٠٩ – ١ دۆلاری ئەمریکی = ١٥٥ لیرەی تورکی
ساڵی ٢٠١٢ – ١ دۆلاری ئەمریکی = ١،٧٩ لیرەی تورکی
ساڵی ٢٠١٥ – ١ دۆلاری ئەمریکی = ٢،٧٢ لیرەی تورکی

بەڵام لە ساڵی ٢٠١٦ و لە دوای کودەتاکەوە، دۆخی ئابوری تورکیا زیاتر تێکچو وە ئابوری تورکیا دابەزینی زیاتری بەخۆیەوە بینی کە لە ساڵی ٢٠١٦ دا، ١ دۆلاری ئەمریکی = ٣،٠٢ لیرەی تورکی.

لە ناو پارتەکەی خۆیدا بەهۆی لاساری و تاکڕەوی و گەندەڵی ئەردۆگان و کەسە نزیکەکانی خۆیەوە، ئەندامانی حیزبەکەی خۆیشی لێی دورکەوتنەوە و لە حیزبەکەی جیابونەوە و حیزبی نوێیان دامەزراند. ئەوان ئەندامانی دەستەی دامەزرێنەری ئاکەپە بون و بەهیوا بون لەوەی کە ئەردۆگان مەبەستی بێت چاکسازی جدی بکات بە چارەسەرکردنی

ئەو قەیرانانە.

ئەردەگان بەمشێوە نەوستا و دەستوری وەتەکەی گەیی بە ئەوەی هەمو دەسەڵاتەکانی دەوڵەت لە خێیدا کۆبکاتەوە.
زۆرێک لە ئاوبەچونەکان سورن لەسەر ئەوەی ئەو "کودەتایە" شانۆیەک بو ئەردەگان خێی سیناریۆکانی بە دانابو وە هەرخێیشی جێبەجێی کرد چونکە "کودەتاکەی" کرد بە بیانو وە بە پێزشهێنانەوە بە لێدان و لێناوبردنی ئەپێزیسیۆن و نێیارەکانی، بە تایبەتی ئەوانەی کە بە ئێندامانی (بزوتنەوەی گویلێن) تاوانباریکردبون.
ئەوانیش و سەرکردە کوردەکانی (هەدەپە)یشی بە بیانو و تاوانی یاسای تیرێریزمەوە خستە زیندانەوە کە تاوانی بە بنەما ودروستکراو و بێ بەڵگەبون.
بە ئەوەی سەرنجی دەنگی کوردەکان بەڵای خێیدا رابکێشێت و لانیکەم دەنگ بەکاندیدەکەی جەهەپە نەدەن، لە دوای هەڵبژاردنی ٣١ی ئازاری ٢٠١٩، حکومەتی تورکیا گۆشگیری لەسەر عەبدوڵا ئۆجەلان، رێبەری پارتی کرێکارانی کوردستان، هەڵگرت و رایگەیاند، لەمەودوا پارێزەرەکانی ئۆجەلان هەر کاتێك بیانەوێت دەتوانن سەردانی ئیمبرالی بکەن.
بەڵام کوردەکان کە یەکلاکەرەوەی ئەنجامی هەڵبژاردنی شارەوانیەکان بون، بە تایبەتی لە ئەستەنبوڵدا، بەمە هەڵنەخەڵەتان و لە ئەردەگان و کارە تۆندوتیژی و شۆڤینیەکانی ئەماندە تووڕە و بێزار بون، ئەمجارە دەنگیان بە حیزبەکەی ئەردەگان نەدا کە ئەمە یەکەک بو لەهۆکارە سەرەکیەکانی شکستهێنانی ئەردەگان و حیزبەکەی لە هەڵبژاردنی شارەوانیەکانی شارە گەورەکانی تورکیادا، بە تایبەتی دەڵاندنی ئەستەنبوڵ کە ئاکەپە بە قەڵای خێی دەزانی و شۆنی لەدایکبونی ئەردەگانە.
ئەم شکستە چاوەڕوانکراوە جگە لەوەی دەسەڵاتی ئاکەپەی لە ئەستەنبوڵدا کەمکردەوە، هەمو گەندەڵی، دزێوی و شکستەکانی ئەردەگانی لە ناو تورکیا و لە نێو کەمەگای نودەوڵەتیشدا خستەووە.

ساڵی ٢٠١٩ هاتەیەکی تری لیرەی تورکی بەخێیەوە بینی نرخی کە لەو ساڵەدا ١ دۆلاری ئەمریکی بە بڕاورد بە لیرەی تورکی زیاتر بەرزبۆەوە و یەک دۆلاری ئەمریکی هاوتای بەهای ٥،٦٨ لیرەی تورکی بو.

هەڵبەتە شکستی سیاسەتە تاکەڕەوی ودیکتاتۆریەکانی ئەردەگان لە ناوخۆ و دەرەوەدا، بە تایبەتی شکستی هەمو شێوەکانی ئەردەگان لە دەرەوەی تورکیا، قەیرانە ئابوریەکانی تورکیای زۆر قوڵترکردەتەوە

و ئەندەی تر لیرەی تورکی شکاند لەگەیشیدا چەندین قات چارەی ئەردەگانی ناشرین و دزێو کردوە.

بەو هیوایەی بتوانێت دەست بگرێت بەسەر سامانە سروشتیەکانی ئەو وڵاتانەدا و ئەو سامانە سروشتیانە بەکاربهێنێت بۆ بوژاندنەوەی ئابووری تورکیا و دراوەکەی، ئەردەگان کەوتە دروستکردنی چەند گروپێکی ئیسلامی تیرۆریست بۆ بەکارهێنانیان لە شام و پەلامار و داگیرکردنی وڵاتانی دراوسێ و هەرەمەکە
لە هەمان کاتیشدا ئەیویست ئەو شتە دەرکیانە بەکاربهێنێت بۆ بزواندنی سەزی شڤینەکان و مەشغوڵکردنی خەڵکی تورکیا بۆ (دوژمنەکانی دەرەوە) بۆتایبەتی کورد، کە بەردەوام دژایەتیکردنی کوردی لە وتارەکانیدا بەکاردەهێنا و بۆ بەرگە ئیسلامیەکەیشیەوە ئەیویست بۆ بەیتوبالەری دروستکردنەوەی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی ختوکەی هەستی شڤینیەکانی حیزبە نەتەوەییەکەی ناو تورکیا بدات، بەو هیوایەی لەو شتە و داگیرکاریانە سەرکەوتن بەدەست بهێنێت ولەوگەیەوە لە ناوخەدا دابەزینی شەعبیەتەکەی بوستنێت یان سنورداری بکات بۆ ئەوەی لە هەڵبژاردنی داهاتوی تورکیادا، جارێکیتریش حوکمی تورکیا بکەوێتەوە دەستی خەی و حیزبەکەی.

لە ئاستیدا، ئەو شتە و داگیرکاریانە نەک هەر ئەو ئامانجانەی نەپێکا بەڵکو ئابووری تورکیای زەرتر شواند و خراپتری کرد کە لە ئەنجامی ئەوەشدا لیرەی تورکی دابەزینێکی زیاتری بە خەیەوە بینی.
تا کاتی توسینی ئەم ئارتیکڵە کە کۆتایی تشرینی دوهەمی (٢٠٢٠) ە، بەهای لیرەکە وا هاتبوی کردوە کە ١ یەک دۆلاری ئەمریکی هاوتای ٨،٢٦ لیرەی تورکیە.

بەڵام کێشەکە تەنها هەر کێشەی دابەزینی لیرەکە نیە کە وەستاندنەوەی بە نیە و هیچ هیوایەکیش نیە بەوەی کە جارێکیتر لیرەی تورکی بەرزبێتەوە، بەڵکولەوەدایە کە ئەردەگان، جگە لەوەی کە سەرکردەیەکی شڤینی و گەندەڵە، هیچ نەوشونێکی ئابووری ئاست و دروستی نەگرتۆتە بەر بە چارەسەرکردنی هاتبوی لیرەکەی کە بەهەی ئەموە، زەرینەی وەبەرهێنەرە بیانیەکان، وەبەرهێنانیان لە تورکیادا وەستاندوە وە بەهەی پشتوی، نائارامی و ناسەقامگیریەوە، تورکیایان بەجێهێشتوە.

بە سەرنجدان لە مێژوی لیرەی تورکی لە ساڵی (١٩٤٦) ەوە هەتاکو ئێستا، یەکێک لە فاکتەرە سەرەکیەکانی قیرانە ئابوریەکانی تورکیا و باری ئابووری خەڵکی تورکیا پەیوەندی بەو ناسەقامگیریەی ناو

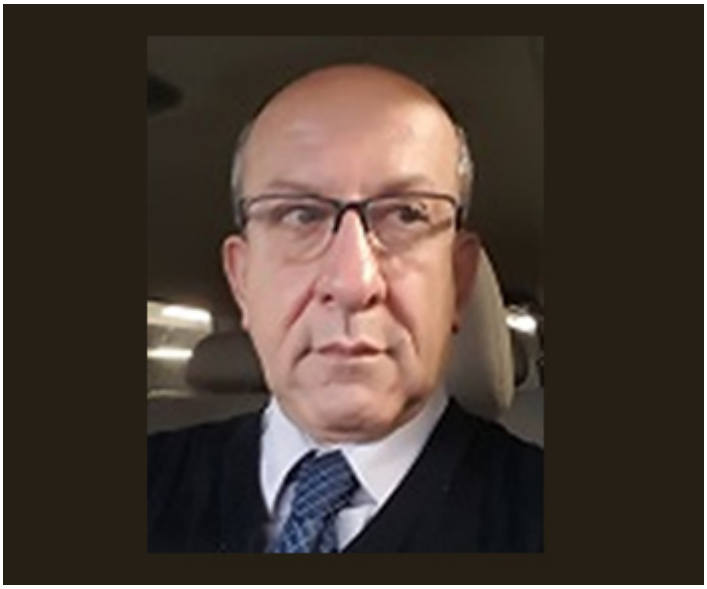
تورکیا و ئەو مەنتالیتیە شۆڤینیەی ژەمە یەک لەدوای یەکەکانی تورکیادایە هەبوە و هەیە کە وەکو پەندی پێشینانی کوردی ئۆفەرموێت: "وەکو کاری دەز وان، حەز بە تەپینی خەیان و زەریی ساحەبیان دەکەن."
لە کاتێکدا کە (نازیەت) و (فاشیەت) لە هەمو دنیادا مەحکوم ئەکرێت، بەڵام لە تورکیادا زیاتر بڕوی پێداروە و پیادەکراوە.
بە واتایەکی تر، ئەوان شۆڤینیەت، ڕەگەزپەرستی و ڕق و کینەی تورکەکان بەرامبەر بەوانەی تورک نین بە ئەندازەیەک بەرچاوی لە کردون کە خۆشەویستی تورکیایان لە بیرچێتەوە و بەرژەوەندی تورکیایان کردۆتە قوربانی تەرکردنی هەستێ شۆڤینی و ڕەگەزپەرستانەکەیان و تەنها تەرکیزیان لەسەر بە کەم ڕەوانین و چەوساندنەوەی ئەوانیە کە تورک نین.
سودیان لە ئەزمونی تەبایی وپێکەوە ژیانی وەاتانی ئەوروپا نەکردوە کە ئیانەوێت ببن بە ئەندام لە یەکێتیەکەیدا و لە بیریان چێتەوە کە ئەو ماڵەی ئاشتی تەدا نەبێت کەس ئیسراحەتی تەداناکات وە بە تەرکردنی ئیگۆ نەخۆشەکەیشیان تورکیاشیان وەرانکردوە و خەیشیان هیچ کاتێک ئاشتی و ئارامیان بەخەیانەوە نەبینیوە.

هەتاکو لە تورکیادا ڕەگەز لەمافی مرۆڤ، ئازادی دەربڕین، ڕەگەز لە جیاوازیەکان نەگیرێت و فەری پێکەوەژیان نەبن، ئابوری تورکیا هەر لە قەیراندا دەبێت، لیرەی تورکی هەر لە دابەزیندا دەبێت، برسێتی و بێ ئیشی سیمای ژیانی ڕۆژانەی زۆری خەڵکی تورکیا دەبێت و ئێستەمیشە یەکێتی ئەوروپا تورکیا بە ئەندام وەربگرێت کە یاسا تیایدا سەروەرنیە و مافەکردنی شۆڤینیانە، ڕەگەزپەرستیانە و پشێلکردنی مافی مرۆڤ واقیعی ژیانی ڕۆژانەی خەڵکەکەیێتی.

-_____

بە نوسینی ئەم ئارتیکڵە سود لەم سەرچاوانە وەرگیروە: ویکیپیدیا، بی بی سی، العربیة.
لوقمان ئابڕاخی: ئەندازیار، چالاکڤان و نوسەر.

لوقمان ئابڕاخی، ئەندازیار، چالاکڤان و نوسەر.
28/10/2020

نازانم! ئینجیل دەستپێشکی کرد بە نووسەر یان قومار … شیعر: جەلال عەبدوڵا ساڵح

…
فووم کرد
لە تەزی ڕووخساری
تاوان و سزا
منالی خەم بیرکەوتەوە
پیاوێک بە شەڕاویەوە
بەناو کەسانی گوندەکەماندا ڕایدەکردو
هاواری دەکرد:
خەڵکینە فریاکەون
"نادر" سمە
دوشمو لەناو جگا
"ئافتاوی مینای"
بە تەور کوشت
ترسام!
خەم شاردەوە

لەژێر کەواکەی دایکمدا
ئەو ترسە فڕی دابەانی کردم
وەک پەست و پەراسووم
نووسان بە ژیانمەوە
نازانم!
ئەم هەموو
لێکترازانی تەمەنە
چۆن؟ کە بکەمەوە
...
ئەمشەو
قاچم بە دابەان لە خەم
تاقی کردەوە
گەیاندمیە
شەقامی سیبریای ژیان
جگە لە سەبرەکەی خەم
نە دەستیفسکیم بینی
نە ئاسکلینکۆفیشا
سێیری ڕووخساری
جەلادی تۆر دەکەم
لە ڕەنگی خوێنی
پیرەژنەک دەچێت
لە ماڵی مەژووی
تاوان و سزا
٢
گەڕانەوە بە لای مناڵیم
...
بە "پیچک"م ووت:
ئەو ڕەژەی
قەمسەرەکەی تەم داکەندو
چوین بە ماڵی "ڕەواس" پێکەوە
کەنجی ژیانم گرت
ئێستا لە نەخشخانەی تەنیایدام
هیچ دەرمانێکی ئەڕە
وەک پێکەنینی تۆ
چاکم ناکاتەوە
کێی؟سەردانم دەکەیت
ئەو دوو باڵندەیەی

تێ بانگت دەکردن
"بەوەی" و "هەگر"
لەو ڕۆژەوە تفەنگ
هاوێناون
بە من و تۆ
دەگرین
مانیان گرتووە
لە خوێندن
٣
سەما بە گۆ
...
گوتم لە دایکم بوو
نزای دەکرد:
هیچ نەوەی ئادەمێک
هیچ زیندەوەرێک
ئازاری پێنەگات
کەچی لەناو پیاوە چاکیدا
لەتێنیشت سەرپشی
خەیاڵییەوە
مشکی دووگیان
باڵی مەرگی هادەوشاند
بە دایکم وت:
نزا کردنت
مەشی
ڕزگار نەکرد
لە مەرگ
وەرە لەگەڵما
بڕۆین بۆ کەنار دەریا
گوێ لە باران بگرین
گەرانی دڵت بە ژیان
سێری سەمای
ماسی بکەین
بە ڕەنگی
کراسی مانگ
وەرە لەگەڵما
لەسەر سنگی
ئەم فەرشی دایک و فرزەنێ

بە تەنها من و تۆ
هەڵپەین لەگەڵ
ئەو گوڵە ڕەنگاوڕەنگانەی
ئەم ئەوارێیە
بوون بە میوانی
پەنجەرەی
ژوورەکەمان

پاشماوەکانی جەنگ … شیعر: کاوە عوسمان عومەر

کەس قفڵی دەرگا ئاسنەکان
ناکاتەوە، ئەو کچانەی لەچاوەوانی
شنەبایەکی ئاسودەیی
ڕەحیان سپی بوو،
بە دەنگیش زمانەکە بە خەی
هەر چۆن بڕد
لە ژێر بارانا
نەتای عیشقی خەی هەیە بە نمە
ئاواش کچانی دوای جەنگیش
لە بەدەنگیدا، ،،
لە سروتی چاوەوانی
خەشوێستی ناکامی جەنگاوەرە دەڕاوەکانن
دەنگی یەکەم--
میحرابی نزرگەی خەرمان لەدەستدا
بە بەیداخی خەڵکانی لم،
دەنگی دووەم—
خەزگە زەمانی بڕائەتی یەکەم
پێش لەدەستدانی باڵکانمان ئەهاتەوە
دەنگی سێیەم–
تە بە خەت لە نزرگەی خەتا،،
ئاسودەبە ئازیز

منیش لە دورخی خما خشبختم
دەنگی چوارەم—
بەدبختی…
ئەویە هەموو ڕۆژێک،
تە بێیت بە باران
کەس چنگێک نەکاتە دەستەوە
دەنگی پێنجەم--
ئاسودەیی…
تیاڕامانە لە ناو چەقی قەڕەباغی شار
لە گۆشانەوەی زیونی مانگێک

لەنەو دوو دەستی ئەفسوونی چیا

کچانی دوای جەنگ
کوانی دوای کەچ
جگە لە گیای ئەرخەوانی نەو دەیان
و مەرگی چاوە تەماویەکانیان
چیتریان ماوە،،
لەم قەراغ ەوبارە لیخنەی حەسرەت
بروسکەیەکیش..
لە قەەمی شیعر
مەگەر بەتکەمە پردی سیاتی عیشقێک
بەەام ئەو لە شەقامەکەدا
بە ووتەیەک وەستابوو
وەک بەەی ەاابە
لە بە دەنگی ئاسمان
لە و قامچیە بە ەحمانەی..
مەڤە گورگەکان،،
لە ژنە هەژارو
منداەە سوکەرو
پەکەوتەی جەنگە
بە شومارەکانیان ئەدا
حەزی شەوکەش..
لای ەەبوارە،،
بە هاتنی ئەو
ئارەزووی شنەبایەکیش
کە ئەبینە،،

ئەرکەدینی شەپۆلەکان
هەزاران هشتە هەمانی سەفەر
لەسەر هەخی پەڕوی
چاوی ئافرەتێک لە تەم،،
لە توخمی پەپوولە،،
ئەنخشێنە،،
بەهام وەک دەریاوانێکی بە کەنار
و وەڵات و ماڵ و پەناگە
هیچ شتێک تە ناوستێنە..
لە هاوی ماسیە پەمەیەکانی خوونە
بەهام پردە بەرو فیردەوسی هەح
پە لە نەورەسی شادومانیە
کەچی مرۆڤ باکراوەکان
لە ژووری مەرگگرتووی تاریکیا
دەوجامەیان بە مەلەکانی خۆفەت هەداوە
لە هەموو شوێنێک هاوە رەحە
توانەویە
لەخاچدانە
ژەهراویبوونە
چما لەم دوا ساتە تەلیسماویەی ژیان
ئیتر بە شیعر نەدوێین
گەر ئەمە دوا ساتمان بە
من بەیارم داوە
لەم کەتایی هاتنی گەردوونە
بە ئازادانە بچمە ژەر
بارانێکی بەگەرد و دڕوشاوە..
لە گوڵە نەرگزی شینی شیعر و
ئاورینگی لەوی ئافرەتێکی وون
بەشەرمانە بەرگی هەور لە بەرئەکەم!
هیچ شتە ناموستێنە
بە پەخاوسی بچمەوە،،
بەردەم نزرگە شوشەیەکەی سادەیی یەکەم
پەش ەزینی سەوە سپیەکانی گوناح و سزا
چاو بەسەر دنیایەکی ترا ئەکەمەوە
کەس لە بەرزاییەوە،،
قامچی لە پشتی ئەوی تری مرۆڤ نەدا
نیگام بە دەروازەی..

دنیایەکی ترا ئەکەموە،،
کەس لەسەر نانە
مرۆڤکی تر بە شۆقامکانا..
وەک ئاژەڵ نەفەتەنە
بەردەرگاکانیش هەر قەنارەن
ئەوارانیش چەتەکانی شار پشوو نادەن
حەز لە لەوی کچانی ڕەشپۆشی..
دوای جەنگەکان ئەدزن
ئازە بچووکەکانیشیان خراوەتە قەفەزەوە
لە بەدبەختی ئاسمانا
هاتینە بەردەم تریفەی
مانگی زیوینی ئازادی
ویستمان جارێکی تر
ئەستێرەکان بە بارەکی شەوی
ئەرخەوانی خەشبەختیدا هەڵواسین
کە چی بایەقوشەکانی دوای جەنگ
شنەباشیان دزی،
ڕەبوارێکین ئەستا
کاتێ ئەمە بوین ،،
خاوەنی ڕاستەقینەی مەملەکەتی ئاو
کوپە کانی ئەواری..
شارێکی وونم پەیستە
بەهام نە تارماییکان..
ئەستا بونەوەری ڕاستین،،
نە پاشماوەکانی جەنگ
ڕەحیان تیا ماوە خەندەیکیش بکەشن..
ئەسک و پروسکی ڕوخامی وەریوی شارێکیش
لە خەو و ئەفسانە
کراوەتە مەگەی کەنیزەکردنی
جەستە ی پەپولە مەست کراوەکان
دار سنەوبەرە خوێن لەتکاوەکان
ئازاریان تێکەڵە
بە گازی ژەهرینی ماشینە شیعر کوژەکان
کەمپیوتەرەکانیش
داڵاشی سەر بەستانی مەشکن
لە باخانەی چەتەکانی شار
داڵاشکان ئەفەن

لە نیوە شەویشا،،
سەمای دایکە نەنوستوەکان ئەدزن
کە هیچ مەگەیەک بە خەحەشاردان نامێنە
باشترە بچینەوە ئەشکەوتە سەرەتاکانی
یەکەم ڕۆژ فەری سەمای ئاگرو تیشک
عیشقی سروشت و
شەوو دەریاو ئەستێرەکان بوین
پەیستە بچینەوە،،
بە لای ئەم و قەڵغانەکانی خەپارەزی
لەگەڵ دڕوشانەوەی سەرلەنوێی دەمان
دەڵێ بە دەڵێ
پەخشانی کەچی هاوڕێ..
سەرنگومکراوەکان
بەسەر پەڕەی هەواسراوی ..
کەناری غوربەت هەئێواسین
گۆڕانە لەم بوو دوێنێ
گیانی ئەمەی فەنا کرد،،
هەزاران جاری تریش
لەرەش
لە وەاتی پەرتبوونا
چوارمێخە کراین

پرووشەکانی ئەوین.. بەشی کەتایی.. شیعری: ستیڤان شەمزینی

هیچ ڕەشبایەک نەیتوانی
ڕەحم بە ئاسماندا ببا و بهێنێ
هیچ زریانێک دەسەاتی
ڕاماڵینی خەندەکانی منی نەبوو
هیچ شەپۆلێک نەیتوانی

ئاڕاستەی کەشتیەوانەکەم بگۆڕە
کەچی تۆ توانیت، زۆر بەخۆرایی
بە ماچێک بمچەمێنیتەوە

یەکەمجار مرۆڤ ماچی داهێنا
زەمەن هات و زەمەن ڕۆیشت
کەس نەیتوانی شوێنگرەوەیەک بە ماچ دابهێنێ
کەواتە ئازیزم ماچ جادووە و پێم خۆشە
ڕۆژی سەد جار ئەو جادووەم لێ بکەیت

دەبینم هەموو ڕۆژێک دەیتە ناو بەیانییەکانمەوە
دەبینم هەموو شەوێک دەیتە ناو ئازارەکانمەوە
دەبینم وەک کلوێ بەفر دەبارێیتە خۆزگەکانمەوە
دەبینم وەک سەدەفێک دەیتە دەریای خەمەکانمەوە
ئیدی لێە هەموو شوێنێک تۆ دەبینم
لەمگۆیی دنیا بە ڕەنگ و لە چاوی تۆوە ببینم

هیچ پێناسەیەکم نییە، تۆ بوویت بە پێناسەی من
هیچ ئادرەسێکم نییە، تۆ بوویت بە ئادرەسی من
هیچ نیشتمانێکم نییە، تۆ بوویت بە وڵاتی من
هیچ ئومێدێکم نییە، تۆ بوویت بە چرای هیوای من

وەک چۆن لە یەکەم نامەدا بەم نووسیت خۆشم ئەوێی
ئێستاش لە دوا نامەدا بێت ئەنووسم خۆشم ئەوێی
هەڵەاتن و ئاوابوونی تۆ، بە من
تۆنیا حکایەتێکی ناکام و تراژیدیی ئێشقە
بەم هەیەوە ڕەم بدە ئەمستاش وەک سەرەتا
خۆشم بوێی

ئەگەر ئەواریەک لەگەڵ کزەی "با"دا دیار نەمام

هیچ شوێنێک بۆ من مەگەڕێ
تەنیا چاوەڕوان بۆ لەگەڵ گزنگی خەردا هەڵبەم
ئەگەر بیانییەک لەگەڵ سپێدە غەیب بووم
هیچ شوێنێک بۆ من مەگەڕێ
چاوەڕوان بۆ لەگەڵ تریفەی مانگدا بمەوێ

وەرە پێکەک لەم تەنهاییەی من بخەرەوێ
وەرە گوێ لە ئاوازی پێ گریانی دڵم بگرێ
وەرە بەدیار خەکوشتنی ڕەحمەوێ ئێشک بگرێ
ئێوسا دەزانیت
ئێشق و تەنهایی و گریان و خەکوشتن
هەمیشە پێکەوێ کە ئێبنەوێ

لە کۆتاییدا
لە جەنگی عەشق هەڵاتم و
وەک سەربازێکی ڕاکردوو
چەکەکەی دەستم فڕێدا و
خەم ڕادەستی قەدەری نادیار کرد
لە کۆتاییدا
لە نەبەردی عەشق هەڵاتم و
سەرەتای بەختەوەریم دەستپێکرد

ڕۆژئاوای زەمین
ئێو ئێوارانێی تەنهایی ڕەحم دەگوشێت

تێبینی: ئەم پێستەرە شیعرانە، لە کەمپێن شیعری "بۆتیشکی عیشقت ئەدرەوشێمەوە" لە لاپەڕە 90-102دا چـــاپ و بـــاوکراوەتەوە. ئێو کتێبەش بەشێوەی چاپی کاغەز لە سەرەتای ساڵی 2017 چاپکراوە.

ساتمەی زمان لە نێوان سەباح هەنجدەر و حەکیمی مەلا ساڵح_ دا … سەدیق سەعید ڕواندزی

ئەزموون و شوناسی شیعری سەباح هەنجدەربە گشتی ، ئەزموونێکی ئاڵۆز و قووڵ و پڕلە تەڕوانینی هزریی و زمانی، کە بە هیچ شێوەیەك ناچێتە چوارچێوەی ئەو زمانە باوەی لە شیعری شاعیرانی تر هەیە. ئەم زمانە تایبەتە، فاکتەرێکی سەرەکی مانەوە و بەردەوامی ئەو ئەزموونە شیعریەیە کە ساڵانێکە شیعری ئەم شاعیرەی پێ دەناسرێتەوە و لە دەرەوەی ئەزموونەکانی تر، لە ڕووی ناوەڕۆك و شوناسی شیعریدا. تەنانەت شیعرەکانی ئەو لە ڕووی زمانەوە لە دەرەوەی ئەوجۆرە بینین و لێکدانەوانەیەن، کە بە گشتی بۆ شیعری کوردی دەکرێت. بە بۆای من هەر ئەمەشە ئەوانە دەخاتە هەڕەوە کە ئەزموونی هەنجدەر دەخوێننەوە. میتۆدی خوێندنەوەی ئەزموونی شیعری کوردی بە گشتی، بۆ خوێندنەوەی دەقە شیعرییەکانی هەنجدەر ناشێت.بەڵکو ئەو ئەزموونە، زۆرتر لە خوێندنەوەیەك هەڵدەگرێت و لە هەندێ کاتیشدا مانای شیعری لای خوێنەر، وەك کۆدێکی نەکراوە دەمێنێتەوە. ئەم شاعیرە، یە کێکە لەو شاعیرانەی، زمانێکی هونەری چێو ئاڵۆزی شیعریی هەیە و پاشخانیچکی زمانەوانی گەورەی هەیە، کە زۆر باش دەزانێت وشە لە چوارچێوەی مانای شیعریدا بەرجەستە بکات و زۆر بەکەمی تووشی ساتمەی زمان ببێت. بۆیە کاتێ وتاری زمان و بیرکردنەوەی شیعری(حەکیمی مەلا ساڵح) م خوێندەوە، کە لە بارەی ئەزموونی شیعری چەند دەقێکی سەباح هەنجدەرە، بە پێویستم زانی وەك خوێنەرێکی شیعرەکانی ئەم شاعیرە، هەڵوەستەیەك بکەم و چەند سەرنجێکی کورت ، لە بارەی ڕاستکردنەوەکانی نووسەر کە بۆ شاعیر نووسیونی بخەمە ڕوو. لە هەندێ دەربڕین و گوزارشتکردندا، ئەوەی شاعیر نووسیویەتی ڕاستە و ئەوەی حەکیمی مەلا ساڵح ڕاستیکردۆتەوە هەڵەیە. ئەوانیش:_

یەکەم:_ نووسەر نووسیویەتی:_(ماسی ئاوزادە دروست نییە، بەڵکو ڕشنایی زادە دروستە. چونکە ڕشنایی بە مانای ئاو دێت). ڕشنایی بە مانای ئاو نایەت، گریمان ئەگەر مەبەستی نووسەر ئاوی ساف و ڕۆن بێت کە ڕشنایی دەداتەوە، ئەوا هەموو ئاوێك ساف و ڕۆن نییە. ئەمە لەلایەك، لەلایەکی ترەوە، مەبەست لە ماسی ئاو زادە، ئەوە نییە کە ماسی لە ئاودا دەژیت. چونکە دەبێ شاعیرێکی هوشیاریی وەك سەباح

ەنجدەر نەزانێت ماسی لە ئاودا دەژیت؟ بڵگومان. بەڵکو مەبەستی ئەو زادە و لە دایکبوونەیە، کە لەماسییەوە دروست دەبێت. کە ەنگە ماسی میتافۆر بێت بۆ شتێکی تر.

دووەم:_ نووسەر نووسیویەتی:_(هەموومان دەزانین چارگە پەیوەندی بە بەلەمەوە نییە، بەڵکو تایبەتە بە کەشتی ناو زەریاکان). بڵگومان ئەوەی شاعیر نووسیویەتی استە و ئەوەی نووسەری کتێبەکە دەیێت هەیە. چونکە بەلەمی چارگەدار هەیە و کەشتی و پاپێی گەورە چارگەیان نییە. تەنانەت لە یارییەکانی ئۆلمپیدا، وەرزشك هەیە بە ناوی (پشبڕکێی بەلەمی چارگەدار).

سێیەم:_ نووسەر دەنووسێت(باخچەی پرتەقاڵ) هەیە و دەبوو سەباح ەنجدەر بنووسێت(باغی پرتەقاڵ) ، چونکە پرتەقاڵ لە باغدا دەوێت. وەك خوێنەرێك لە کاك حەکیم دەپرسم، ئەی ئەو پرتەقاڵانەی لە نێو باخچەی بچووکی ماڵان پێ دەگەن، هەر پێتەقاڵ نین؟!. سێیەم:نووسەر دەنووسێت:_(سەوڵ تایبەتە بە بەلەم، کەلەك بە کندر ادەکشرێت). بڵگومان سەوڵ بۆ کەلەکیش بەکار دێت. لە سەردەمی شاخدا، دەیان جار پشمەرگە لە بەنداوی دوکاندا، بە کەلەك پەیونەتەوە. خۆ ئەگەر ووبارو گاماوێکی گەورە هەبێت کە لە مەودای کندر دوورتربێت، دەبۆ سەوڵ بۆ کەلەك بەکاربێت نەك کندر.

چوارەم:_ نووسەرنووسیویەتی:_(هەڵ باڵی هەیە دەستی نییە، بەڵکو چنووکی هەیە). هەبەتە سەباح ەنجدەریش دەزانێت هەڵ دەستی نییە. ئەو مەبەستی دەست نییە لە ئاستی فیزیکیدا، بەڵکو زرکات هەڵ، بە هەردوو چنووکی، نچیرێك دەگرێت و دەیخوات. وەك چن مرۆڤ بۆ خواردن دەستەکانی بەکار دێنێت.ئەم خەسەتە سروشتییە لای زر لە زیندەوەران دەبینرێت.

پێنجەم:_ نووسەر نووسیویەتی:(کەروشك لانەی هەیە، هەڵانەی نییە). ئەمەش وەك سەرنجێك لە بارەی شیعری سەباح ەنجدەرەوە نووسیویەتی، کە ئەو بە ساتمەی زمان وەسفی دەکات. گریمان ئەوەی شاعیر هەیە، بەڵام ئەوەی نووسەری کتێبەکەش نووسیویەتی هەرهەیە. چونکە کەروشك(کونی هەیە). بۆ نموونە دەڵین:(کونە کەروشك). بە گشتی شیردەرەکان کونیان هەیە، جا لەنێو دار بێت، یان زەوی. باڵدارەکانیش لانە و هەڵانەیان هەیە.

شەشەم:_ نووسەر نووسیویەتی:(شش وشەیەکی زەق و زپە) دەکرا لە بەرامبەر ئەو وشەیە، ووبار یان بلسە بنووسرێت. بەرلەوەی سەرنج

لەوبارەوە وەك خوێنەرێك بدەم، دێرە شیعرەكەی سەباح هەنجدەر دەنووسمەوە كە دەڵێت:

بە خێرت نوقمی لە دڵی شەشە كورتەكان

مەبەستی نووسەر ئەوەیە، كە لە جێگەی وشەی شەش، وشەی هووبار یان بلێسە بنووسرایە جوانتر بوو. بەڵام ئایا ئەم دوو وشەیە، هەمان واتای وشەی شەشیان هەیە؟ ئەمە لەلایەك، لەلایەكی ترەوە، بلێسە كورت و درێژی نییە، بەڵكو بلێسەی گەورە و بلێسەی بچووك هەیە. لە هەردوو هووەكە، ئەوەی شاعیر گونجاوترو بابەتیترو هاستێرە.

هەفتەم:_ نووسەر نووسیویەتی:_(خەسڵەتی كلك درێژ بێ قەلە باچكە خەسڵەتكی داسەپاوە و هونەری نییە).مەبەست لێرەدا،خودی كلك نییە وەك پێكهاتەیەكی فیزیكی ئەو باڵندەیە، بەڵكو مەبەست كورت و درێژی ئەو بەشەی باڵندەیە، چونكە قەلە باچكەكان، هەموویان كلكیان وەك یەكتری نییە.

هەفتەم:_ نووسەر نووسیویەتی:_(گوێرایەڵ بێ كەسی ژیرە). وەك خوێنەرێك دەپرسم، بە چ پێوەرێك ئەم وشەیە تەنها بێ كەسانی ژیرە؟. مەگەر بزێزو سەركێشەكان، لە هەموو كەس زیاتر پێویستییان بە گوێرایەڵی نییە.

هەشتەم:_ نووسەر نووسیویەتی:(قیبلەنما دادەنرێ و داناخرێ). سەرەتا با دێرە شیعرەكەی هەنجدەر بنووسینەوە كە دەڵێت:
سەر لە نێیە و هووگەنما دادەخا
بەدیدی من وەك خوێنەرێكی ئاسایی، دەكرێ بە دوو واتاوە ئەم دێرە لێك بدەینەوە. لەلایەكەوە ئاماژەیە بێ كەسێك كە نێ دەكات، بەڵام ئاراستەكەی نازانێت و بە كوێریی و سەرلێشێواوی هەنگاو دەنێت، لەلایەكی تریشەوە كەسێك كە نوێژ دەكات هووگە نابینێت. چونكە لە بنەڕەتدا بێ فریودانە و ئایینداریەكەی بەدێ و هێح نییە.

نۆیەم: نووسەر نووسیویەتی:_(سیفەتی ترش و مزر بێ هەلوژە زیادەیە، چونكە هەلوژە بەخێی ترش و مزرە). بەڵام بە پێچەوانەوە هەندێ جارهەوژەی شیرینیش هەیە.

دەیەم:_ نووسەر نووسیویەتی:([illegible]). [illegible]:

ژیان هووی خۆشكرد و بزەیەكی نواند

لە ڕاستیدا، بزە تایبەتە بە شۆڕشگێڕی دایریکراوی ڕووخساری مرۆڤ کە ئەویش لێوە. بۆیە مەرج نییە هەموو ڕووخۆشییەك بزەی لەگەڵ دابێت. هاوکات دەکرێ دەم و چاوی مرۆڤ لە حاڵەتی زۆر ئاساییش دابێت، بەڵام بزەش بکات. بۆیە ئەوەی شاعیر دروستتره.

یانزەم:_ نووسەر نووسیویەتی:(ڕووناکی ئەو ڕووناکییەی). ئێمە ناتوانین ڕووناکی ئێمە ببینین:
کووچە و کۆڵانی شار چی بەسەر دێت.
بە بۆچوونی من، نووسەری کتێبەکە بۆچوونی وایە کوچەش هەر کۆڵانە. بەڵام کوچە باریکترو مەودا تەسکترە لە کۆڵان. بۆیە ئەگەر بە وردی دیقەت بدەین، لە زمانی کوردی هەمیشە دەگوترێت:_(گشت کوچە و کۆڵانەکانی شار).

دوانزەم:_ نووسەر نووسیویەتی:(ناسینی دووەم زیادەیە). سەرەتا دێڕە شیعرەکەی شاعیر دەنووسینەوە کە دەڵێت:_
لە ناسینی خودا و ناسینی تۆدا
بە بۆچوونی من، نووسەر وردە نەبووە لە خوێندنەوەی ئەو دێڕە، لەبەر ئەوەی ناسینی دووەم زیاد نییە. ئەگەر ناسینی دووەم لا بدەین، مانای وایە شاعیر لەیەك چرکە ساتدا خودا و ئەویشی ناسیوە. بەڵام مانای دێڕە شیعرەکە، ناسینی خودا و ناسینی ئەوە لە دوو کاتی جیادا.
بە گشتی ئەو نووسینەی نووسەر، کە بە ناوی زمان و بیرکردنەوەی شیعرییەو لە بارەی ئەزموونی ژنجدەر نووسیویەتی، پێویستی بە هەڵوەستە کردن و شڕۆڤە کردنی زیاترە، بە تایبەتیش لە ڕووی لێکدانەوەی شیعرەکانەوە. بەڵام ئەوەی لە هەمووی زیاتر بۆمن جێگەی سەرنج بوو ئەوەیە، کە نووسەر ئەزموونی ژنجدەر، دەبەستێتەوە بە ئەزموونی سوهراب. بۆگومان نکۆڵی لەوە ناکرێت کە سوهراب و فروخ، کاریگەریەتییان بە سەر سێ بەشی شاعیرانی کوردەوە هەیە، بە تایبەتیش لە دوای هەشتاکانەوە و دوای ڕاپەڕین. بەڵام هەر کەسێك بچووکترین زانیاریی لە بارەی شیعری سەباح ژنجدەرەوە هەبێت، دەزانێت ئەزموونی ژنجدەر، هیچ پەیوەندییەکی بە سوهرابەوە نییە. ئەگەر دنیابینی ئەو دوو شاعیرە لە یەکتری نزیك بوایە، ئێستا ئەزموونێك نەدەبوو بە ناوی ئەزموونی سەباح ژنجدەر. بۆیە بەڵامەوە سەیربوو، کە چۆن نووسەرو لێکۆڵەرێکی وەك حەکیمی مەلا ساڵح ئەوە بۆچوونیەتی. تەنانەت ئەگەر تەنها لە ڕووی زمانی دەربڕینەوە، بۆوانینە شیعرەکانی سوهراب و سەباح ژنجدەر، دەبینین ئەو سادەیەی لە شیعری سوهرابدا هەیە، بە هیچ شێوەیەك لە ئەزموونی ئەم شاعیرە

لە زۆوانەوە تاکو سەرەتا وشە بوو بوونی نییە. دەکرێ لەم بارەیەوە خوێنەران خۆشیان بگەێنەوە سەر هەردوو ئەزموونەکە.

ۆواندز

کۆتایی تشرینی یەکەمی 2020

ماکرۆن چی گوت؟ … کاوە هادی

لە سالی ٢٠٠٣ خانمێکی زۆر خۆشەویست و مرۆڤدۆست بە نۆوی ئانالیند وەزیری دەرەوەی وڵاتی سوید بوو ، ئەم خانمە رۆژێك لە یەکێك لە بازاڕەکانی نۆوجەرگەی شاری ستۆکهۆڵمدا ، لە لایەن کەسێکی دەرون نەخۆش بەر چەقۆدرا و بێکەسکوژکرا . ئەو رۆژە سەرتاپای خەڵکی ئەم وڵاتە دەتگوت خۆی مردویان بەسرداکراوە ، خەڵك توند و توڕە ، زۆرکەس داویان دەکرد ئەم بەرەڵاییە بەسە ، ئاخر چۆن وەزیر یان سەرۆك وەزیران بەبێ پاسەوان دێن و دەچن ؟ ئاخر چەند کەسی خۆشەویست و گرنگی کە لەدەست بدەین هەتا چاوتان دەکرێتەوە ، تکایە ئەم بێ سەروبەرییە ڕاگرن و چی دی سۆ بە دڵماندا مەکەن . دوای چەند هۆزی ماتەمینی و دامرکانەوەی توڕەیی و ڕقوکینەی خەڵك ، سەرۆك وەزیرانی سوید کە لە هەموو کەسێك غەمبارتر و دڵشکاوتر بوو بەو کۆستە ، ئاوا وەڵامی خەڵکی دایەوە … ئێمە دەبێت هەوڵ بدەین ژیانی خەڵکی خۆشتر بکەین و چارەسەری باشتر بۆ کەسە نەخۆشەکان دابین بکەین ، کەسێك کە باری دەرونی ناتەندروستە نابێت ئێمە بگەێت ، ئەم ئازادی ودیموکراتیە کە بەسەدان ساڵ بەدەستهاتوە ئاوها بەسانایی لەدەستی نادەین ، ئێمەبەردەوام دەبین لەسەر ئەم ئازادی و کرانەوەیە ، چۆن ژیاوین هەرئاوهاش دەژین ، هیچ شتێك یەك هەنگاو نامانگەێنێتەوە بەرەو پاش …. ئەم گوتانەی یەران پڕشۆنی سەرۆك وەزیرانی ئەو دەمەی سوید هیچ جیاوازیەکی نییە لەو گوتانەی کە سەرۆك ماکرۆن فەرموی ، لە پاش کوژرانی مامۆستایەکی فەرەنساوی لە لایەن کەسێکی دەرون نەخۆشی مۆشك بڕگەنەوە …. ئێمە بەردەوام دەبین لە مۆسیقا و سەما لە وێنەکێشان و کاریکاتێر ، ئێمە مۆژو فڕی منارەکانمان دەکەین ، کەسانی دەرون نەخۆش ناتوانن ئێمە بگەێن ، ئەو کەسانەی کۆچیان کردوە بۆ وڵاتەکەمان دەبێت خۆیان بگونجێنن لە تەك ئەم ئازادی و سەربەستیەدا . ئەمانەو چەند رستە

مرواری دی ، تەواوی گوتەکانی ئەو بەڕێزە بووە . ئیدی ئاردوغانی کوردکوژی داخ لە دڵ بێ ئاوها قوشقی بووە ، مالومە کە مەرامی سیاسی لە پشتەوەیە ، لەسەرو هەمووشیانەوە ئەو هەواڵستە جوانانەی سەرۆك ماکرۆن و وڵاتی فەرەنسایە بەرامبە بە دۆزی کورد ، بەتایبەتیش ئەو پشتگیریە سەرسختانەی فەرەنسا دەیکات لە کوردانی ڕۆژئاوا بەرامبەر ئەو زوڵمووزۆرەی ئاردوغانی رەگەزپەرست ، پرسیارەکە ئەوەیە ئایا ماکرۆن و مامۆستاکە و چارلی هێبدۆی وێنەکێش هیچ کامیان سوکایەتیان بە ئیسلام و پیام هێنەری کردوە؟ یان ئەوە قورئان و گوتەکانی موحەمەدە کە سوکایەتی بە خۆیان و شوێنکەوتوانی ئەم ئاینە دەکەن
ئەوە دادوەر بن لە نێوان من و ئەم چەند ڕوداوانەدا کە بەردەوام زانا موسڵمانەکان ، لە مینبەری مزگەوتەوە بەشانازیەوە دەیڵێنەوە ، چۆن دەکرێت کەسێك بێنخێش و نازدار بێت ؟ کە لە یەك شەودا سەرجەمیی لەگەڵ نێ خانمدا بکات ، بەبێ ئەوەی نەگرماوێك نە مەسینە ئاوێکی هەبێت ؟ بەگەشم ئەوەیە ئەم کەسە خۆی دەڵێت … لە دوای گو کردنێکی تێروتەسەل بێتهەیە بە سێ بەرد تەنها بە سێ بەرد پاشەڵت پاك بکەیتەوە ، داوای لێبوردن دەکەم لەم وشە بێ لەزەتانە بەڵام ئەم قسانە لەم ئاینەدا ناویان حیکمەت و فەتوا و ئەحکامە .
چۆن دەکرێت کەسێك نمونەی ڕەوشت بەرزیی بێت و منارێکی نزاڵان مارەبکات ؟ یان ژنی کوڕەکەی لە خۆی مارەبکات ؟ جا ئەو کوڕەکۆی خۆی بێت یان کوڕی هەگیراوەبێت چ جیاوزیەکیان هەیە؟
چۆن دەکرێت کەسێك بە دادپەروەر و دڵپاك و بەسۆز ناسرابێت ، بەڵام لەسەر چەند دانە هوشترێکی دزراو ، سێ چوار مروق پارچە پارچە بکات و چاویان هەکەنێت ، ئەم دزانە بەردەوام هاورکەن بێ چەڕە ئاوێك ، بەڵام ئەم پەیام هێنەرەی خودا ، تەنانەت چەڕە ئاوێکیان پێ نەدات هەتا مردار دەبنەوە ؟ ئەمانەو سەدەها باسوخواسی پێ لە کۆمیدیا و تراژیدیا هەن لەم ئاینەدا کە هونەرمەندان و بەهرەداران دەتوانن سودی لێ ببینن ، بێ وانە وتنەوە بێ هونەر و شانێ بێ سەرهەدانی نەوەیەکی تەندروست لە ئایندەدا
ئەمە چەند دڵپڕکە لەو دەریا سەیر و سەمەریە کەناوی لێ نراوە دواهەمین ئاین بێ گەلانی سەر ڕوی زەوی ، کاتێك مەلا و زاناموسڵمانەکان ئەم شتانە باس دەکەن دەبێتە شانازی و سەروەری لای موسڵمانان ، بەڵام جگە لە خۆیان هەرکەسێکی دی باس لەم شتانە بکات ، لە شەرمەزاریدا دەڵێن ئەمە سوکایەتی کردنە بە ئاینی ئیسلام و پەیام هێنەرەکەی.

کاوە هادی

بایکۆتی ئۆقرە ... مەحمود عەبدوڵا

جارێکیتر دوای زیاتر لەچواردە سەدە ، ئۆقرەک سەردەبەدرێت. بەهەمان هەمان زهنیەت و ئیمان .چواردە سەدەلەمەبەو بەر محمدی کوڕی عەبدوڵا سەری" کەعب"ی بڕی لەبەر ئەوەی دژایەتی خوافیاتکانی محمدی دەکرد.دوای زیاتر لەچواردە سەدە یەک لایەنگرانی محمد سەری مامۆستایەک دەبێت لەسەر ئەوە ی کاریکاتێرکی نیشانداوە. بەنام دوای ئەوەوداوە موسڵمانان وەک هەمیشە قوربانیانکرد بەجێلاد،کار گەیشتە ئەوەی موسڵمانە کوردەکان بەیاری بایکۆتی کاڵای فەڕەنسی بکەن.بەنام لەڕاستیدا ئەمە بایکۆتی کاڵای تورکی نییە،بایکۆتی ئۆقرەی فەڕەنسیە،بایکۆتی مەدرەسە و هۆشنگریی لەژێر پەردەی بایکۆتکردنی کاڵای فەڕەنسادا.

مەلاکان هەموکاتێک دژی ئۆقرانیەت بوون،ئەوان هەمیشە دژی پەڕەی مەدرەسە و هۆشنگریبوون . هەموکاتێک فویان لە چرای ئۆقرانیەت و هۆشنگری ئەوروپاکردووە،تا ڕۆخساری نائۆقرانیانە و خوافیان لە تاریکستانی دژەهەزاتی ناوەڕاستدا دەرنەکەوێت. ئەوان هەمیشە ترساون لەوەی تیشکی هۆشنگری پەردەی ئەوتاریکیە بدەێت ،لەم پەناوەدا بەساتکیش شل نەبووە لەبانگەشەی دژە ئۆقرانیەت و مەدرەسە. لەڕاستیدا بایکۆتکردنی کاڵای فەڕەنسی جگە لە قەستنەوەی دەرفەتێک بۆ بایکۆتکردنی ئاشکرای ئۆقرانیەت و کلتوری هۆشنگری و مەدرەسە وشارستانیەتی دژەئاواشتکیتر نییە. ئەوا زیاد لەچواردە سەدەیە جێلادیەتیی ئیسلام وەک قوربانی خۆی نیشاندەدات.فاشیزمی ئیسلامی هەرلەسەردەمی محەمەدەوە، پاساو بۆ جێلادیەتی خۆی دەنێتەوە.لەکوشتن و سەربڕینی جولەکەکانی مەدینەوە تا سەربڕینی مامۆستاکەی فەڕەنسا. وەک قوربانی خۆی پیشاندەدات و بۆتە پاساوانی ئۆقرە و ناهەقیەت هۆشنایی ئۆقرانیەت و پەڕەی مەدرەسە بگاتە دژەهەزاتی تاریک،دژەهەزاتی مرد و ،دژەهەزاتی چەق بەستوو.

زیاد لەچواردە سەدەیە شمشێری ئیسلام لەسەر ملی ئۆقرانیەکانە،هەرسەرێک ئۆقڵی تەدابوبێت یان بەیویانە یان ئاوارەیانکردووە،زیاد لەچواردە سەدەیە بایکۆتی ئۆقرە دەکەن و بەناوی خوداوە سەری هۆشنگرەکان دەبڕن لەدژەهەزات و

ڕۆژئاوا.دەیان و سەدان هەشنبیری عەرەب و فارس و کوردیان تیرەرکرد و هەندەشیان ئاوارەکرد،هەشتا خەیان بەقوربانی دەزانن،هەشتا پەیان وایە ئەوان زۆمیان لەدەکرێت.شمشێری زۆمی ئیسلام گەلانی ئاسیاو ئەوروپای گرتەوە.خاکی ئەوروپایان داگیرکرد،کچانیانکردن بەکەیلەو کەنیزەک ،عوسمانیەکان سوپایەکی دەندەیان بەناوی ئینکیشاری دروستکرد لەمناڵە ڤەندراوە مەسیحیەکان هەشتا خەیان بەقوربانی دەکەن.هەستەکی نەخۆشی فاشیستیانە لەناخی موسەمانداینە کە لەڕابردەکەیانەوە بەمیرات ماوەتەوە،ئەوکاتەی محمد کە جولەکەکانی دەرکرد ،ئەوکاتەی پیاوانی بەنوقوەیزەی سەربڕی و ژنو منااڵکانی کردە کەیلە ،محمد وەک ئەستای موسەمانان قوربانی کرد بەجەللاد و بە یەک تەز ژیری و سەزی مرۆڤایەتیانە سەری بڕین.ئەوان لەپەناوخوا و بەدلخۆشی خوداکەیان سەری مرۆڤەبڕن!بەڵاستی لەژیک لەوەنزمتر نابێت،ئەمە هیچ شتەک نیە و هیچ ناوەکی نییە جگە لە سایکۆس.ئیسلام بگاتە ناو هەرسەرەک توشی سایکۆسی دەکات.
ناتوانن ئەوهەستی دژە ڤەنیەتە بشارنەوە، ئەوتا یەکە لەمەلاناسراوەکان دەڵێت:قەمە لێتان لەشارستانیەتتان،لەکلتورتان وەتاد.
ئەوکاتە ش کە ئەجالان گیرا ناودارترین و دەگماترین مەلاوتی:ئیدی کاتی ئەوەیە تەبگەین کە کاتی ئەوەیە دەستبەرداری بیردۆزە و میردۆزەو ڕەچکەو پەچکەکانیان بین"ئەو کات ئەوەڵا دەگماتیستە وتی :ئەوتا ببینن لە ئەوروپا جەگای ئەجالان نابێتەوە!بەڵام ئەو لەخەی ناپرسێت کە چواردە سەدەزیاترە میللەتەک لەناو دەگماتیزمی ئیسلامدا جەگای نابێتەوە،وەک نەکەر نەبێت.ئەو لەخەی ناپرسێت و بەخەڵک ناڵێت ئیمپراتەرە ئیسلامیەکان کوردیان وەک سورەی بەرلەشکر بەکاردەنا بە داگیرکردنی ئەوروپا،بەشەڵی ڕوس و فارس.ئەو پەمان ناڵێت دەوڵەتی عوسمانی هەزی ئازای هەمەوەندی ڕاگواست بە باکوری ئەفریقا،پەمان ناڵێت دەوڵەتی عوسمانی هەموو میرنشینە کوردەکانی لەناوبرد …
بەیە ئەم مەلایە فرەسکی تیمساحی دەڕشت بە ئەجالان،لەکاتەکدا ئەجالان پێش هەرکەس قوربانی دەگماتیزمی ئیسلامییە ،ئیسلامی سیاسی بەتایبەت اخوان گەورەترین لەمپەرن لەبەردەم پەڕۆکەی بە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و چارەسەری کێشەی کورد.ئەوە شتەکی ئاشکرایە و جاشایەتی اخوانیەکان بە ئەردگان و پەڕۆ سوتانیەکەی بەهەموکەسەک ئاشکرایە.
لەبەر ئەوە دەبێت بزانین کە موسەمانان لەنوستالژیادا دەژین،خەون بەڕۆژانەکەوە دەبینن کە حوکمی خوایان بەسەرخەڵکدا جە بەجێ دەکرد،جەدیان لەخەڵک دەدا،دەستی خەڵکیان دەبڕی ،بازاڕی کەیلەی

ژنیان هەبو لەئەستەمبوڵ، بەڵام گەیشتنەوە بەوەژگارە تەنها بەدابڕان لەژئاواو هەشنگەری دەبەت، پەیان وایە.هەربۆیە هەموو هەوڵێک ئەدەن بۆ هەگری کردن لە گەشەکردنی ئەقڵانیەت . ئەوان خۆن بەوەژگاری خەلیفەکانی ئەسمانییەوە دەبینن، ئەوخەلیفانەی کە جگە لەجەنگ لەگەڵ هەموو دونیاو وڕانکردنی کوردستان و دابەشکردنی هیچیتری پەنەبو. خۆن بەوەوە دەبینن سوڵتانکانیان هەزاران ژنیان هەبەت ،و پەشی خۆیان بدات بەجەنگ لەپەناو خوا،ئەوان خۆن بە زیندوکردنەوەی خەلافەتەوە دەبینن.لە هەموو خۆنە پۆپوچکانیان لەژێر پەردەی بایکەتی کاڵای فەرەنسیدا دەردەبڕن. بەڵام ئەمە موسەمانان تێبگەن ئەبابیلیان نیە و کافرانیش تیارەی ئەبابیلیان هەیە،کە پەلاماری ئەوروپابدەن ئەوا وەک پوش و کای خوراویان لەدەت،ئەفسانەکە دەبەتە واقیع و بەچاوی سەر دەبینن.
بەڵاستی کاردانەوەی موسەمانان لەبەرامبەر ئەوکاریکاتێرەو قسەکانی ماکەڕندا زۆر کەمیدی تراژیدیە،پەوان هەست دەکەن زوەمیان لەکراوە،چونکە ناتوانن لەپەناوخوادا خەڵک بکوژن. موسەمانە کوردەکان بەتایبەت ئابڕانی ئیخوان زۆر خەمبارن کەناتوانن وەک نەکەرەکی چاکی ئەردگان کوردستانی پەشکەش بکەن، ئاشکراترن و پیسترین خیانەت دەکەن،خیانەتی تازەو مەدەرن تا بگەنەوە بە مەلا ئیدریس و سوڵتان لەپاداشتی ئەونەکەرایەتیەدا پەیان بەەت نەکەرە خەشویستەکانم.بۆیە جارەکیتر ئیسلامیەکان شەڕ بە تورکیا دەکەن و لەپەناو پەڕژی سوڵتانیەکی ئەردگان شەت و هاربوون .

مەحمود عەبدوڵا

مەژوویەک لە شەڕ نگەزیی و چەواشەکاری، ەونکردنەوەیەک لە هاوەیان و کەسوکاری شەهیدانی

"ئامای شەش"ەوە

مەژوویەک لە شەنگەزیی و چەواشەکاری و هەونکردنەوەیەک لە هاوڕێیان و کەسوکاری شەهیدانی ئامای شەش
لە میانەی کاردانەوەی بەرامبەر بەهاوبوونەوەی کتێبکی مەلا بەختیار (لە بەی بیرەوەری) لەسەر مەژووی کەمەڵە و ئامای شەش و ناکۆکیکانی هەناوی ئۆوسای و دەرئەنجامکانی، بزووتنەوەی گەلان بەشیوەیکی سیستماتیکی و هیستیری راست و چەپ کەوتە وەزی لایەنکی گەشی بزووتنەوەی چەپ لە کوردستان. بە هەمان نەفەس و عەقلیەتی ئۆوسای باڵی هاستەو و زاڵی سەرکردایەتی کەمەڵە، بە ڕەزگرتن لە خوێنی ئەو هەموو شەهیدانەی ئالای شەش و خەباتی هاوڕێیانی لە شاخ و لە شار و زیندانکانی بەعس، هەمان تەمەتی ناڕەوای ئەو کاتەی سەرکردەکانی کەمەڵەیان خستە پاڵ ئەم ڕەکخراوە. ئەمەش هەمووی لە پای پاکانەکردن بە دامەزرێنەری بزوتنەوەکەیان، نەوشەروان مستەفا و پیرەزکردنی. بە وەڵامدانەوەی ئەم چەواشەکارییانەی برادەرانی گەلان و دەرخستنی هاستیەە مەژووییەکان و بەرگری کردن لە خەبات وخوێنی پێشمەرگە وشەهیدانی ئامای شەش، ئەمە وەک ژمارەیەک لە ئەندامان و خانەوادەی شەهیدانی ئەم ڕەکخراوە، بە پێویستی دەزانین هەونکردنەوەی خەمان لەم بارەوە لە چەند خاڵێک بخەینە ڕوو:

1. بە برادەرانی گەلان: ئەوە لە چەندین بەنە دووپاتتان کردەتەوە و شانازیش بەوەوە دەکەن، گەر لەژێر زەبروئشکەنجە وهەڕەشەش بێ، پاکانەتان بەسەرکردە زیندانی سیاسیەکانی ئامای شەش (مەلا بەختیارو مامەستا پشکۆ و شێخ عەلی) واژەکردووە، کە ئەوان بەبەرین لە ئامای شەش. ئەستا لەپای چەش وسپی ودوێنێ وئەمڕۆ تەکەڵ بەیەک دەکەن و ناکۆکیتان لەگەڵ مەلا بەختیار ئاوا بەرچاوتانی تاریک کردوون. ئەمە، بەدەر لەو ناکۆکیانەی نەوانتان و لەدەرەوەی سەنگەری بەرگری لە مەلابەختیار یان دژایەتی بزوتنەوەکەتان ماف بە خەمان دەدەین و بە ئەرکێکی ئەخلاقی خەشمانی دەزانین، کە ئەو هاستیە مەژووییانەی ساڵانێکە لەلایەن دوژمنانی چەپی کوردستان چەواشەکراوە، بخەینە ڕوو و بەرگری لێبکەین.
2. کاتێ ئەوە، وەک ئۆوسای سەرکردایەتی کەمەڵە، تەمەتی خیانەت دەدەنە پاڵ هاوڕێیانی ئۆوکاتەی ئامآی شەش، لەبیرتان چوو، ئەوە سەرکردایەتی کەمەڵە و یەکێتی بووە. (بەتایبەتیش

تالەبانی و نەوشیروان) تەواتەنیان بوو لە نەوان کوردستان و بۆغدا و لەسەر مەزی مفاوەزات مامەڵەی بە خوێنی شەهیدان دەکرد و ئێندامانی بەپرسیاران و وێنەیان لەگەڵ سەدام و سەرکردەکانی بۆعس دەگرت، نەک هاوڕێیانی ئاڵای شۆڕش. ئەو هاوڕێیانی ئاڵای شۆڕش بوون دژی گەندەڵی لەناو سەرکردایەتی و شێوەی ناوخۆ و سازش کردن بوون لەگەڵ ژێم و لەسەر ئێم هەڵوێستەیان بە چەنین شێواز سزا دەدران، سەیرە لای ئەو هەڵوێستەکە پێچەوانە بێتەوە.

3. ئەو کاتەی ئاڵای شۆڕش باوەڕی وا بوو، کە بە ڕووخانی ژێمی فاشی بۆعس و بە هاتنە کایەی دەسەڵاتێکی دیموکراسی لە عێراق ئێستەم کورد لەسەر مەزی مفاوەزات مافی نەتەویی خۆی بەدەست بێنێ، هەرواش دەرچوو، لەپای داننان بە هەقکان، کەچی سەرکردایەتی کەمەڵە تەماتی عێراقچێتییان دەخستنە پاڵ. ئێستاش سەیرە ئەو ئێم قسوانە سواسە دووبارە لەدەنەوە.
4. تەماتی وابەستەیی ئاڵای شۆڕش بە پارتی و چوونە (بەرەی جود) ەوە، دەرکەوت کە مایەپووچ دەرچوون. ئەوەی جێی گاتەجاێیە ئەوە لەو پێگە سیاسیە شەرمئامێزەی ئێستاتان و لە باوەشی پارتی ئێستاش ئەو تەماتە دەبەخشنەوە. مەگەر بە پێودانگی ئەوە پارتی دیموکراتی کوردستان ئێستا لەوسا شۆشگێتر بووبێ!
5. ئەوەی زیاتر لەو هەماتەتان قەزوونە شانازیکردنتانە بە جەلادیی، چەڕ وەرگرتنتانە لە ئێشکەنجەدان، هەشەلکردن و پاکانەپێکردن بە کەسانی تر. بە ئەوسەردەمەی هەشتاکان ڕەنگە ئێمە لە عەقلیەتی ئەوسای سەرکردایەتی کەمەڵە تێگەیشتبین. بیرکردنەوەی ئەوە بەهەمان عەقلیەت وهەسوکەوتتان بەهەمان نەفەس جێی سەرسوماندە. جێی شەرمەزاریە ئەوە چەند جەلادە دەنێ سەر شاشەی تەلەفزیۆنەکەتان و باسی پاڵەوانیتی خەیان لە ئێشکەنجەدان و بڕینزی و پاکانەکردن بە زیندانیان بکەن. جەلاد لە هیچ کات و سەردەم و لەسایەی داپلەسێنەرترین ڕژێمەکانیش شانازی بەکارەکەی خۆی نەکردووە، تەنها لای ئەوە نەبێ.
6. تەماتی پاڵپشتیکردنی بێگانە بە ئاڵای شۆڕش جێی پێکەنینە، کاتێ ڕووداوەکان هەر زوو ئەمەیان پوچەڵ کردەوە و دەرکەوت ئاڵای شۆڕش هەقەواو و پێویستیی قەناغێکی مێژوویی دیاریکراو بوو، بە پێچەوانەوە زەربەی حیزبە باڵادەستەکانی ئەوسا و ئێستاش قاچێکیان لە کوردستان و ئەویتریان لەوبەری سنووربووە، بە ئیستاشەوە.

7. تەمەتی بوونی کەسانی سیخوڕ و سەر بە ژێم لە ڕیزەکانی ئاسایشدا نەک هەرشتێکی بەمانایە و تاکە بڕگەیەکیش لەسەریان ساغ نەبووە، بەڵکو دەرکەوت کە تاکە ڕێکخراوێک بوو لە سەختترین هێڵانی دوای ئەنفال لە شارەکان درێژەی بە خەباتی نهێنی خۆی دا و چەندین تێکۆشەری لەم ڕێگایەدا بوونە قوربانی. ئەوە ئەو تەمەتبەخشانەی ئەو سەردەمە بوون، کە چەندین فایلی زەبەلاحیان لەلایەن ژێمەوە لە دوای ڕاپەڕین ئاشکرا بوو، نەک هاوڕێیانی ئاسایش.
8. ئەمە بگومانین، کە مژوولە ڕاستەکان دەخاتە سەر ڕێچکەی خۆی و دەریدەخا، کە هاوڕێیانی ئاسایش وەک ڕێکخراوێکی چەپی کوردستانی دوای بڵاوەدابردنی کۆمەڵە لە شاڕەبازی خۆی و بە ڕێگەگرتن لەو کارەسات و ماڵوێرانیانەی لە سایەی هەزە باڵادەستەکانی ئەوسا و ئێستای کوردستان بەسەر گەلی کوردستاندا هاتن، هاتنە مەیدان. جێی داخە، کە پێشبینیەکانی و مەترسیەکانی ئەو ساتیان و دواتر و ئیستاش هاتوونەتە دی. ئەوە ئاسایش نەبووە زیندانی شاش دا و پێشمەرگە و جەماوەری لە شاش سارد کردەوە، بەڵکو سەرکردایەتی کۆمەڵە و یەکێتی، لە پێش هەموویانەوە نوشەروان مستەفا و جەلال تاڵەبانی بووە، بە هەڵگیرساندنی شەڕی ناوخۆ و دەست تێکەڵکردن و تەسلیم بوون بە ژێم و تەسفیەکردنی نیارانی گەندەڵی و مفاوەزات و لادنی سەرکردایەتی بوو ،کە پێگەی شەڕشیان لێ قڕ کرد و ئەم هەموو کارەساتیان بەسەر گەلی کوردستان بەدوای خۆی هێنا.
9. ئەوەی جێی سەرنجە ڕێکخەری گشتیی بزووتنەوەکەتان نوشەروان مستەفا خۆی لەچەندین بۆنە وبە نووسین و بە زارەکی، گەر لەووی مژوویەوە درەنگ و لەووی سیاسیشەوە جێی متمانەش نەبە، لەپرسراوەتی خۆی لە شەڕەنگێزیی و چەواشەکاریی یەکانی ڕابردوو و لەو مژووەی پێیوەست بوو دەربیووە، بە ئەوەی بچێتە سەر وردەکاریەکان. کەچی ئێستا برادەرانی گۆران هەوڵدەدەین مژوو بشوێنن و هەموو ڕاستیەکان ئاوژوو بکەنەوە. هەوڵدان کەسایەتی نوشیروان لە هەموو تاوانێک بەبەری بکەن و پیرۆز ڕایگرن، نازانن بەمانە ئەنجامەکەی پچەوانە دەبێتەوە. ووداوەکان دەریانخست، کە سەرانی دەست ڕەشتووی کۆمەڵەی زەنجەدەرانی کوردستان، لە سەرووی هەمووشیانەوە (نوشیروان مستەفا) بە هەڵوەشاندنەوەی کۆمەڵە، چ غەدرێکی مژوویان لە خەبات و تێکۆشانی ئەندامان و شەهیدانی کرد. گەر ئەبایی مژووی هەڵوەشاندنەوەی ئاسای

شەشیش لە ئەستۆی سەرکردایەتیە بەرژەوەندخوازەکانی لەپش هەموویانەوە (مەلا بەختیار) بە، ئەوا سەرانی کەمەش جارێکی تر، بە دژایەتی کردنی ئەم ئەزموونە و لەناوبردنی، شەرمەزاری مێژوو بوونەوە. لەم ساتە ناهەمواری گەلەکەمانی پێدا دەوا دەبوایە برادەرانی گەلان وەک هاوکاری بەسەر گەلەکماندا هێناویانە بدەنەوە، نەک هاوەدان بە دووبارە چەواشەکردنی مێژوو.

10. بە برادەرانی گەلان: لایەنی کەم شهامەتی سیاسی ئەوەتان هەبە بە خەتان دابچنەوە. ئەمە چاوەوانی زەرتان لێناکەین، کەمترین شت کە بتوانن بیکەن داوای لێبوردنە لە هاوڵاتیان و کەسوکاری شەهیدانی ئاڵای شەش بە ئەو سوکایەتی پێکردنەی ئەم دواییەتان.

هاوڵاتیان و کەسوکاری شەهیدانی ئاڵای شەش
25/10/2020

ئیسلام و ئەزمەڕ! … تاهیر عیسا

بە سەرنجدان، لە تەواوی جیهانی سەرمایەداریی ئەمڕۆ، هەر لەوێژاوای گەی زۆیەوە هەتا ڕۆژهەڵات و هەر لەباکورەوە هەتا باشورەکەی، دەوڵەتە جەراوجەرکانیی، بەجیاوازیی لە سەرخان و پێکهاتەی سیاسییانەوە، لەسەربناغەی پارەزگاریی لە ژێرخانە ئابوویەکانیان پێکهاتوون، کە سەرچاوەیان لە حوکمەانیی کەمایەتیەکی بەرژوازیی بەسەر چین وتوێژە کەمدرامدەکانی دیکەی کەمەگادایەو تەواویی هەیەکانی بەرهەمهێنان و تەواوی پێداویستیەکانی ژیانی ڕۆژانەی هەر ئەم چین وتوێژە مەحرومانەی کەمەگاشیان بەبارمتەی کرە و ڕەنج و زەحمەتەکی زەری لەبەرامبەر ژیانێکی، لەهەندەک کەمەگادا مەمرەو مێژیانەو لەهەندەکیشیاندا لەسەر حیسابی هەر ئەم بەش، کەمەک باشتر، گرتووە!

هەر بەو هەکارەوە بەرژەوەندیە سیاسیی و ئابووریەکانی دەوڵەتانی جیهانی سەرمایەداریی ئەمڕۆ، لەکەڵپەکراوە!

لەهەر جێگایەکی ئەم گەی زۆیەدا، حەقیەک لەحەقەکانی ئەم زنجیرەیە، دووچاریی لاوازیی و نزیکە دامان بووبەت و یان ئەو

لاوازیی و نزیکە داماندە، سەریکەشابەتە سەر هاتنە مەیدانەکی ئیرادەماندانەی چینی کرێکارو توژە دەستەنگەکانی دیکەی کەمەگا، بە حەقەکانی دیکەی سەرمایەدایی بەتە مایەی نیگەرانیی و بەهەر جۆرێک لە جۆرەکان کەوتوونەتە هەوڵدان بۆ بەرگرتن بەو هاتنە مەیدانە.
هەر وەک لە ئۆزمە ئابووریەکانی "یەنان" دا بینیمان لەگەڵ گەای سندوقی دراوی نێو دەوڵەتیەوە کەوتنە ڕزگارکردنی سەرمایەداریی و دەوڵەتکەیان!
یان ئەگەر هەر نەیان توانیبەت لە هەندێک حەقەی تردا، بەر بەو هاتنە مەیدانەی شەشی برسیەکان و پەاوەزخراوەکانی کەمەگاکان بگرن، سەیان لە گرتنە بەریی سیناریۆی ەشیی تاژیدیا ئامێزیی پە لە کارەساتباریش نەکردەتەوە، هەر وەک نموونە قەزاونەکەیمان لە هەندە وەاتی تردا بینی، بەتایبەتی، لە سوریاو یەمەندا، کە خەڵکی دوای ئەو کارەساتانەی لەدوای بەهاری عەەبی دووچاری هاتن وئەستاش لەناو کارەساتەکانیدا جنگە دەدەن، هەزار خەزگەیان بەسەردەمی پەش هاتنە مەیدان و داواکاریەکانیان دەخواست!
دەوڵەتانی زلهێز و قودەتمەندیی پەشکەوتووی سەرمایەداریی، بە بەهێزکردنی پەگەی ئابووریانەی خەیان و پارێزگاریی لە هەشتنەوەی هەڵ و مەرجەک، کە بناغەکەی لەسەر کاریی بەکرێ و کەیلایەتی هەشتنەوەی چینی کرێکار و قازانج وکەکەی سەرمایەداریی بەردەوامدایە و بە درێژدان بەو هەڵ مەرجەش، پەیوەندییە ئابووریی و سیاسی و بازرگانیەکانیان، لەگەڵ کۆنەپەرستترین دەوڵەتانی دیکەی جیهاندا، بەتایبەتی دەوڵەتانی کۆنە پەرستی خەلیج و ناوچەکەدا، کە سەرخانە سیاسیەکانیان تاسەر ئەسقان لە دژی ئازادی سیاسیی و ئازادیی ئەندەشەو بەیان و ئاگەیاندنی ئازاددایە، کە هەتا ئەستاش لەمایی خودای ئیسلامدا" سعویە" شمشێر کارایە بە سەرپەاندنی، ئەوانەی لە سەوابتەکانی دینی ئیسلامیی لادەدەن.
بەەام دنیای سەرمایەداریی ئەوروپاو ئەمریکا، بەچاو پەشین لەو هەموو کاراساتانەی لەوەاتانی ەژهەاتی ناوینی ئیسلامیدا، ەوویانداوە و ەوودەدەن، پەیوەندییە دیبلەماسیی وسیاسیەکانیان درێژە پەداوە و بە پاساویی هەموو ئەو وەحشیگەریەی کە ەکخراوە تیرەریستییە جیهادیەکانیش لە وەاتانی جەراوجەردا ئەنجامیانداوەو بەردەوامیشن لەئەنجامدانی، کە سەرچاوەکانی قوئان و حەدیسەکانی محەمەدە، کەوتوونەتە پەەنکردنی گروپە ئیسلامیەکان ودابەشکردنیان، بەسەر میانەو و توندەەوداو ئەم دابەشکاریەش، جگە لە خەکردنە چاوی خەک کەخەشیان باشدەیزانن بە درێژدانە بە پەیوەندیە بەرژەوەندیخوازیەکانیان لەگەڵ جیهانی کۆنەپەرستیدا، سەرباریی

هەموو نەهامەتیی و کوێرەوەرییەک کە ئینسانەکان لەچوارچێوەی یاساو دەسا دەگماکانی ئەم وەاتانە و سەرخان وفەرهەنگێ کەنەخوازکەیدا، دەیچەژن.
هەر وەک دەورانێک تورکیای دادو گۆشپەدانی ئیخوانی، لەپاڵ ئەم تەنانینە جیهانیەدا پشتگیریی دەکرا، بە باڵابوون وفراوانبوونیی ئەم مەدلەلە لەجیهانی ئیسلامیدا، بەتام هەر زوو ئەردەغان وحیزبەکەی، لە جەرگەی هوداوە کارساتبارەکانی سوریادا، دەورێکی یەکجار ماوەرانکارانەیان تەدا بینی و پشتگیریی ئاشکاوانەشیان لەگروپە تیرۆریستیەکان لەو جەنگەدا دەکرد کە خەونی سەرلەنوێ گەلانەوەی خەلافەتی عوسمانی لەکەللەیدابوو، کە نزیکەی دووملیۆن ئەرمەنییان لەسەروبەندی کۆتایی جەنگی جیهانی یەکەم و دواتریشدا، پاکتاوی ڕەگەزیی کرد، وە درەختەوە.
ئەگەر هوداوەکانی ئەم دواییەی فەرەنساو هەراسانبوونی "ماکرۆن"، سەرکەی فەرەنسا، لەپەیوەند بەم گروپ ودەستە و تاقمە ئیسلامیانە و دەرکەوتەکانیان لەسەر ئەم وەاتە و وەاتەکانی دیکەی ڕۆژئاوا، لەبەرچاوبگرین، ترسی ماکرۆن، گەیشتەتە جەگایەک، کە ئیتر لەسایەی ئەم مەترسیەدا سەرخانی سیاسیی و کلتووریی وفەرهەنگی ئەم وەاتەو تەواوی سیستەمەکەیان کەوتەتە مەترسیەوە و بە فەرەنساش، ئیتر بواریی ئەوە نەماوە لەبەرامبەریاندا وەک هابردوو هەس وکەوت بکات و چاودێریی باریی هەست وسۆزو دەروونی جیهانی ئیسلامیی بکات!
ڕۆژی موسوڵمانان، لەفەرەنسادا، بەپێی هاگیاندنەکانی خەیان، لەنەوان هەشت بە نۆ لەسەتدایە، کە ژمارەیان لە نزیکەی پێنج ملیۆندایە، کە لەناویاندا، ڕەوتی جەراوجێریی سیاسیی وەک ئیخوانیی و وەهابیی و سەلەفیی، تەدایە، کە هەر تەکەیان لە سەرچاوەی قورئان وحەدیسی محەمەدەوە بەهرەبەداریی دەکەن و دەخەنەوە!
ئەگەر چاوەک بە پەشینەی ئەم ژمارەیە لەموسوڵمانەندا بخەرایی بخشێنەوە، دەبینین هەر یەکەیان چی وەک خەزان وچی وەک تاک، لەماوەی پێنجا بە شەست ساڵی هابردوودا، لەکەمەگا موسوڵمان نشینەکانەوە، بە بەدەستهێنانی حەزو ئارەزووە کەسیەکانی خۆی، یان بە بەدەستهێنانی پلەیەکی ئازادترو ئارامتر وە خۆشگوزەرانتر لەزەدی خۆی، کە لەوەات وکەمەگاکا موسوڵمان نشینەکەی خۆی لێی زوت و بەبەشکراوە، ڕووی لەو وەاتە کردووە .
سەرخان وکلتورو فەرهەنگی سیاسی ئەم وەاتە و ئازادییە سیاسیی وئایینی وفەرهەنگییەکان لەم وەاتەدا، کە بەرەنجامی شۆشیی ڕێنیسانس وشۆشیی گەورەی بەرژوازی فەرەنسا، ١٧٨٩-١٧٩٩،و شۆشی کرێکاران و کۆمۆنەی پاریسی ١٨٨٢ه.
بەهیچ جەرەک لەگەڵ سەرخانی پە لەخەڤەقان و سەرکوتی کەمەگا

ئیسلامیەکان و وەتانەک کە بناغەی دەستورەکیان، لەسەر دەستوریی ئیسلامی بنیات نراوە و هەر چەشنە ئازادیەکی کەسیی، کە لەسەر بناغەی داشتن وتگەیشتنی شەرعیی ئیسلامیی، یان لژێر کاریگەریی ئەو شەرعەدا بنیاتنراوە، بەراورد ناکرێت، دەقزەتەوەو لەسایەی ئەم ئازادیە سیاسییە کلتوورییە هەمەڕەنگیەدا، هەوتە سیاسییە جەراوجەرەکان، خەریکن کار لەسەر پێکهێنانی دەوڵەتی ئیسلامی هاوشێوەی موسڵ وڕەقە دەکەن! کە هەر ئێستا لەناو جەرگەی زەربەی گەورەکەکانی ئەوروپاداو بەتایبەتیش فەڕەنسادا، کە هەژەی موسوڵمانیان تێدا چەبەتەوە، یاساو هێسا ئیسلامیەکان دەسپێنن، لەنموونەی وەک حیجابی ئیجباریی و هەڵگریکردن لەئازادیی پێشینی جل وبەرگ و سەپاندنی هەندە سروت ونەریتی کۆنەپەرستانەی دینی و نوێژکردنی بەکۆمەڵ لەسەر شەقامەکان، چەبەمەبەستی هەراسانکردنی خەڵک و هەڵگریکردن لەهاتوچۆی خەڵک، چەبەمەبەستی بانگەشەی سیاسیی!
هەوتە ئیسلامیە جیهادیەکان، لەناو جەرگەی ئەوروپاداو بەدولاری نەوتی وەتانی خەلیج، لەڕێگای کردنەوەی سەدان مزگەوت و تەعینکردنی سەدان مەلاو بانگخوازیی ملئەستور، خەریکی بەجێگەیاندنی پڕۆژە جەهەنەمیەکانی خەیانن، وە لەو هەڵگایشدا بەملیۆنان دەلار لەپێناو داتاشینی ئیعجازیی زانستیی هەبەستراوی قورئانیی دوور لەزانستی و تەفسیرکردنی قورئان بەشێوەی چەواشەکاریانە خەرجدەکرێت و مناڵانی ولاوانێکی موسوڵمانی هەرزە هەم لەڕێگای تەکەمەیەتیەکان و هەم لەڕێگای مزگەوتەکانیانەوە ئاستەوخۆ لە خشتەدەبرێن و دەخرێنە ناو بازنەی پڕۆژە گاوەکانی خەیان و هاوشێوەی گەنجە چیچانیەکە لەکردەوەی تیرۆریستیدا دەکرێنە قوربانیی و مەلای ملئەستورو بانگخوازیی جیهادی قازانجپەرستیش، بە خێی لەڕێگای ئەم ئایدیۆلۆجیا ناشیرینەدا لەخۆشترین نازو نیعمەتی ئەوروپاداو لە باشترییەن ماڵ و خۆشترییەن ژیانداە، لەوپەڕی تەمبەڵیی وتەوزەلیدا، دەلەوەڕێت!
ئەوەی ئەم هەڵ ومەرجەی لەوەتانی، هەژەهەژاتی ناویندا وەک سەرخانی سیاسیی وئایدیۆلۆجی وکلتوریدا، هەشتەوە و لەسایەیدا هەوتە ئیسلامییە جەراوجەرەکان وەک قایەس لەم ژینگەیەدا سەرهەدەدەن و بەهەموو جیهاندا بەناو دەبنەوە، لەچوارچێوەی بەرژەوەندییە چینایەتیەکانیاندایە، کە لەکەتایی هاتن و کابووندا، ترسیان لە ئازادبوونی ئیرادەو توانای بیرکردنەوەو حەوسەڵەحیی و فیزیکیەکانی موسوڵمانداییە، کە ئاسانتر دەتوانێت لە ئازادبوونی بیرو هزریدا، دەستی بەزانیارییە هەمەلایەکان و بیرو باوەڕە پێشکەوتوو وئازادیخوازو یەکسانیخوازیەکانی بگات!
دەنا جیهانی ئەمڕۆ، ئەگەر، چارنووسی لەدەستی ئەم کۆمایەتیە

تەوزەلە قازانجپەرستەی سەرمایەدارانداە، نەبووایا، بای ئەوەندە زانست وزانیاریی و ئامازیی تەکنەلەجیای پێشکەوتوو لەبەردەستدایە، کە چەن زانیاریی دەقیقیان لەسەر تەمەنی گەردوون و تەمەنی زەویی ومانگ و هەسارەکان لەبەردەستدایە، بەهەمان ئەندازەش، دەتوانێت پەردە لەسەر مێژووە ساختەکاندا هەبداتەوە و لەڕگای خوێندن و دام ودەزگا پەروەردەییەکانەوە، دیراسەی مێژووی دینە جیاوازەکان و بەراوردکارییان و هەکاریی دروستبوون وسەرهەدانیان و مێژووی ئستوخەو ئەفسانەو سروت ونەریتەکانکان ەونبکرێتەوەو نهێنیە شاراوەکانی پشتی پەردە بە خەڵک ئاشکرابکرێن.
هەرئەمەش سەرباری ئاستەنگیەکانی بەردەم هەشنگەرانی ناو جیهانی ئیسلامی، کە لەڕگای تەڕە کەمەڵایەتیەکانەوە زیاتر فەبیای ئیسلامیان تەکشکاندنەوەو چاونەترسانە هاوشانی هەژهەڵاتناسە بەتواناکان کەوتوونەتە پەردە هەڵدانەوە لەسەر مێژووە ساختەکان و تەنها لەڕگای لەکەینەوەی مێژوویی کە پشت بە زانستیی پاشماوە" Archaeology" وەک هەکەڵەدراوی سەربەردو دیوارو ئەو خانوو وبەرانەی مەژووی کەیان هەیە و هەروەها لەڕگای زانستی نوسراوەکان" علم المخطوطات" (Codicology) کە بەهەی کاربەنی تیشکدەرەوە (الكربون المشع)" C14″ دەتواندرێت تەمەنی نزیکەیی نووسراوەکانی سەرپەستەو پەڕاوەکان بزاندرێت یانە لەڕگای زانستی وێنەو نوسراوی سەر دراوەکان"علم المسكوكات"] (Numismatics)
یان لەڕگای لەکەینەوەی زمان و شێوازی نووسینەکانەوە، کە هەر ئەستا زەربەی مەژووی ئیسلام و کەسایەتیەکانی، وەک محەمەدو ئەبوبەکرو عومەرو عوسمان وعەلی، خراوەتە ژێر پرسیارەوە و تانەت لەکەڵەر مێژووییەکان هەندە وردبینن لەلەکەینەوەکانیاندا، کە خەریکن ئەم مێژووە داتاشراوەی ئیسلام لەژێر ناوی ئەڵاو نەردراوە ساختەکەیدا، کە دنیایان لەڕگای هەڕەشەکانیان وەک ئاینەکی تەبشیریی، وەرانکردووە، کە هەم ئەزمەیە بەخودی موسوڵمانان خەیان و هەم ئەزمەیە بە جیهانی دەوروبەریشیان، وەک پیازەکی پاکژکراو بخەنە سەرلەپی دەست.
کە لەنموونەکانیان، کەسانی عەبزمانی وەک، محەمەد ئەلمسەیح "محمدالمسيح" و " عادل امين" و " يوسف تيكطاك" و چەندین لەکەڵەرو مێژووناس و ڕۆخنەگریی دیکەی بەتوانا کە ڕۆژ لەدوای ڕۆژ ژمارەیان لەزەربوونەدایە … کە لەڕگای گۆگڵ ویوتوبەوە دەتوانیت بابەتەکانیان لەڕگای تەماریی قیدیەیەوە یان نوسراوەکانیانەوە، ببیستیی وبخوێنیتەوە، لەوە تەدەگەی کە باسکانیان چەندە پشتی بەلەکەینەوەی زانستیەوە بەستووە!
تانەت ئەگەر موسوڵمانان بەچاوو هەشکی بەک کراوەوە، دیقەت

بدەنە مژووی ئایینەکەیان و پرسیار بکەن، کە بۆچی دوای زیاتر لەسەد و پێنجا ساڵ و دووسەدساڵ لەمەرگی پێغەمبەرەکەیان، موفەسیرانی وەک تەبەریی و ئیبنهیشام و بوخاریی و ئیبن ئیسحاق. چەندانی تر. کە هیچکامیان خۆیکی جەزیرەی عەرەبیی نین، وەک ئەوەی کامەڵەای شارەیان لەسەر زیانی سات لەدوای ساتیی محەمەدو ئەسحابەکانی دانابێت، کەوتنە نووسینەوەی سیرەی نەبەویی و چی کردووەو چی گووتووەو چی خواردووەو چەن هەڵس وکەوتی کردووەو چەن خەوتووەو چەن هەڵساوەو چەن وەحی بۆهاتووەو هەموو ئەو ڕووداوانەیان خاڵ بەخاڵ، چەن و بۆپێی کام بەڵگەی مژوویی نووسیوەتەوە .. !؟
لەکاتێکدا مژوو نووسان باس لەوە دەکەن، کە شاریی مەککە، وەک شاری زێدی محەمەدو شاری ستراتیجی و بازرگانی و شاری کەعبە و بتەجەراوجەرەکان لەوسەردەمدا، هەر بوونی نەبووە.
تەنانەت لەو شارەدا و لەناو موتحەفەکانی سعودیشدا هەتا ئێستاش، ئاسەوارێک لەبووون و جێپەنجەی محەمەد وەک پێغەمبەرێک کە لەو شارەدا سەری هەڵدابێت و وەک پاشماوەی مژوویی جگە لە قاڵەو قیڵەی عەن فەان وعەن فەان، هیچی تر هەر بوونی نییە!
مژوو نووسان باس لە مژووی ئیسلام وەک ئاینێکی دروستکراو لە سەردەمیی عەباسیەکانەوە دەکەن!
تەنانەت لەسەر دەمی مەعاویەی یەکەمین خەلیفەی دەوڵەتی ئەمەویی و دامەزرێنەریی ئەو دەوڵەتەدا، دراوە بەجەماوەکانی وەک بەڵگەی مژوویی لەبەردەستی مژوو نووسان و لێکۆڵەرەوەکانیدان، ڕەمزەکانی ئەو سەردەمەو شوێنەوارەکان نیشانەی خاچی مەسیحیان بەسەرەوەیە و هیچ نیشانەیەک لەبوونی ئیسلام ومحەمەددا، بوونی نییە، تەنانەت لەسەر دراوەکانی، تەنها شیعاریی، " لا الله الله وحدە لاشریک لە" بەدیدەکرێت، نەک ناوی ئیسلام محەمەد!
خە ئەگەر ، وەک تۆراسیی ئیسلامیش، چاو لەو مژووە بکرێت، کە لەسەر دەستی موفەسیرەکانی تەمارکراوە، پێیەتی لەئەزمەر و بکوژەو ببە!
ماکەن سەرەکی فەنەنسا نەک هەر بووختانی بە هەڵەنبەستوون، بەڵکو لەئاست ئەو مژووە پە لە کوشتارو داگیرکاریەو کردەوەکانیشیان لەم وەتەدا، هەتا ئاستێک نەرمیشی نواندووە!
ئیسلام و مژووکەی بۆپێی خودی سەرچاوەکانی خۆیان، ئەوەندەی لەناو خۆیانەدا لەسەر دەسەڵات و ململانێی قەبیلەیی و ناوچەیی لە ئەزمەدابوون، هەندە بە دەورو بەریان سەرچاوەی ئەزمە نەبوون!
هەر لەدوای مەرگی محەمەد،ململانێی نێوانیان لەسەردەسەڵات هەندە بەتوندی دەستپێدەکات، کە تەنانەت جەنازەی پێغەمبەرەکەیان لەناو گەرمای بەهاری سعودیدا، بیردەچێتەوە کەچکردوانی(مهاجرین) هاوشانی محەمەد لەلایەک لەنێوان خۆیانەداو لایەنگرانی محەمەد

(انصارین) کە لەمەدینەدا لەهەردوو هەزی ئەوس وبەنی خەزەج پێکهاتبوون لەگەڵ کۆچکردواندا لەلایەکی تر، کە لەپەیوەند بەم باسەش وەداوی بەنی سەقیفە لەسەرلاپەڕەی مێژوویاندا زۆر باسیی لێوەدەکرێت.
هەر بەپێی سەرچاوەکانی توراسیی ئیسلامی، عوسمان، سێیەم خەلیفەی ڕاشیدین، کەیەکێکە لەمژدە پێدراوەکانی بەهەشت لەتەمەنی ٨٦ ساڵیدا، لەلایەن موسوڵمانان خەیانەوە لەڕاپەڕینەکدا، دەکوژرێت و تەنانەت سەرچاوەکانی خەیان لەزاریی دایکیانەوە عایشە دەگێڕنەوە، کە گووتوێتی،" اقتلوا نعثلا نعل اللە نعثلا" واتە ئەو کەمتیارە "کەفتیارە" بکوژن، نەعلەتی خوا لێو کەمتیارەبێت! دواییش ناهێن لە قەبرەستانی خەشیاندا بینێژن و لەقەبرەستانی یەهودیەکاندا بەناوی (حش کوکب)دا نێژراوە.
دواتر عەلی، چوارەم خەلیفەیان، کە ئەویش یەکێکی دیکەبوو لەمژدە پێدراوەکانی بەهەشت، هەر بەدەستی موسوڵمانان(خواریج) دەکوژرێت.
حوسێنی کوڕی عەلی و نەوەی محەمەد، بەدەستی موسوڵمانان سەریی دەبەدرێت.
وەحەسەنی کوڕی عەلیش، هەر بەدەستی موسوڵمانان ژەهر خواردوو دەکرێت و دەکوژرێت.
وەهەروەها هەر یەکە لەدوو مژدەپێدراوی دیکەی بەهەشتیش، بەناوی تەلحەو زوبەر، لە شەڕی جەمەلی نێوان عایشەو عەلیدا دەکوژرێن.
وەهەروەها لەشەڕەکانی بەناوی شەڕی سەفینی نێوان عەلی ومعاویەدا، دەوترێت حەفتا هەزار موسوڵمان کوژراوە.
لیستی ئەم جەنگ و کوشتارە ناوخەییە، بەپێی سەرچاوەکانیان، درێژدەبێتەوە کە هەتا ئێستاش ناکۆکیەکانی نێوان شیعەو سوننە بەردەوامەو کۆتنیا لەعەقیدا، بەهەزاران مرۆڤ تێنیا لەسەر ناوی عەلیی و عومەر تێداچوون .
هەموو ئەو مەزهەبە جەراوجەرانەی کە لەبەرەنجامی ئاڵۆزیی و بەسەرو بەرییی قوڕئان و ناکۆکیە قوڕئانی نێوان تێکستەکانی قوڕئان خەیان و حەدیسەکانی محەمەددا، سەریان هەڵداوەو وایکردووە هەریەکەی بەجۆرێک تەئویل وتەفسیر، بە ئایەتەکان بکات، کە تەنها لەناو سوننەدا، مەزهەبەکانی وەک حەنەفی، مالیکی، شافیعی، حەنبەلی، بوونیان هەیەو لەناو شیعەکانیشدا، جەعفەری، ئیسماعیلی، زەیدیی..بوونیان هەیە.
لەشوێنێک، بەناوی خوداوە دەوترێت، ، "لكم دينكم ولي دين" دینی خەتان بێ خەتان و دینی منیش بێ من..لە جێگایەکی تردا، هەر بەناوی ئەم خودایە دەوترێت، قاتلوا الذين لايومنون بالله ولا باليوم الاخر ولا يحرمون ماحرم الله ورسوله ...واتە شەڕی ئەوانە بکەن کە بوا

بەخــوداو ڕۆژی قیــامەت نــاهێنن، وەئەوەی خــوداو پێغەمبەرەکەی بەحەرامیان داناوە و بەحەرامی نازانن و پێڕەوی دینی ڕاستی نابن، وەشەڕی ئەوانە بکەن کە خاوەن کتێبن واتە یەهودیی و مەسیحیەکان، هەتا ناچاردەکرێن بە ملشێڕی وزەلیلی وەیسوایی غەڵامەدەڕن.
یان، هەر بەناوی خوداوە دەگوترێت:-"لااکراە فی الدین" واتە گیانی ڕق و قین لە جیاوازیی بیرو باوەڕی دیندا نابێت هەبێت! هەر بەناوی هەمان خوداوە، لەجێگایەکی تردا دەوترێت:-"و من یبتغ غیر الاسلام دینا فلن یقبل منە." واتە جگە لەدینی ئیسلام هیچ دینێکی دیکە مایەی قبوڵکردن نییە!
یان هەر بەناوی ئەم خودایەوە دەوترێت:- "انما جزاء الذین یحاربون الله ورسوله ویسعون فی الارض فسادا ان یقتلوا او یصلبوا او تقطع ایدیهم وارجلهم من خلاف…" واتە سزای ئەوانەی بەرامبەر خوداو پێغەمبەرەکەی دەبنەوە هەوە دەدەن لەسەر زەویدا فەساد بکەنەوە، دەبێت بکوژرێن ولەخاچبدرێن و دەست و قاچیان لەڕاست وچەپەوە ببڕدرێتەوە.
یان هەر بەناوی ئەم خودایە دەوترێت، کە : "من خیر الماکرین" واتە لە باشترینی تەڵەکە بازانە!
ئایا هەر بەڕاستیی موسوڵمانی کورد زمانی ئازیز، ئەم تێکستانەی قورئان، کە لە جوهەرو ناوەرۆکی خۆیاندا، لەهێندێک جێگادا لەگەڵ یەکتر ناکۆکن و لە هێندێک جێگادا، قسەو لەدوانێکی زۆر بازاڕین، وەک تێکستی، لەباشترینی حاڵەتیشدا تەڵەکەبازانە، یان کە پێیوتی لە شەوازیی کوشتنی زۆر دەندانە، کە بەوناکام ئەگەر بەبەرچاوی زۆربەتانەوە، بەشێوەی عەمەلی کەسێک هەر چەند لەتوانگەی تەشەوە تاوانباربێت، بتوانیت بەرگەی تەماشاکردنی بگریت، بۆتایبەت لە خاچدانی کەسێک و بڕینەوەی دەست وقاچەکانیی… ئەمەو سەدان تێکستی قورئانیی پڕ لە توندو تیژیی و هاندان، بۆ کارێک کە لەبناغەدا، بۆخۆی بۆاو کردنەوەی فەسادو خراپەکاریە، وەک ئەوەی لە شەنگالدا بینیمان لەژێر کاریگەریی ئەم مێژووەدا داعش، چجینایەتێکی وەحشیگەریانەی لەبەرامبەریاندا ئەنجامدا!
خێت داوەربە، ئەگەر ئەمە ئەزمە نەبێت، چی تر لەم جیهانەدا ناودەنیت، ئەزمە!

تاهیر عیسا
27.10.2020

پەستەری فیلمی "ژیان لەسەر شەقام" لە دەرهێنانی منداڵانی کەبانە و شنگاڵ بەاوکرایەوە

مەنسوور جیهانی ـ پەستەری فیلمی چوار ئێپیزۆدی "ژیان لەسەر شەقام" لە بەرهەمهێنانی "بەهمەن قوبادی" و لە دەرهێنانی منداڵانی کەبانە و شنگاڵ بە بەشداریی لە هێوداوە سینەمایینکان بەاوکرایەوە.

پەستەری فیلمی چوار ئێپیزۆدی "ژیان لەسەر شەقام" Life on the Road لە بەرهەمهێنانی سینەماکاری بەزموونی کورد "بەهمەن قوبادی" و لە دەرهێنانی منداڵانی کەبانە و شنگاڵ، لەوانە: ئێپیزۆدی "ئێستا بە کوێی دەچین؟" Where do we go now? لە دەرهێنانی "ئیخلاس حەیدەر سامەبەد"، ئێپیزۆدی "ئەمە دیسانەوە سازیی دەکەینەوە" We'll make it again لە دەرهێنانی "سیدرا رەزوان"، ئێپیزۆدی "گەڕانەوە" The Return لە دەرهێنانی "سالوا سلێمان سیدە" و هەروەها ئێپیزۆدی "ژیان درێژەی هەیە" Life Goes On لە دەرهێنانی "عەدنان فاروق"، کە لە یەکەمین بەشداریی نێودەوڵەتی خەیدا لە بەشی پشبەکێی "دەرهێنەرە نوێیکان" لە چل و چوارەمین خولی فیستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "سائۆ پائۆلۆ" São Paulo لە وڵاتی بەازیل نمایش دەکرێت، لە لایەن هونەرمەندی ئێرانی "بەهزاد خەرشیدی" دیزاینێی بۆ کراوە و بە بەشداریی لە فیستیڤاڵە جیهانییکانی فیلم و نمایش لە وڵاتانی جیاوجێری جیهان بەاوکرایەوە.

ستافی ئامادەکردنی فیلمی چوار ئێپیزۆدی "ژیان لەسەر شەقام" بریتین لە:
بەرهەمهێنان و ئامادەکردن: گۆڤیز ئیحتیاتی، مونتاژ: ئیحسان واسقی، دەنگدانەر: حوسێن قوورچیان، گرووپی بەرهەم: میلاد فەیزوڵا بەیگی و عاتیفە ئەسانی، ستافی ئێپیزۆدی "ئێستا بە کوێی دەچین؟"؛ دەرهێنەر: ئیخلاس حەیدەر سامەبەد، ئاوێزکار: میلاد فەیزوڵا بەیگی، ستافی ئێپیزۆدی "ئەمە دیسانەوە سازیی دەکەینەوە"؛ ئاوێزکار سەران

ئیبراهیم، وێنەگر: سەران ئیبراهیم، دەنگهەڵگر: هەکەوت خالید، ئەکتەرەکان: سیدرا ڕەزوان و چیا ئەحمەدی، ستافی ئەپیزەدی "گەڵانەوە"؛ ناوزکار و وێنەگر: محەمەد تەریوەریان و سالوا ئیلهمان سیدە، یاردەدەری وێنەگر: نیما محەمەدپوور، ئەکتەرەکان: هازم خوداداد، نەزیر خوداداد، سەنیا سلهمان سیدە، یاس خالید، خوداداد ئەسغەر، ستافی ئەپیزەدی "ژیان درێژی هەیە"؛ ناوزکار و وێنەگر: سەران ئیبراهیم و عەدنان فاروق، مۆنتاژ: سەران ئیبراهیم، ئەکتەرەکان: رۆناک مستەفا، عومەر ساڵح، حەمووده محەمەد، سیلوا شێخە، دەوا شێخ، شیرین شێخە قادر و مدلین شێخە، بەرهەمهێنەری ناگەیاندنی گشتیی: مەنسوور جیهانی، بەرهەمی: هەژئاوا و هەرەمی کوردستان.

چل و چوارەمین خولی فیستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "سائۆ پائۆلۆ" بە نمایش 198 فیلم لە دەرهێنەرانی 71 وڵاتی جیهان، لە بەشە جەراوجۆرەکانی پشبەکی و دەرەوەی پشبەکی لەوانە: بەشی "ئاسۆی نوێدەوڵەتی"، بەشی پشبەکێی "دەرهێنەرە نوێیەکان"، بەشی "بەرزیل"، بەشی "خەڵاتکەران"، بەشی "مافی مرۆڤ" و بەشی "کەمپینەکان" لە هەژانی 22ی ئۆکتۆبەر تا 4ی نۆڤەمبەری 2020 بە هەی بەهاوبوونەوەی پەتای ڤایرەسی کوشندەی کۆڕۆنا بە یەکەمین جار، بە شێوەی ئۆنلاین لە شاری سائۆ پائۆلۆ لە وڵاتی بەرزیل بەڕێوەدەچێت.

بۆ زانیاریی زیاتر:
https://44.mostra.org/jornal-da-mostra/veja-a-selecao-de-filmes-da-44-mostra

بەڕێوەبەرایاتی ناگەیاندنی گشتیی فیلمی "ژیان لەسەر شەقام".

گرنگییەکانی چیرۆکی ئەفسانەییەکان بۆ منداڵان ..

ڕەزا شوان

(ئەلبێرت ئینیشتاین) دەڵێت:" گەر دەتوانێ منداڵێکت زیرەک بێ، چیرۆکی خەیاڵی بۆ بخوێنەوە. گەر دەتوانێ زیرەکتر بێ، چیرۆکی خەیاڵی زیاتری بۆ بخوێنەوە.."
زاراوەی "چیرۆکی ئەفسانەیی" و "چیرۆکی خەیاڵی" لە زمانی کوردی و لە زمانەکانی زۆربەی گەلانی جیهانیشدا، بە دوو زاراوەی هاوماناددەنرێن، بە زۆریش لە جێی یەکتری بەکاردەهێنرێن. لەم نووسینەمدا هەردوو وشەکەم بەکارهێناون. هەندێ لە نووسەرانی بواری فۆلکلۆر، ئاوەیان پێ باشە، کە بە چیرۆکێ ئەفسانەییەکان، زاراوەی ئەفسانەییەکێ (مارچین) یا (چیروکه سەیرەکان) بەکاربهێنرێ.
چیرۆکێ ئەفسانەییەکان، چیرۆکی خەیاڵئامێزن، بەشێکی دیاریکراون لە چیرۆکێ میللییەکان. ئاسان نییە کە بتوانین جیاوازی لە نێوان ئەم دوو جۆرە چیرۆکەدا بکەین. هەردوو جۆرەکەش بەشێکن لە فۆلکلۆر. هەر نەتەوەیەکیش لە نەتەوەکانی جیهان، خاوەنی چیرۆکی ئەفسانەیی تایبەت بە خەیانن و شانازی پێوە دەکەن. کەمێک چیرۆکی ئەفسانەییش هەن، بوونە بە چیرۆکی گەلباڵێزمی، هەر نەتەوەیەک بە چیرۆکی خەیانی دەزانن.
چیرۆکێ ئەفسانەییەکان، جۆرێکن لە چیرۆکی کورت. بە زۆریش تایبەتن بە منداڵانەوە.
جیاوازی ئەم چیرۆکانە لەوەدایە، کە بە زۆری لە چوارچێوەیەکی جادوویی دان و بە بە گشتی جادوو بنەمای سەرەکی و بەشێکی لەم چیرۆکێ ئەفسانەییانە، پاڵەوان و کەسایەتی و کارەکتەرەکانی خەیاڵی و ئەفسانەیین، وەکو:"جنۆکە، شەو، جادوگەر، دێو و درنج، ئەژدیها، رمەزن، مەنەموکە، لەژەند، ئەژەنگ، چەتەو، شەمقار، سیمرخ، ئەسپی باڵدار، گەنەتەڤ، ماری حەوت سەر، پەنجەباڵا، چەرخ و فەلەکی ئەفسووناوی، قەقنەس، چەندین دەعبای خەیاڵی تر" یا دەربارەی رووک و هەزەکانی سرووشتین وەکو:"باران، بەفر، بروسکە، رەشەبا و زریان، لافاو، گەرما، گەردەلوول، داربەڤوو، دارگوێز، گوێ، سێ،…هتد" هەموو ئەم ڕەگەزانەش، تایبەتمەندییەکانی مرۆڤیان هەیە، باوە کە لە چیرۆکێ ئەفسانەییەکاندا، ئاژەڵان قسە دەکەن، دار دەڤوات، باڵندە بە زمانی کوردی قسەدەکا. شاخ دەتەڕە، گوێ زیزدەبە، پەپوولە گلێی دەکا، هەتاو پێدەکەنێ، ئاژەڵەکان بە سەرکەوتن بەسەر کەشە و کەسپەکان و نەیارەکانیادا یەکدەگرن، فریشتەکان دەبن بە

فریاسی لەقەوماوان، سیمرخ دەبە بە تاکسی ئاسمان، چەرخ و فەلەک دەبەت بە کەشتی ئاسمانی و لەسەر ئەستێرە گەشکان دەنیشتەوە. مندالانیش ئەمانیان پە سیر نین و ناشپرسن، کە چەن ئاژەل دەدوە، یا چەن باڵندە فڕی زمانی کوردی بووە، یا چەن ئەسپ بالی هەیە و دەفڕێت، چەن مانگ سەردانی زەوی دەکا؟
بەشکی زەریش لە چیرۆکە ئەفسانەییکان، پاڵەوان و کارەکتەرکانیان کەسایەتی مرۆڤ، وەک (شا، شاژن، شازادە، میرزادە، جووتیار، شوان، لاو، منداڵ، پیرەژن، ریش سپی، فاڵچی، جادووگەر،...هتد).
ئەم چیرۆکانە پەن لە کاری جادوویی، سەرکەشی، جەربەزەیی، ملهوڕی، شەڕانگێزی، پێکەنین، گریان، خۆشویستی، ترس، ئیرەیی، هەڵخەڵەتاندن، کاری لە توانابەدەر.
زەر جار پاڵەوانەکانیان، لە شەڕێکی دژواری دەستوپەخەدان، بەڵام لە کۆتاییدا، بەسەر هەموو مەترسییەکاندا، زاڵدەبن و نەیارەکانیان دەبەزێنن و سەردەکەون و ئاهەنگی خۆشی دەگێڕن. سەرکەوتن هەردەم یاوەری ئازایانی کەنەدەر و پیاوباشان و چاکەخوازان و ژیر و داناکانن. بە زەریش کچانی جوانی شاکان، دەبن بە دەزگیرانی کوڕانی ئازا و سەرکەش و براوەی گرەو و مەرجەکانی شاکان، یا میرزادە جوانەکانی و رزگاربووی جادووڵکراوەکان.
پەنابردن بە جادوو لەم چیرۆکانەدا ناچارییە، چونکە ئامانجەکان بە رێگای ئاساییەوە نایەنەدی، دامان و رامان و بە دەسەڵاتی پاڵەوانەکانیش دەگەنە لووتکە، لە رێی جادووە و ئامانجەکان دەنەدی، بە خۆشی و شادی کۆتاییان دێ.
هەندە جاریش جادوو بە نیاز و مەبەستی خراپ بەکاردەهێنرێ، بەڵام بە زەری ئەم جادووە خراپانە، لە کۆتاییدا بە کارێکی چاکە و خێرخوازی، بۆتا دەکرێنەوە. وەکو لە چیرۆکی (بەفرین) و (شازادە و بەق) و چەندین چیرۆکی تردا.
تەنانەت بەشێکی زەر لە چیرۆکنووسان و رۆمانوسانی ئەم سەردەمەش، پەنایان بە جادوو بردوون. بە نموونە، خاتوو (جوان رۆلینگ: ١٩٦٥ــ لە ژیان دایە) نووسەری چیرۆکی (هاری پوتەر)، کە بە شاکاری بەرزی جیهانی ئەدەبی منداڵان دادەنرێ. جوان رۆلینگ بە ئەنجامەدانی کارێکی لە توانابەدەر و سەرکەوتن و زاڵبوون بەسەر تەگەرەکان و نەیاری پاڵەوانی سەرەکی چیرۆکەکەی (هاری پوتەر) پەنای بە جادوو بردووە، نەیتوانیوە لە چوارچێوەی چیرۆکی ئەفسانەی کلاسیکی دەربچیت.
لە چیرۆکی ئەفسانەیی کوردیشدا، چیرۆکی (پیرەژن و چەرخوفەلک) کە

پیرەژن لە رەی جادووەوە بۆ چەرخوفەلەکەک دەفڕێت. شاعیری گەورەی گەلەکەشمان ئەحمەدی خانی (١٦٥٠ـ١٧٠٧) لە شاکارە جیهانییە نەمرەکەیدا (مەم و زین) پەنای بۆ جادوو بردووە. لە (ئینجیل) و (قورئان) یشدا، چەند چیرۆکێکی ئەفسانەیی هەن.
لە دوای هەموو شتێک هەروەکو چیرۆکنووسی بەناوبانگ (هانز کریستیان ئەندەرسین) جارێکیان وتی:"ژیان خۆی نایابترین چیرۆکی ئەفسانەییە "
مەژووی چیرۆکی ئەفسانەیی:
ئەستەمە کە بتوانین بۆ شێوەیەکی کۆنکریتی، ڕەسەنایەتی و مەژوو و کات و شوێنی سەرهەڵدانی چیرۆکە ئەفسانەییەکان دیاری بکەین. بە تایبەتیش ئەو چیرۆکانەی کە بە زارەکی گواستراونەتەوە. بەگوێ نووسراوەکان ئاماژە بەوە دەکەن، کە مەژووی چیرۆکە ئەفسانەییەکان بە هەزاران ساڵ بەر لە ئەمڕۆ دەگەڕێنەوە. ئەم چیرۆکانە بە زارەکی و بە شێوازێکی درامی، نەوە لە دوای نەوە گواستراونەتەوە و گواستوویانەتەوە، تا بە ئەمڕۆ گەیشتوون. ئەو دەقە چیرۆکە ئەفسانەییانەی کە لە ئەمڕۆدا دەیانبینین، بە درێژایی ساڵانی ڕابردوو دەستکاری کراون و گۆڕانکارییان تێیاندا کردووون. بەڵێ سەیر نییە کە بە چەند شێوازی جیاواز، چیرۆکە ئەفسانەییەکان بەرچاومان دەکەون، یا بەمان دەگێڕنەوە. لەگەڵ ئەوەشدا، بەشێک لە چیرۆکە ئەفسانەییەکان لە فۆلکلۆری گەلان و وڵاتاندا لێکدەچن، گەرچی جیاوازی لە کات و شوێنیاندا هەن. بۆ نموونە:
چیرۆکی ئەفسانەیی (کێوانەسوور) لە ئێستا وەکو یەک لە چیرۆکەکانی نووسەری فەرەنسی (چارلز پیرۆ: ١٦٢٨ــ ١٧٠٣) دەخوێنرێتەوە. بەڵام لە ڕاستیدا، مەژووی ئەم چیرۆ بە زیاتر لە هەزار ساڵ بەر لە ئێستا دەگەڕێتەوە.
چیرۆکی کێوانەسوور لە دەقە کۆنەکەیدا، دەربارەی کچێکی بچووکە، کە زەمبیلێک کەکی پێیە، کە بیبات بە داپیرەی، ڕێگاکە کۆتە ناو دارستانێکەوە. گورگێکی نەگریس ڕێ لە کێوانەسوور دەگرێت، ئەوەی لێبیست کە بە ماڵی داپیرەی دەچێت، کە لە ئەوپەڕی دارستانەکەدایە.. لەم دەقە کۆنەدا، گوورگە داپیرەی دەخوات.
بەڵام لە دەقەکانی دواییدا دەستکاری کراوە، داپیرەی خۆی دەشارێتەوە، گورگەش لە جێگای داپیرە ڕاکشاوە و چاوەڕێی کێوانەسوور دەکات، کە بێت و بیخوات. بەڵام (دارکەرێک) لە هەندی دەقی تردا (ڕاوکەرێک) دەبێت بە فریادڕەس و کێوانەسوور و

داپڕی رزگار دەکا. چیرۆکەکە بە مەرگی گورگەکە و بە خۆشی کۆتایی دێت.
لە دەقی ئەم چیرۆکەدا بە منداڵان، لە ئەدەبی فۆلکلۆری (چین) دا، کە مێژووی بە زیاتر لە (١٢٠٠) ساڵ پێش ئێستا دەگەڕێتەوە، لە جیاتی گورگەکە، پەنگۆکی نەگریس.

لە دەقە کۆنەکەیدا، چیرۆکی ئەفسانەیی (بەفرین)دا، بەفرین وانە و پەند لە هەڵوێستی فێردەبێت، بەڵێنی ئاوەش دەدا، کە دووبارە سەرپێچی لە ئامۆژگارییەکانی دایکی نەکات. کە دەچێت بە ماڵی داپیرەی پلانێکی پاراستنی بە دانراوە، لە گورگ نزیک نابێتەوە، نیاز و رازی خۆی بە گورگ باس ناکات.
لە چیرۆکی (بەفرین) دا، کە داهێنەری فیلمی کارتۆن و سینەماکاری ناسراوی ئەمریکی و جیهانی (والت دیزنی: ١٩٠١ـ١٩٦٦) کردوویە بە فیلمی کارتۆنی ئەنیمەیشن، دەستکاری دەقەکەی کردووە، زۆری لە گۆڕیوە. بە نموونە لە پێشەکی ئەم فیلمەدا، والت دیزنی نووسیوێتی:"جارۆکیان شازدەیەکی جوان، ناوی سنەوایت (بەفرین) بوو، قژێکی ڕەش وەکو شەو، لەوەکانی سووربوون وەکو گوڵ، پێستی سپی وەکو بەفر".
بەڵام لە دەقە کلاسیکییەکەیدا، پێشەکی ئەم چیرۆکە، بەم شێوەیەیە:" جارۆکیان لە ناوەاستی زستاندا، کە بەفر وەک پەڕەی سپی لە ئاسمانەوە دڵهاتە خوارەوە، شاژن لای پەنجەرەیەکی کشکۆکەوە دانیشتبوو، خەریکی درووماڵ بوو، داری پەنجەرەکەیان لە داری ئەبەنەسی ڕەش بوو. شاژن لە دیمەنی بەفر بارینەکەی دڵەوانی، خەیاڵ بردیەوە. لە پڕێکدا دەرزیەکە چوو پەنجەی تووتەی دەستە چەپیدا، خوێنی لێهات، سێ تنۆک خوێنی ئاڵ کەوتنە سەر بەفرەکە. شاژن لەبەر خۆیەوە وتی: ئایا منداڵێکم دەبێت، سپی بێت وەکو بەفر، سوور بێت وەکو خوێن، قژی ڕەش بێت وەکو داری چوارچێوەی پەنجەرەکە؟". دەبینین ئەم پێشەکییە دوورماندە بە وشەی جوانی زمان، منداڵان بە خوێندنەوەی یا بە بیستنی ئەم پێشەکییە، چێژ لەو وشە جوانانە وەردەگرن.

دوو تیەر هەوڵی ئەویان داوە، کە ڕەسەنایەتی و ڕەگەزە هاوبەشەکانی نێوان چیرۆکە ئەفسانەییەکان لەکبەدنەوە. کە لەناو گەلانی هەموو کەشوهەواکاندا بەهاوبوونەتەوە.
تیەری یەکەم، دەڵێ: هەر چیرۆکێکی ئەفسانەیی دیاریکراو، لە ڕەسەنایەتی یەک سەرچاوە سەری هەڵداوە. دوایش بە درێژایی ساڵان بەاوبەتەوە و لە کولتوورەکەوە بۆ کولتوورەکی تر

گۆڕاوەتەوە.
تیۆری دووەم: ئاماژە بەوە دەکا، کە چیرۆکە ئەفسانەییەکان، بۆ ئەزموونی هاوبەشی مرۆڤایەتین، کە لە دوییدا بە شێوازێکی رەسەنایەتی جیاواز دەرکەوتوون.
تا ئەمڕۆش چەندوچوون دەربارەی لێکدانەوەی ئەم دوو تیۆرە هەیە، ساغ نەبۆتەوە کە کامیان راستە.. دەشێ لە تێکڕای هەردوو تیۆرەکە پێکهاتبن.
چیرۆکانی، ئەفسانەنووسی بەناوبانگی یۆنانی (ئیزۆپ : ٦٢٠-٥٦٠ : پ. ز) لە نێوان یەکەمین چیرۆکە ئەفسانەییە نووسراوەکانە، کە لە هەموو جیهاندا ناوبانگیان دەرکردووە. بەشێکی زۆریشیان بە سەر هەموو زمانەکانی گۆلانی جیهان وەرگێڕاون.
نووسەری ڕۆمانی (فویدرۆس) لە ساڵی (٣٢٠) ی پێش زایینی، بەشێک لە چیرۆکە ئەفسانەییەکانی (ئیزۆپ) ی وەرگێڕاوەتە سەر لاتینی.
ئیزۆپ، زیاتر لە (٦٠٠) چیرۆکی ئەفسانەیی نووسیوە.
چیرۆکنووسێکی تری یۆنانی، بە ناوی (هیزیۆدۆس) لە پێش ئیزوپ، لە ساڵی (٨٠٠) ی پێش زاینی کەمێک چیرۆکی ئەفسانەیی نووسیوە.
چیرۆکە ئەفسانەییەکانی، فەیلەسووفی هیندی (بەیدەبا) لەژێر ناوی (کلیلە و دیمنە) دا،
مەژووی ئەم چیرۆکە ئەفسانەییانەش بە ساڵانی پێش زاینی دەگەڕێنەوە.
نووسەری بە ناوبانگی فەرەنسی (جان دی لافۆنتین : ١٦٢١-١٦٩٥) لە پەرتووکێکی دوانزە بەرگیدا (٢٤٣) چیرۆکشیعری ئەفسانەی نووسیون و چاپی کردوون.
(چارلز پیرۆ: ١٦٢٨ـ ١٧٠٣) نووسەرێکی فەرەنسی بە ناوبانگە و بە کۆنووسەری چیرۆکە ئەفسانەییەکانی منداڵان دادەنرێ، کەمێک چیرۆکی ئەفسانەیی بە منداڵان نووسیووە، کە هەندێکیان بە شاکاری جیهانی ئەدەبی منداڵان دانراون.
لەوانەش: ساندرێلا، یا (ساندرێلا و پێڵاوە شووشەییەکە)، کۆنەوانسوور، شاخە نووستووەکە، ریش شینەکە، پشیلەی چەکمەلەپۆش.
برایانی ئەڵمانی (یاکوب کارۆ گریم : ١٧٨٥- ١٨٦٣) و (ولیەم کارۆ گریم: ١٧٨٦-١٨٩٥) لە ساڵی (١٨١٢) دا (١٥٦) چیرۆکی ئەفسانەییان، کۆکردنەوە ودووبارە نووسیانەوە و لەژێر ناوی (چیرۆك بە منداڵان و ماڵان) لە بەڵین چاپکراوە.
هەر لە شێوازی برایانی گریمی ئەڵمانی، دوو چیرۆکنووس و

فۆلکلۆریستی نۆرویجی، ناویان (پیتەر کریستین ئاسبیورنسن: ١٨١٢ــ ١٨٨٢) و (یۆرگن ئینگەبریتسن مۆ: ١٨١٣ــ ١٨٨٥) لە نێوان ساڵانی (١٨٤١-١٨٤٤) یەکەمین کۆمەڵە چیرۆکی ئۆفسانەیی نۆرویجییان کۆکردنەوە و نووسیانەوە و لە ژێر ناوی (چیرۆکە نۆرویجییە میللییەکان) دا چاپیان کرد، کە بەشێکی زۆریان بە منداڵان دەشێن.
کۆمەڵە چیرۆکنووس و شانۆنووسی بەناوبانگی دانیمارکی و جیهانی، (هانز کریستیان ئەندەرسن: ١٨٠٥-١٨٧٥). هانز ئەندەرسن بە باوکی چیرۆکی منداڵان لە جیهاندا دانراوە ، هانز لە ساڵی (١٨٣٥) دا یەکەمین پەرتووکی خۆی لە ژێر ناوی (چیرۆکە ئۆفسانەییەکان بۆ منداڵان) چاپکرد و بڵاوی کردەوە. لەوانەش (پەڵاوی سوور، تەماڵیزا، کچە شقارتەفرۆشەکە، کاڵای باڵای ئیمپراتۆرە تازەکە، جووجکە مراویەکی ناشیرین، شازادەی بەفر، کچە شوانکە، قازە کۆییەکان، سەربازێکی تەنەکە، پەریی بچکۆلەی دەریا، شازادە و دەنکە فاسۆلیا، چیرۆکی دایکێک، رۆژنامەنووس،... هتد) تێکڕا هانز ئەندەرسن (١٥٠) چیرۆکی ئۆفسانەیی بۆ منداڵان نووسیوە. ژمارەی پەرتووکە چاپکراوەکانیشی (١٦٨) پەرتووکن.
چیرۆکنووسی بەناوبانگی ئینگلیزی (لویس کارۆل: ١٨٣٢- ١٨٩٨)، کە چیرۆکی (ئالیس لە وڵاتی عاجباتییەکان) ی نووسیوە، کە بە شاکارێکی چیرۆکی ئۆفسانەیی منداڵان لە جیهاندا دادەنرێ. پاڵەوانی ئەم چیرۆکە کچۆکی بچووکی (١٢) ساڵانە، بە ناوی (ئالیس) ەوە. دەکەوێتە وڵاتێکی ژێر زەوییەوە، کە خەڵکییەکی لەگەڵ مرۆڤی سەرزەویدا زۆر جیاوازن، شتی عاجباتی وسەیرلە وڵاتەکەیاندا هەن. لە دواییدا ئالیس بە هەی جادووگەرێکەوە، دێتەوە سەر زەوی و دۆستێتی بە ماڵی خۆیان.
جوانی لە چیرۆکە ئۆفسانەییەکاندا:
زاناکان دەڵێن چیرۆکە ئۆفسانەییەکان، جێخت لەسەر جوانی دەکەن، نموونەی جوانی مەینەت و گرنگیدان بە بژێنی جوان پانتاییەکی زۆریان لە چیرۆکە ئۆفسانەییەکاندا، گرتوونەتەوە، ئاماژە بەوە دەکەن کە جوانی و ناشرینی لە (٩٤%) چیرۆکەکانن. لە چیرۆکی (ساندرێلا) دا (١١٤) جار ئاماژە بە جوانی مەینەت کراوە، بەڵام (٣٥) جار ئاماژە بە جوانی نەرینەت کراوە.
لە پەرتووکەکەی برایانی گریمی ئەڵمانی (جاکوب و ولیەم) کە چیرۆکەکانیان خۆیاڵی و ئۆفسانەیین، کە سەرەتای لەسەدەی حەڤدەیەمدا بە زمانی ئەڵمانی نووسیویانەتەوە و لە ساڵی (١٨٥١) دا وەریان گێڕاوەتە سەر ئینگلیزی، بە زۆری کەسایەتییە شێخواز و

بەدکارەکان، کەسانی ناشیرین و بەدن. کارجوانەکانیش کەسانی باش جوانن.
زۆربەی پاڵەوانەکانی چیرۆکە ئەفسانەییەکان، لە کچە شۆخ و جوانەکانن، کە گوزارشت لە دڵپاکی و چاکە و کارجوانی و خۆشی و سەزداری و خۆشەویستی و ژیان دەکەن. ناشیرینەکانیش کە لە (١٧%) ی چیرۆکە ئەفسانەییەکانن، گوزارشت لە شۆخوازی و بەدکاری و ستەمکاری دەکەن. جوانی و ناشیرینی، وەکو توانای هەر کەسایەتییەک بە باشی و خراپی بەکاریان هێناون. بەڵام بەدڕیش لەم یاسا و بڕوونەدا هەیە بە نموونە: باوژنکەی بەفرین ژنکی جوان بوو، بەڵام نیاز و ڕەفتاری بەد و ناشیرین و خراپ بوون. لە چیرۆکە ئەفسانەییەکاندا، زەحمەتە کەسانکی ناشیرین بەدزرەنوە، کە دڵەقان و دڵپاک بن.
کەواتە پەیوەندییکی گۆڕە لە نێوان جوانی و چاکەدا هەیە، بە پێچەوانەشەوە، لە نێوان ناشەیرینی و تەماڵی و خراپە و شەڕدا هەیە.
لە بەشکی زۆر لە چیرۆک بە منداڵان، کچکی بچووک و ژیر و زیرەک و جوان بوو بە پاڵەوان یا کەسایەتی سەرکی چیرۆک.
لە زۆر زنجیرە دراما و فیلمی سینەمایيدا، ڕۆڵی سەزداری و خۆشەویستی و جوانکاری و دڵەقانی، دراوە بە کچکی جوان یا کوڕکی شۆخ و شەنگ یا پکەوە ڕۆیان هەیە. ڕۆڵی شۆخوازی و دڵەقی و بەدکاری و خراپە، بە زۆری دراوە بە کچک یا کوڕکی ڕووخسار ناشیرین. وەکو وتمان بەدڕ لەم یاسایەشدا هەن.
لە زۆربەی چیرۆکە ئەفسانەییەکاندا، کات و شوێن دیاری نەکراون. بە زۆری، بە پڕگرافی جارێکیان دەست پێدەکەن. چیرۆکە ئەفسانییە کوردییەکان بەم دەستەواژانە دەستپێدەکەن: (هەبوو نەبوو) یاـ (جارێک لە جاران) یاـ (ساڵێک لە ساڵان). کۆتاییەکانیشیان بە: (چەپکی گوڵ و چەپکی نەرگز.. مەرگتان نەبینم هەرگیزاو هەرگیز) یا (منیش هاتمەوە.. کەوشەکەم یا ـ کەاشەکەم ـ دڵا.. هیچیشم پێ نەبڕا).
من پەموایە کە جوانترین سەرەتا و جوانترین کۆتایین، لە هیچ چیرۆکێکی ئەفسانەیی گەلانی تردا، سەرەتا و کۆتایی جوانی وام بەرچاو نەکەوتوون.
گرنگییەکانی چیرۆکە ئەفسانەییەکان بە منداڵان:
هیچ لە لێکۆڵینەوەکان، لەگەڵ ئەوەدا نین، کە چیرۆکە ئەفسانەییەکان لە لیستی چیرۆک بە منداڵان لابدرێن. لێکۆڵینەوەکان جەخت لەسەر ئەوە دەکەنەوە، کە چیرۆکە خەیاڵی و

ئەفسانەییەکان، سوود و گرنگییەکی زۆریان بۆ منداڵان هەیە. منداڵانی ئەمڕۆش چیژ و خۆشی لەو چیرۆکە ئەفسانەییانە وەردەگرن. کە چەندین سەدە پێش ئێستا بۆ زارۆکی بۆ منداڵانیان گێڕاونەتەوە. بۆ کورتی ئەمانە بڕشکن لە گرنگییەکانی چیرۆکە خەیاڵی و ئەفسانەییەکان بۆ منداڵان:

١ـ زۆربەی چیرۆکە ئەفسانەییەکان، هیوا بە منداڵان دەبەخشن. ئەوەیان فێردەکەن کە بە گەیشتن بە ئامانجەکانیان، پێویستیان بە هەوڵ و تێکۆشان و کەنەدانە، فێری ئەوە دەبن، کە چۆن بەسەر ئەو کەسپ و تەگەرانەدا سەربکەون کە دێنە ڕێیان. چۆن گرفت و کێشەکانیان چارەسەربکەن. چۆن لەگەڵ هەڵوەستە ترسناکەکاندا مامەڵە و ڕەفتار بکەن. چۆن ڕووبەڕووی هەموو ئەو مەترسییانە ببنەوە کە ڕووبەڕوویان دەبنەوە. تەدەگەن کە جیهان تەنیا لە گۆڕە و لەکە و گوڕ و تیشکی خۆر و پاڵکەزەینە و بەهار دروست نەبووە، بە گوژاڵک بەردی ڕەق و دەک و شۆزەنگ و بروسکە و زستانی سەختیش دروست بووە.

٢ـ چیرۆکە ئەفسانییەکان، ڕووبەڕووکی گرنگیان لە ڕەشنبیریکردنی منداڵاندا هەیە. لە ڕەشنبیریی سەردەمکانی کۆن، بەڵام ڕاستییەکان هەشتا پێوەندییان بەم سەردەمەوە هەیە. گەلێ چیرۆکی ئەفسانەیی هاوبەش لە نێوانی کولتووری گەلاندا هەیە. چونکە کێشەکان هەمان کێشەن کە ڕووبەڕووبان بوونەتەوە و دەبن. لە هەر شوێنکی جیهاندا بژین، هەمووان بە زاڵبوون بەسەر هەژاری، ستەم، زۆرداری، چەوسانەوە، کوێرەوەری و بە لە ناوبردنی ئۆژدیهاکانی (دیکتاتۆرەکانی) ئەمڕۆ تێدەکۆشن.

٣ـ لە دیدی زانستییەوە، منداڵانی خوێنڕانی بچووکی ئەمڕۆ، ڕەشنبرانی داهاتوون، بە گوێگرتن و خوێندنەوەی چیرۆکە ئەفسانەییەکان. بە شێوازێکی بابەتیانە، بنەماکانی چیرۆکی فێردەبن (ئامادەکردن، کەسایەتی، پاڵەوان، کارەکتەر، گرێ، بەیار، جووڵەی بە سەرەوە، لووتکە، وردبینی و چارەسەر، کۆتایی) جیاوازیش لە نێوان چیرۆکی خەیاڵی و ڕاستیدا دەکەن. کە منداڵان لەو چیرۆکانە تێبگەن، دەبنە پاڵپشت بۆ پێشبینیکردن و تێگەیشتن لە چیرۆکانی تر کە دەیانخوێننەوە.

٤ـ چیرۆکە ئەفسانەییەکان، خەیاڵی منداڵان فراوانتر دەکەن و زیاتر گۆشەی پەدەکەن و پێشیدەخەن. خەیاڵیش گرنگە. (ناپلیۆن) دەڵێ:"ئەوە خەیاڵە کە جیهان بەیەوە دەبا"

٥ـ چیرۆکە ئەفسانەییەکان، ئەوەیان سەلماندووە کە خۆشەویستی شتێکی باشە، هەمیشەش باشی و خۆشی لەدەکەوێتەوە. لە

چیرۆکی (بەفرین) دا کە لەژێر کاریگەری جادوویی باوژنەکەیدا سەبووە، بە هەزی ماچکردنکی خۆشەویستی، لە لایەن میرزادەیەکی لاوەوە، جادووکە بۆتا بەوە و بەفرین هاتەوە هۆش خۆی. خۆشەویستی دندیەک دکات بە میرزادیکی نەرم و نیان و چاکخواز. لە سایەی خۆشەویستیدا، هەموو شتکی نەرێنی دگۆڕن بۆ ئەرێنی.

٦ـ چیرۆکە ئەفسانەییەکان ئەویان سەلماندووە، کە باشی باشترین خەسڵەتی مرۆڤە، باشی و چاکە لەگڵ کەسانک کە پەویستیان بە چاکە هەیە، ڕۆژگار و ژیانیان لە تەنگانە و بە ئومێدی و ڕەشبینی و ناخۆشیەوە، دگۆڕت بە هیوا و بە گەشبینی و خۆشی و شادی.

٧ـ چیرۆکە ئەفسانەییەکان، گرنگی هاوکێی دەسەز بە منداڵان دەسەڵمێنن، کە کەس بە تەنیا ناژی، هاوکێی دەسەز لە تەنگانەدا دەبێت بە فریاڕەس و یارمەتی هاوکێی داماوی دەدات و لە تەنگانە ڕزگاری دکات.

٨ـ چیرۆکە ئەفسانەییەکان، ئەوە فێری منداڵان دکەن، ژیان هەمیشە لە گۆڕانکاری و نوێبوونەوە دایە، هەردەم بە هیوای ژیان و داهاتوویکی باشتر و گەشترەوە بن.

٩ـ چیرۆکە ئەفسانەییەکان ئەوە فێری منداڵان دکەن، کە وانە لە شکستیەکانیان وەربگرن و کەنەدەن و .. ئەوەش بزانن کە ئەستەم بوونی نیە، لە سایەی خەبات و خۆاگری و کەنەداندا، هەموو خەون و خەزگ و هیوایک دنەدی.

١٠ـ چیرۆکە ئەفسانەییەکان، بنەمای گرنگ فێری منداڵان دکەن، فێریان دکەن کە هەمیشە هیواخواز و گەشبین و لەو خەندە و پێکەنین و چاکخواز و لەبووردە و دە پە لە خۆشەویستی بن. خۆاگر و متمانە بە خەبن.

١١ـ گوکەرتن یا خوەندنەوەی چیرۆکە ئەفسانەییەکان لایەن منداڵانەوە، دەرفەتکی باشە بە فێربوونی وشە و ڕستەی تازەی زمان.

١٢ـ چیرۆکە ئەفسانەییەکان، کارتکردی درامی باشیان لەسەر منداڵان هەیە. بە کەرستەیکی زەر باش دادنرێن، گەر بە شێوەی یاری کردن، یا بەشێوەی نمایشی بووکەڵانەی بزوێنی دروستکراو بە منداڵان پشکشیان بکرێن.

١٣ـ چیرۆکە ئەفسانەییەکان، گەشە بە سەزداری و نیانی دەروونی منداڵان دکەن. لە چیرۆکە ئەفسانەییەکاندا، کەشە راستیەکانی ژیان دەردکەون، لە سیناریۆی خیاڵیدا، بە زەری پاڵەوانکان نابەزن و بەسەر هەموو کەشکاندا سەردکەون. بەڵام منداڵان

پەویستییان بوو هەیە، کە بزانن لە ژینگەی ئارامیشدا، خراپە و کارەسات دژنرەی هەموان. کەس لە بەرهەستییەکان پارێزبەندی نییە. بۆیە پەویستیمان بوو هەیە کە سەزداری لە دڕوونی منداڵان دا بنیادبنێین، تابتوانن لە کاتە دژوار و قورسەکاندا، ڕووبەڕووببنەوە و خۆاگربن. ئەوە هەیە کە هەردەم منداڵەکانمان بپارێزین، خۆیان بە لاواز و بێ دەسەڵات بزانن، بەرگەی هیچ گرفت و ڕووبەڕووبوونەوەیەک نەگرن کە پەویستییان بە هەڵز بێت.

١٤ــ چیرۆکە ئەفسانەییەکان، زمانێکی هاوبەشن بۆ ڕەشنبیریکردنی منداڵان، کە پێدەگەن (نەهشتنی نەزانینی ڕەشنبیری). بۆکو ئەم چیرۆکانە سنووری ڕەشنبیری دەبەزێنن، گەڵە لە کولتوورەکان هاوبەشن لە چیرۆکە ئەفسانەییەکاندا. منداڵان لە ڕەشنبیری گەلانی تر کۆک وەردەگرن.

١٥ــ چیرۆکە ئەفسانەییەکان، هەڵی فێربوونی، شارەزایی بیرکردنەوەی ڕەخنەیی بە دایکان و باوکانی منداڵان دەبەخشن.

١٦ـ چیرۆکە ئەفسانەییەکان، وانەن بۆ منداڵان، بۆ فێربوونی ڕەوشت و ڕەفتاری دروست و پەند وەرگرتن وانە فێربوون. بۆ نموونە: فێری ئەو مەبەست و پەندانە دەبن، کە لە چیرۆکی ئەفسانەیی (ساندرێلا) و (کچە بچووکەکە ـ گەدیلەکس ـ و سێ ورچ) و (بەفرین) و چەندین چیرۆکی تردا هەن.

١٧ـ منداڵان بە خوێندنەوەی چیرۆکە ئەفسانەییەکان لە پەرتووکی وێنەداری ڕەنگاوڕەنگی جواندا، خۆشەویستییان بۆ پەرتووک دەبن و دەبن بە پەرتووکدۆست.

چیرۆکە ئەفسانەییەکان، دەروازەیەکن بۆ چوونە ناو جیهانی ئەفسوناوی پەرتووک. باشتر وایە لە منداڵییەوە، مەیلی منداڵان بۆ گرنگیدان بۆ لای پەرتووکدا ڕابکێشین.

١٨ـ گەڕانەوە یا بۆ خوێندنەوەی چیرۆکە ئەفسانەییەکان بۆ منداڵان، کاتێکی پەیوەندی زۆر باش لە نێوان دایکان و باوکان و منداڵاندا دەخەسڵێنن. دەتوانن لە ڕێی ئەم چیرۆکانەوە، ئیلهامی خوێندنەوەی هەمیشەیی بۆ منداڵەکانتان ببەخشن. تا ببێ بە خوێێکی جوانیان. ئەم ڕاستییەشتان بۆ دەردەکەوێت، کە منداڵان چەند تامەزرۆی چیرۆکی خەیاڵی و ئەفسانەیی خۆشن.

١٩ـ چیرۆکە ئەفسانەییەکان، منداڵان فێری ڕەخنە دەکەن، لە میانەی ڕوانینیان لە هەڵوێستەکانی کەسایەتی سەرەکی بە هەموو ئەو سەرکەشییانەی کە ملی پێوە دەنێ. دەتوانن هەڵوێستی خۆیان دیاری بکەن، گەر ئەوان لە شوێنی ئەو کەسایەتییانەی چیرۆکەکان بن، بە شێوازێکی جیاوز چیدەکەن؟ بە نموونە لە چیرۆکی (بەفرین) دا،

گەر ئەوان لە شوێن بەفرین بوونایە، سەوکەیان لە (پیرۆژن) کە وەدەگرت؟ یا لە چیرۆکی (کەوانسوور) گەر ئەوان بوونایە، ئامۆژگارییەکەی دایکیان لەیاد دەکرد؟ راز و نیازی خەیان بە گورگە دەگەڕایەوە؟ دەیان وت: دەچم بە لای داپیرم؟
٢٠ــ چیرۆکە ئەفسانەییەکان، ئاوێنەی فەری منداڵان دەکێن، بە رەواڵەت و رووخسار لە کەس نەچوانن، پیرۆژنێک جوان و بتاوانە لە رووخساردا، بەڵام لە چیرۆکی بەفرین دا، شەڕانی و خراپە و بەدکارە، ئیرەیی بە جوانی بەفرین دەبات.
بەڵام دەشێ گەڕەلایەکی گەورە و ترسناک، دڵەقان بێت و دەی لە زەبت، منداڵەکی ئادەمیزاد بخیوبکا. وەک لە چیرۆکی (تەزان و مەیموونەکەی) دا دەبینین.
٢١ـ زانای دەروونناسی منداڵان (برۆنۆ بتیلهایم) کە پسپۆرە لە گرنگییەکانی چیرۆکە خەیاڵییەکان لە قۆناغی منداڵیدا، پێیوایە:"دەشێ چیرۆکە خەیاڵییەکان یارمەتی منداڵان بدەن لە ڕواندنەوەی دەڕاوکەدا، کە هەشتا ناتوانن لەکدانەوەی بە بکەن".
بە زۆری لە چیرۆکە خەیاڵییەکاندا، منداڵانی کارەکتەر و کەسایەتی سەرەکی چیرۆکەکان، بەسەر شەڕدا سەردەکەون.
٢٢ــ چیرۆکە ئەفسانەییەکان یا خەیاڵییەکان، گەر سەرکەشیان تێیاندا نەبێ، پاڵەوانەکان ئامادەیی ئاوێیان تێدا نەبێت، لە ناوچە و چوارچێوەی خەیان دەرنەچن و شتێکی تازە تاقینەکەنەوە، ئەو چیرۆکانە چۆڕێکی ئاوتە نابەخشن. گەر منداڵەکانتان ویستیان مل بە کارێکی سەرکەشییەوە بنێن و خەیان تاقیبکەنەوە، بە فەربوونی شتێکی تازە، ڕێگریان لە مەکەن، هەموو داهێنانەکان لە ئەنجامی تاقیکردنەوەدا هاتوونەتەدی. بەڵام بە ئەنجامدانی هەر تاقیکردنەوەیەک، پێویستە لە پێشا بە وردی بیری لێبکرێتەوە و پلانی بۆ دابنرێت و پێشبینی ئاگەر و گریمانەکان بکرێن. بە نموونە لە چیرۆکی خەیاڵی (سێ بەرازی بچووک) دا، گرتنە بڕی ڕێگای ئاسان، هەڵبژاردنەکی زیرەکانە نییە. بەرازە بچکۆلەکە، پلانی داڕشتبوو، پێشبینی ئاگەرکانی کردبوو. بۆیە خانووەکەی لە خشت دروست کرد، کە شوێنکی دڵنیایی بوو. بەڵام دووانەکەی تر خانووەکانیان لە پووش و لە زەل دروست کردن، بۆیە گورگەکە بە فووکردن هەردوو خانووەکەیانی ڕووخاند، هەردووکیان رایان کرد و چوونە ناو خانووی ورچە بچووکەکەوە. گورگە نەیتوانی نە بە فوو و نە بە پاڵانان خانووکەی بووخێنێ.
دایکان و باوکانی خۆشەویست، مامۆستا دەسۆزەکان، سوود و گرنگییەکانی چیرۆکە ئەفسانەیی و خەیاڵییەکان لەبەرچاوتان بگرن. پێویستە حەز و تامەزرۆیی و متووی منداڵەکانتان بە

چیرۆک بەزنەوە، بە پێی تەمەن و قۆناغەکانی گۆشەکردنی منداڵەکانتان، ئەو چیرۆکە ئەفسانەیی یا خەیاڵییانەیان بۆ هەڵبژێرن کە گونجاون بۆیان، بە دەنگێکی ناسک و بە شێوازێکی شیرین و بە چێژەوە بۆیان بگێڕنەوە یا بۆیان بخوێننەوە. ئامۆژگاری مەخابن دەی منداڵەکانتانەوە، کە چیرۆکە ئەفسانەییەکان هەردەم ترسناکن، هەر لەبەر ئەوەی کە هەندەکیان ترسناکن یا دروست نین. بەڵام لە چاپکراوە تازەکانی ئەمڕۆدا، دەستکاری بەشێکی ئەو چیرۆکە ترسناکانە کراون. کەتاییەکانیان بە خۆشی و سەرکەوتن کۆتایی پێ هێناون.

(*) بە نووسینی ئەم بابەتە، بەجگە لە پارتووکەکە چاپکراوەکەی خۆم، سوودیشم لە چەندین نووسین، کە لە سایتە ئینگلیزییەکاندا باڵاوکراونەتەوە، وەرگرتوون:

١ـ چاوپێخشانێک بە مێژووی ئەدەبی منداڵان . ڕەزا شوان . کەرکووک. ٢٠١٥

٢ـ حیکایەت و چیرۆک بۆ منداڵان . لارا مایزەر . ٢٠١٧

٣ـ مێژووی چیرۆک . سەزی ماکچی

٤ـ ڕەسەنی چیرۆکە ئەفسانەییەکان . سارا گراساد و جەمشید تەهرانی . ٢٠١٦

٥ـ سوودەکانی چیرۆکە ئەفسانەییەکان. نیپیان توتەرینگ.

٦ـ چیرۆکە ئەفسانەییەکان، جۆخت لەسەر جوانی دەکەن . ئیرین هاتفی . ٢٠٠٦

ڕەزا شوان

نەرویج: ٢٨/ئۆکتۆبەر/٢٠٢٠

پرووشکانی ئاوین... 3- شیعری: ستیڤان شمزینی

بەشی سێهەم...

هەرچی شاگاکانی ڕەحمەو
دەتەو بەردەم مالی ئەوینی تە
هەرچی ڕووبارکانی خیامە
دڵۆپێک نەو دەریای خوونی تە
هەرچی تنکە بارانکانی هەستمە
ئەبارێنە سەر دڵی نەرمی تە

تاکوو تە دەریا بیت
بەن بە منیش شەپۆلی عەشق بم
تاکوو تە ئاسمان بیت
بەن بە منیش خەری ئەوین بم
بیرت بێت کە جارکی ترم لە باران
لە بری ئەوەی بژمە سەر جێستت
دڵپ دڵپ ئەبارمە ناو دەت

ڕۆژمەری تەمەنم ڕووەو کۆتایی ئەوا
جێستەی تەزیوم بە کوڕەی مەرگا گوزەر ئەکا
نەغمەی زیکری ئەشقم بە گوێی مەعشوق ناگا
بەپەوە ئەمرم و شیعرکانم لای تە هەر هەناسە ئەدا

پێشتر نوقمی شەوەزەنگ بووم،
ئێستا لە ڕووناکی ئاهورامەزدا هەکەشراوم،
پێشتر پارچەیەک لە تووڕەیی بووم
هەنووکە لە میهری مەسیحدا تەعمید کراوم
ئەوسا وشکەساڵی ڕەحی خواردبووم
ئێستا شێستە بارانی ئەشقی تە سەوزم ئەکاتەو

ئەچمە ئەشکەوتی بە بنی فەرهەنگ
ئەمە قووڵایی ئەقیانووسی زمان
تا بە ڕازاوەترین شەواز بێت بنووسم
بە ئەوەی هەستی شەیدابوونم

بە گەرم و گوێی ئاگری دەموە بگاتە لات

تە چێشنی موعجیزەیەک هاتیت
لاپەڕەکانی دەمت یەک یەک خوێندەوە
لە کۆتا لاپەڕەدا بەختەکی درشت نووسیت:
خەشم ئەوڵی و کتێبەکەت داخست!

لە بەرەبەیانی تەماندا قاوەیەکم بۆ خەم گرتەوە
لە بەختی مندا پڕیسکەی دەریا دەرکەوت
لەوساوە تا ئێستا هەر چاوەڕوان بووم
وەختێک تۆ دەرکەوتی،
پڕی ناو قاوەکەم ناسیبەوە و
بەوام بۆ جادوو هێنا

ڕەشەبای حوزن هات، تۆ هەر نەهاتی
گەردەلوولی بێهودەیی هات، تۆ هەر نەهاتی
زریانی کوێرەوەریی هات، تۆ هەر نەهاتی
چرکە بەزارکەرەکان هەموو هاتن، تۆ نەهاتی
ڕۆژەکان هاتن و ڕۆیشتن، تۆ هەر نەهاتی
لە کۆتاییدا مەرگ هات و
تە چەند خولێک دواتر گەیشتیت

بۆ ئەبەد ئەمم، ئیدی
لەناو کتێبەکاندا بەم بگەڕێ
لەناو حکایەتەکاندا گومم لە بگرێ
لە ئەفسانەکاندا بمدۆزرەوە
چوونکە، عەشق
باڵی دوا سەفەری پێبەخشیووم و
ئەبەد ناگەمەوە

شیعـــــر: ئاگـــــاداری پـــنجـــرە بچوکـــکان بن … نـــوزاد بـــەندی

لـە پـەنجـەرەیـەکی بچوکـەوە ،
دنیایـەک تیشک و ڕونـاکی دەتـەژوورەوە ..
ئاسمانـێک هـەوا و شـەماڵ دەن لـەو دیو سنوورەوە ..
بـەنی گوڵ ..
بـەنی باران ..
دەنگی بانگ ..
شـەوەی یار ..
خـەخاڵـەکە ..
بـەفر و باران..
بـەنی چـێشتی دراوسـکان ..
تـەپ و تـەز ..
کـەکتـەل و خورما خـەڕەی هـەڵهاتوو ..
پـەپولـە ، دەن لـە دوورەوە ..
پـەلـە مـەشولـە و ..مارمـەلـکە دزە ئـەکـەن ..
قالـەنچـە ..
دوپشک ..
مار ، بـەشداری ئـەو حـەزە ئـەکـەن ..
سواکـەر ..
پشیلـەیـەک وپـەنج بـەچوو ..
کـەڤید نـەزدە ..
بـەنی زڕاب ..
جاسوس ..
وێـەی ئوتومبیل
فیشـەک ..
نارنجـەک ..
جنـەو ..
پیاو کوژ ..

دز ..
شەواڵ پیس ..
سیاسی ..
لە پەنجەرە بچوکەکان ئەدەن …

ئاگادار بن ..
پەنجەرە بچوکەکان گەورە نەبن ..
چونکە تۆشی هەرچی زوڵم و جەورە ، ئەبن ..

پەنجەرە تاک وەکو سەرک ،
یان ئەبەتە دنیایەکی
پڕ لە داد و
زانست و
جوانی و
ئازاوە ..
یان ئەبەتە زیندانەکی
پڕ نادادی و
برسێتی و
جەنگ و
نەزانی و
دواکەوتن ..لە هەر چوار لاوە ..
وەات ئەکا بە کەلاوە ..

ئاگادار بن ، سەرکەکان گەورە نەبن ..
چونکە تۆشی هەرچی زوڵم و جەورە ئەبن ..

نەوزاد بەندی

بیرەوەری: شیعر و دڵمانچەی ئاوی … سەباح هەنجدەر

دوای وەستانی شەڕی ناوخۆ، کوردستان دابەش بوو بەسەر دوو دەڤەر و دوو دەسەاتدا. لەهەر بەنەیەکیاندا ئەدیبەکانیان داوەت دەکرد و

دەبوون بە کۆی نازدار و ڕێزلێگیراوی بەنەکان. ئەم داوەتکردنە وەک ڕێزگرتنێکی بەخششی ئەدەبی نەبوو، بەڵکو دەستاتێکان وەک مەرامی تایبەتی و خەرخستنێک و جۆرێک تاکتیک، ئەو مەرحەبا و خوانەیان بە ئەدیبەکان ڕەوا دەبینی. بە ئەدیبەکانیش جۆرێک ڕەکەوتی تاسشکەن و ناوازە بوو، یەکتریان تەدا دەبینی و ئاگاداری بەرهەمی یەکتری دەبوون. بەرهەمی تازەی خۆشیان پێشکەش بە یەکتری دەکرد، پێوەندییەک بەرجەستە دەبوو، پێوەندیی ئەدەبی. ئاوکات، تا ڕادەیەکی زۆر شارەکان هاتوچۆکردنیان تەدا قەدەغەبوو. لە بەنەی پێنجاسالەی دامەزراندنی: (پارتی دیموکراتی کوردستان)دا، کە لە ساڵی 1996 لە مەسیف بەڕێوەچوو، ئەدیبەکانی هەولێر و سلێمانی و کەرکووک و دهۆک، زۆربەیان داوەتی ئەم بەنەیە کرابوون. ئاوکات هەولێر لەژێر دەسەڵاتی: (یەکێتی نیشتیمانی کوردستان)دا بوو، ئەمە کەمێک ئەدیب بووین بانگهێشتی ئەم بەنەیە کرابووین. گوتیان دەبە بچنە دەزگای... (ناوەکەیم لەبیر نەماوە)، بەڵام لە شوێنی پارێزگای کەنی هەولێر و قایمقامیەتی ئێستا بوو، پسووڵەی ڕێپێدانتان پێ بڕت، ئینجا بازگە ڕێگاتان پێدەدا بچن، یان نا. بەو پێیەی: (محەمەد موکری) هەم هاوڕێمان بوو، هەم ئەدیبێکی سەدا سەد یەکێتی بوو، لەناو حیزبەکەیدا گوێی لێدەگیرا. داوامان لێی کرد کارئاسانییەکمان بە بکات. ئەمە: (عەبدوڵا سەراج، کەمال غەمبار، خاڵە حەمرین، بەتان جەلال، سامان دزەیی، ئەحمەد حەیران و من). وابزانم: (جەلیل کاکەوەیس)یشمان لەگەڵدابوو، یەکمان گرت و چووین بە ئەو دەزگایەی بەیان دەستنیشان کردبووین و سەاوی محەمەد موکریشمان پێبوو، کە چووینە ژوورەوە کارەبای ژوورەکەیان بڕی، بە ئاوەی گەرما هەراسانمان بکات: (ئەحمەد حەیران و سامان دزەیی) لە پێش پرسگەی دەزگاکەدا دەیان خورپەی کرد و بە ئاوەی قسەیەک لەگەڵ ئەمەدا بکەن، کە پەکەوە هاتووین و چ ئەرکێکمان بەسەر یەکترەوەیە، بە خشکە ئەمەیان جێ هەشت و گەڕانەوە، کە ئەمە بە دەشکاوی و دەموچاوێکی تووڕەوە هاتینە دەرەوە لە نزیک دیواربەندی: (گیو موکریانی) چاودێری ئەمەیان دەکرد، ئەگەر ڕێگامان درا لەگەڵمان بێن، ئەگەر ڕێگاشمان نەدرا ئەو ساغ و سەلامەت. نە ئاو شڵووبووە، نە بەفریش شۆن پێیەکی لەسەردا جێ ماوە. ئەنجام بەرپرسەکە، کە شانی پێ ئەستێرەی تاریک بوو، ڕێگای پێ نەداین، (کەمال غەمبار) بوێرانە و لەژیکانە و لەجێی خەیدا قسەی بە بەرپرسەکە کرد و ئەم جۆرە کردەوانەی بە داپڵاسین و دیکتاتێریەت و هەڵاشەی هەرزەکارانە لە قەڵەم دا، بەرپرسەکە بەشێوەیەکی ناشایستە وەک ئاوەی هەڵسوکەوت لەگەڵ کەمەڵەک دەستگەڵەی ناو بازاڕ بکات، کە سەرپێچیەکیان کردبێت، ئەمەی بەڵێ کرد. ئەنجام ئاوانی تریش گەڕانەوە و پەرتەیان

لە کرد. کەمال غەمبارم وەك پیاوە گەورەکانی ناو مژوو، لە خاڵی هەوەستدا بینی، وەك مەیدانخوازییەك ووی تە کردم و گوتی: سەرکەشی شاعیریەتی لەرەو دەردەکەوێت، واتە: مەیموون لە هەوەستدا بوو بە مرۆڤ. منیش بە دوودڵی بەیارم دا بچم و گوتم: چی دەبێت با ببێت، ئەگەر باجی سەریش بێت. لەم ووداوەدا لە پاڵ توانای ئەدەبی، ئەوەم بە دەرکەوت، کەمال غەمبار پیاوی هەوەست و ئەدیبەکی بە جەرگ و چاونەترس و واقیعییە و خاوەن قسەی خۆیەتی. ئیدی لەم چرکەساتە بەدواوە بووە جێگای هەموو بەوایەکی من و برا و پشت و پەنام، باشیش لە بیرکردنەوەی خەمان گەیشتم و دەبێت کەسایەتی ئەدەبیمان بەسەر هەموو ئاستەنگەکدا سەر بخەین و گەشەی پێبدەین.

چووینە گەراج و قەمەرێکی تایبەتمان گرت. لە بازگەی: (هەولێر – مەسیف)دا هێگایان لێگرتین و ئەمەیان گەیاندەوە. برادەرێکی نزیکی خەمم لە بازگەکەدا بینی، کە زەر هەگری شیعرەکانی من بوو، بەتایبەتی بە دوو شیعرم: (چنگەنێی سیپان و هەناسەی شاخ)، کە لە ژمارە (2)ی بەاوکراوەی (ئاسۆس)، گەلاوێژی 1984دا، بەاوکراوەتەوە. شیعری: (دابارین)، لە ژمارە (43)ی گەڤاری (کاروان)، نیسانی 1986دا، بەاوکراوەتەوە. لە یادی بەردومانی دە ساڵەی قەادزەدا نووسیومە. ئەو برادەرم شانەکار و قوتابی کەلەژی کارگەی ئابووری بوو، ناوی (موحسین) بوو، شانە و کەلەژی بەجێ هەشتبوو ببووە چەکدار، شەی ناوخەی دەکرد. بەداخەوە هەر لە هەمان بازگەدا بە تەپی دوورهاوێژ بووە قوربانی. بەمنی گوت: ئەگەر بە تەنیا دەچیت هێگات دەدەم. منیش پیاوەتییەکەم هێت کردەوە و پێمگوت: (ئەوە لە خەسەتی هێشنبیری داماڵدراون). ئەم وەك بەرپرسەکەی تر هیچ قسەیەکی نابەجێی نەکرد. تەنیا گوتی: لە نیازی خەتەوە تەماشای خەکی دیکە مەکە، ئەدیبەکانیش بەشێکیان سیاسەت دەکەن، منیش زەر بە هاشکاوانە گوتم: من حەز لە هونەری سیاسەت ناکەم و بەای ببەیش وەك پراکتیك بەلایەوە ناچم، بەڵام هەوەدەدەم جیهانبینیی سیاسیم هەبێت، داهێنان هونەری هەیە، شیعریش هەیە هونەر و مرۆڤە. من حەز لە هونەری شیعر دەکەم و تا ماوم خزمەتکاریم، بەڵام بەووی دەساتی هێشنبیریی هەسمی هەدەشاخەم و نابووتی دەکەم. خوێندەوارێکی وردی ئەدەبیات بوو، بە تایبەتی ئەدەبی بارگاویکراو بە سیاسەت و هەچوونی شێشگەانە. بەمنی دەگوت: تە نەگەشبینی، نەشبینی. منیش دەمگوت: نەگەشبینم، نەشبینم. شیعری من لە پراوێزی هەردووکیاندا بەوەدەچێت، ئەستاش چەند کتێبەکم، هەردوو بەرگی: (داغستانی من)ی هەسووە هەمزەتۆف. وەرگەانی لە ئینگلیزییەوە: (عەزیز گەردی) و دوو هەمانی: (حسام بەرزنجی)، 1 –

زلیل. 2 – کانگای بوا و ومانی: (دایك)ی مکسیم گورکی. ورگوانی لە فارسییەوە: (کریمی حسامی) لە کتێبخانەکێدا مایەوە. ئەو برادەرم لە ڕۆگای شاعیر: (قادر ئیبراهیم مینە)وە ناسی، کە خاوەنی بەهرە و توانایەکی شاراوە بوو، بەداخەوە مکینەی زامی سیاست قادری هاڵی، ئێستا هیچ توانایەکی شیعری تێدا نەماوە، (بەداخەوە). نەچووە بچێت، جارێکی تر ناولێپی خێی بێن بکاتەوە و کەمەك ئێستەڕەی تر هەداتە ئاسمان.
ئەوەی وەك بیرەوەری لام مایەوە هەر لە گەراج پارەی شوفێرەکەمان دا، کە بە مشتومەی ئەمە و بازگەی زانی، جوامێرانە ئەمەی هەریەك هەنایەوە پێش مالی خەمان و پارەکەشی بە گەڕاندینەوە.
لەوکاتە کورتەی لەگەڵیدا بووین، کاستەکی: (حەسەن گەرمیانی) خستبووە سەر موسجیلەکەی، لەناو دەنگ و ئاواز و ئەدای گەرانی (کەمەر شل)دا نقووم ببووم، کە هاتمە خوارەوە سوپاسیم کرد. کاستەکەی وەك دیاری پێ بەخشیم، هەوەم دا لێی وەرنەگرم. گوتی: بازگە دەی ئەوەی شکاند، تەش دەی من مشکێنێ، حەسەن گەرمیانی گەرانیبێژەکە فەلکلەر بە ڕەسنایەتی فەلکلەر دەڵێتەوە و دەگمەنە، لەخەوە دروست نەبووە. بە ئەوەی دەسەاتەك، یان تیپێکی مسیقی، یان کەسەك بەرزی بکاتەوە، بە خێی دەفەت و ئاسمانەکە بە ئەوەی خەکانی تریشی تێدا بفەت. لەم بنەیدا بەشەك لە ئەدیبان گێشتبوون و گەڤاری تەامانیان بەسەردا دابەش کرابوو، لە دانیشتنی ناوخەیاندا گفتوگۆیەك لەبارەی شیعرەکی من و شیعرەکی: (حەسیب قەرەداخی) لە نەوان: (قەرەداخی و حەمە کەریم عارف) دروست دەبێت، کە لە ژمارە (1)ی گەڤاری (تەامان – امان)، تەممووزی 1996دا، بەاوکراونەتەوە. شیعرەکەی ئەو بە ناونیشانی: (فەجری عەشق) و شیعرەکەی منیش بە ناونیشانی: (درووەی ئاونە).
(حەمە کەریم عارف) لە گفتوگۆکێیدا بەراوردێك لە نێوان هەردوو شیعرەکەدا دەکات. قەرەداخیش دەماری دگیرێ و بەراوردکردنەکەی پێ قبووە ناکرێت. هەڕەقینەوەی لا دروست دەبێت. وەك: (فەیسەڵ دەهاتی) بەی گەڕامەوە تانیەکی ەاست و چەپیش لە ئەزموونی من و تەواوی لاوان دەدات. لەکاتی گفتوگۆ و هەمان دانیشتنداا: (محەمەد عومەر عوسمان) داوا لێ: (ع. ح. ب) دەکات گفتوگۆیەکی ئەدەبی بە گەڤاری ەامان، لەگەڵدا ئەنجام بدات. قەرەداخیش بێ: (ع. ح. ب) دەڵێت: (بە تەمومژ و سەرلێشێوان ئاماژە بە شیعرەکەی سەباح بدێ). ئەویش لایەنگری بچووەکەی دەبێت و داواکەی بجێ دەهێنێت. چاوپێکەوتنەکە لە ژمارە (3)ی گەڤاری ەامان، 5ی ئەیلوولی 1996دا، بەاوکراوەتەوە و تێیدا دەڵێت: (شیعرێك من تێنەگەم بە شیعری دانانم. ئێستە هەر لە ژمارەیەکی ەاماندا شیعرەکی: (سەباح ەنجدەر)م بەرچاوکەوت.

لەوانەیە هەیە بۆ ئەم چاکترین شیعرە، بۆیە ئەو تەموزە من لەی تێناگەم، بۆ مەرجە ساڵەهای ساڵە شیعر دەنووسم و دەخوێنمەوە.)
یەك لە ئامادەبووان: (عەبدوڵا تاهیر بەرزنجی)، کە ڕۆخنەگرێکی خاوەن میتۆدە، بەم هەڵسوکەوتە دەتوانێت دەبێت و لە خەسڵەتی ڕەشنبیری دایدەماڵێت، پاش ئەوەی ڕووبەڕوو سەرکەنەی ئەم داوا و بۆچوونەی هەردووکیان دەکات، پێی ڕاگەیاندم: ع. ح. ب هیچ بەرهەمی تەی نەخوێندووەتەوە، بگرە هەر ناویشتی بەرچاو نەکەوتووە. ئەم لێخانەی ئەدەب دەرچوونەی پێی کراوە، وەك هەواڵستی داکۆکی و هەڵوێستەقینەوە و کاردانەوە و دژە دیاردەیەك بوو، بەرانبەر بەراوردکردن و گفتوگۆیەکە. بەچوونی جیاواز و جەراوجەر پێویستندی بە ڕایەك و تانوپۆی شیعرەکە، خۆیەوە هەیە. بوار دەخسێنێ بۆ لێکدانەوە و بەراوردی جیا جیا.
ماوەیەکی بەسەرچوو، لە 16/6/1997دا، لە هەولێر لە هەڵی میدیادا: (ع. ح. ب) میوانی بەنیەکی ئەدەبی بوو، (من و بۆتان جەلال و دانا عەلی سەعید) خەمان پێی ناساند و وێنەمان لەگەڵدا گرت. ئەستا وێنەکە لە ئەلبوومی منداین. وەك مەبەست لەگەڵی وەستام و گفتوگۆیەکی کورتمان لەبارەی ئەدەبدا کرد. وەك مەبەست و بە دیاریکراوی ئەوەم لەگەڵدا باس کرد، تەموزە پەداویستییەکی ئەستێتیکییە و هەزکی خوێنەرە، هیچ شیعرێکی نەمریش لە تەموز خاڵی نییە. ئەوەی تە مەبەستێتە لەییە، لەیش لە بایخی لێکدانەوەی داهێنرانە دوورکەوتووەتەوە. ماکی داهێنان نییە. بابەتی چاوپێکەوتنەکەیم هێنایە پێشەوە و گوتم: مامۆستا لەو چاوپێکەوتنەی لە گۆڤاری ئاماندا بەناوکراوەتەوە وەك شاعیرێك ئاماژە بەمن دەدەیت، کەچی من چیرێك دەنووسم، قەت شیعرم نەنووسیوە. ئەمیش تەزبیحێکی دەنك گەورەی بەدەستەوە بوو، بەدەم پێنجە جووانەندنەوە ڕووی لەمن وەرگەڕا و بە قووڵاییەکی زڕەوە گوتی: (ئەی بە وایان گوت).
لە ناوەرێك و جەوهەری خەیدا دانی پەدانا و لە ئاستیەکە تەواو دەنیابووم. منیش بەچوونی خەمم بە پاکی و ئاشکاوانە گوت و گوتم: ئەگەر ئەدەبت باش ناسیبێت، چەن دەتوانیت مەودایەك وەربگری و بەچوونەکی جیاوازی لەم شوێنە دەربڕیت. دەم ئەشاند. (گیانی گیانان: داوای بووردن لەم دەئەشانە و هەموو دەئەشانکان دەکەم.)
ماوەی چەند ساڵێکی بەسەرداچوو لە هەمان گۆڤاردا: (ئازاد عەبدولواحید) چاوپێکەوتنێکی دیکەی لە ژمارە (33)، 5ی ئازاری 1999 لەگەڵدا ئەنجام داوە، لەوەدا دەڵێت: (لە هەولێر (کەریم دەشتی) دەبینم شتی جوانی هەیە، (سەباح ڕەنجدەر) شتی باش دەنووسێ).
ئەی شیعر: چیایەکی چەند هەستی و چەندیش بەر گوللەی کوێر و

دەمانچەی ئاوی دراوی. هەنگە هەخنەگرەك، یان خوێنەرەك وەك شاعیرێكی بۆ ئەزموون، كە نیو سەدەیە شیعر دەنووسێت، گوێی لە بگرێت. هەنگیشە لە چاوپێكەوتنی دووەمیشیدا منی نەخوێندبێتەوە و بڕوامی نەناسیبم. تەنیا بە پاساودانەوەی بەچووني یەكەمی، بەچووني دووەمی دابێت، لەبەرئەوەی من بەهەڵە بردنەكەیم زانیوە. نەناسین و بەچوون لەبارەی یەكتری دان، مەیدانی كوشتنی یەكترییە. لە كاتێكدا ئەم خاڵە لە ژیانی ئەدەبیی خەم دەهێنمەوە یاد و ئاوڕش دەزانم. ئەو وردە بیرەوەرییانە پەناگەی هەڵحەن و خەتی تەدا دەبینیت، چەن هەیشتووی و چەنیش دانیشتووی. چەنیش خەت لە ماوەكاندا دەناسیتەوە. هەقیقەتی ماوەكان چی بوونە بە گۆشەی هەڵحیت و خەلادان لە زمانی دەستەم. بە دیاریكراوی مەبەستەم ئەوە بپرسم: دەبە هەی چی بێت كەسێك بچێتە ژێر كاریگەری بەچووني كەسێكی دی و خاوەنی پەوڕی خەی نەبێت، یان پەوڕ ونكردن چ بارودۆخێكی خنكێنەرە بە بەچوون.
كە پەویستی ئەم نووسینە خرۆشاندمی، بە باش ناسینی، تەواوی دیوانەكەیم خوێندەوە، كە ساڵی 2013 بەهەوبەرێتی چاپ و بڵاوكردنەوەی سلێمانی لە 850 لاپەڕەی قەوارە گەورەدا چاپی كردووە. شاعیرێكی زۆر ئاسایییە، بە زمانێكی میللی نووسیوێتی، لە ڕووی شێوازی نووسینیش سادە و خاوە. لە شاعیرانی نەوەی خەی وەك: دیلان، كامەران موكری، هەردی، كاكەی فەلاح … تاد، لە هەموویان ناكارا و بەكاریگەرترە. قووڵایی بیركردنەوەی كەم تەدایە و تەنكە، ئاگەر لە هەندێك دەڕ و كەپڵەشدا قووڵایی بیركردنەوەشی تەدابێت، كەم لەناو بیركردنەوەكەیدا دەمێنێتەوە و نایگەیەنێتە بارێ تەئامان و خەبینییەكی داهێنەرانە، بەڵكی دەهەڵەت.
سەرەتای شیعری: (شەو)ی خاەكی ئێستێتیكییە بە بەیەككەیشتنی شیعر و مەرەف و دەخی ئێستێتیكی مەرەف لەناو شیعردا، بەهام لە ناوەڕاستیدا سیاسەت دەهێنێتە ناوە و هەستە ئێستێتیكییەكە لەناو دەبات و دەبێتە (مانا و گواستنەوە)، ئەمەش جۆرێكە لە ناشارەزایی ئێستێتیكای ئەدەبیدا. لە ئەدەبی ئێستێتیكیدا زمان تەنیا مانایە، گواستنەوە نییە.
فریشتەی خەم سەری سوماوە ئەمشەو
ئەوەندەی خەم بەم و بەو داوە ئەمشەو
لەبەر لەشاوی تیپی مەینەتیدا
سوپاسی خەشی شكستی داوە ئەمشەو
من بەو زمانە دەنووسم، كە پەی دەگریەم، لە هەگای هەست و هەناسەی قووڵی زمان و (پەرتاو – شەتەحات)ی سەفییانەوەش نەكەوتمە ژێر كاریگەریی باوخوازی بەشێك لە شیعری كوردییەوە، جیاوازم لە:

(ئامانج) و (ئەستێتیکا) و (ئاراستە)دا، شیعری ئاوێتە: جیاوازی لە شیعری قۆناغ. شیعری ئاوێتە پەیوەندییەکی داهێنەرانە لە نێوان زەینی (خوێنەر) و زەینی (نووسەر) دروست دەکات، کەواتە: شێواز و بیرکردنەوەم لە نموونە باوخوازەکەی شیعری کوردییەوە نییە. بەڵکو پرسی تێنەگەیشتن و تێگەیشتن. ویست و داوایەکە لە شێوازی باوخوازدا. پەیوەندی بە چێژەوە نییە. چێژ، خۆشی لە بە ئاکام گەیشتن وەردەگرێت. ئەوەندەی پەیوەندی بە (پێکهاتەی نوێ) و (بوون) و (چییەتی)یەوەیە، پێکهاتەی نوێ و بوون و چییەتی، خەیان ناوەند و تەوەرەکن و بەرەو قووڵایی دەبەن و لە ناخەوە هەوڵدەدەن دیدی باوخواز و گۆڕی باوخواز بگۆڕن و ئاگاییەکی ئەندازەیی بدەنێ، کە چەن مامۆستا لەگەڵ بارودۆخی ئەم پێکهاتە نوێیە و بوون و چییەتییەوە بکەیت، هەوانینی بابەت و هەزی جیاوازی دەق لە هەگای سەسەی هەحی زمانەوە ببینیت.

پووشکین فەرموویەتی:

ئەگەر ژین درێی لەگەڵدا کردی
خەفەت مەچێژە و دڵت نەڕەنجێ.
لەڕەژی هەشا. باوەت وابێ،
کە هەندێ نابا خۆنت دڵتەجێ.

دێ بە دواڕۆژ لەدەدا.
ئەستای مرۆڤ خەم و ژانێ.
ههرچی هەیە هادەبووڕێ
هابردووش هەمیشە جوانێ!

پاشکەی عێراق: ژمارە (45)، ئەیلوول و تشرینی یەکەمی 1981 ل:16

هەزی نزا لەم شیعرە وەردەگرم و ئەم داوایە لە هەزی نادیار و هەبوونی هاستەقینە دەکەم، ئەوەی وەك دوژمنیش هەسوکەوتی لەگەڵدا کردووم من لەی دەبوورم و لەگەیدا دەچمە ناو سەبەر و هەتاوی سروشت و بەخششی هەزی نادیار و هەبوونی هاستەقینە. لەگەڵ هەزی هووخێنەری ئەدەبیشدا ناجەنگم، چونکە ئەو بەوایەم هەیە داهێنەر دەکوژرێت، بەڵام ناووخێندرێت. جەنگی ئەوی دی سەبارەت بە داهێنەر، جەنگ نییە. قەواڵەی بەتاڵە.

هەموومان دەڵێین، تەنیا ژیان بە زیندوویی دەمێنێتەوە، پاش مردنمان ژیان. بە وردی، زۆر بە وردی دەمانبینێت و پارسەنگمان دادەنێت. سەرەتا ئەم بەچوونەم لە: (ع. ح. ب)دا خوێندەوە، سنووڕە فراوانەکانم لا بچووك بوونەوە. هەستم بە غەدرەك کرد، وامزانی

دستم لە بەرزکراوەتەوە بە لەدان، بەڵام ئێستا، بیست ساڵی بەسەردا تێپەڕیوە. نزدە ساڵیش بەسەر کەچی دوایی: (حەسیب قەرەداخی)، شازدە ساڵیش بەسەر کەچی دوایی: (ع. ح. ب)، تاسەی ئەوە دەکەم، وەک چەن دەست و دەت دەکەیت بە چەترەك و بەسەری دەشکاوەکدا هەیدەدەیت، هەم خەت و هەم دەشکاوەکە دەچنە ناو سەبەر و هەتاوی سروشت و بەخششی هەزی نادیار و هەبوونی ئاستەقینە. هەزار جار لەوە زیاتر، تاسە لە هەموو هەستەکانم پلەدا، بەم درەنگی شەوە، ساتەوەختی ئەم نووسینە، بچم دەست بەسەر کەلەکانیان دابهێنم و بە خەیی گەکانیان تەیەمومەك بەجێ بهێنم و شوونوێژەك بکەم. نوێژی شیعر و ئوپەیی داهێنان. ئەی هەزی نادیار و هەبوونی ئاستەقینە، بمگەیەنە ئەو بارەی داوای دەکەم.

حوزەیرانی 2016 هەولێر

قورئان لە خەلیفە عوسمان کوێی عەفانەوە بە ڤلادیمێر لینین ! … سەردار عەبدوڵا حەمە

ئەم ناو نیشانە جێگەی سەر سوڕمانە منیش هەوڵ ئەدەم لەم کورتە نوسینەدا ئەوە ڕوون بکەمەوە و لەو سەر سوڕمانیەتان بهێنمە دەرەوە .

دووساڵ پێشتریش لە ووتارێکمدا ئاماژەم بەم مەسەلە یە کردووە وەک هەوێستی لینین لە بارەی ئیسلامەوە بەڵام ئەم جارە هەوڵ ئەدەم تایبەت تر لەمەسەلەیە بدوەم تا زیاتر ئەوە ڕوون بکەوە سۆشیالیزم چەندە ئازادیەکی بە سنوری هەیە بە بیروڕاکانی کەمەگا چ بە بیرو ڕای ئایینی بە یانائایینی . واتە ئەو ئازادیەی لەم سیستەمەدا هەیە لە هیچ سیستەمێکی تردا نیە .

هەروەک مەژووی ئیسلام باس لەوە دەکا کە قورئان لە سەردەمی خەلیفەی سێ یەمی موسەماناندا (لە ساڵی٦٥١ زایینیدا و ١٩ ساڵ پاش مردنیپێغەمبەری ئیسلام بووە) کەکراوەتەوە کراوە بە کتێب واتە لە لایەن عوسمان کوێی عەفانەوە بووە . پێنج دانە لەم کتێبە دەنوسرێت

هەریەکەیاندنەردرە بە پێنج شاری ئیسلامی، دوو لەو نوسخانە دەمێنی دانیەکیان لە قەصر قوپ قاپی تورکیا دەبە دانەکێیشیان لە مەدینە دەبە کە نوسخەیئەسڵی عوسمان کوڕی عەفان خێی دەبە. لە پاش مردنی ئەو خەلیفەیە عەلی کوری ئەبوطالیب دەبێتە خەلیفە ئەو نوسخە ئەسلیە دەنێت بە کوفە لەعێراق .
کاتێ تێموری لەنگ ناوچەکە وێران دەکا ئەم نوسخەیە لە مزگەوتی بیبی خانوم لە پایتەختی سەمەر قەند دەپارێزرێ وەک ئاسەوارێکی گرنگیەژوویی لەو دەمەنێتەوە تا ساڵی ١٨٦٨ زایینی .واتە تا ئەو کاتەی ئیمپراتۆریەتی ڕووسیا سەمەر قەند داگیر دەکا ئەو نوسخەی قورئانە دەبەن بە کتێبخانەکەی سان پترسبۆرگ(کە ئەمڕۆ بە کتێبخانەی نیشتمانی ڕووسی ناسراوە).
لە پاش ئەوەی شۆڕشی سۆشیالیستی ئۆکتۆبەر لە ڕوسیا بە سەرکردایەتی لینین و بەلشەفیەکان بە سەرکەوتن دەگات ، لینین ئازادی دەداتە تەواو ئەو خەڵکانەی ڕوسیا کە لە نەتەوەو ئایینی جیاواز پێک هاتبوون وەزەربەیان کەماری سەربەخۆیی لە چواچێوەی یەکێتی سۆڤیەتدا پێک دێنن . یەکەلەوانە کەماری باشکوردستان بووە ئەو کاتە لینین ئەو نوسخەی قورئانە لە کتێبخانەکە دەردەکات و دەیکاتە دیاری بە خەڵکی ئوفا ی سەر بەم کەمارە(کەمارە بوو لە ناوچەی ڤۆلگا ی ڕوسیای ئێستا). پاشان کەماری تورکستان زەر داوای ئەم نوسخەیە دەکات تا دەدرێت بەوان لە شاری تەشقەند دائەنرێ و تا ئێستایش لەوێ ماوە .
زەرن ئەو مەلاو بانگخوازانەی کەمۆنیستەکان بەوە تاوانبار دەکەن ئەگەر دەستیان بەدەستەوە بگرن ئەوا ئیسلام لە ناو دەبەن و مزگەوتەکان ناهێڵن وقورئان دەسوتێنن کافرو بە بڕیین و شتی تریش . ئەوان لەم هێگایەوە دیانەوێ خەڵک کوێرو نادیدە بکەن و مەشکی خەڵکی بەوە پێ بکەن کەکەمۆنیستەکان دوژمنی ئەوانن بەڵام پێچەوانەکەی ڕاستە هیچ کەس وەک کەمۆنیستەکان دەستی خەڵک نین و هیچ سیستەمێکی نەتەوەیی وئایینی وتۆلیتارتی و لیبرالی و دیموکراتی وەک سیستەمی سۆشیالیستی ئازادی بە کەمهێگا ناهێنە . وە ئەوەی بە ناوی سۆشیالیستیەوە ئازادی پێشێل دەکاڵ بناغەدا سیستەمەکەی سەرمایەداری دەوڵەتی یە و ژەمە سیاسییەکەشی دیکتاتاری بڕژوازیە نەک دیکتاتاری پرۆلیتاریا. سیستەمیسۆشیالیستی لە ڕوسیا تەنها ٥ ساڵ ژیاوە بەدوای ئەودا هەرچی ناوی لە خێی ناوە دەوڵەتی سۆشیالیستی پەیوەندی بەو سیستەمەوە نەبووە.
کەمۆنیستەکان نایانەوێ لە هێگای زەبروزەنگ و تۆندوتیژی و ترس و تۆقاندنەوە باوەڕی ئایینی خەڵک بگۆڕن بەکو لە هێگایەکی ئازادەوە

دیانەوەململانێ ی بکەن بۆ شۆڕشێکی زانستیانە . کۆمۆنیستەکان دژی داخستنی مزگەوت و سووتاندنی قورئانن وە بەگایەکی ناکۆمۆنیستانەی دژانەهەر لایەن و کەسێک ئەو کارانە ئەنجام بدات لەگەڵ میتۆدوبەرنامەی کۆمۆنیستەکاندا ناکۆکە .
کۆمەگا دەبێ لەو درێ بەختانانەی کە بە کۆمۆنیستەکان دەکرێ ڕزگاری بێ و پاک بکرێتەوە ، هەوڵەکان لەم پێناوەدا دەبێ چڕتر بکرێنەوە وە دەبێتەو هاستیش بزانرێ کۆمۆنیستەکان هاستگرترین و پاکترین و شارەزامەند ترین کەسی کۆمەگان و پێشڕەون بە گوێنی ریشەیی بارودۆخیناهەمواری چینێ هەژارو کرێکارو زەحمتکێشەکان بە ژیانێکی شیاو بە ئینسان.

سەردار عەبدوڵا حەمە
١٨ تشرینی یەکەم ی٢٠٢٠
سەرچاوە:

Sent from Yahoo Mail for iPhone

چاودێری لەنێو قاوەخانەیەکدا (دوو کورتەشیعر) … شیعری: عەبدوڵا سەمان(مەشخەڵ)

چاودێری

ئەمەش دیسان لە ساحەی پاس چاوەوانی نەفەرات بووم وەختێ دەرکەوت
وەکو جاران شل و مل و
وەکو هەژان خان و مان بوو هات و سەرکەوت
زووش زووش سەیری مۆبایلەکەی دەستی ئەکرد
هەند خەمڵابوو..لە ژنەکی هەمانسیانەی خۆیاەی هەبەستی ئەکرد
من پەمخەش بوو تا ئەوارێ لەناو پاس بێ و دانەبەزێ
دەی سپی و بەگەردی خەمی بیدەمێ وەک کاغەزێ
پرسی : بەچەند خوولەکی تر دەگەینە لای مەحافەزێ
تازە کارم پەیدا کردووە لەژێر چاودێری مودیرم

من نامەوێ دووابکەوم، نەک کارەکەم لەدەست بدەم
چونکە سەرچاوەی بژێوی دوو منداڵ و دایک و باوکێکی زۆر پیرم.

ئەیلوولی ٢٠١٩

لەنێو قاوەخانەیەکدا

لەسووچێکی قاوەخانە بەناز کە لەگەڵ خەیاڵ و قاوەی تاڵ دانیشتبووم
ئاویش هاتە سەرمێزەکە و دیم ڕێک لە بەرامبەرمایە
بە کتێبێکەی دەستم را زانی چۆن بیر دەکەمەوە و چ بڕوایەک لە سەرمایە
باسی شکۆش و ژیان و کەمەڵگەی کرد
وەسبوونمی هەتا ئاستێکی بەرز برد
سووکایەتی کرد بە ژیان
بێزی کرد بە خەبات و مژووی ئینسان
ئەیوت جیاوازی لەنێوان سۆشیالیزم و ئەم ژیانە بوونی نییە
کە من هەموو شتێکم بە فەراهەم بێ
ئیتر شکۆش مانای چییە؟
منیش دوا فەم لە قاوە تاڵەکەمدا و هەستامە پێ
لەم وڵاتە ناسراوەی بە سەرما و بەفر و کێوە و تەف
پێنجەی ناوەڕاستی دەستم پێ نیشاندا و
پەم وت فەک ئەف

تشرینی یەکەمی ٢٠١٩

تێبینی : ئەم دوو شیعرە لە ڕۆژنامەی ڕۆچار ژمارە ٨ ی ساڵی ٢٠٢٠ بڵاو بۆتەوە.

ئەستێرەکان … فەروغی فەروخزاد … و : نەژاد عزیز سورمێ

ئەی ئەستێرەکان ،

كه له بەرزیی ئاسماندا
بە نیگاتانەوە چاوبز دانیشتوون
ئەی ئەستێرەکانی پشت هەور ،
كە بە دیار دنیای ئێمەوە دانیشتوون .
ئا ، ئەوە منم لە دڵی بێ دەنگی شەودا
نامەی دڵداریی دەدەنم
ئەستێرەکان گەر دەهانام بێن
لە خەمی ئەو ، كۆشم پێ ئەستێرە دەكەم ..

بێ دڵی بێنی وەفای نەكردووە
جەورو ستەمی بێ كۆتایی و بەهانە خۆشترە
عیشوەو نازی زیرەكانە
لە تەك ئەو هاوڕێ خۆپەسندانە خۆشترە

ئەی ئەستێرەكان چی بوو لە نیگای منداو
ئەو خوێن گەرمیی و گڕانی و ئاوازە مرد ؟
ئاخر چی بوو ئەستێرەكان لە لێوەكانی ئەودا
ئەو ئاخە گەرمانەی دڵداری مرد ؟

جامی بادەم سەرنگون و پێخەفم بەتاڵ
سەرم بەڕووی نامەكانی كردووە
سەرم پی كردووە ، لەناو دڕەكاندا
بێ شوێنەواری وەفای ئەو بگەڕێم ..

ئەی ئەستێرەكان
مەگەر ئێوەش
لە دووڕوویی و جەفای دانیشتووانی خاك ئاگادارن ؟
بەم چەشنەن لە دڵی ئاسمانییاندا ؟
ئەستێرەكان ، ئەستێرەكانی گەش و پاك ؟

من كە ئەوەی هەیە و نییەم دایە بەر شەق
تا كامی ئەو لە عەشقی خۆمدا حەڵاڵ كەم ..
لەعنەتی خوا لە من بێ ، ئەگەر بێجگە لە جەفا
لەمەڕ زیاتر وەفام بێ عاشقان هەبێ !

ئەستێرەكان !
ئێوە دڕێپی فرمێسك ئاسا
سەرتان ناوەتە دامێنی ڕەشی شەوەوە
ئەی ئەو ستێرانەی لە جیهانی نەمریدا

کاوەژنەیەکتان کردووەتە ئەم جیهانە ..

ئایشت و خۆشەویستیشی لە دڵمدا هەر ناوا
ئەستێرەکان ، ئاخۆ چی بوو منی نەویست ؟
ئەی ئەستێران ، ئەستێرەکان ، ئەستێرەکان
ماڵی ئاوای وێران نەبووی
دڵدارە نەمرەکان لە کوێوەیە ؟

- لە (برگذیده اشعار فروغ فرخزاد) چاپی سێیەم بڵاوانە لاپەڕە 21 و 36 .

پرووشکانی ئۆین ... بەشی دووەم...شیعری: ستیڤان شەمزینی

لەوەتی خەم ناسیوە عاشقم
بەڵام هیچ عەشقێک وەک خۆشەویستی تۆ
پەڕ و باڵی نەشکاندووم
لەوەتی خەم ناسیوە ئاشقم
بەڵام ئاگری هیچ عەشقێک وەک خۆشەویستی تۆ
دڵ و ناخی نەسووتاندووم
لەوەتی ئاسمان هەیە من لەی ئەڤانم
بەڵام فڕینی هیچ باڵندەیەک وەک فڕینی تۆ
لە ناخ و ریشەوە نەیبزواندووم!!

زەر جار کە سەیری ئاسمان دەکەم
ماتەم دامدەگرێ و پەم سەرێ
چۆن بەرگەی کشانی ئەو هەموو ئەستێرەی
ناو دڵی گرتووە!
لە ئاسمانی دڵی مندا
تەنیا یەک ئەستێرەی پرشنگدار هەیە
لە ترسی کشانی خەون و خەیاڵم لە تاڵ بووە

بیرم نایەت چۆن و کەی عاشقت بووم
تەنها ئەوەندە دەزانم
بوونی من لەو ساتەوە دەستپێدەکا
لە تەدا بە هەمیشە خەم دەزیێوە
بیرم نەماوە چۆن و کەی ئاشقت بووم
هەر ئەوەندەم لە بیرە
گۆکانێک لە دەما تەقیێوە و
بە ئەبەد خەم لە تەدا ون کرد

من وا راهاتووم تینووێتی چاوم
بە تەماشای باڵای تۆ بشکێنم
من وا راهاتووم لە مەعبەدی دڵی تەدا
ڕۆژانە نوێژی عەشق دابەستم
من وا راهاتووم بە ژێی دەنگی تۆ
ژاوەژاوی ڕەحم ئارام بکەموە
من وا راهاتووم ڕۆژی سەدجار خەم بکوژم
بە ئەوەی لە باوەشی تەدا زیندوو ببمەوە

وەکوو چۆن درەخت بە ئاوازی شنەبا سەما دەکا
وەکوو چۆن کەژگە تاوە باران لە ئامێز ئەگرێ
وەکوو چۆن زەوی بە دەوری خۆردا تەواف دەکا
وەکوو چۆن ڕووبار دەژێتە باوەشی دەریاوە
منیش بە هەناسەکانی تۆ سەما دەکەم
ئازارەکانت لە ئامێز ئەگرم و
بە دەوری باڵاتدا تەواف ئەکەم
دواتریش بە هەمنی ئەژەمە چارەنووستەوە

دەم وەک دەریا
بەرەو کەناری تۆ شەپۆل دەدا
ڕەحم وەک باڵندە
بەرەو ئاسمانی تۆ دەفڕێ

هەناسەم وەک خونی شەهید
بە یادی تە هەنسکی لە دەتکە
جەستەم وەک داربەڕووێک
دەیەوێ لە باوەشی تەدا بەوێ
شیعرەکانیشم وەک هاوارێک
بەناو بەدەنگی تەدا تەدەپەڕێ

تە لە فریشتەوە فەری جوانی بووی
لە باخچەوە دەنەرمی و لە دەریاوە ئەوین
تە لە ئازارەوە فەری بەدەنگی بووی
لە شاخەوە خەراگەی و لە منیشەوە عەشق

عیشقێ بە وشە … شیعر/کـــــــاوە عوسمان عومەر

(1)
قورسە تەبگەین
لە عیشقی پەروانەیەک بە گە
هەروەک قورسە لەوە بگەین
بە وەک جگەرەیەک
تا دوای وەرینی کەتا سوتوو
دەڵک بە دەڵکی تر..
ئەبەتە سوتماک

(٢)
تاسەی رەشتنە،
هەشتا لە هەیوانەکا
لە زەنگەکی وەسکەر زیاتر
دەنگ ئەداتەوە
خە عیسایەکی تر
لە خاچ نەدراوەتەوە

چما ئەم هەموو زەنگە زەنگە
مەشکی شاعیرەک،،
ئەزرنگەنەتەوە

(٣)
بە وشە..
ئەم جارە عیشق ئەکەین
مەرج نیە
شتیش بە یەک بنوسین
با نمە سارد و
و گڵا وەریوەکان
وورتەی لەومان بن
شەپەل پیانۆی ،،
سەر زەریای تەنیایی و
ڕەشەباش
قەڵەمی سەر نامەی ڕەگا
مەلەکیش
لە سەراخی گەمی ..
ئەرخەوانی دڵەکا
لە چاومانا بگڕێ

لە سەلەمانی یەوە بۆ پێنیا ١٩٣٩ هەتا ٢٠٢٠ کەچی ئەبەدی تەکەشەری شیوعی هاوڕێ عەلی غەفور

فەهد گردەوانی

بە کەچی دوایی سیاسەتمەدار و تەکەشەر کاک عەلی صالح غەفور ، ئەو ژانە گەورەیە تووشی هەمووان بوو. هەریەکەک لە نزیکەوە ئەو مرۆڤە دڵگەورەیەی ناسیبێ ، خەشی ویستووە و ێیزی بە داناوە ، ئاخر خە

کاک عەلی بەخێی هەموانی خۆشدەویست .
لە سەلەمانی یەوە کە لە خزانکی هەبوون لەدایک دەبێت ، قوتابخانەی سەرەتایی و ناوەندی و پاشان مامۆستایان تەواودەکات و ماوەیکی کەم لە گوندەکانی لای عەربەت دەبێتە مامۆستا .
لە پاش تێکشاندنی پاشایەتی لە عێراق و شەشی ١٤ تەموز کاک عەلی تێکۆشانی لە ڕیزی حزبی شیوعی عێراق دەستپێدەکا و لەبەر زیرەکی دەبێتە سەرکی لقی سلەمانی یەکێتی گشتی قوتابیانی عێراقی .
ئەو تێکۆشانەی کاک عەلی لە ڕیزەکانی قوتابیان دەبێتە هۆی ئەوەی لەلایەن دەسەلاتەوە دووچاری ئەشکەنجە و ڕاونان بێت . لە کۆبوونەوەکی فراوانداوا دەکا کە داوا لە رژێمی قاسم بکرێت بوردومانی کوردستان ڕابگیرێت . پەیوەندی حزبی لەگەڵ شاعیری پێشکەوتووخواز ونوێخواز [جەلالی میرزا کەریم] بوو . گەلێک جار باسی ئەو شاعیرە نوێخوازەی بۆ دەکردم و چەن چالاکی یەکانی لە ڕیزی حزبمان حزبی شیوعی عێراقی ئەنجام دەدا ، بۆ بەختی من لە یەکەم سەفەری گەڕانەوەم پاش ڕاپەڕین شاعیر و نووسەر جەلالی میرزا کەریمی هەردەم زیندووم لە بارگای [ڕۆژنامەی ڕێگای کوردستان] لەتەک مامۆستا [فەتاح تەفیق ناسراو بە مەلاحەسن]ی هەردەم زیندوو بینییەوە ، وای لەو دیدارە خۆش و پاش ئەوەی گەرامەوە سوێد ، کاک جەلال کەچی کرد و شیعر ونووسین وبیرەوەری یەکانی خستە ژێر گە .
زەرجار لەگەڵ کاک عەلی باسی ئەو تێکۆشەرمان دەکرد و باسی شیعر ونووسینەکانی .
حزب بە پەروەردەکردنی کادیر و تەواوکردنی خوێندن هەموساڵ چەند قوتابی یەکی ڕەوانەی دەرەوە دەکرد بۆ تەواوکردنی خوێندن ، یەکێک لەو قوتابیانە کاک عەلی غەفور بوو. ساڵی ١٩٦٢ بۆ تەواوکردنی خوێندن گەشتی ژیانی بووە پێنیا . هەر لەو وەاتەش بەوانامەی بەدەست هێنا و پاشان لەگەڵ کیژکی پێنی کە ناوی [گراژینا]یە هاوسەرگیری دەکات و تاقە کوێکیان هەیە بەناوی [ئاڵان] و دوو نەوەیان هەیە بەناوەکانی[ئەزابەلا و ڤیان] .
کاک عەلی غەفور لە پێنیاش بەردەوام دبێت لە تێکۆشاندا لە ڕیزی حزبمان و کەمێی خوێندکارانی کورد لە ئەوروپا . هەر بە تێکۆشانی کاک عەلی لقی کەمێ لە پێنیا دادەمەزرێنی و بە ماوەیکی زەر بەخێی سکرتێری ئەو لقە بووە . لە ڕیزی حزیشدا بەردەوام بووە لە چالاکی و یارمەتی دانی ئەو عێراقی و کوردانەی کە دەگەیشتنە پێنیا ، هەردەم هاریکاری دەکردن بۆ تەواو کردنی خوێندن .
کەمێی خوێندکارانی کورد لە ئەوروپا کە ساڵی 1956 دامەزراوە تاقە کەمێی خوێندکاران بووە ،قوتابیانی لەخێی کەکردەتەوە و تاقە باڵیوزی کورد بووە لە دەرەوە بە ئەوەی خێکی جیهان بە کورد

ئاشنابکات ، کاک عەلی چاپاکانە بەشداری کۆنگرەکان و فیستیڤاڵە جیهانی یەکانی کردووە و بەجلی کوردی شان بەشانی هاوڕێ یەکانی چاپاکی نواندووە . یەکێک لەو هاوڕێ یانەی هونەرمەندی بەناوبانگ کاک [قادر دیلان] بووە . هەنووکەش لە گوڵم دەزرنگێتەوە کە بانگی کاک قادری دەکرد وبە سڵەمانییانە ناوی [قادر]ی دەدرکاند ئای پێیوەندی نەوانیان چەند پیرەز و روحی بوو.
ئەمەی خوێندکارانی گەنج شانازیمان بە هاوڕێیان قادر دیلان و عەلی غەفور و جوهەر شاوەس و زوهدی داودی و شەرزاد قازی دەکرد ، کە لەتەمەن لە ئەمە گەورەتربوون ، لەگەڵ ئەمە کەدەبوونەوە و کەمەڵەی خوێندکارانی کورد لە ئەوروپا مەرکەزی پراگ کە سەر بە حزبی شیوعی عێراق بوو، بەڕێوەمان دەبرد.
پارتی مەرکەزی بەرلین و یەکێتی ئەکسا و پاسەک سەکسە و ئەمەش مەرکەزی پراگ مان هەبوو . لە کۆنگرەی یەکگرتنەوە لە بەرلین ساڵی ١٩٨٩ مەرکەزەکان یەکیان گرتەوە و هەر لایەنی چوار ئەندامی لە دەستەی بەڕێوەبەراتی بەرکەوت .
هەتا ئەو یەکگرتنەوە یە لەگەڵ کاک عەلی غەفور لەدەستەی بەڕێوەبەرایەتی کەمەڵەی خوێندکارن پێکەوە کارمان دەکرد و هەر ڕۆژ بە ڕۆژ پێیوەندی مان بەهێزتر دەبوو بەمن بووە براگەورە و بیرەوەری ویادگاری یەکانمان زۆدەبوون .
کاک عەلی لە ماوەیەکی زەر کورتدا خوێن کوتە مەشکی و کوتە نەخشخانە چاک نەبوەوە منیش هەواڵی نەخۆش بوون بە هێش بوونەکەم لە ٢٠ ئاب ٢٠٢٠ بیاوکردەوە ، هەر بەو ئاواتەبووم جارێکی تر گوڵم لەدەنگە خۆشەکەی بێتەوە بەڵام بەداخەوە ئیتر مەرگ ڕێگای نەدا .
بەر لەو کارەساتە ، کاک عەلی سەفەری کرد بۆ شاری [کەراکۆ] و پیلی دڵی گەڵی و زەریش کەیفخۆش بوو بە سەرکەوتنی ئەو دیداری نەخشخانە یە و لەکاتی گەڵانەوەی دا کە ئاڵان کۆیشی لە تەنیشتی بوو گەلەگ پێکەنین و کەیفخوشیمان دەربڕی و بەوەی کە هەتا دە ساڵیتر ئیتر پێویستی بە گەڵانی دە نی یە و بە قسەخۆشکانی گووتی زەرە تا ئەوکاتە منیش گووتم نا چەند دەیەکی تریش دەژیت . کاتێک گەیشتەوە شارەکەی خۆی و ڕۆژانە هەواڵیم دەپرسی کەچی لە خەمی دایکی ئاڵان بوو کە چاوەڕوانی نەشتگەری دەکرد . زەر بە چاویلکە و پیلی دە و گوێبیستی گویی و پلاتینەکانی قاچ وپشت پێدەکەنین وگاڵتەمان بە مردن دەکرد .
ئاخ و هەزار ئاخ چەن ئاڵان بۆی نووسم بەداخەوە باوکم سەفەری دوایی کرد . باوەڕم نەدەکرد وحەزم دەکرد ئاڵان پێم بڵێ راست نیە وهەر لەهەشی خۆی چووە ، بەڵام ئاخ وهەزار ئاخ مردن دیسان بووە کارەسات و مەرگی کاک عەلی لەساندین .

بیرت دەکەم کاک عەلی بیری قسەخۆشکانت دەکەم . ئەی تەکۆشەر کۆنەدەر و دە مەزنەکەی مرۆڤایەتی .
ساڵی ١٩٧٦ کە کۆنگرەی سێیەمی حزبی شیوعی عێراقی لە بەغدا بەسترا کاک عەلی بەشدار بوو بەناوی [ازادی ماجد] ژمارەی کارتەکەی[٢٠٦] بوو .
کاک عەلی وەکو کەسێکی بیانی کە خزمەتی پەلەنیای کردووە خاتی ریزلێنانی لەسەرکی پەنیا وەرگرتووە .
کاک عەلی لە ١٨/٩/٢٠٢٠ دە مەزنەکەی وەستا وماڵئاوایی لە دایکی ئاڵان وئاڵان وهەردوو منداڵەکەی و هاوڕێ یانی کرد .
کاک عەلی لە ٢٦/٩/٢٠٢٠ لە شاری ئۆشتین/پەنیا بەخاک سپێردرا.
روحت شاد و یادت زیندوو

فەهد گردەوانی 24/10/2020ستەکهەم

"دیاردەی مەسرەفی ئابووریی لە هەرێمی کوردستان" … نووسینی: دانا حمید محمد

[بۆ خوێندنەوەی ئەم بابەتە بۆ پ د ف کلیکی ئێرەبکەن]

پێشەکی

ئەوەی لەم وتارەدا کە دەچینە ناوی و باسی دەکەین، دیاردەی بەرخۆری و مەسرەفە وە لێکەوتەکانی بەگشتی و بەتایبەتی لەسەر هەرێمی کوردستان وەك قەوارەیەکی سیاسی و ئابووری، کێمەایەتی و فەرهەنگی لەسەر پێ خۆگرتوو، بەڵام لە روانەتدا بەو شێوەیە نییە بەکو لە ناوەڕۆکدا لەرزك و شێواوە، لەرووی ئابورییەوە هیچ بنەمایەکی دەزگا ئابوریی و سیاسییەکانی تێدا نییە و ئەوەی حوکمی دەکات دیاردەی بەرخۆری و مەسرەفکردنە لە سەرجەم کایەکانی حکومەتدارێتیکردندا… واتە پایەکانی لەسەر بەرخۆریزم راوەستاوە

هیچ بەرهەمێکی نییە، ئەمەش لەوە دەرچووە کە حاڵەت بێ بەکو بووە بە دیاردە و پێویستی بە چەندین توێژینەوەی ورد و قووڵ هەیە، بەتایبەت لەرووی ئابوورییەوە بۆئەوەی کاریگەرییەکانی مەسرەفگەرایی لە هەرێمی کوردستان دیاری بکەین و بچینە ناو پێکهاتەکانییەوە. چی وایکردوە کە بەرخێریزم بچێتە هەناوی هەموو کەرتە ئابوریەکانەوە و بەتایبەت لەوە دەرچوبێ کە چارەسەری ئابوریانەی بکرێت.

ئێستا بەتایبەت کە "ئێستایەکی ئابوری/ سیاسی" ییە، واتە ئەو هەلومەرجە ئابوری و سیاسی و کۆمەڵایەتییانە چیین؟ کە بەرخێریزم لە کوردستادا هەیە و ناتوانرێ چارەسەر بکرێ بەو ڕێگاچارەی خۆی کە دژی دەگیرێتبەر. بێگومان بە سەرجەمی ئەو بکەرانەوە کە لە ئێستادا ئامادە و دەستبەکارن. هەم ئەو ئێستایە "ئێستایەکی تیۆرییە" واتە بێ دیاردەی بەرخێری و مەسرەفکردن لە ئاستە جیاوازەکانی کۆمەڵگادا، پێویستمان بەو تیۆرە ئابوورییە هەیە بێ دۆزینەوەی ڕێگا و چارەسەرکردنی مەرهەمە ئابورییەکان بە درم و پەتاکانی مەسرەفگەرایی لە کوردستان.
واتە بەرخێریزم وەك کێشەیەکی فیکری ئابوری و سیاسی و کەلتوری، کۆمەڵك پرسیاری تیۆری و مەعریفی ئاڵۆزی لە دەوری خۆی کۆکردۆتەوە کە هەندێکیان پێویستی بە کات و میتۆدی خۆی هەیە بۆئەوەی بەباشی لێیبکۆڵرێتەوە. دیاردەی بەرخێریزم واتە مەسرەفگەرایەکی لەئەندازەبەدەر لە بەفیڕدان و بەکاربردندا، کە شتێکت لە کاڵا و خزمەتگوزاری نییە بەرهەمی بهێنی و هەر مەسرەف ئەکەیت، مەسرەف بووە بە ئاشکرا و لەوە دەرچووە کە شاراوە بێت. لە مێژووی ئێمەدا بەرخێریزم بە شێوەیەك بووە بە ئەخلاقی سەرەکی بەشێك لە تاکەکانی کۆمەڵگای ئێمە و هەر مەسرەف دەکەن بۆئەوەی بزانن کە شتێکیان نییە لە بەرهەم کە شوێنی مەسرەفی پێ پێبکەنەوە. وە بەرخێری لە کۆمەڵگای کوردستان بووە بە دیاردەیەکی حەشامات و جەماوەری بەرفراوان، لەوە کەوتووە ئاکاری ئەم تاك یان ئەو گروپی تایبەتی ناو کۆمەڵگا بێت بە تەنها، بەکو گشتگیر بووەتەوە. سەرجەم پرسەکانی گرتووەتەوە و هەناسەدانی بۆیوە لە سێکتەرە ئابورییەکان. واتە هەم چینەکانی خوارەوە و هەم چینی ناوەڕاست و هەم چینی ئەو نوخبە دەسەڵاتدار و دەوڵەمەندەی بەشێوەیەکی ئەفسانەی لە ساڵانی ڕابردوودا دەوڵەمەند بووە هەموویان بەشێکن لەو شەپۆلی بەرخێرییەی لە وڵاتەکەدا دروست بووە، ئەم بەرخێرییە لە هەموو ئاڕاستەکاندا بوونی هەیە و کۆی گشتی پرسە سیاسی و ئابورییەکانی گرتۆتەوە.

دونیای ئەمە لە بەرخۆرییەوە ئاماون، ئاواش بەشە خونەوار و رشنبیرەکەی وڵات وەك چینە بەرخۆرەکە ئەوانیش بەرخۆرن. هەموو یەکە کەمەایەتییەکان بەرخۆرن، خەزان، خەڵ، حیزب، مزگەوت، دەسگاکانی کەمەگای مەدەنی و هەموو دەزگاکانی وڵات سەرتاپا بەرخۆرن و لە مەسرەفگەرایەکی رووتەوە ئاماون.
خاڵکی تری گرنگ ئەوەیە: کە بەرخۆری وەك دیاردەیك خەبەخۆ و سروشتی نییە، بەکو گەشەکردنکی سروشتی و خەڵسکی کەمەگای ئەمە دروستی نەکردوە، بەکو بەر لە هەموو شتك دیاردەیەکی سیاسییە و ستراتیژکی تایبەتی کارکردنی دەسەڵات و مەدڵکی تایبەتی دەسەاتدرتی دروستی کردوە و ئاستەی ئەکات. لە ئەدەبیاتی زانستییدا ئەوەی لە پشتی ئەم سیستەمە بەرخۆرییەوە وەستاوە "ئابوورییەکی رەیعی"یە کە لەسەر مەسرەف وەستاوە و کەرەستەی خاو، لە کەمەگای ئەمەدا لەسەر فرشتنی نەوت، لە بازاەکانی جیهاندا و لەسەر خەرجکردنی پارەی ئەو نەوتە ئەژی لە گەی ئابوری رەیعییەوە دەستی دەکەوت.

ئابوری رەیعی بەو جرە لە ئابوری ئەوترە کە داهاتە ئابوورییەکان لەگەی بەرهەمنانەوە بەدەست نایەت، بەکو لەگەی بازرگانیکردن بەو کەرەستە خاوانەوە بەدەستدەهنرە لە وڵاتدا هەن. پارەی رەیع پارەیەکی ئاسانە و ئیشی زر و ماندووبوونکی ئەوتی ناوە کە بەدەستبهنرە. زیاتر ئاکامی دیاری و پاداشتی نەوتە کە وەك سەرچاوەیەکی مەسرەف و بەرخۆری وەریدەگرە و هیچی نییە لە بەرامبەردا شونەکەی پ پبکاتەوە.

کەمەگای بەرخۆر ئەو کەمەگایە کە پشت بە بەکارهنانی کاا و خزمەتگوزاری ئەبەستە نەك بەرهەمهنان، واتە سەرمایەگوزاری و پاشەکەوتی نییە کە رووکنکی گرنگە ب دەرچوون لە بازنەی بەرخۆریزم. وە بەرخۆری وەك پدراوکی ئابوری و کەمەایەتی، سیاسی و فەرهەنگی و… توانا و هزی خی هەیە کە گروپ و دەستەجەمعی خی کە کەوی مەسرەف گرتویەتی بەسەر گروپ و تاقمی تردا بسەپنە کە هستا نەکەوتوونەتە ناو ماتریکسی مەسرەفگەرایی هزی بەرخۆریزیمی یەکەمەوە. بیە پویستە تارماییە ترسناکە ئابوورییەکانی بەرخۆری دەستنیشان بکەین و لکەوتەکانی دیاری بکەین و میکانیزمی چارەسەر بدزینەوە بیان. وەك پرفیسر (د. هشیار معروف) باوەی وایە: لە دیاردەی بەرخۆریزم و مەسرەفگەراییدا، کە روو دەکاتە کەمەگایەك و سەرجەم کەرتەکان دەگرتەوە، کاری لەپشینە ئەوەیە کە دەستیشانی نەخشیەکە بکرە و دواتر بە قناغ رگاکانی چارەسەر

بخرێتەروو و کار بکرێ بۆ وەبەرهێنان و ئەو لەشکرە بەرخۆرییەی دروستکراوە، کەمبکرێتەوە و هەلی دۆزینەوەی کارکردن لەنگەی ئابوورییەوە بۆیان بدرێت.

یەکێکی تر لە هۆکارەکانی دروستبوونی بەرخۆری لە هەرێمی کوردستان زیاتر قەیرانی بەڕێوەبردنە لە کاروباری ئیداری حکومەتانیدا، واتە دەزگا حکومییەکان کە بەرخۆری رێژەیەکی سەرەکی هەیە لە دروستبوون تێیدا، واتە لە فەرمانگەیەکدا پێویستی بە (50) کارمەند هەبێ، رێژەکەی لەوە زیاترە و بگرە دووقات کراوەتەوە بەتایبەت لە سلکی سەربازییدا ئەو کەلتوری بەرخۆرییە گەشتوەتە ترۆپکی خۆی. کە رێژەیەکی زۆر موچەخۆر هەیە بەڵام لە واقیعدا بوونیان نییە و تەنها ناوەکەیان بۆ وەرگرتنی موچەکە هەیە. ئەمەش ئەو بەرخۆری و ئابوورییە ڕەیعییە کە سەرچاوەکەی نەوتە و هۆکاری دروستبوونی بەڵشاوی ئەو هەموو ناعەدالەتییە کەمەایەتییە کە لە هەرێمی کوردستان بەڕێژەیەکی بەرچاو بوونی هەیە و بەئاسانی چارەسەر ناکرێت.

یەکێکی تر لەو کێشانەی کە بەرخۆری دروست ئەکات کە (مارکێزە) لە کتێبی (مرۆڤی تاك ڕەهەند) باسی ئەکات و پێی وایە: "مەسرەفگەرایی ئینسانی تاك ڕەهەند لە ئاستی گشتییدا بۆ پرسیار و مەسرەفکەر دروست ئەکات". وە هەموو شتێك لە مەسرەفکردندا دەبینێتەوە، واتە مەسرەفگەرای تەیەکە کە بۆیاخکراوە و ئامادەکراوە بۆ کۆیاری مەسرەفکەر بۆئەوەی بەخۆی بزانێت وەك بۆمبکی تەوقیکراو دەبێتە میوانکی ناوەخت بۆ کاراکتەری بەرخۆر.
خاڵکی تری مەسرەفگەرای پەیوەندی بە چۆژپەرستییەوە هەیە کەوادەکات ئینسانی بەرخۆر تەنها بیر لە کەمەڵك قازانج و دەسکەوتی ئابوری بکاتەوە، کە دواتر ڕێی تێکدەرانەی دەبۆ لەسەر ئاستی گشتی کەمەگا. وادەکات رووبەری گشتی توشی شەژان و ناڕێکی ببێتەوە و بەئاسانی بۆ سەر باری ئاسایی خۆی نەگەڕێتەوە.
رووبەکی تری مەسرەفگەرایی پەیوەندی بە ریکلام و دونیای نمایشەوە هەیە، کە من و تۆی کۆیار روو دەکەینە بازاڕ بۆ کۆینی کاڵایەك بەرخۆری من و تۆ وادەکات کە ئارەزووی تێرکردنی غەریزەی کۆینمان تەواو نەبۆ و مەیلی کۆینی مەسرەفی زیاتر بکەین. ئەمەشە دەرئەنجامی رویەکی تری فریودەرانەی مەسرەفگەراییە لە دونیای ئەمڕۆدا کە لەنگەی کاڵاوە بۆ بەرخۆر و کۆیار خۆی نمای ئەکات. کوردستانیش بەدەر نییە لە پەتایە و بەشکە لە ساغکردنەوەی بازاڕی ئەو مەسرەفگەرایەی کە رووەکاتە کوردستان.

بەرخۆریزم پایەیەکی سەرەکی و بنەڕەتییە بۆ مانەوەی سیستەمی دیکتاتۆری و دەسەڵاتەکەیان. بەمانایەك هەتا بەرخۆری لەو سیستەمە ستەمکاریانەدا هەبێ، گەرەنتییە بۆ مانەوە و بەردەوامیدانی دیکتاتۆر لەسەر سوڵتەکەی بۆ ماوەیەکی تری درێژتر لە حوکم و ستەمکاری. واتە لەڕێگەی ئەو ئابوورییە رەیعییەوە کە سەرچاوەکەی نەوت و گازە دەتوانن تەمەنی خۆیان زیاتر درێژ بکەن ئەویش بە دامەزراندان و بەرتیلدان بەو لەشکرە مەسرەفکەرەی کە کۆشکەکەی دەپارێزن. وە بەشێك لەم سەربازانە لە (کایەی سێبەر)دا کار دەکەن و کۆنترۆڵی دەنگە نارازییەکان دەکەن و پارێزەری ئەو کەلتوری ستەمکاریی و مەسرەفگەراییەی کۆشکی دیکتاتۆرن.

مەسرەفگەرایی خولیا و مەیلێکە هەم چێژبەخش و هەم ئازاراوی ئەم سەردەمەیە، لە لایەن دەسەڵاتە سیاسی و ئابوری و… دروست دەکرێ بۆ ئەوەی ئینسان لە راکردنێکی بەردەوامدابێ بەدوایی کاڵا و خزمەتگوزاریدا، واتە عەقڵێکی ئامێری دروست کردوە بۆ ئینسان کە دەستبەرداری خۆزگە و دونیای مەسرەفی نەبێت. بەرخۆریزم پەنا بۆ زۆر شت دەبات وەك وێنای خەیاڵکردنەوە لە مەسرەفگەرایی و ئەو چوارچێوە پێ لە مەسرەفییەی کە سازیکردوە، واتە مەسرەفگەرایی دونیای مۆدێرن زۆر چێ و ئاڕاستەزە، پێویستی بە گۆشەنیگای زۆر ورد و دەقیق هەیە تاوەکو کەلێنەکانی مەسرەف لەووە ئابوورییەکەیەوە بدۆزیتەوە و چارەسەریان بکەین بە بەرهەمهێنان و داهێنانی پێشکەتووی گەشەی ئابوری.
سەبەکت لە نێوان ژیانی و ئەندێشەی بەرخۆریی نێو کاڵایی دونیای ئەمڕۆ نقوم بووە، ئەو کاڵایە ژیانی داگیر ئەکات و کاتی خۆی لە پارە و شتی تری لەکیش ئەبات. بەمانایەکی تر کاڵا ژیان و بیرکردنەوەی داگیر دەکات، وەك سیستەمی کاپیتال تەنیا بە گوێرەی پێویستییەکان شتەکان ناگۆڕێ بۆ بەرهەم بەکو بەکارهێنانی بۆ بەرهەمەکان دەنێتەوە واتە کۆیاری بۆ کاڵاکان ئامادە ئەکات و ئینسان خۆی ئاوێزانی"تۆی جاڤاکەیی ئابوری مەسرەف" دەکات. بەمانایەکی تر مەسرەفگەرایی لە دونیای شاهانەی کاڵاکاندا دێوەزمەیەکە دیوە مۆدەکەی دەبینرێ، بەڵام پارادۆکسەکە ئەوەیە: "زبڵەکانی ناو مەسرەف و بەرخۆری خۆی نابینرێت".

لە کۆتاییدا بەو دەرئەنجامە دەگەین کە کەلتوری مەسرەفگەرایی لەووی ئابوری و سیاسی، فەرهەنگی و کۆمەڵایەتییەوە، دیاردەیەکە کە ڕیشە و ریشاڵەکانی لە زۆربەی بوارەکاندا رەگی داکوتیوە و چارەسەری ئاسان نییە بەکو پێویستی بە توێژینەوە و دەرئەنجام

هەیە تائەوەی دەگەین بە ئەندازەیەك لە چارەکردنی مەسرەف و کەمکردنەوەی بۆ ئاستێکی دڵخۆش و قەناعەپێکراو. مەسرەفگەرایی لە ئابوری کوردستاندا ئەوەندە فرەپەلوپۆیە کە رەگی لەنێو هەموو کایەکاندا هەیە ئەوەی بە پلەی یەکەم ترسناکە ئابوورییە کە بەرخۆری و بەکارهێنان زاڵمانە تەی خۆی تێهاویشتووە. ئەوەی بە پلەی یەکەم بەرپرسیارە لەم دۆخە بەرخۆرییە حیزب و ئەو لەشکرە مەسرەفکەریە لە ئینسان کە حیزب چیان پێبڵێ: ئامادەن ئەنجامی بدەن. واتە ئیستیبدادی حیزبی کە سەرچاوە سەرەکییەکەی ئەو ئابوورییە رەیعی کرێخۆرییەیە کە خۆی لە نەوتدا دەبینێتەوە و تەکەی بە ئەجێندایەکی ترسناکی مەسرەفگەرایی بووەتەوە. بەمانایەکی تر بەر جۆرێك لە "شێکی مەسرەفگەرایی" دەکەوین کە ریشەی چەسپیوە. ئەوەی گرنگ و سەرەکییە بۆئەوەی ئابوری کوردستان لەژێر چنگ ئەو بەرخۆرییە دەربهێنین و رزگاری بکەین و مەسرەف بگۆڕێ بە بەرهەم و سەرمایەگوزاری، پێویستی بە هۆشیارییەکی دەستەجەمعی هەیە لە هەموو بوارەکاندا تاوەکو رێنمایی و چارەسەری پێویست بدۆزنەوە و بیخەنەڕوو بۆ چارەسەرکردنی قەیرانەکان بەگشتی و بەتایبەت قەیرانی مەسرەفگەرایی.

مەصرەف (بەرخۆری) چییە؟

بەرخۆری چالاکی کڕین و بەکارهێنانی ئەو شتومەکانەیە کە ئینسان لە ژیانی ڕۆژانەیدا پێویستی پێیانە. شوێنی کڕینی ئەو شتومەکانەش بازاڕە، لێرەوە بەرخۆری و بازاڕ دەبنە دوانەیەکی لێکدانەبڕاو. لەهەر شوێنکی دونیادا کە باسمان کرد لە بەرخۆریی باس لە بازاڕ دەکەین و کە باسیشمان کرد باس لە بەرخۆریی ئەکەین. هەموو مرۆڤێك بۆئەوەی بژی و بمێنێتەوە پێویستی بەوەیە ڕۆژانە بڕێك بەرخۆریی بکات. هاوکێشەکە لەووی ئابوورییەوە زۆر سادەیە، ئەگەر کەسانێك نەبن نان لە نانەوایەك، یان میوە و سەوزە لە بەقاڵێك بکڕن، یان جلوبەرگ لە کۆگایەك، یان گۆفارێك لە کتێبخانەیەك بکڕن، ئەوکات هیچ یەکێك لەو شوێنانە بوونیان نابێت و شتەکیش بەناوی ئابوورییەوە دروست نابێت. بەم مانایە ئابوری بۆئەوەی وەك کایەکی تایبەت لە کۆمەڵگادا بوونی هەبێت بەرخۆریی دەبێ هەبێت. ئەوەی هەی تێگەیشتن و خوێندنەوەی مانا و دەرئەنجامەکانی ئاستی ئەم وتارە سادە و گشتییەی بەرخۆریی نییە، ئەو ئاستەی بەرخۆریی نییە ڕاستەوخۆ گرێدراوە بە دابینکردنی پێداویستییە سەرەکییەکانی ژیانی ئینسانییەوە، واتە بەو ئاستەوە کە ئینسان پێویستی پێیەتی بۆ مانەوە و بەردەوامبوون. ئەوەی مەبەستی ئەم وتارەیەکە بە

بەرخۆرییەوە وەك ئابوری و کەلتور یان وەك فیکریەکی جەماوەری کە باس لە بەرخۆریی لەووە ئابوورییەکەیەوە دەکەین زانستییانە هەڵسەنگاندی بۆ بکەین لێکەوتەکانی لەسەر ژیانی کۆمەڵگا دیاری بکەین. وە لەووی کەلتوورییەوە دەتوانین وەك بەشێك لە ئایدۆلۆژیای مەسرەفگەرایی سەیری بکەین. کەوەك هێما بۆ ئارەزو و حەز و سیاسەتێك هەیە کە بەرخۆریی بەلاوە جوانە و هەوڵی زیاتر نەخشان و پیرۆزکردنی دەدات، وادەکات ببێت بە دیاردەیەکی جەماوەری واتە خەڵك هەموو مەسرەف بکەن و بەرهەمیان نەبێت. ئەمەش وادەکات بەرخۆریی لەم ئاستەدا ئاستە سادەکەی جیابێتەوە و وە "بەها سەرەکی و بادەستەکانی کۆمەڵگا لە چالاکی بەرخۆرییەوە سەرچاوە بگرن".
لە سایەی بەرخۆرییدا، سێبەری مەسرەفگەرایی وەك تێکی سیستەماتیکی ئابوری بەناویەکداچووە و لێکئاڵاون.

تەنیا بە سەیرکردن دەزانی لەناو ئەو ئوردوگا بەرخۆرییەدا کۆمەڵگا خەریکی چین و چۆن دەژین؟ ئەمەش بەشێکی تەپوتۆزی ئەو بەرخۆرییە لەڕگەی شەپۆلی سیاسەتەوە هاتووەتە ناو کایەکانی ژیان رووبەری گشتییەوە. واتە ئەم بەرخۆرییە رووبەری گشتی بۆ خۆی داگیرکردوە، لەپێناو مانەوەشدا هەموو کارێك دەکات ئەبەت هێزی ئەم بەرخۆرییە ئەبۆ دەوڵەت یان حیزب یان دەسەڵاتێکی ئابوری و سیاسی گەورەی لەپشتەوەبێ، ئەگینا هیچی پێناکرێت. وە مەسرەف شێوەیەکی جیوەئاسایی هەیە و خۆی شێدەکاتەوە بۆ ناو پنتە بچوکەکان و دزەئەکاتە ناو پانتاییەکانی ژیانەوە، میکانیزمی تایبەتی خۆی هەیە، وە ئەم شێوازە لە شێبوونەوەی بەرخۆری ئەگەر لە چەند شێوەیەکی تردا دەرنەکەوێت ئاسایە و بگرە لە جێگایەکی تردا جەبەروتی خۆی دەردەخات و سیستەمێکی گشتگیر و سەرتاپاگیر مەسرەفگەرایی دروست دەکات.
ئێستا بەرخۆری وەك جۆرێك لەبەرگرتنەوە و زەوێنەی لێهاتووە، هەندێکجار دژی حەقیقەتی خۆی دەوەستێتەوە و واقیعە مەجازییەکەی خۆی پێدەوایە. لەم ئاستەدا بەرهەمهێنان وەك بەرخۆری و بەکارهێنانی بێشومارەوە، پاشەکشە ئەکات. واتە بەرهەیش بەهۆی ئەوەی فەرامۆش دەکرێت بەهای ئاوگێی دەگێ و بەرەو بەهای نیشانەی مەسرەف هەنگاو دەنێت.
(بۆدریار) وەك ئەستورە باسی مەسرەف و بەرخۆی دەکات. بەختەوەریش وەك چەمکێکی مەسرەفکار، ئەو ئوسترەیە کە کۆمەڵگای بەرخۆری لەڕگەی پرسی پێداویستییەوە دەیوروژێنێت تا مەسرەفی زیاتر و زیاتر بکرێت، مەسرەفێك چیدی بۆ پێکردنەوە نییە بەکو هەر کایەك

نیشانەیەکە و درزێکی رەمزی پێدەکاتەوە. بەرخۆری بووە بە کۆپەیوەندییەك کە زمانی خۆی هەیە و فزوڵی خەڵك لەگەڵ یەکتردا دابەش ئەکات. بەرخۆری بووەتە سیستەمێکی نیشانەی کە دەلالەتی زۆرتر لەوەی لێبارکراوە کە تەنیا بۆ پێکردنەوەی پێداویستی بێت. چیتر ئەوە کرێکاران نین کە بەرامبەر کاڵا بەرهەمهێنراوەکان تووشی نامۆیی دەبن بەڵکو ئەوە "پاڵەوانەکانی مەسرەف"ن و بریتیین لە هەموو خەڵك کە بەهۆی مەسرەفەوە توشی نامۆیی دەبن. لەم کەلتورە مەسرەفگەرادا، دەشێت بۆنەکانیش ببنەوە بە کاڵا. ئەمڕۆ بەرنامەیەکی خۆراك لەسەر تەلەفزیۆن، لە پێناوی خواردنەکەدا نییە بەڵکو لەبەر دیوە نیشانەناسیەکەیەتی کە مەسرکردنی زەوق و ستایلێکی تایبەتە. دانیشتن لە کافێی بەندبۆیدا، مەسەرەفکردنی بۆنەیە و کۆی بۆنەکە رێژەی کاڵا- نیشانەیەکی بەرخۆریی دەگەیەنێت. لەم کەلتورە بەرخۆرییەدا مرۆڤەکان شەکەتن بەهام شەکەتی ماندویەتی دۆخێکی ناچالاك نییە بەوی ئەنجامدانی چالاکیەکی زۆرردا بەڵکو خۆی بریتییە لە ناڕەزایەتی لە دۆخی بەرخۆری خۆی.
کۆمەگای بەرخۆری خۆی رێژەی پێشنگایەکی گەروە دەبینێ کە ئاوێنەکانی تیا کۆتایی هاتووە: بۆدریار پێی وایە: ئاوێنە توشی ئاوابوون هاتووە و جامخانە سەری دەرهێناوە. "لە نەزمی مۆدێرندا، چیتر ئاوێنە بوونی نییە کە تاك بە باش یان خراپ رووبەرووی وێنەکەی خۆی بێتەوە، ئەوەی هەیە چیتر جامخانە واتە ئەو شوێنە ئەندازەییەی مەسرەفکردن کە تاکەکەس چیتر بیری تیاناکاتەوە بەڵکو لە تەماشاکردنی جۆری شتەکان و نیشانەکان و بەرخۆری کاڵاکاندا و نەزمی پێگەی دالەکانی کۆمەڵایەتی و… دەتوێتەوە. ئەو چیتر بیرناکاتەوە، تێهەڵدەکشێت و لە دۆخی بەرخۆریی ئابووری و سیاسی مەسرەفکردندا دەتوێتەوە.

سۆبێکتی مەسرەفکار:

گرنگترین خاسیەت و تایبەتمەندی سۆبێکتی مەسرەفکار لە کۆمەگای مەصرەفیدا، کەڵەکەکردن و زۆرروزەوەندی مەسرەفکردنە لە لایەن سۆبێکت خۆیەوە کە بگوڵدانە دەرئەنجامەکانی کە زەرەر لە ئابووری و گیرفانی خۆی دەدات بیر لەهیچی تر ناکاتەوە… بکەری مەسرەفی تەنیا بیری لای ئەوەیە کە مەسرەف بکات بۆئەوەی بیربکاتەوە کە تۆ مەسرەف ئەکەی ئەبێ لە بەرامبەردا لە شوێنکی ترەوە بەرهەم بهێنیت دەگینا ناتوانی تاسەر لە بەرخۆری مەسرەفکردن بەردەوام بیت. بکەری بەرخۆری داواکاری زۆرە و بیخەرە ئوقیانوسێك لە خواستی تر تۆر ناخوات و هەردەم بیری لای ئەوەیە کە هیتری بۆ بێت. بگوڵدانە

بەرپرسیارێتی ئاستی هۆشیاری خۆی کە لە دواجاردا سەری لە ئاوابونەوە نقوم ئەبێت.
واتە بوونی بەرخۆری لەو شوێنەدا لای سۆبکتی مەسرەفکار بەجەستە دەبێ کە بەرخۆری تیایدا دەبێ بە سەرچاوەی شوناس ، دەبێ بە سەرچاوەی بەها بادەستەکان و دەبێ بە بەشێك لە چاوەڕوانییە سەرەکییەکانی سۆبکتی مەسرەفی و ئوبژەکانی خۆی لە بەرخۆرییدا دەبینێتەوە و وایدادەنێ کە ئاوێنەی تێربوونی پێداویستییەکانی ئەوە. دەکرێ چەند قۆناغێك هەبێ کە سۆبکتی بەرخۆر پەنای بێ ئەبات و لە قۆناغی بەرخۆرییدا خۆی دەبینێتەوە، قۆناغی یەکەم قۆناغی "هەڵپەی بەرخۆریی"ە لای سۆبکت، کە جۆرێك لە پەتای بەرخۆری بێ چاودێری بەرخۆری بڕقەیدوشەرت و بڕسنور دروست دەبێ کە سۆبکت هەوڵ دەدات وەك تۆپ: خەڵکی تریش پەلکێشی ناو ئەو جیهانی بەرخۆرییەی خۆی بکات. جۆرێکی تری بەرخۆری لە ئاستی کێدایە، کە بەشی زۆری کێمەگا وەك سۆبکتێکی گشتیگر بەشدارن لەو فەسادی بەرخۆرییەدا، کە لە ئەنجامی پێ نەبوونی تەقەشوفدا دروست ئەبێت. تێرکردنی ئەم گروپە ترسناکترە و کاتی زۆری دەوێ بۆئەوەی بزانیت داواکارییان چییە و چۆن قەناعەتیان پێبهێنیت. وەك ئەم بەرخۆرییە ئێستا کە بەهۆی ئابورییەکی رەیعیەوە دروستبووە، سوژەیەکی زۆری کێمەگا بەشدارە تێیدا و ژەمەکانی دەخوات.

بەرخۆریی و پرسی نایەکسانی ئابوریی:

بەرخۆریی و نایەکسانی ئابوری چ پەیوەندییەك لە نێوانیاندا هەیە، ئایا بەرخۆری دەبێتە هۆکاری نایەکسانی ئابوری لە دابەشکردنەوەی سامان و عەدالەتی کێمەایەتییدا. گومانی تێدانییە کە لە هەر کێمەگایەکدا پرسی نایەکسانی هەبوو ئەوا بەرخۆری بەڕادەیەکی بەرچاو لە ناوچەیەدا بوونی هەیە و پاشاگەردانی ئابوری دروست کردوە و نایەکسانی هەیە لە بەرەوەبردن و دابەشکردنی سامان و داهاتی ئەو ناوچەیەدا. وە مرۆڤ بە قوڵی لەیەك جیاوازە. سۆن دەنوسێ:" لە توانا و کاراکتەر و بەهرەمەندیدا". بەڵام کێمەگاکان بۆچوونی جیاوازیان هەیە لە مەسەلەی یەکسانی و نایەکسانی و پرسی ئابوری و بەرخۆری وەك مژارێکی ئابوری گەرموگوڕ. زۆرێك لە هۆکارەکان بەرخۆریی بە فاکتەرێکی گرنگ و بنەڕەتی نایەکسانی ئابوری و ناعەدالەتی کێمەایەتی دەزانن، بەتایبەت لە وڵاتە دیکتاتۆرەکاندا کە هەموو سەرچاوەکانی داهات قۆرغ دەکەن و سیستەمێکی ستەمکاریی پۆلیسی بونیاد دەنێن بۆ خۆیان و هەرچی لە خۆیان نەبێ وەری ناگرن و ئەوەشی لەگەڵ بۆچونی ئەواندا نەبێ یان

لە کونجی زیندان توند دەکرێ، یان مەرگ دوا مەنزڵتی. وە ئەم سیستەمە ستەمکارانە بودجەیەکی خەیاڵی لە دەستە و تاقمی خۆیاندا سەرف ئەکەن و بەرخۆرییەکی زۆر هەیە لە سەرجەم کایەکانی ئەم جۆرە لە حکومەتانی کە هەناسەدانی ژیان تیایاندا ئەستەمە و هەموو شتێك بۆنی ستەمکاریی و بەرخۆریزمی حکومەتانی ئەوانی لێدێت.

بەرخۆری لە پەیوەندیدایە لەگەڵ گەندەڵی و ناشەفافیەتی ئابووری، چون پێخۆشە کە شەفافیەت و یەکسانی نەبێ ئەگەر وابێ ئەوا ئەو کاتە سیستەمی بەرخۆر و کاراکتەری مەسرەفکەر ناچار ئەبێ لەژێر یاسادا کڕێ بدات و تەسلیمی واقیع ببێت. چی دەرئەنجامێك لە سزا چاوەڕێی دەکات دەبێ بینیشێت. دەشێ سەرەتا نایەکسانی ڕێی هەبێ لەوەی بەرخۆری گەندەڵی بەرهەم بهێنێ، پرسیارێك بکەین: چۆن گەندەڵی نایەکسانی بەرهەم ئەهێنێ، هاوشانی نایەکسانی بەرخۆریش دروست ئەکات ئەمەش ڕێی حکومەت و دەسەڵاتی سیاسی و ئابووری کەمدەکاتەوە لە پرسە ئابورییەکاندا. واتە گەندەڵی و بەرخۆریی کاریگەری هەیە لەسەر ئەوەی کێ چی وەرئەگرێت؟ یان کێ چی پەیدا ئەکات؟ لە لایەك ئەم کاراکتەرە بەرخۆر و گەندەڵانە لە هەمان ئاستدا دەستیان دەگات بە پەیوەندییە سیاسی و ئابورییەکان و هەڵی بیرکراسەت و فەساد و گەندەڵاندن دەدەن و حەز ناکەن پرسەکە بەسەرکەوتویی ئیدارەی خۆی بکات.

بەرخۆریی (مەسرەف) لە کوردستان:

ئەوەی ئەمڕۆ بە ڕاگوزەریش بە کوردستاندا تێبپەڕێت دەزانێت گەورەترین چالاکییەك ئینسانی ئەمە ئەنجامی بدات بەرخۆرییە، بەرخۆرییەکی گەورە و بەرفراوان و هەمەجۆر، هەم لە شارە گەورەکانی کوردستاندا و هەم لە شارۆچکە و گوندەکانیشدا. لەڕاستی دوورناکەومەوە گەر بڵێم کۆمەڵگای ئەمە بووە بە یەکێك لە بەرخۆرترین کۆمەڵگاکانی ناوچەکە، کۆمەڵگایەك ئەوەی دەیخوات خۆی بەرهەمی ناهێنێت و ئەوەشی بەکاریدەهێنێت لە شوێنی تردەوە دەیهێنێت. بەهەموو مانایەکیش ئەم دۆخە دۆخکی تازەیە، کۆمەڵگای ئەمە بەدرێژایی مێژووی خۆی لەم دۆخی بەرخۆرییەی ئەمڕۆدا نەژیاوە، بەرخۆریی هەرگیز چالاکی سەرەکی ئینسان و کۆمەڵگای ئەمە نەبووە، بەشکی بەرچاوی ئەوەشی ئەم کۆمەڵگایە بەکاریهێناوە خۆی بەرهەمهێنەری بووە. مۆدێلی بەرخۆریی ئەمڕۆکە شێوازی بەرخۆرییەکی نوێیە، جۆرێکی تازەی چالاکی و سەرقاڵییە کە پێشتر لە کۆمەڵگای ئەمەدا بوونیان نەبووە یان گەر هەبووبێ بەو ئادەیەی ئەمڕۆ نییە کە سەرتاپای جەستەی کۆمەڵگای ئیفلیج و بێکار کردوە، واتە بووەتە

هەکاری ئەوەی کە خەڵکی ئەمە لەگەڵ بەرخۆرییدا دەست و پەنجە نەرم بکات.

نووسەر " مەریوان وریا قانع" باوەڕی وایە: سێ هۆکاری سەرەکی لە پشتی ئەم " بەهاری بەرخۆریی"یە و پێی وایە لە پشتی ئەم راستیەوەیە کە بەرخۆریی لە دونیای ئەمەدا وەک جۆرێک لە ئایدۆلۆژیای لێهاتوو، بەو مانایەی لە بەرخۆرییەکی سادەوە گۆڕاوە بۆ بەرخۆریزم واتە گشتگیر بووە و ئاسەوارەکانی زۆری شوێنی گرتۆتەوە. بە باوەڕی ئەم نوسەرە، یەکەمیان پەرەسەندنی ئابوری نەوتە لە کوردستاندا تا ئەو شوێنەی دەرهێنان و فرۆشتنی نەوت بووە بە یەکێک لە چالاکییە ئابوورییە دەگمەنەکانی دونیای ئەمە. دووەمیان دروستبوونی کەمەڵێک گۆڕانکاری دیمۆگرافی و کەمەایەتی و فەرهەنگی گەورەیە کە لە کوردستانی دوای راپەڕیندا هاتوونەتەوە و کایەکەیان داگیرکردوە و رووبەرێکی کەمەایەتی گەورەی بۆ ویست و حەز و توانای بەرخۆریی دروستکردوە. واتە بەرخۆری لە کوردستاندا ینکەیەکی مادی کەمەایەتی و ئابوری تایبەتی لە پشتەوەیە کە وایکردوە "دیاردەی بەرخۆری" گەشە بکات و ببێت بە "بەرخۆریزم".

خاڵی سێیەم دروستبونی مۆدێلێکە لە دەسەڵات و حوکمانی کە دەیەوێ لەڕێگەی بەرخۆرییەوە رەوایەتی بە بوونی ئەو شێوازە لە دەسەاتدارێتی بدات کە لە دونیای دوای راپەڕیندا دروستبووە. ئەم گۆڕانانە بەیەریەکەوە وایکردوە نەکرێ بەرخۆری تەنها بۆ چالاکییەکی ئابوری، یان بۆ رەهەندە سیاسییەکانی کورت بکرێتەوە، بەڵکو بووە بە ستراتیژێکی تایبەتی دروستکردنی جۆرێکی نوێ لە کەسایەتی، جۆرێکی نوێ لە ئینسان و کەمەگا کە تیایدا ئابوری و گەشە و گۆڕانی دیمۆگرافی و داواکارە و مەیلەکانی مۆدیلێکی تایبەتی دەسەات بەشێوازێکی ئاڵۆز و فرەلایەن بەنایەکداچوون و لەگەڵ یەکتر تێکەبوون، واتە بەرخۆرییەکە تەنها یەکی هەکاری نەگرتۆتەوە تەنها ئابوری یا کەمەایەتی یا سیاسی و فەرهەنگی بێت، ئەوەی هەیە لە کوردستاندا جۆری بەرخۆریەکە هەمەلایەن و فرەپەلوپۆیە و سەرجەم رووبەرو و پانتایی کایە گشتییەکانی گرتۆتەوە، بەو مانایەی کە هەموویان بەسەریەکەوە تۆکی جاجاڵکەی لە بەرخۆریزم دروستبووە کە لێکەوتە و کاریگەرییەکانی پێویستی بە راڤە و تەئویلانی زۆر وردە بۆئەوەی ئاسەوارەکانی دیاری بکات و چارەسەریان بۆ بدۆزێتەوە.

لە کۆتاییدا هەموو ئەوانەی باسمان کرد وایکردوە بەرخۆری ببێت بە سیاسەتێکی "خودسازی" کە بە پلەی یەکەم خودێکی بەرخۆر بەمانا

ئەفلاتونییەکەی بەرهەم بهێنێت، بەڵام هاوکات لەوەش بەدەرنییە کە لە ژینگە کۆمەڵایەتی و ئابوورییە تایبەتەیەکەی کۆمەڵگای ئێمەدا ئەگەری دروستبوونی تاکەکەسێکی بەرپرسیاریش بەتایبەتی مەیسەر بکات. واتە تاکێکی چاوکراوە و هەستیار و بیرتیژمان هەبێ کە بەرخۆریزم کاری تێنەکات و هەوڵ بدات کە کۆمەڵگا لە ئاسەوارە مەنفییەکانی ئاگادار بکاتەوە و تەقەلای زۆریش بدات ئەم ئامانجەی زۆرترین تاك و کایەی کوردستان بگرێتەوە بۆئەوەی لە بەرخۆریزم رزگاریان بکات، وایان لێبکات کە بەرخۆر نەبن و هۆکارێکی بەرهەمهێنەر بن بۆ خۆیان و پاشان خەڵك و دەوروبەری کۆمەڵگا.

جۆرەکانی بەرخۆریی لە کوردستان:

بەرخۆریی لە کوردستاندا دۆخێکی فرەجۆر و فرەرەنگە، ئەمەش گرێدراوی شوێن و جێی کۆمەڵایەتی و توانی ئابووری و هێزی ئەو گروپە کۆمەڵایەتیانەن کە لە وڵاتەکەدا ئامادەن. دەکرێت سێ ئاستی جیاوازی بەرخۆریی لە کوردستاندا لە یەکتری جیابەکەینەوە.

1- بەرخۆریی چینی بۆرژواز و دەوڵەمەندەکان:

جۆری یەکەمیان ئاستێکە لە بەرخۆری کە بڕووداوی دەکرێ بە ئاستی بەرخۆریی چینە بۆرجوازە هەرە دەوڵەمەندەکانی خۆرئاوا و شێخەکانی خەلیج و مافیا دەوڵەمەندەکانی روسیا و ئیتالیا بەراورد بکرێت. ئەمانە هەم لەناو کوردستان و هەم لە دەرەوەی کوردستاندا ئەو جۆرە لە کردەی بەرخۆری پیادە دەکەن کە شوێن و جێی ئەوان لە ریزی هەرە سەرەوەی هەرەمی کۆمەڵایەتییدا نمایش ئەکات. بەرخۆری ئەمانە تەعبیرێکی راستەوخۆیە لە بڕ و رادەی دەسەڵاتی سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی رەمزی ئەوان. بەشێکی زۆری ئەم توێژە کۆمەڵایەتییە دەسەڵاتدارانی وڵات و ئەندامانی ئەو بازنە بچوکەن کە نزیکیان لە دەسەڵاتدارانەوە کردونی بە ملیۆنێرە تازەکانی دونیای دوای راپەرین. ئەمانە ئەو کاڵا ئەوروپییە گرانبەهاکان بەرخۆر دەکەن، خانوبەرەی زەبەلاح و سەیرانگای گەورە دروست دەکەن و سەفەری گران بۆ دەرەوەی کوردستان و ئەنجام دەدەن و پارەی مۆڵ لە ئاهەنگەکانیاندا بەکاشی سەرف ئەکەن. ئەمانە ئەو ئۆتۆمبیلانە بەکاردەهێن کە کارخانە گرانەکانی دونیا دروستیان دەکەن و باکیشان بەوەنییە لەم پێناوەدا پارەیەکی ئەفسانەیی سەرف بکەن. ئەمانە هەم خۆیان هەم خێزان و کچ و کۆڕ و دەستەکانیان بۆ ئەنجامدانی نەشتەرگەری جوانکردنی جەستە بە کاملی دەچنە نەخۆشخانە پزیشکەوتووەکانی دونیا و ئەو عەمەلیاتە ئەنجام دەدەن. هەندێك

کەسایەتی دیاریکراوی ئەم گروپە تا ئەو شوێنە ڕۆشتوون کە فێکەی تایبەتیان بێ هاتوچۆی خێیان و دۆستەکانیان کێیوە تائەوەی گەشتی پێبکەن. لەناو کوردستانیشدا منداڵانی ئەم خێزانانە لە قوتابخانە تایبەتەکاندا دەخوێنن و شێوە ژیانێ: ئەژین کە جووڕە لە شێوە ژیانی ئاسایزێربەی هەرە زۆری منداڵانی کوردستانەوە.

2- بەرخۆریی چینی وردە بۆرژواز و دەوڵەمەندی هەتاقیو:
جۆری دووەمی بەرخۆریی ئەو توێژەی ناو کۆمەڵگان کە بە ڕاستەوخێ و یان ناڕاستەوخێ گرێدراوی چینی یەکەمن یان بەشێك لە سامان و پارەکانی چینی یەکەم کراوە بەناوی چینی دووەمەوە. یان چین و توێژی دووەم ئەو دەوڵەمەند و ساماندارانەن کە خزم و ناسیاوی توێژی یەکەمن ئەمەش پەیوەندی متمانە و باوەڕبوون لە لایەن چینی یەکەمەوە بە چینی دووەم زیاتر ئەکات، کە زۆربەی مڵکەکانیان بکەن بەناویانەوە بۆئەوەی بڕۆن: ئێمە هیچمان نییە و بەرخۆرن نیین… ئاستی بەرخۆری ئەم چینە پلەیەك لە خوار چینی یەکەمەوەیە، بەتایبەت کە بەرخۆرییەکەیان ڕوی لە کاڵا و نە هەرزان و نە گرانەکانی هاوردەی وڵاتانی دراوسێیە، بەتایبەت ئەوەی لە بازاڕەکانی تورکیاوە دێتە کوردستان. ئاستی بەرخۆری ئەمانە چەندان پلە نزمترە لە هەمان بەرخۆری گروپی یەکەم. بڕێکی ئەم چینی ناوەندە هەمان خەون و خەیاڵی واقیعی بەرخۆری چینی یەکەمیان هەیە. بەڵام توانا و ئامرازی پیادەکردنی ئەو خەونیەیان نییە، هاوکات ژمارەیەکی گەورەی ئەم چینە سێ لەوەناکەنەوە هەموو ڕۆگایەك بێ گەیشتن بەو ئاستی بەرخۆریەی گروپی یەکەم دەگرنەبەر. ئەگەرچی ژمارە و زانیاری ورد و دەقیق دەربارەی ئەم گروپە لە کوردستاندا لەبەردەستدا نییە، بەڵام بەپێی ئامارە ڕەسمیەکان ڕۆژەی ئەو خێزانانەی کە مانگانە توانایی خەرجکردنی دوو ملیۆن بێ سەرەوەیان هەیە، (27%)ی خێزانەکانی هەرێمی کوردستان تێناپەڕێت. ئەمەش مانای ئەوەی ئەم هێزە لە باشترین دۆخدا لە چوارچێوەیەکی دانشتوانی کوردستان تێپەڕ ناکات، ئەگەر ڕۆژەکە زۆر لەوە کەمتریش نەبێ، چونکە ئەو خێزانانەی دەتوانن مانگان دوو ملیۆن دینار زیاتر خەرج بکەن، مەرج نییە هەموویان هەمان ئاستی بەرخۆریان هەبێ، ئەمەش حەقیقەتێکە ئەبێ دانیپێدابنێین. چونکە دەشێ خێزانێك لە دوو کەس پێکهاتبێ بەڵام خێزانیککی تر لە هەشت کەس پێکهاتبێ، ئەمەش مانای ئەوەی توانایی بەرخۆریی خێزانی یەکەمیان زیاتر دەبێ لە خێزانی دووەم، چونکە بە ژمارە ئەمان کەمترن ئەتوانن بەو پارەو داهاتەی هەیان لە خێزانی دووەم بەرخۆریەکەیان باشتر و زیاتر بێ، ئەبەت ئەمە بۆخۆیان باشە ئەگینا لەووە ئابوورییەکەیەوە مەسرەفە و لەگەڵ

ئەخلاق و بنەما ئابورییەکاندا نایەتەوە.

3- بەرخۆری چینی هەژار و پەراوێزنشینەکان:
بەرخۆریی ئەم چینە بەرادەیەکی زۆر لە خوار دوو چینەکەی ترەوەیە لەمە مەسرەفکردنەوە، چونکە ئەم چینە بەشی خۆیان بەرخۆرییان هەیە بەڵام بەهۆکاری ئەوەی بەشی ئەوە پارەیان نیە وەك چنی یەکەم بکەن. واتە ئەمان پەراوێزخراوەکانی کۆمەڵگان هەندێکیان ئاستی بژێویان زۆر لە خوار ژیانی ئاسایییەویە بگرە خزانی واهەیە کە ناتوانێ خراکی رۆژانەی خۆی پەیدابکات. بەمانایەکی تر بەرخۆری لێرەدا بەنیسبەت ئەم گروپەوە، لە نزمترین ئاستیدایە بە بەراورد بە دوو چینەکەی دیکە. ئەم ژمارانە وێنەی ئەم ئاستە تایبەتەی بەرخۆریمان بۆ رووندەکەنەوە: لە سەدا حەوتی خزانەکانی کوردستان خەرجی مانگانەیان لە (500) هەزار دیار ناتوانێ تێپەڕ بکات، واتە(25%) ی خزانەکانی تر خەرجی مانگانەیان لەنێوان زیاد نیو ملیۆن و کەمتر لە ملیۆنێکە. لەدوای ئەمانیشەوە (41%)ی خزانەکانی هەرێمی کوردستان کە خەرجی دەکەن مانگانەیان لە ملیۆنێك دینار کەمترە، بەڵام ناگاتە دوو ملیۆن. بە واتایەکی تر رۆژەی (73%)ی خزانەکانی کوردستان ئاستی بەرخۆرییان نزمە و ئەمەش زۆرینەی کۆمەڵگای ئێمە دەستنیشان دەکات.
وەك دەبینین توانایی خەرجی ئەم چینە لەرووی بەرخۆریەوە نزمە و ئاستی بژێویان دیاریکراوە، لەناو ئەو هەڵئاوسان و بەرزبوونەوە و بەردەوامانەی نرخی شتومەك و گرانییەدا کە لە کوردستاندا هەیە، ئەم خزان و تاکەکەسانە ناتوانن خەرجی و مەسرەفی زۆر بکەن. بەڵام هاوکات ئەم زۆرینە دەسکورت و کەمدەرامەتە "زۆرینەیەکی نابەرخۆر" نییە، ئەمانە شێوازێکی تایبەتی بەرخۆرییان هەیە بەڵکی گەورەی ئەو بازاڕە هەرزانەی لە وڵاتەکەدا هەیە کە جۆر و کوالێتیەکەیان نزمە و باش نییە، رووی لە بەرخۆری ئەم کاڵایانە کردوە. ناوەندی سەرەکی لەم مەسرەفە تایبەتیەدا بریتییە لەو بڕە لە کاڵا هەرزانەکانی وڵاتی چین کە لە ڤێگای بازرگانییەوە هێنراوەنەتە کوردستانەوە. کاڵایەك نە مەرجەکانی تەندروستی و نە مەرجی ئابوری و نەمەرجی مانەوە، نە هیچ جۆرە مەرجێکی پێزەتیڤی تریان تێدانییە، ئەوەی هەیانە تەنها هەرزانییە و بەس. لەراستییدا ئەم جۆرە کاڵا و خزمەتگوزاریە هەرزانە چینییانە سەرچاوەی چەندان بیماری و نەخۆشی ترسناکن و سەرچاوەیەکی سەرەکی پیسبوونی بەرفراوانی ژینگەشن. لە ئێستادا جگە لە نەبوونی توانای ئابوری بۆ گواستنەوەی شێوازی بەرخۆری ئەم زۆرینەیە بۆ ئاستی یەکەم و دووەمی بەرخۆریی، هاوکات لانیکەمی هۆشیاری ئابوری و تەندروستی بە مەترسییەکانی بەرخۆری

خراپ و بەکارهێنانی ئەو کاڵا بەمەرجانە لەئارادا نییە کە بازرگانییەکی ناپرسیار و چاوچنۆکانەی پارەپەیداکردن چینی دەستێپشتووی دەسەڵاتداران.
ماوەتەوە ئەوەی بڵێین کە نەبوونی هۆشیارییەکی ڕەخنەیی و هیچ بزوتنەوەیەکی کۆمەڵایەتی و ئابوری بەرفراوان جا لەسەر ئاستی تا و کۆ دژ بە بەرخۆرییە ناپرسیارانەی چینی دەسەڵاتدارانی بەرخۆریزم، هۆکاریی سەرەکییە بۆئەوەی دیاردەی مەسرافگەرای ئابوری لە کوردستاندا بەفراوانی تەشەنە بکات و ئاسۆیەکی ڕەخنەگرانە و بەرپرسیارانە ئەوەی چارەسەرکەر بێت نییە، بۆیە بەرخۆریزم بەشێوەیەکی تۆکمە و پتەو، زەبر و شۆکی ئابوری خۆی دەسەپێنێت.

لێکەوتە ئابوورییەکانی مەسرەفگەرایی لە کوردستان

لێکەوتەیی ئابووریی:

یەکێك لە هۆکارەکانی دروستبوونی ئەو مەسەرافگەراییە ئابوورییە نەبوونی دەستەیەکی خەمخۆر و دەسەڵاتداری شارەزا و لێهاتوو کە بتوانێ لە کاتی قەیرانە ئابوورییەکاندا هەلەکان بەفیڕۆ نەدات و چارەسەر بۆ قەیرانەکە بدۆزێتەوە. بەتایبەت دیاردەی ئەو مەسرەفگەرایەی کە بەرکی کوردستانی گرتۆتەوە ئەو "یەکسانییەی ئابوورییەی" گێڕیوە بۆ " شەژانی پێوانی مەسرەفگەرایی ئابوری" کە هۆکارەکەی بە پلەی یەکەن پشتبەستنە بە نەوت وەك سەرچاوەی یەکەمی دابینکردنی بودجەی وڵات، ئەمەش کێشەی گەورەی ئەو مەسرەفگەرایەیە، کە لە پەنای نەوتدا وە سەرچاوەیەکی ئابوری سوپایەك لە ئینسانی بەرخۆری دروستکردوە.
شادەماری بەرخۆری لە کوردستاندا ئابوری نەوتە بە پلەی یەکەم، فرۆشتنی نەوت لە بازاڕەکانی دونیادا و خەرجکردنی پارەکەی لەڕێگەی بەرخۆرییەوە ئەو پاشخانە ئابوریە سادەیەیە کە لە پشتی دیاردەی بەرخۆریزمەوەیە لە کوردستان. ئەمڕۆ کۆمەڵگای ئێمە پشتی تەواوەتی بە پارەی ئابوری نەوت بەستووە و لە دەرەوەی ئەمە شتێکی ئەوتۆی نییە پێداویستیە سەرەکییەکانی ژیانی ئەو چەند ملیۆن ئیسنانەی لە کوردستاندا ئەژین دابین بکات. وەك ئەو دڵخەی کە ئێستا حکومەتی هەرێمی کوردستانی تێکەوتووە بەهۆی ئابوری نەوتەوە، کە پارەی کارمەندانی پێ دابین ناکرێ، وا بۆ ماوەی سێ مانگ ئەچێ حقوقی فەرمانبەرانی مانگی (1ی ساڵی 2020)ی نەداوە. وە ئەو سیستەمە سیاسییەش کە لە پاڵ ئابوری نەوتدا دروست و باڵادەستکراوە سیستەمێکی ڕەیعییە کە خۆی لەسەر ئابوری نەوت بونیاد نراوە، کە ئابوری نەوت دابینکەری ئەو هەموو کرێخرییە کە ئابوری نەوت دروستیکردوە. کە حکومەت ئەیەوێ لەسەر شێوازی وێنەی دەوڵەتەکانی

خەلیج ئەو گەشە ئابوورییە بگوازێتەوە، کە ئەوان دروستیان کردوە، راستە ئەوان خۆشگوزەرانی ئابوری و بژێویان تارادەیەکی باش فەراهەم کردوە بۆ خەڵك بەڵام لە لایەکی ترەوە ئەو ئابوورییە رەیعییە کەبەهۆی نەوتەوەیە، ستەمکارییەکی درێژخایەن و خنکێنەری دروستکردوە، کە هەناسەدانی سیاسی و جیاوازی سیاسی بنربڕ کردوە کە دەکرێ بە "ستەمکاریی نەوت"ی ناوزەدی بکەین. وە ئەم ستەمکارییە نەوتیە هۆکارێکە سەرەکییە بۆ مانەوە و بەردەوامیدانی ئەو سیستەمە سوڵتانی شبهە فاشیستییەی دەوڵەتانی ناوچەکە و کوردستانیش بەشێکە لەو سیستەمە ستەمکارییەی کە ئابوری نەوت سەرچاوەکەیەتی… بگرە ئەم شێوازە لە دەوڵەتانی ئابوری نەوتی لە ناوچەکەدا هەرکامیان ئەگری سیستەم و دەسەڵاتی سیاسییان بە هەبژاردن یان گواستنەوەی ئاشتیانە و ئازادانە بۆ بەرامبەر چێنەکردوە، بگرە هۆکارێك کە کودەتا یان خۆپیشاندان یان دەستی دەرەکی یان شۆشی جەماوەری لایبردون. ئەم دەسەڵاتە ستەمکارییە نەوتییەی وڵاتانی ناوچەکە حەزیان بە دیموکراسی و ئازادی سیاسی و ئابوری و کۆمەڵایەتی نییە، ئەو ئیستیبدادیە نەوتییە لە کۆتاییدا لەناویبردون.

ئابوری کرێخاری: نەوت وەك بەشێك لە مەسرەفگەرایی:

ئابوری کرێخاری ئەو ئابوریەیە کە داهاتی وڵات و بەتایبەت داهاتی ئابوری کوردستان لە ڕێگەی فرۆشتنی یەکێك لە سامانە سروشتییەکانەوە دابین ئەکات، گەرچی ئابوری کرێخاری جۆرە ئابوورییە کە ریشەکەی ئەگەڕێتەوە بۆ سەردەمانی پێش سەرمایەداری مۆدێرن و لە ئاستی تاکەکەس و گروپی بچوکدا کارا بووە و مۆدێلکانەیەك بەرامبەر بە زەوی و موڵکێك وەرگیراوە. کوردستانیش خاوەنی ئەم جۆرە ئابوورییە و نەوت بەشێکی سەرەکی داهات فەراهەم ئەکات، لە ئابوری سیاسییدا قسە زۆر کراوە لەسەر ئەم جۆرە ئابوورییە. یان لە ئابوری سیاسییدا جەخت لەسەر ماهیەتی دژە دیموکراسییەکانی ئەم ئابوریە کراوە، چونکە دەسەڵاتداران بەبێ ئەوەی بە پرسەی بەرهەهێنان و باج و عەقڵانیەتی پرسە ئابوورییەکاندا بڕوات، دەبنە خاوەنی ئابوری و دارایییەکی زل و ڕاستەوخۆ، لێرەوەش لە خەڵك بێمنەت دەبن و سەرمایەکی زۆر کەڵەکە ئەکەن و خەڵك دەکڕن و پاشان چەك و تەنانەت پشتیوانی ئەمنیش بۆ خۆیان دەکڕن… بەڵام ئەوەی لێرەدا بۆ ئێمە گرنگە و بۆ ماهیەتی تۆژینەوەکەی ئێمە بایەخی هەیە، ئاوڕدانەوەیەکی کورتە لەسەر لێکەوتە ئابوریەکانی ئەم جۆرە لە ئابوری کرێخاری و ئابوری نەوت، بەهۆی ئەو پارە و مۆ و خێرایەی کە دێتە گیرفانی حیزبە ستەمکارەکانی کوردستانەوە، کە حیزب دروستی کردوە. بازنەی ئەم کرێخاری نەوتە کە "ستەمکاری نەوت، ستەمکاری حیزبی" دروستکردوە… کە ئەوەی لەگەڵیاندا نەبێ بە دژە دیموکراسی و

دژە بە وڵات ناودەهێنرێت.
بەمانایەکی تر، ئابووری کرێخێری نمایشی شێوازێکی تری لە ستەمکاری بەرخێریانەی دەسەڵات بەچەندین جۆر خێی دەخاتەووو، لە ووێیەکەوە ئەم ئابووریە کرێخێریە بە ختوکەدانی هەستی عەوامپەسەندانی زۆرینەی جەماوەرە بۆئەوەی کە دەوڵەتیان بە دروست ئەکات، ئەم نەغمەیە لە کوردستان ماوەیەك بانگەشەی گەرمبوو، لە ماوەیەدا پارەیەکی زۆر بەناوی بانگەشی هەڵبژاردنەوە وەك کەمپین بۆ ئەم پرۆسەی دەوڵەتسازییە سەرف دەکرا، کە هیچ ئەنجامێکی نەبوو جگە لە کارەسات و ماڵوێرانی ئابووری، کە مەسرەفگەرایەکی نوێی ئابووری بوو بۆ بانگەشەکردن.

ئابووری نەوت یان ئابووریی تاڵانی/ چەتەیی:

ئەوەی بۆ ئێمە گرنگە بیرکردنەوە و ئاوێدانەوەیەکی رادیکاڵ و ریشەیانە بۆ لەسەر دیاردەی بەتاڵانبردنی نەوتی کوردستان بەناوی ئابووریی سەربەخێییەوە، کە ئەمەش هیچ بنەمایەکی قانونی و پشتڕاستکردنەوەی لەسەر نییە، واتە هیچ پشتیوانێکی دەولی و ناوچەی و ناوخێیی نەبوو، واتە ئابووری نەوتی هەرێمی رۆژهەڵاتی پارێزەر بۆ خەڵکەکەی دەبێنێ یان ئابوورییە لە خزمەت ئەجێندایی دەرەکییدایە بەتایبەت بۆ وڵاتی تورکیا، گومانی تێدانییە کە وەك وەکالەت زیندوکەرەوەی ئابووری تورکیا بوو، نەوتی هەرێم، کە دەکرێ بە "ئابووری بەوەکالەت بۆ تورکیا" نەوتی هەرێم ناوزەد بکەین. کە گرێبەستێکی پەنجا ساڵی لەسەر وزەی کوردستان بەگشتی و بەتایبەتی نەوت لەگەڵ تورکیادا کراوە، نەوتی هەرێم بۆ تورکیا وزەپێدەری ئابوورییەکەی بەهێز بوو کە دووبارە دژی کورستان خێی بەکاربهێنرێتەوە بەتایبەت ئەمیان رەهەندێکی سیاسی هەبوو لە پەیوەست دژ بە کوردستانی سوریا… لەبارەی پەیوەندی نەوت بە تاڵانییەوە دەگەڕێینەوە بۆ بۆچونەکانی دکتۆر (مهرداد وهابی) ئوستادی زانکۆی سۆربۆنی شیمالی، ئەو دکتۆرە باوەڕی وایە کە ئەو دەوڵەتانەی کە لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدان و پشکەوتوو نین بەڵام بەشکی زۆر لە سەرچاوەی وزەیان لە نەوت و گاز و… هەیە ئەو دەسەڵاتداریەتییەی هەیە ئازاد نییە بەکو نەوت و گازەکە بووە بە سەرچاوەی ستەمکارییەکی تازە و دەرکەوتوو کە دەکرێ بە ستەمکاری بەتاڵانبردنی نەوت ناوی بەرین. کە مهرداد وەهابی بە دەوڵەتانی وڕانکار ناویان دەیهێنێ و نەوت فاکتەرێکی بەهێز و بەردەوامیدەرە بۆ مانەوەی دەسەڵاتی ستەمکارییان.

لە لایەکی ترەوە ئەگەڵینەوە بۆ راکانی قوتابخانەی فرانکفۆرت

بەتایبەت (ئادرنۆ و مارکۆزە و هۆرکهایمەر) لە پەیوەندی بە بەرخۆریزمەوە بەگشتی و بەتایبەتی ئەمە لە کوردستاندا بەرخۆریزم بە پلەیەکی گشتگیر و سەرەکی ئابوری نەوتە کە خۆی لە کرۆخۆرییدا پێناسە ئەکات، کە ئەو مەسرەفگەراییە پەرەبسەنێت و ببێ بە کەلتور واتە کەلتوری بەرخۆریزم. یان ئەو ئابوورییەی کە هەیە لە نەوتەوە سەرچاوە ئەگرێ بە قەولی (جۆرج لوکاچ) نەوت وەك کاپیتالیزمی بەهاکەی کە سەودای پێوەئەکرێ بێ بەرهەمهێنان نییە بەکو بێ بەکارهێنان و مەسرەفکردنە، بەمانایەکی تر نەوت لە کوردستان بەهایەکی مەسرەفی چینەکی تایبەتی هەیە وەك لەوەی بەهای بەکارهێنانی هەبێ بەرژەوەندی گشتی.. وە بەگەیانەوە بێ رەخنەی فرانکفۆرتییەکان بەگشتی رەخنەیە لە بەرخۆریزم کە گەشەکردنی دونیای مۆدێرن لەوەی خەڵك ئازاد بکات، دیلی کردوە لەنێو قەفەسێکی ئاسنینی بەرخۆریزمدا کە وەك ئایکۆنی بەرخۆریی لە چەشنی کاپا نمایشییان ئەکات. ئەبەت لە کوردستانیش بەرخۆریزم چەندەها ئایکۆنی فوتکراوی پارەی ئابوری بەتاپانبراوی نەوتی گەورە کردوە، کە شاهانە لەسەر ئەو پارەی نەوتە یاری دەکەن و بەمانایەکی تر مەسرەفگەرای ئابوری نەوت لە کوردستان لە پلەی کاملی کوپانی خێدایە و دەرەچەیەك یان ئاسیەکی خۆشبەخت بەدیناکرێ کە ئابوورییەکەی چارەسەر بکات کە ژیانی دانشتوانی هەرێمی کوردستان لەسەر بەندە و ئەوە نەبێ، ئەبێ چاوەڕێی دەرئەنجامی ترسناك و وێرانکەری تری ئابوری بەتاپانبراوی نەوت بێ جەماوەری کوردستان بکەین.

چارەسەری قەیرانی مەسرەفگەرایی:

بۆئەوەی چارەسەری بەرخۆری بکەین وەك دیاردەیەکی ترسناکی ئابووریی و کۆمەڵایەتی کە بەرکی کۆمەڵگای کوردیی گرتووە، ئەبێ حکومەت وەك بکەری سەرەکی سەرجەم دەسەڵاتە ئیدرای و سیاسی و ئابوورییەکانی بەدەستەوەیە، چاوبخشێنتەوە بەسەرجەم کەرتەکاندا و بیرلەوەبکاتەوە دەرئەنجامی ئەو قەیرانی بەرخۆرییە چارەسەر بکات، یان هیچ نەبێ لانی کەم کەمیبکاتەوە. ئەویش بەهەماهەنگیکردن لەنێوان کەرتی تایبەت و گشتی و کەسانی پسپۆڕ و شارەزایی و ئابوری و شارەزای بوارەکانی تر، بەوەی وەبەرهێنانی ناوخۆی زیاد بکات و مەسرەفکردن کەمبکرێتەوە، وە چاوخشانەوە بە کەرتەکانی ئابوری وەك نەوت وگاز، کشتوکاڵ، گەشتیاری و پیشەسازی، سیستەمی بانك و وەبەرهێناندا، بێ ڕکخستنەوەیان و دیاریکردنی ڕۆڵەوی کارکردنیان و شەفافکردنەوەیان بەشێوەیەکی چالاك.
سیستەمی وەبەرهێنان چاك بکرێتەوە پێویستە مەسرەفکردن وەك

پەتایەکی ئابووری هەوڵی بنبڕکردن یان سستکردنی بدرێ، بەمانایەکی تر، نەك بەو مانایەی کە مەسەرفکردن بنبڕ بکرێ، بەڵکو کارێکی ئابووری وەها بکرێ، کە بەرخۆری کەمبکرێتەوە چونکە بەیەکجاری لەناونابرێت. لەبەرئەوەی مەسەرەفکردن کە کایە نمایشی خۆی نمایش ئەکات زیدەڕۆییەکی لەئەندازەبەدەر بۆ بەرخۆری کاڵاکانی ئەکات وادەکات کە ئینسان دیلی ناو تەڵەی فریودەرانەی دارایی مەسرەفکردن ببێت.

پێویستە چاوێکی جدی لە پەیوەندی نێوان کەرتی گشتی و تایبەتییدا بخشێنرێتەوە، پەیوەندییەك کە هاوبەشی لە کارکردن و هاوبەشی ئابورییدا هەبێ. لەسەر بنەمای سەربەخۆکردنی وەبەرهێنان و کەمکردنەوەی مەسرەفکردنی ئابووری، واتە سیستەمی دارایی و ئابووری کوردستان سەرلەنوێ ڕێکبخرێتەوە. وە ئابووری بێ سەرجەم ئینسانەکانی کوردستان بێت، وە ئاڵاستەکردنی وەبەرهێنان بەرەو پڕۆژە ئابوورییەکان و بێ پاراستن و دورکەوتنەوە لە بەرخۆری و زیدەڕۆیکردنی مەسرەفکردن. وە دورخستنەوەی هەموو شێوەکانی قەرغکاری مەسرەفکردن چ لە لایەن کێ و تاکەوە بێ کە ئامانجیان بەرخۆرییە، ڕێگەیان لێبگرین و بەرژەوەندی گشتی لەبەرچاو بگرین. وەهێنانە کایەی پەیوەندی گرێبەستێکی هاوبەشی وەبەرهێنانی ئابووری و ئەخلاقی کۆمەڵایەتی کە زەمینەی هاوبەشی وەبەرهێنان فەراهەم بکات، تا چارەسەری بەرخۆری بکەین، لە کۆتاییدا دیاردەی بەرخۆریزم لە کوردستاندا کەمبکرێتەوە و ڕێگری لێبکرێ، تاکە چارەسەر هەوڵێکی گشتیگرییانەیە لەپێناو هێنانە کایەکی هاوبەش ئابووری کە عەدالەتی کۆمەڵایەتی و ئابووری بێ گشت ئینسانەکان لەبەرچاو بگرێ و غەمی گشتی و بەرژەوەندی کولی ئابووری و کۆمەڵایەتی پێش هەر شتێك بێ بێ ئینسانەکان، ئەوا بەوشێوەیە مەسرەفکردن تاڕادەیەك بنبڕ دەکرێت.

دەرئەنجام:

بوونی بەرخۆریی و مەسرەفگەرایی گەیشتن بە قۆناغێکی بنبەست و مەترسیدار، واتە ببێ بە ئایدۆلۆژیایەکی ڕۆژانەی دەسەڵات و جەماوەر لەوە ئەکەوێ بتوانرێ چارەسەر بکرێت. دەتوانین بڵێین ئەمڕۆ شێوازێکی نوێی "خودسازی" لە کۆمەڵگای ئێمەدا لە دروستبوونداید، خودسازییەك بە پلەی دەست و پەنجەکانی دەسەڵات لە ڕۆگای بەرخۆرەییەوە ئاڕاستەی ئەکات، بەڵام بڵگومان ناتوانێت هەموو دەرئەنجامەکانی کۆنترۆڵ بکات.

پرسەی بەرهەمهێنانی ئەم خودە بەرخۆرە یەکێکە لە ئامرازە هەرە سەرەکییەکانی ئەو مۆدێلەی لە دەسەڵات کە ئەمڕۆ باڵادەستە و زۆر ئەستەمە چارەسەر بکرێت کە سەرچاوەکەی مەسرەفگەراییە. دروستکردنی

ئەم خودەش بەشێکە لە ستراتیژی بەگژاچوونەوەی ئەو قەیرانە قوڵانەی کە رووبەرووی هاوڵاتی و کۆمەڵگا بووەتەوە کە دەسەڵات و حیزب سەرچاوەکەیەتی… بەرپرسە حیزبییەکانی شاخ و دونیا، ئەمڕۆ سەرمایەدار و دەوڵەمەندە بەرخۆرەکانی ئەمڕۆن، ئەوانەی لە دوای ساڵی (1991)ەوە هیچ شتێکیان نەبوو لە ئابووری و ملیاردێرن و سەرمایەداری پلەیەکی گەورەن.
مەسەرەفگەرایی وەک پێشتر وتمان وەک دیاردەیەکی ئابووری و کۆمەڵایەتی کە لە کوردستاندا پەرەیسەندوە، گروپێک لە هاوڵاتی لەپێ و بەهێ کە حیزب کردونی بە سەرمایەداری بەهێز و خاوەن پرۆژە، لە لایەکی ترەوە زۆرینەیەکی بێشومار لە داهاتی هەیە کە ژیانیان مامناوەند یان لەخوار هەژاریەوەیە، کە پەراوێزنشین و کراون و بگرە ژەمەخواردنی رۆژانەیان دەستناکەوێت، کە سەرچاوەکەی ناعەدالەتییەکی ئابووری و کۆمەڵایەتییە کە حیزب دروستکەرێتی و لەڕێگەی پارەی ئابووری نەوتەوە، ستەمکارییەکی بێئەندازە و ناعەدالەتی دروستکردوە. بۆئەوەی لە رووە دزێو و کوشندەکانی بەرخۆریی تێبگەین: ئەبێ بەدوایی پنتە شاراوەکانی بەرخۆریزمدا بگەین و بیدۆزینەوە، وە ئەو کۆمەڵگا و تاکەکەسە فوتکراو و هەڵخەتێنراوەی بەناوی خۆشبەختی بەرخۆرییەوە دروستکراوە دەرزییەکی پێدابکەین و بیتەقێنین. لە بەرامبەردا تاك و کۆمەڵگایەك دروست بکەین کە خاوەنی خۆی بێ، ئەمەش هەوێ و کات و وزەی ئابووری و کۆمەڵایەتی و ئینسانی خەمخۆری ئەوێ بۆئەوی بەهاوکاری هۆشیارییەکی دەستەجەمعی رەخنەگرانە بەر بە لێکەوتەکانی مەسرەفگەرایی بگرین وکۆمەڵگا و تاك لە ئاسەواری خراپەکانی ئاگادار بکەینەوە و پێیان بڵێین: کە مەسرەف وەك کاڵا نمایشت ئەکات ئەی مرۆڤ ئاگاداری خۆتبە، ئەگینا مرۆڤبوونت ئەکەوێتە ژێر مەترسی و پرسیارەوە، بۆیە بیربکەرەوە (سوقرات) گوتەنی: "خۆت بناسە" و خاوەنی خۆتبە بۆیاردان و بیرکردنەوەی لە بەرژەوەندی خۆت و کۆمەڵگا.

سەرچاوەکان:

1- کتێب:

1- جامعه مصرفی، ژان بودریار، ت: پیروز ایزدی، تهران، 1389.

2- انسان تك ساحتی، هربرت مارکوزه، ت: محسن مویدی، تهران، 1350.

3- دیالەکتیکی رۆشنگەری، تیۆدۆر ئادۆرنۆ و ماکس هۆکهایمەر، ت/ هاژینی مەلامین، سلێمانی،

4- مۆژوو و وشیاری چینایەتی، جۆرج لوکاچ، و/ هادی محمدی،

سلێمانی، .2006
5- کۆمەڵگا و غەریبەکانی، مەریوان وریا قانع، سلێمانی، .2018
6- دوا خەندەی دیکتاتۆر، بەختیار علی، سلێمانی،.2020
7- چۆنە تا ئێستا هەموو شت ئاوانەبووە؟، ژان بودریار، و- وەلید عومەر، سلێمانی، .2019
8- تورکیا و هەرێمی کوردستان: چ جۆرە پەیوەندییەك؟، د. سەردار عزیز، سلێمانی،.2015
9- لە چ ئێستایەکدا دەژین؟، مەریوان وریا قانع، سلێمانی، .2012
10- گۆڤاری کۆنسێپت، کۆمەڵك نوسەر، وتاری پرسی نایەکسانی ئابوری لە هەردوو تیۆری سەرمایەی مرۆیی و توانادارییی مرۆییدا، نیاز نجمدین، سلێمانی، .2013
2- وتار:
1- ئابوری کرێخۆری کەلتوری کوردی، ن/ وەلید عومەر، .2018
2- ژینگە، مەسەرفگەرایی و…، ن/ کەڤین هاریمەن و کەڤین نانس، و/ هێمن خالید، .2017
3- کاڵا و مەسرەف، ن/ هاوار محمد، .2013
4- لەعنەتی سامانی سروشتی: نەوت و گاز بەنمونە، ن/ دانا حمید، 2020.
5- قەیرانی بەرێوەبردن لە هەرێمی کوردستان، گفتوگۆ لەگەڵ پرۆفیسۆر: د. وشیار معروف، 2019.

گۆشتێک بۆناو چیرۆکی جیهانیدا … ئەردەڵان ءابدوڵا

خوێندنەوەیەک بۆ کتێبی " خوونێک لە وڵاتی پیاوە بچکۆلەکاندا" ئازاد بەرزنجی

کورتە چیرۆک یەکێکە لە ژانرە جوان و جێژبەخشەکانی ئەدەب، زۆربەی گۆلانی جیهان، خاوەنی فەرهەنگێکی ئەجگار دەوڵەمەندن لە بواری کورتەی چیرۆکدا، بگرە دەتوانم بڵێم هیچ گۆلێک بەبێ کورتە چیرۆک نابێت، چونکە ئەمە ڕۆژانە هەر یەکەمان خاوەنی کەمڵێک چیرۆکین کە

لە ژیانی ڕۆژانەماندا بەسەرماندا دێت. ئەدیبان و نووسەرانی جیهانیش، لەم بوارەدا داهێنانی ئەجگار جوان و نایابیان لە بواری شێوازی نووسینی کورتە چیرۆکدا کردووە، بەتایبەتی ئەدیبانی فەرەنسی و روسی.
هەمیشە هاوڕێی هەژار ئازاد بەرزنجی، دەستەنگینی دەنوێنێت و کاروبارەهەمی جوان پێشکەشی خوێنەرانی کورد دەکات،ئەمجارەیان کارێکی باشیکردووە، کە دەستی بردووە بۆ ژانرێکی گرنگی ئەدەبیات کە ئێویش " کورتە چیرۆک"ە. کتێبی " خەونێک لە وەاتی پیاوە بچکۆلەکاندا". سوپاسی دەکەم کە هەمیشە منی لە یادو ئەمجارەشیان ئەم کتێبە جوانەی خۆی پێشکەش کردم. ئەم کتێبە پیاسەیەکی خەرایە بەناو باخ و بۆستانی کورتە چیرۆکی جیهانیدا. هەروەها گوزارێکی خەرایە بەناو نووسەرانی هەموو کیشوەرکانی جیهاندا هەر لە ئەورووپاوە بۆ ئاسیا و پاشانیش بۆ ئەمریکای لاتین.

ئەزمونی جیهان
لەناو کتێبخانەی ئەمانیدا زەرجار لەمجارە کتێبانەم بەرچاو کەوتووە، کە کەمەک کورتە چیرۆکی نووسەرانی جیهان لە کتێبکدا کۆکراوەتەوە، بەڵام لەناو کتێبخانەی کوردیدا کەمتر چاوم بەمجارە کتێبانە کەوتووە، ئەمەی کاک ئازاد کارێکی باشە، چونکە ئەمە ئاشنا دەکات، بە ئەزموونی نووسەرانی جیهان لە بواری کورتە چیرۆکدا. ئەم کتێبە قەبارە مام ناوەندە و لە ٣٠٠ لاپەڕە پێکدێت، بەرهەمی ٢٧ نووسەری جیهانییە و هەریەکەشیان خەڵکی وڵات و کیشوەرێکە. سەرەتای چیرۆکەکان بە نووسەر بەناوبانگی فەرەنسی جیهان گیو مەباسان دەستپێدەکات ئێویش کورتە چیرۆکی " تەنیایی". کە تا چیرۆکیش " بوکە" هی نووسەری ناوداری روسی و جیهان ئەنتۆن چیخۆف.

دیارە چ گیو مەباسان ، چ چیخۆف هەردووکیان بە ئوستازی کورتە چیرۆک دادەنرێن و لەسەر دەستی ئەم دووانە کورتە چیرۆک گەشەی سەندن و لە چیرۆک و ڕۆمان خۆی جیاکردووە، گەورەترین داهێنانیشیان لە تەکنیکی نووسیندا کرد، بەتایبەتی دانانی ڕەگەزی " کتوپڕ" .
خاڵەکی باشی ئەم کتێبە ئێویە، نووسەر هەوڵیداوە کورتەیەک لە ژیانی شەخسی و ئەدەبی ئەو نووسەرانە باس بکات، کە کورتە چیرۆکەکانیان نووسیوە، ئەم کورتە ناساندنەش بە خوێنەر گرنگە.

کەمەک چیرۆکی سەرنج ڕاکێش
نووسەر توانیویەتی کەمەک کورتە چیرۆکی جوان و سەرنجڕاکێش لەم کتێبەدا کۆبکاتەوە، بەشێکی زۆریان مایەی سەرنج و تەماشانن. بە نموونە کورتە چیرۆکی تەنیایی مەباسان.(لە ساڵی ١٨٥٠ لەدایک بووە

لە ساڵی ١٨٩٣ کەچی دوایی کردووە.) ئەو بە یەکێک لە نووسەرە مەزنەکانی سەدەی نۆزدەی فەرەنسا دادەنرێت.کورتە چیرۆکی تەنیایی،هەر بەناوکێیدا دیارە" تەنیایی" دەبێتە ناوەڕۆکی سەرەکی چیرۆکەکە.
چیرۆکەکی تر کە باڵادەی جوان و سەرنج راکێش بوو، کورتە چیرۆکی " سیمای غەمگینم" کە لە نووسینی نووسەری ناوداری ئەڵمانی هاینریش بۆڵە(لە ساڵی ١٩١٧ لەدایک بووەو ساڵی ١٩٨٥ کەچی دواییکردووەو ساڵی ١٩٧٢ خەڵاتی نۆبڵی وەرگرتووە.) هەرچەندە نووسەر بەهۆی نووسیویەتی ساڵی ١٩٥٨ کەچی دواییکردووە، لەکاتێکدا ساڵی ١٩٧٢ خەڵاتی نۆبڵی وەرگرتووە. کورتە چیرۆکی سیمای غەمگینم، باسی کابرایەک دەکات، کاتێک سیمای پێکەنیناویە، پۆلیس دەستگیری دەکات، دواتریش کاتێک سیمای غەمگینە، دووبارە دەستگیر دەکرێتەوە. نووسەر لە ڕێگەی ئەم کورتە چیرۆکە خەیاڵییەوە، ڕەخنەی توند ئاڕاستەی حکومەتە فاشیسیت و دیکتاتۆرکان دەکات، کە بە ناڕەواو بە هیچ تاوانێک، خەڵکی دەستگیر دەکەن.
کورتە چیرۆکێکی تر کە مایەی سەرنجم بوو، کورتە چیرۆکی " یەکەمین سوا" لە نووسینی نووسەری ئەمریکی ولیەم مارچ . (ئەم نووسەرە لە ساڵی ١٨٩٣ لەدایک بووەو لە ساڵی ١٩٥٤ دا کەچی دواییکردووە.) هەرچەندە ئەم نووسەرە لەلای من تازە بوو، پێشتر هیچ بەرهەمێکیم نەخوێندەتەوە، بەڵام ئەم کورتە چیرۆکەی زۆر جوانە، تێیدا " کەرامەتی مرۆڤ" دەبێتە کرۆکی سەرەکی، لەهەمانکاتیشدا دژی دیاردەی سوانکردنیش دەوەستێتەوە. نووسەر لەم کورتە چیرۆکەدا باسی پیاوێکی هەژار دەکات، بەهۆی نەبوونیەوە دەیەوێت سوا بکات، بەڵام پاشان کە بە یەکەمجار لەژیانیدا سوا دەکات، هەست بە شەرمەزاریی و پەشیمانی دەکات. لە کۆتایی چیرۆکەکەدا دەڵێت:
هیچ شتێکمان لە ژیاندا شک نەدەبرد، تەزقاڵێک ئابوو نەبێت، ئێستا ئەویشم لەدەست چوو، هەست دەکەم، زۆر هەرزان فرۆشتم. ل ٥٠.
کورتە چیرۆکی " خەونێک لە وەاتی پیاوە بچکۆلەکاندا" ، کەبێتە ناونیشانی کتێبەکەش، لە نووسینی نووسەری ژاپۆنی موشانەکەجی سانیتزو(لە ساڵی ١٨٨٥ لەدایک بووەو ساڵی ١٩٧٦ کەچی دواییکردووە.) ئەم کورتە چیرۆکە سیمایەکی خەیاڵی پۆڵیە، باسی پیاوێک دەکات دەچێتە وەاتێکەوە کە هەموو شتەکانی عەکسە، بە نموونە " کە یەکێک نەخێش دەکەوێت هەموو بزەییان پێدا دێتەوە، بەڵام کەس پێی خۆش نییە چاک بێتەوە. هەروەها بەرزترین شاخیش لەم وەاتەدا نزمترینیانە، چونکە خەڵکی لەبەر لووتبەرزی و خۆبەزلزانینەکەی، ڕقیان لە شاخی بەرز دەبێتەوە. لەم وەاتەدا وا باوە هەرێکە هیچو پوچی خۆی بخاتە ڕوو، خۆ ئاگەر یەکێکیش هەوێیدا بێک زیرەکی خۆی

پیشان بدات، ئەوا بە بە شەرمی و حەز بە خوێندن تاوانبار دەکرێ.ل ٧٤
تاادەیەک ئەستاش هەندەک خووەوشتی ئەم وڵاتەش بەمشوێیە. ئەم چیرۆکە لەرووی نوسینیشەوە، جوانە، چونکە لە کۆتایدا ئەو پیاوە خۆن دەبینێت، واتە چیرۆکەکە خۆنە. ئەمەش تەکنیکێکی جوانە کە نووسەر لەکۆتایدا پشتی بەرگەزی کتوپڕ بەستووە، ئەمەش جۆرێ زیاتری بە خوێنەر بەخشیوە.

نووسەری ناسرا و نەناسراو

خاڵێکی گرنگی تری ئەم کتێبە ئەوەیە، نووسەر هەوڵیداوە کەمێک نووسەری جیهان کۆبکاتەوە، هەندێکیان نووسەری ناسراو و ناودارن لە جیهاندا وەکو " مەباسان، چیخۆف، مارکیز، هاینریش بۆل، بەرخیس" کەمێکی تر، لەپاڵنا ئەم نووسەرە ناسراوانەشدا، کەمێک نووسەری نەناسراوی تێدایە، یان دەتوانین بڵێین لای ئێمە نەناسراون. ئەمەش کارێکی باشە، چونکە نووسەر ئێمە بە کاروبارەهەمی کەمێک نووسەری نەناسراوی جیهان ئاشنا کردووە.

تەکنیکی جیاوازی نووسین

لەرووی تەکنیکیشەوە کورتە چیرۆکەکان جیاوازن، هەر نووسەرەو تەکنیکی خۆی بەکارهێناوە. لە رووی درێژی و کورتیشەوە جیاوازی هەیە. بە نموونە " سیلستینا" کورترین چیرۆکی ناو کتێبەکەیە ئەم کورتیلە چیرۆکە لە نووسینی نووسەری ناسراوی مەکسیکی کارلۆس فەنتیس" (لەساڵی ١٩٢٨ لەدایک بووەو ساڵی ٢٠١٢ کۆچی دواییکردووە.) چیرۆکەکەش تەنها یەک لاپەڕەیە، باسی شەوی بوکێنی کچێک دەکات. درێژترین چیرۆکیش هەر باسی بوکێیە، چیرۆکی " بوکە" نزیکەی ٣٠ لاپەڕەیە و لە ٦ چاپتەر پێکهاتووە، لە نووسینی نووسەری ناوداری روسیا و جیهان " ئەنتۆن چیخۆف" (لە ساڵی ١٨٦٠ لەدایک بووەو ساڵی ١٩٠٤ کۆچی دوایی کردووە.)

چەند سەرنجێک

بەدڵنیاییەوە ئەم کتێبەی کاک ئازاد یەکێکە لە کتێبە جوانەکانی، بەتام لەگەڵ ئەوەشدا هەندێک سەرنج و تێبینیم هەبوو. یەکێکیش لەو سەرنجانەم، بەشێکی زۆری ئەم چیرۆکانە خامەی نووسەرانی ئەمریکای لاتین و ئەمریکای باکوورن، بەتایبەتی مەکسیکی بەشی زۆری ئەم کتێبیان داگیرکردووە، پاش ئەوانیش نووسەرانی ئەمریکی دێن. لە ئەوروپاشدا زیاتر نووسەرانی ئەڵمانین. لە تەواوی کیشوەری ئاسیاشدا، تەنها کەمێک نووسەری ژاپۆنی تێدایە، لەکاتێکدا لە کیشوەری ئاسیادا، قەڵەمی زۆر جوان هەیە. باشتربوو نووسەر

هۆیدایە، گۆبژێک لە تەواوی نووسەرانی جیهان بەت و هەموو کیشوەرکانی جیهان بگرێتەوە، بە نموونە هیچ نووسەرێکی ئەفریقی و عەرەبی و ئێرانی تێدا نییە، لەکاتێدا ئەدەبیاتی عەرەبی، کەمێک نووسەری زێر مەزنیان لەم ژانرەدا هەیە لەپێش هەمویانەوە" نەجیب مەحفوز، یوسف ئیدریس، ئیحسان عەبدولقدوس،،هتد" لە ئێرانیش بەهەمانشێوە نووسەری زێر باشیان لەم ژانرەدا هەیە لەپێش هەمویانە " سادق هیدایەت" پارادێکس لێوەدایە، بەشێکی زێری ئەو چیرۆکانە، نووسەر لە زمانی فارسییەوە وەریگێڕاوە، کەچی لەبیری چووە نووسەرێکی ئێرانی بخاتە ناو کتێبەکەیەوە.
خاڵێکی تریش پەیوەندی بە سەرچاوەی چیرۆکەکانەوەیە، نووسەر راستە سەرچاوەی هەندێک لە چیرۆکەکانی نووسیوە، بەڵام بەشێکی تریان سەرچاوەی نانووسیوە، باشتربوو نووسەر ناوی سەرچاوەی بە هەموو چیرۆکەکان بنووسیبایە.

دوا قسە

بەدنیاییەوە ئەم کتێبەی کاک ئازاد، پیاسەیەکی جوانە بەناو باخی ئەدەبیاتی جیهاندا، لەرێگەی کەمێک کورتە چیرۆکەکەوە، ئاشنای کولتووری گەلانی جیهان دەبین. بوونی ئەمجۆرە کتێبانە زێر گرنگن بە خوێندەری کوردی، بەئەوەی ئاشنایەتی لەگەڵ ئەزمونی گەلان لە بواری چیرۆکنووسیندا بکات، لەهەمانکاتیشدا ئاشنایەتی لەگەڵ کولتووری جیهاندا بکات.
لێرەدا جێگەی خۆیەتی، دەستخۆشی لە برای هەژامان کاک ئازاد بکەین، هیوای کاری جوانتر و باشتری بە دەخوازین.

ئەردەڵان عەبدوڵا

_____

سەرچاوە:

ئازاد بەرزنجی. خەونێک لە وەاتی پیاوە بچکۆلەکاندا، هەڵبژاردە لە چیرۆکی جیهانی . چاپی سێهەم. چاپخانەی سەردەم. سلێمانی. ۲۰۲۰

دیموکراسی و واقیعی ئەمڕۆی کوردستان نمایشکی مێدانی … نووسینی: ستیڤان شەمزینی..

دوای کۆتایی هاتن بە جەنگی سارد و لە ئاکامدا سەرکەوتنی ئەمریکا و کامپی کاپیتالیزمی خۆرئاوا بەسەر یەکێتی سۆڤێت و ئوردوگای سۆشیالیستی رژهەڵاتدا، هیچ چەمک و دەستەواژە و مەقولەیەکی سیاسیی نییە هەندەی دیموکراسییەت قسەی لەبارەوە کرابێ و بووبێتە جێگەی مشتومڕ و توێژینەوە و شیتەکاریی لایەن ناوەندە فیکریی و ئەکادیمییەکانەوە، ئەمش هاوکات بوو لەگەڵ دەستپێکردنی دنیای تاک جەمسەریی خۆرئاوایی "ئەمریکیی". بەڵام بیرمەندی ناسراوی ئەمریکیی بە ڕەگەز ژاپۆنی (فرانسیس فوکویاما) لە کتێبە بەناوبانگەکەیدا (کۆتایی مێژوو و دوایین مرۆڤ- النهایە التاریخ و خاتم البشر) زیاد لە هەمووان پێداگریی لەسەر دیموکراتییەت کرد تا ئەو راددەیەی مژدەی ئەزەلیبوونی دیموکراسییەتی دا و وای تێبینی کرد بە ڕووخانی کۆمۆنیزم مێژوو پێ دەنێتە خاڵی پایان و کۆتایی خۆی و دیموکراتییەت و لیبرالیزمی خۆرئاواش تاکە سیستمی سیاسییە یاخود دواهەمینیانە کۆمەڵی مرۆڤایەتی پێی گەیشتووە.

دیموکراسییەت چ وەک چەمک وەک زەمینەیەکی کولتووریی و کۆمەڵایەتی هەشتا قسەی جیددی لەبارەوە دەکرێ و چەندین فەیلەسوف و بیرمەندی جیا جیا بە تەوانین و ئایدەلۆژیای جیا جیاوە کاریان لەسەر دیموکراسییەت کردووە و شیتەکاریی و ڕاڤەی جیاوازیان بە کردووە، بەڵام هیچکامیان نەگەیشتونەتە پێناسەیەکی ڕەها و تەواو بە ئەم چەمکە چوونکە بە تێپەڕبوونی زەمان گۆڕانی بەسەردا دێت و لە یەک چوارچێوە و قاڵبی دیاریکراو قەتیس ناکرێت. ئەمڕۆش لە کوردستان یەکێک لەو چەمکانەی تەواوی هێزە سیاسیی و پارتە کوردییەکان ئیدعای بە دەکەن دیموکراسییە. زۆربەی پارت و ڕێکخراوە کوردییەکان دیموکراسییان کردۆتە دروشمی خۆیان لە پال دروشمەکانی تری وەک مافی مرۆڤ و دادپەروەریی و ئازادیی کە دەکرێ هەموو ئاوانی دوایی لێنەو دیموکراسییەتدا کە بکرێنەوە. ئەمە دەسەڵاتدارانی کورد زیاد لە هەموو شتێک بە دیموکراسییەتدا هەڵدەدەن و ئەم ئازموونە پڕ کەموکورتییەی باشووری کوردستان بە ئازموونێکی نوێی دیموکراسی نێک هەر لە عێراقدا بەڵکو لە هەموو ناوچەکە ئاژمار دەکەن! هەر ئەستاش کورد خۆی بە دەست و تەواوکار و هاوپەیمانی وەاتە

یەکگرتووەکانی ئەمریکا دەزانێت کە نموونەیترین جۆری دیموکراسییەت لەلای ئەوان گەشەی سەندووە.
بەیە بەشێک لە چاودێرانی سیاسیی وای دەبینن کاریگەریی دیموکراسییەتی ئەمریکا دەگاتە کوردستان و تیشک و شەبەنگی ئەم دیموکراسییەتە عێراقێکی نوێ دروست دەکات کە عێراقێکی جیاوازە لە رابردوو و دەبێتە نموونەی دیموکراسییەت لە رۆژهەڵاتی نزیندا.
بەڵام هەشتا نازانرێت ئایا جەماوەری دیموکراتی بە خاتری بەرژەوەندییەکانی خۆی لە عێراقدا دیموکراسی پشتگوێ دەخات یان نا؟، ئەوەی ئێستا هەستی پێ دەکرێین ئەوەیە ئەمریکا مساوەم و سازش دەکات لەگەڵ مەرجەعە ئایینییەکان و سەرۆک خێل و کۆنە بەعسییەکان، بە شک ئەم سێ گروپە دوژمنی پاشکۆژی دیموکراسین لە عێراقدا. رەنگە لەم حاڵەتدا کورد نەتوانێت سوودمەند بێ لە و پڕۆژە دیموکراسییەی ئەمریکا بەناوییەوە هاتۆتە ناوچەکەوە ـ ئەویش پڕۆژەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستی گەورە. جارێکی تر ئەمە وانییکمان فەرمان دەکات کە پەیستە لە نەوخۆ بەرەو دیموکراسی هەنگاو بنێین نەک چاوەڕوانی هەزێکی دەرەکی بین کە بە پاراستنی بەرژەوەندییە تایبەتەکانی خۆی چاو لە هەموو جارە دیکتاتۆرێتێک دەپشێت.
دیموکراسی چییە؟
لە حەقیقەتدا هەر هەوڵێک بۆ پێناسەکردنی شتێک یان چەمکێک هەوڵێکە بۆ لە قاڵبدان و لە چوارچێوەنانی ئەو چەمکە لە یەک رەهەند و سیاقی دیاریکراودا، ئەگەر پێناسەمان بۆ هەموو شتێک هەبێت ئەوا هەڵەیەکی کوشندەیە ئەگەر بمانەوێت دیموکراسییەت لە پێناسەیەکی دیاریکراودا لە قاڵب بدەین، چوونکە لە بنەماوە یەکێک لە ماناکان و کارکردەکانی دیموکراسییەت بریتییە لە تێکشکاندنی قاڵب و چوارچێوە دروستکراوەکان. بەڵام ئەگەر بمانەوێت لە چەند گۆشەنیگا و رەهەندێکەوە لە دیموکراسییەت بڕوانین و تا رادەیەکیش پێی ئاشنا بین ئەوا:
ا- لە رووی زاراوەوە دیموکراسییەت وشەیەکی لێکدراوە و لە دوو بەگەی سەرەکی پێکهاتووە: (Kratia) +(Demos) کە بە مانا گریکییەکەی بە دەسەاتی گەل هاتووە. لەم بارەیەوە (د.ئیمام عەبدولفەتاح ئیمام) دەڵێت" دیموکراسییەت لە لای یۆنانییەکان دەستی پێکردووە و وشەکە لە رووی زمانەوە بنچینەی خۆی لە دەستنداوە (Demos) واتە گەل و (Kratia) واتە فەرمانڕەوایی، وشەکە بە مانای فەرمانڕەوایی هەموو گەل نەک فەرمانڕەوایی تۆژێک یان چینێک یان کەرتێک دەت"، بەڵام ئەو جارە دیموکراسییەتەی لە ئەسینای بەر لە زاین سەربەهەداوە بە خوش و کەموکورتی نەبووە و بە پێی پێوانە دیموکراسییەکانی ئەمڕۆ جێگەی رەخنە و لەسەر وەستان و

هەوەستەکردنەوە، (د.ئیمام عەبدولفەتاح ئیمام) کۆموکۆمەڵەکانی دیموکراسیەتی کۆمەڵگای ئەسینا لەم خاڵانەدا دەستنیشان دەکات.
1-چەمکی گەل بەشێوەیەکی راست دیارینەکراوە، بەڵکو مەبەست لە گەل تەنیا ئەسینایەکان بووە و بیانیەکان و کۆیلەکان و ژنانی لە هەاوەر کراوە، دواتر دەبینین مرۆڤایەتی پێویستی بە چەند سەدە هەبووە بۆ راستکردنەوەی ئەم هەڵە تێگەیشتنە.
2-ئازادیی کۆمایەتی (ئازادیی هاتوچۆ- مافی ئاسایش) دەستەبەر نەکراوە، پێشتریش باسمان لەوە کرد چۆن هاووەاتی دوور خراوە لەبەر ئەوەی خزمەتی باشی پێشکەش بە گەل کردووە و خەڵکیش هەگریی خۆیان بە نیشان داوە تەنیا لەبەر ئەگەری زەردارباوونی لە کاتی گرتنە دەستی فەرمانەوایدا.
3-ئازادیی تاک بە مانای وردی (ئازادیی بیروا- خاوەندارێتی) بوونی نەبووە، چوونکە دەوڵەت بە تەواوەتی دەسەاتی بەسەر تاکەکاندا سەپاندبوو، دەبوایە تاک بەوا بە ئایینی دەوڵەت بڵێت، هەروەها دەبوایە موڵکەکان و سامانی تاک لە ژێر دەسەاتی دەوڵەتدا بووایە.
بۆیە دەبینین دوای تێپەبوونی چەند سەدە لە گۆشەکردنی فەلسەفە و زیار، کۆمەڵی مرۆڤایەتی هەنگاوی نا بەرەو راستکردنەوەی هەڵەکانی ئەو جۆرە دیموکراسیەتە و توانی بەرەو تێپەاندنی کۆموکۆمەڵەکانی پێشەوەیی بکات. زۆرێک لە تۆژەران و بیرمەندان لەو بڕوایەدان ئەو شۆڕشە کرانەوە و دیموکراسیەی لە کۆمەڵگای یۆنانی ئەو کات هەبووە بە پێودانگێ دیموکراسییەکانی ئەمڕۆ نەبووە لە دیموکراسییەت. لەلایەکی تریش زاراوە و چەمکی دیموکراسی رەگوڕیشاڵی بە مێژوویەکی زۆر کۆن دەگەڕێتەوە، بەڵام دەتوانین بڵێین دیموکراسی هەقوەاو و لە دایکبووی منداڵدانی مۆدێرنێتەیە. هەروەک بیرمەندی ناسراوی عەرەبی (جۆرج تەرابیشی) دەڵێت "دیموکراسیەت وەک چەمکێکی کۆنە، بەڵام وەک فیکرە، فیکرەکی نوێیە کە مۆدێرنێتی خولقاندوویەتی و دەبێت بە ڕەشنبیرێتی سیاسیی مۆدێرنێتی لە قەڵەمی بدەین". فەکەیاماش لەو قەناعەتدایە تا ساڵی 1776 دیموکراسیەت لە هیچ شوێنێکی دنیادا بوونی نەبووە.
هەروەها نابێت ڕەل و کاریگەریی شۆڕشی 1789ی فەڕەنسامان لە بیر بچێت کە کاریگەریی و قورسایی ئەم شۆڕشە سنوورەکانی فەڕەنسای تێپەاند و بووە سەرەتایەکی نوێ بە تۆهەڵدانی سیستمی چەوسێنەر و ئیستبدادیی دەرەبەگایەتی و کردنەوەی دەرگا لە بەردەم دیموکراسی و هاووەاتیبوون و مافەکانی مرۆڤدا. (د.سەعد بەشیر ئەسکەندەر) دەربارەی شۆڕشی فەڕەنسی دەڵێت "شۆڕش بە یەکەمین جار لە وەاتێکی پان و بەرینی پێ دانیشتواندا -نزیکەی 23 ملیۆن فەڕەنسی- بناغەی

رژەمکی کەماریی دامەزراند و پرسەی دیموکراتیزەکردن بەخرایی بەرەو چوو، بەشکی بەرچاوی دانیشتوان بە جۆرکی وا لە توانا و مافە سیاسییەکان بەهرەمەند بوون لە مژوودا وێنەی نەبینرا بوو".! هەرچەند شۆشی فەمینساش بە خۆش و بەگەرد نەبوو، بەڵکو تژی بوو لە تونـدوتیژیی و تیرۆر، یاکەبییەکان وەک گروپێکی تونـدوتیژ و تونـدڕەو بەها جوانەکان و دەسکەوتە دیموکراسییەکانی شۆشکەیان لەکەدار کرد، بە رادەیەک زۆرک لە کوردە چالاک و پێشەنگەکانی شۆش برانە بەردەم میقسەڵەکەی شۆش!!، لە کاتێکدا هەر بەو میقسەڵەیە سەری لویس و ماری ئانتوانێت پەنـدرابوو، هەر لەرەوە تژی شۆش کوردەکانی خەی دەخوات سەر دەردەهێنێت و دەردەکەوێت.
خودی (ڕەبسپێر) یەکێک بووە لە شۆشگەڕەکان و سەرکردەکانی شۆش، لە هەمان کاتدا سەدان کەسی لە شۆشگەڕان بەناوی بەرگریکردن لە بەهاکانی شۆش خستە بەردەم میقسەڵەکەی شۆش کەچی هەر خەی بە هەمان میقسەڵە سەری لە لاشەی جوە کرایەوە. سەرباری هەموو ئەم کەموکورتییانە کەچی شۆشی فەمینسا دەروازەیەکی گرنگی گۆشکردن و پێخشبوون و جێکەوتەبوونی دیموکراسی و هاووڵاتیبوون بوو. لەرەوە دەگەینە ئەو قۆناغەتەی دیموکراسی بە تێپەڕبوونی کاتێکی زۆر و گۆشکردنی شارستانێتی و لایەنە جۆرا و جۆرکانی مەعریفە گەلانی بنەڕەتی و ریشەیی بەسەردا هاتووە و ڕەهەندی فراوانتری وەرگرتووە لەو سیاقە بەرتەسکەدا نەماوەتەوە سەرتا هەیبووە. "جارێکی تر بەوانن بە کاروانی گۆشکردن و گەلانکارییەکانی دیموکراسی لە شۆشی فەمینساوە هەتاوەکو ئێستا".
ب- دیموکراسییەت زەمینەیەکە بە قسەکردن و خە تەرحکردنی هەموو ئاستە جیاوازەکان. سیستمەکە هەموو دید و بۆچوونە هاودژەکان بەشێوەیەکی ئاشتەوایانە لە کەمەگەدا کاردەکەن و پەژرە و ئۆجیندا و پلاتفۆرمی سیاسیی و فیکریی خەیان پێشکەش دەکەن. لەرەدا هەر کەس و گروپ و ئاستێک بە بە ئەوی هیچ دامەزراوە و دەزگایەک هەڕەشەیان لە بکات یان چاویان لە سوور بکاتەوە کارەکانی خەیان ئەنجام دەدەن و لە زەمینەی دیموکراسیەتدا درژە بە بوون و پەژەکانیان دەدەن، بە مانایەکی تر کەمەگەی دیموکراسی، کەمەگەی جیاوازییە و لە کەمەگەیەک جیاوازیی و فرە ئاستەیی بوونی نەبە ئەوا بە سە و دوو لەکردن کەمەکە لە ئۆقیانووسی دیکتاتۆریەتدا غەرق بوو. جیاوازبوونیش بەشێوەیەک ئازادیی هەبەت بە تەعبیرکردن لە خە و لە بۆچوونەکانی خە، بەو جۆرەی ڤەتەری فەیلەسوفی مەزنی فەمینسا دەڵێت "ڕەنگە من جیاواز بم بە ڕا و بۆچوونەکەت، بەڵام ئامادەم گیانم بەخت بکەم لە پێناوی دەربڕینی ڕاکەت". ئەمەیە ڕۆحی دیموکراسیەتی ڕاستەقینە کە لە

دەرەوەی شەو بیرکردنەوەی خەت مەودا و پانتایی بکەیتەوە یان بە رەوای بینینی لەبەردەم هەموو ئەوانی تردا خۆیان تەرح بکەن و ئازادانە گوزارشت لە بیر و بۆچوون و راکانیان بکەن و لە هەناوی کۆمەڵگەدا کار بۆ ئامانجەکانیان بکەن.

ج- دیموکراسییەت زەمینەیەکە ئازادیی و ماف بۆ کەی شەریحە و چینە کۆمەڵایەتییەکان دابین دەکات ئەمەش لە رێگەی رێکخراوەکانی کۆمەڵی مەدەنییەوە، لە واقیعیشدا بەبێ بوونی رێکخراوەکانی کۆمەڵی مەدەنی دیموکراتی بەتاڵ دەبێتەوە لە مانا رەسەنەکەی خۆی و دەبێتە دیکتاتۆریەتی زۆرینە بەسەر کەمینەدا. لە کۆمەڵگەیەکدا رێکخراوە مەدەنی و دیموکراتییەکان رۆڵ و ئەرکیان نەبێ یان رێیان لە بگیرێ کار بکەن و ببنە گروپی فشار و نەواتی کۆمەڵی مەدەنی ئەوا کۆمەڵگەیەکە لە دۆریای دیکتاتۆریەتدا مەڵە دەکات و هەموو پەنجەرەکانی ئازادیی تێیدا داخراون. لە کوردستانیش هەرچەندە رێکخراوەکان بوونیان هەیە، بەڵام لە باری رۆڵ و کاریگەرییان لە کۆمەڵگەدا هیچیان پێ نەکراوە و گرێدراوی دەستی حزبەکانن و لە قۆناغی پاشکەبوون دەرنەچوون، ئەمەش بەڵگەیەکە بۆ وەهمیبوونی دیموکراسییەت لە کوردستاندا.

بۆچی دیموکراسی؟

پرسیارێکی گرنگ دەکرێ لەمان بکرێ ئەوێ بۆچی دیموکراسی؟ ئایا بۆ دەبێت دیموکراسییەت بکەینە ئامانج؟ لەبەرئەوەی سەرکەوتنی بەدەستهێناوە؟ یانژی لەبەر ئەوەی سیستمێکە دەتوانین لە سایەیدا زۆرترین ماف و ئازادیی بەدەستبهێنین؟ بەڵام ئەمەی کورد بۆ دیموکراسییەت قبوڵ دەکەین یان تا چ ئەندازەیەک دەرەنجامی ئەرێنی لە ژیانی ئەمەی کورددا هەیە؟.

ا- دیموکراسی توانی سەرکەوتن بەدەستبهێنێت بەسەر هەموو مەدڵە کۆماریی و سۆسیالیستی و ئایینیی و تۆتالیتاریيەکانی تردا ئەمەش لە رێگەی ئەو ئازادییە بەربڵاوەی لەم سیستمەدا بۆ مرۆڤ دەستەبەر کراوە و بواری لەبەر دەم دەکاتەوە ئازادانە گوزارشت لە مرۆڤبوون و ممارسەی ئارەزوو و مافەکانی خۆی بکات. هەروەک (فەکویاما) دەڵێت "بەڵام سەرکەوتنی دیموکراسییەت و بڵاوبوونەوەی بەخرایی پێشبینی ئەوە دەکات بنەماکانی ئازادیی و یەکسانی کە لەسەری دروست دەبێت رووداوی هەمەمەکی یان بەرهەمی لاسەنگی و تووندڕەویی نییە، بەڵکو لە واقیعدا ئاشکراکردنی سروشتی مرۆڤ وەک مرۆڤ کە تێکەڵی راستگۆیی و یەکڕووی لەگەڵ خۆیدا زیاتر دەبێت بە هاووڵاتییەکی جیهانی…). دیموکراسییەت توانی زۆرترین ماف و دەستکەوت بۆ مرۆڤ دەست بخات و ئەو ئازادییە بەرچاوەی خولقاندووە تی هەکارەکی بنەڕەتی و گرنگی مانەوە و سەرکەوتنەکانییەتی.

عەبدولڵا ئۆجەلان لە کتێبی (مانیفێستۆی چارەسەری دیموکراتیانە بۆ کێشەی کورد) ئاماژە بە ئەم دۆکات و دانووسەت (سەرکەوتنی سیستمی دیموکراتی لەگەڵ کۆتایی هاتن بە سەدەی بیستەم، بە تایبەتی لەو سەردەمەی تۆکنەلۆژیا و ئامرازکانی بەرهەمهێنان گەیشتوونەتە ئاستێکی بەرز، ئەمش هەر لە خۆا نەبوو، بەڵکو وابەستەیە بە میکانیزمی دیموکراتییەوە چوونکە هیچ سیستمێک نەبووە کەمێگ و تاکە کەس بە گوێرەی سروشتیان ئاوها بخاتە گەڕ و خولقکارییان تێدا دروست بکات، ئەمش مانای ئەوە دەگەیەنێت سەرچاوەی دیموکراسیەت ئازادییە، ئەم وەکو شتێکی سادە خۆی نیشانە دەدات، بەڵام بە زەحمەت پێش دەکەوێت و لەم ڕۆژانەدا ئەوە بە ئاشکرا دەرکەوتووە ئەم سیستمە خراتر و بەهێزتر پێش دەکەوێت).

ب- لە بەرئەوەی کێشەی کورد لە عێراقدا و لە هەموو پارچەکانی تریش سەرباری ئەوەی کێشەیەکی مێژوویی و نەتەوەییە، لە هەمان کاتدا کێشەیەکی دیموکراسیشە، بە نموونە ئەگەر کورد بەسەر دەوڵەتێک یان چەند دەوڵەتێکی دیموکراسیدا دابەش بکرایە ئەوسا دەیتوانی بە سانایی و بە ڕێگا دیموکراتییەکان بەیار لە چارەنووسی خۆی بدات، لە ئاوها حاڵەتێکدا نە پێویستی بە خونەشتن هەبوو، نە پێویستی بە خەباتی شاخ و چەکداریی هەبوو، بەڵکو ئەم تەنیا ڕژانە سەر شەقامی هاووڵاتیانی پێویست بوو، ئەویش بەشەوێکی هەمن و ئاشتیخوازانە، یان ئەگەر کورد لەنەو چەند دەوڵەتێکی دیموکراسیدا بژیایە نە دەچەوسایەوە و نە تووشی ئازار دەبوو نە ئەنفال و جینەساید دەکرا. ئەم لەلایەک و لە لایەکی تریشەوە لە هەلومەرجی ئێستا سیاسەتی نەونەتەوەیی و هاوپەیمانان لە عێراقدا ئەوەیە کوردی باشوور لە چوارچێوەی ئەو دەوڵەتەدا بمێنێتەوە، بەیە بە دیموکراسییکردنی عێراق (بە باوەڕی من ئەگەرێکی دوورە) بە کورد دەبێتە سەرکەوتنکی گەورە و بەشکە لە خەبات و هەوڵدان بە دەستبەرکردنی مافەکانمان.

بەپێچەوانەشەوە ئەگەر عێراق هەمان عێراقی دیکتاتێریی پێشوو بێت یان ئەگەر چەند گەلانێکی ڕواڵەتی تیادا بکرێت، کێشەی کوردستان لە بازنە بەشکەدا دەخولێتەوە و مێژووش دووبارە دەبێتەوە، هەروەها بە واقیعی بینیمان کورد لە ڕێگای کەمترین و بچووکترین ممارەسەرکردنی دیموکراسییەوە زەرترین سوودی وەرگرتووە و بگرە بەهێزترین چەکی دەستێتی لە خەباتی ئەمەی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی گەلی کوردستاندا، بە نموونە خەبات و هەوڵدانی دیپلۆماتی کە ڕێگەزکی گرنگی دیموکراسیەتە بە ئەم قۆناغە زەر بەهێزتر و کاریگەرترە لە خەباتی چەکداریی. لەڕەوە وەڵامی پرسیارەکەی پێشوو بەو شێوەیە: ئەمە بە خوازیاری دیموکراسین چوونکە سیستمێکی گونجاوە بە واقیعی ئەمەی کەمەی مرۆڤایەتی و سوودی گەورەش

دەگەینێت بە بەرزکردنەوەی دەزی نەتەوەیی کورد لە رووبەرێکی بەرفراوان.

پەلەنی دیموکراسی

دیموکراسیەتی خەڕاوا و خەرهەڵات. زۆر جار گومان لەو جۆرە جیاکاریە دەبێت فۆرمی دیموکراسی لە خەڕاوا جیاوازتر لە فۆرمی دیموکراسی رۆژهەڵات و بە پێی ئەم تێوانینە هەر کۆمەڵگایەک و جۆرە دیموکراسیەتێکی تایبەت بە خۆی بەرهەم دەهێنێت، بەڵام لە راستیدا دیموکراسی بەرهەمی کولتوور و گۆشەسەندنی ژیاری کۆمەڵگە خەڕاواییەکانە، وەک (جۆرج کێنان) دەڵێت "دیموکراسی بریتییە لە شێوازێکی دەسەڵات لە سەدەی هەژدە و نۆزدەدا لە ئەوروپای باکوور وات سەرتا لەناو وڵاتانی کێناری دەریای مانس و دەریای باکووردا بەرجەستە بوو، دواتریش بەرەو ئەوروپای ناوەند کشا و پاشان لەو شوێنانەی خەڵکی ئەوروپا زۆر جار لە وێنەی داگیرکەر پێکهێناری سەرکی دانیشتوانی ئەو وڵاتە بوون، کۆمەڵێک نموونەی سەرتاپاگیرمان لە حکومەتی مەدەنیدا جێگیر کرد"، بەڵام:

ا- بەجگە لەوەی دیموکراسی سیستەمێکی یونیڤەرسالە، بەڵام بەپێی تایبەتمەندیی هەر کۆمەڵگایەک جیاوازە، بە نموونە ئەوروپا مەدەرن و رۆشنگەریی و رێنسانس و شۆشی فەڕەنسای بەخۆوە دیوە و بە ماوەی 25 سەدە زیاتر لە خەوندنەوەی بەردەوامدایە، هەر خودی چەمکی دیموکراسی چەندین سەدە بەر لە زایین مشتومە و توژینەوەی لەسەر کراوە، هەروەها کۆمەڵگە خەڕاواییەکان بە درێژایی هەزاران سال خاوەنی ژمارەیەک فەیلەسوف و بیرمەند بووە کە خوەندنەوەیان هەبووە و هەیە بە هەموو چەمک و لایەنە جیاوجۆرەکانی هەبوون بە بەرجەستە و نابەرجەستەشەوە، خەڕاوا چەندان فەیلەسوفی وەک (کانت و هیگل و رۆسۆ و لۆک و مارکس و نیتچە و فویرباخ و هایدگەر و فوکۆ و دەردا و لیوتار هتد..) لە هەناویدا سەریان دەرهێناوە و تێزەکانی خۆیان ئاراستە کردووە، بەڵام جێگەی خۆیەتی ئاماژە بە ئەوە بکەین ئەمە بەو مانایە نییە نموونەی دیموکراسی خەڕاوا رەت بکەینەوە بە پاساوی ئەوەی نامۆ و نەگونجاوە لەگەڵ سروشت و پێکهاتەی کۆمەڵایەتی و کولتووریی کۆمەڵگە رۆژهەڵاتییەکان.

هەروەک (د. فالح عبدالجبار) لە وتارەکەدا کە دیموکراسیەت پارادایمێکی خەڕاواییە و بە خەرهەڵات نابەت، بەم جۆرە وتارەکەدا (ئەو گووتارەکی زۆر کەنە، زۆر دەمکە دیکتاتۆرەکان بانگەشە بە ئەو دەکەن، راستییەکەشی ئەویە ئەوان بە دیموکراسی نابن نەک دیموکراسی بە خەرهەڵات نابەت. دیموکراسی راستە لە رووی بابەتی و سەرهەڵدانەوە هەقوەاوی خەڕاوایە، بەڵام جیهانییە و چەمکێکە هەموو مرۆڤایەتی دەتوانێت سوودمەند بێت لێی). لە

دەرەنجامدا دەگەینە ئەو بڕوایەی دیموکراسی چەمکێکی یونیڤرسالە هەر چەندە لە پراکتیزەکردنیدا لە کۆمەڵگاکاندا جیاواز دەکەوێتەوە، ئەویش پابەندە بە سروشتی کۆمەڵایەتی و گۆشەسەندنی ژیاریی و ئەپستمەلۆژیی و تەکنەلۆژیی و پێشسازیی، لە واقیعدا تەکنەلۆژیا و پێشسازیی دوو فاکتەری گرنگی دیموکراسییبوونن، تەنانەت ئەمە وای لە (فۆکویاما) کردووە، بڵێ (دیموکراسییبوون بەستراوە بە پێشسازییبوونەوە).

ب- فەتەکەپێکردن و وەرگرتنی رواڵەتیی دیموکراسی لەگەڵ جێگەدا

دەبێتە هۆی زیان گەیاندن بە کۆمەڵگە رژهەڵاتییەکان و لە زەر شونێشدا بە زیانی کۆشکی نەتەوەیی تەواو دەبێ یان لە قازانجی ئابووری و سیاسیی نەتەوەیەک نییە لە کاتێکدا دیموکراسی بە فەرمە رواڵەتییەکەی نەک خەرئاواییەکەی لە نوێدا پراکتیزە بکرێت، بە نموونە ئاگەر لە رەگەی پرسسی دەنگدانەوە کە یەکێکە لە کۆکە سەرەکییەکانی دیموکراسی هەموو عەراقییەکان بچنە بەردەم سندوقەکانی دەنگدان بە دیاریکردنی چارەنووسی کۆشکی کورد لە عەراق یان بە دیاریکردنی شوێی دەسەڵاتی فەرمانڕەوایی لە وڵاتەکەدا زەر سلبیی دەشکێتەوە بە تایبەتی بە گەلی کورد، چوونکە زەرینە بە پێچەوانەی خواستی نەتەوەی کوردەوە دەنگ دەدەن بە عەراقی یەکگرتووی ناوەندیی دیکتاتەریی. بەیە دەبێت دیموکراسی بەهەموو تان و پۆیەکەوە پیادە بکرێت نەک بە پێی هەلومەرج و ژینگە کۆمەڵایەتییەکان و حاڵەتە ئیستسنائییەکان گەڵانی بەسەردا بێت.

ج- ئەو دیموکراسیەتەی لە خەرئاوادا سەریهەڵداوە و هەیە بەشوێیەکی هارمەنی ئاوێتە بووە لەگەڵ کەستی و ژیانی ئابووری و کۆمەڵایەتی سەرجەم تاکە رژئاواییەکان، لەم روانگەیەوە پێویستە لە خەرهەڵاتیش جەر و مەدیلێک لە دیموکراسی بەرهەم بهێنرێت و گۆشە بکات سەرەڕای سوود وەرگرتن لەبنەما ستاندارەکانی دیموکراسی رۆچاوی سروشتی کۆمەڵگە و تاکەکانی ناوی بکات و بەشوێیەکی هاوگونجاو لەگەڵ ئەو ستایلە لە دیموکراسی بە یەکیان بگەیەنێت، ئەمە لە کوردستان بە ئەوەی پێژیەکی دیموکراسیمان هەبێت بە کۆمەڵگە پێویستە تەنیا بنەما و هێڵە گشتییەکانی دیموکراسی خەرئاوایی وەربگرین نەک نموونە پراکتیککراوەکەی.

ڕەخنەگرتن و دیموکراسی

هەمیشە وا فەربووین بە دیوە نگەتیڤەکەدا لە ڕەخنەگرتن بڕوانین و وا سەیری بکەین کاتێک ڕەخنەگرێک ڕاڤەیەکی ڕەخنەیانە بە تێکستێک دەکات مەبەستی تەنیا دەرخستنی کەموکورتی و ڕووە لاوازەکانی کارەکەیە، ڕەنگە ئەمەش پەیوەندییەکی سایکەلۆژیی بەو حاڵەتە کوردییەوە هەبێت هەردەم ڕەخنە بەو دیوەدا کاری کردووە، بەڵام لە

بیرمان چوون ڕەخنە چەکەکی دووسەر و بەجگە لەوەش هەوڵەکە بە درێژدان بە ئاخاوتن و جڕەکە لە جڕەکانی ئەپستەمۆلۆژیا (مەعریفە). هەروەها من باوەڕم وایە ڕەخنەگرتن ژانر و عونسورەکی زۆر گرنگی دیموکراسییە و لە هەر جێگەیەک دیموکراسی هەبێت لە پاێیدا ڕەخنە وەک چەکەکی ڕاڤەکارانە بە مەبەستی بەردەوامیدان بە ئاخاوتن و پێژەکان ئامادەیی هەیە، بەڵام دیارە مەبەستمان لەو جڕە ڕەخنەکارییە کلاسیکیی و نازانستییانە نییە بە تایبەتی لە ناوەندی ڕەشنبیریی و سیاسیی ئێستادا بوونی هەیە. بەڵام هەروەک وتمان ڕەخنە چەکەکی دووسەرە و بەسەر ئەم دوو جڕەدا دابەشبووە:
ە-ڕەخنەی بونیادنەر و گەشەپێدەر: ئەم جڕە لە ڕەخنە لەسەر بنەمایەکی لۆژیکی و بە شێوەیەکی بابەتییانە و زانستیانە فەرمانڕەوا و ئاماژەت دەکرێت، ئەم جڕە لە ڕەخنە نەک هەر زیان ناگەیەنێت بەڵکو پێویستییەکی بەردەوام و زیندووەتی کۆمەڵگا و ڕەوتەوەی پشکۆتنی پێژەکانە. بنەمای ئەم ڕەخنەیە وەک باسمان کرد بنەمایەکی مەعریفی و عەقڵانییە و تیایدا ڕەچاوی ستراکتۆرە دیموکراسییەکان کراوە.
ب- ڕەخنەی ڕووخێنەر و ڕووشنەر: ئەم جڕە لە ڕەخنە، ڕەخنەیەکی نابابەتی و ئایدیالیستی و دوورە لە عورف و بنەماکانی ڕەخنە و ژیربژێی دیموکراسییەوە. ئەم شێوەیە لە ڕەخنەگرتن ئیفرازاتێکی خراپ بەکارهێنان و خراپ تێگەیشتنە لە چەمکی دیموکراسی و ئازادیی بیروڕا، ڕەنگە نیگەتیڤکەی کار دەکاتە سەر دیموکراسی بە ئاقاری شێواندنیدا، ئەمەش بەو مانایەی لە فەزا و زەمینەیەکی دیموکراتیکدا بیری نامۆ و دژە سیستم سەر دەردەهێنێت کە دوور نییە ئایندەی دیموکراسی بخاتە بەردەم هەڕەشە و مەترسییەوە.
ڕەشنبیران پشکی شێری ڕەخنەگرانیان بەردەکەوێت یان بە مانایەکی تر داینەمۆی بەرهەمهێنانی ترادیسیۆنی ڕەخنەن، بەڵام ئەوانیش لە ڕەخنەکانیاندا بەدەر نەبوون لە کەموکورتی و بێزاندنی سنورەکانی دیموکراسییدا، بۆیە دەشێت بەڵێن پێویستە ڕەخنەی ڕەشنبیر لەسەر دوو میحوەر بێت یان بە دوو جڕ بێت کە هەر جڕەکیان شێوازێکی جیاواز لە ڕەخنەیان گرێکە :
ا-ئاستی نێتۆیی: پێویستە ڕەخنەکانی ڕەشنبیر بە جڕەک نەبێت بە زیان بشکێتەوە بە کەشی نێتۆیی یاخە ببێتە مەترسیی لەسەر ئاسایشی نێتۆیی، بە تایبەتی لە ڕۆژگاری ئەمەی کوردستاندا بارودۆخەکە بە حاڵەتێکی هەستیار و ناسکدا گوزەر دەکات، نابە ڕەشنبیر یان ڕەخنەگر بەو ئاستەدا کار بکات یان ڕەخنە بگرێت کاریگەریی خراپی هەبێت لەسەر بارودۆخی سیاسیی کوردستان، ئەمە بەو مانایە نییە ئەزموونە عەرەبییەکە لە کوردستاندا دووبارە بکرێتەوە

چوونکە ئەوەی ناویان ناوە نیشتمانی عەرەبیی و سنووریکی لە کەنداوەوە بە ئەقیانووس درێژ بۆتەوە و کەی دەوڵەتکانیشی (22) دەوڵەتە، هەر جارە دیموکراسی و پرسیەکی دیموکراسییانیان دواخستووە بە دوای رزگاربوونی قودس و راگەیاندنی دەوڵەتی فەلەستین. ئەمە نەخوێندەواریی و بێکاریی و هەژاریی و تەڵ و گروپی تونددەویی سەرتاپای کەمگە عەرەبییەکانی بەرو پاش گەراندەتەوە یان لە خراپترین بارودۆخدا رایگرتووە، کاتێکیش پێیان دەوترێت بە هەول نادەن بە دیموکراتیزەی کەمگاکانتان؟ لە وەڵامدا دەڵێن با قودس رزگار بکرێت!!. بەیە نابێت کورد بە ناوی پاراستنی ئاسایشی نەتەوەییەوە زمانی رەخنە بدورە و بیسپڕێت بە دوای رزگاربوونی تەواوەتی کوردستان.

ب-ئاستی دیموکراسی: لێرەدا دەبێت ڕەشنبیر هەوە بدات و کار بکات تاکو ڕەخنەکانی خەی شەفاف و ئاشکرا بێیان بکات لە بەرامبەر هەر پشێلکردنێکی پرنسیپەکانی دیموکراسی، ئەمە هەم بە بە زیان گەیاندن بە ئاسایشی نەتەوەیی و هەم دوورکەوتنەوە لە هەمان ئیشکالییەت کە لە دنیای عەرەبیدا هەیە. ڕەشنبیریش وەکو ئەرکێکی ئەخلاقیی لەسەر شانییەتی داکۆکیی بکات لە کێشکانی کەمگە و تاکەکان. بە تایبەتی دوای ئەوەی سەدیەک و چوار ساڵ لەموبەر (ئەمیل زەلا) وتاری (من تاوانبار دەکەم)ی نووسی بە بەرگریکردن لە ئەفسەری جوو (درایفەس) و ئەرکێکی قورسی ئەخلاقیی خستە ئەستەی ڕەشنبیر. ئیدی چیتر ڕەشنبیر کەسێک نییە لە دنیای یەتێپیا و بورجی عاجدا بژی بەڵکو ڕەشنبیر کەسێکە بەرگریی دەکات لە مافی هەموو هاووڵاتیان بە لە بەرچاوگرتنی هەر جیاوازییەک، ئەمەش بە پێچەوانەی تەواوینە نەریتییەکەوە کە وای دەبینە ڕەشنبیر کەسێکی ناڕاسایی و دابەاوە لە کەمەکەی و لە شوێنکی تایبەت و باڵاتردا ژیان دەباتە سەر. بە کورتی ڕەشنبیر بەجگە لەوەی لە کەمگەدا مەعریفە بەرهەم دەهێنێت، بەڵام بەرپرسیاریشە لە بەردەم پشێلکاریی و تاوان و جینایەت لە کەمەدا، دەبێت بە تووندترین شێوە دەنگ هەڵببڕێ و بەشداریی بکات لە پێرچەکردارەکاندا دژی ئەو تاوانانە.

دیموکراسی چۆن گەشە دەکات؟

دیموکراسی چەمک و هەبوونێکە گەشە دەکات و بەرەو هەڵکشان و داکشان دەچێت، دەشێ لە زەمینە و جۆگایەکەوە بگوازرێتەوە بە زەمینە و شوێنکی تر، بەڵام کەمێک فاکتەر هەن لە ڕێگەیانەوە دیموکراسی گەشە دەکات، من لێرەدا ئاماژە بە سیانیان دەکەم:

ا-دەسەاتی سیاسیی: دەسەاتی سیاسیی وەک ئەرکێکی سەرشانی دەبێت کەمێک بنەما دابمەزرێنێ تا لەسەر ئەو بنەمایانە دیموکراسی گەشە بکات و شێوەتەوە بە ئاستی جەماوەریی و میللیی، ئەمەش بەو مانایە

دەسەڵاتی سیاسیی خۆی پێژەی عەقڵانی و پلان بۆ داڕێژراوی سەربەخۆی هەبێت بۆ ئاقاری دیموکراتیزەی وڵاتدا. هەرچەند دیموکراسی شتێکی فەوقی نییە و لە خوارەوە لە شانۆ بچوکەکان دەست پێدەکات بۆ سەرەوە تا دەگات بە سیستمی سیاسیی، بەڵام ئەمە شەرعییەت نادات بە دەسەڵات خۆی بدزێتەوە لە پێژەیەکی سەربەخۆ بە دیموکراتیزەی کەمەگە.

ب-ڕۆشنبیر: یەکێک لە ئەرکەکانی ڕۆشنبیر بەرهەمهێنانی مەعریفەیە، بەدنییایییەوە ئەم مەعریفەیە تەنیا لە خۆیادانی تیۆریسەن و خودی ڕۆشنبیردا قەتیس نابێت، بەڵکو پێچەوانەی دەبێتەوە بۆ ئاستی کەمایەتی، ئەمە هەروەک (ڕیژە دەبڕە) دەڵێ (ڕۆشنبیر ئەو کەسەیە لە ژوورەکەی خۆیدا دانیشتووە و سەرقاڵی بەرهەمهێنانی مەعریفەیە). بەیە ڕەڵ و پەگەی ڕۆشنبیر لە پەخشکردن و وشانی کولتووری دیموکراتیدا گرنگی خۆی هەیە و بەهەند وەردەگیرێت.

ج-جیهانگیریی: شەشی زانیاریی و پەیوەندیی گرتن و بچووکبوونەوەی جیهان بۆ ئاستی گوندێکی بچووک ڕەنگی هەیە لەسەر ڕەگای بۆ جیهانیبوون و گەشەکردنی دیموکراسیدا. ئەمەش بەهەی بەر یەک کەوتن و لێک نزیکبوونەوەی ژیارەکان لەگەڵ یەکتری، بەگومان نزیکبوونەوە و بەر یەک کەوتنی شارستانی ڕژەهەتاتی پەڕاوێز لەگەڵ شارستانی ڕژئاوایی سەنتەر دەبێتە هەکاری گەشەکردنی دیموکراسی لە خۆرهەڵاتدا! ئەمە لە کاتێکدا ناسنامەی سیستمی سیاسیی و ئاینیی ڕژهەڵات لە توانایدا نییە کەبەکە لەگەڵ شارستانێتی خۆرئاوا بکات.

شەشی چەکداریی کورد و دیموکراسی

بە درێژایی سەدەی بیستەم کورد بەردەوام بووە لە خەبات و بەرپاکردنی شەشە یەک لە دوای یەکەکان کە هەر یەکەکیان دوای کۆتای پەهێنان و لەناوبردنی بە سیاسەتی ئاگر و ئاسن و تیرەر زەمینەیان بۆ شەشێکی نوێ خەش کردووە، لەو باوەدام لە سەدەی ڕابردوودا هیچ نەتەوە و گروپێکی ئیتنی نەبووە هێندەی کورد خەبات و شەشی کردبێت، بەڵام تاکە نەتەوەیەک ئەستاشی لەسەر بێت خاوەنی دەوڵەتی نەتەوەیی نییە دیسان ئاویش هەر کوردە. بە سروشتی خۆیشی شەش بە تایبەتی شەشی چەکداریی خەسڵەتێکی توندوتیژ و ئێنتی دیموکراسیانەی هەیە، هەر لەو گەشنیگایەوە شەشەکانی کورد بەم جۆرە هەدەسەنگێنین:

ا –خودی خەبات و شەشەکان دژی دەسەڵاتە دیکتاتۆرییەکان بووە لەو وڵاتانەی کوردیان بەسەردا دابەشکراوە، پەشتر وا بیرم دەکردەوە دەشە و گونجاوە لە پەنا شەشی نەتەوەییدا بە شەشێکی دیموکراتخوازانە حیسابیان بۆ بکەین، ئەگەر نمونەی عێراق وەربگرین

ئەم دەوڵەتە هەر لە سەرەتای دامەزراندنییەوە (ساڵی 1922) تا ئێستا هیچ ڕژێمێکی فەرمانڕەوا، دیموکراسی نەبووە، بەڵکو لە خراپترین و توندوتیژترین و کۆنەپەرستترین دیکتاتۆرەکانی ناوچەکە بووە. لەگەڵ ئەوەشدا شەرمکردن دژی دیکتاتۆریی مەرج نییە بە شێوەی دیموکراتی حیساب بکرێت.

ب-کورد نەتەوەیەک بووە بە بەردەوامی جینۆسایدو پاکتاو و قڕکراوە و هەموو دەرگاکانی دیالۆگی لەبەردەم داخراوە، تاکە کۆنگرەیەک دیفاعی پێکردوە لە بووەنی خۆی بریتی بووە لە خەباتی چەکداریی و هەڵگیرساندنی شۆڕش، هەرچەندە تووندوتیژیی لەم خەباتەدا بەرجەستە بووە و هەبووە، بەڵام دیسان ئەمیش لە ژێر باری ناچاریدا بووە، بە پێچەوانەشەوە کورد ویستوێتی بە ڕێگای ئاشتی و لێک تێگەیشتن مافەکانی خۆی بەدەست بهێنێت، هەرگیزیش خوازیاری جەنگ و کاولکاریی نەبووە. بە وەتەی ژەنەرال بارزانی بە تەواویی لە نیەتەکانی دەوڵەتی ناوەند تێدەگەیشت و کەتایی یارییەکانی لا ئاشکرا بوو، نێک هەرگیز ڕەی ئاشتی و مفاوەزاتی ڕەت نەکردەتەوە بەڵکو دەستپێشخەربووە بە دیالۆگ و ڕێگاچارەی ئاشتیانە بە کۆشی کورد. بە ئەم مەبەستە بەوانن بە چوار ئاگربەست و دانوستان لە کۆی چواردە ساڵی شۆڕشی ئەیلول.

ج-کورد لە گەرمە و هەناوی خەبات و شۆڕشی چەکداریدا کەمەکوزیی و کوشتنی دیل و لە ناوبردنی خەڵکی سڤیلی ئەنجام نەداوە، ئەگەریش حاڵەتێکی وا ڕوویدا بێت زۆر شاز بووە و پەیوەندیی هەبووە بە هەستی تۆڵەسەندنەوەی کەسکانەوە نێک بە ستراتیژ و مەبدەئکانی شۆڕشەوە، دەبینین خەباتکارانی کورد هیچ کات تیرۆر و کاری کوێرانەی کوشتنیان بە ئەنجام نەگەیاندووە، تەنانەت لە بەرامبەر گەورەترین تاوانبار و داگیرکەردا کە هیچ درێغییەکی نەکردووە لە لەناوبردنی هاووڵاتیانی کورد. هەر بە نموونە لە دوای پرسەی ئازادیی عێراقەوە کورد لە قوربانییەوە نەبوو بە جەلاد و دەستی تۆڵە و تیرۆری درێژ نەکردووە بە هیچ کەسێک ئەم سیاستەش ئەوەندە نەرمونیانی تیایە زۆرێک لە تاوانبارانی ئەنفالچی و کوردکوژ لە دادگا دەربازیان بوو و کەوتنە بەر بارانی غوفران، ڕەوشی ئەمەی کەرکوک نموونەیەکی تری زیندووە کە کورد لەسەر خاکی خۆی زیاد لە هەموو ئەوانی تر پێڕەشی برایەتی گەلەکانی ناوچەکە لە لە راستیدا ئەم هەوڵەستەی کورد زۆر خراپ بەکارهێنرە، تەنانەت مافی کوردی پێ زەوت دەکرێت.

ئەزمونی دیموکراسی لە کوردستان

لە دوای ڕاپەڕینی ساڵی (1991) و هەڵبژاردنی پەرلەمانی کوردستان لە مایسی (1992)دا بانگەشەکردن بە دیموکراسی و کەمەگەی مەدەنی

بەتە وەردی سەر زمانی دەسەڵاتداران و هێزە کوردییەکان بەجگە لە چەند گروپێکی رادیکاڵی چەپ و ئیسلامی. بەڵام ئەو پرسیارە لە خەمان دەکەین تا چەند ئەزموونی کوردستان نزیکایەتی هەیە لەگەڵ دیموکراسی و هاوتەریبە لەگەڵ بنەماکانی دیموکراسی؟ ئاخۆ دیموکراسی تا چەند لە دیکەر یان بە مانایەکی تر لە دروشمەوە گواستراوەتەوە بە واقیع و گەڕانی جەبەجێکردن؟ تا چەند توانیومانە بەشێوەیەکی تەندروست و ئۆقانی ئەم مەفهومە وەربگرین و هەر بەو شێوە عەقڵانییە زەمینەسازیی بکەین بە خستنە بواری جەبەجێکردنییەوە، بە ڕەشنایی خستنە سەر ئەم پرسیارانە ئەم خاڵانە دەوروژێنین:

ا-شێوەی ناوخۆ: شێوەی ناوخۆیان ئەوەی بە مانا میللی و باوەکی کە پێی دەوترێت شێوەی براکوژیی، ریشە و باکگراوەندێکی مێژوویی هەیە لە نێو کورددا، ئەوی سەدان ساڵ لەمەوبەر ئەمارەت و دەوڵەتچکە کوردییەکان لە یەکتر کوشتندا تەماریان کرد ئەوا لە سەردەمی نوێدا پارتەکانی کوردایەتی ڕەشتر و تووندتر دووبارەیان کردەوە. بەیە ئەم شەڕە تا چەند ململانێ و ناکۆکی سیاسیی بووە بە قەد ئەوەش ریشەیەکی کولتووریی هەیە، بە تایبەتی لە ناوەڕاستی سەدەی بیست بە دواوە نەوەیەک هاتۆتە بوون و بە شێوەیەک پەروەردە بووە بوونی خۆی دەبەستێتەوە بە سینەوەی هەموو ئەوانیتری دژەوەی بیرکردنەوە و روئیا و دنیابینی خۆی. نەوەیەک تەنیا لە توانایدا بوو لە ڕێی بکارهێنانی توندوتیژییەوە کەناڵیزەی ململانی و جیاوازییەکانی خۆی بکات، ئەمەش ڕاستەوخۆ دەمانباتەوە سەر ئەو هەقیقەتەی دیموکراسی و کولتووری دیموکراسی کە تیایدا یەکتر قبوڵکردن و یەکترناسین هەیە لەلای پارتە کوردییەکان و تاکی کوردی شتێکی نامۆ و نەناسراوە.

ب-هەبژاردن: یەکێک لە فینەمینەکانی کەمگەی دیموکراسییەکان هەبژاردنە، ئەمەش بەوەی هەر چین و تووژێک تا دەگات بە کەی جەماوەری گەل بەشێوەیەکی ئازادانە و دوور لە سانسەر لە ڕێگەی سندوقەکانی دەنگدانەوە نوێنەری خۆیان لە سەندیکا یان پەرلەمان هەدەبژێرن. ئەمە لە کوردستان چەندان نموونەی هەبژاردنمان هەیە لە نەوانیندا هەبژاردنی پەرلەمان، بەڵام هیچکام لەو هەبژاردنانە دوور لە سانسەر و چاوسوورکردنەوە نەبوون و هاوکات بە شێوەیەکی ناپاکژ و پڕ لە خوروقات و پشێلکردن و لادان لە پرنسیپە دیموکراتییەکان بەڕێوە چوون. هەبژاردنی شارەوانییەکان کە چوار ساڵ لەمەوبەر ئەنجامدرا نموونەیەکە، ئەو هەبژاردنە بەدەر لەوەی چەندین تێزویراتی جەراوجێری تێدا کرا، جەرکیش لە فشاری مەعنەویی خرایە سەر هاووڵاتیان و ئەمەش بووە هۆی دروستکردنی دڵەڕاوکێ بە تاکەکان. هەبژاردنی نوێنەرایەتی

قوتابیان و خوێندکاران کە لە سەرەتای ئەمسالەدا ئەنجامدرا ئەوەی بە سالماندین هەشتا تارمایی دیکتاتۆریی ئاسمانی ئەمەی بۆر نەداوە و هەشتاش رگارمان نەبووە لە تۆزگەکانی تۆتالیتاریزم.
بۆز (مام جلال) لە راپۆرتی گشتیی بۆ کۆنگرەی دووەمی یەکێتی نیشتمانی کوردستان دەنووسێت (بۆ دابینکردنی دیموکراسی راستەقینە کە لە ناوچەکیدا مانای حوکمی خۆکە، پێویستە ئازادیی و سەربەستی هەبژاردن دابین بکەین هەر لە هەبژاردنی ئەنجوومەنی گوندەوە بیگرە تا ئەنجوومەنی شارەوانی و ئینجا ئەنجوومەنی نیشتمانی، چوونکە ئەمانەنە بنەمای دیموکراسی راستەقینە و سەربەستی دیموکراتییەکانن کە باسمان کردن، هەم بەشکن لەو دیموکراسییە هەم وەسیلە و هەی بەکارهێنانی مافی دیموکراتیکن، بە خۆک لە حوکمەانی خێدا لە هەموو پلەکانی ژیانیدا و لە دیاریکردنی چارەنووس و ژیانی سیاسیی و ئابووری و کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی خۆک خێدا).
بۆام دەپرسین تاچەند ئەم رایانە پێچەوانەی کراونەتەوە ناو واقیع و تا چەند هەزە کوردییەکان مافی هەبژاردنیان پێشێل نەکردووە و نایکەن؟ جا نەخاسمە گەانەوە بە رای خۆک و بەهەند وەرگرتنی بۆچوونەکانیان لەمەڕ چارەنووسی خۆیان و وەتەکیان.
ج-فرە پارتی و ئازادیی بیروا: دیموکراسی تەنیا بریتی نییە لە هەبژاردن و پرسەی دەستا و دەستکردنی دەسەاتی سیاسیی لە نەوان پارتە سیاسییەکاندا بۆکو ئەمە تەنیا لایەنێک و رووەکی دیموکراسییە، بۆکو دیموکراسی بەشەوە گشتییەکەی بریتییە لە زەمینە و فەزایەکی ئازاد و کراوە و دوور لە سانسەری سیاسیی و کۆمەڵایەتی و چوارچەوەکانی حزب و خۆ و بنەماڵە و قوتابخانە و خێزان. لە دیموکراسیدا هەر مرۆڤێک ئازادە چۆن و بە چ شێوەیەک ممارسەی ژیان دەکات و خاوەنی چ بیروباوەڕێکی سیاسیی و چ ئاینێکە، کەسیش مافی ئەوەی نییە رگریی لە بردەم بیر و باوەڕکانی کەسانی تردا دروست بکات، هەروەک (جۆن ستیوارت میل) لە کتێبەکەی خێدا بە ناوی (ئازادیی) دەڵێت (تەواوی مرۆقایەتیش مافی ئەوەی نییە دەمی کەسێکی ناڕازامەند و نەیار ببەستێت و رگەی دەربڕینی بیروباوەڕکانی لە بگرن) هەر چەندە ئەم ئازادییە بەرفراوانە فاکتەرێکی بەهێزە بە سەرهەدانی چەندان نەریت و تەوانینی مەترسیدار و کوشندە، بەاڵم ئەمە ئەوە ناگەیەنێت سنووردارکانی ئازادیی بەر تەسک بکرێتەوە و دیموکراسی لە بنەما سەرکیەکانی خۆی ئازادیی و سەربەخۆییە دابماڕێت.
ئاگەر کۆمەڵگەیەکی وەک سوێد بە نموونە بهێنمەوە، سوێد کۆمەڵگەیەکی دیموکراسی فرە کولتوورە و هەر کەسێک ئازادە بە شێوەی ئاسایی و بە گیروگرفت بە پێی نەریت و کولتووری خۆی ممارسەی ژیان

بکات کە ڕەنگە ئەم سیاسەتی فرە کولتوورییە ڕەنگدانەوەی خراپی هەبێت لە لای پەنابەران! چوونکە لەوانەیە پەنابەرێک سەرپەچی یاسا بکات و چوارچێوە دیموکراسییەکان ببەزێنێت بە پاساوی جیاوازیی کولتوورەوە. بە نموونە چەندان ئافرەت لە ناو جەرگەی ئەوروپادا بە بیانووی ناموسپەرستییەوە دەکوژرێن و جیاوازیی کولتووریی و سیاسەتی هەر کەسێو بە پێی کولتووری خێی کراوەتە پاساو و بەهانە بۆ ئەنجامدانی ئەم تاوانانە. بەڵام هەشتا ئەمە بە مانای ئەوە نییە ئازادیی بە خەڵک دەستەبەر نەکرێت، ئەگەر لە ڕووی دیموکراسیشەوە کوردستان بڕاورد بکرێن بە ئەوروپا دەبینین، نموونەیەکی خراپ بەرجەستە بووە و هەردەم مافی را دەربڕین و ئازادیی بیر و بۆچوون یاساغ کراوە و هەر کەسێک هەڵەی سووری دەستەاتی شکاندبێت یان سەرکوتکراوە یان ئاوارەی هەندەران بووە.
هەر ئەو نموونە فرە پارتییەی لە ئارادایە بەهەی هەلومەرجێکی تایبەت و ئەمری واقیع هاتبووە بوون، هەمووان لە بیرمان نەچووە لە سەرەتای ڕاپەڕیندا دوو پارتە سەرەکییەکە بە چ شێوازێک هەوڵیاندا پارتەکانی دیکە ئەوانەی لە ڕووی نفوسی جەماوەریی و توانای سەربازیی و ماددییەوە لەوان بچووکتر بوون، قووت بدەن و شەڕەکانی یەکێتی و بزووتنەوەی ئیسلامی و پارتی و سۆسیالیست سەرەتای ئەو ئەپەراسیۆنانە بوون بە ئەو ئامانجە، بەڵام کاتێک ئەم کارە دەبێتە کارێکی قورس و زەحمەت، سیاسەتی تواندنەوە و لەناوبردن دەگۆڕێن بە سیاسەتی بە پاشکۆکردن، ئەمەش لە بەر ئەوەی هەموو ژەدەرە ئابووریەکانی کوردستان لەلای ئەوان بوو، ئەو پارتانەیان ناچار کرد لە حاڵەتی ئەپۆزسیۆنبوونەوە بچنە حاڵەتی پاشکۆبوون، هەروەک لە کاتی شەڕی ناوخۆدا بینیمان چۆن پارتە بچووکەکان بەجگە لە یەکگرتووی ئیسلامی بوونە پاشکۆی سیاسەتەکانی پارتی و یەکێتی.
د-مافە سەرەتایی و مەدەنییەکان: هەر مرۆڤێک لە ژیاندا ئازادە چۆن و بە چ شێوەیەک دەیەوێت، بەو شەرتەی لە ژیاندا درژە بە بوونی خێی بدات و هیچ کەس و دەسەاتێ و دامەزراوەیەک مافی ئەوەی پێ نەدراوە دەست بهێنێتە ڕەی ئەو شەوە ئازادانەیەی مرۆڤێک خێی باوەڕی پێ هەناوە لە ممارەسەکردنی ژیان و ممارەسەکردنی ئازادییە سەرەتایی و مەدەنییەکانی. هەر مرۆڤێک بەبێ لەبەرچاوگرتنی ڕەگەز و تەمەن و ڕەنگ و پلە و پایە و ئەتەرەتی سەربەستە لەوەی چی دەپۆشێت و چی دەخوات و چۆن ژیانی خێی دابەش دەکات، لەو کاتەی سەرمایەداریی گەشە دەکات مرۆڤ دەربازدەبێت لە تابەکانی کەسێ و کێت و پەیوەندەکانی سیستمی فیودالی و بەشەوەیەکی ئازادانەتر لە جاران ژیان دەباتە سەر و ئازادییەکانی خێی بەدەست دەهێنێت و سەرمایەگوزاریی دەکات، هەر بۆیە بوونی دیموکراسی بەستراوەتەوە بە

سەرمایەداریییەوە، هەر لەم رووەوە کۆمۆنیزم لەگەل دیکتاتۆریدا ئاوێتە دەبێت، چوونکە کۆمۆنیزم جگە دکاتۆرە لەسەر هۆشوشاندنەوەی خاوەندارێتی تایبەت کە رگەزێکی گرنگی دیموکراسییە.
دیسان لەم رووەوە لە کوردستان ئەزمونێکی تاڵمان هەیە و هەشتا تاکی کورد وابەستەی کولتووری کۆنەپەرستانەی مەزهەب و خێڵ، دەسەاتی سیاسیش زیاتر قوڵکەی خست کردەتۆە و نایەوێت خەڵک بە مافکانی ئاشنا بێ و فێری داواکردنی مافکانی خۆی بێت! چوونکە ئەمانە لە بەرژەوەندیی دەسەاتی کوردیی نین کە دەسەاتێکی حزبییە و بەم پێیش زیانی دەبێت بە ستراتیژی گۆوجکەردن. هەردەم دەسەاتداران نیانویستووە جەماوەر فێری نەریتی خۆپیشاندان و ناڕەزایەتی دەربڕین و کاری دەستجەمعی سەربخۆ بێت لە دەرەوەی بازنەی حزب تەنیا لە کاتێکدا نەبێت خۆی پێویستی پێیەتی، ئەمە کەمەگا و سیستەمکی سیاسیمان هەیە بە هاوبەشی تاکەکانی ناو کەمە دچەوسێنەوە و ئازادییەکانی سەرکوت دکەن و غەریزەکانی دچەپێنن. زیادەڕەیش نییە ئەگەر بڵێین کەمەگای کوردیی کەمەگەیکی پاشکۆتووی چەپێنراوە و تیایدا مرۆڤ تجرید کراوە لە هەموو مافە سەرەتایی و مەدەنییەکانی خۆی، بە بەدبەختیش تاکەکانی هەستیان بە چەوساندنەوە و سەرکوتی خۆی نەکردووە و ئاشنا نین بە مافکانی خۆیان چ وەک مرۆڤ چ وەک هاووەاتییەک لە وەاتدا.
بەو پێیەی مرۆڤی کورد هەڵهێنجراوی کولتوورە چەپێنراوەکەی بووە و چەوساندنەوەی ژنان و منداڵان باشترین نموونەی ئەم سەرکوتکردنەیە بە تایبەتی کە کەمەی کوردیی بەردەوامە لە تیرەر و هەتکردنی ژنان و بە کێلەکردنیان لە چوار دیواری ماڵدا، لەم کاتەدا ئەوەم بەبیر دێتەوە لەم ماوەیەی رابردووەدا رۆژنامەی (سلێمانی نوێ) چاوپێکەوتنکی لەگەڵ مامۆستایەکی بەریتانیدا بە ناوی (ستیف هارڤی) کە مامۆستای زمانە لە شاری سلێمانی سازداوە و پرسیاری دەربارەی ئافرەتی کورد لێکراوە ئەو لە وەاڵمدا دەڵێ "ژنی کورد پابەندی نەریتی کوردەواریە، بە نموونە ئەگەر دوای کاتژمێر هەشتی شەو کەڵک بە شیعر خوێندنەوە ساز بدەم بە دەگمەن ژنان تیایدا ئامادە دەبن" ئەمە چەپاندن و سوکایەتیکردن بە لاوان و کپکردنی هیوا و خواستکانیان لەو لاوە وەستابێ، کە من رەگەڵ بە خۆم دەدەم بەڕم مرۆڤی کورد مرۆڤکی داڕنراوە لە هەموو جۆرە مافکی سەرەتایی و مرۆڤانەی خۆی.
٥- نموونەی کوردستان: زەرجار ئەوەمان بۆر گوێ دکەوێت ئەزمونی سیانزە ساڵی رابردووی باشووری کوردستان نموونەیکی سەرکەوتووی دەسەاتی دیموکراتییانە بووە و تەنانەت زۆرێک لە ناوەندە

سیاسییەکان پێشنیاری گواستنەوەی ئەم نموونەیە دەکەن بە هەرەمی عەرەبستانی عیراق، دەسەڵاتدارانی کوردستانیش شانازیی بەمەوە دەکەن و بەردەوام لەبەردەم زومی کامەرای تیڤیەکانەوە شانی پەوە با دەدەن و پێیانوایە لە کوردستان وەرچەرخان رووەداوە بەرەو دیموکراتی و نموونەکەیان تاقانەترین نموونەی دیموکراسییە لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و ناوچەکەدا. بە سەلماندنی ئەمش دنیای عەرەبی بە نموونە دەهێننەوە و دەڵێن جیاوازیگەلێکی زەر هەیە لەنێوان کوردستان و دەوڵەتە عەرەبییەکان، لەوی َچەوساندنەوەی کەمایەتییەکانی وەک ئەمازیخی و بەربەر و قیبتی و دارفوورییەکان هەیە، شێوەی دەسەڵات پشتاوپشت و شاهنشاهی دیکتاتۆرییە و لە کەی 250 ملیۆن عەرەب 70 ملیۆن نەخوێندەوار هەیە و دیان تەی ئیسلامی ئسوڵی سەریان دەرهێناوە و ئوسامە و زەرقاوی و زەواهیری بەرهەمی کولتووری عەرەبین، بەڵام ئەگەر لە دنیای عەرەبیدا نەتەوە و ئیتنیکە غەیرە عەرەبییەکانی چەشنی ئەمازیغی و کوردەکان بچەوسێنەوە ئەوا لە ژەر سایەی دەسەڵاتی کوردیدا، خودی هاووەاتی کورد دچەوسێتەوە و مافەکانی زەوت دەکرێ و تەنانەت ژیانیشی دەکەوێتە بەردەم هەڕەشەی مەرگەوە.

لەلایەکی تریشەوە دەسەڵات لەلای ئەمە بەهەمان شێوەی نموونە عەرەبییەکەیە، جەرەکە لە دیکتاتۆرییەتی رەها و سکرتێری حزبەکانی لای خەمان لەوەتەی بوونەتە سکرتێر و سەرەکی حزب ئەو پێستیان بەرنەداوە و هەر یەکەکیشیان شازادەیەکی بچووکی بە سبەینێ ئامادە کردووە تا دەسەڵاتی حزب بەو بسپێرێ، یان بە تەنیا جارێک پەرلەمان هەبژێردرا و دەنگ درا بە لیستی کەسک و زەرد، کەچی پارتی و یەکێتی بەشێوەیەکی ناشەرعی دەسەڵاتی خەیان درێژ کردەتەوە بە ماوەی زیاتر لە دوانزە ساڵ. هاوکاتیش لەرە نەخوێندەواریی هەیە و ژمارەیەکی بەرچاو لە خەڵکی نەخوێندەوارن و لەنەو کوردیشدا ئەنسارولئیسلام و تەی هاوچەشن سەریان دەرهێنا و لە هەڵبژاردنەکانیان تروکان، مەلا کەرکار و چەندان مەلای تری هاوشێوەی ئەو لە گوند و شارەکانی کوردستانەوە و بە کورتەک و شەروانی کوردییەوە ئامادەییان هەیە. من نامەوێ پاکانە بە عەرەب بکەم، بەڵام ناشکرێ خەمان لەو راستییە لابدەین ئەگەر وەزعی دیموکراسی لە کوردستان خراپتر نەبێت لە وەزعی دیموکراسی لە دنیای عەرەبیدا بە شک هیچ باشتر نییە.

ئەگەر ئەمە بمانەوێت سەنگ و قورسایی دیموکراتی لای خەمان بکەشین، پێویستە دیموکراتی بە بارەمەتری خودی دیموکراتیەت بپێوین، چوونکە دیموکراتی لەگەڵ دیموکراتیەت بەراوورد دەکرێت و عەرەب وتەنی پێچەوانەکەشی هەر راستە (والعکس الصحیح). ئەگەر دەمانەوێت ئەزموونی کوردستان بە دیموکراسی پێناسە بکەین بەڵام،

دەسکەوتەکانی بەراوورد بکەین بە دیکتاتۆریەتی سەدام لە راستیدا دەکەوینە هەڵەیەکی کوشندە و خنکێنەرەوە. ئەوەش راستە کۆمەڵگەی دیموکراتیی ڕۆژئاواییەکان خاوەنی خاڵیەت و مێژوویەکی درێژن لە تێپەڕبوون بە چەندین جەر و ئەزموونی لێک جیاوازی دیموکراسیدا، بەڵام ناشێ بە بیانووی کەم ئەزموونی و نەبوونی ئەو مێژووە لە تێپەڕین بە ناو دیموکراسیدا هەموو مافێ دیموکراتییەکان پێشێل بکەین، هەروەک چۆن ناشێ بە جەستە لە چاخی بیست و یەک و سەردەمی ئینتەرنێت و تەکنەلۆژیای نوێدا بین و بە ڕەح لە زەمەنی فیودالیی و چاخەکانی ناوەڕاستدا. بە کورتی و بە کوردیی ئەمە پێویستمان بە پرسیەکی مێژوویی هەیە تا دیموکراسی لە کۆمەڵگەدا جێگەوت دەبێت بەبێ ئەوەی تا دەگەینە ئەو ساتە مێژووی خەمان پێ بکەین لە تاوان و پێشێل و زەوتکردنی مافەکانی تاک.

دواسەرنج

لە زەمەنێکدا هەموو هەبووەکانی دەوروبەرمان بەشێوەیەکی دینامیکی و تیژپێ لە گۆڕاندان هێشتا کۆمەڵگەی کوردیی کۆمەڵێکی چەقبەستوو و وەستاوە، لە زەمەنێکدا (سەزان سەنتاگ) لە بەرامبەر وێنەیەک دەوەستێت و دەڵێت هەموو ئەوانەی لە نێو ئەو وێنەیەدان مردوون، ئەمە لە کاتێکدا خەی یەکێکیانە!! چوونکە ئەو بەوای وایە لەو لەحزەیەی ئەوان وەستاون بە گرتنی وێنەکە زەمەن لە دەرەوەی ئەوان لە جووڵە و بەرەو پێشڕەچوونی خەیدا بووە. لە سەردەمێکدا لە خەرئاوا و کۆمەڵگە مودێرنەکاندا هەموو شتێ کۆنکان بەرەو خاڵی پایانی خەیان دەچن و لە جێگایاندا چەمک و شتگەلێکی تر جێیان دەگرنەوە، لە سەردەمێکدا گۆڕانکاریەکان لە هەموو بوارێ جیاجیاکاندا بە شێوەیەکی تیژپێ بەڕێوە دەچن، لە ئاوها ساتێکدا کۆمەڵی کوردەواریی بە جەماوە لە هەموو ئەو گۆڕان و شتانەی ئەم جیهانە گۆڕاوە، یەکێک لەو شتانەشی هێشتا پێی نەگەیشتووە و هەنگاوی جیددیشی بە نەهاویشتووە دیموکراسییە.

نووسینی: ستیڤان شەمزینی..
سوێد – ستۆکهۆڵم

24-8-2004
19-9-2004
هەولێر- عەینکاوە
سوێد – ستۆکهۆڵم

*پوختەی ئەم وتارە بە دوو بەش لە ژمارەکانی (33-34)ی ڕۆژنامەی

(نەوەند) لە مانگی نۆڤەمبەری ساڵی 2006 بەاوکراوەتەوە.

سیاسەت ئەو کاولسازییە ئیتر جوتیار ...!

بەچونک هەیە کە پێی وایە ئەوەی دەستەات بخوازێت، دەبێت درێزنکی لێزان بێت، چونکە دەستەات دوا قۆناغی گەیشتنە بە ئامانجی سیاسی، ئەگەر تە درسازکی باش بیت لە ناو جیهانی سیاسەتدا و توانای گەمژاندنی دەوروبەرت هەبێت، ئەوا دەتوانیت خەراتر نیشانەکەت بپەکی و زووتر دەستت بگات بە مەرام و خەونەکانت .

سیاسەت لە ناو ئەو قۆناغە قەیراناویەی (ئابووری سەرمایەداری)دا ئەوەندە ئاڵۆزە، کە پێ بووە لە ئەنگیزە و تەوژمی دژبەیەک، پێبووە لە پاڵادەکسیزمی فیکر و ئیدەلۆژیا، تەکنیکەی لەو تەوژمانەی کە توانای زیهنیی مرۆڤ ناتوانێت بە ئاسانی لێکیان جیابکاتەوە.

هەندە جار مرۆڤ ناچار دەبێت لە ناو هەندە پێشهاتەو شرایتی جاوەڕوانەکراودا درە بکات، بەاڵم کەسی سیاسی و بازرگان دەبە بردەوام درە بەرهەم بێنن تا شرایتی ئامانج و مانەوەی خەیان مسۆگەر بکەن، لای کەسی سیاسی هەندە جار ئیدەلۆژیا، فیکر یان فەلسەفە بونیادی ئەو بەرهەمهێنانەی چەمکی درەن، لای کارەکتری بازرگانیش ، بە بازاڕکردن و کاڵاو و سەرمایە دەبن بە بنەمای بەرهەمهێنانی ئەو چەمکە، کەسی بازرگان ئامانجی پارەو دەسکەوتی زیاترە، کەسی سیاسیش دەستەات و پارە، ئەو دوو کاراکترە هەمیشەو بە بردەوامی خەریکی درەن، چونکە بوونی ئەوان وابەستەیە بە دەرکەوتنی حەقیقەت، ئەگەر ئەوان هێژک قسەیان لەسەر حەقیقەت کرد ، ئیتر مرۆڤ دەبێت بەوا بەوە بکات کە حەقیقەتیش درێکی مەزنە.

چەمکی درە ئەگەر وەک (فەرمانکی خودی) زاتی ببیندرێت کەواتە ئەوکەسەی کە بەرهەمی دێنێت دەتوانێت وەکوو (حەقیقەتکی بابەتی) مەوزوعی کە لە (لاشعوری) خەیدا بەوای پێیەتی پێچەوانەی بکاتەوە بە ناو زیهنیەت و تەوانینی کەمەگا، ئەو کاتیش کە ئەوە بوو بە ئەقلیەتکی سەرتاپاگەر و کەمەگا کەوتە ژەر کاریگەریکانی ئەو چەمکە، ئیتر ئومێدەک نامێنتەوە بە دەرکەوتنی ئەو

(حەقیقەت)ەاستیەی کە مرۆف تێیدا تاکە ئامانجە.
لە ناو دنیابینی ئەو دوو بۆنەوەردا (سیاسی و بازرگان) هیچ روئیایەکی تر ئامادەیی نییە، جگە لە گەمژاندنی ئەقلی و کاولسازی دەرونی کەمەگا، تە سێربکە کاتێک بازرگانێک بە مالی گشتی و بە هەخەتاندنی یاساو کەمەگاو هەموو پیاوماقوڵانی دەوڵەت، نانی خەڵک دەبات و دەشێوێت بەوامان پێ بهێنێت کە ئەو (موسا)یەو لە بەرامبەر دەستەاتدا دێت و بە عەسا سیحرییەکەی دەریای سورمان بە دەکات بە وشکایی و خەڵکی لەدەست جینەسایدی فیرعەون ڕزگار دەکات!!، چ مەهزەلەیەکە ئەو دنیای سیاسەتە بە دەست ئەم فیگورە سێروسەمەرانەوە، ئاخر کەسەک بە درێ بوبێت بە بازرگان چۆن دەتوانێت لە ناو ئەو هەموو ناڕاستیە حەشاردراوەی سیاسەتدا بەوای پێبکرێت؟!، (بەرنارد‌شۆ) پێیوایە بە کەسی سیاسی زۆر کارەکی سامناکە ڕاستی بڵێت، جونکە ترسی هەیە کە خەڵکی ئاغبەتی ئەویان لا دروست ببێت بە گوێگرتن لەگەڵ حەقیقەتدا ڕابێن، ئەهەندو واتا قوڵەکانی ئەو قسەیە ئەوەمان پێدەڵێت کە چەندە کەمەگاش بەو بەدەنگیەی لەبەرامبەر گەمژاندنن و ئەوکاولسازیە ئەقلی و دەرونیەی خەیدا تاوانبارە.
کە نوسەر و سیمینارستەکی ئەمانیە لە یەکەک لە وتارەکانیدا باس لە گفتوگۆی نێوان Robert bertz
باوک و کوڕە بچوکەکەی دەکات کە لە پرسیارەکەوە دەست پێدەکات, کە منداڵەکە ئاراستەی باوکی دەکات(ئەڕە بڵێاست باوکە سیاسەت چییە؟) ئەویش بەو جۆرە بە کوڕە بچوکەکەی ڕاوندەکاتەوە، کۆی خەم ئەم بابەتە زۆر ئاسانە، تەماشابکە من پارە ئەهەنمەوە بە ماڵەوە، کەواتە من (سەرمایەداریم)، دایکت پارەکە بەکارئەبات، کەواتە ئەو (دەوڵەتە)، باپیرت سەرقاڵی ئەویە کە هەموو شتەک لە جێگای خۆی بێت و ڕێکخراو بێت، کەواتە ئەو (سەندیکایە)، ئەو کارگوزارە کچەی کە لەماڵەمان ئیش دەکات (چینی کرێکارە)، ئەمە هەموومان یەک شت سەرقاڵی کردوین ئەویش خۆشگوزەرانی تێیە، کە واتە تە (کەمەگای)، بڕا بچکۆلەکەت کە هەشتا لە ناو حەفازەدا دەخەوێت ئەو (ئایندەیە).. ئایا هیچ تێگەیشتیت کوڕم؟، کوڕەکە بە تەماشاکردنەکی قسەوە داوا لە باوکی دەکات کەمەک کاتی پێدات و بیر بکاتەوە..کوڕەکە لە نیو شەودا لە گەرمەی خەودا بەئاگادێت؛ چونکە برا بچوکەکەی پیسایی کردوە بەخەیداو حەفازەکەی پەکردووە و یەک بە دەنگی دەگرێت و هاوار دەکات.. لەبەر ئەوەی ئەو نازانێت چۆن لەگەڵ ئەو ڕەداوە بەرخورد بکات؛ ڕوودەکاتە ژوری خەوی دایک و باوکی، بەڵام کاتێک دەبینێت بەتەنها دایکی لەسەر جێگاکە ڕاکشاوەو و هەستدەکات کە لە خەوێکی زۆر قوڵدایە و هیوای بەخەبەرهاتنی نییە،

ووەدەکاتە ژوری خزمەتگوزارە کچەکەو دەبینێت کە باوکی لەگەڵ ئەودا خەریکی رابواردن و کاتبەسەربردنە، دەڵوات و ئەوانیش جەختت، دەچێت بۆ ژورەکەی باپیری ، تەماشا دەکات باپیریشی زۆر بە تەڵامانەوە دیقەت لە نەوانی پەنجەرەی ژورەکەی دەدات و کپ و مات دانیشتوە.. کوڕەکەش بیردەکاتەوە کە دەبینێت هەمویان ئاوا سەرگەرمن بە شتەکەوە؛ دەگەڕێتەوە ژوری نوستنەکەی و خەی دەخاتەوە سەر جێگاکەی و بەیار دەدات دووبارە بخەوێتەوە.. بە ئازی دووواتر کە هەمووویان لە خەو هەڵساون، باوکەکە لە کوڕەکەی پرسیار دەکاتەوە کە ئایا دەتوانێت ئەستا بە چەند ووشەیەک پەم بڵێی سیاست چییە؟، کوڕەکەش دەڵێت بڵێ باوکە زۆر ئاسانە،
(سەرمایەداری) بەدکرداری بەرامبەر (چینی کرێکار) دەکات ، (سەندیکاش) تەماشا دەکات لەو کاتەدا کە (دەوڵەت) خەوی لێکەوتووە، (کەمەڵگاش) پشتگوێخراوەو هەروەها (ئایندەش) لە ناو گودا کەوتووە.. ئا ئەوە سیاستە باوکە گیان.

جوتیار

پردێک بەرەو زەریا … شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

ئێت دا گریانی ئاسمان
وشە ماوکانی سەر لەوە ساردەکانت بشواتەوە
ئەبە چەند ساڵی تری بوە
تا بریەنی قەدی دارە تیمار ئەبە
دوو عاشق پیش پەرتبوونی کاژێرکان
ناوی خەیان لەسەر هەڵکەڵی
ئەی ئەو سەکسیفەنژانەی
لە گرمەی هەورکانا،
ژانی خەکوشتنی نمەکانی
بە چاوانی کز سوتاوی تە کردە سەناتا
ژەهری چاوی ئەستێرە بەدارکان
ئەکەمە مرەکەبی پەنووسی ڕح

تا نامەیەک لە بارانە عەشقت بگاتە
شەویش نیە مانگەکی سەرخەش
لە تەم و مژی جازی بەهودەیی ژیانا
نەبەتە هاوەیم
ئەبە بە قەڵای کریستاڵی شارەک
لە بیرکردنە بە تە
چەند قومە شەرابی شیرینی دەزەخی بوە؟!
-_____

هەر مەرگو ..
گوەک ئەبا،
هەر گوەک و..
مەرگ ئەهەنە
بەەام گەر مەرگ هەر ئەگات
بە ئەوەندە چاوەیمان کرد؟
بە ئەوەندە چاوەە کەین؟
دەە یاخی لە تاریکی
و خوەنی قەترانی دروستبوە،
نیازیەتی لە نیو هەورە بوهەیمیەکانا
خەی حەشاردا
گەر بوار بوو خانمی لەو لەیلەک
لە هەمان دارستانی سەرابیی ئەوسا،،
یەکتر ئەبینینەوە
هەر لە ژەر هەمان دار چرەی خەر
هەمان تاشە بەردی ئاو
هەمان ساتە وەختی ئەوارەیەکی قورمزی
ژوانی مەرگەکی ئاسودە
بەیەکەوە ساز ئەکەین
جەستەمان با سەمفەنیای..
گەی پیرەزی یاخیبوون بە
لە خواوەندە بەردەکان
پەت ووتم، هەرچی بکەی..
جارەکی تر دەگەەیتەوە
بە دەەی یەکەم پرسیار
بە هاتین، بە لەرە بوین؟
هەرچی نیگایەک بکەی
لە ئاسمانەک..

زەرنیخ و مس و پ□□ا
□□ت ئ□گا ت□و□،،
ه□مان شاری ئ□ندێ□ش□
ب□□ام من س□کسیف□نژ□نی پازیزم دی
فرم□سک□کانی ب□گ□□ا ئ□رخ□وان□کانی
یاد□وەری ه□ردوکمان س□ی
ج□ست□ی ت□□ی □□ژ□کانم دی
ب□س□ر ه□ور□ ک□چ□ر□کانا ه□□واسران
ک□ ش□ویش دوای ز□م□ن□ ب□س□ر چوو،،
گالیسک□ی س□ف□ری..
تا ه□تا ه□تای ه□نا
من م□ست ئ□بم
ل□ ت□قین□و□ ئ□رخوان□کانی گو□ی د□ی ت□
ت□ م□ست ب□
ب□ □□شتنی ک□شتی شینی..
س□ر□□گرتووی من
ب□ر□و ک□تا ز□ریا.

_____

و□ن□ک□ کار□کی هون□ری ف□تۆگراف□ری ئ□□مانی
(Alexander Fradellafra)
ب□ سوپاس□و□ ل□ پ□یجی ف□رمی خ□ی و□رگیراو□

ئ□یزدی ک□م□□گ□ی□ک□ی ت□ا یب□تی ئ□تنی□ن و پ□ویست□ ه□ر□م□ی تایب□ت ب□ خ□یان ه□ب□ت

شاخ□وان ش□□ش
۲۰/۱۰/۲۰۲۰
□□کک□وتنی ن□وان حکوم□تی ناو□ند و ه□ر□م ل□ ۱ی ئ□کت□بری ۲۰۲۰ دا، و□کو □اگ□ی□ندراو□ م□ب□ستی گ□راندن□وی ئارامی و ئاسایش□ ب□

شاری شەنگال و ناوچەکە، هێزەکانی پارتی دیموکراتی کوردستان (پ.د.ک) و حکومەتی ناوەندی قایمقام و هەزەکی ٢٥٠٠ کەسیی لە ئێزدیان دابەزرێنیت. واپێدەچی قایمقام ئێندامەکی پارتی دەبێت و ئەو هێزی دادەزرێت بۆ کەسانێ پێدەکرێتەوە کە لایەن بە پارتی و حکومەتەوە دیاردەکرێن. پارتی لژێر ناوی حکومەتی هەرێمەوە بژێوەندیکانی خێی دەپارێزێت. جگەلەوە خاەکی دیاری ەکەوتنەکە دەرکردنی هێزە چەکدارەکانی پارتی کرێکارانی کوردستان (پەکەکە) یە لە شارەکە و ناوچەکەدا. بەپێی ەکەوتنەکە (خاەی ٢، ب) ئەو ەکخراوانەی سەر بە پەکەکەن ئەگەر ئێزدیش بن هیچ ەیان نابە و بەیان نییە لە جێبەجێکردنی خاەکانی ەکەوتنەکە بەشدار بن و کاریگەری بنوێنن. بەووەنی دیارە ەکەوتنەکە ەچاوی بژێوەندیکانی تورکیا و پارتی بەباشی دەکات.
لە ٣-٨-٢٠١٤ دا کاتێ لەشکری ئیسلامی داعش هێرشی کردە سەر شەنگال و ناوچەکە، هێزەکانی پارتی بەشێ هەاتن و هێزەکانی حکومەتیش بەهەمان شیوە پشتیان لە کەمەگەی ئێزدیان کرد. تورکیا لەلایەن خێیەوە پشتگیری ەکخراوی دەولەی ئیسلامی داعشی دەکرد و پاسیڤانە سەیری کوشتار و لەناوبردنی ئێزدیانی کرد. ئەوەش بووەهۆی ئەوەی کەمەگەی ئێزدی بەرەووی تاوانی گەلکوژی بەدەندانەترین شێوە ببنەوە، بەهەزارانیان کوژران و بەهەزاران ژن و منداڵیان بەدیل بردران و کرانە سەبایە و کێڵە. واتێ هێزەکانی حکومەت و پارتی نەیانتوانی کەمەگەی ئێزدی لە کەمەکوژی و تاوانی گەلکوژی بپارێزن. بەگشتی هەردوولا لەئەگەری دووبارەنەبوونەوەی تاوانی گەلکوژی فشەلیان هێنا، دیارە ئەوە بابەتکی فرەلایەنەیە و نامەوە لەڕەدا لەسەری بەم. ئێستا هەمان ئەو دوو دەسەاتە هاتوون ەکەوتنەک بەپێی تێگەیشتنی خێیان بەسەر خەکەکەدا دەسەپێنن، وەکو بەی وەامی ناپاکیەکیان لە کەمەگەی ئێزدی بەمجۆرە دەدەنەوە. دیارە وەکو دەسەاتی فەرمی هەرێمی کوردستان و دەسەاتی دووەتی ئێراق ئەوان دەسەلاتن، بەیە نەتەوەیەکگرتووەکان و وەاتانی دیکە مامەە لەگەڵ ئەوان دەکەن. بەەام ئەم لایەنە ئەوە ناگەیەنێ کە ئەوان بەیان هەبێت دوای ئەوەی هەکاری گەلکوژی ٢٠١٤ بوون، بەڵن بە بەشداریی ئێزدیان خێیان ەکەوتنەک بەسەر ئەو کەمەگەیەدا بسەپێنن. وەکو لەهیچ شوێنکی ەکەوتنەکەدا نەهاتووە کەوا ەکخراوەکی ئێزدی یا دەسەاتکی کەمەگەی ئێزدی ەی پەدرابێت. پارتی و حکومەتی ناوەند و حەشدی شەعبی ەیان هەیە. ئەوان کەمەلە کەمەگەی ئێزدی هاتوونەتەپێش ئەویش دامەزراندنی قایمقام و هێزەکی ٢٥٠٠ کەسییە لەئێزدیان. جگەلەوەی ئەم هاتنەپێشە جێگەی پرسیار و گومانە، ئەوان کەمەی مافی گرنگی ئێزدیان پشتگوێ دەخەن.

دیارێ لە بەرئەوەی ئەوان دەستاتی فەرمین و هێکەوتنەکەیان کردووە نوێنەری هێزەکراوی نەتەوەیەکگرتووەکان UN پشتگیری هێکەوتنەکە خەشباوەڕانە دەکات وەکو هەنگاوێکی دروست ناوزەدی دەکات. کەشی رێکخراوی نەتەوەیەکگرتووەکان ئەوەیە لەنزیکەوە ئاگاداری قووناییی دەرئەنجامەکانی ئەم ڕێکەوتنە نین. جێگەی پرسیارە کەوا پشتگیری هێککەوتنێک بکرێت، بەئەوەی بەشداری هاستەوخۆی ئەزدیان لە هێکەوتنەکدا ببیندرێت.

پارتی و حکومەتی ناوەند زەریان لاگرنگە رێکخراوی پەکەکە لە دۆڤری شەنگال نەهێدرێت. لە کاتی تاوانی گەلکوژی ٢٠١٤دا ئەوان خەیان لەشکری هێزاتووان بوون و پەکەکەش لەشکری ڕزگارکەر بوو! لەراستیدا ئەوانە نایانەوە هەوبەشووی راستیەکان بووستنەوە و بیر لەوە بکەنەوە چۆن دەتوانن دیموکراسیانە و شارستانیانە کەمەگەی ئەزدی دوای تاوانی گەلکوژی دروستکەنەوە و بیگەیەننە هەوارێکی دروست و ئارام بەهاوکاری ئەو هەزەی دەیان هەزاری لەکوشتن و کەیلایەتی ڕزگارکردن. ئەستا لەخەڵکی ئەزدی رێکخراوی هاوسەزی پەکەکە دروستکراوە و هەن و لەسەر هێوتی ئەجێلان سیاسەت دەکەن. هیچ تاوانێک لەوەدا نییە. ئەوانە خەڵکی دۆڤرەکەن و دەتوانن هاوکاری کارا لەهەر هەنگاوێکی بنیاتنانەوە بکەن. بەڵام بە دڵیان دەوستنەوە و پەشاوزیان دەکەن؟ ئایا پەیەوکردنی ئایدەلۆژیایەکی دیموکراسیانە تاوانە؟ ئەگەر ئایدەلۆژیا مافەکانی مرۆڤی لاگرنگ بێت و دان بە پرەنسیپە دیموکراسیەکان بنێت لۆژیکی هەرناوەکدا بێت گرنگ نییە، گرنگ ناوەرۆک و ئامانجی ئایدەلۆژیاکەیە. دەتواندرا بە دانیشتن و هێکەوتن ئەو کیشەیە چارەسەر بکرێت و رێکخراوەکانی ئەزدیان بەشداری گرنگ بکەن و مافەکانی ئەزدیان لەهێکەوتنەکدا بچەسپێنن. بەڵام بەگومان چارەسەر هەرگیز نایەتدی لە کاتیکدا هێتی هەر دایەلەگ و دانوستانێک لەگەڵ رێکخراوەکانی وابەستەی بیروباوەڕی ئەجێلان و پەکەکە بکرێتەوە. بەپێی هێکەوتنەکە پارتی و حکومەتی ناوەند هێک وەکو تورکیا هەلسوکەوت لەگەڵ ئاراستەی پەکەکە دەکەن.

پارتی دژی بوونی پەکەکەیە و بیر لە مانەوەی هەژموونی خەی لەدۆڤرەکدا دەکاتەوە، ئەوش مەبەستی سەرکی ئەوە لە هێکەوتنەکدا. بەڵام بەرژەوەندیەکانی کەمەگەی ئەزدیان لەردا چین!؟ کەشی کوشندەی هێکەوتنەکە ئەوەیە کەمەگەی ئەزدیان وەکو دانیشتوانی شارێکی تێکدراو سەیردەکا و بەدامەزارندنی قایمقامێک و هەزکەی ئەزدیان پەیوایە چارەسەری دەزیوەتەوە. جگەلەو کەسە ئەزدیانەی سەر بە پارتین، ئەوانیتر ڕقیان لە بنەماڵەی بارزانی و پارتییە و ئارەزووی بوونیان لە دۆڤرەکدا ناکەن. ئەگەر قایمقام

پارتی بێت و هەڕەکەش لە ئەزدیەکانی سەر بە پارتی دروست بکرێن، ئەوا بەگومان ناکۆکی لەنێوان ئەزدیەکان دروست دەکات. بەمتمانەیی بەم دەستکەوتانە و هەڕەشە دروست دەبێت و لایەن خەڵکەوە پشتگیری نابێت و دژایەتیشی دەکرێت.

دیارە کۆشەی کۆمەڵگەی ئەزدی زۆر لێوە بەرفراوانترە کە ئەم هێڵکێوتنە سەیری دەکات. پرسیارەکان زۆرن لێرەدا بیانکەین: ئایا ئێوە ئەزدیەکان نین کەدەبە گوتنیان لەسەر ئاسایش و چارەنووسیان هەبێت؟ ئایا ئەزدیەکان وەکو کۆمینەیەکی ئێتنی مافی خۆیان نییە بەرگری لەخۆیان و مافەکانیان بکەن؟ ئایا ئێوان مافی ئازادی سیاسی و کەلتووریان نییە؟ لەبەرچی دەبە خەڵکی غەیرەئەزدی بەیار لەسەر ئاسایش و چارەنووسی ئێوان بدەن؟ ئایا هێوایە پارتی و حکومەتی ناوەند کە هەکاری هێودانی تاوانی گەلکوژی ٢٠١٤ بوون، ئێستا بەیار لەسەر ئاسایش و چارەنوسی ئەزدیان بدەن؟ دەبووایە ئێوانەی لەژێرناوی خەبات بە مافەکانی گەلی کورد کاردەکەن و خەیان بەپشێوو دەزانن، دەرک بەو هاستیە بکەن، ئەگەرنا دەبە خەباتی ئێوان بە ئازادی مافی گەلان بنەمای لەسەر درۆ و ساختە دروست بووبێت.

ئەزدی بەدرێژایی مێژوو چەوسێندراوەتەوە، بەرەوڕووی جوداکاری بوونەتەوە و بە نزم سەیریان کراوە. وەکو خەیان دەیێن لەسەدی حەوتەمەوە تاکو ئێستا تووشی ٧٣ کۆمەکوژی بووین، کە دواترینیان تاوانی گەلکوژی ٢٠١٤ یە. خراپ تێگەیشتن و نزم سەیرکردنی ئەزدیان تا ئێستا لەکۆمەڵگەی موسوڵمانان دا بەردەوامە، پشووتنگی سیستەماتیکیانە و پێاوەزخستنی ئەزدیان لەگەڵ باڵابوونی بیروهزری خەڵک گەورەبووە، تێگەیشتن و بەوایەکە لە بنەماکانی ئیسلام کە ئایینی زاڵ و سەرکیێ بوونی هەیە، چون ئیسلام وەکو کافر سەیری ئێوان دەکات. ئێستاش خەڵک زۆرن پێیانوایە ئەزدی کافرن و پیسن، لەبواری کاردا وەکو کرێکار کاریان پێ ناکەن، یا شتیان لە ناکەن، یا تێکەڵیان نابن و حەزناکەن ئەزدی بنێ ناویان هتد. ئەوەی هێودەدات جوداکاری و هەگەزپەرستی و هاسیسزمە.

کاتی ئێوە هاتووە کۆمەڵگەی ئەزدی وەکو کۆمینەیەکی خاوەن ماف دانیان پێدابندرێت، پێویستە دان بەوەدا بندرێت کەوا ئەزدی مافی ئازادی سیاسی و کەلتووریان هەیە. وەکو هەر گەلێکیتر ئەزدی مافی خۆیانە کۆمەڵگەی خۆیان بەهەموبەشەن بەم شێوەیەی کە خۆیان ئارەزوویانە. پێویستە ئەزدیەکان هەرەمی ئێتنەمی یا فیدرالی تایبەت بەخۆیان هەبێت بەپێی ئێو ناوچانەی بەدرێژایی مێژوو لێی ژیاون و زەدی بابوباپیریانە. مافی خۆیانە بەهەموبەریی خۆیان هەبێت، ئەنجومەنی بەهەموبەردن و یاسادانانیان هەبێت، سوپای بەرگری

خەیان هەبێت، هێزی تایبەتی پۆلیس و ئاسایشیان هەبێت. لەسەر حکومەتی ناوەند و هەرێمە پشتگیری لە کۆمەڵگای ئازدی بکەن. لەم کۆمەڵگەیەدا و لەژێر بڕیاردەریکی دیموکراسیانەدا، پێویستە هەموو کەمینەکان بەپێی ژمارە و قەوارەیان نوێنەریان لە ئەنجومەنی یاسادانانداهەبێت و بەشداری ئەنجومەنی بەڕێوەبردن بکەن. هەموو بیروباوەڕە دیموکراسیەکان کە گرنگی بە مافەکانی مرۆڤ دەدەن، مافی خەیانە بەجیاوازی لە کۆمەڵگەدا بوونیان هەبێت. وەکو لە دیموکراسیدا بیروڕا جیاوازەکان دەتوانن لەگەڵ یەکدا بژین و کەبەکی دەسەڵات ئاشتیانە بکەن. دەسەڵاتی دامەزراوەیی دیموکراسی و شارستانیانە دانووی لەگەڵ هێزی چەکداری سەر بە ئەم پارت و ئەو پارت ناکۆیت. بۆیە هێزی میلیشیا لەم ژینگەیەدا ڕەتدەکرێتەوە. لەم دیدەوە پێویستە هێزە میلیشیاکانی وەکو پارتی و حەشدی شەعبی و پەکەکە لە دۆڕەکەدا نەمێنن و ئاسایشی ناوچەکە بدرێتەدەست ئێزدیەکان خەیان، لەچوارچێوەی ماف و یاساکانی سیستەمی فیدرالیدا. پەکەکە یا پارتی و یەکێتی یا هەر پارت و ڕێکخراوێکیتر دەتوانن لەژێگەی پارت و ڕێکخراوی بچەکی دیموکراسیخوازانەوە لەکۆمەڵگەی ئێزدیاندا ڕێبیان هەبێت و پێزەتیقانە هەوڵی پێشخستن و گەشەپێدانی کۆمەڵگەی ئێزدیان بدەن.

پێویستە چارەسەری کێشەی ئێزدیان درێژخایەنانە بێت، پێویستە کۆمەڵگەی نێونەتەوەیی لەژێر چاودێری UN دا سەرپەرشتی ئاوەدانکردنەوە و مسۆگەرکردنی ژینگەیەکی ئارام و ئاشتەوا بۆ ئەم کۆمەڵگەیە بکات کە لە تاوانی گەلکوژی ڕزگاربوون و بەردەوام لە تراومای تاوانی گەلکوژیدا دەژین. پێوستە بەشێکی گرنگی خەرجی ئاوەدانکردنەوە بخرێتەسەر دەسەڵاتی هەرێم و ناوەند، بەڵام هەڵەیەکی گەورەیە ئاوەدانکردنەوە بەوان بسپێردرێت. چونکە هەردوو دەسەڵات لەژێر گەندەڵیدا دەناڵێنن.

هەردوو حکومەتی ناوەند و هەرێم لەسەریانە داوای لێبوردن لە کۆمەڵگەی ئێزدی بکەن، کار بۆ ئەوە بکەن ئەو متمانەیە بەدەستبهێننەوە کە بۆتایبەتی لە ساڵی ٢٠١٤ دا دەیاندیان. قەرەبووی کەسوکاری قوربانیان بکەنەوە. هەردوولا لەسەریانە هاوکاری دارایی ببەخشن بۆ ئاوەدانکردنەوە و بنیاتنی سیکتەری تەندروستی و بوارەکانی دیکە، کار بۆ نەهێشتنی جوداکاری و ڕەگەزپەرستی دژ بە ئێزدیان لە کۆمەڵگە موسوڵمانەکانیاندا بکەن. پرسەی ئاشتبوونەوە و بۆیەکەوەژیان هەنگاوی بۆکردنەوە لە هەردوو دەسەڵاتی ناوەند و هەرێم دەخوازێ و پێویستە لەهەموو لایەنەکانەوە کاری گرنگی لەسەر بکەن.

تەنها دوای چارەسەری تاووتوێکراوی درێژخایەن و دانان بە

مافەکانی کۆمەڵگەی ئازدی و هەروەها بنیاتنانی بنەمایەکی ئاشتیخواز و یەکسانخواز و دادوەرانە، کۆمەڵگەی ئازدی دەتوانن بەئارامی بژین و مسۆگەری ژیانێکی بەختەوەر و ئاسوودە بۆ ئێستا و داهاتوو بکەن.

شاخەوان شێرکۆ
٢٠/١٠/٢٠٢٠

سیحری وشە لە ڕەمانی بۆ ڕەگاوە دابین کامران کریم شارەزا …

ڕانانێک بۆ ڕەمانی (بەرەگاوە) ی (دڵشاد کاوانی)

کە من ئەو ڕەمانانەی کە دەتوانن بە چیرۆکێکی درێژ و تا ڕادەیەکیش ئاڵۆزەوە کاریگەریی گەورە لەسەر خوێنەرکانیان دروست بکەن، هەندێک ڕەمان هەیە بە هەی درێژیی ناپەویستی چیرۆک یان سادەیی لە گێڕانەوە یان گرێوگۆڵی ناپەویستەوە، هەر زوو هەزی ڕازیکردنی خوێنەرکانیان لەدەست دەدەن، هەشن بە پێچوانەوە بە سادەیی و گرێی ئاڵۆز و تەکنیکی جەراوجێری گێڕانەوە توانیویانە بە خەرایی بەسەر ناخی خوێنەرکانیاندا زاڵ ببن، هەبەت جیا لەم دوو جۆرە لە نووسینی ڕەمان جۆر و شێوازی تریش هەیە کە سەرەڕای هەبوونی چەند تێبینی لەسەر شێوازی گێڕانەوە و درێژدادەیی لە چیرۆک و هەروەها هەندێک ئاڵۆزی لە گرێچنی ڕووداوەکاندا، کەچی ئەو سیحرە لەدەست نادەن کە لە خوێنەرکانی دەکەن بە بەردەوامی و لەگەڵی ڕەشتن بەوپەڕی شەوقی خوێندنەوەوە.
بەرەگاوە لەو ڕەمانانەیە کە لەو شێوازی دواییانە و سەرەڕای بوونی چیرۆکێکی دوورودرێژ و هەبوونی چەندین کارەکتەر لە ناویدا، هەروەها گرێدراویی زۆرێک لەو ڕووداوکان بە یەکەوە، کەچی هەشتا بە ئاسانی سیحر لە خوێنەرکانی دەکات و بە ئاسانییش پەلکێشیان دەکاتە ناو ڕووداوکانیەوە و شانبەشانی کارەکتەرکانی سەفەری دوور و گەڕانی سەیر بە ناو کات و شوێنی ڕووداوکانیدا بە خوێنەرکانی دەکات، بەبێ زەحمەتێ کە خوێنەری بەرەگاوە بیت و

بەبەش بیت لە گەلان و چۆڕگرتن لە سروشت و کات و جوانیی مرۆڤ. هاوکات چۆنکی ئیستاتیکییانە لەگەڵ سروشتدا لە هەندێک کات و شوێندا لەم ڕەمانەدا دەگاتە لوتکە. ئەمە سەرەڕای دەستبردن بە کەمەڵک گرێکوێرەی دەروونی مرۆڤ لە کاتە سەخت و ئاڵەزکاوکانیدا. هاوکات پەیوەندیی نێوان مرۆڤکان بەگشتی و هەروەها شێوەبوونەوە بە ناو ناخی مرۆڤە دەروونئاڵەزکان. شێوەی مرۆڤ لەگەڵ خووە خراپەکانی و لەگەڵ مرۆڤکانی دیکە و پاشان شێوەی بەرژەوەندییەکانی و شێوەی کەنەدان و بەردەوامیی ژیان. ئاخر زەحمەتە خوێنەری بەرگاوە بیت و پەبەپە و شانبەشانی هەواوەکان لەگەڵ نارسیسی پاڵەوان نەبیت و سەفەری گوندی بەرازان نەکەی و لەشاری فومەن نەمێنیتەوە و سەر بە کێشکی سپی لار نەکەیت. کە هەیە خوێنەری بێت و هەست و ئیحساسکی تارماوی نەپژۆ بە هووخساریدا و لەقاوشە شینەکە یەخەیەیش بمێنێتەوە؟ گەرمی و ساردیی ڕۆژگارەکانی ناو ئەو قاوشە و بە نرخبوونی ئازادی و ووشە ؟ کە هەیە خوێنەری بێت و هەست بە ئازار و تراژیدیای لەناوچوونی بەزە و جیقە فشە و عەدە گرینەکو کوژرانی باوکی و هتد... نەکات و لەگەڵ خەمکان ڕێنەکات؟
نارسیس ئەو مرۆڤە دەروون ئاڵەزی کە هەپەی هاباردن و خێشیەکانی ژیان و گرە دەروونیەکانی و عاشقبوونی خەی دەیانکاتە مرۆڤک، کە دواجار بە قووڵایی ناخی خێیدا ناخودئاگا ڕێ دەچێت، هەتا دەگاتە بارودۆخک کە هەوەی خەکوشتن و لەناوبردنی خەی دەدات .
هەبەت کەی کەسایەتی و پاڵەوان و کات و شوێنکانی ئەم ڕەمانە هەریەکە و بە جۆرێک خوێنەر پەیوەست دەکەن بە دونیای خەیانەوە، کە ئەمەش هەم پەیوەری چێژ لای خوێنەر زیاتر سەر دەخەن و هەمیش دەوڕەمەندی دەکەن بە هووداوگەلێک کە لە هەر کات و ساتکەدا هووبەووبیان دەبیتەوە، هەستی بەردەوامیت لە لا درێژتر دەکەنەوە.
ڕەمانی بەرگاوە خاوەن بەرگێکی سادە و ناوەڕۆکی پتەوە جیا لەزمانە سادەییەکەی کە تێیدا بەکارهاتووە مەبەست و ژینگەی ڕەگا دەخاتەوو کە کەسانی چاک و خراپی تێدایە. زمان پیس و ئاکار جوان و لات و بەڕەز و جنێو فرێش و بگرە بەسەدان بیر و ئایدیای تێدایە کەئەمەش مەبەست لەی خوودی ڕەگایەکەیە
ڕەل و ئەرکی حەنچە لەو ڕەمانەدا هیچی کەمتر نیە لەکارەکتەرەکان و ماوەتەوە بەم سادیست بوونی چێژکی تری بەخشیوە بە ناوەڕۆکی ڕەمانەکە هەربۆیت و هەر هەبیت کاک دڵشاد کاوانی، خەرمان بەرەکەت.

دابین کامران کریم شارەزا
٨ ی ئوکتوبەری ٢٠٢٠

سوتاندنی بارەگا و ئا ما یەی قکی قو ە ... ەسو بسکنی

کورد وەك نەتەوەیەکی خاوەن ماف لە عیراق لە دەستووردا دان بەزرك لە مافەکانیدا نراوە، زر جار لەلایەن کورد خی ئەو مافە گەورەیە لەبیر دەکرت و کشە لەگە ناوەند و لایەنە عیراقیەکان لەسەر پلە و پست و دانانی وەزیرك دروست دەکرت، بەمەش مافی ەوای گەلی کورد لە کشەیەکی نەتەوایەتی ەواوە دەگوازرتەوە بە کشەیەکی لاوەکی و کەم بایەخ، لەمەوە دەبت ئەوە لەبەرچاو بگرین تونده وەکانی عیراق شەرم لە شکی شەهید و ئالا و سوبنوە پیرزییەکانمان ناکەن و زر بەئاسانی سنوور دەبەزنن، چونکە سەرباری ئەوەی کورد نەتەوەیەکی خاوەن ماف و بەشدارە لە هەموو کایەکانی عیراق، لەلایەن حکومەتی عیراقەوە کشەی زری بە دروست دەکرت و غەدری گەورەی لە دەکرت، لەگە ئەوەشدا هز و لایەنە عیراقیەکان سەرکەوتوبوون لەوەی باوە بە لایەنگرانی خیان و شەقامی عیراقی بنن، کە کورد بە عیراق بارگرانیەکی گەورەیە و تەنیا مشەخرکە بەسەر شانی حکومەتی عراقەوە، لەو هەموو قیدیو وتارانەی بە هاندانی شەقام ژانە باوی دەکەنەوە: کە کورد لە خزمەتی سیاسەتی دژە عیراقی دایە و هاوکاری نەیارانی عیراقە و هەمیشە لە بیری جیابوونەوە و لکترازانی عیراق دایە، بەم پەیق و پەیامە تواندنە شەقامی عیراق لە کورد توە دەکەن، بە لەبەر چاو گرتنی نەهامەتیەکانی نەتەوەی کورد، لە ئەنفال و کیمیاباران و سەدان گی بەکمە کە لەژر لمی بیاباندا تاستاش چارەنووسیان نادیارە، تا دواترین نەهامەتیش کە کارەساتی نەگریسی شەنگال بوو، سەرەای هەموو ئەوانەش کورد هەمیشە هەوی مانەوەی لەناو چوارچەوەی عیراقکی دیموکراتدا نەشاردتەوە.

هاندانی خەك لەلایەن هزە عیراقیەکانەوە بەشوەیەك شەقامی عیراقی توە کردووە، سەری کشا بە سوتاندنی بارەگای پارتی لەبەغدا، پویستە ئەمە ببتە هکارك بە تگەیشتنی لایەنە کوردستانیەکان و هوشیار بوونەوەیان، بەر لەهەموویان پارتی دیموکراتی کوردستان، دەبە ئەوە لەبەرچاوبگرت لەگە سوتاندنی بارەگاکەی هەر حزب و لایەنە هاوخونەکانی خی بوون، بە نیگەرانی و ناەزایی دەربین و

پشتگیری کردنی، وای له لایەنە عیراقیەکان و بەتایبەت حەشدی شەعبی کرد داوای لێبوردن بکات و ئەو کارە بەتاوان لەقەڵەم بدات، بۆیە پێویستە پارتی هەوڵەستە لەسەر ئەم کارە بکات و پێداچوونەوەی لە هەڵوێست و سیاسەتی ئابڕدووی بکات، بەتایبەت لەگەڵ حزبە هاوشانەکەی یەکێتی نیشتمانی کوردستان بکات.
سوتاندنی ئاڵا و یاری کردن بە سومبول و پیرۆزییەکانی هەر نەتەوەیەك کارێکی نادروست و هەڵەفتارێکی شێقینیانەیە، بەڵام ئەمە ئاماژەیەکە بۆ وریا بوونەوەی کورد، کە پێویستی بەگوتارێکی یەکگرتوو ئاراستە کراوە بۆ شەقامی عیراقی و لایەنەسیاسیەکان، بۆ ناساندنی قوربانیەکانی لەسەر دەستی ژەمە یەك لە دوای یەکەکانی عیراق، لەسەردەمی تازەشدا پشتگیری و هاوکاری شەڕی داعش و قوربانیدانی هەزاران پێشمەرگەی قارەمان لەو پێناوەدا، خزمەتی هەزاران ئاوارەی شەڕی داعش لەلایەن حکومەتی هەرێمی کوردستان، کەچی ئەوان لەپاداشتی ئەوەدا پەلاماری کوردستانیاندا و چەندین هێرشی ئەم گەلەیان شەهید کرد و ئێستاش بۆ بیرکردنەوە سوتاندنی بارەگای پارتی لەبەغدا ئەنجامدرا.
پارتی لە ئاگەیاندنەکانی خۆشیەوە وای بۆاوکردەوە، کە بابەتەکە ئەوەنیە هوشیار زێباری لێدوانی بە پێچەوانەی تێگەیشتنی ئەوان داوە، ئەگینا دەکرا لەنزیکەوە قسە لەگەڵ زێباری بکرایە و ئای ئەو وەربگیرایە، یاخود دەکرا وەك ناوبراو بەوتار یا بەنووسین وەڵام بدرایەتەوە، نەك بە سوتاندنی بارەگا،
لەمەوە کورد دەبێ تێبگا، ڕیزەکانی خۆی ڕێکبخاتەوە، سەروەری بگەڕێتەوە بۆ پەرلەمان و یەکێزی و هاوهەڵوێستی بوونی خۆی بە لایەنە عیراقیەکان پیشان بدات، هەبەت لەپێش هەموویان دەبێت پارتی دیموکراتی کوردستان ئامادەیی بۆ یەکێزی و هاوهەڵوێستی لەگەڵ لایەنە کوردستانیەکان پیشان بدات، ئەمەش تێگەیشتنی نوێ و لەخۆبوردوویی دەوێ.

هەسوێ بێسکێنی

ئایا شکۆی نەتەوەیەک یان شکۆی چەند مافیاو دزو تاڵانکارێک؟ … تایر عیسا

ئایا، نەتەوە و خاک و نیشتمان و خەباتی جەماوەریی و ڕزگاری نیشتمانیی کوردستان و هتد.. ئەو چەمک و وشە وەستە، تەتینیانەی زیاتر لەنیو قەڵەنی هابردووی سەرزاری سەرەک وکادیرو میدیای، چەند پارت وبنەماڵەیەکی خەڵکی و عەشیرەتیی ناو جووڵانەوەی میللی خەڵکی کوردستان بوون، بە بەناو ڕزگارکردنی خەڵکی کوردستان، لەزووم و زەر و چەوساندنەوەیەک، کە لەلایەن گەلانی سەردەستەو ڕژمە یەک لەدوای یەکەکانیی، لەی دەکراو لەی کراوە.
ئایا، وەک پەڕەیەک، لەلایەن پارتە ناسیونالیستەکانی کوردستان، لەماڕووی زیاتر لەپەنجا ساڵی هابردوویاندا، هەردەم وەک سومبوڵەکی نەتەوەیی، بەپیرەزکراوە و لەپەناو پاراستنی ئەم سومبوڵەشدا، کە هەمیشە بانگەشەی سەروەری نەوتەوە و تاکەکانی لەژێر سەروەریی و شکانەوەی ئایاکەیان لەدوا قۆناغەکانی ڕزگاری نیشتمانیدا،کە گوایا خۆشبەختی وئاسوودەییان بە دەهێنێت، بەگوێی خەڵکی مەزڵووەی کوردستاندا، دەدرا.
بەهەزاران کەسیان، لەو پێناوەدا، هاپچی مەیدانەکانی جەنگی درێژخایەنەی ڕزگاری نیشتمانی دەکردوو، هەر لەم پێناوەشدا، خەڵکی کوردستان، دەریایەک خوێنی لەپێناو خۆشبەختی و ژیانێکی شەفافتمەندانەی تەرو تۆسەلی بەزووم و زەری قوومیدا ڕژت و کوێکیش لەئێسک و پروسکی ئازیزانی خۆی پشت سەری خۆی ناوە و ئاسەوارەکانی هێشتاش لەسەر هێش و دەروونی زەربەی هەرەزەری خەڵکیدا، چی وەک ئاسەواریی ئەنفالەکان و چی وەک ئاسەواریی کیمیا بارانەکان و چی وەک ئاسەواریی کوشتن وبڕین و زیندان و ئیعدامی خەڵکیی، لەلایەن دام ودەزگا سەرکوتگەرە ڕژمە فاشیستیەکانی، هەرماوە.
بەهەم ئەوەی تەزقەڵەک، بەوێژدانەوە، لەماڕووی دوای کۆتایی دەورانی بەناو شەڕشگێڕیان لەشاخ و گەڕانەویان بەشارەکان، لەدوای هاپەڕینی خەڵکی کوردستان، کە لە هەل ومەرجی جەنگی کەنداودا، توانی دەرفەت وەرگرێت و کۆتایی بەدەسەڵاتی سەرکوتکگەری ڕژمی بەعس لەکوردستاندا بهێنێت و دەورانی دەسەڵاتداریتی بەناو خەماڵی دەستپەدەکات، بەوانێت، دەتوانێت لەو هبگات، کە ئەمانە

هەر لەسەرتاوە پارچەی چچڕە مەعدەنەکی ناقەڵابوون!
ئەوان کە لەشارەکانی ئەراندا پەرتەوازەبووبوون و هەتا تەواویش لەوە دڵنیا نەبوون کە ئێستا توانای پەرچەکرداری لەبەرامبەر هاپەینی خەڵکدا نەماوە، لەسەرسنورەکانەوە ئاودیوی کوردستان نەبوون .
ئیتر لەوە بەدواوە، لەناو دام و دەزگاو پەداویستییە خزمەتگوزارییە بەجەماوەکانی ئێمەی پێشوودا، شەشگەڵانی شاخ، هەڵپە هەڵپەی بەسەریەکەوە نانی سەروت و سامان و خەونەکانیان بوو، هێندە داخلەدەیی ئەو بەدبەختییە بوون، هەتا هەرچی زووە تەقەی ئەو هەموو ساڵانەی لە خەباتی درێژخایەنی شاخیاندا بەهەدەریانداوە لە خەڵکی کوردستانی بکەنەوە.
شەشگەڵانێکی موزەیەف، کە هەمیشە بانگەوازیان بە خەڵکی هەژار و نەداری کوردستان ئەوە بوو، کەشەشگەڵانی ئاستەقینەی خەباتی چەرگاری نیشتمانی، لەپێناو هیچ ئیمتیازو دەستکەوتێکدا، خەبات ناکەن و بەرژەوەندیەکانیان خستەتە ژێری ژەرەوەی بەرژەوەندیی گشتییەوە، هەرزوو، کەوتنە دزی و تاڵانی مومتەلەکاتی بەجەماوی دەوڵەتی پێشوو و هەر شتێک کە بەکەڵکی داڕتنەوەی سەرلەنوێی ژێربینای کوردستان و دام و دەزگا تەندروستی و خزمەتگوزارییەکانی دیکە دەهات و دەیتوانی ئاو وگەڵەکی کەم تازەر لەو سەردەمەدا بەسەرچیانی خەڵکدا بهێنێت، ئەوان ئاودیوی سنوورەکانی ئەرانیان دەکرد.
بەمجەرە کەش وهەوایەکی پڕ لەدزیی و فزیی و گەندەکاریی، هەرکەس بەخەمیان، کرد بەکلتوور لەئاستی بەرفراوانی کەمەگاشدا، کە ئەمە ئاسوارە وەرانکارەکەی دەبینین، کەهەکارەکەی هەر ئەو شەشگەڵە قینلەمشکانەی، دوێنێی شاخ بوون.
تەنانەت ئاو خاک و نیشتمانێک، کە ئەم دزو تاڵانچیانەی فەرمانڕەوای ئەمڕۆ، هەرلە جامانە سوورەکانی خۆ و کاسڵەسەکانی دەوروبەریانەوە، هەتا بوینباغلە بەریی شۆخکانەوە، وەک گەورەترین پڕۆژەی ئابووریی وبازرگانییان بەخوێن وجەستەی هەزاران قوربانیی خەڵکی کوردستان، دەسەڵاتدارێتی فیرعەونئاسایی ئەمڕۆیان لەچنیوەتەوە، لەبەرامبەریشدا بینیمان چۆن داوکاری خەڵکی کرێکار و زەحمەتکێشیان لەحەقدەی شوبات و هێژاکانی دواتردا، بە باشترکردنی ژیانیان، خەڵتانی خوێن کرد.
لەژێر ئەم پەرچەمیی پڕۆیەدا، بەسەدان هێژانامەنووس و چالاکی سیاسیی و مەدەنیی، لیبڕاڵ و چەپ و کەمەنیست، تەنیا لەسەر نووسینێک یان هەڵوێستێک یان خیلافیی سیاسییان، لەگەڵ ئەحزابیی دەسەڵاتدا تیرەرو بەسەرو شوێنکران!

لەژێر پەرچەمی بەشکەی ئەم پەیدا، بەهەزاران ژنیی بەتاوان، تەنیا بەتاوانیی سەرتاپیترین مافەک، کە مافی ئازادانەی هەبژاردنی هاوسەرو خۆشویستیی و پەیوەندیی سەکسییە لەگەڵ کەسەکدا کە خۆشیی دەوێت، ڕۆشکوژیی کران، یان لەحەماماکانیاندا، گەتەبەردران، یان ناچار بەخۆکوژیی کران وزەربەی بکوژانیشیان لەپاڵ ئەحزابی حاکمدا، مەشکیشیان لە میوان نییە!
بینیمان، چەن، ئاڵای بەناو شکەی نەتەوەیەک، لەپەناو پاراستنی شکەی بنەماڵەدا و لە سیی ویەکی ئابدا، کەوتە ژێر پەستاڵی بەعسیەکان!
بینیمان و هەر ڕۆژەش دەیبینین، چەن، دەریای ئیجەو سنووریەکانی تورکیاو یەنانیش، بووە بەگۆستانی لاوانێک، کە لەنیشتمانی دزەکاندا، هەڵپەی ڕاکردنیانە!
هەر ڕۆژەش، دەیبینین، چەن خاک و نیشتمانی درزنەکان، بووە بەمەیدانی تەڵاتەنی، میتی تورکی و جەندرمەو پاسداران!
هەر ڕۆژەش، پەلامارە وەحشیگەریەکانی ڕژەمەکانی، تورکیا و ئێران ، بە سەر هاووڵاتیانی زەحمەتکەشی ناوچە سنووریەکانی کوردستان و وێرانکردنی پەگەی ژیانیان و کوشتن و ئاوارەو سەرگەردانکردنیان، لەنیشتمانی دزو گەندەکاراندا، باش دەبینین!
ئاڵا، ئەو پەیەیی، لەم چەند ڕۆژانەی ڕابردوودا، لەلایەن حەشدی شەعبیدا، هاوشانی بارەگاکەی پارتی، سوتێندرا، پارتی و دەستە خوشکە ناسیونالیستە بەشەرمەکانی، هەرزوو، وەک ئەوەی هەنگوینیان لەکلەرایی داربەڕووەدا دەزیبەتەوە، کەوتنەوە بانگەشەی پووپووچانەی، وەک، ئاڵای کوردستان، شکە و سەروەریی نەوتەوێکە و هەزاران قوربانی لەژێردا دراوە، جگە لەدرێکی زلی بەتام کە ئەم حیزبانە پەی ڕاهاتوون، بەخەکی کوردستانی وەک تووتی بەنەوە، بە دەمزەردکردنەوەی خەنجەریی کوولبووی ژەنگاویی ناسیونالیستانەیان و فریودانەوە و هەڵخەڵەتاندنیی هەست و نەستی ساویلکانەی زەحمەتکەشانەکی کوردزمانە، کە هەشتا لەنەوان واقیعی حاڵیان و فکرو وەهمی ناسیونالیستیدا، سەرگەژیانە و دوو دە وەڵان، چیترنییە جگە لە ئیدامەدان بە هەمان سیناریە و گەمەی گەوجاندنی پەشوویان.

Taher Esa 21.10.2020

پێنج کورتە شیعر … کاوە عوسمان عومەر

(سەرەمەرگی عیشقە)
(1)
بە سەزەکی خامۆشەوە،،
بەلای یەکدا تەپڵە ئەبن،
نیگا ساردەکانیان،،
لە چاوی یەکترا ئەکوژننەوە
وەک دوو عاشقی ماندوو
چرپەیەکیش نیە..
بە یەکتری بڵێن
گڵا بابردوەکان
لە جیاتی وشەی وشکی..
لەوی شەقار شەقار ..
هەموو شتەکیان،،
بە ناو تەپ و تەزی…
بیرچووی شەقامەکا درکاند

(هەموان زیندان)
(٢)
ئەو لە دەی خەیدا زیندان
ئەویش لە حەزی ئەما زیندان
هەردوکیشان
لە تەنیکا زیندان،
شەقامەکیش
لە بیرەوەری تەپڵەبوونی ڕەبوارە
زیندان
ماڵێک لە خەیاڵی
هاتنەوەی تارمایی ئافرەتە

زیندان
چیایەکیش
لە ویستی نیشتنەوەی مەلەکی وەک
زیندان
شارەکیش
لە گەلانەوەی ئازادی
بە منداڵەکی هەژار
زیندان
_____

(ورقیەلینەک لە هەڵ)
(٣)

بە دەنگی لە چرای چاوەکانیەوە
دەنگی دایەوە،
پەنجەرەیەک تارمایەکی
بردە ناو هەناوم،
کچێک لە نێو کتێبەکانا
بە دوای خشبەختیدا گەڕا،
چرپەی گوڵە هاوینەکانیش
نەگەیشتە هەنگڵک
سەرخەش لە ژێر تیشکی..
ئاتۆنی خەرک،،
خەی مەست

(پرسیارێک لە بارەی مەرگ)
(٤)
هەندێک جار ،
فرمێسکت ئەدوا،،
هەندێک جاریش،،
خەندەیەکت ئەبوونە گوڵی سپی
تە پرسیت،
بە هەر مەرگێ
ئەوانە زەر ئەخایەنە،
ئەی چاوی ئەو ئەستێرانەش

بۆ نیگای شیعرەکان دامانگیرسان
بۆ وا زوو کوژانەوە؟

(ئاوێنەی یەکترین)
(5)
تەنها ڕوخسارەکان جیاوازن
بونمان ئاوێنەی یەکترە
لە دڕوشانەوەی..
ساتەکانا، ڕەنگئەدەینەوە
من ئاوێنەی تۆ،
تۆ ئاوێنەی من
هەموان لە شنەبایەک
لە خەشبەختیەوە هاتین،
بەسەر پشتی باهۆزەک
لە کاتی بەسەر چوو
تەپڵە ئەبین،
بیرمان ئەچێ
لە یەک چڕڕ ئاو
دەمان دروستبوو
لە یەک بیرچونیشا،
بوینە خەم
لە دابڕانەکیشا
یەکترمان ناشت

ئەوارێیەکی شین ... دەی_ەژەات

ئەوارێیەکی شەمەک
من و تۆ
دەچینەوە ناو داڕانێك لە خەیاڵ و
ناو وەهمێك لە یادەوەریمان
ئەوارێیەکی شەمەک

سپی سپی دڕچینەوە ناو ناو سڵمانیی و
ئازمە دەبتە پارچەیەك سەوزایی
ئەو من و منین
دەبینەوە بەشك لە نایادەوەری و
تەش دەبیتەوە جوزئەك لە یاد
یادکردن
لە فەرهەنگی شیندا
لە نەخشەی سووردا
لە خەیاڵی سەوزدا
سپی دەچێتەوە ناو شۆن و
شۆن دەبتە ەوئیای زەمەنمان.
سپیبوون کوشتنی سەاوکردنە لە سەر شەقامەکانی تەمەن و
لە یادچوونەوەی هەموو شتەکە و
ونکردنی ەاکردنە
شیعر
گەانەویە بە سەرتای هەموو خەیاەکردنەك و
لە بەینبردنی زەمەن.

سڵمانیی
دەی_ەەژهەەات

پرووشەکانی ئەوین -1- پەستەر شیعری: ستیڤان شەمزینی

بەشی یەکەم...

جگە لە خەشویستنی تە
کارەکی ترم نییە
جگە لە ئامەزی میهرەبانی تە
هیچ پەناگەیەکی ترم نییە
جگە لە قووڵایی دەی تە
هیچ نیشتمانەکی ترم نییە

ئەگەر مردم
لە پەنجەی گوناهی سوورەی بەهاردا بەنم بکە
لە پەکەک شرابی زەر کەندا تامم بکە
لە ژوانگەی دیداراندا یادم بکەرەوە
لە بەهەشتی ئاشقان،
کانی دیوانەکان چاوەڕێم بکە

ئازیزم.. کەترە دوورە دەستەکەم
هەرکات بیرت کردم
لە قووڵایی شیعرەکانمدا یادم بکەرەوە
منیش هەر کات بیرم کردیت
لە وێنەکانتا قەسیدەیەکی تر ئەنووسمەوە

هەندێک هەست هەیە ناوترێ
هەندێک نیگا ناتوانی بیبینی
بۆنام هەندێک بەدەنگی هەیە
دەتوانیت لێی تێ بگەیت!!
ئەوەی ناتوانم بە زمان بیڵێم
بە نیگا پێت دەڵێم
ئەوەی ناتوانم بینووسم
بە فرمێسک دەیدرکێنم

لە قاوەی بەختما، تە دەرکەوتیت
هەموو تاریکییەکانت برد و
لە پرشنگی دڵی خۆت هەڵکەشام
لە قاوەی بەختما، تە دەرکەوتیت
گشت تاییەکانت لە سەندم و
شکراوی ڕەحی خۆت پێ بەخشیم
ئەوینەکەم ئێستا تە دەرکەوتوویت
منیش بەم چارەنووسەم زەر مەستم
زەر مەست

تۆ جوانترین شیعری منی
تۆ قەسیدەیەکی هەموو ڕۆژێ ئەتنووسمەوە
تۆ خەونێکی هەموو شەوێک دەتبینم
تۆ کەنارێکی هەمیشە ئەمەوێ پەت بگەم
تۆ جادوویەکی نامەوێ هەرگیز بەتاڵ بیتەوە
تۆ نەرگزێکی مەست ئەبم بە بۆنت
تۆ خەیاڵێکمی هیچکات دووبارە نابیتەوە
تۆ شەونمێکی لە جەستەی شکەتم نابیتەوە
تۆ هەر خودی خەمی و لەدەمدا دەتونمەوە

وتم هەرگیز لە تۆ دوور ناکەومەوە
ئەی نابینیت لە دەتا هەناسەی ژیانم دەدەم؟
ئەی نابینیت هەموو ڕۆژێک لە خەونکانتام؟
ئەی نابینی وەک پەروانە بەدەوری شەمعی باڵاتەوەم؟
ئەی نابینی لە هەنگاوکانتا هەزم
لە باخچەکەتدا ڕەونەقدارترین گووڵم
لە خەیاڵکانتا ئاسیەکی ڕوون ڕوونم
لە خەمکانتا دڵپەک فرمێسک و
لە شادیەکانتا ڕەنگینترین خەندەم؟

ئەگەر هاتیت بە دڵپە شەونمکانی سەر دەتا دەتناسمەوە
ئەگەر هاتیت بە بۆنی نەرگزی ڕەحتا دەتناسمەوە
ئەگەر هاتم بە خەونە ڕەنگاڵەیەکانما بمناسەوە
ئەگەر هاتم بە ئامێزی گەرمما بمناسەوە
لە ئەستاوە تا ژوانەکی کەناری دەریا
لە بیرت بێت لە دەی هەموو شەپۆلەکاندام
لە هەنووکەوە تا پیاسەیەکی ڕەخی ڕووبار
لە بیرمە لە باوەشی گزنگی بەیاندایت

پەستەرە شیعری: ستیڤان شەمزینی

ئەمشەو … هاوار تێیب

هەمیوانێک دێبم لە جنسی پەشمەک و
لە سیحری باران
هەمیوانێک لەگەڵ خۆیدا
هەموو دالێک بسپێرێ بە لاوێک کە مەدلوولترە لە حزە
ئاشیفتەترە لە وجوود.

هەمیوانێک
بێ تامی ماچ و ئاووودە لە ترس
خۆیاتر لە یەقینی ئەو مەودایانەی
دووری پێی پێی نەبردوون،
هەمیوانە سەراپای بە پەکەنینێک و
بێ وجوودی سەاوێک
گریان پێ لە ئاونگی سەر پێی دێی
تەش خۆیاتر لە دانیشتن و
بەقکردنی هەموو شت تا سووتانی میوان لە پێیقی یاردا.

هەمیوانێک
تا ژانی خۆیا و
کەکردنەوەی وجوود بەدیار تەکشکاندنی شەرمەو
هەمیوانە لە یادەوری تەدا
هاچکی شیرین و
تە لە یادەوەری میواندا
یەقینکی پەمەیی.

انیە
هاوار تێیب

ناوی کتێب : ئەدەب و ئایدیۆلۆژیا … نووسەر : ناهید حەسەن

بابەت : لێکۆڵینەوەی فیکری
نووسەر : ناهید حەسەن
پیتچنین و هەڵچنی : نووسەر
نەخشەسازی ناوەرۆك : شیالن حەمید مەجید
بەرگ : شاخەوان جەعفەر
تیراژ : 500 دانە
چاپ : چاپی یەکەم – چاپخانەی هەڵشنبیری- هەولێر/ 2020

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن ...

هەرەمی سلەمانیی، پرۆژەیەک بۆ ئینقاذی شار و ناوچەکە … کامیار سابیر

کەمپی گانج، پرۆژەکیان تەبانیی کردووە و دەستپێکیان پێکهێناوە، بۆ ناوی (پارێزگاکانی سلەمانیی و هەڵەبجە و ئیدارەکانی گەرمیان و راپەڕین)، ئەوان پێش ئەوەی پرۆژەکیان بکەوێتە سەرپێ، کارتی تەخوێین بۆ ڕووبان بەرزکراوەتەوە، وەک ئەوەی هەجووبان پێ دەکەن و بۆ پیاوی ئەم و ئەوبان لە قەڵەم دەدەن، بەڵام زەربەی هەرە زەری ئەو سەرنج و ڕەخنانەی لەسەریان هەیە، لە جوغزی ئەو کوردایەتییە چەتەگەریەی هەرەمەوە سەرچاوە دەگرێت کە ڕائیدەکانی ریفراندەم (لە پارتیی، لە یەکێتیی، لە گۆران و یەکگرتوو) تەهلیلیان بۆ دەکرد. هەروەها کەوتوونەتە بەر

پرتەو بەڕەی ئەو نوخبە نەژادیی و طائیفییەی پێیانوایە کە دەبێ سەلەمانیی، سەرە رەی ئەو جیابوونەوەیە بێت کە لە عەرەبیی و شیعیی)، دووربکەوینەوە.
هاوژەمان، کەمێک خەڵکی تر ڕەخنەی ئەوێان لە دەگرن، گوایە هەندێ حیزب و سیاسیی لە پشت ئەم پرۆژانەوەن(خەیشم ئەم ڕایەم هەیە!)، بە ئەوەی دەستکەوتی شەخصیی و حیزبیی خۆیان، لە پارتیی داوا بکەن. ئەم خاڵەیان، بە ئومێدیەکی زۆری ڕەناوە، چونکە سیاسییەکاربەدەستەکانی سەلەمانیی (یەکێتیی و گۆران)، داوای شەراکەت و بەشی زیاتر لە دزیی و تاڵانییەکانی سامانی نیشتمانیی لە پارتیی، دەکەن. لە هەموو حاڵەتەکاندا، بەدەر لە هەندێ ڕەخنەی عەقڵانیی، بەشێکی بەرچاو لە مەتیقی ئەو کەسانەی ڕەخنە لە بەهەرەمبەوونی سەلەمانیی دەگرن، یان گۆزەر و بەرژەوەندییە، یاخود عەصا سیحریی و ئافیونەکەی ناسیۆنالیزمی کوردایەتییە، وەڵای ئەوەی بێئومێدیی و نەمانی متمانەیش لای خەڵک، دەدەنگیی سیاسیی دروست کردووە. ئەهلی گۆزەر، ئەوانەن کە مەصڵەحەتیان هەیە، لە دزیی و گەندەڵییەکانی هەرەم، موستەفیدن و ئەهلی جادووی ئافیونەکەیش، ئەو نەتەوەیی و نەژادییانەن کە حەماس و شیعاراتی جەوفای ناسیۆنالیستییانە، دەیان ڕەتەنەت.

سەلەمانیی، ئەگەر لە مەژووی نزیک بە صەد ساڵی دەوڵەتی عەراقدا، سەیری بکەین، بەراورد بە هەموو شار و شارۆچکەکانی کوردستانی عەراق، زەرترین باجی سەرکەشیی، ڕاپەڕین و یاخییبوونەکانی داوە، بەڵام نەک هەر هیچی نەچنیوەتەوە، بەڵکو لە هەر لە بیستەکانەوە تا ئەستا و بە تایبەتییش لەسەردەمی ئاوەدانیی کەماریەکاندا (لە ١٩٥٨ ەوە بە ناوەڕاستی هەشتاکان)، پەراوێزخراوترییەن شاری کوردستانی عەراق، بووە. واقیع ئەوەیە، ئەو قوربانییانەی سەلەمانیی داویەتی، لە ناعەقڵانییبوون، لە حەماسی نەتەوەیی و لە غوبنی نەژادییەوە، دراون! ئەم شارە و ناوچەکەیشی، هەمیشە بوونە بە گشتی بەر لوولەی تۆپەکانی ئەو پرەکسییە ئیقلیمییەی ناوی بە دەسەزیی! بە کورد، یان بە کوردایەتیی، لە ئەدەبی کوردییدا، ڕیشتووە. سەردەمانێک بە تایبەت لە ١٩١٨ و ١٩١٩ دا، سەلەمانیی دوای تیجاڵەت و پرەکسییبوونەکانی شێخ مەحمود کەوتبوو کە حەلیف و ڕەدیفی پاشماوەی عوثمانییەکان و دواتر کەمالیستەکان بوو. گەنجانی سەلەمانیی و دەوروبەری دەبرد بە ئەران، دژی ڕووسەکان بجەنگن، یان بە شوعەیبییە لە خواروی عەراق، بە ئەوەی شێی ئینگلیز بکەن، هەردوو عەمالەتەکەیش بە تورکیای پاشماوەی عوثمانییەکان و سەرەتای ناسیۆنالیستە تورکەکانی ئیتیحاد و تەرەقیی تورکیا، بوو. بە

واتایەکی تر، سلەمانیی سەردەمی شەخ، شێی کوفری دەکرد و نوێنرایەتیی پاشماوەی عوثمانییەکانی دەکرد.
بە دڕبڕینەکی تر، هەموو ئەو وڕانیی و کاولبوونەی بەسەر سلەمانییدا هاتووە لە کۆتایی دەیەکان، هەروەها بیستەکان و سیەکانی سەدەی رابردووداە، باجی دەستتێکەردنەکانی شەخ لەگەڵ تورکیای عوثمانیی و نوێدا، بووە. باجەکەیش، راستەوخۆ، جیۆگرافیای سلەمانیی و خۆکی سلەمانیی، داویانە. با ورد بینەوە لە خۆکی سلەمانیی، نەک هەموو کوردستانی عەراق، چونکە تەمەزدەکەی شەخ، زۆر لەکاییی و ناوچەیی بووە. بە داخەوە، تا ئێستاش هەندێ لە قەومچییەکانی کورد و ئەوانەی زۆر شانازیی بە غروری نەتەوەیی سلەمانییەوە دەکەن، ئەمەیان بە موقاوەمەتی ئینگلیزەکان و دەوڵەتی تازە دروستبووی عەراق، دەزانی. هاوکات، شانازیی بەو تەمەزدە و وڕانکارییانەوە دەکەن کە سلەمانیی، تەسلیم نەبووە! واقیع و عەقڵانییەت ئەوە بووە، تەسلیمی ئەمری واقیعی موعادەلە جیهانییەکانی دوای شەڕی جیهانیی یەکەم بووایە، زۆر زۆر شڕیفانەتر بوو، لەوەی کە سلەمانیی لە لایەن تورکیای(عوثمانیی و کەمالییەوە)، بە ئەجێندا و هەژموونی عوثمانییەکان و کەمالیستەکانەکان، وەکو پڕکسی، لە ئێران و لە بەصرە، دژی رووسەکان و ئینگلیزەکان، بەکاربهێنرێت.

لە چلەکان و پێنجاکانیشدا، دووبارە سلەمانیی، لە کوردستانی عەراقدا، قیبلەی نەتەوەییەکانی کورد، بووە. زۆرترین مەغز نەژادیی و راسیستەکانی کورد بە تایبەتیی کاژیکەکان، ناووکی ئەو تەمەزدە کوردییانە بوونە کە بە وڵاتانی ئیقلیمیی کراون، زۆربەی ئەم تەمەزدە، تەقوتەق و یاخییبوونانە، کادیرەکان و نوخبەکانیان، لە سلەمانییەوە، سەرچاوەیان گرتووە. حیزبی دەمەکراتی کوردیان(دواتر پارتی دەمەکراتی کوردستانی-عەراق) لەناو نوخبەکانی سلەمانییەوە، دروست کرد و لەسەر صینییەکی زێڕین، دایان بە دەستی بنەماڵەیەکی تفەنگچیی، ئاغاوات و شەخنشیینی وەکو بنەماڵەی بارزانیی کە بە قەولی نەوشیروان، هەتاتبوو بە روسیا و لەو قەصابیی دەکرد و وازی لە کورد، هێنابوو، بەڵام نەتەوەپەرستەکانی سلەمانیی و تاڵەبانیی، چوون دەستوپێیان ماچ کرد و هێنایانەوە.
ئەم دەخە لە شەستەکان، حەفتاکان و هەشتاکانیشدا، بە تایبەتیی نەواتی سەرکیی کەمەڵەی رەنجدەران لە سلەمانییەوە، سەرچاوەی گرتووە، عاقیبەتیش ئەوەی لە دەرچووە کە پاشماوەی ئەو رەکخراو و حیزب و تەمەزدانە، چ لە بەغداد و چ لە هەرەمی حکوشی پشتەوەی تورکیا، یەکێتیی ئیستا و(بە ئیتیفاقییەی ستراتیژیی و شراکەتی

بیزنسەوە) گەلانێکی گەندەڵ و موطیعی پارتیی و سەرلەقەن بە قائیدی ضەرورەی کوردایەتیی(م.بارزانیی) لە کووتووتەوە. بەشێکی زۆری ئەم یەکێتیی و گەلانە، هەر ئەم نووخبە نۆژادیی و ئێکادیمیستە نەتەوەیانەی سلەمانیین کە بە هەزار و یەک شێوە، پڕۆژەی بەهەرەمکردنی سلەمانیی، تەخویین دەکەن، بە ئەهریمەنی دەکەن و بە خورافاتە نەتەوەیە ئایدیالیێکانی خۆیان، بە خائین و خۆفرۆش و سلەمانییفرۆش، لە قەڵەمیان دەدەن.

یەکێک لە گرفتە سەرەکییەکانی ئەم جەهلی نەتەوەییبوونەی کورد ئەوەیە کە ئەدەبییاتە سیاسییەکەی، ڕەنگدەرەوەی ئەو واقیعە فیکریی و سیاسییەیە کە زۆر کەڵەوارە. بە نموونە بڕوانە چەمکە نیشتمانیی و نەتەوەییەکان، تێکەڵ دەکەن. ئەمە بە هەموو وەاتان و گەلانی تر ببەت، بە کورد، نابەت. نەتەوەیی، بوعدێکی نۆژادیی هەیە و کوردی هەموو پارچەکانی کوردستان دەگرێتەوە و مامەڵە لەگەڵ، چوار وەاتی جودادا دەکەیت کە پانکوردیی دەکات. نیشتمانییبوون، دەبە لەچوارچێوەی ئەو وەاتەدا بێت کە پارچەی کوردستانە جیاوازەکانی تێدایە. بە نموونە، خورافات و جەهلی قیادییە سیاسییەکانی کەمەڵە و ئاشیش، ئەوەبوو دەیانگوت(قەناغ، قەناغی رزگاریی نیشتمانییە!). رزگار دەبیت لە کێ؟ واقیع ئەوەیە کە ئەو رزگارییە نیشتمانییە، ڕێک بە مانای جودابوونەوە و سەربەخۆیی دەهات و دێت. لە کاتێکدا، لە پێش و پاش ئاشبەتاڵەوە، نە کەمەڵە، نە یەکێتیی و نە هیچ حیزبێکی سیاسیی کورد(بە پارتییشەوە)، جگە لە تەوەهومات و خەونەکانی پاسەک و کاژیک و هەندە ئێکادیمیستی شاخشکاوی نەتەوەیی نەبەت، هیچ حیزب و کەسێک ئەوەندە ناعەقڵانیی نەبووە، نیشتمانی ئەو بەشەی پەیدەگوترە کوردستانی جنوبیی(ویلایەتی موصڵ) بە خەونیش لە عەراق،جودا بکاتەوە و سەربەخۆیی بە دەستبەر بکات(مەگەر ریفراندەمە موخابەراتییە پێ لە هەیجانە قوبرصییەکەی ناو مەغزی سەرەکی پارتیی-بارزانیی، ناعەقڵانییەتی وای بە ئەجێندەاکانی تورکیا، کردبێت) .

کەواتە، دروست ئەوەیە، پڕۆژەی بەهەرەمکردنی سلەمانیی، پڕۆژەیەکی نیشتمانیی، بێت. لەڕەدا دەبێت بە کامیل لۆژیک و عەقڵانییەتەوە، مامەڵە لەگەڵ نیشتمانییبوون، بکەین. نیشتمانییبوون دەبە لەچوارچێوەی دەستور و جیۆگرافیای دەوڵەتی ئێستای عەراقدا بێت. صەد ساڵ، غوبن و نامەیی سلەمانیی بە عەراق، صەد صاڵ موقامەوتی بە ئەمەر، صەد ساڵ شاخ کرێشتن و شۆڕەقچی نەتەوەیی و دەغدەغەی نۆژادیی، صەد ساڵ تەسلیمنەبوونی!!! سلەمانیی و فشەفشی نەتەوەیی،

ئەم چەتەگەریە ئابووریەی رائیدەکانی کوردایەتیی لە بەرهەم هاتووە و سایە بە سایەش، سلەمانیی پەراوێزتر و بێنازتر و بە خزمەتتر دەبێت. بەم پەودانگانە، ئەوانەی لە پشت ئەم پرۆژەیەوەن، دەبە خورافەی نەتەوەیی، شیعاراتی بێاقڵی نژادیی و حیقدی طائیفیی(ناسیۆنالیزمی سوننیی- بابانیی- موکریانیی) کوردایەتیی، تێپەڕێنن. لەم خاڵەی دوایی و بەشەکە لە مێنتاڵیتیی سیاسیی ڕەکخەرانی ئەم پرۆژەیە، زۆر بە گومانم.

کەمیاکە لەوەدایە، هێندە لەوانەی لەناو ئەم پرۆژەیدان، تا دوای ریفراندەم موخابەراتییەکەی بارزانییش، لە کادیرەکانی پارتیی، باشتر شیروتیریان لە کێلانە (نەتەوەیی و نژادیی و طائیفییەکان) دەردەهێنا و بە ڕووی عەرەبیی و شیعییدا(بە قەولی خەیان دەوشاند! بە ئەوەی دان بەو هێڵە سیاسییە ستراتیژیی و ئەو غێرەتە ناعەقڵانیی و نالۆژیکییەدا، بنێن و داوای لێبووردن لە خێڵەکی بکەن، کەچیی خەیان ترینجاندووەتە ناو ئەم پرۆژەیەوە؟ دەی بەهەمان مێنتاڵیتییەوە، دەیانەوێ چیی بە سلەمانیی و گێڕاندنەوەی شکۆ بە سلەمانیی، بە ناعەدالییەتییە ئابووریی، سیاسییی و کەمڵایەتییەکانی سلەمانیی و دەقەرەکە بکەن؟ تەنانەت، تا ئەو کاتەی داوای لێبووردن لە بەشداریکردن و پەداهێدان بە ریفراندەمی پرەکسییدا، نەکەن، نەک هەر جگەی گومانن، بەکو زیاتر دڵسۆز و دڵسۆزم، ئامانە بە ئەوە نەردراون کە پرۆژەی بەهەرەمکردنی سلەمانیی، وەکو ریفراندەم و سەربەخۆیی، سووک و ریسوا، بکەن.
خاڵەکی تر کە لە باری فیکریی، کولتووریی(مەبەست لە ثەقافییە) و عەقڵانییەوە، زۆر بە خراپیی لە بییرکردنەوەی هێندە لەوانەی لەناو ئەم پرۆژەیدان، جێگەوت بووە. لە ریکەامکانیاندا، بە ئاشکرا دەڵێن، پرۆژەی بەهەرەمکردنی سلەمانیی، هەوێکە بە بونیاتنانی دەوڵەتی کوردیی، ئەم بەچوونە لە باوبژە طائیفیی و نژادییەکەی ریفراندەم زۆر مەترسییدارترە. هاوکات، ڕەکخەرانی ئەم کەمپەینە کە دێنە سەر وەصفی سلەمانیی و سیاسییەکانی سلەمانیی، بە " کوردپەروەر" لە قەڵەمیان دەدەن! ئەها، سەیری ئەم نەفڕەتە سیاسییە و ئەم نەفڕەتخە ناعەقڵانییە نەتەوەییە بکە کە بییرکردنەوەی سییەکانی صەدەی رابردووە، گوایە سلەمانیی کورد بە خۆو دەکات، کورد پەروەردە دەکات! ئایا بەڕاستیی ئەم تەعبیرە لاواز و شاعیرانەیە، بە مانای ئەوە نایەت کە شارەکانی تری کوردستان، جووجەڵە، قەل و کەتر پەروەردە دەکەن و تەنیا سلەمانیی، کوردی بە ویقار دروست دەکات! یان لە باری سیاسییەوە، مەگەر شارەکانی تری کوردستان، تەڕیست و ئایدیۆلۆژیست و خائین بەرهەم دەهێنن؟لە

کاتکدا، سلەمانیی، کوردی نەتەوەیی خاەیص دروست دەکات کە لە حەلەزانی کوردایەتییدا، بە کامی دەی هەموو سیاسییەک، دەخولەنرەنەوە.

سەرەنجام، خەکی کوردستان بە گشتیی و سلەمانیی بە تایبەتیی، ئەوەندە لە سیاسییە گەندەکانی شاخ و دزەکانی کوردایەتیی، پەن، خوازیارن سەر بە شەیطان بن، نەک سەر بە هەرەمی موخابەراتی تورکیا بن. تەوقوعی خەک پەش تەوقوعی نوخبە سیاسیی و رەشنبییرییەکان کەوتووە و هەر ئەستا، لە بە دەرەتانیی و بە ئاسەییدا، بە گەانەوەی کەرامەتی ئینسانی کورد، کاظمییان لە سیاسییەکان و حیزبەکانی سەر بە بارزانیی، تاەبانیی و نەوشیروان، پە باشترە. بەهەرەمکردنی سلەمانیی، جورئەت دەدات بە کەرکوک و هەولەر و دهکیش لە ئایندەی نزیک و دووردا، بییر لە بە هەرەمکردنی شارەکانیان بکەنەوە و تەنانەت من تا رادەی هەوشاندنەوەی حکومەتی دەخوازی موخابەراتی ئەرانیی و تورکیا (حکومەتی هەرەم) دەەم و فیدراڵیی لەسەر ئەساسی پارەزگاکانی عەراق، دابەژرەتەوە. هەر وەهمکی نەتەوەیی و نەژادییش لە پشت ئەم پرەژەیەوە بەت ئەوە فەشەلکی ئەوەندە قورس دووچاری دەبەتەوە کە باجە سیاسیی و ئابووریەکەی، خەکی سلەمانیی، بە دەیان ساڵی تریش دەبەت بیدەنەوە. بە پەچەوانەوە، دەبە ئەم پرەژەیە، زەر بە جرائەت و بەرچاوەشنییەوە، روئییەی سیاسیی کورت مەودا و دوور مەودای بە ئینقاذی شاری سلەمانیی لە دەست دوژمنە سەرەکییەکانی کە دز و مافیا و شەشگەەکانی کوردایەتیین، هەبەت.

[کامیار سابیر]

"شۆن و جەرەکانی شۆن لە ەمانی) بەرەگاوە (دەشاد کاوانی" … لەکەینەوەی: ژاە

کمال

پێشکی

ڕۆمان وەك ژانرێكی نوێ جیهانی نوسین بەگشتی و تەمارکردنی سەربردە درك پێنەکراوەکانی مرۆڤ، قورسایی و بارستایەکی فراوان و پانتایی ئەدەبیاتی جیهانی داگیرکردوە، ئەو ژانرە کەمێك ڕەگەزە، شوێنیش بە بەردەوامی لە گشاندایە بەپی جووڵەی مرۆڤ تیایدا ئەو جووڵەیەی، کە کات سازی دەکا و دەیخاتە سەر شۆن جیهانی ڕۆمان دنیای گشت ئەو گشانیە، ئەو هەموو گیان و ململانێیە پێویستی بە ڕەکخستن هەیە، بەشوەیەك کە چێژ و جوانییەك ببەخشێ.
شوێنیش وەکوو خسلەت و ڕەگەزی سەرکی پێکهاتەی ڕۆمان سەیر دەکرێ بەمش چیرێك و ڕووداو و گشانەوکانی ناخی نووسەر لە جوغیزدا دەسوڕنەوە هەر چەندە نووسینی ڕۆمان لە زمانی کوردییدا درەنگ وەخەکەوت. بەڵام لەگەل هاتنی تەوژمی ئەدەبیاتی ڕۆژئاوا ڕۆمانیش بنەچەی خەی لەنەو وێژەی کوردی داکوتاوە بووە بەشێك لە پێکهاتەی ئەدەب و نووسین
ئەوەی مەبەستە .
دیاری کردنی شۆن و گرنگی لە نوسینەوە لە نێو ڕۆمانکانی کوردییدا، بڕگاوە بە نمونەوە وەك خشۆیستی بە خاك و نیشتیمان و دەرخستەی ناسرییەکانە لەسەر زەدو جوگرافیای ژیان کردنە لە ڕۆمانی کوردییدا. بەتایبەتی دەست نیشان کردنی شۆن لەناو ڕۆمانی (بڕگاوە) ی دەشاد کاوانی وەك نوێترین ڕۆمانی کوردی زەر بە هوونی دەردەکوێت کە ڕۆمانووس توانیوێتی خاکانی ناکەکی و سنوورە دەستکردەکانی مرۆڤ و ژان و ئازارەکانی نێتوەیەك لە ڕگای دیاری کردنی شۆنکانی ناو ڕۆمانکان بخاتە ڕوو .

ئامانج

بریتیە لە بەرجەستەکردنی شۆن و جڕەکانی شۆن و دەستنیشانکردنی شۆنکانی ناوڕۆمانکە کە نووسەر بەکاری هێناون بە هەموو جڕەکانی.

پێکهاتە

پەك دێت لە پێشکی و دوو بەش و ئەنجام و لیستی سەرچاوە لە بەشی یەکەمدا (شۆن و جڕەکانی)، کە بەشە پراکتیکییەکەیە بەشی دووەم کە پەك دێت لە دەستنیشانکردنی شۆنکانی ناو ڕۆمانی (بڕگاوە) بەشە

تیاریکەیە بەشکیتریش پێك دێت لە کورتەی ڕەمانەکە.

شوێن:

شوێن، وەك قەوارە و چوارچێوە، لە ژیانی مرۆڤ دا بەهایەکی گەورە و خاسیەتی خۆی هەیە، شوێنکانیش هەمە جۆرن. سەیرش نیە، کە شوێن ڕەنگەکی وا گەورە و بەرچاو لە ژیانی مرۆڤ دەبینێ، چونکە هەر لەو کاتەوە ژیانی، تا ئەو کاتەوەی کە ((مندالدانی دایکی دەبێتشوێنێك بۆ پێکهێنانی بایەلۆجی و ژیانی، تا ئەو کاتەی لەگەل ژان ئەو کارپێلەیە دێتە ناو جیهانی بوونی دەرەکی. ئەو کاتەش بەشکە دەبێتە ئاوشوێنەی، کە هەست و هەشی تێدا دەکرێتەوە لەهەر پێنج هەستەکەدا، لە دوای قۆناغی بەشکەش لایەنی شوێن بە شێوەکی ڕوونتر بەدیار دەکەوێت لەماڵ و کۆمپان و قوتابخانە و سینەما و گازینۆ وشوقام، چ لە شاربێ یان گوند یان بیبان تەنانەت لە دەریا و ئاسمانیش)) مرۆڤ لەهەرشوێنك لە دایك بێت و تێیدا گەورە بێت خۆشەویستیەکی بەهێز بەم شوێنەی دەبەستێتەوە، شوێن ((ئەوزەمینەیە، کە ئەم بنیاتەی لەسەر بەرزدەکرێتەوە)) کە ناتوانێ دەستبەرداریی لێبکرێ. هەروەها شوێنیش بە مرۆڤەوە لکاوە مرۆڤ بەبێ شوێن ناناسرێتەوە و شوێنیش شانەی نواندنەکانی مرۆڤ هەر لە سەرەتای بونیەوە تاکومردنی، شوێن ئەوجیهانە دەرکییە، لە سەرەتای بونیەوە تاکو مردنی. شوێن ئەوجیهانە دەرکییە، کە هەستکردن بە شتەکان تیایدا قەوارە دەگرێ و چێنیەتی هەڵسوکەوتکردن و گونجان و نەگونجان لەگەل یەکتری دەبینرێ، چەمکی شوێن و ڕەنگ گرنگەکەی لە ژیانی مرۆڤ بە گەشەکردنی پڕە دەسنەڕ، هەر کاراکتەرێك لەناو ڕەماندا شوێنکی تایبەت بەخۆی هەیە، لەیەوە دەست پێدەکات و پڕەدەسنەڕ و کاریگەری شوێنەکەی لەسەر دەبەڕ و لەوانیە هەر لەم شوێنەش کۆتای دێت، ((شوێن، مەبەندی ڕووداوە و ناسنامە بە کارەکتەر دەبەخشێ و هەستکردنیشە بەئامانجی ژیان)) شوێن تووخمەکی سەرەکییە لە بنیاتی کاری گێرانەوە، شوێن لە ڕەماندا بەکاردێت کە وەك شانیەك وایە کۆتدا هەموو ڕووداوەکانی پیشانی خوێنەر دەدات. شوێنکانیش ڕاستەوخۆ یان بەشێوەی ناڕاستەوخۆ تەکەڵە بە (مەغزا) ی ڕەمان دەبێت. بەیە فەزایەك وایە کە هەموو ڕەگەزەکانی ڕەمان دەگرێتەخۆ. لە نەوانیاندا ڕووداوەکان و کەسایەتی و ئەو پەیوەندییەی لەنەوانیاندا ئەو کەش و هەوایەیان پێ دەبەخشێت کەتیا ڕووددات. کە ئەو فەزایەی کە لە ڕەماندا شوێن دروستی دەکات دەبێت بە تابڵۆیەك واتا تابلۆکە دروست دەکات. شوێن لە ڕەماندا ((ڕەگەزێکی زیاد نیە.
شوێن گەلێ شێوە وەردەگرێت گەلێ واتا دەگرێتەخۆ. بەکو لەهەندێ

کاتدا لەوانەیە ببێتە ئامانج لە نێوونی کارەکەدا بە گشتی)) ئاگەرسەیری بکەین کە پەیوەندی شوێن، بۆتەکنیکی وەسفی کاتەوە، دەتوانین بڵێین کە شوێن بە توخمەکی تەواوکەری کات لەو ڕەمانەدا دەبینرێت کە هەردوکیان بەیەکەوە. ئەو جێگانە دروست دەکەن کە کارەکتەر و ڕووداو تیایدا سەر هەڵدەدەن پەرەدەسێنن، کەواتە شوێن لەگەڵ کات دا پەیوەندییان بە یەکەوە هەیە شوێن تەنیا ئەوە نییە لە خولگەماندا و بەس، بەڵکو لە ژوورەوەشمان دا (جێ) هەیە. کە لەگەڵ سەرگوزشتە و گرفت و ئاستەنگەکاندا جێگیر دەبێت. کەواتە شوێن تەنها ئەو شوێنە نییە کە تەنیا نشتەجێ دەبە بەڵکو هەندێ جار نیشتیمانێك دەگرێتە یاخودژورێك دەگرێتەوە وەکوو لە ڕەمان دا ڕوودات پەردەسێنێت. هەرچەندە گەڕانەوە زیاتر پەیوەستە بە کاتەوە لە ناو ڕەماندا بەڵام ((شوێنی ڕەمانیش گرنگییەتی مەزنی هەیە هیچ کەمتر نییە لە بەهای کات)) هەرچەندە ڕەمان بە پلەی یەکەم هونەرێکی زەمەنییە بەڵام وەك ئاماژەمان پێکرد لە هونەرکان شێوەکاریش دەچێت لە ڕووی پێکهاتەی شوێنییەوە ((لەبەر پەیوەست بوونی شوێن بە تەکنیکی وەسفی کاتی. ئەوە دەتوانرێت شوێن وەك ئاگەزێکی پاشکەیین کاتی ڕەمان بهێنریت. بە مەرجێك ئەوە لە بەهاکەی کەم نەکاتەوە)) بۆتین بوونی ئەم پەیوەندییەی نێوان کات و شوێن زێر جار وای لێدیت کە ((بەکارهێنانی شوێن بەبێ ئەوەی زەمەن بگرێتەوە یاخود کات بەکاردێت لە توێژینەوەی کارێکی گێڕانەوەی بەبێ ئەوەی چەمکی شوێن تیا سەرهەڵبدات شتێکی مەحاڵە) یەکێك لە توخمە گرنگەکانی ڕەمان شوێنە کە ناکرێت بەبێ هەبوونی شوێن باسی کارەکتەر و ڕووداو بکەین چونکە شوێن لە خۆگری کارەکتەر و ڕووداوەکانە هەر لەبەر ئەوشە لە تیۆری ڕەخنەیی ڕەماندا بایەخێکی زێر بە شوێن دراوە لە ڕەمانی کلاسیکیدا شوێن تەنیا شانۆی ڕووداوە جووڵەی کەسەکانی تەدادەبینین. بەڵام لەڕەمانی نوێدا شوێن تەواوکەری ڕووداوە زەرجاریش ڕۆڵی کارەکتەری سەرەکی لە ڕەماندا بگرێت. کاتێك کە باس لەنێوان شوێن دەکرێت یاخود لەفەزای ڕەمان دەکرێت مەبەستی لەو هەموو شوێنانەیە کە ڕووداوەکانی تیا ڕوودەدات ((وەسف کردنی شوێن و پێکهاتەکانی و ئەوشتانەی کە دەیانگرێتەخۆ. هەر لەوکاتەدا وە سفی خودی کەسایەتیەکە دادەندرێت چونکە شتەکان مەژوەکیان پەیوەستە بە مەژوی کەسایەتیەکانەوە. چونکە ئادەمیزاد بە تەنیا یەك یەك دروست ناکات. کەس و کەسایەتی ڕەمان ئەمە خودی خەمان تەنیا تاکەك دروست ناکات. تەنیا جەستەیەك. بەڵکو جەستەیەك بە جل داپۆشراوە. چەکدار ئامادە..... ئادەمیزادی ڕاستەقینە پێکدێت لە جەستە و ئەو شتانەی کە تایبەت بە گەزی مرۆڤەوە هەروەك چۆن هەڵانەی تایبەتە بەم جۆرە مەلانە)) شوێن دەبێتە زەمینەی سەرهەڵدانی

ووداو، ووداوەکان لە شوێنێك ووددات ئەو شوێنە تایبەتمەندی دەدات بە ووداوەکە، چونکە شوێن شانەی ووداوە نووسەر پێویستە لە زەینی خۆیدا زانیارییەکی تەواو دەربارەی ئەو شوێنە بزانێت کە دەبێتە زەمینەی ووداوەکە. شوێن هەندێ جار ناوەڕۆکی بابەتەکە ئاشکرا دەکات، چونکە شوێن ووداوە بە بوونی یەکتری مەحاڵ.

جۆرەکانی شوێن:

بنیاتی شوێن لە کورتە چیرۆکدا بە هەمەڕەنگی جیادەکرێتەوە، چونکە تەنیا شوێنێك تیدا باسناکرێن، ئەگەر ناوی دێێك بهێنرێت با دەکە بچووکیش بێت، لە چوارچێوەی دەدا چەندین شوێنی دیکە دێنە بەرچاو لەوانە: خانوەکان و کۆڵان و باخچە و سەر بیری ئاو و شوێنی جووت و کادین و پارێز و ئاقاری دێ و زەر جاریش وادێ بە لە یەکێك لەم شوێنانە خەیالی نوسەر دەچێتە شوێنکی دیکە درێژە بە ووداو و بەسەرهاتەکان دەدات. بەدەر لە شوێن هیچ شتێکی بینراو، زیند و نازیندو ڕح لەبەربە، یان مادە بوونی نییە، چونکە ڕوانینی مرۆڤ بە هەر شتێك بێت، شتەکە و شوێنی شتەکە دەبینێ، کەواتە هیچ چیرۆکێك لە جیهاندا نییە شوێنی تێدا نەبێت، چونکە گەر شوێن نەبێت ووداو و دیالۆگ لە کوێ و چۆن ووبدەن؟ تەنانەت چیرۆکە کە باسی ئاسمان و فەزاش بکات ئەمانەش هەر شوێنن، گەر چیرۆکنووس ناوی هیچ شوێنکی نەهێنابێ، بەڵام لە گۆڕانەوەکان و جموجۆڵکاندا شوێنی هەر تە دەردەکەوێن شوێنیش چەند جۆرێکە لەوانە:

1- شوێنی ئاشناو نائاشنا
2- شوێنی کراوە و داخراو
3- شوێنی واقیع وخەیالی

شوێنی ئاشنا (هەگر): مرۆڤ هەر لەو ڕۆژەوە کە هەست بە ژیان دەکات، جۆرە ئاشنایەتییەك لەگەڵ ئەو شوێنەی کەلەی دەژی پەیدادەکات، ئەو شوێنەش شا ربەت یان لادە، ئەشکەوت یان شەقام هەستێك بەرامبەرئەو شوێنانە لە لا دروست دەبێت، ئیدی خۆشیدەوێت یان ڕقی لێیان دەبێتەوە ئەگەر خۆشی لە شوێنێك دیتبێ ئەواهەستی خۆشویستی بەرامبەر ئەو شوێنە زیاد دەکات ئەگینا بە پێچەوانە دەبێت. هەموو ئەو شوێنانە دەگرێتەوە کە تێدا ژیاوین هەستمان بە ئارامی کردووە، بە شوێنی پشوودانی دادەنێت ئارامی و ئاشنای تێدا بەدی دەکرێ ((ئەگەر لێچەمکی هەگری بگەین، هەموو شوێنێك ماڵە، چەمکی هەگری هەموو شوێنکی کارا دەگرێتەوە)) مرۆڤ لە هەموو شوێنێك زیاتر ئاشنا و هەگری ئەو ماڵەیە کە بەمندالی تێدا ژیاوە تاکو مردن خوێنکانی هەر لەو شوێنەیە ((ماڵ کەتیایدا لە دایك بوین زیاترە لەوەی کە

تەنیا بەرجەستەکردنی پەناگەیەك بێت، بەڵکو بەرجەستەکردنی خوونکانیشە)) بەمەش مال دەبێتە بەهێزترین شوێنی ئاشنا، ماڵ لە هەموو شوێنیك ونترە لە دەربەینی خاوەنکانە هەرچەندە پەیوەندی ماڵ جارا و جارە لە نێوان ڕق و خۆشەویستیەکاندا هەگری دەبین لەکاتی ناخۆشیش ڕقمان لێیەتی، شوێنکی ئاشنابوو بە شوێنی خۆوت و تەنیای و بیرکردنەوە و خۆو بینین دادندا، جگە لەوە شوێنی پکەوە خربونەوەی ئەندامانی خێزانکان بوو لەیەك شوێن.
شوێنی نائاشنا (ناهەگر): ئەو شوێنانە دەگرێتەوە، کە مرۆڤ تیایدا ((هەست بە ئاشنایەتی و خۆشی ناکات، بەڵکو هەست بە دژایەتی و ڕق لەبونەوەی دەکات و جارە کۆشیەك لەنێوان شوێن و کارەکتەر دروست دەبێت)) کارەکتەر هەموو هەوە و توانای خێی دەخاتە گەڕ بە ئەوەی ئەو شوێنە بە جێبهێڵێ، چونکە بە زەر تێیدا نیشتجێکراوە .ئەو شوێنانە یان ئەوەتە مرۆڤ بە ناچاری تیایدا دەژی، وەك بەندینخانە و مەنفا و بیبان. بەگومان مرۆڤ ئاشنایەتی لەگەڵ شوێن و دەور و بەر دروست دەکات، بەڵام هەموو شوێنکانی وەك یەك خۆشناوێت، زەر جار کەسێك لە شوێنیك توشی کارەسات و ناخۆش یەك دێت ئەم شوێنەی لەبەرچاو دەکەوێت، چونکە یادگارە تاڵکان پەیوەستن بەم شوێنەوە، یان شوێنکە ڕووداننی سروشتی تیایدا ڕوویدابێ، ئەمەش لە کۆشیەکەوە بە کۆشیەکی دیکە دەگۆڕێت.
شوێنی کراوە: شوێنی کراوە تایبەتە بە هەموو کەس و ئەو شوێنانە کە لە شوێنە دەرکیەکان پێك دێت، ئەم جارە شوێنانەش تایبەت بە کەسێك یان چەند کەسێکی دیاریکراو نیە وهەموو کەسێك توانای بەکارهێنانیانی هەیە و ((لەبەردەم کەسەکاندا کراوەیە، دەتوانن بە ئازەوی خۆیان تێیدا بژن و بچن، وەك شەقام و کۆڵان و ڕێگاو بازار، چایخانە، نانخۆشخانە)) ئەو شوێنانە کە هەردەم لەبەردەم کەسایەتیەکانی ڕاندا کراوەیە و هەڕسوکەوتی تیا دەکەن ڕووداوکانی لە ناو پەڕە دەسنن و گشدەکەن ئەم جارە شوێنگشتیە خاوەنی تایبەتی نیە بەڵکو بە مولکی گشتی ناسراوە کە کەمڵ خاوەنیەتی .
شوێنی داخراو: ئەوشوێنە تابەتیە کە دەستکاتی خودی تەدا بە گەڕ دەخرێت بەڕووی خەڵکیدا داخراون لە ژەر رکەفی تاك دایە. بەو شوێنانە دەوترێ کە لەبەر دەم هەموو کەس کراوە نیە، داخراو ڕووبەرکی جوگرافی دیاریکراوی هەیە، هەڕسوکەوتکردن تێیدا بە کەسکانی سنوردار هەندجاریش ئەم جارە شوێنە لە گشنیگای ڕەمان نووسەوە دروست دەبێت وەك: ((مال. ژوور-کۆلگە-زیندان-دوکان.....دەگرێتەوە)) . ئەم جارە شوێنە پەیوستی کارەکتەر و ڕداوکانی خواقاندویانە کە هاوشوەی ژیانی واقیعی مرۆڤ. بە

مولکی تایبەتی دادەندرێت.
شۆنی واقیعی: شۆنی واقعی ئەو شۆنەیەکە وەرگر هەست بەبونی واقیعیك دەکات. کە وێنەکانی ئەو شۆنە لە واقیع نزیکە بەهەر جۆرێك بێت ڕۆلان بارت پی وایە کە ((ناکرێ واقیعیەت بکەینە شەوازێك بەشتەکان، بەکو ئەو مەعریفەتی زمانە بەیە ئەو کاریگەری وێنەی واقیعی پێ دەکەشرێ واقیعی لە دەرناچێ بەکو ئەوەی لە ناوەڕۆك بەرهەمی دەهێنێ جیاوازێ لە هەموو پێکهاتەکانی تر. ئەمەش لەخەیدا ناواقیعی زمانەکەشیان دەدات.)) کەواتە واقیعیەت شتێکە کە مرۆڤ لە ڕێگای کاریان زمانەوە.
شۆنی خەیاڵی: ئەو شۆنەیە کە بوونێکی ڕاستەقینە نیە بەکو ئەندێشەی نووسەر یان ڕەماننووسەوە دروست دەبێت بەو واتایەی ((ئەوشۆنانەیە کە مەشك درکیان پێدەکات، بەڵام لێنوانیان ژیان بەسەر نابەن، دەزانین لە کات و شۆنیکدا هەبوون، بەڵام کات و شۆنی ئیمە نیە)) مەرجیش نیە لە یەکەم جاری شۆن دا ئەو وێنەیەی کە ڕەماننوس دروستی دەکات هاوشێوەی لە ژیان دا هەبێت بەهەرحال شۆن لەڕەماندا لەسەر خەیاڵی وەرگر وەستاوە نەوك لە جیهانی دەرەکی. ئەو شۆنەی لە مەشکی ڕەماننوسەوە سەرچاوەی دەگرێت بەڵام هیچ مانایەکی ڕاستەقینەی نیە بە پێویستی حیکایەتەکە و ڕەماننوسەوا دەکات هەر بەیە بریتە لە ((شۆنی زارەکی وخەیال ئامێز واتا ئەو شۆنەی کە زمان دروستی کردووە. مەبەستی ڕەخساندنی کەشی ناو ڕەمانەکەوە پەداویستەکانی ڕەمان)) ئەو شۆنەیە لەسەر زەوی بوونی نیە بەرجەستە و واقیعی نیە، ((تەنیاهەست بەبونی دەکرێت، نابینرێ و ناشکرێ بوونەکەی جگیر بکرێت، بەکو وێنەیەکی گریمانەکراوە، کە سەرچاوەکەی خەیاڵە))
شۆنەکانی ناوەماڵی (بەرگاوە(
هەورازان←کراوە شینکە چیا←ئاشنا
لەوار←کراوە کەپکی سپی←خەیالی
شاخ←ئاشنا لوتکەی تیژ←ئاشنا
کەو←کراوە بنشاخان←ئاشنا
چیا←ئاشنا کۆستان←ئاشنا
گەمە ئاوان←کراوە لادێ←ئاشنا
گەز←ئاشنا شاران←کراوە
هەڕەم←کراوە چەمان←واقع
دەل←ئاشنا دەریا←ئاشنا
پەدەشتان←ئاشنا کوخ←داخراوە
ئەشکەوت←ئاشنا کەپر←داخراوە
قەلا←ئاشنا ڕەشمال←داخراو

جێگە←ئاشنا قەرەوێلە←داخراو
زەنگاوان←ئاشنا نەخۆشخانە←کراوە
کۆشك←ئاشنا زانکۆ←کراوە
تەلار←ئاشنا ژوور←داخراو
دیوار←ئاشنا مال←داخراو
زیندان←نائاشنا شەقامی دەلالان←کراوە
تەکیە←ئاشنا ولات←ئاشنا
خانەقا←ئاشنا ئسپانیا←واقیعی
مەیخانە←کراوە کونی دیوار←داخراو
شەقام←کراوە سەلاڤیە←ئاشنا
کەلان←کراوە قاوشی فریاکەوتن←کراوە
باخوبیستان←کراوە تەختی خەواندن←داخراو
دەشت←کراوە باوەش←ئاشنا
لەوار←کراوە ژووری نەشتەرگەری←داخراو
چەمان←واقیعی ساردخانەی تەرم←نائاشنا
زەوی←واقیعی هەسارە←واقیعی
دورگە←ئاشنا گەرەك←داخراو
تایتانیك←ئاشنا ئاشنا←ئاشنا
باخچەی ئاژەلان←داخراو شاری باهەز←واقیعی
تەیراوەی هەولێر←واقیعی کۆشکی سپی←واقیعی
باکوری رۆژهەلات←واقیعی بەرزایەکان←کراوە
بن کەوان←ئاشنا قەسابخانە←کراوە
زارگەلی←واقیعی شاری یاری ←کراوە
کارگە←ئاشنا مەیخانە←کراوە
مەزەخانە←کراوە تەلار←ئاشنا
گیرفان←داخراو هەتەل←کراوە
مزگەوت←کراوە زەراب←نائاشنا
داینگە←ئاشنا تونێل←داخراو
جێگە←نائاشنا دوکان←کراوە
ئاودەست←کراوە شەقام←کراوە
بیر←داخراو شاخ←ئاشنا
چیا←ئاشنا چەم←ئاشنا
گەم←نائاشنا شارچکەی سەقاوە←واقیعی
هەرەمی نەرگزان←خەیاڵی تاقگە←کراوە
کورتە باسێک..

((رەمانی بە ناگاوە))

ئەم ڕەمانە بەشێوەو تەکنیکێکی تایبەت نووسراوە، پێشکی و کەتایی

ماناکە بە یەک دیمەن و دەست پێ دەکات و بە هەمان دیمەن کۆتایی دێ ، ئەویش بە هەواى خەکوزى و پاشگەز بوونەوەى نووسەرى رەمانەکە و کارەکتەر و پاڵەوانى سەرەکى گێڕانەوەى ماناە کەیە. لەگەڵ پشکى دووەم هاوبەشە لە سەرجەم بەشەکانى تر، ماناەکە لە دوو بەشى سەرەکى لە ژێر ناوى پێتاى دەنگ و چەژى خوێن و (١٨) بەشى بچووکى تر کە بە ژمارە و هەم بە سەردێڕى ڕووداوە گرنگەکان دەست پێدەکەن و خێى لە (٦٩،٣٩٠) وشە دەبینێتەوە.
ماناى بەرگاوە باسى ماڵباتى میرەک دەکات دواى لە دەستدانى دەسەڵات میر، نەوەکانى بە دواى گێڕانەوەى دەسەڵاتى میرایەتیەوەن، هەروەها لە ناو ڕووداوى ماناەکە باس لە باو بوونەوەى پێتاییەک دەکات بەناوى پێتاى قسەکردن و دواتر ئەم پێتایە دەبێتە هۆێنى سەرهەڵدانى شەڕشەکى فکرى و چینایەتى و کەمەڵایەتى و داروخانى دوسەڵاتى ستامکاریە .
ناوى ماناى بەرگاوە بەمەست لە ئێتمبیلەکى کۆنى شل و شۆڕ کە بە ردەوام لە ڕێشتن دایە و هەرجارە و چەندین کارەکتەرى نەو ڕەمانەکەى هەدەگرێ، بە ڕەگاسەختەکان و ڕەچەکەک تەسک و حاسەکاندا دەڕوات. ئەمەش مەبەست لە میژووى کوردە بە دریژایى میژوو بە شل و شۆڕى لە ڕێشتن بەردەوام و گەلەکەى بە هەر سەختى و چەرمەسەرییەک بە دواجار دەگەیەنێتە دواین شوێنى مەبەست.
لە ڕێگاى ئەو ماناە نووسەر باس لە نەخشیەە دەرونییەکان و دیدگاى فەلسەفى و ڕوانینە فکرییەکان بە ژیان دەکات، لە ئایدیاکان و تێگەیشتنە فەلسەفییەکان پشت بە فەلسەفەى فەرمى ئەرستۆ و شێى دەسەڵاتى ماکیافیلى و شیکارییە دەروونییەکانى ئەدیب و ئەلیکترا و نەرجسیەتى سیگمەند فرەید و نکرەفیلیا و نکرەفلوجیاى سادیستى ئەریک فرەم بەستراوە. کە بەشەکیان بوونەتە ناوى کارەکەترى سەرەکى نەو ماناەکەش، هەروەها باس لە عیرفان و تەسەووفى ئیسلامى و کاریگەریەکانى دەکات و پێکدانانى ئاینەکان و شارستانییەتە زۆرە ملەکان و تەکەە بوونى دەسەڵات و ئاین و مل ملانێى نێوان ئاینەکان دەکات، لە ڕەگاى نەوەکانى میر کە پاڵەوانى ماناەکەن ئەویش میخێى جوولەکە و شەمرازى موسەمان و قەیتاسى کریستیان و ئەلیکترائى زەردەشتى دەخاتە ڕوو. ڕەمانەکە بە زمانەکى سادەو کوردییەکى پاڵاوە نووسراوە، جگە لە ناوە زانستى و فکرییەکان کە (٢٢) هامشى بە کراوە، لە کۆتایى ماناەکە فەرهەنگۆکێک بە مەبەستى زانین و ئاسان تێگەیشتن لە وشە و زاراوە ئیدیەمەکان و زمان و شێوە زارەکان لە فەر هەنگۆ کە (٣٨٣٠) سێ هەزار و سەت وچل و شەش وشەو تەدایە و ئەوێى بە گرنگ زانراوە واتا و لێکدانەوى بە کراوە.
دەتوانین بڵێن ئەم ماناە بە یەکەم ماناى سادیستى کوردى خەماڵى

دە کە راستەوخۆ خوێن و کوشتن بەشکی سەرکی ڕەمانەکە پێک دێنێ، دەتوانرێ بەشی یەکەم بە پەتا و نەخۆشی دیاری بکرێ، لەم بەشەدا کێشەکانی ناو ڕووداوەکانی ڕەمانەکە بەرەو ئاڕاز بوون دەچن. لە بەشی دووەمیشی بە گرێ دەروونیەکان و خوو ئەلفەت گرتن بە خوێن و تووش بون بە نە خۆشیە دەروونییەکانی وەک نکرۆفیلیا مەرگ دەستی، نکرۆفلوجیا، درێندە بوون و سادیستی عاشق بوون و خوو گرتن بە ئازارو خوێن ڕشتن. لە کۆتایی ڕەمانە کە ئاکامی پێکدادانەکان هەر هەموویان هەرس دێنن پێشیمانی و گەڕانەوە بە ڕەچەڵەکی مرۆڤ بوون کۆتایی ڕووداوەکەیە. ڕەمانەکە باس لە چەند هەرەمەکی جیاواز دەکات و کە پێچەوانەی یەکترن و بە خەیاڵ و فانتازیا ئازدراوەتەوە، کە بەشکی زۆری ڕەمانکە پێک دەهێنێت جگە لەمە هەژاری و چەرمەسەری کێشە کەمەڵایەتییەکان بەتەواوی لە ناو ڕەمانکە ڕەنگی داوەتەوە.

مەبەستی نووسەر...

مەبەستی نووسەر لە و ڕەمانە بە هەی زیاد بوونی دیاردەی کوشتن و تاوانکاری لە ئەوان مرۆڤایەتی بە تایبەتی ئەو زینجیرە کوشتنانەی کە لە ساڵانی دوایی ڕووی لە کەمبوونگای کوردی کردووە، نووسەر پەی وایە ئەمە تاوانی ئاسایی نیە بەڵکو جۆرێکە لە لاسیای کردنەوە و دووبارە بوونەوەی ئەو ڕەچکە و کوشتنانەی کە وەک هاتنی شەپۆلی سۆشیال میدایی ئازاد و سەیر کردن و بینینی سەرجەم دیمەنەکانی کوشتن و بڕینی سەرجەم دونیا و بە بە چاودێری، مانەوی پاشخانی توندو تیژییەکانی داعش و ڕەکخراوە تووندڕەوەکانی تر کاریگەری نەرێنی کردۆتە سەر گەنجان و نەو جەوانانی کورد، بەمەش هەندە تاوانی نائاسی لە دادگاکانی هەرەم تۆمار کراوون نا کرێ بە کوشتنی ئاسایی سەیر بکرێ وەک کوشتنی دایک و باوک برا و خزان و خۆیستانی کەسی تاوانکار بە دەستی خۆیی و شەواندن و لەکردنەوی پارچەی جستە و کوشتنی خزانی سێ چوار کەسی بە کەمەڵە، کە هەر گیز لە پێشوودا لە نەو کەمبوونگای کوردیدا ڕووینەداوە. لەم ڕەمانە بە ووردی لە سەر ئەم دەستە و گروپانە وەستاوە و بە پەردە تاوانکان و لەکەوتەکانی خراوەت ڕوو بە مەبەستی دزینەوەی چارسەری شیاو جووەاندنی هەستی خوێنەر بە دوورکەوتنەوە لە تاوان و تاوان کارانی خوێن.

دەرئەنجام

گەیشتمە ئەو ئەنجامەی کە شوێن وەك قەوارە و چوارچێوەیە لە ژیانی مرۆڤ بەهایەکی گەورە و خاسیەتی خۆی هەیە، هەروەها شوێن بە مرۆڤەوە لکاوە، شوێن لە ڕەماندا بەکاردەت کە وەك شانیەك وایە کە

تێدا هەموو ڕووداوەکانی پیشانی خوێنەر دەدات و شوێنکانیش ئاستوخێ یان بەشوەی ناڕاستوخێ تێکڕا بە (مەغزا) ی ڕەمان دەبەت. مرۆڤ بەبێ شوێن نا ناسرێتەوە شوێنکانیش هەمجەرن شوێن هەیە مرۆڤ کە لێ دایك دەبێ ئاشنایەتی لەگڵ ئەوشوێنە پەیدا دەکات، شوێنیش هەیە مرۆڤ هەرلە سەرەتاوە ڕقی لێ دەبێتەوە، شوێنیش هەیە مرۆڤ هەست بە واقیع دەکات، شوێنیش هەیە خەیالیە، شوێن هەیە کراوەیە بە هەموو کەسێك دەبێ، شوێنیش هەیە تایبەتە بەکەسێك.....هتد لێنەو ڕەمانەکەش گەیشتمە ئەو ئەنجامەی زیادبونی دیاردەی کوشتن و تاوانکاری لێنیوان مرۆقایەتی بەتایبەتی ئەو زنجیرە کوشتنانەی کە لە ساڵانی دوای ڕووی لە کەمڵگای کوردی کردوە، ئەمە تاوانی ئاسایی نییە جەرەکە لە لاسایکردنەوە و دووبارە کردنەوەی ئەو ڕێچکە کوشتنانەی کەوێك هاتنی شۆڕشی سۆشیال میدیای ئازاد و سێر کردن و بینینی تونددەوکانی تر کاریگەریان کردۆتە سەر گەنجان و نەوجەوانانی کورد.

لیستی سەرچاوە

1- جمالیات المکان جمعات من الباحثین ، دار قرتبە – عیون ط 2 ، 1988 ص 5.

2- اشکالیە المکان فی النص الادبی ، یاسین نصیر ، دار الشۆون الپقافیە العامە ،بغداد،1986 ، ص 151

3- السرد عند الجاحڤ، مرواناحمد النوسە،ص114

4 -بنیە اشکل الروانی، حسن بحراوی، المرکز الپقافی العربی بیروت، دار البیڤاو،1990،ص33

-تقنیات السرد،ص24-5

ن.م-6 ن.م ص25-7

البناو الفنی فی الروایە العربیە فی العراق(2)د.شجاع مسلم العالی دار الشوق اثقافەالعامە. بغداد2000،ص21 -8

الشکالیە المکان فی النصیر، مطابع دارالنشر نالثقافیە العامە،1986ص404-9

–جمالیات المکان،غاستون باشلارت: غالب هلسا، الموسسە الجامعیە للدراسات والنشر، بیروت،گ،1984،ص52 10

عالم الروایە، رولان برنوف وریال اوئیلە،ص113-114-11

1-چەمك وئستاتیکای شوێن لە ئەدەبدا،سەباح ئیسماعیل،بلاوکراوەی ئاراس،2009،ل472

بینایشوێن لە دورنمونە ڕەمانی کوردی. ل115-13

مقالات نقدیە، رولان بارت،1964،ص164-14

گەرانەوە لە چیرکەکانی ئەحمەدمحمد ئیسماعیل. د. پەری سالح

موفتی. هەولێر،2012،لا160،152،148،138،134،133،132،129،128،126 15
تەکنیك لە ماناکانی (عەبدوڵاسەراج)دا. ئارەزوو محمدعەلی .
نامەی ماستەر زانکۆی سەلاحەدین.2009 ،لا114،112،105،103،99،16.-
البیئة فی القصة، ولید ابوبکر،الاقلام، تموز،1989 ،ص61-62-316
ماناى بەرگاوە. دەشاد كاوانى.2020-17

پیاوەکی سەد ساڵە* … نووسینی : ئەمیـــــل زۆلا وەرگـــرانـــــی : ئەردەڵان عەبدوڵا

هەموو ئێوارەیەک پیاوەکی تەمەن سەد ساڵەی بانا بەرزم دەبینی، لەسەر یەکێک لە کورسیەکانی باخچەی لەکسەمبورگ دادەنیشت. لە هاوینانـدا لەژێـر سـێبەری داری کەسـتانەکاندا دادەنیشـت، لە زستانیشدا خۆی دەخستە بەردەم هەتاو لەسەر کورسیەکی ناو باخچەکە دادەنیشت و دەستی دەخستە سەر گۆچانەکەیی و خەیاڵاتی دەڕۆیشت و بیری دەکردەوە.
ئەو پیاوە پیرە سەد ساڵەیە، تەماشای منداڵەکانی دەکرد کە لە باخچەکەدا یارییان دەکـرد و زەردەخەنەیەکـی پـاک و بێگەردی بە دەکردن، کە گوزارشتی لە ژیاندەستی و سەزی پیاوە پیرەکە دەکرد بە ژیان. بە دەنیایەوە ئەو ئێستا بیر لە ساتەکانی کۆتایی ژیانی دەکاتەوە. هەمنی و دەموچاوە بەشووشکەی گوزارشتی لە کەمەڵک ئەزمونی ژیان دەکرد. ئەم پیاوە زۆر سەرنجی رادەکێشام، زۆر حەزم بە قسەکانی بوو، بۆتایبەتی کاتێک باسی ئەزمونی ژیانی خۆی دەکرد، ساتە خۆش و ناخۆشەکانی باس دەکرد.
لە یەکێک لە ڕۆژەکانی مانگی مارسدا، کاتێک ئاسمان بە هەورەکی گـۆڕی ڕەش تـاریک بـوو، لەنـاو تـەمـوهـەمی ئەو ڕۆژەدا، کەشکـی لەکسـەمبورگ بە ڕەنـگ زەردییەوە دەردەکەوت، پیـاوە پیـرەکە بە گۆچانەکەی یاری بە قوڵەکەی بەرپەی دەکرد و بە دەنگێکی غەمناک و سەزداریـیەوە پێی وتم:

- دەزانـی کـوێی خـەم، مـن لـەو ڕۆژەی لـەدایـک بـووم هەتـاوەکو

ئەستا، زەر ئاسمانی باراناویی و تەم بینیوە،چاوەکانیشم فرمێسکی زەریان ڕشتووە، ئازار و غەمی زەریشم کەشاوە، کاتێک منداڵەکم گیانی لێ دەستدا بێت، منداڵ و نەوەکانم مردوون و منیش ئەستا بێ تەنها ماومەتەوە. من ئەستا لێ سەدیەکدا دەژیم، کە هیچ سەدەی من نییە.

دواتر دەڕۆی بۆ قسەکانی داو وتی:

- هیچ کاتێک ئاوات مەخوازە کە ڕۆژێک لە ڕۆژان میانجینی تەمانی مرۆف تێپەڕنیت. مەرگ ئیسراحەتێکی پێویستە بۆ مرۆڤەکان، ئەو سنگی پیرەکان وەکو ماچی عاشقەکان دەبەستێت. من کەمێک غەم وناخۆشیم دی، هەموو ڕۆژەکانی ژیانیشم، ئازارو مەینەتی زەرم جێشتووە. حوکمی پێنج پادشا و دوو ئیمپراتۆر و سێ کەمارم بینی. هەموو ئەو هەڵانەم بینی کە دەکرێت گەلێک لە ماوەی سەدیەکدا بیانکات. بیر لە مێژوومان بکەرەوە، چەندە فرمێسک ڕژاوە، چەند خوێن بە ناڕەوا ڕژاوە.
- ئەمە لەژێر سایەی ئەم مانگی مارسەدا، کاتێک بیر لە ڕۆژانی پێشووم دەکەمەوە، ئەریانی بەوانە دەبەم کە منیان بەجێهێشتووەو مردوون. ئەریانیان پێدەم چونکە ئەوان ئاگایان لەو هەموو شەرمەزاریە نییە کە بەسەرماندا هات، ئەو هەموو فرمێسکانەیان نەڕشت، کە ئەمە ناچاربووین بیڕژین. بەزەییم بە خەمدا دێتەوە چونکە هێشتا نەمردووم و دەژیم، بەزەییشم بەم ژیانەدا دێتەوە، ئەو ژیانە کە من دەبوایە زەر زووتر بەجێمبهێشتایە.

لەکۆتاییدا وتی:

- بەدنیاییەوە ئەوانەی کە زوو دەمرن، شانیسان هەیە و بەر ڕەحمەتی خودای گەورە دەکەون.

.....

مانگی ئایار هات، پیاوە پیرەکەم بینییەوە لەسەر هەمان کورسی دانیشتووە، بەڵام ئەمجارە کەشکی لەکسەمبەرگ بەهەی خەرە زەردە ئاڵتوونیەکەوە، جوانتر دەردەکەوت، نەسیمی بایەکی فێنکیش بەسەر گژوگیاکەدا دەگێشت و ڕەنگێکی جوانی وەنەوشەیی دابووە گوڵ و گژوگیاکە.

پیاوە پیرەکە بە زەردەخەنەیەکەوە، سڵاوی لێکردم و دەستیکرد بە قسەکرد و وتی:

- کوڕەکەم، ئەمە ڕۆژێکی جوانی تر دەتە ژیانمەوە، هەموو وەرزەکانی بەهارم لە یادە، ئەو بەهارانەی کە تێیدا ژیاوم،

هەموو خەشیەکانی ژیانم بیر دەخاتەوە.
پاشان درێژەی پێدا و وتی:

- ئای چەندە ژیان خۆش، چەندە حەز دەکەم لە ژێر سایەی هەوایەکی پاکدا بژیم! سەد بەهارم بینیوە، بەڵام هێشتا لە جێژ وەرگرتن لە هەتاو تێر نەبووم. گەر سەد بەهاری تریش ببینیم، بەڵام هێشتا حەسرەت بە یەکەم گەڵا و خونچە و تیشکی خۆر دەکەم. مرۆڤ لەگەڵ هەموو دەستپێکی ساڵێکی نوێدا، ژیانی تازە دەبێتەوە، من ئەمڕۆ هەست دەکەم تەمەنم بیست ساڵانە.
- من سوپاسگوزاری ژیانم، کە ئێو هەموو خەشیەی پێ بەخشیووم. لەپڕنا ئاگردانەکەمدا، منداڵەکانم و نەوەکانیان تەنانەت نەوەی چوارمیشیانم بینی. زەریش دەخشبووم کە بووەتە باوکی خێزانێکی گەورە. ئێستاش لەناو ئەم تەنهاییەدا، هێشتا دەم بە ژیان خۆش، چونکە ژیان مانای بیرەوەرییەکانە، منیش دەخشیی و خۆشحاڵی خەم لە ساتە خۆشکانی پێشوومدا دەبینمەوە.
- ئێوە مایەی خۆشحاڵییەکی گەورەیە بە من، کە شاهیدی کەمێک رووداوی مەزن بووم، ئێو سەدەیەی کە من تێدا ژیاوم، سەدەیەکی مەزن بوو. تێیدا مرۆڤ توانی زانست و ئازادی دەستبکەوێت. من دەمم و تەعزیە باری بەجێهێشتنی ئەم جیهانەم، من لەو باوەڕەدام کە ئەمە بەرەو رووناکییەک هەنگاو دەنێین، کە ووردە رووداە رۆشناییەکەی کز دەبێت بەڵام لە شوێنی خێیدا راگیراوە. کاتێک بیر لە رۆحی هەقیقەت و عەدالەت دەکەمەوە، هەموو ناخۆشییەکانم لەبیر دەچێتەوە.

لە دواجاردا وتی:

- داوا لە بەهار دەکەم کە چەند ساڵێکی نوێی ترم بدداتێ و زیاتر بژیم.

.....

بە بەوای منیش ئەمە کرێکی ژیانە کە لە دوو دەنگی جیاواز پێکدێت، دەنگێکی بەزاریی و مەرگدەستی، دەنگێکی باوەڕبەخۆبوون و ژیاندەستی.
لەم چەند رۆژە ناخۆش و تاریکانەی ئێستاماندا، من وا فەرەنسا دەبینم، کە لە تەنیشت کورسیەکەی ئێو پیاوە سەد ساڵیەدا دانیشتووە. بە ئێو منداڵانەی دەگری کە لە دەستی داون و ئەمیش هیواخوازی مەرگە، بەڵام ئەمە دەیبینم کە تینووی کەمێک هیوا و ئاواتە، بە رۆژانی پێشووی پێدەکەنێت

و باوەڕی تەواویشی بە داهاتووی هەیە، باوەڕی بە خۆشی ژیان هەیە، حەز دەکات کە ژیانێکی زۆرتر بژی. ژیانێکی ئەبەدی کە بەرەو ئازادیی و رووناکی دەبات.

سەرچاوە:

اميل زولا. الفيضان و منتجات قصصية اخرى. ترجمتها عن الفرنسية. دانيال صالح. مراجعة كاظم جهاد. هيئة ابو ظبي للسياحة و الثقافة. مشروع الكلمة. الطبعة الاولى. سنة 2014 ، ابوظبي. الامرات العربية المتحدة.

پەراوێز:
*جێگەی ئاماژەیە یەکەمجار ئەمیل زۆلا ئەم کورتە چیرۆکەی لە رۆژنامەی “L’Evénement illustré “ لە 13 ی تەموزی 1868 بڵاوکردەتەوە.

جەنگێکی فکری ڕۆژهەڵاتیبیانەمان لە پێشە ..دڵشاد کاوانی

بە مێژوو دەنووسم نووسەری جددی دەبە شەڕێکی فکری بە هەز بە داماڵینی فکری ڕۆژئاوا لە زهنیەتی تاکی ڕۆژهەڵاتی دا بکات. ئەوەی تا ئێستا نەکراوە یان کەسی نووسەر خۆی لە قەڕەی نەداوە ئەو جەنگە فکریەیە کە ڕۆژئاوا بە درێژایی مێژوو لە دژی شارستانیەتی ڕۆژهەڵاتی سەرەتا لە ڕۆگای زاکردنی گریک بەسەر شارستانیەتی مەزنی سومەر و بابل و هیتیت و میت کودەتایێکی مێژوویان کردوە. لە بەرمبەر دا بیریارانی ڕۆژهەڵاتی دەستە و وەستان وەستاوون. بە میژوو و بە هەستیاری سیاسی ئەمە دەمم جگە لە عبداللە ئاپۆی کورد کەسێتر ئەم شەڕی ڕانگەیاندووە، هەر بۆیشە ڕۆژئاوا بە گشتی کەوتنە هەڕەچان و ڕاگرتنی ئەم پڕۆژە فکریە و بە بچووک کردنەوەی بەرەی جەنگە هەزریەکەی و خستیانە نێو ژوورە تاتەکەسیەکانی ئیمریالی.

بەڵام ئەوەی ئەو بە دیدگای فکری سیاسی تەواوی نەکرد ئیمە لە ڕۆگای ئەدەبیاتەوە دەیکەین و گرنگی بە باجەکەشی نادین، کەیلایەتی فکری ڕۆژئاوا بە پڕۆژەی نووسینی ڕۆمان ڕۆتی دەکێنەوە.

هەر وەک ئەجەلان لە کتێبی بەرگری لەگەلەک دا بە ڕوونی دەنووسێ" بیرمەندی مەزن ئەرستۆ لە (٣٨٥-٣٢٠) پ.ز بەردەوام ئەم باوەڕە و زانیاریەیی لەسەر قوتابیەکەی خۆی ئەسکەندەری مەزن موتربە دەکات کە کۆی فلیپی پاشای مەکدەنیە. شیمانەیەکی لە پێش کە بەچوونی بە ئاژەڵە بینینی مرۆڤی ئەژهەات و پلیشاندنەوەی وەکو مەر و لەلایەن ئەرستۆ وە لەسەر ئەسکندەری مەکدەنی تەلقین کراوە" بەمەش ئەسکەندەری مەکدەنی پەدەگات و گێشتکی خەرا بەناوی "سۆفەری بروسک" بە جەنگ بە ئەژهەات دەست پەدەکات تا ڕووباری گانژی هیندستان و قوولایی گاگەمەلای نزیک ئەبائیلە ی هەولێری ئێستا پێشەوەی دەکات بەمەش بەرهەمی فتوحاتی ئەژاوا جگە لە وێرانکاری بە دەهەزار جەنگاوەری بەلکان دەهەزار کچی کورد لەگەڵ خۆیان دەبەن و مرۆڤی وەک مەروو لەبەر پێیان دەپێشیاوە. ئیتر کاتی ئەوە هاتووە یەخەی ئیسلام و بوزییەت وەک ئاین و نیلینزم وەک فکر و کەنفەشیەسیزم وەک فەلسەفە و بەربەین، چیتر خەریکی جووینەوەی هزری متوربە کراوی بەری ئەژاوا لە داری ئەژهەاتی نەبین. دەبە واز لەوە بەین بەباغە ئاسا ئەوشتانە ئەزبەر بکەین و کەوەاڵ ئاسا هەمان شت بەبینەوە کە ئەژاوا بکەینە تاکە سەرچاوەی داهێنان.
پەسیوی کەنا پێی گوتین ئەوانیش هەر ئەو مرۆڤانەن کە ئەچەکی ئەمە لەسەری بوونیاد نراوە. ئیتر لەرە بەدواوە ئەمە پەژەی منە و کاری لەسەر دەکەم بە ئەوەی کەسانی چاو کزی کورتبین و گوە بە تەزی کە بووی کەم بیست ساردم بکەنەوە.

جوگرافیای مەگەلە پەرتەکان … ئازاد سوبحی

لە ئەژی یەکەم: خوێن سنووری بە جووەی لەشکان کەشا
لە ئەژی شەشەم: خەڵە بەردینەکان کەنووشیان بە پەکەنینی چەکەکان برد و بە نهێنیی یەکەمین کوشتن ڕووەتی گوەگەنم ئەش بوو.
لە یەک چرکەدا…
نان و هەنگاوەکان لەودیوی بازنەی چەقەکاندا قەتیس مابوون
لەمدیوەوە مەگەلەکی گریاو شیوەنی فرمێسکە خەسارەکانیان دەکرد
لەناو جەماوەری مەروولە ماندووکانەوە هاوارێک:

(ئەم بنمیچە ئاسمان نییە و ئەستێرەیەکی نزیفە.)
بڕوانن…
ئەو مەرگانەی لە چرکەیەکدا هەزاران درێ بەرهەم دەنن.
(مردن دەسەنێ، یان درێ؟)
بڕوانن…
ئەو بەشایی گەپانی نەمریی بە دەماماکان بەخشیوە
ئەم سەرێتای کەمیدیایە.
(وەرن.. ئامادەبن.. ئەرێ زەمانی بوونکی ڕەهایە، با مژووی ناوگۆی خۆی بە جەستەتان بشوا و خاوێن ببنەوە، دووربین و بەشکەکانتان بە ژنگ داپۆشن، فرمێسکەکانتان فڕێدەنە ئاودەستەکانەوە و بەسەر بالی پەپوولە و مانگا ئاوسکاندا بازدەن، لاواندنەوە و دەریاکان بژێننە کونی قفڕکانەوە.
ئەوە منم
من بەشایی
پەیامبەری مەرگ و ژینەکانتانم
با توانەوە مانادارێ
شکەماندین و بە باڵەای دەکوتێ و ڕیخۆڵە و خوێنکانتانداهەژنن
تا دەگەن بە…)
هیچ
بە داماوی لە پەراوێزی پەنجەرە ڕەژهەاتییەکاندا ژنگمان دەخوارد
ڕووخانی واتاکان و ژیانەوەی دیوارەکانمان بینی.
لە ترسی ئاوێنەکانمان خزاینە ناو ئەو پەنجەرانەی بوونە هەڵی
سووری نێوان گەرانی و هەنگاوەکانمان.
ئەوە ئەم بووین
نەمانتوانی گەرانی بڕەین و سەبەرەکانمان لەژێر سەنگی قەوارە
نامەکاندا جێهێشت.
قەتیس ماوین
ماندوو بووین و ئەم سەرێتا بەهوودەیش نابڕێتەوە
لەژێر ساپیتەی خوێنبردووی بارانێ زەردەکاندا، چۆن بە ئەو زەویە
بگەڕێینەوە
کە پێی نەگەیشتین؟
ئازاری نێوان ڕەگ و دووربین ڕووبەرەکی کەڕگەتە
گەستانە بزرەکان بە باڵیدا دەشکێنەوە.
(نەخشەکانی خەڵەمێش ڕوخساری ئاو جێناهەڵن.)
لەم وەرزەی ڕاوەستانەی نێوان قوڕ و ئاسەدا
پردەکان بوونە بەندیخانە و پڕینەوە.
سەرابەکی قژەنگێ لەپشت کەلاکی (ئاو)ەوە بەمان دەگری. لە کون و

قیشی دەرپە داوەکەی مژووەو
ئاسنگەرەکان، تابووت و شکەماندی دەبارێنن سەر قەرەوێلەکانمان.
(ئەو قەرەوێلانەی تەنیان لەناو قوڵی سەربازگە و چەمی گەراجەکاندا بەسەر برد.)
لە کۆلێنەکانی حەشری خەڵک بەربەریەکانەوە، پێپوولە درێژنەکان داس و عاتیفە و چەکووش و کلیلەکانیان لە دزین و بە ئاماژە سواوەکان نەمریی گریانیان ڕاقە کرد.
پەیام وەهمە
منداڵیی خەون
وێنەیەکی ڕەمانسی:
خەونێک: (گالیسکەیەکی شکاو). لە توانەوەیدا فرمێسک و گوێزان دەئاخنێتە کونی دەنگەکانەوە و لەودیو ڕەنگەکانی حەرباوە وەاتەکی مەیین…
لە ژماردنی کۆڵەسەر و لاشەکان ماندوو نابە
لە کرۆژتنی چاوەکانی خەی تەر نابە.
لەنێوان کلکی ڕەوی و هەرەسی گەدەکاندا، دەنگە/هەنگە برسییەکان دەقیژنن
(ئەم بوونە خەونە، یان مەرگە؟)
ئەو مژووەی نەیتوانی قیژەی بوونەوەرە پەرتەکانی بشارێتەوە،
گرمەیە و بە ئەو هەزە جەنگاوەرانە ناگری، کە فرمێسکەکانیان ڕاونا شمشێرەکان، بەناو منداڵیی شتەکاندا سەفەریان کرد
خەندە و دووربینەکانیان لەودیو سنووری خوێنەکانەوە، بە کوژراوی جەهێشت.
قەڵغانەکان
ئاسمانەکان
نەیانتوانی پیرەتیی بوون دامالن، هەڵدەرەکانی تەوەڵی ئاسەبسنەوە..
کە فرمێسک و پلیکانە ونبووەکان ئەدزێتەوە.

تێبینی:
خودا لە (٢٠١٤/١٠/٢٦) هەموو هەزە مرۆیەکەی لە ئازاد سوبحی وەرگرتەوە. خودی ڕەشنی گەیشت بە نزاندراو و ئەزموونی بە قووڵایی پابەند بوو، وێنەی چە و ڕوونی لەناو شیعری کوردییدا نەخشاند.
(ناوەندی ڕەشنبیریی ئەندەش) ساڵی (٢٠١٥) بەهایان بە ئاست و توانای دانا و شیعرەکانیان وەک کەشیعرێک لە ٢٥٥ لاپەڕەدا چاپ کرد.
سەرەتای نووسەکان من و ئازاد لە ڕۆژنامەی: (ئاڵای ئازادی) بەیەکەوە کارمەند بووین. ئەو سەرپەرشتی لاپەڕەی فیکری دەکرد و من

سەرپەرشتی لاپەڕەی ئەدەب. هەژاندنی شەش کاتژمێر بەیەکەوە بوونی و هەژاندنکی پێ یادگاری ئەدەبیین. شیعر فۆرمی هەموو هەستکانمان بوو. پۆیستیی نووسین تەکنیک پۆیستیی ژیان دەبوو، دەخی هاوشێوەیان وەردەگرت. هەموو شیعرکانی خۆی بۆ دەخوێندمەوە، بەڵام هەرچی بەچوونت بۆرانبەری هەبووایە، یەک پیتیشی نەدەگۆڕی و وەک خۆی دەیهێشتەوە. دوای خوێندنەوەی هەموو دەقێکی بۆ شێوەی بەوابوونکی پاوپێ، دەستی هەژاندی دەجووڵاند و دەیگوت: (دەقی هەسەن).
کە کەشیعرکەی چاپ کرا شیعری: (جوگرافیای مێگەڵێ پەرتەکان)ی، کە لە هەکەوتی: (١٩٩٢/١٠/١٤)، ژمارە: (٢١٥)ی هەژنامەی کوردستانی نوێ بەاو کردبووەوە، تەیدا نەبوو.
بۆ یادی شەش ساڵ سووڵانەوە بەسەر دوا کەچی، دووبارە بەاوی دەکەمەوە، بۆ نیازی ئاگەر کەشیعرکەی جارکی تر چاپ کرایەوە، بەکەو ئەم شیعرشی بۆتەوە ناو شیعرکانی. هەروەها شیعری: (بوونەوەرک بۆقەد لەزەتی گومان)، کە لە کەشیعری: (باخچەکانی باوکم) بەاو کراوەتەوە، لە کەشیعری: (ئاگرکەم مەسنەوە) سێ چارگی لادراوە و چارگکی بەاو کراوەتەوە. نازانم ئەو کەمتەرخەمی و شەواندنە بۆ؟! بەهیوام لە چاپکی تردا ئەم شیعرش دەخی هەقیقەتی خۆی وەربگرێتەوە.
هەستە سادەکانی تەکنیک بۆ یاد بوو، چووە دەخکی بەهەزتر و هەهەندی چێی پۆیستەوە. هەزی شیعری داهێنەرکی بەهەزی وەرگرت. (هەزی یادی شیعری بگەرد).

سەباح هەنجەر
٢٠٢٠/١٠/٢٦ هەولێر

خوێندنەوەی خەم بۆ ڕەمانی..” بۆ ڕگاوە”ی دلشاد کاوانی …

مەجید عەبدولرەحمان خۆشناو

رەمانی بە رێگاوە یەکەم بەرهەمی نووسەری لاو (دلشاد کاوانی) یە. ٤١٣لاپەڕەیە ولە بەرگێکی جوان وقۆشەنگ لە ولاتی ئێران بە سەرپەرشتی خانەی ئاشتی چاپکراوە..رەمانێکی دەروونی، فەلسەفی، مەژویە. لەناو ئەورەماندا هەست دەکەی مرۆڤی کەچی مرۆڤ نی، هەموومان باشین کەچی باش نین،هەرلە سەرەتای لە دایک بوونمان تا پەروەردەو گەورە بوونمان هەمووی نا تەندروستە . رەمانی بە رێگاوە رەمانێکی تەقلیدی نییە،پابەند نییە بە (سەرەتاو گرێچن و کۆتایی)کە پێی دەڵێن (گرێی موپاسانی،یان چیخۆفی)، وەک رەمانێکی سەردەمیانە توانیویەتی خۆی لە و(گرێیە)رزگار بکات .بە ئاسانی ماناو مەغزای خۆی نادات بە دەستەوە وخوێنەر ماندوو دەکات تا لێی تێبگات. (ناتالی ساروت ١٩٠٠..١٩٩٩) دەڵێ :رەمانەووس مەخلوقێکە چەند هەزێکی نادیار دەیبزوێنێ و بە وەحیێکی شاراوە دەنووسێ، ئەو خولقێنەری چەند جیهانێکی جیاوازەو پەیامبەرێکە موعجیزە دەنوێنێ. لە سەرەتای ڕەمانەکە نارسیس بگەڕاوەیە (راوی) ییە بە سەرهاتکان دەگێڕێتەوەو دەڵێ : من نارسیسم، بە ناسینی نارسیس کە پاڵەوانەکەیە دەبە بگەڕێنەوە بە بنەچێی بنەماڵەکەی.

- میر ئەمبەز کوێی میر جەداسی مەزنە،کە باوکی پیر بوو دەسەلاتی دایە میر ئەمبەز چوار ژنی هەنا :
١.ژنی یەکەمی میر ناوی (ڕەوشەن) بوو موسلمان بوو، کچی یەکێک لە میرەکانی دەڤەرەکە بوو.
٢.ژنی دووەمی میر (لویزە)ی کچی شەماشە (زەیا) ی فەلەیە.
٣. ژنی سێیەمی میر (نازاو) ی کچی (سیمەن)ی جولەکەیە.
٤. ژنی چوارەمی میر (ئاورنگ) ی کچی(کریکەر) ی زەردەشتییە
منداڵەکانی میر ئەمبەز :
١. (خدر) لە ڕەوشەنی موسلمانە . ٢. (قریاقەس) لە (لویزا) ی فەلەیە ٣. (ماخە) لە نازاوی کچی (سیمەن) ی ئەرمەنییە.
٤. (ئەلکترا) کچی (ئاورەنگ) ی کچی (سیمەن) ی زەردەشتییە.
نەوەکانی لەو چوار ژنە :
١. (شەمراز) کوێی مەلا خدر) ی موسەمانە. ٢. (قەیتاس) کوێی (قریاقەس) ی فەلەیە ٣. (میخە) کوێی (ماخە) ی ئەرمەنییە.

٤.(ئەدیب) کوری (ئەلکترا) ی زەردەشتییە.
کە دەڵێ : من نارسیسم، نارسیس کوێی راستەقینەی ئەدیبە، ئەدیب مامی راستەقینەی شەمرازی خدری ومیخە ماخەی و عەفلەق، کە قەیتاسی

کۆی قریاقەسی فەلەیە.
ئەدیب کۆی نا شەرعی میر ئەمبەزی باوە گەورەمانە ..دایکی ئەدیب کە ئەلکترای نەنکمە پوری هەر سەکیانە.
تەماس عەفلەق،قەیتاسی کۆی قریاقەسە. لەگەل میخە وشەمراز هەر سەکیان ئامەزای یەکن . ئەبرەزی دایکم وگەردەوان
منداڵی (ڕەمی حەمامچی) بووون، خوشکە زای میخە بووون و لە باوکیشیان خوشکە زای شەمراز بووون.
مەناز کچکی دوو ڕووی بەدکار بوو لە هەموو گەمە ناشیرینەکانی میخە هاوسازو هاوئاواز و بەشدار بوو
میخە حەزی دەسەاتی هەندە بە هوروژم بوو وایکرد خیانەت لە شەمراز بکات و نامەکانی باوکی بدزێت و هەموو کەدە نهێنییەکانی دەسەاتی باب وباپیرانیان سەرنگوم بکات وشە و ئاشوب لە نەوان ئامەزاو نەوەکان دروست بکات.
نارسیس دەە : من بیژووی کوری بیژوویەکی ترم. لەرەدا دەپرسین چەن ؟
دەەن میر ئەمبەز(شەو ڕەش)ی هەبووە، شەوێک لە شەوان هەموو چراکان دەکوژێننەوە دەبێتە تاریکستان، ژن وپیاو لە هەلەک تەکە دەبن هەر کەس دەرپەی کام ژنی کەوتە دەست ئەوە لاقەی دەکات،میر ئەمبەز دەرپەی ئەلکترای کچی خەی دەکەوتە دەست نازانی کەیە لاقەی دەکات کە چرا هەدەکرێنەوە دەبینی کچی خەیەتی لەشەرمی خەک ولە ترسی ئەو یاسایەی کەبە خەی داینەوە بەیار دەدات ئەلکترا بکوژن،بە سە کوەکانی دەلە : برەن خوشکەکەتان لە بەرزایی (شەیتانکەو) فە بدەنە خوارەوە با پارچە پارچە ببە. پیاوەکی میریشیان لەگە دەچە بە ناوی (ئانەبانی نی). لە چیا برایەکان دەەن ئەمە نایکوژین تەش دەیکوژی یان لەگەی دەەی کەیفی خەتە،ئەویش نایکوژی ولەگەلی دەەوا .برایەکان دەگەڕێنەوە لە ترسی تەەی باوکیان بەیار دەدەن باوکیان بکوژن..لەو وەاتە ئاسایش و بە کەشەیە یەکەم کوشتن میر ئەمبەز دەبە بە دەستی کوەکانی. ئەلکترا کە رزگار کرا کوەکی دەبە بە ناوی ئەدیب، کە گەورە دەبی هەرچی خراپەکاری هەیە لە دزی وجەردەیی وحیزی وقەبەین دەیکات..ژنە دەمەک لە شەقامەکان دەرزە دەکات وفاە دەگرەتەوە و بەختی خەک دەخوێنەتەوە،ئەدیب لاقەی ئەو ژنە دەمە دەکات و من نارسیس لەو ژنە دەمە لە سەر شەقام لەبەر سەرما لەدایک دەبم،دایکم بەهەش دەبە لەو کاتە دەلە سەگەک من دەەفەنە و دەمخاتە بەر گوانی خەی تا تەر دەبم شیری سەگ دەخەم، باوکی بەخەوکەرم کە لە گاردی کەماری پاسەوانە لە دەستی ئەو سەگە رزگارم دەکات ودەمباتەوە ماڵی خەی , بزانە چەن من بیژووی کۆی بیژوو نەوەی بیژوویەکی ترم..

فامە شەت :کە لە ناو ڕەمانەکەدایە ئەو ئەلکترایەی کچی میر ئەمبیزە.
سەرتاپای ڕەمانەکە (سادیستییە) واتە چەژ لە خوێن رشتن، هەموو ئەکتەرەکانی چەژ لە خوێن رشتن وەردەگرن، ئەکتەرە سەرەکییەکانی هەمووی خوێن ڕەژو خوێنخۆرو مرۆڤکوژن.
لەو ڕەمانە نووسەر کەمارکەی وەک کەمارکەی ئەفلاتونی بەخەیاڵ دروست کردووە، کاراکتەرەکان هەموویان راستەقینەن و کەسایەتی مەژوویین لە دەڤەری خۆشناوەتی وشەقاوە، بەناو نووسەر زۆر تەکنیکارانە لەناو ڕەمانەکە تەوزیفی کردوون و یاری پێکردوون و ئەرکی خەیاڵی پێداون.

- کات لە ڕەمانی بە ڕەگاوە :.
  نووسەر دەڵێ : ٢٧٢٠ ساڵە کورد لە ناو خوێن ڕشتن و کوشتن و خوێندایە، بەناو کاتەکە لە دەسەڵاتی میر ئەمبزاوە دەست پێدەکات تا نەوەکانی دەسەڵات وەردەگرنەوە، سێ پشتە واتە ٦٠ تا ٧٠ ساڵێک دەبێ
- شوێن: (غالب هەڵسا) دەڵێ: شوێن لە ڕەماندا ئەو بەرە پشتەیە کە هەموو بەشەکانی ڕەمان پێکەوە دەبەستێتەوە .(سابیر ڕەشید، ڕەمانی کوردی).
  .شوێن و ڕووداوەکان زۆربەیان لە دەورو بەری شەقاوەن. هەندێکیش لە شاری فومەن واتە هەولێر.
  گەڕی نەرگزان: لەدەرەوەی شەقلاوەیە بەینی گوندی ئاسپیندارەو ئاقووبان.
  شاری قەچوچان: ئەستاش گەڕەکێک لە شەقاوە هەیە لەناو براە مەسیحییەکان بە ناوی گەڕەکی قەچوچان،واتە فەرخە پشیلە.
  کلیسای مریەمی عەزرا: واتە کەنیسەی گردی دەرە کە گردێکی بەرزە بە سەر بازاڕی کۆنی شەقلاوە دەڵێوانی.
  سەقاو: کانییەکی کۆن بوو نزیک مزگەوتی گەورەی شەقاوە.
  ئەشکەوتی بویا: ڕەبەن بویا، مەرقەدێکە لە سەرووی بازاڕی شەقاوەی کۆن، شوێنێکی هاوبەشە لە بەینی موسڵمان ومەسیحییەکان، لەلای موسڵمانان (شێخ وسو ڕەحمانە). لە لای مەسیحییەکان (ڕەبەن بویا) یە.
  زندان: دەڵێکی درێژە کەتوتە ناوەڕاستی شەقلاوە، هەتا چیای سەرک درێژ بووەتەوە.

کایسا و سەری ئەواری: دوو کێپکە شاخی زۆر بەرز ن لە سەری چیای سەفین، هەزاران پێشمەرگەی لە شەهید بووە بە تایبەتی لەشەڕەکانی

سەفین دا.
روسارک : رووبارێکی زۆر گەورە بووە کەوتۆتە خوار گوندی دەربەند، ئێستا وشک وبە ئاوە.
لەو رەمانە نووسەر دەڵێ: مێژوویەکمان هەیە (٢٧٢٠) ساڵ لە دەوڵەتی مادەوە هەر یەکتر کوشتن وخیانەت وخوێنڕێژی بووە هەتا ئیمڕۆ، شانازیشی پێوە دەکەین. (هیبل) کە نووسەرێکی ئەڵمانییە دەڵێ: (زۆر راستە ئەمەی ئەڵمانی پێیوانیمان بە مێژووی گەلی خۆمان نییە، ئایا هەی چییە ؟ لەبەر ئەوەی ئەو مێژووە بەئەنجام بووە، بۆیە ئەمە ناتوانین وا لەو مێژووە بڕوانین کە ئەمە دەرئەنجام وروودانەکانی ئەو مێژووە ڕشتین، وەک ئینگلیز، یان فەرەنسییەکان. ئەوەی ئێرکە لەسەرمان وپێویستمانە دەبە بیەن مێژوومان مێژووی ژیانی ئەمە نییە بەڵکو نەخشیمانە کە پاش نوشوستییەکان بەمان ماوەتەوە (الروایە التاریخیە.جەرج لەکاش).
نارسیس بەدوای مێژووو بە سەر هات و کەسایەتییەکانی بنەماڵەکەی دەگەڕێ و دەڵێ: بەدوایاندا دەگەڕێم کە دەزینمەوە مرایان بە دەکەم، دەستیان ماچدەکەم، لەناکاو بڕەو سادیستییەت دەچێ و دەڵێ: ئەگەر پێویستی کرد دەیانکوژم کەڵکە سەریان پاندەکەمەوە، مشکیان دەتەقێنم.
دوو تەوەری سەرەکی لە ناو ڕمانەکەدا هەیە : ١.پەتای دەنگ ،٢. چۆڕی خوێن
زانست لە وەاتی نەرگزان لەترپکدایە، فەلسەفە، پزیشکی، ئەندازیاری،لەو پەی پشکەوتنە، چارسەری پیری دەکەن، مردوو چاکدەکەنەوە . ئەو میللەتە هەمووی پەتای دەنگی هەیە، بەدەنگی هەموو وەاتی داگرتووە . نارسیس لەڕ پاەوانکەیە دەڵێ : بە شانازییەوە یەکەم هاوار من کردم، نەاندم، هاوارم لە هەموو وەات دەنگی دایەوە،من مانگرتنەکەم شکاند، من شەرشەکەم بڕ پا کرد، تا بڕە بڕە خەک زمانی کرایەوە و قسەی کرد..
نارسیس کە بەدەنگی شکاند کەوتە ناو کەشەو زیندان ودەستبە سەری، لەو کاتەی دەچێتە نەخشخانە گوایە پیاوەکی لێیە نامەیەکی پێیە بە نارسیس لەوە دەکەوێتە دەست گاردی کەماری ودەست وزمانی دەگرن ونایەن تا حەوت ساان نقەی لەوە بەت، وەاتەکەش هەمووی بەدەنگە، بە درێژی ئەو ئێش وئازارەی ناو زیندان دەگێڕێتەوە کە زربەی تاکی کورد چێشتوویەتی،پاش حەوت ساە دەمیان دەکرێتەوە، پێیەکانی دەکرێنەوە بیر لە اکردن دەکاتەوە، پیاوەک پارچە کاغزەکی بە داوەتە بن قڕەوەلەکەی لەی نووسراوە (نارسیس تە کوری باوکی خەت نی).
لە گوندی بڕازان سێ برادەر(شەمراز،قەیتاس، میخە) لەرووبارەکەی

خوار گوندی کوێکی گوندی بەرانان دەخنکێنن، دوایی کەشف دەبن، خۆک خۆ دەبەتەوە دەڕۆن دەبەت ئەو سێ منالەمان رادەست بکەن، مەلای بە خورتی لەگەڵیان ڕۆک دەکەوی کە یەکیان رادەست بکەن و دووکەی تر بنێرنە شار. لەوە دەچنە سەر مالی میخەی باوکی دەکوژن و دایکی زەر گێ دەکەن. مەلا خدری بە خورتی دەو رزگاریان دەکات، ژنەکەو میخەو شەمرازی کوێی دەخاتە پشتی حەنچەکەو بەرەو شار دەڕۆن، لە ڕێگا میخە لە سنووری هەرەمی نەرگزان فەدەدەن. لەوە پاش ساڵانێک مەگاو میخە دەبینێ و پێی دەڵێ: پێش دە ساڵ من یەکەم کەس بووم تەم لەم دەڵێ هەڵگرتەوە، لەبەدا میخە دەکەوێتە وەسواسییەکی قورس، وەک جاران ئاسایی نابە شەمرازو قەیتاسی بیر دێتەوە، خنکانی کوریژگەی بەرانانی بیردێتەوە، غەمگین وخەفەتبار دەبێ، بە یەکەم جار خەم وخەفەت ڕوو لە هەرەمی نەرگزان دەکات،خەمبار دەبن، کار ناکەن، سەما ناکەن،شەڕو فەرتەنە دەکەوێتە هەرەمی نەرگزان، دەبنە چەند بەرێیەک دەکەونە گیانی یەکتر، شەڕو ئاشوب دروست دەبێ، ئەوێش ئەو هەرەمە نەفرەت لێکراوەی ئەمەیە کە هەردەم لەسەر هیچ شتێک ڕۆک نەکەوتووە، شەو مەگاو دەچنە کوخەکەی میخەی پێی دەڵێ: هەرەم شلەژاوە، ئەوە یاسایە بە کوشتنی ئەمە هەرەمەکە پاک دەبێتەوە. شەڕو ئاشوب دروست دەبێ،
میخەو مەگاویش نەشدارێک دەربازیان دەکات و دەگەنە سەرچیایەک لەوە نەشدار بە جێیان دەهێڵن،ئەوان دەڕۆن تا دەگەنە تروسکایییەک حەنچەکە لە وە یە تەنهاشوفەرەکە ماوە،دەبن بە سێ کەس حەنچەکە بە هەدەکەوە.
کاتی مەلا خدری بە خورتی میخەی لە سنووری نەرگزان فەدا بە سواری حەنچەکە چوونە شاری (فومەن) لەوە ڕوو لە خانەقای مزگەوتی قەرەنی دەکەن مالی شێخ نووری. لەوە بەدوای ڕەمەی حەمامچی دەگەڕێن و شەمرازی لای ڕەمەی دادەنێن،شێخ دەڵێ : هەر کاتی کارت نەبوو وەرە تەکیە لای من بخوێنە. مەلا خدریش لە سەر دەستی شێخی زینە لە خەی مارە دەکات و بە پێستی تەماسی لەگەڵ مەلا ژنە زینە دەگەڕێنەوە بە هەرەمی قەچوچان. شەمراز لە حەمامە دەبێتە پشت شەر، بەهەی ئەو تاتەیەی سەر پشتی کە(دوو بازنەیەو ئێستڕیەکی لە ناوە) میخەی کوێی ماخەی دەبینێتەوە.
شەمراز، میخە، قەیتاس، هەرسەکیان هەمان تاتەیان لەسەر پشتە کە نیشانەی شەیتان پەرستییە.
میخە لە دەلالخانە کاری سەرپێی دەکات، کە کاریشی نەبی لە حەمام کار دەکات. پاشان کە دەزانە دایکی شووی بە مەلا خدر کردووە کە باوکی شەمرازە زەر تووڵە دەبی. کە مەلا خدر یەکەم نامە بە شەمرازی کوێی لە حەمام دەنێرە، میخە لەوە دەبێ، بە قاسید دەڵێ : من

شەمرازم. نامەکەی لە وەر دەگرێ نووسراوە: خەمی ئەمەت نەبێ ئەستا لەگەڵ زینەت بە خەشی دەژین، خوشک وبرایەکیشت زیاد بووە، حەز بە بینینی تۆ دەکەن. چەند نامەی تریش دەن میخەک هەموویان لە شەمراز دەشارێتەوە و وەڵامی نامەکانیش دەداتەوە. شەمراز دەبێتە زاوای شەخی گەورەو منداڵی هەیە. شەمراز دەبێتە مەلا لە گوندەک و بار دەکات بۆ ئەو گوندە. میخەک بە هەی ئەو نامانەوە هەزو نێتەوەو ژیانی ماڵباتی خەی دەزیەوە. ز براکەشی رۆژەک بە سەرخەشی زینی دایکی دەکوژێ. پاشان خوشک وبراکەی لە مەلاخدر دەنە لای میخەک تێبەکی تەزاوی لای خوشکەکەیە کە بە هەردوو قاچەمی مەلا خدرو میر ئەمبەزی باوکی مەلا خدر نووسراوە: ئەمە سەربوردەی بنەماڵەکەمانە. میخەک خوشکەکەی دەداتە (ئەمە ووتە) ی حەمامەکوەک و کچەکیان دەبە بەناوی (ئەبرەزە و گەردەوان). میخەک لە مەیدانی شار تەکەڵە بە کرێکاران دەبە رۆژەک لە سەر باج ئەفسەرەکی پۆلیس دەکوژێ و ڕا دەکات بۆ لای شەمراز. ئەو ناتوانێ جولەکەیەکی بکوژو هەڵاتوو لە دەستی دادگا ڕابگرێت، بۆیە جل وبەرگی سوختەیەکی وەک (تابع العلم) ی دەکاتە بەرو بە پەستی تەماسی دەینێرێتە گوندی سەقاوە. لەوە دەچێتە هەرەمی قەچوچان بۆ زەدی خەیان بۆ دوای سەرداوەکانی میرایەتی و پەگە لە دەست چووەکەیان و بەگە نامەو شوێنەوار دەگەڕێ.

پاشان باسی لە دایک بوونی ئەدیب دەکات.. بۆ دروستی کەس نازانێ کەیە و کوێی کەیە و دایک و باوکی راستەقینەی ئەو کێن، تەنها لە منداڵییەوە لەگەڵ پیاوەک دەژیە کە هەرچی خراپەو خراپەکاری و دزی وجەردەیی،حیزی،قەبەین هەیە کردوویەتی. ئەو هەمیشە لە جوولە دایە لە هەندەک شوێن ئەولیاو پیاو چاکە تا ڕادەی پێغەمبرایەتی، لە هەندە شوێن شێتانەو ووڕش وئەهریمەنە. لە شوێنەک کچەک لە کوشتن رزگار دەکات کە برایەکانی دەیانەوێ بیکوژن، لەڕدا نووسەر ئەو پیاوە وەک ئەفسانەی (فایتۆن و زیسی یۆنانی) لەدەکات. یان دەیکاتە (هەبوو نەبووی ناوحیکایەتەکان)، یان دەیکاتە خواوەندی (توت) چەکوشکی لە دەستەو لە شاژنی (فەخای) خواوەندی بە پیت وبارەکەت دەچێ. چەند جار وەفاتنامەی دەرچوو، چەند وەفاتنامەی بە ناوە. نارسیس دەڵێ: بە دوا جار من بووم ئەو پیاوەم بینی بورابووەوە لە سەرشەقام کەوتبوو، هەڵم گرتەوەو بردمە نەخشخانە پارچە کاغەزێکم لە گیرفانی دەزیەوە لەی نووسرابوو (نارسیس تە کوێی ڕاستەقینەی دایک وباوکی خەت نی). ئەو پیاوە مەلەتکەیەکی پیرە هەر جارەو لە شوێنەک دایدەنێ، رۆژەک لە خانەقا، رۆژەکی تر لە حەمام، جارێک دەیباتە باخی گشتی، جارێک لە مزگەوت، تا منداڵەکە قاچ دەگرێ و دەیخاتە دەستی ژنە دەمەک کە زەرترین ماوە

لای ئەو دەبێ. ئەو ژنە لە کوچە و کۆلانان، لە شەقامان، لە ناوچەی پیشەسازی سوار بەو منداڵە دەکات کە (ئەدیبە)، پاشان فڕی دزی دەکات، زۆر کارامە و لێزان دەبێ لە هەموو کارێک. تا گەورە دەبی، ڕۆژێک لاقەی کچە دەمە سوارکەرێک دەکات من دەکەومە ڕەحمی ئەو ژنە دەمە سوارکەرە. جگە لە ئەدیب کەسی تر نایدزانی من کوێی ئەدیبم، من نیوەم قەرەجە و نیوەم میرە، ڕەگەکم زەردەشتییە و ڕەگەکم موسلمانە، نیوەم کوردە و نیوەم تورانی. نارسیس دەڵێ: کە لە دایک دەبم ڕۆژێکی زستانە بەفرەکی زۆر بارییوە، دایکم لە هۆش خۆی دەچێ کە دەقیژێنم دەڵێ سەگێک بە دەمی خۆی هەڵمدەگرێ و دەمخاتە بەر مەمکی خۆی و لە مردن رزگارم دەکات، باوکم لە گاردی کۆماری پاسەوان بوو لە گەڵانەوەی چاوی بە من دەکەوە لە چنگی سەگ دەرم دێنێ دەمباتەوە ماڵەوە بەم جۆرە من (نارسیس لە باوەشی قەرەجێک بە باوەشی سەگێک تا پاسەوانی گاردی کۆماری و باوەشی ئەو دایکەی کە بە خۆی کردم، واتە دایکی دووەمم. ئەدیب لە مانگێک سێ حەفتە لە زیندان دەبێ لە زیندان (خاوەکەش) دەناسێ و دەبێتە هاوڕێیەکی نزیکی. لە کاتی دەرچوونی ئەدیب لە زیندان خاوەکەش ناوونیشانێک دەداتە ئەدیب وپێی دەڵێ : بڕۆ بۆ ئەو ناو و نیشانە و خۆمی هیچت نابێ. ئەدیب لەگەڵ شوفێری تاکسیەک بۆ ناوی (گەردەوان) دەچێتە سەراخی ناوونیشانەکەی خاوەکەش کە ناوچەی (سورەش) ە، ئەو ناوچەیە هەمووی هۆشە تەنها دروشم ودیوارەکانی بە خوێنی سوور نووسراون،کە دەگاتە دوا بەربەست ناوونیشانەکە دەردەنە دەبینی تەنها هەمایەکە (دووبازنەو ئەستێرەیەک) لە ناوی کەشراوە، بەربەستەکە دەبڕە لەو دیو وەاتەکی هەمن و بەدەنگ دەبینی لەکڕانێک قورسایەک بە سەری دەکەوە بەر دەبێتەوە، کەچاوی دەکاتەوە لە ژوورەکەی تەنیا بەستراوەتەوە دووپیاو دەنە ژوورەوە و دەست بە ئازاردانی دەکەن لە ناکاو دەنگی دوو تەقە دێت هەردوو پیاوەکە بەردەبنەوە لە بەردەمی، کەسێک لەدواوە دەستی دەکاتەوە دەڵێ من (تەماس ءەفلەق) م دانیشتووی ئەرەم ئەوانەی کوشتنم (گرووپی خاچی خوارن) کاریان فڕاندن وکوشتنی خەڵکە. ءەفلەق فڕی بەکارهێنانی چەک ونیشان شکێنی دەکات. ئەدیب لەگەڵ ءەفلەق دەکەونە ناو دونیا خوێن ۆشتن ومرۆڤ بوونی خۆی لە د ەست دەدات. شەڕێک لەگەڵ گرووپی بازنەیی دەکەن ئەدیب بریندار دەبێ، ءەفلەق وا دەزانێ ئەدیب بە کوشتنی ئەو نەردراوە پێی دەڵێ : من دەبێ تە بکوژم تە سەر بە گرووپی خاوەکەشی، ئەوانە دوژمنی منن، لەو کاتە دووچەکدار دەگەنە ءەفلەق رادەکات و ئەدیب لە کوشتن رزگاری دەبێ . ئەوانەش دەیبەن ئازاری دەدەن لەوە نامەکەی خاوەکەشی بیر دێتەوە کە دەبینی پێی نەماوە، هەرچەند دەڵێ من تەتەرم سوودی نابێ پشتی ڕووت دەکەنەوە بە

داغکردن دەبینن مانگ وئستەریەکی لە سەرپشتە کاتی خەی لە زیندان خاوکەش هەمان هەمای نامەکەی لە سەر پشتی تاتە کردبوو، دەست بە جە پاسەوانەکان هەوا بە سەرەک دەدەن، کە سەرەک دە هەمان کچە قژ رەش و ترسناکەکەی مالی گەردەوان،سەیری تاتەکەی ئەدیبی کردو رەیی، پاشان سەرکردەی گروپەکە هات و کردیانەوو دەستیان بە چارەسەرکردنی کرد. شەو مەراسیم رەکخرا بە رادەست کردنی سەرکایەتی،کچە ەشپەشەکە چەقەیەکی دایە دەستی ئەدیب کەسەک لە سەر کورسییەک بەسترابووەو گوتیان لە کردنەوەی ئەم مەراسیمە دەبە ئەو کەسە سەربڕی، کەچەقەکەی لە ملی نا کچەکە تەشتەکی لە بەر خوەنەکەی گرتەو تا دوا دەپ ئینجا خوەنەکەی فە کرد پاشان دایانە هەموو جەماعەت،پاشان دایانە ئەدیب،پاشان ئەدیب پەەکەی لەسەری لادا دیتی ئەو گەردەوانی هاوەیەتی، دەستی بەلاوانەوەی کرد، پەیان گوت جەنەرال گەردەوان کەسەکی خاین بوو، ئەو کرێگرتەی عەفلەق بوو دوو سەرە کاری دەکرد. ئەدیب دەبەتە دەندەترین سەرەکی ئەستەرەی بازنەیی، هەمیشە تینووی خوەن وکوشتن وبەین وپارچە پارچەکردنی قوربانییەکانە. دەسەاتی ئەدیب زەر فراوان بوو تەنها بەربەست لە بەردەمی عەفلەق بوو زەر چەکدارو لایەنگریان لە یەک کوشت تا دوا جار عەفلەق براوە دەبی ودەبەتە ئیمپراتەری ناوچەکە و جەماعەتی (جەنەرالی خوەن) واتە ئەدیب تووشی نسکۆیەکی گەورە دەبن و هەدەن بە چەلگەو چیایان، عەفلەقیش دەچەتە ئاوەدانی وناو شارو گوندان.
کە منداەکەی گوندی بەرازانیان خنکاند لەو قۆیتاسی لە گەمە داوەن ئەو مەلەوانە دەچەتە ئەو دیوی شاخەکەو مەلاش دەربازی دەکات. میخەواتە(قۆیتاس) دەە: لەو رۆیشتم شەو چوومە ئەشکەوتەک چەند چەکدارەک پەیدا بوون، ئاویان دامە، گەشتی بزنە کەویان دامە، سەکردەکەیان گوتی من ناوم (تەماسی فەلەیە) بە عەفلەق ناسراوم، بوومە هاورەی ئەوان، فەری شەو چەک بووم، فەری کوشتن ورگری بوومە، شەوەک عەفلەق لە شەکدا کوژرا منیش دوای ئەو وازم لەو دەستێە هەنا و چوومە ناوچەی سورەش لەو مەژوویەکی تری خوەن شتنم بە خەم تەمار کرد.
لە کتێبخانە هەردەم بە دوای زانیارییەکان و سەرە داوەک دەگەام رەژەک مەناز لە کتێبخانە هاتەو پیرە پیاوەک پەی گوتبوو ئەگەر دەتەو هەر زانیارییەکت دەربارەی ئەلکترا دەستکەوە دەبە شەمراز بدەزیەوە. کەوتمە سەراغی تەکیەو خانەقاکان و تەریقەتی سەفیگەری و عیرفان تا مریدەک پەی گوتم کە شەمراز رابەرەکی روحی بە هەزی سەردەستەی تەریقەتکەیانە و لە دەرەوەی شار لە سەر گردەکی گەورە تەکیەو خانەقایەکی بە هاوتای هەیە، گەیشتن بەو زەر سەختە ئەگەر لە ەی مە ەووتەلەی حەمامچی پەی بگەی. لەگەل مەناز سەرمان

بەسەر هەموو حەمامەکانی شاردا گرت تا لە کۆتایی حەمامێکی کۆن وداماومان دەزیەوە حەمامچیەکە دەفتەری ناوی حەمامچیەکانی دامە نامەیەکی لە ناو بوو لەی نووسرا بوو (میخەی خیانەتکاری مەزن) بەم دەرکەوت هەموو نامەکانی مەلا خدری باوکم بە دەستی تە گەیشتوون، زۆر نهێنی ناو بنەماڵەکەمانی بە نووسی بووم، باسی ئەلکتراو ئانە بانی نیشی تەدابوو. هەر لەو نامەیە ستایشی شێخ نووری کردبوو. نامەکەم بردە ماڵی شێخ نووری ئەو مردبوو منالەکانی رێنماییان کردم بۆرەو شەمراز. نارسیس دەوات گردو چیاو دەشتان دەبەی پاش شەوو رۆژێک مزگەوت و مناریەک دەبینە کە نزیک دەبەتەوە دەنگی بە کەمێ دەت، دوای چەندین ساڵ لە وەاتی بەدەنگی یەکەم جارە گوێی لەو دەنگە دەبە، حەلقەی زیکرە دەکەوتە ناویان، وەک ئەوان دەست پەدەکا، لەهەش خۆی دەچە، کەبەهەش دەتەوە پیاوەکی نووراني ریش سپی لەی دەپرسە لە کوێوە هاتووی ؟ زمانی نیە بە دەست ئاماژە بە پشت چیاکان دەکات، پاشان بەی دەنووسە کە لە شاری فەومەنەوە هاتووە دەڵە: نهێنییەکەم لایە دەبە شەمراز ببینم،لەژوورەکی تەنهایان دانا،شێخ هات گوتی نارسیس دەخەشم بە سەلامەتی گەیشتی،دەفتەری ناو حەماەکەی رەمە ووتەی دەداتە دەستی، دەست وخەتی خۆی دەناسێتەوە، دەێ دەبە سەرەتا چارەی دەنگت بکەین ئینجا دەتوانی بە دوای حەقیقەتی بنە ماڵەوەزی قەچوچان و رەگ وریشەی ئەمبەز بگ و نەوەکانی بگەڕی، دەبە بچیە ئەو دیوی چیاکان ئەوەی تە دەتەوە لای (میخە جووە). لەگەل مریدەک بە سواری ولاخ دەەن لە چیا نارسیس بەردەبێتەوە دەکەوتە ناو گوە نەرگزان بە بەهەشی کچێک هەلی دەگرێتەوە، دواتر نەژداروی سەرەکی هەرەمی نەرگزان بەبە مەبەستی چارەسەر دەیخاتە ناو کورەی ژیلەمەی نەرگزان. چەند ساڵێک پێش ئێستا مەگاو میخەی رزگار کرد بە هەمان شێوە ئەو جارە مەناز بوو نارسیسی رزگار کرد. چەن مەگاو بووە هەوەنی تەکچوونی هەرەمەکە ئەو جارە مەناز بووە هەی تەکچوونی ئەو هەرەمە خەش و پەشکەوتووە. دیسان لەو هەرەمە ئارامە دەستەو گرووپ و سوپای جیا جیا دروست دەبن و هەموویان دەکەونە گیانی یەکتر و سەرەکەکان بەیاری لە سەدارەدانی نارسیس ومەناز دەدەن.نەشدار دەربازیان دەکات و پەیان دەە: من میخەی کوەی ماخەی کوەی میر ئەمبەزی میری قەچوچانم , دەزانم تە نارسیسی کوەی گەردەوانی، کتەبەکی رەشی دەداتە دەستی دەە: ئەمە مژووی بنەماەکەتانە، ئەو کچەی لەگەەتدایە کچی منە، کچی مەگاوی کچی نەژداری مەزنی هاوژینی کەچکردووەمە. ئەوان دەەن نەژدار هاوار دەکات نارسیس لە بیرت نەچە تەش وەک من لە ماەباتی میرانی. لەگەە مەناز دەەن سنووری بیست وپەنج گوند دەەن، پشوو دەدەن نارسیس خەوی لەدەکەوی کە چاو

هەلدێنی لەکشکی عەفلەق، پێی دڵێ : ئەڕۆ نیشتمانی منە تۆ تاوانباری، تۆ بەرپرسی لە زریان وتۆفان و لافاو لە نیشتمانی من، بەڵام من تۆ دەبووڕم بۆ ئازادی قسە بکە تەم بە قسە کردن بەخشیوە، هەرچیەک دەکەی بیکە، تەش کارێک بە من بکە، کورەکی لاتم هەیە دەمەوێ بەم چاکبکەیەوە، تۆ یەکێک بووی لە پێکخراوانی دەنگ وخەسندراوی قوناگ لە نەخشخانەی کەماری حەفت سال ونیو بەردەوام ژەهری گەروو فایرەسی دەنگت لە سەر تاقی کراوەتەوە، هەمان بۆ ڕەخساندی تا ئا بکەی، ئەوانی تریش ئایان کرد تەنها تۆ گەیشتیە هەرگمی نەرگزان، تەنها تۆ لەو تەستە دەرچووی، تۆ دەبۆ بچیەوە هەرگمی نەردزان تاقیگەکە بدزی و دەرمانەکان بۆ کوێی من بنێی.

پەیمانیان بەست ئەو کوێی عەفلەق چاک بکاتەوە ئەویش گەردەوانی باوکی بۆ بدەزنەوە. سووپایەکی گەورە یان ڕەکخست بۆرەو چیاکان کەوتنە جوولە، دەشتایەکانی دەوروبەری چیاکان دەگرن، پاشان هەرش دەکەنە سەر (زەندەل)، لەوە دەبەتە شەڕی حەربەو نیزەو چەقۆ کەس نایزانی کە دەکوژی. من وفەرماندە گەیشتینە ناوەندی زەندەل لەهەموو لایەک چەتەکان لەیان داین، هەموو بە سەر یەکدا کەوتین، سیخوڕی گەورە منی لە مردن رزگار کرد، نزیکەی دە چەتەی کوشتن، دواجار هەموو سەربازەکانمان کوژران من وسەرکردەش بە دیل گیراین.سەرکردە بە هەواشی بە منی وت :تە دەبۆ بچیتە ناو ڕیزی ئەو گروپەو ببیە هاوڕێی ئەدیبی سەرکردەی ئەو گروپەو بە دوای سەراخی باوکتەوە بچی، نامەیەکی لە گیرفانی دەرهێناو گوتی : ئەو نامەیە تەنها یەک کەس دەرباز دەکات دەبۆ تە زیندی بی و بژی، سەرکردەیان بردو کوشتیان، ویستیان منیش ببەن بۆ کوشتن زوو هاوارم کرد بوەستن من لە خەتانم، سیخوڕی ئەوم مەمکوژن، نامەکەم دایە دەستیان سەرچەتە خوەندیەوەو سەری چەماندەوە، هاتە پێش وگوتی : بمانبەخشە سەرەک ئەمە خەجالەتین. دەیبەنە لای ئەدیب لە ئەشکەوت، لەناو ئەشکەوت شارەکی ئاخر مەدیل و ئەتەکەت دروست کراوە، دەگاتە لای سەرەک پێشوازی لەدەکات وپەرداخەک خوەنی پێشکەش دەکات، ئەویش داوای لەدەکات بگەڕێتەوە هەرگمی نەرگزان و زانست وپێشکەوتن وشارستانییەتی ئەوانی بۆ بگوازێتەوە هەموو دەسیە نهێنیەکانی ئەشکەوتیان خستە بەر دەست، چووە کتێبخانە دیسان مێناز لە وە بوو، نارسیس دەڵێ : لە منداڵی ونم کرد، بە گەورەیی لە شاری فومەن لە ناو کتێبخانە دەزیمەوە، ئەوم لە هەرگمی نەرگزان جەهێشت، ئەو بە مردوویی منی دەزیەوە، جارەکیتر من ئەوم لە ناو گەردەلوول وقوەو لیتەدا ونکرد، ئێستا بە هەمان جل وبەرگ لە ناو شاری مافیاکان و چەتەکان ئەوم لە ناو کتێبخانە دەزیەوە. لەناو کتێبخانە مێناز

دەستیەک دەدزتەوە کە راپەرتکی تەدایە سەبارەت بە زیندانی بوونی سەرک لەگەڵ خاوکەش ومانەوەی لە مالی گەردەوان وئەبرەزی خوشکی و خیانەتکردنی باوکم بە بەرژەوەندی عەفلاق، لە ناوچەی سورەش ئەدیب گەردەوان سەردەبرە و ئەبرەزی خوشکی خوێنی بەسەر ئامادەبووان دابەش دەکا , لەوە نارسیس کە دەزانە باوکی بە دەستی ئەدیب کوژراوە چەقیەک هەدگرە ومەناز بە دوای دەکەوە، کە دەچەتە ژووری ئەدیب دەبینی لەسەر کورسیەکەی خۆی لەکەوتووە لە پشتەوە دەمی دەگرە وبە چەقە ملی دەبڕەت لەگەڵ مەناز دەڕەن لە دەڕەک دەکەونە دەست پەنج چەتە بەزەوالی سیاناو خەر دەردەکەوە و چەتەکان دەکوژە و بریاری گەڕانەوە بە شاری خەیان دەدەن. سە کەس دووپیاوو ژنەک بە سواری حەنچە
دەگەڕێنەوە شاری فومەن دەچنە مالی فامە شەت دەبینن فام شەت کوژراوە نامەیەکی لە دەستە لەی نووسراوە : یەکەم کارتان ئەوەیە خەڵک لە بەدەنگی رزگار، تەوقی قسەکردن بشکێنن، شەشەک بەرپا بکەن پەوشکەکەی ئەوە بن و گەڵەکەی تا ناو کەشک نەوەستە (نەنکتان ئەلیکترا). تازە زانیمان کە فامە شەت ئەو ئەلکترایە بوو کە زەربەی نهێنیەکانی ژیانی ئەمەی لا بوو کە چی ئەمە هەزاران کیلەمەترمان رێگای سەخت وهەوراز بەی کە چی کەدە نهێنیەکانی ژیانمان هەر لە شارکەی خەمان ولە کەلان وگەرەکەکەی خەمان بوو.
کوشتنی فامە شەت دەبەتە پاێنەری شکانی بەدەنگی وبەرپابوونی شەرش دەستە دەکەن بە نووسین لە سەر دیوارەکان وقاو شوورەو کارخانەکان، کاتی شکانی بەدەنگیە، پەتای گوتن قسەو دریەکی گەورەیە، بەیاننامەمان بە ناوی شکاندنی بەدەنگی بەاو کردەوە، لە مزگەوتەکان بانگدرا، لە کلیساکان زەنگ لەدرا، لە چایخانەو مەیخانەکان ئاهەنگ گەڕان بوو، بارگاو باخانەکانی دەوەت سوتەندران، هەز شکا،سوپا پەرتەوازە بوو، چەکدارو چەتەی دەستە دەستە دروست بوون.
شەمرازی روحانی خەی و هەزەکی گەورەی تەریقەت بەرەو کەشک وتەلاران چوون، ئەویش بە دوای کچە تاقانەکەی دەگەڕا، لە هەرەمی چیاکان، لە کایسا وئەشکەوتی بویا، لە تونەل وسەردابەکانی ترس وتەقاندن. چەتەکانی ئەدیبیش بە کوشتن وخوێن رشتن چەپ وراست خەڵکیان دەکوشت بە دوای خوێنی ئەدیبەوە بوون. ئەمەش سە کەس بە سواری حەنچە بەرەو قەڵا و کەشکی سەرکایەتی چووین بە دەزینەوەی دەسیەکان. گەیشتینە دەرگای کەشک لە ناو کەشک تەماس عەفلاق وسیخوڕی باەاو ئانە بانی نی بەرگریەکی دژواریان دەکرد،ئەمە تا ناوەراستی کەشک نەوەستاین کەئانە بانی نی چاوی بە بەزەوا کەوت لە خەشیان نەاندی کوە تاقانەکەی خەم وریا بە، لە دەرەوە گولەیەک بەزەی پەکا، ئانە دوا

ماچی لە بەزمی کردو خۆی لە پەنجەرە فڕێدایە دەرەوە ناو لەشوارو جەنگەڵ بزر بوو. سیخوڕی گەورەش بە دەمانچەکەی خۆی کوشت، ماسکەکەم لە سەری لابرد میخەک جوو بوو. کتێبە ڕەشەکەی لەلا بوو لەم سەند، دوایی بەم دەرکەوت هەمان خاوەکەشی گەورە مافیای بەندیخانەو ناوچەی سورەش بوو. گەمەکە کۆتایی هات لە بەرژەوەندی شەمرازی کە توانی لە جەنگی کەشک بە سەر چەتەکانی ئستەرەی بازنەیدا زاڵببی و عەفلەق وکورە لالەکەی بکوژی، شەمرازی روحانی خەلافەتی تەریقەتی لە ناو کەشک ڕاگەیاند. لەڕدا نووسەر ئەو وەاتە ئاسایش وپاک وخاوێنەی تەسلیمی سەلەفی وەیشدارو ئەهلی تەریقەت دەکات.
لە سەرەتای ڕەمانەکە نارسیس پاشەوانی ڕەمانەکەیە لە کۆتایی شەمراز دەبێتە پاشەوان و دەسەڵات وەردەگرێ.
لە دەسکەدا دەرکەوت من نارسیس کوڕی گەردەوان نەبووم بەڵکو کوڕی ڕاستەقینەی ئەدیب بووم، کە بە دەستی خەم سەرم بڕی. گەردەوان خاەم بوو برای ئەبرەزە، ئەبرەزەش دایکم بوو لە شەڕی نێوان عەفلەق وباوکم کوژرا.
ئەبرەزەی دایکم و گەردەوان منداڵی هەمەی حەماچی بوون لە دایکیانەوە خوشکەزای میخەل بوون و لە باوکیشیان خوشکەزای شەمراز بوون. دوای سووتانی ڕەمە لە حەمام میخەل دەیانفڕنێ. ئەدیبی باوکم مامی هەرە بچوکی میخەو شەمرازو عەفلەق بوو. هەموو ڕاستیەکانی چیرەکەکەی دەزانی. ژنە دەمەکەش ئەبرەزەی دایکم بوو لەگەڵ ئەدیبی باوکم پەیوەندی سێکسی نا شەرعی دەبەستە من پەیدا دەبم. مەناز کچەکی دوو ڕووی بەد کار بوو، لە هەموو
گەمە نا شیرینەکانی میخەل هاوسازو هاو ئاوازو بەشدار بوو. سیخوڕی مەزن کە میخەل بوو شەڕی نێوان چوار ئایینەکە، شەڕی نێوەکانی میرو شەڕی شارستانیەتی هەرەمەکان و پێکدادانی نێوان شارو گوندەکان و هەزو تیرەکانی گەرم دەکرد. نارسیسیش بە هەی عەشقەکیەوە لە مەناز خشدەبە و هەرسەکیان بەیاری گەڵانەوە دەدەن بە شاری فومەن، تەرمی بەزەوامان لەگەڵ خەمان برد. چەن لە سەرەتاوە هاتین ئەوهاش لە کۆتاییدا گەڵاینەوە (حەنچیەک بەرەوپێ وەک لە سەرەتاوە دوو پیاوو کچەک و تەرمەکی هەڵگرتووە).
*. چیڕۆکەکانی ناو ڕەمانەکە :
١. گیرانی نارسیس ومانەوەی حەوت ساڵ ونیو لە سەر قەرەوڵە و زیندان.
٢. گیر خواردنی بەزەوانی سیاناو خەر لە ناو زەراب.
٣. خنکانی کوریژکەی گوندی بەرانان.
٤. میخەل لە هەڕەمی نەرگزان.
٥. چوار هاوسەرەکەی ئەمبەز.

٦. شەمراز دەچێتە شاری فومەن (هەولێر).
٧.میخۆ لە بەلاشخانە یان دەلالخانەی شاری فومەن.
٨. لە دایک بوونی ئەدیبی مەزن.
٩. خاوەکەش وئەدیب لە بەندیخانە.
١٠. ئەدیب لە ناوچەی سورەش.
١١. قەیتاسیان دە گەمە هاویشت.
١٢. رزگار بوونی نارسیس لە بەندیخانە.
١٣.گەیشتنی نارسیس بە کەشکی عەفلەق.
١٤. نارسیس دەگەڕێتەوە هەرەمی نەرگزان.
١٥. نارسیس لە کەشکی سپی عەفلەق.
١٦. هەرشی سوپا بە هەرەمی ئەشکەوت و چیایان.
١٧. کرانەوەی کەدە نهێنیەکان.
*. هەماکانی ناو رەمانەکە :.
١. میر ئەمبەز..بابە گەورەی میرانی خەشناوە. لە گوندی هەرمک لە دەی بالیسان دانیشتووە.
٢. کریکەر: پیاوێکی ئەرمەنی بوو لە دوای قەتل وعامەکەی ئەرمەنییان لە لایەن تورکیاو سوارەی حەمیدی هاتتە عیراق پاشان لە شەقلاوە نیشتەجێ بووە، دوکانێکی هەبوو لەو گەڕەکەی کە ئێستا ناوی کریکەرە.
٣. سیمەن: وەک کریکەر ئەویش ئەرمەنی بوو وا بزانم ئامەزا بوون، لەسەروی کریکەر چێشتخانەیەکی دانابوو، گەڕەکەکەش هەر بە ناوی سیمەنە .
٤. عەفلەق: کە میخەی کوەی ماخەیە، ئاماژەیە بە (میشیل عەفلەق) ی دامەزرێنەری حیزبی بەعس.
٥. نارسیس: واتە (نەرجسیەت) ئەو کەسەی عەشقی جوانی خەی دەبی.
٦. ئەلیکترا: واتە حەزی کچ بە دایک.
٧. سادیستی: واتە چێژ وەرگرتن لە خوەن وخوەنەژی.
٨. پەستی تەماسی: پەستەکی کەن بوو خاوەنەکەی ناوی تەماس بوو لە بەینی شەقلاوەو هەولێر کاری دەکرد.
لەم رەمانە نووسەر سنوورەکی هونەری لە نەوان خەی وخوەنەران دروست دەکات و ئەفراندن دەنێتە وجود، واتە کارە جەماوەریەکەی زەر لا گرنگ نیە، وەک رەمانە تەقلیدیەکان کە چاکی و خراپی رەمانەکە لە گەانەوەی هەقایەتەکەی دابە و بەرگە هونەریەکەی لە دابماە، بەکو خوەنەر زەر ماندوو دەکات تا لە بیرەکە و ناوەرۆکی رەمانەکە تەدگات.

.

کتێبی نهێنییەک لەنێوان ئاستی هۆباركدا هاتنا و كتێبخانەی كوردییەوە

" نهێنییەک لەنێوان ئاستی هۆباركدا" كتێبێكی ٥٢٠ لاپەڕەیی ماننووس و نووسەر یوسف عزەدین- ەو بەتیراژی ٧٠٠ دانە لەلایەن چاپخانەی كارۆ-وە چاپكراوەو ئەم كتێبە بەریتییە لەكێبڕجەستەكردنەكی ئەزموونی گەلانەوەكانی نووسەر و لەڕەی چوار دەهان و شانزە تێكستگەلانەوەی ناو ئەم كتێبەوە تاادەیەكی زۆر دەتوانین لەمڕووی گەلانەوەی كوردی پاش نەوەدەكان تێبگەین؛ ئەم جۆرە گەلانەوەیە لەڕووی مڕووییەوەو بەشێوە تەكنیكییەكەی لەجەمیل سائیب-وە دەست پێدەكات و تا ئەم ساتەوەختەش لەهەڵكشان و داكشانەكی كریتیک و گرنگیدایە. وەک لەهەردوو كتێبی "وەهم و شوناس" و "هەمیشە جێللادو هەردەم قوربانی" نووسەردا دەردەكەوێت و لەڕەی شەوازی دیالۆگ و وتار نووسینەوە، كەمەڵک لەكێشە فیكری و فەلسەفی و مڕووییی و دەروونی و كەمەایەتییەكان دەخاتە ژێر پرسیارەوە!

نووسەری ناسراوی ئێرانی "عەلی ئەشرەف دەروێشیان" یەكێک لەدەقەكانی كردەتە فارسی و هاوكات نووسەرو وەرگێڕە "موكەڕەم تاڕەبانی"یش هەمان تێكستی كردەتە عەرەبی و لەسەروو هەموشیانەوە وەرگێڕانی كتێبییەكیەتی بە زمانی ئەمازیغی لەلایەن لەكەڕەر و وەرگێڕی مەغریبی "سەعید بلغربی" و لەساڵی ٢٠١٥دا لەمەغریب دەزگای بڵاوكردنەوەی "دارئەلكەبەدانی" چاپیكردووە؛ لەنێوەندی خوێندنەری مەغریبیدا ناسێنراوەو بەتە یەكەمین كتێبی وەرگێڕدراوی كوردی بە زمانی ئەمازیغی و ئەمەش وا دەكات جگە لەماهییەتی دەقەكان و گرنگییەكان لەڕووی ئەدەبییەوە، لەڕووی مڕووییی و فەرهەنگیشەوە گرنگی خۆیان هەبێت... نووسەری "نهێنییەک لەنێوەاستی هۆباركدا" شارەزایی لەزمانی تورکی و عەرەبیدا هەیەو كەمەک بابەتیشی لەو دوو زمانەوە كردەتە كوردی و یەكێكیش بووە لەو نووسەرانەی لەسایتی دروب-ی مەغریبیدا بابەتی ئەدەبی و وتاری بەزمانی عەرەبی بڵاوكردەتەوە. هەروەها یەكێک بووە لەو زیندانە سیاسییانەی

کەلەپەینی ١٩٩١ دا لەلایەن جەماوەری ئاپۆیەوە لەئەمنەسوورکە ئازادکراوەو هەر پاش ئۆهش شیعرکی تایبەتی بەموعاناتی زیندان نووسیوەو لە١٩٩٢دا لە"هۆنراوەی مەبەندی هۆشنبیری کورد" لەلەندەن بڵاوبۆتەوەو وەک زووربەی ئەدیبانی کوردیش سەرەتا بەشیعر دەستی پێکردووەو لەوشەوە هاتۆتە نێو دنیای هۆمانووسین و گۆڤارەوە خاوەن کەمەک چامەی شیعری بڵاوەنکراوەشە، لەگەڵ هۆمان و کتێبکی لەکەڵینەوەی فیکەری کۆتائیسەتا بڵاوەنکراوەتەوەو وەک لەلەدوانکانیشیدا هەردەم دوپاتی کردۆتەوە؛ زیاتر حەزی لەخوێندنەوەی تێکستە ناوازەو کتێبە دگمەنکانە لەوەی کەمومارەسەی کردەی نووسین بکات، لەگەڵ ئۆهشدا تا ئێستا خاوەنی نە کتێبی بڵاوکراوەیەو ئەمەی خوارەوەش پەرەگرافکی ناو کتێبی"نهێنییەک لەنێوەڕاستی هۆوبارکدا"یە:
{هەر لەخەمەوە گومانم لەقسەی ئەو پیرەژنە هەبوو، بەڵام چەندم لەخەمکرد، زاتی ئۆهمنەکرد لەدەرکەکە بدەم یان وەک جاران لەسەر دیوارکەوە خەم هەڵدەمە ئۆدیوەو بچمە ژوورەوە. لەوکاتەدا نەمەی باران تێکەڵ بەفرمسکە ساردکانم دەبوو کەدەمەک ساڵبوو هەستم بەبوونیان نەکردبوو. هاوکات بایەکی سارد گەمەی بەگۆڵا زەردکانی درەختکانی نێو حەوشەی ماڵانی کەمانکە دەکرد کە دەمکبوو نەمەوانیبووە وەرینیان. لەو هۆژەدا پشئەوەی ئەو جبهەم، قەچەکی شکاوی کەلەسەرکە جودا لەجارکانی تر سەرنجی ڕاکێشام! کووچە و کەمانکان وەک جاران نەیاندناسیمەوە و لەپەچ و پەناکانیدا هەستم بەنیگەرانی دەکرد، دنیابووم پشتر هەموو ئەوەی کەئستا دەمبینی شتکی تربوون، شتکی چەژبەخش بوون، بەڵام لەئستادا هەموو ئەوەی کەدەمبینی بەتامبوو، تەنها شتک کەوکجارانی لەدەکردمەوە و بەواتایەک لەواتاکان زیندووی دەکردمەوە بینینەوەی ئۆدیو دەرکە کەنینەکە بوو}

قوتابیان بوون بەسوتماک و قوربانی بەرژەوەندیکانی

مامۆستایان … ئاراس سەعید

لەگەڵ دەستپێکردنەوەی ساڵی نوێ خوێندنی 2020-2021 دەرگای خوێندگاکان بەووی قوتابیانی زەرنی زەرد و بەشێک لەخوێندگاکانی زانی سەوزکرانەوە. بەشێکی زەریش لە مامۆستایانی زانی سەوز لەبەر دابین نەکردنی بژێوەندیە ئابوری و سیاسیەکانی خەیان دەرگایی قوتابخانەکانیان داخستووە و دەیانەوە پشتی خوێندن لەکارتی گشتیدا ئیفلیج بکەن. حوکومەتی هەرێمی کوردستان بەهۆی شکستی حوکومەانی ناشەفافی نایەکسانی داهاتوو وبەووی و قەیرانی ئابوری بەتەوو توانای جێبەجێ کردنی داواکانی مامۆستایانی نیە. لەم چوارچیوەی ململانێیشدا حوکومەت و مامۆستایان قوتابیان دەکەنە قوربانی و سوتماکی ناکەکی و سیاسەتی خەیان. وەزارەتی پەروەردە بەم بەیانەی ئەمڕۆ لەسەر پشتی خوێندنی ئەمساڵ بەاوی کردەوە. نەک لەبەرژەوەندی قوتابیاندا نیە، بەڵکو ئیفلیجکردن و خنکاندنی تواناکانی قوتابیانە، چونکە لەبەشێک لە خوێندگاکان خوێندن دەستی پێکردووە و تەواوی بەرنامەکانی خوێندن بە تاقیکردنەوەکان لەکاتی خێدا جێبەجێ دەکرێت. ئەو قوتابیانەشی بەهۆی مانگرتنی مامۆستایانەوە لەخوێندن بە بش بوون دەبە لەکاتی خێدا ئامادەیی تاقیکردنەوەکان بن و زیانێکی گەورە دەکەن و لەم سیاقەشدا، دەبنە قوربانیەکی گەورەیی چاوچنۆکی و بژێوەندیەکانی مامۆستایانی مانگرتوو.

مامۆستایان ئەوچینەن کە مارکس بەم شێوەیە باسیان دەکات و دەڵێت؛ "ئەمانە دژی بژێوازی خەبات دەکەن بە ئەوەی بوونی خەیان وەکو چینی ناوەڕاست، لەلەناوچوون ڕزگاربکەن، کەواتە ئەوانە شۆڕشگێڕ نین، بەڵکو موحافزکارن، لەوەش خراپتر و بەدتر ئەمان کەنەپارێزن و چونکە دەیانەوێت چەرخ و ڕەوتی مێژوو بە دواوە بگەڕێننەوە".

مانگرتنی مامۆستایان وەکو؛ چینێک داواکاری خەیان لەپێدانی مووچە و کەمکردنەوەک مافی تایبەتی خەیان کورت دەکەنەوە. لەکاتێکدا هەموو توێژ و چینە ژێردەستەکانی خوارەوە لەم ماف و ئازادیانە بە بشن. کەواتە مامۆستایان تەنها ماف و موچە و ئازادیان بەخەیان دەوە وەکو چینێک نەوەکو ئەوانی تر.

مانگرتنی مامۆستایان، لەئێستا خزمەت بە نیولیبەاڵیزم و سیستم دەکات، قوتابیان و منداڵی هەژارانیش سوتماکی ئەم مانگرتنەن ەونتر، مامۆستایان لەدژی چینی خوارەوە کاردەکەن ئەوەش بەشێوەیەکی ئاشکرا لەئێستا دەبینرێت، ئامانجی مامۆستایان پێکخستنی پشتی خوێندنە لە کارتی گشتیدا، مانگرتووان دەرگایی خوێندگایان

داخستوەو، کەچی لە پەیمانگاو کۆرسە تایبەتکاندا، بە پارە قوتابیان فێردەکەن و تەواوی پڕۆگرامی خوێندن تەواو دەکەن. بەتایبەتکردن و وانە وتنەوەی تایبەت تەنها زیان بە قوتابیانی کۆمەڵرامەت و هەژاران دەگەیەنێت و توانایی دابینکردنی پارەی خوێندنیان نیە و دەبنەقوربانی مەرامە گاوکانی ئەم چینە موحافزکارە. بەیە قوتابیان پەویستە لەچوارچەوەی ڕێخراودا خەیان ڕێکبخەن و بژێنە سەرشەقامەکان و فشار دروستبکەن لەسەرحوکومەت دژی ئەم باردۆخەی مامەستایان ڕوبەڕویانی کردەتەوە. یان کردنەوەی دەرگای خوێندگاکان، یان قەدەغەکردنی وانەی تایبەت.

پێوانەی چاکسازی باش بوونی گۆزەرانی خەڵک نیک پروپاگەندە! .. سەردار عەبدوڵا حەمە

ئەم ووتارە لە سەر بەشکی قسەکانی مەسرور بارزانیە لە پەرلەمانی کوردستان لە ٥ی تشرینی یەکەمی ٢٠٢٠
سەرەنجام سەرکی بە ناو حکومەتی هەرێمی کوردستان مەسرور بارزانی ئامادەی پەرلەمان بوو بوەستی خەی نیک لە سەر بانگهەشت کردنیژمارەیک پەرلەمانتار.
مەسرور بارزانی لە سەرجەم قسەکانیدا هەوڵی ئەدا شکستی کابینەکەی بخاتە ئەستەی کابینەکانی پێش خەی و حکومەتی عەراق و نەبوونی دۆریسەرکی کەرتی تایبەت .

کابینەکانی پێشوو هەی سەرکی ئەم باردۆخەی ئەستان لە قسەکانی مەسرور بارزانیدا لە کاتکا ئەوانیش هەمیشە ووتوویانە چاکسازی دەکەن !!
هیچ یەک لە کابینەکانی پێشوو نیانووتوە چاک سازی ناکەن چ لە کاتی پروپاگەندەی هەڵبژاردنکاندا بوو بێت یا دواتر هەمیشە درێی باشتر کردنیبژێوی خەڵک و ڕووبەڕووبوونەوەی گەندەیان کردووە وەک

ئەم کابینەی ئێستا . بە پێی قسەکانی مەسروربارزانی بێت کابینەکانی پێشوو درێژیانکردووەو چاکسازیان نەکردووەو خراپسازیان کردووە و کێشە و گرفتێکی کۆنەکە بووی زیادیان بە ئەم جەهەشتووە بەیە بارودۆخەکە بە ئەو کۆنتڕۆڵناکرێ یا قورسایی زیاتر لە سەر ئەو دا ئەنێ . هەر بەم بۆنەوە داوای چاوەروانی زیاتر دەکا لە خەڵکی کوردستان پێ یان دەڵێ بە یەک ساڵیکابینەکەی ئەو مەحاڵە سەرکەوتن بە سەر ئەو گرفتە کۆنەکە بووانەدئا بێتە دی و دەبە کاتی زیاتری بە دابنێن . دیارە هەشتنەوەی خەڵک لە چاوەروانیداتنها قسەی مەسرور بارزانی نیە سەرجەم کابینەکانی پێشوو تر ئەم کارەیان کردووە هەمووو بیرمانە لە نەوەدەکاندا لە بیرانبەر ناڕەزایەتیەکاندایانووت حکومەتەکەمان ساوایە و دواتریش بیانووی داعش و ئاوارەکان کرایە کەرەستەی هەشتنەوەی خەڵک لە چاوەروانیدا ، ئەمە تەنها پیشەیکابینەکانی پێشووش نەبووە بەڵکو هەمیشە حکومەتە بەرژواکان شتەکیان کردووە بە کەرەستە بە هەشتنەوەی خەڵک لە چاوەروانیدا وەک کاتی خۆیحکومەتی بەعس دەیووت جارە لە شەڕداین لە گەڵ ئێران و جارێکی تر دەیووت لە شەڕداین لە گەڵ ئەمریکا و ووڵاتانی ڕۆژ ئاوا. نیشتمان لەمەترسیدایە با دوای ئەمانە ئاوگەڵ دەکەین .

خەڵکی کوردستان هەقیەتی بپرسێ کابینەکانی پێشووش هەرخۆتان بوون هەرپارتی و یەکێتی بوون خۆ حیزبی تر نەبوون بۆچی هەشتتان ئەو هەموگرفتانە کۆنەکە بە ؟ بۆچی زوو نۆتان گەیین؟ یا ئەگەر ئەوەندە گرفتیان کۆنەکە کردووە وەک ئەوە مووچەیان لە کاتی خۆیدا نەداوەو قەرزێکی زۆریانکردووە و هتد دەبوو لێپرسینەویان لەگەڵ بکردنایە ، باشە ئەگەر وایە ئەوەندە کابینەکانی پێشوو بە توانا و شکست خواردوو بوون چۆنە دواتر هەرلە ناو حیزبەکانی خۆتانەوە هەڵتانبژاردن بە پلەی باڵاتر ، نیچیروان بارزانی کە سەرکەی زۆربەی کابینەکان بوو کردتانە سەرکەی هەرێمیکوردستان و بەرهەم صالحتان کردە سەرۆک کۆماری عێراق.

. دەبە لەوە ڕیاکارانە تر چی بێت کە کابینەکانی پێشوو بکەیتە هەی بەرەو پێشنەچوونی بە ناو چاکسازیتان یا بە مانایەکی تر شکستان .

حکومەتی عێراق یەکە تر لە هەکارەکانی ئەم بارودۆخی کوردستان بوو لە قسەکانی مەسرور بارزانیدا چونکە مووچەی نە ناردووە و بودجەی پەنەداون ، باشە ئەگەر ئەوە هەکار بووە بۆچی واز لەو حکومەتە ناهەنن ؟ بۆچی لە بۆغدا ناکشنەوە و بۆچی کار بە ئەنجامی ریفراندەم ناکەن ؟ بۆچیپلە و پێستان وەرگرت ؟ سەرکەی کۆمار و چەندین وەزیر و ئەندام پەرلەمانی حیزبەکانتان لە بۆغدا بۆچیە

ئەگەر خەڵکیان نیە بۆ خەڵکی کوردستان؟ئەم جۆرە قسانە مایەپووچ دەبنەوە کاتێ ئەوە بە کردەوە بۆغدا بە دەست دەزانن و بە قسەش بە دوژمنی دەزانن. مەسرور بارزانی لەلایەک دەیووتبارودۆخی خەلکی کوردستان باشترە لە دەوروبەرکانی خۆی مەبەستی ئەو خەلکی ژێر دەسەڵاتی حکومەتی عێراقە کەچی چاوەروانی مووچەوبووجۆی ئەو حکومەتەش دەکا ئەمە ئەوە ناگەیەنێ ئەو حکومەتە باشترە لە ڕووی دارایيەوە ئەمە لە لایەک لە لایەکی تریشەوە ئەو حکومەتە هیچ نەبەهموو مانگێ مووچەی خەڵک دەدات بەڵام جەنابی مەسرور ئەوە ئەوەش ناکەن بۆچی خەلکی کوردستان باشتر ئاژی هەردوو لاتان دوو دەسەڵاتیدزو مافیان نەخەڵکی عێراق و نە خەڵکی کوردستان ژیانکی شایستە بە مرۆڤیان نیە لە سایەی ئەوەوە .

نەبوونی دۆری کارتی تایبەت لە قسەکانی مەسرور بارزانیدا هەکارێکی تر بوو بۆ شکستکەیان بە یەک پارچە وایە کارتی تایبەت ئابووری کوردستانپێش دۆخات !! ئەمەش لە سەرتاسەری جیهابدا نیولیبرالیزم ئەم پروپاگەندەیە دەکا کە گوایە دەبێ گرنگی بەکارتی تایبەت بدرێ . باشە ئەوە جیهانیسەرمایەداری نابینن کە لە ژێر سایەی نیلیبرالیزمدا لە چ قەیرانکدا یە ؟ چونکە کارتی تایبەت بەدوای قازانجی شەتانەوەیە بۆ ئەمەش نرخ و بەهایکاکانی بەرز دەکاتەوە ئەوە لە لایەک لە لایەکی تر بۆ ئامانجی قازانجی زیاتر کرێکار لە سەر کار دەردەکا و کرێ ی کەم دەداو سەعاتی کار زیاتردەکا تاوای لێ دێت هەزی کەینی کاکان کە زەربەی خەلکە نامێنێ ، کەم دەبێتەوە بەیە قەیران لە دوای قەیران ڕوو دەدات ، سیاسەتی کارتی تایبەتڵە جیهاندا ڕوو لە شکستە . مەسرور بارزانی هەر لە میانەی قسەکانیدا لەم بارەوە ووتی(خۆ ئەمە سیستەمی سۆشیالیستی و کۆمۆنیستی بنیاتنانین)، ئەو پەی وایە ئەو سیستەمە باش نیە بۆ گۆشەی ئابووری . هەر بۆ بیرهێنانەوە پێویستە نموونەی شۆشی سۆشیالیستی ئۆکتۆبەری ڕوسیا بهێنمەوە پاش سەرکەوتنی ئەم شۆشە لە ڕووی ئابوریەوە چەند هەنگاوێکی گەم نراوەک نەهێشتن یا کەمکردنەوەی کارتی تایبەت ئەو کاتە ووڵاتیروسیای لە دواکەووتوترین ووڵاتی ئەوروپاوە کردە پێشکەوتووترین ووڵات لە ڕووی گۆشەی ئابوریەوە بۆ جۆرێکی لە هات بووە هاوشانی ئەمریکائەوەی کە ئەنجامێکی چی بوو هەکارەکەی ستالین و ئەوانەی دواتر هاتن نەیانتوانی کارەکانی شۆش تەواو بکەن ئەوە باسێکی تر ، یەکەم کارەکشۆش لە ڕوسیا کردی کاربای گەیاندە دوورترین گوندی ڕوسیا کەچی ئەوە کاربای کوردستانتان بێ و تا ئێستایش کورستان وەک ٣٠ ساڵپێشتری لە نەهاتوتەوە کە حکومەتکانی پێشووی عێراق لە ڕۆی کارتی گشتیەوە دابینیان کردبوو .

ئەگەر ئەوە پێتان وایە ئەو ووتانەی کە سیستەمکەیان سەرمایەداری دەوڵەتیە بە ناوی کۆمۆنیست و سۆشیالیستەوە بیانسەنن ئەوە هەڵەیەکی گەورەدەکەن. هەرچەندە کۆمۆنیستی و سۆشیالیتیش نین بەڵام کەرتی گشتیی بنەمای ئابوریانە کەچی گۆڕیان کردووە لە ڕووی ئابوریەوە چین بەنمووونە ئەمڕۆ کەوتوەتە پێش هەموو سیستەمی ئەورووپا ورژئاواوە بە ئەمریکاشەوە . هەر بۆیە من پێم وایە کەرتی تایبەت دەوری نیە لە گۆڕینئابوریدا چاو لە تورکیا بکەن بزانن کەرتی تایبەت چی لە ئابوری ئەو ووڵاتە کردووە . دەبێ ئەوەش لە بەرچاو بگرین هەر گۆڕپەدانی ئابوری گرنگنیە گرنگ دابەش کردنی سامانە بە شێوەیکی یەکسان گرنگ ئەوەیە بزانین کام سیستەم لە قازانجی چینی کرێکارو زەحمەتکێش و چینە کۆمەڵایەتیکانە تا کەرتی گشتی بادەست بێت ئەم چینە خۆش گوزەرانتر دەبێت دەبێ سیستەمە هەڵبژێرین کە سامانی کۆمەڵگا بە هەموو کۆمەڵگایەت نەک بە چەند کەسێک.

بیانووی کورتنا یەکە تر لە هەیکانی بەرەو پێشەوە نەچوونی چاکسازیکان بووە لە قسەکانی مەسرور بارزانیدا، وەک پێشتر ووتم دەسەڵاتبەرژواکان هەمیشە بیانوویەکیان هەیە بۆ خراپی بارودۆخی خەڵک. پرسیار ئەوەیە لەڕدا ئایا کورتنا کاریگەری هەبووە لە سەر ژیان و بارودۆخیخودی مەسرور و باوکی و برازاکانی و سەرجەم بەرپرسان؟ نۆخەر ئەی کەوایە نابێ هەکاریش بێت بۆ خراپ بوونی بارودۆخی خەڵکی کوردستانیش، لە کاتێکا سیستەمێکی حوکمانی ئینسانی و عادیلانە هەبۆ بۆیە گرفتەکە کورتنا نیە بەڵکو سیستەمی ناعادیلانیە، دابەش نەبوونی سامانی ووڵاتە بەعادیلانە . دەبوو کورتنا ببوایەتە هەی چاکسازی زیاتر نەک بیکەنە گرفت بۆ خەڵک دەبوو لەم کاتەدا سەروەت و سامی دزراو دابەش بکرێ بۆ سەرخەڵکیدا بۆ ئەوەی خەڵکی پارەزراو بۆ لەو ڤایرەس و پەویستیان بۆ کار کردن و چوونەوە دەرەوە نەبێ وەک لە کۆمەڵگا پێشکەوتووەکاندا هەر ئەوکارە کرا ، بۆ پێچەوانەوە کورتنا بوو بۆخەر بۆ دەسەڵاتداران بازرگانی و بۆقاچاخ بردنی نەوت و هەنانی دەرمانی ئیکسپایەر و بووە هۆیدەسکەوتی زیاتر بۆ خەیان بۆبەم چینەکانی خوارەوە ژیان و گوزەرانیان خراپتر بوو بۆهەی ئەم پێتاوە.

دوا قسە ئەوەیە ئەگەر چاکسازیەک بارودۆخ و ژیانی خەڵک باشتر نەکا ئەوە چاکسازی نیە و پرسەی چاکسازی فریوکاریەو دریەکی گەورەیە ئەمکابینەش هەر لە هەوڵی ئەوەدایە خەڵک خۆشخەیاڵ بکا بەوەی کاتی زیاتری بدەنێ تا چاکسازیەکانی بکات و خەڵک لە چاوەڕوانیدا

بەختەوەتاکاتێکی نادیار لە ماڵەوە بن و نیشانە شەقام بە داواکانیان ، خەکیش لە برسیەتی و لە هەژاریدا ئاگرن و خەشیان لە تەری و دەوەمندیدا بەنەوە . ئەم کابینەش وەک ئەوانی پێش خۆی نە ئەتوانێ چاکسازی بکا و نە ئەتوانێ دەستاتێکی دادپەروەرانە دابین بکات بە خەکی کوردستان بەیەچارسەر ئاماینی یەتی .

سەردار عەبدوڵا حەمە
٦/١٠/٢٠٢٠

خیانەت ... سەلام عومەر

نامەیەکم دایە دەست با

هەور هات و لێی تەکردم

رازەکەشم بە مەی سپارد

ئەویش هات و لێی سەکردم

* * *

نامەیەکم دایە دەست با

تا بە نیشتمانی ببا

پەم وانییە نەنامەی من

نە ئازادیش بەکەس بگا

***

نامەیەکم دایە دەست با

رەشبا لە ئاسمان دەاندی

پەکانی مەژوو کەوتن و

خیانەت بەئاشکرا فڕاندی

مانیفێستی عەشق... بەشی کۆتایی... تێکست: ستیڤان شەمزینی

تۆ ژینەکی خەمباری، منیش لە میتافی خەم دروستکراوم
تۆ ئاوازەکی تەنیای، منیش مایستریەکی بەدەنگ
وەرە ئازیزم، پێکەوە سیمفۆنیەکی غەمبار
لە ئێشق دروست بکەین

من دزم، دەمکە دڵی تەم دزیوە
تەش دزی، لە مژە هەستەکانت دزیوم
ئەمە هەردووکمان دزین، تە رووناکی ڕۆح و
منیش ئاگری بەتینی ئاوینم دزیوە

ئەو بەسەیە قرچەی دڵی منە
چوونکە چیتر بڕگەی ئەم دڵزاخی دابڕانە ناگرێت
ئەو گریانە خەمگینە نەتەی قورگی منە
چوونکە تەنیا بەم ئاوازە شیوەنی فیراق دەکات

تۆ خەونت بینی و گووتت خەشم ئاوڕی
منیش خەونم بینی و گووتم خەشم ئاوڕی
لەناکاو لە خەونی قووڵ ڕاچڵەکین و
سەرەتای دابڕانەکی جاویدانی دەستپێکرد

ئێشق سەرەتای دەستپێکردنی دابڕانە

دابەان سەرەتای دەستپێکردنی ئێشقە
دابەان سەرەتایە و کۆتایشە

ئێشق گەردەلوولێک بوو
ئێستا و ئایندەی هەڵگرتم بەرەو دوورگەی ئازار
ئێشق شەپۆلێکی تووڕەبوو
ئاواستەی کەشتی خەونەکانمی گەیی بەرەو نادیار

کاتێک من ئاشق بووم هەموویان پێدەکەنین
کاتێک من دابەام هەموویان پێدەکەنین
ئیدی هەر پێکەنین...

لە فەرهەنگی ئێشقدا، دوو وشە هەن
مانای رەنجی ئاشقانەی من شی بکاتەوە:
گریان و دابەان

حەزئەکەم چی جوانی دنیایە بیخەمە شیعرێکەوە بۆ تۆ
حەزئەکەم چی گووڵە بیکەمە چەپکێک ئاویش هەر بۆ تۆ

چەند دەتەوێ بڕۆ، چەند دەتەوێ دوور بکەوەرەوە
چوون لە جوگرافیای دڵم دەرناچی
ئاخر تۆ نازانی ئێشق مەملەکەتێکە لەناو دڵی من

من و تۆ لە پێشتی بەئاگایدا بووین
سەوێ حەرامکراوەکانمان لێکردەوە و
هەمووپانمان خوارد
بەمە بۆ ئاگا هاتینەوە و
لە ناو دۆزەخی عێشقدا خەمان دەزیینەوە

عەشق راکەشانی بەردەکی سیزیفە
عەشق خلەربوونەوی بەردەکی سیزیفە
عەشق رەنجکەشانی بە ئەنجامی سیزیفە
عەشق دیوەکی تری بە سیزیفبوونە

سێپتەمبەری 2015
دیسامبەری 2016

ئەڵمانیا - بیلەفێلد

تێبینی: هەموو بڕگەکانی ئەم پەستراندە لە کتێبی شیعریی "بەتیشکی عیشقت ئەدرەوشێمەوە" لەلایەن 21-74 چاپ و بڵاوکراونەتەوە. کە ئەو کتێبەش بە چاپی کاغەز لە سەرەتای ساڵی 2017 لە ناوەوە و دەرەوەی وڵات بڵاوبووەتەوە.

ساتپڕانی مەمەک … شیعر/کاوە عوسمان عومەر

(١)
فریشتەیەک لە ئازار، گەشتنەک..
خەراتر لە ترپەی دڵی کات،
وشەیەک پێ ئەستا،
وەرزێک پێ گوڵی ژەهر
چنگێ بەدەنگی،،،
هەشتا لەوی ئەو ..
گوڵچنینی زەردەپەڕ بوو

(٢)
هەر لە وەرزی خەمەشی جەنگا بوو،،

من تەم ناسی،
تۆ منی شەختەت لە ئامێز گرت،
کەسمان ئەستا نە بە زمانی..
پەپولە ئاوێکان قسە ئەکەین،
نە باڵکانمان…
وەک ئەوسا بڵێمی پە چرای،
ناو دەریاچەی یاخیبونە

(٣)
کە لە ئامێزی شەختەبوتدا..
بوە پەیکەرێک لە خەیاڵی ژاوی کات…
لەگەڵ دوا زەردەخەنە یدا،
شەپۆلێک سیمرخیش..
لە باڵیاندا.

(٤)
گەر پشکەکانی سەرپەنجەکانت
لە دوریما بتەزن، ئیتر بزانە،،
سرکیی وشەم تەلبەندی کات ئەبڕە،
ئەوتا لە بەردەم چرای کز سوتاوت..
چیرەکی تیشک پژانی مەمکە،
گەرئاوێنە شینەکانی کچیشت،،
وررد ..و خاش..بە..
یادەوەریەکانت، ،،
ئەبنەوە بە مرواری…
نەو ەستە چنراوەکانی چاپتەرەکی تر..
لە سروتی ئەفسونم

(٥)
کیوێک لە خەونم بری تا گەیشتمە..
کەشکت لە فرمیسک و،،
پڵە هەورێک،،
لە خوێنی قەترانی ژاو

(٦)
لە کەناری لمینا ،
دوا نوسینی ناوشوشەی ڕەحی خەی..
بە شەپۆلە زیوەیکان سپارد،

سەرگوزشتەی سەرکەشی کەشتیەکی مەستە،
بە سەمەرە قەشەنگەکانی بووون..و..
چارەکە کەی هەوری گەینەو..
ساماڵیشی ، ،،
ئەشکەنجە ەەژنەی ونبوون

(٧)
پایزەکی بەەەنگە
وەک تەی پەل و گەەا ی وەریو،
پایزەکی تینووی بەنمەیە..
وەک تەی پەەیو لە ژەر تەمتومانی..
دوای جەنگە ەەش و سور و بەەەنگەکان،
چی شاکارەکی لە نامەیی،،
چی تروسکە یە کیت..
وەە وئاوەزان،،
بە تەکستی پەرتوکی مەرگنوس

(٨)
گەر نازانیت،،،،
برینەک لەسەردەتە،
ەەش، و قەترانی ،،
تا بە گەورەترو ترسناکتر..
لە لەوی شەقارشەقاری،
گەردونەک لە تەنیایی …
و بەدەنگی ەەها.

(٩)
ئەوارەەیەک زەردتر،،
لە ئآلتونی چاوی خەر..
وشەیەک، وەک گەەایەکی بەگیان،
لە زارت وەری،،
تەکستی دونەیەک،،
بە ئەندازەی خوەپژانی کاژەرەک، دەنیایێدا..
لەوەی هەرگیز ناگەەتەوە ئەرە،،
منیش هەر ئەوەندەم پەت وت،،
پارادیسم، دوو فەرسەخ لە تەنیایتەوە دورە
گەر تەزەک لەشە قەی باەدەی،
وەک ئەوسای نەورەسییت…

هەر ئەگەیتە دەروازەی پارادیسم.

(١٠)
ئەبارەمەو...کە تە نامنی..
باوەرم بە نەرگزی ساتەکانتە..
چەپکە زەردەخەنە بەنتەوە ،
بەردەم دەرگای سپی چاوەوانیم،
بەهام نە کاتی ئەوم ماوە..
بە تەرزەکانت چرە کەمەوە،
تەش وەک ئەوسا
وشەکانت،،
نابنەوە بە چەپکە زەدەخەنە.

(١١)
کە باهەزی جەنگەکی تر
گوڵە خەڵەمشیەکانتی..
ژاکانە بەر پەنجەرەم ،
لەسەر کورسیەکەم ،
دوا پەکی هامان..
بە یادی وەرینی ..
ساڵە گوەزومردیەکانی ..
خەم و خەت ئەخەمەوە

(١٢)
کە بومە وە دەریاوان،
هەمو شەکەتیەکانی...
پشت دەریاو،
شەختەبووونی خوەن،و...
خەکوشتنی شەپەلە خەشبەختەکان..
و..بەردبونی دەت بە باس ئەکەم

(١٣)
تاسە ی شەپەلەکان..
چیتر بە من تیمار ناکرە،
ئەی نەسیمە تەنیاکەی..
بەدەر لە کات و شوەن،
شینم کەوە بە رەنگی زەریا،
چیتر هاناگەم دەنەوایی...

ئەستێرەیە باڵ وەریوەکان بەموە.
پەنجەکان بونەتە تاشە بەرد...
دەیش چنگە سوتماکی چاوەڕوانیە..
پەڕانگەم...
لە تیمارکردنی لەوی تینوی...
ئەم هەمو گوڵە ئەفیلیا..
شەکەت و ماندوو وەریوەی...،
چنگە ژەهراویەکانی سوەتانی جەنگ.

(١٤)
کە دوا کەشتیش نەگاتە کەنار..
دەریاش لە وەرزی جەنگا،،
ببەتە بیابان...
تا ئەتوانیت بنوسە،
لەو نامانەی هەرگیز نامگەنە..
یان بە خامەی سەرابیت..
دەستێک بکەشە،
خنکاو لە ژێر ئاهی بارانە...
بە ڕەنگ و تەزیو،
وێک روخساری نامەیی تە

دوو ئەستێرەی گەش گەش ... عەلی حەمەشید بەرزنجی

چەند خەش کە مرۆڤ لە ژیاندا و دوای مردنیشی تایبەتمەندیی و جوانیی و کار و کردەوەکانی ببنە پەناسە بۆی و جێگەی شانازیش بن لە نەو کەمەگەکە یاندا.ئەمە ئەگەر لە دنیا ڕەنگین و ڕازاوەکەی ئەدەبیاتدا بێت ووونتر دەردەکەوێت و تیشک و پرشنگی گەشی هەموو لایەک دەگرێتەوە.کە دەڕەیەن ئەدەبیات ئەوە زەر بواری نوسین دەگرێتەوە و لەخە دەگرێت،هەر یەکەشیان کەسانی تایبەتمەند و پسپۆڕ و شارەزا کاری تەدا دەکەن و لەوەوکار و بەرهەم و بابەتکانیان بەخەک دەناسنن کە زەر جار هەندکیان وەکو پووری هەنگ خەک

لێیان کەدەبێتەوە و چۆنی لێوەردەگرن.هەندێک کەسیش هەیە زیاتر لە بوارێکی ئەدەبییەدا کار دەکات و سەرکەوتوویی خۆی بەبڕهەمکانییەوە سەلماندووە.لە ئاسمانی ئەدەبیات و مێژووی کوردیدا وەک ئەستێرەی گەش دەردەکەون و دەبنە مایەی سەرنج.لێرەدا دوو ئەستێرەی گەش گەش،دوو مرۆڤی بەتوانا و بەهرەمەند،دوو کەس کە لەلای گشت خەڵکی کوردستان ناسراون و دیارن باس دەکەین،کە هەردووکیشیان تەنها پێنج ڕۆژیان بەین بوو کە وەک ئەستێرە کشان و گەیشتنە دوا مەنزڵی ئەبەدیی خۆیان،ئەوانیش مامۆستا (ع.ع شاونم) کە ١٠/١٠/٢٠٢٠ و مامۆستا(عوسمان محەمەد هەورامی) یە کە ١٥/١٠/٢٠٢٠ کۆچی دواییان کرد و زیانێگی گەورەش لە ئەدەبیاتی کوردی کەوت .

حەمەسالح قەرەداغی.....ع.ع شاونم.....عەلی حەمەڕەشید بەرزنجی

کەمن ئەو مرۆڤانەی کە وەکو ئەمانەک تایبەتمەندی جوان کۆیان بکاتەوە و تێیدا سەرکەوتوو بن،دوو شاعیر،دوو نوسەر و زمانزان و شارەزا و بەسەلیقە و ورد و بوێر،هەردووکیان کەمێک کتێبی بەنرخ و گرنگ و بەسودیان لە چەند بوارێکی جیا جیا دا پێشکەش بە کتێبخانەی کوردی کردووە و تا هەتایە ناو و ناوبانگیان بە زیندوویی دەمێنێتەوە.ئەوەی یاتر وایلێکردم کە ئەم بابەتە بنوسم ئەوەیکە هەردووکیان سوارچاکێکی شارەزا و لەزانی بواری ئەدەبیاتی منداڵان بوون،خاوەنی چەندین شیعر و ئۆپەرێتی پڕوردەیین،دوو مامۆستا و پڕوردەکاری بەتوانا و خەمخۆر و دەسزی منداڵانی کورد بوون،هەرچەندە ئەوان بەتەمەن لە من گەورەتر بوون بەڵام وەکو هاوڕێ وا بووین و زۆر جار پێکەوە گفتوگۆمان دەربارەی ئەدەبیاتی منداڵانی کورد کردووە ، ئەوان دەریایێک بوون لەزانیاری،ئاسمانێک بوون لە ئەستێرەی وشە و نیشتمانێک بوون لە جوانی و وەفا و خۆشەویستی.ئەوان دوو دەنگی زۆڵاڵ و دوو گەنجینەی بەبەها و

سەنگینی وشەی کوردی بوون.من بە تەلەفون و دانیشتنیش لەگەڵ هەردوو مامۆستای ئازیز(ع.ع شەونم)و مامۆستا (عوسمان محەمەد هەورامی) دا پەیوەندیمان هەبووە و،کە ئەدەبیاتی منداڵان بە جوانیی و ناسکیی خەی ئەو شانازییەی پێبەخشیم کە ئەو پەیوەندییەم لەگەڵ ئەو دوو شاعیرەدا دروست بکەم.تا کۆتایی ژیانیشیان ئەو پەیوەندییەمان هەر بەردەوام بوو.ئەو ماوەیەی پێشوو خەریکی نوسین و ئامادەکردنی بابەتێک بووم بۆ ناونیشانی(دایک لە شیعری منداڵاندا) مامۆستا عوسمان لەڕێی (ماسنجەرەوە) چەند شیعرێکی خەی بۆ ناردم کە بۆ (دایک و خۆشەویستی دایک) نوسیبووی و زۆر بابەتێکشمی بۆلاوە باشبوو.زۆر گرنگام نەو گۆڤارە تایبەتکانی منداڵان و ئەو کتێب و نامیلکانەی کە دەسەزانی ئەو بوارە بۆ منداڵانی کوردیان نوسیبوو، بۆیە کەمێکی زۆر شەرم کەکردەوە کە بۆ دایک نوسربوون.بەڵام شیعرێکم لەبەر بوو کە نەمدەزانی خاوەنەکەی کێیە، بۆیە منیش پێرشی ئەوە بووم کە خاوەنەکەی بدۆزمەوە ،دوای گەڕانی بۆناو هەندێک لەو دیوانانەی کە خاوەنەکانیان شیعریان بۆ منداڵان نوسیوە وەک (زەوەر، بەختیار زەوەر، بەکەس،کاکەی فەلاح،لەتیف هەڵمەت،ع.ع شەونم....)بەم نەدۆزرایەوە بۆیە وام بەباش زانی کە پرسیار بکەم ئەوبوو تەلەفونم بۆ مامۆستا ع.ع شەونم کرد و دواتریش بۆ مامۆستا عوسمان محەمەد هەورامی کە هەردووکیان زیاتر بۆ بەکەس دەچوون بەڵام لە دیوانەکێدا نەبوو،تا وەڵامکانیشیان لێیەکەوە نزیک بوون،بەڵام کەسیان دڵنیا نەبوون ،ئەوبوو دوای ئەوانیش لە زۆر کەسی ترم پرسی کە کەسانی شارەزا و ناسراو بوون لە بواری ئەدەب دا.هەندێکیان دڵیانوت شیعری (هێشیدی مەلا عەلی) یە و بەڵام هەر ئەوانیش دڵنیا نەبوون . ئەمەش تەواوی شیعرەکێیە و دڵنیاشم کە زۆرتان بیستوتانە دوور نییە لەبەریشتان نە بێت چونکە ساڵانی پێشوو لە پەیگرامی خوێندن دا هەبوو ناوی خاوەنەکەشی هەر لەسەر نەبووە.بۆیە ئەوەشم باسکردو تەواوی شیعرەکەش دڵنوسم، بەڵکو بەبەڵگەوە کەسێک ناوی خاوەنەکێیمان پێ بڵێت.

کۆمەڵێک لە نوسەران و شاعیران و هونەرمەندانی پواری مندالان لە گەشتێکی گوڤاری (گوڵەکان)

دایکی شیرینم چەند خۆشویستی
بۆ ژیانی من چەندە پۆویستی
لە بەر من بۆشو ئازار ئەکشی
نەکوو دەرکەوم تاکو دامپۆشێ
بۆلایلایی خۆش ، ئاوازی شیرین
من ئەکەیتە خەو دەم بە پێکەنین
لە نەخشیما ئەگەیتە فریام
چارەسازمی کە وەختێ گریام
بەسەرمای زستان پارێزگارمی
بە هاوین ئاوی سازگارمی
ئوەندەی کە تە منت خۆشدوێ
من سەد ئوەندە خۆشی تەم دوێ

دانیشتن و گفتوگۆ لەگەڵ ئەو دوو مامۆستا ئازیزەدا هەندێ شیرین و خۆش بوو حەزت دەکرد تەواو نەبێت و گوێیان بۆ بگریت و تینوێتی خۆت بە بارانی وشەکانیان بشکێنیت،کە ئەدووان بە تامەزرۆوە گوێکانم شل دەکرد و پەرۆشی ئوە بووم کە زیاتر و زۆرتر قسە بکەن،چیت بپرسیایە بۆنمونەوە دەهاتنە وەڵام.مامۆستا عوسمان تا ئەم دواییەش دەیتوانی کە بێتە بازاڕ بەڵام بە کەمی ، نەشتەر گرییەکیان بۆ ئەنجام دابوو ئەمەش کەمێک لە نوسەر و شاعیران سەردانمان کرد ،زۆری پێخۆشبوو هەروەها زۆر قسە و بەسەرهاتی خۆشیشی بۆ گێڕاینەوە من و کاک ئەمین محەمەد و کاک سەردار قادر و مامۆستا ئەحمەد حسێن و مامۆستا عوسمانی ناری زادە و کاک شێخ ڕەوفی شێخ جەمیل

بووین. بۆم دەمان نەهات داوای لێبکەین کە وێنەیەکی لەگەڵدا بگرین چونکە ئەو لەناو جەدا کەوتبوو.چەند جارێکیش لەگەڵ کاک ئەمین محەمەد و مامۆستا ئەحمەد حسێن و زانیار سەردار قەگەیی سەردانی مامۆستا ع.ع شەونم) مان کرد.جارێکیش من و کاک ئەمین لەگەڵ مامۆستا حەمەساڵح فەرهادی و جارێکی تریش لەگەڵ کاک ئازا یوسف سەرنوسەری گەڤاری جەلانێ و کاک سەرهەنگ غەریب کە لە هەولێرەوە هاتبوون سەردانی مامۆستا ع.ع شەونمیان کرد. زۆر جاریش هەرخۆم لەگەڵ کاک بارانی کۆم دەچووین زۆری پێخۆشبوو باران زۆر بچوک بوو بۆم شیعری لەبەر بوو بۆی دەوت کە شیعری ئەویشی لەبەر بوو،شیرینی دەدایە..باران وێنەشی دەگرتین..من بەرهەمی خۆم بە برد و گەڤاری(ئاری) یشم بە دەبرد کە خۆم سەرپەرشتی دەرکردنیم دەکرد،زۆری پێخۆش بوو،ئەویش کتێبی چاپکراوی خۆی دەکردینە دیاری.ئەو دوو مامۆستا ئازیزە لەو تەمەنشدا هەر چالاک و لەکاردا بوون،بەردەوام بوون لە نوسین،هەردووکیشیان خۆتکی جوانیان پێوە بوو.مایەی خۆشحاڵیمە کە کاتێک هاوڕێی شاعیرم کاک ئەمین محەمەد خەریکی کەرکردنەوەی دیوانەکەی مامۆستا ع.ع شەونم بوو من زۆر لە شیعرەکانم تایپ کرد ،هەروەها جارێکیش کە چووم بۆ سەردانی داوای لێکردم کە چەند شیعرێکی هەبوو بۆی تایپ بکەم،یەکێک لە شیعرەکانی بۆ سڵەمانی بوو کە تازە نوسیبوی.بۆم تایپ کردوو لەسەر سیدییەک بۆم بردەوە،بۆم بیرم چوو بوو هەر لەو سیدییەدا چەند شیعرێکی خۆیشمی تیابوو کە ئایکەشابوو تەلەفونی بۆ کردم و داوەی دەستم جۆی خۆیەتی لەرەدا باسی ئەوەش بکەن کە ستافی گەڤاری (گوڵان) کە گەڤارێکی تایبەت بوو بۆ منداڵان سااڵنە گشتەکیان بۆ نوسەران و شاعیران و هونەرمەندانی بواری منداڵان ساز دەکرد بۆتایبەتی ئەوانەی کە لە گەڤارەکەدا بەرهەمەکانیان بڵاودەکردەوە بۆم ئەمساڵ نەمانتوانی ئەو گشتە بکەین،لەو گشتانەشدا مامۆستا عوسمان محەمەد هەورامی لەگەڵ سەرجەم بەشداربووواندا بۆگفتوگۆ و بۆخشینی زانیارییەکانی سودی پەدگەیاندین و هەمیشە بۆ ماندوو بوون بۆ چالاکی لەدەوری خۆی کۆی دەکردینەوە. نوسین دەربارەی ئەم دوو ئەستێرە گەشە درەوشاوەیە تەواو نابێت ،بۆم گ َانەوەی ئەم بیرەوەرییانە خۆشویستی ئەوان زیاتر دەردەخات و تا هەتایە لەیادمانا بەنەمری دەمێننەوە.ڕۆحیان شاد و گۆڕیان پڕ نور بێت.

کۆمەڵێك لە نووسەران و شاعیران و هونەرمەندانی پواری منداڵان لە گەشتێکی گۆڤاری (گوڵەکان).....

١٦/١٠/٢٠٢٠

وەرزکانی سا ... محەمەد بەرزی

سا چوار وەرزی تیا
ئاو و هەوایان جیا

زستانی بەفری زەر
ئاو دەبە بە چلوور

بەهارکەی گو پشە
سەیران و گەشتی خشە

هاوین گەی گەرما
بە مەلە بە هاوتا

پایز گەا هەزانە
لای من وەرزکی جوانە

وا تەکەم هەنگینە
دار و بەردی شیرینە

٢٠٢٠ / ٧ / ٢٦

ڕزا شـــــوان: چیـــــرۆک بۆ منـداڵـان.. بـەردێـکـی گـەورە لـە ناوەڕاستی ڕێگادا

لە سەردەمێکی ڕابردوودا، شایەکی زۆر زیرەک و دانا و زانا هەبوو، هەردەم دەیویست لە ڕێی تاقیکردنەوە و کاری کردارییەوە، گەلەکەی فێری کەشش و کاری جوان و وانە و پەندی بەسوود بکات.
شەوێکیان، لەو کاتەی کە هەموو خەڵکی نووستبوون. شا لە نزیکی کەشکەکەیدا، لەسەر چەقی ناوەڕاستی ئەو ڕێگا سەرەکییەی کە بە بەردەم کەشکەکەیدا تێدەپەڕی. بەردێکی گەورەی دانا. بەیانی ئەو شەوە، شا خۆی لە پشتی شوورەی باخچەی کەشکەکەیدا مات دا و لە بەردەکەی دەڕوانی، تا بزانێت چی ڕوودەدات و کە ئەو بەردە گەورەیە لادەدات.
یەکەمین جار جووتیارێک هات، گالەسکەیەکی پڕ لە گەنمی پێبوو، دەیبرد لە ئاشدا"ئاسیاودا" بیهاڵێت و بیکات بە ئارد.
جووتیارەکە:"باشە! ئەو خەڵکییەی کە بە ئەردا ڕێشتوون و ئەم بەردەیان بینیوون، بە لایان نەداوە؟ دەک تەماندرێژ نەبن، ئەمە تەماڵی و گوێ پێنەدانە" گالەسکەکەی بە لای ڕاستی بەردەکەدا سووڕاندەوە، ڕێی گرتەبەر و ڕێیشت و دوورکەوتەوە، هەر دەیبەڕان و سکاڵای دەکرد و لەمەی خەڵکی دەکرد. تومەتباری دەکردن کە هیچیان تیا بەسەر نییە. بە ئەوەی کە خەشی دەست بە بەردەکەوە بدا و هەوەبدا کە لەسەر ڕێگاکەدا لایبەرێت.
دوای کەمێکی تر، سەربازێکی لاو هات، کە بە درێژایی ڕێگاکەدا گەرانی دەوت. سروە بایەکی فێنک پەڕەکانی سەر کاوەکەی دەلەرانەوە، شمشێرێکی بریقەداریش بە لای چەپیەوە بوو. بیری لەوە دەکردەوە، کە لە جەنگدا، چی ئازایەتی و دڵێریەکی بوونە دەنوێنێت. سەربازەکە بەردەکەی نەبینی، پەی لێی هەڵکەوت، بە لایەکی ڕێگاکەدا کەوت. هەستایەوە و خەڵی سەر جلەکانی

تکاند و شمشرەکەی هەڵگرتەوە. زەر لەو خەڵکییە تووڕەبوو، کە ئەم بەردە گەورەیان لەسەر ڕێگایەدا بینیوە و لایان نەبرووە. بە تەماڵ و تەوزەل ناوی بردن. سەربازەکە ڕیشت و دوورکەوتەوە، بە ئەوەی کە بیر لەوە بکاتەوە، کە پاڵ بە بەردەکەوە بنێ و هەوڵبدات لای بەرێت.
بە درێژایی ئەو ڕۆژە زەر کەس بەو ڕێگایەدا، بە لای بەردەکەدا ڕیشتن، سکاڵایان لە شا و لە خەڵکی دەکرد کە دەبینن ئەم بەردە گەورەیە لە ناوەڕاستی ئەم ڕێگایە دایە، بە ئەو خەڵکە تەماڵە لایان نەبردووە. بە ئەوەی خەشیان هیچ هەوڵێک بە لابرنی بدەن.
لە دواییدا، لە دوای ڕۆژ ئاوابوون، ئەوارە تاریک بوو. "جوان" ی کچی مام شاسوار، کە کچێکی ئازا و ژیربوو، لە بیانییەوە تا ئەوارە لە کارگەیەکدا کاری دەکرد. ئەوارە لە گەڕانەویدا بە ماڵەوە. بەردە گەورەکەی بینی، گەرچی زەریش ماندوو بوو. لەبەر خۆیەوە وتی:"وا تاریکی داهات، لەوانەیە کەسێک بەم ڕێگایەدا بێوات و ئەم بەردە نەبینێت و پێی لەهەبکەوێت و ئازارێکی زەری پێبگات. پاڵی پێوە دەنەم و لە ڕێگاکەدا دووری دەخەمەوە" زەر زەحمەت بوو کە بتوانێت بەردەکە بجووڵێنێت. جوان بە هەموو هێزو و تین و توانایەکییەوە، بەردەکەی جولاند و پاڵی پێوەنا.. چەند تڵکی پێیدا، وازی لێنەهێنا تا بە تەواوی لەسەر ڕێگاکە لایبرد و دووری خستەوە.
جوان واقی وڕما، کە بینی لە چاڵکی شوێنی ژێر بەردەکەدا، سندووقێک هەبوو. سندووقەکەی هەڵگرت.. قورسبوو چونکە پڕبوو لە شتێک. لەسەر سندووقەکە نووسرابوو:"ئەم سندووقە بە ئەو کەسەیە، کە ئەم بەردە گەورەیەی لەسەر ڕێگاکەدا لابرد" جوان سندووقەکەی کردەوە، بینی پڕە لە زەر. زەر بە دڵخۆشی و شادییەوە گەڕایەوە بۆ ماڵەوە.
کە ئەم هەواڵە بە شاردا بڵاوبۆوە، جووتیارەکە و سەربازەکە و هەموو ئەوانی تریش کە بەلای بەردەکەدا ڕەشتبوون. لەسەر چاڵی بن بەردە گەورەکەی ناوەڕاست ڕێگاکەدا کۆبوونەوە، بۆ پێکانیان خەڵکیان لادەبرد، بەو هیوایەی کە پارچە زەڵێک بدەزنەوە.
لەم کاتەدا شا گەیشتە شوێنی بەردەکە، وتی:"هاوەڵکانم، گەلە جار کەسپ و کۆشە دەنە ڕەمان، بە دەنگەکی بەرز سکاڵا دەکەین و دەبەنین. گەر بمانوەت خەمان لێیان لادەدەین، یان دەتوانین لایان بەرین و بزانین چین. بە هیوایی"بووە بە نرخی تەماڵی" شا جڵەوی ئەسپەکەی گرت و سواربوو، وتی:"ئەوارەتان باش" و

بۆجۆیەهێشتن.
(*) ئەم چیرۆکەکی فۆلکلۆرییە، بە کەمێک دەستکارییەوە، لە زمانی ئینگلیزییەوە وەرمگێراوە بۆ کوردی. چیرۆکێکی مێژوبەستدارە و چەند پێندێکی لە پشتەوەیە.
رۆزا شوان
نۆرویج: ٢٠٢٠

شانۆی زیندوو شانۆی مردوو … حەیدەر عەبدولڕەحمان

ئەگەر بتەوێت شانۆکارێکی سەرکەوتوو بیت، دەبێت هەموو ژیانت بۆ شانۆ تەرخان بکەیت و بە بەردەوامی لەگەڵیا بژیت و هەرگیز لێی جودا نەبیتەوە.
یەکەم هەنگاویشت لەوەوە دەست پێ دەکات، کە لەسەرەتای دەست پێکی ژیان بەخولیا بوون و هۆگر بوونەوە پردێك لەئارەزوو مەندی و خۆشەویستی لەگەڵ شانۆدا دروست بکەیت، بۆ ئەوەی ئەو بەهرەیەی هەتە بەپەروەردەیەکی تەندروست و لۆژیکی بونیات بنێ ی کە بناغەکەی مکۆم بێت و لەسەر ئەو بونیاتە هەنگاو بۆ ئایندەیەکی گەورە بهاوێژی.
کاتی خۆی کە چیخەف منا بوو، بەنهێنی جلەکانی خۆی دەگۆڕی و خۆی دەکرد بەهۆڵەکانی شانۆ، بۆ ئەوەی تاسەی خۆی لەبینینی شانۆ بشکێنێ و چێژ لەو دنیا سیحراویەی شانۆ وەرگرێ.

باکۆ، لەو کاراکتەرانەیە کە ئامانجی بۆچوونەکەی منە، کەسێکە هەمیشە بەتەنگ دروست کردنی پرۆژەی نوێیە، خۆیو هاوڕێکانی لەوانەن کە شانۆو ژیانیان بەیەکەوە بەستۆتەوە، هەمیشە لەپرۆڤەو کارکردن و خۆ دروست کردنن، بۆ ئەوەی شانۆ لای ئەوان نەوەستێ، چونکە وەستانی شانۆ، وەستانی ژیانە لای ئەوان.

تۆ ئەگەر بتەوێ لەشانۆدا زیندوو بمێنیتەوە، دەبێت بەدوای شانۆدا بگەڕێ ی، خۆ شانۆ بەدوای تۆدا ناگەڕێ ،
هەرگیز پاساوێك نیە ببێتە هۆکار بۆ وەستان لەکاری شانۆییدا، بگرە ئەوە شانۆکارەکانن خۆیان فریو خواردوو دەکەن و پاساو بۆ

قناغەکانی بەرەو مردن دەدزنەوە،
بۆیە من ئەو گوڵو تینەی باکۆو هاوەڵەکانی بۆ شاخ، بەنموونەیەکی زیندوو دەبینم، بۆشوناسی ڕاستەقینەی ئەوانەی دەچنە نێو چوارچیوەی ئەوەی ناوی شاخو شاخکارە بەمانا زانستی و لۆژیکیەکەی خۆیەوە.

ئەمە لەکوردستان ئەگەر بمانەوێت شاخ هەبێت، دەبێت پشت بەتیپەشاخیەکانەوە ببەستین، ئەوانەی بەتوانای خۆیانەوە دەسەڵاتی بەرهەم هێنانیان هەیە، ناچن بەناوی شاخەوە سواڵ بکەن، بۆ دڵزینەوەی دەرفەتی گەندەڵی لەپەنای شاخەوە، ئەوانە کەمەڵ مشەخۆری بوودەڵەن، بازرگانی بەشاخیەکی مردوو دەکەن،
خۆ ئەگەر خۆیان دووبارە پەڕڕز لەشاخ ڕابگرن، خزمەتی گەورەتر پێشکەش بەشاخو گەلەکەیان دەکەن .

فەرهاد فەرەج کۆمۆنیستێکی شۆڕشگێڕ و نووسەرێکی تیرۆرکراو … نووسینی: ستیڤان شۆمزینی

ئیسلامییەکان و یەکێتی هاوپەیمان بوون لە تیرۆرکردنیدا

زۆبەری تیرۆر لە پاش ڕاپەڕینەوە بۆ پلەی یەکەم بەر چەپ و کۆمۆنیستەکانی کوردستان کەوتووە تا بە ئێستاش دەگات ئەم ڕووتە هەر بەردەوامیی هەیە. ساڵی 1999 و 2000 دوو ساڵی زەر تاریک و ڕەش بوو بۆ ئازادیخوازان و چەپ و کۆمۆنیستەکان، ئۆوش بۆ داخستنی گەڤاری فیکریی "نڤار" دەستی پێکرد و گەیشتە تیرۆری فەرهاد فەرەج و بریندارکردنی هاوژین مەلا ئەمین و چەندان هەڤسۆاوی چەپ تا لە تیرۆری کۆمۆنیستەکانی سلێمانی لە هاوینی 2000دا ئەم شێوەلە سەرکوت و تیرۆرە گەیشتە دوا پلەی خۆی.
لە ڕۆژی 17-10-1999 هەڤسۆاوی جەماوەریی و کرێکاریی و نووسەری کۆمۆنیست "فەرهاد فەرەج" لە ماڵەکەی خۆیدا لەگەڵکی تووی مەلیکی شاری سلێمانی لەلایەن دوو تیرۆریستی سەر بە باڵی ئیسلاحی مەلا کرێکارەوە بە دەمانچەی بەدەنگ تیرۆر کرا. ئەمش پاش ئەوە بوو دوو جار پێشتر هەوڵشی تیرۆرکردنی لێکرابوو، دووەمیان نزیکەی دە ڕۆژ

پێش تیرۆرکردنی بوو. ئەم گروپێک گەنجی چەپ و کۆمۆنیست بووین، هەموو ئێوارانێ بەردەرکی سەرا، بەرامبەر کتێبفرۆشکان رادەوەستاین و کەدەبووینەوە، هەمیشە گفتوگۆمان هەبوو لەسەر بابەتە سیاسیی و فیکرییەکان، هاوڕێ فەرهاد هەمیشە لەوێ ئامادە بوو، ئەو رۆژانەشی رۆژنامەکەی دەردەچوو، هەموو رۆژنامەکەیمان دەکڕی و دەخوێندەوە و گفتوگۆمان لەسەر دەکرد، لەو رۆژەوەی دووەم جار هەڵەشەی لێکرابوو، هەموو رۆژێک لەگەڵیدا دەڕۆشتینەوە تاکو دەگەیشتەوە ماڵەوە، من دوو رۆژ پێش تیرۆرکردنی لەلایەن گروپەکی ئیسلامییەوە هەڵەشەی کوشتنم لێکرابوو، ناچاربووم کۆمتر خۆم دەربخەم، بەڵام لە کۆتاییدا لە گەڵەکی شێخ محەدین هاوڕێی تیرۆرکردنەم درا و بڕچەق هەرشیان کردە سەرم. بەیە دوو رۆژی کۆتایی ئاگام لە هاوڕێی فەرهاد نەما، ئەوبوو لە رۆژی 17ی ئۆکتۆبەر تیرۆرکرا و بە هەمیشە ئەو مرۆڤە ئازادیخواز و ماندوونەناسم نەبینییەوە.

بۆچی فەرهاد فەرەج؟

فەرهاد فەرەج ئەمین لە ساڵی 1966 لە سلێمانی لە دایکبووە، لە ناوەڕاستی هەشتاکانەوە تێکۆشانی بەزاوت و رێکخراوە چەپ و کۆمۆنیستییەکانی ئەو رۆژگارە دەبەت. هەر لە رێگای ئەو گروپە چەپانەوە خەباتی دژی رژێمی بەعس پەرەپەدات بەتایبەت لە دوای دامەزراندنی گروپی "یەکێتی کرێکارانی کۆمۆنیست". لە راپەڕینی بەهاری 1991دا ئەندامی کۆمیتەکانی راپەڕین بووە و لە بزووتنەوەی شۆڕشگێڕی بەرچاو و ئەکتیڤی گەلاوێژ، لە ساڵی 1992 لەگەڵ دروستبوونی "یەکێتی بێکاران" یەکێک بووە لە هەڵسوڕاوە دیارەکانی ئەو یەکێتییە و تا دواجار دەبەتە بەرپرسی سلێمانی ئەو رێکخراوە جەماوەرییە زەر کارایی لە سەرەتای نەوەدەکانەوە رۆژێکی بەرچاوی گەلا لە داهێنانی نەریتی خۆپیشاندان و ناڕەزایی جەماوەریی و خەباتی راستەوخۆی چینەکانی خوارەوەی کۆمەڵگە. هاوکات لەگەڵ ئەمدا لە بواری نووسیندا وەک رۆژنامەنووس و نووسەرێکی کۆمۆنیست جێگەیەکی دیاری هەبوو بەدرێژایی ساڵانی نەوەدەکان، لە کۆتایی نەوەدەکانەوە یەکێک بوو لە دامەزرێنەران و رابەرانی رێکخراوێکی چەپی شۆڕشگێڕ بەناوی "کۆمەڵەی شۆڕشگێڕانی کۆمۆنیست" هاوکات سەرنووسەری رۆژنامەی "پێڕەوی نوێ"ی زمانحاڵی رێکخراوەکە بوو. کە ئەو رۆژنامەیە ببووە سەرچاوەیەکی رۆشنبیریی چەپ و کۆمۆنیستی بە گەنجانی وەک ئەمەوەمانان ئەگەرچی ئەم لە حزبێکی تری کۆمۆنیستیدا هەڵسوڕانمان دەکرد.

فەرهاد لە کۆتایی نەوەدەکاندا بە خوێندنەوە نوێکانی بە چەپ و مارکسیزم، بە بەشداریی نووسین لە زەرەک لە رۆژنامە و گۆڤارەکانی ئەو رۆژەدا، ببووە ناوەکی دڕوشاوە و نووسەرەکی ناسراوی چەپباوە. لەگەڵ ئەوەشدا بە چەندان ناوی خواستراو لەسەر چەندان پرسی جیاواز بۆتایبەت لە بارەی ئاین و ئیسلامییەکانەوە دەینووسی. کەمەکەشی نزیکایەتی زەری هەبوو لەگەڵ "کەمەڵە"ی ئەران کە ئەوسا دابەش نەببوو، سەید برایم عەلیزادە سکرتێری بوو. کارکردن و هزر ڕەشنی فەرهاد هەر سە لایەنی یەکێتی و ئەران و ئیسلامییەکانی تووشی ترس و سەمینەوە کردبوو، هەربۆیە بە پلانی هەر سە لا لە ئەواریەکی پایزییدا دەستی تاوانیان چووە ژیانی فەرهاد.
هەکارەکەشی وەک وتم بە ئەوە دەگەڕایەوە ستایلەکی نوێی نووسینی کەمانیستی و کاری ڕەکخراوەیی داهێنابوو بە هەموو شێوەیەک دوژمنانی ئازادیی و ژیانی لە کوردستان هێنابووە لەرز. ئەوەی بیرم دێتەوە یەکەک لەو لێکۆڵینەوانەی بوو لە گۆڤاری "هزر" لە بارەی مارکسیزمی هاوچەرخ نوسیبووی، کە من تا ئەو دەمە لێکۆڵینەوەی وا تێروتەسەل و نوێگەرم بەرچاو نەکەوتبوو. ئەمەش وای کرد نەک یەکێتی و ئیسلامییەکان، لەلایەن ئەرانیشەوە بخرێتە ژێر چاودێیی و لەلایەن ئیتلاعات و بزووتنەوەی یەکبوونی ئیسلامی پیلانی تیرۆرکردنی دابەژرێت، هەبێتە بە چاوپێشیی یەکێتی لەو کردەوە تیرۆریستییە، هەروەک چۆن پارتی چاوپێشیی کرد لە تیرۆری هەردوو رابەری کەمانیست "شاپور و قابیل" کە ساڵێک پێشتر لە هەولێر تیرۆر کرابوون، هەرچەند ئەم تیرۆرە کەسانێک ئەنجامیان دا ئێستا لەناو کەمەڵەی ئیسلامی عەلی باپیردان، بەنام لەسەر فەتوای ئەو مەلا بەشیرە تیرۆریستە بوو ئێستاکە پارتی وەک نوێنەری خەی کردوویەتی بە جێگری سەرکی پەرلەمانی عەراق.

فەرمی تیرۆرکردنی فەرهاد فەرەج

بە گوێرەی زانیارییەکانم باڵی "ئیسلاح"ی بزووتنەوەی یەکبوونی ئیسلامی، کە باڵی مەلا کرێکار بوو لەناو ئەو بزووتنەوەیەدا، لەسەر داخوازیی کەماری ئیسلامی ئەران، دوو تیرۆریستی مشەقکراوی خێیان لە هەورامانەوە رادەسپێرن بە ئەنجامدانی کردەی تیرۆری فەرهاد فەرەج. کە یەکێک لەو تیرۆریستانە ناوی فەرهەنگ ئەحمەد ناسراو بە "نامە" بوو. نامە جاسوسەکی دووسەرە بوو، پێشتر مفەوزی ئاسایشی یەکێتی بووە و دواتر چووەتە ناو بزووتنەوەی ئیسلامی، دواتر بووەتە ئەندامی باڵی ئیسلاحی مەلا کرێکار و پاشتریش جوندوڵئیسلام و ئەنسارولئیسلام، لە ساڵی 2003 لە دوای رووداوی تیرۆرکردنی

"حەمەحسەن" جگری بڕیوبەری ئاسایشی سلێمانی لێو کاتدا، لەبەردەم ماڵی نامەدا، دەستگیر دەکرێت و تائێستا چارەنووسی نەزانراوە.
بە پێی زانیارییەکانم، ئەو دوو تیرۆریستە لەناو سلێمانی لەلایەن چەند کەسێکی سەر بە مەلا کرێکارەوە ڕێنمایی کراون، بەتایبەت دوای ئەوەی دەمێک بوو کەوتبوونە چاودێریی هاوڕێی گیانبەختکردوو فەرهاد فەرەج. ئەوارەی ڕۆژی 17ی ئۆکتۆبەری 1999 ئەو دوو تیرۆریستە دەچنە بەردەم ماڵی هاوڕێ فەرهاد، لە دەرگاکەیان دەدەن، منداڵێکی خاوەن ماڵەکەیان کە هاوڕێ فەرهاد کرێچیان بووە دەرگا دەکاتەوە و وا ڕادەگەیەنن کە دوو هاوڕێی کۆمەنیستی ئۆون، بەیەکە کە هاوڕێ فەرهاد دەچێتە دەرەوە دەیانبینێت خەڵا تەدەگات، هەوە دەدات دەمانچەکەیان لە بسەنێت بەتایبەت ئەوان دەیانووت فیشەک بنێن بەسەریەوە، بەڵام تیرۆریستی دووەم دوو فیشەکی پێوە دەنێت، یەکەمیان بەر بن باڵی دەکەوێت و ئەویتریان لە لا کەلەکەی کە گورچیلەشی دەگرێت. هەردوو تیرۆریستەکە بە ئاسانی بێ هەڕەشەن و بە بەرچاوی دەزگا ئەمنییەکانەوە دەگەڕێنەوە گوندی گوێپ لە هەورامان.
ئەمە خێی یەکەکە لەو بەڵگانەی یەکێتی ئاگادار بووە لە پیلانەکە ئاگەرنا چۆن ئەو دوو تیرۆریستە توانیان بەناو ئەو هەموو زاگرۆ و بازگەیەی ئاسایشدا هەمان شێو بگەنەوە گوێپ؟ یەکێکی تر لە بەڵگەکان ئەوەی یەکێتی بەشداربووە لەو کردەیەدا، کاتێک هاوڕێ فەرهاد بە بریندارییەوە نەخۆشخانەی فریاکەوتنی سلێمانی، هیچ دکتۆرێک لەوە نەبووە و تەنانەت هیچ پشکنینێکی بە ناکۆن، دوای نزیکەی دوو سەعات هاوڕێ فەرهاد گیان لە دەست دەدات، ئەوەش ڕوون بوو کە بە فەرمانێک نەخۆشخانەکە لە پزیشک و کارمەندانی تەندروستی چۆڵ کرابوو. بەڵگەیەکی تری بەشداریی یەکێتی لەو کردەیەدا، نامەی تیرۆریست لە دوای ڕوخانی سەدام و هەڵتەکاندنی ئەنسار لە هەورامان، لەناو سلێمانی بە دەمانچەو هاتوچۆی دەکرد و بەردەوام هاتوچۆی ئاسایشی کردووە بەناوی ئیمزای هەفتانەوە، بەڵام ئایا کەسێک ئیمزای ئامادەبوونی هەبێت دەتوانێت دەمانچەی پێ بێت؟ تا ئەوەی لە پرسگەی ئاسایش دەمانچە دانراوەکەی بەدەستی کارمەندێکەوە فیشەکەکی لە دەربچێت چوونکە هەمیشە لەسەر پێ بووە!! ئایا دوای ئەو ڕووداوە چۆن نامە لەپرسینەوەی لەگەڵ نەکرا. بەڵام دواتر ئاسایش دەچنە سەری لە ماڵی باوکیدا، نامە تۆقە لە ئاسایش دەکات و لە ڕووداوەکی تەمومژاویی "حەمەحسەن" دەکوژرێت و نامە دەستگیر دەکرێت و شۆن بزر دەکرێت. بەڵگەیەکی تریش لەسەر تەوگلانی یەکێتی لەو کارە ئەویە هەموو کەیسی تیرۆری فەرهاد فەرەج لە پلیسی سلێمانی غەرق دەکرێت و بە هیچ ئەنجامێک دادخرێت.

بیرەوەریی ئەو رۆژانە لە دەفتەری یادداشتەکانی منداڵ

لە رۆژی 24-10-1999 دوای هەفتەیەک لە تیرۆری هاوڕێ فەرهاد فەرەج، لەسەر دەفتەری یاداشتی رۆژانەی خۆم ئەم دێڕانەم نووسیوە کە دواتر لە کتێبی "فلاشباک" لە لاپەڕە 67-71 بەاوکراوەتەوە:
ئێستا کاتژمێر چواری عەسرە، دوێنێ لە نەخۆشخانەی فریاکەوتنی سڵەمانی دەرچووم، پاش ئەوەی سێ ڕۆژ لەوە مابوومەوە، بەهەی ئەوەی لەلایەن گروپێک لە ئیسلامییەکانەوە بە سەرپەرشتی "فەرهەنگ نامە" لە نزیک گەڕەکستانی شێخ محەدین "پشت مزگەوتخانەی سڵەمانی" بە چەقۆ هەرشم کرایە سەر، لە دوو لاوە بریندارییان کردم، ئەمە زنجیرەیەک ڕووداوی بەرنامە بۆ داڕێژراوە دژی کەمۆنیستەکان. سێ ڕۆژ بەر لەو ڕووداوەی من، هاوڕێی کەمۆنیستمان "فەرهاد فەرەج"ی نووسەر و سەرنووسەری ڕۆژنامەی "پێشەوە" لە شەوی 17-10 ماڵەکەی خۆیدا بە دەمانچەی بێدەنگ تیرۆر کرا. تیرۆری کەمۆنیستەکان لەهەشت ساڵی دوای ڕاپەڕینەوە بۆتە دیاردەیەک. چوونکە هەردوو لایەنی ئیسلامی و ناسیۆنالیزم، ئاجیندای چەپ بە هەڕەشە لەسەر ئایندەی سیاسیی خۆیان ئەبینن.
پێشتریش لەلایەن "فەرهەنگ نامە"وە هەڕەشەی کوشتنم لێکرابوو، کە چەندان گەنجم لە گەڕەکەکەی ئەو و ناو مزگەوتەکانەوە هەناوە دەرەوە و بە بیری چەپ و کەمۆنیزم هزرم ڕۆشن کردنەوە. زیاتر لە پەنجا گەنجم تەنیا لە گەڕەکی سەهۆڵکە و شێخمەحمەدین لە دەوری حەلقەکەی خەمان کۆکردەتەوە کە هەندێکیان زۆر چالاکن لە نموونەی هاوڕێیان "سەزدار، خالید ئەژی، دەستی کەمال، بەهادینە سوور، نەوشیروان، نەوزاد مام حەسەن". ئەمانە بەشێکیان پێشتر هاتچۆی مزگەوتیان ئەکرد، بەڵام ئێستا لە چالاکترین کەمۆنیستەکانن، چالاکترین خوێندکارەکانن، ئەوان سەرەتا بەهەی منەوە بوون بە کەمۆنیست، بەڵام هەنووکە لە خەم چالاکتر فەعالیەتی سیاسیی و ڕۆشنگەریی ئەکەن. ئەوش بووە هەی تەقینەوەی تووڕەیی ئیسلامییەکان لە بەرامبەرم.
هەکارەکی تریش ئەوەیە، سەرەتای ئەمساڵ کاتێ ئەندامێکی سەرکردایەتی بزووتنەوەی یەکبوونی ئیسلامی کە وا بزانم جێگری وەزیری ئەوقافیش لە بەندگەی مزگەوتی "عوسمانی کۆی عەفان" لە گەڕەکی شێخمەحمەدین، وتاری ئاگرینی ئەخوێندەوە بە سەدان هەرزەکار و تێیدا فەتوای کوشتنی کەمۆنیستەکانی ئەدا، سەدان گەنجی بەنجکراو بە تریاکی ئاین حەماس گرتبوونی،. تیمەکەی ئەمەش بەیارماندا بچینە ناو مزگەوتەکە و دەمکوتی بکەین، تیمەکەش پێکهاتبووین لە"عەباس، خالید ئەژی، هێکەوت کەنفە، سەزدار، خەم". بەهەی ئەوەی کاربا

نەبوو بە پاتری ئەتەمبیلیش بەندگەکەیان خستبووە کار، دوو لەکز هەی مزگەوتەکەی رووناک ئەکردەوە، عەباس چووە ژێر دانەیەکیان، سەزداریش چووە ژێر ئەویتر. خالید و هەکەوت کەنفە و من چووینە نزیکی مەلاکە، کە دە دوانزە چەکداریش پاسەوانیان ئەکرد. کەدی ئەمە ئەوەبوو کە کەوتنە هاوار هاواری تەکبیر، سەزدار و عەباس لەکزەکان بکوژننەوە و ئەمەش پەلاماری مەلا بدەین.

هەر بەو جۆرە بووە کاتی مەلا وتی "ئەبە رەگی ئەو کەمانیستە مەلعونانە لە ریشەوە دەربکەین، بە ئەوەی بزانن ئوممەتی ئیسلام و کوردی موسەمان قبوڵیان ناکا". عەباس و سەزدار خەرا پێیان دایە لەزەکان و کوژاندیانەوە ئەمەش بە مشتەکەک و شەق کەوتینە سەر دەموچاوی مەلا، لە هەر چوار لاوە بووە بە تەکەژان و میلی چەک راکێشان، بەڵام بە خەرایی کارەکەمان ئەنجامدا و بەرەو دەرگای سەرەکی مزگەوتەکە هەڵاتین. کە هاتینە دەرەوە "سمکۆی تەهای سەید عەلی" کە هاوەڵمان بوو بەڵام کەمانیست نەبوو، ئەمەی بینی و بەهەی ئەوەی باوکی ئەفسەرێکی باڵا بووە، هەمیشە چەکی پێبووە، کەاشینکۆفێکی مزڵی پێبوو کە مەخزەنی هەفتا و پێنجی لەسەر بوو، میلی راکێشا رووەو مزگەوتەکە تا ئەمە دوور کەوتینەوە، ئیتر بەو جۆرە دەرباز بووین، دواتر هەواڵمان بە هات کە مەلاکەمان باش وەران کردووە.

لە تەی ئەمەدا ویستیان بە چەقۆ لەناوم ببەن، "فەرهەنگ نامە" کە ناسیاویشمان هەیە، باشترین تیرۆریست بووە ئەو کارەیان پێ سپاردبوو، چوونکە بیرمە پێش چەند ساڵ چەندین پێکەر و کاری تەشکیلی "شیلان"ی خوشکی شکاندبوو بە بیانووی ئەوەی حەرامە، ئەو سەڵ هیچ تۆندوتیژیەک ناکاتەوە. لای کەسەکیش وتبووی گوایە من زانیاریی لە دژی ئیسلامیەکان لە رۆژنامەی "رۆژنامەنووس" لەسەر شەوەی چالاکی و شانە و رەکخستنە ئیسلامیە چەکدار و بە چەکەکان بەاو ئەکەمەوە. بەڵام راستیەکەی ئەوەیە دوور و نزیک پێوەندییم بەو رۆژنامەوە نییە، تەنیا ئەوە نەبە سەرنووسەری ئەو رۆژنامەیە هاوەڵێکی ئاسایینە. سەیرە خانەوادەی ئەمە ئەزموونکی تاڵمان هەیە لەگەڵ ماڵی "نامە"! چوونکە پێش چەند ساڵێش "حەمەسوور"ی برای کە مفەوزی ئاسایشی یەکێتیە هاتە سەر ماڵمان لەگەڵ ئەو تیمەی ماڵەکەیان پشکنین کە نیازیان وابووە خانووەکەمان لە داگیر بکەن!. بیرم لە شتی ناخۆش ناکەمەوە، دەنیام رۆژێک ئەمە سەرئەکەوین، ئەوانیش وەک تیرۆریست ناویان ئەچێتە ناو چیرۆکەکانی مێژووەوە. دەنیام کە خەری ئەمە هەڵهات، ئەوان شەمشەکوێرەئاسا ئەچنەوە ناو تاریکایی.

دڵۆپ شیعرێکم هەیە ئێستا:
خەر وەک خەنجەرێکی زۆر جەرگی تاریکی هەڵدڕێ
ئاسمان دوای هەورە ڕەشەکان ڕوون ڕوون ئەبێتەوە
زەوی دوای لافاو دڵی وەک خامەکی سپی پاک ئەبێتەوە
مرۆڤیش پێویستی بە خەنجەری تیژی بیرێکی ڕووناک و
ڕاماڵینی هەوری ڕەشی کینە و لافاوی شەڕشەکە

نووسینی: ستیڤان شەمزینی

24-10-1999

!کورد و گۆڕاوی خێدیتنەوە ... برایم فەیشی

فردیناند هێنریشلەری ئەتریشی بە سەرچاوە هێنانەوە لە نووسراوەکانی "سەمەر"، وشەی "کورد و کوردا"ی وەک ناوێکی گشتی بە خەڵک و "خەڵکانی" زاگرۆس و مەزپەتامیا (ناوچەمان، دیجلە و فورات) لە کتێبەکانیدا بەکار هێناوە. بە پێی زانیاریەکانی ئێو و بەگەکانی کێنێناسی، مرۆڤناسی، فەرهەنگناسی، زمانناسی و هەر وەها توێژینەوەکانی ژنێتیکی، کێنترین مرۆڤی نیشتەجێی مەزپەتامیا و ناوچەکانی زنجیرەچیای زاگرۆس، ئەو خەڵکانە بوون کە بە" کورد و کوردا " ناسراون.
پێشینەی نیشتەجێبوونی بنەچەکی "کورد/کوردا" بە پێی ئێو سەرچاوانەی لە خوارەوە ناویان هاتووە، بە بیست هەتا پەنجاهەزار ساڵ بەر لە ئێستا دەگەڕێتەوە، خەڵکانی تر لە هەزارەکانی زڕ دواتر، ڕوویان کردەتە ئەم دەوەرە و هەروەها لەم دەوەرەوە بۆ شوێنی تر بۆ وێنە ئووروپا چوون. بەڵگەکان کە زۆرتر لە دەیەکانی هەشتای سەدەی بیست بۆ هێی بوونی ئیمکانی تۆژینەوە، لێکۆڵینەوە و پشکنین هەتا ئێستا لە بەڵگای کتێب و فیلمی بەڵگەیی بەاوکراونەتەوە، ئەوە دەسەلمێنن، کە شارستانیەت لەم مەبەندەوە سەری هەڵداوە و بەرەو شوێنی تر پەرەی ساندووە و بەاو بۆتەوە!
کشت و کاڵ، ماڵداریی، گوند و شارسازکردن هەروەها یەکەمین

بازاڕەکان و ئالوگۆڕی و کڕین و فرۆشتن، فەرهەنگ و هونەر و نووسین، لیرەوە دەستی پێکردووە. یەکەمین نیشانەکانی نووسین کە لە سەر خشت نەخش کراون و مێژووی دوازدە هەزار ساڵ بەر لە ئێستا دەگەڕێنەوە و لە موزەخانەی کامپیتەر لە شاری پادابەن لە ئاڵمان لە لاوحێکدا بە بەگز هێندراوەتەوە، لاو شوێنە دەزراوەتەوە کە دەکەوێتە ڕۆژاوایی کوردستانی ئێمڕۆ!
نووسەری چەک تەماس سەدلاچک لە گەڕان بە شوێن یەکەمین بنەماکانی تیجارەت و ئابووری هەمیسان ئەم ناوچەیە بە سەرەتا دەزانێت و بیری تیجاریی لە تەوەاتی جوولەکەکاندا دەبینێتەوە، کە لە لایەنی بنەچەک و ڕەچەڵەک و شوێنی ژیان و مەژوو لە گەڵ کورد وئەرمەن یەک دەگرنەوە.
یەک لەو شوێنانە جگە لە دەسلدەرفی ئاڵمان، کە مرۆڤی نئاندرتاڵی لەدەزراوەتەوە، ئەشکەوتی شانەدەرە، یەک لەو شارانەش کە بە کۆنترین شار و ناوەندی شارستانیەتی کۆن ناوی دەهێندرێ ئەربیل/هەولێری باشووری کوردستانە. باشووری کوردستان کە لە سەدەی شازدە بەولاوە وەک باکوور و ڕۆژاوای کوردستان، لە لایەن عوسمانلییەکانەوە داگیر کرا، تا ئەمساڵانەی دوایە، بە دەگمەن دەزینەوەی لێکراوە و لەم چەند ساڵەی دوایەی سەدەی بیست و یەک، لە لایەن چەند وڵاتەوە بە پێی ئەم بەگزفیلمە کە لینکێکی لە خوارەوە هاتووە، کۆنینەناسان دەرفەتی هەڕەین و پشکنینیان بە ڕەخساوە و بەگەی نوێیان خستەتە ڕوو بە سەلماندنی ژیان و شارستانیەتی کۆن لاو ناوچەیەی کوردستان، کە کارەکانیان ئێستاش بەردەوامە. ئاکامی پشکنینەکان گەلێک تەز و تۆڕی سەدەکانی پێشوو باتە دەکەنەوە و باس لە نووسینەوەی نوێی مێژووی ئەم ناوچەیەی جیهان دەکرێ، کە دەوری سەرەکی لە پێشکەوتن و شارستانیەتی مرۆڤدا هەبووە.
بە پێی ئاو زانیاری و توێژینەوە و لێکۆڵینەوە و پشکنینانەی تازە بە تازە دەردەکەون و دەرکەوتوون، شک و گوومان دەکەوێتە سەر ئاو باوەڕ و تەز و تۆڕی و مێژووی سەبارەت بە کورد نووسراون و باو کراونەتەوە. گەر کورد کەچەری سەردەمانی نزیکی مێژوو نەبووبێ و زیاتر لە دوازدە هەزار ساڵ شارستانیەتی بە ناوییەوە کرابێ و بیست هەتا پێنجا هەزار ساڵ لە نیشتەجێبوونی تێپەڕبووبێ، تەز و تۆڕی لکاندنی کورد بە فارس و ئاریایی و هاتنیان لە دەوری وێگاوە بەرەو مەزپۆتامیا و زاگرۆس پووچەڵ دەبنەوە!
تاقیکردنەوەکانی ژنێتیکی کە لە لایەن ناوەندەکانی زانستی ئیسپانیا، ئیتالیا، ئاڵمان(ماکس- پلانک ئینستیتێ)، بریتانیا، ئامریکا، ئیسرائیل، ئەرمەنستان لە چل و چەند ساڵی ڕابوردوو هەتا ئەم ساڵانەی دوایە کراون، ئەوە دەسەلمێنن سێ نەتەوەی ئەرمەن و

کورد و جوو(موووسایی) یەک بنەچەک و هەچەکیان هەیە و „ژن“ی هاوبەشیان لە هادی سەرە، ئەوان لە یەک گرێ دەدا.
ئەم هاوبەشی ژنەتیکی یە لە نێوان کورد بە هەموو لایەنکانیەوە و فارسەکان نەدوازراوەتەوە و نزیکی زمانی کورد و فارس لە هەزار ساڵی هابووردو هووی داوە. بە سەرنجدان بە مێژوو و چارەنووس و شێوەی ژیان و هەسوکەوت و فەرهەنگی کورد و ئەرمەن و جوو، دەردەکەوێ، وەکچوویان لە جیاوازییەکانیان زۆرترە، کە ئەبەت لە میانەی تێپەڕینی هەزاران ساڵ، جیاوازی ئایینی، فەرهەنگی، زمانی نێوانیان قووڵتر بۆتەوە، کە ئەوە سیمای ئەمڕۆی کوردەکان لە گەڵ یەکتریش دەگرێتەوە، کە جیاوازی نێوانیان لە لایەنی ئایینی، زمانی و باوەڕی کەمڕایەتی زۆرتر بووە و سنووری سیاسی ئەم جیاوازییانەی قووڵتر کردۆتەوە..
پارسا و پارسوا، بە یەکەم جار لە ساڵی ٨٤٣ ی بەر لە زایین ناویان لە نووسراوەکانی ئاشووری هاتووە و شوێنی ئیلامییەکانیان گرتۆتەوە و ساڵی ٥٥٠ ی بەر لە زایین بە سەر مادەکاندا زاڵ بوون. پێشتر ئەوان ناویان لە مێژوپۆتامیا و زاگرۆس نەبووە.
بە پێی بەڵگەکانی کتێبی “کوردستان و ئووروپا” لە مێژوونووسی سویسی هانس- لوکاس کیزەر، مێژوویی بە “پارسی و ئێرانیکردنی کورد لە لایەنی زمانییەوە لە هەزار ساڵ بەر لە ئێستا دەستی پێکردووە. کورد لە لایەنی زمانەوە پاڵی بە فارسەکانەوە داوە و لە لایەنی ئایینی زۆرینە پاڵیان بە ئایینی عەرەب و دەستەڵاتی عوسمانلی یەوە داوە، کە ئەوانیش ئایینی ئیسلامیان بە سەقامگیرکردنی دەستەڵات و کیانی خۆیان بەکار هێناوە و کوردیان لە ڕێگای ئایینەوە بە سەقامگیری کیانی خۆیان، دژ بە خەڵکانی تر بەکار هێناوە.
بەم هۆیە و هۆگەلی تر، کورد بە پێچەوانەی یۆنانی، بوڵغار، سرب و کرواتی و نەتەوەکانی باڵکان و ئەرمەن لە سەدەی نۆزدە نەیتوانی خۆی لە چنگ عوسمانلی ڕزگار بکات. نەتەوەکانی تر کە هەموویان زمان و ئایینی جیاواز لە تورکیان هەبوو، بە پاڵپشتی ئایین و زمانەکەیان، نەتەوەییبوونیان بە خۆیان بەخشی و سەربەخۆبوونیان لە ئیمپراتوری عوسمانی، بە پشتیوانی ئووروپییەکان مسۆگەر کرد.
کورد سەرەڕای ئەوەی یەکەم ڕاپەڕینەکانی سیاسی و نەتەوەیی خۆی لە سەدەی نۆزدە لە ئێستانبول ساز کرد، بەڵام بە زۆر هێ کە باسکردنیان لەم کورتە باباتەدا ناگونجێ، بێ کیان و بەبەش و عەوداڵی ئازادی مایەوە، کە ئەم مێژووە ئێستاش درێژەی هەیە.
بەم پێیە تووانەوەی کوردەکان لە ژێر دەستەڵاتی عوسمانلی و فارس و عەرەب لە سەردەمی مودێرن و سەرەتای سەدەی بیست و کۆتایی سەدەی نۆزدە، دەستی پێنەکردووە و کۆنتر و کۆنترە.

هەر بە پێی ئەم کورتە باسە کە لە داهاتودا هەرواتر دەکرێتەوە و بڵێگەکانی دەخرێتە ڕوو، کورد و فارس نە تەنیا یەک ڕەچەڵەک نین، بەڵکو زمان و فەرهەنگ و مۆسیقا و هونەریان یەک ناگرێتەوە و ئەو تێز و تئۆریانەی لە سەردەمی نوێ بە بێ بنەما هەڵبەستراون، هیچ بەڵگەیەک نیین بۆ لکاندنی کورد و پێکاتەکانی فەرهەنگی، هونەری، مۆژوویی و ئیتنیکی بە فارسەوە.
بەشداری مرۆڤی کورد لە گەمەی خێتووانەوە، یان خۆ هەڵواسین بە کیان و زمان و فەرهەنگ و هونەر و ئایین و سیاسەتی پارس و ئێوانی تر، درۆژەپێدانێ بە لە ژێرپێنانی ماف و کەسایەتی و کیانی خۆ و درۆژەپێدانێ بە کێلەتی هەمەلایەن، کە بۆ زۆرێک لە مرۆڤی کورد بۆتە پرسیارێکی ئاسایی. ڕەنگە تاکی کورد هەست بەو پرسیارە بکات، بەڵام ئەو هەستە بۆرەو بیرلێکردنەوەی قووڵی هەمەلایەن و تێگەیشتنی یەکلاکەرەوە ناکۆشرێ و تاکەکان لە پرسیارێکی عادەتی و خۆگونجاندن لە پرسیارێکدا کە ئاسایی دەنوێندرێ، بۆرەو تووانەوە دەکۆشرێن. ئەم دیاردەیە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بۆ تایبەت لە ناو توێژی خوێندەوار لە هەموو ئاستێکدا بۆرچاوە.
کورد تەنیا نەتەوەیە کە پێ لە ترس و خەف سەیری سنووری کەسایەتی، نەتەوەیی، زمانی، فەرهەنگی، هونەریی و کیانی خۆی دەکات و کەمترین حەول بۆ دیاریکردنی سنووڕکانی دەدات و ئۆڤش دەوری لە کەسایەتی و بیروبۆچوون و پێنسیپکانیدا هەیە. کورد هەتا سنووڕەکانی خۆی لە پێناو مانەوەی بوونی خۆیدا، دیاری نەکات، کێلەی هەموو بوارەکان دەمێنێ. جیهانی ڕۆئالی ئەمڕۆ لە سنووڕەکان و ژیان و هاوکاری خاوەن سنووڕەکان پێکهاتووە. کورد لەم بەستێنەدا هەشتا ئۆتۆپیایی دەجولێتەوە و ئۆتۆپیایی "بیر" دەکاتەوە، ئەوەش بە پێچەوانەی هەموو نەتەوەکانی دەوروبەریەتی!

برایم فەشی – ئۆکتۆبری 2020

-_____

** لەم نووسینەدا لە وشەی "کورد" کەڵک وەرگیراوە کە هەم ئاماژەیە بە ئاپۆرەی خەڵک و هەم ئاماژەیە بە هەموو ئەو کوردانەی لە بوارەکانی زانستی، سیاسی، فەرهەنگی، هونەری، کەمەایەتی، مەدیا و هتد … کار دەکەن

سەرچاوەکان:

Die Herkunft der Kurden, F. Hennerbichler ISBN 978-3-631-59327-1
Die für die Freiheit sterben, ISBN 978-3-95798-558-3

Geiselbefreiung in Kurdistan ISBN 978-3704600554
Kurdistan und Europa IBSN 978-3905312324
Der Völkermord an den Armenien und die Shoha ISBN 978-3905312409
Im Lande des Blutes und der Tränen ISBN 978-3905313062
https://www.arte.tv/de/videos/062897-000-A/kurdistan-schatzkammer-mesopotamiens/?teaser=true
Die Ökonomie von Gut und Böse Tomas Sedlacek ISBN-13 : 978-3446428232

قەناسی لەزەر … شیعر: مەولود ئیبراهیم حەسەن

ئەم هاونەشتمانی وەا تەکین
پەی دەەن : بەهە شت
ئەستا بە سواری کەشتی مینەژەوە
دەرکراو لەم بە هە شتە
بە نیو دەریای ژەهر
بەرەو چارە نووسی بە چارەنووس
لە بەردەم لولەی قەناسی لیزەر
لە زەمەنی ەووتبوونەوەی زەمەن
لە هە موو یاسا و بەهاکان
لە ئان و ساتی تەقینەوەین
ئاشی ئەم جیهانە
سەت دەست دەیگەەە
دەستی ەەبەت
ئەو ئاشە ئاشی هاەەنی مرۆڤ
ئەو مرۆڤانەی
شایستەن و شایستە نین
هە موو هە ناسیەک
لە چاوە ەوانی
جە بە جەکردنی فەرمانی

لیزەر بارانکردنی خەمانین
چاومان لە دو ژیان نیە
تاقەتی بینینی
مەرگی ئازیزانمان نەماوە
خەفەت ئەویە
نەبووین بە نانک
برسیە بمانخوا
نە بووین بە جلک
ووتک بمانپۆشە
نەبووین بە هەزک
ترساوک لە پەنامان بحەوتەوە
ژیان بووە
بە سەنگەری خە بەدەستەوەدان
گەرەکە
چک و رەختی مرۆقبوون دابنین
مەرگ یەک ئەنجامەو
زەر شۆی هەیە
ئەستا پاەوان ئەوە نیە
قەا داگیر دەکاو بەرامبەر دەشکەنە
پاەون ئەویە
وەک مرۆڤ بمەنتەوە
سروشت جوانترکا
ئاسمان سافتر
دەریا ەوونتر
باەند ئازاد تر
گەرانی زەر تر
بەهار تەمەن درەژتر
چیتر مەژوو لە گەە خەمان هە ەناگرین
باری زەر گران کردووین
داهاتوو دەگرینە باەش
ئیتر برینی خەمان
نادینە دەس کەس
ەەژی ئەویە
جارەکی تر ژیان کەمان کاتەوە
ئەمە دەبە لە هە نگ فەربین
ژیان کارو بەرهە مە
بەرهە م هە نگوەنە

چیمان دەسکەوت
لە سەرکەوتنی شەڕ
بە تاقەت بووم لە خەباتی ئەوا
ماندوو بووم
لە قوربانی پیرەز
ماڵی ژیانمان پیشاندەن
ماڵەک
پێ بەت لە مرۆڤ
چیتر شیعری درکە مان بە مەنووسن
ئاستەو ئاست
پەیمان بەین خەشمان دەوەن
ئەمە
فەرمان بە ڕووتی دەوەت
ئیمانمان بە ڕووتی دەویت
زانستمان بە ڕووتی دەوەت
ئەوینمان بە ئاشکرا دەوەت
دەماندەوە ئاستەوە ئاست بژین
ئەو هەموو دەماملکە
چی بوو لە خەمان کەکردەوە
شەشی ئەمە
ئازاد بوونە لەدەست ئەبەتەکان
ئەمە دەماندەوە
لە ژەر ساباتی خەشەویستی
لە نەو ئەزی داهێنان
لەڕە بەدواوە
نانی بەیانیانی دەستایەتی
بە یەکەوە بخەین
چیتر
ئاوی ژیانمان پەمەکەن لە ژەهر
ئەنگی مرۆڤبوونمان لەدەست داوە
زەوی چەتر ئەمەی
بە دەماملکەوە ناوەت
ئەستیرەکان
تەنووی بینینی ئەمەن
ئەمەی وەکو خەمان
زەوی بەزارە
لەو خەکردن بە ئەبەتە

چاوەڕێ
خەمان خەمان بین
بە هەشتمان دەراند
خەمان دڕاند
ژیانمان دڕاند
پەیستە
لەو (غەرەف) ە بینە دەرەوە
زەمانی زەر مان دڕاند
فرستی زەرمان دڕاند
جوگرافیای زەرمان دڕاند
وەرزی زەرمان دڕاند
ئاوا بوا
بە خەمان ناکەوینەوە
دەتانبینم
لەژەر جوبەی سوتانەوە
ئەسک ەزیو
سەر سفرەمان ئاوەدان
بە برنجی مەحمود
بە ەنی ئالتون سای
بە چای دووغەزال
ئەو هەموو فرمێسکەمان ەشت
گوڵک نە پشکوت
بەنی بەهاری لە بەت
ئەو هەموو خونەمان بەخشی
گەرانیەکمان نە بیست
تامی ئازادی بدات
ئەو هەموو شەهیدەمان ناشت
دیوارەکمان هە ەنانا
ەژانی تەنگانە
خەی بدینە پەنا
درەنگە با خەمان ..خەمان بین
درەنگە با دەست بەژیان بکەین
ئەم وەنەیە برای بەەز سەرکەوت بالیسانی نەخشاندوویەتی ……..

هەولێر _
١٧/٧/٢٠٢٠

ژینگۆ دەست ... عەلی حەمەشید بەرزنجی

لە سەیران و لە گەشتا
لە گرد و دەڤ و دەشتا
بابە و دایە و خزمانم
لەگەڵ گشت هاوڕێکانم
وەک (ژینگۆ دەست) دەمناسن
ڕێزی زۆرم لێدەگرن
چونکە لەوێ دەنیام
لای ئەوان وەک پشتەنگ وام
دوای تەواو بوون لە سەیران
ئەوانیش لەگەڵ مندان
بە یەکەوە وەک یاری
بە گیانی پڕ هاوکاری
چی پاشماوەیەک هەبوو
کەی دەکەینەوە هەموو
چەند کیسەکمان هەناوە
بۆ خاشاک و پاشماوە
تا ئەو شوێنە خاوێن بێ
بۆ ئەوەی دوای ئێمە دێ
.....
٢٢/١/٢٠٢٠

١٦ی ئۆکتۆبەر، لە نێوان خیانەت

و دیانەتدا… کامیار سابیر

چەمکی خیانەت(treason) چەمکێکی ئاڵۆز و پڕ ئارەزایە لە رووی مەژوویی، سیاسیی، فەرهەنگیی، کولتووریی و مەعریفییەوە. هەر وەک دەسگا و ئەرگانێک، هەر ناوەند و حیزب و کۆمەڵایەتییەک، بە گوێرەی بڕژوەندییەکانی خۆیان، تەشریح و تەئویلی دەکەن. لێرەدا، قسەمان لەسەر ١٦ی ئۆکتۆبەری ٢٠١٧یە کە لە دوای ریفراندۆمی راسپێردراوەکەی دەسگای میتی تورکیاوە، خانەقین بە کەرکوک، تەسلیم بە هێزەکانی دەوڵەتی عێراق کرانەوە و پێشمەرگەکانی یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان، پاشەکشێیان کرد. لە کەرکوکیشەوە بە شەنگال و موصڵ، پارتیی پاشەکشێی کرد. لەبەرامبەریشدا، پارتیی و ئەردووی نەتەوەیی و نەژادیی و طائیفییەکانی کورد، هاوکات، تەواوی ئەوانەی دیانەتی کوردایەتییان، وەکو عەقیدەیەکی سیاسیی و ئایدیۆلۆژیایەکی ئایینیی وەرگرتووە، لێکدا لێکدا، ١٦ی ئۆکتۆبەر بە خیانەت لە قەڵەم دەدەن. بە واتایەکی تر، هەموو ئەوانەی دیانەت و مەغزی سیاسیی و ئایدیۆلۆژییان، کوردایەتییە، چەند خۆ بە نەیاری پارتیی و یەکێتیی و دەسەڵاتی چەتەگەریی هەرەمیش بزانن، بە ئیرادیی و بە لائیرادیی، هەر دەکەونەوە، بەرەکەی (پارتیی) و ئەجێندا پانتورکییەکانی ئەردەغانەوە؟

کەمێک گەڕانەوە بە دواوە، باشتر یارمەتییمان دەدات تا لە ئەدەبییاتی بەتاڵی کوردایەتیی و تەواوی ئەو عەمالەتە ئیقلیمییانەی بە ناوی شۆڕشەوە کراون، حاڵیی ببین و لە جۆهەری ئەم بە فیکریی و ئەم عەقیدە گۆڕوگوڵە، بگەین. لە باری فیکریی و کولتووریەوە کە تەخوین لە ناو کورددا بە گشتیی و کوردستانی عێراق بە تایبەتیی، بەرەوی هەیە، هەکارەکەی ئەوەیە لە رووی فیکریی، مەعریفییە و ئەخلاقییەوە (لێرەدا مەبەست لە مۆرال= Moral)، ڕەشنبییران، سیاسییە وردەکارەکان و نوخبە ئینتەجێنسیاکانی کورد، جورئەتی سیاسیی و فیکرییان نەکردووە کە خۆیان لە قەرەی ئەم چەمکانە بدەن و سەروگوڵاکی بکوتنەوە. ئەم گرووپانە، بە درێژایی سەد ساڵی رابردووی حەرەکەی قەومیی کوردیی، هەمیشە لە تەخوین ترساون، یان تەرایز کراون بە ئەوەی لەسەر ئەم ئەدەبییاتە ڕەشکییە، قسەیەکی جدیی، نەکەن.
هاوکات، لە باری مۆراڵییشەوە(لێرەدا مەبەست لە مۆراڵ= Morale)، دەکرێ بگوترێ لە کوردستانی عێراقدا، هیچ کەس بەڵای ئەوەدا نەچووە کە پێچەوانەی ماشێنی ئەعلامیی تەخوین، بووستەتەوە! جەخت

لەو بکرێتەوە کە مەال، بە ئای درێژ، مەبەست لە باوەبوون بە خۆ، دیسپلینی فیکریی، سیاسیی و مەعریفیی،حەماسی عەقڵانییبوون، نەهجی واقیعییبوون، ڕەحیەتی تێگەیشتن، ثەقافەت و گەشبینیی سیاسیی، دڵگیرنەت. لە کاتێکدا، مەال (بە ئەی خۆ)، فەزیلەتی ئەو بیێروباوەڕیە کە چاکە و خراپەی سیاسیی، کەمایەتیی..تاد، نیشان دەدات. لە کۆنتەکستی سیاسیی و فیکرییدا، لە کوردستانی عێراقدا کە پارتیی و مالی بارزانیی، ڕابەرایەتیی حزبەکەی سیاسیی "کوردستان" کەوتووەتە دەستیان و ئەم بیزنسیانە قەرغ کردووە، بە دەرجەی یەکەم ئەم فیاسکە مەژوویە، بە فەشەلی هەمزە عەبدوڵا، ئیبراهیم ئەحمەد، تاڵەبانیی، کەمال و ئارام، نەوشیروان موصتەفا، چەپەکان و ئیسلامییەکان، دڵگەڕتەوە کە بە هەموویان، بە هەمویان بەسەریەکەوە، نەیانتوانیوە، مەشروعەکی سیاسیی و فیکریی جیاوازتر لە چەتەگەریی و عەمالەتی ئیقلیمیی-کوردایەتیی، تەبەنیی بکەن، بگرە تا ئێستایش، شەی ئەوە دەکەن کە کوردایەتیی ئەریجنال و ڕەسەن، تەبەنیی بکەن! هاوکات ریفراندەمەکەیش، سەنگی مەحەکە کە ئیسلامییەکان و چەپەکان، چەن سەروقون، لە زەرابەکانی ناسیۆنالیزمی نەوت و سەربەخێیە قوبرصییە ئەفسونەاویەکەدا، باسکی ئایدیۆلۆژییان، لەدەدا؟

کەرکوکمان دەاند و داگیرکرایەوە! ٥١٪ی خاکی کوردستانمان لە دەست دا(کە دەریەکی گەورەی جیۆگرافیی و سیاسییە)! ئەمانە خورافاتی ئەو مەنتالیتییە نەخۆش و مەالیە زلیلەیە کە زەربەی هەرە زەری لایەنگرانی ناسیۆنالیزمی نەژادیی کوردیی، لە ماوەی سە ساڵی ڕابردووەدا، دەرخیان کردووە و دەیەن و دەیەنووسن و هەزار بارەی دەکەنەوە. مەگەر کەرکوک و شەنگال و خانەقین، بەپێی دەستووری عێراق، بە ڕەزامەندیی حیزبە کوردییە و سیاسییە کوردەکان، ناوچەی جێناکۆک نیین؟ بە هەی هەلومەرجێکی عەسکەریی و هاتنی داعشەوە، هەزی پێشمەرگەی یەکێتیی و پارتیی، کەنترۆیان نەکرد، دوای داعش، دەبووایە بکشێنەوە، کە بەهەی تیجاەتی نەوت و بیزنسنی گەورەوە، نەکشانەوە، بە زەبری هەز، دەبێت هەزە عێراقییەکانی دەوەتی فیدراڵ، بە یارمەرتیی ئەمەریکا، کەنترۆڵی بکەنەوە، وەکو کردیان. کشانەوەی هەزەکانی یەکێتیی، خراپییەکەی لەوەدا بوو، تەنسیقێکی ژەربەژێریان لەگەڵ ڕایەڵەکانی حکومەتی عێراق و حەشدی شەعبیی کردبوو، جورئەتیان تێدا نەبوو بە ئاشکرا، داکۆکیی لە ئیتیفاقییەی کشانەوەکە بکەن، هاوکات، جورئەتیان تێدا نەبوو، ڕوو بە ڕای گشتیی و تەنانەت ڕوو بە هەزەکانی خۆیشیان بیکەن، کشانەوەیەک بە قونە شەی لەرە و لەوە، زیاتر لە سیناریۆی تێکشان دەچوو، تا بە

کشانەوە دۆگات و دۆیان پشمەرگەی هەژار و بێ پارەیشان، کرد بە قوربانیی، بۆ ئەوەی سیناریۆکەیان، تەمریر بکەن.

بەدەر لەوەی قیادەی پارتیی لە ژێر فشاری عێراق و ئێران و ئەمریکادا بوو، خەی رەزامەندیی نیشاندابوو لە کەرکوک بکشێتەوە، خەیشی لە شەنگال کشایەوە، کەچیی دوو طەقە تەنووری پردەیان کردووە بە داستانێکی ئەفسانەیی پێ لە فشەی عەسکەریی، گوایە ئەوان موقاوەمەتیان کردووە و یەکێتیی لە کەرکوک قوچاندوویەتی و خیانەتیان لە ریفراندەم و دەستکەوتەکانی گەلی کورد کورد، کردووە؟ بەدەر لەوەی ریفراندەم، خەی لە خەیدا، گەورەترین خیانەتی سیاسیی و مێژوویی بوو، بە پلانی موخابەراتی ئیقلیمیی(بە تایبەتیی تورکیا)، بەەوەچوو، بە ئەوەی ئۆگەر سەری گرت، کەنترۆڵی کەرکوک لە دەست حەلیف و رەدیفەکانی تورکیادا بێت(پارتیی، بەڕێی تورکمانیی و داعش)، ئۆگەر سەریشی نەگرت، ئەوە کەنترۆڵی کەرکوک لە ژێر دەستی یەکێتیی دەردەهێنرێت و تەسلیمی هێزە عێراقییەکان، دەکرێتەوە و باشانسی هێز، لە هەرەم هەر لای پارتیی دەمێنێتەوە!

جەبانیی و بە روئییەیی قیادییە کەن و نوێکانی یەکێتیی، لەوە سەرچاوە دەگرێت، تا ئەم ساتەیش دوو (کادیر، نووسەر، رانتخەر و سیاسیی) ئەم حیزبە، جورئەتیان نەکردووە، تەنانەت، وتارێک بنووسن، سەمینارێک بکەن و کەەکی جەماوەریی و مەدیایی بکەن، بە رییزەکانی خەیان و خەەکی کوردستانی باس بکەن کە ١٦ ی ئۆکتۆبەر نەک هەر خیانەت نییە، بەەکو کارەکی عەقڵانیی زەر باش بوو کە شاری کەرکوکی لە وێرانبوون، پاراست. هاوکات، هەموو هێزی سیاسیی ئەم قیادییە نوێیانەش، بە ئەوەی لەو کونانە بێنە دەرەوە کە تەخوینەکانی کوردایەتییەکەی پارتیی، تەی پەستوون، ئەوەیە جوێن بە پارێزگاری کەرکوک دەدەن و قەندەرەی منداڵە شەهید، بە حەماسی سەر مایکرۆفەوە، لە دەمی دەپەستن! هەموو ئەمانەیش، نیشانەی ئەوەیە، نە یەکێتیی، نە گەەان و نە هەموو نەتەوەییەکانی تری کورد، لە باری فیکریی، ئایدیۆلۆژیی و مەاڵییەوە، نەک هەر جیاوازییان نییە، بەەکو هەمان مەەە و مەاڵەی پارتییان هەیە و هەمان مەکینەی کوردایەتییان، لە بەستراوە. بەەاستییش، جیاوازیی یەکێتیی و پارتیی، تەنیا ئەوەیە کە وەکو دوو باندی مافیایی، کامیان زەرتر دەدزن، کامیان باشتر عەمالەتی ئیقلیمیی دەکەن و کامیان زەرترین سەرمایەگوزاریی و بیزنس، لەسەر ئایینەڵ، گیرفان، قوت و تەندروستیی خەەکی کوردستان، دەکەن؟

حکومەتی فیدراڵ و هێزە عێراقییەکان، مافێکی قانونیی و دەستوریی و

سەروەریی کە کۆنترۆڵی کەرکوک بکەنەوە، بە تایبەتییش پاش قەشمەریاتی ریفراندۆمەکەی میتی تورکیا، بەڵام ئەوەی کە زۆر جێگەی ناسڕینەوەیە و مەعریفییە، ئەوەیە کە زامەکانی ئەم جەهلە کولتووریی و سیاسییە، بەردەوام بە خوێناوی دیانەتی کوردایەتیی، زاخاو دەدرێتەوە. تەواوی مەبەستەوییی و نژادییەکان، پێیانوایە ئەگەر کەرکوک لە ژێر دەستی دزەکانی پارتیی و یەکێتییدا بووایە، ئەگەر لە ژێر دەستی کەمپانیاکانی پارتیی و یەکێتییدا بووایە و نەوتی کەرکوک بە ئەجێندا کانی تورکیا و مافیاکانی کوردایەتیی، بگۆڕێ بخرایە، ئەوە شتێکی زۆر باش و موقەدەس بوو! چونکە بە دەست کوردەوە! بوو. بەدەست کوردی مورتەزیقەی سەر بە تورکیاوە بێت، قەیدی نییە، بەس نابێت بە دەست حکومەتێکی ڕەسمیی و دەستوریەوە بێت کە ناوی دەوڵەتی عێراق و کورد خەیشی تێدا، بڕشدارە. بەڵاستیی ئەم مەهزەلە عەقڵیی و فیکرییە بەس لە ناو ئیستیحماری نوخبەکانی کوردایەتییدا، توانای خۆگونجاندنی هەیە و لە هیچ کۆنتێکستێکی تردا بە زمانە بیانییەکان، جێگەی نابێتەوە کە بەڵی حکومەتی فیدراڵ، کۆنترۆڵی شارێکی کردووە، ئەوە خیانەتە، یان بگوترێ حکومەتی فیدراڵی عێراق، شاری کەرکوکی داگیر کردووە!

ئەوەی حکومەتەکەی پارتیی و مالی بارزانیی لەم چەند ڕۆژەی ڕابردوویشدا کردیان، بەوەی کە شەنگال، تەسلیمی هێزە عێراقییەکان دەکەنەوە و جێختیش لەوە کراوەتەوە کە لایەنگرانی پەکەکە دەبە دەربکرێن، ڕەنگ ڤەرژنێکی نوێیە لە عەمالەتی ئیقلیمیی کە پارتیی بە تورکیای دەکات، بەڵام حەماقەتی سیاسیی یەکێتیی و گۆران و هێزەکانی تر لەوەدایە، ناتوانن بە یەک پارگرافیش، چوار ڕستەی موفیدی سیاسیی و فیکریی، لەسەر ئەم ڕادەستکردنەوەیە بڵێن، چونکە هیچیان پێ نییە و خەیشیان مەکینەی کەراندنی کوردایەتییان، لە بەستراوە.
زەرینەی خەڵکی کەرکوک، بە کوردیشەوە، وەڵای ئەوەی پارێزگارێکی شەفینیی عەرەب(کە دەستی پارتیی و تورکیایە) دەسەڵاتی هەیە، ئەستایان پێ باشترە لە سەردەمی تەقینەوە، تەرەرکردن و باندە مافیاییەکانی داعش، پارتیی و یەکێتیی کە لە کەرکوکدا بوون. ئەمە لە کاتێکدایە، ئەم دوو حیزب و دوو بنەماڵەیە، زەربەی هەرە زۆری خاکی هەرەمی کوردستانیان بە ژێرخان و سەرخانەوە لەسەر کەمپانیاکانی نزیک خۆیان، قەرغکردووە و بە هەموو مەژووی دروستبوونی دەوڵەتی عێراق، ئەوندەی دە ساڵی پارتیی و یەکێتیی، داگیرکارییان لە خاکی کوردستانی عێراقدا نەکردووە. بە چاووەڕوانییەوە ئەمانە، بە مەڵایی و بە مەڵایی ئەمانە، گەیشتووەتە ئاستێک،

کوردستانی عێراق بۆ گشتیی و هەولێر و دهۆک بۆ تایبەتیی، بوونە بە موستەعمەرەیەکی تورکیی و لە رووی ئابووریی و عەسکەریی و ئەمنییەوە، داگیرکراون، کۆچیی، هەرەی نەتەوەییبوون، بە کرکوک دەچن و بەی دەکوزنەوە و گانەکی گەورەی ئەکادیمیی و نوخبەی هەزیلی کوردیش، لەکدا لەکدا دەن ١٦ی ئۆکتۆبەر، خیانەت بوو!

سەرەنجام، ئەگەر شتێک هەبێ ناوی خیانەت بێت، ئەو دیانەتی ئەم کوردایەتییە و تەواوی ئەو حیزبانەیە کە لەو فەلەکەدا دەسوڕنەوە، بە درێژایی ٧٠ بۆ ٨٠ ساڵ، وەک ئەوەی خیانەت لە قەزیەی سیاسیی کورد دەکەن، وەک ئەوەی گەورەترین بەحورمەتییان بە کرامەتی ئینسانی کورد و قەزیەکەی کردووە، بەکو بیزنسی سیاسیی و ئابووریی پێوە دەکەن. زەربەیان بوون بە میلیاردێر و رائیدکانی کوردایەتییش، بە باش و خراپیانەوە، بە درێژایی چەندین دەیە، عەمیل و مورتەزیقەی وەاتە ئیقلیمییەکانن، بە قیادەی نوێی یەکەتییش، واقیع ئەوەیە کە خیانەت لە خەکیی کوردستانیش دەکەن، لە کاتکدا خەیان شەریکی گەورەی ئەم هەموو دزیی و تاڵانییەی حکومەتکەی پارتیین، شەریکی فاشیلترین و گەندەلترین حکومەتن لە مێژووی بەشەریەدا، وەک ئەوەی پارتیی بەردەوام، تەخویینیان دەکات، زەر بە زەلیلیی و سەرکزییشەوە، نەک هەر برابچووکییان بە دەکەن، بەکو تەجسیدی بە کەگایکردن و بە سیمبەکردنی مالی بارزانیی و پارتیی، دەکەن.

بەشی 6 گفتوگۆ لەگەڵ نووسەر و روناکبیر سمکۆ محەمەد سەبارەت بە دیاردەی کۆچ لەدونیادا …

سمکۆ محەمەد: هەژاری فکری رەژهەناتی بوو بەسەرکیترین هەکاری کۆچ بوو
بازاڕی ئازاد کۆچبەر و پەناهەندە، وەک کایەکی زیندوو تەماشا دەکات
بەشی شەشەمی گفتوگۆ لەگەڵ نووسەر و روناکبیر سمکۆ محەمەد سەبارەت

بە دیاردەی کچ لەدونیادا و بەتایبەتی کچی کوردان بە هەندەران، ئەو بەدەر لەتەوانینی باو و گوتراو سەبارەت بەم دیاردەیە، هەکارە نەگوتراوەکانی درکاندووە و بەستایلێکی نادیاری بازاڕی ئازادی لەقەڵەمداوە.

ئامادەکردنی: عەباس جەمیل جەماو
دەقی گفتوگۆی بەشی شەشەم

پرسیار: تەرمی کچ وا لەکەدانەوەی بە دەکرێت کە هەوڵەکە بە دەربازبوون لەو کێشەو گرفتانەی کە مرۆڤ پەوەی لەنیشتیمانی خۆی پەوەی دەناڵە، جا ئەو کێشانە سیاسی بن یان ئابووری یان کۆمەڵایەتی، لەکاتێکدا ئەمە کچی زەرملە و ئارەزووماندانە و زانستی و پیشەییشمان هەیە، بەگشتی خوێندنەوەی ئەوە چیە بە ئەم تەرمە؟

سمکۆ محەمەد: من دەبە جیاواز لەتەگەیشتنە باوو گشتیەکانی رابردوو قسە بکەم کە لەسەر هەکارەکانی کچکردنی زەرملە و ئارەزووماندانە کراوە، چونکە شتێک کە باس کراوە و موناقەشە کراوە لەژیکی نییە دووبارەی بکەینەوە، پێناسە سەرەتاییەکەی ئەو تەرمە کە چەندین ڕەهەندی جیاوازی هەیە، ئەوەیە کە هەرکەس وەاتی خۆی بەنائارامی بینی و هەستیکرد جێگەی نابێتەوە یان خۆشگوزەرانی نەماوە و یان ناحەستەوە لەسایەی ئەو دەسەڵاتی حکومەت و کۆمەڵگەکەی، ئەوا ناچارە کچ بکات بە شوێنکی ئارامتر، چونکە ئەو شوە کچە، بەیارمەتی نائاساییە لە زەمەنکی نائاسایی و ناجێگیردا، لەلایەکی ترەوە ئارەزووماندانەیە لەبەر ئەوەی کەسی کچبەر لەنێوان دوو دونیای جیاوازی بەهەشت و جەهەننم، ناچارە یەکەکیان هەڵبژێرە، ئەویدیکە پاشنارەک هەیە کەسەکە ناچار دەکات ئەو جوگرافیایە جێبهێڵێت، لەهەردوو بارەکەدا من پەموایە پەیوەندیی ڕاستەوخۆی بە هەژاری فکری ئەو کۆمەڵگە و دەسەڵاتەوە هەیە کە لەو جوگرافیایە دەژین، ئەگەر بەپێچەوانەوە بوایە ئەوا لەبری کچ، دەبوو گەشت بکەن بە بینینی ئەو فەزایەی کە سیحرەکە لەخەیاڵی ئەواندا کە جیاوازە لەفەزای ڕەژهەڵاتی.
ڕەهەندێکی دیکەی نیگەتیڤی کچ، ئەوەیە کە ئینسان بەهەی کچکردنیەوە، شوناسی خۆی و زمانی و خۆی و ژیانی کۆمەڵایەتی خۆی و کاریگەریەی هەمەلایەنکانی لەئاستی سیاسی لەکاڵی لەدەستدەدات، هەموو ئەمانە دەبنە بەشێک لە نامەبوونی تاک لەنەو دونیایەک کە نەدەبێتە نیشتیمانی و نە ئەلتەرناتیڤیشی هەیە، هەبێت ئەم باسی کچە لەکەنەوە هەیە و بەشەوازی ئایدیالیستی و ماتریالیستی قسەی

لەسەر کراوە، بە نموونە کەچی فیلەسوفەکان لە ترسی دەستەاتی سیاسی و ئایینی بووە، کەچی پێغەمبەرەکان و باوەدارەکان لە نیشتیمانی خۆیانەوە بە جوگرافیایەکی تر، لە ترسی تووندوتیژی ئایینی و دیسپلینە یاسایی و سیاسیەکانی پێش خۆیان بووە، کەچی گروپە نامەکانی دونیا لە شوێنەکەوە بە شوێنەکی تر، وەکو جیپسەکان و هیندیە سوورەکان و هیپییەکان کە خۆیان بە خۆسک کەچبەرن و بەوایان بەگەینی کەشوهەواو جوگرافیاوە هەیە، خوایشت و خۆسکە، بەناو ئەوانەی کە بەهەکاری زانستی کەچ دەکەن، پرنسیپەکی فکری و ئەخلاقی لەپشتەوەیە و بە مەرامەکی زانستییە، نموونەش کەچی کەپەرنیکەس کە بەهەیەوە جیهانی ئاشکرا کرد و گوتی گەی زەوی خۆ و پان نییە.

ئەگەر کەمەک بچینە دواوە دەبینین کەچ رەهەندەکی دیکەی سیاسی هەبووە لەدونیای رۆژهەلاتیدا، مەبەستم ململانێی نێوان نەتەوەی ستەملێکراوو کەنیالیزمە، ئەمە جەنگەکی فکری و فەرهەنگی بەرهەمهێنا کە لەنێو وەاتی خۆیان نەدەکرا، بەناچار لەنێو وەاتی خودی کەلەنیالەکان دەکرا، بە نموونە کەچی فەلەستینیەکان بە هەندەران، بە دروستکردنی لەبیەک بوو بە پشتگیری کردنی کەشەی فەلەستین، ئەوانەش کە لەمیسر و جەزائیرەوە رەشتبوون بە ئەوروپا، دیسان هەمان رەهەندی هەبوو، بە ئەوەبوو کە گەنجەکانیان لەیەک کاتدا دوو ئەرک ببینن، یەکەمیان خۆ رزگارکردن بوو لەهەژموونی کەنتەکردنیان لەدەستی کەنیالیزمی فەرانسی، رەهەندی دووەم ئەوەبوو کە هەم لەبی و هەم سەرچاوەی ئابوریەک بن بە ئەوانەی لەمیسر و جەزائیر لەژێر هەژموونی کەلەنیالیستی فەرانسی مابوونەوە، رەهەندی سێهەم پاراستنی کولتووری خۆیان بوو کە لەئەوروپا بەرهەمدەهاتەوە، ئافریقیەکانیش نموونەیەکی دیکەی هەمان شێوەی ژیانی سیاسیین، بەناو ئەوانەی کە لەبولگاریاو چیک و سلۆڤاکیا و رۆمانیا کەچیان کردووە لەرۆژئاوا گیرساونەتەوە، جیاوازیەکی بەرچاویان هەبووە، یەکەم کەشەی چوونیان بۆفیزا نەبوو، چونکە لەرووی جوگرافیەوە هاوبەش بوون، دووەم لەرووی کولتووریشەوە مەژووی هاوبەشیان هەبوو، بەیە کەشکەیان تەنها ئابوری بوو کە ئەمە لەدوای روخانی بلۆکی سۆڤیتی کەن بووە مەدەل، چونکە ئابوری بەشکی زۆری لەفەزای ئازادی ئینسان داگیر کردبوو، سەهەم قەبوو نەکردنی ئەو بەناو جیاوازیە وەهمیە بوو کە تەنها راسیزمی بەرهەمهێنا، ئەوەبوو دەرەنجامەکەی لەدوای هاتنە سەرتەختی دیموکراتە راسیستەکان و شکستی سەسیال دیموکراتەکان بوو لەزەربەی رۆژئاوا و ئەسکەندەنافیا، بەهەرحاڵ جیاوازیەکە لەشێوەی هاندانی تاکەکاندابوو، نەک تەنها سیاسی و ئابوری، بەناو ئەوەی لە

ڕژهەڵاتی ناوەڕاست و بەتایبەتی لە سوریا و یەمەن و لیبیا و کوردستان لەدوای هاتنی هەزە کەلەنیالیەکانی جیهان رووبدا، بەڵگەژیک و بەڵگەنامەی ستراتیژی سیاسی نەبوو، کەچەکی سڤێتەراو بوو، بۆیە نەیانتوانی نەڵەبی درووستبکەن، نەوەک هەر بەڵکو گەیشتنی شۆڕشی سیاسیکردنی دەسەڵاتی نوێ، تەنها شتێک بوو کە جارێکی دیکە فەزای ژیانی سیاسی دووبارەکی نەوان تایفەکان ببینە ئەورووپا، دەرکەوتنی ئەو راسیزمەی کە دواجار لەنازیزم و سوید و ئەڵمانیا بینیمان و بوون بەهەوا، باشترین سەلمێنەری ئەو راستیەن کە چەن خەڵکی ئێم ناوچەیە نەیانتوانیوە بگونجێن لەگەڵ دونیای دەرەوە، لەوەش واوتەر ئەوەیە کە کەمترین ڕژهەڵاتی لەدونیای دەرەوە توانیویەتی دەوری توانای خۆی ببینێت و کە گەیشتوە وەڵاتەکەی خۆی، لەئاستی کەمەڵایەتیدا تواناکانی ڕەنگبدەنەوە، بەڵام بە میسری و فەلەستینی و ڕەمانی و بولگاری و هەنگاری و مەنگۆلیەکان توانای بەشەری بوو، مەسەلەی لەبی درووستکردن تەنها لەئیسرائیلیەکان دێت کە لەدوای پاکتاوکردنیان لەلایەن نازیەت و دەسەڵاتی ئوسترالیا و مەسیحیەت و ئیسلام هتد، وەکو تەونی جاجمەکە تەواوی سەکتەرەکانی ئابووری و ئەدەب و سیاسەت و بازرگانی یان کەنتڕۆڵ کرد، کەچیان لەتوانای بیروبۆچوونی داوود بینگوڕین وەرگرت کە دامەزرێنەری ماسنیەتی ئیسرائیل و جوولەکە بوو، کەچی بە کوردەکان تەنها چوون بە هەندەران ئامانج بوو، ئەمە بەشەکە لەجیاوازیەکانی بەهەندەران بوونی کورد و بەشەک لەعەرەب و ئیسرائیلی و وەڵاتانی ڕژئاوای ڕژهەڵاتی کە تائێستاش بەرگری لەشۆڕی ژیانی خۆیان دەکەن.

پرسیار: باشە تائێرە قسەت لەسەر مانا و ڕەهەندەکانی کەچ کرد، ئەی ئەو کەچەی کە لەدوای ساڵی 1991 چ بەتاک و چ بەکەمەڵ رووبدا و مافیای جیهانی کەکیان لەوەرگرت، ئەمیان چە جودا بکەینەوە، ئایا دەکرێ تەنها گوناحەکە بخەینە ئەستۆی ئەورووپا؟.

سمکۆ محەمەد: وەزعیەتێک کە لەئابردوودا خەڵکی ڕژهەڵات تیا گوزەریان کرد. بەتایبەتی لەدوای جەنگی ناوخۆیەکانەوە لەلایەن داگیرکاری ئامریکاوە فەزاکەی گەڕی، وەزعیەتێکی درژخایەن و دەڕەقانە بوو، هەم لەئاستی سیاسی و حوکمرانیەتی سیاسی و هەم لەئاستی کەمەڵایەتیش، بەخوێندنەوەی هەردوو ڕەهەندەکە هەوڵدەدەم بۆچوونەکانم بەسەر دوو میحوەری جودا لەیەکتر دابەشی بکەم.

میحوەری یەکەم پەیوەندیی بەجێگیرنەبوونی ڕوشی سیاسی و ئابووری ناوچەکەوە گرێدەدەم، ئەمەش وەها فەزایەکی ئەمنی خوڵقاندبوو کە نێک هەر گەنج، بەڵکو تەواوی خەڵکی ناوچەکە بیر لەوە بکەنەوە

وەاتی خەیان جەبهەن و چارەنووسی خەیان بدەنە دەستی قەدەرکی نادیارەوە، قەدەرک بەدەستی قاچاخچی و پیاوانی مافیا و پلیسی دووەتانی دراوسێ و رژئاوایی و تەنانەت نەتەوە یەکگرتووەکانیش، باشتر وایە کە هەندێ کورت رەهەند نەبین و لەوە تێبگەین کە بەمەدلکردنی کچ تەنها لەیەک جوگرافیا نەبوو، بەکو وەزعیەتکی ناسرووشتی بوو کە تەواوی ئەو وەاتانشی گرتەوە کە لەووی سیاسیەوە هاوشێوەی عەراقن و لەرووی ئابوریشەوە دەستکورت کراون و وەاتە داگیرکار و چەسەکان چاویان تێبڕی بوون. مەبەستم لەدەستکورت کردن ئەوەیە کە وەاتانی رژهەڵات خاوەنی سامانکی سرووشتی گەورەی وەکو نەوت و گاز و فەسفات و ئاون، بەڵام هەم دەسەڵاتداران و هەم وەاتانی زلهێز بە خزمەتی کەمەگێ و خەڵک بەکاری ناهێنن، بە سەلماندنی ئەم داتایەش لەپەناهەندەی وەاتانی وەکی ئێران و ئەفغان و ئەمریکای لاتین و میسر و لیبیا و مەغریب و جەزائیر و فەلەستین و سومال و سودان هەندێ لەوەاتانی بەناو سەسیالیستی کۆن و هتد دەرکەوت، ئەو وەاتانە لەخەانییە لەو ژینگە سیاسی و ئابوری و کەمەایەتیەدا دژین، بەکو چارەنووسیان بە نەخشەیەکی سیاسی وەکو ئەمە هەگیرابوو کە دواجار یبینیمان، لەحاەکدا دەبوو لەگەڵ روخانی سۆڤیەتدا ئەو وەاتانە بەوخۆن و سیستمکی دیکەی ئینسانی لەرووی سیاسیەوە جگەیان بگرنەوە، بەڵام کە نەروخان، سیناریکان بە رژکی وەها دواخران کە رەهەندی جیاوازی هەیە و جنگکی درژخایەنی سەهەم کە ئەستا بە قایرسی کەرنا خریکن ئەنجامی دەدەن، بەڵام لەفەمکی دیکەدا کە بەناوی جنگی بایلژی دەکرێ.

میحوەری دووەمی باسکەمان ئەوەیە کە دیسان بەلەبەر چاوگرتنی وەزعیەتکی نالەباری وەها کە پیوەندیی بجگیر نەبوونی هەلومەرجی سیاسی ئەو وەاتانە و باری ئابوریان هەبوو، دەخکی هەڵخساند کە ئەوروپا لەوساتەوەختەوە کەک لەو مەتریاڵە بشریە وەربگرێت کە لەدەست ناعەدالەتی وەاتکانیان و ترس لەمردن و غیابی یاسا، دەست لەنیشتمان و تەواوی ئەو یادەوەریانە هەبگرن کە زمانک خەشیان ویستووە، سەرەنجام بچن لەبەردەم نەتەوەیەکگرتووەکان بکەیسی جەراوجەرەوە داوای پەناهەندەیی بکەن و بژین و بەهەر کارکی ناشایستە و رش و نایاسایی ناچارو دەسنەخوارین، هەبەت هەر کەسک کە پرسی کچی لەلا گرنگە دەبە ئەو داتایانەی لەبەردەستدا بەت کە رگە خشکەرن ئەوروپا بە پکردنەوەی بواری کارکردنی دەستی کار کەبکرکاری یەخرەش لەقەەم دەدرەت، ئەمەش ئەوروپا بەهاوکاری لەگەڵ un پیمانکی ئابوری نهەنی ئیمزا بکات، تاکو لەرگەی ئەو رکخراوە

نەودەوەتیەوە کەک لەو کەسانە وەربگرێت وەکو هەزمکی کار و دەستی کار، لەبری ئەو هەزمی پێشوتر کە هەیبوو، هەرچی کرێکارێک کە پێشتر کاری ڕەشمی دەکرد و بەیەخە سپی و بەکرێکاری پلە یەک لەقەڵەم بدرێن، نموونەش کرێکارانی کشتوکاڵ و سەنعەت و کەشتیەانی بوو کە دواجار بەکارکران، ڕەنگە قەیرانی ئابووری لەناوچەی یەرە باشترین سەلمێنەری ئەم بۆچوونەی من بێت، بەیە ئەو کەشە ئابووریانە و هەایسانە ئابووری و بەرزبوونەوەی ڕێژەی بێکاری لە ناوچەی دەڵار نابینرێ، بەهەر حاڵ ئەم نەخشە سیاسییە ئابوریە درێژخایەنە، تاکو ئەو جێگایە توانی بەردەوام بێت کە زەنگی گەینی مەدلی سیاسەت لەلایەن ئامریکاوە بە هەموو جیهان لەدرا و بوو بەمەدلێک بەگشت ئەوروپاش، لەماستایەشدا ئەوروپا تەیدا سوودمەند بوو، ئەمە جگە لەبازاڕێکی تر کە لەرووی تەکنەلەژیەوە کەنتڕۆڵی وەدەست هەنابوو، بەیە لای من مەسەلەی کەچ چەندە مەسەلەیەکی تایبەتی ناوخەیی و گرەوی تاکە کەسە بە گەڕان بەدوای خەشگوزەرانی و سیحری ئەوروپا، دوو ئەوەندەش زیاتر پەیوەندیی بەسیاسەتی دەرکیەوە هەیە کە لەمژبوو نەخشەی بەداڕابوو. ئەگەرنا خە دەیان کەس لەدوای ڕووداوەکانی ساڵی 1996 چ لە عەڕاق و چ لە ئەفغانستان، بەویستی خودی ئامریکا ڕەوانەی دەرەوە کران، لەئەفریقا کە جێنگی نەوان سودانی باشور و باکور لەئارادابوون، بەیە ئەو هاوەاتیانە تەنها گەنج نەبوون و بەویستی خەیان کەچیان بکەن، بەکو خودی ئامریکا بوو سوودی لەو خەکانە دەبینی کە پێشتر لەرکخراوە بیانیکان کاریان دەکرد و لەدەرەوەی وڵات بەکەسی سیاسی لەقەڵەمدران، ئەمە بەشکە لەو ڕەهەندە سیاسییە ئابوریەی کە پەیوەندیی ناراستەوخەی بەکەچەوە هەیە.

پرسیار: تە تەنها باسی کەچی زەرەملەت کرد، ئەی کەچی گەنجان بەتەنها کە بەشکی زەری بەویستی خەیان بوو، ئەمەیان چۆن؟.

سمکە محەمەد: ئەگەر لەکەینەوەیەک لەسەر کەیسی ئەو پەنابەرانە بکەین لەهەر وڵاتکدا بەپێی تایبەتمەندی خەیان بوون، دەبینین لەقەناغکەوە بەقەناغکی دیکە تەفاوتیان هەبووە، بە نموونە لەسەرەتای نەوەدکاندا تاکو ساڵی 1996. ئەوکات un مافی پەنابەرەتی بەو کەسانە دەدا کە ئینتیمایان بە فکری کەمۆنیستی و چەپەوی سیاسی بوون، لەساڵی 1996 بەدواوەش بەو مافی پەناهەندەیی بەو کەسانە دەدرا کە خەکی ئەو ناوچانە بوون کە جێنگیان تەدابوو، کەچی لەساڵی 2000 بەدواوە تاکو ئاوگەڕی سیاسی لەناوچەکە، هاوکێشەکە دگەڕێت، فیزەو پەناهەندەیی بەو کەسانە دەدرێت کەیسی

ئیسلامی یان لایەنگرانی سیاسەتی ئەو دەوڵەتانەیان هەبووە کە حاکم بوونە، دواتر کەیسی ئەوانە قەبوو دەکران کە زەرەرمەندی شەڕی ناوخۆیی نەوان سوننەکانی بەغدا و سابیئەی خواروی عێراق بوو، چونکە لەترسی جەنگی نادیاری تایفەگەری و نەوخۆیی نەوان شیعەو سوننە و جەنگی مەزهەبگرایی کەچیان دەکرد، پاشان بە ئیزیدیەکان کە تاکە زەرەرمەندی دەستی داعش بوون، ئەم هەقیقەتانە ئەوەمان پێدەڵێن کە کەچی خەڵک بەرەو هەندەران و وڵاتانی ئەوروپا، سیناریۆیەکی نادیاری سیاسی و ئابووری ڕووت بوو، نەک کۆمەڵایەتی و نەبوونی ئازادی، نەک گیان بەدوای ژینگەیەکی تەندروست و بینینی ڕەمانسیانە بە یادەوەری و نیشتمان، یان کەچی دروستکردنی لەبی نەتەوەیی یان زانستی، ڕەنگە بەشکی پێوەندیی بگەڕانەوە بۆ بەدوای ئازادی و ئازادی سیاسیەوە، هەبەت ئەم هەقیقەتکەی تەدایە، مرۆڤ ئەگەر کەسکی هەشیار و خاوەن مەعریفە و بوونگرا نەبێت، لەوڵاتی خۆی نەبێت نامە دەبێت، باری سایکۆلۆژی تەندروست نابێت، بەڵام ڕاستییەکەی ئەوەیە نامە بوون تەنها لەدەرەوەی خاک و نیشتمان نییە، بەقەد ئەوەی لەپێوەندییەکانی بەرهەمهێنانی سەرمایەشدایە کە دواتر دەبێتە مایەی سەرسوڕمانی تاکەکەس و نامەبوون بەکولتووری دەرەوەی خۆی.

من پەموایە بینینی ئەم پرسە ڕەهەندی دوورتری هەیە لەوەی تەنها بەکەشە ناوخۆییەکانەوە گرێبدرێت. یاخود بەسەرکەشی و یاخی بوونی گەنجەوە گرێبدرێت. بازاڕی ئازاد تەنها مامەڵە لەگەڵ کاڵاو شمەکدا ناکات، بەڵکو ئینسانیش وەک کاڵایەکی زیندوو تەماشا دەکات و کەڵکی لەوەردەگرێت، ئەم ڕووی ڕاستی ئەو سیستمە نوێیەیە کە لەنەو کایەی سیاسەتدا سیمای بازاڕی ئازاد ئارایش دەکات و هەوەدەدات شەرعیەتی یاسایی نەودەوڵەتی پەبدات، بەیە دەرەنجامەکەی ئەوەیە کە هەندێک لەو کەچبرانەی ئێستا ناویان ڕەوەندی کوردی و عەرەبیە دەگەڕێنەوە وڵاتەکانی خۆیان، بەهەی ئەوەی دەریان دەکەن کە قەیرانی دارایی تەواوی ئەوروپای گرتەوە و بەشکیشی بەهەی ئەوەی ناتوانن بگونجێن لەگەڵ ئەو سیستم و کولتوورەدا، هەندێکیان لەنەو دەچنەوە، ئەمەیان پێوەندیی بەخەشگوزرانییەوە هەیە کە ئینسان بەوەهم توشی بووە و پێیوایە ئیدی سەرتاپای ژیان لەهەموو دونیا گەڕاوە کە ئەمش وەهمکی ترە.

پرسیار: دەمەوێ پێنجە لەسەر بابەتێک دابنێم کە پێی دەوترێت کچی بکەمە، تاچەند کاریگەری هەبووە لەسەر دروستکردنی ڕای گشتی جیهانی لەسەردەمی ئێستای سەرمایەداری کە باڵی بەسەر تەواوی

جیهاندا راکشاوە، بەهۆی بەستی خولقاندنی کێشکی ئارام، رووتر بێم تاچەند هەکار بە گۆڕینی سیستمی سیاسی ناجێگیر، بۆ ئەو پنتە جوگرافییەی کە خەڵکەکەی پێاگەندە بوون، تاچەند بەهای بە کۆمەڵگە ستەملێکراوەکان هەشتووە؟

سمکۆ محەمەد: وەکو لەوەڵامی پرسیارەکەی پێشووتر بۆیانم کرد، تەفاوت و جیاوازی بەڕێشنی تێدا دەبینرێت لەکێچی ڕژهەڵاتییەک بۆ ئەوروپاییەک، یان کێچی عەقڵگرایی لەگەڵ کێچی پڕچەکردار، ئەوکاتەی کێچ کردن بەشێک بوو لەو سیاسەتەی کە بۆ چەکردنی کۆمەڵگەکە لەهەسوەاوانی سیاسی و ڕۆشنبیری هاتە ئاراوە و بوو بەمەدەل، لەڕەوە لەکێچی تاکەوە دەچینە کێچی بەکۆمەڵ، بوونی تاکێک لە لەهەندەران، بوونی ئابووریەکی سەربەخۆیە بە خودی خۆی، بەڵام بوونی گرووپێک لەهەندەران کە بەستراتیژیەتی سیاسی دەوڵەتی بێت یان بە ستراتیژیەتی کۆمەڵایەتی بێت، هەوڵێکی جیاوازە و لانیکەم بە گرووپێکی تر و ئامانجەکیان جیاوازە، تاکێک خۆی گرێکیەتی ستایلی ژیانی بگۆڕێت و دوور بێت لەهەر سانسۆرێکی فەرهەنگی و کۆمەڵایەتی و ئایینی، بەدابڕان لەقەڵەم نادرێت، چونکە کاریگەری نابێت، بەڵام گرووپێک کە دەچنە هەندەران ئەوا مانەویان یان گەڕانەویان، لەهەردوو بارەکەدا بگەڕێنی ئەو کولتوور و فەرهەنگە کاریگەریان لەسەر بەجێماوەکانی وڵات دەبێت، جاران خەزانێک ئاگەر قەرزیشیان بکردایە هەویاندەدا کەسەکیان ڕەوانەی دەرەوە بکەن، بە ئەوەی کۆمەکی مادیان بکات، مەرجی ژیان بوو لەکوردستان کە لەگەڵ عەراقدا هەر بەراورد ناکرێت، لایەنێکی دیکەی ئەوەبوو کە بکۆمەڵ کێچ بکەن، تاکو ڕوحیەتی ناڕازایەتی و پێکهەنانی هێزێکی جەماوەری بە دڕووستکردنی ڕای گشتی و هەژاندنی شەقام لەبەرامبەر سیاسەتی حیزبە دەسەڵاتدارەکان نەمێنێت،
سەبارێت بەوەی چۆن بەراوردێک لەنێوان کێچی رابردوو و کێچی ئێستادا بکەین، وەکو گوتم جیاوازی و تەفاوتیان هەیە، هەمومان شاهیدی ئەوەین کە سەردەمێک هەمەتی دژە کێچ کردن بوو دەستی پێکرد، ئاگەر کەسێک لەدەرەوە بوایە بکەسێکی بەڕەوشت لەقەڵەم دەدرا، دەیانوت بە ئەوە چۆتە دەرەوە کاری بەدڕەوشتی بکات، ئەمە بەشێکی بە هێزی سیاسی بۆناو عیلمانی لەپشتەوە بوو، بەڵام بەشێکی زۆری بە هێزە فەندەمینتالیلیستەکان دەگۆتەوە، چونکە ئەوان کارەکتەری سیاسی هێزە گەورەکانی دەرەوەی کوردستان بوون، دواتر هەر ئەو هەرشانە خاوبوونەوە و کێچ بوو بەمەدەل و هەر ماڵ و خەزانێک کۆمەکی هەندەرانی ئاگەر داوای کچێکی بکردایە بە هاوسەرگیری، ماڵی کچەکە مەمنونیش دەبوون، هەندجار مەرجیان

ئەوبوو کە کۆکەیان، کچکەیان ببات هەندەران، ئەوکات بەهای هەر 100$ یەک بەبارتەقای مووچەی دەیان فەرانبەر دەبوو و دواتر ئەو فەزا ئابوریە بوو بەهەم و ئاسەواری نەما کە ئەمە مەسەلەیەکی ئابووری سیاسی بەحتە، تە بەوانە وەزعی ئابوری چەن گەان بەسەر هاوکەشە کەماتیکانیش دەنەت، ئەمیە جیاوازی نەوان کەچی تاک و کەچی بەکەمە، ماەک کچکەیان بچتە دەرەوە واتە سەرتای چوونی گروپکەیە.

پرسیار: وەک باستکرد..... ( )، چەن بتوانرت پەنجە بخرتەسەر رەکارەکانی کەمکردنەوەی ئەو پەسەیە لەو فەزایانەی کە تەیدا بانگەشەی بە دامەزراوەیی کردنی ناوەندەکانی بەیار و بەەوەبردنی دەکرت، ئەمە ئەرکی کەیە، لەکاتەکدا دەیان ناوەندی ئەکادیمی هەمەچەشنی بوارەکانی زانستە مرەیی و پیشەیی و سیاسی..هتد بوونی هەیە؟

سمکە محەمەد: بەواناکەم هیچ کەسەک هەبەت شونی باب و باپیری خەی خشنوەت و یادوەریەکانی بە بەها تەماشا بکات، لەبەرامبەر ئەمشدا هیچ کەسەک نیە لەبەر ئەوەی نیشتمانەکەی شونی باب و باپیریەتی و یادوەری تەدا هەیە، هەموو ناعەدالەتییەک و هەموو ناەحەتیەکی سیاسی و ئەمنی و ژیانی ناسایی قەبوە بکات، کە وابوو لەرە بەدواوە وەهمی خشویستی نیشتمان لەرەمانسیەت دەچتە دەرەوە، ئیتر ئەو نیشتمانەی کە تائوکاتەی خالی دەبتەوە لەبەختەوەری و ژیانی ناسایی و یەکسان بە هەموو هاوەاتیەک، مانایەکی نامنتەوە، لەبەرئەوەی بەهای ئینسانی نامنەت، تموحی ژیانەکی یاسایی نامنەت، پیوەندیەکان لەسرووشتی خیان دەردەچنە دەرەوە، کەسەک نیە ئارەزووی ئەوە بکات، لەتەنهایدا ژیان بکات و کەسوکاری نەبینەت، کەسەک نیە ئارەزوی ئەوە بکات خزمەتی شونەک بکات کە چاک دەزانەت پیوەندیەکانی بەردەوام نامنەتەوە، کەسەک نیە ئەوە قەبوە بکات کە تەنها لەسەر ئەوەی رەژەەاتیەو سەر ەش، تەوانجی لەبەدرەت و کاری بە مەیسەر نەکرەت، تەنانەت لەسوپەرمارکەتەکانیش شمەک و کالای پەنەفرۆشرەت، تائەو رادەیەی کەسەک نیە بەمانای ئیدیەلەژیست ناوی کچبەری بەناو بکرەت، هەر کارەک کە بەناچار دەیکات سەرەنجام بەرهەمەکەی بەخەی نیە، چونکە داهاتی رەژانەی سنووردارە، بەیە کاتەکانیشی سنووردار کراوە، ئەمانە هەموویان مانای ئەوەمان دەدەنە کە ئینسان ئەوکاتە نیشتمانەک بەموەکی خەی دەزانە کە بەبە لەبەرچاوگرتنی پلەبەندی هاوەاتی بوون زیان دەکات، ئەوەش کە لەدەرەوە بەختەوەرتر زیان

بەسەر دەبات، ئەمیان بەبەراورد لەگەڵ ژیانی نائاسایی وەاتەکەی خۆیتی، من تەنها ناوانمە بابەتی کەچ و بەواشم بە چارەسەری ریشەیی نییە، چونکە ئەم بابەتە جیهانییە زۆرملە بەت یان سپۆنراو.

پرسیار: باشە لەهەموو دونیا ئەم بابەتە بەردەوامە، لەلایەن میدیاوە کە بەحیساب دەسەاتی چوارەمە گرینگی پێدەدرێت، کەچی کێشەکە چارەسەر وەرناگرێت، ئایا پێتان وایە میدیا لەخەمی بابەتکە بووە یان تەنها وەکو کاەا مامەڵەی لەتەک کردووە؟.

سمکە محەمەد: جارە با باسی ئەوە بکەم کە هەرگیز من میدیام وەکو دەسەاتی چوارەم نەبینیوە، ئەسەڵەن لەچاوپکەوتنکی دیکەدا گوتوومە بۆشکە لەدەسەاتی سیاسی، نەک دەسەاتکی سەربەخۆ بە چاودێریکردنی حکومەت، بەهەرحاڵ میدیا کەچی وەکو کاەایەک کەمتر تەماشا کردووە و هەندکجاریش بۆئەوەی لەپێنای هەواڵ و ریپۆرتاژکدا سوودی لەوەربگرێت، باسی کەی وەکو دیاردەی ڕەمانسیانە باس کردووە، زۆرجار خودی ڕۆژنامەنووسەکان کە بەنیازبون کەچ بکەن، کارکەیان دەخستە مەترسییەوە بە ئەوەی بیکەن بکەیسکی زیندوو کە ئەوروپا زۆر گرینگی بە نووسەر و ڕۆژنامەنووس دەدەن، ڕەنگە زۆرجار میدیاکار چیرکی وەهمیان هەبەستاوە بە ئەوەی بیسەلمێنن وەاتەکە زۆر بگەنە، بەیە خەڵک دەیانەوە کەچ بکەن لەترس و لەبکاری و تووندەوی و هتد، کەیسی خنکاندی ئایلان کە منداڵکی سووری بوو، واقیعیەتی کەسکە بەپچەوانەوە بوو سیناریە بوو، باشترین سەلمێنریش ئەوەبوو کە یەکەم بەدیان و سەدان منداڵی تر خنکان و بوون بە خۆراکی ماسیە قرشکان، کەچی تەنها باسی ئایلان کرا، دووهەم ڕۆژنامەنووسکان لەوە ئامادەبوون وێنەیان دەگرت وەکو ئەوەی پشتر ئامادەکرابن، سەهەم باوکی منداڵکە دواتر ئیمتیازی وەرگرت و گەڕایەوە سوریا و پاشان ئاشکرا بوو کە کەیسکە بەپچەوانەوە بوو، میدیاکارکان لەوەدا دەرکەوتن ئاراستە کراون و بە دەزگا تر کار دەکەن، ساڵی 1998 بینیمان پۆلیسی بولگاریا سگیان بەردایە گیانی پەنابەرە ڕەش پێستکان، میدیاکارکان ئەو لایەنیان شاردەوە، پاشان ئاشکرا کرا، بەیە من هەمیشە بگوماندەوە تەماشای ئەو کارەم کردووە کە خەم ساڵک خاوەنی ئەو شوناسەی کارکردنە بووم.

ناسینی کتێب: بیرەوەری لەگەڵ کتێب … سەباح هەنجەر

هەر هاوڕێك، کە ماوەیەکی بەسەردا دەچێت. دەبێتە یادگاری، یادگاریش مرۆڤ بە هاوڕێی دەبینێت. لە ماڵەکەماندا پەنجەرەیەکی گەورەی داری بە هەڵەك داپۆشراو هەبوو، بە تەنیشتییەوە دۆلابێکی لاکێشەیی نیمچە گەورەی تێدا بوو، بە پەردەیەکی سپی داپۆشرابوو، پەردەکەش بە دەزووی تەنگاوەتەنگ وێنەی مانگ و چیا و مامز و کەوی لە نەخشابوو. ئەم دۆلابە تایبەت بوو بە کاکم خالید. تەواو قووڵایی منیشە، بەداخەوە ئەو برایەم لە 25/8/1988دا جەیشی شەعبی، لە هەولێر شەهیدیان کرد.
شەهیدبوونی ئەم برایەم گورزێکی کوشندەبوو بەر ڕۆحی من کەوت و ئازاری هەناکایەوە. لەخۆ ئامادەکردندا بووم، ئەم هاوڕێیە لەناو پێکهاتەیەکی کاریگەردا بەکاربهێنم، تا ئەستاش بەم نەکراوە. لەبەر ئەوەی من لە سەرەتای شیعردا بەدوای ئاکامێکی نەزاندراودا دەگەڕام و لە درێژبوونەوەیەدا دەیدەزمەوە. لە بینینی دەزراوەکەدا بەئاگادەمەوە، نایابترین دەزینەوەش ئەوەیە لە ئاکامدا دەربکەوێت. لە سەرەتادا ئاکامی ئەو هاوڕێیەم دەزانی و لە کۆتاییشدا نەمتوانی بیدەزمەوە، واتە: لە هاوڕێیەك دەدوێم هەشتا هیوای نەداوە. لەوانەیە هیوابدات. هەوە دەدەم ئەو (لەوانەیە) بدەزمەوە و لە دەزینەوەیدا بەئاگابمەوە، دەزینەوە هونکردنەوەی بیرکردنەوەیە.
سەرەتای هەگا و بەرکەوتنم لەگەڵ کتێبدا، یان ئەو پەیوەندییەی لە نێوان خوێنەر و کتێبدا دروست دەبێت و دەمێنێتەوە. لەم دۆلابەوە خاڵی بوون و سەرچاوەی دڕوشاوەی وەرگرت و بوو بە ئەفسوونکەی بەهێز و نەشکاو و قەڵای پشت پێدان. کەمێك کتێب و دوو شووشە مەرەکەبی چینی، یەکەکیان هێش و ئەوی دی شین و قەڵەم پارکەرێکی بیست و یەکی هەنگ جەرگی تێدابوو، کتێبەکان زەربیان عەرەبی بوون. ئەستا نازانم ئەدەبی بوون، یان فەلسەفی، کەمەناسی، سیاسی، مێژوویی، پەروەردەیی، ئایینی … تاد، لەناو کتێبەکاندا دیوانی: (حاجی قادری کۆیی) بە بەرگ تێگیراوی هەبوو، هەمیشە کەنگیای بەنخەشی لەناو دادەنا، کە گیایەکە وشك دەبوو، دەیگەڕای و دووبارە دایدەناوە. ئەم کتێبە هی ئامۆزایەکی باوکم بوو، مامۆستای

قوتابخانەی گوندەکەمان بوو. لە دامێن و ئەم لا و ئەولا سپیەکانی بانە و ەەکەوتەکانی بنەماڵەکەمانی هەمووی تێیدا تەمارکردبوو، وەك: ەەکەوتی مردن و لەدایکبووون و ژنهێنان و چووون بۆ حەج و گەڕانەوە و ناونووسکردنمان لە قوتابخانە ... تاد.
ساڵی 1973 جگە لە کتێبەکانی قوتابخانە، یەکەمین کتێب بەر هەست و نەرمایی پەنجەکانم کەوت ئەم دیوانە بوو. کاکم بە دەنگ و ەەحەکی ئاهەنگسازییەوە دەیخوێندەوە. بە وریایی و ئارامی گوێم سووك و ەوون ەادەگرت. بە ئەوەی هیچ شتێکی واش لە شیعرەکان حاڵی ببم، بەڵام لەناو چێژ و دەنگ و مۆسیقایەکێیدا ون دەبووم و بەوام بە هەستێکی نادیار دەهێنا، بە دوای گەنجینەی شاراوەی زێینی خەمدا وەە دەبووم، وەەبوونێك مەگەر ەەکەوت دەستم بگرێت و بمهێنێتەوە سەرەخە، دوایین مانای ژیانم پێبدات، کە مەرگە. مەرگیش یارمەتی تەواوی ئازارەکان دەدات. ئێستا بە گەشە و خۆشحاڵی و چێژی ئەوکاتم لە کتێبخانەکەمدا لە ێیزی دیوانی شاعیرانی کلاسیکی کوردیدا، دیوانی حاجی قادری کۆیم یەکەمین دیوان ێیزبەند کردووە و ئەوانی دی بە دوایدا.
لە سەرەتای منداێیمدا حەزێکی بە پەوانە و ئەفسووناویم بە گەرانی تێدا ێسکابوو، ەادێیەکی نیمچە گوەرەمان هەبوو، سندووقەکەی فایبەر بوو، بە پستێکی قاوەیی داپشرا بوو، ئەمیش وەك دەلاقەکە لە قوماش بەرگێکی سپی بە کرابوو، بە دەزووی ەەنگاوەەنگ وەنەی مانگ و چیا و مامز و کەوی لەسەر نەخش کرابوو، هەمیشەش گوێم لەی ەادەگرت و لە کەناری مۆسیقاوە دەجووەام، لە شەەبەرد و ئاژاوە و ەاوە کەشکە و نیشانەشکاندن بە دارلاستیك و هەەپاسی دووری دەکردمەوە، وەك ئەوەی ئەو ئاواز و نەوایەی گوێم نەرمە بارانێك بێت بەسەر خاك و خەەی دەوروبەرمدا بێژێت و هەناوی فێنك و دەموچاویشی نەرم بکاتەوە. زەر جاران بە ئاگاداریی خوشك و برایەکانم بە شانی خەمەوەم وەدەکرد و دەەیشتم، بەم کردەیەم لەم تووەە نەدەبوون و سەرزەنشتیان نەدەکردم، گردێك لە پشت ماڵمان هەبوو، بەناوی باپیرمەوە ناودەربوو، گردی: (حەسەنە لەك. حەسەن سلێمان وەلی) بەدە گردێکی دەبەربوو، بەهاران گوەە دەرزیلە و حاجیلە دایاندەپشت. دەچووم لە تەختایی ئەم گردەدا دادەنیشتم و تەماشای ئەم لا و ئەولا و شینایی دەمەوەسران و زەردەی ئەوارانم دەکرد و گوێم لە بەرنامەی گەرانی داواکراو ەادەگرت، هەموو ەەژەك دەمەوەسران دووبارە دەبووەوە و لەگەێیدا نەرمەباێیکی ەەحمەت بەسەرمدا هەێیدەکرد. جیهانێکی بە دروست دەکردم، هەستی خەمم لەناو دادەمەزراند. بەواشم بە جیاوازیی دەنگەکان دەهێنا، لەم ەەگاێشدا دەگەەام، کە پێیدا هاتبووم، واتە: ناخی خەم. سەگێکی بەوەفاشمان

هەبوو، ناوی:(دەبان) بوو، کە لە ماڵ دەردەچووم لەگەڵم دەهات و پاسەوانی دەکردم. بە هیچ ئاو نایەکیش دوو هەنگاو لێم دوورنەدەکەوتەوە. وەك ئەوەی گوریەکم بێت و پێی گوترابێ چاودێریم بکات. نازانم ئەم ئەفسوونە چی بوو، کەوتبووە ژێر ئەفسوونی دەنگی: (سەباح داودە)وە، بە تایبەتی گرانی: (کۆستانان خاخان)، کە لە بەرنامەی گرانی داواکراودا زۆر داوا دەکرا. هەرکاتێك ئەو گرانی بگوتبوواید ئادیەکەم دادەنا و دووەترێك لەی دەکشامەوە و تەماشای شکێیم دەکرد. وەك ئەوەی تەلیسمێك بێت ئەم حاڵ و جەزبە و حاڵەتە پێ لە خۆشی و شادی و ژیانە و داکشانەوە بەرەو ناخەم، تەنیا لەگەڵ لەرەی دەنگی گەرمی ئەم گرانیبێژەدا بە پێدا ببوو، پاشان لەناو شەپۆلەکانی بادا بەی دەگەڵم و لە هەستمدا سەزی سووتێنەر و پە ئومێدم دەدەزیەوە، ئەو دەزینەوە و پشووی ناخە ئەوپەڕی تایبەتمەندی بوو. هەر بەهەی ئەوەی زەر گوێم لە گرانی دەگرت. شارەزاییەکی سەرتاپیم لەسەر چینەکانی دەنگیش پێدا کردبوو، دەمتوانی لەسەر شێوازی بەشێك لە گرانیبێژان گرانی بڵێمەوە. هەر شتێك، کە تاسە و خواست و ئارەزووت بەی هەبوو، تواناشت بەی پێدا دەبەت. بەهیچ جۆرێکیش حەزم لە گرانی زرم و کوت نەبوو، هەمیشە حەزم لەو گرانییانە دەکرد، کە وەك هەڵێك خیاڵ درێژ دەکەنەوە. ئەم ئەشقی گرانییە لەگەڵمدا مایەوە و گەشەی کرد و پێکهاتە و بنچینەی خەی دامەزراند، ئەستاش گرانی هاوسەنگیم دەپارێزێت و لەگەڵ خەم بەخشندە و شکەمەند و ئاسوودە و خۆشحاڵ و قووڵم دەکاتەوە، وەك مەسیقایەکی نەرم بژیم.
ساڵی 1978 لە پەلی یەکەمی ناوەندیدا مامەستای وانەی کوردیمان، کە ئەمێ بە سوپاسەوە ناوی دەبەم: (شەرکە ئەحمەد حەوەز) بوو، لە ڕۆژەکی زستانی بارانماوی و ساردا لە پەل داوای لەکردین داشتنەك لەبارەی (سروشتی لادە) بنووسین. بەو پەودانگەی، کە من کوڵەلادێیی بووم لەوانی دی کەمێك زیاتر شارەزای ئەم سروشتەم. بە هەفتەی داهاتوو داشتنەکەی هەنایەوە و بە هەموو قوتابییەکان نمرەی شیاوی خەی دانابوو، تەنیا ئەوەی منی نمرە لەسەر دانەنابوو، وەك ئەوەی هەستی بە کارخراپییەکی من کردبێت، بە تووڕەییەوە گوتی: (سەباح سابیر حەسەن) کێیە و بەتەدەرە، بە ئەوەی هیچ قسەیەك بکات لە تەنیشت تەختەشۆکەدا ڕایگرتم. ئەم مامەستایە، مامەستایەکی بەجەرگ و دڵگەمەن و ملاومل پەروەردەکار و خۆش سروشت بوو، تا ئەو پێیش دەبەدەرەوە بوو، لەگەڵ وانەی کوردی و دنەدانی قوتابی بە خوێندنەوەی ئەدەب و دامەزراندنی گەڵانکارییەکی ئەدەبی. بەو بیانووی وانەی کوردی زمانی خەمانە و پەیستە لەناویدا بکوڵین و بە دەخەکانی ساردبوونەوە تێتبین، لەم نەواندا بگەین بە دەخی

دڵنەوە و باش لە پێکهاتە و بنچینەکانی شارەزابین. زمانیش هەستێکی گەرماوگەرم و خڕسك و دڵگەرمن و پشوودرێژ لە مرۆڤدا دروست بکات. هەر قوتابییەك لە شەست کەمتری وەربگرتبوایە لەی دڵدا و لەپێچینەوەی لەگەڵدا دەکرد. دوای ئاوەی ئافرینی بەشکی کرد و لە بەشکیشی دا. ووی لە من کرد و گوتی: کە بەی نووسیوی. منیش لەو هەستە تۆقنەرەی چەند چرکەیەك پێشتر تێیدا خولم دەخوارد و بیرکەی پڕت و بەاو گەمارەی دابووم. زۆر بە ئارامییەوە گوتم: ئێدی مامستا لە پڵدا نەماننووسی. نەختێك چووەوە ناو زەینی خەی و تووڕەییەکەی خاو بووەوە و خونەکی خەشیی لە دەموچاوی خەش سروشتیدا گەڕا. ئینجا نمرەی لەسەر داشتنەکەی منیش دانا و گوتی: ئافەرین (سەد). ئای چەن سەرکەوتنەکی بچووك لە دنیای ژێری دێتباتە دنیای سەروو. ەڕۆی دوایی هاتەوە کەشیعری: (تاریك و ەوون)ی هەمنی بە هەنابووم. منیش هەندێ شەیدا و دڵبردە و دڵدووی ئەو ئافەرینە بووم، نیو هەندێ شەیدای شیری ناو گوڵگەنمی کەگەی گوندەکەمان نەبووم. مەگەر ئەو دەموعەسران و زەردەی ئەوارانەی لەسەر گردی پشت ماڵمان، یان گردی ئاشناییم گوم لە بەرنامەی گەرانی داواکراو ادەگرت و دەچووموە ناو زەینی خەم و لە خودام دەخواست ناولەپ و ناوچەوانم ەگاوبان بوونایە، گەرانیبەژەکان بەناویدا هاتوچوویان بکردبووایە.

سەرەتای ەگا و بەرکەوتن و یەکەمین پەیوەندیم لەگەڵ خانمی کتێبدا لەم ەوداو و خەشبەختییەوە دەستی پێکرد و بووە ەڵ و هەمای بوونم. ئەو هەفتەیە بە هەموو بوونکمەوە لەناو کەشیعرەکەدا ژیام، ژیانێك مەگەر بەس متەسەووفەکان لە مانەویان لەسەر دووگورد و شەونەژ و چاوداخستن و وەرد بەرزکردنەوەدا، هەندێ چەژیان وەرگرتبێت و لە بوونی خودا و لە خیان نزیك بووبێتنەوە و گەیشتبن بە ناخی خیان، واتە: یەکبوون لەگەڵ خودا و هەزی ئەدەب. بە هەفتەی داهاتوو کەشیعرەکەم بە گەیاندەوە. گوتی: بە ئاوا زوو هەناتەوە. بەدەت نەبوو، یان لە خوەندنەوەیدا پەڵەت کرد. منیش بە بەباکی و نەختێك بە هەوابەرزی و بە خەڵەخستنەوە گوتم: مامستا زەرینەم لەبەر. وەك ئەوەی بەوام پێنەکات و لە قسەکەم بە گومان و دوودڵ بێت گوتی: دەفەرموو ئەگەر دەمت سپییە وەڕ بەر تەختەکەش و ئەوەی لەبەرتە بیەڵە. منیش گوتم کامە شیعر. دیسان هەڵوەستەیەکی تری کرد و چووەوە ناو زەینی خیەوە. وەك ئەوەی بیەوێت بمخاتە بەر ەوناکییەکی هەمنەوە و لە بەوا بەخەبوون و خەڵەخستنەکەم دنیابێت. لاپەڕەی هەڵدایەوە و ناونیشانێکی دەگوت. تەواوی وانەکە، چل چرکە بوو. من شیعرم تێیدا خوەندەوە. لە گەکردن کەمەك هەڵەم دەکرد، بەی ەاست دەکردمەوە، لە کۆتایی وانەکەدا پێمی گوت:

بەرهەمێکی دەگمەن و کەم وێنەی، ئەو وزەیەی هەتە باش مشتومالی بکە، چالاك نیشانت دەدات. هەر هەمان ڕۆژ منی بە کتێبخانەی (تەئمیم) و خاوەنکانی: (جومعە و ئەحمەد)، کە دوو مرۆڤی هەمن و لەسەرخۆ و هووخۆش بوون، ئاشناکرد و ناوی ڕۆژنامە و گۆڤارە کوردییەکان و کاتی دەرچوونیانی بە نووسیم. یەکەمین کتێبیش، کە کڕیم کتێبی: (کاروانی شیعری نوێی کوردی) کاکەی فەلاح بوو، دوابەدوای ئەمیش کۆشیعری: (خونچەی سەهۆڵ)ی ئازاد دڵزار بوو، ئەستاش ناوناوە کتێبی یەکەم و دووەم بە تەماشاکردنەوە و خوێندنەوە هەڵدەبژێرمەوە.
لەو ڕۆژەوە ئەو بیرکڕیەم لەسەر گەڵا، لەفە و بەدەمچە و کەوکەو و شەغەم و لەوزینەگەز و شەکرلەمە و فریکەنك ... تاد، خواردن نەما. ڕۆژانەکەم بووە خەرجی ڕۆژنامە و گۆڤار و کتێب، یارمەتی ئەوەی دام توانا لە خەمدا بدزمەوە و ئاراستەی کردم و جیهانی نادیارم کەوتە گەڕ.
دوای ئەوەی چوومە ناو خوێندنەوە و بە ڕۆژنامە و گۆڤارکانی حەفتایەکان داهاتمەوە و ئاشنای ناوی نووسەران بووم. بەم دەرکەوت ئەم مامەستایەم لە ماوەیەکی کورتدا نووسەرێکی کارا و چالاك بووە، دیارترین نووسینی ئەم لەکەینەوەیە لە ڕۆژنامەی هاوکاری، ژمارە (تایبەت) لە 1/1/1972 بە ناونیشانی: (حاجی قادری کۆیی: شاعیری سەردەمی ڕاپەڕینی نەتەوەی کورد) بڵاوی کردووەتەوە.
ئەو بایەخدانەی بەمن ئەوە بوو، ئەو بەشاییەی کەوتبووە نێوان (ئەم) و (نووسین) منی بە پەکردنەوەی هەڵبژارد، وەك بڵێی بەهرە و توانای خامەشبووی خەی لەم هەڵبژاردنەیەدا دزیبێوە و بەردەوامبوونی خەی لە مندا پەرەپێدا.
لە ناوەڕاستی هەشتایەکاندا: (مەحموود زامدار) نووسینەکی ڕۆژنامەوانی لە ڕۆژنامەی: (هاوکاری)دا لەبارەی نوێبەخشی شیعری کوردی و شانەی: (پەشەو)دا نووسی. لەو نووسینەیدا دەستەواژەی: (کرمی کتێب)ی بە من بەکارهێنابوو، ئەو هووڕونکردنەوەشی دابوو: خوێنی ئەم لاوە خوێنکەی درێژ. ئەگەر پەی لەسەر زەمینەی خوێندنەوەدا لانەدا. حاڵەتێك بە شیعری هاوچەرخی کوردی دەبەخشێت.
شیعرەکانی: (هەمن) چەژی زمانی ئەو گوندەی دەدا، کە خەی تێدا لەدایك بووە. بە سادەیی وێنەی ژیانی ئەو خەڵکەی کێشاوە، کە هەستان و دانیشتنی لەگەڵیاندا هەبووە، واتە: دەرەنجامی ژیان و گوزەرانی خەیاتی. زمان و زمانەوانی شیعرەکان کەمێك لادێیی بوون. چاو و زەین و ئەقڵیەتی ئەوسای منی بە پەی ئادەگرت، تا ئەوپەڕی چەژ، بردمیە وەرگرتنی دەخی چەژی خودایی. چەژی کتێب لە توانایدایە بیابان بکاتە بەهەشت. ڕەنگە هەر ئەو سادەیی و بریقە و زمان

پاراویی بووبێت زمانی لا کردمە ئەو بەهەشتی: (شاری خەر) پەرستن و شەونوێژی بۆ دەکەم، بچمە ناوی و بیکەم بە ئاوانگە و گوتاری ناخم و هەوای دڵزینەوەی وشەی گونجاوی تێدا بدەم. وەرچەرخانێکی تەواوی ئاراستەکانی ژیان بوو، هەروەها تاادەیەك ئەو ئاراستەیەی دامە، بزانم هێز و بە هێزی زمان لە کوێی دڵقدا دەردەکەوێت و بۆ ئەدەبیبوونی دڵقیش لە چ بەکارهێنانێکدا ئاستەکانی دەردەکەوێت، واتە: ئەوەی بابەتێك دەکاتە بابەتی ئەدەبی، زانیاری و هێزی زمانێ، یان هێزی زمان و کاریگەریی بابەت.
شیعر بە تەنیا لە تەوانینی زمانەوە ئاستداری دەستنیشان ناکرێت. لە تەوانینی بابەتی هەستی و بەکارهێنانی ئەدەبییانەی زمانەوە، گەشانەوەی هەستی و زمانیی لای خوێنەر گەالە و بەرجەستە دەبێت. بە شیعربوونی هەر ڕستەیەك مانای ئاوێتەی زمان لە بەکارهێنانی زمانی تۆزانەدا دەرهاتووە و هێندراوەتە ناو زمانی ئەدەبەوە، هەروەها کارلێکردنی وشە لە دڵقی ئەدەبیدا، چەن هێزی وشە وشەیەکی دیکە ئادەکەشێت و دروستی دڵکات و تەی زمان دەچنێت.
ئاگەرچی (هەمەن: 1921 – 17/4/1986) وەك تەمەن حەڤدە ساڵ دوای (گەران: 1904 – 18/11/1962) لەدایك بووە. حەفت ساڵیش لەم زیاتر ژیاوە، بەاڵم نوێبوونەوەی شیعری کوردی چاوگەکەی لە گەرانەوە دەست پێدەکات. هەمەن لە چەمکی شیعری ئاسایی دەرنەچووە، بەڵو ئاست و ئاراستەیەش دەینووسی، واتە: وەك شەواز کەنەخواز بوو، بەاڵم وەك بیرۆا و دەربڕین نوێخواز بوو، دیوانەکەی لە لام ئامادەیە و سەبارەکانی بە تەواوی لەناو زەینمدا دەجووەن، هیچ خاەکی گەانکاری فەرم و نوێبەخشی و توخمی نوێی شەوازی پێشکەش بە دیوانی شیعری کوردی نەکردووە. لە دڵقی: (بەهاری کوردستان)، بە شیعر لەبارەی سروشتی نووسیوە، هەموو خسەتەکانی هەنینەوەی شیعری تێدایە، بەاڵم شیعریەت و خەیاڵی پێی تێدا نییە. لەم دڵقیدا بە شاعیر داناندرێت، بەکو بە ووەك ناس و شارزایەك لەبارەی ژیانی لادێ دادەندرێت. بەام بەشەك لە شیعرەکانی کشیعری: (ناەی جودایی) شیعری مەیدان کورت نین و لە شیعرە هەرە دگمەنەکانی ئەدەبی کوردین. بەتایبەتیش شیعری: (ئەوارەی پایز)، شیعرەکە تێدا گەیشتووەتە بە پاکی و بگەردیەکی ەمانتیکیانە و تەواو هەستییە، لە زەمینەی شیعری پێ و شیعریەتی پێ خوێقاوە.
ئەو ئاوێ ەوون و ەوانەی ەشتوویەتی بە ئەبەد ەحی تێ کردووم و لە ناخی دەوە لەگەم دەدوێ و ناخی کردووم بە مەزگرد و مەزی گفتوگۆ و ئاهەنگی ژیان، بەاڵم هەستی شیعریی من لەسەر هەستی شیعری ئەو دانەمەزرا، هەروەها بەهیچ ەبازەکی سیاسی و ئایدیۆلۆژیش کاریگەر نەبووینە و نەبووینەتە ەووینم، بگجگە لە شیعر خەی

نەبەت، شیعری بگەرد. دوای ئەوەندە ساڵ و بەینی هەزار و یەك
جگای دوور و نزیك، نازانم چەن دەربەین لە پایە و بەهای تە بكەم
و پاداشتت بدەمەوە. بە كامی دە لە باوەشت دەگرم و دەستت ماچ
دەكەم و لەز لە سیما و چاوی پە لە ئازت دەگرم، هەروەها هەر لەم
بەنەیدا هەل و بوارەك وەردەگرم تا گوناهەك لەسەر شان و ڕەحم
هەگرم و باری گران و بە ئازاری شان و ڕەحم سووك بكەم. گوناهەك،
دواتر بە نووسەرەكەی بە خەر گەڕایەوە. لە تەمەنم یەك جار كتێبم
لە كتێبخانە لە غەفڵەتی خاوەنەكەیدا بردووە، ئەویش لە
14/10/1985، كەچیرەكی: (پەكەنینی گەدا)ی حەسەن قزەجی بوو،
نەمدەزانی بە شەقامدا دەڕۆم، یان بەناو گەرووی مار و تونڵەك
ئاگر، یان لە ڕەوزە شاخەكی عاسەدا گیربووین و هەڵدەران هەڵەشەم
لە دەكات، ها ئێستا نا، دوو هەنگاوی تر دەكەومە ناو چاڵەكی
بێئامانەوە. لە نیوەی ڕێگای گەڕانەوەم بە ماڵەوە، یەكەاست بە
ڕەنگی زەرد و هەڵبزەكاو و دەروونی ماندوو و نیوەڕەح بووم‌ەوە
گەڕامەوە لای: (جومعە و ئەحمەد)، دانم پەدانا ئەم كارە خراپەم
كردووە. ئەمانیش دەستیان لەسەر شانم دانا و دەیان دامەوە و
گوتیان: بەیە دەمان بە كتێب و ژیان خەش، هەشتان مرۆڤی باوەڕ
بەپاكیی خەی وەك تەی تەداماوە، بە بچووكترین هەستپەكردن لە
ناخەوە ئازاری پەبگات. لەیان بووریم و كتێبەكەیان لە
وەرنەگرتمەوە و دیوانی: (مەحوی)شیان بە دیاری وەك ڕەفتار و
كردەوەیەك پەدام. لەم بارەی لەبووردنەدا هەر ئەوەتا لە خەشیدا
گەشكە نەیدەبردمەوە، لە قووڵایی بوونمەوە پاك بوومەوە و بەرەو
ئارامیی دەروونی ڕەیشتم. كتێبەكەم هەر لەلا مایەوە و هەمیشەش لەی
دەسەمیمەوە. تا ساڵی 2010، پەشنیازم بە دەزگای چاپ و بڵاوكراوەی
ئاراس: (بەدران ئەحمەد حەبیب) كرد، كە چاپی سێیەمی ئەم كەچیرەكە
بكەنەوە. هەردوو دەستی لەسەر چاوی ڕەزامەندی دانا و گوتی: شەیدای
زمانی ئەو چیرەكنووسەم و سوودیشم لە پەكهاتە و بنچینەی زمانە
ئەجگار زیندووەكەی وەرگرتووە، توانایەكی سەرسوهێنەری هەیە لە
بەكاربردنی وشەی پەیوەست بە ژیانی كەمەگای كوردییەوە و زمان
تائەوپەڕی دەناسەت و باش لە ناوكی وشەش تەدەگات، فەرهەنگی وەك
خاكی سوارچاكان پاگژە و دەزانەت چەن بنووسەت. ئەمانیش دوای هەوە
و كەشش و پەیوەندیكردن، شەش چیرەكی تری چیرەكنووسیان خستە پاڵ
چیرەكەكانی: چاپی یەكەم: 1967 – بەغدا، چاپی دووەم: 1985 –
بەغدا، ساڵی 2010 چاپی سێیەمیان خستە كتێبخانەوە.
هەر بە ڕەووەنی كتێبەوە لەگەڵ خەمی هەستپەكراو و دنیای زێینی
زەرەك لە شاعیر و نووسەران ئاشنا و پەیانەوە پەیوەست بوویەم، كەم
و زەر توانای ئەوان لە خەاچەكاندن و گەشە و پەروەردەكردنی ئەقڵ

و خەیاڵ و داهێنانی بینا و بینایی من، گەنجینەو هەزی ڕەح و پەوانەی شیاو و سەرچاوەی دڕوشاوە و سەزی شاراوە بوونە. هەمیشەش لە ئەزموونی خامدا ویستی یەکەم و بە پەوانەم ئەوە بووە، (ئەدەبێکی فرەنیگا)ی خەکردی حەاڵزادەی خەم بەرهەم بهێنم. چیشم زانیوە، ئەوەم نووسیوە. جەوهەری پێکهاتەی مرۆڤیش ئەوەیە چی دەزانێ ئەوە بنووسێت. دەنا چاکتر وایە دەفتەری نووسینت داخەی، چونکە نووسین یەکجار (نەمر) دەبێت، واتە: ئەو نووسینە نەمرە، کە تە هەست و زانینی دوای خوێندنەوەی ئەوت نووسیوە، ئەو، واتە: سەرچاوەی یەکەم. نووسینی هەست و زانینی دوای خوێندنەوە، نووسینێکی بەهێز و بەدەسەاتە و شکەمەند نییە. ناتوانی خەتت تەدا بێتە بەرچاو، هەروەها زەر زەحمەتە لە وەاتێکی شەڕاوی وەك کوردستان، شاعیر بیت و نەکەویتە ناو گەڕانی سیاسەتەوە، کە سیاسەت لە هەر چوار لاتەوە بە ساتمە و خلیسکان گەمارۆی داویت، ئەگەر بیشکەنیت نانی ئەو مەودا کورتەی نەوان دەست و دەمت هادەپچەکنن. من خەم لادا لەو خەشگوزەرانییە. لەخەباتێکی هاستگەیانە لەپێناو بەدیهێنانی (شیعری بەگەرد) مامەوە و ژیام. بەباکیش بووم لە ئاست تەەە و داو و بەستە و بوختانی نامەردان. وەك نوختەیەکی نادیار لە ئاسۆ و دووری شیعردا دەرکەوتم.

تشرینی یەکەمی 2015 هەولێر

شیعر زمانی مرۆڤ و گەردوونە … ناەە حەسەن

خوێندنەوەیەک بە دەقی (وەرە بیەکەوە بژین) ی کەژاڵ ئەحمەد

ماوەیەک لەمەوبەر لە نامەیەکدا ، خوێندنەوەیەکمان بە چەند دەستەواژەیەکی دەقەکی شیعری (سەباح هەنجەر) ی شاعیر کرد هاوکاتیش ، باسم لە مانیفێستەکی خەم کردبوو ، کە پێکهاتووە لە سەبەش ، لەوەدا دووبەشی مانیفێستەکەمان باسکردبوو ئەوانیش لەژێر ناوی (شیعر فەرمەکی بەدەنگ نییە..!) و (شیعر عەشقەکی گەورەیە ..!) ، هەروەها هەهەندەکانی پشت ئەو گوتنانە و لەچوارچێوەی

خوێندنەوە بە هێندێک لە چەمک و هێما و کۆدەکانی نێو دەقەکە باسکردبوو . وا لەرشدا بەشی سێیەمی مانیفێستەکە لەژێرناوی (شیعر زمانی مرۆڤ و گەردوونە) باسدەکەین و (بەرێککەوتن و هاوتەریبوونی) ناوەڕۆک و ئامانجەکانی ئەوبەشەش لە سیاقی خوێندنەوەمان بە ئەو دەقە بەدەردەخەین ، هەروەها دەیکەین بە (میتەدێک) بۆ خوێندنەوەی دەقی (وەرە بێیکەوە بژین) ، کە یەکێک لە شیعرەکانی(کۆژاڵ ئەحمەد) ی شاعیرە ، هەوڵدەدەین هێندەی بەمان بکرێت لە دەرگای چەند بابەتێکی پێویست و گرنگ بدەین . لە سەرەتاوە شیعرەکە چ لە ڕووی ناوەڕۆکەوە یان لە ڕووی زمانەوانی و فەرمەوە ، تا ئاستێکی بەرز جوانی بەرجەستەکردووە ، بە زمانێکی شیرین و پێ هەست و سۆز ، دەقەکە نووسراوە ، وشە و میلەدیەکانی ئەم دەقە ، گەمە لەگەڵ دەمارە عاتیفییەکانی خوێنەر دەکەن و چژێکی بەوێنەی پێ دەبەخشن ، هەروەها لەم دەقەدا بە توانایەک و هەست و خەیاڵی شاعیرانەوە عەشقێکی گەورە نمایشکراوە ، یان باشترە بڵێم / چیڕۆکی عەشقێکی گەورە دەگێڕێتەوە ، وەک ئەو چیڕۆکانەی لەنێو کتێبی ئەفسانەکانەوە باسدەکرێن . لە پشتی ئەو خەیاڵە مانسیانەوە لە دەرگای کۆمەڵێک بابەت و مەسائیلی گرینگ دەدات کە / پێوەندییان بە ژیان و چارەنووسی مرۆڤەکان و هاوکات پێوەندییان بە شیعر و مەعریفەی شیعرییەوە هەیە ، لە سەرەتاوە شیعرەکە بەمشێوەیە دەست پێدەکات .

سبەینێ واز
لەماڵەباجێنەی تەنیایی ئەهێنم
تەش واز لە دارلاستیکی سەرکەشی بهێنە

لەم کۆپلەیە / هەست بە سەرەتای نەخشە و پلانێک دەکرێ ، وەک خۆئامادەکردنێک یان وەک سەرەتایەک بۆ چوونە نێو ئەو دنیایەکی جیاوازەوە / ئەویش دنیای عەشقێکی نوێیە ، لەسەرەتاوە بە بەیارێک دەست پێدەکات ، شاعیر لەنێو شیعرەکەیدا / دەگاتە ئەو باوەڕەی کە هەر لە سبەینەوە واز لە (ماڵباجێنەی تەنیایی) بهێنێ و دەخوازێ دەدارەکەشی واز لە (دارلاستیکی سەرکەشی) بهێنێ . وادیارە (ئەو) واتە دەدارەکەی هەشتا نەگەیشتۆتە ئەو بەیارە و بەتەواوی یەکلانەبۆتەوە ، بۆیە لە سەرکەشییەکانی بەردەوامە ، بەڵام ئەگەر ، لەڕووی زمانەوە سێیری ئەم دەستەواژە و ڕستە شیعرییانە بکەین ، دەبینی پێوەندییەکی بەهێز و ناوازەی لەنێوان وشەکانی (دارلاستیک و سەرکەشی) یان (ماڵباجێنە و تەنیایی) دروستکردووە ، هونەرکارییەکی شاعیرانەی تیاکردووە ، هەردوو وشەکەی لەمانا بنەڕەتییەکە دامالیوە بۆتایبەت (دارلاستیک و سەرکەشی) ، لە پێوەندییەکی نوێدا مانایتری پێبەخشیون ، وشەی (دارلاستیک) ،

پەیوەندی بە تەمەنی منداڵییەوە هەیە ، زۆتر منداڵ دارلاستیک بەکار دەهێنن بۆتایبەت کوڕان وکچێن (ماڵباجێنەش) یاری کچانەیە ، سەرەمانێک دیارە مەبەستمان لایەنی کەم بیست ساڵێک لەمووبارە ، کە ئۆوکات / ئۆتاری و پلەیستەیشن و کەمپیتەر و ئینتەرنێت نەبووون ، منداڵ دوای قوتابخانە زۆربەی کاتەکانی لە کۆڵان و لەگەڵ منداڵانیتر بەسەردەبرد ، دارلاستێک بە شێوەی نەوان کەڵانەکان و گەڕەکەکان بەکاردەهات و یان بۆردگرتنە چۆڵەکە و باخندەکان ، واتە دارلاستیک لایەنکی (نیگەتیف)یشی هەبوو ، هاوکات سەرکەشیش دیوەکی نیگەتیڤی هەیە ، بەڵام / لەڕەدا دارلاستیک هەمایە بە منداڵی ، واتە وشەیەکە بۆرائەتەکی جوانی پێبەخشیوە ، سەرکەشیش دیوە نیگەتیڤەکەی لە داماڵیوە ، چونکە ئەم دوو وشەیە لەپەیوەندییە نوێیەکەیان دەتوانین وا خوێندنەوەی بۆ بکەین (سەرکەشیێکی منداڵانە) ، واتە دەخوازێ / دەدارەکەی واز لە کەشیە منداڵانییەکەی بهێنێ ، هەروەکچێن خۆی واز لە ماڵباجێنەی تەنیایی دەهێنێت …! پێشتریش لەسەر ئەم بابەتە قسەمان کردووە و گتومانە / لە نەو زمانی شیعری داماڵینی وشە و چەمک و هەماکان لە مانا پشوختەکان و مانا فەرهەنگییەکان ، ئەوە پێسەیەکی داهێنرانەیە ، هەروەها د. محەمەد کەمال لە کتێبی (فەلسەفەی بوون) ، لە ڕووی بوونگرایییەوە باس لەم پێسەیە دەکات و ئەو بە (هەڵوەشاندنەوە و دامەزراندن) ناوی دێبات و دێڕت (پەیوەندی نەوان ئەم دوو خستەتە گرنگ و ناتوانین لە یەکدییان جیا بکەینەوە ، (هەڵوەشاندنەوە) بەبێ مەبەستی دامەزراندن و لە پناو هەڵوەشاندنەوە دەبێتە (وێرانکردن) بەڵام ، بە ئەمەش هەڵوەشاندنەوە لە وێرانکردنەوە جیاوازە ، چونکە دەماناوێت لە هەگبەی هەڵوەشاندنەوە بیرکەی نوێ دابمەزرێنین و بە ئاکامکی دیکە بگەین …!) ، هەروەها هەر لە پەیوەند بەم بابەتە ئاوەش دەڵێت کە / ئەگەر هەڵوەشاندنەوە دامەزراندنی بەدوادابێت ، ئەوا هەڵوەشاندنەوەکە دەبێتە (پڕۆژە) ، واتە پڕۆژەیەک ووە لە داهاتوو …! هەروەکو ئاوەی لەو پەیوەندییەی نەوان وشەکانی (دارلاستیک و سەرکەشی) ، هەڵوەشاندنەوەمان بینی ، وشەکان لە مانا پشوختی و مانا فەرهەنگییەکانییان دامەڕابوون ، لە پەیوەدییەکی نوێ بنیادنرابوونەوە ، واتە دامەزرابوونەوە ، ئەم هونەرکارییە لە زمان تا ئاستەکی باش قووڵی و جوانکاری بە دەستەواژە و ناوەڕۆکەکە بەخشیوە . کۆژاڵ ئەحمەد لە بەشکیتری شیعرەکەیدا دەڵێت /

من ڕۆگەی هەموو ڕۆژێک و
ئەدرەسی ژیانم ئەگۆڕم
بەکەدەکی زەر نهێنی

که دەتە
تا هیچ کەس نەتوانێ بمدزێتەوە
کلیلی دڵم ئەشکێنم.
شاعیر لە پەناو بەدیهاتنی خوێنکی گەورە و گەیشتن بەدواڕۆژکی پڕ لەخۆشویستی لەگەڵ کەسێک کە ، سوارچاکی نەو خۆن و خیاڵکانییەتی ، ئامادەی هەموو بەیارێک و هەموو گیانکە لە ژیان و لە خێدا بێیە ، لە سەرتاوە بەیاردەدا واز لەماڵباجێنەی تەنیایی بهێنێت ، ئەمیش واز لە دارلاستیکی سەرکێشیی بهێنێت ، ئەستا / بەیاریتر دەدات کە ، ڕۆگاکانی هەموو ڕۆژە و ئەدرەسی ژیانی بگۆڕێت ، خەی ون بکات و لەچاوی ئاوەدانی خەی بشارێتەوە ، تەنها بە کەدەک بدزرێتەوە ئەویش دەی دەدارکەیەتی ، واتە وەک ئەشقیایەکی شێدا ، لەو زێتر کەسکیتر ناتوانێ بیدزێتەوە . لە دیمەنکیتری شیعرەکێدا دەڵێت ،
وەرە بەیەکەوە بژین...
لەناو ئینجانەیەکی زەر بچکۆلەدا
کە عاشقکی خوێنشیرین
لە حەوشەی خوێندنگەیەکی تەکەڵاوا
دایبنێت و
مامۆستایەک بەتاسەوە بێنی بکا.
بەپێی ئەم دیمەنە شیعرییە ، عەشقکیان گەیشتە ئاستک ، کە مانەویان لەدووری یەک و لە نەو کونجکانی تەنیاییدا ، سووتان و ئازارکی گەورێیە ، ئازارکی هێندە کاریگەر و بەسێیە کە بڕگەگرتنی کارکی سانا نییە ، بێیە دەبەر بە دەدارکی دەڵێت / وەرە بێیکەوە بژین ، بەڵام شاعیر ئەم داوایە لە نەو وێنێیکی شیعری زەر نایاب و ناسکۆڵە دەردەبڕی و دەڵێت ، وەرە بێیکەوە بژین / لەناو ئینجانێیکی زەر بچکۆلەدا ، ئەم دوو عاشقە هێندە تامەزرۆی یەکتری و گەیشتن بێیکن ، هەرشوێنک بێت ، تەنانەت / نەو ئینجانێیکی بچکۆلەنەش بێت قبوڵیانە ، دەبن بە دوو گوڵی بەنخەش و دەچنە نەوێوە ، دەخوازن عاشقکی خوێنشیرین لە حەوشەی (خوێندنگەیکی تەکەڵاوا) دایانبنێت و لەوەدا مامۆستایەک یان قوتابییەک بەتاسەوە بێنیان بکات . دیمەنکی تابڵی ڕۆمانسی و پڕ لە هەستی شاعیرانەو بە زمانکی شیرینی شیعری ، بەکارهێنانی (خوێندنگەیکی تەکەڵاو) زەر لەشوێنخەیەتی و مەودای بیرکردنەوە و ناوەڕۆکی وێنە شیعرییەکەی قووڵتر کردووە ، کە لە بەشکانیتری ئەم دەقە هەڵوەستەی زێتری لەسەر دەکێین . شاعیر بە هەمان وزە و خیاڵە دزێخییکانی لەنەو دەقکەی بەردەوام دەبە و دەڵێت
من و تە بەیەکەوە بین

هۆی تەلەفۆنەکانی شار
بیست و چوار سەعات سەرقاڵی گۆڵگرتن لە ئەوین نابن
من و تۆ بەیەکەوە بین
ئیتر کارەبا نابڕێت و
هەموو ڕۆژێ ئاو دێتەوە
Googleیش رزگاری ئەبێ لەگەڵ انمان بەدوای یەکدا و
کچان بێ تۆ و
کوڕان بێ من ناتوانەوە
خۆی لێ بنووسێتدا شاعیر باسی عەشقێکی گەورەمان بێ دەکات ، ئەو عەشقەی دەتوانن مێوداکان ببڕن و لانەو زەمەندا بمێننەوە ، ئەو عەشقەی نەک هەر شایستەی بوونی شەوێ ژیان و یان خووڵ هەمیشەیەکانی بێ بگرێی بەڵکو ، شایستەی بێ هەموو قوربانیدانێکیش . لانیو کورێی خەیاڵکانی دوور دوواوات ، تەنانەت بێ ئەودیو سنوورەکانی خەیاڵ ، وایدەبینێ / بەیەکگەیشتنی ئەوان و بەیەکەوە ژیانی ئەوان وەک (موعجیزەیەکی گەورە) ، یان دەبێتە کلیلێکی سیحری گرێکوێرەی هەموو کێشەکان دەکاتەوە و چارەسەریان دەکات …! ژیان دەگاتە ئۆپڕەی کۆتایی ئارامی ..! بەڵێنێ لانەو ڕووبەری خەیاڵ چ فانتازیایەکی خوڵقاندووە ..! یان دەبێت (من و تۆ بەیەکەوە بین / هۆی تەلەفۆنەکانی شار ، بیست و چوار سەعات سەرقاڵی گۆڵگرتن لێ ئەوین نابن ..!) بەمانای هەموو هۆی تەلەفۆنەکانی شار و هەموو خەڵکی ئەم شارێ بەعەشقی ئەوانەوە سەرقاڵن ..! تەنها باسی ئەوانە و هیچیتر ، گەر ئەوان بەیەکبگەن و بەیەکەوە بژین / ئیتر چیتر تەلەفۆنەکان سەرقاڵ نابن بە گۆڵگرتن لە چیەکی ئەم دوو ئەویندارەوە . یان دەبێت / (من و تۆ بەیەکەوە بین ، ئیتر کارەبا نابڕێت و هەموو ڕۆژێ ئاو دێتەوە …!) ، بەیەک دەرێ شیعر باسی (دوو) گەورەترین کێشەی خەڵکی کردووە (کێشەی ئاو و کارەبا ..!) بەدیوێک (گەورەیی و ئەفسونی عەشقەکەمان پێشان دەدات ، کە بەیەکەوەبوونی ئەوان ئیتر کارەبا نابڕێت و ئاویش دێتەوە ..!) ، بە دیوێکیتر پەمان دەبێت (کە ئەمێ لە نیشتیمانێک دا دەژین خەڵکەکەی (کێشەی ئاو و کارەبایان هەیە ..!) بەیەکەوەبوونی ئەوان ئەم کێشانە چارەسەر دەبن ..! بەبوای من ناوەڕۆکی ئەم جۆرە دەقانە بە ئەندازەی ئەو عەشقە ئەفسوناویەی باسمانکردووە گەورەن ، یان دەبێ (گوگلیش ڕزگاری دەبێ لە گەڵانمان بەدوای یەکدا و کچان بێتە و کوڕان بێ من ناتوانەوە ..!) ، لەرێش شاعیرانە ئەو تامەزرۆیی و چێپاندنە کوشندەیەی (کوڕان و کچانی) کەمەگەکەمان باسدەکات ، کەژاڵ لەرەدا توانا شیعری خۆی لە ئاستێکی بڵند دەرخستووە ، لە دوو وێنەی جوانی (هونەری و

شیعری) باسی لە چەندین کێشەی گەورە و بابەتی زۆر گرنگ کردووە وەک ،(قوتابخانەی تەکنیکاو ، هەڵی تەلەفزیۆن ، کێشەی ئاو و کارەبا ، سایتی گوگل ، باری دەروونی کوردان و کچان..!) بە زمانێکی شیعری پڕ چێژ و سەرنجڕاکێش ..! شاعیر بەهەمان کێپە هەماسیەکانی نێو دەمارەکانی عاتیفە و خەیاڵە تامەزرۆ و ئیرەسیەکانی دەڵێت ،

هەر ئێستا وەرە مارەمکە
بە پێشەکی خەندەیەک و
بە پاشەکی نیگایەکت قایل ئەبم
تۆ (بمهێنە) بە ناو قسەیەکی خۆش و
منیش بە ناو شیعرێکی کچانە (ئەتهێنم !)
هەر ئەمڕۆ مارەمکە
بە پێشەکی چەپکە گوڵ و
بە پاشەکی ماچێکی دەستانە
یان بەسە جار وتنی وشەی (گیانەکەم)
تەماقمدە و تەماقتەدەم !

شاعیر دەیەوێت کەنەدات / عەشقەکەی بە ئاکام بگات و دەستبەرداری ئاو خوێنە گەورەیە نەبێت ، دەیەوێت ئاکامێکی هەبێت ، بۆیە لەسەرتا داوا دەکات و بانگی دەکات ، یان پێی دەڵێت (وەرە بۆیەکوە بژین) ، بەڵام ، هێندە نیگەران و دەبەسیە دەیەوێت هەسمیەتێک بۆ بۆیەکوەبوونە بدات و بپەچوانەی زۆرێک لە کچانی نیشتیمانەکەی هەمیشە خەی دەستپێشخەر دەبە ، بۆیە بە یار دەدێت و دەڵێت (هەر ئێستا وەرە مارەمکە ..!) ، بە (دیوەکەدا ..!) بشکۆیەکی زەرجوان و بە بیرکردنەوەیەکی هاوچەرخانە ئاو داوایەی خەی بە مارەکردنەکە دەخاتەوو و دەڵێت (بە پێشکی خەندەیەک و بە پاشکی نیگایەکت قایل دەبم ..!) ، یان دیسان گەرمتر و بەتاستر پەدادگرێ و دەڵێت (هەر ئەمڕۆ مارەمکە / بە پێشکی چەپکە گوڵ و بە پاشکی ماچێکی دەستانە ..!) ، بە (جیابوونەوەش وشەی (گیانەکەم) بەسەو زۆتر هیچیترنا ..!) ، وەک شاعیرێکی هێستناسک ، بەزمانێکی شیرین و بەسۆز ، باس لەم بابەتە کەمەایەتییە گرنگانە دەکات / بابەتکانی وەک (هاوسەرگیری و مارەیی و جیابوونەوە) لەرەدا ئاوەش دەبینین کە عەشق چ بەهایەکی گەورەی هەیە ، ماڵی دنیا و (هیچ شتێک) لەسەرووی بەهاکانی عەشقەوە نابینێت ، بۆیە (بە بۆیەکوەبوون و مارەیی / تەنها چەپکە گوڵ و ماچێکی دەستانە و دەخوازێت ..!) ، بەودیوە داهێنانێکی گەورەی کردووە ، چ لەووی زمانی شیعری و چ لەووی بیرکردنەوە و ناوەڕۆک و بیرکردنەوە هاوچەرخکانی ، بەڵام بە دیوەکی تر / بە بەکاوێژیان (فەرمی مارەیی و ئیمزاکردنی پارچە کاغەزێک لەبەردەم دادوەر) تاقە فەرم

و تاقە ڕەگ نییە ، کۆڵاڵ ئەحمەد فەرمی دووەمی بە (بەیەکەوەبوون) (نادیدە) گرتووە ، فەرمی دووەمیش / بریتییە لە بەیەکەوەبوون و بەیەکەوەژیان بەبێ ئیمزاکردنی هیچ پارچەکاغەزێک و ئاگریمەنت و بەڵگەنامەیەک یان بەبێ چوونە دادگا و هیچ شوێنێک ، تەنها بوونی عەشق و خۆشەویستییەک و ڕازامەندی هەردووکیان ، ئەوەندە بەس بێ بەیەکەوەبوونیان ئیتر هیچ شتێکیترنا ..! لە وڵاتە پێشکەوتووەکان ئەم فەرمە بێ بەیەکەوەژیان وەک فەرمەکییتر لە ئاستێکی بەرین پیادەدەکرێت ، وەک خەزانێک چاویان لەدەکرێت و منداڵیش دروست دەکەن و لەووی یاساییەوە هەموو مافێکی خەزانی و یاساییان هەیە ، بەمانای تەنها (کچبرادەر و کوبرادەر)ن واتە (گەرل فرێند و بۆیفرێند) ، هەرکاتێکیش بەیەکەوە نەگونجێن جیادەبنەوە ، دیارە لە هەردوو باردا ، ئەو پارچە کاغەزە ئیمزا بکرێت یان نا ، کاتێک خۆشەویستی نەما ئیتر تەواو ، ئەو پەیوەندییە کۆتایی دێت ، جا بەیەکەوە بمێنن یان جیابنەوە ..! کۆڵاڵ وەک شاعیرێکی (دژباو) ، کە سەردەمانێک بەو ئاراستە کاریکردووە ، دەبوا فەرمی دووەمی نادیدە نەگرتبا ، یان ئەوەتا هەرباسی مارێیی نەکردبا ، بە نموونە (هەر پێی لەسەر ئەوە داگرتبا (وەرە با بەیەکەوە بژین ..!) ، یان دەیتوانی بەشێوەیەک باسی کردبا کە بوارێک بە فەرمی دووەم بهێڵێتەوە ، یان لایەنیکەم ناڕاستەخۆ دەریبەیبا بە نموونە بیگوتبا (وەرە بەیەکەوە بژین (گەر مارم بکەی یان نا) ، من خەم و دەسکە گوڵێک هەر لە چاوەڕوانیت دا دەبم ..!) ، لەرەدا باس لە هەردوو فەرمەکە دەکرێت ، وەک کەسکی هاوچەرخ و دژباو هەردوو فەرمەکەی قەبوە دەکرد ، چونکە لای ئەو عەشق و بەیەکەوەبوونەکەیان لەسەرووی هەموو شتەکوێیە ، چونکە کۆڵاڵ ئەحمەد لە سەرەتاوە ، بە دوای کتێبەکانی (بۆندەری بەرەدا و وتەکانی وتن)ەوە ، بە ئاراستەی دژباوی کاریکردووە ، بە دەرجاتێک لەم کتێبانەش بەتام بەتایبەتتر لە کتێبەکانی (قاوەیەک لەگەڵ ئەودا) یان (ئاوێنەم شکاند) ، لەوەدا (کۆڵاڵەکی جیاواز) دەبینین بەتایبەتیش / لە کتێبی چوارەمی (ئاوێنەم شکاند) ئەم دژباوییە و هاوچەرخییە بە ڕەشنی ڕەنگدەداتەوە ، خەشی لە زەرەک لە شیعرەکانی بەم دیدەوە نووسیوێتی بە نموونە ، شیعرەکانی (ئاوێنەم شکاند ، کۆڵاڵەکی جودا ، سەدسال غەریبیت دەکەم ، نازانم بەبێ تۆ بژیم ، بە تەنووریەکی کورتی سوورەوە و زەرەک لە شیعرەکانی ئەو سەردەمانەی ..!) ، چونکە بەبەوای من / مرۆڤ دەبێ ئاستگەلێک بێت لەگەڵ ناخ و بیروباوەڕەکانی خەیدا ، ئەوەتا / (ئەلبەر کامە ، لە (ئەفسانەی سیزیف) ، ڕەخنە لە (گالیلە) دەگرێ و دەڕێت (بە ئاسانی دەستبەرداری ئەو ئاستییە زانستییە بووە وەختێ بووە مایەی هەڕەشە

لەسەر ژیانی ، .. گەرچی یەکێک بووە لە گرنگترین ئاستییە زانستییەکان ..!) ، یان هەر لەوکتێبدا لەبارەی (شوبنهاوەر)ەوە دەڵێت (وەک بابەتکی پێکەنین باسی شوبنهاوەر دەکرێ کە چۆن خەی لەسەر سفرەیکی ئازاوە دانیشتووە و کەچی ستایشی خەکوشتن دەکات …!) ، بە تەخنەگرتن لەم بیرمەندانەش پشتی بە وتەیکی (نیچە) بەستووە کە دەڵێت ، (فەیلەسووف بە ئەوەی شایانی ڕێزگرتن بێت پێویستە خەی نموونەی ئەو شتانە بێت کە دەیانەێت ..!) ئەو قسەیەی (نیچە) بە هەرکەسێک و شاعیرێک و نووسەرێکیش هەر ئاستە ، بەیە ئەو چاوەڕوانییەمان لەو شاعیرە ئازیزمان ئەوەیە کە ، بەو ئاراستە دژباویەی خەی سەرلەنوە دەستپێبکاتەوە و (ڕەحی فەوغ و ڕوئیاکانی کۆژاڵەکی جودا) لەنەو بیرکردنەوەکانی ئێستای زیندوو و چاڵاک بکاتەوە…!
شاعیر لەنەو دەقەکەی / بەهەمان هێست و سۆز و زمانێکی شیعری پێ لە خرۆشان و چۆژ بەردەوام دەبێت و دەڵێت ،
سبەینێ واز
لەخووی خراپی زەر نووستن ئەهێنم
مەڵەت لە شیعر و خەک و خوا وەرئەگرم و
لەناو کلێرەدارێکی پووڕەی هەنگا
مانگی هەنگوینی لەگەڵ تۆ بەسەرئەبەم
فێری وتنی شیرین و
خستنەوەی وەچەی شیرین و
ئاشتییەکی شیرین ئەبم
کۆژان ئەحمەد لەو دەقەیدا ، وەک ئەوە وایە چیڕۆکی عەشقەکمان بۆ بگێڕێتەوە ، لەسەرەتا عەشق دواتر (بەیەکەوە ژیان) ، دواتر مارەیی و هاوسەرگیری ..!) ، لەم کۆپلە شیعرەی سەرەوەش ، لە سەرەتا باس لەگەینی هەندێک خووی خراپ دەکات ، بەمانایەک خەی ئامادە دەکات بۆ ئاهەنگی گواستنەوە و ڕێشتن بۆ مانگی هەنگوینی ، بەڵام بۆ مانگی هەنگوێنییەکە (شوێنێکی جودا لە وڵێنەیکی بۆئەندازەی جوانی شیعریدا) باسدەکات و دەڵێ (مەڵەت لە شیعر و خەک و خوا وەرئەگرم و / لەناو کلێرەدارێکی پووڕەی هەنگا / مانگی هەنگوینی لەگەڵ تۆ بەسەر ئەبەم …!) دیارە شاعیر بەم دیدەوە دەڵوانێ کە (ژیان و عەشق و مرۆڤ) بەهای گەورە و پیرۆزییان هەیە ، بۆیە دەبینین لە مارەیکەش داواکەی تەنها (چۆپکە گوڵ و ماچێکی دەستانە) بوو ، بۆ مانگی هەنگوینییەکەش ، داوای هوتێلێکی گەورەی (پاریس و نیۆرک) ناکات ، هەرکۆیەک بێت تەنانەت (ناو کلێرەدارێکی پووڕەی هەنگیش بێت …! ، بەڵاستی خیاڵێکی ناسک و جوان و شاعیرانەیە ، جوانکارییەکی بۆنەی بۆ کلێرەدارەی پووڕەی

هەنگ بەخشیوە ، لەو وەنە شیعرییە جوانی وەقسە هاتووە ، لەردا چۆکی گەورە بە خوەنەر دەبەخشە ، لەسەر چیەکەکەی بەردوام دەبەت و دوای مانگی هەنگوینیش (باسی وەچەنانەوە و بەیەکەوە ژیانەکی ئارام دەکات ..!) ، ئیتر هەوەدەدا لەم کونجی ئارامایییە لەگەڵ ئەودا تابەی بکرەت بە درەژماوە بمەنەتەوە ، بەیە هەوەدەدات زەتر کار لەسەر خەی بکات و ئەوشتانەی یان ، (واز لە خووە خراپەکانی بهەنەت) و وەک دەەت (هەر ئەمە واز / لەم تووتەکی تووەبوونانەم ئەهەنم / که لەدەکی پەستبوونی تە ئەچە بە لەمەودوا / گوە ئەگریت و گوە ئەگرم…!) ئیتر لەرەوە بەرەو کەتایی چیەکەکە دەەوات و بەەام دواجار وەنەی گومانەکی گەورەمان بە دەکیشی و دەەت ،

ئەگەر دەت هەندەی دەم گەورەنییە

بە وازم لەبهەنە با هەروەکو جاران بژیم

بەمانایەک / لەوە دەنیا نییە کە دەی (ئەویش) جەگای ئەو عەشقە گەورەیەی تیادەبەتەوە ، یان دەتوانە قەبووەی ئەو کرانەوە و هاوچەرخییەی بیرکردنەوەکانی ئەو بکات ..! لەەاستیدا لەوە دەنیا نییە و نازانە ، بەیە بە (ئەگەرەوە) قسە دەکات …! ، مرەقی هاوچەرخ و مەدەرن هەرگیز بە باوەەی موتلەقی ەەها لە شتەکان و بابەتەکان ناەوانن ، ئەگەر بە ئاستەکی کەمیش بەت بوارەک بە گومانەکان دەهەنەوە ، لەردا کەژاە ئەحمەدیش هەروای کردووە .

لەم دەقەدا / زمانی شیعری لەسەرەتاوە تا کەتایی شەونمی چیژ دەردەکات و تەو پاراوە ، فەرم و ناوەەکیش / لەنەو رووبەی جوانیدا تەریبن بەیەکەوە .. لەردا بە پەویستی دەزانم هەندەک قسە لەسەر چەمکی جوانی بکەین ، ئەو (چەمکانە)ش کە پەیوەندییان بە جوانییەوە هەیە و ماناکانی جوانی تەختر دەکەنەوە و مەوداکانی جوانیش بەرینتر دەکەن ، هەندەک نموونە و لایەنی جوانکاری ئەم دەقەش بخەینەەوو . هەروەک لە کتەبی (ئیستاتیکا ، Aestheticism) ، کە لە نووسینی (ئار قی جەنسن) ە ، لە بەشی (شیعر و جوانی) دا هاتووە و ، دەەت (کرەکی جوانی لەنیو ئەدەبدا / لە شیعردا بە ەەشنی دەردەکەویت ..!) ، بە مانای شیعر / لە هەموو ژانرەکانیتر زەتر ئیش لەسەر جوانی دەکات ، هەر لەو بەشەدا باس لە شاعیر و نووسەر (ئەدگار ئالان پە) دەکات ، بەتایبەت لە ماەەکردن و روئیاکانی ئەو لەگەڵ هەستی ەاستی و چەمکی ەاستی لەنیو دەق و نووسینەکانیدا ، بە بەوای ئەمەش / چەمکی جوانی پەیوەندییەکی نزیک و بەهەزی هەیە لەگەڵ چەمکی ەاستی یان ەاستی گوتن ، لەنەو گوتارە شیعری و ئەدەبییەکاندا ەاستی گوتن ، ەەنگەکانی جوانی تەخ دەکات و ەووبەری جوانیش بەرینتر پەشان دەدات ، نەک هەر ئەوەندە بەەکو

ڕوایەتیش بە داهێنان دەدات ، چونکە ڕاستی گوتن هەر ئاوڕ نییە ، پەیوەندی بە جوانییەوە هەبێت بەڵکو / پەیوەندی بە ئازادبوونی نووسەرەکەش هەیە ، واتە کاتێک شاعیرێک یان نووسەرێک / لەنیو دەقەکانییان بە زمانی شیعری ڕاستی بەرجەستە دەکەن ، ئەوا ئاو کەس لەنیو ڕووبەری دەقەکەی کەسێکی ئازادە و لەژێر کاریگەری هیچ هێزێکی دەرەکیدا نییە ، چونکە هەروەک چەند جاریتریش گتومانە / ئاوکەسانەی لەژێر کاریگەری هێزە دەرەکییەکانن کەسی ئازاد نین واتە (کەسی نامۆ)ن ، کەسانی نامۆش ناتوانن داهێنان بکەن ، چونکە ئاراستەی جووڵەکانی لەژێر کاریگەری هێزە دەرەکییەکان دایە ، جا ئاگەر لەم دید و ڕوانگەوە قسە لەسەر ئەم دەقە شیعرییەی کۆژان بکەین دەبینین / زەر ڕاشکاوانە و ڕاستگۆیانە خۆیان و بیرکردنەوەکانی خۆی دەربڕیوە ، لەژێر کاریگەری هیچ هێزێکی دەرەکیدا نییە ، ئاوەی ئاراستەی جووڵەکانی دیاری دەکات ، ئاوە (تەنها) هەست و حەز و خەزگە و خەونەکانی خۆیەتی ، بگومان بە توانا و هێزێکی شیعرییەوە ، بەڵێ کەسێکی ئازادە لەنیو ڕووبەری دەقەکەی بەمانایەکیتر / تەعبیری لە بیرکردنەوەکانی خۆی (کۆژان ئەحمەد) کردووە ، بەڵێ لە ئاستێکی بەرز داهێنانی کردووە ، جوانییەکی مەودا فراوانی بەرهەمهێناوە ، بە نموونە دەڵێت / (من و تۆ بەیەکەوەبین ، ئیتر کارەبا نابڕێت و هەموو ڕۆژێ ئاو دێتەوە …!) چەند ڕاستگۆیانە و شاعیرانە و بە زمانی شیعری ، کۆشکی ئاو و کارەبا دەخاتە ڕوو . ئایا ئەم ڕاستگۆییە پانتاییەکی قووڵتر و بەرینایییەکی زۆتری بە ڕووبەری جوانی نەبەخشیوە ..؟ ئەی ئاگەر بیگوتبا (من و تۆ بەیەکەوە بین ، کارەبا " هەمیشە " دڕوشاوەکانی سەرشەقام و نەو ماڵەکان زۆتر دەدڕوشێنەوە و ئاویش وەک " هەمیشە " . لە گەرانی گوتن بەردەوام دەبێ ..!) ، ئاوەی منیش نووسیومە بە دەربڕینێکی شیعری و بە زمانێکی شیعرییە بڵام / هیچ جوانکارییەکی تیا نابینین ، چونکە ڕاستیم تیا نەگوتووە ، چونکە لە نیشتیمانی ئێمە (ئاو و کارەبا) وەک زەرەک لە پەداویستییە سەرەتاییەکانیتر خەڵک بەردەوام و (هەمیشە) لەیانەوە بەهرەمەند نین ..! کۆژان ئەحمەد گەر دەربڕینەکانی خۆی بەمشێوەیەی من گوتبا / هیچ ئازادییەک و ڕاستگۆییەک و هاوکات ئاو ڕووبەڕ بەرینەی جوانیشمان لەنیو دەقەکەیدا نەدەبینی ..! جا لەبەرئەوەدەین / بەڕاو کۆتایی ئەم نووسینەمان بڵێین و بنەڕەتی مەبەستەکانمان بە چەی بخەینەڕوو ، هەروەک پێشتر گتومانە کە زمانی شیعری دەتوانێ یان هێزی ئاوەی هەیە کە / قسە لەسەر هەموو بابەتێک بکات و مرۆڤ گەر توانای شیعری هەبێت دەتوانێ تەعبیر لە هەست و خەونەکانی خۆی بکات ، یان زمانی شیعری دەتوانێ

سووود لە هەر (وشەیەک و چەمکێک) بەبینە و شاعیرانە لە پەیوەندییەکی نوێ بەکاریان بهێنێ / بووونی ئەم هەزە ڕشت و گۆڕەیی زمانی شیعری ، ئەوە (دیوەکی گەردوونییەتی) شیعرمان پێشان دەدات ، کەژاڵ ئەحمەدیش لە چوارچێوەی دەقە شیعرییەکەی ئەم هەزە گۆڕەیی زمانی شیعری پێشانمان داوە و بەرجەستەی کردووە ، کە بە زمانی شیعری و لە چوارچێوەی وێنەی شیعری جوان بابەتی زەر گرنگ و گەورەی باسکردووە ، لە سەرەوە باسمان لە زەربەیان کردووە ، وەک (کێشەی ئاو و کارەبا ، هێڵی تەلەفۆنەکان و سایتی گوگل و قوتابخانەی تەکنەاو و مارەیی و هاوسەرگیری و تەاق و بارى دەروونی کوران و کچان و … زەرانیتر) ، باسکردن لەم هەموو بابەتە جودا و گرنگ و هەمەجەرانە لەچوارچێوەی دەقێکی شیعری ، ئەوە ئەو هەزە گۆڕەیی زمانی شیعریمان پێشان دەدات لە هەمانکات / ەوایەتی بە ئیمەش دەدات کە بەیەن / بووونی ئەو هەزە گۆڕەیی زمانی شیعری و بووونی مەودا فراواناکانی ەووبەری شیعر ، (ئەوە دیوەکی گەردوونیەتی شیعرە … !) ، هەروەها (دیوەکەی تری) گەردوونیەتی شیعر لەوەدایە کە / شیعر (خەی) لەنەو گەردووندا بوون و ئامادەییەکی بەردەوامی (هەبووە و هەیە) ، بە نموونە / خەونەکانی مرۆڤ پەیەتی لە شیعر بەمانایەک کاتێک / مرۆڤ هەستەکانی ناوەوە و خەونە جوانەکانی خەی باسدەکات لەوەدا ، شیعرییەت دەبینین یان ، لەنەو هاژەی تاقگەکان شیعرییەت هەستپەدەکەین ، لەنەو گفگفی (با) شیعرییەت هەست پەدەکەین ، لەنیو میلەدییەکانی بولبول و چیکەچیکی چەکە و باندەکان شیعرییەت هەست پەدەکەین ، لەنەو ورشە ورشی درەخت و دەنگی رووبارەکان هەست پەدەکەین ، تەنانەت ئەگەر بە هەستەوە (گوە لە بەدەنگی بەردیش) بگرین شیعرییەت هەست پەدەکەین ، بەهەی ئەم بیرکردنەوەمان و خستنەووی ئەم هەموو فاکتانە دەتوانین بە خەتکی درشت و گەورە بنووسین (بەە / شیعر زمانی مرۆڤ و گەردوونە ..!) ، هەروەها دەخوازم ماە چراخانییەکەی شیعری (کەژاڵ ئەحمەد)یش هەرئاوەدان و درەوشاوە بێت ، سەاو لە داهێنان .

ئەکتەبەری ۲۰۲۰

سەرچاوەکان :

- کتەبی (من دەبە خەم بسمیل بکەم) کەژاڵ ئەحمەد
- کتەبی (فەلسەفەی بوون) محەمەد کەمال
- کتەبی (ئەفسانەی سیزیف) ئەلبەر کامە .. و/ ئازاد بەرزنجی
- کتەبی (Aestheticism) R.V.Johnson

ئەم جارەیان نەرەی شەرتی کاربایە! … کامل احمد

من لە دوو ووتاری تردا سەبارەت بە "چاکسازیەکانی" ئەحزابی دەسەڵاتداری کوردستان کە لە ژێر خەمەی "حکومەتی هەرەم" دا دەیانەوێت بیبەنە پێشەوە سەرنج و پێشنیارەکانی خەم خستەتە ڕوو. لە کۆتایی ئەم ووتارەدا، لینکی هەر دوو ووتارەکە دادەنەمەوە تا خوێنەر بتوانێت بە شێوازێکی ڕوونتر و لە گۆشەنیگایەکی چینایەتیەوە پەی بەو ڕاستیە بەرێت کە چۆن ئەم "چاکسازیانەی" بورژوازی دەسەڵاتداری کورد نەک هیچ پەیوەندیەکی بە باشبوونی بار و گوزەرانی ئەوانەوە نیە، بەڵکو بە برسیکردن و هەژارکردن و ڕاگرتنیانە لە بەرامبەر برستیەکی سک هەڵگوشیندەردا و پێشبڕکێیەکە بە ئەوەی لە دەستە خوشکەکانیان دانەبڕن لە ئاستی جیهانیدا و بتوانن وەڵامگەی بورژوازی جیهانی بن کە ناوچەیەکی ڕادەستی ئەوانکردووە بە بەڕێوەبردن و بردنەپێشەوەی سیاسەتەکانیان.
بەپێی هەواڵێک کە لە تەڵەی میدیایی ڕووداو دا بڵاوکراوەتەوە، وا بڕیارە کە "حکومەتی هەرەم" لە مانگی ١٢ ی ساڵی ٢٠٢٠ دا پڕۆژەی دابەشکردنی کارەبا بداتە کەرتی تایبەت. بە پێی گووتەی ئومێد ئەحمەد، گوتەبژی وەزارەتی کارەبا، کە بە تەڵەی میدیایی ڕووداوی ڕاگەیاندووە، "کۆمپانیاکان لە ناوەو و دەرەوە هەن. کۆمپانیای ئەوروپی هەیە و کۆمپانیای ناوخۆش. هەبەتە ئەو کۆمپانیایانە دەبێت تێگەیشتنی باشیان بە داواکاریی وەزارەتی کارەبا هەبێت و بشەوەی مونافسە" دەبێت و کە توانیی زەرترین مەرجەکانی ئەمە قبووڵ بکات، بەو سیقەیە کە باسم کرد، بەو دەدرێت.
هاوکات لە ڕاگەیاندنەکەدا هاتووە کە ئامانجەکانی وەزارەت بریتین لە: گرانەکردنی نرخی کارەبا، کۆنترۆڵکردنی سیستەمی بەڕێوەبردنی کارەبا، کەمکردنەوە و نەهێشتنی سەرپێچیەکان، ڕێگری لە بەفیڕدانی کارەبا و کەمکردنەوەی پاڵپشتەی سەر تەڕەکان.
بەر لەوەی سەرنجەکانم لەسەر ئەم خاڵانە و ناوەڕۆکی سیاسی ئەم هەنگاوە بدەم، پێم باشە کەمێک بگەڕێمەوە دواوە بە ئەو کاتەی کە نێچیرەوان بارزانی سەرۆکی "حکومەتی هەرەم" ی ئێستاو "سەرۆک وەزیرانی ئەو کات لە داوایەکی دا بە دکتۆر جیم کیم یۆنغ سەرۆکی

کۆمەڵی بانکی نێودەوڵەتی لە مانگی شوباتی ٢٠١٦ دا، داوای هاوکاری لەم دەزگایە دەکات لە پێناو گۆشەو بڕەوپێشچوون و وەستانەوە بڕامبەر ئاستەنگیە ئابوری و گۆشەدراوەکاندا. ئەوانیش لەبڕامبەر ئەم داوایەدا ئاپڕتێک ئامادە دەکەن و پێشنیارەکانی خۆیان دەخەنەوو کە کورتکراوەکەی لە ٢٧ خاڵ پێکهاتووە و بەشکی زۆر لە گرتنەبەری ئەم پێساناەی کە ئێستا لە هەرێمی کوردستاندا بەڕێوەدەچێت و لە لایەن ئەحزابی دەسەاتدارەوە دەخرێتە بواری جێبەجێکردنەوە لەوەدا هاتووە. ئاپڕتەکە، هەروەک ئاوڕی دەسەاتدارانی کوردستان دەیکەن، وا خراوەتە ڕوو کە ئەم کەمکەمە بە چین وتوێژە مەحرومەکانی کۆمەڵگا و بە مەبەستی پاراستنیانە لە کاریگەریە کۆمەاێتی و ئابوریەکانی ئەم قەیرانەی کە "حکومەتی" تێدایە. هەر لە هەمان ئاپڕتدا هاتووە کە وەزارەتی پلاندانانی حکومەتی هەرێم دەیەوێت تا ساڵی ٢٠٢٠ ئەم چاکسازیانە بکات. ئەم ئاپڕتەش وەک هەنگاوی یەکەمی ئەو یارمەتیانە نووسراوە کە بانکی نێودەوڵەتی دەتوانێت پێشکەشی بکات بە بردنەبەرەوەی ئەو چاکسازیانەی کە ماوەیەکی زۆڕ چاوەڕوانکراوە. لە هەنگاوی دووەمیشدا لە باری تەکنیکیەوە یارمەتی حکومەتی هەرێم دەدەن کە چۆن جێبەجێیان بکات.

هەموو ئەوهەڕشانەی کە "حکومەتی هەرێم" دەیکاتە سەر سفرەی خاڵی پڕۆلیتاریای کوردستان و هەموو توێژە وەتەنگهاتووەکانی تری کۆمەڵگا، لە کورتەی ئەم ئاپڕتەدا خراونەتە بەردەست ئەحزابی دەسەاتداری کوردستان بە مەبەستی جێبەجێکردنیان و داماڵینی شانی خۆیان لە بچووکترین بەرپرسیاریەت لە ئاست کۆمەڵگادا. ئەمانە ئەو سیاسەت و چاکسازیانەن کە دەسەاتداران، هەنگاو بە هەنگاو و یەک لە دوای یەک دەیبەنە پێشەوە بە ئەوەی مەرامەکانی بانکی نێودەوڵەتی و جێبەجێبکەن و لە ماراسۆنەکە دوانەکەون. هەنگاو بە هەنگاو ئەم بە تایبەتیکردنە (پرایڤەتایزەیشن)ە هەموو ئەو کەرت و سێکتەرانەی تریش دەگرێتەوە کە تا ئێستا بە ناو لە ژێر سایە و دەسەاتی کەرتی گشتیدان، وا ئەم جارەیان نەرەی کارەبایە.

خەڵکی کوردستان ٣٠ ساڵە بە دەست نەبوونی کارەباوە دەناڵێنن. پرسیارەکی گرنگ کە پەویستە لە خەمانی بکەین ئەوەیە کە ئایا ئەم ٣٠ ساڵە کارەبا بە دواکەوت؟! ئەم کارەبایە بە پیشتر نەهات؟! بۆچی ئێستا دۆخ و دەیانەوێت کوردستان ڕووناک بکەنەوە و بیکەن بە چراخان؟! ئاشکرایە کە مەسەلەی سەرکیبان ئەم بە پرایڤەتکردنەبووە و وا ئێستا کاتی هاتووە و "کۆاوە". ئەوان ژیان و قازانجیان بە خۆیان و چینەکەی خۆیان دەوێت وبە بە سوودی خۆیان و کەمپانیاکانیان ئامادەنین ڕۆناکی بدەن بە خەڵکی کوردستان. هەموو

کۆمپانیاکان یان هی خۆیانە و یان شەریکن و بەشیان هەیە تیایدا. بەیە ئەم هەنگاوەیان دەبێتە هۆی دواکەوتنی زیاتریان و قەرخکردنی سەرمایە لە دەستی کۆمپانیاکانی خۆیاندا.
بە تایبەتکردنی هەر یەکێک لەم کەرتانە، بە مانای خستنەڕووی لە بازاڕدا بە فرۆشتن. واتە کارەباش وەک هەر کاڵایەکی تر دەخرێتە بازاڕەوە بۆ ئەوەی بکەدرێت. بە مانایەکی تر ئەوەی توانای کڕینی هەبێت دەتوانێت لە کارەبا بەهرەمەند بێت و ئەوەشی توانای کڕینی ئەم خزمەتگوزاریەی نیە و ناتوانێت بە دانی پارەی کارەبادا ڕابگات، دەبێت لەی بەهرەمەند نەبێت. کەسێک کە نانی شەوی نەبوو بیخوات ئەو کات ناشتوانێت کارەبا بکڕێت. بەیە بانگەشەکانی یەکسان بەهرەمەندبوون لە کارەبا وەک بەهرەمەندبوون لە هەر پێداویستیەکی تری ژیان و کۆمەڵگا دریەکی ئاشکرایە. ئەگەر ئێستا هاووڵاتیان لەبەر نەبوونی مووچە و بێدەرەتانی "حکومەت" دا، دەتوانن گوێی خۆیان لە دانی پارەی کارەبا بخوێنن و ئەوانیش ناتوانن فشاریان بێ بێنن، ئەوا ئیتر دەستی کۆمپانیاکانی کەرتی تایبەت ئاوادەبێت بە ئەم کارە و دەسەڵاتدارانیش شانیان خاڵیە و وەڵامیان دەبێت بەوەی کە کارەبا لای ئەوان نیە.
هەر بەیە وەک پێشتریش ووتم هەموو ئەمانە چاکسازی بورژوازین و "حکومەتی هەرێم" یش بەرنامەیزی بۆ کردووە بۆ هاوکاری بانکی نێودەوڵەتی و هەر جارەی چەپکەکیان پێشکەشدەکات. وا ئەم جارەیان نەرەی کارەبا بوو. حەتمەن وەڵامەی ئەوەی نەخێشخانە و قوتابخانەکان نیواونیو بەڕێوەدەبرێن، بەڵام ئەمانیش دوور نیە لە ئایندەیەکی نزیکدا بۆ تەواوەتی ڕادەستی کەرتی تایبەت نەکرێن. هەر ئێستا پاکوخاوێنی و فڕۆدانی زبڵ و خاشاکی شارەکانیش لەدەست کۆمپانیا تایبەتەکاندایە و ئەگەر چینی پڕۆلیتاریای کوردستان نەتوانێت پارەکەی بدات ئەوا شارەکان زبڵ و پیسی دەیانخوات.
خاڵێک کە پەیوستە زۆر لێشنبێت ئەوەیە کە مەسەلەی پڕۆلیتاریا، حکومەت و پرایڤەتکردن نیە، کەرتی تایبەت و دەوڵەتی یان گشتی نیە. پڕۆلیتاریا وەک چینێک پەیوستە لە بەرانبەر چینی بورژوازی و سەرمایەداری دا ئابوستەت و بە هیچ کەرتکیان خۆشحاڵ نابێت. هەر بەیە چاکسازی پێشەیی لە کۆمەڵگادا تەنها بە خاوەنانی ئەسڵی کۆمەڵگا دەکرێت کە ئەویش پڕۆلیتاریایە. پڕۆلیتاریە دەبێت بەهێزی ڕێکخراوی خۆی و بە هەموو شێوازێکی لەبەردەستدای ڕێکخراوبوون خۆی ڕێکخراوبکات تا بتوانێت ئەم چاسکازیانەی بورژوازی بە کەرتی تایبەت و گشتی یەوە تۆهەڵدا و لە جێیان چاکسازی و دەسەڵاتی خۆی پیادەبکات کە هەم هەنگاوێک بێت بە باشتربوونی ژیانی و هەم ببێتە خشتە سەرەکیەکانی گۆڕینی کۆمەڵگا و دامەزراندنی کۆمەڵگایەکی

سۆشیالیستی کە هەموان تیایدا بە پێی توانای خۆیان کاربکەن و بەپێی پێویستی خۆیان لە سامان و بەروبوومی کۆمەڵگا بەهرەمەندبن. هەنگاوی سەرەکیش لەم ئاستایەدا و لە ئستادا ئەوەیە کە پڕۆلیتاریا هۆشیارانە لە مەیدانداببت بە بەدەستهێنانی موچەی تەواو و مانگانە لە کاتی خۆیدا و هاوکات خەبات بکات بۆ زیادکردنی مووچە و بەدستهێنانی بژێویکی باشتر. بۆیە خواستی کارەبای ٢٤ سەعاتە بە ئەمپەری تەواوەوە و بە نرخی گونجاوەوە، کە نرخەکەی ئگەر لە هی ئستا هەرزانتر نەبێت ئەوا نابێت بە هیچ شێوەیەک گرانتربێت، بە شێوەیەک کە هاوڵاتیان توانای کڕینیان هەبێت، خواستکی هەر ئستا و دەستبەجێیە لە پاڵ خواستی دانی مووچەی تەواودا لە کاتی خۆیدا و بە دواکەوتن.

کامل احمد

13.10.2020
kamil.ahmed.f@gmail.com

هونەری قوتابی بوون … نووسینی: حەمە هیوا

بابەت/پەروەردەیی

لە کەمەگای ئەمە پەروەردە وەك هەر پێویستیەکی گرنگی ژیان فەرامشکراوە و بە پەراوێزی ماوەتەوە. چ لەلایەن دایکان و باوکان، چ لە لایەن چینی مامستایان و فڕکەران. لە سانی ابردوەوە هەتا هەنووکە، کشە یەك لە دوای یەکەکانی باشوری کوردستان وای کردوە تاکی ئەمە هیچ کات و ساتکی بۆ هەنگاوە پێویستیەکانی ژیانی خۆی نەبێت. ئەم قەیرانەش لە بچوکترین کەس لە کەمەگا، هەتاوەکو دەگاتە گەورەترین کەسی گرتەوە.هاوکات ئەو جیلە نوێیەش کەوا هاتوە و دێت، لەسەر هەمان بنەمای ناجێگیر گوزەر دەکات. دەسەاتی سیاسی سێ دەیەی رابردوو گەورەترین داهێنانی ئەوەبوو، وای کرد گەورەترین دەستکەوت لای تاکی کورد، ئەو موچەیە بێت کە مافی خۆیەتی و بێی نیە داوای بکات. نامەوێت زۆر قووڵ بمەوە لەم هەموو قەیرانە

بۆ شومارەی لە کۆمەڵگا دەگوزەڕێت، بەڵام ئەوەی زۆر لای من جێی نیگەرانیە، خەمساردی چینی مامۆستای کوردە بە نمرەی یەکەم.
مامۆستای کورد بە ڕۆژەی زۆرینە کار بۆ دروستکردنی تاکێکی زانست دۆست و مرۆڤ دۆست ناکات، بە پێچەوانەوە و بە داخەوە کار بۆ خودئەقینی (نەرسیسیەت) و پشاندانی ڕووکەشی پاڵەوانێتی دەکات.
فەیلەسووفی بەریتانی (بەرتراند ڕاسڵ)1872_1970
لە یەکێک لە کتێبەکانی، کە تایبەتی کردوە بە پەروەردە دەڵێت:ئەرکە لەسەر مامۆستاکانی قوتابخانە هەتا کۆتایی دەستی فڕۆخوازان بگرن، نەک لە شوێنێک دەستیان بەردەن و هوتافی لوتبەرزیی بەسەریان لێ بدەن. دەبێت بڕێم بەداخەوە تاوەکو ئێستاش مرۆڤی کورد و مامۆستای کورد وا تێگەیشتوە، پرسەی قوتابی بوون پرسەیەکی کاتیە و دەشێت لە جێگەیەک پرسەی زانین بوەستێ. بۆ ئاگا لەوەی پرسەی قوتابی بوون پرسەیەکی هەمیشەییە، لەگەڵ ئەوەشدا پرسەیەکی بایەخدار و پێویستە.جارێکیان لەگەڵ یەکێک لە مامۆستاکانی خۆم کە خاتوونێکی جوانکیلە بوو، کەوتمە دەمەتەقوە و پێم گوت مامۆستا دەمەوێ ببین بە هاورێ و لە دەرەوەی ئێرە پەیوەندیەکی دۆستانە بونیاد بنێین، بەم شێوەیە بەرپەچی دامەوە: ببورە من هاوسەرگیریم کروە، لەبەر ماڵەوە و هاوسەرەکەم ناتوانم.ئەم قسەیە بوە مایەی نیگەرانیەکی ئێجگار زۆر، بۆیە بە داخەوە دەبێت بڕێم: چینی مامۆستایانی کورد زۆر کەمتەرخەم و نا پیشەیین بە ڕۆژەی زۆرینە، هەر ئەمەشە وای کردوە تاکی ئێمەو مانان تاکێکی نا هۆشیار و ئەنتی مەعریفە بێت. لە فیلمی نووسەرە ئازادەکان، کە ڕیچارد لاجیرافینیز کاری دەرهێنانی بۆ کردوە، مامۆستایەک دەبینین، کە دەیەوێت ئەو ململانێ پێ لە کینەیەی لە نێوان قوتابیە هەش پێست و سپی پێستەکانی بمرێنێت، لە ڕێی زانین و تەبایی شادیان بکات. ئەفسووسی گەورە ئەوەیە مامۆستایانی ئێرە هیچ کاتێک کەمتەرخەمی خۆیان نابینن لە بەرامبەر ئەو قوتابیە گوێگرەی، کە بە هەستێکی زانین ویستانەوە لە مامۆستا ڕادەمێنن.

مانیفێستی عیشق... بۆشی

بیستەم... تەکست: ستیڤان شەمزینی

چاوە سەوزەکانی من کە وەک بەهار خەیان ئەنوێنن
قەرزاری ئەو تاوە بارانی عەشقی تۆن
لە ئاسمانی گلێنەکانمەوە بۆ شەستە دائەبارن

هەناسەکەم تۆ تاقگەی رووبی دەمیت
هەواش هەواش ئەژیتە خەزگەکانمەوە
تۆ تاقگەی ئەشقیت و
ئەژیتە مایی بەکەسیمەوە

زمانێک شک نابەم لەم دونیایەدا بۆ تۆگەیاندنی تۆ!!
بەچارەخەم کە ئاسنی ساردی عەشقت ئەکوتم

زەر چاوەوانت بووم.. زەر بەت گەەام
زەر بەت گریام.. زەر یادم کردیتەوە
تۆ هەشتا وەهمی نەو خەیاەکانی منیت
ئایا بۆ راست من شتەکم لە ون بووە؟

شاکارەکم بۆ نوسیووی
"دانتی" بۆ "بیاتریس"ی نێنووسیوە
هەرچەند دەنیام بۆ زەردەخەنەوە دەەی:
سەر لەم هەستە ترسناکەت دەرناکەم

ئەگەر مەجنون من ببینێت، شەرم سەرتاپای دادەگرێ
ئەگەر لەیلا تۆ ببینێ، تاجی شاژنی عەشق دادەنێ
ئەوسا هەردووکیان وەک دەروێش ئەکەونە دوامان

ئەو وتت خۆشمدەوێ شتێ گیان
من بەدنگبووم.. تۆ واتزانی تووڕەیی دایگرتم
بەڵام بیرم لەوە دەکردەوە چ ئاشقێک هەیە شت نەبێ؟

تاقانەکەی دەم
ئازانی مردن لەپەناوی ئەشقدا ژیانێ
ژیانیش بێ ئەشق خەی لێ خەیدا مردنکی هەمیشەییە؟

ئازیزم ئەبێ بزانی هەموو ئاشقێک ڕەحی بریندارە
ئەوە کێیە خۆ دەخاتە سەر بڕینەکانی؟

لە پشت هەر ئاشقێکی مەزنەوە
مەعشووقێکی دڵڕەق هەیە
لە پشت هەر ئەفسانەیەکی ئەشقەوە
دڵدانەکی جاویدانی هەیە
لە پشت هەر بەیەک گەیشتنەکەوە
دڕیەکی گەورە هەیە

پێ پێم لێ نامێی، ئاخر بەم فتیلە لەرزەکێ
چۆن مەملەکەتی هیوا بدزمەوە؟
پێ پێم لێ ئەشق، ئاخر بەم هەنگاوە کورتێ
چۆن لێ دەزەخی مەعشوق رزگارم بێ؟

لە خەونمدا شمشێری فیراقیان لەسەر سنگم دا
کەوتمە سەر زەوی و بەدار بوومەوە،
بە هەقیقەت خوێن لە جەستەم دەچۆڕا!
ئەوسا زانیم ئەشق تەنیا خەونکە

کاتێک ئاشق بووم یەکەم شت فێری فێن بووم
کاتێک دابەزام یەکەم شت فێری گریان بووم
ئێشق فێری فێن و گریانی کردم

شەو نییە بە رۆژ خۆشکانم لەگەڵ تۆ نەگریابم
شەو نییە بە بینینی رۆژکی نوێ لەگەڵ تۆ حەسرەتم نەکێشابێ
شەو نییە بە بەردەواميدانی رۆژکانم لەگەڵ تۆ هەنسکم نەدابێ

لە یادی٥٣ ساڵەی ئیعدامی (چیگفارا)دا … سەردار عەبدوڵا حەمە

دەوڵەتی کۆنەپەرستی بۆلیڤیا لە بەرواری ٩ ی تشرینی یەکەمی ١٩٦٧ چیگفارای بە دیل کراوی ئیعدام کرد . ئەم تاوانە تا هەتایە وەک پەڕەیەکیەڵش دەمێنێتەوە لە مێژووی ئەم دەوڵەتە سەرمایەداریە دا. چیگفارا یا وەک لای خەمان پێی دەووترێ جیڤارا لە ڕووی کەڵتووری وسیاسییەوە سەر بە کام دەزگای فیکری بوو؟ چەپ بوو یا کۆمۆنیست بوو ؟بەوڵامی ئەم پرسیارە باشترە سەرەتا شتێک لە سەر ئەم دووشەیە بڵێین . جیاوازیەکە تەنها لە دەربڕینی دوو ووشەی چەپ و کۆمۆنیست دا نیە دابڕکو جیاوازیەکە لە ناوەرۆکدایە دەکرێ تۆ چەپ بیت بەڵام کۆمۆنیست نەبیت ، دەکرێ کۆمۆنیست بیت و چەپیش بیت (چەپی کرێکاری) . بەرژوازی و ووردە بورژوازی دەتوانن چەپ بن و لە مەوقعیەتی چینەکەی خۆیادا بمێننەوە بەڵام ئۆگەر بوونە کۆمۆنیست ناتوانن هەر لەوێدا بمێننەوە بەڵکو دائەخزێن بە ناو پرۆلیتاریا. ئەم جۆرە چەپی بەرژوا یا ووردە بەرژوازیە لە مێژوودا هەر لە سەرەتای سیستەمی سەرمایەداریدا بوونیان هەبووە و

بەشەوی جیاواز دەرکەووتون دژایەتی کۆمۆنیزمیشیان کردووە لە واقیعدا کاریان بۆ مانەوەی سەرمایەداری کردووە .
ئامانجی ئێم چەپە لە پراکتیکدا سۆشیالیزم نیە لە باشترین حالەتدا سەرمایەداری دەوڵەتیە، یا جۆرێک لە سۆشیالیزم کە لە واقعدا بەدی نایەت و هەرلە وهمدا دەمێنێتەوە بۆکارهێنانی پرولیتاریا و چینە هژارەکان لە لایەن ئێم چەپەوە هەر بە ئێم ئامانجە بووە .
چەپێک لە جیهانی بۆ ناو سەهۆم هەبوو تائێستاش پاشماوەکانی ماوە ، خۆێک گرایە یا پێپلیستە و ئینتی ئیمپریالیستە، باس لە سۆشیالیزم دەکائەو پشت بەستووە بە ئۆشنبیروجوتیار ، جەنگی چەکدارانە و پارتی زانی بۆ خەباتی سەرکی خۆی دژانە و ئامانجیشی سۆشیالیزمێکی نازانستیەیە سۆشیالیزمێکی یا خەیاڵی دەبێت و بەدی نایەت یا سەرمایەداری دەوڵەتی لە ئۆگای کۆرتی گشتیەوە بەدی دێنێت ، وەک چین و کوباو ڤیەتناموکوریای باکور، .هەزی سەرکی ئێم بەشە لە چەپ پرۆلیتاریا نیە یاخۆم چینی کرێکار نیە ، نایەوە ئێم چینە وەک دایناموی شۆشیسۆشیالیستی هەڵخڕێنە ور ناتوانە سەر بەم مەیلەی ناو چینی کرێکار بێت.
جیڤارا سەر بەم جۆرە لە چەپ بوو هەربۆیە لەهیچکام لەو ووتانەی ئەو تەدا جەنگی سۆشیالیزم دانەمەزرا وە بنەمای کاری و بۆچوونی پشتی ئەوجوتیار بوو نەک چینی کرێکار ، چینی کرێکار لە ئۆگای شۆڕشی پارتی زانی و تیرۆر کردنی پیاوانی دەوڵەت و ئۆفسەر و سەربازی دەوڵەتەوە بۆسۆشیالیزم ناگا ، چینی کرێکار لە ئۆگای شۆڕشی کۆمۆنایەتیەوە بۆ مانگرتن و ئاگرتنی چەرخی ئابوری سەرمایەو خۆپیشاندانی بۆ کۆمۆ وسەرتاسەری و ڕۆکخراو و بۆکاری هەرەوەزی ودەست بەسەرا گرتنی هەیکانی بەرهەم هێنان و لە کاتی پۆیستیشدا بۆ پۆلاماری چەکدارانە دەتوانێکۆتایی بە دەسەڵاتی سەرمایە بێنێت ودەسەڵاتی سیاسی و ئابوری خۆی دامەزرێنێت و سۆشیالیزم دامەزرێنێ و پۆل بهاوە بۆ جیهانیش .
بۆئام جیڤارا بۆ ئێمە خەباتی نەکرد ، هەربۆیە نە لە کوبا و نە لە هیچ یەکێ لەو دەوڵەتانەی ئەو تەدا تێکۆشاو ژیانی خۆشی لە سەردانا ئێم ئامانجانەهاتە دی.
لەگەڵ ئەمانەشدا جیڤارا چەپ و ئینسان دۆست بوو هەر ئەمەش بوو بووە هۆی ئەوەی ژیانی خۆی لە پێناو ئینسان دۆستیدا بەخت بکا .
ئینساندۆستی و ئازادیخوازی ئۆگا نین بۆ گۆیشتن بۆ سۆشیالیزم و کۆمۆنیزم . دۆکرێ ئینسان دۆست و ئازادیخواز بیت بێئام ئامانجت سۆشیالیزم وکۆمۆنیزم نەبێت تەنانەت ئۆگریش بیت لە بەردەم گۆیشتن پێ یان . کاتێ ژنەکی کاثۆلیک یا مەسیحی دەچێتە ئۆفریقا خواردن و دەرمان بۆ منااانیبرسی و هژار دەبا ئەو منااانە لە باوەش دەگرێ

و ماچیان ئەکا ئەمە کارەکی ئینسانی دەکا بەڵام ئەگەر پەی بە ی بەگای ڕزگاری ئەم مناڵبرسیانە رووخاندنی سەرمایەداریە و بە دیهێنانی سۆشیالیزمە ڕەنگە بکەوێتە سەنگەری دژایەتیتەوە وە پێت بڵی نەخێر هەر سەرمایەداری باشە بەڵامدەبە بە بەزەیی بێت بەشی هەژارانیش بدات ، زەر کەس و ڕووت هەن بەم جۆرە بیر دەکەنەوە سۆشیالیزمەکەی ئەم کەس وڕوتانە لەمە زیاتر نیەواتە دەستاتەکی سەرمایەداری بە بەزەیی و دەستی هەژارانی دەوە .
چیڤارایزم ڕووتەکی پەپلیستی چریکی و فیدائیە و خەڵک گەراو ئەنتی ئەمپریالیستیە نەک ئەوەی ڕووتەکی کەمەنیستی و کرێکاری بە ، ڕووتەکیچەپی یە و کەمەنیستی نیە بە هەموو پەوانەکانی کەمەنیست بوون کە لە مانیفیستەکەی مارکس و ئەنگلس و یا بەڵشەفیزمەکەی لینینەدا پێناسە کراوە .
چیڤارا زیم ناتوانێ کەمڕەگا لە چنگی سەرمایەداری دەربێنێ و سۆشیالیزم دامەزرێنێ وە ئەم جۆرە چەپە دەمەکە لای خەمان خەری ئاوابووە و بە بنبەست گەیشتووە و نەیتوانێ درێژە بە خەبات و تێکۆشانی خەی بدات .
ناوی چیڤارا و ئەوانەی وەک ئەو گیانیان بەخت کرد لە پێناو ئینسان دەستیدا هەر دەمێنێتەوە و لە بیر ناکرێن .

سەردار عەبدوڵا حەمە

٢٠٢٠/١٠/١١

دەرد و ماڵئاوایی … فەروغی فەروخزاد … و: نەژاد عزیز سورمە

ڕەیشتم ، بمبەخشە ، مەڵێ ئەو بێ وەفابوو
بەجگە لە ماڵئاوایی ، ڕێگای دیم بە نەمابوو
ئەو عیشقە ئاگرینەی پێ دەردی بێ ئومێدیی

لە کەندەڵانی گوناە و شڵتییەتیمدا کشابوو

ڕۆیشتم داغی ماچی پڕ حەسرەتی تۆ
بە فرمێسکی دیدە لە لێوەکانم بشۆرم
ڕۆیشتم لەو سروودەدا بە ناتەواوی بمێنمەوە
ڕۆیشتم لە خۆڵا ئابڵو بەخۆم بدەم
ڕۆیشتم ، مەڵێ مەڵێ بۆ ڕۆیی ، نەنگی بوو
عیشقی من و نیازی تۆ و
سازو سۆزی هەردووکمان
ڵازەکانمان ..
لە پەردەی تارو خامۆشا
وەکو گەردی بەیانییان وەدەرکەوتن .

ڕۆیشتم وەك دڵۆپە فرمێسکێکی گەرم
لە دامێنی گۆشەیەکی شەوەزەنگی ژیان ون بم
ڕۆیشتم ، لە ڕەشایی گۆڕێکی بێ ناوونیشاندا
لە کۆڵ شەڵو ترسی ژیان ببمەوە ..

من لە بەرگریان و دوو چاوی گەش هەڵاتم
لەبەر لافاوی بەتینی پێکەنین ، هەڵاتم
لەسەر پێخەفی ژوان ،
بە ئامێزی ساردی جودایی
بریندار بە لێمەی ویژدان ، هەڵاتم

ئەی سینە !
لە گەرمایی کۆپەی خۆتدا بسووتێ و
چیتر سۆراخی گۆی ئاگر لە من مەکە..
دەمویست ببم بە مەشخەڵ و یاخی ببم
بووم بە مەلی گۆشەی قەفەس
باڵ بەستەو دیل ..

گیانی هەشتاویم لەشەوی خۆیدا بێ ئاگایە
بەتاڵییەوە لە دامێنی بێ دەنگیدا گریام ..
لەدەست کردەوەکانم دەناڵم و
پەشیمانم لە قسەکانم ..
بینیم کە لایەقی تۆ و عەشقی تۆ نیم ..

- لە (برگذیده اشعار فروغ فرخزاد) چاپی سێیەم بڵاوانە لاپەڕە 21 .

مەرگی مەهابـاد قەرەداغـی ...
ئاسۆعوسمان

مەهاباد قەرەداغی، لەڕۆژگارە تاریکەکانی سەردەمی بەعس ،وەک ژنێکی ئازا،هەمیشە لەبەرەی بەرگری خەڵک ومیلەتەکەی خۆی بووە، یەکێک بووە لەئەندامە چالاکەکانی کەمەڵە و لەزیندانەکانی حزبی بەعس توشی دراندانەترین ئەشکەنجەو ئازاربوو، لەبیرەوەرییەکانیدا دەیگێڕتەوە:" کە جەلادەکانی بەعس، بەشکاندنی ئیرادەی، جگەرەیان لەسەرسنگ و مەمکی کوژاندبوو".هاوسەرکۆشی یەکێک لەشەهیدەکانی دەستی تیرۆریستان.
ئەم خانمە، تائەو چرکەساتەشی ماڵئاوای لەژیانکرد، خزمەتێکی زۆری بەمافەکانی ژنان ، شیعر و ئەدەب و ڕۆژنامەگەری کوردی کردووە.....
ئیتر خۆشحاڵی دەربەین بەمەرگی لە ناکاوی ئەم خانمە بە...؟

- بەچونی جیاوازی لەتەهیە و کادری پارتییە
- باوەری بەخەباتی ناسیونالیستی نەتەوەکەی هەیە
- باوەری بەمافەکانی ژنان هەیە
- دژی چەند مەلاو گروپی ئیسلامی بووە.

1. ئەو بەهانەو پاساوانە، دژی هەموو بەها پیرۆز ئاینی و ئینسانی و کوردەواریەکەش بوو
ئەمڕۆ گووتویانە"مرۆڤ کەمرد شەیتان دەستی لە هەدەگرێت".
بەداخەوە ئەوانەی خەیان مووچەی بندیواری و پارەی ژەربژەر لەحزبەکان وەردەگرن،یان ئەو مەلاو گرووپانەی شۆڕژ بەشان وباڵی ئەردەغانی فاشیست هەئەدەن،دەست لەمردووکانیش ناپارێزن.....
ئەوانەی دینیان هەیە و مووچەی بندیواری وەردەگرن ،ئەم ئەم ژنە نوسەریان بەبەرگریکاری گەندەڵی تاوانبارکرد...!
ئەوانەشی پارەو سامانی چاکیان هەیەو دینیان نییە ...!بە ناوی ئیماندارو موسڵمانی ڕاستەقینەوە ،هەرشکی بەرفراوانیان لەدوای مەرگی مهاباد قەرەداخیەوە بگەرمی بەرخستووە.
باشە بابپرسین ئەو هەموو غەدرووناحەقیانەی تورک وفارس و عەرەب ، لە کوردی دەکەن ، ئەم هەموو سحابەو ئیماندارو

جەنگاوەرانی ئیسلام ،لەکوێن بە بەدەنگن...
ئاخر براینە دنیابن نان و دینی خۆتان و نەتەوەکەتان بە
پلامارداني دوای مەرگی ئیم خاتونە ناپارێزراو
بەداخەوە مەرگی مهابـاد قەرەداغی، پشانیداین باشوری
کوردستان توشی چ کارەساتولیکترازانێک کراوە.

یاخی بوونی ژن لە نەریت لە رەمانی گرووی بختی هلالە ... زێیتون ێزگار

ژن وەک مە نییە یان تەنها مە نییە، بەکو ژن بوونێکی مەژووی هەیە.
بە درێژای مەژوو پیاو هەوڵی داوە تا بکرێت تەنها بوونێکی سروشتی بداتە ژن، بەنام ژن لەناو مەژوو دایە وەک پیاو کە زمانی هەیە چالاکە و سیاسەت دەکات و کەمەگە بەڵەو دەبات. بەهەمان شێوەش ژن هەمان ئەو مافی هەیە کە بە ژدار بێت لەسەرجەم کایە و بوارەکانی ژیان. ئەگەر سەیری ەمانی گرووی بختی هەڵالە بکەین بە نموونەیەک و لەسەری بدوەم ئەوەمان بە ەوون دەبێتەوە کە (هەڵاەە) ئەوەی سەلماند هیچ جیاوازیەک لەنێوان نێر و مە نییە هاوشانی پیاو جەنگی و خەباتی کرد بە بەدیهەانی مافەکانی خەی بوونی خەی سەلماند، کە مەینە و مافی مەینەی هەیە ،لە کەلتورەک کە پیاوسالاری تێیدا باڵا دەستترینە و ژن مافی ژن بوونی هەیە، چونکە ئەوەی دەیبینین لەکەمەلگەی کوردی وبەرەوبردنی کەمەگە لەلایەن کەمەلەک عەشیرەت و پیاوانی بەناو ئاغاو دەرەبەگ، بەشێوەیەکی زەق پەوەی دیارە مافی مەینە زەوتکراوە. ئەگەر بێتو لە ناوەرەکی رەمانەکەورد بینەوە دەبینین
کە(هەڵالە)کچەکی ئازا و چاونەترس بوو. کچی ئاغایەک بوو کە کاری لەگەڵ کەمەلەک شەرشگێر دەکرد لەشاخ .

هەلالە دوای ئەوەی بینی باوکی زیاتر گرنگی بە نەرینە ئەدات و ژنی پە لاوازە، بۆیە هەلالە ئەمەی قەبولنەکرد و دەستی دایە (چەک)لەگەل باوکی بەرەو شاخ بەرەکەوت، ئەنجامی ئەمەش پالپشتی کردنیەوەبوو لەلایەن باوکیەوە، بۆهاندانێک بە هەلالە بۆئەوەی زیاتر داکۆکی لە مافی خەی بکاو لە ژێرئەوستەم وزولمە رزگاری بێت. ە بە کورتی دوای ئەوەی هەڵاڵە خەی لە شەوەی پیاو دەرخست باوکی نەیتوانی کەنتڕۆڵی هەڵاڵە بکات، چونکە لەژێر ئەو نەریتە سەقەتە رزگاری بوو، هەکاری ئەو بەهەزیەی هەڵاڵە دەگەڵتەوە بۆئەو خوەندنەوە و بژداری کردنی وەک بژێری ادیە دواتر بوونی بە مامستا، وای کرد ترس بخاتە دڵی باوکی بۆیاری دورخستنەوەی بدات بە دەرەوەی وڵات، ئەمەش وای لە هەڵاڵە کرد زیاتر چاوی بە دونیای دیکەی خەی بکەوێت، پەرە بە ژن بوونی خەی بدات جیاوازی دوو کەلتوری و دوو چینی وایلەکرد هەڵاڵە بتەواوی دەست بەرداری نەریتە کۆنەکەی بێت، لەوڵاتی سوید هەڵاڵە بژداری چەندین کەوکەبونەوە دەبێت، وەک چالاکوانێکی مافی ژنان کار لە داکۆکی لە مافی ژنان دەکات درێژە بەخوەندنی خەی دەدات لە وڵاتی سوید بەنام ،لەکۆتاییەکانی ئەم ئازادیە ئەم فەراهەمکردنی باوکی ئەو مافەی لە زەوت ئەکات و پیاوەک لە کوردستان هەمان ئەولیەت وکەلتوور و خەی لە باوەشە، دەیکات بە هاوسەری کچەکەی مەبەستی باوکی هەڵاڵە بیار لە چارنووسی کچەکەی بدات و ئەوەی بە سەلماند کە هیچ ئازادیەک بێتە بوونی نییە.

سەرەنجام کۆتای بە ژیانی هەڵاڵە دەهێنرێت لە لایەن هاوسەرەکەی، ئەوەمان بە بەدیار ئەکەوە کە ژن بوونی نییە لەلایەن پیاوان وەک ژن، بەکو وەکو نەکەریەک سەیری ئەکرێت و سەرەنجامی ئازادبوونی هەر ژنێک کوشتنیەتی لەلایەن کەلتوور و خەە، چونکە هەلگری ئەو کەلتورە کۆنەیە و باونایەوە دەست بەرداری بێت ئەمەش کۆتای

هەنانی مەینەت، لەلایەن پیاوانی خۆ لە ئەستای کوردستانیش بەتایبەت، لە گوندەکان ئەگەر سەیری بکەین، ژن و کچانی ئەو کەمەگایە قوربانی دەستی خۆ بن چارەنوسیان هەمان چارەنووسی هەڵایە، لەکۆتای ئەمدا ئەوەمان بۆ ڕوون دەبێتەوە کە هەمانەک گوزارشت لە ناخی کەمەگای کوردی ئەکات ئەوەمان پێ دەڵێ چارەنووسی ژن بەم شێوەیە، ئەنجام دەبێت ژن لەرگەی خوێندن وزانست وزانیاری خەی تەر بکا،تاوەکولەژێردەستی ئەو کەمەلگایە ،بەتایبەتی کەلتووری خەل تەیدا بالا دەست ترینە.

حوکم دەکا لەسەر مافی ژن وکچ ،بەیەژنان دەبە لەرگەی خوێندنەوە پەرە بەخەیان بدەن ، بەتایبەتی کچ وژنانی گوندە دوردەستەکانی کوردستان ،هەروەهادەبە ژنانی ئازادیخواز گوشار بخەنە سەر حوکمەت بەدانانی قانونەک وبریارەکی کردەی، کەمافی ژنان فەراهەم بکا . لەلایەنی دەستدرێژیکردنەسەری، مافی ئازاد بوونی،جیاوازی نکرە لەنەوان نەرینەو مەینە ،هتد… ژن وکچانی کوردستان بەتایبەتی ئەوانەی لەم دەخە نەخوازراوە دەژین ،پەنابەرنە بەر خوێندنەوەی ڕەمانەکان کەگوزارشت لەناخی ئەم کەمەلگایە دەکا ،لەرگەیخوێندەوەی ئەم جرانەوە دەتوانن بەرچاو ڕونیتان هەبە وداوای مافی خۆتان بکەین . چونکە هاوشێوەی هەریەکە لەم ڕەمانانە چارەنووسی هەریەکە لەژنان و کچانی دەستی خەڵکی مان نیشان دەدات .

بەئەمەش دەبە حوکمەت پاپشتان بکا ،ئاورەک بەتایبەتی لەگوندەکان بداتەوە ،کەتاکو ئێستا حوکمی عەشیرەت عەشایری تیایاندا بالادەستە . لەرگەی پالپشی حوکمەت ودەرکردنی بریارەکی کردەی وفەراهەمکردنی مافی ژنان ،دلنیام ئەنجامی ئەرێنی دەبێت.

□

زەیتون ەزگار
قوتابی قۆناغی سێیەم
زانکۆی سەران
بەش ئاداب کوردی

کتێبی گەیشتن بە ڕووبەری شیعر وچەند سەرنجێك … سەدیق سەعید ڕواندزی

ئایا شیعر ڕووبەڕێکی دیاریکراوی هەیە؟مەبەست لە ڕووبەری شیعر چییە؟ تێپەڕگرافیا و پانتایی دەقی شیعرییە، یان فەزاسازیی؟ئەگەر شیعر گەیشتە ڕووبەرێکی دیاریکراو، ئایا مانا و گوتاری شیعری دەگەنە خاڵی کۆتا؟. شیعر سنووری هەیە؟ ئەمە ئەو پرسیارانەن، کە دەشێ لە پەیوەندی بە شیعرەوە، زۆر بە وردی شرۆڤە بکرێن. چونکە ڕووبەری شیعر هیچ پەیوەندی بە داهێنانی شیعرییەوە نییە. ڕووبەری شیعر، بەشێکی بچووکە لە ستراکتۆرێکی گەورەتر کە چەندین هەگەزی هونەری تێدایە و هەموشیان دواجار بینای هونەری دەقی شیعری پێکدێنن. ئەگەر گەیشتن بە ڕووبەری شیعر، وەك داهێنان تەماشا بکەین، ئەوا گەیشتن بەو ڕووبەرە، وەك خاڵی کۆتایی گوتارو مانای شیعرییە. داهێنان و نوێکردنەوەی شیعر، هەر تەنها لە ڕووبەری دەقەوە نییە،بەڵکو فۆرم و ناوەرۆك و تێپەڕگرافیای شیعریشە. گۆران کاتێ ناوبڕێك لە زمان خۆی و شیعری کلاسیك دروست دەکات، هەر تەنها نەهێشتنی کێش و برگە نییە، بەڵکو نوێکارییە لە تێپەڕگرافیای دەقی شیعری، کە دەبێتە شیعری ئازاد و نوێکردنەوەیە لە زمان و گوتارو فۆرمیشدا.

شیعری کلاسیکی، تێپەڕگرافیایەکی ئاسایی جێگیری هەیە، بەڵام لە شیعری گۆراندا، ئەو تێپەڕگرافیایە دەبێتە ستوونی و بە پێی بونیادی دەقەکە دەگۆڕدرێت لە وشە و کێپەە و دەربڕینی شیعریدا. بۆیە بەبۆای من، هەر کاتێك شیعری شاعیرێك گەیشتە ڕووبەرێکی دیاریکراو، ئیدی سنوور لە بەردەم ئەم دەقەدا، بۆ خوێندنەوەی جیاوازو دیدگای جیاواز کۆتایی دێت. چونکە لە بنەەتدا لەگەڵ گەیشتن بەو ڕووبەرە، بە مانای شیعریش دەگەین و هەر کاتێکیش مانا لە شیعردا تەواو بوو، بونیادی شیعرەکەش لە ئاستی خوێندنەوە و بینی جیاوازدا کۆتایی دێت.(کتێبی گەیشتن بە ڕووبەری شیعر)، کتێبێکە لە بارەی ئەزموونی شیعری(فەریدزامدار).ئەم کتێبە، لە چەند وتارێك پێکهاتووە، لە بارەی ئەزموونی شیعری کوردی و شیعری ئەم شاعیرەش بە تایبەتی.بەشێك لە بۆچوونەکانی نووسەر لە بارەی شیعرەوە، بۆچوونی سادە و ڕاگوزەرن ، نەك دید و تێڕوانینی بابەتی و مێژوویی و مەعریفی بۆ شیعر.لە دوو توێی ئەو بۆچوونانەدا، نووسەر

ئەزموونی چەند شاعیرێك، دەخاتە نێو یەك بزاوتی شیعرییەوە، کە نەك لە ڕووی ئەزموونی شیعرییەوە دوورن لە یەکتری، بەڵکو هیچ پەیوەندییەکیشیان بە یەکترییەوە نییە وەك(شێرکۆ بێکەس، کەریم دەشتی، سەباح ڕەنجدەر).
ئەمە لەلایەك لەلایەکی دیکەوە، چەند بۆچوونێك دەردەبڕێت،کە بوارێك بۆ بیروڕاو لێکدانەوەی جیاواز ناهێڵنەوە. واتا ئەوەندە بە ڕەهای لێکدانەوەی بۆ کردوون.بۆنموونە دەنووسێت:(شێرکۆ بێکەس هەر لە سەرەتاوە ،لە تریفەی هەڵبەستەوە، بە هۆزێکی شیعری پتەو دەستی پێکردووە و لەوێندەرێش لە داهێنانە شیعرییەکانی بەردەوام بووە).
لە ڕاستیدا، هیچ ئەزموونێکی شیعری نییە بە داهێنانەوە دەست پێ بکات، بەڵکو ئەوەی هەیە جیاواز کەوتنەوەیە.کە ئەمەش دەشێ لە ئەزموونی سەرەتای هەموو شاعیرێك ڕوونەدات. ئەگەر بە وردی شیعرەکانی تریفەی هەڵبەست، بەراورد بکەین لە گەڵ شیعری ساڵانی دواتری ئەم شاعیرە و دواییین شیعری کە کورسییەیە، هەست بە گۆڕانکارییەکی گەورە و بەردەوامی شیعری لە ڕووی فۆرم و ناوەڕۆك و گوتارو دنیابینی ئەم شاعیرە دەکەین. لە تریفەی هەڵبەستدا، شێرکۆ هەمان ئەو شاعیرە نییە، کە دواجار دەبێتە شوناسێکی دیار لە دنیای شیعری ئێمەدا. شیعرەکانی سەرەتای لە ڕووی زمان و وێنە و بابەتەوە، شیعری سادە و هاوشێوەی ئەزموونی شاعیرانی هاوسەردەمی خۆیەتی.
هیچ داهێنانێك بەو شیعرانە نابینرێت. بەڵام کۆشەی نووسەر لەوەدایە چونکە پێی وایە داهێنانی شیعریی پرسەیەکی گشتییە، ئیدی هەموو شاعیرێك داهێنەرە. شیعرەکانی جەمال شارباژێری و جەلالی میرزا کەریم لە پەنجاکانی سەدەی ڕابردوودا، لە ڕووی ئەزموونی شیعرییەوە،لە تریفەی هەڵبەست و شیعرە سەرەتاییەکانی شێرکۆ بێکەس هونەریترن. ئەمەش نەنگییەك نییە. چونکە دواجار شێرکۆ دەبێتە ناوێکی نەمرو گەورە، بەڵام ئەو نەمرییە، لە تریفەی هەڵبەستەوە دەست پێ ناکات، بەڵکو لە داستانی هەڵەبجەی سوورو دوو سروودی کۆیی و کێچ و دەربەندی پەپوولە و خاچ و مارو ئەزموونی دواتری دەست پێ دەکات. بۆیە ناساندنی شێرکۆ بێکەس، وەك داهێنەرو نوێخوازێك لە تریفەی هەڵبەستدا، بە بۆای من بۆ ئاگایە لە مێژووی شیعری کوردی.ئەو بەردەوامییە لە شیعردا، وادەکات ئەم شاعیرەمان تریفەی هەڵبەست و شیعرە سیاسی و شۆڕشگێڕییەکانی خۆی تێپەڕنێت.لە خۆراکە مردن خەریکە بگا و ئێستا کچێك نیشتمانە و کورسی، بە تەواوەتی دنیابینی ئەم شاعیرە بۆ بوون و ژیان و سیاسەت و ئایدۆلۆژیا و هەموو شتێك دەگۆڕێت.چونکە ئەزموونی شیعری لە گۆڕانایە. بۆیە شیعرە سەرەتاییەکانی شێرکۆ بێکەس، هاوشێوەی دواییین شیعرەکانی

نییە. ئەمە لەلایەك، لەلایەکی ترەوە هەرئەزموونکی سەرەتایی ژیان لە هەر ووکەوە بت، بە داهنان دەستی پکرد، کەواتا مرقایەتی دەگاتە خای کتایی. چونکە داهنان دەرەنجامی هتکردنەوەی ئەو کنیەیە کە هەیە.
جیاواز کەوتنەوە و جهشتنی میرات و کەلە پووری پشووە. ئەگەر شاعیران بە داهنان دەست پ بکەن و هەموو کەسك داهنەر بت، ئستا یەك داهنان لە یەك ووی ژیانەوە بوونی نەدەبوو. بە پچەوانەوە داهنان پرسەیەکی بەردەوامە، هنگدانەوەی ئەو واقیعە کمەایەتی و ژیاریی و فەرهەنگییەیە کە هەیە بە ئاراستەیەکی نوتر. ئەگەر سەرنج لە ئەزموونی داهنانە زانستی و ئەدەبی ومرقایەتییەکان بدەین، هیچ داهنانك نابینینەوە، لە دەرەوەی بیرکردنەوەی کەسی بت. چونکە داهنان کردەیەکی کەسییە، نەك گشتی وەك ئەوەی ناە حەسەن هەموو شاعیرانی کوردی لەو کتبەدا کردتە داهنەرو نوخوازو یاخی، کە هەندکییان پەنجا ساە شیعر دەنووسن، بەام نەبوونەتە داهنەر. بیە داهنان کردەیەکی گشتی و هەمووەکی نییە، تا هەر شاعیرك مەبەستی بوو دایبهنت. لە ئەزموونی شیعری کوردیدا، چەند(گران) هەن؟. چەند(شخ هزا)هەن شیعری هەجوو بنووسن؟چەند ئەحمەدی خانی هەن، باسی سەرەتاکانی هزری ناسینالیزم بکەن؟ بیە باسکردن لەوەی کە زرینەی شاعیرانی کورد(وەك ئەوەی ئەو ناوی هناون)داهنەر و یاخی و نوخوازبوونە،تزکی نالژیکی و بنەمایە. بگومان بە درژایی نووسینەکانی ئەو کتبە، نووسەر هەمیشە ئەو دووپات دەکاتەوە، کە فەرید زامدار شاعیرکی(داهنەر، نوخواز, یاخی ، هوشیار، زمانزان، جیاواز لە شاعیرە هاوسەردەمەکانی و نوخوازکی بەردەوامی و شیعربووە و شاعیرانی پش و دوای خی جهشتووە) و چەندین شوناسی تریشی دەداتە پا.
بە بوای من وەك خونەرکی ئاسایی شیعر، ئەم بچوونانە ستایشکردنکی کەسی و کمەایەتی و ریایکردنکی هاوییانەیە، کە نووسەری کتبەکە، خشی لە پشەکی کتبەکەیدا دەت: (خزگە لە ژیان بمابایە و ئەو کتبەی ئەوی دەدیت)نەك بچوونك بن لە سەر بنەمای هسەنگاندن و خوندنەوە و لژیکی شیعر ناسی بونیاد نرابن. چونکە کە شیعرەکانی ئەو شاعیرە دەخونینەوە،هەست بەو هەموو داهنانە ناکەین کە ناە حەسەن باسی دەکات. بە پچەوانەوە لەم سانەی دواییدا، ئەم شاعیرە، پەراوزترین و لە بیرکراوترین شاعیری کورد بووە، لە ئاستی نوەندی ئەدەبی و شیعریدا. ئیدی نازانم ئەم شاعیرە، چن تا دوا چرکەساتی ژیانی بەردەوام بووە لە داهنانی شیعری؟. ئەگەر داهنانی شیعریی و نوخوازی بەردەوامی ئەم شاعیرە، تا کتایی ژیانی وەك ئەوەی نووسەری کتبەکە دەیت،

بەراورد بکەین لە گەڵ ئەو خاسیەتە شیعرییانەی نووسەر وەك پێوەرێك بۆ داهێنان دیاری دەکات، ئەوا خۆی بۆچوونەکانی خۆی بەتاڵ دەکاتەوە. بۆنموونە دەنووسێت:_ (شیعرەکانی فەرید پێن لە وێنە و دەربڕینی ڕۆمانسییانەی جوان، کە زمانێکی ڕۆمانسییانەیان هەیە). هەروەها بەردەوام دەبێت و دەنووسێت:(ئەو هەمیشە شاعیرێکی یاخی و سەرکەش بووە).

ئەگەر ڕەگەزی ڕۆمانسییەت، وەك داهێنانێکی شیعری بناسێنین، ئەوا دەبێ بڵێین ئەم شاعیرە داهێنەر نەبووە.چونکە ڕۆمانسییەت جگە لەوەی ڕۆبازێکی ئەدەبی کۆنە، هاوکات شیعری کوردی لە بیستەکان و پەنجاکان و شەستەکانیش، پێن لە وێنەی ڕۆمانسییانە.لە ڕۆمانسییەتدا، خەیاڵ وسرووشت بنەمای سەرەکین. لە ڕۆمانسییەتدا، سۆز بزوێنەری شیعرەو لە ڕۆگەی وێنە و دەربڕینی هونەرییەوە، چۆژی شیعری بونیاد دەنێت. بۆیە وەك خوێنەرێك دەکرێ بپرسین داهێنان بەرەنجامی هزرە، یان سۆزو ڕۆمانسییەت؟. ئەگەر زمان و وێنەی ڕۆمانسی بە داهێنانی شیعری بزانین، ئەوا گۆران لە هەموو شاعیرانی مۆژووی کورد داهێنەرترە،چونکە شیعرەکانی پێن لە وێنەی جوانی ڕۆمانسییانە. بەڵام گۆران بۆیە داهێنەر نییە چونکە شیعری ڕۆمانسی نووسیوە، بەڵکو بۆیە داهێنەرە چونکە کێش و بۆگە ناهەڵێت و تێپەڕاندنی دەقی شیعری دەگۆڕێت و فۆرمی ئازاد دادەهێنێت. داهێنانی شیعریی، پەیوەست نییە بە ڕەگەزێکی هونەری دیاریکراوەوە، بەڵکو گۆڕانکارییە لە فۆرم و زمان و دنیابینی و ناوەرۆك و پەیامی شیعریشەوە.داهێنەرەکان، هەموو سات و سەردەمێك دەرناکەون، بە پێی واقیعی ئەدەبی و ژیاریی کەمەگە دەردەکەون. هاوکات ئایا یاخیبوون لە شیعردا داهێنان و نوێخوازییە؟.

هەر کەسێك ئەم ژیانەی ژیت کردەوە، یاخی و داهێنەرە وەك ئەوەی نووسەری کتێبەکە دەیڵێت؟. مەگەر مرۆڤ بە سرووشتی کەمەڵایەتی و کەسی خۆیەوە،هەستێکی یاخییانەی نییە؟دواجار بە تەنها گوتنی(نا)چی دەگۆڕێت، ئەگەر ئەو یاخییبوونە لە دروشمەوە نەکەینە کردار؟یاخیبوون لە مۆژووی شیعری کوردیدا، ڕەگەزێکی نوێ و داهێنەرانەی فەرید زامدار نییە، بەڵکو زۆربەی شاعیرانی کورد، لە شیعرەکانیاندا جۆرێك لە بیرو ڕوانینی یاخییگەریانەیان هەیە، ئەگەر بە شێوەیەکی سیستەماتیزی و هاوسەردەمانەش نەبێت. کاتێ نالی شارەزوو لە سەنگەی ململانێی میرنشینەکانەوە جێدەگرێت، مەگەر ئەمە جۆرێك لە ڕەتکردنەوە و یاخیبوون نییە لە هەمبەر ژیان و بوونداا؟. کاتێ شێخ ڕەزا، هەجووی پیاوانی ئایینی دەکات و بۆکەس دژی ئەقڵی خورافی دەوەستێتەوە، ئەمە مانای یاخیبوون و ڕەتکردنەوە نییە؟. شیعرەکانی جەلالی میرزا کەریم، کە پێش ئەو شاعیرەش شیعری نووسیوە،

پێن لە یاخیبووونی سیاسی و کۆمەڵایەتی و کەسی. ئیدی نازانم چۆن نووسەر بوێری ئەوە دەکات، بە زامدار بڵێت داهێنەرە چونکە یاخی بووە. یاخییبووون نە داهێنانە، نە نۆخوزای، نە جیاواز کەوتنەوە. بەکو دەشێ هەموو مرۆڤێك یاخی بێت.وەك ئەوەی کامێ باسی مرۆڤی یاخی دەکات، نەك شاعیری یاخی.شیعری کوردی نیوەی دووەمی هەفتاکان، پڕە لە یاخیبووون و کەسیش ئەو شاعیرانە بە داهێنەر نازانێت،تەنها لەبەر یاخییبوونەکەیان. نووسەر لە درێژەی نووسینەکەیدا، وڕای ئەوەی چەند بابەتکی نووسیوە، کە هیچ پەیوەندییان بە ئەزموونی شیعریی زامدارەوە نییە(بۆنموونە وەك قوتابخانە و بزاوە ئەدەبییەکان)بەردەوامیش دەبێت لە پێدا هەڵگوتن و ستایشنامەی بۆ بنەمای ئەم شاعیرەوە ئەمجارەیان دەنووسێت:(باوەڕ ناکەم هیچ شاعیرو بیرمەندێکی کورد،بەم شێوەیەی فەرید زامدار باسی قەڵەم بکات).

دیارە مەبەستی ئەو شیعرە سادە و ساکارەیە، کە تیایدا باسی قەڵەم دەکات. نازانم نووسەر چۆن دەتوانێت لە ئاست شیعرێکی ئەوها سادەدا، بیرمەندانی کورد و شاعیرانی کورد، لە ئاست زامداردا بچووك بکاتەوە؟. ئایا تەنها ئەو باسی قەڵەم دەکات؟ ئایا نووسەری کتێبەکە، شیعرەکانی قانع و شڕکۆ بێکەس و پەشێوی خوێندێتەوە، کە چۆن باسی شیعرو وشە و قەڵەم دەکەن؟.ئایا شیعرەکانی ئەحمەد موختار جاف و حاجی قادری خوێندێتەوە، کە چۆن باسی خوێندەواریی و زانست و فڕبوون دەکەن؟ئایا شیعرەکانی زێوەری بینیوە، کە پێشەنگی هزری خوێندەواریی لەشیعردا؟. باسکردنی قەڵەم لە وێنەیەکی شیعریدا، هیچ شاعیرێك ناکاتە داهێنەر، وەك چۆن نووسینی دەیان کتێبی ستایشنامەش، کەس ناکاتە داهێنەر. لە بنەڕەتدا، شاعیری جیاوازنووس و داهێنەر، پێویستی بە پەسن نییە،چونکە داهێنانی شیعری خۆی لە ئەزموونە هاوسەردەم و سواوەکانی دیکەی جیا دەکاتەوە. ئەگەر شاعیرێك توانی داهێنان لە ڕووی فۆرم و ناوەڕۆك و دنیابینی و زمانی شیعری بکات، ئەوا پێویستی بە ستایشنامەی هیچ کەسێك نییە. ئەزموونی فەرید زامدار ، ئەزموونێکە لە ڕووی مۆژوویی و قۆناغ بەندی شیعرییەوە، هاوشێوەی ئەزموونی هەر شاعیرێکی دیکەی سەردەمی خۆیەتی. جیاوازیەکی بچووك کە هەبووبێت ئەوەیە، کە زامدار گرنگی بە وێنە وهێلکاریی و سکێچی شیعر داوە.

دیارە ئەمەش پەیوەندی بەوە و هەیە، کە خۆی هونەرمەندێکی شێوەکاربوو، بۆیە سوودی لەهێڵ و وێنە و فیگەری هونەری بینیوە. ئەمەش ئەزموونێکە لە بەشێکی زۆری شیعری فەرهاد پیربال بوونی هەیە.هاوکات وێنە داهێنان نییە لە شیعر، بگرە مرۆڤ سەرەتا کە هیچ زمانێکی نەزانیوە، وێنەی جۆراوجۆری، لە سرووشت هەڵگرتیوە. واتا

وێنە و هێلکاری بەرلە زمان و دەربڕین بوونییان هەبووە. ئیدی نازانم ئەگەر شاعیرێك هێلکاریی و شیعرو وێنەی تێکەڵاو کرد، داهێنانەکەی لە کوێدایە؟. نووسەر هەرلە درێژەی کتێبەکەیدا، خاسیەتێکی دیکە دەداتە پاڵ داهێنەریەتی فەرید زامدار بە تێگەیشتنی خۆی، ئەویش پارادۆکسی ناونیشانە لە شیعرەکانیدا. بەڵام شیعرەکانی سەباح هەنجدەر، پێن لە وێنەی پارادۆکسی ناونیشان و کە بەو پەڕی ئاگاییەوە، بۆ شیعرەکانی دایناون. کە تەنانەت زۆر لە ناونیشانی شیعرەکانی فەرید زامداریش، هونەریترو پڕ ماناترن.بۆیە پارادۆکسی ناونیشانیش، داهێنەرایەتی نییە. بەگشتی ئەو تایبەتمەندییانەی نووسەری کتێبەکە، دەیکاتە پێوەرێك و تیایدا دەیەوێت زامدار وەك پێشەنگی شیعری کوردی بناسێنێت، پێوەری نالۆژیکی و نابابەتی و هیچ بنەمایەکی شیعر ناسیان تێدا نییە.چونکە ئەم خاسیەتانە لە شیعری هەموو شاعیرەکانی دیکەی هاوتەمەن و هاو قۆناغی زامدار بوونییان هەیە. کە واتا دەبێ ئەوانیش هەموویان نوخوازو یاخی و داهێنەر بن، کە لەڕاستیدا وا نییە. دواجار دەڵێم، ناوەڕۆکی ئەم کتێبە، پتر لە لاوانەوە و شینامەیەك دەچێت، نەك لێکۆڵینەوەیەکی ئەدەبی و بابەتی، کە بە ئەرگومێنت و لە پەراوێزی شڕۆڤەکردنی شیعرەکانییەوە، داهێنانی ئەو شاعیرە دەربخات. هیوادارم واز لە ستایش و مەرایی یەکتری بێنین وشیعرو ئەزموونی شیعری شاعیران چۆن هەیە، بەو شێوەیە بخوێنینەوە. چونکە کەس بە پێدا هەڵگوتن و نووسینی ستایشنامە نابێتە شاعیری داهێنەر.

-_____

پەراوێز:_ گەیشتن بە ڕووبەری شیعر، نووسینی: ناڵە حەسەن، ساڵی چاپ_2020.

*ئەم بابەتە لە ڕۆژنامەی(کوردستانی نوێ) ژمارەی ڕۆژی 12/10/2020بڵاوکراوەتەوە…

فەرهەنگی "صادق" ... کامەران حاجی ئەلیاس

بوونی فەرهەنگ ، قاموس بۆ هەر کۆمەڵگایەك زۆر گرنگ و پێویستە بەمەبەستی ئاشنا بوون و شارەزا بوون لە ماناومدلولی وشەی زمانێکی تر.. قاموس بەکاردەهێنرێت وەکو فاکتەرێك بۆ فێربوونی زمانێکی تر ، کە لەوانەیە زۆربەی تاکی ناو کۆمەڵگا،لە ژیانی ڕۆژنە بەگشتی بەتایبەتی لە کاتی گەشتکردن زۆر پێویستی پێبێت.
قامووس وەکو سەرچاوە بەکار دێت بۆ وەرگێرانی مانای وشە لە زمانێك بۆ زمانێکی تر جگە لە ئەرکی سەرەکی کە بریتیە لە پێناسەی وشە لەرووی زانستی و دەربڕین و لەرووی ڕۆزمانییەکەی هەر لەبەر ئەم هۆیانە کارکردن ئامادەکردنی هەرقاموسێکی زمان کارێکی ئاسایی و ئاسان نییە ،پێوستی بە ماندووبوونێکی زۆر دەبێت دەبۆ ئەو کەسەی ئەم کارە دەکات شارەزایەکی باشی زمان هەبێت ،لە هەمان کاتدا بەرپرسیارەتیش لە ئەستۆ بگرێت.
کاتێ چاو خشانێکم بە نێو قامووسی (صادق)دا کرد ، کە لە عەرەبی – بۆکوردییە هەستم کرد کارەکە زۆر بە ووردی کراوە پەلەشی لێنەکراوە چ لە ڕووی زمانەوە یان لە ڕووی دەربڕینەوە ،بەجۆرێك وشەیەك چەندین مانای لە خۆگرتووەن، هەمووی ئاماژەی پێکراوە، هەموو کەسێك دەتوانێ وەرگێری هەر وشەیەکی عەربی بۆ زمانی کوردی دەستکەوێت ، کە بە پێی پێیتی ئەلف و بێی عەرەبی ڕیز بەندی بۆ کراوە،وشەکان بەهەردو شێوازی سەرانی و کرمانجی وەرگێردراوە ،ئەمەش سەلیقەو زانیاریەکی زۆر و ماندووبوونێکی زۆری دەوێت ،هەر لەو قامووسەدا ، ڕەچاو کردنی هەندێ وشە لەرووی کێ و تاك کراوە ، بەجۆرێك مانای وشەکان داڕژراون کە زۆر بەی تاکەکان لە ڕژیانی ڕۆژانە بەکار دەهێنن وە بەتایبەتیش لە ڕووی ئەدەبی و میدیایی، لەدایك بوونی قامووسێکی ئاوا ئاسان نەبوو، شەونخونی 30 ساڵەی نووسەر بووە کەلێکنی باشی کتێبخانەی کوردی پێکردێتەوە.
لەم قامووسەدا مامۆستایەکی شارەزا ڕێکی گرنگی هەبووە لە دەوڕەندکردنی بابەتەکەئەویش بەڕێز مامۆستای زمانەوانی (جەلال زەنگابادی)یە، کەهاوکاری و گرنگی زۆری بە قامووسەکە بەخشیوە بەهۆی توانست و لێهاتووی، مامۆستای ناوبرا لە ڕوو زمانەوانی ، ماییەی دەست خۆشییە.
سادق رواندزی ناوی سادق حاجی جەوهەرە لە ساڵی 1964 لە شاری رواندز لە دایك بووە خوێندنی بنەڕەتی و ئامادەیی لەو شارە تەواو

کردوە .
دەرچووی کۆلێژی ئادابە لە زانکۆی بەغدا ساڵی 1990 .

- بۆوانامەی ماستەری لە کارگێری و بەڕێوەبەردن لە زانکۆی لوبنانی – فەرنسی ساڵی 2014.
-بۆوانامەی ماستەری لە لێکۆڵینەوەی مەیدانی تایبەتی بە زیندانەکانی هەرێمی کوردستان ، چێنیەتی بەڕێوەبردن لە ژێر ناوی(هکژا تکلّم سجن المحگّه)) بە زمانی عەرەبی وەرگرتووە ساڵی 2015.
-کۆمەڵە شعیرێکی بە ناوی (دڵ و خاك) ساڵی چاپ کردوە 2012
کۆمەڵە شعیرێکی بە زمانی عەرەبی ئامادە بۆچاپ.
-لە ساڵی 28/2/1983 وەکو پێشمەرگەیەکی ناوخۆ بەشداری لە خەباتی کوردایەتی کردوە لە ساڵی 28/3/1983 سەرکردایەتی خۆپیشاندانی قوتابیان ئامادەیی رواندزی کردوە دژی بەعسییە شۆفێنییەکان سۆ جاریش لەلایەن دەزگا داپڵسێنەکانی بەعس گیراوە بە تووندترین شێوە ئەشکەنجە دراوە.
دەست خۆشی لە برای بەڕێزم کاك سادق دەکەم هیوای سەرکەوتنی بۆ دەخوازم.

مەرگــی خاتوو(مهابــاد) و دوو قسەی تریش! … جوتیار

مەرگ لە وێنا و بیرکردنەوەی ئەمەی مرۆڤدا بەشێکە لە نەهامەتی و خەمباری، مەرگ هەمیشە وەکوو هووداوێکی فیزیکی بەشێکە لە بوون و دوا دۆلاتەکانی چەمکی ژیان، بەشێکە لە دوا ئاکتیڤیتەتی جەستەیی و بزاوتە ئەرگانیەکانی مرۆڤ، مەرگ هووداوێکە کە هەمیشە مرۆڤ دەخاتە ناو هامانێکی دیالێکتیکی و تاکوو ئێستاش هیچ شتێک ناتوانێت مادییانە ئەو هووداوە ببەستێتەوە بە مێژووی ململانێکانی نێوان سروشت و ئینسانەوە وەکوو شتێکی هەستپێکراو، کە دەمم مادییانە، بەو واتایەی کە تاکوو ئێستا هیچ زانست و تیۆرێک ناتوانێت پێمان بڵێت کە ئایا مەرگ واقیعێن کۆتایی بوونە، یاخود ئەوش هەر بەشێکە لە ووجوود و وەکوو دواهەمین تراژیدیا دەچێتە ناو پێناس و بوونی

کۆمەڵایەتی مرۆڤەوە.
(سیگموند فرۆید) زانای دەروونناسی مەزن دەڵێت ، هیچ مرۆڤێک ناتوانێت وەنای مەرگی خۆی بکات ، چونکە ئەمە هەموومان لە ناووشیاری(لاوعی) خۆماندا بروامان بە ژیانی ئەبەدی(خلود) هەیە.
مەرگ لە هوانگەی زانستی فیسیولۆجی، کۆتاییهاتنی ئاو ئەنرژییە کە جەستەی مرۆڤ هەڵدەسوڕێنێت و لە دەرئەنجامدا دەبێتە هۆکاری وەستان و لەکارکەوتنی هەموو ئاو داینامیکەی کە جوڵەی بایەلۆژی مرۆڤی لەسەر بونیاد دەندرێت.
هەر یەکێک لە ئەمە ئاگەر مەرگ ئازیزەکمان لەبسەنێت، دەکرێت ببێتە هۆکار بۆ خەمۆکیەکی درێژخایەن، جا ئاگەر ئاو کەسە تەنها گیانلەبەرێک بێت و مرۆڤیش نەبێت، دەکرێت باڵندەیەک بێت، گوەدرێژێک یان پشیلەیەک، یان سەگێک، چونکە دەربەینی هەست و خۆشەویستی لە ناو پەیوەندیەکانماندا بۆ تەنها پەویستی بە زمانێکی بوەژ (ناطق) نییە، بەڵکو پەویستی بەو هەستە هەیە کە لە ڕێگایەوە هایەڵی ئاو ئاوەزانبووەن ئینسانیەی لە بەرهەم دێت.
لە وتارەکەی پێشوترمدا باسم لە گەمەکردنی حیزبی کوردی کردبوو لە پەیوەند بە دروستکردنی جۆرێک لە ئاقڵگرایی لە ناو زیهنی تاکی کوردیدا کە بۆتە هۆکاری دەرکەوتنی (بەدبینی کولتوری) و ڕەحی شەڵانگەزی و نابووتکردنی کەمەڵگای لە ڕێگای ڕوئیاو ئیدەلۆژیە سیاسیە ناباوەکانیانەوە، بەناو مەرگی خاتوو (مهاباد قەراداغی) بە داخێکی زۆرەوەکە زۆر ناوادەبوو، ڕەکاوەڕێک جێختکردنەوە بوو لەو بۆچونەی من لە پەیوەست بە چاندن و ئاگداکوتانی ئاو کولتورە دزەوە لە هێناوی داقرچاوی کەمەڵگای کوردیدا، لە بیرکردنەوەو تێواڕینیاندا، لە هەڵسوکەوتوو نمایشە کەمەڵایەتیەکانیاندا، لە ناو کارو چالاکیەکانی ڕۆژانەیاندا، لە ماڵەکانیاندا ، لە جەنان و سەیالمیدیایاندا، ئاو کولتوری تێکشکاندنەی مرۆڤ و شکاندنی ماهیەت و بەهاکانی، کە بەشێکە لە ستراتیژیەتی حیزبی سیاسی کوردی بە هەموو گرروپ و تایفەکانیەوە، بەتاستی دیاردەیەکی ترسناک و ناسیقیل و دەرکەوتنی تراژیدیایەکی تر کە دەمانخاتە بەردەم بیرکردنەوەو گومانێکی قوڵی ئینسانی.
مرۆڤی پێگەیشتوو و وشیار ناتوانێت بە هیچ مەرگێک خۆشحاڵ بێت تا ئاو ئاستەی کە پەیوەستە بە مەرگی خۆشیەوە، مرۆڤی کارلێکراو بە تێواڕینە ئینسانیەکان ناتوانێت بە مەرگی کەسێکیتر وەنای بەختەوەریەکانی خۆی دروستبکات، ناتوانێت هەستەکانی تەسلیم بە دوا ساتەکانی هیچ گیانسپاردنێک بکات، من هەشتاش بیرمە ئاو ساتانەی کە (سەدام) لە سەدارە درا، نەمتوانی بەسەر هەستەکانمدا زاڵبم لە بەرامبەر گیانسپاردنی ئاودا، دەم پێ بووە لە بەرامبەر ئاو

بەدستەاتیدا کە مەرگ بەسەریدا سەپاندبوو لەو جرکەیدا ، خەموومان دەزانین کە ئەو وەنەی نەبوو لە دەندەیی، ئەو هیچ کاتێک مەرگی مرۆڤی وەکوو تراژیدیا نەدەبینی، بەڵکوو لای ئەو مەرگی ملیۆنان مرۆڤ لە ڕۆژێکدا تەنها بەشێک بوو لە (Statistik)سەرژمێری *.

ئەوەی کە من ناتوانم تێی بگەم لە پەیوەست بە مەرگی خاتوو (مهاباد) ئەو هەموو باهۆزە شەپانگێزە میدیایەیە کە پەیەتی لە ناشیرینکردنی وەنەی کەسێتی ئەو خاتوونە، جا هەریەکە و بە جۆرێک، خاتوو (مهاباد) چ قسەیەک یاخود چ تاوانێکی کردووە تا ڕەواوی مەرگی ئەو خاتوونە بەو جۆرە لە لایەن کەمەپەک مشک پووتی خورافگەراوە و هەندێک لە نوسەری بوکەڵە بکرێت بە مەنەلەجی ناو سۆشیالمیدیاو میدیای ئاستنزمی حیزبی کوردی، خاتوو (مهاباد) وەکوو زەربەی نوسەرو ڕۆشنبیرە بوەروو ئازادیخوازەکانی ئەو کەمەگایە پراوپڕ بوو لە ئیرادەی ژنێتی و تا دوا هەناسەشی لە جەنگاندابوو بە هاوتاکردنی مافی ژنان وەکوو فیمینستێکی چالاک لە ناو کەمەگادا لە بەرامبەر کەنەبەرستی و خورافاتدا.

مەژووی ئەو بەرخوردکردنە بە ئەنقەستەی بەشێک لە نوسەران و میدیای کوردی لە بەرامبەر ئەو جۆرە مرۆڤانەدا تازە نییە و بەشێکە لەو ململانێیە پڕ بەگەناوەی کە حیزبی سیاسی کوردی لە ناو کەمەگادا خوەقاندویەتی و خەریکە دەبەتە کولتورێکی میراتیی و درێژماوە، ئەوەی کە ئێستا بەسەر خاتوو (مهاباد) دا دێت ، بەشێکە لە درێژکردنەوەی ئەو مەژووی کەنوسەرو ڕۆشنبیرانی وەکوو (عبدلخالق معروف) و (هەژار موکریانی) و (فەلەکەدین کاکەیی) و(شەرکە بەکەس) تیایدا بوونە قوربانی بە ئەوەی خێیان هەستی پێبکەن.

ئەو کولتورە کە هەگەری بونیادەکە پەاو پڕ لە حیقدی سیاسی و ئیدەلۆژی، خەریکە بە شێوەیەکی گشتگیر باڵدەکێشێت بە سەر دنیابینی تاک و خەزان و کەمەگادا، مرۆڤ وایلەهاتوە بە هەی ئەو فەزایەوە کە ئەو کولتورەی بەرهەمهێناوە گومان بکات سبەی کە دەمرێت، دایک وباوک و براو خوشکەکانی ، هاورێ و دەست و خزمانی نەک لە پرسەکەیدا بەشدار نەبن ، بەڵکوو بە مەسجەکیش خەمباری خێیان نیشان نەدەن.

لە وتەیەکی (ستالین) وەرگیراوە*

جوتیار

مانیفستی عشق ... بەشی نۆزدەم... تەکست: ستیڤان شەمزینی

عشق بە نیگایەک دەستپەدەکا، بە دەوانبوون کۆتایی دێ
عشق شیرینترین تاییە، عشق تاڵترین شیرینییە

کاتێک تەم ناسی، لەسەر مێزی قوماری ئیشقت
هەموو خەندەکانم دۆڕان و گشت فرمێسکەکانیشم بردەوە

گلگامێش، بە دوای میوەی نەمریدا گەڕا
منیش، وەدووی عیشقی تۆ کەوتم
ئەزانی هەردووکمان شکستمان لەگەڵ مەحاڵ کرد؟

هێندە ئازار لێم مەوانە، لە ئاو رووترم
شیکردنەوەی من کارێکی ئاسانە،
تەنیا یەک دڵۆپ فرمێسکم

کاتێک عاشقت بووم
خەم لە دۆزەخ بە تامی بەهەشت بینییەوە
ساتێک لێت دابڕام
کەوتمە ناو بەهەشتێک بە تامی دۆزەخ

تۆ گەورەترین جادووگەریت
بە چرای عیشقت ئاسمانی تاریکی دڵی منت رووناک کردەوە
تۆ گەورەترین جادووگەریت
بە فتیلەی ئیشقت سەهۆبەندانی ڕۆحی منت تواندەوە

من زیندانم لە ناو دە و خەونکانی تدا
من زیندانم لە قەفەزی ئەشقی تدا
کەچی هەست بە سەربەستییەکی سەیر دەکەم!

ئەی یار وەک مەسیح،
بە بزماری ئەشقی تە لە خاچدراوم
ئەی یار وەک مەسیح،
تەنیا بە تەیە نرکە و خوێنی رژاوم

کاتێک ئاشقی تە بووم
زمانم لە گۆ کەوت و کانی شیعرم تەقی
بەستێکی دەم توایەوە و بەهارێکی سەوزی هێنا

هەمیشە دەرگاکە بە کراوەیی جێدەهێم
چوونکە چاوەڕوانی گەیشتنەوەی تەم
بەڵام تە ناگەیتەوە و منیش هەرگیز دەرگاکە داناخەم

لە دووریی هەزاران کیلۆمەترەوە
هەست بە گەرمی هەناسەت دەکەم
لە دووریی هەزارەها میلەوە
بۆنی گوڵاوی ڕەحت دەکەم
ئیدی دووریی چ واتایەکی هەیە؟

تە ئەشق بە لانەی پەکەنین دەزانی
منیش بە سەرچاوەی گریان
ئەدی گریان و پەکەنین لە کوێدا بە یەک ئەگەن؟

کاتێک لە ئامێزت ئەگرم
دەمم لە شکرە سێوی دەمتدا دەتوێتەوە
چاڵەکە پاساریێکان دەفڕن و
هەواڵی ئەم ئێشقە بە شاردا بڵاوئەبێتەوە

لە مشتەکـــــوە بە تـــــا ، کەی زەماوەنـــد بکەیـــن ؟ … نەوزاد بەندی

عاجز مەبن
کە شیعرم کەم کردەتەوە ..
داگیرکەر لەم هەرەمەدا
ئاگرەکی کردەتەوە ..
بە شیعر ناکوژێتەوە ..
کەلارێک کە پچڕاوە
بە شیعر ناگیرێتەوە ..
عاجز مەبن
لە شەقامەکە دەرمەچن ..
لە ئێستاوە ..
بە شارەکەمان ئەگـــەم ،
لە بەر باخـــی کەدایە ؟
ئاخر دەمەکە دزراوە ..
مافیا ،
بە شیعر ناپەکرێ ..
وەرن با هـــەتە ببین ،
لەگـــڵ گوڵ هیچی پێناکرێ ..
عاجز مەبن ..
شیعرم ناردەتە ماڵـــەوە ..

کەی ئازادی دە بە شنەی شەماڵەوە ؟

- نەوزاد بەندی –

ماسیەکان لەسەرەوە بەگەن بووون پەویستە فڕبدرێن ... گەران هەڵە بجێیی

[من ناتوانم وەک دایک بەشیری مەمکەکانم نەوەی وەاتەکەم بە خۆو بکەم ، بەڵام دەتوانم وەک باوکێک دزی لەو داهاتە نەکەم کەهی نەوەی وەاتەکەمە.]

{خەسرەو مەخیکا –کەنە سەرکی ئەرگوای}

[کوردستان وەک بانکێکی پڕپارە وایە کە کەمێک دزو جەردە دەستیان بەسەردا گرتووە، ئەم کەمە دزە ، نە لە سیاسەت دەزانن و نە شارەزاییان لە بەڕێوەبردنی وەاتدا هەیە.]

{محەمەد حەسەنین هەیکەل –ونا کبیرو نووسەری کەچکردوی میسری }

نزیکەی [30] ساڵە جووت حیزب{پارتی و یەکەتی} کەنترۆڵی تەواوی هەرێمی کوردستانیان کردوە. لەگەڵ ئەوەی لەوماودا دەرفەتێکی باش و گونجاو لەبەردەستدا بوو بۆ چاککردنی گوزەرانی خەڵکی بەشمەینەت و ستەم دیدەی کوردستان، کە عەمامێک بوو لەژێر دەسەڵاتی ژەمی بەعسدا ژیانێکی پڕ لە نەهامەتی و چەوساندنەویان بەسەر دەکرد، بەڵام ئەم دوو حیزبە نەک هەر ئەو دەرفەتیان بە بوونیاد نانی وەات و بوژاندنەوەی ژێرخانی ئابوری بکار نەهێنا ، بەڵکو شکستیان هێنا لە پشکشکردنی فەرمێک لە دەسەڵاتی تەنانەت [چارەکە سەرکەووتووش]. بەمەش هەرچی خەون وخولیاو ئومێدی مەژینەی کوردە بۆ هەمیشە لە گەڵنا.

یەکەتی و پارتی ناشیرینترین ،قەزەوەنترین ، خراپترین ،فاشلترین نمونەی حکومەانیان نیشانی خەڵکی کوردستان و جیهاندا ، کە لەو

بەوایەدام لە سەر ئەم هەسارەیە کەم وینەیە یا هەر وەنەی نیە.

دەستاتیک گەر لەماوەی نزیکەی [30] ساڵدا نەتوانێت تەنانەت لە سەکتەرێکدا سەرکەوت تەمار بکات و لە هەموو بوارو کایەو سەکتەرەکاندا تەواو شکستی بهێنێت، کەواتە شەرعیەتی مانەوەی لە مەژە لەدەست داوە و لە کارەسات بەولاو شتیکی نیە پێشکەشی خەڵکی بکات.

سەرانی ئەم دوو حیزبە لە مەژە دەنیان لەوەی کە متمانەیان لەدەستداوە و خەڵک بەزار و تووڕەیە لێیان . ئەوەش دەزانن و لایان ڕوونە کە لەماوەی ئابردوودا توانای چارەسەرکردنی گچکەترین کێشەیان نەبووە ، سادەترین و سەرەتایترین خزمەتگوزاریان پیشکەش نەکردوە، بەڵکو بە پێچەوانەوە تابەت شکستیەکانیان زەرتر و زیاتر دەبن .

بە ئاخافتنی هاوڕاتیاندا لە سۆشیالمیدیاکاندا، دەردەکەوێت کە ئەم جووت حیزبە تا چ ئەندازەیەک ناشیرین و ڕسوابوون ، شێوازی ناڕەزایی و ڕەخنەی هاوڕاتیان چووەتە قەناغێکی جیاوازەوە، دەربڕین وگوزارتەکان فەرمکی نوێی وەرگرتوە کە پێشتر بوونی نەبووە ، ئەویش خاڵیکردنەوەی ناخی تووڕەو بێزاریە بە دەربڕینی تووند و قسەی ڕەق .وشەگەلی وەک مافیا،وەات فرێش، گەندەڵ، دز، جەردە، چەتە، مرۆڤکوژ، ئەمانە تەقریبەن تەجاوزکروان و وشەو دارشتنی نوێ جێگەیانی گرتووتەوە، بە نمونە شوبهاندنی سەران و بەرپرسانی هەردوو حیزب بە تاکی پڕاو ،پیسایی،تەوالێت ،بەکارامەت، بێئەخلاق و شتی دیکە.

پەدەچێت ئەم پەناسە نوێیانەش وەک کەنەکان کاریگەریان نەبێت لەسەریان،چونکە گەر هات و کەمێک خەڵکێک تەنها بیر لە دزی و تاڵانی بکەنەوە ،ئەو دەمە ئاسایی دەبێت لایان گەر بوجەرە موخاتەبە بکرێن. واتە مەراق و کەرامەت هیچ گرنگیەکی نیە لەکنیان ،چونکە لەمەژە لەدەستیان داوە. ئەو دەمەی ئوجەرەکەسانە بەهموو قەناعەتیان بیاری دزینی پاروی خەڵکی برسیاندا،دزین و داگیرکردنی سەروەت و سامانی وڵاتیان بەلاوە ئاسایی بوو،کەواتە ئەوانە خاڵین لە هەرچی بەهای ئەخلاق و مرۆڤایەتی ودەستپاکی و نیشتمانپەروەریە .

تەنانەت حاڵ گەشتوەتە ئەوەی گەر یەکێک لەو بەرپرسانە تەوگلانی لەگەندەیەکدا ئاشکرابوو و لە ،سۆشیال میدیادا ناوی هێنرا ،زەر

بەئاسایی وەری دەگرێت و بەدەنگ دەبێت تا باسکە خامۆش دەبێت. گەر جاران بوایە کەسکە هەڵەشەی کووشتنی دەکرد، سکاڵای تۆمار دەکرد، بەرپرسی نووسینگەکەی هەواڵەکەی بەدرێ دەخستەوە.

ئەوەی کە ڕووی خەڵکی هەرێمی نزیکەی [30] ساڵە ئەم ڕەوشە نالەبار و پڕ ستێم و گەندەڵیان لێم دوو حیزبە قەبوڵ کردوە. چەندین دەرفەتیان پێدرا ،ئەویش بە ئومێدی بەخێراچوونەوە و لاکردنەوە لە مێنێتیکانی هاوڕاتیان ،لە لە ئاکامدا یەک هەنگاو نەچوونە پێشەوە و هیچ گۆڕانکاریەکی ئیجابی لە ژیانی خەڵکدا ڕووینەدا ، بەپێچەوانەوە قەیرانەکان قووترو ژیانیش سەختر بوو.

کەواتە چاوەڕێکردنی چاکسازی و گۆڕانکاری ئەرێنی لە گوزەرانی خەڵکدا ،خەڵتاندنە و ڕاکردنە بە دووی سەرابدا.دەسەڵاتی مافیاو گەندەڵ ئامادەنیە دەستبەرداری دەسکەوتە ناشەرعی و نایاساییەکانی ببێت،لەبەرامبەریشدا خەڵکیش ئامادە نیە تاسەر ئەم ڕەوشە قەبوڵ بکات.بە واتایەکی تر ئەو دیوارەی نێوان دەسەڵات و خەڵکدا هەیە ،ئێژ لە دوای ئێژ چینەکانی بەرزتردەبێت و دابڕانەکە قووتر دەبێتەوە.

چارە چیە؟

بە کۆتایی هێنان بەم ژیانە سەختەی خەڵکی هەرێم ،بە کۆتایی هێنان بەم دەسەڵاتە ستەمکارە کە هەموو سنورێکی بڕاندوە،گەرەکە بیر لە ئێگچارەی لۆژیک و دەستەبەر بکرێتەوە. لەسانی ئابردوودا لەلایەن زۆرێک لە دەسزان،ڕووناکبیران،چاودێرانی سیاسی و سەرانی هەندێک لە ئەحزابی موعارزە هەندێک پێشنیار خراڕوو. لەگەڵ ئەوەی ئەو پێشنیارانە لە سەنگەی دەسزیەوە خراونەتە ڕوو، بەڵام هەندێکیان نالۆژیکن و جێبەجێکردنیان سەخت و مەحاڵە.

بەنمونە چارەسەری چەکداری یەکێک بوو لە چارەسەرکان ، واتە بەرەنگاربوونەوەی چەکداری لەگەڵ حیزبەکانی دەسەڵاتدا، ئەم چارەسەرە سەرکەوتوونابێت، چونکە هەردوو حیزب هێز و توانای هەمجاری چەکداریان هەیە و مەناعەتیان نیە بە مانەوەی خۆیان ئەو هەزارە پێکەا بەکار بهێنن وکوردستان نغرەی خوێن بکەن.

گەواتە دەبە بگەیەن بەدووی ئێتەرناتیفێکدا کە جێبەجێ کردنی لەسەر ئەرزی واقیع بەردەست بێت،هاوکات زیان بە سەروماڵی خەڵک نگەیەنێت.

ئەوەی لەم سەردەمدا لە جیهاندا وەبەتایبەتی جیهانی شارستانیدا پێویستە دەکرێت و ئەنجامی باشی هەبووە ، چالاکی مەدەنیە بە هەموو جۆرەکانیەوە.

دەکرێ خەپیشاندان،گردبوونەوە مانگرتن،بایکۆت و تاد بگرێتەوە .

هەر یەک لەم چالاکیانە گەر هەقی خۆی پێبدرێ و لە ئاستێکی باڵادا ئەنجام بدرێت،ئەوە بگومان کاریگەری خۆی دەبێت.

گەر خەپیشاندان بە بەنمونەو وەربگرین ،گەرەکە خەپیشاندانێک ئەنجام درێت کە زەرترین ژمارە بەشداری تێدا بکەن.ناکرێ ئەمە چاوەڕێی ئەنجامی کاریگەر لە خەپیشاندانێکی چەند سەدکەسی بکەین.گەر خەپیشاندان سەرتاسەری بێت ،گەر بەرفراوانبێت،گەر هەرکەس زیاندەندی ئەم دەسەاتیە بەشداربێت تێیدا ،گەر هەستی نیشتمانی و نەتەوەیی دەتبزوێنیت و بەم دەخە ناڕازیت ،کەواتە لەسەرتە بەشداری لەخەپیشاندانەکان بکەیت.ناکرێت کەسانێک[کە زەرینەی خەڵکی هەرێمن] لە ماڵەوە لە شاشاشەی تەڤکانەوە سەیری ڕووداوەکان بکەن و پاسیف دانیشن و چاوەڕێبن خەڵک لە شەقام ڕووشکێیان بە بگەیێت.

هاوکات نادرووست و نالۆژیکە لە بەهاو کاریگەری خەپیشاندان کەم بکەینەوە ،هەر لەژێر زەبری خەپیشاندانداچەندین حکومەت و دەسەات لەکار کەوتوون.نزیکترین نمونە حکومەتکەی عادل عبدولمهدی یە کە لەگەڵ ئەو پشتگیریە گەورەی ئەحزابی شیعە، مەلیشیاکانی حەشدی شەعبی، ئێران بەهەموو توانایەوە پشتگیری بوون، بەڵام هەزو بەردەوامی و ئیرادەی خەپیشاندەران خستیان، نەک هەر ئەو بەڵکو لەدوای ئەویش دووکاندیدیان بە هەمان پێست ڕەتکردەوە.

کەواتە یەکێک لە ئامرازە کاریگەریەکان خەپیشاندانە، بەڵام بەوجۆرەی کە ئاماژەم پێدا.

ئامرازی دووەم مانگرتن و بایکۆتە ، گەر ئەمانەش بە شێوەیەکی دراسەبکراو، پلان بۆدانراو ئەنجام بدرێن،هاوکات هەموو بوار و سەکتەر و بزاوتە ئابووری و کەمەایەتیەکان بگرێتەوە ،بۆتایبەت ئەو کەرتانەی کە دەسکەوتی ماددیان بە جووت حیزب هەیە ،ئەوە بەدەنیایەوە ئومێدی سەرکەوتن و سەرفرازی زیاتر دەبێت و فشارێکی مەزنیش بەسەر دەسەات دروست دەکات.

کەواتەگەر بێت و ئەم چالاکیانە پێکەوە گرێبدرێن و بکرێنە سەرمەشقی کارو بەرنامەی جەماوەری ناڕازی .هاوکات لەگەڵ ئەم کارانەدا

قەستنەوەی دەرفەتی میدیا بەهەموو جۆرەکانیەوە،وەگەڕ خستنی لەخزمەت دۆزەکەدا ، بەگومان دەبێتە تاوانکاری ناڕزاییەکان و پڕۆپاگەندانی ،کە بەدڵنیاییەوە کاری خۆی دەکات.

دەمانەوێت سەرۆکی کۆن و چ لایەن و حیزبێك بەم ئەرکە قووڕسە هەڵدەستێت.

خۆپیشاندانی خەڵکی و غیرە خەڵکخراو ،لەگەڵ ئاوەژووی چەند کاراو سەرچاوە و جۆربەجۆر بێت ،هەموکات سەرکەوتوو نابێت و ئامانج ناپێکێت. بەبێ گرنگ و پێویستە ئاو بزاف و چالاکیە جەماوەریانە ،پشتیوان هەبێت،تا دروشمەکان بەپێی ڕۆژ و هۆش دیاری بکات ،تاکتیک و جوڵەیان هێک بخات ، لیژنەو گرووپی کاریان لە دروست بکەن، کادرەکانیان ئامادەبن لەبەرزی پشتاوەی خۆپیشاندان وناڕەزایەکاندا دەرکەون.

ئاو لایەنانەی دەتوانن بەم ئەرکە هەستن و پشتیوانیەتی ناڕەزایەکان بکەن، نوێنەرانی هۆزارو چەوساوەکان،چەپەکان، ئەخزابی ئۆپۆزشیۆن[ئاوانەی بەکردار ئۆپۆزشیۆنن]،ئازادیخواز و مرۆڤدۆستان و هەر لایەن و گرووپ و کەسێک خۆی لەخانەی دژ بە ستەمکاری دەستات دەبینێتەوە.

ئامانە پێکرا لەبەرنامەیەکی تەکمەو خاوەن پلان و بەرنامەیەکی واقیعی کە خواستی خەڵکی ستەملێکراوی تێدا بەرجەستە بکرێت ،درەنگ یا زوو دەتوانن دەستاتی گەندەڵ بوخەنن.

گەر ئیرادە بەهەزبێت، گەر ویست و ئارەزوو بوونی هەبێت ،گەڵ بەوای تاواو هەبێت بەوەی کە جگە لە نامانی ئەم دەستاتە هیچ چارەسەرێکی تر بۆ قەیرانەکان نیە،گەر ئاو قەناعەتە دروست ببێت کە مانەوەی ئەم دەستاتە گەندەڵە ،یانی پتر و پتر هۆزار بوونی تۆ و زیاترو زیاتر دووەمەندبوونی دەستاتداران، گەر هەر تاکێک هەست بەوە بکات کە کێشاو قەیرانەکان درەنگ یا زوو ئاویش دەگرێتەوە، گەر هەر هاوکاتیک خۆی بۆ بەشکی کارا لە پرۆسەی خستنی دەستاتدا ببینێتەوە،ئاوە گەر دەستاتی مافیا و گەندەڵی پێ نەرووخێت ، بەدڵنیاییەوە هەندە لاواز دەبێت کە جیتر نەتوانێت وەک پێشتر حکوم بکات، مەرجیش ئەم بزاوتە ناڕەزایانە بەردەوامیێت وەربگرێت و لە نیوەی ڕێگا نەوەستێت ،چونکە بەردەوامیێت و سووربوون لەسەر گەشتن بەئامانج ،ئاویش فەڵدانیانە بۆ نەو زبڵدانی مێژو.

خۆلاسەی کەلام ،گەر پێناسەیەکی دروست بۆ سەرانی دەستات بکەین

دەتوانین بیانشوبهێنین بە ماسی بگرن، دیارە ماسیش لەسەرکەیەوە بگرن دەبێ ، بگرنیش دەبێ فڕێ بدرێت.کەواتە لەمڕۆ ماسیکانی دەستکرات لەسەرەوە بگرن بووەن و پێویستە هیمەت بکرێت بە فڕێدانیان..

ئیخوان موسلیمین یان دایکی تیرۆریزمی ئیسلامیی؟ … نووسینی: ستیڤان شۆمزینی

سەرەنجام ئەنجوومەنی وەزیرانی میسر، بڕیاری کۆتایی لە بارەی "ئیخوان موسلیمین"ەوە دا، بڕیارەکەش بە زیانی ئەو حزبە ئیسلامییە کۆتایی هات، چوونکە بە پێی ئەو بڕیارەی حکوومەتی میسریی، ئەو ڕێکخراوە خرایە لیستی تیرۆرەوە، بە پێی ماددەی 86ی یاسای سزادانی ئەو وڵاتەش، هەر ئەندامێکی ئیخوان ئێستەپاکی خێی لەلای لایەنە پەیوەندیدارەکان تەمار نەکات، وەک تیرۆرست مامەڵە لەگەڵ دەکرێت. لەلایەکی ترەوە ئەم بڕیارەی حکوومەتی میسر، بە ستراوەتە بە ڕێککەوتننامەی وڵاتانی عەرەبی لە هەمبەر تیرۆر، بەم پێیە بێت، لە 14 دەوڵەتی عەرەبی، ئیخوان وەک ڕێکخراوێکی تیرۆرستی مامەڵەی لە تەکدا دەکرێت. لە ئەم بڕیارەی حکوومەتی میسر کاردانەوەی جیا جیای بە دوای خۆیدا هێناوە و ڕەنگبێ فڕتەنەی ئێستای میسر گەورەتر بکات، بەڵام ئەم بڕیارە بە هەنگاوێکی گرنگ دادەنرێت کە هیچ حکوومەتێکی دیکەی عەرەبی نەیوێراوە توخنی بکەوێت.
لە دیدی ئەمەوە، ئەم بڕیارەی حکوومەتی میسر، ئۆگەرچی قورس و سەختە و بەر هەڕەچوونی زۆری لایەنگرانی ئیخوان دەکەوێت، بەڵام بڕیارێکی مێژوویی و ڕاتسیونالییە، کردنەوەی دەلاقەیەکیشە بە وڵاتانی تری ناوچەکە، بە پێی یاسای دژە تیرۆر، مامەڵە لەگەڵ ئەو ڕێکخراوە ئیسلامییانە بکەن، هەرا و زەنای جیهاد و دامەزراندنی حکوومەتی خەلافەتیان گوێی هەموو لایەکی کپ و کاس کردووە. پێویستە ئەم هەنگاوەی میسر لەلایەن کۆمەڵێ نەودەوڵەتییەوە پشتیوانی لێبکرێت، مامەداکی ئیخوان لە ماوەی یەک ساڵی دەسەڵاتی خۆیدا، لاسایی رژێمی تاڵیبان و ئێرانی کردەوە، هەقوایە بڕەی

ئازادیخوازیی ناپاکیی لەگەڵ دروشمەکانی خۆیان نەکەن، ببنە فاکتەرێکی بەهێز لە وزە بەخشین بە حکومەتی نوێی میسر لە پێنگاڤی بە تیرەرست ناساندنی ئیخوان، هەرچەندە کاتیش زەرد درەنگ بوو بە ئەو بڕیارە.

پاشخانی فیکریی و مێژوویی

رێکخراوی "ئیخوان موسلمین" لە مارتی ساڵی 1928 لەلایەن "حەسەن بەننا" لە شاری "ئیسماعیلیە"ی میسر دروستکرا. ئەم رێکخراوە هەرچەند وەک گروپێکی ریفەرمخواز خۆی نیشان دەدا، بەڵام بەشێوەیەکی پراگماتیکی مامەڵەیان لەگەڵ بەستێنە سیاسیی و کۆمەڵایەتییەکان دەکرد، ئامانجیان دروستکردنەوەی حکوومەتی خەلافەت و گەڕانەوە بوو بە سەرەتاکانی ئیسلام. ئەم گروپە لەسەر بنەمایەکی بەش دروست نەببوو، بەڵکو پەرەپێدەری ئەو تێزە ئاینییانە بوو، دەمەک بوو لەلایەن "محەمەدی کوڕی عەبدولوەهاب" و "ئیبن تەیمیە" فەرمانڕەوا کرابوو. لە مێژووی نزیکیشدا شێخ "محەمەد رەشید رەزا" کە قوتابییەکی هەڵگرتەوەی "محەمەد عەبدە" بوو، لە 1911 بەدواوە زەر تەرح و فەرمانبەندیی لە رەگەزی گەڤاری "مەنار"ەوە پشکۆش کرد، کە یارمەتیدەری گرنگی پێکهاتن و گەشەبوونی رێکخراوێکی وەک "ئیخوان" بوو، یان بە مانایەکی تر بڕوانکانی ئەوان کاریگەریی زەریان هەبوو لە گۆشکردنی بنەما فیکرییە و ئاینییەکانی ئەو رێکخراوە ئاینییە سیاسییە.
حەسەن بەننا، نموونەی ئیسلامخوازێکی تەقلیدیی بوو، هیچ شارەزاییەکی قووڵی لە هەمبەر فیکری هاوچەرخی ئەو کاتەی مرۆڤایەتی نەبوو، تەنیا لە بابەتە ئاینییەکانی ئیسلام شارەزایی هەبوو، کە هەندێک جار لە کەی دەروشاندا زیکری کردووە، کە ئەمش بەگەی ئەوەیە پەرشیی "بەننا" بە ئیسلام لەسەر بنەمای فیکرێکی قووە نەبووە. "د.ماهر شەریف" دەڵێت "بەننا لە ئاوایی لەسەر دەستی مەلایەکی ئەزهەریی، ئاشنایەتی لەگەڵ ئاین پەیدا کرد، پاش چوونی بە خوێندنگەی سەرەتایی لەگەڵ چەند هاوەڵێکیدا، کەمەی –نەهی لە مونکەر-ی پێکهێنا و بەناوی ئەو گروپەوە نامەی هەڵشئامەز و پێگەڤ و چاوسوورکردنەوەی بە ئەو کەسانە دەنووسی کە گوێیان بە باوەڕکانی ئاین نەدەدا".
د.ماهر شەریف، زیاتر کەستی "بەننا" رووون دەکاتەوە و دەڵێت "حەسەن بەننا وەک رووناکبیرێکی دینداری کلاسیکی دەرکەوت، هەمیشە بەئاگا بوو لە کەلەپووری عەقڵانییەتی عەرەبی ئیسلامی و ئەندێشە و بیر و بڕوانکانی رۆشنفکریی ئەوروپایی. بانگەشکەی حەسەن بەننا،

کە پشت ئەستوور بوو بە ئەندێشەی ساکار و وەعزی ئەخلاقی، لە سەردەمکدا دەستیپکرد، لەسەر ئاستی نەودەوەتاندا قەیرانکی ئابووری مەترسیدار تەقییەوە و نازی و فاشیزمی تەدا دەرکەوت، لەسەر ئاستی ناوخۆشدا گیروگرفتە ئابووری و کۆمەلایەتییەکانی وەک دژوار ببوون و ئەزموونە پڕلەمانییەکەی میسری تەدا تووشی سەرنگڕە ببوو".

ئیخوان، سوودی لەو بارودۆخە ئاڵۆزەی دنیا و ناوچەکە وەرگرت، توانی پەل و پە بهاوێژت بە وەاتانی دیکە، لە ماوەیکی پەوانەیدا گەیشتە ئاستی رکخراوی تکمە و خاوەن ناوبانگ. لە ئیخوان هەمیشە هەزکی ئەپەرتەنیست بووە و ویستوویەتی ئامانجە راستقینەکانی وەک تێیسم و بە نهێنی بهێتەوە، بەڵام ئەوە لە کس شاراوە نییە، ئیخوان لە سەرەتاوە تا ئەستا، ئامانجی گەانوویە بە ئاکاری ئیسلامی پشین و دامزراندنی دەوەتی خلافەت. "مجید موورادی رەدپشتی" بشەویکی گشتیی بنەما ئایدلجییەکانی ئیخوان لەم چوار خاڵدا کورت دکاتەوە:

یکەم: سەرتاپاگیریی ئیسلام و گرتنخەی ئاین و دنیا و بایخی جیانکردنەوەی نەوان ئاین و دنیا. چوونکە ئیسلام، کی عیبادەت و حوکمانی، ئاین و دەوەت، مەعنەویەت و کار، نوژ و جیهاد و قورئان و شمشرە.

دووەم: گەانەوە بە پرەنسیپە سەرەتاییەکانی ئیسلام.

سێیەم: یکگرتووی جیهانی ئیسلام چوونکە موسەمانان، میللەتکی یکگرتوون، نیشتمانی ئیسلام یک نیشتمانە.

چوارەم: حکوومەتی ئیسلامی، یکەم و دوا ئامانجی ئیخوانە. پاشان پەرەپدانی پرەنسیپ و بنەماکانەتی.

توندوتیژیی ئاینیی لای ئیخوان

ئیخوان یکەم رکخراوی ئیسلامی سیاسییە لە دیرکدا، پش "حەسەن بننا" هیچ کس نەبووە، بەو فرەمە کاریگرە ئاین و سیاسەت تکەاو بکات، یان بە دیوکی تردا، "بننا" بە دروستکردنی ئیخوان یکەم کس بوو، ئیسلام و کاری حزبایەتی و سیاسەتی پکەوە گردا. لەم سنگەوە ئیخوان بە دایکی کی رکخراوە ئیسلامییەکانی دیکە دادنرێت و هەموویان لە رەحمی ئەم حزبەوە هاتوونەتە دەر. لە هەوی زەر دەدرێت ئیخوان وەک هەزکی میانڕە بناسنرێت، بەوەی بەوای بە "جیهاد" نییە، بەڵام یکەمین سەرەتاکانی توندوتیژیی لای ئیسلامی سیاسیی هاوکاتە لەگڵ سەرهەڵدانی ئیخوان.

حەسەن بننا، تکۆشانی زەری کرد، ئەو حەدیسەی پغەمبەر محەمەد،

بە لاواز پێناسە بکات کە باس لەوە دەکات، بەرزترین پلەی جیهاد، جیهاد و روبەڕووبوونەوەی نەفسە. بەڵکو بە پێچەوانەوە ماندووبوونی زۆری بینیوە بۆ ئەوەی پشتڕاستی بکاتەوە، بەرزترین پلەی جیهاد، بریتییە لە خەباتی چەکدارانە و شمشێر هەڵگرتن.ئەوە بە خەی جۆی تەواماندە کە ساڵی 1938 ئیخوانەکان ناوی "النذیر"یان بە گۆڤاری هەفتانەی خۆیان هەڵبژارد ناوێک کە لە ناوەڕۆکدا زۆر مانای لە خۆگرتووە، لەوانە کە سامناکترینیانە ئەوەیە، ئەم ناوە لە قورئاندا گوزارشتێکە لە پێیامی خواوەند بۆ وازهێنان لە بت پەرستی و بۆیاردان لەسەر خواپەرستی.ئەوەی ئەم بۆچوونە دەسەلمێنێ ئەوەیە، بۆننا لە یەکێ لە وتارەکانیدا، تێکۆشانی حزبەکەی، لەگەڵ تێکۆشانی حزرەتی پێغەمبەر محەممەددا بەراوورد کردووە و وای بۆچووە کە بانگەوازەکەی حزرەتی پێغەمبەر محەممەد لە سەدەی حەوتەمی زاینیدا بۆ ئافەرزکردنی بتپەرستی "چاخی یەکەم" پێکدێنێ، تێکۆشانی ئیخوانیش "چاخی دووەم"ی ئەو بانگەوازەیە. *

ئیخوان و حەسەن بۆننا، نەک بەوایان بە دیتن و روانگەی ئاینی و سیاسیی جیاواز نەبوو، بەڵکو میتۆدێکی توند و تاکەواندیان هەبوو لە هەمبەر هەر هەڵەکی دیکە. بۆننا، تەنانەت لە یەکەک لە نووسراوەکانیدا جاێ قەلاچۆ و تەفروتوناکردنی هەموو حزبە سیاسییەکانی ئەوکاتی میسر دەدات و دەنووسێت "یەکدەنگییەک هەیە کە حزبە میسرییەکان گوناهی گەورەی ئەم نیشتمانە و بنچینەی ئەو گەندەڵییەن کە ئەمڕۆ بە ئاگرکەی دەسووتێین. شتێکی بەگەڵ نەویستە مانەوەی حزبەکان لەسەر ئەم رەوتەدا، وەات بەسەر گروپ و تاقم و حزبی جیاجیادا دابەش دەکات و تەفرەقە دەخاتە نێو خەڵکەوە. ئیتر لەڕەوە چارە نییە و هەر دەبە هەموو ئەم حزبانە لەبەریەک هەڵوەشێننەوە و هەزەکانی گەل لەیەک تاکە حزبدا کە بکرێتەوە". بۆننا پێیوایە فرە حزبیی نیشانەیەکە بە بەاوبوونەوەی تەفرەقە و ناکۆکیی لە ناو وەاتدا، لە جۆگەی دیکەش وتوویەتی "هەرچی تەفرەقە دەنێتەوە، هەرچییەک بێت، بە شمشێر لەی بدەن".

لە بواری توندوتیژیی بەرجەستەشدا، ئیخوان لە سەرەتای چلەکانی سەدەی رابردووەوە، دەستی کرد بە چالاکی چەکدارانە، ئەمەش وا لە "مەحمود فەهمی نەقراشی پاشا"ی سەرۆک وەزیرانی ئەوسای میسر کرد لە 8-12-1948، چالاکی ئیخوان قەدەغە بکات و فەرمانی هەوەشاندنەوەی ئەو ڕێکخراوە دەربکات. بەتایبەت کە لەو ساەدا ئەندامانی ئیخوان وەک چەکدار بەشداریان کرد لە جەنگ دژی جوولەکە. هەر لەو سااندە ئیخوان یەکەیەکی چەکداریی تایبەتی بە تیرەر و توندوتیژیی لە ژێر ناوی "تنظیم السري" یان "تنظیم الخاص" دروستکرد و لە مانگی یەکی 1948یشدا پلیسی قاهیرە دەستگیرکردنی کەمەک لاوی راگەیاند کە

بەنهێنی مەشقیان کردووە لەسەر چەک و تەقەمەنی لە ناوچەکانی "جبل المقطم" و هاوکات 165 بەمبی جۆراوجۆریان لەو جۆگە دەستبەسەرا گرتووە و ئاشکراش بووە سەرکردەی ئەو گروپە کەسێکە بەناوی "سەید فایز".

لە 22-3-1948 دوو ئەندامی ئەو گروپە دادوەر "ئەحمەد بەگ خەزندار" تیرۆر دەکەن، لەبەرئەوەی حوکمی قورسی بەسەر ئەندامانی ئەو گروپەدا داوە، پاش دەستگیرکردنی ئەنجامدەران، پۆلیس پەیوەندیی نێوان بکوژانی "خەزندار" و کەمەڵەی "جبل المقطم" و دەزگای نهێنی ئیخوانی بۆ ئاشکرا دەبێت. لە 20-6-1948 هەندێک مانگی جوڵەکە لە قاهیرە ئاگری تێبەردەدرێت، لە 19-7-1948 چەند فڕۆشگایەک دەتەقێنرێتەوە کە خاوەنەکانی جوو بوون. لە 15-11-1948 پۆلیس دەستدەگرێت بەسەر ئۆتۆمبێلێکی جۆری "جێب" و بەهۆی بۆگەنامەکانی ناو ئەو ئۆتۆمبێلەوە 32 کادری گرنگی ڕێکخستنی نهێنی ئیخوان و لۆگۆ چەندین پیلانی تر بۆ کاری تیرۆریستی ئاشکرا دەبن، لەو کاتەدا "حەسەن بەننا" لە حەج دەبێت، بۆیە لۆگۆ گەلانەوەی پۆلیس دەستگیری دەکات بەهۆی تێوەگلانی لەو کارە تیرۆرستیانەوە.

لە 28-12-1948 و لە هەڵەی وەزارەتی ناوخۆی میسر، ئەندامێکی ئیخوان بە بڕگەی ساختەی ئەفسەریەوە، تەقە لە "نەقراشی پاشا"ی سەرکۆزیری میسر دەکات و لە ئەنجامدا دەکوژرێت. لە 13-1-1949 ئەندامێکی ئیخوان بەناوی "شەفیق ئەنەس" لەڕێی جانتایەکی بەمبەوە ژکراوەوە هەوڵی تەقاندنەوەی دادگای دەستپەکردنەوە دەدات، بەڵام سەرکەوتوو نابێت، دواتر تەمەتبار دان بەوەدا دەنێت ئەندامی ئیخوانە و هەوێیداوە دادگاگە بسووتێنێ بە ئامانجی سووتاندنی ئەو بۆگەنامانەی کە لەسەر ئەندامانی ئیخوان لە دادگا بەرز کرابوونەوە.** ئیخوان بەم شێوەیە بەردەوام بوو لە تووندوتیژیی، تەنانەت لە ساڵی 1954 لە شاری "ئەسکەندریە" لە هەوڵێکی شکستخواردووەدا ویستیان "جەمال عەبدولناسر" سەرۆک کۆماری میسر تیرۆر بکەن.

لە قۆناغی دواتر و لە ناوەڕاستی پەنجاکاندا "سەید قوتب" وەک یەکێک لە سەرکردەکانی ئیخوان، پرسی جیهاد و تەکفیر و تیرۆری ئایینیی دەباتە قۆناغێکی باڵاترەوە، تا ئەو ئەندازەیەی "قوتب" بە باوکی ڕەحمی تەواوی ڕێکخراوە ئیسلامییە جیهادیی و تەکفیریەکانی دنیا دادەنرێت. بەم شێوەیە و لەسەردەستی "سەید قوتب" ئیخوان بووە منداڵدانی دەیان ڕێکخراوی تیرۆرستی کە تا ئێستاش هەڕەشەن بە سەر ئاسایشی جیهان. خۆ ئەگەر ئاوەڕکیش لە مەژوو بدەینەوە، ئەوە هەمیشە ئیخوان کاتێک بەدەستهێنات بووە، باسی لە تولەرانس و

پکخوێی کردووە، بەڵام لەگەڵ پێداکردنی کەمترین دەستکەوت لە بچووکترین رووبەردا هەوڵی پاکتاویی ئاینیی و مەزهەبیی داوە و تووندوتیژییان بەرانبەر بە خەڵکانی دەرەوەی ئیسلام "بەپێی پێناسەی خۆیان" پیادە کردووە.
ئەگەر بگەڕێنەوە بۆ سەر ئەزموونی حوکمی یەک ساڵەی مورسی لە 2012-2013 سەرەتاکانی ئەم تووندوتیژییە ئاینییە لە هەر لایەکی میسرەوە دەرکەوت بۆتایبەت بەرانبەر قیبتییەکان. "د.نەجیب جبرائیل" راوێژکاری یاسایی کڵێسەی قیبتی، لە سەردەمی حوکمی "مورسی" بەمشوخێیەوە گوزارشتی لە چەوساندنەوەی قیبتییەکان کرد "قیبتییەکان لە سەردەمی مبارەک بە خراپترین شێوە هەڵسوکەوتیان لەگەڵ کراوە، بەڵام لە سەردەمی ئێستادا، خەڵتانی خوێن کراون. لە زەمانی رەمانییەکانەوە تا ئێستا قیبتییەکان رووبەڕووی کارەساتی وا نەبوونەتەوە وەک ئەوەی ئێستا رووبەڕووی دەبنەوە". بە کورتی بیگرافی ئیخوان لە ماوەی 85 ساڵی رابردوو، ئەوەی سەلماندووە هەر کات ئەم هێزە ئاینییە دەسەڵاتی هەبووبێ، هیچ کات نەسەمیوەتەوە لە بەکارهێنانی زەبروزەنگ و پیادەکردنی تیرۆری مەعنەوی و بەرجەستە لە بەرانبەر نەیارەکانی.

کەتایی ئیسلامی سیاسیی

ئیسلامی سیاسیی، وەک چەند دەیەی پێشوو ئێستەرناتیڤی رژێمە سیاسییەکانی دنیای ئیسلامی نییە. خۆ ئەگەر قسە لەسەر هەڵبژاردنی میسر و تونس بێت بە دوای بەهاری عەرەبیدا، ئەوە بارودۆخەکە جیاوازە و ئیسلامییەکان توانیوە لە هەڵبژاردنێک سەرکەوتن بەدەستبهێنن کە لە نیوە کەمتری خەڵک بەشداریی تێدا کردووە، لە باشترین حاڵەتدا هێز و جەماوەری ئیسلامی سیاسیی لەو وڵاتانەش کەمتر لە 20%. ئەمە بێ لەوەی لە رووی فیکریی و هەڵسیان هەناوە، بەو پێیەی ناوبانگی ئیسلامی سیاسیی لە دەسەڵاتدا زاوە و ناتوانن شتێک لەوە باشتر پێشکەشی کەمگەڵ بکەن کە تایبان و ئاخوندەکانی ئێران پێشکەشیان کردووە.
هاشم ساڵح، لە خوێندنەوەی کتێبی "جیهاد"ی "جێ کەبە"دا ئاماژە بە ئەوە دەکا: فەندەمێنتالیزم شکستێکی گەورەی هێنا لە چارەسەرکردنی کێشەکانی کەمەڵدا، لەبەر ئەم هۆیەش ئەمە لە ئێستادا چووینەتە قۆناغی پاش فەندەمێنتالیزمەوە.. تێزی سەرەکی لە کتێبەکەی جێ کەبە بەمجۆرەیە: ئەو بزووتنەوە ئیسوایانەی لە ماوەی چارەکە سەدەی رابردووودا لە کەمگەڵ عەرەبی و ئیسلامییەکاندا شوێنپێی خۆیان قایمکرد و سەرکەوتنی جەماوەریی گەورەیان بەدەستهێنا، لە ئێستادا

ئستڕی بختیان لە ئاوابووندایە و بڕەو دواوە دەچنەوە. بەڵام ئاخۆ هەکاری ئەمە چی بێت؟.
هەکارەکەی دەگەڕێتەوە بۆ هەڵوەشاندنەوەی ئەو هاوپەیمانییەی لە نێوان ئەم تۆژە کەمایەتییەندا هەبووە: بڕژوازییەتکی ئیماندار لە شارەکان، لەگەڵ ئەو گەنجانەی بە دەست هەژاریی و نەبوونییەوە دەیانناڵاند. هەروەها ئەو توژڕەش کە لە گەڕەکە میللی و دوورە دەستەکانی شارە گەورەکانی وەکو قاهیرە و جەزائیر و دار بەیزادا دەژیان، ئەمە سەرەڕای خوێندکارانی زانکۆکان کە لە ڕەشنبیرانی بزاوتە ئیسلامییە فەندەمینتالیستەکان بوون.
ئیسلامی سیاسیی وەک ڕەوتێکی کۆنەخواز کە هیچ شەوقێکی تیا نییە بۆ مرۆڤایەتی نەهێ، ناتوانێت وەڵامی داخوازیی و ویستی مرۆڤی هاوچەرخ بداتەوە، بەڵکو بە هەموو شێوەیەک دوژمنایەتی لەگەڵ دەکات، نموونەشمان یەک ساڵ ئەزموونی حوکمڕانیی ئیخوان بوو لە میسر. ئەو ساڵە لە حکومڕانیی ئیخوان نەک هیچ پێشکەوتنێکی بە میسرییەکان دەستبەر نەکرد، بەڵکو دەخێکی هەنایە ئارا، هاووڵاتییانی میسریی تەمەنای رژەمێکی تۆتالیتاریی وەک ئەوەی مبارەک بکێنەوە.
ئەوەی لە ئەزموونی یەک ساڵەی حکومی ئیخواندا بینیمان، شکستی پڕۆژەی ئیسلامی بوو لە دەوڵەتداریدا. تێنانێت وتەزاکەی "میشیل کیلۆ"ی بیر هەناینەوە "سیستەم کراوەکان، واتە سیستەمکانی هەڵەی شایستەی چاککردن، چاکی شایستەی هەڵەکردن، ئەمانە دەژین. سیستەم داخراوەکان واتە هەڵە تیایاندا چاک ناکرێ و چاکیش تیایاندا هەڵە ناکات. ئەمانە دەمرن. بەیە سەیر نییە سیستەمکانی یەکەم وەڵەای گیاندانی زۆر دەژین، بەڵام ئەوانەی دووەم لەکاتێکدا دەمرن کە لەوپەڕی لەشساغیدا خەیان دەنوێنن".

وتەیەک لە کۆتایدا

بمانەوێ و نەمانەوێ، ئیخوان منداڵدانی کەی گروپە ئیسلامییە تیرۆرستییەکانێ. ئیخوان هەزەکە لەو ساتەی دەسەڵاتی نەبە میانەوە، بەڵام لە دەسەڵاتدا لە ئەلقاعیدە دەچێت. جیاوازیی نێوان ئەلقاعیدە و ئیخوان هەندەی جیاوازییەکی تاکتیکییە نیو هەندە ستراتیجی نییە. بەیە بیاری بە تیرۆرست ناساندنی ئیخوان بیارێک نییە وەک هەندێک دەڵێن سوپرایزە و نامەیە بە کولتووری دیموکراسیی!! لە کاتێکدا پرسیار ئەوەیە ئایا دیموکراتی شۆنی گروپی توندئاژە و دایناموی تیرۆری تەدا دەبێتەوە؟.
ڕەنگە خەتای ئیخوان لەوەدا نەبە دواجار هەزەکە توندوتیژ، چوونکە هەر کات دین کرایە بزووتنەوەیەکی سیاسیی هەر ئەوەی لێدەردەچێت.

“د.عەبدولڕەحمان شاکر” دەڵێت “هیچ ئایینێک نییە قسە لەسەر پاوانکردنی هەقیقەت نەکات و ئایینەکانی تر بە هەڵە یان لە خۆی بە کەمتر نەزانێ. هیچ ئایینێک نییە لە دنیادا دیموکراتخواز بێت و ڕێزی جیاوازیی و یەکسانی و ئازادیی هەمووان وەک یەک بگرێت. هیچ ئایینێک نییە، جیهان ڕادەستی پیاوانی ئایینی نەکات یان گروهێک بەرهەم نەهێنێت کە خۆیان بە نوێنەری خواوەند نەزانن و لەسەر بنەمای ئەم نوێنەرایەتییە گریمانکراوەش حوکم بەسەر ئازادیی و ژیان و بوونی کەسانی تردا نەدەن”. لەم سەنگەوە دەتوانم بڵێم، ئیخوان ناتوانێت پەرجوو بخوێنێت و لایەک داوای حکوومەتی خەلافەت بکات و لایەکی تر بتوانێ ڕێز لە مافی هەمووان بە یەکسانی بگرێ. ئەو دووشتە هەرگیز پێکەوە کۆناکرێنەوە.

*فەرید ئەسەسەرد “سەید قوتب و تیۆری تەکفیری کۆمەڵ و دەوڵەت”. چاپی سێیەم، سلێمانی 2002.
**نەبەز تالیب “مەشکە بە مینچێنراوەکان”. چاپی یەکەم، سلێمانی 2008. لاپەڕە 403-404.

فەڕەنسا – مارسیلیا

تێبینی: ئەم وتارە چاپتاری دووەمە لە کتێبی “داعش لوتکەی تیرۆریزمی ئیسلامی” کە لە مانگی ئایاری 2015 بە چاپی کاغەز کەوتووەتە بەر دیدی خوێنەران

1-1-2014

هەڵە ڕێزمانییەکانی قورئان … وەرگێڕانی مەحمود عەبدوڵا

لەوەتامی ئەوانەدا کەدەڵێن قورئان پەرجوو کەس ناتوانێت کتێبکی ئاوا بنوسێت، یا بڵێت.
زۆربەی موسڵمانان دیعایەی ئەوەدەکەن، کە ئەوقورئانەی ئێستا هەمان ئەو قورئانەیە کە لەسەرزمانی محمد خوێندراوەتەوە.
مەلاکان هەنگاوێک زیاتر دەڕۆن و دەڵێن:”هیچ کەس ناتوانێت تەنانەت سورەتێکی وەک قورئان بنوسێت.”

زربەی خۆکی سادەش باوەڕیان بەو پەیوپاگەندەیی مەلاکان کردووە.وە وا بیردەکەنەوە کە تەنانەت هیچ عەرەب زمانەکیش ناتوانێت دەقی وەک دەقی قورئان بنوسێت،تائێستا نەبینەدراوە و نەبیستراوە کەسێک بتوانێت لە پێکهاتەی یەک زماندا شتێک بنوسێت کە کەس نەتوانێت تەنانەت هەستی هاوشێوەی ئەو بنوسێت.ئەو دیعایە غەریبە لە فەتە فەت و هەڵیت وپڵیت زیاتر نیە.زیاتر پشت ئەستورە بە نەبونی توانای زاڵبونی خۆک بەسەر زمانی عەرەبیدا.
هەر عەرەب زمانێک"ئاگادار بە انصاف بێت و جورئەتیشی هەبێت"زۆر بەسادەیی دەتوانێت باشتر لەقورئان بنوسێت .بەڵام ئەوقورئانەی کە بە معجیزەی دەزانن، دەبێت لانیکەم لەوەی گرامەر ونحو بە کەم کوێی و هەڵەبێت.خۆ ئاگادار لەقورئاندا هەڵەی نحو هەبێت ناچار دەبێت دوگریمان لەبەرچاوبگرین:
یاخود ئەو هەڵانە لەلایەن خوداو پێغەمبەر کراون،کەئەوەش تەواوی ئیسلام دەخاتە ژێر پرسیارەوە.چونکە ئەوکات ئەوپرسیارە دێتە کایەوە کە ئەوە چ خوداێکە کە توانای زاڵبونی بەسەرزمانی عەرەبیدا نییە؟گریمانی دووەم ئەوەیە کە موسڵمانان قبوڵی بکەن کە نوسەرانی قورئان هەڵەیانکردووە و قورئان کتێبکی تەحریفکراوە .ئاشکرایە کە موسڵمانان گریمانی دووەم لەبەرچاو دەگرن.بەڵام دیسان ئەوپرسیارە دێتە پێشەوە کە چۆن دەتوانرێت کتێبکی پڕلەهەڵەی زمانی "هەبێت لەوەی ناوەڕۆکی ئەدەبی و دەوڵەمەندی کارساتە تەنانەت لەزەرجەگا نازانرێ باسی چی دەکات" وەک معجیزە لەقەڵەم بدرێت و کەس نەتوانێت کتێبی ئاوابنێت.ئەودیعایەی مەلا و مسڵمانانی دەمارگیر بەجگە لە جەهل و نەزانی خۆکی ساویلکە پشت ئەستور نیە بەهیچ شتێکیتر.خۆکانەکی ساویلکە کە بە لەکەینەوە شت وەردەگرن .
با ئێستا ئاماژە بەهەڵەکانی قورئان بکەین

هەڵەی یەکەم

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُواْ وَالَّذِينَ هَادُواْ وَالصَّابِؤُونَ وَالنَّصَارَى مَنْ آمَنَ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ وعَمِلَ صَالِحًا فَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿ سوره 5 – آیه ٦٩ ﴾

لەو ئایەتەی سەرەوەدا هەڵەیەک هەیە وشەی " الصَّابِؤُونَ"هەڵەیە و لەدوو ئایەتی خوارەوەدا وشە ەاستەکە نوسراوە.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُواْ وَالَّذِينَ هَادُواْ وَالنَّصَارَى

وَالصَّابِئِينَ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ وَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ (سوره۲ – آیه ۶۲)

انَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ وَالنَّصَارَى وَالْمَجُوسَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا إِنَّ اللَّهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ (سوره ۲۲- آیه ۱۷)

لەو دوحاڵەتەدا (وَالصَّابِئِينَ و وَالصَّابِؤُونَ) تەنها دەتوانرێت یەکێکیان هەڵبژێرێت. هەروەها دیقەت بدەن ناوەڕۆکی ئەو دوو ئایەتە کتو مت وەک یەک و دوبارەیە.

هەڵەی دووەم

لَّكِنِ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ
إِلَيكَ وَمَا أُنزِلَ مِن قَبْلِكَ وَالْمُقِيمِينَ الصَّلاَةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالْمُؤْمِنُونَ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ أُوْلَـئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ أَجْرًا عَظِيمًا (سورە ٤- آیه ١٦٢)

وشەی وَالْمُقِيمِينَ دەبێت بگۆڕێت بە والمقیمون وەک باقی وشەکانی تری ئەم ئایەتە وەک " الْمُؤْتُونَ و …" ئەو وشانە دروستن، بەڵام المقیمین هەڵەیە.

هەڵەی سیەم:

قَالُوا إِنْ هَذَانِ لَسَاحِرَانِ يُرِيدَانِ أَن يُخْرِجَاكُم مِّنْ أَرْضِكُم بِسِحْرِهِمَا وَيَذْهَبَا بِطَرِيقَتِكُمُ الْمُثْلَى (سوره ۲۰ – آیه ٤٣

کەلیمەی هذان هەڵەیە و دەبێت منصوب بێت.

هەڵەی چوارەم

لَّيْسَ الْبِرَّ أَن تُوَلُّواْ وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ وَالْمَلآئِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى

وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّآئِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُواْ وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاء والضَّرَّاء وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ (سوره ۲- آیه ۱۷۷)

لەم ئایەتەی سەرەوەدا پێنج هەڵەی ڕێزمانی هەیە.. چوار لەفیعلەکان لەوەی زەمانیەوە هەڵەن، چونکە هەستەکە بە وشەی تُوَلُّواْ دەستپێدەکات،که لەوەی کاتەوە بە ئێستایە، بەڵام چوارەکەی تر بە ڕابردووە.
هەڵەی پێنجەم صابرین -که دەبێت صابرون -بێت

هەڵەی پێنجەم:

إِنَّ مَثَلَ عِيسَى عِندَ اللّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِن تُرَابٍ ثِمَّ قَالَ لَهُ كُن فَيَكُونُ (سورە۳- آیه ۵۹)
وشەی یکون دەبێت کان بێت، تا لەگەڵ حال- ی فیعلی ماضی بگونجێت.

هەڵەی شەشەم

لاَ هِيَةً قُلُوبُهُمْ وَأَسَرُّواْ النَّجْوَى الَّذِينَ ظَلَمُواْ هَلْ هَذَا إِلاَّ بَشَرٌ مِّثْلُكُمم أَفَتَأْتُونَ السِّحْرَ وَأَنتُمْ تُبْصِرُونَ (سوره ۲۱- آیه ۳
وشەی -وَأَسَرُّواْ – هەڵەیە چونکە فاعل هەستەکە "مذکر" لەبەرئەوە دەبێت ئەو" فعل-"ە بە کەسی سێیەمی تاک بێت. لەو ئایەتەدا فعل بەشەوەی جمع هاتوە.

هەڵە ی حەوتەم

هَذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ فَالَّذِينَ كَفَرُوا قُطِّعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِّن نَّارٍ يُصَبُّ مِن فَوْقِ رُؤُوسِهِمُ الْحَمِيمُ (سوره ۲۲- آیه ۱۹)

اخْتَصَمُوا هەڵەیە چونکە فاعل دو کەسن لە عربیدا فعل بە دوکەس لەگەڵ جمع جیاوازی هەیە.

هەڵەی هەشتەم

وَإِن طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا

فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِن بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الأُخْرَى فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّى تَفِيءَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ فَإِن فَاءتْ فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ.

وێک خاڵی حەوتەم ، وشە اقْتَتَلُوا هەڵە

هەڵەی نۆیەم

وَأَنفِقُوا مِن مَّا رَزَقْنَاكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلاَ أَخَّرْتَنِي إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقَ وَأَكُن مِّنَ الصَّالِحِينَ. (سورە ٤٣- آیە ١٠
)
وشەی" وَأَكُن " هەڵەیە و دەبێت وێک فعلی َأَصَّدَّقَ واتا وێک فعلی پێش صرف بێت.

هەڵەی دەیەم

وَالسَّمَاء وَمَا بَنَاهَا (سورە ٩١- آیە ٥
وشەی" وَمَا " هەڵەیە چونکە فاعل خدا یە و نە کەسیتر.

هەڵەی یازدەهەم:

ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاء وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ (سورە ٤١- آیە ١١)

ئاسمان و زەوی لە زمانی عەرەبیدا مێینن،لەبەرئەوە فعل قَالَتَا هاستە بەکام وشەی طَائِعِينَ هەڵەیە چونکە مفرەد و" مذکر "ە
هەڵەی دوازدەهەم:

وَلاَ تُفْسِدُواْ فِي الأَرْضِ بَعْدَ إِصْلاَحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ (سورە ٧- ایە ٥٦

رَحْمَتَ لە عربیدا مونث – ە و لەبەرئەوە وشەی قَرِيبٌ دەبێت شکەی مونث ی هەبێت واتا قریبە .

هەڵەی سێزدەیەم

وَقَطَّعْنَاهُمُ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ أَسْبَاطًا...(سوره ۷- آیه ۱٦۰)

لەجێگای أَسْبَاطًا دەبێت سبطان بێت . دوازده قبیله، لە عەرەبیدا دەبێتە مفرد، چونکە ناوێک کە لەدەباتربێت بە بێ شێوەی مفرد دێت. ئەو قاعیدەیە لەو ئایەتەی خوارەوە دەبیندرێت (ثَلَاثِینَ لَیلَە)

سەرچاوە سایت تریبون زمانە

وەرگێڕانی
مەحمود عەبدوڵا

دەرکەوتنی" بەیـــــان"لە وەرزی خەزانی ڕۆژنامەگەریی کوردیدا … هەمەر نەریاوی

لە قۆناخێکی هەرە ناسک و هەستیاری مێژوودا کە ڕۆژنامەگەریی کوردی لە ڕۆژهەڵات لە حاڵی گیان کەندایە و تەنە نووزەیەکی لەو بەرگوێ دەکەوێت و بەشی فرەی بە ڕەشکردنەوەی هووپەلی پاکژەوە مژوڵە یان نایەوێت یانژی ناوەڕێت خۆ لە قەڕەی پرسە چارەنووسساز و هەستیارەکانی کەمەگۆ بدات و کەمتر بەڕاقەکێکت پێ شک دێت خودانی دەستێکی نووسەرانی کارامە و لێزان و پێشەیی و پڕفشنالی بواری ڕۆژنامەگەری بێت،لە دەرچوونی ژمارەیەک ڕۆژنامە و گۆڤار لەڕە و لەوێ،هەندێک تەمەکە دەڕەوێنەتەوە و تەوی هیوا لە دڵاندا دەچێنێت. گۆڤاری "بەیان"، یەک لەو گۆڤارانە دێتە ئەژمار کە خێی بە گۆڤارێکی فەرهەنگی،کەمەایەتی ناودەر دەکات کە بە دوو زمانی کوردی-فارسی هەر دوو مانگ،جارێک چاپ و بڵاو دەبێتەوە. ئەم گۆڤارە، بە هەمان ڕێچکە و ڕێبازێکی "سروە"ی ئازیز و یادگاردا دەچێت و دەستێی نووسەرانی دەیەوێت بە هەمان بین و هەناسەوە لە پەناو درژدان بە خەباتی ڕۆژنامەگەریی کوردی کار بکات و خزمەت و ئاژێی چاند و کولتووری کوردی بکات.

خودان ئیمتیاز و بەرپرسی گۆڤارەکە، دوکتۆر "ئیسماعیل مستەفازادە"، زانستوارەکی گەلپەروەرە کە بە هاریکاریی و هەوڵ و خەبات و خەمخۆریی کەمێنە مرۆیەکی نیشتمانپەروەر، گۆڤارەکە چاپ و بڵاو دەکاتەوە و لە باری ماددییشەوە ئەوە تەنیا مرۆ دەسزە گەلپەروەرکانن کە پاڵپشتی دەکەن و لە هیچ ئالی و لایەنێکی فەرمییەوە یارمەتی دراوی وەرناگرێت.
بەیان، گۆڤارێکی سەربەخۆ و بێلایەنە و ئێستا پێی ناوەتە ساڵی سێیەمی تەمەنەوە و هەتا هەنووکەیش، 12ژمارەی لە چاپ و بڵاو بۆتەوە. ژمارەی یەکەمی ئەم گۆڤارە، مانگی گەلاوێژانی ساڵی 1397ی هەتاوی(2018) بڵاو بۆتەوە.
گۆڤارەکە، لە چاو ئەزموونی دوور و درێژی ڕۆژنامەگەریی کوردی، هەشتا لە قۆناخی دەستپێکدایە و بە گۆڤارێکی تازە و ساوا دادەنرێت و پێویستی بە پێنووس و خامەی بەپێزی گشت ڕووناکبیرێکی پێڕشی چاند و فەرهەنگی کوردی هەیە.
بەیان، هەوە دەدات بە بە جیاوازی، خزمەتی گشت زاراوە سەرکیەکانی زمانی کوردی بکات و ئەمەیشی لە ماوەی سێ ساڵ کارکردنەدا سەلماندووە. بەڵام پێویستە ئەم پرسە بەوپەڕی وشیاریەوە جێبەجێ بکرێت و ئەرکەکە بخرێتە ئەستۆی کەسانی شارەزا و پسپۆڕ و وەک دەرفەتێک سەیر بکرێت نەک چێکردنی کەند و لەند و تێکدان و شێواندنی زمانی پاکژ و زەنگین و دەوڵەمەندی کوردی.
نوێترین ژمارەی بەیان، ژمارە 12، مانگی خەرمانانی 1399ی هەتاوی(سێپتەمبەری 2020)چاپ و بڵاو بۆتەوە. ئەم ژمارەیەی بەیان، ئاوەڵ لە مۆسیقای کوردی لە هەر هەموو پار و بەشکانی کوردستان دەداتەوە و کەمێنە بابەتێکی دەوڵەمەند و ڕەنگاڕەنگیی لە خۆ دەگرێت. شیاوی ئاماژەپێدانە کە بەیان لە شاری پێشەوای کوردان و قوڵای مەردان، مەهاباد، دەردەچێت و لە هەر هەموو ستان و پارێزگە کوردنشینەکانیشدا بڵاو دەبێتەوە.
بەیان، یەک لەو دەگمەن بڵاۆک و گۆڤارە کوردییانەیە کە جیهانی زارەکانی لە بیر نەکردووە و هەر جارە و پاشکۆیەک بە ناوی "گە و گایی نوە" بە منداڵان بڵاو دەکاتەوە و تا ئێستا 12 پاشکۆی بە منداڵی کورد بڵاو کردۆتەوە. پەروەردەکردنی منداڵی کورد لەسەر دوو بنەمای هەرە گرینگی زمان و چاندی کوردی، یەک لە مەبەستە سەرکیەکانی دەرکردنی ئەم پاشکۆیە دێتە ئەژمار.
بەیان، ئەگەر دەیەوێت ژمارە لە دوای ژمارە زێتر پێش بکەوێت، پێویستە لە بن چاودێری دەستێکی نووسەرانی کارامە و خودان ئەزموونی بواری ڕۆژنامەگەرییدا دەربچێت و هەرگیز خۆی پاتە نەکاتەوە و بەردەوام کاژ فڕە بدات. ژیرانە دەست بە پرسە

هەستیارەکان ببات و دەوری چرایەکی گڕش بۆ سبەی ببینێت؛ ئەگینا ئەمیش زۆر زوو گیردەی پەتا گشتییەکە دەبێت و پاش ماوەیەکیش، تەنیا ناوێکی ووکڕشی لێوە دەمێنێتەوە.
جێی خۆیەتی هەر لێرەوە دەستخۆشی لە سەرپاک ستاف و دەستەی نووسەرانی بڵیان بکەم و دادەیەکی دڕوشاوەیان بۆ بە ئاوات بخوازم.
لە ژمارە 12ی بڵیاندا بابەتێکی توێژینەوەیی نووسەری ئەم دێڕانە لەسەر هونەرمەند ئیسماعیل سابوور لە بن سەردێڕی"سروەی دەنگێک و غوربەتی ناخێک" بخوێنەوە.

مەرگنامەی فەلسەفەی ستۆیسیزم (ڕواقی) لە ساتەوەختی پەتادا … ئازاد حەمە – بەشی 19

ترس لە مەرگ نابێ نە فەلسەفە دەبوو نە ئاین
شۆپنهاوەر Schopenhauer

پێشکەش: لەبەرایی ئەم بەشە هەما بۆ ئەوە دەگەڕێن، بۆ شرۆڤەکردنە قایلیین کە پێوایە فەلسەفە لە گشت سەردەمەکانا پێویستیبووە. هەر فەلسەفە ڕەگایەکیشبووە بۆ گەیشتن بە چارەسەری کێشە سەرەکییە ڕۆژانەیەکانی مرۆڤ و بەرچاووونی بەم مرۆڤش تا ئەو جێگایە داوە کە ناهەمواریەکان تەدەپڕن. ڕاستە فەیلەسوفەکان لە بەری پێشەوەی پەتای کۆڤید-19 نیین، لە جەرگە ڕەوتەکیان هەیە کە دەکارن بیگڕن. لە هەموو دەخەکدا فەلسەفە شتێکی بە وتن هەیە، لەم سەاتەوەختە پەتایەوە فەلسەفەی ستۆیسیزم (ڕواقی) Stoicism گونجاوترین شتە. هەر زووش سێنەکا Senecaی گۆرە بیریاری ڕۆمانی و یەکێک لە ڕابەرانی فەلسەفەی ستۆیسیزم ئەوەی بە گوماناچرپاندووە کە ناشێت سەبارەت بە شتگەلێك ڕابەین سەروی توانا و ویستی ئەمە بێت. داوا لە خواوەندیش دەکات ئارامیی پێببەخشێت، بوێری پێبدات بە گۆڕینی ئەوەی لە توانایدا نییە، دانایش تا بکارێت شتەکان لێکدێبکاتەوە. ئەوەش بە ئەوەی ئەو شتانە پەسەندبکات توانای

گەینیانی نییە.
زۆربەی بیریاران وایدەبینن، فەلسەفەی ستۆیسیزم لەناو زانینگا فەلسەفییەکانا تاکە فەرگەیە مرۆڤکان ئادەهنەت لەسەر هووبەووبوونەوەی هەستی خراپ و لاواز، لەسەر سنوردانان بە ترس لەکاتی تەنگژەکانا. لەم حاڵەتەی ئێستادا، کە پەتای کۆرۆنا داگیریکردوویەن، ترسەکان ئاقاریان لەبووتەوە، گەڕانەوە بە خوەندنەوەی تەکستی فەلسەفی و بەتایبەت فەلسەفەی ستۆیسیزم (و فەلسەفەی ئێپیکۆریزم Epicureanism) لە هەڵکشاندایە. سەرباری ئەوە، زانینەکانی فەلسەفەی ستۆیسیزم لە مێژووی فەلسەفە هەمیشە جێی تەئامان بوونە و بەشەکیش لە بزاڤ و ئاقارە فەلسەفییەکانی ڕۆژئاوا خۆیان لە پەنای ئەم فەلسەفەیەدا مەئاسداوە و پەیتا پەیتا دید و ڕوانینیان لەوەڕزکردووە.
لەم بەشە جگەلەوەی مانای فەلسەفەی ستۆیسیزم بە هووبەووبوونەوەی ئێش، ناساغی و مەرگ بەکورتی بڕباسدەخەین، کە ئەوەش وەنەبێکمان لەسەر ئەم فەلسەفەیە پێدەبەخشێت کە هەڵگری جۆرە بنەمایەکی فەلسەفی تایبەتە، ئاوەڵکی خەراش لە "تەئامانەکان"ی مارکەس ئۆرلیەس Marcus Aurelius دەدەینەوە، کە تاکە ئیمپراتۆر و فەیلەسوفە لە شارستانی ڕۆمانی و ئۆرووپایی. مارکەس ئۆرلیەس ئەو تاکە سیاسییەیە کە فەیلەسوفی شاریشە. ئەو جۆرە کەسێیە پێشتر ئەفلاتون لە دیالۆگی"کەمار" پێیوتوین: کارگەڕی سیاسیانەی شار پێویستە بدەست فەیلەسوفەوە بێت. ئەوەی ئێمە لەم بەشەدا گۆڕکمانە قسەهێنانەئارایە لەبارەی مانای فەلسەفەی ستۆیسیزم لە ساتەوەختی پەتای کۆرۆنا، کە لەنەو ڕوناکبیر و هزرڤانانی جیهان گرنگی بە گەڕایەوە (لە ڕاستیدا ئەو گەڕانەوەیە بە فەلسەفەی ئێپیکۆریزمیش بوو، کە سەرچاوە لە دیدگا فەلسەفییەکانی ئێپیکۆر Epicurus ڕوە هەڵدەگرێت). هەر لەم بەشەشدا بەڵای باسی ترس لە مەرگ تەدەپڕێین کە دروستکەری خەمۆکییە و یەکەکیشە لە جۆرە دیارکانی ترس. فەلسەفە کە وتنی خۆی لەبارەی ترس لە مەرگ هەیە لە ئاستێك ئەو وتنە بە ڕەواندنەوەی ترسەکە دەخەینەگەڕ کە مەرگنامەی فەلسەفەی ستۆیسیزم لەخەبگرێت.

فەلسەفەی ڕواقی (ستۆیسیزم) هەڵگری چ بنەمایەکی فەلسەفییە؟

فەلسەفەی ستۆیسیزم لە سەدەی سێی پێش زایین هاتەکایەوە و پێنج سەدە بەردەوام بووە. ئەم پێنج سەدەیە بەم جۆرە بووە: سێ سەدە لە کۆتای سەدەکانی پێش زایین لە یۆنانی کۆن و دوو سەدەکەی تر لەناو شارستانی ڕۆمانی ،کە سەدە زایینەکانن، پەڕەی بەخەیداوە. دواتر لە

سەدەی پێنجی زایین لە شارستانی ڕۆمانی، کە شوێنی نیشونمای فەلسەفەی ڕواقی بووە، فەرگە فەلسەفییە ڕواقییەکان لەم شارستانیە بەرەو داماننشتوون، ئەمش دوای گشەی تووندی تۆوزمی مەسیحایی کە لەو دەمەدا ئەم تۆوزمە لەتك بیری بیراری ڕواقییەکان یەکینەگرتوتوە.

فەلسەفەی ستۆیسیزم، کە لەژەرکاریگەریی زانینەکانی زێنۆنی ڕواقی Zeno of Citium، پاش ئاریستۆ ،لە ژینگەیەکی ئەسینای، هاتەکایەوە تا دوای ڕوخانی ئیمپراتۆریەتی یۆنانیش، واتە پاش زایین، بە چەند سەدەیەك هەر بەردەوام بووە. ئەبەتە گشە و داماننی ئەم فەلسەفییە پێیوندیەکی زۆری بە هەل و مەرجی سیاسی و کۆمەڵایەتی ئەو دەمەی یۆنانەوە هەبووە: بەاوبوونەوەی جەنگ، ناساغی، هەژاری و ناهەمواری. شایانی زانینە، شارستانی یان چاخی هەلەنیستی Hellenistic Age لەگەڵ مەرگی ئەلەکسەندەری گەورە دەستپەدەکات، 323 پێش زاین، و لەگەڵ هەرشی ڕۆمانی بەسەر یۆنان کۆتایەدێت و لەوێوە چاخێکی تر بەناوی ئیمپراتۆریەتی ڕۆمانی سەرهەڵدەدات. مەبەست چاخی هەلەنیستی لەدوروخولی 323 ی پێش زایین تا پێش دەرکەوتنی زایین بە نیو سەدە بەردەوامدەبێت. بەمە ئەم شارستانیە کاتەك ئاوادەبێت کە یۆنانی کێن لەناو ئیمپراتۆریەتی ڕۆمانی دا دەتوێتەوە، کە ئاوێش دەکاتە 146 پێش زایین، واتە دوای داگیرکردنی یۆنان لەلایەن ڕۆمانکانەوە. شایانی باسە، شارستانی هەلەنیستی کە دەوەڵمەند و ناسراو بووە تایبەتمەندی شارستانی خێی هەبووە و خێشی تەنیا لەناو یۆنان گەمارۆنەداوە و هەوڵی چوونەناویەکدیشی لەتەك کولتووریکانی تر داوە و ، قۆناغی داگیرکاری یۆنانیش لە ئاسیا و ئافریقا و ئاوروپا هەر لەڕەوە دەستپێکردووە. لەم ساتەوە کولتووری پووختی یۆنانی ووردە ووردە بەرەو نەمان دەچێت و بە کولتووری بگانە تێکەدەبێت. بەمجۆرە لەم قۆناغەدا کولتووری یۆنانی لە دۆڕاوی یۆنان بەاودەبێتەوە و کاریگەری ئەم کولتوورە سنوری یۆنانی تێدەپەڕێنێت. ئەمش بەردەوام دەبێت تا دەرکەوتنی ئیمپراتۆریەتی ڕۆمانی. لەو دەمەدا جگەلەوەی پەرەسەندنی هزری لەبواری زانست (بیرکاری، فەلەکناسی، فیزیا) و هونەرە جوانەکان شوێنپێدیاردەبێت خەرمانەی فەلسەفیش دەگاتە ئاستێکی بەرز. هەر لەم قۆناغەدا، لە چاخی هەلەنیستیدا، هەندێك ڕەوتی فەلسەفی (ستۆیسیزم، ئەپیکۆریزم، سینیزم Cynicism) سەرهەڵدەدەن کە تائێستاش کاریگەریان لەسەر فەلسەفەی جیهان بەسلامینەوە دیارە.

فەلسەفەی ڕواقی (ستۆیسیزم) ڕەوتێکی فەلسەفیی بووە بە بایەخدان بە عەقڵ وەك شتە سەرەکیەکەی ژیانی بوونی مرۆڤ. باوەڕی سەرەکی ئەم

فەلسەفەیە خەی لەوەتا پووختدەکاتەوە کە خەشی مرۆڤکان ئەو دەمە دەستپەدەکات باوەڕ بوون بەنن کە رووداوەکان لە دەرەوەی توانای ئەوانە و ئەوەش کە لە سروشت دا هەیە بەهەی عەقڵەوە پەیدەگەین. مرۆڤ بەپەی ئەم فەلسەفەیە پەویستە لە هارمەنیدا بێت لەتەك سروشت، چونکە ئەوە عەقڵە دادوەری بەسەر سروشتی مرۆڤەوە دەکات و خواوەندیش لەناو ئەم جیهانەدایە کە ئەمەی تەنیوەتەوە و عەقیش کار لەسەر جیهانەکەمان دەکات. خواوەند لەناو جیهانی ئەمەدایە. جیهانی ئەمە لە دەرەوەی ئەم خواوەندە نییە. بەم جۆرە بێت بەختەوەری لای فەیلەسوفکانی ئەم فۆرگە فەلسەفییە (ئەپیکتێتەس، سەنەکا، مارکەس ئۆرلیەس و ..هتد) دوا ئامانج نییە، تەقڵایەکە بە گەیشتن بە ڕاستی. بەپەی تێگەیشتنە فەلسەفییەکانی ئەم فۆرگە فەلسەفییە، بەتایبەت زێنۆنی سیتەمی Zeno of Citium ، (کە دامەزرێنەری فەلسەفەی ستەیسیزمە، لە 334 ی پەش زاین هاتەدونیا و هاوڕاتیەکی فینیقی بووە و دواتر بۆتە ئەسینا کەچیکردووە و لەوێ فەلسەفەیکردووە) مرۆڤی باش ناشێت بکەوێتە ژێرکاریگەری هەڕچوونەکانی و شەیدای چرکە خۆشکانی بێت. کەنترۆکردنی سۆز و هەڕچوونەکان دەمانگەیەنێتە زانین. فەلسەفەش لەسەر دەستی ئەم بیریارە، زێنۆنی سیتەمی، بۆتە مەشقکردن لەسەر ژیان دەچێت. لەبەرەوە فەلسەفە بەشێوەیەک خەی نمایشدەکات کە خەشی نییە، هەڵبژاردنی شێوازێکە بۆ ژیانکردن. هاوکات دورکەوتنەوە لە ترس، لە ئازار و لە بەدەستهێنانی چێژ بەشێکە لە فەربوونە فەلسەفییەکانی ئەم هێوتە فەلسەفییە. ئەوەش کە فەیلەسوفە ڕواقییەکان ڕەمانییەکان پاکەوشتی دەکەن بە بناغە بە بەختەوەری. لە دیدی ئەم فەلسەفەیەوە مرۆڤ بەئەوەی بگات بە پاکەوشتی (فەزیلەت Virtue) ، کە باشە بەرهەمدەهێنێت، ئەم مرۆڤە پەویستی بەوەیە خەی لە ترس، بەغیلی، ئۆفینەکی شتانە بەدووربگرێت. هەرچی چێژ، تەندروستی و دەوڵەمەندیشە، ئەبەتە، بەو مەرجە باشە پەکدەهێنن کە پاکەوشتی بکارێت بەکاریبهێنێت. پاکەوشتی پێش ئەوەی پەیوەندی بە مرۆڤەوە بێت ویستی یەزدانە (ستەسیزم). مرۆڤی باش ئەو مرۆڤەیە هەڵسوکەوتکانی باشە نەك قسەکانی.

بەواتایەکی دی، بەچوونەکانی بیرمەندانی ستەیسیزمی ڕەمانی هەهەندی فەلسەفی خەیان هەیە: ئەوەتا سەنەکا دەڵێت: جۆغت لەوەمەکە نیتە، بەختەوەربە بەوەی هەتە یان گەیشتن بە هەگری ئاماژەیە لەسەر سەرکەوتن، بوونیش بە مرۆڤی پاکەوشت مەرجە ببێتە ئامانج بە مرۆڤکان بەپەی مارکەس ئۆرلیەس. لەبەرەوە بەو تێگەیشتنە فەلسەفییە ئاشنادەبین کە، زانینەکانمان سەبارەت بە جیهان، پێگەی ئەمە لەو جیهانە، لە ئاگامەندیماندا بەشێوەیەك بەرجەستەدەکەن کە پەی بە

بوونی خەمان بڕین. ئۆش بەمەرجێک ئەو پێپەبردنە لە پشەواوی و پشەکاوی بەدەربەت. بۆ؟ چونکە دانا ڕواقیەکان خەیان و خەکیشیان لەسەر خەاگری و ڕووبەووبوونەوەی ئەش، ناساغی و بەناسروشتییەکان ڕادەهێنا. نەک هەر ئەوە بگرە بەپێی بینینی ئەم فەرگەیە بەدەستنەهێنانی چێژ و خۆشیەکان وادەکەن مرۆڤەکان ئازار بچێژن و ئۆش دووچاری خەمەکییان دەکات کە لای خوارەوە دەینووسەری.

پێگەی فەلسەفەی ستۆیسیزم لە بەرەنگاربوونەوەی ئەش، ناساغی و مەرگ

لە فەلسەفەی ستۆیسیزمەوە فەری ئەوە دەبین، خەدابان لە جیهانی دەرەکی چارەسەرە بۆ زاڵبوون بەسەر ئەش، خەمەکی و پشەوی. ئەمە وادەکات بەختەوەری بۆ جیهانی دەرەکییەوە نەبەستێتەوە. گرێدانەوەی تەندروستی، خۆشویستی و پلەوپایە بۆ بەختەوەرییەوە وادەکات بەختەوەری پابەندی جیهانی دەرەکی مرۆڤ بێت نەک خودی کەسەکان. هیچ گەرانەکیش بێتەسەر ئەو جیهانە کاردانەوەی لەسەر بەختەوەری دانەنێت. کۆشەکە لەرەوە دەستپێدەکات کە فاکتەری دەرەکی بەختەوەری دیاریدەکات نەک شتەکی تر. بەپێی بۆچوونی فەلسەفەی ستۆیسیزم ئەمە دەسەاتمان بەسەر ئەو فاکتەرانەوە، جیهانی دەرەکییەوە، نییە. هەژاری، ناساغی، ئەش، ئاوارەیی، جیابوونەوە یان خیانەتی خەزانی و زۆر شتی تر دەکرێت ڕووبدەن و سەرلەبەری بەختەوەری مرۆڤ تێکدەن، لە ناشێت پەمانوابێت دەکارین ئاقاری شتەکانی دەرەوەی خەمان بگەیەن. ئێپیکتێتەس Epictetus ، کە لە سەدەی یەکی زایین ژیاوە و یەکێکە لە بیرمەندە دیارەکانی فەلسەفەی ڕواقیی یەنانی- ڕۆمانی، پێیوابووە ئەوەی پاڵپشتی بەختەوەری مرۆڤەکات ڕەحە (ناخە) نەک شتە دەرەکییەکان. هاوکات ڕاشکاوانە فەری ئەوەشمان دەکات تەنیا سەبارەت بەو شتانە ڕاڕابین لە چوارچێوەی قەاستانی (دەسەاتی) خەمان دەتەروودان. ئۆش کە ڕووداوەکانە. ئازار دێت، چونکە هەیە. ئازار گرنگە، بەڵام زاڵبوون بەسەر ئازار گرنگترە. پەتا کە بەاودبێتەوە یان جەنگ کە هەڵدەگیرسێت لە دەرەوەی ویست و تواناکانی ئەمەوەیە، بەڵێ خەپارەزی لە پەتاکە یان جەنگەکە گرنگە. لافاوێک، بورکانێک، هەرەسەکی بەفر هەموو ئەمانە لە دەرەوەی دەسەاتی ئەمە دەنە ڕووداوەکانە. بەڵام ئەمەش خۆدەربازکردنە لێیان. بەڵێ سەرەکیترین تەوەرەی فەلسەفەی ناوبراو ئەوەیە کە مرۆڤەکان بەوە قایلبن بەبەدیدەکەن. لەبەرئەوەی تەندروستی و بەختەوەریمان پێیوەندی بە خودی خەمانەوەیە ئەمە وادەکات هەموو ڕووبەووبوونەوەیەکی خەم و

پژارەیی سەرئێشەمان بۆ دروستبکات. بۆدییەکان بۆ بۆچونی ئەم فەلسەفەیە شتێکی ناوەکییە و لە بیرکردنەوەماندا ئامادەیە. بیرکردنەوەمان وایدەبینێت ئەمە هەژارین و پێویستمان بە سامانێکی زۆرترە. واتە بیرکردنەوەمان پەماندووبێت بۆدی هەیە و لە کۆی ژیانیشماندا ئەو بۆدییە خێی مەناسداوە. بۆدیووکەی تری، ئەم فەلسەفەیە پێیباشە مرۆڤ ئەوە بکات کە پێدەکرێت. بیرکردنەوە لەوەی کە پێیناکرێت چاترە دەستبەرداری بێت ئێگەرنا پەرەشانی و شکستی بۆدەهێنێت.

بووون بە ڕواقی (stoic) واتە هەڵبژاردنی شێوازێکی تر لە ژیان. باشە ئەو جۆرە ژیانەی ڕواقیەکان هەڵیانبژارد لەتەك ژیانی مەدەرن، کە ژیانی ئێستامانە، دەگونجێت؟ بە هەمووان ڕوونە کە شتێکی سانا نییە ژیانی ئێستامان مەرکی ژیانی ڕواقیەکان لەتەکخێیا هەڵبگرێت، لە گومانیشیناوێت خودی ژیانە ڕواقیەکە گەلەك تەندروستە. گەیینی ژیان بەرەو ژیانێکی ڕواقیانە چەند پێویستە هەندەش سەختە. بووون بە کەسێکی ڕواقی لەلایەك هەڵبژاردنی شێوازێکی تر بە (ژیان، خۆشەویستی، بیرکردنەوە)، لەلایەکی دی نزیکبوونەوەشە لە ژیان، لە ژیانە ڕاستەقینەکە، کە لەتەك وەهمنە لە دابڕاندایە. ئەمەش لەو سەرەوە دەبێت بە هەڵبژاردنی ژیانێکی ئاوا و سەرتایەك بە پێیمانبەستن لەتەك خودی خۆدا. ئەم پێیمانبەستنە سانای دەخاتە ناو ژیانەوە و بەختەوەریش لەتەکخێیا دەهێنێت. لەڕوە لە ناگرنگەوە بە گرنگ دەچین. خۆدڕبازکردن لە ناگرنگ سەرتای ژیانێکی ڕواقییە. ئەنگە هەموو بپرسین ژیانی ناگرنگ چ جۆرە ژیانێکە؟ ئەو جۆرە ژیانێیە لە چێژ، سانایی و خۆشی لەوانلەوە. چێنیەتی باشژیان غەمی گەورەی ئەم بزاڤە فەلسەفییە بووە، لە باشژیانیان بەو جۆرە ڕاڤەکردووە کە ئەگاچارێیە و دەشکارێت ئاسایشی دەروونی بە مرۆڤکان دروستبکات. بەمە ئامانجی ئەم فەلسەفێیە هەر لە سەرتاوە خۆشبەختی و ئەحخاوێنی مرۆڤ بووە، ئەبەتە توانای ئەم مرۆڤش لە زاڵبوون بەسەر بێهیوای و خەمکییەکانی.

ئەنگە هەموو بپرسین کە هەوەستی ڕواقیەك لە ساتەوەختی ئێستادا دژ بەم پەتایە چۆنە؟ دیارە ئەم پەتایە ترس و شڵەژانی لەتەك خێیاهێناوە، فەلسەفەی ڕواقیەکانیش بەوە ناسراوە کە شێوازی خۆی لە ماملەکردن لەتەك ترس و شڵەژان هەبووە. بیرمەندە گەورەکانی ئەم فەلسەفێیە ئەی ساتە تێنگژاویەکان بوون و خورپە و مەترسیەکانیان بینیوە و بەدانایەکانیان خێیان و خەڵکیشیان لەبەدوورگرتووە. هاوکات بیرمەندە بەتەمەنەکانی ئەبازی فەلسەفەی ڕواقی (سێنیکا ، ئێپیکتێتس، مارکەس ئۆرلیەس) فێربوونەکانیان ڕاستەوخۆ سەبارەت بە ئازار و ناخۆشیەکانی مرۆڤ بووە و کاریشیان

لەسەر ئەو کردووە ئەم مرۆڤە لە نەداری، درم، جەنگ و ئاشووب حاڵیبێت و ، هیچ کارەکیش کە دەستی دەداتە وەک دوا کاری خۆی تەماشایبکات.
دیدی واقیعیانەی ماسیمۆ پیگلیوچی سەبارەت بە کۆڤید-19

نووسەری ئیتاڵی ماسیمۆ پیگلیوچی Massimo Pigliucci بەخۆرهاتنماندکات بە سەدی کۆڤید-19 لەکاتێکا ئەمە پەمانوایە ئەم پەتایە ناشێت وەک سەدە ببینرێت، ئەوش بەگومانا دەچرپێنێت کە ئەم پەتایە بەجۆرێك هاتووەتەناو ژیانمان خۆی لەکردووین بە واقعێکی نوێ. ئاستە هەر لەم ساتەدا گەلێك بەچوونی پووچ تایبەت بەم ڤایرۆسە وترا، بەشێك لە پیاوانی دەوڵەت پێیانوابوو پێویست بە ترس ناکات، بەڵام لەئاستیدا هەڵکاری واقیStoic سەبارەت بە بوونی پەتای کۆڤید-19 لە ئێستا و وەکی تر بە هەموو جۆرە پەتایەکی تر لە ئایندە لەئارادایە. لەم بارەیەوە ئەم ڕونەکبیرە ئیتاڵییە ڕوونکی واقی سە لایەنە (فیزیا، لۆجیك و هۆوشت) بە ئاڤەکردنی ئەم پەتایە دەخاتەڕوو. وشەی فیزیا لای واقییەکان دەمانباتەوە ناو لەکدانەوەیەکی فراوان بە تێگەیشتن لە جیهان. هەر ئەوەیە کە ئێستا بە زانستە سروشتییەکان و مێتافیزیك هاتەناساندن. هەرچی لۆجیکە فەلسەفەی ستەیسیزم تێگەیشتنەکی فراوانتری لەسەر هەیە لە چاو فیزیا. لۆجیك هەموو ئەو تێگەیشتنانە دەگرێتەوە کە گونجاون. هەرچی هۆوشتە لە دیدی واقییەکان شتەك لە فیزیا و لۆجیك فراوانترە. لەبەرئەوەی هۆوشتی واقی تەنیا ئاست و هۆڵە ناگرێتەوە، ئەوەی بەلای ئەم فەلسەفەیەوە گرنگە ژیانەکی باشژیانانەی مرۆڤکانە.
لەسەر بنەمای تێگەیشتنی فەلسەفی دیۆجین Diogenes ئەم بیریارە ئیتالییە پەماندەێت: لە هزری فەلسەفی واقی دا هۆباز doctrine ی فەلسەفی سە کوچکەیە: فیزیا، هۆوشت و لۆجیك. فەلسەفە دەشێت بە ئاژەڵێك بشوبهێنرێت. لۆجیك ئێسك و دەمارکانیەتی. هۆوشت گۆشتکانی لەشیەتی. فیزیاش بریتیە لە ڕۆحی. هەندکی تر فەلسەفە بە هەلکە دەشوبهێنن. تووکەکەی ئەم هەلکەیە لۆجیکە. سپێنەکەی هۆوشتە. زەردێنەکەشی فیزیایە. هەشە فەلسەفە بە کۆگەیکی بەپیت دەشوبهێنێت. لۆجیك سیاجی کۆگەکەیە. هۆوشت بەروبووم کەیەتی. فیزیاش خاك یان دارکانە. بەپێی ئەم هەڵکارییە فەلسەفییەی واقیکان بێت هۆوشتی گونجاو لەژێرسایەی لۆجیك و فیزیای باشدا شیاوە. ئەو دەمە ژیانەکی باش، گونجاو، دڵزیین کە عەقڵ و گواهی بەکاردەبین.
ئەم بیرمەندە ئیتاڵییە، ماسیمۆ پیگلیوچی، کۆڤید-19 لە ڕوانگەی هەلکاریەکی فەلسەفی واقیانەوە سەکوچکەی (فیزیا، هۆوشت و

لەجیك) ڕاڤەدەكات. سەرەتا فیزیای كۆڤید-19 باسدەكات. لەو ڕووەوە هەما بە ئەو دەكات كە ئەم ڤایرەسە سەر بە خێزانی Coronaviridae یە (واتە ڤایرەسە كرێنادارەكان). ئاشكرایە وشەی كرێنا corona وشەیەكی لاتینییە. ڤایرەسەكە ئەو فۆرمە وەردەگرێت كە كرێنا(تاج) هەیەتی. كرێناڤایرەسەكانی تر، مەرس MERS (Middle East respiratory syndrome) و سارس، شتی هاوبەشیان هەیە. ئەم نوسەرە پێیوایە ئەنفلەنزای باو كرێناڤایرەس نییە، چونكە سەر بە خێزانێكی تر كە پێدەوترێت Orthomyxoviridae . ئەم دەستنیشانكردنە بە ئەم نوسەرە ئیتالییە مانای خێی بە دیاریكردنی كۆنتەكستی بایەلۆجی كۆڤید-19 هەیە.

بەشێك لەو ڕاستیانەی ئەم فیلەسوفە ڕوانیە سەبارەت بە كۆڤید-19 دەیخاتەڕوو بریتیین لە: تائێستا ڤاكسین بەرهەمنەهاتووە. چارەسەرێكی كارا لە هەنووكەدا بوونی نییە. گەلێك شتی پراكتیكی هاتگۆڕ كە پێویستكرا بكرێن: دەستشتنی بەردەوام، بەتایبەت كە لە پێوەندیدا بین بە كەسەكانەوە یان لە دەرەوە بووبێتین. ماندوو لە ماڵەوە و پیادەكردنی دووری كۆمەڵایەتی. شلەمەنی زەر خواردنەوە. پێویست بە ماسك ناكات تەنیا كە نەخۆش بین یان لە پێوەندی بین بەوی تردا. ماسك ڤایرەس لەناونابات، لە شیاوی پێوبوون كەمدەكاتەوە. ئەم نوسەرە گومانناكات كە كۆڤید-19 پتر لە ئەنفلەنزای وەرزی، سارس، هەڵاوسانی جگەر یاخود HIV تەشەنەكەرتر، بەڵام كەمتر لە سورەژە، دەكە و مەكوتە یان سیل تەشەنەكەرتر. ڤایرەسە باوەكان لە ماوەی 3 ڕۆژێك نیشانەكانیان دەردەكەوێت هەرچی كۆڤید-19 یە لە ماوەی 5 بە 7 دەردەكەوێت. نیشانەكانی زەر گشتین و لەتێك ڤایرەسەكانی تر هاوشێوەیان هەیە: كەكە، بەرزبونەوەی پلەی گەرما، سكچوون تادەگاتە گرفتكەوتنە هەناسەدانەوە. ئەوەی بە ئەم بیریارە ڕواقیناسە گرنگە ئەوەیە كە ڕواقیە كۆنەكان بەم جۆرە ناساغییانە ئاشنا نەبوون، لە لە دەمی خەیاندا مامەڵیان لەتێك نەخۆشییە تەشەنەكەرەكان كردووە. ئەو ماوەیەی سوكرات لە شاری ئەسینا ژیاوە شارەكە دووچاری تاعون بووە، ئەوەش سالی دووەمی شەڕی پەلەپۆنیسی Peloponnesian (شەڕی نێوان ئەسینا و سپارتا) بووە. ماركەس ئەرلیەسی ئیمپراتۆری ڕۆما، كە فیلەسوفێكی ڕواقی بووە، توانیویەتی ئیمپراتۆریەكەی لە تاعونی ئەنتۆنینی بپارێزێت كە ئەوكاتە تاعونی ناوبراو زەرترین كەسی لەناو ئیمپراتۆریەكە كوشتووە. بەواتایەكیتر، تاعون یەكێك بووە لەو هۆكارانەی سەدەكۆنەكانی ماندووكردووە.

لەسەر قسەی ئەم ڕۆناكبیرە ئیتالییە گرنگە بزانین لەڕیكی ڕواقیانەی كۆڤید-19 لە چی خێی پووختدەكاتەوە؟ ئایا پێویستە لە

کۆرۆنا-19 بترسین؟ ترس تەپەندنکی سروشتزانی ژیریە کە لە تاک
واقیعکی دونیادیدە و هەمانیەکی سکولاردا یەکناگرتەوە. دەرکە
شایانی ئەو ترس گەورەیە نییە کە بەرکمانی گرتووە. توشبوون بە
ڤایرسکە ئەو ترس گەورەیە ناهێنێت هیچ نەبێت لەبەر ئەوەی کە
هێگای چارسەر زەرە و ئەوجار کاتێک تەندروستین بە کشە
تێدەپەڕێت. واقیعیانە ماماڵەکردن لەگەڵ ئەم ترسە بە بچوونی ئەم
نوسەرە ئیتالیەیە بریتیە لە بکاربردنی ژیری و زەدەینەکردن لە
مەترسی. داستە ڤایرسکە سەرچاوەی هاایە، بەس چاترە ماماڵەیکی
میانڕەوانە لەتاک ئەو ترسە بکرێت لە ڤایرسکەوە دێت و زەدەی
بە زانیاریەکانەوە نەکرێت. شێوازە واقیعکەی ئەم بیرمەندە
ئیتالیەیە سەبارەت بە ترس لەم ڤایرسە بریتیە لە خەبەدوورگرتن لە
زەدەیی و بکاربردنی ژیری بە زاڵبوون بەسەر ئەو ترسەی
ڤایرسکە بەهایدکاتەوە. هەرچی هۆشتی واقیعیانەی کۆرۆنا-19ە
بەوە پێناسەدکات کە واقیعبون تایبەتمەندی گەردوونایبوون بە
مرۆڤ دەبەخشێت. واتە تە گرنگی بە گشت مرۆڤایەتی دەدەیت نەک تەنیا
بەخۆت. لەرە نووسەر نموونەیک لەسەر ئەو جۆرە هۆشتە دەهێنێتەوە:
پەویستناکات ماسکەکی زەر لە ماڵەوە خۆزنبکەین، چونکە ئەوە دەبێتە
هۆی کەمبوونی ماسک و ئەوەش کە ئەوانیتر پەویستیان بەو ماسکە
هەیە، بەتایبەت کارمەندانی تەندروستی. لایەنکی تر کە بە ئەم
بیریارە واقیعە شایانی سەرنجە ئەویە کە هەوەدەین لە خەڵک
دووربکەوینەوە، ڤایرسیان بە نەگوازینەوە و تاپشمانبکرێت ترس
لەسەر ڤایرسکە بهاونکەینەوە. گەر بتوانین هاریکاری مادیش بە
ئەو شوێنانە کەبکەینەوە پەویستیان پێیەتی، بەتایبەت وەاتانی
هەژار (ئەفریقا بە نموونە). ئەو دەمەش دووچاری ڤایرسکە دەبین
پەویستمان بەویە هێکاریکان پەڕەوبکەین و خەمان لە ترس
بەدووربگرین. تەنانەت کە ناساغیش دەبین دەبێت زەر بە لوتفەوە
مامەڵە لەتەک کارمەندانی پەشیپەشەوەی تەندروستیدا (پزیشکەکان و
سستەرەکان) بکەین. گرنگ لە کاتە سەختەکانا پاکدامێنی هۆشتی
خەمان نیشاندەین. ئەم جۆرە هەڵە و مەرجانە، لەژەرسایەی ڤایرەس،
گومانی ناوەت دووچاری سەختی، شپرزەیی، چەرمەسەری و ئازارەکی
زەرماندکات. کەتا ئەوەش دەڵێت کە کۆرۆنا-19 رووداوەک نییە بە
کەتایهێنان بە شارستانی ئێستامان. ژیان لە گەڵاندایە، ئەمە ئەو
وانەیەیە کە فەلسەفەی پەشەوسوکرات لەسەر دەستی هەراکلیتس
بەیەجەهێشتووین. بەم جۆرە ئەم بیریارە ئیتالیە دەیەوێت بڵێت:
جیهانی پاش پەتاکۆ گەڕانی دەتەسەر بەس نەک بەجۆرەک کە
نەیناسینەوە. پەویستیشە ئیش لەسەر سەرلەنوێ بنیاتنانەوەی بکەین
تا ببینە خاوەنی جیهانکی باشتر لە ئێستا و لە پێش کەرناش.

"تەئامانەکان"ی مارکەس ئۆرێلیەس:
کاتێک فەیلەسوفەکان حوکمدەکەن یان پادشاکان فەلسەفەدەکەن

مارکەس ئۆرێلیەس ئانتانیەس Antoninus Marcus Aurelius لە وتنەکەی ئەفلاتونی بەسەریدا پەرەودەکرێت کە پێیوایە ئەو میللەتانەی فەیلەسوفەکانیان حوکمیان ناکەن یان پادشاکانیان فەلسەفەناکەن بەکەڵکی هیچ نایەن. مارکەس ئۆرێلیەس پادشا و فەیلەسوفێکی ڕواقیی ڕەمانییە کە لە ساڵی 121 ی زایین، واتە لە سەدەی دووی زایین، هاتۆتەدونیا. لەماوەی ساڵانی 161 بۆ 180 ی زایین دوا ئیمپراتۆری ڕەمانی و فەیلەسوفی ڕواقی ڕەمانی بووە و یەکەکیش بووە لە شاگردە فەلسەفییەکانی ئێپیکتێتەس. مارکەس ئۆرێلیەس لە نێوان ساڵانی 166-180ی زایینداا ئیمپراتۆریەکەی دووچاری تاعونە گۆرەکە بووە، تاعونی ئانتانی، کە بەناوی ئیمپراتۆرەوە ناونراوە و پتر لە 5 میلیۆنی ئیمپراتۆرەکەی کوشتووە و بەشێکی زۆریش لە مردووەکان لەناو لەشکری ڕەمانی دا بوونە. جگەلەوەی مارکەس ئۆرێلیەس ئیمپراتۆر بووە، سۆرقاڵی کاری سیاسی، سوپا و جەنگیش بووە و خاوەنی بیرکردنەوەیەکی بەهێزی فەلسەفیش بووە. زۆربەی بۆچوونەکانی لە نووسینەکا بەناوی "تەئامانەکان Meditations"کەکردەتەوە، کە لە 12 بەش پێکهاتووە، بە چەنیەتی هووبەووبوونەوەی ئازار، نەخۆشی و مەرگ تایبەتکراوە و بناغەیەکی فەلسەفیشی بە فەلسەفەی ستەیسیزم داناوە. جێی سەرنجە "تەئامانەکان" لە ناو شارستانی ڕەمانی بە زمانی یۆنانی نوسراوە. لە "تەئامانەکان" دا پایەداری ڕەوشتی و هەزری دەبینین کە دواتر دەبن بە ڕەچکەی فەلسەفی فەلسەفەی ستەیسیزم. شاتەئامانی ئەم فەیلەسوفە خێی لە چەند تێگەیشتنێکدا پەوختکردەتەوە: چەنیەتی مامەڵەکردن، زاڵبوون بەسەر ئێش، دانبەخۆداگرتن و هەڵنەچوون. ئەم فەیلەسوفە پادشایە بەچوونە فەلسەفییەکانی لە ساتی کۆشە و ڕووداوەکان هەنیوەتەوە و کاری لەسەر ئاسوودەکردنی ڕۆح و دەروونی کردووە. پێشیوابووە کە خۆبەدوورگرتن لە مەترسییەکان بە دوورکەوتنەوە لە خودی ترس دەستپێدەکات. پێتاکە کە ترسی بەهاوکردەتەوە لەتێك وشەی مەرگ خێی هاوتاکردووە. لەو ساتەوەختەش کە پێتاکە لەناو سوپا و شارەکانی ئیمپراتۆریەتی ڕەمانی بەهاوبووەتەوە ئەم پادشایە سۆرقاڵی نوسینی تەئامانە فەلسەفییەکانی بووە، کە بە خودی خێی و کەسە نزیکەکانی سودی زۆریان هەبووە.

ئەم بیریارە لە تێکەڵەی تەئامانەکانیدا، کە قووڵ و ناڕووکەشن، وەدووی خودێك دا وەڕێ کە لە پشێویی و شپرزەیی بەدوورە. تەئامانەکان لەوەڵە دەستپێدەکەن کە مرۆڤ بە ئەوەی بکارێت بەیاری

باش بدات پەیستی بەوەیە دەستبەرداری شەڕانەکانی بێت، زەمینە بۆ تەئامان بسازێنێت و لەناو تەئامانەکانیشیدا جێگ بۆ گفتوگۆی ناکۆتا و کۆتا بدزێتەوە. بەپێی "تەئامانەکان" بێت ئەوەی لە سروشتدا ئامادەیە لە خۆا بوونی نییە. هاوکات پەیستی بە بیرکردنەوە لە سروشت، پەیوەندی مرۆڤ بە سروشتەوە گرنگی خۆی لە "تەئامانەکان" دا هەیە.

هەزی هەزری "تەئامانەکان" لە هەندێك دێدا بەرجەستەدەکەین کە مرۆکی دونیابینی ئەم بیریارە پادشایە بە سلیقەوە دەردەخەن: خەر یەك ڕوناکی هەیە. گشت جیهانیش، بەهەموو شتەکانییەوە، بوونەوەرەکی زیندووی تاکە. شتەکانی ناو جیهان بە هەمیشە نامێننەوە. ئەوەی لە جیهاندا، لە سروشتدا، هەیە لە شوێنی خۆیدا نامێنێتەوە، شتەکان لە گەڕانن و شتی نوێ جێگای ئەوی پێشو دەگرێتەوە. ئەمە وەك بزەکیش لە ژیان پەیستمان بەوەیە کاتی خەمان بژین، تەمەنی خەمان تاقیبکەینەوە و لە چاوەڕوانیدا نەژین. ئەم تەمەن و کاتی ئێستا بەدەستمانەوەیە دەڤات و چیدی دووبارەنابێتەوە. ئێستاکە کە هەیە، با داگیربکرێت، چاترە وەدووی دواتر و ئەبەتە ڕابردووش نەکەوین. خواوەند شیاوییەکانی خستەتەبەردەستمان، ئەوەی کە پەیستمانە باش بەکاربردنی ئەو شیاوییانەیە، ئەبەتە بە لەدەستدانی کات. چاترین شتەك لەم حاڵەتە مرۆڤ بکرێت بەکاربردنی عەقڵ لەگەڵ بوونی ئامانج و دورکەوتنەوەش لە ڕیاکاری و تەڕە. با ئەوەش بکەین کە پەیستە بکرێت و کە دواتر بەختەوەریمان پێدەبەخشێت. با بەختەوەریمان نەخەینە چنگ ئەوانیترەوە. گەر عەقڵ، عەقڵکی تەندروست ، نەخێنەگەڵ ناکارین ئەوە بکەین کە دەبێت بکرێت. ژیانمان بەرهەمی بیرکردنەوەمانە، عەقڵیشمان ئەو بیرکردنەوانە دروستدەکەن. بەدیهێنانی ژیانێکی بەختەوەر بە مرۆڤ پەیوەندی بە شێوازی بیرکردنەوەی ئەو مرۆڤەوە هەیە، کە ئەوەش لە ناخیدایە.

مەرگنامەی فەلسەفەی ستۆیسیزم

فەلسەفەی ستۆیسیزم زۆری لەسەر مەرگ وتوە. مەرگ دێت و وەستانی نییە. پێشەوازیکردنیش لە مەرگ بە ئەم فەلسەفەیە لە دەرەوەی دوودێیدایە. سەرگوزشتە فەلسەفییەکانی سێنیکا و مارکەس ئۆرلیەس و ئەوانیتر شاکارە فەلسەفییەکان لەمەڕ مەرگ پێکدێنن. ئەوی ئەوان لەوبارەیەوە نوسیویانە مەرگنامەی فەلسەفەی ستۆیسیزم پێکدێنێت. مارکەس ئۆرلیەس "تەئامانەکان"ی کە 19 ساڵکی خایاندووە لە شەوی سەرنج نوسیونی بۆخۆی. بەشێك لە تەئامانەکانی لە کاتی جەنگ و ناو لەشکرکێشی نوسیوە و هەقایەتی ئەزموونی خۆیەتی بە خودی خۆی.

لەناوجەرگەی شار کە مەرگ ئاوی ئەم پادشا هزرڤانەی کردووە ڕۆژانە بەدەم سوپاسالارییەوە تەماشە ووردەکانی خەی تەماشەکردووە. تەماشەکانی ئەم فەیلەسوفە ڕواقیی لەسەروبەندی مەرگیدا زۆرتر کاریانکردووە و سروشتی مرۆڤیشی بە جۆرێك ئاڤەکردووە کە جەستەی ئەم مرۆڤە ئاسایی نەخۆشی و ئێش پێلاماریدات و مەرگیش بکاتە دەرئەنجام. ئەو فەرمووودەی لە "تەماشەکان" وە هەیدەهەنجەنین بەوەمان دەگەیەنن کە مەرگ هەر هەیە تەنانەت بەبێ نەخۆشیش.

جگەلەوەی ئایدیای مەرگ لە "تەماشەکان" یان لە هزری مارکەس ئەرێلیەس جێی تەماشە هاوکات بابەتی مەرگ بەشێکی سەرەکیش لە نوسینی فەلسەفی ڕواقیییەکان داگیردەکات. گشت هەوڵی فەلسەفەکەشیان بۆ ڕێوینەوەی ترس بووە لە مەرگ. ڕواقیییەکان مەرگ بەو مەرگە دەبینن کە ئێپیکەرەکان Epicureanism بینیویانە. ئێپیکەرییەکان زرنگانە لەتەك مەرگا دواون. ئەوتا خودی ئێپیکەر ئاژۆت: مەرگ پێویستە و ناشێت لێیبدووربین. جا بۆ کوێندەر بچین تا لێیبدوربین؟ هەروەك وتمان مارکەس ئەرێلیەس زەر شتمان لەسەر مەرگ پێدەڵێت: ئەوەی لە مەرگ بترسێت دەترسێت هەست لەدەستدات. کە هەستیشی لەدەستچوو هەست بە زەرەمەندی ناکات. گەر جۆرەکی تر لە هەستیشی بەدەستهێنا دەبێتە جۆرەکی تر لە بوونەوەر و لە ژیان ناوەستێت. وەکیتریش، ئایدیای مەرگ لە هزری مارکەس ئەرێلیەس لەوەوە دەستپەدەکات کە مەرگ دوا کردە سروشتییەکەی هەموانە. هیچ یەکەك لە مەزنەکان (سوکرات، هەراکلیتس، ئەلەکسەندەی گەورە و…) لە مەرگ دەربازیان نەبووە. مەرگ وەك هەموو نەشونماکانی تر، کە دەنەسەر جەستە و گۆشەی مرۆڤ، پێویستە سروشتی وەربگیردرێت. بە مەرگمان دەگەینەوە بە شتە گشتەکەی لەوێهاتووین. هەر وەك سەرەتا چۆن بەشەك بووین لە گشت، جیهان، ئاواش بووینەوە بە بەشەکە. پاش مەرگیش ڕۆح ناژێتەوە، گەردوون ئەم ڕۆحە لەخێدا بەرجەستەدەکات. لەرە ئەم بیریارە مەرگ وەك گەڕانەوێك دەبینێت. ئەو پزیشکانەش دەمرن خەڵکی لە مەرگ ڕزگاردەکەن. فەیلەسوفەکانیش کە بەردەوام قسە لە مەرگ دەکەن هەر دەمرن. کەواتە مەرگ دوا بڕختی هەموانە، ئەو قەدەرێە پێویستە هەموو بە دووەدی پەسەندیبکەین.

سەرئەنجام ئەم پادشا بیریارە لە ڕۆگای تەماشەکانیەوە دەیەوێت پەمانبەێت: ترس لە مەرگ دەمانخاتە ناو دزێك لە تالوکە و پەرشانییەوە. مەرگ هاتنی شتێکی بەسلەمینەوێیە. دەت و کاری خێدەکات لە هیچ ئانوساتێکدا بێت. گرنگە ئەمە بە مرۆبوونی خەمانەوە سەرقاڵبین. مەرگ، لە ڕابردوو و ئێستا و داهاتۆزیش دا، هەق و هەڕهاتن لێشی دەبەنگیین. هەست یان سزە وەرانکارەکانیش سەرچاوەی هەڕە و پشێویکانن. ڕەحمان هەمنترین داەدەمانە، ڕەح

ەنگی هەیە. ەنگەکانی پەیوەندی بە بیرکردنەوەکانی ەحەوە هەیە. کردەی ەاستئامەز و وتنی ەاستئامەزانە پەویستە مەبەستی هەمووان بێت، گفتوگۆی مرۆڤی باش مەکە کە چ جۆرە مرۆڤێک ببە بەو مرۆڤە باشە. مرۆڤی بە هەە هەشتا بوونی نییە. هەزی باش گۆردوون دەباتەوە، مرۆڤکانیش بە یەکترکراون یان بە ئەوە هەن کە هاریکاری یەکدی بن. لۆرەوە بەوە دەگەین کە: ژیان بە داناکان کۆشیە و بە دەبەنگەکانیش چارسەرە.

ژێردەر:

Massimo Pigliucci. On COVID-19 and pandemics: a Stoic perspective https://medium.com/the-philosophers-stone/on-covid-19-and-pandemics-a-stoic-perspective-66a9d800b14

Epiktetos . Anders Håkansson. övers. red. Handbok i livets konst. Lund: Bakhåll.2000.

Marcus Aurelius. Ellen Wester övers.; Vera Silverstolpe. red. Självbetraktelser. Stockholm: Forum.1967.

Meditations / Marcus Aurelius: http://seinfeld.co/library/meditations.pdf

Massimo Pigliucci. Fieser, James; Dowden, Bradley, red., ”Stoicism”, Internet Encyclopedia of Philosophy.2006.

John Sellars. Stoicism. Ancient philosophies; 1. Chesham, .Bucks: Acumen Pub.2006

کچە هەژارەکان خەون بەچییەوە دەبینن؟! ..نووسینی: ئەمیل زۆلا وەرگێڕانی لە عەرەبییەوە:

ئەردەکان عەبدوڵا

پاش ئەوەی ماوەی دوانزە سەعات کاری کردووە، تەنها پانزە سەنتی وەکو کڕ دەستکەوتووە. لە ئێواراندا دەگەڕێتەوە بۆ ماڵە هەژار و ناخۆشەکەی. بەسەر شۆستەکەدا دەڕوات، کە بەهۆی سەرماوە بۆتە یەک پارچە سەهۆڵ. ئەویش لە سەرماندا هەموو گیانی دەلەرزێت و تەنها یەک شاڵی تەنکی ڕەشی بەخۆیدا داوە و هەموو جلەکانی کۆن و دڕاون، لەشولارێکی لاواز و کزی هەیە، زۆر بەهێمنی و کەساسییەوە بەسەر شۆستەکەدا ڕێ دەکات، دەڕێیت ئەو گیاندارە لەڕ و لاواز و داماوانەیە، کە هیچ خاوەنیان نییە و بەسەر شەقامەکاندا بەرەڵابوون و لە برساندا بەدوای خواردندا دەگەڕێن.

کچەکە زۆری برسییە، لە یەکێك لە چێشتخانەکاندا، پاشماوەی خواردنی میوانەکانی، بەنرخێکی هەرزان کڕیوە و لە ڕۆژنامەیەکی پێچاوە و خستوویەتی ژێر باڵییەوە و بەرەوماڵەوە دەڕواتەوە. کاتێك گەیشتەوە باڵەخانەکە، بەسەر پلیکانە زۆرەکاندا سەرکەوت بۆ سەرەوە بۆ کەلاوەکەی.
ژوورەکەی کەلاوەیەك بوو بۆ خۆی، مامۆستایەك کە بەشی زۆری سووتابوو تەنها بنەکەی مابۆوە، کەمێك کەلاوەکەی ڕووناك دەکردەوە، بەڵام لەژێر دەرگاکەیەوە هەوایەکی سارد دەهات و گڕی مۆمەکەی کەمتر دەکردەوە و زۆرجاریش خەریکبوو دەیکوژاندەوە. سیسەم و کورسیی و مێزێکی کۆنیش لەو ناوەدا بوون. ژوورەکەی هێندە ساردبوو، ئاوی ناو جامی خواردنەکەش بەستبووی.
بەپەلە خۆی خستە ناو سیسەمەکەیەوە و کەمەڵك جلە کۆنەکەی بەخۆیدا دا، بەو هیوایەی کە کەمێك گەرمی بێتەوە. پاشان لەبەردەم مێزەکەدا دانیشت و جلە کۆنەکانی لە خۆی ئاڵاند. کەمێك نانی ڕەقی لە دڵابەکە دەرهێنا و پاشان دەستی کرد بەخواردنی نانە ڕەقەکە و پاشماوە خواردنەکەی ناو ڕۆژنامەکە. وەکو هەموو برسییەکیش، هیچ گوێی بە شتەکانی دەوروبەری نەدەدا تەنها خواردن نەبێت. کاتێکیش تینووی دەبوو، دەچوو سەهۆڵەکەی دەشکاند و کەمێك دەمی تەڕ دەکرد.

هەرچەندە ئەو هێشتا منداڵە، تەمەنی ناگاتە هەژدە ساڵ، بەڵام سیماکەی تەمەنی لەوە زیاتر پیشان دەدا. شاڵ و قەمسەڵە دڕاوەکەی دانەکەند، چونکە ناو ژوورەکەی زۆر ساردبوو، دەیویست خۆی گەرم بکاتەوە، زوو زووش دەستەکانی لەناو جلەکانیدا دەشاردەوە، چونکە هەوایەکی سارد دێتە ژوورەکەیەوە و دەستەکانی دەتەزێنن.

گەر لە توانایدابووایە پێبکەنێت، ئەوا سیمایەکی زۆر جوانی دەبوو، هەموو جوانی و ناسکییەکانی لەسەر لێوە جوان و تەڕەکانی دەردەکەوت و چاوە خەمۆشەکانیشی دەبریسکانەوە. بەڵام ئازار و مەینەتییەکانی، لێوەکانی قێشاندبوو، هەموو جوانییەکی لە دەست دابوو، سیمایەکی زۆر غەمناکیی هەبوو، دەمامکێکی هەژارانە تەواوی سیما جوانەکەی داپۆشیبوو.

بەچاوە هیلاکەکانییەوە، وەکو ئاژەڵێکی برسی دەیوانییە خواردنەکەی. دواتر سەیری پارچە ڕۆژنامەکەی کرد، کە چەوری خواردنەکەی بەسەردا ڕژابوو، دەستیکرد بەخوێندنەوەی بابەتەکەی ناو ڕۆژنامەکە، کە چەوریيەکەی بەسەردا ڕژابوو، لەو کاتەدا خواردنەکەی لەبیرچووەوە.
لە ڕۆژنامەکەدا ئەم هەواڵە نووسرا بوو:

-لە کۆشکی تپیلەری ئاهەنگێکی گەورە ساز کرا، تێیدا میوانێکی زۆر بانگهێشت کرابوون و بۆکی زۆر خواردن و خواردنەوەیان خواردووە، کە وا دەخەمەڵێنرێت بڕی نۆ هەزار شووشە شەمپانیا و سێ هەزار پارچە شیرینی و شەش سەد کیلۆ گرام گۆشت و بۆکی تری خواردن و خواردنەوە خواردەوەتەوە.*

کاتێك کچەکە ئەم هەواڵەی خوێندەوە، زەردەخەنەیەکی کرد و دووبارە سەیری هەواڵەکەی کردەوە و لە دڵی خۆیدا وتی: بەدنیاییەوە ئەمجارە کەسانە، بەهۆی ئەم خواردنە زۆرەوە قەڵەوبوون.
بەڵام لەپڕێکدا وەستا و دووبارە چاوی بڕیەوە ڕۆژنامەکە و ئەمجارەیان هەواڵی جلوبەرگی خانمەکانی خوێندەوە کە تێیدا هاتبوو:

-خاتوو ماتیرنیك عەزیەکی سپی لەبەرکردبوو، کە خەتکی وەنەوشەیی تێخی تێدابوو، هەروەها ملوانکەیەکی گرانبەهای لە مل بوو، کە هەمووی ئەماسێکی جوان و گرانبەهابوو، لە دووڕەوە لە ملیدا دەبریسکایەوە.
لەوکاتەدا کچەکە تەواوبێزاربوو، دەموچاوی غەمناکتر بوو، لە دڵی خۆیدا پرسی:
بۆچی ژنانی تر ملوانەکی ئەماسیان لە ملە و ئەمیش ناتوانێت عەزیيەك بکڕێت تاوەکو گەرمی بێتەوە؟
پاشان لە خوێندنەوەی هەواڵەکە بەردەوام بوو:
-خانمە ئیمپراتۆریش عەزیيەکی سەوزی کاڵی لەبەرکردبوو، فەرووێکی سپیشی دابوو بەسەر شانەکانیدا، کە لە کلکە ڕوی دروستکراوە، پرچەکانی چەند گوڵێکی خری سپیان لەسەربوو، کە ناوەڕاستی

گۆەکانیشدا ئەماسی بچووکی تدابوو، ملپچکی رەشی جوانیشی لە ملی پچا بوو، کە گۆی یانانی لەسەر نەخشنراوە و ئەوانیش ئەماسی بچووکیان تدابوو، کە بەملییەوە دەبریسکانەوە.

لە رۆژنامەکە نووسرا بوو:
–ئەماس، ئەماسکی زەر، ئەو ئەماسە زۆرەی کە بە ملی ئەم ژنانەوەبوو، بەشی بژویی سەدان خزانی برسی دەکرد.
کچەکە وازی لە خونندنەوە هنا و لەسەر کورسییە کۆنەکەی پاییدایەوە و خەیاتی بەرەو سنوورکی دوور رۆیشت، کەمەك فکری خراپ، مشك و چاوە خەمشییەکانی داگیرکرد، چیتر هەستی بەسەرما و برستی نەدەکرد، بگرە فکرەی شەونگزی هەموو جەستەی گەرم کردەوە و بەسەریدا زالبوو. پاشان چاوەکانی گەرم بوون و خەوی لکەوت.
کاتك لە خەو هەسا سەیرکی ژوورە ناشیرین و هەژارەکەی کرد و لە دی خیدا وتی: کارکردن چ سوودکی هەیە؟ چ سوودك؟ من ئەماسم دەوت، ئەماس…

بۆ بەیانی بە ئامانجی خی دەگات.

نووسینی : ئەمیل زۆلا
وگانی لە عەرەبییەوە: ئەردەان عەبدوا

سەرچاوە:
اميل زولا. الفيچان و منتجات قصصيه اخرى. ترجمتها عن الفرنسيه. دانيال صالح. مراجعه كاقم جهاد. هيئه ابو ڤبى للسياحه و الپقافه. مشروع الكلمه. الگبعه الاولى. سنه 2014، ابوڤبى. الامرات العربيه المتحده.

پەراوز
*جگەی ئاماژەیە ئەم چیرکە لەهەواکی رۆژنامەی» لو فیگارۆ» وەرگیراوە. کە لە 29 یانوەری 1870 باوبتەوەو دواتر ئمیل زۆلا ئەم چیرکەی لدروستکردووە، جگە لەوەش پاشتریش هەر ئەم هەواە دەبتە کرکی سەرەکی رمانی» چاوچنك» کە یەککە لەرمانە جوانەکانی زۆلا.

ئەرکی گەیاندن و زانیاری بەخشینی هونەری کاریکاتێر ... هەندێن خشناو

- ئەرکی گەیاندن: کاریکاتێر وەکو نیگار بریتیە لە یەکێك لە شێوەکانی زمانی شێوەکاری، بەمەش دەبێتە ئامرازێکی گەیاندن لە نێوان هونەرمەند و جەماوەر لە لایەك، و لە نێوان رۆژنامە و خوێنەر لەلایەکی تر، و سێیەمیش لە نێوان کۆمەڵە مرۆڤایەتیە جیاوازەکاندا.

هونەرمەند بەهۆی ئەو هێڵ و شێوانەی کە پشکەشی خوێنەریان دەکات، باس لە هەڵوەستەیەك و کارلێکردنێك و رووداوێك و دیاردەیەك دەکات، شتێکیان پێدەڵێت بەڵام بە زمانی کاریکاتێرەوە، بەمەش لە پەیوەندیدا دەبێت لە گەیاندا بە زمانی تایبەتی خۆی، رۆژنامەش لە ڕێی کاریکاتێرەوە لە پەیوەندیدا دەبێت لەگەڵ جەماوەردا، ئەگەر هەندێکیش ناڕازیبوون و پێیانوایە کە پەیوەندی هونەرمەند لەگەڵ جەماوەردا، هەر هەمان پەیوەندی نێوان رۆژنامە و جەماوەرە، ئەمە دۆنیایان دەکەینەوە، ئەگەر پەیوەندییەکەش لە یەکەم تەماشاکردنەوە وادیارە، کەچی لە راستیدا وانیە، زۆرێك لە رۆژنامەکان زۆرجار لە ڕێی کاریکاتێرەوە بەتایبەت پەیوەندی لەگەڵ جەماوەردا دەبەستن، بە تایبەتی کاتێك لە ڕێی بابەتەکانی ترەوە ئەو پەیوەندییە ئەستەم دەبێت، لەکاتێکدا کە بابەتە ئەدەبییەکان زۆر جار ناتوانن مەقەستی چاودێر تێپەڕێنن، کەچی کاریکاتێر بە زمانی تایبەتی خۆیەوە، دەتوانێت ئەو مەقەستە تێپەڕێنێت و بگات بە خوێنەر، بۆیە زۆرجار رۆژنامەکان هانا بۆ کاریکاتێر دەبەن وەکو ئامرازێکی پەیوەندی و گەیاندن لەگەڵ خوێنەردا.

گەیاندنیش لە نێوان گەلان و کۆمەڵە مرۆڤایەتیەکانی ترەوە لە ڕێی کاریکاتێرەوە، لە ڕگای ناساندنی ئەو گەلانە بە یەکتریەوە دەبێت، چونکە کاریکاتێر دەربڕی پەیکەربەندی دەروونی کۆمەڵایەتی ئەو گەلانەیە، زۆرێك لە نیگارە کاریکاتێرییەکان ئەو پەیکەربەندییە بەکاردێنن بۆ گەیشتن بە گەلانەوە، ئەگەر چەند هەڵوەستەیەکی گشتی هاوبەش هەبێت لە نێوان گەلاندا بۆ وروژاندنی پێکەنین، ئەوا تایبەتمەندی

زیاتری هەیە، ئەو هەوەستەیەی کە پێکەنین دەنێتەکایەوە لە بەرازیل، لە بەنگلادیش وانیە، زۆرێك لە کاریکاتێرەکان چیرۆکی میللی و پەندی پێشینان و دابونەریت وەکو پاڵەوان و بابەتی خۆی بەکاردێنێت، ئەمەش رێ بە کاریکاتێر دەدات بۆ تێواننی بەرهەمی دەوڵەمەند و ئەفراندنی گەلانی تر.

- ئەرکی زانیاری بەخشین: واباوە کە زۆرێك لە کاریکاتێرەکان زانیاریەك بەکاربێنن لەوانەیە بۆ خوێنەر نوێ بن، لەوانەشە کە بە تەواوەتی نوێ بن، یان بۆ خوێنەرێکی دیارکراو نوێ بن، کە بەهۆی ئەم کاریکاتێرەوە زانیاریەکی نوێی دەست دەکەوێت، بۆ نمونە ئەو خوێنەرەی کە گوێی لە چیرۆکی سێ مەیمونەکە نەبووە (گوێم لێ نەبوو، نەمدیت، نەمگوت)، کاتێك کە خوێنەرەکە کاریکاتێری سێ پۆلیس دەبینێت، پەنجە مۆری کەسێکیان دەزیوەتەوە، لەوانەیە کەسێکی گرنگیش بێت، دوای دیتنی کاریکاتێرەکە، لە مانای کاریکاتێرەکە دەپرسێت، و دەزانێت کە هونەرمەندەکە ئەو چیرۆکەی بەکارهێناوە وەکو سیمبولێك، دوایی چیرۆکەکەی دەزانێت، هەروەها سەبارەت بە کاریکاتێری (سەندرێلا)، کە کاریکاتێریستەکە چیرۆکی سەندرێلای بەکارهێناوە بۆ ناساندنی کەسایەتیە سیاسەتوانەکان، مەرجیش نیە کەوا ئەو زانیاریەی کە خرایە سەر زانیاریەکانی خوێنەرەوە لە بواری ئەدەب یان چیرۆکی میللی یان لە بواری ئەفراندنەوە بێت بە شێوەیەکی گشتی، لەوانەیە لە بواری مێژوو یان پزیشکی یان ماتماتیك یان بوارێکی تر بێت، چونکە لەوانەیە هونەرمەندەکە چەند سیمبولێکی جیاواز لە کاریکاتێرەکانیدا بەکاربێنێت، لەهەر بوارێك لە بوارەکانی چالاکی مرۆڤایەتی زانستی یان ئەفراندن یان بوارێکی دیکە بێت، دەتوانین چەندین نمونەی دیکەش بێنینەوە لەسەر ئەو زانیاریانەی کە خوێنەر لە دیتنی کاریکاتێرەوە دەستی دەکەوێت.

ئێمە لێرەدا قسە لەسەر ئەو زانیاریانە ناکەین کە کاریکاتێریان تێدا بەکاردێت وەك ئامرازێکی گەیاندن، وەکو بواری وانەگوتنەوە و فێرکاری، کە ئەو زانیاریانە دەچنە خانەی ئەرکەکانی کاریکاتێرەوە، بەڵکو قسە لەسەر ئەو زانیاریانە دەکەین کە خوێنەر بە رێکەوت لە کاریکاتێرێکدا دەستی دەکەوێت، کە زۆرجار لە باکگراوندی کاریکاتێرەکەوە بەدەردەکەوێت، بۆ نمونە ناوی کەشتیە ئەمریکاییە بەشداربووەکانی یەکێك لە شەڕە دەریاییەکانی نێوان کەشتگەلی بەریتانیایی و ئەمریکایی، ئامانجی سەرەکی لەم کاریکاتێرەدا

گەیاندنی ئەو زانیارییەیە بۆ جەماوەر، بەڵکو لەوانەشە کە هونەرمەندەکە بیری لەم شتە نەکردبێتەوە، و ناوی کەشتیەکانی وەکو ئاماژەیەك بەکارهێناوە، بەڵام خوێنەر ناوی کەشتیەکانی بەهۆی کاریکاتێرەکەوە زانی.

هەندرێن خۆشناو

گۆرانوێی ڕەنگ … هونراوە/ جەلال عەبدوڵا ساڵح

١

دەنگی سەربازی پایز لەدوور دە

باخ ئابووقەیە، دەبەر دەترسێ

…

گۆڵا باخدەگرێ. لق قژی دەشکێ

باخچە سەرپۆشی سەوزی دەژاکێ

…

کیسەی پیری ژەر کەتارەی تێ

نازانێ پەنا بێ کام شۆن بەرێ؟

...

ڕووی سەدکات، چەقێ دەترسێ

گورگ دەلووڕێنێ، گا دەبڕێنێ

...

بڕق بە چەند بازێ بەرەو گەم دەچێ

واز لێ کوشتنی مەشوولێ دێنێ

...

ماری کەنار گەم،چاوی دەخوڕێنێ

بێ ژەر گابەردی قەدپاڵ ڕێ دەبڕێ

...

دەنگی بروسکە و ناڵەی هەور دێ

چەخماخە دەستی گەی هەڵدەبڕێ

...

کەتر هەڵانەی جوانی دەووخێ

لێ کەشی حەوزا بێچووی دەخنکێ

...

کوونەبەبووی پیر باڵی لێکدێنێ

خەشی نازانێ بێ کوڵ باڵدەگرێ

...

لای لووتکەی چیا، لێ پاڵ قەدپاڵێ

هەڵێ بێ ڕاوی ئاسک دەگەڕێ

٢

لێدووای چەند ڕۆژێ خەرەتاو هەڵدێ

تارای بووکێنی سرووشت لادەبرێ

...

ماسی بێ گەمی قوڵ پێدەکەنێ

لووتی لێ کەفی بەفرائاو دەخشێنێ

...

لە ژوور سەری باخ، باڵندە دەفڕێ

بە نیشتمانی دارستان دەچێ

…

لە بەردەم دەرگای کلێرەدارێ

لە تەنیشت سنگی گابەردی شاخێ

…

سمێڵ پشتی بڕی دەخورێنێ

بە شانی سەوزی لق پەدەکەنێ

…

ڕەش و سپی و بەر کەروێشی لاڕێ

قونە قونە دڕێن کلکیان دەڵەقێ

…

تا دەریا و باران، دارستان هەبێ

ژیان ناوەستێ و گەرانی دڕێ

…

پایز نا توانێ چیا ڕووخێنێ

هەموو دارستان لەڕگ دەربێنێ

هێنراوە/ جەلال عەبدوڵا ساڵح/ تەرەنتە

هەڵگرتنی بازێکا بەبێ ڕاهێنان … ئەحمەد ڕەجەب

وانەکانی ژیان :

لە مانگی کانونی دووەم (جەنیوەری) 1980 لە زەڵی بەرەو دڕێی جاڤایەتی بەرکەوتین و لە یەکەمین ڕۆژدا لە دڵی بێتوش بووین و لە پاش دوو ڕۆژ گەیشتینە چەخماخ وشەو لەوێ ماینەوەو، بەیانی زوو

بەرەو قزلەر چووین لەو نان و چامان خواردو لەو ڕۆژانەدا مڕگەپان بە گو و گولزار زڕ قەشەنەگ و رازاوە بوو لەپاش قاوەتی و پشوودانکی کورت رووماں لە شاخی پیرەمەگرون کردو بەفر هەمووی داگیرکردبوو زڕ سارد بوو من لولەیەکم پ بوو بەناو بازکا لە گە سە گوللەی زڕ قورس و ب یارمەتیدانم گولەی جوارەم بە هاور وەست جەمال بوو، زڕ ناخش بوو بەفر تا بینەقاقەم هاتبوو هاور دوکتر فارس ڕەحیم قسەخش بوو ب خشی لە ناوەراستی شاخەکە بووین وتی ئستا شوك لەو شاعیرە هەنەگرین کە وتوویەتی { پیرەمەگرون موقەدەسی} و هەرچنك بوو گەیشتینە سەر شاخ و گزە بایەکی زڕ ساردی هەبوو بە پەلە سەرەوخوار بووینەوە بەرەو دی زوەو نانی نیوەرومان خواردو بئیوارە بزنکمان کری و دەستمانکرد بە گشت پرژاندن وهاور عەلی بچکلی شەهید مام عوسمان لە گە دوکتر فارس بە قسەی خش دانیشتنەکەیان خش کردبوو.

لە زو چووین ب دی قەرەچەتان لە نزك رگای دکان ـــ سلمانی و شەو لەوی خەوتین و بەیانی زوو لە د دەرچووین بەرەو دامنی شاخی پیرەمەگروون نەوەك سوپاو جاش دەوری دکە بگرن و دکە زڕ لە رێ سەرەکی دکان ـ سلمانی نزیك بوو سوپاو جاش بە ئاسانی دەورەی دکەیان ئەداو ، لە شونی مانەوەکەمان بووین هاور شیخ رەسول بانگی کردم و وتی گ بگرە و منیش گم گرت و تم گم لە دەنگی کارەبزنە و هاور مەناف و یەککی ترمان نارد ب ئەو شونە دەنگەکەی لوەیت و لە پاش کەمك لە گە بچوە ئاسکك هاتنەوەو بە ه ئەوەی دەستی بەر تەە کەوتبوو دەستی شکابوو، هاور حەمە کەریم وتی سەری نەبرن و خاوەنی هەیە و لە دەورو بەری نیوەر پیاوك هات و لمان پرسی ب کو ئەر و، لە وەامدا وتی تەەم ناوەتەوەو ئەرم بزانم هیچی گرتووە و، هاور حەمە کەریم وتی تەەکە ئەم ئاسکەی گرتووە فەرموو بیبەو پیاوەکەش یەکسەر وتی سوپاستان ئەکەم سەرتان نەبریوەو ب من پارەیەکی باش ئەکات و هەر ئیستا ئەچم و نان مەخن خرتکتان ب ئەهنم و، زڕی پ نەچوو پیاوەکە لە گەل خرتەکەو نان و خو گەرایەوەو خرتەکە سەربراو دەستمان کرد بە گشت برژاندن و ئیوارە درەنگ گەراینەوە ناو دی قەرەچەتان و شەو خەوتین و ب بیانیەکەی دیسانەوە زوو دەرچووین و لە دامنی شاخەکە ماینەوەو لە پاش نیوەر هەوالك گەیشت کە سوپاو جاش نیازیان وایە ناوچەکە کنتر بکەن و ، ئمەش ژمارەمان کەم بوو و چەکەکانمان خراپ بوون بیە بریاردرا بگەرنەوە ب دوی جافایەتی چونکە ئەو سەخت و دوورترە لە دوژمن.

بە هی زڕی بەفر لە سەر شاخی پیرەمەگرون بریاردرا لە دوی نادر بگەرنەوە ب قزلەرو، ناچار بووین ئەو بریارە بدەن و، دی نادر

نزیکه له کانه بەردەکانی سەرچناری سلێمانی و، دەوری کاتژمێر چواری ئێوارە لە قەرەچەتان کەوتینەری و لە پاش چوار پینج کاتژمێر گەیشتینە دێی نادرو ئەوەندە دوورو درێژ بوو هەر ئەڕێشتین و کۆتایی نەدەهات و، هاورێیان زۆر ماندوو شەکەت بوون و هاوڕێ شیخ ڕەسوڵ وریا بوو بانگی کردم و وتی هەندی لە هاورێیان خۆیان لێکەوتووەو ڕێئەکەن و، منیش سەیری هاوڕییانم کرد خەوتبوون و بەدەم خەوەوە ڕێیان ئەکردو بەو بارودوخە دژوارە بەردەوام بووین تا گەیشتینە دێی ئەباسان لە نێوان سەرچنارو مەرگە پاان و لە کازێوەدا دەوروبەری کاتژمێر پێنجی بەیانی کەمەڵە دارکمان بەدیکردو هەندێ پوش و پاشمان هێناو ئاگرمان کردەوەو ئەو جارە کارانەش لەو کاتانەدا مانای شەر هەڵگیرساندنە لە گەڵ رژێمی بەعسی عەرەبی دوژمنداو خۆمان ئامادە کردو وتمان ئێستا تۆپ باران ئەکرێن بەڵام هیچ ڕووی نەداو، لە ماوەی نیوکاتژمێر خۆمان گرم کردەوەو درێژەمان بە ڕێکردندا تا گەیشتینە قزلەرو و لەوێ لامان نەدا نەوەك سوپاو جاش و هەلیکۆپتەرەکانیان بگەنە ناو دێی وئێمەش شەکەت و هیلاك بووین و تاقەتی شەرمان نەمابوو، بۆیە نەوەستاین تا گەیشتینە دێی چوخماخ و لەوێ لە پاش شازدە کاتژمێر ڕێکردن پشووماندواو شەویش هەر لەوێ ماینەوە

چەند ڕۆژێك لە ناوچەکە ماینەوەو و سەردانی ئەم دێهاتەمان کود: مۆماکە، هەردو دێی قەیوان (سەروو خوارو)، گاپیلۆن، گەرەدێ ، مالومە، ویاخسەمەر، هەلەدن و لە پاش جەولەیەکی دوورو درێژ گەراینەوە بێ دێی وەناغ لوو شەو لەوێ بووین و بەیانی زوو بە دێی سەفرەو زەرون گەراینەوە بێ هەرزنەو بیتوش، دەرمان ئاوا، بیوران و بنوخەڵەف تا گەیشتینەوە بارەگای خۆمان لە زەڵی.

شایانی باسە ماوەی بیست ڕۆژ لولەیەك (بازکا) و سێ گوللەم هەڵگرتبوو زۆر قورس بوون و، بازکە چەکێکی کۆنی ئەمریکایەێ لە جەنگی دووەمی جیهانی بەکارهێناوەو ، لە گەرانەوەوە وتم بە هاورێیان من بەبێ ڕاهێنان و هیچ زانیستییەك ئەم لولەیەم هەڵگرتبوو دەبا گولەیەك بێ خۆشی بتەقێنین و، هەموو وتیان باشەو، کوللەمان خستە ناو لولەکە و فشارم خستە سەر پەلەپیتکەی شارە بازکاو گوللەکە چروك بوو بەو شێوەیەش گوللەکانی تریش چروك بوون و، ئەمەش بووە ڕەخنە لە سەر (نوسینگەی سەربازی ـــ المكتب العسكري) ماویەتی.

7/10/2020

سافرەن پلیدگەر کچێ ساوایەکی زیرەکی جیهانێ … رەزا شوان

گەلێ لە منداڵان، هەر لە تەمەنێکی بچووکدا، زیرەکی و بلیمەتیان دەردەکەون و پێشبینی ئەوەیان لێدەکرێ، کە لە داهاتوودا هەبکەون و ببن بە کەسایەتیەکی ناسراو. (سافرەن پلیدگەر) کچێکی ساوای جوان و بەرشەی ئینگلیزییە. هەر لە کارپێیەوە زیرەکی دەرکەوت. سافرینی تەمەن سێ ساڵان، هێشتا نەچووبوو بە قوتابخانە، لە کۆناڵی چواری تێلەفزیۆنی ئینگلتەراوە، فێری پیتەکان و خوێندنەوە و نووسین بوو. فێری بە دڵیان وشە و کرداری کەکردنەوە و لێدەرکردن بوو . تا (٥٠) شی دەژمارد.

بە یەکەمین جار سەردانکەرێکی تەندروستی کە چوو بە ماڵی سافرەن، هەستی کرد کە سافرەن منداڵێکی زیرەکە، بە دایک و باوکی سافرینی وت، بە تاقیکردنەوەی تەکەای زیرەکی ببیبەن بە لای پزیشکێکی دەروونناسی منداڵان. بە قسەیان کرد و بردیان بە لای پزیشکی دەروونناسی منداڵان. پزیشکەکەش زانی کە سافرەن زیرەکە، داوای لە دایک و باوکی کرد بە زانینی رادەی تەکەای پلەی زیرەکی پێوەندی بە (مینسا) ەوە بکەن. مینسا کۆمەڵێکە، ئەندامەکانی لەو کەسانە پێکهاتووە کە زیرەکییەکی باڵایان هەیە و زرنگ و بیرتیژن. زیاتر لە سەد دەوڵەت لە جیهاندا، ئەندامیان تێیدا هەیە. هەر ئەم کۆمەڵەیە پزیشک و دەروونناسی پسپۆری بواری زیرەکییان هەیە، لە دوای زنجیرە تاقیکردنەوەیەک، ئینجا بە یاری تەکەای زیرەکی ئەو کەسە دەدەن. بە یاری ئەوەش دەدەن ئایا شایەنی ئەوەیە، کە لە مینسا ببێت بە ئەندام یا نا.

کە (پاپا پیگ) وەنەی سافرەنیان لە شێوەی فیلمی کارتۆنی بزوێن کەشا. سافرەن وتی:" من تەنیا کچێکی بچووکم، بەڵام زۆر شاد دەبم کە لە تاقیکردنەوەکانی زیرەکیدا دەربچم، گەرچی زۆریش گرانن. زۆر دڵشادتر دەبم بەوەی کە ببم بە ئەندامی کۆمەڵەی مینسا" وتیشی:" کە گەورەبووم، حەزدەکەم بە درەژایی ڕۆژ بە یاریکان یاری بکەم.. بەم نزیکانەش دەچم بە

قوتابخانە. وێنە دەکێشم و وێنە دەکێشم و رادەکەم"
سافرەن پلیدگەر لە زنجیرە تاقیکردنەوەکانی کۆمپانیای مینسا دەرچوو، تەکنەای پلەی زیرەکی (١٤٠) پلەیە، کە (٤٠) پلە لە سەرووی، تەکنەای پلەی ناوەندی زیرەکی گەورەیە، کە (١٠٠) پلەیە، پلەی زیرەکی (ئەلبێرت ئینشتاین) و (ستیڤن هوکینگ) (١٦٠) پلەیە، کە لە پلەی بلیمەتی دان. تەکنەای پلەی زیرەکی سافرەن (٣) پلە لە پلەی زیرەکی سەرەک کۆماری پێشووی ئەمریکا (بیل کلینتون) زیاترە.
سافرەن بوو بە بچووکتری ئەندامی کۆمپانیای مینسا. مینسا ئاوەشیان وت:" سەرەنای تەمەنکەی، زیرەکی سافرەن وای لەدەیکات کە ببێت بە دیاریترین منداڵ لەناو منداڵانی تەمەن شەش بە حەوت ساڵان"
سافرەنی تەمەن سێ ساڵان.. زۆر حەزی لە نووسین و لە خوێندنەوەیە، بە تایبەتیش زۆر حەز لە خوێندنەوەی چیرۆک دەکا. حەزیشی لە وێنەکێشان هەیە. رۆژی تاوەک چیرۆکی پێش نووستن، چیرۆکی (باشە، باوکم پاڵەوانی ژمارەدنی دابەزێنە) بە خۆشکە بچکۆلەکەی دەخوێنێتەوە.
شایەنی باسیشە نە باوکی و نە دایکی سافرەن بەوانامەیان لە خوێندن وەرنەگرتووە. بەڵە دەچێت کە سافرەن بە باوکی بکا. دانی پلیدگەری باوکی کە تەمەنی (٢٣) ساڵە، دیزاینسازی (ویپ) و چەندین سایتی ئەلیکترۆنییە. (٨) جار بوو بە پاڵەوانی یاریکانی بەرنامەکانی (کۆنتداون : ژمارەدنی دابەزین) لە تەلەفزیۆنی چواری ئینگلتەرا.
دانی پلیدگەری باوکی دەڵێ:"سافرەن لەگەڵ منداڵ سەیری بەرنامەی (کۆنتداون) دەکا، هەر لە میانەی ئەم بەرنامەیشەوە فێری پیتەکان و کۆمەڵێک لە وشەکانی ئەم بەرنامەیە بوو" دەشڵێ:"سافرەن رووحەکی پاکی ململانێی بەرزی تێدایە. کە پێی دەڵێم من شتێکم لا هەیە لە حەوت پیت پێکهاتووە.. ئەو دەڵێت منیش شتێکی جوانترم دەستکەوت کە لە هەشت پیت پێکهاتووە"
دایکی سافرەن، خاتوو (کیرسی) تەمەنی (٢٣) ساڵە، دیزاینسازی فانیلەی (تی شێرت)ە دەربارەی سافرەنی کچیان دەڵێ:"سافرەن لە کاتی قسەکردن لەگەڵ کەسانی جیاوازدا، هەر ناسنامەیەکیان هەبێ، متمانەیەکی زۆری بە خۆی هەیە.. چیرۆکیش بە (ویلە)ی خۆشکی دەخوێنێتەوە کە تەمەنی (٧) مانگانە.
دایک و باوکی سافرەن، دەڵێن:"زیرەکی و تەکنەای زیرەکی باڵای سافرەن، هەر لە منداڵیەوە، لە تەمەنێکی بچووکدا دیاربوو"
دایکی وتیشی:"سافرەن دەتوانێ زۆر بە خێرایی و بە دامان

کرداری کۆکردنەوە و لێدەرکردن ئەنجام بدا.. ڕۆژانە دەخوێنەتەوە و دەنووسیت.. کە پەرتووکێک لە پەرتووکخانە دەخوازم. یەک جار بۆی دەخوێنمەوە. دووەمین جار خۆی دەیخوێنێتەوە" منداڵانی کوردیش، لە ڕووی زیرەکی باڵا و بلیمەتییەوە، لە منداڵانی گەلانی تر کەمتر نین، گەلێ منداڵی زیرەک باڵا و بەهرەمەند و داهێنەرمان هەیە.. بەڵام زۆر بە داخەوە، کە بەنازن و نە پشتگیری و نە هاندەریان هەیە و نە هیچ لایەن و ڕێکخراوەکی ڕۆشنبیری و زانیاری و هونەری تایبەت بە منداڵانمان هەیە، کە بە دەستزیرەکی لە خەیانی بگرن و هەیکان و پەداویستییەکانی پشکۆتن و دەرکەوتنیان بۆ دابین بکەن. گەر ڕێکخراوی تایبەت بە منداڵانیشمان هەبن، وەکو پێویست پشتگیریان لێناکەن.
نەرویج: ٨/ ئۆکتۆبەر/ ٢٠٢٠

وەک شیعرێ تەپڵە ...شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

وەیستی شتێک بڵێ،
گەر نەشگەڵێتەوە،،
بۆ ئاگادارکردنەوەی پشوختە دڵ،،
وەک تارماییەک..
لە ماڵێکی چۆڵ،
وەک شیعرێکی نانوسراو،،،
وەک بەڵەمێکی وشک،،
بەسەر شەپۆلی بیرەوەری..
شارێکی بیرکراوا،
تەپڵە...
پێمانیدا،،،
گەر باهۆزی سەفەریش..
پڵێ پەپولەی ڕەحی بڕێ،،
وەک نۆتای گیتارێ لە خەو،،
وەک لەزمێ عیشقێ،،

وەک تەم، خەو، وەک سەرابە،،
لە بەستانی ئەندێشەیدا،،
بەت و بچە،
پەیمانی دا،،،
گەر چرپەشی نەگاتە جە،،
گەر پەنجەشی بەر ەوخساری..
تەزیوی ژەر هەورەکی ..
چاو پە فرمێسکا نەکەوە،،
لە هەیوانە چەە و جەهەراودا،،
وەنەی پەریئاسای دەرکەوە،،
گەر ەشەباش هەوالی نەهەنا،،
گوە تەە مەستەکان ..
لە ماەکی خەوتوو لە ابردوودا،،
بە پەنجە کریستاەیەکانی بجوەنە ،،،
پەیمانیدا،،
گەر کات و شوێنیش..
بوونە دوو دیوار،،
بوونی ئەفسانەی لە هەموو شوێنە بی..
لە باخچەکەدا وەک شیعەە تەپەە،،
بە شنەبای هەناسەی،،
لقی دارە خەوتوەکان بشکەنە،،
لەرنابە، ..
بەەام بە لەوی خونچە قورمزیەکان،،
گوەاوی بەهارە..
لە شەوکی هاوینا بنە،،
لەرە نابە،
بەەام لە سەمای مانگکی مەستا،،
زەردەی لەوی بە،،
لەرە نابە،،
لە چنگی زیوینی..
لەزمەی ئەوارەیەکی درەنگا..
بریشکەی پە ئەسرینی..
چاوەکانی دەرکەوە..
هەرگیز لەرە نابە،،
بەەام پەیمانیدا،،
بە باەە فەەی..
قازە ئەرخەوانیەکانی عیشقا ،،

بگاتەوە هەمان جێژوانێ،،
پێیمانیدا،،،
لە خوێی ئاوی فوارەی گزنگ،،
وەخسارە لە خەیاڵکا،،
بەرجەستە بێ ،،
ببێتە پێکەرە لە جوانی،،
لە نەو گڵا پەمەیی ئاوەکانی …
دارستانێ،،
نوقم لە زوقم و تەما..
هەمیشە چاوەڕوان بێ

مانیفێستی عەشق… بەشی هەژدەم…

تێکست: ستێفان شەمزینی

شەرابی هەستت تاکە شەرابێ مەستم بکا
بەم تێکە لەو شەرابە، با ئێشقت نقووم بکا

پێش ئێشقت نەمامێک بووم، ئێستا درەختێکی پڕلوپەدار
پێش ناسینت، کوێرە کانی بووم هەنووکە بووم بە رووبار

تۆ هەر ئەوەندە یەک جار، بۆ خۆشم ئەوەی
من هەزار پرد لە ئەدەم رووەو ڕەحی ناسکی تۆ

تۆ بۆ من ئەڤینی، جادووگەری وشە و ئێشقیت
بۆ ئاگای لەوە، کانگای وشەکانم دەی تێیە

قوڵپی گریانەکەت، ئەکەم بە درۆترین قەسیدە
تەش موروی پەکەنینەکانم بکە بە ملوانکە بە خەت

بەرلەوەی ئاشق بم، پێسەلکەیەک بووم سست و تەراو
دوای ئەشقت، بووم کەترە شینکەی ئاسمانی خەرتاو

جوانیی کانییەکی رووناە لە دڵی تۆە هەڵدەقوڵێ
خۆشەویستی شنەبایەکە لە رەحمی تۆە هەڵدەکا

لەوت بخە سەر لەوم، دەت بنە بە دەمەوە
ڕەحمت گیر بکە لە ڕەحم
ئەمەوە دەپ دەپ بەژەمە ناوتەوە

کە تەم بینی
با ستیانەکەت لە ڕەنگی چاوم کاتر بە
دەستت بەنی مەخەکی شیعرەکانی لەبە
ماچەکانیشت تاقگە بن ئاوی چەژیان لە بەژە

خودا بیری کردەوە لە چی دروستم بکا؟ زەر بیری کردەوە
تاکو لە کەتایدا منی لە نازی تە و گڵی ئەشقت ئافراند

هەست بە حوزنەکی قووە ئەکەم لە قوڵپی پەکەنینەکەتا
ئەزانی من تەنانەت ئەو حوزنەشم، زەر خەش ئەوە؟!

من ئەو گووڵە بەهاریەم کە لە پایزی دەتا ئەوەم
بە نەسیمی فەنکی هەناسەت هەموو ڕەژ ئەشنەمەوە

هەزار پەناسە و لەکدانەوەیان هەیە بە من
کەچی من یەک پەناسە زیاترم نییە:
ئاشقەکی دەوانە و هیچی تر

هەرچەند دوور بام، لەت نزیک دەبمەوە
هەرچەند لەتەوە نزیک بم، لەت دوور دەکەومەوە!

نامەیەکی زەر زەر درژم بە ناردیت
لە رەحی نیتشە و سەرکەشیی دیدالیس
کەچی واتزانی، شەت بووم

لە دووریی هەزاران میلەوە خەم ون کرد
لە رەحی تەدا جارەکی دی خەم دەزییەوە

مژدە … ستار ئەحمەد

شەکرە ژنەك

چەژە عەشق و

نوقەە هیواو

بەفرە سەزم پەدە بەخشەت

ژنەك چوون شیعرو

لەئەوینا سەرمەست و شەت

ئەواران گەرمەسەز

شەوان شەرمە خەوو

رووناکی دە

لەئاسەی دەرووونی هەدەت

زەردە ی بەیان هەدەسەنە و

شاباەی ئەمەك توند دەگرەت

هەتا دەگاتە تریپکی

گەرمە هەناوی نیوەە

وەە ژنەو

بەدوای خەی و رەحی من و

دوندی دەرووونا دەگەەت

پیتەك لەئاونگی لەوی

چرپەیەك لەترپەی دەی

هەناسەیەك لەماچەکی

سفرەك لەگەی مەمکەکانی

لەبریسکەی نیگایەکا

بەگلەنەم دەشەمەوە

چاوانم دەکەمە ریچکەی

خەونی ئاە و

تەمەنی شەنگی ئاواتی

لەکەشما هەنسك دەدات و

عومرەکی نوەم پەدەنووسە

یەرگی لاویم دەکاتە یەر

دەمبا بەرەو

شەو چرای ژوان

گوڵە خۆزگەو

لاسکە تاسەو

رەگی مژدەم پێ دەوێتێ

ژنێك لەیڵەی ژیانا

چەشنی چیا

بێ مانەوەم

بووەتە چاکترین سەنگەر

ستار ئەحمەد

بیـــــرەوەری لێگەڵ د. مـــــارف خۆزنەدارداا … سەباح ڕەنجدەر

خۆم لە پێشەکی پاراستووە، چونکە ئیمە: (ئامانی سەرەکی) نووسین دەکوژێ و ڕەزامەندی خوێنەری نموونەیی وەرناگرێت، ناشبێتە ڕووداو لە نووسیندا.

حوزەیرانی 1988 نامیلکەی (زەوان)م چاپ کرد، دانیەکم پێشکەش بێ: (ئیسماعیل بەرزنجی) کرد، گوتی: دوو دانەی تریشم بدەرێ، یەك بێ کتێبخانەی: (محەمەد مەولوود مەم) و ئەوی تر بێ: (دکتۆر مارف خۆزنەدار).

پێشتر: (محەمەد مەولوود مەم)م بەهەی: (دکتۆر ئازاد حەمە شەریف)ەوە دەناسی و پیاسەی دوورودرێژمان لە شەقامەکانی هەولێر

کردبوو، لە گازینەی: (شەوانی هەولێر)یش چەند جارێك بە سێ قۆڵی دانیشتبووین و چەند جارێکیش لەماڵەوە نان و نەکمان کردبوو، (دکتۆر ئازاد حەمە شەریف) لە ژمارە (183)ی ساڵی 2004 لە گۆڤاری (کاروان)، بابەتێکی نووسیوە بەسەرناوی: (چەن مەمم ناسی) باسی ئەو دانیشتنانە دەکات و بەچوونی مەمیشی لەبارەی منداڵ هێناوەتەوە و دەڵێت: (هەر لەو دانیشتنەدا گفتوگۆیەك دەربارەی چیرۆکی (دەزینەوە) لە نێوان کاك (سەباح نەنجدەر) و (مەم) دروست بوو، کاك سەباح بە وردی پرسیاری لەسەر چیرۆکەکە لە (مەم) کرد و باسی لە لایەنی بەهێز و کاریگەری چیرۆکەکەی (مەم)ی کرد. (مەم)یش لە کاك (سەباح)ی پرسی: (تەمەنت چەندە). ئەویش گوتی: (نۆزدە ساڵە). (مەم) پێی گوت: (تەمەنی نەشنبیریت پێش تەمەنت کەوتووە و ئومێدی زۆرم بە لاوی وەکو ئێوە هەیە بارى ئەدەبیمان بەرەو داهێنان ببەن).

لەو چل و ئەوەندە ساڵەی تەکڵە بە ناوەندی نەشنبیری کوردی بوویمە، پیاوی ئاوا لەخەبووردووی وەك: (محەمەد مەولوود مەم) و (عەبدوڵا سەواج)م نەناسیوە، بەو شەوە پاکە و لەدە و گیانەوە پاپشتی بەهرە و لێهاتوویی لاوان بکەن و دە و گیانیان بە داهێنانیان خەش بێت و پێکهاتەیەکبن لە ویست، جۆر و نموونەن.

دوای چەند نەژڵك لەگڵە: (ئیسماعیل بەرزنجی) نەکەوتی یەکمان کرد و گوتی: (دکتۆر مارف خەزنەدار) پێی خەشە بتبینێت، ناونیشانی ماڵەکەی دامە، ئەوسا هەولێر شارەکی وەك ئێستا قژ ئاڵز نەبوو، بە ئاسانی شوێنە دەستنیشانکراوەکان دەدەزرانەوە.

عەسرانێك زۆر بە شەرمەوە بەرەو ماڵیان بەڕێ کەوتم، دەرگای حەوشەیان کرابووەوە. بەرانبەر دەرگا لەبەر هەیوانەکەی لەسەر ئاسکەمیلەکی تەختە دانیشتبوو، لبادەکی سپی نەخش قاوەیی، لەسەری ئاخرا بوو، کەمەڵك گوڵدان لە دەوروبەری داندرابوون، دیاربوو تازە ئاودرابوون، لەگڵە شەربەیك، کە تافتەیەکی سپی بەسەر دەمی شەربەکەدا دادرابوو، ژەرەوشی لەناو بارستەك قومی تەڵ دابوو، پیاوەکی پرچ و سەر و سمێڵ، ڕەش زیاتر لە سپی، شکۆدارانە فەرمووی لە کردم. کتێبەکی بەدەستەوە بوو، بە قەڵەمی سوور هێڵی بە ژێر چەند بۆگەیەکی دادەهێنا. کتێبەکە هی: (حوسێن مەردان) بوو. بەناونیشانی: (الأزهار تورق داخل الصاعقة). دوای بەخێرهاتن و یەکترناسین. گوتی: (چاو و دەم بە بەهرە و لێهاتوویی لاوان ڕوون و گەرمە). پێشتریش شاعیرانی لاوی هەولێر بەردەوام سەردانیان کردووم. وەك: (جەمیل نەنجدەر و عەبدوڵا پێشەو) و زۆرانی تریش.

دیار بوو (زوان)ی خوندبووو، چند پارچە کاغەزکی باریکیشی بەیبوو لە نەوان لاپەڕەکانی دانابوو، گوتی: لەدایکبوونی شاعیرکی داهێنەری تێدا بەدی دەکەم، برەو بە نوخوازی شیعری کوردیی بدات. نوخوازیش جووڵەنەر و دیارینەکراوە، هەوەست و بۆچوون و کرانەوەی خۆتە، هەرچی ڕەنمایییەکی لەو دانیشتنەدا کردم. دواتر بەپێی هەڵکشانی ئەزموون، هەمووی لە کات و شوێن و جێی خۆیدا ڕاست دەرچوون.

من لەسەر بەرگی زوان نووسیبووم (چامە). ئەوەی زەر جێگای سەرنج بوو بە من. گوتی: زوان چامە نییە. (ڕەمانە شیعر)ـە، هەرچی شتێك لە هەقیقەتەوە بیڕەسی زەرەت پێناگەیەنە. لە کەم ئەزموونی و ڕەشنبیریی ساکارم، یەکەم جار بوو دەستەواژەی ڕەمانە شیعرم گوێ لێ بێت و ببیستم. ئەو کات من چەند ڕەمانەکی کوردی و چەند ڕەمانەکی وەرگێڕدراوم بە کوردی خوندبووەوە. دیارترینیان (شار)ی حوسێن عارف و (براکوژی) نیکۆس کازانتزاکی بوو، عەبدولکەریم شێخانی بە کوردییەك، کە خولیاکانی زمانی دەهێنادی و خەیاڵمی هێنادی، کردبووی بە کوردی.

ساڵی 2012 دکتەر عەبدوڵا ڕەحمان کتێبکی بەناونیشانی: (ڕەمانە شیعر: مێژوو و سەرهەڵدان) چاپ کرد. لەم کتێبدا (زوان) بە یەکەم ڕەمانە شیعری کوردی دەستنیشان کراوە.

کە لەلای هەستام و بڕۆم تا دەرگای حەوشە لێگرێم هات و خانەدانانە بڕۆیی کردم و گوتی: (دیاربە و قەتیش لە دەرگا مەدە). دوای ماوەیەکی کورت ئەو ماڵە بووە ماڵە باوك و تا کەچی دوایی بەردەوام هاتوچووم کردووە. زووش گوتی: تە دووەم ئەدیبی دەبیتە کوێی ماڵە. یەکەم کوێی ماڵە: (دەشاد مەریوانی)یە. ئەو کات شەهید نەکرابوو. گوتیشی: هەر کتێبکت پێویست لە کتێبخانەکەمدا، بە بێ دیاریکردنی کات بیبە و پرسم پێ مەکە. بەس دوای گەڕانەوەی لە شوێنی خۆی دایبنەوە و جێگەکەی پێ مەکە. بە ماوەیەکی دوورودرێژ لەو ماڵەدا هەموو چوارشەممان کەڵەی ئەدەبی دەبەسترا. چا و قاوە و خۆشاو و میوە و جۆرەها شیرنەمەنیش ئامادە و پێشکێش دەکرا.

دوای خوندنەوەی بابەتەکە ئامادەبووان گفتوگۆیان لەبارەی بابەتی پێشکێشکراو دەکرد. یەك لەو چوارشەمموانە بەخت یارم بوو، بە ئەوەی بۆچوونی من وەربگرێت، دوای کۆتایی گوتی: چوارشەممەی داهاتوو سەباح دەقەك دەخوێنتەوە. بە هەموو کۆڵکانی داهاتوو، لەدوای کۆڵکان دەیپرسی چوارشەممەی داهاتوو نۆرەی کێیە و کە ئامادەیە،

ئامادەیی ئەدیبەکەی وەردەگرت، بەڵام ئامادەیی منی وەرنەگرت و یەکسەر ڕایگەیاند چوارشەممەی داهاتوو فڕانە.

لە بەرگی حەفتەمی: (ڕۆژگاری من – 2014) لە لاپەڕەی (212) ئاماژەی بەم کێشەی من داوە، لەدوای خوێندنەوەکە: (محەمەد موکری و سەباح شوان و فیکرەت عزەت) گفتوگۆیان لەبارەی شیعرەکەمەوە کرد، بەچوونەکانی سەباح شوان لەبارەی زمان و شیعرییەت و شێواز لە شیعری درێژدا کامڵ و پێوانەیی و فرە زانیاری بوون. نەك بە من، بەڵکو بە تەواوی ئامادەبووان.

هەر لەو ماڵەدا چەند ئەدیبێکم ناسی. وەکو باوکیش هەمیشە ڕێنمایی ئەدەبی و ژیانی کردووم و سوودمەند بووینە لە ڕێنماییەکانی. بەشێك لە ئەدەبی کلاسیکیم بە چاووونی ئەو و لە ڕێگای کتێبخانەی ئەوەوە ناسی.

لە ناوەڕاستی نەوەدەکان، کە گەمارۆیەکی کوشندە و پڕلەپشکێن لەسەر خەڵکی کوردستان هەبوو، خواردنی باش لە هەموو ماڵێك دەست نەدەکەوت. ڕۆژێك میوانداری: (پیربال محمووود) و منی کرد. خوانێکی شاهانە خەمڵابوو. من کە خواردنەکەم بینی پێم نەخورا و هاوسەر و منداڵەکانم هاتنە پێش چاوم. وێك ئەوەی هەستی شەشەمی کاری کردبێت و پێی گوتبێت میوانەکەت لەم حاڵە و بارە لاسەنگدایە. لەسەر خوانەکە هەستا و دوای ماوەیەکی کورت هاتەوە گوتی: سەباح بە بنیادی بە ماڵەوەم نارد. ئەوەی لەسەر خوانەکە بوو، بە زیادەوە بە منداڵەکانمی ناردبوو.

دوای نان و چا و قاوە. دیوانی: (محەمەد ساڵح دیلان)ی هێنا و گوتی: هەر یەکەمان شیعرێکی ئەو شاعیرە بلیمەتە بخوێنینەوە، پاشتریش گفتوگۆی لەبارەوە دەکەین. پێش ئەوەی ئێمە بچین، دیاربوو شیعرەکانی دەستنیشان کردبوو. بەوە زانیم لە نێوان هەر شیعرێکدا پارچە کاغەزێکی سپی دانابوو، خێی شیعری: (سلێمانی)، پیربال محمووود شیعری: (بەخودی شاعیر). منیش شیعری (شێخ محموودی زیندوو).

بە پیربالی گوت: تۆ ئیلقات نەرم و بەهێز، بەڵام ئەو شیعرەت لەنگ خوێندەوە. ئای لە خوێندنەوەکەی منیش نەبوو، هەستم کرد ڕێکخستنی ئێم دانیشتنەی بۆ ئەوە بوو توانایی دیلان بۆ من ئاشنا بکات. هەر لەم دانیشتنەدا بە باشی لەبارەی ئەزموونی: (ئەحمەد تاقانە و ئانوەر قادر محەمەد و فەرهاد شاکەلی) دوا، وێك شاعیر و وێك

لەکاتدا.

بە نووسینی: (مەژووی ئەدەبی کوردی)یەکەی داوای هەر دوو بەرگی چیرۆکەکانی: (محەمەد مەولوود مەم)ی لێ کردم. گوتیشی خەم هەمە، بەڵام قوتابییەك بە کاری زانستی بردوونی و نیگەراندووتەوە. لەکەوتنەکەمان دەکەوتە 15/1/2001. ئەم لەکەوتە منداڵەکمان خودا بەخشی. بەو هیوایەوە لە بەرنەکەم دوا کەوتم. 18/1/2001 کتێبەکانم بە برد. پێش ئەوەی بەخەرهاتنم بکات و کتێبەکانم لێ وەرگرێت. گوتی: تێ بیرکردنەوە و هەڵکەوتی ئەوروپییانێت هەیە و زۆر پابەندی بە قسە و بەڵێنی خۆت، بە دوا کەوتی. منیش واقیعەکەم پێگوت و گوتم لەدوای سێ کێژان، کوڕەکمان لە دایك بوو، ئەمەیە هەی دواکەوتنەکەم. بزەیەکی شادمانی لە دەموچاوی گەشا و پیرۆزبایی و سوپاسی خودای کرد، برادەرە هەڵبژاردراوەکەی کەسکی کەمتەرخەم نییە. هەمان کات دایە (سەعدیە) سێ پاکەت شیرینی لە سوپەر مارکێتەکەی نزیك ماڵیان کڕی و گوتی: لەجیاتی من لە کەڵانی خۆتان، خۆت بەسەر منداڵانی دابەش بکە. ئەمە کوڕەزای منە. خۆزنداریش گوتی: باجی دواکەوتنەکەت ئەوەیە، من ناوی لە دەنەم، لەگەڵ ئەوەش بەچوونی خۆی زاڵ نەکرد، هەزامەندی من و هاوسەرەکەمی وەرگرت، ئینجا ناوی نا (یاد)، ئێستا تەمەنی هەژدە ساڵە و حەزی لە فەکەوانییە.

* * *

لە ژمارە (43)ی 18/9/1997 لە (برایەتیی پاشکۆی ئەدەبی)، عەرزوحاڵنووسێکی هاهێندراو و بەنازپەروەردەکراو بە شەکر و شیر بە پەلامار و کاری تایبەت و دەستنیشانکراو. نووسینێکی نووسی بەناونیشانی: (زەقبوونەوەی خود لەناو وەهمێکدا). لە لایەن ئەو و برادەرانی تریەوە، زیاتر پازدە نووسینی بەکوردی و عەرەبی بەدوا داهات، دەستوایی و هەکەوتنێك لە نەوانیان کلکی لێك گرێدابوون، لەم نووسینانەدا سەد و حەفتا و دوو قسەی ناقۆڵا و ناشایستەیان پێگوتم. یەك لەو برادەرانە خەڵاتی مرۆڤیشی لە ستاندبوومەوە وەك: (ئاژەڵ) دەستنیشانی کردبووم. منیش لە ژیانی ئەدەبیم هەکەوتی لەوە دەخشترم هووبڵوو نەبووتەوە. ئاستی لەم جارە و نزیك لەم جارە، بەرهەمی منیان بەدە نەبەت. ئێستاش ئێگەر لە شەقام هەکەوتی ئەو برادەرە بکەم بە ویستی خەم، لە هەزی ئەدەبی بگەردەوە خەندەیەکی هەزامەندی دەمگرێت و تا ئەوپەڕی دەخشش دەبەم، خۆشییەکە هیچ خۆشییەك پێی ناگات، دەبە سوپاسی خودا و هەر سەد و چل و چوار هەزار پێغەمبەر بکەم. ئەم عەرزوحاڵنووس و ئاستە بازاڕیانە

بەرهەمی منیان بۆدۆ نۆبەت، خۆ ئەگەر بەرهەمی منیان بە دۆ بۆت، دەبۆ گومان لە توانایی ئەدەبی خۆم بکەم.

ئۆم ئامـــاژەیۆم تۆنیـــا بۆ ئۆوەدا، دوای ئۆوەی قـــوۆولیتەی ئۆم گۆلەکەمەکییە نیشتەوە، 11/11/1997 خەزنەدار تەلەفۆنـــی بۆ کـــردم، نیوەڕۆ وەرە لای من نانەك بە یەکەوە بخۆین. کە چووم دوو قوتابی قۆناغی دکتۆرای لا بـــوون وانـــەی پۆ دەگـــوتن، ناویـــان: (محەمەد) و (شنۆ) بـــوو، ئەوانیـــش لـــە خـــوانەکەدا بەشـــداربوون، هەمـــوو ئۆو ڕۆژنامـــانەی لەســـەر یەك کەڵەکـــە کردبـــوون، کە نووســـینەکانی تێـــدا بڵاوکرابوونەوە. بۆ زمانەك، زمانی فەرمان گوتی: پێـــاوەکانت لە پۆ مەکەرەوە و بڕۆ سەریان و بەرز ڕاوەستە، منیش زەردەخەنەیەکی شەرمنم بۆ کرد و گوتم، ببوورە، گوتی: ئاخر هەمووی گەرەشۆوێنی ئەدەبی و بەدگۆیی و قسەهەڵبەستن و تانۆ و جوێنن بۆ تۆ و ئۆدەبی تۆ. گوتم: لۆپاڵ بەدگۆیی و قسەهەڵبەستن و تانۆ و جوێنەکانی ئۆوان، بابەتی نووسەرانی تری تێدا بڵاوکراوەتەوە بە شکڵوە باسی ئۆدەبی کوردی دەکەن. یەکێ لە شوێنی خۆی هەستایەوە و دەستی لەسەر شانم دانا. گوتی ئاوا بۆ گۆوڕیی لە ئۆدەب گۆیشتووی و ڕوونبین و لێبـــووردەی، بۆیە ئۆو بۆ (ســـەرەتا و کۆتایی)یـــانە ئـــاوا تـــووشی هیستریا بوونۆ.

لەنـــاو کتێبخانەکەیـــدا لەگەڵ کتێـــب، کۆلـــوپەلی بەنـــرخ و دەگمەنـــی دانابوون. کووپەکی چای پێشکەش کردم، کە لە ڕووسیا لەگەڵ خۆی هێنابوویەوە و وێنەی پووشکینی لە قەدی نەخش کرابوو، زیاتر لە چل ساڵ بوو پاراستبووی، گوتی: ئەمـش یەکەکە لە ئازاردراوەکانی سەر زەوی و تێش بەهەزبۆ تا دەکوژرێی و ئازادانە بە دوای خەونەکانتدا بڕۆ.

پێش ئۆوەی ئۆم دانیشتنە ڕەکبخات پێیوەندی بە سەرنووسەر: (فەرهاد عەونی) و جەگری سەرنووسەر: (زاهیر ڕەژبیانی) کردبوو، ئۆوانیش پاکانەی خۆیان واکردبوو، گوتووبیان: (پێـــاگەیان) و (ڕاسپاردە)ی تایبەتمان بۆ هاتووە ناتوانین بڵاوی نەکەینەوە. دەنا (ڕەکخەر و ئامادەکار و نووسەرەوە)ی ئۆم بابەتە دەڕێی دەرچووی خولی ڕاهێنانی گوللەبارانکردنی مرۆڤ، دابی ڕەخنە و گفتوگۆی تێدا نیـیە.

من خۆم ناسیوە و خۆم دەزیوەتەوە، مرۆڤ کە بۆوای هەبوو. هەرچی بۆوایەك بێت. خۆی دەناسێت و خۆی دەدەزێتەوە. من بۆوام بە شیعری پاراو و بەگەرد هێناوە. بۆوا وات لێدەکات بزانی لە شوێنەکاندا لە کوێی و کامە (خێت)ی.

پاش ماوەیەك کەشیعری: (هەوڵەکانی خواوەند)م چاپ کرد. دانیەکم پێشکەش کرد. تەماشایەکی ورد و هەڵگرتن و وەرگێڕانی کرد و گوتی: شیعرکان حەزی مرۆڤیان تەدایە و کاریگەرن. چەتری شەوازی ئەفسوونکاری بەسەر خوێنەرانیان هەدەدەن و بەرەو قووڵاییان دەبەن. تۆ شەرم لە جیهانی شیعری خێت دەکەی، بەڵام چاپکەی زۆر سادە و سەرەتاییە و خوێنەر هان نادات بۆ خوێندنەوەی.

دوای ماوەیەك نووسینەکی نووسی بۆناونیشانی: (خەونی خودایی لە کەشیعری هەوڵەکانی خواوەند) دا، لە ژمارە (45)ی 5/3/2000ی گۆڤاری (ئامان) بڵاوی کردەوە. لەگەڵ شیعری نوێ کەك نەبوو، لە گۆڤاری (ئامان)، ژمارە (148)ی 5/9/2009 بابەتەکی نووسیوە بۆناونیشانی: (هەندێ بیرەوەری ڕۆژنامەگەری و من و ئامان) دان بەوە دادەنێ ناوەندی ڕۆشنبیری کوردی چاوەڕوانی ئەوەیان لێ نەکردووە لەبارەی شیعری نوێوە بنووسێت، چونکە تایبەتمەندێ لە شیعری کلاسیکی. لە وتارەکیدا نووسیویەتی: (بەمجۆرە ئەو پارچە شیعرەی (سەباح ڕەنجدەر) کەوتە ناو ئەو چەند شیعرەی لاوانی سەردەم نووسیویانێ و شیعرەکەم بەدێ بوو).

* * *

سەزدە ساڵ و هەشت مانگ و یازدە ڕۆژ لە گۆڤاری (ئامان)دا کارم کردووە. لە ژمارە (3) تا (153)، ئەو کاتەی کارکردنەم چ وەك تەمەن و چ وەك توانایی ئەدەبی دەبێتە قەناغی گۆشەی تەمەن و ئەدەب. یاداشتی ئەم ماوەیەم بە پەی نووسیوە و لە نامیلکەیەکی سەربەخۆدا چاپی دەکەم. (ئازاد عەبدولواحید) سەرنووسەری گۆڤارەکە بوو، بەیانی: 10/10/2008 سەرەکی کەشا ژوورەکەم و گوتی: وەرە قاوەیەکم لەگەڵدا بخەرەوە. من ئەو پیاوەم قێت ئاوا بریندار و هەناسە توند نەبینیبوو. دەموچاوی تەواو نائاسایی بوو، لەناخەوە هەژا بوو، هەستی بە پیلان و غەدرێك لە من کردبوو. نموونەی داهێنەرانی بە دەهێنامەوە چ تۆ و داوکیان بە داندراوەتەوە، نموونەی: (بەدر شاکر سەیاب)ی دەهێنایەوە و دەیشی نەدەهێنا بابەتەکەم بە باس بکات. بەردەوامیش دووبارەی دەکردەوە تۆ شاعیرەکی: (وتو وریای). گوتم چی بووە پەم بە خۆ پلانی کوشتن نییە. بەڵك ڕوون بووە و زانی لەسەرخەم و بەسەرخەم زاەم و لە هەزی چاوەکانمدا خاوەنی بەوا و ئەوەم، کە گوتیتم. گوتی: ئەویان کوشتنی توانست و ڕۆحە. کەمێك کاغەزیشی لەسەر مێزەکەی دانا بوو، بە من دەدوا و تەماشایەکی کاغەزەکانی دەکرد و دەستی ناڕازایی لەسەر دادەنان. بە چاوەك سەیری منی دەکرد، وەك ببینێ پەرداخەك ژەهرم بە ئامادە کرابێت و

ئەو ڕۆژەی بیرم نەماوە، یان دەرخواردم بدرێ. گوتی: مرۆڤێك، لەوانەیە برادەریشت بووبێت، زۆرکارا و کارامەیە لە کۆمپیوتەر و ئیمەیل دروستکردن. بە هەشت ناوی جیا جیای نووسەرانی ناسراو ئیمەیلی دروست کردووە و جۆن بە خێت و ماڵ و منداڵت دەدا و بە ئیمەیلی گۆڤاری ئامانی ناردووە، وای کردووە من بیبینم. گوتم: بمدەرێ با بیانخوێنمەوە. گوتی: دەم نایە نێك خودا نەخواستە جێتەی دە لێت بدا. گوتیشی هەموو ئاپەرتەکانم لە بەریەکدا ئاگرتووە، وێك ڕۆنووس و شەواز و وشە و فەرهەنگ و زاراوە یێك کەس، کەسێکی کرچوکاڵ و کێلە و کۆڵەلە ئەدەب نووسیوێتی: خودایە دەبێ من چی بم و چیم کردبێت. مرۆڤێك، هەنگە ڕۆژگارێك برادەر و هاوکاریشم بوو بێت، ڕێ بە خێی بدا بە هەشت ئیمەیلی جیا جیا جۆنم پێ بدا و بوختانم بە هەبەستێ. لە کاتێکدا لە ژیانی خۆم نێك خراپم لەگەڵ مرۆڤێك نەکردووە، بەڵکو کشەم لە مشکیش نەکردووە، بەبێ دوودڵی هەمیشەش ڕۆژی نووسینی باشم گرتووە و ستایشم کردووە، تا سەما لە چاوانیشمدا حوکمی مابێت لەسەر ئەم قەناعەتەم بەردەوام دەبم.

ئاخۆ دەبێ چی ڤی ئەو مرۆڤی لەو پلەیەدا کوێاندبێت، یان چ ڕوویەك بێت بە ناوی نووسەرانی ناسراو ئاژاوە و گێرەشێوێنی بنێتەوە، تا من لەگەڵ نووسەرەکان دووچاری گرفت و مەودای گرژبوون لە نێوانمان دروست بکات. کێلێیی لە ناوەوە کلێری کردووە، خودایە یارمەتی بدە تا ئازاری کەسێکی تر نەدات. ئەنجام دوای چەند ساڵێك پێم زانی عەرزوحاڵنووسێکی بازاڕییە، بە خێی بەهەشتی داهێنانی نییە. لە بەهەشتی داهێنانی ئەوانی تردا دەژی. بە واتایەکی دی، خێی بە خێی بوونی داهێنانی ئەدەبی نییە. تەنیا لە بوونی ئەدەبیدا ئەوێی بە دەمەنتەوە، (پێلاماری داهێنەرێکی داوە.) دوای دەست و دەم بە هەرمیشك خووساندن و بە شەرم ئامادەکراو، بە چاووونی برادەرێکی (شاعیر)م، کە من لە ژمارە (32)ی گۆڤاری (ئامان)ی 5/2/1999 لە مێزگردێکدا بە ناونیشانی: (کێشەی تێگەیشتن و تێنەگەیشتن لە ئەدەب و هونەردا). بە شاعیری خاوەن ئوئیا ناوم بردووە. نامەیەکی کراوەم بە ئەو برادەرە شاعیرەم نووسیوە و لە نامەکەدا بەدار و بار و دەرزی و دروومانتر بۆچوونی خۆم دەربڕیوە و لە بنی هەمبانەکەم داوە. پێش ئەوێی بڕاویشی بکەوە دێدەم بە خێی.

لە پەرەگرافێکی نامەکەدا نووسیومە: (ئەدەبی پاراو و بێگەرد بە سروشتی خێی دوژمنی دیکتاتۆرانە و هەنگ و ڕوخسار و کرێکی واقیع

دەستکاری دەکات، بەڵام لە توانایدا نییە بیگۆڕێت، بەڵام دەتوانێت ڕك و کینەی ئازیزان وەرگۆڕێت بۆ خۆشەویستی، ئەگەر ویستت ئازیزان ببینی، هەموو بڕیارەکانت بکۆڵنەوە، ئەوجا چاوی بینینت پاراوکە).

دەمزانی خۆزنەدار کاریگەری بەسەر ئازاد عەبدولواحیدەوە هەیە و ڕۆژی داوای یەکتری دەگرن. چووم لای و بابەتەکەم تێگەیاند، بەڵکو ئاپۆرتەکانم بۆ وەربگرێت. بە لەڕازیبوونکی پێ بەوا و جارێ تووسکەوە گوتی: بەناوی خواستراوەوە جوێنیان پێ داوی، گوتم بەڵێ. گوتی: هەر یەك ناوی خواستراو بە کاری ناڕەوا بکاربهێنێت، (نامەردە). نامەردیش خاوەن ڕەچەڵەکی نییە، بەڵکو داوایەکەت جێبەجێ ناکەم. گوتیشی داهێنەر هەڵدەیە، هەڵەش تەماشای ڕێگا درێژەکان دەکات و ڕێبوارانی دەپارێزە. هەڵەیانی ڕێگای درێژی ئێدەبی کوردیش تێ دەپارێزن.

* * *

(دکتۆر لەتیف محەمەد حەسەن) شیعری: (سروودی باران)ی بەدر شاکر سەیابی وەرگێڕا بوو، لە ژمارە (93)ی گۆڤاری کاروان، ئاداری 1992 بڵاوی کردبووەوە. زۆر سەرسام بووم بە شیعرەکە و وەرگێڕانە بە گرێ و گۆڕەکەی و شیعرییەتی تێدا هەسکاندووە و دنیابینیی شاعیری تێدا کامڵە. باسی ئەم وەرگێڕانەم بۆ کرد، کە چۆن خەیاڵی جووڵاندم و دەقە عەرەبییەکەی بە چیەتی خۆیەوە بەستاوەتەوە. ئەویش بە دوورودرێژی تەکنیکاوبوون و ڕۆژگاری خۆی لەگەڵ سەیاب زۆر بۆتاسە و لەدڵەوە گێڕایەوە. گوتم: ئەو زانیارییانە بۆ خوێندنەری کورد زۆر گرینگ و پێویست و خولگە و مەبەستە، پێشنیاز دەکەم بیانووسیت. گوتی: لە سەردانی داهاتووت شتێك دەبینیت. کردی بە بیرکردنەوەی خۆی و بە شێوازێکی پێ زانیاری، درێژە بە بنەماکانی براەرایەتی دەدا و بابەتێکی نووسی بۆناونیشانی: (من و گۆران و سەیاب). لە ژمارە (53)ی 5/11/2000ی گۆڤاری ئامان بڵاوکرایەوە.

* * *

22/11/2001 لە گفتوگۆیەکدا باسی: (محەمەد ساڵح دیلان)ی کرد، کە خاوەن تیۆری شیعرییە، هەم داوام لە کرد ئەم هەست بە تیۆرە و بیرکردنەوە وەك نووسینەك تەمار بکات و ئەندازەی تیۆرەکە بە پێودانگی ئەندازیاریی بگەیەنێت. تێگەیشتنی خۆی بە تیۆرەکە کرد بە بابەتێك بۆناونیشانی: (شیعر). لە ژمارە (79)ی 5/1/2002ی گۆڤاری ئامان بڵاوکرایەوە.

* *.

17/8/1999(حوسەن عارف و خانم)ی خەزانی میوانی بووون، لە گفتوگۆیەکان دیار بوو، بە چەند هێڵێك دەماندوو. باسی چیرۆك، بابەتی دانیشتنەکە بوو. منیش لەم پرسی خە تە لە قۆناغی خەت چیرۆکنووسەکی باشی، بە لە لێکۆڵینەوەی چیرۆکی کوردی وەك پێویست باست ناکرێ. گوتی: لایەنی لێکۆڵینەوەم غەدری لە چیرۆکنووسیم کردووە. ئەگەر ئەوەندە بایەخم بە نووسینی لێکۆڵینەوەی زانستی نەدابوایە. ئەو وەك چیرۆکنووس، هەنگە چیرۆکنووسەکی باشیش باس دەکرام. گوتم: بە ئەم غەدر لێخۆکردنەت وەك بابەتێك نانووسی بە خوێنەرانی هووون بکەیتەوە، بابەتێکی نووسی بۆناونیشانی: (من و چیرۆکی کوردی). لە ژمارە (41)ی 5/11/1999ی گۆڤاری هامان بڵاوکرایەوە.

* *.

6/8/2006 لە ماڵی خەزنەدار (دکتۆر دڵشاد عەلی) سەرنجی لەبارەی شیعرەکانی منەوە هەبوو، کە خاڵبەندی بەکارناهێنم و بە بۆشاییەك لە ئەزموونی منی دەزانی و منیش گوتم زانینم بە ئەم کارەم هەیە و لە ژمارە (50)ی 5/8/2000ی گۆڤاری هامان قسەی خەم لەم بارەیەوە کردووە و گوتووم:

(کەمێك حیکمەت و گیانی پەتی و بیر و مەودای ئێستێتیکم لە کۆلپوور و هۆشنبیری کوردی بە ماوەتەوە. نموونە: لە حەیراندا خاڵبەندی پەیڕەو نەکراوە، سەربەند و ناوبەند و کرانەوەی دوا بەند هەیە. بە گۆڕگرتن و هۆشیارییەکی هاستێقینەی ترپە و ئاواز، هەستی خاڵبەندی لای حەیرانناس دروست دەبێت. هەروەها لە شیعری میللی کوردی و شیعری کلاسیکی خاڵبەندی پەیڕەو نەکراوە. پەیڕەونەکردنی خاڵبەندی لای من نەزانین نییە. بگرە وەك مەبەست و هونەر گەهانەویە بە هەستی سەرەتایی کوردی و هۆسنایەتیی کۆلپوور.

لە سپێتی کاغەز و دابڕشکردنی وێنەدا، هەست و نیشانەکانی خاڵبەندی لە ئاستەکانی دەربڕین لە خەیاڵ و زەینی خوێنەری خود وریا دەستنیشان دەکەم.

نموونە: هەستی بە کوڕ دەچیت. ئەم هەستیە، ئەگەر نیشانەی پرسیار، یان سەرسوڕمانم بە دانا. ئەو بگومان هەستەکە دەستنیشان دەکەم. پرسیارە، یان سەرسوڕمان. ئەگەریش هیچ نیشانەیەکم بە دانا و بە کراوەیی هشتموە لەم بارووبواردا هەستەکە دەبێتە هەستیەکی

ئاستدار و دەخگۆ و زەینی).

خەزنەدار پارێزگاری لە بەچوونەکەی من کرد، منیش گوتم: با بەچوونەکانت ببنە بەگۆ و لەبەر دەستی خوێنرانەدا بن: بە دوو ئەقڵە بەچوونەکانی لەبارەی خاڵبەندییەوە تۆمار کرد.

1ـ خاڵبەندی لە شیعری کلاسیکی کوردیدا، لە ژمارە (115)ی گۆڤاری (هاوکاری) 5/12/2006 بڵاوکراوەتەوە.

2ـ خاڵبەندی لە شیعری نوێی کوردیدا، لە ژمارە (119)ی گۆڤاری (هاوکاری) 5/4/2007 بڵاوکراوەتەوە.

* * a▪

17/5/2009 ڕۆژێکی تەواو گەرم بوو، سەردانیم کرد. بینیم پێیەکانی لەناو تەشتێکی نمیچە پڕ قوم دانابوو، گوتم: ئاوە بۆ پێیەکانت جووت کردووە و لەناو ئاو قومە گەرمە دەیانجووڵێنیت. گوتی ناوە ناوە مەرووڵە دەکەن. ئەمە چارەی ئەم مەرووڵەیەیە.

فایلێکی پەمبەی لە تەنیشت خۆی دانابوو، دایە دەستم، چیرۆکی: (سڤێتلانە)ی تێدا بوو. گوتی: ئەم چیرۆکەم دوای چل و دوو ساڵ ئەمڵا لەناو دەستنووسەکانم دۆزیوەتەوە، ئەگەر بڵاوت بووە، بە بڵاوکردنەوە لەگەڵ خۆتی ببە. خوێندمەوە و گوتم: جوانترین چیرۆکتە. بەچوونەکەمی پێ لە جێی خۆیدا نەبوو، گوتی تۆ، یان لە چیرۆك نازانی، یان چیرۆکی: (ئەحمەد کوردی و بووکەشووشۆ و دێو و نەتەوەت) نەخوێندووەتەوە. هەستم بە ناڕەزایییەك کرد. لە ماڵی خۆی قسەت دڵی میوانی نەدەشکاند. هەستا و منی بەجێهێشت و چووە ناو کتێبخانەکەی. زانیم نیشانەی ناڕازیبوونەیە. لە فایلەکەدا شیعرێکی: (دکتۆر ئیحسان فوئاد)یشی تێدابوو، شیعرەکەم لەسەر ئەسکەمبیلەکەدا دانا و چیرۆکەکەم هەڵگرت و ڕۆیشتم، دڵم ئاوەندێ گران ببوو، دەیگوت بووەتە تووڕەگەی بزمار. بڕیانی چیرۆکەکەم بردە گۆڤاری (هاوکاری). لە ژمارە (145)ی 5/6/2009 دا بڵاوکراوەتەوە. هەمان ڕۆژ تەلەفۆنی بۆ کردم گوتی: دایکت خواردنی تایبەتی ئامادەکردووە. وەرە ئێرە نانێك بخۆ. نانەکەم خوارد و نە ئاو دەنگ و نە من دەنگ، کە چیرۆکەکە بڵاوکراوەتەوە لەناو خوێنەران دەنگدانەوەیەکی تایبەتی هەبوو، بە زۆردەخەنەیەکەوە گوتی: پەدەچی بەچوونەکەت ڕاست بووبێ.

* *▪

لە 5/6/1999 کتێبی: (ئەلەکساندەر پووشکین: گەشتێك بە ئەرزەڕۆم)ی پێشکەش کردم. کتێبەکە هەشتان لە نێوان دەستی ئێو و مندا بوو، وەرم نەگرتبوو. بە زمانێکی نیمچە دەهاوکە ئامێز و تاقیکردنەوە لێی پرسیم: شیعر چییە. منیش گوتم: (ئەگەر دەمزانی چییە، نەمدەنووسی). کتێبەکەی دایە دەستم و گوتی: (تاکو ئێستا جوانترین پێناسەیە لە هەموو زمانانی دنیا).

کانوونی یەکەمی 2018 هەولێر

تێبینی:

• لە هیچ نووسینێکدا بڕۆز و کاك و مامۆستا و هێژا … تاد، بەکارناهێنم، تەنیا ناوی خێیان لە هەموو ئاوەناوێك گەورەتر و شایان و شایاندارتر دەزانم، (ناو) لە بەگەردی خێیدا هەموو وزەیەکی کۆسایەتی هەڵگرتووە. ناو خودی کۆسایەتییە، ئاوەناو پۆوەر و هەمایە بۆی. ناو بیرکردنەوەی کۆسایەتییە، ئاوەناو بیرکردنەوەی ئێویدییە بەرانبەر کۆسایەتی. ناو (بوون)ە، ناپاکی لەگەڵ ناسنامەی خۆی ناکات، ئاوەناو (چییەتی)یە، مەودایەك بە خۆشدوویی و شێواندن و دەربڕینی دوو لایەنە دروست دەکات، هەروەها (تەقلید) کەموکورتییەکی بنچینەییە، ڕەگ و تایبەتمەندی نییە. زۆر شتی بەسەر نووسەری کورددا زاڵکردووە. من بژاردەخواز و ڕوانینوانەکم بەرێو ڕەگ و تایبەتمەندی دەڕم.

فەلەکناسی و ئەستێرەناسی لە ڕاگەیاندنی کوردیدا!… هەرێم عمر کاکل

گەر لە ڕاگەیاندنەکانی کوردی (بینراو. بیستراو . خوێنراو) بوانێت چەندین دەستەواژەی تێکەڵ بەیەك بەدی دەکەین . بەتایبەتی لەوکاتەی دیاردەیەکی فەلەکی یاخود سروشتی کە پەیوەندی بە هەسارەکەمانەوە هەبێت ڕووبدات . کەمەڵك کەس بەچەندین نازناوەوە قسە بۆ دیاردەکە دەکەن . لەکاتێ بۆ ئەوەی بزانین کە کامیان ڕاستی

دیاردەی رووداوەکەمان بۆ دەردەخات .
گرنگی دان بە لێکۆڵینەوە و زانینی پێك هاتەی ئەستێرەکان و هەسارەکان و گەلەئەستێرەکان و گەردوون, پێی دەوترێت (زانستی فەلەکناسی – Astronomy) وە ئەو کەسەی کە بەدواداچوون و لێکۆڵینەوە لەم بوارە دەکات پێی دەوترێت (فەلەکناس یاخود ئارەزوومەندی فەلەکناسی – Astronomer) . کە زانستێکی کۆنی مرۆڤایەتیە لەسەردەمی سۆمەریەکان و بابلیەکان هاتۆتە کایەوە و کە ئیستاکە لە جیهانی ئەمڕۆکەدا ئەم زانستە گرنگیەکی تایبەتی هەیە و بەردەوامیش دۆزینەوەی گەردوونی زیاتری پێیە بەهۆی ئەو هەوڵِدانەی مرۆڤ هەیەتی لەم بوارەدا .
لەلایەکی ترەوە هەر لە کۆنەوە ئەم بوارەی فەلەکناسی تێکەل بە کەمەڵك بنەمای خودی مرۆڤ بوو بەگومانی ئەوەی کە هەسارەکان و ئەستێرەکان کاریگەریان لەسەر مرۆڤ هەیە . بەمەش (ئەستێرەناسی – Astrology) هاتە کایەوە ئەو کەسەی کە لەم بوارەش کاردەکات پێی دەوترێت (ئەستێرەناس) کە ئەمەش پشت بە خودی بیرکردنەوەی مرۆڤەکان دەبەستێت گوایە کە هەموو تەنەکانی گەردوون کاریگەریان لەسەر کارو کردەوەکانی مرۆڤ دەبێت وەك پێشهاتێك و هەندی جار تێکەڵ بە لێکدانەوەی بەختی مرۆڤەکان و جادوو کەللوەکان دەگرێتەوە . کەوایە لەمەوە دەردەکەوێت کە ئەستێرەناسی زانست نیە بەڵکو بیرکردنەوەی خودی مرۆڤەکەیە کە خۆی ناو ناوە بە ئەستێرەناس .
لە ئیستای ڕاگەیاندنی کوردیدا زۆر بەداخەوە زۆرێك لە راگەیاندن کاران (فەلەکناسی بە ئەستێرەناسی) ناو دەبەن کاتێك کە هەواڵێك وەرئەگرن بۆ زمانی کوردیی . لەم کاتەدا وەك ئەوە وایە کە کەمەگای کوردی لە سەردەمی گەلی مایا بژیێت (ئەو کەمەگایەی کە لەکاتی دیارکەوتنی هەسارەی زوهرە کچێکیان ئەکردە قوربانی گوایە ئەمە پێویستی پیی هەیە) .
زۆر بەداخەوە لەم پێشکەوتنی تەکنەلۆژیایەی کە بەدەستمانەوەیە و بەردەوام باس دەکرێت . کەچی زۆربەی راگەیاندنەکانی کوردی خەریکی (خەون ناسی و لێکۆڵینەوەی کەللوەکان و ترساندنی تاکی کوردی بە کۆتایی ژیانی هەسارەکەمان و یاخود نزیك بوونەوەی دەنگی گەورەو ..... کەمەلێك لە لێکدانەوە ناراستەکان) لەکاتێك نازانرێت ئەم هەواڵانە لە چ سەرچاوەیەکی نادیار وەرئەگیریت و بەناوی فەلەکناسی بۆاو ئەکرێتەوە تەنها بۆ ئەوەی بتوانن پڕفرێشترین و بینەرترین بن لە کەمەگادا بی ئەوەی ئاسەواری ئەم هەڵەیە بزانن لەسەر تاکی کوردیدا کە ئەم هەمووچەواشەکاریە لەپای چی بلاوەکرێتەوە ، پێم وایە ڕاگەیاندنی کوردیمان ئاوا بۆات هەرگیز تاکی کورد لە مانای (ئەستێرەناسی و فەلەکناسی) تێناگەن و رەنگە بەرەنجامی تری

دواکەوتووی بەدواوەبێت .
بەڵام گومانم لەوەدانیە تا پێشکەوتنی زانست و تەکنەلۆژیا بەرەوپێش بچێت ڕاگەیاندن کارلە بواری ئەستێرەناسی و خەون زانی و کەللوناسی زیاتر ئەبن . بەڵام ئایا هەرگیز ئامادەن بڕۆن ئیمە (ئەستێرەناس) ین !

چەمکی شیعرییەکان و پێنجەرێیەک بۆ ڕوانین … بەشی دووەم :- ناڵێ حەسەن

( )

- **شیعر و (یاخیبوون)**
- **شیعر لە نێوان (فۆرم و ناوەڕۆک) دا**
- **شیعر و (یاخیبوون)**

ئەگەر بمانەوێت بە کورتی قسە لەسەر یاخیبوون یان (یاخیبوون و شیعر) دا بکەین ، دەتوانین بڵێین ، زۆربەی زۆری یاخیبوونەکان چ لە نێو ڕووبەری شیعر یان لەنێو ڕووبەرکانیتری ژیان ، هەست و کردەیەکی لە هەشماندیەوە یان لە پاشخانێکی مەعریفیەوە سەرچاوە دەگرێت . چونکە دواجار / یاخیبوون هەوڵێکە بۆ گوتنی (نا) یەک بۆ ڕووی ئەستا و بەڕووی هەموو ئەو هێز و دەسەڵاتانەی کە دەیانەوێت ژیان ناشیرین بکەن و بوون و بەهای مرۆڤبوون بخەنە ژێر پرسیارەوە …! ، هەروەها ژیان ئەوە دەخوازێ کە مرۆڤکان هەمیشە بوونکی یاخی بن ، چونکە لە یاخیبووندا / مرۆڤ دژی هەموو هێزکی دڕەکی ڕادەوستێت ، نایەوێت بوونی داگیربکرێت و بوون و ئازادی مژووی خۆی لەدەست بدات و ببێتە کۆیلەیەکی ناکارا. بۆ بەردەوامبوونی ژیان و بوون یان بۆ ئەوەی مرۆڤ ناوەڕۆک بۆ ژیان و بوونی خۆی ببەخشێ پێویستی بە هەوڵدان و داهێنانێ ، چونکە داهێنان جێخت لەسەر ئازادی سەرکی بوونی مرۆڤ دەکاتەوە لەنێو ڕووبەر و کاتی مژوودا . واتە مرۆڤ بەبێ داهێنان ناتوانێ ناوەڕۆکێک بۆخۆی پەیدا بکات و شوناسێک بۆدەستبهێنێ و ببێت بەوەی کە خۆی دەیخوازێت ، تا ئێرە مانایەک

بوو بۆ یاخیبووون بۆ شۆڕیکی گشتی ، بەڵام لە پێوەند بە شیعر و یاخیبووون / دەتوانین بڵێین ، شاعیری داهێنەر هەمیشە جیاخت لە ناڕازیبووون دەکاتەوە و (نوێستی هەبوو) دەستنیشان دەکات ، مەبەستییەتی لە نێبووندەوە فۆرم و بوونێکی نوێ بهێنێتە بوون ، دەتوانین بە ڕوونکردنەوەی مەبەستەکەمان (فەرید زامداری) شاعیر بەنموونە بهێنینەوە ، کە لە کتێبی (گێشتن بە ڕووبەری شیعر) بەدوورودرێژی باسمان لە یاخیبووونکەیی و ئەزموونە جووداو نوێخوازییەکەیان کردووە ، (فەرید زامدار) لە سەرەتای شیعرێکی بە ناوی (دان پیانان) دا دەڵێت ،(ژیان هەمیشە وتوویەتی " نا " ...!) ، یان لەسەرەتای کتێبێکی بەناوی (ئەنیما مندی) لە وتارێکدا دەڵێ ، (من بەوەی کە هەیە ڕازینیم و بەدوای لەدەرەوەی ئەوەی " کە هەیە " دەگەڕێم ...!) ، واتە بەڕەشنی (نوێستنی هەبوو) ی مەبەستە ، واتە (ڕەتکردنەوەی هەبوو) یان (ئەوەی کە هەیە ...!) ، بۆ مەبەستی بەرهەمهێنانی فۆرم و دەقێکی نوێ ، جیاواز لەوەی کە هەیە ...! ئەو دوو دەربڕینەی (فەرید زامدار) ، کێکی یاخیبووون و نوێخوازیمان پێشان دەدات . چونکە هەموو شاعیرێکی نوێخواز و جودا لەهەمانکات شاعیر و بوونێکی یاخین ، چونکە گەر ناڕازی نەبن بەوەی کە هەیە ، ناتوانن جیاواز بنووسن و ناتوانن لێنێبووونەوە بوونێکی تر بەرهەمبهێنن ، چونکە گەر بەردەوام بن لەسەر ئەوەی کە هەیە ، بە هەمان زمان و فۆرمەوە ، ئیتر بەشیوەیەک لە شۆکان دەبڕێتە (لاسایکردنەوە نێک داهێنان ...!) ، لاسایکرنەوەش / مانای ئەوەیە کە تاکەکان دەسەڵات و توانا و بەهرەی خەیان خەفە دەکەن و لە چاو و دیدگای کەسانیترەوە دەڕوانن و دەبینن ...! ونکردنی توانا و بەستی خود بەمانای خۆشکردنە یان ڕەگەدانە بەوەی کەسانیتر بوونی کۆنترۆل بکەن ، ئەمەش نامبوونە و لە بەشی (شیعر و نامبوون) دا قسەمان لەبارەیەوە کردووە . چونکە لەم باروزروفانەدا مرۆڤ ئازادی و سەربەستی خۆی لەدەست دەدات . وە ئەوەش ڕوونە کە تاکو مرۆڤ ئازاد و سەربەست نەبێت ، توانای زاڵبوونی بەسەر حەز و خەون و ئارەزووکانیدا نابێت . دەمەوێت پێ لەسەرئەوە دابگرم کە ڕەتکردنەوەی هەبوو ، ئەگەر لاسایکردنەوەش نەبێت ، (دووبارەکردنەوەی خودە) ، واتە بەردەوامبوون لەسەر یەک فۆرم و شێوە زمان و یەک شیواز . تەنانەت ئەگەر داهێنانیش لە دەقەکاندا هەبێت بەڕام ، ناچێتە ڕووبەری نوێخوازییەوە ، چونکە دەتوانین بڵێین (هەموو نوێخوازییەک داهێنانە بەڕام هەموو داهێنانێک مەرج نییە نوێ بێت ..!) لەسەر ئاستی ئەدەبی جیهانیش زۆرن ئەوکەسانەی کە جێ پەنجەیان دیارە لە مێژووی شیعر و ئەدەب دا و ڕێیان هەبووە لە بنیاتنان و

بەرهەمهێنانی بیرکردنەوە و قۆناغێکی نوێ ، ئەوانیش وەک کەسانی یاخی و ناڕازی و نەویستی هەبوو ، لەوانە (بەدلێر ، مالارمێ ، ڕامبۆ ، ئازرا پاوەند ، ئەدۆنیس و زەرانیتر ..) بە نموونە (ستیڤان مالارمێ) لە نێو هەوڵ و داهێنانکانیدا ، ئامانجی ئەوەبوو کە شیعر لە کۆتوبەندی هەموو ئەو ستایل و دەربڕینە تەقلیدییانەی کە شاعیرانە نین ئازاد بکات ، یان گوێی بە فۆرمی شیعری ئاسایی نەدەدا ..! ئەو زیاتر گرینگی بە وشە دەدا ، هەوڵی دەدا وشەی نوێ و ئەفسونئامێز بەکار بهێنێ و جیاواز بنووسێت ، یان ئەدۆنیس ، هەمیشە لەنێو نووسین و دیمانێ و داهێنانکانیدا لە هەوڵی ئەوەدا بوو کە ڕەخنە لە (هەبوو) بگرێت و ئاسۆکانی بیرکردنەوە بە شیعر و نووسین و داهێنان بگۆڕێت ..! لەڕەدا ئەوە دەبینین کە لەنێو هووبڕی شیعر و داهێناندا ڕەتکردنەوە و ناڕازیبوون بەوەی کە هەیە واتە (یاخیبوون) / پشمەرجی نوخوازی و داهێنانێ ..!

- **شیعر لە نێوان (فۆرم و ناوەرۆک) دا**

هەموو دەقیکی شیعری وەک هەر هەبوویەکیتر لە فۆرم و ناوەرۆک پێک دێت ، ئەگەر لەووی بوونگەریەوە سەیری بکەین دەتوانین بڵێین / فۆرم بوونێکی دیاری هەیە و ناوەرۆکیش بوونێکی نادیار ، ناوەرۆک ئەو بوونە نادیارەیە لە ئەنجامی خوێندنەوە دەردەکەوێت . دەرکەوتنەکەش (زەربەیکات) لە خوێنەرەکەوە بە خوێنەرێکی تر جیاواز دەبێ . یان ڕەنگە لای هەندێک خوێنەر هەر دەرنەکەوێت و بە نادیاری بمێنێتەوە . چونکە لە بنەڕەتدا دەقی شیعری لەنێو هووبڕێکی نادیار و تاریک دێتە بوون ، شاعیری نوێگەر (بە هووناککردنەوەی ئەو تاریکییە ، دێت هەموو تاریکییەکە دەگوازێتەوە بە نێو دەقەکەی ..!) ، ئەوە خوێنەرە لە ڕەگەای مەعریفە و تواناکانی خۆیەوە ، لەڕەگای خوێندنەوە و قووڵبوونەوە تیشک دەخاتە سەر ئەو ڕووبەرە تاریکە و هەوڵی دەرکەوتنی دەدات . چونکە شاعیر / لەنێو ئەم هووبڕە نادیار و تاریکە زمان دەخاتە گەڕ بە گواستنەوەی مەعریفە و گوتنەکانی نێو ئەو تاریکییە بەنێو دەق ، خوێنەریش لەسەریەتی مەعریفە و تواناکانی خوی بخاتە گەڕ بە هوونککردنەوەی ئەو هووبڕە ، چونکە شیعر جووڵەیەکی بەردەوامە لەنێو پڕۆسەیەکی ئیستاتیکایی ، بۆیە / ناتوانێ ناوەرۆکێکی دیار و ڕەگەزی هەبێت . دەکرێ لای هەندێک خوێنەر ناوەرۆک هەر بە نادیاری و تاریکی بمێنێتەوە ، چونکە هیچ دەقێک وەک بوونێکی سەربەخۆ ، هەڵگری ناوەرۆکێکی دیار و پێشوەختە نییە ، ئەگەر ژیان وەک

دەقێکی شیعری وەربگرین ، لە بنەڕەتەوە (خاڵییە لە مانا) و ناوەڕۆک ، ئەوە مرۆڤکانن لە ڕێگای بیرکردنەوە و داهێنانکانییان ، مانا و ناوەڕۆکێک بە ژیان دەبەخشن دیارە بە (جیهان و گەردوونیش) بە هەمانشێوە ، نەک هەر ئەوەندە / شاعیر بە بەرهەمهێنانی دەقێک هەموو وشە و چەمک و دەستەواژە و هەماکان خاڵی دەکاتەوە لە مانا پێشوەختەکان و لە مانا فەرهەنگییەکان . لە پێسەیەکی داهێنرانە چەمک و وشەکان هەڵدەوەشێنێتەوە و دووبارە بنیادییان دەنێتەوە لە پێوەندییەکی نوێ و بە ناوەڕۆکێکی نوێوە ، بەیە دەبینین / لەوانەیە بەسانایی ناوەڕۆکی دەقەکان دەرنەکەون ، کەد و هەماکان بە سانایی نەکرێنەوە ، یان دەرکەوتن و ناوەڕۆکەکان لە کەسکەوە بە کەسێکی تر جودا دەردەکەوە ، تێنانێت / جیاواز لە گەڵ دەرکەوتن لەلای خودی نووسەری دەقەکەش ، چونکە نووسەری دەق لە کاتی نووسینی دەقەکە (ئەوی شاعیرە) ، لە چرکەی دوای تەواوبوونی دەقەکە دەبێتە (ئەوی خوێنەر) ، وەک هەر خوێنەرێکی دی هەوە دەدات ناوەڕۆکی دەقەکە بەدیار بخات و خوێندنەوەیەکی بە دەقەکە هەبێت ..! پێوەندی فەرم و ناوەڕۆک پێوەندییەکی هاوتەریب و دانەبەراوە ، هەروەک لای فەرمالیستەکان (ئەم دووانەیان واتە " شێوە و ناوەڕۆک " یان لە بەرزترین ئاستدا ئاگرتووە ، بە بەوای ئەوان (ناوەڕۆک بە تەواوی بزوێنەری شێوەیە …!) ، بەبەوای من دەیانەوێت بڵێن / هەموو ئەو فەرمانەی ئاستێکی بەرزی جوانییان بەرجەستە کردووە ، ناوەڕۆکێکی جوانیش بەرجەستە دەکەن هەرچەندە ناوەڕۆکەکە نادیاریش بێت ، کەواتە / هیچ فەرمێکی جوان نییە ناوەڕۆکێکی جوانیشی نەبێت …! واتە / ناوەڕۆک بە نادیاری بزواندن و کردە و کاریخێی دەکات ، لە گریمانەیەکدا / ئەگەر دەقێک فەرمێکی جوانی هەبوو بەڵام ، ناوەڕۆکەکەی بە توانا مەعریفیی و سەلیقە شیعرییەکەی خوێنەرێک دەرنەکەوت و بە نادیاری مایەوە ، ڕەنگە (ئەو خوێنەرە یان هەندێک لە خوێنەرەکان بڵێن / ئەم دەقە تەومژاییەوە و هیچ مانا و ناوەڕۆکێکی نییە …!) ، هەروەکو گوتمان / هیچ دەقێک بەناوەڕۆک نییە بەڵام ، ناوەڕۆک بوونێکی نادیاری هەیە ، ئەگەر لای کەسێک وا دەرکەوت ئەو دەقە بەناوەڕۆک و بەمانایە ، دەکرێ (یەکێک) لە مانا و ناوەڕۆکەکەی ئەوبەت کە (ئەم دەقە بەمانا و بەناوەڕۆکە …!) ، چونکە ئەوە (خوێندنەوەی کەسێکە) یان خوێنەرێکە بە ئەو دەقە ..! دەکرێ ئەوەش یەکێک بێت لە خوێندنەوەکان …!

یان یەکێک لە مانا و ناوەڕۆکەکەی ئەوە بێت ..! دەکرێ ئاسایی بێ کە نەتوانین تیشک بخەینە سەر تاریکایی دەقێک و ناوەڕۆکەکەی دەربخەین ، بەڵام ئەوە ئاسایی نییە ، کە بڵێین / ئەو دەقە دەقێکی بەمانا و بێ ناوەڕۆکە چونکە تەمومژاویە ، یان شاعیر هەڵچاوی سیستەمی ڕێزمانی و خاڵبەندی نەکردووە ، بێ بەوای من / بەر لەهەر شتێک دەستەواژەی (تەمومژ) ، بێ دەقی شیعری دەستەواژەیەکی نادروستە ، من دەمەکە لە دیمانەکان و نووسینەکانم زێتر لە جارێک ئەم دەستەواژەم هەڵنەکردەتەوە ، چونکە / هەکارەکەش ئەوەبووە کە / هیچ دەقێک تەمومژاوی نییە ، ئەوە (چەبووندەوەی زمانە) لە ئاستێکی بەرزدا نێک تەمومژ …! ، یان ئەوە تووندوتۆڵی پەیوەندییەکانی نێوان وشە و چەمک و هەماکانە نێک تەمومژ … ! واتە / داهێنەرانە هونەرکاریکردنە لە زمان ..! دەبێ ئەوەمان لەبیر بێت کە / شیعر لەبنەڕەتدا ئیشکردنە لەسەر زمان و بایەخدانە بە بنیادەکانی زمان بەڵام ، لەچوارچێوەی زمانی شیعری و هووبەری شیعردا . هەروەها شاعیر بە بەرهەمهێنانی دەقێکی نوێ یان هەردەقێک / تەواو سەربەست و ئازادە لە بەرامبەر زمان ، دەتوانێ پابەند نەبێت بە سیستەمی هێزمانی و خاڵبەندی و بە هیچ جۆرێ سیستەمێک ، بەڵکوەی تەواو دەست ئاوەڵاو کراوە بێت .. ! وەک چۆن / شاعیر پێویستە ئازاد و سەربەست بێت لە بەرامبەر بەکارهێنانی زمان و یان بوونێکی ئازاد بێت و نەکەوێتە ژێر کاریگەری هیچ دەسەڵات و هێز و بوونێکی دەرەکی ، بەهەمانشێوە / زمانیش بە هەموو وشە و چەمک و دەستەواژە شیعرییەکانەوە دەبێ ئازاد بن و هووتبێنەوە لە هەموو مانا پشوختەکان و مانا فەرهەنگییەکان ، دەمەوێت ئەوە بڵێم / وەکچۆن کەرپە لە چرکەساتی لەدایکبوون هووتوقووت هەڵگری هیچ ناوەڕۆک و شوناسێک نییە ، وشە و چەمکە شیعرییەکانیش لەنێو زمانی شیعریدا بەهەمانشێوە …! چونکە (ناشێت ناوەڕۆک بە ئاسانی بچەسپێندرێ ، هەروەک ناشێت هەرگیز مانا ئامادەبوونێکی تەواوی هەبێت لە هیچ تاکە ئاماژەیەکدا بڵێکو مانا یان ناوەڕۆک زێتر جۆرێکە لە جووڵە و پەیشکدانەوەی بەردەوامی نێوان ئامادەبوون و نائامادەبوون …!) ، هەروەها شیعر بوونێکی گەردوونی هەیە و شاعیر لە ڕۆگەی زمانی شیعرییەوە دەتوانێ قسە لەسەر هەر شتێک بکات و هەر وشەیەک بەکاربهێنێ ، هەڵبەیکی گەورە دەکەین گەر وابزانین هەندێک لە وشەکان شیعری نین ، وا پێویست دەکات شاعیر خۆی لە بەکارهێنانی ئەو

وشانە بە دووربگرە ..! یان بەهای مانا فەرهەنگی و ناوەکە پشوختەکان خوێندنەوە بە وشە و چەمکەکان بکەین . مەبەستمە ئەوە بڵێم / کاتێک لە دەقێکدا وشەی (حەری) ببینین خەیاڵمان بە (بەهەشت) و وشەی (جەلاد)یش خەیاڵمان بە (زیندان) بڵوات …! ئەمە گوتمان / بە نووسینی دەقێکی نوێ دەبێت وشەکان لە ناوەکە کۆنەکان بتاڵبکەینەوە بە ئاوەڵی پەیوەندییەکی تازە لەنێو وشە و چەمکەکان و دەستواژەکان دابمەزرێنین …! جا ئەگەر بێت و دەقێک هەتکەینەوە بە دەلیلی تەمومژاوی و نادیاری و دژنەکۆتنی ناوەك / ئەوە دنیاتان دەکەموە کە ئەمە لەبەرامبەر هەخنەیەکی جدی و (لە بەرامبەر شتێکی فکریدا نین …!) ، چونکە هەموو تێکستێک بریتییە لە / بونیادێکی ئیستاتیکی نێو ڕووبەر و قەوارەیەکی زمانەوانی ، هەروەک لە کتێبی (تیۆری ئەدەبی) تێری ئیگڵتن دا هاتووە ، (مانای هەستیارێک بردەوام شتێکە لە چاوەڕوانی هاتن دایە ، واتە شتێکی دواخراو یان هەشتا چاوەڕوانکراو ، (دالێک) واتە وشەیەک من دەداتە دەستی دالێکی تر ، ئەویش بە دالێکی ترم دەسپێرێ ، مانا پشترکان لەلایەن ماناکانی دواتروە (هەموار) دەکرێنەوە ، سەرباری ئەوەش / کە هەستیارێک کەتایی دێت ، بەڵام زمان خۆی کۆتایی نایەت ، هەمیشە مانای زێتر هەیە کە مانای یەکەمی لەیەوە هاتووە…!) ، بە نموونە ئاگەر بڵێین (شادی) مانای چییە ؟ دەکرێ بڵێین (دڵخۆشی) دەکرێ دڵخۆشی مانایەک بێت بە شادی بڵێم ، دڵخۆشیش خۆی وشەیەکە بەدوای مانایتردا دەگەڕێت ، بۆیە لەسەرەوە هاتووە (دالێک من دەداتە دەستی دالێکی تر و ئەویش بە دالێکیترم دەسپێری …!) ، چونکە لە بنەڕەتدا ناوەڕۆک و ماناکان کەتاییان پێنایە ، هەروەها باکەاوند و مەعریفەی شاعیر دەبێتە چوارچێوەیەکی تیەریزکراوی فیکری و فەلسەفی لەنێو ڕووبەری نادیاری دەقدا ، چونکە شاعیر لەنێو پڕۆسەیەکی داهێنان و نوێگەردا لەنێو بونیادی دەق جیهانێکی تازە و جیهانێکی تایبەت بە خەیمان پشکنش دەکات . دواجاریش / ئەوە خوێنەرە دەتوانێ ئەو جیهانە نوێیە و نادیارە کەشف بکات . هەروەها هەر دەقێکی شیعریش لەنێو ڕووبەرێکی نادیاردا بوونێکی کراوو بردەوامی هەیە .

تێبینی :- بە نووسینی ئەم بەشەش سوودمان لەم سەرچاوانەی خوارەوە بینیوە

- کتێبی (بوون و داهێنان) نووسینی / د.محەمەد کەمال
- کتێبی (تیۆری ئەدەبی) نووسینی / تێری ئیگڵتن ، و / عەتا قەرەداغی
- کتێبی (لە دیارەوە بۆ نادیار) نووسینی / بەختیار عەلی
- کتێبی (ئۆفسانەی سیزیف) نووسینی / ئەلبێر کامۆ ، و / ئازاد بەرزنجی سەرەتای ئۆکتۆبەری ٢٠٢٠

مردن شتێک نییە کۆتایی بە عەشق بهێنێت بەڵکو دەیپارێزێت...بەشی کۆتایی..خوێندنی: ستیڤان شەمزینی

ستیڤان: ئایا هەموان دەتوانن عاشق بن؟. ئایا هەموان دەتوانن ئاڵای عەشق بە دەستەوە بگرن؟. ئاخر چۆن هەموان ناتوانن ببنە پەغەمبەر، هەموان ناتوانن ببنە جادووگەر و ئەستێرەناس، ئاوهاش هەموان ناتوانن ببنە عاشق!. بە ئاوەی تە ببیتە عاشق، پەویستە رەنج و زەحمەتێکی زۆر بکێشیت و لە پێش هەر شتدا، ئازایەتی روبەڕووبوونەوەی مەرگ و شپەڵە سەرشتەکانی عەشقت هەبێت!!، زۆر گرنگە رەحێکی سەرکەش و یاخی وەهات هەبێت، سە لە هیچ کەسپ و تەگەرە و تەکشکانێک نەکاتەوە و چاونەترسانە لە بەرامبەر لەمەی کولتوور و چەقی بەدحاڵیان و پیلانی مەرگوەڕکان بوەستێتەوە.
لیزا: عەشق پێش هەر شتێک ئامادەبوونکی ڕەحیمە بەرلەوەی ئامادەبوونکی فیزیکیی بێت. ڕەحی دیلکراو، ڕەحی بەدگوومان، ڕەحی ئاخنراو بە ڕک و قین، ئەگەر هەزاران ساڵیش تەمەن بگوزەرێنێت، نەک هەر نابێتە عاشق، بەڵکو لەسەر ڕەگەیش چانسی بینین و چاکوچۆنیەکی لەگەڵ عەشقدا نییە. عەشق هەزاران میل و فرسەخ، هەزاران دەڤ و نشێو، لەم ڕەحانەوە دوورە و هیچ کات لە وەخت و ناوەختدا لە قاپی ئەم جۆرە ڕەحانە نادات.
ستیڤان: بەختیار عەلی وتەنی "عەشق جەنگە". ئازاترین سەرباز و بوێرترین ژەنەراڵ دەبنە قارەمانی جەنگ، نەک ئەو ترسنۆکانەی لە

پەنا و پەساردا بۆ دوای جگەیەکی دنیادا دەگەڕێن. ئەوەی سنگی دانەت بۆ گوللەوە، هەر سنگی ئەو میدالیای پێدا دەکرێت، ئەوەی لە جەنگدا هەڵدێ لە دواوە دەپێکرێت. ئەوەشی عەشق دەباتەوە ئەو عاشقەیە بۆ ترس و دڵەاوکێ رووبەووی دەبێتەوە، ئەوەی عەشق دەباتەوە ئەو کەسەیە بەرگەی ئازارکانی ڕەگی گرتووە و هەزارەها جار بۆ گوللەی عەشق پێکراوە و بۆ جەستەی خەستانی خوێنەوە نەبەردی تەمار کردووە.

لیزا: بەڵێ ئەگەر عەشق جەنگ بێت، ڕایدەگەیەنم من گەورەترین سەروان و ژەنەرالی ئەو ئیمپراتۆریایەم، لەبەرئەوەی نێک هەر جەنگی عەشقم کردووە و سڵم لە هیچ ئازارێک نەکردەتەوە، بەڵکو هەمیشە ئەو پرسە سەختەم وەک سەیران سەیر کردووە، ئەوەش لەبەرئەوەنا عەشق پرسەیەکی سانا و بێزەحمەتە، بەڵکو لەبەرئەوەی بۆ تەواوی هێز و توانامەوە هاتووەتە ناو جەوڵەبڵەکەوە و مردنم لەو پێناوەدا سەد جار لە ژیانی بۆ مەعشوق، لەلا پەسەند و خۆشویستر بووە. ئیتر عەشق ئاوهایە، بۆ تاقەمووێک بەربەستی لە نێوان ژیان و مەرگدا دروستکردووە. مردن شتێک نییە کەتایی بۆ عەشق بهێنێت، مەرگ زەرینەی جار عەشق دەپارێزێت و لە خەی دەگرێ، چوونکە عاشق دەکاتە سونبول و پێغەمبەر بۆ عاشقانی پاشین.

ستیڤان: عەشق گیان و عەوداڵبوونە، گیانی شار و شار، وڵات و وڵات، کیشوەرا و کیشوەر، بۆ مەبەستی دەزینەوەی لەتەکەی تری خێت. ئاخر خوداوەند هەموو مرۆڤێک بۆ ناتەواویی و نیوەیی دەئافرێنێت، فەلسەفەی ژیانیش بریتییە لە گیان بۆ دوای لەتەکەی تری خێتدا، بۆئەوەی ببیتە کەسێکی تەواو و ساغڵەم. سەرەکی سیخەکان جارێک وتبووی "مرۆڤ بۆ ئازادیی لە دایک نابێت، بەڵکو لە دایک دەبێت بۆ ئەوەی ئازادیی خەی وەدەستبهێنێت"، بەڵام بیری چووە و لەمەدا بۆ هەڵدا چووە، چوونکە مرۆڤ بۆ ناتەوایی لە دایک دەبێت، دەژی بۆ ئەوەی خەی تەواو بکات، لە ڕەگەی دەزینەوەی لەتەکەی تری، کە ئەم گیانەش بۆ عەشق ناوزەد کراوە.

لیزا: هەر کاتێک نیوەکەی تری خێت دەزییەوە، کاری تە لەم دونیایەدا تەواو دەبێت، چوونکە ئاسمان گرەوی لەسەر ئەوە کردووە کەس نییە بتوانێت، لەتەکەی تری بدزێتەوە. کە تە دەزیتەوە، واتە کەنکەنکەت لە ئاسمان بردەتەوە، بەمەش دەکەوێتە بەر قەهر و نەفرەت، ئیتر تە کارت لە دونیا تەواو دەبێت، بۆیە پێویستە بمریت، بۆ ئەوەی جاێ سەرکەوتنت بەسەر ئاسماندا ڕانگەیەنیت، هەر ئەمەش نهێنی هەموو عەشقێکە کە سەرەنجام و ئاکامەکەی تەنیا مەرگ و لەکدابڕانە.

ستیڤان: لەگەڵ ئەوەشدا زەربەی زەری مرۆڤکان "جگە لە یەک کەس لە

سەدیەکدا" دەمرن، بە ئەوەی لەتەکەی خۆیان دەزیبەتەوە. ئای خودایە دەبە لەتەکەی من لە کوێ بێت؟. ئاخۆ ئێستا خەریکی وازی کردنە یان لە سووچی ژوورێکی بچووکدا بیر لە من دەکاتەوە بە ئەوەی بتوانێت وێنەی رووخساری من بکێشێت و ببینێت؟. تۆ بۆی ئەویش بۆیاری دابێت بە دووی منـدا بگـەڕێت؟. نـازانم ئاگـادارییەک لە رۆژنـامە و تەلەفزیۆنەکانـدا بـاو بکەمـەوە بە دەزینـەوەی لەتەکەی خۆم، کە من لە وەاتی خوێن و گریان، لە شارێکی دەشکاودا دەژیم، یان ئەو پێش من ئەو کارە دەکات؟. خواوەندی مەزن هەرکاتێک لەتەکەی خۆم دەزیبێەوە و گرەوەکەم بردەوە، سزام مەدە، ئەوە مانای دەڵانی تۆ نییە، بەڵکو هەمایە بە کێنەدان و سەرکێشی و لاساریی من. ئەمە بەمنەتی نییە بەرامبەر بە زاتی پیرۆزت کە روونـاکترین رووناکییت و مـاڵی دەڵە تاریکەکانمـان ئـاوەدان و رووئـاک دەکەیتەوە. تەنیـا سەرکەشییەکە بە تەواوکردنی خودی خۆم.

لیـزا: ئێستا بیـرم لای ئەوە نییە، لەتەکەی مـن خونـدەوارە یـان دکتـرای هەیە، خەیـاڵ نـاکەم رەنگـی قـژی چۆنە. لام گرنـگ نییە لە رۆژهەڵـاتی زەمین یان لە رۆژئاوایـتی. ناتوانم وێنەی باڵـا و چاو و ئەبرۆی بکێشم. هزر ناکەمەوە چاوی چ رەنگێکە. بیر لەوە ناکەمەوە ئێسمەر یان گەنم رەنگە، گەدا یان شالیارزادەیە. ئەوەی بە من گـرنگە ببمـەوە بە بەشـەک لە ئەو، ئەویـش ببـێتە بە بەشـەک لە مـن. ئەمـش کـتایی هەموو رەگەکەیە و ئاوسا دەتوانم بە ئاسودەیی بمرم.

ستیڤان: نازانم خودایە، هەشتا هیچ نازانم، بەڵام من دەستمکردووە بە گەمەیەکی سەخت، تکایە ئاگادارببە من ئێستا خەریکم وەرەقەکانی خۆم بەکـاردەهێنم، جەکەر و کـوپی خۆم هەڵـدەدەمە نـاو حەوزی ئەم کەنکەنەوە. من گزیی ناکەم و تەش غافڵ ناکەم. گرنگ ئەوەیە من یاریی دەکەم. ئەگەر کەنکەنەکەم بردەوە لەتەکەی خۆم و مەرگ پێکەوە لە باوەش دەگرم، جا بۆم گرنگ نییە لەتەکەی من چۆنە و چییە، گرنگ ئەوەیە بەشەکـی تـری خۆمە و دەمەوە لە دەسـتی هەمـوو قەدەرێکـی دەربهێنـم. خە ئەگەر نەمـدزیبێەوە، رەنـج بەخەسـار و سـەرگەردان بەرگەی سزاکانم دەگرم، کە ئاسمان بە مەرگی من و سزای دەزەخی هەتاهەتایی گرەوەکە دەباتەوە، بەڵام لە بیرتان نەچێت دەزەخی عاشقان جیایە، چوونکە تام و رەنگی هەرچی شتە لەم گەردوونە لای عاشقان جیایە، وەک ئەوە نییە کەسانی ئاسایی بە چاوەکی ئاسایی بۆی دەڕوانن.

خـودایە، ئەگەر گـرەوەکەم دەڵانـد، وەک ملیارەهـا مرۆڤـی تـری سەرگەردان و خەڵافاو لە لەتەکەی خۆیان، منیش دەمرم، بەڵام رەگەم بـدە لەوە دونیـا ئەگەر لە شیـوی وێلـی دەزەخیشـدایە، بە دووی لەتەکەی تری خۆمدا بگەڕێم تا لەوە بیدەزمەوە، ئەمە خولیایەکە بە

ئەبەد لە کللەی داوم. بەوش بەهشت حاسە دکەم، ئەگەرچی لە ئەسفەل سافلیندا مالە دکەم و ئاگراوی داری زەقوم دنەشم.
لیزا: رەبواری رەگایەکم کەسی تر پەدا ناوات، من بە تەنها خەم بە رەگایەکدا دەەم و هەموو خەکی تر بە رەگایەکی تردا، رەگەکانمان ناچنەوە سەریەک و "رەما"یەک نییە پەکیان بگەینەت. خەک لە دوورەوە دەمبینن بە تاقی تەنها ملی رەگایەکی جیاوازم گرتووە و منیش ئەو حەشیمەتە زەرد و سوورەی خەک دەبینم لەسەر یەک تاکە رەگا، رەنگبە ئەوان پەیانوابەت قەرەباغی رەگاکەیان نیشانەی گەیشتن بە ئامانج بەت، لە من بە هیچ ئامانجەک ئەم رەگایەم هەنەبژاردووە تەنیا نامەوە دوای مەگەل بکەوم. بەی هەیە هەردوو رەگاکە بگاتە بنبەست، بەام بە من هیچ شەکەک نییە، یان دشە رەگا راستەکە لە نەوان ئەم دوو رەگایەدا بەت کە ئەویش رەگا نییە یان بزنەرەیەکی ترسناکە.
ستیڤان: من بە نامەیی هاتمە ژیانەوە، دنیام پەش ئەوەی تەیسمەکانم بشکەنن بە نامەیش لەی دەردەچم. هیچ کەسە نەیتوانی بەشەک لە پەناگە تاریکەکانی ناخم بخاتە ژەر رەشنایی و کەشفی بکات. هیچ کەسەک نەیتوانی ئارکەلەژیستانە رەهەندکانی جیهانبینی و دیدگای من بە وجود، بە عەشق، بە ژیان، بدزیتەوە. کەس نەبوو شان بداتە بەر توکاریی شیعرەکانم وەک زمانی دە و هەستەکانم.! خە ئەمن پەموانییە شتەکی سەیر و گەورە بەم، بەام هەست بە جیاوازبوونی خەم دەکەم، ئەمن لافی رەشنبیربوون لەنادەم بەام پەموایە پەچەوانەی شپەلە باوکان مالە دەکەم. بەیکا پەویستە لەم تەبگەن و بمخوەننەوە، ئەگەرچی تەگەیشتن لە خودی مرەف کارەکی دژوارە، کەچی من ئەو مرەقانەم خەش دەوە خەیان لە سەختترین شتەکان دەدەن و زەرانبازیی ترسناک دەکەن بە بیرکردنەوە لە ئەنجامەکەی. خوەنەکی سیزیفی لە منا قوپ دەدات و هەمیشە بەردە قورسەکەی ژیان بەرەو لوتکە سەر دەخەم و هەمیشەش لەم خلەر دەبەتەوە، بەام کە نادەم. لەبەرئەوەشی ژیان ناماقوولە و مایەپووچە شەی پە دەفرەشم، شەی مانەوەی تەدا دەکەم.
لیزا: ئەگەر دەخوازن من زەحمەت بکەشم و خەمتان بە بخوەنمەوە زمانم تەتەە دەکات، بەو هەیەی نازانم بەەم چی!! لانیکەم لە هونەری خەناساندن و نەرگسییەتدا کەەوارم. ئەمن نازانم چەن پەناسەی خەم بکەم، زەر سەختە مرەف ئەوەندە رووقایم بەت پەسنی خەی بکات، ئەمە کارەکە دەمانباتەوە بە خودسەرسامیی، چووەر ئادەمیزادەک خەی بە چەقی هەموو شتەک دەزانەت، خەی بە سەنتەری گەردوون و دنیا و مرەقایەتی دەزانەت. پرسیار ئەویە، کەیە ئاوەنەکە دەداتە دەستمان و دەەت ئەوە تەیت خەت ببینە؟. ئەی ئەو

ئاوەنە بۆچی بە من نەبووە و نییە؟. بۆچی کەسێک نەهات لەبەردەم ئاوەنەیەکی روون رامبگرێ تا وێنای خۆم ببینم بەواقعی؟؟ بۆچی هەمیشە لە پەنجرە تەختەکانی سیاستەوە حکومم لەسەر دەدەن؟. لە کاتێکدا وەک "شێخی خاڵ" هەمیشە وتوومە بە جوانیی لەم ورد ببنەوە، ئاوەی لەسەر زار و لە رووماڵ، هەرئاوەش لە دڵ و ناخمدایە.
ستیڤان: مژووی من مژووی پشیمانبوونەوەیە لە دونە، لەبەرئاوەی نامەوێ ئەمڕۆم لە دونە و سبەینەم لە ئەمڕۆ بچێت. سروشتکی بزاز و جیوەییم هەیە، لەسەر هیچ دەخێک چاق نابەستم، مەیین دژی ڕۆح و بورکانکانی ناوەوەی منە. کەلەمبەسانە سەرچاوەی دۆزینەوەی نوێ دەکەم، دۆزینەوەیەک بە هیچ تەماحکی وەک ئاوەی کەلەمبەس، تەماحم ئاوەیە ڕەحم هەبوور بکەموە، هەوربوونەوەی ڕەحیشم پێچەوانەی زرینەیە، بەو پێیەی زرینە جگیریی و هەمنیی و مانگرتن لە هزرین ڕەحیان هەبور دەکاتەوە، هەرچی ڕەحی منیشە لە شلاقی و پشاوی و بیرکردنەوە و یاخیبوونداهەبور دەبتەوە. ئیشم ئاوەیە لە بری وەام، تەنیا پرسیارە حرامکان بوروژنم، لە بری یەقین، دنیا پە بکەم لە گوومان، لە بری دنیایی ژیان پە بکەم لە ڕاایی، ئاخر وەام و یەقین و دنیایی مرۆف دەکوژن و ئیستی پە دەگرن لەسەر دەخک، ئەمش دەخوازیی پیاوانی سیاست و ئاینە، منیش "مینی لەپ"ئاسا رسی پیاوانی ئاینیی و سیاسیی دەکەموە بە خوری.

تێبینی:
ئەم تێکستە بەریتییە لە مانلگ نک دیالگی دوو کس، کی بشکانی ئەم مانلگانە لانوان 2010-2017 نووسراون. لە بڕگی دووەمی کتێبی "قوتووی عەتار" لاپەڕە 488-522 بشوی کتێبی کاغز لە ساڵی 2018 چاپ بوون

ساتەوەختکی لەدەستچوو … شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

بەڵەمک لە حسرەت ،،،
لەسەر پشتی نەهنگی خەو،،

هەدی هەدی..
ڕەی گرتوەتە فیردەوسی نیگایەک،،
ماسی گرەک ،،
ویستی بە قولابی خۆشویستی،،
پرچە زیوینیەکەی مانگەکی مەست..
لە نووری ئەبەدیەت ئاوکا..
شاعیرەکە..
ئەوارەیەکی ساردو تەزیوی..
کردە جامی گڵینی خۆشبەختی وەریو،،
بەدەنگی گیتاری چراوی شار بوو،،
تەی بە من ناسی..
نیگایەکت کەترەکی..
لە کەژی خەوتووی دڵا فڕان،،
زەنگی ڕۆح تاسا،،
چرپەیەک تا ئەو شوێنەی..
ئەقیانووسی فرمێسکەکانی..
بیرەوەری ئەدرەوشێنتەوە،،
جەت هەشت
.....
گەر دوو هەسارە ،،
لە ساتە خەوکی سەفەرا،،
بکەوێتەوە نەوانمان،،
من ئەبمەوە گۆیدە وەڕ و سەرگەردانکەی،،
مەدارە شەواوکانی ئاسمان،
دوودە ئەبمەوە لە نیگارکێشە مەستکە،،
بە جوانیەکی تەپۆیوی سروشت،،
بروسکەیەک ، لە تیغی خەنجەر تیژتر،،
پۆی گوڵی هەور، ئاوەڕنە،
چیا بە دوای ئەسپی بارانەوە وەڕ، چڕی..
چاوی، چەند ژەهراویە،
کە ئەکرێتەوە،،
شەو دائەکا،،
کە پۆوکانی دا ئەخا، لەوت چی..
بەهارەکی بە زەمانە، بە بڵەزمە،،
بەستان و مەرگ سەوز و تۆن،
.....
لە تیشکەکانەوە...

چ□ل□ک□کان ، ت□□ی خ□ونی منداا□..
نوستو□کانیان چنی، ژیان□ک ل□ ..
کاس□کا، و□ک ش□ربـ□تی پرت□قا□ ، زوو بیخ□،،
تا دوا تن□ک□، تا دوا ه□ناس□، ووتی…
عاشقت□، ب□□ام ت□نیاب□، تا ئ□توانی،،،
و□□ و س□رگ□ردان ب□،،
ووتی عاشقت□، ناو□□م□ک□،
ل□س□ر زم□ین عیشق کوا؟ ،،،
ووتی بوونی ی□ک دیوی ئاو□ن□ی□،،
ل□ ئاوو ش□ونم و چر□ دروستبو□،،
باو□ر□م□ک□، چونک□ ه□موان..
ل□ ل□م دروست بووین،
کوا ل□م ل□گ□□ ل□م..
عیشق ئ□کا،،،
د□ی ل□مت بینیو□ ببـ□ ب□ چر□؟
سیمرخی □□ح□ک،
کوا تا ئ□ب□د…
ل□ □□حی سیمرخی ترا دیل ئ□ب□ ؟
بینیوت□، □□ش□با ی□ک،،
ل□ شوش□ی کاتا ق□تیس ب□؟،
بیستوت□ مانگ،،
د□ستبـ□رداری ت□نیایی خ□ی ب□؟..
خ□ت ب□س□ر خ□می خ□تا بو□ر□،،
□□گ□ ب□ ژیان تیاتا ب□ژ□،
ش□رابی جوانی بون□ک ،،
ل□ سات□ و□خت□کی ل□ د□ستچوا،،
ت□ خ□مت چی□، دوای ه□مووشت□کان،،
خ□ر□ک ب□ ت□ ئ□گ□ش□ت□و□،
شیعر□ک ت□ ئ□نوس□،،
یان ئ□بیت□ تراجیدیای شیعر□،،
پاش ه□موو شت□،
ک□ پاپ□□ی سپی ش□و ت□پ□□ ئ□ب□،،
سپ□د□ی□ک ،،
ئ□ند□ش□ی بوون□کی تاز□ ب□ ت□ د□ن□،،
دارستان□ک داگیرساو..
ب□ چاوی ئ□ست□ر□ عاشق□کان..
ه□میش□ چا□و□□ی پیاس□ی□کی ت□ ی□،،،

گو تا ئەستا ماو!، گەر نازانی،،
پاش هەر لافاو لە خەمی جوان،،
ئاسمانیش هەمان تابلۆ،،
بە ڕەنگی شین و سپی ،،،
وەبارەکیش، گەر پێ نازانی ،
لە پیرەزی دە خەیاڵتی،
دە خەی نزرگەی ڕەحە،،
دوور، گەر کەمێک دوورتر ،،
لە گیا خەوتوە تەنکانی ژێر کازیوە،
گەر پێ هەڵگری ،،،
هەور هەر ئەتگاتە